

BK

T40

Handwritten signature or initials, possibly "R" or "K", located in the bottom right corner of the page.

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Αρ. υπ. 139884

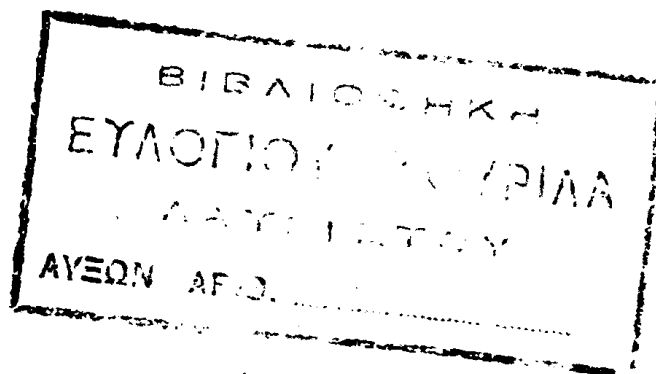
ΜΑΝΟΛΗ Α. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

ΠΡΩΤΟΣ ΤΟΜΟΣ

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΙΣΑΓΩΓΗ

με 13 χάρτες και 7 πίνακες

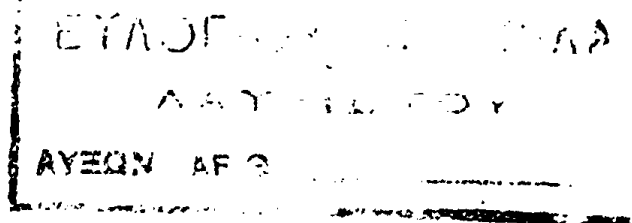

ΑΘΗΝΑ 1938

Τυπώθηκε στο Έργοστάσιο Γραφικών
Τεχνών του Έκδοτ. Οίκου Δημητρίου
Δημητράκου Α. Ε. τὸ Μάρτιο τοῦ 1938.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Μιά ιστορική ανασκόπηση τῆς νέας ἑλληνικῆς γλώσσας εἶναι ἀπαραίτητο συμπλήρωμα ἀλλὰ καὶ προϋπόθεση τῆς Γραμματικῆς τῆς, καὶ ἡ πρώτη μου σκέψη ἦταν νὰ προτάξω στὴ Γραμματικὴ μιὰ σύντομη ιστορικὴ εἰσαγωγή. Γρήγορα ὅμως εἶδα πὼς αὐτὴ ἔπρεπε νὰ εἶναι πολὺ διεξοδικώτερη καὶ ν' ἀπαρτίσῃ χωριστὸ τόμο. Αὐτὸ ὄχι μόνο γιατί λείπει μιὰ τέτοια ἱστορία τῆς γλώσσας μας ἀλλὰ καὶ γιατί μὲ αὐτὴ θὰ φωτισθῆ καλύτερα ἡ γραμματικὴ τῆς ὑπόσταση καὶ σύνθεση, θὰ κατανοηθῆ ἡ ἀνάγκη τῆς καὶ ἔτσι θὰ στηριχθῆ καλύτερα στὴν κοινὴ συνείδηση.

Ἄπο τίς ἤδη δημοσιευμένες Ἱστορίες τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας οἱ ξενόγλωσσες - ἀφθονώτερες - διεξοδικές ἢ ἐπίτομες, πραγματεύονται σχεδὸν ὅλες ἀποκλειστικὰ τὴν ἀρχαία μόνο περίοδο τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας ἐνῶ ἡ ἑλληνόγλωσση τοῦ Χατζιδάκι, μαζί μὲ τοῦ Ἀναγνωστόπουλου τὸ ἄρθρο στὴ Μεγάλη Ἑλληνικὴ Ἐγκυκλοπαιδεῖα, δὲν ἀνταποκρίνονται οὔτε αὐτὲς σὲ ὅ,τι μᾶς χρειάζεται σήμερα.

Ἡ Εἰσαγωγή μου ἄλλωστε αὐτὴ στὴ Νεοελληνικὴ γραμματικὴ δὲν μπορεῖ νὰ θεωρηθῆ ὅ,τι θὰ ὀνομάζαμε σωστά «Ἱστορία τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας». Θὰ ἔπρεπε γι' αὐτὸ νὰ ἐξέταζε ἰσότιμα τίς διάφορες ἐποχές τῆς ἀπὸ τότε ποὺ πρωτοπαρουσιάστηκε ἡ γλώσσα μας στὴν ἱστορία, ἀφιερώνοντας πολὺ μεγαλύτερο μέρος στὴν ἀρχαία ἐποχὴ, καθὼς καὶ στὴν προϊστορία. Τότε ὅμως δὲ θὰ ἦταν πιά ἐκεῖνο ποὺ προπάντων χρειάζεται: ἱστορικὴ εἰσαγωγή στὴ μητρικὴ μας γλώσσα.

Σκοπὸς τῆς Εἰσαγωγῆς αὐτῆς εἶναι νὰ δείξῃ μέσα σ' ἓνα γενικώτερο ἱστορικὸ πλαίσιο, τὴν πηγὴ καὶ τὴ γένεση τῆς σημερινῆς γλώσσας τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους. Ἄπο πότε ὑπάρχει, πὼς διαμορφώθηκε στὴν ἱστορικὴ ἐξέλιξη, ποιὲς εἶναι οἱ περιγεγραμμένες τῆς. Ἐτσι ὅμως παίρνει καὶ ἡ ἱστορικὴ ἀνασκόπηση

διαφορετική μορφή παρά στις συνηθισμένες 'Ιστορίες. 'Αποχτοῦν περισσότερο ἐνδιαφέρον οἱ ἐποχές μὲ μεγαλύτερη σημασία γιὰ τὴ διαμόρφωση τῆς νέας γλώσσας, καθὼς καὶ τὰ κεφάλαια ποὺ καθορίζουν ὡς σήμερα τὴ σύσταση τῆς ἐθνικῆς γλώσσας καὶ τὰ ζητήματα ποὺ παρουσιάζονται σ' αὐτῇ.

'Απὸ τὴν ἄποψη αὐτῇ ἦταν ἀνάγκη νὰ γίνῃ μεγαλύτερος λόγος καὶ γιὰ ὅ,τι σχετίζεται μὲ τὴ γραπτὴ γλώσσα: τὴ γένεση τῆς διγλωσσίας, τὴ μορφή ποὺ αὐτῇ πῆρε μὲ τὸ πέρασμα τῶν χιλιετηρίδων καὶ τὴ λύση ποὺ δόθηκε στὸν αἰῶνα μας.

Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ ἡ 'Ιστορικὴ Εἰσαγωγή ἀκολουθεῖ, γιὰ νὰ μεταχειριστῶ μιὰ εἰκόνα, ὄχι τὸ γεωμετρικὸ σχῆμα τοῦ ὀρθογώνιου παρά τῆς πυραμίδας, ἀρχίζοντας ἀπὸ τὴν κορυφή της. Σκιαγραφώντας συντομώτατα τὴν ἀρχαία ἐποχὴ ὡς τὰ χρόνια τῆς κοινῆς, γίνεται γι' αὐτῇ πιὸ διεξοδική, γιὰ νὰ πραγματευτῇ ὄλο καὶ ἀναλυτικώτερα τὴ νέα καὶ νεώτατη ἐποχὴ — ὄχι βέβαια πιὸ γνώριμη, συνολικὰ ἰδίως, στὸ ἑλληνικὸ κοινὸ, οὔτε ὡς πρὸς τὴ σύσταση τῆς γλώσσας ποὺ μιλεῖ οὔτε ὡς πρὸς τὴν ἐργασία ποὺ συντελέστηκε γιὰ τὴ γραπτὴ τῆς ρύθμιση καὶ τὰ ζητήματα ποὺ προβάλλουν. Ἡ ἀνάγκη νὰ ἐνημερωθῇ ὁ ἀναγνώστης γιὰ τὴν κίνηση μεταβατικῆς γλωσσικῆς ἐποχῆς καθὼς ἡ σημερινή, μέσα σὲ τόσες ἀβέβαιες γνώσεις καὶ ἀλληλοσυγκρουόμενες ἢ ἀστήριχτες γνώμες, ἀπαιτοῦσε ἐνίοτε κάπως πιὸ λεπτομερειακὴ ἐξιστόρηση, ποὺ σὲ νέα ἔκδοση τῆς Εἰσαγωγῆς θὰ εἶναι πιὰ ἴσως περιττή.

Μὲ τὴν ἔκταση ποὺ ἀναγκαστικὰ πῆρε ἡ 'Ιστορικὴ Εἰσαγωγή θὰ εἶναι ἀναπόδραστες μερικές ἐπαναλήψεις στὴ Γραμματικὴ ποὺ θ' ἀκολουθήσῃ. Φαινόμενα ποὺ εἰκονίστηκαν ἐδῶ στὴν ἱστορικογενετικὴ τους ἀλληλουχία, θὰ ἐκτεθοῦν ἐκεῖ συστηματικώτερα, ὅπως τὸ ἀπαιτεῖ ἡ περιγραφικὴ ἔρευνα, ἀφοῦ μάλιστα δὲ θὰ λείπη οὔτε ἀπ' αὐτῇ κάποια ἱστορικὴ ἀνασκόπηση. Ἄλλὰ ἡ διπλὴ αὐτῇ παράλληλη διαπραγμάτευση δὲ ζημιώνει καὶ ἡ ἱστορικὴ συσχέτιση τῶν γλωσσικῶν φαινομένων εἶναι αἴτημα δικαιολογημένο. «Μοιάζει κοινοτοπία, καὶ ὅμως εἶναι ἀνάγκη νὰ τὸ ξαναλέμε πάντα. Μπορεῖ σωστὰ νὰ κρίνῃ γεγονότα ἱστορικὰ μόνον ὁποῖος ξέρεῖ στὴν οὐσία τους

τις δυνάμεις πού τὰ δημιούργησαν» (B r u g m a n n K., Der Gymnasialunterricht in den beiden klassischen Sprachen und die Sprachwissenschaft, Στρασβούργο 1910, σ. 30, μετάφρ. Δ ε κ α β ά λ α Ν., «Παράρτημα Ἀθηνῶν» 1912, σ. 20).

Ἡ ἱστορική αὐτή ἔρευνα τῆς μητρικῆς γλώσσας εἶναι γιὰ τὸ ἑλληνικὸ κοινὸ ξεχωριστὰ ἀναγκαῖα. Προλήψεις ζυμωμένες μὲ χιλιόχρονη ἐκπαιδευτικὴ παράδοση ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος καὶ ἔλλειψη ἀπ' αὐτὴν τῆς παραμικρότερης γλωσσολογικῆς προπαιδείας δὲν ἀφήνουν νὰ ριζώσουν σωστὲς κρίσεις γιὰ τὴ γλώσσα του, ὅπως τὴ διαμόρφωσε μέσα στοὺς αἰῶνες ἡ γλωσσικὴ ἐργασία τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ὡς τὰ 1910 ἀκόμη, ἴσως καὶ ἀργότερα, τὰ ἑλληνόπαιδα διδάσκονταν στὴ μέση παιδεία, ἀπὸ ἐγκριμένο διδαχτικὸ: «Ἡ ἑλληνικὴ γλώσσα φθαρεῖσα ἐν πολλοῖς κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας, δὲν ἀπώλεσε τὸ ἐνιαῖον αὐτῆς· ἀλλ' ὅπως ἐν πάσαις ταῖς λοιπαῖς σχέσεσι τοῦ ἔθνικοῦ βίου ἀποτρίβονται καὶ ἀποβάλλονται τὰ ἐλαττώματα τῆς δουλείας καὶ τὸ ἔθνος περιβάλλεται διὰ τοῦ πολιτισμοῦ τῶν προγόνων αὐτοῦ, οὕτω καὶ ἐν τῇ γλώσσει καταπληκτικὰ ἄλματα παρατηροῦνται πρὸς πλουτισμὸν αὐτῆς καὶ ἀποβολὴν τῶν ρακῶν τῆς δουλείας». Πολὺ σωστὰ παρατήρησε μιὰ φορὰ ὁ Brugmann μιλώντας γιὰ τὸ γλωσσικὸ ζήτημα στὴν Ἑλλάδα (Schrift-und Volkssprache und die Sprachfrage der heutigen Griechen, 1906, μετάφρ. Π ά λ λ η, Κούφια καρύδια σ. 337): «...Εἶναι ἀνάγκη νὰ γίνῃ καὶ θεωρητικὴ διδασκαλία, πρῶτα πρῶτα τοῦ κόσμου τῶν δασκάλων, γενικὰ ὡς πρὸς τὴν οὐσία καὶ τὴ ζωὴ τῶν γλωσσῶν καὶ εἰδικώτερα ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῶν γραπτῶν ἰδιωμάτων, ἔτσι πού ν' ἀντικριστῇ τὸ γλωσσικὸ ζήτημα στὴν Ἑλλάδα κάπως πιὸ ἀντικειμενικὰ καὶ νὰ νοηθῇ ἡ ἀνάγκη γιὰ μιὰ ριζικὴ ἀναγέννηση».

Στὴν Εἰσαγωγή αὐτὴ ζήτησα νὰ συγκεντρώσω τὰ κυριώτερα φαινόμενα ἀπὸ τὴ γλωσσικὴ μας ἱστορία, καὶ αὐτὸ ὄχι ξερὰ παρὰ συσχετισμένα, καθὼς εἶναι σωστό, μὲ τὴ λογοτεχνικὴ καὶ πνευματικὴ ἀνάπτυξη τοῦ ἔθνους καὶ τὴν κίνηση τοῦ πολιτισμοῦ του, πού καθρεφτίζονται καὶ στὴν ἱστορικὴ διαμόρφωση τῆς γλώσσας του. Καὶ ἐλπίζω πὼς ξεκαθαρίζονται

μέσ' από τὸ πλῆθος τῶν ἱστορικῶν λεπτομερειῶν, μὲ ὅλη τὴ δυνατὴ ἀντικειμενικότητα : ἡ ἐποχὴ ποὺ μποροῦμε νὰ ποῦμε πῶς γεννήθηκε ἡ νέα γλῶσσα· ἡ βαθμιαία τῆς ἀνέλιξη πρὸς τὴ σημερινή τῆς μορφή· ὁ μηχανισμὸς τῆς γλῶσσας καὶ οἱ ἐσωτερικοί, ὀργανικοί λόγοι ποὺ γέννησαν τὴν ἀναπόδραστη ἀλλαγὴ τῶν γλωσσικῶν μορφῶν· ἡ ἱστορικὴ ἀναγκαιότητα τοῦ νεώτατου γραμματικοῦ τῆς τύπου· ἡ πολύχρονη τέλος καὶ ποικιλόμορφη προσπάθεια τῆς ἐθνικῆς ἔκφρασης νὰ χειραφετηθῇ ἀπὸ τὴν πίεση τοῦ ἀρχαϊσμοῦ καὶ ἡ κατεύθυνση πρὸς τὴν ὁποία εἶναι δυνατὴ μιὰ λύση μόνιμη.

Ὡς πρὸς τὴ μορφή τῆς εἶναι ἡ Εἰσαγωγή αὐτὴ ἓνα ἐπίτομο ἐγχειρίδιο. Ἀποβλέπει νὰ γίνῃ, καθὼς καὶ οἱ τόμοι τῆς Γραμματικῆς ποὺ θ' ἀκολουθήσουν, βοήθημα γιὰ τοὺς λειτουργοὺς τῆς παιδείας, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸ φοιτητὴ τῆς φιλολογίας καὶ γιὰ κάθε μορφωμένο ποὺ ἐνδιαφέρεται γιὰ τὴν ἱστορία τῆς μητρικῆς του γλῶσσας. Γι' αὐτὸ περιορίστηκε ἡ ὕλη στὰ κυριώτερα καὶ διαιρέθηκε σ' εὐκολοσύνοπτους παραγράφους, χωρὶς νὰ ἐπιβαρυνθῇ περισσότερο τὸ κείμενο μὲ ὑποσημειώσεις ἢ νὰ σημειωθοῦν ξεχωριστὰ οἱ πηγές ποὺ χρησιμοποιήθηκαν κάθε φορά, γνωστὲς ἄλλωστε στοὺς εἰδικούς.

Ἀπὸ τὸ ἄλλο ὁμοῦς μέρος, τόσο λείπουν, στὴ γλῶσσα μας ἰδίως, οἱ σχετικὲς μελέτες, ἢ καὶ ὅταν ὑπάρχουν, τόσο δυσκολεύεται τὸ κοινὸ τῶν μὴ εἰδικῶν νὰ τις γνωρίζῃ ἢ νὰ τις μεταχειριστῇ, ὥστε ἦταν ἀνάγκη νὰ διαφωτιστοῦν καὶ νὰ συμπληρωθοῦν ὅσα λέγονται ἢ προϋποθέτονται στὴν Εἰσαγωγή. Καὶ αὐτὸ γίνεται σ' ἓνα ἐπίμετρο, ποὺ πῆρε γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ ἀρκετὴ ἔκταση.

Στὸ ἐπίμετρο αὐτὸ παραθέτονται:

α) **Κ ε ἰ μ ε ν α** (Κ) μὲ δείγματα γλωσσικὰ ἀπὸ τις διάφορες ἐποχές, τόσο τῆς προφορικῆς ὅσο καὶ τῆς γραπτῆς γλῶσσας. Μὲ τὴν ἀφθονία καὶ τὴν ποικιλία τους, συγκεντρωμένα σὰ σὲ ἀνθολογία, δίνουν μιὰ πλούσια εἰκόνα τῶν μορφῶν τῆς ἑλληνικῆς γλῶσσας στὴν ἱστορικὴ τῆς ἐξέλιξη, καθὼς καὶ τῶν ποικίλων τύπων ποὺ ἄφησε ἡ γραπτὴ τῆς παράδοση.

β) **Μ α ρ τ υ ρ ῖ ε ς** καὶ γνώμες (Μ), σχετικὲς μὲ τὴ γλωσσι-

κή εξέλιξη και ιδίως τῆ διαμόρφωση τῆς γραπτῆς γλώσσας. Κείμενα και μαρτυρίες παρατέθηκαν ἀφθονώτερα ἀπὸ τις κρίσιμες ἐποχές τῆς γλωσσικῆς μας ἱστορίας ποὺ ἔχουν γιὰ μᾶς μεγαλύτερο ἐνδιαφέρον ἢ σημασία, χωρὶς αὐτὸ νὰ σημαίνει πὼς δὲν παραλείφθηκαν κάποτε ἔργα και ὀνόματα σημαντικά γιὰ τῆ γλωσσική μας ἱστορία.

γ) **Συμπληρώματα (Σ)** γιὰ ζητήματα ποὺ μνημονεύονται στὴν Εἰσαγωγή μὲ τὸ παραπάνω συνοπτικά, τουλάχιστο γιὰ μερικὰ ἀπὸ αὐτά. Σὲ ὅλα τὰ μέρη τοῦ ἐπιμέτρου, ιδίως ὅμως ἐδῶ, ἦταν δυνατὸ ν' ἀναγραφῆ κάποια βιβλιογραφία, ἔτσι ποὺ νὰ μπορῆ μόνος του ὁ ἀναγνώστης νὰ συμπλήρωση τις γνώσεις του, ἐκτὸς ἀπὸ τῆ βιβλιογραφία ποὺ ἀναγράφεται συγκεντρωμένα ἄλλοῦ (§§ 23, 47) και ιδίως στὸ τέλος (σ. 234α.) (B).

Ἡ Ἱστορική αὐτὴ Εἰσαγωγή φιλοδοξεῖ νὰ βοηθήση τοὺς Ἕλληνες: Νὰ γνωρίσουν τῆ γλώσσα ποὺ ζῆ στα χεῖλη τους στὴν ἱστορική της γένεση και διαμόρφωση. Νὰ τῆ νιώσουν βαθύτερα. Νὰ τὴν ἀντικρίσουν συνθετικά στὴ σημερινή της λεξιλογική και γραμματική ὑπόσταση, σὰν ἰδανικὸ σύνολο, ἱστορικά δικαιολογημένο και ἀναγκαῖο. Νὰ τὴν ἀγαπήσουν περισσότερο, ὅπως τὸ ἀξίζει. Νὰ δοῦν καθαρώτερα τὰ σημερινὰ της προβλήματα. Νὰ νιώσουν καλύτερα τὴν ἀνάγκη τῆς γραπτῆς της καλλιέργειας.

Ἡ γλώσσα μας συνεχίζει τῆ γλώσσα ποὺ στάθηκε ἐκφραστικὸ μέσο τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, ποὺ χρησίμεψε γιὰ πρότυπο στὸν εὐρωπαϊκὸ και γενικὰ στὸ νεώτερο πολιτισμὸ, και, στὴ σημερινή της μορφή, μητρική γλώσσα τῶν νέων Ἑλλήνων, θὰ γίνῃ, κατάλληλα καλλιεργημένη, ἄξιο ὄργανο ἑνὸς νεοελληνικοῦ πολιτισμοῦ.

Αὐτὸ εἶναι τὸ ἔργο ποὺ παραδίνω στὴ δημοσιότητα. Στὸν ἀναγνώστη ἀπομένει νὰ κρίνῃ ἂν πέτυχα στὴν προσπάθειά μου.

Τελειώνοντας ἤθελα νὰ εὐχαριστήσω τοὺς φίλους ποὺ παρακολούθησαν μέρος τοῦ τυπώματος και βοήθησαν μὲ τις

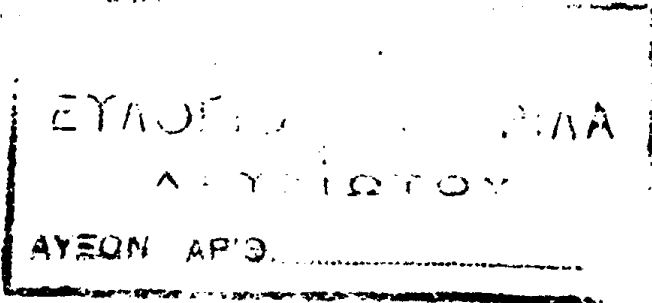

ὕποδείξεις τους νὰ παρουσιαστῆ τὸ βιβλίο ἀρτιώτερο, τὸν ἀγαπητὸ κ. Ὁ. Μερλιέ, διευθυντὴ τοῦ Γαλλικοῦ Ἰνστιτούτου Ἀθηνῶν καὶ τὸν κ. Χρ. Χρησιδῆ. Τοὺς κ. κ. Α. Παπαδόπουλο, Χρ. Παντελίδη καὶ Β. Φάβη, τοῦ Λεξικοῦ τῆς Ἀκαδημίας, τὸν κ. Δ. Οἰκονομίδη τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου, καὶ τὸν κ. Ἀ. Κωστάκη, ποὺ μοῦ ἔδωσαν πρόθυμα πληροφορίες γιὰ τὸ ἰδίωμα ὁ καθένας τῆς πατρίδας του. Τὸν κ. Στ. Καρατζά, δρ. φιλ., καὶ τὸν κ. Γ. Ἀλυσαντράτο, τελ. φιλ., ποὺ με βοήθησαν στὴν ἀντιβολὴ καὶ στὴ διόρθωση τῶν δοκιμίων (ὁ τελευταῖος με βοήθησε καὶ στὸν καταρτισμὸ τῶν εὔρετηρίων). Τῆ Δα Ε. Ζάκκα, δρ. φιλ., ποὺ βοήθησε στὸν καταρτισμὸ τῆς δημοτικιστικῆς βιβλιογραφίας, τὸν κ. Κ. Μιχαηλίδη, τελ. φιλ., ποὺ μ' ἔκαμε προσεχτικὸ σὲ μερικὰ δημοσιεύματα ποὺ προστέθηκαν στὴ νεοελληνικὴ βιβλιογραφία καὶ τὸν κ. Εὐ. Φωτιάδη, τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης, ποὺ βοήθησε στὴν ἀναζήτησι τῶν βιβλίων. Τὸν Ἐκδοτικὸ Οἶκο Δ. Δημητράκου, ποὺ ἔκαμε ὅ,τι μπορούσε γιὰ νὰ παρουσιαστῆ τὸ βιβλίο τυπωτικὰ ἀρτιο.

15 Ἰανουαρίου 1938

ΜΑΝ. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗΣ

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

Για τις παραπομπές στα διάφορα μέρη τοῦ βιβλίου χρησιμοποιήθηκαν, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀρίθμηση τῆς Ἱστορικῆς Εἰσαγωγῆς με' §§ καὶ με' τοὺς ἀριθμοὺς τῶν σελίδων τοῦ βιβλίου, τ' ἀκόλουθα γράμματα:

Β Βιβλιογραφία τῆς νέας γλώσσας (σ. 611α).

Κ Κείμενα (σ. 174α).

Μ Μαρτυρίες (σ. 405α).

Σ Συμπληρώματα (σ. 534α).

ἀγγλ.	ἀγγλικά	δημ.	δημοτικό
ἀγγλοσαξ.	ἀγγλοσαξονικά	Διόδ.	Διόδωρος (Σικελιώτης)
αί.	αίῶνας	Δυτ.	δυτικός
αίγ(υπτ.)	αίγυπτιακά	δωρ.	δώρικα
αίολ.	αίολικά	έβρ.	έβραϊκά
Αίσχ.	Αίσχύλος	εἶδ.	εἶδος
αἴτ.	αἰτιατική	έκκλ(ησ).	έκκλησιαστικός
ἄκλ.	ἄκλιτο	έλλ.	έλληνικά
Ἄν(ατολ.)	ἀνατολικός	έν(ικ).	ένικός
ἀόρ.	ἀόριστος	ένεργ.	ένεργητικός
Ἄποκ.	Ἄποκάλυψη	ένεστ.	ένεστῶτας
ἀρ.	ἀριθμός	έπαναλ.	έπικναληπτική
ἀρβ.	ἀρβανίτικα	έπίθ.	έπίθετο
Ἄριστοφ.	Ἄριστοφάνης	έρωτ.	έρωτηματική
ἀρσ.	ἀρσενικό	Εὐριπ.	Εὐριπίδης
ἀρχ.	ἀρχαῖο, ἀρχαῖα	έφημ.	έφημερίδα
ἀττ.	ἀττικά	Ἑσύχ.	Ἑσύχιος
Β.	βόρειος	Ἕπειρ.	Ἕπειρος
βενετσ.	βενετσιάνικα	Θεόκρ.	Θεόκριτος
βλ.	βλέπε	Θεοφ.	Θεοφάνης (Ἑομολογητής)
βλάχ.	βλάχικα	Θεσσ.	Πρὸς Θεσ/νικεῖς ἐπιστολή
βόρ.	βόρειος	Θηλ.	Θηλυκό
βουλγ.	βουλγάρικα	Ἱ. β.	Ἱδιο βιβλίο
βυζ(αντ).	βυζαντινός	Ἱ. μ.	Ἱδιο μέρος
γαλλ.	γαλλικά	Ἱ. περιοδ.	Ἱδιο περιοδικό
γεν.	γενική	Ἱδιωμ.	Ἱδιωματικό
γενοβ.	γενοβέζικα	Ἱνδ.	Ἱνδικά
γερμ.	γερμανικά	Ἱσπ.	Ἱσπανικά
δειχτ.	δειχτική	Ἱταλ.	Ἱταλικά

Ἰω.	Ἰωάννης		ἴδιο βιβλίο, περιοδικό
ἰων.	ἰωνικά		πού ἀναγράφηκε ἤδη
κ.	καί	οἰκ(ογ.)	οἰκογενειακὸ (ὄνομα)
κ. ἄ.	καὶ ἄλλοι	ὄλλ.	ὄλανδικὰ
κ. ἄ. ὁ.	καὶ ἄλλα ὅμοια	Ἔομηρ.	Ἔομηρος
καππ.	καππαδοκικὸς	ὄνομ.	ὄνομαστικὴ
Καππ.	Καππαδοκία	ὄνομ.	ὄνομα
Κάρπ.	Κάρπαθος	ὄρ.	ὄρος
Καστάν.	Καστάνιτσα (Τσακωνιάς)	ὄριστ.	ὄριστικὴ
κατάλ.	κατάληξη	ὄτρ.	ὄτραντίνικα
Κερασ.	Κερασούντα	ἜΟτρ.	ἜΟτράντο
Κεφαλ.	Κεφαλληνία	οὐγκρ.	οὐγκρικὰ
κρητ.	κρητικὰ	οὐδ.	οὐδέτερο
Κύπρ.	Κύπρος	οὐσ(ιαστ.)	οὐσιαστικὸ
κυρ.	κυρίως	ἜΟφ.	ἜΟφης (Πόντου)
λ.	λέξη	π.	παλαιό, παλαιὰ
λ. χ.	λόγου χάρη	Π. Δ.	Παλαιὰ Διαθήκη
λατ.	λατινικά	παραγ(ωγ.)	παραγωγικὸ
λενιδ.	λενιδιώτικα	παρακ.	παρακάτω
λομβαρδ.	λομβαρδικὰ	παρακ(είμ.)	παρακείμενος
Λουκ.	Λουκάς	παραπ.	παραπάνω
Μακεδ.	Μακεδονία	παρατ(ατ.)	παρατατικὸς
Μαλάλ.	Μαλάλας	πβ.	παράβαλε
Μάρκ.	Μάρκος	πγαλλ.	παλαιὰ γαλλικά
Ματθ.	Ματθαῖος	πγερμ.	παλαιὰ γερμανικά
μέλλ.	μέλλοντας	Πελοπ.	Πελοπόννησος
μετάφρ.	μετάφραση	περ.	περίπου
μσν.	μεσαιωνικά	περισπ.	περισπώμενο
μτγν.	μεταγενέστερος	περιφρ.	περιφραστικὸς
μεταχρ.	μεταχριστιανικὸς	Πλάτ.	Πλάτων
μτχ.	μετοχή	πληθ.	πληθυντικὸς
Μυτιλ.	Μυτιλήνη	ποντ.	ποντικὸς
ν.	νέο	Πόντ.	Πόντος (Εὐξείνιος)
Ν.	νότιος	πορτ(ογαλ.)	πορτογαλλικά
Ν. Δ.	Νέα Διαθήκη	Πορφυρ.	Πορφυρογέννητος (Κων- σταντῖνος)
ΝΔ.	νοτιοδυτικὸς	Πράξ.	Πράξεις Ἀποστόλων
νεοελλ.	νεοελληνικὸς	πρβ.	παράβαλε
νεώτ.	νεώτερο	Πρόδρ.	Πρόδρομος
Νικομήδ.	Νικομήδεια	προπαροξ.	προπαροξύτονος
Ο'	μετάφραση Ἑβδομήκον- τα Παλαιᾶς Διαθήκης	προσ.	προσωπικὴ
ὁ. π.	ὅπου παραπάνω, δηλ. στὸ	πρόσ.	πρόσωπο

προστ(αχτ.)	προσταχτική	σχηματιστ.	σχηματιστικός
πσλαβ.	παλαιοσλαβικά	τελ.	τελικός
ρετ.	ρετικά	τευτον.	τευτονικά
ρ.	ρήμα	τοπων.	τοπωνύμιο
ρουμ.	ρουμανικά	τούρκ.	τούρκικα.
Ρωμ.	Πρὸς Ρωμαίους ἐπιστολή	Τραπ.	Τραπεζούντα
ρωσ.	ρωσικά	τριτοπρόσ.	τριτοπρόσωπη
σ.	σελίδα	τσακ(ών.)	τσακωνικά
Σαμψ.	Σαμφούντα	ὑποκείμ.	ὑποκείμενο
σερβ.	σερβικά	ὑποκορ.	ὑποκοριστικό
Σιναστ.	Σινασός (Καππαδοκίας)	Χαλδ.	Χαλδία (Πόντου)
σλ(αβ.)	σλαβικά	χιλ.	χιλιάδες
Σπαν.	Σπανέας	χρον.	χρονικός
στ.	στίχος, ἤ: στήλη	Φερτάχ.	Φερτάκαινα (Καππαδοκίας)
συγγρ.	συγγραφέας	φωνητ.	φωνητικός
σύμπλ.	σύμπλεγμα	ψευδοξεν.	ψευδοΞενοφῶν
σύνδ.	σύνδεσμος		
συριακ.	συριακά		

Ὁ ἀστερίσκος (*) προτάσσεται σὲ τύπο γλωσσικὸ πού χωρὶς νὰ εἶναι μαρτυρημένος συμπεραίνεται ἢ ὑπαρξῆ του: *γαλακτ.

Τὸ ἐνωτικὸ (-) μπρὸς ἢ ὕστερα ἀπὸ ἓναν τύπο σημαίνει πὼς αὐτὸς δὲ μνημονεύεται ὁλόκληρος. Ἔτσι τὸ -ν σημαίνει τὴν κατάληξιν ν, πού τῆς λείπει τὸ ριζικὸ στοιχεῖο, τὸ μονο- τις λέξεις πού ἀρχίζουν ἀπὸ μονο.

Τὸ ἐνωτικὸ (-) ἢ ἡ κεραία (—) ἐνώνουν τύπους πού γεννήθηκαν ὁ ἓνας ἀπὸ τὸν ἄλλο.

Τὸ σημεῖο τοῦ σὺν (+) ἐνώνει λέξεις πού συναπάρτισαν ἓνα σύνθετο.

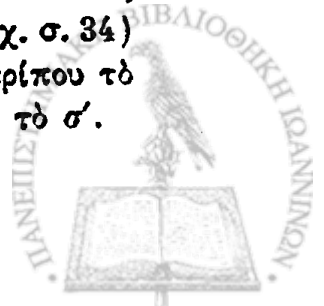
Φωνητικές μεταγραφές

Γιὰ τὴν ἰ ν δ ο ε υ ρ ω π α ἰ κ ῆ κ ο ι ν ῆ χρησιμοποιήθηκαν τὰ m, l, o (βλ. σ. 534α.).

Τὸ σανσκριτικὸ y (βλ. σ. 5) προφέρεται καθὼς τὸ ι στὸ ἐλλ. *σιάγγω*.

Τὸ F πού γραφόταν στίς ἀρχαῖες διαλέκτους, προφερόταν συνήθως ὕπως περίπου τὸ w στὸ ἀγγλ. *well* ἢ τὸ ου στὰ ἐλλ. *τουαλέτα*, *οἰσάκι*, ὅταν προφέρονται οἱ συλλαβές *ουα*, *ουι* μονοσύλλαβα.

Γιὰ τὴν ἀπόδοση μερικῶν ἰδιαιτέρων φθόγγων τῆς ἐλληνικῆς γλώσσας καὶ ἰδίως τῶν ἰδιωμάτων τῆς χρησιμοποιήθηκαν διάφορα ξεχωριστὰ ψηφία ἢ διακριτικὰ σημάδια. Ἐκτὸς ἀπ' ὅσα ἐξηγοῦνται ἄλλοῦ (βλ. σ. 124, 234, 245, 248, 276, 284, 298, 305), ἄς προστεθῆ ἐδῶ πὼς τὸ υ (λ. χ. σ. 34) ἀποδίνει τὸ διάμεσο φθόγγο ἀνάμεσα στὸ ου καὶ τὸ ι, ὅπως περίπου τὸ γαλλ. *u* ἢ τὸ γερμ. *ü*. Τὸ παχὺ σ, χ (γαλλ. *ch*) παραστάθηκε μὲ τὸ σ'.

Ἡ περισπωμένη πάνω ἀπὸ ἓνα φωνῆεν, σὲ ξένες λέξεις ἢ ἑλληνικές, σημαίνει πὼς αὐτὸ προφέρεται μὲ τὴ μύτη.

Ὅσο γιὰ τὴ γραφὴ μερικῶν φθόγγων ἀπὸ διαφορῶν εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν (βλ. ἰδίως σ. 541α., 555α.) τεχνικοὶ τυπωτικοὶ λόγοι ἐμπόδισαν δυστυχῶς ἐνίοτε ν' ἀποδοθοῦν ὅπως συνηθίζεται γι' αὐτές. Ἔτσι λ.χ. στὸ τονισμένο φωνῆεν σημειώθηκε κάποτε βαρεία ἀντὶς ὀξεῖα καὶ τὸ παχὺ s (γαλλ. ch) ἀποδόθηκε μὲ τὸ s'. Στὶς σλαβικῶν λέξεις (βλ. σ. 539α.) χρησιμοποιήθηκαν τὰ c', s' γιὰ τὸ παχὺ c, s, καὶ ê, û ἀντὶς e, u, μὲ ~.

Προσημείωση

Ὁ ἀναγνώστης ποῦ θὰ χρησιμοποιήσῃ τὸ βιβλίον εἶναι καλὸ νὰ ἔχῃ ὑπόψην τοῦ τ' ἀκόλουθα:

Τὸ σύστημα τῶν παραπομπῶν, ἰδίως ἀπὸ τὴν Ἱστορικὴ Εἰσαγωγὴν εἰς τὰ ἐπίλοιπα μέρη τοῦ βιβλίου, βοηθεῖ νὰ κατατοπισθῇ κανεὶς καλύτερα ἀνατρέχοντας σὲ κείνα τὰ ζητήματα ποῦ τὸν ἐνδιαφέρουν περισσότερο, ἐνῶ ὁποῖος ἐνδιαφέρεται προχειρότερα μπορεῖ νὰ περιορισθῇ εἰς τὴν Εἰσαγωγὴν καὶ σὲ μερικὰ κείμενα.

Τὰ κείμενα καὶ οἱ μαρτυρίαι ποῦ καταχωρίζονται, ἀπλώνονται χρονικὰ σὲ δύομισὶ χιλιοετηρίδες καὶ γράφηκαν μὲ τόσο διαφορετικὰς περιστάσεις καὶ ὄρους, ἰδίως γραφικῶν καὶ ὀρθογραφικῶν, ποῦ δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ ἐφαρμοστῇ σ' αὐτὰ ἐνιαῖο ὀρθογραφικὸ σύστημα. Ἔτσι εἰς τὰ κείμενα, ἀρχαῖα καὶ τῆς κοινῆς, διατηρήθηκε ἡ γραφὴ τῶν πρωτοτύπων, μὲ τοὺς περιορισμοὺς ποῦ σημειώνονται εἰς τὴν οἰκείαν θέσιν. Στὰ μεσαιωνικὰ κείμενα ἐφαρμόστηκε συνήθως ἡ σημερινὴ ὀρθογραφία, μὲ τὸν τονισμό τῆς, ἐκτὸς ἀπὸ ὅσας περιστάσεις διατηρήθηκε ἐπίτηδες ἡ γραφὴ τοῦ πρωτοτύπου, καὶ τότε δηλώθηκε αὐτὸ συνήθως. Μὲ περισσότερην ἐλευθερίαν ἐγένετο αὐτὸ εἰς τὰ κείμενα τῶν τελευταίων ἑκατονταετηρίδων, ποῦ συνήθως παραλήφθηκαν ἀπὸ ἔντυπα βιβλία μὲ τὶς τυπωτικὰς ἀκόμη ἰδιορρυθμίας ἢ ἀβλεψίας. Αὐτὲς διατηρήθηκαν συχνά, ἐν μέρει τουλάχιστο, χωρὶς νὰ δηλωθῇ αὐτὸ πάντοτε. Ἀκόμη καὶ οἱ μαρτυρίαι ἀπὸ τὸ 19. καὶ τὸν 20. αἰ. ξαναδημοσιεύτηκαν συνήθως ἀπαράλλαχτες, ἀκόμη καὶ ὅταν ἦταν δυνατὸ ν' ἀποδοθοῦν σὲ ἀβλεψία τοῦ τυπώματος. Τὸ κείμενον παρατέθηκε μέσα σὲ παρένθεση ὅταν αὐτὸ ἐβγαίνει ἀπὸ τὴν συνέχειαν τοῦ λόγου τοῦ συγγραφέα· οἱ ὀρθογώνιαι ἀγκύλαι χρησιμοποιήθηκαν μόνον ὅπου τὸ ἀπαιτοῦσε ἡ ἀνάγκη τῆς σαφήνειας καὶ ἦταν ἀπαραίτητη μιὰ συμπλήρωση. Οἱ διορθώσεις τοῦ κειμένου δὲ δηλώθηκαν ἰδιαίτερος, ἐκτὸς σὲ μερικὰ ἀρχαῖα κείμενα. Τῶν νεώτερον κειμένων οἱ ὑπογραμμισμέναι φράσεις καταχωρίστηκαν συνήθως ἀνυπογράμμιστες.

Οἱ βιβλιογραφικῶν παραπομπῶν, εἰς τὴν Εἰσαγωγὴν, εἰς τὰ κείμενα καὶ εἰς τὴν νεοελληνικὴν βιβλιογραφίαν τοῦ τέλους, ἀναγράφουν κανονικὰ καὶ τὸν τόπον τῆς ἐκδόσεως τοῦ βιβλίου. Ὅταν αὐτὸς λείπῃ, σ' ἑλληνικὰ βιβλία ἐννοεῖται ἡ Ἀθήνα καὶ σὲ γαλλικὰ τὸ Παρίσι.

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΕΥΛΟΓΙΟΝ ΚΟΥΡΙΑ
ΛΑΥΡΕΙΩΤΟΥ

ΑΥΞΩΝ ΑΡΙΘ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΑΡΧΑΙΑ ΓΛΩΣΣΑ

(ὡς 330 μ. Χ.)

ΚΕΦ. Α. ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΑ

1.— **Ἱστορία καὶ προΐστορία.**—Ἡ ἀρχὴ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας εἶναι βυθισμένη, καθὼς καὶ ἡ ἀρχὴ γενικὰ τῆς γλώσσας, στὸ σκοτάδι. Τὴν πρωτοβρίσκομε γραμμένη μόνο ὕστερ' ἀπὸ τὰ 800 π. Χ., καὶ ἀπὸ τότε κυρίως ἀρχίζει ἡ ἱστορία τῆς. Μὲ τὴ βοήθεια ὅμως τῆς συγκριτικῆς γλωσσολογίας, συνδυασμένης μὲ βοηθητικὰ ἐπιστῆμες, γίνεται δυνατὸ ν' ἀνατρέξωμε καὶ μακρύτερα, στὴν προΐστορικὴ ἐποχὴ, καὶ νὰ συναχτοῦν ἔτσι γιὰ τὴ γλωσσικὴ μας προΐστορία μερικὰ συμπεράσματα ἀρκετὰ βέβαια.

2.— **Οἱ συγγενικὲς γλώσσες.**—Ἵπάρχουν σήμερα στὴν Ἀσία καὶ προπάντων στὴν Εὐρώπη λαοὶ ποὺ μιλοῦν γλώσσες συγγενικὲς μὲ τὰ ἑλληνικά. Οἱ γλώσσες αὐτὲς εἶναι : τὰ ἰνδικὰ (μαζὶ καὶ τὰ τσιγκάνικα)· τὰ περσικά· τ' ἀρμένικα· τ' ἀρβανίτικα· οἱ διάφορες νεολατινικὲς γλώσσες, ἰταλικά, γαλλικά, ἰσπανικά, πορτογαλλικά, ρετορομανικά (στὴν Ἑλβετία), ρουμανικά (καὶ βλάχικα)· οἱ κελτικὲς γλώσσες (σὲ μερικὰ μέρη τῆς Γαλλίας, Ἀγγλίας καὶ Σκοτίας)· οἱ διάφορες τευτονικὲς γλώσσες, σουηδικά, νορβηγικά καὶ δανικά, γερμανικά, φλαμανδικά, ἀγγλικά· τὰ λετολιθουανικά (στὴ Λετία καὶ στὴ Λιθουανία) καὶ οἱ διάφορες σλαβικὲς γλώσσες, βουλγάρικα, σερβικά, ρωσικά, πολωνικά, τσέχικα.

3.— **Κοινὴ καταγωγὴ. Οἱ Ἰνδοευρωπαῖοι καὶ ἡ γλώσσα τους.**—Οἱ γλώσσες ὅλες αὐτὲς, μαζὶ μὲ μερικὲς ἄλλες ποὺ δέ

μιλιοῦνται πιά (ἔτσι λ. χ. τὰ τοχαρικά, τὰ θρακικά, τὰ γοτθικά κτλ.) κατὰ γο ν τ α ι ἀ π ὸ μ ι ἄ κ ο ι ν ῆ γ λ ὡ σ σ α, τ ῆ ν Ἰνδοευρωπαϊκή, πού μιλιόταν μιὰ φορά ἀπὸ τοὺς Ἰνδοευρωπαϊοὺς, καθὼς ὀνομάστηκαν οἱ κοινοὶ αὐτοὶ γλωσσικοὶ πρόγονοι.

Ἦταν οἱ Ἰνδοευρωπαϊοὶ λαὸς χωρὶς ἄλλο ἤδη ἀνακατωμένος φυλετικὰ καὶ μὲ κάποιον πολιτισμό. Ζοῦσε ἀρχικὰ σὲ μικρὴ σχετικῶς κοιτίδα καὶ ἀργότερα ἀπλωνόταν πιθανὸ στὴν κεντρικὴ Εὐρώπη πάνω ἀπὸ τὴ Μαύρη Θάλασσα ἢ βορειότερα κατὰ τὴν 3. προχριστιανικὴ χιλιετηρίδα.

Ἀπὸ ἐκεῖ ἀπλώθηκαν μὲ τὸν καιρὸ, σκόρπισαν καὶ ἐγκαταστάθηκαν στὶς ἔδρες τὶς γνωστὲς ἀπὸ τὴν ἱστορία οἱ λαοὶ πού παρουσιάζονται κληρονόμοι τῆς Ἰνδοευρωπαϊκῆς γλώσσας, ἀφοῦ συνήθως ἀνακατώθηκαν καὶ μὲ ἄλλους λαοὺς καὶ ἄλλαξε καὶ ἡ γλώσσα τους. Ἔτσι ἡ πανάρχαιη κοινὴ καὶ ἐνιαία περίπου Ἰνδοευρωπαϊκὴ γλώσσα, διαφορότροπα σιγοαλλαγμένη στὸ στόμα τῶν συγγενικῶν λαῶν πού ἔχασαν τὴν ἀρχικὴ ἐπαφὴ καὶ συνοχὴ μεταξύ τους, ἐξελίχτηκε σὲ χωριστὲς διαφορετικὲς γλώσσες, ἀναμφισβήτητα ὡστόσο συγγενικὲς, μὲ τὶς ἀφθονες ὁμοιότητες καὶ ἀντιστοιχίες ἀναμεταξύ τους, ὄχι μόνο στὸ λεξιλόγιο ἀλλὰ καὶ στὸ γραμματικὸ σύστημα, δηλαδὴ στὴ φωνητικὴ, στὸ τυπικὸ καὶ στὴ σύνταξη.

ἑλλ. ἀγρός - Ἰνδ. ájras - λατ. ager - γερμ. Acker,

ἑλλ. πατήρ - Ἰνδ. pitṛ - λατ. pater - γερμ. Vater - ἀγγλ. father,

ἑλλ. θυγάτηρ - Ἰνδ. duhitṛ - γερμ. Tochter - ἀγγλ. daughter,

ἑλλ. νέος νέφος - Ἰνδ. návas - λατ. novus - γερμ. neu,

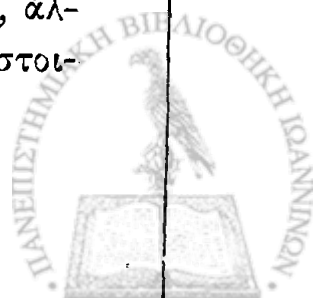
ἑλλ. φέρουσι φέροντι - Ἰνδ. bhárantī - λατ. ferunt - γερμ. ge-bären,

ἑλλ. δίδωμι, δίδως, δίδωσι κ. δωρ. δίδωμι - Ἰνδ. dádaṃi, dádaṃsi, dádaṃti,

ἑλλ. ἕξ, ἑπτὰ - Ἰνδ. sash, saptá - λατ. sex, septem, γερμ. sechs, sieben,

ἑλλ. ἔστι - Ἰνδ. ásti - λατ. est - γερμ. ist - ρωσ. yest.

4.—Ἡ προϊστορική κοινή ἑλληνική γλώσσα.—“Ὅταν ἀποσπάστηκαν οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τοὺς Ἰνδοευρωπαϊοὺς μιλοῦσαν μιὰ κοινὴ προϊστορική ἑλληνική γλώσσα, ἐνιαία στὸ σύνολό της, ἀλλαγμένη, μ’ ὅλη τὴ συντηρητικότητά της, σὲ σημαντικὰ στοιχεῖα ἀπὸ τὴν παλιὰ Ἰνδοευρωπαϊκὴ.

Ἔτσι λ.χ. στίς τελικῆς συλλαβές, ποὺ ἔχασαν τὰ τελικὰ ἄφωνα σύμφωνα (ἄλλο ἀντὶ *αλλοδ., λατ. aliud — γάλα ἀντὶ *γαλακτ., λατ. lac — γύναι ἀντὶ *γυναικ — γ' πληθ. πρόσ. τοῦ παρατατ. ἔφερον ἀντὶ *εφεροντ, ἰνδ. ábharant, λατ. ferebant) καὶ ἔτρεψαν τὸ τελικὸ μ σὲ ν (α' ἐν. τοῦ παρατατικοῦ ἔφερον ἀντὶ *εφερομ, ἰνδ. ábharam). Ἐπειτα περιόρισαν τὸν τόνο στίς τρεῖς τελευταῖες συλλαβές τῆς λέξεως (φερόμενος ἀντὶ *φέρομενος, ἰνδ. bháramanas, φερομένοιο - φερομένου ἀντὶ *φέρομενοιο, ἰνδ. bháramanasya), ἄρχισαν νὰ χάνουν μερικῆς πτώσεις κτλ. (Σ 1).

5.—Οἱ προελληνικοὶ κάτοικοι τῆς Ἑλλάδας.—Ἡ ἐγκατάσταση στὴν Ἑλλάδα ἐκείνων ποὺ ἀργότερα ὀνομάστηκαν Ἕλληνες ἀρχίζει ἤδη πρὶν ἀπὸ τὴ 2. χιλιετηρίδα π.Χ. ἀλλὰ βαστᾶ ὡς τὸ τέλος τῆς, καὶ γίνεται κατὰ φυλές, ποὺ κατεβαίνουν σιγὰ σιγὰ ἀπὸ τὸ βοριά, χωρισμένες σὲ μικρότερες ὁμάδες—πρῶτοι οἱ Ἴωνες μαζὶ μὲ τοὺς Αἰχαιοὺς, ἢ καὶ πρὶν ἀπ' αὐτούς, καὶ τελευταῖοι (12. αἰ. π.Χ.) οἱ Δωριεῖς.

Στὴν Ἑλλάδα κατοικοῦσε τότε ἕνας μεσογειακός, προελληνικός λαός, χωρὶς ἄλλο ξενόγλωσσος καὶ μὲ γλώσσα ὄχι ἰνδοευρωπαϊκὴ, μὲ πολιτισμὸ προχωρημένο ποὺ εἶχε ἀπλωθῆ ἀπὸ τὴν Κρήτη. Δέχονται οἱ Ἕλληνες στοιχεῖα τοῦ ξένου ἐκείνου πολιτισμοῦ καὶ ἔτσι γεννιέται ἀργότερα—ὑστερ' ἀπὸ τὸν ἐλληνικὸ πιθανώτατα, μυκηναϊκὸ πολιτισμὸ—ἔπειτα ἀπὸ αἰῶνες γεμάτων ταραχῆ καὶ βαρβαρότητα ὁ ἐλληνισμός, ἐπηρεασμένος καὶ στὴ γλώσσα του σημαντικά, προπάντων στὸ λεξιλόγιον, ἀπὸ τὸν προελληνικὸ μεσογειακὸ πολιτισμὸ.

Ξενικῆς προελληνικῆς λέξεις εἶναι πλῆθος τοπωνυμίες: Κόρινθος, Παρνασσός, Ὑμηττός, Λυκαβηττός κτλ. καὶ ἄλλα οὐσιαστικά: ἐρέβινθος, κολοκύνθα, λαβύρινθος, κυπάρισσος, θάλασσα, νῆσος, κυβερνῶ, θάλαμος, ζέφυρος, λήκυθος, σήσαμον, ρόδον. Ἀλλὰ καὶ παλιῆς ἰνδοευρωπαϊκῆς λέξεις παίρνουν καινούρια σημασία, ἔτσι τὸ μέθυ τοῦ Ὀμήρου γιὰ τὸ κρασί, ποὺ γνόρισαν οἱ Ἕλληνες στὴ νέα τους πατρίδα (Σ 2).

ΚΕΦ. Β. ΕΠΟΧΗ ΤΩΝ ΔΙΑΛΕΚΤΩΝ (ὡς 323 π.Χ.)

6.—Κάθε πολιτεία μιλεῖ καὶ γράφει τὴ γλῶσσα της.—Ἡ ἱστορικὴ ἐποχὴ τοῦ ἑλληνισμοῦ ἀρχίζει μὲ τὰ γραπτὰ μνημεῖα. Οἱ παλαιότατες ἐπιγραφές, ἀπὸ τὸν 7. αἰ., δείχνουν τὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα ἀπὸ καιρὸ μοιρασμένη σὲ διαλέκτους: τὰ ἰωνικά, τ' ἀχαιϊκὰ (μαζὶ μὲ τὰ αἰολικά) καὶ τὰ δωρικά, μὲ τὶς ὑποδιαίρεσεις τους. Τὸ 4 τὸ ἔλεξαν τέσσαρες οἱ Ἴωνες παλιότερα (Ὀμηρος), τέτταρες οἱ Ἀθηναῖοι, τέσσερες οἱ νεώτεροι Ἴωνες (Ἡρόδοτος), πέσσυρες οἱ Λέσβιοι (πίσυρες ὁ Ὀμηρος), πέτταρες οἱ Βοιωτοί, τέτορες οἱ Δυτ.Ἑλληνες. Οἱ διαφορές τους ἦταν συχνὰ ἀρκετὰ μεγάλες, ἰδίως στὴν προφορὰ καὶ τὸ λεξιλόγιο, ὥστε νὰ μὴν εἶναι εὐκόλο νὰ συνεννοοῦνται μεταξὺ τους ὅλοι οἱ ὁμόγλωσσοι.

Γράφει κάθε τόπος καὶ κάθε αὐτόνομη πόλις τὸ ἰδίωμά της γιὰ αἰῶνες, πού δὲν ὑπάρχει κανεὶς λόγος νὰ τὸ θεωρήσῃ χυδαῖο. Μεταχειρίζονται ἀλφάβητο ἀρχαῖκὸ ἀκόμη στὴν ἀρχὴ καὶ ἀσυμπλήρωτο, μὲ κεφαλαῖα μόνο ψηφία, χωρὶς στίξη καὶ τόνους καὶ χωρὶς νὰ χωρίζουν τὶς λέξεις ἀναμεταξὺ τους (Κ 1).

Μὲ τὸν καιρὸ ἀρχίζουν καὶ γράφονται μερικὲς τοπικὲς κοινές, καὶ πρῶτα στὴν Ἰωνία, χώρα περισσότερο προχωρημένη στὸν πολιτισμὸ, διαμορφώνεται ἡ πρῶτὴ ἑλληνικὴ κοινὴ γλῶσσα, πού θὰ ἐκφράσῃ τὸν ἑλληνικὸ πολιτισμὸ. Ἐκεῖ, ἕως στὴ Μίλητο, τελειοποιοῦν καὶ πλουτίζουν καὶ τὸ ἀλφάβητο μὲ τὰ 24 ψηφία πού φυλάχτηκαν ὡς σήμερα.

7.—Ἡ ἄττικὴ κοινὴ.—Ἀργότερα ἀπὸ τὴν ἰωνικὴ ἀρχίζει καὶ διαμορφώνεται, παράλληλα μὲ ἄλλες κοινές σὲ ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδας, ἡ ἄττικὴ κοινὴ, μὲ βάση τὸ ἰδίωμα πού μιλοῦσαν στὴν Ἀττικὴ στὸν 5. αἰ. Τὸ ἰδίωμα αὐτὸ ἀρχίζει νὰ γίνεται τότε, ἀπὸ λόγους πολιτικούς στὴν ἀρχὴ καὶ προπάντων λογοτεχνικούς ἀργότερα, κοινὴ γλῶσσα τῶν συμμάχων τῶν Ἀθηναίων καὶ ἄλλων Ἑλλήνων, ἀκόμη καὶ τῆς μακεδονικῆς αὐλῆς.

Πολλοὶ λόγοι συντρέχουν νὰ γίνουσι οἱ Ἀθηναῖοι τὰ χρόνια ἐκεῖνα πολιτικὸ καὶ πνευματικὸ κέντρο. Οἱ Ἀθηναῖοι ἰδρύουσι ὕστερ' ἀπὸ τοὺς περσικοὺς πολέμους τὴν ἄττικὴ ἡγεμονίαν (475), ὀργανώνουσι τὴν ἀποστολὴν κληρούχων εἰς συμμαχικὰς ἐπαρχίας, συγκεντρώνουσι εἰς τὴν πρωτεύουσαν τοὺς ἀπονομῆ τῆς δικαιοσύνης. Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος, σημαντικώτατο, πρωτοστατοῦν εἰς τὴν λογοτεχνικὴν καὶ γενικὰ τὴν καλλιτεχνικὴν δημιουργίαν καὶ εἰς τὴν πνευματικὴν κίνησιν καὶ ἀναδείχουσι τὴν πόλιν τοὺς «πρυτανεῖον τῆς σοφίας» (Πλάτ.), «κοινὸν παιδευτήριον πᾶσιν ἀνθρώποις» (Διόδ.), Ἑλλάδα τῆς Ἑλλάδας.

Ἡ πολιτικὴ δύναμις καὶ ἡ πνευματικὴ καὶ λογοτεχνικὴ αἴγλη βοηθοῦν ἔτσι νὰ γίνῃ κοινὴ γλῶσσα τὸ ἰδίωμα ποὺ μιλοῦσαν τότε γενικὰ εἰς Ἀθήνας (τοῦ ἐλληνίζεσθαι διδάσκαλοι οἱ πολλοί, λέει ὁ Σωκράτης σ' ἓνα πλατωνικὸν διάλογον). Ἀνάμειχτη, σὰ γλῶσσα μεγάλου κέντρου, καὶ μὲ ξένα στοιχεῖα («Ἀθηναῖοι... κεκραμένη (φωνῇ χρῶνται) ἐξ ἀπάντων τῶν Ἑλλήνων καὶ βαρβάρων» (Ψευδοξενόφ., Ἀθην. Πολιτ.)), παρουσιάζει εἰς τὸν τύπον ποὺ γράφεται μερικὰς διαφορὰς ἀπὸ τῆς ζωντανῆς λαλιᾶς (§ § 82, 84 B). Μόνον ἡ γλῶσσα τῆς λογοτεχνίας διαμορφώθη ἐν μέρει διαφορετικῇ. Ὁ Θουκυδίδης καὶ οἱ τραγικοί, ἐπηρεασμένοι ἀπὸ τὴν ἰωνικὴν πεζογραφίαν καὶ ποίησιν, ἔχουσι ἀκόμη ἰωνισμοὺς ἄγνωστους πλὴν εἰς τὸν Πλάτωνα καὶ τοὺς ῥήτορας, ποὺ γράφουσι ἀφοβώτερον τὴν σύγχρονήν τοὺς γλῶσσαν, ὅπως μιλιέται.

ΚΕΦ. Γ. ΕΠΟΧΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΗΣ (323 π.Χ.—330 μ.Χ.)

8.—Γένεσις. Ἀπλωμα καὶ διαμόρφωσις. — Ἀπὸ τὴν ἄττικὴν αὐτὴν κοινὴν γεννιέται μέσα σ' ἑκατὸ χρόνια ἡ ἄττικοῖωνικὴ ἄλεξανδρινὴ ἢ ἐλληνιστικὴ κοινὴ, ἡ γλῶσσα ποὺ μιλοῦν οἱ Ἑλληνας καὶ ἐξελληνισμένοι ξενόγλωσσοι ἢ δίγλωσσοι κάτοικοι τῆς Ἀνατολῆς (Μικρασίας, Συρίας, Αἰγύπτου, Περσίας), ὑποταγμένης εἰς τὸ Μεγάλον Ἀλέξαντρον καὶ τοὺς διαδόχους του.

Πολλοὶ λόγοι προκαλοῦν καὶ εὐκολύνουν τὴ διαμόρφωση καὶ τὸ ἄπλωμα τῆς κοινῆς γλώσσας :

Οἱ ἀρχαῖες ἑλληνικὲς πόλεις χάνουν τὴν πολιτικὴ τους αὐτονομία καὶ ἐνώνονται γιὰ νὰ κάμουν κοινὲς ἐκστρατεῖες. Ἡ μακεδονικὴ καὶ ὕστερα ἡ ρωμαϊκὴ κατάκτηση (146 π.Χ — 330 μ.Χ) ἰσοπεδώνουν τὶς παλιὰς ἀντιθέσεις καὶ διαφορὰς. Καὶ ἐνῶ παρακαμάζουσι οἱ πόλεις τῆς παλαιᾶς Ἑλλάδας δημιουργοῦνται στὴ μεγάλη Ἑλλάδα τῆς ἐξελληνισμένης Ἀνατολῆς νέα πολυάνθρωπα ἀστικὰ κέντρα (Πέργαμος, Ἀλεξάνδρεια, Ἀντιόχεια κ. ἄ.) μὲ νέους πνευματικὸς ὀρίζοντες, μ' ἓναν «ἐλληνισμόν» ποὺ ἔσπασε τὰ ἐθνικὰ σύνορα καὶ ἔγινε μορφὴ παιδείας καὶ πολιτισμοῦ καθρεφτισμένου σὲ νέο γλωσσικὸν τύπον, τὸ ἰδίωμα ποὺ γίνεται κοινὸν στὴν Ἀνατολὴ καὶ γλώσσα κάθε μορφωμένου, ὄργανο τῆς παιδείας καὶ τῆς ἐπικοινωνίας, ἡ διεθνικὴ γλώσσα τῆς ἐποχῆς.

9.—Ἡ κοινὴ αὐτὴ γλώσσα, ποὺ τῆς ἔλειψε ἡ ἐπαφὴ μὲ τὴν παλιά της κοιτίδα, χάνει μὲ τὸ ἄπλωμά της τὴν ἀρχικὴν της μορφὴν. Ἔτσι στερήθηκε μερικὰ ἀπὸ τ' ἀττικὰ της στοιχεῖα, ποὺ ἔμοιαζαν σὰ μὲ τὸ παραπάνω ἰδιωματικὰ (λ.χ. τὸ διπλὸ ττ σὲ λέξεις καθὼς τέτταρα, γλῶττα, θάλαττα, κυπάριττος, νεοττός, βήττω (βήχω), συχνὰ τὸ ρρ, σὲ λέξεις καθὼς χέρσος, χερσόνησος, ἄρσην-ἄρσην ἄρσενικός), καὶ χ ρ ω μ α τ ῖ σ τ η κ ε στὸ στόμα τῶν Ἰωνῶν κατοίκων τῆς Ἀνατολῆς ἰ ω ν ι κ ἄ. Τέτοιοι ἰωνισμοὶ εἶναι λ.χ. τὸ βασίλισσα ἀντὶ τὸ ἀττικὸν βασιλῖς ἢ βασιλεία, τὸ βαθρακός (ὡς σήμερα) πλάιστὸ βάτραχος, τὸ πάθη ἀντὶ φάτην (τὸ σημερινὸ παχνί), κολοκύνθη ἀντὶ κολοκύντη, τὸ ὀ λαγός τοῦ λαγοῦ ἀντὶ ὀ λαγός τοῦ λαγώ, οἱ σχηματισμοὶ τῶν θηλυκῶν σὲ -οῦς -οῦτος, Νειλοῦς (ἀπὸ ἐδῶ τὰ σημερινὰ ἄλεπού, μυλωνού) καὶ τῶν ἀρσενικῶν σὲ -ᾶς, Θεωνᾶς, φαγᾶς, ὑαλᾶς, χειλᾶς (σημερινὰ φαγᾶς, μυλωνᾶς), πληθ. -ᾶδες, τὸ ἀμυγδαλέα (σημερινὸ ἀμυγδαλιὰ) στὴ θέσῃ τοῦ ἀττ. ἀμυγδαλῆ κτλ.

Στὴν κοινὴ αὐτὴ γλώσσα πολιτογραφοῦνται καὶ στοιχεῖα ἀπὸ τὶς ἄλλες διαλέκτους (ὁ ναός, ἀττ. νεώς, ἰων. νηός· δωρ. λοχαγός) (Σ 3) καὶ ἀρκετὲς ξένες λέξεις ἀνατολίτικες, σημιτικὲς, ἰδίως ἐβραϊκὲς (μὲ τὸ χριστιανισμόν) καὶ λατινικὲς.

Στὰ χρόνια τῆς κοινῆς οἱ γλωσσικὲς ἀλλαγές ἐπιταχύνονται καὶ πολλαπλασιάζονται εἴτε ἀπὸ ἐσωτερικοὺς γλωσσικοὺς λόγους εἴτε ἀπὸ ἐξωτερικὰς ἐπιδράσεις ξένων ἰδιωμάτων καὶ γλωσσῶν, καὶ κυρίως γιὰ τὴν κοινὴν γεννιέται ἀπὸ τὴν ἀττικὴν, μιλημένη ἀπὸ ἀνθρώπους πού, "Ἕλληνες ἢ ξενόφωνοι ἐξελληνισμένοι, δὲν τὴν εἶχαν οἱ περισσότεροὶ μητρικὸν τους ἰδίωμα, καὶ κατὰ βάθος μιλώντας ἀττικὰ ἐξαττικίζουσι τὴν δικήν τους ἰωνικὴν γλῶσσαν.

Εἶναι αὐτὲς ἀλλαγές πού συχνὰ συνεχίζουσι νεωτερισμοὺς φανερωμένους ἀπὸ νωρίτερα στ' ἀρχαῖα ἰδιώματα ἢ καὶ τὴν ἀττικὴν διάλεκτον, καὶ συνήθως συνεχίζονται στὴ μεσαιωνικὴν καὶ νεώτερον γλῶσσαν, τὴν προμηνοῦν καὶ τὴν ἐτοιμάζουσι." Ἔτσι στοὺς πρώτους μεταχριστιανικοὺς αἰῶνες παρουσιάζονται ἢ ὀλοκληρώνονται ποικίλες ἀλλαγές σὲ ὅλα τὰ στοιχεῖα τῆς γραμματικῆς: φωνητικὴ, τυπικὸν, σύνταξιν, λεξιλόγιον καὶ παραγωγὴν.

10. — Ἔννοια τῆς κοινῆς. — Ἔτσι ὀνομάζεται κοινὴ ἢ γλῶσσαν πού διαμορφώθηκε στὴ μετακλασικὴν ἐποχὴν, ἀπὸ τ' ἀλεξανδρινὰ χρόνια ὡς τὰ ρωμαϊκὰ καὶ ὡς τὴν ἵδρυσιν τοῦ ἀνατολικοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους, σὰ ζωντανὴν λαλίαν. Ἀλλὰ καθὼς μᾶς εἶναι αὐτὴ γνωστὴ μόνο ἀπὸ τὰ γραπτὰ κείμενα πού τὴν καθρέφτισαν (§§ 16, 11), κοινὴ ὀνομάζεται καὶ ἡ γραπτὴ τῆς ἀπόδοσης, ὅσο μὲ αὐτὴν ἐπιζητήθηκε ν' ἀποδοθῆ ἑκείνη καὶ ἔγινε αὐτὸ λίγο πολὺ χωρὶς νὰ θολωθῆ ἢ εἰκόνα τῆς ἀπὸ ἀρχαῖστικὰς προσπάθειαι (§ 19).

Ἡ κοινὴ δὲν εἶναι χρονικὰ ἐνιαία—καθὼς δὲν ἦταν οὔτε καὶ ἡ ἀττικὴ στὸν 5. καὶ τὸν 4. αἰῶνα—ἀφοῦ ἀπλώνεται σὲ τόσο μεγάλην περίοδον, καὶ ἀκριβῶς σ' αὐτὴν μέσα ἀλλάζει τόσο σημαντικὰ, παράλληλα μὲ τὸ ἄπλωμά τῆς.

Ὅσο γιὰ κάποια διγλωσσία, πού μὲ τὸ ἄπλωμα τῆς κοινῆς γεννιέται στοὺς ὁμογλώσσους πού φύλαξαν καὶ τὸ μητρικὸν τους ἰδίωμα, εἶναι καὶ αὐτὸ λογικὴ συνέπεια στὴ γλωσσικὴ συγκρότησιν καθὲς κοινῆς σὲ λαὸν μεγάλο (§ 84 Α).

11.—Γνωρίσματα τῆς κοινῆς.—Στὴ φωνητικῇ: Χάνεται ὁ ρυθμὸς τῆς ἀρχαίας γλώσσας, ἡ διαφορὰ δηλαδὴ μακρῶν καὶ βραχέων φωνηέντων, ὁ μουσικὸς ἀρχαῖος τόνος καὶ ἡ ποικιλία του, καθὼς δείχνεται στὰ μεταγενέστερα τονικὰ σημάδια, θεμελιωμένη στὴν ποσοτικὴ διαφορὰ τῶν φωνηέντων. Ἔτσι χάνεται καὶ ἡ βάση τοῦ ἀρχαίου μέτρου, πού ἦταν προσωδιακὸ καὶ ἄσχετο μὲ τὸν τονισμό.

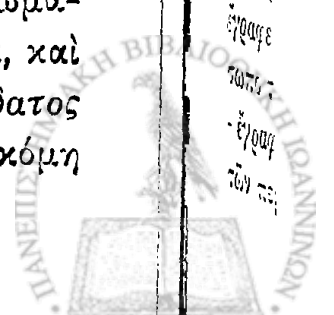
Οἱ δίφθογγοι καταντοῦν τώρα μονόφθογοι (λ.χ. τὸ αι) ἢ πάντα χάνουν τὴ διφθογγικὴ τους ἀξία (λ.χ. τὸ αυ). Περιορίζεται γενικὰ ἡ μεγάλη ποικιλία τοῦ ἀρχαίου φωνηεντισμοῦ καὶ πολλαπλασιάζονται οἱ φθόγγοι ι, ἀφοῦ μὲ τὸ ι ταυτίζονται τώρα στὴν προφορὰ καὶ τὰ παλιὰ η ει, η, (ἡ λέξη εἶδησις προφέρεται τώρα μὲ τρία ι), ἐνῶ συγχρόνως χάνεται ἡ δασεία καὶ μὲ τὴν ἀλλαγὴ τῆς προφορᾶς πολλῶν συμφῶνων (γ, β, δ, χ, φ, θ, ζ) πολλαπλασιάζεται ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐξακολουθητικῶν.

Φωνητικὲς ἀλλαγές δείχνουν καὶ οἱ μετασχηματισμοὶ χωρὶς τὸ ο στὴν κατάληξιν τῶν ἀρσενικῶν κύριων ὀνομάτων σὲ -ιος καὶ τῶν οὔδετέρων σὲ -ιον, Ἀντωνίς, ἐπιστόλιον, ποτήριον, στρουθίον.

Ἀπὸ τὸν 3. αἰ. π.Χ. ἀρχίζουν καὶ παρουσιάζονται ὁ ρ θ ο γ ρ α φ ι κ ἄ λ ἄ θ η, σὲ κείμενα γραμμένα ἀπὸ ἀγραμμάτους, καὶ αὐτὰ πολλαπλασιάζονται στοὺς παρακάτω αἰῶνες μὲ τὴ ραγδαία ἀλλαγὴ τῆς προφορᾶς. Ἔτσι ἀνακατώνονται λ.χ. στὸ γράψιμο τὸ ει μὲ τὸ ι (ἀπὸ τὰ 300 περίπου π.Χ., καὶ ἀργότερα καὶ μὲ τὸ ἰ), τὸ ο μὲ τὸ ω, τὸ ε μὲ τὸ η καὶ ἀργότερα μὲ τὸ αι (K 2).

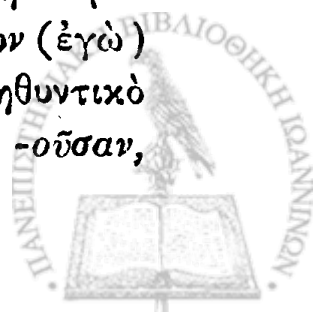
Γιατὶ γράμματα καθὼς τὰ παραπάνω ἔχουν πιά συμπέσει στὴν προφορὰ καὶ ὅποιος γράφει δὲν εἶναι σὲ θέσιν, ὀδηγημένος ἀπ' ὅ,τι προφέρει, νὰ τὰ μεταχειριστῆ σωστά, ὅσο ἡ παιδεία του δὲν τὸν φωτίζει γιὰ τὸ σωστὸ γράψιμο (K 4). Ἡ ἀλλαγὴ τῆς προφορᾶς ὅμως ἔχει ἐνίοτε τὸν ἀντίχτυπό της καὶ σὲ ἀλλαγές στὸ τυπικὸ καὶ στὴ σύνταξιν (§ 15).

12.—Στὸ τυπικόν.—Στ' ὄνομα, περιορίζονται οἱ ἀνώμαλοι σχηματισμοί, ἰδίως στὰ μονοσύλλαβα καὶ στὰ τριτόκλιτα, καὶ ἀντὶ ναῦς νηός, οἷς οἶός, ἀμνός ἀρνός ἄρνα, ὕς ὕός, ὕδωρ ὕδατος κτλ. λέγεται πλοῖον (στὴ Ν.Δ. μόνο ἔτσι, ἐνῶ ἡ Π.Δ. ἔχει ἀκόμη

τὸ ναῦς), πρόβατον (στὴ Ν.Δ. καὶ παλιότερα ἀκόμη ὁ κωμικὸς Μένανδρος), ἀμνὸς ἀμνοῦ, χοῖρος, νηρόν. Χάνεται ἡ λεγόμενη ἀττική κλίση, ὁ λεῶς τοῦ λεῶ (λαός), ὁ νεῶς τοῦ νεῶ (ναός). Καὶ γενικὰ τὰ τριτόκλιτα κάνουν τὸ πρῶτο βῆμα νὰ ἐξομοιωθοῦν πρὸς τὰ πρωτόκλιτα μὲ σχηματισμοὺς καθὼς τὸν βασιλέαν (κατὰ τὸ τὸν ταμίαν) ἐνῶ στὸν πληθυντικὸ σχηματίζεται τοὺς μῆνες (κατὰ τὸ οἱ μῆνες) (ἤδη ἀπὸ τὸ 2. αἰ. π. Χ.), καὶ, σὲ πρωτόκλιτα, οἱ παροδίτες, τὰς τιμές, ἄλλες, καὶ ἀκόμη, σχηματίζονται στὸν ἐνικὸ μὲ τὸ ἴδιο πάντα φωνῆεν, ὁ ταμίαις τοῦ ταμία, ὁ πρεσβευτής τοῦ πρεσβευτῆ, ἡ Κλειῶ τῆς Κλειῶς.

Χάνεται ὁ δ υ ἰ κ ὸ ς (στὴν ἀττική διάλεκτο ἀπὸ τὸν 4. αἰ. π. Χ., στὴ μὴ ἡπειρωτικὴ Ἑλλάδα ἀκόμη νωρίτερα), καὶ στὸ ρ ῆ μ α, μὲ ποικιλίες μεγαλύτερες παρὰ στ' ὄνομα, γίνονται ἀκόμη ἀφθονώτεροι ἐξομαλισμοί. Τὰ ρήματα σὲ -μι δίνουν τῆ θέση τους στοὺς ὁμαλώτερους σχηματισμοὺς κατὰ τὰ σὲ -ω, ἡ χρῆση τῆς εὐ κ τ ι κ ῆ ς περιορίζεται καὶ ὀλόκληρες ἐγκλίσεις καὶ χρόνοι ξεσυνηθίζονται, ἔτσι ὁ μονολεχτικὸς παρακείμενος καὶ ὑπερσυντέλικος, ὁ μέσος ἀόριστος, οἱ μέσοι μέλλοντες τῶν ἐνεργητικῶν ρημάτων (ἀκούσομαι-ἀκούσω, ὁμοῦμαι-ὁμόσω), οἱ δεῦτεροι ἀόριστοι (ἔφθην-ἔφθασα, ἀνέγνω-ἀνέγνωσα). Γενικὰ οἱ περισσότεροι ἀνώμαλοι καὶ δυσκολοθύμητοι σχηματισμοὶ δίνουν τῆ θέση τους σὲ ὁμαλώτερους. Μὲ τῆ φωνητικὴ σύμπτωση τῆς ὑποταχτικῆς λύσης, λύση μὲ τὸ μέλλοντα λύσεις λύσει ἀδυνατίζει αὐτὸς καὶ ἀρχίζει νὰ παραμερίζεται ἀπὸ τὴν ὑποταχτικὴ τοῦ ἀορίστου στὰ μέσα ρήματα: τεύξομαι - τύχω. Ἐντὶ οἶδα, οἶσθα, οἶδε, ἴσμεν, ἴστε, ἴσασι λέγουν τώρα, ὅπως ἀπὸ καιρὸ οἱ Ἰωνες, οἶδα, οἶδες, οἶδε, οἶδαμεν, οἶδατε, οἶδασι. Τοῦ εἰμί ὁ παρατατικὸς ἀντὶ ἦν, ἦσθα, ἦν σχηματίζεται τώρα ἦμην (κατὰ τοὺς παθητικούς παρατατικούς σὲ -μην) γιὰ νὰ μὴν μπερδεύεται μὲ τὸ γ' πρόσωπο, καὶ ἀργότερα καὶ ἦσο (ἀκόμη ἀργότερα καὶ εἶμαι). Ἐπίσης τώρα λέγουν ἔγραψες ἀντὶ ἔγραψας κατὰ τὸ ἔγραφε, ἔγραφες, ἀρχίζουν νὰ ξεχωρίζουν τὸ α' ἐνικ. καὶ τὸ γ' πληθ. πρόσωπο τοῦ ἐνεργητ. παρατατ. τῶν ρημάτων σὲ -ω, ἔγραφον (ἐγὼ) - ἔγραφαν (ἐκεῖνοι), καὶ νὰ σχηματίζουν καὶ τὸ τρίτο πληθυντικὸ τῶν περασμένων χρόνων σὲ -οσαν, ἐγράφοσαν, ἦλθοσαν, -οῦσαν,

ἤξιούσαν, πού συνεχίστηκαν στὰ νεώτερα ζητοῦσαν ζητοῦσα.

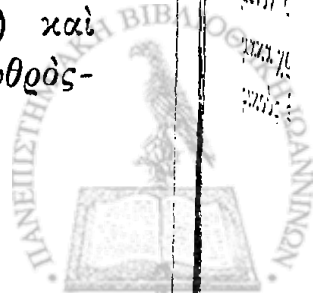
Μὲ τὶς ἀλλαγές αὐτές οἱ ἀρχαῖες ἀνωμαλίαι ἱσοπεδώνονται καὶ χάνονται σὲ μεγάλο βαθμό. Ἡ γλώσσα, ἀπλοποιημένη σημαντικά, γίνεται εὐκολώτερη καὶ καταλληλότερο ὄργανο γιὰ τὴ μοναδική θέση πού πῆρε σπὸν τότε πολιτισμένο κόσμο. "Ἄν τὸ τυπικὸ φτώχυνε μὲ τὴν ἀπλοποίηση, ἡ ἐκφραστικότητα τῆς γλώσσας δὲ θὰ ζημιωθῆ, ὅσο θὰ χρησιμοποιοῦν ἄλλα φραστικά μέσα. "Ἄν δὲ γίνῃ αὐτὸ τὸ λάθος θὰ εἶναι ἐκείνων πού δὲ θὰ ξέρουν νὰ τὴν καλλιεργήσουν ὅπως πρέπει (§ 53).

13.—Στὴ σύνταξη. Ἡ γλώσσα ἀρχίζει νὰ γίνεται ἀπὸ συνθετικὴ ἀναλυτικώτερη, καὶ νὰ ἐκφράζῃ μὲ περισσότερες λέξεις ὅ,τι ὡς τότε λέγονταν μὲ ἀφθονώτερους τύπους (§ 56). Οἱ προθέσεις συνηθίζονται σὲ περισσότερες περιστάσεις (ἐμπρόσθετες πτώσεις), ἡ γενικὴ καὶ δοτικὴ τοῦ ἀντικειμένου χάνεται (χρῶμαί τι ἀντὶ χρῶμαί τινι, ἀκούω τινὰ ἢ τι ἀντὶ ἀκούω τινός), παρουσιάζεται ἡ σύνταξη ἀποστέλλω σε ἀντὶ ἀποστέλλω σοι.

14.—Ἄλλὰ καὶ τὸ λεξιλόγιον παρουσιάζει στὰ χρόνια αὐτὰ μεγάλη ἀνανέωση (ἄσχετα ἀπὸ τοὺς παραπάνω μορφολογικοὺς λόγους), μὲ τὴν ἀλλαγὴ στὶς πολιτικὲς καὶ κοινωνικὲς ἰδέες καὶ συνήθειες καὶ τὴν ἀνάγκη νὰ ἐκφραστοῦν στὴν κοινὴ καὶ διεθνικὴ γλώσσα τῆς ἐποχῆς ὁ ἀνατολικός, ὁ ρωμαϊκός καὶ στὸ τέλος ὁ χριστιανικὸς κόσμος πού τὴν ἔκαμαν ὄργανό τους.

Οἱ κληρονομημέναι λέξεις ἀλλάζουν συχνὰ σημασία, παίρνοντας ἔτσι καὶ τὴ θέση ἄλλων, πού βγαίνουν ἀπὸ τὴ χρῆση (τὸ βρέχω παίρνει τὴ σημασία τοῦ ἀρχ. ὕω, τὸ ὄψον) ὄψαριον καταντᾶ νὰ σημαίνῃ τὸ ψάρι), καὶ χάνονται ἔτσι κάποτε καὶ λεπτότερες ἀποχρώσεις (τίς - ποῖος, οὐ-μή : δέν).

"Ἄλλες πάλι λέξεις παραμερίζονται ἀπὸ παράγωγα, ἰδίως ὑποκοριστικά (οὓς-ὠτίον, κτεῖς-κτένιον, ἄλως-άλώνιον) καὶ συνηθίζονται νέες κάποτε παραγωγικὲς καταλήξεις: ἐρυθρός-

(κόκκος, λ.χ. ὁ καρπὸς τοῦ πουργαριουῦ, πού χρησίμευε γιὰ νὰ βά-
φουν κόκκινα) κόκκινος, χλωρός - (πράσον) πράσινος.

Συγχρόνως πολιτογραφοῦνται στὰ ἑλληνικά πολλές λέξεις ξέ-
νες ἀπὸ τὰ λατινικά, ἀπὸ τὰ ἑβραϊκά, ἀπὸ διάφορες ἄλλες ἀνα-
τολικές γλώσσες.

Λατινικὲς λέξεις ἄρχισαν νὰ μπαίνουν στὰ ἑλληνικά νω-
ρίς. Ἡδὴ στὸν Πολύβιο (2. αἰ. π.Χ.) ἔχομε λέξεις καθὼς τὸ δι-
κτάτωρ (λατ. dictator), ἀφουῦ λίγους αἰῶνες νωρίτερα πολιτογρα-
φήθηκαν οἱ πρῶτες λατινικὲς λέξεις στὴ γλώσσα τῶν Ἑλλήνων
τῆς Μεγάλῃς Ἑλλάδος. Μὲ τὴν πολιτικὴ δύναμη τῶν Ρωμαίων
πού μεγαλώνει καὶ μὲ τὴν ἐπικράτησή τους στὴν Ἑλλάδα (2.
αἰ. π. Χ.) καὶ στὴν ἐξελληνισμένη Ἀνατολή, δυναμώνει καὶ ἡ ἐπί-
δραση τῶν λατινικῶν, πού γίνονται γλώσσα ἐπίσημη τοῦ τόπου.

Ἡ ἐπίδραση αὐτὴ δείχνεται καὶ στὴ γλώσσα τῆς Νέας Δια-
θήκης, ὅπου ὑπάρχουν οἱ ἀκόλουθες λατινικὲς λέξεις: ἀσσάριον
(assarium), δηνάριον (denarius), κοδράντης (quadrans), κεν-
τυρίων (centurio), κολωνία (colonia), κουστωδία (custodia),
κῆνσος (census), λεγεὼν (legio), λέντιον (linteum), ξέστης (sex-
tarius), πραιτώριον (praetorium), ρέδη (rheda), σουδάριον
(sudarium), σπεκουλάτωρ (speculator), τίτλος (titulus), φρα-
γέλλιον (flagellum), φραγελλῶ (flagello).

Ἑβραϊκὲς λέξεις, ἢ ἀραμαϊκὲς, πού παρουσιάζονται μὲ
τὰ εὐαγγέλια καὶ τὸ χριστιανισμό, εἶναι: ἀμήν, βάιον, βεελζεβούλ,
γένενα, κορβανᾶς, μαμωνᾶς, μάννα, μεσσίας, σάββατον, σατανᾶς,
σεραφείμ, χερουβείμ, ὠσαννά, (μέτρα χωρητικότητας:) βάτος, κό-
ρος, σάτον, καὶ διάφορα κύρια ὀνόματα, Πάσχα, Γολγοθᾶς,
Ματθαῖος, Ἰωάννης, Μαγδαληνὴ κτλ.

Ἑλληνικὲς λέξεις πού μὲ τὸ χριστιανισμό ἄλλαξαν τὴ σημασία
τους εἶναι τὸ ἐκκλησία, λειτουργία, κυριακή, παρασκευή, ἐπίσκο-
πος, πρεσβύτερος, διάκονος, ἄγγελος, διάβολος, ἔθνος ἐθνικός,
μαρτυρῶ, μοναχός, ἡγούμενος κτλ., Χριστὸς (Λουκ. 2.26), μετάφρ.
τοῦ ἑβρ. Μεσσίας (εὐρήκαμεν τὸν Μεσσίαν ὃ ἔστι μεθερμηνευό-
μενον ὁ Χριστὸς Ἰω. 1. 42), (ἤδη στὸν Αἰσχύλ. Πρ. 480 «φάρ-
μακα χριστά», Εὐριπ. Ἰππ. 516). Τὰ εὐαγγέλια ἔχουν ἀκόμη με-
ρικοὺς ἑβραϊσμούς, καθὼς ἐγένετο ἐλθεῖν ἢ ἦλθε κτλ.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἀνατολικῶν γλωσσῶν εἶχαν πολιτογραφηθῆ καὶ νωρίτερα στὰ ἑλληνικὰ ξένες λέξεις καὶ αὐτὸ συνεχίζεται καὶ τώρα. Τέτοιες εἶναι λ.χ. τὸ αἴγυπτ. ζῦθος, τὸ συριακ. ἄββᾶς, τὸ νάρδος, τὸ σηρικὸν μετάξι (Σῆρ ὄνομα λαοῦ).

15.— Οἱ ἀλλαγές αὐτὲς στὰ διάφορα στοιχεῖα τῆς γλώσσας, προφορά, τυπικό, σύνταξη, λεξιλόγιο καὶ παραγωγικό, ἔχουν κάποτε, καθὼς συχνὰ στὴ γλώσσα, βαθύτερη σχέση καὶ ἀλληλοεξάρτηση. Ἀλλαγές τῆς προφορᾶς ἔδωσαν ἀφορμὴ γιὰ μεταβολές στὸ τυπικό, (ἔτσι ἡ ταύτιση τοῦ *ει-η* ἔφερε τὴν ἀντικατάσταση τῶν μελλοντικῶν τύπων μὲ τοὺς τύπους τῆς ὑποταχτικῆς), τριτόκλιτα καὶ μονοσύλλαβα ὀνόματα εὐκολώτερα ἀντικαταστάθησαν ἀπὸ οὐσιαστικὰ μὲ ὁμαλώτερο σχηματισμὸ καὶ ἰδίως μὲ ὑποκοριστικὰ σὲ *-ιον* (οὓς ὠτὸς - ὠτίον, ἄλως ἄλω - ἄλώνιον).

16.—**Πηγές. Οἱ πάπυροι.**—Ἡ κοινὴ μᾶς εἶναι γνωστὴ φυσικὰ μόνον ἀπὸ γραπτὰς πηγές. Προδρόμους τῆς ἔχομε ἤδη τὸν Ξενοφῶντα καὶ τὸν Ἀριστοτέλη, καθαρῶτερα φανερώνεται στὸν ἱστορικὸ Πολύβιο (2. αἰ. π.Χ.) καὶ τὴ μετάφραση τῶν *Ο'* (ἔτσι λέγεται ἡ μετάφραση τῆς Π.Δ., ἀπὸ τὸν 3. καὶ 2. αἰ. π.Χ.). Προπάντων ὁμοίως πηγὴ τῆς κοινῆς εἶναι οἱ πάπυροι ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο καὶ ἀλλοῦ (ἀρχίζουσιν ἀπὸ τὰ 300 π. Χ.), ὅσοι ἰδίως εἶναι γραμμένοι ἀπὸ μισογραμματισμένους, Ἕλληνας ἢ ἀλλόφυλους ἐξελληνισμένους, πού μᾶς δίνουν ἀφθονώτατες πληροφορίες γιὰ τὴν ἑλληνικὴ γλώσσα, ὅπως εἶχε διαμορφωθῆ στὸς τελευταίους προχριστιανικοὺς καὶ πρώτους μεταχριστιανικοὺς αἰῶνες (Κ 2).

17.—**Παραμέρισμα τῶν διαλέκτων.**—Ἡ κοινὴ γλώσσα παραμερίζει πρῶτα στὶς πόλεις (στὸς πρώτους αἰῶνες τῆς μεταχριστιανικῆς ἐποχῆς) καὶ μὲ τὸν καιρὸ καὶ στὸ ὑπαιθρο τὶς ἀρχαῖες διαλέκτους, πού ζοῦσαν ἀκόμη στὶς παλιές τους κοιτίδες (ὡς τὸν 4. αἰ. μ.Χ.). Ὁ τύπος πού ὑψώθηκε σὲ κοινὸ ἔγινε τὸ πρότυπο πού ἐπηρεάζει ἄμεσα ἢ ἔμμεσα τὸν καθένα. Ἐνῶ πρῶτα τὰ ἰωνικὰ συνεξομοιώθησαν μὲ τὴν κοινὴν, τὴ μεγαλύτερη ἀντίσταση ἔδειξαν τὰ δωρικὰ (ἀπὸ τὸ 2. αἰ. μ.Χ. σώθησαν ἀκόμη ἐπιγραφές). Καὶ

ἐνῶ ζεπέφτουν καὶ σβήνουν τὰ ἰδιώματα, ἀνακατώνονται ὄλο καὶ περισσότερο μὲ στοιχεῖα τῆς κοινῆς — ἂν καὶ ἡ προφορὰ καὶ τὸ λεξιλόγιο δυσκολώτερα ἐπηρεάζονται (§ 84A).

Ἐμείναν ἔτσι ὡς σήμερα στὴ νέα γλώσσα λιγοστὰ λείψανα ἀπὸ τὶς ἀρχαῖες διαλέκτους. Λ.χ. ἡ προφορὰ τοῦ η σάν ε καὶ τὸ κί (ἀπὸ τὸ ἰωνικὸ οὐκί ἀντίς οὐχί) στὸ ἰδίωμα τοῦ Πόντου, ἡ προφορὰ τοῦ υ σάν ου στὸ ἰδίωμα τῆς Μάνης, τὸ ἀρχαῖο ἀχαιοδωρικὸ α (ποῦ τὸ εἶχαν τρέφει οἱ Ἴωνες καὶ οἱ Ἀθηναῖοι σὲ η) στὸ μαρκιέμαι (μᾶρνωμαι ἀντὶ μῆρνωμαι, ἄλλοῦ σήμερα ἀναχαράζω), στὸ διχάλι (ἐργαλεῖο μὲ δυὸ χηλᾶς, δόντια, δωρ. χᾶλᾶ), σαμιὰ (σᾶμαῖα, σημαῖα, σημάδι στ' αὐτιὰ τῶν γιδοπρόβατων), λανὸς (ληνός). Ἀνάλογα λείψανα ἔμειναν καὶ σὲ μερικὲς τοπωνυμίες καθὼς Δᾶμος (Δῆμος) καὶ Μίλατο (Μίλητος) στὴ δωρικὴ Κάλυμνο καὶ Κρήτη, Παγὰ στὴν Κεφαλληνία, Βοίτυλο (τὸ ἀρχαῖο Φοίτυλος, ἡ Οἴτυλος), οἱ Κορφοί, τὸ αἰολικὸ Ἀργεννος, ὄνομα χωριοῦ στὴ Μυτιλήνη κτλ.

Ἐτσι ἡ ἑλληνιστικὴ κοινὴ ἀπλώθηκε σὲ ὁλόκληρην τὴν ἑλληνό-γλωσση γῆ, καὶ ἀπ' αὐτὴν ἐξελίχτηκε ἀργότερα ἡ μεσαιωνικὴ καὶ ἡ νέα ἑλληνικὴ γλώσσα, ἐκτὸς ἀπὸ μιὰ μοναδικὴ ἐξαιρέση (§ 69). Ἀπόλυτη ἐνό-τητα κατὰ τόπους τῆς ἔλειψε, πρᾶμα ἄλλωστε δύσκολο νὰ πραγματωθῇ σὲ γλώσσα ποῦ μιλιόταν σὲ τόση ἔκταση καὶ ἀπὸ τόσα ἑκατομμύρια ἀνθρώπους (Μακεδονία, παλιὰ Ἑλλάδα, Μικρὴ Ἀσία, Αἴγυπτος). Ὅχι μόνον κοινωνικὰ ἀλλὰ καὶ τοπικὰ θὰ παρουσίαζε μερικὲς διαφορὰς (λ.χ. στὴ Μικρὴ Ἀσία εἶχε στοιχεῖα ἄγνωστα στ' ἄλλα μέρη, καὶ ποῦ κάποτε κρατιοῦνται στὰ σημερινὰ μικρασιατικὰ ἰδιώματα (ἔτσι τὸ οὐχί - ἰων. οὐκί στὸ σημερινὸ ποντικὸ κί (δέν), τὸ ποντ. ἐμός). Καὶ σήμερα ἀκόμη μένουν διπλοτυπίες φωνητικὲς καθὼς ρῶγα-ράγα, μολύβι-βολίμι, κρομμύδι-κρεμμύδι, βατράχι-βάθρακας βορθακός, θεμελιωμένες σὲ ἀρχαῖα ποικιλία (ρῶξ-ράξ, μόλυβος-βόλιμος κτλ.).

18.—Ἐξωτερικὴ ἱστορία.—Ἀλλὰ καὶ ἀντίθετα ἡ ἑλληνικὴ γλώσσα ἐπιδρᾷ στὶς γλώσσες τῶν γειτονικῶν λαῶν, σὲ πολλοὺς τοὺς μάλιστα ἦταν ἡ ἐπίδραση αὐτὴ βαθύτατη — ἄσχετα μὲ τὸν

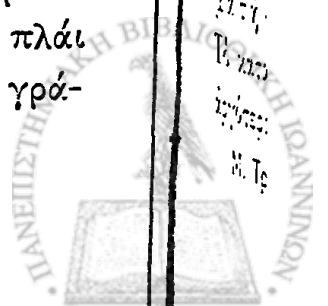

ἑξελληνισμὸν ποὺ παρουσίασαν στὰ χρόνια αὐτὰ ἑκατοντάδες χιλιάδες ξενόφωνοι στὴν Ἀνατολὴ καὶ στὴν Αἴγυπτο.

Ἦδη ἀπὸ τὴν ἀρχαιότερη ἐποχὴ εἶχε ἐπιδράσει ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα στὰ ἰδιώματα τῆς Ἰταλίας, καὶ ἰδίως τὰ λατινικά, μὲ τὸν ἑλληνικὸ ἐποικισμὸν στὴν Κάτω Ἰταλία, (πορφύρα - λατ. purpura, μηχανή - δωρ. μάχανά - λατ. machina), ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ 4. αἰ. μὲ τὴ λογοτεχνία, καὶ ἀργότερα μὲ τὸ πλῆθος Ἕλληνες ποὺ ζοῦσαν στὴ Ρώμη καὶ μὲ τὸ χριστιανισμὸ, ποὺ εἶχε ὄργανό του στὴν ἀρχὴ τὰ ἑλληνικά. Ἀφθονες ἑλληνικὲς λέξεις μπαίνουν σὲ κάθε ἐποχὴ στὰ λατινικά, εἴτε ἀπὸ τὴν ἄμεση ἐπαφὴ καὶ τὴ ζωντανὴ γλῶσσα εἴτε μὲ τὸ μέσο τῆς λογοτεχνίας. Ἡ ἐπίδραση τῶν ἑλληνικῶν δὲ φανερῶνεται μόνον στὶς λέξεις, στὶς σημασίες τους (conscientia, μετάφρ. τοῦ ἑλλ. συν-εἰδησις) καὶ στὸ παραγωγικὸ ἀλλὰ καὶ στὴ φρασεολογία, ποὺ ἀποδίνει τὴν ἑλληνικὴ σκέψη. Ἀπὸ τὰ λατινικά ἡ ἑλληνικὴ αὐτὴ ἐπίδραση μεταδόθηκε στὶς διάφορες νεολατινικὲς γλῶσσες ἢ τὶς ἄλλες εὐρωπαϊκὲς, ποὺ δέχτηκαν στὸ μεσαιῶνα τὴν ἐπίδραση τῶν λατινικῶν (Σ 5).

Ἑλληνικὴ ἐπίδραση δέχτηκαν καὶ διάφορες γλῶσσες τῆς Ἀνατολῆς, πρῶτα μὲ τὴ μακεδονικὴ κατάχτηση καὶ ἔπειτα μὲ τὸ χριστιανισμὸ (καὶ τὴ Ν. Δ., ποὺ μεταφράστηκε στὶς ἐθνικὲς γλῶσσες ἀπὸ τὰ ἑλληνικά), στ' ἀραμαϊκά, στὰ παρθικά, στὰ περσικά, στὰ ἰνδικά — καὶ ἀπ' αὐτὲς σὲ ἄλλες ἀνατολικώτερες γλῶσσες — στὰ ἑβραϊκά, στὰ συριακά (σημαντικώτατη ἐπίδραση, ὅχι μόνον στὸ λεξιλόγιο παρὰ στὸ παραγωγικὸ καὶ στὴν ἐσωτερικὴ ὑφή), στὰ κοπτικά. Ἡ ἑλληνικὴ ἐπίδραση φανερῶνεται μεγάλη ἢ μικρότερη καὶ στ' ἀλφάβητα πολλῶν ἀπὸ τοὺς λαοὺς αὐτοὺς.

19. — Ἀττικισμός. — Μὲ τὴν ἀρχὴ τῆς χριστιανικῆς χρονολογίας γεννιέται μιὰ κρίση στὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ κάτι νέο στὴν ἱστορία της. Εἶναι ὁ ἀττικισμός. Κάποια διγλωσσία εἶχε γνωρίσει ὡς τότε ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα μὲ τὴ διαμόρφωση κοινῶν γλωσσῶν καὶ τῆς ἀλεξανδρινῆς κοινῆς πλάι στὰ ἰδιώματα (§§ 6, 8) καὶ μὲ τὶς γραπτὲς γλῶσσες ποὺ εἶχαν καθιερωθῆ πλάι στὶς προφορικὲς (§ 6). Ἡ φιλολογικὴ μάλιστα γλῶσσα ποὺ γρά-

φηκε στους πρώτους αἰῶνες τῆς κοινῆς δειχνόταν, μὲ κάποια παράδοση ποὺ διαμορφώθηκε, συντηρητικώτερη πρὸς τοὺς νεωτερισμούς, ποὺ τόσο ἄφθονοι παρουσιάζονται ἀκριβῶς στὰ χρόνια ἐκεῖνα.

Ὁ ἀττικισμὸς ὅμως ποὺ γεννιέται τώρα, μὲ τὶς ἐπιταγές του, τὶς ἀπαγορεύσεις καὶ τοὺς διασυρμούς, καὶ γενικὰ μὲ τὴν ἔντασή του, καταντᾷ σὲ κάτι ποιοτικὰ διαφορετικὸ καὶ δίνει ἀφορμὴ νὰ γεννηθῇ μιὰ τεχνική διγλωσσία νέου εἴδους, ἄγνωστου ὡς τότε. Ὁ ἀττικισμὸς δὲν ἀναγνωρίζει στὴ γλώσσα τὸ δικαίωμα νὰ ἐξελιχθῇ. Μὲ τὴν τυφλὴ καὶ συχνὰ δουλικὴ μίμηση ἀρχαίων τύπων λογοτεχνίας ποὺ ἔγινε κλασικὴ ζητεῖ τὸν κανόνα καὶ τὸ σωστὸ ὄχι πιά στὴ σύγχρονη χρῆση γλώσσας κοινῆς ἤδη καὶ σχεδὸν παγκόσμιας, μὲ τόση ὁμοιομορφία καὶ ἀπλότητα, παρὰ σὲ πλαίσια γραμματικὰ ποὺ στάθηκαν ἔκφραση ἰδιώματος νεκροῦ, ἀθάνατου στὰ ἔργα μεγάλων προγόνων — κάποτε μάλιστα ξεθάβονται ἀκόμη παλιότερα γλωσσικὰ στοιχεῖα.

Μερικὰ παραδείγματα ἀπ' ὅσα διορθώνει, ἀπαγορεύει ἢ συσταίνει ὁ ἀττικισμὸς (λ. χ. ὁ ἀττικιστὴς Φρόνιχος, 2. αἰ. μ.Χ.) : λέξεις καὶ παράγωγα, τύποι γραμματικοί, συντάξεις:

νηρὸν ὕδωρ μὴ εἶπης, ἀλλὰ πρόσφατον, ἀκραιφνές—κορίον ἢ κορίδιον ἢ κορίσκη λέγουσι, τὸ δὲ κοράσιον παράλογον—σάρωσον ἐπειδὴν ἀκούσης τινὸς λέγοντος... κέλευσον παρακώρησον λέγειν—λέγε ἀλεκτρυών, ἐπὶ θήλεος καὶ ἄρρενος, ὡς καὶ παλαιοί—σιχαίνομαι, τῷ ὄντι ναυτίας ἄξιον τοῦνομα, ἀλλ' ἐρεῖς βδελύττομαι, ὡς Ἀθηναῖος—τὸ μὲν μάγειρος δόκιμον, τὸ δὲ μαγειρεῖον οὐκέτι· ἀντὶ δὲ τούτου ὀπτάνιον λέγουσι—ψύλλος βάρβαρον, ἢ δὲ ψύλλα δόκιμον, ὅτι καὶ ἀρχαῖον—ροῖδιον οἱ ἀμαθεῖς... ἡμεῖς δὲ ροῖδιον—ἢ ράξ ἐρεῖς: ὁ γὰρ ρῶξ δύο ἔχει ἀμαρτήματα.

Μὲ ὅμοιο τρόπο συσταίνεται: προκόπτω ὄχι ὅμως καὶ προκοπή, ὄχι εὐκαιρῶ ἀλλὰ εὖ σχολῆς ἔχω.

Ἀποδοκιμάζονται τὸ ἡμην ἀντὶ ἦν, Ἡρακλῆν (Ἡρακλέα), πηχῶν (πήχεων), ἀγαθώτερος (μᾶλλον ἀγαθός), οἰκοδόμηκεν (ἠκοδόμηκεν), διψᾶν (διψῆν) καὶ οἱ συντάξεις κληρονομῶ τότε (ἀντὶ τοῦδε), ποῦ ἄπει (ποῖ ἄπει)—ἔμελλον γράφαι (ἀντὶ γράφειν) ἐσχάτως βάρβαρος ἢ σύνταξις (M 1).

20.—Ὁ ἀττικισμὸς δὲν κατόρθωσε νὰ σταματήσῃ τὴν ἐξέλιξη τῆς ζωντανῆς γλώσσας. Τὸ καταδικασμένο ἡμην ὄχι μόνον δὲν ξανάγινε ἦν παρὰ ἄλλαξε ἀργότερα σὲ ἡμουν καὶ ἡμουνα. Ἡ ἴγδισ ἀντὶ νὰ ἐξαττικισθῇ

M. Τριανταφυλλίδη, Ἱστορικὴ εἰσαγωγή

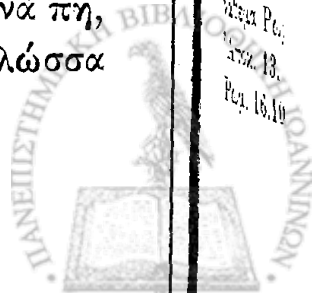
πίσω στὴ θυσία ἔγινε μὲ τὸν καιρὸ ἰγδίον-ἰγδίν-γδί καὶ γουδί. Τὸ μαγειρεῖον ἀντικαταστάθηκε ἀπὸ τὸ μαγειρεῖο, καὶ τὸ νεαρὸν ὕδωρ ὄχι μόνον δὲν ξανάγινε πρόσφατον ἀλλὰ τὸ νεαρὸν ἔγινε νηρὸν καὶ νερό, καὶ παραμερίζοντας τὸ ὕδωρ ὕδατος κατάντησε νὰ σημαίνει μόνον τοῦ ὅ,τι λεγόταν πρὶν ἔτσι.

Ὁ ἀττικισμὸς ὥστόσο νίκησε νίκη ἀπροσδόκητη στὸ γραπτὸ λόγον.

Γεννημένος σὲ χρόνια ἐθνικῆς παρακμῆς καὶ πολιτικῆς ἀδυναμίας τῆς φυλῆς ποῦ εἶχε μεγαλουργήσει μερικοὺς αἰῶνες νωρίτερα, καὶ δυναμωμένος, μέσα σὲ μιὰ γενικώτερα κλασικιστικὴ καλλιτεχνικὴ κίνηση, ἀπὸ τὴν αἴγλη λογοτεχνίας ἀθάνατης κυριάρχησε μέσα σὲ λίγους αἰῶνες καὶ ἔγινε τὸ ἰδανικὸ τῆς γραπτῆς προπάντων γλῶσσας, ποῦ τὴν κυβερνοῦσε πιά ἀπόλυτα, στὰ ὄρια τοῦ δυνατοῦ, ἡ ἀρχαία γραμματικὴ μὲ τὸ δυϊκὸ τῆς καὶ τὶς εὐκτικές. Ἡ γλωσσικὴ ἐξέλιξη λογαριαζόταν ἀπὸ ἐδῶ καὶ μπρὸς σύμβολο ἠθικῆς καὶ πνευματικῆς παρακμῆς καὶ τὸ μάταιο ξαναζωντάνεμα τύπων νεκρῶν ἀρχὴ δημιουργίας μεγάλων ἔργων.

Ἔτσι ὅμως ἔσπαζε ἐπικίνδυνα ὄχι μόνον ἡ γλωσσικὴ ἱστορία παρὰ καὶ ἡ πνευματικὴ καλλιέργεια τοῦ μελλοντικοῦ ἑλληνισμοῦ, μὲ μιὰ ἀφύσικη, τεχνητὴ καὶ ὀλέθρια διγλωσσία, ἐντελῶς διαφορετικὴ ἀπὸ τὶς προγενέστερες. Ἡ δημιουργικὴ λογοτεχνία ὀλόκληρη θὰ γίνῃ ἀπὸ τώρα τεχνητὴ καὶ φτωχὴ, ὅσο θὰ ἐπιμένῃ, γιὰ αἰῶνες πολλοὺς, σὲ μιὰ γλῶσσα νόθα καὶ ἀφύσικη, ποῦ παγώνει τὴ συγκίνηση καὶ νεκρώνει τὸ ὕφος. Ἡ παιδεία, καλλιεργώντας καὶ διαιωνίζοντας μοιραῖα τὴν περιφρόνηση τῆς μητρικῆς γλῶσσας, ἀναγκαστικὰ θὰ γίνῃ μὲ τὸν καιρὸ δυσκολοπόχτητο ἀγαθὸ ὀλιγαρχίας μεσαιωνικῆς καὶ ὀλόκληρη ἡ πνευματικὴ καὶ ψυχικὴ ζωὴ τοῦ ἔθνους θὰ νιώσῃ βαθιὰ τὰ βαριὰ ἐπακόλουθα κρίσιμης ὥρας, μὲ τὸ χάσμα ποῦ θὰ δημιουργήσῃ διγλωσσία ὄλο καὶ ὀξύτερη, ἀπλωμένη πάνω ἀπὸ τὸ ζωντανὸ ἔθνος.

21.—Ἡ γλῶσσα τῆς Νέας Διαθήκης.—Πηγὴ τῆς κοινῆς εἶναι καὶ ἡ Νέα Διαθήκη, τὸ ἀρχαιότερο μνημεῖο, μπορεῖ κανεὶς νὰ πῇ, τῆς νέας γλῶσσας. Τῶν περισσότερων ἔργων τῆς Ν. Δ. ἡ γλῶσσα

εἶναι βασισμένη στὴ σύγχρονη κοινή, καθὼς τὴ βρίσκουμε καὶ στοὺς παπύρους, καὶ γι' αὐτὸ σκανδαλίζονταν μ' αὐτὴν οἱ παλιότεροι φιλόλογοι καὶ θεολόγοι, πού μαθημένοι ἀπὸ τοὺς ἀττικοὺς συγγραφεῖς δὲν μπορούσαν νὰ τὸ ἐξηγήσουν. Γράφηκαν τὰ ἔργα αὐτὰ στὴ μεγάλη δημιουργικὴ ἐποχὴ πού θεμελιώθηκε ὁ χριστιανισμὸς ἀπὸ συγγραφεῖς μισομορφωμένους συνήθως, πού ἤθελαν νὰ φέρουν τὸ εὐαγγέλιο τῆς σωτηρίας στὸν κοινὸ ἀμόρφωτο λαὸ καὶ δὲν ἐπιζητοῦσαν νὰ συντάξουν ἔργα φιλολογικὰ, καὶ εἶναι ἔτσι αὐτονόητο πὼς μεταχειρίστηκαν τὴν κοινή, διεθνικὴ γλῶσσα τῆς Ἀνατολῆς. Γιὰ τὸν ἴδιο ὁμῶς λόγο ἔγραψαν τὴν ἑλληνιστικὴ κοινή στὴν ἀπλή της μορφή, ἀδιάφοροι γιὰ τὶς θεωρίες τοῦ ἀττικισμοῦ, πού οὔτε θὰ τὸν ἤξεραν.

Παραθέτονται ἐδῶ μερικὰ δείγματα ἀπὸ τὰ στοιχεῖα τῆς κοινῆς στὴ Ν.Δ. (ἀνάλογα μὲ κεῖνα πού βρίσκονται στοὺς παπύρους, βλ. Κ 2).

Λεξιλόγιο: ἀκμήν (=ἀκόμη) ἀσύνετοί ἐστε Ματθ. 15. 16. Ἔτσι ἀκόμη λέξεις νέες: ἀγάπη, ἐλαιών, ἐναντι, ἐνώπιον, εὐάρεστος, καθαρίζω, κυριακός, λειτουργικός, προσευχή κτλ. **Νέα σημασία** παρουσιάζουν λέξεις ἀρχαῖες καθὼς: ἔστι παιδάριον ὧδε (ἐδῶ) ὁσέχει πέντε ἄρτους κριθίνους καὶ δύο ὄψαρια Ἰω. 6.9, μείνατε ὧδε καὶ γρηγορεῖτε μετ' ἐμοῦ Ματθ. 26. 38, οὐκ ἔστιν ὧδε ἡγέρθη γὰρ καθὼς εἶπεν Ματθ. 28. 6, βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους Ματθ. 5.45, ἐρωτῶ (παρακαλῶ) σε ἔχε με παρητημένον Λουκ. 14.19, ἡρώτα δέ τις αὐτὸν τῶν Φαρισαίων ἵνα φάγη μετ' αὐτοῦ Λουκ. 7.36, ἡρώτα ἐλεημοσύνην λαβεῖν Πράξ. 3.3, γυνὴ ἥτις ἰατροῖς προσαναλώσασα ὅλον τὸν βίον (περιουσία, ν. βιός) οὐκ ἴσχυσεν ὑπ' οὐδενὸς θεραπευθῆναι Λουκ. 8.43, λέγει αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς: ἐνέγκατε ἀπὸ τῶν ὄψαριῶν ὧν ἐπίασατε νῦν (πιέζω — πιάζω) Ἰω. 21,10, ὃν καὶ πιάσας ἔθετο εἰς φυλακὴν Πράξ. 12.4 (Πβ. Μ 2).

Παραγωγικός: κατάληξη ὑποκοριστικὴ - ᾰς (σὲ κύρια πού βραχύνονται) : Δημᾰς (Δημήτριος), Ἀρτεμᾰς, Ἐπαφρᾰς, Κηφᾰς κτλ.

Τυπικός: τὰς ἐντολάς οἶδας Μάρκ. 10.19, οἶδαμεν ὅτι οἶδας πάντα Ἰω. 16.30, ὥστ' ἐλθεῖν τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ καὶ κατασκηνοῖν ἐν τοῖς κλάδοις αὐτοῦ Ματθ. 13.32, ἄρα οὖν, ἀδελφοί, στήκετε καὶ κρατεῖτε τὰς παραδόσεις Θεσσ. 2.2.15, ὁ κύριος τῆς εἰρήνης δώη ὑμῖν τὴν εἰρήνην Θεσσ. 2. 3. 16, ἡρώτουν, εἶρηκαν, λήμφομαι, ὠνησάμην κτλ., Ἰερουσαλήμ Ἰερουσαλήμ... ποσάκις ἠθέλησα ἐπισυνάξαι τὰ τέκνα σου Λουκ. 13. 36, ἦτω (=ἔστω) ἀνάθεμα Ρωμ. 14.22, στόματι μαχαίρης Λουκ. 21.24, μαχαίρη ἀπολοῦνται Ἀποκ. 13. 10, ἐκ σπείρης Πράξ. 19. 1, ἀσπάσασθε Ἀπελλῆν τὸν δόκιμον Ρωμ. 16.10, ὃ πλήρης δόλου καὶ πάσης ραδιουργίας Πράξ. 13.10, τοῦ νοός,

23.—Βιβλιογραφία.—Χατζιδάκι, Σύντομος ἱστορία τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης. Σύλλογος πρὸς διάδοσιν ὠφελίμων βιβλίων. Σιδέρης 1915—Hofmann, Geschichte der griechischen Sprache. Βερολίνο De Gruyter, Göschen 1916. Μόνο ὡς τὸ τέλος τῆς κλασικῆς ἐποχῆς. Ἐπίτομο ἀλλὰ περιεκτικό.—Meillet, Aperçu d'une histoire de la langue grecque, 1930³. Ἔργο κάπως εἰδικὸ ἀλλὰ ἐξαιρετικὰ καλὸ καὶ διαφωτιστικό. — O Schwyzer δίνει μιὰ πολὺ καλὴ, οὐσιαστικὴ καὶ διαφωτιστικὴ ἱστορία τῶν ἑλληνικῶν στὴν Griechische Grammatik. Μόναχο, Beck'sche Buchhandl. 1936 σ. 45-136. — Wackernagel, Die griechische Sprache, στοῦ Hinneberg, Die Kultur der Gegenwart I, VIII, 1907², σ. 291. Ἐπίτομο. — Atkinson, The Greek Language. Λονδίνο, Faber and Faber 1933², 8+354 σελ. — O Kretschmer δίνει μιὰ ἐπισκόπηση τῶν κυριώτερων γεγονότων καὶ προβλημάτων τῆς γλωσσικῆς ἱστορίας ὡς τὴν κοινὴ, στοῦ Gercke-Norden, Einleitung in die Altertumswissenschaft. Λιψία Teubner 1923³. — Ἀναγνωστοπούλου, Ἡ γλῶσσα, στὴ Μεγάλῃ ἑλληνικῇ ἐγκυκλοπαιδεῖα τ. 10, Ἑλλάς [1935], σ. 688α. — Λορεντζάτου, Γλῶσσα, στοῦ Ἐλευθερουδάκη, Ἐγκυκλοπαιδικὸν Λεξικόν, τ. 5, σ. 274. Τὴν ἱστορία τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης διαφωτίζουν καὶ τὰ διάφορα (ξενόγλωσσα) γραμματικὰ ἔργα ποὺ ἀναφέρονται στὴν ἐποχὴ αὐτῇ, καθὼς καὶ τοῦ Χατζιδάκι, Ἀκαδημεικὰ ἀναγνώσματα Α' 1924, Β' 1930.

Ἀξιόλογα βιβλία ποὺ πραγματεύονται ἰδιαίτερος τὰ προβλήματα τῆς κοινῆς εἶναι: Thum b, Die griechische Sprache im Zeitalter des Hellenismus (Στρασβοῦργο Trübner). Βερολίνο De Gruyter 1901. Τὸ κυριώτερο βοήθημα καὶ ἡ καλύτερη εἰσαγωγή.—Dieterich K., Untersuchungen zur Geschichte der griechischen Sprache von der hellenistischen Zeit bis zum 10. Jahrh. n. Chr. Λιψία Teubner 1898.—Mayer, Grammatik der griechischen Papyri aus der Ptolemäerzeit. Λιψία Teubner. Α' 1906, Β' 1934.

Γιὰ τὴ γλῶσσα τῆς Ν. Δ. βλ. ἀκόμη Perrot, Études sur la langue des Évangiles, Coll. de l'Institut Néohellénique, ἀρ.6. Les belles lettres 1927.—Deissmann, Licht vom Osten. Das Neue Testament und die neuentdeckten Texte der hellenistisch-römischen Welt. Τυβίγχη 1923⁴. Μὲ ξεχωριστὸ ἐνδιαφέρον.—Antonias Sophie, L'Évangile de Luc. Esquisse de grammaire et de style. Coll. de l'Institut néohellénique, ἀρ. 7. Les belles lettres 1930.—Σομπολέβσκη, μετάφρ. Παπαμιχαήλ, Ἡ κοινὴ ἑλληνικὴ γλῶσσα ἐν σχέσει πρὸς τὴν τῶν Ἀγίων Γραφῶν. Ἀλεξάντρεια. Γραφεῖα Ἐκκλησιαστικοῦ Φάρου [1909]. — Βλ. ἀκόμη Perrot, Pages choisies des Évangiles, Coll. de l'Institut néohellénique, ἀρ. 2. Les belles lettres 1925.

Γραμματικὲς γιὰ τὴ γλῶσσα τῆς Ν.Δ. : Debrunner, Fr. Blass' Grammatik des N. T.-lichen Griechisch. Γοτtingη 1913.—Moulton, A Grammar of N.T. Greek I. Prolegomena 1906 καὶ γερμανικὴ μετάφρ., Einleitung in die Sprache des N.T., Χαϊδελεβέργη Winter 1911.—Radermacher, Neutestamentliche Grammatik. Τυβίγγη 1924².—Abel, Grammaire du Grec Biblique. Libr. Lecoffre 1927.

24.

Ὁ με
 κῆτε
 πρῶτο
 Κορνο
 ται τῆ
 εἰρηθῶ
 σίς, εἰ
 νισμῶ
 Ὁ με
 πρῶτου
 (παύλου)
 κλ.). Α
 φῶν πο
 εἰς τὴν
 ἢ αὐτῶν
 κενῶν Ε
 ἰστορικῶν
 Ρωμαῖ

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ

(330 μ. Χ.—1453)

24.—“Ίδρυση και έξελληνισμός του Βυζαντινού κράτους.

‘Ο μεσαιωνικός έλληνισμός ζῆ μέσα στο πλαίσιο του Βυζαντινού κράτους, ρ ω μ α ῖ κ ο ὕ και λατινόγλωσσου στην αρχή. ‘Ο πολιτισμός του κράτους αυτού διαμορφώνεται σε πολύχρονη ζύμωση. Κοινωνική ζωή, ιδιωτική και δημόσια, τέχνη και επιστήμη δέχονται την επίδραση τῆς Ἀ ν α τ ο λ ῆ ς και τῆς Αἰγύπτου — με πλήθος έξελληνισμένους πολίτες που ξεχωρίζουν σε κάθε κλάδο, στις τέχνες και τις επιστήμες—και την επίδραση του χ ρ ι σ τ ι α ν ι σ μ ο ὕ, άναγνωρισμένου πια για επίσημη κρατική θρησκεία.

‘Ο μειχτός αυτός τετράριζος βυζαντινός πολιτισμός έχει στους πρώτους αἰῶνες ὄργανό του επίσημο τὰ λ α τ ι ν ι κ ἄ (αὐλή, ὑπαλληλία, διοίκηση, δικαιοσύνη, στρατός, νομίσματα, ἡμερολόγιο κτλ.). Αὐτὰ εἶναι ἡ μητρική γλώσσα του Μεγ. Κωνσταντίνου, ἡ μόνη που κατέχει, και αὐτὴν παραγγέλλει στο στρατὸ νὰ μεταχειρίζεται («και τῆς εὐχῆς δὲ τοῖς στρατιωτικοῖς ἅπανσι διδάσκαλος ἦν αὐτός Ρωμαῖα γλώττη τοὺς πάντας ὧδε λέγειν ἐγκελευσάμενος» Εὐσεβ. Κωνστ. Δ’ 19). Δυόμισι αἰῶνες ἀργότερα τὰ λατινικά εἶναι ἀκόμη γλώσσα τῆς ὑπαλληλίας.

Ρωμαϊκή και λατινόγλωσση φαντάστηκε ὁ Μεγ. Κωνσταν-

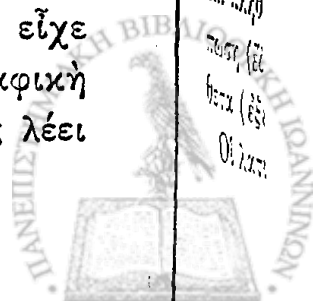

τῆνος τῆ «Νέα Ρώμη», τὴν «Κωνσταντινούπολη», «βασιλεία τῶν Ρωμαίων» καὶ «Ρωμανία» ὀνομαζόταν ἀπὸ τοὺς Βυζαντινοὺς τὸ κράτος τους, «πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως καὶ Νέας Ρώμης», ὁ οἰκουμενικὸς Πατριάρχης, «βασιλεῖς καὶ αὐτοκράτορες Ρωμαίων» οἱ Βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες, καὶ ὁ Νικηφόρος Φωκάς πειράχτηκε πὺ ὁ πάπας τὸν ὀνόμασε «βασιλέα τῶν Ἑλλήνων» καὶ ὄχι «Ρωμαίων». Ἔτσι καὶ οἱ Τοῦρκοι ὀνόμασαν ἀργότερα «Ρούμ» τοὺς ὀρθόδοξους χριστιανοὺς τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους πὺ κατάχτησαν.

Μὲ τὴν καθημερινὴ ἐπαφὴ καὶ συνύπαρξιν ἑλληνικῶν καὶ λατινικῶν — στὴν Πόλιν ὑπῆρχε ἑλληνογλωσσο καὶ λατινογλωσσο πανεπιστήμιο — ὅπου γεννιοῦνται ἑλληνολατινικὰ σύνθετα καὶ ἑλληνολατινικὲς φράσεις, μοιάζει μιὰ στιγμὴ σὰ νὰ πρόκειται νὰ ἐκλατινιστῇ τὸ Βυζάντιο μὲ κάποιον ἑλληνολατινικὸ μεῖγμα γιὰ γλώσσα. Στὸ τέλος ὅμως τὰ λατινικὰ ὑποχωροῦν στὰ ἑλληνικά.

25.—Ὁ Ἰουστινιανὸς ἀκόμη θεωρεῖ τὰ λατινικὰ μητρικὴ τοῦ γλώσσα: «διὰ τοῦτο τῇ πατρίῳ φωνῇ defensionis αὐτοὺς καλοῦμεν» (Νεαρ. Διατ. 15, Πρ.), «οὐ τῇ πατρίῳ φωνῇ τὸν νόμον συνεγράψαμεν, ἀλλὰ ταύτη δὴ τῇ κοινῇ τε καὶ Ἑλλάδι ὥστε ἅπασιν αὐτὸν εἶναι γνώριμον διὰ τὸ πρόχειρον τῆς ἐρμηνείας» (Νεαρ. Διατ. 7. 1). Ὁ ἴδιος ὅμως ἀναγκάζεται ν' ἀναγνωρίσῃ τὰ ἑλληνικὰ γιὰ γλώσσα τῆς νομοθεσίας καὶ τοῦ δικαίου (535 μ.Χ.). Σὲ λίγους αἰῶνες ὀλοκληρώνεται ὁ ἐξελληνισμὸς τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους. Σ' αὐτὸ βοηθοῦν ἡ ἀπόσχιση τῶν μὴ ἑλληνικῶν ἐπαρχιῶν καὶ ἡ ἐσωτερικὴ στερεοποίηση τοῦ ζωτικώτερου ἑλληνισμοῦ, πὺ κυριαρχεῖ καὶ στερεώνεται καὶ γλωσσικά — χωρὶς ὥστόσο νὰ δημιουργηθῇ ἐθνικὴ καὶ γλωσσικὴ ἐνότητα γιὰ ὅλους τοὺς κατοίκους τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας.

Τὴν ἐξέλιξιν αὐτὴ συμπαρακολουθεῖ καὶ ἡ ἑλληνικὴ ὀνομασία *Ρωμαῖος*—*Ρωμιός*. Οἱ παλαιοὶ *Ρωμαῖοι* πολῖτες τοῦ Ἀνατολικοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους γίνονται στὸ τέλος, σὰν Ἕλληνες, *Ρωμαῖοι* καὶ *Ρωμιοί*. Ἔτσι ἡ παλιὰ λατινικὴ λέξις, πὺ ἀπὸ ἐθνικὴ εἶχε πάρει πολιτικὴ σημασία, ξαναπῆρε στὰ ἑλληνικὰ ἐθνογραφικὴ σημασία καὶ σήμανε τὸν Ἕλληνα. Ὁ Λάμπρος Κατσόνης λέει

γιὰ τὸ στρατό του (προκήρυξη 1792) : «ἐξακουστὸν ἀριθμὸν Ρωμαίων στρατιωτῶν, ὅπου παριστῶσι τὸ ἑλληνικὸν γένος», καὶ ὁ Θανάσης Διάκος, ὅταν τὸν ρωτοῦν : «Γίνεσαι Τοῦρκος, βρέ παπά; κι ὅλα σ'τὰ συμπαθάω», ἀπαντᾷ : «Ρωμιὸς ἐγὼ γεννήθηκα, Ρωμιὸς θενὰ πεθάνω».

26.—Ἡ λατινικὴ ἐπίδραση.—Ἡ ἐπίδραση ὡστόσο τῶν λατινικῶν στὰ ἑλληνικά, πού πῆγε δυναμώνοντας ὡς τὸν 5. αἰ., δὲν περιορίστηκε ἀμέσως. Ἡ αὐλικὴ ἐθιμοτυπία φύλαξε γιὰ καιρὸ λατινικὲς ἐκφράσεις, καθὼς *τουβίγκας* (*tu vincas*), *ἰν μουῦλτος ἄννος* (*in multos annos*), *deus conservet imperium vestrum* κτλ. (Πορφυρ.), καθὼς διατηρήθηκαν ὡς σήμερα στὴν ἐθιμοτυπία τῆς ἀγγλικῆς αὐλῆς φράσεις γαλλικὲς ἀπὸ τὰ χρόνια τῶν Νορμανδῶν. Διάφορες τοπωνυμίες ἦταν γιὰ καιρὸ λατινικὲς (ἀκόμη σήμερα ὀνομάζουν σὲ μερικὰ μέρη τὴν πλατεία τῆς ἀγορᾶς *φόρο*, *Φόρο* (βγάζω στὸ φόρο, στὴ φόρα, λατ. *forum*). Καὶ πολλὲς λατινικὲς λέξεις διατηρήθηκαν ὡς τὴ σημερινὴ γλῶσσα, οἱ περισσότερες τοὺς πανελλήνιους (*ἀκουμπῶ*, *βούλα*, *δεκανίκι*, *κάγκελο*, *κάμαρα*, *κάμπος*, *ξίγκι* κτλ.). Ἀκόμη καὶ τὸ ρωμαϊκὸ ἡμερολόγιο καθιερώθηκε μὲ τὰ λατινικὰ ὀνόματα: *Ἰανουάριος*, ὁ μῆνας τοῦ Θεοῦ Ἰανοῦ, πού ἀνοίγει τὸ χρόνο, *Φεβρουάριος* κτλ., *καλαντάρι*, *κάλαντα*, *δίσεχτος* (λατ. *annus bisextus*, μσν. *βίσεξτος*, μὲ τὴν πρόσθετη «δὶς ἕκτη» μέρα μετὰ τὴς 23 Φεβρ., λατ. *ante diem bis sextum Kalendas Martias*). Λατινικὲς λέξεις ἄφθονες φύλαξε καὶ ἡ ἐκκλησία: *ἀντιμήνσιο*, *ἀντί*+λατ. *mensa* τραπέζι, *ράσο*, λατ. *rasum* χοντρὸ μάλλινο ὕφασμα, *φαιλόνιον*, *σακελλάριος*, *ρεφερενδάριος* κτλ., καὶ ἰδίως ἡ μοναστικὴ ζωή. Ἔτσι: *ἀνόνα*, *μάγκιπας*, *ποστάρης* καὶ ἀνάλογες λέξεις, κοινὲς συνήθως μιὰ φορὰ στὴ μεσαιωνικὴ γλῶσσα, πού ἐξαφανίστηκαν ἢ ἀπαρχαιώθηκαν στὴν κοινὴ χρῆση ἀλλὰ διατηρήθηκαν εὐκόλα στὴ συντηρητικώτερη γλῶσσα καὶ ζωὴ τῶν μοναστηριῶν. Στὸ Μαλάλα (§ 32) βρίσκονται πλῆθος λατινικὲς λέξεις, κάποτε καὶ λατινισμοὶ στὴ διατύπωση (*ἔδωκε νῶτα τράπηκε σὲ φυγή*, λατ. *terga dare*) καὶ σύνθετα (*ἔξεσελίσθη ἀπὸ τὸ ἐκ+σέλα*, λατ. *sella*).

Οἱ λατινικὲς λέξεις ἔγιναν συνήθως γνωστὲς ἀπὸ τὴν προφορικὴ

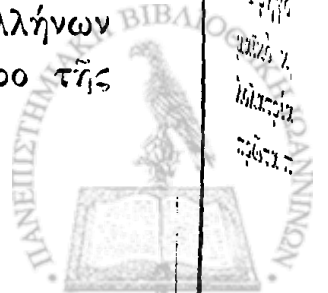

ὀμιλία, ἀπὸ στρατιῶτες, ἐποίκους, ἐμπόρους καὶ ὑπαλλήλους καὶ ἔχουν τότε τὸ λαϊκὸ λατινικὸ τύπο, ὅπου αὐτὸς ξεχώριζε ἀπὸ τὸ λόγιον λατινικόν. Ἔτσι τὸ *στάβλος*, *τάβλα* ἀπὸ τὸ μτγν. λατ. *stabulum* (*stabulum*), *tabla* (*tabula*) (καθὼς καὶ τὰ γαλλ. *étable*, *table*) ἢ τὸ *καβάλης*, *καβαλάριος* - *καβαλάρης* κτλ. ἀπὸ τὸ λαϊκὸ λατ. *caballus*, *caballarius* (ἀντὶ *equus*, *equus*). Σπανιώτεροι εἶναι οἱ λόγιοι δανεισμοὶ ποὺ φυλάχτηκαν ὡς σήμερα (λ.χ. τὸ ἐκκλησ. *τιτουλάριος* πλάι στὸ *τίτλος*).

27.— Οἱ δύο γλώσσες. Ἡ σημασία τῆς Πόλης γιὰ τὴ διαμόρφωσή τους.—Τὴν ἐποχὴ τῶν διαλέκτων καὶ τῆς κοινῆς διαδέχεται τώρα ἡ ὑπερχιλιόχρονη ἐποχὴ τῆς διγλωσσίας τοῦ μεσαιωνικοῦ ἑλληνισμοῦ.

Γιατὶ ἐνῶ ἡ ζωντανὴ λαλιὰ ἐξακολουθεῖ μὲ τὸ πέρασμα τῶν αἰώνων νὰ ἐξελίσσεται καὶ γίνεται ὅλο καὶ πιὸ νεωτερικὴ, ἡ γραπτὴ γλώσσα μένει γιὰ πάντα προσκολλημένη στὴ γραμματικὴ τῆς προχριστιανικῆς ἀττικῆς διαλέκτου, πιστὴ στὰ διδάγματα τοῦ ἀττικισμοῦ. Ἡ ἱστορία τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας γίνεται ἀπὸ ἐδῶ κι ἔμπρὸς διπλὴ, μὲ τοὺς διαφορετικοὺς δρόμους τῆς ζωντανῆς λαλιᾶς καὶ τῆς γραπτῆς γλώσσας, ποὺ ἔπαυσε πιά νὰ εἶναι, καθὼς θὰ ἔπρεπε, γραπτὴ ἀπόδοση τῆς προφορικῆς. Καὶ στῶν δύο αὐτῶν γλωσσικῶν τύπων τὴ διαμόρφωση καὶ ἐπικράτηση ἐπιδρᾷ ἡ βασιλεύουσα, ἡ Πόλη, ποὺ ὕστερ' ἀπὸ τὴς Ἀθῆνες καὶ τὴν Ἀλεξάνδρεια ἀναδείχεται ὄχι μόνον πνευματικὸ κέντρο τοῦ μεσαιωνικοῦ κράτους παρὰ καὶ πολιτικὸ καὶ θρησκευτικόν, «κοινὴ ἐστία ὅλης τῆς οἰκουμένης καὶ κοινὸν πρυτανεῖον» («Ὁλος ὁ κόσμος δώδεκα κι ἡ Πόλη δεκαπέντε» δημ.).

Πρωτεύουσα κράτους ὑπερεθνικοῦ καὶ διεθνικοῦ, ἡ Πόλη καθορίζει τελειωτικὰ, μὲ τὴν ἀναγέννηση τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ τὸν κρατικὸ συγκεντρωτισμό, τὴν ἐπικράτηση τῆς γραπτῆς γλώσσας. Ἡ μεσαιωνικὴ γ ρ α π τ ῆ κ ο ι ν ῆ, καθιερώνει μὲ τὸν ἀρχαϊσμό της τὴ διγλωσσία τῶν Βυζαντινῶν, φυσικὸ καὶ ἀναπόσπαστο στοιχεῖο τοῦ πολυσύνθετου καὶ πολύμειχτου κράτους τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐξελληνισμένων Ἀσιατῶν, καὶ ἡ Πόλη γίνεται κέντρο τῆς

ἄττικιστικῆς παιδείας, περιορισμένης καὶ μὲ χαραχτήρα ἐκκλησιαστικό.

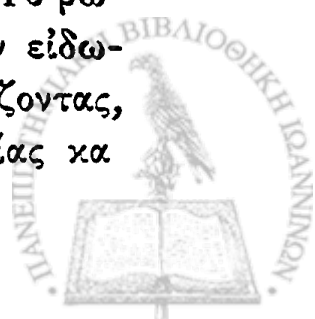
Ἡ Πόλις καθορίζει σὲ μεγαλύτερο ἀκόμη βαθμό, μὲ τὴ γλώσσα ποὺ μιλιέται καθημερινά. στὰ κέντρα τῆς, τὴν π ρ ο φ ο ρ ι κ ῆ κοινὴ τοῦ μεσαιωνικοῦ ἑλληνισμοῦ, ποὺ ἀλλάζει μὲ τὸ πέρασμα τῶν αἰώνων, ἀνεπηρέαστη πάντα ἀπὸ τὶς ἀδύναμες προσπάθειες τοῦ ἀρχαϊσμοῦ (§§ 20, 42).

Ἡ πολιτικὴ κοινὴ ἀφομοιώνει ἢ κάθε φορὰ παραμερίζει ὡς ἓνα σημεῖο τοὺς νεώτερους ἰδιωματισμούς, μὲ τὴν αἴγλη τῆς καὶ τὴν ἀκτινοβολία τῆς, καὶ τὸ ἄπλωμά τῆς ἐμποδίζει, γιὰ καιρὸ τουλάχιστο, ν' ἀναπτυχτοῦν ἢ νὰ φανερωθοῦν καινούρια ἰδιώματα (§ 41).

28. — Ἐξαττικισμὸς τῆς ἐκκλησιαστικῆς γλώσσας. — Σὲ ὁλόκληρη τὴ μεγάλη δημιουργικὴ ἐποχὴ ἐξακολούθησε ἡ ἀρχαία ἐκκλησία, τῶν μαρτύρων καὶ τῶν πρώτων πατέρων, νὰ μεταχειρίζεται ἀπλὴ γλώσσα. Τὴν ἑλληνικὴ παιδεία τὴν ἔβλεπε ἄλωστε σὰν εἰδωλολατρία καὶ οἱ ἀνώτερες κοινωνικὲς τάξεις ἔμεναν ἀκόμη συνήθως «ἐθνικὲς». Ἀκόμη καὶ ἡ λέξις "Ἕλληνες" ξεπέφτει στὴ χριστιανικὴ συνείδηση καὶ ἀπὸ ἐπίθετο ἐθνικὸ καταντᾷ νὰ σημαίνει τοὺς εἰδωλολάτρες.

Ἀπολογητικὰ χριστιανικὰ συγγράμματα, ἑλληνικὰ γραμμένα, μιλοῦν «κατὰ Ἑλλήνων», καθὼς ἐπιγράφεται καὶ ἓνας λόγος τοῦ Ἀγ. Ἀθανασίου. Πρ. ἀκόμη: «ἐπειδὴ τινες εὐρηνται τῇ τῶν ἀνοσίων καὶ μυσαρῶν Ἑλλήνων κατεχόμενοι πλάνη» Ἰουστίνος Κωδ. Α' 11. 10, «Σαρακηνός τις Ἕλλην», «παμμίαρος Ἕλλην» κτλ. Τὸν ἑλληνισμό ζητοῦσε ν' ἀποκαταστήσῃ καὶ ὁ Ἰουλιανός. Λεῖψανα τῆς σημασίας αὐτῆς ὑπάρχουν στὴ δημοτικὴ παράδοση: «τὸν καιρὸ τῶν Ἑλλήνων», «ἡ μάνα τ' ἦταν χριστιανὴ καὶ ὁ κύρης τ' ἦταν Ἕλλην» κυπριώτ.—"Ἕλληνες ὀνόμασαν τοὺς εἰδωλολάτρες πρῶτα οἱ ἐξελληνισμένοι Ἑβραῖοι (μετάφρ. Ο', συχνά). Ἀπὸ τὴ Ν.Δ. πῆραν καὶ μεταχειρίστηκαν τὸ "Ἕλληνες" σ' αὐτὴν τὴ σημασίᾳ καὶ οἱ πατέρες τῆς ἐκκλησίας. Οἱ κάτοικοι τῆς Ἑλλάδας ὀνομάζονται ἤδη στὸν 7. αἰ. Ἑλλαδικοί.

Γρήγορα ὅμως, μὲ τὸν 4. αἰῶνα, ἡ εἰκόνα ἔχει ἀλλάξει. Τὸ ρωμαϊκὸ κράτος φιλιώνει μὲ τὸ χριστιανισμό, ποὺ νικᾷ τὴν εἰδωλολατρία. Ἡ ἐκκλησία πληρώνει τὴ νίκη τῆς ἀναγνωρίζοντας, πρῶτα πρῶτα, τὸ γλωσσικὸ ἰδανικὸ τῆς ἑλληνικῆς παιδείας κα

ἀργότερα τὴν εἰδωλολατρικὴν τέχνην, ποῦ πρὶν τὴν πολεμοῦσε. Προσηλυτίζονταν μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο εὐκολώτερα οἱ μορφωμένες τάξεις, πολεμιοῦνταν καλύτερα οἱ ἐπικίνδυνες αἱρέσεις καὶ ἀκόμη κέρδιζε ἡ ἐκκλησία, σ' ἐποχὴν ποῦ εἶχε πιά στερεωθῆ, μεγαλύτερη αἵγλη. Οἱ κλασικοὶ τῆς ἐκκλησίας στὸν 4. αἰ. ἀπτικίζουν, καὶ καθὼς φαίνεται δὲν πραγματώθηκε ἡ γλωσσικὴ αὐτὴ μεταπολίτευση τῆς ἐκκλησίας χωρὶς δυσαρέσκειες καὶ δυσκολίες. Μὲ τὴν νέα ὅμως ἀπτικιστικὴ συνείδηση τῆς ἐκκλησίας ἔρχονται οἱ νέοι προσήλυτοι σὲ ἀντίθεση μὲ τὴν ταπεινὴ καὶ χυδαία πιά γιὰ αὐτοὺς γλῶσσα τοῦ εὐαγγελίου της. Ἄλλωστε καὶ οἱ ἴδιοι ἂν δὲν τὸ πρόσεχαν, τοὺς κατηγοροῦσαν γι' αὐτὸ οἱ εἰδωλόατρες Ἕλληνες. Καὶ ἔτσι οἱ χριστιανοὶ πατέρες ἀναγκάζονται νὰ ἐξηγήσουν καὶ προσπαθοῦν νὰ δικαιολογήσουν τὴν ταπεινὴ γλῶσσα καὶ τὸ ἀπλὸ ὕφος τῶν Γραφῶν ἀναζητώντας ἴσια ἴσια σ' αὐτὰ ἐπιχείρημα γιὰ τὴν ἀλήθεια τῆς νέας θρησκείας (Μ 3).

29.—Ἡ γραπτὴ γλῶσσα.—Ὁ τύπος τῆς μεσαιωνικῆς γραπτῆς γλώσσας παρουσιάζει κάποια ποικιλία κατὰ τοὺς συγγραφεῖς καὶ τὴ γλωσσικὴ τους προπαιδεῖα καὶ ἐλληνομάθεια, κατὰ τὴν περίστασι καὶ τὸ σκοπὸ ποῦ γράφουν καὶ τὸ κοινὸ ποῦ ἀποτείνονται. Γενικὰ ὅμως, στὸ τυπικὸν προπάντων καὶ τὴ φωνητικὴν, ἔχει ἐνιαιότυπο. Εἶναι ἡ μεσαιωνικὴ γραπτὴ κοινὴ: λίγο πολὺ ἀπτικίζουσα, συγκερασμένη ἀπὸ τὴν ἀλεξανδρινὴν κοινὴν καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν γλῶσσα. Μὲ τὰ χρόνια ὡστόσο ποῦ περνοῦν οὔτε αὐτὴ δὲν μπορεῖ ν' ἀποφύγη μερικοὺς συμβιβασμοὺς μὲ τὴ ζωντανὴ καὶ ἐνδιάθετη γλῶσσα, καθὼς καὶ τὴν ἀθέλητη συχνὰ ἐπίδραση στὴν ἐσωτερικὴν της ὕφην, καὶ ἀναγκάζεται νὰ δεχτῆ καὶ στὸ λεξιλόγιον, λατινικὰ καὶ ἀνατολίτικα στοιχεῖα.

Γενικὰ ὅμως γράφει καλὰ ὅποιος ἀναζητεῖ στὴν παλιὰ γλῶσσα τύπους ποῦ ἀπομακρύνονται ἀπὸ τοὺς συνηθισμένους. Ἔτσι μένει ἡ γραπτὴ γλῶσσα περίπου ἡ ἴδια, ἀνεξέλιχτη καὶ κοκλιασμένη, χωρὶς γλωσσικὴν ἱστορίαν, ἀρχαϊκώτερη μάλιστα στοὺς τελευταίους αἰῶνες τῆς ἀφύσικης ζωῆς της (§ 44) (Κ 5).

Ἡ προφορική κοινή

30.—Πηγές τῆς μεσαιωνικῆς κοινῆς γιά τοὺς πρώτους αἰῶνες.—Μὲ τὴν ἐπικράτηση τοῦ ἀρχαϊσμοῦ δὲν εἶναι εὐκολο νὰ παρακολουθήσωμε τὴν ἐξέλιξη τῆς ζωντανῆς γλώσσας. Γιατὶ ἡ κυρίαρχη ἀρχαϊστικὴ γραπτὴ παράδοση ἐμποδίζει συνήθως νὰ γραφῆ, ἐπομένως καὶ νὰ γνωρίσωμε ἐμεῖς σήμερα τί ἀκριβῶς λεγόταν. Ἐχομε ὡστόσο λιγοστὲς πηγές τῶν μεσαιωνικῶν ἑλληνικῶν ἀπὸ τοὺς πρώτους αἰῶνες, ἐποχὴ πού καὶ ἡ ζωντανὴ λαλιὰ δὲν εἶχε ἀκόμη ἐξελιχτῆ ὅσο ἀργότερα. Εἶναι αὐτὲς δύο εἰδῶν κείμενα:

Α) Μερικὰ σκύλια, αὐτοσχέδιοι στίχοι, φράσεις τῆς στιγμῆς, πειράγματα κτλ., πού μὲ τὴ ρυθμικὴ ἢ μετρικὴ τους μορφή διατηρήθηκαν ἀμετάβλητα στ' ἀρχαϊστικὰ κείμενα τῆς ἐποχῆς. Ὅμοια, ἂν ἔλειπαν ἄλλες πηγές, θὰ μποροῦσε καὶ ἓνας μεταγενέστερος νὰ ἔχη πληροφορίες ἀπὸ μᾶς τοὺς σημερινούς, γιὰ τὴ ζωντανὴ γλώσσα τοῦ 19.αἰ., ἀπὸ στίχους λαϊκοὺς, διατηρημένους μέσα στὴν ἀλύγιστη καθαρεύουσα τοῦ σύγχρονου τύπου, καθὼς λ.χ. ἀπὸ τὸ ἐκλογικὸ τραγούδι «Μὲ τῆς ἐλιᾶς τὸν κλῶνο στὶς κάλπες μας θὰ πᾶμε, καὶ τὴ λευκὴ μας μόνο σὲ κεῖνον π' ἀγαπᾶμε...».

Παραθέτονται ἐδῶ μερικὰ τέτοια δείγματα:

Χλευαστικὸ δίστιχο στὸν αὐτοκράτορα Φωκά, εἰπωμένο ἀπὸ τοὺς Πράσινους στὸν Ἰππόδρομο (608 μ.Χ.):

Πάλιν στὸν κάφκον ἔπιες, | πάλιν τὸν νοῦν ἀπόλεκες.

—Εἶπε ὁ καίσαρας Βάρδας (866) γιὰ τὸ Βασίλειο:

Ἐδιώξαμεν ἀλώπεκα καὶ εἰσέβησε λεοντάρην.

—Χλευαστικὸ στὸν Ἀδελβέρτο, κόμητα τῆς αὐλῆς, στὴν Ἐπορηγία τῆς Ἰταλίας (900):

Ἀδελβέρτος κόμης κούρτης, | μακροσπάθης, κονδοπίστης.

—Στὸν αὐτοκράτορα Ἀλέξιο Κομνηνὸ, πού ξέφυγε τὴν παγίδα τῶν ἐπαστατῶν λίγο πρὶν ἀνεβῆ στὸ θρόνο (1031):

*Τὸ Σάββατο τῆς Τυρινῆς | χαρῆς, Ἀλέξη, ἐνόησες το,
καὶ τὴν Δευτέραν τὸ πρωὶ | ὕπα καλῶς, γεράκιν μου.*

31.—Β) Μερικὰ μεγαλύτερα κείμενα σὲ ἀπλὴ γλώσσα (6. αἰ. — 11. αἰ.), γραμμένα ἀπὸ μισομορφωμένους μο-

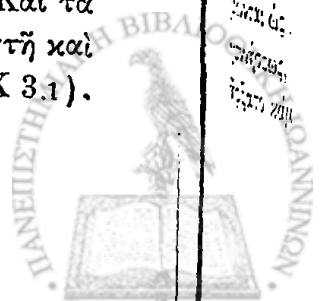

ναχοῦς ἢ καὶ ἀπὸ λόγιους ποὺ ἀποτείνονται στὸν πολὺ κόσμο. Χωρὶς νὰ καθρεφτίζουσαν πιστὰ τὴ γλῶσσα ποὺ μιλιόταν, δίνουν μὲ τίς λίγο πολὺ σημαντικές τους παραχωρήσεις σ' αὐτὴ κάποια εἰκόνα γιὰ τὴ συντελεσμένη ἀλλαγὴ τῆς κοινῆς, προπάντων στὸ λεξιλόγιο καὶ στὴ σύνταξη. Ἀπὸ τοὺς συγγραφεῖς αὐτοῦς, ποὺ δὲ διστάζουσαν νὰ κάμουν συμβιβασμὸ μὲ τὴν ταπεινότερη γλῶσσα, ἀξιολογώτεροι εἶναι ὁ Μαλάλας, ἐξελληνισμένος Σύριος (6. αἰ.), ὁ ἐπίσκοπος Λεόντιος, συγγραφέας βίων ἁγίων (7. αἰ.), ὁ αὐτοκράτορας Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος (10. αἰ.), (Κ 3).

Ἀλλὰ καὶ ἡ χρησιμοποίησις αὐτῆς γλώσσας ἀπλουστερῆς, τόσο ἀντίθετη μὲ τὴ γενικὴ ἀρχαϊστικὴ τάσις, δὲ φαίνεται νὰ ἦταν εὐκόλη. Ὅσοι τὴ δοκιμάζουσαν αἰσθάνονται συνήθως τὴν ὑποχρέωσις, ἰδίως οἱ λογιώτεροι. νὰ δικαιολογηθοῦσαν ποὺ τὸ κάμνουσαν, μὲ κίνδυνον νὰ θεωρηθοῦσαν ἀγράμματοι.

Ἔτσι ὁ Λεόντιος λέει: «διήγειρεν ἡμᾶς ἵνα τῷ ἐνυπάρχοντι ἡμῖν πεζῷ καὶ ἀκαλλωπίστῳ καὶ χαμηλῷ χαρακτῆρι διηγησώμεθα εἰς τὸ δύνασθαι καὶ τὸν ἰδιώτην καὶ ἀγράμματον ἐκ τῶν λεγομένων ὠφεληθῆναι».—Ὁ Κωνστ. Πορφυρογέννητος: «ὡς ἂν σαφῆ καὶ εὐδιάγνωστα εἶεν τὰ γεγραμμένα καὶ καθωμιλημένη καὶ ἀπλουστερὰ φράσει κεχρήμεθα καὶ λέξεσι ταῖς αὐταῖς καὶ ὀνόμασι τοῖς ἐφ' ἑκάστῳ πράγματι πάλαι προσαρμοσθεῖσι καὶ λεγομένοις». Ὁ Θεόδωρος Νόννος (γιατρός 9. αἰ.): «Ἐπιτιμήσει δὲ ἡμῖν οὐδὲ εἰς τῶν καὶ μικρὰ λογίζεσθαι δυναμένων τῷ παρόντι ποιήματι ὀνόμασί τε καὶ ῥήμασι τῶν ἐξ ἀγορᾶς καὶ τριόδου διελημμένων κεχρημένοις ὀρῶν· οὐ γὰρ ἀγνοία... βαρβάρους ὀνόμασι καὶ διεφθαρμένοις ἔστιν ὄπη κεχρήμεθα».—Ὁ Κεκαυμένος στὸ Στρατηγικὸ του (11. αἰ.): «ἐγὼ γὰρ ἄμοιρός εἰμι λόγου· οὐ γὰρ παιδείας ἐλληνικῆς ἐν σχολῇ γέγονα, ἵνα στροφὴν λόγου πορίσωμαι καὶ εὐγλωττίαν διδαχθῶ· καὶ οἶδ' ὅτι ἐπιμέμφονται μου τινὲς δρασσομένοι τὴν ἀμαθίαν μου, ἀλλ' ἐγὼ... συνέταξα δὲ ταῦτα οὐ κομποῖς τισι λόγοις καὶ σεσοφισμένοις μύθοις μόνον καὶ μηδὲν ἀγαθὸν ἔχουσι, ἀλλὰ ταῦτα ἐξεθέμην ἃ τε ἐποίησα καὶ ἔπαθον καὶ εἶδον καὶ ἔμαθον...».—Ὁ κληρικὸς Ἰωάννης Καμενιάτης (10. αἰ.): «Ἀλλὰ μὴ τῇ ἰδιωτεῖα προσέχων τῆς συγγραφῆς τῶν αὐτῇ προσόντων τὴν ὠφέλειαν διαπτύσσης, τῷ ἀτεχνεῖ δὲ μᾶλλον καὶ ἀνεπιτηδεύτῳ τῶν λεγομένων τὴν πίστιν συνακολουθεῖν ἐννοούμενος».

32.—Στὴ χρονογραφία τοῦ Μαλάλα, τὸ πρῶτον μεγάλο γλωσσικὸ μνημεῖον ποὺ ξεχνᾷ τὸν ἀττικισμὸν, βρίσκονται ἀφθονοὶ νεωτερισμοί, ποὺ δείχνουσαν πόσο παλαιοὶ εἶναι πολλοὶ ἀπὸ τοὺς τύπους τῆς νέας γλώσσας. Καὶ τὰ λάθη ποὺ γίνονται στὴ χρῆσις βεβαιώνουσαν πῶς ἓνας τύπος ἔχει κλωνιστῆ καὶ οἱ ὁμόγλωσσοι δὲν ξέρουσαν νὰ τὸν μεταχειριστοῦσαν ὅπου πρέπει. (Κ 3.1).

Τυπικό. — Ὄνομα. — Ἡ δοτικὴ κλονίστηκε: (ἀρχ. εὐχομαί τι, τώρα:) ἠῦξάτο τὸν θεόν, εὕξαι τοῦ θεοῦ, οἱ τῆς συνόδου ἀκολουθοῦντες, ἐρῶσα τῷ Παυλίῳ (ἐδῶ δοτικὴ ἀντὶ γενικῆ), τοῖς Λαοδικεῖς, τοῖς Σελευκέσι. Πληθ. ἀρσεν. σέ -ες, οἱ Πέρσες, οἱ Αἰνειάδες. Τὸ ἴδιο φωνῆεν καὶ στὶς πλάγιες πτώσεις τοῦ ἐνικοῦ: τῆς πόρτας (ἄχι πόρτης), τῆ ἡττα, τῆς σαγίττας, ὁ Ναρσῆς τοῦ Ναρσοῦ καὶ τοῦ Ναρσῆ. Τὰ τριτόκλιτα μπερδεύονται: τῆς Ἰώ, τῆς Διδώ. — Ὁ τόνος, ὅπου καὶ στὴν ἐν. ὄνομ.: τῶν κατηήλων. Ὁ κύρις (ἀντὶ κύριος), γεν. τοῦ κυροῦ. — Ρ ἤ μ α. Ἡ ὑποταχτικὴ κλονίστηκε: ἵνα βαστάξουσιν. — Ἡ αὔξηση, χρονικὴ καὶ ἐσωτερικὴ, κλονίστηκε: οἶκει, αἴτησε, ἐρευνᾶτο, ἐπιτελέσθη, ἐδιοίκουν, ἐξευγένισε - ἐπεμείναντες, εἰργασάμενοι (ἀνάποδα λάθη, καθὼς καὶ σήμερα συχνά: προσέταξέ τον κτλ.). — γ'. πληθ. περασμένων χρόνων σέ -αν: ἠύραν, κατηήλθαν. Ἐξομαλισμὸς ἀνώμαλων τύπων: ἀναγάγει (ἀναγαγεῖν), ἀγάγας. — Καὶ ἡ μετοχὴ κλονίζεται καὶ εἶναι σέ διάλυση: ἡ δὲ ἀκούσασα καὶ γράψας, τὸ πῦρ κατενεχθέντα, τὸ ἄγαλμα φοβερὸν ὄντα, εἰσελθότας, φυγότα, ἐωρακοῦσα, εἰσελθόντες ὄσους ἠύραν ἐφόνευσαν... ἐπάροντες καὶ αἰχμαλώτους.

Λεξιλόγιο. — ἐζήτει αὐτὴν πιάσαι, τὴν ἔλαφον πιάσαντες, ἐσχίσθη ἡ γῆ ὑπὸ τοῦ σεισμοῦ καὶ ἐχαώθη (χάθηκε) τὸ ἡμισυ τῆς πόλεως, ὁ βασιλεὺς τοὺς δολοφόνους ἐφούρηκισε (τιμώρησε μὲ τὴ φούρκα (λατ. furca), κατάροια, λιβάδια κτλ.

Στὴ βιογραφία τοῦ Λεόντιου γιὰ τὸν ἀρχιεπίσκοπο Ἀλεξάντριαις Ἰωάννη τὸν Ἐλεήμονα (Κ 3.2) ὑπάρχουν νεωτερισμοὶ καθὼς οἱ ἀκόλουθοι (μερικοὶ ἤδη γνωστοὶ ἀπὸ τὴν κοινὴ):

Τυπικό. Ὄνομα: βασιλέαν, γαστέραν, λίτρες — κύρις κυροῦ κυροῦ (κλητ.) κύρι — ἀποκόμβιν, ἐνοίκιν, καλαμάριν, κουβάριν, σακίν, χαρτίν — (τὸν) εὐλαβῆν, (ἀναφορ. ἄντων.) ὄλα τὰ ἐθεάσω τὰ κεράμια — Ρ ἤ μ α: Αὔξηση: αἰχμαλώτευσεν, ἐδιοικήθη, ἐκαταδέχετο — Μέσ. ἀβρ.: ἀφειλάμενος. — Συζυγίες: νικοῦμαι, δαπανοῦνται. Ἐνεστ. θέμα σέ -ώνω ἀντὶ σέ -ῶ: φορτώνει, στενώνων. Σχηματιστ. καταλήξεις: συναντοῦσαν, γεννηθοῦμεν. — Ἐξομαλισμὸς ἀνωμάτων: ἤμην, ἤξα (ἤγαγον), ἐάν ἐξάξης, οἶδαμεν οἶδατε. Μετοχὴ ἐνεστωτικὴ ἀκλιτὴ σέ -οντα (καθὼς καὶ σήμερα σέ πολλὰ μέρη), πρόδρομος τῆς σημερινῆς σέ -οντας: τὸ ἐσωφόριον αὐτοῦ ἀναγκαῖον ὑπάρχοντα, τὸ παιδὶν ἐτῶν ὑπάρχοντα ἐπτά.

Λεξιλόγιο: τὸ ἄλογον πεφορτωμένον τὰ σιλίγνια (λατ. λ., ψωμί σιταρένιο), δέδωκάν μοι ἀποκόμβιν ἐκατὸν νομισμάτων, θανατικοῦ ποτε τὴν πόλιν καταλαβόντος ἀπήρχετο πρὸς τὴν τῶν ἐξοδίων (τὸ σημερινὸ ξόδι) θεωρίαν, τινὸς μοναχοῦ γυρεύοντος (τὸ σημερινὸ γυρίζω) ἐν τῇ πόλει μετὰ μιᾶς κόρης νεωτέρας καὶ ἐπαιτοῦντος, ὡσπερ ποιμὴν ἀληθινὸς ἐνθρονιάζεται ψήφω θείᾳ, ἀπὸ καλίγων (λατ. λ., παπούτσι) πατριάρχης χειροτονηθεῖς, κοιμῶνται ὡς κουβάριν τρέμοντες, ὀστιάριος (θυρωρός), μογγὸς καὶ κωφὸς ἀπὸ γεννήσεως, ἀγωμεν κύρι ἄρτι ἡ κυρὰ ἀναμένει σε, πολλὰ πατερικὰ ἀνέγνων, ἤρξατο κάμνειν ἐργατείας καὶ λαμβάνειν ἡμερήσιον κεράτιον ἐν (1/24 τοῦ

χρυσοῦ νομίσματος), ἀγοράσας ἐνθήκη (προμήθειες, φόρτωμα πλοίου) καὶ ἀρμενίσας ἡμέραν μίαν, δύο κληρικῶν ἕντων τζαγγαρίων καὶ ἐγγὺς ἀλλήλων καμνόντων, ὑπάγω, φορεσία, πολιτεία (τρόπος ζωῆς), βραχιόλια, πληγάτος (πληγωμένος), ἀληθῶς καλὸν ἀββαδόπουλον ἐγέννησας (ἢ παραγωγ. κατάληξη -πουλος ἀπὸ τὸ ποῦλος νεογνό, λατ. pullus).

33.—Τελειωτικὴ διαμόρφωση τῆς μεσαιωνικῆς κοινῆς.—

Ἀπὸ τὸ 12. αἰ. ξεθαρρεύεται πάλι ὕστερ' ἀπὸ καιρὸ συστηματικώτερα καὶ μὲ κάποια παράδοση, πιστότερα γραμμένη καὶ πιὸ ξεσκλαβωμένη ἀπὸ τὸν ἀρχαϊσμό, ἡ ζωντανὴ γλῶσσα στὴ σύγχρονή της νεώτερη μορφή, ἀπροσποίητη, φυσικὴ καὶ δροσερή. Τὴ διαβάζομε σὲ ἄφθονα κείμενα, συνήθως ἔμμετρα καὶ συχνὰ μεγάλα, μὲ περιεχόμενο ἐθνικὸ (ἔτσι τ' ἀκριτικὰ ἔπη), ἀφηγηματικὸ, συμβουλευτικὸ, ἐγκωμιαστικὸ, σατιρικὸ κτλ.

Οἱ λόγοι ποὺ συντέλεσαν στὴν ἐμφάνιση αὐτῆ τῆς μεσαιωνικῆς κοινῆς εἶναι πολλοί: Ὁ ξεπεσμός τῆς παιδείας στοὺς τελευταίους αἰῶνες, ὁ πρῶτος μεγάλος κλονισμὸς τοῦ κράτους μὲ τὴν Δ' σταυροφορία, ἡ πολιτικὴ παρακμὴ, ἡ φραγκοκρατία καὶ ἡ διακοπὴ τῆς βυζαντινῆς διοικητικῆς καὶ ἐκκλησιαστικῆς λόγιας παράδοσης καὶ ἀκόμη τὸ παράδειγμα καὶ ἡ συμμετοχὴ ξένων στὴν καλλιέργεια τῆς νέας γλῶσσας.

Ἡ γλῶσσα τῶν κειμένων αὐτῶν διαφέρει κατὰ τὴν ἐποχὴ ποὺ γράφηκαν, κατὰ τὴν πατρίδα τοῦ συγγραφέου — Θράκη, Κύπρος, νησιά, Κρήτη, Νότια Ἰταλία (ἔτσι διάφορα ἔγγραφα ἀπὸ τὸ 10. ἡδη αἰ.)—καὶ κατὰ τὴν ἐνδεχόμενὴ ἐπίδραση τῆς λόγιας γλῶσσας. Μὲ λίγες ὅμως συνήθως σχετικὰ ἀλλαγές εἶναι δυνατὸ νὰ μεταγραφοῦν στὰ σημερινὰ ἑλληνικά. Ἡ νέα ἑλληνικὴ δεῖχεται σ' αὐτά, λ.χ. στὰ προδρομικὰ ποιήματα (12 αἰ.) καὶ στὸ Χρονικὸ τοῦ Μορέως (13. αἰ.), (Κ 4), σχεδὸν διαμορφωμένη. Τὸ ὄριο ποὺ τὴ χωρίζει ἀπὸ τὴ μεσαιωνικὴ (1453 μ.Χ.), συμβατικὸ, χρησιμοποιεῖτο γιὰ γενικώτερους μόνο λόγους.

34.—Στὰ προδρομικὰ ποιήματα (Κ 4.1) βρίσκομε, πλὴν σὲ βασικὰ γνωρίσματα τῆς μεσαιωνικῆς γλῶσσας (§ 36) καὶ λέξεις μεσαιωνικῆς καθὼς ὑπέρπυρα, μανοηλάτα, τὰ παράγωγα καὶ σύνθετα, ποὺ μὲ τόση εὐκολία δημιουργοῦνται στὴ μεσαιωνικὴ καὶ νέα γλῶσσα ἀπὸ ἑλληνικά καὶ ξενικά πολιτογραφημένα στοιχεῖα: ἀμυγδαλάτος, παχυμουλαράτος, μανοηλάτον, καμαροτριχάρης, καλοκτένιστος, μακρομύτικα κτλ.

Στὰ προδρομικά ποιήματα βρίσκονται λέξεις καὶ τύποι καθὼς τ' ἀκόλουθα: ἄγουρος - ἀγόριν, ἀκομή - ἀκόμη, ἀμανιτάριν, ἀμή, ἄντερα, ἀποκοτῶ, ἀσπρορουχοσυνάκτης, ἀρχουδίζω ἀτσαλοπεριπάτης, αὐγοτάραχα, βρομιάρης, γλήγορα, κουκουμάριν, πετσωτής, ταυρίζω (τὸ νέο ἑλλ. τραβῶ, ἀπὸ τὸ ταῦρος, καὶ πιάσουν καὶ ταυρίσουν με καὶ σύρουν με εἰς τὴν μέσσην), τσαγκάρης.

35.—Τὸ Χρονικὸ τοῦ Μορέως, τὸ μεγαλύτερο μνημεῖο τῆς νέας γλώσσας, γραμμένο ἀπὸ ἐξελληνισμένο Φράγκο ἢ Φραγκοπελοποννήσιο, ἀσήμαντο ἀπὸ λογοτεχνικὴ ἄποψη, εἶναι σπουδαιότατο γιὰ τὶς ἀφθονες πληροφορίες ποὺ μᾶς δίνει γιὰ τὴ σύγχρονη γλώσσα, μὲ τὰ νέα στοιχεῖα ποὺ παρουσιάζει (Κ 4.2).

Τυπικό :—**Ὄνομα :** ἡ θλίψη, ἡ πόλη τῆς πόλης, τῆς ἄνοιξης — οἱ συμφωνίες, τὶς συμφωνίες, τὲς πόρτες, τὲς αἵρεσες, τὲς διοικήσεις κτλ.— ὁ βασιλέας, οἱ δημεγέρτες, τοὺς καταπατητάδες, τοὺς γειτόνους, τὸ σπλάγγος, τὸ κοῦρσος, νίκος, φοῦμος κτλ., εὐπρεπον (ἀρχ. εὐπρεπῆ), ἄπρεπον (ἀπρεπές).

Ρῆμα : ἐκλεξαν, ἐπροεῖπαν, ἐκαθοδηγέψεν, ἐπερπάτησεν, ἐπεριμάζωξαν, ἐπαράσυραν - ἤρθασιν, εἶπασιν, ἐποίκασιν ἐποίκων - βαριόμαι, βυριέσαι - ἀποδέξεται, εὐχαριστιέται, ἐγίνονταν, ἐσυνορίζονταν, εὐρισκόντησαν, εἴμεσθαι - ἄμε ἄμετε ἄμετε — μτχ. ἄκλ. λέγας.

Παραγωγικό : μοίρασις (μοιρασιά), ἐκλεξις (ἐκλογή)—ἀρχόντισσα, πρωτοστρατόρισα—βουνόπουλον, παιδόπουλον (τὸ γαλλ. page), ἀρχοντόπουλον — ἀλογάτος, σκουταράτος, δεσποτάτος, μεγαλοκυράτος — Σύνθετα : ἀκροχτύπησε, ἀξιοπαρακαλῶ σας, πεντάρφανος, σκουταροτζαγρατόρος, στενολάγκαδο, συχνοέρχομαι, φιλοπαρακαλῶ.

Λεξιλόγιο : ἄλογον, ἀμή, ἀπόκοτα, στὸ ἔμπα τοῦ Μορτιοῦ, λαγκάδα, τραχώνιν (βράχος τραχύς), χαμοβούνι, σκάλα τῶν Μεγάρων (ἢ Κακὴ Σκάλα), ἀπαντέχω, ἐξεύρω, κοπέλι, κορμί, λαβωμένος, μαζώνω μαζωχτά, μαλώνω, ριζικόν, ροῦχα, σεντούκι, σκιάζομαι (φοβοῦμαι), ὑπαγαίνω, χάνω, ἔσμειξαν (ἀπαντήθησαν).

Ἰδίως στὶς τοπωνυμίες δειχεται σημαντικὴ ἀνανέωση. Ἔτσι στὸ Χρονικὸ τοῦ Μορέως, κοντὰ σὲ λέξεις φυλαγμένες ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα (Ἄχαϊα, κώμη καὶ πριγκιπάτο, σήμερα Ἄχαγιά, ἢ «Κάτω Ἄχαϊα»), Κεφαλλονιά, Κορφοὶ γιὰ τὴν Κέρκυρα (δωρ. Κορυφοί, ἀρσ. τοῦ κορυφή,) ἢ νεωτερικές, Καλάβρυτα, Καλομάτα (πβ. ἄλλοῦ σήμερα Παναγία ἢ Μεγαλομάτα), Μοριάς, Μυζηθρὰς (ἀργότερα Μισθρὰς - Μιστράς), εἶναι ἀφθονες οἱ ξενικές : Ἄβαρίνος (τὸ Ναβαρίνο, ἀπὸ τὸ Ἄβαροι), οἱ γαλλικὲς Γλαρέντζα (Clarence), Ἀντραβίδα (Andreville), Περιγάρδι (Beauregard) καὶ ἰδίως οἱ σλαβικὲς Βοστίτσα, Ἀράχοβα, Χελμός.

36.—**Γνωρίσματα τῆς μεσαιωνικῆς κοινῆς.**—Τὰ κυριώτερα γνωρίσματα τῆς μεσαιωνικῆς κοινῆς γλώσσας εἶναι τ' ἀκόλουθα:

M. Τριανταφυλλίδη, Ἱστορικὴ εἰσαγωγή

Στὴν προφορὰ οἱ νεωτερισμοὶ εἶναι πιά λίγοι. Τὸ *υ* καὶ τὸ *οι* (ποῦ προφέρονταν ὡς τότε *ü* (τὸ *οι* ἀπὸ τὸ 2. αἰ. μ. Χ.), παίρνουν, ἀπὸ τὸ τέλος περίπου τοῦ 10. αἰ., τὴν προφορὰ τοῦ *ι*, καθὼς φαίνεται ἀπὸ τὰ ὀρθογραφικὰ λάθη ποῦ γενικεύονται (ὡς τότε ἀνακατώνονταν τὸ *ι*, *η*, *ει*, *υι* μεταξύ τους καὶ τὸ *υ*, *οι* πάλι μεταξύ τους. Ἀπὸ τὸ 10. αἰ. ἀνακατώνονται πιά ὅλα τους, ὅπως καὶ σήμερα). Ἴσως ἀργότερα νὰ γίνεται καὶ ἡ συνίζηση τοῦ *ι*, *ε* μὲ συνακόλουθο φωνῆεν (συντελεσμένη στὸ 13. αἰ.): *καρδιά*, *μηλιά*, καὶ ἔτσι περιορίζεται ὁ πληθωρισμὸς τῶν *ι* τῆς νέας γλώσσας. Διάφορα συμφωνικὰ συμπλέγματα, ἰδίως μ' ἔρρινο γιὰ πρῶτο σύμφωνο (*νθ*, *μφ*, *γχ*, *γμ*, *βμ* κτλ.), ἀφομοιώνουν τὸ πρῶτο σύμφωνο πρὸς τὸ δεύτερο, καὶ ἔπειτα τὸ ἀπλοποιοῦν: *πενθερός*—*πεθερός*—*πεθερός*, *νύμφη*—*νύμφη*—*νύφη*, *ψεῦμα*—*ψέμμα*—*ψέμα*, καθὼς ὅμοια ἀπλοποιήθηκαν καὶ τὰ παλιά, κληρονομημένα διπλά: *θάλασσα*, *ἄλλος*. Τὸ τελ. *ν* (τὸ *δῶρον*, τὸ *παιδὶν*) μεταδίνεται καὶ σὲ λέξεις ποῦ δὲν τὸ εἶχαν: *ὀξύγαλαν*, *ἀνάθεμαν*.

Στὸ τυπικὸ συνεχίζεται ἡ ἀπλοποίηση καὶ ὁ ἐξομαλισμὸς, ποῦ ἄρχισε στὰ χρόνια τῆς κοινῆς. Στὰ ὀνόματα ἡ δοτικὴ σβῆνει ὡς τὸ 10 αἰ. (§ 32). Ἡ παλιά *γ'* κλίση ὅλο καὶ περισσότερο ἀνακατώνεται μὲ τὴν *α'* (ἡ πόλη τῆς πόλης, τὶς διοικήσεις, ἡ Σαλαμίνα (Μαλάλ.), ὁ πατέρας (πρὶν ἀπὸ τὰ 500)—καὶ πολλαπλασιάζονται τὰ οὐσιαστικά *σέ-έα*, *κουφοξυλέα*, *πετρέα*, *ὀξέα* (ἡ *ὀξύα*). Στὶς ἀντωνυμίες παρουσιάζονται νέοι τύποι, *ἐσεῖς*, *ἐσᾶς*, *σᾶς* (τὴν ἀγίαν βασιλείαν σας Πορφυρ.). Στὰ ρήματα παραλείπεται ἡ χρον. αὐξηση ἀπὸ νωρὶς (§32), σβῆνει ἡ εὐκτικὴ (ἀπὸ τὸν 9. αἰ.) καὶ ὁ μέσος ἀόριστος, τὸ ἀπαρέμφατο περιορίζεται στοὺς σύνθετους χρόνους, παρουσιάζονται οἱ περιφραστικοὶ τύποι γιὰ τὸ μέλλοντα (*θέλω γράψαι, θέλει ἐλθεῖν, εἶπερ θέλης ἐμπειεῖν*), γιὰ τὸν παρακείμενο καὶ τὸν ὑπερσυντέλικο (*ἔχει κατακλιθῆν*), γιὰ τὸ *γ'* πρόσ. τῆς προστακτικῆς (*ἄς λέγη*). Ἀπὸ τὰ τέσσερα χρονικὰ θέματα τοῦ ἀρχαίου ρήματος (*ἐνεστ.*, *παρακειμ.*, *μέλλοντ.*, *ἀορ.*) καταντᾶ ν' ἀπομείνουν δύο, τὸ ἐνεστωτικὸ καὶ τὸ ἀοριστικὸ (*λύνω, λύσω*). Χάνεται ἡ συζυγία *σέ-μι*, τοῦ ρήματος *εἰμι* παρουσιάζονται σιγά σιγά νέοι τύποι: *ἐνι* γιὰ τὸ *γ'* ἐν., ἤδη παλιότερο, *εἶς*, *εἶσαι* γιὰ τὸ β' (Πορφυρ.), *εἶμαι* (Σπαν., Πρόδρ.), *κοῦκ*

εἶμαι σθλαβοπούλα σου οὐδὲ μισθάρνισσά σου», «οὐκ εἶμαι αὐτός ὃν ἔλεγαν, οὐκ ἔν' (=εἶναι) τοῦ λάρυγγός σου». Γεννιοῦνται οἱ τύποι τοῦ γ' πληθ. σέ -ουν, ἀντὶ σέ -ουσι, ἐπιτηδεύσουν (ἀπὸ τὸν 4. αἰ.) ἀλλὰ καὶ σέ -ασι ἀντὶ σέ -αν: ἐφάγασι, σέ -θην -θης -θη (μόνο τὰ ἐνικά), σέ -ουν, -οῦμην κτλ. ἀντὶ σέ -ων, -ῶμεν, ἐτίμουν, ἐνίκουν (ἀργότερα ἐτιμοῦσα, ἐνικοῦσα), ἤπατοῦντο (ἀργότερα σέ -οῦνταν -ιοῦνταν), σέ -ώνω ἀντὶ σέ -ῶ (§ 32). Ἡ ἐνεργητικὴ μετοχὴ γίνεται ἄκλιτη (§ § 32,35).

Ἡ σύνταξις γίνεται παραταχτικώτερη καὶ πρὸ ἀναλυτικῆ. Περιορίζεται ὁ ἀριθμὸς τῶν προθέσεων καὶ γίνεται συχνότερη ἢ σύνταξή τους μ' αἰτιατικῆ. Γενικὰ ἡ ἐσωτερικὴ ὑφὴ τῆς γλώσσας καὶ οἱ ἰδιωτισμοὶ τῆς θυμίζουσι συχνὰ τὰ νέα ἑλληνικά: «τί σοῦ χρεωστῶ καὶ κατέχεις τὸ πρᾶγμα μου;» (Κεκαυμ.). Τώρα παρουσιάζονται καὶ τὰ χαρακτηριστικὰ νεοελληνικά μόρια ὡς (Θεοφ., Κεκαυμ.), νὰ (Πορφυρ.), καὶ ἡ πρόθεσις μέ (Πορφυρ.).

37.—Στὸ λεξιλόγιον παρουσιάζεται μετὰ τὸν καιρὸ σημαντικὴ ἀνανέωσις, μετὰ τὶς νέες σημασίαις ποὺ ἀποχτοῦν ἀρχαῖαι λέξεις (ἄλογο) ἢ τὶς νέαι λέξεις ποὺ σχηματίζονται (κουρά-κουράζω, τιμωρῶ μοναχοῦς μετὰ κουρά, ἔπειτα: καταπονῶ) (§ § 32, 34, 35) καὶ τὶς λέξεις ποὺ εἰσάγονται ἀπὸ ξέναις γλώσσαις (§ § 14,26), καὶ στὸ παραγωγικὸν παρουσιάζονται ἢ γενικεύονται οἱ σχηματισμοὶ σέ -άς, σέ ὀνόματα κοινὰ καὶ κύρια: ὕπναράς, Ζωναράς, -ίκι(ο)ν: σπαθαρίκιον, σχολαρίκιον, -ιμον: ἀπολύσιμον, μεταστάσιμον, -ισσα (ἤδη ἀπὸ τὴν κοινή): αὐτοκρατόρισα, ἰέρισα, ἐκκλησιάρχισσα. Ἐδῶ ἀνήκουσι καὶ μερικῆς παραγωγικῆς καταλήξεις ξένης καταγωγῆς.

Λατινικῆς καταγωγῆς εἶναι οἱ ἀκόλουθοι καταλήξεις: -άτος, λατ. atus, μαγιστράτος, ρηγάτον-πωγωνάτος, πιπεράτος, ἀλογάτος—-άριος, λατ. -arius, κελλάριος, σακελλάριος, φλαμουριάριος - δευτεράριος, πρωτοσπαθάριος—-ιανός, λατ. -ianus, καστρισιανός - χριστιανός (στὴν ἀρχὴν εἰρωνικά)—-έλι, λατ. -ellus, -ellum, κρικέλιον—-ούρα, λατ. -ura, λιγατούρα, κλεισούρα—-ίσιος, λατ. -ensis, καστρίσιος - βοννίσιος—-πουλος, ἀπὸ τὸ λατ. pullus, μιν. πούλος, πούλοι ἱεράκων, ἀρχοντόπουλος, Ἀργυρόπουλος (11. αἰ.), ἀββαδόπουλον—-τόριον, -τούριον, λατ. -torium, κονισιστόριον κλητόριον κλητούριον συμπόσιο. — Σλαβικὴ εἶναι πιθανὸν ἢ κατάληξις -ίτιν -ίτισης -ίτσα, βοννίτιζιν, Θεοφιλίτιζης, Σκυλίτιζης, Τριαδίτιζα (ἢ Σόφια τῆς Βουλγαρίας).

Καὶ τὰ μεσαιωνικά παρατσούκλια καὶ κύρια τῶν τελευταίων αἰῶνων θυμίζουσι τὰ νεοελληνικά: Ἐλαδὰς, Ζωναράς, Χοῖδέας - Χοῖδὰς (ποῦ κατασκευάζει χοῖδια σταμνιά), Χρυσολωράς, Σκαραμαγκὰς (σκαραμάγκι ἐπενδύτης στρατιωτικός)— Δαμασκηνός, Συναδηνός (ἀπὸ τὰ Σύναδα τῆς Φρυγίας), Κομνηνός — Σγουρός, Κουτρούλης, Κουτζοκεφαλιασμένος, Μούρτζουφλος (γιά τὰ φρύδια του), Κοντοστέφανος Περδίκης, Τριακονταφύλλης, Σαραντάπηχος (ἀπὸ ἐδῶ καὶ τὸ χωριὸ τῆς Κορινθίας Σαραντάπηχο).

38.—Ἡ ἐξέλιξις τῆς μεσαιωνικῆς κοινῆς στοὺς τελευταίους αἰῶνες. — Στοὺς τελευταίους αἰῶνες πρὶν τὴν Ἄλωσιν τῆς Πόλης ἀπὸ τοὺς Τούρκους δὲν παρουσιάζονται πιά μεγάλες ἀλλαγές στὸ γραμματικὸ σύστημα. Σὲ μιὰ συλλογὴ δημοτικῶν τραγουδιῶν, γνωστὴ μὲ τ' ὄνομα «Ἐρωτοπαίγνια», ἀπὸ τὸ 15. αἰ. τὸ ἀργότερο (K 4.5) ἡ ζωντανὴ γλῶσσα δείχνεται ἴδια περίπου ἢ σημερινή. Τὸ γ' ἐν. πρόσ. τοῦ εἶμαι σχηματίζεται ἀκόμη ἔναι, ἐν καὶ ἴσως τὸ θὰ νὰ μὴ συνηθίζεται ἀκόμη, ἀλλὰ παρουσιάζονται ἄφθονοι νεώτεροι φωνητικοὶ καὶ μορφολογικοὶ τύποι, καθὼς γιόμα, γιοφύριν, πουργιό, ἀπάνω, νάρθω, κόρφος—καρδιοφλογιστάδες, γλυκοκοιμούμουν, γίνουσουν, καυχούσουν, πέτουνταν.

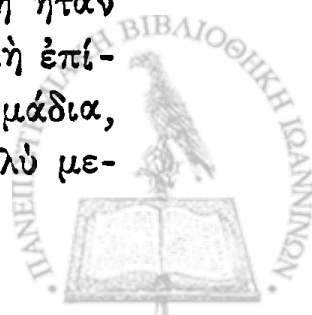
Ἀκόμη καὶ ἡ συλλαβικὴ αὔξησις δείχνεται κλονισμένη. Ὅσοι γιὰ μερικὰ ἄλλα στοιχεῖα, ποῦ μᾶς φαίνονται σήμερον ἀρχαϊκά, καθὼς λ.χ. ἡ διατήρησις τοῦ τελ. ν, συνηθίζονται ὡς σήμερον σὲ διάφορα ἰδιώματα, καί, σὲ μερικὲς περιστάσεις, χρωματίζουν ἴσως τὴ γλῶσσα τῶν «Ἐρωτοπαίγνιων» ἤδη τότε ἰδιωματικά, ἐνῶ ἡ σύγχρονή τους κοινὴ τὰ εἶχε ἤδη παρατηρήματα.

39.—Ζένης ἐπιδράσεις στὸ λεξιλόγιον.—Μόνον στὸ λεξιλόγιον ἔχομε στὰ χρόνια αὐτὰ κάποια σημαντικώτερη ἀλλαγὴ. Ὁ ἐλληνισμὸς, ποῦ ἐξακολουθεῖ νὰ βρίσκεται σ' ἐπαφὴ μὲ σλαβόφωνους λαοὺς καὶ μὲ τοὺς Ἰταλοὺς (οἱ Βενετσιάνοι πῆραν ὕστερ' ἀπὸ τὴν Δ' σταυροφορίαν τὰ 3/8 τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους) γνωρίζεται τώρα μὲ τοὺς Γάλλους (στὴν Πελοπόννησον καὶ μονιμώτερα στὴν Κύπρον) καὶ ἀργότερα μὲ τοὺς Τούρκους καὶ μὲ τοὺς Ἀρβανῆτες.

Οἱ σχέσεις αὐτὲς καθρεφτίζονται, ὥς εἶναι καὶ πρόσκαιρα, καὶ στὴ γλώσσα (γιά τὰ κυπριώτικα βλ. (Κ 4. 6).

Ἔτσι τώρα πολιτογραφοῦνται στὰ ἑλληνικὰ ἄφθονες λέξεις ξένες, διαφορετικὲς ἐν μέρει ἀπὸ τὶς δανεισμένες παλιότερα. Πλαίσις λίγες πάντα σλαβικὲς, πού ἔγιναν κοινὲς ἢ ἀρκετὰ γνωστὲς (σανός, ροῦχο, γουστέρα), πῆρε ἡ ἑλληνικὴ γλώσσα ἄφθονες ἰταλικὲς λέξεις, προπάντων βενετσιάνικες (§ 50), μετὴν ἐπιμειξία πρὸς τοὺς Ἰταλοὺς ἐμπόρους καὶ ναυτικούς, πρὶν ἀπὸ τὴν Δ' σταυροφορία, ἀλλὰ καὶ ἀργότερα μετὴν πολυαίω-νη παραμονὴ τῶν Ἰταλῶν κατακτητῶν σ' ἑλληνικὲς ἐπαρχίες. Στὸ τέλος ἀρχίζει καὶ κάποια ἐπίδραση ἀπὸ τὰ τούρκικα (ἤδη πρὶν πέσει ἡ Πόλη) καὶ τ' ἀρβανίτικα. Πάντως ἀπὸ τὴ μεσαιωνικὴ ἐποχὴ μπῆκαν στὰ ἑλληνικὰ καὶ μερικὲς ἀπὸ τὶς λεγόμενες βαλκανικὲς λέξεις: Κοινὲς σὲ ὅλες ἢ σὲ τὶς περισσό-τερες γλώσσες τῶν βαλκανικῶν λαῶν, Ἑλλήνων, Βουλγάρων, Σέρβων, Βλάχων, Ρουμάνων, Ἀλβανῶν, κατάγονται ὄχι μόνο ἀπὸ τὶς γλώσσες αὐτῶν, καὶ ἰδίως τὰ ἑλληνικὰ, ἀλλὰ καὶ, χωρὶς νὰ εἶναι δυνατὸ ν' ἀποδειχτῇ αὐτὸ ἀπὸ περίστυση σὲ περίστυση, ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἀρχαίους κατοίκους τῆς Βαλκανικῆς Χερσονήσου, καθὼς καὶ ὅσους ἀργότερα πέρασαν ἢ ἐγκαταστάθηκαν σ' αὐτὴ (λ.χ. τὸ λάγιο ἀρνί, τὸ μαῦρο, τὸ καλύτερο).

40.—Γλωσσικὴ ἀποκέντρωση.—Ἡ ἀπόσπαση μερικῶν περιφερειακῶν ἐπαρχιῶν ἀπὸ τὸ Βυζαντ. κράτος, πού πραγματώθηκε σ' αὐτὴ περίπου τὴν ἐποχὴ, εἶχε γι' ἀποτέλεσμα ν' ἀκολουθήσουν ἀπὸ τότε τὰ ἰδιώματά τους χωριστῇ ἐξέλιξη ἀπὸ τὰ ἐπίλοιπα, πού φύλαξαν ἢ πού ξαναβρῆκαν τὴν ἐπαφὴ μετὸ κέντρο ἢ μετὶς ἄλλες ἐπαρχίες. Αὐτὸ ἔγινε μετὰ τὰ ἑλληνικὰ πού μιλοῦνταν στὴ Νότια Ἰταλία ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα ὡς τὸ 13. αἰ. τὸ ἀργότερο, μετὰ τὰ ἰδιώματα τῆς Καππαδοκίας καὶ τῆς Μαύρης θαλάσσης, ἀκόμη καὶ τῆς Κύπρου. Ὅσο περισσότερο καιρὸ ἔμειναν οἱ τόποι αὐτοὶ κάτω ἀπὸ τὴν ξένη κυριαρχία, τόσο βαθύτερη ἦταν ἡ ἐπίδραση πού δέχτηκαν ἀπὸ ξένες γλώσσες. Ἐνῶ ἡ γαλλικὴ ἐπίδραση στὰ κυπριώτικα (12. ὡς 16. αἰ.) δὲν ἄφησε βαθιὰ σημάδια, ἡ ἰταλικὴ ἐπίδραση στὰ ἰταλοελληνικὰ ἰδιώματα εἶναι πολὺ με-

γαλύτερη. Μεγάλη είναι και ἡ τούρκικη ἐπίδραση στὰ καππαδοκικά (ἀπὸ τὸν 11. αἰ.). Ἀλλὰ τὰ μικρασιατικά ιδιώματα ἐπηρεάστηκαν στὴν ἐξέλιξή τους καὶ ἀπὸ τοὺς παλιούς ξενόγλωσσους κατοίκους, πού τὰ ἔκαμαν μητρική τους γλώσσα. Κάτι ἀνάλογο παρουσιάζεται σήμερα σὲ μερικά ἀπὸ τὰ βορειότατα ιδιώματα.

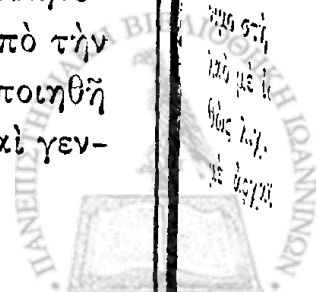
41.—Τοπικές ποικιλίες τῆς μεσαιωνικῆς κοινῆς καὶ νέα ιδιώματα.—Μὲ ὅλη της τῆ δύναμη (§ 26) ἡ πολιτικὴ κοινὴ δὲ στάθηκε δυνατὸ νὰ διαμορφωθῆ καὶ νὰ διατηρηθῆ ἐνιαία καὶ ἀδιάσπαστη. Καὶ αὐτὸ γιὰ πολλοὺς λόγους, πού εἴτε ὑπῆρχαν ἐξαρχῆς εἴτε προστέθηκαν ἀργότερα :

Ἡ μεσαιωνικὴ προφορικὴ κοινὴ μιλιόταν σὲ ὑπερβολικά μεγάλη γεωγραφικὴ ἔκταση ἀπὸ στοιχεῖα ἐν μέρει ἀνομοιόγενα. Τῆς ἔλειψε καὶ μιὰ ἀντίστοιχη πρότυπη κανονιστικὴ γραπτὴ γλώσσα, πού καθρεφτίζοντάς τη θὰ ἐπιδροῦσε σ'αὐτὴν ἐνοποιητικά. Καὶ ἀφοῦ κομματιάστηκε νωρὶς ἡ κρατικὴ ἐνότητα καὶ δυσκολεύτηκε ἡ ἐπικοινωνία τῶν ὁμογλώσσων, οἱ λόγοι γιὰ τὴ διαφοροποίηση πολλαπλασιάζονταν.

Καὶ πραγματικά, καθὼς πειθόμαστε ἀπὸ τὴ διαμόρφωση τῆς σημερινῆς γλώσσας, ὄχι μόνον φυλάχτηκαν ἀπὸ τὴν παλιότερη προμεσαιωνικὴ γλώσσα ὡς σήμερα μερικὲς ιδιωματοικὲς παραλλαγές καὶ ποικιλίες (§ 17), ἀλλὰ καὶ διάφοροι νεωτερισμοὶ τῆς μεσαιωνικῆς γλώσσας (§ 36) δὲ διαδόθηκαν παντοῦ σ' αὐτή. Λείπουν καὶ ἀπὸ πολλὰ σημερινὰ ιδιώματα, πού διατηροῦν ἔτσι προγενέστερη γλωσσικὴ κατάσταση.

"Ἐτσι λ.χ. διατηρήθηκε ὡς σήμερα ἡ παλαιότερη προφορὰ τοῦ *υ, οι σάν ου, ὕ* στὸ ξούλα, γιοῦρος (Αἴγινα, Μέγαρο, Κύμη), τὸ τελ. *ν* στ' ἀνατολικά ιδιώματα (§ 68), ἐνῶ ἄλλα πάλι ιδιώματα φύλαξαν ἀσυνίζητα ἀκόμη τὰ *ια, εα* κτλ. (Κ 6)."Ὁμοια διατηρήθηκαν ἡ ρηματικὴ κατάληξις *-ουσι -ασι* (Κρήτη, Μάνη), τὸ *ἐνι, γ'* ἐν. τοῦ εἶναι (Κύπρος, Ἀμπλιανη) καὶ πολλὰ ἄλλα.

"Ὅσο περνᾷ ὁ καιρὸς, καὶ ἀφοῦ ἀποσχίστηκαν πολλὲς ἑλληνόγλωσσες ἐπαρχίες ἀπὸ τὸ Βυζαντινὸ κράτος, ἰδίως ὕστερ' ἀπὸ τὴν Δ' σταυροφορίαν (13. αἰ.), δίνεται ἀφορμὴ νὰ διαφοροποιηθῆ περισσότερο κατὰ τόπους ἢ πρὶν πρὸ ὁμοιόμορφη γλώσσα καὶ γεν-

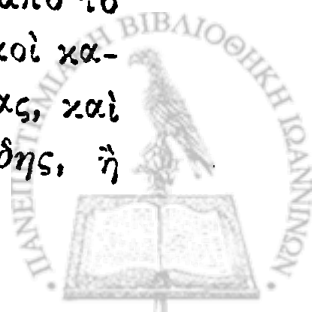
νιοῦνται τὰ ιδιώματα πού θὰ συναποτελέσουν τὴ νέα γλώσσα.

Τὴν ἐποχὴ πού πέφτει ἡ Πόλις στὰ χέρια τῶν Τούρκων αὐτὰ ὑπάρχουν ἤδη. Τὸ ἀδυνατίσμα τῶν ἄτονων φωνηέντων στὴ βόρεια Ἑλλάδα παρουσιάζεται νωρίτερα. Τὸ ἴδιωμα τῆς Κύπρου, ἀποσπασμένης ἀκόμη νωρίτερα (πρὶν ἀπὸ τὸ 10. αἰ.) ἀπὸ τὸ Βυζαντινὸ κράτος μὲ τὶς ἀραβικὲς ἐπιδρομὲς, καθρεφτίζεται σὲ μεγὰλα κείμενα ἀρκετὰ ξεκαθαρισμένο στὸ 14. αἰ., καὶ στὸ 15. ἀναπτυγμένο, καὶ μὲ μικρὲς πιά διαφορὲς ἀπὸ τὸ σημερινὸ (Κ 4. 6)

42. — Ἡ «γραπτή γλώσσα» τῶν Βυζαντινῶν δὲν ἦταν ζωντανή.— Ἡ πολιτικὴ προφορικὴ κοινὴ δὲν ἦταν βέβαια σὲ ὅλα τὰ κοινωνικὰ στρώματα τῆς μεγαλούπολης ἀπολύτως ἐνιαία. Στὴ γλώσσα τῶν μορφωμένων τάξεων θὰ εἶχαν ἀναπτυχτῆ μὲ τὸν καιρὸ κάποιες διαφορὲς στὸ λεξιλόγιο καὶ τὴ φρασεολογία (§82), καὶ μιὰ καὶ βασίλευε τὸ ἰδανικὸ τοῦ ἀρχαϊσμοῦ μέσα στοὺς λίγους πάντα σχετικὰ μορφωμένους πρέπει νὰ ὑποθέσωμε πῶς, ἀνάλογα μὲ ὅ,τι ἔγινε στὴ μεσαιωνικὴ Δύση μὲ τὰ λατινικά, ἡ ἀρχαϊκὴ γραπτὴ γλώσσα τῆς μεσαιωνικῆς παιδείας χρησιμοποιούταν στὶς παραδόσεις, στὶς δημόσιες ὁμιλίαι, σὲ συζητήσεις θεολογικὲς κτλ. (Μερικοὶ λόγιοι θὰ μιλοῦσαν ἀκόμη καὶ στὸ 15. αἰ. τ' ἀρχαῖα ἑλληνικά, ἀν καὶ ὄχι βέβαια μὲ τὴν ἀττικὴ τους καθαρότητα. Αὐτοὶ μετὰδωσαν τὴ χρῆση τους καὶ στὴν Ἰταλία).

Ὅτι τὰ γραμματικὰ στοιχεῖα τῆς γραπτῆς γλώσσας δὲν κατόρθωσαν νὰ παγιωθοῦν στὴ γλώσσα τῆς καθημερινῆς ζωῆς σὰ μητρικὴ γλώσσα τῶν μορφωμένων, πού θὰ μεταδινόταν τότε ἔτσι καὶ στὶς ἐρχόμενες γενεές, τὸ ἀποδείχνουν πολλὰ περιστατικά. Τέτοια εἶναι:

α) Ἡ ἐξέλιξις τῆς ζωντανῆς γλώσσας, πού συνεχίστηκε καὶ ἐξελίχτηκε ἀνεπηρέαστη ὡς τὴ σημερινὴ τῆς μορφῆ. Ἄν ὁ ἀρχαϊσμός τῶν βυζαντινῶν μορφωμένων τάξεων εἶχε ἀντίτυπο μόνιμο στὴν προφορικὴ τους κοινὴ, ἔτσι πού νὰ ξεχωρίσουν ἀπὸ τὸ λαὸ μὲ ἰδιαίτερο ἴδιωμα, θὰ ἔπρεπε λέξεις καὶ τύποι λαϊκοὶ καθῶς λ.χ. ὄσπίτιν, τέντα νὰ εἶχαν φτάσει ὡς τὶς μέρες μας, καὶ μὲ ἀρχαϊκώτερες μορφές, ὄσπίτιον ἢ οἰκία, τένδα τένδης, ἢ

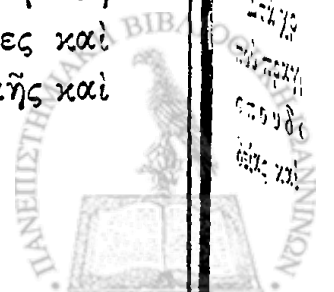
σκηνή, πᾶμα πού καθὼς εἶναι γνωστό, δὲ συνηθίζεται πουθενά.

β) Τὸ περιστατικὸ πὼς ἔξω ἀπὸ τὴν ἐπίσημη γραπτὴ γλῶσσα δὲν ἀναφέρεται ποτὲ ἀπὸ κανέναν ἄλλη ἐκτὸς ἀπὸ τὴ «χυδαία» καὶ ταπεινὴ λαϊκὴ.

γ) Τὸ περιστατικὸ πὼς στὴ λαϊκὴ γλῶσσα καταφεύγουν ἀκόμη καὶ λόγιοι, πού θέλουν νὰ ζωντανέψουν τὸ ὕφος τους, ἐνῶ ἄλλιῶς θὰ μπορούσαν νὰ χρησιμοποιοῦσαν τὴν εὐγενικώτερη τρίτη γλῶσσα. Ὁ Πρόδρομος (§ 34) γράφει σὲ δημοτικὴ τὸ ποίημά του πρὸς τὸν αὐτοκράτορα καὶ μόνο τὴν προσφώνηση καὶ τὸν ἐπίλογο στὴν ἀρχαϊκὴ, ὁμολογώντας μάλιστα, ἂν ἔχη αὐτὸ τὸ νόημα ἢ φράση, πὼς «ἔμαθα τὰ γράμματικά, ἀλλὰ μετὰ πόσου κόπου».

Ὁ ἀρχαϊσμός τῶν Βυζαντινῶν, πού ἐκφυλίστηκε μὲ τὸν καιρὸ σὲ τάση θεματογραφίας, ἦταν, ὅσο φανερονόταν καὶ στὴν προφορικὴ γλῶσσα, προσπάθεια νέα κάθε φορά — ἀνάλογη μὲ τὴ σημερινὴ τῆς καθαρεύουσας, πού κάνει καὶ λέγονται, καὶ ἀπὸ μορφωμένους ἀκόμη καὶ λόγιους, τύποι καθὼς τὴν πλήρη ἐλευθερίαν, ἢ ἀπόκρεω τὰς ἀπόκρεω, ἀκαλλιέργηται γαῖαι, αἱ ὑπόλοιποι, ἡμεῖς ἀντλῶμεν, τὸ ἀπορροφούμενον ὕδωρ, τὸ ἐκτελῶν, ἀφρώρουν.

43.—Ἐξωτερικὴ ἱστορία.—Ὁ μεσαιωνικὸς ἑλληνισμός, συνεχίζοντας παλιότερη ἑλληνικὴ παράδοση, εἶχε μεγάλη ἐκπολιτιστικὴ ἐπίδραση στοὺς λιγώτερο πολιτισμένους συνήθως λαούς, πού ἤρθαν σ' ἐπαφὴ ἢ σ' ἐπικοινωνία μὲ αὐτὸν σὲ διάφορες περιστάσεις τῆς χιλιόχρονης μεσαιωνικῆς ἱστορίας. Τέτοιοι εἶναι οἱ Ἀρμένηδες καὶ οἱ Γότθοι, οἱ Βούλγαροι, οἱ Σέρβοι καὶ οἱ Ρῶσοι, οἱ Βλάχοι, οἱ Ρουμάνοι καὶ οἱ Ἀρβανῖτες, καθὼς καὶ λαοὶ τῆς γειτονικῆς Ἀνατολῆς, ἀπὸ κείνους πού ἄρχισαν νὰ δέχωνται τὴν ἑλληνικὴ ἐπίδραση στοὺς πρώτους μεταχριστιανικοὺς αἰῶνες (§ 18). Ἐμμεσα συνήθως δέχτηκαν τὴν ἑλληνικὴ ἐπίδραση οἱ Αἰθίοπες (Ἀβησσυνοί)—σὲ μιὰ ἑλληνικὴ γραμμένη ἐπιγραφή τοῦ «βασιλίσκου» τῆς Νουβίας ἀπὸ τὸν 6. αἰ. βρίσκεται γιὰ πρώτη φορά ἡ λέξις *νηρόν*, τὸ σημερινὸ νερό (Κ 2) — οἱ Ἀραβες καὶ διάφοροι ἄλλοι σημιτικοὶ λαοί, καθὼς καὶ οἱ λαοὶ τῆς Δυτικῆς καὶ

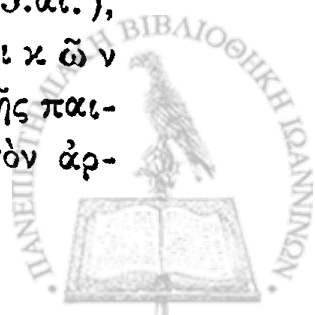
Κεντρικῆς Εὐρώπης ἀπὸ τὰ λατινικὰ (ἀλλὰ καὶ ἄμεσα αὐτοὶ στὴν ἐποχὴ τῶν σταυροφοριῶν).

Ἰδίως ὁ χριστιανισμὸς, ποὺ μεταδόθηκε στὴν Ἀνατολὴ ἀπὸ τὴν ἑλληνόγλωσση ἐκκλησία, ἔδωσε ἀφορμὴ στὶς ἐπιδράσεις αὐτές, κάποτε πολὺ ἔντονες, μ' ἓνα πλῆθος βιβλία ποὺ μεταφράστηκαν ἀπὸ τὰ ἑλληνικὰ στὶς ἐθνικὲς γλῶσσες τῶν ξένων λαῶν. Ἀφθονες ἑλληνικὲς λέξεις ἢ σημασίαι πολιτογραφήθηκαν ἔτσι στὶς διάφορες ξένες γλῶσσες, συχνὰ ὅμως ἦταν ἡ ἐπίδραση βαθύτερη, στὸ παραγωγικὸ καὶ στὴ σύνταξη. Καὶ τὰ ξένα ἀλφάβητα εἶναι συχνὰ βασισμένα στὸ ἑλληνικὸ ἢ ἐπηρεασμένα ἀπὸ αὐτὸ (Σ 5).

Ἡ ἑλληνικὴ αὐτὴ ἐπίδραση ἐπαναλήφθηκε συχνὰ μὲ διαφορετικὰ κάθε φορά ἀποτελέσματα. Ἔτσι λ.χ. τὴ δέχτηκαν τὰ ρουμανικά, πρώτη φορά ἔμμεσα ἀπὸ τὰ λατινικὰ τῶν Ρωμαίων ἐποίκων τῆς Βαλκανικῆς, ποὺ εἶχαν ἤδη περισσότερα ἑλληνικὰ στοιχεῖα, δεύτερη φορά ἄμεσα ἀπὸ τὰ μεσαιωνικὰ ἑλληνικὰ ἀλλὰ καὶ ἔμμεσα, ἀπὸ τὰ σλαβικά, τὰ βουλγάρικα καὶ τ' ἀρβανίτικα, καὶ ἀργότερα μὲ τὴ φαναριώτικη ἐπίδραση στὴ διοίκηση καὶ στὴν πνευματικὴ ζωὴ τῆς Μολδοβλαχίας στὸ 16.—19. αἰ. Ἡ ἐπίδρασις αὐτὴ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας συνεχίζεται καὶ στὶς ἄλλες γλῶσσες τῶν λαῶν τοῦ Αἴμου, δυνατώτερη μάλιστα στὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς, γιὰ τὴν ὑπεροχὴ τοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ τὴ δύναμη τῆς ἐκκλησίας, σβῆνει ὅμως στὸ 19. αἰ. μὲ τὸ ξύπνημα τοῦ ἐθνικοῦ αἰσθήματος τῶν ἄλλων λαῶν.

44.—Ἔνταση τῆς μεσαιωνικῆς διγλωσσίας.—Μὲ ὅλη τὴν ἐξέλιξη καὶ γραμματικὴ ἀνανέωση τῆς ζωντανῆς λαλιᾶς πρὸς τὸ τέλος τῶν μεσαιωνικῶν χρόνων, ἡ γραπτὴ γλώσσα τῶν Βυζαντινῶν ὄχι μόνον δὲν τὴν παρακολούθησε ἢ δὲν ἀπλοποιήθηκε στὸ γραμματικὸ τῆς σύστημα, ἀλλὰ στοὺς τελευταίους αἰῶνες ἴσια ἴσια γίνεται, μποροῦμε νὰ ποῦμε, ἀρχαιώτερη.

Στὰ χρόνια τῶν Κομνηνῶν καὶ τῶν Παλαιολόγων (11.—15. αἰ.), ποὺ πραγματώνεται μιὰ ἀναγέννησις τῶν ἑλληνικῶν σπουδῶν, οἱ μεγάλοι καὶ πιὸ διαλεχτοὶ ἀντιπρόσωποι τῆς παιδείας καὶ ὀρισμένων εἰδῶν λογοτεχνίας ξεχωρίζουν μὲ τὸν ἀρ-

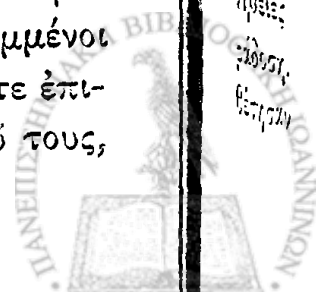

χαϊσμό τους. Ἐτσι ὁ Μιχαήλ Ψελλὸς (11. αἰ.), ὁ Μιχαήλ Ἀκομινάτος (12. αἰ.), ἡ βασιλοπούλα Ἄννα Κομνηνή, ἡ «τὸ ἐλληνίζειν ἐς ἄκρον ἐσπουδακυῖα», καθὼς μᾶς λέει ἡ ἴδια, (Κ 5), καὶ τὸ παράδειγμα τους θ' ἀκολουθήσουν ἀργότερα οἱ περισσότεροι λόγιοι τοῦ σκλαβωμένου πιά ἔθνους, θρεμμένοι καὶ αὐτοὶ μὲ τὴ μεσαιωνικὴ περιφρόνηση τῆς ζωντανῆς γλώσσας τοῦ ἔθνους τους, «τῆς καθωμιλημένης», πού εἶναι «χυδαία» γλώσσα καὶ «χύδην ρέουσα», «διεφθαρμένη διάλεκτος» καὶ «ἀγροικικὴ φωνή».

Ἀνάλογα ἀποκαλοῦσαν καὶ στὴ Δύση οἱ λατινοθρεμμένοι λόγιοι τὶς ἐθνικὲς τους γλώσσες—*il volgare* τῶν Ἰταλῶν, *nostre vulgaires* τῶν Γάλλων, ἀπὸ τὸ λατ. (*lingua*) *vulgaris*, γλώσσα τοῦ *vulgus*, τοῦ κοινοῦ (χυδαίου) λαοῦ. Ἐκεῖ ὅμως ἡ καλλιέργεια τῶν ἐθνικῶν γλωσσῶν εἶχε γι' ἀποτέλεσμα νὰ σβήσῃ ἢ πρόληψῃ τοῦ χυδαϊσμοῦ τους καὶ μαζὶ μὲ τὴν ἀνύψωσή τους νὰ χάσῃ ἢ δυσφημισμένη ὀνομασία τὴν κακὴ τῆς σημασία. Ἐνῶ ἀντίθετα, στὴν ἱστορία τῆς ἐλληνικῆς γλώσσας ὁ χυδαϊσμός ἐξακολουθεῖ ὡς τὸν αἰῶνα μας νὰ μπερδεύεται καὶ νὰ ταυτίζεται μὲ τὸ δημοτικισμό, τὴν καθιέρωση τῆς ἐθνικῆς γλώσσας.

45.—Ἀποτέλεσμα τῆς διγλωσσίας. — Ἡ διγλωσσία πού ἐξαρχῆς καλλιεργήθηκε στὸ Βυζάντιο ἔφτασε ἔτσι, μὲ τὶς ἀντίθετες ροπὲς τῆς προφορικῆς λαλιᾶς καὶ τοῦ γραπτοῦ λόγου, στὸ ἀπρόχωρητο. Ἡ δυσαρμονία ἀνάμεσα στὸ αἶσθημα καὶ τὴ σκέψη ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος καὶ στὴν ἔκφρασή τους ἀπὸ τὸ ἄλλο δὲν μπορούσε νὰ εἶναι μεγαλύτερη. Βαθύτεροι κοινωνικοὶ λόγοι τὴ βαστοῦσαν δίχως ἄλλο στὴ ζωὴ. Ἐπιδροῦσε ὡστόσο καὶ αὐτὴ στὸ μέρος τῆς ἐμποδίζοντας μιὰ πραγματικὴ ἀναγέννηση τοῦ λαοῦ, πού ἔμενε καταδικασμένος στὴ διγλωσσία.

Πρώτῃ ἢ δημιουργικὴ λογική ἀδυνατοῦσε ν' ἀποχτήσῃ ἔργα φαντασίας πού ν' ἀξίζαν τ' ὄνομα τῆς τέχνης. Αὐτὰ δὲν τὰ ἀπόχτησαν οἱ Βυζαντινοί, καὶ ἀπόμειναν προπάντων ἀπόγονοι, μιμητὲς μεγάλων προγόνων, ἂν καὶ ὁ ἀπτικισμὸς τοὺς εἶχε παρσύρει μὲ τὴν ἀντίθετη ὑπόσχεση. Ὅ,τι γράφουν κλασικοθρεμμένοι λόγιοι, ἀκόμη καὶ οἱ καλύτεροί τους, μὲ σημαντικὴ κάποτε ἐπιτυχία ἀλλὰ μὲ τέτοια περιφρόνηση τῆς γλώσσας τοῦ λαοῦ τους,

οὔτε ψυχές συγκινεῖ ἀλλὰ οὔτε καὶ τὸ νοῦ μπορεῖ νὰ φωτίσῃ, καὶ μένει ἔτσι θησαυρὸς δυσκολοαπόχτητος καὶ δυσκολομίμητος περιορισμένης πνευματικῆς ἀριστοκρατίας. Ἡ δημιουργικὴ συγκίνηση καὶ πνοὴ πνίγεται μέσα σὲ τύπους ἐπιστρατευμένους μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Λεξικοῦ καὶ τῆς Γραμματικῆς—ποῦ ἦταν ἄλλωστε στὰ χρόνια ἐκεῖνα χειρόγραφα καὶ δυσκολοαπόχτητα.

Ἐπινομεῖται ἔτσι καὶ ἡ παιδεία. Τὸ χάσμα ἀνάμεσα σ'αὐτὴ καὶ τὸ λαὸ μεγαλώνει καὶ ἡ γραμματικὴ διδασκαλία κάνει σισύφεια προσπάθεια νὰ ὀργανώσῃ σὲ σύστημα διδάξιμο τὴν «ὀρθογραφία» γλώσσας ποῦ ἔχασε ἀπὸ τόσο καιρὸ τὸ στήριγμά της στὴν προφορὰ καὶ στὴ μορφολογία τῆς ζωντανῆς λαλιᾶς. Μόνο παιδεία μεσαιωνικὴ μὲ παιδεία ὀλιγαρχικὴ μποροῦσε νὰ διακωνίζῃ τὴν κατάστασιν αὐτὴν, χωρὶς νὰ βρίσκῃ τὸν τρόπο καὶ τὴ δύναμιν νὰ τὴν ἀλλάξῃ ἀποφασιστικᾶ (Σ 6).

Ἐννοεῖται πῶς ἡ ἀντίθεση τῶν δυὸ γραμματικῶν κόσμων μέσα στὸ πλαίσιο κοινωνίας μὲ τόσο περιορισμένα τὰ μέσα τῆς παιδείας ἔχει γι' ἀποτέλεσμα νὰ γίνωνται τώρα συχνότερες καὶ χτυπητότερες οἱ ἀποτυχίες ἐκείνων ποῦ δοκιμάζουν ν' ἀρχαίτσουν μὲ γλωσσικὸ αἶσθημα θεμελιωμένο σὲ τόσο διαφορετικὴ βάση. Καὶ ἡ ἀρχαίτικὴ γλώσσα τῶν τελευταίων αἰώνων γίνεται κάποτε ἀκαλαίσθητη καὶ βάρβαρη μὲ τοὺς νεκροὺς καὶ ἐρμαφρόδιτους τύπους ποῦ ἀναγκάζεται νὰ μεταχειριστῇ (Κ 5.7).

46.—Τρεῖς φορές ἔγιναν ἀπὸ τὰ χρόνια τοῦ Χριστοῦ ὡς τὸ τέλος τῆς μεσαιωνικῆς ἐποχῆς ἀναγεννητικὲς προσπάθειες γιὰ νὰ ξεσκλαβωθῇ ἡ γραπτὴ παράδοσις ἀπὸ τὰ μάγια τοῦ ἀττικισμοῦ: Μὲ τὸ δημοτικισμὸ τῆς Ν.Δ. (§ 21). Μὲ τοὺς λογογράφους τῶν πρώτων αἰώνων τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους (§ 31). Μὲ τὴν καλλιέργειαν τῆς ζωντανῆς γλώσσης στὸ 12. αἰ. καὶ ἀργότερα (§ 33). Ὅλους τοὺς δείχτηκαν ὡστόσο ἀδύναμες νὰ γυρίσουν τὸ ἀττικιστικὸ ρεῦμα πολεμώντας ἀποτελεσματικᾶ βαθιορίζωμένη πρόληψιν καὶ συνήθειες ποῦ δημιουργοῦσαν ὄλο καὶ στερεώτερη γλωσσικὴ παράδοσις. Τὴ βυζαντινὴ ζωὴ τὴν κυβερνοῦσε τὸ ἰδανικὸ ποῦ υἰοθέτησαν παιδεία, ἐκκλησία καὶ κράτος. Καὶ ἴσια ἴσαι ἡ πολιτικὴ

ἀκμή καὶ ἡ ἐξύψωση τῆς παιδείας εἶχαν κάθε φορά γιὰ ἐπακόλουθο καινούριο ἀρχαϊστικὸ κῶμα (Krumbacher).

Ἡ ἐπίμονη αὐτὴ προσήλωση στὸν ἀττικισμό δὲν μπορεῖ νὰ ἐξηγηθῇ μόνο ἀπὸ τὸν ἀρχικὸ ἀρχαϊσμό τοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ τῆς παιδείας του. Ἡ κοινωνικὴ σύνθεση καὶ τὸ πολυσύνθετο τοῦ βυζαντινοῦ κράτους τὸν βοήθησαν νὰ ριζώσῃ. Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ τὴν ἐκκλησία πού τὸν ἐγκολπώθηκε (§ 28), στηρίχτηκε ἀρνητικὰ καὶ ἀπὸ τὸ λατινισμό τῶν πρώτων αἰώνων καὶ ἀπὸ τὰ ἄλλα πολὺγλωσσα ἀνατολίτικα στοιχεῖα πού συγκεντρώθηκαν στὴ μεσαιωνικὴ αὐτοκρατορία. Οἱ ξενόφωνοι Ἀνατολίτες, ὅπως τὸ βλέπομε καὶ σήμερα, εὐκολώτερα ἀρχαίζαν σὲ γλώσσα ἐπίχρητη, πού δὲν τοὺς ἦταν φυσικὴ σὰν τὴ μητρικὴ — ἐνῶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ἡ συχνὴ ἀδυναμία τους νὰ τὴν κατέχουν, ὅσο δὲν τὴν ἄκουαν στὴ ζωὴ, εἶχε γι' ἀποτέλεσμα αὐτοὶ προπάντων νὰ καταφεύγουν γράφοντας σὲ ἀπλούστερη γλώσσα (§§ 32, 35).

Τὴν ὥρα πού σβήνει ἡ μεσαιωνικὴ πατρίδα καὶ ὁ νέος πιά ἑλληνισμὸς τραγουδεῖ λέγοντας «ὀμμάτια εἶχα καὶ πῆρες τα, καρδιὰν κι ἀνέσπασές την» (Ἐρωτοπαίγνια Κ 4. 5), ὁ μεγάλος Ἀθηναῖος ἱστοριογράφος, πού θὰ μπορούσε νὰ φωτίσῃ τὸ σκλαβωμένο γένος πρὸς μέρες καλύτερες περιγράφει τὴν καταστροφὴ τῆς Πόλης καὶ τὴν ἀκμὴ τοῦ κράτους τῶν Τούρκων σὲ ὕφος ἀρχαϊκὸ καὶ μὲ γλώσσα θουκυδίδεια:

Λαονίκω Ἀθηναίω τῶν κατὰ τὸν βίον οἱ ἐς θεὰν τε καὶ ἀκοὴν ἀφικμένων ἐς ἱστορίαν ξυγγέγραπται τάδε, ὥστε δὴ τοῦτο χρέως ἐκτινύναι τῇ φύσει, ἅμα οἰόμενος καὶ μηδὲν αὐτῶν ἀκλεῶς ἔχειν ἐς τοὺς ἐπιγιγνομένους, ξυνενεχθέντων, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, οὐδαμῇ ἐλασσόνων τῶν κατὰ τὴν οἰκουμένην ποτὲ γενομένων μνήμης ἄξιον. Τῆς τε Ἑλλήνων φημι τελευτῆς τὰ εἰς τὴν ἀρχὴν αὐτῶν ἐπισυμβεβηκότα, καὶ Τούρκων ἐπὶ μέγα δυνάμειος καὶ ἐπὶ μέγιστον τῶν πώποτε ἤδη ἀφικομένων . . . Μηδὲ ἐκεῖνο γε πάνυ ἐκφάυλως ἔχον ἡμῖν, ὡς ἑλληνικῇ φωνῇ ταῦτα διέξιμεν, ἐπεὶ ἢ γε τῶν Ἑλλήνων φωνῇ πολλαχῇ ἀνὰ τὴν οἰκουμένην διέσπαρται.

47.—Βιβλιογραφία.— Χατζιδάκι, Σύντομος ἱστορία (§ 23)—Ἀναγνωστοπούλου, Γλῶσσα (§ 23).— Dieterich, Untersuchungen (§ 23).— Psaltes, Grammatik der byzantinischen Chroniken Γοτίγκη 1913.— Ἀκόμη: Jannaris, An historical Greek Grammar. Λονδίνο 1897. Γενικώτερα ἔργα: Krumbacher, Geschichte der

Byzantinischen Literatur. Μόναχο, Beck'sche Buchh. 1891, ιδίως μέρ.Γ', έργο βασικό, έλλην. μετάφρ. Σωτηριάδη, 'Ιστορία τής Βυζαντηνής λογοτεχνίας τ. Γ'. 1900, Βιβλιοθ. Μαρασλή. — K r u m b a c h e r, Die griechische Geschichte des Mittelalters, στην Kultur der Gegenwart (§ 23), έπίτομο αλλά διαφωτιστικό, έλλην. μετάφρ. Καρούζου, Βυζαντινή λογοτεχνία. Έκδ. Στοχαστή 1925. — H e s s e l i n g, Essai sur la civilisation byzantine 1907 (μετάφρ. από τὰ όλλανδικά, έλλην. μετάφρ. Σακελλαροπούλου, Βυζάντιον και βυζαντινός πολιτισμός 1911-12.

Γραμματικά έργα : P s i c h a r i, Essais de grammaire historique néogrecque. Α' 1886, Β' 1889, και ιδίως Χατζιδάκι, Μεσαιωνικά (§ 23). — Τοῦ ἴδ., Συμβολή εις τήν ιστορίαν τής μεσαιωνικής ήμῶν γλώσσης. Πεντηκονταετ. Έθνικ. Πανεπιστ. 1888, σ. 117. — Τοῦ ἴδ., Einleitung in die neugriechische Grammatik. Λιψία 1892, ιδίως σ. 234α.

Χρηστομάθειες : S o y t e r, Byzantinische Geschichtschreiber und Chronisten, στη συλλογή του Geffken, Kommantierte griech. und. latin. Texte. Χαϊδελβέργη Winter 1929. — Τοῦ ἴδ., Byzantinische dichtung, ἴδ. συλλογή, 1930. — P e r n o t, Chrestomathie néo-hellénique (§ 27). — D e b r u n n e r, Nachklassisches Griechisch. Kleine Texte. Βερολίνο De Gruyter 1933.

Γιά τις πρώτες πηγές τής μεσαιωνικής δημοτικῆς (§ 30 Α) βλ. Λάμπρου, Τὸ πρῶτον δημῶδες ἄσμα τής νέας έλληνικῆς γλώσσης, Παρνασσός 3 (1879) σ. 400. (Μικταί σελίδες 1905, σ. 385α), Τοῦ ἴδ., Romans grecs, 1880, σ. 8 εισ. — K r u m b a c h e r, Byz : Literaturgeschichte σ. 792 (έλλην. μετάφρ. τ. Γ' σ. 14α.). — Πολίτη, Δημῶδη βυζαντινά ἄσματα, Λαογραφία 3 (1911) σ. 637α. — Για τὸ ζήτημα ἀν ή γραπτῆ γλώσσα τῶν Βυζαντινῶν ήταν ή προφορικῆ βλ. Βελέλη, Ὑπῆρχε καθαρεύουσα εις τὸ Βυζάντιον ; Ἡ Ἑσπερία 4 (1919) σ. 789α.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

ΝΕΑ ΓΛΩΣΣΑ

(ἀπὸ 1453)

48.— Ἀρχὴ καὶ διαίρεση. — Ἡ Ἀλωση τῆς Πόλης, μὲ τις βαθιᾶς ἀλλαγῆς ποὺ προκάλεσε στὴν ἑλληνικὴ ζωὴ, μπορεῖ νὰ λογαριαστῆ ὅριο γιὰ τὴ μετάβαση ἀπὸ τὴ μεσαιωνικὴ στὴ νέα γλῶσσα. Ἡ ἐξέλιξη ὡστόσο αὐτῆ, τόσο βαθμιαία ὥστε νὰ μὴν μπορῆ νὰ ὀριστῆ μὲ στενὰ χρονολογικὰ ὅρια, εἶχε πραγματωθῆ πολὺ νωρίτερα (§ 33).

Ἡ γραμματικὴ τῆς νέας γλῶσσας, ὅπως μιλήθηκε στὸ στόμα τοῦ λαοῦ, ἔμεινε ἢ ἴδια ἀπὸ τὸ 15. ὡς τὸ 19. αἰ. — ἂν ἐξαιρεθοῦν λίγες ἀλλαγῆς ποὺ θὰ παρουσιάστηκαν σ' αὐτὴ νωρίτατα, ἔτσι ὁ μετασχηματισμὸς τῶν τριῶν πληθυντικῶν προσώπων τοῦ πρῶτου ἀσπίτου σὲ -θήκαμε -θήκατε -θηκαν, ἢ καθιέρωση τοῦ -οῦσα -οῦσες -οῦσε καὶ στὸν ἐνικὸ τῶν περισπώμενων, ἢ ἀντικατάσταση τοῦ γ' ἐν. εἶναι τοῦ εἶμαι, μὲ τὸ εἶναι, ἢ ἐμφάνιση τοῦ θὰ (θέλει ἵνα δώσει - θέλ' νὰ δώσει - θενὰ δώσει - θὰ δώσει), ἴσως καὶ προγενέστερη.

49.— Ἡ ἱστορία τοῦ ἑλληνισμοῦ ἀπὸ τότε, μὲ τὸν ἀντίχτυπὸ τῆς στὴ γλωσσικὴ ἐξέλιξη, χωρίζεται σὲ δύο ἐποχῆς : τὴν ἐποχὴ τῆς τουρκοκρατίας καὶ τὴν ἐποχὴ τοῦ ἐλεύθερου κράτους.

Ἡ διγλωσσία πού συνεχίζεται καὶ στὰ χρόνια αὐτὰ ἔχει γιὰ ἀποτέλεσμα νὰ εἶναι ἡ γλωσσικὴ ἱστορία, ὅσο καὶ ἂν συμβαίνουν ἀναπόδραστες ἀλληλοεπιδράσεις, διπλή. Ἱστορία τῆς προφορικῆς καὶ ἱστορία τῆς γραπτῆς γλώσσας. Ἡ ὀργανικὴ ὅμως ἀνέλιξις τῆς ζωντανῆς γλώσσας εἶναι στὰ χρόνια αὐτὰ ἀσήμαντη. Τὸ ἀξιολογώτερο περιστατικὸ πρὸς ἔχει νὰ σημειωθῆ στὸ πλαίσιο τῆς εἶναι ἡ διαμόρφωσις τῆς νέας προφορικῆς κοινῆς, καὶ μένουσι κυριώτερον γνῶρισμα ὀλόκληρης τῆς νεοελληνικῆς γλωσσικῆς ἱστορίας οἱ προσπάθειαι νὰ παραμερισθῆ ἡ κληρονομημένη διγλωσσία καὶ νὰ διαμορφωθῆ μία κοινὴ ἐθνικὴ, γραπτὴ καὶ προφορικὴ γλώσσα. Ἔτσι μέσα περίπου στὰ πλαίσια τῆς πολιτικῆς ἱστορίας καὶ μὲ κάποια ἀπαραίτητη προσέγγισις, ἀφοῦ τὰ ὄρια κάθε ἐποχῆς δὲν μποροῦν νὰ κλειστοῦν παρὰ συμβατικὰ σὲ ὀρισμένες χρονολογίες, ἡ ἱστορία αὐτὴ μοιράζεται σὲ τ ρ ε ῖ ς ἐ π ο χ έ ς:

A) Στὰ χρόνια τῆς τουρκοκρατίας (1453—1821). Τὰ νέα ἰδιώματα παίρνουν τὴ μεγαλύτερὴν τους διαφοροποίησιν ἀλλὰ καὶ διαμορφώνονται οἱ προφορικὲς κοινές, καὶ παρουσιάζεται ἡ πρώτη γραπτὴ κοινὴ στὴν Κρήτη.

Πρὸς τὸ τέλος τῆς ἴδιας ἐποχῆς ἀρχίζουν νὰ καλλιεργοῦνται καὶ δύο ἀκόμη τύποι γραπτῆς γλώσσας, πού θὰ καλλιεργηθοῦν συστηματικώτερα ἀργότερα, ἡ καθαρὴ γλώσσα καὶ ἡ δημοτικὴ.

B) Στὸ 19. αἰ. Εἶναι ὁ αἰὼνας τοῦ καθαρισμοῦ. Καθιερώνεται καὶ διαδίνεται ἡ λεγόμενὴ καθαρῆς ἐνῶ συγχρόνως παίρνει ἀρχαιώτερη μορφή—ὅσο πού περιορίζεται πάλι ἡ χρῆσις τῆς καὶ κλονίζεται στὴ νεοαποχτημένη γραμματικὴ τῆς ἐνότητι μὲ τὴν ἀρχὴ τοῦ 20. αἰ.

Γ) Στὸν 20. αἰ. Εἶναι ὁ αἰὼνας τοῦ δημοτικισμοῦ. Τὸ νέο γλωσσικὸ ἰδανικὸ πού σιγὰ σιγὰ ὀριμάζει ἔχει γι' ἀποτέλεσμα νὰ καλλιεργηθῆ συστηματικὰ νέος γλωσσικὸς τύπος, θεμελιωμένος στὴν κοινὴ προφορικὴ γλώσσα τοῦ νέου ἑλληνισμοῦ, ἡ δημοτικὴ, καὶ αὐτὴ ἀρχίζει νὰ παίρνη τὴ θέσιν τῆς γραπτῆς γλώσσας τοῦ 19. αἰ.

ΚΕΦ. Α. ΠΡΟΦΟΡΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ

50. — Ἡ λεξιλογικὴ διαμόρφωση. — Στὰ χρόνια τῆς σκλαβιᾶς τὸ λεξιλόγιό τῆς νέας γλώσσας εἶναι πού δείχνει τὶς πιὸ ἄφθονες καὶ μεγαλύτερες ἀλλαγές. Ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος ἐξακολουθεῖ αὐτὸ ἀπὸ τοὺς τελευταίους μεσαιωνικοὺς αἰῶνες, μὲ τὸ σβήσιμο τῆς παιδείας (15—17. αἰ.), νὰ φτωχαίνῃ ὡς πρὸς τὶς ἔννοιες τῆς παιδείας, ἐπιστήμης καὶ ἀνώτερου πολιτισμοῦ. Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος διαμορφώνεται πλουσιώτερο ὡς πρὸς διάφορες ἔννοιες τῆς καθημερινῆς ζωῆς. Συγχρόνως ἐξακολουθεῖ ὁ πλουτισμός τοῦ ἀπὸ ξένες γλώσσες, ἰδίως τὰ ἰταλικά, στὰ ἰταλοκρατημένα προπάντων μέρη, καὶ τὰ τούρκικα, γλώσσα τῶν κατακτητῶν καὶ τοῦ κράτους των γιὰ τέσσερεις σχεδὸν αἰῶνες. Ἀσήμαντη εἶναι ἡ ἐπίδραση ἀπὸ τὰ σλαβικά, τ' ἀρβανίτικα καὶ τὰ βλάχικα, ἐκτὸς ἀπὸ μερικὰ ἰδιώματα ἢ ὀρισμένα εἶδη ζωῆς, λ.χ. τῆς ποιμενικῆς, ὅπου οἱ ξενισμοὶ εἶναι, σὲ πολλὰ τουλάχιστο μέρη, ἀφθονώτεροι (Σ 7).

Ὅμοια χάνονται καὶ πλῆθος μεσαιωνικῆς λέξεις ἑλληνικῆς ἢ ξένης καταγωγῆς, μὲ τὴν ἐξαφάνιση τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους καὶ τὴν ἀλλαγὴ τῶν ὄρων τῆς δημόσιας καὶ ἰδιωτικῆς ζωῆς, μαζὶ μὲ τὶς ἀντίστοιχες ἔννοιες πού ἔλειψαν—ἢ διατηρήθηκαν ἀπαρχειωμένες ἢ σὲ περιορισμένη ἢ νέα σημασία, ὡς τοπωνυμίες ἢ οἰκογενειακὰ ὀνόματα. Τέτοια εἶναι λ.χ. τὰ κύρια Πικέρμι, χτήμα τοῦ Πικέρμη, μσν. (ἐ)πι(γ)κέρμη, λατ. pincerna, ὁ κεραστής, Ἀπλίκι, τόπος ὅπου ἀπλικεύουν, στρατοπεδεύουν (λατ. castra applicare), Λογοθέτης, Λαμπαδάριος, Εὐταξίας (ὁ ἐπὶ τῆς εὐταξίας), ἀπὸ ἀξιώματα ἐκκλησιαστικὰ κ.ἄ.

αὐγούστα ἢ αὐτοκράτειρα, λογοθέτης ὁ ὑπουργός, ζωστή ἢ κυρία τῆς τιμῆς, κοιαιστωρ, πρωτονοτάριος τῶν θεμάτων, ἐξκούβιτα, θέμα διαίρεση στρατιωτικῆ, σκουτατόρος ὁ στρατιώτης μὲ ἀσπίδα, σκουτάριον, βίγλα κτλ. Τέτοιες εἶναι καὶ οἱ λέξεις ρομανικῆς καταγωγῆς, πού συνηθίζονταν στὸ φραγκοκρατημένο πριγκιπάτο τῆς Ἀχαΐας (Πελοπόννησος) κ. ἄ., καθὼς παρλαμά συνέλευση, λίζιος βαρόνος, κούρτης τῶν λίζιων βουλή κτλ.

Οἱ ἰταλικὲς λέξεις παίρνονται στὴν ἐποχὴ αὐτή, καθὼς καὶ στὴ μεσαιωνική, ἀπὸ διάφορα ἰταλικά ἰδιώματα καὶ ἰδίως τὰ βενετσιάνικα, τὸ ἰδιώμα τῶν Ἰταλῶν, πού με τὴν πολύχρονη κυριαρχία τους σ' ἑλληνικὲς χῶρες εἶχαν μεγάλη ἐπίδραση στὸν ἑλληνικὸ πολιτισμό. Βενετσιάνικης καταγωγῆς εἶναι οἱ λέξεις κουβέρτα — βενετσ. *coverta* (ἰταλ. *coperta*), καπετάνιος — βενετσ. *capetanio* (ἰταλ. *capitano*), καθὼς καὶ ὅλα τὰ ἰταλ. παράγωγα σὲ -άδα, ἀρμάδα — βενετσ. *armada* (ἰταλ. *armata*) κτλ.

Ἀπὸ τὸ 17. πάλι αἰῶνα ἀρχίζουν καὶ εἰσάγονται με τὴν παιδεία καὶ τὶς μεταφράσεις λόγιες λέξεις, ἀν καὶ με περιορισμένη γιὰ τὴν ὥρα χρῆση, ἀφθονότερες ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ 18. αἰ. (λ.χ. μία ἀριθμητικὴ τῆς ἐποχῆς εἰσάγει τοὺς ὄρους τσάκισμα γιὰ τὸ κλάσμα, ὑφειλμὸς γιὰ τὴν ἀφαίρεση, ὀνομαστής γιὰ τὸν παρονομαστή, κοντὰ στὸ σουμαρίζω γιὰ τὸ προσθέτω).

51.—Στὸ 19. αἰ. μέσα στὸ ἐλεύθερο βασίλειο, με τὴν κατάλυση τῆς κυριαρχίας τῶν Τούρκων καὶ τὴν ἀπομάκρυνσή τους, παραμερίζονται πολλὲς τούρκικες λέξεις, ἰδίως οἱ σχετικὲς με τὴν κρατικὴ ζωὴ (φετφάς, κατής). Ἀλλὰ καὶ με τὸν καθαρισμό, με τὴν παιδεία πού τὸν δυναμώνει, με τὸ ἄπλωμα τῆς νέας κοινῆς καὶ με τὴν ἀνανέωση τῆς κοινωνικῆς ζωῆς ἀπαρχαίωνονται ἢ ἐξαφανίζονται πολλὲς ξένες λέξεις μαζί με ἄλλες δημοτικὲς, συχνὰ ἰδιωματικὲς (μινίστρος—ὑπουργός, πόστα—ταχυδρομεῖο, κερεστές—ξυλεία, γαζέτα—ἐφημερίδα, σπετσαρία—φαρμακεῖο) ἢ καθιερώνονται πλάι στὶς δημοτικὲς, πού περιορίζεται ἢ χρῆση ἢ ἡ ἔκταση τῆς σημασίας τους (καπετάνιος—πλοίαρχος, γιαλὸς ἀκρογιαλιὰ—παράλια, τεπεσίρι — κιμωλία, πορτοφόλι — χαρτοφυλάκιο, βραχνὰς — ἐφιάλτης, σύγκαιρος—ἐγκαιρος, βαλμένος—ἐγκάθετος, καταχνιά — ὀμίχλη, μαγαζὶ—κατάστημα, μονομουρίζω — ψιθυρίζω, ἀργοπορῶ—καθυστερῶ, ἀρειμάνιος, προσδοκῶ, ἄλουσιδα).

Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος τὴν ἴδια ἐποχὴ ἡ πολλαπλὴ ἐπικοινωνία με τὴ Δυτ. Εὐρώπη γίνεται ἀφορμὴ νὰ μπῆ στὴ γλῶσσα, κάποτε μόνο τῶν μορφωμένων τάξεων, νέο στρώμα ἀπὸ ξένες λέξεις, ἀφθονες καὶ ὅλο καὶ περισσότερες, ἀσυμμόρφωτες συχνά, ἀπὸ τὶς γλῶσσες τῶν μεγάλων πολιτισμένων λαῶν, ἰδίως ἀπὸ τὰ γαλλικὰ ἢ μέσο τῶν γαλλικῶν, μαζί με πλῆθος ξένες ἔννοιες. Αὐτὲς γίνονται συνήθως γνωστὲς ἀπὸ τὴν προφορικὴ γλῶσσα μαζί με τὴν ξένη

Μ. Τριανταφυλλίδη, Ἱστορικὴ Εἰσαγωγή

ἔννοια καὶ ἔτσι, ὅσο δὲ μετονομάστηκαν ἐγκαίρως καὶ μ' ἐπιτυχία (βελοσιπέτ—ποδήλατο) — ἢ καὶ γι' ἄλλους λόγους — μπῆκαν σὲ κοινὴ χρῆση (πατάτα, σοκολάτα, ποῦρο, σοφέρ, ντελικάτος). Ἄλλες πάλι χρησιμοποιοῦνται ἀπὸ τὶς ξενομαθημένες ἀνώτερες τάξεις χωρὶς συνήθως οὐσιαστικὴ ἀνάγκη καὶ ἔτσι ἀπειλοῦν χωρὶς λόγο νὰ παραμερίσουν ἢ καὶ παραμερίζουν κάποτε λέξεις ἑλληνικὲς (σοκάρω, πρεμιέρα, eau courante).

Τὸν ἴδιο καιρὸ εἰσάγονται ἀπὸ τὴ γραπτὴ προπάντων γλώσσα ἀφθονώτατες λόγιες λέξεις (ὄχι πάντα ἀναγκαῖες): ἀρχαῖες (εἰσιτήριον, ἐφημερίδα, οἰσοφάγος, ὑποτροπὴ) ἢ νεόπλαστες ἀπὸ ἀρχαῖα στοιχεῖα (αἰσιοδοξία, πληθωρισμός), κάποτε πλασμένες καὶ ἀπὸ ξένους (βαρόμετρο, ὑπερχλωρῶδης), ἢ ἀρχαῖες ἑλληνικὲς μὲ νέα εὐρωπαϊκὴ σημασία (ἀπογοήτευση).

Μὲ τὶς λόγιες αὐτὲς λέξεις καθρεφτίζεται στὴ γλώσσα ἀξιοσημεῖωτη προσπάθεια τοῦ νέου ἑλληνισμοῦ, πού γιὰ νὰ μορφωθῆ καὶ νὰ συγχρονιστῆ μέσα στὸν εὐρωπαϊκὸ πολιτισμὸ εἶχε ἀνάγκη νὰ ἐκφράσῃ πολλὰς χιλιάδες νέες ἔννοιες. Ὅσο καὶ ἂν οἱ λόγιες λέξεις δὲν ἀνταποκρίνονταν πάντοτε σὲ πραγματικὲς ἀνάγκες, ἀφοῦ καὶ ἡ λαϊκὴ γλώσσα τὶς εἶχε ἤδη κάποτε (ξανακυλῶ ξανακύλισμα—ὑποτροπὴ) ἢ μποροῦσε νὰ τὶς σχηματίσῃ ἀπὸ δικά της φραστικὰ μέσα, πάρα πολλὰς μπῆκαν σὲ καθημερινὴ προφορικὴ χρῆση, πολλὰς τοὺς μόνο ὅπου μποροῦσε νὰ τὶς νομιμοποιήσῃ ἡ κρατικὴ γλώσσα: φοῦρνος—κλίβανος, βαρέλι—βυτίο.

Οἱ λόγιες λέξεις παίρνουν εὐκολώτερα μιὰ θέσιν στὴ ζωντανὴ γλώσσα ὅταν εἶναι ἐπίθετα, ἄχρηστα στὴ δημοτικὴ (μητέρα—μητρικός, σκάλα—κλιμακωτός), ἀφηρημένα (ἐπιφάνεια, ἐπάρθεια, ἀπόχρωση), ἢ γενικὰ ὅταν συνδυάστηκαν ἐξαρχῆς μὲ κάποια πνευματικώτερη σημασία, μεταφορικὴ χρῆση κτλ. (τζάκι—ἐστία, σκάλα—κλίμακα, κουκούτσι—πυρήνας, παρακλάδι—παραφυάδα, στολίδι—στόλισμα—διακοσμητικός). Κάτι ἀνάλογο ἔγινε καὶ σὲ ἄλλες γλώσσες, καθὼς λ.χ. στὰ γαλλικὰ, père-paternel, nuit-nocturne, raison-rationnel, oreille-auriculaire, concevoir-conception), στ' ἀγγλικὰ eagle-aquiline κ.ἄ.

Οἱ λόγιες λέξεις πάρθηκαν συνήθως ἀπὸ τὴν ἀρχαία ἀττικὴ, κάποτε ὅμως καὶ ἀπὸ ἄλλες ἀρχαῖες διαλέκτους (μέσο τῆς ἀττικῆς ἢ τῆς κοινῆς): Ἴω-

νικὸ εἶναι τὸ *Εὔξεινος* (ἰων. *ξεῖνος* ἀντὶ *ξένος*), *Διόσκουροι*, δωρικὰ τὸ *λοχαγός*, *ξεναγός* κτλ. (τ' ἄττικὰ σχηματίζονταν σὲ -ηγός, ἀρχηγός, ὄδηγός, πλοηγός, κυνηγός, χορηγός), *Μαλιακός* (κόλπος), αἰολικὸ ἴσως τὸ ἀγύρτης, ἠλειακὸ τὸ ἔλλανοδίκης, ἔλλανόδικος (ἔτσι καὶ τῆς καθαρεύουσας τὸ ἰων. οὐδός (ἄττ. ὀδός) καὶ τὸ ἄμπαυις ἀπὸ τὸ ἀνα-πίνω).

Ζεχωριστὴ περίπτωση παρουσιάζουν μερικὲς λόγιες ἄττικὲς λέξεις, ἐκεῖ πού οἱ κληρονομημένες τῆς νέας γλώσσας μᾶς ἤρθαν ἀπὸ τὴν κοινὴν μὲ τὸν τύπο τῆς κοινῆς (ἢ καὶ τῶν ἄλλων διαλέκτων). Τέτοιες εἶναι τὰ *εὐγλωττος*, *εὐγλωττία*, *γλωττίδα* πλάι στὸ *γλῶσσα*, *γλωσσίδι* *γλωσσού* κτλ., *ἀρρενωπός*, *ἀρρεναγωγεῖο* *ἀρρενογονία*—*ἀρσενικός*, *περιττεύω* *ἀπέριττος*—*περισσεύω* *περίσιος* κτλ. (ἀλλὰ καὶ *περιττός*), *ἦττα* κτλ.

Μὲ τίς λόγιες λέξεις δέχτηκε καὶ τὸ παραγωγικὸ κάποια ἐπίδραση, τὴν πιὸ ἀνώδυνη συνήθως : *πουλῶ*—*βιβλιοπώλης*, *βιβλιοπωλεῖο*, *πυροστιὰ* (μὲ ο ἀπὸ οε) ἀλλὰ *ἀλληλένδετος*, *ἀλληλεπίδραση*, *μεγαλέμπορος*, *ναυτεργάτης*, (μὲ ε), *ἀλαφροῖσμιωτος*, *ὀλόστερος*, (μὲ οἶ) ἀλλὰ *μόνιππο*, *παιδιάτρος*, (μὲ ι), *χεροδύναμος*, *χερόβολο* ἀλλὰ *χειροδικία*, *χειροτεχνία*, ἔπειτα *λεξιλόγιο*, *φυσιολατρεία*, *πολεοδομικός*, *ἀγορανομία*, *νικηφόρος*, *σκιαμαχία*, *θανατηφόρος*, *λαμπαδηφορία*. Δὲ λείπουν ὥστόσο καὶ ἐδῶ, στὶς λαϊκώτερες λόγιες λέξεις, οἱ ἀναλογικοὶ ἐξομαλισμοὶ σύμφωνα μὲ τὸ νεώτερο κανόνα : *πολεμοφόδια* ἀντὶ *πολεμεφόδια*, *ἀγγελιοφόρος* ἀντὶ *ἀγγελιαφόρος*, *ἀγοραπωλησία* ἀντὶ *ἀγοραπωλήσια*.

52.—Τ' ἄλλα γραμματικὰ στοιχεῖα.—Μὲ τίς λόγιες λέξεις πού πολιτογραφήθηκαν στὴ νέα γλώσσα ἐπηρεάστηκε σὲ μερικὲς περιστάσεις τὸ τυπικὸ τῆς, σημαντικώτατα ὅμως καὶ μονιμώτερα ἢ φωνητικὴ τῆς (*φτωχός*, *φτερό*, *φτερούγα* ἀλλὰ *πτέρυγα*, *ὑποπτος*, *λεπτός*· *κοστίζω*, *Κώστας* ἀλλὰ *πανσέληνος*, *κρεοπωλεῖο*).

Ἰδίως ἀξιοσημεῖωτες εἶναι οἱ ἄφθονες περιπτώσεις ὅπου μὲ τὴν καθιέρωση λέξης λόγιας πλάι στὴν ἀντίστοιχη δημοτικὴ δημιουργήθηκαν φωνητικὲς διπλοτυπίες, διπλοὶ φωνητικοὶ τύποι γιὰ τὴν ἴδια λέξη. Αὐτὲς εἶναι δύο εἰδῶν:

Π α ρ ἄ λ λ η λ ο ι φ ω ν η τ ι κ ο ἶ τ ῦ π ο ι ὑπάρχουν ὅταν ἡ λόγια καὶ ἡ δημοτικὴ λέξη διαφέρουν μόνο στὸ φωνητικὸν τύπον: *λευτεριά*—*ἐλευθερία*, *ἐκκλησιά*—*ἐκκλησία* (συνήθως ταυτόσημα).

Ζευγάρια φωνητικὰ ὑπάρχουν ὅταν ὁ λόγιος φωνητικὸς τύπος διαφέρῃ καὶ σημασιολογικὰ ἀπὸ τὸν ἀντίστοιχο δημοτικὸν: δουλειὰ—δουλεία, στοιχειὸ—στοιχεῖο, θεωριὰ—θεωρία, διακονιὰ—διακονία, ἀφεντιὰ—αὐθεντία, νύφη—νύμφη, κόγχη—κόγχη, γκόρφι—ἐγκόλπιον, ζούδι—ζώδιον. Διαφορετικὰ εἶναι τὰ ἀντισιύλι—περιστύλιον ἐπιστύλιον, παραμύθι—ἐπιμύθιον, κακογλωσσιὰ—πολυγλωσσιὰ, ρουφῶ ρούφηξα ρουφηγμένος ρούφηγμα—ἀπορροφῶ ἀπορρόφησα ἀπορροφηγμένος ἀπορρόφηση, πάω—ὑπάγω. Στὰ ζευγάρια σώνω—σώζω, πλάθω—πλάττω κτλ. ἔχομε διαφορετικοὺς σχηματισμοὺς στὰ ἐνεστωτικὰ ρηματικὰ θέματα.

53.—Ἡ σύνταξις τῆς νέας γλώσσας δὲν ἄλλαξε. Ἐπηρεάστηκε ὅμως καὶ αὐτὴ κάποτε, τουλάχιστον σὰν ἔκφρασις τῶν μορφωμένων, στὴ φρασεολογίαν καὶ στὴ συνθετώτερη διατύπωση, ἀπὸ τὴ γραπτὴ γλῶσσα καὶ τὶς ξένες γλῶσσες, ἔμμεσα καὶ ἄμεσα.

Οἱ ξενισμοὶ αὐτοὶ ἂν καὶ συνήθως μπῆκαν στὴν προφορικὴ γλῶσσα ἀπὸ τὴν καθαρεύουσα, δὲν εἶναι ἀποτέλεσμα μόνον τῆς δικῆς τῆς ἀδυναμίας νὰ τοὺς παραμερίσῃ ἢ τῆς ξενομανίας καὶ προχειρολογίας, ἀλλὰ καὶ τῶν ξεχωριστῶν ὄρων ποὺ ἀντίκρισε ἢ ἀμόρφωτη ἀκόμη ἑλληνικὴ κοινωνία, στὴν ἐποχὴ ποὺ ἡ σκέψις τῆς καλλιεργήθηκε μὲ τὴν ἐπίδραση τῶν διαμορφωμένων ἤδη ξένων γλωσσῶν καὶ λογοτεχνιῶν. Θὰ ἦταν πολὺ δύσκολο νὰ τοὺς ξεφύγῃ, ἀκόμη καὶ ἂν εἶχε λείψει ἐξαρχῆς ἢ καθαρεύουσα καὶ εἶχε γίνῃ δυνατόν ν' ἀναπτυχθῇ ὀργανικώτερα ἢ δημοτικῆ. Ὅσο προσεχτικώτερα καὶ πιὸ πρωτότυπα γράφεται ἡ νέα γλῶσσα καὶ λιγώτερο πρόχειρα, θὰ γίνῃ δυνατόν νὰ περιοριστοῦν οἱ λεξιλογικοὶ τουλάχιστον ξενισμοί, δίνοντας τῇ θέσει τοὺς σ' ἐκφράσεις ποὺ μὲ τὴν ἐσωτερικὴν τοὺς ὑφὴ ἀνταποκρίνονται καλύτερα στὴ σκέψιν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ (πβ. διερωτῶμαι—ἀναρωτιέμαι δημ., ὀφείλεται, χρωστιέται—γεννήθηκε).

54.—Γνωρίσματα τῆς νέας γλώσσας.—Ἀπὸ τὰ γνωρίσματα τῆς νέας γλώσσας εἶναι:

Στὴ φωνητικῇ: Ἡ ἀπλοποίηση ἢ ἡ τροπὴ ἴσως πολλῶν συμφωνικῶν συμπλεγμάτων (σπλάγγνα—σπλάγγνα, νύκτα—νύχτα).

Τὸ πέσιμο τοῦ τελ. ν (ξύλο, χέρι). Στῆ θέση τῶν ἀρχαίων διφθόγγων, ἀπὸ καιρὸ ἐξαφανισμένων, παρουσιάζονται, ὅλο ἀφθονώτεροι, οἱ νεώτεροι: κελαηδῶ, κοροῖδο.

Στὸ τυπικό. Ὀνομα. Ἀπὸ τὴν ἀρχαία γ' κλίση, συνεξομοιωμένη ὅλο καὶ περισσότερο μὲ τὴν α', ἀπομένουν μόνο λίγοι τύποι. Κλονίζεται καὶ ἡ γενική, σημαντικώτατα σὲ μερικὰ ἰδιώματα, ἀλλὰ καὶ στὴν κοινή, ἰδίως τοῦ πληθυντικοῦ (λείπει λ.χ. σὲ ὀνόματα καθὼς βοσκοπούλα, στενοχώρια), δίνοντας τῇ θέσει τῆς σ' ἐμπρόθετη συνήθως αἰτιατική, καὶ περιορίζεται ἡ χρῆσις τῆς (ἓνα δέμα στάχια, τὸ ἔδωσε ἐμένα). Συμπέφτο υν ὅλο καὶ περισσότερο οἱ πτωτικοὶ τύποι ὅχι μόνο ἀπὸ λόγους συντακτικούς (ἔτσι καὶ τὸ ἰδιωμ. τοὺς δρόμοι ἀντὶ τοὺς δρόμους μὲ τὸ οἱ δρόμοι), ἀλλὰ καὶ φωνητικούς (τῇ χαρὰ(ν)—ἡ χαρὰ) καὶ φανερώνεται ὅλο καὶ καθαρώτερα ἡ τάση νὰ φυλάγεται τὸ ἴδιο φωνῆεν σὲ ὅλο τὸ σχηματιστικὸ παράδειγμα (ἡ μαϊμού, τῆς μαϊμοῦς, τῇ μαϊμού, οἱ μαϊμοῦδες, τῶν μαϊμούδων, τὶς μαϊμοῦδες· ὁ Παῦλος, γεν. (ἰδιωμ.) τοῦ Παῦλο, κλητ. Παῦλο· ὁ ἀκαμάτης, τοῦ ἀκαμάτη, τὸν ἀκαμάτη, οἱ ἀκαμάτηδες, τῶν ἀκαμάτηδων κτλ.) καὶ νὰ μένη ὁ τόνος στὴν ἴδια συλλαβῇ μὲ τὴν ἐνική ὀνομαστική (τὸ κάρβουνο, τοῦ κάρβουνου, πληθ. τὰ κάρβουνα, τῶν κάρβουνων). Ἡ αἰτιατική παίρνει τῇ βασικῇ κανονιστικῇ θέσει ἀνάμεσα στοὺς ἄλλους πτωτικούς τύπους καὶ ρυθμίζει πιά αὐτῇ συνήθως καὶ τὴν ὀνομαστική (τῇ βρῦση—ἡ βρῦση, τῇ δύναμη—ἡ δύναμη, ἔπως καὶ τῇ νίκη—ἡ νίκη). Ὅσο γιὰ τὰ σχηματιστικὰ παραδείγματα, περιορίζεται ἡ παλιὰ τους ποικιλία, μαζὶ καὶ ἡ ποικιλία τῶν παλιῶν πτωτικῶν καταλήξεων. Τ' ἀρσενικά ὀνόματα τελιώνουν προπάντων σὲ -ος -ας -ης, τὰ θηλυκὰ σὲ -α καὶ σὲ -η, τὰ οὐδέτερα σὲ -ο καὶ -ι. Στούς λαϊκοὺς νεολογισμοὺς δείχνεται συνήθως ἡ προτίμηση τοῦ -ης, -ος γιὰ τ' ἀρσενικά, τοῦ -α γιὰ τὰ θηλυκὰ οὐσιαστικά (Λένα, σιλουέτα, βαζελίνα, σαμπρέλα) καὶ τοῦ -η γιὰ τὰ ἐπίθετα (μίζερη), ἐκτὸς συνήθως ὅταν εἶναι παροξύτονα (σκούρα, ἀλλὰ καὶ σκάρτη), τοῦ -ι γιὰ τὰ οὐδέτερα (τουφέκι). Τὰ οὐδέτερα οὐσιαστικά πολλαπλασιάστηκαν στὴ νέα

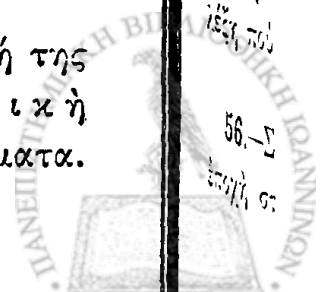

γλώσσα σὲ βάρος τῶν ἀρχαίων ἀρσενικῶν καὶ θηλυκῶν (ὀδοῦς-ὀδόντιον-δόντι, ἀηδών-ἀηδόνη).

Καὶ στὸ ρῆμα ἀφθονοῦν οἱ νεωτερισμοί : Χάθηκε ὁ τύπος τῆς εὐκτικῆς ἀλλὰ στὴ θέση της, πλάι στὶς ἄλλες ἐγκλίσεις ποὺ διατηρήθηκαν ὡς τύποι (ἢ ὑποτακτικὴ μόνο περιορισμένα, στὸν παθητικὸ ἀόριστο, θὰ δεθοῦμε), ἀναπτύχθηκαν νέες συνταχτικὲς ἐγκλίσεις, χωρὶς ὅμως τύπους ξεχωριστοὺς : ἡ εὐκτικὴ (Θεέ μου, κι ἄς τὸν ἔβρισκα τὸν Κωσταντῆ στὸ δρόμο, μακάρι νὰ μὴν εἶχαν βρεθῆ), ἡ δυνητικὴ (θὰ ἔδεναι, θὰ εἶχα δέσει, θὰ δενόμουν, θὰ εἶχα δεθῆ) καὶ ἡ ἐγκλιση τοῦ ἀπραγματοποιήτου (νὰ ἦμουν πουλί, νὰ πέταγα). Ἀφοῦ ὅμως ἐξαφανίστηκε στὴ μεσαιωνικὴ γλώσσα ἡ χρονικὴ αὐξηση, τουλάχιστο στὰ περισσότερα ἰδιώματα, κλονίστηκε πιά στὴ νέα γλώσσα καὶ ἡ (ἄτονη) συλλαβικὴ (ἔδεναι, ἔδενες, ἔδενε ἀλλὰ δέναμε, δένατε, πηδοῦσα, στενοχωρεθήκαμε κτλ.). Φανερόνεται ἔτσι καὶ στὸ ρῆμα, ὅπου ἔγιναν καὶ ἄλλοι ἐξομαλισμοὶ ἀνώμαλων τύπων (ἔ-βαλ-ον, βάλ-ω, ἐβλή-θην, βεβλη-μένος, νέο : βάλ-αμε, θὰ βάλ-ω, βαλ-θήκαμε, βαλ-μένος, πρό-βαλ-α ξανά-βαλ-α κτλ.), ἡ τάση νὰ μένη τὸ σῶμα τῆς λέξης ἀμετάβλητο. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ σήμερον ἀκόμη λόγιοι αὐξημένοι τύποι τῆς ὀριστικῆς καθὼς παρήγγειλα, προσέταξα, ἐξερράγη κτλ. ἀποζητοῦν τὴ συνέχισή τους καὶ στὸν ἐνεστώτα καὶ ἀκούονται συχνὰ τὰ παρήγγειλέ του, προσέταξέ τον, ἐξερρήγνυται.

Ἀπὸ τοὺς χρόνους σχηματίζονται περιφραστικὰ ὁ παρακαίμενος, ὁ ὑπερσυντέλικος καὶ ὁ μέλλοντας, ἐξακολουθητικὸς καὶ στιγμιοῦς (θὰ τρώγω--θὰ φάγω), σχηματισμένος μὲ τὴ βοήθεια τοῦ μόριου θά, καὶ ἡ ὑποτακτικὴ ἐγκλιση, ἐνεστωτικὴ καὶ ἀοριστικὴ. Μὲ τὸ χάσιμο τῶν παλιῶν μονολεχτικῶν τύπων περιορίστηκαν τὰ ἐνεργητικὰ θέματα σὲ δύο, τὸ ἐνεστωτικὸ καὶ τὸ ἀοριστικὸ (ἔ-λυσ-α — λύν-ω, ἔ-φερ-α — φέρν-ω), καὶ αὐτὸ παίρνει καὶ τὴ βασικὴ κανονιστικὴ θέση, ἐπηρεάζοντας καὶ τροποποιώντας τὸ ἐνεστωτικὸ.

55.—Γενικὰ κρίνοντας τὴν ἑλληνικὴ γλώσσα στὴν ἐξέλιξή της ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα παρατηροῦμε πὼς εἶναι συντηρητικὴ στὶς ἀλλαγές της, ἰδίως ὅπως παρουσιάζεται σὲ πολλὰ ἰδιώματα.

Ἡ προφορὰ ἔλλαξε σημαντικὰ ἀπὸ τὰ χρόνια τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητος, λίγο ὅμως ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς κοινῆς (§ 11). Ἀπὸ τοὺς πρώτους μεταχριστιανικοὺς αἰῶνες εἶναι περίπου ἡ ἴδια. Καὶ γενικώτερα ἡ φωνητικὴ μορφή τῶν λέξεων καὶ ὁ σκελετός τους ἔμειναν συνήθως τὰ ἴδια: ἠγαπημένος—ἀγαπημένος, περισσότεροι (ἀλλὰ τρώγεις—τρῶς) (§ 8).

Τὸ τυπικὸ δὲ δείχνει ριζικὴ ἀνανέωση. Μὲ τὸ νὰ μὴν εἶναι ὁ μεταχριστιανικὸς τόνος πολὺ δυνατός καὶ νὰ τονίζονται οἱ λέξεις καὶ στῆ λήγουσα, οἱ τελικὲς συλλαβές, ἀντίθετα μὲ ὅ,τι ἔγινε σὲ ἄλλες γλώσσες, φύλαξαν τὴν ὑπότητά τους. Ἐχασαν μόνο τὸ τελ. ν καὶ ἔτσι δὲν ἰσοπεδώθηκαν οὔτε ἔλειψαν οἱ σχηματιστικὲς καταλήξεις τῶν ὀνομάτων καὶ τῶν ρημάτων.

Ἐτσι ὅμως ἔμειναν συνήθως τὰ βασικὰ στοιχεῖα τοῦ ἀρχαίου τυπικοῦ, καὶ πλῆθος σχηματισμοὶ διατηρήθηκαν περίπου οἱ ἴδιοι, καθὼς στὴν ἀρχαία γλώσσα: ὁ οὐρανός, τοῦ οὐρανοῦ, τὸν οὐρανόν(ν), οὐρανέ, οἱ οὐρανοί, τῶν οὐρανῶ(ν), τοὺς οὐρανοὺς—τρέχω τρέχεις, τρέχει, τρέχομε(ν), τρέχετε, τρέχου(σι)ν—ἔγραφα, ἔγραφε(-ας), ἔγραφε, πηδῶ, πηδάς, πηδᾶ, (ἐ)πήδησα, πήδα κτλ.

Ἀκόμη καὶ τὸ λεξιλόγιο μὲ ὄλους τοὺς νεωτερισμοὺς τοῦ φύλαξε μεγάλο μέρος τῆς παλιᾶς κληρονομίᾳς καὶ πλῆθος φράσεις σχηματίζονται στὴν καθημερινὴ ὁμιλία μὲ ἀποκλειστικὰ ἀρχαῖες λέξεις: τὰ κύματα τῆς θάλασσας σήμερα μοιάζουν ἄγρια, ὁ πατέρας ἔγραφε χτὲς ἀπὸ τὴν πατρίδα στὴν ἀδερφή του, καθαρὸς οὐρανὸς ἀστραπὲς δὲ φοβᾶται. Ὁ ἀριθμὸς τῶν κληρονομηθέντων ἀρχαίων λέξεων μεγαλώνει σημαντικὰ ὅταν λογοριάσωμε καὶ τὰ διάφορα ἰδιώματα (§ 9). Ὑπάρχουν ὡστόσο καὶ ἀρχαῖες λέξεις ποὺ πῆραν στὴν νέα γλώσσα σημασίαν διαφορετικὴν. Ἐτσι τὸ ἄδεια, ἀρχ. ἀφοβία, ἀσφάλεια (ἤδη στοὺς Ὁ' μὲ τὴν νέα σημασίαν), ἀγελάδα, πετεινός, ὀμίχλη—μσν. ἀμούχλη—μούχλα, φυλακὴ, φρούρηση, φύλαξη (ἤδη στὰ εὐαγγέλια ἢ νέα σημασία). Συχνὰ ἔχομε καὶ λόγιες σημασίες, ὅταν ξαναδόθηκε ἡ ἀρχαία σημασία σὲ λέξη ποὺ στὴ δημοτικὴ τὴν εἶχε χάσει: πολιτεία.

56.—Σημαντικὴ ἀλλαγὴ παρουσιάζεται ἀπὸ τὴ μετακλασικὴ ἐποχὴ στὴ σύνταξη: Βασικὸ γνῶρισμα τῆς νέας γλώσσας

είναι πού έγινε αναλυτική. Οί περισσότερες αρχαῖες μετοχές και μερικοί αρχαῖοι τύποι παραμερίστηκαν και οί ἐμπρόθετες πτώσεις έγιναν πολύ συχνότερες. Ἔτσι τώρα ἐκφράζεται με περισσότερες λέξεις, συχνά ὅμως και με περισσότερη ἀκρίβεια, ὅτι στήν ἀρχαία γλώσσα λεγόταν με ἀφθονώτερους τύπους. Και ἡ συντομία ὅμως πού χάθηκε μπορεῖ ὡς ἓνα σημεῖο ν' ἀποχτηθῆ με τὸ δούλεμα τοῦ ὕφους, καθὼς και ἡ δύναμη νὰ ἐκφράζονται περισσότερες ἀποχρώσεις — ὅπως έγινε με ἄλλες νεώτερες αναλυτικὲς γλώσσες, λ.χ. τὰ γαλλικά.

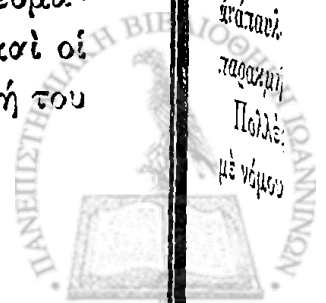
57.—Γλωσσική εξέλιξη.—Ἔτσι πῆρε ἡ γλώσσα μας τὴ σημερινή της μορφή με σιγανὲς ἀλλαγές, ἐτοιμασμένες και συντελεσμένες σὲ ἀδιάκοπη γλωσσική εξέλιξη και ἱστορία χιλιάδων χρόνων, πολὺ πρὶν ἀπὸ τὰ χρόνια τῆς τουρκοκρατίας.

Ἡ ἐκφραση «κὸρη τῆς ἀρχαίας γλώσσας» εἶναι γιὰ τὴ νέα γλώσσα μεταφορὰ ἀστοχη και ἀπατηλή. Εἶναι ἡ ἴδια ἡ ἀρχαία, πού ἀδιάκοπα μιλημένη ἀπὸ τὸ ἑλληνικὸ ἔθνος γιὰ χιλιάδες χρόνια, ἀπὸ χεῖλη σὲ χεῖλη και ἀπὸ πατέρα σὲ παιδί, ἀλλάξε με τὸ νὰ μιλιέται—μόλο πού οί ὁμόγλωσσοι προσπαθοῦσαν κάθε φορὰ νὰ μιλήσουν τὸ ἴδιο—ὥσπου πῆρε τὴ σημερινή μορφή τῆς μητρικῆς γλώσσας, ἀφετηρία και αὐτὴ γιὰ νέα εξέλιξη.

Οί ποικίλες ἀλλαγές πού παρουσιάζει ἡ πολυαίωνη αὐτὴ ἱστορία στήν προφορὰ και στὸ λεξιλόγιο, στὸ τυπικὸ, στὴ σύνταξη και στὸ παραγωγικὸ, ἦταν ἡ φυσική και ἀναγκαῖα εξέλιξη καθε γλώσσας πού μιλιέται και ζῆ στις ψυχές και τὰ χεῖλη ζωντανῶν ἀνθρώπων: καρπὸς τῆς ἀπρόσωπης γλωσσικῆς και ψυχολογικῆς ἐργασίας τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, πού εἶχε τὴ γλώσσα αὐτὴ ψυχικὸ και πνευματικὸ του ὄργανο, ἀποτέλεσμα τῆς ἱστορίας του.

Ἀνάλογες ἀλλαγές παρουσιάζονται στήν ἱστορία κάθε γλώσσας και δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ νομίζονται ἀποτέλεσμα ἠθικοῦ ξεπεσμοῦ, παρακμῆς, ἀμάθειας ἢ σκλαβιάς (Σ10). Ἐποχές πνευματικῆς παρακμῆς μπορεῖ νὰ φτωχύνουν μόνο τὸ λεξιλόγιο και οί ἀφθονοὶ ξένοι λαοὶ πού σχετίστηκε ὁ ἑλληνικὸς στήν ἱστορικὴ του

ν
π
τ
τ
π
π
σ
(A
α
κ
ε
π
τ
σ
ε
γ
γ
κ
ο
σ
χ
ν
δ
ἀ
π
π
π
ἀ
ἡ
π
τ
ἀ
Π
μ

σταδιοδρομία, λεξιλογικά κυρίως ἐπηρέασαν τὴ γλώσσα του." Ἄλλωστε καὶ οἱ λέξεις αὐτὲς δὲν μπουρεῖ νὰ θεωρηθοῦν πάρα πολλές.

58.—Ἡ ἀρχὴ τῆς νέας γλώσσας εἶναι δύσκολο νὰ ἐντοπιστῇ, ἀφοῦ ὀλόκληρη ἡ ἱστορία τῶν ἐλληνικῶν ἀπὸ τὴν παλαιότατη ἐποχὴ, μὲ τὶς ἀλλαγές ποῦ παρουσιάζουν καὶ ποῦ τὴν ἀπαρτίζουν, δὲν εἶναι ἄλλο παρὰ μιὰ ἀνεπαίσθητη ἀνέλιξη τῶν ἀρχαίων γραμματικῶν μορφῶν πρὸς τὶς νέες. Στ' ὀμηρικὸ «ὅτι ἄριστον Ἀχαιῶν οὐδὲν ἔτισε» βρίσκεται ἡ προβαθμίδα τοῦ σημερινοῦ δέν. Στὸ ἀκμὴν, ποῦ πρωτοδιαβάζομε στὸν Ξενοφῶντα (Ἀνάβ. 4. 3. 26 : «τὰ σκευοφόρα τῶν Ἑλλήνων καὶ ὁ ὄχλος ἀκμὴν διέβαινε» ἔχομε τὸν πρόδρομο τοῦ ἀκόμη. Στὶς αἰτιατικὲς μὲ -ες, δεκατέτορες, ἐλάσσονες τῶν ἀρχαίων διαλεκτικῶν ἐπιγραφῶν (ἀπὸ τὸν 6. αἰ. π. Χ.) παρουσιάζεται τὸ τοὺς μῆνες, τὶς γυναῖκες τῆς νέας κλίσης, καὶ στὸ οἱ δὲ σκιαὶ (1. αἰ. π. Χ.), οἱ ἄνδρες καὶ οἱ γυναῖκες (σὲ πάπυρο, ἀπὸ τὸν 3.-4. αἰ. μ. Χ.) ἔχομε ἤδη τὸ ἀρσ. ἄρθρο, ποῦ παραμερίζει τὸ θηλυκό, καθὼς εἶχε γίνῃ ἤδη καὶ στὴν ἀρχαία γλώσσα μὲ τὸ δυϊκὸ (τὰ—τῶ γυναῖκε) καὶ σὲ ἄλλες γλώσσες.

Ὡς τὴ σημερινὴ ἀκόμη γλώσσα λειτουργοῦν συχνά, μὲ ὄλους τοὺς διαφορετικούς της ὄρους, νόμοι πανἀρχαιοι. Ἔτσι τὸ ἀνέβασμα τοῦ τόνου τοῦ β' συνθετικοῦ σὲ ὀρισμένες κατηγορίες σύνθετα καθορίζεται ἀκόμη καὶ σήμερα ἀπὸ τοὺς κανόνες τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς ἢ καὶ τῆς πανάρχαιης ἰνδοευρωπαϊκῆς γλώσσας. Ἄν λ.χ. λέμε σήμερα, μὲ τὸν τόνο στὴν προπαραλήγουσα, καλότυχος, κακόμοιρος, ἀλλὰ μὲ τὸν τόνο ἀμετακίνητο κακομοίρης, ἢ ταβανόσκουπα, κουμπότρυπα, ἀφρόκρεμα ἀλλὰ ἀχεροκαλύβα, νεροχελώνα καὶ ἀνεμοβλογιά, σταυροβελονιά, ἢ κουφόβραση, Φραγκόβρωση ἀλλὰ ἀνεμοζάλη, γεροντοκόρη, τσικνοπέμπτη καὶ ἀγριοφωνή, κεραλοιφή, αὐτὸ γίνεταί σύμφωνα μὲ τὰ παλιὰ πρότυπα ἀξιόπιστος (ἀλλὰ τρωγλοδύτης) — ἀπόπειρα, ἀνάπαυλα ἀλλὰ ἀποθεραπεία—ἐκφρασις, ἐκθεσις, ἀλλὰ διαμάχη, παρακμὴ, συγκομιδὴ κτλ.

Πολλὲς ἄλλωστε ἀπὸ τὶς ἀλλαγές αὐτὲς ρυθμίστηκαν σύμφωνα μὲ νόμους ἀρχαίους, ἀφοῦ ἔλειψαν οἱ ὅροι καὶ οἱ περιορισμοὶ τῆς

ἀρχαίας γλώσσας, με τὴν τροποποίηση τῆς προφορᾶς της. Τὸ ἐχώνευσα, χώνευσις ἔγιναν ἀναγκαστικὰ ἐχώνεψα, χώνεψις με ψ ἀντὶ φ ὅταν προφέρθηκε σὰ φ τὸ υ τοῦ ἀρχαίου διφθόγγου ευ, ὅπως εἶχε γίνει καὶ στὴν ἀρχαία γλώσσα ψ τὸ φσ τοῦ ἔγραφ-σα: ἔγραφα. Καὶ ὅταν χάθηκε ἡ ἀρχαία προσωδία καὶ ἀναγκαστικὰ ἀτόνησε ὁ ἀρχαῖος κανόνας, πού ἐμπόδιζε νὰ τονιστῇ ἡ προπαραλήγουσα ὅσο ἡ λήγουσα ἦταν μακριὰ (ἐλέγεσο ἐλέγετο ἀλλὰ ἐλεγόμην, ἔτοιμος ἔτοιμιν ἀλλὰ ἐτοίμου ἐτοίμων ἐτοίμους, ἐτοίμη ἐτοίμης κτλ.) ἄρχισε νὰ ἐνεργῇ ἀναλογικὰ κατὰ τοὺς προπαροξύτονους τύπους ἡ ἐξισωτικὴ ἀνύψωση τοῦ τόνου στὴν προπαραλήγουσα τῶν παροξυτόνων, καὶ ἔτσι γεννήθηκαν οἱ τύποι λέγομουν, ἔτοιμου ἔτοιμων ἔτοιμους ἔτοιμη ἔτοιμης, τὸ κάρβουνο τοῦ κάρβουνο κτλ. Ἀκριβῶς με τὸν ἴδιο τρόπο εἶχε κανονιστῇ καὶ στὴν ἀρχαία γλώσσα τὸ εὔνοος, γεν. εὔνοου-εὔνοῦ-εὔνου κατὰ τὴν παροξύτονη ὀνομαστικὴ, καὶ τὸ χρύσεος-χρύσους-χρυσοῦς κατὰ τὴ γενικὴ χρυσέου-χρυσοῦ.

59.—Ἐκείνη καὶ ἀλλὰ γὰρ ἀντίθετες με τὸν κανόνα τῆς ἀρχαίας γραμματικῆς πραγματώθηκαν συχνὰ ἀπὸ βαθύτερες φραστικὲς ἀνάγκες, δημιουργημένες ἀπὸ τὴν ἀναπόδραστη φωνητικὴ ἀλλοίωση τῆς ἀρχαίας γλώσσας, πού σοφὰ ζήτησε νὰ βρῇ διέξοδο. Ἐτσι ἔγινε λ.χ. με τὴν ἀχρήστευση τῆς χρονικῆς αὔξεσης καὶ τὰ νέα μέσα πού μεταχειρίστηκε ἡ γλώσσα γιὰ νὰ ξεχωρίσει τοὺς παράλληλους ρηματικοὺς τύπους ἐνεστώτα καὶ παρατατικοῦ, πού καταντοῦσαν πιά ὁμόηχοι. Ἄλλ' αὐτὸ εἶχε γι' ἀποτέλεσμα καὶ τὸν κλονισμό τῆς συλλαβικῆς. Ἦδη στὴν κοινὴ εἶχε κλονιστῇ ἡ χρονικὴ αὔξεση ἀναγκαστικὰ, εἴτε ἐπειδὴ ἀτονοῦσε με τὴν ἐξίσωση μακριῶν καὶ κοντόχρονων φωνηέντων (§ 11), πού ἔκανε λ.χ. νὰ προφέρεται τὸ ᾠρίζον, ὕβριζον με τὸ ἀρχικὸ ὦ -ῦ ὅπως καὶ τὸ ἀρχικὸ ὄ, ὕ τοῦ ὄρίζω, ὕβρίζω, εἴτε ἐπειδὴ με τὴν ἀλλαγὴ τῆς προφορᾶς τύποι αὔξημένοι καθὼς λ.χ. τὸ ᾠκοδόμουν, προφερόμενο (οἰκοδόμουν), καὶ ἔπειτα (ὄκοδόμουν), (οκοδόμουν), ἐνοχλοῦσε γιὰ τύπος τοῦ οἰκοδομῶ, προφερόμενου τότε (ὕκοδομῶ), θολώνοντας τὴ φωνητικὴ ταυτότητα τύπων τῆς ἴδιας λέξης. Με τὴν ἀχρήστευση, τῆς χρονικῆς αὔξεσης στὸ μεσαιῶνα πλῆθος τύποι ἀπὸ φωνῆεν

60

καθ

κα

κα

κα

κα

κα

κα

κα

κα

κα

κα

κα

κα

κα

κα

κα

κα

κα

κα

κα

κα

κα

τοῦ α' καὶ β' πληθ. προσώπου τοῦ παρατατικοῦ, ἐνεργητικοῦ καὶ παθητικοῦ, δὲν ξεχωρίζονταν πιά ἀπὸ τοὺς ἀντίστοιχους ἐνεστωτικούς: ὠρίζομεν-ὀρίζομεν ὠρίζετε-ὀρίζετε, ὠμονοοῦμεν-ὀμονοοῦμεν, αἰτοῦμεν, αἰτεῖτε (ἐνεστ. κ. παρατατ.), ὠρκιζόμεθα-ὀρκιζόμεθα, ὠρκίζεσθε - ὀρκίζεσθε. Ἡ ταύτιση αὐτὴ εἶχε γι' ἀποτέλεσμα νὰ γεννηθοῦν στὰ νέα ἑλληνικὰ νέοι διαφοροποιημένοι τύποι τοῦ ἐνεργητικοῦ παρατατικοῦ, σὲ -αμε -ατε γιὰ τὰ βαρύτενα ρήματα, ἀκούαμε ἀκούατε, καὶ σὲ -οῦσαμε -οῦσατε γιὰ τὰ περισπώμενα, ἀγαπούσαμε, ἀγαπούσατε. Ὅταν ὅμως καθιερώθηκαν οἱ καταλήξεις σὺτὲς ἔγινε περιττὴ καὶ ἡ συλλαβικὴ αὐξηση, τουλάχιστο γιὰ τοὺς ἐνεργητικούς τύπους (οἱ παθητικοὶ ἀκούομαστε, ἀκούεστε ἢ ἀκούοσαστε δὲν ξεχώρισαν σὲ ὅλα τὰ ιδιώματα).

60.—Τὰ προμηνύματα τῆς νέας γλώσσας δείχνονται ἀφθονώτερα, καθὼς φάνηκε παραπάνω, στὰ χρόνια τῆς ἑλληνιστικῆς κοινῆς, γιὰ νὰ συνεχιστοῦν ἀργότερα σὲ ὅλη τὴ μεσαιωνικὴ ἐποχὴ. Σὲ βασικὰ τους σημεῖα ἀκολουθοῦν συχνὰ τὰ σ ε ι ς κ α τ ε υ θ υ ν τ ἤ ρ ι ε ς ἀ ρ χ α ι ὀ τ α τ ε ς, ποὺ ἐνέργησαν σιωπηλὰ τὶς ἀλλαγές, σὰν κάποια κρυφὴ συνεννόηση νὰ ἔνωσε μεταξύ τους τοὺς ὁμογλώσσους, ἀκόμη καὶ ἀλλοφύλους ποὺ ἔγινον ὁμόγλωσσοι, γιὰ γενεές γενεῶν, τὶς ἴδιες τάσεις κάποτε μὲ κεῖνες ποὺ ρύθμισαν τὴν ἐξέλιξη τῶν συγγενικῶν γλωσσῶν.

Ἔτσι ἡ ἐξαφάνιση τοῦ τελ. ν, ξύλον - ξύλο, εἶναι ὁ τελευταῖος σταθμὸς στὸ πέσιμο τῶν τελ. συμφώνων, ποὺ ἄρχισε ἤδη στὰ ἑλληνικὰ στὴν ἀρχαιότατη προδιαλεχτικὴ τους ἐποχὴ (§ 4). Τὸ θ ρ ο υ β ἄ λ ι α σ μ α τοῦ πανάρχαιου πλούσιου ἰ ν δ ο ε υ ρ ω π α ἰ κ ο ῦ κ λ ι τ ι κ ο ῦ σ υ σ τ ἤ μ α τ ο ς, ἐγκαινιασμένο στὴν ἑλληνικὴ γλώσσα μὲ τὸ χάσιμο τῶν ἀρχαίων πτώσεων, τοπικῆς, ὀργανικῆς καὶ ἀφαιρετικῆς (ἢ τὴ σύμπτωσή τους μὲ ἄλλους πτωτικούς τύπους) καὶ συνεχισμένο μὲ τὸ σβήσιμο τῆς δοτικῆς στὴ μεσαιωνικὴ καὶ μὲ τὸν κλονισμό τῆς γενικῆς στὴ νέα ἔχει τὸ ἀνάλογό του στὶς νεολατινικὲς (καθὼς τὰ γαλλικὰ) καὶ γενικὰ στὶς ἰνδοευρωπαϊκὲς γλῶσσες: Ἀντικαταστάθηκαν σ' αὐτὲς οἱ τύποι ποὺ διαφέρουν κατὰ τὴν πτώση, δηλαδὴ κατὰ τὴ θέση τοῦ ὀνόματος στὴν πρόταση, (λ.χ. λατ. pater - patris - patri

patres - patrum), μ' ἓναν τύπο, ἀμετάβλητο, πού μὲ τὸ ἄρθρο καὶ τὶς προτασόμενες κατὰ τὴν ἀνάγκη προθέσεις ἀναπληρώνει ἐπίσης καλὰ τὴν παλιὰ διαφορὰ τῶν πτωτικῶν τύπων (le père - du père - au père - les pères - des pères).

Οἱ τάσεις αὐτὲς πού φανερόνται στὰ νέα ἑλληνικά, πραγματωμένες ἢ ἀσυντέλεστες—περιορισμὸς τῆς ποικιλίας τῶν πτωτικῶν τύπων, ἐξομαλισμὸς φωνηεντικὸς (ὁ παπὰς- τοῦ παπαῖ- οἱ παπάδες, ἢ Μαριγῶ - τῆς Μαριγῶς), ἐξίσωση τονικὴ (τὸ σίδερο τοῦ σίδερου)—καθὼς ἀκόμη μερικὲς ἀκλιτες γενικὲς, οὐδετέρων προπάντων, κύριων καὶ ξενικῶν (τοῦ Ρηνάκι, τοῦ καβουράκι, τοῦ Τρικέρι, τοῦ Μπρίντιζι, τοῦ Γουδί) — εἶναι συμπτώματα ἀκλισίας, (ὁ ἴδιος τύπος γιὰ ὄλον τὸν ἐνικό), κρυσταλλωμένης ἤδη σὲ γλώσσες συγγενικὲς περισσότερο ἐξελιγμένες ἀπὸ τὴ δική μας. (Τὰ νέα ἑλληνικά δέχονται ὅμως τώρα καὶ τὴν ἀνασχετικὴ ἐπίδραση τῆς νέας κοινῆς καὶ τῆς παιδείας).

Οἱ ὅροι τῆς σύγχρονης ζωῆς, ὅπως διαμορφώθηκε, ἐμποδίζουν τὴ γραπτὴ δημοτικὴ νὰ φυλάξῃ καὶ τὴν ἀρχικὴ καθαρότητα τῆς λαϊκῆς γλώσσας. Ἡ ἔκταση καὶ ἡ δύναμη τῆς τυπογραφίας καὶ γενικὰ τοῦ γραπτοῦ λόγου ἔχουν τὸν ἀντίχτυπό τους στὴν προφορικὴ γλώσσα, καὶ πλᾶι στὶς λόγιες λέξεις πού συνηθίζονται προστέθηκε καὶ ἡ ξενομάθεια τῶν κάπως μορφωμένων, πού προσπαθοῦν νὰ φυλάξουν ἀσυμμόρφωτες τὶς ξένες λέξεις, ἐνῶ ὡς τώρα ἡ λαϊκὴ γλώσσα τὶς κανόνιζε πάντα φωνητικὰ καὶ μορφολογικά, καὶ ἐξακολουθεῖ συνήθως νὰ τὸ κἀνη. Πβ. τὰ παλιότερα δάνεια ρουσφέτι ρουσφετιοῦ ἀπὸ τὸ τουρκ. rusfet, ταβάνι καὶ τὰ νεώτερα τράμ, κονιάκ, ρεκόρ, σμόκιν, ζενίθ, φοντάν.

61.—Οἱ λέξεις εἶναι τὸ ρευστότερο γλωσσικὸ στοιχεῖο, περισσότερο ἐξαρτημένο ἀπὸ ποικίλους παράγοντες, ἀκόμη καὶ ἀπὸ τὴ θέληση συχνὰ τῶν ὁμογλώσσων. Ἡ σημερινὴ λεξιλογικὴ σύνθεση τῆς ἀνώτερης γλώσσας (ἀναμασῶ—μηρουκάζω, ἀντικορίζω—ἀντιμετωπίζω), τῶν μορφωμένων καὶ τῆς παιδείας, δὲν μπορεῖ βέβαια νὰ θεωρηθῇ πάγια οὔτε εἶναι δυνατὸ νὰ προδικαστῇ ἢ αὐριανὴ τῆς διαμόρφωση καὶ ἐξέλιξη. Φαίνεται ὡστόσο βέβαιο πὼς ὅσο καὶ ἂν ἡ καθιέρωση τῆς γραπτῆς δημοτικῆς θὰ ἔχη γιὰ

ἀποτέλεσμα κάποια λεξιλογική ἀνανέωση, πλῆθος λόγιες λέξεις ἀπὸ τὶς εἰσαγμένες ἤδη θὰ μείνουν μόνιμα συστατικὰ τῆς νέας κοινῆς. Αὐτὸ ὅμως θὰ ἔχη γι' ἀποτέλεσμα σὰ βασικὸ γνῶρισμα τῆς γλώσσας μας μιὰ διφυῖα στῆ φωνητικῆ της, ἀλλὰ καὶ ἡ μορφολογία τοῦ ἐπιστημονικοῦ προπάντων λόγου θὰ ἔχη νὰ πολιτογραφῆση μερικοὺς λόγιους τύπους σὰ συμπλήρωση τοῦ τυπικοῦ τῆς δημοτικῆς.

62.— Γεωγραφική ἔκταση. — Ἔχουν μητρικὴ γλώσσα τὰ ἑλληνικὰ οἱ περισσότεροὶ ἀπὸ τοὺς κατοικοὺς τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους ἀλλὰ καὶ ἄλλοι ἑλληνόγλωσσοι ἔξω ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα.

Ἀπὸ τοὺς κατοικοὺς τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους δὲν ἔχουν τὰ ἑλληνικὰ μητρικὸ ἰδίωμα (ἀλλὰ τὰ μιλοῦν σὲ πολλὰς περιστάσεις) ὅσοι ἔχουν μητρικὴ γλώσσα τ' ἀρβανίτικα, τὰ βλάχικα (στὰ χωριά τοῦ Πίνδου καὶ στῆ Δυτ. Μακεδονία), τὰ σλαβικὰ (στῆ βόρ. Μακεδονία), τὰ ἰσπανικὰ (οἱ Ἑβραῖοι στῆ Θεσσαλονίκη, Καστοριά καὶ σὲ μερικὰ ἄλλα μέρη, τῆς Μακεδονίας ἰδίως), τὰ τούρκικα (οἱ Τούρκοι τῆς Δυτικῆς Θράκης ἀλλὰ καὶ πολλοὶ τουρκόφωνοι Μικρασιάτες πρόσφυγες), τ' ἀρμένικα (τὰ μιλοῦν ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς Ἀρμένηδες οἱ ἀρμενόφωνοι Ἕλληνες ἀπὸ τὴν περιφέρεια τῆς Προύσας) καὶ τὰ τσιγκάνικα. Οἱ ξενόγλωσσοι αὐτοί, λιγώτεροι ἀπὸ τὸ δωδέκατο τοῦ πληθυσμοῦ (6.204.684 κατὰ τὴν ἀπογραφή τοῦ 1928), εἶναι ἐν μέρει ἢ γίνονται μὲ τὸν καιρὸ δίγλωσσοι, καὶ ὅσοι ἔχουν ἑλληνικὴ συνείδηση μὲ τὸν καιρὸ ἐξελληνίζονται ἐντελῶς (Σ 11).

Ἐξω ἀπὸ τὰ σύνορα τοῦ κράτους μιλοῦν τὰ ἑλληνικὰ σήμερα, ὕστερ ἀπὸ τὴ μετοικεσία τῶν ἑλληνικῶν, θρακικῶν καὶ μικρασιατικῶν, πληθυσμῶν, ποὺ περιόρισε σημαντικὰ τὴν ἔκταση τῆς ἑλληνόγλωσσης γῆς στὶς μέρες μας:

α) Ἕλληνες γηγενεῖς, ποὺ γιὰ ἱστορικοὺς λόγους ἔμειναν ἔξω ἀπὸ τὰ ὅρια τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους. Ἔτσι οἱ Ἕλληνες κάτοικοι τῆς περιφέρειας τῆς Πόλης (σήμερα ὡς 70.000 μόνον ἀκόμη), οἱ Βορειοηπειρῶτες (45.000), οἱ Δωδεκανήσιοι (ἀπὸ 100.000 περίπου τώρα 50.000) καὶ οἱ Κύπριοι (274.000).

β) Ἕλληνες ἐγκαταστημένοι σὲ διάφορα μέρη,

ἔτσι στὴ Ρωσία, ἰδίως τὴ νότια καὶ τὸν Καύκασο (περίπου 200.000, Πόντιοι οἱ περισσότεροι), στὴν Αἴγυπτο (200.000), στὴ Ρουμανία (35.000), στὴ Β. Ἀμερικὴ (περισσότεροι ἀπὸ μισὸ ἑκατομμύριο), στὴ Ν. Ἀμερικὴ (60.000) καὶ λιγώτεροι σὲ διάφορες παροικίες, τῆς Εὐρώπης ἰδίως.

γ) οἱ ἑλληνοφῶνοι καὶ ἑλληνικῆς καταγωγῆς κάτοικοι τῆς ἰταλικῆς Ἀπουλίας καὶ Καλαβρίας (σήμερα ἀπομένουν ἑλληνοφῶνα μόνο λίγα χωριά (Κ6), οἱ Τουρκοκρητικοί, οἱ Βαλαάδες (ἀπὸ τὴ Μακεδονία) καὶ πολλοὶ Ἕλληνες Τουρκόγυφτοι, ἐγκαταστημένοι ὅλοι τους σήμερα στὴν Τουρκία, καθὼς καὶ οἱ Ὀφιῖτες ἀπὸ τὴ Μαύρη θάλασσα, πού μιλοῦν ποντικά.

Τὰ ἑλληνικά μιλοῦνται καὶ στὴν Ἀνατολὴ ἀπὸ μὴ Ἕλληνες.

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΙΑΛΕΚΤΟΛΟΓΙΑ

63.— Ἰδίωμα καὶ διάλεκτος. Γλωσσογεωγραφία. —“Ὅσοι ἔχομε μητρικὴ γλῶσσα τὰ ἑλληνικά δὲν τὰ μιλοῦμε ἀκριβῶς τὸ ἴδιο σὲ ὅλη τὴν ἑλληνόγλωσση γῆ. Παρουσιάζει δηλαδὴ καὶ ἡ γλῶσσα μας, καθὼς ὅλες οἱ ἄλλες, τοπικὲς παραλλαγές ἢ ἰδιωματικὲς ποικιλίες. Καὶ δὲ διαφέρει μόνο τὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα δυὸ τόπων πού ἀπέχουν ὁ ἓνας ἀπὸ τὸν ἄλλο, καθὼς λ.χ. ἡ Κρήτη καὶ ἡ Εὐρυτανία παρὰ συχνὰ καὶ ἡ γλῶσσα δυὸ γειτονικῶν χωριῶν, ἔτσι τῆς Ἀράχοβας καὶ τῆς Δαύλιας στὴ Βειωτία. Στὴν ἰδιωματικὴ ποικιλία τῆς γλῶσσας μιᾶς χώρας θεμελιώνεται ἡ διαίρεσή της σὲ ὅ,τι ὀνομάζομε ἰδιώματα καὶ διαλέκτους.

Ἰδίωμα καὶ διάλεκτο ὀνομάζομε συνήθως τὸ ἴδιο πρᾶμα, ὑποδιαιρέσεις τῆς ἴδιας γλῶσσας. Συχνὰ ὀνομάζομε διάλεκτο ἓνα ἰδίωμα μὲ μεγάλη ἔκταση ἢ πού διαφέρει σημαντικὰ ἀπὸ τὴν κοινὴ γλῶσσα. Κάποτε πάλι ὀνομάζομε μειωτικὰ τὸ ἰδίωμα πού ἔμεινε λογοτεχνικὰ ἀκαλλιέργητο καὶ ξέπεσε ἔτσι στὴ συνείδηση τῶν ὁμογλώσσων.

Ἰδιωματισμὸ πάλι λέμε τύπο διαλεκτικὸ ἄγνωστο στὴν κοινὴ (λ.χ. σκαρβελώνω ἀντὶ σκαρφαλώνω), ἐνῶ ἰδιωτισμὸς ἢ ἑλληνισμὸς εἶναι φράση στερεότυπη μὲ ξεχωριστὴ σημασία, καθὼς λ.χ. ὄλα κι ὄλα, μέρα μεσημέρι, τώρα ὕστερα.

64.—"Ἄλλοτε πίστευαν πὼς ὑπάρχουν αὐστηρὰ χωρισμένα ἰδιώματα μὲ ξεκομμένα ὄρια, ἔτσι πού ν' ἀπαρτίζουν μὲ τὰ γνωρίσματα τοὺς χωριστὲς ἐνότητες." Ἄλλοι ἀργότερα ὑποστήριξαν πὼς δὲν ὑπάρχουν ἀλήθεια χωριστὰ ἰδιώματα παρὰ μόνο σύνορα διαφορετικὰ κάθε φορά γιὰ τὸ κάθε γραμματικὸ ἢ λεξιλογικὸ φαινόμενο. Σήμερα τὸ ζήτημα αὐτὸ ξεκαθαρίστηκε ἀρκετὰ μὲ τὴ βοήθεια τῆς γλωσσογεωγραφίας καὶ τῶν γλωσσικῶν ἀτλάντων.

Γλωσσογεωγραφία εἶναι ἡ συστηματικὴ ἔρευνα τῆς γλώσσας μιᾶς χώρας, πού μὲ τὴ βοήθεια εἰδικῶν ἐρωτηματολόγιων, μὲ κατάλληλα διαλεγμένες φράσεις καὶ λέξεις, ἐξακριβώνει τὴν ἰδιωματικὴν χρῆσιν σὲ ὅσο γίνεται περισσότερα ἀντιπροσωπευτικὰ μέρη τῆς. Ἐκτὸς ἀπὸ τὶς ἀλλαγὰς τὶς γεννημένες μὲ δανεισμοὺς ἀπὸ ἄλλες γλώσσες ἢ διαλέκτους ἢ μὲ μίμηση, ὑπάρχουν καὶ ἄλλες, δημιουργημένες συνήθως ἀπὸ τὶς νέες γενεές, καὶ αὐτὲς συνήθως γεννιοῦνται σὲ κάθε τόπο ἀνεξάρτητα ἀπὸ τοὺς νεωτερισμοὺς στὴ γλώσσα τῶν γειτονικῶν τόπων. Οἱ ἰσόγλωσσες γραμμὲς συγκεντρώνουν καὶ σημαδεύουν σ' ἓνα γεωγραφικὸ χάρτη τὴ γεωγραφικὴ περιοχὴ καὶ ἔκτασιν ἑνὸς γλωσσικοῦ φαινομένου, λ.χ. σὲ ποιά μέρη λέγουν σὲ δίνω, μὲ ἀρέσει ἀντὶ σοῦ δίνω, μοῦ ἀρέσει, σὲ ποιὲς περιοχὲς λέγουν μοῦ ἄρεσε, μοῦ ἄρεξε, μοῦ ἄρεγε, μοῦ ἄρεθε, μοῦ ἄρενε, μὲ ἄρεσε, μὲ ἄρεξε, μὲ ἄρεσι, μὲ ἄρισι, μὲ ἄριζι, τὸ ἄρεσα κτλ. ἢ ποῦ λέγουν γιὰ τὸ σκαρφαλώνω : σκαρβαλώνω, σκαρφελώνω, σκαρτζουρώνω, σκαρτζαρώνω, γραντζαλώνω, γραπατζαλώνω, γραμπαλώνω, γραπατσαλιέμαι, χαλαριώνω, τζαγκαρώνω, σκαρπατσαλώνω, σκαρφατσαλώνω, σκαργκαλώνομαι, σκαλώνω, σκαρδώνω, σκαρτζώνω, καρκαλώνω, κατσάζω, κατσαρώνω, κολλάω κτλ. καὶ ἀκόμη γρατζαλώνομαι, γραμπατζώνομαι, κραμπατζώνομαι, γκρεματζλιούμαι, τσαγκαρώνομαι, χαλιαρώνω, κουρτοκλώνω κ.ἄ.

Ἡ σύγκριση τῶν ἰσογλώσσων γιὰ τὰ διάφορα γλωσσικὰ φαινόμενα, πού συγκεντρώνονται στὸν ἴδιον γλωσσογεωγραφικὸν χάρτη, δίνει μιὰ εἰκόνα τῆς κατανομῆς τῶν διαλεχτικῶν φαινομένων μέσα στὸν ἴδιον τόπον.

Ἀπὸ τὴ γλωσσογεωγραφία μαθαίνομε πὼς ἢ κάθε γλωσσικὴ περιοχὴ κόβεται ἀπὸ τὶς ἰσόγλωσσες πρὸς διάφορες διευθύνσεις,

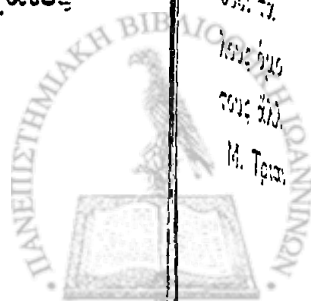
χωρίς νὰ συμπέφτουν, συχνὰ ὅμως πολλές τους συμπυκνώνονται σὲ δέσμες ἰσογλωσσικές, καὶ οἱ γεωγραφικὲς ζῶνες ποὺ κλείνουν δείχνουν τὰ σύνορα ἑνὸς ιδιώματος.

Σύμφωνα μὲ αὐτὰ διάλεκτος εἶναι ἡ γλῶσσα τόπου ποὺ στὸ κεντρικὸ του μέρος παρουσιάζει ἓνα σύνολο ἀπὸ γνωρίσματα γλωσσικά, ποὺ τὴν ξεχωρίζουν ἀπὸ τὶς γειτονικὲς διαλέκτους. "Ὅσο πλησιάζομε πρὸς τὴν περιφέρειαν βρίσκομε καὶ ἀλλαγὲς ποὺ προμηνοῦν τὴ γειτονικὴ διάλεκτο. "Ἐτσι δὲν εἶναι συνήθως ἡ μετάβαση σ' αὐτὴν ἀπότομη.

65.—Κάθε ιδίωμα συναπαρτίζει μὲ τὴν περιοχὴ ὅπου τὸ μιλοῦν κάτι ἑνιαῖο. "Ὅσοι τὸ ἔχουν μητρικὴ γλῶσσα αἰσθάνονται τὴ στενώτερη ἐνότητα πολιτισμοῦ ποὺ τοὺς δένει μὲ τοὺς συντοπίτες τους καὶ ἔχουν τὴ συνείδηση πὼς ὅλοι μαζί μιλοῦν τὴν ἴδια γλῶσσα καὶ συνδέονται μὲ αὐτὴ καὶ μὲ τ' ἄλλα κοινὰ γνωρίσματα στενώτερα μεταξὺ τους παρά μὲ τοὺς ἄλλους ὁμογλώσσους καὶ ὁμοεθνεῖς.

Οἱ λόγοι ποὺ ὀρίζουν τοπογραφικὰ τὴ διαμόρφωση τῶν ιδιωμάτων εἶναι πολλαπλοί: Γεωγραφικοί, σχετικοὶ μὲ τὴ διάπλαση τοῦ ἐδάφους, ποὺ εὐκολύνει ἢ ὄχι τὴ συγκοινωνία (λ.χ. τὰ βουνὰ καὶ ἡ θάλασσα συνήθως χωρίζουν, ἔτσι ἡ "Ὀθρη, ὁ Κορινθιακός, τὸ Ἰόνιο πέλαγος, τὸ Κρητικὸ πέλαγος). Παράλληλοι μὲ αὐτοὺς εἶναι συνήθως οἱ διοικητικοί, πολιτικοὶ ἢ ἐκκλησιαστικοί, ποὺ ἀναγκάζουν τοὺς κατοίκους νὰ συχνάζουν στὰ ἴδια κέντρα. Τὴ διαμόρφωση τῶν ιδιωμάτων ἐπηρεάζουν σημαντικὰ καὶ ἐποικιστικοὶ λόγοι, καθὼς βλέπομε καὶ σήμερα νὰ γίνεται μὲ τοὺς ἐποικισμοὺς τῶν προσφύγων, μὲ τὴ μετακίνησή τους, τὸ σκόρπισμα, τὸ ἀνσκάτωμα μὲ τοὺς ντόπιους καὶ τὴν ἀλληλοεπίδραση τῶν ιδιωμάτων τους. Τὸ ἴδιο ἔγινε συχνὰ καὶ στὰ περασμένα.

66.—Τὰ νεοελληνικά ιδιώματα. Ἡ ἱστορία τους.—Τὰ σημερινὰ ιδιώματα, ριζωμένα στὴν ἀλεξανδρινὴ καὶ μεσαιωνικὴ κοινὴ (§ § 17,27), δὲν ἔχουν σχέση καὶ ἀντιστοιχία μὲ τὶς ἀρχαῖες διαλέκτους, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ τσακωνικά.

Γεννημένα στὸ μεσαιῶνα (§ 41), διαφοροποιήθηκαν περισσότερο στὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς, ὅπου μὲ ὅλη τὴν ξαναποχτημένη πολιτικὴ ἐνότητα κάτω ἀπὸ τὸν τούρκικο ζυγὸ, ἢ ἔλλειψη ἐπικοινωνίας καὶ οἰκονομικῆς ζωῆς ἔντονης, τὸ σβῆσιμο τῆς παιδείας καὶ ἄλλοι λόγοι περιόριζαν περισσότερο κάθε τόπο στὰ σύνορά του. Μόνον ποὺ ἡ πολιτογράφηση τῶν ξένων λέξεων γίνεται τώρα ἄνισα κατὰ τόπους. Ἔτσι τὰ βενετοκρατημένα μέρη, λ.χ. τὰ Ἐφτάνησα, δέχτηκαν μεγαλύτερη ἰταλικὴ ἐπίδραση καὶ λιγώτερες τούρκικες λέξεις ἀπὸ τὴν ἐπίλοιπὴ Ἑλλάδα, ἐνῶ ἡ μικρασιατικὴ περιοχὴ, ἀπὸ νωρίτερα τουρκοκρατημένη, δέχτηκε βαυότερη τὴν τούρκικὴ ἐπίδραση. Καὶ τὰ ὅρια τῶν ιδιωμάτων θὰ ἔμειναν στὰ χρόνια αὐτὰ ἴδια περίπου μὲ τὰ παλιότερα, ὅσο δὲ μεσολάβησαν μετακινήσεις πληθυσμοῦ ἢ ἐποικισμοί, ὁμογλώσσων (λ. χ. στὴ Σάμο, ἀπὸ τῆ βόρ. Ἑλλάδα, στὶς Σαράντα Ἐκκλησιές κ. ἄ.) ἢ ξένων (λ. χ. τῶν Ἀλβανῶν).

Στὴν ἀρχὴ τοῦ περασμένου αἰῶνα τὰ νέα ιδιώματα εἶχαν πάρει τὴ σημερινὴ περίπου μορφή τους. Μὲ τὴν ἵδρυση τοῦ ἐλληνικοῦ κράτους, μὲ τὴν πύκνωση τῆς συγκοινωνίας καὶ τὴν ὑψωση τοῦ πολιτισμοῦ—ἀκόμη καὶ στὰ ἑλληνόγλωσσα μέρη ἔξω ἀπὸ τὸ ἐλεύθερο βασίλειο—μὲ τὴν ἐντονώτερη τέλος ἐθνικὴ ζωὴ στὸν 20. αἰ. τονώθηκαν οἱ τοπικὲς κοινές, διαδόθηκε περισσότερο ἡ νέα κοινὴ (§88), ἀπαρχαιώθηκαν διάφορα ιδιωματικὰ στοιχεῖα, λέξεις, τύποι, προφορὲς κτλ., καὶ τὰ ιδιώματα ἄρχισαν νὰ ὑποχωροῦν, ἰδίως στὰ κέντρα, ἐμπρὸς στὴν κοινὴ, νὰ ἐπηρεάζωνται ἀπ' αὐτὴν ἢ καὶ ἀπὸ λεξιλογικὰ κυρίως στοιχεῖα τῆς γραπτῆς γλώσσας τοῦ 19. αἰ.

Στὸν 20. αἰ. τέλος, ὕστερ' ἀπὸ τὸν εὐρωπαϊκὸ πόλεμο, γίνεται ἡ μετοικεσία τῶν μικρασιατικῶν, θρακικῶν καὶ καυκασιακῶν πληθυσμῶν μέσα στὰ ὅρια τοῦ ἐλληνικοῦ κράτους καὶ ἔτσι ἐπηρεάζεται σημαντικὰ ἡ μελλοντικὴ ἐξέλιξη τῶν ιδιωμάτων, ἴσως καὶ γενικώτερα τῆς νέας γλώσσας. Γιατὶ μὲ τὴν ἐγκατάσταση 1½ ἑκατομμύριου προσφύγων στὴ μεγαλωμένη νέα Ἑλλάδα, ὅχι μόνον ἀνακόπηκε ἡ ὀργανικὴ ἐξέλιξη τῶν ξεριζωμένων ιδιωμάτων, ἀφοῦ ὅσοι τὰ μιλοῦν σκόρπισαν συνήθως καὶ ἀνακατώθηκαν μὲ ἄλλους ὁμογλώσσους, ἀλλὰ καὶ ἡ διάρθρωση καὶ σημερινὴ κατανομή τους ἄλλαξε σημαντικὰ καὶ μπερδεύτηκε, ἰδίως στὴ βόρ. Ἑλ-

M. Τριανταφυλλίδη, Ἱστορικὴ Εἰσαγωγή

λάδα. Καὶ γενικὰ ἡ ἐξέλιξη τῆς ἐλληνικῆς γλώσσας εἶναι ἐνδεχόμενον νὰ ἐπηρεαστῆ καὶ νὰ ἐπιταχυνθῆ, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν ἐπίδραση τῆς νέας γραπτῆς κοινῆς, ποὺ θὰ τὴν ἐπηρεάσῃ μᾶλλον ἀνασχετικὰ.

67.—Ἡ κατάταξή τους. Μερικὰ βασικὰ γνωρίσματα.—Ἐπειδὴ δὲν ἔχει προηγηθῆ συστηματικὴ γλωσσογεωγραφικὴ ἔρευνα καὶ λείπει ἔτσι ὁ γλωσσογεωγραφικὸς ἄτλαντας δὲν εἶναι δυνατόν νὰ γίνῃ ὀριστικὴ κατάταξις τῶν ἐλληνικῶν ἰδιωμάτων. Μὲ βάση ὅμως τὶς σημερινές μας γνώσεις μπορεῖ νὰ καταταχτοῦν αὐτὰ (λογαριάζεται ἡ θέση τους πρὶν ἀπὸ τὴ μετοικεσία τοῦ 1923) σύμφωνα μὲ τ' ἀκόλουθα:

Μὲ τὴ σημερινή μας γνώση τῶν ἰδιωμάτων δὲν εἶναι δυνατόν νὰ λογαριαστοῦν γιὰ τὴν κατάταξιν λεξιλογικὰς διαφορὰς. Γνωρίσματα γραμματικὰ, ποὺ ἀπλώνονται σὲ μεγάλη ἔκτασι καὶ ἀξίζει νὰ τονιστοῦν, καὶ ποὺ κλείνουν μέσα στὶς ἰσόγλωσσές τους πολλὰ ἰδιώματα, μποροῦν νὰ λογαριαστοῦν:

α) Ἡ διατήρησις τοῦ τελ. ν, στὰ ὀνόματα ἰδίως: τὸν οὐρανόν, τὴν μάναν, τὸ γράμμα, τὸ στόμα, μίαν κοντακιὰν τοῦ ἔδωσε κι ἐκόπη τὸ κοντάριν Κύπρ.

β) Οἱ ἀλλαγές τῶν ἄτονων φωνηέντων: ἡ τροπὴ τοῦ ο, ε σὲ ου, ι καὶ τὸ πέσιμον τοῦ ου, ι: οὐ λύκους, χαίριτι, κβαλάου (κουβουλάω), μισμέρ (μεσημέρι), στ' Λάμπ' τς μύλ' στοῦ Λάμπου τοῦς μύλους, τοπων. Μυτιλ.

γ) Ἡ ἄρρινη προφορὰ τοῦ μπ (b), ντ (d), γκ (g), δηλαδὴ ἡ ἐξαφάνισις τοῦ ἔρρινου μπρὸς ἀπὸ τὰ ἠχηρὰ μπ (mb), ντ (nd), γκ (ng): κουβί, μαδαρίνι, ἀγαλιὰ ἀντὶ κουμπί, μανταρίνι, ἀγκαλιά.

δ) Ἡ ἀλλαγὴ τοῦ χ, μπρὸς στὸ ε, ι σὲ παχὺ σ̄ ἢ σ: τρέχει.

ε) Ἡ διατήρησις τῆς συλλαβικῆς ἢ καὶ τῆς χρονικῆς αὔξεσις: ἐδένετε - δένατε, ἐδενόμαστε - δενόμαστε δενόμασταν, ἠλείφτηκε - ἀλείφτηκε.

ζ) Ἡ σύνταξις μ' αἰτιατικὴν τοῦ προσώπου, τῶν ρημάτων δίνω, φέρνω, λέγω, ἀρέσω, κτλ., ποὺ παίρνουν ἤδη αἰτιατικὴν τοῦ ἄμεσου ἀντικειμένου: σὲ φέρνω ἕνα δῶρο, σὲ τὸ εἶπα.

η) Ἡ ἐπίταξη τῆς ἄτονης προσωπικῆς ἀντωνυμίας: παρακαλῶ σε, φέρνει μου.

68. Σύμφωνα μὲ τὰ παραπάνω τὰ γνωρίσματα αὐτὰ δὲν ἔχουν τὴν ἴδια ἔκταση οὔτε μὲ αὐτὰ χωρίζονται αὐστηρὰ τὰ ἑλληνικὰ ἰδιώματα, ἐνῶ ὑπάρχουν ἀντίθετα καὶ ἄλλες συνδετικὲς ὁμοιότητες μεταξὺ τῶν ἰδιωμάτων πού ἔτσι χωρίζονται.

Τὰ γνωρίσματα (α), (δ), (η) χαρακτηρίζουν τὰ ἰδιώματα τῶν Δωδεκάνησων καὶ μερικῶν ἄλλων νησιῶν τοῦ Αἰγαίου, Χίου, Νάξου κτλ., καθὼς καὶ τῆς Κύπρου καὶ τῆς Μικρασίας, χωρίζοντας ἔτσι τὰ ἑλληνικὰ ἰδιώματα σὲ ἀνατολικά καὶ σὲ δυτικά (ἢ ἰσόγλωσση ἀκολουθεῖ περίπου τὸν 44^ο μεσημβρινό).

Τὸ γνῶρισμα (β) παρουσιάζεται στὴ Στερεά, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν Ἀττικὴ, στὴν βόρ. Εὐβοία, στὴν Ἡπειρο, Θεσσαλία, Μακεδονία καὶ Θράκη, στὰ βόρεια νησιά τοῦ Αἰγαίου, στὴ Σάμο καὶ τὸν Πόντο. (Πολλὰ ἰδιώματα παρουσιάζουν μόνο τὴν τροπὴ τοῦ ο, ε ἢ μόνο τὴν ἐξαφάνιση τοῦ ου, ι). Μὲ τίς διαφορὲς αὐτὲς τοῦ φωνηεντισμοῦ χωρίζονται τὰ ἑλληνικὰ ἰδιώματα σὲ βόρεια καὶ σὲ νότια (ἢ ἰσόγλωσση ἀκολουθεῖ περίπου τὸν 38^ο παράλληλο).

Τὸ γνῶρισμα (γ) συνηθίζεται στὴ Β. Ἑλλάδα, γύρω στὸ Αἰγαῖο (ἀνατολ. Στερεά καὶ Θεσσαλία, ἀνατ. Μακεδονία, Θράκη), σὲ πολλὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου, Μυτιλήνη κτλ., στὴν Κρήτη καὶ στὰ Ἐφτάνησα.

Τὸ γνῶρισμα (ζ) παρουσιάζεται στὴ βόρεια Ἑλλάδα, ἀνατολικά ἀπὸ τὸν Πίνδο καὶ βόρεια ἀπὸ τὴν Ὀθρη ὡς τὰ βόρ. νησιά τοῦ Αἰγαίου, τὴν Πόλη καὶ τὸν Πόντο, ἀπλώνεται δηλαδὴ στὴ μισὴ τουλάχιστον Ἑλλάδα.

Τὸ γνῶρισμα (ε) βοηθεῖ νὰ ξεχωριστοῦν τρεῖς περιοχές: Α) Ἡ ἠπειρωτικὴ ἢ βορειοκεντρικὴ, ὅπου χάθηκε ἢ χρονικὴ αὔξηση καὶ ἢ (ἄτονη) συλλαβικὴ. Ἀπλώνεται σὲ ὅλη τὴ βόρεια Ἑλλάδα, πάνω ἀπὸ τὴν Ὀθρη, στὴ Ρούμελη καὶ μέρος τῆς Πελοποννήσου, Β) Ἡ νησιώτικη ἢ περιφερειακὴ, ὅπου διατηρήθηκε ἢ συλλαβικὴ αὔξηση. Ἀπλώνεται στὰ Ἐφτάνησα, Κρήτη, νησιά καὶ ἀνατολικά ἀκρογιάλια τοῦ Αἰγαίου, Κύπρο, καὶ ἐν μέρει στὴν Πε-

λοπόννησο καὶ νότια Ρούμελη, Γ) Σὲ μέρος τῆς περιφερειακῆς περιοχῆς, τῆ νοτιανατολικῆ (μὲ τὴ Χίο, μερικὲς Κυκλάδες, Δωδεκάνησα) ὅπου φυλάχθηκε καὶ ἡ χρονικὴ αὐξηση.

Τὸ γνῶρισμα τῆς συλλαβικῆς αὐξησης θὰ μπορούσε νὰ χρησιμέψῃ γιὰ βάση στὴν κατάταξη τῶν νεοελληνικῶν ἰδιωμάτων μαζί μὲ τὸ νέο ξεχώρισμα τῶν ὁμόηχων τύπων τοῦ παρατατικοῦ. Θὰ παρουσίαζε τὸ πλεονέχτημα πὼς συνενώνει τὰ ἰδιώματα τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδας, πού ἀπ'αὐτὰ βγῆκε καὶ ἡ σημερινὴ κοινὴ, ἀλλὰ ἴσια ἴσια ἢ Πελοπόννησος, στὰ σύνορα τῶν δυὸ περιοχῶν, δὲν ἔχει ἀκόμη ἐντελῶς ξεκαθαρισμένη θέση στὸ γνῶρισμα αὐτό. Ἔτσι μπορεῖ νὰ διατηρηθῇ ἡ κατάταξη πού πρότεινε ὁ Thumb στὴ μικρὴ νεοελληνικὴ γραμματικὴ του.

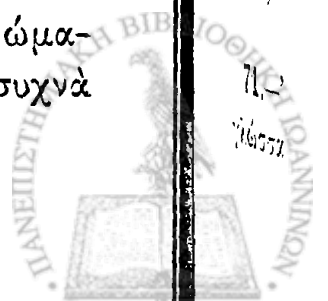
69.—Τὰ νεοελληνικὰ ἰδιώματα μποροῦν νὰ καταταχτοῦν σὲ δυὸ μεγάλες ὁμάδες, χωρισμένες ἀναμεταξύ τους μὲ κάθετη περίπου γραμμὴ. Τὰ δυτικά, πού ἔχασαν συνήθως τὸ τελ. *ν* τῶν ὀνομάτων, καὶ τ' ἀνατολικά, πού τὸ φύλαξαν (τυρῖν) ἢ τὸ πρόσθεσαν (στόμαν).

Α) Δυτικά Ἰδιώματα. Ἐδῶ ἀνήκουν τὰ πελοποννησιακά, τὰ στερεοελλαδίτικα μὲ τὰ ἡπειρωτικὰ καὶ τὰ σαρακασαναίικα, τὰ παλιὰ ἀθηναίικα μὲ τὰ μεγαροαιγινήτικα καὶ τὰ εὐβοϊτικα, τὰ ἑφτανησιώτικα, τὰ θεσσαλικὰ καὶ τὰ θρακομακεδονικά, τὰ αἰγαιοπελαγίτικα μὲ τὰ κρητικὰ, τὰ ὄτραντομπεβέζικα στὴν Κάτω Ἰταλία.

Β) Ἀνατολικά ἰδιώματα. Ἐδῶ ἀνήκουν τὰ δωδεκανησιώτικα, μαζί μὲ τὰ ἰδιώματα μερικῶν ἄλλων νησιῶν τοῦ ἀνατολικοῦ Αἰγαίου (ἔτσι ἢ Χίος, ἢ Ἰκαριά), τὰ κυπριώτικα καὶ τὰ μικρασιάτικα ἰδιώματα, δηλ. τὰ καππαδοκικά καὶ τὰ ποντικά.

Χωριστὴ ὁμάδα ἀπαρτίζουν τὰ τσακῶνικα, γλώσσα χωριστὴ καὶ χωρὶς τὴ στενώτερη συγγένεια πού ἐνώνει ὅλα τ' ἄλλα ἰδιώματα μεταξύ τους. Στὸ Ἐπίμετρο (Κ 6) παραθέτονται γνωρίσματα καὶ δείγματα τῶν ἰδιωμάτων.

70.—Ἀνασκόπηση.—Τὰ περισσότερα νεοελληνικὰ ἰδιώματα δὲ διαφέρουν σχετικῶς πολὺ, μὴλο πού τὰ χωρίζουν συχνὰ

ἄφθονες διαφορές. Τὰ αἰσθανόμεσθε, μὲ ὅλες τις ἰδιορρυθμίες τους, σὰ γλώσσα μας, καὶ μὲ μικρὲς συνήθως ἀλλαγές, στὴ φωνητικὴ ἰδίως, εἶναι δυνατὸ νὰ μεταγραφοῦν στὴν κοινὴ γλώσσα.

Ἐξαίρεση κάνουν, καὶ παίρνουν ξεχωριστὴ θέσιν ἀνάμεσά τους, τέσσερα ἰδιώματα, δηλ. τὰ ὀτραντομποβέζικα, τὰ ποντικά, τὰ καππαδοκικὰ καὶ τὰ τσακωνικά. Οἱ ἰδιοτυπίες τους εἶναι πολὺ σημαντικώτερες καὶ ἀφθονώτερες παρὰ στ' ἄλλα ἰδιώματα, ἀφθονοῦν οἱ ἀρχαϊσμοὶ καὶ οἱ νεωτερισμοί, καὶ, ἂν ἐξαιρεθοῦν τὰ τσακωνικά, τὸ ἀνακάτωμά τους μὲ ξενισμοὺς εἶναι ἐντονώτερο, ἀφοῦ φανερόνεται καὶ στὴ φωνητικὴ, κάποτε καὶ στὸ τυπικὸ καὶ στὴ σύνταξιν. Ἔτσι τὰ καταλαβαίνομε δύσκολα, κάποτε καὶ καθόλου, καὶ προπάντων ὅταν μιλοῦνται, κάνουν τὴν ἐντύπωσιν πὼς δὲν εἶναι ἐλληνικά.

Φυσικώτερο φαίνεται αὐτὸ γιὰ τὰ τσακωνικά, μὲ τὴ διαφορετικὴ τους καταγωγὴ ἀπὸ τ' ἀρχαῖα δωρικὰ καὶ τὴν ξεχωριστὴ τους ἐξέλιξιν. Ὅσο γιὰ τ' ἄλλα τρία, τὰ παρήμερα ἰδιώματα, ὅσοι τὰ μιλοῦν κατοικοῦν στὴν περιφέρειαν τῆς ἐλληνόγλωσσης περιοχῆς καὶ βρέθησαν περισσότερο ἔκθετοι σὲ ξένες πολιτικὰς καὶ γλωσσικὰς ἐπιδράσεις, ἀφοῦ νωρὶς ἀποσχίστηκαν ἀπὸ τοὺς ἐπίλοιπους ὁμογλώσσους καὶ τὸ Βυζαντινὸ κράτος. Ἔτσι ἦταν μοιραῖο ν' ἀκολουθήσουν καὶ αὐτὰ ἀπὸ καιρὸ ἀνεξάρτητη καὶ χωριστὴ γραμματικὴ διαμόρφωσις καὶ νὰ δεχτοῦν δυνατὰς ξένες ἐπιδράσεις (§ 39).

Καὶ ὅταν ὁμως δὲν ἀποβλέψωμε στὰ ξενότροπα αὐτὰ παρήμερα ἰδιώματα, οἱ ἰδιωματικὰς παραλλαγὰς τῆς γλώσσας μας εἶναι, ὅπως σὲ κάθε γλώσσα, ἀφθονώτατες ἀπὸ τόπο σὲ τόπο. Συχνὰ εἶναι εὐκόλο νὰ διαπιστωθοῦν καὶ ἀνάμεσα σὲ γειτονικὰ χωριά. Ἔτσι λ.χ. λένε στὴ βοιωτικὴ Δαύλια σουρούπωσε, σύνταχα ἢ τὸ σύνταχο ἐνῶ στὴν Ἀράχοβα, λίγες ὥρες μόνο μακρύτερα, συνηθίζουσι τὸ σιρίπωσε, σιριπώνοντα, ταχιά, τὸ ταχύ.

71.—Ἀναλυτικώτερα ἐξετασμένη ἡ ἰδιωματικὴ ποικιλία τῆς γλώσσας μας παρουσιάζει τὴν ἀκόλουθον εἰκόνα:

Α) Οἱ περισσότερες παραλλαγές εἶναι ἀναμφισβήτητα λεξιλογικές. Στὴν περίπτωση αὐτὴ συνηθίζονται κατὰ τοὺς διάφορους τόπους:

α) Ἡ ἴδια λέξη μὲ διαφορετικὴ σημασία. Ἔτσι λ. χ. στὴν Κρήτη τὸ ζυγώνω σημαίνει πλησιάζω, κυνηγῶ. Τὸ κανάτι ἔχει κατὰ τόπους ποικίλες σημασίες, τὸ ἀνήμερα, ποὺ σημαίνει συνήθως τὴν ἴδια τὴ μέρα, ἀνήμερα τοῦ Ἀιγιαννιοῦ, σημαίνει σὲ μερικὰ μέρη τὴν παραμονή, ἄλλοῦ τὴ μέρα ὕστερ' ἀπὸ μιὰ γιορτὴ, ὁ Τρουγητής, ὁ μήνας τοῦ τρύγου, ὁ Σεπτέμβριος, τυχαίνει νὰ συμπέφτη, σὲ τόπους μὲ διαφορετικοὺς κλιματολογικοὺς ὄρους, μὲ ἄλλο μήνα.

Οἱ σημασιολογικὲς αὐτὲς διαφορὲς κάνουν ἰδίως ἐντύπωση σὲ ὅσους μετοικοῦν ἀπὸ ἓνα τόπο σὲ ἄλλο, μάλιστα μακρινό, ἔτσι λ. χ. σ' ἓναν Πολίτη ποὺ πηγαίνει στὴν Κέρκυρα.

β) Διαφορετικοὶ τύποι φωνητικοὶ τῆς ἴδιας λέξης. Σπάνια βρίσκεται ἡ διαφορὰ στὸν τονισμό: στρογγυλός - στρόγγυλος. Συνήθως ἔχομε τὴ διαφορὰ στοὺς φθόγγους καὶ οἱ ιδιωματισμοὶ τοῦ εἴδους αὐτοῦ εἶναι συχνότατοι.

Ἔτσι λέγουν: ἀβγό, ἀβκόν Κύπρ., ὠβό Σινασ., ὠβόν Χαλδ., ὠβγόν Τραπ., ὠβγὸ Φερτάκ., ὠγβὸ Ὀφ. — βλέπω, γλέπω (συχνότατο), γλιέπω, λέπω, δλέπω, ἐλέπω (Πόντ.) — γρήγορα, γλήγορα, ἀγλήγορα, ὀγλήγορα, ὀγρήγορα, ὀλήγορα — γλίτσα, γκλίτσα, ἀγκλίτσα, ἀγκουλίτσα — δρωτήλα δρωτήλα, ἰδρώτσηλας, ἰδρωτήρι, ἰδρωτσήλι - δρωτάριν, ἰδρωτήρα, ἰδρωτούρα - βρωτήρα, βρωτήρι, βρωτίδα, βρωτία — ἀδράχτι, ἀνδράχτι, ἀρδάχτι, ἀρθάχτι, δράχτι, ἀδράκι, ἀρτάχτιν, ἀράστι - ἀγράχτιν, ἀγράττι, ἀγράχστι, ἀράχτι, ἀράφτι, ράφτι, ἀργάχτι - ἀγδάρι ἀγδάρι, ἀργάρι, ἄχτρι κτλ. — ἰτιά, ἰτέα, ἰτεά, τιά - ἑτέα, ἑτέ, ἑτία, ἑτία, ἑτία, ἑθέα, ἀτέα, ἀτία, ἀδία, διὰ - οὔτέα, οὔτιὰ - νοτιὰ - ἰτέν, ἰτένι, νιτέα, νετέα, νετία.

Φυσικὸ εἶναι ἡ φωνητικὴ αὐτὴ πολυτυπία νὰ μεγαλώνη μὲ τὰ γενικὰ φωνητικὰ χαρακτηριστικὰ τῶν ιδιωμάτων. Ἔτσι τὸ βλέπω λέγεται καὶ βλέπου, γλέπου, τὸ δαχτυλίδι: δαχτυλίδ, δαχτιλίδ, δαχτυλί, τὸ ἀποπάνω: ἀπουπάνου, ἀοπάνου, ἀφπάν, ἀχπάν(ου), ἀπάου, πάου κτλ.

Κάποτε συνηθίζεται ἡ ἴδια λέξη ἀλλὰ μὲ διαφορετικὸ γένος. Τέτοια εἶναι τὰ ιδιωματικὰ ὁ βούτυρος, ὁ λείφανος, ὁ τίλιος, ὁ φάβας, ἡ φράχτη - τὸ φράχτι.

γ) διαφορετικὲς λέξεις γιὰ τὴν ἴδια ἔννοια. Αὐτὸ συνήθως γίνεται ὅχι στίς λεγόμενες «λέξεις πολιτισμοῦ»,

τις πολυμεταχειρίστες στὴν ἐπικοινωνία μεταξὺ γειτονικῶν χωριῶν καὶ ἐπαρχιῶν (λ.χ. ἀλεύρι, οὐρανός, ἄνθρωπος, νερό, ἄστρο) ἀλλὰ σὲ ἄλλες, ὅσο μάλιστα εἶναι σπανιώτερες οἱ περιστάσεις ποὺ λέγονται ἔξω ἀπὸ τὴν καθημερινὴ τοπικὴ ζωὴ (τὰ κοκκινογούλια: παντζύρια, γογγύλια, σεῦκλα, σέσκουλα, σεύκουλα). Ἔτσι οἱ λέξεις γιὰ τὸ λόξιγκα, τὸν οἰσοφάγο, τὴν τραχεία, τὴ σαύρα, τὸ ξέφωτο τοῦ δάσους (γαλλ. clairière, γερμ. Lichtung), τὸ σκιάχτρο, τὰ κουταλάκια, ποὺ παίζουν τὰ παιδιὰ ρίχνοντας πλακωτὲς πέτρες στὴ θάλασσα γιὰ ν' ἀναπηδήσουν, τὸν τρόπο ποὺ φοριέται τὸ σακάκι ἅμα τὸ ρίχνωμε στὸν ὦμο χωρὶς νὰ περάσωμε τὰ μανίκια κτλ. Συστηματικὴ γλωσσογεωγραφικὴ ἔρευνα δείχνει σὲ λέξεις τέτοιου εἴδους μεγάλη ἰδιωματικὴ ποικιλία (Σ 12).

δ) Διαφορετικὲς παραγωγικὲς καταλήξεις. Ἔτσι λ.χ. γιὰ τὰ ὑποκοριστικά στὴ θέση τοῦ -άκι συνηθίζουν κατὰ τόπους τὸ -ούδι, γατούδι (Θράκη, Μακεδον., Κύπρ.), -έλι, γατέλι (Μυτιλή, Αἰβαλί). Γιὰ τὰ οἰκογενειακὰ τὸ -πουλος, Δημητρόπουλος, Παπαδόπουλος (Πελοπ. ἀλλὰ καὶ βόρ. Ἑλλάδα), -άκης, Κοκκινάκης, Παπαδάκης (Κρήτη), -έας, Δημητρέας, Ἀσπρέας (Μάνη), -άτος, Δημητράτος, Παπαδάτος (Κεφαλ.), -ούδης, Φραγκούδης, Σπανούδης, -έλης, Δημητρέλης, -ούσης, Παγιδούσης (Χίος), -άντης, Ὑψηλάντης, Χαριτάντης (Πόντος), -ογλου -όγλου (ιδίως Μικρασία).

72.—Οἱ λεξιλογικὲς διαφορὲς εἶναι ποὺ κάνουν συνήθως τὴ μεγαλύτερη ἐντύπωση στοὺς γείτονες τῶν ὁμογλώσσων ποὺ τίς μεταχειρίζονται, καὶ δίνουν συχνὰ ἀφορμὴ νὰ ὀνομάζωνται περιγελαστικά μὲ κάποιο χαρακτηριστικὸ παρατσούκλι. Ἔτσι ὀνομάστηκαν ἀπὸ τοὺς βόρειους Ἕλληνες οἱ Παλαιοελλαδίτες Χαματζῆδες, ἐπειδὴ συνηθίζουν τὸ χάμω, γιὰ ὅ,τι λέγουν στὴ βόρ. Ἑλλάδα καταγῆς. Οἱ Πόντιοι πρόσφυγες στὴ Μακεδονία ἢ ἀλλοῦ ὀνομάστηκαν ἀπὸ τοὺς συνοίκους ἢ τοὺς γείτονές τους Ἀούτηδες, ἐπειδὴ μεταχειρίζονται στὴ θέση τῆς δειχτικῆς ἀντωνυμίας αὐτός, τοῦτος τὸ αὐτός, αὐτόν. Οἱ βουνίσιοι κάτοικοι τῶν Ἀγράφων ὀνομάστηκαν ἀπὸ τοὺς καμπίσιους Θεσσαλοὺς Κιόηδες, γιὰ τὴν προτίμησίν τους τοῦ συνδεδεμένου κιά, «κιά θὰ πᾶμε στὰ πράματα σήμερα», ποὺ συνηθίζεται καὶ στὴν Εὐρυτανία. Οἱ κάτοικοι τοῦ χωριοῦ Κακολύρι (Ταξιάρχες) κοντὰ στὴν Κύμη λέγονται ἀπὸ τοὺς γείτονές τους Κατσουναῖοι, ἐπειδὴ συνη-

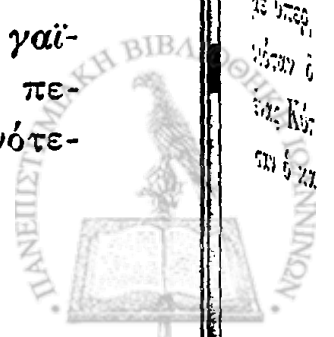
θίζουν τὸ κάτσουνας ἐντὶ κατσούνι, γιὰ τὸ πριονωτὸ μαχαιράκι, ποὺ μεταχειρίζονται στὸ πλέξιμο τῶν καλχιδῶν. Ἔτσι, φαίνεται, ὀνομάζονταν στὸ 16. αἰ. Τσοπέλοι οἱ Κρητικοὶ ποὺ προφέρουν καὶ σήμερα ἀρνάτσι, τσῆ γυναίκας, καὶ συνηθίζουν τὸ κόπελος, κοπέλι.

Οἱ φωνητικὲς ιδιορρυθμίαι τῶν ιδιωμάτων δίνουν ἀφορμὴ συχνὰ καὶ σὲ διάφορα ἀνέκδοτα. Ἔτσι λ.χ. διηγοῦνται γιὰ ἕνα Πηλιορείτη, πὺς παίζοντας χαρτιὰ εἶπε τσέχ τσασεί (τς ἔχ' τς ἀσαῖοι, δηλ. « τοὺς ἔχει τοὺς ἀσαῖους ») καὶ γιὰ μιὰ γυναίκα ἀπὸ τὴ Μακρινίτσα, ποὺ ὅταν τὴ ρώτησαν στὸ δικαστήριον : « Πῶς σὲ λέν; » εἶπε : « Λιέν ». — « Πῶς σὲ λιέν; » — « Λιέν μι λιέν, σὶ λιέν » (Ἑλένη μὲ λέν, σοῦ λέν). Καὶ ἡ ἀκόλουθη στιχομυθία εἶναι πηλιορείτικη : « Ποῦ εἶν' ἰ Γιώργς; » (ὁ Γιώργης) — « Ἀφάν τς κῆπι » (ἀπάνω στοὺς κῆπους). — « Τί κάν' ; » — « Μαρέ, σφάζ τς πέτς (τοὺς πετεινοὺς) ἀφάν τς κῆπι ».

73. — Τὸ λεξιλόγιον εἶναι ὡστόσο τὸ λιγώτερον σημαντικὸ μέρος τῆς γραμματικῆς μιᾶς γλώσσας. Πολὺ βασικώτερα εἶναι ἡ φωνητικὴ, τὸ τυπικὸν καὶ ἡ σύνταξις.

Στὴ σύνταξις οἱ διαφορὲς κατὰ τόπους εἶναι συνήθως ἀσήμαντες (τὸ σὲ λέγω, λέγω σου μνημονεύτηκαν παραπάνω). Στὴ φωνητικὴ παρουσιάζονται βέβαια πολλὲς διαφορὲς, ἀλλὰ, ἂν ἐξαιρεθοῦν ὅσες γεννιοῦνται ἀπὸ γενικὰ φωνητικὰ γνωρίσματα τῶν ιδιωμάτων, περιορίζονται καὶ αὐτὲς σημαντικὰ. Λίγες σχετικὰ εἶναι οἱ μορφολογικὲς πολυτυπίαι, λιγώτερες στ' ὄνομα : βασιλιάδες, βασιλέδες, βασιλιάδοι, βασιλείδες, βασιλῆδες, ἀφθονώτερες στὸ ρῆμα, ἰδίως στὸ γ' ἐν. πρόσ. τοῦ παθητικοῦ παρατατικοῦ καὶ ἀορίστου — ἐνῶ στ' ὄνομα ὀλόκληρα σχηματιστικὰ παραδείγματα παρουσιάζουν συχνὰ κατὰ τόπους ἐλάχιστες διαφορὲς (πβ. τὴν κλίση τοῦ χαρά, ὀκά, λύπη, οὐρανός, παππούς, ξύλο, παιδί).

74. — Γενικὰ μπορεῖ νὰ παρατηρηθῆ γιὰ τὶς ιδιωματικὲς παραλλαγὰς πὺς ἐκεῖνοι ποὺ τὶς μεταχειρίζονται ξέρουν συχνὰ ἢ καὶ μεταχειρίζονται κάποτε καὶ τὴν κοινότερη λέξις : βασταγός, βασταγός, βασταγούρι, γομάρι σὲ διάφορα μέρη, ζωντόβολο, ζεντοβόλι, ζαντραβέλα, ζαγκέλι, δαρλί, ἀλλὰ καὶ γαῖδούρι). Συνήθως ἄλλωστε στὸν ιδιωματικὸν τύπον ἑνὸς ἢ περισσότερων ιδιωμάτων ἀντιτάσσεται κάθε φορὰ τὸ κοινότε-

ρο, πού συνηθίζεται στὰ ἐπίλοιπα. Ἔτσι τὸ κυπρ. ἄππαρος πλάι στὸ κοινὸ ἄλογο, τὸ ρουμελ. φλέτουρας (πεταλούδα), τὸ κρητ. μιτάτο (στάνη). Αὐτὸ ἀληθεύει γιὰ τὰ νέα ἰδιώματα, σύμφωνα μὲ τὴ στατική τους διάρθρωση, ἄσχετα μὲ τὸ ἄπλωμα τῆς νέας κοινῆς, πού ἔχει γι' ἀποτέλεσμα νὰ περιορίζεται ἡ χρῆση τῶν ἰδιωματικῶν στοιχείων στὶς περιοχὲς πού ὡς τώρα συνηθίζονταν.

75. — Ἡ μελέτη τῶν νεοελληνικῶν ἰδιωμάτων μόλις ἄρχισε στὶς τελευταῖες δεκαετίες καὶ ἔχουν ἀκόμη πολλὰ νὰ γίνουν, ἢ ὑπαρξὴ τους ὅμως ἔχει παρατηρηθῆ ἀπὸ νωρίς, τὸ 16. αἰ., καὶ τὸ ζήτημα ἂν ὑπάρχουν μόνο ἰδιώματα ἢ καὶ μιὰ κοινὴ γλώσσα πλάι σ' αὐτὰ στάθηκε ἀπὸ τὰ περισσότερο ἐπίμαχα γιὰ 150 χρόνια, ἀπὸ τότε πού πρωτοσυζητήθηκε τὸ πρόβλημα τῆς νέας γραπτῆς κοινῆς.

Οἱ ὀπαδοὶ τοῦ ἀρχαϊσμοῦ ἀμφισβήτησαν τὴν ὑπαρξὴ κοινῆς νεοελληνικῆς γλώσσας καὶ ἔπαιρναν ἐπιχείρημα τὴν ὑπαρξὴ τῶν ἰδιωμάτων γιὰ νὰ δικαιολογήσουν τὴ χρῆση τῆς ἀρχαίας ἢ τὸν καθαρισμό. Ἀντίθετα οἱ φίλοι τῆς νέας γλώσσας ἐξαρχῆς τόνισαν πὼς ὑπάρχει νέα κοινὴ καὶ ὅτι καὶ οἱ διαφορὲς τῶν ἰδιωμάτων δὲν εἶναι συνήθως μεγάλες. Στούς πρώτους ἀνήκουν ὁ Λάμπρος Φωτιάδης, σχολάρχης στὸ Βουκουρέστι, ὁ Μιστριώτης, ὁ Χατζιδάκις κ.ἄ. Στούς δεύτερους οἱ πρωταγωνιστὲς τῆς δημοτικῆς πρὶν ἀπὸ τὰ 1800, ὁ Βηλαράς, ὁ Σολωμός, ὁ Πολυλάς, ὁ Deffner, ὁ Thumb, ὁ G. Meyer καὶ πολλοὶ ἄλλοι.

Τὴν ὑπαρξὴ μιᾶς κοινῆς προϋποθέτουν καὶ οἱ διάφορες νεοελληνικὲς γραμματικὲς, ἀπὸ τοῦ Σοφianoῦ (§ 90) ὡς τὶς νεώτερες, ὅπου τὰ ἰδιωματικὰ γραμματικὰ στοιχεῖα παίρνουν ἐξαρχῆς τόσο λίγη θέση. Λεξιλογικὴ ἐνότητα ἦταν φυσικὰ ἀδύνατο νὰ ὑπάρξῃ σὲ παλιότερα ἰδίως χρόνια (§ 71) καὶ οἱ ἀναπόδραστες παρεξηγήσεις ἔδωσαν ἀφορμὴ στὸ Βυζάντιο νὰ διακωμωδήσῃ μὲ ὑπερβολὴ στὴ «Βαβυλωνία» του τὴν ἀσυνεννοησίαν πού γεννιόταν ὅταν ὁμόγλωσσοι καθὼς ἓνας Χιώτης, ἓνας Κρητικὸς, ἓνας Κύπριος καὶ ἓνας Μοραίτης, μαζὶ καὶ ἓνας λόγιος, μιλοῦσαν ὁ καθένας τὸ ἰδίωμά του (M 4).

Κοινή γλώσσα ὅμως δὲ σημαίνει ἀνυπαρξία ἰδιωμάτων. Φτάνει ἂν πλάι τους ὑπάρχη ἰδίωμα πού νά χρησιμεύη γιά τήν κοινή συνεννόηση. Καί γιά τήν προφορική χρήση, αὐτή διαμορφώθηκε χωρίς ἂν καί ἀκόμη ἀκαταστάλαχτη—βοηθημένη σ' αὐτό ἀπό τή σχετική ὁμοιογένεια τῶν ἡπειρωτικῶν ἰδιωμάτων (§ 68). Ὁ Κύπριος πού ἔφτανε ἀπό τὸ χωριό του χωρίς νά τήν κατέχη ἀκόμη δὲ φτάνει γι' ἀπόδειξη τῆς ἀνυπαρξίας της, καθὼς δὲ φτάνει νά τὸ ἀποδείξη τὸ περιστατικὸ πὼς ὡς τὶς μέρες μας ἀκόμη βρίσκονται σὲ χωριά γριῆς Ἀρβανίτισσες, πού δυσκολεύονται νά συνεννοηθοῦν ἑλληνικά. Ἦδη ὥστόσο κατὰ τὰ 1800 κάνει ἐντύπωση ἡ ἐνότητα τῆς γλώσσας τῶν Θεσσαλῶν δημοτικιστῶν, τοῦ Βηλαρᾶ καί τοῦ Σολωμοῦ. Μέσα στὸ ἐλεύθερο βασίλειο, μὲ τὶς γλωσσοκοινωνικὲς ἀνάγκες, καί, στὸ τέλος, μὲ τήν καλλιέργεια τῆς δημοτικῆς, ὁ τύπος τῆς κοινῆς διαμορφώθηκε αὐστηρότερα (§ 88). Καί ἄσχετα ὅμως ἀπ' ὅ,τι κατορθώθηκε ὡς τὶς μέρες μας ἀληθεύει ἀπὸ παλιότερα, ὅσο περιοριζόμαστε στὰ κεντρικώτερα ἰδιώματα, πὼς «μία γλώσσα παντοῦ βασιλεύει στὸ νεοελληνικὸ γένος, οἱ διαφορὲς τῶν διαλέκτων εἶναι ἀψήφιστες ἐμπρὸς στήν γενικὴν ὁμογένεια» (Πολυλάς).

77

μενο
νῆς
μὲν
αὐτῆς
Γρ
βολα,
πικὰ
ἔθνος
γένεσι
ἀνάμει
πύλας
πικίλο
κίρι, ὁ
πύλας
πύλας

ΚΕΦ. Β. ΓΡΑΠΤΗ ΓΛΩΣΣΑ

ΕΝΝΟΙΕΣ ΓΕΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΙΚΗΣ

76.—Πῶς μορφώνεται μιὰ κοινὴ γλῶσσα.—Οἱ γλῶσσες παρουσιάζουν στὴ ζωὴ τους δύο τάσεις ἀντίθετες: Ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος ἀλλάζουν καὶ, ὅσο οἱ ἀλλαγές τους μένουν τοπικὰ περιορισμένες, διαφοροποιεῦνται καὶ κομματιάζονται σὲ ὄλο καὶ ποικιλώτερα καὶ πιὸ ἀνόμοια μεταξὺ τους ἰδιώματα. Καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος μιὰ ἀντίθετη τάση πρὸς μιὰ γλῶσσα κοινὴ φέρνει κάποια ἰσορροπία στὴ γλωσσικὴ ἀλλαγή.

Ἐνῶ μὲ τὴ διαλεχτικὴ διαφοροποίηση τῶν ὁμογλώσσων γίνε-
νται ἡ παλαιότερη γλωσσικὴ ὁμοιομορφία καὶ ἐνότητα, ἡ ἀνάγκη
γιὰ συνεννόηση καὶ τὸ αἶσθημα τῆς ἀνάγκης αὐτῆς δὲν ἀφήνουν
ν' αὐξηθοῦν οἱ διαφορὲς ὑπερβολικὰ. Ἀλλὰ καὶ ὅπου αὐτὲς ὑπάρ-
χουν, διαμορφώνεται καὶ ἐπιβάλλεται πλάι στὰ ἰδιώματα, καθυ-
περτερώντας τα, μιὰ κοινὴ προφορικὴ γλῶσσα.

77.—Σὲ λαοὺς μὲ κάποιο πολιτισμὸ παρουσιάζεται τὸ φαινό-
μενο τοῦ γραπτοῦ λόγου καὶ τῆς γραπτῆς κοι-
νῆς γλώσσας. Αὐτὴ συχνὰ διαμορφώνεται ἀνεξάρτητα ἀπὸ
μιὰ κοινὴ προφορικὴ ἢ παράλληλα καὶ σὲ ἀλληλοεξάρτηση μὲ
αὐτὴ, βοηθώντας σημαντικὰ τὴν ἐπιρράτησή της.

Γραφὴ εἶναι ἡ ἀπόδοση τῆς ζωντανῆς λαλιᾶς μὲ γραπτὰ σύμ-
βολα, μὲ σκοπὸ νὰ μεταβιβαστῇ αὐτὴ σὲ ὅσους εἶναι μακριὰ, το-
πικὰ ἢ χρονικὰ. Λαὸς μὲ κάποιο πολιτισμὸ καὶ προπάντων ἓνα
ἔθνος σύγχρονο χρειάζεται μιὰ γραπτὴ γλῶσσα. Αὐτὴ βοηθεῖ νὰ
γίνεται γρηγορώτερα, πιὸ μακριὰ καὶ τελειότερα ἡ ἐπικοινωνία
ἀνάμεσα στοὺς ὁμογλώσσους καὶ νὰ μεταδίνωνται σὲ ὄλους τοὺς
πολίτες ὅλα ὅσα εἶναι ἀνάγκη νὰ τοὺς γίνουν γνωστὰ ἀπὸ τοὺς
ποικίλους κοινωνικοὺς καὶ κρατικοὺς θεσμοὺς. Τέτοια εἶναι ἡ δικί-
κηση, ὁ στρατός, ὁ τύπος καὶ τέλος ἡ παιδεία, πού ἔχει νὰ με-
ταδώσῃ στὶς ἐρχόμενες γενεές τ' ἀποχτημένα ἀγαθὰ τοῦ πολι-
τισμοῦ.

78.—Οἱ λόγοι ποὺ κάνουν νὰ γεννηθῇ μιὰ κοινή γλώσσα εἶναι ἐκπολιτιστικοί, πολιτικοί, κοινωνικοί, πνευματικοί. Ἔτσι ἡ μεγαλύτερη καὶ στενότερη ἐπικοινωνία τῶν ὁμογλώσσων μεταξύ τους, ὁ πολιτισμὸς ποὺ προκόβει, ἡ ὀργάνωση κάποιας πολιτικῆς δυνάμεως, ἡ συνείδηση τῶν ὁμογλώσσων γιὰ τὴ γλωσσικὴ καὶ ἔθνητικὴ τους ἐνότητα. Τὴν καθυπερτέρηση ἐνὸς ἰδιώματος καὶ τὴν καθιέρωσή του σὲ κοινὴ γραπτὴ γλώσσα καθορίζουν πολιτικοὶ καὶ λογοτεχνικοὶ λόγοι, κάποτε καὶ ἄλλοι (ἔτσι θρησκευτικαὶ στὴ Γερμανία, τὴν ἐποχὴ τοῦ Λουθήρου, σ'ἐποχὴ ποὺ ἔλειπε ἀκόμη στὴ Γερμανία ἡ πολιτικὴ ἐνότητα).

79.—Βάση καὶ θεμέλιο μιᾶς κοινῆς εἶναι πάντοτε μιὰ γλώσσα ποὺ κάπου μιλήθηκε, τὸ ἰδίωμα μιᾶς ἐπαρχίας (ἡ ἀπτική διάλεκτος γιὰ τὴν ἀρχαία κοινή, τὰ καστιλιάνικα γιὰ τὰ ἰσπανικά), ἡ μιᾶς πόλης, τῆς πρωτεύουσας (τὸ ἰδίωμα τῆς Ρώμης γιὰ τὰ λατινικά, τὰ φλωρεντίνικα γιὰ τὰ ἰταλικά, τὰ λισαβονέζικα γιὰ τὰ πορτογαλικά, τὰ μοσχοβίτικα γιὰ τὰ ρωσικά).

Τὸ ἰδίωμα μιᾶς πόλης ἐπηρεάστηκε συχνὰ ἀπὸ τὸ γλωσσικὸν τύπο μιᾶς ἀνώτερης κοινωνικῆς τάξης κατασταλαγμένης (παριζιάνικα, φλωρεντίνικα) ἀλλὰ πάντοτε παίρνει ὁ τύπος τῆς γραπτῆς γλώσσας τῶν μεγάλων πολιτισμένων ἐθνῶν τὴν κύρωση τῆς λογοτεχνίας, ποὺ στάθηκε ὁ τελικὸς ρυθμιστής. Κάποτε μάλιστα ἡ λογοτεχνία ἦταν κυρίως ποὺ διαμόρφωσε τὸ γλωσσικὸν τύπο (ἰταλικά, γερμανικά).

80.—Τὸ ἰδίωμα ποὺ γίνεται κοινὴ γλώσσα, ἀποχτώντας μεγαλύτερο κύρος καὶ ἐπιβολὴ ἀπλώνεται σὲ ὅσους μιλοῦσαν πρὶν ἀποκλειστικώτερα τὰ δικά τους τοπικὰ ἰδιώματα καὶ ἡ χρῆση του γενικεύεται. Τὸ χρησιμοποιοῦν ἔτσι ὄλο καὶ περισσότεροι ὁμόγλωσσοι σὲ ἀφθονώτερες περιστάσεις τῆς καθημερινῆς ζωῆς, πρῶτα γράφοντας καὶ ἔπειτα καὶ μιλώντας, σὰ δευτέρῃ τους γλώσσα—ὅσο μεταχειρίζονται ἀκόμη, ὅταν μιλοῦν στὴν ἐπαρχία τους καὶ στὸ σπίτι τους, τὸ παλιό τους ἰδίωμα (ἑλβετικά, γερμανικά).

“Ὅσο γιὰ τὴ μορφή τῆς κοινῆς γλῶσσας, αὐτὴ χάνει τὴν ἀρχικὴ τῆς καθαρότητα, μὲ τὴν ἀνάμειξή τῆς καὶ μὲ στοιχεῖα ἄλλων ἰδιωμάτων. Κάποτε μάλιστα ἡ ἀνάμειξη αὐτὴ παρουσιάζεται ἐξαρχῆς, ὅταν ἡ βάση τῆς κοινῆς ἦταν ἐξαρχῆς ἀνακατεμένη (ἔτσι τὸ ἰδίωμα τοῦ Λονδίνου, ποὺ χρησίμευε γιὰ βάση τῶν ἀγγλικῶν), ἢ συχνότερα μὲ τὴν ἀναπόδραστη λογοτεχνικὴ καλλιέργεια.

Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ σχηματίζεται μιὰ κοινὴ γραπτὴ καὶ προφορικὴ ἐθνικὴ γλῶσσα, ποὺ σ’ αὐτὴν ἐκφράζονται ὅλες οἱ κρατικὲς λειτουργίαι καὶ γίνεται ὄργανο τοῦ ἐθνικοῦ πολιτισμοῦ.

81.—Ἡ ἐθνικὴ κοινὴ, γραπτὴ καὶ προφορικὴ γλῶσσα.—

Ἡ ἐθνικὴ κοινὴ γλῶσσα καθιερωμένη ἀπὸ τὴ λογοτεχνικὴ καλλιέργεια, εἶναι ἡ ἐξυψωμένη μορφή τῆς μητρικῆς γλῶσσας καὶ ὁ συνδετικὸς κρίκος ποὺ συνενώνει ὅλα τὰ ἰδιώματα. Εἶναι ὕστερα ἀπὸ τὴν ἐθνικὴ συνείδηση ὁ μεγαλύτερος συνήθως δεσμὸς γιὰ ὁμοεθελεῖς καὶ ὁμογλώσσους. Μέσα τῆς βρίσκουν ἐκφρασμένα τὸ λαογραφικὸ καὶ λογοτεχνικὸ περιεχόμενον καὶ τ’ ἄλλα στοιχεῖα τοῦ κοινοῦ πολιτισμοῦ, ποὺ τοὺς ἐνώνει.

Σὰ γραπτὴ γλῶσσα χρησιμεύει γιὰ τὴν κοινὴ γραπτὴ συνεννόηση καὶ εἶναι ὁ ἰδανικὸς τύπος καὶ ὑπογραμμὸς γιὰ τὴν κοινὴ προφορικὴ. Οἱ μορφωμένοι τὴ μιλοῦν ἢ τουλάχιστο τὴ μεταχειρίζονται ὅσο σωστὰ μποροῦν, κατὰ τὴν περίστασιν, ἐνῶ ὁ λαὸς ἀπομακρύνεται περισσότερο, μάλιστα ἔξω ἀπὸ τὰ μεγάλα κέντρα.

Κοινὴ γραπτὴ καὶ κοινὴ προφορικὴ γλῶσσα θεωρητικὰ εἶναι οἱ ἴδιαι, ἀκόμη καὶ πρακτικὰ. σὲ μεγάλο μέρος. Εἶναι μάλιστα προϋπόθεσις μιᾶς γραπτῆς κοινῆς γλῶσσας βιώσιμης—γιὰ νὰ τὴν ὀνομάσωμε ζωντανὴ καὶ νὰ μιρῆ νὰ ἐκπληρῶνῃ τὸ μεγάλο τῆς προορισμό—νὰ εἰκονίζῃ στὸ χαρτὶ τὴ ζωντανὴ λαλίαν, νὰ βγαίνη ἀπὸ τὴ ζωὴ καὶ σ’ αὐτὴ νὰ ὀδηγῆ, νὰ τὴ βιηθῆ καὶ νὰ τὴν ἐκφράζῃ.

82.—“Ἄν ὅμως ἀκριβολογήσωμε, μιὰ καλλιεργημένη γραπτὴ γλῶσσα δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ μείνῃ σὲ ὅλα τῆς τὰ στοιχεῖα ἢ ἴδια ἀκριβῶς μὲ τὴ ζωντανὴ λαλίαν τῆς καθημερινῆς ζωῆς. Καὶ αὐτὸ γιὰ πολλοὺς λόγους.

Γράφομε προσεχτικώτερα ἀπ’ ὅ,τι μιλοῦμε καὶ λιγώτερο πρό-

χειρα, για να διαβαστούμε από περισσότερους, ίσως συχνά και από τους μεταγενέστερους. Το ύφος μας θα είναι πιο περίτεχνο, ή σκέψη μας θα διατυπωθῆ συχνά συνθετώτερη. Έτσι γίνεται ἡ γραπτὴ γλῶσσα τεχνικώτερη ἀπὸ τὴ μιλημένη, πὺ ξεπετιέται ἀπὸ τὰ χεῖλη μας.

Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴ φύση τῆς εἶναι ἡ γραπτὴ γλῶσσα συντηρητικώτερη, πὺ δυσκολοκίνητη, μιὰ καὶ δὲν μπορεῖ ν' ἀποδεχτῆ μὲ τὴν ἴδια γοργότητα καὶ εὐκολία τὶς ἀλλαγές πὺ παρουσιάζονται ἀδιάκοπα στὴν ὁμιλία, συχνά ἀκαταστάλαχτες. Για να καθιερωθοῦν αὐτὲς χρειάζεται κάποιος καιρός, ὡσπυ νὰ πάρουν τὴν κύρωση ἐκείνων πὺ ἡ γλωσσικὴ τους χρῆση εἶναι πὺ ὑποδειγματικὴ. Ἀλλὰ καὶ ἡ λαϊκώτερη γλῶσσα, ἀκόμη καὶ στὴν ἴδια πόλη ὅπυ μιλιέται ἡ κοινὴ, παρουσιάζει ἐνίοτε στὴν προφορὰ καὶ ἰδίως στὴ φρασεολογία, σπανιώτερα στοὺς τύπους καὶ στὴ σύνταξη, χρῆσεις πὺ δὲ συνηθίζονται σὲ ὅλα τὰ κοινωνικὰ στρώματα, καὶ πὺ δὲν τὶς δέχεται εὐκόλα ἡ γραπτὴ γλῶσσα, γαθὼς δὲ δέχεται εὐκόλα ὅλα ὅσα λέγονται.

83.—Έτσι, ἂν καλοπροσέξωμε, μέσα στὸν ἐνιαῖο τύπο τῆς κοινῆς ἐθνικῆς γλῶσσας, μποροῦμε νὰ ξεχωρίσωμε, ἀπὸ λεξιλογικὴ καὶ φραστικὴ ἰδίως ἄποψη, διάφορες διαβαθμίσεις, πὺ παρουσιάζονται κυρίως καὶ προπάντων σὰ διαφορὲς ὕφους. Ἡ ἐπίσημη καὶ ξερὴ διοικητικὴ καὶ ἐπιστημονικὴ γλῶσσα, ἡ συνηθισμένη γραπτὴ, ἡ γλῶσσα τῆς λογοτεχνίας, ἴδια περίπυ μὲ τὴ γλῶσσα τῆς καθημερινῆς ζωῆς τῶν ἀνώτερων τάξεων (ἐκτὸς ἀπ' ὀρισμένα ἀσυνήθιστα, ἀπαρχαιωμένα συχνά ἢ ἰδιωματικά, λεξιλογικὰ προπάντων στοιγεῖα πὺ φυλάγει, ἢ νεολογισμοὺς πὺ εἰσάγει ἡ ποιητικὴ γλῶσσα), ἡ φυσικὴ καὶ ἀνεπιτήδευτη προφορικὴ ἢ μιλημένη τῶν πόλεων, ἡ γλῶσσα τῆς κουβέντας (ὕφος τῆς οἰκειότητος, τοῦ σπιτιοῦ, style familier, πὺ λένε γαλλικά), ἡ λαϊκὴ γλῶσσα.

84.—Δύο εἶδη διγλωσσίας. — Ἡ διαμόρφωση, διάδοση καὶ καθιέρωση κοινῆς γλῶσσας, φαινόμενο σύνθετο καὶ ἀποτέλεσμα

πολλαπλῶν ἀναγκῶν καὶ παραγόντων, ἔχει ἐπακόλουθο νὰ δημιουργηθῇ διπλὴ διγλωσσία:

A) Ὅσο δὲ σβῆνουν τὰ ἰδιώματα καὶ μόνο περιορίζεται ἡ χρῆση τους ἀπὸ ἓνα ἰδίωμα πού ἀπλώνεται καὶ γίνεται κοινὴ προφορικὴ γλῶσσα, γεννιέται γιὰ ὅσους, ἐπαρχίες ἢ ἄτομα, ἐξακολουθοῦν νὰ τὰ μεταχειρίζονται κοντὰ στὴν ἐπίχτητη κοινὴ, μιὰ διγλωσσία θεμελιωμένη στὴ διαλεκτολογικὴ διάρθρωση. Αὐτὴ μπορεῖ ν' ἀπλώνεται, καὶ ἀπλώνεται συνήθως σὲ ὅλα τὰ γραμματικὰ στοιχεῖα, τύπους, φωνητικὴ, σύνταξη, λεξιλόγιο καὶ παραγωγή. Τὰ δύο διαφορετικὰ ὡστόσο γραμματικὰ συστήματα εἶναι σύγχρονα καὶ τὸ ἴδιο ζωντανά, καθρεφτίζουν τὴν παράλληλη γλωσσικὴ χρῆση σύγχρονων ὁμογλώσσων.

Ἡ διγλωσσία αὐτὴ, γεννημένη ἀπὸ τὴν παράλληλη χρῆση ἰδιωμάτων καὶ κοινῆς, εἶναι ἀναπόδραστη ὥσπου νὰ ἐπικρατήσῃ αὐτὴ. Συνεχίζεται ὅμως συνήθως ἐλαττωμένη καὶ ἀργότερα, ἀφοῦ καὶ ὅταν παραμερίσῃ τὰ ἰδιώματα ἢ κοινὴ, αὐτὴ ξαναχρωματίζεται κατὰ τῶν ἰδιωματικῶν, ἰδίως στὴν προφορὰ καὶ στὸ λεξιλόγιο.

B) Μὲ τὴν καθιέρωση ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος γραπτῆς κοινῆς γεννιέται ἀναγκαστικὰ κάποιον εἶδος διγλωσσίας γιὰ ὅσους μιλοῦν καὶ γράφουν τὴν ἴδια γλῶσσα, ὅσο ἢ γραπτὴ ἀπόδοση τῆς ζωντανῆς λαλιᾶς δὲν εἶναι καὶ δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἐντελῶς ἢ ἴδια.

Ἡ διγλωσσία αὐτὴ, τὸ ἴδιο ἀναπόδραστη, εἶναι θεμελιωμένη στὴ φύση τῆς τεχνικῆς γραπτῆς γλώσσας καὶ τὴν κοινωνικὴ τῆς κύρωση. Οἱ διαφορὲς ὅμως ἀνάμεσα στοὺς δύο γλωσσικοὺς τύπους εἶναι σχετικὰ λίγες καὶ μικρὲς, φανερόντων στὴν προφορὰ καὶ τὸ λεξιλόγιο, κορυφώνονται δηλαδὴ συνήθως στὸ ὕψος. Γεννιοῦνται ἐν μέρει ἐπειδὴ δὲ γράφονται ὅλα ὅσα λέγονται καὶ ἐπειδὴ ἢ συντηρητικώτερη κάπως γραπτὴ γλῶσσα φυλάγει καὶ ἀρχαιώτερα γραμματικὰ στοιχεῖα.

85.—Εἶναι φανερὸ πόσο ἄτοπα φαντάζονται πολλοὶ πὼς εἶναι τὰ ἰδιώματα χαλασμένα καὶ βάρβαρα, καὶ ἢ γραπτὴ γλῶσσα ἀνώτερή τους καὶ μό-

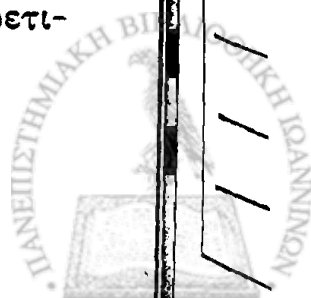

νη σωστή. Ἡ κοινή γλώσσα ἦταν καὶ αὐτή, πρὶν γίνῃ κοινή, ἰδίωμα, πού μιλιόταν ἀπὸ τοὺς ὁμογλώσσους μιᾶς ἐπαρχίας. Γεννήθηκε ἐπομένως ἀπὸ μιὰ διάλεκτο ἰσότιμη μὲ τις συγγενικές της, ἐξίσου ἄξιες μὲ αὐτή, πρὶν τις καθυπερτερήσῃ καὶ ἐξελιχτῇ σὲ κοινή γλώσσα τοῦ ἔθνους. Τ' ἀκαλλιέργητα μάλιστα ἰδιώματα, λιγώτερο ἐπηρεασμένα ἀπὸ τὴν κοινή καὶ τὴ γραπτὴ χρῆση παρὰ ἢ κοινὴ ἔθνικὴ γλώσσα, παραμένουν καθαρώτερα, μὲ μεγαλύτερη γραμματικὴ ἐνότητα ἀπὸ κείνη, καὶ πιὸ ζωντανά. Ἐπειτα ἡ κοινὴ γραπτὴ γλώσσα ἔχει τὸν κίνδυνο νὰ χάσῃ τὴ φρεσκάδα της καὶ τὴ ζωντανία τῶν εἰκόνων της καὶ νὰ κοκαλιάσῃ ὅσο δὲν πλουτίζεται καὶ δὲν ξαναγιώνει ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρὸ μὲ καινούρια λεξιλογικὰ στοιχεῖα ἀπὸ τὴν ἀστέρευτὴ πηγὴ τῶν λαϊκῶν ἰδιωμάτων.

Ἡ ἀντίληψη πὼς τὰ ἰδιώματα εἶναι χαλασμένα καὶ βάρβαρα ὡς πρὸς τὸ γλωσσικὸ τοὺς τύπο εἶναι καὶ ἀπὸ ἄλλη ἀποψὴ ἄτοπη. Ἡ βαθμιαία διαφοροποίηση μιᾶς ἀρχικῆς γλώσσας σὲ ἰδιώματα ἔχει γι' ἀποτέλεσμα—χωρὶς ν' ἀποκλείνεται ἄλλα ἀπ' αὐτὰ νὰ μένουν κατ' ἀρχὴν συντηρητικώτερα καὶ ἄλλα ὄχι—νὰ παρουσιάζῃ τὸ καθένα τους, συγκρινόμενο μὲ τ' ἄλλα καὶ μὲ τὸ ἰδίωμα πού ἀργότερα ἀνυψώθηκε σὲ γραπτὴ κοινή, ἄλλοτε τύπους ἀρχαϊκούς, λιγώτερο ἐξελιγμένους, καὶ ἄλλοτε πάλι τύπους νεωτερικώτερους, περισσότερο ἀλλαγμένους καὶ ἐπομένως «χαλασμένους», ὅπως φαντάζονται μερικοί. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ καὶ ἡ κοινὴ δημοτικὴ ἐνῶ συχνὰ μοιάζει συντηρητικὴ πλᾶι σὲ ἄλλα ἰδιώματα, πού συνηθίζουν λ.χ. τὸ κβαλάου ἢ τὸ κουαλῶ στὴ θέσῃ τοῦ κουβαλῶ, συχνὰ πάλι μεταχειρίζεται τύπους νεώτερους καὶ περισσότερο ἀλλαγμένους ἀπὸ τοὺς ἀντίστοιχους ἰδιωματικούς—ἔτσι λ.χ. τὰ ἰδιωματικὰ εἶναι, ἐνὶ γὰρ τὸ εἶναι, τὰ κυπριώτικα τυρίν, παιδίν, ἄππαρος (ἵππος—ἵππαρος) γιὰ τὸ τυρί, παιδί, ἄλογο, τὰ ποντικὰ ὀμμάτιν, ἀνακατοῦται, ποῖος ἔγκεν (ἦνεγκεν ἔφερε) ἀτά, μὴν κροῦς ἀτο κτλ.

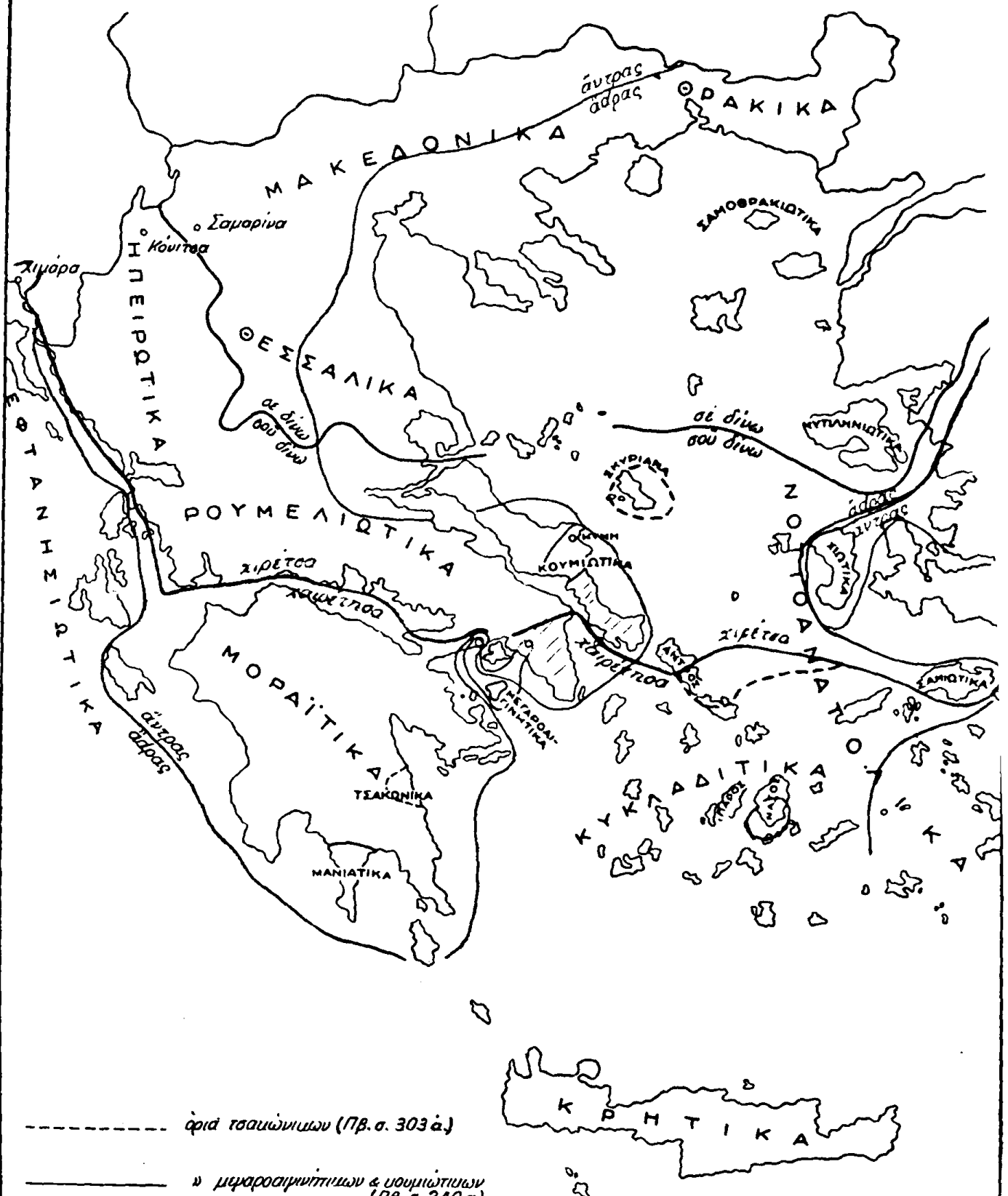
ΟΙ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΚΟΙΝΕΣ

86. — Σὲ ὅλη τὴ μεταχριστιανικὴ ἐποχὴ δὲν κατόρθωσε τὸ ἑλληνικὸ ἔθνος νὰ καθιερώσῃ γλώσσα κοινή, γραπτὴ καὶ προφορικὴ, θεμελιωμένη στὴ ζωντανὴ του λαλιά. Ἐμποδίστηκε ἀπὸ τὸ ἀρχαϊστικὸ ἰδανικὸ τοῦ ἀττικισμοῦ, πού κληρονόμησε καὶ τὸ νέο ἔθνος ἀπὸ τὸ Βυζάντιο. Οἱ λύσεις πού δοκιμάστηκαν στοὺς τελευταίους αἰῶνες καὶ πού ἀποτελοῦν ἓνα ἀπὸ τὰ κυριώτερα γνωρίσματα τῆς γλωσσικῆς ἱστορίας τῆς ἐποχῆς αὐτῆς, ξεχωρίζουν μὲ τὴ διαφορετικὴ τους θέσῃ στὸ ἀρχαϊστικὸ ἰδανικὸ ἢ μὲ τὸ θεμέλιωμά τους σὲ διαφορετικὴ προφορικὴ κοινή.

ΔΙΑΛΕΧΤΙΚΟΣ ΧΑΡΤΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

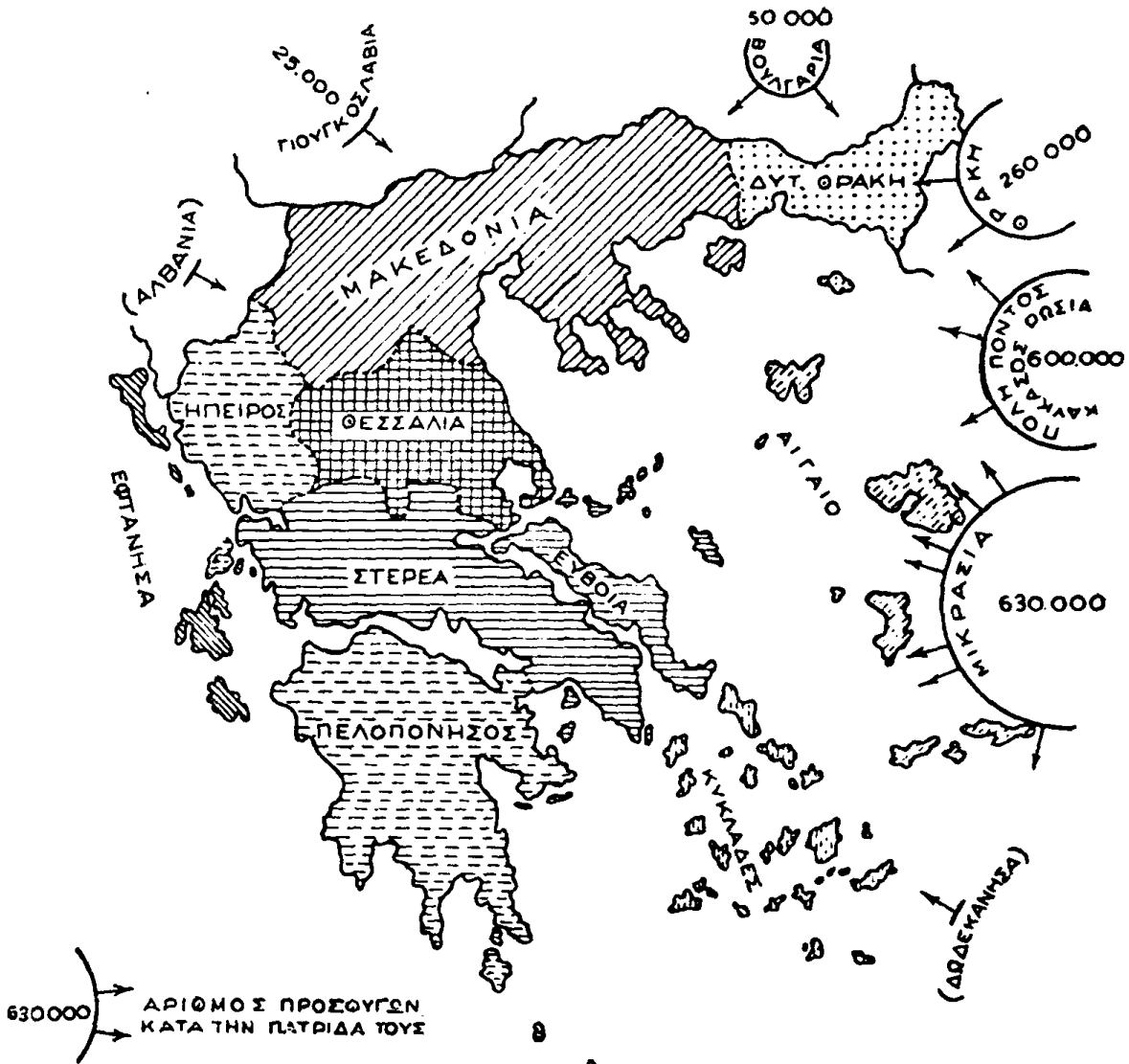
(Πβ. σ. 66α., σ. 233α.)

- ορία τσακωνικών (Πβ. σ. 303α.)
 - » μεγαροασιατιτικών & ισομωτικών (Πβ. σ. 240α.)
 - σε δίνω / σου δίνω (Πβ. σ. 66α.)
 - χαιρέτσα / χιρέτσα (Πβ. σ. 66α., 244α.)
 - άντρας / άδρας (Πβ. σ. 66α., 257)
- } *ισόγλωσσες*

Ο ΕΠΟΙΚΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ

ΑΡΙΘΜΟΣ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ ΚΑΤΑ 1000 ΚΑΤΟΙΚΟΥΣ ΣΕ ΚΑΘΕ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ

	452 ‰		70 ‰
	355 ‰		37 ‰
	193 ‰		26-27 ‰
	184 ‰		15.50 ‰
	88 ‰		

ΣΥΝΟΛΟ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ 1.560.000

87.—Οί προφορικές κοινές.—“Ἡδη πρὶν πέσῃ ἡ Πόλις καὶ καταλυθῇ τελειωτικὰ τὸ Βυζαντινὸ κράτος πρέπει νὰ ὑποθέσωμε πῶς ἀπὸ τὰ διαμορφωμένα τότε νέα ἰδιώματα (§ 41) εἶχαν ἀρχίσει νὰ δημιουργοῦνται στὰ μεγαλύτερα πολιτικά, ἐκκλησιαστικά καὶ γεωγραφικὰ κέντρα τῶν ἐπαρχιῶν προφορικές κοινές, ἔτσι στὴν παλιὰ Ἑλλάδα, στὴ βόρεια, σὲ διάφορα νησιά, στὴν Κύπρο, στὴ Μικρὴ Ἀσία. Στὸ 16. αἰ. ὑπάρχει μιὰ τέτοια κοινὴ στὸ Ἡράκλειο τῆς βενετοκρατημένης Κρήτης καὶ ἀργότερα ἄλλες στὰ μεγαλύτερα κέντρα τοῦ τουρκοκρατημένου Μοριῦ, μὲ τὸν καθαρῶτερο καὶ πιὸ εὐκολοκίνητο πληθυσμὸ, στὴν Τρίπολι, στὸ Ναύπλιο καὶ ἄλλοῦ, στὸ Μεσολόγγι καὶ στὰ Γιάννενα, στὴν Πόλις καὶ στὴ Σμύρνη.

88.—Στὸ 19. αἰ. δυναμώνουν σιγὰ σιγὰ οἱ διάφορες κοινές τοῦ ὑπόδουλου ἑλληνισμοῦ καὶ τῶν ἀγγλοκρατημένων Ἐφτάνησων, παίρνει ὅμως ξεχωριστὴ θέση ἡ κοινὴ τῆς ἐλεύθερης Ἑλλάδας.

Τὸ νεοσύστατο βασίλειο μέσα στὰ στενὰ ἀκόμη γεωγραφικὰ σύνορα—τὰ Ἐφτάνησα προσαρτήθηκαν μόλις στὰ 1864 καὶ ἡ Θεσσαλία στὰ 1881, ἐνῶ λείπει ἀκόμη ἡ Κρήτη καὶ ἡ βόρεια Ἑλλάδα—παρουσιάζει σημαντικὴ διαλεχτολογικὴ ὁμοιογένεια. Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ἡ ἐξασφαλισμένη πιά πολιτικὴ ἐνότητα τοῦ ἐλεύθερου κράτους καὶ ἡ ἐντονώτερη κοινωνικὴ ζωὴ καὶ ἐπικοινωνία τῶν ὁμογλώσσων δυναμώνουν τὴν ἀνάγκη καὶ ἐπιταχύνουν τ' ὠρίμασμα μιᾶς κοινῆς γλώσσας, γιὰ τὴ συνεννόηση ὅλων ἐκείνων πού καὶ ἀπ' ἔξω ἀπὸ τὰ σύνορά του συγκεντρώνονται στὴν πρωτεύουσα, τὴ Σύρα καὶ ἄλλα κέντρα.

Ἔτσι ξεκαθαρίζεται περισσότερο καὶ ἀπλώνεται ὁ τύπος τῆς νέας κοινῆς, πού θεμελιωμένος στὸ πελοποννησιακὸ ἰδίωμα ἀκτινοβολεῖ τώρα καὶ ἀπὸ τὴ νέα πολιτικὴ καὶ πνευματικὴ πρωτεύουσα τοῦ ἑλληνισμοῦ.

Τὸ παλιὸ τοπικὸ ἀθηναϊκὸ ἰδίωμα (Κ 6), πού συνηθιζόταν ἀκόμη στὶς ἀρχές τοῦ 20. αἰ., παύει νὰ μιλιέται. Ἀλλὰ ὁ πληθυσμὸς τῆς νέας πρωτεύουσας, πού αὐξάνει γοργὰ μὲ ὅσους συγκεντρώνονται σ' αὐτὴν ἀπ' ὅλα τ' ἄλλα κέντρα καὶ τὰ πέρατα τοῦ ἑλληνισμοῦ (Πόλις, Σμύρνη, Μακεδονία, Κέρκυρα κτλ.), παρουσιάζει

ἀκαταστάλαχτες ἐν μέρει ἐπιδράσεις γλωσσικῆς ἀπ' ἄλλοῦ (θὰ σὲ δείξω, λέγουνταν, ἐρχούμαστε), ἐνῶ καὶ μερικώτερες μικρο-παραλλαγές μοραϊτικῆς δὲν ἰσοπεδώθηκαν ἐντελῶς (ἤμανα, ἦσαν-τε), καὶ ἔτσι δὲν ἀποχτήθηκε ἀπόλυτη ὁμοιογένεια.

Στὴ διαμόρφωση καὶ ἐπικράτηση τῆς νέας αὐτῆς κοινῆς, πανελληνίας πιά, ἐπιδρᾷ ἀνασχετικὰ ὁ καθαρισμὸς τῆς γραπτῆς γλώσσας, θεμελιωμένης σὲ διαφορετικὴ βάση (§ 106, 116).

Ἡ πελοποννησιακὴ αὐτὴ κοινὴ ἔχει καὶ ἓνα σημαντικὸ πλεονέκτημα. Γεννημένη στὴν καρδιὰ τῆς παλιᾶς Ἑλλάδας καὶ ἔχοντας ἔτσι μὲ τὴν κεντρικὴ γεωγραφικὴ τῆς θέσης διάμεσο γλωσσικὸ τύπο ἀνάμεσα στὰ γύρω τῆς ἰδιώματα, τῆς Ρούμελης καὶ τῶν δυτικῶν, νότιων καὶ ἀνατολικῶν νησιῶν, παρουσιαζόταν ἀπὸ πρὶν σὰ διάμεσος συμβιβαστικὸς τύπος στὶς γλωσσικῆς τους διαφορές. Καὶ ἀκόμη, μὲ τὸ νὰ παραμείνη, ἀντίθετα μὲ τὰ βόρεια καὶ τὰ νοτιανατολικά ἰδιώματα (§ 68), συντηρητικώτερη στὴ φωνητικὴ τῆς, παρουσιάζει τὴ μικρότερη δυνατὴ διαφορὰ ἀπὸ τὴν ἀρχαία γλῶσσα.

ΟΙ ΓΡΑΠΤΕΣ ΚΟΙΝΕΣ

α) ΕΠΟΧΗ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ (1453 - 1828)

89.—Στὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς ὁ ἀρχαϊσμός, σὲ ὅλη του ἀκόμη τὴν ἀνθιση, δυσκολεύει τὴν καλλιέργεια μιᾶς νέας κοινῆς, ὅσο καὶ ἂν ἡ ἀνάγκη τῆς φανερόνεται ἐπιταχτικὴ ὅσο ποτὲ πρὶν. Πολλοὶ λόγιοι, προπάντων στοὺς πρώτους αἰῶνες, ἐξακολουθοῦν νὰ γράφουν τὸ ἀρχαϊκὸ ἰδίωμα τῶν Βυζαντινῶν καὶ τῆς ἐκκλησίας (Κ7). Στὴν τουρκοκρατημένη Ἑλλάδα γίνεται κάποια προσπάθεια νὰ γραφῆ ἡ νέα γλῶσσα ἀλλὰ περισσότερο ἀναζητιέται ἐμπειρικὰ κάποια συμβιβαστικὴ λύση μὲ ἀξεκαθάριστη γραμματικὴ βάση. Μόνο στὴν Κρήτη, ἀπὸ καιρὸ βενετοκρατημένη καὶ ἔξω ἀπὸ τὴν πολυαίωνα βυζαντινὴ ἐπίδραση καὶ ἄμεση ἐκκλησιαστικὴ ἐξάρτηση, σπάζει ἡ μεσαιωνικὴ παράδοση ἀποφασιστικά.

90.— Α) Ἀνακάλυψη τῆς μητρικῆς γλώσσας. Πρῶτο κήρυγμα καὶ καλλιέργεια. Σοφριανός (16. αἰ.). — Οἱ πρῶτες προσπάθειες γιὰ νὰ γραφῆ ἡ νέα γλώσσα στὴ σύγχρονή της βάση παρουσιάζονται στὸ 16. αἰ. Ὁ Κερκυραῖος Νικόλαος Σοφριανός, παπὰς στὴ Βενετία, μέσα στὴ γενικὴ περιφρόνηση τῆς ζωντανῆς λαλιᾶς τοῦ σκλαβωμένου ἔθνους, ὀδηγημένος ἀπὸ τὸν πόθο νὰ βοηθήσῃ τὴν ἐκπαιδευτικὴ καὶ κοινωνικὴ ἀναγέννηση καὶ τὴν ἐθνικὴ προκοπή, ἀνακαλύπτει τὴ μητρικὴ γλώσσα καὶ τὴ σημασίαν της, κηρύσσει τὰ δίκαιά της καὶ ζητεῖ νὰ συνταχτῆ ἡ ἄγραφη Γραμματικὴ της καὶ τὸ Λεξικόν της, πού θὰ κλείσῃ μέσα του τὸ ἀπέραντο δάσος τῶν λέξεων. Ὁ ἴδιος ἀναπτύσσει ὀλόκληρο γλωσσοεκπαιδευτικὸ πρόγραμμα καὶ ἐπειδὴ εἶναι «καιρὸς ν' ἀφήσωμεν τὰ προοίμια καὶ νὰ πιάσωμεν τὸ ἔργον» συντάσσει τὴ Γραμματικὴ τῆς δημοτικῆς, τὴν πρώτη νεοελληνικὴ γραμματικὴ (1540 περίπου), πού δημοσιεύτηκε πρώτη φορά πολὺ ἀργότερα, στὰ 1870, ἀπὸ τὸ γάλλο νεοελληνιστὴ Ἐ. Legrand (M 5).

Ὁ Σοφριανός δὲν κατορθώνει νὰ γράψῃ ἀκόμη τὴ δημοτικὴ ἀρκετὰ καθαρὰ, οὔτε συνήθως καὶ οἱ λιγοστοὶ ἄλλοι πρόδρομοι τοῦ δημοτικισμοῦ πού ὡς τὰ 1800 ἀκολουθοῦν τὰ ἔχνη του. Ἰδιαίτερη θέση παίρνουν στὴν προσπάθεια αὐτὴ μερικοὶ ἱερωμένοι, πού φροντίζουν νὰ μεταφραστῆ στὴ νέα γλώσσα ἡ Νέα Διαθήκη (K 8, M 7).

91.— Β) Ἡ κοινὴ τῆς κρητικῆς λογοτεχνίας (16.—17. αἰ.). Ὅ,τι ἐνίωσε καὶ ζήτησε ὁ Κερκυραῖος Σοφριανός, πού ζώντας στὸ ἐξωτερικὸ φωτίστηκε ἀπὸ τὸ παράδειγμα τῶν ξένων λαῶν, ἔμεινε χωρὶς σχεδὸν ἀπήχηση καὶ ἐφαρμογὴ στὴν τουρκοκρατημένη Ἑλλάδα, ὅπου βασιλεύει ἡ βυζαντινὴ παράδοση. Ἡ γλωσσικὴ χειραφέτηση ὡστόσο πραγματοποιεῖται λίγο ἀργότερα μὲ τὴν κρητικὴ λογοτεχνία. Αὐτὴ μᾶς δίνει, ἂν παραβλέψωμε τίς πρῶτες ἀνάλογες προσπάθειες ἀπὸ τοὺς τελευταίους βυζαντινοὺς αἰῶνες στὴν Κύπρο (§ 41), τὴν πρώτη νεοελληνικὴ κοινὴ γραπτὴ γλώσσα μὲ τὴν εὐοίωνη καλλιέργειαν τοῦ ιδιώματος τῆς ἀνατολικῆς Κρήτης.

Σ' αὐτὴν εἶναι γραμμένα ἡ Θυσία τοῦ Ἀβραάμ, ἡ Ἐρωφίλη, ὁ Ἐρωτόκριτος, καὶ σ' αὐτὴ γράφεται καὶ ἡ λογοτεχνία τῆς Δυτ. Κρήτης ἢ ἐπηρεάζεται ἀπ' αὐτὴ (Κ 9).

Πρώτη φορά ξεθάβεται στὰ λογοτεχνήματα αὐτὰ ἀπὸ τῆ μεσαιωνικῆ περιφρόνηση ἢ νέα γλώσσα καὶ μὲ συστηματικὴ καλλιέργεια ἀναδείχεται σ' ἔργα μὲ κάποια λογοτεχνικὴ ἀξία. Τὸ κρητικὸ ἰδίωμα διαμορφώνεται σὲ καλλιτεχνικὸ ὄργανο καὶ ὑψώνεται σὲ φιλολογικὴ γλώσσα. Ἀλλὰ τὸ ἀνθισμα τῆς κρητικῆς λογοτεχνίας σταματᾷ ἔξαφνα μὲ τὴν κατάκτηση τῆς Κρήτης ἀπὸ τοὺς Τούρκους (1669), πὺ εἶχε γι' ἀποτέλεσμα καὶ ἓνα γενικώτερο πνίξιμο τῆς πνευματικῆς τῆς ζωῆς. Ἀλλιῶς θὰ δημιουργόταν μιὰ ἀπὸ τίς κυριώτερες προϋποθέσεις γιὰ νὰ διαμορφωθῆ νεοελληνικὴ ἐθνικὴ κοινὴ.

92.—Γ) Ἡ καθαρεύουσα. Ἀναζήτηση καὶ πρώτοι πειραματισμοὶ (16.—18. αἰ.).—Στὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς γεννήθηκε καὶ ἡ καθαρεύουσα σὰ συμβιβασμὸς καὶ διέξοδος ἀπὸ τὴν ἀντινομία τῆ δημιουργημένη μὲ τὸν ἀρχαϊσμό. Παριστάνει τὴν προσπάθεια νὰ ἐξοικονομηθῆ μὲ κάποιο τρόπο τὸ ἀλύγιστο ἰδανικὸ τοῦ ἀρχαϊσμοῦ μὲ τὴν ἀνάγκη νὰ χρησιμοποιηθῆ γιὰ τὴν καθημερινὴ χρῆση καὶ παιδεία σὰν ὄργανο ἐκπολιτιστικὸ ἓνα ἰδίωμα πιὸ συγχρονισμένο, μὲ λιγώτερο χτυπητὲς διαφορὲς ἀπὸ τὴ ζωντανὴ γλώσσα, τόσο διαφορετικὴ πιά ἀπὸ τὴν ἀρχαϊστικὴ τῶν Βυζαντινῶν.

Στὴν ἀρχὴ δοκιμάζονται ἐμπειρικὰ ποικίλα ἀνακατώματα, διαφορετικὰ κατὰ τοὺς συγγραφεῖς, κάποτε καὶ κατὰ τὸν ἴδιον συγγραφέα, σὲ ἄνισα ἀρχαϊκὲς βάσεις, συχνὰ ἀκαλαίσθητα, ὅπου δὲ λείπουν καὶ τὰ διαλεχτικὰ ἢ μὲ τὸ παραπάνω λαϊκὰ στοιχεῖα, πλάι σὲ ἀρχαϊσμοὺς ἀχώνευτους, ἔτσι πὺ νὰ λείπη κάθε γραμματικὴ ὁμοιομορφία καὶ ἐνότητα. Τὴν προσπάθεια αὐτὴ ἀκολουθεῖ ἀπὸ τὸ 17.αἰ. καὶ ἡ ἐκκλησία ἐγκαταλείποντας τὴν ἀρχαϊκὴ τῆς παράδοση (Κ 10).

Ἦταν ἄλλωστε ἀδύνατο νὰ βρεθῆ γραμματικὴ βάση ἀντικειμενικὴ καὶ πάγια γιὰ μιὰ γλώσσα διάμεση, ἀφοῦ γραμματικὴ, ἔκφραση ἐνὸς γλωσσικοῦ συστήματος, ἔβγαινε ἀπὸ τὴ νέα γλώσσα, ὅπως ἔβγαινε καὶ ἀπὸ τὴν ἀρχαία, δὲν ἦταν ὅμως δυνατὸ νὰ δη-

μιουργηθῆ ἀπὸ τὸ γραμματικὸ ἀνακάτωμα, καὶ μάλιστα ἀπὸ πρὶν, δυὸ διαφορετικῶν γραμματικῶν.

Γενικὰ ἡ γλῶσσα αὐτῆ, μισοαρχαϊκῆ μὲ ὅλες τὶς ἀντίθετες ἀπαρχές, νεωτερίζει συχνὰ ἀπὸ τὴν ἀνάγκη τῶν πραγμάτων στὸ λεξιλόγιο καὶ στὴ σύνταξη, τὴν ἐσωτερικὴ ὑφή, τὴ διατύπωση, ἀρχαίζει ὅμως στὴ φωνητικὴ καὶ στὸ τυπικόν, ἐγκαταλείποντας μόνον συνήθως ἐκείνους τοὺς τύπους, ποὺ εἶχαν λείψει ἀπὸ τὴ ζωντανὴ γλῶσσα μαζί μὲ κάποια συνταχτικὴ λειτουργία, ἔτσι τὴ δοτικὴ, τὴν εὐκτικὴ, τοὺς μονολεχτικοὺς ρηματικοὺς τύπους.

93.— Ἡ κρίσιμη τριανταετία καὶ τὸ πρώτο ξύπνημα. (1789—1821).—Λίγες δεκαετίες πρὶν ἀπὸ τὴν Ἐπανάσταση παρουσιάζεται στὴν πνευματικὴ ἱστορία τοῦ ἔθνους μιὰ κρίσιμη ἐποχὴ. Μὲ τὸ ἐμπόριο καὶ μὲ τὸ ναυτικὸ ἡ ἀστικὴ τάξη πλούτισε. Ἡ παιδεία στοὺς τελευταίους αἰῶνες ἄρχισε νὰ ξαναδιαδίδεται. Δυναμώνει ἡ συνείδηση γιὰ τὴν ἐθνικὴ ἐνότητα καὶ τὸ ἔθνος φαίνεται νὰ ἐτοιμάζεται ν' ἀφήσῃ τὸν πνευματικὸ του μεσαιῶνα. Μὲ τὴ διάδοση τῆς τυπογραφίας πολλαπλασιάζεται ὁ ἀριθμὸς τῶν βιβλίων, ἡ λειτουργία καὶ σημασία τῆς γραπτῆς γλώσσας γίνεται πιὸ συνειδητὴ καὶ αὐξάνουν οἱ μεταφράσεις ἐκλαϊκευτικῶν καὶ ἐπιστημονικῶν βιβλίων. Τὸ κέντρο τοῦ ἐνδιαφέροντος τῶν πνευματικῶν ὁδηγῶν τοῦ ἔθνους παίρνει τὸ ζήτημα ποιά γλῶσσα πρέπει νὰ καλλιεργηθῆ γιὰ ἐθνικὴ γραπτὴ καὶ προφορικὴ καὶ οἱ ὡς τώρα προσπάθειες γίνονται πιὸ συστηματικὲς καὶ προγραμματικὲς.

Τὸ γλωσσικὸ φωτισμὸ βοηθεῖ τώρα καὶ ἓνα ἄλλο περιστατικόν: Μὲ τὶς νεοσύστατες ἑλληνικὲς παροικίαι σὲ διάφορες πόλεις τῆς Εὐρώπης καὶ τοὺς νέους ποὺ σπουδάζουν ἐκεῖ γεννιέται στενότερη ἐπαφὴ μὲ τὸν εὐρωπαϊκὸ πολιτισμὸ καὶ γίνονται γνωστὲς οἱ γλωσσικὲς συνθῆκες τῆς μεταμεσαιωνικῆς Εὐρώπης, ποὺ ἔχει πιά καθιερώσει στὴ θέσῃ τῶν λατινικῶν τὶς ἐθνικὲς γλώσσες.

Οἱ σχετικὲς συζητήσεις ἐγκαινιάζονται μὲ τὴν ἀλληλογραφία ποὺ ἀνταλλάσσουν ὁ δημοτικιστὴς Δημητράκης Φωτιάδης Καταρτζῆς μὲ τὸν ἀρχαϊστὴ Λάμπρο Φωτιάδη, σοφὸ ἑλληνιστὴ καὶ διευθυντὴ ἀνώτερης σχολῆς, τῆς «Αὐθεντικῆς Ἀκαδημίας» στὸ Βουκουρέστι (1789) (M 7).

94.—Ὁ πρῶτος δημοτικισμὸς.—Πλάι σὲ μερικοὺς ποὺ μεταχειρίζονται ἀρκετὰ ἀπλή γλῶσσα (Ρήγας: Σχολεῖον τῶν ντελικάτων ἐραστῶν, μετάφρ.) παρουσιάζονται τώρα, σὰ μιὰ ομάδα, λίγοι πάντα ἀλλὰ διαλεχτοὶ καὶ ἀφθονώτεροι παρά ὡς τότε οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ δημοτικισμοῦ. Εἶναι ἱερωμένοι καθὼς ὁ ἱεροδιάκονος Γρηγόριος Κωνσταντάς καὶ ὁ ἱερομόναχος Δανιὴλ Φιλίπιδης, ὁ φιλόσοφος καὶ σχολάρχης Ἀθανάσιος Ψαλλίδας, οἱ πρῶτοι ποιητὲς τῆς νέας Ἑλλάδας Ἀθανάσιος Χριστόπουλος, Γιάννης Βηλαράς, καὶ λίγο ἀργότερα ὁ Διονύσιος Σολωμὸς.

Διαπιστώνουν αὐτοὶ πὼς ὑπάρχει διαμορφωμένη ἡ γλῶσσα τοῦ νέου ἔθνους, μὲ τὸν κοινὸ τῆς τύπο. Μὲ προγραμματικὲς ἰδέες ζητοῦν νὰ καλλιεργηθῇ, νὰ πλουτισθῇ καὶ νὰ καθιερωθῇ στὴν παιδεία, στὴ λογοτεχνία καὶ στὴν ἐπιστήμη, σύμφωνα μὲ ὅ,τι ἔκαμαν οἱ ἄλλοι πολιτισμένοι λαοὶ καὶ οἱ ἀρχαῖοι. Διακηρύσσουν πὼς ἡ ἐθνικὴ ἀναγέννηση δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ πετύχη ὅσο δὲ θεμελιώνεται στὴ ζωντανὴ τὴ γλῶσσα. Μὲ πλούσια ἐπιχειρήματα ἀντιμάχονται τὸν ἀρχαϊσμὸ τῶν ὀπαδῶν τῆς ἀττικίζουσας γλώσσας εἴτε μιᾶς γλώσσας διορθωμένης τάχα καὶ «μακαρονικῆς». Καὶ τονίζουν πὼς ἄλλο γλωσσικὴ καλλιέργεια καὶ πλουτισμὸς λεξιλογικὸς καὶ ἄλλο ἐξαρχαϊσμὸς λεξιλογικὸς καὶ γραμματικὸς.

Ὅλοι αὐτοὶ γράφουν τὴ δημοτικὴ, μὲ ἰδιωτισμοὺς κάποτε, στὴν ἀρχὴ τουλάχιστο, μὲ ἀρκετοὺς ἀρχαϊσμοὺς ἀλλὰ προσεχτικώτερα καὶ συστηματικώτερα παρά ὡς τότε, καὶ μὲ κάποια παράδοση. Καὶ ὀδηγημένοι ἀπὸ τὴν πραχτικὴ ἀνάγκη ἀρχίζουν νὰ τὴ μελετοῦν. Ἐρευνοῦν πῶς γεννήθηκε, τὴ συσχετίζουν μὲ τὴν ἀρχαία γλῶσσα, ἐξωτερικὰ ἀκόμη, εἶναι ἀλήθεια, καὶ ἀνιστόρητα (αἰολοδωρικὴ θεωρία), ἐνδιαφέρονται γιὰ ἔτυμολογικὰ καὶ ὀρθογραφικὰ ζητήματα καὶ συντάσσουν γραμματικὲς ἐργασίες γιὰ τὴ νέα γλῶσσα (Χριστόπουλος, Βηλαράς) (Κ 8, Μ 8, Σ 13).

Ἡ «ἰδέα» αὐτὴ, νὰ καθιερώσῃ τὸ ἔθνος τὴ μητρικὴ του γλῶσσα, ὄριζε, καθὼς παρατήρησε ἓνας σύγχρονος, τὸ σημαντικώτατο σταθμὸ τοῦ νεοελληνικοῦ πολιτισμοῦ, «προσδιορίζει καὶ εἰς ἡμᾶς τὴν σημαντικωτάτην ἐποχὴν τῆς καλλιεργείας μας».

95.—Ἡ καθυπερτέρηση τοῦ ἀρχαϊσμοῦ.—Στὸ πρόγραμμα ὡστόσο αὐτὸ τοῦ δημοτικισμοῦ ἀντιτάσσεται ὁ ἀρχαϊσμός μετὰ τὰ ἐπιχειρήματά του, τὴ νοοτροπία του καὶ τοὺς βαθύτερους λόγους, πού τὸν κάνουν ἀκαταγώνιστο καὶ ἔπειτα ἀπὸ δυὸ χιλιάδες χρόνια, ἐμποδίζοντας καὶ τώρα, στὴν καταλληλότετη στιγμή, τὸ νεαρὸ ἔθνος νὰ βρῇ τὴ γλώσσα του καὶ τὸν ἑαυτό του καὶ νὰ ἐγκαινιάσῃ νέα ζωὴ παιδείας, προκοπῆς καὶ πολιτισμοῦ.

Οἱ κεντρικὲς ἰδέες τῶν ἀρχαϊστῶν εἶναι πῶς μόνη γλώσσα γιὰ Ἕλληνας εἶναι ἐκείνη πού τοὺς ἀνήκει, τὰ ἑλληνικά, δηλ. τ' ἀρχαῖα. Ἡ γλώσσα τοῦ ἔθνους, χαλασμένη, χυδαία καὶ βάρβαρη, μοιρασμένη σὲ ἰδιώματα καὶ χωρὶς γραμματικὴ, εἶναι ἀνίκανη νὰ ἐκφράσῃ τέχνες καὶ ἐπιστῆμες. «Τοῖς γὰρ ἐν ὕφει χυδαίῳ παρενυφασμένοις ἐγκομβουμένοι φιλοσοφικοῖς λεξιδίοις, αὐτοῦ μονονουχί τοῦ τῆς γνώσεως ὕψους τῇ κεφαλῇ ψαύειν εἰκόασι, καὶ φιλοσοφοῦντες ἀπαιδεύτως, ἀνοηταίνουσι νεανικῶς» (Εὐγέν. Βούλγαρις 1760). Πιστεύουν πῶς τὸ ἑλληνικὸ ἔθνος, πού ξέπεσε μετὰ τὶς ἱστορικὲς του περιπέτειες ἀπὸ τὸν ἀρχαῖο πολιτισμό, ἔχασε τὴν πραγματικὴν του γλώσσα ἀπὸ ἀμάθεια, καὶ ἔτσι ξέπεσε καὶ πνευματικὰ καὶ ἠθικά. Τ' ἀρχαῖα ὅμως ἑλληνικά δὲν ἔπαυσαν νὰ ὑπάρχουν, καὶ γιὰ ν' ἀναγεννηθῇ ὁ ξεπεσμένος καὶ ἀμόρφωτος λαὸς καὶ νὰ ξαναποχτήσῃ τὸν ἀρχαῖο πολιτισμό καὶ τὴν προγονικὴν δόξα, εἶναι ἀνάγκη πρὶν ἀπ' ὅλα νὰ μείνῃ πιστὸς στὴν ἀρχαία γλώσσα, «ἔχεσθαι κτήματος, ὃ ζηλωτοὺς ποιήσει ἡμᾶς» (Κομμητᾶς 1800), καὶ νὰ ξαναδώσῃ στὴ γλώσσα πού μιλεῖ τὸ «οἰκειὸν κάλλος» (Δάρβαρις 1806) μετὰ τὸν ἐξαρχαϊσμό της.

«Συμφέρεται, ὦ ἄνδρες Ἕλληνας, συμφέρεται νὰ πλησιάζωμεν εἰς τοὺς Ἕλληνας, ὅτι Ἕλληνας ἐσμέν· καὶ οὐδεὶς ἀφαιρήσεται τοῦτο τὸ προτέρημα ἀφ' ἡμῶν· συμφέρεται λέγω νὰ πλησιάζωμεν πρὸς ἐκείνους κατὰ τε τὰ ἄλλα, καὶ μάλιστα εἰς τὴν γλῶσσαν· ἐπειδὴ ἄνευ τῶν ἄλλων δὲν ἀφαιρούμεθα τὸ Ἕλληνας εἶναι· μετὰ δὲ τῆς γλώσσης στερούμεθα καὶ ἐκεῖνο· ὅθεν καὶ οὕτως ἢ πρὸς ἐκείνους ἀναδρομὴ ἀναγκαία ἡμῖν ἐστίν» (Νεόφ. Δούκας 1814).

96.—Οἱ βαθύτεροι λόγοι, πού βοηθοῦν τὸν ἀρχαϊσμό

νὰ ἐπικρατήσῃ εἶναι πολλαπλοί, οὐσιαστικοί καὶ ψυχολογικοί— γλωσσικοί, ἐκπαιδευτικοί, κοινωνικοί, φυλετικοί.

Ἡ φυλὴ δὲν κατόρθωσε ν' ἀρχίσῃ τὴν ἀναγέννησίν της, τέχνη καὶ ἐπιστήμη εἶναι ἀκόμη στὰ σπάργανα. Ἔτσι ὁμῶς γίνεται δυσκολώτερο νὰ σπάσῃ ἢ παράδοσῃ τῶν ἀρχαίων τύπων, κατοχυρωμένων ἀπὸ τὴν αἴγλη φιλολογίας μοναδικῆς.—Ἡ πνευματικὴ ζύμωσις κοινωνίας ἀνεξέλιχτης καὶ ἀσυγχρόνιστης, ποὺ γίνεται μέσα στὴν ἀντίθεσιν μὲ τὸν ξένο κατακτητὴ, κηδευμονεῦεται ἀπὸ τὸ συντηρητισμὸ τῶν συνεχιστῶν τῆς μεσαιωνικῆς ὀλιγαρχίας καὶ τῆς ἐκκλησίας. Αὐτοὶ κατευθύνουν τὴν παιδεία καὶ δυσκολεύονται νὰ ξεχωρίσουν τὴ λαλιὰ τοῦ ζωντανοῦ ἔθνους ἀπὸ τὴν πατροπαράδοτη ἐκκλησιαστικὴ γλῶσσα. Ἡ γλῶσσα εἶναι «τὸ μόνον ἀνεκτίμητον λείψανον τῆς ἀρχαίας μας εὐγενείας, ἢ θεία παρακαταθήκη τῆς θείας μας ἐκκλησίας» (Οἰκονόμου).—Ἡ παιδεία, ἀρχαϊστικὴ πάντα, ἀριστοκρατικὴ καὶ στὴ βάση της ἐκκλησιαστικὴ, δικαιωνίζει τὴν περιφρόνησιν τῆς μητρικῆς γλῶσσας, καὶ τῆς «χυδαϊκῆς ἀμαθείας».—Μὲ τὸ ζωντάνεμα τῆς ἀρχαίας γλῶσσας προσδοκοῦν πὼς θὰ ξαναζωντανέψῃ ὁ ἀρχαῖος πολιτισμὸς καὶ πὼς θὰ βοηθήσουν προθυμότερα τὴν ἀπελευθέρωσιν οἱ φιλέλληνες, ποὺ καὶ αὐτοὶ συχνὰ περίμεναν ἀνιστόρητα τὴν ἀνάστασιν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδας.

Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος δὲ διακόπηκε ποτέ, καθὼς εἶχε γίνῃ στὴ Δύση, ἡ ἐθνικὴ καὶ γλωσσικὴ παράδοσις, οὔτε νωρίτερα οὔτε στὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς (γιὰ τὴν Κρήτη βλ. § 91).—Ἡ ζωντανὴ γλῶσσα, συντηρητικὴ καθὼς δείχτηκε, καὶ μὲ ἀκαθόριστα γιὰ τοὺς περισσότερους τὰ ὅρια τῆς πρὸς τὴν ἀρχαία, παρουσίαζε λίγες σχετικῶς διαφορὰς ἀπ' αὐτή.—Ἡ ἔξαφνη ἀνάγκη νὰ χρησιμοποιηθῇ σὲ κάθε εἶδος λόγου τὴν ἔβρισκε ἐντελῶς ἀκαλλιέργητη καὶ ἡ ἀποκατάστασις τῶν ἀρχαίων τύπων φαινόταν, σ' ἐποχὴ καὶ γιὰ τὴ Δύση ἀκόμη ἀγλωσσολόγητη, σὰν ἀσήμαντη καὶ πραγματοποιήσιμη.

Ἔτσι ὁ πρῶτος δημοτικισμὸς, ποὺ ἀντίκρισε σωστὰ τὸ πρόβλημα τῆς κοινωνικῆς ἀνάπλασης καὶ ἐθνικῆς ἀναγέννησης μὲ σύμβολο καὶ ἀφετηρία, καθὼς εἶχε γίνῃ καὶ στὴ Δυτικὴ Εὐρώπη, τὴν καλλιέργειαν τῆς ἐθνικῆς γλῶσσας, ἀδιανόητος καὶ χωρὶς

ἀπήχηση, ἔσβησε γρήγορα μέσα στίς εἰρωνεῖες γιά τή γλώσσα «τῶν πακάληδων τῆς Ζαγοραῖας» καί τήν περιφρόνηση ἐνός ἀνιστόρητου ρομαντικοῦ ψευτοκλασικισμοῦ. Καί αὐτός ἔμενε πιά ἔτσι ἐλεύθερος νά ἐπιζητήσῃ μιὰ ἐξωτερική ἀναβίωση ἀκαθόριστων στοιχείων τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ μέ τὸ φετιχιστικὸ ἐξαρχαϊσμὸ τῆς γραπτῆς γλώσσας ἀντὶ νά ἐπιδιώξῃ μιὰ ἐσωτερική καλλιέργεια, ψυχική καί πνευματική, θεμελιωμένη στὸ σεβασμὸ τῆς μνηστρικής γλώσσας καί αὐτῆς τὴν καλλιέργεια καί τὸ πλουτισμό.

97.—Γιὰ τὸν τρόπο ποὺ θὰ ξαναζωντάνευε ἡ ἀρχαία γλώσσα ἢ ποὺ θὰ ξαναπλησίαζε ἡ νέα πρὸς αὐτὴ δὲ συμφωνοῦσαν ὄλοι. Ἀλλὰ καί οἱ ιδέες τους φαίνονται ἀρκετὰ μπερδεμένες, ἀξεκαθάριστες καί ἀπλοϊκές. Τὴν ἀρχαία γλώσσα δὲν τὴ λογάριάζαν καλὰ καλὰ νεκρή, ἀλλὰ καί οἱ διαφορὲς τῆς ἀπὸ τὴ νέα λογαριάζονταν ἀσήμαντες, μιὰ καί ἡ γλώσσα ἦταν, καθὼς πίστευαν, ἡ ἴδια. Οἱ βασιμώτερες καί σχετικὰ λογικώτερες ἐλπίδες στηρίζονταν ὡστόσο στὴ γραπτὴ γλώσσα, γιὰ ὅσους δὲν τὴ ξεχώριζαν ἀπὸ τὴ μιλημένη, καί στὸ ἔργο τοῦ σχολείου, ποὺ θὰ μπορούσε, ἔλπιζαν, νά ξαναδώσῃ ζωή, σὲ γλώσσα πραγματικὰ νεκρή, μαζὶ μέ τὸ τυπικὸ καί τὴ σύνταξή τῆς.

«Εἶ γε ἐν ἅπασι τοῖς σχολείοις τοὺς διδασκάλους ἀπαιτοῖεν, ὥστερ τὸ διδάσκειν ἐπιμελῶς τοὺς μαθητάς, οὕτω καί τὸ προῖσθαι τὴν Ἑλλάδα φωνήν, μάλιστα δέ, ὅπερ καί κάλλιστον, εἶ γε αὐτοὶ οἱ διδάσκοντες τοῦτο ποιῆσαι φιλοτιμήσαιντο» (Κομμητάς, Πρακτικὴ γραμματικὴ 1800).—«Νὰ συνηθίζονται οἱ νέοι ἐν τοῖς σχολείοις νά ὀμιλῶσιν ἑλληνιστί, ἰμάτιον, χιτῶν, πῖλος, ὑπόδημα, ἀναξυρίς, περισκελὶς, ζώνη, κλίνη, κιβώτιον, διδάσκομαι παρὰ σοῦ, δός μοι φαγεῖν. Διὰ τῆς γραφίδος οὐδ' αὐτὸ τὸ ὁποῖον ζητοῦσιν οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Κοραῆ κατορθωθήσεται. Γράψον μυριάκις χύτρα, δὲν θέλεις δυναθῆ νά ἐκριζώσῃς τὸ ἐμπεπηγμένον βαθέως τζουκάλι, ἐκ δὲ τῆς ὀμιλίας κατορθωθήσεται, ὥστε καί τῆς νῦν συνηθείας ἡ διόρθωσις μάλιστα εὐέλπις» (Δούκας 1814).

«Ἰδοὺ γίνεται τοῦτο (ἡ χρῆση τῆς ἀρχαϊκῆς γλώσσας) κοινῶς εἰς τὰς ἐκκλησίας· γενέσθω δὲ οὕτω κατὰ τὸ δυνατόν καί εἰς τὰ σχολεῖα· οὗτοι δὲ οἱ πρῶτοι νέοι οἱ ἐν τοῖς σχολείοις λαλοῦντες ὅπως ποτὲ λαλήσωσιν, ὅταν ἐμβωσιν εἰς τὸν κόσμον, θέλουσι προφέρει τρανότερα καί καθαρώτερα τὴν συνηθισμένην· ἐντεῦθεν θέλουσι μεταδώσει τι ἐκ τῆς ἔξεως αὐτῶν καί εἰς ἄλλους, οἱ δὲ παῖδες αὐτῶν αὐθις εὐρόντες τοῦτο, θέλουσιν ἐπιδραψιλεῦσαι καί

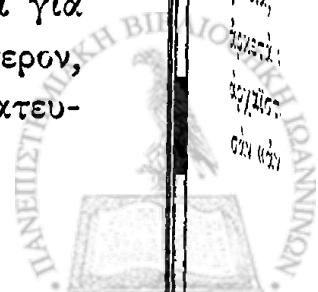
αὐτοὶ εἰς τὸ καλὸν ἐκ τῆς ἰδίας διατριβῆς καὶ μαθήσεως καὶ οὕτω εἰς τὴν τρίτην γενεάν θέλει πλησιάσει ἢ θυγάτηρ εἰς τὴν μητέρα, καὶ μετὸν καιρὸν, ἐπιπόνου τυχοῦσα ἐπιμελείας, ἐνωθήσεται τῇ μητρὶ» (Δούκας).

Τὸ ψήφισμα τῶν δασκάλων τῆς σχολῆς τῶν Κυδωνιῶν, πού ζητοῦσαν «τὴν πατρίαν ἀναλαβέσθαι φωνήν, τὴν δὲ χύδην καὶ ἀγαραίαν ὡς πάντῃ ἀνοίκειον ἡμῖν τοῖς τῶν Ἑλλήνων ἐκείνων ἀπογόνους παντὶ θυμῷ ἀπώσασθαι» καὶ πού ἀποφάσιζαν μετ' ἀπειλήν πρόστιμου, «ἢνίκ' ἂν συνῶμεν ἑλληνιστὶ πάντας ἡμᾶς συνδιαλέγεσθαι καταναγκάζειν», δὲ στάθηκε δυνατὸ νὰ συνεχιστῇ (Μ 9).

Ἄλλὰ καὶ ἡ ἀλύγιστη θρησκευτικὴ πίστις τῶν ἀρχαϊστῶν, παραπλανημένων ἀπὸ τὸ εὐκόλο ξαναζωντάνεμα νεολογισμῶν γιὰ ἐννοίες νέες ἢ καὶ, ὅταν ἦταν αὐτὲς γνωστές, στὰ δικά τους μόνο γραψίματα, ἔβλεπε πάντα δυνατὸ νὰ πραγματωθῇ τ' ὄνειρο τῆς ἀρχαϊκῆς γλώσσας, πού δὲν μποροῦσε νὰ ζωντανέψῃ διαμιᾶς καὶ ἀμέσως, κατάντησε νὰ συμφωνήσουν ὡς ἓνα σημεῖο μετ' ὅσους ζητοῦσαν μιὰ ἀπλούστερη γλώσσα, ἀλλὰ πού καὶ αὐτὴ θὰ διορθωνόταν μετὸν ἐξαρχαϊσμό. Στὴ φαντασία τῶν πρωτοπόρων ἀρχαϊστῶν τρεμόφεγγε τὸ ἀρχαϊστικὸ ὄνειρο καὶ ἡ ὑπόσχεσις τοῦ Δούκα: «Ἔσται ὅτε τῆς φιλοσοφίας ἢ τροφὸς θέλει λάβει τὸν θρόνον τῶν ἐπιστημῶν εἰς τὸ κέντρον αὐτὸ τῆς Εὐρώπης. Ὅτε ἐκφωνηθήσεται εἰς τῶν Ἀκαδημειῶν τὰς καθέδρας, εἰς τῶν βασιλέων τὰ βουλευτήρια, καὶ ἐπομένως εἰς τὰ στόματα τῶν ἐθνῶν. Τοῦτο καὶ ὡς ἄξιον εὐχομαι, καὶ ὡς δυνατὸν προμαντεύω» (Μ 10).

98.—Πρώτη διαμόρφωση τῆς καθαρεύουσας. Κοραΐς.—

Ἀνάμεσα στὶς ἀντίθετες τάσεις τοῦ ἄκρατου ἀρχαϊσμοῦ καὶ τοῦ δημοτικισμοῦ ὑπάρχουν καὶ μερικοὶ συνήγοροι κάποιου ἀρχαϊστικοῦ πάντα ἀλλὰ διάμεσου δρόμου, ἔτσι ὁ Παναγιώτης Κοδρικᾶς, πρόμαχος τῆς γλώσσας τῶν «εὐγενῶν» τοῦ Φαναριοῦ, ἀντίθετος τοῦ δημοκρατικοῦ Κοραΐ, καὶ ὁ Ἰώσηπος Μοισιόδαξ, ἱερομόναχος καὶ σχολάρχης στὸ Βουκουρέστι, πού πρῶτος, λίγο παλιότερα (1779), ἀντιμάχεται τὸ Βούλγαρη καὶ συνηγορεῖ γιὰ τὸ «ἀπλοῦν ὕφος», «μεθαρμόζων» ὅμως αὐτὸ «ἐπὶ τὸ σεμνότερον, ἢ τὸ ἐλάχιστον ἐπὶ τὸ πρεπωδέστερον τῇ ἀνά χειῖρας πραγματευ-

ομένη ύλη». Στην ίδια βάση στηρίζεται η διδασκαλία και το γλωσσικό σύστημα του Κοραΐ (1805—1833).

99.—Ο Ἀδαμάντιος Κοραΐς αναγνωρίζοντας τὴ βασικὴ σημασία τῆς μητρικῆς γλώσσας γιὰ τὴ διαμόρφωση τοῦ ἐθνικοῦ πολιτισμοῦ, ὑποστήριξε πὼς κανεὶς δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἐπιβάλλῃ στὸ λαὸ ἄλλη γλώσσα καὶ πὼς πρέπει ἂν θέλωμε νὰ προκόψωμε, καθὼς οἱ μεγάλοι λαοὶ τῆς Δύσης, νὰ καλλιεργήσωμε τὸ ἰδίωμα τοῦ λαοῦ μας. Πολέμησε τὴν «πρόληψη» καὶ ἀρχαιομανία τῶν ὀπαδῶν τῆς ἀρχαίας γλώσσας (Κομμητάς), τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀρχαιστικῆς (Δούκας) καὶ τῆς λογιωτατίστικης φαναριώτικης (Κοδρικὰς). Καὶ συνηγόρησε γιὰ τὰ «γραικικά», τὴ γλώσσα ποὺ «ἐθηλάσαμεν μὲ τὸ μητρικὸν γάλα», ποὺ εἶναι ἀξιοσέβαστη, «αὐτὸ τὸ ἔθνος», καὶ δὲν ἔχει ἀνάγκη νὰ τὴν «ἐξελληνίσωμεν».

Ἀπὸ τὸ ἄλλο ὅμως μέρος, ἐπηρεασμένος ὁ ἴδιος ἀπὸ τὴν ἀρχαιομάθεια καὶ τὴν πρόληψη τῆς ἐποχῆς του, νόμιζε τὴ γλωσσικὴ ἐξέλιξη δύο χιλιάδων χρόνων βαρβάρωση καὶ διαφθορά, καταστροφή, ἀποτέλεσμα χυδαϊσμοῦ καὶ ὀχλοκρατίας, ἀρρώστια συγγενικὴ καὶ παράλληλη μὲ τὴ διαφθορὰ τῶν ἠθῶν καὶ τὴν πολιτικὴν παρακμὴ. «Ἡ φρικτοτέρα χυδαιότης εἶναι ἡ ἔλλειψις τοῦ ἀπαρεμφάτου». Καὶ πίστευε, ἀνακατώνοντας μαζὶ μὲ ἄλλους ἀρχαϊστὲς, γλωσσικὴ καλλιέργεια, δηλ. λεξιλόγιο πλουτισμένο, μὲ γραμματικὸ ἐξαρχαϊσμὸ καὶ νοθεία, πὼς ἡ ἀπαιδευσία θὰ ἐξαφανιζόταν μὲ τὸ γλωσσικὸ «καλλωπισμὸ» καὶ τὴ διόρθωση τῶν βαρβαρικῶν στοιχείων. Πρέπει νὰ φύγουν ὅλα τὰ «σαπημένα τῆς γλώσσης», τὰ «ζιζάνια τῆς χυδαιότητος», ὥσπου νὰ περάσουν λέξεις καὶ φράσεις διορθωμένες «ἀπὸ τὸ βιβλίον εἰς τοῦ λαοῦ τὰ στόματα» (M11).

100.—Μὲ τὸ συγγραφικὸ ἔργο καὶ τὸ παράδειγμα τῆς «καλλωπισμένης» γλώσσας τοῦ Κοραΐ πῆρε ἡ ἀνακατεμένη γλώσσα ποὺ γραφόταν ὡς τότε καλαισθητότερη μορφή, μὲ σχετικὴ ὁμοιογένεια, ἂν καὶ οὔτε μέσα στοῦ ἴδιου τὸ γράψιμο παρουσιάζεται ἀρκετὰ ἐνιαία. Ἐὰν καὶ πολεμήθηκε ἡ «κοραϊκὴ αἵρεσις» ἀπὸ τοὺς ἀρχαϊστὲς κάθε εἴδους καὶ διασύρθηκε ἀπὸ τὸν Κοδρικὰ ὁ Κοραΐς σὰν «ἀνατροπεὺς ὅλης τῆς ἐκκλησιαστικῆς καὶ πολιτικῆς παραδό-

σεως», πολλοὶ τὸν ἀκολούθησαν ὡς ἓνα σημεῖο, ἀποφεύγοντας τουλάχιστο ὅσα νόμιζαν ὑπερβολές τοῦ ἀρχαϊσμοῦ ἢ τοῦ δημοτικισμοῦ. Ἀκόμη καὶ οἱ ἰδιότυποι «καλλωπισμοὶ» μὲ τοὺς ὁποίους προσπαθοῦσε ὁ συντηρητικὸς ἐξαρχαϊσμός τοῦ Κοραῆ νὰ διορθώσῃ τοὺς «χυδαῖσμούς» τῆς νέας γλώσσας—ἐκβῆκαν, νὰ ἐπάρῃ, ἐλάδιον, σαπώνιον, ἐκλιστρᾶ, ἐμπορεῖς, μὴν αἰμωδιάζης, τῆς τρελῆς τὰ μαλλία κτλ.—βρῆκαν ἀπὸ τοὺς ὀπαδούς του μίμηση, ἂν καὶ ἔδωσαν ἀφορμὴ νὰ διακωμωδηθῇ ἀπὸ τὸ Ρίζο Νερουλὸ (Κορακιστικὰ ἢ διόρθωσις τῆς Ρωμαϊκῆς γλώσσας 1813) ἢ «γλῶσσα ἀπὸ καινουργῆς φκιασμένη» (M 12).

101.—Ὁ κίνδυνος τοῦ ἀρχαϊσμοῦ ἀπὸ τὸν κοραϊσμό.—Τὸ δεύτερο μέρος ἀπὸ τὸ δικέφαλο, δυσκολοεφάρμοστο καὶ ἀντιφατικὸ κήρυγμα τοῦ Κοραῆ τὸν πλησίαζε στοὺς ἀρχαϊστές, μὲ ὅλες τὶς διαφορὰς πού πραγματικὰ ὑπῆρχαν ἢ μπορούσαν νὰ δημιουργηθοῦν ἀπὸ τὸν ἴδιο, ἰδίως ὅταν θὰ ἔπρεπε νὰ τοποθετηθῇ ἡ γλωσσικὴ «διόρθωσις», καθὼς ἦταν ἀναγκαῖο, ἔξω ἀπὸ τὸ πρόσωπό του καὶ χρονικὲς προθεσμίες. Ὁ Κοραῆς ζητοῦσε μέτριο καθαρισμό, «τὰ ἑλληνικὰ σπέρματα», πού θ' ἀντικατάσταναν τὰ «ζιζάνια τῆς χυδαιότητος», καὶ αὐτὸ σιγὰ σιγὰ καὶ μὲ τὸν καιρὸ, ὥστε νὰ μάθῃ νὰ τὰ μεταχειρίζεται καὶ ὁ λαὸς καὶ νὰ ἐκφράζῃ ἔτσι πάντα ἡ γραπτὴ γλῶσσα τῆ μιλημένη: «μὲ τὴν χεῖρα καὶ ὄχι μὲ τὸν σάκκον», «ὄχι ὅλα πάραυτα μὲ τὴν δικέλλαν ἀλλὰ μὲ τὴν χεῖρα», «κατὰ μικρὸν τὸ ἐν ὀπίσω τοῦ ἄλλου», ὥσπου νὰ φτάσωμε στὴ μέση ὁδὸ «τῆς κλίμακος» μεταξὺ νέας καὶ ἀρχαίας γλώσσας.

Μιὰ ὅμως καὶ τὸ καλλωπιστικὸ κήρυγμα τοῦ Κοραῆ, πατώντας καὶ αὐτὸ μὲ τέτοια περιφρόνηση τοὺς γραμματικὸς νόμους τῆς μητρικῆς γλώσσας καὶ ὅσα ἦταν τάχα «εὐκολοσφόγγιστοι ρύποι», εὐνοοῦσε τὸ πρῶτο ὀλέθριο παραστράτημα, καταντοῦσε ἀκροβατικὸ ἐγχείρημα νὰ φυλαχτῇ ἡ ἰσορροπία στὸ ἀνύπαρχτο σχεδὸν σημεῖο πού ἀξίωνε ἡ μετριοπάθεια τοῦ μεγάλου πατριώτη, συγκρατώντας ἐκεῖ μιὰ πολὺ πιὸ σύνθετη γλωσσικὴ πραγματικότητα. Ἦταν ἄλλωστε δύσκολο νὰ σταματήσῃ ὁ καθαρισμὸς στοὺς ἀνύπαρχτους κοραϊκοὺς τύπους ἐντάμα, σταλαγματία, ὀφάριον, ὅταν ἦταν ἔτοιμοι στὴν προγονικὴ γλῶσσα οἱ «ἑλληνικοὶ» σωστοὶ

τύποι ὁμοῦ, σταγῶν σταγόνος, ἰχθὺς ἰχθύος ἰχθύες ἰχθύς. Καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ἔμοιαζε συχνὰ δικαιολογημένη ἡ ἔνστασις πὼς ἦταν ἀστήριχτη ἡ διόρθωσις ὡς τῆ μέση, λ.χ. τοῦ εἶναι στὸ εἶναι ἢ ἐνι, τοῦ ψαριοῦ στὸ ὄψαριον ὄψαριου, ἐνῶ «μόνον τὸ ὄν, τὸ ὀρθόν, τὸ ἀρχαῖον, τὸ πατρῶον, μόνον τοῦτο διώκετε, ἀποβάλλετε, μισεῖτε, ἐκκλείετε» (Δούκας).

Τὸ σιγά, ὡς τῆ μέση καὶ σύμφωνα μὲ τὴν κοινὴ «συνήθεια», ἔτσι μάλιστα διατυπωμένα γενικὰ γιὰ κάθε εἶδος γραμματικὰ στοιχεῖα, ἔκρυβαν ὑποκειμενισμό καὶ χῶρος ἀνίσχυρα μπρὸς στὰ δυὸ μοναδικὰ αἰτήματα ποὺ ἔτρεφαν καὶ ποὺ ξεπετιοῦνταν μὲ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ ἀρχαϊσμοῦ, σὰν τὸ μόνον πραχτικὸ συμπέρασμα ἀπὸ τὴν ἀντίθετες γνῶμες. Καὶ αὐτὰ ἦσαν: ἡ ἄρρησις τοῦ ζωντανοῦ, ἡ περιφρόνησις τῆς μητρικῆς γλώσσας στὴ γραμματικὴ τῆς διαμόρφωσις, μὲ τοὺς κανόνες τῆς, καί, σὰν ἀκατανίκητη τάσις, ἡ διόρθωσις τῆς, ὁ ἐξαρχαϊσμός, ὅσο «θά» φαινόταν αὐτὸ δυνατό.

Διόρθωσις ἄλλωστε, βαθμιαία, ζητοῦσαν ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Κοραῆ καὶ ἄλλοι, ἂν καὶ μὲ διαφορετικὴ βάση καὶ ἀφετηρία καὶ μὲ ἀρχαϊκώτερο τέρμα. Καὶ στὸν καθαριστικὸ μηχανισμό ποὺ ἔμπαινε σ' ἐνέργεια, μὲ τὴ συμφωνία ὅλων ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ «χυδαίου ὕφους», μισοέσβησαν οἱ διαφορὲς ποὺ χώριζαν τὸν Κοραῆ ἀπὸ τοὺς λιγώτερο στοχαστικοὺς ἀντιπάλους του.

102.—Οἱ νεοελληνικές σπουδές.—Μέσα στὴν καθολικὴ αὐτὴ ἀτμοσφαῖρα τοῦ ἀρχαϊσμοῦ εἶναι φυσικὸ νὰ κυριαρχῆ καὶ στὴν παιδεία ποὺ ἄρχισε νὰ διαδίνεται—αἷτιο μαζὶ καὶ ἀποτέλεσμα—ξερὴ γραμματικὴ σοφία. Καὶ αὐτὴ πνίγει καὶ στοὺς νεώτερους τὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὸ μητρικὸ ἰδίωμα. Στὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς καταγίνονται μὲ τὴ νέα γλώσσα κοντὰ σ' ἐλάχιστους Ἕλληνες (§ 90) μερικοὶ ξένοι. Στὴ μελέτη τους αὐτὴ τοὺς ἐσπρωξάν συνήθως, ὅπως ἔγινε στὴν ἱστορία καὶ ἄλλων λαῶν, πραχτικοὶ προπάντων στὴν ἀρχὴ λόγοι, ἡ γραπτὴ ρύθμισις τῆς σύγχρονης γλώσσας, καὶ ὅσο πρόκειταν γιὰ τοὺς ξένους, ἡ διδασκαλία τῆς. Ἔτσι γράφηκαν οἱ πρῶτες νεοελληνικὲς Γραμματικὲς καὶ τὰ πρῶτα Λεξικά (M 12), ἀπὸ ξένους συνήθως.

Στὸ πνευματικὸ ξύπνημα τῆς κρίσιμης τριανταετίας φανερώ-

νεταὶ ζωηρότερο τὸ ἐνδιαφέρον δημοτικιστῶν καὶ κοραϊστῶν γιὰ τὴ μητρικὴ γλῶσσα. Ἡ ἐργασία τους δὲν εἶναι τώρα μόνο περιγραφικὴ. Ὑψώνεται σ' ἐπιστημονικὴ καὶ ἱστορικὴ, ἀφοῦ προσπαθοῦν νὰ ἐτυμολογήσουν καὶ νὰ ἐξηγήσουν τὴ γένεση καὶ καταγωγὴ τῆς νέας γλώσσας ἀπὸ τὴν ἀρχαία (§ 94). Ἀλλὰ μὲ τὴν ἐπικράτηση τοῦ ἀρχαϊσμοῦ ἦταν μοιραῖο νὰ σβῆση καὶ ἡ μελέτη τῆς δημοτικῆς, ἀφοῦ ἡ περιφρόνησή της ἔθαβε καὶ τὸ θεωρητικὸ ἐνδιαφέρον γι' αὐτή. Ὁ ἴδιος ὁ Κοραῆς ἐνίωσε καὶ τόνισε τὴν ἀνάγκη νὰ μελετηθῇ ἡ δημοτικὴ — γιὰ νὰ γνωρίσωμε ἔτσι καλύτερα τὴν ἀρχαία καὶ γιὰ νὰ μπορέσωμε νὰ διορθώσωμε καὶ τὴν κοινή. Ἐργάστηκε ὁ ἴδιος σημαντικὰ γιὰ τὴ μελέτη αὐτὴ καὶ προἰδεάστηκε φωτεινὰ τὴν ἔννοια τῆς νεοελληνικῆς φιλολογίας. Ἀλλὰ μὲ τίς διπλὲς καὶ ἐπικίνδυνες ἀρχές του βοήθησε χωρὶς νὰ τὸ θέλῃ γιὰ νὰ πνιχτοῦν οἱ πολύτιμες ἀπαρχές. Ἄν στὸ κῦρος του δὲν τόλμησαν οἱ ἀρχαϊστὲς ν' ἀντιταχτοῦν, ἡ συγκινητικὴ προσπάθεια τοῦ λόγιου ἔμπορου καὶ μοθητῆ του Γ. Κρομμύδη νὰ συνάξῃ γλωσσικὰ καὶ λαογραφικὸ ὕλικὸ γέννησε μιὰ χαρακτηριστικὴ καὶ δυσοίωνα πολεμικὴ (M 13).

Μὲ τὸ ζῦπνημα τῆς νέας Ἑλλάδας μεγαλώνει καὶ τῆς Δυτ. Εὐρώπης τὸ ἐνδιαφέρον γιὰ αὐτή, τὴ γλῶσσα της καὶ τίς ἄλλες της πνευματικὲς ἐκδηλώσεις. Ὁ Γάλλος Fauriel δημοσιεύει πρῶτος τὰ δημοτικὰ τραγούδια τῆς σύγχρονης Ἑλλάδας (1824), γιὰ νὰ κριθῇ καλύτερα ὁ νέος ἑλληνισμός.

103.—Τὸ ἄλυτο πρόβλημα καὶ τὸ σιωπηλὸ ξεκίνημα.—Μὲ τὴν Ἐπανάσταση ποὺ ξέσπασε ξαφνικὰ σταμάτησαν οἱ γλωσσικὲς συζητήσεις μεταξὺ ἀρχαϊστῶν, «μακαρονιστῶν», «τρακαριστῶν» καὶ ἄλλων ἀντίγωνων. Τὸ ζήτημα τῆς γλώσσας ποὺ εἶχε συγκινηθεῖ ἐντόνα τὴν τελευταία γενεὰ τῶν λόγιων, ἀκαταστάλαχτο ἀκόμη, οὔτε θεωρητικὰ εἶχε καταλήξει σὲ πραγματικὴ συμφωνία οὔτε πραχτικὰ εἶχε λυθῆ, ἐκτὸς ἂν ἀποβλέψωμε στὴ γενικὴ σχεδὸν προσπάθεια ποὺ ἐξαρχαίριζε τὴ γλῶσσα μὲ κάθε τρόπο.

Ἦδη τὰ πρῶτα ἐπίσημα κείμενα τοῦ ἐπαναστατημένου γένους—πραχτικὰ συνειληύσεων, κείμενα πολιτειακά, πράξεις, ψηφίσματα διακηρύξεις — βεβαιώνουν πῶς οἱ Φαναριῶτες, ἱερωμένοι, καὶ

ἄλλοι λόγιοι ποὺ τὰ σύντασσαν δὲν ἔπαιρναν γιὰ βάση γλωσσικὴ τὸ μητρικὸ ἰδίωμα ἐκείνων ποὺ μὲ τὸ αἷμα τους δημιουργοῦσαν τὴν ἐλευθερίαν. Καὶ λίγο ἀργότερα, ὅσοι ἔζησαν τ' ὄνειρο τῆς ἐλευθερίας πιά πατρίδας δὲν εἶχαν λόγο νὰ φανοῦν δισταχτικώτεροι στὴν ὑπόσχεση γραμματικῶν καὶ ἱερωμένων, πῶς μὲ τὸν ἑλληνισμό, ποὺ θὰ ξαναγεννιόταν ἀπὸ τὴ στάχτη τῆς σκλαβιάς, θὰ ξαναζωντάνευε μὲ κάποιο τρόπο, φτάνει νὰ τὸ ἤθελαν, ἢ γλώσσα τῶν κλασικῶν τῆς ἀθάνατης Ἑλλάδας. Ἡδη ὑποχωροῦσε μὲ τὴν προσπάθεια τῶν λόγιων τὸ κοινὸ Ρωμῶς καὶ τὸ Γραικὸς τοῦ Κοραῆ στοῦ "Ἑλλην". Τὸ τολμηρὸ ἐκεῖνο ξεκίνημα γιὰ ὡς τὴ μέση μόνον, καὶ μάλιστα τόσο ἀκαθόριστο, δὲν ἦταν εὐκόλο νὰ σταθῆ γιὰ σύνθημα. Μαζὶ μὲ τὴ λέξη "Ἑλλην", ποὺ δικαιολογημένα ξανακαθιερωνόταν, καὶ μαζὶ μὲ τὸν ἀρχαῖο της τύπο ποὺ ἔμοιαζε καὶ αὐτὸς βιώσιμος, ποῖος θὰ ἐμπόδιζε νὰ καθιερωθῆ καὶ ἡ ὑπόλοιπη ἀρχαία γραμματικὴ, ὀλόκληρη, καὶ νὰ «ἐπανέλθωσιν αἱ κλειναὶ Μοῦσαι», ἃς εἶναι καὶ χωρὶς τὴ γνώμη τῶν ἀντιπροσώπων της;

Ἡ λύση ποὺ κληρονόμησε ἔτσι τὸ νεοσύστατο βασίλειον ἀπὸ τὴ σκλαβιά ἦταν σύμφωνη μὲ τὴν τότε πνευματικὴ κατάστασι, μὲ τὴ ζωτικότητα, τὴ δημιουργικότητα, τὴν αὐτοεπίγνωσι καὶ τὴν αὐτοπεποίθησι τοῦ ἔθνους, ἄωρου ἀκόμη γιὰ μιὰ πραγματικὴ ἀναγέννησι καὶ ἓνα ἀνθίσμα ἐθνικοῦ πολιτισμοῦ. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ στροφὴ σταῖ περασμένα, μεταφέροντας τὸ κέντρο τοῦ βάρους τάχα σὲ κεῖνα, ξεφτᾶ ἐξαρχῆς σ' ἐξωτερικὴ καὶ δουλικὴ μίμησι ἀντὶ νὰ ζητήσῃ νὰ μετουσιώσῃ ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα—ὅπου θὰ ἦταν αὐτὸ δυνατό—τις ἀξίες τοῦ πολιτισμοῦ της.

Ἡ μίμησι ὡστόσο τῆς γλωσσικῆς προπάντων μορφῆς τοῦ ἀρχαίου ἑλληνισμοῦ θὰ καταντήσῃ τώρα τὸ ἀποκλειστικὸ σχεδὸν γνῶρισμα ἐνὸς ἐκφυλισμένου ψεύτικου κλασικισμοῦ. Σύμβολο τῆς νέας ἐποχῆς ποὺ ἀνοίγεται μὲ τὸν ἀρχαϊσμὸ στὴν πνευματικὴ ἱστορία τοῦ ἔθνους θὰ εἶναι ἡ ἄρνησι τῆς μητρικῆς του γλώσσας καὶ ἡ παρεμπόδισι τῆς ψυχικῆς καὶ πνευματικῆς του ἀνάπτυξης. Καὶ ἀκόμη καὶ ὡς πρὸς τὴ γλώσσα: ἀντὶ μὲ τὴ βοήθεια τοῦ κλασικισμοῦ νὰ καλλιεργηθῆ ἡ φρασεολογία της καὶ τὸ ὕφος, ἐπιδιώκεται μιὰ βαθμιαία ἀναβίωσι λεξιλογικὴ καὶ γραμματικὴ, ποὺ μέλλει νὰ γεννήσῃ νέο γραμματικὸ καὶ πνευματικὸ ἀδιέξοδο.

β) ΕΠΟΧΗ ΚΑΘΑΡΙΣΜΟΥ (1828—1900)

104. — Κοινωνία καὶ κράτος, παιδεία καὶ γλώσσα. — Στις πρῶτες δεκαετίες ὕστερ' ἀπὸ τὴν ἀπελευθέρωση κυριαρχεῖ τὸ ἰδανικὸ τοῦ γυρισμοῦ στὴν ἀρχαιότητα. Ἡ ἑλληνικὴ κοινωνία, ἀναρχημένη, ἀσχημάτιστη καὶ πλατύτατα ἀκόμη ἀμόρφωτη, μέσα στὶς ἀξιόλογές της προσπάθειες νὰ συστήσῃ ἓνα κράτος ἀπὸ τὸ χάος ποὺ κληρονομήθηκε, ἀγνοεῖ ἢ περιφρονεῖ μὲ τοὺς ὀδηγητές της τὰ ζωντανὰ στοιχεῖα τοῦ πολιτισμοῦ της καὶ ἂν ἐξαιρέσωμε τὴ Μεγάλῃ ἰδέᾳ, στερημένη ἰδανικὸ ἀγωγῆς θεμελιωμένο σὲ ἀξίες ζωντανές, πίσω ἀπὸ τὴν ἀόριστη, ἀκαθόριστη καὶ ἀπλοϊκὴ ἰδέα τοῦ ἐκπολιτισμοῦ μὲ τὴν ἀναδρομὴ στὴν ἀρχαία δόξα ἀντιγράφει εὐρωπαϊκὲς μορφές καὶ συνήθειες. Ἡ παιδεία, ποὺ εἶναι θεωρητικὰ ὁ σημαντικώτερος συντελεστὴς γιὰ τὴν κοινωνικὴ ἀνάπλαση, κατανατᾷ νὰ ἔχῃ γιὰ σημαντικώτερο ἔργο της τὸ διόρθωμα τῆς γλώσσας τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ἀπ' ὅλα τὰ «κοινοβαρβαρικά» καὶ «καθωμιλημένα» στοιχεῖα.

Τὸ ἐλεύθερο κράτος, ἐξασφαλίζοντας γιὰ τοὺς πολῖτες του τὴν πολιτικὴ ἐνότητα, ἐπιδιώκει μὲ ὀλόκληρο τὸν ὄργανισμό του τὴ γλωσσικὴ τους ἀνακάθαρση. Διοίκηση καὶ δικαιοσύνη, ἐκκλησία καὶ στρατός, τύπος καὶ παιδεία, βοηθοῦν τὸ ἄπλωμα καὶ τὴν καλλιέργεια τῆς νέας γραπτῆς γλώσσας.

105. — Ἐντονος ἐξαρχαϊσμός τῆς καθαρεύουσας (1828 — 1890). — Τ' ὄργανο τοῦ γυρισμοῦ αὐτοῦ στὴν ἀρχαιότητα, ὁ γραπτὸς λόγος ποὺ καθιερώνεται, δὲν ἔχει στὴν ἀρχὴ συνήθως οὔτε λεξιλογικὴ οὔτε γραμματικὴ βάση καὶ ἐνότητα καὶ τύπο ὀρισμένο. Γιατὶ ἀντὶ νὰ θεμελιωθῇ σ' ἓνα ζωντανὸ ἰδίωμα, τὴν προφορικὴ κοινὴ τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους (§ 88), ζητεῖ νὰ τῆς ὑποκαταστήσῃ τὸ γραπτὸ ἰδίωμα ποὺ διαμορφώνεται σιγὰ σιγὰ, μὲ τὸν προκαθορισμένο ἀπὸ τὸ ἀρχαϊστικὸ ἰδανικὸ γραμματικὸν τύπο, μετριασμένο ἀπὸ τοὺς περιορισμοὺς ποὺ θὰ ἐπιβάλλῃ ἡ γραπτὴ χρῆση, ἀλλὰ καὶ νοθεμένο βασικὰ ἀπὸ ἄφθονους γαλλισμοὺς καὶ ἄλλους ξενισμοὺς (*μέρα μεσημέρι - ἐν πλήρει μεσημβρίᾳ en*

plein midi), πού ἡ ἀθεμέλιωτη στὴ ζωὴ ἐλαστικὴ γραπτὴ γλῶσσα δὲν ἔχει τὴ δύναμη νὰ περιορίσῃ.

Σύμφωνα μὲ αὐτὰ προβαίνει ὁ ἔξαρχαϊσμός τῆς ὀνομασμένης τώρα «καθαρεύουσας», καὶ αὐτὸς ὀρίζεται περισσότερο ἀπὸ τὸ ἰδανικὸ καὶ τὴν προπαιδεῖα ἐκείνων πού τὴ γράφουν καὶ λιγώτερο ἀπὸ τὴν κατανόησιν ἐκείνων πού θὰ ἐξυπηρετήσῃ.

Γιὰ τὴν πραγματικὴ ἔθνικὴ γλῶσσα, τὴ δημοτικὴ, ἡ μιὰ γλῶσσα βασισμένη πάντα σ' αὐτὴ, δὲ γίνεται κἀν λόγος. Στὴ διαμόρφωσιν τῆς νέας γραπτῆς γλῶσσας πρωτοστατοῦν Φαναριῶτες καὶ Πολῖτες, ἱερωμένοι, φιλόλογοι καὶ ἑλληνιστές, γραμματικογράφοι καὶ λεξικογράφοι, καὶ μέσ' ἀπὸ τὴν ἀπλοϊκὴ αἰσιοδοξία τοῦ ἀρχαϊσμοῦ συνεχίζονται οἱ ὀραματισμοὶ καὶ τὰ κηρύγματα ἐνὸς γυρισμοῦ στὴν ἀρχαία γλῶσσα καὶ εὐκλεία.

Ὁ Βυζάντιος (Λεξικὸν τῆς καθ' ἡμᾶς Ἑλλην. διαλέκτου 1835) νομίζει πὼς ἡ γλῶσσα πρέπει νὰ πλησιάσῃ γιὰ τὴν ὥρα στὸ «χαρακτῆρα» τοῦ Πλούταρχου ἢ τοῦ Χρυσόστομου καὶ ἴσως σὲ 50 ἢ 100 ἢ 150 χρόνια «θὰ φθάσωμεν εἰς τὴν ἐντέλειαν τοῦ Πλατωνικοῦ καὶ Δημοσθενικοῦ χαρακτῆρος». Πιστεύει τὴν «βαθμηδὸν ἀναζωοποίησιν» τῆς ἀρχαίας γλῶσσας «ὄχι θαυματουργίαν», καθὼς δογματίζει ὁ Κοραΐς, παρὰ «δυνατὴν καὶ κατορθωτέαν» (M 14). — Αἰσιοδοξότερος ὁ Κούμας (Γραμματικὴ διὰ σχολεῖα 1833) βεβαιώνει: «Δὲν εἶναι μακρὰν ὁ καιρὸς ὀπόταν... θέλουσιν ἀναγινώσκειν ἐλευθέρως οἱ νέοι Ἑλληνες γινόμενοι ἱκανοὶ νὰ καταλαμβάνωσι τὸν θεῖον Πλάτωνα, ... τὸν μουςόπνευστον Ὀμηρον... καὶ τὰ ἀπαραμίλλα ἀριστουργήματα τῆς σκηρικῆς τῶν Ἀθηναίων ποιήσεως. Χρυσὴ ἐποχὴ... πρόκειται εἰς τὴν μὲ τὰς δυνάμεις τῶν ἰδίων τῆς τέκνων ἀνεγερθεῖσαν Ἑλλάδα».

Ὁ Παν. Σοῦτσος (Νέα Σχολὴ τοῦ γραφομένου λόγου ἢ ἀνάστασις τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς γλώσσης ἐννοουμένης ὑπὸ πάντων 1853) περιγελώντας τὴ γεμάτη γαλλισμούς «νεογραικικὴν», πού ὁ Κοραΐς θέλησε νὰ ἐπιβάλλῃ στοὺς «Μαραθωνομάχους καὶ Σαλαμινομάχους Ἑλληνας τοῦ Μιλτιάδου καὶ Θεμιστοκλέους», βεβαιώνει καὶ αὐτὸς πὼς μὲ τὸ δικὸν του σύστημα «ἡ γλῶσσα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ ἡμῶν τῶν νεωτέρων ἔσεται μία καὶ αὐτὴ ἡ Γραμματικὴ ἐκείνων καὶ ἡμῶν ἔσεται μία καὶ ἡ αὐτὴ. Αἱ λέξεις καὶ αἱ φράσεις ἐκείνων ἔσονται μόναι παραδεκταί». «Παραδέχθητε τὴν καθαρὰν τὰς λέξεις καὶ τὴν σώζουσαν ἑλληνικὸν χαρακτῆρα γλῶσσαν τῆς ἡμετέρας σχολῆς καὶ ἐν τριάκοντα ἑνιαυτοῖς γράφοντες καὶ τὴν καλλιρρήμονα καὶ συγκεκριμένην διάλεκτον τοῦ Ἰσοκράτους καὶ τὰς σειρήνας παραλαμβάνοντες τοῦ Δημοσθένους ἔσεσθε καταληπτοὶ παρὰ πάντων».

Μ. Τριανταφυλλίδη, Ἱστορικὴ εἰσαγωγή

ἑλληνικῆς (χιονίστρα - χείμετλον, ἔμεϊς - ἡμεῖς, ἔσεις - ὑμεῖς, χαμογελῶ - μειδιῶ, (για) νά - ἴνα). Καὶ οἱ πῖο κοινὲς λέξεις «δι' αὐτὸ τοῦτο ὅτι ἦσαν πασίγνωστοι ἐνομίσθησαν χυδαῖαι καὶ ἐξεβλήθησαν, εἰσῆχθησαν δ' ἀντ' αὐτῶν ἄλλαι ἄγνωστοι τῷ ἑλληνικῷ λαῷ» (Χατζιδάκις). Μαζὶ μὲ τὶς ἀρχαϊκῆς λέξεις καθιερῶνεται καὶ τὸ ἀρχαῖο τυπικὸ (βοῦς βοός, ἡ ἀπόκρεως τῆς ἀπόκρεω αἰ ἀπόκρεω, ἐγέλων, ἀνερριχήθην) ἀντὶ νὰ συμμορφωθοῦν αὐτὲς μὲ τὸ τυπικὸ τῆς νέας γλώσσας (ἐρευνουῖσα ἀντὶ ἠρεύνων κατὰ τὸ γελοῦσα, κλητῆρ - κλητήρας, ὁδοστρωτήρας, κατὰ τὸ φωστήρας, καταποτήρας). Ἀκόμη καὶ ὁ Μπότσαρης γίνεται Βόσσαρις Βοσσάρεως καὶ οἱ Σπέτσεσ μετονομάζονται Τιπάρη-νος. Μαζὶ μὲ τὸ ἀρχαῖο λεξιλόγιο καὶ τυπικὸ συμπαρασύρεται στὸν καθαρισμὸ ἡ ἐσωτερικὴ ὑφὴ τοῦ γραπτοῦ λόγου καὶ ἡ σύνταξις.

Μετονομάζονται μὲ τὸν καθαρισμὸ καὶ ἓνα ἀτελείωτο πλῆθος τεχνικὸ δροι καὶ ἀντικείμενα : σκαρπίνι - κρηπίς, ξελουριστήρι τοῦ παπουτσῆ - προφυλακτήριον, κατσαπροκάκι - σφενδόνη, παξιμάδι τῆς ρόδας - περικόχλιον, κασκαβάλι - ἐφηλῖς, κοτσᾶς - ζευκτήρ, λύκος ἢ σκύλος τοῦ τουφεκιοῦ - ἐπικρουστήρ, παπαφίγκος - φῶσων, γάπια - δόλων, μαδέρια - ἐπηγκενίδες, βουλοκέρι - σημαντρίς, παντόφλα - ἐμβάς, κορδόνι - θῶμιγξ, κοντραμουστάκι - παρυπήνη, βαρελότο - μεγάλη κροτῖς, τρακατρούκα - μικρὰ κροτῖς, γελέκο - περιθωράκιον, σκούφια - κεκρύφαλος, φεστόνι - ἐγκάρπιον, μανσόνι - θαλποχειριον, φραμπαλάς - στολῖς, σατινέτα - λινοσηρικόν, ἀτλάξι - λειοσηρικόν κτλ. κτλ.

107. — Χαρακτηριστικὸ γνῶρισμα τοῦ καθαρισμοῦ εἶναι πῶς ὁ γραμματικὸς τύπος τῆς νέας γλώσσας δὲν ὀρίστηκε ἀπὸ τῆ δημιουργικῆ λογοτεχνία, καὶ μάλιστα διαμορφώθηκε ἀντίθετα ἀπὸ τῆ θέληση τῶν ἀντιπροσώπων τῆς. Ἡ παλιότερη κρητικὴ (§ 91) ἀλλὰ καὶ ἡ σύγχρονη ἑφτανησιώτικη λογοτεχνικὴ παραγωγή, μικρὴ γιὰ τὴν ὥρα ἀλλὰ ἀξιόλογη, εἶναι ἄγνωστη ἢ περιφρονημένη, προπάντων γιὰ τὸ γλωσσικὸ τῆς τύπο, καὶ ὅμοια περιφρονοῦνται ἢ ἀγνοοῦνται οἱ διαμαρτυρίες τῶν συνηγῶρων τῆς (Σολωμὸς 1825, Τυπάλδος 1856, Πολυλάς 1859, Λασκαράτος 1872, Κονεμένος 1873). Οἱ στιχοπλόκοι ἢ ποιητὲς στὸ ἐλεύθερο βασίλειο (Σπ. Ζαμπέλιος, Σοῦτσοι, Ζαλοκώστας κτλ.) παρασύρονται συνήθως οἱ ἴδιοι ἀπὸ τὸν ἀρχαϊσμό, ἢ δημοτικὴ ἀπο-

κλείεται ὀριστικὰ ἀπὸ τοὺς ἐπίσημους πανεπιστημιακοὺς διαγωνισμοὺς (μέσα 19. αἰ.) καὶ ἀντιπρόσωπος τοῦ φαναριωτισμοῦ, ὁ Ἄλεξ. Σοῦτσος, κηρύσσει:

Ὁ Κάλβος καὶ ὁ Σολωμός, ῥοδοποιοὶ μεγάλοι,
κι οἱ δύο κατεφρόνησαν τῆς γλώσσης μας τὰ κάλλη.
Ἰδέαι ὅμως πλούσιαι πτωχὰ ἐνδεδυμένοι
δὲν εἶναι δι' αἰώνιον ζωὴν προωρισμένοι.

108. — Οἱ ἀντιγνωμίαι γιὰ τὸ ζήτημα τῆς γλώσσης συνεχίζονται ἀτελείωτες, ὅπως καὶ πρὶν ἀπὸ τὸ εἰκοσιένα. Τώρα ὅμως δὲ συζητοῦν πιά γιὰ δημοτικὴ ἢ γι' ἀρχαία γλώσσα, καθὼς στὰ χρόνια γύρω στὰ 1800, ἢ γιὰ τὸ ποιὸς διάμεσος γλωσσικὸς τύπος θὰ χρησιμέψη γιὰ ἀφετηρία τοῦ καθαρισμοῦ, καθὼς λίγο ἀργότερα, παρὰ γιὰ τὸ βαθμὸ καὶ τὸ τέρμα τοῦ καθαρισμοῦ καὶ τὴ μορφή τῆς τελικῆς γλώσσης. Ἐπειδὴ ὅμως ἀγνοήθηκε ἡ κοινὴ χρῆσις καὶ ἔλειψε πιά ἔτσι ἡ βάση πού θὰ καθόριζε τὸ σωστὸ καὶ τὸν κανόνα, λογαριάζονται λάθη καὶ κατακρίνονται οἱ παρεκκλίσεις ἀπὸ τὴν ἀρχαία γραμματικὴ. Αὐτὲς γίνονται εἴτε ἀπὸ ἀγνοία τῆς εἴτε ἐπειδὴ δὲ νομίζει ὁ καθένας πὼς θὰ ἔπρεπε αὐτὴν ν' ἀκολουθῆ παντοῦ—καὶ χρησιμοποιοῦνται φυσικὰ κάποτε καὶ τύποι διάμεσοι, πού δὲν εἶναι οὔτε νέοι ἀλλὰ οὔτε καὶ ἀρχαῖοι: ἀφίχθη ἀντὶ ἀφίκετο, ἐλλήνιζον ἀντὶ ἡλλήνιζον, ἠνάψαμεν ἀντὶ ἀνήψαμεν, ἐπεσημασμένος ἀντὶ ἐπισεσημασμένος.

Στὴ νέα γραπτὴ παράδοση πού καθιερώνεται παράλληλα μὲ τὸ ἀπλωμα τῆς παιδείας λογαριάζεται ἡ ἔμπραχτη ἐλληνομάθεια καὶ τὰ «βαθιὰ ἐλληνικά» γιὰ κύριο μορφωτικὸ γνῶρισμα στὴν κοινωνικὴ ἄνοδο καὶ πρῶτο στοιχεῖο ἐπιστημονικοῦ καταρτισμοῦ. Ἡ ἀρχαϊστικὴ τάση ἐπιδοκιμάζεται γενικὰ σὰν αὐτονόητη κατ' ἀρχὴν καὶ ἡ παρέκκλιση ἀπ' αὐτὴ στιγματίζεται σὰν ἀγνοία καὶ ἀμάθεια.

Οἱ μόνοι πού ἔμειναν πιστοὶ στὴ δημοτικὴ εἶναι, ἔξω ἀπὸ τὰ σύνορα τοῦ βασιλείου, οἱ Ἑφτανήσιοι, ἰδίως οἱ ποιητές, ἐνῶ στὴν Πόλη καὶ τ' ἄλλα ὑπόδουλα μέρη ὁ ἀρχαϊσμός παραβγαίνει μὲ τὸν ἐλλαδικό, ὑψωμένος σὲ σύμβολο ἐθνικὸ τοῦ ἀλυτρωτισμοῦ καὶ τῆς Μεγάλης Ἰδέας.

109. — Ἡ σχολικὴ γλῶσσα. — Ἡ ἀρχαϊστικὴ τάση καθρεφτίζεται χαρακτηριστικὰ στὸ πιὸ εὐαίσθητο σημεῖο τοῦ κοινωνικοῦ ὀργανισμοῦ, τὴν παιδεία. Αὐτὴ τὴν παρακολουθεῖ ἀλλὰ καὶ συγχρόνως προτρέχοντάς τη τὴ βοηθεῖ μὲ τὴν παράδοσιν ποῦ δημιουργεῖ.

Ὁ ἰδρυτικὸς νόμος τῶν δημοτικῶν σχολείων τοῦ 1834 ὀρίζει «στοιχεῖα ἑλληνικῆς» γιὰ γλωσσικὸ μάθημα τοῦ δημοτικοῦ σχολείου, καὶ «ἑλληνικὴ γραμματικὴ» πρέπει νὰ ξέρουν «κατὰ θεωρίαν καὶ πρᾶξιν» οἱ δημοδιδάσκαλοι, δηλαδὴ τ' ἀρχαῖα ἑλληνικὰ μὲ τὴ γραμματικὴ τους, τὴ μόνη γνωστὴ—μὲ τοὺς περιορισμοὺς ποῦ θὰ ἐπιβάλλῃ ἡ ἀνάγκη τῶν πραγμάτων καὶ ἡ ἐμπειρία ποῦ θ' ἀποχτηθῇ μὲ τὸν καιρὸ.

Ἔτσι ὅμως τὸ μάθημα τῆς ἀρχαίας γραμματικῆς ὑψώνεται γρήγορα σὲ κύριον ἔργο τοῦ δημοτικοῦ σχολείου καὶ τὸ «πέσ το καλύτερα» καταντᾷ ἀδιάκοπη ἐπίκληση καὶ διόρθωση τοῦ δασκάλου πρὸς τὸ μαθητὴ. Ὡστόσο οὔτε ὁ δάσκαλος — γιὰ δεκαετίες πολλὰς ἄλλωστε σημαντικὰ ἀστοιχείωτος—δὲ μιλεῖ ἔξω ἀπὸ τὸ σχολεῖο διαφορετικὰ ἀπὸ τὰ ἑλληνόπαιδα, ἀλλὰ καὶ οὔτε στὸ σχολεῖο, ὅσο δὲ διδάσκει. Καὶ ὅμως ἀξιῶναι ἀπὸ τὸ μαθητὴ νὰ διορθώσῃ τὴ γλῶσσα του σύμφωνα μὲ πρότυπο ἀνύπαρχτο στὴ ζωὴ, γιὰ νὰ μορφωθῇ μὲ τὴ γραμματικὰ διορθωμένη του γλῶσσα. Ἔτσι θυσιάζεται συχνὰ κάθε ἄλλη μορφωτικὴ ἐργασία τοῦ ἀμόρφωτου λαοῦ στὴ μάταιη προσπάθεια νὰ χρησιμοποιήσῃ τύπο γραμματικὸ διαφορετικὸ ἀπὸ τὸ χυδαῖο τῆς μητρικῆς. «Εἰς λεξίδια κενὰ νοήματος, εἰς τὸ δέρμα τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος ἐθυσιάσθη ἡ ἐθνικὴ ἐκπαίδευσις· ἡ ἑλληνικὴ τεχνολογία εἶναι τὸ πρῶτον καὶ σχεδὸν μόνον τῶν δημοτικῶν σχολείων καὶ τῶν γυμνασίων μέλημα....» (Φατσέας 1871). Χαρακτηριστικὴ γιὰ τὴ γλωσσικὴ κατάστασιν ποῦ δημιουργήθηκε ἔτσι μὲ τὸν καθαρισμὸ εἶναι μιὰ ὑπουργικὴ ἐγκύκλιος πρὸς τοὺς δημοδιδασκάλους γιὰ νὰ μὴ σολοικίζουν.

110. — Ἀπὸ τίς πρῶτες σχολικὲς γραμματικὲς ἢ «Γραμματικὴ τῆς ἀρχαίας καὶ τῆς σημερινῆς ἑλληνικῆς γλώσσης» τοῦ Βάμβα (1835) — ποῦ φιλοδοξεῖ νὰ βοηθήσῃ νὰ γίνῃ ἡ γλωσσικὴ (καὶ πνευματικὴ) πρόοδος «κανονικωτέρα καὶ ἐν ταύτῳ κοινοτέρα, ἐκτεινομένη εἰς ὅλας τὰς

τάξεις τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ » — καταχωρίζει ἀκόμη τὰ « χυδαῖα » φράσας, φράσας πλάι στὰ ἢ Τέως, ἴλεως « τῆς σημερινῆς γλώσσης », καὶ ξεχωρίζει τὰ ὁ χρυσῶν τοῦ χρυσοῦντος, ὁ πτώξ τοῦ πτωκός, ὁ κατήλιψ τοῦ κατήλιφος, ὁ κυματρῶξ τοῦ κυματρῶγος, ἡ κρέξ τῆς κρεκός, τὸ φίλορνι τοῦ φιλόρνιθος, πού « δὲν εἶναι τόσον ἐν χρήσει εἰς τὴν νέαν γλώσσαν » ἀπὸ τὸ δοίδουξ, πρῶξ, ἴβηρ, γραῦξ.... πού τῆς ἀνήκουν.

Ἦδη ὅμως στὰ 1850 ἡ κριτικὴ ἐπιτροπὴ τῶν διδαχτικῶν ἀποφαίνεται πῶς δὲν ὑπάρχουν πιά ὄρια «μεταξὺ ἀρχαίας γλώσσης καὶ καθαρευούσης» καὶ οἱ μεταγενέστερες γραμματικές, καθὼς ἤδη οἱ « Πίνακες τῆς γραμματικῆς τῆς λαλουμένης γλώσσης » γιὰ τὰ δημοτικὰ σχολεῖα (1854), βεβαιώνουν πῶς ἡ γλώσσα τῶν λόγιων, πού διδάσκεται γιὰ « κοινὴ λαλουμένη », « ὁσημέραι διασπῶσα ἀφ' ἐαυτῆς τὰ δεσμά, εἰς ἃ ἡ πολυχρόνιος βαρβαρότης... ἐνέβαλεν αὐτήν, σπεύδει ἵνα ἀναλάβῃ τὸ ἀρχέτυπον αὐτῆς κάλλος ». Ἔτσι τώρα οἱ ἐγκρινόμενες γραμματικές παραλείποντας τὸ δυϊκὸ ἀριθμὸ καὶ μερικὲς ἄλλες χτυπητότερες δυσκολίες παραθέτουν τὸ ἐπίλοιπο ἀρχαῖο τυπικόν, λ.χ. κέωμαι, κέη, κέηται, ἡ εὔτοκος λεχώ, τῆς εὔτόκου λεχοῦς. Στὰ 1880 οἱ «Στοιχειώδεις πρακτικαὶ ὁδηγίαι» τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας γιὰ τὸ γλωσσικὸ μάθημα ὀρίζουν καὶ βεβαιώνουν : «ἀναγκασιότατῃ εἶναι ἐν τῷ δημοτικῷ σχολεῖῳ ἡ διδασκαλία γραμματικῆς τῆς τῶν λόγιων λεγομένης γλώσσης, ἧς οἱ τύποι ἐν ὀλιγίστοις διαφέρουσι τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς, πρὸς ἣν ὁσημέραι ἐγγύτερον ἔρχεται». Στὰ 1888 ἡ Ἐκθεσὴ τῆς ἐπιτροπῆς τῶν ἀναγνωστικῶν τοῦ δημοτικοῦ σχολεῖου θεωρεῖ «ἀμάρτημα ἡμεῖς, οἱ τὴν ἀνθηροτάτην καὶ καλλιπεστάτην γλώσσαν τοῦ κόσμου ἔχοντες, νὰ τρέφωμεν τὰ τέκνα ἡμῶν μὲ τσανάκια καὶ τσουκάλια, καὶ τσίτσες καὶ ντομάτες καὶ μελιτζάνες καὶ ἀγγούρια» (Παπαμάρκος) (Μ 16).

111. — Τὸ κορύφωμα τοῦ καθαρισμοῦ καὶ ἡ κρίσιμη δεκαετία (1876—1886). — Τὸ κορύφωμα τοῦ καθαρισμοῦ σημειώνει ὁ ἑλληνιστὴς Κόντος, πού μὲ τίς γλωσσικὲς του παρατηρήσεις θυμίζει τὸν ἀρχαῖο ἀττικισμὸ. Κηρύσσοντας τὸν καθαρισμὸ μὲ μεγαλύτερη ἑλληνομάθεια, συνέπεια καὶ ἐπιμονὴ ἔδειξε τὸ ἀπροχώρητο, ὅπου τόσο γρήγορα εἶχε ὀδηγήσει τ' ὄνειρο τοῦ γυρισμοῦ, καὶ ἔκαμε συνειδητότερη τὴ χρεοκοπία του.

Εἶναι καὶ γιὰ τὸν Κόντο ἡ νέα γλώσσα, πού μιλεῖ ὄλος ὁ κόσμος βάρβαρη καὶ «πεπατημένη χυδαιολογία» καὶ οἱ τύποι τῆς «χυδαῖοι καὶ μοχθηροί». Ἀλλὰ καὶ ἡ «τεχνητὴ» γλώσσα, ἡ καθαρεύουσα, γράφηκε ἀπὸ τοὺς περισσότερους, ἀκόμη καὶ ἀπὸ ὀνομαστοὺς φιλολόγους, καθὼς ὁ Κοραῆς, ὁ Δούκας, ὁ Οἰκονόμου, ὁ Φίλ. Ἰωάννου, ὁ Ἀλ. Ραγκαβῆς κ.ἄ., γεμάτη ποικίλα λάθη,

βαρβαρισμούς, σολοικισμούς, τύπους ἀνελλήνιστους. Μὰ καὶ γενικὰ ἡ γλῶσσα ποὺ γράφεται «γέμει πάσης πλημμελείας» καὶ «νέαι ἀεὶ αὐτῇ κῆρες ἐπιφύονται, ἐξ ὧν κινδυνεύει παντελῶς ἄμορφος καὶ ἀλλόκοτος νὰ καταστῆ». Ὁ λόγος δὲν εἶναι νὰ γυρίσωμε πίσω στὴν ἀρχαία γλῶσσα ἀλλὰ νὰ ρυθμιστῇ ἡ νέα σύμφωνα μὲ τοὺς κανόνες τῆς ἀρχαίας γραμματικῆς. Καὶ πρὸς τὸ σκοπὸ αὐτὸ εἶναι ἀνάγκη νὰ καθιερωθοῦν οἱ μέσοι ἀόριστοι (προηνεγκάμην, μετεπέμψατο, θὰ σημειώσωμαι, ἵνα ἀφίκηται), οἱ ἀναδιπλωμένοι παρακείμενοι (ἐξενηνεγμένος, πεπεινηκώς), οἱ ρηματικοὶ σχηματισμοὶ σὲ -μι (ἵνα διδῶται, ἐὰν μὴ δύνωμαι), καὶ νὰ ἀποφεύγωνται τὰ κάθε εἶδος λάθη ποὺ συνηθίζονται, ἔτσι τὸ ριποκυνδινεύω, ζητωκραυγάζω, ἀφιππεύω, συναγωνισμός, καὶ στὴ θέση τοῦ περιέργεια, ὑπερηφάνεια, ἡ λέμβος, θίγω - ἔθιξα, ἀπελπισία, καταχραστής, πολιτογράφησις, ἀνθοπῶλις, ἐμπιστεύομαι κτλ. νὰ καθιερωθοῦν τὰ περιεργία, ὑπερηφανία, ὁ λέμβος, θιγγάνω - ἔθιγον, καταχρήστης, ἀπελπισμός, πολιτογραφία, ἀνθόπωλις, ἐμπιστεύω.

Ἡ διδασκαλία τοῦ Κόντου εἶχε σημαντικὴ ἀπήχηση στοὺς συγχρόνους, ἰδίως τοὺς φιλολόγους (Μιστριώτης, Χατζιδάκις), καὶ ἡ κοντικὴ σχολὴ ἐπήρεασε ἔμμεσα καὶ τὴν παιδεία, ὅπου ἀκόμη καὶ οἱ ρηματικοὶ τύποι σὲ -ουν ἀντὶς - ουσι(ν) καταντοῦσαν στιγματισμένοι. Μερικοὶ ἄλλοι (Κλ.Ραγκαβῆς κ.ἄ.) δοκίμασαν, χωρὶς ἀπήχηση, μεγαλύτερο ἀκόμη ἐξαρχαϊσμὸ τῆς γραπτῆς γλώσσας (Κ 11, Μ 14).

112. — Μὲ τὸ κορύφωμα τοῦ καθαρισμοῦ συμπέφτει ἡ κρίσιμη δεκαετία, ὅπου ὠριμάζει ἡ συνείδηση γιὰ τὴν ἀνάγκη τῆς γλωσσικῆς ἀλλαγῆς.

Ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος μὲ τὴν Ἐνωσὴ τῶν Ἐφτάνησων (1864) ἀρχίζει νὰ γνωρίζεται καὶ στὴν πρωτεύουσα ἡ ἐφτανησιώτικη λογοτεχνία, καὶ ὁ «χυδαϊστής» Βαλαωρίτης, ποὺ καλέστηκε ὡστόσο ἀπὸ τὸ Πανεπιστήμιον νὰ ὑμνήσῃ «διὰ τῆς ἡδυεποῦς καὶ ἐθνικωτάτης γλώσσης» του τὸν ἐθνομάρτυρα Γρηγόριο, ὀλοκληρῶνει τὸ ποιητικὸ ἔργο του στὴ δημοτικῇ, καθῶς

καὶ τὸν πόλεμό του στὸ «λογιωτατισμὸ» καὶ «τὰς μωρὰς ἀξιώσεις τῶν γραμματικῶν» (M 15).

Ἡ ποιητικὴ γλώσσα ἀρχίζει νὰ λυτρώνεται τελειωτικὰ ἀπὸ τὴν ἐπίδραση τοῦ ἀρχαϊσμοῦ καὶ γίνεται ἀνεχτὴ σὲ πλατύτερους κύκλους ἢ δημοτικὴ στὴν ποίηση.

113. — Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος παρουσιάζεται ὁ ἐπιστημονικὸς φωτισμὸς μὲ νέους ἐρευνητὲς τῆς ἐθνικῆς ἱστορίας, γλώσσας καὶ λαογραφίας, ποὺ ἀντικρίζουν ἀντικειμενικότερα τὴν ἐξέλιξη καὶ ἱστορικὴ διαμόρφωση τοῦ νέου ἑλληνισμοῦ καὶ τὴ σχέση του μὲ τὸν ἀρχαῖο. Μὲ τὴν ἐπίδραση τοῦ Ν. Πολίτη οἱ λογοτέχνες ἀποζητοῦν μεγαλύτερη ἐπαφή μὲ τὶς παραδόσεις καὶ τὰ ἔθη τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ μέσα στὶς τάξεις τοῦ καθαρισμοῦ καὶ τῶν ἑλληνιστῶν, ὅπου κορυφώνονται οἱ γλωσσικὲς ἀντιθέσεις, ἀναγνωρίζεται πρώτη φορὰ ὁ στραβὸς δρόμος ποὺ ἀκολουθήθηκε μὲ τὴν καθαρῆουσα. Πρῶτος ὁ Δημ. Βερναρδάκης (1883) ζητεῖ ἀντὶ νὰ καρκίνοβατοῦμε πρὸς τὰ ἀρχαῖα νὰ ξαναγυρίσωμε στὴ γλώσσα τοῦ λαοῦ μὲ τὸ τυπικὸ της, ἀπλοποιώντας τὴν καθαρῆουσα «βαθμηδὸν καὶ ἀδιακόπως». Ἀντίθετα συνηγορεῖ ὁ Χατζιδάκις γιὰ τοῦ Κόντου τὸ *Θιγγάνω*, τὸ ὁ λέμβος καὶ τ' ἄλλα τῆς «τεχνητῆς» γλώσσας, καὶ πολεμᾷ κάθε βαθμιαία ἀπλοποίηση τῆς καθαρῆουσας. Ἡ δημοτικὴ, ἀν γραφῆ μιὰ μέρα, θὰ πρέπη νὰ καθιερωθῆ διαμιᾶς, ἀφοῦ μελετηθοῦν οἱ κανόνες της καὶ λείψουν οἱ προλήψεις, ὥστε νὰ γράφεται σωστά, «ἄδολος» καὶ «ἀμειγής».

114. — Ἡ χρεοκοπία τοῦ καθαρισμοῦ καὶ ἡ νέα διγλωσσία.—Μὲ τὴν καθαρῆουσα, καθὼς εἶχε διαμορφωθῆ ὕστερα ἀπὸ τὰ πρῶτα πενήντα χρόνια ἐλεύθερης ζωῆς καὶ σύμφωνα μὲ τὶς μαρτυρίες τῶν ρυθμιστῶν της, τὸ ζήτημα τῆς γλώσσας παρουσιάζεται σημαντικὰ διαφορετικὸ ἀπ' ὅ,τι τὸ εἶχαν προΐδεαστῆ στὴν ἀρχὴ τοῦ αἰῶνα οἱ εἰσηγητὲς τοῦ καθαρισμοῦ:

α) Διαπιστώθηκε πὼς ἡ καθαρῆουσα, γραφόταν συνήθως ἄσχημα, μὲ πλῆθος λάθη καὶ ξενισμούς, καὶ ὅτι μὲ ὅλη

τὴν ἀρχαϊκὴ τῆς ἐξωτερικῆ μορφῆ ἢ πραγματικὴ τῆς ἀπόστασι ἀπὸ τὴν ἀρχαία γλῶσσα ἦταν πάντα μεγάλη.

β) Βεβαιώθηκε, ἀπὸ τὸν ἀρχηγὸ τοῦ καθαρισμοῦ, τὸν Κόντο, πὼς καὶ ἡ ἐξαρχαϊσμένη γλῶσσα ποὺ ζητοῦσε δὲν ὁδηγοῦσε στ' ἀρχαῖα, καὶ τονίστηκε, ἀπὸ τὸ Χατζιδάκι, πὼς αὐτὸ θὰ ἦταν «ἐθνικὴ συμφορά».

γ) Ἀναγνωρίστηκε πὼς ἀπὸ καιρὸ ξεχάστηκαν οἱ ὑποθηκῆς τοῦ Κοραῆ, γιὰ τὰ δίκαια τοῦ λαοῦ στὴν κοινὴ γλῶσσα, καὶ πὼς ἡ καθαρεύουσα, ποὺ εἶχε ξεθάψει τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ ἀρχαίου τυπικοῦ, δὲν ἦταν πιά ἡ ἴδια μετὴ γλῶσσα τοῦ Κοραῆ, ποὺ ἔγραφε λ.χ. ἐκβῆκε, ἐπρόφερε, εὐφραине, ἐπαίνεσε, μειγμένη, συνθεμένη. Καὶ ἀλήθεια ἡ καθαρεύουσα «ἀπέπτυσεν ὅλως τὸν χαλινὸν τοῦ Κοραῆ καὶ τρέχει ἀφηνιάσασα πλέον καὶ ὅλως ἀχαλίνωτος» (Βερναρδάκης 1883). «Ὁ κατὰ Κοραῆν τρόπος τοῦ γράφειν ἐγκατελείφθη καὶ ἀπηρχαιώθη σχεδὸν παντάπασιν, ἐγένετο δ' ἀποδεκτὸς ὁ τρόπος τοῦ γράφειν τοῦ Δούκα, ὅστις διαρκεῖ μέχρι τοῦδε» (Χατζιδάκις 1884).

δ) Βεβαιώθηκε ἀπὸ τὸ Χατζιδάκι, πὼς μετὸν καθαρισμὸ ὁ λαὸς ἔμαθε πάρα πολλές λέξεις «ἀλλὰ καὶ μόνον λέξεις, οὐχὶ τύπους καὶ συντάξεις», καὶ ἐξακολουθεῖ ἔτσι νὰ μεταχειρίζεται τὸ τυπικὸ τῆς γλώσσας του, τῆς δημοτικῆς.

ε) Ἀναγνωρίστηκε πὼς μετὴ τὴ μορφὴ ποὺ δόθηκε στὴν καθαρεύουσα ἐξαφανίστηκαν τὰ γραμματικὰ ὅρια νέας καὶ ἀρχαίας γλώσσας, καὶ ἐγίνε ἔτσι ἀδύνατο νὰ μεταχειρίζεται κανεὶς σωστὰ τὴν καθαρεύουσα ὅσο δὲ θὰ μάθαινε πρῶτα τὴν ἀρχαία γραμματικὴ, διαφορετικὴ ἀπὸ τὴ γραμματικὴ τῆς ἐθνικῆς γλώσσας.

ζ) Δείχτηκε πὼς ἦταν ἀδύνατο νὰ ἐξασφαλιστῆ γιὰ τὸ ἑλληνικὸ ἔθνος γραμματικὴ ἐνότητα μετὴ τὴν καθαρεύουσα, ἀφοῦ πλάι στοὺς ἀρχαϊκώτερους «δοκιμωτέρους» τύπους, ποὺ καθιερώνονταν ἀπὸ τοὺς λόγιους, ἐξακολουθοῦσαν νὰ γράφονται, ἢ καὶ νὰ διδάσκονται, σὲ πολλές περιστάσεις καὶ ἄλλοι διάμεσοι (ἐπεριμένα - περιεμέναμεν - περιεμένομεν, ἀνοιχθήκαμεν - ἀνοίχθημεν - ἡ-

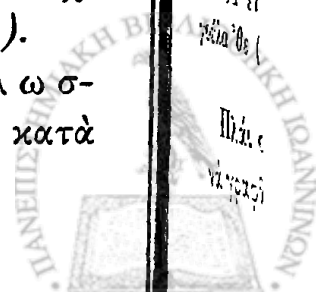
νοίχθημεν - ἀνεώχθημεν), διάβασέ τον - διάβασον αὐτόν - ἀνάγνωσον - ἀνάγνωθι).

115.— Αὐτὰ ὡς πρὸς τὴ μορφή τῆς νεογέννητης γραπτῆς γλώσσας. Σημαντικώτερα εἶναι ὡστόσο ὅσα σχετίζονται μὲ τὸ ζωντανά νεμά της καὶ τὴ βοήθεια ποὺ θὰ ἔδινε στὸν ἑλληνικὸ λαὸ ν' ἀφομοίωση στοιχεῖα τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ (§ 95):

η) Ἀντίθετα μὲ τοῦ Κοραῆ καὶ ἄλλων τὴν ἀξίωση καὶ τὶς προσδοκίαις πῶς ἡ διορθωμένη γραμματικὰ γραπτὴ γλώσσα θὰ ζωντάνευε στὰ χεῖλη καὶ στὶς ψυχὰς τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, αὐτὸ δὲν κατορθώθηκε. Ὁ ἴδιος ὁ Κόντος τόνισε πῶς μιλοῦσε στὴν καθημερινὴ ζωὴ ὅπως ὅλοι οἱ Ἕλληνες, ἄσχετα μὲ τὴ γραπτὴ γλώσσα ποὺ ἐξαρχαϊζόταν, καὶ ὁ Χατζιδάκις ξεχώρισε αὐστηρὰ τὴ δημοτικὴ, τὴν «ἐθνικὴν ἡμῶν γλῶσσαν», ἀπὸ τὴ γραπτὴ καὶ «τεχνητὴν» τῶν λίγων, τῶν «πεπαιδευμένων», ποὺ ἡ ρύθμισή της κρεμόταν ἀπὸ τὴ θέληση τῶν λόγιων καὶ μπορούσε εὐκολὰ νὰ ἐξαρχαϊστῆ περισσότερο. Καὶ ὅμως ὁ γραπτὸς λόγος, ἀπόδοση τῆς ζωντανῆς λαλιᾶς, μὲ τὴν τόσο μεγάλη θέση ποὺ ἔχει πάρει στὶς σύγχρονες πολιτισμένες κοινωνίες, δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ ἐπιδρᾷ σ' αὐτὴ μὲ τὸν ἀρχαϊσμό του ὀλέθρια καὶ μὲ ζημία τῆς γλωσσικῆς λειτουργίας.

Ἡ καθαρεύουσα αὐτὴ παρουσιάζει σχετικὴ ἐπάρκεια στὸν ἐπιστημονικὸ λόγο, στὴ διοικητικὴ γλῶσσα κτλ., τῆς λείπει ὅμως ἡ φυσικότητα μόλις παρουσιαστῆ ἀνάγκη νὰ χρησιμοποιηθῆ σὲ θέματα τῆς καθημερινῆς ζωῆς καὶ στὸ διάλογο. Ἔτσι οἱ λόγιες προσταχτικὲς εἶναι τὸ πιὸ νεκρὸ τῆς μέρος (ἀπεφάνθη ὄχι ὅμως καὶ ἀποφάνθητι, ἀνέγνωσε ὄχι ὅμως καὶ ἀνάγνωσον ἢ ἀνάγνωθι). Πλῆθος ἀπὸ τὶς χρήσεις τῆς ἀπαρτίζουν καλοῦπια ποὺ καθιερώθηκαν χωρὶς νὰ ζωντανέψουν πραγματικὰ εἰ ἀντίστοιχοι τύποι (ὁδὸς Κηφισίας, Κλεισόβης, ὄχι ὅμως καὶ θὰ πᾶμε στὴν Κηφισία, ἢ Κλεισόβα τῆς Κλεισόβης, τὰ ποιήματα τῆς Σαπφοῦς ὄχι ὅμως καὶ ἢ Σαπφῶ τῆς Σαπφοῦς, ἢ Μαριγῶ τῆς Μαριγοῦς).

Μὲ τὴν καθαρεύουσα δημιουργήθηκε τεχνητὴ διγλωσσία. Μὲ τὸ νὰ ρυθμιστῆ τεχνητὰ ἡ νέα γραπτὴ γλῶσσα κατὰ

τούς κανόνες τῆς ἀρχαίας γραμματικῆς ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ὑποχρεώθηκε νὰ ἔχη ὄργανο τῆς παιδείας του καὶ τῆς ἐπιστήμης γλῶσσα ξένη καὶ μορφολογικὰ διαφορετικὴ ἀπὸ τὴ δική του. Πιὸ περιορισμένη ἀπὸ τὴ μεσαιωνικὴ διγλωσσία, ἀφοῦ ἡ καθαρεύουσα δὲν εἶναι τόσο ἀρχαϊκὴ ὅσο ἡ μεσαιωνικὴ κοινὴ, εἶναι γιὰ ἓνα συγχρονισμένο ἔθνος ἀπολύτως ἀπαράδεκτη, ἀφοῦ πλᾶι στὴν κοινὴ δημοτικὴ καὶ τὴν καθαρεύουσα ὑπάρχουν καὶ τὰ ἰδιώματα, καὶ γεννιέται ἔτσι πραγματικὴ τριγλωσσία.

116.—Τριγλωσσία.—Ἡ γλωσσικὴ κατάσταση ποὺ διαμορφώθηκε μὲ τὸν καθαρισμὸ εἰκονίζεται στὸ γειτονικὸ πῖνακα.

Ἰδιωματικά	Κοινὴ	Καθαρεύουσα
τὰ πλιά φλιτρᾶνε μι τὰ φτιρᾶ (φτιροῦγισ) τς (Αἰτωλία)	τὰ πουλιὰ πετοῦν(ε) μὲ τὰ φτερὰ (φτε- ροῦγες) τους	τὰ πιτηνὰ ἵπτανται (πετῶσι) διὰ τῶν πτερύγων (πετρῶν) των (αὐ- τῶν, διὰ τῶν ἑαυτῶν πτερύγων)
μόπιασε τὸ ζερβὶ (ζερβό, ἀριστερὸ) (τὸ) χέρι	μοῦ ἔπιασε (μούπια- σε) τὸ ἀριστερὸ (τὸ) χέρι	μὲ ἔλαβε(ν) ἐκ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς
	σὲ λίγο ἄρχισαν νὰ πέφτουν στὴν πλά- για οἱ πρῶτες στα- λαματιᾶς βροχῆ	ἐντὸς ὀλίγου ἤρχισαν (ἤρξαντο) νὰ πίπτωσι(ν) (πίπτουσαι) ἐπὶ τῆς κλιτύος αἱ πρῶται σταγόνες (ψε- κάδες) βροχῆς
ἓνας χωροφύλακας σκοτώθη, ὅπως μαθ- θαίννου, μὲ μίαν του- φετσὰ (Κύμη)	ἓνας χωροφύλακας σκοτώθηκε, καθὼς μαθαίνω, μὲ μιὰ του- φεκιὰ	χωροφύλαξ τις (εἷς χ.) ἐφρονεύθη, ὡς (καθ' ἃ) πληροφοροῦμαι (μαν- θάνω), διὰ (σφαίρας) ὄπλου
ντό (τί) ἐν τοῦ (τῆ) καμελί' ὀρθὸν (ἴσον) καὶ θὰ ἔτον καὶ ἡ γούλα 'θε (Πόντος)	τί εἶναι τῆς καμή- λας ἴσιο καὶ θὰ (ῶ- στε νὰ) ἦταν καὶ ὁ λαιμός της.	τί εἶναι (ἔστι) τῆς καμήλου εὐθὺ ὥστε νὰ ἦτο καὶ ὁ λαιμός της (αὐτῆς, ὁ ἑαυτῆς)

Πλᾶι στὰ ἰδιώματα καὶ τὴν κοινὴ μιλημένη γλῶσσα, ποὺ ἔπρεπε νὰ γραφῆ καὶ νὰ γίνῃ γραπτὴ κοινὴ, ὑψώνεται στὴ θέση τῆς ἡ κα-

θαρεύουσα. Μὲ αὐτὴν ὅμως ἐξαφανίζεται ἡ γραμματικὴ ὁμοιογένεια, πού ἐνώνει γενικὰ γλῶσσα μιλημένη, μὲ τὰ ἰδιώματα τῆς (ἐκτὸς κάποτε μερικὰ), καὶ γραπτῆ, καὶ καθιερώνονται πλῆθος ἀρχαῖοι τύποι καὶ συντάξεις, ἄγνωστα στὴν καθημερινὴ χρῆση καὶ ξένα στὸ γραμματικὸ σύστημα τῆς ἐθνικῆς γλῶσσας: πουλί - πτηνόν-, φτερούγα φτερούγας - πτέρυξ πτέρυγος — χωροφύλακας - χωροφύλαξ, καμήλα - (ἡ) κάμηλος, ἀριστερὴ - ἀριστερά, ἕνας - εἷς τῖς, ἴσιος ἴσιου - εὐθύς εὐθέως, τοὺς - αὐτῶν ἑαυτῶν, πετῶ πετοῦμε - ἵπταμαι ἱπτάμεθα, πέφτω ἔπεφτα - πίπτω ἔπιπτον, νὰ πέφτουν - νὰ πίπτωσι, ἄρχισα - ἤρχισα ἠρξάμην κτλ.— μὲ τῖς φτεροῦγες - διὰ τῶν πτερούγων, ἀπὸ τὸ χέρι - διὰ τῆς χειρός, σὲ λίγο - ἐντὸς ὀλίγου, στὴν πλαγιά - ἐπὶ τῆς κλιτύος, ἀρχισαν νὰ πέφτουν - ἤρχισαν πίπτουσαι, σταλαματιᾶς βροχὴ - σταγόνες βροχῆς.

Παρόμοια γλωσσικὴ κατάσταση δὲν ὑπάρχει σήμερα σὲ καμιὰ ἀπὸ τῖς γλῶσσες τῶν μεγάλων εὐρωπαϊκῶν λαῶν, ἀφοῦ ἔχουν μόνο ἰδιώματα καὶ κοινὴ γλῶσσα. "Ὅσο γιὰ τῖς διαφορὰς τῆς ἀνάμεσα στὴ μιλημένη καὶ γραπτῆ κοινὴ, αὐτὲς ἀντιστοιχοῦν σὲ ἀνάλογες πού θὰ διαμορφωθοῦν καὶ ἄρχισαν νὰ διαμορφώνωνται καὶ σὲ μᾶς μὲ τὴν καλλιέργεια τῆς δημοτικῆς. "Ἐτσι ἐνῶ λέγεταὶ στὴν κοινὴ μου ἔπιασε τὸ ἀριστερὸ (τὸ) χέρι καὶ μούπιασε τ' ἀριστερὸ τὸ χέρι, ἢ μ' ἔπιασε ἀπὸ τὸ χέρι καὶ μ' ἔπιασε ἀπὸ χέρι, ἢ κοινὴ τῆς πεζογραφίας μπορεῖ νὰ καθιερώσῃ τοὺς τύπους μου ἔπιασε, τὸ ἀριστερὸ, ἀπὸ τὸ ἀριστερὸ (§ § 163α).

117. Ἡ μονόπλευρη στροφὴ τοῦ καθαρισμοῦ πρὸς τὰ περασμένα εἶχε ὅμως καὶ ἄλλο ἀποτέλεσμα: Περιφρονήθηκε ἡ ἑλληνικὴ ζωὴ, πού ἔθρεψε τὸ λαὸ μας, καὶ ὁ φραστικὸς πλοῦτος πού τὴν ἐκφράζει. "Ἐτσι ὅμως, μὲ τοὺς γραμματικούς περιορισμούς τῆς «καθαρισμένης» γλῶσσας παραμελήθηκε ἡ σημαντικώτερη πηγὴ γιὰ τὴ γλωσσικὴ καλλιέργεια τῶν μαθητῶν καὶ ὁ πλουτισμὸς τῆς μητρικῆς τῶν γλῶσσας μὲ πολλὰς ἐννοιὰς καὶ λέξεις, πού ἔπρεπε νὰ συνειδητοποιοῦνται ἢ νὰ μαθαίνωνται μὲ τὴ βοήθεια τῆς σχολικῆς γλῶσσας καὶ τῆς λογοτεχνίας. Μὲ τὸ ν' ἀγνοηθοῦν αὐτὲς καὶ μὲ τὸ νὰ μὴν ὑπάρχουν ἢ νὰ μὴν

εἶναι χρησιμοποίησιμες οἱ ἀνάλογες ἀπὸ τὴν καθαρεύουσα, ἀποξενώθηκαν οἱ τρόφιμοι τῶν ἐλληνικῶν σχολείων ἀπὸ πλῆθος λέξεις καὶ φράσεις τῆς μητρικῆς γλώσσας — ὅσο δὲν τὶς ἤξεραν ἀπὸ τὴν προσχολικὴ ἢ ἐξωσχολικὴ ζωὴ—καὶ στερήθηκαν στοιχειώδη πραγματολογικὴ μόρφωση, ἢ τὴ συμπλήρωσαν μαθαίνοντας γλῶσσες ξένες, πρὸ ἐξευγενισμένους τάχα.

Τὸ λεξιλόγιό ἐνὸς ἀπόφοιτου δημοτικῶν σχολείων διαμορφώθηκε ἔτσι σχετικὰ φτωχό — καὶ ἃς ἔμαθε διάφορες λόγιες λέξεις — ὅταν μάλιστα ἀνατράφηκε σὲ πόλιν. Τότε ἰδίως στερεῖται πλῆθος λέξεις, τὸ μέσο γιὰ τὶς γνώσεις καὶ τὴ γνώση ποὺ δίνει ἢ ἄμεση ἐποπτεία μὲ τὰ πράγματα μέσα στὴν ἐλληνικὴ φύση καὶ ζωὴ. Τοῦ λείπουν τὰ ὀνόματα, οἱ ὄροι, καὶ οἱ κυριολεξίες γιὰ πλῆθος ἔννοιες ἢ συχνὰ καὶ οἱ ἔννοιες ἀκόμη. Στὴ διάθεσή του ὑπάρχουν μόνον χοντρικώτερες ἐκφράσεις. Ὁλόκληρος κόσμος τοῦ κρύβεται πίσω ἀπὸ ἓναν πέπλο, καὶ τοῦ γίνεται συνειδητὸς μόνον ὅταν μορφωθῇ ἢ τουλάχιστο διδαχτῇ μὲ μιὰ ξένη γλῶσσα, πρῶτα ποὺ σπάνια μπορεῖ ν' ἀντικαταστήσῃ τὴν πραγματικὴν μόρφωση μὲ τὴν ἐθνικὴν γλῶσσα καὶ δὲν μπορεῖ παρά νὰ τὴ ζημιώσῃ. Καὶ συχνὰ οἱ ξενομορφωμένοι μεταχειρίζονται, ἀκόμη καὶ στὰ ἐλληνικά τους, λέξεις καὶ ἐκφράσεις ξένες, γιὰ κάτι ποὺ τὸ ἔχει ἢ ἐθνικὴ τους γλῶσσα ὀνομασμένο ἀλλὰ ποὺ ἢ τυραννία τοῦ ἀρχαϊσμοῦ δὲν τὸ ἄφησε νὰ ὑψωθῇ σὲ κοινὴ ἐκφραση.

Ἔτσι γιὰ παράδειγμα πολλοὶ τρόφιμοι τοῦ ἐλληνικοῦ σχολείου τῆς τελευταίας γενεᾶς δὲν ἤξεραν τί σημαίνουν λέξεις καθὼς λαγαρίζω, καταλαγιάζω, σκιάζομαι, ἀσπρογαλιάζω, ἀρτένομαι, κολατσίζω. Διδάχτηκαν τοὺς ἰχθύες ἔχασαν ὁμῶς τὴ διαίρεσή τους σὲ ἀφρόψαρα (συναγρίδες, σαυρίδια κτλ.), βουρκόψαρα (κεφάλαι κτλ.), πετρόψαρα (σφυρίδες κτλ.). Ἄγνοοῦν τί ἀκριβῶς σημαίνει γρίβας, ντορῆς κτλ., ἄτι γιὰ τ' ἄλογα ἢ πότε λέγεται μιὰ κατσίκια ρούσα, ἀστεράτη, παπαδογενάτη, καλαθοκέρα, σκιζάφτα, ξέρουν ὁμῶς ἓνα πλῆθος παρόμοια καὶ ἀνάλογα ξενικά συνώνυμα ὅσοι διδάχτηκαν ἀπὸ μικροὶ τὶς ἀντίστοιχες ξένες γλῶσσες, λ.χ. τὰ γερμανικὰ Schimmel, Rappe, Fuchs κτλ. Ἔνα πλῆθος ξενομορφωμένοι, ἀκόμη καὶ μισομορφωμένοι, ξέ-

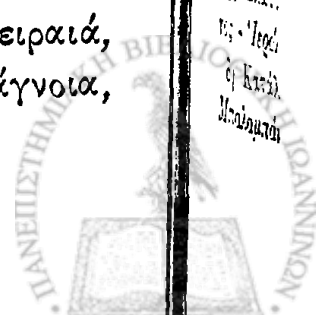

ρουν, καὶ μεταχειρίζονται ἀποκλειστικά, καὶ στὰ ἑλληνικά τους ἀκόμη, τὶς γαλλικῆς, ἀγγλικῆς ἢ γερμανικῆς λέξεις ποὺ διάβασαν ἢ ἔμαθαν ἀπὸ τὴ δασκάλισσά τους, λέξεις καθὼς *écluse*, *clairière* - *Lichtung* - *glade*, *houlette*, *gui* - *mistletoe*, *mousse*, *arbre de Judée*, *bête à bon Dieu* - *Maikäfer*, *détour*, *prendre un raccourci*, *gonds*, *torticolis*, καὶ δὲν καταλαβαίνουν καὶ τ' ἀντίστοιχα ἑλληνικά, *δέση* τοῦ ποταμοῦ, *ξέφωτο* τοῦ δάσους, (*ἄ*)*γκλίτσα* τοῦ τσοπάνη, *μελάς* ἢ *ἰξὸς* τῶν ἑλατων, *μούσκλη*, *κουτσουπιά*, *ἀλογάκι τῆς Παναγίας*, *ἀλλόγυρος*, *θα κόψωμε* (τὸ *δρόμο*), *ρεζέδες* (ἰδιωμ. *γκάγκαβα*), τῆς πόρτας, *νευροκαβαλίκεμα*. Κανεὶς σχεδὸν δὲν ξέρει πῶς λέγονται ἀπὸ τὸν ἑλληνικὸ λαὸ τῶν ἀλόγων οἱ *oeillères*, γερμ. *Scheuklappen*. Ἀκόμη καὶ ἂν τύχη νὰ ξέρουν τὶς ἑλληνικῆς, προτιμοῦν τὶς ξενικῆς, ποὺ τὶς εἶδαν ἴσως γραμμένες καὶ τοὺς φαίνονται εὐγενικώτερες (*πέστροφα* - *truite* - *Forelle*) καὶ ἐκφραστικώτερες (*βραχνὰς* - *cauchemar*). Οἱ ἀντίστοιχες ἀπὸ τὴν καθαρεύουσα δύσκολα μπορεῖ νὰ χρησιμεύουν. Τοὺς λείπει συχνὰ ὁ συναισθηματικὸς χρωματισμὸς, ποὺ χάρισε στὶς λαϊκῆς τὸ ζύμωμά τους μὲ τὴ ζωὴ (*βραχνὰς* - *ἐφιάλτης*, *τυφλοσόκακο* - *ἀδιέξοδο* *impasse*, *Sackgasse*, *ξανακλωῶ*, *ξανακύλημα ἀρρώστιας* - *ὑποτροπή*, *ὑποτροπιάζω* *rechute*), καὶ συχνὰ εἶναι πολυσύλλαβες, κρύες, σχολαστικῆς καὶ δὲν ἀνεβαίνουν στὸ στόμα (*τσακιστήρι*, *σπαστήρι* - *καρνοθραύστης*, *καρνοκλάστης*, *καρνοκατάκτης* *casse-noisette*, *ράχη* - *ἐρεισίνωτο* *dossier*, *Lehne*).

118.—Οἱ τοπωνυμίες.—Ἀπὸ τὴ σύσταση τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους χρησιμοποίηθηκαν ἀρχαῖα ὀνόματα, ὅχι μόνο γιὰ νὰ ὀνομάσουν τοὺς νεοσύστατους δήμους καὶ ἐπαρχίες ἀλλὰ καὶ γιὰ νὰ μετονομάσουν συχνογραφόμενες τοπωνυμίες—βουνά, ποτάμια καὶ ἰδίως πόλεις καὶ χωριά—ποὺ εἶχαν τ' ὄνομά τους. Ὅχι μόνο πολλῆς τοπωνυμίες ξενικῆς ἀλλὰ καὶ ἑλληνικῆς δημοτικῆς (§ 35, Σ 7) ἐπιζητήθηκε ν' ἀντικατασταθοῦν μὲ ἀλλεπάλληλες προσπάθειες «πρὸς ἀνάστασιν τῶν παλαιῶν ὀνομάτων τῆς Ἑλλάδος».

Τὰ νέα ὀνόματα ἦταν συχνὰ τὰ παλιά — ἔτσι γιὰ τὸν Πειραιά, τὴ Λαμία—μὰ συχνὰ καθιερώθηκαν κακοδιαλεγμένα, ἀπὸ ἄγνοια,

119.
ἀπὸ τὴ
γενεακ.
εἶπε ἀπὸ
σχεδὸν
τὸ ἴδιον
στὴν ἐπ.
ὁ ἑξῆς
σὲ ὄνομα
κῆτος
ἢ ὄνομα
(ἰδίως)
ἢ ὄνομα
ἐξῆς
γενεακ.
γ. Πικ.
ἢ ὄνομα
ἢ ὄνομα
Μαυρομάτι

ὅταν ἡ ἀρχαία πόλις βρισκόταν ἄλλοῦ ἢ ὧρες μακριὰ ἀπὸ τῆ σημερινῆ, ἢ κακοφτιαγμένα, (Καλαμάτα - Καλάμες, Ἐπάνω Μεριὰ (Θήρας) - Οἶα, Αἰτωλικό, Ἀρεόπολη). Ἄλλοτε πάλι ἦταν ὁ ἐξελληνισμὸς ἄστοχος, ὅταν ἔγινε σὲ ὀνομασίες μὲ τ' ὄνομα τοῦ παλιοῦ ἰδιοχτήτη (στὴ γενική), καθὼς τὸ Τατόι (κυρίως: τοῦ Τατόη), Πικέρμι, Χαϊδάρι, Χασάνι, Καραμανόλι κτλ., πού μετονομάστηκαν Τατόιον, Καραμανώλιον κτλ.

Τὸ ξαναβάφτισμα αὐτὸ ἄλλοτε ἔπιασε, ἰδίως ὅταν ἡ μετονομασία συνδυάστηκε μὲ κάτι νέο (ἔτσι μὲ τὸν Πειραιά, πού ὡς Πόρτο - Ντράκο εἶχε στὰ 1830 μόλις λίγα σπίτια), καὶ ἄλλοτε ὅχι, μὲ ὅλα τ' ἄλλεπάλληλα διατάγματα πού προσπαθοῦσαν νὰ ἐπιβάλουν στοὺς ντόπιους τὶς νέες ὀνομασίες τῶν γνώριμῶν τους τόπων, (στὰ χωριά τῶν Καλαμῶν ἐπιχειρήθηκε αὐτὸ τρεῖς φορές). Κάποτε ἡ μετονομασία ἐμποδίστηκε ἀπὸ τὴν ἐξέγερση τῶν ἐνδιαφερόμενων κατοίκων, καθὼς ἔγινε μὲ τοὺς Σπετσιῶτες, σχεδὸν πάντα ὅμως γέννησε τὶς ἀντιρρήσεις τῶν ἱστοριοδιφῶν (Σ14).

119.—Τὰ οἰκογενειακὰ ὀνόματα—Μὲ περισσότερη ἐπιτυχία ἀπὸ τὴν ἐπίλοιπη γλῶσσα διενεργήθηκε ὁ καθαρισμὸς στὰ οἰκογενειακὰ ὀνόματα, ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ 19. αἰῶνα ὡς τὶς μέρες μας, εἴτε ἀπὸ πρωτοβουλία τῶν κατόχων τους εἴτε μὲ τὴ βοήθεια τοῦ σχολείου καὶ τοῦ στρατοῦ. Παρουσιάζει ἔτσι καὶ ἡ γλῶσσα μας τὸ ἴδιο φαινόμενο πού παρατηροῦμε καὶ σὲ ἄλλες εὐρωπαϊκές, στὴν ἐποχὴ τοῦ «ἀνθρωπισμοῦ», μὲ τὴ διαφραὰ πῶς σὲ μᾶς ἔγινε ὁ ἐξελληνισμὸς σὲ μεγαλύτερη κλίμακα. Ἐγινε αὐτὸ ὅχι μόνο σὲ ὀνόματα ξενικὰ ἀλλὰ καὶ σ' ἑλληνικὰ καὶ παρουσιάζει ποικίλους βαθμούς. Ὁ ἐξελληνισμὸς ἀπλώνεται στ' ἀκόλουθα:

α) Ὁρθογραφία: Ξεντέρης, Ραντόπουλος, Πρώιος (Πρόγιος), Λάιος (Λάγιος), Ζαροκίλλης (Ζαροκοίλης), Συγκολλίτης (ἀπὸ τὸ χωριὸ Σιγκόλι).

β) Φωνητικὴ μορφή: Μπαξεβάνης - Βαξεβάνος, Μπεκέλας - Βικέλας, Βαρβέρης, Βατιστάτος, Βοστανδζόγλου, Δαῆς, Καβαδιάς - Καβαδίας, Ἐφαπλωματάς, Ράπτης, Μπιρικός - Ἐμπειρικός, Ρουμάνος - Ρωμάνος.

γ) Πλατύτερος ἐξελληνισμὸς: Τζουμάρογλου - Ζωμαρίδης, Γερολυμάτος - Ἱερώνυμος, Μουστάκας ἢ Μπουγιουκλῆς - Μυστακίδης.

δ) Κατάληξη: Καρλόγλου (τούρκ. karl χιονισμένος) - Καρολίδης, Μπαλαμπάναγλου - Βαλαβάνης, Ἐδιπζαδες - Ἐδιπίδης, Κόντογλου -

Κοντόλεων, Μπογιατζής ἢ Μπογιατζόγλου - Βογιαζίδης, Ζουμπουλίδης.

ε) Μετάφραση : *Μπογιατζής - Βαφείδης, Ἀσλάνογλου - Λεονταρίδης ἢ Λεοντόπουλος, Κοτζαμάνης - Τηλικίδης, Παντερμαλής - Κυζικηνός, Μπερεκέτογλου - Ἀφθονίδης, Τσακάλογλου - Θωείδης, Γκιλμπαλόγλου - Ἀνθομελίδης, Γενντουιὰς - Νεόκοσμος, Κοκόρογλου - Ἀλεκτορίδης, Ἀσκεπίδης, Ἀνθρακόπουλος κτλ. Ἀνάλογα εἶναι τὰ γερμανικὰ Schmied - Faber, Baecker - Pistorius, Kraus - Crusius, Schwarzert - Melanchthon.*

120.—Ἡ ὀρθογραφία. — "Ἄν ἐξαιρεθοῦν μερικὰ κείμενα, πού στὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς γράφηκαν στὴν Κρήτη καὶ ἄλλοῦ σὲ φωνητικὸ λατινοῖταλικὸ ἀλφάβητο, καὶ ἡ προσπάθεια τοῦ Βηλαρᾶ γιὰ φωνητικὴ ὀρθογραφία, τὰ νεοελληνικὰ κείμενα γράφηκαν ἐξαρχῆς σὲ ὀλόκληρη τὴν ἐποχὴ αὐτὴ στὴ λεγόμενη ἱστορικὴ ὀρθογραφία, ὅπως διαμορφώθηκε ἀπὸ τὰ χρόνια τῆς ἀλεξανδρινῆς κοινῆς, θεμελιωμένα στὴν προχριστιανικὴ προφορὰ τῶν ἐλληνικῶν (§ 11).

Παράλληλα ὥστόσο μὲ τὸν καθαρισμὸ ἡ ἱστορικὴ ἀρχὴ ἐφαρμόστηκε ὅλο καὶ αὐστηρότερα στὴν καθαρεύουσα, χωρὶς ν' ἀναμετρηθοῦν τὰ ἐπακόλουθὰ τῆς ἀπὸ διδαχτικὴ ἄποψη. Οἱ δυσκολίες τῆς καθιερωμένης πιά σχολικῆς ὀρθογραφίας πολλαπλασιάστηκαν καὶ προϋπόθεση τοῦ νὰ γράφη κανεὶς σωστὰ ἐξακολουθοῦσε νὰ εἶναι ἡ γνώση τῆς ἀρχαίας γραμματικῆς. Μὲ τὴ διάδοσιν ὅμως τῆς γραπτῆς γλώσσας καὶ τῆς παιδείας, γίνεται φανερώτερο πόσο δύσκολο εἶναι νὰ γράφεται σωστὰ ἀπὸ τοὺς νέους Ἕλληνες ἡ γλώσσα τους, καὶ μὲ ὅλο τὸ ἄπλωμα τῆς παιδείας καὶ τὶς ἀφθονες ὥρες πού ἀφιερώνονται στὴν ὀρθογραφικὴ διδασκαλία μεγάλωνουν τὰ παράπονα γιὰ τὴν ἀνορθογραφία πού βασιλεύει καὶ τὰ λάθη καὶ τῶν πιδὸ γραμματισμένων ἀκόμη. Ἔτσι πρὸς τὸ τέλος συνηγοροῦν μερικοὶ γιὰ ἀπλοποίηση ἢ καὶ τὴν ἐπιχειροῦν.

121.—Ἡ λογοτεχνία.—"Ὁ τεχνητὸς χαραχτήρας τῆς καθαρῆς εἶχε γι' ἀποτέλεσμα νὰ μὴν μπορέσῃ νὰ τὴν κάμῃ ὀργανό τῆς ἢ δημιουργικὴ λογοτεχνία." Ἐπειτα ἀπὸ μερικὲς μάταιες προσπάθειες ἡ ποίησις ὀλόκληρη ἀρχισε νὰ γράφεται ἀποκλειστικὰ στὴ δημοτικὴ, ἐξευγενισμένη μὲ τὸ ἔργο τοῦ Σολωμοῦ, πού ἀρχίζει νὰ ἐπιβάλλεται — καὶ ἀργότερα (§ 127) ὀλόκληρη

ἡ λογοτεχνία. Ἐτσι ἔχασε ἡ καθαρεύουσα τὸ κυριώτερο στήριγμα ποῦ θὰ τῇ στερῶνε σὰ γλῶσσα ἔθνικῆ, ἀφοῦ ἡ λογοτεχνία δὲν τὴν ἔβρισκε ἰκανῆ νὰ συγκινήσῃ καὶ νὰ ἐκφράσῃ. Συγχρόνως ἔλειψε πιά καὶ τὸ κυριώτερο ἐπιχείρημα ποῦ εἶχε στηρίξει τὴν καθαρεύουσα : ἡ ἐλπίδα πὼς μὲ τὴ βοήθεια τῆς ἐξαρχαϊσμένης γλῶσσας θὰ μπορούσε νὰ νιώσῃ ὁ ἑλληνικὸς λαὸς σὰ δικά του τὰ λογοτεχνικὰ ἔργα τῆς κλασικῆς Ἑλλάδας.

Γι' αὐτὸ καὶ στὴν ἀκόλουθη περίοδο τοῦ ἀρχαϊσμοῦ δὲ γίνεται λόγος γιὰ τὸ ἐκφυλισμένο πιά ἰδανικὸ τοῦ γυρισμοῦ στὴν ἀρχαία δόξα—ἐκτὸς ἀπὸ μερικὸς ἀργοπορημένους ἀρχαϊστὲς. Οἱ ἐλπιδοφόρες ἀρχαϊκὲς μεταφράσεις ἀρχαίων κλασικῶν, τοῦ Δούκα, τοῦ Ἄλ. Ραγκαβῆ κ.ἄ., δὲ διαβάζονται (Κ 11) καὶ ὁ κόσμος ἀρχίζει νὰ ζητῇ μεταφράσεις τους καὶ ἄλλα ἐκλαϊκευτικὰ ἔργα σὲ πιὸ ἀπλὴ γλῶσσα. Μόνο στὴ γλῶσσα ἑνὸς λαοῦ μπορεῖ νὰ ξαναζωντανέψουν γι' αὐτὸν τὰ περασμένα, καὶ ἴσια ἴσια οἱ μεταφράσεις τῶν ἀρχαίων κλασικῶν στὴ δημοτικὴ μᾶς φέρνουν πιὸ κοντὰ σ' αὐτοὺς καὶ τὸ νόημά τους. Γιατὶ ἡ λαϊκὴ μας γλῶσσα, σὰ φυσικὴ κατὰ παράδοση ἑλληνικὴ, φύλαξε πιστότερα κάτω ἀπὸ τὴ νέα της, ἀλλαγμένη μορφή τὴν ἐσωτερικὴ ὕφῃ καὶ τὸ πνεῦμα τῆς ἀρχαίας, τὴν ἐκφραση καὶ τὴ σκέψη τῶν κλασικῶν, ἐνῶ ἡ καθαρεύουσα, διαμορφωμένη τεχνητὰ καὶ μὲ ξενικὲς ἐπιδράσεις, παρουσιάζει προπάντων ἐξωτερικὲς, μορφολογικὲς καὶ χάρτινες ὁμοιότητες μὲ τὴν ἀρχαία ἀττικὴ.

122. — Τ' ἀποτελέσματα τῆς τεχνητῆς διγλωσσίας. — Ἡ καθαρεύουσα φανερώνεται ὅλο καὶ περισσότερο **ἀποτυχημένη ἱστορικὴ προσπάθεια**, θρεμμένη ἀπὸ τὴν εὐγενικὴ ἀλλὰ ἀπλοικὴ πλάνη τῶν λόγιων τοῦ 19. αἰῶνα.

Ὁ λεξιλογικὸς πλουτισμὸς τῆς κοινῆς ποῦ πέτυχαν μὲ τὴν ἐργασία τους οἱ γενεὲς αὐτὲς ἦταν δίχως ἄλλο συχνὰ χρήσιμος καὶ πολύτιμος (§ 51). Μὲ τὸ νὰ ξαναβαφτιστοῦν ὅμως πλῆθος γνωστὲς ἔννοιες μὲ ἄγνωστες λέξεις καὶ προπάντων μὲ τὴν τεχνητὴ καὶ ἀφύσικη μορφολογία καὶ σύνταξη, ἡ καθαρεύουσα θολώνει καὶ νοθεύει τὶς ψυχικὲς καὶ πνευματικὲς ἀκόμη λειτουργίες τὶς σχετικὲς μὲ τὸ γραπτὸ λόγο, πνίγει τὴ λογοτεχνικὴ συγκίνηση καὶ δη-

μιουργία και περιορίζει την επίδρασή της στο κοινό, υπονομεύει την παιδεία και την έθνική μόρφωση, δυσκολεύει την έκλαϊκεψη τῆς ἐπιστήμης, τὸ θρησκευτικὸ κήρυγμα και κάθε κρατική λειτουργία, δικαιοσύνη, διοίκηση, στρατό. Ἀλλὰ και γενικώτερα: καλλιεργώντας τὴ ρητορεία και τὴν κενολογία σὲ βάρος τῆς οὐσίας, ἀπομακρύνει ἀπὸ τὴν πραγματικότητα, δυσκολεύει τὴν ἀκριβολογημένη σκέψη, κρίση και ἔκφραση, και μὲ τὴ γλωσσική ἀσάφεια και ἀνειλικρίνεια και μὲ τὸν ψυχικὸ διχασμὸ πὺ ἀπλώνει σὲ ὀλόκληρο τὸ ἔθνος ὑποθάλλει τὴ νεοελληνική ἀοριστία, τὸ ἀπελπιστικὸ «περίπου», και ἐπιδρᾷ ἐπιζήμια και στοὺς χαραχτῆρες. Ἡ καθαρῆουσα, ὄργανο παιδείας και ἐπιστήμης ὅσων κατόρθωσαν νὰ τὴ μεταχειρίζονται, δὲν μπόρεσε οὔτε και μπορεῖ νὰ γίνῃ χτῆμα τῶν πολλῶν, πὺ ἀπ' αὐτοὺς βγαίνουν συχνὰ και οἱ καλύτεροι, και ἔμεινε ξένη στὸν πολὺ λαό, πὺ πρέπει νὰ μορφωθῇ μὲ γλώσσα πὺ νὰ τὴ μαθαίνει και νὰ τὴν πλουτίζει ἀκοπα.

123.—Οί νεοελληνικές σπουδές.—Μὲ τὴν ἀποπνιχτική ἀτμοσφαίρα τοῦ καθαρισμού ἦταν δύσκολο νὰ μελετηθῇ στὴν ἐλεύθερη Ἑλλάδα μὲ ἀγάπη ἡ ἔθνική γλώσσα και τ' ἄλλα στοιχεῖα τοῦ ἔθνικοῦ πολιτισμοῦ. Ἡ καθαρῆουσα, λόγιο, μεταβλητὸ και τεχνητὸ κατασκευάσμα, χωρὶς ὀργανική ἐξέλιξη δὲν μπορούσε φυσικὰ νὰ γίνῃ ἀντικείμενο ὁμοίας μελέτης. Τὸ ὕδωρ, ὁ πατήρ τοῦ πατρὸς τοῖς πατράσι, τὸ οἶμοι δὲ γεννοῦσαν κανένα ἔτυμολογικὸ πρόβλημα και δὲν ἀποζητοῦσαν καμιά ἀπὸ τὶς ἐξηγήσεις τύπων καθὼς τὸ νερό, ὁ πατέρας τοῦ πατέρα, τὸ ἀλίμονο. Καὶ ἡ ἔρευνα τῆς δημοτικῆς, μὲ ὄλο τὸ κήρυγμα και τὸ παράδειγμα τοῦ Κοραῆ, εἶναι στὶς πρῶτες δεκαετίες τοῦ ἀναπογοήτετου ἀκόμη γυρισμοῦ, ἀνύπαρχτη. Ὅσο ὁ Ἐθνικὸς Ὑμνος πιστεύεται χυδαῖος γιὰ τὴ γλώσσα του και προτείνεται μάλιστα ἡ ἀντικατάστασή του, εἶναι ἀδύνατο νὰ ριζώσῃ τὸ ἐπιστημονικὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν ἔθνική γλώσσα (M 17).

Στὶς πρῶτες δεκαετίες ἀποκλειστική σχεδὸν ἀφορμὴ σὲ ἀπασχόληση μὲ τὴ νέα γλώσσα, πὺ «διορθώνεται» γιὰ νὰ ἐξαφανιστῇ, δίνει ἡ προσπάθεια νὰ βρεθοῦν σ' αὐτὴ και στὸ λαογραφι-

κό της περιεχόμενο αποδείξεις τοῦ «ἐλληνισμοῦ» της καὶ ν' ἀναιρεθοῦν οἱ δοξασίες τοῦ Fallmerayer, πού εἶχε ὑποστηρίξει (1830) πὼς οἱ νέοι "Ἕλληνες κατάγονται ἀπὸ τοὺς Σλάβους.

Ἀκόμη καὶ μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ξένους πού καταγίνονται μὲ τὴ γλῶσσα καὶ λαογραφία τῆς νέας Ἑλλάδας ἀναζητοῦν σ' αὐτὲς τὴν ἀρχαία. Ἄν καὶ ὄχι ἀκόμη ἐπιστημονικὰ συγχρονισμένοι καὶ ἀπαλλαγμένοι ἀπὸ τὴν αἰολοδωρικὴ θεωρία, σημειώνουν κάποιον σταθμὸ ὁ Μαυροφρύδης (1861) καὶ ὁ Deffner. Πρῶτος αὐτὸς διατυπώνει τὴν ἔννοια τῆς νεοελληνικῆς φιλολογίας, τῆς ἐπιστήμης πού ἐρευνᾷ τὴ γλῶσσα καὶ τίς ἄλλες πνευματικὲς ἐκδηλώσεις τοῦ ἐλληνισμοῦ (Archiv für Mittel- und Neugriechische Philologie, ἕνας τόμος, Ἀθήνα 1880). Λίγο ἀργότερα ὁ Krumbacher ἐπεξεργάζεται συστηματικώτερα τὴν ἔννοια τῆς μεσαιωνικῆς καὶ νεοελληνικῆς γλώσσας καὶ φιλολογίας (1892).

Στὶς δύο τελευταῖες δεκαετίες ἀρχίζει μὲ τὸν ἐπιστημονικὸ φωτισμὸ (§ 113) συστηματικώτερη καὶ σὲ βάση ἐπιστημονικὰ συγχρονισμένη ἢ μελέτη τῆς γλώσσας (Χατζιδάκις), λαογραφίας (Ν. Πολίτης) καὶ ἱστορίας (Λάμπρος κ.ἄ.), παράλληλα μὲ τὸ παράδειγμα ξένων ἐρευνητῶν. Ἄλλὰ καὶ τῶρα τὸ κίνητρο τῶν Ἑλλήνων μελετητῶν εἶναι ἐν μέρει ἐπηρεασμένο ἀπὸ τὸ ἰδανικὸ τῆς ἐποχῆς τους. Οἱ μελέτες τους μποροῦν νὰ προκόψουν μόνο ὅσο σχετίζονται μὲ τὴν προσωπικὴ τους φιλοδοξία καὶ ἐπιμονή, ἀλλὰ καὶ μὲ κάποιον ψυχικὸ διχασμὸ τους, μέσα στὸ ἀρχαϊστικὸ περιβάλλον, ὅπου καὶ οἱ ἴδιοι ἀνήκουν ἰδεολογικὰ καὶ τὸ στηρίζουν. Ὁ Χατζιδάκις τονίζει συχνὰ πὼς ἡ ἐπιστημονικὴ ἐρευνα δὲ σχετίζεται μὲ τὴν πραχτικὴ καλλιέργεια τῆς μητρικῆς γλώσσας, καὶ συνεργάζεται στὴν Ἐπιστημονικὴ Ἐταιρεία μὲ φίλους πού ἀγωνίζονται γιὰ τὴ συνέχιση τοῦ καθαρισμοῦ (M 14). Ἡ Φιλοσοφικὴ σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, μονόπλευρα κλασικιστικὴ, δὲν ἔχει ἔδρα γιὰ τοὺς κλάδους τῆς νεοελληνικῆς φιλολογίας καὶ ἀκόμη καὶ ἀργότερα πολεμοῦν μέλη της καὶ ἄλλοι τὴν ἀσχολία μὲ τὴ νεοελληνικὴ λαογραφία («παραμυθία γραιδίων» Μιστριώτης) καὶ τὴν Ἰδρυση τοῦ Μεγάλου Λεξικοῦ (§ 139), ὅπου θ' ἀναγράφονταν καὶ λέξεις «χυδαῖες» καὶ ξένες.

Σὲ ὁλόκληρη τὴν ἐποχὴ αὐτὴ δὲ συντάσσεται ἀπὸ "Ἕλληνες κα-

μιὰ γ ρ α μ μ α τ ι κ ῆ καὶ κανένα λ ε ξ ι κ ὸ τῆς μητρικῆς γλώσσας. "Ολες οἱ γραμματικές, οἱ περισσότερες σχολικές, ἐκφράζουν λίγο πολὺ τὸ τυπικὸ τῆς ἀρχαίας ἀττικῆς διαλέκτου καὶ τὸ μοναδικὸ Λεξικὸ πού εἶδε τὸ φῶς στὸν αἰῶνα τοῦ καθαρισμοῦ ἀπὸ Ἑλληνα στὴν Ἑλλάδα εἶναι τοῦ Σκαρλάτου Βυζαντίου τὸ «Λεξικὸν τῆς καθ' ἡμᾶς διαλέκτου μεθερμηνευμένης εἰς τὸ ἀρχαῖον ἑλληνικὸν καὶ τὸ γαλλικὸν» (1835). Ἦταν ὅμως αὐτὸ «νεοαρχαῖο». Γράφηκε γιὰ τοὺς «πρωτομαθεῖς σπουδαστὰς τῆς ἀρχαίας γλώσσης» καὶ ἀφιερωμένο «τῇ πρὸς ἀνάκτησιν τῆς προγονικῆς εὐκλείας εὐγενῶς ἀμιλλωμένη νεολαίᾳ τῆς Ἑλλάδος» συντάχτηκε γιὰ νὰ ἐξυπηρετήσῃ τοὺς σκοποὺς τοῦ τολμηρότερου καθαρισμοῦ: νὰ βοηθήσῃ τὸ ξαναζωντάνεμα τῆς ἀρχαίας γλώσσας (Μ 14).

"Ανθισμα τῶν νεοελληνικῶν σπουδῶν θὰ γίνῃ δυνατὸ μόνο ὅταν θὰ χάσῃ ὁ ἀρχαῖσμός τὴν κοινωνικὴν του δύναμιν καὶ θὰ τίς θερμάνῃ μὲ στοργικὸ ἐνδιαφέρον ἢ ἴδια ἢ κοινωνία.

ΤΟ «ΤΑΞΙΔΙ» ΤΟΥ ΨΥΧΑΡΗ ΚΑΙ ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΚΗΡΥΓΜΑ (1888 - 1900)

124. — Μὲ τὴ λογοτεχνικὴ καὶ ἐπιστημονικὴ ζύμωσιν τῆς προτελευταίας δεκαετίας τοῦ περασμένου αἰῶνα ἀρχίζει νὰ πλησιάζῃ τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου καὶ νὰ ὀριμάζῃ ἡ κοινωνία γιὰ ν' ἀκουστῇ ἀποτελεσματικὰ τὸ κήρυγμα πού θὰ ἔφερνε τὴ μεταστροφὴ ἀπὸ τὸ ἀρχαῖστικὸ ἰδανικὸ σ' ἓνα νέο, τὴν «Ἰδέαν» τοῦ δημοτικισμοῦ, καὶ μιὰ ἀνανέωσιν ἔθνικην, θεμελιωμένην στὶς πραγματικὰς δυνάμεις τοῦ νέου ἑλληνισμοῦ. Σύμβολο καὶ ἀφετηρία εἶναι πάλι ὁ τύπος τῆς γραπτῆς ἔθνικῆς γλώσσας. Ἡ μεταστροφὴ μποροῦσε νὰ πραγματοποιηθῇ καὶ νὰ δημιουργηθῇ τὸ ξεσκλάβωμα ἀπὸ τὸν καθαρισμὸ μόνο ἂν αὐτὸς χτυπιόταν στὴ στραβὴν τοῦ ἀφετηρία, στὴ «διορθωτικὴν» βάση του, καθὼς εἶχε κάμει καὶ ὁ Βερναρδάκης, ἀλλὰ μ' ἓνα ξεκαθαρισμένον γλωσσικὸ πρόγραμμα, μὲ τὴν ἀλύγιστη πίστιν σ' αὐτὸ καὶ τὴν ἄμεση πιστὴν ἐφαρμογὴν — μὲ τὴν καλλιέργειαν τῆς δημοτικῆς.

Τὸ νέο ἀπολυτρωτικὸ κήρυγμα τὸ ἔκαμε ὁ Ψυχάρης, πρῶτα στὰ 1886 καὶ λίγο ἀργότερα μὲ τὸ ἱστορικὸν τοῦ Ταξίδι.

(1888), πού άνοίγει νέα έποχή στη γλωσσική και πνευματική ιστορία τοῦ ἔθνους

Μέ τὸ κήρυγμά του και με τὸ ἔργο του ὁ Ψυχάρης βόηθησε τοὺς ὁμογλώσσους του νὰ σεβαστοῦν τὸν ἑαυτὸ τους, νὰ γράψουν τὴ μητρική τους γλώσσα σπάζοντας τελειωτικά τὴν ἀρχαϊστική παράδοση χιλιετηρίδων, και νὰ πλατύνουν τοὺς πνευματικούς των ὀρίζοντας κρίνοντας σωστότερα τὴ σχέση τοῦ ἔθνους των πρὸς τὴν ἀρχαιότητα και τὴ θέση του στη ζωή:

Ἄμέσως και ἀποφασιστικά, χωρίς ν' ἀδικοχάνεται καιρός, πρέπει νὰ γραφῆ ἡ ἔθνική γλώσσα με τοὺς κανόνες της, σὲ βάση ἀντικειμενική ἔξω ἀπὸ ὑποκειμενικά γοῦστα. Με μιὰ καθορισμένη φιλολογική γλώσσα θὰ ἐκφραστῆ ἡ ἔθνική ζωή, θὰ καταχτήσῃ τὸ ἔθνος τὴ θέση του στὸν κόσμο και θὰ πραγματώσῃ τὸν ἀνώτατο σκοπὸ τῆς ζωῆς, τὴν ἀλήθεια (Κ 12).

Στὴν πρώτη δεκαετία τὸ κήρυγμα αὐτὸ φωτίζει και ξυπνᾷ σχεδὸν ἀποκλειστικά τοὺς λογοτεχνικούς κύκλους. Ὑστερ' ἀπὸ τὸ πρῶτο ξάφνισμα ἡ δημοτική ἀρχίζει νὰ καλλιεργῆται προγραμματικά ὄχι μόνο στην ποίηση ἀλλὰ και σὲ ὀλόκληρη τὴ λογοτεχνία και γίνεται προσπάθεια νὰ γραφῆ με τοὺς κανόνες της πιστὰ και με ἀπόλυτη ἀκολουθία.

γ) ΕΠΟΧΗ ΔΗΜΟΤΙΚΙΣΜΟΥ (20. αἰ.)

125.— Κοινωνία, κράτος, παιδεία — Οἱ ὅροι γιὰ τὸν κλονισμό τοῦ ἀρχαϊσμοῦ γίνονται με τὸ νέον αἰῶνα εὐνοϊκότεροι. Με τὴν κοινωνική ἀνέλιξη παρουσιάζεται τῶρα ὁ ἀστισμὸς περισσότερο ξεκαθαρισμένος και συνειδητὸς παρά στὸ 19. αἰ. Ἡ κοινωνική και πνευματική ζύμωση δυναμώνει ὕστερ' ἀπὸ τὸν ἄτυχο πόλεμο τοῦ 1897 και ἄλλα συμπτώματα ἔθνικοῦ ξεπεσμοῦ, και ἀναζητιοῦνται «νέες ιδέες».

Ἡ ἀνησυχία ξεσπᾷ στην Ἐπαναστάση τοῦ Γουδὶ (1909), πού ἐπιζητεῖ μιὰ «ἀνόρθωση», και τὸ πρόβλημα τῆς παιδείας παίρνει καινούρια ἐπικαιρότητα. Οἱ βαλκανικοὶ πόλεμοι (1912—1913) και ὁ εὐρωπαϊκὸς (1914) φέρνουν τὸ ἔθνος πιὸ κοντὰ στην πραγματικότητα τῆς ζωῆς και τοῦ μεγαλώνουν τὰ

γεωγραφικά ὄρια. Μὲ τοὺς ξενόφωνους πληθυσμούς, ποὺ περι-
κλείονται ὕστερ' ἀπὸ τὰ 1912 στὰ νέα σύνορα, καὶ μὲ τὴν ἀ-
νάγκη τοῦ ἐξελληνισμοῦ τους, γίνεται πιὸ συνειδητὸ τὸ αἶτημα
νὰ καθιερωθῇ σὰ σχολικὴ γλῶσσα ἡ δημοτικὴ.

Μὲ τὸ ἄπλωμα τῆς παιδείας καὶ τὴν ἀνάγκη ποὺ αἰσθάν-
ονται γι' αὐτὴν ὄλο καὶ πλατύτεροι κύκλοι ἢ κατακραυγὴ γενι-
κεύεται καὶ γίνεται αἰσθητότερη ἢ ἀνεπάρκεια τῶν καρπῶν τῆς
καὶ ἡ μεγάλη ἀντίθεση τοῦ χρεοκοπημένου πιά ἀρχαϊστικοῦ
ἰδανικοῦ τῆς σχολικῆς γλώσσας μὲ τὴ ζωντανὴ κοινὴ, ὄργανο
πιά καὶ τῆς νέας λογοτεχνίας.

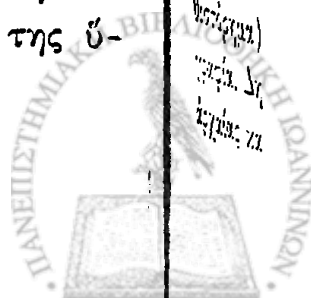
126. — Ὁ δημοτικισμός. — Ἀντίθετα μὲ τὴν κίνηση τοῦ γυρι-
σμοῦ στὴν ἀρχαιότητα, ποὺ εἶχε κατευθύνει τὸν καθαρισμὸ στὸ
19. αἰ., ἡ κίνηση τοῦ δημοτικισμοῦ, ποὺ φουντώνει στὸν 20. αἰ.,
σημειώνει τὴν προσπάθεια τοῦ νέου ἑλληνισμοῦ γιὰ μιὰ πραγ-
ματικώτερη ἀναγέννηση, θεμελιωμένη στὰ γόνιμα στοιχεῖα τῆς
ζωῆς τοῦ ἔθνους.

Ὁ δημοτικισμός, ἀπὸ γλωσσικὴ καὶ λογοτεχνικὴ ζύμωση, φα-
νερώνεται γρήγορα σὰν πλατύτερα ἀναμορφωτικὴ ἐκπαιδευτικὴ
καὶ ἐκπολιτιστικὴ κίνηση. Δὲν ἐπιδιώκει μόνον τὴν ἀνανέωση
τοῦ τύπου τῆς γραπτῆς γλώσσας καὶ τοῦ περιεχόμενου τῆς λο-
γοτεχνίας ἀλλὰ ζυμώνεται μὲ συγγενικὲς τάσεις ποὺ καταλήγουν
σ' αὐτόν. Μελετιοῦνται τῶρα καὶ τ' ἄλλα στοιχεῖα τοῦ νέου ἑλ-
ληνισμοῦ, ποὺ θὰ χρησιμέψουν νὰ διαμορφωθῇ ὁ πολιτισμὸς
του (§ 139).

Τὰ δυὸ ἀντίθετα ρεύματα, ἀρχαϊσμός καὶ δημοτικισμός, συ-
νυπάρχουν ἀλλὰ ὁ δημοτικισμός πραγματώνει τὶς πρῶτες κατα-
χτήσεις μὲ τὴν καθιέρωση τῆς δημοτικῆς στὴ λογοτεχνία καὶ
στὴ λαϊκὴ παιδεία, ἐνῶ ὁ καθαρισμός, ποὺ ἀρχίζει νὰ χάνη τὸ
ἔδαφος, παίρνει θέση ἀντιδραστικὴ.

Στὰ χρόνια αὐτὰ ξεχωρίζονται δύο ἐποχές :

α) Ἡ ὀρμητικὴ, ἀπὸ τὸ 1901 ὡς τὰ 1917 περίπου. Εἶ-
ναι ἡ μαχητικὴ ἐποχὴ τοῦ δημοτικισμοῦ, ποὺ ἡ δημοτικὴ κα-
θιερώνεται στὴ λογοτεχνία καὶ διαμορφώνεται ὁ τύπος τῆς ὀ-

στερ' ἀπὸ κάποιες ἀναζητήσεις, μέσα σ' ἔντονη ἀντίδραση τῶν ὀπαδῶν τοῦ ἀρχαϊσμοῦ.

β) Ἡ ἐποχὴ τοῦ κρατικοῦ δημοτικισμοῦ, ἀπὸ τὰ 1917 ὡς τὶς μέρες μας. Μὲ τὴ σχολικὴ καθιέρωση τῆς δημοτικῆς μετριάζεται ὁ ἐπαναστατισμὸς τῆς γλωσσικῆς ἀλλαγῆς μέσα στὴν ἑλληνικὴ κοινωνία καὶ τὸ ἴδιο τὸ σχολεῖο βοήθει τὴν ἐπικράτηση τῆς δημοτικῆς, μὲ τὶς διαφορετικὲς γλωσσικὲς προϋποθέσεις ποὺ ἐγκαινιάζονται ὕστερ' ἀπὸ δύο σχεδὸν χιλιετηρίδες ἐκπαιδευτικοῦ ἀρχαϊσμοῦ.

·1. ΟΡΜΗΤΙΚΗ ΕΠΟΧΗ (1901—1917)

127. — "Απλωμα. Καλλιέργεια τῆς νέας γλώσσας στὴ λογοτεχνία. — Ἡ πνευματικὴ ζύμωση τοῦ ἀστισμοῦ, στὴ δημιουργικώτερή του ἐποχὴ, φανερώνεται κυριώτατα στὴν προσπάθεια τοῦ δημοτικισμοῦ, ποὺ ἀπλώνεται καὶ βαθαίνει. Τὸ γλωσσικὸ καὶ τὸ γλωσσοεκπαιδευτικὸ πρόβλημα μπαίνει στὸ κέντρο τῆς πνευματικῆς ζωῆς καὶ τὴ λύση του ἐπιδιώκουν τὰ προοδευτικώτερα στοιχεῖα.

Ὁ Ψυχάρης συμπληρώνει καὶ βαθαίνει τὸ κήρυγμά του (Ρόδα καὶ Μῆλα, 1902 — 1908). Ἀλλὰ συγχρόνως, μὲ τὴν ἐπίδραση ἴσως καὶ τῆς ἀντίδρασης, διαμορφώνει τὸ γλωσσικὸ του πρόγραμμα δογματικώτερο καὶ περισσότερο ἀλύγιστο.

Ἡ καθιέρωση τῆς μητρικῆς γλώσσας γίνεται πρώτη φορὰ ἀξίωση μερίδας κοινωνικῆς, ὅσο καὶ ἂν οἱ ἀντίθετοι τὴ χαρακτηρίζουν «μικροσκοπικὴ» αἵρεση. Ανακαλύπτεται ἡ πλατύτερη σημασία ποὺ ἔχει γιὰ τὴν προκοπὴ τοῦ ἔθνους ἡ καθιέρωση τῆς γλώσσας του. Οἱ δυσκολίες ἀντικρίζονται μὲ νεανικὴ τόλμη ἀλλὰ καὶ μὲ ὑπερβολικὲς προσδοκίες γιὰ τ' ἀποτελέσματα ποὺ θὰ ἔχη.

Εἶναι «ἡ κρίσιμη ὥρα γιὰ ἓνα ἔθνος, ποὺ ἀρχίζει καὶ γράφει τὰ πεζά» (Ψυχάρης). Ἡ δημοτικὴ γράφεται σὲ ὀλόκληρη τὴ λογοτεχνία (κυρίως ἠθογραφίες, λείπει ἀκόμη τὸ κοινωνικὸ μυθιστόρημα) καὶ τὸ θέατρο, καὶ δοκιμάζεται καὶ στὴν ἄλλη πεζογραφία. Δημοσιεύονται σειρὰ μεταφράσεις ἀπὸ ἔργα τῆς ἀρχαίας καὶ τῆς ξένης λογοτεχνίας. Οἱ προσπάθειες νὰ χρησι-

μοποιηθῆ ἢ δημοτικῆ στὴ μετάφραση τῶν εὐαγγελίων (1901), στὶς παραστάσεις τῶν ἀρχαίων δραμάτων (Ὁρέστεια, 1903, Ἀντιγόνη), στὴν πεζογραφία καὶ στὴ δικαστικὴ γλῶσσα (ἀπόφασι δικαστηρίου 1901) γεννοῦν σημαντικὴ ἀντίδραση (M 18).

128. — Ὁ τύπος τῆς νέας γραπτῆς κοινῆς γλώσσας. — Μὲ τὴν καλλιέργεια τῆς δημοτικῆς, ἰδίως στὴ λογοτεχνία, ποὺ γράφεται ὄλο καὶ προσεχτικώτερα, διαμορφώνεται ὁ κοινὸς τῆς τύπος. Κυριαρχεῖ ἢ προσπάθει, σύμφωνα μὲ τὴν διδασκαλία τοῦ Ψυχάρη, νὰ γραφῆ ἢ λαϊκὴ γλῶσσα μὲ τοὺς κανόνες τῆς, ἀπκλαγμένη ἀπὸ τὰ περιττὰ ἰδιωματικὰ στοιχεῖα καὶ τὰ λόγια γραμματικᾶ.

Στὴν κίνηση αὐτῆ, καθὼς ἦταν φυσικό, δὲν μποροῦσε νὰ βρεθῆ ἀπὸ πρὶν ἢ σωστὴ λύση γιὰ κάθε περίπτωσι. Ἡ κοινὴ προφορικὴ δὲν ἔχει ἢ δὲν ἔχει πάντα γνωστὰ ὄλα τῆς τὰ στοιχεῖα, ἰδίως τὰ λεξιλογικά. Ἡ ζωὴ κρύβει ἀνεξάντλητη ποικιλία καὶ ἡ γλωσσικὴ κατάστασι ποὺ διαμορφώθηκε μὲ τὸν καθαρισμὸ ἔχει δημιουργημένες ὄχι μόνο οὐσιαστικὲς δυσκολίες ἀλλὰ καὶ μεγάλες ψυχολογικὲς. Καὶ καθὼς εἶναι ἡ διαμόρφωσι γλώσσας κοινῆς σύνθετο γλωσσοκοινωνικὸ φαινόμενο σὲ ἀλληλοεξάρτησι μὲ τὸ γλωσσικὸν τύπο ποὺ γραφόταν ἤδη, μόνο μὲ τὴν πραχτικὴ καλλιέργεια καὶ ἀναζήτησι ξεκαθαρίζονται πολλὰ λεπτομερειακὰ ἢ καὶ βασικώτερα ζητήματα. Ἔτσι, ὅπως συνήθως δείχνεται μόνο ἐκ τῶν ὑστέρων, δὲ λείπουν ἀπὸ τὴν ἐποχὴ αὐτῆ καὶ οἱ ὑπερβολές.

Ὁ περιορισμὸς στὰ γραμματικὰ στοιχεῖα τῆς λαϊκῆς γλώσσας, μορφολογικά καὶ φωνητικά, μειώνει τὴν ἐκφραστικὸτητα τῆς νέας γραπτῆς (ποὺ ἀποφεύγει λ.χ. τὴ γεν. πληθυντικὴ). Μεταχειρίζονται τύπους ἀσυμβίβαστους μὲ τὸ γλωσσικὸ αἶσθημα καὶ τῶν ἀπροκατάληπτων μορφωμένων (ὑποφτος, τοῦ προβλημάτου, οἱ συγραφέηδες). Δοκιμάζονται στ' ὄνομα τῆς ὁμοιομορφίας ἐξομαλισμοὶ φωνητικοί, περιττοὶ ἢ ὄχι ἀπαραίτητοι (βιβλιοπουλεῖο, χερόγραφο, περικεφαλιά). Γράφονται καὶ ἰδιωματικὰ στοιχεῖα (θὰν τὸ φέρω, κοιμόσαντε) ἢ λέξεις ἀπαρχαιωμένες ὕστερ' ἀπὸ τὴ

129. —

ὄνομα

λέγει

παραί

-αποφ

σὺν-φ

αὐτὸν

ἀποφ

φω, φ

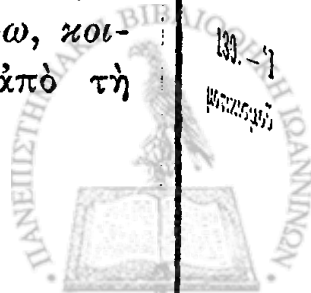
πὸ τὸν

ὄνομα

130. —

130. —

130. —

γλωσσοκοινωνικῇ ἐξέλιξῃ τῆς τελευταίας ἑκατονταετίας (μαθές, νομάτοι, πόστα, νὰ πῆ τινάς, ἔτσι καὶ τὰ λαϊκώτερα ὀνόματα τῶν μηνῶν: Ἀλωνάρης, τοῦ Χριστοῦ, Γυαλιστής) καὶ δοκιμάζεται κάποια ἀνανέωση στὸ λεξιλόγιό ἀπὸ στοιχεῖα τῆς λαϊκῆς γλώσσας (ἔτσι γράφηκαν περιγυριὰ καὶ ἀργότερα περιγυρο τὸ περιβάλλον, χωρισοχάρτι τὸ διαζύγιο, ξετύλιγμα ἢ ἐξέλιξη, πεφτάστερο ὁ διάττων, πρωτοβάρεμα τὸ πρελούδιο, φτόγγοι τριβαμένοι), ἀκόμη καὶ ὅταν δὲ γίνεται αὐτὸ ἀπὸ ἀνάγκη γραμματικῆ: ἀρκετοσύνη - ἐπάρκεια, ἀπανωσιά - ἐπιφάνεια, ὁ Ἰουλιανὸς ξανασκάρωσε τῷ Δελφῷ τὸ Μαντεῖο). Καὶ ὡς πρὸς τὸ ὕφους ἀνακατώνονται μερικὲς φορές τὰ ὄρια δημοτικισμοῦ καὶ χυδαῖσμοῦ καὶ χρησιμοποιοῦνται στὴν πεζογραφία λέξεις καὶ ἄλλα στοιχεῖα ποιητικά, κατάλληλα μόνο γιὰ τὴν ποιητικὴν γλῶσσα. Ἡ καθαρῆουσα ἀλλωστε καὶ οἱ ξένες γλῶσσες ἐπηρέασαν καὶ συνταχτικὰ τὴ νέα γλῶσσα, καθὼς λ.χ. φανερόνεται στὴ χρήση τοῦ πληθυντικοῦ τῆς εὐγένειας στὰ ῥήματα (μπορεῖτε νὰ δώσετε ἀντὶ μπορεῖς νὰ δώσης, φαινόμενο πού δὲν ὀλοκληρώθηκε ἀκόμη) καὶ στὴν καθιέρωση τῆς λόγιας γενικῆς τῶν ἀντρωνυμικῶν οἰκογενειακῶν (κυρία ἢ δεσποινίδα Σταθοπούλου στὴ θέση τοῦ δημοτικοῦ κυρὰ Στάθαινα).

129. — Εὐκολώτερα λύνεται μὲ τὸν καιρὸ τὸ ζήτημα τῶν ἰδιωματισμῶν, τουλάχιστον ὡς ἓνα σημεῖο. Μόνο στὸ λεξιλόγιο εἶναι δύσκολο νὰ παραμεριστοῦν ὅσο πρέπει οἱ ἰδιωματισμοί, εἴτε γιὰτὶ λείπουν οἱ κοινὲς λέξεις (κουμάρι - κανάτι - σκοῦρο, τσιπούρα - ξόφα) ἢ τύποι (παιγνίδι - παιχνίδι, φασούλι - φασόλι) εἴτε ἐπειδὴ οἱ συγγραφεῖς τὶς ἀγνοοῦν ἢ καὶ προτιμοῦν νὰ μεταχειρίζονται τὶς πρὸ γνῶριμὲς τοὺς ἰδιωματικὲς. Ἀπομένουν ὥστόσο γραμματικὲς διπλοτυπίες (θυμοῦμαι - θυμᾶμαι, θυμοῦνταν - θυμόταν) πού συνανθῶν στὴν κοινὴ, ἀφοῦ μὲ τὴν ἔλλειψη γιὰ καιρὸ συστηματικῆς καλλιέργειας δὲν ἦταν δυνατό ν' ἀποχτηθῇ μεγαλύτερη ἐνότητα.

130. — Ἡ καθιέρωση τῆς δημοτικῆς. — Τὸ αἶτημα τοῦ δημοτικισμοῦ εἶναι ἀπὸ τὰ 1789 καὶ ἀπὸ τὰ 1888: «ἡ δημοτικὴ

γλώσσα νά γίνη τὸ καθολικὸ ὄργανο τῆς ἐθνικῆς ζωῆς ἀπὸ τὰ ἀπλούστερα τῆς ζωῆς καὶ τὰ ταπεινότερα, ὡς τὰ πιὸ σημαντικὰ καὶ πολυσύνθετα σὲ ὅλους τοὺς κύκλους τῆς ἐνέργειας» (Παλαμάς). Στὴν ἐποχὴ αὐτῆ τῆς ἐθνικῆς κακομοιριάς, ὅπου ἡ ἐθνικὴ συνείδηση ζητεῖ ἐναγώνια νά βρῆ τὸν ἑαυτό της, καὶ συσχετίζεται ἡ φτωχὴ ἀπόδοση τῆς παιδείας μὲ τὸ παραμέρισμα τῆς μητρικῆς γλώσσας, ὁ δημοτικισμὸς, ἀπὸ ἀνάγκη ψυχολογικὴ καὶ αἰσθητικὴ προπάντων στὴν ἀρχὴ γίνεται συνειδητότερος στὴν ἐκπαιδευτικὴ καὶ τὴν κοινωνικὴ του σημασία, καὶ ἀπὸ τὴν καθιέρωση τῆς δημοτικῆς ὡς σχολικῆς γλώσσας, προσδοκοῦν τὴν ἀρχὴ γιὰ μιὰ ἐκπαιδευτικὴ ἀναγέννηση.

Ἡ καθιέρωση αὐτῆ εἶναι αἴτημα πρωταρχικὸ τῶν περισσότερων δημοτικιστικῶν συλλόγων ποὺ ἰδρύνονται καὶ πολιτικῶν προγραμμάτων (M19). Δημοσιεύονται στὴ δημοτικὴ γλώσσα βιβλία ἐκλαϊκευτικά, καὶ ἀπὸ ἀνθρώπους ξένους στὴ δημοτικιστικὴ κίνηση. Τονίζονται ἢ μελετιοῦνται πλατύτερα ἀπὸ πρὶν τὰ λαογραφικὰ καὶ ἄλλα στοιχεῖα τῆς δημοτικῆς παράδοσης, ποὺ μαζὶ μὲ τὴ γλώσσα θὰ στηρίζουν τὴ δημιουργία ἐνὸς νεοελληνικοῦ πολιτισμοῦ (§ 139). Στὸ τέλος ἀναζητιέται τὸ οὐσιαστικώτερο περιεχόμενον τοῦ δημοτικισμοῦ πίσω ἀπὸ τοὺς γλωσσικοὺς τύπους ποὺ ζήτησε νά σπάσῃ.

Ἡ ἀνάγκη νά κατατοπιστῇ ἡ κοινωνία στὶς ἰδέες τοῦ δημοτικισμοῦ φέρνει στὸ φῶς πολλὰ διαφωτιστικὰ ἔργα, ἐνῶ παράλληλα γίνεται κριτικὴ τοῦ ἀρχαϊσμοῦ μὲ τὰ πολλαπλὰ ὀλέθρια ἀποτελέσματα τῆς διγλωσσίας γιὰ τὴν ἐθνικὴ προκοπὴ καὶ ἰδίως τὴν παιδεία. Μὲ τὸ σκοπὸ νά βοηθήσῃ τὴν ἐκπαιδευτικὴ ἀναγέννηση τῆς ἐλληνικῆς παιδείας ἰδρύεται στὴν Ἀθήνα ἀπὸ μέλη τῆς κοινωνίας ὁ «Ἐκπαιδευτικὸς Ὀμιλος» (1910), ἡ πρώτη μεγάλη προγραμματικὴ ἐκδήλωση τοῦ δημοτικισμοῦ.

131. — Τὸ γραμματικὸ πρόγραμμα τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὀμίλου.—Οἱ ἐπιφυλάξεις καὶ ἀντιρρήσεις ποὺ γεννήθηκαν εἴτε ἐξαρχῆς, ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ 20. αἰ., εἴτε σιγὰ σιγὰ, μὲ τὴν πραχτικὴ καλλιέργεια, σὲ πολλοὺς λογοτέχνες καὶ ἄλλους ποὺ δο-

κίμασαν νὰ καλλιεργήσουν τὴ δημοτικὴ σύμφωνα μὲ τὴ διδασκαλία τοῦ Ψυχάρη, ξεκαθαρίστηκαν πρὸς τὸ τέλος τῆς ἐποχῆς αὐτῆς στὸ γραμματικὸ πρόγραμμα τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὀμίλου, σὲ συντηρητικώτερο σύστημα δημοτικῆς, ἐνιαίας πάντα καὶ μὲ τὴ δυνατὴ μορφολογικὴ ὁμοιογένεια. Οἱ φραστικὲς δυσκολίες ἀντικρίζονται λιγώτερο ἀπόλυτα καὶ μονοκόμματα ἀλλὰ καὶ πιὸ σύμφωνα μὲ τὶς γλωσσικὲς συνθῆκες καὶ ἀνάγκες τοῦ πεζοῦ λόγου καὶ τὸ αἶσθημα τῶν ἀπροκατάληπτων μορφωμένων. Θεμελιωμένο στὴ βάση πού χάραξε ἡ λογοτεχνικὴ καλλιέργεια ὡς τότε καὶ ἡ ἀποχτημένη ἐμπειρία καὶ ἀποβλέποντας σὲ τύπο γραμματικὸ πού νὰ ἐξασφαλίζῃ τὴν ἐπάρκεια στὸ νέο γλωσσικὸ ὄργανο τῆς παιδείας καὶ ἐπιστήμης, διατηροῦσε στὴ γλώσσα αὐτὴ τὸ μεγαλύτερο μέρος ἀπὸ τὸ ζωντανὸ λόγιον λεξιλόγιον (ἐδῶ καὶ ὁ Ψυχάρης εἶχε δειχτῆ ἀρκετὰ συντηρητικὸς, ἀφοῦ ἔγραφε ἀτένιζα, σύσσωμος, παλαίφατος, ἔκφραση στρουφνὴ - ἄριστα, ἐννοεῖται, ἰδοῦ, ὑπόψη). Ἀπόφυγε προσεχτικώτερα τὰ ἰδιωματικὰ, ποιητικὰ στοιχεῖα. Ἀναγνώρισε στὴ φωνητικὴ τὴ λόγια ἐπίδραση καὶ δέχτηκε καὶ στὴ μορφολογία μερικοὺς λόγιους τύπους (§ 133), (Μ 20, Σ 15).

132. — Ἡ μεταρρυθμισμένη ἱστορικὴ ὀρθογραφία.— Μὲ τὴν καθιέρωση τῆς νέας κοινῆς γίνεται πολὺ δυσκολώτερον νὰ ἐφαρμοστῆ σ' αὐτὴ—τόσο περισσότερον ἐξελιγμένη φωνητικὰ καὶ μορφολογικὰ— ἡ ἱστορικὴ ἀρχὴ πού εἶχε ἐφαρμοστῆ στὴν καθαρῆς. Οἱ πραχτικὲς, ἐκπαιδευτικὲς διδασχτικὲς ἀνάγκες κάνουν ἀπαραίτητον νὰ ρυθμιστῆ σὲ βάση διαφορετικὴ, τουλάχιστον τροποποιημένη. Ἡ μεταρρυθμισμένη ἱστορικὴ ὀρθογραφία πού καθιέρωσε ὁ Ἐκπαιδευτικὸς Ὀμιλος γιὰ τὴ νέα κοινὴ στὴν βάση ἐνὸς μετριασμένου ἱστορισμοῦ ἐξοικονόμησε μὲ τὸν καλύτερον δυνατὸν τρόπο τὶς διδασχτικὲς ὀρθογραφικὲς ἀνάγκες καὶ ἀπαιτήσεις, χωρὶς νὰ προϋποθέτῃται γιὰ τὴν ἐφαρμογὴ τῶν ὀρθογραφικῶν κανόνων ἡ γνῶσις τῆς ἀρχαίας γραμματικῆς. Οἱ ξένες λέξεις καὶ καταλήξεις καὶ πολλὲς νέες ἑλληνικὲς ὀρθογραφῆθησαν φωνητικὰ (ροδάκινο, κανέλα, ξίγκι, ἀγόρι, φτιάνω, τραβῶ, κουκούτσι, γελιέμαι ἀντὶ ρωδάκινο, καννέλλα, ξύγγι, ἀγῶρι, φτειάνω, τραυῶ, κουκκούτσι, γελιέμαι), ἀπλοποιήθησαν

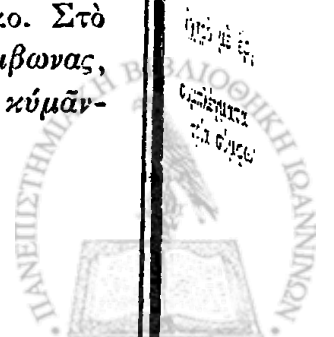

καὶ διάφορες ἄλλες γραφές καὶ ψηφία ἢ σημάδια μὲ γενικὸ ὀρθογραφικὸ χαραχτήρα καὶ περιορίστηκαν κάπως οἱ περισπωμένες καὶ ἡ ποικιλία στὴ γραφὴ τῶν καταλήξεων. Τ' ὀρθογραφικὸ σύστημα τοῦ Ὀμίλου ἂν καὶ πολεμήθηκε ἀπὸ τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ ἄκρατου ὀρθογραφικοῦ ἱστορισμοῦ ἐφαρμόστηκε μὲ τὸν καιρὸ σὲ πλῆθος βιβλία (Σ15).

133.—Συγκριτικὸς πίνακας.—Στὸν ἀκόλουθο πίνακα ἀντιπαραθέτονται λέξεις καὶ τύποι, φωνητικοὶ καὶ μορφολογικοὶ, ποὺ δείχνουν πῶς διαμορφώθηκε ἡ χρῆση στὴν πρώτη δεκαπενταετία τοῦ 20. αἰ. ὕστερ' ἀπὸ τὶς πρώτες προσπάθειες.

Στὴν ἀ' στήλῃ παραθέτονται γραμματικὰ καὶ λεξικολογικὰ στοιχεῖα ποὺ μεταχειρίστηκε ὁ Ψυχάρης—ἐκτὸς ἀπὸ τὰ τέσσερα τελευταῖα παραδείγματα στὸ λεξιλόγιο, ποὺ εἶναι τοῦ Πάλλη, τοὺς φωνητικοὺς τύπους τοῦ ἀκούω μὲ γ, ποὺ ἴσια ἴσια καταδικάστηκαν ἀπὸ τὸν Ψυχάρη καὶ τὸ λεγόντουσαν καὶ τὴ γεν. καταληξῶνε, ποὺ ὁ Ψ. δὲν τὰ δεχόταν. Στὴ β' στήλῃ βρίσκεται τὸ σύστημα ποὺ ἀκολούθησαν οἱ περισσότεροὶ συγγραφεῖς καὶ ὁ Ἐκπαιδευτικὸς Ὀμιλος. Φυσικὰ οἱ διαφορὲς αὐτὲς πρέπει νὰ νοηθοῦν μὲ κάποια προσέγγιση. Ἄλλωστε καὶ στὴν πρώτη ἐποχὴ δὲν ἀκολούθησαν ὅλοι τοῦ Ψυχάρη τὴ διδασκαλία. Ὁ ἴδιος ὁ Πάλλης, ποὺ μὲ τόση φροντίδα καλλιέργησε τὴ δημοτικὴ, ἐξαρχῆς εἴτε ξαναεκδίνοντας τὰ ἔργα του ἔγραφε, (στὴ φωνητικὴ:) χειρότερος, πρόχειρος, πληροφορημένος (ὄχι πρόχειρος, πληροφορημένος), ἂν θά, ὅταν γράφεται, μὲ τὸ τελ. ν—αὐτόπτης μὲ πτ, πρόσθετος, αἰσθητός, ἰσχυρισμοί, συμφωνήθηκε, ἐνθουσιασμός, ἔμφυτος, μελαγχολῶ, μὲ γχ, λάμψη, παραπέμψουν, ἐκστρατεία, ἐκστατικὸς κτλ. καὶ (στὸ τυπικόν:) προβάλλουν, συνήθως, ἐναντίον του, μᾶλλον, ὡς, πρὸς, ὡς πρὸς, ἀκόμη καὶ ἓνα διάλεχτος, τῆς λεωφόρου.

Ὅσο γιὰ τοὺς λόγιους φωνητικοὺς τύπους ποὺ γράφονται μὲ τὸ ἔρρινο μ, ν στὰ συμφωνικὰ συμπλέγματα, πρέπει νὰ παρατηρηθῇ πῶς μερικοὶ τους, μισολόγιοι, προφέρονται συνήθως μ' ἓνα «διάμεσο φώνημα», μεταξὺ λόγιας καὶ λαϊκῆς προφορᾶς. Τοῦ σύμβολο, ἔμβολο, ἀμφιθέατρο κτλ. τὸ μ προφέρεται μὲ τὰ χεῖλια κλεισμένα χαλαρώτερα, μ, ἀλλὰ μὲ τὴ γλῶσσα πάντα ὑψωμένη πρὸς ἐμπρὸς στὸν οὐρανίσκο παρὰ γιὰ τὸ σχηματισμὸ τοῦ ν, λ.χ. στὸ γκ τοῦ ἀγκαλιά. Στὸ συνδυασμός, ἐνθουσιασμός κτλ. τὸ ν εἶναι συχνὰ μεσοδοντικόν, σχηματισμένον χαμηλότερα στὰ δόντια (ἢ ἀνάμεσά τους) ἀπὸ τὸ κανονικὸ φατνιακόν ν τοῦ ἓνα, νάνι, πέντε, ποὺ τὸ ν τους μωρφώνεται στὰ πάνω δόντια καὶ στὸν οὐρανίσκο. Στὸ κύμανση, πανσές κτλ., καὶ σὲ ἄλλες λέξεις μὲ ἔρρινο λόγιο (ἄμβωνας, πάμψητος) προφέρεται λίγο ἔρρινο καὶ τὸ προηγούμενον φωνῆεν, κύμᾶνση, μὲ ᾱ.

Φ Ω Ν Η Τ Ι Κ Η

Φωνηεντισμός ε πλάι στο ρ τελ. ω - ου	πρόχειρος, πληροφορῶ, ἀρ- τεριοσκήρῳση κάτου	πρόχειρος, πληροφορῶ, ἀρ- τηριοσκήρῳση κάτω
Συμφωνισμός γ στο ἀκούω τελ. ν	ἄκουγα, ἀκούγεται, - γόταν τῶ ματιῶνε της, τῶν ξένω γλωσσῶνε, τῶ γραμμα- τῶνε καὶ τῶν τεχνῶνε λοιπό, ἃ ρώτησε	ἄκουα, ἀκούεται, ἀκούόταν τῶν ματιῶν της, τῶν ξέ- νων γλωσσῶν, τῶν γραμ- μάτων καὶ τῶν τεχνῶν λοιπόν, ἃν ρώτησε
Συμφωνικά συμπλέγματα		
δύο ἄηχα	πτ ὑποφτος, λεπτός, λε- φτομέρεια κτ ἔχταχτος	ὑποπιος, λεπτός, λεπτομέ- ρεια ἔκτακτος
δύο ἐξακολουθητικὰ	σχ ἄσκετος, Αἰσχύλος σθ αἴσθημα, προστέτω, πρόσθεση χθ καταχτόνιος φθ εὐτεῖα, φιλελεύτερος, διεύτυση φσ ἔμπνεψη φχ εὐχάριστος	ἄσχετος, Αἰσχύλος αἴσθημα, προσθέτω, πρό- σθεση καταχθόνιος εἰθεῖα, φιλελεύθερος, διεύ- θυνση ἔμπνευση, βάταυσος, διά- ψευση, στρατεύσιμος εὐχάριστος
ἔρρινο με ἤχηρὸ	μβ σύβολο, ἱαμπος, ἀμ- προσία νδ συνδυασμός, Πίνταρος γγ συγγραφέας	σύμβολο, ἱαμβος, ἀμβρο- σία συνδυασμός, Πίνδαρος συγγραφέας, ἔγγραφο
ἔρρινο με ἄηχο	μφ ἀφιβολία, ἀφιθέατρο νθ ἄθρωπος, ἐθουσιασμός νσ διεύτυση γχ μελαγχολία, σύχρονος - συνέχρονος (Πάλλης)	ἀμφιβολία, ἀμφιθέατρο ἄνθρωπος, ἐνθουσιασμός διεύθυνση, κύμανση μελαγχολία, σύγχρονος, ἐγχείρηση, ἐλέγχω
ἤχηρὸ με ἔρρινο	βμ πνεματικὸ ρέμα	πνευματικὸ ρεῦμα
συμπλέγματα ἀπὸ τρία σύμφωνα	φστ ἀστηρός βγν βνωμονῶ, βνωμοσύνη μψ ἔλαψα, κοψός	ἀσστηρός ἐγνωμονῶ, ἐγνωμοσύνη ἐλαμψα, κομψός

Τ Υ Π Ι Κ Ο

ὄνομα		
<i>ἀρσενικά</i>		
πληθυντικός σὲ -ας	χωροφυλάκοι	χωροφύλακες
» σὲ -εας	συγγραφιάδες, συγγραφέηδες	συγγραφείς
» σὲ -ης	νικητάδες, ἀκροατάδες	νικητές, ἀκροατές
προπαροξύτ. σὲ -ος	ἄθροῦποι, ἐμπόροι	ἄνθρωποι, ἔμποροι
<i>θηλυκά</i>		
σὲ -η, γεν. πληθ. σὲ -ο(ς) » »	—, (καταληξῶ(νε) τῆς μέθοδος	καταλήξεων τῆς μεθόδου
<i>οὐδέτερα</i>		
ἐνική ὀνομαστική	κριάσι, παρό, παρελθὸ	κρέας, παρόν, παρελθόν
ἐνική γενική	τοῦ προβλήματος, τοῦ δρα- ματιοῦ	τοῦ προβλήματος, τοῦ δρά- ματος
πληθ. ὀνομαστική	τὰ τέλια, τὰ φώσια	τὰ τέλη, τὰ φῶτα
<i>ρῆμα</i>		
ἐνεργητ. ὀριστ. ἐνεστ. βαρυτόνων γ' πληθ.	λεγόντανε, λεγόντουσαν	λέγονταν (λεγόντανε)
ἐνεργ. παρατ. περισπ.	τραβοῦσα, τράβαγα	τραβοῦσα, ἐπιδροῦσα
θέματα ρηματικά	πρόβελνε, διαμαρτυριέται	πρόβαλλε, διαμαρτύρεται
καταλήξεις τύπων ὀνομαστικῆς	ρεπορτέρης, σμόκι, μικροσκόπι, πεζοδρόμι, σπουδαστήρι	ρεπόρτερ, σμόκιν, μικροσκόπιο, πεζοδρόμιο, σπουδαστήριο
ἐπιρρηματικῆς	σύνθηθα τότες, ἄλλοτες, πάλε ὑστερις, καλήτερις, τίποτις, μολονότις, παμψηφίς προπάντα, τελospάντα	συνήθως τότε, ἄλλοτε, πάλι ὑστερα, καλύτερα, τίποτε τίποτα, μολονότι, (παμψηφεί προπάντων, τέλος πάντων
παραγωγικοὶ σχηματισμοὶ	βιβλιοπουλεῖο, νεκροθαφεῖο ξεχνιάζω, νὰ ξεδικηθῆ θανατοφόρος, ἀσυνέδετος τὸ κατιανὸ πάτωμα	βιβλιοπωλεῖο, νεκροθαφεῖο (ἐξιχνιάζω), νὰ ἐδικηθῆ νικηφόρος, ἀσύνδετος τὸ κάτω πάτωμα

134.

Λ Ε Ξ Ι Λ Ο Γ Ι Ο

δὺο κάμαρες στὸ μαχαλὰ (τῆς Λοζάνης)
οἱ χαβάδες τῆς ὄπερας
ἡ δμώνυμη πλατέα, μιὰ θεόρατη πλατέα
(στὸ Παρίσι)

θὰ φρόντιζε γιὰ δαῦτα ὅπως ἤξερε ἀπὸ
γεννησιμιό του
ἀπὸ ἀρχισιμιό του
ἠθικὴ νέμτσικη
ὑφάσματα τοῦ Τζουρίχου
τὰ δὺο ἀντάμα πλευρὰ τριγώνου
γραφιάδες τοῦ ἔθνους
ὄχ τὴ δύση
ξαπλωμός τῆς παιδείας

δὺο κάμαρες στὴ συνοικία
οἱ ἄριες, σκοποὶ τῆς ὄπερας
ἡ ὁμώνυμη πλατεία

θὰ φρ. γι' αὐτὰ ὅπως ἤξερε
ἀπὸ τότε πὺν γεννήθηκε
ἀπὸ τότε πὺν ἄρχισε
ἠθικὴ γερμανικὴ
ὑφάσματα τῆς Ζυρίχης
τὰ δὺο μαζί πλ. τριγώνου
οἱ συγγραφεῖς
ἀπὸ τὴ δύση
ἄπλωμα τῆς παιδείας

134. — Ὁ ἀρχαϊσμός. — Στὰ χρόνια αὐτὰ ὁ καθαρισμός ἔχει πιά χάσει τὴν πρωτοβουλία στὴ διαμόρφωση τοῦ γραπτοῦ λόγου, πὺν ἐγκαταλείφτηκε τελειωτικὰ ἀπὸ τὴ λογοτεχνία. Τὸ κήρυγμα τοῦ γυρισμοῦ στὴν ἀρχαία ἀτονημένο ἀπὸ τὰ χρόνια τοῦ Κόντου, τὸ διαδέχεται ἡ προσπάθεια νὰ διατηρηθῇ ἡ καθαρεύουσα στὸν ἤδη διαμορφωμένο τύπο τῆς, καὶ ἡ ἐκ τῶν ὑστέρων θεωρία πὺς παντοῦ ἡ γλῶσσα καὶ γραμματικὴ τῶν μορφωμένων εἶναι διαφορετικὴ ἀπὸ τοῦ λαοῦ. Μὲ αὐτὴν τὴ θεωρία, δικαιολογημένη ὅσο πρόκειται γιὰ τὴ φρασεολογία (§ 82), ὑποστηρίζεται ὀλόκληρη ἡ νόθη κατάσταση, πὺν τὴ γέννησε ἡ ἀποτυχημένη προσπάθεια νὰ ξαναζωντανέψῃ στὰ χεῖλη τοῦ λαοῦ τὸ ἀρχαῖο γραμματικὸ σύστημα. Οἱ παλιές ἀντιθέσεις τῶν ἀρχαῖστῶν ξεχνιοῦνται μπρὸς στὸ δημοτικισμό καὶ οἱ πρὶν ἀντίγνωμοι ἐνώνονται στὴν πολεμικὴ τοῦ δημοτικισμοῦ καὶ τὴν ἄρνηση τῆς δημοτικῆς κοινῆς. Παραμένει ὡστόσο ἀναμεταξύ τους ἡ βασικὴ ἀντίθεση στὴν κρίση τους γιὰ τὴν καθαρεύουσα, τὴν ἐξήγησὴ τῆς καὶ τὴ μελλοντικὴ τῆς διαμόρφωση, καὶ αὐτὴ ξεσπᾷ στὸ τέλος ὅταν ὁ Σκιας ἀποδείχῃ στὸ Χατζιδάκι πὺς δὲν εἶναι δυνατὸ ν' ἀπλοποιηθῇ ἡ καθιερωμένη καθαρεύουσα — ἐκτὸς ἂν πρόκειται νὰ ξαναγυρίσωμε στὴ δημοτικὴ, τὴ μόνη δυνατὴ βάση (Σ 16).

λ. χ. λέγοντας *ξερό και κούτρα* τὸ κεφάλι και γράφοντας ἀντί *χτές* τὸ ἀπόγεμα ἤρθε *σπίτι μου* ὁ τάδε και *κάμαμε λίγο* περίπατο τό: *ἐχτές* τὸ δειλινὸ ἀριβάρισε στὸ *κονάκι* μου και *κάναμε ψίχα* σεριάνι. Οἱ ἀντιδραστικοὶ συνήθως ἀρνοῦνται ἀκόμη τὴν ἐποχὴ αὐτὴ πῶς ὑπάρχει γραμματικὴ ξεχωριστὴ τῆς νεοελληνικῆς γλώσσας. Ὑποστηρίζεται μάλιστα πῶς μετὰ τὴν «δημιουργία» τῆς, τὴν ἀντεθνικὴν, «δημιουργοῦμεν νέον ἔθνος», χωρὶς ἀμεση συνέχεια μετὰ τὸ ἀρχαῖο ἑλληνικὸν (Μιστριώτης).

Ὁ δημοτικισμὸς ἀνακατώνεται ἔτσι ἀπὸ τοὺς ἀνίδεους μετὰ ἀσχετες πολιτικὲς ἢ κοινωνικὲς κινήσεις, και μὴ λυπηρὴ γλωσσικὴ μυθολογία, κατάλληλα καλλιεργημένη στὸν τύπο, στὴ Βουλὴ και στὸ Πανεπιστήμιον ἀκόμη, (θυμίσου με ἀφέντη ὅταν ἔρθῃς στὰ πράματα, σοφία σούζα, κάτω τις κοῦτρες σας, *Κῶτσος Παλιοκουβέντας*, ἀποκατινὴ *τεντώστρα*, *γοργοχάμπερο*, τὰ ρωσικὰ *ρούβλια* κτλ. γιὰ τὸ μνήσθητί μου, κύριε, ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου· σοφία ὀρθή, τὰς κεφαλὰς ἡμῶν τῷ κυρίῳ κλίνωμεν, *Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος*, ἔποτεινουσα, *τηλεγράφημα* κτλ.) πλέκεται γύρω ἀπὸ τὰ πραγματικὰ αἰτήματα τοῦ δημοτικισμοῦ, ἐμποδίζει τοὺς ἀφώτιστους νὰ δοῦν τὴν ἀλήθεια και κάνει τὸ λαὸν ν' ἀντιπαθήσῃ κίνησιν κατ' ἐξοχὴν ἐθνικὴν και λαϊκὴν, πού θὰ ἔπρεπε νὰ συνεργαστοῦν ὅλοι γιὰ νὰ πετύχῃ καλύτερα. Στὶς γλωσσικὲς συζητήσεις τῆς Ἀναθεωρητικῆς Βουλῆς (1911) και στὴ Δίκη τοῦ Ναυπλίου (1914), ἐπίλογο τοῦ ἀδικοκλεισμένου Παρθεναγωγείου τοῦ Βόλου, παρουσιάζονται ἀντιμέτωποι οἱ δύο ψυχικὰ και πνευματικὰ ἀντίθετοι κόσμοι. Ὁ ἀρχαϊσμός νικᾷ μὴ τὴν τελευταίαν πύρρειαν νίκη μετὰ τὸ νεοψήφιστο σύνταγμα, πού ὀρίζει πῶς «ἐπίσημος γλῶσσα τοῦ κράτους εἶναι ἐκείνη εἰς τὴν ὁποίαν συντάσσονται τὸ πολίτευμα και τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας τὰ κείμενα. Πᾶσα πρὸς παραφθορὰν αὐτῆς ἐπέμβασις ἀπαγορεύεται» (1911) — περιστατικὸ πού δίνει ἀκόμη μὴ φορὰ ἀφορμὴν σὲ ξένους ἐπιστήμονες νὰ δηλώσουν τὴν συμπάθειάν τους γιὰ τὴν κίνησιν τοῦ δημοτικισμοῦ (M 21).

135. — ‘**Ἡ σχολικὴ καθαρεύουσα.**—’ Ἡ σχολικὴ γλῶσσα μένει θεωρητικὰ ὡς τὸ τέλος αὐτῆς τῆς ἐποχῆς ἢ ἴδια (§ 109). Παραπονιοῦνται ὅμως τῶρα οἱ λειτουργοὶ δημοτικῆς καὶ μέσης διότι οἱ μαθητὲς δὲν μποροῦν νὰ μορφωθοῦν καλὰ με αὐτήν. Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ἐξακολουθεῖ νὰ διδάσκεται στὸ δημοτικὸ σχολεῖο τὸ ἀρχαῖο τυπικὸ—ὄχι μόνο τῆς καθαρεύουσας ἀλλὰ, στὶς ἀνώτερες τάξεις, ἡ ἀρχαία γραμματικὴ αὐτούσις, ὥσπου καταργήθηκε νομοθετικὰ μαζὶ με ἄλλα βοηθητικὰ βιβλία ἢ γραμματικὴ τῆς καθαρεύουσας ὡς διδαχτικὸ βιβλίον, καὶ ἀργότερα ἡ ἀρχαία γραμματικὴ (1917).

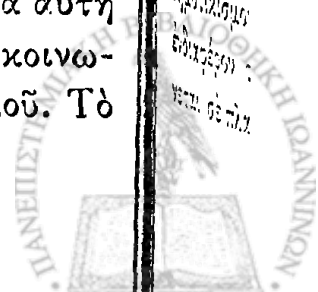
Ἀλλὰ ἐνῶ προσπαθοῦν νὰ κατοχυρώσουν τὴν πατροπαράδοτην καθαρεύουσα ἀσυγχρόνιστες ἐπιτροπὲς ἀναγνωστικῶν καὶ ὑπουργικῆς ἐγκύκλιες, στὰ τελευταῖα χρόνια κλονίζεται ἀνεπανόρθωτα ἀπὸ τὴν ἀκατάσχετη δύναμη τῆς γλωσσικῆς πραγματικότητος. Τὰ νεοελληνικὰ ἀναγνώσματα τοῦ 1913 ἔχουν, πρώτη φορά, λογοτεχνικὰ κείμενα πεζὰ σὲ δημοτικὴ ἢ σὲ δημοτικίζουσα γλῶσσα. Τ’ ἀναγνωστικὰ τοῦ δημοτικοῦ σχολείου τοῦ 1914, ἐπηρεασμένα καὶ αὐτὰ ἀπὸ τὴν ἀπλοποιητικὴν τάσιν ποὺ προκαλεῖ ὁ δημοτικισμὸς, παρουσιάζουν, με ὅλη τους τὴν καθαρεύουσα, ἀφθονὰ στοιχεῖα δημοτικῆς. Ἀλλὰ στὸ σύνολόν της ἡ πρότυπὴ τους σχολικὴ γλῶσσα εἶναι, πρώτη φορά στὴν ἱστορίαν ἑκατὸ χρόνων, ἓνα ἀμέθοδον καὶ ἀπίστευτον ἀνακάτωμα χωρὶς γραμματικὸ σύστημα (Σ 17).

Γίνεται φανερό πὼς ἡ ἀπλοποίηση εἶναι ἀνάγκη νὰ προβῆ μεθοδικώτερα καὶ ὅτι ἡ σχολικὴ γραμματικὴ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ἀνακατῶνῃ ἔτσι τὸ ἀρχαῖον καὶ τὸ νέο τυπικόν. Ἀλλὰ καὶ μόνο ἀν διαδεχτῆ μέσα στὴν παιδείαν τὴν ἀρχαίαν γραμματικὴν ἢ νέα θὰ γίνῃ δυνατὸ νὰ χτυπηθῆ στὴ βάση του ὁ ἀρχαϊσμὸς καὶ νὰ θεμελιωθῆ ἡ ἐθνικὴ παιδεία στὴν ἐθνικὴ γλῶσσα.

2. ΕΠΟΧΗ ΚΡΑΤΙΚΟῦ ΔΗΜΟΤΙΚΙΣΜΟῦ (1917 ὡς σήμερα)

136.—**Πολιτικοὶ καὶ κοινωνικοὶ ὄροι.**—Στὴν τελευταία αὐτῆς ἐποχῆς, ποὺ συνεχίζεται ὡς τὶς μέρες μας, ἡ πολιτικὴ καὶ κοινωνικὴ ζωὴ βοήθησε στὴν ἀρχὴν τὸ ἀπλωμα τοῦ δημοτικισμοῦ. Τὸ

ἐλλ.
καὶ
σφ.
τῶν
διέθ.
μέ
καθ.
σλ.
μέ τῶ
καὶ τῆ
σφ.
σφ.
ἀνεπ.
ραστ.
γλῶσσ.
γλῶσσ.
ἀπὸ τῶ
πρῶτ.
137.—(
περίοδ.
ἐξελ.
νεοελλ.
στὸ πικ.
Συγγ.
τῆς πρῶτ.
ἀριστ.
τῆ μητρ.
ἐξελ.
τῶ
τῶν πρῶτ.
πρῶτ.
μέ πρῶτ.
δημ.
ἐθνικ.
νεο. σέ πλ.

ἑλληνικὸ κράτος, μεγαλωμένο ἀπὸ τοὺς ἀλλεπάλληλους πολέμους, κλείνει μέσα στὰ σύνορά του ὕστερ' ἀπὸ τὴν ἐγκατάσταση τῶν προσφύγων ἀπὸ τὴ Θράκη καὶ τὴ Μικρασία τὸ μεγαλύτερο μέρος τῶν ὁμογλώσσων, ἔτσι ὅμως θολώνεται ἡ διαλεχτολογικὴ του διάρθρωση.

Μὲ τοὺς πολέμους, τὶς πολεμικὲς καὶ πολιτικὲς ἀνωμαλίαις, τὶς κοινωνικὲς ζυμώσεις καὶ τὰ νέα ἔντονα προβλήματα ποὺ παρουσιάζονται, μὲ τὴν πύκνωση τῆς συγκοινωνίας καὶ ἐπικοινωνίας μὲ τὸ ἐξωτερικόν, ξυπνᾷ ἡ κοινωνία πρὸς τὴν πραγματικότητα καὶ τὴ ζωὴ, ἡ παιδεία ἀπλώνεται, ὑψώνεται κάπως ὁ πολιτισμός, μετριάζεται τὸ ρομαντικὸ ἀντίκρισμα τῶν περασμένων, στιγματίζεται ἡ «προγονοπληξία». Μὲ τὴ βαθμιαία κοινωνικὴ ἀνανέωση, τὴ λογοτεχνικὴ καλλιέργεια καὶ τὴ σχολικὴ καθιέρωση τῆς δημοτικῆς (§ 142) ἀνανεώνονται οἱ ιδέαι γιὰ τὴ μητρικὴ γλῶσσα, ξεκαθαρίζονται περισσότερο τὰ ζητήματά της καὶ μεγαλώνει τὸ ἐνδιαφέρον γι' αὐτή. Ἡ Δ' Ἐθνοσυνέλευση καταργεῖ ἀπὸ τὸ Σύνταγμα τὸ γλωσσικὸ ἄρθρο (1925), αὐτὸ ὅμως ξαναγυρίζει στὰ 1935 μαζί μὲ τὸ Σύνταγμα τοῦ 1911.

137.—Ὁ δημοτικισμός.—Ὁ δημοτικισμός, ποὺ ἀνήκει καὶ στὴν περίοδο αὐτὴ στὴ δημιουργικὴ πρωτοπορία, δυναμώνει ἀπὸ τὶς ἐξωγλωσσικὲς προσπάθειαι γιὰ τὴ μελέτη τῶν στοιχείων τοῦ νεοελληνικοῦ πολιτισμοῦ (§ 139), ποὺ συγκλίνουν πρὸς αὐτὸν στὸ πλατύτερό του, ὄχι γλωσσικὸ περιεχόμενον.

Συγχρόνως χάνει ὁ δημοτικισμός ἐν μέρει τὸν ἐπαναστατισμὸ τῆς πρώτης ἐποχῆς. Ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος ἡ σχολικὴ καθιέρωση τῆς δημοτικῆς ἀπὸ τὸ κράτος, ὑψώνοντας καὶ διαδίνοντας πλατύτερα τὴ μητρικὴ γλῶσσα, μετριάζει τὴν ἀντίδραση καὶ ἐλαττώνεται ἡ ὀξύτητα τῶν γλωσσικῶν ἀγώνων. Ἀλλὰ ἔπειτα ἀπὸ τοὺς πρώτους πειραματισμούς, καὶ ἡ γλῶσσα γράφεται τώρα καλύτερα, τεχνικώτερα καὶ συμφωνώτερα μὲ τὸ κοινὸ γλωσσικὸ αἶσθημα, μὲ παράδοση. Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος χωνεύει καὶ ἡ πρώτη ὄρμη τοῦ δημοτικισμοῦ μὲ τὶς κοινωνικὲς καὶ πολιτικὲς ζυμώσεις, καὶ τὸ ἐνδιαφέρον τῶν νεώτερων καὶ ὀρμητικώτερων στοιχείων ἀπλώνεται σὲ πλατύτερα καὶ βαθύτερα κοινωνικὰ προβλήματα. Ὁ με-

ταπολεμικός κομμουνισμός, αντίθετα μὲ τὴν παλιότερη σοσιαλιστική ἀδιαφορία, κάνει προγραμματικὰ ὄργανό του τὴ δημοτική.

Ἄλλὰ καὶ σὲ πλατύτερους κύκλους, πού διαβάζουν τώρα περισσότερο τὸ ἑλληνικὸ βιβλίον καὶ ἐνδιαφέρονται γιὰ τὴ νέα λογοτεχνία, ἀρχίζει νὰ σβήνη ἡ ἐχθρότητα γιὰ τὴ γλῶσσα τοῦ λαοῦ, καὶ λέξεις ἰδιωματικές τῆς λογοτεχνίας, καθὼς λ.χ. σουρουπῶνω, μουχρώνω, ἄλικος, μαγνάδι, παύουν ν' ἀποτελοῦν σκάνδαλο.

Οἱ ὀπαδοὶ τῆς νέας γλώσσας πολλαπλασιάζονται τώρα σημαντικὰ καὶ ἐλαττώνονται προπάντων οἱ ἀρχαϊστές, χωρὶς ὁ κλονισμὸς τοῦ ἀρχαϊσμοῦ νὰ συνοδεύεται γιὰ τοὺς περισσότερους ἀπὸ ξεκαθαρισμένη θέση ὡς πρὸς τὸ γλωσσικὸ τύπον πού θὰ καθιερωθῆ. Ὁ γλωσσικὸς καὶ γενικώτερος διαφωτισμὸς δὲ δείχνεται ἀρκετὸς καὶ ἡ γραπτὴ γλῶσσα, ἰδίως ἡ γραμμένη προχειρότερα, καθὼς λ.χ. τοῦ καθημερινοῦ τύπου, δὲν πειθαρχεῖ ἀρκετὰ σὲ γραμματική. Γράφονται κάθε εἶδος γλωσσικοὶ τύποι καὶ ἀνακατώματα καὶ διατυπώνονται ποικίλες ἀμελέτητες θεωρίες γιὰ τὴ μορφή τῆς γραπτῆς γλώσσας. Ὅσο γιὰ τὴν περίφημη καὶ χιλιοακουσμένη θεωρία γιὰ τὴν παρδαλή «γλῶσσα τῶν ἐφημερίδων», εἶναι ἡ χτυπητότερη ἀπόδειξη γιὰ τὴ ρηχὴ καὶ κοντόθωρη προχειρολογία, πού ἀντικρίζονται προβλήματα τῆς νεοελληνικῆς ζωῆς. Κάποια ἀλλαγὴ φαίνεται ὡστόσο νὰ ὀριμάζει. Ἐνῶ ὡς τὰ 1920 ἀκόμη καὶ στὰ 1925 ἡ σχολικὴ καθιέρωση τῆς δημοτικῆς ἔδωσε ἀκόμη πυκνὲς εὐκαιρίες ν' ἀκουστοῦν εἰρωνεῖες γιὰ τὴν ἐμφάνιση τῆς νέας σχολικῆς Γραμματικῆς, διαφορετικῆς ἀπὸ τὴν ἀρχαία, καὶ ν' ἀρνηθοῦν, ἀκόμη καὶ ἀνώτατοι κρατικοὶ καὶ πανεπιστημιακοὶ τιτλοῦχοι, τὴν ὑπαρξὴ της, στὴν τελευταία δεκαετία, πού κλονίστηκε φανερά καὶ τελεσιδίκα τὸ κῦρος τῆς ἀρχαίας γραμματικῆς πληθαίνουν ὅσοι ἀποζητοῦν τὴ γραμματικὴ τῆς δημοτικῆς, νιώθοντας τὴν ἀνάγκη νὰ κρυσταλλωθῆ ἡ μορφολογικὴ ἐνότητα τῆς γραπτῆς στὴ βάση τῆς ζωντανῆς γλώσσας. Τὸ αἶσθημα ὅμως αὐτὸ οὔτε σὲ ὅλους φανερώνεται πάντοτε ἔντονο οὔτε ἀναζητιέται ἀπ' ὅλους τοὺς συγγραφεῖς σὲ βάση ἀρκετὰ ἀντικειμενικῆ, ἔξω ἀπὸ τὸ ἄτομό τους καὶ μὲ ἀρκετὴ γνώση τῆς προεργασίας πού ἔγινε ἀπὸ τὴν περασμένη γενεά. Στὴν ποί-

138.

138.

138.

138.

138.

138.

138.

138.

138.

138.

138.

138.

138.

138.

138.

138.

139.-M

139.-M

139.-M

139.-M

139.-M

139.-M

139.-M

139.-M

139.-M

139.-M

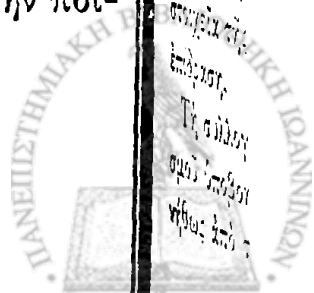
139.-M

139.-M

139.-M

139.-M

139.-M

ηση ιδίως παρουσιάζεται κάπως συχνότερα ἢ ἀδιαφορία γιὰ τὸ γραμματικὸ σύστημα.

138.—Μὲ τὴν κρατικὴ καθιέρωση τῆς μητρικῆς γλώσσας στὴ λαϊκὴ παιδεία καὶ τὴν ἀντίδραση ποὺ ἀκολουθεῖ δείχνεται συγχρόνως πὼς θὰ ὑποχωρήσῃ γρηγορότερα καὶ εὐκολώτερα ὁ ἀρχαϊσμός στὸ ἰδανικὸ τοῦ δημοτικισμοῦ, ὅσο περισσότερο θὰ μπορέσῃ νὰ συνδυαστῇ ἢ γλωσσικὴ μεταπολίτευση μὲ μιὰ πιδ οὐσιαστικὴ ἀλλαγὴ, μὲ τὸ ἀνώτερο περιεχόμενον ποὺ θὰ ἐκφραστῇ στὴ νέα γλωσσικὴ μορφή ἀπὸ δημιουργικὰς δυνάμεις στὴ λογοτεχνία καὶ στὴν ἐπιστήμη — καθὼς ἔγινε μὲ τοὺς ἄλλους εὐρωπαϊκοὺς λαοὺς, ποὺ πραγματώσαν τὴν πνευματικὴν τους ἀναγέννηση μὲ σύμβολο καὶ ἀφετηρία τὴν καλλιέργεια τῆς ἐθνικῆς τους γλώσσας. Ἦδη τονίζεται περισσότερο ἢ ἀνάγκη γιὰ τὴ λεξιλογικὴ καλλιέργεια τῆς μητρικῆς γλώσσας, γιὰ ἀκριβολογία, κυριολεξία καὶ γιὰ ὕφος (Φ. Πολίτης), γιὰ τὸν πλουτισμὸ μὲ τὴ διαμόρφωση πραγματικῶν συνωνύμων, ὅπου μποροῦν νὰ χρησιμεύουν καὶ πολλὰς λόγιες λέξεις (σπίτι - οἶκος, θεόρατος - πελώριος, προσπαθῶ - ἐπιχειρῶ).

139.—**Μελέτη τῶν στοιχείων τοῦ νεοελληνικοῦ πολιτισμοῦ.**—Τὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὶς πνευματικὰς καὶ ψυχικὰς ἐκδηλώσεις τοῦ νέου ἑλληνισμοῦ συνεχίζεται ἐντατικώτερα σὲ μερικοὺς κλάδους (λαογραφία, καὶ ιδίως λαϊκὰς τέχνες, ἀρχιτεκτονικὴ, μουσικὴ). Μελετιοῦνται τὰ στοιχεῖα του χωρὶς ὡστόσο νὰ πραγματωθῇ ἱκανοποιητικὴ σύνθεσή τους. Καὶ γεννιοῦνται ἀντιγνώμεις ὡς πρὸς τὴν χρησιμοποίησίν τους. Οἱ ἀντίθετες ἀπόψεις ποὺ ὑποστηρίζονται, τοῦ «ἑλληνισμοῦ» καὶ τοῦ ἐξευρωπαϊσμοῦ ἢ «συγχρονισμοῦ» ἔχουν ἀντίθεση ποὺ θὰ ἐξαφανιστῇ ἢ θὰ μειωθῇ ὅταν πραγματικὴ ἀναγέννηση θὰ συνθέσῃ τὰ ζωντανὰ καὶ ἐξελιξιμα στοιχεῖα τῆς λαϊκῆς παράδοσης ἀφομοιώνοντας κάθε γόνιμη ξένη ἐπίδραση.

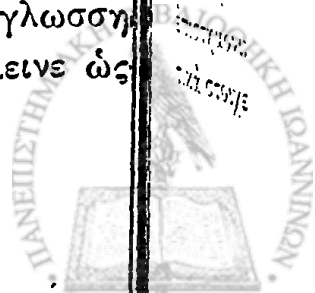
Τὴ συλλογὴ καὶ μελέτη τῶν στοιχείων τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ ὑποβοηθοῦν τώρα καὶ διάφορα ἰδρύματα, θεσπισμένα συνήθως ἀπὸ τὸ κράτος. Ὑστερ' ἀπὸ τὸ Νεοελληνικὸ Λεξικό, ποὺ

θεσπίστηκε ἀπὸ τὸ κράτος νωρίτερα καὶ μὲ πολλές ἀντιδράσεις (Μιστριώτης) ὡς Μεγάλο ἱστορικὸ λεξικὸ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας ἀπὸ τὴν ἀρχαιότατη ἐποχὴ ὡς σήμερα (1908), ἰδρύνονται καὶ ἀρχίζουν νὰ λειτουργοῦν λίγο ἀργότερα τὸ Λαογραφικὸ Ἀρχεῖο (1914, 1919), τὰ Γενικὰ ἀρχεῖα τοῦ κράτους (1914, 1919), τὸ Μουσεῖο λαϊκῶν τεχνῶν (1918, 1920), τὸ Μεσαιωνικὸ ἀρχεῖο (1930) καὶ τὸ Μουσικὸ λαογραφικὸ Ἀρχεῖο (1935). Τὴν ἴδια ἐποχὴ ἰδρύνονται ἔδρες πανεπιστημιακῆς στὴν Ἀθήνα (1917, πλήρωση 1925) καὶ στὴ Θεσσαλονίκη (1924, 1926) σχετικῆς μὲ τὸν κλάδο τῆς νεοελληνικῆς γλώσσας καὶ φιλολογίας, γιὰ μαθήματα ποὺ ἀπὸ καιρὸ διδάσκονται σὲ ξένα πανεπιστήμια (Σ18).

Μὲ τὸν 20. αἰ. πληθαίνουν ὅσοι καταγίνονται μὲ τὴ μελέτη τῆς νέας γλώσσας, τόσο στὸ ἐξωτερικὸ ὅσο καὶ στὴν Ἑλλάδα, ὅπου βοθηεῖ κάπως καὶ ἡ σύνταξη τοῦ μεγάλου Λεξικοῦ. Ἡ καλλιέργεια τῆς δημοτικῆς δίνει ἀφορμὴ νὰ δρῶν τὸ φῶς καὶ διάφορες γραμματικῆς, εἴτε τῆς καθαρῆς λαϊκῆς γλώσσας εἴτε, στὰ τελευταῖα ἰδίως χρόνια, τῆς νέας γραπτῆς κοινῆς, καθὼς καὶ μερικῆς νεοελληνικῆς γραμματολογίας. Ἡ δημοτικὴ παρουσιάζεται ἀφοβώτερα καὶ στὰ νεώτερα λεξικογραφικὰ ἔργα.

Στὸ μεταξὺ τὸ κράτος, μὲ τὶς κυβερνήσεις ποὺ ἀδιάκοπα ἀλλάζουν, ἀκατατόπιστες στὸ γλωσσικὸ πρόβλημα ἢ ἀτολμες, δειχνεταὶ διχασμένο ψυχικὰ ἀπέναντί του. Δὲν ἀντικρίζει τὶς συνέπειες ποὺ δημιουργήθησαν μὲ τὸ ἄπλωμα τῆς δημοτικῆς καὶ τῆς σχολικῆς τῆς καθιέρωση, καὶ ἀκόμη καὶ ἡ διοικητικὴ γλώσσα κυμαίνεται ἀπὸ τὴ συχνότερη αὐστηρὴ καθαρεύουσα ὡς σὲ γλώσσα ἀνακατωμένη ἢ καὶ δημοτικὴ, ὅταν σφίξη ἢ ἀνάγκη ἢ ὅταν ἐκπροσωποῦν τὴν πολιτεία φωτισμένοι ὑπάλληλοι καὶ κυβερνητες. Ξαναβλέπομε ὅ,τι καὶ σὲ περασμένους αἰῶνες συντελέστηκε στὴν πνευματικὴ μας ἱστορία: "Ὅπως καὶ στὸ Βυζάντιο καλλιέργηθηκε ἀφοβώτερα ἢ δημοτικὴ, σ' ἐπαρχίες ὑποδουλωμένες, χειραφετημένες ὅμως ἀπὸ τὴν πνευματικὴ κηδεμονία τοῦ ἀρχαιστικοῦ κέντρου, ἔτσι καὶ σήμερα ἡ δημοτικὴ παίρνει στὴ νομοθεσία τῆς ἀγγλοκρατημένης Κύπρου καὶ στὴν ἑλληνόγλωσση παιδεία τῆς Ρωσίας μιὰ προχωρημένη θέση, ποὺ ἀπόμεινε ὡς

τώρα ἀνεκπλήρωτο αἶτημα στήν ἑλληνική πατρίδα γιά τή μητρική γλώσσα τῶν πολιτῶν της καὶ τῶν παιδιῶν τους (M 23).

140. — Καλλιέργεια καὶ τύπος τῆς νέας κοινῆς. — Ἡ λογοτεχνία γράφεται τώρα ἀποκλειστικά στή δημοτική καὶ διαβάζεται περισσότερο ἀπὸ πρὶν. Συνεχίζεται ἡ μεταφραστική ἐργασία. Πρὸς τὸ τέλος παρουσιάζεται καὶ τὸ κοινωνικὸ μυθιστόρημα μὲ τὴ λιγώτερο ἀπλή διατύπωση καὶ τὶς πιὸ διαφοροποιημένες λεξιλογικὲς ἀνάγκες. Πολλαπλασιάζονται μὲ τὰ χρόνια πού περνοῦν βιβλία, περιοδικὰ καὶ κάθε εἶδος ἐντυπα μὲ πεζογραφία στή δημοτική, βιβλία παιδικά, ἐκλαϊκευτικά, ἐπιστημονικά, πρωτότυπα καὶ μεταφράσεις, μὲ φανερὴ τὴν τάση γιά γραμματικὴ ἐνοποίηση, ὅσο καὶ ἂν δὲ λείπουν οἱ ὀπαδοὶ μιᾶς γραπτῆς γλώσσας, «ὅπως μιλοῦμε» καὶ χωρὶς γραμματικὴ, τόσο στήν ποίηση ὅσο καὶ στήν πεζογραφία.

Γενικά ὁ τύπος τῆς νέας κοινῆς, ἐνισχυμένος καὶ ἀπὸ τὸν τύπο τῆς νεοκαθιέρωτης σχολικῆς δημοτικῆς (§ 143), συνεχίζει τὴν παράδοση πού διαμορφώνεται ἀπὸ τὸ τέλος τῆς περασμένης ἐποχῆς (§ 131). Οἱ λόγιες λέξεις, λιγώτερο συχνὲς καὶ λιγώτερες φυσικά στή λογοτεχνία, φυλάγουν συνήθως—στὶς περισσότερες περιπτώσεις καὶ ἀπὸ τοὺς περισσότερους συγγραφεῖς—τὴν λόγια φωνητικὴ τους μορφή (σχῆμα, σχέση, λέοχη κοντὰ στὸ σκάρα, σκίζω, σκοινί, σκοῖνος), καὶ καθὼς προβλεπόταν, στὸ κοινωνικὸ μυθιστόρημα χρησιμοποιοῦνται καὶ μερικοὶ λόγιοι μορφολογικοὶ τύποι (συγγραφεῖς, ἱερεῖς, τοῦ προβλήματος, στερεῖται), ἀγνοημένοι λίγο πολὺ ἀπὸ τὴν ποίηση καὶ τὴν ἠθογραφία. Οἱ τύποι αὐτοὶ εἶναι συχνότεροι καὶ ποικιλώτεροι στήν ἐπιστημονικὴ πεζογραφία.

Μέσα στὸ πλαίσιο αὐτὸ φανερώνεται τώρα περισσότερο στήν πεζογραφία, πού δέχεται ἐντονώτερη καὶ τὴν ἐπίδραση ἀπὸ τὶς ξένες φιλολογίες, ἡ ἀνάγκη γιά συνθετώτερη διατύπωση καὶ περισσότερο διαφοροποιημένες ἐννοιες. Συγχρόνως ἡ γλώσσα τῆς ἐπιστημονικῆς πεζογραφίας ἀπαλλάσσεται σιγὰ σιγὰ ἀπὸ ποιητικὰ στοιχεῖα, λεξιλογικὰ προπάντων ἀλλὰ καὶ γραμματικά, πού

ξεκαθαρίζονται γιὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ποιητικῆς (ἢ λογοτεχνικῆς) μόνο γλώσσας (§§ 163α).

141. — Ἡ ὀρθογραφία.—Τὸν ἴδιο καιρὸ προχωρεῖ καὶ ἡ ὀρθογραφικὴ ἐνοποίηση στὴν ἀπλοποιημένη βάση ποὺ δόθηκε ἀπὸ τὴ σχολικὴ δημοτικὴ (§ 144) — ἂν καὶ ἀντίθετα, ἡ χρησιμοποίηση τῆς δημοτικῆς ἀπὸ πολλοὺς νεοφώτιστους δίνει εὐκαιρία νὰ φανερωθοῦν καὶ στὴν ὀρθογραφία ποικιλότροπα οἱ ἐτυμολογικὲς καὶ ἱστοριστικὲς ἀσύστατες πρωτοβουλίες τους. Ἡ ἔκδοση τῶν βιβλίων σὲ δημοτικὴ, ποὺ παρουσίαζε πρὶν τυπωτικὲς δυσκολίες, μὲ τοὺς στοιχειοθέτες ἀσυνήθιστους στὴ νέα γλώσσα καὶ στοὺς ὀρθογραφικοὺς τῆς νεωτερισμοὺς, εὐκολύνεται τώρα καὶ ἀποχτᾶ καὶ ἡ τυπογραφία παράδοση ὀρθογραφικῆ.

Συγχρόνως πολλαπλασιάζονται ὅσοι ζητοῦν μεγαλύτερη ἀπλοποίηση, καὶ μιὰ ριζικώτερη ἀλλαγὴ μὲ φωνητικὸ ἑλληνικὸ ἢ καὶ λατινικὸ ἀλφάβητο. Τὸ αἶτημα αὐτὸ βγαίνει καὶ ἀπὸ τὴ γενικώτερη τάση τῆς μεταπολεμικῆς ζωῆς ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν τάση γι' ἀνοδο τῶν λαϊκῶν στρωμάτων, ποὺ μὲ τὴν ἀποχτημένη τους παιδεία δὲν εἶναι σὲ θέση νὰ ἐφαρμόσουν τὴν παραδομένη ὀρθογραφία ἢ ν' ἀποδεχτοῦν τὴν ἀνάγκη τῆς. Δημοσιεύονται ἔντυπα μὲ φωνητικὴ ὀρθογραφία—ἔτσι οἱ ἐφημερίδες καὶ τὰ σχολικὰ βιβλία τῶν ἑλληνόγλωσσων κατοίκων τῆς Ρωσίας (M 23)—καὶ πολλαπλασιάζονται τὴν τελευταία δεκαετία βιβλία καὶ ἄλλα δημοσιεύματα ποὺ ἐφραμίζουσιν διάφορες τονικὲς ἀπλοποιήσεις.

142. — Ἡ γλωσσοεκπαιδευτικὴ μεταρρύθμιση τοῦ 1917.—Σταθμὸ στὴ γλωσσικὴ καὶ ἐκπαιδευτικὴ ἱστορία τῆς νέας Ἑλλάδας μὲ βαρυσήμαντες συνέπειες σημειώνει στὴν ἐπαναστατικὴ περίοδο τοῦ 1917—1920 ἡ σχολικὴ καθιέρωση τῆς νέας κοινῆς, ποὺ γίνεται γλώσσα τῶν ἀναγνωστικῶν καὶ ὄργανο διδασκαλίας τοῦ δημοτικοῦ σχολείου. Ἡ πράξις αὐτὴ ἀντιμάχεται ἄμεσα καὶ ἔμμεσα ὀλόκληρο τὸ ἀρχαϊστικὸ καθεστῶς καὶ ἐπηρεάζει ἀπολυτρωτικὰ τὴ μελλοντικὴ ἐξέλιξη τῆς γραπτῆς γλώσσας καὶ τὴν πνευματικὴ καὶ ψυχικὴ ἀνάπτυξη τῶν τροφίμων τοῦ λαϊκοῦ σχολείου. Καὶ περιορισμένη ἀκόμη ὅπως πραγματώθηκε μέσα στὸ

δημο
καὶ ἡ
ἐπιθε

καὶ ἡ

Με

καὶ ἡ

ἐπιθε

καὶ ἡ

ἐπιθε

καὶ ἡ

ἐπιθε

καὶ ἡ

ἐπιθε

καὶ ἡ

ἐπιθε

καὶ ἡ

ἐπιθε

καὶ ἡ

ἐπιθε

καὶ ἡ

ἐπιθε

καὶ ἡ

ἐπιθε

καὶ ἡ

ἐπιθε

καὶ ἡ

ἐπιθε

καὶ ἡ

ἐπιθε

καὶ ἡ

ἐπιθε

καὶ ἡ

ἐπιθε

καὶ ἡ

ἐπιθε

καὶ ἡ

ἐπιθε

καὶ ἡ

δημοτικὸ σχολεῖο, ἔσπασε τὴ χιλιόχρονη ἀρχαῖστικὴ παράδοση καὶ ἐπιταχύνει τὴ γλωσσικὴ ἀνανέωση τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας βοηθώντας νὰ δημιουργηθῇ νέα γλωσσικὴ καὶ γραμματικὴ συνείδηση.

Μὲ ὅλη τὴ μεταβατικὴ ἀναρχία ποὺ γεννήθηκε ἀπὸ τοὺς ἀνοργάνωτους ὄρους καὶ τὶς σπασμωδικές, ἀσυνέχιστες καὶ ἀντίθετες ἐνέργειες τῆς κρατικῆς ὑπηρεσίας καὶ τὴν ἀδιάκοπὴ ἀντίδραση, ὑψώνει τὴν ἀπόδοσιν τῆς ἑλληνικῆς παιδείας. Ἐν καὶ ἀλλαγὴ φαινομενικὰ τῆς γλωσσικῆς μόνο μορφῆς τῶν διδαχτικῶν καὶ ἔμμεσα τοῦ ὄργανου διδασκαλίας, ὑψώνει τὴν κοινὴ μητρικὴ γλῶσσα σὲ μέσο ἐπικοινωνίας μαθητῶν καὶ δασκάλου, ἀπολυτρώνει τὴ σκέψιν καὶ ἔκφρασίν τοὺς ἀπὸ τὰ δεσμὰ τῆς τεχνητῆς γλῶσσας, καταργεῖ τὸ πατροπαράδοτο διδαχτικὸ σύνθημα «πὲς το καλύτερα» καὶ, χωρὶς νὰ μπορῇ μόνη τῆς νὰ δημιουργήσῃ ζωὴ, τὴν κινεῖ καὶ τὴν ἐλευθερώνει ὅσο ὑπάρχει, ἔτσι ποὺ νὰ φανερωθῇ καὶ νὰ ὑψωθῇ μὲ τὸ μέσο τῆς παιδείας.

Ἡ σχολικὴ καθιέρωση τῆς μητρικῆς γλῶσσας δίνει εὐκαιρία νὰ γραφοῦν ἀναγνωστικὰ καὶ στὸ περιεχόμενό τοὺς ἀνώτερα ἀπὸ τὰ παλιὰ. Ἡ πνοὴ τῆς νέας λογοτεχνίας μπαίνει μὲ τ' ἀναγνωστικὰ στὸ δημοτικὸ σχολεῖο, ὑψώνεται ἔτσι καὶ τὸ μορφωτικὸ τοὺς ἐπίπεδο, καὶ ὁ λεξιλογικὸς καὶ φραστικὸς πλοῦτος τῆς μητρικῆς γλῶσσας ἀρχίζει νὰ παίρνη σ' αὐτὰ τὴ θέσιν ποὺ τοῦ ἀνήκει (Κ 13).

Μὲ τὴ σχολικὴ καθιέρωση τῆς δημοτικῆς διατηρήθηκε ἡ καθαρεύουσα στὶς δυὸ ἀνώτερες τάξεις τοῦ δημοτικοῦ, μὲ σκοπὸ τῆς διδασκαλίας τῆς μόνο τὴ γραπτὴ κατανόηση. Ὁ τύπος τῆς ἔμεινε ἀπὸ τότε ὡς σήμερα ὁ ἴδιος ὁ παλιός, ὅσο καὶ ἂν τὰ διάφορα προγράμματα ξανατονίζουν καὶ ὀρίζουν σὲ κάθε εὐκαιρία πὼς πρέπει νὰ εἶναι «ἀπλῆ καὶ μικροπερίοδος» (Κ 14).

143.— Ὁ γραμματικὸς τύπος τῆς νέας σχολικῆς κοινῆς.

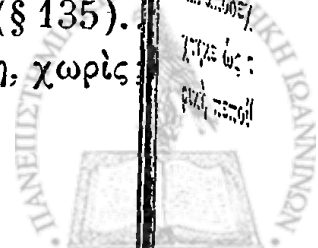
Ἡ σχολικὴ κοινὴ ποὺ καθιερώθηκε στὰ 1917 ρυθμίστηκε στὴ βάση τῆς σύγχρονης λογοτεχνικῆς γλῶσσας. Περιορίστηκαν ὅσο ἦταν δυνατὸ οἱ φωνητικὲς καὶ μορφολογικὲς πολυτυπίες: ἔξω, ὄχι ἔξω καὶ ὄξω· λεγόταν γιὰ τὸ γ' ἐν., ὄχι ὅμως καὶ λέγονταν, λέγονταν· ἀγαποῦσα, ἀμφισβητοῦσα καὶ ὄχι ἀγάπαγα· θυμοῦμαι,

θυμούμαστε καὶ ὄχι θυμᾶμαι, θυμόμαι, θυμόμαστε—ἀλλὰ νύφες καὶ νυφάδες, κανείς καὶ κανένας, δώσετε καὶ δώστε, μὴν ἀοργήσετε καὶ μὴν ἀοργήστε. Ἀποκλείστηκαν οἱ ὑπερβελικά λαϊκοὶ τύποι (ἐμπόροι) καὶ οἱ ἄγνωστες ἰδιωματικὲς λέξεις γιὰ ἤδη ὀνομασμένες ἔννοιες, καθὼς καὶ χρήσεις ποὺ δὲν ἀνήκουν στὸ ὕφος τῆς συνηθισμένης γραπτῆς κοινῆς (M 24).

Ἡ ὀρθογραφία, ἱστορικὴ πάντα ἀλλὰ ἀπλοποιημένη (§ 132), ρυθμίστηκε ἔτσι ὥστε νὰ μπορῆ νὰ εἶναι διδάξιμη, μὲ κανόνες σχολικοὺς (Σ 15). Πρῶτη φορὰ στὴν ἱστορία τῆς ἑλληνικῆς παιδείας ἔγινε δυνατὸ μὲ τοὺς νέους ὀρθογραφικοὺς σχολικοὺς κανόνες νὰ διδάσκωνται καὶ νὰ ὀρθογραφοῦν τὰ ἑλληνόπαιδα τοὺς τύπους τῆς μητρικῆς γλώσσας, τὴν κάππαρη καὶ τὴ βρούση μὲ ἡ στὸ τέλος, τὸ γελοῦσα, τὸ πᾶμε, τὸ ἐδῶ μὲ περισπωμένη, τὸ φρούδι, καρῦδι, κελλάρι, τὸ τριάντα, σαράντα, πενήντα μὲ ὀξεία, καὶ ὄχι: τριᾶντα ἀλλὰ σαράντα· αὐλάκι μὰ γεράκι, λαβροᾶκι· πετεινάρι, λινάρι ἀλλὰ λατᾶρι, κελαῖρι, μαξιλαῖρι· στραγάλι ἀλλὰ μανουᾶλι· δρεπάνι ἀλλὰ δικραῖνι· παλάτι ἀλλὰ κρεβαῖτι· ζύγι, ὀρτύκι, κοτσύφι, κοφίνι, σκουπίδι ἀλλὰ γεφυῖρι, παραμῦθι, προζύμι, κεφαλοτύρι, φρούδι, λυθρίνι, δελφίνι, περδίκι, ποὺ ζητοῦσε ὁ θεωρητισμὸς τοῦ ἀρχαϊσμοῦ καὶ ποὺ ἡ Ἀκαδημία ζήτησε νὰ καθιερώσῃ στὰ σχολεῖα στὸ 1933 (§ 148).

144.—Ἡ γλώσσα τῆς μέσης παιδείας ἂν καὶ («νέα ἑλληνικὴ») πάντα κατὰ τὸ πρόγραμμα, μὲ τὴν ἔμμεση ὥστόσο ἐπίδραση τοῦ δημοτικισμοῦ, τῆς λογοτεχνίας καὶ ἀκόμη τῶν μαθητῶν καὶ δασκάλων, ποὺ μιλοῦν καὶ γράφουν τώρα φυσικώτερα καὶ πιὸ ἀπλά, ἄρχισε νὰ δείχνεται καὶ αὐτὴ δημοτικώτερη, στίς ἐκθέσεις καὶ ὅπου ἄλλοῦ δὲ δεσμεύεται ἀπὸ τὰ γλωσσικὰ πρότυπα τῶν διδαχτικῶν. Ἰδίως στὰ Νεοελληνικὰ ἀναγνώσματα παρουσιάζεται τώρα ἡ δημοτικὴ τολμηρότερη. Γιατὶ ἀπὸ δεκαετίες θεσπίστηκε νὰ παραθέτουν αὐτὰ δείγματα τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας χωρὶς καμία γλωσσικὴ ἀλλαγὴ. Γιὰ ὅλους αὐτοὺς καὶ ἄλλους λόγους μεγάλωσε ἡ γραμματικὴ ἀκαταστασία τῶν ἀναγνωσμάτων τῆς Μέσης, ἀρχισμένη ἤδη πρὶν ἀπὸ τὰ 1917 (§ 135). Ἰδίως ἡ ὀρθογραφία ἔμεινε στ' ἀναγνώσματα ἀρύθμιστη, χωρὶς

καμιὰ φροντίδα νὰ ἐνοποιηθῆ σὲ κάποια βάση ἢ ὀρθογραφία τοῦ κάθε συγγραφέα, πού ἔργα του καταχωρίζονταν μὲ τὴν ἀτομικὴ του, συχνὰ τυχαία ὀρθογραφία.

145.—Ἡ γλωσσοεκπαιδευτικὴ μεταρρύθμιση στὴν ἐφαρμογή της.—Ἡ γλωσσοεκπαιδευτικὴ μεταρρύθμιση τοῦ 1917 ἐφαρμόστηκε ἐξαρχῆς σὰ μεταρρύθμιση τῆς λαϊκῆς μόνο παιδείας χωρὶς νὰ συσχετιστῆ ἄμεσα καὶ προγραμματικὰ μὲ τὴ Μέση. Ἀλλὰ καὶ ὅπως ἐφαρμόστηκε ἀπὸ τοὺς εἰσηγητὲς της δὲ βρῆκε τὸν καιρὸ νὰ ὀλοκληρωθῆ εὔτε μέσα στὸ δημοτικὸ σχολεῖο. Οἱ νομοθετικὲς δυσκολίες καὶ παλινδρομίες πού ἀκολούθησαν τὶς ἀλλεπάλληλες πολιτικὲς ἀλλαγές ἦταν σημαντικὰ ἐμπόδια, πού σταμάτησαν τὴν προγραμματικὴ ὀλοκλήρωση.

Τὸ νέο γλωσσικὸ πρόγραμμα δὲν ἀπλώθηκε οὔτε στὰ διδασκαλεῖα οὔτε καὶ στὸ Πανεπιστήμιο, ἔτσι πού νὰ καταρτιστοῦν οἱ αὐριανοὶ δάσκαλοι γιὰ νὰ τὸ ἐφαρμόσουν, καὶ μὲ ὅ,τι ἔγινε πραγματώθηκε κυρίως ἡ μεταστροφή ὡς ἓνα σημεῖο τοῦ πατροπαράδοτου σχολικοῦ ἰδανικοῦ. Ἡ καθαρεύουσα ξανάγινε ἀποκλειστικὴ σχολικὴ γλῶσσα στὴ διετία 1921—1923, καὶ ἀργότερα, ὕστερ' ἀπὸ μερικὲς ἀποτυχημένες προσπάθειες, ἡ δημοτικὴ περιορίστηκε στὶς τέσσερεις πρῶτες τάξεις τοῦ δημοτικοῦ (1934), καὶ ἔπειτα στὶς τρεῖς μόνο (1935). Ἡ μορφή της «καθαρίστηκε» λίγο, κάποτε ἀρκετὰ περίεργα (πτυάρι, πτυαριά, πτερούγα, χιδεύω), καὶ καθὼς φαίνεται δὲ λογαριάζεται πιά γλῶσσα καὶ ὄργανο τοῦ δημοτικοῦ σχολείου παρὰ σὰν προσωρινὴ προβαθμίδα τῆς καθαρεύουσας, πού τὴ διαδέχεται στὶς ἀνώτερες τάξεις ἀπὸτομα, καὶ — ἀπίστευτο! — χωρὶς καμιὰ μεθοδικὴ ἐποικοδόμησι (Σ 19).

146.—Ἡ στάση τῆς κοινωνίας ἀπέναντι στὴ μεταρρύθμιση.—Ἐνῶ μέρος τῆς κοινωνίας συμφωνοῦσε ἐξαρχῆς μὲ τὴ γλωσσοεκπαιδευτικὴ μεταρρύθμιση ἢ ἀναγνώρισε τὴν ἀνάγκη της καὶ ἀποδέχτηκε μ'εὐμένεια τὴν ὠφέλειά της, ἄλλο της μέρος δείχτηκε ὡς τὸ τέλος ἐχθρικό, ἐπειδὴ τοῦ ἔλειψε ἐξαρχῆς ἡ ἐσωτερικὴ πεποίθησι καὶ ἡ ψυχολογικὴ προετοιμασία, ἡ ἀναγκαία γε-

νικώτερη προπαιδεία στὸ γλωσσοεκπαιδευτικὸ γενικὰ καὶ ἰδι-
αίτερα τὸ ἑλληνικὸ γλωσσοεκπαιδευτικὸ πρόβλημα. Σ' αὐτὸ βο-
ήθησαν καὶ οἱ μοιραῖες ἀπροσεξίες καὶ ἀστοχίες ἀπὸ τὶς κρατι-
κὲς ὑπηρεσίες καὶ οἱ ἀνωμαλίες ἐφαρμογῆς ποὺ ἔγινε μὲ ἀπρογραμ-
μάτιστες παλινωδίες, καὶ χωρὶς νὰ βγοῦν καὶ γιὰ τὴ μέση παι-
δεία οἱ συνέπειες ποὺ εἶχε ἡ καθιέρωση τῆς νέας κοινῆς στὸ δη-
μοτικὸ σχολεῖο.

Εἰδικώτερα ἡ κριτικὴ ποὺ ἔκαμαν τῆς σχολικῆς γλώσσας, ἐ-
λάχιστα μόνο στηριγμένη σὲ πραγματικὰ περιστατικά, ἀνήκει συ-
νήθως στὴ νεώτατη γλωσσικὴ μυθολογία, καὶ τὰ περισσότερα
παράπονα ἦταν ἀδικαιολόγητα. Ἄλλοτε ἦταν οἱ κατακρινόμενοι
τύποι ἐντελῶς φανταστικοὶ ἢ παίρνονταν ἀπὸ συγγραφεῖς ἰδιῶ-
τες, ποὺ ἐλεύθεροι γράφουν ὅπως τὸ νομίζουν καλύτερο. Συχνὰ
βρίσκονταν στὰ Νεοελληνικὰ ἀναγνώσματα τῆς Μέσης, ποὺ τὰ
κείμενά τους—σὲ καθαρεύουσα, συχνὰ ἀνακατωμένη, σὲ μειχτὴ
ἢ σὲ δημοτικὴ—ἦταν ἀσχετα μὲ τὸ γλωσσικὸ τύπο τῆς νεοκαθιέ-
ρωτης κοινῆς τοῦ δημοτικοῦ σχολείου (§ 144). Ἄλλὰ καὶ οἱ κα-
τηγορίες γιὰ πραγματικὰ στοιχεῖα τῆς σχολικῆς δημοτικῆς ἢ
ἀναφέρονταν σὲ τύπους πανελλήνιους, καθιερωμένους πιά ἀπὸ τὴ
λογοτεχνικὴ χρῆση ἢ τὶς περισσότερες φορὲς περιορίστηκαν σὲ
λίγες δεκάδες λέξεις, ἀποσπασμένες ἀπὸ τὸ κείμενο, τέτοιες συ-
νήθως ποὺ—ἀπαραίτητα μορφωτικὰ στοιχεῖα—μόνο γιὰ τοὺς
ἀρχαιστὲς ἐπικριτὲς τους ἦταν ἀξιοκατάκριτες ἢ καὶ πραγματικὰ
ἄγνωστες γιὰ πολλοὺς ὁμογλώσσους τῆς περασμένης γενεᾶς.
Ἀπὸ τὶς κριτικὲς ξεχωρίζει ἡ Ἐκθεση πρὸς τὸ Ὑπουργεῖο τῆς
Παιδείας τῆς Ἐπιτροπείας τῶν ἕξι σοφῶν καὶ ἀνώτερων ἐκπαι-
δευτικῶν, τῶν διορισμένων γιὰ νὰ μελετήσουν τὸ ζήτημα τῆς
γλωσσικῆς διδασκαλίας τῶν δημοτικῶν σχολείων. Ἡ Ἐκθεση
αὐτὴ, ποὺ πρότεινε «νὰ καῶσι» τὰ βιβλία τῆς δημοτικῆς «ὡς
ἔργα ψεύδους καὶ κακοβούλου προθέσεως», ἀποτελεῖ μνημεῖο θλι-
βερὸ μὲ τὴν ἀσέβειά της πρὸς τὴ γλωσσοπλαστικὴ ἐργασία τοῦ
ἑλληνικοῦ λαοῦ, τὴν περιφρόνησή της γιὰ τὴ γραμματικὴ τῆς
γλώσσας του, τὴν ἄγνοια καὶ τὴ μεσαιωνικὴ τύφλωση γιὰ ὅλη
τὴν κίνηση τῶν τελευταίων δεκαετηρίδων, καθὼς καὶ τῶν ὅσα
κατορθώθηκαν μὲ τὴ μεταρρύθμιση τοῦ 1917 (Σ 20).

Ἡ κριτικὴ γενικὰ ποὺ ἔγινε γιὰ ἓνα σημαντικὸ ἐκπαιδευτικὸ ζήτημα ἔδειξε ἐνδιαφέρον εὐοίωνο, ποὺ δὲν εἶχε φανερωθῆ ποτὲ πρὶν, ὅταν πλημμύριζαν τ' ἀναγνωστικὰ ἀπὸ λέξεις ἄγνωστες ἢ παρουσίαζαν δυσκολονόητη στρυφνότητα καὶ ἀνάρχια γραμματικὴ. Θὰ μποροῦσε νὰ εἶναι χρήσιμη ἂν ἦταν περισσότερο ἀντικειμενικὴ (§ 110).

147.—Οἱ τοπωνυμίες.—Τὸ μεγάλωμα τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους δίνει ἀφορμὴ νὰ μετονομαστοῦν νέο πλῆθος τοπωνυμίες τῆς νέας Ἑλλάδας ἀπὸ διάφορες ἐπιτροπές, διατηροῦνται ὅμως τώρα συνήθως οἱ ὀνομασίες ὅσο δὲν εἶναι ξενικές, καὶ τὰ νέα ὀνόματα παίρνονται καὶ ἀπὸ τὴ δημοτικὴ. Τὸ ξαναβάφτισμα ὅμως γίνεται συχνὰ πολὺ πρόχειρα, χωρὶς ἐπιτόπια ἐπίσκεψη, ἔτσι ποὺ νὰ μὴν ταιριάζῃ τὸ νέο ὄνομα (*Ἄδενδρον* ὀνομάστηκε συνοικισμὸς ποὺ δὲν τοῦ λείπουν τὰ δέντρα), καὶ συχνὰ χωρὶς ἐνδιαφέρον γιὰ τὸ πατριδωνυμικὸ ποὺ θὰ πρέπη ἀπαραίτητα νὰ σχηματιστῆ ἀπὸ τὴν τοπωνυμία (*Χρούπιστα Χρουπιστιώτης—Ἄργος Ὀρεστικόν*). Καὶ ἐνῶ στὴ βόρεια Ἑλλάδα ἀλλάζουν καὶ ξαναλλάζουν τὰ ὀνόματα συνοικισμῶν καὶ ἐπαρχιῶν, στὴν παλιὰ ἐγκαινιάζεται ἡ μετονομασία τῶν σιδηροδρομικῶν σταθμῶν ἄσχετα μὲ τ' ὄνομα τοῦ χωριοῦ, ποὺ ἐξακολουθεῖ καὶ ἐπίσημα νὰ μένῃ τὸ παλιό. Τὸ *Μπράλο* γίνεται διαδοχικὰ *Κυτίνιον*, *Βράλον*, *Δελφοὶ* (70 χιλ. μακριὰ) καὶ *Γραβιά*, τὸ *Οἶον*, ἡ *Σφενδόνη*, ἡ *Οἰνὴ* καὶ ἡ *Ἀμφίκλεια* παρουσιάζουν στοὺς ἐπιβάτες καὶ ἐκδρομεῖς ἀγνώριστα τὰ γνώριμά τους χωριὰ καὶ κανεὶς σχεδὸν ἀπὸ τοὺς διαβασμένους ἀναγνώστες τοῦ ΣΤΑΘΜΟΣ ΑΦΙΔΝΩΝ δὲν ξέρει πῶς σχηματίζεται στὴν ὀνομαστικὴ ἢ καινούρικ αὐτὴ ὀνομασία γιὰ τὰ *Κιοῦρκα* (Σ 21).

148.—Ἡ ἀντίδραση.—Ἡ γλωσσικὴ ἀντίδραση, ἂν καὶ ἐλαττωμένη, συνεχίζεται, ἰδίως ἀπὸ τὰ 1921, ἀκατατόπιστη καὶ ἀνίσχυρη γιὰ θετικὴ ἐργασία. Πρωτοστατεῖ πάντα τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν, μὲ νέους συνηγόρους τοῦ ἀρχαϊσμοῦ. Ἀλλὰ ἀντιπρόσωποι τῆς ἐκκλησίας ποὺ ἐνδιαφέρονται γιὰ τὸ συγχρονισμὸ καὶ τὴ ζωογόνησίν της, γράφουν τώρα στὴ δημοτικὴ ἢ συνηγοροῦν γιὰ τὴ χρῆσιν της καὶ τὴν ἀνάγκη νὰ γίνεται σ' αὐτὴν τὸ κήρυγμα.

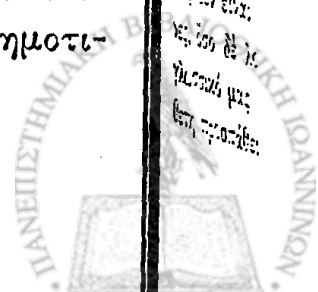
Οἱ Σεβαστοπούλαιοι διαγωνισμοὶ κάθε χρονιάς, στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν καὶ στὴ Μεγάλῃ Σχολῇ τοῦ Γένους στὴν Πόλη, δίνουν ἀκόμη εὐκαιρία ν' ἀκούωνται τὰ παλιὰ ἀρχαῖστικά κηρύγματα ἀλλὰ δὲν εἶναι πιά δυνατὸ νὰ ἐξεγερθῇ μετὸν παλιὸ τρόπο τὸ κοινὸ μὲ τὶς γλωσσαμυτορικὲς μυθολογίες γιὰ τὸ «μαλλιαρισμόν». Μόνον τὸ νεώτατον ἀνακάρωμα καὶ σύνθημα τοῦ «μαλλιαροκομμουνισμοῦ» φαίνεται κάποτε δραστικόν, ὅσο καὶ ἂν εἶναι παράξενο καὶ ἐκπληχτικὸ πῶς εἶναι δυνατὸ ὁ τύπος τῆς λογοτεχνικῆς, σχολικῆς καὶ κοινῆς ἐθνικῆς γλώσσας νὰ γίνῃ ζήτημα ἑνὸς κόμματος ἢ μιᾶς ὀρισμένης τάξεως (Μ 22, Σ 22).

Στὰ τελευταῖα χρόνια ἔκαμε καὶ ἡ νεοσύστατη Ἀκαδημία κάποιες προσπάθειες νὰ «περιφρουρήσῃ» τὴν ἐθνικὴ γλώσσα. Δυὸ φορές ὡς τώρα ματαιώθηκε ἡ ἀπόφασί της νὰ συντάξῃ σχολικὴ γραμματικὴ γιὰ μιὰ ἀόριστη καὶ ἀκαθόριστη ἀπλοποιημένη σχολικὴ καθαρεύουσα καὶ ὀρθογραφία. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἴδια δὲν κατόρθωσε ὡς τώρα νὰ ἐξασφαλίσῃ τὰ δημοσιεύματά της ἀπὸ ἀσυγχώρετα λάθη (Σ 23).

149. — Ἡ καθαρεύουσα. — Ἡ πατροπαράδοτη καθαρεύουσα ἐξακολουθεῖ νὰ κλονίζεται στὴ θεωρία καὶ στὴν πράξι, τουλάχιστον καὶ προπάντων ἔξω ἀπὸ τοὺς πανεπιστημιακοὺς καὶ ἀκαδημαϊκοὺς κύκλους. Ἡ καθιέρωσις τῆς σχολικῆς δημοτικῆς, ποὺ ἔχει πιά θεμελιωθῆ κατ' ἀρχὴν στὴν κοινὴ συνείδησι, γεννᾷ γιὰ τὸν ἀρχαῖσμόν τὴν ἀνάγκη νὰ ξαναπροσαρμοστῇ στὸ αἶτημα αὐτὸ μὲ κάποιον τρόπο, μιὰ καὶ ὅλοι σχεδὸν δέχονται πῶς δὲν εἶναι δυνατὸ ν' ἀρχίζῃ μετὸν τὴν καθαρεύουσα ἢ πρώτη διδασκαλία ἢ νὰ γράφεται σ' αὐτὴν ἡ ποίησις. Ἔτσι τώρα πολλαπλασιάζονται οἱ ἀρχαῖστές ποὺ δέχονται τὴ δημοτικὴν στὴν ποίησις ἢ καὶ σὲ ὅλη τὴ λογοτεχνία· ὅσοι μὲ κάποιον συγκρητισμὸν δέχονται τὴν αὐστηρὴν καθαρεύουσα ἀνακατωμένη κατὰ τὴν περίστασι καὶ μὲ στοιχεῖα τῆς δημοτικῆς· ὅσοι προτείνουν ν' ἀρχίζῃ ἢ σχολικὴ διδασκαλία μετὸν τὴν δημοτικὴν ἢ κάποια δημοτικίζουσα γλώσσα, γιὰ νὰ γίνῃται ἔπειτα ἀπὸ τὶς πρῶτες τάξεις ὅλο καὶ καθαρῶτερη καὶ πιὸ καθαρεύουσα· τέλος ὅσοι ζητοῦν μιὰ ἐνιαία μειχτὴ ἢ μειχτοδημοτικὴ γλώσσα γιὰ ὀλόκληρην τὴν παιδείαν.

Ἡ
ἐπιπέ
γραφί
παι
νέου
τῆ σφ
σὸ τῶ

Πλά
ἀρτίου
ὀμίσει
καταρθε
ἀρτίου
ὀμίσει
Στὴν ἐστ
καθὸς ἡ
νὸς ἀπὸ τῶ
καὶ τῶ
τῶν ἐργα
καὶ Κακο
Ποίησι,
Χαμηλό,
καθαρεύουσα
Βασιλευσιν
καὶ ἐπὶ τῶν
ἀρχαῖστικῶν
οἱ ἀρτίου
ταύταις π
στὴν ἀπορροῆ
γλῶσσῃ ποὺ
προσπάθει
ἐπιπέ - ἐξέσο
ἀρτίου, εἰς
ἐπιπέ, ἢ
ἀρτίου τῶν
τῶν καθαρεύου
νὰ καταρθεῖ
καὶ δὲν εἶναι
καὶ τῶν ὁμο
γλῶσσῃ μετ
ἐπιπέ

Ἡ καθαρεύουσα ἐξακολουθεῖ νὰ γράφεται «καθαρή» σὲ μεγάλη ἔκταση, ἰδίως στὴ διοικητικὴ γλώσσα, τὴν ἐπιστημονικὴ πεζογραφία καὶ τὴν πολιτικὴ ἀρθρογραφία, ζωντανεύοντας μόνο κάπου κάπου μὲ νεωτερικώτερη σύνταξη καὶ μὲ λίγους σκόρπιους νέους τύπους. Μὲ τὸν κλονισμό της ὥστόσο ἀρχίζει νὰ ξαναχάνη τὴ σχετικὴ γραμματικὴ ἐνότητα, πού μόλις τὴν εἶχε ἀποχτήσει στὸ τέλος τοῦ 19. αἰώνα.

Πλαί στὴν ἀρχαιώτερη καθαρεύουσα, πού μεταχειρίζεται πάντα τύπους ἀχώνευτους—δέον νὰ ἦ, δημοσιευθήτω, γενήσεται, θὰ ποιήσεται ἐναρξιν, ὁμιλήσει, ἀνατίθεμεν, οἱ ἐκλεχθησόμενοι, τὰ ἀρξάμενα ἔργα, ὁ εἰς ὃν κατακυρωθήσεται, ὑπὸ τῆς ἐν τοῖς ὄροις καθοριζομένης, οὐ μὴν ἀλλὰ καί—ἡ ἀπλούστερη δὲ διστάζει νὰ δεχτῆ τὸ στιγματισμένο πύ, τὸ μεγάλο, τὸ τερό, χωρὶς τὸ τελ. ν, καὶ ἄλλα στοιχεῖα πού ὑπομονεῖουν τὴν ὑπόστασίν της. Στὴν ἐφημεριδογραφία καθιερώνονται ἀνεπαίσθητα τύποι ἀναγκαστικοί, καθὼς ἔμβασα, κατασχέτω, ἀιαφέρας ἀναφέροντες (συχνότερο), γεννημένοι ἀπὸ τὴν προσπάθεια τῆς ζωῆς νὰ συμβιβαστῆ μὲ τὴν ἀρχαία γραμματικὴ πού τῆς ἐπιβλήθηκε. Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος τὰ συχνὰ ἄκλιτα στὴ γλώσσα τῶν ἐφημερίδων, εἰς τοὺς σταθμούς Πλατὺ καὶ Μεθώνης, μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ Κακοσάλεσι, Βαθέος - Γέραλη - Δράμεσι, μεταξὺ Κλειδί - Βίνης, ἐκ Πρίντεζι, τοῦ σταθμοῦ Βάρι, ἐκ Κορδελιό, τὸ ἀποτρόπαιον ἔγκλημα τοῦ Χαμηλό, τῶν χωρίων Λεῦκες καὶ Προβατᾶ, δείχνουν πὼς οὔτε καὶ ἡ καθαρεύουσα δὲν μπορεῖ νὰ ξεφύγῃ βαθύτερες γλωσσικὲς τάσεις (§ 60). Βαρβαρισμοὶ καθὼς λ.χ. «οἱ συνταξιούχοι ἀπόλυσι τὰ ἐκ τοῦ νόμου εἰδικὰ εὐεργετήματα», «τοῦ Α.Δ. Περὶ ἀπονομῆς συντάξεως» ἢ τὸ «Οἱ Ἕλληνικοὶ σιδηρόδρομοι Α. Ε. ἐκτίθησιν εἰς πλειοδοτικὴν δημοπρασίαν», «Οἱ σιδηρόδρομοι τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους ἐκτίθησιν», πού καὶ ἄλλοτε καὶ τελευταῖα πάλι δημοσιεύεται ταχτικὰ στὸν καθημερινὸ τύπο, δείχνουν πόσο ἀπροσδόκητα μπορεῖ νὰ ἐκδικηθῆ τὸ γλωσσικὸ αἶσθημα γιὰ ἕναν ἀρχαϊσμό πού δὲν ἔχασε τὴν ἐλπίδα ἔπειτα ἀπὸ τόσων αἰώνων μάταιες προσπάθειες. "Ὅσο γιὰ τὰ καταναλίσκω, ἐξώνω (ἐνεστ. τοῦ ἔξωσα, ἀντὶ ἐξωθῶ - ἐξέωσα), εἰσπράχνω ἀντὶ εἰσπράττω, ἡ ἀκριβή (ἀκριβῆς) ὥρα, ἐπέμβηκα, εἰσπραξα, ἐγὼ συναγάγω ἀντὶ συνάγω, ἐμεῖς συναγάγομεν, ἔχει ἐξάξει, θὰ παράξη κτλ., ἂν θέλετε τὸ εἰσαγάγω, ὁ εἰσαγγελεὺς θὰ εἰσήγαγε τὴν δίκην ἐντὸς τῆς σήμερον κτλ., πού ἀκούονται συχνὰ καὶ ἀπὸ γραμματισμένους καὶ μορφωμένους πανεπιστημιακοὺς ἀκόμη, μποροῦν νὰ πιστοποιήσουν στὸ στοχαστικὸ παρατηρητῆ, ἀρχαϊστῆ ἢ δημοτικιστῆ, πὼς δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ παγιωθῆ γραπτὸς λόγος γιὰ τοὺς νέους Ἕλληνες, ὅσο δὲ λογαριάζονται στὴ ρύθμισή του κανόνες πού ἐκφράζουν τὸ γλωσσικὸ μας αἶσθημα καὶ πού μπρὸς τοὺς στάθηκε ἀνίσχυρη κάθε ἀντίθετη προσπάθεια χιλιετηρίδων. Τοῦ ἀρχαίου ἄγω οἱ ἀνωμαλίαι τοῦ β' ἀ-

ορίστου σβήνουν μὲ ἀναλογικούς ἐξομαλισμούς ἀπὸ τὰ χρόνια τῆς ἀλεξανδρινῆς κοινῆς, ἐπισυνάξαι, ἄξει (Ν.Δ., § 21), ἀναγάγει, ἀγάγας (Μαλάλας § 32), ἐὰν ἐξάξης, ἦξα (Λεόντιος § 32), ποὺ ἐτοίμασαν τὸ σημερινὸ συνάξω—σύναξα συνάξω σύναξε. Τὰ πρότυπα αὐτὰ ἀκολούθησε καὶ ἡ παλιότερη καθαρεύουσα.

Τὰ νεώτερα λόγια παρήγαγον, παραγάγω, ἐξάγαγε, εἰσήγαγον, συνεπηγαγόμην, θὰ ἔχουν τάχα τὴ δύναμη ν' ἀντισταθοῦν στὴν ἀπλοποιητικὴ προσπάθεια τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους δύο σχεδὸν χιλιετηρίδων; Καὶ ὅμως αὐτὴ μᾶς ξαναοδηγεῖ στὰ ὁμαλὰ μορφολογικὰ πρότυπα, ἄξετε τοῦ Ὀμήρου, ἄξαις, ἄξειας τοῦ Ἡσιόδου, ἀξάμην τοῦ Ἡροδότου, ἀκόμη ἴσως καὶ ἄξαι καὶ προσῆξαν, προσάξασθαι τῶν Ἀττικῶν, τοῦ Ἀντιφώντα καὶ τοῦ Θουκυδίδη (Σ 24).

ΚΕΦ. Γ. Η ΑΥΡΙΑΝΗ ΕΞΕΛΙΞΗ

150.—Κοινωνικοί καὶ πολιτικοὶ ὄροι.—Ἡ σημερινὴ γλώσσα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, προφορικὴ καὶ γραπτὴ, σταθμὸς στὴν ἱστορία χιλιετηρίδων ἀλλὰ καὶ ἀφετηρία γιὰ μιὰ μελλοντικὴ διαμόρφωση, εἶναι δεμένη μὲ τὶς κοινωνικὲς καὶ πολιτικὲς του τύχες, τὴν προκοπὴ του, τὴν ψυχικὴ καὶ πνευματικὴ του καλλιέργεια, τὸν πολιτισμὸ ποὺ θὰ διαμορφώσῃ καὶ ποὺ θὰ καθρεφτιστῇ στὸ γλωσσικὸ του ὄργανο—μὲ τὶς ἀλληλοεπιδράσεις ποὺ βγαίνουν ἀπὸ τὴ μιλημένη καὶ τὴ γραπτὴ γλώσσα καὶ τὴν τελικὴ μορφή ποὺ θὰ πάρουν. Στὴ λεξιλογικὴ προπάντων καλλιέργεια θὰ φανερωθῇ ἡ πνευματικὴ κατάκτηση μιᾶς ζωῆς ἀνώτερης ἐνῶ τὸ γραμματικὸ σύστημα τῆς ἐθνικῆς κοινῆς θὰ δείξῃ ὡς σὲ ποιοὺ σημεῖο θὰ γίνῃ δυνατὸ νὰ περιοριστῇ ἐπιζήμια λόγια κληρονομιά, ποὺ ὑψώθηκε ἀντιμέτωπη στὴ ζωντανὴ λαϊκὴ παράδοση. Κράτος μὲ συνείδηση τοῦ προορισμοῦ του θὰ σταθῇ δυνατὸ νὰ ποδηγετήσῃ προνοητικὰ τὴν ἐξέλιξη ποὺ θὰ βοηθήσῃ καλύτερα τοὺς γλωσσικούς σκοπούς.

151.—Ἡ γραμματικὴ ἐξέλιξη τῆς προφορικῆς γλώσσας.—Ἡ γραμματικὴ διαμόρφωση τῆς προφορικῆς γλώσσας, ἰδίως τῶν ιδιωμάτων, δὲν εἶναι δυνατὸ παρὰ ν' ἀκολουθήσῃ τὶς

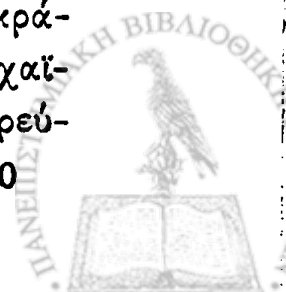

βασικὲς τάσεις ποὺ κυβερνοῦν τὴ ζωντανὴ λαλιὰ ἀπὸ χιλιετηρίδες (§§ 57α) καὶ ποὺ ἀποτελέσματα τῆς ἐνέργειάς τους εἶναι ἡ σημερινὴ διαμόρφωση τῆς λαϊκῆς γλώσσας. Αὐτὴ τὴν ἐξέλιξη ἴσως νὰ τὴ βοηθήσῃ ἡ πολυμερέστερη σήμερα ἀνάμειξη τῶν ἰδιωμάτων, ἰδίως στὴ βόρεια Ἑλλάδα, ὅπου σκορπίστηκαν οἱ περισσότεροι πρόσφυγες, καὶ ἡ γλωσσικὴ ἀφομοίωση τῶν ξενόφωνων πληθυσμῶν.

Ἀνασχετικὴ θὰ εἶναι ἡ ἐπίδραση τῆς γραπτῆς κοινῆς, ἀκόμη καὶ τῆς δημοτικῆς, ποὺ δυναμώνει λ.χ. τὴν ἀτονημένη χρῆση τῆς γενικῆς. Ἡ ἐπίδραση τῆς παιδείας, τῆς στρατιωτικῆς θητείας, τοῦ καθημερινοῦ τύπου, τοῦ βιβλίου, θὰ εἶναι καὶ σὲ μᾶς συντελεστὴς συντηρητικὸς ἀκόμη καὶ ὅταν θὰ καθιερωθῇ ἡ νέα γραπτὴ, ποὺ ἀναγκαστικὰ θὰ ἐπιδράσῃ σὲ ὅλα τὰ στοιχεῖα τῆς ζωντανῆς λαλιᾶς, κοινῆς καὶ ἰδιωμάτων.

152.— Ἡ διαμόρφωση τῆς γραπτῆς κοινῆς. Ἀπὸ τὴ διγλωσσία πρὸς τὴ μονογλωσσία. — Κρίνοντας στατικὰ τὴ σημερινὴ γλωσσικὴ κατάσταση δὲ θὰ ἦταν ἀδύνατο νὰ φανταστοῦμε πὼς ἡ διγλωσσία θὰ μπορούσε νὰ διαιωιστῇ, ἄς εἶναι καὶ σὲ μορφὴ κάπως λιγώτερο χτυπητὴ ἀπὸ τὴ σημερινή. Θὰ ταίριαζε αὐτὸ περισσότερο στὸ ἀνοργάνωτο, στὴν κοντόθωρη προχειρότητα, τὸν ἀτομισμό καὶ τὴν ἀκαταστασία τῆς κοινωνίας ποὺ θὰ τὴ διατηροῦσε. Ἀλλὰ εἶναι τέτοια ἡ ἀνάγκη νὰ λείψῃ ἡ σημερινὴ πολὺγλωσση ἀναρχία, ποὺ πρέπει νὰ πιστεύωμε πὼς μέσα ἀπὸ τὴ ζύμωση τῆς σημερινῆς μεταβατικῆς ἐποχῆς ἡ δημιουργικὴ δύναμη τοῦ ἔθνους θὰ καθιερώσῃ, παράλληλα μὲ τὴν ἐκπολιτιστικὴ του ἀνύψωση, τὴ μητρικὴ του γλώσσα, τονώνοντας ὀλοένα τὶς ροπὲς ποὺ ἐργάστηκαν καὶ ὡς σήμερα γιὰ νὰ καλλιεργηθῇ ἡ δημοτικὴ.

Ὅ,τι κατορθώθηκε στὶς τελευταῖες δεκαετίες, σημαντικώτατο ὕστερ' ἀπὸ τὶς μεγάλες οὐσιαστικὲς καὶ ψυχολογικὲς δυσκολίες ποὺ ἔχουν νὰ ὑπερνικηθοῦν καὶ τὸ ἐξακολουθητικὸ ἄπλωμα τῆς καθαρεύουσας, δὲ φτάνει οὔτε καὶ εἶναι δυνατὸ νὰ σταματήσωμε. Ἐλείψε ἄλλωστε ὡς τώρα ὁ καιρὸς γιὰ νὰ ὀλοκληρωθῇ ἡ ἐπικράτηση τῆς δημοτικῆς. Στήριγμένη στὸν πατροπαράδοτο ἀρχαϊσμό τῆς ἑλληνικῆς, ποὺ τὸν συνέχισε σὲ νέα μορφὴ, ἡ καθαρεύ-

γαλύτερη θέση στὴ σύγχρονη ζωὴ, δυνάμωσαν τὴν ἀντίστασὴ τῆς, χωρὶς ὥστόσο ν' ἀλλάξουν βασικὰ τοὺς ὅρους.

154.—Μόνο ἡ λογοτεχνικὴ κοινὴ εἶναι δυνατὸ νὰ χρησιμέψῃ γιὰ βάση τοῦ γραπτοῦ λόγου. Ὅσες ἄλλες λύσεις προτείνονται μὲ βάση διαφορετικούς τύπους, γεννημένες ἀπὸ τὴν ψυχικὴ ἀδυναμία ἢ τὴν ἔλλειψη τῆς ἀναγκαίας προπαιδείας τῶν εἰσηγητῶν τοὺς γιὰ νὰ διακρίνουν τὴ σωστὴ λύση, δὲ λύνουν τελειωτικὰ τὸ γλωσσικὸ πρόβλημα. Εἶναι ὅλες αὐτὲς οἱ λύσεις πρόχειροι ἐρασιτεχνισμοί, συχνὰ ἀδέξιοι καὶ προσωρινοὶ συμβιβασμοὶ λόγιων ἀρχαϊστῶν μὲ γλωσσικὴ ἀναδημιουργία ποὺ τὴν προκάλεσε ὁ ἀρχαϊσμός καὶ ποὺ στάθηκε ἀδύναμος νὰ τὴν κατευθύνῃ καὶ νὰ τὴ διαμορφώσῃ:

Ἡ ἀπλοποιημένη καθαρεύουσα (νεοκαθαρεύουσα), χωρὶς νὰ ἱκανοποιῇ τοὺς ἀρχαϊστῆς, φυλάγοντας τὴν βάση τῆς ἀρχαίας γραμματικῆς εἶναι ἀσήμαντὴ ὑποχώρησις στὶς ἀπαιτητικὲς ἀνάγκες τῆς ζωῆς.

Οἱ διάφοροι γραμματικοὶ τύποι τῆς μειχτῆς, ἀπὸ τὴν μειχτοκλιθερεύουσα ὡς τὴν μειχτοδημοτικὴν, στεροῦνται τὴν γραμματικὴν βάση. Ὅσο καὶ ἂν συχνὰ ἀνταποκρίνονται καλύτερα στὴν πρόχειρὴ προσωπικὴ ἀντίληψιν τῶν ἀτόμων ποὺ τὶς μεταχειρίζονται, ἐκφράζουν μὲ τὸ παραπάνω τὴν ἀτομικὴν τοὺς συνήθειαν καὶ γλωσσικὴν σχολικὴν προπαιδείαν, εἶναι ἀποτέλεσμα ἴσια ἴσια τῶν ὅρων τῆς παλιωμένης πικρῆ ἀρχαϊστικῆς σχολικῆς διδασκαλίας. Τοὺς λείπουν συνήθως τ' ἀντικειμενικὰ ρυθμιστικὰ κριτήρια. Παρουσιάζουν ὑπερβολικὴν μορφολογικὴν ποικιλίαν καὶ στεροῦνται τὴν βαθύτερην γραμματικὴν ἐνότητα καὶ ἐναρμόνισιν. Κάνουν δυσκολώτατὴν ἢ ἀδύνατὴν τὴν σχολικὴν διδασκαλίαν. Δὲ θεμελιώνονται στὸ γλωσσικὸ αἶσθημα καὶ ξεφεύγουν μὲ τὸ παραπάνω ἀπὸ τὸν τύπον τὸ διαμορφωμένον στὴν λογοτεχνίαν. Ἡ ἀνώτερη κοινωνικὴ τάξις ποὺ συχνὰ τοὺς ὑποστηρίζει, μὲ τὶς προϋποθέσεις τῆς γλωσσικῆς τῆς προπαιδείας ἀλλὰ καὶ γενικώτερα μὲ τοὺς ὅρους ποὺ συχνὰ ρύθμισαν τὴν μόρφωσιν τῆς, δὲν εἶναι ἀκόμη ὡς σήμερα ἄξια νὰ δώσῃ μὲ τὴν γλῶσσαν τῆς πρότυπον γλωσσικὸν οὔτε καὶ μπορεῖ ἢ κρίσῃ τῆς νὰ ρυθμίσῃ γραμματικὰ τὴν γραπτὴν κοινήν.

Ἔτσι κάθε λύση στὴ βάση ἢ στὶς βάσεις αὐτὲς δὲν εἶναι ἐφαρμόσιμη καὶ μόνιμη, δὲν εἶναι ἐπομένως πραγματικὴ λύση ποὺ ν' ἀποβλέπη στὸ μέλλον καὶ νὰ μπορῇ νὰ δώσῃ γλῶσσα σχολικὴ, κοινὴ, λαϊκὴ, ἐθνικὴ—καὶ ἀκόμη θὰ ἔδινε γραπτὸ λόγο βασικά διαφορετικὸ ἀπὸ τὸν τύπο τῆς γλῶσσας τῆς λογοτεχνίας, διατηρώντας ἔτσι νέα διγλωσσία.

155.—Ἡ λεξιλογικὴ διαμόρφωση.—Ἡ λεξιλογικὴ διαμόρφωση μιᾶς γλῶσσας ρυθμίζεται ἀπὸ τὴν ἐσωτερικὴν ἀνάπτυξιν τῆς ζωντανῆς λαλιᾶς, ἀπὸ τὴν ἐπικράτησιν τῆς προφορικῆς κοινῆς καὶ ἀπὸ τὴν καλλιέργειαν τῆς γραπτῆς κοινῆς, ποὺ ἐπιδρᾷ στὴν προφορικὴ—ὅπως ἄλλωστε καὶ αὐτὴ σ' ἐκείνη. Ὡς πρὸς τὸ πρῶτο, τὴν ἐσωτερικὴν ἀνάπτυξιν τῆς ζωντανῆς λαλιᾶς, παραοῦμε νὰ προσδοκοῦμε πῶς ἡ ἐντονώτερη κοινωνικὴ ζωὴ στὸ μέλλον θὰ ἔχη γι' ἀποτέλεσμα νὰ γεννηθοῦν σὲ μεγαλύτερη κλίμακα, καθὼς ἤδη γίνεται, νεολογισμοί—νέες σημασίαι καὶ λέξεις νεόπλαστες—μὲ τὴν αὐτόματη λαϊκὴ δημιουργία. Συγχρόνως στὴ θέσιν τῶν ποικίλων συνθηματικῶν ἢ κρυφῶν γλωσσῶν, ποὺ σβῆνουν ὀλοένα, θ' ἀναπτυχθῇ πλουσιώτερη ἢ κατώτερη ἰδιαίτερη γλῶσσα τῶν πόλεων (argot): ντόρος, νίλα, κύριος! μυστήριος (Σ 26). Μὲ τὴν διάδοσιν ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος τῆς προφορικῆς κοινῆς θὰ ξεχαστοῦν ὄλο καὶ περισσότερα οἱ ἰδιωματικὲς λέξεις, δίνοντας τῇ θέσιν τους στὶς κοινές, συχνὰ ξενικές. Ἔτσι καὶ σήμερον ὑποχωροῦν στὰ χωριά ἡ οὐρανιά, ἡ στιά, τὸ πινάκι, τὸ ἀξινάρι, τὸ τριγλί, τὸ γεράνιο χρῶμα ἢ συντέκνισσα, στὸ ταβάνι, τὸ τζάκι, τὸ πιάτο, τὸ τσεκούρι, τὸ μπαρμποῦνι, τὸ μπλὲ ἢ γαλάζιο, τὴν κουμπάρα (Σ 27).

Πολὺ σημαντικώτερη θὰ εἶναι ὡστόσο γιὰ τὴν λεξιλογικὴν διαμόρφωσιν τῆς προφορικῆς ἢ καλλιέργειαν τῆς γραπτῆς κοινῆς στὰ χρόνια ποὺ ἔρχονται. Καὶ αὐτὴ θ' ἀποβλέπη σὲ διπλὸ σκοπὸ: α) Ν' ἀνανεώσῃ, ὅσο θὰ κριθῇ σωστό, τὸ λεξιλογικὸ θησαυρὸν ποὺ ἐκφράσθηκε στὴν καθαρεύουσα, β) Ν' ἀντικρίσῃ τίς νέες κάθε φορὰ φραστικὲς ἀνάγκαι τῆς γραπτῆς καὶ προφορικῆς γλῶσσας.

156.—'Η λεξιλογική καλλιέργεια.—'Η λεξιλογική ανανέωση, δὲ θ' ἀποβλέπη βέβαια ν' ἀντικαταστήσῃ λέξεις κοινὲς γιὰ κοινὲς ἔννοιες ἀλλὰ προπάντων λέξεις μὲ περιορισμένη διάδοσιν στὴ γλῶσσα, πού γεννοῦν ἀσάφεια μὲ τὴ ρίζα τους ἢ δυσκολία στὸ σχηματισμὸ τους (Σ 28). Κάποια ανανέωση στὸ παραγωγικὸ θὰ συγχρονίσῃ μὲ τοὺς νεολογισμοὺς τοῦ λέξεις πλασμένες κατ' ἀρχαίους κανόνες: εὐρυχωρία - ἀπλοχωρία, εὐελπίς (ἐπίθ.) - ἐλπίδοφόρος, ἀνήκουστος - ἀνάκουστος (πβ. πρωτάκουστος), ἀνθελληνικός - ἀντιελληνικός, ἀνθενωτικός - ἀντιενωτικός, μεταπαναστατικός - μεταεπαναστατικός (μεταομηρικός), ψευδο- ψευτο- κτλ.

Σημαντικώτερη εἶναι ἡ ἐργασία πού θὰ π λ ο υ τ ί σ ῃ τὸ λεξιλόγιο. Μὲ ὅλο τὸ συνδυασμένον λεξιλογικὸ πλοῦτο τῆς λαϊκῆς γλώσσας καὶ τῆς καθαρεύουσας ἡ ἐκφραστικότητα τῆς γλώσσας μας ὑστερεῖ, καθὼς βεβαιώνεται εὐκόλως ὅποιος ἐπιχείρησε νὰ μεταφράσῃ ξενόγλωσσα ἔργα. Ἀπομένει ἔργο τῶν ἐρχόμενων γενεῶν, παράλληλα μὲ τὴν πνευματικὴ καλλιέργεια καὶ ἀνάπτυξή τους, ἀφήνοντας τὴν πατροπαράδοτη ἄγωνα λεξιθηρία καὶ τὸ κυνήγι «ιδιωματικῶν λέξεων», νὰ βαθύνουν καὶ νὰ διαφοροποιήσουν τὴ φραστικότητα, δουλεύοντας τὴ σκέψη. Ἔτσι μόνον θὰ γίνῃ τὸ λεξιλόγιο πνευματικώτερον, μὲ περισσότερην ἰκριβολογία, ἀφθονώτερα συνώνυμα καὶ μεγαλύτερη ἀξία, μέσα στὸ ἤδη διαμορφωμένον γραμματικὸ πλαίσιο τῆς νέας κοινῆς. Πρῶτος ἐδῶ ὁ ποιητής, «εἰσδύσας βαθέως εἰς τὰς ὑπολανθανούσας διὰ τὴν κοινὴν διάνοιαν δυνάμεις τῆς γλώσσης του, ἐκλέγων ταύτης τὸ καθαρῶτατον ἄνθος, ὑποτάσσει τὴν ὕλην εἰς ἀρμονίαν ἄγνωστον μέχρι τοῦδε ἐν τῷ δικαίωματι, ὅπερ παρέχει αὐτῷ ἡ πνευματικὴ οὐσία, ἧς ἐμφορεῖται» (Καλοσγοῦρος).

Ὁ πλουτισμὸς καὶ ἡ καλλιέργεια αὐτὴ θὰ συντελεστῇ ἀπὸ τρεῖς πηγές: α) μὲ λέξεις (ἢ φράσεις) ἑλληνικὲς ἀπὸ τὰ ιδιώματα ἢ ἀπαρχαιωμένους λέξεις ἢ νεόπλαστες, β) μὲ λέξεις ξένες καὶ γ) μὲ λέξεις ἀρχαῖες.

157.—'Ιδιωματικές λέξεις.—Εἶναι καιρὸς νὰ σβῆσῃ ἡ ἀρχαϊστικὴ περιφρόνησις μέρους τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας γιὰ τὰ ιδιώματα, πού εἶναι ἐκφρασις τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ σὲ μεγάλο μέρος

κληρονομιά ἀρχαία. Καθὼς ἔγινε καὶ στὶς ἄλλες εὐρωπαϊκὲς κοινές, τὸ ὕλικό τους θὰ χρησιμοποιοῦνται γιὰ νὰ πλουτίσῃ κατὰλληλα τὴν κοινὴν καὶ ἰδίως τὴν λογοτεχνικὴν γλῶσσα.

Ἰδιωματικὲς λέξεις δὲ λείπουν καὶ ἀπὸ τὴ σημερινὴ κοινὴ. Μπῆκαν εἴτε στὴ μιλημένη γλῶσσα γιὰ νὰ ἐκφράσουν ὀρισμένες ἔννοιες (ζαβολιά ἀπὸ τὸ διαβολιά, τσουλατό, παιγνίδι μὲ τοὺς βῶλους, τσουλήθρα, ἀλλοῦ κυλίστρα, ἀπότομο κατέβασμα στὸ βουνό, ἀπὸ τὸ τσουλάω κυλῶ, σούρτα - φέρτα ἀπὸ τὸ σούρνω σέρνω) εἴτε στὴ λογοτεχνικὴν γλῶσσα (ἀναφυλλητό, ἤδη στὴν καθαρεύουσα τῶν Σούτσων καὶ ἄλλων, ἄλικος, μούχρωμα κτλ.)

Δὲν πρόκειται βέβαια νὰ εἰσαχθοῦν λέξεις ἰδιωματικὲς, καθὼς τὸ ντούρμα, ἢ οἱ ποῦντζες, οὔτε νὰ ξαναναεπαληφθοῦν παλιές ἀστοχίες. Στὰ ἰδιώματα ὅμως ἢ σὲ ὀλόκληρες γλωσσικὲς περιοχὲς συνηθίζονται λέξεις ἐκφραστικὲς, γιὰ τίς ὁποῖες ἡ κοινὴ δὲν ἔχει ἀντίστοιχες: ἡ σάρα τοῦ βουνοῦ, ἡ γλάστρα τοῦ ἀύλακιοῦ ποὺ ποτίζει ἕναν κῆπο, τὸ σκαμπανέβασμα τοῦ πλοίου (προνευστασμός στὸ ναυτικὸ ὄνυματολόγιο), ἡ σμειῖξη δυὸ ποταμιῶν (σύρρους), σκαπετάω -ησε, γιὰ ἐκεῖνον ποὺ ἐξαφανίστηκε περπατώντας πίσω ἀπὸ τὸν κατήφορο τοῦ δρόμου, πρωτοδεύτερα ξαδέφια. Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ αὐτὸ ἡ λογοτεχνία χρειάζεται γιὰ τοὺς σκοποὺς τῆς σύνθετα εἴτε ἀπλὲς λέξεις ποὺ ξεχωρίζουν ἀπὸ τίς συνηθισμένες καὶ ποὺ βρίσκονται ἐτοιμασμένες μὲ τὴν γλωσσοπλαστικὴν ἐργασίαν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ (ἀρίφνητος) εἴτε καὶ στὴν παλιότερη γλῶσσα τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν καὶ τῆ μεσαιωνικῆ (ἀπαρχαϊωμένες, καθὼς λ.χ. ἡ βάγια).

Πρέπει ὥστόσο καὶ οἱ λογοτέχνες νὰ προσέξουν περισσότερο παρὰ ὡς τώρα, γιὰ νὰ μὴν κάνουν ἀδικαιολόγητη κατάχρηση, καταφεύγοντας συστηματικὰ στὸ τοπικὸ τους ἰδίωμα, καὶ νὰ γίνουν συνειδητοὶ συνεργάτες στὴ διαμόρφωσιν τῆς νέας κοινῆς χωρὶς νὰ δίνουν ἀφορμὴν σὲ δικαιολογημένα κάποτε παράπονα.

158. Νεόπλαστες λέξεις—Σημαντικώτατο μέσο πλουτισμοῦ τῆς γλώσσας εἶναι τὰ παράγωγα καὶ σύνθετα ἀπὸ στοιχεῖα τῆς δημοτικῆς. Μὲ αὐτὰ ἐκφράζονται νέες ἔννοιες, ποὺ ἔγκαιρα καὶ κατὰλληλα σχηματισμένες μποροῦν ν' ἀντικαταστήσουν νέες λέξεις

ἐν.
οὐδέ
ἐκρ.
πὸ
χρῆ
ρισσ
λίαι
ματι
καὶ ἡ
πὸς
αὐτοῦ

159.

στην
καὶ ἡ
τιαν
ισθίς
κατα
να τοῦ
του πα
ρισσίτε
ποῦ δὲν
αὐτὸ δὲ
τοῦ κρη
μυρροῦ
πὸ ἀντι
ἐπιβλῶτε
ἐπερβατο
τῆς περι
ἰσῆς τῆς
ἡρετῆς
ἡρε - bou

160. — E
κίστε το ὡ

ξένες, πού ἄλλιῶς πολιτογραφοῦνται στή γλώσσα. Ἔχουν τὸ πλεονέχτημα πὼς μὲ τὴν ἔτυμολογική τους διαφάνεια εἶναι ἐξαρχῆς ἐκφραστικώτερες ἀπὸ κεῖνες, καὶ συχνὰ μάλιστα καὶ μορφολογικὰ πιὸ κατάλληλες. Ἡ τόσο γόνιμη λαϊκὴ γλωσσικὴ δημιουργία δείχνει τὸ δρόμο (Σ 28). Θὰ ἔπρεπε νὰ τὴν ἀκολουθήσουν μὲ περισσότερο σεβασμὸ καὶ οἱ λόγιοι, πού ὡς τώρα κατάφευγαν ἀποκλειστικὰ καὶ χωρὶς λόγιοι στὴν προχειρότερη συχνὰ ἀρχαία γραμματικὴ γιὰ τοὺς ἐπιστημονικοὺς καὶ τεχνικοὺς των ὄρους. Φυσικὰ ἡ ποίηση θὰ ἔχη τὸ δικαίωμα νὰ χρησιμοποιοῦν γιὰ τοὺς σκοποὺς της σὲ πολὺ μεγαλύτερη ἔκταση νεολογισμοὺς τοῦ εἴδους αὐτοῦ.

159.—Ξένες λέξεις.—Οἱ ὅροι τῆς σύγχρονης ζωῆς, μὲ τὴν τόσο στενὴ καὶ πολλαπλὴ ἐπικοινωνία μὲ τὸ ἔξωτερικό, καὶ ἡ πνευματικὴ καὶ τεχνικὴ μας ἐξάρτηση ἀπὸ τοὺς πρωτοπόρους τοῦ δυτικοῦ πολιτισμοῦ κάνουν βέβαιο πὼς καὶ μελλοντικὰ θὰ ἐξακολουθήσουν νὰ πολιτογραφοῦνται στή γλώσσα μας λέξεις ξένης καταγωγῆς. Εἶναι ἄλλωστε χαρακτηριστικὸ πὼς στὰ ἑκατὸ χρόνια τοῦ καθαρισμοῦ, μὲ ὅλο τὸ κήρυγμά του καὶ τίς τόσο γενικὲς του προσπάθειες, μπῆκαν στὴ νεώτατη ἑλληνικὴ γλώσσα πολὺ περισσότερες ξένες λέξεις παρά στίς δύο χιλιάδες χρόνια πρὶν (μόνο πού δὲν πρόφτασαν ν' ἀπλωθοῦν μὲ τὴν ἴδια ἔκταση καὶ ἔνταση). Αὐτὸ δὲ σημαίνει πὼς μαζί μὲ τὴν ξένη ἔννοια πρέπει νὰ πολιτογραφηθῆ κάθε ξένη λέξη. Ἐμπόδιο εἶναι καὶ ἡ φωνητικὴ καὶ μορφολογικὴ της μορφή (*club, ascenseur*), καὶ ἀκόμη ὁ δρόμος πού ἀκολουθεῖ μπαίνοντας : Ὁ λόγιος στὸ γραφεῖο του μπορεῖ εὐκολώτερα νὰ ἐξελληνίσῃ ἕναν ξενικὸ ὄρο (*transszendental-ὑπερβατικός*), ἐνῶ αὐτὸ μπορεῖ νὰ πετύχῃ πολὺ δυσκολώτερα μὲ τοὺς τεχνικοὺς ὄρους, τὰ διάφορα εἶδη τῆς μόδας κτλ., πού μὲ χίλιους τρόπους γνωρίζονται καὶ μεταδίνονται καθημερινὰ στὴν ἑλληνικὴ ζωὴ (*chambre à air - σαμπρέρ - σαμπρέλα: ἀεροθάλαμος: tire - bouchon - τιμπουσόφι - τρυπησόφι: ἐκπωμαστήρ* (Σ 29)).

160.—Ἐπειτα διαφέρει ἂν μιὰ λέξη ξένη ἐκφράζῃ κάτι νέο, ἀνόμαστο ὡς τὴ στιγμὴ ἐκείνη ἢ ἂν εἶναι ἀποτέλεσμα τοῦ ξενι-

σμοῦ καὶ τῆς ξενομανίας τῶν ἀνώτερων τάξεων, ποὺ ἀποξενωμένες λίγο πολὺ ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα μεταχειρίζονται τὴν ξένη λέξη μόνο ἀπὸ ψυχολογικούς λόγους, δικαιολογημένους ἢ ἀδικαιολόγητους. Ὅσο μεγαλώνει ἡ συνείδηση καὶ ἡ ἀγάπη τῆς μητρικῆς γλῶσσας θὰ περιοριστῇ τὸ φαινόμενο αὐτὸ καὶ θὰ λείψουν καὶ οἱ μεταφρασμένοι ξενισμοὶ ἐκείνων ποὺ σκέπτονται ξενικά, ἀκόμη καὶ μιλώντας στὴ μητρικὴ τους γλῶσσα (μοῦ δίνει στὰ νεῦρα, ἢ πόρτα δίνει στὸν κῆπο, πέρασέ μου τὸ πιάτο). Τέτοιοι ξενισμοὶ ἀφθονοῦν στὴν καθαρεύουσα, ἐκεῖ ὅμως ἦταν πιὸ ἀνώδυνοι, ὅσα δὲν κατόρθωναν νὰ μποῦν καὶ στὴν προφορικὴ γλῶσσα, ἐνῶ οἱ ξενισμοὶ ποὺ λέγονται εἶναι εὐκολώτερο νὰ διαδοθοῦν καὶ πλατύτερα, καὶ πλάι σὲ κείνους ποὺ χρειάζονται (λ.χ. γυρίζω μιὰ κινηματογραφικὴ ταινία) εἶναι οἱ περισσότεροι περιττοὶ καὶ λιγώτερο ἐκφραστικοὶ γιὰ μᾶς, καὶ οὔτε τοὺς καταλαβαίνουν ὅσοι δὲν ξέρουν τὴν ξένη φράση ποὺ μεταφράζεται (ἐγὼ δὲ δανερίζομαι, τὰ νεῦρα μου τεντώθηκαν. Μιὰ ὑπηρέτρια ποὺ τῆς εἶπε ἡ κυρία της : «Θὰ πάρη ὁ κύριος τὸ μπάνιο του» ἀπάντησε : «Ποῦ θὰ τὸ πάη;»).

Πρέπει νὰ ἐλπίζουμε πὼς θὰ λείψῃ ἡ ὑπερβολικὴ αὐτὴ ἐπίδραση στὴν ἐσωτερικὴ μορφή τῆς γλῶσσας καὶ πὼς ἡ νέα λογοτεχνία— ποὺ καὶ αὐτὴ παρουσιάζει τελευταῖα ἀνάλογα παραστρατήματα— θὰ προσπίσῃ τῇ γλωσσικῇ καθαρότητι (Σ 30).

161.—Ἀρχαῖες λέξεις.—Ἡ ἀρχαία γλῶσσα παραμένει καὶ γιὰ τὸ δημοτικισμὸ πηγὴ ἀνεξάντλητη πλουτισμοῦ τῆς ἐθνικῆς γλῶσσας, φτάνει αὐτὸ νὰ γίνεται ὅταν ὑπάρχῃ ἀνάγκη πραγματικὴ καὶ χωρὶς τὴν προκαταβολικὴ ὑποτίμηση τῆς ζωντανῆς γλῶσσας. Λέξεις νεοσχημάτιστες ἀπὸ ἀρχαῖα στοιχεῖα θὰ χρειαστοῦν πάντοτε ὅσο δὲν ἐπαρκεῖ ἡ δημοτικὴ. Ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ συνεχιστῇ, ὅσο ἰδίως πρόκειται γιὰ λέξεις τῆς καθημερινῆς χρήσης, τὸ παλιὸ λάθος νὰ ἐπιζητοῦμε μὲ ἀτελείωτα σύνθετα νὰ ἐξαντλήσωμε στὴ νέα λέξη τὸ περιεχόμενο τῆς ἐκφραζομένης ἔννοιας. Μόλις ἀποφασίστηκε νὰ εἰσαχθῇ στὴν Ἑλλάδα ἡ locomotrice, μεταφράστηκε ἐπίσημα αὐτοκινητάμαξα. Τέτοια ἐφτασύλλαβη λέξη (γερμανικὰ Triebwagen) δὲ θὰ ἔχη τὴ δύναμη νὰ παραμερίσῃ

τῇ
εἶναι
(ἐστ
θεοφ
οντι
στειλ
σμι
τι
μοι
μικ
ἐθνικ
μι τ
Τού
ἀρχαῖ
ρὸν τ
ἀμεί
θεγμε
μερ

162.—

(§ 158)

στὴ σμι

δημοτικ

γλωσσικ

σμεβει

τακι

ἐξεν

πρότι

τις ἀπ

τὴ ΣΕΚ

πρότι

τις ἀπ

τις ἀπ

τις ἀπ

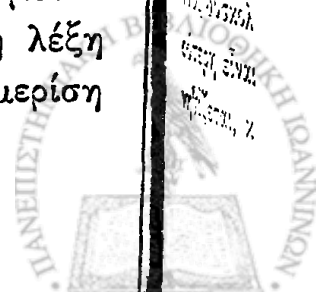
τις ἀπ

τις ἀπ

τις ἀπ

τις ἀπ

τις ἀπ

τῆ λοκομοτρῖς, ἤδη γνωστὴ ἀπὸ τοὺς ταξιδεμένους Ἕλληνες, καὶ εἶναι ἐφάμιλλη μὲ τὸ μάκρος τῆς τοῦ ἀκαριαῖον φωτογράφημα (ἔσταντανέ) καὶ τοῦ περικοχλιωτὸν ὑπόθημα τῆς στρατιωτικῆς θεωρίας. Οἱ ξένες συγκομμένες πολυσύλλαβες λέξεις πού ἀκούονται καὶ σὲ μᾶς, καθὼς ράντιο (radiophone), ταξὶ (taximetre), στυλὸ (stylographe), μπούσι (autobus), σινεμά, δείχνουν πόσο σημαντικὸ εἶναι γιὰ τὴ ζωὴ μιᾶς τέτοιας λέξης τὸ λιγοςύλλαβό τῆς. Ἀλλὰ καὶ τὴ μορφολογικὴ προσαρμοστικότητα καὶ τὴν ἐτυμολογικὴ ἀκόμη διαφάνεια πρέπει νὰ λογαριάζωμε στοὺς νεοσχηματισμοὺς αὐτοὺς, ὅσο θέλωμε νὰ γίνουν στοιχεῖα χρήσιμα τῆς ἐθνικῆς κοινῆς, χωρὶς ἀπροσδόκητους μετασχηματισμοὺς στὸ στόμα τοῦ λαοῦ καὶ πυκνὲς παρανοήσεις.

Τοὺς μετασχηματισμοὺς αὐτοὺς δὲν τοὺς ξεφεύγουν ἄλλωστε οἱ ἀρχαῖες λέξεις οὔτε ὅσο γράφομε τὴν καθαρεύουσα, καθὼς μαρτυροῦν τὸ κατασχέτω, κατάσχω, τὸ ἐξώνω, καταναλώνω, τὸ «ὁ ἀρμόδιος ὑπουργὸς ἀπέφυγε ν' ἀπαντήσῃ πῶς ὁ ἀρωγηθοῦν τὰ θιγόμενα κράτη» κτλ., πού υἱοθετοῦνται πιά καὶ ἀπὸ τὸν καθημερινὸ συντηρητικὸ τύπο.

162.—Τὰ ὅρια τῶν νεολογισμῶν ἀπὸ στοιχεῖα τῆς δημοτικῆς (§ 158) ἢ τῆς ἀρχαίας (§ 161) δὲν εἶναι πιά εὐκολοξεχώριστα στὴ σημερινή μας γλῶσσα, καὶ ἐπειδὴ οἱ παραγωγικοὶ νόμοι τῆς δημοτικῆς ἔμειναν σὲ πολλὰ οἱ ἴδιοι μὲ τῆς ἀρχαίας καὶ ἐπειδὴ τὸ γλωσσικὸ ὕλικὸ πού ἐκλαϊκεύτηκε ἀπὸ τὴν καθαρεύουσα χρησιμεύει καὶ αὐτὸ μαζὶ μὲ τῆς δημοτικῆς γιὰ νεολογισμοὺς (εὐζωνάκι, ὑφάκι, γερουσιαστίνα, ἀρχιλωποδύταρος, ἐφαπαξιοῦχος).

Ξένα συνήθως πρότυπα ἔδωσαν καὶ σὲ μᾶς ἀφορμὴ νὰ δημιουργοῦνται λέξεις ἀπὸ ψηφία ἀρχικά, ἀραδικασμένα στὸ χαρτί. Ἡ χάρτινη αὐτὴ γλῶσσα, πού τόσο τὴν εὐνοεῖ σήμερα ἡ ζωὴ, γέννησε τὰ ΣΕΚ, ΣΠΑΠ, ΚΕΠΕΣ (Κεντρικὴ ἐπιτροπὴ προστασίας ἐγχωρίου σίτου) καὶ τόσα ἄλλα, μαζὶ μὲ τὸ ΤΤΤ, πού σχημάτισε καὶ τὸ τριατατικός. Θὰ ἔπρεπε καὶ ἐδῶ νὰ τηρηθῆ κάποιο μέτρο μὲ τοὺς δυσκλονόητους καὶ δυσκολοθύμητους αὐτοὺς τύπους. Χειρότερη εἶναι ἡ ἀντιελληνικὴ παραταχτικὴ ψευτοσύνθεση πού συνηθίζεται, κατὰ ξένα πάλι πρότυπα, στὰ ἡ μητέρα - φυλή, εἰ-

ναι ἄνθρωπος - πολίτης, λόγοι πολιτικοὶ - οἰκονομικοί." Ἐνα ἑνω-
τικὸ δὲ φτάνει γιὰ νὰ δημιουργήσῃ στὰ ἑλληνικὰ σύνθετο.

163.—Ὁ γραμματικὸς τύπος τῆς νέας κοινῆς. Οἱ διαφορὲς τῆς συνηθισμένης καὶ τῆς ἐπιστημονικῆς κοινῆς ἀπὸ τῆ λογοτεχνικῆς.—Ὁ γραμματικὸς τύπος τῆς νέας κοινῆς εἶναι διαμορφωμένος ἤδη, ἂν ἀφήσωμε κατὰ μέρος δευτερώτερες λεπτομέρειες, τόσο ὡς πρὸς τὰ ἰδιωματικά ὅσο καὶ ὡς πρὸς τὰ λόγια στοιχεῖα (§§ 131, 140). Στὴ βάση πού καθορίστηκε ἀπὸ τῆ λογοτεχνία ἢ γλῶσσα τῆς παιδείας, τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς ἐπιλοιπῆς πεζογραφίας (§ 83) ἔχει νὰ παρουσιάσῃ στὴ φωνητικῆ, στὴ μορφολογία καὶ στὴ σύνταξη μερικὲς διαφορὲς πού ἤδη διαγράφονται, γιὰ λόγους εἴτε γενικὰ γλωσσικούς εἴτε καὶ εἰδικώτερα ἑλληνικούς. Οἱ τελευταῖοι σχετίζονται μὲ κάποια παράδοση πού φαίνεται πὼς διαμορφώθηκε στὴ λογοτεχνία μας, πού καλλιεργήθηκε ὡς τώρα ἀπὸ λογοτέχνες σὲ ὀρισμένες γλωσσικὲς περιοχὲς καὶ ἐπηρεάστηκε ἀπὸ τὸ ἰδίωμά τους. Οἱ πρῶτοι παρουσιάζονται στὴ γλωσσικὴ ἱστορία καὶ ἄλλων λαῶν καὶ σχετίζονται εἴτε μὲ τὴν κάποια διαφορὰ πού ὑπάρχει ἀνάμεσα στὴ γλῶσσα τῆς λογοτεχνίας καὶ τῆς ἄλλης πεζογραφίας εἴτε μὲ τὴν ἐπίδραση πού δέχεται ἡ λογοτεχνικὴ γλῶσσα ἀπὸ τὴν παλιότερη τῆς παιδείας καὶ ἀπὸ ξένες καλλιεργημένες γραπτὲς γλῶσσες.

164.—Φωνητικῆ.—Ἡ παλιότερη ἰδίως λογοτεχνία χρησιμοποίησε τὸς τύπους φωνητικὸς ἰδιωματικούς καθὼς σύγνεφο, τυραγνῶ, ἀσκώθηκε, ἀχείλι, πάνου κτλ. πού δημιούργησαν κάποια παράδοση, πλάι στοὺς κοινότερους (τὸ πάνω ὅμως δὲν εἶναι ἰδιωματικό). Οἱ τύποι αὐτοὶ μποροῦν νὰ θεωρηθοῦν ποιητικοί, (εἶναι συχνὰ χρήσιμοι γιὰ λόγους φωνητικούς), ἀλλὰ θ' ἀποκλειστοῦν ἀπὸ τὴ μὴ λογοτεχνικὴ πεζογραφία. Εἶναι σωστὸ τὸ ἴδιο νὰ γίνῃ καὶ μὲ τὶς συχνὲς συναϊρέσεις τῆς μιλημένης γλῶσσας σ τ ἡ συμφορά: π' ἀνοιξε, μ(οῦ) ἄφησε, μούδειξε, μόδειξε, μ' ἀγνωστους, τ' ἄλλο), ἴσως ἀκόμη καὶ γιὰ τὸ κι ἄλλος, ἀπὸ σπίτι. Ἀπεναντίας φαίνεται σωστὸ νὰ καθιερωθοῦν σὰν κανονικὲς συναϊρέσεις σὲ ὀλόκληρη τὴν πεζογραφία ὅσες συγχωνεύουν

τὸ ἰ
ἴφο

16

πονη

κέσ

θῆσ

εἰγ

σὲ λέ

(σμε

θνή:

σε: z:

δ γ μ

166.

χία π:

ἀρχίω

τα δος

λατινικ

γλασκὸ

ξεις ἀ:

καὶ σ:

σχηματῶ

παι νὰ μ

καὶ ἰέγε

καὶ ἰέγε

καὶ ἰέγε

δυσκολία

ἰδίως ο

πρὸς τὴν

πῶτα - α

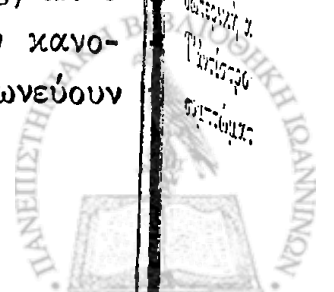
καὶ ἰέγε

καὶ ἰέγε

καὶ ἰέγε

καὶ ἰέγε

καὶ ἰέγε

τὸ ἴδιο φωνῆεν: τ' ἄλλα, τ' οὐρανοῦ, θ' ἄρχισε, ν' ἀκούατε σ' ἔντοιο ὕφος, καὶ νὰ ἐπιτρέπεται ἢ ἐκθλιψῆ τῆς πρόθεσης, σέ: σ' ἄλλους.

165. — **Τυπικό.** — Θὰ ἔπρεπε νὰ λογαριαστοῦν ἀποκλειστικὰ ποιητικοὶ τύποι οἱ γενικὲς τῶν οὐδετέρων σέ -α -άτου, οἱ ρηματικὲς καταλήξεις σέ -ότουν (σεβότουν), -ια -ιες (ἄρχιε), πού συνηθίζουσι ἰδίως οἱ Ἑφτανησιῶτες, καὶ νὰ γράφονται στή μὴ λογοτεχνικῆ πεζογραφία μόνο ἐξαιρετικὰ οἱ (ἄρσ.) καταλήξεις -άδες, σέ λέξεις λαϊκῆς, τραγουδιστάδες, θεριστάδες, -οι παροξύτονες (συμπεθέροι), -αγα ἀντὶ -οῦσα, -θη ἀντὶ -θηκε. Εἶναι ἀκόμη πιθανὸ πῶς καὶ οἱ πληθυντικοὶ τῶν θηλυκῶν σέ -ες, δύναμες, θέλησες κτλ. θὰ μείνουν ποιητικοί. Ἄλλοῦ θὰ διατηρηθοῦν διπλοὶ δημοτικοὶ τύποι (Σ 31).

166. — Ἡ νέα γλῶσσα διατήρησε στήν ἐξέλιξί της ἀπὸ τὴν ἀρχαία πτωτικούς τύπους ξεχωριστοὺς, διαφορετικούς ὅμως ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους. Ἔτσι ὅμως δημιούργησε μὲ τ' ἄφθονα λόγια τριτόκλιτα δυσκολίες κανονιστικῆς, ἄγνωστες σέ μεγάλο μέρος στὶς νεολατινικῆς γλῶσσες, πού μὲ τὸ νὰ χάσουν τὸ πλούσιο λατινικὸ κλιτικὸ σύστημα μποροῦν καὶ μεταχειρίζονται τὶς λατινικῆς λέξεις ἀτροποποίητες. Ἔτσι ἡ ἀρχ. ταυτότης, τῆς ταυτότητος, ἂν καὶ στὶς ἄλλες πτώσεις πού διατηρήθηκαν ὡς τῆ νέα γλῶσσα σχηματίζεται ὅμοια μὲ τὶς ἀρχαῖες, στὰ δύο αὐτὰ πρόσωπα πρέπει νὰ μετασχηματιστῆ σέ ἡ ταυτότητα τῆς ταυτότητας, καθὼς καὶ λέγεται, ἀφότου ζητοῦν παντοῦ «τὴν ταυτότητά» μας. Τὸ γαλλικὸ ὅμως *identité*, ἀπὸ τὸ λατ. *identitas*, δὲ γεννᾷ ὅμοια δυσκολία, ἀφοῦ λείπουν στὰ γαλλικὰ οἱ πτωτικῆς καταλήξεις.

Ἰδίως οἱ λόγιοι τύποι μὲ τονισμένον τὸ διαφοροποιημένον φωνῆεν παρουσιάζουν μεγαλύτερη ἀντίσταση. Κανονίζεται εὐκολώτερα τὸ ναῦται -ας σέ: ναῦτες παρὰ τὸ νικητές, ἢ κλητικῆ ναύτη ἀπὸ τὸ κύριε ἀνακριτή, καὶ αὐτὰ πάλι, πού ἀπὸ καιρὸ πιά γράφονται καὶ ἀκούονται, εὐκολώτερα ἀπὸ μερικὰ ῥήματα μὲ τονισμένη ἐσωτερικὴ αὐξηση (ἐπέμενε, ὑπῆρξε, συνέβηκε, ἐξέφρασε-ἐκφρασε), Ἐναντίστροφα ὥστόσο λάθη πού τόσο συχνὰ ἀκούονται καὶ τὰ συμπτώματα τῆς ἀκλισίας (ἦρθε ἕνας φοιτητάς, σέ ποιά ὁδός

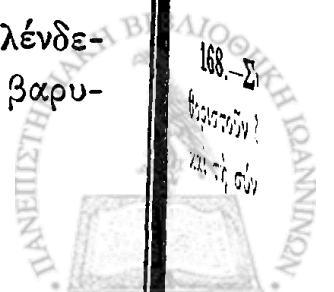

κάθεται μὰ καὶ οἱ ὁδές, πολλές ὁδές) βοηθοῦν νὰ ξεχωρίσωμε ποιοὶ λόγιοι τύποι ἀντιμάχονται νόμους βασικοὺς γιὰ τὸ γλωσσικὸ αἴσθημα καὶ νὰ δεχτοῦμε σὰν ἐξαιρέσεις γιὰ τὴν ὥρα τύπους ποὺ φαίνονται ἀναπόδραστοι. Ὁ σχηματισμὸς τῶν ἀρχαίων δικατάληκτων ἐπιθέτων φαίνεται ζήτημα ποὺ μέλλει νὰ λυθῆ τελειωτικὰ ἀπὸ τὶς ἐρχόμενες γενεές. Ὅσο γιὰ μερικὲς ξένες λέξεις ποὺ πολιτογραφοῦνται στὰ χρόνια μας ἀπὸ τὶς τάξεις τῶν μορφωμένων ἰδίως (ρεκόρ, σμόκιν) εἶναι ἄσκοπο νὰ ἐπιδιωχτῆ ἡ μορφολογικὴ τους συμμόρφωση. Ἀκλιτα θὰ ἔχη νὰ μείνουν καὶ πολλὰ λόγια οἰκογενειακὰ ὀνόματα (λ.χ. Παπαοικονόμου, Ρακτιβάν), καὶ ἴσως καὶ μερικὰ ἀρχαῖα κύρια ἀρσενικὰ θὰ μπορούσαν ν' ἀναγράφωνται στὴν ἐνικὴ ὀνομαστικὴ ἀκανόνιστα, μαζὶ μὲ μερικὰ ἄλλα σπάνια λόγια οὐσιαστικὰ γιὰ ἔννοιες ἀρχαῖες (νέκταρ, ἰχώρ, ἡ ὕβρις).

167.—Μερικοὶ λόγιοι τύποι δὲ λείπουν οὔτε ἀπὸ τὴ λογοτεχνία, ποὺ τὴ βλέπομε νὰ ἐκφράζη στὶς μέρες μας ὀλόκληρη τὴν κοινωνικὴ ζωὴ. Ἔτσι οἱ πληθυντικοὶ τῶν ἀρσενικῶν σὲ -εἷς -έων· τὰ θηλυκὰ σὲ -ος -ου στὸν ἐνικὸ καὶ -εις -εων στὸν πληθυντικὸ, κυβερνήσεις, τὰ οὐδέτερα σὲ -ατος καὶ τὰ συχνότατα (δημοτικὰ ἄλλωστε) σὲ -ος -ους, μέρος μέρους, τὰ μονολεχτικὰ ὑπερθετικὰ σὲ -τατος, μερικὰ παραθετικὰ σὲ -έστερος -έστατος, καθὼς καὶ ρηματικοὶ σχηματισμοὶ σὲ -οῦμαι -εἶσαι -εἶται. Τύποι πάλι λόγιοι, σὲ -όν, παρόν, παρελθόν, προῖόν — -ον, καθῆκον, συμφέρον, ἐνδιαφέρον, μέλλον, περιβάλλον, σὲ -αν, πᾶν, σύμπαν, σὲ -ος, γεγονός, -ώς, καθεστὼς κ.ἄ., σὲ λίγα σχετικῶς παραδείγματα, ἀνήκουν προπάντων στὴ μὴ λογοτεχνικὴ γλῶσσα. Στὶς περιπτώσεις αὐτὲς τὰ σχηματιστικὰ παραδείγματα τῆς δημοτικῆς εἶναι σπάνια καὶ χωρὶς ἀρκετὴ ἀφομοιωτικὴ δύναμη, ὥστε νὰ μπορούν νὰ ἐπιδράσουν σήμερα, στοὺς μορφωμένους τουλάχιστον, ἀναλογικὰ.

Στὸ ρῆμα παρουσιάζονται λιγώτερες δυσκολίες. Ἡ ἄτονη συλλαβικὴ ἀύξηση εἶναι προτιμότερο νὰ χρησιμοποιῆται γιὰ λόγους εὐφωνίας μόνο ὅταν χρειάζεται—στὴν ποίηση φυσικὰ θὰ εἶναι συχνότερη—καὶ τότε, ἐπειδὴ τὰ φαινόμενα εἶναι ἀλληλένδετα, τὸ β' πληθ. τῶν ἐνεργητικῶν περασμένων χρόνων τῶν βαρυ-

τόν
τε,
πῆ.
πρὸ
ἰδίως
ἐπι
στὰ
τοῦς
Στ
σύνθε
μιά
μοιά
ἀποσο
ἐνεσ
ματι
συνάτ
ἀπὸ τῆ
γνω-ι
σχημα
ποσορη
θέμα, κ
ἐλλει
Τέτοιαι
ἡ καθῆκ
ἀέτω, σι
ἰεπιπικῆ,
κα. ἐδέγ
ἀπὸ τὸ ἄ
πστιγῆς
ἄλλωστε
ἰεγμένος

τόνων θὰ λήγη σέ -ατε, ἀκούατε, ἀκούσατε, ὄχι σέ -ετε, ἀκούε-τε, ἀκούσετε, πὺ εἶναι καὶ λιγώτερο κοινά. Γιὰ τὸ α' καὶ β' πάλι πληθ. τῶν παθητικῶν παρατατικῶν εἶναι σκοπιμώτερο νὰ προτιμηθοῦν οἱ καταλήξεις τῶν βόρειων καὶ βορειοκεντρικῶν ἰδιωμάτων - μασταν, - σταν, ἐμποδιζόμεσταν, ἐμποδίζοσταν, ἢ ἐμποδιζόσασταν. Ἀλλιωῶς ἡ κοινὴ δὲν ἔχει τὸ μέσο, τουλάχιστο στὰ ρήματα ἀπὸ φωνῆεν, νὰ ξεχωρίση τοὺς τύπους αὐτοὺς ἀπὸ τοὺς ἐνεστωτικούς.

Στὸ ρῆμα δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ μὴν καθιερωθοῦν μὲ τὰ λόγια σύνθετα διπλοτυπίες φωνητικές, καθὼς μιῶ παραμιῶ ἀντιμιῶ ξαναμιῶ - συνομιῶ, μοιάζω ἔμοιασα - παρομοιάζω παρομοίασα, ρουφῶ ρούφηξα ρουφηγμένος - ἀπορροφῶ ἀπορρόφησα ἀπορροφημένος. Οὔτε καὶ πειράζει ἂν καθιερωθοῦν ἐνεστωτικὰ θέματα μὲ χαρακτήρα ἄγνωστο στὸ ρηματικὸ σύστημα τῆς δημοτικῆς καθὼς πέ-φτ-ω — προκύ-πτ-ω συνά-πτ-ω, ἢ μὲ χαρακτήρα διαφορετικὸ στὸ σύνθετο λόγιον ἀπὸ τὸ δημοτικόν, διώχνω - ἐπιδιώκω, ρίχνω ξαναρίχνω ἀπορίχνω—ἀπορρίπτω. Εἶναι πιθανὸ ἡ μελλοντικὴ ἐξέλιξις νὰ μετασχηματίσῃ τὰ λόγια εἰσπράττω, προβάλλω, ἀγγέλλω ἐξελίσσω, προκηρύσσω, ἀναπτύσσω κτλ. ὅπως τὸ ἀπαιτεῖ τὸ ἀοριστικὸ θέμα, καὶ τὰ ὅμοια λαϊκὰ πρότυπα. Ἡ δημοτικὴ ἔχει ρήματα ἑλλειπτικά, χωρὶς ἀόριστο: ἔχω, εἶμαι, τρέμω, χάσκω. Τέτοια εἶχε καὶ ἡ ἀρχαία γλῶσσα (σέβω), καὶ πολὺ περισσότερα ἢ καθαρεύουσα: ἀνήκω, ἀντιφάσκω, διέπω, ἔπομαι, ἐπείγομαι, ρέπω, συνεπάγομαι. Δὲ θ' ἀποφύγωμε οὔτε στὴ νέα κοινὴ τὰ ἑλλειπτικά, ὅταν δὲ γίνεται ἀλλιωῶς, καθὼς στὸ πρόπει - χρειάστηκε, ἐδέησε, καθὼς καὶ μερικὰ ἀνώμαλα, ἔτσι τὰ σύνθετα ἀπὸ τὸ ἄγω. Φυσικὰ δὲ θὰ λείψουν καὶ οἱ ἀπαραίτητες σχηματιστικὲς συμμορφώσεις: ἐξελέγχω, μτχ. ἐξελεγμένος, σύμφωνα ἄλλωστε μὲ τὸ δρόμον πὺ ἀκολούθησε καὶ ἡ καθαρεύουσα (ἐξηλεγμένος ἀντὶ ἐξεληλεγμένος).

168.—Σύνταξη. — Δυσκολώτερον ἀπὸ τὸ τυπικὸ εἶναι νὰ καθοριστοῦν ζητήματα σχετικὰ μὲ τὴν ἐσωτερικὴν ὑφὴ τῆς γλώσσας καὶ τὴν σύνταξιν. Εἶναι ἀνάγκη ν' ἀποφεύγεται ἢ μετάφρασις ἀπὸ

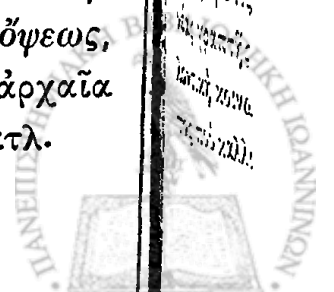
τὴν καθαρεύουσα καὶ τὰ δυσκολοχώνευτα ὑπερβατά, μὲ τὴν μπερδεμένη σύνταξη, ποὺ συνήθιζε ἡ ἀρχαία γλῶσσα καὶ ἡ καθαρεύουσα, καὶ νὰ γίνεται ἡ σκέψη καὶ διατύπωση ὅσο μπορεῖ πιὸ ἑλληνικὴ, ἀπλή. Αὐτὸ δὲ σημαίνει πὼς πρέπει στὴ συνηθισμένη πεζογραφία νὰ καθιερωθῇ λ. χ. γιὰ διαχωριστικὸς σύνδεσμος τὸ θέλεις - θέλεις στὴ θέση τοῦ ἦ - ἦ, εἶτε - εἶτε ἢ τὸ β' ἐνικὸ πρόσωπο τῶν ρημάτων ἀντὶ τὸ γ' μὲ τὸ κανεῖς (νόμιζες πὼς θὰ ἔλεγε ἀντὶ νόμιζε κανεῖς πὼς θὰ ἔλεγε, θὰ ἔλεγε κανεῖς κτλ.).

Ἡ ἐπιστημονικὴ διατύπωση ὥστόσο δὲ θὰ εἶναι δυνατὸ νὰ πετύχη ἀπόλυτη συνταχτικὴ καθαρότητα. Ἡ σκέψη μας θὰ εἶχε ἐπηρεαστῆ ἀπὸ τὴν εὐρωπαϊκὴ σκέψη καὶ γλῶσσα, καὶ ἂν ἀκόμη ἔλειπε ἡ καθαρεύουσα (§ 53). Εἶναι ἄλλωστε γνωστὸ πὼς πολὺς εὐρωπαϊκὲς γλῶσσες δὲν ξέφυγαν ἀνάλογη ἐπίδραση ἀπὸ τὰ λατινικὰ ἢ ἀπὸ ἐπιδράσεις ἀμοιβαῖες. Ἡ ρωσικὴ γραπτὴ γλῶσσα πλησιάζει τὶς γλῶσσες τῆς Δυτ. Εὐρώπης στὸ ὕφος περισσότερο ἀπὸ τὴ λαϊκὴ ρωσικὴ, καὶ ἀπ' αὐτὲς ἐπηρεάστηκαν στὴ φρασεολογία καὶ τὰ οὐγκρικά.

Ἡ συνθετώτερη διατύπωση τῆς μὴ λογοτεχνικῆς προπάντων πεζογραφίας σχετίζεται ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος μὲ τὴν καθιέρωση ὀρισμένων τύπων μορφολογικῶν καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μὲ τὴν χρῆση μερικῶν ἀκλίτων, ποὺ κάνουν πλουσιώτερη καὶ ἀκριβέστερη τὴν ἔκφραση.

Μορφολογικοὶ τύποι ποὺ φαίνονται ἀπαραίτητοι εἶναι ἡ γενικὴ πληθυντικὴ, ἔτσι καὶ τῶν θηλυκῶν σ. -η -ων, ἡ ἀναφορικὴ ἀντωνυμία ὁ ὁποῖος καὶ ἡ παθητικὴ ἐνεστωτικὴ μετοχὴ σὲ -μένος (Σ 32). Στ' ἀκλίτα ἀνήκουν τὰ ἐπιρρήματα σὲ -ως καὶ σὲ -ῶς, συνήθως, συγχρόνως, εὐχαρίστως, ἐνδεχομένως κτλ., ἀκριβῶς, ἐντελῶς, ἀσφαλῶς, δυστυχῶς κτλ. τὸ μᾶλλον, ἤδη, οἱ προθέσεις πρό, πρὸς, ἀνά, ὑπέρ, οἱ σύνδεσμοι ἄρα, ἐπομένως, ὅτι, μέχρι, ἦτοι, ἦγουν, (τὸ ἀλλά, ὡς εἶναι δημοτικὰ) καὶ διάφορες ἐπιρρηματικὲς λέξ' φράσεις ἢ λέξεις ποὺ ἀποδίνονται δύσκολα ἀλλιῶς: ὑπόψη, πρῶην, προκειμένου, ἀπευθείας, κατευθεῖαν, προπάντων, ὅπωςδήποτε, ὅπουδήποτε, ὅποτεδήποτε, ἐν μέρει, ἐν τάξει, ἐξ ὄψεως, μέσο κτλ. Στὴ φιλοσοφικὴ γλῶσσα γράφονται καὶ τ' ἀρχαῖα ἑναρθρα ἀπαρέμφορα, τὸ νοεῖν, τὸ εἰδέναι, τὸ γίγνεσθαι κτλ.

γραμ
ρίσου
την
περὶ
Δυσ
στὴ
λου
ση
ἐπιρρ
δυσκο
τογραφ
ἀνεπίρ
ρεύουσα
μὲ τὸν
"Ὅσο
τὴν
ἰάθος,
βησι,
αὐτὰ
τὴ
δὲν
μελ
θνητικ
ἀνε
ση
ἀγγλισμ
τὴν
ἐπιρρ
170.-Τελ
καὶ
καὶ
καὶ

169. — Ἡ ἐπάρκεια τῆς νέας γραπτῆς κοινῆς. — Στὴ γραμματικὴ αὐτὴ βάση καὶ μὲ τίς λίγες διαφορὰς ποὺ θὰ ξεχωρίσουν τὴ γλῶσσα τῆς συνηθισμένης πεζογραφίας ἀπὸ τὴ λογοτεχνική, ἡ ἐπάρκεια τῆς διαμορφωμένης κοινῆς γιὰ ὁλόκληρο τὸν πεζὸ λόγον εἶναι πραχτικὰ ἀποδειγμένη καὶ ἀναμφισβήτητη.

Δυσκολίες δὲ θὰ λείψουν βέβαια γιὰ ὅποιον δοκιμάζει νὰ ἐκφραστῇ γραπτὰ ἀσυνήθιστος στὴ μητρικὴ γλῶσσα ἄλλὰ καὶ σὲ ἄλλους λαοὺς, ποὺ εἶχαν νὰ νικήσουν ὅμοιες δυσκολίες, ἡ κατάχτησις καὶ διαμόρφωσις τοῦ γραπτοῦ λόγου ἦταν καρπὸς ὤριμος τῆς ἐργασίας πολλῶν ἀτόμων καὶ γενεῶν, καὶ οἱ πρῶτες ἀναπόδραστες δυσκολίες, ψυχολογικὲς προπάντων γιὰ κείνους ποὺ σήμερον πρωτογράφουν, δὲ δικαιολογοῦν ἀστήριχτα συμπεράσματα γιὰ τὴν ἀνεπάρκεια τάχα τῆς νέας γραπτῆς κοινῆς. Ἀκόμη καὶ τῆς καθαρῆς ἢ σημερινῆ σχετικῆς μόνον ἐπάρκειας δὲν ἀποχτήθηκε παρὰ μὲ τὸν καιρό.

Ὅσο θὰ διατηρηθῇ ἡ καθαρῆς ἢ καθαρῆς στὴ διοίκησιν καὶ ἄλλοι, μὲ τίς καθιερωμένους, ἐπίσημους συχνά, φράσεις, καθὼς *Τράπεζα Ἑλλάδος, Ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως, ὁδὸς Πλούτωνος, Κλεισούβης, Ρηγίλλης* κτλ. εἶναι φυσικὸ νὰ λέγωνται μέσα στὰ ἔτοιμα αὐτὰ καλούπια οἱ ἀρχαῖοι τύποι καὶ νὰ παρουσιάζουν καὶ τὴ μεγαλύτερη ἀντίστασιν στὸ διακανονισμό. Ἡ ὑπαρξὴ τους δὲν ἀποδείχνει τίποτε ἄλλο, ὅσο μόνον τους δὲν ἔχουν στερεὰ θεμέλια στὴ γενικὴ χρῆσιν καὶ στοὺς βασικοὺς νόμους τῆς ἐθνικῆς γλώσσας. Τὸ ξενότροπον τοῦ τύπου *Ρηγίλλης* τὸ βεβαιώνει καὶ τὸ περιστατικὸ πὼς κανεὶς σχεδὸν δὲν ξέρει νὰ σχηματίσῃ τὴν ὀνομαστικὴν ἀπὸ τὸν κοκαλιασμένον αὐτὸν τύπον. Μερικοὶ ἀρχαῖσμοι μπορεῖ ἄλλωστε νὰ διατηρηθοῦν, καθὼς λ. χ. φυλάχτηκαν καὶ στὴ λαϊκὴ γλῶσσα μερικὲς δοτικὲς σὲ φράσεις στερεότυπες: *δόξα τῷ θεῷ*.

170. — Τελειωτικὴ ἢ ὄχι. — Τελειωτικὴ δὲν μπορεῖ βέβαια νὰ θεωρηθῇ στὶς λεπτομέρειους γιὰ τίς ἐρχόμενες γενεές ἢ μορφή τῆς νέας γραπτῆς κοινῆς, ἀφοῦ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ προδικαστῇ ἡ μελλοντικὴ κοινωνικὴ καὶ γλωσσικὴ διαμόρφωσις. Εἶναι ὅμως ὁ τύπος ποὺ καλλιεργήθηκε ἀπὸ τὸ ἀπρόσωπον ἔργον τῆς λογοτεχνίας

καὶ διαμορφώνεται καὶ στὴν ἐπίλοιπη πεζογραφία ὕστερ' ἀπὸ πολύχρονη ζύμωση, δίνοντας μιὰ μόνιμη ἀντικειμενικὴ βάση ἔξω ἀπὸ τὸ κληρονομημένο γλωσσικὸ χάος καὶ ἓνα πρῶτο ὄργανο καλλιέργειας καὶ παιδείας γιὰ τὶς ἐρχόμενες γενεές. Ὁ ἀληθινὸς συγγραφέας, παρατήρησε ὁ Πολυλάς, ἐπιζητεῖ τὴ γλῶσσα τοῦ μέλλοντος. Καὶ ἡ ἔκφραση αὐτὴ εἶναι συνώνυμη μὲ τὴν ἀληθινὴ ἐθνικὴ γλῶσσα, ἀφοῦ «οὐ μόνον δὲν ἀποκλείει τὸ ἐνεστῶς, ἀλλὰ μάλιστα εἶναι ἡ ἀλήθεια τούτου καὶ ὡς τοιαύτη ἀξία νὰ ἐπιζήση καὶ ἐν τῷ μέλλοντι. Κατὰ ταύτην τὴν ἔννοιαν πάντες οἱ μεγάλοι συγγραφεῖς ἔγραψαν ἢ ἐπεζήτησαν τὴν γλῶσσαν τοῦ μέλλοντος ἀναπτύσσοντες τὸ δυνάμει ὑπάρχον καὶ συμπληροῦντες αὐτό, ἔτι δὲ ἀποκλείοντες ὅ,τι ὁ πεφωτισμένος αὐτῶν ὀφθαλμὸς ἔβλεπεν ἤδη πεσόν ἢ προωρισμένον νὰ πέσῃ» (Καλοσγοῦρος).

Γλῶσσα μελλοντικὴ δὲν ὑπάρχει βέβαια μία, καθὼς δὲν ὑπάρχει καὶ γιὰ τὰ περασμένα χρόνια μία μόνον γλῶσσα. Ὑπάρχει ὅμως ἡ γλῶσσα ποὺ μιλιέται κάθε μέρα μὲ τὶς τάσεις της. Ὑπάρχει ἐπίσης ἡ κάπως συμβατικὴ γραπτὴ της ἀπόδοση. Καὶ ὅταν αὐτὴ δὲν εἶναι συγχρονισμένη, ἡ γνώση ἢ ἡ διαίσθησις τῆς πραγματικῆς ζωντανῆς λαλιᾶς, τῆς ἀθόλωτης ἀπὸ τὸν ἐνδεχόμενον ἀρχαϊσμὸ τῆς παιδείας, καὶ ἡ καλλιέργεια τύπου θεμελιωμένου στὶς ἐνεργεῖς τάσεις τῆς μιλημένης γλῶσσας, φωτίζουν τὸν ἀληθινὸ συγγραφέα νὰ μαντέψῃ τὴν αὐριανὴν χρῆση, νὰ τὴν ἀποδεχτῆ προτρέχοντας καὶ ὡς ἓνα σημεῖο νὰ τὴν προκαθορίσῃ καὶ νὰ γίνῃ ἔτσι κλασικός.

Οἱ ἐρχόμενες γενεές θὰ κρίνουν, μὲ τὴ νέα τους γλωσσικὴ συνείδηση, ὅταν ἰδίως δημιουργηθοῦν καὶ μέσα στὴν παιδεία ὄροι εὐνοϊκώτεροι, ἂν οἱ πρόδρομοὶ τους, ποὺ προΐδεάστηκαν καὶ πρῶτοι καθιέρωσαν τὴ νέα κοινὴ, ὑπερτίμησαν τὴ λόγια ἐπίδραση, καὶ θὰ ἐπιζητήσουν ἴσως νὰ τὴ γράψουν καθαρῶτερη γραμματικά.

Δὲν ἀποκλείεται καὶ τὸ ἐνδεχόμενο, ὅταν ἀπλωθῇ ἡ χρῆσις τῆς νέας κοινῆς, νὰ ξεγλιστρήσουν σ' αὐτὴ καὶ μερικὰ ἀκόμη λόγια γραμματικὰ στοιχεῖα. Ἡ ἐλληνικὴ ζωὴ μὲ τὴν προχειρότητά της κρύβει πάντα αὐτὸν τὸν κίνδυνον. Γι' αὐτὸ ὅμως δημιουργεῖ τὴν ἀνάγκη, καὶ γιὰ κάθε στοχαστικὸ συγγραφέα καὶ γραμματικὸ

τὴν
ρόμ
Τι
κίτ
τέτ
δαύ
θέσει

171

σίας,
μένη
χέως
λογί
στημε
ἢ κάπο
καίρος
ἀτομα
μισρή
μοτικῆ
ἐνκαίρι
ὄλη
Ἐκείνο
ὁ καθένας
τῆς ἀλλο
νῆς καὶ
τοῦ νὰ γέ
Πνευματ
μισρήσι
καὶ τὴν ἄ
κρίτος νὰ
Τὴν εὐ
πρόκληση
ἰσπορίσει
ἐπιπέδι
ἔπειτα νὰ
Μ. Τριαντα

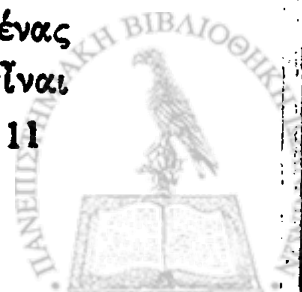
τὴν ὑποχρέωση, νὰ ὑψώσουν ἀποφασιστικὰ φραγμὸν σὲ κάθε παρῶμοια ἀδικαιολόγητη τάση.

Τύπος βασικὰ συντηρητικώτερος δὲν ἀνταποκρίνεται στὶς ἀνάγκες καὶ δυνατότητες τῆς παιδείας καὶ τῆς κοινωνίας, καὶ αὐτὲς πρέπει νὰ κριθοῦν στὴ γενικότητά τους καὶ μοναδικὴ σπουδαιότητα, ἔξω ἀπὸ τὸν ἀτομισμὸν καὶ τὶς γλωσσικὲς προϋποθέσεις τῶν σημερινῶν μορφωμένων.

171.—Τὸ χρέος τοῦ καθενός.—Ἡ σημασία τῆς μονογλωσσίας, ἡ ἀπόχτηση γλώσσας γραπτῆς θεμελιωμένης στὴ μιλημένη κοινὴ, γεννᾷ γιὰ κάθε σύγχρονον μορφωμένο πολίτη τὴν ὑποχρέωση νὰ πάρῃ συνειδητὴ καὶ ἐνεργὴ θέσιν στὴ γλωσσικὴ ἀλλογὴ ποὺ πραγματώνεται στὸν αἰῶνα μας. Τώρα ποὺ ἐγκαταλείφθηκε ἡ βάση τοῦ ἀρχαϊσμοῦ καὶ πέρασε ἡ ὀρμητικὴ καὶ ἡ κάποια πίεσις τῆς πρώτης ἐποχῆς τοῦ δημοτικισμοῦ, ἔφτασε ὁ καιρὸς νὰ φανερώσουν οἱ νέες γενεὲς κοινωνικώτερα, πάνω ἀπὸ ἄτομα καὶ κόμματα, τὴν ἀλύγιστη ἔφεση καὶ τὴ δύναμη νὰ καλλιεργήσουν μὲ τὴν εὐσυνειδησία τῶν παλιῶν ἐργατῶν τοῦ δημοτικισμοῦ τὴν κοινὴ ἐθνικὴ γλώσσα σὲ κάθε ἐκδήλωση καὶ εὐκαιρία, σὲ ὅλους τοὺς κύκλους τῆς ζωῆς.

Ὅλα εἰπώθησαν καὶ ὅλες οἱ γνώμες συζητήθηκαν ὡς σήμερα. Ἐκεῖνο ποὺ ἀπομένει εἶναι ἡ γλωσσικὴ πραγματοποίηση. Ἀφοῦ ὁ καθένας κατατοπιστῆ καὶ πειστῆ γιὰ τὴν ἀνάγκη καὶ τὸ τέλος τῆς ἀλλαγῆς, πρέπει νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν καθιέρωση τῆς νέας κοινῆς καὶ προπάντων νὰ τὴ γράψῃ, νὰ τὴ γράφῃ, ἔτσι ποὺ νὰ γίνῃ γλώσσα ἀληθινὰ κοινὴ, δηλαδὴ καὶ τῶν ἄλλων, ὄλων. Πνευματικὴ κοινωνία μὲ συνείδηση τῆς ἀποστολῆς της θὰ καλλιεργήσῃ καὶ στὰ μέλη της τὸ αἶσθημα τῆς γλωσσικῆς εὐθύνης καὶ τὴν ἀναγκαίαν γλωσσικὴν συνείδηση. Τότε θὰ μπορέσῃ καὶ τὸ κράτος νὰ ρυθμίσῃ καλύτερα τὴ γλωσσικὴ κατάστασι.

Τὴν εὐθύνη αὐτὴ πρέπει ν'ἀναλογιστοῦν ὅσοι ἐπιχειροῦν παράλληλες προσπάθειες καὶ ἐνέργειες. Κάθε γνώμη καὶ κάθε καλοπροαίρετη προσπάθεια εἶναι σεβαστὴ, ἀφοῦ ἡ τελικὴ λύσις θὰ ἐξαρτηθῆ ἀπὸ τὴ διαμόρφωση γλώσσας κοινῆς, ὅπου ὁ καθένας πρέπει νὰ βρῆσκη τὸν ἑαυτὸν του. Ἐπειδὴ ὁμοῦς κάθε θέσις εἶναι

συγχρόνως καὶ ἄρνηση, ἔγκυρη γνώμη πρέπει νὰ ἔχη ὅποιος χωρὶς ν' αὐτοσχεδιάζῃ φωτίζεται ἀπὸ μιὰ γενικώτερη ἀντίληψη γλωσσολογικὴ καὶ τὴ γνώση τῆς ἱστορικῆς γραμματικῆς, πού στηριγμένη στὸ παρελθὸν ὑψώνεται μέσα ἀπὸ τὴ σημερινὴ θολὴ κατάστασι δειχνοντας τὸ δρόμο πού ἔχει ν' ἀκολουθήσῃ ἡ ἔθνικὴ γλώσσα. Ἔτσι μόνο θὰ λείψουν οἱ ἀδικαιολόγητες ἀντιθέσεις καὶ τὰ γλωσσικὰ πείσματα καὶ θὰ κυριαρχήσῃ μιὰ ἀνώτερη ἠθικὴ ἀντίληψη. Δὲν εἶναι βέβαια πιθανὸ νὰ συμφωνήσουν ὅλοι σὲ ὅλες τὶς λεπτομέρειες. Ἀλλὰ πρέπει νὰ μὴν παραγνωρίζωνται βασικοὶ γλωσσικοὶ νόμοι καὶ ἀρχές τῆς ἱστορικῆς γραμματικῆς. Στὴν κοινὴ βάση, καθὼς παρατήρησε ἀπὸ καιρὸ ὁ Κρουμπάχερ, πρέπει νὰ ἰσχύσῃ ἡ παλιὰ ἐκκλησιαστικὴ συμβουλή: *In necessariis unitas, in dubiis libertas, in omnibus caritas.*

172.—Ἀνάγκη κρατικῆς γλωσσικῆς πολιτικῆς.—Τὸ γλωσσικὸ πρόβλημα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ σημείωσε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ αἰῶνα μας δύο σημαντικοὺς σταθμοὺς: τὴν τελειωτικὴ καθιέρωσι τῆς λαϊκῆς γλώσσας ἀπὸ τὴ λογοτεχνία καὶ τὴν εἰσαγωγὴ τῆς μέσα στὴν παιδεία. Αφοῦ ὅμως ἄρχισε νὰ λύνεται μέσα στὴν κοινωνία δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ προχωρήσῃ στὴ λύσι τοῦ ὅσο δὲν ἀντικρίζεται τὸ γλωσσικὸ πρόβλημα ἀπὸ τὸ κράτος συνολικὰ καὶ σύμφωνα μὲ τὶς πραγματικὰς κοινωνικὰς ἀνάγκας. Αὐτὸ εἶναι βέβαια δύσκολο, ἅμα συλλογιστοῦμε ὡς σὲ ποιὸ σημεῖο βασιλεύει ἀκόμη ἡ γλωσσικὴ πρόληψι καὶ λείπει ἡ ἀπαραίτητη γλωσσολογικὴ προπαίδευσι, ἀλλὰ καὶ οἱ λόγοι εἶναι πολλαπλοὶ καὶ ἐπιταχτικοί, πού ἐπιβάλλουν στὸ κράτος νὰ χαράξῃ γλωσσικὴ πολιτικὴ δημοτικιστικὴ.

Γιὰ νὰ πετύχῃ ὡστόσο αὐτὸ εἶναι ἀνάγκη νὰ λείψῃ ὁ ἀργοπορημένος ἐμπειρισμὸς καὶ οἱ συχνὲς ἀπρογραμματίστες σπασμωδικότητες, πού βλέπομε σὲ ἄλλες ἐκδηλώσεις τῆς κρατικῆς μας ζωῆς καὶ στὴ γλωσσοεκπαιδευτικὴ πολιτικὴ ἑκατὸ χρόνων.

Τοῦ πολιτικοῦ καὶ τοῦ νομοθέτη ἔργο εἶναι ν' ἀναμετρήσουν ὅλες τὶς ἀπόψεις πρὶν θεσπίσουν· χρέος τους ἀπαραίτητο ὡστόσο εἶναι ν' ἀντικρίσουν τὴν ἀλήθεια χωρὶς πρόληψι καὶ πάνω ἀπὸ τὸ πρόγραμμα μιᾶς μεταβατικῆς ἐποχῆς νὰ καθιερώσουν τάξι γλωσσικὴ

καὶ
 πρὶν
 ὅ
 ἢ δι
 γλωσσ
 πολιτικ
 καὶ ὅ
 πρὶν
 εἶναι ἡ
 σοπι
 γλωσσ
 κληρωθ
 δημοτικ
 Ὀδῆ
 ονητικ
 πρὶν εἶν
 ἢ νῆ
 ἔσο τὸ
 πρὶν νὰ
 ἔργω
 σὲ τὴ
 μα τῆς
 ἢ εἶναι
 ἡ μεταβ
 μεταβ
 ὅλες ὡ
 πολιτικ
 εἰς ἡ
 ὅλην τὴν
 ὅλην σὲ
 εἰς ὅτε
 ὅλην, π
 ὅλην τοῦ

καλύτερη ἀπὸ τὴ σημερινή, σύμφωνα μὲ τὴ διάγνωση ποὺ φαίνεται πιά γιὰ κάθε στοχαστικὸ ἐρευνητὴ ἀναντίρρητη:

Ἐξ ἀρχαϊσμοῦ ἔχει ἀποτύχει στὴ γραμματικὴ του προσπάθεια. Ἡ διγλωσσία γεννᾷ μεγάλες ἐθνικὲς ζημίαι. Μόνο μὲ τὴ μονογλωσσία τῆς δημοτικῆς θὰ βρεθῆ ἡ γιαντρειὰ τοῦ κακοῦ. Ἡ ἐκπολιτιστικὴ κίνησις τοῦ δημοτικισμοῦ σημειώνει σταθερὴ πρόοδο καὶ οἱ γλωσσικὲς ιδέαι τῆς κοινωνίας ἀνανεώνονται. Τὸ κράτος πρέπει νὰ μιλήσῃ στὸ λαὸ μὲ τὴ γλῶσσα του καὶ μόνο μὲ αὐτὴ εἶναι δυνατὸ νὰ τὸν μορφώσῃ. Μεγάλον μέρος τοῦ διδαχτικοῦ προσωπικοῦ ἔχει ἀναγνωρίσει τὴ σκοπιμότητα καὶ τὴν ἀνάγκη τῆς γλωσσικῆς ἀλλαγῆς, καὶ συχνὰ ζήτησε νὰ ρυθμιστῆ καὶ νὰ ὀλοκληρωθῆ ἡ νέα σχολικὴ γλῶσσα. Τὰ νέα διδαχτικὰ βιβλία τῆς δημοτικῆς γίνονται ποιοτικὰ ἀνώτερα ἀπὸ τὰ παλιά.

Ὁδηγίαι καὶ ἐγκύκλιαι ποὺ ἀποτείνονται στὸ λαὸ πρέπει νὰ συντάσσονται στὴ δημοτικὴ, καθὼς ἄλλωστε ἐγένετο στὴν τελευταία εἰκοσαετία σὲ διάφορες περιστάσεις ἀλλὰ χωρὶς σύστημα.

Ἡ νομοθεσία καὶ ἄλλα δημοσιεύματα ποὺ ἐνδιαφέρουν τὸ λαὸ, ὅσο τὸ κράτος ἐξακολουθεῖ νὰ τὰ γράφῃ στὴν καθαρῆ, πρέπει νὰ τοῦ δίνονται σὲ μεταφράσεις.

Ἐχωριστὴ ὅμως φροντίδα εἶναι ἀνάγκη νὰ δοθῆ γιὰ νὰ ρυθμιστῆ ἡ σχολικὴ γλῶσσα, ποὺ τόσο ἄμεσα σχετίζεται μὲ τὸ ζήτημα τῆς παιδείας τῶν μελλοντικῶν γενεῶν.

Ἡ ἐνιαία ἑλληνικὴ παιδεία πρέπει νὰ ἔχῃ ἐνιαία γλῶσσα, καὶ ἡ μονογλωσσία τοῦ ἑλληνικοῦ σχολείου ἔχει νὰ προετοιμάσῃ τὴ μονογλωσσία τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας. Ἡ γλῶσσα ὅμως τῆς παιδείας ὡς μέσα στὸ Πανεπιστήμιον δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι διαφορετικὴ γραμματικὰ ἀπὸ τὴ γλῶσσα τῆς Α' τοῦ δημοτικοῦ καὶ γι' αὐτὴ δὲν ὑπάρχει ἄλλη ἀπὸ τὴ δημοτικὴ. Ἡ δημοτικὴ ἔχει πιά ἐπιβληθῆ στὴν κοινὴ συνείδησις ὡς πρώτη σχολικὴ γλῶσσα. Παιδικὰ βιβλία σὲ καθαρῆ δὲ διαβάζονται πιά ἀπὸ τὰ σημερινὰ παιδιά, οὔτε καὶ ἀπὸ τοὺς γονεῖς τους. Καὶ δὲν ὑπάρχει πολιτισμένον ἔθνος, ποὺ νὰ διατηρῆ δύο γραμματικὲς γιὰ τὴ γλῶσσα τῆς παιδείας του.

173.—Ἡ σχολικὴ γλῶσσα.—Εἶναι βέβαια μοιραία ἀντινο-

μία εκπαιδευτικὴ τὸ νὰ ζητοῦμε νὰ συμβιβάσωμε στὴν ἀγωγὴ τὰ κληρονομημένα ἀγαθὰ μὲ τὴν ἀπαίτηση γιὰ ἓνα καλύτερο μέλλον, ἀλλὰ στὸ γλωσσοεκπαιδευτικὸ πρόβλημα εἶναι ἀδύνατο νὰ σταματήσωμε στὴ σημερινὴ ἀναρχία. Ἐχομε καὶ σὲ ἄλλους κύκλους τῆς κρατικῆς ζωῆς τοὺς καρπούς τῆς κοινωνικῆς μας ἀτασθαλίας, δὲν εἶναι ὁμως δυνατὸ μὲ τέτοιο ἀφάνταστο τρόπο ν' ἀφήσωμε νὰ ξεσπᾷ στὴ γλωσσικὴ ἀλλὰ καὶ τὴ γενικὴ μόρφωση τῶν παιδιῶν μας, τῶν αὐριανῶν πολιτῶν, τὸ χάος τῆς σημερινῆς σχολικῆς γλῶσσας. Καὶ ἡ λύση μπορεῖ νὰ βρεθῆ μόνο μὲ σωστὴ διάγνωση καὶ ξεκαθαρισμένες ἀποφάσεις.

Πλαί στὴ διδασκαλία τῶν ἀρχαίων ἐλληνικῶν θ' ἀφιερωθοῦν ὀρισμένες ὥρες γιὰ τὴ μελέτη τῶν ἔργων ποὺ γράφηκαν στὴν καθαρεύουσα. Ἡ γνώση τῆς ἀρχαίας γλῶσσας καὶ γραμματικῆς θὰ κάνη εὐκόλη τὴν κατανόησίν της.

Στὰ διδασκαλεῖα καὶ στὰ πανεπιστήμια πρέπει νὰ ὀργανωθοῦν τὰ προγράμματα μαθημάτων καὶ ἐξετάσεων, ἔτσι ποὺ οἱ τρόφιμοί τους νὰ καταρτίζωνται στὴ νεοελληνικὴ γλῶσσα καὶ φιλολογία γιὰ τὴ μελλοντικὴ τους διδασκαλία.

Σχετικὰ μὲ τὴν ὀρθογραφίαν εἶναι ἀνάγκη καὶ εἶναι πιά καιρὸς νὰ καταργηθῆ ἀπὸ τὴ σχολικὴ γλῶσσα ἡ ποικιλία τῶν τόνων καὶ πνευμάτων καὶ νὰ διατηρηθῆ ἓνας τόνος γιὰ κάθε μὴ μονοσύλλαβη λέξη. Τὸ σημερινὸ μας τονικὸ σύστημα εἶναι **ἀδίκαιο-λόγητο βάρως καὶ ἀστεῖος ἀναχρονισμὸς**, ἀνάξιος μιᾶς Ἑλλάδας συγχρονισμένης.

Καθιερώνοντας τὸ ἀπλοποιημένο ἐνιαῖο τονικὸ σύστημα εὐκόλυνομε σημαντικὰ τὴν ὀρθογραφίαν τῆς γλῶσσας μας καὶ τῆς ἀφαιροῦμε μιὰ ἀπὸ τὶς σημαντικώτερες δυσκολίες. Δυσκολευόμαστε συνήθως νὰ ἐγκαταλείψωμε ὀρθογραφικὰ συνήθειες παλιὰς καὶ προκαταλήψεις ποὺ τὶς περιβάλλομε μὲ φωτοστεφάνια. Μιὰ μεταρρύθμιση ὁμως πρέπει νὰ κριθῆ ὄχι τόσο ἀπὸ τὶς ψυχολογικὰς μόνον δυσκολίες τῆς περασμένης ἀλλὰ προπάντων ἀπὸ τὶς ἀνάγκες τῶν νέων γενεῶν. Ἡ καλλιέργεια καὶ ἡ καθιέρωση τῆς νέας κοινῆς δίνει μοναδικὴ εὐκαιρία νὰ συγχρονίσωμε καὶ τὴν ὀρθογραφίαν της, καὶ αὕτη πρέπει νὰ κριθῆ στὸν 20. αἰ. σύμφωνα μὲ τὶς πραγματικὰς πολλαπλὰς ἀνάγκες τῆς σημερινῆς ζωῆς καὶ τὶς

ἀξίω

ἐξέφ

174

νέας

σήμε

καθό

μὲ φ

ὑστερ

Καθώς

σπανιά

τε), ἡ

ται στὴ

ρεὶ καὶ

καὶ ἐπ

σήμε

καθιέρω

γικὰς π

καὶ μόν

σπευδο

σήμε

τὸ Ρομ

ἐγγείρησ

τῶν συμ

τῆς ὀμιλ

175.—Γ

ἔρον τῆς

καὶ τῆς γλῶ

τικὴ συλλο

τῆς ἄλλης

καὶ στὸν τρ

τῆς μεγάλ

τῆς ὀμοφ

συντακτικῆς

ἄξιώσεις πού ἔχομε ἀπὸ τῆ γλώσσα μας σὰν ἐκπολιτιστικὸ παρὰγοντα τῆς Ἀνατολῆς.

174.—Ἡ τύχη τῶν ιδιωμάτων. — Μὲ τὴν ἐπικράτηση τῆς νέας κοινῆς, προφορικῆς καὶ γραπτῆς, θὰ ἐπαναληφτῆ τὸ βαρυσήμαντο πολιτικοῖστορικὸ φαινόμενο πού παρουσίασε ὁ ἑλληνισμὸς καὶ στὴν ἀρχὴ τῆς χριστιανικῆς χρονολογίας. Τὸ παραμέρισμα τῶν ιδιωμάτων θὰ συνεχιστῆ ἐντονώτερο, ὕστερα μάλιστα ἀπὸ τὸ προσφυγικὸ σκόρπισμα καὶ ἀνακάτωμα. Καθὼς ἔγινε στὰ χρόνια τῆς παλιᾶς κοινῆς, αὐτὰ θὰ μιλοῦνται σὲ σπανιώτερες περιπτώσεις (γιὰ τὴ συνεννόηση μὲ τοὺς συντοπιῖτες), ἀπὸ λιγώτερους καὶ λιγώτερο καθαρὰ. "Ὅσο δὲν παγιώνεται στὴ βάση αὐτὴ μιὰ κατάσταση διγλωσσίας, τὰ ιδιώματα μπορεῖ καὶ νὰ σβῆσουν ἐντελῶς, ὅπως ἔγινε καὶ στὴν πρώτη χριστιανικὴ ἐποχῇ, ἀφήνοντας ὅμως κάποια ἴχνη τους στὴν ξαναχρωματισμένη νέα κοινῇ. Γιατὶ εἶναι δύσκολο, μὲ ὅλη τὴ γραμματικὴ τῆς καθιέρωση, νὰ ἐξαφανιστοῦν ὅλες οἱ ἀτελείωτες τοπικὲς λεξιλογικὲς παραλλαγές, καθὼς βλέπομε καὶ σὲ ἄλλες γνωστὲς γλώσσες, καὶ μόνο μὲ ξεχωριστὴ σχολικὴ προπαίδευση εἶναι δυνατὸ νὰ ἰσοπεδωθῆ ὡς ἓνα σημεῖο ἡ ποικιλία τῆς προφορᾶς, πού κάνει καὶ σήμερα νὰ μαντεύωμε λ.χ., μὲ ὅλο πού μιλοῦν τὴν κοινὴ γλώσσα, τὸ Ρουμελιώτη, πού κακοπροφέρνει τ' ἄτονα φωνήεντα (ἔκαμε μιὰ ἐγγείρησ'), τὸ Δωδεκανήσιο, μὲ τίς χαρακτηριστικὲς ἀρθρώσεις τῶν συμφώνων, τὸν Κερκυραῖο, μὲ τὴν ἰδιαιτέρη μελωδικότητα τῆς ὁμιλίας του.

175.—Τὸ παραμέρισμα τῶν ιδιωμάτων εἶναι ἐπακόλουθο τῶν ὄρων τῆς ζωῆς ἐνὸς ἔθνους μὲ τὰ σημαντικὰ πλεονεχτήματα μιᾶς κοινῆς γλώσσας. Μπορεῖ νὰ τὸ θεωρήσωμε καὶ ἀναγκαῖο κακό, ἅμα συλλογιστοῦμε πὼς ἡ ιδιωματικὴ ποικιλία, μαζὶ μὲ τίς τόσες ἄλλες διαφορὲς πού ξεχωρίζουν κατὰ ἐπαρχίες, στὸ ντύσιμο καὶ στὸν τρόπο τῆς ζωῆς, στίς συνήθειες καὶ στὰ ἔθιμα, τὰ μέλη τῆς μεγάλης ἑλληνικῆς οἰκογένειας, χαρακτηρίζουν τίς φυλετικὲς ἰδιοφυῖες πού παρουσιάζουν αὐτὰ ἀπὸ τόπο σὲ τόπο καὶ πού συναπαρτίζουν τὴν ἐθνικὴ ὁλότητα. («Ἡ Ρούμελη ἔχει λεβεντιά

καὶ ὁ Μοριάς τῆ γνώση», «Χανιώτες γιὰ τ' ἄρματα, Ρεθεμιώτες γιὰ τὰ γράμματα, Καστρινοὶ (Ἡρακλειώτες, Κάστρο, τὸ Ἡράκλειο) γιὰ τὸ ποτήρι»).

Μόνο ἐπαρχιακὴ ζωὴ ἔντονη καὶ λογοτεχνία μὲ ξεχωριστὸ περιεχόμενον καὶ χρωματισμὸ θὰ μπορούσαν νὰ φέρουν κάποιο ἀντίρροπο στήριγμα στὸν ἰσοπεδωτικὸ ὁδοστρωτήρα τοῦ πολιτισμοῦ. Τὸ μέλλον θὰ δείξῃ ἂν αὐτὸ θὰ πραγματωθῇ (Σ 33).

176. — Ἡ τύχη τῆς καθαρεύουσας. — Μέσα στὴν ἐξέλιξη αὐτῆ ἢ τῆς τύχης τῆς καθαρεύουσας θ' ἀκολουθήσῃ ἀνάλογο δρόμο μὲ κεῖνον ποὺ ἀκολούθησαν στὴ μεσαιωνικὴ Εὐρώπῃ τὰ λατινικὰ ὅταν ἄρχισαν νὰ ἐπικρατοῦν οἱ ἐθνικὲς γλώσσες.

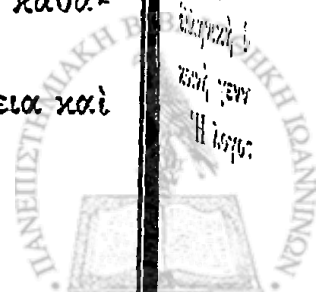
Στὸ περιθώριον τῆς ἀρχαίας γραμματικῆς εἶναι πάντα δυνατὲς μερικὲς μικροαπλοποιήσεις, οὔτε αὐτὲς ὅμως δὲ θὰ εἶναι εὐκόλο νὰ γίνουν δεχτὲς ἀπὸ τοὺς περισσότερους ὁπαδούς της. Ἡ καθαρεύουσα θὰ ἐξακολουθήσῃ νὰ χάνῃ ἔδαφος, μπορεῖ ὥστόσο γιὰ καιρὸ νὰ διατηρηθῇ σὲ μερικὰ εἶδη γραπτοῦ λόγου, ἰδίως ἐπιστημονικοῦ, ὅπως ἔγινε καὶ μὲ τὰ λατινικὰ στὴ μεταμεσαιωνικὴ Εὐρώπῃ.

Ἡ μεγαλύτερῃ της ὅμως ἀποξένωση ἀπὸ τὴ γύρω ζωὴ καὶ τὴ γλωσσικὴ πραγματικότητά θὰ τῆς δίνη ὅλο καὶ λογιώτερον χαραχτήρα καὶ θὰ κακογράφεται περισσότερον ἀπ' ὅ,τι ἔγινε σὲ περασμένα χρόνια καὶ στίς μέρες μας.

Παράλληλα μὲ τὴν ὅλο καὶ πλατύτερη κλλιέργεια τῆς δημοτικῆς θὰ παρουσιάζωνται ἀναγκαστικὰ στὴν ἐλληνικὴ ζωὴ, καθὼς ἀπὸ καιρὸ ἄρχισε νὰ γίνεται (§§ 134, 149), ποικίλοι διάμεσοι τύποι καθαρεύουσα, ἀπλούστερης ἢ ἀνακατωμένης. Τὸ φαινόμενο αὐτό, ἀνάλογο μὲ κεῖνον ποὺ παρουσίασε ἀντίστροφα ὁ καθαρισμὸς στὸν περασμένο αἰῶνα, τὸ κάνει μοιραῖο ἢ ἀδυναμία τῶν νεοφωτιστῶν καὶ πρωτόπειρων νὰ γράψουν καλύτερα τὴν κοινὴ γλώσσα, χειραφετημένοι ἀπὸ τὴν παλιὰ συνήθεια, ἢ καὶ οἱ θεωρητικὲς τους ἀντιλήψεις. Γιὰ τοὺς λόγους ὅμως ποὺ τονίστηκαν (§ 154) θὰ ἔπρεπε νὰ φυλαχτοῦν νὰ υἱοθετήσουν παρόμοιες τάσεις, καὶ μάλιστα νὰ τίς ἀποδεχτοῦν γιὰ λύσεις μόνιμες, ὅσοι βλέπουν καθαρώτερα καὶ μακρύτερα.

Ὅταν ἀνθίσῃ καὶ στὸν τόπο μας πραγματικὴ ἐλληνομάθεια καὶ

ἀλλ
ρον
134
11
νικο
τὸ ε
ιδίως
Πρ
πορ
Παρ
τρο μ
πὴ κ
πὴ γ
Δεί
Ἄρετι
πευμα
μένη α
πευμα
πὴ κα
Ἡ τ
στὸ νέο
στὸ κέν
κατι στ
μα τῶν
στὴν κλα
ματικὴ τ
κί, γὰ ν
καρὸ τὸ
νὰ ζῶνται
γλῶσσαι μα
ἀπὸ τὴν κ
ἐπιμεληθῇ
καὶ γεν
Ἡ ἰσχυρ

ἀληθινὸς κλασικισμὸς τ' ἀρχαῖα ἑλληνικά θὰ μπορούσαν νὰ πάρουν γιὰ ἐξαιρετικὲς περιστάσεις μιὰ περιορισμένη θέση ἐκεῖ πού χρησιμοποιοῦν σήμερα τὴν καθαρεύουσα.

177.—Ἡ νέα κοινή ὄργανο ἑνὸς νέου πολιτισμοῦ ἑλληνικοῦ.—Τρεῖς φορές παρουσιάζει ὁ ἑλληνισμὸς στὴν ἱστορία του τὸ φαινόμενο μιᾶς κοινῆς γλώσσας πού ὑψώνεται πάνω ἀπὸ τὰ ἰδιώματα.

Πρώτη φορά κατορθώνεται αὐτὸ μόλις στὴ μετακλασικὴ ἐποχὴ, στὴν Ἀνατολή, μὲ τὴν ἑλληνιστικὴ ἢ ἀλεξαντρινὴ κοινή. Πατρίδα τῆς ἦταν πιθανὸν ἢ Ἀλεξάνδρεια τῶν Πτολεμαίων, κέντρο μεγάλο ἑλληνικῆς κοινωνικῆς καὶ πνευματικῆς ζωῆς. Ἡ γραπτὴ κοινή ὡστόσο, πού πῆρε τὴν ἀλεξαντρινὴ κοινή γιὰ βάση, πνίγηκε στὶς πρώτες τῆς ἀπαρχῆς ἀπὸ τὸν ἀττικισμὸ.

Δεύτερη κοινὴ γλώσσα τοῦ ἑλληνισμοῦ εἶναι ἡ μεσαιωνικὴ. Ἀφετηρία τῆς ἦταν ἡ Πόλη, τὸ νέο πολιτικὸ, κοινωνικὸ καὶ πνευματικὸ κέντρο τοῦ μεσαιωνικοῦ ἑλληνισμοῦ. Ἀλλὰ ἡ μιλημένη αὐτὴ κοινὴ θάβεται ἀπὸ τὴν καθιερωμένη διγλωσσία μιᾶς πνευματικῆς ὀλιγαρχίας τῶν γραμμάτων καὶ ἡ μεσαιωνικὴ γραπτὴ κοινὴ ἀκολουθεῖ τὸ δρόμο πού χάραξε ὁ ἀττικισμὸς.

Ἡ τρίτη μεγάλη κοινὴ τοῦ ἑλληνισμοῦ εἶναι ἡ θεμελιωμένη στὸ νέο πελοποννησιακὸ ἰδιώμα, καθὼς διαμορφώνεται σήμερα στὸ κέντρο τοῦ σύγχρονου ἑλληνισμοῦ. Ἀρχίζει νὰ πραγματώνεται στὶς μέρες μας ἐκεῖνο πού δὲν κατορθώθηκε μὲ τὸ ἰδιώμα τῶν ἀρχαίων Ἀθηναίων—ἀφοῦ ἡ γλώσσα τους δὲν πρόφτασε στὴν κλασικὴ ἐποχὴ νὰ γίνῃ γλώσσα τῆς Ἑλλάδας, καὶ τὸ γραμματικὸ τῆς ἰδανικὸ ὑψώθηκε σὲ κανόνα μόνο ἀργότερα, ἀρνητικὰ, γιὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὶς ζωντανὲς κοινὲς νὰ γραφοῦν. Ἀφοῦ γιὰ καιρὸ τὸ ἐλεύθερο κράτος ἐπιχείρησε ἄδικα μὲ τὸν καθαρισμὸ νὰ ξαναγυρίσῃ τὴ νέα γλώσσα πρὸς τὶς ἀρχαῖες πηγές τῆς, στὰ χρόνια μας ἐγκαινιάζεται ὁ δρόμος πού γιὰ τρίτη φορά ξεκινᾷ ἀπὸ τὴν κοινὴ λαλιὰ τοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ γιὰ πρώτη φορά στὴν ἑλληνικὴ ἱστορία θὰ καθιερώσῃ στὸ ἑλληνικὸ ἔθνος μιὰ γραπτὴ κοινὴ γεννημένη ἀπὸ τὴν προφορικὴ.

Ἡ λογοτεχνικὴ καλλιέργεια τῆς νέας κοινῆς τῆς ἔδωσε καὶ

μερικά στοιχεῖα ἀπὸ μερικά ἰδιώματα τῆς παλαιᾶς Ἑλλάδας. Δὲν ἀποκλείεται νὰ ἔχη μελλοντικὰ τὸν ἀντίχτυπό της στὴν τελειωτικὴ διαμόρφωσή της μιὰ κοινωνικὴ ἀκμὴ ἢ ἓνα λογοτεχνικὸ ἄνθισμα στὶς νέες βόρειες ἐπαρχίες.

178.—Ἡ γλωσσικὴ μεταπολίτευση ποὺ ἔχει νὰ συντελεστῇ ἀπὸ τὸν ἑλληνικὸ λαὸ στὸν 20. αἰ., θεμελιωμένη στὴν αἰσιόδοξη πίστη του στὴ φυλετικὴ του ζωτικότητα καὶ τὶς δημιουργικὲς του δυνάμεις, δίνει τὴν ἐλπίδα πὼς κατάλληλα ὀδηγημένος θὰ βρῇ τὴ δύναμη νὰ ξεσκλαβωθῇ τελειωτικὰ ἀπὸ τὴ μεσαιωνικὴ κληρονομιά τῆς διγλωσσίας.

Γλώσσα ἐθνικὴ γραπτὴ, θεμελιωμένη στὴ λαλιὰ τοῦ λαοῦ μας, θὰ ἐλευθερώσῃ τὴν πνευματικὴ του ἰδιοφυΐα, θὰ βοηθήσῃ τ' ὠρίμασμα τῆς σκέψης του καὶ θὰ τοῦ γίνῃ ὄργανο παιδείας ἀνώτερης. Θὰ συμβολίσῃ τὴν ἀπόφαση τοῦ νέου ἑλληνισμοῦ νὰ δημιουργήσῃ τὴ θέση του στὴ ζωὴ μὲ περισσότερὴ πεποίθηση στὶς ἐθνικὲς του δυνάμεις, κρίνοντας πραγματιστικώτερα ὅ,τι μπορεῖ ν' ἀφομοιώσῃ ἀπὸ τὸ μεγάλο παρελθόν γιὰ νὰ προχωρήσῃ στὸ δρόμο τῆς ζωῆς.

Παράλληλα μὲ τὴν καλλιέργεια τῆς ἐθνικῆς γλώσσας, πρέπει νὰ ἐλπίζωμε πὼς θὰ προβῇ ἡ ψυχικὴ καὶ πνευματικὴ καλλιέργεια, καὶ θ' ἀκολουθήσῃ ἓνα ἄνθισμα νεοελληνικοῦ πολιτισμοῦ. Μηχανοποιήθηκε ὑπερβολικὰ ἡ σκέψη μὲ τὸν ἀρχαϊσμὸ καὶ πνίγηκαν δυνάμεις πολύτιμες.

Τὸ ἰδανικὸ τοῦ ἀρχαϊσμοῦ, πρέπει νὰ πιστέψωμε, δὲν ἦταν μόνο ἀποτέλεσμα βαθύτερο ὀρισμένης ψυχοσύνθεσης ἀλλὰ καὶ αἰτία καὶ ἀφορμὴ γιὰ τὴ γενικώτερη πνευματικὴ ἐξέλιξη ὡς σήμερα, μὲ τὴ γλωσσικὴ ἀκαταστασία καὶ ἀβεβαιότητα ποὺ δημιούργησε.

Τὸ νέο γλωσσικὸ ἰδανικὸ, πραγματωμένο μὲ τὴ στοχαστικὴ δημιουργικὴ συνεργασία ὅλο καὶ ἀφθονώτερον ὁμογλώσσων, θὰ γίνῃ ἀφετηρία νέας ἐποχῆς, μὲ μιὰ ἀληθινὴ ἀναγέννηση στὴν πνευματικὴ ἐξέλιξη τοῦ ἑλληνισμοῦ. Καλλιεργημένη κατάλληλα ἢ γραπτὴ του γλώσσα, ποὺ πρώτη φορὰ θὰ τὸν ἐνώσῃ πραγματικὰ—πνευματικὰ καὶ κοινωνικὰ—ἀφοῦ θὰ εἶναι θεμελιωμένη γραμματικὰ στὴ σύγχρονη ζωντανὴ γλώσσα, θὰ τοῦ γίνῃ ἀντάξιο ὄργανο τοῦ πολιτισμοῦ του καὶ τῆς ἐθνικῆς του ἰδιοφυΐας.

Ἡ
ὄψις
ῥάδι
τῆς
γῆς
ἐλλήν
μας
μάται
γὰ μ'

Ἡ βί

Ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ γλῶσσα πῆρε τὴν ξεχωριστὴν τῆς ἀξία γιατί ὑψώθηκε σὲ ὄργανο πρωτότυπου πολιτισμοῦ (Meillet). Τὸ παράδειγμα τῶν ἀρχαίων προγόνων ἄς φωτίσῃ τις ἐρχόμενες γενεές τῆς Ἑλλάδας, τοὺς νέους ποὺ θὰ τὴ φέρουν καὶ θὰ τὴ δημιουργήσουν, γιὰ ν' ἀναδείξουν ὅμοια τὴ νέα μας γλῶσσα ἄξιο ὄργανο ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ πρωτότυπου. Τὸ αἶτημα αὐτὸ τῆς ἐθνικῆς μας ἱστορίας εἶναι καὶ χρέος τοῦ νέου ἑλληνισμοῦ, καὶ ἡ πραγμάτωσή του θὰ βεβαιώσῃ τὴν ὁρμὴ καὶ τὴ θέληση τοῦ ἔθνους γιὰ μιὰ πραγματικὴ ἀναγέννηση.

Ἡ βιβλιογραφία τῆς νέας γλώσσας βρίσκεται στὴ σ. 611α.

ΕΠΙΜΕΤΡΟ

ΚΕΙΜΕΝΑ — ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ — ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΑ

ΚΕΙΜΕΝΑ

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

Ι. ΟΙ ΑΡΧΑΙΕΣ ΔΙΑΛΕΚΤΟΙ. — ΕΠΙΓΡΑΦΕΣ (§ 6)

Παραθέτονται μερικά δείγματα ἀρχαίων διαλέκτων ἀπὸ ἐπιγραφῆς γραμμένες, δηλ. σκαλισμένες συνήθως σὲ πέτρα. Ἀντιπροσωπεύουν τὶς κύριες ἀρχαῖες διαλέκτους, δωρικά, ἀχαϊκά, ἀττικοῖωνικά, μὲ μερικὲς ὑποδιαρέσεις τους. Προτάσσονται τ' ἀττικά ὡς πιὸ γνώριμα. — Οἱ ἐπιγραφές εἶναι ἀπὸ τὸν 6. - 3. αἰ. π. Χ. Στὰ πανομοιότυπα τῶν δύο ἀρχαιότερων διαλεκτικῶν ἐπιγραφῶν φαίνεται πῶς ἔγραφαν οἱ Ἕλληνες τότε, μὲ ἀλφάβητο πού τοῦ ἔλειπαν πολλὰ σημερινὰ γράμματα καὶ μὲ ψηφία ἀκόμη ἀρχαϊκά. Ἀλλὰ καὶ στὶς ἐπίλοιπες λείπουν ἀκόμη συνήθως μερικὰ ψηφία, (Η γιὰ τὸ η, Ξ, Ψ, Ω· τὸ Ε καὶ τὸ Ο γράφονται ὄχι μόνο γιὰ τὸ η, ω ἀλλὰ καὶ γιὰ τοὺς διφθόγγους εἰ, ου ὅταν εἶναι νόθοι)· οἱ λέξεις δὲ χωρίζονται, συνηθίζονται μόνο κεφαλαῖα, χωρὶς τόνους καὶ ψιλὴ, χωρὶς σημάδια γιὰ τὴ στίξη, συχνὰ καὶ χωρὶς διπλὰ σύμφωνα, κάποτε καὶ μὲ τὸ F. — Στὴ μεταγραφὴ χωρίστηκαν οἱ λέξεις, σημειώθηκαν κεφαλαῖα καὶ ἡ στίξη.

Βιβλιογραφία.— Ἐκτὸς ἀπὸ τὶς μεγάλες συλλογὲς ἐπιγραφῶν τὰ παραθετόμενα παρακάτω δείγματα βρίσκονται στὶς ἀκόλουθες συλλογές: *B u c k*, Introduction to the study of the greek dialects. Βοστόνη, Νέα Ἰόρκη, Σικάγο, Λονδίνο Ginn and Company 1928². — *H e l b i n g*, Auswahl aus griechischen Inschriften. Βερολίνο-Λιψία 1915. — *S c h w y z e r*, Dialectorum graecarum exempla epigraphica potiora. Λιψία Hirzel 1923. — *S o l m s e n*, Inscriptiones graecae ad inlustrandas dialectos selectae. Λιψία Teubner 1910. — Βλ. ἀκόμη Ἀναγνωστοπούλου, Σύντομος ἱστορία τῶν ἀρχαίων διαλέκτων, Α', Σακελλάριος 1924.

1. Ἀττικά

D i t t e n b e r g e r, Sylloge inscriptionum graecarum I. Λιψία Hirzel 1915³, σ. 114.

Ἡ ἀρχὴ ἀπὸ ψήφισμα τοῦ δήμου Ἀθηναίων (τέλ. 5. αἰ.). Ἡ μαρμαρίνη πλάκα πού τὴν ἔχει βρέθηκε σὲ μιὰ ἐκκλησίτσα στὸ Χαρβάτι, πλάι στὸν Ὑμηττό, καὶ φυλάγεται σήμερα στὸ Παρίσι στὸ μουσεῖο. — Γιὰ τὴ δασεία, ξεχωριστὸ φθόγγο, γράφεται τὸ Η.

ΕΔΟΧΞΕΝΤΕΙΒΟΛΕΙΚΑΙΤΟΙΔΕΜΟΙΚΕΚΡΟΠΙΣΕΠΡΥΤΑΝΕΥΕΜΝΕΣΙΘΕΟΣΞΕ
 ΛΡΑΜΜΑΤΕΥΕΕΥΠΕΙΘΕΣΞΕΠΕΣΤΑΤΕΚΑΛΛΙΑΣΞΕΙΠΕΑΡΟΔΟΝΑΙΤΟΙΣΘΕΟΙΣ
 ΤΑΧΡΕΜΑΤΑΤΑΟΦΕΛΟΜΕΝΑΞΕΠΙΔΕΤΕΙΑΘΕΝΑΙΑΙΤΑΤΡΙΣΧΙΛΙΑΤΑΛΑΝΤΑ
 ΑΝΕΝΕΛΚΤΑΙΕΣΠΟΛΙΝΗΑΞΕΦΞΕΦΙΣΤΟΝΟΜΙΣΜΑΤΟΣΞΗΜΕΔΑΡΟΑΡΟΔΙΑ
 ΟΝΑΙΔΕΑΡΟΤΟΝΧΡΕΜΑΤΟΝΑΞΑΡΟΔΟΣΙΝΕΞΤΙΝΤΟΙΣΘΕΟΙΣΞΕΦΞΕΦΙΣΜΕ
 ΝΑΤΑΤΕΡΑΡΑΤΟΙΣΕΛΛΕΝΟΤΑΜΙΑΙΣΟΝΤΑΝΥΝΚΑΙΤΑΛΛΑΞΕΤΙΤΟΥΤΟΝ . . .

Μεταγραμμένο τὸ κείμενο αὐτὸ μὲ τὰ συνηθισμένα μικρὰ στοιχεῖα, μὲ χωρισμένες τὶς λέξεις καὶ μὲ στίξη παρουσιάζει τὴν ἀκόλουθη μορφή:

Ἐδοχσεν τει βολει και τοι δεμοι. Κεκροπισ επρυτανευε, Μνε-
 σιθεος εγραμματευε, Ευπειθες επεστατε. Καλλιας ειπε. Αποδοναι
 τοις θεοις τα χρεματα τα οφελομενα, επειδε τει Αθηναιαι τα τρι-
 σχιλια ταλαντα ανενεγκται ες πολιν, ἡα εφσεφιστο, νομισματος
 ἡμεδαπο. Αποδιδοναι δε απο τον χρεματον ἡα ες αποδοσιν εστιν
 τοις θεοις εφσεφισμενα, τα τε παρα τοις ελλενοταμιαις οντα νυν
 και τ'αλλα α εστι τουτον....

Τὸ ἴδιο κείμενο, ἂν εἶχε γραφῆ λίγο ἀργότερα, στὸ λεγόμενο ἰω-
 νικὸ ἀλφάβητο καὶ μὲ τὰ γνώριμά μας στοιχεῖα, θὰ εἶχε τὴν ἀκό-
 λουθη μορφή:

ΕΔΟΞΕΝ ΤΗ ΒΟΥΛΗΙ ΚΑΙ ΤΩΙ ΔΗΜΩΙ ΚΕΚΡΟΠΙΣ ΕΠΡΥΤΑΝΕΥΕ
 ΜΝΗΣΙΘΕΟΣ ΕΓΡΑΜΜΑΤΕΥΕ ΕΥΠΕΙΘΗΣ ΕΠΕΣΤΑΤΕΙ ΚΑΛΛΙΑΣ ΕΙΠΕ
 ΑΠΟΔΟΥΝΑΙ ΤΟΙΣ ΘΕΟΙΣ ΤΑ ΧΡΗΜΑΤΑ κτλ.

Καὶ ἂν τὸ μεταγράψωμε καθὼς συνηθίσαμε νὰ γράφωμε τοὺς κλα-
 σικοὺς συγγραφεῖς στὰ σχολεῖα:

ἔδοξεν τῇ βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ, Κεκροπὶς ἐπρυτάνευε, Μνησί-
 θεος ἔγραμμάτευε, Εὐπειθῆς ἐπεστάτει. Καλλίας εἶπε: Ἐποδοῦ-
 ναι τοῖς θεοῖς τὰ χρήματα τὰ ὀφειλόμενα, ἐπειδὴ τῇ Ἀθηναίᾳ
 τὰ τρισχίλια τάλαντα ἀνένεγκται ἔς πόλιν, ἃ ἐψήφιστο νομίσμα-
 τος ἡμεδαποῦ. Ἐποδιδόναι δὲ ἀπὸ τῶν χρημάτων κτλ.

2. Κρητικά (δωρική διάλεκτος)

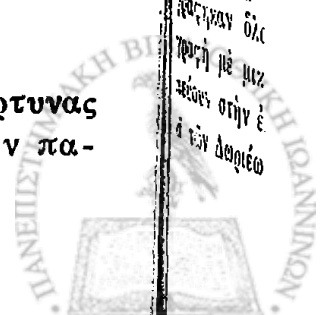
Schwyzler σ. 83 — Solmsen σ. 53 — Buck σ. 264

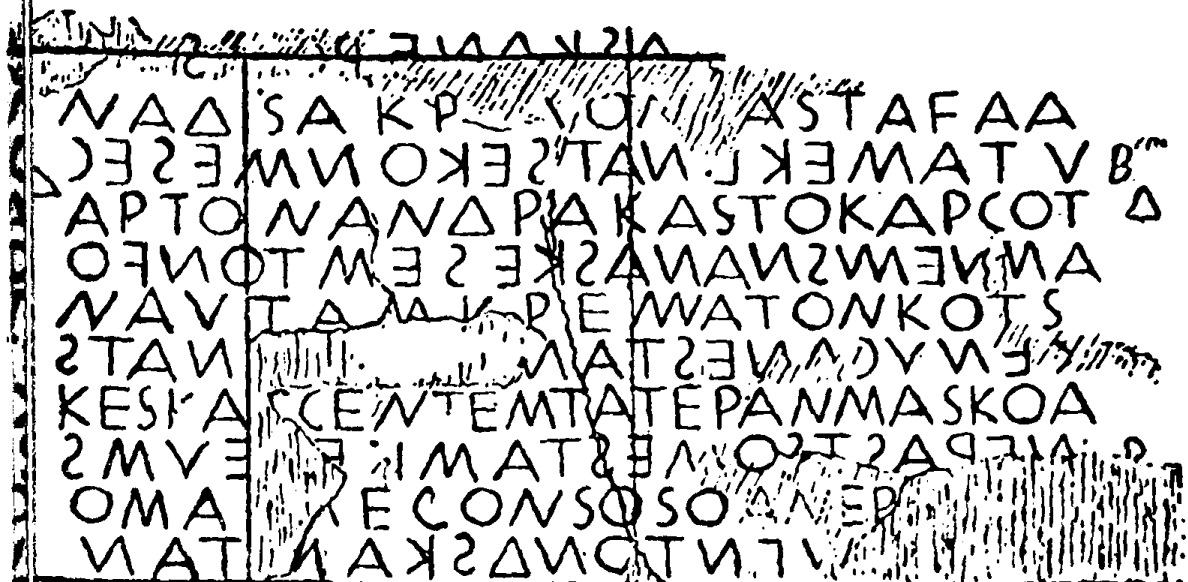
Ἐπίσπασμα ἀπὸ τὴν ὀνομαστὴ ἐπιγραφὴ τῆς ἀρχαίας Γόρτυνας
 (5. αἰ.), πού περιέχει μαζί μὲ ἄλλες νομικὲς διατάξεις καὶ τὴν πα-

ΝΙ
 Ε
 ΑΡ
 ΟΡ
 ΝΑ
 ΣΤΑ
 ΚΕΣ
 ΣΜ
 ΟΜ
 ΝΙ

R'oe hi;

μακάτω, σχε
 φηδόν, δηλα
 μα φορά ἀπ
 τὰ δεξιά, μὲ
 λιότερο, ἀπὸ
 ἡμερα ἀπόμ
 γὰρ το σημει
 τω, διακρίστ
 να = ἐπιγράμ
 πρῶτον οὐκ
 γρηγὴ μὲ μετ
 μέσων στήν ἔ
 ἢ τὴν ἀριστερῶ

R^o e h 1, Imagines inscriptionum graecarum antiquarum I907^s, III 4

ΑΙΚΑΝΕΡ[ΚΑ][ΓΥ]-
 ΝΑΔΙΑΚΡ[Ι]ΝΟΝ[Τ]ΑΙΤΑΦΑΑ
 ΥΤΑΣΕΚΕΝΑΤΙΕΚΟΝΣΕΙΕΠ
 ΑΡΤΟΝΑΝΔΡΑΚΑΙΤΟΚΑΡΠΟΤ
 ΑΝΝΕΜΙΝΑΝΑΙΚΕΙΕΣΤΟΝΦΟ
 ΝΑΥΤΑΣΚΡΕΜΑΤΟΝΚΟΤΙ
 ΚΕΝΥΠΑΝΕΙΤΑΝ[ΕΜΙΝΑ]ΝΑΤΙ
 ΚΕΙΚΑΙΠΕΝΤΕΣΤΑΤΕΡΑΝΣΑΙΚΟΑ
 ΝΕΡΑΙΤΙΟΣΕΙΤΑΣΚΕ[Ρ]ΕΥΣΙ
 ΟΣΑ[Ι]ΔΕΠΟΝΙΟΙΟΑΝΕΡ[ΑΙΤΙ-
 ΟΣΜΕΕ]ΜΕΝΤΟΝΔΙΚΑΣΤΑΝ

ακάτω, σχετική με τὸ διαζύγιο. — Εἶναι γραμμένη ἀκόμη βουστρο-
 κηδόν, δηλαδή οἱ στίχοι πηγαίνουν, ὅπως τὰ βόδια πού ὀργώνουν,
 μιὰ φορά ἀπὸ δεξιὰ πρὸς τ' ἀριστερά καὶ μιὰ ἀπὸ τ' ἀριστερά πρὸς
 τὰ δεξιὰ, μετὰ τὸ ἀρχαῖκό σύστημα πού διαδέχτηκε τὸ ἀρχικὸ καὶ πα-
 ραιότερο, ἀπὸ τὰ δεξιὰ πρὸς τ' ἀριστερά, πού εἶχαν οἱ Φοίνικες καὶ
 σήμερα ἀκόμη πολλοὶ Ἀνατολίτες. Ἀλλὰ καὶ τὸ ἀρχαῖκό της ἀλ-
 φάβητο σημειώνει ε, ο στὴ θέση τῶν μακρῶν η, ει, ω, ου (ἀνέρ, κρη-
 μεν, διακρίνονται, τῷ καρπῷ) καὶ κ, π γιὰ τὸ χ, φ (ἔκεν = ἔχειν, ἐνπά-
 νει = ἐνυφάνη κρεμάτων = χρημάτων). Στὴ μεταγραφὴ μετὰ κεφαλαῖα
 ἀγγράφηκαν ὅλοι οἱ στίχοι ἀπὸ τ' ἀριστερά πρὸς τὰ δεξιὰ. Στὴ μετα-
 γραφὴ μετὰ μικρὰ ψηφία σημειώθηκαν ε̄, ο̄, τὰ Ε, Ο πού ἀντιπροσω-
 πεύουν στὴν ἐπιγραφὴ τὸ η, ει, ω, ου. — Ἡ κρητικὴ διάλεκτος ἔχει τὸ
 ᾱ τῶν Δωριέων καὶ Ἰώνων, ἐκεῖ πού οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Ἴωνες τὸ

ἔτρεψαν σὲ *η*, καὶ φύλαξε καὶ τὸ *ν* μπρὸς ἀπὸ τὸ *σ* (ἔκονσα = ἔχουσα), ἐκεῖ πού οἱ Ἀθηναῖοι καὶ πολλοὶ ἄλλοι Ἕλληνες τὸ εἶχαν χάσει, συνήθως μὲ ἀντέκταση («ἀναπληρωματικὴ» ἔκταση).

Αἱ *κ'* ἀνῆρ καὶ γυνα διακρινόνται, τὰ *Γα* αὐτας ἐκεν, αἱ *κ'* εἰε παρ τὸν ἀνδρα, καὶ τὸ *καρπὸ* τανν *ἔμιναν*, αἱ *κ'* εἰ ες τὸν *Γόν* αὐτας κρῆματὸν, *κῶτι* *κ'* ἐνυπανει ταν *ἔμιναν* αἱ *κ'* εἰ καὶ πεντε στατεῶρας, αἱ *κ'* ο ἀνῆρ αἰτιος εἰ τας κῆρευσιος· αἱ δε *πῶνιοι* ο ἀνῆρ αἰτιος μὲ *ἔμῆν*, τὸν δικασταν ομνυντα κρινεν.

«Ἄν ὁ ἄντρας καὶ ἡ γυναῖκα χωρίζουν (τότε ἡ γυναῖκα) νὰ ἔχη τὰ δικά της, πού τὰ εἶχε ὅταν πῆγε στὸν ἄντρα της (δηλ. θὰ πάρη πίσω ὅλη της τὴν προίκα) καὶ τὸ μισό ἀπὸ τὸ εἰσόδημα, ἂν ὑπάρχη ἀπὸ τὴ δική της ἰδιοκτησία, καὶ ἀπ' ὅ,τι ἔχει ὑφασμένο μέσα στὸ σπίτι τὸ μισό, ὅ,τι καὶ νὰ εἶναι, καὶ (ἀκόμη) πέντε στατηῆρες, ἂν εἶναι ὁ ἄντρας αἰτιος γιὰ τὸ διαζύγιο. Ἄν ὁμοῦς ὁ ἄντρας δηλώσῃ (φωνοίῃ) πὺς δὲ φταίει, (τότε) ὁ δικαστὴς νὰ κρίνῃ ἀφοῦ τὸν ὀρκίσῃ».

3. Ἡλειακά (βορειοδυτικὴ διάλεκτος)

Schwyzler σ. 213 — Solmsen σ. 83 — Buck σ. 220

Ἡ ἐπιγραφή ἀποτελεῖ τὸ κείμενο παλαιότατης συνθήκης πού ἔκαμαν οἱ Ἡλεῖοι μὲ τοὺς Ἡραιεῖς, τὸν 6. αἰ. π.Χ. Καὶ ἐδῶ τὸ ἀλφάβητο χρησιμοποιεῖ ἀκόμη τὸ *ε*, ο γιὰ τὸ *η*, *ει*, *ου*.—Τὰ ἡλειακά συγγενεῦουν μὲ τὰ δωρικά. Φύλαξαν καὶ αὐτὰ τὸ *α* στὴ θέσῃ τοῦ ἀττικοῦ *η* (*Φράτρα* ρήτρα, *Φαλεῖοι* Ἡλεῖοι) καὶ τὸ *Γ*, προφέρουν ὁμοῦς συχνὰ καὶ τὸ *ε* ἀνοιχτότερα σὰν *α* (*Φάργον* ἔργον) καὶ τρέπον συχνὰ τὸ τελ. *ς* σὲ *ρ* (*τοῖρ* τοῖς, *τίρ* τίς).

ΑΦΡΑΤΡΑΤΟΙΡΦΑΛΕΙΟΙΣ : ΚΑΙΤΟΙΣΕΡ

ΓΑΟΙΟΙΣ : ΣΥΝΜΑΧΙΑΚΕΑΕΚΑΤΟΝΦΕΤΕΑ :

ΑΡΧΟΙΔΕΚΑΤΟΙΑΙΔΕΤΙΔΕΟΙ : ΑΙΤΕΦΕΠΟΣΑΙΤΕΦ

ΑΡΓΟΝ : ΣΥΝΕΑΝ ΚΑΛΑΛΟΙΣ : ΤΑΤΑΛΚΑΙΠΑ

ΡΠΟΛΕΜΟ : ΑΙΔΕΜΑΣΥΝΕΑΝ : ΤΑΛΑΝΤΟΝΚ

ΑΡΓΥΡΟ : ΑΠΟΤΙΝΟΙΑΝ : ΤΟΙΔΙΟΥΛΥΝΠΙΟΙ : ΤΟΙΚΑ

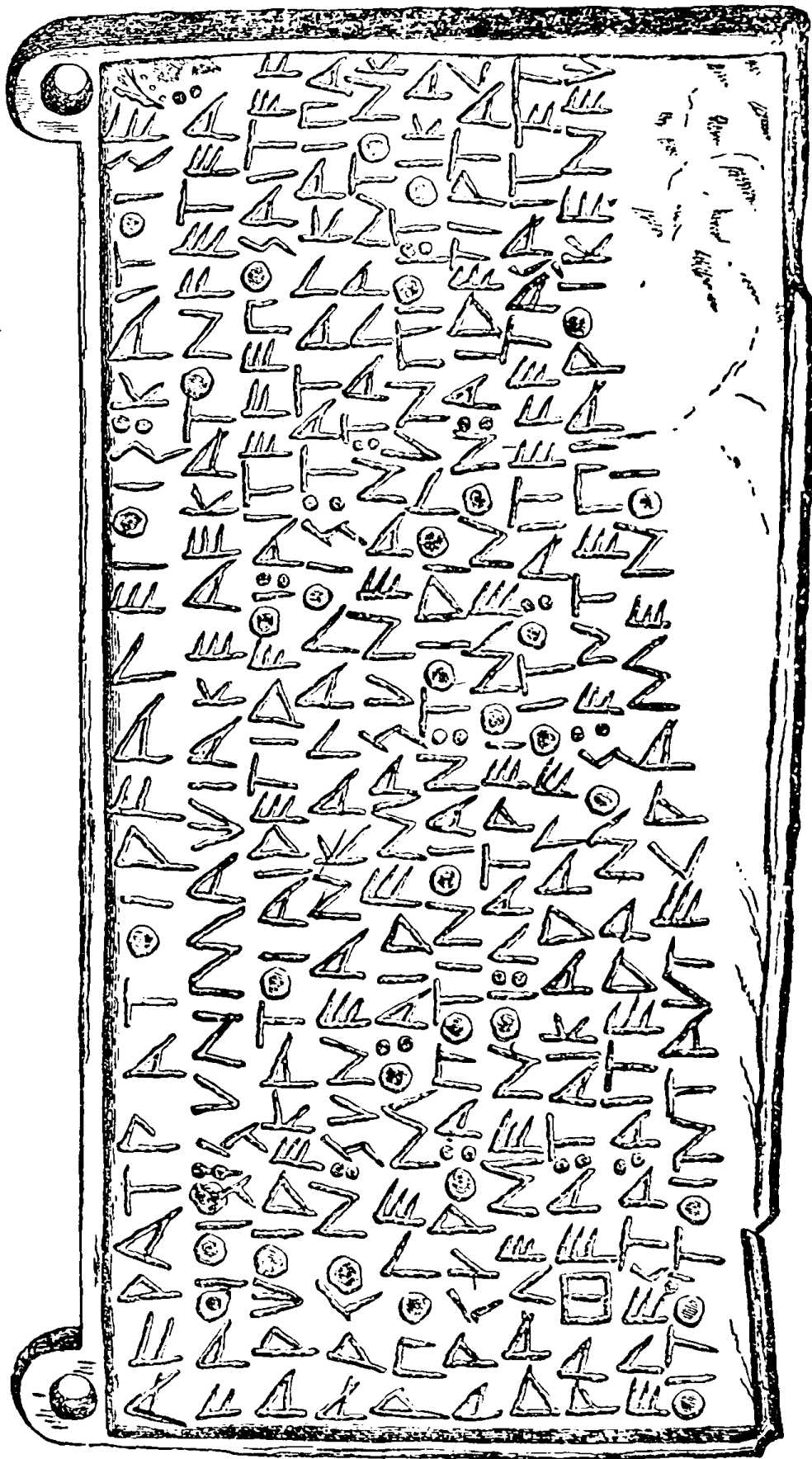
ΔΑΛΕΜΕΝΟΙ : ΛΑΤΡΕΙΟΜΕΝΟΝ : ΑΙΔΕΤΙΡΤΑΓ

ΡΑΦΕΑ : ΤΑΙΚ ΔΑΛΕΟΙΤΟ : ΑΙΤΕΦΕΤΑΣΑΙΤΕΤ

ΕΛΕΣΤΑ : ΑΙΤΕΔΑΜΟΣ : ΕΝΤΕΠΙΑΡΟΙΚΕΝΕΧ

ΟΙΤΟΤΟΙΝΤΑΥΤΕΓΡΑΜΕΝΟΙ

Roehl, *Imagines inscriptionum graecarum antiquarum*, 1907³, XXXIV 2

Α Φρατρα τοιο Φαλειοις και τοις Ἐρφαῖοις. συν-
μαχια κ' εα εκατον Φετα, αρχοι δε κα τοῖ. αι δε τι
δεοι αιτε Φεπος αιτε Φαργον, συνεαν κ' αλ(λ)αλοις τα
τ' αλ(λ)(α) και παρ πολεμῶ. αι δε μα συνεαν ταλαν-
τον κ' αργυρῶ αποτινοιαν τοι Δι Ολυμπιοι... τοι κα-
δ(δ)αλεῖμενοι λατρευομενον. Αι δε τιρ τα γραφει ταῖ
καδ(δ)αλειοιτο αιτε Φετας αιτε τελεστα αιτε δαμος εν
τ'ελιαροι κ' ενεχοιτο τοι 'νταυτ' εγραμ(μ)ενοι.

«Αὐτὴ ἡ συμμαχία ἔγινε μεταξύ Ἑλλείων καὶ Ἑρφαίων. Ἡ συμμα-
χία νὰ εἶναι (ἔα=εἴη) γιὰ ἑκατὸ χρόνια ἀρχίζοντας ἀπὸ αὐτὸν ἐδῶ.
Ἄν παρουσιαστῆ ἀνάγκη εἴτε γιὰ λόγο εἴτε γιὰ πράξη νὰ συνέρ-
χονται (καὶ ν' ἀποφασίζουσιν) καὶ γιὰ τ' ἄλλα καὶ γιὰ πόλεμο. Καὶ
ἂν δὲ δέχωνται, οἱ παραβάτες (καδαλέμενοι = καταδηλούμενοι) νὰ
πληρώνουσιν ἓνα τάλαντο ἀσήμι ἀφιερωμένο στὸν Ὀλύμπιο Δία.
Ἄν κανεὶς παραβῆ αὐτὰ (ταῖ=τάδε) (τὰ κείμενα), εἴτε ἰδιώτης εἴτε
ἀρχὴ εἴτε ἡ πόλις νὰ καταδικάζεται στὸ (ἱερὸ) πρόστιμο πού ἀναγρά-
φεται ἐδῶ».

4. Βοιωτικά (αἰολικὴ ἢ βορειοαχαϊκὴ διάλεκτος)

Schwyzler σ. 254 — Solmsen σ. 27 — Buck σ. 199

Ἀνήκουν στὰ βόρεια ἀχαϊκά, εἶναι ὅμως ἐπηρεασμένα καὶ ἀπὸ
τὰ δωρικά, τὴν παλιὰ γλώσσα τῶν Βοιωτῶν, πρὶν ἐξαχαϊστῶν. Τὸ
ἀπόσπασμα εἶναι ἀπὸ τὴν ἐπιγραφή τῆς Νικαρέτης, ἀπὸ τὴν Θεσπιές,
πού εἶχε δανεισμένα χρήματα στὴν πόλις Ὀρχομενός. Καὶ ἐπειδὴ αὐτὴ
δὲν μπορούσε νὰ ἐπιστρέψῃ τὸ δάνειο, συμβιβάζεται γιὰ μικρό-
τερο ποσό.—Ἡ ἐπιγραφή τῆς Νικαρέτης εἶναι καὶ γλωσσικὰ ἀπὸ τὴν
πιὸ ἐνδιαφέρουσες. Γραμμένη στὰ 222-220 π. χ. δείχνει ἀκόμη τὴ
βοιωτικὴ διάλεκτο σχεδὸν ἀνεπηρέαστη ἀπὸ τὴν κοινὴ, καὶ μὲ τὸν
τρόπο πού ἀποδίνεται στὸ ἰωνικοαττικὸ ἀλφάβητο μᾶς πληροφορεῖ
γιὰ τὴν προφορὰ πού εἶχαν τότε τὰ βοιωτικά. Ἀρχαϊκὰ σὲ μερικά,
λ. χ. στὴ διατήρηση τοῦ *ϕ* καὶ τῆς προφορᾶς τοῦ *υ* σὰν *ου*, προτρέ-
χουν σὲ ἄλλα ἀπὸ τὴν κοινὴ: οἱ δίφθογγοι *ει, αι, οι* προφέρονται ἤδη
σὰν *(ι), (ε), (υ)* ἐνῶ καὶ τὸ ἀρχ. *η (ε)* προφέρεται κλειστότερα, σὰν
τὸ ἀθηναϊκὸ τότε *ει*.

Μ
Φίλι
προβ
ψαφι
ταῖο
ταν ι
θωσε
κισμί
χως α
ουταν
κη ων
διαγρα
αργοντ
πόλειμα
το οιο
τεθεν' ι

«Σίς δι
μηλο: τῶ
Ἄν εἶχε
εἶχε γρηγο
ὁ ἀπὸτερο:
ἀπὸρχαν κα
18.833 δρ., κ
τὸ συμβόλι
ται: καὶ ὁ τ.
γρηγοῦν οἱ
μὲ ἀργοντα
ταχτοποιῶσι
μὲ τ' ὁμόλογο
ἂ ἀπογασισ

Μεινος Αλαλκομενίω Φικαστή κη εκτή, επεψαφιδδε
 Φιλομειλος Φίλωνος, Καφισοδώρος Διονουσίω ἔλεξε·
 προβεβουλευμενον εἰμεν αυτου ποτι δαμον, επιδει ἐπε-
 ψαφιττατο ο δαμος αποδομεν Νικαρετήι Θίωνος τον
 ταμίαν τον προαρχοντα ταν τριταν πετραμεινον απο
 ταν υπεραμεριαων ταν ιωσαων κατ τας πολιος, ο επι-
 θωσε αυταν α πολιος, αργουριω δραχμας μουριας οκτα-
 κισχιλιας οκτακατιας τριακοντα τρις, κη τως πολεμαρ-
 χως ανελεσθη ταν τε συνγραφον, αν εδωκαν ουπερ
 ουτων των χρειματων κατ' αυτου αυτων κη ο ταμίας
 κη ων ποθειλετο Νικαρετα δεκα, κη τας υπεραμεριας
 διαγραφασθη τας κατ τας πολιος τας επι Ξενοκριτω
 αρχοντος εν Θεισπιης, κη ουτα Γεφυκονομειοντων των
 πολεμαρχων κη τω ταμιαο αποδοντος τα χρειματα κατ
 το ομολογον το παρ Θιοφεστον Θιοδώρω Θεισπεια
 τεθεν· δεδοχθη τυ δαμου...

«Στις 26 τοῦ μηνὸς Ἀλαλκομενίου πρότεινε σὲ ψηφοφορία ὁ Φιλώ-
 μηλος τοῦ Φίλωνα, ὁ (πολέμαρχος) Κηφισόδωρος τοῦ Διονυσίου εἶπε :
 Ὅτι εἶχε νὰ παρουσιάσῃ ἓνα προβούλευμα πρὸς τὸ δῆμο, ἐπειδὴ
 εἶχε ψηφίσει ὁ δῆμος νὰ δώσῃ πίσω στὴ Νικαρέτῃ τοῦ Θέωνα ὁ ταμίας
 ὁ ἀνώτερος τὴν τρίτη τετραμηνία ἀπὸ τῆς ὑπερήμερες ἀπαιτήσεις πὸν
 ὑπῆρχαν κατὰ τῆς πόλης ὅ,τι (ποσὸ) τὴν ἔπεισε ἡ πόλη (νὰ δεχτῆ),
 18.833 δρ., καὶ οἱ πολέμαρχοι (ἀνώτεροι ἄρχοντες) ν' ἀναδεχτοῦν καὶ
 τὸ συμβόλαιο πὸν ἔδωσαν γι' αὐτὰ τὰ χρήματα οἱ ἴδιοι γιὰ τὸν ἑαυτό
 τους καὶ ὁ ταμίας καὶ οἱ δέκα πὸν διάλεξε ἡ Νικαρέτῃ, καὶ νὰ δια-
 γραφοῦν οἱ (ὑπερήμερες) ἀπαιτήσεις ἀπὸ τὴν πόλη, πὸν ἔγιναν
 μὲ ἄρχοντα τὸν Ξενοκριτο στίς Θεσπιές, καὶ ἀφοῦ οἱ πολέμαρχοι
 ταχτοποιήσουν αὐτὰ καὶ ὁ ταμίας ξεπληρώσῃ τὰ χρήματα σύμφωνα
 μὲ τ' ὁμολογο τὸ καταθεμένο στὸ Θεόφεστο τοῦ Θεοδώρου Θεσπεία,
 ν' ἀποφασιστῆ ἀπὸ τὸ δῆμο».

5. Θεσσαλικά (αἰολικὴ ἢ βορειοαχαϊκὴ διάλεκτος)

Schwyzer σ. 279 — Solmsen σ. 17 — Buck σ. 191

Ἀπόσπασμα ἀπὸ ψήφισμα (τέλος 3. αἰ.). Οἱ Λαρισινοὶ ἀπαντώντας στὶς συστάσεις τοῦ Φιλίππου τῆς Μακεδονίας δέχονται νὰ πολιτογραφήσουν στὴν πόλιν τους Ἕλληνες ἀπὸ ἄλλοῦ, ἐγκαταστημένους ἤδη ἐκεῖ.—Τὸ δεῖγμα αὐτό, ἀπὸ νεώτερη σχετικῶς ἐποχῇ, πλάι σὲ γνωρίσματα τῆς αἰολικῆς διαλέκτου δεχνεὶ καὶ μερικὸς νεωτερισμούς: Φυλάγονται τὸ ἀρχ. *α* (τὰ ἕκτα τῆ ἕκτη, *γενομένας*), καὶ τὰ ἀσυναίρετα (*ἀμμέουν* ἡμῶν, *ποτεδέετο* προσεδεῖτο). Τὸ *η* προφέρεται κλειστότερα καὶ γράφεται *ει* (*συνκλειῖτος*, *συνκλήτος*, ὄνομ. *συνκλήης* σύγκλητος, *χρεισίμουν*, *βασιλεῖος*), τὸ *ω* κλειστότερα (*ἀγορανομέντων* ἀγορανομούντων, *τοῦν ταγοῦν πάντων* τῶν ταγῶν πάντων, *οὗς* ὡς). Ἡ ὑπογραμμένη δὲν προφέρεται πιά. Τὸ *ν* χάνεται μπρὸς στὸ *σ* χωρὶς ἀντέκταση (*τὸς ταγὸς* τοὺς ταγούς, ἀπὸ τὸ *τονος ταγους*, *τὸς πολέμος* τοὺς πολέμους).

Παναμμοι τα εκτα επ' ικαδι συνκλειτος γενομενας, αγορανομεντων τουν ταγουν παντων· Φιλιπποι τοι βασιλειος γραμματα πεμψαντος ποτ τος ταγος και ταν πολιν διε κι Πετραιος και Αναγκιππος και Αριστονοος, ους ατ τας πρεισβειας εγενονθο, ενεφανισσοεν αυτου, ποκ κι και α αμμεουν πολις διε τος πολεμος ποτεδεετο πλειονουν τουν κατοικεισοντων· μεσποδι κε ουν και ετερος επινοεισουμεν αξιος τοι παρ αμμε πολιτευματος, ετ τοι παρεοντος κρεννεμεν ψαφιξασθειν αμμε ους κε τοις κατοικεντεσσι παρ αμμε Πετθαλουν και τουν αλλουν Ελλανουν δοθει α πολιτεια· τοινεος γαρ συντελεσθεντος και συνμενναντων παντων διε τα φιλανθρουπα πεπειστειν αλλα τε πολλα τουν χρεισιμουν εσσεσθειν και ευτου και τα πολι και ταν χουραν μαλλον εξεργασθεισσεσθειν.

Στὸ
τὴν π.
γράφει
δυσκο-
σαν ἀ-
μας ἐ-
λατόν
γὰ τῆ
θούν -
σὺλ -
δοι (ἐ-
πὶ κα-
σὴν π.

Ἐταγ
ἀπαρτῆ
ἀπὸ τ' ἄ
καθὸς τ.
αἰτηθῆναι

Θεοί.
προξένο
και αἰτη
μεθῶν,
ὡς συνελ

«Οἱ θεοὶ
εἶναι πρόξε-
μα διατρο-
φῶν καὶ πρὸ
ἐξή ἀπὸ το

«Στις 26 τοῦ (μηνὸς) Παννάμου ἀφοῦ ἔγινε ἕκτακτη ἐκκλησία μετὴν προεδρία ὄλων τῶν ἀρχόντων· ἀφοῦ ὁ βασιλέας Φίλιππος ἔστειλε γράμματα πρὸς τοὺς ἄρχοντες καὶ τὴν πόλην, ἐπειδὴ (διὲ κί (διὰ τί) διότι) ὁ Πετρῆος καὶ ὁ Ἀνάγκιππος καὶ ὁ Ἀριστόνους, ὅταν γύρισαν ἀπὸ τὴν (ἀτ τᾶς ἐκ τῆς) πρεσβεία, τοῦ ἐξήγησαν ὅτι καὶ ἡ πόλη μας ἐξαιτίας τῶν πολέμων χρειαζόταν περισσότερους κατοίκους ὥσπου λοιπὸν νὰ βροῦμε καὶ ἄλλους πού ν' ἀξίζουν νὰ πολιτογραφηθοῦν, γιὰ τὴν ὥρα (ἐτ τοῖ ἐπὶ τοῦ) ν' ἀποφασιστῆ πὼς ψηφίζομε νὰ δοθοῦν πολιτικά δικαιώματα σὲ ὅσους κατοικοῦν στὸ τόπο μας, Θεσσαίλοι καὶ ἄλλοι Ἕλληνες. Γιατὶ ἀφοῦ συντελεστῆ αὐτὸ καὶ μείνουν ὄλοι (ἐδῶ) μετὴ φιλάνθρωπη αὐτὴ ἀπόφαση ἔχομε τὴν πεποίθησιν πὼς καὶ ἄλλα πολλὰ ἀπὸ τὰ χρήσιμα θὰ γίνουν καὶ σ' αὐτὸν καὶ στὴν πόλην καὶ ὅτι ἡ χώρα θὰ καλλιεργηθῆ καλύτερα».

6. Εὐβοϊκὰ (ἰωνικὴ διάλεκτος)

Schwyzler σ. 377—Buck σ. 172

Ἐπιγραφή ἀπὸ τὴν Ἐρέτρια (τέλ. 5. αἰ.). Ὁ Ταραντῖνος Ἡγέλοχος ἀνακηρύσσεται πρόξενος καὶ εὐεργέτης. — Τὰ ἐρετριακὰ ξεχωρίζουν ἀπὸ τ' ἄλλα ἰωνικὰ ἰδιώματα μετὰ μερικὰ ἰδιαίτερα χαρακτηριστικά, καθὼς τὸ ρωτακισμό, δηλ. τὴν τροπὴν τοῦ σ μεταξὺ φωνηέντων σὲ ρ, *σίτηριν* σίτησιν, *ἐπιδημέωριν* ἐπιδημέωσιν, *παιρίν* παισίν.

Θεοί. Ἐδοξεν τει βῶληι Ἡγελοχον τον Ταραντινον προξενον ειναι και ευεργετην και αυτον και παιδας και σιτηριν ειναι και αυτωι και παιριν, οταν επιδημεωριν, και ατελεην και προεδριην ες τῶς αγωνας, ως συνελευθερωραντι τημ πολιν απ' Αθηναων.

«Οἱ θεοὶ βοηθοί. Ἀποφάσισε ἡ Βουλὴ ὁ Ἡγέλοχος ὁ Ταραντῖνος νὰ εἶναι πρόξενος καὶ εὐεργέτης καὶ ὁ ἴδιος καὶ τὰ παιδιά του, καὶ δημόσια διατροφή, ὅταν βρίσκονται στὴν πόλην, καὶ ἀτέλεια ἀπὸ κάθε φόρο καὶ προεδρία στοὺς ἀγῶνες, ἐπειδὴ βοήθησε νὰ ἐλευθερωθῆ ἡ πόλη ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους».

2. Η ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΗ ΚΟΙΝΗ — ΠΑΠΥΡΟΙ (§ 16)

Παραθέτονται διάφορα γράμματα ιδιωτικά ἀπὸ τοὺς αἰγυπτιακοὺς παπύρους, ἀπὸ κεῖνα ποὺ ἔχουν περισσότερο ἐνδιαφέρον γιὰ τὴ γλωσσική τους μορφή καὶ συγχρόνως γιὰ τὸ περιεχόμενό τους. Καθρεφτίζουν τὴν ἱστορία τοῦ ἑλληνοαιγυπτιακοῦ πολιτισμοῦ καὶ τὴ σύγχρονή τους κοινωνία στὶς πιὸ προσωπικὲς τῆς συχνὰ ἐκδηλώσεις.

Οἱ πάπυροι εἶναι γραμμένοι ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος. Στὸ πίσω ἀναγραφόταν ἢ διεύθυνση, ὁ ἀποστολέας, κάποτε καὶ ὁ κομιστής. Γιὰ τὴ χρονολόγησή τους χρησίμευαν ὁ χρόνος τῆς βασιλείας τῶν Πτολεμαίων ἢ τῶν Ρωμαίων, καὶ ἀργότερα τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων, (χωρὶς ν' ἀναφέρεται πάντα καὶ τ' ὄνομά τους), καὶ τὸ μακεδονικὸ ἢ τὸ αἰγυπτιακὸ μηνολόγιο : *Θῶθ*, *Φαῶφι*, *Ἀθύρ*, *Τῦβι*, *Μεχίρ*, *Φαρμοῦθι*, *Παῦνι*, *Ἐπίφ* κτλ.

Στὰ δείγματα προστέθηκαν οἱ τόνοι, τὰ πνεύματα καὶ ἡ στίξις. Διορθώθηκαν κάποτε μερικὲς ἀβλεψίαι τῶν γραφῶν ἢ γραφικὲς καὶ γλωσσικὲς ἀδεξιότητές τους, (ἦταν αὐτοὶ κάποτε ξενόγλωσσοι, αὐτὸ ὅμως δὲ φτάνει νὰ τὸ ἀποδείξη τὸ αἰγυπτιακὸ τους ὄνομα). Στὰ δείγματα (2), (5), (6) τυπώθηκαν μὲ ἀραιὰ γράμματα λέξεις (ἢ μέρη τους) ποὺ δὲν εἶναι ἀρχαῖες ἢ ποὺ ὁ τύπος τους, ἢ σημασία ἢ ἡ χρήση παρουσιάζει διαφορὰς ἀπὸ τὴν παλιότερη γλῶσσα. Στὰ ἴδια δείγματα προστέθηκαν καὶ μερικὲς διασαφήσεις γραμματικὲς.

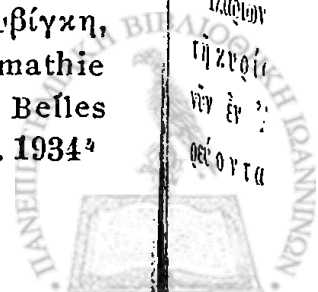
Βιβλιογραφία. Ἐκτὸς ἀπὸ τίς μεγάλες συλλογὲς παπύρων, γράμματα ιδιωτικά, καθὼς τὰ παραθετόμενα παρακάτω, βρίσκονται στὶς ἀκόλουθες συλλογὲς καὶ ἀνθολογίαις : (M i t t e i s-) W i l k e n, Grundzüge und Chrestomathie der Papyruskunde, τ. 1, μέρ. Β'. Λιψία Teubner 1912. — W i t k o w s k i, Epistulae privatae graecae in papyris aetatis Lagidarum. Λιψία Teubner 1911². — H e l b i n g, Auswahl aus den griechischen Papyri. Βερολίνο - Λιψία De Gruyter (Göschel). — L a u d i e n, Griech. Papyri aus Oxyrrhynchos, für den Schulgebrauch ausgewählt. Βερολίνο Weidmann'sche Buchhandl., 1912. — S c h u b a r t, Griechische Papyri, I Text, II Kommentar. Βερολίνο - Λιψία Velhagen u. Klasing 1927. — Z i e b a r t h, Aus der antiken Schule. Kleine Texte. Lietzmann, ἀρ. 65. Βόννα 1913. — E i s n e r, Epistulae privatae graecae. Λιψία Teubner 1913. — O l l s o n, Papyrusbriefe aus der frühesten Römerzeit. Diss. Οὐψάλα Almqvist καὶ Wiksell 1925. — R o s e n b e r g e r, Griechische Privatbriefe. Λιψία Teubner 1934 — Βλ. ἀκόμη : D e i s s m a n n, Licht vom Osten. Τυβίγκη, Mohr 1923⁴ (σ. 114 α). — H e s s e l i n g - P e r n o t, Chrestomathie néo-hellénique, Collection de l'Institut Néo-hellénique. «Les Belles Lettres» σ. 20 - 32 — L i e t z m a n n, Griechische Papyri. Βερολ. 1934⁴

Μ
γὰ
χρ
νῆ

Βα
ἐν Τ
ἐν τῶ
ξ', π
ξίῃ
καὶ κ
γόναι
χθού
ἐπιστ
καταπ
σαν, ἄ
ἐπιστ
τῶν Π
σὲ κατα
καίον τ

Δουλιέ
ἀνησχεῖ.
ἐργασ. Μ
τὸ παιδί

Ἰακωβίων
τῆς ἐργασί
ἐν ἑ
θεύοντα

1. Ἀναφορὰ τῆς Φιλίστας (221 π.Χ.)

Wilken σ. 39 — Schubart σ. 30

Μιά κυρία παραπονιέται μὲ ἀναφορὰ τῆς στὸ βασιλέα, πὼς ὁ Αἰγύπτιος Πετεχῶν, ὑπηρέτης τοῦ βαλανείου, τοῦ λουτροῦ, τὴν περέχυσε μὲ ζεματιστὸ νερό. Πρέπει νὰ τὸν καλέσῃ ὁ στρατηγὸς Διοφάνης γιὰ νὰ τὸν τιμωρήσῃ.

Βασιλεῖ Πτολεμαίωι χαίρειν Φιλίστα Λυσίου τῶν κατοικουσῶν ἐν Τρικωμῖαι. Ἀδικουῦμαι ὑπὸ Πετεχῶντος. Λουομένης γάρ μου ἐν τῷ βαλανείωι τῷ ἐν τῇ προειρημένῃ κώμῃ ἔτους α' Τῦβιζ', παραχέων ἐν τῷ γυναικείωι θόλωι, ἐγβεβηκυίας μου ὥστε ζμήσασθαι, εἰσενέγκας θερμοῦ τὰς ἀρυταίνας κατεσκέδασέν μου καὶ κατέκαυσέν τὴν τε κοιλίαν καὶ τὸν ἀριστερὸν μηρὸν ἕως τοῦ γόνατος, ὥστε καὶ κινδυνεύειν με. Ταῦτα εὐροῦσα παρέδωκα Νεχθοσίρι τῷ ἀρχιφυλακίτῃ τῆς κώμης παρόντος Σίμωνος τοῦ ἐπιστάτου. Δέομαι οὖν σου βασιλεῦ, εἴ σοι δοκεῖ, ἰκέτις ἐπὶ σέ καταπεφευγυῖα, μὴ περιδεῖν με οὕτως ἠνομημένην, χειρόβιον οὔσαν, ἀλλὰ προστάξαι Διοφάνει τῷ στρατηγῶι γράψαι Σίμωνι τῷ ἐπιστάτῃ καὶ Νεχθοσίρι τῷ ἀρχιφυλακίτῃ ἀναγαγεῖν ἐφ' αὐτὸν τὸν Πετεχῶντα, ὅπως Διοφάνης ἐπισκέψηται περὶ τούτων, ἵν' ἐπὶ σέ καταφυγοῦσα, βασιλεῦ, τὸν πάντων κοινὸν εὐεργέτην, τοῦ δικαίου τύχῳ. Εὐτύχει.

2. Ἐνας ἐργάτης, στὴ γυναίκα του (1 π.Χ.)

Deissmann σ. 134 — Helbing σ. 77 — Laudien σ. 2.

Schubart σ. 40 — Witkowski σ. 131

Δουλεύει στὴ μεγαλόπολη, τὴν Ἀλεξάντρεια, καὶ ἡ γυναίκα του ἀνησυχεῖ, πὺ ἐνῶ οἱ ἄλλοι πατριῶτες γύρισαν στὸ χωριὸ αὐτὸς οὔτε ἔγραψε. Μὰ νὰ μὴν ἀνησυχῇ. Θὰ τῆς στείλῃ τὸ μισθὸ του, καὶ ἂν τὸ παιδί πὺ θὰ γεννήσῃ θὰ εἶναι κορίτσι, καλύτερα νὰ τὸ πετάξῃ.

Ἰλαρίων Ἀλιτι τῇ ἀδελφῇ πλεῖστα χαίρειν καὶ Βεροῦτι τῇ κυρίῳ μου καὶ Ἀπολλωνάριν γίνωσκε, ὡς ἔτι καὶ νῦν ἐν Ἀλεξανδρέῳ σμέν· μὴ ἀγωνιάς, ἐὰν ὅλως εἰσπορεύονται, ἐγὼ ἐν Ἀλεξανδρέῳ μένω· ἐρωτῶ σε καὶ

παρακαλῶ σε, ἐπιμελήθῃ τῷ παιδίῳ καί, ἐὰν εὐθύς ὀψώ-
νιον λάβωμεν, ἀποστελῶ σε ἄνω. Ἐὰν πολλὰ πολλῶν τέ-
κης, ἐὰν ἦν ἄρσενον, ἄφες, ἐὰν ἦν θήλεα, ἔκβαλε. Εἴρη-
κας δὲ Ἀφροδισιάτι, ὅτι μή με ἐπιλάβῃς πῶς δύναμαί σε
ἐπιλαθεῖν; ἐρωτῶ σε οὖν, ἵνα μὴ ἀγωνιάσης.

(ἔτους) κθ' Καίσαρος Παῦνι κγ' :

Ἰλαρίων. Ἄλιτι ἀπόδος.

Λεξιλόγιο : Νέες σημασίες : ἐρωτῶ παρακαλῶ, ἔτσι καὶ στή
Ν. Δ. : «ἠρώτα ἐλεημοσύνην λαβεῖν», «ἠρώτα δέ τις αὐτὸν τῶν Φαρι-
σαίων ἵνα φάγῃ μετ' αὐτοῦ», «ἠ δὲ γυνή ἦν Ἑλληνίς καὶ ἠρώτα αὐ-
τὸν ἵνα τὸ δαιμόνιον ἐκβάλῃ» — ὀψώνιον ὄχι τροφή, ζωοτροφία ἀλλὰ :
μισθός, ἀμοιβή. Ν. Δ. : «τίς στρατεύεται ἰδίοις ὀψωνίοις ποτέ ;», «τὰ
γὰρ ὀψώνια τῆς ἀμαρτίας θάνατος» — (ἐὰν) εὐθύς μόλις — Νεολο-
γισμοί : ἄρσενον, μετασηματισμὸς ἀπὸ τὸ ἄρρηγ-ἄρρηγ.

Φωνητική : Παραλείπεται ἡ ὑπογραμμένη στὸ κυρία, Ἀλεξανδρέα
— Ἀλεξανδρέα, θηλέα ἀντὶ Ἀλεξανδρεία, θήλεια — ἄρσενον με ρσ
ἀντὶ ρρ — Ἰωνικὸ γινώσκω (ἔτσι καὶ τὸ γίνομαι), με ν ἀντὶ με γν.

Τυπικό : Θηλυκὰ σὲ -οῦς -οὔτος, Βεροῦτι, ὄνομ. Βεροῦς — Ἀπολ-
λωνάριν δοτ. ἄκλιτη τοῦ ὑποκοριστικοῦ Ἀπολλώνιος — ἐπιλάβῃς,
ἐπιλαθεῖν ἐνεργ. τύποι στή θέση τῶν μέσων ἐπιλάβῃ, ἐπιλαθέσθαι.

Σύνταξη : ἀποστελῶ σε, μ' αἰτιατικὴ ἀντὶ με δοτικὴ σοί, ὅπως
καὶ σήμερα στή βόρεια Ἑλλάδα : σὲ στέλνω — μή με ἐπιλάβῃς αἰ-
τιατικὴ με ἀντὶ μου.

3.—Ὁ Ἀσκληπιάδης ρωτᾷ τὸ θεὸ ἂν θά παντρευτῇ (6 μ.Χ.)

Helbing σ. 81—Wilken σ. 149

Τῷ μεγίστῳ κραταιῷ θεῷ Σοκνοπαίῳ παρὰ Ἀσκληπιάδου
τοῦ Ἀρείου. Εἴ οὐ δίδοταί μοι συμβιῶσαι Ταπεθεῦτι Μαρ-
ρείου οὐδ' οὐ μὴ γένηται ἄλλου γυνή; Ὑπόδειξόν μοι καὶ κύ-
ρωσόν μοι τοῦτο τὸ γραπτόν. Πρῶν δ' ἦν ἡ Ταπεθεὺς Ὁρίω-
νος γυνή. Ἔτους λε' Καίσαρος Παχῶν α'.

4. Ὁ Γέμελλος στὸ γιό του (100 μ.Χ.)

O l s s o n ἀρ. 56 — D e b r u n n e r σ. 13

Ἐνα γράμμα μὲ πολλὰς ἀνορθογραφίας. Ἀνακατώνονται τὸ ι - ει,
υ - οι, υ - υι, ε - αι, ο - ω : εἰκθῦιν ἰχθῦν.

οὖν
εἰς
με
ἐπι
να ἔ
σις
ἐπι
Νεο

Deis

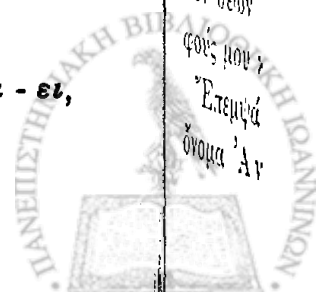
ὁ
παίτη
τοῦ Μ
σὸν α
ποὶ τὸ
τοῦς π
τῆς νέα

Ἀπὸ

Πρὸ
νον εἶπ
τοῦ ἄδε
μον ζιν

εἰσηλθόν
χοσσοῦς
Ἐρωτ
πρῶτον μ
ἀδείφρον
ἐπαίδευσα

τῶν θεῶν
φοῦς μου
Ἐπεμψά
ὄνομα Ἀν

Λούκιος Βελλήνος Γέμελλος Σαβίνωι τῶι οἰεῖῶι χαίρειν. Εὖ οὖν πυήσας κομισάμενός μου τὴν ἐπιστολὴν πέμισις μὲν Πίνδαρον εἰς τὴν πόλιν τὸν πεδιοφύλιχα τῆς Διονυσιάδος, ἐπὶ ἐρώτησέ με Ἐρμόνοξ εἶνα αὐτὸν λάβῃ εἰς Κερκεσουῆχα καταμαθῖν τὸν ἔλαιῶνα αὐτοῦ, ἐπὶ πυκνός ἐστιν καὶ θέλι ἐξ αὐτῶν ἐκκόψαι φυτά, να ἐνπίρος κοπῆ τὰ μέλλοντα ἐκκόπτεσθαι. Καὶ τὴν εἰκθῖν πέμισις τῆι κδ' εἴ κε εἰς τὰ γενέσια Γεμέλλης. Μὴ οὖν ληρήσης τὸν ἔκτιναγμόν σου Ἐρρωσο. Ἐτους δ' Αὐτοκράτορος Καίσαρος Νέρουα Τραϊανοῦ Σεβαστοῦ Γερμανικοῦ Χύακ ιη'.

5.—Ἔνας ναύτης στὸν πατέρα του (2. αἰ. μ.Χ.)

Deissmann σ. 145—Helbing σ. 100—Schubart σ. 54—Wilken σ. 565

Ὁ Ἀπίων, νέος ἀπὸ τῆ Φιλαδέλφεια τοῦ σημερινοῦ Φαγιούμ, κατατάχτηκε στὸ ρωμαϊκὸ στόλο καὶ ταξιδεύει γιὰ τὴν Ἰταλία. Ἀπὸ τοὺς Μισηνοὺς, τὸ ρωμαϊκὸ ναύσταθμο κοντὰ στὴ Νεάπολη, γράφει στὸν πατέρα του τὸ πρῶτο γράμμα : γιὰ τὴν τρικυμία στὸ ταξίδι, πού τὸν ἔσωσε ὁ θαυματουργὸς θεὸς Σεράπις, γιὰ τὰ ὁδοιπορικὰ πού τοὺς πλήρωσαν, γιὰ τὸ καινούριο ὄνομα πού τοῦ ἔδωσαν. Στὴν ἀρχὴ τῆς νέας ζωῆς ἀναθυμᾶται μ' εὐγνωμοσύνη καὶ στοργὴ τὸ σπῖτι του.

Ἀπίων Ἐπιμάχω τῶι πατρὶ καὶ κυρίω πλεῖστα χαίρειν.

Πρὸ μὲν πάντων εὐχομαί σε ὑγιαίνειν καὶ διὰ παντὸς ἐρωμένον εὐτυχεῖν μετὰ τῆς ἀδελφῆς μου καὶ τῆς θυγατρὸς αὐτῆς καὶ τοῦ ἀδελφοῦ μου. Εὐχαριστῶ τῶ κυρίω Σεράπιδι, ὅτι μου κινδυνεύσαντος εἰς θάλασσαν ἔσωσε εὐθέως. Ὅτε εἰσῆλθον εἰς Μησήνους, ἔλαβα βιάτικον παρὰ Καίσαρος χρυσοῦς τρεῖς, καὶ καλῶς μοί ἐστιν.

Ἐρωτῶ σε οὖν, κύριέ μου πατήρ, γράψον μοι ἐπιστόλιον πρῶτον μὲν περὶ τῆς σωτηρίας σου, δεύτερον περὶ τῆς τῶν ἀδελφῶν μου, τρίτον, ἵνα σου προσκυνήσω τὴν χέραν ὅτι με ἐπαίδενσας καλῶς καὶ ἐκ τούτου ἐλπίζω ταχὺ προκόσαι τῶν θεῶν θελόντων. Ἀσπασαι Καπίωνα πολλὰ καὶ τοὺς ἀδελφούς μου καὶ Σερηνίλλαν καὶ τοὺς φίλους μου.

Ἐπεμψά σοι εἰκόνην μου διὰ Εὐκτῆμονος. Ἔστι δέ μου ὄνομα Ἀντώνις Μάξιμος. Ἐρρωσθαί σε εὐχομαι.

Κεντυρία Ἀθηνονίκη.

Εἰς Φιλαδελφίαν Ἐπιμάχω ἀπὸ Ἀπίωνος υἱοῦ. Ἀπόδος εἰς
χώρτην πρίμαν Ἀπαμηνῶν Ἰουλιανοῦ λιβλαρίω
ἀπὸ Ἀπίωνος ὥστε Ἐπιμάχω πατρί.

Λεξιλόγιο: Νέες σημασίες: Ἐρωτῶ παρακαλῶ — σωτηρία
ὕγεια—καλῶς (μοί ἐστιν) καλὰ—Νεολογισμοί: εὐχαριστῶ με τῆ
σημερινή σημασία, (ἀρχ.: οἶδα χάριν), καὶ στή Ν.Δ.: «εὐχαριστῶ τῷ
Θεῷ μου»—εὐθέως (ἤδη γνωστὸ καὶ στήν ἀρχ. γλώσσα) ἀμέσως, Ν.Δ.
«ἀρξάμενος καταποντίζεσθαι ἔκραξεν λέγων· κύριε σῶσόν με. **Εὐ-**
θέως δὲ ὁ Ἰησοῦς ἐκτείνας τὴν χεῖρα» κτλ. — εἰκόνιν τύπος ὑπο-
κοριστικός, πὺν μπορεῖ καὶ νὰ ἔχη ἀκόμη ὑποκοριστικὴ σημασία.—
Ἐένες λέξεις, λατινικές: βιάτικον viaticum ὁδοιπορικὰ (via
δρόμος), κεντυρία λόχος, χώρτη τὸ δέκατο τῆς λεγεώνας, πρίμα
πρώτη, λιβλάριος, πὺν βαστὰ τὰ βιβλία, λογιστής (ἴδια ρίζα ὁ λί-
βελλος, λατ. libellus), Ἰουλιανὸς με τῆ (λατ.) ὀξύτονη κατάληξη -ανὸς
(Χριστιανός).

Φωνητική: Ἡ ὑπογραμμμένη συνήθως παραλείπεται: Ἐπιμάχω,
κυρίω — ἐρωμένον με ἓνα ρ — χέραν με ε στή ρίζα, στ' ἀρχαῖα μόνο
στή δοτικὴ χερσί — εἰκόνιν, Ἀντώνις ὄχι εἰκόνιον, Ἀντώνιος, καθὼς
καὶ στή μsn. καὶ τῆ νέα γλώσσα—προκόσαι, πιθανὸ προκόψαι.

Τυπικό.—τὴν χέραν, ἡ αἰτιατικὴ τῶν τριτόκλιτων κατὰ τὰ πρω-
τόκλιτα, τὴν χαρὰν — πατήρ για κλητικὴ ἀντι πάτερ — ἔλαβα β' ἀόρ.
με τελ. α ἀντι -ον, ὅπως καὶ τ' ἀρχ. ἤνεγκα, εἶπα, ἔτσι ἔπειτα καὶ
ἔφαγα - ἔφαγαν καὶ παρ. ἔτρεχα - ἔτρεχαν, ἐφάγαμε(ν) - ατε, ἐτρέ-
χαμε(ν) - ατε.

Σύνταξη: Ἀνακατώνονται οἱ δύο ἔννοιες γιὰ τὴ στάση καὶ τὴν
κίνητη σὲ τόπο: εἰς θάλασσαν - ἐν θαλάσση — ἔλαβα... καὶ καλῶς
μοί ἐστιν παραταχτικὴ σύνδεση—ἐλπίζω προκόψαι ἀντι ἐλπίζω
προκόψειν (§ 19).

6.—Ἐνας ἄσωτος γιός προσπαθεῖ νὰ ξαναφιλιώση
με τὴ μητέρα του (2. αἰ. μ. Χ.)

Deissmann σ. 153—Helbing σ. 110

Μὲ τὴν ἄταχτη ζωὴ του τὰ χάλασε, φαίνεται, ὁ Ἀντώνης με τὴ
χίρα ἴσως μητέρα του καὶ ἔφυγε ἀπὸ τὸ πατρικὸ σπίτι. Μετανιωμέ-
νος τώρα καὶ ντροπιασμένος τὸ νοσταλγεῖ. Κουρελής, γυμνὸς καὶ
βασανισμένος, ἀκόμη καὶ χρεωμένος, περιμένει καὶ παρακαλεῖ...
(τὸ γράμμα δὲ διατηρήθηκε ὁλόκληρο ὡς τὸ τέλος του).

Ἄντωνις Λόνγος Νειλοῦτι τῇ μητρὶ πλῖστα χαίρειν.

Καὶ διὰ πάντων εὐχομαί σοι ὑγει αίνειν. Τὸ προσκύνημά σου ποιῶ κατ' αἰκάστην ἡμαίραν παρὰ τῷ κυρίῳ Σεραπείδει. Γεινώσκεις θέλω, ὅτι οὐχ ἤλπιζον, ὅτι ἀναβένις εἰς τὴν μητρόπολιν. Χάρειν τούτο οὐδ' ἐγὼ εἰσηλθα εἰς τὴν πόλιν. Αἰδύσο πούμην δὲ ἐλθεῖν εἰς Καρανίδα', ὅτι σαπρῶς παριπατῶ. Αἴ γραφά σοι, ὅτι γυμνός εἰμι. Παρακαλῶ σοι, μήτηρ, διαλάγη τί μοι. Λοιπὸν οἶδα τίποτ' αἰμαυτῶ παρέσχημαί παιπαίδευμαι, καθ' ὃν δῖτρόπον. Οἶδα, ὅτι ἡμάρτηκα.

Ἦκουσα παρὰ τοῦ Ποστούμου τὸν εὐρόντα σοι ἐν τῷ Ἄρσοι νοεῖτη καὶ ἀκαίρως πάντα σοι διήγηται. Οὐκ οἶδες, ὅτι θέλω πηρὸς γενέσθαι εἰ γνοῦναι, ὅπως ἀνθρώπῳ ἔτι ὀφείλω ὀβολόν; σὺ αὐτὴ ἐλθέ.. παρακαλῶ σοι.. παρακαλῶ σοι...

Νειλοῦτι μητρὶ ἀπ' Ἄντωνίῳ Λόνγου υεῖοῦ.

Λεξιλόγιο: Νέεσσημασίεσ: λοιπὸν ὄχι στὴν ἀρχ. σημασία, τοῦ λοιποῦ, στὸ μέλλον, παρὰ ὅπως καὶ σήμερα, σύνδ. συλλογιστικὸς—παιδεύω βασανίζω, ὅπως καὶ στοὺς Ο' καὶ στὴ Ν.Δ.: «οὐδὲν ἄξιον θανάτου εὐρον ἐν αὐτῷ παιδεύσας οὖν αὐτὸν ἀπολύσω;», «ὃν ἀγαπᾷ κύριος παιδεύει, μαστιγοῖ δὲ πάντα ὃν παραδέχεται».

Φωνητική: Ἡ ὀρθογραφία δείχνει ἐδῶ πρὸ προχωρημένη τὴν ἀλλαγὴ τῆς προφορᾶς: Ἡ ὑπογραμμμένη παραλείπεται: τῇ μητρὶ, τῷ κυρίῳ—Ἀνακατώνονται τὸ ι, η, ει: εἰ ἀντὶ ἧ, πλῖστα, ἀναβένις, δῖ, ὑγειαίνειν, Σεραπεῖδι, εἰμί, ὑειοῦ. Ἀνακατώνονται τὸ ε-αι: σοί, αἰκάστην, ἡμαίραν, ἀναβένις, καὶ τὸ ο-ω: ἐγὼ, αἰδύσοπούμην—Σαλεύει καὶ ἡ δασεία, κατ' ἐκάστην, καὶ γίνονται «ἀνάποδα λάθη»: οὐχ ἤλπιζον.

Τυπικὸ: Καρανίδα (προστέθηκε τὸ ν γιὰ σωστότερο, ἀφοῦ εἶχε γραφῆ στὴν ἀρχὴ Καρανίδα χωρὶς ν) — μήτηρ γιὰ κλητική — Νειλοῦς νέος τύπος—οἶδας ὁμαλῶτερο, ἀντὶ οἶσθα—γνοῦναι ἀντὶ γνώναι.

Σύνταξι: τὸ προσκύνημα ποιῶ (ὄχι ποιοῦμαι)—παρὰ Ποστούμου τὸν εὐρόντα ἀντὶ τοῦ εὐρόντος, ἡ κλίση τῆς μετοχῆς παρουσιάζει δυσκολίες.

7.—Συμβουλές στο γιό πὸ ξενοσπουδάξει (2. αἰ. μ.Χ.)

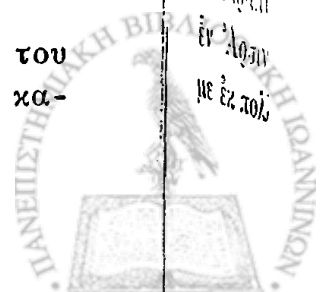
Helbing σ. 105 — Laudien σ. 2 — Schubart σ. 55 — Wilken σ. 567

Ὁ γιὸς σπουδάξει, φαίνεται, στὴν Ὁξύρρυγχο καὶ ὁ πατέρας τοῦ τοῦ στέλνει ὁδηγίες, κάπως συγκαλυμμένα κάποτε, γιὰ νὰ μὴν καταλαβαίνει ἐλεῖνος πὸ φέρνει τὸ γράμμα.

π
π
με
με
μη
σο
ἐ
με
μο
κα
ἐ
με
τό
Τ
κα
Ἄ
ἦ
σόν

8.—0

Ἐνα
τοχορε
τὸ ἴσον
θηγησῆ
ἐγγειοῦ
τὴ χάρι
ἴσως ὅτι
Σαοπι
ἐν Ἄρσοι
με ἐξ ποῖ

Κορνήλιος Ἰέρακι τῷ γλυκυτάτῳ υἱῷ χαίρειν.

Ἦδέως σε ἀσπαζόμεθα πάντες οἱ ἐν οἴκῳ καὶ τοὺς μετ' ἐσοῦ πάντας. Περὶ οὗ μοι πολλάκις γράφεις ἀνθρώπου μηδὲν προσποιηθῆς, ἕως ἐπ' ἀγαθῷ πρὸς σέ παραγένομαι σὺν Οὐηστεινῷ μετὰ καὶ τῶν ὄνων. Ἐὰν γὰρ θεοὶ θέλωσι, τάχιον πρὸς σέ ἤξω μετὰ τὸν Μεχειρὸ μῆνα, ἐπεὶ ἐν χερσὶν ἔχω ἐπεῖξιμα ἔργα. Ὅρα μηδενὶ ἀνθρώπων ἐν τῇ οἰκίᾳ προσκρούσης, ἀλλὰ τοῖς βιβλίῳ σου αὐτὸ μόνον πρόσεχε φιλολογῶν καὶ ἀπ' αὐτῶν ὄνησιν ἔξεις. Κόμισαι διὰ Ὀννωφρᾶ τὰ ἱμάτια τὰ λευκὰ τὰ δυνάμενα μετὰ τῶν πορφυρῶν φορεῖσθαι φαινολίῳν, τὰ ἄλλα μετὰ τῶν μουρσίνων φορέσεις. Διὰ Ἄνουβᾶ πέμψω σοι καὶ ἀργύριον καὶ ἐπιμήνια καὶ τὸ ἄλλο ζεῦγος τῶν ὑσγείνων. Τοῖς ὀψαρίοις ἐξήλλαξας ἡμᾶς, τούτων καὶ τὴν τιμὴν δι' Ἄνουβᾶ πέμψω σοι, μέντοιγε ἕως πρὸς σέ ἔλθῃ Ἄνουβᾶς ἀπὸ τοῦ σοῦ χαλκοῦ τὸ ὀψώνιον σου καὶ τῶν σῶν ἐξοδίασον ἕως πέμψω. Ἔστι δὲ τοῦ Τῦβι μηνὸς σοὶ ὃ θέλεις, Φρονίμῳ δρ. ις', τοῖς περὶ Ἀβίσκαντον καὶ Μύρωνι δρ. θ', Σεκούνδῳ δρ. ιβ'. Πέμψον Φρόνιμον πρὸς Ἀσκληπιάδην ἐμῷ ὀνόματι καὶ λαβέτω παρ' αὐτοῦ ἀντιφώνησιν ἧς ἔγραψα αὐτῷ ἐπιστολῆς καὶ πέμψον. Περὶ ὧν θέλεις δήλωσόν μοι. Ἐρωσο, τέκνον. Τῦβι ις'.

Ἰέρακι υἱῷ ἀπὸ Κορνηλίου πατρός.

8.—Ὁ Σεραπίων ζητεῖ βοήθεια σὲ γεωμετρικὰ προβλήματα (2.α.)

Schubart σ. 56

Ἐνας νέος σπουδαστὴς ἦ καὶ ἤδη ἐπαγγελματίας γεωδαίτης, στενοχωρημένος γιὰ κάτι προβλήματα μαθηματικὰ ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ τὰ λύσῃ, ἀποτείνεται στὸ φίλο του Πτολεμαῖο, ἴσως συμφοιτητὴ ἢ καθηγητὴ τῶν μαθηματικῶν, νὰ τοῦ στείλῃ τὸ «χάρτη», τὸ μαθηματικὸ ἐγχειρίδιο ποὺ τοῦ ὑποσχέθηκε μόνος του, καὶ θὰ τοῦ χρωστᾶ χάρη (ἢ «χάρις» δὲ θὰ πέσῃ σάν τὸ σπόρο στὴν τύχη, θὰ τοῦ ξεπληρωθῇ ὅπως θὰ θελήσῃ ὁ φίλος).

Σεραπίων Πτολεμαίῳ τῷ φιλιτάτῳ χαίρειν. Ὡς φίλον ἔχων σε ἐν Ἀρσινοεῖτῃ καὶ σοὶ μόνῳ ἐπανακλεινόμενος δι' ἣν ἔχεις πρὸς με ἐκ πολλοῦ χρόνου διάθεσιν ἐρωτῶ σε διὰ τῶν γραμμάτων μου

τούτων, ἐπεὶ χειμάζομαι προτάσεσί τισι τιθεμέναις μοι γεωμετρικαῖς, ὅπως διὰ τῆς σῆς βοήθειας μὴ ἀμύητος ᾧ τῶν πραγμάτων. Διό, ὡσπερ καὶ κατ' ὄψιν σε παρεκάλεσα, καὶ νῦν προσερωτῶ, ὅπως τῷ κομίζοντί σοι τὸ ἐπιστόλιον τοῦτο δοῖς τὸν χάρτην αὐτόν, ὄνπερ μοι ἐκ προαιρέσεως φιλικῆς ἐπήγγειλας, εἰδώς, ὅτι οὐκ ἐκπεσεῖται αὕτη ἢ χάρις ὡς ἔτυχεν ἀλλὰ μετρήσω σοι ἐν οἷς ἐάν μοι ἐπιτρέπης. Ἄ δοκεῖ σοι οὖν ποιήσον. (Δεύτερο χέρι :) Ἐρωσθαί σε εὐχομαι. (Πρῶτο χέρι :) Φαρμουῖθι κδ'.

Εἰς τὸ Μελανκόμου γραμματοδιδασκαλεῖον. Πτολεμαῖω ἀπὸ Σαραπίωνος.

9.—Ἡ Εἰρήνη συλλυπᾶται τοὺς φίλους της (2. αἰ. μ.Χ.)

Deissmann σ. 143—Helbing σ. 116—Schubart σ. 57—Wilken σ. 534

Ἐκλαψε τὸν καλόμοιρο σὺν τὸ μικρὸ παιδί της, τὸ Διδυμᾶ, καὶ ἔκαμε τίς θυσίες καὶ προσευχὰς πού συνηθίζονται. Αὐτὰ ὅμως βέβαια δὲν ὠφελοῦν... Ἄς παρηγορηθοῦν οἱ γονεῖς μόνοι τους.

Εἰρήνη Ταοννώφρει καὶ Φίλωνι εὐψυχεῖν.

Οὕτως ἐλυπήθην καὶ ἔκλαυσα ἐπὶ τῷ εὐμοίρῳ ὡς ἐπὶ Διδυμᾶτος ἔκλαυσα, καὶ πάντα ὅσα ἦν καθήκοντα ἐποίησα καὶ πάντες οἱ ἐμοί, Ἐπαφρόδειτος καὶ Θερμούθιον καὶ Φίλιον καὶ Ἀπολλώνιος καὶ Πλαντᾶς. Ἄλλ' ὅμως οὐδὲν δύναταί τις πρὸς τοιαῦτα. Παρηγορεῖτε οὖν ἑαυτοὺς. Εὖ πράττετε. Ἀθὺρ α'.

Ταοννώφρει καὶ Φίλωνι.

10.—Ἡ ὑπηρέτρια Ταῦς στὸν Ἀπολλώνιο (2. αἰ. μ.Χ.)

Schubart σ. 46—Wilken σ. 481

Ἡ Ταῦς, γιὰ ἴσως παραμάνα τοῦ στρατηγοῦ Ἀπολλώνιου, μὲ ἀπλὰ λόγια στοργῆς γράφει τὴν ἀνησυχία της καὶ τὸν παρακαλεῖ νὰ τὴ φέρη κοντά του.

Ταῦς Ἀπολλωνίῳ τῷ κυρίῳ πλεῖστα χαίρειν.

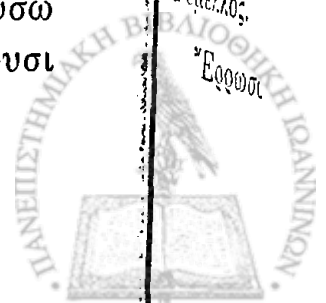
Πρὸ τῶν ὄλων ἀσπάζομαί σε, δέσποτα, καὶ εὐχομαι πάντοτε περὶ τῆς ὑγείας σου. Ἠγωνίασα, κύριε, οὐ μετρίως, ἵνα ἀκούσω ὅτι ἐνώθηρευσας· ἀλλὰ χάρις τοῖς θεοῖς πᾶσι, ὅτι σε διαφυλάσσουσι

ἀπ
ἡμ
ᾠ
ἀγ
πέμ
παί

11-

Ἐ
θαίν
δειγ
ἀπαρ
Μέγ
χοισ
τόσο
πτε
πτό

Σεμ
Πρὸ
μου
σίω
ψάμ
των
τηρίας
κτε
αὐτοῦ
Μετ
Καπα
καὶ Σ
Γεμε
Ἐρω

ἀπρόσκοπον. Παρακαλῶ σε, κύριε, ἐάν σοι δόξη, καί πέμψαι ἐφ' ἡμᾶς· εἰ δὲ μή, ἀποθνήσκομεν ὅτι οὐ βλέπομέν σε καθ' ἡμέραν. Ὁφελον εἰ ἐδυνάμεθα πέτασθαι καί ἐλθεῖν καί προσκυνῆσαι σε· ἀγωνιῶμεν γάρ με βλέπουσαί σε. Ὡστε διαλλάγηθι ἡμεῖν καί πέμψον ἐφ' ἡμᾶς. Ἐρρωσο, κύριε, καί πάντα ἔχομεν καλῶς. Ἐπεῖφ κδ'.

Ἀπολλωνίωι στρατηγῶι.

11.—Ὁ Σεμπρώνιος στή μητέρα καί τόν ἀδερφό του (2. αἰ. μ.Χ.)

Deissmann σ. 159 — Schubart 58

Ἐνιτεμένος ἀνησυχεῖ πού δέν ἔχει νέα ἀπό τὸ σπίτι, ἐνῶ μαθαίνει ἀπό ἄλλους πὼς τὰ οἰκογενειακά τους δέν πᾶνε καλά. Δὲ δείχνει στή μητέρα πὼς τὸ ξέρει ἀλλὰ τὴν παρακαλεῖ μόνο νὰ τοῦ ἀπαντήσῃ τέλος στὰ τόσα του γράμματα.—Στὸν ἀδερφό του ὁμως, τὸ Μάξιμο, πού τοῦ ἀπευθύνει καί τὸ γράμμα γιὰ τὴ μητέρα, γράφει χωριστά, καί τοῦ συσταίνει νὰ μὴ στενοχωροῦν τὰ παιδιὰ τὴ μητέρα, τόσο καλὴ μάλιστα, καί ἰδίως αὐτός, πού σὰ μεγαλύτερος, εἶναι καί πατέρας. Ἀνθρωπισμός, φίλτρο οἰκογενειακὸ καί παιδαγωγικὴ λεπτότητα καθρεφτίζονται σὲ μιὰ αἰσθαντικὴ ψυχή.

Σεμπρώνιος Σατουρνίλα τῇ μητρὶ καί κυρία πλεῖστα χαίρειν. Πρὸ τῶν ὄλων ἐρρωσθέ σε εὐχομαι μετὰ καί τῶν ἀβασκάντων μου ἀδελφῶν, ἅμα δὲ καί τὸ προσκύνημα ὑμῶν ποιοῦμε ἡμερησίως παρὰ τῷ κυρίῳ Σεράπιδι. Τοσαύτας ὑμεῖν ἐπιστολὰς διεπεμψάμην κούδεμείαν μοι ἀντεγράψαται, τοσοῦτων καταπλευσάντων. Ἐρωτηθεῖς, ἡ κυρία μου, ἀνόκνως μοι γράφειν περὶ τῆς σωτηρίας ὑμῶν, ἵνα κἀγὼ ἀμεριμνότερα διάγω· τοῦτό μοι γὰρ εὐκτέον ἐστὶν διὰ παντός. Ἀσπάζομαι Μάξιμον καί τὴν σύμβιον αὐτοῦ καί Σατουρνίλον καί Γέμελλον καί Ἐλένην καί τοὺς αὐτῆς. Μετάδος αὐτῇ ὅτι ἐκομεισάμην Σεμπρωνίου ἐπιστολὴν ἀπὸ Καππαδοκίης. Ἀσπάζομαι Ἰούλιον καί τοὺς αὐτοῦ κατ' ὄνομα καί Σκυθικὸν καί Θερμοῦθιν καί τὰ πεδία αὐτῆς. Ἀσπάξετε ὑμᾶς Γέμελλος.

Ἐρρωσό μοι, ἡ κυρία μου, διὰ παντός.

Σεμπρώνιος Μαξίμωι τῷ ἀδελφῷ πλεῖστα χαίρειν. Πρὸ τῶν ὄλων ἐρῶσθί σε εὐχομαι. Μετέλαβον ὅτι βαρέως δουλεύ[ου]ετε τὴν κυρίαν ἡμῶν μητέρα. Ἐρωτηθεῖς, ἀδελφὲ γλυκύταται. ἐν μηδενεὶ αὐτὴν λύπει. Εἰ δέ τεις τῶν ἀδελφῶν ἀντιλέγει αὐτῇ, σὺ ὀφείλεις αὐτοὺς κολαφίζειν. Ἦδη γὰρ πατὴρ ὀφίλεις καλεῖσθαι. Ἐπίσταμε ὅτι χωρὶς τῶν γραμμάτων μου δυνατὸς εἶ αὐτῇ ἀρέσει. Ἀλλὰ μὴ βαρέως ἔχε μου τὰ γράμματα νουθετοῦντά σε, ὀφίλομεν γὰρ σέβασθε τὴν τεκοῦσαν ὡς θεὸν μάλιστα τοιαύτην οὖσαν ἀγαθὴν. Ταῦτί σοι ἔγραψα, ἀδελφέ, ἐπειστάμενος τὴν γλυκασίαν τῶν κυρίων γονέων. Καλῶς ποιήσεις γράψας μοι περὶ τῆς σωτηρίας ὑμῶν. Ἐρωσὸ μοι, ἀδελφέ.

Ἀπόδος Μαξίμωι ἀπὸ Σεμπρωνίου ἀδελφοῦ.

12.—Πρόσκληση σὲ γεῦμα (2. αἰ. μ.Χρ.)

Helbing σ. 119—Schubart σ. 61—Wilken σ. 133

Ἐρωτᾷ σε Χαιρήμων δειπνῆσαι εἰς κλείνην τοῦ κυρίου Σαράπιδος ἐν τῷ Σαραπείω αὐρίον, ἧτις ἐστὶν ἐ', ἀπὸ ὥρας θ'.

13.—Ἡ Σερηνίλλα μόνη στή μεγάλη πόλη (2. — 3. αἰ. μ.Χ.)

Helbing σ. 126—Schubart σ. 61—Wilken σ. 133

Στὴ μοναξιά τῆς μεγαλόπολης Ἀλεξάντρειας, ὅπου βρίσκεται, περιμένει νὰ τῆς γράψῃ ὁ πατέρας της. Εἰδεμὴ θὰ ἔμοιαζε σὰ νὰ μὴν ἦταν πατέρας της πραγματικῶς.

Σερηνίλλα Σωκράτη τῷ πατρὶ πλῖστα χαίρειν. Πρὸ μὲν πάντων εὐχομαί σοι ὑγιαίνειν καὶ τὸ προσκύνημά σου ποιῶ κατ' ἐκάστην ἡμέραν παρὰ τῷ κυρίῳ Σαράπιδι καὶ τοῖς συννέοις θεοῖς. Γεινώσκω σε θέλω, ὅτι μόνη ἴμι ἐγώ. Ἐν νόῳ ἔχης ὅτι ἡ θυγάτηρ μου ἰς Ἀλεξάνδρειαν ἔσσι, ἵνα καίγῳ εἰδῶ, ὅτι πατέρα ἔχω, εἶνα μὴ ἴδωσείν με ὡς μὴ ἔχουσιν γονεῖς. Καὶ ὁ ἐνιγὼν σοι τὴν ἐπιστολὴν δὸς αὐτῷ ἄλλην περὶ τῆς ὑίας σου. Καὶ ἀσπάζομαι τὴν μητέρα μου καὶ τοὺς ἀδελφούς μου καὶ Σεμπρῶνιν καὶ τοὺς παρ' αὐτοῦ.

Ἀπόδος Σωκράτη Σκιφᾷ ἀπὸ Σερηνίλλα θυγατρὸς
διὰ Σαραπάμμωνος ἀδελφοῦ αὐτῆς.

14.—Ἐπιστολὴ Μούμιαις (2.—3. αἰ. μ.Χ.)

Helbing σ. 129—Wilken σ. 577

Σενπαυώνθης Παμώνθη τῷ ἀδελφῷ χαίρειν. Ἐπεμψά σοι τὸ σῶμα Σενύριος τῆς μητρός μου κεκηδευμένος ἔχων τάβλαν κατὰ τοῦ τραχήλου διὰ Γαλήτος πατρὸς Ἰέρακος ἐν πλοίῳ ἰδίῳ τοῦ ναύλου δοθέντος ὑπ' ἐμοῦ πλήρης. Ἔστιν δὲ σημεῖον τῆς ταφῆς σινδῶν ἔστιν ἐκτὸς ἔχων χρῆμα ῥόδινον, ἐπιγεγραμμένον ἐπὶ τῆς κοιλίας τὸ ὄνομα αὐτῆς. Ἐρρωσθαί σε, ἀδελφε, εὐχομαι.

(Ἔτους) γ' Θῶθ ια'. Παμώνθη Μώρωι παρὰ Σενπαμώνθου ἀδελφῆς.

15.—Ὁ Θεωνᾶς στὸν πατέρα του Θεώνα (2.—3. αἰ. μ.Χ.)

Deïssmann σ. 168—Helbing σ. 121—Laudien σ. 4—Schubart σ. 59

Τὸ ἔχει καημὸ ὁ μικρὸς ὁ Θεών, πὼς ὁ πατέρας του ἔφυγε γιὰ τὴ γειτονικὴ πόλιν καὶ τὴν Ἀλεξάνδρεια χωρὶς νὰ τὸν πάρῃ μαζί, καὶ μάλιστα τὸν γέλασε. Μ' ἓνα ἀπειλητικὸ ἐκβιαστικὸ γράμμα τοῦ ζητεῖ νὰ στείλῃ νὰ τὸν πάρῃ: Κάνει τὸ σπῖτι ἄνω κάτω καὶ θὰ παύσῃ νὰ τρώγῃ. Μιὰ συγκινητικὴ εἰκόνα οἰκογενειακῆς ζωῆς ἐκφράζεται στ' ἀνορθόγραφα καὶ ἀνάττικα γραψίματα τοῦ μικροῦ Θεωνάκου, μὲ τύπους ποὺ συνεχίστηκαν ὡς σήμερον (ἐποιήσεις, ἔπεμψες, ἔπλευσες, ἔσοῦ, λοιπόν, Θεων-ᾶς).

Θέων Θεώνι τῷ πατρὶ χαίρειν.

Καλῶς ἐποιήσες· οὐκ ἀπένηχες με μετ' ἐσοῦ εἰς πόλιν. ἢ οὐ θέλεις ἀπενεκεῖν μετ' ἐσοῦ εἰς Ἀλεξανδρίαν, οὐ μὴ γράψω σε ἐπιστολὴν οὔτε λαλῶ σε οὔτε ὑιγένω σε εἶτα. Ἄν δὲ ἔλθῃς εἰς Ἀλεξανδρίαν, οὐ μὴ λάβω χεῖραν παρὰ σοῦ οὔτε πάλιν χαίρω σε λυπόν. Ἄμ μὴ θέλῃς ἀπενέκαι με, ταῦτα γείνετε. Καὶ ἡ μήτηρ μου εἶπε Ἀρχελάω, ὅτι ἀναστατοῖ με ἄρρον αὐτόν. Καλῶς δὲ ἐποιήσες· δῶρά μοι ἔπεμψες μεγάλα, ἀράκια. Πεπλάνηκαν ἡμᾶς ἐκεῖ τῇ ἡμέρᾳ ιβ', ὅτι ἔπλευσες. Λυπόν πέμψον εἰς με, παρακαλῶ σε. Ἄμ μὴ πέμψῃς, οὐ μὴ φάγω, οὐ μὴ πείνω. Ταῦτα. Ἐρῶσθέ σε εὐχομαι. Τῦβι ιη'.

Ἀπόδος Θεώνι ἀπὸ Θεωνᾶτος υἱῷ.

M. Τριανταφυλλίδη, Ἱστορικὴ εἰσαγωγὴ

παξ ἐνίκησα πάλιν καὶ ἐκράτησα τὰς πόλεις αὐτῶν. Ἐκαθέσθην μετὰ τῶν ὄχλων μου τὸ μὲν πρῶτον ἅπαξ, ἐνίκησα αὐτῶν καὶ αὐτοὶ ἠξίωσάν με. Ἐποίησα εἰρήνην μετ' αὐτῶν καὶ ὤμοσάν μοι τὰ εἶδωλα αὐτῶν, καὶ ἐπίστευσα τὸν ὄρκον αὐτῶν, ὡς καλοὶ εἰσιν ἄνθρωποι. Ἀναχωρήθην εἰς τὰ ἄνω μέρη μου. Ὅτε ἐγεγονέμην βασιλίσκος, οὐκὶ ἀπῆλθον ὄλως ὀπίσω τῶν ἄλλων βασιλέων, ἀλλὰ ἀκμὴν ἔμπροσθεν αὐτῶν. Οἱ γὰρ φιλονικοῦσιν μετ' ἐμοῦ, οὐκ ἀφῶ αὐτοὺς καθεζόμενοι εἰς χώραν αὐτῶν, εἰ μὴ κατηξίωσάν με καὶ παρακαλοῦσιν.

Ἐγὼ γὰρ εἰς κάτω μέρη λέων εἰμι καὶ εἰς ἄνω μέρη αἴξ εἰμι. Ἐπολέμησα μετὰ τῶν Βλεμύων ἀπὸ Προίμεως ἕως Τέλμεως ἐν ἅπαξ, καὶ οἱ ἄλλοι Νουβάδων ἀνωτέρω, ἐπόρθησα τὰς χώρας αὐτῶν, ἐπειδὴ ἐφιλονικήσουσιν μετ' ἐμοῦ.

Οἱ δεσπότες τῶν ἄλλων ἐθνῶν, οἱ φιλονικοῦσιν μετ' ἐμοῦ, οὐκ ἀφῶ αὐτοὺς καθεσθῆναι εἰς τὴν σκιάν, εἰ μὴ ὑπὸ ἡλίου ἔξω, καὶ οὐκ ἔ(δ)ωκα(ν) νηρὸν ἔσω εἰς τὴν οἰκίαν αὐτῶν. Οἱ γὰρ ἀντίδικοί μου ἀρπάζω τῶν γυναικῶν καὶ τὰ παιδιά αὐτῶν.

ἅπαξ δύο κοπιτισμός. γιὰ τό : φορὲς δύο, τὸ ἴδιο ἴσως καὶ τὸ ἐπολέμησα μετὰ ἀντὶ ἐπολέμησα πρὸς—μετὰ τῶν τριῶν ἅπαξ γιὰ τρίτη φορὰ—ἐκράτησα πῆρα, κατάχτησα—ἠξίωσάν με με ἀναγνώρισαν—ἀναχωρήθην ἐγεγονέμην μπερδεύτηκαν, φαίνεται (ἀνεχώρησα - ἀνεχώρησθην, ἐγεγόνειν - ἐγεγενήμην—ἀκμὴν μάλιστα, τὸ σημερινὸ ἀκόμη (§§ 21,58) — Νουβάδων ἀνωτέρω, ὅσοι κατοικοῦν παραπάνω ἀπὸ τοὺς Ν.—νηρὸν, τὸ σημερινὸ νερό, πρώτη φορὰ μαρτυρημένο ἐδῶ (πβ. καὶ § 19).

Ἐνας ἑλληνολατινικὸς διάλογος

Goetz, Corpus gloss. lat. III 1892, σ. 619a.—Debrunner σ. 27 (κώδικ. τοῦ 1158 μ.Χ.). Ἐδωσαν ἴσως οἱ σταυροφορεῖς ἀφορμὴ νὰ γραφῆ.

Καλήμερον. ἦλθες ;

Ἦλθον. Ἐλαβες ; ἔδωκας αὐτῷ ; (Ἐδωκα.) Ἀπηλλάγης. Μή τινος χρεῖαν ἔχεις ; Σὲ ὑγιαίνειν.

Ἐάν θέλῃς, ἐλθὲ μεθ' ἡμῶν. Ποῦ ; Πρὸς φίλον ἡμέτερον Λύκιον. ἐπισκεψόμεθα αὐτόν. Τί

Bono die. venisti ?

Veni. Accepisti ? dedisti illi ? Dedi. Caruisti. Numquid aliquid opus habes ? Te valere.

Si vis, veni mecum. Ubi ? Ad amicum nostrum Lucium. visitemus (eum). Quid enim ha-

γὰρ ἔχει; Ἀρρωστεῖ. Ἀπὸ πότε; Πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ἐνέπεσεν.

Ποῦ μένει; Οὐ μακράν.

Εἰ θέλεις, περιπάτει.

Αὕτη ἐστὶ, νομίζω, ἡ οἰκία αὐτοῦ. αὕτη ἐστίν. Ἴδου ὁ θυρωρός. Ἐρώτησον αὐτόν, εἰ δυνάμεθα εἰσελθεῖν καὶ ἰδεῖν τὸν κύριον αὐτοῦ. καὶ ἐκεῖνος εἶπεν· Τίνα ζητεῖτε; Τὸν δεσπότην σου. περὶ τῆς ὑγείας αὐτοῦ ἐληλύθαμεν. Ἀνάβατε. Πόσας κλίμακας; Δύο. Ὡς τὰ δεξιὰ κρούσατε, εἰ μέντοι γένηται ἡλθεν· προσελήλυθει γάρ. Κρούσωμεν. Βλέπε, τίς ἐστίν. Χαίρετε πάντες. Τὸν κύριόν σου θέλομεν ἐπισκέψασθαι. (εἰ) γρηγορεῖ, μήνυσόν με. κἀκεῖνος εἶπεν· Οὐκ ἔστιν ὧδε. Τί λαλεῖς; ἀλλὰ ποῦ ἔστιν; Ἐκεῖ κατέβη ὡς τὸν δαφνῶνα διακινήσαι. Συγχαίρομεθα αὐτῷ. ὅταν ἔλθῃ, εἴποις αὐτῷ ἡμᾶς πρὸς αὐτὸν χαιρομένους ἐληλυθέναι περὶ τῆς σωτηρίας αὐτοῦ, ὅτι πάντα ὀρθῶς ἔχει. Οὕτω ποιῶ.

bet? Aegrotat. A quando? Intra paucos dies incurrit.

Ubi manet? Non longe.

Sis ambula.

Haec est, puto, domus ejus. haec est. Ecce ostiarius. Interroga illum, si possumus intrare et videre dominum ejus. Et ille dixit: Quem quaeritis? Dominum tuum. de salute ejus venimus. Ascendite. Quot scalas? Duas. ad dexteram pulsate, si tamen venit; processerat enim. Pulsemus. Vide, quis est. Averte omnes. Dominum tuum volumus visitare. si vigilat, nuntia me. et ille dixit: Non est hic. Quid narras? sed ubi est? Illuc descendit ad laurentum deambulare. Gratulamur illi. cum venerit, dices illi nos ad ipsum gratulantes venisse ad salutem ejus, quia omnia recte habent. Sic faciam.

ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

Παραθέτονται δείγματα τῶν διάφορων τύπων τῆς μεσαιωνικῆς γλώσσας πού ἔχομε, δηλ. α) τῆς ἀπλούστερης γραπτῆς τῶν πρώτων ἰδίως μεσαιωνικῶν αἰῶνων (§§ 31—32), β) τῆς προφορικῆς κοινῆς, καθὼς δείχνεται σὲ κείμενα ἀπὸ τὸ 12.—15. αἰ. (§§ 33 α), καὶ γ) τῆς ἀρχαϊκῆς γραπτῆς (§§ 29, 44, 45).—Στὴν ὀρθογράφῃ τῶν νεωτερικῶν κειμένων ἢ τύπων φυλάχτηκε μόνον ἓν μέρος ἢ βυζαντινὴ συνήθεια καὶ ἡ « ἱστορικὴ » ὀρθογραφία.

Βιβλιογραφία.—Ἐκτὸς ἀπὸ εἰδικώτερες ἐκδόσεις, ἀνθολογίες μεσαιωνικῶν κειμένων βρῖσκονται στ' ἀκόλουθα ἔργα: S o y t e r, Byzantinische Geschichtschreiber und Chronisten στὴ συλλογὴ τοῦ Geffken, Kommentierte griechische und lateinische Texte, ἀρ. 5. Χαῖ-

δελφίνου
οὐκ ἔστι
Néo-he
Nachtli

3

1-

Ἰωάν
ἐκδ. Βο

"Η με

μία γήρ

αὐτὸν ὁ

Φίλοι

ἀμφοτέρω

μετ' αὐτῆ

μεριάζω

δοξάζοντα

αὐτοῖς: 2

σιώσα, ὅτι

θεοῦ καὶ

ἐλά τί, 1

πρὸς κριτικὰ

δυσκόλως

ἐποίησε δι

1. ἢ μόνον

καὶ σ. 10 ε

ἴδια λέξη)

ἰσὸς δικα

σιώσα, ἀπὸ

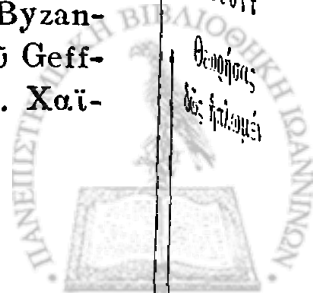
ἀργότερα κα

2.—ἀπὸ τῆ

λεόντι

θεομήτορος

δὲς ἡλίωμει

Delbérgh Winter 1929.— Τοῦ ἴδ., Byzantinische Dichtung, ἴδια Συλλογὴ ἀρ. 6, 1930.—Hesseling - Pernot, Chrestomathie de Néo-hellénique (K 2, Βιβλιογραφία), σ. 33 - 74. — Debrunner, Nachklassisches Griechisch (K 2, Βιβλιογραφία), σ. 31 - 46.

3.— Ἡ ΑΠΛΟΥΣΤΕΡΗ ΓΡΑΠΤΗ (6.—10. αἰ.) (§§ 31 α)

1.— Ἡ χήρα Ἰουβενάλια προσφεύγει στὸν αὐτοκράτορα

Ἰωάννης Μαλάλας, ἀπὸ τῆ Συρία (6. αἰ.). Χρονογραφία, ἔκδ. Βόννας, σ. 384.—Soyter, Geschichtschr. σ. 30.

Ἡ μόνον δὲ ρῆξις ἐγένετο ὁ αὐτὸς Θεουδερῖχος, προσῆλθεν αὐτῷ μία χήρα, συγκλητικὴ Ῥώμης, ὀνόματι Ἰουβενάλια, διδάσκουσα αὐτὸν ὅτι «τριάκοντα ἔτη ἔχω δικαζομένη μετὰ τοῦ πατρικίου Φίρμου· ἀλλὰ εὐλύτωσόν με». καὶ ἐνεγκὼν τοὺς δικολόγους τῶν ἀμφοτέρων μερῶν εἶπεν αὐτοῖς: «Εἰ μὴ διὰ τῆς αὔριον καὶ τῆς 5 μετ' αὐτῆς δώσετε αὐτοῖς τὸν ὄρον καὶ ἀπαλλάξετε αὐτούς, ἀποκεφαλίζω ὑμᾶς»· καὶ καθίσαντες διὰ τῶν δύο ἡμερῶν εἶπαν τὰ κεκοινοῦντα τοῖς νόμοις, δεδωκότες αὐτοῖς ὄρον καὶ ἀπαλλάξαντες αὐτούς. καὶ ἄψασα κηροῦς Ἰουβενάλια προσῆλθεν αὐτῷ εὐχαριστῶσα, ὅτι εὐλυτώθη τῆς δίκης· καὶ ἠγανάκτησεν ὁ αὐτὸς Θεου- 10 δερῖχος κατὰ τῶν δικολόγων καὶ ἀγαγὼν αὐτούς εἶπεν αὐτοῖς: «Διὰ τί, ὃ ἐποιήσατε εἰς δύο ἡμέρας καὶ ἀπηλλάξατε αὐτούς, εἰς τριάκοντα ἔτη οὐκ ἐποιήσατε;» καὶ πέμπσας ἀπεκεφάλισε τοὺς δικολόγους τῶν ἀμφοτέρων μερῶν καὶ ἐγένετο φόβος πολὺς. καὶ ἐποίησε διάταξιν περὶ ἐκάστου νόμου. 15

1. ἡ μόνον τὸ μτγν. λατ. seu tantum, μόλις, καθῶς — 4. εὐλύτωσον καὶ σι. 10 εὐλυτώθη, εὐλυτῶ ἀπαλλάσσω, ἐλευθερώνω, γλιτώνω (ἡ ἴδια λέξις) — 4. δικολόγος λέξις τῆς κοινῆς, δικηγόρος, δικολογῶ μιλῶ στὸ δικαστήριον, ν. δικολογιέμαι.— 10. εὐχαριστῶσα, ἀντὶ εὐχαριστοῦσα, ἀπὸ τὸ ἀνακάτωμα τῶν ρημάτων σέ -ῶ -ᾶς καὶ -ῶ -εῖς (ἔτσι ἀργότερα καὶ εὐχαριστούντας: εὐχαριστώντας — εὐλυτώθη, γ' ἐν.

2.— Ἀπὸ τῆ ζωῆ τοῦ Ἀγ. Ἰωάννη, ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξάντρειας Λεόντιος, ἐπίσκοπος (7. αἰ.), ἔκδ. Gelzer, κεφ. 12, σ. 23.

Θεωρήσας τὴν τούτου τοῦ παναρέτου μεγαλοψυχίαν καὶ ἀφειδῶς ἠπλωμένην χεῖρα καὶ ὡσπερ ἐκ πηγῆς ἀεννάως πᾶσιν πα-

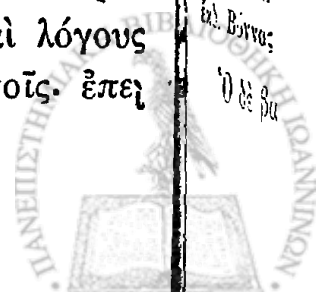
ρέχουσιν, Νικήτας ὁ πατρίκιος ἐξ ὑποβολῆς τινων διαβόλων, ἀνέρχεται πρὸς τὸν ὄσιον καὶ λέγει αὐτῷ «Ἡ βασιλεία στενοῦ-
 5 ται καὶ χρήματος ἐπιδέεται. ἀνθ' ὧν οὖν οὕτως ἀφειδῶς δαπανῶνται τὰ εἰσοδιαζόμενά σοι χρήματα, δὸς αὐτὰ τῇ βασιλείᾳ εἰς τὴν δημοσίαν σακέλλαν». ὁ δὲ ἐπὶ τῷ λεχθέντι ἀτάραχος διαμεί-
 10 νας, λέγει πρὸς αὐτόν. Οὐ δίκαιόν ἐστι, ὡς οἶμαι, κῦρι ὁ πατρίκιος, τὰ τῷ ἔπουρανίῳ βασιλεῖ προσαχθέντα τῷ ἐπιγεῖῳ δοῦ-
 ναί. εἰ δὲ καὶ ὅλως τίποτε τοιοῦτον ἔκρινας, πίστευσον, ὁ ταπεινὸς Ἰωάννης ἐξ αὐτῶν νομῖν οὐ δίδει σοι ἄλλ' ἰδοὺ ὑποκάτω τοῦ ταπεινοῦ χαλαδρίου μού ἐστιν ἡ ἀποθήκη τοῦ Χριστοῦ. ὡς βούλει, ποιήσον». ἀναστὰς οὖν εὐθέως ὁ πατρίκιος κράζει τοὺς βαστάσαι ὀφείλοντας ἐκ τῶν ἰδίων αὐτοῦ ἀνθρώπων καὶ φορ-
 15 τώνει αὐτοὺς ὅλα τὰ χρήματα, μὴ καταλείψας αὐτῷ εἰ μὴ ἓν κεντηνάριον.

4. στενοῦται μον., εἶναι σὲ στενόχωρη θέση — 7. σακέλλα βαλάντιο, ταμεῖο, σακελλάριος ὁ ἐπὶ τῆς σακέλλης, ὁ τοῦ σακελλίου, καὶ σήμερα, ἐκκλησ. ἀξίωμα, κ. οἰκογεν. Σακελλάριος, Σακελλαρίου, Σακελλαρόπουλος — 11. νομῖν λατ. numus νόμισμα — 12. χαλάδριον (χαλῶ) «εὐτελές τι στρῶμα» — 16. κεντηνάριον λατ. centenarium βάρος ἑκατὸ λιτρῶν, γ. κεντηνάρι.

3. — Οἱ Ἕλληνες ἀποκρούουν τοὺς Σλάβους μπρὸς στὶς Πάτρες

Κ ω ν σ τ. Π ο ρ φ υ ρ ο γ έ ν ν η τ ο ς (10.αί.), ἔκδ. Βόννας, σ.217.
 S o y t e r, Geschichtschr. σ. 10.

Νικηφόρος τὰ τῶν Ῥωμαίων σκῆπτρα ἐκράτει καὶ οὗτοι ἐν τῷ θέματι ὄντες Πελοποννήσου ἀπόστασιν ἐννοήσαντες πρῶτον μὲν τὰς τῶν γειτόνων οἰκίας τῶν Γραικῶν ἐξεπόρθουν καὶ εἰς ἀρπαγὴν ἐτίθεντο, ἔπειτα δὲ καὶ κατὰ τῶν οἰκητόρων τῆς τῶν Πατρῶν
 5 ὀρμήσαντες πόλεως τὰ πρὸ τοῦ τείχους πεδία κατεστρέφοντο καὶ ταύτην ἐπολιόρκουν, μεθ' ἑαυτῶν ἔχοντες καὶ Ἀφρικοὺς καὶ Σαρακηνοὺς. ἐπεὶ δὲ χρόνος ἰκανὸς διήλθε καὶ σπάνις τῶν ἀναγκαίων τοῖς ἔνδοθεν τοῦ τείχους γίνεσθαι ἤρξατο, ὕδατός τε καὶ τροφῶν, βουλὴν βουλεύονται εἰς συμβιβάσεις τε ἔλθειν καὶ λόγους
 10 ἀπαθείας λαβεῖν καὶ τηνικαῦτα τὴν πόλιν ὑποτάξαι αὐτοῖς. ἔπει

οὖν ὁ τῆνικαῦτα στρατηγὸς ὑπῆρχε πρὸς τὴν ἄκρην τοῦ θέματος ἐν κάστρῳ Κορίνθου καὶ προσδοκία ἦν τοῦ παραγενέσθαι αὐτὸν καὶ καταπολεμῆσαι τὸ ἔθνος τῶν Σκλαβηνῶν, ὡς καὶ πρόην καταμηνυθέντος αὐτοῦ περὶ τῆς καταδρομῆς αὐτῶν παρὰ τῶν ἀρχόντων, ἐβουλεύσαντο οἱ τοῦ κάστρου οἰκήτορες πρότερον ἀπο- 15 σταλῆναι σκοπὸν εἰς τὰ ἀνατολικώτερα τῶν ὄρέων καὶ ἀποσκοπεῦσαι καὶ γνῶναι, εἰ ἄρα παραγίνεται ὁ στρατηγός, παραγγείλαντες καὶ σημεῖον δεδωκότες τῷ ἀπεσταλμένῳ ἵνα εἰ μὲν ἴδοι ἐρχόμενον τὸν στρατηγόν, ἐν τῇ ὑποστροφῇ αὐτοῦ κλίνῃ τὸ φλάμουλον, ὅπως γνῶσι τὴν ἔλευσιν τοῦ στρατηγοῦ, εἰ δὲ μὴ γε, 20 κατέχειν ὄρθον τὸ φλάμουλον πρὸς τὸ μὴ ἔχειν αὐτοὺς προσδοκίαν τοῦ λοιποῦ παραγίνεσθαι τὸν στρατηγόν. τοῦ οὖν σκοποῦ ἀπελθόντος καὶ μαθόντος μὴ παραγίνεσθαι τὸν στρατηγόν, ὑπέστρεφεν ὄρθον κατέχων τὸ φλάμουλον. καὶ δὴ τοῦ θεοῦ εὐδοκήσαντος διὰ πρεσβειῶν τοῦ ἁγίου ἀποστόλου Ἄνδρέου, τοῦ 25 ἵππου ὀλισθήσαντος καὶ τοῦ ἐπιβάτου ὑποπεπτωκότος ἔκλινε τὸ φλάμουλον καὶ οἱ τοῦ κάστρου οἰκήτορες ἰδόντες τὸ γεγονὸς σημεῖον καὶ νομίσαντες ἕξ ἅπαντος παραγίνεσθαι τὸν στρατηγόν, ἤνοιξαν τὰς πύλας τοῦ κάστρου καὶ ἐξῆλθον θαρσαλέοι κατὰ τῶν Σκλαβηνῶν, καὶ εἶδον τὸν πρωτόκλητον ἀπόστολον ὀφθαλμοφα- 30 νῶς ἵππῳ ἐπικαθήμενον καὶ δρόμῳ ἐπερχόμενον κατὰ τῶν βαρβάρων· καὶ δὴ τρέψας τούτους κατὰ κράτος καὶ διασκορπίσας καὶ ἀπελάσας πόρρω τοῦ κάστρου φυγίδας ἐποίησεν. οἱ δὲ βάρβαροι ἰδόντες καὶ καταπλαγέντες, ἔκθαμβοι γεγονότες ἐπὶ τῇ κατ' αὐτῶν κραταιᾷ ἐπελεύσει τοῦ ἀηττήτου καὶ ἀκαταγωνίστου ὀπλίτου καὶ 35 στρατηγοῦ καὶ ταξιάρχου καὶ τροπαιούχου καὶ νικηφόρου πρωτοκλήτου ἀποστόλου Ἄνδρέου, ἐταράχθησαν, ἐσαλεύθησαν, τρόμος ἐπελάβετο αὐτοὺς καὶ προσέφυγον εἰς τὸν πάνζεπον ναὸν αὐτοῦ.

6. Ἄφρικοι Ἀφρικανοὶ — 20. φλάμουλον λατ. flammulum σημαία, ἀπὸ τὸ flamma φωτιά, ν. φλάμπουρο, οἰκογ. Φλαμπουριάρης.

4.—Ὁ βασιλέας ἐτοιμάζεται νὰ πάη στὸ Μεγάλο Ἰππόδρομο

Κ ω ν σ τ. Πορφυρογέννητος, Ἐκθεσις βασιλείου τάξεως, ἔκδ. Βόννας τ. 1. σ. 304 α.

Ὁ δὲ βασιλεὺς περιβαλλόμενος τὸ χρυσοπερίκλειστον αὐτοῦ

σαγίον καὶ διοριγεύμενος ὑπὸ τῶν ἀρχόντων τοῦ κουβουκλίου, διέρχεται διὰ τῶν διαβατικῶν τοῦ Τροικόγχου... ἄπτων κηρούς ἐν τοῖς εὐκτηρίοις, ὡς εἴθισται αὐτῷ... τοῦ δὲ τῆς καταστά-

5 σεως ἐλθόντος καὶ δηλώσαντος τῷ πραιποσίτῳ, ὡς ὅτι πάντα ἔτοιμά ἐστι τὰ σκευῆ, ἐξελθόντες οἱ ἡνίοχοι ἐποίησαν τὰ ἀποδιαλύσιμα αὐτῶν, καὶ ἴστανται ἐν τοῖς ἰδίοις τόποις μετὰ τῶν ἀρμάτων αὐτῶν, οἱ δὲ δημοκράται καὶ οἱ δήμαρχοι ἀνῆλθον ἐν ταῖς ἐξ ἔθους καθέδραις ὅπισθεν τῶν δήμων, ἐκδεχόμενοι τὴν ἀνατο-

10 λην τοῦ δεσπότη, ὅπως ἀνέλθωσιν ἕκαστος ἐν τῷ αὐτοῦ δήμῳ, ἅπαντες οἱ ἵπποι τῶν ἀρμάτων ἀνῆλθον, ὁ στρατὸς μετὰ τῶν φλαμούλων ἴσταται ἐν ταῖς τάξεσιν αὐτῶν, ὁ κοινὸς λαὸς ἀνῆλθον καὶ ἐλληρώθησαν τὰ βάρη. τότε εἰσελθὼν ὁ πραιπόσιτος δηλοῖ τῷ βασιλεῖ, ὡς ὅτι ἅπαντα ἔτοιμά ἐστίν· ὁ δὲ βασιλεὺς

15 κατέρχεται διὰ τῆς λιθίνης σκάλας, κατερχόμενος δὲ λέγει τῷ πραιποσίτῳ «δὸς μεταστάσιμον»· κακεῖνος λέγει μεγάλως «μεταστάσιμον». εἰσέρχεται δὲ ὁ βασιλεὺς ἐν τῷ κοιτῶνι αὐτοῦ, καὶ προσκαλεσάμενος ὁ πραιπόσιτος τοὺς βεστήτορας, εἰσέρχονται καὶ περιβάλλουσι τὴν χλανίδα τῷ βασιλεῖ, εἰπόντος δὲ τοῦ πραι-

20 ποσίτου «κελεύσατε», ἐξέρχονται οἱ βεστήτορες ἀπὸ τοῦ κοιτῶνος, καὶ στεφθεῖς ὑπὸ τοῦ πραιποσίτου ὁ βασιλεὺς ἐξέρχεται ἀπὸ τοῦ κοιτῶνος, διοριγεύμενος ὑπὸ τῶν ἀρχόντων τοῦ κουβουκλείου, στὰς δὲ εἰς τὸ στενόν, νεύει τῷ πραιποσίτῳ, ὁ δὲ πραιπόσιτος τῷ ὀστιαρίῳ, καὶ ὁ ὀστιαρίος εἰσάγει τοὺς πατρικίους, τὸ δὲ βῆλον

25 τῆς πύλης ἐκείνης σιλεντιάριος ποιεῖ. εἰσελθόντες δὲ ἔσω οἱ πατρικίοι μετὰ καὶ τῶν στρατηγῶν, πίπτουσι, καὶ ἀναστάντων αὐτῶν, νεύει ὁ βασιλεὺς τῷ πραιποσίτῳ, καὶ λέγει μεγάλως «κελεύσατε» ... εἶτα νεύει πάλιν ὁ βασιλεὺς τῷ πραιποσίτῳ, ὁ δὲ πραιπόσιτος τῷ μαγίστρῳ, ὁ δὲ μάγιστρος νεύει τὸ δεύτερον τῷ τῆς

30 καταστάσεως, λέγων «προφέκτωρ»· κακεῖνος εἰς τὸ βῆλον ἀπελθὼν λέγει «λεβά», καὶ εἰσέρχεται ὁ ἀπὸ ἐπάρχων προσκυνήσας δὲ καὶ αὐτός, ἴσταται ἐν τῇ τάξει αὐτοῦ. εἶτα νεύει ὁ βασιλεὺς τῷ πραιποσίτῳ, κακεῖνος τῷ τῆς καταστάσεως, καὶ λέγει «κελεύσατε». αὐτοὶ δὲ ὑπερεύχονται «εἰς πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς χρό-

35 νους» ... διοριγεύμενος δέ, ὡς προείρηται, ὑπ' αὐτῶν πάντων ὁ βασιλεὺς, ἐξέρχεται καὶ ἀνέρχεται ἐν τῷ καθίσματι, καὶ στὰς

ἐπι
μέσ
καὶ

Πε

κλή:

γόμε

που

χου

(γαί

biculi

ἐκκλή

βατικ

χου (π

νε: κα

τος: κα

χης: ὁ

Παῦλο)

τελειτῆ

ἴσας: κα

δρομον.

γαλάζι

τορα. τ.

αὐτοχρά

στρατὸς

μενο). εἰ

μεταση:

16. ὁ: μ

ν' ἀρχιση

οἱ θαλαμ

χλανίς: ἰ.

ἴσας. κα.

χρόνον. >

πύλης: λα

λα - 91. π

(καὶ. velo

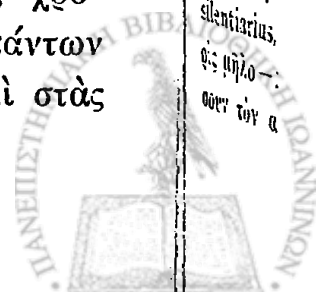
κλίονες: κα

ποι κατὰ β

silentiarius,

φ: ἠγλο -

σεν τὸν α

ἔμπροσθεν τοῦ σέντζου, σφραγίζει τὸν λαὸν ἐκ γ', πρῶτον μὲν μέσον, δεύτερον τὸν τοῦ Βενέτου δῆμον, τρίτον τοῦ Πρασίνου, καὶ καθέζεται ἐπὶ τοῦ σέντζου.

Περιγραφή διεξοδική ἀπὸ τὸ πρωτόκολλο τῆς βυζαντινῆς αὐλικῆς ἐθιμοταξίας, ὅπου ἀφθινούν «τὰ πάλαι προσαρμοσθέντα καὶ λεγόμενα ὀνόματα»: οἱ ξένες λέξεις καὶ ἄλλοι ἀκόμη νεολογισμοὶ ποὺ ποὺ συνηθίζονταν τότε.— 1. χρυσοπερίκλειστον σαγίον μανδύας μὲ χρυσὲς παρυφές — 2. διριγευόμενος μτχ. τοῦ διριγεύω, λατ. dirigere (γαλ. λ. diriger) συνοδεύω — κουβούκλι(ο)ν καὶ κουβικούλιον λατ. cubiculum, cubucium, ἡ αὐτοκρατορική κρεβατοκάμαρα, καὶ σήμερα ἐκκλησ. ὄρος, ἄρχοντες τοῦ κ. οἱ ἀρχιθαλαμηπόλοι τῆς αὐλῆς — 3. διαβατικά τοῦ Τρικόγχου στοές, προσκυνητάρια τοῦ παλατιοῦ Τρικόγχου (τρεῖς κό(γ)γες, γιὰ ἀγάλαμα) — 4. εὐκτήρια παρεκκλήσια μὲ εἰκόνες καὶ καντῆλες — ὁ τῆς καταστάσεως ὁ τελετάρχης — 5. πραιπόσιτος λατ. praepositus (γαλλ. prèposé) κυρ. προϊσιτάμενος, ὁ αὐλάρχης, ὁ ἐπὶ κεφαλῆς τῶν εὐνούχων — ὡς ὅτι πλεονασμὸς (ἤδη στὸν Παῦλο) — 6. ἐποίησαν τὰ ἀποδ. ἐτοιμάστηκαν νὰ ξεκινήσουν γιὰ τὴν τελετὴ — 7. ἐν τοῖς ἰδίοις τόποις στήν ὀρισμένη θέση — δῆμαρχοι ἴσως καὶ δημοκράται, οἱ ἀρχηγοὶ τῶν δήμων, τῶν φατριῶν τοῦ Ἴπποδρόμου, τῶν Πρασίνων καὶ τῶν Βενέτων (λατ. venetus), κυρ. τῶν γαλάζιων — 9. ἀνατολὴ ἐμφάνιση — 10. δεσπότης τίτλος τοῦ αὐτοκράτορα, τῶν γιῶν του καὶ τῶν ἐπισκόπων κτλ. ἔτσι καὶ δέσποινα ἢ αὐτοκράτειρα, οἱ κόρες τῆς καὶ ἡ μητέρα τοῦ αὐτοκράτορα — 11. ὁ στρατὸς ἴσταται....., ὁ λαὸς ἀνῆλθον, ἤδη ἀρχ., σχῆμα κατὰ τὸ νοούμενο), ἔτσι καὶ σήμερα ὁ κόσμος ἤρθαν — 15. σκάλα λατ. scalae, λ. μαρτυρημένη ἤδη ἀπὸ τὸ δεύτερο μεταχριστ. αἰῶνα στήν κοινὴ — 16. δὸς μεταστάσιμον «πρόσταξε νὰ ξεκινήσουν», δῶσε τὸ σύνθημα ν' ἀρχίσῃ ἢ τελετὴ — 17. ἐν ἀντὶ εἰς — 18. βεστίτορες λατ. vestitor, οἱ θαλαμηπόλοι τῆς αὐτοκρατορικῆς ἱματιοθήκης, ν. βεστιάριο — 19. χλανίς λ. ἀρχ., ἐπίσημη γλαμύδα τῶν τελετῶν — 20. κελεύσατε χαιρετίσετε, πολυχρονίσετε, διαταγὴ νὰ ποῦν τὸ «εἰς πολλοὺς ἀγαθοὺς χρόνου.» — 24. ὀστιάριος λατ. ostiarius, ὁ θυρωρὸς, ὁ φύλακας τῆς πύλης, λατ. ostium στόμα, πόρτα, ποὺ κρατοῦσε ἓνα ραβδί μὲ μῆλο — 24. πατρίκιιοι λατ. patricius, εὐπατρίδης — βῆλον λατ. velum, (ἰταλ. velo - βέλο), τὸ παραπέτασμα, τὰ β. ἀτλώνονταν ἀνάμεσα στὶς κολόνες καὶ ὅταν ὁ σιλεντιάριος ποιῇ τὸ βῆλον μπαίνουν οἱ ἐπίσημοι κατὰ βῆλα, τὸ α' βῆλον, τὸ β' βῆλον κτλ.— 25. σιλεντιάριος λατ. silentiarius, ὁ «ἡσυχαστοῖς», αὐτοκρατορικὸς ὑπηρέτης, μὲ ραβδί χωρὶς μῆλο — 26. μετὰ καὶ πλεονασμὸς — πίπτουσι γιὰ νὰ προσκυνήσουν τὸν αὐτοκράτορα — 29. μάγιστρος λατ. magister (ἀπὸ ἐδῶ καὶ

τὸ *μαστρο-*), ἐπιστάτης, διοικητῆς — *προφέκτωρ* λατ. καταγωγῆς, θὰ σήμαινε: ἐμπρός, νὰ προχωρήσῃ — 31. ὁ ἀπὸ ἐπάρχων ἀπὸ τὴν τάξιν τῶν ἐπάρχων, προϊστάμενος τῆς αὐτοκρατορικῆς σωματοφυλακῆς — 37. *σέντζος* μτγν. λατ. *sessus*, θρόνος μὲ ὑποπόδιο — *σφραγίζει* κάνει τὸ σημεῖο τοῦ σταυροῦ.

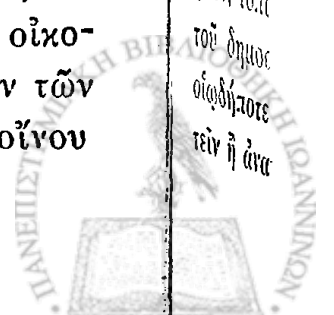
5.—Χρυσόβουλο τοῦ Ἀλεξίου Α΄ Κομνηνοῦ (1087)

M i k l o s i c h - M ü l l e r, Acta et diplomata graeca. Βιέννη, τ. 6, 1890, σ. 25α. — S o y t e r, Geschichtschr. σ. 45α.

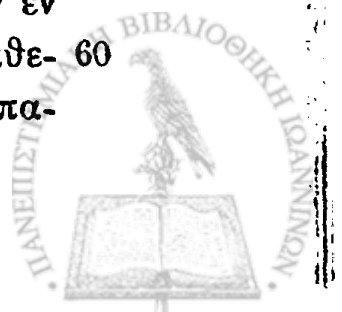
† Ἐν ὀνόματι τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. Ἀλέξιος πιστὸς βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων ὁ Κομνηνὸς † πᾶσιν, οἷς τὸ παρὸν ἡμῶν εὐσεβὲς ἐπιδείκνυται σιγίλλιον †. † καὶ τί γὰρ ἂν τις χαρίσαιο δῶρον ἀξιόχρεων τῇ
5 πανάγνω δεσποίνῃ καὶ θεομήτορι; πάντως οὐδέν, κἂν εἰ τόδε τὸ πᾶν προσενέγκῃ. τί οὖν, διότι τῆς ἀξίας λειπόμεθα, τὸ πᾶν ἐλλίπωμεν; οὐδαμῶς ἀλλὰ προεισενέγκωμεν ταύτῃ τὸ κατὰ δύναμιν· οὐδὲ γὰρ χρημάτων αὐτῇ καὶ κτημάτων χρεῖα οὔση ἀνευδεῖ, ἀλλὰ καθαροῦ συνειδότος καὶ ἡγνισμένης ψυχῆς καὶ προθυμίας
10 ζεύσεως καὶ παριστώσεως ἐκ τῶν ἔξωθεν δωρημάτων τὴν ἐγκουμμένην ἔσωθεν πίστιν εἰλικρινῆ καὶ διάπυρον. . . .

ἔσται ἡ παροῦσα δωρεὰ βεβαία καὶ ἀσφαλῆς, ἀδιάσειστός τε καὶ ἀπερίτρεπτος καὶ δεσπόσει τούτων μετὰ πάσης αὐτῶν τῆς περιοχῆς καὶ διακρατήσεως καὶ κυριαρχήσει ὁ εὐλαβέστατος
15 οὗτος ἀνὴρ καὶ οἱ μετ' αὐτὸν μοναχοὶ καὶ σὺν αὐτοῖς ἡ μονὴ τῆς παναχράντου δεσποίνης καὶ θεομήτορος μετὰ παντὸς τοῦ μέρους αὐτῆς ἐξ ὀλοκληρίας, καθὼς εἰσὶ καὶ ἔσονται ἀνεξάλειπτα ταύτῃ καὶ μόνιμα εἰς τὸν αἰῶνα τὸν ἅπαντα. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐξκουσσευθήσονται ἀπαξάπαντες διὰ τῆς παρούσης χρυσοβούλλου
20 γραφῆς ἀπὸ τε μιτάτων, ἐπιθέσεως μονοπροσώπων, ἀγορᾶς μουλαρίων, μεσομουλαρίων, βορδωνίων, μεσοβορδωνίων, ἵππων, παριππίων, ὀνοκλωνίων, ὀνοθηλειῶν, φορβάδων, βοῶν ἐργατικῶν καὶ ἀγελαίων, χοίρων, προβάτων, αἰγῶν, ἀγελάδων, βουβαλίων καὶ λοιπῶν τετραπόδων, καστροκτισίας, καπνικοῦ, οἰκο-
25 μοδίου, ἐξοπλίσεως πλωίμων ἢ τοξοτῶν, παροχῆς χρεῶν τῶν χορηγουμένων δικασταῖς ἢ πράκτορσιν, ἐξωνήσεως σίτου, οἴνου

καὶ
δο
καὶ
στο
στο
χῆς
φρα
ἔπος
ἐθνε
μανθ
κατὰ
ἀγορᾶς
ἀπάσι
μένης
κατὰ
τῶν ἐ
τῶν εἰ
βασιλ
τῶν ἐπ
οἴκου
των ἐν
προπο
ρίων κα
τεπίνο,
χῶν τοῦ
θεμάτων,
γαστροποι
πῶς τοῦ
φείων, βα
μοσίον δο
ρίων, τοτε
τοῦ δημοσ
οἰοδότησε
τεῖν ἢ ἀνα

κριθῆς, βρώμου, ἐλαίου, ὀσπρίου καὶ παντοίων σπερμάτων, κοπῆς
 καὶ καταβιβασμοῦ οἰασδήτινος ξυλῆς ἢ μετακομιδῆς ἑτέρου εἴ-
 δους, πρίσεως σανίδων, κτίσεως χελανδίων, ἀγραρίων, ζερμώνων
 καὶ ἑτέρων πλοίων ἢ χαρβιῶν, ἐκβολῆς κονταράτων ἢ ἑτέρων 30
 στρατιωτῶν, καθίσματος τῶν ἐν ὑπεροχαῖς ἀρχόντων, κριτῶν,
 στρατηγῶν, ἀνσγραφέων, ἐποπτῶν καὶ λοιπῶν ἀπαιτητῶν, παρο-
 χῆς κανισκίου ἢ ἀντικανίσκου, ἐκβολῆς χρεῖων καὶ χορτασμάτων,
 φοσάτου διατροφῆς καὶ ἀπλίκτου ἐπὶ πόλεμον ἀπιόντος ἢ καὶ
 ὑποστρέφοντος, μιμάτων ἀθανάτων ἢ τοποτηρητῶν τούτων καὶ 35
 ἔθνικῶν καὶ ἄλλων τινῶν, πρωτοκεντάρχων ἢ προελευσιμαίων,
 μανδατόρων καὶ βεστιαριτῶν πρέσβεις ἀγόντων ἢ ἐξορίστους ἢ
 κατὰ τινα ἄλλην χρεῖαν διερχομένων, παροχῆς γεννημάτων ἐξ
 ἀγορασίας γεγενημένων, ἀγγαρείας, παραγγαρείας καὶ λοιπῆς
 ἀπάσης ἐπηρείας νῦν τε οὔσης καὶ ἐς τὸ μετέπειτα ἐπινοηθησο- 40
 μένης. διὸ παρεγγνώμεθα καὶ πάντας ἐξασφαλιζόμεθα ἀπὸ τε τῶν
 κατὰ καιροῦς σακελλαρίων, γενικῶν καὶ στρατιωτικῶν λογοθετῶν,
 τῶν ἐπὶ τῆς ἡμετέρας σακέλλης καὶ τοῦ βεστιαρίου, οἰκονόμων
 τῶν εὐαγῶν οἴκων, τῶν ἐπὶ τῶν οἰκειακῶν καὶ τῶν ἐφόρων τῶν
 βασιλικῶν κουρατοριῶν, εἰδικῶν, γηροτρόφων, ὀρφανοτρόφων 45
 τῶν ἐπὶ τοῦ θείου ἡμῶν ταμείου τοῦ φύλακος, κουρατόρων τοῦ
 οἴκου τῶν Ἐλευθερίου καὶ τῶν Μαγγάνων, τῶν ἐκπροσωπούν-
 των ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Μυρελαίου, οἰκιστικῶν καὶ τῶν ὑπ' αὐτοὺς
 πρωτονοταρίων, λογαριαστῶν, χαρτουλαρίων, βασιλικῶν νοτα-
 ρίων καὶ νοταρίων, ἔτι δὲ δομεστικῶν τῶν σχολῶν, δουκῶν, κα- 50
 τεπάνω, στρατηγῶν καὶ τῶν ἀντιπροσωπούντων αὐτοῖς, ταξιαρ-
 χῶν, τουρμαρχῶν, μεραρχῶν, χαρτουλαρίων τοῦ δρόμου καὶ τῶν
 θεμάτων, κομήτων τῆς κόρτης, δομεστικῶν τῶν θεμάτων, δρουγ-
 γαροκομήτων, πρωτοκεντάρχων, προελευσιμαίων καὶ λοιπῶν,
 πρὸς τούτοις κριτῶν, ἐποπτῶν, στρατευτῶν, ὀρθωτῶν, ἀναγρα- 55
 φέων, βασιλικῶν ἀνθρώπων ἐπὶ τινα ἀποστελλομένων τοῦ δη-
 μοσίου δουλείαν, πρωτονοταρίων, νοταρίων, συνωναρίων, ὀρρεια-
 ρίων, τοποτηρητῶν, παραφυλάκων καὶ παντὸς ἑτέρου δουλείαν
 τοῦ δημοσίου μεταχειριζομένου, τοῦ μηδένα τῶν ἀπάντων ἐν
 οἰωδήποτε χρόνῳ καθ' οἷονδήτινα τρόπον ἐπ' ἀδείας ἔχειν ἀθε- 60
 τεῖν ἢ ἀνατρέπειν τί μερικῶς ἢ εἰς ὀλόκληρον τῶν ἐν τῷ πα-

ρόντι χρυσοβούλλῳ λόγῳ διειλημμένων, γεγεννημένῳ κατὰ τὸν μάιον μῆνα της δεκάτης Ἰνδικτιῶνος ἐν ἔτει τῷ ς φσε΄ ἐν ᾧ καὶ τὸ ἡμέτερον εὐσεβὲς καὶ θεοπρόβλητον ὑπεσημήνατο κράτος †. Legimus. † Ἀλέξιος ἐν Χριστῷ τῷ θεῷ πιστὸς βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων, ὁ Κομνηνός †.

Ὁ αὐτοκράτορας Ἀλέξιος Α΄ Κομνηνός χαρίζει στὸ μοναστήρι τοῦ Ἀγ. Ἰωάννη στήν Πάτμο ὀρισμένα δικαιώματα. Τὸ λεξιλόγιο εἶναι γεμάτο λέξεις πού συνήθιζαν οἱ Βυζαντινοὶ στήν ἰδιωτική καὶ δημόσια ζωὴ τους. (Γιὰ τοὺς βυζ. οικονομικοὺς τίτλους βλ. Dölger, Beiträge zur Geschichte der byz. Finanzverwaltung 1927)—19. ἐξκουσεύω ἀπὸ τὸ λατ. excusatus ἐξκουσάτος, ἐξκουσατεύω ἀπαλλάσσω, κτήματα ἐξκουσάτα, χρυσοβουλάτα — 20. μιτάτον λατ. melatus, κατάλυμα, ν. ἡ στάνη — 21. βορδώνιν καὶ βούρδωνιν, βούρδων λατ. burdo μουλάρι ἀπὸ ἄλογο ἄρσενικό, ν. οἶκογ. Βορδώνης—22. παρίππιν ἄλογο ἐπικουρικό, τὸ λατ. paraveredus — ὄνοκηλώνιν γιὰ ὄνο ἐπιβήτορα — 24. καστροκτισία ὑποχρέωση νὰ βοηθῆ κανεὶς στὸ χτίσιμο κάστρων — καπνικὸν φόρος καπνοῦ — οἰκομόδιν σημαίνει τὸ κατάλυμα — 25. πλώιμοι ναῦτες — 28. ξυλὴ ξυλεία — 29. χελάνδιν καϊκι — ἀγράφιν ψαράδικη βάρκα — ξερμώνιν, ἴσως λάθος ἀντὶ δρόμωνιν, δρόμων ἐλαφρὸ πολεμικὸ πλοῖο, πβ. ν. τρεχαντήρι — 30. χαρβίωιν, ἴσως λάθος ἀντὶ καραβίων — ἐκβολὴ δικαίωμα γι' ἀποβίβαση — κονταράτος στρατιώτης ὄπλισμένος μὲ κοντάρι, ν. οἶκογ. Κονταράτος — καθίσματος τῶν ἐν ὑπεροχαῖς, ἀνώτατοι ὑπάλληλοι πού εἶχαν δικαίωμα νὰ φιλοξενηθοῦν στὰ μοναστήρια—32. ἀναγραφεῖς, οικονομικοὶ ἐπόπτες — 34. φοςάτον μτγ. λατ. fossatum, στρατόπεδο, στρατός, τάφος — ἀπλικτον στρατοπέδευση, ἀπλικεύω στρατοπεδεύω λατ. castra applicare, κατασκήνωση — 36. προελευσιμαῖος ὁ προηγούμενος — 37. μανδάτωρ λατ. mandator, ὁ ἐνταλμένος — βεστιαρίτης λατ. vestiarius, στρατιωτικὸς ὑπάλληλος — 38. παραγγαρεία πρόσθετη ἀγγαρεία — 40. ἐπήρεια, γιὰ τὶς ἀναγκαστικὲς παροχὲς τῶν ἰδιωτῶν στοὺς ἐπαρχιακοὺς ὑπάλληλους — 42. λογοθέτης οικονομικὸς ὑπάλληλος — 45. κουρατορία λατ. curatoria ταμεῖο — 49. πρωτονοτάριος, πρῶτος νοτάριος, λατ. notarius — λογαριαστής ὑπάλληλος οικονομικὸς — 50. δομέστικος λατ. domesticus, κυρίως οἰκεῖος (domus σπίτι) τῆς αὐτοκρατορικῆς σωματοφυλακῆς, δ. τῶν σχολῶν ὁ μέγας δομέστικος — δούξ, δούκας στρατοπεδάρχης, στρατηλάτης — κατεπάνω ἑπαρχος, ἐπὶ κεφαλῆς, ἀρχηγός — 51. ταξιάρχης οἰκονόμος μοναστηριοῦ — τουρμάρχης ἀρχηγὸς μέρους στρατοῦ, λατ. turma οὐλαμός, τὸ ἴδιο μὲ τὸ μεράρχης μέραρχος — χαρτουλάριος τοῦ δρόμου καὶ τῶν θε-

μαί
της
δρα
τολι
μηθ
τος
(δρα
στα

Ἀσ
ρίξεν
ήγειν

6.-

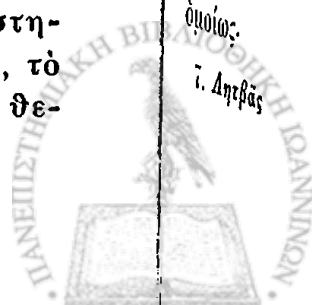
Μί:
1800, c

Ἰερ
τιμε, ἀ
καὶ συ.

Ἡ ἱε
Κυβερν
ἐνός δέ
εἰς τὸ κ
τὸ δὲ ᾧ.

σουλίας:
ἱερῶν και
ἐπιβλέτης
σιν πατρι
τὴν αὐτὴν
τινας ἐξ αὐ
πῆς, ἀλλ' ἐ
ὁμοίως:

ἱ. Διηβας

μάτων, λατ. chartularius οικονομικὸς ὑπάλληλος — *κόμητες τῆς κέρτης* λατ. comes, cohors — *δρουγγαροκόμιτες, δρουγγάριοι*, μτυν. λατ. drungus *δρουγγος* σῶμα στρατοῦ καὶ *κόμιτες* — 55. *στρατευτῆς* στρατολόγος — *δρθωτῆς* ὑπάλληλος οικονομικὸς — 57. *συνωνάριος* ὁ προμηθευτῆς σίτου, *συνωνή* ὑποχρέωση τοῦ ἰδιοχτήτη νὰ δίνη στὸ κράτος τὰ προϊόντα του σὲ ὀρισμένη τιμὴ — *δρρειάριος* λατ. horrearius, (*ὄριον* λατ. horreum σῖτος), ὁ ἐπιστάτης τῆς ἀποθήκης τοῦ σιταριοῦ στὰ μοναστήρια.

Ἄνάλογος γλωσσικὸς τύπος γράφεται καὶ ἀργότερα. Τὸν μεταχειρίζεται καὶ ἡ ἐκκλησία, ἰδίως ὅταν ἀποτείνεται σὲ ἀλλογλώσσους, ἡγεμόνες ἢ ἐκκλησιαστικούς:

6.—Ὁ Πατριάρχης συμβουλεύει τὸ Ρῶσο μητροπολίτη Κιέβου

(μέσα 14. αἰ.)

Miklosich-Müller, Acta et diplomata graeca. Βιέννη, τ. 1, 1860, σ. 320.

Ἱερώτατατε μητροπολίτα Κυέβου καὶ πάσης Ρωσσίας, ὑπέριτε, ἀγαπητέ, ἐν ἀγίῳ πνεύματι ἀδελφὲ τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργέ· χάρις εἶη καὶ εἰρήνη θεοῦ τῆ σῆ ἱερότητι....

Ἡ ἱερότης σου γινώσκεις ἀκριβῶς, ὅτι, ὅτε σε ἐχειροτονήσαμεν Κυέβου καὶ πάσης Ῥωσσίας μητροπολίτην ἐχειροτονήσαμεν, οὐχ 5 ἐνὸς δὲ μέρους, ἀλλὰ πάσης τῆς Ῥωσσίας, νῦν δὲ ἀκούω, ὅτι οὔτε εἰς τὸ Κύεβον ὑπάγεις οὔτ' εἰς τὴν Λητβᾶν, ἀλλ' εἰς ἓν μέρος, τὸ δὲ ἄλλον ἀφῆκες ἀποίμαντον καὶ χωρὶς ἐπισκέψεως καὶ διδασκαλίας πατρικῆς, ὅπερ ἔστι βαρὺ καὶ ἔξω τῆς παραδόσεως τῶν ἱερῶν κανόνων, δίκαιον δὲ ἔστι, ἵνα καὶ τὴν γῆν πάσης Ῥωσσίας 10 ἐπιβλέπης καὶ ἔχῃς μετὰ πάντων τῶν ῥηγῶν ἀγάπην καὶ διάθεσιν πατρικὴν, καὶ ἀγαπᾷς αὐτοὺς ὁμοίως, καὶ δεικνύῃς εἰς αὐτοὺς τὴν αὐτὴν καὶ ὁμοίαν διάθεσιν καὶ εὐμένειαν καὶ ἀγάπην, καὶ μή τινας ἐξ αὐτῶν ἀγαπᾷς καὶ ἔχῃς ὡς υἱοῦς σου, τοὺς δὲ οὐδὲν ἀγαπᾷς, ἀλλ' ἔχῃς πάντας ὁμοίως υἱοῦς σου καὶ ἀγαπᾷς πάντας 15 ὁμοίως.

7. Λητβᾶς ἢ σημερινὴ Λιθουανία.

4. Η ΠΡΟΦΟΡΙΚΗ ΚΟΙΝΗ (§ 33 α) (12. — 15. αἰ.)

1.—Ἡ ἀπογοήτευση ἑνὸς γραμματισμένου

Προδρομικά ποιήματα (12. αἰ.), ἔκδ. Hesseling - Perrot, Poèmes prodromiques, IV σ. 72.

- Ἐπὶ μικρόθεν μ' ἔλεγεν ὁ γέρον ὁ πατήρ μου :
 « Παιδὶν μου, μάθε γράμματα, καὶ ὡσὰν ἐσέναν ἔχει.
 Βλέπεις τὸν δεῖνα, τέκνον μου, πεζὸς περιεπάτει,
 καὶ τώρα διπλοεντέλιος καὶ παχυμουλαράτος.
- 5 Αὐτός, ὅταν ἐμάνθανε, ὑπόδησιν οὐκ εἶχεν,
 καὶ τώρα, βλέπεις τον, φορεῖ τὰ μακρομύτικά του.
 Αὐτός, ὅταν ἐμάνθανε, ποτέ του οὐκ ἐκτενίσθη,
 καὶ τώρα καλοκτένιστος καὶ καμαροτριχάρης.
 Αὐτός, ὅταν ἐμάνθανε λουτροθύραν οὐκ εἶδε,
 10 καὶ τώρα λουτρακίζεται τρίτον τὴν ἐβδομάδα.
 Αὐτός, ὁ κόλπος του ἔγεμε φθειρας ἀμυγδαλάτας,
 καὶ τώρα τὰ ὑπέροπυρα γέμει τὰ μανοηλάτα.
 Καὶ πείσθητι γεροντικοῖς καὶ πατρικοῖς μου λόγοις,
 καὶ μάθε τὰ γραμματικά, καὶ ὡσὰν ἐσέναν ἔχει».
- 15 Καὶ ἔμαθον τὰ γραμματικά μετὰ πολλοῦ τοῦ κόπου.
 Ἐπὶ οὗ δὲ τάχα γέγονα γραμματικὸς τεχνίτης
 ἐπιθυμῶ καὶ τὸ ψωμὶν καὶ τοῦ ψωμιοῦ τὴν μάναν
 ὑβρίζω τὰ γραμματικά, λέγω μετὰ δακρῶν :
- * Ἀνάθεμαν τὰ γράμματα, Χριστέ, καὶ ὅπου τὰ θέλει !
 20 ἀνάθεμαν καὶ τὸν καιρὸν καὶ ἐκείνην τὴν ἡμέραν
 καθ' ἣν μὲ παρεδώκασιν εἰς τὸ διδασκαλεῖον,
 πρὸς τὸ νὰ μάθω γράμματα, τάχα νὰ ζῶ ἅπ' ἐκεῖνα ! »
 Ἐδάρε τότε ἂν μ' ἔποικαν τεχνίτην χουσοράπτην,
 ἅπ' αὐτοὺς ὅπου κάμνουσι τὰ κλαπωτὰ καὶ ζῶσι,
 25 καὶ ἔμαθα τέχνην κλαπωτὴν τὴν περιφρονημένην,
 οὐ μὴ ἥνοιγα τὸ ἀρμάριον μου καὶ ἠῦρισκα ὅτι γέμει
 ψωμίν, κρασὶν πληθυντικὸν καὶ θυννομαγειρίαν

30 :

:

ἴ :

λί :

21 :

35 :

1 :

ἐσέν :

μὲ δι :

(Καὶ :

μακρο :

σγορε :

πυρα :

ἀμύνο :

μα μ :

τάτα :

τοῦ νε :

τεροῦ :

ἴδε κα :

τώρα δε :

καρτί, ε :

τικὸν ἄ :

οὐ πα :

2.-0 :

Χρο :

Chronicle :

..Κι ἴ :

νὰ μά :

Εἰ μὲν ἔ :

εἴτε εἴ :

κ' ἐπ :

ἐπὶ πο :

ἵπου ἡ :

Ἐν το :

καὶ παλαμυδοκόμματα καὶ τζίρους καὶ σκουμπριά
 παρ' οὗ ὅτι τώρα ἀνοίγω το, βλέπω τοὺς πάτους ὄλους,
 30 καὶ βλέπω χαρτοσάκουλα γεμάτα τὰ χαρτία
 Ἄφ' οὗ δὲ τὰς γωνίας μου τὰς ὄλας ψηλαφήσω,
 ἴσταμαι τότε κατηφής καὶ ἀπομεριμνημένος,
 λιποθυμῶ καὶ ὀλιγωρῶ ἐκ τῆς πολλῆς μου πείνας·
 κι ἀπὸ τὴν πείναν τὴν πολλὴν καὶ τὴν στενοχωρίαν
 35 γραμμάτων καὶ γραμματικῶν τὰ κλαπωτὰ προκρίνω...

1. Ὡσὰν ἐσέναν ἔχει δηλ. ἔχει καὶ ἄλλους πολλούς, ἀπὸ τὸ μον. ἐσέν, ἐσένα, ἔγινε τὸ ἐσέναν καὶ το ν. ἐσένανε — 4. διπλοεντέλιнос μὲ διπλὲς ἐντελίνας, λατ. antelena (ἐ)μπροστέλα ἢ ἐμπροστελίνα (Κρήτη), τὸ λουρὶ σιτὸ σιτήθος τοῦ ἀλόγου, ὀπισθελίνα ἢ πιστιά — 6. μακρομύτικα, ὑποδήματα μὲ μακριὰς μύτες — 8. καμαροτριχάρης μὲ σγουρὰ μαλλιά — 11. ἀμυγδαλάτος μεγάλος σὰν ἀμύγδαλο — 13. ὑπέρ-πυρα φλουριά, χρυσὸ νόμισμα «ἄπεφθον», κίλοβρασμένο, καθαρὸ σιτὴ φωτιά — μανοηλάτον (ἀπὸ τὸ Μανούλης: Μανόλης) νόμισμα μὲ τὴν εἰκόνα τοῦ Μανουὴλ Κομνηνοῦ, ἀνάλογο τὸ κωσταντινάτο — 17. τοῦ ψωμιοῦ τὴν μάναν, τὴν ψίχα, τὴν καρδιά (πβλ. μάνα τοῦ νεροῦ (ἢ ἴσως χαλασμένο ψωμί, καὶ σήμερα μάνα ἢ μούχλα τοῦ τυριοῦ, ἢ ταίπα τοῦ ξιδιοῦ, τὸ προζύμι) — 23. ἐδάρε τώρα δά, ἀπὸ τὸ ἴδε καὶ ἄρτι, ἐδάрте, ν. ἰδιωμ. (βόρ. Ἑλλάδα): δάρε, δάρ, δάρ δάρ, τώρα δά — ἐποϊκαν ἔκαμαν — 24. κλαπωτὰ ἀπὸ τὸ λατ. clavis καρφί, clavatus, συρματοκεντημένα ροῦχα μὲ χρυσάφι — 27. πληθυντικὸν ἄφθονο — θυνηνομαγειρία θύννοι, τόνοι μαγειρεμένοι — 29. παρ' οὗ παρὰ, πλήν, πρβ. ἀφ' οὗ.

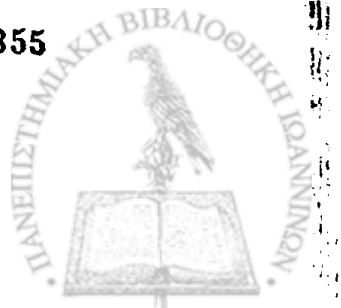
2.—Οἱ Φράγκοι ἐτοιμάζονται νὰ καταχτήσουν τὸ Μοριά

Χρονικὸ τοῦ Μορέως (13. αἰ.), ἔκδ. J. Schmitt, The Chronicle of Morea.

...Κι ἂν ἔχῃς ὄρεξιν νὰ ἀκούῃς προᾶξες καλῶν στρατιώτων,
 νὰ μάθῃς νὰ παιδεύεσαι, ἂ λάχῃ νὰ προκόψῃς. 1350

Εἰ μὲν ἐξεύρεις γράμματα, πιάσε ν' ἀναγινώσκῃς·
 εἴτε εἶσαι πάλι ἀγράμματος, κάθου σιμά μου, ἀφκράζου·
 κ' ἐλπίζω, ἂν εἶσαι φρόνιμος, ὅτι νὰ διαφορήσῃς,
 ἐπὶ πολλοὶ ἀπὸ ἀφήγησες ἐκείνων τῶν παλαίων,
 ὅπου ἦλθασιν μετὰ ἐκείνων, ἐπρόκοψαν μεγάλως. 1355

Ἐν τούτῳ ἄρξομαι ἀπ' ἐδῶ κι ἀφκράζου τὰ σὲ λέγω.

Ὁ κόντος ὁ παράξενος ἐκεῖνος τῆς Τσαμπάνιας —
 ὅπου σὲ εἶπα εἰς τὴν ἀρχὴν ἐτούτου τοῦ βιβλίου,
 ὅπου ἄρχισεν τὸ πέραμα καὶ τὸ πασάτζο ἐκεῖνο
 μετὰ τοὺς ἄλλους ἕτεροὺς εὐγενικοὺς ἀνθρώπους 1360

ν' ἀπέλθῃ ἐκεῖσε εἰς τὴν Συρίαν, εἰς τοῦ Χριστοῦ τὸν τάφον
 ἐκλέξαν τον διὰ κεφαλὴν καὶ μέγαν καπετάνον
 εἰς τὰ φουσάτα ὅπου εἶχασιν ἐτότε οἱ πελεγράνοι,
 καὶ ἔπεσεν κι ἀπέθανεν, καθὼς σὲ τὸ ἀφηγήθην.
 Εἶχεν κι ἄλλους δύο ἀδελφοὺς δευτέρους ἀπὸ αὐτόν. 1365

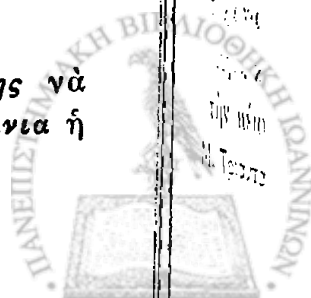
Κι ὡσὰν ἀκοῦσαν κ' ἔμαθον τὸ πῶς οἱ Φράγκοι ἐκεῖνοι,
 ὅπου ὑπαγαῖναν στὴν Συρίαν μὲ θέλημα τοῦ Πάπα,
 ἀφῆκαν τὸ ταξίδιν τους κι ἀπῆλθαν εἰς τὴν Πόλιν
 κ' ἐκέρδισαν τὴν Ρομανίαν κ' ἐγίνησαν ἀφέντες,
 βουλὴν ἀπήρασιν ὁμοῦ ἐκεῖνοι οἱ δύο αὐταδέλφοι 1370
 νὰ μείνῃ ἕνας ἀπὸ αὐτοὺς ἐκεῖ εἰς τὸ ἰγονικόν τους,
 κι ὁ ἄλλος νὰ ἀπέλθῃ εἰς Ρομανίαν διὰ νὰ κερδίσῃ τόπον.

Λοιπὸν ὡς τὸ ἔχει ἐριζικὸν ἢ χάρις τῶν ἀνθρώπων,
 κι οὐδὲν ὁμοιάζουν οἱ ἀδελφοὶ εἰς πρόσοψιν καὶ χάριν,
 ἦτον ὁ ὑστερνότερος ἀπὸ τοὺς δύο αὐταδέλφους 1375
 ἡκάτι ἐπιδεξιώτερος καὶ φρονιμώτερός τους.

Κ' ἰσιάστησαν οἱ δύο ἀδελφοί, ὁ πρῶτος ν' ἐνεμείνῃ
 ἐκεῖσε εἰς τὸ κοντάτο του ἐκεῖνο τῆς Τσαμπάνιας,
 κι ὁ δεύτερος ἀπὸ τοὺς δύο — μισὶς Γουλιάμος ἄκω,
 εἶχεν καὶ ἐπὶ κλην ὁ λόγου του, τὸν ἐλέγαν ντὲ Σαλουῦθε — 1380
 νὰ εὔρη φουσάτα ὅσα ἤμπορεῖ νὰ ἐπάσῃ μετὰ ἐκεῖνον,
 κ' ἐκεῖνος νὰ ἔλθῃ εἰς Ρομανίαν τοῦ νὰ ἔχῃ κουγκεστήσει
 κάστρη καὶ χώρας τίποτε, νὰ τὰ ἔχῃ ἰγονικά του.

Ὁ κόντος γὰρ τοῦ ἐξέδωκεν ὅσον λογάριν εἶχε,
 καὶ εἶπεν του: « Ἀδελφούτσικε, ἀφῶν ἐγὼ ἐνεμένω 1385
 « ἀφέντης εἰς τὰ κάστρη μας κ' εἰς τὸ ἰγονικόν μας,
 « ἔπαρε τὸ λογάριν μας καὶ τὰ κοινά μας ὅλα
 « κι ἄμε μὲ τὴν εὐχίτσα μου ὁμοίως καὶ τοῦ πατρός μας,
 « κ' ἐλπίζω εἰς τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ ὅτι νὰ εὐτυχήσῃς».

1351. ἐξεύρω, ἀπὸ ἐδῶ τὸ ν. ξέρω — 1353. νὰ διαφορήσῃς νὰ
 βγῆς κερδισμένος, νὰ βρῆς διάφορον, κέρδος — 1357. Τσαμπάνια ἢ

Champagne, τῆς Γαλλίας, ἡ λ. φύλαξε τὴν τότε προφορὰ τοῦ γαλλ. ch σὰν τσ—1359. πασάτζο, γαλλ. passage πέρασμα, διάβαση—1360. ἡ πρόθ. μετὰ συντάσσεται ἤδη μ' αἰτιατική, πρὶν χάσῃ τὴ β' συλλαβὴ—1363. φουσατά βλ. 3. 5. 34. — πελεγράινος λατ. peregrinus, ἰταλ. pellegrino προσκυνητῆς—1365. αὐτον, μσν. παροξύτονος τύπος τοῦ αὐτός, πού φυλάχτηκε στὸ ν. δαῦτος, ἀπὸ δαῦτο—1369. Ρομανία τὸ κράτος τῶν Ρωμαίων, τὸ Βυζαντινὸ κράτος—1374. δκάτι κάτι—1379. ἄκω συναιρεμ. τύπος: ἄκουε, ὀνομαζόταν—1382. κουγκεστήσει καταχτήσει, κογκουέστα, ἀπὸ τὸ γαλλ. conquête, καὶ ἐδῶ διατηρήθηκε τὸ s τοῦ π. γαλλ. conquête—1381. λογάριν χρήματα μετρητὰ—ἀδελφούτσικε ἀδερφούλη μου, στὴ μσν. γλώσσα ἢ κατάλ. -ούτσικος χρησιμεύει καὶ γιὰ τὸν ὑποκορισμὸ τῶν οὐσιαστικῶν, καθὼς καὶ σήμερα σὲ μερικὰ ἰδιώματα (αὐγούτσικο)—1385. ἀφῶν ἀφοῦ—1386. ἰγονικὸν φρουδαρχικὴ οἰκογενειακὴ ἰδιοκτησία.

3.—Τὸ συμπόσιο τῶν πουλιῶν

Πο υ λ ὀ λ ο γ ο ς, μικρὸ ἔμμετρο ἔπος (1300 περίπου), ἔκδ. Wagner, Carmina graeca medii aevi. Λιψία 1874, σ. 179.

Ἄετός, ὁ μέγας βασιλεὺς ἀπάντων τῶν ὀρνέων,
 κλητούριν εἶχεν καὶ χαρὰν καὶ γάμον τοῦ υἱοῦ του.
 Τὸ πλῆθος ὄλων τῶν ὀρνεῶν εἶχεν το καλεσμένον.
 Ἐφάγασιν καὶ ἔπιασιν εἰς τὴν χαρὰν ἐκείνην,
 5 ἤφεραν καὶ δικάσιμον ἀπάνω εἰς τὸ τραπέζιν.
 Ὅλων ἔμπροδς ὁ πελαργὸς περιγελαῖ τὸν κύκνον :
 «Εἶπέ με, κύκνε ἀσούσουμε καὶ μακροσπονδυλάτε,
 μελανοπόδα, ἀγριόφωνε καὶ λιμνοαναθρεμμένη,
 καὶ παντελῶς κακότυχε. τ' ἦθελες εἰς τὸν γάμον ;
 10 νὰ κελαδῆς δὲν ἠμπορεῖς, νὰ παίζῃς οὐκ ἠξεύρεις ;
 καὶ μόνον ἦλθες, ἄτυχε φοβέριστρον ὁμοιάζεις».
 Καὶ τοῦτο ὁ κύκνος στρέφεται στὸν πελαργὸν καὶ λέγει :
 «Ἐμὲν τὰ λέγεις ἔλεεινέ, χαλκέα, κωπηλάτα,
 ὁποῦ ἔφας τὴν ἐνθιήκην σου, τὸ στάμενον τὸ ξένον ;
 15 καὶ τώρα ἠύρίσκεις, ἄτυχε, ὀκάπου παλαιγκάρφια,
 κι ἀπ' ὄρμησιᾶν εἰς ὄρμησιᾶν ὑπάγεις καὶ καθίζεις,
 τάχα νὰ στήσης, ἄτυχε, τὸ στάμενον τὸ ξένον ;
 Ἐγώ, κι ἂν ἦσουν ἔμορφον ὡς τὰ πουλιὰ τοῦ κόσμου,
 τὴν μέμψιν τὴν μὲ ἔκαμες, οὐ μὴ τὴν ἐβαρέθην.

Μ. Τριανταφυλλίδη, Ἱστορικὴ εἰσαγωγή

πάλιν συφέρνηι, ἐγέρνεται, κλαίει καὶ ἀναστενάζει,
λέγει „κακὰ ἐπεσώθηκες“ πρὸς Φλώριον ἢ κόρη,
„καὶ διὰ σὲν ὀλιγορῶ, πονῶ, διχοτομοῦμαι,
ὅτι δι' ἐμὲν ἐπαίρνεσαι, σήμερον ν' ἀποθνήσκεις·
ἔδε ἀνομιὰ καὶ συμφορὰ τῆς ἔλσεινοτάτης“.

1710

1710a

Πάλιν αὐτὴν ὁ Φλώριος οὕτως ἀπηλογᾶται :

„Ὁ ρόδον πυργοφύλακτον καστελοκυκλωμένον,
τετηρημένον ὡς δι' ἐμὲν, ἀδολοφυλαγμένον,
δι' ἐσὲν φοβοῦμαι, δειλιῶ, δι' ἐσὲν πονῶ καὶ κλαίω.

Καὶ ἂν ἐγλυτώσης θάνατον, καλή, γλυκιά μου ἀγάπη, 1715

διὰ τὸν ἐμὸν τὸν θάνατον ἔννοιαν ποσῶς μὴ ἔχης·

ἔχω τὸ δακτυλίδιον μὲ ἀτίμητον λιθάριν,

καὶ κράτει το εἰς τὸ χέρι σου, τίποτας μὴ φοβᾶσαι.“

Καὶ ἡ Πλάτζια Φλώρε ἀπόκρισιν πάλιν πρὸς αὐτὸν λέγει·

„Ἄν ἀποθάνης ἤξευρε, οὐ θέλω νὰ ἐκφύγω 1720

μόνη μου ἐγὼ τὸν θάνατον, νὰ ζῶ ὡς ἀτυχεστάτη,

ποτέ χαρὰν οὐ μὴ νὰ ἰδῶ, πάντα θλιμμένη νάμαι

πάλιν κάλλια τὸν θάνατον νὰ ὑποδεχτῶ μετὰ σου,

καὶ κὰν ἄς ἔχω ἀφιέρωσιν ὅτι ἐν τῷ παραδείσῳ

ὡς καὶ καθάρια χριστιανὴ θέλω ἀποκαταντήσει 1725

παρὰ | νὰ ζῶ εἰς μαγαρισιὰν τῶν μὴ ὁμολογούντων

τὸ τοῦ Χριστοῦ μου ὄνομα καὶ τὸ τῆς Θεοτόκου.“

Ἀκούει ταῦτα ὁ Φλώριος, σπαράττει τὴν καρδιάν του,

περιλαμπάνει τὴν σφικτά, κρατοῦν τὸ δακτυλίδιον,

ἔσω εἰς τὴν φλόγαν ρίπτονται ὑπὸ τῶν ὑπηρέτων. 1730

Καὶ ἐκεῖ ἐφάνη ἡ ἐνέργεια ἡ τοῦ δακτυλιδίου·

φεύγει τὸ πῦρ, ἡσβέννυται, ἀνεργον ὑπομένει·

ἡ φλόγα δρόσος δείκνυται ὑπὸ τοῦ Παντουργέτου,

καὶ σῶοι καὶ ἀκέραιοι στέκονται ἀνιμνοῦντες

θεὸν τὸ παντοδύναμον καὶ πλάστην τῶν ἀπάντων.... 1735

*Αφθονοῦν οἱ νεώτεροι τύποι, κάποτε μεσαιωνικοὶ μεταβατικοὶ ἀπὸ τὴν ἀρχαία στὴ νέα γλώσσα : ἐν τῷ ἅμα - ἐντάμα - ἀντάμα, ἐπαίρνεσαι - ἐπαίρνεσαι - παίρνεσαι, ἐγλυτώσης - ἐγλυτώσης - γλυτώσης. Ὁ φόρος ἀγορὰ (στ. 1704) εἶναι τὸ λατ. forum (§ 26).

5.—Ὁδηγίες θεραπευτικῆς

Ἀπὸ τὸ γιαιτροσόφι τοῦ Σταφίδα (14.—15.αι.), ἔκδ. Legend, Bibliothèque du grec vulgaire 2(1881) σ.1α.

Εἰς ὀδύνην ὀφθαλμῶν : Ἐπαρον στρύχον (τὸ λέγουσίν τινες βρωμοβότανον, ὁποῦ ποιεῖ ὡσάν σταφύλια μικρὰ μαυρούτσικα, λέγουν το καὶ μαυρόχορτον), κοπάνισον τοῦτον, θέλεις τὰ κουκκία του, θέλεις τὰ φύλλα του, καὶ εἰς τὸν ζωμὸν τούτου βάλε ἄλλας
5 τριμμένον καὶ ἄλειφε τὸ μέτωπον.

Πρὸς κατασχισμένα χεῖλη : Τοῦ φοινικίου τὸ ὀστέον ἔχει ὡσάν τσίπαν, ταῦτα ἔπαρον καὶ κόλλησον εἰς τὸν τόπον ἔνθα ἔνι τὰ χεῖλη κατασχισμένα. Ἀξούγγιν αἴγειον ἄλειφε τὰ χεῖλη, καὶ μυελὸν βόειον ἄλειφε τὰ χεῖλη. Χηνάξουγκον ἄλειφε τὰ χεῖλη. Ἐλά-
10 φου μυελὸν ἄλειφε τὰ χεῖλη. Τὸ φλούδι τοῦ αὐγοῦ ἔχει τσέπαν ἄσπρη, ταῦτα ἔπαρον καὶ κόλλησον εἰς τὰ χεῖλη. Μόσχου ἄξούγγιν τὰ χεῖλη ἄλειφε. Τὰ φύλλα τῶν τριακονταφύλλων χλωρὰ βρέξε εἰς τὸ κρασί, καὶ κόλλησέ τα εἰς τὰ χεῖλη, ἓνα ἓνα φύλλα.

Πρὸς πληγὰς ὁποῦ γίνονται εἰς τοὺς πόδας, διότι συμβαίνει
15 καὶ φορεῖ τὰ ὑποδήματά του μῆναν ἢ δύο καὶ οὐδὲν ἐξυπολύεται διὰ ἀναγκαίας δουλείας καὶ ἀγωνίσεις, καὶ τριβόμενα τὰ ὑποδήματα εἰς τοὺς πόδας ποιοῦσι πληγὰς : Πλεμόνιν αἴγας ἢ ἀρνίου θέτε το εἰς τὴν πληγὴν.

Πρὸς ἦλους, ἢ τὰ λεγόμενα εἰς τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας, ἃ
20 καλοῦσιν οἱ ἰδιῶται κότηζια : Κοπάνισον μελάνθιν καὶ ποιήσον ψιλὸν καὶ σμεῖξε το μὲ τὸ οὖρος τοῦ μικροῦ παιδίου καὶ ἄλειφε ἅπάνω. Κανθαρίδας καὶ καστόριον τριμμένον σμεῖξε τα καὶ θέτε τα ἔπάνω εἰς τοὺς ἦλους. Κανθαρίδες λέγονται ὅτε τὸ καλοκαίριν εὐρίσκονται εἰς τὰς στράτας μαμούδια, ὡσπερ σφῆκες, καὶ
25 κάθηνται εἰς τὰς κοπρίας, καὶ τυλίσσουν τὴν κόπρον ἀλλήλων καὶ ποιοῦσιν αὐτὴν στρογγύλην ἴσα καρύδια καὶ σύρουσιν ταῦτα εἰς τὰ ποδάριά των. Ταύτην δὲ τὴν κανθαρίδα ἔπαρον οὕτως ὡς ἔνι καὶ τζάκισέ την μὲ τὴν πέτρα καλὰ καλὰ· εἶτα σμεῖξε την ἀλλήλων καὶ θέτε τα ἔπάνω εἰς τοὺς ἦλους, ἦτοι τὰ λεγόμενα
30 κότηζια παρὰ τῶν χωρικῶν.

Γητεία εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος : Πίφι σπιξίους, φιλίους, βήλους, μύτους (?) αὐτοῖς παρακλητοῦς, σιμκλ' σιμφοβθ, ἀμήν : ἅγιε, ἅγιε τοῦ Θεοῦ Σιχαήλ, βοήθει τὸν δοῦλον τοῦ Θεοῦ δεῖνα.

Πρὸς παιδοποιγίαν: Γράψον τα τὰ γράμματα εἰς σκεῦος γυάλινον καὶ πότιζε τρεῖς πρωίας μετὰ ἀγνίσματος· τὰ δὲ γράμματα εἰσὶν ταῦτα: (καβαλιστικὰ γράμματα). — Εἰς τὸ μὴ νυστάζειν τινάς : Δάφνην ὀσφραίνου καὶ οὐ μὴ νυστάσης.

Περὶ τοῦ γνῶναι τὸν κλέπτην: Ἐπαρον προσφορὰν λειτουργημένην, καὶ γράψον εἰς αὐτήν· «οὐ ἀρᾶς τὸ στόμα αὐτοῦ γέ- 40 μαι καὶ πικρίας καὶ δόλου, ὑπὸ τὴν γλῶσσαν αὐτοῦ κόπος καὶ πόνος!». Καὶ γράψον τὸ ὄνομα τῶν ὑπόπτων, καὶ ἄς πάρη καθαις τὴν μερίδα καὶ ἄς τρώγη· καὶ σὺ λέγε τοὺς ἄνω γεγραμμένους στίχους, καὶ ὁ μὴ δυνάμενος καταπιεῖν, αὐτὸς ὁ κλέπτης.

Περὶ ἐχθροῦ : Ἐπαρον δάφνης φύλλον καὶ γράψον τὸ ὄνομα 45 τοῦ ἐχθροῦ σου, καὶ θές το εἰς τὸ πόδημά σου καὶ φόριε ὑποκάτω. — Εἰς ἀγρουπνοῦντας : Ἀμπελόφυλλα, καλαμόφυλλα καὶ τῆς ἰτέας τὰ φύλλα βράσον καὶ ἄντλιε τοὺς πόδας καὶ τὰς χεῖρας μέχρι ἀγκῶνος, καὶ ὑπνεῖ.

Περὶ γυναῖκα τοῦ ποιῆσαι παιδί : Ἰζουκνιδόσπορον καὶ κα- 50 λαμινόσπορον καὶ μελινόσπορον καὶ τὸ ὄστουν τοῦ ἐλάφου, καὶ τὸ ὄστουν τῆς καρδίας βράσον καὶ δὸς πιεῖν.

Περὶ στριμμὸν τῶν ἐντέρων : Ἐπαρε δὲ θεωριακὴν καὶ ἄς τὴν φάγη μὲ σῦκον ἄσπρον, ἥγουν ἀσκάδι, καὶ ἄς ἔναι θηλυκὴ ἢ θεωριακὴ καὶ ἄς τὴν πίνῃ μὲ ξίδι. 55

Περὶ τοῦ γνῶναι παιδὶν ἢ ἄρρεν ἢ θῆλυ : Λαβὼν ποτήρι καθαρὸν βάλε ὕδωρ καὶ σταλαξάτω ἢ γυνὴ ἐκ τοῦ μασθοῦ αὐτῆς γάλα· καί, εἰ μὲν βουλίσει, ἔστιν ἄρρεν· εἰδεμὴ θῆλυ.

Ψαλμοὶ ὠφέλιμοι εἰς πᾶν πρᾶγμα... Ὁ ξβ' : Ἐὰν θέλῃς νὰ δῆς ἄνθρωπον ἂν ἔρχεται ἢ ἀργᾶ, διάβασε τὸν ψαλμὸν ἀπάνω 60 εἰς κρασὶν καὶ πίε το ἔσῦ, καί, ἂν μεθύσης, ἔρχεται γοργά, εἰδεμὴ, ἀργεῖ. Ὁ ριέ', ριά', ριδ', ρις' : Ἐὰν ἔχῃς εἰς τὸ σπίτιν σου γυναῖ- κας δύο καὶ μάχονται πρὸς ἀλλήλαις καὶ οὐδὲν ἔχουν εἰρήνην μέσον τως, γράψον τοὺς αὐτοὺς ψαλμοὺς μὲ τὸ αἷμαν τοῦ μαύ-

ρου πετεινοῦ καὶ χῶσε το εἰς τὸ σπίτιν νὰ περιπατοῦν ἀπάνω,
65 καὶ θέλεις εἰρηνεύσει.

1. Ἐπαρον προστ. τοῦ ἐπαίρω, ν. παίρνω γ. ἰδιωμ. παίρω — 3. θέλεις - θέλεις, συνδ. διαχωριστικός, ὅπως καὶ στή νέα γλώσσα — 6. φοινίκιν χουρμάς ἢ ἄλλου φυτοῦ καρπός — 20. μελάνθιν, τὸ ἀρχ. μελάνθιον, nigella, εἶδη τοι τὰ σημερινὰ ἄγριο κύμινο, τὸ μαυροκούκι κτλ. — 22. καστόριον, ρευστὸ ἔκκριμα, τσουχτερό καὶ μέ βαριά μυρωδιά, πού παίρνουν ἀπὸ τὸν κάστορα (βίδρα) — 35. στυκλ. στυμψθ, δηλ. στῶμεν καλῶς, στῶμεν μετὰ φόβου Θεοῦ — 40. οὐ ἀρᾶς κτλ. ἀπὸ τοῦς Ψαλμοῦς 9. 28 (10.7) — 53. θηριακῆ, ἀρχ. θηριακῆ, ἀπὸ τὸ θηρίον) ἀντίδοτο σὲ δηλητηριάσεις (ἀπὸ δάγκαμα φιδιῶν κτλ.) καὶ ὑπνωτικὸ γιὰ μικρὰ παιδιὰ, μαύρη ἀλοιφή — 54. ἀσκάδι ἢ ἀρχ. ἰσχάς, τὸ ὠριμο ξερὸ σῦκο — 58. βουλίζω τύπος διάμεσος μετὰξὶ τοῦ ἀρχ. βολίζω καὶ τοῦ ν. βουλιάζω — 60. ἀργῆ ἀντὶ ἀργεῖ, καθὼς λέγεται καὶ σήμερον σὲ μερικὰ μέρη.

6.—«Ἐρωτοπαίγνια» (15. αἰ.)

Ἔκδ. Hesselting-Pernot, Παρίσι-Ἀθήνα 1913, σ.26 γ. 46.

292 Ἐβδομηντάθυρον κλουβὶν ἦτον εἰς τὴν αὐλήν μου
ἀδόνιν εἶχεν τὸ κλουβὶν ἡμερον ἔδικόν μου,
γλυκόλαλον, πανέμορφον κι ὠραιοπλουμισμένον,
295 καὶ μετὰ μέρες καὶ καιροὺς ἐφούμισε τ' ἀδόνιν
καὶ πιάνει το ἄλλος κυνηγός, γλυκοκαταφιλεῖ το
κι ὄνταν διαβῶ ἐκ τὴν ρύμνην του κι ἀπὸ τὴν γειτονιάν του
κι ἀκούσω το καὶ κιλαδεῖ, τὰ μέλη μου τρομάσσουν,
μαραίνεται ἡ καρδιά μου, ὑπομονὴν δὲν ἔχω.
300 ὡς νὰ τὸ στρέψω στὸ κλουβὶν, ὡς ἦτον μαθημένο.....

340 Ἐντρέπομαι νὰ σὲ τὸ πῶ, κυρά μου, ὅτι ἀγαπῶ σε
κι ἐσύ, κυρά, δειλιάζεις το νὰ πῆς ὅτι ἀγαπᾶς με.
καὶ τί νὰ γένη, πέ με το, μέσα σὲ μὲν καὶ σένα ;
ἐγὼ, ἂν τὸ πῶ, δειλιάζω το, μήπως με ἀπολογιάσης,
κι ἐσὺ ἂν τὸ πῆς, πανέμορστη, ἔχει τὸ στέργον, κόρη,
545 καὶ νάναιν σὰν χρυσόβουλον, κατάλυσιν νὰ μὴ ἔχη
ὅτι πολλοὶ πιστεύουν το καὶ λέγουν τὶ φιλῶ σε.
λέγουν, περιλαμπάνω σε — κι ἐγὼ στιρεύγομαί σε.
τὸ θέλεις ποῖσει, ποῖσε το, μηδὲν μὲ βασανίζης.

297. ἀδόνιν ἀηδόνη — 295. ἐφούμισε ἔφυγε — 297. ρύμνη, ὅπως καὶ σήμερα ἰδιωμ., ἢ ἀρχ. ρύμη (στενὸς) δρόμος — 543. ἀπολογιάσης ἀποκρούσης, διώξης — 544. πανέμνοστη πανώρια, εὐνοστος καὶ ἔμνοστος, πβ. χαῦνος - ἀχαμνός, ἐλαύνω - λάμνω — ἔχει τὸ στέργον εἶναι πιὰ γινωμένο — 545. σὰν χρυσόβουλον, ὅπως ἡ βασιλικὴ ἀπόφασις, ἀνέκκλητο — 547. περιλαμπάνω (περιλαμβάνω) ἀγαλιιάζω — 548. ποίσει, κάμει, ποῖσε κάμε, ἐποῖκα ἀόρ. τοῦ ποιῶ.

7.—Ἀπὸ τῆ γαλλικῆ νομοθεσίᾳ στὴν Κύπρο

Ἀπὸ τῆς Ἀσίξες, ἑλληνικὴ μετῴφρ. (14. αἰ., τὸ χειρόγραφο ἀπὸ τὸ 16. αἰ.). Sathas, Bibliotheca graeca medii aevi τ. 4. σ. 180 — Hesseling-Pernot, Chrestomathie Néo-hellénique σ. 68.

Ἐὰν γένηται ἀπὸ καμμίαν ἀδεξιοσύνην ὅτι κάτις ἄνθρωπος, ὅποιος καὶ ἂν ἔνι, ἢ καβαλλάρης, ἢ βουρζέζης, καὶ στείλη τὸ κτηνὸν τοῦ νὰ τὸ καλλικώσουν, ἢ νὰ τὸ ἰατρούσῃ, κανενοῦ καλλικᾶ, καὶ ἐκεῖνος νὰ τὸν ἰατρούσῃ ἡτσοῦ κακὰ ὅτι ἐλάβωσέν το, ἢ ἐψόφησεν, τὸ δίκαιον κρινίσκει ὅτι, ἐὰν ἔνι ἐκεῖνος ὅπου ἦτον τὸ κτηνὸν ἐδικόν τοῦ ἦτον λίξιος, ἔνι κρατημένος ὁ καλλικᾶς νὰ τοῦ τὸ ἱκανώσῃ, διὰ ἄλογον ροκὸν πέρπυρα μ', καὶ ἐὰν ἦτον μούλαν ἢ βορδόνιν, ἐντέχεται νὰ τοῦ δώσῃ πέρπυρα λ', μὲ τοιοῦτον ὅτι τὸ κτηνὸν τὸ λαβωμένο, ἢ τὸ ψοφισμένο μὲ ὄλον τοῦ τὸ πετσίν ἐντέχεται νὰ ἔνι τοῦ μαριτζᾶ ἢ τοῦ καλλικᾶ. 5 10

2. ἔνι γ' ἔν. πρόσ. τοῦ εἶμαι (§ 36)—βουρζέζης ἰταλ. borgese, γαλλ. bourgeois ἀστός, καβαλλάρης, ἰππότης—4. ἡτσοῦ ἔται—6. λίξιος π. γαλλ. lige, τιμαριουῆχος, ὑποτελής—7. ἔνι κρατημένος, γαλλισμός est tenu, εἶναι ὑποχρεωμένος—7. ἱκανώσῃ ἀποζημιώσῃ—ροκὸν ἀζῶον, βόρδος (βλ. Κ 3, 8) ἢ μούλα—πέρπυρα βλ. 4.1.13—8. βορδόνιν, βλ. 3.5.21—ἐντέχεται πρέπει—10. μαριτζᾶς πεταλωτής.

5. — Η ΓΡΑΠΤΗ ΓΛΩΣΣΑ (§§ 29, 44, 45).

1.—Καλόγεροι φέρνουν τοὺς μεταξοσκώληκες στὸ Βυζάντιο

Προκόπιος, ἀπὸ τὴν Καισάρεια τῆς Παλαιστίνης (6. αἰ.): Ὑπὲρ τῶν πολέμων, Δ' 17, ἔκδ. Haury σ. 576—Soyter, Geschichtschr. σ. 30.

Ὑπὸ τοῦτον τὸν χρόνον τῶν τινες μοναχῶν ἐξ Ἰνδῶν ἦγοντες γνόντες τε, ὡς Ἰουστινιανῶ βασιλεῖ διὰ σπουδῆς εἶη μηκέτι πρὸς

ΠΑΡΕΧΟΥΝΤΟ ΚΑΙ ΔΙΤΙΛΑΝ
ΕΣΧΕΙΝ ΟΥΚ ΕΚΑΙ ΚΑΙ ΟΙΚΟΥΚΑΙ
ΚΑΙ ΟΙΚΟΙ ΤΟ ΡΟΝ ΤΗ ΠΙΣΙ ΚΙΡΗ
ΔΙΣΤΟΧΟΧΕΝΗ ΔΑΧΗΝ
ΕΧΡΗΜΑΙΤΕ ΧΟΡΗΘΑΡΗΝ
ΑΥΤΕΡΗΟΔΑΙΩΔΙ ΔΝΘΟΥΝ
ΝΟΟΚΑΙΚΑΧΗΧΟΥΤΑΧΡΥ
ΕΟΥΣΤΑΧΥΜΑΧΟΥΤΟΥ
ΦΕΡΟΝΤΕΣ ΤΟΙΟΥΤΑ ΧΙΟΝ
ΚΑΙ ΟΙΚΟΥΤΟΙ ΟΙΚΑΙ ΟΙΚΑ
ΤΑ ΟΙΚΟΥΧΙΤΕΣ ΔΝΧΗΝ
ΟΙΚΟΝΕΣ ΟΙΚΑΧΟΟΙΧΙΟΙ
ΟΙΚΕΒΑΧΟΟΟΙΟΙ ΟΙΚΑΙ
ΟΙΚΕΚΑΙ ΧΙΤΑΧΑΧΗΝ
ΟΙΚΕΦΗΤΟΙ ΟΙΚΗΤΟΙ
ΟΙΚΕΤΟΧΟΥΤΟΙ ΟΙΚΑ
ΟΙΚΟΥΧΑΙ ΟΙΚΑΧΗΝ
ΟΙΚΟΥΧΑΙ ΟΙΚΑΧΗΝ
ΟΙΚΟΥΧΑΙ ΟΙΚΑΧΗΝ

Παραβέτονται δύο **δείγματα γραφής των Βυζαντινών**. Στο γειτονικό λ-
νακα βρίσκεται η *μεγίστη γράμματι* γραφή των πρώτων αιώνων, που δε σημειώνει
συνήθως τόνους και πνεύματα. Στον αντίκρινό πίνακα υπάρχει η *μικρογύμματι*
συστή γραφή, που παρουσιάζεται στον 9. αί. Με αυτήν καθιερώθηκαν οι τόνοι
και τὰ πνεύματα.

Στον άριστερό πίνακα εικονίζεται χειρόγραφο του 5. αί., από τὸ Ιστορικό Δίω-
να Κάσσιο: εκλογα τουτου και αιτιαν εοχεν ως και (εξ) Καππαδοκίαν ομορον
τη πατριδι αυτου ουσαν, Γαλαθης γαρ ην, απελθειν επι νεωτερισμῶ διαουου-
μενος, και κατα τουτου χρυσοου γλυμμα εαυτου φεροντας ποιουμενος. και επι-
τουτοις υπο της βουλης εθανατωθη ο Μεσσαλας ο Σιδιος ο τε Βασος ο Πομ-
πωνιος, εγκληματα λαβοντες οτι, εφη, τοις πρατορμενοις υπ' αυτου ουκ ηπε-
σκοντο. τουτο γαρ ουδε τη βουλη γραφαι περὶ αυτων εκηνησεν. εξεταστας τε
αυτους του εαυτου βίου και επιτιμητας...

Στον αντίκρινό πίνακα δίνεται τὸ τέλος από ένα χρυσόβουλο του αυτοκρά-
τορα 'Αλεξίου Κομνηνού με μιὰ δωρεά στο μοναχό Χριστόδουλο, (Μάιος 1087,
άρχειο μόνης Πάριου), (πρ. τόμοιο Χρυσόβουλο, παρ.π. σ. 202). D ὀ 1 g e r,
Facsimiles byzantinischer Urkunden 1931, άρ. 20. Τὸ κείμενο έχει, από τὸ
18. στ. και κάτω: στ. 18: κρυ(ών)' έποτρ(ών)' στρατευ(ών)' ὀρθω(ών)' αναγρα-
(φέ)ων' βασιλι(κ(ών)' άν(θ(ρω)πων' έπί τινας άποσταλ(ο)μέ(ν)ων' του δημ(ο)σ(ιου)
δου(κ)ε(ας)' (πρωτο)νοτ(α)ρ(ι)ων)' — 19. νοτ(α)ρ(ι)ων)' συνωνορ(ι)ων)' ὀρειαρ(ι)ων)'
τοποτ(η)ρ(η)τ(ων)' παραφυ(λ)α(κ)ων και παντ(ος) έτέρου δου(κ)ειαν' του δημ(ο)-
σ(ιου)' μεταχειρ(ι)ζομ(έ)ν(ων)' του — 20. μηδένα των άναντων έν ολωδ(η)τ(ο)τ(ε)
Χρόν(ω) και' ολονδ(η)τα τροπ(ων)' έπ' ὀδειας έχειν ὀθε — 21. ταίν η άνετρέπειν
τι μερικῶς η εις ὀλόκληρον των έν τῶ παρόντ(ι) χρυ(σο)β(ου)λ(ω) λόγῶ — 22. δι-
ειλημ(έ)ν(ων)' γενημένα κατά τον μάτιον μήνα της δεκα(της)—23. Ινδ(ικτιῶ-
νος)' έν έτει τῶ σφκ. ε' έν ῶ και τὸ ημέτερον θεοσεβές και θεοπρόδ(η)τ(ων)' ύπε-
σημήνατο—24. κράτος — 25. † 'Αλέξιος έν Χ(ρισ)τῶ τῶ θε(ῶ) πιστός βασιλ(εύς)
και αὐτο 26. κράτωρ 'Ρωμαιῶν ὁ Κομνηνός †

...αὐτῶν ἡμεῖς οὐκ ἔχομεν ἄλλο ἄνθρωπον ὅστις ἐπινοήσῃ
...καὶ ἐπινοήσῃ ἄλλο ἄνθρωπον ὅστις ἐπινοήσῃ
...καὶ ἐπινοήσῃ ἄλλο ἄνθρωπον ὅστις ἐπινοήσῃ

...καὶ ἐπινοήσῃ ἄλλο ἄνθρωπον ὅστις ἐπινοήσῃ
...καὶ ἐπινοήσῃ ἄλλο ἄνθρωπον ὅστις ἐπινοήσῃ

...καὶ ἐπινοήσῃ ἄλλο ἄνθρωπον ὅστις ἐπινοήσῃ
...καὶ ἐπινοήσῃ ἄλλο ἄνθρωπον ὅστις ἐπινοήσῃ

...καὶ ἐπινοήσῃ ἄλλο ἄνθρωπον ὅστις ἐπινοήσῃ
...καὶ ἐπινοήσῃ ἄλλο ἄνθρωπον ὅστις ἐπινοήσῃ

...καὶ ἐπινοήσῃ ἄλλο ἄνθρωπον ὅστις ἐπινοήσῃ
...καὶ ἐπινοήσῃ ἄλλο ἄνθρωπον ὅστις ἐπινοήσῃ

...καὶ ἐπινοήσῃ ἄλλο ἄνθρωπον ὅστις ἐπινοήσῃ
...καὶ ἐπινοήσῃ ἄλλο ἄνθρωπον ὅστις ἐπινοήσῃ

...καὶ ἐπινοήσῃ ἄλλο ἄνθρωπον ὅστις ἐπινοήσῃ
...καὶ ἐπινοήσῃ ἄλλο ἄνθρωπον ὅστις ἐπινοήσῃ

...καὶ ἐπινοήσῃ ἄλλο ἄνθρωπον ὅστις ἐπινοήσῃ
...καὶ ἐπινοήσῃ ἄλλο ἄνθρωπον ὅστις ἐπινοήσῃ

ἄδεια· οἷς γὰρ ἀφθονία τῆς ἐξουσίας, τούτοις εἰκὸς καὶ τὰ σφάλματα παρέπεσθαι πλείονα. ἀλλ' ὅμως αἱ περὶ τῆς βασιλείας ἡμῖν 10
 ὀξύτεραι καὶ προκύπτουσαι, οὐχ ὅτω ταύτην οὕτω ταχὺ κατατίθεσθαι, ἀλλ' ὅτω ταύτην ἔνεστι καλῶς διατίθεσθαι, ἐπεὶ μηδὲ κατενεγνώμην ταύτην ἐγὼ ἐπὶ τε τρυφῇ τῆς ἐξουσίας καὶ κολακεία τοῦ σώματος. ὁρῶ δὲ καὶ τὴν φύσιν μετὰ τῆς τύχης ἡμῶς 15
 κατατρώχουσαν. βασιλεία γὰρ καὶ παῖδες καὶ γυναῖον κατὰ ταυτὸν ἐπιτίθενται, ἢ μὲν ἡγεμόνα ζητοῦσα σοφόν, ἢ δὲ κηδεμόνα 15
 χηρείας ἐπιεικέστατον τε καὶ εὐσεβέστατον, αἱ δὲ τοὺς χειραγωγῶντας διὰ τὸ τῆς ἡλικίας ἄωρον τό τε τῆς ἡλικίας φύσεως ἀσθενέστερον. περιφρονῶ δὲ πολλάκις ὑπὸ τῆς νόσου τὴν φύσιν 20
 καὶ τὸν ἐκείνης δραπετεύω δεσμὸν καὶ παίδων ὑπερορῶ καὶ περιῶπταί μοι γυναῖον, ἥδη τεθνήσκει δοκῶν καὶ τῆσδε τῆς προ- 20
 μηθείας ἐλευθερίαν λαχεῖν. ἀλλ' εὐθύς ἢ περὶ τῶν σκίπτρων ἀπαιτήτος φροντὶς εἰσεπήδησεν· οὐ τὸ μόνον γὰρ διατηρῆσαι κρά- 25
 τος ἐμπιστευθὲν ἐστὶν ἄγών, ἀλλὰ καὶ τὸ δεόντως ἐτέροις παραπέμψαι τὸν κληρὸν. δεῖ γὰρ τῶν προτέρων ἡγεμόνων εἶναι τοὺς 25
 δευτέρους ἀμείνους, ἵνα τοῖς προσφαλεῖσιν ἐκεῖνοι τὴν παρ' αὐ-
 τῶν διόρθωσιν εἰσαγάγωσιν, ἢ διολισθάνειν ἅπαν συλλήβδην εἰπεῖν τὸ ὑπήκοον, ἀδρανεστέρῃ κρηπίδι τὴν βασιλείαν στηρί-
 ξαντι. τούτων κατεσθιόντων τῶν λογισμῶν τὴν διάνοιαν, ἢ τε-
 χνίτις ἡμῖν πρόνοια συλλαμβάνει τῶν πόνων καὶ μίαν μετ' ἡμῶν
 βουλήν προηνέγκατο καὶ δείκνυσι τὸν βασιλεύσοντα ἐπιβάτην τε 30
 τῆς ἐξουσίας ἐσόμενον, Μαυρίκιον τουτονί, ἄνδρα λυσιτελέστατον,
 τῇ Ῥωμαίων ἀρχῇ πολλοὺς καὶ μεγάλους πόνους ἐγκαταθέμενον,
 ὥσπερ ἀρραβῶνάς τινὰς προκαταβαλόμενον τῆς ἐσομένης ἀμφὶ
 τὸ ὑπήκοον προνοίας αὐτῶ. τοῦτον αὐτοκράτορα τήμερον ὄψεσθε.

3.—Οἱ σταυροφόροι νικοῦν στὴν Ἀντιόχεια καὶ παίρνουν
 τὰ Ἱεροσόλυμα (1099)

Ἄννα Κομνηνὴ (ἀρχὴ 12.αι.), Ἀλεξιάς, βιβλ.ΙΑ', κεφ.6, ἐκδ.
 Βόννας τ. Β' σ. 101 — S o y t e r, Geschichtsch. σ. 19.

Τῇ γοῦν μετ' αὐτὴν ἐξ ἀνυπόπτου πύλης κατὰ τῶν Τούρκων ἐξώρμησαν. τότε δὴ ὁ καλούμενος Φλάντρας ἠτήσατο τοὺς λοιποὺς μίαν ταύτην αἴτησιν παραχωρηθῆναί οἱ, μετὰ τριῶν μόνων

κατὰ τῶν Τούρκων τῶν ἄλλων πρῶτον αὐτὸν ἐξιπάσασθαι. δέ-
 5 δοται δὴ τούτῳ τὸ αἰτηθέν. καὶ ὀπηνίκα αἱ φάλαγγες ἐκατέρω-
 θεν ἰλαδὸν ἔστησαν καὶ ἡ τοῦ πολέμου σύναψις ἠντρέπιστο, αὐ-
 τὸς τοῦ ἵππου ἀποβάς καὶ προσουδίσας ἑαυτὸν τρισάκις τῷ θεῷ
 ἐπηύξατο ἐκεῖθεν τὴν βοήθειαν ἐξαιτούμενος. βοησάντων δὲ πάν-
 10 των τὸ «ὁ θεὸς μετ' ἡμῶν» ὅλους ῥυτῆρας κατ' αὐτοῦ τοῦ Κουρ-
 παγαῖ ἐνέδωκεν ἐπὶ τινος λόφου ἰσταμένου. εὐθύς οὖν τοὺς κατὰ
 πρόσωπον αὐτῶν ὑπαντιάσαντας τοῖς δόρασι βαλόντες κατὰ γῆς
 ἔρριψαν. ἐντεῦθεν οὖν ἐκδειματωθέντες οἱ Τοῦρκοι πρὸ τοῦ συρ-
 15 ραγῆναι τὸν πόλεμον εἰς φυγὴν ἐτράπησαν θείας πάντως δυνά-
 μεως ἐπαρηγούσης τοῖς Χριστιανοῖς κὰν τῷ φεύγειν παραπορή-
 σαντες οἱ πλεῖστοι τῶν βαρβάρων ταῖς δίναις τῶν ποταμίων συ-
 σχεθέντες ῥευμάτων ἀπεπνίγησαν, ὡς ἀντὶ γεφύρας χρηματίσαι τὰ
 σώματα τῶν ἀποπνιγέντων τοῖς ὀπισθεν ἐρχομένοις. ἐφ' ἱκανὸν
 οὖν καὶ τοὺς φεύγοντας διώξαντες πρὸς τὴν Τουρκικὴν ταφρεῖαν
 20 ὑπέστρεψαν κἀκεῖσε τὰς βαρβαρικὰς σκευὰς εὗρηκότες καὶ ἦν συ-
 νεπεφέροντο λείαν ἅπασαν ἀναλαβέσθαι μὲν ἤθελον παραχοῆμα,
 πολλὴν δὲ οὖσαν διὰ τριακονθημέρου μόγις ταύτην εἰσαγαγεῖν εἰς
 τὴν Ἀντιόχου πόλιν ἐξίσχυσαν. ἐπ' ὀλίγον οὖν αὐτοῦ που ἐγκαρ-
 25 τερήσαντες, ἐφ' ᾧ τῆς τοῦ πολέμου κακοπαθείας ἑαυτοὺς διανα-
 παῦσαι, ἅμα δὲ καὶ τῆς Ἀντιόχου φροντίδα ποιούμενοι ἀνεζήτουν
 τὸν ταύτην φρουρήσοντα. ἦν δὲ ὁ Βαῖμουῦντος, καθά γε πρὸ τοῦ
 τὴν πόλιν ἀλῶναι φθάσας ἠτήσατο. παρακεχωρηκότες δὲ αὐτῷ τῆς
 ἀπάσης ἐξουσίας τῆς Ἀντιόχου αὐτοὶ τῆς πρὸς τὰ Ἱεροσόλυμα
 30 φερούσης ἦσαντο. ἐν δὲ τῷ διέρχεσθαι πολλὰ μὲν τῶν παραλίων
 κάστρων κατέσχον· ὅποσα δὲ ἐρυμνότατα ὄντα πλείονος ἔδειτο
 τῆς πολιορκίας, παραδραμόντες τῷ τέως αὐτὰ πρὸς τὴν Ἱερου-
 35 σαλήμ ἔσπευδον. περιζώσαντες δὲ τὰ τείχη καὶ πυκναῖς προσβο-
 λαῖς πολιορκουῖντες αὐτὴν διὰ μιᾶς σεληνιακῆς περιόδου κατέσχον
 πολλοὺς τῶν ἐντὸς Σαρακηνῶν καὶ Ἑβραίων ἀνηρηκότες πάντων
 δὲ ὑποταγέντων αὐτοῖς, ἐπεὶ ὁ ἀντιβαίνων οὐδεὶς, τὴν ἐξουσίαν
 35 ἅπασαν τῷ Γοντοφρὲ ἀναθέμενοι ῥῆγα τοῦτον ὠνόμασαν.

α)
 Μεγα
 Εισβ
 Γ
 τῶν
 πᾶσι
 γῆν ἢ
 καὶ ἰ
 δεῖν ἢ
 φάλα
 νος ἐξ
 ζωῆρα
 ἐνθεσ
 μος ἢ
 τῆς ἦν
 ἐπίκει
 οἶται ἢ
 λίγος ἐ
 προσά
 γαίως οἱ
 ἐνταροῖ
 πάντα κα
 γῆν φων
 τῆς Παρ
 ρουσίας ἢ
 ἐτέρωθεν
 ναῖ ἦγεν
 τὸν ἦν καὶ
 9) Ὁ Ἀ
 σταση τοῦ
 121. Κατήχ
 Ἐχέτε
 ἡς ἐμὸν

4. — Εἰκόνες καὶ ἐντυπώσεις ἀπὸ τὶς μεσαιωνικὲς Ἀθῆνες
Μιχαήλ Ἀκομινάτος, ἐπίσκοπος Ἀθηνῶν (12. αἰ.).

α) Ἡ ἀρχὴ τῆς πρώτης ὀμιλίας τοῦ ἐπισκόπου. — Λάμπρου, Μιχαήλ Ἀκομινάτου τοῦ Χωνιάτου τὰ Σωζόμενα 1879. τ. Α', σ. 93. Εἰσβατήριος, ὅτε τὸ πρῶτον ἐπέστη.

Τὸν μὲν δὴ προσήκοντα τῷ Θεῷ χαριστήριον κοινῇ τῷ
τέως ἀνενεγκόντες ἐθύσαμεν· ναὶ μὴν ἀλλὰ καὶ εἰς ἔπειτα οὐ
παυσόμεθα θύοντες, δεδωκότι θᾶττον ἢ κατ' ἐλπίδα καὶ εὐ-
χὴν ἡμετέραν ἀλλήλους ὀφθαλμοῖς ἰδέσθαι, ἐμέ τε καὶ ὑμᾶς
καὶ ὡς κατὰ πνεῦμα ἐρωῶντας ἀλλήλων καὶ ἐρωμένους ἀπολα- 5
βεῖν ἀσμενέστατα. πείθομαι γὰρ ὡς οὐ μᾶλλον ἐγὼ τὰ μάλιστα
φιλοποίμνιος ἢ ὑμεῖς ἐς ὑπερβολὴν φιλοποίμενες, τεκμαιρόμε-
νος ἔκ τε τῶν γεγανωμένων προσώπων ὑμῶν καὶ τῆς πομπι-
κωτέρας ὑπαντιάσεως καὶ φαιδροτάτης ὑποδοχῆς καὶ τοῦ οἶον
ἐνθεαστικοῦ καὶ χαρμοσύνου σκιοτήματος. ἐπεὶ δὲ χρεῶν μηδα- 10
μως ἀσπάσασθαι σιωπὴν ἐν οὕτω φιλολόγῳ πόλει καὶ παντοδα-
πῆς ἦν ὅτε σοφίας μητρί, ὅτε καὶ ἄλλως ἀνάγκης τοῖς καθ' ἡμᾶς
ἐπίκειται τὰ καθήκοντα τοῖς μαθητευομένοις προσφιθέγγεσθαι·
οὐαὶ γάρ μοι, φησιν, ἐὰν μὴ εὐαγγελίζωμαι· φέρε δὴ φέρε, ὦ
λάχος ἐμὸν στερκτὸν καὶ θεόσδοτον, ὦ κληρονομία κρατίστη μοι, 15
προσδιαλέξωμαι ὑμῖν τὰ εἰσιτήρια εἴτ' οὖν ἐμβατήρια, Ἀθη-
ναίοις οὖσι καὶ ἔξ Ἀθηναίων ἀνθυγενῶν τῶν εἰς οὐδὲν ἕτερον
εὐκαιρούντων ἢ λέγειν τι καὶ ἀκούειν καινότερον· εἴπερ μὴ ὁ
πάντα καινοτομῶν καὶ ὑποφθείρων χρόνος τῆς πόλεως τὴν ἀτι-
κὴν φωνὴν, τὴν εὐγενῆ, τὴν σοφὴν ὡς ὁ Θραῖς ἐκεῖνος ὁ ἀσελγῆς 20
τῆς Πανδιονίδος κόρης τὴν γλῶτταν ἀπέτεμεν ἢ τὰ ὄτα κυρτελίδι
χρονίας ἀμουσίας ἀπέβυσε, κἀντεῦθεν, εἰ καὶ μὴ ἐκ Φοινίκης, ἀλλ'
ἐτέρωθεν γοῦν δόξω κομίζεῖν τὰ γράμματα. καίτοι πρότερον Ἀθή-
ναζε ἦκειν πεπαιδευμένον ἢ σοφίας οἰασθηποτοῦν ἐπιστήμονα ταῦ-
τὸν ἦν καὶ γλαῦκα, ὃ φασιν, εἰς Ἀθήνας ὀθενοῦν κομίζεσθαι... 25

β) Ὁ Ἀκομινάτος ἀπογοητευμένος ἀπὸ τὴν πνευματικὴν κατά-
σταση τοῦ ποιμνίου του ἐκφράζεται πρὸς ἀπλά. — Λάμπρου ὁ.π.σ.
124. Κατήχησις πρώτη.

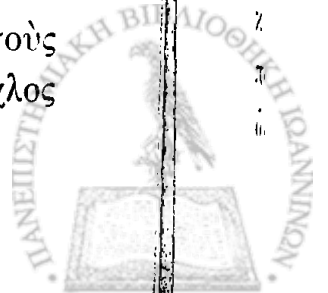
Ἔχετε τῶν ἡμετέρων λόγων τὰς ἀπαρχάς, ὦ φιλόχριστον λά-
χος ἐμὸν, ὦ κλῆρε Χριστοῦ καὶ λαὸ Θεοῦ περιούσιε, οὐ φιλοτί-

μους οὐδ' ἐπιδεικτικὰς οὐδ' οἷας προσαγαγεῖν παρεσκευαζόμεν,
 ἡνίκα διδάσκαλος ὑμῶν παρὰ τοῦ πνεύματος προκεχειρίσμαι, ἀλλ'
 5 εὐτελεῖς τε καὶ πενιχρὰς καὶ καταλλήλους τῇ περὶ λόγους ὑμῶν
 ἀναληθία καὶ ἀγροικία τῆς πόλεως. ὦ πόλις Ἀθῆναι, ποῦ
 ποτε ἀμαθίας περιέστης ἢ τῆς σοφίας τροφός ! ἐγὼ μὲν ἤσκουν
 τὴν διάνοιαν καὶ τὴν γλῶτταν παρέθηνον καὶ πρὸς ἀκροατὰς
 Ἀθηναίων ἀπογόνους ἐνεγυμναζόμεν, οἵτινες, λιμῶ ποτε σφο-
 10 δροτάτῳ πιεζόμενοι οὐκ ἠξίωσαν δανείσασθαι παρὰ τινος ἀνδρὸς
 ἀφνειοῦ, ἀπαιδευτοῦ δὲ ἄλλως καὶ βαρβαρίσαντος ἐν τῷ εἰπεῖν
 παρὰ τοὺς γραμματικοὺς κανόνας : «ἐγὼ ὑμῖν δανειῶ, ὦ ἄνδρες
 Ἀθηναῖοι», ἀλλ' εἶλοντο θανεῖν λιμῶ πρότερον ἢ παρὰ βαρβα-
 ριστοῦ δανείσασθαι, ὡς οὐκ ἔχοντες πάτριον ἀπὸ βαρβαριζόντων
 15 τρέφεσθαι. τοιούτων ἀνδρῶν φιλολόγων ἀπογόνους ἐλπίζων
 ἔχειν ἀκροατὰς, ἤσκουν ἑμαυτὸν ὡς ἐνὶ μάλιστα καὶ πρὸς τὸ σο-
 φώτερον ἐβιαζόμεν τι καὶ οὐ κεκομψευμένον, μὴ οὐκ ἀνάξιος
 τροφεὺς τὰ ἐς λόγους τοιαῦσδε φανήσομαι πόλεως. ἀλλ' ἔψευσμαι
 τῶν ἐλπίδων καὶ τῆς προσδοκίας ἐκπέπτωκα. ἔναγχος γάρ, τὰ
 20 εἰσιτήρια ὑμῖν προσφθιγεῖς σχέδιά τινα καὶ ἀπέριπτα πάνυ
 τι καὶ ἀφιλότιμα, ὅμως ἔδοξα μὴ συνετὰ λέγειν ἢ ἄλλως ὁμό-
 γλωττα, ἀλλ' ὡς ἀπὸ διαλέκτου περσικῆς ἢ σκυθικῆς. διὰ ταῦτα
 οὐ μόνον τῶν νοημάτων ἐκλύσας τὸν τόνον τελέως, ἀλλὰ καὶ
 τὴν ἁρμονίαν τῆς ἐρμηνείας χαλάσας, οὕτως ἀφελῶς ὑμῖν καὶ
 25 σαφῶς ὠμίλησα καὶ τὴν τροφήν παρεθέμην ἀληθεσμένην, μάλ-
 λον δὲ διεμασησάμην ὑμῖν ὡς αἱ τίθηται τοῖς βρέφεσι...

γ) Ὁ Ἀχομινάτος ἐξιστορεῖ στὸ φίλο του Γεώργιο Σαραντάπη-
 χο, τὴ μοναξιά του στὴ νέα ἔδρα του. — Λάμπρου ὀ. π., τ. Β'
 1880, σ. 43.

Ναὶ δὴ ταῦτα γε πάντα, φιλτάτη μοι ψυχὴ, κατὰ μοῖραν εἶ-
 πες. τεθέρισμαι τὴν γλῶτταν, ἀφήρημαι τὴν φωνήν, τὸ πᾶν
 εἰπεῖν, βεβαρβάρωμαι χρόνιος ὢν ἐν Ἀθήναις, καί, τὸ σχετιώ-
 τερον, ἐπελήσθην ὡσεὶ νεκρὸς καὶ ἐπιλέησμαι. κατέβην γάρ
 5 εἰς τὴν κατωτάτην ταύτην ἐσχατιάν, ἧς οἱ μοχλοὶ κάτοχοι αἰώ-
 νιοι... εἰθ' αὐτὸς οὕτω σχετιάζεις, τί χρεῶν πάσχειν ἡμᾶς τοὺς
 ἀπάσης σοφίας ὑπεροοίους καὶ παρ' οἷς βάρβαρος μόνον ὄχλος

καὶ τὸ φιλοσοφεῖν ἀπωσάμενος καὶ οἱ πάλαι ἀπτικισταὶ νῦν βαρ-
 βαρισταί, ὡς μόλις τῶν τριῶν τούτων ἐνιαυτῶν τῆς διαλέκτου σύ-
 νεσιν μελετῆσαι ἄνευ τῶν ἔτι περισωζομένων ἀδιαφθόρων ὄνο- 10
 μάτων, τοῦ Πειραιέως, τοῦ Ὑμηττοῦ, τοῦ Ἀρείου Πάγου, τῆς
 Καλλιπόλεως, τῆς Ἐλευσίως, τοῦ Μαραθῶνος καὶ τοῦ ὑποκορί-
 ζειν, δεινύφια, προβατύλλια, παιδύλλια καὶ τὰ γε λοιπά, ὁ τεῦτος
 καὶ ἀτοῦνος καὶ τὰ τούτοις σύστοιχα· τίς καὶ συνήσει μὴ συγγη-
 ράσας καὶ μαθὼν γλῶττιαν ἐπαίειν βάρβαρον ; εἶτα πρὸς τὸν 15
 οὕτως ἀπενεχθέντα εἰς ἄμουσα ἔθνη τετόλιμικας αὐτὸς ἀποκλαύ-
 σασθαι φιλοσοφίας στέρησιν ὁ τοῖς ἀνακτόροις αὐτοῖς ἐνα-
 σκούμενος ;

δ) Ὁ Ἀκομινάτος ὑμνεῖ τὴ χαμένη δόξα τῶν Ἀθηνῶν. — Λάμ-
 πρου ὁ. π. σ. 397. Στίχοι ἐπὶ τῇ ἀρχετύπῳ ἀνιστορήσει αὐτῶν, τοῦ-
 τέστι τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν — Soyter, Dichtung σ. 27.

Ἔρωσ Ἀθηνῶν τῶν πάλαι θρουλουμένων
 ἔγραψε ταῦτα ταῖς σκιαῖς προσαθύρων
 καὶ τοῦ πόθου τὸ θάλπον ὑπαναψύχων.
 ἐπεὶ δὲ οὐκ ἦν οὐδαμοῦ φεῦ ! προσβλέπειν
 αὐτὴν ἐκείνην τὴν ἀοίδιμον πόλιν, 5
 τὴν δυσαρίθμου καὶ μακραίωνος χρόνου
 λίθοις, βυθοῖς κρύψαντος ἠφαντωμένην,
 ἐρωτολήπτων ἀτεχνῶς πάσχω πάθος,
 οἱ τὰς ἀληθεῖς τῶν ποθουμένων θέας
 ἀμηχανοῦντες τῶν παρόντων προσβλέπειν 10
 τὰς εἰκόνας ὄρωντες αὐτῶν ὡς λόγῳ
 παραμυθοῦνται τῶν ἐρώτων τὴν φλόγα.
 ὡς δυστυχῆς ἔγωγε, καινὸς Ἰξίων,
 ἐρῶν Ἀθηνῶν, ὡς ἐκεῖνος τῆς Ἥρας,
 εἶτα λαβὼν εἶδωλον ἠγλαϊσμένον, 15
 φεῦ ! οἶα πάσχω καὶ λέγω τε καὶ γράφω !
 οἰκῶν Ἀθήνας, οὐκ Ἀθήνας πον βλέπω,
 κόνιν δὲ λυπρὰν καὶ κενὴν μακαρίαν.
 ποῦ <σου> τὰ σεμνά, τλημονεστάτη πόλις ;
 ὡς φροῦδα πάντα καὶ κατάλληλα μύθοις, 20

δίκαι, δικασταί, βήματα, ψῆφοι, νόμοι,
 δημηγορίαι, πειθανάγκη ῥητόρων,
 βουλαὶ πανηγύρεις τε καὶ στρατηγίαι
 τῶν πεζομάχων ἅμα καὶ τῶν ναυμάχων,
 ἢ παντοδαπῆς Μοῦσα, τῶν λόγων κράτος! 25
 ὄλωλε σύμπαν τῶν Ἀθηνῶν τὸ κλέος·
 γνώρισμα δ' αὐτῶν οὐδ' ἀμυδρόν τις ἴδῃ.
 συγγνωστός οὐκοῦν, εἶπερ οὐκ ἔχων βλέπειν
 τὴν Ἀθηναίων τὴν ἀοίδιμον πόλιν
 Ἴνδαλμα ταύτης γραφικὸν ἔστησάμην. 30

5.—Οἱ Τοῦρκοι παίρνουν τὴν Πόλη (1453)

Κριτόβουλος ὁ Ἰμβριος (15.αί.): Ἱστοριῶν Α', 61—62 Müller, Fragmenta historicorum Graecorum, E' σ. 95.

Οἱ δὲ ὀπλίται ἐσεχέοντο ἤδη διὰ τῆς πυλίδος ἐπὶ τὴν πόλιν,
 οἱ δὲ καὶ διὰ τοῦ κατεροισμένου μεγάλου τείχους ἐσέπιπτον· τὸ
 δὲ ἄλλο στράτευμα πᾶν ἐπόμενον ὠθισμῶ καὶ βίᾳ ἐσεχεῖτο λαμ-
 προῶς ἀνὰ πᾶσαν τὴν πόλιν σκεδαννύμενον. Βασιλεὺς δ' ἐσιὼς
 5 πρὸ τοῦ μεγάλου τείχους, ἵνα καὶ ἡ μεγάλη σημαία ἦν καὶ τὸ
 ξύνθημα, ἀπεσκόπει τὰ δρώμενα· ἤδη γὰρ καὶ ἡμέρα ὑπέφαιεν.
 ἔνθα δὴ φόνος πολὺς τῶν προστυγχανόντων ἐγίνετο, τῶν μὲν
 κατὰ τὴν ὁδὸν (ἤδη γὰρ ἐξήεσαν τινες τῶν οἰκιῶν θέοντες πρὸς
 τὴν βοήν, καὶ τοῖς ξίφεσι τῶν στρατιωτῶν ἀπροόπτως ἐνέπιπτον),
 10 τῶν δὲ ἐν ταῖς οἰκίαις αὐταῖς, ἐπεσπιπτόντων βίᾳ τῶν γενητιζά-
 ρων καὶ τῶν ἄλλων στρατιωτῶν ξὺν οὐδενὶ κόσμῳ καὶ λογισμῶ,
 τῶν δὲ καὶ ἐς ἀλκὴν τρεπομένων, τῶν δὲ καὶ πρὸς ἱεροῖς κατα-
 πεφευγόντων τε καὶ ἱκετευόντων, ἀνδρῶν, γυναικῶν, παιδῶν,
 πάντων ἀπλῶς, μηδεμιᾶς οὔσης φειδοῦς· ὀργῇ γὰρ καὶ θυμῶ
 15 πολλῶ ἐχώρουν ἐπ' αὐτοὺς οἱ στρατιῶται, τοῦτο μὲν ἀχθόμενοι
 τῇ τριβῇ τῆς πολιορκίας, τοῦτο δ' ὅτι καὶ ἀπὸ τῶν ἐπάλλξεων
 σκώμμασί τε καὶ ὕβρεσιν οὐκ ὀλίγοις ἔβαλλον αὐτοὺς ἔνιοι τῶν
 ἀνοήτων παρ' ὅλον τὸν πόλεμον, τὸ δ' ὅλον ὅπως ἂν θροήσωσι
 τὸ πᾶν καὶ φοβήσωσι καὶ δουλώσωνται ταῖς σφαγαῖς. Ὡς δὲ
 20 ἄλλῃς εἶχον τοῦ φόνου καὶ ἡ πόλις ἤδη δεδούλωτο, τρέπονται οἱ
 μὲν ἐν ταῖς τῶν δυνατῶν οἰκίαις κατὰ ξυμμορίας τε καὶ ξυνομο-

σίας
 ἱερῶ
 σμέν
 ζοντε
 σβίτε
 Καὶ
 ἀπόσ
 γονότ
 σας π
 λαμπρ
 στούς
 ἀναιδ
 φιστάμ
 θυμοῦ
 ρηθια
 τε· ἐκ·
 θηρες ἂ
 τε· ὄμι
 ἐπὶ τῶν

Ὁ ἀρχι
 Ὁ δόντο
 τὸ κατὰ
 μέτρο, συ
 στήε ἡ ρ
 χο· Καὶ
 γὼν τοῖς
 δεξιοτεχνί
 νακού, πο
 Ἰωάννη Β'
 σὴν Ἰλιάδ
 σὲ τί μπορ
 ἀπαιεζαλίε

6.—Απ.
 Κόννος Π.
 (κατ' ὅ τοῦ
 Μ. Τριαντε

σίας καὶ τάξεις ἐπὶ διαρπαγῇ καὶ σκυλμῶ, οἱ δὲ πρὸς σύλησιν τῶν ἱερῶν, οἱ δὲ ἐπὶ τὰς κοινὰς τε καὶ τῶν ἰδιωτῶν οἰκίας ἐσκεδα-
σμένοι, διαρπάζοντες, σκυλεύοντες, ληϊζόμενοι, φονεύοντες, ὑβρί-
ζοντες, ἀπάγοντες αἰχμαλώτους ἄνδρας, γυναῖκας, παῖδας, πρε- 25
σβύτας, νέους, ἱερεῖς, μοναχοὺς, πᾶσαν ἡλικίαν καὶ τάξιν ἀπλῶς.

Καὶ ἦν ἰδεῖν θέαμα δεινὸν καὶ ἐλεεινὸν καὶ πέρα τραγωδίας
ἀπάσης, γυναῖκας νέας καὶ σῶφρονας, εὐγενεῖς τε καὶ τῶν εὐ γε-
γονότων, τὰ πολλὰ οἰκουρούσας καὶ οὐδὲ τὴν αὐλίον προελθού-
σας ποτέ, καὶ παρθένους εὐπρεπεῖς καὶ ὠραίας λαμπράς τε καὶ 30
λαμπρῶν οἰκιῶν καὶ μέχρι τότε ἄρρῶν ὀφθαλμοῖς ὄλως ἀψαύ-
στους, τὰς μὲν βίβρα τῶν θαλάμων ἐξελκομένας ἀπηνῶς τε ἅμα καὶ
ἀναιδῶς ἀρπαζομένας, τὰς δὲ — κακὸν αὐταῖς ἔτι κοιμωμέναις ἐ-
φιστάμενοι ὄναρ ἄνδρες ξιφήρεις, ἡμαγμένοι τὸς χεῖρας τῷ φόνῳ,
θυμοῦ πνέοντες, φονικὸν βλέποντες, ἄσημα φθεγγόμενοι ἀπη- 35
ρυσθριασμένοι πρὸς πάντα τὰ χεῖριστα, ἅτε πλῆθος ξύμμικτον ὄν-
τες, ἐκ παντὸς ἔθνους καὶ γένους καὶ τύχης ξυνειλεγμένοι, ὥσπερ
θῆρες ἄγριοι καὶ ἀνήμεροι ἐσπηδῶντες ἐς τὰς οἰκίας καὶ σύρον-
τες ὠμῶς. ἔλκοντες, σπαράσσοντες, βιαζόμενοι, ἀπάγοντες αἰσχροῶς,
ἐπὶ τῶν τριόδων ὑβρίζοντες καὶ τί δεινὸν οὐχὶ ποιοῦντες. 40

Ὁ ἀρχαϊσμός τῶν Βυζαντινῶν δείχνει ὥστόσο καὶ ἄλλες μορφές.
Ὁ Νόννος ὁ Πανοπολίτης, πού γέρος ἔγινε χριστιανός, περάφρασε
τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιο σὲ ὁμηρικὴ διάλεκτο καὶ σὲ ἀρχαῖο
μέτρο, συνήθεια πού ἀκολούθησαν καὶ ἄλλοι, καὶ ἀφοῦ παρουσιά-
στηκε ἡ ρυθμικὴ ποίηση καὶ ὁ πολιτικὸς (δεκαπεντασύλλαβος) στί-
χος. Καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος, ἡ ἑλληνομάθεια τῶν λόγιων Βυζαντι-
νῶν τοὺς ἔκανε βέβαια συχνὰ ἱκανοὺς νὰ ἐκφράζονται μὲ ἀρκετὴ
δεξιότητι ἐπὶ τὴν ἀρχαϊκὴν γλῶσσα, ἀλλὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Ἑρμο-
νιακοῦ, ποιητῆ Ἡπειρώτη (ἐπὶ τὴν αὐτὴν τὴν δεσπότη τῆς Ἡπείρου
Ἰωάννη Β' Κομνηνοῦ Ἀγγέλου Δούκα, ἀρχὴς 11. αἰ.), πού διασκεῖασε
ἐπὶ τὴν Ἰλιάδα τοὺς ἀλληγορίας καὶ ραψωδίας τοῦ Τζέτζη, δείχνει
σὲ τί μπορούσε νὰ ξεφτήση ἡμιμάθεια συνδυασμένη μὲ ἀπίστευτη
ἀπειροκαλία καὶ πεζότητα μακαρονιστικῆ.

6.—Ἀπόδοση τοῦ εὐαγγελίου σὲ γλῶσσα ὁμηρικὴ (5. αἰ.)

Νόννος Πανοπολίτης, Μεταβολὴ τοῦ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίου,
(κεφ. θ' τοῦ Εὐαγγελίου, ἀπὸ τὸ κεφ. Ι' τῆς «Μεταβολῆς»). Ἡ σύγκρι-
Μ. Τριανταφυλλίδη, Ἱστορικὴ εἰσαγωγή

ση μὲ τὸ πρωτότυπο δείχνει πόσο ἡ ἑλληνιστικὴ κοινὴ τῆς Ν. Δ. βρα-
σκεται πιὸ κοντὰ στὴ νέα μας γλώσσα παρὰ στὴν ὁμηρικὴ, ἂν καὶ
χρονολογικὰ ἀπέχει λιγώτερο ἀπὸ τὴν τελευταία (πβ. Κ 8 ε .

P a s s o n i u s, Nonni Panopolitae, Metaphrasis Evangelii Joannei.
Λιψία 1834, σ. 86.

- ... Παραστείων δὲ κελεύθου 1
ἤμενον ἄνδρ' ἐνόησε, τὸν ἐκ κόλποιο τεκούσης
τυφλὸν ἔτι σπαίρονια λεχωίδες ἔδρακον ὄραι...
Ἰησοῦν δ' ἐρέεινεν ὁμόστολος ἐσμὸς ἐταίρων, 2
5 ῥαββίν, ἀνειρομένοισι τίς ἤλιτεν εἰπέ μαθηταῖς·
οὗτος ἀλιτραίων θεὸν ἤκαχεν, ἠὲ τοκῆς ;
εἰσόκε μιν δασπλήτες ἐμαιώσαντο λοχεῖαι
μητέρος ἐκ λαγόνων, ἀλαώπιδι σύγχρονον ὄρφνη.
Ἰησοῦς δ' ἐδίδαξεν ἀληθεῖ μάρτυρι φωνῆ, 3
10 οὗτος ἀτασθαλέων οὐκ ἤλιτεν, οὐδὲ τοκῆς,
ἀλλὰ λάχεν τότε πῆμα θεήλατον, ὄφρα δι' αὐτοῦ
ἔργα θεοῦ γενετήρος ἀλεξικάκοιο φανείη.
Ἡμέας ὑψίστοιο πέλει χρέος ἔργα τελέσαι,
ἔργα θεοῦ ζώντος, ἕως ἔτι φαίνεται ἠώς· 4
15 νύξ δνοφερὴ μετὰ βαιὸν ἐλεύσεται· ἐρχομένην δὲ
οὗτις ἀνήρ κατα νύκτα δυνήσεται ἔργον ὑφαίνειν.
Ῥέξω δ' εἰσόκεν ἡμαρ ἀέξεται· εἰμὶ δὲ κόσμου
φέγγος ἐγὼ ζοφόντος, ἕως ὅτε κόσμον ὀδεύω. 5
Εἶπεν ἄναξ, καὶ θεῖον ὑπὸ στόμα διψάδι γαίῃ 6
20 λυσίπονον πάλλευκον ἀπέπτυνεν ἀφρὸν ὀδόντων.
καὶ χθονίῳ κενεῶνι πεφυρμένον ἀφρὸν ἐλίσσω,
πτύσματι πηλὸν ἔτευξε φασφόρον· ἰκμαλέον δὲ
ἀνδρὸς ἐπιχρίσας λιποφεγγεῖ πηλὸν ὀπωπῆ,
ἀνέρος ἔπλασεν ὄμμα, τὸ μὴ φύσις εὔρεν ὀπάσαι,
25 ἀνέρος ἔπλασεν ὄμμα, καὶ ἀγλήνοιο προσώπου
γράφας δίπτυχα κύκλα, μέσην ἐχάραξεν ὀπωπῆν,
ὀφθαλμοὺς τελέων νεοτευχέας ἠθάδι πηλῶ
ἐκ χοὸς ἀνδρογόνοιο. Καὶ ἔννεπε θέσπιδι φωνῆ,
ἔρχεό μοι, καὶ νίπτε τεὸν ῥέθος ἦχι Σιλωάμ 7
30 πηγῆς ἀγχιπόροιο ῥέει πανδήμιον ὕδωρ,
νίφατο, καὶ πάλιν ἦλθε, καὶ ἴστατο πάντα δοκεύων.
Καὶ μιν ἐσαθρήσαντες ἐπήλυδες ἄνδρες ὀδίται, 8
μαρμαρυγῆν πέμποντα νεογλήνοιο προσώπου,
γείτονες ἐφθέγγοντο, καὶ ἀνέρες ἴδμονι λαῶ,
35 οὐ πέλεν οὗτος ἐκεῖνος ἐν ἄστει τυφλὸς ὀδίτης,
ὄς πάρος αἰτίζεσκεν ἐθήμονα χεῖρα τιταίνων
δεξιτερὴν προβλήτα παρερχομένοισιν ὀδίταις;

9

10

11

Ἐρμ
grecq

I

μετα

ἀπὸ

ἐκ τῆ

ἵ εὐρ :

ἐξ αἰ

κοιν

Ἰωάν

τοῦ τ

10 ἐκ τῶ

σὴν τῆ

τῆν εἰ

κὴν τῆ

ὑπὲρ π

15 τὰς τε

καὶ τὰ

τῆς ἱε

Ἰανης

τῆς καὶ

20 τῶν καὶ

τῶν ὄρα

τῶν φιλε

ἐπιστάγ

ἐκ τῶς δι

25 τοῦ Ὀμί

ἐς παντο

ἐπὶ τὸ σα

Την ὁ

ὁ καὶ ὁ

- 9 Ἄλλοι δ' ἀντιάχθησαν ἀμοιβαίῳ τινὶ μύθῳ.
οὐ πέλεν, οὐ πέλεν οὗτος, ἔοικε δὲ μῦθον ἐκείνῳ,
10 κείνος ἀνὴρ ἀγόρευεν, ἐγὼ πέλω. Εἰσαΐων δὲ 40
λαὸς Ἰουδαίων, φιλοπευθέα ῥήξατο φωνήν,
πῶς δὲ τεαὶ προβλήτες ἀνωίχθησαν ὄπωπαί;
11 Ἐβραίοις δ' ἀγόρευε θεῶ πεφιλημένος ἀνὴρ,
κείνος ἀνὴρ ὃς Χριστὸς ἀκούεται, ὄντινα λαοὶ
Ἰησοῦν καλέουσιν, ἐμὰς ὦξεν ὄπωπὰς... 45

7. — Μιά διασκευή τῆς Ἰλιάδας (1330 περ.)

Ἑρμονιακοῦ, Ἰλιάδος Ραψωδίαί ΚΔ', ἔκδ. Legend, Bibl. grecque vulgaire, τ. 5. 1890, σ. 3 κ. 115.

<p>Τὴν διήγησιν Ὀμήρου
μεταθέσας εὐνοήτως
ἀπὸ τὴν ἀρχὴν εἰς τέλος,
ἐκ τῆς ἄλφα ῥαψωδίας
5 ἕως γὰρ τὸ ᾠ τὸ μέγα
ἕξ ἀξίωσιν δεσπότην
Κομνηνοῦ Ἀγγελοδοῦκα
Ἰωάννου τοῦ ἠρώου,
τοῦ τὴν δύσιν δεσποτεύων
10 ἐκ τὸν ὄρισμὸν κυρίου,
σὺν τῇ συλλεκτούσῃ σώφρων,
τὴν εἰς ἄκραν σωφρονοῦσαν
κὲν τῷ γῶ κὲν τῇ δυνάμει
ὑπὲρ πάσας τὰς γυναῖκας,
15 τὰς τε νῦν εὐρισκομένας
καὶ τὰς πρόην ὑμνουμένας·
τῆς ὠραίας καὶ παγκάλου
Ἄννης γοῦν τῆς βασιλίσης,
τῆς καλῆς μου γοῦν κυρίας·
20 τῶν καλῶν αὐτῶν τῶν δύο
τῶν ὠραίων δεσποτῶν μου
τῶν φιλολογικωτάτων·
ἐπροστάχθην τοῦ πεξεῦσαι
ἐκ τὰς δυσκολούσας λέξεις
25 τοῦ Ὀμήρου ῥαψωδίας
εἰς παντοίαν σαφηνεῖαν,
ἐπὶ τὸ σαφὲς ἐπίπαν...</p> <p>Τὴν ὀργὴν ἄδε καὶ λέγε,
ὦ καλόφθαλμη κυρία,</p> | <p>Ἀχιλλέως τοῦ ἀνδρείου, 30
πῶς ἐγένην ὀλεθρία,
καὶ τοὺς ἄριστους Ἀχαιοὺς
πῶς τὰς θλίψεις πεποιῆκεν,
καὶ πολλοὺς ἐκ τῶν τοιούτων
πῶς ἀπέστειλεν εἰς Ἶδην, 35
καὶ κυνέσι καὶ ὄρνέοις
πρὸς βορὰν τούτους ἐδῶκεν.
Εἶτα τούτων ἀκουσάντων,
ἢ καλόφθαλμος δεσποίνῃ
ἔφη πρὸς τὸν ἐρωτῶντα· 40
τοῦ Διὸς γὰρ ἐπληρώθη
ἦτοι γὰρ ἀνεβουλήθη.
Πρῶτον γὰρ ἐκχωρισθέντες
εἰς φιλονεικίαν ἦλθον
ὃ τε βασιλεὺς Ἀτρείδης 45
καὶ Ἀχιλλεὺς ταχύπους.
Τοὺς αὐτοὺς δέ, δέσποινά μου,
τίς ἠρέθισεν τὴν ἔριν
καὶ τὴν μάχην ἐσυγκρότει ;
Εἶτα πάλιν ἀπεκρίθη· 50
ὁ υἱὸς τῆς καλλιμάχου
τῆς Λητοῦς ἐνδοξοτάτης,
ὃπερ ἔχει φυτοσπόρον
τὸν Διᾶν αὐτὸν τὸν μέγαν·
ὁ γὰρ βασιλεὺς αὐτός γαρ, 55
χολωθείς ἐν τῇ καρδίᾳ
ἐδιέγειρεν κακία
καὶ τὸ πλῆθος ἀπωλέστην</p> |
|--|---|

ἔνεκεν τὴν ὕβριν Χρύσου,
 60 τοῦ Ἀπόλλωνος τὸν θύτην
 ὃν ἀτίμασεν Ἀτρείδης.
 Ὁ γοῦν ἱερεὺς ὁ Χρύσης
 ἦλθεν εἰς τὰ ναῦς Ἑλλήνων,
 ἴν' αἰτήσῃ παρ' ἐκείνων
 65 τὴν ἰδίαν θυγατέραν
 καλλιπάρειον, ὠραίαν,
 ἄργυροῦ γὰρ καὶ χρυσοῦ
 φέρων πρὸς αὐτοὺς παντοῖα,
 καὶ τὸ στέμμα γὰρ κατέχων
 70 καὶ τὸ σκῆπτρον καὶ τὴν ῥάβδον
 τοῦ θεοῦ του τοῦ ἰδίου,
 καὶ δεινῶς παρακλητεύων
 ἅπαντας τοὺς μεγιστάνους...
 ἅμα σὺν τῷ αὐταδέλφῳ
 75 λέγων πρὸς αὐτοὺς τοιαῦτα.

Χειρότερα δείγματα ἀκαλαισθησίας καὶ ἀμάθειας βρίσκονται στὸ «Φυσιολόγο», μιὰ διήγησις ζώων (τὸ χειρόγραφο ἀπὸ τὸ 16. αἰ.): *Τὸν μέγαν αὐτοκράτορ, εἰς πένης, ἐκ τῶν ρουθῶνων, τὸν ἰχθύαν, ἢ θήλη, αἱ θῆλαι, ἐν ἀτοπίαις πράξεσιν, τὰ ψάρια τῆς θαλάσσου, μεγεθέστατος κτλ.*

Τὰ ἑλληνικὰ γλώσσα τῆς διπλωματίας

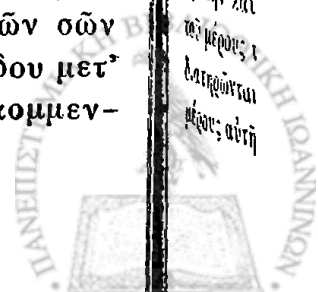
Τὰ μεσαιωνικὰ ἑλληνικὰ χρησιμοποιήθηκαν συχνὰ ὡς γλώσσα διπλωματικῆ διεθνικῆ στὶς ἐπίσημες σχέσεις τῶν Φράγκων, Ἀράβων, Βουλγάρων Ἀρμένηδων καὶ Ὀθωμανῶν μὲ τοὺς Βυζαντινοὺς, ἢ ἀκόμη καὶ τῶν Ὀθωμανῶν μὲ τοὺς Λατίνους. — Λάμπρου, Ἡ ἑλληνικὴ ὡς ἐπίσημος γλώσσα τῶν σουλτάνων. Νέος Ἑλληνομνήμων 5(1908) σ. 40α. — Τοῦ Ἰδ., Ἑλληνικὰ δημόσια γράμματα τοῦ σουλτάνου Βαγιαζήτ Β', ὁ.π.σ. 15α.

α) Ὁ αὐτοκράτορας τῆς Γερμανίας Φρειδερίκος Β' γράφοντας στὸ βασιλέα Ἰωάννη Βατάτζη κατηγορεῖ τὸν πάπα (1250). — Miklosich — Müller, Acta et diplomata graeca τ. 3 σ. 72: Φρεδερίκος θεοῦ χάριτι καὶ τὰ ἐξῆς, Ἰωάννη τῷ ἐπιφανεστάτῳ Γραικῶν βασιλεῖ καὶ τὰ ἐξῆς. Τὰς ἀποκομισθεῖσας γραφὰς τῇ ἡμῶν αἰθριότητι ἐκ μέρους τῆς βασιλείας σου μετὰ τοῦ Παιδρύτου, παιδοπούλου αὐτῆς μετὰ πολλῆς εὐθυμίας ἐδεξάμεθα· θυμῆρη γὰρ ἐν αὐταῖς περιέχεται καὶ τῇ ἡμετέρῃ αἰθριότητι λίαν ἐπιτερπῆ περι τῆς τῶν σῶν ὑγειῶν καὶ εὐδωσέων καὶ περι τῶν, ὅσα περι τῆς νήσου Ῥόδου μετ' εὐτυχίας πρὸς τὸ παρὸν ἐτελέσθησαν. καὶ ἡμεῖς ἀμοιβαίως κομμεν-

Βασιλεῖς, παῖδες Ἀτρέοι,
 ταρσοπέδιλοι, κουρτέσοι,
 γαστροκνήμιδες, ὠραῖοι,
 ὠραιόμορφοι εἰς θέαν,
 ἀπαράμιλλοι ἐν ἵπποις, 80
 ἀλλὰ δὴ κέν τοῖς πεντάθλοις,
 κέν πολέμοις τολμηροί μου,
 κέν φρονήσει κέν ἀνδρεία,
 ἐξοχώτατοι ἐν πᾶσι
 πάντων τῶν ἐθνῶν τῶν ἄλλων· 85
 καὶ ἐσεῖς χαριτωμένοι
 πάντων τῶν Ἑλλήνων παῖδες,
 ὁ θεὸς ὁ παντοκράτωρ,
 ὁ εἰς οὐρανοὺς οἰκοῦντα,
 δῶ ὑμῖν πορθῆσαι ταύτην 90
 τοῦ Πριάμου γὰρ τὴν πόλιν...

καρὸ
 θεῶν
 μετ'
 κατὰ
 γραμμ
 κληρο
 τὸν αὐ
 ἡμῶν
 δουρεῖ
 ῥέων
 πάντας
 τὸν αὐ
 τὰ τῆς
 ἀνδρα
 λατὸν οὐ
 χεσται.

βι Ὁ
 λογραφε
 ζήρησε
 Ὀρκοι
 Ἐπεὶ θε
 μεταξὺ
 μεγάλου
 δε ἄμφοι
 καὶ τὴν
 γρη ἐξο
 τῆς περι
 του ῥηγο
 καθεσκή
 τὸν ἐντιμ
 Ἰσωνίον
 τα κηρόν
 κρηστον ἐξε
 ἄς ὅτι μα
 πῶν στα
 εἶν ἐγὼ ὁ
 τὸ δηλωθε
 ἑρπῆρη καὶ
 τὸν μέρους
 καταρῶνται
 ἄρως αὐτῆ

ταρίοις τῇ καθαρᾷ ἀγάπῃ τῆς βασιλείας σου μηνύομεν, ὅτι τῇ ἄνωθεν προμηθίᾳ κρατυνόμενοι καὶ ὀδηγούμενοι ὑγιαίνομεν, εὐσταθοῦμεν, νικῶμεν τοὺς ἐχθρούς ἡμῶν καθ' ἑκάστην, καὶ καθ' ἡμᾶς πάντα κατὰ νοῦν εὐοδοῦνται καὶ διυθύνονται. περὶ δὲ χρεῖαν τὴν ἐν τοῖς γράμμασι τῆς βασιλείας σου, πῶς ὁ πάπας ἀδελφούς ἐλαχίστους καὶ κήρυκας πρὸς τὴν βασιλείαν σου ἀπέστειλεν ἐπὶ τῷ διαλεχθῆναι μετὰ τῶν ἀρχιερέων τῆς ἐκκλησίας τῆς βασιλείας σου; ὅπερ οὐ μόνον τῇ ἡμῶν αἰθριότητι, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἔτι νηπίοις τὴν γνώμην τερατώδες δοκεῖ καὶ παράδοξον. πῶς οὗτος ὁ λεγόμενος μέγας ἀρχιερεὺς [ἀρχ]ιερέων, πάντων ἐνώπιον καθ' ἑκάστην τὴν βασιλείαν σου ὀνομαστί καὶ πάντας τοὺς ὑπὸ σέ Ῥωμαίους ἀφορισμῶ καθυποβάλλων, αἰρετικούς τοὺς ὀρθοδοξοτάτους Ῥωμαίους, ἐξ ὧν ἡ πίστις τῶν χριστιανῶν εἰς τὰ τῆς οἰκουμένης ἐξῆλθε πέρατα, ἀναισχύντως καλῶν, τοιούτους ἄνδρας πνευματικούς κατ' αὐτὸν πρὸς τὴν βασιλείαν σου ἀποστέλλειν οὐκ ἐρυθρίασε; πῶς ὁ τοῦ σχίσματος αἴτιος δολερῶς ὑπεισέρχεται, ἵνα τοῖς ἀναιτίοις εἰσφέρει ἄντέγκλημα;...

β) Ὁ Λουσιγιάνος (Γάλλος) βασιλεὺς τῆς Κύπρου Hugo ἀλληλογραφεῖ μετὰ τὸ σουλτάνο τοῦ Ἰκονίου Καϊκαούση Ἀζαντή, πού ζήτησε τὴ φιλίαν καὶ συμμαχίαν του (1261) (Λάμπρου ὁ. π. σ. 48) :

Ὁρκομωτικὸν ἔγγραφον περὶ ἀγάπης ἀπὸ ῥήγαν εἰς σουλτάνον. — Ἐπεὶ θεοῦ προνοία χάριτι τε καὶ εὐδοκίᾳ λόγος περὶ ἀγάπης ἐρρέθη μετὰ τῆς ἡμετέρας ῥηγικῆς ἐξουσίας καὶ αὐτοῦ δὴ τοῦ ἱψηλοτάτου μεγάλου τῆς Ἰκονιέων μεγαλοπόλεως Ἀζαντὴν τοῦ Καϊκαούση, ἡμῶν δὲ ἀμφοτέρων συναρροσθέντων τὸ δι' ὄρκου καὶ ἔγγραφου ὀρκομωτικοῦ τὴν τοιαύτην ἡμῶν ἐπιστηριχθῆναι ἀγάπην, ἰδοὺ ἡ ἡμετέρα ῥηγικὴ ἐξουσία τοῦτο πληροῖ. Ὅτι ἐγὼ ὁ ἐν χριστιανικῇ τῇ πίστει ῥήξ τῆς περιωνύμου νήσου Κύπρου Οὐγκος ὁ καὶ υἱὸς τοῦ ἀοιδίμου ἐκεῖνου ῥηγὸς Ἐμιρῆ ὀμνύω κατὰ τὴν σήμερον ἡμέραν, ἣτις ἐστὶν ἐννεακαιδεκάτη τοῦ παρόντος Ἰουλίου μηνὸς τῆς δ' Ἰνδικτιῶνος πρὸς σέ τὸν ἐντιμώτατον ἀποκρισιάριον τοῦ ἱψηλοτάτου μεγάλου σουλτάνου Ἰκονίου πόλεως Ἀζαντὴν κύρ Ἀλέξιον καὶ διὰ σοῦ πρὸς τὸν ρηθέντα κύριόν σου καὶ μέγαν σουλτάνον τὸν Ἀζαντὴν καὶ υἱὸν τοῦ μακαρίτου ἐκεῖνου μεγάλου σουλτάνου Ἰκονίου πόλεως τοῦ Ἰσαντὴν, ὡς ὅτι μὰ τὰ ἅγια τοῦ θεοῦ Εὐαγγέλια καὶ μὰ τὸν τίμιον καὶ ζωοποιὸν σταυρὸν καὶ μὰ τὴν πίστιν τοῦ χριστιανικωτάτου γένους, ἵνα ἔχω ἐγὼ ὁ ἄνωθεν εἰρημένος ῥήγας τῆς νήσου Κύπρου Οὐγκος μετὰ τοῦ δηλωθέντος μεγάλου σουλτάνου πόλεως Ἰκονίου τοῦ Ἀζαντὴν ἀγάπην καθαρὰν καὶ φιλικὴν διάθεσιν, ναὶ μὴν γε καὶ μετὰ παντὸς τοῦ μέρους τῆς τούτου ἐξουσίας μέχρι συμπληρώσεως ἐνιαυτῶν τριῶν, διατηρῶνται δὲ παρὰ τῆς ῥηγικῆς ἐξουσίας μου καὶ παρὰ παντὸς τοῦ μέρους αὐτῆς οἱ ἀπὸ τῆς ἐξουσίας τοῦ αὐτοῦ μεγάλου σουλτάνου καὶ

πρὸς τὴν ἀφεντείαν μου, καὶ τῶν τόπων, ὁποῖων γράφει τοῦ πατρός μου τὸ ὀρκωμοτικόν, νὰ προσέχει καὶ νὰ δίδῃ πάντοτε μαντάτον ἀπὸ κουρσάρικα κατελάνικα, διὰ νὰ προσέχεται ὁ τόπος τῆς ἀφεντείας μου, ὡς καθῶς γράφει τὸ ὀρκωμοτικόν τοῦ πατρός μου, οἱ πραγματευτάδες τῆς ἀφεντείας μου νὰ περιπατοῦν εἰς τὸν τόπον αὐτοῦ, νὰ πολεμοῦν τὰς δουεῖας των καὶ τὰς πραγματείας των ἄνευ πειρασμοῦ καὶ κινδύνου, ὁμοίως καὶ αὐτονῶν οἱ ἄνθρωποι καὶ οἱ πραγματευτάδες νὰ περιπατοῦν καὶ νὰ πραγματεύονται εἰς τὸν τόπον τῆς ἀφεντείας μου ἄνευ πειρασμοῦ καὶ κινδύνου. . . ἐτελειώθη τὸ παρὸν ὀρκωμοτικόν τῆς ἀφεντείας μου ἐν ἔτει 579¹ Ἰνδ. 1ε' μηνὶ δεκεμβρίῳ κε', καὶ μουσουλμάνων ἔτος σεναι χαμ σιβεχεμ σύναβε θεμάνι μία ὠνε' δίλλαι τζενάκουν α'.

Ἐκ τῆς ἀπό τοῦ 15 αἰ., μετὰ τὸ πέσιμον τῆς Πόλης, χρονολογοῦνται καὶ τὰ ἀκόλουθα ἔγγραφα :

ε) Ὁ σουλτάνος *Μωάμεθ* ὁ Πορθητῆς ὑπογράφει συνθήκη μετὰ τοὺς Γενοβέζους τῆς Πόλης (1451) (Miklosich ὁ.π. σ. 287—Λάμπρου, Ν. Ἑλληνομνήμ. ὁ.π. σ. 66):

Ἐγὼ ὁ μέγας αὐθέντης καὶ μέγας ἀμιράς σουλτάνος ὁ Μεχμέτ μπέης, ὁ υἱὸς τοῦ μεγάλου αὐθέντου καὶ μεγάλου ἀμιρά σουλτάνου τοῦ Μουράτ μπέη. Ὁμνύω εἰς τὸν θεὸν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς καὶ εἰς τὸν μέγαν ἡμῶν προφήτην τὸν Μωάμεθ καὶ εἰς τὰ ἑπτὰ μυσσάφια ὅπου ἔχομεν καὶ ὁμολογοῦμεν... Τὰς ἐκκλησίας των νὰ τὰς ἔχουν καὶ νὰ τὰς ψάλλουν, μόνον καμπάναις καὶ σημαντήρια νὰ μηδὲν κτυποῦν, ἀπὸ τὰς ἐκκλησίας μαῖδιον νὰ μὴ ζητήσω μηδὲ αὐτοὶ νὰ ποιήσουν ἄλλας ἐκκλησίας. Οἱ πραγματευτάδες τῶν Γενοβέζων νὰ πηγαίνουν καὶ νὰ ἔρχονται ἐλεύθερα, νὰ ποιοῦν τὰς πραγματείας των, παιδιά ποτὲ εἰς γιανιτζάρους νὰ μὴ πάρω, μήτε τινὰ νέον, μήτε Τοῦρκοι νὰ εἶναι εἰς τὸ μέσον των, ἀμὴ νὰ εἶναι ἐξόχως, εἰ μὴ νὰ βάλῃ ἡ αὐθεντεία μου σκλάβον νὰ τοὺς βλέπῃ· αὐτοὶ δὲ οἱ Γαλιανοὶ νὰ ἔχουν ἄδειαν νὰ βάλλουν πρωτόγηρον εἰς τὸ μέσον των διὰ νὰ διορθώνη τὰς δουλείας ὅπου ἔχουν οἱ πραγματευτάδες. Γιανιτζάροι καὶ σκλάβοι νὰ μηδὲν κονεύουν εἰς τὰ ὀσπήτια των· τὰ κουμέρκι, ὅπου χρεωστοῦν, νὰ τὰ μαζώξουν· ἔχουν καὶ χρέος ἀπερνῶντες τὰ ὅσα ἐξόδευσαν, ἔχουν τὴν ἄδειαν νὰ τὰ μαζώξουν ἀπὸ τὴν μέσην τους, διὰ νὰ εὔγουν ἀπὸ τὸ χρέος. Οἱ ἄρχοντες καὶ οἱ πραγματευτάδες των νὰ μηδὲν ἀγγαρεύονται...

ς) Ὁ Ἰωαννίτης *μαῖστωρ* τοῦ Ὀσπιταλίου Ἱεροσολύμων ὑπογράφει συνθήκη μετὰ τὸν σουλτάνον Βαγιαζίτ Β', ἀφοῦ ὁ ἀδερφὸς τοῦ Βαγιαζίτ, σουλτάνος Τζέμ (*Τζητήμης*) στάλθηκε ἀπὸ τοὺς Ἰωαννίτες αἰχμάλωτος εἰς τὴν Γαλλίαν (1482) (Miklosich ὁ.π. τ. 3 σ. 323). Τὸ κείμενον ἔχει στοιχεῖα ἀπὸ τὸ σύγχρονον νοτιοανατολικὸν ἰδίωμα (Κ6,

ἀρ. 8). Τὸ ἢ ποίαις (οἱ ποῖες), συχνὸν σιὰ κυπριώτικα κείμενα τῆς ἐποχῆς, εἶναι ξενισμὸς (ὁ ποῖος, γαλλ. lequel), ποὺ γέννησε ἀργότερα, καθὼς φαίνεται, τὸ ὁ ποῖος. Γράφει ὡστόσο ὁ Φρὰ Πέτρος καὶ μερικὰ λανθασμένα, ἐπειδὴ δὲν ἤξερε καλὰ τὰ ἑλληνικὰ.

Τὸ ἀνικητοτάτο καὶ κραταιωτάτο καὶ ἠψηλοτάτω βασιλαίως τὸν βασιλέων καὶ μεγάλω αὐθέντη σουλτάν Παΐαζήτ χάν.

Ἐκλάμπρη αὐθέντε καὶ τειμημένοι φίλοι ἡ γνοστών ἐστὼ σας, τὸ πῶς ὁ ἐκλαμπροτάτως αὐθέντης ὁ Τζητζήμη σουλτάν ἦλθεν ἔδω, καὶ διὰ τὸ γένος αὐτοῦ ἐπαραλάβαμέν των μὲ τιμὴν κατὰ τρόπον τὸν αὐθέντον, καὶ διὰ τὴν καλὴν ἀφορμὴν ἐστήλαμέν των εἰς τὴν Φράντζαν, διὰ νὰ ἦνεν μὲ τιμὴν κατὰ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, νὰ ἔχη ζωὴν καὶ βλέψησιν εἰς τοὺς τόπους ἡμῶν, καὶ ταῦθα ἐγείνησαν μὲ καθάρην καρδίαν καὶ μὲ μεγάλαις ἐξόδες, ἢ ποίαις οὐδὲν σας λανθάνουσιν, καὶ ἐκοῖ, ὅπου οἶνεν, θέλη πωλλές ἐξόδες κατὰ τὴν ποιότητα τοῦ τόπου ἐκοίνου, καὶ τόσα πόλλα μηδὲν τὸν καταφρονέσητε, διὰ νὰ ἔχη μάζη τιμέμενα, ὅσάν πρέπη κατὰ τὸ γένος αὐτοῦ, ὅσάν ἐσηντίχαμε τὸν εὐγενὴν καὶ τειμημένον ἀποκρισιάρην τὸν Χαγριαζήνην, ἄρχον μὲν φρόνημον καὶ ἄξιον κατὰ τὴν τάξην καὶ φρόνησιν, ὅπου ἐκράτηξεν μετὰ μας εἰς τὴν δουλίαν αὐτὴν, ὅσάν ἠγαπημένος τῆς τιμῆς καὶ τοῦ διαφόρου τοῦ αὐθέντος κατὰ τὰς γραφάς, ὅπου μας ἔφερεν ἀπὸ τὸ μέρος τοῦ μεγάλου αὐθέντος, καὶ θαροῦμε νὰ [μὴ] ποιήσετε πληωτέρας σιόπης. ὅ τι ἐποιήσαμεν, ἐγένονεν διὰ νὰ λίπη πᾶν σκάνδαλον καὶ πολλαῖς ὀχλήσαις, τὰ ὅποια ἠξεύρη, καὶ ἀνεφέραμεν καὶ τὸν λεγόμενον ἀποκρισιάρην. ἔδω ἐν Ῥόδον κατὰ μηνοὶ δικέμβριον ζ' ἀπὸ τῆς σαρκώσεως τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ αὐπβ'.—Φρὰ Πέτρος Δαιονβουσῶν, μαῖιστωρ τοῦ Ὁσπηταλίου τῶν Ἱερωσωλύμων.

η) Ὁ σουλτάνος Βαγιαζίτ Β' εὐχαριστεῖ τὸν πάπα Ἀλέξανδρο Σ' Βόργια γιὰ τὸ γράμμα του (1490); (Λάμπρου ὁ.π. σ. 166):

Σουλτάν Μπαγιαζήτ χάν θεοῦ χάριτι βασιλεὺς μέγιστος καὶ αὐτοκράτωρ ἀμφοτέρων τῶν ἡπείρων, Ἀσίας τε καὶ Εὐρώπης, τῷ τῶν Χριστιανῶν πάντων [ὑπερέχοντι] πατρὶ καὶ κυρίῳ, κυρίῳ Ἀλεξάνδρῳ, θείᾳ προνοίᾳ τῆς ρωμαϊκῆς ἐκκλησίας ἄκρω ἀρχιερεῖ ἀξιωάτῳ σέβας τὸ ὀφειλόμενον καὶ εὐνοϊκὸν μετ' εἰλικρινοῦς διαθέσεως. Μετὰ τὴν προσήκουσαν καὶ δικαίαν προσαγόρευσιν δηλοῦμεν τῇ σῇ ἄκρω ἀρχιερατείᾳ, πῶς ἐδεξάμεθα παρὰ τοῦ παπᾶ Δινάρδου γραφὴν τῆς σῆς κυριότητος, καὶ ἐμάθομεν περὶ τῶν ὑγειῶν αὐτῆς, καὶ ἠυφράνθημεν τὰ μέγιστα, ἅμποτε δὲ νὰ ὑγιαίνῃ ἡ σῆ μεγαλειότης ἐν ἀγαλλιάσει καὶ εὐφροσύνῃ αἰεῖ:—Ἐδόθη ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει, ἐν τῇ αὐτῇ τῆς ἡμετέρας σουλτανικῆς ἐξουσίας κατὰ τὸ ἀπὸ τῆς Ἰησοῦ γεννήσεως α' ὁ, 5 ἔτος μηνὶ Ὀκτωβρίου κ-η'.

Π
αὐτῆ
τῆς
ἐν
οἱ
ἔσο
τῆς
Πείω
ἐγχα
συνή
ἄλλοι
μενα
νητ
τοῦ π
νεδρη
ρίση
ἔσο
θαίλα
ἐνα Ρο
ρατῶς
παρτη
καπῶς
μερα γε
ἔσο
τόσο σέ
σαταζοῖ
γίνεται
ἐπὶ τῶ
τῶ (5)
ἐν τοῖς
Ἡ
σὺ συνή
ἐπαποῖρη

ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

6. — ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΙΔΙΩΜΑΤΑ (§ 67)

Παραθέτονται δείγματα από διάφορα νεοελληνικά ιδιώματα μαζί με μερικά από τὰ γνωρίσματά τους, γιά νά δοθῆ μιὰ γενική εἰκόνα τῆς ποικιλίας τους καί τῆς συγγένειας πού ὑπάρχει μεταξύ τους. Ἐννοεῖται πῶς κατὰ τόπους παρουσιάζεται μεγαλύτερη ποικιλία καί ὅτι καί τὰ δείγματα δέ φανερώνουν πάντα τὸ γενικώτερο τύπο. Ἔτσι λ. χ. τὸ πρῶτο δείγμα παρουσιάζει καί ιδιοματισμούς, *τόμ*, *κυνήσε*, *ἐξιούναμε* κτλ., πού δέ συνηθίζονται στὰ περισσότερα μέρη τῆς Πελοποννήσου. Ὁ καθέννας μας μπορεῖ ν' ἀκούσῃ Πελοποννήσιους ἐγκαταστημένους στίς Ἀθῆνες, πού γιά τὸ τρίτο πληθ. *κοιμούνταν*, συνηθίζουν, οἱ Πατρινοὶ καί οἱ Τριπολιτσιῶτες, τὸ *κοιμόσαντε* καί ἄλλοι τὸ *κοιμόντουσαν* καί τὸ *κοιμόσανε*. Ἄλλωστε καί τὰ παραθετόμενα κείμενα δέν καταγράφηκαν ὅλα μὲ τὴν ἴδια προσοχὴ γιά φωνητικὴ ἀκρίβεια. Λιγότερο πιστὰ ἀποδίνουν τὸ ἴδιωμα τὰ δείγματα πού πάρθηκαν ἀπὸ τὴ λογοτεχνία. Αὐτὴ ἐπηρεάζεται συχνά, καί συνειδητὰ ἀκόμη, ἀπὸ τὴν κοινὴ καί κάποτε ἀποβλέπει μόνο νά χαρακτηρίσῃ ἓνα ἴδιωμα, χωρὶς νά ἐνδιαφέρεται γιά μεγάλη γλωσσικὴ ἀκρίβεια. Ἔτσι ἔκαμε ὁ Ἀριστοφάνης στοὺς «Ἀχαρνεῖς» του γιά τὴν μεγαρίτικη διάλεκτο, τὸ ἴδιο κάνουν καί σήμερα ὅσοι θέλουν νά παρουσιάσουν ἓνα Ρουμελιώτη νά μιλῇ. Τοὺς φτάνει νά τοῦ βάλουν στὸ στόμα μερικοὺς τύπους καθὼς λ.χ. *χέρ'*, *κάτσι κάτ'*. Γενικὰ πρέπει ἀκόμη νά παρατηρηθῆ ὅτι ὁ τύπος καί ἡ διάρθρωση τῶν ιδιωμάτων δίνεται κάπως ἑξαδινικευμένος, ἀφοῦ στὴν πραγματικότητα ὑπῆρχε, καί σήμερα γεννήθηκε ἀκόμη μεγαλύτερη ποικιλία — ἀλλὰ καί ἰσοπέδωση: Ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς ἀφθονοὺς ἐποικισμοὺς σὲ περασμένους αἰῶνες ἀπὸ τόπο σὲ τόπο καί τὴ μεγάλη μετοικεσία τῶν θρακικῶν καί μικρασιατικῶν πληθυσμῶν στὰ χρόνια μας, τὸ ἄπλωμα τῆς κοινῆς, πού γίνεται ὅλο καί ἐντονώτερο, ἔχει γι' ἀποτέλεσμα ν' ἀδυνατίζουν σιγὰ σιγὰ τὰ γνωρίσματα τῶν ιδιωμάτων, ἀρχίζοντας ἀπὸ τὰ μεγάλα κέντρα (§ 174). Μερικὰ ἄλλωστε κείμενα διορθώθηκαν ἐδῶ σύμφωνα μὲ τὴν τοπικὴ χρήση.

Ἡ γραφὴ τῶν ιδιοματικῶν κειμένων ρυθμίστηκε, μέσα στὸ πλαίσιο συνήθως τῆς φωνητικῆς ὀρθογραφίας, φωνητικῆ. Ἐπιδιώχτηκε ἐνοποίηση τῆς γραφῆς τῶν κειμένων, διατηρήθηκαν ὅμως κάποτε,

ιδίως στὰ πιὸ ξενότροπα, οἱ γραφές τῶν ἐκδοτῶν τους, καὶ κάποτε ἀποδόθησαν αὐτὰ φωνητικά μὲ τὸ λατινικὸ ἀλφάβητο. Γιὰ τὴν ἀκριβέστερη φωνητικὴ ἀπόδοση, πὺν δυσκολεύεται ὑπερβολικὰ ἀπὸ τεχνικὲς τυπωτικὲς ἐλλείψεις, χρησιμοποιήθησαν οἱ ἀκόλουθεσ γραφές:

‘ μικρό, παρέκι: ι πὺν μόλις ἀκούεται,

σύμφωνο σὲ παρένθεση: (β)ασιλές: μόλις ἀκούεται ἢ καὶ δὲν προφέρεται καθόλου,

’ , παιδί μ’, τὸ χέρ’: ἔλεσε φωνῆεν ἄτονο,

2 ἢ j, γιὰ τὸ μισόφωνο j: j ἄλλουσ, ἢ γυναίκα (γυναίκα),

διαλυτικά ὀ πάνω ἀπὸ τὸ ι, τελειώνω: προφέρεται σὰ φωνῆεν, καὶ ὄχι σὲ μία συλλαβὴ μαζί μὲ τὸ ἀκόλουθο φωνῆεν,

b, d, g: κόβος, ἄδρας ἀνάγη: γιὰ τὸ ἄρρινο μπ, ντ, γκ (γγ), καθὼς στίς λέξεις τῆσ κοινῆσ μπουμπούκι, νταντά γκέμι,

σ’, ζ’, : σ’πίτι, τ’ύρ, σ’έρι (χέρι), ζ’ἦ, ζ’υναῖκεσ (γυναῖκεσ) γιὰ τὴν παχιά προφορά, καθὼς τὰ γαλλικά ch, j — κ’, κ’αί: τσ’, γαλλ. tch.

λ’, ν’, λ’έω Νίκοσ: ὕγρη προφορά, λέω, Νίκοσ,

δασεία ’: σημαίνει παχιά ἐκπνοή, καθὼς στὸ γεσμ. h, ἔτσι στὸ ἐπιφώνημα τῆσ κοινῆσ hά, hahά.

Γράμματα μέσα σὲ παρένθεση (ι), κλείνονται κάποτε γιὰ νὰ παρασταθῆ ἕνασ ἢ μερικοὶ φθόγγοι ἄσχετα μὲ τὸν τρόπο πὺν γράφονται. Τὸ (ι) λ.χ. σημαίνει τὸ φθόγγο (ι), ἀδιάφορο ἂν γράφεται μὲ η, ι, υ, οι, ει, τὸ (ε) τὸ φθόγγο πὺν γράφεται μὲ ε ἢ αι κτλ.

Γενική βιβλιογραφία

T h u m b A., Grammatik der neugriechischen Volkssprache. Βερολίνο De Gruyter, Göschen 1915 (μόνο στὴν 1. ἐκδοση), σ.77α, μὲ κατάταξη τῶν νεοελληνικῶν ιδιωμάτων— Ἀναγνωστοπούλου Γ., Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν νεοελληνικὴν διαλεκτολογίαν. Α’. Περὶ τῆσ ἀρχῆσ τῶν νέων ἐλληνικῶν διαλέκτων. Β’. Βιβλιογραφία. Ἐπιτηρίς Ἐταιρείασ Βυζαντινῶν σπουδῶν 1 (1924) σ. 93α. — Neugriechische Dialekte aufgenommen von Aug. Heisenberg, unter Verwertung der Vorarbeiten von J. Kalitsunakis, bearbeitet von Ed. Schwyzer. Lautbibliothek ἀρ. 94. Institut für Lautforschung an der Universität Berlin. Λιψία Harrassowitz 1934. Διάφορα κείμενα ιδιωματικά φωνογραφημένα. — Ἐρμηνεῖεσ διαλεκτικῶν φαινομένων, φωνητικῶν καὶ μορφολογικῶν, βρίσκονται συγκεντρωμένες στὰ διάφορα ἔργα τοῦ Χατζιδάκι: Einleitung, Γλωσσολ. Μελέτεσ Α’, Μεσ. κ. Νέα Ἑλληνικά, Γλωσσολογικὲσ ἔρευνεσ Α’ (B § 4), καθὼς καὶ σὲ διάφορεσ μελέτεσ του σὲ διάφορα περιοδικὰ (B § 3), καὶ στοῦ Φιλήντα Μ., Γλωσσογνωσία καὶ γλωσσογραφία (B § 4). Οἱ κυριώτερεσ ιδιωματικὲσ — φωνητικὲσ καὶ μορφολογικὲσ — παραλλαγὲσ ἀπὸ

τῆσ
ἀερ
των
ἢ κ
λεῖ
ἀπ

Κ ο

Φι

ἀπὸ κ

τὸ κβ

φινάχ

ρονται

ἐγκλιτι

τες: π

το. Μερ

τοικήσ

πομοῦ

γιὰ βίω

Ἄναμ

λαζωνι

Πῶσ

πὲσ μαθ

καὶ οἱ ἂν

μένος δ.

τες: κ

πέλεσ: κ

τὴ φωνητι

σοῦ λέω,

ἐπιλέσται

Στὸν Ἄι.

μοῦ, πὼσ

τὴν κοινὴ μνημονεύονται συστηματικὰ τοῦ *Thumh A.*, *Handbuch der neugriechischen Volkssprache*, 19.0.—Γιὰ τὴν σχέσιν τῶν ιδιωμάτων μεταξύ τους βλ. Ἀμάντου Κ., *Γλωσσικά ἐκ Χίου*. Λαογραφία 7(1923) σ. 335.—Λορεντζάτου Π., *Συμβολὴ εἰς τὴν διαλεκτολογία*. Ἀφιέρωμα εἰς Χατζιδάκιν, 1921.—*Dawkins R.*, *Cyprus and the Asia Minor dialects of Asia Minor*. Ἀφιέρωμα ὁ.π. σ. 42.

Α. ΔΥΤΙΚΗ ΟΜΑΔΑ

Ι. — ΜΟΡΑΪΤΙΚΑ

Κοουκουλέ Φ., Οίνουντιακά. Χανιά 1908.

Φυλάγουν περισσότερο ἀπὸ ἄλλα ιδιώματα τὸν ἀρχαῖο φωνηεντισμὸ καὶ συμφωνισμό, ἔτσι *κουβαλῶ*, *κουβαλάω*, ἐνῶ ἄλλοῦ συνηθίζουν τὸ *κβαλάου* ἢ τὸ *κουαλῶ*. Ἡ ἄτονη συλλαβικὴ αὔξησις σὲ πολλὰ μέρη φυλάχτηκε, ὄχι ὅμως πάντοτε καὶ σὰν κανόνας. Τὰ σ, ξ, ψ προφέρονται συχνότερα παρὰ ἄλλοῦ παχιά: σ', ξ', ψ'. Ὅταν ἀκολουθοῦν δύο ἐγκλιτικὰ ρῆμα σὲ προσταχτικὴ, ἔρχεται πρῶτα ἡ πτώσις τοῦ πράγματος: *πές το μου*, *γράψ' το μας* καὶ ὄχι *πές μου το*, *γράψε μάς το*. Μερικὰ νότια ιδιώματα (λ. χ. στὴ δυτ. Κορινθία, ὅπου ἐγίναν μετοικήσεις ἀπὸ τὴ Ρούμελη) παρουσιάζουν στοιχεῖα τοῦ βόρ. φωνηεντισμοῦ καὶ ἄλλες συγγένειες μὲ τὰ ρουμελιώτικα. Ἀπὸ τὰ μοραΐτικα γιὰ βᾶσις διαμορφώθηκε ἡ νέα κοινὴ στὴν ἑλληνικὴ πρωτεύουσα (§ 68).

Ἀναμνήσεις τοῦ Εἰκοσιένα.—Ἀπὸ τὸ ἰδίωμα τῶν *Βρέστενων* τῆς Λακωνικῆς. Κοουκουλέ ὁ.π. σ. 249.

Πῶς νὰ σοῦ τὰ μολοήσω παιδάκι μου; Ἐδῶ πέρα, καθὼς θάχης μαθημένα, ἦτανε πρῶτα Τουρκιά. Τὸμ ἀναψε τὸ ντουφέκι, οἱ καλοὶ ἄντρες πήγανε στὸν πόλεμο καὶ μεῖς μείναμε. Ἦτανε φερόμενος ὁ Μπραήμης καὶ μᾶς ἐκνήθησε καὶ ἐφύγαμε· ἄλλοι τὶς Πέτσες κι ἄλλοι τὸ Λενίδι. Ἐμεῖς σηκωθήκαμε καμιά κατοστὴ φαμπελιές, καὶ πᾶμε τὰ Τζίντζινα, ἀπὸ κεῖ βγαίνομε τὸν Ἁι Βασίλη τὴ ρεματιὰ μέσα. Ἀπὸ τὸν Ἁι-Βασίλη στὸ Βρονταμὰ... ποῦ νὰ σοῦ λέω, μᾶς ἐκνήθησαν· δὲ μᾶς ἀφήνανε νὰ πιοῦμε νερό. Ἡδὲ ξυλοκέρατα μᾶς ἀφηναν νὰ πάρωμε ἠδὲ τίποτα· μᾶς ἐκνήθησαν· Στὸν Ἁι-Βασίλη μόνο μᾶς ἔδωκαν ψωμί. Ὁ Θεὸς ξέρει, παιδάκι μου, πῶς ἐξιούναμε νηστικοὶ καὶ φευγόδιοι καὶ σκιασμένοι. Ἄς

εἶναι ἀπὸ τὸ Μιστρὰ πήγαμε τὰ Πηγαδάκια καὶ κάτσαμε εἴκοσι μέρες. Δὲν εἶχαμε τί νὰ φᾶμε. Πήγαμε στὸν παπὰ Παπαντοῦρο, συχωρεμένος νάναι, κι ἐκεῖ μᾶς δίνει ἀλεύρι μὲ στάχτη. Τὸ ζυμώ-
 15 ναμε νὰν τὸ φᾶμε, δὲν μποράγαμε· ἐστύφιζε, βλέπεις, ἢ στάχτη. Παίρναμε ἀραποσίτι καὶ τὸ τρίβαμε στὶς πλάκες καὶ τὸ τρώγαμε...

2. τόμ, τόμου, ἤδη μσν., σύνδ., χρον., ὅταν.—4. Πέτσες (ἰταλ. λ.), παλιότερος τύπος γιὰ τὶς Σπέτσες.—5. Λενίδι, τὸ Λεωνίδι.

2. — ΜΑΝΙΑΤΙΚΑ

Mirambel A., Étude descriptive du parler maniote méridional. École Française d' Athènes. De Boccard 1929 — Χατζιδάκι, Βιβλιοκρισία (τοῦ παραπάνω). Ἀθηνᾶ 42 (1930) σ. 86α.

Εἶναι τὸ ξεχωριστὸ ἰδίωμα πὺ μιλοῦν στὴ Μάνη, προσηλιακὴ καὶ ἀποσκιαδερῆ, δηλ. στὴν Ἄν. καὶ Δυτ. πλαγιά τοῦ νότ. Ταῦγέτου. Τὸ *υ* προφέρεται, ὅπως στὰ τσακόνικα, καὶ κάποτε καὶ ἀλλοῦ, *ου*: Βοί-
 τουλο (Οἶτυλος, ἢ ἀρχ. Φοίτυλος), σκουλά σκυλιά.—Τὸ ἀρχ. *ω* προ-
 φέρεται συνήθως *ου*: φουλιά, ξημερούματα, χτου (ὄχτώ), ἀκουχή.—Τὰ
 τονισμένα συμπλέγματα (-ίι), (-έι) φυλάγονται: σκολεῖο, κουπία, κλη-
 σία, γραιία, Ρωμαῖο.—Γίνεται ἐπένθεση (μετάθεση μὲ τὸ προηγούμενο
 σύμφωνο) τοῦ μισόφωνου *ι*: ποῖδὰ ποδιά, μεῖ ἀ μεριά.—Χάνεται συχνὰ
 τὸ τελ. *ς*: ὁ πατέρα, τῆς ἴνυρλια, μᾶ μᾶς, ὄμω.—Πέφτει τὸ *δ* μεταξὺ
 φωνηέντων καὶ αὐτὰ συναιροῦνται: κουνουπί(δ)ι-κουνουπί.—Τὸ *γε*, *γι*
 προφέρεται *ζ'ε*, *ζ'ι*, τὸ *σέ*, *σᾶς*: ζέ, ζᾶς (ἢ τροπὴ τοῦ *σ* σὲ *ζ* παρουσιάζεται
 καὶ σὲ ἄλλες ἀδύνατες λέξεις).—Τὸ (*κε*), (*κι*) προφέρεται
 (*τσε*), (*τσι*), ἀκριβέστερα (*κ'ε*), (*κ'ι*).—Τὸ γ' πληθ. πρόσ. τοῦ παθητ.
 ἀορίστου τελειώνει σὲ -να, μαζεύτηια μαζεύτηκαν.—Τὸ γ' πληθ. τοῦ
 παθητ. ἀορ. τῆς ὑποταχτικῆς τελειώνει σὲ οὔ: νὰ χιθοῦ νὰ χαθοῦνε.

Τὰ μανιάτικα διατήρησαν πολλοὺς ἀρχαῖσμούς στὸ λεξιλόγιο (Σ 9) καὶ στὶς τοπωνυμίες: *Αὐλός*, Ἄντηρας (ἀρχ. ἄντηρον ἀνάχωμα), *Βυθός*, *Γλήνα* (ἀρχ. γλήνη κούκλα, βαθούλωμα), *Νίτα* (ἀρχ. νάπη φαράγγι), *Καρέα* (καρνά, μσν. καρέα), *Ναρία* (Νεώριον), *Πηλωρύχια Ψωμαθίας* (ἀρχ. ψαμμαθοῦς), *Φρεάτι*.

Τὸ μοιρολόγι τῆς Παρασκευῆς τοῦ Γρηγόρη.—Thumb, Hand-
 buch σ.276.—Hesseling-Pernot, Chrestomathie σ.181.

Ἡ μοιρολογίστρα παραγγέλνει τῆς νεκρῆς νὰ πῆ στοὺς πεθαμένους συγγενεῖς πὺς τὸ σπίτι τους ζώστηκε ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς (πατριῶ-
 τες καὶ βαβαρικὸ στρατό, πὺ ἐπιασαν ἔπειτα τὸ Γιῶργο Σκυλακο-
 γιάννη, ἀρχηγὸ τῆς μανιάτικης ἐπανάστασης στὰ 1834, καὶ τὸν φυ-
 λάκισαν στὴν Τρίπολη, ὅπου καὶ πέθανε). Τὸ μοιρολόγι εἶναι ἀπὸ
 τὰ λαϊκώτερα καὶ γνωστότερα τῆς Μάνης.

Ε.
 ἀνέ
 νά
 ὅτι
 5 Τὸν
 τό α
 τό α
 δο
 τό α
 Ἐλα
 10 ἀντρε
 ζέρον
 νά τῆ
 τῆ ε
 γαί
 1. Αι
 ζέρον
 ποδοπ
 μᾶζε
 ος. Πε
 καὶ ἡ κ
 λαζα
 τοῦς δε
 ποδοπ
 λιὰ (Ἡ

Toze
 ο. 35α.-
 ἀποκρί-
 των λέ-
 εν Coze

Με τὰ
 ἐξουχίς
 μιούσαν
 οἰς τοῦ
 καὶ μερικ
 σαν μιά μ

στήν Ραομία τῆς ἰταλόφωνης Κορσικῆς καί, ἀπὸ τὸ 1775, ὅταν ἡ Κορσικὴ παραχωρήθηκε στοὺς Γάλλους, στὸ Cargèse ἀπὸ τὸ Λουδοβικο ΙΕ΄.

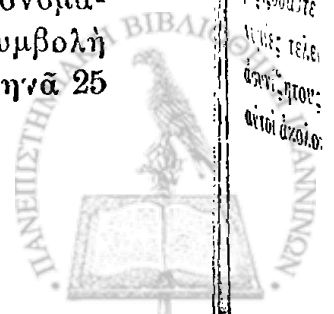
Ἦταν ἑξακόσιες περίπου ἀκόμη οἰκογένειες στὸ τέλος τοῦ 18. αἰώνα, μὰ ἐλαττώθηκαν μὲ νέες μετοικεσίες καὶ ἐπιμειξίες, καὶ ὅσοι ἀπόμειναν, ὡς 300 σήμερα μέσα σὲ πληθυσμὸ 3600, ἀφομοιώνονται σιγὰ σιγὰ μὲ τοὺς ντόπιους καὶ ἐξιταλίζονται. Ἐνῶ στὰ 1830 ἀκόμη εἶχαν ἑλληνικὴ συνείδηση καὶ γλώσσα, μόλις καμιὰ εἰκοσαριὰ μιλοῦν ἀκόμη ἑλληνικά, σωστὰ ὅμως μόνο λίγοι γέροι. Οἱ ἄλλοι, γαλλόφωνοι πιά ἢ ἰταλόφωνοι, τ' ἀνακατώνουν μὲ πλῆθος ξενισμούς: *εἴμαστε Γαλλικοὶ πῶς στέκεσαι*; (ἰταλ. come sia?) πῶς εἶσαι; Πολλὲς οἰκογένειες μετοίκησαν στὸ Ἀλγέρι (Σίδι - Μερουάν).

Στὰ κορσικανικὰ ἑλληνικὰ φαίνεται πῶς διατηρήθηκε ἡ προφορὰ τοῦ υ σάν ου: *σοῦκο, ἄσουρο ἄχερο, σοῦνω χύνω*, καὶ τῶν ἀσυνίζητων (-ία), (-έα): *βραδέα βραδιά, μακρέος μακρὺς, μερέι μεριά, ἀφεντία οἱ ἀρχέ, νοτία ὑγρασία, χωσία πρόχωμα*. — Προφέρονται μπρὸς τὸ (ε), (ι) τὸ κ σάν τσ, τὸ χ σὰ σ' καὶ τὸ γ σὰ ζ': *σ'αιρετῶ, σ'οῦρος, τσ'αί, τσ'ουρά, τσ'ύρ, Τσ'ουριάτσης, ζ'έρος, ζ'υναίκα, Ζ'ιάννης*. — Μερικὰ ρήματα σχηματίζονται σὲ -εσκω: *ἀλαφρονέσκω, μεινέσκω, πληθονέσκω*. — Λέξεις τούρκικης καταγωγῆς εἶναι ἐλάχιστες, ἄφθονες ὅμως οἱ ἰταλικές. Ἀπὸ τίς ἑλληνικὲς εἶναι τὰ ἀκαματεύω ζευγαρίζω, ἀναδειάζω ἀγναντεύω, ἀπὲ ἔπειτα, ἄρα (ὄν ἔχω ἄρα) τίποτε, ἀμερὸ τὸ ἀλάτι, ἀτός μου ἀριλογία ἢ συζητηση, Γυλιστής ὁ Ἰούλιος, Θεριστής ὁ Ἰούνιος, κάματος ὄργωμα, καμπινάρι κάμπος, κατσαράδα (ἄλλοῦ κατσιφάρα) καταχνιά, κοῦρος πετεινός, λίλικας λόξιγκαας, μπάρινακας τεμπέλης, σκιαζούρα φόβος, σφελοίδα φλούδα.

3. — ΕΦΤΑΝΗΣΙΩΤΙΚΑ

Σ α λ β ἄ ν ο υ Γ., Μελέτη περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος τῶν ἐν Κερκύρα Ἀργυράδων, 1918. — Δένδια Μ., Περὶ τῆς ἐν τῷ ἰδιώματι τῶν Παξῶν ρηματικῆς καταλήξεως -ομον (γιὰ τὴν -ομαι, -ομε). Ἀθηνᾶ 36 (1924) σ. 133α. — Λορεντζάτου Π., Ἀνάμειξις (ἤτοι περὶ τῆς ἐπιδράσεως τῆς ἰταλικῆς καὶ δὴ τῆς βενετικῆς διαλέκτου εἰς τὸ ἰδίωμα τῶν Κεφαλλήνων). Ἀθηνᾶ 16 (1904) σ. 189α. — Τοῦ ἴδ., Τὰ σύνθετα ἐν τῷ κεφαλλ. ἰδιώματι. Ἀθηνᾶ 25 (1923) σ. 209α. — Τοῦ ἴδ., Διαλεκτολογικὰ (ἤτοι περιγραφὴ τῶν κυρίων φωνητικῶν καὶ μορφολογικῶν χαρακτήρων τοῦ κεφαλληνιακοῦ ἰδιώματος). Λεξικόγρ. Ἀρχεῖον 6 (1923) σ. 32α. — Τοῦ ἴδ., Κεφαλλήνων ὀνόματα. Λαογραφία 2 (1910) σ. 27α. — Γιαννοῦτσου Κ., Συμβολὴ εἰς τὴν γραμματικὴν τοῦ ζακυνθίου γλωσσικοῦ ἰδιώματος. Ἀθηνᾶ 25 (1923) σ. 199α.

Τι
ρωα
ἀντι
ταίε
ρισσ
μαξ
ἐπιδ
σχετι
μόνο
πολιτ
γιὰ τ
τὸν ἐ
Ἀπὲ
προφ
Ἄν. Σ
ἄλλον
τῶν μ
βικῆ
περιοχ
τινὸς τ
στὸ β'
τῶν πα
ζετε, ἐμ
σπόμενο
σὲ ἄλλα
ὄχ τὸ β'
θηλικὰ
παίος, κο
παίος, ὄρη
ρήματα ἰ
ξίος παρ
καὶ -έλι.
ἐς τοπων
Παξῶν λέ
ἀντι συν
παθητικῶν
οἰνε νῆρον
μεγίστατε
ἀντις τελει
ἀντι-ητον
ἀντι ἀντιδ

Τὰ έφτανησιώτικα δὲ διαφέρουν πολὺ ἀπὸ τὰ ιδιώματα τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδας καὶ τῆ νέα κοινῆ πού διαμορφώθηκε στὴ βάση αὐτή. Ἡ χωριστὴ ὥστόσο πολιτικὴ ἐξέλιξη τῶν Ἐφτάνησων στοὺς τελευταίους αἰῶνες εἶχε γι' ἀποτέλεσμα νὰ ἔχουν στὸ λεξιλόγιο (περισσότερο στὶς κόλεις), πολὺ ἀφθονώτερες ἰταλικές λέξεις (βενετσιάνικες) ἐνῶ οἱ τούρκικες εἶναι πολὺ λιγώτερες. Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ἡ ἐπίδραση τῆς νέας κοινῆς στὰ κερκυραϊκά κτλ. δείχτηκε ὡς τώρα σχετικὰ μικρή, καὶ ἐπειδὴ ἡ ἔνωση μὲ τὴν Ἑλλάδα πραγματώθηκε μόνο στὰ 1863 καὶ ἐπειδὴ οἱ Ἐφτανησιῶτες, ἔχοντας συνείδηση τοῦ πολιτισμοῦ τους, φύλαξαν ὡς σήμερα κάποια στοργὴ καὶ προτίμηση γιὰ τὸ στενότερο μητρικὸ τους ἰδιῶμα καὶ τὶς τοπικὲς κοινὲς πού τὸν ἐκφράζουν διαμορφωμένες στὴ βάση του.

Ἀπὸ τὰ γνωρίσματα τῶν έφτανησιώτικων εἶναι: Τὰ *μπ, νι, γκ*, προφέρονται ἄρρινα *b, d, g*: *κόβος, ἄδρας, ἀνάγη*, καθὼς καὶ στὴν Ἄν. Στερεά, Θεσσαλία, Ἄν. Μακεδονία, Θράκη. Γιὰ τὸ ἄρθρο συνηθίζονται οἱ τύποι *τσού, τση, τσι* ἀντὶ τούς, *τῆς, τίς*: *τσού χωριάτες, τση μέρα*; *τς ἀδερφής, τσι κότες*. Τὸ ρῆμα φυλάγει τὴν ἄτονη συλλαβικὴ αὐξηση, *ἐκαθίζετε*, καθὼς καὶ σὲ ἄλλα μέρη τῆς περιφερειακῆς περιοχῆς (§ 67), μένουν ὁμως ἀξεχώριστοι ὁ ἐνεστώτας καὶ ὁ παρατατικὸς τῶν ἐνεργ. παροξύτονων καὶ τῶν παθητ. ρημάτων ἀπὸ φωνῆεν, στὸ β' πρόσωπο τῶν ἐνεργητικῶν καὶ στὸ α' καὶ β' πληθ. πρόσωπο τῶν παθητικῶν, ἀφοῦ οἱ καταλήξεις ἔμειναν ἀδιαφοροποίητες: *ἀρχίζετε, ἐμποδιζόμαστε, ἐμποδιζέστε, ἐμποδιζόσαστε*. Τὰ παθητικὰ περισπώμενα ρήματα τελειώνουν σὲ *-ίμαι*: *τραβιόμαι, ὑμόμι*, (ὅπως καὶ σὲ ἄλλα ιδιώματα). Ἡ χρῆση τοῦ *ἐκειός* (*κεῖνος*), *ὄχ* (*ἐκ, κατεβαίνει ὄχ τὸ βουνό*), εἶναι κοινὴ καὶ στὴ δυτ. ἡπειρωτικὴ Ἑλλάδα. Μερικὰ θηλυκὰ σὲ *-α* ἔχουν γενικὴ σὲ *-ός, γυναικός, θυγατερός, βδομαδός, κοπελός, κοτός, γιδός, πορτός, φανεστρός*, (Κέρκ.), *γαῖδουρός, κοκετός, κοπελός, ὄβρελό*;—*τοῦ ἀφεντός*, (Κεφαλλ.).—Στὴν Κέρκυρα ἔχουν γιὰ τὰ ρήματα ἰταλ. καταγωγῆς μετοχὲς σὲ *-άδος, στραπατσάδος*, καὶ καταλήξεις παραγωγικὲς *-θιό* γιὰ τὰ τοπ. ἐπιρρήματα, *ἀποκατωθιό, κειπεραθιό*, καὶ *-έλι, -έλικος* ὑποκοριστικὲς, *ποτηρέλι, κοκορέλι, μικρέλικος*. Πολλὲς τοπωνυμίες τελειώνουν σὲ *-άδες*: *Ἀρνυράδες, Καρουσάδες*.—Στοὺς Παξοὺς λέγουν *βρέχουμον* κτλ. ἀντὶ *βρέχομε, βρέχομαι*.—Στὴν Κεφαλληνία συνηθίζονται γιὰ τὴν ἐνεστ. προσταχτικὴ τοῦ β' προσ. τῶν παθητικῶν ρημάτων οἱ (ἀναύζητοι) τύποι τοῦ παρατατικοῦ: *νιβόσωνε νίβου, καθόσωνε καὶ χάνε τὴν ὥρα σου, καλημεριζόσωνε, καλημεριζόσαστε, ἐτοιμάζόσωνε* (ὁμοια καὶ στὴ Λευκάδα). Πολλὲς τοπωνυμίες τελειώνουν σὲ *-άτα*: *Φαρακλάτα*.—Στὴ Ζάκυνθο συνηθίζουν ἀσυνίζητους τοὺς τονισμένους φωνητ. τύπους (*-ίο*), (*-έο*), ἐκτὸς ὅταν αὐτοὶ ἀκολουθοῦσαν ἓνα *κ, γ, χ, λ, ν*: *καρφία, φωτία, δροσία, ἀστρα-*

ψία, νεραντζία, δεκαρία, σαπουναρείο ἀλλὰ βλογιά, φασκιά. — Ἐφτανησιώτικοι ιδιωτισμοὶ βρίσκονται συχνὰ σὲ ὅσα ἔγραψαν Ἐφτανησιώτες, ἀπὸ τὸ Σολωμὸ καὶ τὸ Μάτεση (« Βασιλικὸς ») ὡς τὸ Λασκαράτο καὶ τὸν Κ. Θεοτόκη.

Ἐκ τῆς Κ. Θεοτόκη, *Ἡ ζωὴ καὶ ὁ θάνατος τοῦ Καραβέλα* 1920, σ. 6, 32. Ὁ διάλογος ἔχει μὲ τὰ λεξιλογικά του στοιχεῖα δυνατὸ ιδιωτικὸ χρωματισμό.

...Τὰ πολλὰ νερὰ ποὺ πίνεις σὰν κάρλακας, αὐτὰ ἀμιὰ σὲ ἀρρωσταίνουνε. Σέπουνε, ἄκου το, τὰ σωθικά. Καὶ φυσικὸ εἶναι. Ἰδὲς τὸ ξύλο· στὴ νότια τί θὰ κάμη; Θὰ βαστάξη ἕνα δύο χρόνια... δέκα χρόνια, ὁ κόσμος ὅλος! Στὸ ὕστερο θὰ σαπῆ ὡς καὶ κεῖνο, 5 ποῦναι, μάτια μου, ξύλο. Νάχες φέρει λίγη κονιά, σούκανα κι ἐγὼ συντροφιά· ἀμὴ νερό, ἐγὼ δὲν τὸ πίνω ποτέ μου. — ...Ἦτανε τότες ἀκόμη καλά. Καλά; ξωθιό μας! Ἐσέρονοτοῖνε ἀκόμα ὅπως ὅπως! Δὲν εἶναι παρὰ ἕξι μῆνες στὴν κοίταση. Ἐπήγαμε ἀντάμα 10 στοῦ νοδάρου κουτσάκι κουτσάκι· ἐκάμαμε ὅσο δύο ὥρες ὥσπου νὰ φτάσωμε. Καὶ πόσος εἶναι ὁ δρόμος; μιὰ σκεπετιά; Ναι καὶ ὄχι.

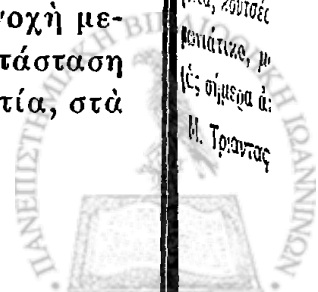
1. κάρλακας βίτραχος — ἀμιὰ συμπερασμ. ἢ προτρεπτ. μόριο σὲ λόγο ἔντονο — 2. σέπουνε σαπίζουν — 3. νότια ὑγρασία (ἀρχ. νοτίς) — 5. κονιά, θὰ εἶναι τὸ κονιάκ(ου) κονιάκ — 7. ξωθιό μας (ἔξω) μακριὰ ἀπὸ μᾶς — 8. κοίταση τὸ νὰ εἶναι κανεὶς ἀρρωστος στὸ κρεβάτι (κοίτη, κοίτομαι, κοιτάζομαι) — 9. κουτσάκι κουτσάκι σιγὰ σιγὰ (κούτσα κούτσα) — 10. σκεπετιά ἢ ἀπόσταση μιᾶς τουφεκιᾶς (σκεπέτο τουφέκι).

4.—ΜΕΓΑΡΟΑΙΓΙΝΗΤΙΚΑ, ΠΑΛΙΑ ΑΘΗΝΑΪΙΚΑ, ΚΟΥΜΙΩΤΙΚΑ

Th u m b A., Μελέτη περὶ τῆς σημερινῆς ἐν Αἰγίνῃ λαλουμένης διαλέκτου. Ἀθηνᾶ 3 (1891) σ. 94α. — Χατζιδάκι, Περὶ τῆς μεγαρικῆς διαλέκτου καὶ τῶν συγγενῶν αὐτῆς ιδιωμάτων. Ἐπιστημ. Ἐπετηρὶς Πανεπιστημίου 12 (1916) σ. 1α. — Τοῦ ἰδ., Γλωσσολογικαὶ ἔρευναι Α' 1931, σ. 73α. — [Καμπούρογλου], Στοιχεῖα ἀθηναϊκοῦ γλωσσικοῦ ιδιώματος. Δίπυλον 1 (1910—12) ἀρ. 2α. — Ἀλεξάνδρου Α., Δοκίμιον περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ιδιώματος τῆς Κύμης καὶ τῶν περιχώρων, 1894. — Φάβη Β., Γλωσσικαὶ ἐπισκέψεις ἀναφερόμεναι εἰς τὸ ἰδίωμα Δύλωναρίου καὶ Κονιστρῶν, 1911. Πβ. ἀκόμη Τοῦ ἰδ., Ἐκθεσις διαγωνισμοῦ κτλ. Ἀθηνᾶ 45 (1934) σ. 336, 346.

Τὰ ιδιώματα αὐτὰ εἶχαν ἄλλοτε μεγαλύτερη ἔκταση καὶ συνοχὴ μεταξύ τους, χωρίστηκαν ὁμως καὶ περιορίστηκαν μὲ τὴν ἐγκατάσταση τῶν Ἀλβανῶν σὲ περασμένους αἰῶνες (§ 50) στὴν Ἀττικοβοιωτία, στὰ

την
μεγαρ
και σι
πο λι
πιου
(1893)
Το ε
και σε
το πλε
η τρα
ρησαν
αλλα το
τα πα
λου μα
μπος
ια, (κου
αα, σε
αβηα, (ο
γνητα
εστθηα,
μεγαρικ
γεν. π
πω και
την ενε
Αζει
και ε
του ε
απο το
τοχη
και α
κοικων
της
γι αυ
κα
Γνωρι
του ε
οι σα
φα (α
κου
για τις
αφες,
χρησ
ηια, κ
μενιαι
ις ση
Μ. Τριαντα

νησιά τοῦ Σαρωνικοῦ καὶ στή νότια Εὐβοία, πού περιτριγύρισαν τὰ Μέγαρα καὶ τὴν Ἀθήνα μὲ ξενόφωνα χωριά. Τὰ κουμιώτικα μιλιούνται στήν Κύμη (Κούμη κατὰ τὴν ντόπια προφορά), στίς Κονίστρες, σὲ τὸ Αὐλωνάρι, σὲ τὸ Ἀλιβέρι κτλ. Ἡ Αἴγινα ἀποικίστηκε ἀπὸ Ἀθηναίους φυγάδες ὅταν οἱ Βενετσιάνοι πολιόρκησαν τὴν πόλη τους (1688). Κοινὰ χαρακτηριστικὰ ὄλων αὐτῶν των ιδιωμάτων εἶναι:

Τὸ *υ, οι*, πού προφέρονταν ἀκόμη σὲ τὸ μεσαιῶνα ὕ (§ 36), ἔγινε *ιου*, καὶ *ου* ἔπειτα ἀπὸ συριστικὸ σύμφωνο (χάνοντας τὸ *ι* του, καθὼς καὶ τὸ πλούσιος ἴροσ(ι)ά κτλ): ἄγουρο, (αὐτὸ ἔγινε ἀφοῦ προηγήθηκε ἡ τροπὴ τοῦ *κ* σὲ *τσ*;) σ'τσ'οῦλο; οκύλος, τσ'ουλία κουλία. — Διατήρησαν ἀσυνίζητα τὰ τονισμένα συμπλέγματα (-ία), (-έα), ὅμοια μὲ ἄλλα ιδιώματα (βλ. ἀρ. 2,3): ψευτία, καμπαναρίο, σουγνεφία, σκορπίος, τὰ παιδία, τῶν κρομμυδιῶ, γραία, σταξέα, βαρέος βαρέα. — Παρομοιάζουν μαζὶ μὲ ἄλλα ιδιώματα τὸν τσιτακισμόν, τρέπουν δηλαδή τὸ *κ*, *γκ* μπρὸς ἀπὸ τὰ φωνήεντα (*ι*), (*ι*) σὲ *ις*, *ιζ*: κατατσεφαλία, ροδατινέα, (κουλία - κιουλία - τσιουλία -) τσουλία. — Σχηματίζουν τὸν ἔνεργ. ἀόρ. σὲ -κα: (ἄκουσα -) ἄκουκα ἄκουτσε. ἄκουτσε ἀκούκαμε, ἔχκα, ἔσβηκα, (ὅμοιοι τύποι στὰ μανιάτικα, ἡπειρώτικα). — Στὰ μεγαροαιγινήτικα καὶ στὰ κουμιώτικα ὁ παθητ. ἀόριστος σχηματίζεται ἐλύθηνα, ἐστάθηνα, (τὸ β' πρόσ.: ἐστάθης), ὅπως καὶ στὴ νότια Ἰταλία. — Στὰ μεγαρίτικα συνηθίζουν τὴν ἐξωτηματ. ἀντωνιμ. (τις - ποῖς -) πῖς, γεν. πῖνος, πληθ. ποῖοι, καὶ γιὰ τὸ βλέπω τὸ γλέπω, (στ' ἀθηναίικα λέπω καὶ στὰ κουμιώτικα λέπου). Στὰ κουμιώτικα διατήρησαν ἄκλιτη τὴν ἔνεργ. ἔνεστ. μετοχή: ψέλλοντες ψέλνοντας, γελιῶντες.

Ἀξίζει νὰ γίνῃ μεγαλύτερος λόγος γιὰ τὰ παλιὰ ἀθηναίικα, πού ἔσβησαν γρήγορα μὲ τὴν ἀνύψωση τῆς Ἀθήνας σὲ πρωτεύουσα τοῦ ἐλεύθερου κράτους (1834). Ἡ ἐκπληκτικὴ ἐξέλιξη πού πῆρε αὐτὴ ἀπὸ τότε μὲ τοὺς τόσους ἐποίκους ἦταν πολὺ ἀνώτερη ἀπὸ τὴν ἀντοχή καὶ ἀφομοιωτικὴ δύναμη τῆς ντόπιας γλώσσας τῶν παλιῶν κατοίκων τῆς (§ 88). Ἐλάχιστες εἶναι οἱ πληροφορίες πού ἀπόμειναν γι' αὐτὴ καὶ οὔτε πάντοτε ἐντελῶς βέβαιες.

Γνωρίσματα τῶν ἀθηναίικων μποροῦν νὰ θεωρηθοῦν: Ἡ προφορά τοῦ *υ, οι* σὰν *ου*, καὶ ὕστερ' αὐτὸ τὰ οὐρανικά σὰν -ιου: ανατσούκλιασμα (ἀνακύκλιασμα: ἀνα-κυκλώνω) ὄρ. ὑφαντικῆς, βουτσία (βυτία), νεροσουρμή, παλιεθούρι παράθυρο, σουρσίμο εὐκουλιότητα, τσουτιάζομαι γιὰ τίς κότες πού κοιτάζουν, πηγαίνουν στὴν κοίτη, κουρνιάζουν, ἄχιουρα, γινύφτος, τσεφαλογιούρι μαντίλα γιὰ τὸ κεφάλι, κιουρά, λιοῦκς, λιουχάρι, χιουμάω χιμῶ. — Ἡ διατήρηση τοῦ ἀσυνίζητου (-ία), (-έα): καρυδέα, κουτσέα ἢ κουκιά, κουτσία τὰ κουκιά, λυγαρέα, μαγερῖο τὸ χειμωνιάτικο, μακρέα, ματέα, ὄχέα, παλιέα παλιά, καὶ ἔπειτα Καρέας, (ὡς σήμερα ἀκόμη), Κουταλέας, μονές στὸν Ὑμηττό. — Ἡ συχνὰ ὑγρή

προφορὰ τοῦ λ, *λιέπω* (βλέπω), *λιούκος*, *λιουνάρι*. — Ἡ τροπή τῶν οὐρανικῶν κ, γ καὶ τοῦ τ σὲ τσ μὲρὸς στὰ φωνήεντα (ι), (ε): *γληφω*, *νάτσι* ἄγχιος δυόσμος, *κατσία* κακιά, *τσεφαλογιούρι*, *κουτσέα*, *κουτσία*, *μουσουνάτσι*, *ξόρτσι*, *βουτσία* βυτία, *πανωπροίτσι*, *τσουλία* κοιλιά, *τσαϊ* καίω, *τσουλιέ* αι. Τὸ σκν καταντᾶ (σ'τ'σ'υ)-σ'τ'σ'ου, σ'ου: *σκύβαλα* - σ'ούβαλα, *σκύβω* - σ'ούβω σ'οῦψ, *σκυλί* - σ'ουλί, *σκωνί* - σ'ουνί (καὶ στὰ Ἀλιβέρι: σ'ούλα σκύλα, σ'ούβαλα σκύβαλα). — οὐδετ.: *γάλας*, (ὁ) *στόμας* (ὅμοια καὶ στὰ κουμιώτικα) — Ἀόριστοι ἐνεργητικοὶ σὲ -κα *ἀνασαρώνω* - *ἀνασάρωκα*, *βράζω* - *ἔβρακα*, *πλάθω* - *ἔπλακα*, *ἐξεφούρνικα*

Παραθέτονται ἀκόμη μερικὲς λέξεις καὶ φράσεις: *ἀκόμη* (καὶ τί κάνετε *ἀκίμη*;) λοιπόν, *ἀνακλαρώνω* ρίχνω βλαστούς, *ἀνασαρώνω* σκουπίζω, *ἀπαπανωτοῦ* τὸ ἓνα πάνω στὸ ἄλλο, *ἀπολειφάδι* ὅ,τι ἀπομένει ἀπὸ τὸ σαπούνι, *βοῖ*, *ἰβοῖ* μπά, *γεροθρόφηση*, *γκάγκαρο* σίδερο ποὺ ἔκλεινε τὴν ἐξώπορτα (ἰταλ. gangaro, γι' αὐτὸ καὶ ἀργότερα *Γκαγκα* *ραῖοι* οἱ παλιοὶ Ἀθηναῖοι), *γλέφαρο* μέτωπο, *διάσκασος* ὁ διάβολος *δικοσύνη* ἢ συγγένεια, *δράμη* τὸ τρέξιμο, *τὸ ἔβαλε στὴ δράμη*, *κάνε μου τάχα*, *δῆθεν*, *κούκουμα* λατ. cucurpa τὸ κουμάρι, *μερμιρία* φόβος *μερούσιο* μεροκάματο, *μινοτάρου* διαμιάς, *ντὰ τί*, *ντὰ λιές*, *ντούρτουλι* μεγάλο κρύο, *ξενοτσούτης* (κοίτη) ὁ μοιχός, *ξεπερδίκισμα* γιὰ μωρὸν ποὺ ἀρχίζει νὰ περπατῇ, *παραμπαστῆ* ἢ παραδουλεύτρα τοῦ σπιτιοῦ *παρίππι* μουλάρι, *πόρευη* ἀπόπατος, *ρῆπος* ἢ κυψέλη τῶν αὐτιῶν *ρουχοπέσουλο* μάζεμα πολλῶν ἄκλυτων, *ρούδι* ρόδι, *σουδύο* δυὸ δυὸ *σφαράζω* ἀνοίγοκλείνω *γρήγορα* τὶς βλεφαρίδες, *σωχώρι* τὸ κέντρο τοῦ χωριοῦ, ὅπου μαζεύονται οἱ χωρικοὶ, *τοπικάρης* ντόπιος, *τριβαγιά* δωτος χαϊδεμένος (μὲ τ εἰς *βάγιες*), *φρόσωμα* σκέσπασμα (κυρίως πηγυραδιοῦ, *φρεόσωμα*), *φρόστομα*. — Τοπωνυμίες: Ἀράπικα οἱ Τζιτζιφιῆ τοῦ φαληρικοῦ κόλπου, *Β ἰδοπνίχτη*; ὁ Ἄγχεσμος. *Βούθουλας* ἢ ἀρχὴ *Καλλιρρόη* στὴν Ἁγία Φωτεινή, ὅπου ὁ μικρὸς καταρράχτης τοῦ Ἰλισοῦ. — Φράσεις καὶ παροιμίες: *τὸ λάδι τ' ἀγόρακα παρὰ σπιτιοῦ* (ἀπὸ σπίτι), *τὰ κοπελουδάτι τοῦρθαν* πάλι ξανάνιωσε. *μᾶς κουβαλήθητσε, γι μιν, σούξουλος σουγκ ὑρταλος* μᾶς ἤρθε μὲ ὄλους τοὺς δικούς του ἢ μὲ τὶς ἀποσκευές του (*σούξουλος* *συγκάρταλος*, μὲ ξύλα καὶ καλύθια, ἢ μεταφορὰ ἀπὸ γαῖδούρι).

Αἰγινήτικο παραμῦθι. — T h u m b. ὁ.π. σ. 96.

Μιά φορὰ τσ' ἓνα τσαιρὸ ἦτανε ἓνας βασιλέας, Ὕπνος τ' ὄνομά του. Δίπλα εἰς τὸ παλάτι ἔκαθότανε μιὰ φτωχὴ κόρη τσαι ξενοδούλευε τσαι ζουσε. Ἐνυχτόρευε τσαι ὄντες τῆς ἐρχότανε Ὕπνος νὰ τσουμηθῇ, ἔπαιρνε κουτσία τσ' ἔτρωε τσ' ἔλεε: « Ἡρθεσ, ὕπνε, καλῶς ἤρθες, φάε κουτσία τσαι φύγε». Ἀπ' ὄξω ἦταν ἢ δωδεκάδα τοῦ βασιλέα τσ' ἄκουτσε νὰ λέη ἢ κόρη: Ἡρθεσ

ἦταν
φτωχ.
κούτι
ναι
κουτ
ναι
ἦταν
ἔξω
παιδί

Βόρι
μερμι
βέβαι
καὶ ἀνα
βόρειον
Dialekt,
Βιέννη 1
ἰδιώματα
κόπων φ
ἴλα. — T
τῆς
(193) α.
ἀρναλῆ.
Τὸ τὸ ἰ
Heisen
Ἁναγ
ἰδιώματι τ
σεσ τὸν ε
ἴτι
ἔρματος ἐν
ἐστὸν εἰς
ἴτι. Χιμάρα
ἴτι. — Δέ
— Hög
Ἐπιτομή

Τὰ δύο ἀν
ἴτι καὶ :

ἔπνε, καλῶς ἤρθε, φάε κουτοῖα τσαὶ φύγε. Εἶπανε: «Σ' αὐτὴ τῇ φτωχῇ κόρη εἶναι ὁ βασιλέας μας μέσα»... Τότες ἐπῆγε ἡ δωδεκάδα στὴ μάνα τοῦ βασιλέα τσαὶ τῆς εἶπε, ὅτι ὁ βασιλέας παγαίνει κάθε νύχτα σ' αὐτῆς τῆς φτωχῆς κόρης τὸ σπίτι. Ὅντες τ' ἄκουτσε ἡ μάνα του, τὸν ἐφώναξε τσαὶ τοῦ εἶπε: «Πῶς καταφρονάεις τὸν ἑαυτό σου, βασιλέας ἐσὺ καταδέχεσαι νὰ παγαίνεις κάθε νύχτα σ' αὐτῆς τῆς φτωχῆς κόρης τὸ σπίτι;» «Ἐγὼ οὔτε κὰν τὴν ἔχω ἰδωμένα στὰ μάτια μου». «Νὰ πάψης στὸ ἐξῆς, παιδί μου, νὰ πηγαίνης». «Γιατί;» «Διότι δὲ σοῦ κάμει τιμὴ»...

5. — ΡΟΥΜΕΛΙΩΤΙΚΑ ΚΑΙ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ

Βόρεια Ἰδιώματα (ρουμελιώτικα, ἠπειρώτικα, θεσσαλικά, μακεδονικά, θρακικά): Παπαδοπούλου Ἀ., Γραμματικὴ τῶν βόρειων ιδιωμάτων τῆς νέας ἑλληνικῆς γλώσσης, 1926. Συγκεντρωτικὴ καὶ ἀναλυτικὴ ἐπισκόπηση τῆς φωνητικῆς καὶ τῆς μορφολογίας τῶν βόρειων ιδιωμάτων. — K r e t s c h m e r P., Der heutige lesbische Dialekt, verglichen mit den übrigen nordgriechischen Mundarten. Βιέννη 1905. Συγκεντρώνει πλῆθος πληροφορίας γιὰ τὰ διάφορα βόρ. ιδιώματα. — Βλ. ἀκόμη Ἀνδριώτη Ν., Περὶ τῆς ἀποβολῆς τῶν νόθων φωνηέντων *ι* καὶ *ου* ἐν τῇ νέα ἑλληνικῇ. Ἀθηνᾶ 43 (1931) σ. 171α. — Τοῦ ἰδ., Περὶ τῆς ἀρχῆς τῶν βορείων γλωσσικῶν ιδιωμάτων τῆς νέας ἑλληνικῆς. Ἐπετηρὶς Ἑταιρ. Βυζαντινῶν σπονδῶν 10 (1933) σ. 340α. — Τοῦ ἰδ., Φωνητικὰ τῶν ιδιωμάτων τῆς νέας ἑλληνικῆς. Ἀθηνᾶ 45 (1934) σ. 252α.

Γιὰ τὸ ἰδίωμα τῆς βοιωτικῆς Περαχώρας ἀναφέρονται λίγα στοῦ Heisenberg A., Dialekte und Umgangssprache, 1918, σ. 183α.

Ἀναγνωστοπούλου Γ., Περὶ τοῦ δυναμικοῦ τονισμοῦ ἐν τῷ ιδιώματι τοῦ Ζαγορίου. Θεσσαλονίκη 1915 — Τοῦ ἰδ., Περὶ τῆς κλίσεως τῶν ὀνομάτων καὶ τῶν ἀντωνυμιῶν ἐν τῷ ιδιώματι τοῦ Ζαγορίου. Ἀφιέρωμα εἰς Χατζιδάκιν, 1921 σ. 176α. — Τοῦ ἰδ., Περὶ τοῦ ρήματος ἐν τῇ ἐν Ἠπειρῷ ὀμιλουμένῃ. Ἀθηνᾶ 36 (1924) σ. 61α., μὲ σύντομη εἰσαγωγὴ γιὰ τὰ ἠπειρώτικα ιδιώματα. — Γιὰ τὸ ἰδίωμα τῆς Χιμάρας: Hög C., Παρατηρήσεις κτλ. Ἀθηνᾶ 36 (1924) σ. 289α. — Δένδια, Ἀπουλία καὶ Χιμάρα. Ἀθηνᾶ 38 (1926) σ. 72α. — Hög K., Les Saracatsans I 1925, II 1926. Παρίσι Champion - Κοπεγχάγη Pío - Poul Branner.

Τὰ δύο αὐτὰ ιδιώματα, πού τὰ χωρίζει ὁ Κορινθιακὸς ἀπὸ τὰ μοραίτικα καὶ ἡ ὀροσειρὰ Πίνδου - Ὀθρης ἀπὸ τὰ θεσσαλομακεδονικά,

εἶναι σημαντικὰ ὅμοια μὲ τὰ πρῶτα καὶ συγγενεύουν μὲ τὰ δεύτερα. Μὲ τὰ μοραίτικα καὶ τ' ἄλλα «νότια» ἰδιώματα ἔχουν κοινὴ τὴ συντακτικὴ χρῆση τῆς πλάγιας ἢ ἔμμεσης καὶ τῆς χαριστικῆς γενικῆς (σοῦ λέγω, σοῦ δίνω, κάμ^ε μου τὴ χάρη), μὲ τὰ θεσσαλομακεδονικὰ τὸ βόρειο φωνηεντισμό.

Ὁ βόρειος φωνηεντισμὸς ἀπλώνεται σὲ ὅλην τὴ βορειοκεντρικὴ περιοχὴ, δηλ. τὴ βόρεια καὶ κεντρικὴ Ἑλλάδα (§ 67) μαζί μὲ τὴ Σάμο: Ἄδυνατίζουν τ' ἄτονα φωνήεντα ε καὶ ο σὲ ι καὶ ου (ἢ καὶ κάποιους διάμεσους φθόγγους) καὶ δὲν ἀκούονται πιά τ' ἀδυνατώτερα φωνήεντα ι καὶ ου: *χαίρεται - χαίριτι, ὁ δρόμος - οὐ δρόμους, νὰ φυλάξης - νὰ φλάξ, γουρούνι - γρούν*. Πλάι στὸ γενικὸ αὐτὸ τύπο βόρειου φωνηεντισμοῦ ὑπάρχουν καὶ ἄλλοι (μισοβόρεια ἰδιώματα): Σὲ μερικὰ ἰδιώματα ἀδυνατίζουν τὰ ε, ο χωρὶς νὰ πέφτουν τὸ ι, ου, ἔτσι στὸ Λιβίσι τῆς Λυκίας. Ἄλλοῦ πέφτουν τὰ τελευταῖα χωρὶς ν' ἀδυνατίζουν τὰ πρῶτα, ἔτσι στὶς Σαράντα Ἐκκλησιῆς τῆς Θράκης, στὴ Στενήμαχο, στὴν Ἀδριανούπολη, στὴ Σκῦρο κτλ. Σὲ μερικὰ ἄλλα ἰδιώματα πάλι ὄχι μόνο τρέπονται τ' ἄτονα ε, ο, σὲ ι, ου ἀλλὰ τὸ ἀδυνατίσμα τους προχωρεῖ συχνὰ περισσότερο καὶ ἐξαφανίζονται ἐντελῶς, καθὼς καὶ τὰ ε, ι, ἔτσι στὴν περιοχὴ τῆς Κομοτινῆς: *προσκέφαλο - προσκέφαλου - σκέφαλου*. Ἀπὸ τὸν ἰδιότυπο αὐτὸ φωνηεντισμὸ καὶ τὸ γειτόνεμα τῶν πρὶν χωρισμένων συμφώνων ποὺ ἀκολουθεῖ (πανηγυριώτης - παγγυριώτ'ς) συχνὰ γεννιοῦνται καὶ ἄλλα ἐπακόλουθα: α) Παρουσιάζονται συμφωνικὰ συμπλέγματα ἀφθονώτερα καὶ ποικιλώτερα παρὰ στ' ἄλλα ἰδιώματα: *ψηλός - ψλός, κουτός - κτός, Χριστός - Χστός, κουράζεται - κράζει*. Ἔτσι καὶ στὴν ἀρχὴ τῆς φράσης: *ἔρχεται - ἰρχέτι - ρχέτ*. Γι' αὐτὸ δέχονται τὰ βόρεια ἰδιώματα εὐκολώτερα ἀπὸ τ' ἄλλα μερικὰ συμφωνικὰ συμπλέγματα λόγια: *κοτόπιτα - κουτόπιτα - λεπτός - λιπτός, συχάθηκα - σχάθηκα - σχῆμα* κτλ. — β) Γίνονται καὶ ἄλλες ἀλλαγές τῆς προφορᾶς: πέφτουν ἢ τρέπονται καὶ ἄλλα σύμφωνα ἢ ἀναπτύσσονται νέα σύμφωνα ἢ φωνήεντα: *χρυσός - ξός, τὸ ξό μου - ξούλι, μουλάρι - μπλάρ, μισός - μπσός, ἀνιψιός - ἀμψιός, δικός - θκός, βουκέντρα - φκέντρα, μέλισσα - μέλτσα, τῆς νύφης μου - τς νύφζουμ*.

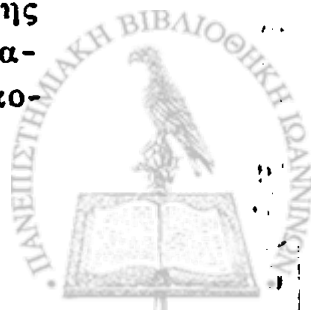
Τὴ βορειοκεντρικὴ περιοχὴ τὴ χαρακτηρίζουν γενικὰ καὶ ἄλλα γνωρίσματα: Τὰ σχηματιστικὰ παραδείγματα στὸ ρῆμα ἔχουν τὴν τάση νὰ φυλάγουν καὶ στὸν πληθυντικὸ τὸν τονισμὸ τοῦ ἐνικοῦ, ἀκόμη καὶ ἂν ἔτσι, ἀντίθετα μὲ τὸ νόμο τῆς τρισυλλαβίας, *τονίζεται ἢ ἀντιπροπαράληγουσα: ἔφαγαμι, φρόντ'σαμι* (λ.χ. σὲ μέρη τῆς Αἰτωλίας, στὴν περιοχὴ τῶν Φαρσάλων, στὴ Δυτ. Θράκη), *τρώγουμασταν*, ἢ ἀναπτύσσουν καὶ δεύτερο τόνο: *ἔφαγαμέ, φρόντσαμέ*. Ἡ ἄτονη συλλαβ. αὔξησις δὲ φυλάγεται (ἐξαιρέσεις ἰδίως στὴ νότ. Ρούμελη καὶ σὲ ὅσα ἄλλα μέρη τονίστηκε ἡ αὔξησις ἀναλο-

γικά: *ἔγραφημέ* ἀλλὰ *καθούμασταν*). Οἱ τύποι τοῦ παρατατικοῦ, πού καταντοῦν τότε ὁμόηχοι μὲ τοὺς ἐνεστωτικούς — β' πληθ. προσ. ἐνεργητ. παρατ. τῶν παροξυτόνων (καὶ ἀόρ. β'), α' καὶ β' πληθ. προσ. παθητ. παρατ. ὄλων τῶν ρημάτων — ξεχωρίζονται μὲ διαφοροποιημένες καταλήξεις: *φέραμε-φέρατε, φάγατε* (ἀλλὰ *ἔφερετέ, ἔφαγετέ, καθόμαστε-καθόμασταν, κάθεστε καθόσαστε-καθόσταν ἢ καθόσασταν*, (ἢ *-μαστον -σαστων* κτλ.).

Τὰ ρουμελιώτικα μιλοῦνται νότια ἀπὸ τὸν Ἀμβρακικὸ καὶ τὴν Ὀθρῆ: ἀπὸ τὸ Βάλτο καὶ τὴν Ἀχαρνανία ὡς τὴν Εὐβοία, βόρεια, ὡς στὰ μέρη τῆς Κύμης, στὴν Ἄντρο, Τῆνο, Σάμο). Μαζὶ μὲ τὰ ἰεσσαλικά παρουσιάζουν τὸν προχωρημένο τύπο τοῦ βόρ. φωνηεντισμοῦ, καὶ ἔχουν ἀκόμη καὶ ἄλλα πολλὰ κοινά, ἔτσι τὸ πέσιμο τοῦ γ ὕστερ' ἀπὸ φωνῆεν καὶ μπρὸς ἀπὸ (ι), (ε), *μάειρας*, τῆ διαλυμένη προφορὰ τοῦ *πυρκαϊά, τελειώνω* (*τελείωσα, ἀτελείωτος*), τῆ διατήρηση τοῦ τελ. ν στὸ *ἐναν, κανέναν, τοῦτον, ἐκείνον, πόσον* κτλ., ὅταν εἶναι στὸ τέλος τῆς φράσης, στὴν προσ. ἄντων. τόν, στὴν αἰτ. τῶν περισσοτέρων ἄρσενικῶν: *δὲ βρῆκα κανέναν, τὸν γδεῖρανι, τὸν βρῆκαμι καλούν*. Τὰ ρουμελιώτικα συνηθίζουν, τουλάχιστο τὰ δυτικά, τὸ σύνδ. *ἄλλά*, ἐνῶ τὰ περισσότερα ἰδιώματα ἔχουν τὸ *μά*. Στὴ βόρ. Εὐβοία, Σκόπελο καὶ Σάμο συνηθίζουν γιὰ πολλοὺς τύπους οὐδετέρων τῆ γεν. πληθ. σὲ *-οῦνις*: *πιδιοῦνις παιδιῶν, χουματιοῦνις χωμάτων*. Ἔτσι λένε οἱ Σαμιῶτες, ἂν πιστέψωμε τοὺς ξένους πού τοὺς περιγελοῦν: *δώκανε τς πιδιοῦνες τς κουκοῦνες τς πεποنيοῦνες κὶ τὸ ζμί τς κουκιοῦνες* ἔδωσαν στὰ παιδιά τοὺς σπόρους τῶν πεποنيῶν καὶ τὸ ζουμί τῶν κουκιῶν.

Τὰ ἡπειρώτικα συνηθίζουν στὸν ἐνεργητικὸ παρατατικὸ καὶ ἀόριστο τὶς καταλήξεις *-μαν -ταν, λέγαμαν, φάγαμαν, εἶδαταν*, καὶ στὸν ἐνεργητικὸ ἀόριστο τοὺς σχηματισμοὺς σὲ *-κα, ἔπιακα, ἐχτύπηκα* (κοινὸ καὶ στὰ ἰδιώματα ἀρ. 2, 4). Τοπωνυμίες σὲ *-άιες, Φιλιάτες*. Κοινοὶ μὲ μερικὰ ἄλλα ἰδιώματα εἶναι καὶ οἱ ἀναλυμένοι ρηματικοὶ σχηματισμοὶ τῶν περισπώμενων, *πηδάω πηδάεις* (τὸ τριτοπρόσ. *πηδάει* συνηθίζεται σὲ πολὺ περισσότερα μέρη, ἐν μέρει καὶ τὸ *πηδάω*), οἱ καταλήξεις *-μασταν -σταν* τοῦ παθητικοῦ παρατατικοῦ (βλ. ἀρ. 6) καὶ ἡ χρῆση τοῦ *ὄχ(έκ)* ἀντὶς ἀπό. Τὰ χιμαριώτικα (βόρ. Ἠπειρος) δὲν ἔχουν τὸ βόρ. φωνηεντισμό.

Συγγενεῦουν στενὰ μὲ τὰ ἡπειρώτικα καὶ τὰ αἰτωλικά, τὰ *σαρακατσαναίικα*. Τὰ μιλοῦν μισονομάδες βοσκοί, οἱ Σαρακατσάνοι (διαφορετικοὶ ἀπὸ τοὺς βλαχόφωνους, δίγλωσσους, Κουτσόβλαχους), πού χωρὶς μόνιμη κατοικία, ἀλλάζοντας διαμονὴ ἀνοιξη καὶ φθινόπωρο, βρίσκονται σὲ πολλὰ μέρη τῆς Ρούμελης καὶ τῆς βορειότερης ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδας (πάνω ἀπὸ 6000). Τὰ *σαρακατσαναίικα* χαρακτηρίζονται ἀπὸ τὴν ἀνοιχτότερη προφορὰ τοῦ ε σὰν *ᾶ* ὅταν ἀκο-

λουθοῦν τὰ φωνήεντα *α, ο, ου*, σὲ δίφθογγο εἶτε σὲ ἄλλη συλλαβή, *läw, λέω, äxw ἔχω*.

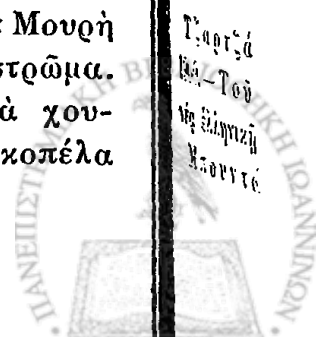
Παραδόσεις καὶ ἔθιμα ἀπὸ τὴν Αἰτωλία.— Λουκοπούλου Δ., Σύμμεικτα αἰτωλικά λαογραφικά. Λαογραφία 8 (1921) σ. 24, 30

Στοῦ Βραχώρ νιά βουλά ἤμναν φυγόδικους· κι ἤμναν σ ν Ἀι-
Παρασκιβή κι κ'μόμναν, κι αἰκῶ: « Μάνθου! Μάνθου! ». Δὲ
μίλ'σα· Ὑστερα εἶπι: « Ὅρέ, σὺ εἶσι, δεῖνα! » Ἔκαμα πὼς δὲν
ἄικ'σα τίπουτα. Κ' μήθκα. Κουντὰ χαραῆ ἤβρα τοῦ μαχαίρι μ μη-
5 μένου μὲς στοῦ τσαρούχ' κι πάρα πέρα τοῦ κμπούρι μ' κι βρέθκα
χτιν'σμένους. Ὑστιρα ἔμαθα πὼς εἶνι κεῖ νιράιδις.—

Τν ὥρα π' διαβάζ' οὐ παπὰς γιὰ νὰ βαφτίσ' τοῦ πιδί, τοῖ
πιδάκ' τοῦ βαστάει ἡ μαμή. Ἡ μάνα δὲγ κάν' νά 'νι ἰκεῖ π' βα-
φτίζν τοῦ πιδί τς. Αὐτήν' κρούβιτι στν ἄλλ' κάμαρ. Ὑστιρα ἡ
10 μαμή δίν' τοῦ παιδὶ στοῦ ν'νὸ νὰ τοῦ κουλ'μπήσ'. Τν ὥρα π' χα-
ρίζ' τ' ὄνουμα οὐ ν'νός, τρέχν τὰ πιδιὰ νὰ βροῦν τ μάνα κι τς
παίρν τὰ σ'χαρίκια. Ὑστιρα παίρν' ἡ μαμή τοῦ πιδὶ κι τοῦ πα-
αίν' στ' μάνα κι τς τοῦ δίν' κι τς λέει: « Μόδουκις Οὐβριὸ κι σ'
15 δίνου Ρουμνιό ». Οὐ ν'νός χαρίζ' τὰ μαρτυρικὰ στὰ πιδιὰ κι τς
τρανούς, οὐπού 'ν μὲς στὰ βαφτίσια, πιντάρις, δικάρις, ὄτ. Ἡ
κουμπάρα χαρίζ' τ ν'νοῦ τσουράπια, ζνάρ.....

Ἀπὸ τοῦ Κ. Χατζόπουλου τὴν ἠθογραφία Ἀγάπη στὸ χω-
ριό, 1910, 1925. Ἐνῶ ἡ ἀφήγησις εἶναι γραμμμένη ἀπὸ τὸν Ἀγρινιώτη
συγγραφέα σὲ κοινὴ δημοτικὴ, ὁ διάλογος καθρεφτίζει πιστά, ὅσο
εἶναι δυνατὸ μὲ τὴ συνηθισμένη ὀρθογραφία, τὸ ἀγρινιώτικο ἰδιώ-
μα. (Στὸ δεῖγμα αὐτὸ εἰκονίζεται καθαρὰ ἡ ἀναπόδραστη διγλωσ-
σία πὸν γεννιέται μὲ τὰ ἰδιώματα, πὸν μιλοῦνται πλάι στὴν κοινὴ,
ὀλότελα ἄσχετη μὲ τὴν τεχνητὴ διγλωσσία πὸν δημιουργεῖ σὲ μᾶς ἡ
καθαρεύουσα (§§ 84, 116). Σ' αὐτὴ θὰ γινόταν τὸ παραπάνω κεί-
μενο πολὺ διαφορετικὸ):

« Μουρὴ Φόνια, μουρὴ! » φώναξε ἡ χήρα Κανούζαινα τρίτη φορὰ
τὴ θυγατέρα τς, δίχως νὰ κουνηθῆ ἀπὸ στρῶμα τς κοντὰ στὸ
τζάκι χάμου στὸ πάτωμα, πὸν ἦταν ξαπλωμένη. Μὰ ἐκεῖνη δὲν
ἄκουε, κι ἡ μάνα ἀνασηκώθηκε ἀρχινώντας νὰ πεισμῶνη: « Μουρὴ
Φόνια, μουρὴ! » φώναξε τώρα πιὸ δυνατὰ κι ἀνακάθισε στὸ στρῶμα.
« Οὐρίστι! » ἀκούστηκε μὰ φωνὴ ἀπόξω. « Νὰ οὐρίης κι νὰ χου-
ρίης! ». Ἡ Φόνη παρουσιάστηκε τέλος στὴν πόρτα. Ἦταν κοπέλα

ος εἴκοσι χρονῶν, ψηλή, γιομάτη καὶ καλοφκιασμένη. «Τί χουγιάεις;»
 Ποῦ ἦσ'να, μουρή, κὶ δὲν ἀικουὺς π' ξικιφαλιάσ'κα;». «Στοὺν κή-
 του ἦμ'να' βουτάν'ζα τὰ κ'ιά». «'Ανήμερα τ' Βαῖῶνι σ' ἔπιασ' ἡ
 ρουκουμάρα; Δὲ λὲς τὰ ξιπάτουσις! Θὰ σὶ πιάσ' κἀνα κοιλιακό,
 μουρή. Τήρα τήρα μ' καθέτ' ἀκόμ' ἀνάλλαη!». «Τί μὶ θέλ'ς;» ρώ-
 ησε ἀπότομα ἡ κόρη της. «Σύμπα τ' φουτιά, μουρή, κὶ βάλ' τοῦ
 μπρίκ' αὐτὸ σὶ θέλου. Κι ἀπὲ ἀντι κὶ συρρίσ' γιήγουρα. Δὲ σ'λουέσι
 τ' θανάρθ' οὐ Φώτ'ς ὄπ' κὶ ἂν εἶνι! Δὲ χτινίσ'κὶς ἀκόμα, μουρή;»
 «Σὰν τ' ἀρέσου· σὰ δὲν τ' ἀρέσου—», μουρμούρισε ἡ Φόνη σκύβοντας
 καὶ συμπώντας βιαστικὰ τὴ φωτιά. «Τί, ζουρλάθ'κὶς, θῖουσκουτου-
 μέν'; Καφὲ σ' γάλιψα, ὄχ' ἀλ'σίβα. Σήκ' ἀπ' αὐτοῦ, τσακίς'! Τουνι
 ρτιάνου μαναχὴ μ'». Κι ἡ μάνα ζύγωσε στὴ γωνιά κὶ ἔσκρωξε τὴ
 θυγατέρα της. Τούτη τὴν κοίταξε θυμωμένα: «Τί κἀν'ς ἔτσ'; Τί
 ποῦρθι; Μὶ τὰ μπουρίνια σ' μ' ξύπνησις» φώναξε καὶ σηκώθηκε.
 «Βγάλ' τοὺν κόρακα, στρίγλα!» Ἡ μάνα πῆρε νὰ σιάξῃ τὴ φωτιά.
 «Σ' φταίν' οἱ ἄλλ' κὶ τ'ράς νὰ ξιθ'μάν'ς σ'ίμένανι» εἶπε ἡ Φόνη γυ-
 ρίζοντας τὴν πλάτη καὶ βγαίνοντας βιαστικὰ ἀπτὴν πόρτα, ἐνῶ ἡ
 μάνα της ἔπαιρνε τὸ καφοκούτι ἀπτὴ μπολίτσα, μιὰ τρύπα τεσσε-
 ράγκωνη στὸν τοῖχο δίπλα στὴ γωνιά: «Κάμι πιδιά ν' ἀναπαῆς!»
 μουρμούρισε ξύνοντας μὲ τὸ κουταλάκι τὴ ζάχαρη ποὺ ἦταν κολλη-
 μένη ἀνάκατα μὲ καφὲ στὸ σκέπασμα τοῦ καφοκουτιοῦ...».

Ἡ τιμή, ἡ φωτιά καὶ τὸ νερό. — Ἰδιῶμα Παπίγκου (Ἡπειρος). —
 Hesseling - Pernot, Chrestomathie σ. 158.

Ἐκαμαν μιὰ φουρὰ συντρουφιὰ ἡ τιμή, ἡ φουτιά κὶ τοῦ νιοῦ.
 Ἰκεῖ π' πιρβατοῦσαν, λὲν τς φουτιάς οἱ ἄλλ' δυὸ οἱ συντρόφ'τς'
 «Ἄμα σὶ χάσουμι, ποῦ θὰ σὶ ματαβροῦμι;» — «Ὅπ' ἰδῆτι καπνό,
 τς λέει, ἰκεῖ μὶ βροῖς'κὶτι». Ρουτοῦν κὶ τοῦ νιοῦ: «Σὰ σὶ χά-
 σουμι ἰσένα, ποῦ θὰ σὶ ματαβροῦμι;» — «Ὅπ' χλουρὸ λβὰδ', ἰκεῖ 5
 εἶμι ἰγώ». Λὲν στοῦ τέλους κὶ τς τιμῆς: «Κὶ ἰσένα, κυρὰ τιμή,
 σὰ σὶ χάσουμι, ποῦ θὰ σὶ ματαβροῦμι;» — «Ἰμένα, τς εἶπι, νὰ μὴ
 μ' ἀφήνιτι ἀπὸ τοῦ κουντό. Ἄμια μὶ χάσιτι μιὰ φουρὰ, πθινὰ δὲ
 θὰ μὶ βροῆτι».

6. — ΘΕΣΣΑΛΙΚΑ, ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΑ, ΘΡΑΚΙΚΑ

Τζαρτζάνου Ἄ., Περὶ τῆς συγχρόνου Θεσσαλικῆς διαλέκτου
 1909. — Τοῦ ἰδ., Μικρὰ συμβολὴ εἰς τὴν κλίσειν τοῦ ὀνόματος ἐν τῇ
 νέᾳ ἑλληνικῇ. (Καὶ Τεσσαρακοντσετηρὶς Κόντου 1909 σ. 217α).

Μπουντώνα Εὐθ., Μελέτη περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος Βελ-

βεντού καὶ τῶν περιχώρων αὐτοῦ. Ἀρχεῖα Συλλόγου Κοραῆ 1892. Παπαδοπούλου Ἀ., Περὶ τῶν γλωσσικῶν ιδιωμάτων Ἐθῶν καὶ Χαλκιδικῆς. Λεξικογραφικὸν Ἀρχεῖον 6 (1923) σ. 125α.

Κυριακίδη Στ., Γλωσσ. παρατηρήσεις. Λαογραφία 2 (1910) σ. 427α. — Τοῦ ἴδ., Γλωσσογεωγραφικὰ σημειώματα ἐκ Δ. Θράκης. Λεξικογραφικὸν Ἀρχεῖον 6 (1923) σ. 362α. — Ψάλτη Στ., Θρακικὴ ἢ μελέτη περὶ τοῦ γλωσσ. ιδιώματος τῆς πόλεως Σαράντα Ἐκκλησιῶν, 197. — Σπανδωνίδη Π., Μελένικος. Θεσσαλονίκη 1930. Λουίζου Οἰκ., Παρατηρήσεις εἰς τὴν φθογγολογίαν τῆς Καλλιπλεως. Θρακικά 5 (1934) σ. 344α. Μερικὲς πληροφορίες γιὰ τὴ φωνητικὴ τοῦ ιδιώματος τοῦ Ταϊφίρι. — K r e t s c h m e r P., Zum Dialekt von Stenimachos. Ἀφιέρωμα εἰς Χατζιδάκιν ὀ. π. σ. 135α.

Ἀνδριώτη Ν., Περὶ τοῦ γλωσσ. ιδιώματος τῆς Ἰμβρου. Ἀθηνῶν 42 (1930) σ. 146α. — Γιὰ τὰ θασιώτικα ἔχει μερικὲς πληροφορίες ὁ H e i s e n b e r g A., Dialekte ὀ. π. σ. 12α. καὶ 37α. — Γιὰ τὰ λημνιώτικα πρὸς τὸ φωνόγραφημένο παραμῦθι, Heisenberg - Schwyzer ὀ. π. σ. 4. — Ζαφειρίου Ν., Περὶ τῆς συγχρόνου σαμίας διαλέκτου, 1911.

Ἐδῶ ἀνήκουν ὅσα ιδιώματα μιλοῦνται ἀνατολικά ἀπὸ τὸν Πίνδον καὶ βόρεια ἀπὸ τὴν Ὄθηρ, στὴ Θεσσαλία, Μακεδονία καὶ Θράκην καθὼς καὶ στὶς βόρ. Σποράδες καὶ τ' ἄλλα νησιά τοῦ Αἰγαίου, στὴ Προποντίδα (γιὰ τὸν Πόντον βλ. παρ. κ.). Γνώρισμά τους εἶναι ἡ σύνταξις μὲ πλάγια αἰτιατ. (δῶσε τὸν πατέρα τὸ πιάτο, κάνε τον τὴ χάρι, βλ. ἀρ. 5) καὶ ὁ βόρ. φωνηεντισμὸς, συχνὰ στὸ μισοβόρειο τύπο (βλ. ἀρ. 5). Ἡ χρῆσις τῆς γενικῆς δεικνύεται συνήθως κλονισμένη περισσοτέρου παρὰ σι' ἄλλα ιδιώματα (μαλλὶ ἀπὸν λύκον μαλλὶ λύκου, στὴ μέση σι' ἄλωνι στὴ μέση τοῦ ἄλωνιου) καὶ συνηθίζεται γιὰ τὸ ἄρθρον ὁ τὸ ἰ οὐρανός, (ἔτσι καὶ στὰ σαρακατσαναίικα), σὲ μερικὰ ιδιώματα (καζανίτικα) μόνο στὰ κύρια: ἰ Κώστας. Στὰ θεσσαλικά τὸ λ, ν προφέρεται μὲρὸς ἀπὸ τὸ (ε), (ι) ὑγρά: λ'έμι, ἰ Ν'ίκους. Τὰ συνιζημένα -εσ, -εο κτλ. προφέρονται ὄχι -ιά, -ιό ἀλλὰ μὲ μισόφωνο ἀνοιχτὸ ᾱ, ἀντί τῶν j, ää, καὶ κλειστότερο ὀ (γαλλ. eu): ὀο: παχᾱά, ἀσβεσταρᾱά, μερᾱά, Πορταρᾱά, Πανασῶτς. Ὁ δεύτερος τόνος τῶν ρημάτων ἀναπτύσσεται δύσκολα ἀπὸ τὸν πρῶτον ἀντὶ τρεῖς: ἐφαγάμε, φρόντσάμε. — Στὴ βορειοανατολικὴ περιοχὴ (Ἄν. Μακεδονία, Θράκη) τὰ ὑποκοριστικὰ σχηματίζονται σὲ -οῦδι ἀντὶ σὲ -άκι, μωρούδι, στὰ μυτιληνιώτικα σὲ -έλι, τραπεζέλι, μικρέλι (ἔτσι καὶ στὰ κερκυραίικα), στὰ ἰμβριώτικα σὲ -οῦδι καὶ σπανιότερα σὲ -έλι. Στὴν ἴδια περίπου περιοχὴ συνηθίζουν τοὺς τύπους θὰ διῶ, θὰ διῆς, νὰ διοῦμε κτλ., ἐνῶ στὴ Θεσσαλία καὶ στὴ Ρούμελη λέγουν θὰ ἰδῶ, νὰ ἰδοῦμε καὶ στὴν Πελοπόννησον θὰ δῶ κτλ. (διῶ καὶ στὴν Κύμη, Τήνον). — Τὸ βόρ. φωνηεντισμὸς

ἔχουν καὶ στὴ Μυτιλήνῃ: «Πλιά πλάς;» «ἔ βλω πλιά, πλὸ πλω», δηλ. «Πουλιά πουλάς;» «Δέν πουλω πουλιά, πηλὸ πουλω».

Ἐχωριστὸ ἐνδιαφέρον παρουσιάζουν τὰ καστοριανά, πού μιλοῦνται στὴ βορειοδυτικὴ ἄκρῃ τῆς ἑλληνόγλωσσης περιοχῆς, σύμβολο τοῦ ἑλληνισμοῦ, πού βασιτάχτηκε μέσα σὲ τόσες ἱστορικές περιπέτειες ἀνάμεσα σὲ τέσσερις γειτονικὲς γλώσσες. Τὸ ἀ ἐκθλίβεται κάποτε, ὅπως καὶ στὰ ποντικά, μπρὸς στ' ἀδυνατώτερα (στ' ἄλλα ἰδιώματα) φωνήεντα: *μ' εἶχεν* μὰ εἶχε. Τὸ *ι* τοῦ *κι* μπρὸς σὲ φωνῆεν προφέρεται (στὴν Κορησό, κοντὰ στὴν Καστοριά) σὰν *ι*: *κι ἔφυγαν*, *κι ἔμειναν*. Τὸ *λ* προφέρεται καὶ ἐδῶ ὑγρὰ μπρὸς στὸ (*ε*): *λ'ερώνω*, *λ'έν*, *λ'έξη*, κάποτε καὶ τὸ *ν'*: *ν'ότος*. Φυλάγεται τὸ τελ. *ν*: *ἐναν καιρόν*, *εἶχε φόβον*. Ἡ γεν. πληθ. ἀποφεύγεται: αὐτὸς εἶναι ὁ προσορισμὸς ἀπὸ τὰ κορίτσια. Τὰ ρήματα τονίζονται ὅπως καὶ στὴ Θεσσαλία: *ἐφαγάμε*, δὲν τὸ *ξεράμε*. Συνηθίζονται λέξεις ἰδιωματικές, καθὼς βόρισμα τὸ βόρειο μέρος τοῦ σπιτιοῦ, *καλοχτένης* ὁ πρῶινὸ. (ΝΔ) ἄνεμος, *κούτρα* (*κούτρα Ἑλένη*, *ποῦ ἦσαν κούτρα;*) *καλέ*, ἀγάπημιου, *μυρισματάδα* *μυρωδιά* ἀρχαϊσμοί, καθὼς *μιζόβολος* (ἄλλοῦ *πεζόβολος*) *δίχτυ*, τὸ ἀρχ. *πέζα*, *στρογγυλὸ ἀμφίβληστρον*, *δίχτυ*, *κουτλο* ξύλινο γουδί, *κούτλας*, *χάλκινο ἀγγεῖο τῶν βοσκῶν* μὲ χέρι (ἀρχ. *κοτύλη*), *καράβι*, γιὰ τὶς βάρκες (ἰδιαίτερου τύπου, πού συνηθίζονται στὴ λίμνη), *καρβοκύρης* (τώρα μόνον παραμερίζεται ἀπὸ τὸ *βυρκάρης*). Λέξεις τούρκικες εἶναι τὸ *κοσ'εύω* *τρέχω*, *μοντοπάκι* *μυγερειό*, *σλαβικὲς* εἶναι τὸ *βίδρα* *κάστορας*, *κούρπα* *κουρέλι*, *μίσ'κα* *κοῦρκος*, *οἴλτσα* *δρόμος*, *πιπιλιά* *στάχτη* (καὶ ἄλλοῦ στὴ Μακεδονία), *πουλίτσα* *ράφι* κτλ. (ἐνῶ οἱ γύρω *σλαβόφωνοι* συνηθίζουν τὸ *τούρκ.* *sókak* γιὰ τὸ δρόμο, *raf* γιὰ τὸ *ράφι*), *σφόρα* *σπάγος*, *σπιτούλκα* *πυγολαμπίδα*, *Ντουλτσὸς* ὄνομα *συνουκίας* *καστοριανῆς*. *Σλαβικὴ* εἶναι καὶ ἡ κατάληξις *-αβος*: *κρασταβὸς* γι' ἄλογο *ψωριάρικο*, *σούπλιαβος* *σκουληκισμένος*, *λέραβος* *βρόμικος*, *τσάλαβος* *παλαβὸς*, *ἀρρωστιάραβος* (πού κρῶνει, ἔτοιμος νὰ ἀρρωστήσῃ) κ. ἄ. ὅ. *Ξενισμὸς* εἶναι καὶ ἡ περιεργὴ συνταχτικὴ χρῆσις σὲ *τριτοπρὸς*. *παθητικὰ* ρήματα: *μὲ τρώγεται*, *τώρα μὲ γελιέται*, *δὲ μὲ παίζεται*, *σὲ περπατιέται*, *τὸν χορεύεται*, *τὸν κοιμάται*, *ἔχω διάθεση ἢ θέλω νὰ φάω*, *τώρα δὲν ἔχω διάθεση νὰ γελάσω* κτλ. (Ἐσχετα μὲ αὐτὰ εἶναι τὰ *τριτοπρ.* *ἐνεργητικὰ* *μὲ κρῶνει* *κρῶνω*, *μὲ πεινάει* *πεινώ*, *μὲ διψάει* *διψῶ*, *γνωστὰ* καὶ στὴν *Κεφαλληνία*). — Σὲ μέρη ὅπου ἀκούονται καὶ μιλοῦνται γιὰ καιρὸ ξένες γλώσσες οἱ δίγλωσσοι *πληθυσμοὶ* μεταφέρουν καὶ στὸ *μητρικὸ* τοὺς ἰδιώματα *νεωτερισμοῦς* *ξένους* σ' αὐτὸ.

Στὴν Ἄν. Θράκη μιλοῦν σήμερον τὰ ἑλληνικὰ μόνον στὴν περιοχὴ τῆς Πόλης (§ 2α.), πού συνεχίζοντας τὴν παράδοσις τῆς *μεσαιωνικῆς* *κοινῆς* δὲν παρουσιάζει τὸ βόρειο φωνηεντισμὸ. Μὲ τὰ *θρακικὰ* *συγγενεῦσιν* καὶ τὰ *ἑλληνικὰ* πού μιλοῦνται σὲ *διάφορες* *πόλεις* τῆς *Βουλγαρίας*.

«Γίνε ἀφέντης κι ἔχει ὁ Θεός». — Παραμύθι ἀπὸ τὸν Τύρναβο.
— Ἀνέκδοτη συλλογὴ Τζάριτζανου Ἀχ.

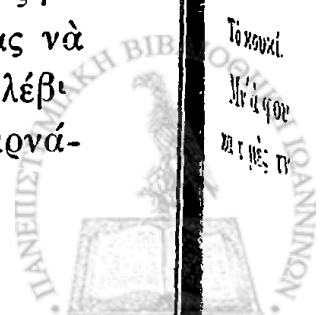
Ἦταν ἓνας φτουχός, εἶχι δυὸ ζουντιόβουλα κι μιτ' αὐτὰ κου-
βανοῦσι χῶμα. Ἦταν χουματάς. Ἡ γ'ναίκα τ' ἦταν μιὰ φαντα-
σμένι! Κάθι ὥρα τὸν εἶχι τοῦ κουντό, ντὲ κι καλὰ νὰ γένι ἀ-
φέντης. «Γένι ἀφέντης, τὸν ἤλιγι, κι ἔχι ἰ θιός. Γένι ἀφέντης κι ἔχ'
5 ἰ θιός». «Μαρὴ γ'ναίκα τν' ἤλιγι, πῶς νὰ γένου ἀφέντης; Σὰ
δὲν κουβανήσου χῶμα πῶς θὰ ζήσουμι;» Ἔτσ' αὐτὴν πάλι: «γένι
ἀφέντης κι ἔχι ἰ θιός». Ἔ! παίρι τὸν βάνι ἓνα μακρὸ ἀντιρί,
ἓναν μακρὸν τζιβὲν κι ἓνα καβούκι στοῦ κιφάλι, κι τὸν βάνι νὰ
κάτσι σ' ν' ἀναγκώνα κι τὸν δίνι κι ἓνα τοιμπούκι ἀποὺ δῶ ἴσια
10 μι κεῖ πέρα. «Νά! ἔρχιτι ἓνας γείτουνας», τὸν λέει: «Δὲ μι
δίντης λίγου τὰ γουμάρια σ', νὰ πααίνου νὰ φέρου λίγου χῶμα;»
«Πάρ' τα, τὸν εἶπι, κι σῦρι». Τὰ παίρι νὰ πααίνι νὰ φέρι χῶ-
μα. Κεῖ πὸν ἔσκαφτι, βρίσκι ἓνα καζάνι φλουριά. Ἔ! τὰ παί-
ρι τὰ φουρτώνι στὰ δυὸ τὰ σακιὰ κι τοιμάζουνταν νὰ γυρίσι πί-
15 σου. Ἰκεῖ τὸν ἔβαλι ἡ ἀμαρτία τ': «Δὲν πααίνου, λέει, παραπέ-
ρα, νὰ ἰδῶ μὴν εἶνι τίπουτα ἄλλα φλουριά;» Πααίνι παραπέρα,
πέφτι τοῦ χῶμα, τὸν πλακῶνι! Τὰ γουμάρια, ἐλειδῆς δὲν ἤξιραν
νὰ πααίνουν ἀλλοῦ, πῆγαν ἴσια στοῦ σπίτι, βροῆκαν κλεισμένι δ'
μπόρτα, μιὰ δ' δίνουν μι τὸν κιφάλι, μπαίνουν μέσα! Τηράει ἡ
20 γ'ναίκα τ', τί ναιδῆ! Φουρτουμένα φλουριά! «Ἄντρα, τὸν λέει,
πλάλει ναιδῆς! Δὲ σ' ἤλιγα ἰγῶ, γένι ἀφέντης κι ἔχι ἰ θιός;»

1. μιτά, μετά, πὸν ἔγινε στὰ περισσότερα ἰδιώματα με (μετὰ τῶν παι-
διῶν-μετὰ τὰ παιδιὰ - με τὰ παιδιὰ) — 7. ἀντιρί, ἀντερί σταυρωτὸς χιτώ-
νας με μανίκια, πὸν μπαίνει πάνω ἀπὸ τὸ ποκάμισο (τούρκ. λ.) —
9. ἀναγκώνα ἢ ἀγκωνὴ γωνιά.

Παραμύθι ἀπὸ τὸ Βελβεντό τῆς Ν. Μακεδονίας. — Μ π ο υ ν τ ὶ ν α
δ. π. σ. 118.

Μνιὰ φουρά κι ἓναν κιρὸ ἦταν ἓνας πατέρας σὰν καλὴ ὥρα...
Αὐτὸς οὐ πατέρας εἶχιν μούγκι ἓνα παιδί. Τί ἤλιγιν κι αὐτὸς;
«Αὐτὸ τοῦ πιδί, οὐ Θιός νὰ μι τοῦ χαρίσι δὰ τοῦ κάμου νὰ ζήσι
ἄρχουντας, νὰ τοῦ γλέπ' ἰ κόσμους κι νὰ τοῦ χαίριτι, κανένας νὰ
5 μὴν τοῦ λέη ἑπαρέκι στάσ'». Ἀχίρσιν ἀποὺ τότε κι δῶθι νὰ δλέβι
μι τοῦ παραπάν. Δλιὰ τ' μέρα, δλιὰ τοῦ βράδι, ὄλου δλιά. Πιρονά-

ει μ'
δὲν
ἔτσι
γῆμα
«Θέ
ζῶμι
νὰ μι
ἓνα κι
2. μ
δ. ἀγῆ
Τὸ Β
ψάλλτ
μεταχει
Ἐνα
καὶ δὲν
παιδί κ
δοσε π
χαρὰ ἢ
πῆγε μν
γέπει δ
νὰ με τὸ
να τ'
νὲς τὸν
φορὰ, οὐ
με τὸ πῶ
μῶνα τ' σ
πὲς ναι, ἰ
κῶμα. Τὸ
τὸ μῆλο κ
μὲ τὸ ἢ κ
στὸ πῆς
Τοκουά.
Μὲ ἄφορ
κα τ' με: τν

ει μνιά χρουνιά, δυò χρουνές, τρεῖς κι ἀκόμα παραπάν, κι ἀκόμα δὲν εἶχιν ἀπουλάψι ντιπ τίπουτας. Μιροδούλι μιρουφαί, ὄλου ἔτσι πάλιν ἢ δλιά τ. Τί νὰ κάμι, τί νὰ σώσι τώρ' αὐτός! Τοῦ νῆμα τ, ὄσουμ πάλιν, κόντιβιν, κι παραδεις ἀκόμα δὲν εἶχιν. 10
 «Θέ μ, Παναέ μ!» γουνάτσιν κι εἶπιν, «μακρού'ν' τοῦ χέρ σ', κάμι τοῦ θάμα σ'», κι πάλι δούλιβιν, δούλιβιν, σὰ λτσι τῆς. Ἔ, νὰ μὴν τὰ μακραίνουμι, σῆμιρα μνιά πιντάρια, ἕνα δεκάρι ταχιά, ἕνα κουσάρι ν ἄλλι ἔφκιασιν καμπόσις παραδεις...

2. μούγκι μόνο (ἀπὸ τὸ μουν κι μοῖν μόνο και μόνο) — 3. δὰ θὰ — 5. ἀχίρσιν ἀόρ. τοῦ ἀχιρνάου (ἀρχινῶ - ἐπιχειρῶ).

Τὸ Βδοκιό. Παραμύθι ἀπὸ τις Σαράντα Ἐκκλησιές τῆς Θράκης.— Ψάλτη ὁ.π. σ. 213. — Στὴ θέση τῆς αἰτιατ. τοῦς τῆς προσ. ἀντων. μεταχειρίζονται τὸ τίς, γιὰ ἀρσ. και θηλ., νὰ τις δώσω, φέρε τις.

Ἔνα γαιρὸ κι ἕνα ζαμάν' ἦδαν ἕνας παπποῦς και μιὰ βάβω και δὲν εἶχανε παιδιὰ και παρακαλούσανα τὸ Θεγὸ νὰ τις δώσ. παιδι και ὅποτε θέλ', νὰ τὸ πάρ'. Τίς ἵηκε ὁ Θεγὸς και τίς ἔδωσε παιδι και τόβαλαν Βδοκιό. Τόστελνε ἡ βάβω δῶ κεῖ, μόν' χαρὰ ἦδανα, πὸ ἔκανάνα παιδί. Ἔγ'νε δώδεκα χρονῶ. Κεῖ πὸ 5 πῆγε μνιά φορὰ νὰ τῆ φέρ' νερό, τὸ βρίσκει ἕνας παπποῦς και τὸ γεῖπε: Νὰ πῆς, μάνα μ', τῆ μάνα σ., τὸ ἀμανέτ πὸ τὴν ἔδωκα, νὰ μὲ τὸ στείλ' πίσ'. Πηγαίνει τὸ παιδί σπὶτ' και τὸ λέγ' τῆ μάνα τ': «Μὲ γῆβρε ἕνας παπποῦς στὸ νερὸ και μὲ γεῖπε τὸ ἀμανέτ πὸ σ' ἔδωκε νὰ τῆς τὸ στείλ'ς πίσ'». — Ἔ! νὰ τὸν βῆς ἄλλ' 10 φορὰ, σὰ σὲ γῆβρη», τὸ λέγ' ἡ μάνα τ', «πὸ τὸ στόχ'σες νὰ μὲ τὸ πῆς» (δὲν ἔν νὰ τις τὸ δώσω). Αὐτὸ πάλ' τὸ ξανάστειλε ἡ μάνα τ' στὸ νερὸ πάλε τὸ βρίσκει ὁ παπποῦς, τὸ ρωτᾷ: «Τὸ γεῖπες ναί, Βδοκιό, τῆ μάνα σ';» — «Στόχ'σα νὰ τὸ πῶ» τὸ λέγ' κεῖνο. Τότες ὁ παπποῦς τὸ δίν' ἕνα μῆλο και τὸ λέγ': «Νὰ αὐτὸ 15 τὸ μῆλο και βάλ'το μὲς στὸ γόρφο σ' και τὸ βράδ., ὄδε σὲ ξυμνώσ' ἡ μάνα σ' νὰ κοιμ'θῆς, νὰ τὸ διῆς και νὰ τὸ θυμηθῆς νὰ τῆς τὸ πῆς»...

Τὸ κουκί. Παραμύθι μυτιληνιώτικο.—K r e t s c h m e r ὁ.π. σ. 530.

Μν'ὰ φουρὰ ἦδαν ἕνας φτουχός. Μν'ὰ μέρα φρουκάλι ἡ ἵναί-κα τ μὲς τν ἀβλή, ἡβρι ἕνα κτσι. „Ἔ, τοῦτου τοῦ κτσι, λέξ, νὰ

τοῦ φάγου, τί θὰ καταλάβου; Νὰ τοῦ δώσου, λέϊ, τ' ἄδρου μ,
 νὰ τοῦ χτέψ, νὰ γίν' κτσ' ν' ἄ, νὰ κάν' κτσ' ἄ, νὰ τρωῶμι!“. Τοῦ πῆρι
 5 δὰ j' ἄδρου τς, τοῦ ἔχτιπι: γίν' τσι ἢ κτσ' ν' ἄ. Μιγάλ' νι, μιγάλ' νι:
 δὲν ἔκανι κτσ' ἄ. Πῆγι μν' ἄ μέρα j' ἄθριπους νὰ δῆ: δὲν ἦβρι
 κανὲ κτσι. Πιάσι ἔφτους τσ' ἔκλιγι. Ἡβγι ἕνας γέρους βρου-
 στά τ, ἦδαν ἰ Κστός: „Βρέ, λέϊ ἰ γέρους, τί ἔχ'ς τσι κλαῖς;“ —
 „Ἄμ τί θέλ'ς, λέϊ, νάχου: Εἴχσμε, λέϊ, ἕνα κτσι, τσι τοῦ χτέ-
 10 ψαμι νὰ κάν' κτσ' ἄ, τσι δὲν ἔκανι μῆτι ἕνα. “ — „Στάσου, λέϊ
 ἰ Κστός, νὰ σ' δώσου γὼ ἕνα τραπιζέλ', τσι ἄγι του στοῦ σπιτ
 σ τσι θές του κάτου τσι λέγι: Βγάλι, τραπιζέλ', φαγί, τσι τσ' ὀ θὰ
 βγάς, νὰ τρωῶς.“ Πῆρι δὰ j' ἄθριπους τοῦ τραπιζέλ', τοῦ πᾶ
 στοῦ σπιτ, τοῦ θέτ κάτου, ταπὲ λέϊ: „Ἀραγισ-ι-μ, νὰ πῶ: βγάλι
 15 φαγί, θὰ βγάλ;“ Ὑστιρα φώναξι: „βγάλι, τραπιζέλ', φαγί!“ Ἡ-
 βγαλι φάγαν μὶ τ jναίκα τ.

Ἰ ἄθριπους πλ' ἄ ἦδαν οὔλου χαρά. Τώρα δὲν ἰκάδαν στὰ κα-
 λά του, μόν' ἦθιλι νὰ τοῦ καυτισιστῆ. Ἐκανι κάλισμα: καλεῖ, ὅσ
 ἦθιλι νὰ καλέσ' ταπὲ κάδαν βρουστά τουν τσι δὲ τσ ἔβαζι τρα-
 20 πέξ. Τώρα οἱ καλισμέν' μὴ βλέπουδας μῆτι φουτιά μῆτι χαρανί:
 „Εἰ, εἶπαν, τί μᾶς φώναξι δὰ τοῦτους, νὰ μᾶς κάν';“ Ἐτσι δὰ
 πὸν τοιμαζόδιν πλ' ἄ νὰ φύγιν, φέρν' j' ἄθριπους τοῦ τραπιζέλ'
 καταμισί, τσι φωνάζ: „Τραπιζέλ', τώρα σὶ θέλου: βγάλι ρασί,
 κρασί, ρόμ, φαγά!“ Ἡβγαλι δὰ τοῦ τραπιζέλ' ἄπ' οὔλα. Τώρα
 25 ἔφτειν' φάγαν, μὰ ἰ νοῦς τουν τσ' ἰ στουχασμός τουν ἦδαν, τίλι-
 ja νὰ πάριν τοῦ τραπιζέλ' ἄπτὰ χέρια τ. „Νὰ μιθύσουμι, λέϊ,
 τὸν ἄθριπου, νὰ τοῦ πάρουμι!“ Πιάσαν δὰ ἔφτειν': „Νὰ σ'
 ἔβρου, γέρου!“ j' ἕνας, „Νὰ σ' ἔβρου!“ j' ἄλλους. „Νὰ χάιρισι
 τοῦ τραπιζέλ', σι“. Μὶ τοῦ σ' ἔβρου, μ' ἔβρου' μέθσι j' ἄθριπους
 30 τσ' ἢ jναίκα τ, πέσαν, τσμουῦδαν. Σκουνόδιν ἔφτειν', παίρινιν
 τοῦ τραπιζέλ', τσι δρόμου!....

1. φρουσκάλι παρατ. τοῦ φρουκαλάου: φροκαλῶ (φιλοκαλῶ) παστρεύω
 — 2. κτσι κουκί (ἔτσι καὶ παρακ. κτσνὰ ἢ κουκιά, καυτσίσι καυκί-
 στηκε — 4. χτέψ φύτεψη — 7. πιάσι ἔπιασε, ἄρχισε — ἔφτους (ἔδαντος)
 αὐτὸς — 8. Κστός Χριστός — 11. ἄγι (ἄγε) πήγαινε — 14. ταπὲ (ἀπὲ
 ἕναρθρο) ἔπειτα — 17. ἰκάδαν ἐκάθονταν — 20. χαρανί καζάνι (τούρκ.
 λ.). — 25. τίλιja τί λογιῆς — 27. νὰ σ' ἔβρου εὐχή, στήν ὑγειά σου.

He
 ρωμα
 αβ. z
 merΤὰ
 σπ. ἰ
 ἄδρου
 φρουμα
 ἄλλ.ε:
 εὐ σκο
 ἔει: ἔι
 καὶ μ.π
 λογισαι
 γωση τ
 σέ φων
 δὲν τρε
 τραπή,
 ἄρσ (ρη

Συνομ

Α. Ἄι

νὰ μᾶθ'

ἰκ' d'

δὲν jῶ

ὁ τέλει

ἰπτα z

πέδ' ἔξ'

ἰησ' ο

τρεῖ ποι

καρπῶ:

καλῶδιν

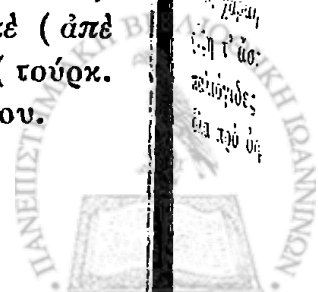
1. ἔειπ.

z. γ. z.

ἰ. ἰ. ἰ.

ἰ. ἰ. ἰ.

ἰ. ἰ. ἰ.

ΣΑΜΟΘΡΑΚΙΩΤΙΚΑ

Heisenberg, Die Liquida *ρ* im Dialekte von Samothrake. Ἀφιέρωμα εἰς Χατζιδάκιν. — Τοῦ ἰδ., Dialekte ὁ. π. σ. 12α. καὶ σ. 39α, πβ. καὶ Heisenberg-Schwyzler, ὁ. π. σ. 57. — Kretschmer P., Der heutige lesbische Dialekt ὁ. π.

Τὰ σαμοθρακιώτικα παρουσιάζουν καὶ αὐτὰ τὸ βόρειο φωνηεντισμό, ξεχωρίζουν ὁμως ἀπὸ τὰ συγγενικά ἰδιώματα μὲ τὴν ἀδύνατη ἄρθρωση τῶν ὑγρῶν λ καὶ ρ, πού συχνά πέφτουν, ἰδίως τὸ ρ: *μαδαουκαύκαλους* (δηλ. *μαδαροκαύκαλος* ὁ φαλακρός), συνεπάγοντας καὶ ἄλλες φωνητικές ἀλλαγές. Ἔτσι λέγουν νὰ στείου νὰ σιείλω, σκουειὸ σκολειό, ἄουα ἄλλος, ἀκουουᾶ (*ἀκλουθᾶ*), γῖᾶ γελᾶ, ἀαδιές ἀραδιές, ξέεις ξέρεις, γνουῖζ γνωρίζει, γικᾶ γρικᾶ — (μεταξὺ φωνηέντων ἢ ἀρχικοῦ μπρὸς σὲ σύμφωνο μὲ ἀντέκταση τοῦ φωνήεντος) οὔουγαῖασμοὶ λογαριασμοὶ — (ὑστερ' ἀπὸ φωνῆεν μπρὸς σὲ σύμφωνο μὲ διφθογγωση τοῦ φωνήεντος:) ἀδέφ ἀδέρφι — (ὑστερα ἀπὸ σύμφωνο μπρὸς σὲ φωνῆεν, μὲ ἀντέκταση καὶ μὲ μετακίνηση τοῦ τόνου:) *δυότειεις* *δυὸ* *τρεις*, *γάαματα* *γράματα*, *γάαφτη* *γράφηκε*, *ἀπουγααφη* ὑπογραφή, ἄσπασ ἀσπρα, *μαῦσασ* *μαῦρα* *παατίνις* *προβατίνες*, *βέεξ'* *βρέξη*, *ιφῶ* (*ρφῶ*) *ρουφῶ*.

Συνομιλία τῶν βοσκῶν. — Heisenberg, Dialekte σ. 39.

Α. Ἄδέφ, ἰγὼ ἀπουφαῖσα νὰ στείου δού *βιδεία* στοῦ σκουειό, νὰ μάθ' *δυότειεις* ἀαδιές γάαματα, νὰ γάαφτ' τ' οὔνουμά τ' κὶ νὰ βάζ' *d'* ἀπουγααφή τ', νὰ μάθ' κ'ὶ *πέδ'* ἔξ οὔουγαῖασμοί, νὰ μὴ δούν *jīa* ἰ *jénas* κ'ὶ ἰ *jáous*. — Β. Ξέεις *τάα* σὶ *πῶ*, ἀδέφ; Σὰ δού στείης τοῦ *πιδὶ* στοῦ σκουειό, ἀὰ τοῦ *χαβάης* κ'ὶ *jáa* γνουῖζ' *ποιὰ τ'* 5 *ἄσπασ* κ'ὶ *ποιὰ* τὰ *μαῦσασ*. Μοὺν νὰ τ' ἀφήης τοῦ *πιδὶ* ν' ἀκουουθᾶ *πέδ'* ἔξ' *παjόγις* κ'ὶ *παατίνις* ἀπ' *jéin'* κ'ὶ ἄς *j'ήσ'* κ'ὶ αὐτὸς ὄπους *ζ'ήσασ'* οἱ γουν'οί μας κ' οἱ παπποῦδης μας. — Α. Γὼ ἀὰ τὰ πάου γούα *πουουφταιῖμοῦ*, νὰ τοῦ μάθου τὰ γάαματα κ'ὶ ὅτ' *βέεξ'* ἄς *κατβάσ'*. Ἄου *jéin'* σὺ *gζέει* *πέδ'* ἔξ' γάαματα κ'ὶ ἄου σὰ δὲ *γικᾶ* 10 *καδίβουδα*....

1. *βιδεία* *παιδέλια* *παιδαρέλι* — 2. *δυότειεις* *δυὸ* *τρεις* — 4. *τάα* τὰ *θα* — 5. *χαβάης* *χαλάσης* — 5. *jáa* δὲ *θα* — 6. *ἄσπασ* - *μαῦσασ*, δὲ *θα* ξεχωρίζη τ' ἄσπρα καὶ τὰ *μαῦρα*, δηλ. πρόβατα — 7. *παjόγις* (*παλιόαιγες*) *παλιόγιδες* — *παατίνις* *προ(οβ)ατίνες* — 8. *γὼ ἀὰ* κτλ., ἐγὼ *θα* τὰ *πάρω* ὄλα *πρὸ* ὀφθαλμοῦ — 11. *καδίβουδα* (*κὰν τίποτα*) *ντίπ τίποτε*.

7. — ΣΚΥΡΙΑΝΑ

Φάβη Β., Γλωσσικαὶ ἐπιστάσεις ἀναφερόμεναι εἰς τὸ σκύριον ἰδίωμα. Τεσσαρακονταετηρὶς Κόντου 1909, σ. 242α. — Πβ. καὶ τὸ φωνογραφημένο παραμῦθι Heisenberg — Schwyzer ὁ. π. σ. 34. — Τὸ κείμενο ἀποκαταστάθηκε ἔτσι πού ν' ἀποδῖνῃ πιστὰ τὸ ἰδίωμα, σύμφωνα μὲ τὶς ὑποδείξεις τοῦ κ. Β. Φάβη.

Ὅπως ἡ Σκυῖρος βρίσκεται μονωμένη μέσα στὸ βόρ. Αἰγαῖο, ἔτσι καὶ τὸ ἰδίωμά της δὲ δείχνει ξεχωριστὴ συγγένεια μὲ τ' ἄλλα γύρω του. Τὰ σκυριανὰ χάνουν τὸ ἄτονο ι, ου. — Ἔχουν τὸν τσιτακισμό, καθὼς τὰ χιώτικα. — Τὸ ρι γίνεται ρζι, κ(ρι)θάρζι, καὶ τὸ ζι: τζι. — Σχηματίζουν σὲ -ες τὰ οὐσιαστικά, τὰ ἐπίθετα καὶ τὶς μετοχὲς σὲ -ος: πλάτανες, κλῆς κουλός, νερὲς (ἀρχ. νεαρός, πρόσφατος), δρωμένες. Ἔτσι εἶπε, διηγοῦνται, ἕνας βοσκός, σ' ἕνα καφενεῖο, πού γιὰ πρώτη φορὰ ἔβαλε στὸ στόμα του καφέ: *τοῦτες ὁ καφὲς ἔναι πικρὲς τσ' ἀνάλατες τσαι τσαι τσόλας.*

Παραμῦθι. — Heisenberg — Schwyzer, ὁ. π. σ. 34.

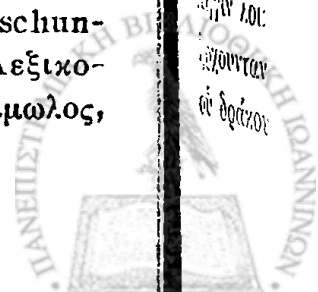
Μνιὰ φορὰ τσ' ἕνα τζαιρὸ ἔτανε τρζ' ἀδέρφια τσ' ἔχανε μνιὰ μάνα, μι' ἀδερφή. Ἐσκωθῆκανε τὸ πρῶι τὰ παιδιὰ νὰ πᾶνε στὸ χωράφ. Τσαι λένε στ' μάνα τνε: «μάνα, νὰ μᾶς πέψης ψωμί». Ἐπε ἡ μάνα: «μαρέ παιδάτ' μ', δὲν τὸ ξέρω τὸ χωράφι νὰ σᾶς πέσω ψωμί μὲ τν ἀδερφή σας». — «Ἐμεῖς θὰ πάρουμε ἕνα δρουβὰ κ' θάρζι τσαι θὰ ρίχν' με στὸ δρόμο· τσαι „κ' θάρζ τὸ κ' θάρζ, δρόμο δρόμο” j ἀδερφή μας θὰ μᾶς βοῆ». Ἐσκωθῆκανε τὸ πρῶι τὰ παιδιὰ ἴπως εἶχαν τσαι πῆγαν τσαι πῆγαν στὸ χωράφι. Λέγ' νε τν μάνα τνε, τσ' ἔπε νὰ τὸ πέψη μὲ τν ἀδερφή τνε. Ἐπερε ἡ ἀδερφή 10 τνε τὸ κ' θάρζ. Ἄλλ' ἀποπίστ' ἀπέρασ' ἕνα(ς) δράκος τσ' ἔδε τὸ κ' θάρζ' τσαι κατάλαβε πὼς ἔναι κάτ' σ' μάδι τσαι φύσ' ξε τὸ κ' θάρζι τσαι ρίχνει στὸ δ' κό τ' δρόμο. j ἀδερφή ἔπερε τὸ κ' θάρζ' τσ' ἀδὶς νὰ πᾶη στὸ χωράφι, ἐπῆγε πὰ στὸ δράκο. Ἄμα τν ἔδε ὁ δράκος, τν ἔπιασε, τν ἔβαλε μὲς στὸ παλάτ τσαι δὲν δν ἄφηνε νὰ φῆ..

3. ἔπε εἶπε (ἀναύξητο, ἔτσι καὶ 11. ἔδε εἶδε) — 9. ἔπερε ἐπῆρε — 14. φῆ φύγη.

8. — ΚΥΚΛΑΔΟΚΡΗΤΙΚΑ

Thumb A., Der Dialekt von Amorgos. Indogermanische Forschungen 11 (1893) σ. 64α. — Κοουκουλὲ Φ., Γλωσσικὰ ἐκ Κύνθου. Λεξικογραφικὸν Ἀρχεῖον 6 (1923) σ. 271α. — Βογιατζίδη Ἰ., Κίμωλος,

περ
se
·mi
φω
χίρ
Π.
ρέτε
·ρι
(ε).
ραδι
θρά
·στε
ἀρην
σιό (·
σέ με
σιά τι
τὸ τῆ·
(Τὸ ἰ
θεσσα
βί·
λόγιον
ἠ τρι
τὸ ἔρω
ναι πᾶ
προπᾶν
γᾶς ἢ
ἀρχ. ἠ
τα·σι·
— ἠ ἄα
ἔρε· μο
τὸ βόρει
νὰ εἶχε
ἀπὸ τῆ·
Παραμῦ
σῆς καὶ
Ἀτ' ὄ·
ἠγονται
ἠ·ν· ἰδι·
ἠγονταν
ὡ· δράκου

περὶ τῆς γλώσσης τῶν Κυμωλίων. Ἀθηνᾶ 37 (1925) σ. 108α. — R o u s -
s e l L., Contes de Mycono. Δεμβέργη 1929 — Κόλια Ἀγγελικῆς, Τὸ
γλωσσικὸν ἰδίωμα τῆς νήσου Κέας. Ἀθηνᾶ 45 (1924) σ. 252α. — Ἰὰ τὴ
φωνητικὴ τῶν κυριανῶν βλ. P i o J., Contes populaires grecs. Κοπεγ-
χάγη 1879, σ. 9α. εἰς.

Παρουσιάζουν μεγάλη ποικιλία κατὰ τὰ νησιά καὶ συχνὰ καὶ ἐξαι-
ρέσεις στὰ γενικὰ γνωρίσματα. Τὰ χαρακτηρίζουν: Ὁ τσιτακισμός (ἢ
προφορὰ τοῦ κ σάν τσ καὶ τοῦ γκ σάν τζ ἐμπρὸς ἀπὸ τὰ φωνήεντα
(ε), (ι): τσεφάλι, φάνητσε, κότσιος, ἀντζίστρι, κάντζελο (ἔτσι καὶ σπο-
ραδικὰ σὲ πολλὰ ἄλλα ἰδιώματα, Σκυρο, Μυτιλήνη, Μακεδονία,
Θράκη, Μέγαρο κτλ., Μάνη, Κάτω Ἰταλία). — Ἡ οὐράνωση τοῦ ι
ὕστερα ἀπὸ τὸ σ, ζ: πλούσος, μοιρασά, μαγαζά (ἔτσι καὶ ἀρ. 9). — Ἡ
ἄρρινη προφορὰ τοῦ μπ, ντ, γκ (§ 68) — Ἡ ἀνάπτυξη ἑνὸς γ ἀνάμεσα
στο (β) καὶ φωνῆεν: κόβγω, κοντεύγω, βασιλεύγει ὁ ἥλιος, παρασκευγή,
σὲ μερικὰ μέρη καὶ θάβγω, ἀνάβγει (βλ. καὶ ἀρ. 9). — Σὲ πολλὰ νη-
σιά τὸ ἀρσ. ἄρθρο τοὺς γίνεται τίς, τς, τσι (στὴν Κύνθο καὶ τσῆ γιὰ
τὸ τῆς). — Ἡ πληθ. αἰτ. σὲ -οι τῶν ἀρσ. σὲ -ος, τίς γιατροί, τς οὐρανοί.
(Τὸ ἴδιο καὶ στὴ Μυτιλήνη, μέρη τῆς Εὐβοίας, τῆς Μακεδονίας καὶ
Θεσσαλίας: ἢ κυβέρνηση φέτο τς βλάχ' τς ἀπάτησε, καὶ ἀναθρα: ἀπὸ
βλάχ' ἄκουσες, ἔχει κάτι δικοί μας. Τὸ ἴδιο καὶ μὲ τοὺς ἀχώνευτους
λόγιους τύπους: θὰ ἔχωμε βουλευταί, εἶχε ληστὰ καὶ γκέκηδες κτλ.) —
Ἡ τριτοπρόσ. ἀντων. τῶν (ε) ἢ τὼς ἀντὶ τοὺς, τὰ παιδιὰ των (ε), καὶ
τὸ ἐρωτηματικὸ ἵντα (τί εἶναι τα, ἀντὶ τί). — Ἡ συλλαβικὴ αὔξηση μέ-
νει πάντοτε, ἀκόμη καὶ ἡ χρονικὴ συχνά, χρησιμεύοντας, ἢ τονισμένη
προπάντων, καὶ γιὰ συλλαβικὴ: ἔστενοχωρεθήκαμε, ἠγέννησα, ἠλωνεύ-
γαμε ἠνάθρεψα, ἠστεϊλα, ἠπεσα, ἠχυνα, ἠχύνναμε (βλ. καὶ ἀρ. 8). Πολλὰ
ἀρχ. ῥήματα σὲ -έω φύλαξαν τοὺς σχηματισμοὺς σὲ -εῖς -εῖ, κουνεῖς,
τραγουδεῖς, φορεῖ, φιλεῖ, κελαηδεῖ (ἔτσι καὶ σὲ μερικὰ ΝΑ ἰδιώματα).
— Ἡ ἄτονη προσ. ἀντωνυμία ἀκουλουθεῖ τὸ ῥῆμα (§ 67): βλέπω σε,
ἔφερε μου). — Ἡ Τήνος καὶ ἓνα μέρος ἀπὸ τὴν Ἄντρο παρουσιάζουν
τὸ βόρειο φωνηεντισμὸ (βλ. ἀρ. 5). Σὲ περασμένους αἰῶνες τὰ κρη-
τικὰ εἶχαν ἐπιδράσει γιὰ λόγους ἐποικισμοῦ καὶ ἄλλους σὲ πολλὰς
ἀπὸ τὶς Κυκλάδες.

Παραμῦθι τηνιακό. — Ἀ δ α μ α ν τ ί ο υ Ἀ., Τηνιακά. Δελτίον Ἱστο-
ρικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρίας 5 (1897) σ. 308α.

Ἀπ' ὄξου ἀπ' τοῦ παλάτ' εἶχαν ἓνα μύλου κὶ κ'νιέτουν, κὶ τὸμ
ἤρχουνταν τοῦ παλ'κάρ' ἱκαταλάβινιν ἢ γριὰ κι οὐ δράκους. Ἡ-
πῆγιν λοιπὸν αὐτὸ τοῦ παλ'κάρ' ἠκ'νήγ'σιν κι ἠρθιν οὐπίσου τὸμ
ἤρχουνταν λέγ' οὐ δράκους τ'ς γριᾶς: «Ἐρχιτι οὐ γιός σ'». Πάγ'
οὐ δράκους κὶ κρούβγιτι μέσα στοῦ κουρούπ' ἠρθιν οὐ γιός τ'ς 5

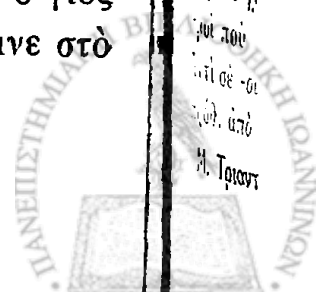
ἤχιριτηθῆκαν κὶ κάμαν φαῖ κὶ φάγαν μὶ τὰ πλιὰ πούφιριν, κὶ παί-
 ριν πάλ' τοῦ τ'φέκ' κὶ φέβ'· κὶ βάλιν στοῦ νοῦ τ' νὰ παντριφτῆ.
 Πάγ' κὶ βροῖσ' μιὰ κὶ παντρέβιτι· μιτὰ κιορὸ λέγ' τσῆ γυναίκα τ',
 λέγ' : «πὰ νὰ βροῦ τ' μάνα μ', νὰ διῶ ἴντα κάν'». Πάγ' πάλ'. Στοῦ
 10 δροῖμου ποὺ πῆγινιν ἤκ'νιέτουν οὐ μύλους· λέγ' οὐ δροάκους τσῆ
 γροῖα, λέγ' : «Γιὰ νὰ πιάσουμε νὰ τουνισκοτώσουμε τοῦ γιό σ'...».

Παραμῦθι μυκονιάτικο. — R o u s s e l, ὁ.π. σ. 94.

Τ' ἄτονα ι καὶ ου μόλις προφέρονται συχνὰ ἢ χάνονται : στοῦ σπίτι
 τς, τ' κορισιοῦ. — Τὸ τελ. ν τῶν ρημάτων χάνεται, ζτοῦ (ζητοῦν), ὅταν
 δὲν προστεθῆ -ε, ἐπῆνε. — Ὁ τόνος μένει καὶ στὴν ἀντιπροπαρα-
 λήγουσα, ἤκαμενε, ἢ ἀναπτύσσεται καὶ δεύτερος, ἤκαμενέ. — Τὰ ρή-
 ματα ἀπὸ ἀ- παίρνουν αὔξηση χρονικὴ ἐ-, ἐγρύπν(η)κα. Τὸ ἀ' πληθ.
 τῆς ἐνεργ. καὶ τὸ ἀ' ἐν. τῆς παθητ. ὀριστ. τοῦ ἐνεστώτα φυλάγουν
 τὸ ο τῆς παραλήγουσας, χωρὶς νὰ τὸ τρέψουν σὲ ου : ἔχομε, κάθομαι.
 (τὸ ἴδιο σὲ πολλὰς ἀπὸ τὶς Κυκλάδες, στὴν Κρήτη, στὴν Κέρκυρα,
 τοὺς Παξοὺς, τὴν Κύμη καὶ σὲ πολλὰ ἄλλα μέρη).

Εἶχε δυὸ κορίσια ἀροφανά, τσ' ἐπῆνε νὰ πάρουνε νερό. Τσ'
 ἐλάχανε δυὸ ἐμπόρ, τσ' αἰ λέει ὁ ἕνας : «Νὰ τὴν εἶχα, ἐτούτη τὴ
 γσαθὴ, τὴν ἤθελα!» Κάν' τσ' ὁ ἄλλος : «Τσ' ἐγὼ νάχα τὴ μελα-
 χρινή, τὴν ἤθελα!» Τὰ κορίσια ἐπῆρα δὲ νερό, τσ' ἐπῆνε στοῦ
 5 σπίτι, οἱ ἐμπόρ(οι) ἀπὸ πίσω τῶνε. Τσ' ἀρωτοῦνε μιὰ γερόδισσα :
 «Εἶναι παδρομένα τὰ κορίσια εὐτά;» Λέει : «Λεύτερά 'ναι» «Δὲ
 βὰ νὰ τ' ἀρωτήξης ἂ θέλου παδρεία;» Λέει : «Πάω». Ἐπῆνε ἢ
 γριά, λέει : «Μάτια μου, ἐτοῦτοι οἱ ἐμπόρ(οι) σᾶσε ζτοῦ». Λέει :
 «Δὲν ἔχομέ τες γιὰ βαδρεία, γιὰτὶ εἵμεστα φτωχές». Οἱ ἐμπόροι
 10 λέν : «Ἐμεῖς σᾶσε θέμε». Ἐπῆνε ὁ ἕνας τὴ γσαθὴ, ἐπῆρεν τζ'
 ὁ ἄλλος τὴ μελαχρινή. «Ἐ, φίλε, τώρα, ἐβαδρευτήκαμε. Ὅντα
 γεννήσουνε οἱ γυναῖκες μας, νὰ γενόμεστα συμπεθέροι. «Ἐγέν-
 νησε ἢ ξαθὴ τσ' ἤκαμενε κορίσ' ἐγέννησε τσ' ἢ μελαχρινὴ τσ'
 ἤκαμενέ 'να 'γόρ. Ἐρθε τσ' αἰὸς τσ' ἐγίνη τὸ κορίσ εἶκος χρο-
 15 νῶ, ἀλλὰ ἢ μελαχρινὴ δὲν τόθελε τὸ κορίσ γιὰ νὰ πάρ τὸ γιό της.
 Ἐπῆνε τ κορισιοῦ ἢ μάνα, λέει : «Φιλενάδα, ἔχομε λόγο νὰ γενό-
 μεστα συμπεθέροι». «Δὲ τὴ θέλω τὴν γόρη σ, γιὰτὶ ἐμένα ὁ γιός
 μου θὰ πάρη μιὰ βασίλισσα». Ἐσκώθη ἢ γυναίκα τσ' ἐπῆαινε στοῦ
 σπίτι τς..

Στὸ
 κριτε
 ἰδίωι
 οἱ τῆ
 βίωσι
 Τὰ
 με ἀε
 θεῶ (ἰ
 ἀπὸ
 οἱ π
 ἴσα ἐ
 νὰ γέ
 νησας
 ται ἄ
 κισι
 κες κ. ἂ
 ἴτω π
 δημ. π
 σα : ἀ
 γαλακ
 Τὰ κ
 ἀνατο
 Χανιά,
 μαρτῆ,
 εἰ παρ
 ἀνενη π
 κατόλη
 - γ' π
 -θρα -θ
 μαρτῆ -
 Χανίων)
 πῆσσι -
 κτλ. - Γ
 ἠρθη ἢ γ
 ἄριστο γ
 οἱ ποῦ
 ἰτί σὲ -σι
 ἴω. ἀπὸ
 Μ. Τριαντ

ΚΡΗΤΙΚΑ

Χατζιδάκι, Περί τῆς γλώσσης καὶ τῆς γραμματικῆς τοῦ Ἑρωτοκρίτου. Στὸν Ἑρωτόκριτο, ἔκδ. Ξανθοῦδίδη, Ἡράκλειο 1915. Γιά τὸ ἰδίωμα τῆς Ἀν. Κρήτης στὸ 17. αἰ. — Ἀναγνωστοπούλου Γ., Περί τῆς ἐν Κρήτῃ ὁμιλουμένης καὶ ἰδίως περὶ τοῦ ἰδιώματος Ἀγ. Βαρβάρας καὶ περιχώρων. Ἀθηναῖ 38 (1926) σ. 131α.

Τὰ κρητικά ἔχουν ἰδιαίτερα γνωρίσματα: Τὰ συμπλέγματα *τι, ντι* μὲ ἀκόλουθο φωνῆεν γίνονται *θι, δι*: *τέθιοις, μαθιά, κομμαθιάζω, σπιθιοῦ* (ἔτσι καὶ στὸ Αὐλωνάρι τῆς Εὐβοίας: *φωθιά, χρισθιανός*), *κουβεδιάζω, ντόδια δόντια, ἀρχοδιά* (ἔτσι καὶ οἱ Μελενικιῶτες στὴ Θράκη, ἔποικοι πιθανὸ Κρητικοί, ἀλλὰ καὶ οἱ Θεσσαλοὶ: *μαθιάζομαι, φουθιά, ἐλάθια ἐλάτια*), ἀλλὰ *γάντια* καὶ ὄχι *γάνθια*. — Τὸν περιφραστ. μέλλοντα: *νὰ φέρω θέλω (θέλω νὰ - θανά - θά)*. — Τὴν πρόταξη τῆς προσωπ. ἀντωνυμίας στὴν προσταχτική, *ἔνα κρασί μου βάλε βάλε μου*. — Συνηθίζονται ἄφθονες ἰδιοματικὲς λέξεις, συχνὰ ἀρχαῖες, ἐνῶ στὴν ἡπειρωτικὴ Ἑλλάδα πῆραν κάποτε τὴ θέση τους ξενικὲς, σλαβικὲς, τούρκικες κ.ἄ. Ἔτσι *ξιά σου κάμε ὅ,τι θές, ζυγώνω κυνηγῶ, χαμηλώνω καθίζω, θέτω πλαγιάζω, «θέτω γιὰ ν' ἀποκοιμηθῶ μὰ ξάφνου σὲ θυμοῦμαι»* δημ., *πρᾶμα (δὲν ἔχω πρᾶμα) τίποτε, χτήμα ζῶο*. Στὴν ποιμενικὴ γλώσσα: *αἶγα κατσίκα, μπροστάρης κεσέμι, σακάζω (σηκός μὲ δωρ. α) ἀπογαλαχτίζω τὰ γιδοπρόβατα, ἄρκαλος (δωρ. α ἄττ. ἄρκηλος) ὁ ἄσβός*.

Τὰ κρητικά παρουσιάζουν μερικὲς χαρακτηριστικὲς διαφορὲς στὴν ἀνατολικὴ Κρήτη (μαζὶ μὲ τὸ Ἡράκλειο) καὶ στὴ δυτικὴ (Ρέθυμνο, Χανιά, Σφακιά). Στὴν ἀνατολικὴ συνηθίζονται τοὺς τύπους: *πλούσος, μαγαζιά*, ὅπως *στά νησιὰ τοῦ Αἰγαίου κ. ἄ.* — *γρὰ γριά, μερὰ μεριά, καρὰ καρυὰ* — τὴν τριτοπρόσ. προσ. ἀντων. *τώς, τὰ παιδιὰ δως* — τονισμένη συλλαβικὴ αὖξ. *ἦ-, ἦφερα (ἀλλὰ ἐφέραμε), ἦβανα* — ἐνεργ. ἐνεστ. *κατάληξη γ' πληθ. προσ. -ουνε, παίζουνε, γελοῦνε (στά Σφακιά -ουσι)* — γ' πρόσ. παθητ. παρατ. *σὲ -ειο, ἐφαίνετο* — ἐνικὸ παθητ. ἄορ. *σὲ -θηκα -θηκες -θηκε, ἐδέθηκα* κτλ. Στὴ δυτικὴ πάλι λέγουν: *πλούσιος, μαγαζιά* — *γρέ, μερέ, μαχαιρέ, σκουρέ, ἐλέ ἐλιά* (ὄχι ὅμως καὶ στὸ νομὸ Χανιῶν) — *τὰ παιδιὰ δωνε* — συλλαβ. αὖξ. *ἐ-, ἔφερα ἐφέραμε* — *παίζουσι, γελοῦσι* — *ἐφαίνουδο* — *ἐδέθην ἐδέθης ἐδέθη* (ἀλλὰ *ἐδεθήκαμε, ἐδεθήκατε* κτλ.). — Γιά δείγμα τοῦ ἀνατ. κρητικοῦ ἰδιώματος μπορεῖ νὰ θεωρηθῆ ἡ γλώσσα τοῦ Ἑρωτόκριτου (Κ9β). Ἄν καὶ πέρασαν 250 τουλάχιστο χρόνια ἀπὸ τότε πὺ γράφηκε, ἐλάχιστοι εἶναι οἱ νεωτερισμοὶ πὺν πραγματώθηκαν, καθὼς λ. χ. οἱ ρηματ. τύποι *σὲ -ουν, -αν* ἀντὶ *σὲ -ουσι, λέγουσι, -ασι, ἐλέγασι*, τὸ μόριο *θὰ* στὴ θέση τοῦ *θελά*, ἡ πρόθ. *ἀπὸ ἀντὶς ἐκ* κτλ.

Μ. Τριανταφυλλίδη, Ἱστορικὴ εἰσαγωγή

Ἡ δὲ τῷ διαόλου. — Μαθιουδάκη Γ., Λουλούδα, Κρητικά χρονολογήματα. Χανιά 1936, σ. 51. — Ἐνα ἀπὸ τὰ κρητικά νάκλια, σύντομες διηγήσεις χαρακτηριστικές, με ζωηρὸ διάλογο, ὅπου καθρεφτίζεται μαζὶ με κάποια μοιρολατρεία ἢ πίστη στὴ ζωὴ.

«Γρικᾶς τα δά, Τριανταφυλλιά; Οἱ γυναῖκες, λέει, θὰ πηγαίνουνε στὴ γάληπυ σὰν καὶ τὸ ἄντρες νὰ ψηφίζουνε... Ἐχάθηκ' ἢ ἡ ἀθροπιά ἀπὸ τὸ γόσμο τάξε... Ἦθελα νὰ κατέω ποιδὸς τὴν ἔκανε ἐτούτηνὰ τὴ βρόβα». «Νὰ τότε κάμης ἴντα;» «Νὰ τοῦ
5 σύρω τ' ἀνθχιά δου». «Μὴ σκοτίζεσαι, μὰ κιαεὶς δὲ φταίει παρὰ τοῦ διαόλου τὸ μιλέτι, οἱ γυναῖκες. Ἐμεῖς ἡμαστονὲ ἀπὸ βάνομε τὴν ὁρά μας ὅπου κι ἂν εἶναι...». «Τὴ μύτη μας ἐδὰ νὰ πῆς, γιατί ὁρὰ δὲν ἔομε, ὡς κι ἂν εἶναι...». «Μὰ δὲ γατέεις τὴ βαρομιά;»
«Κάτσε νὰ σοῦ τὴ βῶ: Ὅντεν ἔπλασε ὁ Θεὸς τὸν Ἀδὰμ ἐσκέ-
10 φτηκε νὰ πλάση καὶ μιὰ γυναῖκα — καλλιὰ καὶ καλλιὰ ἦτονε..., μωρὲ κοπέλια, νὰ μὴ μᾶς ἔπλαθε». «Γιάντα βρέ;» «βέμπει τὸ λοιπὸς ναμὸς, ὡς λένε τὰ χαρθιά, τὸν ἄγγελό δου, νὰ πάη νὰ βγάλῃ ἀπὸ τὸν Ἀδὰμ ἓνα βλευρό, νὰ τοῦ τὸ φέρῃ νὰ πλάση μ' εὐτὸ τὴ γυναῖκα. Στὴ στράτα τοῦ συναπαντᾶ ὁ Σεϊτάνης»
15 «Ὅχρούτσιν δου ἀπ' ὅπου ἔναι βαφτισμένοι ἀθροῶποι». «Καὶ λέει του: "ἴντα βαστᾶς;,, Λέ: "ἓνα βλευρὸ τοῦ Ἀδὰμ καὶ τὸ πάω τοῦ Κυρίου νὰ πλάση τὴ γυναῖκα,, Λέ: "γιά νὰ τὸ δῶ;,, Καὶ γελᾷ τονε καὶ δούδει τού το. Ἀρπᾶ το ὁ Ὄξωποδῶ καὶ γλακᾶ καὶ βουτᾶ σὲ μιὰ δρύπα. Ζυγώνει ὁ ἄγγελος τοῦ Θεοῦ τὸ
20 δρισκατάρατο, μὰ ποῦ νὰ τότε πιάση... Ὅντεμὶς ἢ τρύπα ἦτονε ἀκρομιτσὴ τοῦ ἀναθεματισμένου κι ἐξεβάττερονε ἢ ἡ ὁρὰ δου, πιάνει τότε ἀπὸ τὴν ὁρὰ καὶ ξεφλουμπίζει ἢ ἡ ὁρὰ δου. Πάει κι ὁ ἄγγελος καὶ παρουσιάζεται στὸν Κύριο — μέγας εἶ, Κύριε, καὶ θα-
25 ὁρὰ κι ἀπὸν ὄφτη ἔπλασε τὴν Εὐᾶ. Γρικᾶς το;... Γρικῶ το νὰ λέης»

3. τάξε πές, ὑπόθεσε — κατέω κατέχω, ξέρω — 5. ἀνθχιάν αὐτιά — 6. μιλέτι φυλή, σοί (τούρκ. λ.) — 8. ὁρὰ οὐρά, σὲ ἄλλα νησιὰ ὁριά — 11. γιάντα γιατί — βέμπει (πέμπει) στέλνει — 12. ναμὸς ὁμωσ — 15. ὁ-
χρούτσιν δου ὡς εἶναι μακριά, μακριά του — 18. δούδει δίνει — γλακῶ τρέχει (βλ. Κ8 β, στ. 345) — 20. ὄντεμὶς, ὄντιμος ὡστόσο, (ὄντε ὄταν) — 21. ἀκρομιτσὴ πολὺ μικρὴ (κρητ. μιτσός, ἀρχ. δωρ. μικκός) — ἐξεβά-
ττερονε περὶσσευε — 22. ξεφλουμπίζει βγαίνει, ξεκολλᾶ.

B. ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΟΜΑΔΑ

Τὰ ιδιώματα τῆς ἀνατολικῆς ομάδας (§§ 67-69) ἀνήκουν σὲ μεγάλο μέρος στ' ἀπόκεντρα ιδιώματα, πὺ βρέθησαν, στοὺς μεσαιωνικοὺς ἤδη χρόνους, μακριὰ ἀπὸ τὴν ἐπίδραση τῆς κοινῆς γλώσσας καὶ τοὺς νεωτερισμοὺς πὺ ἀπλώθηκαν ἀπ' αὐτὴν. Μὲ τὴ βοήθεια καὶ ιστορικῶν ἀκόμη λόγων, διατήρησαν πολλοὺς ἀρχαῖσμοὺς καὶ σὲ πολλὰ δεῖχονται συντηρητικώτερα ἀπὸ τὰ ἐπίλοιπα νεοελληνικὰ ιδιώματα.

9. — ΝΟΤΙΟΑΝΑΤΟΛΙΚΑ ΙΔΙΩΜΑΤΑ

P e r n o t H., Phonétique des parlers de Chio, 1907. Ἔργο σημαντικὸ μὲ γενικώτερο ἐνδιαφέρον γιὰ τὴ νεοελλην. φωνητικὴ. — Βίου Στ., Χιακὰ γλωσσικά. Χίος 1920. — Ἀμάντου Κ., Γλωσσικά ἐκ Χίου. Λαογραφία 7 (1921) σ. 335α. — P e r n o t H., Linguistique et migrations. Ἀφιέρωμα εἰς Χατζιδάκιν, 1921, σ. 126α. — Τοῦ ἴδ., Remarques sur quelques formes invariables dans le dialecte de Chio. Λαογραφία 7 (1921) σ. 342α. — Χατζιδάκι, Περὶ τῆς Ἰκαρίας διαλέκτου. Μεσαιωνικά καὶ νέα ἑλληνικά Β', 1907, σ. 396α. — D i e t e r i c h K., Sprache und Volksüberlieferungen der südlichen Sporaden im Vergleich mit den übrigen Inseln des Ägäischen Meeres. Βιέννη 1908. — Παντελίδη Χρ., Φωνητικὴ τῶν νεοελλ. ιδιωμάτων Κύπρου, Δωδεκανήσου καὶ Ἰκαρίας, 1929. — Μιχαηλίδη Νουάρου Μ., Δημοτικὰ τραγούδια Καρπάθου. Ἀθήνα 1928. — Τοῦ ἴδ., Λαογραφικὰ σύμμεικτα Καρπάθου, Α' 1932, Β' 1934.

Τὰ νοτιοανατολικά ιδιώματα μιλοῦνται στὰ νησιὰ τοῦ ΝΑ Αἰγαίου, στὴ Χίο, στὴν Ἰκαρίαν καὶ στὰ Δωδεκάνησα μαζί μὲ τὸ Καστελόριζο (ἀρχ. Μεγίστη), δηλ. Πάτμο, Λέρο, Κάλυμνο, Κῶ, Ἀστροπαλιὰ (Ἀστυπάλαια), Νίσυρο, Τῆλο (Ἐπισκοπή), Σύμη, Χάλκη, Ρόδο, Κάρπαθο, Κάσο. Δέχτηκαν σὲ περασμένους αἰῶνες — γιὰ λόγους ἐποικιστικούς, οικονομικούς κ. ἄ. — τὴν ἐπίδραση ἀπὸ τὰ κρητικά (καθὼς ἄλλωστε ἔγινε καὶ μὲ τὰ κυκλαδικὰ ιδιώματα) καὶ τὰ κυπριώτικα, καὶ παρουσιάζουν μὲ αὐτὰ κοινὰ γνωρίσματα. — Κοινὰ μὲ τὰ κυκλαδοκρητικά (τουλάχιστο μερικῶν νησιῶν) καὶ τὰ κυπριώτικα ἔχουν τοὺς φημ. τύπους σὲ (-εύω): -εύω (ἢ -εύκω, -εύγω), τὶς καταλήξεις -ουσι(ν), τρώγουσι(ν), -ουσι(ν), ἐφάγουσι(ν), τὸ ἴντα (τί, στὰ αἰγινήτικα ντά), τὴν ἐπίταξη τῆς ἄτονης προσ. ἀντωνυμίας (ἔτσι καὶ στὰ μικρασιατικὰ ιδιώματα), βλέπω σε, ἤφερέ μου. — Μὲ τὰ κυπριώτικα: Τὴ διατήρηση τῆς διπλῆς προφορᾶς τῶν ἀρχ. διπλῶν συμφώνων, θάλασ-σα, κό-κκαλον, στου-ππίν, πὺ παρουσιάζεται καὶ σὲ ἄλλες λέξεις, ἑλληνικῆς ἢ ξένης καταγωγῆς, ξεχάννω, τίποτε, ἀνάθθεμαν (ἀλλὰ τὸ ἴδιο καὶ σὲ μερικὲς ἀπὸ τὶς Κυκλάδες). Τὴ διατήρηση (κάποτε καὶ ἀνάπτυξη) καὶ ἀφομοίωση συχνὰ (πρὸς τὸ ἀκόλουθο ἀρχικὸ σύμφωνο) τοῦ τελ. ν: ξύ-

λον, χαρτίν : τὸν γιόμ μου Χίος, ἄκ (ἄν) κουαλῶ Κάρπ., σέρνω το με γού-
λημ μου τήδ δύναμημ ἔπο τήν ἄλλημ πάντα Κῶς, μίας σπαθκιάν τοῦ ἔδωσε
τὸ ἐκόπην τὸ κοντάρω Κύρ. Τὰ ποικίλα παθήματα τῶν συμφώνων.

Γνωρίσματα τῶν ΝΑ ιδιωμάτων εἶναι : Ἡ ἀδύνατη ἄρθρωση ἢ καὶ
τὸ πέσιμο τοῦ β, γ, δ μεταξὺ φωνηέντων : κουαλῶ, πηάδι, ἀερφός, σίερο,
γαούρι, ὅταν ἐκατέαζεν ὁ ὄσκος τὰ πρόατα ἀπὸ τὸ οὐνό.— Ἡ τροπή τοῦ
μισόφωνου ἵ σὲ σ', σ, ὕστερ' ἀπὸ ἄηχο σύμφωνο : πσ'άνω, καὶ σὲ ζ,
ὕστερ' ἀπὸ ἠχηρό : σέρζ'α χέρια. Ἡ τροπή τοῦ ρδ, ργ, βγ σὲ ρτ, ρκ, βκ :
ἦρτα, πύρκος, ἀβκὰ κ. ἄ.— Ἡ διατήρηση ὄχι μόνο τῆς συλλαβικῆς αὐ-
ξησης (ἀρ. 3) ἀλλὰ καὶ τῆς χρονικῆς ἠ- (ποὺ χρησιμεύει καὶ σὰ συλ-
λαβικῆ, ἠθώρουν. Ἀλλὰ καὶ ἀντίθετα χρησιμεύει κάποτε καὶ ἡ συλ-
λαβικῆ ἐ- γιὰ χρονικῆ, ἐγαλοῦσαν). Μὲ τὸ συντηρητισμὸν αὐτὸ δὲ συγ-
χύστηκαν συνήθως μὲ τοὺς ἐνεστωτικούς οἱ τύποι τοῦ παρατατικού :
ἀκούετε-ἠκού(γ)ετε (ὄχι ἀκούατε), πουλοῦμεν, πουλεῖτε - ἐπουλοῦμεν, ἐπου-
λεῖτε ἀγαπῶμεν ἀγαπᾶτε - ἐγαπῶμεν ἐγαπᾶτε (ὄχι ἀγαπούσαμε ἀγαπού-
σατε)· καθοῦμαστε κάθεστε-ἠκαθούμαστε ἠκάθεστε (ὄχι καθόμασταν καθό-
σασταν). — Σὲ πολλὰ νησιὰ παρουσιάζονται διάφορες παραλλαγές, κα-
θὼς λ. γ. ἢ προφορῶ τῶν διπλῶν κκ, ππ, ττ σὰν κχ, πφ, τθ ἢ κ', π', τ'

ΧΙΩΤΙΚΑ

Παρουσιάζουν καὶ αὐτὰ τὸν τσιτακισμό (ἀρ. 2, 4, 7, 8, 15, 16, 17) :
ἔτσεινον, πῆεν τζ' ἤφερεν (πῆγε κι ἔφερε). — Τὰ φωνηέντα ποὺ γειτόνε-
ψαν ἀφοῦ ἔπεσε τὸ διάμεσο σύμφωνο, συνήθως συναιροῦνται : τρώ-
(γ)ει-τρῶ, ἐ(γ)ῶ-ἐῶ-ῶ (τὸ ἐ(γ)ῶ γίνεται καὶ ἐβῶ). — Ἡ τριτοπρόσ-
προσ. ἄντων. τοὺς λέγεται, καθὼς καὶ σὲ ἄλλα ΝΑ καὶ κυκλαδοκρη-
τικὰ ιδιώματα, τῶς (σὲ ἄλλα : τῶν, τῶρε). — Μὲ τὰ χιώτικα εἶχαν
ὁμοιότητα τὰ σ μ υ ρ ν ι ὠ τ ι κ α. Τὰ ιδιώματα ὡστόσο ποὺ μιλοῦνταν
στὰ παράλια τῆς δυτ. Μικρασίας δὲν ἔμοιαζαν μόνο μὲ τὰ ιδιώματα
τῶν ἀντικρινῶν νησιῶν παρὰ εἶχαν δεχτῆ ἐπιδράσεις καὶ ἀπ' ἄλλου.

Τὰ βασιλόπουλα καὶ ἡ κακὴ βασίλισσα. Παραμῦθι φωνογραφημένον
ἀπὸ τὸν Pernot. — Hesseling - Pernot σ. 168.

Ἐτσεινον τὸν τζαιρὸ εἶχαν διασάτσι οἱ (β)ασιλέ(δ)ες νὰ μὴν
ἄφτουν τὴν νύχτα φῶς, νὰ μὴμ βαρακάμουν τὴν νύχτα, τσαῖ
κάτι κορίτσια ἐπαρακάμνα, τζ' ἀπὶ φο(β)οῦντανε τσ' ἐ(β)άλανε
οἱ κερατά(δ)ες μὲς στὸ γδὶν τὸ φῶς. Εἶπεν ἡ πκιὸ μικρῆ : « Ἄς
5 εἶχα τοῦ βασιλέ τὸν γιό, νὰ τοῦ κάμω τὸν ἥλιο τσαὶ τὴν ἄστρα-
(γ)αλίτσαν εἰς τὸ κούτελλο». Εἶπεν τζ' ἡ ἄλλη : « Ἄς εἶχα τοῦ
(β)ασιλέ τὸ ψωμά, τὸν μασκαρὰν τὸν Ἐβριό, νὰ τρῶ τ' ἀποφά-
(γι)α». Εἶπεν τζ' ἡ ἄλλη : « Ἄς εἶχα τοῦ βασιλέ τὸ δούλο, νὰ μὴ
καλό(χ)η. » Ἦκουσέν το πκιὰ ἔτσεινος πούταν ἀπ' ὄξω, τσ'

εἶπεν το τοῦ (β)ασιλέ, τζ' εἶπεν του ὁ (β)ασιλέσ: «Λάλε νὰ μοῦ τὰς 10
φρέρης ἐ(δ)ῶ». Πῆεν τζ' ἤφερέν τας τσ' ἐπῆεν τας στοῦ (β)ασιλέ,
τσ' ἀπέ(ει) τῶν εἶπε ὁ (β)ασιλέσ: «Ἴντα λέετε τσεῖ πὸν παρακί-
μνετε;» — «Γίπποτι» εἶπαν τζεῖνες. Εἶπεν ἡ μιὰ: «Εἶπα, λλέ(ει) ὦ:
Ἄς εἶχα τοῦ (β)ασιλέ τὸν γιό, νὰ τοῦ κάμω τὸν ἥλιο τσαὶ τὴν
ἀστραγαλίτσαν εἰς τὸ κούτελλο». Τσ' ἀπέ(ει) εἶπεν τζαὶ τῆς ἀλ- 15
λονῆς: «Ἴντά 'πες ἐσύ;». Λέ(ει): «Εἶπα τσ' ἐ(β)ῶ: ἄς εἶχα τὸδ
δοῦλο σου (ν)ὰ τρώ τ' ἀποφά(γι)α. — «Ἐσὺ ἴντά 'πες;» τῆς ἀλλο-
νῆς πάλι. «Εἶπα τσ' ἐ(β)ῶ: ἄς εἶχα τοῦ βασιλέ τὸ ψωμά, νὰ τρώ
τὰ ψωμιά του». Εἶπεν τῆς: «Νὰ τὸμ πάρηλ, λέει, τὸμ ψωμιά».
Ἐπῆρεν τον. Εἶπεν τζαὶ τῆς ἀλλονῆς: «Νὰ τὸμ πάρης τσ' ἐσὺ 20
τὸδ δοῦλο». Ἐπῆρεν τον. Εἶπεμ πάλι τσαὶ τῆς μικρῆς: «Νὰ τὸμ
πάρης τσ' ἐσὺ τὸν γιόμ μου, μὰ νὰ τὸ κάμης ἔτσεινὸ ποῦπες». —
«Ἄ τοῦ τὸ κάμω θέλω».

1. διασάτσι ἀπαγόρευση (τούρκ.) — 2. παρακάμνω ξαγρυνῶ — 3. ἀπὶ ἀντι-
ἀπέ ἔπειτα — 4. γ' ἴν παλιότερος τύπος γιὰ τὸ γουδι (lydion) — 5. ἀστρα-
γαλίτσα (;) ἰδιωμ. — 10. λάλε, προστ. τοῦ λαλῶ, κυρίως ἐπιφώνηση στὰ ζῶα
γιὰ νὰ προχωρήσουν καὶ ἔπειτα προτρεπτικὸ ἐπίρρ. ἐμπρός — 12. ἀπέει
δηλ. ἀπέκει. ἔπειτα — 23. ἄ θά.

Χιώτικα ἀστεῖα. — Βί ο υ Σ τ., Συλλογὴ χιακῶν σζωπτικῶν ἀνεκ-
δότων. Λαογραφία 4 (1912 - 14) σ. 476α., 6 (1917 - 18) σ. 616α., 10 (1929 -
32) σ. 464α. — Οἱ Χιώτες συνηθίζουν πολὺ τ' ἀστεῖα. Σὲ κάθε χωριὸ
κυκλοφοροῦν πλῆθος ἀνέκδοτα ποὺ περιγελοῦν τοὺς χωριανούς ἢ
τοὺς κατοίκους τῶν ἄλλων χωριῶν, γιὰ τὴν πονηριά τους, τὴν ἀφέ-
λεια, τὴ ζηλοτυπία κ.ἄ. Σιὰ παραθετόμενα ἀνέκδοτα ἢ ἀκρίβεια, ἢ
φρωνητικὴ ἰδίως, δὲν εἶναι πάντα μεγάλη.

Ἄ Μισὲ Τζανῆς, ὁ Μισὲ Μπουρλῆς καὶ ἄλλοι ἐπήγανε στὸ κυνήγι.
Ἐνα ἀγρίμι ἐπῆρεν τοῦ Μισὲ Τζανῆ τὸ κεφάλι. Ἄμα εἶδαν τὸ Μισὲ
Τζανῆ οἱ συντρόφοι του χωρὶς κεφάλι, ἐρωτούσανε ὁ ἕνας τὸν ἄλλον:
«Εἶχεν κεφάλι ὁ Μισὲ Τζανῆς γιὰ ἔν εἶχεν;» Ἐσκέφτονταν, ἐσκέ-
φριονταν, δὲν ἐμπόρεσαν νὰ βροῦνε ἂν εἶχεν κεφάλι. Ἐπήγανε τότε 5
στὴ γυναῖκα του καὶ τὴν ἐρωτήσανε ἂν εἶχεν κεφάλι ὁ ἄντρας τῆς.
Ἐκεῖνη τὼς λέ: «Ἐέρω γώ, ἀφεντικά;» Ἦρχονταν ὁ μπαρμπέρης
κι ἐμπαρπέριζέν τον.

Ἐνας Καστρινὸς ἐπήγαινε μ' ἕνα καράβι στὴν Λόντρα. Τὸ καρά-
βιν ἤππεσεν ὄξω καὶ οἱ ἀθρῶποι ἐπέφταν εἰς τὸν γιαλό. Ἄ Καστρι- 10
νὸς ἤπιασεν τὰ κλιάματα καὶ ἤλεγεν: «Ἐμ με μέλλει πὼς θὰ πνιγῶ,
μόνον μ' ἴντα μοῦτρα θὰ πάω στὴν Χιό».

Οἱ Καστρινοὶ ἐπηγαίνναν τὸ βράδυ μὲ τὸ φεγγάρι καὶ ἐκάμναν πε-
ρίπατο στὸ γιालό. Μιὰ γιαβουκλού εἶπεν στὸ γιαντῆρα της: «Ἐ-
15 Γιάννη, πάμενε στὸ γιालὸ νὰ ρίχτωμεν τὰ πετραδάκια νὰ κάμνουνε
μπλούττου μπλούττου;» Λέ: «Χάζζι πού θὰ σοῦ κάμωμενε!»

Κάθε νύχτα ἐπήγαινε ὁ Λιοντῆς καὶ ἤβρισκεν τὴν ἀγαπητικιά του.
Ἐν ἤλεγε τίποτις ἄλλο παρά: «Καλησπέρα, Ξενού». «Καλῶς τὸλ
Λιοντῆ». «Ἴντα χαμπάρια, Ξενού;» «Καλά, Λιοντῆ».

20 Ἐνας Βρονταδούσης εἶπεν τοῦ ἄλλοινοῦ: «Ἐνα πρᾶμα πού βγαί-
νει ἀφ' τὴν ἀνατολή καὶ τὸ λένε ἥλιο ἴντα ναι;» Λέ ὁ ἄλλος: «Ἡ-
λιος». Λέ ὁ πρῶτος: «Ἄ διάβολε, σοῦ τὸ γνέψανε». Λέ πάλι ὁ δεύτε-
ρος: «Ὁχι, νὰ χαρῶ τὴν τσάτσα μου».

Ἐκοιμοῦνταν κατὰ σειρᾶν πατέρας, μητέρα καὶ δυὸ ἀγόρια. Λέ τὸ
25 ἕναν τοῦ ἄλλοινοῦ: «Μῆμ με σκουντᾶς, βρέ». Λέ τὸ ἄλλο: «Ἐσ σέ
σκουντῶ, βρέ. Ὁ κύρης σκουντᾶ τὴ μὸ κι ἡ μὸ μὲν, κι ἐὼ σέν».

Ἐνας Νιοχωρούσης ἐκεῖ πού ἐδούλευγεν στὸ χωράφιν του τοῦρτεν
κόρπος κι ἐπέθανεν. Ἐβάλαν τὸν παπὰν νὰ τοῦ βγάλῃ λόγον. Ὁ πα-
πὰς εἶπεν: «Ἐ Χριστιανοί, βλέπετέν τον; Ἐχτές ἤτρωγένε, ἤπινένε,
30 ἤσκαβγένε. Σήμερι ἐν κουνεῖ, ἐμ μιλλεῖ, ἐλ λαλεῖ».

Ἐνας εἰς τὴν λιτανείαν ἐβαστοῦσεν τὸ κόνισμα τοῦ Ἁγιοῦ Νικόλα.
Ἐκεῖ πού πήγαινε τούππεσεγ κάτω καὶ ἤσπασεν τὸ κόνισμα. Ἄμα
τό ἔδεν σπασμένο ἐχτύπησεν τὰ χέρια του στὰ μεριά του καὶ εἶπεν:
«Πᾶ στὸ διάβολο ὁ μεγαλόχαρος!»

35 Μιὰ Καλαμωτούσαινα ἐμοιριολογοῦσεν τὸ γιόν της: «Ἄννοιξτεν
τὸλ λάκκον του φαρδὺν γιὰ νὰ χωρέση ὁ μουλαράς μου». Τῆς λέγουν
οἱ ἄλλοι: «Ἄμμ' εἶχεν μουλᾶρι;» Λέ ἐκείνη: «Ἐλογάριαζεν νὰ πάρῃ».

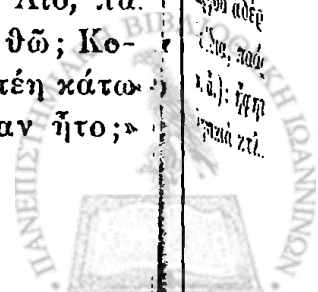
Ἐνας Λιθονομούσης ἐψάρρευγεν μὲ τὸν πατέραν του. Εἶδεν τὸ δι-
κόν του ποδάριν μὲς στὴν θάλασσαν καὶ ἐθάρρευγεν πὼς ἦταν ψά-
40 ριν καὶ τὸ καμάκεψεν. Μὰ ἐπόνεσεν καὶ λὲ τοῦ πατέρα του: «Ἐ-
τσύρη, ἄμα καμακέψης ψάριν τρέμ καρδιά τρέμει ποράδιν;» «Ἄχ-
χου, γιούκα μου, ἐκαμάκεψες τὸ ποδάρι σου!»

Μιὰ Πυργούσαινα ἐρωτᾶ μιὰν ἀρρεβωνιασμένην: «Πότε θὰ παν-
τρευτῆς;» «Τὴν Τσουριατῆ». «Τσ' ἐὼ τὴν ἄλλην Τσουριατῆ». «Τσ'
45 ἴντα θὰ σφάξης;» «Βούιν». «Βούιν τσ' ἐὼ, βούιν τσ' ἐσύ».

Ἐνας Θυμανούσης ἤπιασεν ἕναν σκορδαλλὸ καὶ τὸν ἤδεσεν μὲ τὸ
ζωνάρι του σ' ἕναμ πελεκητό. Ὁ σκορδαλλὸς ἐφυγεν καὶ ὁ Θυμα-
νούσης ὅποιον ἤβλεπεν τὸν ἐρώταν: «Πὰς κι εἶδες κανένα σκορ-
δαλλὸ νὰ τραβᾶ ἕνα ζωνάρι μ' ἕναμ πελεκητό;»

50 Ἐνας ἤχασεν τὸ παιδί του κι ἐρώταν ἕναν ἄλλον: «Ἐ Λιό, πὰ
κι εἶες τὸ γιόν μου;» «Κι ἴντα ὄθ θεῖς;», «Κι ἴντα ὄθ θῶ; Κο-
σιενοῦ μισοῦ ριαλιοῦ ροῦχα φορεῖ, κι ἴντα ὄθ θῶ; Ἄμμ' ἄν πὲν κάτω
γιὸ κασῶη τα, γιὸ λερώη τα, ὕστερι;» «Ὁιμε, κι ἴντα ροῦχαν ἦτο;»

Τὸ
ἔν
αγγό
20 μ
Στῆ
τον σ
πε. ἔ
Ἐνα
ἔφραν
μερῆ
στὴν κ
διό.
λεῖ; τῆ
Ἐνα
αίσιον
πὸ Χα
ἄς τὸ σ
τὸν Χα
ρον. ζάτ
Ἐφέ
πῶσαν ε
δούρ;
ἔβλεπεν
1. μὲ
τὸν Κασ
τας - 11.
πρὸ Βο
πῶσαν;
μς (Πα
τὸ Ἄλφ
ἔλ - 11.
πῶσαν
μῶλε; σ
11 - 11. 20
Το μισοῦ
αγγό ἀδέ
τὸν, πῶ
π. ἄ. ἔ
πῶσαν ζάτ.

«Ττόχα». «Κι ἴντα ττόχα;» «Ἄπ' ἐκείνημ πού βάζζουμ γαράους».

Ἔνας ἐσήκωνεν ἕναν τουρβά σῦκα. Ἄπαντᾶ τον ἕνας ἄλλος ἄι- 55
ωργούσης καὶ τοῦ λέ: «Ἐ Λιό, ὁ μου' να τσῦκο». «Ἐ τσοῦ δίω».
«Ὁ μου μισό». «Ἐ τσοῦ δίω». «Ὁ μου ὄ ντουρβά τσου ἄ τὸμ μυριστῶ».

Στὴν καταστροφὴν εἰς τὰ Εἰκοσιδυὸ ἐφεῦγαν οἱ Χιῶτες κι ἐπηγαίν-
ναν στὰ Ψαρά καὶ τῶν ἐλέγαν οἱ Ψαριανοί: «Καλὲ καμένα χωριά- 60
τια, ἔν εἴχετελ λιθάρια, ἔν εἴχετελ λιακούς;»

Ἔναν τὸν ἤφηκεν ἡ γιαβουκλού του κι ἐπαντρεύουνταν ἄλλον. Ἦν
ἡμέραν τοῦ γάμου πᾶ καὶ τὴν εὐρίσκει καὶ τῆς λέ: «Γιέθ θυμᾶσαι,
μαρή, πόσες βολές σ' ἐφίλησα;» «Πόσες βρέ;» «Γιέθ θυμᾶσ' ἀπάνω
στὴν κουζζέρα;» «Γιέ, μνιά». «Γιέθ θυμᾶσ' ἀπάνω στ' ἀξάτο;» «Γιέ,
δυό». «Τσαὶ μνιὰν ἀπὸ πίσ' ἀφ' τὴμ πόρταν». «Ἐ παναθεμάτσε, βάλ- 65
λεις τὴν κι ἐκείνημ, πούταν κι ὀλόρτα καὶ ξαφνικά!».

Ἔνας Χαρκούσης εἶχεν ἕναν κουμπάρο Βασιλειονοικούσην. Ὁ Βα-
σιλειονοικούσης τὸν ἐπῆρεν εἰς τὸ σπίτι του κι ἤφαγεν. Εἶπεν του
κι ὁ Χαρκούσης: «Τὴν Κυργιακὴν πού θάρτης εἰς τὸ χωριόν, νάρτης
εἰς τὸ σπίτιμ μου». Πᾶ ὁ Βασιλειονοικούσης καὶ χτυπᾶ τὴμ πόρταν. 70
τοῦ Χαρκούση, βγαίνει ἐκεῖνος καὶ τοῦ λέ: «Ἐ, καλῶς τὸν κουμπά-
ρον, κάτι σὰ δῶ;» κι εὐτὺς τούκλεισεν τὴμ πόρτα.

«Ἐφέρανε μιὰν καμήλα σιτὴ Χιὸ κι ἐμαζεύτηκεν ὁ κόσμος κι ἐρω-
τοῦσαν οἱ Καστρινοί: «Βρέ, ἴντα ζὸ εἶν τοῦτο; Ἄλλος ἤλεγε «γα-
δούρι», ἄλλος «ἀγελάδα». Πετᾶ κι ὁ Μισὲ Τζανῆς καὶ λέ: «Βρ' ἔ 75
βλέπετεν πὼς εἶν' ἕκατὸ χρονῶ λαγός;».

1. μισὲ γενοβ. messer, κύριος, ἄλλοτε προσφώνηση τῶν ἀριστοκρα-
τῶν Καστρινωῶν — 9. Καστρινὸς κάτοικος τοῦ Κάστρου, τῆς πρωτεύου-
σας — 14. γιαβουκλὸν ἐρωμένη (τούρκ. λ.) — 21. Βροιταδούσης ἀπὸ τὸ
χωριὸ Βροντάδο. Ἀνάλογα εἶναι τὸ Καλαμωτούσης (Καλαμωτὴ), Ἀνα-
βατούσης (Ἀνάβατος), Βασιλειονοικούσης (Βασιλειόνικο), Παρπαρού-
σης (Παρπαριά), Λιθονομούσης (Λιθί, ἀρχαιότερα Λιθολιμένας, ἀπὸ
τὸ Ἀληθολιμένας) κ. ἄ. — 24. τσάτσα θεία — 27. μὸ μάνα — 45. βούιν
βόδι — 47. πελεκητὸ πέτρα — 51. ὄθ θεῖς τὸν θέλεις — 52. ριάλι γρόσι,
παλιὸ νόμισμα — 53. κασσώση λεκιάση — 56. Λιὸς ὁ Λέων — 60. λιακοὶ
μεγάλες στρογγυλὲς πέτρες (πού φαντάζουν στὸν ἥλιο) — 62. γιέθ γιά
δὲ — 64. κουζζέρα σάλα — γιέ ἔ — ἀξάτο μπαλζόνι (τοξάτο - (τὸ) ξάτο).

ΚΑΛΥΜΝΙΩΤΙΚΑ

Τὸ μισόφωνο / γίνεται, κατὰ τὸ προηγούμενο σύμφωνο: σ, πρὸς ποιός,
ἀέρφσα ἀδέρφια· ζ, σέρζα χέρια· τσ, ἤλτσος ἥλιος· τζ, λουλούτζα λου-
λούδια, παάρτζα ποδάρια. — Συνηθίζεται ὁ τσιτακισμὸς (ἀρ. 2, 4, 7, 8
κ. ἄ.): ἤφητσες ἄφηκες, ἄζιος ἄγιος, ἄντζελοι ἄγγελοι, ληνιτσᾶ ἐλ-
ληνικιά κτλ. — Τὸ χ γίνεται σ μπρὸς ἀπὸ τὸ (ε), (ι): ἔσει ἔχει, σει-

λάτσα χειλάκια. — Τὸ θ γίνεται τθ (ἔτσι καὶ στὴν Ἀστροπαλιά):
 ἀτθηση ἀνθηση, θάνατος, ἀποθανατώμενος, τθλιβούμενος.

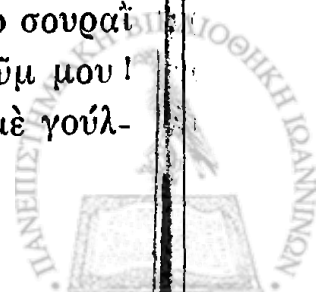
Μοιρολόγι. — Dieterich ὁ.π. στ. 326 — Thumh, Handbuch ὁ.π.
 σ. 284 — Hesselting - Pernot σ. 173.

Στῆς νιότης σου τὴν ἀτθηση τσαι πάνω στὴν οὐσία
 πῆρε σ' ὁ χάρος, πῆρε σε τσαι σὲ (δ)ίχως ὀρπί(δ)α.
 Κόρη μου χα(δ)εμένη μου, τῆς μάνας σου καμάρι,
 πῶς ἤφηττες τσ' ἐπρόσταξεν ὁ χάρος νὰ σὲ πάρῃ;
 5 Οἱ τετρακόσσοι ἀνντζέλοι τσ' οἱ (δ)ώ(δ)εκ' ἀποστόλοι
 σου πῆραν τὴν ψυχούλα σου στὸ Ἄζιο περι(β)όλι.
 Παντέρα ἤσουλ ἴληνισὰ μὲ τὸ σταυρὸ στήμ μέση.
 τσαι ἤχασά σ' ἡ μάνα σου, κόρην της πλιὸ ἔσ σ' ἔσει.
 Τοῦ οὐρανοῦ τὰ νέφαλα τσαι πὸς τὰ μποζιατίζει!
 10 τ' ἀγαπημένα ἀντρό(γ)υνα, ἄχ! πὸς τὰ ἴποχωρίζει!
 Ὁ τθάνατός σου μούκαψε τὰ σωθτικά μου, κόρη,
 τσ' ὁ νοῦς μου μὲ (δ)ερνοχτυπᾶ νὰ κουτουλλῶ τὰ ὄρη.
 Χριστὸς βασιτεῖ τὰ στέφανα τσ' ἀνντζέλοι τὰ τσερζά σου,
 ξεσταύρωσε τὰ σέρζα σου, τίναξε τὰ λουλλούτζα,
 15 νὰ φέρουσι τ' ἀέρφσα σου τοῦ γάμου τὰ παιχνίτζα.
 Γιά λῦσε τὰ παάρζα σου τὰ χαροτεντωμένα,
 τσαι ἴνοιξε τὰ σειλάτσα σου τ' ἀποθανατωμένα.

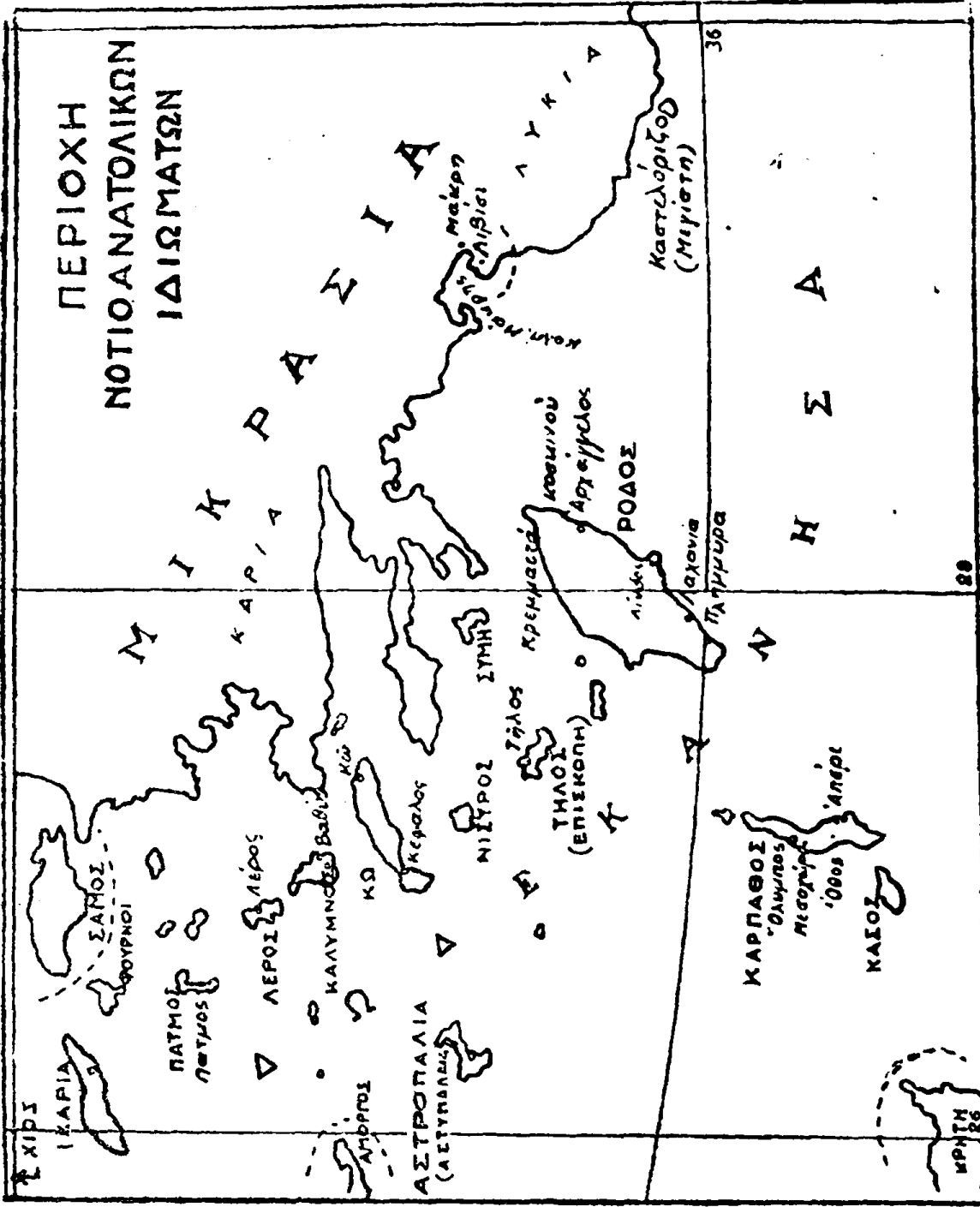
ΚΩΤΙΚΑ

Τὰ παθήματα τοῦ Φυσαρίτη ἀπὸ τὴν κωμῳδία τοῦ Ζαζράφτη,
 Ὁ ἀγάς, 1912 πράξη Α', σκηνὴ ζ', σ. 21 — Hesselting - Pernot σ. 175.

Φ. Ἄχου γά, κουμπάρε μου, ἴντά' παθα ὁ ἀγημένος πέρσι τὰ
 Θιοφάνεια, ποῦρτα κι ἤφερά σου τὲς μαρμαρῖτες. — Α. Ὅλο πὸς
 δὰ θάχασες τὸ γαδούρι σου πὸ τὸ μεθύσι, ἔ; — Φ. Κάλλιον εἶχα
 γά, κουμπάρε μου, νάχανα τὸ γαούρι μου, παρὰ τὴν ζημίαν ἀπού-
 5 παθα. — Α. Κι ἴντα ζημίαν τάχαιτες ἤπαδες; — Φ. Ἦδρεμε μο-
 νονιὰ τὸ κατσογάουρον ὀμπροστά, γιά νάρτη γλήορι στὴν ταὴν
 του, καὶ κειὰ γὰ στῆς Δντζαμάντας, πὸν λῖετε, ξεγλιστρᾶ, ππέφτει πὸ
 τῆμ πάνταν ἀπούχα φορτωμένα τὸ φλασκὶ μὲ τὸ κρασί, τὸ σουραῖ
 μὲ τὸ ρακί, τὸγ κολόκυθου μὲ τὸ πατουμάζι, καὶ σποῦμ μου!
 10 Δρέμω μονονιὰ τοτεσιὰ μονομιᾶς τὸ γαούρι. Σύρνω το μὲ γούλ-

ΠΕΡΙΟΧΗ
ΝΟΤΙΟΑΝΑΤΟΛΙΚΩΝ
ΙΔΙΩΜΑΤΩΝ

λημ μου τήδ δύναμημ πὸ τὴν ἄλλημ πάντα, καὶ πὸ τὴν νέγκαι-
 σήμ μου ξεφεύγκουμ μου τὰ χέρια μου καὶ ξαπλωταριάζουμ ἀνά-
 σκελα. Ἦτράνταξεν ἡ καυκάλα μου ποπίσω σ' ἓνα χόχλακα. Μὰ
 γὼ ἔν ἡξάνοια τῆς καυκάλας μου τὰ πατουμάζια, μόνο σηκώνουμ
 15 γιαμιᾶς πάνω, δρέμω σὰμ πελεβὸς στὴν ἄλλημ πάνταν, γλέπω τὸ
 ρακὶ καὶ πατουμάζι πὸν τσαμπουροῦσαν ὄξω σὰν νερόν τῆς τσουγ-
 κούρας πὸν κακκαρίζει καὶ πηῶ πάνω πὸ τὴν γῆν. „Ζημιά μου
 κλούθηξε, ζημιά, πρὲ παιδντζά!“ ἡφώναξα μὲ πόνον τῆς καρδ-
 ντζᾶς μου, σὰν εἶα τὸ πατουμάζι καὶ καταμαύρισε μιὰμ πλάτσαμ
 20 πέτραν. Σκύφτω γὰ τοτεσιὰ κι ἐγὼ γιαμιᾶς πὸ τὴν μούρημ, μπήο-
 μαι στὸ νερούφημα καὶ ρουφῶ το γουῖλλον, ὅσον ἦτο μπλασμένον.
 Τὸ ποδέλοιπον, ὀπουτο στὴμ φλάσκαν, ἡβγαλα τὸφ φουτάμ μου
 καὶ μὲ κάμποσες τυλιξιὲς τὴν ἡσφιξα καλά, κι ἔτσιὰ μονονιὰ ἡφε-
 ρα καὶ στὸ σπίτι μου ἔλλιον ἀκόμια. — Α. Ἦ μωρὲ δά, ζημιάν
 25 ἀπούπαδες! Κι' ἔν ἡστρεφες, νὰ σοῦ ξαναβάλω ἄλλα; Κροῖμα σου!
 — Φ. Ἦχου γὰ! Ἦβούλουμουν νὰ ξαναστρέψω ὁ ἀγημένος, ἀμ-
 μὲ πάνω πὸν δντζάρτωσα τὸ γαούρι κι' ἡδντζαλοῖστητά το, ἡρτε
 μου γλυκόβαρια σκοτιὰ, πὸν τσιμπιριδντζοῦσαν οἱ λύχνοι μου.
 Ἦγκυφα στὸ βορρόσηον τ' ἀνάκαρά μου κόπηκαν, τὰμμάτια μου
 30 βασιλεῦγκαν, κι ἡθεκα. Ἦτο πάνω πούγερνεμ ἡ μέρα. Καὶ πότε
 νὰ σηκωθῶ, γιά; Κοντὰ τὸ λιοβασίλεμα, ἀργκά. Λυῶ τὸ γαούρι
 μου, καβαλλικῶ τ' καὶ κέντη στὸγ κέντην ἡφταξα στὸ σπίτι μου.
 Μὰ μὴ ρωτᾶς γιά... — Α. Ἦ! Θὰ μέθυσες πὸ τὸ πετουμέζι ποῖ
 ρούφηξες. — Φ. Ἦντα γὰ μοῦ λείεις; Μεθτοᾶ καὶ τὸ πατουμάζι;

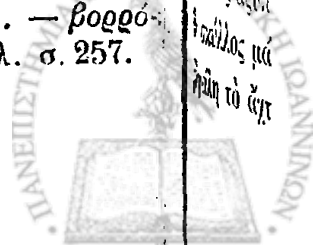
1. ἄχου γὰ ἄχου δά — ἀγημένος κατημένος — 2. μαρμαριτες τηγανί-
 τες ψημένες πάνω σὲ πλάκα ἀντὶ σὲ τηγάνι. Τρώγονται μὲ πετιμέζι
 σὲ μέρες νησιτήσιμες λ.γ. τὴν παραμονὴ τῶν Φώτων—ὄλο πὸς βέβαιον
 πὸς—4. μονονιὰ μονομιᾶς — 5. κατσογάουρον καφογάιδουρο — ταῖ (ταγῆ)
 τροφὴ ὑποζυγίων — 7. λετε λέγετε — 8. σουραῖ εἶδ. κανάτι — 9. πατου-
 μάζι πετιμέζι — 13. χόχλακας πέτρα — 14. ἡξάνοια ἔβλεπα — 15. πελεβὸς
 παλαβὸς (πελελὸς) — 16. τσαμπουροῦσαν πιτσιλοῦσαν (;) — τσουγκούρι
 βάλτος (τούρκ. λ.) — 19. πλάτσα πλατιά — 21. νερούφημα ἀναρούφημα
 — μπλασμένον σκορπισμένον, μπλάζω χύνω — 22. φουτάς μαῦρος σκοῦφος
 (τούρκ. λ.) — 24. ἔλλιον λίγο — 27 δντζάρτωσα (διόρθωσα) ἔσιαξα — ἡδ-
 ντζαλοῖστη ἐδιαλογίστηκα—28. σκοτιὰ ζάλη σκοτοδίνη, ἀλλοῦ σκοτοῦ-
 ρα — τσιμπιριδντζοῦσαν ἀνοιγόκλειναν — 29. ἡγκυφα ἔσκυφα. — βορρό-
 σηον ἴσκιος — ἀνάκαρα δυνάμεις. — 30. ἡθεκα πλάγιασα, βλ. σ. 257.

Μο:ρο
 Ἐ
 νὰ
 ται
 γὼ
 νὰ
 Ἦ
 ποῖ
 τὸν
 Στε

Συνηθ.
 καὶ καίτε
 ἐκλάγεται
 ἔγρον γὰ
 πλ. προσ
 τὸ διπλό
 γὰ. — Τὸ
 σο, ὅσον

Μεγαηλ.
 Πάη 1391,
 Ἱστορίες

τὸ εἶναι
 τὸν ἡβγα
 πύργου:
 ἐπ' αἰών
 Ἦε καὶ ὁ
 ἡναιέ με,
 ἡγγορε λία
 Ἦ. Μιμ.
 πῶλος ἄξια
 Ἦ καίλος μὰ
 ἡγῆ τὸ ἄγῆ

ΑΣΤΡΟΠΑΛΙΩΤΙΚΑ

Μοιρολόγι.—Dieterich στ. 339—Hesseling-Pern. σ. 174.

Ἐλάτε οἱ τθλιβούμενες, τοῦ χάρου οἱ καμένες,
 νὰ σύσωμεν τὰ δάκρυζα μας, νὰ σύρωμεν ποτάμι,
 τσαι τὸ ποτάμι νὰ συθῆ κάτω στὸν Κάτω κόσμο,
 γιὰ νὰ λουστοῦν τ'ἀνάλουστα, νὰ πισοῦν τὰ διψασμένα,
 νὰ πλύνουν τσαι τὰ ρουῖχα των τὰ κατασκουρτζασμένα. 5
 Ἄς ξέραν τί στερεύκονται τῆς γῆς τὰ κρατημένα,
 πούχουν τὸν Ἄδη σπίτι των, τὰ Γάρταρα γιὰ φῶς των,
 τὸν Τθάνατον πορτάρην των, κουβαλητὴν τοῦ χάρου!
 Στερεύκουντ' ἦλτσον τσ' ἄνεμον, τοῦ λιβατζοῦ τὴ στράτα!

ΚΑΡΠΑΘΙΩΤΙΚΑ

Συνηθίζεται ὁ τσιτακισμὸς (ἐκτὸς ἀπὸ τὴν Ἑλυμπο): *καλικωμένος-καλίτσια*, ἦστουπε ἔσκυψε. — Τὸ ζ προφέρεται διπλό. — Τὸ τελ. ν φυλάγεται μόνο στὴ συμπροφοιὰ: ἦβγασιν ὄξω, ἀλλὰ ἐ(γ)λήησα συντέχνοι γάνεται καὶ στὸ τέλος τῆς φράσης. — Τὰ φωνήματα μζα μπζα κτλ. προφέρονται περίπου σὰ μτσ: πιάνω - μτσάνω, κάμπια - κόμτσα. — Τὸ διπλὸ λλ γίνεται σὲ πολλὰ χωριὰ λδ: ποῖλδες κότες, λαλδὰ γιαγιά. — Τὸ σσ γίνεται, καθὼς καὶ στὴν Ἄστροπαλιά, τσ: θάλατσα, πῖτσα, ὠτσάν τσάν σάν, τὸ κορμίτ σου τὸ κορμί(ν) σου.

Μιχαηλίδη ὁ. π. Α' σ. 254, 255, 160, 151 — Ζωγράφειος ἀγών. Πόλη 1891, σ. 273.

Ἱστορίες Ζῶων.— Μιάβ βολάν ἐνταμῶσα ὁ σκύλλος τσ' ὁ λαὸς τσ' εἶνησα συντέχνοι τσ' ἀπόεν ἐπῆα στὸ γιαλὸ νὰ κουλουμπήσου. Τσάν ἦβγασιν ὄξω πὸ τὸ γιαλὸ εἶπεν ὁ λαὸς τοῦ τσαινούριου συντέχνου: « Νὰ ἄλω, σύντεχνε, τὰ καλίτσια σου, νὰ ὀῦμεν ἄμ μοῦ κάνου ». « Μὲ τίς χαρές σου, σύντεχνε ». Τσὰτ τά ἄλε λοιπός, 5 εἶπε πάλ' ὁ λαὸς εἰς τὸ σκύλλο: « Τώρα θὰ πορπατήξω ἐμμετὶ τσαι ξάννοιέ με, σύντεχνε, νὰ ἦς ἂν ὑπηαίνω καλά ». Τσ' ὠτσάν ἐπολλάργαρε λιάτσι, τοῦ λέει: « Τσυνήα με, σύντεχνε, τσ' ἄμ μὲ φτάσης ». Μμὲ ποῦ νὰ τὸ μτσάση πλιό. Τσ' ἀπὸ τότες ἐπόμεινεν ὁ σκύλλος ἀξυπόλυτος τσ' ὁ λαὸς καλικωμένος. Τσαι γι' αὐτοῦ πλιό 10 ὁ σκύλλος μάχεται τὸλ λαὸ τσ' ὅπου τὸν εἶη τὸ τσυνηᾶ γιὰ νὰ βγάλη τὸ ἄχτι του.

Μιάβ βολάν ὁ γάαρος ἦτο κορδισμένος στὸ δροσιὸ τσ' ἔτσι-
 μαῦτο. Ὁ πειρασμὸς ἔν εἶχεβ βουλειὰ στ' ἐπῆε νὰ τὸν ἀνηκατέ-
 15 ψη νὰ κάμη χάξι. Ἦστουψε λοιπὸς στὸ ζερβό του ὄφτι τσαὶ τοῦ
 'πε: « οὐλές οἱ γάαρες ἐσοφῆσα »! Ὁ γάαρος ὡς ἤκουσε τὸ κα-
 κὸ χαπάριν, ἐππήησεν ἀπάνω τσ' ἤρτσεψε νὰ γκανίζη: α! α! α!,
 τσαὶ νὰ ξετσουλλακῶνη τὸκ κόσμο μέρα μεσημέρι. Τότες οἱ ἀθρῶ-
 20 ποι τὸν ἐβλαστημοῦσα τσαὶ τὸν ἐκαταροῦττο, πὸν χάσα τὸν ὕπνο
 τσ' ὁ διάολος ἔν ἤχασε τσαιρό, τσαὶ τὴν ὥρα πὸν γκανίζε
 τσ' ἐχάλα τὸκ κόσμο ἐπῆεν ἀπὸν τὸ ἔξιὸν αὐτὶ τσαὶ τοῦ ψουψού-
 ρισε: « Σώπα, κακόμοιρε, πλιό, τσ' ἐπόμεινε μιὰ γάαρα γιὰ σένα ».
 Τσαὶ μονιμιᾶς ἐσύχασεν ὁ τὸν Μέντιος!

1. λαὸς λαγὸς — 2. εἴνησα ἐκίνησαν — ἀπὸν ἔπειτα (ἰταλ. eroi) —
 3. τσάν σάν — 6. ἔμμετὶ λίγο — 7. ἐπολλάργαρε ἀπομακρύνθηκε (ἀπο-
 λαργάρω λ. ἰταλ.) — 9. μμέ (ἀμμέ) μὰ — μτσάση πιάση — 11. τὸν ἐῆ
 τότε δῆ — 13. κορδισμένος (κορ'ωμένος) ἀπλωμένος — δροσιὸ ἕσκιος —
 18. ξετσουλλακῶνη ἀναστατώνη, ἕσως ἀπὸ τὸ ξελακῶνω.

Ξόρκι γιὰ τὴ σαύρα.— Ἄρατε τσαὶ Πανάρατε τσαὶ Μέα Γρηγό-
 ριε, τὰ σπαθοκόνταρά σας νὰ βγάλετε τσαὶ τὴ τσεφαλή τῆς Μιε-
 ρῆς νὰ πάρετε. Τσ' ἦ Μιερῆ τσὺτ τ' ἄκουσεν εἶπε: « Ἄρατε τσαὶ
 Πανάρατε τσαὶ Μέα Γρηγόριε, τὰ σπαθοκόνταρά σας νὰ μὴν
 5 ἐβγάλετε τσαὶ τὴ τσεφαλή μου νὰ μὴν ἐπάρετε ». Τσ' ἐγιὼ τσάν
 ἀκούσω, „ Ἄρατε τσαὶ Πανάρατε τσαὶ Μέα Γρηγόριε“, θὰ κόφτω
 μίλια σαράντα.

1. Ἄρατε, ἀπὸ παρεξήγηση τῆς ἐκκλησ. φράσης ἄρατε πύλας, πὸν
 νομίστηκε ὄνομα ἀγίου — 2. Μιερῆ (μιαρῆ) σαύρα, σαμιαμίθι.

Τραγουδάκι τῶν παιδιῶν σὲ γάτα. — Κάττη κάττη λαωνιάρη, |
 πόσο τὸ πουλᾶς τὸ ψάρι; — | ἔναμ μὸι τραχανὰ | τσ' ἔνα κό-
 σκινον αὐγά.

1. λαωνιάρης κυνηγὸς (πβ. λαγωνικὸ) — 2. μὸι μὸδι, τὸ μισὸ κιλό —

Νανουρίσματα. — Τὸ παίμ μου τουτουὰ | πότ' εἴνη τόσο ἄ |
 τσαὶ γκουῖζει τσαὶ μιᾶ | τσαὶ τῆς μάνας του ἔλᾶ, | τσαὶ φορεῖ
 τσαὶ καλικάτσια | τσαὶ ὕριζει σιὰ σοκκάτσια.

2. γκουῖζει ψελλίζει, λέει ἀγκοῦ (παιδικὴ λέξη).

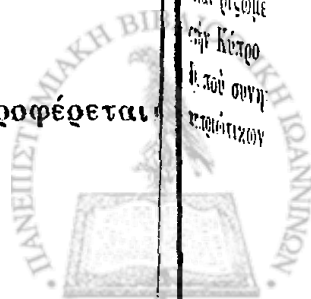
Νανούρισμα ἀπὸ τὴν Ἑλυμπο. — Τὸ κ τοῦ (κι), (κε) προφέρεται

ἀπὸ
 τῶν
 Κ
 π
 Β
 ἔ

Με ν
 Ἀθηνᾶ
 8 (1896)
 ἐν Κέρκ
 τὸν Κερ
 ματινῆ.
 Χρ. (βλ.

Παρου
 μισοῦσα
 καινὰ τῆ
 σμο τὸν
 τοῦ ὄχ σέ
 μισοῦσαι
 ὀσμάτ τ
 κ σταν αὐ
 πύλας; ἀφ
 πο, ἐβτομά
 ἐνὰ (θερά)

μαντιῆ ἐ
 σὴν Κέρκ
 ἱστορικὸς ἰ
 φράγγικα
 ἡράφμεν
 ἀντα νὰ σ
 ἔς ἐντάμ
 ἔς; ὀσμά
 τῶν, γόγκι
 Ἦ συγγέν
 τται ριζομέ
 τῆν Κέρκο
 ἢ τὸν σονη
 κρηστικῶν

ὅπως τὸ κ τοῦ (κο), ὑπερωικά, ροιμᾶται, καὶ τὸ ζ γίνεται τζ, γρωνί-
τζω γνωρίζω :

Κοιμᾶται τὸ πουλλάκιμ μου, καὶ πῶς νὰ τὸ ξυπνήσω ;
ποῦ νάβρω μῆλοκ κόκκινο νὰ τὸ πετρολοήσω ;
Βρίσκω τὴ διαμαντόπετρα, ρίχτω τη στὸ κρεβάτι·
ξυπνᾷ τὸ κανακάριμ μου, κι ἤλαψε σὰφ φεγκάρι.

10. — ΚΥΠΡΙΩΤΙΚΑ

Μενάρδου Σ., Φωνητικὴ τῆς διαλέκτου τῶν σημερινῶν Κυπρίων
Ἀθηνᾶ 6 (1894) σ. 145α. — Τοῦ ἰδ., Ἡ γενικὴ κατὰ Κυπρίους. Ἀθηνᾶ
8 (1896) σ. 435α καὶ σ. 462α. — Τοῦ ἰδ., Γαλλικαὶ μεσαιωνικαὶ λέξεις
ἐν Κύπρῳ. Ἀθηνᾶ 12 (1900) σ. 360α. — Τοῦ ἰδ., Περὶ τῶν ὀνομάτων
τῶν Κυπρίων. Ἀθηνᾶ 16 (1904) σ. 257α. — Τοῦ ἰδ., Κυπριακὴ γραμ-
ματικὴ. Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς 9 (1913) σ. 131α. — Παντελίδη
Χρ. (βλ. ἀρ. 9).

Παρουσιάζουν διάμεσο τύπο ἀνάμεσα στὰ δωδεκανησιακὰ καὶ τὰ
μικρασιατικὰ ἰδιώματα (βλ. παρακ.). Μὲ τὰ δωδεκανησιακὰ ἔχουν
κοινὰ τὴ διατήρηση τῶν διπλῶν (βάλλει-ἀππέξω, λάγκος, πιάννω), τὸ πέ-
σιμο τῶν β, γ, δ μεταξὺ φωνηέντων (κίουρας, λιβάν, τριυρίζω), τὴν τροπὴ
τοῦ ρχ σὲ ρκ (ἔρχομαι, ἄρχοντες). Μαζὶ μὲ τὰ δωδεκανησιακὰ καὶ τὰ
μικρασιατικὰ παρουσιάζουν πολλοὺς ἀρχαϊσμούς. — Ἰδιαίτερα γνω-
ρίσματά τους εἶναι : ἡ τροπὴ τοῦ j σὲ kj ἔπειτα ἀπὸ σύμφωνο, καὶ σὲ
κ ὅταν αὐτὸ εἶναι ρ: δκνύ, κονταρκά. Ἡ τροπὴ τοῦ ργ καὶ ρδ σὲ ρκ, ρτ :
πύρκος, ἀρκάτης ἐργάτης, ἀρκυρός, καὶ τῶν βγ, βδ, γδ σὲ βκ, βτ, γτ : βκαίν-
νω, ἐβτομάδα, γτέρνω. Τὸ ἐγὼ γίνεται ἐγιὼ καὶ ἐγιώνη. Τὸ θά λέγεται
ἐννὰ (θενά). — Τὰ κυπριώτικα εἶναι τὸ μόνο ἰδιώμα τοῦ δέχτηκε ση-
μαντικὴ ἐπίδραση ἀπὸ τὰ γαλλικὰ (οἱ Γάλλοι ἔμειναν γιὰ αἰῶνες
στὴν Κύπρο (πβ. § 40, καὶ σ. 229). Καθὼς παρατήρησε ὁ Κύπριος
ἱστορικὸς Λεόντιος Μαχαιράς : « Ἀπὸ τότες ἄρχεψαν νὰ μανθάνουν
φράγγικα κ' ἐβαρβάρισαν τὰ ρωμαῖκα, ὡς γοῖον καὶ σήμερον, καὶ
γράφομεν φράγγικα καὶ ρωμαῖκα ὅτι εἰς τὸν κόσμον δὲν ἤξεύρουν
εἶντα νὰ συντύχομεν». Τώρα μπαίνουν καὶ λέξεις ἀγγλικές : ρίτ εἰ-
δος ἐντάλματος (ἀγγλ. writ), μπέλιφ (ἀγγλ. bailif) δικαστικὸς κλη-
τήρας, ὀράιτ (all right) (ὄλα) ἐν τάξει, φοῦρπος (foot ball) φουτ-
μπόλ, χόκκιν (hockey), μπάκ (back), χάμπακ (half-back).

Ἡ συγγένεια τῶν κυπριώτικων μὲ τὰ μικρασιατικὰ ἰδιώματα φαί-
νεται ριζωμένη ἀρκετὰ παλιά. Τὸ ποντικὸ ὁ ἀδελφὸν βρίσκεται ἤδη
στὴν Κύπρο τὸν 3. αἰ. μ. Χ. καθὼς καὶ ἡ χρῆση τοῦ ἀναφορ. τὰ (ἀντι
ἄ), πού συνηθίζεται σήμερα στὴν Κύπρο, Ρόδο, Χίο. Ἡ ἔγκλιση τῶν
κυπριώτικων ἔθ θερίζω, μέμ παρπατης, πρίν να πατε, θυμίζει τὴν ἔγ-

κλιση ρέ πορισα δέν μπόρεσα (Σίλη), δέ πιε δέν έπιε (Καπ.). Κυπριώτικες λέξεις καθώς κιννός πετεινός, αλουπός αλεπού, κλώθω σιριανίζω, λάσσω (ύλακτώ) γαβγίζω, σφαλώνω σφαλνῶ, πιθάροκον μεθαύριο ξαναβρίσκονται στὰ καππαδοκικά κοκονιός, αλωπός, κλώθω, λιάζω, σφαλώνω, σιπιδό, σεπεδιοῦ, στὰ φαρασιώτικα σιπιδό, σιπιδά, σεπιδιά, (ἴσως ἀπό τὸ στό - σὸ καὶ τὸ αἰολ. πεδὰ μετά).

Τὸ τραγούδι τοῦ Διγενῆ. — Κυπριακὰ χρονικά. Λάφρακα τ. 1 ἀρ. 5, σ. 154α. — Hesseling - Pernot ὁ.π. σ. 176. Πβ. Λαογραφία 6 (1917) σ. 368α. — Τὸ σκ' προφέρεται παχύ, σάν τὸ γαλλ. ch.

- ἽΟ Διενῆς ψιχομασ'εῖ μὲς ᾶς μολυβένον πύροκον,
 μὲς σ' ἄσημένον πάπλωμα, μὲς ᾶς προύντζενον κρεβάτιν.
 ἽΑππέξω τριυρίζουσιν τρακόσ'οι τρεῖς νομάτοι,
 θέλουν νὰ μπουῦσιν νὰ τὸδ δοῦν κ'αὶ πάλε κροφοοῦνται.
 5 ἽΕναν κοντὸν κοντούτσικον κ'αὶ χαμηλοβρακάτον
 βάλλει τῆδ δύναμηθ θεοῦ, μπαίνει κ'αὶ σ'αιρετᾶ τον :
 «Κ'αὶ γειά σου, γειά σου, Διενῆ, σάν ἔν' ἡ ἀφεγκιά σου,
 ἔτσι σάν ἔν' ἡ ῥίζα σου κ'αὶ τὰ γεννητικά σου,
 ἀππέξω τριυρίζουσιν τρακόσ'οι τρεῖς νομάτοι,
 10 θέλουν νὰ μπουῦσιν νὰ σὲ δοῦν κ'αὶ πάλε κροφοοῦνται».
 — «Κ'αὶ ἄς ἡμποῦσιν ἔσσω μου, τίποτες μὲφ φοοῦνται».
 Κ'αὶ στήννει τάβλες ἄρκυρές, ψουμιὰ σμιῖαλλένα,
 ὡς κ'αὶ τὰ προτσοκούταλα ἦتون κ'αὶ χρουσωμένα.
 «Τρωῶτε κ'αὶ πίννετ', ἄρκοντες, κ'ἔγιω νὰ σᾶς ξηοῦμαι.
 15 Κάτω στοὺς πέντε ποταμούς, κάτω στοὺς πέντε δρόμους,
 κάουρας ἔβασίλεψεν κ'αὶ τρώει τοὺς ἀθρώπους
 Φτερνιστηρκὰν τ'ἄππάρου μου, πάνω ᾶς βουνὸν ἱβκαίννω,
 κ'αὶ κάμνω ἔτσὰ τὸν κάουρον κ'εῖ κάτω στὸ λιβαίν·
 κρατοῦν οἱ δακκανοῦρες του ἔννια σκάλες λιβαίν,
 20 κ'αὶ πάνω στῆρ ραχούλλαν δου σκ'ύλλος λαὸν κ'αὶ τρέσ'ει».
 — «Κ'αὶ γειά σου, γειά σου, κάουρε, σάν ἔν' ἡ ἀφεγκιά σου
 ἔτσι σάν ἔν' ἡ ῥίζα σου κ'αὶ τὰ γεννητικά σου».
 Σηκῶννει τὸ κοντάριν του τὸ περευλοημένον,
 ἡ Παναγία κ'ἡ ὁ Χριστὸς πάνω ζωγκραφισμένος.
 25 Μιὰν κονταρκὰν τοῦ ἔδωσεν κ'ἡ ἔκόπην τὸ κοντάριν,
 κ'αὶ μὲ τὰ πέντε πιάννει τον, κ'αὶ μὲ τὰ δκυὸ κρατεῖ τον,
 κ'αὶ μὲ τὲς δακκανοῦρες του παίρνει του τὸ κοντάριν.

« Χάμνα με, χάμνα, κάουρε, κ'αὶ νὰ ξαναπιαστοῦμεν ».

Ἐχάμνησεν ὁ κάουρας κ'αὶ βκάλλει τὸ σπαθὶν του,
κ'αὶ μὲ τὰ πέντε πιάννει τον κ'αὶ μὲ τὰ δκυὸ κρατεῖ τον. 30
κ'αὶ μιὰσ σπαθικιὰν τοῦ ἔδωσε κ'' ἐκόπην τὸ σποθὶν του
κ'αὶ μὲ τὲς δακκανοῦρες του παίρνει τού το κ'αὶ κ'εῖνον.

« Χάμνα με, χάμνα, κάουρε, κ'αὶ νὰ ξαναπιαστοῦμεν »,
— « Ἐσ σὲ χαμνῶ, ᾧ Διενή, γιὰ νὰ ξαναπιαστοῦμεν ».

Ἄννοιξεν τὲς ἀγκάλες του κ'αὶ τὸθ θεὸδ δοξάζει: 35

« Δοξάζω σε, καλὲ θεέ, ποῦσαι στὰ ψηλωμένα,
ἀπὸν γινώσ'σ'εις τὰ κρυφὰ κ'αὶ τὰ φανερωμένα
τῆδ δύναμημ πὸν μόδωσες, κάουρος μοῦ τὴν παίρνει »...

13. προτσοκούταλα προυνοκούταλα, γαλλ. broche—14. ξηοῦμαι διηγοῦ-
μαι—17. ἄππαρος ἄλογο (ἵππαρος)—19. δακκανοῦρες, ἄλλοῦ οἱ δαγκά-
νες τοῦ κάβουρα—21. φεγκιὰ ἀφεντιὰ—22. γεννητικὰ τὰ γονικὰ—28. χά-
μνα, προστ. τοῦ χαμνῶ, ἀχαμνῶ (ἀχαμνός, ἀρχ. χαῦνος) ἀφρήνω, ἀμολῶ

« Ἀδέρφια, καλῶς ἦρθετε ». Χαιρετισμὸς στοὺς ἐπισκέπτες ἀπὸ τὴν
Ἑλλάδα γιὰ τοὺς Πανελλήνιους ἀγῶνες τῆς Λεμεσοῦ (Μάιος 1929).—
Λιπέρτη Δ., Τζιυπριώτικα τραοῦδικα. Λευκοσία, τ. Β' 1930 σ. 21α.

Καλῶς τους, καλῶς ἦρτετε, ψυσ'ή, καρτζιὰ δική μας,
Τῆς Μάνας τῆς ἀξήχαστης τσ'αὶ γέννημαν τζ'αὶ θρέμμαν.
Τωρὰ πὸν μᾶς ἐμπλάσετε, σιοῦσιν οἱ καμοὶ μας,
Τωρὰ καταλαββαίννουμεν πὸς ζ'οῦμεν τζ' ἔν ἔν ψ'έμαν.
Σ'ίλια κακὰ σκουλλίζουν μας τζ'αὶ βάσανα μᾶς τρωσιν 5
Τσ' ἔχουμέν δα προσ'σ'έφαλον τζ'αὶ γιὰ κρεβατοστρώσιν.

Παιχνίδιν ἐγινήκαμεν τῆς λύπης, συντροόλα.

Ἵορτοποδοῦν ξένα παιδικιὰ τῆς μητριᾶς κοντά της;
Μποροῦν μὲ διπλοπροσωπιὰν νὰ ζ'οῦν, ἔν προᾶμαν τζ'όλα;
Τὰ στήθη της ἔν μάρομαρον, βυζάκα τὰ βυζιὰ της 10
Τσ' ἄν ἔχουν γάλαν, πκοιὸς πελλὸς πᾶ νὰ τὰ πιπιλλίση,
Πῶν' ὀμπυασμένον, τζ' ἄμα φᾶ, ποττ' ἔν τσ' ἔννὰ λαχτίση!

Τέθκοιαν ζωὴν διαβαίννουμεν πὸν κόλαση λοᾶται,
Συμπαλλισμένη λαμπρατζ'ὰ τὰ μέσα μας διαζώννει,
Ὁ καταρράχτης σίωπᾶ, κοξ'άζει, γιὰ τζ'οιμάται; 15
Ἐτσι τσ' ὁ σκλάβος ἔν καμνᾶ μήτε ποττὲ μερώννει

Γείρνει τσ'αὶ πᾶ στήν Μάναν δου μερόνυχτα ὁ νοῦς του
 Οὔλα τὸν ἥλιον πῶν' βκαίννει ἔξω 'πού τούς γυρούς του.

Ἡ θάλασσ' ἄλλαξεν ποττέ τὸν τόπον της, ἀλλάσσει ;
 20 Σ'ίλιοι ἀνέμοι τσ'ι ἄφ φουσούν τσ'ιὰν τὴν ἀνακατώσουν
 . Που τζ'εἰὰ χαμαὶ πού πλάστηκεν, ποττέ της ἔν ταράσσει.
 Ἔτσι τσ' ἔμεῖς τὸ ἴδιον, τσ'ι ἀκόμ' ἄμ μᾶς σκοτώσουν,
 Ἐὐ γαῖμαν πῶν' νὰ σ'ιωνωστῆ τσ' ἡ γῆ ἔνὰ τὸ ρουφήση
 Ἐν νὰ διψᾷ τὴμ Μάναν δου τζ'ι' ἀκόμ' ἄν ποστρατζ'ίση .

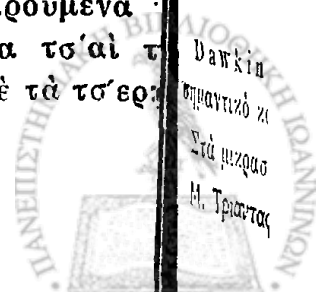
25 Μὲ τὲς εὐτσ'ές μας συντροφικιὰν ἀγκαρδικιακὰ τσ'αὶ κνήσια,
 Ἀδέρκια μας στήμ Μάναν μας τσ'εἰ κάτω τόμου πᾶτε,
 Ἀρκὴν πού τὴν κουρίδαν δης ὡς τῶν ποδκιῶν τὰ νύσ'ια
 Νὰ κάμετε, πού τὰ φιλιὰ νὰ μὲν τὴν παραιτᾶτε,
 Τσ'αὶ νὰ τῆς πῆτε κλάμοντα ἴντα κακὰ τραβοῦμεν,
 30 Νάρτη τὸ γληορύτερον νὰ νεκραναστηθοῦμεν.

3. ἐμπλάσσετε ἀπαντήσατε, μπλάζω (ἀρχ. ἐμπελάζω) — σιούσιν (σιγοῦσι)
 — 5. σκουλλίζουν σκεπάζουν, ἀπὸ τὸ σκουλλί, ἀρχ. σκόλλυς — 7. συ-
 τροόλα σφεντόνα — 8. ὀρτοποδοῦν ὀρθοποδοῦν — 10. βυζάκα (ἢ) βότσαλ
 — 11. πελλὸς παλαβός, πβ. σ. 266 — 12. πῶν' ὀμψασμένον πού εἶναι γ,
 μάτο ἔμπυο — ποτ' ἔν τσ' ἔνὰ (ποτὲ δὲν καὶ θενὰ) ποτὲ δὲ θὰ — 1
 συμπαλλισμένη (συμβάλλω) συνταυλισμένη, ἀνακατωμένη — λαμπρατζ'
 μεγάλη φωτιά — διαζώννει (διαζώνει) τριγυρίζει, ἴσως λόγιο — 15. κα
 ξ'άζει ὑποχωρεῖ, κόξ'α μέση — 16. καμμά (ἀρχ. καμύω) κλείνει τ
 μάτια — 18. οὔλα καθὼς — πῶν βγαίννει πού δὲ βγαίνει — γυρούς γύρου
 τροχιά — 21. πού τζ'εἰὰ χαμαὶ ἀπὸ κεῖ κάτω — 23. σ'ιωνωστῆ, σ'ιωνών
 χύνω — 25. κνήσια γνήσια — 26. τόμου, βλ. σ. 236 — 27. κουρίδαν κορυφ
 — 28. μὲν (μσν. μηδέν) μὴν — 29. κλάμοντα μτχ., κλαίοντας.

«Γριστούγεννα στὸ χωρκόμ μου». Διήγημα τοῦ Α. Μηλιώτ
 Κυπριακὰ γράμματα, Λευκοσία 3 (1936 - 37) σ. 74α.

Ἦταν μιὰ νύχτα κρουαδερὴ τσ'αὶ συννεφιασμένη· ἔξω ἔλαμνεν
 κατσιφάριν τσ' ὁ βορκὰς ἐσφύραν φονιασμένος 'πού μὲς στὲς μάλ
 τῶν δειτρῶν τσ'αὶ τὰ τρίκλινα τῶν σπιτιῶν. Ἐὰ πουλιὰ τοῦ Θε
 τσ'αὶ οὔλα τὰ ζὰ μαρκωμένα ἐκρύφουνταν περίτου μὲς στήφ φωλια
 5 τους. Μὲς στήν σκοτεινισσοῦραν τῆς νύχτας 'πού τὴν αὐκὴν ἀκούστ
 κεν ντάν, ντάν, ντάν, ἢ καμπάνα τῆς ἐκκλησιᾶς, πού ἦταν κρεμ
 σμένη πάνω στὸν πεῦκον τὸμ μιάλον, νὰ διαλαλῆ χαρούμενα
 Γριστούγεννα. Ἡ φωνὴ της ἀδονοῦσεν μὲς στὰ λαόνια τσ'αὶ τ
 λάουρες τὲς ὄλοπράσινες... Γριστούγεννα ! Οἱ χωρκανοὶ μὲ τὰ τσ'ερα

στὰ ε
 ἀθρῶ
 ράνεγ
 στοῦς
 ἐκκλησ
 κῶν.
 πόγε
 ἐν ὑψί
 οἱ γῆ
 Μέσα
 φουσῆν
 σ'άν.
 παν. Οἱ
 εἰς τὴν
 λαλεῖ,
 πασῶν
 τσ' ὁ Χ
 ἐκκλησῶν
 1. ἔλαμ
 λου κατο
 κλειδί, ἀρ
 σέγης. z
 σ. 279.
 τὸ γλάμ
 βουά, ἀρ
 σαρα λαγ
 μιτοῦ με
 μῆνη με
 βίοντες. π
 μανθῶς, π
 — ὅδε καὶ
 ταλλῶς ὄλο
 θρωπος, ἰ
 — 21. σ' ὄλο
 ραν παρτα.
 μείνισκει π
 Βαρκίη
 σημαντικὸ κ
 στὰ μισροσ
 Η. Τριαντα

στά σ'έρκα άφτούμενα έπηαΐναν στην έκλησ'άν μιτσιοί μάλοι. Οί 10
 άθρωποι τσ'αί τά κοπέλια ήταν ντυμένοι με τές βράτσ'ες τους τές κα-
 ράνεφτες τσ'αί νοστοπροσ'ασμένες, τσ' οί γεναΐτσ'ες χωσμένες μες
 στους μαντούς τους τούς μάλους. 'Η έκλησ'ά τ' 'Αι - Γιωρκου — μιá
 έκλησ'ά γέρικη 'πού τά γρόνια — έχόρευκεν μέσα στο φως τών τσ'ερ-
 κών. 'Ο γέρος ό πρωτόπαπας, πού τó πρόσωπόν του άστραφτολοούσεν 15
 πόψε 'πού τήχ χαράν, έπαλλεν με τήβ βαρετήν του τήφ φωνήν... «Δόξα
 έν ύψίστοις Θεῷ και επί γῆς ειρήνη, έν ανθρώποις ευδοκία...», τσ'
 οί γρισκιανοί έκρυφολαλοούσαν κάθε τσιμπίν: «Δόξα σοι ό Θεός...».
 Μέσα ὡδε οί γρισκιανοί αιστάνουνταν κάτι νά τους βράξη τσ'αί τήπ
 ψυσ'ήν τσ'αί τά μέλη. Τό χωρκόν ήταν συγκάρταλλον στην έκλη- 20
 σ'άν. Μόνον ό Νικολής του Παρη τσ' ό Χατζη - Κωστάντινος έλει-
 παν. Ούλλοι έδκιαλοΐζοϋνταν ίντα τρέσει τσ' έν ήσαν τουτ' οί λας
 εις τήν έκλησ'άν τέθοκιαν ήμέραν, πού τó πουλίν, έν ό λόος, πού
 λαλει, έν ικτίζει φουλιάν. Σ'ούρου κατιτις έννά τους έγινεν, παρá
 πασών του Νικολή, πού ποττέ του έν έλειπεν πού τήν έκλησ'άν. Μά 25
 τσ' ό Χατζη - Κωστάντινος ή αλήθεια είναι πώς έβούραν εις τήν
 έκλησ'άν — ανάθθεμαν αν τόκαμνεν 'π' άθρωπαρέσκειαν.

1. έλαμνεν (έλαύνω) χτυπούσε — 2. κατσιφάριν έλαφριά βροχή (άλλο
 του κατσιφάρα ή όμίχλη) — φοριασμένος άγριεμένος — μάλη μασχάλη,
 κλαδί, άρχ. μάλη (ύπό μάλης) — 3. τρίκλινον ή γωνιά τής κορυφής τής
 στέγης, και τρίκλινος ό φεγγίτης — 4. μαρκωμένα παγωμένα, βλ. παρακ.
 σ. 279 — περίτου περισσότερο, «τ' άνεστενάματ' έν πολλά περίτου 'πό
 τó κλάμμα» δημ. — 8. άδονούσεν άόρ. του (ά)δονῶ άντηχῶ — λαόνιν
 βουνό, άρχ. λαγών πλαγιά βουνου, 'Ησυχ. «λαγόνες σχίσμα γῆς» — 9. λά-
 ουρα λαγκαδιά — 10. άφτούμενος άναμμένος, μτχ. του άφτω, άφταίνω —
 μιτσιοί μικροί, βλ. παραπ. σ. 258 — 11. καράνεφτη βαμμένη με τήν πιό
 μαύρη μπογιά — 12. νοστοπροσ'ασμένη φρεσκοδιπλωμένη, κυρίως για τις
 βάρκες, πού τις προσ'άζουν, τους κάνουν πολλές δίπλες — 13. μαντός
 μανδύας, πανωφόρι γυναικειο, μσν. μαντίον — 18. τσιμπίν λίγο (τσιμπῶ;) —
 ὡδε και ὡδᾶ έδῶ, «έν ένι ὡδε τó χωρκόν πού ζητᾶς» — 20. συγκάρ-
 ταλλος όλόκληρος, βλ. παραπ. σ. 242 — 22. λας (οί) κόσμος (λαός) αν-
 θρωπος, «ίντα κακός λας πού είσαι», «άκου τους λας, μαλώννουσιν» —
 24. σ'ούρου σίγουρα, γαλλ. sίr — παρá πασών προπάντων — 26. έβού-
 ραν παρατ. του βουρῶ όρμῶ, τρέχω, κρητ. πουρῶ, πορῶ, «όποιος βουρᾶ
 μεινίσκει πίσω».

ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΑ ΙΔΙΩΜΑΤΑ

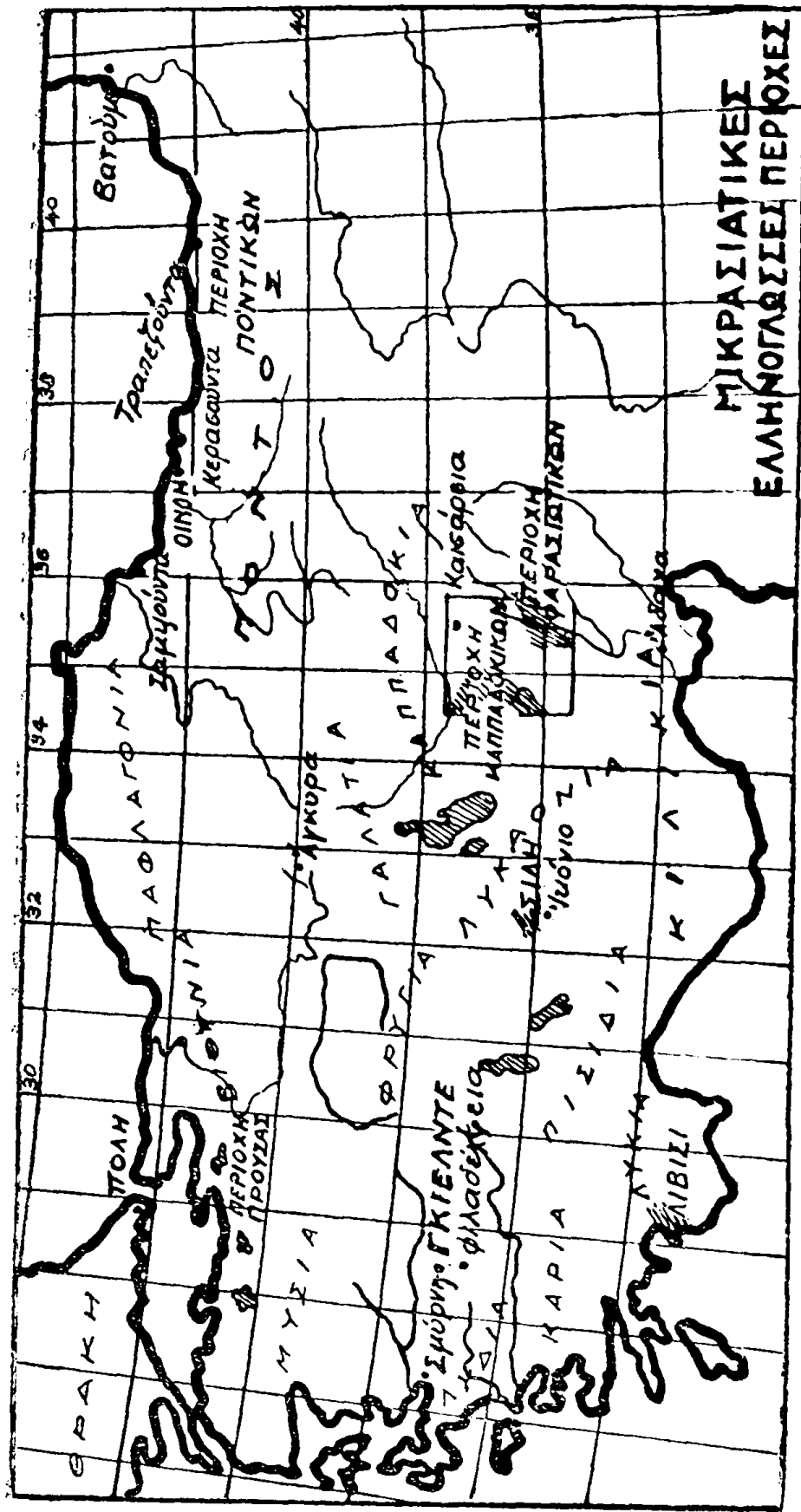
Dawkins R., Modern Greek in Asia Minor. Κέμπριτζ 1916. Έργο
 σημαντικό και βασικό.

Στά μικρασιατικά ιδιώματα άνήκουν όσα πριν από τή μεταπολεμική
 Μ. Τριανταφυλλίδη, 'Ιστορική εισαγωγή

μετακίνηση τῶν ἑλληνικῶν πληθυσμῶν μιλιούνταν στὰ βόρεια παράλια τῆς Μαύρης θάλασσας (ποντικά), καὶ στὸ ἐσωτερικὸ τῆς Μικρασίας, σὲ διάφορα σκόρπια χωριά τῆς Καππαδοκίας στὰ Φάρασα, στὸ Σίλι καὶ στὸ Λιβίσι. Χωρισμένα νωρὶς ἀπὸ τὴν ἐπίλοιπη ἑλληνόγλωσση περιοχὴ καὶ μὲ ξενόγλωσσο ὑπόστρωμα, ἔμειναν γιὰ αἰῶνες χωρὶς εὐκόλη συγκοινωνία καὶ χωρὶς γραπτὴ παράδοση, πού νὰ στηρίξει τὴν προφορικὴ γλώσσα, καὶ ἀκολούθησαν διαφορετικὴ ἐξέλιξη (§ 40). Διατήρησαν γνωρίσματα τῆς παλιᾶς ἑλληνιστικῆς κοινῆς, καθὼς καὶ τῆς μεσαιωνικῆς γλώσσας, καὶ εἶναι ἔτσι ἀπὸ τ' ἀρχαιώτερα νεοελληνικὰ ιδιώματα. Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ὅμως, ἐνῶ ἔμειναν καθαρὰ ἀπὸ ἄλλες ξένες ἐπιδράσεις καὶ διατήρησαν πολλές λέξεις καὶ τύπους ἀρχαίους, δέχτηκαν, ἰδίως τὰ καππαδοκικὰ καὶ τὰ σιλιώτικα, βαθύτερη τὴν ἐπίδραση ἀπὸ τὰ τούρκικα. Οἱ τοπικὲς παραλλαγὲς τῶν μικρασιατικῶν ιδιωμάτων εἶναι ἄφθονες.—Μὲ τὴν προσφυγικὴ μετοικεσία, τὸ μεταφύτεμα καὶ τὸ σκόρπισμα τῶν μικρασιατικῶν ιδιωμάτων σὲ γλωσσικὸ περιβάλλον ἐντελῶς διαφορετικὸ ἐπηρεάστηκε ἡ ἐξέλιξή τους, ἂν καὶ ἡ μεγάλῃ τους ἀντίθεση ἀπ' αὐτὸ τοὺς δίνει μεγαλύτερη ἀντοχὴ. Εὐνοϊκότεροι εἶναι οἱ ὄροι γιὰ τὴ διατήρησή τους ὅπου μιλιῦνται ἀπὸ συμπαγεῖς πληθυσμοὺς καὶ ὀλόκληρα χωριά, ἂν καὶ τότε πάλι ἀρχίζουν ν' ἀνακατώνονται μὲ στοιχεῖα τῆς κοινῆς· μὰ καὶ ἡ κοινὴ πού ἀναγκάζονται νὰ μιλήσουν οἱ Μικρασιάτες εὐκόλα ἀναγνωρίζεται ἀπὸ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τοῦ ιδιωμάτων τους, λεξικολογικά, φωνητικὰ καὶ συνταχτικὰ. Ἔτσι οἱ Πόντιοι προφέρουν συνήθως τὸ *ξύλον*, μὲ *ν*, τὰ *παιδία*, μὲ ἀσυνίζητο τὸ *ία*, καὶ δὲν ξεχωρίζουν ἐξακολουθητικὸ μέλλοντα καὶ στιγμιαῖο. Λέγουν λ.χ. *μιλώντας τὴν κοινή*: *ἴκει νὰ ζητῆτε νὰ δῆτε ἀντὶ νὰ ζητήσετε νὰ δῆτε· μὲ δλίγα χρόνια δὲ θὰ μπορέσωμε νὰ τὰ μιλήσωμε*, δηλ. *σὲ λίγα χρόνια δὲ θὰ μποροῦμε πιά νὰ τὰ μιλοῦμε* (τὰ ποντικά)· *θὰ σκεφτῶ νὰ ξέρω* (δηλαδὴ *νὰ βρῶ*) *τ' ὄνομα*. Ἀνάλογα (καὶ σημαντικώτερα) λάθη παρουσιάζουν οἱ (κελτόγλωσσοι) Ἴρλανδοὶ καὶ Βρετονοὶ ὅταν μιλοῦν τ' ἀγγλικά καὶ τὰ γαλλικά.

Στὴ Μικρασία μιλιούνταν τὰ ἑλληνικὰ ἐκτὸς ἀπὸ τὰ παραπάνω μέρη καὶ σὲ ἄλλα, ἰδίως παράλια, βόρεια καὶ ἀνατολικά. Αὐτὰ ὅμως δὲν εἶχαν συνήθως σχέση μὲ τὰ μεσαιωνικὰ ἑλληνικὰ καὶ συγγένευαν λίγο πολὺ μὲ τὰ ιδιώματα τῶν τόπων ἀπ' ὅπου εἶχαν μετοικήσει στοὺς τελευταίους αἰῶνες ἐκεῖνοι πού τὰ μιλοῦσαν. Ἔτσι στὴν περιοχὴ τῆς ἀρχαίας Κνίδου εἶχαν ἐγκατασταθῆ Συμαῖοι ἀπὸ τὴ Χίο, τὴ Μυτιλήνη κ. ἄ. μέρη, στὴ Σμύρνη, στὴν περιοχὴ τοῦ Μαιάνδρου κτλ. καὶ τὰ βορειότερα ἀκρογιαλίας· καὶ ἀπὸ τὴν εὐρωπαϊκὴ Τουρκία στὰ μέρη τῆς Προύσας καὶ τῆς Νικομήδειας (σὲ μερικὰ ὥστόσο χωριά τῆς περιοχῆς αὐτῆς βρίσκονται μερικὲς ὁμοιότητες μὲ καππαδοκικά

ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΕΣ
ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΕΙΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ

ιδιώματα, ἔτσι οἱ γεν. πληθ. τῶν ἀντωνυμιῶν, (Προύσα :) αὐτοναροῦ αὐτῶν, τουτουναροῦ, ἀλλοναροῦ (Κάππ. :) τουτιαροῦ, τουκιουναροῦ, ἐκειναροῦ, καὶ οἱ παρατατ. (Νικομήδ. :) ἐρχοῦδαμαι ἐρχόμουνα, ἐρχοῦδασται, ἐρχοῦδανε κτλ., (Καππ. :) ἐρχοῦτομαι, ἐρχοῦτοσαι, ἐρχοῦτονε κτλ.). Ἑλληνικὰ μιλοῦν ἀκόμη σήμερα οἱ Μωαμεθανοὶ στὸν Ὀφη καὶ τῆ Τόνγια τοῦ Πόντου καὶ οἱ ἑλληνόφωνοι Τούρκοι μουσουλμάνοι ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, πού ἐγκαταστάθηκαν στὴ Μικρασία στὰ 1923, ἔτσι οἱ Βαλαάδες, ἀπὸ τὴ νότ. Μακεδονία, οἱ Γιαννιωῖτες στὸ Παντεῖχι τοῦ Μαρμαρᾶ καὶ οἱ Τουρκοκρητικοί, στὴν περιοχὴ προπάντων τῆς Σμύρνης.

Τὰ μικρασιατικὰ ιδιώματα ἀπαρτίζουν γλωσσικὴ ὁμάδα πού δὲν ἀνήκει οὔτε στὰ βόρεια οὔτε στὰ νότια ιδιώματα (βλ. ἀρ. 5), ἀν καὶ παρουσιάζουν καὶ αὐτά, σὲ μικρότερη κλίμακα, ἀνάλογα, νεότερα ὅμως φαινόμενα. Τοὺς λείπουν συνήθως καὶ οἱ λέξεις ἰταλικῆς, σλαβικῆς καὶ ἀρβανίτικης καταγωγῆς (λέξεις καθὼς βαπόρι, λίρα μπῆκαν ἀπὸ τὴ νέα κοινὴ εἴτε καὶ ἀπὸ τὰ τούρκικα, στὴν Καππαδοκία ὅμως συνηθίζουν ἀκόμη τὸ ἀκρόδωμα ἐνῶ στὴ Σινασὸ λένε καιτούνι), ἐνῶ ἀφθονοῦν οἱ παλιότερες λατινικὲς λέξεις (κούπα, κάστουρου κάστρο, ναλάρι λανάρι, κάλαντα, φοῦρνος κτλ.), καὶ στὰ καππαδοκικὰ καὶ ιδίως στὰ φαρασιώτικα μπῆκαν καὶ ἀρμένικες λέξεις ἀπὸ τὰ τούρκικα, εἴτε μὲ τοὺς ἔποικους Τούρκους Ἀφσαριῖτες. Περιστοιχισμένοι ὅμως οἱ ἑλληνόφωνοι ἑλληνικοὶ πληθυσμοὶ τῶν κεντρικῶν μικρασιατικῶν ιδιωμάτων γιὰ αἰῶνες ἀπὸ τουρκόφωνους, ἐν μέρει καὶ Ἑλληνες, καὶ διγλωσσοὶ συνήθως, μετέφεραν καὶ σιτὴ γλώσσα τους τουρκισμούς, ποὺ ἐκτὸς ἀπὸ τὸ λεξιλόγιο φανερώνονται στὴ φωνητικὴ, στὴν κλίση, στοὺς ιδιωτισμούς καὶ στὴ σύνταξη : — Φωνητικὴ ἐπίδραση ἔχομε στοὺς φθόγγους *q*, *ts'*, *tz'*, *ö*, *ü*, *i* (βλ. σ. 284) πού διατηροῦν τὰ καππαδοκικὰ στὶς τούρκικες λέξεις ἢ καὶ ἀλλοῦ (στὸ *ts'*, *tz'*), καὶ στὸν τούρκικονόμο τῆς « φωνηεντικῆς ἀρμονίας », πού ἄφησε τ' ἀχνάρια του καὶ στὰ σιλιώτικα καὶ στὰ καππαδοκικὰ (κατ' αὐτὸν κανονίζεται τὸ φωνῆεν τῆς κατάληξης κατὰ τὸ ριζικὸ φωνῆεν. Ἔτσι λ. χ. τὸ *haba* ἔχει πληθ. *habalar* ἐνῶ τὸ *dede* ἔχει πληθ. *dedeler*. Τὰ ρήματα *olmak*, *gelmek* ἔχουν γ' πρόσ. *oldu*, μὰ *geldi*). Τουρκισμοὶ εἶναι οἱ σιλιώτικες ἐκφράσεις ὅπ' *σ'έρην δου* τὸ ποῖκεν τὸ ἔκαμε ὁ ἴδιος, τούρκ. *gendi elile yardı* τὸ ἔκαμε μὲ τὸ χέρι του, τὸ καππ. *ἔπεραν δὸ κεφάλι τ καὶ ἄφθηκαν, πῆγναν* ἔφυγαν (τούρκ. *kafalarını aldılar brakdılar gitdiler*), τὸ φαρασ. *ἀτζ'εἰ κλαῖ τζ'αἰ* κάται τὸ μαχτσούμι (ἐκεῖ κλαίει καὶ κάθεται) τὸ μωρὸ κλαίει (ὅπου δηλώνεται ἡ διάρκεια τῆς πράξης μὲ τὸ κάθεται, ὅπως καὶ στὰ τούρκικα, *surada maksım aglayıp duruyor*), τὸ καππ. *τί ὄργο νὰ διῆτε; τί δουλειὰ θὰ κάμετε; κτλ.* Μορφολογικὴ ἐπίδραση δειχνεται (βλ. ἀρ. 13, 14, 15) στὸ χάσιμο τῶν γενῶν, στὸν περιορισμὸ τῆς χρήσης τοῦ ἄρθρου, στὴ διαφόρφωση τῆς κλίσης, στὸ

σηματισμό τῶν παραθετικῶν, στή χρήση τούρκικων ἀριθμητικῶν (Σίλη: *σεξένια seksen* ἑξήντα, *οξάνια doqsan* ὀγδόντα, Φάρασα: *σεξένα, οξάνα*, ἀλλὰ κατὸ ἑκατό, *δύου κατό, τρία κατό* κτλ.), στίς παραγωγικῆς καταλήξεις καὶ στὸ σχηματισμὸ τῶν ρημάτων. — Τούρκικη εἶναι ἡ σειρά τῶν λέξεων ὅταν λ.χ., στὰ σιλιώτικα, ὁ σύνδ. καὶ ἀκολουθῆ δεύτερος στή φράση: *Μαρία κὶ λαγεῖ* καὶ ἡ Μαρία λαλεῖ, *Μαρία κὶ εἶπι ὅτσ'ι* καὶ ἡ Μαρία εἶπε ὅτι, *κόρη κὶ οὐλα εἶπεν da*, ἢ ὅταν τ' ὄνομα ἀκολουθῆ τῇ γενικῇ πού ἐξαρτιέται ἀπὸ αὐτό: *κόρης του σπῖτσ'ι* τὸ σπῖτι τῆς κόρης του, *γουγιουμτζ' ἢ ἐναίκας ὀδὰ* ἡ κάμαρα τῆς γυναίκας τοῦ χρυσοχοῦ, τούρκ. *kuyumjunün karısın odası*.

Τὰ μικρασιατικὰ ιδιώματα μποροῦν νὰ διαιρεθοῦν σὲ δύο οἰκογένειες, τῇ νοτιοδυτικῇ καὶ τῇ βορειοανατολικῇ: α) Στὴ ΝΔ οἰκογένεια ἀνήκουν τὸ ιδίωμα τοῦ Λιβισιοῦ καὶ τῆς Σίλης, πού μοιάζουν περισσότερο μὲ τὰ ἐπίλοιπα νεοελληνικὰ ιδιώματα. Συνηθίζουν τὴν κτητ. ἀντων. *δικός μου, δικός σου*, σχηματίζουν τὸν παθ. ἀόρ. σὲ -κα, καὶ τὸ α' ἐν. τῆς παθ. ὀριστ. τοῦ ἐνεστώτα σὲ -ουμον: *φουρτώνουμον, κουράζουμον, τιμοῦμον*. Τὰ σιλιώτικα παρουσιάζουν κάποιες ὁμοιότητες μὲ μερικὰ ιδιώματα τῆς δυτ. Καππαδοκίας. — β) Τῇ ΒΑ οἰκογένεια ἀπαρτίζουν τὰ καππαδοκικά, τὰ φαρασιώτικα καὶ τὰ ποντικά, πού εἶναι φανερό πὼς σὲ παλιότερα χρόνια συναποτελοῦσαν ἓνα ιδίωμα, μιλημένο σὲ συνεχόμενη γλωσσικὴ περιοχῇ. Κοινὰ γνωρίσματα ἔχουν: Τὴν τάση νὰ ξεχωρίζουν στὸ οὐσιαστικὸ τὴν κλίση τῶν προσώπων ἀπὸ τῶν ἀφύχων. — Διατήρησαν τὴν κτητ. ἀντων. *ἐμός, σός* καὶ χρησιμοποιοῦν τὴν ἔρωτ. ἀντων. *τίς* καὶ γιὰ τὸν πληθυντικόν. — Σχηματίζουν τὸν παθητ. ἀόρ. *χωρίς -κα, σὲ -α -ης -η -αμε* κτλ. — Τοποθετοῦν τὴν προσ. ἀντων. ὕστερ' ἀπὸ τὸ ρῆμα: *λέγ' ἄτον*. — Διατήρησαν τοὺς ρηματ. σχηματισμοὺς σὲ -οῦμαι ἀντὶ σὲ -ώνομαι τῶν ἄλλων ιδιωμάτων: *σηκοῦμαι, ἀνακατοῦμαι* (ποντ.). — Συνηθίζουν τὰ ὑποκοριστικὰ σὲ -όπον, *ἀρνόπον, πορτόπον*. — Φύλαξαν γιὰ τὴν ἄρνηση τὸ (ἰων. οὐκί:) *κὶ* (σπάνιο ὡστόσο στὰ καππαδοκικά). Τὸ *χ* μικρὸς ἀπὸ τὸ (ι), (ε) προφέρεται, ὅπως καὶ στὰ περισσότερα ἀν. ιδιώματα (§ 67) *παχιά, σ'*, στὴ Σίλη, Καππαδοκία (ἀλλὰ σὲ μερικὰ χωρὰ μόνο μπρὸς ἀπὸ τὸ *ι* ἢ καὶ πουθενά), Φάρασα, Πόντο.

Τὰ καππαδοκικά καὶ τὰ ποντικά διαφέρουν ὡστόσο σημαντικὰ μεταξὺ τους, ἐνῶ εἶναι στενότερη ἡ συγγένεια τῶν φαρασιώτικων μὲ τὰ ποντικά: Διατηροῦν καὶ τὰ δυὸ τοὺς ἀσυνίξητους τύπους: *χωρίο(ν)*. — Συναιροῦν τὸ *ια* σὲ *ἄ*. — Τοποθετοῦν τὴν προσ. ἀντων. ὕστερ' ἀπὸ τὸ ρῆμα καὶ σὲ ἀρνητικῆς ἀκόμη προτάσεις: *κὶ πουλεῖ με τὸ χτηνόν* (ποντ.) *δὲ μουῦ πουλεῖ τὴν ἀγελάδα*. — Συνηθίζουν τὴν ἀντων. *ἐκεῖνος* καὶ γιὰ αὐτοπαθῆ: *ἐντῶκεν ἐκεῖνος ἐκεῖνον* (ποντ.) *χτύπησε ἐκεῖνος τὸν ἑαυτό του, καὶ ἤφερεν του τζ'εῖνον τὸ γαῖ-*

ρίδι (φαρσ.) ἔφερε τὸ γαϊδούρι του. — Ἄγνοοῦν τὸ ἀρνητικὸ δέν. — Ἔχουν καὶ πολλὰς λέξεις κοινὰς, ἐνῶ τὰ καππαδοκικὰ μεταχειρίζονται ἄλλες. Φαρσ., ποντ. *καρμάνα* εἶδος ρόκας : καππ. *κλωθάρα* φαρσ. *λαχτόρι*, ποντ. *ἀλαχτόριν* (ὑποκορ. τοῦ ἀλέκτωρ) : καππ. *κοκοριός* φαρσ. *ρουσί*, ποντ. *ρασί* (*ράχη*) βουνό : *βουνί*· *σίδι* (ἀρχ. *σίδη*) ἰτέα τῆς πατέρας : *βαβάς*. — Στὴν ἑλληνόγλωσση μικρασιατικὴ περιοχὴ, ὅπου μιλοῦν σήμερα τούρκικα, διατηρήθηκαν ἑλληνικὲς τοπωνυμίες.

Ἐνα λείψανο τῶν μικρασιατικῶν ιδιωμάτων ἦταν τὰ γκιελντιώτικα, πού ἔσβησαν στὸ τέλος τοῦ 20. αἰώνα. Τὰ μιλοῦσαν Β ἀπὸ τῆ Φιλαδέλφεια στὸ χριστιανικὸ ἀλλὰ τουρκόφωνο χωριὸ Gyölide τῆς Λυδίας κοντὰ στὸν Κουλά, στὴν περιοχὴ Κατακεκαυμένη. Ἐλάχιστες ἀλλὰ μοναδικὲς πληροφορίες γι' αὐτὰ ἔδωσε ὁ Κ. Buresch, πού ταξίδεψε ὡς ἐκεῖ στὰ 1891, ὅταν τὸν πληροφορήσαν στὴ Μικρασία πὼς διατηροῦνταν ἐκεῖ τ' «ἀρχαῖα ἑλληνικά». Τὰ συνήθιζαν ἀκόμη μερικὲς γριές — ἡ μοῖρα τῶν ιδιωμάτων πού πεθαίνουν — καὶ ἀπὸ μία τους σημείωσε ὁ Buresch 15 λέξεις : *παρίππα* ἄλογο, *ἄθος* μελιὰ (μέλεγος, φράξο) *παρασάμ* σταμνί, *θοῖκος* τοῖχος, *νιρὸ* νερό, *ραβδί*, *ἀντιρὶ* ροῦχο, *κόξη* *κόξι* *ράχη*, *πίσω*, *οἱ νῆχοι* (;) ὄμοι, *κουρίτζι* κορίτσι, *νισιὰ* ἔστια, *καῦμα* ζέστη, *θ(ε)ωρῶ* βλέπω, *ποιτζε* κάμε, *ἀνασύρω* (Βλ. B u r e s c h, Wochenschr. f. klass. Philologie 1892, σ. 1387 — D a w k i n s, σ. 38).

11. — ΛΙΒΙΣΙΑΝΑ

Μουσαίου Ἰ., Βατταρισμοί, ἦτοι λεξιλόγιον τῆς λιβισιανῆς διαλέκτου, 1880. — Χαριτωνίδη Ἰ., Περὶ τῆς λιβισιανῆς διαλέκτου. Τραπεζοῦντα 1911.

Τὸ Λιβίσι ἦταν κωμόπολη μεσόγεια μὲ 10000 περίπου Ἑλληνας κατοίκους καὶ ἐλάχιστους Τούρκους, τρεῖς ὄρες μακριὰ ἀπὸ τὴ Μάκρη, ἀντίκρυ στὴ Ρόδο.

Στὰ λιβισιανὰ τ' ἄτονα φων. ε, ο γίνονται ι, ου, καθὼς στὰ μισοβόρεια ιδιώματα : τὸν *κόσμον*, *εἶπιν*, *μῦις* *μῦγες*. — Τὸ τελ. ν φυλάγεται, καὶ ἀφομοιώνεται πρὸς τὸ ἀκόλουθο ἀρχικὸ σύμφωνο, ὅπως καὶ στὰ ΝΑ ιδιώματα, τὸθ *θεόν*, τοῦ *δόπον*. — Τὰ ἐξακολουθητικὰ σύμφωνα μεταξὺ φωνηέντων παραλείπονται σπάνια : *ἀ(γ)αθός*. — Τὸ σύμπλ. ρθ γίνεται ρτ : *καρτιά*, *κακουκαρτίνου*. — Τὸ ἄρθρο ὁ ἔγινε *ι* : *ι κόσμος* (πβ. ἀρ. 6). — Τὰ ὀξύτονα οὐσιαστ. σὲ -ός τελειώνουν σὲ -έ, ἀντὶ σὲ -οί : *οἱ καλὲ γιατρέ*, *οἱ ἀγιασμέ*. — Τὰ οὐσιαστ. σὲ -ας, -ης ἔχουν πληθ. σὲ -άδοι : *ποπάδοι*, *κριτάδοι*, *ἀφεντάδοι*. — Ἡ προσ. ἀντωνυμία ἐγὼ λέγεται *ιβὼ* καὶ ἡ ἐρωτηματικὴ κλίνεται : *τίς*, γεν. *τούρους*, αἰτ. *τίναν*, πληθ. *ποιέ*, *ποιανῶν*. — Τὰ ρήματα ἀπὸ ἀ- παίρνουν αὔξ. χρον. ἐ- : *ἔκουσα*, *ἐπλωσα*. — Συνηθίζονται τὰ ἐνεστωτ. θέματα σὲ -νω : *χέννω*, *φανερώννω*, *λούνω*, *χάννω*, *διάννω* (εὐδιάζω), *(νη)λιάννω* (ἡ)λιάζω, κα-

θίνου καθίζω, λαγαρίνου, δακρύνου, μοιάννου. Τούρκικη επίδραση φανερώνεται στὶς ἄφθονες τούρκικες λέξεις καὶ ἴσως καὶ στὸ προθετ. ι, πὺ ἀναπτύσσεται σὲ λέξεις πὺ ἀρχίζου ἀπὸ δύο σύμφωνα. Ἔτσι ὄχι μόνον Ἰσμίρ Σμύρνη, Ἰσπάρτα Σπάρτα, μὰ καὶ ἰβλάχους βλάχος, ἰστράτα, ἰστιγνή στιγμὴ, εἰς τὸν ἰδρόμουν κτλ.

Παραμύθθιν τοῦ Νήλιου κὶ τοῦ Βουριᾶ. — Μοῦσαίου, ὅ.π. σ. 18.

Μιὰ βουλὰν ἰ Βουριάς, πὺ φυσᾶ δυνατὸς κὶ κουτουρισμένους κὶ χινιστὸς, πὺ μαργώννει τὸν γόσμουν, ἔκαμιν κουτουράδαν κὶ εἶπιν εἰς τὸν Νήλιον: «Ἰσὺ ἔν εἰσι δυνατὸς χάν κὶ ἰμέναν. Χὰφ φυσοῦ ἰβὼ ταράσσου τὸν γόσμουν κὶ συντρουμάσσιτι. Ἄμ ἰσὺ εἰσι μαλάκους, κὶ ἔν ἀμπουράς νὰ ταράξης τὸν γόσμου» 5
 Ἰ Νήλιος, πὺ ἴνιν λαμπρουφουτιρὸς κὶ γλυκὺς, ἰγέλασιν εἰς τ' ἀρσιζλίκιν τοῦ Βουριᾶ κὶ εἶπιν δουν: «Ἐλα νὰ δικιμάσουμον τὴδ δύναμήμ μας εἰς τουννὰν δούγ γιολτζήν, πὺ πινᾶ κὶ πάει, ἄν ἀμπουρέσης κὶ πάρης τουν τὴν κεππενέκαν δου. Ἐτυχεν κὶ ἰπέραννιν ἕνας ἄθρουπους ἰκείνην τὴν ἰστιγνήν 10
 ἀπὸ μπουστά τουν. Ἰ Βουριάς ἰδέχτην τοῦ κουντρέστουν μιτὰ χαράς, γιατί ἰστιμάριννιν πὺς θ' ἀμπουρέση νὰ πάρη γιαμιᾶς τοῦ πιράτη τὴν κεππενέκαν, κὶ χαμέτα ἀρχίνισιν νὰ φυσᾶ μι βούλην δου τὴδ δύναμην, μι βούλην δου τὴφ φόρσαν κὶ μι βούλην δου τὴν κιογγάδαν. Ἄμ ἔν ἀμπούρεσιν νὰ κάμη τίποτα, γιατί ἰ ἄθρουπους, ὡσπου ἰφύσιννιν ἰ Βουριάς ἰμάργωννιν κὶ ἔσφιγγιν τὴν κεππενέκαν δου... 15

1. κουτουρισμένους λυσσασμένος (τούρκ. λ.) — 2. χινιστὸς χιονιστὸς, πολὺ κρύος, ἔτσι καὶ χινιά χιονιά — μαργώννω παγώνω, κρυώνω, (σὲ πολλὰ ἰδιώματα καὶ στὸν Ἐρωτόκριτο, ἀπὸ τὸ ἀρχ. μάργος) — 4. συντρουμάσσιτι φοβᾶται — 5. μαλάκους, ἴσως λάθος ἀντὶ μαλακὸς — 7. ἀρσιζλίκι ἀδιακρισία (τούρκ. λ.) — 8. γιολτζής ταξιδιώτης — 9. κεππενέκα κάπα — 11. κουντρέστουν συμφωνία (ἰταλ. λ.) — 12. ἰστιμάριννιν λογάριαις (ἰταλ. λ.) — 13. πιράτης (περάτης) διαβάτης — χαμέτα (χαμέτ) ἀμέσως (τούρκ. λ.) — βούλην (οὔλην) ὄλη — 1'. φόρσα, φόρτσα (ἰταλ. λ.) δύναμη.

12. — ΣΙΛΙΩΤΙΚΑ

Dawkins, ὅ.π. σ. 35a., 42a. — Βλ. ἀκόμη Λεβίδη Ἄ., Αἰ ἐν μονολίθοις μοναὶ τῆς Καππαδοκίας καὶ Λυκαονίας. Πόλη 1899. — Ἀρχελάου (βλ. ἀρ. 14) σ. 143a.

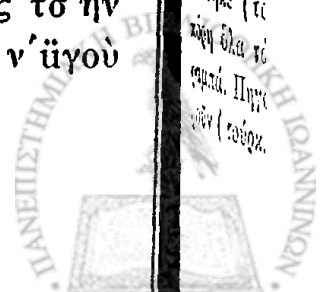
Τὰ μιλοῦσαν στὴ Σίλη, ἓνα μοναδικὸ χωριό, χαμένο μέσα στὴν τουρκόφωνη περιοχὴ, στὸν 38^ο μεσημβρινό, κοντὰ στὸ Ἰκόνιο. Ὑποστηρίχτηκε, χωρὶς ν' ἀποδειχτῆ, πὼς φύλαξαν ἀρχαῖες λυκαονικὲς λέξεις. (Στὴν ἀρχαία Λυκαονία, ὅπου βρίσκεται καὶ ἡ σημερινὴ Σίλη, μιλοῦσαν λυκαονικά καὶ στὴν ἐποχὴ τοῦ ἀποστόλου Παύλου: «Οἱ δὲ ὄχλοι ἰδόντες ὃ ἐποίησεν ὁ Παῦλος ἐπῆραν τὴν φωνὴν αὐτῶν λυκαονιστὶ λέγοντες» (Πράξ. 14.11).

Γνωρίσματα τῶν σιλιώτικων εἶναι: Τ' ἄτονα (ε), (ο) γίνονται, συνήθως μόνο στὶς καταλήξεις, (ι) (ου): *πέσαν'ι* πέθανε, *ἦτου* ἦταν. — Τὸ θ καὶ τὸ δ, ἀρχικά καὶ μετὰξὺ φωνηέντων καὶ στὸ σύμπλ. νθ, γίνονται σ καὶ ρ: *σύρα* θύρα, *σένκει* (θέκνει) θέτει, *πέσανι* πέθανε, *ρὲν δέν*, *φίρι* φίδι, *τραγοῶ* τραγοῦδᾶ, *ρῶν'ει* δώνει, δίνει, *ρῶρεκα* δώδεκα. — Τὸ τ, ντ προφέρονται μπρὸς στὸ (ι): *τσ'*, *ντζ'*, *τούτσ'η* τούτη, *ὄτσ'ι* ὅτι, *ρόντζ'ι* δόντι καὶ τὸ σ, ξ, ψ, χ: *σ'*, *ξ'*, *ψ'*, *σ'*, *σ'έλει* θέλει, *ψ'υσή*, *ἔρσ'ιτι* ἔρχεται. — Τὰ λ, ν μπρὸς ἀπὸ τὸ (ι) προφέρονται ὑγρά: *πέσαν'ι* πέθανε, *σέλ'ει* θέλει. — Τὸ ἀρσ. κ. θηλ. ἄρθρο ἀπόμεινε (τούρκ. ἐπίδραση) μόνο στὴν αἰτιατική: *ἐναίκα* ἢ γυναίκα, *πατισ'αχιού* τὸ παιρὶ τὸ παιδί τοῦ βασιλιᾶ. — Δειχτ. ἀντων. *τούτους* καὶ *τιάς*, θηλ. κ. οὐδ. *τιά*, αὐτὸς ἐδῶ, *τιάς* ἄρτουπους αὐτὸς ἐδῶ ὁ ἄνθρωπος, *τιάν* (αἰτ.) ἄρτουπου. — Ὁ ἐνεργ. παρατ. τελειώνει σὲ -*ινόςκα*, -*ινόντζ'ισκα* (τὸ ντ ἀπὸ τὴν κατάλ. τοῦ γ' πληθ. προσ. τοῦ παθ. παρατ. -ντο, ν. -νταν): *σέλου* (θέλω) - παρατ. *σελίνοσκα*, *πεγαίνου* - *πεγαν'ινόντζ'ισκα*, *πορπατῶ* *πορπατινόντζ'ισκα*. — Τουρκισμοὶ (νόμος φωνηεντικῆς ἀρμονίας) εἶναι ὁ σχηματισμὸς τῶν προσωπικῶν καταλήξεων σέ: (β' πρόσ.) -*ές*, (γ' πρόσ.) -*έ*: *αῦσ'ύντῶ* βλέπω, *αῦσ'σύντές*, *αῦσ'ύντέ* κτλ. (τούρκ. *düsünmek*), πλάι στὸ *ραζαντῶ* κερδίζω, *ραζαντᾶς*, *ραζαντᾶ* κτλ.

Τὸ παραμῦθι τῆς προγονῆς. — Dawkins ὁ. π. σ. 300.

Ἦτου εἷς πατισ'άχης εἰς'ι μνιὰ ἐναίκα. Ἐναίκα του πέσαν'ι. Σογχερὰ βλογήσκι. Ὅπ' ἄρσ'ιν'ή του ἐναίκα εἰς'ι μνιὰν γόρη. Τούτσ'η τσ'ήν γόρη ζαριαν'ή του ἐναίκα ρὲν τζ'ήν ἀγάπησι. Μέρα ν'ύχτα ἤσιλν'ι τούτσ'η τσ'ήν γόρη νὰ τσ'η σκοτώσ'η. Μνιὰ μέρα
5 τσ'η γιατούχα ἀπέσου σένκ'ει ἓνα φίρι. Βιριάνν'ει τσ'ήν γόρη
δου: «Μαρία, Μαρία». Μαρία κὶ λαγεῖ: «Ὅρσι». «Ὅπ' τσ'ιά τσ'η
γιατούχα πιὲ ἓνα κερυὸ νιαρό». Μαρία κὶ εἶπι ὄτσ'ι: «Κόνις τα
τσ'ήν γούπα ἀπέσου κὶ πιέννου τα». Μάνα τσ'ης εἶπι ὄτσ'ι:
«Μαρί, Μαρί, ὦ Μαρία, χάτρι μι νὰς τὰ χαλάσ'ης;» Μαρία κὶ
10 πῆρι τσ'η γιατούχα, ἤπι ἓνα νιαρό. Φίρι ἔμπηκι κόρης τσ'ήν
γοιλιά. Τσ'ήν γοιλιάν τζ'ης ἀπέσου φίρι γένν'ησι ν'ῦγου ν'ῦγου
κόρης κοιλιὰ προύζουτι.

Ἐν
τι σ
βέπν
δύρη
Παι
ἀν'ότ
τὸ ἦν
ρεῖ τὸ
βιβάν
ἔρσ'ιτι
τὰ φίρι
αἰδιᾶ τ
του. Φτ
νῶκα τ
Ἦτα
Ἐκενα
κηή) τε
τόρα. κα
ἀετήσε.
σὴν μπο
χῶμα, ἴσ
Μαρία ἐ
φῶ». Καὶ ἰ
καὶ τὰ πῆ
(τούρκ. λ.
χαλάσε; ἰ
εἶπε στὴ
λίγο λίγο
Ἦ γοναί
τε, καὶ ἰ
Ὁ πατέρας
ἀρετή τοῖ
τὴ σοσι
ῶ. δῶ) τὴ
πέσε (τε
κόρη δὲ
εἶπε. Πηγε
ἦν (τούρκ.

Ἐναίκα γράφει τοῦ βαβᾶν τζ'ης κί: «Κόρη σου καλ'ἡ κόρη ρὲ
ν'ι σκρόφα ναι γαστουρώσκι γενν'ιά μηνῶ ν'ι». Βαβᾶς τσ'ης
βέπν'ει ἓνα χιζματκιάρη του, νὰ πάρη τσ'ὴν γόρη, νὰς τσ'ὴν 15
βάρη τὰ βουνά, νὰς τσ'ὴ σκοτώσ'η.

Παιρὶ ἔρσ'ιτι ν'ύχτα κόρης του σπίτσ'ι δώνν'ει τσ'ὴ σύρα. Κόρη
ἀν'οίζ'ει του. Πόταν εἶρι τὴν γόρη, σεβνταλάνιτζ'ησι. Ρώτσ'ησι
τσ'ὴν γόρη νάχαλα ἐνήκασ'ι τοῦτα. Κόρη κὶ οὔλα εἶπιν da. Παί-
ρει τσ'ὴν γόρη κρυφά· βαίνουσ'ι τένα ἀραβά. Παγαίννουσ'ι τοῦ 20
βαβᾶν τζ'ης κοντά. Κεῖ οὔλα ἀνλαδοῦν da. Ὡς τα ἀνλαδοῦσ'ι,
ἔρσ'ιτι εἰζ χιζιῶρης· ρώνν'ει τσ'ὴν γόρη ἓνα ἰλιάτζ'ι. Ξεβαίννουσ'ι
τὰ φῆρια. Κόρη ἐν'ίσκιτι καλά. Βαβᾶς τσ'ης πόταν εἶρι τοῦτα, bo-
σαῖḍ τσ'ὴν ἔναίκα του. Ρώνν'ει τσ'ὴν γόρην δου τοῦ χιζματκιάρη
του. Φτσ'άνουσ'ι γάμου, βόγου· κονώννουσ'ι πολλὰ πιλάβια. Ἐ- 25
ναίκα του κὶ πόταν γιουκούγει τοῦτα, ὁπ'τσ'ὴ χολ'ὴν τζ'ης πέσαν'ι.

«Ἦταν ἓνας βασιλιάς· εἶχε μιὰ γυναίκα. Ἡ γυναίκα του πέθανε.
Ἐπειτα (τούρκ. λ.) (ξανα)παντρεύτηκε. Ἀπὸ τὴν πρώτη (ἀρχινῆ ἀρ-
χική) του γυναίκα εἶχε μιὰ κόρη. Τούτη τὴν κόρη ἡ τωρινή (ζαρά
τώρα, καππ. ἀδαρά, μσν. ἐδάρε, βλ. παραπ. σ.207) του γυναίκα δὲν τὴν
ἀγάπησε. Μέρα νύχτα ἤθελε τούτη τὴν κόρη νὰ τὴ σκοτώσῃ. Μιὰ μέρα
στὴν μποτίλια (τούρκ. λ.) μέσα θέτει ἓνα φίδι. Φωνάζει (ἀλλοῦ βρε- 5
χοῦμαι, ἴσως ἀπὸ τὸ βρυχῶμαι) τὴν κόρη της: «Μαρία, Μαρία». Καὶ ἡ
Μαρία λέει: «Ὅρισε». «Ἀπ' αὐτὴν τὴν μποτίλια πιὲς ἓνα κρύο νε-
ρό», Καὶ ἡ Μαρία εἶπε ὅτι: «Χύσε (κολάζω-κολῶ) τα μέσα στὸ ποτήρι
καὶ τὰ πίνω». Ἡ μάνα της εἶπε ὅτι: «Μαρί, Μαρί, ἔ Μαρία, τὸ χατήρι
(τούρκ. λ.) μου γιατί (νὰς· καὶ τὸ μὶ ἔρωτ. (τούρκ.) μόριο) νὰ τὸ
χαλάσῃς;» Καὶ ἡ Μαρία πῆρε τὴν μποτίλια, ἤπιε ἓνα νερό. Τὸ φίδι 10
μπῆκε στὴν κοιλιὰ τῆς κόρης. Στὴν κοιλιὰ της μέσα τὸ φίδι γέννησε.
Λίγο λίγο ἡ κοιλιὰ τῆς κόρης πρήζεται (τὸ ρ. προύζω).

Ἡ γυναίκα του γράφει στὸν πατέρα της (τοῦ κοριτσιοῦ): «Ἡ κόρη
σου, καλὴ κόρη δὲν εἶναι. Εἶναι σκρόφα. Ἔχει παιδὶ ἐννιά μηνῶν». Ὁ
πατέρας της στέλνει (βέπνω ἀπὸ τὸ πέμπω, ἀόρ. πέμπω-βέπω) ἓναν 15
ὑπηρέτη του (τούρκ. λ.) νὰ πάρη τὴν κόρη, νὰ τὴν πάρη στὰ βουνά,
νὰ τὴ σκοτώσῃ. Τὸ παιδὶ ἔρχεται νύχτα στὸ σπῆτι τῆς κόρης τον' χτυπᾶ
(ρ. δίνω) τὴν πόρτα. Ἡ κόρη τοῦ ἀνοίγει. Ὄταν εἶδε τὴν κόρη, ἐρω-
τεύτηκε (τούρκ. λ.). Ρώτησε τὴν κόρη πῶς γενῆκαν τοῦτα. Καὶ ἡ
κόρη ὅλα τὰ εἶπε. Παίρνει τὴν κόρη κρυφά, μπαίνουν σ' ἓναν ἀ- 20
ραμπά. Πηγαίνουν (κοντά) στὸν πατέρα της. Ἐκεῖ ὅλα τ' ἀνιστο-
ροῦν (τούρκ. λ.). Καθὼς τ' ἀνιστοροῦν ἔρχεται ἓνας ἄγιος (τούρκ. λ.)

δίνει στην κόρη ένα γιατρικό (τούρκ. λ.). Βγαίνουν τὰ φίδια. Ἡ κόρη γίνεται καλά. Ὁ πατέρας της, ὅταν εἶδε τοῦτα, διώχνει (τούρκ. λ.) τὴ γυναῖκα του. Δίνει τὴν κόρη του τοῦ ὑπηρέτη του. Φτιάνουν γάμο, μπόγο (ἀπὸ προικιά)· σκορπίζουν (ἴσως τὸ ρ. κενώνω) πολλὰ πιλάφια. Καὶ ἡ γυναῖκα του, ὅταν ἀκούη τοῦτα, ἀπὸ τὴ χολή της πέθανε».

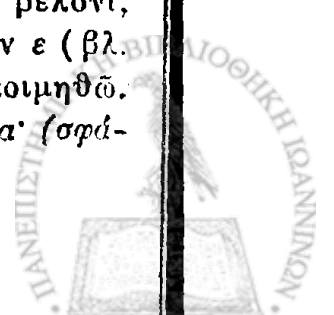
13. — ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΚΑ

Ἀλεκτορίδη Ἀν., Λεξιλόγιον τοῦ ἐν Φερτακαίνοις τῆς Καππαδοκίας γλωσσικοῦ ιδιώματος. Δελτίον τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἐταιρίας τῆς Ἑλλάδος 1 (1883-85) σ. 480α. — Τοῦ ἰδ., Ἔθνη καππαδοκικά. Δελτίον ὀ. π. σ. 712α. — Κρινοπούλου Σωκρ., Τὰ Φερτάκαινα ἀπὸ ἐθνολογικὴν καὶ φιλολογικὴν ἔποψιν ἐξεταζόμενα, 1889. — Φαρασοπούλου Σ., Τὰ Σύλατα κτλ., 1895. — Ἀρχελάου Ἰ. Σαραντίδη, Ἡ Συνασός, 1889. — Dawkins ὀ. π. — Βλ. ἀκόμη Μ(υστακίδη) Β. Ἀ., Καππαδοκικά. Παρνασσός 15 (1892-93) σ. 368α., 445α., 600α.

Τὰ καππαδοκικά μιλοῦνταν σὲ μιὰ μικρὴ σχετικῶς περιοχὴ, ἐν μέρει ὄρεινῇ, (Ἀν. ἀπὸ τὸ μεσημβρινὸ 35^ο καὶ περίπου μεταξὺ τοὺς παραλλήλους 38 - 38. 30^ο), ἀνάμεσα στὴ Ναζιανζὸ (σήμερον Νενίστ), ἀνατολικά, τὰ Τύανα νότια, τὸ Ὑργκὺππ βόρεια καὶ τὸ Ντεβελί-Καραχισσάρ δυτικά. Τὰ μιλοῦσαν, μὲ ἀρκετὴ ποικιλία κατὰ τόπους, οἱ ἑλληνόφωνοι χριστιανικοὶ πληθυσμοὶ ποὺ κατοικοῦσαν σὲ εἴκοσι χωριά: Τελμησός (Δελμησός), Φερτέκι (τούρκ. Ferték, Φερτάκαινα, ἰδιωμ. Βαρτάκαινα), Ἀραβάνι (Αραβάν, ἰδιωμ. Ἀραβανί), Γούρζονο (ἰδιωμ., Γούρδονος, Κούρδονος, Γόρδονος, Κούρδονους κτλ.), Οὔλαγάτσ (Ula-ghátsch), Σεμεντερέ (Σεμέντρο, Σεμέντρα), Μιστί (Μιστή) μὲ τὶς ἀποικίαις του Δίλα (ἦ), Τσάρικλι καὶ Τσεκλέκ, Ἀξὸς (Ναξό, Χασάκιοι), Τροχὸ (Τιοχάν, Τιοχίν, Tirkhin), Μαλακοπή (καὶ Μαλακοπιά, Μαλακοπέα (Melegor) ἤδη στὸ Θεοφάνη 482.6), Φλοϊτά (Suvermez, Φλογητά), Σίλατα (Zile, Zila), Ἀνακοῦ (Inegi), Συνασός (Sinason, Ἄσουνα παλιὰ ἐπισκοπὴ), Τζαλέλα, Ποτάμια (καὶ Ὀρτάκιοι Dere-köi), Ἀραβισὸ (Arebsun). Σὲ δύο ἀκόμη χωριά, τὴ Λίμνα καὶ τὸ Ἀνταβάλ, μιλοῦσαν τὰ καππαδοκικά ὡς τὸν περασμένο ἀκόμη αἰῶνα.

Γνωρίσματα τῶν καππαδοκικῶν εἶναι: Ἡ ἐξαφάνιση τῶν ἄτονων (ι), (ου), ἰδίως τῶν τελικῶν: τὸ σπῖτ, ἀλλὰ τὸ σπῖτι μ. Σὲ μερικὰ χωριά γίνονται καὶ τ' ἄτονα (ε), (ου): (ι), (ου), νίγτι (γίνεται), ἄθρουπουζ. — Ἡ συχνὴ φωνηεντικὴ ἀφομοίωση: ἄνομος ἄνεμος, βολὸν βελόνι, ζολμονῶ λησμονῶ. — Ἡ προφορὰ τοῦ η, συνήθως ἄτονου, σάν ε (βλ. κ. ἀρ. 15): πεγάδ, χελυκὸ θηλυκός, ψελὸ ψηλός, νὰ κοιμερῶ νὰ κοιμηθῶ. — Ἡ τροπὴ τοῦ σφ σὲ φ, σ, φσ: (σγάζω) φάγγω ἔφαξα, ἔφσαξα (σφά-

φλοῖτ
 Τελμησόσι
 τούτου
 ἰδιωμ
 ἔστειλε
 ΤΥΑΝΑ
 ΠΕΡΙ
 ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑΣ

μῆχαν. Ἐφῆκεν δο, ξέβεν, πῆγεν. Ἦρτεν σὸ σπίτι τ. Ἐκεῖνο τ' ἄλλο τ' ἄρραδάσ'ι τ ἐκεῖ ὕπνωσεν. Σ'κῶχεν τρανᾶ, κανεῖς δέ ναιν.

Πῆγεν, πῆγεν. Ἐκεῖ ἤβρεν ἓνα μύλος. Ἐκεῖ κειόταν διαόλ. Ἐκεῖ κοιμήχε σὸ ταγνέ. Ἦρταν διαβόλ. Τὸ μέγα καὶ εἶπεν: «Ἐῶ μύρισε ἰνσάνος». Τ' ἄλλα τὰ μικρὰ εἶπαν: «Δὲ ν' ἔῶ κανεῖς». Κάτσαν ἐκεῖ ὅτι εἶχαν σὸ μελό τνε, εἶπαν δο. Ἐκεῖνο χριστιανὸς οὐλ' ἄκουσέν δα. Φώτσην. Ἦρτεν σὸ χωριό.

Λερό δὲν εἶχαν σὸ χωριό. Σ'κῶχεν, πῆγεν στὸ ραβᾶχ ἀποκάτω ξέβουλεν λερό. Ἄλλο δὲν δεῖσαν χριστιανοί. Ὑστερα ραζάντισε πολλὰ παράγια, καὶ πολλὰ βαχσ'ίζ'ια πῆρεν. Ἐκεῖ τ' ἄλλο τ' ἄρραδάσ'ι τ: «Ἀπαποῦ τὰ πῆρε ἐτοῦτα τὰ παράγια;» Κι ἐκεῖνο εἶπεν: «Ἐκεῖ τὸ βραῦ ἐσ'ὺ πού μ' ἀφῆκες, κι ἤλτες παρέμις, ἐγὼ πῆγα, ἤβρα ἓνα μύλο· κι ἐκεῖ τὰ εἶπαν, οὐλα ἄκουσά τα. Ἄς τὰ ραβᾶγια ἀποκάτω ξέβαλα τὸ λερό, καὶ δὲν ἐδεῖσαν ἄλλο». Κι ἐκεῖνο τ' ἄλλο τ' ἄρραδάσ'ι τ εἶπεν: «Νὰ πάω κι ἐγώ»· καὶ πῆγεν. Κάτσε ἐκεῖ σο ταγνέ μέσα. Καὶ διαβόλ οὐλα εἶπανε: «Ἐχτές εἶπασας, ἐὼ κι ἦρτε κανεῖς. Κι ἐσ'εῖς δὲν τράνσετε. Σ'ἡμερα πάλι σ'ηκωχᾶτ, τρανᾶτε». Διαβόλ σ'κῶχαν, τράνσαν. Ἦβραν σὸ ταγνέ μέσα τὸ ἄρραδάσ'ι τ. Τὸ διαόλ ἔμαχάν δο, σ'κῶχανε, ἔκλωσαν δο τέρ, σκότωσάν δο ἐκεῖ τὸ ἰνσάν.

«Ἐναν καιρὸ (τούρκ. λ.) ἦταν (παρατ. τοῦ κείμαι) δυὸ σύντροφοι (τούρκ. λ.). Πῆγαν, πῆγαν, προχώρησαν, πῆγαν. Ὁ ἓνας εἶπε: «Πεινάσαμε, ἄς φᾶμε τὰ δικά σου τὰ φαγιά (τρόφιμα), καὶ ὕστερα τὰ δικά μου». «Ἐλα, ἄς φᾶμε τὰ δικά μου». Ἐφαγαν τὰ φαγιά του. Σκοτείνιασε. «Ἄς κοιμηθοῦμε λίγο». Ὁ ἓνας ἦταν κακὸς ἄνθρωπος. Κοιμήθηκαν. Τὸν ἀφῆκε, βγῆκε, ἔφυγε. Ἦρθε στὸ σπίτι του. Ἐκεῖνος ὁ ἄλλος ὁ σύντροφός του κοιμήθηκε ἐκεῖ. Σηκώθηκε, κοιτάζει (ἴσως ἀπὸ τὸ τρανός, πβ. ἀνατρανίζω), κανεῖς δὲν εἶναι.

Πῆγε, πῆγε. Ἐκεῖ ἤβρε ἓνα μύλο. Ἐκεῖ ἦταν διαόλοι. Ἐκεῖ κοιμήθηκε στὴ σκάφη (τούρκ. λ.). Ἦρθαν διαβόλοι. Καὶ ὁ μεγάλος εἶπε: «Ἐδῶ μυρίζει ἄνθρωπος» (τούρκ. λ.). Οἱ ἄλλοι οἱ μικροὶ (διαβόλοι) εἶπαν: «Δὲν εἶν' ἐδῶ κανεῖς». Κάθισαν ἐκεῖ ὅτι εἶχαν στὸ μυαλό τους τὸ εἶπαν. Ἐκεῖνος ὁ χριστιανὸς ὅλα τ' ἄκουσε. Ἐφεξε. Ἦρθε στὸ χωριό (του).

Νερό δὲν εἶχαν στὸ χωριό. Σηκώθηκε, πῆγε στὴ λεύκα (τούρκ. λ.) ἀποκάτω, ἔβγαλε νερό. Δὲν παραπονέθηκαν πιά οἱ χριστιανοὶ (ὁ κόσμος). Ὑστερα κέρδισε πολλὰ χρήματα (παράδες) καὶ πῆρε πολλὰ

μπαχτοΐσια. Ἐκεῖ (τότε) ὁ ἄλλος ὁ σύντροφός του: «Ἄπό ποῦ τοὺς πῆρε ἐτούτους τοὺς παράδες;» Κι ἐκεῖνος εἶπε...

16. *παρέμεις μακριά, παραμαίνω* φεύγω (*παρα-(έ)μβαίνω*) — 17. *ὡς ἀπό* — 21. *δὲν τράνσετε δὲν κοιτάξατε, δὲν τὸν γυρέψατε* — 24. *ἔμαχαν ἔμαθαν, μαχαίνω* — *ἔκλωσαν* *δο τέρ* ἔβαλαν σ' ἐνέργεια τὸ λιθάρι (μυλόπετρα).

14. — ΦΑΡΑΣΙΩΤΙΚΑ

Καρολίδη Π., Γλωσσάριον συγκριτικὸν ἑλληνοκαππαδοκικῶν λέξεων κτλ. Σμύρνη 1885². — Lagarde P., Neugriechisches aus Kleinasien. Γοτίγκη 1886 (Abhandl. d. k. Gesellsch. d. Wiss. zu Göttingen, τ. 33). — Grégoire H., Bull. d. Corresp. Hellénique 33 (1909) σ. 148α. — Dawkins R., Greek dialekts ὁ. π. — Βλ. ἀκόμη Ἄρχελάου Συνασὸς ὁ. π.

Τὰ φαρασιώτικα μιλιούνταν, ὁμοιόμορφα περίπου, στὴν περιοχὴ τοῦ Ἀντιταύρου, ἀνατολικά ἀπὸ τ' ἄλλα ἑλληνόφωνα χωριά τῆς Καππαδοκίας καὶ γύρω ἀπὸ τὸν ποταμὸ Ζαμάντι-σού, σ' ἔξι χωριά: Φάρασα (τά), Ἀφσ'άρκιοϊ, Κίσκα (Κίσκε), Σατι (Σατίς), Τσ'ουκούρι (ιδιωμ. Τσ'ουκουργιούρτ), Γκιαούρκιοϊ.

Γνωρίσματα τῶν φαρασιώτικων εἶναι: Σὲ μερικὰ χωριά τὸ ἄτονο (ε) τῆς λήγουσας γίνεται ι, κάποτε καὶ τὸ (ο) γίνεται ου, τὸ ι χάνεται στὴν ἐπίτονη συλλαβή, ὅταν ἀκολουθῆ σ: βούτσε βούτσησε. — Χάνεται συνήθως τὸ τελ. ς, ὕψερ γυρεύεις. — Τὸ (ι) γίνεται (ιε) μπρὸς ἀπὸ τὸ γ, χ: δειέχνω, λιέγο. — Τὸ ἄτονο η προφέρεται συχνὰ ε: ἐκκλησία, ψεὸ ψηλός. — Τὸ (βγ) γίνεται βg: βγάλω, ζευγάρι. — Τὸ λ μπρὸς στὸ (α), (ο), (ου) χάνεται ἢ τρέπεται σὲ ου, β, γ: ἀγὸς λαγός, ἄζω ἀλλάζω, χουώρτσανε (χλωρίσανε) κιτρινισαν, ἄβγο ἄλογο. — Τ' ἄψυχα οὐσιαστικά σὲ -ἄς σχηματίζουν τὸν πληθυντικὸ σὲ -άδε (ἀπὸ τὸ -άδια): παρὰς-παράδε, ἄλλα παπὰς-παπάδοι, ὅπως καὶ στὰ καππαδοκικά (τούρκ. ἐπίδραση). — Ἡ γεν. πληθ. λείπει σχεδὸν ἐντελῶς σὲ ὅλα τὰ ὀνόματα. — Τὰ ἐπίθετα σὲ -ος, ἔχουν μοναδικὸ πτωτικὸ τύπο σὲ -ο, πληθ. -α: τὸ καλὸ ἢ ναίκα ἢ καλὴ γυναίκα, σὰ δρὰ (ἀπὸ τὸ ἀδρός (;) τὶς φαλτέρι στοὺς μεγάλους τοὺς παπάδες (στοὺς ἀρχιερεῖς, μετάφρ. Ν. Δ., Ματθ. 16. 21). — Ἡ τριτοπρόσ. προσ. ἄντων. εἶναι ἀτέ, καὶ (ἐγκλιτική) το, τα. — Ὁ ἐνεργ. παρατ. σχηματίζεται συνήθως σὲ -γκα, -κα παροξύτον., κλαίω-κλαίνκα, πλέφω (πλέω) κολνμπῶ, πλέφινκα, πουάω πουλῶ-πουάνκα, μπορῶ-μπόρκα, μπόρινκα, γρικῶ γρικάνκα, πρέπει-πρέφκε. — Ἡ ἐπίδραση ἀπὸ τὰ τούρκικα εἶναι μικρότερη παρὰ στὰ καππαδοκικά. Γιὰ τὰ φαρασιώτικα ὑποστηρίχτηκε, χωρὶς νὰ ἔχη ἀποδειχτῆ, πὼς φύλαξαν παλιῆς καππαδοκικῆς λέξεις (πβ. καὶ παραπ. σ. 284). — Σημειώ-νεται μὲ ν τὸ ὑπερωικὸ ν, ὅπως προφέρεται στὸ ἀγκαλιά.

Παφ

Σ /

αἰσθη

αἰσθη

δοι. σ

δὸ τὸ

τοῦ; ἰ

γερῶν

σόμε τ

μεινε τ

κάντοα

ε στὸν

τέσσερει;

σγάρι εἰ;

γρῶβ, ἰε

τὸ πῆτα;

ζαν τοῦ

μπὸρσαν

[τοῦρ. ἰ

τὸ πῆθαι

ἀπόμενε τ

παπαλάβει

τὸ πῆθαι

Κουση

Definer

er. d. k. pr

καὶ. Πεντη

ιας. Πόλη

του καὶ ἰδί

σων. Ἐπει

Erscheinungen

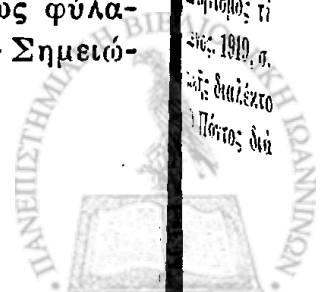
Erschein. d.

ἀπὸ τὸν; τὶ

ἐπ. 1919, σ.

τῆς διαλέκτου

Πότος; διὰ

Παραμύθι.—Dawkins, σ. 502. —Hesseling-Pernot, σ. 192

Σ ἅ βρωτο δαρὸ ἔντουν ἔργκο. Ἄτζ'εῖ ἔς ἅ μέρος ἦσανται τεσσαρα νομάτοι. Σ' ἀπίσου τὸ κόμμα εἶχαν ἅ μουσκάρι. Τὸ μουσκάρι εἶπεν: «Ἄ φάγω τὸ κεπέκι». Μούχτσεν da τὸ τ'σουφάλιν δου. σο πιθάρι ἔφαεν da τὸ κεπέκι. Στέρου τζ'ὸ βόρκε νὰ βγάλη δὸ τ'σουφάλιν δου. Σωρεῦταν δου σπιτοῦ οἱ νομάτοι. «Νὰ ἰδοῦμε 5 τοὺς ἄν δὰ ποίκωμε». Τζ'ὸ πόρκαν νὰ ποίκουν ἄν gadz'ί. Τὸ γιεροῦ οἱ νομάτοι: «Νὰ κόψωμ' τὸ τ'σουφάλιν δου, νὰ γλιτώσωμε τὸ πιθάρι». Ἄτότες, σὰμ' ἔκοψαν δὸ δζ'ουφάλιν δου, πόμεινε τὸ δζ'ουφάλιν δου σὸ πιθάρι πέσου, τοῦ δζ'ὸ γρικάνκανε. Κάντσαν δὸ πιθάρι ἔβγααν δὸ δζ'ουφάλι. 10

«Στὸν παλιὸ καιρὸ ἔγινε μιὰ ἱστορία. Σὲ κείνο τὸ μέρος ἦταν τέσσερεις ἄνθρωποι. Στὴν πίσω κάμαρα εἶχαν ἓνα μουσκάρι. Τὸ μουσκάρι εἶπε. «Θὰ φάγω τὸ πίτουρο». Ἐχωσε (κυρ-ἔσπρωξε, μουχτάβω, ἴσως πυκτεύω - μουχτεύω), τὸ κεφάλι του στὸ πιθάρι ἔφαγε τὸ πίτουρο. Ὑστερα δὲν μπόρεσε νὰ βγάλη τὸ κεφάλι του. Συνάχτη- 5 καν τοῦ σπιτιοῦ οἱ ἄνθρωποι: «Νὰ ἰδοῦμε σὰν τί θὰ κάμωμε». Δὲν μπόρεσαν νὰ κύμουν ἓνα (ἅ, ἄν ἄορ. ἄρθρο) σχέδιο (;). Οἱ μισοὶ (τούρκ. λ.) οἱ ἄνθρωποι: «Νὰ κόψωμε τὸ κεφάλι του, νὰ γλιτώσωμε τὸ πιθάρι». Τότε, σὰν (σαμόν, σάμα ἄμα) ἔκοψαν τὸ κεφάλι του, ἀπόμεινε τὸ κεφάλι του στὸ πιθάρι μέσα (ἀπέσω), ποῦ (τὸν) δὲν τὸ καταλάβαιναν. Ἐσπασαν (ρ. κανίζω, τὸ ἀρχ. κλάω ἢ ἴσως τὸ κλονίζω) 10 τὸ πιθάρι ἔβγαλαν τὸ κεφάλι».

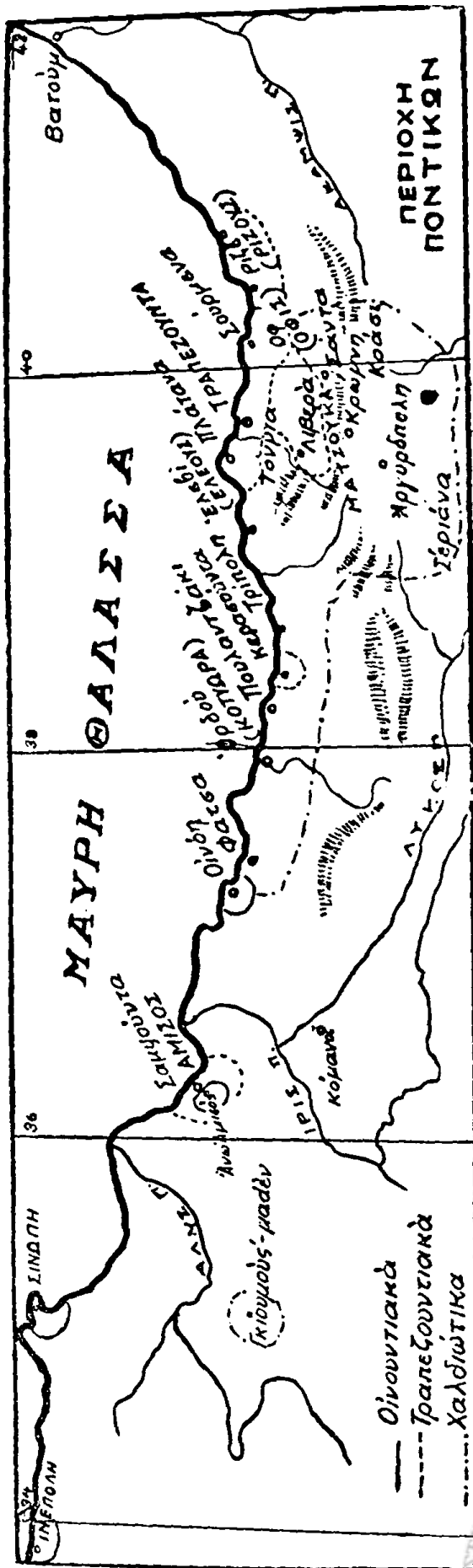
15. — ΠΟΝΤΙΚΑ

Κοὺση Ο., Τραπεζουντία διάλεκτος. Πλάτων 5 (1882)-9 (1887) — Defner M., Die Infinitive in den pontischen Dialekten. Monatsber. d. k. preuss. Akad. d. Wiss., 1877, σ. 19α.—Χατζιδάκι, Ποντικά. Πεντηκονταετηρίς Φιλολογικοῦ Συλλόγου Κωνσταντινουπόλεως. Πόλη (1920) σ. 263α.—Τοῦ ἰδ., Περί τῆς ποντικῆς διαλέκτου καὶ ἰδία περὶ τῶν ἐν αὐτῇ ἀναλογικῶν σχηματισμῶν. Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρίς Πανεπιστημίου 8β (1912) σ. 1α. (καὶ Indogerm. Forschungen τ. 31, σ. 245). — Oeconomidēs D., Lautthere des Pontischen. Λιψία 1908. — Παπαδοπούλου Α., Ὁ ὑπόδουλος ἑλληνισμὸς τῆς ἀσιατικῆς Ἑλλάδος ἐθνικῶς καὶ γλωσσικῶς ἐξεταζόμενος, 1919, σ. 89α.—Τοῦ ἰδ., Συμβολὴ εἰς τὴν ἔρευναν τῆς Ποντικῆς διαλέκτου. Ἀθηνᾶ 45 (1934) σ. 15α.—Βλ. ἀκόμη: Τοῦ ἰδ., Ὁ Πόντος διὰ τῶν αἰώνων. Ἀρχεῖον Πόντου 1 (1928) σ. 1α.—Τοῦ

Όταν τὸ (ι), (ε) τονίζεται τὸ σύμπλεγμα μένει ἀσυνίζητο, καθὼς καὶ σὲ ἄλλα ἰδιώματα (ἀρ. 2, 4 κ. ἄ.): παντρεία, βασιλέας, παιδίον, Ρωμαῖ, Ρωμαῖοί. — Φυλάγεται τὸ τελ. ν (ἐκτὸς στὸν Ὅφη, τὸ Ὁρδοῦ καὶ μερικὰ ἄλλα χωριά) καὶ προσθέτεται ἀναλογικὰ καὶ ὅπου δὲν ὑπῆρχε: ἔσυρην τὸ σπαθίτσιον, ἔρθην πάλιν καὶ κόνεψην σ' Ἀγιάς Σοφιάς τὴν πόρταν, γῶμαν, στόμαν. — Τὸ (χε), (χι) προφέρεται παχιά (σ'ε), (σ'ι): ἔσ'ει ἔχει, εἰσ'εν, βέσ'ετε βήχετε, βεσ'ίον βήχας (βλ. §§ 67, 68). — Τὸ γ χάνεται συχνὰ ἀνάμεσα σὲ φωνήεντα: σπάουνταν σφάζονται. — Τὸ σύμπλεγμα σφ γίνεται σπ: σπίγγω σφίγγω, ἀσπαλνῶ σφαλνῶ, σπάζω, σπινιόνα σφεντόνα. — Τὸ σύμπλεγμα στ τῶν ἐμπρόθετων ἄρθρων στοῦ, στὸν, στὰ κτλ. χάνει τὸ τ: πᾶεισὴ μάναν ἄτ, κρέμασον ἄτο σοῦ δεντροῦ σὰ κλαδία. — Τονίζεται στὴν ἔγκλιση καὶ ἡ πέμπτη συλλαβὴ ἀπὸ τὴ λήγουσα, κρέμασον ἄτο. Ἄλλοῦ ἀναπτύσσεται καὶ δεύτερος, ἀδυνατώτερος τόνος: ἄνοστεις, θηλ. ἄρισσεσά, ἔρχουμαστίν.

Στὴ μορφολογία: Τὰ θηλυκὰ τῶν ζώων καὶ τῶν ἀψύχων παίρνουν στὸ πληθυντικὸ τὸ οὐδ. ἄρθρο τὰ ἀντὶς τὸ οἶ, τίς: τὰ πολιτεῖες, τὰ κοσσάρες («κόττος ἀλέκτωρ» Ἡσύχ.) κότες· στὴ Χαλδία: τὰ πολιτείας, τὰ κοσσάρας. — Τὰ ἔναρθρα ἀρσ. ὀνόματα σὲ -ος τελειώνουν ὡς ὑποκείμενα σὲ -ον: ὁ λύκον, ὁ δᾶβολον, ὁ ἦλεν, ὁ χάρον, ἀλλὰ λύκος ἔφανθεν φάνηκε, αὐτός ἐν δᾶβολος. — Ἡ ἐπα-

χτηκαν μεγαλύτερη τὴν ἐπίδραση ἀπὸ τὰ τούρκικα, καὶ παρουσιάζουν, φαίνεται, μεγαλύτερη συγγένεια μὲ τὰ φαρασιώτικα, ἐπηρεασμένα ἀπὸ τὰ χαλδιώτικα. — Ἀπὸ τὰ παρακάτω κείμενα εἶναι χαλδιώτικα τὰ τρία τελευταῖα. Οἱ παροιμίες ἀντιπροσωπεύουν ὅλα τὰ ἰδιώματα.

Παροιμίες. — Παπαδοπούλου Ἀ., Παροιμῖαι. Ἀρχεῖον Πόντου 2 (1926) σ. 49α.

Ἄλλος τρώει κι ἄλλος λείσ' τὰ σ'εἰlä τ'.

Ἀπὸ μακρὰ τῆ ταουλί' ἢ λαλία γαπὰν φαίνεται (Ἀπὸ μακριὰ τοῦ τούμπανου ἢ φωνὴ μεγάλη φαίνεται).

Ἀφ' τὸ χορὸ ὄξου πού ἔνι τραβῶδια πολλὰ ξέρει.

Ἀχουλοῦν ὡς νὰ ἐνούνηζεν, ὁ παλαλὸν ἐπάντρεψεν κι ἐποῖκεν δέκα χάταλα (ὁ γνωστικὸς ὄσπου νὰ συλλογιστῆ, ὁ παλαβὸς παντρεύτηκε καὶ ἔκαμε δέκα παιδιά).

Ἄψον, σβῆσον, κόψον, ράψον (γιὰ γρήγορη ἐνέργεια).

Βερεσίαν κρασὶν πού πίν', δύο φορὰς μεθύ'.

Βολόν' νὰ σύρτς ἀφκὰ κι ρούζ' (βελόνα νὰ ρίξης κάτω δὲν πέφτει· γιὰ κοσμοπλημμύρα).

Βούκα καὶ τούρκισμα (μπουκιά καὶ ἀλλαξοπιστία· γιὰ φαγώσιμο σπουδαῖο).

Γιὰ τὸν ὀκνέαν πάντα ἔξεργος ἔν' (γιὰ τὸν ὀκνηρὸ πάντα γιορτὴ εἶναι).

Κοκκὶν κοκκὶν γομοῦται τὸ σακίν.

Κοσμοκράτορας γίνεσαι πλὴν στομοκράτορας κι ἐπορεῖς (ἀδύνατο νὰ περιοριστῆ ἢ ἐλευθερία τοῦ λόγου).

Μίαν ὄβασον κι ἐπεκεῖ κακάντσον (πρῶτα κάμε τὸ ἀβγὸ κι ἔπειτα κακάρισε).

Οἱ τρεῖς ξένοι. Παραμῦθι οἰνουντιακό. — Οεκονομίδες, ὁ. π. σ. 143.

Σὰ πρῶτα τὰ ζαμάνᾱ ἦσανε τρεῖς νομάτοι καὶ ἦσανε σ' ἓνα ξένο χώρα καὶ κι ἐξέρινανε τὴν γλώσσαν τ' ἐκεινέτερο. Ὁ ἓνας μόναχον ἐξέρινε νὰ λέγινεν «ὄγῶ», ὁ ἄλλον «γιὰ ἓνα σακούλι ὀρβίθι» καὶ ὁ τρίτον «ἐμὲ κι ντρανᾱς;» Ἀφὸτ' ἐπάγινανε, ἦβρανε ἓνα σκοτωμένο καὶ ἔφεραν τοῦ σακονάκι. Σὰν ἔφεραν αὐτὸν ἐκεῖ, ὁ γατὴν ἐρώτη- 5
σεν αὐτουνούς «τσέμ ἐσκότωσεν αὐτόνα;» Ὁ πρῶτον εἶπε τὸ ἐξέρινε, «ὄγῶ». Ὁ γατὴν ἐρώτησεν αὐτόνα «γιατί;» Ὁ ἄλλον πάλ' εἶπε: «Γιὰ ἓνα σακούλι ὀρβίθι». Ἐθύμωσεν ἐτότες ὁ γατὴν καὶ εἶπε: «νὰ κρεμάνουν αὐτουνούς». Σὰν ἤκουσεν αὐτὸ ὁ τρίτον, ἔφυγεν καὶ ἐκρύφτεν σ' ἓνα δεντρὸν ἐπίσου. Ἀφὸτι παίρουνε καὶ πᾶνε τσ' ἄλλους γιὰ νὰ κρε- 10
μάνουν αὐτουνούς». Ὁ τρίτον, δὲμ ἦτονε ἐπίσου σὸ δεντρό, εἶπεν ἀπὸς σὸ νοῦν αὐτοῦ: «ἄς λέγω κι ὄγῶ τὸ λόγο μου, καὶ πέλκετ σὼν' αὐτουνούς». Καὶ εὐτὺς ἐχούλιξεν: «Ἐμὲν κι ντρανᾱς;» Ἐγέλασανε ὅλοι καὶ εἶπανε: «ἔσέναν πάλι' ντρανοῦμε' ἔλα κι ἐσύ». Καὶ εὐτὺς ἐπῆρεν ἐκρέμασαν κι ἐκείνονα.

2. *ἐκεινέτερο*, ἀντων. κτητ. γ' πρόσ. τὴν *ἐκειοτινὴ* (ἐκείνων)· πλασμένη ἀπὸ ἀναλογία τοῦ *ἐμέτερον*, ὅπως καὶ τὸ *ἐσέτεροι* δικό σας, *ἀτοινέτερον* (ἀτοιῖνος) (αὐτῶν), *ἀβουτωιέτερον* (ἀβουῖτος) (τούτων) — 4. *ντρανᾶς*, βλ. παραπ. σ. 285 — 5. *γαδὴν* καδῆς — 6. *τσέμ* ποιός — 12. *πελκὲτ* ἴσως (τούρκ. λ.) — 13. *ἐχούλιξεν* φώναξε, *χουλίζω*.

Δημοτικὸ τραγούδι, τραπεζουντιακό. — *Oekonomides* σ. 213.

Χριστὲ μ' οὐλᾶ καλὰ ποῖκες, τρία καλὰ κὶ ἔποῖκες·
ποῖκες τὸν οὐρανὸν ψηλά, κὶ ἐκεῖ σκάλαν κὶ ἔφτάνει,
ποῖκες τὴν θάλασσαν πλατύν, κὶ ἐκεῖ γεφύρ' κὶ στέκει,
ποῖκες τὴν ξενιτιὰν μακρὰ, κὶ ἐκεῖ λαλᾶ κὶ πάγει.

Τὸ *πάρσιμο* τῆς Πόλης, τραπεζουντιακὸ δημοτικὸ τραγούδι. — *Ἰωαννίδου Σ.*, Ἱστορία καὶ στατιστικὴ Τραπεζοῦντος. Πολίτη Ν., Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, 1914, σ. 264.

Τὴν Πόλην ὅταν ὄριζεν ὁ Ἕλλεν Κωσταντῖνον
εἰς' ἐν πορτάρους δίκλοπους, ἀφέντους φοβετο'άρους,
εἰς' ἐν ἀφέντην σερασκέρ τὸ μέγαν Ἰωάννην.
Ἐκεῖνος εἰς' ἐν συνοδὸν Ρωμαίους δωδεκάραν,
5 ἐκεῖνος εἰς' ἐν μεκεχμὲν Ρωμαίους ἀφεντάδες.
Ἐκεῖν' κὶ ἐκρίναν δίκαια, ἐδῶκαν τὰ κλειδία.
Ἐκλείδωσαν τὰ ἐγκλησιὰς καὶ τὴν ἀγι-Σοφίαν.
Ἀπ' οὐρανοῦ κλειδὶν ἔρθεν σ' ἀγι-Σοφιᾶς τῆμ πόρταν.
Χρόνους ἔρθαν καὶ πέρασαν, καιροὶ ἔρθαν καὶ δέβαν,
10 νεσπάλθεν τὸ κλειδὶν ἀθες καὶ πέμνεν κλειδωμένον.
Θέλ' ἀπ' οὐρανοῦ μάστοραν κὶ ἀπὸ τὴν γῆν ἀργάτεν.

1. Ἕλλεν Ἕλληνας — 2. πορτάρους φύλακες τῶν πυλῶν — δίκλοπους διπρόσωπους, πονηροὺς — 3. σερασκέρ στρατάρχη (τούρκ. λ.) — μέγαν Ἰωάννην, ὁ Γενοβέζος Ἰωάννης Ἰουστινιάνης — 4. δωδεκάραν, ἡ δωδεκάδα, οἱ σύμβουλοι τοῦ βασιλέα — 5. μεκεχμὲν δικαστήριον, δικαστήριον — 9. χρόνους κτλ., ὑποκείμε. οἱ ἄνθρωποι — 10. νεσπάλθεν, παθητ. ἀόρ. τ. ἀνασπάλλω (σφάλλω) ξεχνῶ — πέμνεν ἀπόμεινε — 11. Χρειάζεται βοήθεια τοῦ Θεοῦ καὶ προσπάθεια ἀνθρώπων.

Διάλογος σουρμενιώτικος. — Παπαδοπούλου Ἄβρ., Στατιστικὴ τῆς ἐπαρχίας Σουρμένων, 1882 σ. 21α.

Δ. Π' ἔσουνε, Χαρά, καὶ 'κ' ἐφάνθες αὐτὰ τὰ ἡμέρας; — Χ. Ἐδρενα: τὰ φυτὰ ἀπὲς 'σὸ κεπί. — Π. Καὶ ντ' ἐφύτεψες 'σὸ κεπί σ' ἐφέτος, νέν Χαρά; — Χ. Λαχανόφυτα, ἀγγουρόφυτα, σευτελόφυτα καὶ ἄρ' αἰότικα. — Δ. Ἐι, ντό νὰ φτᾶς, μετ' ἀτὸ νὰ ζῆς καὶ λὰς' κατ' ἀρτουρεύεις 5 κιάλα. — Χ. Χάσον ἀτό, ρίζα μ', οἱ ἐφτωχοὶ πάντα ἐφτωχοὶ εἶν' νὰ ἐλεᾶ μας ὁ Θεός. — Π. Πόσα μωρὰ ἔχ'ς, Χαρά; — Χ. Ἐχω τρία πα-

τσία και δύο αγούρια.—Π. Και ἐβγάλεις τὰ ἔξοδα σ', Χαρά';—Χ. Ἐ, δόξα σοι ὁ Θεός, νὰ εἶν' καλὰ οἱ γειτόν' σ'ενα στεναχωρίαν και κα βοηθοῦνε με.—Δ. Νὰ ἔξερναμε, ἀδᾶ 'σὸν κόσμον ντό σύρουμε ἐμεῖς οἱ ἐφτωσ'οί, 'σ ἄλλο 'σὸν κόσμον πάλ' νὰ σύρουμε' ἀτά μη.—Π. Γιόκ' 10
καμίαν 'κ ἔκουσες ντό λέγ' τὸ βαγγέλιο; Ἐνα καμέλ' ἐμπαίν' σου βολονὶ 'σὸ τρυπὶ κές, ἅμα ἄρχοντας κὶ πορεῖ νὰ πάγι! 'σὸν Παρά-
δεισον!—Χ. Ὅλοι εἶμες' πλάσματα τοῦ Θεοῦ, ὁ Θεὸς ἐξέρ' τὸ καλὸ και τὸ κακό, ὅμον τὸ θέλ' ἄς ἐφτάη.—Δ. Ναί· ἀτὸ πάλ' ἀέτς ἐν', ὁ Θεὸς τὴν καρδιά σ' και μὴ τὸ λόγο σ'... 15

Δ. Ποῦ ἦσουν, Χαράλαμπε, και δὲ φάνηκες αὐτὲς τὶς μέρες; —Χ. Πότιζα (ἀρδεύω) τὰ φυτὰ μέσα στὸν κῆπο. —Π. Και τί φύτεψες στὸν κῆπο σου φέτος, ἔ Χαράλαμπε; —Χ. Λαχανικά, ἀγγούρια, σέ-
σκουλα, και (λοιπὸν) ἰέτοια.—Δ. Ἐ! τί νὰ κάμης, με αὐτὸ νὰ ζῆς και μακάρι (λάχης) κάτι νὰ περισσεύη (τουρκ. λ.) ἀκόμη.—Χ. Παράτα 5
τα,... —Χ. Ἐχω τρία κορίτσια και δυὸ ἀγόρια... και κάπως με βοη-
θοῦνε —Νὰ ξέραμε: ὅ,τι τραβοῦμε σ' αὐτὸν τὸν κόσμο ἐμεῖς οἱ φτω-
χοί, στὸν ἄλλο κόσμο τάχα (μὴ) πάλι θὰ τὰ (ἀτὰ) ξανατραβήξωμε;...
—(12...κες δᾶ —14. ὅμον τὸ θέλ' ἄς ἐφτάη ὅπως θέλει ἄς τὸ κάμη —
ἀέτς ἐν ἔτσι εἶναι).

Ὁ λύκο τσαὶ τὸ πρόβατο. Παραμῦθι ὀφίτικο.—Ο e k o n o m i d e s,
δ. π. σ. 141. — Δεῖγμα τῆς γλώσσας ποὺ συνηθίζουν οἱ Ὀφίτες Τουρ-
κοὶ, ἐξισλαμισμένοι Πόντιοι.

Ὁ λύκο ἐπλάσε ἓνα πρόβατο νὰ τρώῃ ἄ. Εἶπε τσαὶ τὸ πρόβατο
πάλ': «Ἐλα ἄφησο με· τὸ κουζὶ μ' ἀκόμει μικρὸ ἐν' ἄς πάγω βυ-
ζαλίζ' ἄ τσαὶ αὔριο ἔρχουμαι τσαὶ τρώς με». — «Τσαὶ πὲ νὰ βρῖσκω
σε;» — «Λάλει με τσ' ἐγὼ 'χουμαι» — «Τσαὶ τίλεα νὰ λαλῶ σε;» —
«Λάλει με: ἔ Μάρθα!» Τὸν πουρνὸ ὁ λύκο ἐπῆε ἐλάλεσε: «Ἐ Μάρθα!» 5
Ἐτσ'εἶνο πάλ' εἶπε: «Ἐγὼ ἂν ἔμαθα, ἔμαθα· ἀπὲ τὸ ἡᾶρ οὐτσ'ε νὰ
μαθάνω.

1. ἐπλάσε ἔπιασε — 2. κουζὶ ἀρνί, παιδὶ (τούρκ. λ.) — βυζαλίζ(ω) βυ-
ζαίνω — 3. πὲ ποῦ — 4. (ἐ)χουμαι ἔρχουμαι — 5. τίλεα (τίλογα) τί λο-
γῆς — 6. ἀπὲ τὸ ἡᾶρ ἀπὸ δῶ και μπρὸς — οὐτσ'ε νὰ μαθάνω δὲ θὰ μάθω.

Ἐ Δημοτικὸ τραγούδι στὰ σαντιώτικα.—Ο e k o n o m i d e s, σ. 138.
Ἀποδόθηκε τὸ χαλδιώτικὸ τραγούδι στὸ ἰδίωμα τῆς Σάντας σύμφωνα
μὲ τὶς ὑποδείξεις τοῦ κ. Σ. Ἀ θ α ν α σ ι ᾶ δ η.

Ὁ ἡλὲν πάει σὴ μάναν ἀτ' κλαημένος, λυπεμένος
σκαμνίζᾶτον κὶ κάθεται, στρῶν κὶ ἀποκουμπίζει.

«Και ντ' ἐπαθες, νέ, ἡλὲ μου, κὶ ἔρσ'εσαι λυπεμένος;
Σκαμνίζω σε κὶ κάθουσαι, στρῶνω σε κὶ ἀκουμπίζεις».

—«Ἄφσε με, μάνα, ἄφσε με, ναῖλί ντ' εἶδαν τ' ὀμμάτᾶ μ!

Σὰ πόλεις οὐλᾶ σπάουνταν, πρόβατα καὶ ἄρνόπα,
καὶ σὴν Κωσταντινούπολιν σπάζουν τὰ παλικάρᾶ.
Καὶ ἔσπαξαν ἓναν παιδίν, ἡ μάν' ἄθε ἄλλο κὶ εἶχεν,
τὴ γούλαν ἀτ μεσόκοψαν κι ἀτὸς ἐπαρακάλνεν,
10 ἐπαρακάλνεν κι ἔλεγεν : «Τὰ ἄρματα μ' ἐπάρτεν».
'Ἐπάρτ' ὀπίσ' καὶ τ' ἄρματα μ', μὴ θάφκουνταν σὸ αἷμαν.
'Ἐλέπᾶτα ἡ μάνα του κι ἀτὲ ἀνακατοῦται....
Τὸ μῆλον κρατεῖ σὸ δεντρὸν καὶ τὸ δεντρὸν σὸ χῶμαν,
κι ὁ πόνος κρατεῖ σὴν καρδᾶ μ καὶ τ' ἄχ ἔβγαίν σὸ στόμαν.

3. νὲ ἔ, κλητ. ἐπιφ. — 5. ναῖλι ἀλί, ἀλίμονο — 6. σὰ πόλεις οὐλᾶ, τὰ θηλυκὰ οὐσιαστικὰ παίρνουν θηλυκὸ ἐπίθετο ὅταν σημαίνουν πρόσωπα (τί γυναῖκς οὐλτς ὅλες) καὶ οὐδέτερο ὅταν σημαίνουν ἄψυχα ἢ καὶ ζῶα (πβ. καὶ ποῖκε τὴν θάλασσαν πλατὺν (σ. 292), τ' ἓναν ἡ σειρᾶ ἢ μία ἡ σειρᾶ (σ. 295, στ. 1) — 10. ἐπάρτεν πάρτε — 11. μῆ (για) νὰ μῆ.

Δέβασον καὶ μάθα. — Ἀπὸ Συλλογὴ ποντικῶν ποιημάτων. — Κωνσταντίνου Κ., Πόντικα ἢ Καυκάζικα τραγούδια. Τὰ λυρικά τραγούδια τοῦ ἐπεφημησμένου Κώστα. Κοζάνη 1924, σ. 28.

Φίλε μου ἔπαρ δέβασον τ' ἐμὰ τὰ τραγωδίας,
γιὰ τὰ κορίτσ'ια ἔγραψα νὰ σ'αίρεται ἡ καρδία σ'.

Νέα τραγῶδια ἔβγαλα μὲ τὸ χαβὰς' δεβάστεν,
τ' ἐξέρετεν τὰ παλαιὰ ἐκεῖνα ὅλᾶ χάστεν.

5 Τὰ τραγωδίας τὰ καλὰ ἐγὼ εἶμαι π' ἐβγάλω,
τὶ πεκιάρτσ' πὸν κατηγοροῦν τὴ φῶσ'ν ἀτοῦν θ' ἐβγάλω.

Τραγῶδια πολλὰ ἔβγαλα ἐδέκα νὰ τυποῦνταν
οἱ πέκιαρ νὰ δεβάζνατα κι ἐμὲν πὰ νιανθυμοῦνταν.

Γιὰ τὰ τραγῶδια, φίλοι μου, εἶμαι ὁ πιριντζ'ίση
10 τὸ δεῦτερον ἄς λέγω σας εἶμαι καμᾶντζ'ἄτσίση..

6. τὶ πεκιάρτσ' κτλ. ἐκείνους πὸν κατηγοροῦν γιὰ μπεκιάρηδες αὐτῶν θὰ βγάλω (βγάλω) τὸ φῶς (θηλ. ἡ φώση γιὰ τὴν ὄραση) — 7. ἐδέκα ἔδωκα — 9. πιριντζ'ίσης μοναδικὸς (τούρκ. λ.) — 10. καμᾶντζ'ἄτσίσης λυράρης (τούρκ.).

Προετιμασέας κε σπάρσιμο τον σπόρον τι καπνύ. — Κιβερνιτικόν: Ἰνστιτύτον τις Καπνοφιτίας, τμίμα τις ἐφαρμογίς. Κρασοντόρ 1928. — Ὁδηγίες γεωργικῆς γιὰ τοὺς Ἕλληνας τῆς Νότ. Ρωσίας, συνταγμένες στὰ χαλδιώτικα (μὲ στοιχεῖα ἀπὸ τὴ νέα κοινὴ καὶ λόγια) μὲ ὀρθογραφία φωνητικὴ. — Ὑπάρχουν, καθὼς εἶναι φυσικό, πολλὲς ρωσικῆς λέξεις, πάρν, τεσετίνα, σάζνες κτλ.

Πόσον μέρος νὰ πιὰν το παρν. κε πόσον σπόρον χρειάσκετε σέναν τεστιναν. — Γιὰ το φίτεμαν τι καπνύ σο χοράφ, ὄντες εν τέναν ι σιρά ας ἄλο 4 βερςσιόκια (18 σαντίμετρα) ἀλάργα κε ανάμεσα σα σιράδες 18

βερσιόκια χρειάζονταν 110,000 φιτά σιν τεσετίναν (1,1 τι έχταρι) αν
εβγάλομε 120 ζάζνες για τα δρόμια. Εάν ζ' ατό κεκά βάλομε άλα 5
20,000 κομάτια για νά ζοστέβομε εκίνα ντο χάνταν, ατότες θα χρειά-
ζκνταν, πολά μι λέγομε, 130,000 φιτά σιν τεσετίναν. Κι' αν θα φι-
τέβομε κι' άλο αρέα θά χρειάζκνταν ζ' ατό κεριάν κιάλο ελίγα, πα-
ράδιγμα τα γιαλάκρια τι Τσερνομόριας, φιτέβνε Τραπεξύντ 70-80 χι-
λιάδες φιτά. Για να πέρομε ατό το ποζόν τι φιτί, τρεπ να ζπίρο με 10
10 τετραγονικά ζάζνας (45,5 τετραγονικά μέτρα) παρνίκια με το λο-
γαριαζμόν 1 ζολοτνικ (4 γραμία) για έναν τσαι χυλιάρ καλά ζπόρα
(90% φίτραν) ζέναν τετραγονικόν ζάζναν (4 1/2 τετραγονικά μέτρα)...

Τα εκσκλύκια. — Τα κσερά τα ζπόρα εν ανάνκι να σπίριατα κανίς
7-10 ιμέρας εμπροστά. Τα αγροχόρταρα φιτρόνε κι' άλο αγλίγορα ασόν 15
καπνόν πυ ζο πρότον το βοτάνιζμαν επιδι κε ίνε πολά μικρά κε τε-
λικάτκα βλάφκονταν κε αρέονε.

2. *τέναν*, δηλ. *τ(ò)* 'έναν, *τ' έναν* ή *σειρά* ή *μιά* ή *σειρά* — *ας* άλο
άπό την άλλη — 3. *βερσιόκια* δηλ. *βερσόκια* — 5. *δρόμια* *δρόμους* —
κεκά, δηλ. *και* *κά* και *κοντά* — 6. *σοστεύομε* (*σωστεύομε*) *κάμωμε* *σω-*
στά — *ντο χάνταν* *πού χάνονται* — 7. *πολά μι λέγομε* *ας* *μή* *λέμε* *πολ-*
λά — 8. *άλο αρέα* (*άλλο άραιά*) *πιό άραιά* — *κεριάν* σύμφωνα με αυτό
(τούρκ. λ.) — *κιάλο ελίγα* *άκόμη λιγώτερα* — 14. *έκσκλύκια* *έλλείψεις*
(τούρκ. λ.) — 16. *τελικάτκα* *ντελικάτα* 17. *αρέονε* (*άραιώνουνε*).

Γ' ΝΟΤΙΟ-ΙΤΑΛΙΚΑ — ΤΣΑΚΩΝΙΚΑ

16. — ΝΟΤΙΟ-ΙΤΑΛΙΚΑ Ή ΟΤΡΑΝΤΟΜΠΟΒΕΖΙΚΑ

Μοροσι G. Studi sui dialetti greci della Terra d' Otranto. Λέτσε
1870. — Το υ ἴδ., Dialetti romaici del mandamento di Bova in Cala-
bria (Archivio glottol. ital. 4 (1874) — Pellegrini A., Il dialetto
greco-calabro di Bova. Τουρίνο - Ρώμη 1880. — Rohlf s G., Grie-
chen und Romanen in Unteritalien. Γενέβη Olschki 1924. — Το υ ἴδ.,
Autochthone Griechen oder byzantinische Gräzität? Χάλλη Niemey-
er 1929. Ξανατυπ. από τή Revue de linguistique romane 4 (1928)
άρ. 13-14. — Το υ ἴδ., Etymologisches Wörterbuch der unterita-
lienischen Gräzität. Χάλλη Niemeyer 1930. — Το υ ἴδ., Scavi lin-
guistici nella Magna Graecia. Χάλλη Niemeyer-Ρώμη, Collezione me-
ridionale 1933. — V e n d r y e s I., (Βιβλιοκρισία) Revue des Étú-
des grecques 48 (1935) άρ. 224, σ. 185. Πβ. άκόμη K r u m b a c h e r K.,
Griechen im heutigen Italien. Populäre Aufsätze, Λιψία 1909, σ. 65α.

Ένώ τὰ νεοελληνικά ιδιώματα κατάγονται από τή μεσαιωνική
γλώσσα με τις τοπικές της παραλλαγές, και τήν έλληνιστική κοινή

καί, τουλάχιστο τὰ μικρασιατικά ιδιώματα, φύλαξαν κάπως μεγαλύτερη συνάφεια μὲ τὴν ἑλληνιστικὴ ἰωνικὴ κοινὴ, τὰ νοτιοϊταλικά ιδιώματα εἶναι ριζωμένα στὴν ἑλληνιστικὴ κοινὴ, ὅπως μιλιόταν στὴ Μεγάλῃ Ἑλλάδα, στὴ νότια Ἰταλία καὶ τὴν Ἀν. Σικελία, στὸς πρώτους ἀκόμη μεταχριστιανικοὺς αἰῶνες, μὲ ἀρκετὲς λέξεις ἀπὸ τὰ δωρικά, τὸ ἰδίωμα τῶν σημαντικώτερων ἀρχαίων ἑλληνικῶν ἀποικιῶν ἐκεῖ. Τὸ ἄπλωμα τῆς Ρώμης καὶ τοῦ λατινισμοῦ περιόρισε μὲ τὸν καιρὸ τὴ χρῆση τῆς *σικελοδωρικῆς* καὶ ἑλληνιστικῆς *δυτικῆς* ἐκείνης κοινῆς, στὰ χρόνια ὡστόσο τοῦ Τακίτου (1. αἰ. μ.Χρ.) ἦταν ἀκόμη ἡ Νεάπολις ἑλληνόγλωσση, *urbis quasi graeca*, καὶ τὰ ἑλληνικά ποὺ ἐξακολούθησαν νὰ μιλιοῦνται στὴ βορειοανατολικὴ Σικελία καὶ στὴ νοτιώτερη Ἰταλία, ἐνισχυμένα καὶ ἀπὸ τὴν ὀρθόδοξην ἐκεῖ ἑλληνόγλωσση ἐκκλησία, συνηθίζονταν ὡς τὸ τέλος τῆς πρώτης χιλιετηρίδας σὲ ἀρκετὰ μεγάλη καὶ συμπαγῆ ἔκταση.

Ἡ πολυτάραχη βυζαντινὴ κατοχὴ (535—1071) στὰ χρόνια ἀφθονῶν ἐπιδρομῶν καὶ καταχτήσεων (Ὀστρογότθοι, Λογκοβάρδοι, Σαρακηνοί, Ἀραβες, Νορμανδοί) μὲ τὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα τῶν ἀντιπροσώπων τῆς καὶ ὁ συχνὸς ἐποικισμὸς ἀπὸ τὸ Βυζάντιο μοναχῶν, καὶ ἀργότερα ἀκόμη προσφύγων καὶ ἐξορίστων, ἀνανέωσε τὸ ντόπιο ἰδίωμα στὴ βάση τῆς μεσαιωνικῆς κοινῆς καὶ τῶν ιδιωμάτων τῆς. Ἔτσι ἀνήκει τὸ σημερινὸ ἰδίωμα σὲ συναφῆ ομάδα, ποὺ δείχνει ὁμοιότητες μὲ διάφορα νεοελληνικά ιδιώματα. Ἡ ἰταλικὴ κατοχὴ ἔπειτα καὶ ἡ ἐπικράτηση τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας δυνάμωσαν τὰ ἰταλικά, (ἡ ὀρθόδοξη ἐκκλησία βαστάχτηκε ὡς τὸ 16. αἰ. στὴν Καλαβρία καὶ ὡς τὸ 17. στὴν νότ. Ἀπουλία). Τὰ ἑλληνικά ποὺ ἄρχισαν νὰ σβήνουν στὴ Σικελία καὶ στίς δυὸ νοτιοϊταλικὲς χερσόνησες, ξεβάφοντας στὰ ἰταλικά ιδιώματα ποὺ ἔπαιρναν τὴ θέσιν τους, ἄφηναν ἀφθονὰ στοιχεῖα σ' αὐτά. Ἔτσι στὴν νότ. Καλαβρία, βόρεια ἀπὸ τὴν Μπόβα, ἔχουν σὲ μεγάλη ἔκταση χρήσεις συνταχτικὲς διαφορετικὲς ἀπὸ τὴ βόρεια, καθὼς λ. χ. στὴ θέσιν τοῦ ἰταλικοῦ ἀπαρέμφατου τὴν ἀνάλυσή τους, ὅπως στὰ ἑλληνικά: *vulīa mu saccīu* (ἰταλ. *volevo sapere*) — ἑλληνικά: *ἤθελα νὰ ξέρω* *vau mu la chiamu* (ἰταλ. *vado a chiamarla*) — ἑλληνικά: *πάω νὰ τὴ φωνάξω*. Ὅμοια χρησιμοποιοῦν τὸν ἑλληνικὸ ἀόριστο. Στὴ νότ. Ἀπουλία πάλι, ὡς βόρεια ἀπὸ τὸ Μπρίντζι, διατήρησαν ἀφθονώτερος ἀκόμη ἑλληνισμοὺς στὸ ντόπιο ἰταλικὸ ἰδίωμα καὶ λέγουν λ. χ. μὲ ὑποθετικὴ ἔγκλιση, (ὅπως καὶ στὰ ἑλληνικά), *ἔπινα* (= *θα ἔπινα*) *ἂν εἶχε νερό*, ἐνῶ οἱ ἐπίλοιποι Ἰταλοὶ *θα* ποῦν *berrei se fosse aqua*.

Συγχρόνως ἀπόμεινε ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα σὰ ζωντανὴ γλωσσικὴ παράδοση σὲ δυὸ ξεχωριστὲς γλωσσικὲς ομάδες, ποὺ μιλιοῦνται στίς νοτιώτατες περιοχὲς τῶν δυὸ χερσονήσων. Στὰ 1368 ὁ ποιητὴς Πετράρχης συσταίνει σ' ἓνα ἀντιγράφεα χειρογράφων, ἀντὶ τὴν Πόλιν

πού ήθελε, νά πάη στην Καλαβρία γιά νά μάθη τὰ ἑλληνικά, ὅπου τὰ μιλοῦσαν ἀκόμη στὰ 1720 πολλά χωριά, 14 στὰ 1820, καί σήμερα μόλις ἕξι: ἡ Μπόβα (Βονα, πιθανόν ἀπό τὸ *βούας (βούς, ἀνάλογα μὲ τὸ πάππος - παππούας - παπούς), Χωρίο, Βονλί, Κοντοφούρι (Κοντοχώρι), Γκαλλιτσιανό, Ἀμυδδαλία (Ἀμυδαλέα), Ρηγούδι, (συνοικίες στὴν Μπόβα: Ἀμαλία (δηλ. Ὀμαλία), Γειτονία). Ἀνάλογα περιορίστηκαν τὰ ἑλληνικά καί στὴ χερσόνησο τοῦ Ὀτράντου (ἀρχ. Ὑδροῦς - νότ. Ἄπου-

λία), ἀπὸ τὸ Μπρίντιζι καί κάτω. Ἐνῶ στὸ 15. αἰ. τὰ μιλοῦσαν ἀκόμη 20 χωριά, καί 14 στὴν ἀρχὴ τοῦ 19. αἰ., σήμερα ἔμειναν ὀχτῶ στὴ Ν. ἄκρη τῆς χερσονήσου: Καλημέρα (πιθανόν ἀπὸ ἕναν Καλημέρα), Μαδαρό (πβ. Μαδάρα στὴν Κρήτη κ. ἄ.), Φωρίο (Χωρίο), Καταφωρίο (Κατωχώρι), Τσ'ερασία, Πεντεδάττυλο (τ' ἄλλα εἶναι ἰταλικά). Ἐδῶ ὅπως καί νά εἶναι τὰ ἑλληνικά δείχνουν μεγάλη ἀντοχή: Ἄν καί τὸ σχολεῖο καί ἡ ἐκκλησία, τὸ ἐμπόριο καί ἡ στρατιωτικὴ θητεία, εἶναι μέσα πολὺ δυνατὰ γιά νά διαδώσουν τὰ ἰταλικά, τὰ ἑλληνικά βασιτιοῦνται ὥστόσο ὡς « γλῶσσα τοῦ σπιτιοῦ ». Ἑλληνικὲς εἶναι οἱ

πρώτες λέξεις πού μαθαίνει τὸ παιδί ἀπὸ τὴ μητέρα του, ἑλληνικὰ ἀκούει κανεὶς νὰ μιλοῦν στὶς πλατεῖες καὶ στὶς λαϊκὲς γιορτές, στοὺς δρόμους καὶ στὰ μαγαζιά. Καὶ τίποτε δὲν πείθει πὼς τὰ ἑλληνικὰ θὰ σβήσουν γρήγορα (Rohlf). ...Εἶναι τὰ ἑλληνικὰ πού ἔρχονται σὰν τελευταία ἀπήχηση τῆς Μεγάλης Ἑλλάδας.

Γνωρίσματα τῶν ιδιωμάτων αὐτῶν γενικὸ εἶναι: α) Ἡ διατήρηση δωρισμῶν, β) ἡ διατήρηση ἀρχαϊσμῶν, γ) ἡ διαφορετικὴ ἐξέλιξη ἀπὸ τὰ ἐπίλοιπα νεοελληνικὰ ιδιώματα, δ) ἡ μεγάλη καὶ πολλαπλὴ ἐπίδραση ἀπὸ τὰ ἰταλικά (νότ. ιδιώματα καὶ κοινὴ), πού ἐπιδρῶν φυσικὰ ὅλο καὶ περισσότερο, ὄχι μόνο στὸ λεξιλόγιο παρὰ καὶ στὴ γραμματικὴ. Ἰδιαίτερα γνωρίσματα, κοινὰ καὶ στὶς δύο περιοχές: Διατηρήθηκαν ἀσυνίζητα τὰ (-ίω), (-έω) κτλ.: *μία κοιλία, πλέο (πλέον) πιά, ἀντροπία νιροπή*. — Ἔπεσε τὸ τελ. *ς*, ἴσως μ' ἐπίδραση ἰταλικὴ (ἀλλὰ ὅμοια καὶ στὰ τσακῶνικα): *ὁ χειμῶνα, ὁ γονέο (γονιός), ἀντρα, ὁ κόσμο, παλαῖο, μέγα, γελάει γελᾶς, ἀφτὲ ἢ στὲ ἔχτές*. — Τὸ *λ* ἀνάμεσα σὲ φωνήεντα ἔγινε, καθὼς καὶ τὸ *λλ*: *δδ (δ μὲ τὴ μύτη τῆς γλώσσας γυρισμένη πίσω): ποδδὺ πολί, Ἀπρίδδης*. — Τὸ *γ* προφέρεται *γ* μπρὸς στὸ *α, ο, ου*: *ἐγῶ τρώγω*. — Τὸ *ζ* προφέρεται *τζ*, σὲ μερικὰ χωριά τῆς Μπόβας καὶ *ζ*. — Τὸ *νθ* ἔγινε *τι*: *ρουβίτι ρεβίθι (ἐρεβίνθιν), συμπέττερο, σπίττα Ὀτρο. σπίθα, σπιτουόδα σπιθούλα*. — Μὲ *τ'* ἀφθονα παθήματα τῶν συμφῶνων οἱ λέξεις γίνονται κάποτε ἀγνώριστες καὶ μπερδεύονται: Τὸ *στέο* λ. χ. *μπορεῖ νὰ εἶναι στέο (ὀστέον) κόκαλο, στέω στέκω (Ὀτρο.) καὶ σταίω φταίω (Μπόβα), καὶ ἀγάπη* *μπορεῖ νὰ εἶναι ὀνομαστικὴ, γενικὴ καὶ αἰτιατικὴ*. — Γνωρίσματα μορφολογικά: Στὴ θέση τοῦ *κανεὶς* λέγουν *τίσπο*, ἀπὸ τὸ *τίς ποτε* (πβ. τὸ νεοελλ. *τίποτε*). — Τὸ *γ'* ἐν. τοῦ παθ. παρατ. τελειώνει σὲ *-ετο, ἐφαίνετο*. — Διατηρήθηκε ἡ προσταχτικὴ τοῦ ἀορίστου σὲ *-σο (-σον)*: *πίστεψο, κράτησο, τώρσο (θεώρησον)*. — Διατηρήθηκε ἡ μετοχὴ τοῦ ἐνεργ. ἀορίστου: *κάμοντα, γράφοντα (γράφαντας), φωνάσοντα (φωνήσαντας), ἔχω γράφοντα* (τὸ ἴδιο παρουσιάζεται σπάνια καὶ σὲ μερικὰ ἄλλα ιδιώματα: *ιδόντας, περάσοντας* διαβάζομε καὶ στ' Ἀπομνημονεύματα τοῦ Κολοκοτρώνη). — Διατηρήθηκε τὸ ἀπαρέμφατο, ἐνεργ. καὶ παθητ., ἂν καὶ σὲ περιορισμένη χρῆση: *ἔσ σώτζω μιλήσει δὲν μπορῶ νὰ μιλήσω, θέλω κάμει θέλω νὰ κάμω, ὅλοι τέλουνε τζήσει ὅλοι θέλουν νὰ ζήσουν, ἔσ σώννω πλέο σταθῆ δὲν μπορῶ πιά νὰ σταθῶ, καὶ τ' ὀνομαστικὸ (Ὀτρο.): τὸ ἀγαπήσει, τὸ κλάψει σου ὁ θρῆνος σου, τὸ ἀπεσάει ὁ θάνατος*. — Λεξιλόγιο: *γαμπρῆ (θηλ. τοῦ γαμπρός) νύφη, κανονίζω (κανὼν) σκοπεύω - κοιτάζω, δειαστικὸ (ἐνδεια - ἐνδειάζομαι) χρειαζούμενος, κούω (ἀκούω) αἰσθάνομαι, ὕ(γ)ιο (ὑγιής), ὄτοιμο ἔτοιμη ἐγκυος, μελετῶ διαβάζω, κατσέδδα καφτσέδδα (πβ. τὸ μσν. *καύκη*) κοπέλα, ραχχουδδάω ρανκουδδίζω (ρέγγω) ρουχαλίζω, χώννω χούννω θάβω*. Πλάι στὶς ἰταλικὲς λέξεις ἀπὸ

τὰ γειτονικά ιδιώματα καὶ τὴν κοινὴ (ὄχι ὁμως καὶ τὰ βενετσιάνικα καὶ γενοβέζικα) ὑπάρχουν καὶ λατινικές, ἄγνωστες στὰ ἐπίλοιπα ἑλληνικά ιδιώματα (λ. χ. *μάνιο* ὁμορφος, λατ. *magnus*, *μάνη* κατσέδδα, ὁμορφη κοπέλα), ἐνῶ λείπουν ἐντελῶς οἱ σλαβικές καὶ εἶναι ἐλάχιστες οἱ τούρκικες.

ΜΠΟΒΕΖΙΚΑ

Τρέπουν συχνὰ τὸ ω σὲ ου, ἄνθρωπος - ἄνθρουπος· τὸ κτ, χθ, πτ, σὲ στ: *νύκτα* - *νύστα*, *ἐπτά* - *ἐστά*, *πτέρη* - *στέρη*, *προχθές* - *προστέ*· τὸ σφ σὲ σπ: *σφάζετε* - *σπάτσετε*, *σφικτός* - *σπιστός*· τὸ ξ καὶ ψ σὲ τσ: *ξύλο* - *τσύλο*, *ψωμί* - *τσωμί* (σὲ μερικά χωριά *σπωμί*), *ψαλίδι* - *τσαλίδι*, *ψιχαλίζει* - *τσιχαλίτσει*.—Μερικά συμφωνικά συμπλέγματα δείχνουν ἀφομοίωση: *καπνίζω* - *καννίτζω*, *σειόνται* - *έσειότται*.—Τὰ ρήματα σὲ -εύω τελειώνουν σὲ -έγγουω: *πιστέγγουω*.—Διατηρήθηκαν τὰ θηλ. ἐπίθετα σὲ -ος (ἀρχ. δικατάλ.) *βουθουλία* (βοῦς θήλεια), *ὄτοιμο*, καὶ τὸ γ' πληθ. ἐνεργητ. ἐνεστ. τελειώνει σὲ -ουσι, *γράφουσι*.—Στὴν Μπόβα, ὀρεινότερη ἀπὸ τὴ χώρα τοῦ Ὀτράντου, διατηρήθηκε ἰδίωμα πιὸ συντηρητικὸ καὶ μὲ περισσότερους ἀρχαϊσμούς: Λείψανα τῶν παλιῶν δωρικῶν εἶναι (γιὰ τ' ἄλλα ιδιώματα βλ. § 17) λέξεις καθὼς *λανὸ* (δωρ. *λανός*, ἀττ. *ληνός*, πού λέγεται καὶ σήμερα) *πατητήρι*, *νασίδα* (*νασις* - *νησις*) ζώνη καλλιεργημένη ἀπὸ πρόσχωση κοντὰ στὸν ποταμὸ, *παφτὰ* (*πακτὰ* - *πηκτὴ*) κρέμα ἀπὸ γάλα πηγμένο, *αἶζα ἄσαμο* (*ἄσαμος* - *ἄσημος*, ὅπως καὶ σήμερα στὴν Κρήτη: *σαμιά*) ἢ ἀσημάδευτη κατσίκια, *κλυζ'α* (*κλυζα* Θεόκρ., ἢ ἀττ. *κόνυζα*), *δερφακίνα* (*δελφακίνη*, *κωμικὸς Ἐπίχαρμος*, ἀρχ. *δέλφαιξ*), *θηλυκὸ γουρούνι* ἐνὸς χρόνου, *βούρβιτο* (*βόλβιτον*).—Ἄλλοι ἀρχαϊσμοὶ εἶναι λέξεις καθὼς *ἀκομή* ἀκόμη, *πυρρία* καρδερίνα (ἀρχ. *πυρρίας*, *κοκκινοχρώματος*), *διαφάνω* *ξημερώνω* (ἀρχ. *διαφάσκω* *διέφανον* - *διαφώσκω*), *χείμαρρο*, *νήπιω*.—Διαφορετικὴ ἐξέλιξη δείχνουν λέξεις καθὼς *κοδέσποινα* γιὰ γυναίκα σβέλτα, *πέτουλα* ἢ *πεταλούδα*, *κοδδίτσα* (ἀρχ. *κολλίζω* *κολλῶ*) ἢ *κολιτσιίδα*, *παραβοσέω* (*παραβοσκεύω*) *ξανάβόσκω* μετὰ τὸ δεύτερο ἄρμεγμα, *κουράζω* *ραβδίζω*.

Δημοτικὸ τραγούδι. — *Comparetti D.*, *Saggi dei dialetti greci dell' Italia meridionale*. Πίσα 1866, σ. 38. — Ὁμοιο μὲ ἀνάλογα τραγούδια τῆς Ἑλλάδας, θὰ μεταφέρθηκε καὶ στὴν Ἰταλία.—Ἡ ἀπόδοση τοῦ κειμένου δὲν ἔγινε παντοῦ μὲ ἀκρίβεια καὶ διορθώθηκε σὲ μερικά.

Ὁ Τοῦρκο ἀγάπησε μιὰ Ρωμοπούλα,
ἢ Ρωμοπούλα ἐν ἀγάπησε τὸ Τοῦρκο,
ἢ σκύλα ἢ μάνα τη, πού τὴν ἀβορκινάει:
«Πῆρε, γιέ μου, εὐτοῦντο τσ'ελὸ παιδί,
ὅ σου φέρει ἄμάτι τσ'αὶ τσ'ελὸ μαντίλι».

—«Μάνα μου, μάνα μου, τὸ Τοῦρκο ἐν τὸ παίρω.
τς'αὶ περδικούλλα γένομαι
τς'αὶ μὲ τὰ πλάγια παίρω».

1. ἀβορκινάει, ἴσως : παρακινάει — 4. τς'ελο̅ (;) καλό (;)— 5. ῥμάτι (ἰμάτι) ρου̅χο.

Ἡ παραβολὴ τοῦ ἀσώτου. — Μετάφραση ἀπὸ τὸ Εὐαγγέλιο (Λουκ. 15). «Τὸ παιδὶ τὶ ὄλο σπεντεύγει». Pellegrini A., ὁ.π. σ. 90α. — Hesselring - Pernot σ. 183.

...Ἐναν ἄθθρωπο εἶχε δύο παιδιά. Τς'αὶ ὁ πλέῳ μμινούτο εἶπε τοῦ πάτρε του : «Πάτρε, ὅμμου τὸ μερτικὸ τὶ μοῦ γγίτσει». Τς'αὶ ὁ πάτρε τὼς ἐμοίριαε τὰ μπένι. Τς'αὶ ντόπου λίγες ἡμέρε τὸ παιδὶ τὸ πλέῳ μμινούτο ἐντέλετσε πᾶσα προᾶμα, τς'αὶ ἐγιάη σὲ μιὰ με-
5 ρία λάργκα· τς'αὶ ἐτσεῖ ἐσπέντετσε ὄλα τὰ ντινέρια κάννοντα μία μπρούττη τζωή. Τς'αὶ σὰν ἐσπέντετσε ὄλο, μιὰ μεγάλη καριστία ἤρε σ' ἐτσ'εῖν τὸ παῖζι, τόσο τὶ ἐτσ'εῖνο ἀχχειέρωε νάχη μπιζόνιο. Τς'᾽ ἐγιάη, τς'᾽ ἐμπήκι μ' ἕνα ἄτσοῖ ἐτσεῖν τὸ παῖζι, τὶ τὸν ἐστειλε στὰ χωράφια του νὰ βοστσήση τὰ κούνια. Τς'αὶ ἐτσ'εῖνο
10 ἤθελε νὰ γιομώση τὴν γουιλία μὲ τὸ βελάνι τὶ ἐτρώγαῖ τὰ χοιρίδια· μὰ τίσπο ἐν τούδωννε. Μὰ ντόπου τὶ ἀββιδέτσει ἂν' τὸ ζμπάλιο τὶ ἔκαμε, εἶπε : «Πόσα γκαρτσ'ούνια τοῦ πάτρε μου ἔχου ποδδὺ τσωμί, τς'αὶ ἐγὼ πεθαίνω ἀτσὲ πείνα! Ἐγὼ γέρρομαι τς'αὶ πάω στοῦ πάτρε μου, τς'αὶ τοῦ λέγω : «Πάτρε, ἐπέκκετσα κούντρα
15 τοῦ Θεοῦ τς'αὶ κούντρα σου, τς'αὶ ἐν εἶμμαί πλέο ντίνιο νὰ ῥμμαι κρασμένο παιδὶ δικό σου. Τράττετσεῖ μου σὰν ἕνα γκαρτζ'ούνι δικό σου»...

1. ἄθθρωπο ἀντὶ ἄνθρωπος, διάμεσος τύπος ἀνάμεσα στὸ ἄιθρωπος, μὲ -νθ-, πὸν διατηρήθηκε σὲ πολλὰ—ιδιώματα (ἔπειτα ἀπὸ α) καὶ τοῦ ἄθθρωπος, πὸν συνηθίζεται σὲ ἄλλα — μμινούτο μικρὸς — 2. γγίτσει ἀνήκει, ἰταλισμὸς σημασιολογικὸς, me tocca — μοιριάττζω μοιράζω — 3. μπένι ἀγαθὰ — ντόπου ἔπειτα ἀπὸ — 4. ἐντέλετσε ἐδιάλεξε ἢ ἐτέλεψε — ἐγιάη ἀόρ. τοῦ διαβαίνω — 5. λάργκα μακρινή — 6. μπρούττη ἀλόγιστη, ἄσωτη — ἐσπέντετσε ξόδεψε — ντινέρια χρήματα — καριστία ἰταλ. carestia ἀκρίβεια, πείνα — 7. παῖζι χώρα — ἀχχειέρωε ἀρχισε, ἀόρ. τοῦ ἀχερώνω (ἐγγχειρῶ-ἀρχινῶ) — μπιζόνιο ἀνάγκη — 8. ἄτσοῖ ἐτσεῖν ἀπὸ κεῖνο — 9. κούνια χοίρους — 11. τίσπο κανεῖς (βλ. παραπ. σ. 298) ἀβιδέτσει (aversi) ἀντιλήφτηκε — ζμπάλιο λάθος — 12. γκαρτσ'ούνια (garzone) ὑπηρέτης — 13. γέρρομαι σηκώνομαι, γέρρω (ὄτρ. γέρνω) — 14.

ἐπέκειτσα ἀμάρτησα — κούτρα ἀπέναντι — 15. ντίνιο ἄξιος — τράττε-
τσε μεταχειρίσου.

ΟΤΡΑΝΤΙΝΙΚΑ

Παρουσιάζουν ποικίλες ἀλλαγές στὸ συμφωνισμό. Τὸ ἀρχ. θ γίνεται τ: τεὸ θεός, τερίτζω θερίζω, τωρῶ (θεωρῶ) βλέπω, καὶ μέσα στὴ λέξη τ ἢ σ: λιτάρι, λισάρι λιθάρι, ἀπέσανε ἀπέθανε. Τὸ δ προφέρεται d: δάσο, δάσος, δαφτυλήστρα δαχτυλήθρα (στὴν Μπόβα: δαστυλήστρα). Τὰ ψ, ξ ἔγιναν φσ: ἀφσηλὸ ἀψηλός, φσέρω ξέρω, φσεποδύνω (ἐξαποδύ-
νω) γδύνω. — Συχνὰ πέφτουν τὰ μονωμένα σύμφωνα μεταξὺ φωνηέν-
των: τότε - τόα, πότε - πόα, ὀλίγο - ὀλίο, βράδν - βράν, ἦτνε - ἦνε, μεγάλη
- μεάλη - μάλη, περπιτῶ - πρατῶ, ἔτσι καὶ στ' ἄρθρα τῆ - ἦ, τὸ - ὀ, τὰ - ἀ.
— Τὰ κτ, πτ, φθ ἔγιναν φτ: νύφτα, νύχτα, ἀλλὰ καὶ σὲ μερικά χωριά
θτ: ὀθτῶ ὀχτῶ, κόθτω κόφτω. — Διατηρήθηκε ἡ αἰτ. πληθ. σὲ -άς: τὰς
τιμὰς - τὰ τιμά. — Τὰ ρήματα σὲ -εύω τελειώνουν καὶ σὲ -έω: πιστέω,
δουλέω. Ὁ ἐνεργ. ἀόριστος σχηματίζεται σὲ -κα, τὸ ἠῶρηκα, ἐπιακα ὁ
παθητ. ἀόρ. σὲ -θηγα (πβ. ἀρ. 4).

Ὁ καιρὸς τῆς ἀγάπης. — P a l u m b o V., Saggio di un commento
dei canti Greco-Salentinì. Apulia 1 (1910). Πρβλ. M o r o s i, Studi
ὁ.π. σ. 52.

Ἀγάπησον, ἂ τέλη ν' ἀγαπήση,
Μία κιατερέδδαν εἴκοσι χρονῶ.
Ἄν ἔ' κοσιπέντε μὴ τὴ τελήση,
Πές τη τὶ ἔν διβαιμμένος ὁ τσαιρό.
Ὡ Ἄ τὲ νὰ πιάη τὸ ρόδο νὰ μυρίση,
Πιά' το μότταν ἔν ἡμισ' ἀνοιφτό.
Τὸ ρόδο τόαν ἔν' δεσιδεράο
Μόττα ἔν ἔν' ἀνοιφτό τζαὶ σπαμπανάο.

2. κιατερέδδαν κοπέλα — 4. διβαιμένος («διαβημένος») περασμένος —
5. τὲ' θὲς — 6. πιά πιάσ(ε) — μότταν (ἄμα-ὄτι, ὅταν) ἄμα, ὅταν — δεσι-
δεράο ἐπιθυμητὸ — 8. σπαμπανάο βλαστολογημένο, κλαδεμένο.

Ἡ ὁμορφιὰ τῆς ἀγαπημένης. Τραγούδι ἀπὸ τὸ Zollino. — M o r o s i,
ὁ.π. σ. 57. — H e s s e l i n g - P e r n o t σ. 186. — Στὸ κείμενο
αὐτὸ καθὼς καὶ στὸ παρακάτω, διατηρήθηκε ἡ γραφὴ μὲ λατινοῖτα-
λικὸ ἄλφάβητο, πού συνηθίζεται γιὰ τὸ γράψιμο αὐτοῦ τοῦ ιδιώματος.

Itela na su màso, 'na sonétto
grico, na mi to fsérune i Latini.
An astéri vastà méssa sto petto,
vastà μία chiantan afse petrosini.

1903.—Ο μεταφραστής, πού μελέτησε τὸ ἰδίωμα τῆς πατρίδας του (μιὰ διάλεξή του στὸν Παρνασσὸ βρίσκεται στὴν Ἐπετηρίδα του 1 (1896) σ. 23α.), θέλησε νὰ δείξη μὲ τὴ μετάφρασή του «σὲ μερικοὺς ἀμαθεῖς τῆς ἑλληνικῆς ἀποικίας πόσο πολὺ τὰ ἑλληνικά μας δὲν εἶναι χαλασμένη διάλεκτος, ἀνίκανη νὰ ἐκφράσῃ ὑψηλὰς ἔννοιες καὶ ἀκόμη ἀνάξια νὰ ἤχῃ στὰ καθαρῶτατα χεῖλη τους γιὰ τὰ μικροπεριστατικά τῆς καθημερινῆς ζωῆς» (ᾠ.π. σ. 28). Παραθέτεται ἡ πρώτη καὶ ἡ τελευταία στροφή διορθωμένη σύμφωνα μὲ τὶς ὑποδείξεις τοῦ κ. Rohlf's.

Mia foràn, exi poddì, io mia nifta skotini,
 c' emelétesa 's càì xarti ena *kuntou* propaléo:
 éstona naname(;) pari ìpunò ce òsso mu 'fànì
 satti stéane ce *tutzéane* essadia 'sadia sti porta.
 «Tispos é' ce ste' *tutzei*, ipa vo, 'tumpi sti pporta,
 tuo-n e' n' a'(;) ce tipo pleo...

C' iso *kràulo*, pu itto vrai, mu stei ci, c' 'è ppaì c' 'è ppaì
 pu cipanu 'citti porta. C' itto ammaì ttu *skiantateo*,
 'en ammiazi ammai puddin; èn' ammai tu demoniu
 pu cai ss' ìpunu torì. C' e fsiçi mmu atton asciottu
 pu cimésa gaddi(;) e lampa, 'i fsiçi mmu atton ascìo ttu
 e ti ssirno *mai* pleo.

Μιὰ φορὰ, ἔχει πολὺ (καιρό), ἦταν μιὰ νύχτα σκοτεινὴ,
 καὶ διάβαζα (μελετοῦσα) σὲ κάποιον (κάτι) χαρτὶ ἕναν παλιὸ μύθο,
 στεκόμουνα, νάμε, ὥσπου νὰ μὲ πάρῃ(;) ὕπνος, καὶ τότε μοῦ φάνη
 σὰ νὰ στέκανε καὶ νὰ ξύνανε σιγὰ σιγὰ στὴν πόρτα.

«Κάποιος εἶναι καὶ στέκει, ξύνει, εἶπα γώ, ἐδῶ πίσω στὴν πόρτα,
 τοῦτο εἶναι καὶ τίποτε ἄλλο (πλέον)»...

Καὶ κεῖνος ὁ κόρακας, πού ἦταν βράδυ, μοῦ στέκει κεῖ, καὶ δὲν πάει,
 [δὲν πάει (φεύγει)

ᾠπου(;) κεῖ πάνω (σὲ) κείνη τὴν πόρτα. Κι ἦταν τὸ μάτι του φλογερό.

Δὲ μοιάζει (τὸ) μάτι πουλιοῦ. Εἶναι μάτι δαίμονα

πού κάτι στὸν ὕπνο (του) θωρεῖ. Καὶ τὴν ψυχὴ μου ἀπτόν ἴσκιο του
 πού κεῖ μέσα χύνει (βγάζει) ἡ λάμπα, τὴν ψυχὴ μου ἀπτόν ἴσκιο του
 δὲν τὴ λυτρώνω (σέρνω) ποτὲ πιά.

17. — ΤΣΑΚΩΝΙΚΑ

Οἰκονόμου Θ., Πραγματεία τῆς λακωνικῆς (τσακωνικῆς) γλώσσης, 1816. — Τοῦ ἰδ., Γραμματικὴ τῆς τσακωνικῆς διαλέκτου, 1870.
 — Deville G., Étude du dialecte tsakonien, 1866. Μόνο γιὰ τὴ φωνήεντα

νητική. — Deffner M., Tsakonische Grammatik. Βερολίνο 1881. — Pernot H., Notes sur le dialecte tsakonien. Revue de Phonétique, τ. 4, ἀρ. 2. — Scutt C., The tsakonian dialect. Annual of the British School at Athens 19 (1912—1913) σ. 133α, 20 (1913—14) σ. 18α. — Λεκοῦ Μ., Περὶ Τσακόνων καὶ τῆς τσακωνικῆς διαλέκτου, 1920. — Δέφνερ Μ., Λεξικὸν τῆς τσακωνικῆς διαλέκτου. Λεξικογρ. Ἀρχεῖον Παράρτημα 6 (1923). — Anagnostopoulos G., Tsakonische Grammatik. Βερολίνο - Ἀθήνα 1926. — Περονὸ Οὐ. — Κωστάκη Ἀθ., Σύντομος γραμματικὴ τῆς τσακωνικῆς διαλέκτου περιφερείας Λεωνιδίου, 1933. — Pernot H., Introduction à l'étude du dialecte tsakonien. Coll. de l'Institut néo-hellénique, 1934.

Τὰ τσακόνικα συγγενεύουν μὲ τὰ ἐπίλοιπα νεοελληνικὰ ἰδιώματα πολὺ χαλαρώτερα παρὰ τὰ νοτιοϊταλικά μὲ ἐκεῖνα. Γιατὶ τὰ τσακόνικα ἔχουν βάση τ' ἀρχαῖα λακωνικά, στὴ νεώτερη μορφὴ τους, καὶ τὰ συνεχίζουν, ἂν καὶ δέχτηκαν ἐπιδράσεις ἀπὸ τὴν ἑλληνιστικὴ κοινὴ. Μιλιοῦνταν σὲ περασμένες ἐποχὲς σὲ μεγαλύτερη ἔκταση, σήμερὰ ὅμως συνηθίζονται σὲ λίγα σχετικῶς χωριά, στὴν Κυνουρία τῆς Πελοποννήσου, ἀνατολικά ἀπὸ τὸν Πάρωνα, ἀπὸ τὸν Ἄγ. Ἀντρέα ὡς τὸ Λενίδι (Λεωνίδι). Τὰ χωριά πού τὰ μιλοῦν εἶναι: Λενίδι (3,000 περίπου), Πραματευτή, Μέλινα, Σαπουνακεία, Τυρός, Ἄγ. Ἀντρέας, Πραστός, Καστάνιτσα, Σίταινα (ὅλα μαζὶ λιγώτερο ἀπὸ 10,000 κάτοικοι). Πλῆι στὸς δωρισμοὺς πού φύλαξαν, τὰ χαρακτηρίζουν διαφοροὶ νεωτερισμοὶ πού ἀκολούθησαν μὲ τὴν ξεχωριστὴ τους ἐξέλιξη. Τῶν τσακόνικων ἡ χρῆση περιορίζεται καὶ ἀνακατώνονται μὲ τὴν κοινὴ ἀπὸ τότε πού οἱ βουνίσιοι ἄρχισαν νὰ κατεβαίνουν στὴν παραλία καὶ νὰ ἐπικοινωνοῦν μὲ τὰ πλοῖα εὐκολώτερα καὶ ταχτικά μὲ τὴν ἄλλη Ἑλλάδα.

Δωρισμοὶ εἶναι: Τὸ α στὴ θέση τοῦ η: ἄ ἀστραπὰ ἢ ἀστραπή, ἀμάτη (δωρ. μάτηρ) ἢ μητέρα, ἄ ἀμέρα ἢ μέρα, τὸ μᾶλι (δωρ. μᾶλον) τὸ μῆλο, ὁ ναῦτα ὁ ναύτης, ἄ κρᾶκα (δωρ. κλᾶς) τὸ κλειδί, σάμερε σήμερὰ κτλ.—Τὸ ρ στὴ θέση τοῦ ς: ὀρούμενερ ἔνι (ὀρώμενορ, ὀρώμενός ἐστι).—Ἐ ἀρχ. τροπὴ τοῦ σ μεταξὺ φωνηέντων σὲ δασεία, ὀρῶσα - ὀρῶ ἄ, τσακ. ὀροῦσα, καὶ τοῦ θ σὲ σ: σηλυκὸ (θηλυ) θηλυκό.—Ἡ προφορὰ τοῦ υ σὰ σου, ιου: γουναίκα, λιούκο (ἀλλὰ ὕω τὸ ὕδωρ).—Ἡ διατήρηση τοῦ F: τ Fan'ì (Farḗn Farḗnós) τὸ ἀρνί.—Τὸ πέσιμο τοῦ τελ. -ς (-ρ): ἄρτος - ἄρτε κλέπτας - κρέφτα κλέφτης.—Ἡ κλίση τῶν ὀνομάτων εἶναι πολὺ ἐξελιγμένη. Τὰ περισσότερὰ τους ἔχουν ἕναν πτωτικὸ τύπο γιὰ κάθε ἀριθμὸς: ὁ, τοῦ, τὸν κρέφτα, οἱ, τοῦ, τοῦ κρέφτοι ἄ, τᾶρ, τὰν ἐλία (ἐλιά), τούρ, τοῦρ ἐλίε (ἐλίε). Ἄλλοι ἀρχαῖοι: ὀροῦ (ὀρῶ) βλέπω, νὰ μόλι (ἀρχ. βλώσκω ἔμολον, πβ. μολὼν λαβέ) νὰ ἔρθω, κᾶλι (πβ. ἔρρει τὰ κᾶλι τὸ ξύλο, οὐ δέν, ἄ χέρα τὸ χέρι, ὁ πούα τὸ πόδι.

κιου ν'οικοτ'σουρόπουλε, με στρομπούλια ἴτ'ε, με κοτ'ζὰ τ'σεάρα, με πεζ'ιβόλι, με βοῦε, με ἔλιε, π' ἔκι πρέποντα νὰ ν' ἄζ'η ιὰν
 10 καλ'ύτερα σάτη». — «Γιασί, ἅ τοῦ Ν'ιγάλ'η τσ' ἔκ' ἔχα; Ἐζοῦ ἐν' αἰούα κάσι ν' ἔμποίκαϊ τὸ καμπζί» — «Ν'ιλ'ία, Γιωργού, κάτ'σι τὰ γροῦσσα ντι. Ἐκι ἅ τύχη σι νὰ καοσιτάτη. Μαγάζ'ι νὰ ἔγκι καοσιτέντε ἔτρου τ'σ' οἱ σατέρε νάμου...

«...Ἐπῆγαν στήν ἐκκλησία, τοὺς στεφάνωσαν, κι ἀφοῦ (ἀπὸ τί) τοὺς ἔσπασαν τὰ κεφάλια τους με κουφέτα χοντρά ἀπὸ τὸ δίσκο κι ἀφήκαν (ἔριξαν) καμπόσες κουμποῦρες, ἐβγῆκαν ἀπὸ τὸν ἅγιο Στράτηγο κι
 5 ἀρχίσαν χτυπώντας τὰ βιολιά. Ἡ Μαρούλα καμάρωνε. «Μά! γιά κοί... τα, Ἀγγελίνα, καμάρι πού τόχει ἡ νύφη» ἔλεγε ἡ Γιωργού (ἡ γυναίκα τοῦ Γιώργη). Ἐγὼ νὰ σοῦ πῶ, καμάρι μου Ἀγγελίνα, δὲν τὸ ἔλπιζα νὰ τὴν πάρη ὁ Γιάννης τὴν Παλιομαρούλα, τὸ σιχαμένο πρᾶμα, τέτοιο νοικοκυρόπουλο, με τόπια πανί, με κοτζάμ σπιτάρα, με περιβόλι,
 10 με βόδια, μ' ἔλιες, πού ἔπρεπε νὰ πάρη τὸ καλύτερο κορίτσι». — «Γιατί; ἡ (κόρη) τοῦ Μιχάλη τί εἶχε; Ἐγὼ λέω κάτι τὸ ἔκαναν τὸ παιδί». — «Μιλιά, Γιωργού, δάγκασε τὴ γλώσσα σου. Ἦταν ἡ τύχη της νὰ καλοπέση. Μακάρι νὰ καλόπεφταν ἔτσι καὶ τὰ κορίτσια μας...».

Ἡ πρόσκληση τῶν ἀποστόλων ἀπὸ τὸν Ἰησοῦ. (Πβ. Ματθ. 4. 18α., Μάρκ. 1. 16α.). Διηγημένη ἀπὸ ἓνα παιδί στὸν Τυρό, με λίγους λόγους τύπους. — H e s s e l i n g - P e r n o t σ. 182.

Ἄκου Ἰησοῦ Χριστέ, π' ἔκι τ'άχου τ'ὰ θάσσα τᾶ Γαλιλαία ὠράτσει
 δύου αἰθοῖνε π' ἤγκ'αἰ ἔχουντε ἓνα καίτσι τσ' ἤγκ'αἰ κ'άντε ψά-
 ζ'α. Σ' ἐπέτσε ὁ Ἰησοῦ Χριστέ: «Νὰ μόλετε με σ' ἐν'ίου». Ν' ἀκο-
 λουθήκαϊ ὀγλήγορα, τσ' ἔκ' ἔχου ὁ Ἰησοῦ Χριστέ δύου μαῖθητέ
 5 κατὰ οὔρα. Ἐζάτσε πάρα π'ά, ὠράτσει ἄλλοι δύου αἰθοῖνε με τὸν ἀφέγκη σου Ζεβεδαῖο, τσαι ἤγκ'αἰ κοφτὰ τὰ δίγκ'α σου τσαι σ' ἤγκ'αἰ φχ'άντε, τσαι σ' ἐπέτσε: «Νὰ μι ἀκολουθήετε». Ἐτεῖ ἀφή-
 καϊ τὸν ἀφέγκη σου τσ' ἔζάκαϊ τσαι ν' ἀκολουθήκαϊ ὀγλήγορα
 τσ' ἔκ' ἔχου ὁ Ἰησοῦ Χριστέ πέντε μαῖθιτέ. Ἐζάτσε πάρα π'ά
 10 ἔρέτσε τσαι τοῦρ ἄλλοι ἑφτά. Ἐφτὰ τσαι πέντε, δώδεκα.

1. ἔκι τ'άχου ἦταν τρέχοντας, δηλ. ἔτρεχε — θάσσα θάλασσα - ὠράτσει εἶδε, ὠράκα ἄορ. τοῦ ὄρου — 2. αἰθοῖνε ἀδερφοῦς, ἀθί, ἀθι ἀδερφός, νε, ἐπίθημα — ἤγκ'αἰ ἔχουντε ἦταν ἔχοντες, εἶχαν — ἤγκ'αἰ κ'άντε ἦταν, πιάνοντες — 3. σου τους — ἐπέτσε γ' πρόσ. τοῦ ἐπέκα, ἄορ. τοῦ αἰου λαλό, με σ' ἐν'ίου με μένα — ν', ν'ι τὸν — ἀκολουθήκαϊ (ἀκολουθήκασι) ἀκολουθήσαν — 4. ἔκ' ἔχου ἦταν ἔχοντας — 5. κατὰ οὔρα γιά τὴν ὠρα — ἔζάτσε

ἔδιάβηκε — 6. κοφτά κομμένα — δὶχκ'α δίχτια — 7. φχ'άντε φτιάνοντας, σιάχνοντας — σ' ἐπέτσε τοὺς εἶπε — ἐτεῖ ἐτοῦτοι — 10. ἐρέτσε ἐβρήκε, ἐρέχου βρῖσκω.

Τὸ μοίραμα. Παραμῦθι καστανιτσιώτικο.— Ἀπὸ ἀνέκδοτη συλλογὴ τοῦ κ. Ἰ. Λ. Κωστιάκη.

Μία φορὰ τὸ ἕναν τσαιρὲ ἔκι μία βασ'ίλισσα. Ἐμποῖτσε πρῶτα μία σ'άτη. Τῖ δώδεκα χρόνου ἔμποῖτσε ἕνα καμπζ'ί, βασ'ιλόπουλε. Τῖ τσ'εῖρ ἄμερε, π'οῖ ν' ἔμοιράγκαῖ, οἱ ἄλλοι ἐπραγιάνι οὔλοι. Ἄ σ'άτη ἔκι κασ'ήμένα τσ' ἐνάτσε τσ' ἦκι λαλοῦντε οἱ μοῖρε. Ἄ πρῶτε ἐπέτσε: «Ὅταν τὸ καμπζ'ί ἔκειν'ι νατ'ῆ τ'σεῖ 5
χρονοῦ θὰ τσιτ'άτση τ'ὰ κ'άρα νὰ δάη». Ἄ δεύτερε ἐπέτσε: «Θὰ νατ'ῆ δώδεκα χρονοῦ, θὰ τσιτ'άτση ἀπὸ ἴνα βράχο». Ἄ τσ'ίτε ἐπέτσε: «Ὅχι, θὰ νατ'ῆ εἰκοσ'ιένα χρονοῦ, νιόγαμπρε, πρὶν κ'ούψη μὲ τὰ γουναίκα σι θὰ μπάη ἕνα οὔθι μὲ φτερὰ νὰ ν'ι φάη». Ἄ σ'άτη ἀπὸ τὰν ἄμερα π' ἐνάτ'ε τ'σεῖ χρονοῦ ν' ἔκι φυλάτ'α. Ν' 10
ἐγλουτοῦτσε ἀπὸ τὰ κ'άρα. Ὑστερα π' ἐνάτ'ε τ'σαι δώδεκα χρονοῦ ν' ἔφυλάε ἀπὸ τὸ βράχο.

Ὅταν ἐνάτ'ε εἰκοσ'ιένα χρονοῦ ἔκι θέλου νὰ παντρέψη τὰν ἀθιάσι πρῶτα. Ἄ ἀθιάσι δὲ ν' ἐδέτ'ε. Ἐκι θέλα νὰ παντρέψη πρῶτα τὸν ἀθίσι, τσαι ὕστερα ἐτήνα, γιὰ νὰ ν'ι γλουτούη τσ' ἀπὸ ἴτρα- 15
νι τὰ σειρὰ τ'ι μοῖρε. Ἐκάν' ἄ οὔρα τοῦ γάμου. Ὅσα τσ' ἄ ν' ἔμπούκανε ν' ἀλλάτση δὲν ἀλλάε. Ἐκι τροχίζα τὰ μαχαῖζ'α. Νὰ ζάη τ'ὸν ἄγιε δὲν ἐζάτσε, νὰ χορέψη δὲν ἐχορεῦε. Τάτσου δὲν ἐμπαῆτσε ἀπὸ τὰν τζέλα, ἀλλὰ τσαι τσ' ἔκι σ'ύβαῖντα ὄκι μαρτυροῦα. Ἐζάτσε τσ' ἐγκζ'οῦφτε ἀποκάτ' τ'ὸ κρεβάκι τοῦ ἀθίσι μὴ ξέρον- 20
τας κ'ὰ ἔκι κανένα. Ἐγλεγκίανε, ἐκάν' ἄ οὔρα νὰπραγιάσουνε. Μόλ'ις ἐγύρτσ' ὁ γαμπρὲ τσ' ἄ ν'ύθη χάμου ἐπραγιάνε. Ἄ σ'άτη, ἄ ἀθιά τοῦ καμπζ'ίου, ἔκι κασ'ήμένα. Ἄ τζέλα ἐτσ'ίε οὔλα. Ἐφανεροῦτ' ὁ οὔθι μὲ τὰ φτερὰ...

«Μιὰ φορὰ κι ἕναν καιρὸ ἦταν μιὰ βασίλισσα. Ἐκαμε πρῶτα μιὰ κόρη. Στὰ δώδεκα χρόνια ἔκαμε ἕνα παιδί, βασιλόπουλο. Στὶς τρεῖς μέρες, πὸν τὸ μοιράναν, οἱ ἄλλοι πλαγιάσαν ὅλοι. Ἡ κόρη καθόταν κι ἄκουσε τί ἔλεγαν οἱ μοῖρες. Ἡ πρώτη εἶπε: «Ὅταν τὸ παιδί αὐτὸ 5
γίνη τριῶν χρόνων θὰ πέση στὴ φωτιά νὰ καῆ». Ἡ δεύτερη εἶπε: «Θὰ γίνη δώδεκα χρόνων, θὰ πέση ἀπὸ ἴνα βράχο». Ἡ τρίτη εἶπε: «Ὅχι, θὰ γίνη εἰκοσι ἑνὸς χρόνων, νιόγαμπρος, πρὶν κοιμηθῆ μὲ τῆ

γυναίκα του, θὰ μπῆ ἓνα φίδι μὲ φτερά νὰ τὸν φάη». Ἡ κόρη ἀπὸ τὴν ἡμέρα ποὺ ἔγινε τριῶν χρονῶν τὸν ἐφύλαγε. Τὸν ἐγλίτωσε ἀπὸ τὴ φωτιά. Ὑστερα ποὺ ἔγινε καὶ δώδεκα χρονῶν τὸν ἐφύλαξε ἀπὸ τὸ βράχο.

Ὅταν ἔγινε εἴκοσι ἑνὸς χρονῶν ἤθελε νὰ παντρέψῃ τὴν ἀδερφή του πρῶτα. Ἡ ἀδερφή του δὲν τὸ δέχτηκε. Ἡθελε νὰ παντρέψῃ πρῶτα τὸν ἀδερφό της, καὶ ὕστερα ἐκείνη, γιὰ νὰ τὸν γλιτώσῃ κι ἀπὸ τούτη τὴ σειρά τῶν μοιρῶν. Ἡρθε ἡ ὥρα τοῦ γάμου. Ὅσα κι ἂν τῆς ἔκαμαν ν' ἀλλάξῃ δὲν ἄλλαξε. Τρόχιζε τὰ μαχαίρια. Νὰ πάῃ στὴ ἐκκλησιά δὲν πῆγε, νὰ χορέψῃ δὲν ἐχόρευσε. Ἐξω δὲ βγῆκε ἀπὸ τὸ σπίτι ἀλλὰ καὶ τί συνέβαινε δὲ μαρτυροῦσε. Ἐπῆγε καὶ κρύφτηκε ἀπὸ κάτω στὸ κρεβάτι τοῦ ἀδερφοῦ της μὴν ξέροντας κανέναν ποῦ ἦταν. Ἐγλέντησαν, ἤρθε ἡ ὥρα νὰ πλαγιάσουν. Μόλις ἔγειρε ὁ γαμπρὸς κι ἡ νύφη χάμω πλαγιάσαν. Ἡ κόρη, ἡ ἀδερφή τοῦ παιδιοῦ, καθόταν. Τὸ σπίτι ἔτριξε ὄλο. Φανερώθηκε τὸ φίδι μὲ τὰ φτερά...».

1. ἐμποῖτσε (ἐποίκε, βλ. σ. 206, στ. 23), ἐμπῆκα, ἀόρ. τοῦ ἔμι ποίου (ποιῶ) κάνω—2. ἂ σ'άτη ἢ θυγατέρα, γεν. τῆ σ'ατερι—καμπζ'ι παιδί, ἰδ. τὸ ἀρσενικό, «νὰ χαίζ'ισον τὰ καμπζ'ία ντι», εὐχή, «νὰ χαίρεσαι τὰ παιδιά σου», ἴσως ἀπὸ τὸ καρπὸς (Ἡσύχ. «καρπὸς... τέκνα»)—4. ἐν'άτσε ἄκουσε, ἀόρ. τοῦ ἔμι ν'ίου—5. νατ'ῆ γίνη, ἀόρ. τοῦ ἔμι γινούμενε γίνομαι—6. τσιτ'άτση πέση, ἀόρ. τοῦ ἔμι τσιτ'έντου, ἴσως ἀπὸ τὸ ἐξυπτιάζω—κ'άρα φωτιά, ἴσως ἀπὸ τὸ ἐσχάρα, σκάρα. Πβ. ὅμως Ἡσύχ. «ἐκχαρέων μαγειρείων. Λάκωνες»—δάη καῖ, ἀόρ. τοῦ ἔμι δαίsson. Ἡσύχ. «ἐκδαβῆ ἐκκαυθῆ, Λάκωνες»—8. κ'ούψη κοιμηθῆ, ἀόρ. τοῦ ἔμι κ'ούφον (κύπτω)—9. οὔθι ὄφισ, νὰ ντι κατση ὁ οὔθι νὰ σὲ δαγκάση τὸ φίδι, νὰ ντ' ὄραου νὰ γυμνουθῆρε σάν τὸν οὔθι νὰ σὲ δῶ νὰ γυμνωθῆς σάν τὸ φίδι—16. ἔτρανι, δειχτ. ἀντων., ἐκείνη, αὐτὴ—ἐκάν' (ικάνω;) ἀόρ. τοῦ ἔμι παζ'ίου (παριῶν) ἔρχομαι—ἄγιε (ό), ἡ ἐκκλησία—ἐχορεῦε ἀόρ. τοῦ ἔμι χορέγκου, παρατ. ἔμα χορέγκου—τάτσου (τὰ ἔξω) ἔξω—ἐμπαῆτσε, ἀόρ. τοῦ ἔμι μπαῖνου βγαίνω—19. τσέλα (κέλα) σπίτι—ὄκι οὐ ἔκι δὲν ἦταν—21. κ'ὰ ποῦ.

Ἀναγράφονται οἱ διαφορὲς ποὺ παρουσιάζει τὸ παραπάνω κείμενο ἀπὸ τὸ ἰδίωμα τῶν ἐπίλοιπων χωριῶν τῆς Ἰσακωνιάς: 1. μία - λενιδ. ν'ία, ν'ά—φορά - βοά (βολά)—βασ'ίλισσα - βασίλισσα, σ'άτη κτλ. - σάτη—2. τ'ι - τ'οῦ—καμπζ'ι - καμπζι—3. ἐπραγιάνι - ἐπραγιάνι, ἀλλὰ συνήθως ἐκ'ούβαῖ—οὔλοι - ὄλοι—ἦκι - ἦγκι—λαλοῦντε - ἀοῦντε—4. δταν (τῆς κοινῆς)—ἄμα—ἐκειν'ι - ἐγκειν'ι—5. νατ'ῆ - ναθῆ—11. τὰ κ'άρα - τὰ ν'ι—κ'άρα.

ΕΠΟΧΗ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ

Παραθέτονται χωριστά δείγματα από τούς διάφορους γλωσσικούς τύπους τῆς ἐποχῆς, δηλ. α) τὴν ἀρχαϊκὴ γλῶσσα, β) τὴν κρητικὴ κοινὴ, γ) τὴ δημοτικὴ ἢ δημοτικίζουσα, δ) τούς διάμεσους τύπους ἀνάμεσα σὲ δημοτικὴ καὶ ἀρχαία. Ἐννοεῖται πὼς ἡ διαίρεση αὐτὴ εἶναι κάπως σχηματικὴ. Καὶ στὴν ὀρθογραφία ἦταν δύσκολο νὰ ἐφαρμοστῆ σύστημα ἐνιαῖο. — Στὰ κείμενα σὲ δημοτικὴ ἢ σὲ διάμεση γλῶσσα ἐφαρμόστηκε συνήθως ἡ νέα ὀρθογραφία, ἐκτὸς ἀπὸ τὶς περιστάσεις ὅπου διατηρήθηκε ἐπίτηδες τὸ σύστημα τοῦ συγγραφέα ἢ μερικὲς γραφές του ἢ οἱ ἀνορθογραφίες του· κάποτε σημειώθηκαν αὐτὲς ξεχωριστά. Συχνὰ διατηρήθηκαν, σὲ κείμενα γραμμένα ἀπλὰ ἢ ἀρχαϊκά, τυπωτικὲς συνήθειες τῆς ἐποχῆς, κάποτε ἴσως καὶ ἀβλεψίαι τυπογραφικῆς.

Βιβλιογραφία.—Σάθρα Κ., Νεοελληνικῆς φιλολογίας παράρτημα, 1870. Ἄφθονες ἱστορικὲς καὶ βιβλιογραφικὲς πληροφορίες μὲ κείμενα. Βλ. ἀκόμη καὶ Βουτιερίδης Ἡλ., Ἱστορία τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας, Α' 1924 — Hesseling-Perrot, Chrestomathie ὁ. π. (Κ 2).

7. — ΑΡΧΑΪΚΗ ἢ ΑΡΧΑΙΑ ΓΛΩΣΣΑ (§ 89)

Τὴ μεταχειρίζονται, συνεχίζοντας τὴ μεσαιωνικὴ παράδοση, πλῆθος ἱερωμένοι καὶ Φαναριῶτες λόγιοι μ' ἐγκυκλοπαιδικὴ μόρφωση, ποὺ μεταφράζουν ἢ διασκευάζουν στὰ ἑλληνικὰ, ἔργα τῆς γαλλικῆς ἰδίως φιλολογίας καὶ ἐπιστήμης. Στὰ παραθετόμενα κείμενα βλέπει κανεὶς: Πῶς ἀντίκριζε ὁ ἀρχαϊσμός τὸ «χυδαϊσμό» τῆς μητρικῆς γλῶσσας(α). Τὸ συγκινητικὸ ἐνθουσιασμό τῶν ἀπογόνων τῆς μεγάλης ἀρχαίας κληρονομίας (β). Τὸ δεξιότεχνικὸ σοφὸ μεταχείρισμα τῆς ἀρχαίας γλῶσσας καὶ τὴν προσπάθεια ποὺ γίνεται νὰ καλλιεργηθῆ σὰ γλωσσικὸ ἰδανικὸ τῶν νέων γενεῶν ἀπὸ τὸ σχολάρχην, μεγάλο διερμηνέα καὶ «ἐξ ἀπορρήτων» τοῦ Ὄθωμανικοῦ κράτους Ἄλ. Μαυροκορδάτο (1536—1708)(γ). Μαζὶ μὲ αὐτὸν ἀνήκουν στοὺς ὀνομαστότερους ἀντιπροσώπους τοῦ μεταμεσαιωνικοῦ ἑλληνισμοῦ ὁ σχολάρχης καὶ μοναχὸς Θεόφιλος Κορυδαλλεὺς (17. αἰ.), πρῶτος ἀντιπρόσωπος τῆς νέας φιλοσοφίας, καὶ ὁ σχολάρχης καὶ ἀρχιεπίσκοπος Εὐγένιος Βούλγαρης (1716—1806), «μέγας ἀναμορφωτὴς τῆς ἑλληνικῆς παιδείας» καὶ «ἐπιφανέστατος» ὕστερ' ἀπὸ τὸν Κοραῆ στὰ χρόνια ἐκεῖνα (Θερεϊανός). Αὐτῶν εἶναι τὰ παραθετόμενα πρότυπα γιὰ τὴ γλῶσσα τῆς ἐπιστήμης (δ). Δείγματα τῆς ἀρχαϊκῆς λογοτεχνίας (ε). Γιὰ τὶς τελευταῖες δεκαετίες βλ. Κ10*.

α) Οἱ γλωσσικὲς ἰδέαι τοῦ μοναχοῦ Ρουσάνου (16. αἰ.)

Ὁ μοναχὸς Παχώμιος Ρουσάνος ὁ «ρακενδύτης» (ἀρχὴ 16. αἰ.), δάσκα-

λος, συγγραφέας πολυγρφος, ὑποστηρικτῆς τῆς ὀρθοδοξίας καὶ «ἐνθερμος τῶν πατρῶων δογματῶν ζηλωτῆς» (Σάθας), εἶναι ἀπὸ τοὺς πρῶτους ποὺ πρόσεξαν τῆ νέα γλῶσσα καὶ τὰ ἰδιώματά της, ἀλλὰ νομίζει πῶς ἀπὸ ἀμάθεια δὲν καταλαβαίνει πιά ὁ λαὸς τ' ἀρχαῖα. — Ρ ο υ σ ἄ ν ο υ, Περὶ τῆς ἐκ τῶν γραφῶν ὠφελείας, καὶ ὅτι οὐκ αἴτιοι οἱ ταύτας συγγραψάμενοι τῆς ἀσαφείας, ἀλλ' ἡ ἡμετέρα ἀμάθεια καὶ ἀμέλεια, καὶ περὶ διδασκάλων, βλ. Β α σ ι λ ι κ ο ὕ, Κανέλλου Σπανοῦ, Γραμματικὴ τῆς κοινῆς τῶν Ἑλλήνων γλῶσσης. Παχωμίου Ρουσάνου, κατὰ χυδαῖζόντων καὶ αἰρετικῶν καὶ ἄλλα τοῦ αὐτοῦ. Τριέστι 1908, σ. 55α.

... Ἡ θεία Γραφή ἐστὶν ἡ φωτίζουσα ἡμᾶς, καὶ διὰ τοῦτο ἀγαπᾶν δεῖ τὰς ἱεράς βίβλους... καὶ τὰ ἐν αὐταῖς ἀκριβῶς διέρχεσθαι, καὶ ἐν τῷ νῶ ἀποτίθεσθαι, ἵνα ὅταν δέη ἔχωμεν αὐτὰ εἰς βοήθειαν. . . Ἄλλὰ φησὶν ἀναγινώσκων οὐ συνίημι ἄπερ ἀναγινώσκω. Μὴ τις Αἰθίοψ εἶ, εἶπέ μοι, ἡ Ἄραψ, ὅτι οὐ γινώσκεις τὴν τῶν Γραικῶν διάλεκτον; Τίνα γὰρ δυσκολίαν ἔχει: «βίβλος γενέσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ, υἱοῦ Δαυὶδ, υἱοῦ Ἀβραάμ», οὐδὲν ἐν αὐτοῖς σκολιὸν οὐδὲ στραγγαλιῶδες, κατὰ τὸν Παροιμιαστὴν «πάντα εὐθέα ἐστὶ τοῖς νοοῦσι, καὶ ὀρθὰ τοῖς εὐρίσκουσι γνῶσιν». Οὐ γὰρ εὐληπτοτέρως εἶπεῖν τοῦτο δυνήσεται τις· εἰ γὰρ εἶπω σοι τὴν γενεαλογίαν, τοῦτο δηλοῖ, τὸ «βίβλος γενέσεως, ἀνθυπενέγκεις μοι, καὶ τί ἐστὶ γενεαλογία, ὡσπερ ἂν εἰ ἠρώτησας, τί ἐστὶν ἄροτος, ἐμοῦ δὲ εἰπόντος τὸ κοινῶς ψωμίον, εἶπες ἂν, τί ψωμίον, κἂν τούτῳ ἐπειρώμεθα ἀποδείξαι ὅθεν γίνεται, ὡς ποτέ φασι τοὺς κατασκόπους Καμβύσου τῷ βασιλεῖ Αἰθιοπῶν, ὡσαύτως ἂν εἶπω σοι, ὅτι Δαυὶδ μὲν ἦν πρόγονος Χριστοῦ, Ἀβραάμ δὲ τοῦ Δαυὶδ, εἴποις ἂν, τί ἐστὶν οὗτος, καὶ τίς ἐστὶν ἐκεῖνος, καὶ πότε, καὶ ποῦ, καὶ ποταποῖ, ἄπερ ἀδύνατον ὁμοῦ ἀφηγήσασθαι, διὰ τὴν ἱστορίαν ἱστορίας ἔχεσθαι, καὶ πείρας δέεσθαι ταῦτα πολλῆς. Οὐ φησὶν, ἀλλ' ἄλλη ἡ διάλεκτος τῆς Γραφῆς, καὶ ταύτης αἴτιοι τῆς ἀσαφείας οἱ ταύτην συγγραψάμενοι. Ἄλλ' οὐκ αἴτιοι οὗτοι, ὡς φῆς, ἡ δ' ἡμετέρα ἀμέλεια, τῷ μὴ θέλειν μανθάνειν τὴν ἰδίαν φωνήν, καὶ σύνες ὁ λέγω σοι...

Νῦν δὲ αἱ τοιαῦται διάλεκτοι ἠλλοιώθησαν ἐπιμιγεῖσαι, καὶ παντελῶς ἐξεβαρβαρώθησαν τῷ ρέοντι τοῦ χρόνου, ὅθεν καὶ τὸ αἴτιον τῆς ἀγνοίας τῆς καθ' ἡμᾶς γραφῆς, ἀπολεσάντων ἡμῶν καὶ τὴν κοινὴν διάλεκτον μετὰ τοῦ τεχνικοῦ· ὅθεν ἐστὶν ἰδεῖν, ἐν τῇδε μὲν τῇ χώρᾳ κατὰ τὴν πάλαι παράδοσιν τινὰ τῆς γραφῆς ὁμολογοῦντας, ἐν ἑτέρᾳ δὲ ἕτερα, καὶ ἐν ἄλλῃ ἄλλα, ὅπερ διὰ τὴν ἀγροικίαν τινῶν πειράσομαι ἀποδείξωσι. Φρέαρ τινὲς ἐν τῇ Ἀχαΐᾳ λέγουσι τὴν ὀρωρυγμένην πηγὴν, καὶ λέβητα καὶ κακκάβην, τὴν χαλκῆν χύτραν, ἃ παρὰ τῶν

ἐν Μακεδονίᾳ ἀγνοεῖται, ὡσπὲρ τινὰ τούτων ἀγνοεῖται παρ' ἐκείνοις, οἷον *στιβή, κόνυζα, μυρσίνη*. Οἱ δὲ Κρῆτες ἀγνοοῦσι πολλὰ τοιαῦτα, λατινικῶς λέγοντες διὰ τὴν τούτων ἐπιμιξίαν, ἦτοι τὸν στενωπόν, τὴν ρύμην, καὶ ἐν λαχάνοις, *δαῦνον, κρόκον, βούγλωσσον, μακεδονήσιον, σάψυρον*, καὶ τὸν λέβητα κατολίγον βαρβαρώσαντες, *λαβένζι* λέγουσιν, ὁμοίως καὶ ἐν ἑτέροις... Καὶ οἱ μὲν ἡμέτεροι ἀντὶ τοῦ *ἀνάστα*, *σηκώθητι* λέγουσιν, οἶονεὶ, *κουφίσθητι*, οἱ δὲ Κύπριοι ἑλλειπτικῶς, *ἀνα*, καὶ οἱ Κερκυραῖοι ὁμοίως τὸ ἐξῆς, *ἄστα*. Ὡσαύτως Κύπριοι καὶ Κρῆτες γραφικῶς λέγουσι τὸ *χαμαὶ* καὶ ἀριστερά, ἕτεροι δὲ βαρβαρικώτερον ταῦτα λέγουσιν, καὶ ἀντὶ τοῦ *χαμαὶ* κάτω λέγουσι, τὸ δὲ κάτω σχέσιν ἔχει πρὸς τὸ ἄνω. Καὶ οἱ κατὰ τὴν Ἀπουλίαν καὶ Σικελίαν τινὰ κατὰ τὸν νόμον τῆς γραφῆς προφέρουσιν, οἷον *ἐκλαυσε τὸν ἄρτον*, καὶ *ἄρτι πυραγέγονα*. Οἱ δὲ πλείους ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς χώρᾳ, *σύρε* λέγουσιν, ἀντὶ τοῦ *ὑπαγε*, ἔστι δὲ ἑλλειπτικόν, ἀντὶ τοῦ *σύρε τοὺς πόδας*, ἢ *ἔλκε τὴν ὁδόν*. Τινὲς τὸ ἄνω καὶ ἔσω κατὰ τὴν ἀρχαίαν συνήθειαν ἐπὶ τῶν ἀροτριῶντων βοῶν λέγουσι, μὴ ἐπιστάμενοι τοῦτο ἐξ ἀμαθείας ἐν ἑτέροις χρᾶσθαι, νομίζοντες ὅτι τοῖς βοῦσι τοῦτο ἴδιον, οἱ βοῶν ἀλογώτεροι. Ἄλλὰ καὶ παρὰ γυναιξίν ἔστί τινὰ ἐκφερόμενα σχετλιαστικὰ ἐπιρρήματα κατὰ τοὺς παλαιούς, οἷον τὸ *λοῦ*, τὸ *αἰβοί*. . . Οὐκοῦν μανθάνειν χρή τὴν ἰδίαν διάλεκτον καὶ μὴ ὀλιγωρεῖν ἢ μέμφεσθαι τῶν συγγραφέων, ἐπεὶπερ οὐκ ἦν ἄλλως γράφειν, εἰμὴ κατὰ τὴν ἀρχαίαν διάλεκτον. Καὶ γὰρ εἶπερ, ὡς οἱ ἀμαθεῖς νομίζουσιν, ἐξέδωκαν τὸ Εὐαγγέλιον καὶ τᾶλλα κατὰ τὴν ἐκάστης χώρας καὶ πόλεως διάλεκτον, ὥστε νοεῖν αὐτὰ ἅπαντας, τὸ ἐν Εὐαγγέλιον κατὰ τὴν ἐναλλαγὴν τῶν διαλέκτων γέγονεν ἂν ἑκατόν, εἶτα μετὰ χρόνον τινά, τῶν διαλέκτων μεταβαλλομένων, ἐχρῆν καὶ τὰ Εὐαγγέλια μεταβάλλεσθαι, καὶ μὴ δέχεσθαι τόπον ἐκ τόπου Εὐαγγέλιον, εἰμὴ διαγραφεῖν ἅπερ ἐγγεγραμμένα ἐν αὐτῷ καθ' ἑτέραν διάλεκτον, καὶ οὕτως εἰς μυρία τμηθῆναι τὴν Γραφὴν μᾶλλον δὲ ἀφανισθῆναι. Καὶ πῶς ἐνὶ φησὶ μαθεῖν με; δυνατὸν ὡς ἔμαθες παρὰ τοῦ εἰδότος ἀναγινώσκειν, οὕτω δὴ καὶ τὸ γινώσκειν, καὶ γὰρ ἀναγνωρισμός τις ἔστιν ἢ ἀνάγνωσις. Ἄλλὰ χρόνου φησὶ δέομαι, ἀλλὰ δαπάνης. Τί οὖν; ἐν παιδιαῖς βέλτιον ἀναλίσκειν τὸν χρόνον; ἐν μέθαις; ἐν αἰχρολογίαις, ἐν ἀργολογίαις; ἐν ὕπνοις; ἐν ὀρχήστραις; ἐν θεάτροις; τί δὲ καὶ τὰ χρήματα ἐν τῷ καταχωννύειν ἢ δαπανᾶν ἐν κώμοις; ἐν βρώμασι περιττοῖς; ἐν ἱματίοις; ἐν τοίχοις, ἐν ἵπποις καὶ κυσὶ; ἀπόδος τι μέρος καὶ τῇ ψυχῇ, οὐ λέγω σοὶ δὸς ἅπαντα τὸν βίον τῷ διδα-

σκάλω, δὸς τὸ δέκατον, μᾶλλον πολλοστὸν τι τούτου· ὅσον ἂν δαπανήσης ἐν ἱματίῳ νυμφικῷ, τοσοῦτον ἐν ψυχικῷ, οὐ γὰρ πένητες ἅπαντες, οὐκ ἔμποροι, οὐ βοηλάται καὶ ὀνηλάται, ἵνα λέγωμεν οὐ δυνάμεθα, πολλῶν ἐμποδῶν ὄντων. μὴ γὰρ νῦν ἐπληθύνθη ἡ πτωχεία; ἐξ ἀρχῆς οὕτως ἦν... Πολλάκις δὲ καὶ μυκτηρίζουσι τοὺς γραμματικούς, διδάσκοντας τοὺς παῖδας τὰς κλίσεις τῶν ὀνομάτων τε καὶ ῥημάτων, τὶ τοῦτο λέγοντες ἄλλα γράμματα, ναὶ ἄλλα γράμματα, ἐπεὶ καὶ ἄλλο τὸ ἀλόγως γνωρίζειν, καὶ ἄλλο τὸ σὺν ἐπιστήμῃ γινώσκειν αὐτά, οὐ γὰρ τοσοῦτον θαυμάζομεν τὸν εἰδότα βοτάνην ἀπλῶς, ὡς τὸν εἰδότα καὶ τὴν ἐνέργειαν αὐτῆς, οὐδὲ τὸν σαλπίζοντα ἀδήλως, ἀλλὰ τὸν εὐσήμως, ἀποδεχόμεθα. Εἶπέ μοι εἰ παιδίον, ἢ ἄλλος τις τῶν μὴ γινωσκόντων γράμματα, εἶπέ σοι, τί ἐστὶ τὸ ἄλφα ὅπερ μοι λέγεις, καὶ τὶ τὸ βῆτα; ξένα γὰρ μοι δοκεῖ τὰ ὀνόματα, τί ἔχεις ἀποκριθῆναι, εἰ μὴ ὅτι οὐκ ἔστι καιρὸς νῦν περὶ τούτων, πείθου, δὲ μόνον ἀκούων; Οὕτω δεῖ νοεῖν καὶ ἐπὶ πάσης τέχνης, προσελθεῖν δεῖ τῷ ἐπιστάτῃ καὶ πειθόμενον καταβραχὺ μανθάνειν, ἂν προσέλθῃς γραμματικῷ, δείξαι σοι ἔχει, διὰ τὶ οὐ πάντοτε λέγομεν *Παῦλος*, ὅταν δέῃ τί περὶ τούτου εἰπεῖν, ἀλλὰ καὶ *Παύλου* καὶ *Παύλω* καὶ *Παῦλον*, οἷον ἐν ὑποδείγματι, «ὁ δὲ Παῦλος εἶπε πρὸς αὐτούς», καὶ πάλιν, «ἐν δὲ ταῖς Ἀθήναις ἐκδεχομένου αὐτοῦ τοῦ Παύλου», καὶ ἐν ἑτέρῳ, «εἶπε Κύριος δι' ὄραματος ἐν νυκτὶ τῷ Παύλῳ», καὶ πάλιν ἐπαύσαντο τύπτοντες τὸν Παῦλον», καὶ, «θάρσει Παῦλε»....

β) Ἀπὸ τὴν ἀλληλογραφία τοῦ Θ. Ζυγομαλά (16. αἰ.)

Καθηγητὴς στὴν Τυβίγκη τῆς Γερμανίας ὁ Μαρτίνος Κρούσιος, ὁ πρῶτος Εὐρωπαῖος ποὺ ἐνδιαφέρθηκε καὶ μελέτησε τὴ δημοτικὴ — ut πρῶτος (adsit gloriatio et invidia) *introducator barbaræ Graecae linguae in nostram Germaniam*—ἦρθε σ' ἐπαφὴ μὲ λόγιους Ἑλληνες στὴν Πόλη καὶ ἰδίως μὲ τὸν πρωτονοτάριο Θεόδωρο Ζυγομαλά, ποὺ τοῦ ἔστειλε ἀφθονες σχετικὲς πληροφορίες γιὰ τὴ νέα Ἑλλάδα, τὴ γλῶσσα τῆς καὶ τὴ γραμματικὴ τῆς, ποὺ ἤθελε νὰ ξέρῃ ὁ Κρούσιος. Ρωτοῦσε ὁ Κρούσιος τὸ Ζυγομαλά (21 Ἰαν. 1575, 16 Μαρτ. 1577, *Turcograecia* σ. 426, 197). «Δύο ταῦτα νῦν ἠδέως ἂν γινώσκοιμι. Ἐν μὲν, τίνες ἔτι πόλεις ἑλληνικαὶ ἀπόρθητοι καὶ ὀρθαὶ μένουσιν ἐπίσημοι οὔσαι... καὶ τίσιν ὀνόμασιν πάλαι καὶ τε σήμερον ὀνομάζονται... ὡς μάλα ἐμοῦ χαίροντος ἂν τι τούτων εὐδρόμων οὐσῶν. Ἐτερον δέ, εἰ ἄρα τέχνη περὶ τῆς σήμερον καὶ δημῶδους γραικῆς φωνῆς καὶ λεξικόν τι συγγέγραπται ἢ καὶ ἡ καινὴ διαθήκη τοῦ σωτῆρος ἡμῶν εἰς τήνδε διάλεκτον μετεβλήθη καὶ πόθεν ἂν τούτων τυ-

χεῖν δυνηθεῖν. Βουλοίμην γὰρ ἂν καὶ τῆς καινουργηθείσης ταύτης (ἥς ἤδη μικράν τινα γεῦσιν ἔχω), μέχρι τοῦ γνωῶσιν (μόνον τοῦ συνιέναι τὰ ἐν αὐτῇ ἐκδοθέντα) τῇ παλαιᾷ καὶ γνησίᾳ ἑλληνικῇ γλώσσῃ συνάπτειν, ὡς οὐ καλὸν ἔμοι γε δοκεῖν τὰ ἀρχαῖα εἰδῶτα πη, τῶν παρὰ πόδας πάντη σχεδὸν ἀμαθῶς ἔχειν».—«Δέομαί σου ἔμοι πέμπειν τι ἐκ τῆς σήμερον τῶν πολλῶν Ἑλληνίδος γλώσσῃς (μόνον ἀμελουμένας ἐπιστολάς ἢ ἀπερριμμένα γράμματα ὁποιαοῦν) τοῦ ἰδεῖν με ποῖα ἢ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐφ' ἡμῶν φωνῇ. Καὶ μᾶλλον δὲ ποῖα ἢ ἐν ταῖς περιωνύμοις Ἀθήναις. Συλλέγομαι ἐγώ. . . καὶ παλαιούς χάρτας καὶ διφθέρας, καίπερ κατατετμημένα, ἢ καὶ σχεδὸν τὸ παράπαν ἡμαυρωθέντα. Τοσοῦτον μοι τοῦ τῶν ἑλληνικῶν πόθου περίεστιν». Ἀπὸ τὰ γράμματα αὐτὰ γεννήθησαν αἱ ἀπαντήσεις τοῦ πρωτονοτάριου.—*Turcograeciae libri octo a Martino Crusio, in Academia Tybingensi Graeco et Latino Professore, utraque lingua edita. Quibus Graecorum status sub Imperio Turcico, in Politica et Ecclesia, Oeconomia et Scholis, iam inde ab amissa Constantinopoli ad haec usque tempora, luculenter describitur. Βασιλεῖα 1584, σ. 430, 431, 94, 216.*

Αἱ γὰρ Ἀθηναῖ, ἃς πολλάκις ἴδον (Ναύπλοιοις γὰρ εἰμι, Πελοποννήσιος, ἢ πλησίον Ἀθηνῶν κεῖται) αὐτάς τε διῆλθον, ἀκριβῶς φιλοπραγμονήσας πάντα τὸν τε Ἄρειον πάγον, τὰς ποτὲ Ἀκαδημίας, τὰ Ἀριστοτέλους, τὸ Πάνθειον· οἰκοδομὴν νικῶσαν πάσας οἰκοδομάς, γλυπτῶς ἐκτὸς διὰ πάσης τῆς οἰκοδομῆς ἔχουσιν τὰς ἱστορίας Ἑλλήνων, καὶ ταῦτα τὰς θείας. Καὶ μετὰ τῶν ἄλλων, ἐπάνω τῆς μεγάλης πύλης, ἵππους δύο φρυασσομένους ἀνδρομέαν εἰς σάρκα, τὸ δοκεῖν ἐμψύχους· οὗς λέγεται ὅτι ἐλάξευσε Πραξιτέλης· καὶ ἔστιν ἰδεῖν διικνουμένην καὶ λίθων τὴν ἀρετὴν· θεάσασθαί τε καὶ ἄλλα θαύματος ἄξια. Οὐ λέγω τὸν βουνὸν τὸν κατάντικρου, βοτάνην πᾶσαν εἰπεῖν ἰατρείας ἀπάσης πρόξενον ἐμπεριέχοντα· ὃν κῆπον Ἀδώνιδος ὀνομάζω· ἢ ἀέρων εὐπνοίαν ἢ ὑδάτων πότιμον ἢ ἀγαθῶν ἄλλων. Ἐξ ὧν συμβαίνει τοὺς νῦν Ἀθηναίους, ἤδη βαρβαρωθέντας φύσει μνήμονας καὶ εὐφώνους εἶναι μέλεσι διαφόροις θέλγειν, ὡς σειρήνων μέλη τοὺς ἀκούοντας. Ἀλλὰ τί τῶν Ἀθηνῶν μνησθεῖς μακρολογῶ, δέρμα λειφθείσας τοῦ πάλαι ποτὲ ζώου; Αἱ ἀληθεῖς Ἀθηναῖ αὐτοῦ νῦν εἰσιν, ὡς ἀκούομεν. Ὡς καὶ ὁ Ἑλικῶν, τὸ τῆς Βοιωτίας ὄρος, ὃ ἀνῆλθον κορυφῆς ἄχρι. Εἰσελθὼν δὲ τὰ νάπη ἐκείνα πραγματικῶς καὶ αἰσθητῶς, τὰ ἐκεῖ εὐλεῖμα τῆς τε παρασσίας δάφνης γευσάμενος καὶ τὰς μούσας ἐν Πιερίᾳ ζητήσας, ἢ πηγασίαν κρήνην ἢ τῶν ἀδομένων τι, ὡς εὖρον οὐδ' ἐν, ἔγνω ὁ μάταιος ἐγώπως ταυτὰ μὲν ἦν, ὅτε ἦσαν τόποι

25 καὶ διατριβαὶ σοφῶν. Ἀπέστησαν δὲ τὰ καλά, ὡς δ' ὄρω, πρὸς τοὺς σοφοὺς Γερμανοὺς ὑμᾶς μετώκησαν καὶ νῦν οἰκήτορες ὑμεῖς αὐτῶν, οἱ τὴν σοφίαν μετιόντες καὶ ἔργον ἔχοντες, οὐ πάρεργον ὡς ἡμεῖς...

Περὶ βιβλίων ἀπλῶν τῆς δημόδους φωνῆς ἢ λεξικοῦ ἴσθι, οὐδὲν τοιοῦτον πεπόνηται, οὔτε τὰ τῶν Διαθηκῶν ἔσαφηνίσθη. Πόλιν γὰρ (εἰπεῖν) οἰκουμένην Πλάτων ὁ θεῖος ἔκτισε. Καὶ ὅτι οὔτε ὁ μισθός ἐστιν οὐδεὶς τούτων ἔνεκα, οὔθ' ὁ κοπιάσων. Ἄν δέ τις τῶν αὐτόθι πλουσίων καὶ βοηθεῖν ἡμῖν ἐθελόντων τοιαῦτα βούλεται, πεμψάτω τὸν μισθὸν καὶ ἔργον ποιήσομεν. Καὶ δι' ἔτους ἑνός (συνυπουργούντων μοι καὶ ἄλλων σπουδαίων τῶν ἐνταῦθα μισθῶ) τελειώσω καὶ ὑμῖν πέμψω (μεθ' ὅσης τῆς προθυμίας) κοινωφελῆ ἐσόμενα. Εἰ δὲ καὶ σιτηρεσίου σχῶ παρὰ τινος περιβλέπτως κρατούντος ἐν ὑμῖν, οὐ μόνον ταῦτα ἐκπληρώσω· καὶ πᾶν ὃ προστάσῃτε συμβοηθοῦντός μοι καὶ τοῦ κυρίου μου πατρός, Ἰωάννου Ζυγομαλά τοῦ ῥήτορος, τοῦ τὴν ἑλληνικὴν καὶ λατινικὴν παιδείαν εἰδότης (ἦν ἡ πενία με διεκώλυσε σπουδάσαι· Εἰ δὲ βοηθείας τύχοιμι, νέος ὢν, ἤδη τριακοντούτης, καὶ ταύτην σπουδάσω, Γερμανοῖς τε τὴν χάριν ἀναγράψω. Καὶ ἔσται χάρις χαρίτων ὡς βοηθήσουσιν Ἕλλησιν, ἤδη βαρβαρῶθεισι ταῖς καιρικαῖς ἀνωμαλίαις) ἀλλὰ μετὰ τοῦ ἀπλοῦ λεξικοῦ καὶ τῆς σαφηνείας παλαιᾶς καὶ νέας διαθήκης καὶ ἄλλων, γνωρίσω ὑμῖν πέμψας ἱστορικὸν νέον, ἀκριβῆ τῶν γινομένων, καὶ σαφῆ καὶ σύντομον, ὡς δυνατόν, διηγούμενον τὴν διάβασιν. Ὁ δὲ συγγράφεται ἡμῖν, οὐδενὶ δὲ ἐκδέδοτα οὔτ' ἐκδοθήσεται, ἐὰν μὴ τῆς ἀξίας τύχοιμεν τῶν κόπων ἢ μῶν ἀμοιβῆς.

Ὅρῶ δὲ νῦν... μετοικήσαντα πάντα τὰ ἀγαθὰ ἀπὸ τῶν ἑλληνικῶν τόπων, καὶ οἰκήσαντα ἐν ὑμῖν. Ἡ τε σοφία καὶ αἱ τῶν μαθημάτων ἐπιστῆμαι, αἱ τέχναι αἱ ἄρισται, ἡ εὐγένεια, τὰ ὄπλα, ὁ πλοῦτος, ἡ παιδείσις καὶ ὁ λοιπὸς τῶν χορηγίων χορός, Ἕλληνικῶν δὲ χαρίτων τὸ κλέος, βαρὺς ὠλεσε αἰῶν βαρβαρικοῖς δαμάσας ἠθεσιν ἀγλαίην, ὡς τις τῶν λογίων ἀνδρῶν... θρηνῶν τὴν Ἑλλάδος καταστροφὴν, ζυγοδουλείας ἀκλεῶς ὑποφέρουσιν, ἐκλαυσε... Περὶ Ἀθηνῶν δίως ἔγραψά σοι, καὶ ὅσον ἐγίνωσκον, ἐδήλωσά σοι... Πλὴν καὶ νῦν λέγω περὶ αὐτῶν, ὅτι καὶ πάλιν ἐρωτᾷς. Ὅρη Ἀθηνῶν, τὰ πλησίον τούτων κείμενα, (δι' ὧν, ὡς οἶμαι, θαυμάσιαι αἱ Ἀθῆναι, διὰ τὸν ἀέρα, τὸν ὑγείας αἴτιον, μνήμης, εὐφρονίας καὶ ἄλλων καλῶν, τὸν χεομένων ἐξ αὐτῶν τῶν ὄρω καὶ ἄριστον ὄντα καὶ μυρεψικόν, ταῖς βοτανῶν δυνάμει...

τῶν ἐς αἰεὶ ἐμφύτων καὶ ἀνεξαλείπτων αὐτοῖς, ἐμπεριπατήσας. Ἴδον καὶ κατεσκόπησας) ταῦτά εἰσιν. Ὁ Ὑμηττός, ὁ Βριλησσός, ὁ Λυκαβηττός, τῆς Πάρνηθος, καὶ ὁ Κορυδαλλός. Ποταμοὶ δὲ ὁ Κηφισός καὶ ὁ Ἴλισός. Τούτων τῶν ποταμῶν 70 τοῖς ὕδασι ποτίζουσι Ἀθηναῖοι τὰ δένδρα τῶν ἐλαιῶν, χιλιάδες ὄντα πολλάς· καὶ ἔλαιον ποιοῦσι, δι' οὗ Κωνσταντινούπολις καὶ ἄλλαι πόλεις ἐξαρκοῦνται· καὶ Ἀθηναῖοι χρήματα πολλὰ λαμβάνουσι διὰ τὰς χρείας, ἃς ἔχουσι, ἐξοικονομούμενοι δεόντως. Ὑπὸ δὲ τῆς σοφίας ἧς νῦν ἔχουσι, ἢ 75 ἀληθὲς εἰπεῖν, τῆς ἀμαθίας, τὸ ἔλαιον *λαδίφι* λέγουσι, γελοῖως προφέροντες.

*Ἐχουσι καὶ ἰδιώματα τινὰ ἐν τῇ προφορᾷ. Πλὴν ὁ εἰδὼς λαλεῖν ἀπλῶς μίαν τῶν διαλέκτων (εἰπεῖν) ὡσεὶ οἱ Βυζάντιοι τυχὸν ἢ οἱ Ναύπλιοι, οἶδε λαλεῖν ἢ (ἵνα εἴπω κρεῖττον) να καταλαμβάνη καὶ ἀκούη, καὶ τὰς λοιπὰς, διαφερούσας 80 καὶ ἐν προφορᾷ, ὡς εἴπομεν, καὶ ἐν λόγοις τισίν. Ἡ πλέον δὲ βάρβαρος, ἔστι (νῦν) ἡ τῶν Ἀθηναίων. Ἦτις ἦν ὅτε ὑπῆρχεν ἀρίστη, ἦν τις εἰ εἶπη κατὰ διάμετρον τῇ πάλαι τὴν νῦν, οὐκ ἂν ἀμάρτοι. Ἀκούοντες γὰρ ἡμεῖς αὐτοὺς ἐννοοῦμέν πως τί λέγουσι (ἐν γὰρ τισὶ παρηλλαγμένως λέγουσι καὶ 85 ὀνομάζουσι) καὶ πλὴν γελαῖν οὐ δυνάμεθα ἐνωτιζόμενοι αὐτῶν. Ὄνόματα σοφῶν καὶ λογίων ἀνδρῶν, ὅσα μέμνημαι, εἰσὶ ταῦτα· εἰ καὶ παρ' ἡμῖν πάνυ ὀλίγοι, οἱ φιλοῦσι σοφίαν· ἀλλ' ὁ καιρὸς ἄλλοις προσέχειν ἀναγκάζει. Δάκνει γὰρ τις δήμαρχος ἐκ τῶν στρωμάτων 90

4. Ἐννοεῖ τὰ μέρη ὅπου βρίσκονταν ἡ πλατωνικὴ Ἀκαδημία κοντὰ στὸν Κηφισό, τὸ Λύκειο, ὅπου δίδασκε ὁ Ἀριστοτέλης, κοντὰ στὸν Ἴλισό, καὶ τὸν Παρθενῶνα (*Πάνθεον*) — 11. *βουνὸν* ὁ Ὑμηττός — 24. *ἐγώπως*, δηλ. *ἐγὼ ὅπως*, ὅτι — 30. *οὔτε τὰ τῶν γραφῶν ἐσαφηνίσθη* οὔτε οἱ γραφές μεταφράσθησαν — 31. *πόλιν γὰρ* κτλ., θὰ μπορούσα νὰ πῶ πῶς τὴν πόλη — 32 κ.ἄ. Τονίζει ὁ Ζυγομαλάς πῶς δὲ συντάχθηκε γραμματικὴ τῆς νέας γλώσσας ἐπειδὴ λείπει τὸ ἐνδιαφέρον γι' αὐτή. Ἄν ὅμως ὑπάρξη ἡ ἀνάλογη χρηματικὴ ἐνίσχυση μποροῦν νὰ γίνουν πολλές μελέτες καὶ ἐργασίες γιὰ τὴν νέα γλώσσα — 47. *σαφηνείας* μετάφρασης — 48α. *ἱστορικὸν . . . διηγούμενον τὴν διάβασιν*, ἱστορία γιὰ τὴν τούρκικη κατάκτηση — 58. *ὡς τις τῶν λογίων ἀνδρῶν*, ὑπαινίσσεται τὸν Ἀντώνιο Ἐπαρχο (Κ7ε,αα) — 65. *ὄρων ὀρέων* — 68. *Βριλησσός* ἢ Πεντέλη — 76. *λαδίφι*. Κάπως ἀλλιῶς θὰ ὀνομαζόταν ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους τὸ λάδι. Ἀλλὰ οἱ λόγιοι, ὅπως ἀλλῶστε συχνὰ καὶ σήμερα, δὲν προσέχαν ὅσο ἔπρεπε ν' ἀποδίνουν πιστὰ τοὺς ἰδιωματισμοὺς τῆς κοινῆς ἢ καὶ τοὺς ψευτοεξαρχαῖζαν (τίς σχετικὲς πληροφορίες τοῦ Ἀκομινάτου. βλ. πσραπ. σ. 223) — 78. ὁ εἰδὼς κτλ.

Ὁ Ζυγομαλάς παρατηρεῖ σωστὰ πὼς ὅσοι μιλοῦσαν ἓνα ἰδίωμα καταλάβαιναν τοὺς ἄλλους ἐνῶ ἀργότερα οἱ ἀρχαῖστες τοῦ 1800 ἔβρισκαν στὸ περιστατικὸ τῶν πολλῶν ἰδιωμάτων (κάπως περισσότερο βέβαια τότε διαφοροποιημένων) ἐπιχείρημα γιὰ ν' ἀντιταχτοῦν στὴν καθιέρωση ἐνὸς ἀπὸ αὐτὰ — 82. *βάρβαρος*. Τ'ἀθηναϊκά (πβ. Κ6) ἔκαναν φυσικὰ ἐντύπωση πὼς ἦταν πιὸ ἀλλαγμένα ἀπὸ τὴ μεσαιωνικὴ προφορικὴ κοινὴ παρὰ τὰ περισσότερα ἄλλα ἰδιώματα — 90. *δάκνει* κτλ., ὑπαινιγμὸς χωρίου τοῦ Ἀριστοφάνη Νεφέλ. 37, γιὰ δυσκολίες οικονομικές.

Ἀπὸ τὰ δείγματα τῆς σύγχρονης του γλώσσας, πού ἔστειλε ὁ Ζυγομαλάς στὸν Κρούσιο, εἶναι τ' ἀκόλουθα γράμματα:

αα) Τιμιώτατε κύρ Θεοδόσιε, πρωτονοτάριε τῆς τοῦ Χριστοῦ μεγάλης ἐκκλησίας, υἱὲ κατὰ πνεῦμα τῆς ἡμῶν ταπεινότητος, χαίρε ἐν Χριστῷ τῷ θεῷ καὶ καλῶς ἔχοις. Γνωρίζω σοι, ὅτι καὶ ἡμεῖς ἡγιὸς ἔχομεν. τὸ χαβιάρι, ὅπερ ἔδοσες τοῦ γιάκουμου τοῦ καλαφάτα, ἔλαβαμέτο, καὶ εὐχαριστοῦμετο περισσά. καὶ ἀποστέλλο σου μὲ τὸν ἀναγνώστη τὸν σκηνηφό, ἓνα βαρέλη λάδι· καὶ ἔνε λύτρα 10. καὶ δέξου τὸ ὀλίγο διὰ πολλόν. καὶ διὰ τὴν ἐλὲς, ὅπου μοῦ ἔγραφεσ καιρὸς δὲν ἦτονε. ἀμή, ἂν δῶσι ὁ θεός, ἦς τὸν καιρὸν θέλομε τὴν ὀρδινιάση κατὰ τὴν τάξη τους, καὶ θέλομε τῆς ἐστήλη. καί, ἢ τι ἄλλο κάμνει χρία τῆς αὐθεντίας σου, πάντοτε ὀριζέ μας. Ὁ γέροντάς μου, ὁ ἅγιος, ὁ μονεμβασίας, εὐχετε τὴν αὐθεντία σου· καὶ χάρητη τοῦ χριστοῦ μου, περνὸ με ταύτονε ἡρηνηκός, καὶ ἀγαπημένος πολλόν. ἄλλο γήνοσκε, ἅγιε πρωτονοτάριε. εὐτοῦ ἔρχετε ἓνας μίαραπόπαπας, ὄνομα Ἰωάσαφ. ἐπίραξέ με πολλὰ· καὶ ἦσαντὸ ἐστάθημαν συνοδικὸς ἦστὸν γέροντά μου καὶ εἰς τοὺς λιποὺς ἀρχιερεῖς, τὸν ἐκίσε ἐβρεθέντων καὶ ἐκαθήραμέτονε. καί, ἀνέρθη, καὶ ἀποδιξή τίποτες γράμμα μεδὲν τὸ πιάσατε· μόνον ἀποδιοξέτε τόνε, ὅτι ἔνε ἄτιχος περισά. † Κορώνης Ἀρσένιος.

ββ) Κύρ Θεοδόσιε, ἀκριβὲ γυναικάδελφε, καὶ ὡς ἀδελφὲ καὶ πρωτονοτάριε, χαίροις ἐν Χριστῷ. Ἐγνώριζε, κύρ Θεοδόσιε, ἀφοῦ ἐσυνεμπήκαμε ἀπὸ τὴν ἐξουρία τοῦ θανατικοῦ μὲ καλὸ θάνατο ἀπόθανε ἡ μητέρα μου καὶ εἰσὲ δέκα δώδεκα ἡμέρες ἀπόθανε καὶ ἡ ἀδελφὴ μου ἡ μεγαλύτερη, ἡ Ἀλεξοπουλίνα καὶ ἔχω ἄρρωστη καὶ τὴν ἀδελφὴ σου καὶ τὴν Κατερίνα. Καὶ ὁ Θεὸς νὰ τῆνε βοηθήση. καὶ ἔχομε μεγάλην λύπη καὶ πρίκα, διὰ τὴν μητέρα μου καὶ διὰ τὴν ἀδελφὴ μου, ὅπου τις εἶχα μεγάλην βοήθεια καὶ φύλαξη εἰς τὸ σπῆτι μου, ὅτι πολλὰ ἐξεμονάχασε τὸ σπῆτι μου, καὶ ἔχω ἀδύνατην φαμελία καὶ τῶρα δὲν ἔχω τί πεί. μόνον δόξα τῷ Θεῷ καὶ νὰ μοῦ δίδῃ πομονήν. Ἐπαντύχαινα νὰ ἀκούσω καλοσύνη ἀπὸ τὴν αὐθεντία σας, νὰ πάρω κάμποσο παρηγορία. Καὶ ἐγὼ ἄκουσα τὰ ἴσα... — (Διορθώθηκαν οἱ ἀφθονες ἀνορθογραφίαι. Τὸ κείμενο ἔχει λ.χ. *Κυρθεόδωοιε. ὄσαδελφέ. πρωτονοτάριε. χαίρης. ἦσεδεκαδύδεκα. ἔχο. ἄρροστη. ἀδελφίσιον. τινεβοηθίσι. ἔχομαι* κτλ.).

6. *ἔνε* δηλ. *ἔναι*, μσν. διάμεσος τύπος ἀνάμεσα στὸ ἀρχαιότερο *ἐνι* (ἤδη στὰ εὐαγγέλια, «οὐκ ἐνι Ἰουδαῖοι οὐδὲ Ἕλλην») καὶ τὸ νεώτερο *εἶναι* — 8. *ὀρδινιάση* ταχτοποιήση — 13. *συνοδικὸς* ἀντὶ *συνοδικῶς*, δηλ. ὀλόκληρη ἢ σύνοδος πῆρε τὸ μέρος τοῦ ἁγίου Μονεμβασίας — 14. *ἐκαθήραμε* καθαιρέσαμε — 15. *μεδὲν* δηλ. *μηδὲν* μὴ — 24. *πρίκα*, ὅπως καὶ σήμερα, πίκρα — 27. *ἄκουσα τὰ ἴσα* καὶ μένα μὲ συλλυπήθησαν,

γ) Ὁ Μαυροκορδάτος συσταίνει στὰ παιδιά του ν' ἀρχαΐζουν (17.αί.)

Ἐπιστολάριον ἐκ διαφόρων ἐρανισθῆν καὶ τυπωθῆν πατριαρχεύοντος τοῦ . . . πατριάρχου κυρίου Κ α λ λ ι ν ί κ ο υ προσφωνηθῆν δὲ τοῖς τῶν Ἑλλήνων φιλομαθέσι νέοις. Πόλη 1804, σ. 158, 211α. — Λ ι β α δ ᾶ, Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου τοῦ ἐξ ἀπορρήτων ἐπιστολαὶ ρ'. Τριέστι 1879 σ. 20, 22, 23.—Ἡ ἐγκαρδιότητα καὶ ἀρχοντικὴ εὐγένεια τῶν ἀφθονων γραμμάτων τοῦ Μαυροκορδάτου πνίγεται κάποτε ἀπὸ τὴν ἀρχαϊστικὴν ρητορείαν. Γράφει στὸν παιδαγωγὸν τῶν παιδιῶν του (Κ α λ λ ι ν ί κ ο υ δ.π. σ. 165): «Οὐκ ὀλίγην ἀθυμίας αἰθάλην ἐπήνεγκέ μου τῇ ψυχῇ τὰ Ὑμέτερα γράμματα τὰ ἀφηγούμενα τὸν ἐμπρησμένον τῆς ἀντίπεραν πόλεως, ἦν ἡ χυδαία φωνὴ Γαλατᾶν ὀνομάζει. Ὡστε τῷ μεγέθει τῆς συμφορᾶς ἐκπεπληγμένος ἀφασίαν κατηνέχθην, καθάπερ οἱ ἐμβρόντητοι, καὶ μόλις ἀνενεγκάμενος, ποῖα θεήλατος, ἔφην, Ἐρινυὺς ἐξ ἄδου κευθμώνων ἀναρράγεισα κατὰ τοῦ ταλαιπώρου γένους ἡμῶν τηλικαύτην ἐξήμεσε φλόγα. . .»

Τοῖς παισὶν εὖ πράττειν.—Ἐως πότε τῇ χύδην, ὧ ποθεινότετοι, καὶ ἀγοραῖαν διαλέκτῳ λεσχηνεύοντες οὐ παύεσθε; Δίμηνον ἤδη ἢ καὶ τρίμηνον παρήλακε καὶ μηδὲν ἄχρι δεῦρο χάριτος ἀποστάζον, οὐδὲ βρύον ἠδύτητος, οὐδ' ἄττικουργὲς ἐπεστείλατε γράμμα, τῆς μὲν ὑμετέρας ἐπιδόσεως ὑπόδειγμα τῆς ἐμῆς δὲ δεινῆς ταύτης ἐκστρατείας παραμύθιον. Οὕτως ἄρα ρητορείας ὑμῖν ὁ δρόμος ἐπὶ μηδενὶ καλῷ διήνυσται; αὐταὶ εἰσὶν αἱ ἐκπεπονημένοι καὶ ἀπηκριβωμένοι μελέται, ὥστε μὴ κατοκνεῖν οὐδὲ πρὸς τὸν φύντα αὐτὸν βαρβαρίζειν καὶ ἀποπταίειν, καὶ ταῦτα τῶν ρητορικῶν γοητευμάτων καὶ τῆς ἐντέχνου κομφείας ὑπὲρ αὐτὸ τὸ νέκταρ καὶ τὴν ἀμβροσίαν γλιχόμενον, μᾶλλον δὲ καὶ λιχνευόμενον! Οὐ γάρ, ἐπ' ἐμοὶ δικαστῆ, ἢ περὶ τὰ φροντίσματα καὶ ἀκροάματα λιχνεῖα τοῖς γε καὶ εὖ καλῶς φρονοῦσιν ἐπίμωμος; ἢ ἄρα κατὰ πετρῶν ἐσπεύραμεν καὶ ἀνέμους ἐγεωργήσαμεν; ὁ μὴ γένοιτο, φίλτατοι, μὴ γένοιτο τοῖς εἰς ψάμμον ὠκοδομηκόσιν ἡμᾶς εἰοκέναι, ἀλλὰ τῆς γεωργίας ἐκεῖθεν ἀμήσασθαι μετ' ἀφθονίας!

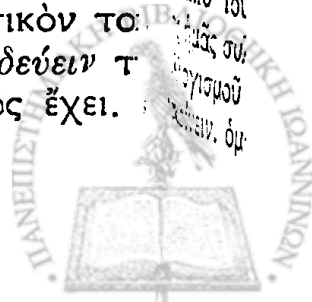
Τῷ ἐπεράστῳ μοι υἱῷ Νικολάῳ χαίρειν.—Τοῖς σοῖς ἐντυχόντι λατινικοῖς γράμμασιν ἤλατό μοι ἡ καρδία, καὶ θυμηδίας ἀνάπλεως ὑπερήλατο· καὶ περιπτυσσομένῳ τὰ γράμματα εἰς ἄκρα τὰ χεῖλη συνεκκέχυται μοι ἡ ψυχὴ, προσλιπαροῦσα τοῖς νοήμασι καὶ ταῖς φράσεσι, προστετηκυῖα τῷ κάλλει τοῦ λόγου καὶ τῷ κάλλει τοῦ χαρακτῆρος, καὶ συμφυεῖσα ὀλίγου δεῖν ἀναπόσπαστος ἐνεπλάκη τοῖς γράμμασιν. Μόλις δὲ μετὰ πολὺν χρόνον ἀναστρέψασα, ὑφ' ἠδονῆς δάκρυσι καὶ στεναγμοῖς, τοῦ φίλτρου, τοῦ ἐκ τῶν γραμμάτων ἐς τὸ ὑπερβάλ-

λον ἔξαφθέντος, τὴν ἀκρότητα διεμαρτύρετο, ὦ ἐμὸν ἄγαλμα, ὦ ἐμὴ ἀγλαία, ὦ ἐμὴ τρυφή καὶ πανήγυρις! ζῆθι καὶ πρόσω προκοπῇ καὶ ἡλικίᾳ μετάβηθι.

Τῷ ἐπεράστῳ μοι Νικολάῳ χαίρειν. — Ἑλληνιστὶ καὶ τῆ γοραίᾳ διαλέκτῳ γεγραμμένης δύο σου ἐπιστολάς ἐδεξάμην ἐχθές, καὶ ἐπ' ἀμφοτέροις ὡς οὐδέποτε ἦσθην· τῇ μὲν γὰρ ἐπὶ λεπτοῦ διεσάφησας τὰ κατ' οἶκον, καὶ τοῖς ἐμοῖς γράμμασιν ἀπεκρίθης· καὶ τὰ μὲν ἄλλα συνιείς, αὐτοῖς ἠγάπηκα, καὶ τὸ ἐπιμελές ἠγάσθην· τῆς δέ, τὴν τε ἐκλογὴν τῶν λέξεων καὶ τὴν συνθήκην ἐπαινῶ· ἐπεύχομαι δέ, ὅπως ἔτι καὶ μείζονος ἐπιλάβοιο προκοπῆς.

Κομῶντα δὲ καὶ βρίθοντα τοῖς ἄνθεσι καὶ τοῖς καρποῖς, καὶ κλάδους ἀφέντα παμπόλλους ὄρων, τούτων ἐνίους ἐκκόψαι παρορμῶ καὶ παραινουῖμαι· ἃ γὰρ τὰ νεαρὰ δένδρα πεπόνθασιν, ταῦτα καὶ τοῖς νέοις συμβαίνει· καὶ σφριγῶντες ἔσθ' ὅπου συστολῆς ἐπιδέονται, καὶ τῷ ἰσχυαίνοντι μᾶλλον εὐσωματοῦσι καὶ εὐτραφέστεροι γίνονται, τὸν τε ἄλλον βίον καὶ μάλιστα καὶ τὸν λόγον. Καὶ λοιπὸν ἀνάγνωθι πολλὰς τῆν περὶ εὐτεχνίας λόγου καὶ εὐφραδείας ἐμὴν ἐπιστολήν, ἣν ἐπεμψα προτέρῳσι τῷ διδασκάλῳ κύρ Ἰακώβῳ, καὶ ἐγγενήσεται σοι πολλή τις ἀπ' αὐτῆς ὠφέλεια· περιστέλλει γὰρ, οἶονεὶ χαλινῶ, τὸ σφαδάζον τοῦ λόγου, καὶ φέρεσθαι διδάσκει μετ' εὐρυθυμίας καὶ ἡσύχως, ἠδονὴν ἀποφέροντα καὶ τέρψιν οὐκ ὀλίγην. Λάβωμεν δὲ μετὰ χεῖρας τὰ σὰ γράμματα· μᾶλλον ἀρέσκει τὸ δύο ἐπιστολάς, καὶ ἡ συνάφεια τῆς γενικῆς κτητικῆς. Παρλλαχθήτω τὸ ἐφεξῆς κῶλον, τὸ διὰ μετοχῶν ἐκφερόμενον οὕτως· «ἦσαν δὲ ἀκάνθαις μὲν περιεστεμμένοι, τὴν τοῦ δεξιμένου διακεντούσαις ψυχὴν ἐπὶ τὸ ὀρθότερον. ἐν μέσῳ δὲ τῶν ἀκανθῶν πατρικῶν παραινέσεων ἐνίδρυται ρόδα». Χαίρουσι γὰρ οἱ Ἀττικοὶ ταῖς ἐναλλαγαῖς καὶ τέρπουσι τῇ καινότητι καὶ τῇ ποικιλίᾳ· τὴν δὲ σαφήνειαν ὡς μάλιστα στέργοντες, ἐπαναλαμβάνουσι τὰς πτώσεις, ἵν' ἀφ' ἑαυτῶν ὡσὶ ὀλοσχερῇ καὶ εὐδηλα τὰ κῶλα, καὶ πολλῶ μᾶλλον αἱ περιόδοι, μηδενὸς ἔξωθεν ἐπιδεδόμεναι· καὶ διὰ τοῦτο στυγοῦσιν τὰς τροπὰς. Τὸ γὰρ τροπικὸν ἔσθ' ὅτε διενοχλεῖ τὸν νοῦν οἶον ἐν τοῖς σοῖς γράμμασιν τὸ ἐσκηνωμένον θέλημα· κοβέλτιον εἶποις ἂν τὸ ἀπὸ τῶν ρόδων ἀποστάζον, ἢ ἀποπνεύον θέλημα· καὶ οἶον τὸ διψῶσιν ὡσὶν· τοῖς γὰρ ὡσὶ τὸ ἀνοπεπταμένον οἰκειότερον. Βαρὺ δὲ καὶ τὸ ὀσφραντικὸν τὸ νοὸς καὶ τὸ καυτὸς καὶ τὸ τοῦμοῦ, καὶ ἀντὶ τοῦ ὀδεύειν τὸ ἐλαύνειν ἐπὶ γῆρας συνηθέστερον· τὰ δ' ἄλλα καλῶς ἔχει.

Τί δὲ βουλοίμην ἀπὸ τούτων τῶν ὑποδειγμάτων; ὅπως ἀπλῶ καὶ ἀπεριέργω, ἤδει δὲ καὶ λαμπρῶ μετὰ δεινότητος καὶ μεγέθους χρώμενος χαρακτῆρι, ὅτι πλεῖστον εὐδοκιμοίης. Ἔστω δὲ σοι κατὰ νοῦν αἰεὶ τὰ ἐμὰ παραγγέλματα, ὅσα μοι τῇ προειρημένη ἐπιστολῇ διεσαφήθη. Τὰς δὲ ποιητικὰς καὶ τὰς ἀήθεις λέξεις ἴσθι μὲν, ἀλλὰ μὴ χρῶ παντελῶς αὐταῖς· μηδὲ μοι τοὺς πάλαι λογογράφους μάρτυρας προΐστασο· οἷς γὰρ ἐκεῖνοι, πάμπολλα συγγράψαντες, ἅπαξ ἢ δις ἐχρήσαντο, ταῦτα πῶς ἡμᾶς ἐκμιμῆσθαι δεῖ, τοὺς πολὺ κατόπιν ὑστερίζοντας; Κἀκεῖνο δὲ δῆλον, ὡς ἡ χρῆσις οὐ μεθίστησι τὸ ταῖς λέξεσιν ἰδιάζον, ὅποτε σχολαιοτέρα γένοιτο. Καὶ γὰρ καὶ παρὰ Ξενοφῶντι τὸ ὀθνεῖος ἀνέγνωσται· οὐ μὴν γε διὰ τοῦτο οὐδὲ τοῦ ποιητικοῦ καὶ ἀήθους ἀπέστη. Καὶ παρὰ Θουκυδίδη δὲ εὖρομεν ἄττα ἰωνισμοῦ ἀπόζοντα· οὐ μὴν ἐκ τοῦ παραχρῆμα τούτοις χρῆσόμεθα, ἀλλὰ τοῖς τετριμμένοις ἐφησυχάσομεν καὶ τοῖς παρ' ἐκείνου εἰθισμένοις.

δ) Ἡ ἐπιστημονικὴ γλῶσσα (17.—18. αἰ.)

Ὅσοι γράφουν ἐπιστημονικὰ συγγράμματα δὲ φαντάζονται κὰν πῶς αὐτὸ εἶναι δυνατὸ νὰ γίνῃ σὲ ἄλλη γλῶσσα ἀπὸ τὴν ἀρχαϊκὴν, ὅσο μάλιστα πρόκειται γιὰ τὴν φιλοσοφίαν. Μερικοὶ, καθὼς ὁ Βούλγαρης, πολέμησαν τὴν ἀντίθετην ἰδέαν.

«Εἰς ἅπασαν τὴν Λογικὴν τοῦ Ἀριστοτέλους Ὑπομνήματα καὶ ζητήματα ὑπὸ τοῦ σοφωτάτου κυρίου κυρίου Θεοφίλου Κορυδαλλέως. Βενετία 1729»:

Τῶν ζητουμένων περὶ ἐκάστου τῶν ὄντων τὴν πρώτην ἐπέχει τάξιν τὸ εἰδέναι τὸ τί σημαίνει τοῦνομα τοῦ προτεθέντος εἰς ἔρευναν, ἐφεξῆς δὲ ζητητέον, εἰ ἐν τοῖς οὐσίῳ ὑφέστηκε τὸ δηλούμενον ἀπὸ τοῦ τοιοῦδε ὀνόματος, ἢ τῇ ἐπινοίᾳ διαπλάττεται μόνη, ὡς *τραγέλαφος*, *σκίνδαφος*, καὶ τὰ τοιαῦτα. καὶ μετὰ τοῦτο ὁποίας ἂν εἴη φύσεως, καὶ διατί ἐξεταστέον, ἃ δὴ διὰ τῶν τεττάρων ἐκείνων πολυθρυλλήτων ζητημάτων ἐξελέγχεται. ἀμέλειτοι καὶ ἡμῖν τοῖς περὶ Λογικῆς, ἢ Διαλεκτικῆς τὴν πραγματείαν, εἰς ἐξέτασιν προθεμένοις, ἀναγκαῖον πρὸ πάντων ἔδοξε τὴν σημασίαν τοῦ τῆς λογικῆς ὀνόματος ἀναπτύξαι, προσεχῶς δὲ τὰ τέτταρα ἐκεῖνα ζητῆσαι τε καὶ ἐξετάσαι περὶ αὐτῆς. Τὸ τῆς Λογικῆς τοιγαροῦν ὄνομα, ἀπὸ τοῦ λόγος παραγόμενον, τοιαύτην ἔξιν σημαίνει, ἢ τις ἡμᾶς συλλογίζεσθαι μετὰ λόγου διδάσκει, τουτέστι μετὰ συλλογισμοῦ ἐπιστημονικῶς τὰ προβαλλόμενα εἰς ζήτησιν διακρίνειν. ὁμοίως καὶ διαλεκτικὴ ἀπὸ τοῦ *διαλέγομαι* παρα-

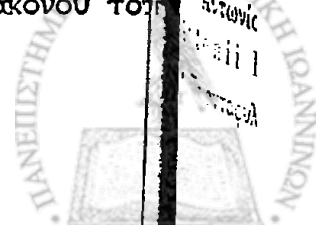

γομένη, τὸ ἀμείβεσθαι, καὶ κατ' ἐρώτησιν καὶ ἀπόκρισιν τοὺς λόγους ποιεῖσθαι δηλοῖ πρὸς τοὺς ἀντιλέγοντας...

«Ἡ Λογικὴ ἐκ παλαιῶν τε καὶ νεωτέρων συνεργανισθεῖσα. Ὑπὸ Εὐγενίου Διακόνου τοῦ Βουλογάρεως. Ἦς Προτέτακται ἀφήγησις προεισοδιώδης Περί Ἀρχῆς καὶ Προόδου τῆς κατὰ τὴν Φιλοσοφίαν Ἐνστάσεως, Καὶ Προδιατριβαὶ τέτταρες εἰσαγωγικαὶ Εἰς ἅπασαν ἐν γένει τὴν Φιλοσοφίαν Προτελεστικάι. Ἐκδοθεῖσα σπουδῆτε καὶ φιλοτίμῳ δαπάνῃ τοῦ Ἑλλογιμωτάτου καὶ Ἐξοχοτάτου ἐν Ἱατροφιλοσόφοις κυρίου Θωμᾶ Μανδακάσου τοῦ ἐκ Καστορίας. Λιψία Βρεῖτκοπφ, 1766, σ. 1, 185»:

Τὰ περὶ τῆς παρ' ἀνθρώποις φιλοσοφίας χρονολογοῦντες οἱ πλείστοι, καὶ ταύτης οἷον ἀναδιφῶντες καὶ ἀνορύσσοντες τὰς πρωτίστας καταβολάς, ὄθεν τε, καὶ ὑφ' ὅτου δῆ, καὶ ὅτε πρῶτον, καὶ ὅπως, ἢ τῶν ὄντων, καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς αἰτίων ἐπιστήμη διὰ σπουδῆς ἤρξατο γίνεσθαι, ἔσγ' ἐπ' αὐτὴν προϊόντες ἀνατρέχουσι τοῦ γένους τὴν καταρχήν, καὶ πρῶτας οἷον ἀπαρχάς τε καὶ ἀκροθύμια τῆς ἀνθρώπων φύσεως ἅμα καὶ παιδεῖας γεγονέναι ὑπειλήφασιν τοὺς αὐτούς... — Διαφοραὶ ἄλλαι ἐννοιῶν, συγκεκριμένων καὶ Ἀφηρημένων. Ὦν τε παρὰ τῶν ἐκτός (§ κστ'. κζ'.) διὰ τῶν αἰσθήσεων, καὶ ὧν παρ' ἑαυτοῖς τὸν νοῦν ἐφιστάνοντες (§ κα'.) φέρομεν ἀντιλήψεων, οὐδεμίαν ὀρθῶς ἂν τις ἐπιστήσας εὐρήσει καθ' ἑαυτὴν ἰδιάζουσαν, καὶ μονήρη, οὕτω φᾶναι, καὶ ἀπρόσμικτον ταῖς λοιπαῖς, οὐτ' ἐν τοῖς οὖσιν αὐτοῖς τελοῦσαν εἰς ἄπερ ἀνάγεται, οὐτ' ἐν τῇ γνωστικῇ δυνάμει, καὶ τοῖς κατ' αὐτὴν ἐννοήμασιν, ἐπὶ πολὺ μένειν θέλουσαν. Ἐν ἀρχῇ μὲν γάρ, κατὰ μίαν ἴσως ἢ ψυχὴν τὰς ἀπλουστέρας ἀπηνέγκασαν τῶν ἐννοιῶν, ἢ περ ὑπὸ τῶν πραγμάτων ἔτυχε κινήθεισα, ἢ παρ' ἑαυτῆς ἐναχθεῖσα εἰς νόησιν· οἷον πρῶτα τῶ ἐν τῇ φλογὶ φέγγει τὸ τοῦ βρέφους προσέσχε ψυχάριον, καὶ τῇ ὀψει ἐνησμενίσαστο. Εἶθ' ὅτι καὶ κινεῖσθαι πεφυκὸς συνείδε τὸ φλογίον, μηδ' ἀτρεμεῖν. Ἄλλοτε δὲ καὶ τὸ σχῆμα τὸ εἰς ὀξύτητα ἀπολήγον περιεργότερον ἐμβλέψαν συνέβαλε. Καὶ ποτε καὶ ὅτι πόρρω αὐτοῦ ἐστὶ τὸ ὀρώμενον κατενόησε, καὶ τάχα καὶ ἐγγὺς αὐτῶ γενέσθαι προήχθη, καὶ χεῖρα ὠρέξατο. Πελάσαν δὲ εἰ τύχοι, καὶ ἐφαψάμενον, ἄδοκῆτῳ τῶ κακῶ ἐπλήγη ὑπὸ τῆς καύσεως, καὶ τὸ ἐντεῦθεν ἐκκλίνειν ἐδιδάχθη, ὡς ἀλγηδόνος παραίτιον, τὴν ἐγγύτητα.

«Τὰ ἀρέσκοντα τοῖς φιλοσόφοις ἦτοι τὰ περὶ τῶν φύσει ὄντων φιλοσοφούμενα, ἐπιτετημένως μὲν, σαφῶς δὲ ὡς οἷον τε τοῖς Φιλοσοφίας ἐρασταῖς ἐκ διαφόρων Φιλοσόφων ἀωτευόμενα ὑπὸ Εὐγενίου Διακόνου τοῦ Βουλογάρεως. Βιέννη 1805, σ. 163, 170, 171»:

Περὶ κεντρικῶν Δυνάμεων. Λίθος σφενδόνη περιαγόμενος, ἦν ὑπεκοτῆ, κατ'εὐθείαν ἐπειχθήσεται ἐφαπτομένην τῆς περιόδου· ἀλλ' ἐν ᾧ περιάγεται, τὴν τοῦ ἀχθῆναι κατὰ τὴν ἐφαπτομένην μόνον φέρει ὀρμὴν, ἣ καὶ τὴν χεῖρα τὴν καὶ ἀντὶ κέντρου οὖσαν τῆς περιαγωγῆς ὀπωσοῦν ἐντενομένης τῆς σφενδόνης πρὸς ἑαυτὸν ἐφέλκεται. Ἡ μὲν οὖν δύναμις αὕτη, ἣ ἀπὸ τοῦ κέντρου ἀπαχθῆναι ἐπείγεται ὁ λίθος, δύναμις καλεῖσθω Ἀπόκεντρος. Ἄμα δὲ καὶ ἡ χεὶρ ἀντεφέλκεται τὸν λίθον πρὸς τὸ κέντρον, ἦτοι πρὸς ἑαυτὴν ἐπισπῶσα καὶ τῆς ἐξόδου ἀπέχουσα καλεῖσθω τοίνυν καὶ ἡ δύναμις αὕτη ἐπίκεντρος· Ἄμφω δὲ αἱ δυνάμεις κοινῇ κλήσει, *Κεντρικαὶ ἀκουέτωσαν...* Περὶ σωμάτων ἠλεκτρικῶν. Ἐνεστί τοῖς σώμασι δύναμις τις, ἦν Ἡλεκτρικὴν καλοῦμεν, καθ' ἣν τὰ λοιπὰ ἐφ' ἑαυτὰ ἐπάγεσθαι πέφυκεν· ἤρτηται δὲ αὕτη ἐκ τῶν πάνυ λεπτῶν ἐξατμίσεων τῶν ἀφιπταμένων ἐκ τῶν σωμάτων, καὶ μάλιστα τῶν θερμότερων, ἐπεὶ σφοδρῶς τε καὶ ἐπὶ πολὺ διατριβῶσι. Αἱ δὲ ἀπορροιαὶ αὗται ποικίλοις ἄλμασι φέρονται ἄττουσαι καὶ νῦν μὲν τοῖς σώμασι προσιοῦσαι, νῦν δ' αὖ πάλιν ἀφιστάμεναι τούτων, οἷς τε ἐντυγχάνουσι λεπτοτέροις, καὶ κούφοις σώμασι ταῦτα φέρουσαι, καὶ ὅτε μὲν προσαγόμεναι, ὅτε δὲ ἀποβάλλουσαι. Τὰς μέντοι ἀπορροίας ταύτας καὶ αἰσθήσεσιν αὐταῖς ἐπιγνοίη ἄντις, τῇ μὲν ἀφῆ, νώτῳ χειρὸς ἢ παρειᾷ προσαντώσας, ὁράσει δὲ ἐν ζόφῳ ἀποστιλβούσας, καὶ δὴ καὶ ἀκοῇ σὺν πατάγῳ τινὶ ἐξισούσας. Πάντα τὰ σώματα, ἐφ' ὧν πείραι ἐλήφθησαν (ἐξαιρουμένων τῶν μετάλλων, καὶ τῶν ὑδαρῶν κομμίων, καὶ τῆς ἀγγλικῆς κόλλης, καὶ ὀλίγων ἄλλων σωμάτων), ἠλεκτρικῆς εὐμοιροῦσι δυνάμεως, οὐ μὲν τοι ἰσοσθενοῦς, ἀλλὰ τὰ μὲν μείζονος, τὰ δὲ ἐλάσσονος. Ἐν λίθοις ὑπέρχει τῇ ἠλεκτρικῇ δυνάμει Ἀδάμας, καὶ αἱ ἐπὶ νώτων κυνῶν καὶ γαλῶν τραχύτεραι τρίχες ἐν τοῖς κτηνῶν δέρμασι... Ἐνεγείρεται δὲ τοῖς σώμασιν ἡ ἠλεκτρικὴ δύναμις τραχεῖά τε καὶ ξηρᾷ χειρὶ τριβομένοις, ἢ ὑφάσματι ἐξ ἐρίων ξηρῶ τε καὶ ὑποθέρμῳ, καὶ τριχώματι, σκύτει, λινῶ, χάρτῃ, πτίλοις, καὶ ἄλλοις ἀπαλωτέροις, καὶ ἅμα τραχέσι, σώμασιν, οὐ γὰρ δεξιὰ εἰς τοῦτο τὰ ἀντίτυπα καὶ τὰ λεῖα.

ε) Ἡ γλῶσσα τῆς λογοτεχνίας (16.—18. αἰ.)

Τὸ ἀρχαϊστικὸ Ἰδανικὸ δείχνεται ἀμετάβλητο καὶ στῆ λογοτεχνία. Ἀρχαῖοι κλασικοὶ ποιητικοὶ τύποι χρησιμοποιοῦνται στίς ὠδὲς καὶ γιὰ τὸ ἔπος καταφεύγουν ἀκόμη καὶ στὴν ὀμηρικὴ γλῶσσα μὲ τὸ ἐξάμετρό της.

αα) Ἀντωνίου Ἐπάρχου, Θρήνος εἰς τὴν Ἑλλάδος καταστροφὴν Antonii Eparchi, In eversionem Graeciae deploratio κτλ.

M. Τριανταφυλλίδη, Ἱστορικὴ εἰσαγωγή

Βενετία 1544 – Μουστοξύδη, Ἀντώνιος Ἐπαρχος, Πανδώρα 18 (1867 – 68) σ. 37. – Ὁ Ἀντ. Ἐπαρχος, ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας ποὺ εἶχαν ἐγκατασταθῆ στὴν Ἰταλία, λογαριαζόταν ἀπὸ τοὺς καλύτερους ποιητὲς στὴν ἀρχαία γλῶσσα. Ἀναφέρεται ἀπὸ τὸ Γερμανὸ ἀνθρωπιστὴ Μελάγχονα, καὶ αὐτὸν ὑπαινίσσεται ὁ Ζυγομαλάς (βλ. παραπ. σ. 314, στ. 58). Ἦταν ἀπὸ τοὺς φίλους τοῦ Σοφιανοῦ, ποὺ ἔκριναν ἀναγκαία τὴ χρησιμοποίηση τῆς νέας γλῶσσας (βλ. παρακ. σ. 325).

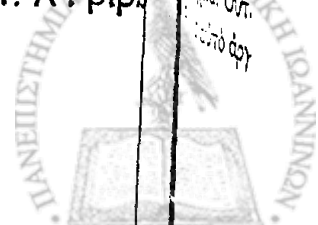
Νῦν ὀλοφυδνῆς, Πιερίδες, νῦν ἄρχετ' αἰοιδῆς,
 Δάκρυα νῦν Ἑλικῶν λείβ' ἄμοτον γοῶν.
 Νῦν χάριτες τρισσαί, Ζηνὸς περικαλλέα τέκνα,
 Ἑλλάδος οὐλομένην συντυχίην κλάετε.
 Ἄγχει θῆρ ὀλοὸς γναμπτοῖς ὀνύχεσσι κιχήσας
 Πρόρριζον Δαναῶν ἡμερόεντα δόμον.
 Δεινὸν ἐπιβρωᾶται δ' ἄλλοις αἰὲν ὀρούων,
 Οὐδέποτε ἀφρικτὶ δέρκεται ὄν κεν ἴδοι.
 Ἄθρει, Ζεῦ, περίσημον, ἄθρει, γένος οἶον ὀλεῖται.
 Μῦρεο σὴν, Ἑλλάς, μῦρεο δυσμορίην.
 Ἄλκείδην κικλήσκω, ποῦ νῦν παῖς ἀγέρωχος
 Ἄλκμήνης· ἦ γὰρ τοῦδ' ἀποθεν προσιδῶν
 Οὐκ ἂν μείνεν, ἐπισκύνιον καὶ χεῖρα βαρεῖαν,
 Θῆρ ὁ τόδ' ὑβρίζων ἔθνος ὑπερφιάλως.
 Ἄλλ' ἀστοῖσιν φάνηθι ἀνήμερα φύλ' ἀπελαύνων,
 Ἄμφιτρυωνιάδη, σοῖσιν ἀπ' οὐρανόθεν.
 Καδμητὶς γὰρ Θήβη κεδνὴ σεῖο τιθήνη,
 Ῥίγιον ἔνδον ἔχει Γηρυόνοιο κύνα...

ββ) Ἡ μετάφραση τῆς Αἰνειάδας ἀπὸ τὸν Εὐγένιο Βούλγαρη

«Τῆς Αἰνειάδος Πουβλίου Οὐίργιλίου Μάρωνος τὰ ΙΒ βιβλία ἐν ἡρωϊκῷ τῷ μέτρῳ ἑλληνιστὶ ἐκφρασθέντι καὶ σημειώσεσι διηνεκέσι διευκρινισθέντα, σπουδῆ καὶ πόνῳ... Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρεως... ἀρχιεπισκόπου... τύποις νῦν πρῶτον ἐκδοθέντα εἰς χρῆσιν τῶν Ἑλληνο-Ρώσων Νεανίσκων, τῶν ἐν ταῖς ὑπὸ τῷ Ρωσικῷ Κράτει Ἑλληνικαῖς Ἀποικίαις ἀνατραφησομένων κελεύσματι τῆς τρισσεβάστου καὶ κραταιοτάτης αὐτοκρατορίας ἀπασῶν τῶν Ρωσσιῶν Αἰκατερίνης, τ. Α'. Πετρούπολη 1791, σ.87»

Πάντες ἀκὴν δ' ἐγένοντο, σιωπῆ δ' εἰνατένιζον,
 Αἰνεῖας δὲ πατὴρ κλισμοῦ τῶς ἤρξατ' ἀπ' ἄκρου:
 «Οὐ φατόν, ὦ βασίλεια, νεώσασθ' ἄλγος ἀνώγεις.
 Τρῶιον ὄλβον ὅπως, ὀλοφυδνὴν κοιρανίην τε,
 πόρθησαν Δαναοί, τὰ τ' ἐγὼν οἴκτιστα ὄπωπα,
 τῶν τ' αὐτὸς μέγα δὴ μέρος ἦμην. Τίς τὰ πιφαύσκων...

Ὅγδόντα χρόνια ἀργότερα, στὴν ἐποχὴ τοῦ καθαρισμοῦ, ξαναμεταφράστηκε τὸ ἴδιο κείμενο ἔτσι (Βιργιλίου Αἰνεῖας, μεταφρασθεῖσα ἐκ τοῦ λατινικοῦ μετὰ σημειώσεων ὑπὸ Ἰσάκβου Ρίζου Ραγκαβῆ, τ. Α'. βιβλ. Α-ς'. Πόλη 1869):

Πάντες σιγῶντες βαθέως προσεῖχον· καὶ δὴ ὁ Αἰνείας
 ἀφ' ὑψηλοῦ ἐξεφράσθη κλιντήρος, ἀρξάμενος οὕτως·
 *Ἄφατον, ἄνασσα, θλίψιν νὰ ξέσω ἐκ νέου προστάττεις·
 πῶς τῆς Τρωάδος τὸν ὄλβον κάκεινο τὸ οἰκτιστὸν κράτος
 οἱ Δαναοὶ ἐξωλόθρευσαν· πόσα δεινὰ αὐτὸς εἶδον,
 πόνων μετέσχον δ' αὐτός, ὦ! τίς ὄπαδός 'Οδυσσέως,
 ἢ Μυρμιδῶν ἢ καὶ Δόλοῦ ποτέ διηγούμενος ταῦτα
 δὲν θὰ δακρύσει; ἢ νύξ ἢ ὑγρὰ δ' ἐν τοσοῦτῳ προβαίνει
 πρὸς οὐρανόν, καὶ εἰς ὕπνον καλοῦσι τὰ δύνοντα ἄστρα.
 *Ἄν πλήν τοσοῦτον ποθῆς τὰ συμβάντα ἡμῶν νὰ γνωρίσης
 καὶ ἐν βραχεὶ τῆς Τρωάδος τὰ ἔσχατα πάθη ν' ἀκούσης
 ὅσον ἂν φρίττ' ἢ ψυχὴ καὶ τὴν πένθιμον μνείαν ἂν φεύγη,
 ἄρχομαι. Μάχαις δαμέντες, βουλῆ δ' ἐκκρουσθέντες τῆς Μοίρας,
 οἱ Δαναῶν ἀρχηγοὶ εἰς τοσοῦτων ἐτῶν περιόδους,
 μέγιστον ἵππον, ὡς ὄρος, Παλλάδος τεχνούργημα θεῖον, | ἔκτισαν...

8. — ΔΗΜΟΤΙΚΗ ἢ ΔΗΜΟΤΙΚΙΖΟΥΣΑ ΓΛΩΣΣΑ

Παράλληλα μὲ τὴν χρησιμοποίησιν τῆς ἀρχαϊκῆς γλῶσσας παρουσιάζονται στὴν ἐποχὴ αὐτὴ σκόρπιες προσπάθειες μονωμένες, πού σιγὰ σιγὰ πυκνώνονται, νὰ γραφῆ ἡ νέα γλῶσσα, ἡ «γραικική», ἡ «ἀπλή» καὶ «χτυδαία». Τίς γέννησε ἡ ἀνυπόφορα χτυπητὴ πιά ἀντίθεση τῆς καθιερωμένης ἀρχαϊκῆς μὲ τὴν πραγματικὴν γλῶσσα τοῦ ἔθνους, πού μένει ἀμόρφωτο καὶ δὲν μπορεῖ νὰ τὴ μεταχειριστῆ οὔτε νὰ τὴν καταλάβῃ. Οἱ προσπάθειες αὐτὲς βγαίνουν προπάντων ἀπὸ τὴν ἐκκλήσια — μοναδικὸ σχεδὸν τότε θεματοφύλακα τῆς παιδείας — ἀπὸ κατώτερους προπάντων ἱερωμένους, πού στοχάζονταν τίς ἀνάγκες τοῦ κηρύγματος, τῆς ἠθικοποίησης τοῦ λαοῦ καὶ τῆς λαϊκῆς παιδείας. Τίς συμερίζονται καὶ οἱ γλωσσικὰ ἀπροκατάληπτες ξένες προπαγάνδες, καθολικὴ καὶ λουθηροκαλβινικὴ, ἀποβλέποντας σὲ σκοποὺς ἐκκλησιαστικὰ καὶ ἠθοπλαστικὰ (καὶ γι' αὐτὸ δυσφημίστηκε ἡ ἀπλή γλῶσσα, ὅταν μάλιστα γραφόταν ἀδέξια), καθὼς καὶ ἡ ὀρθόδοξη ἀντιπροπαγανδιστικὴ κίνησις, πού ἤθελε καὶ αὐτὴ νὰ προφυλάξῃ τοὺς ὄπαδούς τῆς ὀρθοδοξίας. (Ἀνάλογο φαινόμενο παρουσιάστηκε καὶ στὴ Δύση, ὅταν ὁ Λούθηρος καὶ οἱ καλβινιστὲς μεταχειρίστηκαν τὴ μητρικὴ γλῶσσα—γερμανικὰ, γαλλικὰ—στὴ θέσιν τῶν λατινικῶν). Τὴν ἀπλή γλῶσσα μεταχειρίζονται φυσικὰ καὶ οἱ λιγώτερο γραμματισμένοι ἢ ὅσοι ἀποτείνονται σ' αὐτούς, καθὼς καὶ οἱ ξενόγλωσσοι ἠγεμόνες καὶ ἄλλοι, ὅσοι ἀποτείνονται στὸν ἑλληνικὸν λαόν. Κείμενα σὲ δημοτικὴ βλ. καὶ Κ10*.

Ὡς πρὸς τὴν μορφήν τῆς ἔχει ἡ γλῶσσα αὐτὴ ἢ προσπαθεῖ νὰ πάρῃ γιὰ βάση τὸ σύγχρονον ἰδίωμα τοῦ ἔθνους, πού δὲν εἶχε λάβει ἀκόμη ἐντελῶς τὴ σημερινὴν του γραμματικὴν μορφήν (§ 48). Ἀλλὰ καὶ αὐτὸ δὲ γράφεται ἀκόμη ὅσο θὰ ἔπρεπε καθαρὸ ἀπὸ ἰδιωματικὰ καὶ ἀπὸ λόγια στοιχεῖα. Οὔτε ἦταν τότε ἀκόμη ἡ κοινὴ διαμορφωμένη ὡς τὸ σημεῖον πού ἐγένε αὐτὸ ἀργότερα (§ 87, 88), οὔτε καὶ ἀρκετὰ γνωστὴ στὸν καθένα πού

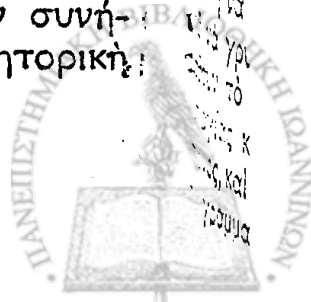
ἐπιχειροῦσε νὰ τὴν πρωτογράψῃ χωρὶς προεργασίες, ἐνῶ καὶ ἡ ἀρχαῖστικὴ παράδοση τῆς παιδείας καὶ τῆς καθιερωμένης γραπτῆς γλώσσας ἐμπόδιζε καὶ αὐτὴ τὴ δημοτικὴ νὰ γραφῆ καθαρώτερα. Ἄλλωστε πρέπει νὰ λογαριάσωμε καὶ τοὺς τυπογράφους, ποὺ στοιχειοθετώντας διόρθωναν, καθὼς γίνεται καὶ σήμερα, ἀπὸ παλιὰ συνήθεια τὸ κείμενο τοῦ χειρογράφου στὸ ἀρχαϊκώτερο — καὶ ἀκόμη καὶ τὸ ἄλλο, ὅτι πολλοὶ ποὺ ἔγραφαν τὴν ἀπλή ἤθελαν καὶ γιὰ θεωρητικούς λόγους νὰ γράψουν συντηρητικώτερα καὶ πιὸ συμβιβαστικά. Γι' αὐτὸ μερικοὶ τύποι δημοτικίζουσας γλώσσας βρίσκονται μεταξύ δημοτικῆς καὶ καθαρεύουσας (ὅσο κρίνομε μὲ τὶς σημερινές μας ἔννοιες). Ἄλλωστε ὑπάρχουν καὶ συγγραφεῖς ποὺ δοκίμασαν περισσότερο ἀπὸ ἓνα γλωσσικὸ τύπο (ἔτσι ὁ Σοφριανός, ὁ Νικηφόρος Θεοτόκης).

α) Ὁ Σοφριανὸς συνηγορεῖ πρῶτος γιὰ τὴ καθιέρωση
τῆς δημοτικῆς (16. αἰ.)

S o p h i a n o s, Grammaire du grec vulgaire κτλ., ἔκδ. L e g r a n d, 1874², σ. 84α., 91α.

Παραθέτονται μέρος ἀπὸ τὸν ἐπίλογο τῆς Γραμματικῆς καὶ μέρος ἀπὸ τὴν Ἀφιέρωση τοῦ «Περὶ παιδῶν ἀγωγῆς» τοῦ Πλουτάρχου (γραμμμένο αὐτὸ λιγώτερο ἀπλά).—Ἡ ἀντιπαράθεση τοῦ φωτεινοῦ γλωσσοεκπαιδευτικοῦ προγράμματος τοῦ Σοφριανοῦ (πβ. καὶ M5) μὲ τὶς ἰδιότυπες θεωρίες τοῦ Ρουσάνου (K7α) καθρεφτίζει χαρακτηριστικὰ τὸ διαφορετικὸ καὶ ἀντίθετο τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ἀντίκρισαν ἐξαρχῆς, στὸ 16. αἰ., τὸ γλωσσικὸ πρόβλημα τοῦ νέου ἑλληνισμοῦ δύο τυπικοὶ ἀντιπρόσωποι τοῦ ἀρχαϊσμοῦ καὶ τοῦ δημοτικισμοῦ, καὶ οἱ δύο τους γνώστες τῆς νέας γλώσσας καθὼς καὶ τῆς πνευματικῆς ἀναγέννησης στὴ Δύση, ποὺ εἶχε καθιερώσει τὶς ἐθνικὲς γλώσσες.

Καί, μὴ βαρυγομήσῃ τινάς, ἂν ἐκεῖνα, ποῦ εἰς πολλοὺς χρόνους καὶ καιροὺς μὲ πολὺν κόπον καὶ καλοὺς διδασκάλους μετὰ βίας μαθαίνονται, τώρῃ νὰ τὰ βλέπουν, εἰς τέτοιαν γλώσσαν κοινὴν ὅπου καὶ οἱ γυναῖκες σχεδὸν νὰ τὴν γρυκοῦν, ὅτι καὶ διὰ τοῦτο οἱ νέοι θέλουν ἀφήσει νὰ μηδὲν σπουδάζουν ἔς τὰ μαθήματα τὰ ἑλληνικά, ἀλλὰ μάλιστα τούτῃ θέλει εἶσται ἀρχὴ καλὴ. νὰ παρακινηθοῦν καὶ νὰ πάρουν πόθον νὰ μάθουν ἐκεῖνα ποῦναι βαθύτερα καὶ ποχθίζονται μὲ μεγάλην σπουδὴν, ἐπειδὴ χωρὶς διδάσκαλον ἀπατός του τινάς εἰς ὀλίγον θέλει μάθῃ νὰ κλίνει τὰ μέρη τοῦ λόγου καὶ θέλει ξεύρει νὰ κανονίζει καὶ νὰ τεχνολογᾷ καὶ τᾶλλα ὡσὰν εἶναι γραμμένα. Λέγω νὰ γράφει ὀρθὰ καὶ νὰ συντάσσει τὰ λόγια του μὲ τέχνην γραμματικὴν κατὰ τὴν κοινὴν συνήθειαν· τί τοῦ λείπεται λοιπὸν ἀπεκεῖ, εἰμὴ μόνον ἡ ῥητορικὴ;

τέχνη καὶ ἡ λογικὴ πραγματεία καὶ ὕστερ' ἀπ' ὅλα αὐτὴ ἡ φιλοσοφία, ὅποια, ἂν ὁ θεὸς μᾶς δώσῃ ἀνάπασιν καὶ ὑγείαν, ὅλα τὰ θέλομεν δώσει εἰς τούτην τὴν χυδαίαν καὶ κοινὴν γλῶσσαν· ἐπειδὴ εἰς τέτοιαν κακὴν τύχην κατήντησε τὸ πάλαι ποτὲ μακαριστὸν γένος ἡμῶν τῶν Γραικῶν, ὅτι μόλις εὐρίσκεται τῶρῃ διδάσκαλος ὅπου νᾶναι ἱκανὸς νὰ διδάσκει τοὺς νέους κἂν τὴν γραμματικὴν τέχνην, πῶσω μᾶλλον ῥητορικὴν καὶ λογικὴν, γεωμετρίαν καὶ ἀστρονομίαν, καὶ τᾶλλα τῆς φιλοσοφίας τὰ μέρη.

Λοιπὸν, σπουδαιότατοι νέοι, ἐκστηθίζετε καὶ στοχάζεσθε καλὰ μετὰ ἐπιμελείας τὸ πρῶτον τοῦτο μέρος τῆς γραμματικῆς τουτηνῆς, καὶ τάσσω σας ὅτι εὐκολώτατα νὰ φθάσετε εἰς αὐτὸ τὸ ὕψος τῆς φιλοσοφίας, ἐπειδὴ τᾶλλα ὅλα κατὰ τάξιν καὶ μὲ εὐκολίαν μεγάλην μαθαίνονται, μόνον νὰ θέλει τινὰς καὶ χωρὶς διδάσκαλον· διότι οἱ ἐπιστήμαις μαθαίνονται ὄχι μόνον μὲ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ἀμὴ καὶ μὲ πᾶσαν ἄλλην γλῶσσαν ὅπου νᾶν' ἀνάμεσα ἔς τοὺς ἀνθρώπους, καλὰ καὶ ἂν ἦτον ἡ βαρβαρώτερη τοῦ κόσμου, πῶσω μᾶλλον ἡ ἑδικὴ μας ὁμιλία, ἡ κοινὴ λέγω, ὅπῃ τῆς τέτοιαν εὐταξίαν καὶ ἀρμονίαν καὶ καλλωπισμὸν, ὅπου, ὡς ἐγὼ νομίζω, ἄλλη νὰ μὴδὲν εἶναι ὅπου κἂν νὰ τῆς σιμῶναι.

Ἄλλ' ὅμως πολλὰ ἔθνη ἐμεταγλώττισαν τὰ ἑλληνικὰ μαθήματα εἰς τὴν γλῶσσαν τὴν ἑδικὴν τους, κέχουν ὅλαις ταῖς ἐπιστήμαις μ' αὐτὴν τὴν φιλοσοφίαν, καὶ προκόπτουν. Διὰ τοῦτο κ' ἔσεῖς θαρρεῖτε καὶ μὴδὲν ἀμελεῖτε, ὅτι ὅλα εἶναι δυνατὰ ἔς τὸ γένος τῶν Ῥωμαίων, μόνον νὰ θέλει, ἐπειδὴ ὁ θεὸς τοὺς ἐχάρισε νᾶχουν φύσιν ἐπιτηδειότεραν ἀπ' ὅλα τὰ ἄλλα ἔθνη καὶ, ἂν θελήσουν νὰ τὴν βάλουν ἔς ταῖς ἐπιστήμαις, μεγάλα προτερήματα νὰ κατορθώσουν. Καὶ μὴδὲν ξαφορμίζεται τινὰς λέγοντας ὅτι εἶμαι πτωχὸς ἢ δὲν ἔχω καιρὸν νὰ μαθαίνω γραμματικαῖς, ἀμὴ σῶναι μου νὰ διαβάζω καλὰ, καὶ νὰ καλαναρχῶ, καὶ νὰ γράφω, καὶ νᾶχω πρᾶξιν εἰς τὰ κολουβογράμματα· καὶ λογάριασαι πόσους χρόνους μὲ τοὺς δασκάλους οἱ νέοι κάθοντ' ἐπὶ τὰ σχολία νὰ παιδεύονται νύκτα κ' ἡμέραν μόνον νὰ γράφουν ἢ νὰ διαβάζουν, καὶ οἱ περισσότεροι γενειάζουν εἰς τὸ σχολίον καὶ ἀκόμη, κἂν νὰ καλαναρχοῦν ἢ νὰ διαβάζουν καλὰ, δὲν προκόπτουν· δὲν θέλω νὰ εἰπῶ νὰ γρυκοῦν τὸ τί διαβάζουν. Εἰ δὲ καὶ βαλθοῦν, ἀφοῦ μάθουν τὸ Πάτερ ἡμῶν τὰ παιδιά καὶ τὸν χαιρετισμὸν τῆς Παναγίας καὶ τᾶλλα ὅπου ν' ἀναγκαῖα νὰ ξεύρει κάθε χριστιανός, καὶ πιάσουν νὰ ἐκστηθίζουν ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τούτην τὴν γραμματικὴν καὶ κατὰ τάξιν ταῖς ἄλλαις ἐπιστήμαις,

καὶ μετὰ ἐπιμελείας καὶ πόθου τὰ βάλουν καλὰ εἰς τὸν νοῦν τους, δὲν θέλω νὰ εἰπῶ πέντε κ' ἕξη καὶ δέκα χρόνους ἀμὴ μόνον ἓναν ἢ δύο, τάσσω σας ὅτι νὰ ξεύρουν περισσότερα εἰς πᾶσα πρᾶγμα ἀπὸ κείνους ὁποῦ γέγρασαν ἔς τὰ κολουβογράμματα. Καίρὸς λοιπὸν ἔναι νὰ φήσομεν τὰ προοίμια καὶ νὰ πιάσωμεν τὸ ἔργον.—

Τῷ θεοφιλεστάτῳ καὶ σεβασμιωτάτῳ ἐπισκόπῳ Μυλοποτάμου καὶ Χερρονήσου κυρίῳ Διονυσίῳ Νικόλαος ὁ Σοφιανὸς χαίρειν.—Βλέποντας, θεοφιλέστατε δέσποτα, ὅτι, διὰ τὴν μακρὰν καὶ πικροτάτην δουλοσύνην, τὸ ἡμέτερον γένος ἐξέπεσε καὶ οὐδὲ κἂν ἀναθυμᾶται τὴν προκοπὴν ὅπου εἶχαν οἱ προγόνοι μας, με ὅποιαν ἄφησαν εἰς ὅλην τὴν οἰκουμένην λαμπρὰν καὶ ἀθάνατον δόξαν, ἠθέλησα πολλάκις περὶ τούτου νὰ συμβουλευθῶ καὶ νὰ κοινολογήσω τὸ πρᾶγμα με ὄσους σοφοὺς καὶ πεπαιδευμένους καὶ κατὰ ἀλήθειαν εὐγενεῖς καὶ λείψανα τῆς ἀθλίας καὶ δυστυχοῦς ἀρχαίας Ἑλλάδος... Καὶ νὰ μὴ μακρολογῶ, καὶ με πολλοὺς ἄλλους ὅπου ἔτυχαν ἐδῶ, εἶχα συμβουλευθῆ με ποῖον τρόπον ἠθέλεν διορθωθῆ τὸ πάθος τοῦτο τῆς ἀπαιδευσίας, καὶ νὰ γυρίσουν εἰς τὸ καλόν· καὶ ὅλοι ἀπὸ μίαν γνώμην ἦσαν ὅτι, ἂν ἠθελαν διαβάσει καὶ νὰ γρυκήσουν τὰ βιβλία ὅπου ἀφῆκαν ἐκεῖνοι οἱ παλαιοὶ καὶ ἐνάρετοι ἄνδρες, εὐκόλα ἠθέλεν διορθωθῆ ἡ ἀπαιδευσία ὅπου πλεονάζει εἰς τοὺς πολλοὺς.

Διὰ τοῦτο λοιπὸν ὤρμησα καὶ ἐγώ, με γνώμην καὶ παρακίνησιν τῶν εἰρημένων ἐλλογίμων καὶ εὐγενῶν ἀνδρῶν, ἀπὸ ὅσον δύναμαι, θεοῦ ὀδηγοῦντος, νὰ μεταγλωττίσω καὶ νὰ πεζεύσω ἀπὸ τὰ βιβλία ὅπου νὰ εἶναι χρήσιμα καὶ ὠφέλιμα εἰς τὸ νὰ ἀνακαινισθῆ καὶ νὰ ἀναπτερυγιασῆ ἀπὸ τῆ τόσῃ ἀπαιδευσίαν τὸ ἐλεεινὸν γένος. Καὶ διὰ τοῦτο μάλιστα ἠθέλησα νὰ ποιήσω τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τὸ βιβλιάριον τοῦτο τοῦ Πλουτάρχου, ὅποιον λέγεται «Περὶ παιδων ἀγωγῆς», καὶ ἡμεῖς τὸ ὠνομάσαμεν «Παιδαγωγόν», διότι αὐτὸ μας παιδαγωγεῖ καὶ διδάσκει ἀπὸ τὴν ἀρχὴν πῶς νὰ γεννηθῆ καὶ νὰ νατραφῆ τὸ παιδίον εὐγενικά, καὶ ἀπεκεῖ πῶς νὰ παιδευθῆ καὶ νὰ γένη ἐνδοξος καὶ ἐνάρετος ἄνθρωπος, ὡσᾶν ἦσαν αἱ πατέρες μας.

β) Ἐκ τῆς «Ἄνθος» τοῦ ἱερομόναχου Καρτάνου (1536)

Καρτάνου Ἰ., Ἄνθος καὶ ἀναγκαῖον τῆς παλαιᾶς τε καὶ νέας διαθήκης. Βενετία 1536, 1567². — Κερκυραῖος ἱερομόναχος ὄχι πολὺ γραμματισμένος, πολεμήθηκε ἀπὸ τὸν Παχώμιο γιὰ αἰρετικός.

«Πανιερώτατοι μητροπολίται, θεοφιλέστατοι ἐπίσκοποι, εἰ

λαβέστατοι ἱερομόναχοι καὶ μοναχοί, θεοσεβέστατοι ἱερεῖς, ἐνδοξότατοι ἄρχοντες καὶ ἅπας ὁ τοῦ κυρίου μου χριστῶνυμος λαὸς μικροὶ τε καὶ μεγάλοι ἄνδρες τε καὶ γυναῖκες, χάρις εἴη ὑμῖν καὶ εἰρήνη παρὰ Θεοῦ πατρὸς καὶ κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ. . . . Καὶ ἀπὸ γραμματικά καὶ λογικά ἔβγασά τα εἰς κοινήν γλῶτταν ὡς ἐβλέπετε διὰ νὰ ἐγνωρίζῃ πᾶσα μικρὸς ἄνθρωπος μέρος ἀπὸ τὴν θείαν γραφὴν τί λέγει. Καὶ τοῦτο δὲν τὸ ἔκαμα διὰ τοὺς διδασκάλους, ἀλλὰ διὰ τοὺς ἀμαθεῖς ὡς ἐμέ. Καὶ διὰ νὰ καταλάβουν πάντες οἱ χειροτέχναι καὶ ἀμαθεῖς τὴν θείαν γραφὴν τί λέγει. Τόσον ναῦται ὅσον καὶ χειροτέχναι καὶ γυναῖκες καὶ παιδιά. Καὶ πᾶσα μικρὸς ἄνθρωπος, μόνον ὅπου νὰ ἤξεύρῃ νὰ διαβάξῃ. Καὶ ἐπειδὴ καὶ ἐγὼ ἀμαθὴς εἶμι καὶ ὅλως ἄμοιρος τῆς ἁγίας γραφῆς, ἐπικαλέσθηκα τὸ ὄνομα τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ νὰ ἀποστείλῃ τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ τὸ ἅγιον νὰ φωτίσῃ τὸν νοῦν μου καὶ τὸν λογισμόν μου ὡσπερ ἐφώτισεν τοὺς ἁγίους μαθητὰς αὐτοῦ καὶ ἀποστόλους ἁλιεῖς ὄντας καὶ ἀμαθεῖς τὸ πρῶτον ὡς αὐτὸν ἐμέ, ἔπειτα τοὺς ἐσόφισεν καὶ ὑπῆγαν κοὶ ἐκήρυξαν ὅλον τὸν κόσμον καὶ ἐκατάβαλαν πάντας τοὺς σοφοὺς καὶ διδασκάλους. Ἔτσι τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἐγὼ ἐπαρακάλεσα, νὰ μοῦ φωτίσῃ τὸν νοῦν μου νὰ ἠμπορέσω νὰ πεζεύσω τὴν θείαν γραφὴν εἰς κοινήν γλῶτταν διὰ νὰ ἠμπορῇ ὡς εἶπον πᾶσα μικρὸς ἄνθρωπος νὰ τὴν ἐγροικᾷ καὶ νὰ λαμβάνῃ ἀπ' αὐτὴν μικρὴν ὠφέλειαν. . . .»

γ) Ἡ μετάφραση τῆς Ν. Διαθήκης (1638)

Ἡ Καινὴ διαθήκη τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ δίγλωττος τοῦτ' ἔστι τὸ θεῖον ἀρχέτυπον καὶ ἡ αὐτοῦ μετάφρασις εἰς κοινήν διάλεκτον. Ἐν Ἀλλὰ τῆς Σαξονίας 1710, Ἰω. θ'. (Α). — Λίγο ὀργότερα ἀπὸ ἀνάλογες προσπάθειες στὴ Δύση ἐπιχειροῦνται καὶ ἀπὸ Ἑλληνες ἱερωμένους μεταφράσεις τῆς Ν. Δ. στὴ νέα γλῶσσα. Συμπαράθετα τὸ ἀντίστοιχο μέρος ἀπὸ τὴν μετάφραση τοῦ Πάλλη (1902, 1910² σ. 224) (Β), καθὼς καὶ τὸ πρωτότυπο (Γ).

Παρατίθηκε ἐδῶ τὸ κείμενο ἀπὸ τὴν ἔκδοσιν τοῦ 1705. Ἡ πρώτη μετάφρασμένη ἔκδοσιν τοῦ 1638—: Ἡ Καινὴ Διαθήκη τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ δίγλωττος ἐν τῇ ἀντιπροσώπως τότε θεῖον πρωτότυπον καὶ ἡ παραλλάκτως ἐξ ἐκείνου εἰς ἀπλήν διάλεκτον διὰ τοῦ κυρίου Μαξίμου Καλλιπολίτου γενομένη μετάφρασις ἅμα ἐτυπώθησαν [Γενεύη] — παρουσιάζει τύπους ἢ γραφὰς ποὺ βρίσκονται διορθωμένα στὴν ἔκδοσιν τοῦ 1705. Ἔτσι ἡ νεώτερη ἔκδοσιν διαφέρει στ' ἀκόλουθα: α) σωστότερα: 4. νὰ κάμω (ἐνεστ.) (ἐκδ. 1638) — νὰ κάμνω (ἐκδ. 1705), ἐπεμψεν ἕως - ἐπεμψεν, ἕως 7 (καὶ 11), νίφθησαι - νίφου, 9. ἔλεγα. ὁμοιάζει - ἔλεγον. Τοῦ

ὁμοιάζει - β) π ι ὀ ἄ π λ ἄ: 2. ἠρώτησεν - ἐρώτησεν, μαθηταὶ - μαθητάδες. 13. ποιῶ - ἔναν καιρὸν, 16. δύναται - δύνεται - γ) π ι ὀ κ ο ι ν ἄ: 10. ἔλεγά τον - ἔλεγά του, 11. εἶπε με - εἶπε μου, 12 εἶπαν τον - εἶπαν του - δ) λ ι γ ῶ τ ε ρ ο δ η μ ο τ ι κ ἄ: 11 (καὶ 15). ἀπάνου - ἀπάνω - ε) ὁ ρ ο γ ρ α φ ῖ α: 1. περνόντας ἴδεν - περνῶντας εἶδεν, 7. βλέποντας - βλέποντας, 12, ἤξεύρω - ἰξεύρω,

A. ¹ Καὶ περνῶντας εἶδεν ἓνα ἄνθρωπον ὁποῦ ἦτον τυφλὸς ἀφόντις ἐγεννήθη. ² Καὶ τὸν ἐρώτησαν οἱ μαθητάδες του, καὶ εἶπαν· Διδάσκαλε, τίς ἤμαρτεν, ἐτοῦτος ἢ οἱ γονεῖς του, νὰ γεννηθῆ τυφλός; ³ Ἀπεκρίθη ὁ Ἰησοῦς... Οὐδὲ ἐτοῦτος ἤμαρτεν, οὐδὲ οἱ γονεῖς του· ἀλλὰ (ἐγεννήθη τυφλός) διὰ νὰ φανερωθοῦν τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ εἰς αὐτόν. ⁴ Ἐμένα πρέπει νὰ κάμνω τὰ ἔργα ἐκείνου ὁποῦ μὲ ἔπεμψεν ἕως ὅπου εἶναι ἡμέρα· ἔρχεται νύκτα, ὅποτε οὐδὲ κανένας δὲν δύνεται νὰ ἐργάζεται. ⁵ Ὅταν εἶμαι εἰς τὸν κόσμον, εἶμαι φῶς τοῦ κόσμου. ⁶ Ἐτοῦτα εἶπε, καὶ ἔπτυσσε κάτω, καὶ ἔκαμε πηλὸν ἀπὸ τὸ πτίσμα του, καὶ ἔχρισε τὸν πηλὸν εἰς τὰ μάτια τοῦ τυφλοῦ.

⁷ Καὶ εἶπέν του· Σύρε, νίψου εἰς τὴν κολυμβήθραν τοῦ Σιλωάμ· (τὸ ὁποῖον θέλει νὰ εἰπῆ, ἀπεσταλμένος)· Ἐπῆγε λοιπὸν καὶ ἐνίφθη, καὶ ἐγύρισε βλέπωντας.

⁸ Οἱ γειτόνοι λοιπὸν καὶ ἐκεῖνοι ὁποῦ τὸν ἔβλεπαν προτίτερα ὅτι ἦτον τυφλός, ἔλεγαν· Δὲν εἶναι ἐτοῦτος ὁποῦ ἐκάθητον καὶ ἐζήτη; ⁹ Ἄλλοι ἔλεγαν· Ὅτι ἐτοῦτος εἶναι· ἄλλοι ἔλεγαν. Τοῦ ὁμοιάζει· Καὶ ἐκεῖνος ἔλεγεν· Ὅτι ἐγῶμαι. ¹⁰ Ἐλεγά του· Καὶ πῶς λοιπὸν ἀνοιξαν τὰ μάτιά σου; ¹¹ Ἀπεκρίθη ἐκεῖνος, καὶ εἶπεν· Ἐνας ἄνθρωπος ὁποῦ τὸν λέγουν Ἰησοῦν, ἔκαμε πηλὸν, καὶ ἔβαλλεν ἀπάνω εἰς τὰ μάτια μου, καὶ εἶπέ μου· Σύρε εἰς τὴν κολυμβήθραν τοῦ Σιλωάμ, καὶ νίψου. Καὶ ἐπῆγα καὶ ἐνίφθηκα, καὶ εἶδα. ¹² Εἶπάν του· Καὶ ποῦ εἶναι ἐκεῖνος; Λέγει τους· Δὲν ἰξεύρω.

¹³ Καὶ ἔφεραν εἰς τοὺς φαρισαίους ἐκεῖνον, ὁποῦ ἦτον ἓναν καιρὸν τυφλός. ¹⁴ Καὶ ὅταν ἔκαμεν ὁ Ἰησοῦς τὸν πηλὸν, καὶ ἀνοιξε τὰ μάτια του, ἦτον σάββατον. ¹⁵ Πάλιν λοιπὸν τὸν ἐρωτοῦσαν καὶ οἱ φαρισαῖοι, πῶς ἀνέβλεψε, καὶ ἐκεῖνος τοὺς εἶπε· Πηλὸν ἔβαλλεν ἀπάνω εἰς τὰ μάτια μου, καὶ ἐνίφθηκα, καὶ βλέπω. ¹⁶ Καὶ κάποιοι ἀπὸ τοὺς φαρισαίους ἔλεγαν· Ἐτοῦτος ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι ἀπὸ τὸν Θεόν, διατὶ δὲν φυλάγει τὸ σάββατον. Ἄλλοι ἔλεγαν· Πῶς δύνεται ἄνθρωπος ἁμαρτωλὸς νὰ κάμη τέτοιας λογιῆς σημεῖα; Καὶ ἦτον διχοστασία ἀναμεσά τους.

B. ¹ Καὶ περνῶντας εἶδε ἄνθρωπο γεννημένο τυφλο. ² Καὶ τότε ρώτησαν οἱ μαθητάδες του καὶ εἶπαν «Ραββει, πῶς ἐκάνε ἁμαρτία, αὐτός ἢ οἱ γονεῖοί του, γιὰ νὰ γεννηθῆ τυφλός;» ³ Ἀποκριθῆκε ὁ Ἰησοῦς «Μητέ αὐτός ἐκάνε ἁμαρτία μητέ οἱ γονεῖοί του, παρα γιὰ νὰ φανερωθῶν μεσοῦ τοῦ ἔργου τοῦ Θεοῦ. ⁴ Πρέπει εμεῖς νὰ δουλεύωμε τὰ ἔργα τοῦ σταλτη μοῖ οσο εἶναι μερὰ· ἔρχεται ἡ νύχτα ὅταν κανεὶς δὲ μπορεῖ νὰ δουλέψῃ. ⁵ Ὅταν εἶμαι στὸν κόσμον, φῶς εἶμαι τοῦ κόσμου». ⁶ Ὅταν εἶπε αὐτὰ, ἐφτυσε χάμου καὶ ἐκάνε λάσπη ἀπὸ τὸ φτυσιμό, καὶ τουβαλε τὴ λάσπη στα ματιὰ ἀπανου ⁷ καὶ τουπε «Πηγαίνε πλυσου στὸ λουτρό τοῦ Σιλωάμ (που θεπεῖ ἀποστολός)». Ἐφυγε βλέπωντας. ⁸ Οἱ γειτόνοι λοιπὸν καὶ ὅσοι πρῶτον ἐβλεπαν πῶς εἶτανε ζητιανός, λέγανε «Δὲν εἶναι αὐτός που καθεταὶ καὶ ζητιανεβεῖ;» ⁹ Ἄλλοι λέγανε πῶς «Αὐτός εἶναι»· ἄλλοι λέγανε «Ὅχι, παρα του μοιάζει»· ἐκεῖνος ἔλεγε πῶς «Ἐγὼ εἶμαι». ¹⁰ Του λέγανε λοιπὸν «Πῶς ἀνοιξαν τὰ ματιὰ σου;» ¹¹ Ἀποκριθῆκε ἐκεῖνος «Ὁ ἄνθρωπος που τονλέν Ἰησοῦ ἐκάνε λάσπη καὶ μ' αλειψε τὰ ματιὰ καὶ μουπε πῶς πηγαίνε στο Σιλωάμ καὶ πλυσου. Πηγα λοιπὸν, καὶ ἄμα πλυθηκα εἶδα». ¹² Κα

τουπανε «Πουναι τος εκεινος;» Λεει «Δεν ξερω». ¹³ Τον πηγαινουνε στους Φαρισαιους τον αλλοτες τυφλο. ¹⁴ Κι' ειτανε σαββατο η μερα οταν εκανε ο Ιησους τη λασπη και τ' ανοιξε τα ματια. ¹⁵ Πάλι λοιπον τονε ρωτουσανε και οι Φαρισαιοι πώς ειδε. Κι' εκεινος τους ειπε «Λασπη μουβαλε στα ματια απανου, και πλυθηκα και βλέπω». ¹⁶ Λεγανε λοιπον μερικοι φαρισαιοι «Δεν ειναι αφτος απο το θεο ο ανθρωπος, γιατι δε φυλαει το σαββατο». Και αλλοι λεγανε «Πώς μπορεί ανθρωπος αμαρτωλος να κανει τετια σημαδια;» Κι' ειχανε διχόνια μεταξυ τους.

Γ. ¹ Καί παράγων είδεν άνθρωπον τυφλόν εκ γενετής. ² και ήρώτησαν αυτόν οί μαθηταί αυτού λέγοντες· ρ α β β ε ί, τίς ήμαρτεν, ούτος ή οί γονεΐς αυτού, ίνα τυφλός γεννηθη; ³ απεκριθη Ιησους· ουτε ουτος ήμαρτεν ουτε οί γονεΐς αυτού, άλλ' ίνα φανερωθη τά έργα του θεου εν αύτω. ⁴ ήμας δεΐ εργάζεσθαι τά έργα του πέμπαντός με έως ήμέρα εστί· ερχεται νύξ δε ουδεις δύναται εργάζεσθαι. ⁵ όταν εν τῷ κόσμῳ ὦ, φῶς εΐμι του κόσμου. ⁶ ταύτα ειπών επτυσεν χαμαί και έποίησεν πηλόν εκ του πτύσματος, και επέθηκεν αυτού τον πηλόν επί τους οφθαλμούς, και ειπεν αύτῷ· ⁷ ύπαγε νίψαι εις την κολυμβήθραν του Σιλωάμ (ὁ έρμηνεύεται απεσταλμένος). άπηλθεν ούν και ένίψατο, και ήλθεν βλέπων.

⁸ Οί ούν γείτονες και οί θεωρούντες αυτόν τὸ πρότερον, ότι προσαίτης ήν, έλεγον· ουχ ούτός εστιν ὁ καθημενος και προσαιτών; ⁹ άλλοι έλεγον ότι ούτός εστιν· άλλοι έλεγον· ουχί, αλλά ὁμοιος αύτῷ εστιν. εκείνος έλεγεν ότι έγώ ειμι. ¹⁰ έλεγον ούν αύτῷ· πώς ούν ήνώχθησάν σου οί οφθαλμοί; ¹¹ απεκριθη εκείνος· ὁ ανθρωπος ὁ λεγόμενος Ιησους πηλόν έποίησεν και επέχρισέν μου τους οφθαλμούς και ειπέν μοι ότι ύπαγε εις τον Σιλωάμ και νίψαι· απελθών ούν και νιψάμενος άνέβλεψα. ¹² και ειπαν αύτῷ· ποῦ εστιν εκείνος; λέγει οὐκ οΐδα.

¹³ Αγουσιν αυτόν πρὸς τους Φαρισαιους, τον ποτε τυφλόν. ¹⁴ ήν δε σάββατον εν ή ημέρα τον πηλόν έποίησεν ὁ Ιησους και άνέωξεν αυτού τους οφθαλμούς. ¹⁵ πάλιν ούν ήρώτων αυτόν και οί Φαρισαιοι πώς άνέβλεψεν. ὁ δε ειπεν αύτοΐς· πηλόν επέθηκεν μου επί τους οφθαλμούς, και ένιψάμην, και βλέπω. ¹⁶ έλεγον ούν εκ των Φαρισαιων τινές· οὐκ εστιν ούτος παρά θεου ὁ ανθρωπος, ότι τὸ σάββατον οὐ τηρεΐ. άλλοι έλεγον· πώς δύναται ανθρωπος αμαρτωλός τοιαύτα σημεΐα ποιείν; και σχίσμα ήν εν αύτοΐς.

Ἡ α' έκδοση συνοδεύονταν από έναν πρόλογο, όπου ὁ οΐκουμενικός πατριάρχης Κύριλλος Λούκαρης τόνιζε τή σημασία πού ειχε να μεταφραστούν τὰ ευαγγέλια :

Ἐκεΐ εύρίσκομεν ὅλα τὰ πράγματα τῆς δεσποτικῆς ζωῆς, εκεί εύρίσκομεν τήν διδασκαλίαν του κυρίου και τὰ κατορθώματά του, ὅσα επραξε δια τήν σωτηρίαν μας και κανένα πρᾶγμα δέν εΐναι ὅπου να έχωμεν χρέος δια τήν ὀρθότητα τῆς πίστεως να πιστεύωμεν και να κρατοῦμεν ὅπου ὁ διδάσκαλός μας και δεσπότης ὁ κύριός μας δέν τὸ έσημάδευσε και εξεκαθάρισε δια των ευαγγελιστων εκείνων ὅπου έσύγγραψαν τήν ιστορίαν και διδαχήν ὅλην τήν δεσποτικήν, δια τουτο ὅποιος χριστιανός εΐναι ὅπου επιθυμεΐ και ὀρέγεται περι θεου να μάθη και να καταλάβη, ὅσον εΐναι δυνατόν, εις τὸ ευαγγέλιον τὸ εύρίσκει. εκεί μαθαίνεις ότι κύριος ὁ θεός σου εις εστι, και κύριον τον θεόν σου προσκυνήσης και αύτῷ μόνῳ λατρεύσης· εκεί εύρήσεις τὸ ὁμοούσιον τῆς θεότητος και τῆς αγίας τριάδος τὸ τρισυπόστατον πατέρα υἰόν και άγιον πνεῦμα ένα και μόνον αληθινόν θεόν, ὅποιος θέλει και ὀρέγεται καθεξῆς να μάθη περι των άλλων πραγμάτων και ἄρθρων τῆς πίστεως, πάντα εΐναι φανερόν πώς άπεκει ήμπορεΐ να τὸ

μάθη, ἐπειδὴ καὶ ὁ παράκλητος ὁποῦ ἐπέμφθη ἀπὸ τὸν οὐρανὸν νὰ ἀναπληρώσῃ ἐκεῖνα ὅλα ὁποῦ ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἀφῆκε νὰ τελειωθοῦν εἰς τὸν καιρὸν τοὺς κανένα πρᾶγμα ἠλαττωμένον καὶ κολοβὸν δὲν ἐγκατέλειπε, ἀλλὰ πάντα ξεκαθαριστὰ τὰ ἐλάμπρυνε διὰ νὰ πληροφορηθοῦν οἱ ἐκλεκτοί. . .

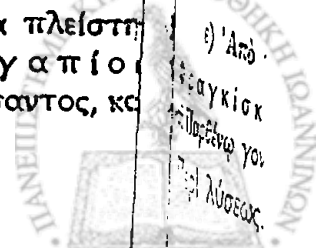
Οἱ τοιοῦτοι ἄνθρωποι σκοτισμένοι καταπίθουσι τοὺς ἀπλουστέρους νὰ πιστεύσουν πῶς δὲν πρέπει νὰ διαβάζωμεν ἐκεῖνα ὁποῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἔγραψε καὶ ἐπαρέδωσε, ἀμὲ εἶναι φανερόν πῶς εἶναι σφάλμα μέγα καὶ σατανικὴ πλάνη ἔστωντας καὶ νὰ διδασκώμεσθουν ἀπ' αὐτὸν τὸν ἀληθινὸν διδάσκαλον τὸν κύριόν μας νὰ ἐρευνοῦμε τὲς γραφές ἡγουν διαβάζοντας νὰ καταλαμβάνουν τί γράφουσι καὶ τί μας παραγγέλλουσι αἱ ὀμιλῖαι τὰς ὁποίας ἔκαμεν ὁ Χριστὸς καὶ αἱ ἔγραψαν οἱ εὐαγγελισταί, τὰς ἔκαμαν ὄχι μοναχὰ εἰς ἐκείνους ὁποῦ ἤξευραν γράμματα, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς ὄχλους μέσα εἰς τοὺς ὁποίους ἦσαν οἱ περισσότεροι ἀπλοὶ ἄνθρωποι καὶ γυναῖκες καὶ παιδία. καὶ οἱ ἀπόστολοι τὰς ἐπιστολάς τοὺς γράφουσιν ὄχι μοναχὰ εἰς τοὺς διδασκάλους, ἀλλὰ καὶ εἰς ὅλους τοὺς χριστιανούς καὶ εἰς αὐτὰς συντυχαίνουσι καὶ εἰς γυναῖκας καὶ εἰς πατέρας καὶ εἰς παιδία καὶ εἰς τοὺς ἀφεντάδες καὶ εἰς τοὺς δουλευτάδες καὶ εἰς μικροὺς καὶ εἰς μεγάλους, νὰ εἶναι ὅλοι θεοδίδακτοι καὶ νὰ ἤξεύρῃ καθένας ἐκεῖνο ὁποῦ τοῦ πρέπει πῶς εἶναι προσταγμένον ἀπὸ τὸν θεὸν καὶ ὄχι μοναχὰ παραγγελμένον ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους. . .

Ὁ Θεὸς ἠθέλε ἀπὸ τὴν ἀρχὴν πάντοτε νὰ ἀναγινώσκονται τὰ λόγια του εἰς ἀπλήν γλῶσσαν, καὶ διὰ τοῦτο τὸν ἐδικὸν του νόμον ὁ Θεὸς ἔγραψεν τον εἰς πλάκας ἐβραϊκὰ διὰ τὸν γροικίση ὁ λαὸς ὅλος, καὶ εἰς τὴν αὐτὴν γλῶσσαν ὁποῦ ἦτον γροικιζαμένη εἰς ὅλους ὁ Μωϋσῆς καὶ οἱ λοιποὶ προφηταὶ τὰ ἅγια καὶ ἱερά βιβλία τῆς παλαιᾶς διαθήκης τὰ ἔγραψαν, καὶ ὅταν ὁ λαὸς ἐμετατοπίσθη διαμέσου τῆς αἰχμαλωσίας εἰς τὴν Βαβυλωνίαν ὁποῦ ἔμαθον τὴν βαβυλωνικὴν γλῶσσαν ὁ Δαυὶδ ἔγραφε βαβυλωνικὰ, καὶ ἄλλοι ἐποίησαν καὶ μετάφρασιν τῶν λοιπῶν βιβλίων τῆς παλαιᾶς διαθήκης εἰς βαβυλωνικὴν γλῶσσαν νὰ τὰ καρποφοροῦνται ὅλοι. ἔστωντας πάλιν καὶ νὰ κυριεύῃ ἡ βασιλεία τῶν Ἑλλήνων μετὰ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν εἰς τούτην ἐρμηνεύθη καὶ ἡ παλαιὰ διαθήκη. καὶ ἐπειδὴ ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ἦτον κοινὴ εἰς τὰς ἡμέρας τῶν ἱερῶν ἀποστόλων ἑλληνιστὶ ἔγραψαν τὴν νέαν διαθήκην, καὶ μετέπειτα καὶ ἡ παλαιὰ καὶ ἡ νέα διαθήκη μετεγλωττίσθη μέσα εἰς ὅλα τὰ ἔθνη, καθενὸς εἰς τὴν γλῶσσαν του, ὅτι διὰ τοῦτο ὁ Θεὸς ἔδωκε τὸ χάρισμα τῶν γλωσσῶν τοῖς ἀποστόλοις καὶ εἰς ἄλλους ὁποῦ ἦτον ὕστερα ἀπ' αὐτούς, νὰ καταλαμβάνῃ ὁ καθένας ὁποῦ διαβάξῃ ἐκεῖνα τὰ μεγαλεῖα τοῦ Θεοῦ εἰς τὴν ἐδικὴν του γλῶσσαν μέσα εἰς τὴν ὁποίαν ἐγεννήθη, καὶ ἔτσι κάθε γλῶσσα δοξάζει καὶ ὑμνεῖ τὸν Θεὸν τὸν ὁποῖον γνωρίζει διὰ τῆς ἀναγνώσεως τῆς ἁγίας γραφῆς· οὕτως βλέπομεν καὶ πολλοὶ καὶ σοφοὶ ἄνθρωποι ἐμεταγλώττισαν ἀπὸ τὴν λατινικὴν διάλεκτον εἰς τὴν ἰταλικὴν τὰ ἱερά βιβλία τῆς θείας γραφῆς μετὰ τὴν ὠφέλειαν τῆς ἐκκλησίας, διατὶ ἐκεῖνα ὁποῦ ἐδιάβαζαν καὶ δὲν ἔγροικουσαν εἰς τὴν λατινικὴν γλῶτταν πολλὰ κατὰ καὶ ὠφέλιμα τὰ καταλαμβάνουν εἰς τὴν ἰταλικὴν καὶ ἀναγινώσκοντάς τα πληροφοροῦνται καὶ δοξάζουσι τὸν Θεόν.

δ) Ἀπὸ τὴν «Ἀμαρτωλῶν σωτηρία» τοῦ μοναχοῦ Ἀγαπίου (1664)

Βιβλίον ὠραιότατον καλούμενον Ἀμαρτωλῶν σωτηρία, μετὰ πλείστη ἐπιμελείας συντεθὲν εἰς κοινὴν τῶν Γραικῶν διάλεκτον παρ' Ἀγαπίου μοναχοῦ τοῦ Κρητός, τοῦ ἐν τῷ Ἁγίῳ Ὄρει τοῦ Ἁθω ἀσκήσαντος, καὶ νῦν νεωστὶ διορθωθὲν ἐπιμελῶς. Βενετία 1664, σ. 21.

Καὶ
καὶ ὅ
ἀπὸ τ
πᾶρα
λογροί
εἰς τὴν
ἐπὶ τῶν
τοῦ τε
κάτε ὅτ
σωπον.
κεδομῆς
αὐτὴν τ
καὶ τὸ, ε
εἶναι ἡ τ
τίστιν, ἐ
κα. Ἐγὰ
Δευτέρη
λοστο τὰ
ἐν. Ταυτ
ἴσμενος εἰ
τῆς τὰ χρ
ἐλαβούνη
αὐτὸ πρέπ
αὐτὸ ἔχασκε
ἴσθης τὴν
τῆν, (τοῦ
ἔσον θε
εἰ εἰς τὰ ὁ
καθὼν ὅλο
ἀλλὰ γινου
αὐτὸν φαν
εἰς αὐτὸ τὸ
τῶν ἐδελφῶν
κατὰ ὅσον
κατὰ κἂν νὰ
τῶν δὲν λι
πάντοτε...
ε) Ἀπὸ
εὐαγγελισκ
παρὰ τὸν γο
τῆς λύσεως.

Καὶ διατί δὲν κάμνεις καθὼς ἔταξες ὦ Κύριε, ἀμὴ ἄλλα ἔταξες καὶ ἄλλα κάμνεις; Αὐτὰ ὅπου ἔταξα κάμνω ὦ μαθηταί. . . Καὶ ἀπὸ τοῦτο βεβαιωθεῖτε πῶς καὶ τότε ὄλονόν τὰ ἔταξα ἐπειδὴ τῶρα ὄλονόν τὰ δίδω. Ἄν τότε εἰς τὴν ὑπόσχεσιν δὲν τὸ ἐκαλογοικήσετε πῶς ὄλονόν τὰ ἔταξα αὐτὰ τὰ χαρίσματα, τῶρα εἰς τὴν δόσιν τῶν χαρισμάτων γροικήσετε το. Ἄν εἶχα τὰ δώση τῶρα μόνο τοῦ Πέτρου, ἐγροικᾶτον ὅτι καὶ μόνον τοῦ Πέτρου τὰ ἔταξα. Ἄμὴ ἐπειδὴ ὄλονόν τὰ δίδω τῶρα ἐξ ἴσου, γροικᾶτε ὅτι καὶ ὄλονόν τὰ ἔταξα τότε μὲ τὸ ἓνα τοῦ Πέτρου πρόσωπον. Εἶπα ἐτότε σὺ εἶ Πέτρος καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσωμαι τὴν ἐκκλησίαν. Εἰς αὐτὴν τὴν πέτραν, ἤγουν εἰς αὐτὴν τὴν ὁμολογίαν τὴν οἰκοδομῶ τῶρα. Ἡ δὲ ὁμολογία εἶναι τό, σὺ εἶ ὁ Χριστός, ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, ὁ ὁποῖος εἶναι ἡ πέτρα. Καὶ διὰ τοῦτο λέγει ἡ πέτρα, εἰρήνη ὑμῖν, τουτέστιν, ἐγὼ ὁ Χριστός, ἡ πέτρα, μετ' ἐσᾶς, καὶ ἐσεῖς μετ' ἐμένα. Ἐγὼ πέτρα, καὶ ἐσεῖς οἰκοδομῆ ἀπάνω εἰς τὴν πέτραν.

Δευτέρα αἰτία τῆς βλασφημίας εἶναι τὸ παιγνίδιον καὶ μάλιστὰ τὰ χαρτία. Τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ φεύγῃς ὡσπερ τὸν ὄφιν. Τουτέστιν νὰ μὴ παίζῃς ἄσπρα, ἢ ἄλλο πράγμα, στοχάζομενος εἰς αὐτὸ τὰς πολλὰς σου ζημίας. ὅτι πρῶτον μὲν χάνης τὰ χρήματα, β'. τὴν τιμὴν καὶ φήμην σου. διατί δὲν σὲ εὐλαβοῦνται ποσῶς. Ἄλλὰ πάντες σὲ ἐξουθενοῦσι. Καθὼς σοῦ πρέπει. γ'. δὲ ζημιώνεσαι καιρὸν τὸν πολυτίμον ὅπου σοῦ ἐχάρισεν ὁ Θεὸς νὰ τὸν ἐξοδιάζῃς εἰς ἀγαθὰ ἔργα, διὰ νὰ λάβῃς τὴν οὐράνιον βασιλείαν. Ἡ ὁποία ζημία εἶναι τραυτέρη, (τοῦ καιροῦ λέγω) παρὰ τοῦ πράγματος. Διατί πράγμα ὅσον θέλεις εὐρίσκεις ἀμὴ καιρὸν ὄχι. Ὅτι πλέον δὲν στρέφει εἰς τὰ ὀπίσω· καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, τὸ παιγνίδιον εἶναι αἰτία σχεδὸν ὄλονων τῶν ἀμαρτημάτων διατί κάμνει τὸν ἄνθρωπον φιλάργυρον καὶ ἡ φιλαργυρία εἶναι ρίζα πάντων τῶν κακῶν. Λοιπὸν φανερὸν εἶναι ὅτι εἴ τις παίζει τὰ χρήματα εὐρίσκεται εἰς αὐτὸ τὸ πάθος ἐπειδὴ πλεονεκτᾷ καὶ πάσχει νὰ ἐγδίσῃ τὸν ἀδελφόν του νὰ λάβῃ τὸ πράγμα τους. Φυλάγου λοιπὸν ἀδελφέ ὅσον δύνασαι οὐ μόνον νὰ μὴ δὲν παίζῃς ἐσύ. Ἄλλὰ μήτε κἄν νὰ ὑπάγῃς ὅπου ἕτεροι παίζουσιν. Ὅτι κανένα διάφορον δὲν λαμβάνεις, ἀλλὰ ζημίαν σωματικὴν καὶ ψυχικὴν πάντοτε...

ε) Ἐκ τῆς «Τέχνης ῥητορικῆς» τοῦ Σκούφου (1681)

Φραγκίσκου ἱερέως τοῦ Σκούφου, Τέχνη ῥητορικῆς τῇ μητρὶ καὶ Παρθένῳ γονυπετῶς ἀφιερωθεῖσα. Βενετία 1681, σ. 216, 371.

Περὶ λύσεως... Ἄνίσως καὶ ἡ ἀπόδειξαις τῶν ἐχθρῶν εἶναι

στερῆραῖς καὶ οἱ λογαριασμοὶ ὁποῦ φέρνουνσιν ἀδαμάντινοι καὶ ἀκαταγώνιστοι, ἔχει νὰ βάλῃ ὁ ρήτορας ὅλην του τὴν δύναμιν, ὄχι νὰ τοὺς λύσῃ, ὄντας τοῦτο δύσκολον πρᾶγμα, ἀμὴ νὰ φέρῃ καὶ αὐτὸς ταῖς ἐδικαῖς του ἀπόδειξαις με ἐνέργειαν καὶ σφοδρότητα... Λύει ὁ ρήτορας ταῖς κατηγορίας καὶ ἐπιχειρήματα τοῦ ἐχθροῦ...—

Περὶ ἀντιβολήσεως... Μὲ τὸ σχῆμα τῆς δεήσεως θέλω παρακαλέσῃ τὸν Ἐλευθερωτὴν τοῦ Κόσμου Χριστόν, νὰ ἐλευθερώσῃ μίαν φοράν τὸ Ἑλληνικὸν Γένος ἀπὸ τὴν δουλείαν τῶν Ἀγαρηνῶν, καὶ ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ Ὀττομανικοῦ Βριάρεως.

Φθάνει, Κριτὰ δικαιοτάτε, φθάνει. Ἔως πότε οἱ τρισάθλιοι Ἕλληνες ἔχουσι νὰ εὐρίσκονται εἰς τὰ δεσμὰ τῆς δουλείας, καὶ με ὑπερήφανον πόδα νὰ τῶς πατῆ τὸν λαιμὸν ὁ βάρβαρος Θράκης; ἔως πότε Γένος τόσον ἔνδοξον καὶ εὐγενικὸν ἔχει νὰ προσκυνᾷ ἐπάνω εἰς βασιλικὸν θρόνον ἓνα ἄθεον τουλουπάνι, καὶ ἡ Χώρας ἐκείναις, εἰς ταῖς ὁποίαις ἀνατέλλει ὁ ὄρατος τοῦτος Ἥλιος, καὶ εἰς ἀνθρωπίνην μορφήν ἀνέτειλας καὶ Ἐσὺ ὁ ἀόρατος, ἀπὸ ἡμισο φεγγάρι νὰ βασιλεύωνται; Ἄ, ἐνθυμίσου, σὲ παρακαλῶ, πῶς εἶσαι ὄχι μόνον Κριτῆς, ἀμὴ καὶ πατήρ, καὶ πῶς παιδεύεις, ἀμὴ δὲν θανατώνεις τὰ τέκνα σου. ὄθεν ἀνίσως καὶ ἡ ἀμαρτία τῶν Ἑλλήνων ἐπαρακίνησαν τὴν δικαίαν σου ὀργήν, ἀνίσως καὶ εἰς τὴν κάμινον τῆς ἰδίας των ἀνομίας σου ἐχάλκευσαν τὰ ἀστροπελέκια, διὰ νὰ τοὺς ἀφανίσῃς ἀπὸ τὸ πρόσωπον τῆς Οἰκουμένης, Ἐσὺ, ὁποῦ εἶσαι ὄλος εὐσπλαγχνία, συγχώρησαι, καὶ σβῦσαι ἐκεῖνα εἰς τὸ πέλαγος τῆς ἀπείρου σου ἐλεημοσύνης. Ἐνθυμίσου, Θεάνθρωπε, Ἰησοῦ, πῶς τὸ Ἑλληνικὸν Γένος ἐστάθη τὸ πρῶτον, ὁποῦ ἄνοιξε ταῖς ἀγκάλας, διὰ νὰ δεχθῆ τὸ θεῖον σου Εὐαγγέλιον. τὸ πρῶτον, ὁποῦ ἔρριξε χαμαὶ τὰ εἰδωλα, καὶ κρεμάμενον εἰς ἓνα ξύλον σὲ ἐπροσκύνησεν ὡς Θεόν. τὸ πρῶτον, ὁποῦ ἀντιστάθη τῶν τυράννων, ὁποῦ με τόσα, καὶ τόσα βάσανα ἐγύρευαν, νὰ ξερρίζώσουν ἀπὸ τὸν Κόσμον τὴν Πίστιν, καὶ ἀπὸ ταῖς καρδίαις τῶν Χριστιανῶν τὸ θεῖον σου Ὄνομα. με τοὺς ἰδρωτας τῶν Ἑλλήνων ηὔξανε, Χριστέ μου, εἰς ὅλην τὴν Οἰκουμένην ἡ Ἐκκλησία σου. οἱ Ἕλληνες τὴν ἐπλούτισαν με τοὺς θησαυροὺς τῆς σοφίας, τοῦτοι καὶ μετὴν γλώσσαν, καὶ με τὸν κάλαμον, καὶ με τὴν ἰδίαν ζωὴν τὴν ἐδιαφέντευσαν, τρέχοντας με ἀπειρον μεγαλοψυχίαν καὶ εἰς ταῖς φυλακαῖς, καὶ εἰς ταῖς μάστιγαις, καὶ εἰς τοὺς τροχοὺς, καὶ εἰς ταῖς ἐξορίαις, καὶ εἰς ταῖς φλόγαις, καὶ εἰς ταῖς πίσσαις, μόνον διὰ νὰ σβύσουν τὴν πλάνην, διὰ νὰ ξαπλώσουν τὴν πίστιν, διὰ νὰ σὲ κηρύξουν Θεάνθρωπον, καὶ διὰ νὰ λάμψῃ,

ὅπου λάμπει ὁ ἥλιος, τοῦ Σταυροῦ ἢ δόξα, καὶ τὸ μυστήριον. ὅθεν ὡς εὐσπλαγχνος μετὰ τὴν θεϊκὴν σου παντοδυναμίαν κάμε, νὰ φύγουν τὸν ζυγὸν τέτοιας βαρβαρικῆς αἰχμαλωσίας. ὡς φιλόδωρος, καὶ πλουσιοπάροχος ἀνταποδότης, ἀνοίγοντας τοὺς θησαυροὺς τῶν θείων σου χαρίτων, ὑψώσαι πάλιν εἰς τὴν προτέραν δόξαν τὸ Γένος, καὶ ἀπὸ τὴν κοπρίαν, εἰς τὴν ὁποίαν κάθεται, δός του τὸ σκῆπτρον, καὶ τὸ Βασίλειον. Naί, σὲ παρακαλῶ, μὰ τὸ Χαῖρε ἐκεῖνο, ὅπου ἔφερε τὴν χαρὰν εἰς τὸν Κόσμον. μὰ τὴν θείαν σου ἐκείνην Ἐνσάρκωσιν, εἰς τὴν ὁποίαν ὄντας θεὸς ἐγένηκες ἄνθρωπος, διὰ νὰ φανῆς μετὰ τοὺς ἀνθρώπους φιλόανθρωπος. μὰ τὸ Βάπτισμα, ὅπου μᾶς ἔπλυνε ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν. μὰ τὸν Σταυρὸν, ὅπου μᾶς ἀνοίξε τὸν Παράδεισον. μὰ τὸν Θάνατον, ὅπου μᾶς ἔδωκε τὴν ζωὴν. καὶ μὰ τὴν ἐνδοξὸν ἐκείνην Ἐγερσιν, ὅπου μᾶς ἀνέβασε εἰς τὰ οὐράνια. καὶ ἀνίσως καὶ ἡ φωναῖς μου τούταις δὲν σὲ παρακινούσιν εἰς σπλάγχνος, ἃς σὲ παρακινήσουν τὰ δάκρυα, ὅπου μοῦ τρέχουν ἀπὸ τὰ ὄμματα, καὶ ἃ δὲν φθάνουν καὶ τοῦτα, ἡ φωναῖς, ἡ παρακάλεσαις τῶν Ἀγίων σου, ὅπου ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τῆς τρισαθλίας Ἑλλάδος φωνιάζουσι.

ζ) Ὁ ἱερομόναχος Μάξιμος ὑπερασπίζεται τὴν ὀρθοδοξία (1690)

Ἐγχειρίδιον κατὰ τοῦ Σχίσματος τῶν Παπιστῶν, συντεθὲν εἰς φράσιν πεζὴν παρὰ τοῦ σοφωτάτου ἱερομονάχου Μαξίμου τοῦ Πελοποννησίου κτλ. συμμαθητοῦ δὲ τοῦ πάπα Ἀλεξανδρείας Μελετίου Πηγᾶ κτλ. Βουκουρέστι 1690, σ. 1, 43.

Προοίμιον. Πρέπον καὶ δίκαιον κατ' ἀλήθειαν ἦτον, ἀδελφοί καὶ τέκνα τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας, νὰ μὴν ἔλθῃ τὸ γένος μας τὸ ἐπαινετόν, εἰς τόσῃν ἀμάθειαν καὶ στέρησιν τῆς σοφίας, ὅτι νὰ χάσῃ σχεδὸν καὶ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, μετὰ τὴν ὁποίαν εἶχε πάντοτε εἰς ὅλα τὰ γένη σιμὰ μέγα καύχημα μετὰ τὸ νὰ τὴν εἶχεν, ὁμοῦ μετὰ ταῖς ἄλλαις ἐπιστήμασι πολλά θαυμαστά. ἀμὴ ἐπειδὴ μέσα εἰς ὅλα ὅπου ἔχασε, καὶ ἦλθεν εἰς τόσῃν πολλὴν δυστυχίαν καὶ ὀνειδισμόν ἀπ' ἐκείνους ὅπου πρότερον ἔθαυμάζετον, ἔχασε καὶ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, μετὰ τὴν ὁποίαν εἶναι εὐκόλα νὰ γράφῃ κάθε εἰς ὅπου ἐπιχειρίζεται νὰ συγγράφῃ τὰ μυστικά καὶ θεῖα τῆς πίστεώς μας πράγματα, κάμνει χρεῖα καὶ μετὰ τὴν ἀπλήν ἐτούτην, τὴν ποίαν ὅλοι τὴν γροικοῦν, νὰ βοηθήσωμεν, ὅσον εἶναι δυνατόν τοῦ γένους καὶ τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας ἢ ὁποῖα ἔχει μέσα εἰς ταῖς ἄλλαις τῆς δυστυχίας, καὶ πόλεμον πολὺν ὄχι τόσον ἀπὸ τοὺς ἀλλοτρίους τῆς πίστεως ὅσον ἀπὸ ἐκείνους ὅπου ἔπρεπε νὰ βοηθᾶται, κατὰ τὴν ὑπόσχεσίν τους. τέτιας λογιῆς κινδύνου

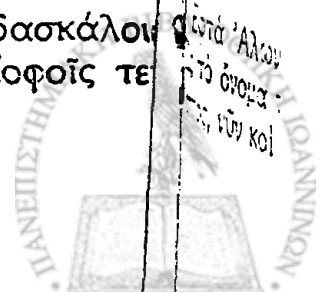
τὸ πτωχὸν τὸ γένος τῶν ὀρθοδόξων δυνατὰ, ἀπὸ τοὺς νεω-
 τεριστὰς καὶ ἑτεροδόξους καὶ μάλιστα ἀπὸ τοὺς ἀποστάτας
 ἀπὸ τὴν ἀνατολικὴν εἰς τὴν δυτικὴν ἐκκλησίαν, διὰ κάποιον
 πρόσκαιρον ἀπόλαυσιν, ὅτι εἶναι σιμὰ εἰς τέλειον ἀφανισμόν,
 μὲ ὄλον ὅπου τινὲς ἐδικοί μας, διὰ τὴν πολλὴν τους ἀμάθειαν
 καὶ ἀπαιδευσίαν, δὲν τὸ γροικοῦν ἐτοῦτο ἀφανισμόν, ἀλλὰ
 διόρθωσιν καὶ βοήθειαν. καὶ διὰ τοῦτο ὁ θεῖος ζῆλος μὲ ἐκί-
 νησε νὰ βοηθήσω τὸ γένος μας κατὰ τὴν μικρὰν μου δύναμιν,
 ἀφίνωντας ἐγγράφως εἰς φράσιν ἀπλὴν διὰ τοὺς ἀπλοὺς, τὰ
 ὅσα ἠθελαν ἐμπορέσει νὰ βοηθήσουν τὸ γένος μας εἰς ταῖς δια-
 φοραῖς ὅπου ἔχει ἡ ἀνατολικὴ ἐκκλησία μὲ τὴν δυτικὴν, εἰς
 τὰ δόγματα. καὶ διὰ νὰ γροικοῦν τὰ γραφόμενα εἰς κάθε ἓνα
 εὐκόλα εἰς κατανόησιν, θέλω τὰ βάλ्लη κατὰ τάξιν, ἀρχίζων-
 τας πρῶτον ἀπὸ τὴν ἀρχὴν, ἡγουν τὸ πρωτεῖον τοῦ πάπα. . . .

Κεφάλαιον ΙΕ'. Ὅτι ἀπόσα ὑποσχέθη ὁ Χριστὸς τῷ Πέτρῳ
 τότε δὲν τοῦ ἔδωκε τίποτα, καὶ ὅταν τὰ ἔδωκε, τὰ ἔδωκεν
 ὄλονων τῶν ἀποστόλων, καὶ πότε, καὶ ποῦ, καὶ διὰ τί τὰ
 ἔδωκε, καὶ ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι ἡ πέτρα, ἐν ἣ ἐθεμελιώθη ἡ ἐκ-
 κλησία... Ἐπειδὴ πρὸς ἀπλοὺς γράφομεν, κάμει χρεῖα νὰ εἰ-
 ποῦμεν καὶ ἀπλῶς τὰ λόγια τοῦ μακαρίου Παύλου, διὰ νὰ
 ἐμπορῆ κάθε εἰς νὰ καταλάβῃ τί λέγουν. Κάμετε, λέγει, ὦ
 Ἐφέσιοι νὰ ἠξεύρετε, ὅτι ὁ Χριστὸς, αὐτὸς ὅπου σὰς κηρύτ-
 τομεν, εἶναι ἡ ἐδικὴ μας εἰρήνη, ὁ ὅποιος ἔκαμε τὸ δύο μέρη,
 ἡγουν τοὺς ἰουδαίους καὶ τοὺς ἔλληνας, ἓνα σῶμα, καὶ ὅπου
 ἐχάλασε τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ, τουτέστι τὴν ἀμαρτίαν,
 ὅπου μᾶς ἐχώρισεν ἀπὸ τὸν θεόν, καὶ ἦτον ἐχθρὰ ἀνάμεσα
 εἰς τὸν θεόν καὶ εἰς τοῦ λόγου μας, καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς τὸν
 ἐχάλασε διὰ μέσου τῆς σαρκὸς ὅπου ἔλαβε, παύωντας τὸν νό-
 μον τῶν ἐπαγγελιῶν διὰ τῆς πίστεως, καὶ ἔκτισε τοὺς δύο,
 τουτέστιν ἰουδαίους καὶ ἔλληνας, καὶ τοὺς ἔκαμεν ἓνα σῶμα
 εἰς τοῦ λόγου του ἀπάνω, καὶ τοὺς ἔκαμεν ἓνα ἀνθρωπινὸν
 καινούργιον, κάμνωντας εἰρήνην εἰς αὐτούς, καὶ τοὺς εἰρηνο-
 ποίησε καὶ τοὺς δύο, διὰ μέσου τῆς σαρκὸς ὅπου ἔλαβε, μὲ
 τὸν θεόν καὶ πατέρα, διὰ μέσου τοῦ σταυροῦ, φονεύωντας μὲ
 τὸ μέσον τὸ ἐδικόν του, τὴν ἐχθραν, τουτέστι τὴν ἀμαρτίαν
 μὲ τὸν θάνατόν του εἰς τὸν σταυρόν.

η) Ἀπὸ τὶς Διδαχὲς τοῦ Μηνιάτη (1727)

Μηνιάτη Ἡλία, Διδαχαί. Βενετία 1727. Βενετία 1870³, ἔκδ. Μα-
 ζαράκη, σ. 96, 124.

Ἐγὼ ἀκολουθῶν τὸ παράδειγμα τοῦ μεγάλου διδασκάλου
 τῶν Ἐθνῶν τοῦ μακαρίου Παύλου, ὅπου λέγει· «Σοφοῖς τε

καὶ ἀγραμμάτοις ὀφειλέτης εἰμί» ὅσον δύναμαι διδάσκω ἀπλᾶ, διὰ νὰ μὲ καταλαμβάνωσιν ὅλοι· ἀλλὰ σήμερον μάλιστα θέλω ὁμιλήσει, ἀπὸ ὅλαις ταῖς ἄλλαις φοραῖς ἀπλούστερα, διατὶ θέλω νὰ καταλάβωσι τὰ λόγια μου, καὶ ἄνδρες καὶ γυναῖκες, καὶ σπουδαῖοι καὶ ἰδιῶται, καὶ μεγάλοι καὶ μικροί, ἐπειδὴ καὶ ἡ ὑπόθεσις τῆς Ἐξομολογήσεως ἐγγίζει ὅλους...—

Ἔχε ὀλίγην ὑπομονὴν σέ παρακαλῶ, ὦ Πιλάτε, καὶ πρὶν νὰ κάμῃς τὴν ἀπόφασιν, ἄκουσαι δύο λόγια, ὅπου θέλω νὰ σέ εἰπῶ· διὰ νὰ ἀπολύσης τὸν Χριστόν, ἢ τὸν Βαραββᾶν, τί ἐρωτᾷς τὸν λαόν τῶν Ἑβραίων; ἐσύ γνωρίζεις, πῶς τοῦτοι ὅλοι εἶναι ἐχθροὶ τοῦ Χριστοῦ· ἠξεύρεις πῶς τὸν ἐπαράδωσαν, καὶ τὸν θέλουσιν ἀποθαμμένον, ὅχι διὰ κανένα του πταίσιμον, ἀλλὰ μόνον διὰ φθόνον τους· «(ἤδει γὰρ ὅτι διὰ φθόνον παρέδωκαν αὐτόν)»· ἐσύ εἶσαι καὶ ἐξουσιαστής, καὶ κριτής· ἡ ἐξουσία, καὶ ἡ κρίσις εἶναι εἰς τὰ χερίά σου· ὁ Χριστὸς εἶναι ἀπταιστος, ἐσύ ὁ ἴδιος τὸ ὁμολογεῖς· ὁ Βαραββᾶς πταίστης, ἐσύ ὁ ἴδιος τὸ βλέπεις. Οἱ Ἑβραῖοι, ὅπου κατακρίνουσι τὸν Χριστόν, εἶναι φανεροὶ του ἐχθροὶ καὶ τὸν κατακρίνουσι μόνον διὰ τὸν φθόνον τους, ἐσύ ὁ ἴδιος τὸ γνωρίζεις· δὲν εἶναι ἔτζι ἡ ἀλήθεια; «αἶ, τί ἐστὶν ἀλήθεια;» ἐκεῖνος μοῦ ἀποκρίνεται, καὶ μοῦ γυρίζει ταῖς πλάτας, καὶ μισεύει· στάσου ὦ Πιλάτε, σέ ἐξορκίζω εἰς τὸν Θεόν· λοιπόν, ἐσεῖς οἱ Ἐξουσιασταὶ καὶ Κριταὶ τῆς γῆς, ὅταν κρίνετε, δὲν ἀποβλέπετε εἰς τὴν ἀλήθειαν; τὸ ζυγί, ὅπου κρατεῖτε δὲν εἶναι τὸ ζυγί τῆς δικαιοσύνης, ὅπου ζυγιάζει σωστὰ τὴν ἀλήθειαν; αἱ ἀποράσεις ὅπου κάνετε ἔχουσι καὶ ἄλλο τέλος ἔξω ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν; τί ἐστὶν ἀλήθεια; τί μὲ πειράζεις; σέ λέγω ἄλλην μίαν φοράν. Τί ἀκούω! ἡ ἀλήθεια εἶναι ἐξωρισμένη ἀπὸ τὰ Κριτήρια; Πιλάτε λογιάσαι καλὰ τί κάνεις· ἐσύ ἐλευθερώνεις τὸν Βαραββᾶν...

θ) Μιά διαθήκη σέ δημοτική (1708)

Διαθήκη Δημητρίου Χαρίτου. Β α λ α ω ρ ί τ η Ἄρ., Βίος καὶ ἔργα, Γ'. 1907, σ. 278. Τοῦ ἰδ., Ποιήματα, ἔκδ. 1891, σ. 367. — Ἐνῶ οἱ γραμματισμένοι τόσο δυσκολεύονται νὰ μεταχειριστοῦν τὴ νέα γλώσσα ἡ συγκινητικὴ διαθήκη τοῦ Χαρίτου δείχνει πόσο εὐκολώτερα ὑπερνικοῦσαν τὶς δυσκολίες καὶ ἐκφράζονταν στὴ μητρικὴ τους γλώσσα σοι ἦταν λιγώτερο ἐπηρεασμένοι ἀπὸ τὸ πατροπαράδοτο ὄργανο τῆς ἑλληνικῆς παιδείας.

Ἐφτὰ Ἀλωναρίου 1808 εἰς χωρίο Ζακύνθου Καταστάρι.— Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, νῦν καὶ αἰεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν. Ἐ-

δὼ κάνω κατάγραμμα τῆς δυστυχισμένης φαμίλιας μας, ποῦ
 5 καταγόμαστε σκλητάδα καὶ σκλητάδα ἀπὸ τῆ 'Ρούμελη καὶ
 ἦρθαμε σέ τοῦτο τὸ νησί τῆς Ζακύνθου ἀπὸ κατατρεμμὸ καὶ
 ὄχι ἀπὸ ἄλλο. Ὁ πατέρας μας, ποῦ ν' ἀγιάσουν τὰ κόκκαλά
 του, ἐλέγονταν Γιάννης καὶ ἦτον ἀπὸ τὴν χώραν Ἀγιθυμιά,
 καὶ ἡ μάνα μας, ποῦ ὁ Θεὸς νὰ τὴ σχωράη, Σαλωνίτισσα,
 10 καὶ ἐλέγονταν Βιολέτα. Γεννηθήκαμε τέσσαρα ἀδέρφια. Ὁ
 μεγαλύτερος ἐλέγονταν Φιλόθεος καὶ εἶναι ὁ Δεσπότης, ὁ δοῦ-
 λος τοῦ Θεοῦ, ποῦ νὰ ἔχω τὴν ἀγίαν του εὐχή ἐγὼ καὶ πᾶς
 ἄλλος Χριστιανός, ἀγκαλὰ καὶ ἀπεθαμμένος. Ὑστερα ἔρχο-
 μαί 'ς τὴν ἀράδα ἐγὼ καὶ ἡ ἀδερφή μου Μάρω καὶ τὸ ἀδέρφι
 15 μου ὁ Γιώργης. Καὶ ὁ πατέρας μου πέθανε χρόνωνε ὄγδο-
 ῆντα μὲ θάνατο χριστιανικό, σὰν καλὸς Χριστιανὸς ὅπου ἦ-
 τανε, κάνοντας ψυχικά, καὶ ποτὲ 'ς τὸ ζῦγι μὴν ἀγγελῶντας,
 καὶ ἀξιῶθηκε νὰ τὸν ἐβγάλη ὁ Φιλόθεος ὁ Δεσπότης, ποῦ
 τοῦ ἔδωκε καὶ τὴν ἀγίαν του εὐχή. Καὶ ἡ μάνα μας πέθανε
 20 ἀπὸ τὴ λοιμική, ποῦ μᾶς ἠφέρανε οἱ Βενετσιάνοι καὶ πολὺς
 κόσμος ἐχάθηκε χρόνωνε ἐξῆντα τρία. Ὁ Φιλόθεος εἶχε γραμ-
 ματαλλαγή μὲ τοὺς Βενετσιάνους, νὰ τὸ βαρέσουνε λευτερό-
 νοντας τὸ σκλαβωμένο Γένος μας καὶ ἀγροικόταν μὲ τοὺς κα-
 πεταναίους καὶ δεσποτάδες τῆς 'Ρούμελης. Κατὰ καιρό, ποῦ
 25 κατέβηκε ἡ ἀρμάδα 'ς τὰ νησιά, οὐλὴ ἡ 'Ρούμελη ἐδούλεψε
 σπαθί, καὶ ἐκλάδεψαν πᾶσα ψυχὴ ἀλλόπιστων Ἀγαρηνῶν.
 Τότε ἦτονε καπετάνιος Σάλωνα καὶ Λοιδορίκι ὁ καπετὰν Κούρ-
 μας καὶ μὲ πεντακόσιους ἀρματωλοὺς ἐπῆρε Σάλωνα, Λοιδο-
 ρίκι καὶ Ἔπαχτο, καὶ περίττο ἀπὸ δυὸ χιλιάδες Τουρκῶν
 30 ἔσφαξαν. Ὑστερα σὲ λίγο μᾶς ἦρθε ἡ λοιμική καὶ πολὺς κό-
 σμος ἐχάθη. Τότε καὶ ἡ μάνα μας ἡ μακαρίτισσα, ὁ Θεὸς νὰ
 τὴν σχωράη, πέθανε, καὶ ἡ ἀδερφή μου Μάρω χρονῶν εἴκο-
 σι ὀκτώ. Σάμπως ἦρθαν οἱ Τοῦρκοι, οἱ Βενετσιάνοι ἐμπῆκαν
 'ς τὰ κάτεργα καὶ ἀφῆσαν ἐμᾶς τοὺς δύστυχους. Καὶ ὁ καπε-
 35 τὰν Κούρμας μὲ τετρακόσους ἐβγῆκε καὶ τοὺς ἐτσάκισε σὲ
 τέσσεραις πάνταις. Ἦρθε καὶ ὁ Φιλόθεος, ποῦ ὁ καπετὰν γκε-
 νεράλες τὸν εἶχε μαζί του, γιατί εἶχε ὑπόληψι καὶ στίμα καὶ
 ἀκούονταν ἀπ' ὄλους τοὺς 'Ρουμελιώταις, καὶ ἐκάμαν μὲ τὸν
 καπετὰν Κούρμα βουλή νὰ πάρουνε καὶ τὸ Ζητοῦνι. Μὰ δὲ
 40 μπόρεσαν, γιατί ἐκλείστηκαν ὄχτῶ πασάδες, καὶ ἔκαψαν καὶ
 τὴ Φήβα, ἐχτυπῆσαν καὶ τὸ ὄρδι τοῦ Τούρκου κοντὰ στὸ
 Πατρατζίκι, καὶ τὸ Ταλάντι ἐπῆραν καὶ ὁ Κούρμας λαβώθη-
 κε. Ἦρθε ὁ Λιμπεράκης νὰ πάρη τὰ Σάλωνα, μὰ ὁ Κούρμας
 τὸν πῆγε τοῦ κυνηγιοῦ 'στὸ Καρπενῆσι καὶ σὲ τρίχα νὰ τό-
 45 νε πιάση καὶ ὀλοζώντανο. Ὁ δεσπότης ὁ Φιλόθεος ἐβαρέ-

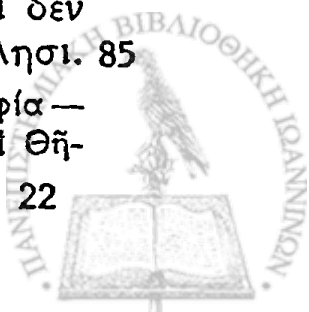
ἡ ἡ
 καὶ τ
 ἔως
 ἀλά
 αὐγο
 τῶν
 Σόν
 σα ὠρ
 κτὸ τε
 Καὶ περ
 τῶν ἀ
 τε ὁ, τι
 μου εἰς
 ρὶς κάμ
 γὰ τὸ β
 τα μὲ ρί
 ποκτίμ
 ἔμενο Γε
 λήμονα
 κατὰ τοῦ
 ἔνα σὲ μ
 τὸ θάση
 τὴν ἐκαλ
 ἔρωθῆ κε
 ἔχη τὴν
 ἔας γιατί
 ἔας ὡσάν
 ἔκο φρικ
 ἔος, εἰς τ
 ἔλῃθου, κ
 ἔμαλαμ
 ἔκκλησι
 ἔστειλη 'ς
 ἔση 'ς τὴ
 ἔμεν σὲ λε
 ἔμας Φιλ
 ἔφιλῶς
 ἔσκίνα
 ἔσπιτολε
 ἔνα νὰ εἰπῶ
 ἔλιτάδα γε
 ἔπεῖττο περὶ
 ἔ. Τριπτασιῶ

θη ἔς τὸ λαιμό, ἔς τὸν πόλεμο, καὶ σὲ δέκα μέραις ἐπρίστηκε καὶ πέθανε καὶ ὁ Κούρμας ἐσκοτώθη. Ἦρθαν οἱ Τοῦρκοι καὶ ἐδιώξαν τοὺς Βενετσιάνους καὶ ἐγὼ μὲ ἄλλους πολλοὺς ἀγκυκαλά καὶ μᾶς ἐτάξαν οἱ Τοῦρκοι μὲ ὄρκο νὰ μὴ μᾶς πειράξουν, ἔφυγα μὲ τὸ ἀδέρφι μου τὸ Γιώργη καὶ μὲ κάτεργο τοῦ κα- 50
πετάν Στάθη Βλαστοῦ ἦλθα σὲ τοῦτο τὸ νησι τῆς Ζακύνθου.

Σὰν ἀληθινὸς Χριστιανὸς χρῆζοντας νὰ ἦμαι ἔτοιμος σὲ πᾶσα ὥρα καὶ στιγμή νὰ παρουσιαστῶ εἰς τὸ τρομερὸ καὶ φρικτὸ τοῦ Θεοῦ κριτήριον, ἐρεγολάρησα τὰ πράγματά μου. Καὶ πρῶτο συχωράω πᾶσα ἄνθρωπο ποῦ μὲ ἔβλαψε καὶ ζη- 55
τάω ἀπ' οὐλα τ' ἀδέρφια μου τοὺς Χριστιανοὺς συγχώρεσι σὲ ὅ,τι τοὺς ἐπίκρανα καὶ τοὺς ἐζημίωσα. Ἀφίνω τὸ τίποτέσ μου εἰς τὸ ἀδέρφι μου τὸ Γιώργη καὶ θέλω νὰ μὲ θάψη χω-
ρίς κάμμία ἐξόδευσι καὶ κοσμοπομπή. Νὰ μοῦ ἀφήση μονά-
χα τὸ βρακί καὶ τὸ μαῦρο ποκάμισο καὶ τίποτας ἄλλο, καὶ 60
νὰ μὲ ρίξη ἔς ἓνα ταφί. Καὶ ἂν δώση ὁ πανάγαθος καὶ πα-
νοικτίρμονας Θεὸς καὶ καπιτάρη νὰ ἐλευθερωθῇ τὸ δυστυχι-
σμένο Γένος μας ἀπὸ τὸν τρομερὸ καὶ ἀντίχριστο καὶ ἀνε-
λεήμονα Ἀγαρηνόν, νὰ ξεθάψη τὰ κόκκαλά μου, καὶ τὰ κόκ-
καλα τοῦ μακαρίτου ἀδερφοῦ μου Φιλόθεου, ποῦ τὰ ἔχω κρυμ- 65
μένα σὲ μιὰν σακκοῦλα στὴν σπηλιάν ποῦ ἐγνωρίζει, καὶ νὰ
τὸ θάψη μαζί καὶ κοντὰ ἔς τὰ κόκκαλα τῶν γονηῶν μας εἰς
τὴν ἐκκλησιὰ τῆς πατρίδος μας· μὰ, τὸ ξαναλέγω, σὰν ἐλευ-
θερωθῇ καὶ ὄχι τώρα ποῦ εἴμαστε σκλάβοι. Καὶ ἂν κάμη ἔτσι,
νᾶχη τὴν εὐχὴ τοῦ Φιλόθεου καὶ ἐμένα, ἀλλέως τὴ κατάρρα 70
μας· γιατί ἔτσι μὲ ὠρκισε ἔς τὸ Εὐαγγέλιο ὁ μακαρίτης Φιλό-
θεος ὡσὰν ἐξεψύχου. Ἀφίνω ἀκόμα διάτα καὶ τότε βάνω σὲ
ὄρκο φρικτὸ εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, τοῦ Χριστοῦ, τῆς Παρ-
θένος, εἰς τὰ κόκκαλα τῶν γονηῶν μας καὶ τοῦ ἀδερφοῦ μας
Φιλόθεου, καὶ ἐξορκίζω τὸν ἀδερφό μας Γιώργη, τὸ σταυρὸ 75
τὸ μαλαμματένιο νὰ μὴν τότε πειράξη· νὰ τὸν ἀπιθώση σὲ
μιὰ ἐκκλησιὰ νὰ λειτουργιέται καὶ νὰ κάμη κολάγι καὶ τό-
νε στείλῃ ἔς τὴν πατρίδα μας τοῦ Παπαθανάση νὰ τὸν ἀπι-
θώση ἔς τὴν ἐκκλησιὰ μας, γιατί ἄνθρωποι εἴμαστε καὶ πέ-
φτομεν σὲ λάθο· αὐτὸς ὁ σταυρὸς εἶναι τοῦ μακαρίτου ἀδερ- 80
φοῦ μας Φιλόθεου καὶ νᾶχης τὴν εὐχὴ του, Γιώργη μου, νὰ
τὸν φυλάξης. Ἀφίνω καὶ ἔς τὸν ἀδερφό μου Μῆτρο νὰ δώση
50 τσεκίνια ἔς τὴν κάσα γιὰ ἐλευθέρωμα σκλαβῶν, καὶ 10 ἔς
τὸ ὀσπιτάλε καὶ χωρὶς ἄλλο νὰ τὸ κάμη. Ἄλλο τίποτι δὲν
ἔχω νὰ εἰπῶ καὶ αὕτῃ εἶναι ἡ τελεία καὶ ὑστερινὴ μου θέλησι. 85

5. σκλητάδα γενιὰ (ρομαν. λ.) — 21. γραμματαλλαγή ἀλληλογραφία —
29. περίττο περίπου — 37. στίμα ἐκτίμηση (ἰταλ. λ.) — 41. Φήβα οἱ Θῆ-

M. Τριανταφυλλίδη, Ἱστορικὴ εἰσαγωγή

βες — ὄρδι σῶμα στρατοῦ (τούρκ. λ.) — 42. *Πατρατζίμι* ἡ σημερινὴ Ὑπάτη — *Τάλαντι (τὸ)* Ἀταλάντη — 50. *κότεργο* πλοῖο — 54. *ἐρεγολάρησα* κανόνισσα (ἰταλ. λ.) — 62. *καπιτάρη* συμβῆ (ἰταλ. λ.) — 77. *κολάγι* εὐκολία (τούρκ. λ.) — 83. *τσεκίνια*, *zechin* νόμισμα βενετσιάνικο — 84. *ὄσπιτάλε* νοσοκομεῖο (ἰταλ. λ.).

1) **Γράμμα τοῦ Σκούφου** σὲ μιὰ κυρία (17. αἰ.). — Ἡμερολόγιον τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος, 1922, σ. 159.

Καταραμένη συνήθεια εἶναι τὸν καιρὸν τοῦτον εἰς ἑσᾶς τὰς γυναῖκας νὰ μὴν εὐγένετε ποτὲ τὸν πόδα ἔξω ἀπὸ τὴν ἰδίαν σας κατοικίαν, παρὰ ζωγραφισμένες εἰς τὸ πρόσωπον, ὥστε ὅπου δὲν φαίνεστε πλέα γυναῖκες, ὁμὴ ζωγραφίαις· καὶ ποῖος σᾶς ἐρμήνευσε νὰ βάφετε μὲ κοκκινάδι τὰ μάγουλα, διὰ νὰ ἀνθίσουν ἐκεῖ τὰ ῥόδα; καὶ νὰ ἀλείφετε μὲ σολυμάτα τὰ στήθη διὰ νὰ φανοῦσι καὶ εἰς τὸ μέσον τοῦ χειμῶνος οἱ κρίνοι; καὶ μὲ σκόνην νὰ ῥαντίζετε τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς διὰ νὰ δένετε μὲ μυρισμένα δεσμά τὰς καρδίας; νὰ φαρμακεύετε μὲ βαφαῖς τὰ χεῖλη διὰ νὰ γενῆ μὲ τὰ φαρμάκια αὐτὰ πλέα γλυκὺ τὸ στόμα καὶ νὰ μαυρίζετε μὲ τέχνην τὸ ὄφρυδιον διὰ νὰ λάμπη περισσότερο ἀνάμεσα εἰς ἐκεῖνα τὰ σκότη τὸ γάλα τῆς ὄψεως; καὶ δὲν ἐντρέπεστε νὰ χαλᾶτε ἔτσι τὴν εὐμορφὴν ἐκείνην εἰκόνα, ὅπου ὁ ἀνθρωποπλάστης Θεὸς σᾶς ἐτύπωσε εἰς τὸ πρόσωπον; δὲν φοβεῖσθε νὰ μὴν σᾶς εἰπῆ ἐν ὥρᾳ κρίσεως, οὐκ οἶδα ὑμᾶς; (Ματθ. κεφ. κε') δὲν σᾶς γνωρίζω διὰ πλάσματα ἰδικὰ μου, ἐπειδὴ περ καὶ μὲ τόσαις μαγαρισίαις ἐσβύσατε ὀλότελα τὴν μορφήν, ὅπου καθ' ὁμοίωσιν ἐδικὴν μου σᾶς ἐχάρισα· βέβαια ἡ στολὴ ὅλη τῆς γυναικὸς ἔπρεπε νὰ μὴν ἦτον ἄλλη παρὰ ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ ὅλη τῆς εὐμορφία καὶ ὄψη ὄντως παρθενική. Ἐπρεπε νὰ μὴν κρατῆ καὶ ποτὲ ἄλλον καθρέπτην εἰς τὰς χεῖρας ἀπὸ τὴν σωτήριον πλευράν, νὰ στολίζη μόνον τὴν ἰδίαν τῆς ψυχῆν· λόγιασε, ὦ τιμιωτάτη μου κυρία, πῶς τὸ κορμὶ αὐτό, ὅπου τώρα καλωπεύεις εἶναι φύσει φθαρτὸν καὶ γλήγορα θέλει πέση εἰς ἓνα τάφον βρῶσις σκωλήκων. Ὅθεν δὲν εἶναι ἄξιον νὰ τὸ πλύνῃς καθ' ὥραν μὲ ἀνθομυρισμένα νερά διὰ νὰ μυρίσῃ, ἀμὴ μὲ τὰ δάκρυα τῆς μετανοίας διὰ νὰ ἀγιάσῃ· εἶσαι φρόνιμη, ὅθεν ἐλπίζω πῶς θελεῖς καταφρονέση εἰς τὸ λοιπὸν κάθε στολὴν τοῦ κορμίου καὶ θέλεις ἀγαπήσῃ μόνον ἐκείνην τῆς ψυχῆς καὶ σὲ ἀσπάζομαι.

Τὰ κείμενα αὐτοῦ τοῦ εἴδους, ἂν καὶ λιγώτερο γνωστὰ στὴ λογοτεχνία καὶ τῇ γραμματολογία, ἦταν φυσικὰ πολὺ συχνότερα στὴ γραπτὴ γλῶσσα καὶ στὴν καθημερινὴ ἰδιωτικὴ ἢ καὶ δημόσια ζωὴ παρὰ ὅσα γράφονταν ἀρχαϊκώτερα, ἀφοῦ οἱ περισσότεροὶ ὁμόγλωσσοι ἦταν, ἰδίως στοὺς πρώτους αἰῶνες τῆς τουρκοκρατίας, ἀγράμματοι ἢ μισογραμματισμένοι, μὲ λίγες γνώσεις. Παραθέτονται ἀκόμη μερικὰ δείγματα ἀπλῆς.

α) **Μαρτυρία τοῦ φονικοῦ τοῦ Μιχάλη.**—Χειρόγραφο Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης. Ἀρχεῖο Νάξου (Ζ3).

Διὰ τοῦ παρόντος φανερώνομε ἐμεῖς ὑποκάτωθε ὑπογεγραμμένοι ὅτι περνώντας ἀπὸ τὸ χωριὸ μας Κόστο ὁ Μαρκάκης καὶ ὁ Μιχαλάκης καὶ ἕτεροι τρεῖς νομάτοι μεσάνυκτα ὄντας καὶ κανεὶς ἀπὸ τὸ χωριὸ μας δὲν εἶχε εἶδησιν καὶ φτάνοντας εἰς τὴν ἀγίαν Ὑπακοὴν καὶ νὰ εἶναι νύκτα περισσὴ ἐμπαίνοντας μὲς στὴν ἐκκλησίαν νὰ κοιμηθοῦ ἦτονε ἓνα ξεροπῆγαδο μὲς στὴν αὐλογύριση τῆς ἐκκλησίας ὡς ἐννέα ὄργιες (νοῦμ. 9), καὶ

μὴν ἐξεροντας τὸ ξεροπήγαδος ἔπεσε μέσα ὁ Μιχάλης Κοντύλης. Ἐστραφή-
 κασι οἱ ἄνωθε σύντροφοῖν του κλαίοντας καὶ τὸ πορνὸ μᾶς ἐφανε-ρῶσα
 τὰ πάντα ὡς καθὼς ἄνωθε γράφομε καὶ μᾶς ἐπαρακαλεσα νὰ πᾶμε νὰ τότε
 βγάλωμε νὰ τονὲ θάψωμε, καὶ ἐσηκωθήκαμε καὶ ἐπήγαμε καὶ τονὲ βγάλαμε
 ἀπὸ τὸ ξεροπήγαδο καὶ εἶδαμε τὸν ἄνθρωπο καὶ ἦτονε σακατεμένος ἀπὸ
 τόσο ψῆλος ὅπου ἔπεσε μέσα· τοῦτο μαρτυροῦμε εἰς φόβο θεοῦ. 1764
 ἀπριλιῦ 20. — Παπα-Φρατζέσκος Ραγγούσης καὶ ἐπίτροπος τοῦ χωριοῦ.

ββ) Γράμμα Συριανῶν προκουρατόρων στοὺς πατριῶτες τους. Σι-
 γάλα Ἄ., Ἐπιστολαὶ τῶν ἐν Κων)πόλει καπουκεχαγιάδων τῆς Σύρου
 ἐπὶ Τουρκοκρατίας. Ἑλληνικά 2 (1928) σ. 34. — Εἶναι ἀπὸ τὰ γράμματα
 ποὺ ἔστειλαν ἀπὸ τὴν Πόλη οἱ Συριανοὶ προκουρατόροι (ἢ: ἐπιτροπικοί,
 καπουκεχαγιάδες, δηλ. ἀναγνωρισμένοι ἀντιπρόσωποι τῶν προνομιού-
 χων ἑλληνικῶν ἐπαρχιῶν) πρὸς τοὺς προεστοὺς τῆς πατρίδας τους γιὰ
 ζητήματα κοινοτικά. Ἡ γλώσσα του ἔχει ἄφθονα στοιχεῖα ἀπὸ τὸ συ-
 ριανὸ ἰδίωμα (*ἠλάβαμεν, ἐφανερώσασιν, εἴμεστα, ἐδουλεύγαμεν, τῶρι τῶρα*
κτλ., πβ. παραπ. σ. 255 — λογαριαστάδες ἐλεγκτές, ὄνομα μὲρ ὄνομα, διε-
ξοδικά, νιάνκα (βενετσ.) οὔτε κἀν ἓνα). Οἱ περισσότερες ἀνορθογραφίαι εἶ-
 ναι διορθωμένες.

Ἐντιμότατοι Γιέροντες, χρησιμώτατοι Προεστοὶ καὶ ὄλο τὸ ἐπίλοιπο
 Κοινό· τὴν νάφεντιά σας ἄκριβῶς σᾶς χαιρετοῦμεν. Τὸ παρὸν μας νὰ σᾶς
 ἀπολάψη μὲ γειὰ καὶ χαρά.—Τὸ παρὸν μας εἶναι νὰ σᾶς φανερώσωμεν
 πῶς ἐλάβαμεν τὴν τιμὴ καὶ σᾶς γράψαμεν τρεῖς καὶ τέσσερις φορές, ὁμως
 ἀπόκρισι δὲν νηλάβαμεν καὶ ἔχομεν ὑποψία, μὴν τύχη καὶ δὲν σᾶς τὰ ἐ-
 φανερώσασι, διατὶ ἂ σᾶς τὰ ἐφανερώνασι, εἴμεστα σίγουροι, πῶς ἠθέ-
 λητέ μας ἀποκριθῆ εἰς τὰ ὅσα σᾶς ἐγράφαμεν. Μὲ ὄλον ἐτοῦτο εἶχαμεν πάν-
 τα τὴν ὑπομονὴ καὶ ἐκαρτερούσαμεν, ὥστε νὰ βάλητε λογαριαστάδες διὰ
 νὰ λογαριάσου τις Προϊπιτρόποι. Τῶρι λοιπὸν ὅπου ἐλογαριάσετε τοὺς
 Προϊπιτρόπους, διὰ ποιὰν ἀφορμὴ δὲν ἠκοιτάξτε καὶ τοὺς ἐδικούς μας
 λογαριασμούς, εἰς τὰ ὅσα ἐλάβαμεν καὶ εἰς τὰ ὅσα ἐδώσαμεν καὶ νὰ μᾶς
 ξεμπερδέψετε, ὅπου καλὰ τὸ ἠξεύρετε πῶς ἔχομε νὰ λάβωμεν καὶ τὰ χρε-
 ωστοῦμεν νὰ τὰ δώσωμεν καὶ τρέχουσι μὲ τὸ διάφορόν τους; Ἐμεῖς δὲν
 σᾶς ἐδουλέψαμεν ἓνα μῆνα, μηδὲ δύο, μόνο σᾶς ἐδουλεύγαμεν πέντε χρό-
 νια ἐφικαριστημένα καὶ ἐμπιστεμένα, μὲ κάθε ἐπιμέλειαν καὶ φόβο Θεοῦ.
 Ἐῶρι νὰ μᾶς λείπουνε τ' ἄσπρα μας καὶ νὰ μᾶσσε γυρεύουνε ἐκεῖ ποῦ τὰ
 χρεωστοῦμεν καὶ ἡ γιάφεντιά σας νὰ μὴν σᾶς κόφτη, μόνο νὰ εἴστε ξέ-
 κνοιαστοὶ, αὐτὸ μᾶς βάνει εἰς ἐ μεγάλη συλλογὴ. Λοιπὸν ἐδοῦ ὅπου σᾶς
 γράφομεν ἄλλη μιὰ φορὰ καὶ σᾶς μιλοῦμε μὲ κάθε λιπερτά, ὅτι νὰ κοιτά-
 ξτε, νὰ μᾶς γλιτώσετε ἀπὸ ἐτοῦτο τὸν πελᾶ, ὅπου διὰ τὴν νάγάπη τῆς
 πατρίδος μας τονὲ τραβήξαμεν 5 χρόνια καὶ δὲν νῆμποροῦμεν νὰ γλιτώ-
 ωμεν ἀκόμα. Πλὴν νὰ ὅπου σᾶς τὸ γράφομεν, διὰ νὰ ἔβγωμε ἀπὸ τὸ κρι-
 α καὶ καρτεροῦμεν τὴν νάπόκρισι ὅπου θε νὰ μᾶς δώσετε καὶ καθὼς θέ-
 λητε πράξει καὶ νὰ μᾶσσε παίξετε, ἐτζι θέλομεν χορέψει καὶ ἐμεῖς, διατὶ,
 τοῦ χωριάτη τὸ σκοινὶ μονὸ δὲ φτάνει κοὶ διπλὸ ἀβαζάρει». Ὅχι ἄλλο
 καὶ «τῶν φρονίμων ὀλίγα».

Ἐμεῖς κάθετν χρόνο ὅσον καιρὸν εἴμεστα Προκουρατόροι σᾶσσε στείλαμεν
 καὶ τοὺς λογαριασμούς μας(ς) εἰς τὰ ὅσα ἐλάβαμεν καὶ εἰς ὅσα ἐδώσαμεν,
 νομα πὲρ ὄνομα σᾶς τὰ εἶχαμεν γραμμένα καὶ φανερωμένα. Ἄν ὁ Καν-
 ζιλιέρης καὶ ὁ Πίτροπος δὲν σᾶς τὰ ἐφανερώσασι, ἐμεῖς τί σᾶσσε φταίω
 εν... Καὶ ἐμεῖς τοὺς λογαριασμούς μας τις ἔχομε στελμένοι κάτω σήμερα

δυὸ χρόνια καὶ ἐλάβαμεν καὶ ἀπόκρισι πῶς τις λάβετε καὶ με τὸν νέρχου τοῦ Πιτρόπου θέλετε μᾶς ξεπερδέψει. Ἄ θέλη ὁ Θεὸς ἦρθε καὶ ὁ Πιτροπὸς ἐπᾶ πάνω καὶ διὰ ψόματα νιάνκα χαιρετισμὸ δὲν μᾶς ἤφερε. Ὡς φαίνεται, ἠγαπημένοι μας συντοπίτες, ἐμᾶς οἱ λογαριασμοὶ μας καὶ οἱ γραφὲς μας εἶναι εἰς τὰ χέρια τοῦ Signor Μαρίνου Βαρθαλίτη καὶ γυρέφετέ τις. Καὶ ὅ,τι ἀπόκρισι θεὸς νὰ μᾶς δώσετε, γράφετε τὴν γραφή νὰ ἔρθη εἰς τὰ χέρια μας, διὰ νὰ ἡξεύρωμε ἴντα ἔχετε νὰ μᾶς ἀποκριθῆτε.—1761 Μαγιοῦ 20.—Νικόλα Ταμιράλια - Μάρκος Ρώσης. Δημήτρης Δουράτζος με παρεκάλλισανε καὶ ἔγραψα καὶ σᾶς χαιρετῶ ὅλους σας. — Εἰς τοὺς τιμιωτάτους καὶ χρησιμωτάτους Ἐπιτρόπους καὶ Προεστοὺς καὶ Καντζιλιέρη τοῦ Κοινοῦ Signor Μάρκο Βαμπακάρη, ἄξιον δοθῆ. Στὴν Σύρα.

Ἡ ἀπλή γλῶσσα, πού παρουσιάζει κατὰ τοὺς τόπους καὶ κατὰ τις ποχὲς κάποια ποικιλία, δείχεται φυσικὰ καὶ λεξιλογικὰ διαφορετικὴ κατὰ τὸ περιεχόμενον πού ἐκφράζει. Ὄταν σχετίζεται με θέματα τῆς δημόσιας ἰδίως ζωῆς ἔχει συχνὰ καὶ πολλὰς λέξεις ξενικὰς, τούρκικας προπάντων ἀλλὰ καὶ ἰταλικὰς ἢ καὶ ἄλλας. Αὐτὲς ἄλλωστε δὲν μποροῦν συνήθως νὰ τὶς ἀποφύγουν καὶ ὅσοι γράφουν λιγώτερο ἀπλά. Τέτοιο εἶναι καὶ τὸ παραθετόμενον ἐδῶ κείμενον.

γγ) Ἀπὸ τ' ἀπομνημονεύματα τοῦ Ἀλ. Μαυροκορδάτου (1682). Χατζιδάκι, Σύντομος ἱστορία ἑλλην. γλώσσης, σ. 143.

Ἐβγαλεν ὁ ἐπίτροπος τὸ καλεμὶ καὶ ρεῖζ-ἐφέντης τὸ σελεμί. Ἐφέραν τραπέζι ἐκάθισεν ὁ ἐπίτροπος, ὁ χάνης καὶ ὁ Νουραδῖνος, ὁ ρεῖζ-ἐφέντης. Ἐκραξαν δὲ μετέπειτα καὶ τὸν δευτερδάρην, παρῶν ὄντας. Μετὰ τὸ τραπέζι καὶ τὸν καῖφὲ ἐπῆρην ὁ κεχαγιαῖς τὸν Νουραδῖνον καὶ ἐπῆγεν εἰς τὴν τζέργαν, ὅπου ἐκουρδίσθηκε πλησίον τοῦ ὀτακίου τοῦ ἐπιτρόπου διὰ τὴν χάνην, καὶ καθίσαντες μόνοι, ὁ ἐπίτροπος καὶ ὁ χάνης, ἐσυνωμίλησαν πρὸς ἄλληλιν ἱκανῶς. Εἶτα ἀπῆλθεν ὁ χάνης εἰς τὴν προητοιμασμένην τζέργαν καὶ ἔμεινεν ὁ ἐπίτροπος ἐπῆρην ἀπτέστι, ἐκίλδισε ναμάζι τοῦ μεσημερίου. Ἐπῆγεν ὁ κεχαγιαῖς καὶ ὁ ρεῖζ-ἐφέντης καὶ ἔφεραν τὸν χάνην πάλιν εἰς τὸν ἐπίτροπον, ὃς προὔπηντησεν αὐτῶ ἐφ' ἱκανῶ διαστήματι. Ἦλθον δὲ καὶ ὅσοι ἦτον προσκαλεσμένοι εἰς τὸν μουσαβερὲ. Ἐκάθισε δὲ ὁ ἐπίτροπος καὶ ὁ χάνης ὡς καὶ πρῶτον, καὶ ἀπὸ μὲν ἀριστερᾶς ἐπάνω εἰς τὸ μιντέρη Βανλι-ἐφέντης, κάτωθεν τοῦ μιντερίου ὁ Καρὰ-Μεχμέτ-πασας βεζίρης ἢ Δαρμπεκίρ πασασί, γενίτζερ-ἀγασί Μουσταφά-πασας, ὁ γενίτζερ-ἐφέντης Μαχμουῦτ-ἐφέντης, ὁ κουλ-κεχαγιασί, ὁ τοπαζήπασις, ὁ σαγ-κολ-αλαίμπι καὶ ἕτεροι τινὲς ἀλαϊμπέϊδες τῆς Ἀνατολῆς.

Ἐνῶ στὰ χρόνια τῆς τουρκοκρατίας ἡ κοινὴ γλῶσσα γεμίζει ἀπὸ δικητικὰς ἰδίως λέξεις τῶν κατακτητῶν καὶ τοῦ νέου τους κράτους, σὲ παλιότερα χρόνια ἀπὸ ἀνάλογους λόγους εἶχαν καθιερωθῆ πλῆθος ἰσλαμικὰς λέξεις σὲ ὅσα ἰδίως μέρη εἶχαν ἐπικρατήσῃ οἱ Βενετιῶνες καὶ οἱ νοβέζοι. Γιά δεῖγμα παραθέτεται τὸ ἀκόλουθο κείμενον (1445).

δδ) Ἐγγραφο τοῦ δούκα τῆς Νάξου Ἰ. Κρίστη. — Λάμπρος Σπ., Δουκικὸν γράμμα Ἰακώβου Κρίστη Β' τοῦ δουκὸς Αἰγαίου. Ν. Ἀπομνημονῶν 4 (1907) σ. 447α.

Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ ἀμήν. Ἐμεῖς Ἰάκωβος Κρίσπος, δούξ Αἰγαίου πελάγου, γνωρίζοντας τὲς καλὰς καὶ εὐκαριστημένους δούλεψες ὅτι

ἐπήραμεν καὶ ἐπεριλάβαμεν ἀπὸ τὸν ἐδικὸν μας πιστὸν Μαρῆν Ἀργίτη, τὴν σήμερον ἐδικὸς μας καστελάνος, καὶ θέλοντας νὰ τότε εὐκαριστήσωμεν μὲ κάποιαν ἀντημοιβὴν ἑμεῖς καὶ οἱ κληρονόμοι καὶ διάδοχοί μας, δίδομεν, χαρίζομεν καὶ παντοτεινὰ ἀφήνομεν τοῦ λεγομένου Μαρῆ Ἀργίτη καὶ τῶν κληρονόμων του τῶν εὐλογητικῶν, ἀπὸ αὐτὸν πάντα ἐβγαλμένοι καὶ ἀπὸ αὐτὸν θέλουν ἐβγῆ, τὰ πράματα τὰ κάτω γεγραμμένα, βαλμένα εἰς τὸ νησὶν τὸ ἐδικὸ μας τῆς Ἀξίας. Καὶ πρῶτον χωράφιν κομμάτιν ἕναν μοδίων τεσσάρων ἀπάνω κάτω, εὐρισκόμενον εἰς τὸν κάμπου τοῦ Πολιχνίου, τὸ ὁποῖον ἐκαμάτεβιεν ὁ ποτέ παπα - Δημήτρις Μπαγούζης ὁ πεθερός του· κονφινάρει ἀπὸ τὴν τραμοντάνα μὲ τὸ χωράφιν τοῦ Γιαννάκη Ἀντολο καὶ ἀπὸ τὴν νοτιάν μὲ τὸ χωράφι τοῦ Νικόλα τοῦ Τάκη καὶ ἀπὸ τὸν πονέντε λεβάντε μὲ ἄλλα χωράφια τῆς ἀφεντείας, περιγυρισμένον καθὼς εὐρίσκεται. Ἀκόμη ἕναν κομμάτιν χωράφιν μοδίων τριῶν, βαλμένον εἰς τὲς Χαρκόπετρες, τὸ ὁποῖον ἐκράτειεν ὁ Γεῶργις ὁ Σαντορνιός· συμπιάζει ἀπὸ τὸν βορέαν μὲ τὸ χωράφι τοῦ σέρ Νικολὸ Ντακαρόνια καὶ ἀπὸ τὴν νοτινὴν μὲ τὲς Χαρκιόπετρες, ἀπὸ τὸν λεβάντε μὲ χωράφιν τῆς ἀφεντείας. Ἀκόμη ἀπόξω ἀπὸ τὸ λεγόμενον Κόμιτο χωράφιν μοδίων..... κονφινάρει ἀπὸ τὸν βοριάν μὲ τὸ ἄνωθεν χωράφιν ὁποῦ κρατεῖ ὁ Νικόλα Γριπετόπουλος καὶ ἀπὸ τὸν λεβάντε μὲ τὴν στράταν τὴν πούμπλικαν ἀποῦ παγαίνει εἰς τὴν Πλάκαν καὶ ἀπὸ τὸν πονέντε μὲ τὸ ἄνωθεν κομμάτιν καὶ ἀπὸ τὴν νοτινὴν μὲ ἄλλα χωράφια τῆς ἀφεντείας. Εἰς τὰ ὁποῖα χωράφια μὲ καθολικὴ μας ὀρδίνια καὶ ὀρισμὸν τὸν αὐτὸν Μαρῆ Ἀργίτη ἐβάλασιν εἰς τὸ ποσσεσιὸν τὸ φέρμον μὲ τὸ κορμί... ὁ μισέρ Φραντζέσκος Ντελέντας ὁ ἐδικὸς μας μπαλῆς νὰ ἔχη, νὰ τὰ κρατῆ, νὰ τὰ γαλοτέρη ἀναπαυτικῶς, παντοτινὰ, αἰωνίως μὲ τοὺς κληρονόμους του τοὺς ἄνωθεν εἰς ἐπὶ φεούδιον καὶ ὄνομαν φεούδου δίχως καμίαν κοντραδιτζιόν. Ἀντζί προμετέρομεν ἑμεῖς καὶ οἱ κληρονόμοι καὶ διάδοχοί μας τὴν ἄνωθεν δόσιν καὶ τὰ χάρισιν παντοτινὰ νὰ τὴν κρατοῦμεν καὶ νὰ τὴν ἔχωμεν φέρμαν καὶ παραφέρμαν, βεβαίαν καὶ ἀτζάκιστην εἰς παντοτινὴν, νὰ τὴν ντεφεντέρωμεν καὶ νὰ τὴν μαντινίρωμεν καὶ κόντρα εἰς πᾶσα ἄνθρωπον νὰ τὸν ξεμπερφεύγωμεν· ὅτι μὲ κανέναν μόνον ἢ στράταν γῆ φόρμαν τοῦ λογισμοῦ ὁποῦ νὰ ἤθελεν θελήσει ὁ νὰ γυρέψη ἀπάνω εἰς αὐτὴν νὰ κοντραδίρη γῆ νὰ πειράξη γῆ νὰ ἐναντιώση ἢ μὲ λόγον ἢ μὲ ἔργον. Καὶ ὁδία ἐγνώραν τῆς λεγομένης χάρισης ὁ αὐτὸς Μαρῆς Ἀργίτης καὶ οἱ διάδοχοί του ὡς ἄνωθεν τὸν κάθεν χρόνον νὰ μᾶς εἶναι κρατημένοι εἰς τὴν σκόλην τῶν Χριστουγέννων νὰ δίδουν ἕνα νεράντζι ἑμᾶς καὶ τῶν διαδόχων μας εἰς πᾶσα μας γυρέωνην. Καὶ ὁδία πλέα βεβαίωση καὶ ὀρδινίαν εἰς τὰ ἄνωθεν πράματα φερμάρομεν καὶ παντοτινὰ κρατοῦμεν καὶ ἐρίσαμεν καὶ ἐβάλασιν τὴν ἐδικὴν μας βούλαν εἰς τὸ καθολικὸν πριβιλέγιον, γραμμένο καὶ καμωμένον εἰς τὴν Ἀξίαν εἰς τὰς 26 τοῦ μηνὸς Ἰουλίου 1445 Ἰνδικτιῶνα η'.

Ἱταλικὲς λέξεις τοῦ ἐγγράφου: *καστελάνος* castellano φρούραρχος, *κονφινάρω* confinare συνορεύω, *σέρ* ser κύριος, *πούμπλικα* pubblico δημόσια, *ποσσεσιὸν* possessione κτήση, *φέρμον* fermo σταθερό, *μπαλῆς* balio ἐπίτροπος, τοποτηρητής, *μισέρ* misser κύριος, *γαλοτέρω* galluzzare ἀποβαύω, *κοντραδιτζιόν* contraddizione ἀντίρρηση, *προμετέρω* promettere ἐπιπόσχομαι, *παραφέρμος* ὑπερσταθερός, *ντεφεντέρω* difendere ὑπερασπίσθαι, *μαντινίρω* mantenere διατηρῶ, *κόντρα* contra ἐναντίον, *μόδος* modo τρόπος, *στράτα* strada διέξοδος, *φόρμα* forma διατύπωση, *ο ο ἦ*, *κοντραδίρω* contradire ἀντιλέγω, *φερμάρω* fermare βεβαιώνω, *πριβιλέγιον* privilegio προνόμιο. — Οἱ λέξεις τοῦ εἴδους αὐτοῦ χάθηκαν συνή-

θως μαζί με τή Φραγκοκρατία καί ἀντικαταστάθηκαν συχνά στο 19. αὐτὸ μ' ἑλληνικές λόγιες (τοποτηρητής, διατύπωση, προνόμιο κτλ.).

Διορθώθηκε ἡ ὀρθογραφία τοῦ πρωτότυπου ποῦ εἶναι ἡ ἀκόλουθη:

† ης το ονομαν· τοῦ χριστοῦ· ἀμήν· ἐμῖς Ηακοβός· κρίσπος· δούξ· ἐγένου πέλαγού· γνωρίζοντας· τες καλές καί ἐφκαριστίμένες δούλεψες· οποῦ ἐπιραμέν· καί ἐπερίλαβαμεν· ἀπο τον ἐδικόν μας· πιστόν· μαρίν· αργιτί· τῆ σήμερον· ἐδικος μας· κασ(τε)λανος· καί θέλοντας νατονέ ἐφκαριστισομέ καπίαν· αντημίβιν· καί ἡ κλήρονομί καί διαδοχή μας· διδομέν· χαρίζομε καί παντοτηνα· αφινομεν· τοῦ λεγομενου· μαρί αργιτί κτλ.

Ἡ ἀπλή γλῶσσα στίς διεθνικές σχέσεις· γλῶσσα τῆς διπλωματίας

Α) Ἡ ἀπλή γλῶσσα χρησιμεύει συχνά τήν ἐποχή αὐτή στή γραπτὴ ἐπικοινωνία ἀνάμεσα σ' Ἑλληνας καί ξένους ἡγεμόνες καί ἀρχηγούς.

α) Ὁ κληρος τῆς Κύπρου ζητεῖ βοήθεια ἀπὸ τὸ δούκα τῆς Σαβοΐας (1609). — Miklosich-Müller, Acta et diplomata, τ. 3, σ. 266.

Τῶ ὑψιλοτάτῳ δούκα δὲ Σαβοΐα ταπεινὸς Χριστόδουλος ἀρχιεπίσκοπος πάσης Κύπρου καί Νέας Ἰουστινιανῆς.—Θεορόντας ταῖς καρδίαις τῶν ἀνθρώπων τόσον ἔξεπνες ση τινύσιν τῆς Κύπρου εἰς εὐλάβειαν τῆσις υψιλότιτες, ὡς ἀφέντι παλαιὸς ἐτούτου τοῦ ριάμου, τὸ ὁποῖον πλήθος ευρίσκεται τόσα τυρανία ἀπὸ τοὺς Τούρκους, καί δηὰ τούτον ἀπεστῆνομεν νὰ παρακαλέσωμεν τὴν ὑψιλότιτα σου, νὰ γιπιρεσει με τὴν δύναμιν τοῦ ρυγὸς Φιλύππου, νὰ δώσει ὀρδηνί καί βοήθησαν, νὰ ἐλευθερώσει ἐτούτον τὸν τόπον ἀπὸ τὰ ρια τυράννου, ὅτι εἶναι μεγάλον ἀμάρτιμα τέτιον ριάμον εὐρίσκεται εἰς τὰ χέρια του, ὅπου εἶποναι ἀφεντεμένον ἀ τοὺς παλαιούς ἐδικούς τῆς ὑψιλοτιτάσσου, καί ἂν ἡ ἀγία τὰς φωτίσει τὴν βασιλείαν τοῦ ρὲ Φιλύππου καί τῆς υψιλοτάσσου, νὰ κάμετε ἀρμάτα. ἤξευρε ἡ υψιλοτιτάσσου, πῶς ρίσκουνται ἄνδρες τῶν αρμάτων τρανταπέντε χιλιάδες, ἡ Τούρκοι δὲν εἶναι παρού μονε ὀκτῶ χιλιάδες, θιμόντας τὸ πον τῆς υψιλοτιτάσσου νὰ φέρετι ἀρμάτα δηὰ τοὺς χριστινοὺς, καί παρακαλοῦμεν τὴν υψιλότιτά σου, νὰ μας κάμη χάριν διὰ ἀπόκρισιν με τὸν κομιστήν, ὅπου νὰ φέρει ταῖς γρφαῖς, ὀνόματι Λοίζον, δηα νὰ ντώσομεν πληροφορίαν ἐπὶ του τοῦ λαοῦ, ὅπου στέκουν ἀναμένοντας με μεγάλιν ἐπιμίαν, νὰ γιδοῦν φλάμπουρον τῆς βασιλείας καί τῆς ὑψιλοτιτάσσου, ὅτι βλέποντας ἐτούτην τὴν βοήθησαν εἶναι ἀμὲ τὴν χάριν τὴν θείαν νὰ ἀφανίσουν τοὺς Τούρκους, τοὺς θροὺς τῆς πίστεως, καί εἰς ἐτούτον ἄς εἶναι βεβαίη ἡ ὑψιλοτιτά σου, καί θέλεις κερδίσειν ἐτούτον (τὸν) τόπον, ὡς ἂν καί πρτα. καί διὰ βαιβέοσιν θέλουν ὑπογράψι καί ἕτεροι ἀρχιεῖς καί ἱερεῖς καί πρῶτοι τοῦ νισσίου, καθένας τὸ ὀνομά του,

ἀπό πάσαπραμα δείδωμε εἶδησιν τῆς ὑψιλοτιτάσσου, ὀλπίζοντας ἀπό τόν θεόν πάσα εὐχαριστίαν, νά γιμπορέσωμε νά σέ γιδοῦμεν γλήγορα ῥύγαν τῆς Κύπρου ὡς ἄν τοὺς παλαιούς. οὐχί ἕτερον, ἢ μί κύριος ὁ θεός ἔστω σοι φύλαξ, καί ἡ εὐχή τῆς ἡμῶν μετριώτιτος ἔσται μεθ' ὑμῶν. ὀκτοβρίῳ ε' τὸ ἀχθ' ἔτος †.—† Χριστόδουλος, ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου, Ἰνδ. ζ' †. † Ταπεινὸς Μωϊσῆς ἐπίσκοπος Ἀμοχούστου †. † Ταπεινὸς Ἰάκωβος ἐπίσκοπος Νεμέσου †. † Ταπεινὸς Λεόντιος ἐπίσκοπος Πάμφου †. † Ταπεινὸς Ἱερεμίας ἐπίσκοπος Κυρεΐνας†. . . . † Τῷ ὑψιλοτάτῳ αὐθέντι Δούκα δὲ Σαβοΐα δωθειῆ ἐκεῖ, ὅπου εὐρίσκεται †.

β) Ὁ ἡγούμενος τῆς Μονῆς Κοζινηήσης ζητεῖ βοήθεια (1637). — Miklosich-Müller, ὁ. π. σ. 274. (Μονὴ Εἰκοσιφοινίσσης, Παγγαῖο).

† Ἐγλαμπρώτατε, ὑψιλώτατε, πολλιχροनिμένε ἀφέντι, φιλάξι, κύριος ὁ θεός τὸ ἔνθεον ὕψος τῆς ὑψυλοτάτης σου ἀφεντίας †. . . . † Ὑψυλώτατε ἀφέντι, κάτεχε, πος ἐγὼ ὁ ἀνάξιος δοῦλος τῆς ὑψηλοτάτης σου ἀφεντίας Θεώκλιτος, ἱερομόναχος καί προηγούμενος τοῦ μοναστηρίου τῆς παναγίας ὀνομαζομένης(ς) Κοσινίτζι ἡς τῆς Μακεδονίας των τόπον κοντὰ ἡς τοῦ Φυλίπου τοῦ κυροῦ τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου τὸ καστέλιν, καί ἔχο μέσα εκατῶν πενίντα καλογέρους, καί ἡ πατρίδα μου ἦνε ἀπό τὴν Κύπρον, καί κάμνο τὴν πρέπουσαν μετανίαν, καί προσκυνὸ τὸ ἡποπόδιον τῆς ὑψυλοτάτης σου ἀφεντίας ἀκομί, πολλιχρονεμένε ἀφέντι, ἐγὼ ἐβρίσκομε παρακαλεμένος πολλές καί πολλές φορές ἀπὸ πολλοὺς σιντοπηῆτες καί παραγκελμένος ἀπὸ τὸ γένος μου, καί ἴνε ὁ ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου, ἴνε πάρμπας μου κε ζί κε ὁ πατέρας μου καί ἄλλι πολλί μου γενεά, ὡς καθὸς φένουντε, καί κάμνουν τὴν πρέπουσαν μετανίαν καί προσκינוῦν τὸ ὑποπόδιον τῆς ὑψηλοτάτης σου ἀφεντίας ὅς ῥίγαν καί ἀφέντιν τους, ὅπου ἦτον ὁ θρόνος σου πάντοτε ἡς του λογου τους. τόρα παρακαλοῦν καί δέουντε τῶν πολλιεύσπλαχνων Χριστόν διὰ τὴν ηγίαν τῆς εγλαμπρωτατης σου ἀφεντίας ἡς τοὺς κερούς σου, νά κάμεις ἀνθίμισιν, νά τοὺς ἐλεημονιθίς καί νά τοὺς εβγάλις ἀπο τα χερια τῶν Ἀγαρενῶν, κε θέλουν ἔστην πάντῳτε σκλάβι σου, καί νά παρακαλουν ἡμέραν καί νίκταν τόν θεόν διὰ τὴν ηγίαν σου, καί διὰ τοῦτον εἰς καλήν βεβέοσιν κάμνω ἐγὼ προμέσαν με τὸ ἴδιον μου χέριν, πος ὀπόταν ὑψιλοτάτι σου νά μου ἀκούσις, ὡς καθὸς ἐγὼ θέλο νά γουβερνασις τὸ καί νά μὴν ἔχης τὴν Κύπρον ἡς το χέριν σου τῶσων εὐχολα, ὅσα νά ἐκράτουν ἕναν μίλον ἰς το χέριν μου, καί νά σου τὸ ἔδοκα, κάμνο το κορμήν

μου δια σιγουρτάν, να ἔχῃς εξουσίαν να καμνῖς τὰ κοματια μου οσαν τὰ φτια μου, διότῃς ἔχο θαρος ἰς τὸν Χριστόν, πὸς με τὸ θελιμαν τοῦ θεοῦ καὶ με τὸ ριζηκον τῆς πολλιχρονιμενῖς σου ἀφεντίας οπτόταν ἐγὼ να παγο καὶ να ἀκούσουν το ονομαν μου, πὸς να ἔχο τὴν Κυπρον ἰς τὸ χέρι μου χόρις καμίαν πίραξιν, καὶ ἔτζι διδο τῆς πολλιχρονιμενῖς σου ἀφεντίας, να βεβεοθῆς ἀκομι, ἐπίδι και να ηρτα εδο ἰς τὴν Φράντζαν ἰς τὸ Παρίσι δια καπγιον σερβιτζιον του μοναστριου, ἐγνωριζα τον ευγενεστατον τιμιον ἄρχοντα κυριον Γρανὸν δια φρονιμον, προκομενον καὶ ἄξιον διὰ τετγια πραγματα καὶ πρακτικὸν ἰς αὐτον τον τοπον, ἐκαμα τοῦτο ραζουναμεντον, και πολλα του ἐκαλοφани, καὶ δεν θελι, να με ἀφίσι, να παγο πούποτε, οστι να ἰδοῦμεν ρεσπόσταν ἀπὸ τὴν υψιλοτάτην σου, διότῃς λεγι μου καθιμέρα, πὸς ἴσε ἀφέντης του, καὶ με ἐξέταξεν πολλα, καὶ με ἔβαλεν, καὶ ἔκαμα τὸ δεσένγιον τῆς Κύπρου, δια να σου το στίλι. μα δι αγαπην Χριστου, ας ἰνε σιγκρετταμεντι ετούτη η ὑποθεσις, οσον να ημπορις, δια να μην ξιφονιστί τετγιος λόγος, κὶ χαλάσουν τὴν γενεα μου καὶ τὸ μοναστίρι μου και αλους πολλοὺς χριστιανούς, καὶ καμνο σου τὴν φεδεν εμπροσθεν ης τον Χριστόν, πὸς να ἰσε σιγουρου ἰς ετουτα, οπου σου γραφο, και αν οριζις, στίλε μου γράμαν, νὰ πρεζενταριστο εμπροσθέν σου. ουχι ετερον, καὶ ὁ κύριος ημων Ἰησους Χριστος καὶ ἡ πρεσβια τῆς παναγιας μας να ἰνε παντα βοιθοσου, καὶ να σου διδι παντα νικιν ἰς τους εχθρούς σου. . . . ἰουλίου 1632 Χριστου. . . . † Ος αναξις δουλος προσκυνὸ καὶ γραφο †. † Θεωκλιτος, ἱερομόναχος καὶ προηγουμενος Κοσσινιτζης †.

Τὼ ἐγλαμπροτατο και υψυλωτατο ημων αυθεντιν

Β) Καὶ στὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς ἐξακολουθοῦν νὰ χρησιμεύουν τὰ ἐλληνικὰ γιὰ γλώσσα τῆς διπλωματίας τῶν Τούρκων στίς σχέσεις τους μὲ τους Βενετούς, Ἰωαννῖτες ἰππότες τῆς Ρόδου, τοὺς Φλωρεντινοὺς κ.ἄ.

α) Ὁ σουλτάνος *Βαγιαζήτ* ζητεῖ ἀπὸ τὸ δόγη τῆς Βενετίας νὰ ἐπιστραφοῦν τὰ χρήματα ποὺ εἶχαν πάρει Βενετοὶ ἀπὸ Τούρκους (1500 περ.). — Miklosich - Müller, ὁ. π. σ. 338.

Σουλταν Παγιαζήτ, θεου χάρητι βασιλευς μεγιστος καὶ αυτοκρατορ ἀμφοτερον των ὑπέρων, Ἀσίας τε Ἐβροπης, καὶ των εξης, πρὸς τον ὑψιλοτατον και ἐκλαμπροτατον και ὑπερτιμον δουκα της ἐκλαμπροτατης αυθεντίας τῶν Βενετιων, κύρω Λεοναρδον Λορδα, χαιρην, γνωστον ἔστο τι σι ἐκλαμπροτητι, πὸς ἐμφανῖ οἰς τὴν Πορτην της βασιλιας μου εἰς ρηζης ὄνοματι Ταουτης, καὶ ἀνεφερεν, πὸς ἔσοντας ἔδο ὁ ἀποκρισιαριον σας, ὁ μισερ Ἀνδρεας Γριτης, ὁ ἠριμενος Ταουτης ρηζης ἐξεβην με τὴν γριπαριαν του απο τὴν πολιν, καὶ ἠπιγενεν δια σιταρην εἰς τὸ μερος της Ἑγριπου, καὶ ἠπιγενοντας ἀπαντισαν τον τρια κατεργα εδικα σας εἰς τὸ μερος τῆς

Σκιατος, καὶ ἔβαλαν τον εἰς τὴν κατζαν, δια να τον πιασουν με το καραβην του, καὶ ἠδοντας ὁ ἠριμένος Ταουτης, ὅτι ουδεν ὑπορι να ἔγλιτοσουν, ἐσεβην εἰς την βαρκαν, δια να φιγουν εἰς την γιν, καὶ ὑπιραν με αυτοὺς καὶ διω σακουλια ασπρων, καὶ ἠχεν το καθε εναν σακουλιον ἀπο ἠκοσιπεντε χιλιαδας ασπρα, το οπιον φευγοντας ὁ Ταουτης με την βαρκαν ευγίκεν εἰς την γιν με τοὺς συντροφους του, καὶ ἔγλιτοσεν, καὶ τα ασπρα με τα διω σακουλια ἠπιαπομιναν εἰς τὴν βαρκαν. . . . δι ετουτο να ὀρισης ἡ ἐκλαμπροτισου, να ἔβρουν τους σοβρακομιτους, ὅπου ἔπιασαν εκηνιν την γριπαριαν, και να ὀρισης, να στρεψουν καὶ τα ἐπιλιπτα ασπρα τες ἠκοσιπεντε χιλιαδες, καὶ να τες παραδοσετε του σκλαβου μου, του Μουσταφα, να τα φερι εἰς τὴν Πορτην της βασιλιας μου, ὅς καθὸς πιουμεν καὶ ἡμης προς τοὺς εδικουσας, επιδην ὅταν ὑτον καὶ ὁ αποκρισιαριον σας ὁ μισερ Ἄνδρεας εδο, τὸν ἐπαραγγιλαν περι ἐτουτην τὴν ἠποθεσην, τὴν ἐπιαν εγρικισαν. ληπον πιησεται, πλεα ο ἠριμενος Ταουτης να μὴν ἔλθι να λαλιστα εἰς τὴν βασιλιαν μου, κατα την αγαπην καὶ φιλιαν, ὅπου εχομεν διὰ μεσον μας, δια να αὐξани την καθεκαστην. ἐν Κοσταντινου πολει μηνι νοεβρίω δ'.—

β) Ὁ *Μεγάλος Πέτρος* τῆς Ρωσίας ὑποκινεῖ τοὺς Ἕλληνας νὰ ἐπαναστατήσουν (1711). — Miklosich - Müller ὁ. π. σ. 279. (Τὸ κείμενο δὲν εἶναι γνήσιο).

Μεταγλώττισις τῆς γραφῆς, ὅπου ἔστειλεν ὁ Τζάρης εἰς πάντας τοὺς ῥαγιαδες τῆς τουρκικῆς βασιλείας, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἐγύρευε βοήθειαν. — Εὐσπλαχνώτατε μπέη Ἀβράμε, ὅπου εὐρίσκεσαι εἰς τὸ Βαρνίκι, σοῦ στέλνω ἐτοῦτο τὸ παρὸν γράμμα, πολλὰ ἠγαπημένε μου. ἐγὼ ὁ Τζάρης τῆς Μοσχοβίας καὶ βασιλεὺς τῆς Ῥωσίας ἐσένα καὶ πάντας τοὺς πιστοὺς καὶ πάντας τοὺς μητροπολιτάδες, ὅπου μᾶς ἀγαποῦν, καὶ τοὺς βοϊβοβάδες καὶ τοὺς σερδάριδες καὶ τοὺς προεστοὺς τῶν κλεπτῶν καὶ τοὺς καπιτάνους καὶ τὰ ἀξια παλικάρια καὶ πάντας τοὺς χριστιανούς, ὅπου εἶναι εἰς τὴν πίστην μας, καὶ τοὺς Ῥωμαίους, ὅπου δουλεύουν δίκαια τὴν πίστην μας, καὶ πάντας τοὺς παπάδες καὶ τοὺς Σίρμπους καὶ τοὺς Χορβάτους καὶ τοὺς Ἀρνάουτιδες καὶ τοὺς Μπιοσνάκιδες καὶ πάντας, . . . εἰς κοντολογίην πάντας, ὅπου ἀγαποῦν τὸν θεόν, καὶ τοὺς χριστιανούς χαιρετῶ, καὶ ὡ θεῶ σας παραδίδω, καὶ σέρνω κόπον διὰ ἀγάπην θεοῦ, διὰ τὴν ὁποίαν μπῆκα ὑποκάτω εἰς τὸ μεγάλο βάρος τῆς βασιλείας τοῦ Τούρκου, διὰ νὰ γολεμήσωμεν, ἔτζι νὰ ἠξεύρετε, καὶ ἐκεῖνοι, ὅπου εἶναι ὑποτεταγμένοι σας, αἱ ὁποιοι μᾶς ἀγαπᾶ, καὶ ὁποιοι ἀγαπᾶ καὶ ἀκούμπισεν εἰς τὸν θεόν καὶ πιθυμεῖ νὰ ἔμπη εἰς τὸν παράδεισον, ὅλοι μὲ καθαρὰν καρδίαν νὰ ἔμπωεν εἰς αὐτὸν τὸν κόπον διὰ ταῖς ἐκκλησίαις μας καὶ διὰ τὴν πίστιν μας, ἰατὶ οἱ Τούρκοι ἐτζαλαπάτησαν τὴν πίστιν μας, καὶ μὲ δόλον ἐπῆραν ταῖς ἐκκλησίαις καὶ τοὺς τόπους μας, καὶ περισσαῖς ἐκκλησίαις καὶ μοναστήριάς τὰ ἐδιαγούμισαν καὶ τὰ ἐκαταχάλασαν καὶ τὸ νῦν ἀκόμι τὸ ῥωμαῖον βασιλεῖον καὶ τὰ ἄλλα μὲ δόλους τὰ ἐπῆρε, καὶ πόσην πτωχολογίαν, ὅσαις χήραις καὶ ὄρφαναῖς ἐσκλάβωσαν καὶ διεσκόρπισαν, καθὼς κάμνει λύκος τὰ πρόβατα, καὶ πόσους τόπους ἔχουν παρμένους μὲ δόλον καὶ τὴν ἡμερον, ὅσους σκλαβώνουν μὲ δυναστείαν, τοὺς τουρκεύουν, καὶ πόσους ἄνθρωπους μας καὶ πόσους τόπους μας ἔχει παρμένους μὲ δόλον. λοιπὸν ἐγὼ πηγαίνω εἰς τὴν βοήθειάν σας. . . . Τοὺς ἀνθρώπους, ὅπου ἔστειλα εἰς Κωνσταντινούπολιν, τοὺς ἐφυλάκωσαν, ὁμως καὶ ἐκεῖνους καὶ περισσοὺς ἄλλους θέλομεν εὐγάλη ἀπὸ τὰ χερίά τους, ἡμεῖς σᾶς ἀπαντυχαίνομεν, καὶ νὰ εἶναι εὐλογον νὰ ἀργοπορήσετε· ἐγὼ σᾶς κράζω εἰς τὸ ἀσκέρι μου καὶ εἰς τὸ μεγάλο τάμπουρό μου, καὶ ἐσεῖς νὰ φέρετε καὶ πιστοὺς σας φίλους.

αὐτὸ νὰ τὸ ἤξεύρω ἀπὸ λόγου σας, καὶ νὰ σᾶς πιστεύσω, μόνον μήπως καὶ ἐμάθετε ἀπὸ τοὺς Τούρκους καὶ πατήσετε τοῦ λόγου μου, μὲ τὴν δύναμιν τοῦ σπαθιοῦ μου νὰ εὕρητε ἡσυχίαν, καὶ νὰ γλυτώσετε ἀπὸ τοὺς Τούρκους, βοηθῶντας ὁ κύριος συκῶνει τὴν τρομάρα ὀποπάνω μας, καὶ τὸ χριστιανικὸν νικηφόρον ἄσκέρι μου ἀντιστέκεται τῷ ἐχθρῷ, καὶ κάμνει πόλεμον. ἢ μεγαλοψυχία τῆς καρδίας σας εἶναι πρὸς χρέος νὰ σικώσετε τὸν φόβον καὶ νὰ πολεμήσετε, διὰ τὴν πίστιν καὶ διὰ ταῖς ἐκκλησίαις σας ἃς χύσωμεν ἕως τὴν ὑστερινὴν σταλαγματείαν τὸ αἷμά μας. καὶ ὅτι τιμὴν σᾶς ἔκαμαν οἱ αὐθεντάδες καὶ μεγάλοι ἀγάδες, καὶ ἐγὼ παρόμοια θέλω σας τὴν κάμνω, ἕνας μὲ τὸν ἄλλον ἃς δοξασθοῦμεν μὲ τὸ σπαθί μας, ἔττι ἦλθεν προσταγή ἀπὸ τὸν θεόν, καὶ ἐκεῖνα, ὅπου σᾶς γράφω, νὰ τὰ πιάσετε εἰς τὴν ἐνότητα τοῦ θεοῦ, ἃς ἐνωθοῦμεν καὶ ἡμεῖς, ἃς ζωστοῦμεν τὸ σπαθί ἐναντία εἰς τὸν ἐχθρόν, ἃς πολεμήσωμεν, τὰ βασίλεια ἃς μᾶς ἐπαινέσουν, διὰ τὴν λύτρωσιν σας ἐμπαίνω εἰς τὰ βάσανα, καὶ θέλω νὰ μὲ βοηθήσετε, καὶ μετὰ ταῦτα θέλει σᾶς δώση ὁ θεὸς τὸ πᾶσα καλὸ, καὶ θέλετε εὕρη ἐκ μέρου μου τιμὴν καὶ εὐσπλαγχνίαν. σᾶς λυποῦμαι, νὰ σᾶς γλυτώσω ἀπὸ τὰ χέρια τῶν ἀσεβῶν, νὰ ζωογονήσω ταῖς ἐκκλησίαις σας, νὰ στήσω τοὺς σταυρούς σας. τέλος πάντων διὰ τὴν πίστιν θέλετε πολεμήση, ἃς δοξάσωμεν τὸν θεόν, ἃς χαροῦμεν, καὶ τοὺς τόπους τῶν πατέρων σας νὰ πασχίσωμεν νὰ τοὺς πάρωμεν. τὸ βασίλειόν μου εἶναι παλαιὸν καὶ μέγαλον, καὶ διατὶ σᾶς λυποῦμαι πλεώτερον παρὰ τοῦ λόγου μου, σᾶς ἔγραφα ἐτοῦτι τὰ λόγια, καὶ σᾶς τὰ ἔστειλα. 1711, μαρτίου 23. Τζάρης τῆς Μοσχοβίας. . .

γ) Ἔγγραφο ἀπὸ τὴ Ρωσικὴ κατοχὴ τῶν Κυκλάδων (1770-1774) πρὸς τοὺς προεστοὺς τῆς Σύρας (1772).— Κ λ ὦ ν Σ τ., Ἀνέκδοτα ἔγγραφα ἀποσταλέντα πρὸ τοῦ κατοίκου τῶν Κυκλάδων κατὰ τὴν ὑπὸ τῶν Ρώσων κατοχὴν αὐτῶν. Ἀθήναιον 6 1878) σ. 242.

Ὁρδιν. Ἀπὸ τὴν πολεμικὴν στρατιωτικὴν τῆς ἀρσενάλε κρίσεως σὺν στημένῃ κομμίσσῃ, εἰς τὴν νῆσον τῆς Πάρος, εἰς τὸ πόρτο τῆς Ἀουσας ἀπὸ καράβι τοῦ Ἁγίου Ἰενοουαρίου τῆς αὐτοκρατορικῆς βασιλικῆς φλόης τῶν Ρουσῶν πρὸς ἐσᾶς κύριους προεστοὺς τῆς νήσου Σύρας. Μὲ τὴν προσταγή τοῦ ἐκλαμπροτάτου, μεγαλοπρεπεστάτου καὶ πληρεξουσίου κυρίου κυρίου γενεράλε ἀν-σέφ ὀλουνῶν τῆς μεγάλης Ρουσίας ὀρδινάρε καβαλιέρου κόντε Ἀλεξίου Ὁρλώφ, ἔχει νὰ πωληθῇ ἀπὸ ταῖς καμωμέναις πρέξαις πρᾶγμα μὲ ἀβάντσο πίλεο, ἦγουν μὲ πάνου βάλσιμον, τὸ ὅποιον πρᾶγμα φανερόνεται κάτωθεν. Διὰ τοῦτο οἱ κύριοι προεστοὶ τοῦ ἀνωβίου νησιοῦ ἔχετε νὰ βάλετε διαλαλητὴν εἰς ὅλους τοὺς ἐγκατοίκους τοῦ νησιοῦ σας διὰ εἶδησιν, εἰ μὲν καὶ ἀπὸ αὐτοῦς ἢ ἀπὸ ἄλλους ξένους θέλει νὰ ἀγοράζη πρᾶγμα μὲ ἀβάντσο πίλεο, ἔχει νὰ προφθάση ἐδῶ εἰς τὸ πόρτο τῆς Ἀουσας εἰς ταῖς 15 τοῦ παρόντος μηνὸς Νοεμβρίου εἰς τὸ καράβι ὀνομαζόμενον «ὁ Ἅγιος Ἰενοουάριος», εἰς τὴν πολεμικὴν στρατιωτικὴν ἀρσενάλε κρίσεως κομμίσσῃ, ὕστερα ἀπὸ τὰ μεσάνυκτα ἀπερνῶντας ἑπτὰ ὥρας δηλαδὴ τὸ πουρνέν, τὸ ὅποιον πρᾶγμα εἰ μὲν καὶ ὁ ἀγοραστὴς θέλει ἀγοράση, ἔχομεν νὰ τὸ δίδωμεν μὲ μετρητὰ ἄσπρα· καὶ ὅτι πρᾶγμα ἔχομεν διὰ πούλησιν τὸ φανερόνομεν κάτωθεν κατ' ὄνομα. 1772 ἔτος 1 εμβρίου πρώτῃ.

Κατάστιχον τοῦ πράγματος. Παιδαγωγίαις ὅπου διαβάζουν τὰ παιδιὰ κεριά, καννάβια διὰ ἀγοῦζο τῶν ἐγκατοίκων, σουλιμᾶς, σιδερένια περιβία, δρογέττα λογιῆς λογιῶν κόλορα, σακκορράφαις ἦγουν βελόναις, ἄμμεν καλαῖς, κουτιά ξύλινα, ζημπίλια, μπουγασιά λογιῆς λογιῶν κόλορα, ζωνάρια μάλλινα λογιῆς λογιῶν σόρτε καὶ κόλορα, βιβλία ῥωμαίικα, τσιὰ καὶ τομάρια λογιῆς λογιῶν, σκούφους λογιῆς λογιῶν σόρτε καὶ κα

ρα, ἀγκίστρια σιδερένια, θυμίαμα, ξυλένια κουτάλια, λινάρι λογιῆς λογιῶν σόρτε, μαστίχη, ἀλατζιᾶδες κανναβίσοι, παπούτσια, νισατίρι, σαρίκια ὅπου δένου τὰ κεφάλια λογιῆς λογιῶν κόλορα, μαντήλια βαμπακερνά λογιῆς λογιῶν κόλορα, μαξιλάραις λογιῆς λογῶν, πιπέρι, μέστια διὰ ἄνδρες καὶ διὰ γυναῖκες, γνήμα ἀπὸ λινάρι, μακάτια ἀπὸ ἄσπρο ροῦχο, ζάχαρι μισιριώτικη, σουσάμι, τέλια σιδερένια, καπινὸς ἤγουν τοτοῦνι, λουλάδες διὰ φουμάρισμα, μαχραμάδες βαριώτικους, μαχραμάδες κανναβίσοι, πανί βαμπακερνὸ ὀρδινάρικο, πανί ἀπὸ λινάρι, ἄσφοῦρι, κεμέρια μαλλένια βαρβαρέζικα, καβούκια τούρκικα, καπότα καὶ σκουτί διὰ καπότα, σαλιβάρια καμωμένα, τσοράπια μάλλινα, ἀντεριά, καμιζόλαις μὲ μανίκια, γούναις κουναδέναις, σαμουρόγουναις, καρσακόγουναις, καμυλάφια καλογερικά, σκουτέλλαις ξύλιναις, χουλιάραις ξύλιναις, χαλκώματα λογιῆς λογιῶν, ἄγγηά καὶ ἄλλα ἀκόμη πράγματα. (ρωσσικὴ ὑπογραφή δυνανάγνωστη). Νάτσιο Γαυρίνας δραγουμάνος τῆς Κομμισσιόνες.

δ) Γράμμα πρὸς τὸ Βελή πασά, βαλή τῆς Πελοποννήσου ἀπὸ τὸν *Πράμο*, ἐπίτροπο τῶν κτημάτων σου στὴ Θεσσαλία (1810 περ.) — *Τσοπτοῦ Δ.*, Ἀνέκδοτος ἀλληλογραφία τοῦ Βελή πασᾶ υἱοῦ Ἀλῆ πασᾶ τοῦ Τεπελενλῆ. Ἐπετηρίς Παρνασσοῦ, περίοδ. Β', 10 (1914) σ. 42. — (Ὁ Πράμος ἦταν Ἀλβανός).

«Υψηλότατε μερχαμετλιοῦ καὶ πολυχρονημένε σκλαβικῶς φιλῶ τὸ τίμιόν σου μέστη καὶ σοῦ κάνω ὑφαδέ, ὅτι τὰ καράβια δὲν ἐπροφθάσθησαν καὶ ἔφυγαν μπόσκα ἦχαν πάρη τὴν εἶδησιν εἰς τὸ ταλάντι καὶ ἐρχάμενος ὁ σκλάβοσος εἰς τὸν ἀρμυρὸν μὲ τὴν ὑστερινήν: προσταγήν σας εὐθύς ἐστηλα τὸν δημήτρην εἰς τὰ τρίκερη δὲν τοὺς ἐκατάφθασεν ἦχαν ἕξη ἡμέρες κνημημένη διὰ τὸ σουρσάτη καὶ ἡστηράδες ἀπὸ τὸ δεβλέτη τὰ ἔκαμαν χαβαλέ εἰς τὸν βηζύρ αὐθέντην μας νὰ τὰ συνάξη καὶ ἔστειλεν τὸν σουλειμάν τζαούσην μὲ σφοδρὰς προσταγὰς διὰ νὰ τὰ κάμη ταξίλη. . . λιπὸν ἐκουβέντησα μετὸν χασάν ἐφέντην, κατὰ τὰ γράμα ὅπου τοῦ ἦχες στήλη καὶ τὸ ἔσωσα πενήντα δύο ἡμισι τὴν γκιουζανην καὶ τριάντα δύο ἡμισι τὴν Ὀβριακὴν, ὅτι χωρῆς ἐκείνο δὲν ἡμπώριγε νὰ σὲ τὸ γυρίση, τὸ ἔκαμα χωρῆς τὸ ἦζη τοῦ ἀφεντός μου, καὶ πέφτω εἰς τὰ ποδάρια σου νὰ μοῦ κάμεις τὸ κοσούρι ἀφι... λάβε καὶ ἓνα μουχαμπέτ ναμέν ἀπὸ τὸν ἤζέτ μουλάν μοῦ ἦπεν καὶ στοματικὸς διὰ τὸ ἄκ σαράγη ὅπου ἦσουν κονευμένος πρόπερσι τὸ ἔχη διὰ πούλημα ὀχτῶ ζεβγαριῶν τόπος ἵναι τὰ πέντε δουλέβουν καὶ τρία μπάτ: ἔχη καὶ νοκούτι ἀπὸ μάντρες καὶ νίκηα 700: γρόσια καὶ ὁ τόπος ὅπου εἶναι τὰ μαντριά ἀλὰ τόσα ζεβγάρια γένουνται νὰ δουλεφτῆ, τοῦ ἔδωκεν ὁ σαλή κάσος σαράντα πέντε πουγκῆα, καὶ μοῦ ἦπεν ὁ ἤζέτ μουλᾶς ἀγαπῶ νὰ τὸ πάρη ὁ ἀφέντης μου καὶ τοῦ τὸ δὴνω γιὰ σαράντα, ἐκείνος ὁ τόπος κάνει καὶ διὰ σαράγη ὅπου δὲν βρίσκετε καλιότερον, καὶ κάμε γαιρέτη πάρητα ἀφτὰ ὄλα ἀφέντη μου, καὶ ὕστερα δὲν σοῦ μένη φεσβεσές εἶναι τριάντα τζιφλίκια στὸν κάμπον καὶ μπαίρια ὅπου πωλιῶνται καὶ ἄς πάρουν ὁ κόσμος ὅθεν θέλουν ὄλα ἐκείνα μὰ ἔτοῦτα δὲν φθάνουν — μοῦ ἦρθεν ράστη ἐπούλησα καὶ 5200:80 κηλά πολιτικά στᾶρι πρὸς πέντε γρόσια: καὶ τριάντα τρῆς παράδες τὸ ἔδωσα τῶν τρικαλινῶν διὰ τὸ σουρσάτη, θαρῶ νὰ ἔβρω νὰ δόσωμαι καὶ ἄλλο ὡς τὰ πέντε ἡμισι — τὰ ἄσπρα τὰ ἔδωκα διὰ τὸ βλοχῶ, τὸ βλοχῶ τὸ ἐκάμαμαν σαράντα ζεβγάρια νὰ δουλέψουν γιὰ μπροστά καὶ οἱ χρόνοι σου πάμπολοι ἀμῆν. 28: σεπτεμβρίου λάρισα σκλάβο σου Πράμος.

9. — ΚΡΗΤΙΚΗ ΚΟΙΝΗ (§ 91)

Στὰ ἔργα τῆς κρητικῆς λογοτεχνίας, καθὼς τὰ παρακάτω καὶ στὴν Ἐρωφίλη (τελ. 16. αἰ.), τὸ κρητικὸ ἰδίωμα παρουσιάζεται καλλιεργημένο ἀπὸ καιρὸ καὶ διαμορφωμένο σὲ γλώσσα φιλολογικὴ μὲ πάγιο τύπο, καθαρὴ ἀπὸ λόγια ἐπίδραση. Ἀντίθετα πρὸς τ' ἀφθονώτερα ἔργα σὲ ἀρχαϊκὴ γλώσσα, ποὺ συχνὰ ἔμεναν καὶ γιὰ τὸ περιεχόμενό τους ἀπρόσιτα καὶ ξένα στὸ λαό, τὰ βιβλία αὐτὰ τῆς κρητικῆς λογοτεχνίας, μαζί μὲ πολλὰ ἄλλα, κατώτερα καὶ πιὸ ἄτεχνα, γραμμένα ὁμως σὲ ἀπλή γλώσσα (Κ8, Κ10)—καθὼς ἢ «Ἀμαρτωλῶν σωτηρία» (Κ8ε), οἱ Διδαχῆς τοῦ Μηνιάτη (Κ8η), ἡ Φυλλάδα τοῦ Μεγαλέξαντρου, ἡ Ριμάδα τοῦ Ἀπολλωνίου ὁ Μπερτόλδος, ἡ Χαλιμά, ἡ Φυλλάδα τοῦ Γαδάρου κ. ἄ., ἦταν γιὰ αἰῶνες, μαζί μὲ μερικὰ θρησκευτικὰ βιβλία, τὴ μοναδικὴ πνευματικὴ τροφή τοῦ σκλαβωμένου γένους. Ἐκδομένα συνήθως στὴ Βενετία κυκλοφόρησαν σὲ σειρὰ ἐκδόσεις καὶ χιλιάδες ἀντίτυπα, μερικὰ ὡς τὶς μέρες μας. Κρίμα ποὺ ἡ γλωσσικὴ πρόληψη τῶν λογίων ἐμπόδισε ν' ἀναδειχθῆ νωρίτερα μιὰ ἀληθινὴ λαϊκὴ φιλολογία καὶ ἐθνικὴ λογοτεχνία. Ὁ Παχώμιος Ρουσόνος (Κ7α) μάλιστα, ἀγαναχτισμένος ἀπὸ τὴν ἐκλαϊκευτικὴ αὐτὴ κίνηση, ἔγραψε «Πρὸς τοὺς ἐν Βενετία χαλκογραφεῖς» γιὰ τὰ τοὺς μαλώση: «Τίς δ' ἂν ἀριθμήσει τοὺς ἀπωλείας Ἀπολλωνίους καὶ ὑπερηφάνους Ὑπερίους καὶ χαίροντας ἀχαιρεῖς καὶ ταρταρίους καὶ ἐρωτικὰ σατανικά, δι' ὧν εἰς βόθλυνον κατάγονται οἱ τούτοις χρώμενοι σὺν τοῖς ἀναδείξασιν;» (Ἐλληνομνημῶν 1 (1843) σ. 648.

α) Θυσία Ἀβραάμ (1535;)

Σοφίας Ἀντωνιάδη, Ἡ Θυσία τοῦ Ἀβραάμ, κρητικὸν μυστήριον 1922, σ. 32, 36.

- 75 Ἀβρ. Κύριε, πειδὴ μετάθεση δὲν ἔχει τὸ μαντάτο
 ποὺ μούφερεν ὁ Ἄγγελος ἐδῶ στὸν κόσμον κάτω,
 καὶ ἐπειδὴ τὸ ζήτημα ποὺ μούκαμες, Θεέ μου,
 δὲν ἔχει μπλιὸ μετανιωμό, μὲ σπλάχνος γρίκησέ μου·
 ἔπαρέ μου τὸν Ἰσαάκ καὶ μὴ μοῦ τὸν ἀφήσης,
 80 μὰ νὰ τοῦ δώση θάνατον ὁ κύρης μὴ θελήσης.
 Τῆς σάρκας εἶν' ὁ θάνατος, καὶ πάντα τὸν βαστοῦμε
 καὶ τοῦτο νὰ ξεφύγωμε ποσῶς δὲν ἤμποροῦμε,
 μὰ νὰ τὸν σφάξῃ ἄπονα ὁ πικραμένος κύρης,
 νὰ μὴν τ' ὀρίσης, πλάστη μου, ἀποῦσαι νοικοκύρης.
 85 Σφάλλω καὶ πταίω σου πολλὰ, γνωρίζω τὰ κακά μου,
 μὰ πάλ' ἢ ἐσπλαχνία σου νικᾷ τὰ σφάλματά μου·
 εἶδὲ καὶ εἶναι ἀδύνατο τοῦτο νὰ μεταθέση
 δός μου καρδιὰ καὶ ἀποκοτιά, κι ἢ ψή μ' ἄς τὸ μπορέση,
 γιὰ τέκνο μου τὸν Ἰσαάκ νὰ μὴν τονε γνωρίζω,

γιατ' ἔχω σάρκα καὶ πονῶ, καρδιά καὶ λαχταρίζω. 90

Καὶ σύ, θεέ, πού τ' ὅρισες, δὲς δύναμη κι ἐμένα,
 νὰ κάνω τ' ἀνημπόρετα σήμερο μπορεμένα,
 νὰ τὸν ἰδῶ νὰ καίεται χωρὶς ν' ἀναδακρυσῶ,
 καὶ τῆ θυσία πού ζητᾶς σωστή νὰ τήνε δώσω.

Σάρα. Ὡ Ἀβραάμ, ὦ Ἀβραάμ, τ' εἶναι τὰ πού δηγᾶσαι; 95
 νειρεύεσαι, γῆ ξυπνητὸς εἶσαι καὶ δὲν κοιμᾶσαι.

Σίμωσε, πέ μου το καὶ μὲ τί πράμα σὲ βαραίνει.

Τίς σοῦ μιλεῖ; μὲ ποιὸν μιλεῖς; ποῦν' ἡ λαλιὰ πού βγαίνει;

Α. Γυνή μου, δὲν νειρεύγομαι, τὸ στόμα μουρμουρίζει.

Τὴν προσευχή μου στὸν θεὸ κάνω πού μᾶς ὀρίζει, 100

μὲ παρακάλιο προσκυνῶ, ὡσὰν κριματισμένος,

τοῦ πλάστη κάμω δέηση κλιτὸς, γονατισμένος.

Λοιπὸν μὴ στέκης ν' ἀγρυπνᾶς, μὰ γύρισε, κοιμήσου,

νύχταναι, κι' ἄμ' ἀκούμπησε εἰς τὴν ἀνάπαψή σου.

Σ. Δὲν εἶν' καιρὸς τῆς προσευχῆς· ἴντ' ἄναι αὐτὰ πού λέεις; 105

Ἡ ὁμιλιά σου φανερά τὸ μαρτυρᾶ πὼς κλαίεις.

Τὴν γλώσσα σου γρικῶ ξερή, θαμπὸ τ' ἀνάβλεμμά σου,

περιορισμένο σὲ θωρῶ ἀπὸ τὸ γύρισμά σου.

Δὲν εἶν' καιρὸς νὰ κείτωμαι καὶ νάμαι ἀνασταμένη,

μὰ θέλω νάρθω νὰ μοῦ πῆς τ' εἶναι πού σὲ βαραίνει. 110

Δὲν εἶν' καιρὸς γι' ἀνάπαψη, δὲν εἶν' καιρὸς γιὰ στρῶμα,

φαρμάκι ἔχεις, Ἀβραάμ, πολλὰ πικρὸ στὸ στόμα.

Α. Εἰς πόνος μ' ἔσφαξε δριμύς, τώρα μὲ σφάζει κι ἄλλος,
 καὶ νὰ λογιᾶσω δὲν μπορῶ ποιὸς εἶν' ὁ πλιὰ μεγάλος.

Τὸν ἕνα δὲν ἐδύνουμουν, τσι δυὸ πῶς νὰ γρικήσω; 115

καὶ τί λογιῆς θὰ τσῆ φανῆ, σὰ τσῆ τ' ὁμολογήσω;

Κύριε, σὺ πού τ' ὅρισες, βόηθα τοῦ δουλευτῆ σου,

μετάστρεψε τὸ βάρος σου καὶ πάψε τὴν ὀργή σου.....

Σ. Ὅφου μαντάτο, ὄφου φωνή, ὄφου καρδιάς λαχτᾶρα, 171

ὄφου φωτιά πού μ' ἔκαψεν, ὄφου κορμιοῦ τρομάρα·

ὄφου μαχαίρια καὶ σπαθιά, πού μπῆκαν στὴν καρδιά μου

κι ἔκαμαν ἕκατὸ πληγῆς μέσα στὰ σωθικά μου.

Μὲ ποιὰν ἀπομονή νὰ ζῶ, νὰ μὴν ἔβγ' ἡ ψυχὴ μου, 175

ἔξαφνα μ' ἔτοιο θάνατο νὰ χάσω τὸ παιδί μου;

Κι ἄς ἤθελα γενῶ κωφή, τυφλὴ στὰ γερατιά μου

νὰ μὴ θωροῦν τὰ μάτια μου, νὰ μὴ γρικοῦν τ' αὐτιά μου·

μὰ νὰ θωρῶ καὶ νὰ γρικῶ, τέκνο μου, πὼς σὲ χάνω,

χίλιες πληγῆς μέσ' τὴν καρδιά τὴν ὦρα θὰ λαβάνω.

Πῶς νὰ τὸ πληροφορηθῶ, νὰ μὴ παραλοήσω,

ἄχ τὸ μαντάτο τὸ πικρὸ γιάντα νὰ τὸ γρικήσω;

Ὡ μεγαλώτατε κριτῆ, καὶ πάψε τὸ θυμό σου,

στήν σημερινήν ἀπόφαση ἄλλαξε τὸ σκοπὸ σου.
 185 Τῆς δικαιοσύνης τὸ σπαθὶ φύλαξε στὸ θηκάρι,
 πιάσε τὴν ἐσπλαχνία σου πούχει μεγάλη χάρη·
 καὶ μὲ ἐκείνη κρίνε τα σήμερο τὰ κακὰ μας
 μὰ ἄς τὸ τέκνο μας νὰ ζῆ τώρα στὰ γερατιά μας·
 ἢ δὸς ἐμένα θάνατο πρὶν ἀποθάνη ἐκεῖνο,
 190 μὴν τὸ ὄρισ' ἢ χάρη σου, δίχως του ν' ἀπομείνω.
 Ἐχάθηκέ μου ἡ δύναμη, ἐκόπηκ' ἡ καρδιά μου,
 ἡ ψή μου συμμαζώνεται κι ἤρθαν τὰ ὕστερά μου.
 Βοηθᾶτε μου καὶ δὲν μπορῶ, γρικῶ καὶ βγαίν' ἡ ψή μου·
 ἐτέλειωσαν τὰ ἔτη μου, ἐστάθηκ' ἡ ζωὴ μου.

84. ἀποῦσαι (ἀπὸ εἶσαι) ὅπου εἶσαι — 88. ψῆ ψυχή, ἀνάλογο τὸ κρη-
 τικὸ ἐξὰ ἐξουσία — 105. ἴντα, τί, ἀπὸ τὸ τί εἶναι τα - τεῖντα — 182. γιάντα,
 ἀπὸ τὸ γιὰ ἴντα, γιὰ ἴντα γιατί.

β) Ἐρωτόκριτος (17.αί.)

Βιτζέντζου Κορνάρου Ἐρωτόκριτος, ἐκδ. κριτικὴ Ξανθοῦ Δίδη.
 Ἡράκλειο 1915, σ. 95, στ. Β 319. — H e s s e l i n g, Chrestomathie, σ. 77.
 Παρουσιάζεται στὸν ἀγῶνα ὁ Καραμανίτης.

Ἐπρόβαλεν ὡσὰ θεριὸ ἓνας Καραμανίτης,
 320 ὅπου ἔχεν ὄχθριτα πολλή μὲ τὸ νησί τῆς Κρήτης.
 Ἦτον Ἀφέντης δυνατὸς καὶ πλούσιος καὶ μεγάλος,
 ἔς κείνα τὰ μέρη σὰν αὐτὸ δὲν ἐγεννήθη ἄλλος·
 δὲν ἐπροσκύναν οὐρανὸ, ἄστρα μηδὲ σελήνη,
 τὸν κόσμον ἐφοβέριζε μὲ τὴν θωριὰν ἐκείνη,
 325 εἰς τὸν σπαθὶν του πίστευγε, κι ἐκεῖνον ἐπροσκύνα,
 πάντα πολέμους κι ὄχθριτες πάντα μαλιές ἐκίνα.
 Ἦτονε κακοσύβαστος καὶ δύσκολος περίσσα,
 εἰς τὴ μαλιὰν ἐχαίρετο, καὶ τὴν ἀγάπ' ἐμίσα.
 Σπιδόλιοντας ἐκράζετο, κι ὡς ἤρθεν εἰς τὸ Ρήγα,
 330 μὲ γρίνιες ἐχαίρετσε, καὶ μίλησε καὶ λίγα.
 Ποτέ ντου δὲν ἐγέλασε, μὰ πάντα ντου λογιάζει,
 κι εἶν' ἡ λαλιά ντ' ἡ σιγανὴ σὰν ἄλλου ὄντε φωνιάζει·
 μιλώντας ἐφοβέριζε, μὲ τὴ θωριὰν του βλάφτει,
 καὶ μιὰ πλεξούδα κρέμουντον εἰς τὸ ἄνα ντου ριζαῦτι.
 335 Ἐκαβαλλίκευγε ἓνα ζὸ ἀγριώτατο περίσσα,
 ὅπου τὸ φοβηθήκασι στὸ φόρ' ὅσοι κι ἂν ἦσα.
 Ὅρα ἔχε σὰν κατόπαρδος καὶ πόδια σὰ βουβάλι
 καὶ μάτια σὰν ἀγριόκατος, κι ἡ γλώσσά ντου μεγάλη·
 ἦτον ἡ τρίχα ντου ψαρή, μπαλώματα γεμάτη,
 340 κόκκινα μαῦρα μούρτζινα ἔς ὄλον του τὸ δερμάτι.

Ἦτο λιγνὸ κι ἐλεύτερο, στὸ γλάκι δὲν τὸ σώνει
 νὰ ν' κι ἀπὸ χέρα δυνατὴ σαῖτα οὐδὲ βερτόνι.
 Συχνιά συχνιά συρνε φωνές, μὰ δὲ χιλιμιντρίζει,
 ἄμ' εἶχεν ἄγρια τὴ φωνή, καὶ σὰ θεριὸ μουγκρίζει.
 Ὡσὰν ἐγράφητ' τοῦ Ρηγός, καὶ τ' ὄνομα ντου λέγει, 345
 γιὰ νὰ σταθῆ τόπο πολὺ μεγάλ' ἀδειὰ γυρεύγει.
 Οἱ κάμποι δὲν τ' ἀρέσουσι, κι ὁ τόπος δὲν τὸν παίρνει,
 κι ἐπὰ κι ἐκεῖ μὲ τὸ φαρί συχνοπηαινογιαγέρνει.
 Εἶχεν κι ἀπάνω στ' ἄρματα βαλμένο νὰ δερμάτι,
 γοῦς λιονταριοῦ, πού σκότωσε στὰ δάση πού πορπάτει, 350
 κι ἐκρέμουνταν τοῦ λιονταριοῦ τὰ πόδι' ὀμπρὸς στὰ στήθη,
 πολλὰ 'χε δυνατὴ καρδιά, πού δὲν τὸν ἐφοβήθη.
 Συχνιά συχνιά τοῦ λιονταριοῦ τὰ πόδια ἔτσι σαλεῦγα,
 πού φαίνεται, πὼς ἄθρωπο ν' ἀρπάξουν ἐγυρεῦγα.
 Καὶ δίχως νὰ στραφῆ νὰ δῆ τσ' ἄλλους νὰ χαιρετήση, 355
 καὶ δίχως νὰ συγκατεβῆ ἀθρώπου νὰ μιλήση,
 γρίνια πρὸς τὸν οὐρανόν, ἐγρίνια στὸν ἀέρα,
 ὄψη ντου φανέρωνε, τὰ κανε μὲ τὴ χέρα.
 Ἡ φορεσὰ ντου κι ἡ θωριά καὶ τὸ φαρίν ὀμάδι
 δεῖχναν πὼς εἶ δαίμονας, κι ἐβγῆκ' ἀπὸ τὸν ἄδη. 360
 τὴν κεφαλὴ 'χε ὀλόμαυρο τὸ χάρο μὲ δραπάνι,
 καὶ μὲ τὸ αἷμα γράμματα κι ὄχι μὲ τὸ μελάνι,
 καὶ ἔλεγαν: «Ὅποιος μὲ θωρεῖ ἄς τρέμη κι ἄς φοβᾶται,
 καὶ τὸ σπαθὶ ὀποῦ βαστῶ, κιανένα δὲ λυπᾶται...

319. *Καραμανίτης*, πού κατάγεται ἀπὸ τὴν Καραμανία, *Καραμανλῆς*.
 Συμβολίζει τὸν ξένο κατακτητὴ τῆς Ἑλλάδας, τὸν ἄγριο Τοῦρκο, πού ἀπει-
 ροῦσε νὰ καταχτήσῃ καὶ τὴν Κρήτη — 326. *μαλιές* πόλεμοι, μάχες, *μαλιὰ*
 ἔλλωμα (*μαλώνω*, πιθανὸν ἀπὸ τὸ *ὀμαλώνω* διορθώνω) — 327. *κακοςύβα-*
τος πού δύσκολα *συμβάζεται*, πείθεται, φιλιώνει — 339. *Σπιδόλιοντας*, ἀπὸ
 τὸ *σπίδα* (*ἄσπίδα*, ἀρχ. *ἄσπις*) εἶδος ὀχιᾶς, καὶ *λιόντας* (ἔτσι καὶ Β, στ.
 24: «σπίδας καὶ λιονταριοῦ καρδιά») — 334. *ριζαῦτι* τὸ μέρος τοῦ κεφα-
 τοῦ κάτω ἀπὸ τ' αὐτί, κρόταφος, καθὼς καὶ σήμερα — *φύρος* πλατεία, ἀγο-
 ς, βλ. § 26 — 337. *ὄρᾶ* (καὶ σὲ ἄλλα ἰδιώματα *ὄρια*) οὐρὰ — *κατόπαρδος*
κατοπάρδαλη, *κάτης* (κρητ.) γάτα — 340. *μούρτζινα* μαυροκόκκινα — 341.
λάκι τρέξιμο, ἀπὸ τὸ *γλακῶ* τρέχω, ἀρχ. *λάσκω*, ἀόρ. *ἔλακον*: ἐκ-λακῶ —
 2. *βερτόνι* βέλος (ἰταλ. λ.) — 346. *ἀδειὰ* ἀπλοχωριά — 348. *ἐπὰ ἐδῶ* —
ὄρι ἄλογο, ὑποκορ. τοῦ μσν. *φάρης*, *φάρα* (ἀραβ. λ.) — *συχνοπηαινογια-*
γέρνει, *γιαγέρνω* (*διεγείρω*-*διαγέρνω*) ἐπιστρέφω, γυρίζω — 360. *εἰ, εἶν* εἶναι.
 Ἐπίτις ἀρχές τοῦ 19. αἰ., πού ἀπλώνεται ἡ παιδεία ἀλλὰ δυναμώνει καὶ ὁ
 πατριωτισμός, ἄκρατος ἢ μετριασμένος, τὸ «σχεδὸν κλασικὸ αὐτὸ ἔπος τῆς
 ἑλληνικῆς γραμματείας» (Iken 1822), πού τόσο τιμήθηκε κατὰ τὸν πρῶ-

το του εκδότη και αποστηθιζόταν ως τις μέρες μας από το λαό, δὲ βρήκε χάρη στους περισσότερους λόγιους. Ὁ Κοραῆς τὸ κατάταξε στὴ «Χυδαϊκὴ φιλολογία» καὶ στὰ «ἑξαμβλώματα τῆς ταλαιπώρου Ἑλλάδος», καὶ στὰ 1818 κυκλοφόρησε ἀπὸ τὸ Διονύσιο Φωτεινὸ, «Ὁ νέος Ἐρωτόκριτος», ὄχι μόνον ἀπαλλαγμένος ἀπὸ τοὺς δυσκολονόητους κρητικισμοὺς ἀλλὰ καὶ σημαντικὰ ἑξαρχαϊσμένος: «Ἡ παροῦσα ἔποποιία μὲ τὸ νὰ εὐρίσκετο εἰς φράσιν παλαιᾶν τῆς γραικικῆς κρητικῆς διαλέκτου, μὲ ἰδιωτισμοὺς πολλὰ ἀηδεῖς καὶ λέξεις βαρβαρικὰς σχεδὸν δυσνοήτους ἔκρινα εὐλογον νὰ παραφράσω ταύτην, ἐν καιρῷ τῆς ἀργίας μου πρὸς περιδιόβασίν μου, κατὰ τὴν νῦν καθομιλουμένην ἀνθηρὰν καὶ γλυκυτάτην φράσιν τῶν τοῦ ἡμετέρου γένους πεπαιδευμένων Γραικῶν» (Πρόλογος σ. 3 εἰς.). Ἀλλὰ καὶ πολὺ ἀργότερα κατατάχτηκε ὁ Ἐρωτόκριτος ἀπὸ διδασκάλους πανεπιστημιακοὺς στὰ βιβλία «τὰ κοσμοῦντα τὰς βιβλιοθήκας τῶν θεραπεινίδων» (Σεβαστοπούλειος Β', 1909 σ. 8).

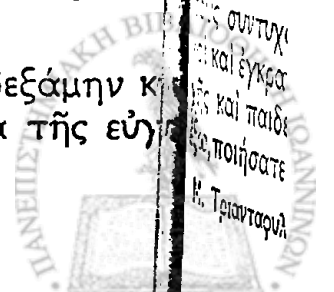
10. — ΔΙΑΜΕΣΟΙ ΓΛΩΣΣΙΚΟΙ ΤΥΠΟΙ (§ 92)

Στοὺς διάμεσους γλωσσικοὺς τύπους μποροῦν νὰ καταταχθοῦν εἴτε τακτικὰ κείμενα μὲ γλώσσα καὶ γραμματικὴ μὲ τὸ παραπάνω ἀνακατωμένη, ὅπως συχνὰ παρουσιάζονται στὴν ἐποχὴ αὐτὴ τῶν πειραματισμῶν, εἴτε κείμενα πού παρουσιάζουν κάποια διάμεση θέσι ἀνάμεσα στὴ νέα καὶ τὴν ἀρχαία γλώσσα. Περισσότερο ἀνακατωμένη δείχνεται ἡ γλώσσα τοῦ πριγκιπάλου τριάρχου Δοσίθεου, πρὸ στρωτὴ ἡ γλώσσα τοῦ Δοξαρά καὶ τοῦ Δαμωδοῦ πού συνηγόρησε καὶ αὐτὸς γιὰ τὴ ζωντανὴ γλώσσα, γράφει ὅμως, ἐπιρροασμένος καὶ ἀπὸ τὸ θέμα του, συντηρητικώτερα ἀπὸ τὸ Σκουφο καὶ τὸ Μηνιάτη ἀλλὰ μὲ μεγαλύτερη πάντοτε γραμματικὴ ἐνότητα, καὶ ἀπλοῦστερα ἀπὸ τὸ Νικηφόρο Θεοτόκη καὶ τὸν Εὐγένιο Βούλγαρη, ὅσο δὲ μεταχειρίστηκαν καὶ αὐτοὶ ἀπλούστερη γλώσσα.

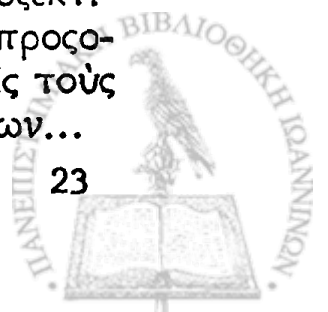
α) Ὁ Βησσαρίωνας στὸν παιδαγωγὸ τῶν παιδιῶν τοῦ Παλαιολόγου

Λάμπρου Σπ., Τρεῖς ἐπιστολαὶ τοῦ καρδινάλιου Βησσαρίωνος ἐν τῇ δημοδίᾳ γλώσσῃ. Νέος Ἑλληνομνήμων 5 (1908) σ. 19α. — Ὁ καρδινάλιος Βησσαρίων δίνει ὁδηγίες στὸν παιδαγωγὸ τῶν ἀπορφανισμένων Ἀνδρέα, Μανουὴλ καὶ Ζωῆς, παιδιῶν τοῦ Θωμᾶ Παλαιολόγου, τελευταίου δεσπότη τῆς Πελοποννήσου, στὴν Ἀγκώνα. Τοῦ συσταίνει νὰ ἐγκαταστήσῃ θοῦν προσωρινὰ στὴν πόλιν Οσίμο, στὴν ἀρχιερατικὴ ἔδρα Cingolo. Ὁ γράμμα ἀρχίζει μὲ ἀρχαϊκὴ γλώσσα, ὅπως συνήθιζαν οἱ Βυζαντινοί, γὰρ νὰ ξεφύγη γρήγορα πρὸς τὴν ἀπλή — καὶ αὐτὸ μιὰ ἀπόδειξις πὼς οἱ Βυζαντινοὶ μορφωμένοι δὲν εἶχαν ξεχωριστὴ προφορικὴ γλώσσα, ζωντανὰ καθαρεύουσα (§ 42).

Εὐγενέστατε ἄνερ καὶ ἡμῶν φίλτατε φίλων. Ἐδεξάμην κτλ. πρῶτον καὶ νῦν διὰ τοῦ Ἑρμητιανοῦ γράμματα τῆς εὐχρ

νείας σου, καὶ ἀναμένων ἵνα γένηται τις ἀποκατάστασις τῆς
 τῶν αὐθεντοπούλων προνοίας οὐκ ἀπεκρίθην σοι. Ἐπειδὴ
 δὲ νῦν ἐγένετο πέρας λαβοῦσα ἰδοὺ γράφω αὐτῇ. . . . Γίνω-
 σκε δέ, ὅτι ὁ ἀγιώτατος πάπας διὰ παρακλήσεώς τινων φί-
 λων καὶ οἰκείας καλοθελείας καὶ καλοκάγαθίας ἔταξε νὰ δίδῃ
 κάθε μῆνα τὰ αὐθεντόπουλα δουκάτα τριακόσια, ὡςπερ ἔδι-
 δε καὶ τῷ ἀγίῳ τῷ δεσπότη καὶ πατρὶ αὐτῶν. . . . Ἄς τιμοῦν
 πάντας, ἄς ἀγαποῦν πάντας, ἄς συντυχαίνωσι πάντας, καὶ
 τοὺς ἐδικούς των καὶ τοὺς ξένους, μετὰ τιμῆς· νὰ μὴν εἶναι ἀ-
 λαζονικοί· ἄς εἶναι ταπεινοὶ καὶ ἡρεμοὶ καὶ νὰ μηδὲν ἐνθυμοῦν-
 ται, ὅτι εἶναι βασιλέως ἀπόγονοι, ἀμὴ ἄς ἐνθυμοῦνται, ὅτι
 εἶναι διωγμένοι ἀπὸ τὸν τόπον τους, ὄρφανοί, ξένοι, ὀλόπτω-
 χοι, ὅτι εἶναι χρεῖα νὰ ζοῦν ἀπὸ ξένα χέρια, καὶ ὅτι, ἂν δὲν
 ἔχωσιν ἀρετὴν, ἂν δὲν εἶναι φρόνιμοι, ἂν δὲν εἶναι ταπεινοί,
 ἂν δὲν τιμῶσι πάντας, οὐδὲ τοὺς θέλουν τιμήσει οἱ ἄλλοι, ἀ-
 μὴ θέλουν τοὺς ἀποστρέφεσθαι πάντες. Αὐτὰ εὖν ὅλα φρόντι-
 σέ τα καλὰ καὶ ἡ εὐγενεία σου μετὰ τοῦ Κριτοπούλου, ἐπειδὴ
 τὸ γομάριν ἐπάνω σας εἶναι. Πρὸς τούτοις ἄς ἐπιμελοῦνται νὰ
 μάθουν γράμματα, νὰ προκόψουν, νὰ μὴν ἐνθυμοῦνται ὅτι
 εἶναι εὐγενικοί. Ἡ εὐγένεια χωρὶς ἀρετῆς δὲν εἶναι τίποτες,
 καὶ εἰς πάντας μὲν τοὺς αὐθέντας, ὅπου ἔχουν μεγάλας αὐθεν-
 τείας ἢ ἀρχάς, μάλιστα δὲ εἰς αὐτούς ὅπου ἔχασαν ὅλα. Διὸ ἄς
 σπουδάζουν νὰ μαθαίνωσιν, ἄς ἔχουν εὐπείθειαν καὶ ὑποταγὴν
 καὶ ὑπακοὴν εἰς τὴν εὐγενείαν σου καὶ εἰς τὸν ἱατρὸν ὅπου τοὺς
 ἀνέθρεψε, καὶ εἰς τὸν διδάσκαλον τους, καὶ ἄς σᾶς ὑπακούωσι
 καὶ ἄς ποιοῦν τὸ εἶ τι τοὺς λέγετε ἐξ ἅπαντος. Ἄς μάθῃ ὁ καθ'
 εἰς ἀπ' αὐτοὺς ἐκ στήθους ἕνα προσφώνημα τὸ πλέον μικρὸν
 εἰς τὸν πάπαν νὰ τὸ εἴπωσι τὸν πάπαν γονατιστοὶ καὶ ἀπο-
 σκέπαστοι ὅταν ἔλθωσιν ἐδῶ, καὶ νὰ μηδὲν γένη ἄλλέως. Ὅ-
 ταν περιπατοῦν εἰς τὴν στράταν, καὶ οἱ ἄνθρωποι ἀποσκε-
 πάζονται τοὺς καὶ τιμοῦν τους, ἄς ἀποσκεπάζονται καὶ αὐ-
 τοὶ τὸ καπάσι τους ἢ ὀλότελα ἢ πλεῖον ἢ ὀλιγώτερον ὡς πρὸς
 τοὺς ἀνθρώπους. Ὅμοίως καὶ ἂν ἔρχονται ξένοι εἰς τὸ σπῆτί
 τους τίμιοι ἄνθρωποι νὰ τοὺς βλέπωσιν, ἄς τοὺς προσηκό-
 νωνται, ἄς τοὺς ἀποσκεπάζονται, ἄς τοὺς παρεκβαίνωσι κατὰ
 τοὺς ἀνθρώπους, ἄς συντυχαίνωσιν ὀλίγα καὶ ἐντιμα καὶ εὐ-
 χαριστικά καὶ ταπεινά, νὰ μὴ γελῶσι ποσῶς, νὰ μὴ διαχέ-
 ωνται, ἀλλὰ μετὰ καθεστηκότος καὶ σοβαροῦ φρονήματος ἄς
 τοὺς συντυχαίνωσιν. Εἰς τὴν τροφήν τους ἄς εἶναι προσεκτι-
 κοὶ καὶ ἐγκρατεῖς. Εἰς τὸ τραπέζι των ἄς κάθωνται μετὰ προσο-
 χῆς καὶ παιδεύσεως. Ἄν θέλετε νὰ εἶναι πεπαιδευμένοι εἰς τοὺς
 ἔξω, ποιήσατε νὰ εἶναι πεπαιδευμένοι εἰς τοὺς ἐδικούς των...

Καὶ ταῦτα οὐ λέγω, οὐδὲ γράφω τὴν εὐγενεῖαν σου καὶ τοὺς ἄλλους μὲ τόσῃν πολυλογίᾳν εὐκαιρα καὶ μάταια, ἀλλὰ διὰ νὰ τὰ λέγετε συνεχῶς τὰ αὐθεντόπουλα, νὰ ποιήσετε νὰ τοὺς τὰ ἀναγινώσκη καλῶς καὶ συνεχῶς ὁ διδάσκαλός των, νὰ τὰ γροικοῦν καλὰ διὰ νὰ τὰ ποιῶσιν. Ἐκείνους ἤθελα τὰ γράψαι, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐκεῖνοι ὡς νέοι ἀκόμη δὲν τὰ γροικοῦν καλὰ, δι' αὐτὸ γράφω τὰ τὴν εὐγενεῖαν σου νὰ τοὺς παραινῆτε καὶ ἀπὸ λόγου μας καὶ ἀπὸ λόγου σας νὰ ποιῶσιν ὡσάν γράφομεν. Ἐνταῦθα εἶναι θανατικὸν κατὰ τὸ παρὸν. Δι' αὐτὸ ἐφάνη καλὸν μὲ τὴν βουλήν τῶν ἀρχόντων ὅπου εἶναι ἐδῶ καὶ μὲ τὸ θέλημα τοῦ ἁγιωτάτου πάπα νὰ μὴν ἔλθουν τὰ αὐθεντόπουλα ἐδῶ διὰ τὸν κίνδυνον ἀλλ' οὐδ' αὐτοῦ εἰς τὴν Ἀγκῶνα νὰ εἶναι, ἐπειδὴ οὐδὲ αὐτὸς ὁ τόπος εἶναι γερός, ἀμὴ νὰ ὑπάγετε διαβῆτε εἰς ἄλλην χώραν, τὴν λέγουσι Τζίγκολον, ὅπου εἶναι καλὸς ἀήρ, νὰ στέκεσθε ἐκεῖ ἕως τοῦ Σεπτεμβρίου ἢ Ὀκτωβρίου μὲ τοὺς αὐθεντοπούλους καὶ τὴν αὐθεντοπούλαν. Σκέψασθε ἐσεῖς ἐν τῷ μέσῳ ἂν πρέπη νὰ ἀπομείνουν αὐτοῦ πάντοτε, ὡσάν βουλευόνται καὶ οἱ ἄρχοντες ὅπου εἶναι ἐδῶ.

β) Ἀπὸ τὴν παράφραση τῆς Ἰλιάδας τοῦ Λουκάνη (1526)

Νικολάου Λοσκάνου, Ὁμήρου Ἰλιάς μεταβληθεῖσα πάλαι εἰς κοινὴν γλῶσσαν, νῦν δὲ διορθωθεῖσα κτλ. Βενετία 1526, ἔκδ. Legend, Collection de monuments αρ. 5. Παρίσι 1870, σ. 59.—Εἶναι ἡ πρώτη ἀπόδοση τῆς Ἰλιάδας σ' εὐρωπαϊκὴ γλῶσσα.

Τὴν ὄργην ἄδε καὶ λέγε, ὦ θεά μου Καλλιόπη,
 Τοῦ Πηλείδου Ἀχιλλέως, πῶς ἐγένετ' ὀλεθρία,
 Καὶ πολλὰς λύπας ἐποίησε εἰς τοὺς Ἀχαιοὺς δὴ πάντας,
 Καὶ πολλὰς ψυχὰς ἀνδρείας πῶς ἀπέστειλεν εἰς ἄδην,
 Καὶ κυσὶ καὶ τοῖς ὄρνέοις πρὸς βορὰν ἔδωκε τούτους—
 Ὅ γὰρ Ζεὺς ἠθέλεν οὕτως— ἀφ' οὗ γοῦν φιλονεικοῦντες
 Ἐχωρίσθησαν ἀλλήλων ὅτε βασιλεὺς Ἀτρείδης
 Καὶ ὁ Ἀχιλλεὺς ταχύπους. Τίς ἐκ τῶν θεῶν, ὦ Μοῦσα,
 Αἴτιος ὑπῆρχε τότε νὰ τοὺς βάλῃ εἰς τόσῃν μάχην;
 Λέγε το τοῦ ποιητοῦ σου. Ἀπεκρίθ' ἡ Καλλιόπη,
 Κ' εἶπε πρὸς τὸν ἐρωτῶντα.

γ) Ἀπὸ τὴν ἑρμηνεία τῆς θείας λειτουργίας τοῦ Ναθαναήλ (1574)

Ἡ θεία λειτουργία μετὰ ἐξηγήσεων διαφόρων διδασκάλων, ἄσπερ μετήνεγκεν εἰς τὴν κοινὴν γλῶτταν Ἰωάννης ἱερεὺς ὁ Ναθαναήλ, Οἰκονόμος καὶ ἐπίτροπος τοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως Οἰκουμενικοῦ πατριαρχοῦ, κυρίου Ἱερεμίου. Βενετία 1574, σ. κε', νβ', πς'. — Καὶ ἐδῶ, ὅπως γίνεται συχνά, ὁ πρόλογος εἶναι γραμμένος ἀρχαϊκὰ σὲ διαφορετικὴ γλῶσσα ἀπὸ τὸ ἐπίλοιπο κείμενο.

Ἰωάννης πρεσβύτερος ὁ Ναθαναήλ τοῖς ἐντευξομένοις χαί-

ρειν. Διασκεψάμενος ἀκριβῶς καὶ κατανοήσας πολλάκις ὡς οἱ πλείστοι δὴ τῶν ἀνθρώπων λαὸς τοῦ Θεοῦ περιούσιε, τὰς τῶν θείων γραφῶν ἐννοίας καταλαβεῖν οὐκ ἰσχύουσι, περιπεσόντος τοῦ γένους ἡμῶν ἐπ' ἀνωμαλίαις ποικίλαις, ἐμνήσθη τῆς παρομιίας εἰπούσης, κῦβος ἀνέρριπτε, ἀλλ' ὅμως κατάχρεων γνούς ἑμαυτὸν ἅμα μὲν τὴν τοῦ δεσπότου κατὰ τοῦ πονηροῦ δούλου κατάκρισιν ἐκδειματούμενος, ἅμα δὲ χάριν ὑμῖν τοῖς ἀδελφοῖς καὶ μέλεσι Χριστοῦ γεγονόσιν ἐν τοιούτοις πονῆσαι διανοούμενος δεῖν ὠήθη, τὸ τῆς θείας λειτουργίας μυστήριον κατὰ γε τὴν ἐμὴν ἰσχὺν ἀναπτύξαι καὶ ἐξ ἑλληνικῆς εἰς τὴν ἡμῶν κοινὴν γλῶτταν μετοχετεῦσαι, ἀπ' ἑμαυτοῦ μηδὲν ἐκτιθέμενος, ἀλλ' ὅσα μετ' ἐπιμελείας παρὰ πλείστων θεολόγων ἀνδρῶν ἐν βιβλίοις διαφόροις καλῶς κεκρυμμένα ἐφεῦρον... ὅπως ὁ ποθῶν τὸν πνευματικὸν αὐτῆς τροφὸν οὐκ ἄμοιρος γένοιτο.

Περὶ τῆς ἀναμνήσεως τοῦ κυρίου ἡγουν τῆς ἐνθυμήσεως, καὶ διατὶ ἀρχίζει ὁ ἱερεὺς ἀπ' αὐτὸ τὸ ρητόν. (κεφ. ξθ'). Καὶ πρῶτον ὁ ἱερεὺς πιάνοντας τὸν ἄρτον εἰς ἀνάμνησιν φησὶν τοῦ κυρίου καὶ θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ χριστοῦ, ἡγουν εἰς τὴν ἐνθύμησιν τοῦ αὐθεντοῦ καὶ θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ χριστοῦ, καθὼς εἶναι ἡ παραγγελία ἐκείνου, διατὶ λέγει τοῦτο κάμνετε εἰς τὴν ἐμὴν ἐνθύμησιν, καὶ τοῦτο δὲν τὸ λέγει μόνον διὰ τὸν ἄρτον ἐκείνον ἀλλὰ διὰ ὅλον τὸ μυστήριον, καθὼς ἀπεδώθεν ἀρχίζοντας τὴν ἱεουργίαν, ἐπειδὴ καὶ ὁ κύριος ἡμῶν ἐτελείωσε ὅλον τὸ μυστήριον, ἤφερε τοῦτον τὸν λόγον, τοῦτο κάμνετε εἰς τὴν ἐδικὴν μου ἐνθύμησιν. . .

Τὸν ἐκ τοῦ πατρὸς γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων. Διότι δὲν εἶναι ἀπὸ ἄλλον γεννημένος ἀμὴ ἐκ τοῦ πατρὸς μόνον καὶ οὐχὶ καθὼς ἔλεγον οἱ ἄθεοι, ἐγεννήθηκεν ἀπὸ τὸν πατέρα, ἢ ἀπὸ θεαῖς μανάδες ἢ ἀπὸ γυναῖκες ἄθεαις καθὼς οἱ δαίμονες ἐλέγασιν εἰς τινὰς ἀνθρώπους πλανεμένους ψέματα τινά, εἰς καταφρόνησιν τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ θεοῦ καὶ ἄρνησιν τῆς οἰκονομίας αὐτοῦ.

Πληρώσωμεν τὴν δέησιν ἡμῶν τῷ κυρίῳ. ὦ λαοὶ ἐλάτε νὰ πληρώσωμεν καὶ τελειώσωμεν τὴν δέησίν μας πρὸς τὸν κύριον. Τὴν ἡμέραν πᾶσαν ἀγίαν εἰρηνικὴν καὶ ἀναμάρτητον παρὰ τοῦ κυρίου αἰτησώμεθα, ὁ ἱερεὺς· ὦ λαοὶ ζητήσωμεν με παρακάλεσιν ἀπὸ τὸν κύριον νὰ περάσωμεν ὅλην τὴν ἡμέραν τελείαν ἀγίαν εἰρηνικὴν χωρὶς τινὸς σκάνδαλον καὶ χωρὶς ἁμαρτίαν.

δ) Ἀπὸ τὴν «Ἱστορία» τοῦ πατριάρχου Δοσίθεου (1715)

Δοσίθεου, Ἱστορία περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις πατριαρχευσάντων.

Βουκουρέστι 1715, σ. 1237. — Προλογίζοντας τὸ βιβλίον τοῦ ἄλλοτε πατριάρχου Ἱεροσολύμων παρατηρεῖ ὁ πατριάρχης Ἱεροσολύμων Χρῦσανθος πῶς ὁ συγγραφεὺς «μὲ ἀπλὴν γλῶσσαν καὶ σύνταξιν εὐληπτον καὶ οὐ μὲν δεινὴν ἑλληνικὴν διηγεῖται τὰ πλείω τῶν ἱστορουμένων» (δ.π. σ. 10 εἰσ.). Καὶ ἀλήθεια ὁ Δοσίθεος εἶναι ἀπὸ τοὺς πρώτους ἀνώτερους ἐκκλησιαστικούς, ποὺ νεωτερίζοντας στὴν ἐκκλησιαστικὴ γλῶσσα δοκίμασαν νὰ γράψουν πιὸ ἀπλὰ — ἂν καὶ ὄχι στὸν ἀπλούστερο τύπον ποὺ μεταχειρίστηκαν οἱ κατώτεροι κληρικοί. Στὸ ἀπόσπασμα ἀνιστορεῖ τὴν προσπάθεια τῶν Γάλλων νὰ ἰδρῦσουν στὸ Σουέζ προξενεῖο.

Ἐζήτησε δὲ ὁ Φραντσέζος καὶ ἕτερον τι, ἵνα δηλαδὴ ἐν τῇ Σουβαίζ (ὅπερ πάλαι ἐλέγετο Ἡρώων πόλις, κειμένη ἐν τῇ δυτικωτάτῳ μυχῷ τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης) ἔχη κόνσουλόν καὶ ἀπέρχωνται ἐκεῖσε αἱ νῆες αὐτοῦ μετὰ πραγματείας τῆς Ἰνδίας καὶ Εὐδαίμονος Ἀραβίας, ὥστε ὅσα πράγματα ἔρχονται ἀπὸ τῆς Ἰνδίας εἰς τὴν Μπαούστρα μετὰ πορτογιέζικων νηῶν, καὶ ἔτι εἰς τὸ Μπεντέρι τῆς Περσίας καὶ εἰς τὴν Μπέστραν καὶ ἄνω Μέκκαν, καὶ προσέτι ὅσα φέρουσιν οἱ Ἀραβῆς ἀπὸ Γεμένι καὶ Σουβαίζ ταῦτα πάντα ἀποκομίζουσιν τοὺς Φραντσέζους εἰς ὅλα ἐκεῖνα τὰ ἐμπόρια καὶ δὴ εἰς καὶ τὸ Σουβαίζ

ε) Ἐξοχὸν τὸ Ἐγχειρίδιον ζωγραφικῆς τοῦ Π. Δοξαρά (1724)

Λάμπρου Σπ., Παναγιώτου Δοξαρά (ἵππεως Πελοποννησίου ζωγράφου). Περὶ ζωγραφίας, 1871, σ. 3, 37α. — Ἐκλαϊκευτικὸν ἔργον μετὰ κριτικὸν ῥυθμὸν νεωτεριστικὸν τοῦ θεωρητικοῦ καὶ πρακτικοῦ συνηγόρου νέας τεχνολογίας στὴ ζωγραφικὴ. Ἐμπνευσμένος ἀπὸ τὸ Leonardo da Vinci καὶ τὴ σύγχρονήν του ἰταλικὴν τέχνην πολεμᾷ τὴ βυζαντινοκρητικὴν ἀγιολογικὴν παράδοσιν καὶ προτείνει τὸ λάδι στὴ θέσιν τοῦ φρέσκου αὐγοῦ ποὺ μεταχειρίζονταν αὐτὴ γιὰ ἐνωτικὴ οὐσίαν τῆς χρωστικῆς ὕλης. Τὸ κριτικὸν ἔργον συνοδεύεται ἀπὸ μίαν «Νουθεσίαν εἰς τοὺς νέους, ὅταν προάγονται εἰς τὸ σχέδιον» καὶ πρακτικὴν «Ἐρμηνείαν εἰς διάφορα βερνίκια». Ὁ Δοξαράς εἶναι ὁ πρῶτος καὶ ὁ μόνος ποὺ μετάφρασε ἑλληνικὰ τὴν «Τέχνην ζωγραφίας τοῦ Βίντζη νεωστὶ φανερωθεῖσα» (ἀνέκδοτη, 1720, 1724). Δικαιολογώντας τὸν πρόλογόν της τὴν ἀνεπάρκειαν τοῦ γραμματικῶν του καταρτισμοῦ γράφει: «Ζητῶ συμπάθειον ἀπὸ τοὺς σοφοὺς καὶ διδασκάλους, ἐπειδὴ ἔλαβα τὴν τέχνην τὴν ἐπιχειρησθῆναι ἕνα ἔργον τοσοῦτον δι' ἐμὲ δύσκολον, δηλαδὴ νὰ μεταγλωττίσω τὴν παρούσαν βίβλον. . . χωρὶς νὰ σπουδάξω εἰς ἑλληνικὰ σπουδαστήρια· καὶ διὰ τὸ τοῦτο ὑποπτεύομαι ὅτι οὐχὶ μόνον νὰ ἔχω ἄπειρα σφάλματα εἰς τὴν ἐπιθρογραφίαν, ἀλλὰ ὁμοίως καὶ εἰς τὰς λέξεις, διὰ τὸ ὅποιον δέομαι συχωρησεως ἀπὸ ὅσους ἠξεύρουσιν τὴν ἐπιστήμην τῶν γραμμάτων». Ἀπὸ τοὺς τεχνικοὺς ὅρους τοῦ Leonardo da Vinci μεταφράζει ἐκεῖ ὁ Δοξαράς: *προοπτικὴ, πρόοψις, ὀπτικὴ prospettiva· μορφαίς, σχήματα form*

figure· ὁμύωνα (μυῶνες), ποντικάλια musculi· ἀντηλίας, ἀντανάκλασες
riflessi· ἐλαχιστογράφοι mignatori· σκιαγραφία abbozzo 220· περίοδος,
κυκλογραμμή contorno (βλ. σ. 23 εἰς.).

Σχέδιον.—Ἐπειδὴ καὶ νὰ ἤκουσα, ἀπὸ κάποιους φιλομαθεῖς, ταῦτης τῆς ὑπερτάτης, καὶ ἀρίστης Ζωγραφίας, ὅπου τοὺς ἐφάνει νὰ εἶπα, ὅτι ὅποιος δὲν ἤξεύρη καλὰ νὰ σχεδιάζει, δὲν ἤξεύρη καλῶς νὰ χρωματίζει, οὔτε καλῶς νὰ συνθέτῃ, τουτέστιν, νὰ σχηματίζει, ἢ διὰ νὰ εἰποῦμεν, νὰ ἡμπορῇ νὰ ἀκολουθήσῃ τὸ νόημα τῆς Ζωγραφίας, καὶ ἐπεθυμοῦσαν ὅτι ἐπάνω εἰς ταύταις ταῖς τρεῖς περίστασιν, νὰ τοὺς φαναιρώσω κάποιαν ἐξήγησιν. Ὅμως ἐγὼ διὰ νὰ τοὺς εὐχαρηστήσω, ἐπαραιοκινήθηκα, διὰ νὰ εἰπῶ ἐκεῖνο ὅπου ἤξεύρω, καὶ ὅπου εἶναι ἀναγκαῖον. Ζητώντας εἰς τοῦτο συμπάθειον ἀπὸ ἐκείνους ὅπου ἤξεύρουν περισσότερο ἀπὸ λόγου μου. Καὶ διατὶ τὸ Σχέδιον εἶναι ἡ βᾶσις, καὶ τὸ πρῶτον θεμέλιον τῆς αὐτῆς θαυμαστῆς τέχνης, χρεοστῶ νὰ ἀρχήσω ἀπὸ τὸ αὐτὸ νὰ διηγηθῶ. Ὅμως γινώσκοντας πῶς ἐκείνοι ὅπου ἐτεχνεύθησαν, ὡσάν Ἀλβέρτος ὁ Δοῦρος, καὶ ἄλλοι ὅπου ἐσύρθησαν μόνον εἰς τοὺς χαρακτήρας, καὶ συμμετρίας τοῦ Σχεδίου, μὴ διαβαίνοντας πλέον παρέκει, (ἀγκαλὰ καὶ τὸ σῶμα τοῦ Σχεδίου περιέχει ἄπειρα μέλη), δὲν ἤξεύρω ὅμως ἂν προέρχεται εἰς τοῦ λόγου μου νὰ εἰσέλθω, ὡσάν ἀμαθὴς εἰς τόσον ἄπειρον πέλαγος. Πλὴν μὲ τὸ νὰ συγκλίνω καὶ ἐγὼ εἰς κάποιον μέρος εἰς ταύτην τὴν ἀξιέπαινον τέχνην, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐπροήλθαν τόσοι νομοθέται, καὶ διδάσκαλοι, καὶ ἔχοντας ὑποκάτω εἰς τὰ ὄμματα ἄπειρα ὑποδείγματα, καὶ ἀπὸ κάποιαν μου σπουδὴν, καὶ εἰς πολλὰ πράγματα ὅπου ἐστοχάστηκα, ἐπιδεξιοῦμαι νὰ φανερώσω κάποιον τι, εἰς ἐκεῖνο τὸ καλῖτερον ὅπου νὰ ἤξεύρω.

Λέγω τὸ λοιπόν, ὅτι τὸ Σχέδιον εἶναι ἡ βᾶσις, καὶ τὸ πρῶτον θεμέλιον τῆς οἰκοδομῆς, ὡς ἤρεται, καὶ καθῶς τὸ κτεῖσμα χωρὶς θεμέλιον νὰ σταθῇ οὐ δύναται, οὕτως καὶ ἡ Ζωγραφία χωρὶς Σχέδιον εἶναι ἓνας ὄγκος ὅπου δὲν ἡμπορῇ νὰ σαλευθῇ. Κάποιοι πιστεύουν ὅτι τὸ Σχέδιον συνίσταται μόνον εἰς τοὺς χαρακτήρας ὡς προέφημεν διὰ τὸν Ἀλβέρτον Δοῦρον, ὅμως ἐγὼ λέγω, ὅτι οἱ χαρακτήρες εἶναι ἀγκαλὰ ἀναγκαῖοι εἰς τὸ σχέδιον, πλὴν χρειάζεται νὰ τοὺς μεταχειρίζεται ὁ Ζωγράφος, καθὼς κάμνη ὁ γραμματεὺς μὲ τὸν ψεύτικον χάρακα, ὅπου ἕως γράφει τὸν μεταχειρίζεται, ὅμως ὕστερον ὅπταν ἀπογράψῃ, τὸν ρύπτει παρέκει. Μὲ ὅλον τοῦτο ἡ Ζωγραφία, θέλει νὰ φαίνεται τρυφερά, παστοφόρος, καὶ ἀπαλή, χωρὶς ὀροθεσίας, καθάπερ τὸ φυσικὸν φαναιρώνει. Τὸ ὅποιον ἂν οὕτως εἶχαν κάμνουν ἐκείνοι οἱ παλαιοὶ Ζωγρά-

φοι, (ὕστερον ὅταν ἐχάθη ἡ καλὴ καὶ ἀληθινὴ τέχνη) ἢ ζωγραφίαις τους δὲν ἤθελαν εἶσται οὕτως ξυραῖς, σκληραῖς, καὶ κοπτικαῖς. —

Διὰ νὰ κάμης λάδι βρασμένο νὰ τὸ μεταχειρίζεσε εἰς ἐκεῖνα: τὰ χρώματα ὁποῦ δὲν στεγνώνουν. Ἔπαρε λυνόλαδο λίτρα: - 1 - μπιάκα ογγίαις - 6 - ληθαργύριον ὀγγία - 4 - τὰ ὁποῖα ἄς: βράσουν ἀνταμῶς ἕως νὰ βάνης μέσα εἰς τὸ τζουκάλη ἓνα πτερό καὶ ἂν κέγεται τότε εἶνε γεναμένω, καὶ ὅταν κρούσει, τὸ σκεπάζης με νερὸ διὰ νὰ προσφυλάγεται νοπῶ...

Διὰ νὰ κάμης τὸ βερνίκη, δὲ γουμηκοπᾶλτο. Ἔπαρε γούμηκοπᾶλτο ὀγγία - 1 - Σαντράκα ὀγγίαις - 9 - μαστίχη καλὸ: ὀγγίαις - 3 - Σουτζήνοι ἄλμποι ὀγγία - 1 - Τερέβηνο ὀγγία: - 1 - ὅλα αὐτὰ τὰ βάνης ἦν φουζήνε, με μισὸ κουαρτούτζο: ρακὴ ραφυνάτα, καὶ τὰ βάνης εἰς τὸν Ἥλιον. Τὴν ρακὴν τὴν προετιμάζης, με τὸν κάτωθεν τρόπον. Πέρνης μισὴ λύτρα: βητριόλο στεγνομένο εἰς τὸν Ἥλιον δύο ἡμέραις, καὶ ἀπὸ: αὐτὸ πέρνης ἓνα τέτταρτον τῆς λήτρας, καὶ τὸ βάνης εἰς ἓνα: τέτταρτον τῆς μπότζας τῆς ρακῆς, καὶ τὸ δεστιλαρης ἀπὸ τὸν: λαμπύκον, καὶ τὸ σπήριτο τὸ δεστιλάτο τὸ βάνης με μισὴ: λήτρα τζένερη γλαβελάτη (δοδέσκηκα λέγεται Ποτασκέν) εἰς μίαν φούσκα τοῦ λαμπύκου, καὶ τὸ δεστυλάρης ἄλλη μίαν: φορᾶ, ἕως νὰ ἀνάπτει ἡ μπαρούτη.

ζ) Ἡ φιλοσοφία σὲ ἀπλὴ γλῶσσα ἀπὸ τὸ Δαμωδὸ (1759)

Βικεντίου Δαμωδοῦ, Ἐπίτομος Λογικῆ κατ' Ἀριστοτέλην καὶ τέχνης: ρητορικῆς, κοινῆ φράσει συντεθεῖσαι. Βενετία 1759. Προοίμιον, σ. 7 κ. 8.

...Ἐγὼ ἐπιθυμῶντας νὰ ὠφελήσω κάθε λογῆς ἀνθρωπον: ἀπὸ τὸ γένος μας, ἐσύνθεσα τὸ βιβλίον τῆς Ρητορικῆς τέχνης: εἰς τὴν κοινὴν γλῶσσαν· καὶ στοχαζόμενος ὕστερα πόσον εἶναι: ναι ἀναγκαῖα διὰ τὴν εὐγλωττίαν ἡ Λογικὴ, ἠθέλησα νὰ συν: θέσω καὶ τούτην, διὰ νὰ ἀνοίξω πλατυτέραν τὴν ὁδὸν εἰς τὴν: ἀπόκτησιν τῆς Ρητορικῆς... Ἀρχὴ καὶ ὄργανον τῆς φιλοσο: φίας λέγεται ἡ Λογικὴ ἀπὸ τὸν χορὸν ὅλον τῶν Φιλοσόφων, καὶ: διὰ τοῦτο ἀναγκαῖον εἶναι νὰ ἐξηγήσωμεν τὸ ὄνομα, τὴν: φύσιν καὶ τὰ μέρη αὐτῆς, πρὶν νὰ ἀρχίσωμεν τὴν Λογικὴν. Τὸ ὄνομα λοιπὸν τῆς φιλοσοφίας σημαίνει τὴν σπουδὴν, καὶ: ἀγάπην ὁποῦ ἔχομεν διὰ νὰ ἀπολαύσωμεν τὴν σοφίαν, τὴν: ὁποῖαν πρῶτος ὀνόμασε φιλοσοφίαν ὁ Πυθαγόρας...

η) Ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ νομοθεσία στὴ Μολδαβία (1783)

Τὰ νέα ἑλληνικὰ δὲ γράφονταν μόνο γιὰ τὴν χρῆσιν τῶν Ἑλλήνων στὴν: ἑλληνόγλωσσες περιοχάς. Τὸν καιρὸ πού οἱ Ἕλληνες στέλλονταν ἀπὸ τὴν:

Πύλη γιὰ ἡγεμόνες τῆς Βλαχίας καὶ τῆς Μολδοβίας καὶ οἱ παραδουναβίες αὐτὲς ἑπαρχίες δέχονταν ἔντονη τὴν ἐπίδραση τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας χρησιμοποιοῦνταν τὰ ἑλληνικά καὶ ἐκεῖ σὰν ὄργανο ἐκπολιτιστικό. Μὲ τοὺς Φαναριώτες ἡγεμόνες παίρνει τότε καὶ τὸ βυζαντινὸ δίκαιο μεγαλύτερη σημασία στὴ ρουμανικὴ νομοθεσία, καὶ γλώσσα τῆς γίνονται τὰ «γραικικά», συνήθως ἀποκλειστικά, σὲ τύπο ἀρκετὰ ἀπλό. Στὴ νομοθεσία αὐτὴ ὀνῆσκουν τὸ «Νομικὸν συνταγματίον» τῆς Βλαχίας καὶ ὁ «Ἀστικός κώδιξ» τῆς Μολδαβίας (βλ. Κ10*Αβ).

Συνταγματίον νομικόν. Περί εὐταξίας καὶ τοῦ καθήκοντος ἐκάστου τῶν κριτηρίων καὶ ἐφφικίων τοῦ πριντζιπάτου τῆς Βλαχίας τῶν ἀνηκόντων εἰς τὸ πολιτικόν. Ὁδηγία τῆς εἰς τὸ ἐξῆς ἀπεφάσεως τῶν ὡς τύπον ἤδη συλλεχθεισῶν ὑποθέσεων. . . . Πρὸς ἀκριβῆ τοῦ δικαίου συντήρησιν καὶ πρὸς τὸ τῶν πτωχῶν ἐκ παντὸς τρόπου ἀνεπηρέστον. Φιλοπονηθὲν παρὰ τοῦ Εὐσεβεστάτου Σεφωτάτου καὶ Μεγαλοπρεπεστάτου Ἡγεμόνος πάσης Οὐγγροβλαχίας Κυρίου Κυρίου Ἰωάννου Ἀλεξάνδρου Ἰωάννου Ὑψιλάντη Βοεβέδα. Κατὰ τὸν ἑβδομον χρόνον τῆς θεοστηρίκτου αὐτοῦ Αὐθεντίας Ἱεραρχοῦντος τοῦ Πανιεραλογιωτάτου Μητροπολίτου Κυρίου Κυρίου Γρηγορίου. Νῦν τύποις πρῶτον ἐκδεδῆν εἰς ρωμαϊκὴν καὶ πατριὸν γλωτταν. Ἐν τῇ Τυπογραφίᾳ τῆς Ἀγιωτάτης Μητροπόλεως Οὐγγροβλαχίας. 1780, ἐκδ. Ζέπου Π., 1936, Πραγματεῖαι τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηναίων, τόμ. Δ', σφ. 2, σ. 152, 166, 170, 178, 184, 200, 220, 222.—Δημοσιεύτηκε ἀπὸ τὸν παππεῦ τοῦ πρωτοπέρου τοῦ Δραγατσανιοῦ Ἰσχυσε ὡς τὰ 1818 καὶ σημείωσε σταθμὸ στὴν ἱστορία τοῦ βλάχικου δικαίου. Ἐνδιαφέρει ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀπήχηση περὶ διατηρεῖ ἀκόμη ὡς πρὸς τὴν κοινωνικὴ ὑπέστωσι τῆς Μολδοβλαχίας μὲ τὸ φεουδαλικὸ σύστημα (διατήρησι τάξεων, δουλοπάροικοι, θέσι γυναίκας, βαρβαρότητα ποινῶν) καὶ γλωσσικά, ἐπειδὴ δείχνει πρὸς ξένες λέξεις, ἰταλικές, τούρκικες καὶ φυσικά καὶ ρουμανικές, συνηθίζονταν ὡς τεχνικοὶ καὶ διοικητικοὶ ὄροι ἀπὸ τὸν κύκλον τῶν μερφαμένων Ἑλλήνων περὶ εὐρεῖσαν τότε στὴ Μολδοβλαχία, καὶ ποὺ τίς διατήρησον ἐπιζητώντας προπάντων σαφήνεια στὴ νέα νομοθεσία. Ἐπιπλέον θυμίζει τὴ μεγάλη ἐπίδραση τοῦ ἑλληνισμοῦ, στοὺς γειτονικοὺς λαοὺς τῆς Χερσονήσου.

1. Περί τοῦ αὐθεντικοῦ Διβανίου. — α'. Τὸ Αὐθεντικὸν Διβάνι νὰ γίνεταί τρεῖς φορές τὴν ἑβδομάδα, δευτέραν δηλ. τετράδην καὶ σάββατον· καὶ εἰς μὲν τὴν δευτέραν καὶ τετράδην νὰ θεωρῶνται αἱ διαφοραὶ ἐκείνων, ὅπου ἔκριθησαν εἰς τὰ δεπαρταμέντα ἢ εἰς τοὺς Βελίτζηδες καὶ δὲν εὐχαριστήθησαν εἰς τὴν ἀπόφασιν ἐκείνων καὶ ἐζήτησαν μὲ ἀπελατζίονε νὰ ἔβγουν εἰς τὸ Διβάνι, ἢ αἱ διαφοραὶ, ὅπου ἠθέλαμεν προστάξει νὰ θεωρηθῶσιν ἐπὶ Διβανίου μας χωρὶς νὰ προσδιορισθῶσιν εἰς ἄλλο κριτήριον, τὸ δὲ σάββατον νὰ θεωρῶνται αἱ ἐγ-

κληματικά ὑποθέσεις καὶ καταδίκαι καὶ ἀποφάσεις τούτων.

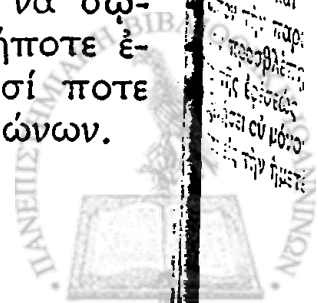
2. Περὶ ἐκκλήτων. — α'. Ἐκεῖνος ὅπου δὲν εὐχαριστήθη εἰς τὴν κρίσιν τινὸς κριτηρίου καὶ ἔχει νὰ κάμῃ ἀπελατζίον, νὰ ἔχη διορίαν ἡμερῶν ἐξήκοντα συναπτῶν μετὰ τὴν ἀπόφασιν εἰς τὸ νὰ κάμῃ τὸ ἀπελάτζίον. Εἰ δὲ καὶ περάσουν αὐταὶ αἱ ἐξήκοντα ἡμέραι καὶ σιωπήσῃ, τότε πλέον νὰ μὴ εἰσκούεται, μακάρι ὅπου νὰ ἔχη καὶ ραβάσι ἀπελατζίου μπουγιουρδισμένον καὶ εἰς τὸν καιρὸν δὲν τὸ ἐνήργησεν, ἀλλ' ἄφησε καὶ ἐπέρασεν ὁ διωρισμένος καιρὸς, παρὰ ἂν ἀποδείξῃ ὅτι τὸ σφάλμα ἦτο τῶν ζαπτζήδων ἢ ἂν ἠσθένησεν ἢ ἂν τὸν ἔτυχεν ἄλλο τι ἰσχυρὸν καὶ ἀποδεδειγμένον ἐμπόδιον.

13. Περὶ τοῦ κριτηρίου τῆς σπαθαρίας. — α'. Τὸ κριτήριον τοῦτο νὰ κρίνῃ μόνον ὑποθέσεις, ὅπου τυχαίνουσι εἰς μαχαλέδες καὶ εἰς τὴν μπράσλαν του μεταξύ των, ὡσάν κλοπῆς, μοιχείας, δαρμῶν εὐτελῶν ἀνθρώπων πρὸς ἀλλήλους, μεθύσων, καπηλείων, ὕβρεων, καὶ νὰ ὑποβάλλῃ εἰς ποινὴν τοὺς ὑπευθύνους, οὐ μὴν δὲ καὶ ἄλλων πολιτικῶν ὑποθέσεων καὶ ἰδιωτικῶν αἰτιῶν, ἐπειδὴ οἱ στρατιωτικοὶ μόνον τὰς στρατιωτικὰς αἰτίας κρίνουσι καὶ ἀνακρίνουσι, οὐ μὴν δὲ καὶ τὰς πολιτικὰς, ἐξ ὧν εἶναι καὶ αὐταί, ὅπου δίδομεν ἄδειαν νὰ κρίνῃ αὐτὸ τὸ κριτήριον τὸ μὲν διὰ τὴν εὐκολίαν καὶ ἀνάπαυσιν τῶν ἐγκατοίκων εὐτελῶν, τὸ δὲ καὶ περισσότερον διὰ τὴν καλὴν εὐνομίαν καὶ εὐταξίαν τῶν μαχαλέδων.

16. Τὰ δίκαια τῶν νοικοκυρίων, ὅπου ἔχουσι ἐπάνω εἰς τοὺς ρουμούνοους. — ιγ'. Οἱ ρουμούνοι διὰ τὰ μοχθηρά, ὅπου ἔχουσι, νὰ μὴ δίδουσι τίποτε εἰς τὸν νοικοκύρην τῆς μοσίας. Οὐτε ὅμως νὰ τολμοῦν νὰ βάζουσι τὰ μοχθηρά τους εἰς τὰ κρατημένα παδούρια, εἰς ἐκεῖνα δηλ. ὅπου ἔχουσι ξεχωρισμένα οἱ νοικοκυροὶ τῶν μοσιῶν διὰ νὰ πωλήσουσι τὸ βαλάνι, ἀλλὰ νὰ συμφωνοῦν πρῶτον μὲ τοὺς νοικοκυροὺς καὶ οὕτω συμφωνοῦντες νὰ τὰ βάζουσι...

19. Περὶ προικός. — α'. Τὰ ἀκίνητα πράγματα τῆς γυναικὸς ὁμοῦ καὶ τὰ αὐτοκίνητα, οἱ κατζίβελοι δηλ. καὶ τὰ ζῶα, νὰ μὴ ξετιμῶνται, ἀλλὰ μόνον τὰ κίνητα, ὡσάν τζεβαχερικά, ρουχικά, ἀσημικά, μαλαγματικά, χαλκωματικά καὶ ὅσα ἄλλα παρόμοια, νὰ ξετιμῶνται ἢ πρωτύτερα ἀπὸ τὸν γάμον ἢ ὕστερον ἀπὸ τὸν γάμον εἰς διάστημα τεσσαράκοντα ἡμερῶν ἢ τὸ πολὺ ἐξήκοντα καὶ τὰ προικοσύμφωνα οὕτω ξετιμημένα νὰ καταγράφονται εἰς κώδικας, οἵτινες νὰ σφίζονται εἰς τὰς ὑπερεχούσας ἐκκλησίας εἰς ὅποιανδήποτε ἐπαρχίαν ἤθελε γένει ὁ γάμος, διὰ νὰ μὴ ἀκολουθῶσι ποτε ἔριδες καὶ ὄρκοι διὰ τὴν ἀπώλειαν τῶν προικοσυμφώνων.

34. Π.
35. Π.
36. Π.
37. Π.
38. Π.
39. Π.
40. Π.
41. Π.
42. Π.
43. Π.
44. Π.
45. Π.
46. Π.
47. Π.
48. Π.
49. Π.
50. Π.
51. Π.
52. Π.
53. Π.
54. Π.
55. Π.
56. Π.
57. Π.
58. Π.
59. Π.
60. Π.
61. Π.
62. Π.
63. Π.
64. Π.
65. Π.
66. Π.
67. Π.
68. Π.
69. Π.
70. Π.
71. Π.
72. Π.
73. Π.
74. Π.
75. Π.
76. Π.
77. Π.
78. Π.
79. Π.
80. Π.
81. Π.
82. Π.
83. Π.
84. Π.
85. Π.
86. Π.
87. Π.
88. Π.
89. Π.
90. Π.
91. Π.
92. Π.
93. Π.
94. Π.
95. Π.
96. Π.
97. Π.
98. Π.
99. Π.
100. Π.

34. Περὶ χοταρνιτζίας. — η'. Ὁ μέγας πορτάρης νὰ λαμβάνη ἀβαίτι ἀπὸ τὴν χοταρνιτζίαν ἀπὸ διακόσια ἄσπρα, ἤτοι ἀπὸ ἓν φλωρίον παλαιόν, κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν χοταρνίκων. Ὁ δὲ πορταρέλλος νὰ λαμβάνη τὸ τράπατον τοῦ ζουδέτζου καὶ τὰ ἔξοδά του.

36. Περὶ κατζιβέλων. — α'. Ὅποιος στεφανώσῃ κατζίβελον ἢ κατζιβέλαν ξένην χωρὶς τὴν εἶδησιν τοῦ νοικοκυροῦ, ὁ ὁποῖος νοικοκύρης εἶναι γνωστὸς καὶ εὐρίσκεται εἰς τὴν ἰδίαν χώραν, νὰ ζημιώνεται μὲ τοῦτον τὸν τρόπον, ἤτοι, νὰ χάνῃ τὸν κατζίβελον ἢ τὴν κατζιβέλαν, ὅπου ἔστεφάνωσε μὲ τὸν ξένον ἐκεῖνον κατζίβελον ἢ κατζιβέλαν, καὶ νὰ τοὺς κερδαίνῃ ἐκεῖνος ὁ νοικοκύρης ὅπου δὲν ἐρωτήθῃ.

θ) Ἀλληλογραφία λογίων (1626)

Κορυδαλλοῦ Π., Γράμμα τῆς κοινότητος Βενετίας κτλ. Byzantinisch - Neugriechische Jahrbücher 5 (1926 - 27) σ. 89α.—Παραβάλλοντες τὰ γράμματα αὐτὰ πρὸς κείμενα συνταγμένα ἀπὸ ἀπλοὺς μισογραμματισμένους ἀνθρώπους, καθὼς τὰ παραπάνω (σ. 335, 338), βλέπει καμῖς πόσο πιὸ φυσικὰ καὶ σωστὰ ἐκφράζονταν αὐτοὶ στὴ μητρικὴ τους γλῶσσα ἀπὸ τοὺς λογιώτερους, ποὺ εἴτε ἐπηρεάζονταν ἄμεσα ἀπὸ τὴ γλῶσσα τῆς παιδείας εἴτε προσπαθοῦσαν ν' ἀρχαίσουν. Ὁ Γεώργιος Κορέσιος ἦταν θεολόγος, γιατρὸς καὶ δάσκαλος, ποὺ ξεχώριζε στὴν ἐποχὴ του· ὁ Θεόφιλος Σκορδαλλός, ποὺ προτείνει ἀντὶς τὸν ἑαυτό του, εἶναι ὁ Θ. Κορυδαλλεύς (βλ. παραπ. σ. 319).

Τῶ σοφωτάτῳ διδασκάλῳ καὶ ἐν ἰατροῖς ἐσοχωτάτῳ κυρίῳ Γεωργίῳ τῷ Κορεσσίῳ Ἱερώνυμος Ἰουστινιάνης, γαστάλδος τοῦ τῶν Γραικῶν γένους, καὶ οἱ λοιποὶ τῆς μπάνκας, ἐν Κυρίῳ χαίρειν. — Ὑπολαμβάνομεν, σοφώτατε διδάσκαλε, ὅτι νὰ μὴν ἔλαθε τὴν ἐσοχότητά σου πῶς ἡ γαληνοτάτης αὐθεντίας εἰς παρηγορίαν καὶ ἀνακωχὴν τῶν πολλῶν μας ἀνωμαλιῶν καὶ ἐναντίων νὰ ἐσημείωσε διὰ ἓνα διδάσκαλον τοῦ γένους μας δουκᾶτα κατὸν πενήντα, ἐλεύθερα, χωρὶς μηδεμιᾶς δεκατίας ὅπου γίνονται ἑκατὸν ἑξήντα. Καὶ ἄλλα τινὰ ἀφιερωμένα εἰς τὸν αὐτὸν παρά τινων ἡμετέρων εὐλαβῶν χριστιανῶν, ὅπου ἀναβαίνουν ὅλα εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν διακοσίων. Καὶ ἐπειδὴ προλαβὸν νὰ ἐξετάξωμεν καὶ νὰ ἐρευνήσωμεν διὰ διδάσκαλον ἀρμόδιον εἰς τοῦτο, καὶ ἀπὸ πολλῶν νὰ μὴν ἠύραμεν ἐπιτηδειότερον καὶ θερμότερον εἰς τὴν διατήρησιν τόσοσιν τῶν ἡμετέρων δογμάτων σου καὶ τῶν καλῶν ἠθῶν, κοινῇ ψήφῳ καὶ γνώμῃ τοῦ πανιερωτάτου καὶ σοφωτάτου ἡμῶν αὐθεντός καὶ δεσπότης κυρίου κυρίου Θεοφάνους, μητροπολίτου Φιλαδελφείας, ἐκλέξαμεν καὶ ἐψηφίσαμεν τὴν ἐσοχότητά σου ἰδιὰ διδάσκαλον τῆς κοινότητος τοῦ ἡμετέρου γένους. Καὶ σιμὰ εἰς τοῦτο ἐσημείωσαμεν καὶ δουκᾶτα τριάκοντα διὰ τὴν ἔξοδον τοῦ ταξειδίου της. Λοιπὸν τὴν παρακαλοῦμεν νὰ δεχθῇ ταύτην τὴν καλὴν μας διάθεσιν καὶ νὰ μὴν προσβλέπῃ εἰς τὴν ποσότητα τῶν τορνεσίων, ἀλλ' εἰς τὴν ποιότητα τῆς ἐφέσεώς μας καὶ εἰς τὸ τέλος τοῦ ἔργου, τὸ ὁποῖον θέλει τῆς προξενήσῃ οὐ μόνον μνήμην ἀθάνατον, ἀλλὰ καὶ βασιλείαν αἰώνιον, σπέρνοντας εἰς τὴν ἡμετέραν ὡς ἀγαθωτάτην γῆν τὸν σπόνρον τῆς διδασκαλίας

ρων μὲ τὴν ἀμαρτίαν του νὰ εἶναι ἔξω τοῦ ρουφετίου ὡς ὀλέθριος καὶ ἐπι-
ζήμιος· τρίτον ὅταν ἔρχεται ὀλίγη πραγματεία καὶ γίνεται στενοχωρία
ἀναμεταξύ μας, τότε εἰς αὐτὸ τὸ κατῆλκι διὰ νὰ μὴ γίνῃ ζημία καθενός,
διορίζομεν τὴν Κώστην Μπόστα, τὸν Εὐθύμιον Τζουμετίκου, τὸν Ἀθονά-
σιον Μπόσιου, τὸν Ντήναν Καντζᾶ, τὸν Νάστον Ραμπογιάννην καὶ τὸν
Ντήναν Γκώγκα νὰ κάμουν τὸ παζάρι ἐτοῦτοι πρῶτον καὶ ἔτ' εἰς νὰ μοιρά-
σουν ἀδελφικὰ ἐπίσης εἰς κάθε ἕναν τὴν πραγμάτειαν ὅπου ἔτυχεν. Ἄν ὁ-
μως ἤθελεν εὐγεί ἄλλος διὰ νὰ κάμῃ παζάρι, ἐτοῦτος ὡς τέκνον τοῦ σκό-
τους νὰ εἶναι ἀπισυνάγωγος καὶ πάντῃ εὐγαλμένος ἀπὸ τὸ ρουφετίον·
πλὴν ὅταν γίνεται πλουσιοπάροχον τὸ πρᾶγμα, τότε ἔχει τὴν ἀδειαν κά-
θε ἕνας νὰ κάμῃ παζάρι καθὼς ἤμπορεῖ, ὅμως ἔξω ἀπὸ τὴν χώραν νὰ μὴ
τολμήσῃ τινὰς νὰ εὐγῆ διὰ νὰ καρτερέσῃ πραγμάτειαν, ἀλλὰ νὰ σταθῇ
ἔως νὰ ξεφορτωθῇ εἰς τὸ μεγτάνι καὶ τότε ἀκωλύτως εὐναται λαβεῖν...

10*. — Η ΚΡΙΣΙΜΗ ΤΡΙΑΝΤΑΕΤΙΑ ΚΑΙ Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ (§§ 93, 103)

Ἡ πνευματικὴ ζύμωση κορυφώνεται στὶς τελευταῖες δεκαετίες πρὶν ἀπὸ
τὸ Εἰκοσιένα. Ἡ ἔντεχνη λογοτεχνία βρίσκεται ἀκόμη στὶς πρῶτες
τῆς ἀρχῆς καὶ βλέπουν τὸ φῶς διάφορες μεταφράσεις ξένων λογοτεχνικῶν
ἔργων, γαλλικῶν, ἰταλικῶν, γερμανικῶν. Ἡ παιδεία, ποὺ ἀπλώνεται
σημαντικά, ἀποζητεῖ διδαχτικὰ βιβλία, καὶ αὐτὰ δημοσιεύονται τῶρα ἀφθο-
νώτερα, μαζί μὲ ἄλλα ἐπιστημονικά, συνήθως διασκευασμένα ἀπὸ ξένο. Ζε-
καθαρίζονται τῶρα περισσότερο, ἰδίως στὴν ἀρχή, οἱ γραμματικὲς
τάσεις τῶν συγγραφέων, ὅπου πρωτοστατοῦν οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ
«πρώτου δημοτικισμοῦ», προσπαθώντας νὰ σπάσουν τὴν ἀρχαϊστικὴ πα-
ράδοση. Λίγο ἀργότερα τοὺς διαδέχεται μὲ τὴ μέση του ὁδὸ ὁ Κοραῆς καὶ
οἱ ἄλλοι, ὥσπου στὸ τέλος ξανακυριαρχεῖ ὁ ἀρχαϊσμός, θολώνοντας τὰ
γραμματικὰ συστήματα τὰ στηριγμένα σὲ ἀπλούστερη βάση. Ἀρχίζει νὰ
κρυσταλλώνεται ἡ καθαρεύουσα, μὲ τὸ ἀρχαῖο τῆς τυπικὸ, χωρὶς ἀκόμη
ν' ἀποκλείῃ διάμεσους τύπους πρὸς τὴ δημοτικὴ ἢ πρὸς τὴν ἀρχαία.

Τῶρα ὅμως κυκλοφοροῦν πολὺ περισσότερα βιβλία ἀπὸ πρὶν καὶ δια-
βάζονται πλατύτερα, καὶ ἔτσι ἡ γλωσσικὴ ἀναρχία γίνεται πιὸ μεγάλη
καὶ φανερώτερη. Γι' αὐτὸ δυναμώνει ἡ συνείδηση τῆς ἀνάγκης μιᾶς γραμ-
ματικῆς, ἀτομικῆς καὶ κοινῆς, καὶ ἀκούονται παράπονα πῶς αὐτὴ δὲν εἶναι
δυνατὸ νὰ βγῇ ἀπ' ὅσα δημοσιεύονται.

Οἱ ὁπαδοὶ τῆς ἀρχαϊκῆς γλώσσας δὲ λείπουν οὔτε τὴν ἐποχὴ αὐτὴ, ἐνι-
σχύνονται μάλιστα ἀπὸ τὶς ἐλαστικὲς θεωρίες τοῦ καθαρισμοῦ. Τὸ γλωσσ-
σικὸ τους ἰδανικὸ καθρεφτίζεται σ' ἔργα ἐπιστημονικά, σὲ λογοτεχνικὲς
προσπάθειες, πρωτότυπες ἢ μεταφραστικὲς, στὴν καθημερινὴ ἀλληλογρα-
φία τῶν λογίων, ἀκόμη, καὶ περισσότερο, μέσα στὴν παιδεία (Κ10*Δ).

Β. — ΔΗΜΟΤΙΚΗ ἢ ΔΗΜΟΤΙΚΙΖΟΥΣΑ

Στὰ παραθετόμενα δείγματα βλέπει κανεὶς: Πῶς προσπαθοῦσαν νὰ γρά-
ψουν τὴ δημοτικὴ οἱ πιὸ συνειδητοὶ ἀντιπρόσωποί τῆς (α-ββ)· γιὰ τὸν
Κωσταντά, τὸ Βηλαρά, τὸ Σολωμὸ κ.ἄ. βλ. ἀκόμη (Μ8). — Πῶς ἔγραφαν
ἀπλὰ ἄνθρωποι τοῦ λαοῦ, οἱ ἀγωνιστὲς τοῦ Εἰκοσιένα, ποὺ δὲν ἤξεραν

πολλά γράμματα (γ-ε)· τὰ λόγια στοιχεῖα ἢ τὰ ἤξεραν ἀπὸ τῆ γραπτῆ παράδοση καὶ τὰ μεταχειρίζονταν ἴσως γιατί νόμιζαν πῶς ἔτσι πρέπει, ἢ γράφονταν κάποτε ἀπὸ τοὺς γραφεῖς ποὺ τοὺς ὑπαγορεύονταν τὸ νόημα. Σὰ νὰ δυναμώνη τῶρα ἡ προσπάθεια γιὰ ἀπλή γλώσσα, ἂν καὶ καθρεφτισμένη λιγώτερο στὰ κείμενα τῶν λογίων. Ἔτσι τὸ «Χρέος τοῦ νοταρίου. Ἑρμηνεῖα ὠφέλιμος» (Χειρόγρ. Ἑθν. Βιβλ. Παράρτ. ἀρ. 160. Κέρκυρα 1810—1820 περίπου) παραγγέλλει: «Ὅλα τὰ γράμματα πρέπει νὰ γράφονται τὸ κατὰ δύναμιν εἰς ἀπλήν γλώσσαν διὰ νὰ καταλαμβάνωνται ἀπὸ τὰ συμφωνοῦντα μέρη»· «ὁ νοτάριος ὡς γράφη τὴν διαταχτικὴν διόρισιν εἰς γλώσσαν ἀπλήν». Στὴν Κέρκυρα βγαίνουν σειρὰ βιβλία μὲ τίτλους καθὼς οἱ ἀκόλουθοι: «Κανονισμὸς καὶ διόρθωσις τῆς ναυτιλίας τῆς ἰωνικῆς πολιτείας... Τὰ πάντα ἐξηγηθέντα εἰς φράσιν, ὅσον τὸ δυνατόν, εὐληπτον καὶ προσηρμοσμένην εἰς τοὺς θαλασσινοὺς» (1805), «Κατήχησις γενικὴ ἐρμηνεύουσα ἀκριβῶς τὰ καθήκοντα ἐκάστου πολίτου οἰασδήποτε τάξεως, μετὰ χριστιανικῆς διδασκαλίας... ἀναγκαίας ἐκάστῳ χριστιανῶ· τὰ πάντα ἀπλῶς, καὶ καθαρῶς, ὡς οἶον τε ἦν ἐξηγηθέντα πρὸς γενικωτέραν ὠφέλειαν» (1805). Τὸ «ὡς οἶον τε ἐξηγηθέντα» δείχνει πῶς τὸ ἀποτέλεσμα δὲν ἐξαντλοῦσε ὅλην τὴ δυνατότητα τῆς προσπάθειας.

α) Ἀπὸ τῆ Γεωγραφία τοῦ Δ. Φιλιππίδη - Γρ. Κωσταντᾶ (1791)

Γεωγραφία νεωτερικὴ ἐρανισθεῖσα ἀπὸ διαφόρους συγγραφεῖς παρὰ Δ α ν ι ἢ λ Ἱερομονάχου καὶ Γ ρ η γ ο ρ ῖ ο υ Ἱεροδιακόνου τῶν Δημητρίων... τ. α', περιέχων τὴν Εὐρωπέικη Τουρκία, Ἰταλία, Σπᾶνια, Πορτογαλλία καὶ Φράντζα. Βιέννη 1791. Τῷ ὑψηλοτάτῳ καὶ γαληνοτάτῳ πρίγκιπι Κυρίῳ Κυρίῳ Γρηγορίῳ Ποτέμκιν ἀρχιστρατήγῳ πάντων τῶν Ρωσικῶν στρατευμάτων κτλ., σ. 142, 188, 190, 228α.

Γιὰ τὴν Ἀθήνα καὶ τὸν Πειραιᾶ

Πόλεις αὐτῆς τῆς ἐπαρχίας εἶναι αἱ Ἀθῆναι, ἡ ὁποία τῶρα λέγεται ἐνικῶς Ἀθήνα, πόλι παλαιὰ καὶ περίφημη διὰ τὸ πλῆθος τῶν στρατηγῶν, τῶν νομοθετῶν, τῶν φιλοσόφων, τῶν ῥητόρων, τῶν ποιητῶν, καὶ τῶν διαφόρων τεχνητῶν ὁποῦ ποτὲ ἦταν εὐφορη, καὶ τῶρα μὲ τὴν ὀλόγη ἀφορη ἀπὸ παρομοίους ἀνδρας. Εἶναι εἰς μιὰ τοποθεσία καλὴ, ἀπολαύει ἕναν ἀέρα ὑγιεινὸ· τὰ περίξ της κατάφυτα ἀπὸ ἐλαιῶνας. Ἡ Ἀθήνα μ' ὅλον ὁποῦ καὶ τῶρα ἠμπορεῖ τινὰς νὰ τὴν συγκαταριθμήσῃ εἰς τὴν τάξιν τῶν πόλεων, καὶ ἔχει δεκαπέντε δεκάξ χιλιάδες κατοίκους, τοὺς περισσότερους Ρωμαίους, καὶ οἰκοδομαῖς ἀρκεταῖς, μ' ὅλον τοῦτο δὲν εἶνε τίποτες ὡς πρὸς τὸ μέγεθος, καὶ τὸ πλῆθος τῶν κατοίκων καὶ τῶν στολισμῶν ὁποῦ εἶχε ὅταν ἦταν μιὰ ἀρχὴ ὑπέρτατη δημοκρατικὴ. Ἀπὸ τὰ πολλὰ παλαιὰ της κάλλη ὁ ναὸς τῆς Ἀθηνᾶς, ἔργο ἀξιοθέατο καὶ ἀξιοθαύμαστο, ἐσῶζονταν ἕως εἰς τὰ

τέλη
ὁποῦ
ὁποῦ
ἀκόμι
τες, κ
ροῦσε
ταῖς ἰ
σουν ἰ
Δράκ
παλαιῖ
σκόλα
ἀναμετ
τειχῆ ἢ
ρια, κα
ποιῶν

Μηλιαῖ
Βιζιτζα
μιάμιση
χες καὶ ε
λάσσης,
ἔχει ἐμπρ
εἶν' ἀμέσ
ἀπὸ τὸ χ
θάλασσα ἰ
γάνωνται
τῆ θάλασσο
Αἰότιο ἀκ
ζωντας ἐπ
βοίας, ἐπὶ
νασσὸ ὅποι
τάγιον ἀπ
Οἱ κάτοικ
μο, πεδιάδο
καὶ ἄλλου π
κετὸ εἰς ἴσ
νὲς ἕλας ὁ ἰ
κατὴ διοίκησ
τὸ ἔλλο ἀπὸ
κατεδρωμαῖς,
κατεῦντα πρ

τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ὀλόκληρος, μιὰ μπόμπα ὅμως ὅπου εἶχαν ρίξη οἱ Βενετζιάνοι, καὶ ἔπεσε εἰς τὸ μπαρούτι ὅπου εἶχαν οἱ Τοῦρκοι ἐδῶ, τὸν ἐχάλασε 1687. σώζονται ἀκόμη καὶ ἄλλα πολλὰ λείψανα τῆς παλαιᾶς τῆς λαμπρότητος, καὶ ἐπιγράμματα εἰς λίθους σκαλισμένα· ὅσα ὅμως ἤμποροῦσαν νὰ μετατοπισθοῦν, οἱ Εὐρωπαῖοι τὰ ἐσήκωσαν ἀπὸ ταῖς Ἀθήναις, καὶ τὴν σήμερον κάμνουν κάθε τρόπο νὰ σηκώσουν ἐκεῖνα ὅπου σηκώνονται. . .

Δράκον κάτω ἀπὸ τὴν Ἀθήνα εἰς τὸ γιαλό, αὐτὸ ἦταν τὸ παλαιὸ τὸ ἀξιολογώτερο ἐπίνειο τῶν Ἀθηνῶν, καὶ τῶρα σκάλα τῆς Ἀθήνας. Τὸ παλαιὸ ἦταν μιὰ πόλι, ἀξιόλογη· ἀναμεταξύ εἰς αὐτὴ καὶ ταῖς Ἀθήναις ἀνάμεσα εἰς τὰ μακρὰ τείχη ἦταν ὅλο τὸ διάστημα 40 στάδια, γεμάτο ἀπὸ ἐργαστήρια, καὶ διάφοραις ἄλλαις οἰκοδομαῖς, εἰς διατριβή, τῶν ὁποίων φαίνονται ἀκόμη λείψανα.

Γιὰ τὶς Μηλιᾶς τῆς Θεσσαλίας καὶ τὴ διχόνοια

Μηλιαῖς, χώρα μὲ 300 σπίτια σχεδόν, παρακάτω ἀπὸ τὴ Βιζίτζα εἰς χειμερινὰς ἀνατολὰς ὡς τρία τέταρτα τῆς ὥρας, μιὰμιση ὥρα μακρὰ ἀπὸ τὴ θάλασσα, μέρος ὀπίσω ἀπὸ ράχες καὶ αὐτὴ, ὅπου τὴν ἐμποδίζουν ὀλίγο τὸ θῶρι τῆς θάλασσης, τὸ βόρειο μέρος ὅμως ἔχει ἓνα θῶρι ἐξαιρετο· ἐπειδὴ ἔχει ἐμπροστὰ του ὕστερα ἀπὸ τὰ πλαγινὰ ὅπου ἀκολουθοῦν ἀμέσως, καὶ δυὸ ράχες ὅπου τελειόνουν μισὴ ὥρα κάτω ἀπὸ τὸ χωριό, μιὰ πεδιάδα ἀρκετὰ μεγάλη, καὶ ὕστερα μιὰ θάλασσα μεγάλη ὅσο νὰ πρὸικίλλη μόνο τὴν θεά, καὶ ὄχι νὰ χάνωνται διὰ τὸ ἀχανές αἰ ὄψες εἰς αὐτήν· ὕστερα ἀπὸ αὐτὴ τὴ θάλασσα ἔχει μέρος τῆς Μαγνησίας ὅπου τελειώνει εἰς τὸ Αἰάντιο ἀκρωτήριο, καὶ μέρος τῆς Φθιώτιδος ἀριστερὰ κιτᾶζοντας· ὀπίσω ἀπὸ τὴν Μαγνησίαν ἔχει τὰ βουνὰ τῆς Εὐβοίας, ὀπίσω ἀπὸ τὴν Φθιώτιδα ἄλλα βουνὰ καὶ τὸν Παρνασσὸ ὅπου ἐξέχει πολὺ ἀπὸ πάνω, καὶ πάντοτε σχεδόν κατὰχιονο· ἀπὸ τὸ δυτικὸ μέρος ἔχει τὴν Πίνδο.

Οἱ κάτοικοι τῆς χώρας αὐτῆς ἔχουν τόπο ἀρκετὸ ἐργάσιμο, πεδιάδα καὶ πλαγινὰ, ἐλεῶνας πολλούς, συκαμεῶνας, καὶ ἄλλον τόπο σπάρσιμο, ἔχουν ἀκόμη καὶ ἀγεώργητο ἀρκετὸ διὰ ζῶα· εἶναι μ' ὄλον τοῦτο καταχρεωμένοι καί, κοινῶς ὄλος ὁ δῆμος, καὶ ξεχωριστὰ καθ' ἓνας, ἐκεῖνο ἀπὸ τὴν κακὴ διοίκησι καὶ διχόνοια καὶ ἀναξιότητα τῶν προεστῶν, τὸ ἄλλο ἀπὸ τὴ δική του ξεχωριστὰ ὁ καθ' ἓνας· φθόνος, καταδρομαῖς, ἀπειθειαί, ψεῦδος, ἐμπαίγματα, εἶναι τὰ ἐπικρατοῦντα προτερήματά τους.

Μηλιῶται! ὡς πότε τέτοιοι, ὡς πότε φθόνοι καὶ διχόνοιαι ἀναμεταξύσας! τί ἐκατορθώσατε ἕως τῶρα μὲ αὐτά; αὐτὸ ὅπου εἴσθε, καταβυθισμένοι δηλαδὴ εἰς χρέη βαρύτατα, εἰς μιὰ κακοῤῥιζικιὰ ὅπου κάμνει ἕναν φιλόπατρι νὰ δακρῦν ὅταν στοχάζεται τὴν κατάστασί σας. Μιὰ διοίκησι καλλίτερη, μιὰ ὁμόνοια ἀναμεταξύ εἰς ὅλους, ἕνας ἔρωτας τοῦ κοινοῦ, μιὰ καταφρόνησι τοῦ ἰδίου διὰ αὐτό, νὰ τὰ αἷτια ὅπου κάμνουν τὰ μεγάλα βασίλεια, ταῖς χώραις, τὰ χωριά καὶ τὰ σπίτια νὰ ἀκμάζουν, νὰ εὐτυχοῦν καὶ νὰ καλοτυχίζωνται ἀπὸ τοὺς γείτονάς τους· αἱ στάσεις, αἱ διχόνοιαι ὅπου γεννῶνται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀπὸ τὴν ἀφροντισία τοῦ κοινοῦ, καὶ ἀπὸ τὴν φροντίδα τοῦ ἰδίου, πασχίζοντας ἀνόητα κάθε ἕνας νὰ αὐξήσῃ τὸ ἴδιο μὲ τὴν κοινὴ ζημίαν, εἶναι ὀλέθριας καθὼς εἰς τοὺς μεγάλους δήμους, ἔττι καὶ εἰς τοὺς μικρούς· ἡ ἐποχὴ, ἡ στιγμή δηλαδὴ τοῦ καιροῦ ἀπὸ τὴν ὁποῖα ἀρχίζει νὰ χαλνᾷ καὶ βασίλειο, καὶ πόλι, καὶ χώρα, εἶναι ἐκεῖνος ὁ καιρὸς εἰς τὸν ὁποῖο ἀρχίζουν οἱ πρῶτοι νὰ κυριεύωνται ἀπὸ τὸν καταραμένον καὶ ἀνόητον φιλαυτίαν· λέγω ἀνόητον· ἐπειδὴ ὅταν κρημνισθῇ τὸ ὅλο, τραβᾷ μαζί του καὶ συγκρημνίζει καὶ τὸν ἀνόητον καὶ ἀπατημένον φίλαυτον ὅπου εἶναι μέλος τοῦ ὅλου. καὶ ἔττι ἡ τέτοια φιλαυτία γίνε-
ται καὶ εἰς αὐτὸν ὀλέθρια. . . . Μηλιῶται! διορθωθῆτε ἀπὸ τὰ ἐλαττώματά σας, διὰ νὰ εὐγετε καὶ ἀπὸ τὴν κακοῤῥιζικιὰ εἰς τὴν ὁποῖα εὐρίσκεσθε· ἡ ὁμόνοια καὶ ὁ ἔρωτας τῆς πατρίδος εἶναι τὰ συστατικὰ κάθε δήμου, τὰ ἐναντία εἶναι τὰ ἀφανιστικά· εἰς τὸ ἐξῆς ἐκεῖνα νὰ εἶναι ἡ ψυχὴ σας διὰ νὰ εἰπῶ ἔττι. Ἔχετε παραδείγματα πολλὰ ἀπὸ τοὺς γείτονάς σας, ἢ νὰ ἴπῳ καλλίτερα, ἔχετε παράδειγμα τὸν ἑαυτὸ σας· στοχασθῆτε εἰς τί κατάστασι σᾶς ἔφεραν αἱ διχόνοιαι σας, ἀφήσετέαις τέλος πάντων· στοχασθῆτε πῶς εἶναι ὀλέθριαί σας· διορθωθῆτε, ἕως πότε νὰ πασχίζετε μόνοι σας μὲ ταῖς στάσεις σας, καὶ διχόνοιαι σας διὰ τὸν παντελῆ ἀφανισμό σας· ἀγαπηθῆτε, συμφωνήσετε, τὸ πρῶτον κινητήριόν σας ὡς εἶναι εἰς τὸ ἐξῆς ὁ ἔρωτας τῆς πατρίδος σας· θυσιάσετε κάθε ἴδιο συμφέρον δι' αὐτὴν ὅταν εἶναι χρεῖα, κατορθώσετε κάμμιαν διοίκησι καλλίτερη εἰς τὴ μικρὴν σας δημοκρατίαν· κατορθώσετε νὰ βάλετε κἀνέναν διοικητὴν τὸν ὁποῖον νὰ ἐμψυχόνῃ ὁ ἔρωτας τῆς πατρίδος, τὸ κοινὸν συμφέρον· καταστήσετε ἕνα συμβούλιον ἀπὸ πεντέξ χωριανούς ὅπου νὰ πέρνουν λογαριασμό ἀκριβῆ κάθε χρόνον ἀπὸ ἐκεῖνον ὅπου εἶχε ἀπάνω του ταῖς κοιναῖς ὑπόθεσεις· ὡς ἐπαγρυπνοῦν αὐτοὶ εἰς τὴν πολίτειαν ἐκεῖνου. . . . Καταλαμβάνω ὅπου πλήττεις ἀναγνώ-

Ὁ
στα δι
νὰ περ
ἀλλο κα
τὴν παρ
ας, τὸ ὅ
β) Ὁ Ε
βλ α χ
παρ 1 (19
κογγραφία.
... Ἐνα ἔ
τὴ φυσική
καὶ στὸ σ.
τὴν κρένη
τὴ καλά. Ὁ
ματὰ καὶ τ
καὶ γράμμα
ματικῆς, κα
τὴν ἀληθιν
καίνας καὶ κ
ἀνέναν καὶ
ἀπὸ σχολεῖ
του, καὶ μέ
μας καὶ στὴν
τὸ ζωηρὸ κα
σκολεῖο τὸ ἐλ
τὴς πέντε πτό
ἀλλες τὸσες γε
μὰ στοὺς συ
τὰ καὶ λέ
διφάντι.
β.
... γινεσθῆ
Με τ' αὐτὰ στ
Ροδωστέρωναι
τὴ γῆ γινεσθ
Κι ἡ γῆ τῆ
τὰ ὄσα τὰς τ
τὰ κρῆα γέναι
Ὁ σὺναιος γελ
γ) Ἀπὸ τὸ
καὶ ἀλλορίο

... ἄρτα διαβάζοντας αὐτὴν τὴν παρέκβασίμου· μὰ ἡμποροῦσα νὰ περάσω ταῖς Μηλιαῖς διηγηματικῶς μόνο χωρὶς νὰ σταθῶ βλίγο καὶ συμβουλεύωντας; Μηλιαῖς εἶναι ἡ πατρίδα μου, καὶ τὴν παρέκβασι αὐτὴ τὴν ἐστοχάζουμουν ἕνα ἀπαραίτητο χρέος, τὸ ὁποῖο χρεωστεῖ καὶ κάθε λογιώτατος εἰς τὴν ἐδικήτου.

(β) Ὁ Βηλαράς γιὰ τὴ γλωσσοεκπαιδευτικὴ κατάσταση (1821)

Βλαχογιάννη Γ., Ἡ φηλολογηκὲς γραφεὶς τοῦ Βηλαρα. Προπύλαια 1 (1900-08) σ. 188. — Δὲ διατηρήθηκε ἡ φωνητικὴ ὀρθογραφία τοῦ συγγραφέα.

... Ἐνα ἑλληνόπουλο παιδεύεται κάμποσα χρόνια νὰ μάθῃ τὴ φυσικὴ τοῦ γλώσσα... καὶ ὕστερα εἶναι χρεῖα νὰ πηγαῖν καὶ στὸ σκολεῖο νὰ τὴν ἀπομάθῃ ἀπὸ τὸν δάσκαλο καὶ νὰ τὴν κρένη καλὰ, καὶ νὰ τὴν καλογράφη, καὶ νὰ τὴν ἀναγνώσῃ καλὰ. Ὁ δάσκαλός του ὅμως... ἀντὶς νὰ τοῦ δείξῃ τὰ γράμματα καὶ τὰ ψηφιά τῆς γλώσσας του, τοῦ δείχνει νὰ ψηφιά καὶ γράμματα μιᾶς ἄλλης γλώσσας ψεύτικης, καθὼς καὶ γραμματικῆς, καὶ τοῦ λέει πῶς «τούτῃ ἡ γραμματικὴ θὰ σὲ μάθῃ τὴν ἀληθινὴ καὶ σωστὴ γλώσσα· ἐπειδὴς αὐτὴ ὀπόμαθες καὶ κρένεις καὶ κρένω, εἶναι γλώσσα χυδαία, βάρβαρη καὶ χαλασμένη»· καὶ ἔτσι τοῦτο τὸ δύστυχο ἑλληνόπουλο, ὅπου ἐπῆγε στὸ σκολεῖο νὰ μάθῃ νὰ γράφῃ καὶ νὰ διαβάσῃ τὴ γλώσσα τοῦ, καὶ μὲ τοῦτο νὰ μάθῃ καὶ γινῶσες ἀναγκαῖες καὶ χρήσιμες καὶ στὴν πίστη του καὶ στὴ ζωὴ του, χάνει τὸ πνέμα τοῦ ζωηροῦ καὶ ἑλληνικοῦ, κουτιάζει καὶ βγαίνει ἀπ' αὐτὸ τὸ σκολεῖο τὸ ἑλληνικὸ μὲ τὲς πέντε κλίσεις τοῦ Λάσκαρη, καὶ μὲ τὲς πέντε πτώσεις καὶ μὲ καμιὰ δεκαριά λέξεις ψευτοαττικῆς καὶ ἄλλες τόσες γενικῆς ἀπολυτῆς, ἀπὸ τὲς ὁποῖες ἂν εἶπῃ καὶ κατὰ τοὺς συμπολίτες του, τὴ λέει μὲ τόση περηφάνεια, πῶς εἶχε κάτι λέει, καὶ τὴ στοχάζεται σὰ μαργαριτάρη ἢ σὰ μαμάντι.

ββ) Ἀπὸ τὴν «Ἀνοιξή» τοῦ Βηλαρά

Ἡ γλυκυτάτη Ἀνοιξή
Μὲ τ' ἄνθια στολισμένη,
Ροδοστεφανομένη
Τὴ γῆ γλυκοτηράει.

Τὰ λουλουδάκια βάφονται,
Τὰ πλάγια χρωματίζουν,
Κι' ἡδονικαῖς φωτίζουν
Ἡ δροσερὲς αὐγαῖς.

Κι' ἡ γῆ τὴ χλόη ἐντύνεται,
Τὰ δάση τῆς Ἰσκιόουνον,
Τὰ κρύα χιόνια λιόουνον,
Ὁ οὐρανὸς γελάει.

Στὸ ἀγγαθερὸ τραντάφυλλο
Γλυκολαλαεὶ τ' Ἀηδόνη.
Τὸ ξένο Χελιδόνι
Ταιριάζει τὴ φωλιά...

γ) Ἀπὸ τὸ Ἡμερολόγιο τοῦ Φιλικοῦ Σταμ. Κουμπάρη

α κ ε λ λ α ρ ῖ ο υ Σακ., Φιλικὴ Ἑταιρεία. Ὁδησοὺς 1909, σ. 67, 80.

Ἐνέργειες Φιλικῶν (1820)

Ἐπάγισα μόνος μου, ἤϋρα ἐκεῖ τὸν Ἰωάννην Ἀμβρόσιον, τὸν Ἡλίαν Μάνεσην, τὸν Περεβόν, τὸν Ἀριστείδην, τὸν Ἀλέξανδρον Μαῦρον, τὸν Ἀγγελὸν Χρηστοδούλην καὶ τὸν Θεόδωρον Σεραφῖνον. Οἱ ὕστεροι τρεῖς δὲν εἶχαν καμμίαν ιδέα· περὶ τῆς σεβαστῆς αἰτερίας. Μετὰ τὸ τσαῖ ἐκαθίσασαμεν εἰς τὸ δεῖπνον. Ὁ Μαῦρος Χρηστοδούλης καὶ Σεραφῖνος, μὴ ὄν κατηχημένοι, καὶ μὴ ἔχων καμμίαν εἰδέαν περὶ τῆς Φιλικῆς αἰτερίας, τοὺς ἐκαθίσασαμεν ἀναμεταξὺ τῶν ἀδελφῶν (αἰτερίστων). Ἐνῶ ἐδειπνούσαμεν, τοὺς ὀμιλούσαμεν περὶ τῆς Πατρίδος, καὶ πόσον πάσχει τὸ γένος μας, καὶ ὅτι οἱ ἀδελφοί μας ἀτενίζουσι τοὺς ὀφθαλμοὺς των εἰς ἡμᾶς, ζητοῦν τὸ ἔλεος καὶ βοήθειά μας, καὶ ἄλλα πολλὰ τοιοῦτα, αὐτοὶ ἐστοχάζωντον, ὅτι τοὺς ἐλέγαμεν νὰ στείλουν χρήματα διὰ τοὺς πτωχοὺς, εἰς τὸ τέλος τοῦ δεῖπνου προστάζει ὁ Ἄλ. Ὑψηλάντης, νὰ εὔγουσθε ὅλοι οἱ ὑπηρέται ἔξω, καὶ ὁ Ἕλληνας, ὅπου στέκονταν εἰς τὴν θύραν ὀπλισμένος, νὰ κλείσῃ τὴν θύραν καὶ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν εἴσοδον, λέγει καὶ γεμίζωμεν ὅλοι ταῖς ρούμκαις μας μὲ σαμπάνιαν (ποτηράκια τῆς σαμπάνιας) καὶ συκόνεται ὀρθός, κενώμεν ὅλοι τὸ ἴδιον, ἐκφωνίζει ὁ Ἄλ. Ὑψηλάντης, πίνωμεν διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς πατρίδος μας Ἑλλάς, ὅλοι ἀκολουθήσαν οἱ συνάδελφοι, οἱ δὲ τρεῖς μὴ ἔχων ιδέα περὶ τῶν πραγμάτων, ἔμειναν ἐκστατικοὶ καὶ ἐκυτάχθησαν ὁ εἰς τὸν ἄλλο. Ἐπειτα ἐπέειραμεν ἀπ' ἑναν ἀπὸ αὐτοὺς ἀπὸ τὸ χέρι καὶ ἐμπαίκαμεν εἰς τὴν παραμέσαν κάμαραν ὀμιλώντας των περὶ τὸ σκοπούμενον διὰ τὴν ἐλευθέρωσιν τῆς πατρίδος μας, ἔπειτα λέγει ὁ Ἄλ. Ὑψηλάντης τὸν Περεβόν, κύριε Περεβέ! ὀμίλιστε νὰ ἀκούσουν καὶ τούτοι οἱ ἄλλοι ἀδελφοί μας, ἄρχισεν ὁ Περεβός (ὄν προκομμένος) ἐν λογίδριον, τὸ ὁποῖον ἐννοοῦσε ὅτι τὰ πάντα εἶνε διοργανισμένα· μόνον ἔχωμεν χρεῖα ἀπὸ χρήματα. Ἐλαβεν ὁ Κατακουζηνὸς ἐν χαρτί καὶ τὸ κονδύλιον γράφει ὑποσχόμενος χιλίους στρατιώτας μὲ ἔξοδά του, ἔγραψεν καὶ ἐγὼ, ὁμοίως ὁ Ἀμβρόσιος καὶ ὁ Μάνεσης, ὁ δὲ Περεβός ἐπέσπερεν τὸν ἑαυτὸν του θυσίαν διὰ τὴν πατρίδα...

Φυγὴ ἀπὸ τὴν Πόλη (1821)

Τὴν Μεγάλην Τετράδην πρὸς τὸ ἑσπέρας φεύγει ὁ Πατριάρχης Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος Ἱεροκλήρυξ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, ὅπου ἦτον εἰς τὸ Φανάριν, εἰς φύλαξιν μαζὺ μὲ τὴν φιλικὴν μιλιάν ἐνὸς Μουρούζη (Δομνίτζα Φροσύνη) μὲ τρεῖς υἱοὺς καὶ μὲ τρεῖς θυγατέρας της. Αὐτὸς ὁ Οἰκονόμος ἔρχεται μὲ σκοπὸς εἰς τὸ μαγαζί μας τρομασμένος καὶ σκεπασμένος τὸ

κεφαλή
ἐγὼ κα
ἐς ἐν τ
καὶ τὸν
κεῖτο ε
τάκιν.
διὰ τὰ
νο τὸ β
τὸ πρῶ
ρήσαμεν
χαρην εἰ
κουμένε
ἀνατολικ
ρην θάλα
για των ἑ
τὴν Μαύρ
ταῖς ἐπὶ
θάλας εἰς
κατάξουν
Μητρίτσι
οἱ δὲ τούτ
πλοία, ὁ δ
τύχη καὶ ἡ
μέσα τοῦρκ
πρῶτον βα
φυγάδας, κ
βρέφος, ὅπου
τεύσαμεν εἰς
βάρακα νὰ ε
αἰκοῦσα. Ὁ
πλοίαρχον, ὁ
καὶ ἔσ
γο ἡ θεὰ λάβ
ἐς τὴν Μαύρ
βαίνοντας εἰς
τὴν πατρί
καὶ λέγει «Κά
τα εἰς υγιαι
αὶ του ἀνεχώ
το εἰσπράτ.
Ἐσ
τὸν ἄερα κα
κ. Τριανταφυλλί

κεφαλὴν μὲ ἐν σάλι καὶ ζητεῖ, ὡς ἔλεος, τὸ καταφύγιον, διὰ νὰ γλυτρώσῃ τὴν ζωὴν του, ἐξενύκτισεν εἰς ἡμᾶς καὶ τὸ πρῶν ἐγὼ καὶ ὁ Κυριακὸς τὸν ἐπήραμεν καὶ τὸν ἐπαγίσσαμεν μέσα εἰς ἓν πλοῖον μας, τάχα ὡς ἱερεὺς θὰ νὰ διαβάσῃ ἀγιασμόν, καὶ τὸν ἀφήσαμεν εἰς τὴν κάμαραν. Αὐτὸ τὸ πλοῖον μας ἐστῆ- κοντο εἰς τὴν κρασόσκαλαν, φορτωμένον κρασιά ἀπὸ τὸ Ἄρ- τάκιν, καὶ ὁ πλοίαρχος Γρηγόριος Ἀλεξίου ἀργοποροῦσε διὰ νὰ κλέψῃ τὴν σύζυγόν του καὶ τοὺς συγγενεῖς της, ἐκεῖ- νο τὸ βράδυ καὶ τὸ κατώρθωσε. Τὴν Μεγάλην Παρασκευὴν, τὸ πρῶν, ἐμβῆκα καὶ ἐγὼ εἰς τὸ πλοῖον μας αὐτὸ καὶ ἀναχω- ρήσαμεν ἀπὸ τὴν κρασόσκαλαν μὲ μίαν δυνατὴν νοτιάν. Εἶ- χουμεν εἰς τὸ πλοῖον μας δεκαοκτῶ ὑποκείμενα, φυγάδαις, κρυμμένους ἀναμεταξὺ εἰς τὰ βαρέλια μὲ κρασί. Ἐπάνω εἰς τὰ ἀνατολικά καββάκια, εἰς τὸ στενόν, ὅπου θὰ εὕγῃ εἰς τὴν Μαύ- ρην Θάλασσαν, ἐκεῖ δίδουν τὰ εὐρωπαϊκὰ πλοῖα τὰ φερμά- νια των διὰ νὰ ἔχουν τὸ ἐλεύθερον νὰ ξεμπουγιαζάρουν διὰ τὴν Μαύρην Θάλασσαν. Εἰς ἐκείνην τὴν περίστασιν ὁ Σουλ- τάνος ἐπρόσταξεν, ὅπου νὰ ἐμβαίνουν οἱ τοῦρκοι εἰς τὰ καβ- βάκια εἰς τὰ πλοῖα τὰ εὐρωπαϊκὰ διὰ νὰ τὰ ψάγουν, διὰ νὰ κυτάζουν νὰ μὴν ἔχουν μέσα Γραικοὺς φυγάδαις. Οἱ ἄλλοι Μινίστροι τὸ ἐδέχθησαν· τῆς Ρωσσίας ὅμως δὲν τὸ ἐδέχθη· οἱ δὲ τοῦρκοι ἐπιμέναν διὰ νὰ ἐμβαίνουν καὶ εἰς τὰ ῥωσικὰ πλοῖα, ὁ δὲ Γράφ Στρόγανωφ εἶχε προσταγὴν, ὅπου νὰ μὴν τύχη καὶ δεχθῆ κανένα ῥωσικὸν πλοῖον, ὅπου νὰ ἐμβοῦν μέσα τοῦρκοι. Ἡμεῖς ἔτυχεν ὅπου εἴμασθαι νὰ ἀπεράσωμεν πρῶτον ῥωσικὸν πλοῖον, ὡς ἄνω εἶπα, δέκα ὀκτῶ ψυχαίς, φυγάδαις, κρυμμένους ἀναμεταξὺ εἰς τὰ βαρέλια, καὶ παιδί βρέφος, ὅπου ἠμποροῦσεν ἐκείνην τὴν ὥραν νὰ κλάψῃ. Ἐκον- τεύσαμεν εἰς τὰ καβάκια, ὅπου θὰ ὑπάγῃ ὁ πλοίαρχος μὲ τὴν βάρκαν νὰ δώσῃ τὸ φερμάνι, ἔλαβα ἐγὼ τὸ τιμόνιν καὶ δι- οικοῦσα. Ὁ ἀέρας ὀπίσω μας καὶ πολλὰ δυνατός. Λέγω τὸν πλοίαρχον, ἂν ἰδῶ, ὅτι ἔρχεται μαζὺ σου ὁ τζαούσης (τοῦρ- κος) ἢ καὶ ἐσένα θὰ ἀφήσω καὶ θὰ ἀνοίξω τὰ πανιὰ νὰ φύ- γω ἢ θὰ λάβω τὸν τζαούσην εἰς τὸ πλοῖον καὶ ἐβγαίνοντας εἰς τὴν Μαύρην Θάλασσαν θὰ τὸν ρίξω εἰς τὸ πέλαος. Ἐμ- βαίνοντας εἰς τὴν βάρκαν ὁ πλοίαρχος Γρηγόριος Ἀλεξίου (ἦτον πατριώτης μας καὶ βαπτισιμιὺς τῆς μητέρας μας), μοὶ λέγει· «Κάμε ὅπως σὲ φωτίσει ὁ Θεός· μόνον νὰ γλυτρώ- σουν αἱ ψυχαί, ὅπου ἔχομεν μέσα καὶ δακρύνοντας οἱ ὀφθαλ- μοὶ του ἀνεχώρησεν ἀπὸ τὸ πλοῖον διὰ νὰ ὑπάγῃ νὰ δώσῃ τὸ φερμάνι. Ἐσταθήκαμεν ὄρτζα λαπάντα (τὸ ρίξαμεν δίπλα εἰς τὸν ἀέρα καὶ εἰς τὰ κύματα τοῦ πλοίου). Ὁ ἀέρας ὄλον

ἐδυνάμωνε καὶ τὰ κύματα ἐχόνδραιναν ἐναντίον τοῦ ρεύματος. Ἀναχωρόντας ὁ πλοίαρχος, φώναξα τὸν ναύκληρον (λουστρόμον), τὸν εἶπα· «ὄλοι οἱ ναῦται· νὰ ἦναι εἰς τὸν τόπον τους (εἰς τὸ πόστο τους) ἅμα ὁποῦ εἰπῶ νὰ ἀνοίξουν ὅλα τὰ πανιά... Μαζύ μας ἐξεμπουγαζάριζαν πλῆθος τουρκικὰ πλοῖα, φορτωμένα μὲ πολεμοφόδια καὶ ἐπάνω αἱ κουβέρται των (καταστρώματα) γεμάτα ἀπὸ στρατιώτας· καθήμενοι κρατοῦσαν ὀρθὰ τὰ τουφέκια των καὶ ἀδιακόπως πυροβολοῦσαν. Ὄταν περνούσαμεν ἀπὸ κοντὰ των, μᾶς πυροβολοῦσαν. Αὐτὰ τὰ πλοῖα μὲ τὰ πολεμοφόδια καὶ στρατεύματα ἐστέλνοντο εἰς τὴν Βάρναν διὰ νὰ ὑπάγωσιν ἐναντίον τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντη. Ἐνῶ εἶμασθεν ἀκόμη μέσα εἰς τὸ μπουγάζι (κατάστενον) ἀναμεταξύ τῶν πλοίων μὲ τὰ στρατεύματα, μὲ μηνᾶ ὁ Οἰκονόμος ἀπὸ κάτω, ὁποῦ τὸν εἶχαμεν κρυμμένον ἀναμεταξύ εἰς τὰ βαρέλια μὲ κρασί νὰ τὸν ἐβγάλω ἐπάνω, ἐπειδὴ πάσχει καὶ κοντεύει νὰ λιγοθυμήσῃ. Τὸν ἔβγαλα καὶ τὸν ἔβαλα εἰς τὴν κουβέρταν ἀναμεταξύ εἰς τὰ βαρέλια μὲ κρασί καὶ ἔβλεπε τὰ πλοῖα μὲ τὰ στρατεύματα, ὁποῦ ἀδιακόπως πυροβολοῦσαν. Ἡῤυγαμεν εἰς τὸ πέλαος, καὶ ἀπομακρυνθήκαμεν ἀπὸ τὰ τουρκικὰ πλοῖα. Αὐτὰ τραβοῦσαν διὰ τὴν Βάρναν καὶ ἡμεῖς τὸν δρόμον μας διὰ τὴν Ὀδησσόν...

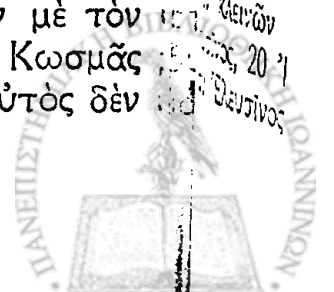
δ) Ἐνα γράμμα τοῦ Ὀδ. Ἀντρούτσου ἀπὸ τὸ Χάνι τῆς Γραβιάς Παναθήναια 3 (1901 - 02) σ. 378α. (Διορθώθηκαν οἱ ἀνορθογραφίες).

Τοῦ κατὰ πολλὰ ἠγαπητοῦ μου καὶ ἀδελφοῦ Καπετὰν Βασίλη Μπούζου. Τῆς ὥρας δοθήτω. — Κατὰ πολλὰ ἠγαπημένε μου ἀδελφέ Μπούζο, σέ χαιρετῶ καὶ τὰ μάτια μου φιλῶ. Μὲ τὸ ἀδελφικόν μου σοῦ φανερόνω λοιπὸν μάθε ὅτι καὶ ἐγὼ ἦλθα ἀπόψε ἐδῶ εἰς τὸ χάνι τῆς γραβιάς, καὶ ἐσὺ εὐθύς ὅπου λάβῃς τὸ παρόν, νὰ μάσης τοὺς συντρόφους ὅσους καὶ ἂν εἶναι, ἕνας νὰ μὴ λείψῃ, καὶ αὔριο αὐγὴ κίνα, καὶ ἔλα ἐδῶ νὰ ἀνταμωθοῦμεν. Πάρε καὶ τὸν Θανάση Τσοῦτζον καὶ ἄλλον κανένα προεστόν. Σὲ προσμένω χωρὶς ἄλλο καὶ θεόθεν ὑγίαινε (1821 3 [;] Μαγιοῦ Γραβιά Ἀδελφός σου Δυσέος Ἀντρίτζου.

ε) Γράμμα τοῦ Βάσου Μαυροβουνιώτη πρὸς τὸν Κιουταχῆ (1827)

Β ἐ η Ν., Ἐκ τῆς ἱστορίας τῆς μονῆς Δαφνίου κτλ., Δελτίον τῆς Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, περίοδος Β' 4 (1927) σ. 80.

Κιουταχῆ! Ἐφρονοῦσες πῶς ἔχεις ἀλληλογραφίαν μὲ τὸν Κωσμᾶ καὶ τὴν εἶχες μὲ τὸν Βάσο, ἐφρονοῦσες πῶς ὁ Κωσμᾶς ἦτο κανένας σημαντικὸς τοῦ στρατοπέδου μου, καὶ αὐτὸς δὲν

ἦτον παρὰ ἓνας σείσης μου, ἐφρουοῦσες τέλος πάντων πῶς με μερिकाῖς χιλιάδες γρόσια μαζομένα ἀπὸ τὰ αἵματα τῶν πτωχῶν ἤμποροῦσαν Ἕλληνες κουρπετλήδες νὰ πωλήσουν τὴν πατρίαν ἐλευθερίαν τους, τὴν ὁποίαν τετρακοσίους χρόνους πρωτῆτερα διέσωσαν εἰς τὰ ἀπάτητα βουνά, καὶ ὅτι τέλος τώρα κατέβασαν εἰς τὰς πεδιάδας ἀπὸ ἓναν δρόμον τὸν ὁποῖον πρώτην φοράν με πτώματα καὶ αἵματα δικά μας κατεσκεύασεν ἡ ἀνδρία μας. Μάθε τώρα ὅτι ἐσὺ ἓνας Βεζύρης ἀπὸ τὸ κεφάλι τοῦ ὁποίου κρέμετε ἡ ὕπαρξις ἐνὸς στρατοπέδου, ὑπατήθης ἀπὸ ἓνα ἀπλοῦν, ἀλλὰ ἀληθινὸν Ἕλληνα τὸν Θεοδωρῆ, τὸν ὁποῖον ἐνόμισες νὰ κερδίσης με χίλια γρόσια, μάθε ὅτι ὁ καπετὰν Κωνσταντῆς Πράτιμός μου, ὁ Κωνσταντῆς Πέργαμλης, καὶ ὁ Παναγιώτης Μπαῖρακτάρης μου με τοὺς ὁποίους ἐπερπατήσες εἰς τὸ Μοναστήρι Δαφνί, καὶ ἔλαβες τοὺς ὑπόσχεσιν νὰ σοῦ προδώσουν τὸ στρατόπεδον τῆς Ἐλευσίνας, εἶναι παλαιοὶ συντρόφοι μου καὶ τοὺς ἔστειλα ἐγὼ διὰ νὰ σὲ ἀπατήσουν, ὅταν εἶδα πῶς καὶ σὺ με ἀπάτην ζητεῖς διὰ νὰ κερδίσης τὴν νίκη. Βεβαιώσου ὅτι καὶ ὁ παραμικρὸς Ἕλληνας γνωρίζει πῶς ἡ ἐλευθερία του ἀξίζει περισσότερον ἀπὸ ὅλα τὰ δῶρά σου· ὅτι αὐτὰ ὅλα εἶναι βγαλμένα ἀπὸ τὴν βάρχη του καὶ τέλος ὅτι ὁμοιάζουν σὰν τὸ δόλωμα ποῦ βάζουν ἐπὶ τὸ ἀγκύστρι. Εἰς τὸ Δαφνί εἶδες τοὺς τρεῖς παληκαράδες Ἕλληνας καὶ εἰς τὰ ἴδια Πατήσια εἶδες τὸν γενναῖον καπετὰν Κωνσταντῆ Πράτιμον με ποῖαν τόλμην κ' ἐμπιστοσύνην καὶ με ποῖαν ἀπόφασιν ἦλθαν νὰ σὲ ἀπατήσουν. Τοιούτους ἐσὺ δὲν ἀπατᾷς με γρόσια, ὄχι· ἤξευρε καὶ σὺ καὶ ὅλοι οἱ ὁμόπιστοί σου ὅτι ἡμεῖς δὲν προσκυνοῦμεν τὰ γρόσια, μίαν μόνην ἐλευθερίαν λατρεύομεν καὶ με αὐτὴν θὰ συναποθάνωμεν. Ἐπρεπε νὰ σὲ ἀκολουθήσῃ τὸ στράτευμά [σου] ὅταν ἀπεφάσισες νὰ ἔλθῃς διὰ νὰ σοῦ προδώσουν τὴν Ἐλευσίνα, διὰ νὰ ἐμενεθυμῆσαι ἄλλην φοράν με πολὺ σέβας τὸν περίφημον Ναὸν τῆς Δήμητρος τὸν ὁποῖον προτῆτερα ἐσὺ καὶ οἱ ὁμόπιστοί σου ἐπατούσατε με πολλὴν περιφρόνησιν. Μόλον τοῦτο ἄς με τὸ κρίνη ὁ κόσμος εἰς τὰ μάτια τοῦ ὁποίου ἡ ἐφημερίς ἄς λάβῃ τὴν καλωσύνην νὰ βάλῃ τὰ πρακτικὰ καὶ τῶν δύο μας. Ἐσὺ δὲ ἂν ἦσαι παληκάρι μὴ κλέπτῃς τὴν νίκη, ἔλα εἰς τὸν περικάμπον διὰ νὰ τελειώσωμεν πλέον τὴν διαφορὰν μας, καὶ νὰ ἀποφασισθῇ ποῖον πρέπει νὰ δεχθῇ εἰς τὰ ἱερά κυλώματα τῶν κλεινῶν Ἀθηνῶν καὶ Ἀκροπόλεως.—Στρατόπεδον Ἐλευσίνας, 20 Ἰανουαρίου 1827. Ὁ ἀρχηγὸς τοῦ στρατοπέδου Ἐλευσίνας Βάσσος Μαυροβουνιώτης.

ζ) Ἡ προκήρυξη τοῦ Νέλσονα στοὺς Ἑφτανησιῶτες (1798)

Πιέρρη Ἀνέκδοτος προκήρυξις τοῦ Νέλσονος πρὸς τοὺς Ἑπτανησίους. Ἑλληνικά 5 (1932) σ. 421α.—Τὴν ἐποχὴ πού ὁ ἐνωμένος ρωσοτουρκικὸς στόλος ἀρχίζει ν' ἀποβιβάζεται στὰ Ἑφτάνησα, στὴν κατοχὴ ἀκόμη τῶν Γάλλων (ἐπὶ Βοναπάρτη), ὁ Ἄγγλος ναύαρχος προσπαθεῖ νὰ φέρῃ τοὺς κατοίκους μὲ τὸ μέρος τῆς Ἀγγλίας μὲ ἰταλικὴ προκήρυξη, μεταφρασμένη καὶ ἑλληνικά.

Ὁ Ἀρμιράλιος Νέλσον Αφέντις τις Βασιλικῆς Ἀρμάδας Ἑνκλέζικις ἰς τοὺς κατοικοὺς τον Κορφόν, Κεφαλονίας, Ζακίνθου, αγίας Μάβρας, Τζίριγου, καὶ τα εξίς. Ελάβαμε ἰδισι οπου ἰσαστε ἀγαναχτισμενι ἀπο τα βάσανα τον Φραντζέζον, καὶ διαετουτο ἐπαρακινιθικαμε νὰ τρεξομε ἰσε τουτα τα πέλαγα ἰς βοιθιανσας, καὶ νασας δοσομε ἰς διαφεντεψίν σας τιν βασιλικὴν φλότα Ἑνκλεζικι. Δεν ἰνε νόιμα του βασιλέος, ἰ σκοπος πραγματόου ο πού κάνι νὰ ἐνεργίσι ἐμάς; ἐπιδὶ διογμένι που θέλι ἰνε ἰφραντζεζι ἀ ποτα νίσιᾶ με τιν χριαζομενινσας βοιθια, ἰ οχι ἀλοθελομε, παρεξ τα καραβια τοσον του πολέμου, καὶπραματεφτιαρικα, καὶ οτι ἀλο ἰνε, καὶ ἀπαρθενέβι τον ἀφτόν φραντζεζον. Σας δινομε θέλιμα νὰ ἀσικοσετε παντιερα Ἑνκλεζικι, καὶ ἐτζι κάνοντας, δια νὰ εχετε τιν διαφεντεψιν τις αρμαδος. Κανενα δοσιμο, ἰ ἀλο ομιο, ἰγουν γαμπελες, δεν θελι γιρεψομε τίποτες ἀ πο εσάς. Ἀ νισος, καὶ το κριτιριο προβιζιοναλ τον νισίον ἐπιθιμίσι ἰς βοιθιαν ὀλιγο στρατεγμα ἀ ποτα καράβια μας, ἀνθελίσομε, καὶ λαβομε τιν καλοσίनि νὰ σας συντρέξομε, πρέπει ετοτες ἰ ἰδι ἰ νισιότες νὰ δινουν του ἀφτόν στρατεγματος τιν καθιμερινιν τους θροφίν χαρισμα. Ἐνοχλισμένι ο που δια το παρόν εβρισκετε, καὶ θελι εβρεθίτε διο το ερχόμενον χιρότερα ἀπο τους στενοὺς γειτόνουσας; ἰμαστε βεβι πος ὀλι ὀμογνομος τρεξετε νὰ ἀνκαλιάσετε το καλό ο που σας δινομε, το οπίο ἰνε ὕδιαφεντεψι τις αρμάδασμας, βεβιονοντάσας, ο πουδεν ἰνε ἀλι ἰ ἐπιθιαμας, παρεξ νὰ ελεφτερόσομε τους καλοὺς ἀνθρωπους ἀ πο τα παθι, καὶ τιρανιά τον φραντζεζον. Οράτζιος Νελσον Ἀρμιραλιος. Νεάπολι 9 Ο)βρίου 1798.

B. ΔΙΑΜΕΣΟΙ ΓΛΩΣΣΙΚΟΙ ΤΥΠΟΙ

Στοὺς διάμεσους ἰδίως τύπους καθρεφτίζεται τώρα ἡ γλωσσικὴ ἀναρχία, ἀπὸ τοῦ Ρ ἢ γ α τὰ πεζά, πού μεταχειρίστηκε στὰ ποιήματά του πρὸ δημοτικὴ γλῶσσα, ὡς τὰ δημοσιεύματα τοῦ Δ ο ὄ κ α, πού ζητηγοργώτερο τὸν καθαρισμό, βάση τὴν ἐκκλησιαστικὴ γλῶσσα καὶ κατεύθυνση καὶ ἰδανικὸ τέρμα τ' ἀρχαῖα. Στὰ «Ἑλληνικά Χρονικά» τοῦ Μεσο-

λογγιού καὶ σέ ἄλλα περιοδικὰ ἢ ἡμερίδες τῆς ἐποχῆς κάνουν τὴν ἐμφάνισή τους κάθε εἶδος γλωσσικοὶ τύποι, ὅσα ὁμως γράφονται ἀπὸ τοὺς λίγους σχετικὰ λογιώτερους συγγραφεῖς ἀποτελοῦν συνήθως μετάβαση πρὸς τὴν καθαρεύουσα, σέ πολλά ἀκαθόριστη ἀκόμη.

α) Μεταφραστικὲς προσπάθειες

Σχολεῖον τῶν ντελικάτων ἔραστῶν ἤτοι βιβλίον ἠθικόν, περιέχον τὰ περιέργα συμβεβηκότα τῶν ὠραιότερων γυναικῶν τῶν Παρισίων, ἀκμαζουσῶν κατὰ τὸν παρόντα αἰῶνα, μεταφρασθὲν ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ ὑπὸ Ρ ἡ- γα Βελεστινλῆ. Βιέννη 1790, Ἀθήνα 1876², σ. 131.

Ραβάσι τοῦ Φιλίππου πρὸς τὴν Ζεμίραν. — Κερά μου Ζεμίρα. Ἐφοῦ σέ ἔχασα ὁ κακοῦρίζικος, κείτομαι ὡσάν νεκρὸς χωρὶς αἰσθήσεις· μήτε νοῦς, μήτε σημεῖα ζωῆς με ἔμειναν. Ἡ παρουσία σου ὅπου με ἐμψύχωνεν, οἱ παρηγορητικοὶ λόγοι σου, ἡ γλυκιάς ἐλπίδαις, ἡ ὑπόσχεσαίς σου, με ἔλειψαν ἀπὸ τὴν ὥραν τοῦ σκληροῦ ἀποχωρισμοῦ μας, λοιπὸν τί θέ νὰ γένω; νὰ στοχάζωμαι πῶς εἴμεθα εἰς τὸν αὐτὸν ὀρίζοντα, νὰ μᾶς σκεπάζη ἡ αὐτὴ στέγη, νὰ κατοικοῦμεν εἰς τὸ ἴδιον σπῆτι, καὶ νὰ μὴ σέ βλέπω ὁ δυστυχής, συμπέραινε πλέον εἰς πόσον βαθμὸν ἀπελπισίας εὐρίσκομαι; Ζεμίρα φῶς μου, ἐγὼ ἔζησα ἕως αὐτὴν τὴν στιγμὴν, μόνον διὰ νὰ σέ γράψω, καὶ ἂν δὲν με ἀποκριθῆς, ἀμέσως θέλω κεντήσει ἕνα θανατηφόρον μαχαῖρι εἰς τὴν καρδιά μου, ἐπειδὴ καὶ δὲν ἤμπορῶ νὰ ὑποφέρω πλέον. Ὁ στερεμὸς σου ἐκατὸ φοραῖς τὴν ὥραν με ἀπονεκρώνει· συμβουλήν ζητῶ, τί πρέπει νὰ κάμω, καὶ λυπήσου με.

Τύχαι Τηλεμάχου υἱοῦ τοῦ Ὀδυσσεῶς συντεθεῖσα μὲν γαλλιστί παρὰ ...Φενελὸν μεταφρασθεῖσα δὲ... παρὰ Δημ. Παναγιώτου τοῦ Γ ο β δ ε λ α ᾱ Ἀ., Βούδα 1801, σ. 2α.

Ἡ Καλυψὼ μὴ δυναμένη νὰ παρηγορηθῆ διὰ τὸν μισευμὸν τοῦ Ὀδυσσεῶς, ἐστοχάζετο τὸν ἑαυτὸν τῆς δυστυχῆ διὰ τὴν Ἀθανασίαν τῆς τὸ σπῆλαιόν τῆς πλέον δὲν ἀντηχοῦσεν ἀπὸ τὴν γλυκεῖαν ὠδὴν τῆς φωνῆς τῆς, καὶ ἡ νύμφαι, ὅπου τὴν ἐδούλευον, δὲν ἐτόλμουν νὰ τῆς ὀμιλήσουν· ἐπεριπάτει συχνᾶ μόνη εἰς τὰ ἀνθισμένα λιβάδια, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὸ νησίον τῆς ὀλόγυρα ἦτον στολισμένον· μὰ αὐτοὶ οἱ εὐμορφοὶ τόποι ὄχι μόνον δὲν ἐσμίκρυναν τὸν πόνον τῆς, ἀλλὰ τῆς τὸν ηὔξανον, ἐνθυμίζοντες εἰς αὐτὴν τὸν Ὀδυσσεά, ὅπου ἐκεῖ τόσαις φοραῖς ἴδεν εἰς τὸ πλευρόν τῆς· Συχνᾶ ἔμενεν ἀκίνητος εἰς τὸ περιγιάλιον τῆς θαλάσσης, τὸ ὁποῖον κατέβρεχε με τὰ δάκρυά τῆς, καὶ ἔστεκε συχνᾶ γυρισμένη κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος, ἀπὸ τὸ ὁποῖον τὸ πλοῖον τοῦ Ὀδυσσεῶς σχίζοντας τὰ νερά, ἔγινεν ἀφαντον ἀπὸ τὰ ὄμματά τῆς· Αἰφνίδιον ἐστοχάσθη τὸ συντρίμματα ἐνὸς πλοίου, ὅπου εἶχε ναυαγήσει, τὰ καθίσματα τῶν ναυτῶν συντετριμμένα, μερικὰ κουπία διεσκορπισμένα ἐδῶ καὶ ἐκεῖ εἰς τὴν ἄμμον, ἕνα τημόνι, ἕνα κατάρτι, μερικὰ καραβόσχοινα ὅπου ἐπλεον εἰς τὸν αἰγιαλόν· ῥίπτουσα ἔπειτα τοὺς ὀφθαλμούς τῆς μακρύτερον, ἐστοχάσθη δύο ἄνδρας, ἀπὸ τοὺς ὁποῖους ὁ ἕνας ἐφαίνετο γεροντοποιός, καὶ ὁ ἄλλος, ἀγκαλὰ καὶ νέος, ὁμοίαζεν εἰς τὴν μορφήν τὸν Ὀδυσσεά.

β) Ἀπὸ τὸν πολιτικὸ κώδικα τῆς Οὐγκροβλαχίας (1818)

Νομοθεσία τοῦ Ὑψηλοτάτου καὶ Εὐσεβεστάτου Αὐθέντου καὶ Ἡγεμόνος πάσης Οὐγγροβλαχίας Κυρίου Κυρίου Ἰωάννου Γεωργίου Καρατζᾶ

Βοεβόδα. Βιέννη 1818. — Jus graecoromanum. Ἰω. Ζέππου - Παν. Ζέππου, Κώδιξ πολιτικός τοῦ Πριγκιπάτου τῆς Μολδαβίας. Φέξης Γ., 1931, σ. 385, 420. — Συντάχτης τῆς πολιτικῆς νομοθεσίας τοῦ Καρατζᾶ, πού ἔχει ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον γιά τή ρουμανική ἱστορία, ἦταν ὁ Ἀθ. Χριστόπουλος. Αὐτός ἔγραψε καί τόν Ὑμνο πρὸς τὸν Ι. Καρατζᾶ, πού προτάσσεται στὸν κώδικα:

Ἡ θεὰ Θέμις
μ' ἐλαίας κλόνον
εἰς τὸν λαμπρόν σου,
Αὐθέντα, θρόνον
στεφανωμένη νομοθετεῖ.

Καὶ ὁ λαὸς Σου
στά ἱερά Σου
στά ἱερά της
Θεῖα κι ἐδραῖα
θεσπίσματά της
κατὰ κανόνα περιπατεῖ. . .

Κεφ. Θ'. Περὶ Πολιτῶν. 1. Ἡ πολίτῃς εἶναι εἶδος δανείσματος ἀσπρῶν ἢ τιμῆς ἀσπρῶν δανεισμένων ἐδῶ, διὰ νὰ τὰ λάβωμεν ἄλλου. Ὁ μὲν δανειστής τῶν ἀσπρῶν τῆς πολίτῃς λέγεται κύριος τῆς πολίτῃς, ὁ δὲ χρεώστης σύρτης, καὶ συρόμενος ἐκεῖνος, τὸν ὁποῖον ὁ σύρτης τὸν διορίζει νὰ τὴν πληρώσῃ. Πολιτσοχάρτι ὀνομάζομεν τὴν ὁμολογίαν τῆς πολίτῃς.—2. Ὅποιος συρόμενος στέρξῃ νὰ πληρώσῃ πολίτῃς, ὑπογράφεται εἰς τὸ πολιτσοχάρτι, καὶ τότε λογίζεται, πῶς τὴν ἀποδέχεται.—3. Ὅποιος συρόμενος ἀποδεχθῆ πολίτῃς, ἐνέχεται ἀπαραιτήτως νὰ τὴν πληρώσῃ εἰς τὴν διορίαν.—4. Ἄν εἰς τὴν διορίαν δὲν τὴν πληρώσῃ, νὰ τὸν δίδωνται καὶ ἄλλαι τρεῖς ἡμέραι, ὅταν εἶναι ἀκίνδυνος.—5. Ἄν δὲ καὶ μετὰ τὴν τριήμερον διορίαν δὲν τὴν πληρώσῃ, νὰ καταδικάζεται νὰ τὴν πληρώσῃ μὲ διπλοῦν τὸ διάφορον.—6. Ὅταν ὁ σύρτης σύρῃ πολίτῃς, καὶ ὁ συρόμενος δὲν τὴν ἀποδέχεται, τότε νὰ καταμαρτυρῆται αὐτῆμερον εἰς κριτήριον, καὶ νὰ στρέφεται. Εἶναι δὲ ἡ καταμαρτύρησις ἐγκάλεσμα, ὅτι δηλαδὴ ὁ συρόμενος δὲν ἀποδέχεται τὴν πολίτῃς.—7. Ὅταν καταμαρτυρημένη πολίτῃς στραφῆ, τότε ἐνέχεται ὁ σύρτης νὰ τὴν πληρώσῃ τὸν κύριόν της ἐντὸς ὥρων εἰκοσιτεσσάρων μὲ διπλοῦν τὸ διάφορον.—Κεφ. Ζ'. Περὶ συκοφάντων. 1. Συκοφάντης λέγεται, ὅποιος κινεῖ ἐγκληματικὴν διαφορὰν κατὰ προσώπου ἀθῶου.—2. Οἱ συκοφάνται νὰ καταδικάζωνται εἰς ταυτοπάθειαν· δηλ. νὰ παιδεύωνται μὲ τὴν αὐτὴν παιδείαν, ὅπου ἔμελλε νὰ παιδευθῆ κατὰ νόμους, ὁ συκοφαντούμενος, ἂν ἀπεδεικνύετο ἔνοχος.

γ) Ὁ Κοραῆς παραπονιέται γιά τὴν ἐπίθεση τοῦ Κοδρικᾶ (1818)

Ἐπιστολαὶ Ἀδαμαντίου Κοραῆ, ἐπιμελεῖα Ν. Δαμαλά, Γ' 1885, σ. 102α. — Πβ. τὸ ἀκόλευτο ἀπόσπασμα (δ) καὶ (M12).

Ἐκ Παρισίων, 31 Δεκεμβρίου 1818. Φίλε Ῥώτα, Τὴν 28 τοῦ παρόντος ἐτελείωνα τὴν πρὸς σὲ ἐπιστολήν μου, λέγων ὅτι ἤμην ἄρρωστος. Καὶ εἶχα ἰκανὴν αἰτίαν τῆς ἀρρωστίας μου. Ὁ ἀδελφοκτόνος Κάϊν Κοδρικᾶς, φαίνεται ὅτι ζητεῖ ἐπιπόνως νὰ μὲ ἐξολοθρεύσῃ διὰ νὰ ἐλευθερωθῆ ἀπὸ τὴν ἐνόχλησιν τοῦ νὰ μὲ βλέπῃ καὶ νὰ μ' ἀκούῃ ζῶντα καὶ πατοῦντα τὴν γῆν. Ἐξέδωκε μακροῦ καὶ διεξοδικοῦ Λιβέλλου εἰς δύο τόμους τὸν πρῶτον, ἐπιγραφόμενον «Μελέτη τῆς κοινῆς Ἑλληνικῆς διαλέκτου». Ὅλον τὸ σύγγραμμα καταγίνεται εἰς ἀναίρεσιν τῶν Αὐτοσχεδίων στοχασμῶν. Ἀλλὰ ποῖαν ἀναίρεσιν; ὁποῖαν φυ-

σικὰ ἔπρεπε νὰ κάμη ὅστις δι' ἀδυναμίαν νὰ μεταχειρισθῆ ξίφος, συνθέτει καὶ πλάττει τοὺς λόγους εἰς τρόπον ὥστε νὰ ἀποτελέσωσι τὴν ἐνέργειαν τοῦ ξίφους. Μὲ ὀνομάζει *ἀναίσχυντον δημεγέρτην* (ἢ καθὼς αὐτὸς ἀμαθέστατα γράφει *δημογέρτην*), *ἄγριον δημαγωγόν, ὄχλαγωγόν λαοπλάνον*, ὅτι ὅσα γράφω δὲν ἀποβλέπουν εἰς διόρθωσιν τῆς γλώσσης, ἀλλ' ὁ κρυπτός μου σκοπὸς εἶναι νὰ *ἀνατρέψω ὅλα τὰ ἐκ προγόνων παραδεδομένα ἐκκλησιαστικὰ καὶ πολιτικὰ καθήκοντα*. Ἐκκλησιαστικά!!! ὁ ἄθεος συκοφάντης. Ταῦτα λέγει τὰ δεινὰ ἀποτελέσματα τῆς ὄχλαγωγικῆς μου διδασκαλίας, τὰ ἐπρόβλεπε πρὸ πολλοῦ ἡ προνοητικὴ του φιλογένεια· ἀλλ' ἐπρόσμενε νὰ ἴδῃ ποῦ μέλλουν νὰ καταντήσωσι. Τώρα ὁμως ὅταν βλέπη τὴν προξενηθεῖσαν εἰς τὸ γένος βλάβην ἀπὸ τὴν δημεγερτικὴν μου διδασκαλίαν, φοβούμενος μὴ προξενηθῆ πλειοτέρα, λύει τὴν σιωπὴν εἰς ὠφέλειαν τοῦ γένους, διὰ νὰ ἀνακαλύψῃ τοὺς ὀλεθρίους σκοπούς μου. Βλέπεις, φίλε, τὰ πάθη μου; αἰσθάνεσαι πόσῃν ὀδύνην δοκιμάζω; Τὸ χειρότερον εἶναι ὅτι προσφωνεῖ ὁ ἀνδροφόνος συκοφάντης τὸν κατακοπρισμένον του Λίβελλον εἰς τὸν Αὐτοκράτορα Ἀλέξανδρον... Φίλε Ῥώτα, εὐρίσκομαι εἰς κίνδυνον, ὄχι θανάτου, τὸν ὁποῖον ἐπιθυμῶ ὡς εὐτύχημά μου μέγα, ἀλλὰ παραλύσεως, ἀποπληξίας, καὶ τοιαύτης ἄλλης παρὰ μυρίους θανάτους δεινοτέρας δυστυχίας. Βοήθησέ με, ἂν ἦναι δυνατὸν νὰ μὲ βοηθήσῃς... Κατὰ τοὺς νόμους, ἡ μόνη φράσις ὅτι ἀποβλέπω εἰς τὸ νὰ *ἀνατρέψω ὅλα τὰ ἐκκλησιαστικὰ καὶ πολιτικὰ καθήκοντα*, μὲ δίδει τὸ δικαίωμα νὰ τὸν σύρω εἰς δικαστήριον ὡς συκοφάντην. Ἀλλά, φίλε, συλλογίσου ποῖαν καὶ πόσῃν καταισχύνῃ θέλει προξενήσῃν τὸ νὰ κρισολογοῦνται δύο Γραικοὶ εἰς τὰ Γαλλικὰ δικαστήρια! Βλέπεις πόσον εὐφρόσυνον ἀρχιχρονίαν ἔχει ὁ δυστυχέστατός σου φίλος, ὅστις σ' εὐχεται ὅλα τὰ ἐναντία τῶν παθημάτων του. Τὸ ἴσον ταύτης τῆς ἐπιστολῆς (μὴ δυνάμενος διὰ τῆς κεφαλῆς μου τὴν ζάλην νὰ συνθέσω νέαν) πέμπω πρὸς τὸν ἐν Ἀμστελδὰμ φίλον μου κύριον Παντολέοντα Βλαστόν, νὰ μάθῃ κ' ἐκεῖνος τὰ κατέχοντά με δεινὰ.

δ) Ὁ Γρηγόριος Ε΄ γιὰ τὶς γλωσσικὰς ἰδέας τοῦ Κοδρικᾶ καὶ τοῦ Κοραῆ (1819)

Ἐπιστολὴ τοῦ Παναγιωτάτου Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου πρὸς τὸν συγγραφέα τῆς Ἑλληνικῆς Μελέτης. Καλλιόπη 2 (1820) σ. 186.

—Ὁ Γρηγόριος Ε΄ συμμερίζεται τὶς γλωσσικὰς θεωρίας τοῦ Π. Κοδρικᾶ στὸ βιβλίον του «Μελέτη τῆς κοινῆς ἑλληνικῆς διαλέκτου» καὶ ἀποδοκιμάζει τὸ γλωσσικὸ σύστημα τοῦ Κοραῆ, ποῦ τὸ πολεμοῦσε ἐκεῖ ὁ Κοδρικᾶς.

Γρηγόριος Ἐλέω Θεοῦ Ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ῥώμης καὶ Οἴκουμενικὸς Πατριάρχης.—Εὐγενέστατε, καὶ Ελλογιμώτατε. . . . κύριε Κοδρικᾶ ὁ ἐν Παρισίοις, ἡμέτερε ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ υἱὲ λίαν ἀγαπητὲ καὶ περιπόθητε, τὴν ἐλλόγιμον εὐγένειαν τῆς ἐκ ψυχῆς εὐχόμενοι, εὐλογοῦμεν πατρικῶς· Τὴν προσενεχθεῖσαν ἡμῖν τῆς κριτικωτάτης αὐτῆς Μελέτης ἀξιόλογον βίβλον, ἐφοδιασμένην καὶ γράμματι αὐτῆς υἱϊκῶ, πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν μετὰ πόθου ἐλάβομεν, καὶ μετ' ἐπιστασίας ἐπήλθομεν ἅπαξ καὶ δὶς, καὶ τοι τοσαύταις φροντίσι περιστοιχισμένοι ὅσαις ἡ πνευματικὴ αὐτῆ ἀρχὴ ἐξηκάνθωται. Ἡ ἀνάγνωσις αὐτῆ μεγίστην χαρὰν μᾶς ἐπροξένησε κατὰ μέσην καρδίαν, ἐπειδὴ εἰς κάθε λέξιν καὶ περίοδον εἶδομεν ἐπανθοῦσαν τὴν σαφήνειαν καὶ γλυκύτητα, καὶ τὴν ἀγκίθυρον τῷ Ἑλληνικῷ χαρακτῆρι εὐγένειαν. Πλέον δὲ τῶν ἄλλων ἐθαυμάσαμεν τὴν φιλολογικὴν τῆς πολυμαθείαν, καὶ τῶν ἐπιχειρημάτων καὶ ἀποδείξεων τὴν ἰσχὺν, καὶ τὴν ἀπαρλόγιστον κρίσιν, ἱκανὴν νὰ διαλύσῃ κάθε παραλογισμόν, καὶ νὰ κατορθώσῃ τοῦ ὀρθοῦ ἅμα καὶ συμφέροντος τὴν ἐκλογὴν. Διὸ καὶ κατεστέψαμεν αὐτὴν μὲ τοὺς προσήκοντας ἐπαίνους, καὶ τὰς ἐκ βάθους καρδίας πατρικὰς ἡμῶν εὐλογίας καὶ εὐχάς, ὡς ἄξια μὲν τοῦ χαρακτῆρος τῆς, ἀνάλογα δὲ τῆς ἡμετέρας ἐκκλησιαστικῆς προνοίας διαπραξαμένην. Ὅτι εἰς κενὸν ἀπέβησαν αἱ περὶ γλώσσης διδασκαλίαι τῶν δημοσίων φιλοσοφούντων, καὶ ὅτι αὐτοὶ ἐπεχείρησαν νὰ πλέξωσι τὸ ἐξ ἄμμου σχοινίον, φανερόν, ἐπειδὴ χάριτι Θεοῦ Ἕλληνες χριστιανίζοντες, πρόμαχοι, καὶ προασπισταὶ τῆς ἀληθείας δὲν ἐξέλειπον ἀπὸ τὸ γένος, ὧν τὰ πρῶτα φέρουσιν τὴν ἐλλόγιμον αὐτῆς εὐγένειαν βλέποντες χαίρομεν χαρὰν ὑπερβάλλουσαν, ἐπευχόμενοι αὐτῇ θεόθεν μῆκος ζωῆς, υγείαν ἄκραν, καὶ πᾶν ἀγαθὸν καὶ σωτήριον, ἵνα καὶ ἄλλας παραπλησίας ὠφελείας τῷ Γένει συνεισφέρουσιν φιλοτίμως ἔχῃ μὲν παρὰ πᾶσι τοῖς τῶν καλῶν ἐρασταῖς ἀθάνατον εὐκλειαν, τύχη δὲ καὶ τῶν οὐρανίων ἀντιδόσεων ἐν τῷ καιρῷ τῆς μισθαποδοσίας τῶν ἔργων. Ταῦτα ἐπὶ τοσοῦτον εἰς ἀπόκρισιν πατρικὴν, ἢ δὲ τοῦ Θεοῦ χάρις καὶ τὸ ἀπειρον ἔλεος εἶη μετ' αὐτῆς. ,αωιθ' Ὁκτωβρίου. γ'. — Ὁ Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐν Χριστῷ εὐχέτης διάπυρος.

ε) Ὁ Νεόφυτος Δούκας γιὰ τὴν πρόοδο τοῦ καθαρισμοῦ (1819)

Νεόφυτος Δούκας Ἀθανασίω Σταγειρίτῃ εὐ πράττειν. Καλλιόπη 1 (1819) σ. 20. Βιέννη. — Ὁ Ν. Δούκας ἀναγνωρίζει πῶς ἡ γλώσσα καθαρίζεται γρηγορώτερα ἀπ' ὅ,τι φαντάστηκε καὶ ψέγει τίς «παραλόγους» καὶ «μικρολόγους» ἀρχές τοῦ Κοραῆ, πού ζητοῦσε νὰ καταλαβαίνῃ ὁ λαὸς

ἐπιγρ
Εἰς τ
πᾶσα
βελτιώ
ἐκ δευτ
ὑπερτα
δίου κο
πῆ, ἐν
κοις τοῦ
ταυτης
πυργου
ράλογοι
γιαν τῶ
πῆται,
ἐκαστος
κοις τ
λαγαυο
ἐπειδὴ ἐ
κοκόν. οὐ
βουσα ἀ
ἐκ τῆς
εραυρω
ἀπὸ τῆ
τουργοῖ
μην, κα
μετὰ ταῦ
μνοι τὰς
κομαι οὐ
εἶρε

Σωφρο
πῆ ὑπὸ
ταῖματα
καὶ

Οὐρανο
Ἡ διχόνο
τῆς φρεν
ἔφρασαν
ἐξ
Συντριβ
Ζήτη ἢ φι
λο

Ζέλαντα
Θεο
Ὁλυμπ
Εἶσι' ἀπο
θῆντε πα
τρι

ὅ,τι γράφεται («φιλανθρωπία τῶν φιλοσόφων πρὸς τὰς λαχανοπώλιδας»).

Εἰς τὰς προλαβούσας διατριβὰς καὶ φιλονεικίας ἡμῶν περὶ Γλώσσης ἐζήτησα παρὰ τῶν ἀντικειμένων μοι δις τὴν τῆς βελτιώσεως αὐτῆς δέκα ἔτη, καὶ τότε πάλιν νὰ ἀντιπαλαίσωμεν ἐκ δευτέρου, ἐκ πραγμάτων μᾶλλον ὀρμώμενοι· ἀλλ' ἠπατήθη ὑπερτείνας τὴν προθεσίαν, τῶν πραγμάτων ἐν μέσῳ τοῦ σταδίου καταλαβόντων με· καθότι βλέπομεν ἤδη βιβλία νεοφανῆ, ἔνθα δὲν εὐρίσκεται μήτε ἐν ὄνομα ἄγνωστον ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Πλάτωνος. Ὁκνηρὸς ἄρα μάντις κἀγὼ τῆς προόδου ταύτης εἰς δέκα ἔτη, ὑποδύσκολον νομίσας τὸ πρᾶγμα. Ἀπεπνίγησαν δὲ ἐν τῇ φιλολογίᾳ τῶν νέων Ἑλλήνων καὶ οἱ παράλογοι ὄροι καὶ κανόνες τῶν Κοραϊστῶν περὶ τὴν σμικρολογίαν τῶν λέξεων, *κρεῖττον, ἐνδόμυχον, ἀποφράς, συγχωρεῖν, ἐπιτρέπειν, χαλεπαίνειν, ὀργίζεσθαι*, καὶ τὰ λοιπὰ· καθότι φυσικὰ ἕκαστος ζητεῖ νὰ εἰσάξη τὸ καταλληλότερον πανταχοῦ εἰς τοὺς κόπους του· ὁ δὲ διψῶν τοῦτο, ὀλίγον φροντίζει τῆς πρὸς τὰς Λαχανοπώλιδας θρυλλουμένης φιλανθρωπίας τῶν φιλοσόφων· ἐπειδὴ ἐνταῦθα δὲν ἔχει χώραν πλέον τό, νόμῳ καλόν, νόμῳ κακόν, οὐδεμὲν φατρίας ἀρχή, τὸ πᾶν κατὰ βούλησιν ἐπισύρρουσα· ἀλλ' ἐπιθυμία κοινὴ καὶ δίψα τῶν πάντων, πρὸς τὰ ἀκίβδηλα καὶ ἀρχαῖα· διὰ τοῦτο οἱ μεταφρασταὶ ἄς μὴ παρασύρωνται πλέον ὑπὸ δοξῶν ἀλλοκότων, τῶν ὁποίων τὴν λήθην ἐπιθυμοῦσι μάλιστα καὶ αὐτοὶ οἱ αὐθαίρετοι αὐτῶν αὐτουργοί· ἀλλ' ἐὰν θέλωσι νὰ ἀρέσωσιν εἰς τὴν κοινὴν ἤδη γνῶμην, καὶ νὰ μὴ καταφρονηθῶσι παντάπασιν τὰ βιβλία αὐτῶν μετὰ ταῦτα, ἀποβλεπέτωσαν πρὸς ὃν τρέχουσιν ὄρον, μιμούμενοι τὰς ἀρίστας τῶν νεοφανῶν μεταφράσεων· καὶ ἵνα μὴ φαίνωμαι ὀνειράτα λέγων, σύντεινόν μοι πρὸς ὀλίγον τὸ οὖς...

ζ) Ὦδὴ τοῦ Κοραῆ γιὰ τὴν Ἑλλάδα (1818)

Σωφρόνιος Ἀθηναῖος μοναχὸς τοῦ Ἁγίου Ὄρους (ψευδώνυμο). Ὦδὴ ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος. Ἑρμῆς ὁ Λόγιος, 1818, σ. 1. — Ἀμάντου Κ., Ποιήματα καὶ ἄλλα δημοσιεύματα Κοραῆ. Ἑλληνικὰ 6 (1933) σ. 161α.

Φίλτατοι Συmpατριῶται!
Ἡ διχόνοια ὡς πότε;
Τῆς φρονήσεως ἢ ὦρα
Ἐφθασεν ἐξόχως τώρα.
Συντριβήτῳ ἢ κακίᾳ!
Ζήτητῳ ἢ φιλογενίᾳ!

Σόλωνος, Θεμιστοκλέους,
Ὀλυμπίου Περικλέους
Εἶστ' ἀπόγονοι, ὦ φίλοι!
Φάνητε πατρίδος στύλοι.

Διὰ τί μικροψυχία;
Ζήτητῳ ἢ φιλογενίᾳ!

Ἀγαπήσωμεν ἀλλήλους
Ὡς συμπατριώτας φίλους,
Βοηθοῦντες εἰς τὸν ἄλλον
Μ' ἐνθουσιασμόν μεγάλον·

Διὰ τί μνησικακία;
Ζήτητῳ ἢ φιλογενίᾳ!

Ἐντροπή καὶ καταισχύνη
Εἶναι ἢ ἀγνωμοσύνη,

Κ' εἰς αὐτοὺς μὲν τοὺς χυδαίους,
Μάλιστα δ' εἰς τοὺς σπουδαίους.
Διὰ τὴν ἀπανθρωπία;
Ζήτω ἡ φιλογενία!...

ὦ σχολαστικοί! εὐθέως
Ἄφετ' ἄφετε γενναίως
Ἐβρεις τε καὶ λοιδορίας,
Ψεύδη καὶ συκοφαντίας!

Ἔως πότε ἀναισχυντία;
Ζήτω ἡ φιλογενία!

Κρότον δὲ τῶν λεξειδίων
Καὶ κακῶν κανονιδίων
Ἀπορρίψατε ὡσαύτως,
Καὶ μὴ γράφετε ἀτάκτως.
Φθείρου ματαιοπονία!
Ζήτω ἡ φιλογενία!...

η) Τὸ Ἐμβατήριον τοῦ Τυρταίου. Μετάφραση Κοραῆ (1822)

Ὁ ν η σ ἄ ν δ ρ ο υ Στρατηγικὸς καὶ Τυρταίου τὸ πρῶτον ἔλεγείον. Πα-
ρίσι 1822, σ. 198.—Ὁ μεταφρ. δικαιολογεῖ τὴ δημοσίευσιν τοῦ ἔλεγείου ἔτσι
(Προλεγόμενα σ. 14α.): «Ἐγνώρισα καὶ μετάφρασιν ἄλλην εἰς τὴν κοινὴν
ἡμῶν γλῶσσαν... στιχουργημένην ὁμως ἀπὸ γέροντα ἄρρωστον, ὡς εἶμ'
ἐγὼ, καὶ ποιητὴν ὄχι εὐτυχέστερον παρ' ἐμέ. Ὅθεν καὶ ἐδίστασα, ἂν ἔπρεπε
νὰ τὴν δημοσιεύσω, ἕωσοῦ μ' ἐνίκησεν ἡ ἐπιθυμία, νὰ φανερώσω κἂν τὴν
ἔννοιαν τοῦ Ἐλεγείου εἰς τοὺς μὴ γνωρίζοντας τὴν παλαιὰν γλῶσσαν ὁμο-
γενεῖς...». Σύγχρονη περίπτου εἶναι ἡ μετάφρασις τοῦ Σπ. Τρικοῦπη:

«Τί τιμὴ στὸ παλικάρι, ὅταν πρῶτο στὴ φωτιά — σκοτωθῆ γιὰ τὴν πα-
τρίδα μὲ τὴν σπάθα στὴ δεξιὰ...».

Ὅστις ὀρέγεται καλὴν νὰ κατορθώσῃ πράξιν,
Περὶ πατρίδος πολεμῶν, φίλοι, ἕς τὴν πρώτην τάξιν
Νεκρὸς ἂς πέσῃ πληγωθεὶς, ὡς ἦρωας ἀνδρείος,
Μὴ δ' ὑποφέρῃ νὰ γενῆ δοῦλος ἄλλων ἀχρεῖος.
Ἦ τί μεγαλήτερον κακὸν δύναται νὰ τὸν φθάσῃ,
Παρὰ νὰ φύγῃ ὡς ἀνανδρὸς, πατρίδα του νὰ χάσῃ.
Ν' ἀφήσῃ χώραν καρπερὴν, κ' ἐδῶ κ' ἐκεῖ νὰ τρέχῃ
Ψωμοζητῶν εἰς ξένην γῆν, ἔλεος νὰ μὴν ἔχῃ.
Νὰ σύρῃ ὀπίσω του γονεῖς γέροντες, γυναῖκα νέαν,
Καὶ τέκνα του τάνηλικα, δυστυχεστάτην θεάν;
Ὅπ' ἂν ὑπάγῃ, ὡς ἐχθρὸν ὅλοι τὸν ὑφορῶνται,
Καὶ ὡς πτωχὸν τὸν διώκοντες, ὅλοι τὸν καταρῶνται.
Κάνεις δὲν στρέφει νὰ τὸν ἴδῃ, καταφρονεῖ πᾶς ἕνας,
Ὅς δνειδος τοῦ γένους του, δὲν τὸν ψηφεῖ κανένας.

θ) Ἀπὸ τὸ ἐπαναστατημένον Μεσολόγγι

Μάγερ Δ., Τὰ Ἑλληνικά Χρονικά. Ἐφημερὶς πολιτικὴ. Μεσολόγγι
1924-1926, μετατύπ. Λεβίδη Κ., 1840. ἀρ. 29, 31, 1924. ἀρ. 71, 77-78,
1925. ἀρ. 1-2, 11-15, 1926.

αα) Στὸ θάνατον τοῦ Βύρωνα. Τὸ πένθος καὶ ὁ ἐπικήδειος (1824)

Ἄρ. 1185. Προσωρινὴ Διοίκησις τῆς Ἑλλάδος. — Αἱ παροῦσαι χαρμό-
συναι ἡμέραι ἐγίναν δι' ὅλους ἡμᾶς ἡμέραι πένθους. Ὁ Λόρδ Νόελ Βυρών
ἀπέρασε σήμερον εἰς τὸν ἄλλην ζῶην, περὶ τὰς ἕνδεκα ὥρας τὸ ἑσπέρας
μετὰ μίαν ἀσθένειαν φλογιστικοῦ ρευματικοῦ 10 ἡμερῶν. Καὶ πρὶν ἀκόμη
χωρισθῆ ἡ ψυχὴ ἀπὸ τὸ σῶμα, ἡ κοινὴ κατῆφεια ἔλεγεν ὄσσην θλίψιν ἡ-
σθάνετο ἡ καρδία ὄλων, καὶ ὅλοι μικροὶ μεγάλοι, ἄνδρες καὶ γυναῖκες, νι-
κημένοι ἀπὸ τὴν θλίψιν, ἐλησμονήσατε τὸ Πάσχα. Ἡ στέρησις αὐτοῦ τοῦ

λαμπρ
λάδα,
τὴν ὅτι
εἰσιν ε
κῶς σι
εἰς πρ
μὲ εὐγ
νὰ γνα
πολυθρ
Διὸς
πικρὸν
συν ἄπ
κατορθώ
τοῦ ὅτι
συγγενε
εἰσὺν ὅλι
τεκνὰ καὶ
ἡμέρας γρ
ἕλο εἶδος
ε) Νὰ γιν
τῆς 7 Ἀπρ
λόγος ἐπ
καὶ ἐκκατ
τοῖς 10 Ἀπ
συγγενεῖς
χαρὰ καὶ ὁ
τὸν ἀνδρ
του κρηβ
κότατες χα
σχα εἰς τὰ
εἶδος τὸν ἄλλ
καὶ ὁ Μιυλέρ
το εἶεν εἰλη
χρὸς τῆς πάλ
ροκολίσιον τ
στοῦ τῆς θλι
καὶ πᾶς ἦτι
καὶ ὄσον ὄλον
λάδος εἰς περι
εἰσὺν ὁ πολ
εἰς τῆς του ε
μας ἐν ἕκασ
εἰσὺν ἡ πτωχε
εἰς τὴν μεγαλήτε
εἰς τὴν στήθεσιν ὁ
β) Ἐ
τῆς 3 Σεπτεμ
εἰς τῆς στήθεσιν
εἰς τὴν στήθεσιν
εἰς τὴν στήθεσιν
εἰς τὴν στήθεσιν

λαμπροῦ ὑποκειμένου εἶναι βέβαια πολλά αισθαντικὴ δι' ὅλην τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ εἶναι πολὺ περισσότερον ἀξιοθρήνητος δι' αὐτὴν τὴν πόλιν, τὴν ὁποίαν ἠγάπησε διαφερόντως, καὶ εἰς αὐτὴν ἐπολιτογράφη, καὶ ἀπόφασιν σταθερὰν εἶχεν, ἂν τὸ ἔφερεν ἢ περίστασις, νὰ γένη καὶ προσωπικῶς συμμετοχὸς τῶν κινδύνων τῆς. Καθένας βλέπει ἔμπρὸς του τὰς πλουσίας πρὸς τὸ κοινὸν εὐεργεσίας του, καὶ μήτε ἔπαυσε, μήτε παύει κἀνεὶς μὲ εὐγνώμονα καὶ ἀληθινὴν φωνὴν νὰ τὸν ὀνομάζη εὐεργέτην. Ἐως οὗ νὰ γνωστοποιηθοῦν αἱ διαταγαὶ τῆς ἐθνικῆς Διοικήσεως περὶ αὐτοῦ τοῦ πολυθρήνητου συμβάντος,

Δυνάμει τοῦ ὑπ' ἀριθ. 314 καὶ ἡμ. 15 Ὀκτωβ. θεσπίσματος τοῦ Βουλευτικοῦ Σώματος. Διατάττεται. α'.) Αὐριον, μόλις ἀνατείλῃ ὁ ἥλιος, νὰ πέσουν ἀπὸ τὸ μέγαλον κανονοστάσιον τοῦ τείχους αὐτῆς τῆς πόλεως 37 κανονιαῖς (μία τὸ κάθε λεπτόν), κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν χρόνων τῆς ζωῆς τοῦ ἀποθανόντος· β'.) Ὅλα τὰ κοινὰ ὑπουργεῖα, διὰ τρεῖς ἡμέρας, κατὰ συνέχειαν, νὰ κλεισθοῦν, ἔμπεριεχομένων καὶ τῶν κριτηρίων. γ'.) Νὰ κλεισθοῦν ὅλα τὰ ἐργαστήρια, ἐκτὸς ἐκείνων, ὅπου πωλοῦνται τροφαὶ καὶ Ιατρικὰ· καὶ νὰ λείψουν τὰ μουσικὰ παιγνίδια, οἱ συνηθισμένοι εἰς αὐτὰς τὰς ἡμέρας χοροί, νὰ παύσουν τὰ φαγοπότια εἰς τὰ κρασοπωλεῖα, καὶ κάθε ἄλλο εἶδος κοινοῦ ξεφαντώματος. δ.) Νὰ γένη 21 ἡμέρας γενικὴ πενθηφορία. ε'.) Νὰ γενοῦν ἐπικηδεῖοι δεήσεις εἰς ὅλας τὰς ἐκκλησίας. Ἐν Μεσολογγίῳ τὴν 7 Ἀπριλλίου 1824. Τ.Σ. Α. Μαυροκορδάτος. Ὁ Γραμ. Γ. Πραΐδης.—

Λόγος ἐπιτάφιος τοῦ Λόρδ Γεωργίου Νόελ Βύρωνος αὐτοσχεδιασμένος καὶ ἐκφωνημένος ἀπὸ τὸν Κύριον Σπυριδῶνα *Τρικούπη*ν εἰς Μεσολόγγιον ταῖς 10 Ἀπριλ. 1824. — Τί ἀνέλπιστον συμβεβηκός! τί ἀξιοθρήνητον δυστύχημα! ὀλίγος καιρὸς εἶναι, ἀφ' οὗ ὁ λαὸς τῆς πολύπαθης Ἑλλάδος ὅλος χαρὰ καὶ ἀγαλλίασις ἐδέχθηκεν εἰς τοὺς κόλπους του τὸν ἐπίσημον τοῦτον ἄνδρα, καὶ σήμερον ὅλος θλίψις καὶ κατήφεια καταβρέχει τὸ νεκρικόν του κρεββάτι μὲ πικρότατα δάκρυα, καὶ ὀδύρεται ἀπαρηγόρητα. Ὁ γλυκύτατος χαιρετισμὸς, Χριστὸς Ἀνέστη, ἔγινεν ἄχαρις τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα εἰς τὰ χεῖλη τοῦ κάθε Ἑλληνοῦ Χριστιανοῦ, καὶ ἀπανταίνωντας ὁ ἕνας τὸν ἄλλον, πρὶν τοῦ εὐχρηθῆ ταῖς καλαῖς ἑορταῖς, ἐρωτοῦσε «Πῶς εἶναι ὁ Μυλόρδος;» χιλιάδες ἄνθρωποι, συναγμένοι νὰ δώσουν μεταξύ τους τὸ θεῖον φίλημα τῆς ἀγάπης εἰς τὴν εὐρύχωρον πεδιάδα ἔξω ἀπὸ τὸ τεῖχος τῆς πόλεώς μας, ἐφαίνονταν ὅτι ἐσυνάχθησαν μόνον καὶ μόνον νὰ παρακαλέσουν τὸν ἐλευθερωτὴν τοῦ παντός διὰ τὴν ὑγείαν τοῦ συναγωνιστοῦ τῆς ἐλευθερίας τοῦ γένους μας.

Καὶ πῶς ἦτον δυνατὸν νὰ μὴ συντριβῇ ἡ καρδιά ὄλων; νὰ μὴ καταπικρανθοῦν ὄλων τὰ χεῖλη; εὐρέθηκεν ἄλλην φορὰν τὸ μέρος τοῦτο τῆς Ἑλλάδος εἰς περισσοτέραν χρεῖαν καὶ ἀνάγκην, παρὰ εἰς τὴν ἐποχὴν, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ πολυθρήνητος Μυλόρδ Μπόϊρων ἀπέρασε μὲ κίνδυνον καὶ αὐτῆς τῆς ζωῆς του εἰς τὸ Μισολόγγι, καὶ τότε, καὶ εἰς ὅσον καιρὸν συνέζησε μαζί μας, δὲν ἔθεράπευσε τὸ πλουσιοπάροχόν του χέρι ταῖς δεινοτάταις χρεῖαις ὅπου ἡ πτωχεῖα μας ταῖς ἄφηνεν ἀδιόρθωταις; πόσα ἄλλα καλὰ, πολὺ ἀκόμη μεγαλύτερα, ἐλπίζαμεν ἀπὸ αὐτὸν τὸν ἄνδρα; καὶ σήμερον, ἀλοίμονον!, σήμερον ὁ πικρὸς τάφος καταπίνει καὶ αὐτὸν καὶ ταῖς ἐλπίδαις μας!

ββ) «Ἐγχώριοι εἰδήσεις» καὶ «ἐξωτερικὰ» νέα (1825)

Τὴν 3 Σεπτεμβρίου. Χθὲς τὸ δεῖλι ἐρρίψεν ὁ ἔχθρος κατὰ σειρὰν ἀπὸ τὸ κανονοστάσιον τῆς πλέον σιμωντινῆς σκηνῆς του ἐννέα κανονίας κατὰ σειρὰν χωρὶς σφαίρας. Ἐγίνοντο δὲ καὶ κάποια ἑκτακτὰ κινήματα εἰς τὸ στρατόπεδόν του, τὰ ὁποῖα μᾶς ἔκαμαν νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι καὶ πάλιν μελετᾶ νὰ ἐπιχειρησθῇ νέας ἐφόδους.—

Ὁδησός. Τὴν 10 Ἰουλίου. Ἐκραιοποιήθη ἐγγράφως εἰς τὸ Διβάνι τῶν Πρέσβειων τῆς Ρωσσίας, Αὐστρίας, Γαλλίας καὶ Προυσσίας τὸ ἀποβάν τῶν συνδιαλέξεων, αἱ ὁποῖαι... ἐγίναν... εἰς Πετρούπολιν διὰ τὴν ὑπόθεσιν τῆς Ἑλλάδος... Αἱ ἔσχατοι εἰδήσεις ἀναγγέλλουν... ὅτι ἡ Πόρτα ἀποβάλλει πᾶσαν μεσολάβησιν οὕσαν ἐναντίαν τῆς κυριαρχίας της.

Στρατόπεδον Ἀκαρνανίας τὴν 25 Σεπτεμβρίου. Ἀπὸ τὸν Μαχαλᾶν ἐκβῆκεν ἰκανὴ ποσότης Τούρκων ἰππέων μὲ σκοπὸν νὰ ὑπάγουν εἰς τὰ ἀμπέλια. Ἐν σῆμα στρατιωτῶν μας ἐνεδρεῦον εἰς τὰ πλησίον ἐρρίφθη κατ' αὐτῶν αἰφνηδίως, καὶ ἀγκαλὰ ὀλιγάριθμον ὡς πρὸς τὴν ποσότητα τῶν βαρβάρων, τοὺς ἐπροξένησεν ἰκανὴν φθορὰν, καὶ τοὺς ἐπῆρε καὶ μερικὰ ἄλογα ἢ μάχη αὕτη διήρκεσε μίαν ὥραν· καὶ μετὰ τοῦτο, οἱ μὲν Τούρκοι ἐπέστρεψαν καταδιωκόμενοι εἰς Μαχαλᾶν, οἱ δὲ ἡμέτεροι λαβόντες τὰ ἄλογα ἐπέστρεψαν καὶ αὖθις εἰς τὰς θέσεις των.

γγ) Ὁ νέος χρόνος. Τελευταῖες εἰδήσεις (1826)

Ἐβούλησε τὸ 1825 ἔτος, καὶ ἐμβαίνομεν εἰς τὸ 1826. Ἀφίνοντες τὰ παρελθόντα, τὰ ὁποῖα ὅλοι γνωρίζομεν, ἄς ρίψωμεν μίαν ὀμματιὰν εἰς τὸ μέλλον, τὸ ὁποῖον μ' ὄλον ὅτι εἶναι σκεπασμένον ἀπὸ τὴν σκοτεινὴν ομίχλην τῶν περιστάσεων, τὸ κάλυμμά του ὅμως αὐτὸ δὲν θέλει εἶσθαι ἀδιαχώρητον, ὅταν μία δικαία χεὶρ τολμήσῃ νὰ τὸ σηκώσῃ, ἐννοουμένου πάντοτε νὰ σηκωθῇ ὄχι τὸ κάλυμμα τοῦ ἀγάλματος τῆς Σαΐδος, ἀλλὰ τὸ ὁποῖον κάθε πατριώτης εἶναι εἰς χρέος νὰ ἀνακαλύψῃ.—

Τὴν 16 (Φεβρουαρίου)... Ἡ ἀνδρεία φρουρά μας ἰσταμένη εἰς τοὺς προμαχῶνάς της μὲ σταθερότητα καὶ εὐτολίμια, ἐνήργει τοῦ θαυμασμοῦ ἄξια πατριωτικὰ χρέη της μὲ τὴν πλεον στερεὰν ἀπόφασιν· καταφρονούσα τὸ πλῆθος τῶν ἐχθρικῶν σφαιρῶν, βομβῶν καὶ γρανάτων, αἱ ὁποῖαι ἀπ' ἐμπρὸς καὶ ἀπὸ τὴν μίαν καὶ ἄλλην πλευρὰν ἐσύροντο ἐναντίον της, εἰς ἄλλο δὲν ἐπρόσεχε, εἰμὴ ποῦ νὰ ἰδῇ σάρκα ἐχθρικὴν διὰ νὰ σημαδεύσῃ καὶ νὰ σύρῃ τὰ σφαιρίδια τῶν τουφεκίων της. Οἱ ἄπιστοι ἀφ' ἑτέρου μέρους πλησιάσαντες, ὡς εἴρηται, ἐξηκολούθουν νὰ ρίπτουν σωρηδὸν ἔσω τοῦ τείχους μας γρανάτας τῆς χειρός, καὶ νὰ ἀπολύουν τὰ βόλια τῶν τουφεκίων των ὡς χάλαζαν. Τὸ σκότος τῆς νυκτὸς καὶ τὸ μέγα νέφος τοῦ καπνοῦ τῆς πυρίτιδος δὲν ἐσυγχώρουν νὰ διακρίνεται ἄλλο τι, εἰμὴ ἢ λάμψις τῶν πυροβόλων ριπτομένων, καὶ τῶν βομβῶν καὶ γρανάτων ἐκρηττομένων...

ι) Ἔγγραφο τοῦ στρατάρχη Δ. Ὑψηλάντη πρὸς τὸν Κ. Σκουφο (1828)

Ἀρχεῖο τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας. Β λ α χ ο γ ι ἄ ν ν η, Προπύλαια 1 (1900-1908) σ. 96. — Ἡ καθαρεύουσα, στὰ πρῶτα της ἀκόμη βήματα καὶ χωρὶς δική της συνταχτικὴ ὑπόσταση δὲν ξεφεύγει συχνὰ τὴν ἀσάφεια καὶ δείχνει ἤδη στὴ διατύπωσίν της βαθιὰ τὴν ἐπίδραση ἀπὸ τὰ γαλλικά, ἀναγκαία ἢ περιττή.

Ἀριθ. 5131. Ὁ κατὰ τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα Στρατάρχης πρὸς τὸν Ἐκατόνταρχον ὑπασπιστὴν Κ. Γεώργιον Σκουφον. — Παρητηρήθησαν εὐλογοφανῆ τὰ αἷτια, ὅσα ὑποχρεώνουν ἤδη τὴν παραίτησίν σου ἀπὸ τὰ χρέη τοῦ ὑπασπιστοῦ, κατὰ τὴν σήμερον παρουσιασθεῖσαν ἀναφορὰν σου. Εἰς τὴν περίστασιν ταύτην σὲ διαβεβαιώνονται, Κύριε, τέλειαι αἱ εὐχαριστήσεις μου εἰς τὴν εἰλικρινῆ διαγωγὴν σου καὶ τὴν πρόθυμον ἐκπλήρωσιν τῶν ὄσων ἐπιφορτίσθης νὰ ἐνεργήσῃς διαταγῶν μου. Ἐν τῷ Γεν. Στρατοπέδῳ τῶν Σαλῶνων, τῇ 26 10βρίου 1828. Ὁ Στρατάρχης (Τ.σ.) Δ. Ὑψηλάντης.

Οἱ ὅτι
ταὶ μὲν
τοὺς ἰσ
δὴ καὶ
σεις, σ
ἢ γλῶσ
ε) Ἐν
Γεωρ
ἐκρηττο
εἰς 1812
καὶ γλῶσ
σῶσαι ἔ
ρίξον τὰ
τοὺς ὄπ
ἐπιπ
Ἀνατολ
κατὰ τὴν
ἐποικίαν
πλευρᾶν
Πρόδρ
ἔγνω τῆ
διατρίβω
τῆς ἀληθ
θεοῦ τῆ
διαλέκτου
Δενὲν γὰρ
τὸν Πατρί
καὶ μονο
πληρέσει
Κορίσιν τῶ
ζῶμενοι. Ὡ
οὐδεὶς μέτε
πᾶσαν τὴν
ταῦσαι ἐπέ
Ἄρα ὑπάρχα
νῆτας ἀπὸ
μὲν ἡμέρον
καὶ ταῦτα μ
πέπε κεφάλαι

Γ. ΑΡΧΑΪΚΗ ἢ ΑΡΧΑΙΑ ΓΛΩΣΣΑ

Οἱ ὁπαδοὶ τῆς ἀρχαϊκῆς γλώσσας ἐξακολουθοῦν νὰ ἐπιμένουν, ἐνισχύονται μάλιστα ἀπὸ τίς ἀκαθόριστες τάσεις τοῦ καθαρισμοῦ. Τὸ γλωσσικὸν τοῦς ἰδανικὸν φανερῶνεται σ' ἔργα ἐπιστημονικά, καθὼς τοῦ Γεωργιάδη καὶ τοῦ Βοῦλγαρη, σὲ λογοτεχνικὰ προσπάθειες, ἰδίως μεταφράσεις, στὴν ἀλληλογραφία τῶν λογίων. Ἔτσι ἐπηρεάζεται σημαντικὰ καὶ ἡ γλώσσα τῆς παιδείας (Κ10*Δ).

α) Ἔνα βιβλίον γιά τὴν προφορά τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν (1812)

Γεωργιάδου Ἀ., Πραγματεία περὶ τῆς τῶν ἑλληνικῶν στοιχείων ἐκφωνήσεως... ἑλληνιστὶ καὶ λατινιστὶ φιλοπονηθεῖσα. Παρίσι, Βιέννη, Λιψία 1812, σ. 1 εἰσ., 176, 186.—Στὴν ἐποχὴ πού ξυπνᾷ τὸ ἐνδιαφέρον γιά τὴν νέα γλώσσα, τροφοδοτημένο καὶ ἀπὸ τὸν ἀρχαϊσμό (M12*,13), οἱ περισσότεροι ἀπ' ὅσους ἀσχολοῦνται μὲ τὸ ζήτημα τῆς προφορᾶς τῆς ὑποστηρίζουν πῶς αὐτὴ λίγο μόνο ἀλλάξε ἀπὸ τὴν ἀρχαία ἐποχὴ καὶ πολεμοῦν τοὺς ὁπαδοὺς τῆς ἐρασμιακῆς προφορᾶς. Στὸ ζήτημα αὐτὸ ἀφιερώνει ὁ Φιλιππουπολίτης γιατρός καὶ χειρουργός Ἀναστ. Γεωργιάδης ἕνα βιβλίον. Ἀνασκευάζοντας τὰ ἐπιχειρήματα τῶν ἀντιθέτων ὑποστηρίζει πῶς μὲ τὴν κατάλληλη διδασκαλία καὶ προσοχὴ θὰ μπορέσουν οἱ νέοι Ἕλληνες, «τὸ ἀποβληθὲν ἀνακτώμενοι» καὶ «ζηλοῦντες τὴν ἀρετὴν» τῶν προγόνων, νὰ πλησιάσουν στὶς λεπτότητες τῆς ἀρχαίας προφορᾶς πού χάθηκαν.

Πρόδηλον οὖν ὡς οὔτε δι' ἄγνοιαν τούτων, οὔτε δι' ἄλλο τι ἔγνων τήνδε τὴν πραγματείαν, ἐν τῇ περικλεεῖ ταύτῃ Πόλει διατρίβων, γράψας τύποις ἐκδοῦναι· ἀλλὰ τοῦτο μὲν, ὡς ὑπὸ τῆς ἀληθείας αὐτῆς κινούμενος· τοῦτο δέ, καὶ τὸ ἡμέτερον Ἔθνος τῆς παλαιφάτου διαβολῆς, ὡς ἄρα τὴν τῆς πατρῴας διαλέκτου ἀποβεβλήκει ἐκφώνησιν, ἀπαλλάξαι ἀγωνιζόμενος. Δεινὸν γὰρ μὰ Δία γε ἐποιοῦμένην, εἰ τῆς Ἑλλάδος φωνῆς κατὰ τὸν Πατρόκλου νεκρὸν ὑπ' ἄλλοτρίων ἐκατέρωθεν ἔλκομένης, καὶ μονοῦ διασπαραττομένης, ἡμεῖς, οἷς ἐχρῆν μάλιστα ἀντιλαβέσθαι ἐκείνης, ἡσυχίαν ἐς τέλος ἄγοιμεν, μηδ' ὄγε ὁ παῖς Κροῖσου τῷ Πέρσῃ, μὴ κτεῖνε Κροῖσον, τοῖς ἐναντίοις φθεγξάμενοι. Ὡς εἴ γε Πάτροκλον ἀφελεῖν τῶν Τρώων μὴ δυνηθῶ, οὔδεις μέντοι οὔτε δειλίαν μου καταγνώσεται· μόνος γὰρ εἰς πᾶσαν τὴν τῶν ἐναντίων φάλαγγα ἐμβαλεῖν καὶ διακινδυνεῦσαι ἐτόλμησα, καὶ ταῦτα οὐ Μενέλαος, οὐκ Ἴδομενεύς, οὐκ Αἴας ὑπάρχων· οὔτ' αὖ ῥαθυμίαις με αἰτιάσεται· πολλὰς γὰρ νύκτας ἀϋπνοὺς ἰαύσας, ὡς τοῖς ἀμφὶ τὴν Ἰατρικὴν ἔργοις μεθ' ἡμέραν σχολάζων, τὴν Πραγματείαν τήνδε ἐκπεπόνηκα. Καὶ ταῦτα μὲν δὴ ταῦτα. Διήρηται δέ μοι ἅπας ὁ λόγος εἰς πέντε κεφάλαια· καὶ τὸ μὲν πρῶτον, ἐκτὸς ἄλλων τινῶν κατὰ

παρέκβασιν εἰρημένων, καθόλου, τὸ δὲ δεύτερον κατὰ μέρος τὴν τῶν στοιχείων ἐκφώνησιν πραγματεύεται. Τῶν δ' ἑξῆς τὸ μὲν τρίτον γενικῶς, τὸ δὲ τέταρτον εἰδικῶς τὰ περὶ τῆς τῶν διφθόγγων προφορᾶς διεξέρχεται ὡς περ οὖν καὶ τὸ ἔσχατον ὅπως τὰ γράμματα κατὰ προσῳδίαν ἐκφωνητέα εἰσίν, ὑποτίθεται. Καὶ τὰς μὲν ὑποσημειώσεις καὶ μαρτυρίας τῶν Συγγραφέων, κῦρος τοῖς λεγομένοις περιποιούμενος, ἐκ πολλοῦ τοῦ περιόντος προσέθηκα· πολλὰ δὲ τῶν ἐπιχειρημάτων, οἷς ἄλλοι ἐχρήσαντο, τοῦπίτομον θηρώμενος, ἐκὼν γε παρέλιπον. Εἰ δ' ἢ λατινὶς μετάφρασις, ἢ χάριν τῶν μήπω τῆς Ἑλλάδος φωνῆς συνιέντων κατὰ λέξιν ἐγένετο, ἀκαλλῆς ἐστί, καὶ λίαν τῆς τοῦ Λατίου ἀπωκισμένη ἡδύτητος· ἀλλὰ τούτου, τὴν ἐμὴν μικρὰν τῆς λατινικῆς φωνῆς ἕξιν ὁμολογῶν, συγγνωναί μοι τὸν Ἀναγνώστην ἀντιβόλῳ. Ἐγὼ μὲν οὖν, ἵνα μὴ μικρῶ, φασί, θυλάκῳ μέγα τοῦπίγραμμα ἐπικέηται, τὸ ὀρθὸν τῆς ἡμῶν ἐκφωνήσεως αὐτάρκως ἀποδεδειχέναι ὑπολαμβάνω· εἰ δὲ τινες τῶν ἀλλογενῶν τοῖς λεγομένοις πεισθέντες, τῇ μερίδι ἡμῶν προστεθήσονται, οὐκ ἔχω προμαντεύσασθαι. Καίτοι τοῖς ἀλλογενέσιν, οἷς μάλιστα ἢ τῆς Ἑλλάδος περιήγησις καταθύμιος, καὶ αὕτη ἂν ἢ ὠφέλεια ἐκ τούτου προσγένοιτο, ὅτι τοῖς Ἑλλησιν ἐντυγχάνειν καὶ συνιέναι δυνήσονται, τῇ συνήθως παραδεχθείσῃ, καθάπερ νομίσματι, ὡς φησὶ Σέξτος, ὁμιλία κατακολουθοῦντες. Εἰ δ' οἱ πλείους τὴν ἡμετέραν μὴ ἀποδέξονται προφορὰν, ἢ διὰ τὸ τοῦ μεταμανθάνειν ἐπίπονον, ἢ διὰ τὸ παλαιαῖς προστηκέναι προλήψειςιν, ἢ καὶ διὰ φιλαυτίαν τὸ τελευταῖον· ἀλλ' ἐκεῖνοι μὲν τὸν Ἑλληνα λόγον, ὡς ἐκάστῳ δοκεῖ, ἐκφωνοῦντων· ἐμοὶ δὲ καὶ τοῦτο ἱκανόν, εἴπερ ἐνίους πείσαι δυνηθεῖην, ὡς καὶ ἐν τοσοῦτοις συμβάσιν ἡμῖν δεινοῖς τὴν ὀρθὴν τῆς πατρώας φωνῆς ἐκφώνησιν ἀεὶ διεσώσαμεν. Εἰ δὲ γε ἅ ἐπηγαγόμενα ἐπιχειρήματα προσεχῶς ἐξετάσειαν, πέποιθα ὡς ποτὲ πάντες παύσονται ταύτην τὴν ἀηδῆ ἑωλοκρασίαν ἡμῶν κατασκεδαννῦντες.

§. ρκη'. Ταύτην οὖν τὴν ἐκ τῶν πνευμάτων καὶ τῆς περισπωμένης ἐμποιοῦμένην τῷ λόγῳ χάριτα καὶ ἡδύτητα ἅμα τοῖς εἰρημένοις (§. νθ') ἀποβεβληκέναι ὁμολογοῦμεν. Οὐ μὲντοι γε δοκεῖ μοι ἀδύνατον καὶ αὐτὴν ἡμᾶς ἀμωσγέπως ἀνσκαλέσαι, καὶ τὴν τῶν ἀρχαίων ἀπαγγελίαν ὡς ἐφικτὸν μιμηθῆναι, τὰ μὲν ψιλούμενα τῶν στοιχείων ἄκροις τοῖς χεῖλεσι προφέροντας· ἐν δὲ τοῖς δασυνομένοις ἐκ βάρους τοῦ θώρακος τὸ πνεῦμα ἐκφέροντας· ἐν δὲ τοῖς περισπωμένοις ἐπιτείνοντας ἅμα τοῦτο καὶ ἀνιέντας, ὥσπου νῦν Μουσικῶν παῖδες ἐν τοῖςδε τοῖς σημείοις (<) ποιοῦσι.

Πρ

§. ρλ
μακροῖ
συλλαβ
προφέρ
λαβαί
πρώτης
Οὐ μὴ
καὶ
διάκρισι
ρισπώμ
γὰρ τὸ
ἡμῖν ἐρικ
τὴν ἀρετ.
δόςαν πα
δικαιότερ
νομάζομε

Νυκτερινῆ
νὸς καὶ ἕπα

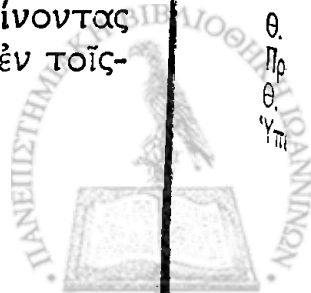
Κε
οἱ
Τοῖ
Ο
Δεῦ,
Ζ
Φοῖε
Τοῖ

Τίπτ
Οἱ
Μοῦσ
Τοῖ
Καὶ π
Νῦν
Αἴκαρ
Πιερ

γ) Α

Ἐπιμόνη, ἢ ἡ μ
πρῶτου Ζιεγλι
Ζ. Γ. διὰ ρυθμῶν
ἐκτεταται ἤδη ἐκαί

Θ.
Πρ
Θ.
Υπ

§. ρλα'. Ἐκ δὴ τούτων αὐτάρκως συνιδεῖν δυνατόν τὴν τοῦ μακροῦ καὶ βραχείος ἐκφώνησιν. Εἰ γὰρ βραχὺ φωνῆεν, ἢ συλλαβὴ βραχεῖα ἐν μιᾷ ῥοπῇ ὀφθαλμοῦ, ἴν' οὕτως, εἴπω, προφέρηται, ἐν δυεῖν τὰ μακρὰ φωνήεντα, καὶ αἱ μακροὶ συλλαβαὶ ἐκφωνητέαι εἰσὶ. Δεῖ οὖν τοὺς ἡμετέρους νεανίσκους ἐκ πρώτης βαλβίδος οὕτω ταῦτα προφέρειν ἑαυτοὺς συνασκεῖν. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὴν μικρὰν ἐκείνην παραλλαγὴν τῆς τοῦ η, ι καὶ υ προφορᾶς σπουδαστέον αὐτοῖς μιμεῖσθαι (§ ξ'), καὶ διάκρισιν τινα ἐν τῇ τῶν δασυνομένων, ἢ ψιλουμένων, ἢ περισπωμένων φωνηέντων ἐκφωνήσει ποιεῖν (§ ρκή). Οὕτω γὰρ τὸ ἀποβληθὲν ἀνακτώμενοι, καὶ τὸ ἐλλείπον, κατὰ τὸ ἡμῖν ἐφικτόν, τῇ τῶν πατέρων διαλέκτῳ ἀναπληροῦντες, καὶ τὴν ἀρετὴν τούτων ζηλοῦντες, καὶ εἰς τὴν αὐτῶν σοφίαν καὶ δόξαν παλινδρομῆσαι ὄλω θυμῷ διαγωνιζόμενοι, ἔχοιμεν ἂν δικαιότερω τῷ λόγῳ Ἕλληνες, καὶ Ἑλλήνων Ἀπόγονοὶ ὀνομάζεσθαι.

β) Προσευχή γιὰ τὴν Ἑλλάδα (1819)

Νυκτερινὴ εὐχὴ ποιητοῦ τινος πρὸς τὴν Ἀθηναίων ὑπὲρ Ἑλλήνων. Ἀθηναῖκας καθ' ὕπνον ἀπόκρισις αὐτῷ. Καλλιόπη 1 (1819) σ. 65.

Κέκλυθι μεῦ, μέγαλοιο Διὸς τέκος, ἀγλαότιμε·
οἴη δ' ἐν Μακάρεσσι Θεοῖσιν ἀλαλκομενηίς,
Τοῦ δ' ἄρ, οἰζυρὸν οὐκ ἐλεαίρεις φύλον Ἀχαιῶν,
Οὐς κάρτ' ἀσπίδι γε κρατερὰ, σκέπεες προπάροιθε·
Δεῦρο μοι ὄμβριμον εὖχος Ἀχαιῶν δία Θεάων,
Ζηνός, Μνημοσύνης τ' ἱρὰ τέκν', ἐννέα Μούσας,
Φοῖβον τε κλυτοτόξον ἀνακτα ἰαλλε Ἀχαιοῖς·
Τοὺς δ' ὦν δηρὸν ἄμερσεν ἐπ' αἶαν, φεῦ, κακὴ αἶσα.—
Τίπτ' ἄρ, ἀοιδέ, μεδίζη ἀρηγέμεν αὖ Δαναοῖσιν,
Οἷς πατρώια ὄργι' ἀτίζειν ἦνδανε θυμός;
Μούσας δὴν στυγέουσι, Θεὸν ὅπιν οὐκ ἀλέγοντες.
Τοῖς δ' ἄρ ὄτ' ἰδυοσύνην φιλέουσι μέγ' ἄλκαρ ὀπάσσω,
Καὶ πολυπλάγκτων λεύσση ἐν Ἑλλάδι ἔργμα Μουσῶν.
Νῦν Πάτρη φίλη αὔθι διδώσιν ἀγλαὰ δῶρα,
Αἶκεν Ἀχαιῶν υἱας ἴδοι πάλι Φοῖβος ἐπ' αἶαν,
Πιερίδες παλίνσοτοι ἐν Ἑλλάδι, χάρμα Θεοῖσι.

γ) Ἀπὸ τῆς μετάφρασης τῆς «Ἑρμιόνης» (1820)

Ἑρμιόνη, ἢ ἡ μεμνηστευμένη τοῦ Ἄδου. Τραγωδία παθητικὴ... ὑπὸ τοῦ κυρίου Ζιεγλέρου. Μετενεχθεῖσα εἰς τὴν Καθομιλουμένην ἡμῶν ὑπὸ Γ. Γ. διὰ ρυθμῶν ἰαμβικῶν. Πέστη 1820, σ. 3.—Γιὰ τὸν ἀρχαῖσμός λογαριάζεται ἤδη «καθομιλουμένη» ἡ ἀρχαῖκὴ γλῶσσα.

Θ. Ἰλαρίων! υἱέ μου!—Ι. *Α! Μῆτερ! πόθεν;
Πρὸς Ζήτησίν σου ἤμην εἰς τὴν Οἰκίαν
Θ. Ἐκ τοῦ Ναοῦ, ὦ Τέκνον! οὐ ἔδεθθη
Ἐπὲρ Ἀπαλλάξεως τῶν Μεσσηνίων

Ἐκ τοῦ ἀπειλουμένου αὐτοῖς Ὀλέθρου.
 Μέγας εἶν' ἐκεῖ ὁ Στόνος τῶν ἀθλίων!
 Ἄλλ' οὖν δὴ κἀγὼ, δικαιτέρῳ Λόγῳ,
 Πόθεν, ἐρωτῶ, ὁ φίλτατος Υἱός μου,
 Ἐνδον τῶν Τειχῶν τῆς πόλεως Ἰθώμης
 Τῆς τραχέως οὕτως ἀπειλουμένης·
 Ὅτε σὺν τῷ Λόγῳ σου πρὸ αὐτῆς ἔξω
 Οὕτω πλησίον τῶν ἐχθρικῶν Ταγμάτων
 Ἐστῶς προεφύλαττες, ὥστε τὰς Λόγχας
 Τῶν Σπαρτιατῶν εὐκρινῶς ἀνηρίθμεις;
 —Ι. Μὴ φοβοῦ Μῆτερ! οἱ ἐννέα μου Φίλοι,
 (Γνωστοί σοι πάντες οἱ καλλίνικοι οὔτοι)
 Καὶ οἱ διακόσιοι ἐκλελεγμένοι,
 Ἐκ τῶν μαχιμωτάτων τῶν Ἐγχαρῶν,
 Τὴν Ἐλλειψίν μου ἐν φαινή Ἡμέρᾳ
 Εὐχερῶς ἀνέχονται καὶ ἄνευ Φόβου.
 Ἄλλ' ὦ φίλτατῃ Μῆτερ! πρὸς Γύμνωσίν σου
 Πρὸς τοῦ ἐσχάτου Ἀργυρίου σου Λῆψιν
 Ἦλθον ἐνταῦθα...

δ) Γράμμα Γ. Ζαχαριάδη, δασκάλου στὸ Ἑλληνομουσεῖο Σεμλίνου

Δελιαλῆ Ν., Ἀναμνηστικὴ εἰκονογραφημένη ἔκδ. Π. Χαρίση, τ. Α', Κοζάνη 1935, σ. 121 (ἀρχὴ 19.αί.).

Λογιώτατε καὶ ἀγαπητέ μοι Κύρ Γεώργιε υἱαίνοις, εὐδοκιμῶν ἐν τοῖς ἀγαθοῖς. Ἐγραψά σοι καὶ πρότερον ἀπαντήσας εἰς τὸ γράμμα σου ἄλλ' οὐκ οἶδα πότερόν σοι ἔδοξε βέλτιον, τὸ ναί, ἢ τὸ οὐ, γνώσομαι δὲ ἢ λαβῶν γράμμα σου. Ὁ γνωστός σοι Ἱερολογιώτατος Παπὰ Κύρ Ἰωνᾶς διέρχεται προσκαλούμενος εἰς ὁ μαθήση παρ' αὐτοῦ ἔργον. Ὑποδειξάμενος οὖν αὐτὸν ὡς οἰκεῖον, δείξεις αὐτῷ περιποίησιν καὶ ὁδηγίαν, ὡς ἔχων πείραν τῶν αὐτόθι. Ἴδε συχνούς τοὺς ἐντεῦθεν δι' ὑμῶν ἐπιδημοῦντας εἰς τὰ καθ' ὑμᾶς, ἵνα δῶσι, καὶ ἵνα λάβωσι. Γένοιτο θεόθεν εὐτυχὴ ἀμφοτέρα! Τὰ καθ' ἡμᾶς, ὅπως ἔχει, αὐτὸς οὗτος ὑποδηλώσει. Γράφε καὶ υἱαίνε! Ἐν Τυρνάβῳ τῇ 1802. Ὁ Οἰκονομοδιδάσκαλος Μ. Γ. Τοὺς αὐτόθι γνωστούς μοι εὐχόμενος προσγορεύω.

ε) Προσφώνηση μαθητικὴ τοῦ Ἑλληνομουσείου Σεμλίνου (1812)

Δελιαλῆ Ν., ὁ. π. σ. 125. Μαθητὴς προσφωνεῖ τὸ ἀκροατήριον τῶν ἐξετάσεων.

Ἐνδοξότατε Ὑποχιλίαρχε! Εὐγενέστατε Ἐκατόνταρχε! Παναιδεσιμώτατε Πρωτοπρεσβύτερε! Εὐλαβέστατοι Πατέρες! Σεβάσμοι Γονεῖς! καὶ ἀπαξάπαντες ἐλλόγιμοι καὶ φιλόμουσοι Ἀκροαταί! Ἡ πατρικὴ Σας καὶ φιλόστοργος πρὸς ἡμᾶς ἀγάπη εἶναι προφανῶς ἀποδεδειγμένη, καὶ λόγων ἡμετέρων οὐ χρῆζει· διότι τὰ πράγματα καθ' ἑαυτὰ ἐστὶ φαινόμενα. Ἡ παρ' ὑμῶν διὰ τῆς τοῦ Θεοῦ βοηθείας φυτευθεῖσα ἀμπελος αὕτη, ἢ βλαστήσασα καὶ βλαστάνουσα ἀείποτε ὠρίμους βότρυας, ἀποδεικνύει τρανῶς τὸν εἰς τὰς Μούσας ὑμῶν ἔρωτα. Δι' ἃ, ἵνα μὴ μακροὺς ἀποτείνωμεν λόγους, λαμβάνομεν τὸ θάρρος νὰ σᾶς παρακαλέσωμεν πανυποκλιτικῶς διὰ νὰ μᾶς χαρίσητε τὴν ἐπιεικῆ Σας ἀκρόασιν εἰς τὴν μικρὰν ταύτην εὐχαριστίαν τὴν ὁποῖαν Σᾶς προσφέρομεν. Οἶδαμεν καὶ ὁμολογοῦμεν ὅτι ἡ εὐχαριστήσις ἡμῶν αὕτη εἶναι ἔλλειπεστέρα ἀπὸ τὸ ὀφειλόμενον ὕμιν χρέος, ἀλλὰ δέξασθε αὐτὴν παρ' ἡμῶν, ἔτι ἀτελῶν ὄντων, ὡς σημεῖον τῆς

πολλῆς
 μέγας κ
 του Ὑ
 ταιον
 τὴν πα
 νὰ τιμῆ
 αὐτῶν
 μεν τοῦ
 τους Σπ
 νίας ὡς
 σμιώτα
 διὰ τοῦ
 μεν ὅσα
 ἀνέκρυσ
 ται τοῖ
 καυχῆσα
 τῶν ἡμ
 σὺν τῷ
 ἡμᾶς τὰ
 εἶναι καὶ
 καλύτερα

Ἡ ἐξήλο
 ται σὲ πληθ
 ἴδα καὶ μέ
 σχολικῆ ὡσ
 τῶναι, καταρ
 μέσο στὴν π
 ναζωπῶναμα
 ὀραματισμοῦ
 ρια του (βλ.
 στοχαστικῆ π
 χαλαμένη. Ἄκ
 ν' ἀρχαίση στ
 λικῆ γλώσσα
 ἔξοκαλοῦσιν τ
 νικά; «Ὅτι... c
 παντί που δηλ
 τὰ βάλλοτες π
 οὐ πάν τι ἐπιδ
 Γραμματικῆ... Α
 πκῶ; πραγματ
 καίαν βίβλων...
 ἀπολαί; τῶν Νέα
 Εἰσαγωγή εἰς τὴ
 Μ. Τριανταφυλλ

πολλῆς εὐγνωμοσύνης, τὴν ὁποῖαν αἰσθανόμεθα διὰ τοὺς ἀγαθοὺς κηδεμόνας καὶ εὐεργέτας μας. Εὐχαριστοῦμεν οὖν ἐν πρώτοις τὸν Ἐνδοξώτατον Ὑποχιλιάρχον, τὸν Εὐγενέστατον Ἐκατόνταρχον, τὸν Παναιδεσιμώτατον ἡμῶν Πρωτοπρεσβύτερον, τοὺς εὐλαβεστάτους ἡμῶν Πατέρας, διὰ τὴν πατρικὴν εὐνοίαν, τὴν ὁποῖαν ἔδειξαν πρὸς ἡμᾶς συγκατανεύσαντες νὰ τιμήσωσι τὴν σημερινὴν ἡμῶν Ἐξέτασιν μὲ τὴν σεβασμιόποθον ἡμῖν αὐτῶν παρουσίαν· τοὺς ὁμολογοῦμεν διὰ βίου εὐεργέτας μας. Εὐχαριστοῦμεν τοὺς φιλοστόργους ἡμῶν Γονεῖς. Εὐχαριστοῦμεν τοὺς ἀγαθοπροαιρέτους Συνδρομητὰς τοῦ Ἑλληνομουσείου ἡμῶν καὶ τοὺς κηρύττομεν αἰωνίως ὡς ἄλλους γονεῖς μας διὰ τὸ εὖ εἶναι μας. Εὐχαριστοῦμεν τὸν σεβασμιώτατον ἡμῶν Διδάσκαλον, τὸν καλλιεργοῦντα τὴν Ἀμπελον ταύτην, διὰ τοὺς πρὸς ἡμᾶς αὐτοῦ ἀνεκδότους πόνους καὶ μόχθους. Εὐχαριστοῦμεν ἀπαξάπαντας τοὺς Ἑλλογίμους καὶ φιλομούσους ἀκροατάς, τοὺς μὲ ἀνέκφραστον χαρὰν εἰς τὴν ἀνάκρισιν ἡμῶν διακαρτερέσαντας. Σεβασμιώτατοι ἡμῖν ἀκροαταί! εἴθε νὰ γένωμεν ἀξιοὶ τῆς πατρικῆς σας ἀγάπης καὶ καυχήσεως! εἴθε νὰ ἀποβῶμεν ἀγαθοὶ Πολῖται, καὶ χρήσιμα τοῦ γαληνοτάτου ἡμῶν καὶ εὐσπλαγχνικωτάτου Ἀνακτος καὶ Πατρὸς τέκνα. Ἐν τούτῳ ἔξαιτοῦντες τὴν εὐγενῆ σας συγγνώμην, εἴ τινα παρετηρήσατε εἰς ἡμᾶς τὰ Ἐλλείμματα, συσταίνομεν ἑαυτοὺς ταπεινῶς εἰς τὴν Πατρικὴν Σας εὐνοίαν καὶ καλοκαγαθίαν, ὑποσχόμεθα εἰς τὸ ἔξῃς, Θεοῦ συναιρομένου, μὲ καλυτέρας προόδους νὰ χαροποιήσωμεν τὸν πόθον Σας! Γένοιτο!

Δ. — Η ΓΛΩΣΣΑ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

Ἡ ἀξιόλογη προσπάθεια γιὰ τὴν ἀναγέννηση τῆς παιδείας φανερῶνται σὲ πλῆθος βιβλία διδαχτικά, ἐτοιμασμένα συχνὰ μὲ συγκινητικὴ φροντίδα καὶ μὲ προσοχή, πού δὲ βρίσκεται τόσο εὐκόλα στὰ χρόνια μας. Ἡ σχολικὴ ὥστόσο γλῶσσα, παρασυρμένη ἀπὸ τὸν ἀρχαϊσμό πού φουντώνει, καταφεύγει συχνὰ σὲ ἀνυπόφορους ἀρχαϊσμούς ἢ καὶ βαρβαρισμούς, μέσα στὴν προσδοκία πὼς θὰ βοηθήσῃ τὴν κοινωνικὴ ἀνάπλαση τὸ ξαναζωντάνεμα τῆς ἀρχαίας γλώσσας, μὲ ὅλο της τὸ λεξιλόγιο (βλ. τοὺς ὀραματισμούς τοῦ Κομμητᾶ). Τὸ παράδειγμα τοῦ Γρηγορᾶ στὴ Γεωγραφία του (βλ. παραπ. σ. 364) βρῆκε λίγους μιμητές, καὶ τοῦ Βηλαρᾶ ἢ στοχαστικὴ προσπάθεια τριάντα χρόνια ἀργότερα φαίνεται πιά ἀπαρχαιωμένη. Ἀκόμη καὶ ὁ Ζαβεΐρας πού ἔγραφε πιὸ ἀπλά, ἀναγκάζεται ν' ἀρχαίσῃ στὴν Ἀστρογνωσία του. Φυσικὰ δὲ λείπει καὶ ἀπὸ τὴ σχολικὴ γλῶσσα ἢ γραμματικὴ ἀναρχία τῆς σύγχρονης της γραπτῆς καὶ ἑξακολουθοῦν τὰ παράπονα πὼς τὰ παιδιὰ δὲ μαθαίνουν εὐκόλα «ἐλληνικά»: «Ὅτι... οὐκ εὐχερῶς οἱ Παῖδες τὴν Ἑλλάδα γλῶτταν ἐκμανθάνουσι, παντί που δῆλον καὶ ἀναντίρρητον· πάντες γὰρ δὴ πλ.ίστους ὄσους καταβάλλοντες πόνους, καὶ ἰδρῶτας οὐκ ὀλίγους περὶ ἐκείνων ἀπσκενοῦντες οὐ πάνυ τι ἐπιδιδόασιν οὐδὲ πρόσω χωροῦσιν, ἀλλ' ἔγκαταγηράσκουσι τῇ Γραμματικῇ... Αἴτια δὲ τούτου... τό,τε ἀμέθοδον καὶ ἀσαφὲς τῶν Γραμματικῶν πραγματειῶν, ἢ τε σπάνις καὶ ἔλλειψις τῶν χρησίμων καὶ ἀναγκαίων Βίβλων... οὔτε γὰρ Γραμματικῶν εὐμεθόδων τε καὶ σαφῶν καὶ ταῖς ἀπαλαῖς τῶν Νέων ψυχαῖς ἐφαρμοζουσῶν εὐποροῦμεν». Δ ἄ ρ β α ρ ι ς Δ., Εἰσαγωγή εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Γλῶσσαν. Βιέννη 1798.

Μ. Τριανταφυλλίδη, Ἱστορικὴ εἰσαγωγή

ἀστέρας ῥάδιον ἔστι μαθεῖν ἐν χρόνῳ διατεταγμένῳ, τουτέστιν, ἐν τῷ τέλει τοῦ ἐλαφροβολιῶνος ὥρα ζ' ἑσπερινῆ, ἢ γαμηλιῶνος ὥρα θ' ἑσπερινῆ ἢ ποσειδεῶνος ὥρα ια' ἑσπερινῆ, ἢ ἀνθηστεριῶνος ὥρα ι' ἑωθινῆ ἢ πυανεψιῶνος ὥρα γ' ἑωθινῆ, ἢ μεμακτεριῶνος ὥρα ε' ἑωθινῆ.—Κατὰ κορυφὴν ἔστιν ἡ Αἴξ. πρῶτου μεγέθους μετὰ τριῶν ἐλαχίστων πλησιεστέρων ἀστέρων ἐν τριγώνῳ ἰσοσκελῶν, ὄξυγωνίωτε σχήματι διατεθειμένων, οἵτινες παριστάνουσι τὰς δύο ὑάδας. οἱ δύο λαμπρότεροι τοῦ δευτέρου μεγέθους, οἱ τῇ Αἴγι πλησιάζοντες, καὶ πρὸς ἀνατολὰς σὺν τοῖς λοιποῖς γειτνιαζόντες, ἀποτελοῦσι τὸν Ἡνίοχον, ὅστις φέρει τοῖς ὤμοις τὴν Αἴγαν...

Ἐκ τοῦ πολικοῦ ἀστέρος ἀχθεῖσα γραμμὴ διὰ τῆς Κασσιοπέας ἀποπερατωθήσεται ἐν τρισὶν ἴσοις ἀστέροις μεγέθους δευτέρου διατεθειμένοις ἐν γραμμῇ ἡρέμα λοξουμένη πρὸς τὸν πολικὸν πόλον, οὐχὶ λίαν πλησίον ἀπ' ἀλλήλων κειμένων. οὗτοι (μετὰ τῶν ἐλαχίστων γειτνιαζόντων) ἀποτελοῦσι τὴν Ἀνδρομέδαν, ᾧ ὁ μεσημβρινὸς ἔστιν ἡ κεφαλὴ τῆς Ἀνδρομέδης, ὁ ἀνατολικὸς ὁ ποῦς, καὶ ὁ μέσος ἡ ζώνη. Σημειώσεις. Ἡ ἱστορία τῆς ἐναστρώσεως οὕτω περιγράφεται. Κασσιόπεια ἡ γυνὴ τοῦ Βασιλέως τῶν Αἰθιοπῶν Κηφέως, τῇ ὥραιότητι, καὶ θαυμασίᾳ αὐτῆς μορφῇ ἀμιλλᾶτο τῇ Ἥρᾳ, καὶ ταῖς νύμφαις νηρηίδες. ὁ Ποσειδὼν χάριν τῆς αὐτῶν παρακλήσεως πέπομφε τέρας τι ἐνάλιον εἰς ὄλεθρον τῆς χώρας. ἐρωτηθεὶς δὲ ὁ χρησμός, ἀπεκρίνατο, εἰμὴ ἡ θύγατηρ αὐτῆς Ἀνδρομέδα ριφθῆ εἰς βορὰν τοῦ θαλῆριου οὐκ ἀποστήσεται τὸ κακὸν τῆς χώρας, ριφθείσης τοίνυν τῆς ἀθῶου παρθένου Ἀνδρομέδης, καὶ τῶν θεῶν δικτειράντων αὐτήν, πεπόμφασι τὸν Περσέα, τῇ κεφαλῇ τῆς Μεδούσης· ὁ δὲ δεῖξας τοὺς γοργονεῖους ὄφεις, τὸ θαλῆριον μέρος μὲν ἐν λίθῳ μετέβαλε, μέρος δὲ τῷ ξίφει ἐπέτεμε, καὶ ἀνεβίβασε αὐτὴν Ἀνδρομέδαν πρὸς τὸν βόρειον πόλον, ἐν τῷ χωρῷ ἐν ᾧ ὁ Κηφεύς, καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ Κασσιόπεια μετὰ τοῦ Περσέως διαστίλβει...—Ἐκ τῆς λαμπρᾶς λύρας ἀγαγέσθω εὐθεῖα γραμμὴ διὰ τοῦ ἀετοῦ ἐν ἴσῳ σχεδὸν διαστήματι, καὶ ἔμπεσεῖται εἰς τὸν Αἰγόκερον, οὗ τοῖς κέρασιν εἰσὶ δύο ἀστέρες μεγέθους τρίτου· ὑποκάτω δὲ αὐτῶν εἰσὶ τινες νεφελῶδεις γειτνιαζόντες.

Βηλαρᾶ, Ονομαστικὸν τῆς Ρομεικῆς γλώσσας γιὰ τὰ πεδία, 1822 (ἀνέκδοτον). — Λάμπρου Σπ., Ἰ. Βηλαρᾶ, Ἀνέκδοτον Ὀνομαστικόν. Ἡμερολόγιον «Δωδώνη» 1896, σ. 35α. — Βαβαρέτου, Ἄπαντα Βηλαρᾶ, σ. 328.

Τὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου ἔχει κεφάλι, χέρια, ποδάρια καὶ κορμί. Τὸ κορμὸν κεφάλο καὶ ἀντικέφαλο, ἔχει τρίχες ἢ μαλλιά, τὰ ὅποια ἄντα μακραίνουν καὶ κρέμονται στὶς πλάτες λέγονται τσάμπες, καὶ ὅσοι τῶν ἔχουν τοὺς λέγουμε τσαμπαληδες. Τὸ πρόσωπο ἔχει αὐτιά, στόμα, πηγοῦνι, μουστάκια, ἰνένια, τσουλούφρια ἀπὸ τὰ μηλίγκια, καὶ σκυλόμαλλα στὰ μάγουλα. Τὸ πῆξωπο ἔχει ζαρωματιές. Τὸ αὐτί ἔχει ριζαῦτι, καὶ λωβόν. Τὸ μάτι ἔχει ριατόφυλλα, ματοτσίνουρα, κόρη, μαυράδι καὶ ἀσπράδι. Ἡ μύτη ἔχει ρουτιούνια. Τὸ στόμα ἔχει ἀχείλια, δόντια, δοντοῦρες, γούλια, γλῶσσα, σταθιούλιτη, ἢ γλωσσίδι, οὐρανίσκο, κατωσάγουνο ἢ τσαγοῦλι...

Βηλαρᾶ, Σηντομὴ Γεογραφία γιὰ τὰ πεδία, 1822 (ἀνέκδοτη). — Βηλαρᾶ, Ἄπαντα Βηλαρᾶ, σ. 328. — Διδαχτικὰ βιβλία τοῦ Βηλαρᾶ ἀνέκδοτα. Ἡμερολόγιον Ἐκπαιδ. Ὀμίλου 3 (1913) σ. 264. — Βαβαρέτου ὁ.π. σ. 335.

Τὴν ἡμέρα, παιδιὰ, ἀνοίγοντας τὰ μάτια μας βλέπουμε τὸν οὐρανὸ γαλάζιο, καὶ ἕναν φωστῆρα, ὅπου τὸν λένε ἥλιο, καὶ τὴ νύχτα βλέπουμε ἕναν τὸν οὐρανὸ γεμάτον ἀστρία καὶ ἕναν φωστῆρα, ὅπου τὸν ὀνομάζουμε φεγγάρι, καὶ τοῦτο πότε τὸ βλέπουμε ἀκέριο, πότε μισό, καὶ πότε ἀκάνεται ὀλότελα.

Ὁ ὠκεανός, τριγυρίζοντας τὰ νησιά, δὲν τὰ κοτσοτσίνει ὀλοστρόγυγλα, ἀλλὰ σὲ σχῆμα ἀκονόνιστο, ἤγουν ἄνισο, καὶ σὲ μερικά χύνεται τόσο πολὺ ἀνάμεσα, ὅπου σοῦ φαίνεται πὼς θὰ τὸ χωρίση σὲ δυὸ καὶ σὲ μερικά χώνεται ὀλίγο· καὶ στὴν πρώτη καὶ στὴ δεύτερη περίστασι αὐτὸ τὸ μέρος τοῦ ὠκεανοῦ, ἐποῦ μπαίνει ἀνάμεσα στὴ στεριά, λέγεται κόρφος καὶ τὸ ἔμπασμα περθεμός. Καὶ ἂν εἶναι μέγας περὶ ὁ κόρφος λέγεται καὶ θάλασσα. Ἄν ὅμως ὁ κόρφος εἶναι μικρός, ἐπεὶ νὰ ἤμποροῦν νὰ ἀράξουν τὰ καρόβιο χωρὶς κίνδυνο, τότε λέγεται λιμὲν καὶ σκάλωμα, καθὼς ἡ Μεσόγειος θάλασσα.

Κομμητᾶ, Παιδαγωγικὰ μαθήματα. Ἀναγνωστικά. Ἀλφωβητᾶριον κτλ. Βουδαπέστη 1827, σ. 6, 10, 14.

Ἀνάγνωσις, Καταμίαν λέξιν. . . . οἱ συμπένθεροι, τὰ πενθερικά. . . . Τὸ φαγητόν, τὸ τριβλίον, τὸ βραστόν, τὸ ἐφθόν, τὸ χειρόνιπτρον, τὸ σακκίδιον (ἢ λεγομένη τουρκιστὶ τζέπη) τὸ ἰγδίον, τὸ ὑπερον, ὁ τυροκνιστής. . . . — Κατὰ δύο λέξεις. . . . Τὸ πρόβατον βρυχᾶται, ἡ ἡμίονος βρωμάται, ἡ περιστερὰ γογγύζει, ἡ χελιδὼν ψιθυρίζει, ἡ ἀηδὼν εὔστομεῖ, ὁ χὴν παππάζει, ὁ ἀετὸς κλάζει, ὁ γερανὸς κλαγγάζει, ὁ ἰέραξ ρύζει, ὁ πέρδιξ τιττυβίζει, ἡ κορώνη κρώζει, ὁ κολοῖος κολῶᾶ. . . . Ἡ βερεκουκέα κάμνει βερέκουκα, ἡ πορτουγαλέα κάμνει πορτουγάλια. . . .

Κομμητᾶ, Παιδαγωγικὰ Μαθήματα... Ἀναγνωστικά. Ὄνομαστικὸν περιέχον ὅσα συμβάλλουσιν οὐ μόνον εἰς ἔτι εὐχερεστέραν ἀνάγνωσιν ἐν ἐπιγνώσει, ἀλλὰ καὶ εἰς γνῶσιν πραγμάτων οἰκιακῶν τε καὶ φυσικῶν. Βουδαπέστη 1827, σ. 1, 3, 23, 24, 26, 27, 28, 32, 40, 50α, 67, 126.

Ὄνόματα τοῦ Ἀνθρωπίου σώματος. . . . Εἰς τὸ πρόσωπον εἶναι τὸ μέτωπον· οἱ ὀφθαλμοὶ (τὰ ὀμμάτια)· ἡ ῥίν [ἔτσι] (ἡ μύτη)· τὸ στόμα· αἱ παρειαὶ (τὰ μάγουλα)· οἱ γνάθοι· καὶ αἱ σιαγόνες. Τοῦ δὲ ὀφθαλμοῦ τὸ μὲν μελανάδιον λέγεται κόρη· τὸ δὲ περὶ τὴν κόρην μέρος ὀνομάζεται σφενδόνη· τὰ δὲ ὀμματοσύνορα, καλοῦνται βλέφαρα· τὰ δὲ ὀμματόφυλλα· βλεφαρίδες· καὶ τὰ ἐπάνω τῶν ὀφθαλμῶν τριχώματα, ὀφρύες (ὀφρυδία). Τῆς δὲ ρινὸς αἱ μὲν δύο τρύπαι λέγονται ρινία, ἡ ῥώθωνες, ἡ μυζωτῆρες· τὰ αὐτὰ δηλαδὴ ὀνομάζονται μὲ διάφορα ὀνόματα· τὸ δὲ μέσον λέγεται μεσόρρινον... Τῆς δὲ παλάμης τὸ ἐντὸς κοῖλον μέρος λέγεται θέναρ, κοτύλη καὶ γύαλον. Καὶ θέναρ μὲν, ὅταν εἶναι ἀνοικτὴ ἡ παλάμη· κοτύλη δὲ καὶ γύαλον, ὅταν κοιλοῦται. Τὸ δὲ ἄνω μέρος τῆς χειρὸς ὀνομάζεται ταρσός.

Ὄνόματα ἐνδύματων Ἑλληνικῶν. Ἐπειδὴ ἡμεῖς φοροῦμεν ἐνδύματα διαφόρων ἔθνων· διὰ τοῦτο κατὰ τὸ παρὸν δὲν ἠμποροῦμεν νὰ τὰ ὀνομάσωμεν μὲ ὀνόματα Ἑλληνικά, ὡς Ἑλληνες. Διὰ τὴν ἐπιτύχουσαν ὅμως ποτὲ τὸ σκοπὸν, ἃς ὀνομάσωμεν κατὰ τὸ παρὸν τὰ ἐνδύματα τῶν προγόνων μᾶλλον Ἑλλήνων. Τὰ Ἑλληνικὰ ἐνδύματα ἐλέγοντο καὶ ἱμάτια καὶ ἐσθῆτες· ἦσαν δὲ ταῦτα· ὁ χιτῶν ἢ τὸ χιτῶνιον, ἡ χλαῖνα, ἡ χλανίς, ἡ χλαυῖς, ὁ ὀρθοσταδίας, ἡ ἐξωμῖς, ἡ ἐπωμῖς, ἡ ξυστίς, τὸ κιμβαρικόν, τὸ ζῶμα, τὸ περίβλημα, τὸ λῆδος, ἡ ἀμπεχόνη, ἢ τὸ ἀμπεχόνιον, ὁ πέπλος, ὁ ἐάνος, τὰ περίνησα, ἡ σκελέα, τὸ φάρος, ὁ πῖλος, αἱ χειρίδες, τὸ περίζωμα, ἡ ταινία. Ἐξωμῖς δὲ ὀνομάζετο χιτῶν, ὅστις εἶχε μίαν μασχάλην, καὶ ὁ εἰς ὤμος, καὶ ἡ μία χεὶρ ἦτον ἐξω. Ἐζωννύοντο δὲ ἐπάνω εἰς αὐτήν. Καὶ ἦτον, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, φόρεμα ποταπῶν ἀνθρώπων. Ἐπωμῖς δὲ ἐλέγετο γυναικεῖο τι φόρεμα, τὸ ὁποῖον εἶχε δύο μασχάλας, καὶ ἔμβαινον καὶ αἱ δύο χεῖρες καὶ τὸ ἐφόρουσαν ὑποκάτω τῶν ἄλλων φορεμάτων... Κιμβαρικόν δὲ ἦτον χιτῶν γυναικεῖος διαφανής... Λῆδος δὲ ἐλέγετο λεπτὸν τι καὶ ἐλαφρὸν φέ-

ρεμα τοῦ θέρους.—Ὡα δὲ ἐλέγετο καὶ ἡ παρ' ἡμῖν λεγομένη οὔϊα· καὶ τῶν μηλωτῶν τὰ λεγόμενα προφύλλια. Πέζα δέ, ὁ ποδόγυρος τοῦ ἱματίου, ὅταν εἶχε ᾧαν πορφυρᾶν παρυφασμένην. Κροκίς δέ, τὸ ἐκ τοῦ ὑφადίου ἐξέχον τοῦ ὑφάσματος, καὶ κρεμάμενον ὡς φλῶκος. Τοιαῦτα δὲ συνειθίζουσι νὰ κάμνωσι καὶ τῶρα εἰς τὰ χειρόμακτρα, καὶ εἰς τὰ προσόψια... Βοῦς δὲ ὠνομάζετο τὸ μέρος ἐκεῖνο τῶν ἐνδυμάτων, ἐνθα συνήπτοντο αἱ ραφαί.— Ὀνόματα Ἑλληνικῶν ὑποδημάτων. Ὀνόματα δὲ τῶν ὑποδημάτων ἦσαν εἰς τοὺς παλαιούς Ἑλληνας ταῦτα· ἡ κριπίς, ἡ ἐμβάς, αἱ σχισταί, αἱ ἀσκέραι, οἱ κονίποδες, τὸ κάττυμα, τὸ σανδάλιον, ἡ βλαυτή, ἡ βαυκίς, τὰ πέλυντρα, τὰ πέδιλα, αἱ πηλοβάτιδες, καὶ ἡ καρβατίνη. Καὶ κρηπὶς μὲν ἦτον εἶδος ὑποδημάτων, τὸ ὁποῖον ἐφθανεν ἕως εἰς τὸν ἀστράγαλον. Ἐμβάς δέ, εἶδος γυναικείων ὑποδημάτων, κατεσκευασμένων ἀπὸ λευκοῦ δέρματος λαγωῦ. Σχιστὴ δέ, ἣτις ἐλέγετο καὶ λεπτοσχιδίς, ἦτον εἶδος γυναικείων κρηπίδων πολυσχίστων. Ἀσκέραι δὲ ἦσαν... — Ὀνόματα τινὰ Περσικῶν ἐνδυμάτων, τὰ ὁποῖα ἀναφέρουσιν οἱ παλαιοὶ Ἑλληνες. Ὀνόματα Περσικῶν ἐνδυμάτων ἀναφέρουσιν οἱ παλαιοὶ Ἑλληνες ταῦτα τὸν κάνδυν, τὴν ἀναξυρίδα, τὰ σαραβάρια, τὴν κυρβασίαν, τὴν κίδαριν, τὴν τιάραν. Καὶ κάνδυσ μὲν ἦτον...

Ὀνόματα Συγγενικὰ καὶ Σχετικὰ. Πρόγονοι μὲν λέγονται ὁ πάππος καὶ ἡ μάμη· καὶ οἱ πρὸ αὐτῶν. Γονεῖς δέ, ὁ πατήρ καὶ ἡ μήτηρ· τέκνα δέ, ὁ υἱὸς καὶ ἡ θυγάτηρ. Ἐκγονοὶ δέ, οἱ υἱοὶ καὶ αἱ υἱωναί· οἱ ὁποῖοι εἶναι τῶν υἱῶν τέκνα· καὶ οἱ θυγατριδοὶ καὶ αἱ θυγατριδαί· οἱ ὁποῖοι εἶναι τῶν θυγατέρων τέκνα. — Περὶ ὑλουργικῆς (ξυλουργικῆς). Ὁ μὲν ξυλοτόμος ἐρχόμενος εἰς τὴν ὕλην (τὸ δάσος), ὅπου εἶναι πολλὰ δένδρα, κόπτει ἐξ αὐτῶν μὲ τὸν πέλεκυν, καὶ τὰ ρίπτει κάτω. Καὶ ἔπειτα τὰ σχίζει, μεταχειριζόμενος τὸν σφῆνα, τὸν ὁποῖον τύπτει μὲ τὸν ραιστῆρα (τὴν βαρεῖαν). — Περὶ κουρευτικῆς. Μεταχειριζόμενος δὲ τὸν ξυρὸν (τὸ ξυράφιον) ὁ κουρεύς, ξυρεῖ, ἐν χρῶ τὴν κουράν ποιῶν· ἔπειτα λούει, καὶ κτενίζει μὲ τὸν κτένα (τὸ κτένιον). Ἐχει δὲ καὶ ξυροθήκην, ἐν ἣ φυλάττει τοὺς ξυρούς, τοὺς κτένας, τοὺς ὠτοξέστας, τὰ τριχολάβια, καὶ τὰ ψαλίδια. Ἀκονᾶ δὲ τοὺς ξυρούς καὶ τὰ ψαλίδια εἰς τὴν ἀκόνην. — Ἔργα τῶν ἀγροτῶν ἢ χωρικῶν... Ἡ δὲ ἀλύη εἶναι ξύλον ὑποκείμενον, εἰς τὸ ὁποῖον εἶναι πεπηγμένη ἡ ἐχέτλη, καὶ ὁ ἱστοβοεὺς τοῦ ἐλύματος· τὸ δὲ ξύλον, τὸ ὁποῖον συνδέει τὴν ἀλύην, τὴν ἐχέτλην, καὶ τὸ ἔλυμα, λέγεται γόμφος.

Ὀνομασίαι τῶν πλοίων. Ἡ κατασκευὴ τῶν πλοίων εἶναι διαφορετικὴ· διότι ἄλλως τὰ κατεσκεύαζον οἱ παλαιοὶ· καὶ ἄλλως τὰ κατασκευάζουσιν οἱ νεώτεροι. Ὅθεν καὶ νὰ δώσωμεν κατ' ἀλήθειαν ὀνομασίας Ἑλληνικὰς εἰς τὰ σημερινὰ πλοῖα δὲν εἶναι εὐκόλον· διὰ νὰ δυνηθῶμεν ὅμως, ἀναλογουντες, νὰ ὀνομάσωμεν καὶ αὐτὰ προσφυῶς μὲ Ἑλληνικὰ ὀνόματα, πρέπει νὰ ἠξεύρωμεν τὰς ὀνομασίας τῶν παλαιῶν πλοίων. Παρὰ δὲ τοῖς παλαιοῖς ναῦς μὲν ἐλέγετο, πᾶν μέγα πλοῖον· ὀλκάς δέ, πᾶν πλοῖον φορτηγόν, τὸ ὁποῖον ἠμπορεῖ νὰ συρθῆ εἰς τὴν ξηράν· μακρὸν δὲ πλοῖον τὸ πολεμικόν. Εἶδη τινὰ τῶν Ἀμφιβίων... Τὰ γνωστότερα δὲ ἀμφίβια εἶναι ταῦτα· α'. Ὁ βασιλίσκος· ὁ ὁποῖος κατὰ μὲν τοὺς παλαιούς ἦτον εἶδος σαύρας ἢ ὄφως· οἱ νεώτεροι δὲ γινώσκουσι τὸν εἰς τὰς Ἰνδίας ὑελοφόρον ὄφιν...

Τα φ ρ ᾶ Ὁ., Παιδομαθία ἦτοι τὸ πρῶτον βιβλίον τῶν παιδων... ᾧ προσετέθησαν αἱ παιδικαὶ προσευχαὶ καὶ συλλογὴ τῶν ὄσα εἰς τοῦ ἀρχαρίους χρησιμεύουσι διὰ τὴν ἐκκλησίαν... πρὸς χρῆσιν τῶν κοινῶν σχολείων. Βιέννη 1827, σ. 10, 16, 16, 40, 48, 50, 63, 66, 82, 101.

Φθά-νω, προ-φθάνω, φθό-νος, φθο-νε-ρός, φθαρ-τός, ἢ φθί-σις (ὁ ὄχ-τις), ἢ φλέψ (ἢ φλέβα) ἢ φλόξ (ἢ φλό-γα) ἢ χλα-μύς (ἢ χλαμύδα) ὁ-

ἰ-χθῦς (τὸ ὀψάρι) τὸ χρῶ-μα (τὸ κολόρι) τὸ χλωρὸν (τὸ πρά-σι-νον) ἢ χλό-α, (ἢ χλό-η, ἦτοι τὸ νέ-ον χορ-τάρι) ἢ χθῶν (ἢ γῆ) τὰ κατα-χθό-νι-α (τὰ ὑ-ποκάτω τῆς γῆς μέρη) τὸ φρέ-αρ (τὸ πηγά-δι) ἢ σφρα-γίς (ἢ σφρα-γίδα) ὁ χρυ-σὸς (τὸ χρυσίον, ἦτοι τὸ μά-λαγ-μα) χρυσοχο-έ-ω (χύνω χρυσίον) ὁ χρυσοχός (ὁ χρυσικός), ὁ χρη-σὸς (ὁ ἀ-γα-θός, ἦτοι ὁ καλός). Ὁ Χριστός, (Ὁ Σωτὴρ ἡμῶν).

Τὸ γ προ τοῦ ξ καὶ χ, πρσφέρεται ὡς ν· συγ-χαίρω (συγχα ρομαι) συγ-χέω (συγ-χίζω) ἀγ-χίνοια (εὐφυΐα) ὁ κέγ-χρος (τὸ κε-χρί-ον) ἢ λύγξ (ὁ λύγ-ξιγ-κας, ἦτοι ὁ γλώ-ξας) ἢ σάλ-πιγξ (ἢ τρομ-πέτα) ὁ λά-ρυγξ (ὁ λά-ρυγ-κας).

Ὁρῶ (κυτάζω), τὸ ὄρος (τὸ βουνόν), τὸ ὄρος (τὸ σύνερον), γελοτο-ποιῶ (κάννω νὰ γελοῦν ἄλ-λοι), τὸ γελοῖον (τὸ γελοιῶδες), ὁ γέλως (τὸ γέλοιο), ἢ παιδιὰ (τὸ παι-γνίδι), ἢ παιδεία (ἢ μάθησις), ὁ πεπαιδευ-μένος (ὁ προκομμένος), τὸ σχολεῖον (τὸ σχολεῖον), τὸ σχόλιον (ἢ ἐξη-γησις), ἔστι (εἶναι), ἔστη (ἔσταθη), ὁ ἑταῖρος (ὁ φίλος), ὁ ἕτερος (ὁ ἄλλος),

Τὸ μάκτρον (πανὶ διὰ σφουγγισμα), τὸ χειρόμακτρον (τὸ σφουγγιστή-ρι), τὸ ρινόμακτρον (τὸ μυτεμάνδυλον), γλύφω (σκαλίζω), τὰ ὠτα (τὰ αὐτία), τὸ ὠτόγλυφον (τὸ χιλάλι), τὸ ὀδοστόγλυφον (τὸ δοντοσκαλι-στήρι), τὸ ὀδοντότριμμα (ἢ δοντοσκόνη), τὸ λέβιον (τὸ κάτω μέρος τοῦ αὐτίου), τὸ ἑλλόβιον (τὸ σκουλαρίκι), τὸ στέρνον (τὸ στήθος), τὸ προ-στερνίθιον (τὸ γελέκι).

Παρατηρητέον (ἄς παρατηρήσωμεν), σημειωτέον (ἄς σημειώσωμεν) γραπτέον (ἄς γράψωμεν), ἑλληνιστί (ἑλληνικά), ῥωμαῖστί (ῥωμαϊκά), γερμανιστί (γερμανικά), τούλάχιστον (τὸ ὀλιγώτερον), ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖ-στον (ταῖς περισσότεραις φραzaῖς), καθ' ὑπερβολὴν (ὑπερβολικά), μόλις (μετὰ βίας), μᾶλλον (περισσότερον), ἦττον (ὀλιγώτερον), ἀναμφιβόλως (χωρὶς ἀμφιβολίαν), τῶ ὄντι (τῇ ἀληθείᾳ), οὕτως (ἔτζι), εἴθε (ἀμποτε), εὔγε (μπράβο), φεῦ (ἀλλοίμονον), τὸ μέλαν (τὸ μελάνι), τὸ μελανοδο-χείον (τὸ καλαμάρι), τὸ ἔλαιον (τὸ λάδι), τὸ ἔλαιοαγγεῖον (τὸ λαδικόν), τὸ ὄξος (τὸ ξίδι), ἢ ὄξις (τὸ ξιδιρόν).

Ὁ ἀδάμας (τὸ διαμάντιον), τοῦ ἀδάμαντος (τοῦ διαμαντίου), τῶ ἀ-δάμαντι (τῶ διαμαντίω), τὸν ἀδάμαντα (τὸ διαμάντιον), ὦ ἐδάμαν (ὦ διαμάντιον) — οἱ ἀδάμαντες (τὰ διαμάντια) τῶν ἀδαμάντων (τῶν δια-μαντίων), τοῖς ἀδάμασι (τοῖς διαμαντίοις), τοὺς ἀδάμαντας (τὰ διαμάν-τια), ὦ ἀδάμαντες (ὦ διαμάντια). — Ἡ γαστήρ (ἢ κοιλία), τῆς γαστρός (τῆς κοιλίας), τῇ γαστρὶ (τῇ κοιλίᾳ), τὴν γαστέρα (τὴν κοιλίαν), ὦ γασ-στήρ (ὦ κοιλία) — αἱ γαστέρες (αἱ κοιλίαι), τῶν γαστέρων (τῶν κοιλι-ῶν), ταῖς γαστράσι (ταῖς κοιλίαις), τὰς γαστέρας (τὰς κοιλίας), ὦ γαστέρες (ὦ κοιλίαι).

Τὸ σῶμα (τὸ κορμίον), τοῦ σώματος (τοῦ κορμίου), τῶ σώματι (τῶ κορμίω), τὸ σῶμα (τὸ κορμίον), ὦ σῶμα (ὦ κορμίον)... Τὸ οὖς (τὸ αὐ-τίον), τοῦ ὠτός (τοῦ αὐτίου), τῶ ὠτί (τῶ αὐτίω), τὸ οὖς (τὸ αὐτίον), ὦ οὖς (ὦ αὐτίον)...

Ὁ ἱερεὺς (ὁ παππᾶς), τοῦ ἱερέως (τοῦ παππᾶ), τῶ ἱερεῖ (τῶ παππᾶ), τὸν ἱερέα (τὸν παππᾶν), ὦ ἱερεῦ (ὦ παππᾶ) — οἱ ἱερεῖς (οἱ παππάδες), τῶν ἱερέων (τῶν παππάδων), τοῖς ἱερεῦσι (τοῖς παππάσι), τοὺς ἱερεῖς (τοὺς παππάδες), ὦ ἱερεῖς (ὦ παππάδες).

Τύπτομαι (κτυποῦμαι), τύπτῃ (κτυπέισσι), τύπτεται (κτυπεῖται) τυ-πτόμεθα (κτυπούμεθα), τύπτεσθε (κτυπέισθε), τύπτονται (κτυποῦνται) — ἐτυπτόμην (ἐκτυπούμην), ἐτύπτου (ἐκτυποῦσον), ἐτύπτετο (ἐκτυπεῖτο).

Μέσα
αἰῶνα
χαίρει
σχολικ
τερεῶν
τῆ ἐπε
χαίρου
εἰσα, εἰ
Οἱ κ ο ν
σματα δ
Ὁ ἐρχ
ἀναγνώρ
ιδανικὸ π
ἢ πείργ
γοτεχνίς
Πολίτης, ε
Σφοκλή
τὸν ἑλλη
c) Ὁμιλί
Ἄνα δ ρ
γέγραμα)-
τηρητῆς Ἄ
στό καὶ τοῖ
στρατῆς (ἄ
Ὁ ἀνδρες
σας πεπληρο
κατὰ τὸν σε
χαρὸν, λέγω
τὸν χρεῖων
ἐπὶ τὸ εἰς το
πρωσιλείας
εἶναι, διότι τῆ
στρατεύματα
ἔργων προγον
τῶν τῶν ἐν τῶ
μὲν ἐκάστης
ἐκάστῃ, παρὰ
τῶν βρα ὕμνε
τῶν παίδων, κ
τῆς Ἑλλάδος.

ΕΠΟΧΗ ΚΑΘΑΡΙΣΜΟΥ

II.—Η ΚΑΘΑΡΕΥΟΥΣΑ (§§ III, II2)

Μέσα στη γενική ἀρχαϊστική ζύμωση πραγματώνεται πρὸς τὸ τέλος τοῦ αἰῶνα ἡ γραμματικὴ ἐνοποίηση τῆς καθαρεύουσας. Ὁ καθαρισμὸς πετυχαίνει εὐκολώτερα σὲ λόγους, ἄρθρα, γράμματα, ἐπιστημονικὲς μελέτες, σχολικὰ βιβλία, πού χάνουν ἔτσι τὴν ἐπαφή μετὰ τὴν μαθητικὴν ψυχὴν, καὶ κατορθώνει νὰ παρασύρῃ στὴν ἀρχὴ ἀκόμη καὶ τὴν λογοτεχνίαν. Ἀπὸ τὴν πρώτη ἐποχὴ, τοῦ μονόγλωσσου στὸ ἴδιον κό του καὶ ρομαντικῆ ἀκόμη ἀρχαϊσμοῦ, πού ὀνειρεύεται τὸ γυρισμὸ στὴν ἀρχαία δόξα μετὰ τὴν καθαρεύουσα, εἶναι ὁ λόγος τοῦ Μηνᾶ καὶ τὰ γράμματα τοῦ Δούκα καὶ τοῦ Οἰκονόμου. Τοῦ Κόντου, καὶ τοῦ Ἀφεντούλη τ' ἀποσπάσματα δίνουν πρότυπα τοῦ ἐπιστημονικοῦ λόγου.

Ὁ ἀρχικὸς ὥστόσο ρομαντισμὸς ὑποχωρεῖ τώρα ἤδη σὲ κάποια πρώτη ἀναγνώριση τῆς πραγματικότητος καὶ ὁ ἀρχαϊσμὸς, δίγλωσσος πιά στὸ ἰδανικόν του, συνεχίζεται μετὰ τὴν ἀποχτημένη ταχύτητα. Τοῦ Δροσίνη ἡ πεζογραφία δείχνει τὸ δρόμον πού ἀκολουθοῦσε καὶ ἡ γλῶσσα τῆς λογοτεχνίας, πρὶν φανερωθοῦν μετὰ τὸ κήρυγμά τους ὁ Δ. Βερναρδάκης, ὁ Ν. Πολίτης, ὁ Ψυχάρης. Οἱ παράλληλες μεταφράσεις τῆς Ἀντιγόνης τοῦ Σοφοκλῆ καθρεφτίζουν τὴν προσπάθειαν ἑκατὸ χρόνων νὰ ζωντανέψῃ γιὰ τὸν ἑλληνικὸν λαὸν μετὰ τὴν ἐξαρχαϊσμένην γλῶσσαν τοὺς ἀρχαίους κλασικοὺς.

α) Ὁμιλία πανηγυρικὴ γιὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἀθήνας (1833)

Ἀναδρομάρη, Παρενθέσεις. Πότε ἦλθαν καὶ πότε φύγαν (χρονογράφημα).—Ὁ ἐπίσκοπος Ταλαντίου, Νεόφυτος Μεταξᾶς, τοποτηρητῆς Ἀθηνῶν, χαιρετίζει τὴν ἀπελευθέρωσίν τους ἀπὸ τοὺς Τούρκους, στὸ ναὸ τοῦ Ἁγ. Γεωργίου, μέσα στὸ Ἐθνεῖο, ὅταν ἔφτασε ὁ βαβαρικὸς στρατὸς (20 Μαρτ.), πού ἀντικατάστησε τοὺς Τούρκους στὴν Ἀκρόπολιν.

ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι καὶ συμπολιταί μου! Σήμερον βλέπω τὰς καρδίας σας πεπληρωμένας χαρᾶς, καὶ ἀγαλλιάσεως, καὶ τὸ πρόσωπόν σας εὐθελές, κατὰ τὸν σοφὸν Σολομῶντα «εὐφραينوμένης καρδίας θάλλει πρόσωπον», χαρὰν, λέγω, διότι ἠξιώθημεν ἡμεῖς οἱ δυστυχεῖς καὶ τεθλιμμένοι τοσούτων χρόνων νὰ ἴδωμεν Βασιλέαν, καὶ τοιοῦτον Χριστιανικώτατον Βασιλέαν, ἐπάνω εἰς τὸ ἔδαφος τῆς Ἑλλάδος ἐπαγρυπνοῦντα μετὰ τῆς αὐτοῦ Σ. Ἀντιβασιλείας ἡμέρας τε καὶ νυκτός, τὰ ἐπωφελῆ καὶ σωτήρια τοῦ λαοῦ, χαρὰν, διότι ἡ αὐτοῦ Μεγαλειότης σήμερον ἀπέστειλε τὰ Βασιλικά αὐτοῦ στρατεύματα, διὰ νὰ παραλάβωσιν ἐκ τῶν Ὀθωμανῶν, τὴν πολυπόθητον ἡμῶν προγονιαίαν μας Ἀκρόπολιν, ἣτις, διὰ θαύματος, ἄγεται παρὰ πάντων τῶν ἔθνων, ἐνεκεν τῶν ἀρχαιοτήτων αὐτῆς. Σήμερον σκιρτᾷ ἡ καρδιά μίαν ἐκάστην τάξεως. Ἡ μὲν τάξις τῶν γερόντων χύνει καρδιοστάλακτα δάκρυα, παρακινουσα τὴν καρδίαν τῆς ἡμέτερος χαρᾶς. Ἡ δὲ τάξις τῶν νέων βοᾷ ὕμνους καὶ δοξολογίας πρὸς τὸν Πανάγαθον Θεόν... Ἡ δὲ τάξις τῶν παιδῶν, κατὰ μέρος, κραυγάζει τό, ἀμήν, καὶ τό, ζήτω ὁ Βασιλεὺς τῆς Ἑλλάδος Ὀθων. ὦ χαρὰ, ὦ εὐφροσύνη, ὦ ἀγαλλίασις!

β) Γράμμα του Νεόφυτου Δούκα (1839)

Νεοφύτου Δούκα, Ἐπιστολαὶ πρὸς τινὰς ἐν διαφόροις περιστάσεσι. Αἴγινα 1839, τ. Α', σ. 61. Ὁ συγγρ. ξαναεκδίνει ἐπαυξημένα τὰ γράμματά του ἐπειδὴ εἶδε «πολλοὺς τῶν ἀπανταχόθεν καὶ διδασκάλων καὶ μαθητῶν καὶ γράψαντας μοι ἐν τοιοῦτῳ χαρακτῆρι, καὶ αἰτησαμένους ὁμοίως αὐτοῖς ἀπαντῆσαι... Δυνατὸν γὰρ καὶ ἄλλους τὸν τρόπον τοῦτον τοῦ γράφειν μιμήσασθαι· ἡ δὲ μίμησις, κἄν ἀπὸ εὐτελεῶν δοκῆ ἄρχεσθαι, ἀλλὰ γε πέφυκε πολλακίς καταλήγειν εἰς πολυτελή, οἷα ἦν τὰ τῶν προγόνων ἡμῶν περισπούδαστα καὶ λαμπρά».

Γεωργίω. Χθὲς ἐξελθὼν τῆς οἰκίας, ὡς εἰς περίπατον, ἀπὸ τῶν ἐπαχθῶν πόνων μικρὸν εἰς ἡδονὴν ἀνεῖσθαι βουλόμενος, ἀνῆειν πρὸς τὴν συκῆν τὴν παρὰ τῷ Ὀρφανοτροφείῳ, αὐτοῦ ὑπονεούσης ἐγνωκῶς ἀναπαύσασθαι· ὡς δὲ προσῆειν, ὁρῶ γύναιον ὑποκόλπιον βρέφος βαστάζουσαν, τῇ μὲν ἀνέχουσαν ταῖν χειροῖν, τῇ δὲ ἀποσοβοῦσαν αὐτῷ τὰ μυιάρια· ὁρῶν δ' ἐγὼ τὴν τεκοῦσαν ὄλω θυμῷ ἐνατενίζουσαν ὡς περὶ ἀγάλατι τῷ παιδίῳ, ὠρμήθην ὑποθάψαι αὐτῇ τὸ φιλόστοργον ἐρωτήματι· καὶ δὴ ἠρόμην αὐτήν, πότε τέκοι; ἡ δὲ, ὀπόθ' ὁ Δούκας, ἔφη, ἀνεδέξατο τύχη ἀγαθῇ τοὺς τῶν Αἰγινήτων παῖδας διδάξαι· καὶ γε ἔοικε τὸ γλυκερὸν ἔμοιγε τοῦτο φάος ἐξ αὐτῆς τῆς γαστρὸς ἔτι ὠρμηκῆναι ὑπὸ σοι διδασκάλω καὶ ἀνατραφῆναι καὶ παιδευθῆναι· οὐκοῦν ὀφείλεις στέψαι αὐτῷ, οἷς ἄξιον, τὰ γενέθλια· ἔσται δὲ ταῦτα τῆς τε σῆς προσιρέσεως οὐκ ἀλλότρια, καὶ τῇ τῆς τύχης προδιαθέσει οἰκεῖα· οἷσπερ καὶ πᾶσαν νεολαίαν εἴωθας εἰσποιεῖσθαι. Ἔσται σοι ταῦτ', ἔφη ἐγὼ, καὶ δικαίω τῷ λόγῳ, ὡς μητρὶ ἀγαθῇ γεγυνηία, καὶ πάντα τῆς τοῦ παιδὸς παιδείας δευτέρα πεποιῆσθαι δοκούση· ἀλλὰ ζῶη σοι οὗτος καὶ εἰς βαθὺ γῆρας ἤκοιτο. Ταῦτα δ' εἰπὼν ἀνεχώρησα, τὰ μέγισθ' ὑποθερμανθεὶς τῇ τῆς γυναικὸς ἀστείότητι. Ἴθι οὖν αὐτὸς παρὰ τὸν βιβλιοδέτην, καὶ δέσμην ἀπὸ πάντων τῶν βιβλίων ποιησάμενος, ἀπόδος τῆς μητρὶ τὸν ἀρῶαβῶνα, ὧν αὐτῇ ὑπεσχόμεθα. Ἐρῶωσο.

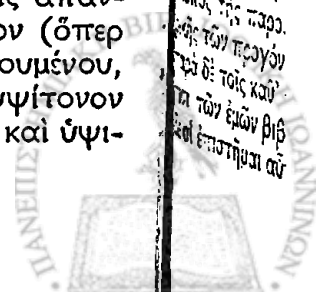
γ) Ὁ Κ. Οικονόμος καταδικάζει τὴν εἰσαγωγὴν τῆς τετραφωνίας (1845)

Μπαλάνοῦ Δ., Ἀνέκδοτοι ἐπιστολαὶ Κωνσταντίνου Οικονόμου τοῦ ἐξ Οικονόμων. Πραγματεῖαι Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, 1936, σ. 18.—Ὁ Κ. Οικονόμος παραπονιέται στὸν πατριάρχη Ἀνθιμο Σ' καὶ στὸν πρῶην πατριάρχη Γρηγόριο Σ', γιὰ τὴν εἰσαγωγὴν τῆς τετραφωνίας στὴν ἑλληνικὴ ἐκκλησία, πού τὴν ὀνομάζει ἄλλοῦ «κακομουσία», «δυτικισμὸ» καὶ «θεατρικὴ τετραφωνία».

Ἐστάλη καὶ ἐνταῦθα (ζητηθεῖσα παρὰ τῶν φιλοκαινοτόμων) ἐκ Βιέννης ἡ ἐκδεδομένη μουσικὴ, ἀλλὰ κεῖνται τὰ βιβλία ἐν τῷ σκότει καὶ κείσονται. Τί δ' αὐτοῦ ποιήσει ἡ ἐκκλησία ἀγνωῶ. Ἐν μόνον ἔμαθον ὅτι ὁ περὶ οὗ πρῶην μοι ἐγράψατε Πῶπ ὑπῆρξε καὶ αὐτὸς εἰς τῶν ζηλωτῶν τῆς εἰς τὰς βιενναίας ἐκκλησίας εἰσαγωγῆς τῆς νέας μουσικῆς· (οὗτος ἦθελεν ἵνα καὶ τὰς ἑορτὰς οἱ ἐκεῖ ὀρθόδοξοι ἑορτάζωσι κατὰ τὸ νέον μηνολόγιον, ἀλλ' εἰς μάτην ἐκοπίασε). Περὶ δὲ τοῦ παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς ἀπαντωμένων, θειότατε Δέσποτα, ἡ μὲν χειρονομία ἐδήλου τὸν χρόνον (ὅπερ εἰώθησαν οἱ Ῥωμαῖοι)· τοῦ δὲ χρόνου διὰ σημείων γραπτῶν δηλουμένου, ἀποβαίνει αὕτη περιττή. Τὰ δὲ βαρύφωνον καὶ ὀξύφωνον καὶ τὸ ὑψίτονον οἶμαί γε σημαίνειν τὴν εἰς τὸ ἴσον κρατεῖν διαφορὰν τῶν ὀξυφώνων καὶ ὑψι-

πὸν πα...
οὐδ' ἔγω...
ἐπειδὴ ἡ...
μαθηταὶ...
καὶ ἔχομε...
μαθῶν ὁ...
τὸ βιβλίον...
γὰρ, ὡς...
ἐκκλησιῶν!
πῆλκον, (ὁ...
ἐκκλησίαν...
ὑπὸ δύο Γε...
τὰ τῆς λει...
τὸ ἅγιος ἄ...
Κουζάνται...
ὕψιλον μ...
βιβλίον φ...
καὶ ἐκκλησί...
τασὶν ἔχου...
(ὡς παρὰ τ...
ἑσπερον. Το...
οὐδένα ἔχε...
Βενετῶν ἤδη...
τὴν γυγῆν...
στερ τῆς Ἀγ...
ζητηθεῖσαν...
ἀσπίδας καὶ...
οὐ ἐλαβῶν...
ἐν τῇ Βουλή...
βουκουρέστιον...
ὑπὸ τῆς καιρο...

Μηνῶ Μ., /
πλώσης. (μετὰ...
Ἀξιοίτιμοι καὶ...
τὴν ἡμέραν, καθ...
καὶ μάλιστα ἐπ...
ἐπὶ τοῖς λαμπρῶ...
καὶ αἰωνοῦσαν...
κατολὴν πρὸς...
καὶ τὴν ἐαυτοῦ...
ἀνεκοῦ τῶν ἐν...
καὶ ἐπὶ τὴν ὑστε...
ἄλλος οὗτος οὐ μ...
καπὸς τῆς παρο...
καὶ τῶν προγόν...
τὰ δὲ τοῖς καὶ...
τῶν ἐμῶν βιβ...
καὶ ἐπιστήμη αὐ...

τόνων παιδων και τῶν βαρυφώνων ἀνδρῶν. Τετραφωνίας δὲ οὐδεμία μνήμη οὐδ' ἴχνος ἀπαντᾶται (ὅσον γε κάμει εἰδέναι) παρὰ τοῖς ἡμετέροις ἀρχαίοις... «Ἡ δὲ νέα μουσικὴ εἰσῆλθε καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς Τεργέστης περὶ ἣν ἠυδοκίμησεν ἐν τῇ τῆς Βιέννης. Μανθάνω δὲ καὶ ὅτι διδάσκονται μαθηταὶ ἵνα ταύτην εἰσαγάγωσι καὶ εἰς τὰς ἐκκλησίας τῆς Ἐπτανήσου... Καὶ ἔχομεν ἤδη ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ νότας φραγκικὰς ἀντὶ τῶν γραικικῶν ση-μαδίων· ὁ καιρὸς βοηθός. Μετ' οὐ πολὺ ἴσως ἔξομεν καὶ τὸ ὄργανον καὶ τὸ βιολῖνον, ἵνα τὸν Θεὸν τῶν πατέρων ἡμῶν ὑμῶμεν ἐν χορδαῖς καὶ ὄργάνοις, ὡς ἐπέοικε Χριστιανοῖς πεφωτισμένοις καὶ φίλοις τῆς ἐνώσεως τῶν ἐκκλησιῶν! Πρὸ δύο ἡδὴ ἐτῶν εἰσῆχθη ἡ μουσικὴ αὕτη πρῶτον εἰς τὴν καπέλλαν, (ὅπου ἐκκλησιάζονται οἱ Τουρκομερίται) καὶ μετὰ μικρὸν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῶν ἐντοπιῶν. Διαφέρει δὲ ταύτης ἡ τῆς καπέλλας ὁπωσοῦν, ὡς ἀπὸ δύο Γερμανῶν μουσικῶν διαφόρων ἐκατέρας τονισθείσης. Ἐτονίσθη δὲ καὶ τῆς λειτουργίας (τὸ χερουβικὸν καὶ κοινωνικὸν καὶ τὰ προσαδόμενα, τὸ ἅγιος ἅγιος κ.τ.λ.) καὶ τινὰ τροπάρια, τὰ πάντα ἔλεεινὸν ἀκούσμα! Ἐκαυχῶνται ὅτι ἐφύλαξαν τὸ ὕψος τῆς ἐκκλησίας· ἀλλὰ τὰ μὲν τροπάρια ἀλλάσσονται μόλις ὡς ἡ μετροφωνία, τὸ δὲ χερουβικὸν καὶ κοινωνικὸν ὁλοῦ φραγκίζουσι· ἐτύπωσαν ταύτας τὰς μουσικὰς ἀμφότεραι τῆς Βιέννης καὶ ἐκκλησίαι· τὰ σημεῖα τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς ἐξωρίσθησαν καὶ ἀντικεισῆχθησαν αἱ φραγκικαὶ νόται· ὁ χορὸς ἀνεβιβάσθη εἰς τὰ κατηχούμενα (ὡς παρὰ τοῖς Φράγκοις), σύγκειται δὲ ἐξ ἑτεροδόξων ὧν τινες καὶ τοῦ εἰσάτρου. Τὸ εἶδος ταύτης τῆς τεραστίου μουσικῆς οὐδὲ πρὸς τὸ ρωσικὸν οὐδεμίαν ἔχει σχέσιν καὶ ὁμοῦ μεταβαίνει ἀπὸ τόπου εἰς τόπον. Εἰς τὴν Βενετίαν ἤδη κρατεῖ καὶ ἐκεῖ πρῶτον ἔσχισε τὰς ἀκρὰς μου καὶ κατεπίκρανε τὴν ψυχὴν μου. Εἰς τὴν Τεργέστην εἰσάγεται μετ' ὀλίγον, εἰς τὸ Μαντζι-στερ τῆς Ἀγγλίας (ὅπου συνέστη καπέλλα Χίων ὀρθοδόξων) εἰσῆχθη. Ἐζητήθησαν καὶ ἐστάλησαν αἱ τυπωθεῖσαι νόται καὶ εἰς τὴν Ὀδησσόν, ὁμοίως καὶ εἰς τὴν Κέρκυραν τῆς Ἐπτανήσου. Ἦδη δὲ τινες καὶ ἐξ Ἰα-σίου ἔλαβον φυλλάδια, διαβάντες ἐντεῦθεν (καὶ τις αὐτῶν εἶπεν ὅτι καὶ ἐν τῇ Βουλῇ αὐτῶν ἐγένετο πρόβλημα περὶ μουσικῆς)· ἐστάλησαν καὶ εἰς τὸν Βουκουρέστιον. Οὕτω, παναγιώτατε δέσποτα, διαφθείρονται τὰ πάντα ἀπὸ τῆς καινοτομίας ἀμελεθείσης...

δ) Ένας λόγος από την Πνύκα (1853)

Μην ἄ Μ., Λόγος ὁ ἀπὸ τῆς Πνυκὸς ἐκφωνηθεὶς περὶ τῆς ἑλληνικῆς ἀλώσεως. (μετὰ κγ' αἰῶνας), 1853.

Ἀξιότιμοι καὶ φιλομαθεῖς ἀκροαταί. Εὐτυχῆς πάντως νομίζομαι ταύτην τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν πρῶτον ἀξιούμαι τῆς ὑμετέρας εὐνοϊκῆς ἀκροάσεως, καὶ μάλιστα ἐπὶ τοῦδε τοῦ βήματος, ἐνθεν ἄνδρες περίφαντοι καὶ ῥήτορες ἄδοξοι λαμπρότατα ἐρρήτορευσαν, καὶ μνημεῖα αἰώνια κατέλιπον ἡμῖν καὶ ἀείμνηστα· τούτων τῶν ἀνδρῶν ἡ μνήμη μόνον ἐμποιεῖ σέβας καὶ ἐυστολήν πρὸς πάντα τὸν λέγοντα, ἐνθυμούμενον τὴν ἐκείνων ὑπεροχὴν καὶ τὴν ἑαυτοῦ ἀτέλειαν· ὁμοῦ δὲ θαρρῶν εἰς τὴν ἐκείνων εὐμένειαν (ἐὰν οἱ νεκροὶ τῶν ἐν τῷ κόσμῳ τῶδε πραγμάτων αἴσθησιν ἔχωσι), καὶ πεποι-θῶς ἐπὶ τὴν ὑμετέραν φιλομάθειαν, εἰς τὸ λέγειν προάγομαι· ἅμα δὲ καὶ ὁ λόγος οὗτος οὐ μικρὰν φέρει δόξαν καὶ πρὸς ἐκείνους τοὺς ῥήτορας· ὅτι ὁ κοπὸς τῆς παρούσης ὁμηγύρεως ὑπάρχει τὸ τῆς Διαλεκτικῆς καὶ Ρητο-ρικῆς τῶν προγόνων ἡμῶν μάθημα, τὸ παρ' ἐκείνοις μὲν περισπούδαστον παρὰ δὲ τοῖς καθ' ἡμᾶς Εὐρωπαίοις διατελέσαν ἀγνωστον, ὡς πού καὶ ἐν τῶν ἡμῶν βιβλίων γράφων ἑλληνιστὶ καὶ γαλλιστὶ ἀπέδειξα. Ἐπειδὴ δὲ αἱ ἐπιστῆμαι αὗται, ἔστω δὲ καὶ τέχνηαι, (ἐὰν ἐθέλη τις οὕτως αὐτὰς ὀνο-

μάζειν), γεγραμμένοι ἑλληνιστὶ τυγχάνουσι, καὶ λογικαὶ λέγονται, ὡς τὸν λόγον ὑποκείμενον ἔχουσαι, πρὸς τοῦτοις δὲ καὶ ζήτημα περιφέρεται περὶ τῆς κυρίως ἑλληνικῆς γλώσσης, καὶ τῆς χυδαῖστὶ λαλουμένης, ἀναγκαῖον νομίζω ἐν τῇ παρούσῃ ὁμηγύρει, προεισδίδόν τινα ἐκφώνησιν περὶ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης· ἀλλ' ὁ περὶ ταύτης λόγος τάχα μὲν πρὸς τινὰς ἄρεστος, τάχα δὲ πρὸς ἄλλους ἀπαρέσκων φανήσεται· ὅτι ὅτε πρόκειται λέγειν περὶ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, γραφομένης τε καὶ λαλουμένης, ἕκαστος ἡμῶν νομίζει ἔχειν δικαίωμα, ἐρμηνεύειν τὰς αὐτοῦ ἰδέας τε καὶ ἐννοίας, ὡς αὐτὸς ἐδιδάχθη καὶ ἔμαθεν· ἐπὶ δὲ ὅσα μαθητὰ ἐν τῷ κόσμῳ, διὰ λόγου μανθάνονται καὶ διὰ λέξεων, αἱ δὲ λέξεις δηλωτικαὶ τῶν πραγμάτων ὑπάρχουσι, καὶ ἀνάλογον πρὸς τὴν ἐκάστου γνῶσιν· ἢ τε γνῶσις πάλιν οὐ φαίνεται ἢ αὐτὴ τῶν πόντων ἀνθρώπων ὑπάρχουσα, κατὰ τε ποιότητα καὶ ποσότητα, ἔλλ' ἐν οἷς μὲν πλεονάζει, ἐν ἄλλοις δ' εὐρίσκεται κατ' ἔλλειψιν, ἔπειτα δὲ καὶ ἕκαστος, ὅπερ αὐτὸς γινώσκει, ἐκεῖνο θεωρεῖ καὶ ὀρθότερον καὶ σοφώτερον, διὰ τοῦτο καὶ ὁ λόγος μου ἀνωμάλως κινδυνεύεται, πρὸς τὴν γνῶμην καὶ βούλησιν ἐκάστου ἐξεταζόμενος. Πειράσομαι ὁμως τὸ κατὰ δύναμιν ἵνα γένηται καὶ πρὸς ὠφέλειαν ἑνὸς ἐκάστου, καὶ πρὸς δόξαν τοῦ ἑλληνικοῦ γένους σύμπαντος.

ε) Ὁ Κόντος καταδικάζει τοὺς γλωσσικοὺς ἀντίγνωμους (1875)

Εὐθύφρονος Παρρησιάδου [Κ. Κόντου], *Ἐλεγχος τοῦ κορυφαίου τῶν Ἀγελαίων. Σωκράτης I (1874) σ. 258α.—Ἐνῶ ὁ καθαρισμὸς πλησίαζε στὸ κορύφωμά του καὶ πρωτοστατοῦσε ὁ Κόντος, τὰ διάφορα δημοσιεύματα τῶν ἀντιπάλων του, ἐπιστημονικὰ ἢ ποιητικὰ, ἔδιναν εὐκαιρία σὲ πυκνὲς ἐπικρίσεις καὶ «διορθώσεις» ἀπὸ μέρος του καὶ γλωσσικὰ κηρύγματα, καθὼς τὸ ἀκόλουθο. Ἡ ἀφορμὴ δόθηκε ἀπὸ τὸ ποίημα «Φειδίας καὶ Περικλῆς» τοῦ Ἄγγ. Βλάχου, πού κοντὰ στ' ἄλλα ἔλεγε: «Ἄν ἔκλαυσα, πικρότερον θὰ κλαίῃ—Τὸ ὄμμα τῶν νιῶν σας ἀποτίον—Τὸ δάκρυ τὸ ἐμόν». Ὁ Κόντος συσταίνει «ἐπὶ τῆς σημασίας τοῦ κοινῶς λεγομένου πληρώνω ἢ πλερώνω... ἀντὶ τοῦ ἀποτίειν νὰ γίνηται χρῆσις τοῦ ἀποτίνειν».

Σημειωτέον δ' ὁμως ὅτι δὲν εἶνε πάντοτε δυνατὴ ἡ χρῆσις τοῦ ἀποτίνομαι, κτλ. ἀντὶ τοῦ πληρώνομαι ἢ πλερώνομαι, κτλ... Ἄλλὰ καὶ τὸ ἐπλέρωσα τοὺς ἀργάταις, κτλ. οὐδαμῶς γίνεται ἀπέτισα τοὺς ἐργάτας, κτλ. Δὲν εἶνε δ' ἀπίθανον ἀναπηδήσας τις αἴφνης τῶν ἐκπαθῶς ἀείποτε τῇ πεπατημένη χυδαίολογίᾳ φιληδύντων καὶ δυσάπολύτως αὐτῇ προσφυσμένων νὰ ἐξυμνήσῃ μετὰ θορύβου καὶ πατάγου τὸ μέγα τοῦτο (καὶ ἄγνωστον ἴσως αὐτῷ πρότερον) τῆς ἰδιωτικῆς γλώσσης πλεονέκτημα καὶ πολλὴν ἐωλοκρασίαν τῆς ἑαυτοῦ ἀπειροκαλίας νὰ κατασκευάσῃ τῶν μετ' εὐβουλίας περὶ τοὺς λόγους φιλοτεχνούντων καὶ μὴ ὑπ' ἰδιωτείας καὶ σκαιότητος ἢ ῥαστώνης καὶ νωθείας ἀδιακρίτως ἐμφορουμένων πάντων τῶν σκυβάλων τῆς ταραχωδεστάτης ὡς τὰ πολλὰ καὶ πονηροτάτης συνηθείας τοῦ συρφετώδους καὶ ἀνδραποδώδους ὄχλου. Πρὸς πάντα παράφορον τῆς ἀκαθάρτου καὶ ἀκαλλοῦς λαλιᾶς ἐραστήν καὶ ἄκαιρον τῶν πλεονεκτημάτων αὐτῆς ἐπαινέτην ἱκανὸν ἡμῖν φαίνεται νὰ λέγηται ἐκάστοτε: «πῖν' οἶνον τρυγίαν, ἐπεὶ οὐκ Ἀθηδόνα ναίεις — Οὐδ' ἱεράν Ὑπέραν, ὅθι κ' ἄτρυγον οἶνον ἔπινες». Μόνοι ἀληθῶς οἱ μελαγχολῶντες ἢ παρεξηγημένοι τὸν νῦν δύνανται τὰ νῦν νὰ στοιχῶσιν ἀπολύτως τῇ πεινιχροτάτῃ καὶ ἀμορφοτάτῃ γλώσσῃ τοῦ ὑπὸ μακρᾶς δουλείας καὶ παντελοῦς ἀπαιδευσίας ἀπονεναρκωμένου τὴν διάνοιαν καὶ παραληροῦντος:

Περὶ τοῦ
στατί
καὶ κοιν
στηρον
ζῆμεν
δὲν ἀπε
πρόστα
ἐπέους
κάδεις κ
περὶ τὰς
τες συχ
ὄτητα ἐπ
ἐπιπέως
δοιτες πρ
δομῶς δ'
μιγῆ καὶ
ἐκείνη τε
ἀγροικίας
δὲν ἄλλο
εἰ βραμ
λιοντες ἐ
κάπερῶ
λαίος καὶ
λημιστοῦ
διεποτ' οὐ
καὶ ολιγο
ἐπέλη, ἐπ
πρόχειρον
τῶν ὑπερ
μῶν τῆς ἀ
σεμνότεροι
τες τὴν κα
βεββέρου γ
γρομμάτων
τας νὰ ψέγας

Ἄς σημειώ
ιστοητικός
σμεποητῆ
γι
ἐπὶ τῶν δὲ
στῆμα ὡς
ἐδόντας,
ἐξείρε
τὸν οὐχί
λίθος. Σ
φῆς χεραὶ
καὶ
δὲς ἀρῆται
σάμα ὡμῶν
τῶν σπερῶ
την

Ἄφρον τοῦ
ἐπιστημονικῆς

Ρωμηοῦ, τῇ μόλις μὲν διὰ τύπων διαστρόφων καὶ συντάξεως παραπλησιωτάτης τῇ τῶν ἐν σπαργάνοις ἐτι νηπίων ἐπαρκούσῃ πρὸς τὰς πρώτας καὶ κοινοτάτας βιωτικὰς χρείας, παντάπασι δ' ἀνεπιτηδείῳ οὔσῃ εἰς ἐπιστημονικὴν χρῆσιν καὶ πρὸς κατασκευὴν ἐντέχνου πῶς λόγου. Ἰσχυρίζομενοι δ' ὅτι οἱ αὐτάρκως περὶ τὴν γλῶσσαν τετριμμένοι οὐδέποτε σχεδὸν ἀποροῦσι τρόπων προσφυῶν εἰς εὐσταλεστέραν καὶ εὐπρεπεστέραν παράστασιν τῶν παρὰ τοῖς ἀγροίκοις κυκλουμένων, παραβάλλομεν τοὺς ἐνθέους τῆς ἐσχάτης καὶ εἰδεχθοῦς χυδαιολογίας θαυμαστάς πρὸς βλενώδεις καὶ ἀναισθήτους τοῦ κάλλους ἀνθρώπους, οἵτινες ἐμμανῆ ἔρωτα περὶ τὰς ἀνίπτους ῥυτίδας κατεσκληκυίας καὶ ἐρρακωμένης γραφῆς ἔχοντες συχνάκις μὲν μεταξύ λόγων μνημονεύουσιν αὐτῆς ὑπερφυῶς τὴν δεξιότητα ἐπαινοῦντες, μεθ' ἧς στρέφει τὸν ἀτρακτον καὶ ῥοφεῖ τὴν πτισάνην, ἐπιμελῶς δ' ἐπὶ τὰς θύρας αὐτῆς κωμάζουσι καὶ τὸ παρακλαυσίθυρον ἄδοντες πρὸς ἀχθοφόρους καὶ ὀνηλάτας ἀντεραστάς παγκρατιάζουσιν. Οὐδαμῶς δ' ἡμεῖς ἐναντιούμεθα, ἂν τις ἐπιθυμῇ μᾶλλον νὰ συγκρίνῃ τὴν παμμιγῆ καὶ ἀκατάσκευον γλῶσσαν τοῦ ῥυπαροῦ ὄχλου πρὸς τὴν γυναῖκα ἐκείνην τοῦ ἐξ Ἀμοργοῦ Σιμωνίδου... Παρασημειωτέον δ' ὅτι πλὴν τῆς ἀγροικίας καὶ δυστραπελίας καὶ τοῦ κορυβαντιασμοῦ καὶ κορδακισμοῦ οὐδὲν ἄλλο ἐφόδιον ἐπιφέρονται οἱ ὑπὲρ τῆς ἀκράτου χυδαιολογίας, μᾶλλον δὲ βρωμολογίας μητραγυρτοῦντες καὶ ἅμα μὲν τυμπανίζοντες καὶ κροταλίζοντες ἅμα δὲ ποικίλα ῥήματα εἰς τὸ εἶδωλον αὐτῶν, τὸ σύμμικτον εἶδος κάποφῶλιον τέρας, ἄδοντες. Ἀπειρότατοι καὶ ἀτριβέστατοι τῆς τε παλαιᾶς καὶ τῆς νέας γλῶσσης ὄντες καὶ τυφλῶς περὶ τε τὴν φύσιν τοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ τὸν ὀρθὸν λόγον ἔχοντες οὐδὲν μὲν ὑγιᾶς οὐδ' εὐστοχον οὐδέποτε οὔτε λέγουσιν οὔτε δύνανται νὰ εἴπωσιν, αἰείποτε δὲ μωρολογοῦσι καὶ φλυαροῦσι προφερόμενοι εἰκῆ καὶ φορτικῶς καὶ χύδην ὅ,τι ἂν αὐτοῖς ἐπέλθῃ, ἂν μάλιστα τύχωσιν ἀκροατῶν δυσκώφων ἢ ποδαγρώντων ἢ μὴ πρόχειρον τὸν κόνδυλον ἔχόντων... Ὑπομιμνήσκοντες δ' ὅτι περὶ μόνων τῶν ὑπερμάχων τῆς ἀκράτου χυδαιολογίας τοῦ ἐσχάτου ὄχλου καὶ πολεμίων τῆς ἀπὸ τῶν ῥύπων κεκαθαρμένης καὶ πρὸς τὸ εὐσχημονέστερον καὶ σεμνότερον μετερρυθμισμένης γλῶσσης ὁ λόγος ἡμῶν γίνεται καὶ οἰκτεῖροντες τὴν κατάστασιν τῆς νέας Ἑλλάδος, ἐν ἣ καὶ εὐτελέστατοι σκώληκες ἐν βορβόρου γωνίᾳ τοῦ τῆς ἀμαθίας καὶ ἀγνοίας καλινδούμενοι τολμῶσι περὶ γραμμάτων νάπεφαινῶνται καὶ τοὺς ὀξύτατα βλέποντας ὡς ὀφθαλμιῶντας νὰ ψέγωσιν, ἐπανερχόμεθα ἐκ τῆς παρεκβάσεως εἰς τὸ προκείμενον.

* Ἀς σημειωθῆ πῶς ὁ ἐξαρχαῖσμένος γλωσσικὸς τύπος, γιὰ πολλοὺς ἱκανοποιητικὸς στὴν ἐπιστημονικὴ γλῶσσα, γίνεται ἀνυπόφορος μόλις χρησιμοποιηθῆ γιὰ θέματα τῆς καθημερινῆς ζωῆς:

«Ἰδὼν δὲ πλῆθος πολὺ συνηγμένον ἐσκίρτησεν ἀγρίως καὶ ἀνοίξας τὸ στόμα ὡς μάλα ὑλακτικὸς καὶ κάρχηρος κύων ὑπέφηνε τοὺς ὀξεῖς αὐτοῦ ὀδόντας, ἐξείρας δὲ τὴν γλῶσσαν ἐλιχμάτο δίκην ὄφεως καὶ τρίβων ἅμα τὸν αὐχένα φοβερόν ἀπετέλει ψόφον ὡς τραχείας ἔχων περὶ τὸ σῶμα φολίδας. Συριγμὸν δ' ἐξαίσιον ἀφείς... περιδινήσας ἑαυτὸν κύκλω πίπτει αἰφνης χαμαὶ καὶ σφαδάζων ἐν τῇ κόνει πρίει τε τοὺς ὀδόντας καὶ θηριωδῶς ἄρύεται... σπαράττων δὲ διὰ τῶν ὀνύχων καὶ κατατέμνων τὸ ἴδιον σῶμα ὠμῶν σαρκῶν κυνηδὲν ἐμφορεῖται». Εὐθυρρ. Π α ρ ρ η σ ι ἄ δ ο υ, Τῶν σποράδην ὑπομνημάτων. Σωκράτης 2 (1875) σ. 155α.

ζ) Ἡ ἰατρικὴ γλῶσσα (1891)

* Ἀφεντοῦλη Θ., Φαρμακολογία, τ. 2, 1891^s, σ. 1, 273.—Πρότυπο ἐπιστημονικῆς καθαρεύουσας ἐρθέδοξης καὶ ἀκριβολογημένης. Παραμερί-

ζονται ἀκόμη καὶ οἱ κοινότερες λέξεις τῆς καθημερινῆς ζωῆς (*ἄγγιγμα* ἄψις, *δάγκαμα* δῆξις, *ρουχαλίζω* ῥέγχω) καὶ προτιμοῦνται σπάνιοι τύποι (*σίνηπι* ἰών., σινάπι), λέξεις (*σφάκελος* γάγγραινα, *πάρεσις* χαλάρωση), ἢ σημασίες (*διάκροσις* διαλύση, *συνεστός*). Τυπικὸ ἄψογα ἀρχαϊκὸ (*ὦν ἂν ἄψωνται*, *πάρεστι*, *ἐπήνεγκε*). Σύνταξη ψυχρὴ καὶ συχνὰ στρυφνῆ.

Δριμύτης εἶναι τὸ ἐν τῷ στόματι συνεστός φαινόμενον, τὸ χαρακτηρίζον τὰ φάρμακα ταῦτα, ἢτοι αἴσθημα δῆξεως, καύσεως καὶ συσφίξεως κατὰ τὸν φάρυγγα καὶ τὴν ρίζαν τῆς γλώσσης, ἀπανταχοῦ δὲ ἄλλοθι φερόμενον ὡς ἐρεθισμὸς μὲν ἐξ ὑπεραιμίας προϊῶν μέχρι σφακέλου ἐπὶ τῶν ζώντων τόπων τῆς ἐφαρμογῆς, αὐξησις δὲ τῶν διακρίσεων ἐνταῦθα, εἴτε δι' ἀμέσου ἄψεως τῶν ἐκκριτικῶν ὀργάνων εἴτε καὶ κατ' ἀνάκλασιν. Προέρχεται δὲ ἡ δριμύτης καὶ ὁ ἐρεθισμὸς καὶ ἡ τῶν διακρίσεων αὐξησις ἐκ στοιχείου χημικοῦ, ὃ οὔτε ἐν ὑπάρχει ἐν ἅπασιν τοῖς ἐνθάδε φαρμάκοις οὔτε καὶ ἀπανταχοῦ ἐφανερώθη ὑπὸ τῆς χημείας, ἀλλ' εὐρίσκεται ποῦ μὲν ὡς ἀλκαλοειδές, ἢ ἐμετίνη π.χ., ποῦ δὲ ὡς αἰθέριον ἔλαιον, οἷον τὸ τοῦ σινήπεως... Ἐρεθίζουσι λοιπὸν τὰ δριμέα τοὺς τόπους, ὧν ἂν ἄψωνται εἴτε κατὰ τὴν ἀνάληψιν εἴτε κατὰ τὴν ἀπέκκρισιν, καὶ ἐρεθίζουσι, χωρὶς νὰ προκαλέσωσι χημικὰς ἀλλοιώσεις ἀριδῆλως καὶ ἀναμφιλέκτως μαρτυρούμενας ὑπὸ τῆς χημείας· εἰς ἀνάπτυσιν δὲ τοῦ ἐρεθισμοῦ ὄρος οὐ οὐκ ἄνευ εἶναι ἡ ζωὴ τῶν τῆς ἐφαρμογῆς τόπων, ἦτις, ὅσω ἀκμαιοτέρα πάρεστι, τὸσω ταχύτερος καὶ ἐμφανέστερος φέρεται ὁ ἀπὸ τῶν δριμέων ἐρεθισμὸς.

Ἐγχυθὲν τὸ ἐκχύλισμα ὑπὸ τὸ δέρμα κονίκλων, ἐπήνεγκε τὸ κατ' ἀρχὰς μαρμαρυγῶδη σύσπασιν τῶν μυϊκῶν ἰνῶν, ἦτις ἀπὸ τοῦ τόπου τῆς ἐγγύσεως ἐν βραχεῖ διαπλωθεῖσα δι' ὅλου τοῦ σώματος ἐσχηματίσθη εἰς τρόμον τοῦ ζώου ἐλαφρόν. Ταύτη ἐπηκολούθησε πάρεσις τῶν προαιρετικῶν μυῶν, ἐφ' ἣ τὰ ζῶα κατέπεσαν ἀκίνητα, δυσπνοοῦντα, ταχυπνοοῦντα, ῥέγχοντα, στένοντα, ἀφθονον σίαλον ἐκ τοῦ στόματος προϊέντα, συχνὰ δὲ μετὰ τινος βίας οὔρα καὶ κόπρον, καὶ αἰεὶ βράδιον παλλόμενα τὴν καρδίαν.

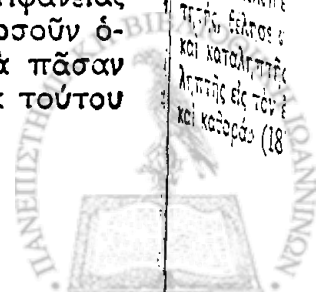
η) Ἡ γλῶσσα τῆς λογοτεχνίας

αα) *Δροσίνη Γ.*, Τρεῖς ἡμέραι ἐν Τήνῳ, 1883, σ. 1α.

Ἐπὶ τὴν μελαγχρινὴν σκιαύγειαν τοῦ ἀπωτάτου λυκαυγοῦς διακρίνω τὸ πρῶτον τὴν Τήνον μέσῳ τῆς τεθαμβωμένης κρυστάλλου ἐνός τῶν κυκλικῶν παραθυριδίων, ἅτινα παρέχουσιν ἤδη γλισχρότατόν τι φῶς εἰς τὴν χαμηλὴν αἴθουσαν τοῦ ἀτμοπλοίου. . . . Μάτην ἀποπειρῶμαι ν' ἀνέλθω εἰς τὸ κατάστρωμα· πανταχόθεν μοὶ περιφράττουσι τὴν δίοδον ἀπὸ τῆς κλίμακος τείχη ἀπόρθητα ὠκοδομημένα ἐκ νώτων, στέρνων καὶ βραχιόνων ἀνθρωπίνων. Ἀπὸ τῆς χθὲς ἐσπέρας μὲνω κεκλεισμένος ἐν τῇ ἀσφυκτικῇ ἀτμοσφαίρᾳ τῆς στενῆς ὑποθαλασσίου αἰθούσης μετὰ πεντήκοντα ἄλλων ἀμφιγενῶν καταδίκων. Διῆλθον τὰς πρῶτας ὥρας τῆς νυκτὸς συνεσφιγμένος ἐν πολυζητήτῳ τινὶ ἄκρᾳ ἀνακλίντρου, μόλις διαθέτων τόπον τόσον, ὥστε νὰ στρέφω τὰ φύλλα ἀναγινώσκων ἐπὶ μικροῦ δεδιπλωμένου βιβλίου, καὶ ὅταν ἐσβέσθησαν πάντα τὰ φῶτα, ἐκτὸς μικρᾶς λυχνίας, ἦτις ἐκάμυε καὶ αὐτὴ νυσταλέα τὸν μόνον τῆς ὀφθαλμόν, μόλις καὶ διὰ μυρίων τεχνασμάτων κατώρθωσα νὰ συζεύξω δύο τῶν ἐν τοῖς ἀτμοπλοίοις χιαστῶν ἐκείνων σκαμνίων καὶ νὰ περισυνάξω ἐπὶ τῆς μικρᾶς ἐπιφανείας αὐτῶν ὀλόκληρον τὸ σῶμα οὕτως, ὥστε νὰ καταλάβῃ τὴν ὀπωσοῦν ὀριζόντιον θέσιν τῆς ἀναπαύσεως. Ἄλλ' εἶμαι ἠναγκασμένος ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν αἰμωδιῶν ν' ἀλλάσσω τοῦ σώματος τὴν θέσιν, καὶ ὡς ἐκ τούτου πᾶσα ἐλπὶς ὕπνου πτερυγίζει ἀνεπιστρεπτεῖ.

ΕΡ 7
ΘΕΙΟΤΕ

γ) Με
Τριαντ
α) εἰδοί
θίς ἀνα
πὸ τοῦ
πρὸς κῆ
οἶμα μὲ
γὰς τοῖ
ἐσκαλο
γροσιν·
σε α. Στ
Β. εἰδοί
β) Μο
λεται - εἰ
κλ. ο. Ἐ
θρίσαν·
πῆ) εἰ
θίς τοῦ
γ) εἰδοί
οἶμα ὑπ
λεται, μ
τὸ ἀγ
τὴν μα
τὴν μα
τὸς ἐπ
στὴν Π
ε) Μο
ε. Δι
ὅπου
θελο
α) ἔ
ἀπὸ
καὶ κα
καὶ κα
(18)

ββ) Ἀπὸ μιᾶ μετάφραση τῆς Ὀδύσσειας — *Ρουσιάδου Δ.*, Ὀμήρου Ὀδυσσεΐας ἀκριβῆς παράφρασις, 1848.

Τὰ τοῦ πολύφρονος Ἀνδρὸς διήγησαί μοι, Μοῦσα!
 ὅς, τὴν Πριάμου ἱερὰν πόλιν πορθήσας Τροίαν,
 Χρόνον πλανώμενος πολὺν, πολλῶν Ἀνθρώπων εἶδε
 Πολίσματα· ἔγνω αὐτῶν τὰ Ἔθιμα καὶ Ἥθη,
 καὶ κατὰ θάλασσαν περὶ πολλὰ ἔπαθε, τοῦ τῶν Ἑταίρων
 Νόστου οὐχ ἦττον μεριμνῶν, ἢ ὑπὲρ τῆς Ζωῆς του.
 Ἄλλ' οὐκ ἐρύσατο αὐτοῦς, πάνυ ἐπιθυμῶν περ'
 ἀπώλονται γὰρ ὑφ' αὐτῶν τῆς Ἀθεμιστουργίας,
 Ἡλίου Βοῦς τὰς ἱερός, οἱ ἄφρονες, φαγόντες·
 Ὁ Ἥλιος δὲ δι' αὐτὴν τὴν Ἀσεβείας Πρᾶξιν,
 ὀπεματαίωσεν αὐτῶν τοῦ Νόστου τὴν Ἐλπίδα.
 Αὐτοῦ οὐ, θύγατερ, Διός, τῶν Πράξεων καὶ Μόχθων
 διήγησαί τι καὶ ἡμῖν, ὅπερ εἶπεν ἐθέλεις...

γγ) *Μεταφράσεις τῆς Ἀντιγόνης* (Στάσιμο β', στ. 582α.). — Πβ.
 Τριανταφυλλίδη, Δημοτικισμὸς σ. 33.

α) Εὐδαίμονες, ἔσοις μηδὲν κακὸν πρόσεστιν ἐν τῷ βίῳ· οἷς γὰρ ἂν ὁ θεὸς ἀνωθεν ἐνδικασίῃ τὴν οἰκίαν, εὐκέτι παύσεται ἐκ κακῶν κακὰ ἐπὶ πολὺ τοῦ γένους, μεταπίπτοντα ἐπὶ τοὺς ἀπογόνους· ὅμοιον δὲ τοῦθ' ὥσπερ κύμα σκοτεινόν, ὅταν ἐγερεθῇ τοῖς ἀπὸ τῆς Θράκης χειμερίοις πνεύμασιν, αἶρει μὲν ἐκ τοῦ βάθους τὴν μέλαιναν τῆς θαλάσσης ψάμμον· ἡχεῖ δέ, συχναῖς ταῖς ἐμβολαῖς, τὰς ἀκτὰς περιπτύσσον...—Ν. Δούκας, ἀπὸ τοῦς διδασκάλους τοῦ γένους, ἱερωμένος, ἐκδότης καὶ μεταφραστῆς ἀρχαίων συγγραφέων. Ζόδειψε ὀφθονιώτατα γιὰ τὰ βιβλία του καὶ τὰ μοίραζε χάρισμα. Στὴν Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη λείπει ὁ Σκοκλῆς του· τὸ ἀντίτυπο τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Βουλῆς ἔχει καὶ αὐτὸ ἀκοπα τὰ φύλλα (ἐκδ. 1834).

β) Μακάριος οὐ ἄμιγξής κοκῶν ἐ βίος.—Ὅταν οἶκον σεισῇ ὁ θεός, εὐδὲν λείπει — εἶδος κακῶν, γενεὰς γενεῶν διέρπον. — Ὅμοίως ἂν δυσχείμεροι — κύμα Θράκισι πνοαῖ — ἐκ θαλασσίῳ βυθοῦ σκοτεινὸν ἀνάγωσι, — τὴν τῶν ἀβύσσων ἄμμον κυλινδεῖ θολήν, καὶ στένουσαι — βροντῶσιν αἱ κυματοπλήγες ὄχθαι... (Ἄλ. Ραγκάβης, ἀπὸ τοῦς ἀντιπροσωπευτικῶς ὀπαδοῦς τοῦ καθορισμοῦ, μεταχειρίστηκε συχνὰ τ' ἀρχαῖα μέτρα (1860).

γ) Εὐδαίμονες εἶναι ἐκεῖνοι, οἵτινες ζῶντες πικρίας δὲν ἐπιον. Διότι εἰς οἶκον ὑπὸ θείας χειρὸς παραχθέντα καὶ σεισθέντα σφοδρῶς οὐδεὶς ὄλεθρος λείπει, μυρία συμφορὰ γεννῶνται, εἰς γενεὰς γενεῶν διαδιδόμεναι. Καθὼς τὰ ἀγρία κύματα, ὑπὸ μαύρων θρακικῶν ἀνέμων ἐξαγριούμενα καὶ ὀλονὲν μεγεθυνόμενα, εἰς τὴν ζεφῶδη εἰσδύουσι θάλασσαν κ' ἐκ τοῦ βυθοῦ τὴν μαύρην ἀνατρέπουσιν ἄμμον, βαρυβροντεῦσι δ' αἱ περίξ ἀκταί, εἰς τὰς ὁποίας παφλάζουσι τὰ κύματα...—Ἐκδοσις «Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης» στὴν Πόλιν «πρὸς χρῆσιν τοῦ λαοῦ» (1868).

δ) Μακάριστοι εἶναι ἐκεῖνοι οἵτινες εἰς τὴν ζωὴν των δὲν ἐδοκίμασαν πικρίας. Διότι ἐπὶ πολλὰς γενεὰς δὲν ἐλλείπουσιν αἱ συμφορὰ εἰς τοῦτον τὸν ὁποῖον θὰ δώσῃ κατάρως ὁ θεός· ὁμοίως καθὼς κυλεῖ ἐκ τοῦ πυρῆτος τῆς θαλάσσης μαύρην ἄμμον ὑπὸ κακῶν ἀνέμων ἐγειρομένην, ἀντηχοῦσι δὲ αἱ ἀκταὶ ἀντικτυπούμεναι, ὅταν τὸ κύμα διὰ θαλασσίῳ ἰσχυροτάτων ἀνέμων ἐπέλθῃ εἰς ὑποθαλάσσιον σκότος...—Ν. Σπυλιόπουλος, φοιτητῆς, θέλησε «ὅπως αἱ ἐρμηνεῖαι γίνωνται οὐχὶ διὰ γλώσσης δυσνοήτου καὶ καταληπτῆς εἰς ἐπιστήμονας ἴσως μόνον, ἀλλὰ διὰ γλώσσης καταληπτῆς εἰς τὸν ἔμπορον, τὸν βιομήχανον κλπ.», καὶ πού εἶναι «εὐληπτος καὶ καθαρὰ» (1877).

ε) Εὐτυχεῖς εἶναι ἐκεῖνοι, οἵτινες διῆλθον τὸν βίον των, χωρὶς νὰ δοκιμάσωσι συμφοράς. Διότι ὅταν οἶκός τις διασεισθῆ ὑπὸ τινος θεοῦ, δὲν παύουσι ἀπὸ τοῦ νὰ ἐπέρχωνται συμφοραὶ εἰς πλείστας γενεάς τοῦ οἴκου τούτου. Ἀπαρραλλάκτως, ὅπως κυλίει ἐκ τοῦ βυθοῦ τῆς θαλάσσης τὴν μαύρην καὶ ὑπὸ τῶν ἀνέμων ταρασσομένην ἄμμον τὸ ἐξωγκωμένον κῦμα, ὅταν τοῦτο, ὠθούμενον ὑπὸ τῶν θαλασσιῶν καὶ ἐκ τῆς Θράκης πνεόντων σφοδρῶν ἀνέμων, ἐφορμήσῃ ἀπὸ τὸ μέλαν τῆς θαλάσσης βάθος, ἠχοῦσι δὲ μετὰ στεναγμοῦ αἱ ὑπὸ τῶν κυμάτων πληττόμεναι ἀκταί... — Γ. Κορωνάϊος, φοιτητής. Ἡ μετάφραση δὲν ἔγινε «οὔτε διὰ τοὺς τῶν γυμνασίων καθηγητάς, οὔτε διὰ τοὺς τῶν πανεπιστημίων, ἀλλὰ δι' ἐκείνους, εἰς τὰς χεῖρας τῶν ὁποίων τὰ πρωτότυπα τῶν ἀρχαίων ποιητῶν καὶ πεζογράφων ἤθελον εἶναι τι ὅλως ἄχρηστον, ὅλως ἀνωφελές» (1830).

Ἄργότερα, στὴν ἐποχὴ πιά τοῦ δημοτικισμοῦ, μεταφράστηκε ἡ Ἄντιγόνη ἀπὸ τὸν Κωστ. Μάνο (1905):

Μακαρισμένοι οἱ ἄνθρωποι
Ποῦ τῆ ζωὴ περνοῦνε,
Χωρὶς νὰ δοκιμάσουνε
Βάσανα τί θὰ ποῦνε.
Μὰ ἀλίμονο! ἂν τὸ σπίτι τους
Ἐνας θεὸς τὸ σείσῃ·
Αὐτὸ θὰ προχωρήσῃ
Γενιά μὲ τῆ γενιά.

Σὰν κῦμα, π' ἀνεμόδαρτο
Ἄπ' τὸ βυθὸ ἐκεῖ χάμω
Τὸ σκοτεινὸ τῆς θάλασσης,
Σηκώνει μαῦρον ἄμμο·
Κι ὅπου τὸ κῦμα τ' ἄγριο
Μ' ἀντίχτυπο ξεσπάζει,
Βροντᾶ κι ἀναστενάζει
Κι ἡ ἀκροθαλασσιά. . . .

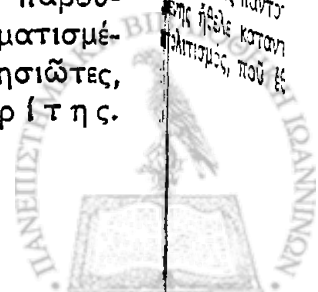
Ὀλίγα δείγματα (βλ. ἀκόμη καὶ Μ 14, 13, 21, 22) δὲν εἶναι ἀρκετὰ γιὰ νὰ φανῆ ἡ διαμόρφωση ποῦ πῆρε ἡ καθαρεύουσα στὸ 19. αἰ. παράλληλα μὲ τὸ ἄπλωμά της. Διαλεγμένα συνήθως ἀπὸ ἀντιπροσωπευτικούς ὁπαδούς της δείχνουν μᾶλλον τὶς τάσεις ποῦ τὴν κυβέρνησαν παρὰ τὸ καθεστῶς ποῦ δημιουργήθηκε μὲ αὐτές. Τὸ ἄπλωμά της ἄλλωστε σὲ τὸσους ὁμογλώσσους πρὸς τὸ τέλος τῆς ἐκτονταετίας, ὅσο καὶ ἂν ἡ παιδεία τοὺς ἔδωρε κάποια ἑλληνομάθεια, κάθε ἄλλο παρὰ νὰ τῆς χαρίσῃ τὴν «ἑλληνικότητα» ποῦ ἐπιζητοῦσαν οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ καθαρισμοῦ ἢ ποῦ διακήρυξαν μερικοὶ τους, καμαρώνοντας πῶς ἐλάχιστες πιά τάχα διαφορὲς τῆ χωρίζουν ἀπὸ τὴν ἀρχαία γλῶσσα. Γενικὰ ἀποχτᾶ μὲ τὸν καιρὸ μεγαλύτερη ὁμοιογένεια καὶ σχετικὴ πάντα ἐνότητα, μορφολογικὴ καὶ φωνητικὴ, τουλάχιστο στοὺς προσεχτικώτερους καὶ ἀρχαϊκώτερους ἀντιπροσώπους της. Εἶναι ὁμως πάμπολλες οἱ ἀρχαῖες λέξεις της ποῦ καθιερώθηκαν μὲ νέα σημασία, καὶ ἡ σύνταξη καὶ ἡ ἐσωτερικὴ ὑφή τῆς γλῶσσας, μὲ ὅλα τὰ οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὰ συνελόντι εἰπεῖν, καθρεφτίζει, πίσω καὶ ἀπὸ ἄψογο ἀκόμη ἥτυπικό, ὅλο καὶ περισσότερο τὴ σύγχρονη σκέψη — δημοτικὴ ἀλλὰ καὶ συχνότατα ξενικὴ.

12. — Η ΔΗΜΟΤΙΚΗ (§ 124)

Ἡ ζωντανὴ γλῶσσα, προγραμμαμένη ἀπὸ τὸ ἀρχαϊστικὸ κήρυγμα, παρουσιάζεται στὴν ἐποχὴ αὐτῆ σπάνια. Τὴ γράφουν οἱ λιγώτερο γραμματισμένοι, καθὼς ὁ στρατηγὸς Μ α κ ρ υ γ ι ἄ ν ν η ς, εἴτε μερικοὶ Ἐφτανησιῶτες, καθὼς ὁ Τ υ π ἄ λ δ ο ς καὶ (σπάνια μόνον γιὰ τὰ πεζά) ὁ Β α λ α ω ρ ἰ τ η ς.

Ἀρχαῖον
βλ. α. χ. ο.
Πῆγα ὄν
ἐκ σκοτεινοῦ
τὸ χεῖρ σοῦ
εἶσαυ μάς.
Ἡ ὄσση
πλάσῃ καὶ
καὶ τὴν χάρ
επε ἔμειν ν.
ἰλογήσῃ ὁ
εἶσαυ, σπεί
ποῦ σὰς ἄν
εξ του τῆσε
ὄν θεῶν καὶ
ἐρη καὶ τας
ου—ἂν ἡ ὄσ
ἔγω; ἡ τοῦ
ἐν ἡ τῶν
Ἐγὼ δὲν γε
χτᾶ. Γενικῶ
ρεπαι νὰ μὴ
ἀσπέρους ἐστ
επε. Μείνου
καμπόσους ἐστ
του ὅτι νὰ βα
φερα τὸν Καλ.

β) Ὁ
ἰουλιου Τυ π
ἴσας θέλει πα
λῶσσα, ὄχι μόν
εβα ν' ἀποκοίθε
δὲν εἶναι ἡ περὶ
λῶσσας, (ἡτήμη
π' αὐτὸ κρέματα
εἶα ὅτι ἡ ζωπο
κατοχία εἰς τὸ ἔ
τὰ νὰ (ἡ) καὶ ἐν
απτιές καὶ λεβικά
βρία! Οἱ προκο
πύγονοι εἰκίνου τ
αυδῶντας τὰ ποι
τα γ κοῦσε τὴν
καμνοὶ εἰς πάντο
ἡσπῃ ἤθελε καταστ
ἡλιτισμός, ποῦ ἔ

α) Ὁ Μακρυγιάννης καθησυχάζει τοὺς ἐκλογεῖς

Ἀρχεῖον τοῦ στρατηγοῦ Ἰωάννου Μακρυγιάννη, τ. Β', ἐπιμελεία Ἰ. Λαχογιάννη, 1907, σ. 419. (Διορθώθηκαν μερικές ἀνορθογραφίες).

Πῆγα ἐγὼ εἰς τὴν Ἁγιά Εἰρήνη· ἦταν ὁ λαὸς συνασμένος, γιομαῖτα ὄλα ἀ σοκάκια· Τοὺς λέγω· «Τί με θέλετε, ἀδελφοί;»—«Νὰ λάβης πολῖτες εἰς τὸ χέρι σου ἀπὸ μᾶς καὶ νὰ σταθῆς ἐδῶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν διὰ τὴν ἀσφάλειαν μας». Τοὺς ἔβαλα κ' ἐγὼ μίαν μικρὴ ὀμιλίαν, τοὺς εἶπα πολλά, ὅτι· Ἡ ἀρετὴ κι' ὁ πατριωτισμὸς καὶ ἡ φρονιμάδα κάνουν τὴν πατρίδα νὰ πάρῃ καὶ νὰ εὐτυχήσῃ. Ἡ κακία καὶ ἡ ἄδυστοιχία χάνουν τὴν πατρίδα· καὶ τὴν χάνουν καὶ ζημιώνονται ὅσοι μένουσιν ζωντανοί. Τὸ λοιπὸν φωνάτε ἐμένα νὰ σταθῶ εἰς τὴν εὐταξίαν σας; Ἄν ἔχετε ἀρετὴ κι' ὁμόνοια, θὰ ἐλογηθῆτε ὁ Θεὸς τὰ ἔργα σας καὶ θὰ σᾶς φωτίσῃ εἰς τὸ καλὸ καὶ θὰ σᾶς ἐδώσῃ, αὐτὸς ὁποῦ σᾶς ἔσωσε ἀπὸ τὴν τυραγνίαν τῶν Τούρκων, αὐτὸς ὁποῦ σᾶς ἀνάστησε καὶ κάμετε τὴν Τρίτη Σεπτεβρίου· κ' ἐπιστάτησε μόλις τοῦ τόσους μῆνες καὶ δὲν μάτωσε μύτη σὲ ὄλο τὸ Κράτος. Παρακαλέστε τὸν Θεὸν καὶ τώρα νὰ κάμῃ τὸ ἔλεός του ἵνα ἐμᾶς τοὺς ἀμαρτωλοὺς καὶ νὰ ἐπάρῃ καὶ τώρα τὴν εὐλογίαν του. Ἐγὼ ἓνα μπαστοῦνι ἔχω εἰς τὸ χέρι μου—ἂν ἡ ἀφεντεία σας δὲν ἔχετε ἀρετὴ κι' ὁμόνοια, τί νὰ σᾶς κάμω ἐγὼ;» Μοῦ λένε γενικῶς μὲ μίαν φωνή· «Ὅ,τι μᾶς εἶπῆς ἐσὺ ὄλοι θ' ἀκοῦθηθῶμεν!»—«Κ' ἐγὼ ἂν σᾶς ἀπατήσω, ἄς δώσω λόγον εἰς τὸν Θεόν! Ἐγὼ δὲν γνωρίζω φατρίες καὶ νὰ μὲ θεωρῆ ἄλλος φίλο του κι' ἄλλος ἀχτρό. Γενικῶς ὄλους σας σᾶς θεωρῶ ἀδελφούς, ὅτι μὲ διορίζετε ὄλοι καὶ πρέπει νὰ μὴν εἶμαι ἀναντίος κανενοῦ. Καὶ νὰ δίνετε τοὺς ψήφους σας ἐμῶν, ὅθεν θελήσῃ κάθε ἓνας. Ἐμένα (καθὼς εἶχα μιλήσῃ) μὴ μοῦ δῖτε». Μείναμεν σύμφωνοι ἵνα αὐτό. Πῆρα πολῖτες καὶ τὸν Γιάννη Κώστα μὲ ἀμπόσους ἀξιώματικούς. Ἐσὺ τὴν ἴδια στιγμή μοῦ στέλνει καὶ ἡ Μεγαλειότης σου ὅτι νὰ βαστήξω τὴν ἡσυχίαν· «καὶ τὸ Ὑπουργεῖον τὸ γκρέμισα καὶ φερα τὸν Κωλέτη νὰ κάμῃ ὕπουργεῖον».

β) Ὁ Τυπάλδος συνηγορεῖ γιὰ τὴ δημοτικὴ (1856)

Γεωργίου Τυπάλδου. Διάφορα ποιήματα 1856, Ἡ γλῶσσα, σ. 193.

Ἴσως θέλει παραξοφανῆ εἰς πολλοὺς ὅτι μεταχειρίζομεθα τὴν δημοτικὴν γλῶσσα, ὄχι μόνον εἰς τὴν ποίησιν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ πεζόν· κι ἡμεῖς ἐδυνάμεθα ν' ἀποκριθοῦμε ὅτι τούτη εἶναι ἡ σημερινὴ γλῶσσα τῶν Ἑλλήνων. Ἴσως εἶναι ἡ περίστασις τώρα νὰ ἐξετάσωμεν ἐκτεταμένα τὸ ζήτημα τῆς γλῶσσας, ζήτημα πολὺ περισσότερο κοινωνικὸ παρά φιλολογικόν, διότι τὸ αὐτὸ κρέμεται ἡ ζωὴ καὶ ἡ πρόοδος τοῦ ἔθνους ὄλου... Ἄν ἦτον ἀλήθεια ὅτι ἡ ζωντανὴ γλῶσσα εἶν' ἀνάξια νὰ γράφεται, ποῖα ἀνήκουστη ἀτυχία εἰς τὸ ἔθνος! Διὰ τὸν φτωχὸν λαόν, ὅπου πρέπει νὰ ἐργάζεται ὄλα νὰ ζῆ, καὶ δὲν τοῦ ἀπομένουν χρήματα καὶ καιρὸς ν' ἀγοράσῃ γραμματικὰ καὶ λεξικά, καὶ νὰ μάθῃ νὰ τὰ μεταχειρίζεται, δὲν ἤθελ' ὑπάρχουν βιβλία! Οἱ προκομμένοι ἤθελε γράφουν μόνον διὰ τοὺς προκομμένους. Οἱ ἀπὸτόγονοι ἐκείνου τοῦ λαοῦ, ποῦ ἐμπνεόταν ὑψηλὰ ἔθνηκα αἰσθήματα τραγωδιῶν τὰ ποιήματα τοῦ Ὀμήρου, καὶ ὅπου συναγμένος εἰς τὰ Ὀλύμπεα γυκοῦσε τὴν ἀνάγνωσθ τῆς ἀθάνατης ἱστορίας... ἤθελ' εἶναι καταδικασμένοι εἰς παντοτινὴν ἀμάθειαν. Ἡ δημοτικώτερη φιλολογία τῆς οἰκουμένης ἤθελε καταστήσῃ προνόμιον ὀλίγων, καὶ τότε ποῦ πρόοδος, ποῦ πολιτισμὸς, ποῦ ἔθνηκα ὑπαρξίς! (1856).

γ) Ὁ Βαλαωρίτης μιλεῖ στοὺς Λευκεδίτες (1863)

Ἄρ. Βαλαωρίτου, Βίος καὶ ἔργα, 1907, Α', σ. 555.

Τὰ ὀλίγα λόγια, ὅπου θὰ σᾶς εἶπω εἶναι λόγια ἀγάπης, θὰ εἶναι λόγια χαρᾶς, διότι ἐν μέσῳ τῆς γενικῆς ταύτης πανηγύρεως ἄλλο δὲν ἀκούω ν' ἀντηχᾷ εἰς τὴν ἀκοή μου παρὰ τὸ γενναῖο καρδιοχτύπι ἑνὸς λαοῦ, ὁ ὁποῖος σηκώνεται ἀπὸ τὸν τάφον διὰ ν' ἀναπνεύσῃ τὸν ἀέρα τῆς ἐλευθερίας. Ἴδου διατὶ σᾶς ὁμιλῶ καὶ εἰς τὴν δημοτικὴν μας γλῶσσα καὶ ἄφησα κατὰ μέρος τὴν καθαρεύουσα. Εἶναι ἡ γλῶσσα ὅπου λαλεῖ ὁ μικρὸς καὶ ὁ μέγας, ὁ πλούσιος καὶ ὁ φτωχός, ὁ πεπαιδευμένος καὶ ὁ ἀμαθής, εἶναι ἡ γλῶσσα ὅπου βγαίνει ἀπὸ τὰ φυλλοκάρδια καὶ ὅπου καθέννας ἀπὸ ἡμᾶς τὴν ἔμαθε βυζαίνοντας τὸ γάλα τῆς μητρὸς του. Ἡ γλῶσσα τοῦ πεπαιδευμένου εἶναι πλάσμενη μὲ τὴν στάχτη καὶ μὲ τὰ κόκκαλα τῶν πεθαμένων. Ἡ γλῶσσα τοῦ λαοῦ εἶναι ζυμωμένη μὲ τὸ αἷμα καὶ μὲ τὴν ψυχὴ τῶν ζωντανῶν Ἑλλήνων. Ἐχει προζῦμι πόνους ἀτελεύτητους, ἐλπίδας ἀθάναταις καὶ τὸ γαλάχτισμά της εἶναι συνθεμένο μὲ δάκρυα, μὲ ἰδρωτὰ καὶ μὲ χολή...

Ὅταν στρέφω τὸ βλέμμα ὀλόγυρά μου καὶ βλέπω συμπυκνωμένα τὰ στίφη τοῦ λαοῦ, σὰν τοῦ πελάγου τὰ κύματα, ὅταν θωρῶ ἐπάνω εἰς τὸ μέτωπό σας ν' ἀστράφτῃ ἡ ἀχτίδα τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἐλευθερίας, ὅταν ἀκούω ν' ἀντηχῇ μέσ' ἔς τὰ βάθρα τῆς ψυχῆς μου τὸν ἀλαλαγμὸ τῆς νίκης, ὅταν ξανοίγω ἐπάνω εἰς τὰ χεῖλη τοῦ καθενὸς τὸ χαμόγελο τῆς ἐλπίδος, ἐπάνω εἰς ὅλα τὰ βλέφαρα τὸ γλυκὸ τὸ δάκρυ τῆς συγκινήσεως, ὧ φίλτατοι συμπολίται, μοῦ φαίνεται ὅτι μία δύναμις ἀνώτερη καὶ ὑπερφυσικὴ μ' ἐσήκωσε ἀπὸ τοῦτον τὸν κόσμον καὶ μ' ἔρριξε μέσα σὲ μίαν σφαῖρα, ὅπου ἄρχισε νὰ φεγγοβολᾷ ἀπὸ τὸ τρισάγιο, ἀπὸ τὸ θεῖο φῶς τῆς ἐλευθερίας...

δ) Τὸ κήρυγμα τοῦ Ψυχάρη (1888)

Ψυχάρη, Τὸ Ταξίδι μου, 1888, 1905², σ. 23α., 212.—Καταχωρίζεται τὸ κείμενο τῆς β' ἔκδ., πού παρουσιάζει τὶς ἀκόλουθες διαφορὰς ἀπὸ τὴν α'. Στὴ φωνητικὴ: (α' ἔκδ.) *βαθμηδὸν*—(β' ἔκδ.) *βαθμηδό*. Στὴ μορφολογία: *μεγαλώσονν*, *ἔκαμαν*, *εἴμονν*, *λέν* κτλ.—*μεγαλώσοννε*, *κάμανε*, *εἴμοννε*, *λένε* κτλ., *κάμετε* (ἀόρ.) *κάματε*, *παραδίδεται*—*παραδίνεται*, *ἔφτειαξα*—*ἔφτειασα*. Στὴ σύνταξη: *ἅμα δεῖξη πὸν ξέρει* κτλ.—*ἅμα δεῖξη πὸς ξέρει*, *μὲ φαίνεται*, *μ' ἔρχεται*, *θὰ μ' ἔμελε*—*μοῦ φαίνεται*, *μοῦ ἔρχεται*, *θὰ μοῦ ἔμελε*. Στὴν ὀρθογραφίαν: *γλώσσα*, *ἀγῶνας*, *Ξενοφῶντας* κτλ.—*γλώσσα*, *ἀγῶνας*, *Ξενοφώντας*.

αα) Ἀπὸ τὸν πρόλογο «Δύο λόγια»

Γλῶσσα καὶ πατρίδα εἶναι τὸ ἴδιο. Νὰ πολεμᾷ κανεὶς γιὰ τὴν πατρίδα τῆς ἢ γιὰ τὴν ἔθνη τῆς γλῶσσα, ἓν εἶναι ὁ ἀγῶνας. Πάντα ἀμύνεται περὶ πατρὸς... πολεμῶ γιὰ τὴν ἔθνη μας γλώσσα. Ἐνα ἔθνος, γιὰ νὰ γίνῃ ἕνός, ἐλεῖ δυὰ πρᾶματα· νὰ μεγαλώσουνε τὰ σύνορά του καὶ νὰ κάμῃ φιλολογία δική του. Ἄμα δεῖξη πὸς ξέρει τί ἀξίζει ἡ δημοτικὴ τῆς γλῶσσα καὶ ἅμα δὲν ντρέπεται γι' ἀφτὴ τὴ γλῶσσα, βλέπει μὲ πὸς τόντις εἶναι ἔθνος. Πρέπει νὰ μεγαλώσῃ ἔχι μόνο τὰ φυσικὰ, μὰ καὶ τὰ νερά του τὰ σύνορα. Γι' ἀφτὰ τὰ σύνορα πο-

λαλοῦ
γιατί
ὅταν ἡ
ζήτησ
εἶναι δι
ἔτσι ἡ
μεις ἡ
φρκε μὲ
πᾶντα
νὰ προσ
στὴ σὺν

Κάποιο
σμος νὰ
σα! Κατ
σα πού ἡ
γλώσσα;
Πάρτε τί
τόντις χά
δες, χωρ
ρέβουσα!
στε σοβο
Ἄπο τὴν
Ἀφῆστε
θασμοὶ; κ
βαθμηδὸ ἡ
μέσα σὰν ἡ
λόγο, σᾶς δ
φώντος μὴ
θὰ χαθῆ ἡ
Τὶ μὲ μέλει τ
μέρα θὰ κατ
θὰ κλοῦτε κα
στε τὸ κοκ
ἀληθεία καὶ
1417: τὰ 92)
ρουν τέτοιο κ
ση καὶ νὰ μὴ
νὰ μὴ ξέβου
σκόλοι νὰ βρ
γλώσσα, πού
Τοιαυτὰ

λεμῶ... Δικὴ μου γλῶσσα δὲν ἔχω καὶ δὲν ἔφτειασα γλῶσσα, γιατί πλάστης δὲν εἶμαι. Γράφω τὴν κοινὴν γλῶσσα τοῦ λαοῦ· ὅταν ἡ δημοτικὴ μας γλῶσσα δὲν ἔχη πιά λέξη ποῦ μᾶς χρειάζεται, παίρνω τὴ λέξη ἀπ' τὴν ἀρχαία καὶ προσπαθῶ, ὅσο εἶναι δυνατό, νὰ τὴν ταιριάξω μὲ τὴ γραμματικὴ τοῦ λαοῦ. Ἔτσι κάμανε ὅλα τὰ ἔθνη τοῦ κόσμου· ἔτσι θὰ κάμουμε καὶ μεῖς. Μοῦ φαίνεται πῶς πρώτη φορά, σ' ἀπτό τὸ βιβλίον, γράφηκε μὲ κάποια σειρά κ' ἐνότητα ἡ γλῶσσα τοῦ λαοῦ. Προσπάθησα νὰ τὴ γράψω κανονικά, νὰ φυλάξω τοὺς νόμους τῆς, νὰ προσέξω στὴ φωνολογία, στὴ μορφολογία, στὸ τυπικὸ καὶ στὴ σύνταξη τῆς δημοτικῆς γραμματικῆς.—

ββ) Χαμένα λόγια

Κάποτες μοῦ ἔρχεται νὰ φωνάξω δυνατὰ, ποῦ ὅλος ὁ κόσμος νὰ μ' ἀκούσῃ.—«Μή! Μή! Μή! Μή χαλνᾶτε τὴ γλῶσσα! Καταστρέφετε τὴν ἀρχαία καὶ τὴ νέα μαζί. Θέλετε γλῶσσα ποῦ νὰ μοιάζῃ τόντις μὲ τὴν ἀρχαία, ποῦ νὰ εἶναι ἡ ἴδια γλῶσσα; Πάρτε τὴ γλῶσσα τοῦ λαοῦ. Θέλετε ξένη γλῶσσα; Πάρτε τὴν καθαρέβουσα· θὰ δείξῃ σ' ὅλο τὸν κόσμο, πῶς τόντις χάθηκε ἡ ἀρχαία. Θέλετε νὰ παίξετε; Θέλετε νοστιμάδες, χωρατάδες καὶ κωμωδίες; Τότες νὰ γράφετε τὴν καθαρέβουσα! Θέλετε ἐπιστήμη, κόπο καὶ μάθηση; Θέλετε νὰ πιᾶσετε σοβαρὴ δουειά; Νὰ γράφετε τὴν ἐθνικὴ σας γλῶσσα. Ἄπο τὴν ἀπόφασή σας, θὰ φανῆ ἂν εἴστε ἢ ἄντρες ἢ παιδιὰ.

Ἄφήστε τὴν ψεφτομάθηση, τὴν ψεφτοσοφία, τοὺς συμβιβασμοὺς καὶ τοὺς δασκάλους. Μὴν πιστέβετε ὅσα λένε, πῶς βαθμηδὸ ἡ γλῶσσα θὰ καλητερέψῃ καὶ πῶς θὰ γράφουμε μιὰ μέρα σὰν τὸν Ζενοφώντα. Μόνον ποῦ σᾶς λέει κανεὶς τέτοιο λόγο, σᾶς δείχνει πῶς δὲν κατάλαβε ἀκόμη μήτε τί εἶναι Ζενοφώντας μήτε τί θὰ πῆ γλῶσσα. Βαθμηδὸ ξέρετε τί θὰ γίνῃ; Θὰ χαθῆ ἡ ἐθνικὴ μας γλῶσσα καὶ θὰ φανίσετε τὴν ἀρχαία. Τί μὲ μέλει ποῦ θυμώνετε τώρα μ' ὅσους σᾶς μιλοῦν ἔτσι; Μιὰ μέρα θὰ καταλάβετε οἱ ἴδιοι τὸ κακὸ ποῦ μᾶς κάματε ὅλους· θὰ κλαίτε καὶ θὰ λυπᾶστε καὶ δὲ θὰ μπορῆτε πιά νὰ διορθώσετε τὸ κακὸ. Ἄχ! τί βάσανο ποῦ εἶναι νὰ βλέπῃ κανεὶς τὴν ἀλήθεια καὶ νὰ μὴν μπορῆ νὰ τὴ δείξῃ στοὺς ἄλλους!

Μὴν τὰ θέλετε ὅλα μισά. Ἀμάθεια καὶ περηφάνεια σᾶς φέρανε τέτοιο κακὸ· περηφάνεια, γιατί θέλει ὁ καθένας νὰ φαντάξῃ καὶ νὰ μὴν εἶναι σὰν τὸ λαό· ἀμάθεια, γιατί καταντήσαμε νὰ μὴν ξέρουμε τὴ γλῶσσα τοῦ λαοῦ, γιατί τολμήσανε οἱ δασκάλοι νὰ βρῖσουνε ὅλο τὸ ἔθνος καὶ νὰ ποῦνε βάρβαρη μιὰ γλῶσσα, ποῦ δὲν τὴ σπουδάσανε ἀκόμη. Ἄφτὴ ἡ γλῶσσα

ὅμως ὑπάρχει· μπορείτε νὰ τὴν κάμετε κομμάτια· κανεὶς δὲ θὰ μᾶς τὴ σηκώσει. Μὲ κανέναν τρόπο δὲ θὰ γυρίση πίσω ἡ ἀρχαία. Οἱ ἱστορικοὶ νόμοι γιὰ σᾶς δὲ θὰλλάξουνε. Τοῦ κάκου βρίζετε τὴν ἔθνικὴ μας γλῶσσα καὶ τὴ λέτε πρόστυχη, καὶ καμώνεστε πὼς μήτε ξέρετε τί εἶναι, καὶ πολεμᾶτε νὰ μᾶς δείξετε πὼς μιλεῖτε τὴν ἀρχαία, πὼς ἡ ἀρχαία ἀκόμη ζῆ.

Ποτές, ὄχι! ποτές δὲ θὰ κάμετε τὸν κόσμον νὰ σᾶς πιστέψη. Τοῦ κάκου γράφετε γραμματικὲς τῆς *καθωμλημένης* καὶ βάζετε μέσα ὅλη τὴν ἀρχαία γραμματικὴ, περιττοσύλλαβα, ὑπερσυντελικούς καὶ μετοχές, ὕστερα μάλιστα χαρίζετε τὰ βιβλία σας στοὺς ξένους, τάχατις γιὰ νὰ σᾶς καμαρώσουνε. Πάντα θὰ σᾶς καταδικάσῃ ἡ ἐπιστήμη κ' ἡ ὀρθὴ κρίση. Πάντα κάπου θὰ βρεθῆ ἓνας νὰ σοῦ τὸ πῆ—κι ἂν πάλε δὲ βρεθῆ, δὲν πειράζει! Ἡ ἀλήθεια θὰ μείνῃ ἀλήθεια. Ἡ ἀλήθεια, γιὰ νὰ ὑπάρχῃ, δὲν ἔχει ἀνάγκη μήτε νὰ τὴ βλέπουμε, μήτε μάλιστα νὰ ξέρουμε τὴν ὑπαρξή της. Ἡ ἀλήθεια κάποτες μοιάζει μὲ τᾶστέρια τὰ μακριὰ ποὺ δὲ φαίνονται μέσα στὸν οὐρανό, κι ὡστόσο λάμπουνε ὀλομόναχα, κι ἄς μὴν τὰ βλέπῃ κανένας!

Ἡ καρδιά μου πονεῖ νὰ σᾶς ἀκούω! Τὸ χαμό σας θέλετε τὸ κακό σας γυρέβετε μόνο. "Ἄν ξέρανε οἱ δασκάλοι τὴν ἀρχαία μὲ τὰ σωστά τους, δὲ θὰ πολεμούσανε κάθε ὥρα νὰ μᾶς δείξουνε πὼς τὴν ξέρουνε καὶ θὰ γράφανε τὴ δημοτικὴ, ἀφοῦ κ' οἱ ἀρχαῖοι οἱ ἴδιοι γράφανε τὴ δημοτικὴ τους γλῶσσα. Μὲ τὴν ψεφτογραμματικὴ δὲ φτειάνεται γλῶσσα, δὲ φτειάνεται φιλολογία. Τί λόγια νὰ βρῶ γιὰ νὰ μὲ πιστέψετε; Χαλνᾶτε μιὰ γλῶσσα ποὺ εἶναι θησαυρός γιὰ τὴν ἐπιστήμη, ποὺ θὰ σᾶς δοξάσῃ στὸν κόσμον. Χαλνᾶτε μιὰ γλῶσσα ποὺ μόνη της μπορεῖ νὰ σᾶς δώσῃ μιὰ μέρα ἔθνικὴ φιλολογία, ποίηση καὶ φήμη, μιὰ γλῶσσα ποὺ θὰ σᾶς κάμῃ νὰ μοιάξετε ἴσως καὶ σεῖς μὲ τοὺς ἀρχαίους. Μή! Μή! Μή!»

Ἄχ! νὰ εἴμουνε κάτι καὶ γώ! Νὰ μπορούσε κανεὶς νὰ μ' ἀκούσῃ! Ἄφτὸ τὸ κεφάλαιο νὰ μπορούσανε ὅλοι νὰ τὸ διαβάσουνε—καὶ νὰ πιστέψουνε! Τί ζητοῦμε; Τὸ καλό. Τί πολεμοῦμε; Νὰ προκόψῃ, νὰ μεγαλώσῃ τὸ ἔθνος. "Ἐπρεπε κ' οἱ δασκάλοι νὰ εἶναι μαζί μας. Ἄφτὸ θέλουνε καὶ κείνοι· ἄς διοῦνε τὸ λοιπὸ μὲ τί τρόπο θὰ τὸ κατορθώσουν. "Ἄς πάρουνε καλῆτερο δρόμο. Ἄχ! νὰ μᾶς κάνανε τουλάχιστο μιὰ *παραχώρηση*· νὰ μὴ λένε πρόστυχη τὴ γλῶσσα τοῦ λαοῦ, νὰ μάθουνε τέλος πὼς ὁ λαός καὶ μόνος ὁ λαός ἔκαμε καὶ κάνει ὅλες τις γλώσσες τοῦ κόσμου. Τόσο μοῦ ἔφτανε κι ἄλλο δὲ θὰ ζητοῦσα. Τότες δὲ θὰ μοῦ ἔμελε πιά γιὰ τίποτα καὶ θὰ πρόσμενα τὸ θάνατο μὲ χαρά. (Βλ. καὶ M 18).

ΕΠΟΧΗ ΔΗΜΟΤΙΚΙΣΜΟΥ

13 — Η ΣΧΟΛΙΚΗ ΔΗΜΟΤΙΚΗ (§ 142)

Παπαντωνίου Ζ., Τὰ ψηλά βουνά. Συντακτική επιτροπή Δ. Ανδρεάδης, Δ. Δελμοῦζος, Π. Νιρβάνας, Ζ. Παπαντωνίου, Μ. Τριανταφυλλίδης, 1919, 1920^α, σ. 3.

Βραδυάζει. Τί λαμπρή φωτιά είναι αὐτή πού φάνηκε στο βουνό! Πρῶτος ὁ Φάνης τὴν εἶδε. Πρῶτος αὐτὸς βλέπει τὶς ὀμορφιές τῆς γῆς καὶ τ' οὐρανοῦ, καὶ τὶς δείχνει στ' ἄλλα παιδιά: τὸν ἥλιο πού βασιλεύει, τὰ σύννεφα πού τρέχουν στὸν οὐρανό, τὸ ἄστρο πού καθρεφτίζεται στὸ ρυάκι. «Κοιτᾶτε, εἶπε, μιὰ φωτιά ἐκεῖ ἀπάνω» κι ἔδειξε τὴ φωτιά στὰ δυὸ παιδιά πού ἦταν μαζί του, στὸ Μαθιὸ καὶ στὸν Κωστάκη. Κάθονται κι οἱ τρεῖς αὐτὴ τὴν ὥρα στὸ πεζούλι τῆς ἐκκλησίας. Εἶναι κουρασμένοι, ἀπὸ τὸ πολὺ παιχνίδι. Ἔχουν διακοπές. «Ναί, ἀλήθεια, μιὰ φωτιά!» εἶπαν οἱ ἄλλοι δυό.—«Πῶς λάμπει!» εἶπε ὁ Φάνης. «Σὰν τὸ χρυσάφι».

Τὰ παιδιά τὴν κοιτᾶζουν καὶ ρωτοῦν τὸ ἓνα τὸ ἄλλο: ποιὸς τάχα τὴν ἀνάψε; Μήπως οἱ τσοπάνηδες πού βόσκουν τὰ κοπάδια; Μήπως οἱ λοτόμοι, πού κόβουν τὰ δέντρα μὲ τὰ τσεκούρια; Ἡ μήπως κανένας πού πῆγε νὰ προσκυνήσῃ στὸν Ἅι-Λιά; Κάπου ἐκεῖ κοντὰ εἶναι αὐτὸ τὸ μοναστήρι. «Μπορεῖ νὰ μὴν τὴν ἀνάψαν ἄνθρωποι» εἶπε ὁ Κωστάκης.—«Τότε ποιός;»—«Μπορεῖ νὰ τὴν ἀνάψε ὁ Ἀράπης».—«Καὶ τί εἶναι αὐτὸς ὁ Ἀράπης;» ρώτησαν οἱ ἄλλοι δυό.—«Εἶναι ἓνας μεγάλος ἀράπης, πού ἔχει τὴ σπηλιά του ἐκεῖ ἀπάνω σ' ἓνα βράχο. Στὴ μέση στὸ βουνὸ λένε πῶς εἶναι αὐτὸς ὁ βράχος».—«Σῶπα, καημένε Κωστάκη» λέει ὁ Μαθιός. «Τὸ πιστεύεις ἐσύ; Ἐγὼ δὲν τὸ πιστεύω. Ποιὸς τὸ εἶδε;»—«Τὸ ἔλεγε ἡ γιαγιά μου».—«Καὶ ποῦ τὸ ξέρει αὐτή;»—«Εἶναι πολὺ γριά ἡ γιαγιά μου». Ὅσο νύχτωνε, τόσο ἔλαμπε αὐτὴ ἡ φωτιά· κι ὅσο ἔλαμπε, τόσο ὁ Κωστάκης πίστευε τὴ γιαγιά του. Ὁ Μαθιὸς δὲν πίστευε τίποτα. Ἦταν βέβαιος πῶς τὴ φωτιά τὴν εἶχε ἀνάψει ὁ τσοπάνης. Ὁ Φάνης δὲ μιλοῦσε.

«Φάνη! Φάνη! τρεῖς φωτιές, τρεῖς φωτιές!» Ἔτσι ἀκούστηκαν νὰ φωνάζουν δυὸ παιδιά, πού ἔτρεχαν κατὰ τὸ μέρος ἐκεῖνο γιὰ νὰ βροῦνε τὸ Φάνη. Ὁ Φάνης τὶς εἶχε ἰδεῖ ἐκείνη τὴ στιγμή. Στὴ μιὰ φωτιά κοντὰ εἶχαν ἀνάψει κι ἄλλες δύο. Τρεῖς χρυσές φωτιές ἔλαμπαν ἀραδιασμένες στὸ βουνό, πού δὲ φαίνεται πιά παρὰ σὰ θεόρατος γαλανὸς ἴσκιος ἀπάνω στὸν οὐρανό. Ὁ Φάνης ἔμεινε στὸ θέαμα τοῦτο ἐκστατικός. «Ποιὸς

τὴν ἀναψε;» ρωτᾷ καὶ πάλι ὁ Μαθιός. «Τί λές ἐσύ, Φάνη;»
 Ὁ Φάνης ἀπάντησε: «Νὰ ἤμαστε ἐκεῖ ἀπάνω!»

14. — Η ΣΧΟΛΙΚΗ ΚΑΘΑΡΕΥΟΥΣΑ (§ 142)

Σακελλαροπούλου Μ., Κυριακάτου Χ., Ρουσοπούλου Ἑλ., Ἀναγνωσματάριον (5. δημοτικοῦ), 1919⁴, σ. 3.—Δίνει τὴ σχολικὴ καθαρῆουσα, καθὼς διατηρήθηκε καὶ ὕστερ' ἀπὸ τὰ 1917 ὡς σήμερα. (Πβ. Σ 17).

Δὲν σὲ βλέπω ἀκόμη νὰ πηγαίνης εἰς τὸ σχολεῖον μὲ ἐκείνην τὴν ἀποφασιστικὴν θέλησιν καὶ τὸ ἀκτινοβολοῦν πρόσωπον, τὰ ὁποῖα ἐπεθύμουν. Πηγαίνεις ἀκόμη εἰς αὐτὸ παρά τὴν θέλησίν σου. Ἄλλ' ἀκουσον. Σκέψου πόσον ἐλεεινός, πόσον εὐτελής θὰ ἦτο ὁ βίος σου, ἂν δὲν ἐπήγαινες εἰς τὸ σχολεῖον! Μὲ τὰς χεῖρας συνεπτυγμένας μετὰ μίαν ἐβδομάδα, ταλαιπωρούμενος ὑπὸ τῆς πλήξεως καὶ τῆς ἐντροπῆς, ἀηδιάζων τὰ παιγνίδια καὶ αὐτὴν τὴν ὑπαρξίν σου, θὰ παρεκάλεις βεβαίως νὰ ἐπανέλθης εἰς αὐτό. Πάντες μανθάνουσι σήμερον γράμματα. Συλλογίσου τοὺς ἐργάτας, οἱ ὁποῖοι πηγαίνουν εἰς τὰς ἑσπερινὰς σχολὰς, ἐνῶ εἶνε κατάκοποι ἐκ τῆς ἐργασίας τῆς ἡμέρας. Συλλογίσου τοὺς στρατιώτας, οἱ ὁποῖοι, ὅταν ἐπιστρέψωσι κατάκοποι ἐκ τῶν γυμνασίων, λαμβάνουσι ἀνὰ χεῖρας τὰ βιβλία καὶ τὰ τετράδια. Συλλογίσου τὰ τυφλὰ καὶ κωφάλαλα παιδιὰ, τὰ ὁποῖα μανθάνουσι καὶ αὐτὰ γράμματα, καὶ αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς καταδικούς, οἱ ὁποῖοι δὲν μένουσι πλέον ἀγράμματοι. Συλλογίσου τὸ πρῶν, ὅταν ἐξέρχεσαι τῆς οἰκίας σου, ὅτι μόνον εἰς τὴν πατρίδα σου χιλιάδες παιδίων κλείονται ἐπὶ ὥρας εἰς ἓν δωμάτιον, ὅπως σὺ, διὰ νὰ μάθωσιν.

Ἄλλ' ἀκόμη περισσότερον! Συλλογίσου τὰ ἀπειρα παιδιὰ, τὰ ὁποῖα τὴν αὐτὴν ὥραν εἰς πάντα τὰ μέρη τοῦ κόσμου πηγαίνουν εἰς τὸ σχολεῖον. Παρακολούθησε διὰ τῆς διανοίας σου τὴν πορείαν αὐτῶν διὰ τῶν στενῶν ὁδῶν τῶν ἡσύχων χωρίων, διὰ τῶν θορυβωδῶν λεωφόρων τῶν μεγάλων πόλεων, καθ' ὅλον τὸ μῆκος τῶν ὄχθων τῶν ποταμῶν καὶ τῆς παραλίας, ἐνταῦθα ὑπὸ τὰς καυστικὰς ἀκτῖνας τοῦ ἡλίου, ἐκεῖ ἐν μέσῳ τῆς ὀμίχλης, ἐντὸς πλοιαρίων εἰς χώρας διασχιζομένας ὑπὸ διωρύχων, ἐπὶ ἵππων διὰ τῶν μεγάλων πεδιάδων, δι' ἑλκῆθρων ἐπὶ τῶν πάγων ἀνὰ τὰ ὄρη καὶ τὰς πεδιάδας, διὰ τῶν δασῶν καὶ ἀνωθεν τῶν ποταμῶν, εἰς τὰς μονήρεις ἀτραπούς τῶν ὁρέων· μόνον, κατὰ ζεύγη, καθ' ὀμάδας, εἰς μακρὰς σειράς, πάντα μὲ τὰ βιβλία ὑπὸ τὴν μασχάλην, χιλίας φέροντα ἐνδυμασίας, χιλίας ὀμιλοῦντα γλώσσας, ἀπὸ τῶν τελευταίων σχολείων τῆς Ῥωσίας, τὰ ὁποῖα κρύπτονται μετὰ τῶν χιονοσκεπῶν ὁρέων μέχρι τῶν τελευταίων σχολείων τῆς Ἀραβίας, τῶν σκιαζομένων ὑπὸ τῶν φοινίκων, ἑκατομμύρια ἑκατομμυρίων, ἵνα πάντα κατὰ ἑκατὸν διαφοροὺς τρόπους διδασχθῶσι τὰ αὐτὰ πράγματα... Φαντάσου τὸ ἀναρίθμητον τοῦτο πλῆθος τῶν παιδίων ἑκατὸν διαφορῶν λαῶν, τὴν καταπληκτικὴν ταύτην κίνησιν, εἰς τὴν ὁποῖαν καὶ σὺ λαμβάνεις μέρος· καὶ σκέφθητι, ἐὰν ἔπαυεν ἡ κίνησις, εἰς ποῖαν βαρβαρότητα ἤθελε πέσει ἡ ἀνθρωπότης...

ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

1.—ΤΑ ΠΑΡΑΓΓΕΛΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΤΤΙΚΙΣΜΟΥ (§ 19)

Ἀπὸ τοὺς ἀντιπροσώπους τοῦ ἀττικισμοῦ, ποὺ ζήτησαν νὰ τὸν στηρίξουν θεωρητικά, δὲ διατηρήθηκαν πάρα πολλὰ ἔργα ἢ κείμενα. Γιὰ τὴν κίνηση αὐτὴ βλ. τὴ διεξοδικὴ μελέτη Τριανταφυλλίδη, Σταθμοὶ τῆς γλωσσικῆς μας ἱστορίας, 1937. Παραθέτεται ἐδῶ μέρος ἀπὸ τὰ παραγγέλματα τοῦ Φρύνιχου, ἀπὸ τὸ ἔργο του: «Ἐκλογή ῥημάτων καὶ ὀνομάτων ἀττικῶν» (πβ. καὶ M2) (L o b e c k, Phrynichi, Eclogae nominum et verborum atticorum. Λιψία Weidmann 1820. R u t h e r f o r d W. G., The new Phrynichus. Λονδίνο Macmillan 1881.

Στὸ σημερινὸ ἀναγνώστη κάνει ἐντύπωση σὲ τί στηρίχτηκε κίνηση γλωσσικὴ ἀντιδραστικὴ μὲ τόσο τεράστια ἀποτελέσματα γιὰ τὴν ἐξέλιξη τοῦ γραπτοῦ μας λόγου ὡς τις μέρες μας. Ἡ προγραμματικὴ καταδίκη τῆς σύγχρονης γλώσσας ποὺ ἀποτολμᾷ ὁ Φρύνιχος ἀπαρτίζεται ἀπὸ ἓνα ξερὸ ἀράδιασμα γραμματικῶν ἀφορισμῶν, θεμελιωμένο στὴν ἰδέα τοῦ προλόγου του, πῶς «οὐ γὰρ τις οὕτως ἄθλιος, ὡς τὸ αἰσχρὸν τοῦ καλοῦ προτιθέναι». Στ' ὄνομα τοῦ ἀττικιστικοῦ ἰδανικοῦ καταδικάζονται ὅλοι οἱ σύγχρονοι ποὺ γράφουν ἀπλὰ γιὰ ἀμαθεῖς, ἀγοραῖοι, εἰκαῖοι, σύρφακες, πολὺς συρφετός, ἡμελημένοι, ἀμελεῖς, ποὺ γράφουν: βάρβαρα, ἐκφυλα, ἀμαθῆ, ἀνελλήνιστα, ἀλλόκοτα, παράλογα.

Ὅστις ἀρχαίως καὶ δοκίμως ἐθέλει διαλέγεσθαι τὰδ' αὐτῷ φυλακτέα:...

3.—Ἰκεσία· καὶ τοῦτο ἀδόκιμον, ἰκετεία δέ.

4.—Ἵπόδειγμα· οὐδὲ τοῦτο ὀρθῶς λέγεται· παράδειγμα λέγε.

13.—Τέμαχος κρέως ἢ πλακοῦντος ἢ ἔρτου, οὐκ ὀρθῶς ἐρεῖ τις, ἀλλὰ τόμος κρέως ἢ πλακοῦντος· τὸ δὲ τέμαχος μόνον ἐπὶ ἰχθύος.

14.—Ἄμυναν μὴ εἶπης, ἀλλ' εἰς ῥῆμα μεταβάλλων, ἀμύνασθαι· πάντα γὰρ τὰ τοῦ ῥήματος εὐδόκιμα, ἀμυνοῦμαι, ἀμύνασθαι, ἡμυνάμην, ἀμυνοῦμεν.

18.—Διωρία ἐσχάτως ἀδόκιμον. ἀντ' αὐτοῦ δὲ προθεσμίαν ἐρεῖς.

24.—Ἦλειπται, κατώρυκται οὐ χρή, ἀλλὰ διπλασίαζε τὴν φωνὴν ὥσπερ οἱ Ἀθηναῖοι, ἀλήλειπται, κατορώρυκται.

30.—Ποῖ ἄπει; οὕτω συντάσσεται διὰ τοῦ ι· ποῦ δὲ ἄπει; διὰ τοῦ υ, ἀμάρτημα. εἰ δὲ ἐν τῷ υ, ποῦ διατρίβεις;

31.—Ἐκτοτε κατὰ μηδένα τρόπον εἶπης, ἀλλ' ἐξ ἐκείνου.

32.—Ἀπόπαλαι καὶ ἔκπαλαι ἀμφοῖν δυσχεραίνω, ἐκ παλαιοῦ γὰρ χρῆ λέγειν.

37.—Ἡ ὄμφαξ, ἡ βῶλος, θηλυκῶς δέον, οὐκ ἀρσενικῶς.

38.—Ἡ πηλὸς Συρακούσιοι λέγοντες ἀμαρτάνουσιν.

46.—Ὁ φάρυγξ ἀρρενικῶς μὲν ὁ Ἐπίχαρμος λέγει, ὁ δὲ Ἀττικὸς ἢ φάρυγξ.

57.—Ἡ ῥάξ ἐρεῖς· ὁ γὰρ ῥῶξ δύο ἔχει ἀμαρτήματα.

67.—Βιβλιαγράφος· οὕτω λέγουσιν ἐν πέντε συλλαβαῖς καὶ διὰ τοῦ α, οὐχὶ τετρασυλλάβως διὰ τοῦ ο.

74.—Ἀγαθὸς μᾶλλον λέγε, μὴ ἀγαθώτερος, καὶ ἀντὶ τοῦ ἀγαθώτατος, ἀγαθὸς μάλιστα.

82.—Πάντοτε μὴ λέγε, ἀλλ' ἐκάστοτε καὶ διὰ παντός.

84.—Ἀργὴ ἡμέρα, μὴ λέγε, ἀλλ' ἀργὸς ἡμέρα καὶ ἀργὸς γυνή, καὶ τὰ λοιπὰ ὁμοίως.

90.—Ἀσβόλη μὴ λέγε, ἀλλὰ ἄσβολος.

94.—Κολυμβάδες ἐλαῖαι οὐ λέγονται, ἀλλὰ ἀλμάδες ἐλαῖαι χωρὶς τοῦ ι.

96.—Αὐθέντης μηδέποτε χρήσει ἐπὶ τοῦ δεσπότης, ὡς οἱ περὶ τὰ δικαστήρια ῥήτορες, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ αὐτόχειρος φονέως.

99.—Καλλιγραφεῖν, διαλελυμένως λέγουσιν ἐκεῖνοι εἰς κάλλος γράφειν.

108.—Ἐπίκλιντρον ῥητέον, οὐκ ἀνάκλιντρον.

129.—Μέθυσος ἀνὴρ οὐκ ἐρεῖς, ἀλλὰ μεθυστικός· γυναῖκα δὲ ἐρεῖς μέθυσον καὶ μεθύσην.

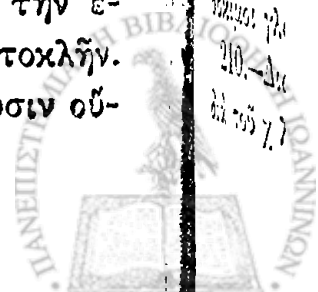
132.—Ἀνίστατο λέγε καὶ μὴ ἠνίστατο.

133.—Βρῶμος· πάνυ ἐζήτηται, εἰ χρῆ λέγειν ἐπὶ τῆς δυσωδίας. μέχρι οὖν εὐρίσκεται ἐπὶ δυσωδίας ἄχαριν ὁσμὴν λέγε ὥσπερ οἱ κωμωδοποιοί.

134.—Ἡρακλέα, Περικλέα, Θεμιστοκλέα, ἐπεκτείνων τὴν ἐσχάτην λέγε, ἀλλὰ μὴ Ἡρακλῆν καὶ Περικλῆν καὶ Θεμιστοκλῆν.

136.—Διεφθορὸς αἷμα· τῶν ἀμαθῶν τινες ἰατρῶν λέγουσιν οὐ-

τῶν
21.
137
21
149
150
153
158
171
172
173
176
181
182
184
185
187
200
208
210

τω, σολοικίζοντες, δέον λέγειν διεφθαρμένον αἷμα. τὸ γὰρ διέφθορε, διέφθειρεν.

137.—Οἱ ἥρωες οὐ λέγουσιν, ἀλλ' οἱ ἥρωες τρισυλλάβως· ἐπὶ δὲ τῆς αἰτιατικῆς, δισυλλάβως τοὺς ἥρωες. ἅπαξ βιασθεὶς Ἀριστοφάνης ὑπὸ τοῦ μέτρου οἱ ἥρωες εἶπε. τῷ δ' ἠναγκασμένῳ οὐ χρηστέον.

149.—Κλαῖν ἀμπέλους φαθί, ἀλλὰ μὴ κλαδεύειν.

150.—Πολίτης λέγε, ἀλλὰ μὴ συμπολίτης.

153.—Παροψὶς τὸ ὄψον, οὐχὶ δὲ τὸ ἀγγεῖον· τοῦτο δὲ τρύβλιον ἢ λεκάριον καλοῦσιν.

158.—Λιθάριον πάνυ φυλάττου λέγειν, λιθίδιον δέ.

171.—Νῆ τῷ θεῷ· ὄρκος γυναικός, οὐ μὴ ἀνὴρ ὁμεῖται εἰ μὴ γυναικίζοιτο.

172.—Μεσοδάκτυλα· ἐναυτίασα τῷτο ἀκούσας τοῦνομα. λέγω μὲν οὖν, τὰ μέσα τῶν δακτύλων.

175.—Μεγιστᾶνες... ἡμεῖς δὲ οὐ μεγιστᾶνες ἐπόμενοι τοῖς ἀρχαίοις ἀνδράσιν, ἀλλὰ μέγα δυναμένους λέγομεν.

176.—Λόγιος· ὡς οἱ πολλοὶ λέγουσιν ἐπὶ τοῦ δεινοῦ εἰπεῖν καὶ ὑψηλοῦ οὐ τιθέασιν οἱ ἀρχαῖοι, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ τὰ ἐν ἐκάστῳ ἔθνει ἐπιχώρια ἐξηγουμένου ἐμπείρωσ.

181.—Ὀπωροπώλης· τοῦθ' οἱ ἀγοραῖοι λέγουσιν, οἱ δὲ πεπαιδευμένοι ὀπωρώνης, ὡς καὶ Δημοσθένης.

182.—Νοσσός, νοσσίον· ἀμφοῖν λείπει τὸ ε. διὰ τοῦτο ἀδόκιμα· λέγε οὖν νεοττός, νεοττίον, ἵνα ἀρχαῖος φαίνη. νοσσάριον ἐκβλητέον τελέως.

184.—...Ἐξέτρωσεν ἢ γυνὴ μὴ λέγε· ἐξήμβλωσε δέ. ἔκτρωμα· μηδὲ τοῦτο λέγε. ἐξάμβλωμα δὲ καὶ ἀμβλωθρίδιον.

186.—Ὡτοῖς μὴ λέγε, ὡς τινες τῶν γραμματικῶν ἀλλ' ὡσί.

187.—Μεῖρακες καὶ μεῖραξ...ἐπὶ θηλειῶν τάττουσιν, τὸ δὲ μεираκίσκος καὶ μεираκίον καὶ μεираκύλλιον ἐπὶ ἀνδρῶν.

200.—Ἐξυπνισθῆναι οὐ χρὴ λέγειν, ἀλλ' ἀφρυπνισθῆναι.

208.—Γλωσσίδας αὐλῶν ἢ ὑποδημάτων μὴ λέγε, ἀλλ' ὡς οἱ δόκιμοι γλώττας αὐλῶν, γλώττας ὑποδημάτων.

210.—Διώρυγος, διώρυγι, διώρυγα, οὔ. οἱ γὰρ ἀρχαῖοι ταῦτα διὰ τοῦ χ λέγουσι, διώρυχος, διώρυχι, διώρυχα.

211.—Δίκρανον· τοῦτο οἱ ἀρχαῖοι δίκρουν καλοῦσιν.

212.—Διόσκουροι, ὀρθότερον Διόσκοροι. γελάσει οὖν τοὺς σὺν τῷ υ λέγοντας.

217.—Παῖξαι· Δωριεῖς διὰ τοῦ ξ, ὁ δὲ Ἄττικὸς παῖσαι. καὶ παίσατε καὶ συμπαίστης διὰ τοῦ σ ἔρεις.

221.—Προαλῶς· τοῦτο δοκεῖ μοι γυναικῶν εἶναι τούνομα. ἀνιῶμαι δὲ ὅτι ἀνὴρ λόγου ἄξιος κέχρηται αὐτῷ Φαβωρίνος. τοῦτο μὲν οὖν ἀποδιοπομπώμεθα, ἀντ' αὐτοῦ δὲ λέγωμεν προπετῶς.

225.—Κατορθώματα· ἀμαρτάνουσι κἀνταῦθα οἱ ῥήτορες, οὐ· εἰδότες ὅτι τὸ μὲν ῥῆμα δόκιμον, τὸ κατορθῶσαι, τὸ δ' ἀπὸ τούτου ὄνομα ἀδόκιμον, τὸ κατόρθωμα· λέγειν οὖν χρῆ ἀνδραγαθήματα.

227.—Τὸ μὲν κοιτῶν ἀδόκιμον, τὸ δὲ προκοιτῶν οὐ δόκιμον. ἡμῖν δὲ καλὸν χρῆσθαι τῷ ἀττικῷ ὀνόματι· προδωμάτιον γὰρ λέγουσιν ἐπεὶ καὶ δωμάτιον τὸν κοιτῶνα.

229.—Σάκκος· Δωριεῖς διὰ τῶν δύο κκ, οἱ δὲ Ἄττικοι δι' ἑνός.

230.—Πέπων· τοῦτο καθ' αὐτὸ οὐκ ὀρθῶς τιθέμενον ὀρῶ. σημαίνει γὰρ τὸ ὄνομα πᾶν τὸ ἐν πεπάνσει ὄν. τιθέασι δ' αὐτὸ οἰκείως ἐπὶ τῶν σικύων. χρῆ οὖν οὕτω λέγειν, ὡς ὁ Κρατῖνος, σίκυον σπερματίαν, ἢ εἰ ἴθελεις πέπονα σίκυον, καθ' αὐτὸ δὲ τὸ πέπων ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ μὴ τίθει.

234.—Ἀντίρρησιν μὴ λέγε, ἀντιλογίαν δέ.

237.—Ἀνέκαθεν· φυλακτέον ἐπὶ χρόνου λέγειν, οἷον ἀνέκαθεν μοι ἐστὶ φίλος. ἐπὶ γὰρ τόπου τάττουσιν αὐτὸ οἱ Ἀθηναῖοι, λέγοντες ἀνέκαθεν κατέπεσε. λέγειν οὖν χρῆ, ἀνωθέν σοι φίλος εἰμί.

250.—Ἰπόστασις ἔργων· καὶ τοῦτο τῶν ἡμελημένων, ἐπὶ πολὺ δὲ παρὰ τοῖς ἐργολάβοις τῶν ἔργων. ζητοῦντες δὲ τί ἂν ἀντ' αὐτῶν ἀρχαῖον θείημεν ὄνομα, οὐ ῥαδίως ἄχρι νῦν εὐρίσκομεν, εἰ δ' εὐρεθῆη, ἀναγεγράφεται.

266.—Εὐστραν μὴ λέγε, ἀλλὰ στλεγγίδα.

267.—Μαμμόθρεπτον μὴ λέγε, τηθελαδοῦν δέ.

274.—Ἐξάδελφος ἀποδιοπομπητέον, ἀνεψιὸς δὲ ῥητέον.

276.—Πανδοχεῖον· οἱ διὰ τοῦ χ λέγοντες ἀμαρτάνουσιν· διὰ γὰρ τοῦ κ χρῆ λέγειν πανδοκεῖον καὶ πανδοκεὺς καὶ πανδοκεύτρια.

277.—Τὴν φθειῖρα λέγουσὶ τινες καὶ τὴν κόριν· σὺ δὲ ἀρσενικῶς τὸν κόριν λέγε καὶ τὸν φθειῖρα, ὡς οἱ ἀρχαῖοι.

289.—Λυχνίαν· ἀντὶ τούτου λυχνίον λέγε, ὡς ἡ κωμωδία.

290.—'Αγωγόν· τοῦτο τοῦνομα τάττουσιν οἱ παλαιοὶ ἐπὶ τοῦ περὶ ὁδὸν ἡγουμένου. οὕτω καὶ Θουκυδίδης κέχρηται. νῦν δὲ οἱ περὶ τὰ δικαστήρια ῥήτορες ἀγωγούς καλοῦσι τοὺς ὀχεταῦς τῶν ὑδάτων.

292.—Καρῆναι καὶ ἐκάρην φασί, καὶ εἶναι τούτου πρὸς τῷ κείρασθαι διαφορὰν. τὸ μὲν γὰρ ἐπὶ προβάτων τιθέασι, κείρασθαι δὲ ἐπὶ ἀνθρώπων.

293.—Κοχλιάριον· τοῦτο λίστρον 'Αριστοφάνης ὁ κωμωδοποιὸς λέγει, καὶ σὺ δὲ οὕτω λέγε.

296.—Βαθμός ἰαχὸν διὰ τοῦ θ, διὰ τοῦ σ ἀττικόν, βασμός.

298.—'Ιπτασθαι παραιτητέον, εἰ καὶ ἄπαξ που εἶη κείμενον ἢ δίς. πέτεσθαι δὲ λέγε.

304.—'Ενάρετος· πολὺ παρὰ τοῖς Στωικοῖς κυκλεῖται τοῦνομα, οὐκ ὄν ἀρχαῖον.

310.—'Επίτοκος ἡ γυνὴ ἀδοκίμως εἶπεν 'Αντιφάνης ὁ κωμωδοσ, δέον ἐπίτεξ εἰπεῖν.

318.—Κερυδαλός· Εὐβούλου τοῦ κωμωδοποιοῦ δράμα ἐπιγράφεται οὕτως· σὺ δὲ τοῖς περὶ 'Αριστοφάνην πειθόμενος κέρυδον λέγε τὸ ζῶον.

328.—'Αγαγον· καὶ τοῦτο εἰ μὲν τὴν μετοχὴν εἶχεν ὁ ἀγάγας, μὲν λόγῳ ἂν τινι ἦν. λεχτέον οὖν ἀγαγε, καὶ γὰρ ἡ μετοχὴ ἀγαγών, ὡς ἀνελε, ἀνελών.

344.—Χρηστὸς τὰ ἦθη πληθυντικῶς φυλάττου. οἱ γὰρ δόκιμοι μόνικῶς φασι χρηστὸς τὸ ἦθος.

345.—Θυρεός· τοῦθ' "Ομηρος ἐπὶ λίθου τίθησιν ἀντὶ θύρας τὴν κρείαν παρέχοντος. Οἱ δὲ πολλοὶ ἀντὶ τῆς ἀσπίδος τιθέασιν, οὐδ' ἀδενὸς τῶν δοκίμων καὶ ἀρχαίων χρησαμένου. χρή οὖν ἀσπίδα λέγειν.

351.—Πτώμα ἐπὶ νεκροῦ τιθέασιν οἱ νῦν· οἱ δὲ ἀρχαῖοι οὐχ οὕτως, ἀλλὰ πτώματα νεκρῶν ἢ οἴκων.

363.—Φυγαδεῦσαι καὶ φυγαδευθῆναι· ἐπισκέψεως πολλῆς δεῖσθαι, εἰ ἐγκριτέον τοῦνομα τοῖς δοκίμοις. εἰ τοίνυν εὔροις, βεβαιώσῃς τὸ ἀμφισβητούμενον.

365.—Χήμη· πόθεν ἀνεμείχθη τῇ τῶν Ἑλλήνων φωνῇ, ἄδηλον. οἱ γὰρ ἀρχαῖοι κογχύλην λέγουσι τοῦτο.

367.—Χρησιμεῦσαι μὴ λέγε, ἀλλὰ χρήσιμον γενέσθαι.

374.—Στρόβιλον· οἱ μὲν πολλοὶ τὸ ἐδώδιμον λέγουσι καὶ αὐτὸ τὸ δένδρον. οἱ δ' ἀρχαῖοι τὴν βίαιον τοῦ ἀνέμου εἴλησιν καὶ συστροφὴν στρόβιλον καλοῦσι καὶ στροβιλήσαι τὸ συστρέψαι. οὕτως οὖν καὶ ἡμῖν ῥητέον, τὸ δὲ ἐδώδιμον πιτύων καρπός, καὶ τὸ δένδρον πίτυς. καὶ γὰρ πίτυος τὸ ἐκκεκοκκισμένον ἔτι καὶ νῦν κόκκινα λέγουσιν οἱ πολλοὶ ὀρθῶς, ... καὶ γὰρ Σόλων ἐν τοῖς ποιήμασιν οὕτω χρῆται: Κόκκινας ἄλλος, ἄτερος δὲ σήσαμα.

377.—Σταμνία οἱ μὲν ἀμαθεῖς ἐπὶ τῶν ἀμίδων τάττουσιν, οἱ δ' ἀρχαῖοι ἐπὶ τῶν οἰνηρῶν ἀγγείων.

380.—Εὐχρηστεῖν ἀπόρριψον λέγε δὲ κιχράναι.

386.—Πεντάμηνον, πεντάπηχυ· μετάθεσις τὸ α εἰς τὸ ε, πεντέμηνον λέγων καὶ πεντέπηχυ.

387.—Ἐξάπηχυ καὶ ἐξάετης· καὶ ἐντεῦθεν ἀφαιρήσεις τὸ α, ἔξπηχυ καὶ ἐξέτης καὶ ἐκπλευρον. τοῦτο γὰρ καὶ ἰατροὶ ἐπανορθοῦνται, ἐκπλεθρον λέγοντες καὶ οὐκ ἐξάπλεθρον.

392.—Γῦρος· καὶ τοῦτο Μένανδρος τὴν καλλίστην τῶν κωμωδιῶν τῶν ἑαυτοῦ, τὸν Μισογύνην, κατεκηλίδωσεν εἰπών. τί γὰρ δὴ γῦρός ἐστιν οὐ συνήμι.

397.—Καθώς· Γαῖός τις Ἀρεθούσιος γραμματικὸς ἔφασκε δόκιμον εἶναι τοῦνομα· κεχρηῆσθαι γὰρ αὐτῷ Φύλαρχον· ὃ τοῦ μάρτυρος, ὡς οἴκοθεν ἐπαγομένου, ὃς οὐδὲ Θουκυδίδου ἤκουσε λέγοντας, καθὸ δεῖ εἰς Σικελίαν πλεῖν, ἀλλ' οὐ καθώς· καὶ τὸ καθὰ δόκιμον.

399.—Κυνηγός... οἱ δ' Ἀθηναῖοι τετρασυλλάβως τε προφέρουσι καὶ τὸ η φυλάττουσιν, οἷον κυνηγέτης.

401.—Κολόκυνθα· ἡμάρτηται ἢ ἐσχάτη συλλαβὴ διὰ τοῦ θα λεγομένη, δέον διὰ τοῦ τη, ὡς Ἀθηναῖοι.

404.—Κολλυβιστής οὐκ ὀρθῶς· πάλιν οὐδὲν ἡμᾶς μολύνων τι διαπαύεται ὁ Μένανδρος τὸν ἀργυραμοιβὸν κολλυβιστὴν λέγων τὸ μὲν γὰρ νόμισμα κόλλυβος δόκιμον, τὸ δὲ κολλυβιστής παρασημασμένον.

407.—Αἰχμαλωτισθῆναι· τοῦθ' οὕτως ἀδόκιμον, ὡς μηδὲ Μένανδρον αὐτῷ χρησασθαι· διαλύων οὖν λέγε αἰχμάλωτον γενέσθαι.

10 ἀφ

ἀπὸ
καὶ λέ
στροβίλη

2.-C

ἀντιπ
μὴ τῆς
πρόνοι
ἐπιπέ
ταφύλι
θὰ μισογ9. ἐπιπ
ἀλλὰ κατ

11. εὐχρ

μον εἰπεν

21. σπικ

ἴγε δὲ κῆ

34. ἐξήκον

τῶν,

36. μισογ

κινῆν,

44. σίμπος

εἰπε,

45. φωνῆς ἐπ

ἢ ἐπὶ τοῦ κερ

κολλυβιστὴν λέγε

36. νόμον ἢ

ἢ δὲ κολλυβιστὴν

38. ἀέρωσον

εἰς λέγοντας,

πρὸς λέγει...

Ἀπὸ τοὺς τύπους ποὺ καταδικάζει ὁ Φρόνιχος ἔρχονται καὶ οἱ νεοελληνικὲς λέξεις ξυπνῶ (ἀρ. 200), δικράνι (211), πελώρι (230), ἀχιβάδα (365), στροβίλι - στροφίλι, Στροφίλι (374), κουκουνάρι (274).

2.—Ο ΑΡΧΑΪΣΜΟΣ ΤΟΥ ΑΤΤΙΚΙΣΜΟΥ ΚΑΙ Ο ΔΗΜΟΤΙΚΙΣΜΟΣ ΤΗΣ Ν. Δ. (§§ 21, 22)

Ἀντιπαραθέτονται διάφοροι ἀφορισμοὶ τοῦ Φρόνιχου μὲ τ' ἀντίστοιχα χωρία τῆς Ν.Δ. (συνήθως μόνο μερικὰ), ὅπου χρησιμοποιοῦνται οἱ καταδικασμένοι τύποι. Ἀναφέρονται μὲ τὴ σειρά παραδείγματα ἀπὸ ἀνάττικες λέξεις, τύπους φωνητικῶν, τύπους μορφολογικῶν, συντάξεις. Πβ. Τριανταφυλλίδη, Τὰ εὐαγγέλια καὶ ὁ ἀττικισμός. Ἀνάλογα παραδείγματα ὅα μποροῦσε νὰ δώσῃ καὶ ἡ ἀντιπαραθέσῃ μὲ ἄλλους ἀττικιστές.

9. ἐμπτύει μου μηδαμῶς λέγε, ἀλλὰ καταπτύει μου, καὶ κατέπτυσά αὐτοῦ,

11. εὐχαριστεῖν οὐδεὶς τῶν δοκίμων εἶπεν, ἀλλὰ χάριν εἰδέναι,

21. σπῖλος· καὶ τοῦτο φυλάττου, λέγε δὲ κῆλις,

34. ὀρθρινὸς οὐ, ἀλλ' ὀρθριος χωρὶς τοῦ ν,

36. μεσονυκτιον· ποιητικόν, οὐ πολιτικόν,

44. σκίμπους λέγε, ἀλλὰ μὴ κράββατος,

45. φανὸς ἐπὶ τῆς λαμπάδος ἀλλὰ μὴ ἐπὶ τοῦ κερατίνου λέγε. τοῦτο δὲ λυχνοῦχον λέγε,

56. κόριον ἢ κορίδιον ἢ κορίσκη, τὸ δὲ κοράσιον οὐ,

58. σάρωσον, ἐπειδὴν ἀκούσης τινὸς λέγοντος, κέλευσον παρακόρησον λέγειν...

ἤρξαντό τινες ἐμπύε.ν οὐτῶ Μάρκ. 14.65, ἐνέπτυνον αὐτῶ 15.19, ἐμπτυσθήσεται Λουκ. 18.32,

εὐχαριστήσας ἔδωκεν αὐτοῖς λέγων πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες Ματθ. 26.27, πάτερ εὐχαριστῶ σοι Ἰω. 11.41 (συχνότατο), ἀποδεχόμεθα μετὰ πάσης εὐχαριστίας Πρ. 24.3,

τὴν ἐκκλησίαν, μὴ ἔχουσιν σπῖλον ἢ ρυτίδα Ἐφρ. 5.27, σπῖλοι καὶ μῶμοι Πέτρ. Β 2.13,

γυνκίκες... γενόμεναι ὀρθριναί Λουκ. 24.22.

τίς ἐξ ὑμῶν ἔξει φίλον, καὶ πορεύσεται πρὸς αὐτὸν μεσονυκτίου Λουκ. 11.5, παρέτεινέ τε τὸν λόγον μέχρι μεσονυκτίου Πρ. 20.7,

χαλῶσι τὸν κράββατον Μάρκ. 2.4, ἄρον τὸν κράββατόν σου καὶ περιπάτει 2.9, ἐπὶ τοῖς κραββάτοις περιφέρειν 6.55, ἔτσι καὶ Ἰω. 5.8.11. Πρ. 5.15, 9.33,

ἔρχεται ἐκεῖ μετὰ φανῶν καὶ λαμπάδων καὶ ὄπλων Ἰω. 18.3,

ἐκράτησε τῆς χειρὸς αὐτῆς καὶ ἠγέρθη τὸ κοράσιον Ματθ. 9.25,

τὸν οἶκόν μου... σεσαρωμένον Λουκ. 11.25, ἄπτει λύχνον καὶ στροῖ τὴν οἰκίαν 15.8,

66. προκόπτειν λέγουσι, τὸ δὲ ὄνομα προκοπή παρ' αὐτοῖς οὐκ ἔστι,

72. βελόνη καὶ βελονοπώλης ἀρχαῖα, ἡ δὲ ῥαφίς τί ἐστὶν οὐκ ἄν τις γινώη,

100. ἀκμὴν ἀντὶ τοῦ ἔτι· Ξενοφῶντα λέγουσιν ἀπαξ αὐτῷ κεχρησθαι· σὺ δὲ φυλάττου λέγε δὲ ἔτι,

103. εὐκαιρεῖν οὐ λεκτέον, ἀλλ' εὖ σχολῆς ἔχειν,

128. Ἄλειν ἐρεῖς, οὐκ ἀλήθειν, καὶ ἦλει, οὐκ ἦληθεν, ἀλοῦσα οὐκ ἐλήθουσα.

138. ἱερόθυτον οὐκ ἐρεῖς, ἀλλ' ἀρχαίως θεόθυτον,

154. κρούσαι τὴν θύραν, ἴσως μὲν που παραβεβίασται ἡ χρῆσις· ἀμεινον δὲ τὸ κόπτειν τὴν θύραν,

157. κυνίδιον λέγε. Θεόπομπος δὲ ὁ Κωμωδὸς ἀπαξ που κυνάριον εἶπεν,

163. λίβανον λέγε τὸ δένδρον, τὸ δὲ θυμιώμενον λιβανωτόν...

193. σκορπίζεται· Ἐκαταῖος μὲν τοῦτο λέγει Ἴων ὦν, ὁ Ἀττικὸς δὲ σκεδάννυται φασί,

202. βασίλισσα· οὐδεις τῶν ἀρχαίων εἶπεν, ἀλλὰ βασιλεία ἢ βασίλις — 203... τοῖς πλείοσιν οὖν πειθόμενοι βασιλείαν ἢ βασιλίδα λέγωμεν. οὕτω γὰρ διακρίνειν δόξαιμεν ἂν τὸ τε καλὸν καὶ τὸ αἰσχρόν,

207. ἀλεκτορίς εὐρίσκεται ἐν τραγωδίᾳ που καὶ κωμωδίᾳ, λέγε δὲ

εἰς προκοπὴν τοῦ εὐαγγελίου Φιλίπ. 1.12, ταῦτα μελέτα... ἵνα σου ἡ προκοπή φανερά ἐν πᾶσιν Τιμ. Α 4.15, εὐκολώτερόν ἐστι κάμηλον διὰ τρυπήματος ῥαφίδος διελθεῖν Ματθ. 19.24, διὰ τρυμαλιᾶς ῥαφίδος εἰσελθεῖν Μάρκ. 10.25,

ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν· ἀκμὴν καὶ ὁμεις ἀσύνετοί ἐστε; Ματθ. 15.16,

οὐδὲ φαγεῖν εὐκαιροῦν Μάρκ. 6.31, Ἀθηναῖοι ἐς οὐδὲν ἕτερον ἠυκαίρουν Πρ. 17.21, ἐλεύσεται ὅταν εὐκαιρήσῃ Κορ. Α 16.12,

ἀλήθουσαι ἐν τῷ μύλῳ Ματθ. 24.41, ἀλήθουσαι ἐπὶ τὸ αὐτὸ Λουκ. 17.35,

ἐὰν δὲ τις ὑμῖν εἴπῃ τοῦτο ἱερόθυτόν ἐστιν, μὴ ἐσθίετε Κορ. 10.28,

κρούειν τὴν θύραν λέγοντες Λουκ. 13.25, κρούσαντος δὲ αὐτοῦ τὴν θύραν Πρ. 12.3, ἰδοὺ ἔστηκα ἐπὶ τὴν θύραν καὶ κρούω Ἀποκ. 3.20, οὐκ ἔστι καλὸν λαβεῖν τὸν ἄρτον τῶν τέκνων καὶ βαλεῖν τοῖς κυναρίοις Ματθ. 15.26,

ἀνοιξαντες τοὺς θησαυροὺς αὐτῶν προσήνεγκαν χρυσὸν καὶ λίβανον καὶ σμόρναν Ματθ. 2.11, μῦρον καὶ λίβανον καὶ οἶνον Ἀποκ. 18.13

ὁ μὴ συνάγων μετ' ἐμοῦ σκορπίζει Ματθ. 12.30, ἵνα σκορπισθῆτε ἕκαστος Ἴω. 16.32,

βασίλισσα νότου Ματθ. 12.42, Λουκ. 11.31, τῆς βασιλίσης Αἰθιοπῶν Πρ. 8.27, κάθημαι βασίλισσα Ἀποκ. 18.7,

πρὶν ἀλέκτορα φωνῆσαι τρίς Ματθ. 26.34, εὐθέως ἀλέκτωρ ἐφώνησε...

Ὁ ἀρχ.

ἀλεκτορ.

216. π.

255. σ.

258. βρ.

263. παρ.

285. ἔκτε.

309. εἰσγ.

Ὁ ἀρχαῖσμός τοῦ ἀττικισμοῦ καὶ ὁ δημοτικισμός τῆς Ν.Δ. 413

ἀλεκτρυὸν καὶ ἐπὶ θήλειος καὶ ἐπὶ ἄρρενος ὡς οἱ παλαιοί,

216. παιδίσκη· τοῦτο ἐπὶ τῆς θεραπαίνης οἱ νῦν τιθέασιν, οἱ δ' ἀρχαῖοι ἐπὶ τῆς νεάνιδος,

255. σίναπι οὐ λεκτέον, νᾶπυ δέ,

258. βρέχειν ἐπὶ τοῦ ὕειν... ὁπότε δὲ καὶ νόθον ἐστὶ, παντελῶς ἀποδοκιμαστέον τοῦνομα,

263. πεποιθήσις. οὐκ εἴρηται, ἀλλ' ἦτοι πιστεύειν ἢ πεποιθέναι,

285. ἐκτενῶς μὴ, ἀλλ' ἀντ' αὐτοῦ δαψιλῶς λέγε,

309. εὐσχήμων· τοῦτο μὲν οἱ ἀμαθεῖς ἐπὶ τοῦ πλουσίου καὶ ἐν ἀξιώμασι ὄντος τάττουσιν· οἱ δ' ἀρχαῖοι ἐπὶ τοῦ καλοῦ καὶ συμμέτρου,

311. ἐγκάθετος· οὕτως Ὑπερείδης ἀπερριμμένως, δέον δοκιμώτερον χρήσασθαι τῷ θετῶς ἢ εἰσποίητος ἢ ὑπόβλητος,

319. καμύει· τσαύτη κακοδαιμονία περὶ τινος ἐστὶ τῆς βαρβαρίας, ὥστ' ἐπειδὴ Ἀλεξίς κέχρηται τῷ καμύειν ἡμελημένως ἐσχάτως, αἰρεῖσθαι καὶ αὐτοὺς οὕτω λέγειν, δέον ὡς οἱ ἀριστοὶ τῶν ἀρχαίων καταμύειν,

ὡς ἀλέκτωρ ἐφώνησε... πρὶν ἀλέκτορα φωνῆσαι 26.74α., οὐ φωνῆσει σήμερον ἀλέκτωρ Λουκ. 22.34,

ἔρχεται μία τῶν παιδισκῶν τοῦ ἀρχιερέως Μάρκ.14.66, κρούσαντος δὲ αὐτοῦ τὴν θύραν τοῦ πυλῶνος προσῆλθεν παιδίσκη ὑπακοῦσαι Πρ. 12.13, Ἀβραάμ δύο υἱοὺς ἔσχεν, ἓνα ἐκ τῆς παιδίσκης καὶ ἓνα ἐκ τῆς ἐλευθέρας Γαλ. 4.22,

ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν κόκκῳ σινάπεως Ματθ. 13.31,

βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους Ματθ. 5.45, τοῖς δάκρυσιν ἤρξατο βρέχειν τοὺς πόδας αὐτοῦ Λουκ.7.38, 7.44, ἔβρεξεν πῦρ καὶ θεῖον 17.29, προσῆύξατο τοῦ μὴ βρέξαι Ἰακ.5.17 ἵνα μὴ ὑετὸς βρέχη Ἀποκ. 11.6,

πεποιθήσιν τοιαύτην ἔχομεν διὰ τοῦ Χριστοῦ Κορ. Β 3.4.

γενόμενος ἐν ἀγωνίᾳ ἐκτενέστερον προσῆύχετο Λουκ. 22.44, προσευχὴ ἐκτενῶς γενομένη Πρ.22.5, ἀλλήλους ἀγαπήσατε ἐκτενῶς Πέτρ. Α 1.22,

Ἰωσήφ ὁ ἀπὸ Ἀριμαθαίας εὐσχήμων βουλευτῆς Μάρκ. 15.43, παρώτρυναν τὰς σεβομένας γυναῖκας τὰς εὐσχήμονας καὶ τοὺς πρώτους τῆς πόλεως Πρ. 13.50, πολλοὶ μὲν...ἐπίστευσαν, καὶ τῶν Ἑλληνίδων γυναικῶν τῶν εὐσχημόνων 17.12,

παρατηρήσαντες ἀπέστειλαν ἐγκάθετους Λουκ.'20,20,

(ἐκάμυσαν τοὺς ὀφθαλμοὺς Ματθ. 13.15, Πρ. 28.27),

332. βιοτικόν, ἀηδὴς ἢ λέξις· λέγε οὖν χρήσιμον ἐν τῷ βίῳ,

333. βουνός· ὀθνεῖα ἢ φωνὴ τῆς Ἀττικῆς... ἐν δὲ τῇ Συρακουσίᾳ ποιήσει καθωμίληται. ἀλλ' οὐ προσίεται ὁ Ἀθηναῖος τὴν ἀλλοδαπὴν διάλεξιν... σχολῇ γ' ἂν ἀδόκιμον μιξοβάρβαρον πρόσειτο φωνήν...

336. γογγυσμός καὶ γογγύζειν... ἡμεῖς δὲ τονθρυσμόν καὶ τονθρύζειν λέγωμεν ἢ νῆ Δία σὺν τῷ ο, τονθορυσμόν καὶ τονθορύζειν,

348. οἰκίας δεσπότης λεκτέον, οὐχ ὡς Ἀλεξίς οἰκοδεσπότης,

360. σιτομετρεῖσθαι μὴ λέγε. λύων δ' ἐρεῖς σῖτον μετρεῖσθαι,

368. ἐσχάτως ἔχει ἐπὶ τοῦ μοχθηρῶς ἔχει καὶ σφαλερῶς τάττουσιν οἱ σύρφακες ἢ δὲ τοῦ ἐσχάτως χρησις, οἶσθα, ἐπὶ τοῦ ἄκρου παρὰ τοῖς ἀρχαίοις νομίζεται, ἐσχάτως πονηρός, ἐσχάτως φιλόσοφος. διαγραπτέον οὖν καὶ τοῦτο,

382. ῥύμη· καὶ τοῦτο οἱ μὲν Ἀθηναῖοι ἐπὶ τῆς ὀρμῆς ἐτίθεσαν, οἱ δὲ νῦν ἀμαθεῖς ἐπὶ τοῦ στενωποῦ... ἀλλὰ στενωπὸν καλεῖν χρῆ, ῥύμην δὲ τὴν ὀρμὴν,

388. περισπάσθην λέγουσί τινες ἐπὶ τοῦ ἐν ἀσχολίᾳ γενέσθαι, τιθέντες πάνυ κιβδηλῶς· τὸ γὰρ περισπᾶν καὶ περισπᾶσθαι ἐπὶ τοῦ παραιρεῖν καὶ παραιρεῖσθαι [ἀπομακρύνω, ἀποσπᾶ] τάττουσιν οἱ ἀρχαῖοι. Δέον οὖν ἀσχολος ἦν λέγειν,

Προσέχετε δὲ ἑαυτοῖς μήποτε βαρυνθῶσιν ὑμῶν αἱ καρδίαι ἐν κραιπάλῃ καὶ μέθῃ καὶ μερίμναις βιοτικαῖς Λουκ. 21.34,

τότε ἄρξονται λέγειν τοῖς ὄρεσι, πέσετε ἐφ' ἡμᾶς, καὶ τοῖς βουνοῖς Λουκ. 23.30,

μὴ γογγύζετε μετ' ἀλλήλων Ἰω. 6.43, ἐγόγγυζον οἱ γραμματεῖς Λουκ. 5.30, γογγυσμός τῶν Ἑλληνιστῶν Πρ. 6.1,

ὁμοίος ἐστὶν ἀνθρώπῳ οἰκοδεσπότη Ματθ. 13.92, ἀφοῦ ἂν ἐγερθῇ ὁ οἰκοδεσπότης Λουκ. 13.25, βούλομαι οὖν νεωτέρας γαμεῖν, τεκνογονεῖν, οἰκοδεσποτεῖν Τιμ. Α 5.14.

τοῦ διδόναι ἐν καιρῷ τὸ σιτομέτριον Λουκ. 12.42,

τὸ θυγάτριόν μου ἐσχάτως ἔχει Μάρκ. 5.23,

ὥσπερ οἱ ὑποκριταὶ ποιοῦσιν ἐν ταῖς συναγωγαῖς καὶ ἐν ταῖς ῥύμαις Ματθ. 6.2, ἐξελθε ταχέως εἰς τὰς πλατείας καὶ ῥύμας τῆς πόλεως Λουκ. 14.21, παρεύθητι ἐπὶ τὴν ῥύμην τὴν καλουμένην εὐθεῖαν Πρ. 9.11,

ἢ δὲ Μάρθα περισπᾶτο περὶ πολλὴν διακονίαν Λουκ. 10.30,

Ὁ ἀρχ...
393. σ...
394. οἰκ...
164. τῆ...
6. μέ...
39. πο...
152. οὐ...
156. κ...
167. σ...
222. π...
111. εἰ πο...
18. σ...
16. σ...
16. σ...

393. σύσσημον... καὶ ἄλλα κίβδη-
λα ἀναριθμητα ἀμαθῆ...

394. οἰκοδομὴ οὐ λέγεται, ἀντ' αὐ-
τοῦ δὲ οἰκοδόμημα,

164. τὴν λιμὸν Δωριεῖς, σὺ δὲ
ἀρσενικῶς τὸν λιμὸν φάθι,

6. μέχρις καὶ ἄχρις σὺν τῷ σ ἀ-
δόκιμα· μέχρι δὲ καὶ ἄχρι λέγε,

39. ποταπὸς διὰ τοῦ τ μὴ εἶπης,
ἀδόκιμον γάρ. διὰ δὲ τοῦ δ λέγων
ἐπὶ γένους θῆσεις, ποδαπὸς ἐστι;
Θηβαῖος ἢ Ἀθηναῖος... ποταπὸς δὲ
ἐστὶν εἴ τις εἴποι, ποταπὸς τὸν τρό-
πον Φρύνιχος; ἐπεικῆς· χρῆ οὖν οὐ-
πως ἐρωτᾶν, ποῖός τις σοὶ δοκεῖ εἶναι;

152. οὐθεὶς διὰ τοῦ θ... σὺ δὲ
ἀποτρέπου λέγειν. οἱ γὰρ ἀρχαῖοι
διὰ τοῦ δ λέγουσιν,

156. κλίβανος οὐκ ἐρεῖς, ἀλλὰ
κρίβανος διὰ τοῦ ρ,

167. σαλπικτῆς· τὸ δόκιμον διὰ
τοῦ κ, οὐχὶ δὲ διὰ τοῦ σ, καὶ τὸ σαλ-
πίσαι διὰ τοῦ σ παραιτοῦ, διὰ τοῦ
ξ δὲ λέγε,

222. πηχῶν, πήχως, δεινῶς ἐκάτε-
ρον ἀνάττικον, δέον πήχων, πήχεος

111. εἰ ποιητῆς εἶπεν ἀμεινότερον
χαίρετω· οὐδὲ γὰρ καλλιώτερον, οὐδὲ
κρεισσότερον ῥητέον συγκριτικὸν γὰρ
συγκριτικοῦ οὐ γίνεται. λέγε οὖν
ἀμεινον καὶ κάλλιον καὶ κρεῖσσον —

381. ράβτερον μὴ λέγε ἀλλὰ ρᾶον·
συγκριτικὸν γὰρ συγκριτικοῦ οὐκ
ἐστὶν, οἷον εἴ τις λέγοι κρεισσότερον,

16. σημάναι, ἐσήμαναν...παρὰ τὴν
ἀρχαίαν χρῆσιν διὰ τοῦ α. Λέγομεν
δὲ διὰ τοῦ η, σημήναι,

ἐδεδώκει δὲ ὁ παραδιδούς αὐτὸν
σύσσημον αὐτοῖς λέγων: ὃν ἂν φι-
λήσω αὐτός ἐστὶν Μαρκ. 14.14,

τὰς οἰκοδομὰς τοῦ ἱεροῦ Ματθ. 24.
1, Θεοῦ οἰκοδομὴ ἐστε Κορ. Α 3.9,
ἐγένετο λιμὸς μέγας Λουκ. 4.25,

ἦλθεν ἄχρις ἐμοῦ Πρ. 11.5, ἄχρις
οὐ Ἑβρ. 3.13,

ποταπὸς ἐστὶν οὗτος, ὅτι καὶ οἱ
ἀνεμοὶ... Ματθ. 9.27, διδάσκαλε,
ἴδε ποταποὶ λίθοι καὶ ποταπαὶ οἰ-
κοδομαὶ Μάρκ. 3.1, ἴδετε ποταπὴν
ἀγάπην δέδωκεν ἡμῖν ὁ πατήρ Ἰω.
Α.3.1.

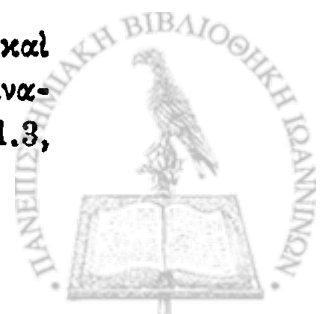
μὴ τινος ὑστερήθητε;... οὐθενὸς
Λουκ. 22.35, εἰς οὐθὲν λογισθῆναι
Πρ. 19.27,

εἰ δὲ τὸν χόρτον τοῦ ἀγροῦ, σήμε-
ρον ὄντα καὶ αὔριον εἰς κλίβανον
βαλλόμενον Ματθ. 6.30, Λουκ. 12.28,
φωνὴ σαλπιστῶν οὐ μὴ ἀκουσθῆ
Ἀποκ. 18.22, μὴ σαλπίσης ἔμπρο-
σθέν σου Ματθ. 6.2, σαλπίσαι γάρ,
καὶ οἱ νεκροὶ ἐγερθήσονται Κορ.
Α 15.52,

μακρὰν ἀπὸ τῆς γῆς ὡς ἀπὸ πη-
χῶν διακυσίων Ἰω. 21.8,

μειζοτέραν τούτων οὐκ ἔχω χα-
ρὰν Ἰω. Γ 4, ἐμοὶ τῶ ἐλαχιστοτέρῳ
πάντων ἁγίων Ἐφεσ. 3.8,

ἄλογον γάρ μοι δοκεῖ ... μὴ καὶ
τὰς αἰτίας σημάναι Πρ. 25.27, ἀνα-
φάναντες δὲ τὴν Κύπρον Πρ. 21.3,

416 Ὁ ἀρχαϊσμός τοῦ ἀττικισμοῦ καὶ ὁ δημοτικισμός τῆς Ν.Δ.

26. ἀπελεύσομαι παντάπασιν φυλάττου· οὔτε γὰρ οἱ δόκιμοι ῥήτορες, οὔτε ἡ ἀρχαία κωμωδία, οὔτε Πλάτων κέχρηται τῇ φωνῇ· ἀντὶ δὲ αὐτοῦ τῷ ἄπειμι χρῶ καὶ τοῖς ὁμοειδέσιν ὡσαύτως. — 27. ἐπεξελευσόμενος· ἄλλος οὗτος Ἡρακλῆς, τοῦτ' ἔσυρεν ἐκ τριόδου Φαβωρίνος...

42. πεινῆν διψῆν λέγε, ἀλλὰ μὴ διὰ τοῦ α,

84. ἀποκριθῆναι διττὸν ἔχει τὸ ἀμάρτημα. ἔδει γὰρ λέγειν ἀποκρινασθαι καὶ εἰδέναι ὅτι τὸ διαχωρισθῆναι σημαίνει... ἐπὶ μὲν τοῦ ἀποδοῦναι τὴν ἐρίτησιν τὸ ἀποκρινασθαι λέγε, ἐπὶ δὲ τοῦ διαχωρισθῆναι τὸ ἀποκριθῆναι,

87. γενηθῆναι παρὰ Ἐπιχάρμῳ καὶ ἐστὶ δώριον ἀλλ' ὁ ἀττικίζων γενέσθαι λεγέτω,

95. γρηγορῶ, γρηγορεῖ οὐ δεῖ, ἀλλὰ ἐγρήγορα λέγειν καὶ ἐγρήγορεν,

124. ἤς ἐν ἀγορᾷ σόλοικον. λέγε οὖν ἤσθα...

126. ἤκηχόεσαν, ἐγεγράφεσαν, ἐπεποιήκεσαν, ἐνενοήκεσαν ἐρεῖς· ἀλλ' οὐ σὺν τῷ ἤκηχόεισαν,

130. ἤμην, εἰ καὶ εὗρισκται παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, οὐκ ἐρεῖς, ἀλλ' ἦν ἐγώ,

ἀπελεύσονται οὔτοι εἰς κόλασιν αἰώνιον Ματθ. 25.46, κύριε, πρὸς τίνα ἀπελευσόμεθα; Ἰω. 6.68, ἀπελεύσομαι εἰς Σπονίαν Ρωμ. 15.28 κ.ά., ὁ Ἰησοῦς ἀναληφθεὶς ἐλεύσεται Πρ. 1.11, ἐλεύσονται ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν Πέτρ. Β 3.3,

ἐὰν πεινᾷ ὁ ἐχθρὸς σου ψάμιζε αὐτόν, ἐὰν διψᾷ πότιζε Ρωμ. 12.20,

οὐκ ἀπεκριθῆ αὐτῇ λόγον Ματθ. 15.23, οὐδεὶς ἐδύνατο ἀποκριθῆναι αὐτῷ λόγον 22.46, κ.ά.

γενηθῆτω τὸ θέλημά σου Ματθ. 6.10, ὡς ἐπίστευσας γενηθῆτω σοι 8.13, κατὰ τὴν πίστιν ὑμῶν γενηθῆτω ὑμῖν 9.29,

περίλυπός ἐστιν ἡ ψυχὴ μου ἕως θανάτου· μείνατε ὧδε καὶ γρηγορεῖτε μετ' ἐμοῦ... οὐκ ἰσχύσατε μίαν ὥραν γρηγορῆσαι μετ' ἐμοῦ! γρηγορεῖτε καὶ προσεύχεσθε ἵνα μὴ εἰσέλθητε εἰς πειρασμὸν Ματθ. 26.38α (ἀκόμη 19 φορές),

ἐπὶ ὀλίγα ἵς πιστὸς Ματθ. 25.21. 23, Κύριε, εἰ ἤς ὧδε Ἰω. 21.21.32, ὄφελον ψυχρὸς ἤς Αποκ. 3.15,

οἵτινες ἐν τῇ στάσει φόνον πεποιήκεισαν Μάρκ. 15.7, οὐκ ἤδεισαν τί ἀποκριθῶσιν αὐτῷ 14.40, δεδώκεισαν ἐντολὴν Ἰω. 11.57, ἤδεισαν γὰρ ἅπαντες τὸν πατέρα αὐτοῦ ὅτι Ἕλληνας ὑπῆρχεν Πρ. 16.3,

ξένος ἤμην καὶ συνηγάγετέ με... ἐν φυλακῇ ἤμην Ματθ. 25.35, ἐπὶ τὴν οἰκίαν ἐν ἣ ἤμην Πρ. 11,11, Χριστοῦ δοῦλος οὐκ ἂν ἤμην Γαλ. 1.10,

Ο δ

131.

ο δει

196 :

δ

196 :

δ

196 :

δ

196 :

δ

196 :

δ

196 :

δ

196 :

δ

196 :

δ

196 :

δ

196 :

δ

196 :

δ

196 :

δ

196 :

δ

196 :

δ

196 :

δ

196 :

δ

196 :

δ

196 :

δ

196 :

δ

196 :

δ

196 :

δ

196 :

131. ᾠδῆκεν, ᾠκοδόμηκεν διὰ τοῦ
ω ἄριστα ἐρεῖς, ἀλλ' οὐ διὰ τοῦ οι,
οἰδῆκεν, οἰκοδόμηκεν,

196 ἐδέετο, ἐπλέετο. Ἰωνικὰ ταῦ-
τα· ἢ δὲ Ἀττικὴ συνήθεια συναιρεῖ,
ἐδεῖτο, ἐπλεῖτο, ἐρρεῖτο,

252. ἵνα ἄξωσιν οὐ χρῆ λέγειν,
ἀλλ' ἵνα ἀγάγωσιν — 253. ἐὰν ἄξις
οὐδεὶς ἂν φαίη, ἀλλ' ἐὰν ἀγάγης,

291. κρύβεται, φεῦγε διὰ τοῦ β
λέγειν καὶ κρύβεσθαι, ἀλλὰ διὰ τοῦ
πτ, κρύπτεται καὶ κρύπτεσθαι φάθι,

301. φάγομαι βάρβαρον. λέγε οὖν
ἐδομαι καὶ κατέδομαι· τοῦτο γὰρ
Ἀττικόν,

325. διδώη καὶ διδώης... οὐδεὶς
τῶν Ἀττικῶν εἶπε διὰ τοῦ ω ἀλλὰ
διὰ τῆς οι διφθόγγου... ἐθαύμασα
οὖν Ἀλεξάνδρου τοῦ Σύρου δῶη καὶ
διδῶη λέγοντος ἐπὶ τοῦ εὐκτικοῦ,

337. δύνη· ἐὰν μὲν τοῦτο ὑποτα-
κτικὸν ᾗ, ἐὰν δύνωμαι, ἐὰν δύνη,
ὀρθῶς λέγεται· ἐὰν δὲ ὀριστικῶς
τιθῆ τις, δύνη τοῦτο πρᾶξαι, οὐχ
ὕγιως ἂν τιθείη· χρῆ γὰρ λέγειν δύ-
νασαι τοῦτο πρᾶξαι,

343. ἐκλείψας ἀδόκιμον, ἀλλὰ τὸ
ἐκλιπών,

12. ἄρτι ἤξω μηδέποτε εἶπης ἐπὶ
τοῦ μέλλοντος ἀλλ' ἐπὶ τοῦ ἐνεστη-
κότος καὶ τοῦ παρωχημένου, ἄρτι
ἦκων, ἄρτι ἀφικόμην,

15. ἀποτάσσομαί σοι ἔκφυλον πάνυ.
Χρῆ λέγειν ἀσπάζομαί σε. οὕτω γὰρ
καὶ οἱ ἀρχαῖοι εὐρίσκονται λέγοντες
ἐπειδὴν ἀπαλλάττωνται ἀλλήλων,

235. εὐαγγελίζομαι... κατὰ δοτι-
κὴν ἡρμοσμένον,

315. ἐμελλον ποιῆσαι... ἁμαρτή-

M. Τριανταφυλλίδη, Ἱστορικὴ εἰσαγωγή

(διὰ τὸ καλῶς οἰκοδομηθῆσθαι αὐ-
τὴν Λουκ. 6.48), οἰκοδομήθη ὁ ναὸς
οὗτος Ἰω. 2.20,

ἐδέετο δὲ αὐτοῦ ὁ ἀνὴρ Λουκ.
8.38,

Ἰερουσαλήμ, Ἰερουσαλήμ... πο-
σάκις ἠθέλησα ἐπισυνάξαι τὰ τέκνα
σου Λουκ 13.34, κατακλυσμένην κό-
σμῳ ἀσεβῶν ἐπάξας Πέτρ. Β 2.5,

Ἐλισάβετ... περιέκρυβεν ἑαυτὴν
μῆνας πέντε Λουκ. 1.25,

μακάριος ὅστις φάγεται ἄριστον
Λουκ. 14.15, ὁ ἴδς φάγεται τὰς σάρ-
κας ὑμῶν Ἰακ. 5.3, τὰς σάρκας
αὐτῆς φάγονται Ἀποκ. 17.1,

δῶη ὑμῖν τὸ αὐτὸ φρονεῖν ἐν ἐκά-
στω Ρωμ. 15.5, δῶη αὐτῷ ὁ κύριος
εὐρεῖν ἔλεος Τιμ. Β 1.18,

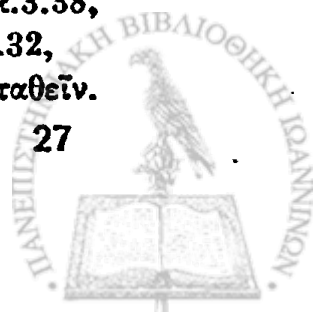
οὐ γὰρ δύνη Λουκ. 16.2, οἶδα... ὅτι
οὐ δύνη βαστάσαι κακοῦς Ἀποκ. 2.2

καταλείψαντας τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ
Πρ. 6.2,

(ἀπ' ἄρτι ὀψεσθε τὸν υἱὸν τοῦ
ἀνθρώπου Ματθ. 26.64, οὐ μὴ πῶ
ἀπ' ἄρτι 26.29),

πρῶτον δὲ ἐπίτρεψόν μοι ἀποτά-
ξασθαι τοῖς εἰς τὸν οἶκόν μου Λουκ.
9.61, ὁ δὲ Παῦλος τοῖς ἀδελφοῖς
ἀποταξάμενος ἐξέπλει Πρ. 18.21,

εὐηγγελίζετο τὸν λαὸν Λουκ. 3.38,
εὐαγγελιζόμενοι ὑμᾶς Πρ. 13.32,
μηδὲν φοβοῦ ἃ μέλλεις παθεῖν.

ματα τῶν ἐσχάτων εἴ τις οὕτω συντάττει...—316. ἐμελλον γράψαι· ἐσχάτως βάρβαρος ἢ σύνταξις αὐτῆ. ἀορίστῳ γὰρ χρόνῳ τὸ ἐμελλον οὐ συντάττουσιν οἱ Ἀθηναῖοι, ἀλλ' ἦτοι ἐνεστῶτι, οἷον ἐμελλον γράφειν, ἢ μέλλοντι, οἷον ἐμελλον γράψειν,

322. μὲν οὖν τοῦτο πράξω· τίς ἀνάσχοιτο οὕτω συντάττοντός τινος ἐν ἀρχῇ λόγου τὸ μὲν οὖν; οἱ γὰρ δόκιμοι ὑποτάσσουν, ἐγὼ μὲν οὖν λέγοντες, τὰ καλὰ μὲν οὖν καὶ τὰ μὲν οὖν πράγματα,

ἰδοῦ μέλλει βαλεῖν ὁ διάβολος Ἀποκ. 2.10, τῆς γυναικὸς τῆς μελούσης τεκεῖν 12.4, μέλλω σε ἐμεσαι 3.16,

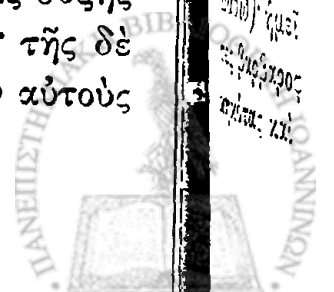
αὐτὸς δὲ εἶπε· μενοῦνγε μακάριοι οἱ ἀκούοντες τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ Λουκ. 11.28, μενοῦνγε, ὦ ἄνθρωπε, σὺ τίς εἶ Ρωμ. 9.20, μενοῦνγε εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν 11.18,

ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

3.—Ο ΕΞΑΤΤΙΚΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ ΚΑΙ Η ΔΙΚΑΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΙΣΜΟΥ ΤΗΣ Ν. Δ. (§ 28)

Παραθέτονται διάφορες γνώμες τῶν ἐκκλησιαστικῶν πατέρων, ποὺ προσπαθοῦν νὰ ἐξηγήσουν καὶ δικαιολογήσουν τὴν ἀπλή γλώσσα τῆς Ν.Δ. (πβ. Norden Ed., Die antike Kunstprosa 1898, τ. II 516α. Σομπολέβσκη, Ἡ κοινὴ ἑλληνικὴ γλῶσσα ἐν σχέσει πρὸς τὴν τῶν Ἀγ. Γραφῶν, μτφρ. Γρ. Παπαμιχαήλ, σ. 24α. Τριανταφυλλίδη, Ἐπιστήμη καὶ ἦθος 1924, σ. 86 σημ.).

Ἑλλήνων παῖδες... ἐξευτελίζουσι... τὴν θείαν Γραφήν ὡς βαρβαρόφωνον καὶ ὀνοματοποιίας ξέναις συντεταγμένην, συνδέσμων δὲ ἀναγκαίων ἐλλείπουσαν καὶ περιττῶν ἐνθήκη τὸν νοῦν τῶν λεγομένων ταράττουσαν, ἀλλ' ἀπὸ τούτων μανθανέτωσαν τῆς ἀληθείας τὴν ἰσχύν. πῶς γὰρ ἔπεισεν ἡ ἀγροικιζομένη τὴν εὐγλωττίαν; Εἰπάτωσαν οἱ σοφοί, πῶς βαρβαρίζουσα κατὰ κράτος καὶ σολοικίζουσα νενίκηκε τὴν ἀττικίζουσαν πλάνην· πῶς Πλάτων μὲν, τῆς ἐξωθεν σοφίας ὁ κορυφαῖος, οὐδενὸς περιεγένετο τυράννου, αὐτὴ δὲ γῆν τε καὶ θάλασσαν ἐπηγάγετο; — «Ἰσίδωρος Πηλοῦσιώτης, Ἀσκληπιῶ σοφιστῆ (Migne τ. 78. στ. 1080). — Πολλάκις ἐθαύμασα τῶν τοὺς διαλόγους συντιθέντων καὶ τοὺς διεξοδικούς λόγους συγγραφεμένων, ὅτι τῆς μὲν οἰκειᾶς δόξης λίαν ἐφρόντισαν, ὑψηλῶ καὶ ὑπερσόφῳ χρησάμενοι λόγῳ· τῆς δὲ τῶν ἀκουσομένων ὠφελείας ἠμέλησαν, ἥς εἰκὸς ἦν μᾶλλον αὐτοὺς

ποιήσασθαι πρόνοιαν... Ἄλλ' ἐπειδὴ τὸ ἑαυτῶν εἶδον, τὸ τῶν ἄλλων παρεῖδον. διὸ καὶ τὴν θείαν αἰτιῶνται Γραφήν, μὴ τῷ περιττῷ καὶ κεκαλλωπισμένῳ χρωμένῃ λόγῳ, ἀλλὰ τῷ ταπεινῷ καὶ πεζῷ. ἀλλ' ἡμεῖς μὲν αὐτοῖς ἀντεγκαλῶμεν τῆς φιλαυτίας, ὅτι δόξης ὀρεχθέντες, τῶν ἄλλων ἤκιστα ἐφρόντισαν· τὴν δὲ θείαν ὄντως Γραφήν ἀπαλλάττωμεν τῶν ἐγκλημάτων, λέγοντες ὅτι οὐ τῆς οἰκείας δόξης, τῆς δὲ τῶν ἀκουσόντων σωτηρίας ἐφρόντισεν. εἰ δὲ ὑψηλῆς φράσεως ἐρῶεν, μανθανέτωσαν ὅτι ἄμεινον παρὰ ἰδιώτου τάληθές, ἢ παρὰ σοφιστοῦ τὸ ψεῦδος μαθεῖν. ὁ μὲν γὰρ ἀπλῶς καὶ συντόμως φράζει· ὁ δὲ πολλάκις ἀσαφεία καὶ τὸ τῆς ἀληθείας ἐπικρύπτει κάλλος, καὶ τὸ ψεῦδος τῇ καλλιπεῖα κοσμήσας, ἐν χρυσίδι τὸ δηλητήριον ἐκέρασεν. εἰ δ' ἡ ἀλήθεια τῇ καλλιπεῖα συναφθείη, δύναται μὲν τοὺς πεπαιδευμένους ὠφελῆσαι, τοῖς δ' ἄλλοις ἄπασιν ἄχρηστος ἔσται καὶ ἀνωφελής. δι' ὃ καὶ ἡ Γραφή τὴν ἀλήθειαν πεζῷ λόγῳ ἠρμήνευσεν, ἵνα καὶ ἰδιῶται, καὶ σοφοί, καὶ παῖδες, καὶ γυναῖκες μάθοιεν. ἐκ μὲν γὰρ τούτου οἱ μὲν σοφοὶ οὐδὲν παραβλάπτονται, ἐκ δ' ἐκείνου τὸ πλεόν τῆς οἰκουμένης προσεβλάβη. ἂν τινων οὖν ἐχρῆν φροντίσαι, μάλιστα μὲν τῶν πλειόνων, ἐπειδὴν δὲ καὶ πάντων ἐφρόντισεν, δείκνυται λαμπρῶς θεία οὔσα καὶ ἐπουράνιος.—Το ὕ ἱ δ., Θεογνώστῳ διακόνῳ. Περὶ ἀναγνώσεως, κατὰ Ἑλλήνων κτλ. (Migne τ. 78. στ. 1124).—Τῆς θείας σοφίας ἡ μὲν λέξις πεζή, ἡ ἔννοια δὲ οὐρανομήκης· τῆς δὲ ἕξωθεν λαμπρὰ μὲν ἡ φράσις, χαμαιπετῆς δὲ ἡ πρᾶξις.—Το ὕ ἱ δ., Πέτρῳ μονάζοντι ὕ.π. στ. 1500).

Πολλάκις μοι τῶν τῆς ἐλληνικῆς μυθολογίας ἐξηρητημένων ξυντετυχηκότες τινὲς τὴν τε πίστιν ἐκωμώδησαν τὴν ἡμετέραν,...καὶ τῆς τῶν ἀποστόλων κατηγοροῦν ἀπαιδευσίας, βαρβάρους ἀποκαλοῦντες τὸ γλαφυρὸν τῆς εὐεπείας οὐκ ἔχοντας... Καὶ ἡ μὲν πρώτη διάλεξις τὴν ὑπὲρ τῆς πίστεως καὶ τῆς τῶν ἀποστόλων ἀπαιδευσίας ἀπολογίαν ποιεῖται, ἐκ τῶν ἐλληνικῶν φιλοσόφων τὰς ἀποδείξεις προσφέρουσα...—Αὐτίκα τοίνυν καὶ κωμωδοῦσιν ὡς βάρβαρα τὰ ὀνόματα (Ματθαῖος, Βαρθολομαῖος, Ἰάκωβος, Μωϋσῆς, Δαβὶδ)· ἡμεῖς δὲ αὐτῶν τὴν ἐμπληξίαν ὀλοφυρόμεθα, ὅτι δὴ ὄρωντες βαρβαροφώνους ἀνθρώπους τὴν Ἑλληνικὴν εὐγλωττίαν νενικηκότας καὶ τοὺς κεκομψευμένους μύθους παντελῶς ἐξεληλαμέ-

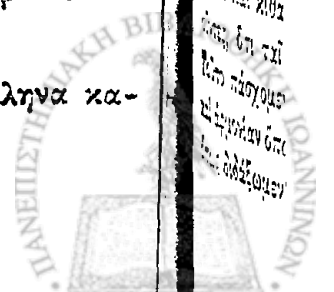
νοὺς καὶ τοὺς ἀλιευτικοὺς σολοικισμοὺς τοὺς Ἀττικοὺς καταλευκώτας ξυλλογισμοὺς, οὐκ ἐρυθριῶσιν οὐδ' ἐγκαλύπτονται, ἀλλ' ἀνέδην ὑπερμαχοῦσι τῆς πλάνης· καὶ ταῦτα ὀλίγοι ὄντες καὶ ἀριθμηθῆναι ῥαδίως δυνάμενοι, καὶ οὐδὲ τῆς ἐλληνικῆς εὐστομίας μετέχοντες, ἀλλὰ τοσαῦτα, ὡς ἔπος εἰπεῖν, βαρβαρίζοντες ὅσα φθέγονται, παίδευσίν τε ἄκραν καὶ λαμπρότητα λόγων ὑπολαμβάνοντες, εἰ ὀμνύοντες εἴποιεν *Μὰ τοὺς θεοὺς, Μὰ τὸν ἥλιον* καὶ τοιούτους τινὰς ἐπιπλάττοιεν ὄρκους τοῖς λόγοις.—**Θ ε ο δ ὠ ρ η τ ο ς** (5. αἰ.), Ἑλληνικῶν θεραπευτικῶν παθημάτων (Migne τ. 83, στ. 784α, 946).

Ἄλλ' ἡμεῖς μὲν, ὦ Θαυμάσιε, Μωσεῖ καὶ Ἡλίᾳ καὶ τοῖς οὕτω μακαρίοις ἀνδράσι σύνεσμεν, ἐκ τῆς βαρβάρου φωνῆς διαλεγόμενοις ἡμῖν τὰ ἑαυτῶν, καὶ τὰ παρ' ἐκείνων φθεγγόμεθα, νοῦν μὲν ἀληθῆ, λέξιν δὲ ἀμαθῆ.—**Β α σ ί λ ε ι ο ς**, Ἐπιστολὴ πρὸς Λιβάνιον (Migne τ. 32, στ. 1084).

Οὐδὲν μέλει τῷ θεῷ θεοφορήτου λέξεως. πνεῦμα θεῖον ὑπερορᾷ μικρολογίαν συγγραφικὴν.—**Σ υ ν έ σ ι ο ς** (Migne τ. 66, στ. 1561).

Τοῦτο γὰρ αἴτιον τοῦ μὴ γενέσθαι τοὺς ἀποστόλους σοφοὺς, οὐκ ἀσθενεία τοῦ χαρίσματος, ἀλλ' ἵνα μὴ βλαβῆ τὸ κήρυγμα. οὐκ ἄρα ἐκεῖνοι ἦσαν οἱ συνιστῶντες τὸν λόγον ἀλλὰ καὶ οἱ λυμαινόμενοι· οἱ δὲ ἰδιῶται οἱ βεβαιοῦντες... ἄλλως δὲ τὸ ζητούμενον ἦν, τὸ τοὺς πρωτοστάτας καὶ ἀρχαμένους σπείρειν τὸν λόγον μὴ εἶναι λογίους... ὁ τοίνυν μὴ δεηθεὶς εὐπαιδευτῶν ἐκ προοιμίων, εἰ μετὰ ταῦτα λογίους ἐδέξατο, οὐχ ὡς δεόμενος τοῦτο ἐποίησεν, ἀλλ' ὡς οὐ διακρινόμενος. ὥσπερ γὰρ οὐκ ἐδεῖτο σοφῶν εἰς τὸ κατορθῶσαι ἅπερ ἐβούλετο, οὕτως οὐδὲ μετὰ ταῦτα εὐρεθέντας διὰ τοῦτο ἐξέβαλε. σὺ δὲ ἐκεῖνό μοι δεῖξον, εἰ Πέτρος λόγιος ἦν καὶ Παῦλος. ἀλλ' εὐκ ἂν ἔχοις· ἰδιῶται γὰρ ἦσαν καὶ ἀγράμματοι... ὅταν οὖν Ἕλληνες κατηγορήσωσι τῶν μαθητῶν ὡς ἰδιωτῶν, πλέον ἡμεῖς ἐκείνων κατηγορῶμεν αὐτῶν. μηδὲ λεγέτω τις ὅτι σοφὸς ἦν ὁ Παῦλος· ἀλλ' ἐπαινοῦντες ἐπὶ σοφίᾳ, τοὺς μεγάλους παρ' ἐκείνοις καὶ ἐπ' εὐγλωττίᾳ θαυμασθέντας, τοὺς παρ' ἡμῖν ἅπαντας λέγωμεν ἰδιώτας γεγονέναι... οὕτω γὰρ ἔσται λαμπρὰ τὰ νικητήρια (**Χ ρ υ σ ὀ σ τ ο μ ο ς**, Ὁμιλ. Γ', ὅ. π. τ. 61, στ. 25).

Ταῦτα δὲ εἶπον, ἐπειδὴ τινος ἤκουσά ποτε Χριστιανοῦ πρὸς Ἕλληνα κα-

ταγελάστως διαλεγόμενου, καὶ ἀμφοτέρων ἐν τῇ πρὸς ἀλλήλους μάχῃ τὰ ἑαυτῶν καταλούντων. Ἄ γὰρ ἔδει τὸν Χριστιανὸν εἰπεῖν, ταῦτα ὁ Ἕλληνας ἔλεγε καὶ ὁ τὸν Ἕλληνα εἰκὸς ἦν εἰπεῖν, ταῦτα ὁ Χριστιανὸς προεβάλλετο. Περὶ Παύλου γὰρ καὶ Πλάτωνος ζητήσεως οὐσης, ὁ μὲν Ἕλληνας ἐπειρᾶτο δεικνύειν, ὅτι ὁ Παῦλος ἦν ἀμαθὴς καὶ ἰδιώτης· ὁ δὲ Χριστιανὸς ὑπὸ ἀμαθείας ἐπειρᾶτο κατασκευάζειν, ὅτι Πλάτωνος λογιώτερος ἦν ὁ Παῦλος. Οὕτω δὲ τοῦ Ἕλληνα ἐγένετο τὰ νικητήρια, τούτου κρατούντος τοῦ λόγου. Εἰ γὰρ Πλάτωνος ἐλλογιμώτερος ἦν ὁ Παῦλος, πολλοὺς εἰκὸς ἀντιλέγειν, ὅτι οὐ τῇ χάριτι, ἀλλὰ τῇ εὐγλωττίᾳ περιεγένετο. Ὡστε ὑπὲρ τοῦ Ἕλληνα ἦν τὸ λεγόμενον ὑπὸ τοῦ Χριστιανοῦ· ὁ δὲ ἔλεγεν ὁ Ἕλληνας, ὑπὲρ τοῦ Χριστιανοῦ ἦν. Εἰ γὰρ Παῦλος ἀπαίδευτος ἦν, ἐκράτησε δὲ Πλάτωνος, ὅπερ ἔλεγον, λυμπρὰ γέγονεν ἡ νίκη. Τοὺς γὰρ ἐκείνου μαθητὰς λαβὼν ὁ ἀμαθὴς ἀπαντας ἔπεισε, καὶ πρὸς ἑαυτὸν ἤγαγεν. Ὅθεν δῆλον, ὅτι οὐκ ἐν σοφίᾳ ἀνθρωπίνῃ τὸ κήρυγμα περιεγένετο, ἀλλὰ Θεοῦ χάριτι. Ἴν' οὖν μὴ ταῦτ' ἀσχόμεθα, μηδὲ καταγελώμεθα οὕτω διαλεγόμενοι πρὸς Ἕλληνας, ἐπειδὴν ἡμῖν πρὸς αὐτοὺς ἀγὼν ἦ, κατηγοροῦμεν τῶν ἀποστόλων ὡς ἀμαθῶν· ἡ γὰρ κατηγορία αὕτη ἐγκώμιον. Καὶ ὅταν εἴπωσιν ἐκεῖνοι [οἱ Ἕλληνας], ὅτι ἄγροικοὶ ἦσαν οἱ ἀπόστολοι, προσθῶμεν ἡμεῖς, ὅτι καὶ ἀμαθεῖς καὶ ἀγράμματοι καὶ πένητες καὶ εὐτελεῖς καὶ ἀσύνετοι καὶ ἀφανεῖς. Οὐκ ἔστι βλασφημία τῶν ἀποστόλων ταῦτα ἀλλὰ καὶ δόξα, τὸ τοιούτους, τῆς αἰκουμένης πύσης λαμπροτέρους φανῆναι· οὗτοι γὰρ οἱ ἰδιώται καὶ ἄγροικοὶ καὶ ἀμαθεῖς τοὺς σοφοὺς κατηγωνίσαντο... Ὁ ἀλιεὺς, ὁ σκηνοποιός, ὁ τελώνης, ὁ ἰδιώτης, ὁ ἀγράμματος, ἐκ Παλαιστίνης τῆς χώρας μακρὰν κειμένης ἐλθόντες, τοὺς φιλοσόφους, τοὺς ῥήτορας, τοὺς δεινοὺς εἰπεῖν... αὐτοὶ τούτων ἐκράτησαν... Πόθεν οἱ ἀσθενεῖς τῶν ἰσχυρῶν περιεγένοντο, οἱ δώδεκα τῆς οἰκουμένης, οὐχὶ τοῖς αὐτοῖς ὄπλοις κεχημένοι, ἀλλὰ γυμνοὶ πρὸς ἐνόπλους μαχόμενοι;... Τοῦ γὰρ γυμνὸν μὴ τρωθῆναι, πολλῶ παραδοξύτερον τὸ τὸν ἰδιώτην καὶ ἀγράμματον καὶ ἀλίεα τοσαύτης δεινότητος περιγενέσθαι.—Χ ρ υ σ ὀ σ τ ο μ ο ς, Ὑπόθεσις τῆς πρὸς Κορινθίους α' ἐπιστ. (Μιγνη τ. 61, στ. 27α.).—Οὐδὲ περὶ συνθήκας καὶ κάλλη λέξεων, ἀλλὰ περὶ νοημάτων δύναμιν πᾶσαν ἀπσχολεῖν τοῦ καιροῦ τὴν ῥοπήν.—Τ ο ὕ ἱ δ., Ὑπόμνημα εἰς τὰς Πράξεις τῶν ἀποστόλων (δ.π. τ. 60.227).—Πάντα σχρῆ καὶ εὐθέα τὰ πρὸς ταῖς θείαις γραφαῖς, πάντα τὰ ἀναγκαῖα δῆλα... Εἰπέ γάρ μοι, ποίῳ κόμπῳ λόγου Παῦλος ἔλεγεν; ἀλλ' ὅμως τὴν οἰκουμένην ἐπέστρεψεν. Ποίῳ δὲ Πέτρος, ὁ ἀγράμματος;—Τ ο ὕ ἱ δ., Ὁμιλία Γ' (δ.π., τ. 62, στ. 485).—Τοῦτο τὰς Ἐκκλησίας ἀνέστρεψεν, ὅτι καὶ ἡμεῖς οὐ ζητεῖτε λόγον ἀκοῦσαι κατανυκτικόν, ἀλλὰ τέρψαι δυνάμενον καὶ τῷ ψόφῳ καὶ τῇ συνθέσει τῶν ῥημάτων, καθάπερ μελωδῶν καὶ κιθαριστῶν ἀκούοντες· καὶ ἡμεῖς ψυχρῶς καὶ ταλαιπώρως ποιῶντες, ὅτι ταῖς ὑμετέραις ἐπιθυμίαις ἐπόμεθα, δέον ἐκκόπτειν ταύτας... Τοῦτο πάσχομεν καὶ ἡμεῖς, κάλλη λέξεων περιεργαζόμενοι καὶ συνθήκας καὶ ἀρμονίαν ὅπως ἤσωμεν, οὐχ ὅπως ὠφελήσωμεν· ὅπως θαυμασθῶμεν, οὐχ ὅπως διδάξωμεν· ὅπως τέρψωμεν, οὐχ ὅπως κατανούξωμεν· ὅπως κροτηθῶ-

μεν και ἐπαίνου τυχόντες ἀπέθωμεν, οὐχ ὅπως τὰ ἕθη ρυθμίσωμεν.—Τ ο ὕ ἱ δ., 'Ομιλία Λ', (δ.π. τ. 60, στ. 225).

Οὐ γὰρ ἡ εἰς τὸ λέγειν δύναμις, καὶ τάξεις ἀπαγγελίας, κατὰ τὰς Ἑλλήνων διαλεκτικὰς ἢ ῥητορικὰς τέχνας, ἦν ἐν αὐτοῖς ὑπαγομένη τοὺς ἀκούοντας. Δοκεῖ δέ μοι, ὅτι σοφοὺς μὲν τινὰς ὡς πρὸς τὴν τῶν πολλῶν ὑπόληψιν, καὶ ἱκανοὺς πρὸς τὸ νοεῖν ἀρεσκόντως πλήθεσι καὶ λέγειν, ἐπιλεξάμενος, καὶ χρησάμενος αὐτοῖς διακόνους τῆς διδασκαλίας ὁ Ἰησοῦς· εὐλογώτατ' ἂν ὑπενόηθη ὁμοίᾳ φιλοσόφοις κεχρησθαι ἀγωγῇ, αἰρέσεώς τινος προϊσταμένοις... Νυνὶ δέ τις, βλέπων ἀλιεῖς καὶ τελῶνας, μηδὲ τὰ πρῶτα γράμματα μεμαθηκότας (ὡς τὸ Εὐαγγέλιον ἀναγράφει περὶ αὐτῶν, καὶ ὁ Κέλσος κατὰ ταῦτα πεπίστευκεν αὐτοῖς, ἀληθεύουσι περὶ τῆς ιδιωτείας αὐτῶν) τεθαρβήκτως οὐ μόνον Ἰουδαίους ὁμιλοῦντας περὶ τῆς εἰς τὸν Ἰησοῦν πίστεως, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς ἔθνεσι κηρύσσοντας αὐτὸν καὶ ἀνύοντας, οὐκ ἂν ζητήσαι, πόθεν ἦν αὐτοῖς δύναμις πειστικῆ; οὐ γὰρ ἡ νενομισμένη τοῖς πολλοῖς. Καὶ τίς οὐκ ἂν λέγοι, ὅτι τό, «Δεῦτε ὀπίσω μου, καὶ ποιήσω ὑμᾶς ἀλιεῖς ἀνθρώπων», δυνάμει τινὶ θεῖᾳ ἐν τοῖς ἀποστόλοις αὐτοῦ ἐπλήρωσεν ὁ Ἰησοῦς; Ἦντινα καὶ ὁ Παῦλος παριστὰς (ὡς καὶ ἐν τοῖς ἀνωτέρω εἰρήκαμεν) φησί· «Καὶ ὁ λόγος μου καὶ τὸ κήρυγμά μου οὐκ ἐν πειθοῖς ἀνθρωπίνης σοφίας λόγοις, ἀλλ' ἐν ἀποδείξει Πνεύματος καὶ δυνάμεως, ἵνα ἡ πίστις ἡμῶν μὴ ᾖ ἐν σοφίᾳ ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐν δυνάμει Θεοῦ». — Ὡ ρ ι γ ἐ ν η ς, Κατὰ Κέλσου (δ.π. τ. 11, στ. 776).

ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

4.—ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΙΔΙΩΜΑΤΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΗ.—Η «ΒΑΒΥΛΩΝΙΑ» (§ 75)

Ἀπὸ τοὺς πρώτους ποὺ διαπίστωσαν τὴν ὕπαρξιν τῶν νεοελληνικῶν ιδιωμάτων εἶναι ὁ Παχώμιος Ρουσάνος, ποὺ μνημονεύει καὶ διάφορα παραδείγματα (Κ7α, σ. 311), καὶ οἱ ξένοι Μαρτίνος Κρούσιος (πβ. Κ7β) καὶ Conrad Gessner. Ὁ Κρούσιος (Turcograecia σ. 461) δημοσιεύει γράμμα τοῦ Ἐηρομερίτη Συμεῶνα Καβάσιλα ἀπὸ τὰ πατριαρχεῖα τῆς Πόλης, ποὺ τὸν πληροφορεῖ: «Περὶ δὲ τῶν διαλέκτων, τί ἂν καὶ εἴποιμι, πολλῶν οὐσῶν, καὶ διαφόρων, ὑπὲρ τὰς ἑβδομήκοντα; Τούτων δὲ ἀπασῶν ἢ τῶν Ἀθηναίων χειρίστη... Οὐς ἡ τὴν Ἑλλάδα οἰκοῦντες, καλῶς τὰ πολλὰ φθεγγόμενοι, βαρβάρους τὸ παράπαν ἀποκεκλήκασι, τούτους βδελυττόμενοι». Ὁ G e s s n e r στὸ βιβλίον του Mithridates. De differentiis linguarum tum veterum tum quae hodie apud diversas nationes in toto orbe terrarum in usu sunt. Tiguri 1555, μιλώντας de lingua Graeca vulgari (σ. 46α) παρατηρεῖ: Inter dialectos varias, quarum aliae aliis plus minusve corruptae sunt, ut Cretae, Cypri, Coryrae et alias, Peloponnensem ceu puriorem hodie praeferrere audio. Πβ. καὶ Β η λ α ρ ᾱ, Φιλολογικὴς γραφές. Προτύλαια σ. 181.

Ἡ ἔννοια τῆς νεοελληνικῆς κοινῆς τονίζεται κάπως ἀργότερα, βεβαιώνεται ὡστόσο ἡ ὑπαρξὴ τῆς κοινῆς, ὡς εἶναι καὶ ἔμμεσα, ἀπὸ κείνους ποὺ ζητώντας νὰ γράψουν τὴ νέα γλῶσσα τὴν καλλιεργοῦν στὸν κοινό της τύπο. Ἦδη ὁ Σοφιανός (Κ8α, σ. 324), μιλεῖ γιὰ τὴν κοινή, ἀν καὶ ἐκεῖ φαίνεται ν' ἀντιτάσσει τὴ ζωντανὴ γλῶσσα πρὸς τὴν ἀρχαϊκὴ ἢ τὴν ἀρχαία. Τὴν κοινή ἀλλωστε δημοτικὴ προϋποθέτουν ὅλοι ὅσοι ἔγραψαν τὴ γραμματικὴ τῆς, ἤδη οἱ παλιότεροι, Σοφιανός, Germano, Νικηφόρος Ρωμανός κτλ. Ὁ τελευταῖος μάλιστα ἐπιγράφει ρητὰ τὴ γραμματικὴ τοῦ *Grammatica linguae graecae vulgaris communis omnibus Graecis*: Γραμματικὴ τῆς νεοελληνικῆς δημοτικῆς κοινῆς σὲ ὅλους τοὺς Ἕλληνας. Ἀντίθετα κατηγορήθηκε (18. αἰ.) ὁ γραμματικὸς Πόρκιος, πὼς «τὴν προεπιλεγμένην συναναστροφὴν ἀμοιρῶντας... ὀλοκλήρους κατὰ γραμματικὴν σχηματισμοὺς τοὺς ἐτρέψθησεν ἀπὸ καμῖαν γωνίαν τῶν νήσων τῆς Ἑλλάδος, καὶ ὄχι ἀπὸ τοὺς γνησίους κήπους τῆς γλώσσης» (βλ. Germano, *Grammaire et vocabulaire*, ἔκδ. Pernot, 1907, σ. 39).

Λίγο ἀργότερα, στὴν ἐποχὴ τοῦ πρώτου δημοτικισμοῦ, ἐνῶ ὁ ἀρχαιστὴς Λ. Φωτιάδης (M7) κ.ά. ἀρνιοῦνταν τὴν ὑπαρξὴ κοινῆς νεοελληνικῆς γλώσσας (ποῖα θὰ πρωτοδιαλέξωμε, «τὴν τῶν Βυζαντιῶν, ἢ τῶν Ἑπειρωτῶν, ἢ Κρητῶν, ἢ Πελοποννησίων, ἢ τῶν ὅπου ποτ' ἀν ὦσι Γραικῶν;» ρωτᾷ ὁ Φωτιάδης τὸν Καταρτζή), οἱ συνήγοροί της τὴν πιστοποιοῦν καὶ προσπαθοῦν νὰ τὴ γράψουν, φυσικὰ μὲ πολυτυπίες περισσότερες ἀπ' ὅσες παρουσιάζονται σήμερα. Ἀργότερα προϋποθέτουν τὴν ὑπαρξὴ κοινῆς ἢ τὴ διαπιστώνουν διάφοροι ξένοι ποὺ μελέτησαν τὰ νέα ἑλληνικά. Ἔτσι ὁ Beaudouin, *Étude du dialecte Chypriote*. Ὁ Defner, *Archiv* σ. 293: «Ὁνόμασα νεοελληνικὴ δημοτικὴ, τὴ γλῶσσα ποὺ εἶναι καθολικὴ χωρὶς νὰ ἀνήκει ἰδιαιτέρως σὲ κανένα, ποὺ ἀκούεται σὲ κάθε πόλη χωρὶς νὰ ἰδιάζει σὲ καμιά».—Ὁ Thumb, *Handbuch*, σ. 9 εἰς.: «Ἀμφισβητοῦν, εἶναι ἀλήθεια, πὼς ὑπάρχει καθολικὸς καὶ ἐνιαῖος τύπος τῆς δημοτικῆς, ὑποστηρίζοντας πὼς πλᾶι στὴν ἀρχαϊκὴ γραφομένη ὑπάρχουν μόνο ἰδιώματα, ἀλλὰ ἀρνοῦμαι αὐτὸ καὶ ὑποστηρίζω πὼς ἔχομε τὸ δικαίωμα νὰ μιλοῦμε γιὰ μιὰ νεοελληνικὴ „κοινή“. Ἡ γλῶσσα τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν, στὸν τύπο ποὺ δημοσιεύονται συνήθως, δὲν εἶναι ὀρισμένη διάλεκτος, οὔτε καὶμποροῦμε νὰ ὀνομάσωμε διάλεκτο τὸ γλωσσικὸν τύπον δημοτικιστῶν ποιητῶν, καθὼς ὁ Χριστόπουλος, ὁ Δροσίνης, ὁ Παλαμάς καὶ ἄλλοι πολλοί... Μὲ ὅλες τῆς διπλοτυπίες ἢ τοὺς ἰδιωματισμοὺς ποιητῶν καθὼς ὁ Βηλαράς... μπορεῖ ν' ἀντιταχτῆ ἢ „δημοτικὴ“ στὰ ἰδιώματα».—Ὁ G. Meyer, κρίνοντας τὴ Γραμματικὴ τοῦ Thumb, μιλεῖ γιὰ τὴ γλῶσσα: ποὺ ἔχει βάση της τὴν προφορικὴ τοῦ μορφωμένου ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ, χωρὶς ἄλλο στὰ κύρια σημεῖα ἐνιαῖα σὲ ὅλα τὰ μέρη τοῦ βασιλείου καὶ τῶν ἐπαρχιῶν ποὺ ἀνήκουν στὴν Τουρκία.

Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος πολλοὶ τόνισαν τῆς μικρῆς σχετικῶς γραμματικῆς διαφορῆς τῶν (περισσότερων) νεοελληνικῶν ἰδιωμάτων ἀναμεταξύ τους—ὥστε

νά μὴν εἶναι οὔτε αὐτὲς λόγος γιὰ νὰ ἐμποδιστῆ ἢ καλλιέργεια κοινῆς, θεμελιωμένης σ' ἓνα ἀπὸ αὐτά. Ἔτσι γράφει στὸν Κρούσιο ὁ G e r l a c h στὰ 1578, πῶς: *estque omnis fere differentia in pronunciatione et paucis dictionibus. Et omnes, quorumcumque locorum, se mutuo intelligunt: exceptis Ionibus, qui in Peloponneso... inhabitantes... Hi Tzacones vulgo dicuntur.*—Καὶ ὁ Ζυγομαλάς πληροφορεῖ: «Πλὴν εἰ καὶ ἔν τισι λέξεσι καὶ φωναῖς παρηλλαγμένως λαλοῦσιν, ἀλλ' ἕκαστος τὸν ἕτερον καὶ ἄλλον οἶδε, καὶ ἀκούει αὐτοῦ λαλοῦντος. Τοῦτο δὲ μόνον, ὅτι εὐθύς γινώσκει εἰς ἕτερον, ὅτι Βυζάντιος τυχόν, Κρής, Χῖος, Ναύπλιος, Νάξιος, νησιώτης, ἠπειρώτης, ἢ ὅθεν ἂν ᾖ». «Ὁ εἰδὼς λαλεῖν μίαν τῶν διαλέκτων, οἶδε λαλεῖν (ἕνα εἶπω κρεῖττον) ἕνα καταλαμβάνη καὶ ἀκούη καὶ τὰς λοιπάς».—Καὶ ὁ Συμεώνας Κ α β ἄ σ ι λ α ς: «Αὐτὸς δὲ μίαν καὶ μόνην (διάλεκτον) μαθὼν, ἦν καὶ ἡμεῖς, ἀπάσας καλῶς εἶση». (Turcograecia σ., 999, 216, 462). — Ἀνάλογες εἶναι οἱ διαπιστώσεις πού ἐγίναν ἀργότερα. Ἔτσι λ.χ. παρατηρεῖ ὁ Σολωμὸς στὸ Διάλογό του: «Πόσες διάλεκτοι; πόσες; Κοίτα καλὰ, μὴ σὲ ἀπατήσῃ ἢ διαφορὰ τῆς προφορᾶς, ἐνῶ κρίνεις τὰς διαλέκτους τῆς Ἑλλάδος· δέκα λόγια, ὅπου ἡμεῖς ἔχουμε ἀλλιώτικα ἀπὸ κεῖνα, ὅπου ἔχουν εἰς τὸ Μοριά, τί πειράζουν; Ἐπειτα ποῖες εἶναι τοῦτες οἱ μεγάλες διαφορές; Ἐμεῖς λέμε πατερό, καὶ ἀλλοῦ λένε πάτερο, ἡμεῖς λέμε ματία, καὶ ἀλλοῦ λένε ματιά, ἡμεῖς λέμε ἀέρας, καὶ ἀλλοῦ λένε ἀγέρας, ἡμεῖς ἠμποροῦνε, καὶ ἀλλοῦ λένε ἠμποροῦν· τί διαφορές εἶναι τοῦτες· δὲν ἀκούμασθε ἀνάμεσό μας;». Καὶ ὁ Β α λ α ω ρ ῖ τ η ς: «Οἱ σοφροί, οἱ λόγοι ἄς προσπαθῆσωσιν, ἂν εἶναι δυνατόν, ν' ἀνεγείρωσι τὴν ἤδη τεθνηκυῖαν. Οὔτε δύναμαι οὔτε θέλω νὰ γίνω μάντις κακῶν. Ἡ γλῶσσα τοῦ λαοῦ εἶναι μία. Ἡ γλῶσσα τῶν λογίων εἶνε πολυειδής...». Τὸ ἴδιο διατύπωσε ἐπιστημονικώτερα ὁ Χ α τ ζ ι δ ἄ κ ι ς: «Εἶναι σήμερον ἐκτὸς πάσης ἀμφιβολίας ὅτι ἡ γλῶσσα τῆς συμπάσης Ἑλλάδος, τῶν Σποράδων καὶ Κυκλάδων, τῆς Κρήτης καὶ τῆς Κάτω Ἰταλίας ἀποτελοῦσι μίαν καὶ μόνην γλῶσσαν, εἰς ἰδιώματα τοπικά, ἀλλ' οὐκ εἰς διαλέκτους διαιρουμένην». Βλ. ἀκόμη Μ α υ ρ ο φ ρ ῦ δ η, Δοκίμιον σ. 17 καὶ Χ α τ ζ ι δ ἄ κ ι, Βιβλιοκρισία. Ἀθήναιον 10 (1884) σ. 481. Ρ ο ῖ δ η, Εἰδωλα 1913², σ. 100α.

Γιὰ τὴ διαμόρφωση τῆς νέας κοινῆς ἀπὸ τὰ μοραίτικα βλ. K r u m b a c h e r, Das Problem der neugrich. Schriftsprache σ. 129, (ἑλλην. μετάφρ. σ. 151), (γνώμη τοῦ Ν. Πολίτη). Β ο γ ι α τ ζ ῖ δ η I., Πῶς ἀνεπτύχθη ἡ δημοτικὴ μας γλῶσσα. Ἡμερολόγιον τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος, 1922, σ. 218α.

Ἡ «Βαβυλωνία»

Παραθέτεται ἀπόσπασμα ἀπὸ τοῦ Δ. Κ. Βυζάντιου τὴ «Βαβυλωνία ἢ κατὰ τόπους διαφθορὰ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης», Ναύπλιο 1836, 1840², ἐκδ. Βασιλείου 1936 με πρόλογο Ν. Λάσκαρη σ. 16, Πράξ. Α' σκηνὴ Γ'.

Βλέποντας ὁ συγγρ. ὅτι «ἐκ τῆς διαφθορᾶς εἰς ἣν ὑπέπεσεν ἡ ἑλληνικὴ

γλῶσσα
καὶ πῶς
ἴσως νὰ
καταστῆ
καταρτιο
πῶς σ
παύσει
πρόσπου
ἐπιβά τ
παρτ, π
ἀπ καὶ ὁ
ἐπιβόρνο
τὸ ἀρχαῖο
μαρτὲς π
προσποεῖ
ἐπιβόρνο
ἐπὶ ὁ λογ
π), ἐπιβόρ
ΠΟΣ. Κ
πὸ Νέοι
ΑΝΑΤΟΛ
ΠΟΣ. Κι
ἐπιβόρνο
ΠΕΛΟΠΟ
πὶ καὶ στὴν
ΛΟΓΙΣΤΑ
ἐπιβόρνο
ΠΕΛ. Νέο
ΠΟΣ. Πέ
ΑΝ. Ἰσπ
πὶ, ἐπιβόρνο
ΠΟΣ. Οἱ σ
ΑΝ. Τὶ λέ
ΑΒΑΝΟΣ.
ΑΝ. Κανὸ
ΑΠ. Πιέ
ΑΝ. Πιέ
καὶ καὶ
ΑΠ. Πέ
ΑΝ. Τὶ θ
ΠΟΣ. Στὴ
ΕΠΕ. Ἐπι
ΠΟΣ. ἐπιβ
ἐπιβόρνο
ΠΕΛ. Τέ
ΑΝ. Τὶ Τ
ΠΟΣ. Νέο

γλῶσσα», πού με τὸ ἀνακάτωμά της με λέξεις τούρκικες, ἀρβανίτικες καὶ γενικά «διεφθαρμένας» κατάντησε αἰς τὴν αὐτὴν συναναστροφὴν ὅλοι οἱ Ἕλληνες νὰ μὴ δύνανται νὰ ἐννοῶσιν ὁ εἰς τὸν ἄλλον... ὥστε ἡ συναναστροφή νὰ κατανατᾷ ἀληθῆς Βαβυλωνία», θέλησε με τὴν κωμωδία του νὰ βοηθήσῃ «νὰ καταρτισθῶσιν οἱ κακῶς προφέροντες» καὶ «νὰ προτραπῶσιν εἰς τὴν κατὰ τόπους σύστασιν σχολείων». Πρόσωπα τῆς κωμωδίας εἶναι ἀπὸ ἓνας Πελοποννήσιος, Χιώτης, Κρητικός, Κύπριος, Ἀνατολίτης, Ἀρβανίτης, πού ἀνταμώνουν σ' ἓνα ἐστιατόριο τοῦ Ναυπλίου, ὅταν ἀγγέλθηκε πῶς «ἤκαψαν τὴν ἀρμάδα τοῦ Μπραῆμη στὸ Νιόκαστρο (Ναβαρίνο)», μαζὶ καὶ ἓνας «Λογιώτατος», πού τὸν «παρεισηῆξε» ὁ συγγρ. γιὰ νὰ δείξῃ «πόσῃς ἀηδίας πρόξενος εἶνε καὶ ὁ τρόπος τῆς σχολαστικῆς διαλεκτικῆς, μεταξὺ τῆς καθομιλουμένης ὁμιλούμενος». Ὁ Λογιώτατος τῆς Βαβυλωνίας ἀντιπροσωπεύει τῶρα πιά τὸν ἀρχαϊσμό πού ἐπιζητοῦσε τὴν προσέγγιση στὴν ἀρχαία γλῶσσα, με τίς μοιραῖες του ὑπερβολές καὶ γελοιώτητες, ἀφοῦ «τ' ὄπλο τοῦ γελοίου (πού χρησιμοποίησε ὁ Ρίζος στὰ Κορακίστικά του) σταμάτησε τὴν πρόοδο τῆς ἐπιδημίας αὐτῆς (τοῦ κοραϊσμοῦ)» (Ρίζος 1827). Γιὰ ν' ἀποφύγῃ τίς ξένες λέξεις ὁ λογιώτατος μεταχειρίζεται τὰ ἐξελληνισμένα ἰηφοκοκκόζιμον (καφές), ἐδωδιμολεσχοποικιλοβρωματοπωλεῖον κτλ.

ΧΙΟΣ. Καλὲ σεῖς μάθετεν τὰ μαντάτα; ἤκαψαν τὴν ἀρμάδα τοῦ Μπραῆμη στὸ Νιόκαστρο...

ΑΝΑΤΟΛΙΤΗΣ. Ποῖος ἔκαψε; ἀλήθεια;

ΧΙΟΣ. Κι ἔ γλέπετεν τὰ τσακιά μου πούν ἔλα λάσπες, πούτρεχα νὰ μάθω; ἔ σᾶς χορατεύγω, νὰ χαρῶ τὴν τσάτσα μου.

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΟΣ. Ναῖσκε, τὰ σωστά λέγει, ἔτσι εἶναι· νά, τὸ γράφει καὶ στὴν ἐφημερίς.

ΛΟΓΙΩΤΑΤΟΣ. (λαμβάνων τὴν ἐφημερίδα εἰς χεῖρας). Νέαι τινὲς ἀγγελίαι γεγράφανται;

ΠΕΛ. Νέαι καὶ νέαι, πάγει ὁ Μπραῆμη πίσω στὸν ἥλιο.

ΛΟΓ. Πῶς δέ; ἠλευθέρωται Ἑλλάς;

ΑΝ. Ἰστέ, Μόσκοβο, Φραντζέζο, Ἑγκλέζο, ἔκαψε καράβια Ἰμπραῆμη πασᾶ, βέρσελαμ! Ντὲ ντιαβάζεις φημερίδα, ἐσύ εἶσαι Λογιώτατο.

ΛΟΓ. Οἱ στόλοι τῶν Δυνάμεων!

ΑΝ. Τί λὲς ἄνταμ; κύριε τῶν δυνάμεων; σαρακοστή ἀκόμη ντὲν ἦρτε.

ΑΛΒΑΝΟΣ. Πρᾶ τί χαμπέρι ὀρέ;

ΑΝ. Καινούρια χαβαντίσια.

ΑΛΒ. Πλιάτσικα ὀρέ;

ΑΝ. Πλιάτσικα μάντζικα ντὲν εἶναι· Μοσκόβο ἀντάμ, Φραντζέζο, Ἑγκλέζο, ἔκαψε καράβια Ἰμπραῆμη πασᾶ· ἄκουσες τῶρα;

ΑΛΒ. Πρᾶ, πού ὀρέ νὰ τὸ κάψῃς τὸ καράβιες στὸ Κότρο;

ΑΝ. Τί θὰ πῆ Κότρο;

ΧΙΟΣ. Στὴν Κόρθο ἄματις θενὰ πῆ· ὄσκαὶ στὸ Νιόκαστρο.

ΚΡΗΣ. Ἐμάθα το κι ἐγὼ πούρι δεδίμ.

ΧΙΟΣ. Ἐμάθατέν το κι ἐσεῖς; (πρὸς τοὺς ἄλλους) Γλέπετεν; ἔ σᾶς ἔλεγα γώ, κι ἔ μοῦ πιστεύγατεν; τῶρη πλιά πρέπει νὰ ξεφαντώσουμ.

ΠΕΛ. Τῶρα ναί, χρειάζεται νὰ κάμουμε ἓνα καλὸ γλέντι.

ΑΝ. Τί; Τσουμπούσι; ἄδε ντέ! ἄμμα νὰ κάτσουμε οὔλοι σ' ἓνα σουφρά.

ΧΙΟΣ. Ναῖσκε, ὅλοι νὰ κάμουμε μιὰν παρέγια με τὸ ρεφενέ μας.

ΞΕΝ. Καλ' ἀλήθεια κουζουλαθήκετεν και θέτενε νὰ σᾶς δέσουμεν; κι ὡς πόσες ὀργιές τις θέτενε νάναί!

ΛΟΓ. Οὐμενον ἀλλὰ τριχείας και δὴ ἔφην, τοὺς και σαρδέλλας βαρβαριστὶ καλουμένους.

ΞΕΝ. Κι ἔ λέτενε νὰ σᾶς φέρω σαρδέλαις, μόνε λέτενε τριχιαῖς; (καθ' ἑαυτὸν). Κι ἔν εἶν' κουζουλὸς τώρη; νὰ χαρῶ τὴν τσάτσα μου, γιὰ δέσιμο σᾶς ἔχω κι ἔννοιά σας.

ΛΟΓ. Καὶ δὴ ἄγαγέ μοι και σωλῆνα.

ΞΕΝ. Ἐν ἠφέρανε σήμερις σουλῆνες, χάβαρα ἔχουνε θέτεν τα;

ΛΟΓ. Οὐχὶ ἀλλὰ καπνοσύριγγα...

ΑΝ. (πρὸς τὸν Ξενοδ.) Σύριγγα ὑρέυει Λογιώτατο, σφιξὴ ἔχει.

ΛΟΓ. Οὐκ, ἀλλὰ τὸ νικοτιανάγωγον εἶρηκα, ἀμφὶ τῇ χοάνη και τῇ νικοτιανοπήρᾳ.

ΑΝ. Σακὶν τζιμποῦκι τ' λεις κ' ἐσύ! ἔρεμ, τζιμποῦκι μου πολὺ κυττάζεις.

ΛΟΓ. Καὶ μάλα γε καπνιστέον και γάρ.

ΑΝ. Ἄι μπουνταλά, ἄϊ!! και δὲν λὲς τζιμποῦκι μόνε ἀνακάτωσες οὐλα τὰ πράγματα, σουλῆνες, μουλῆνες, συρίγγαις, μυρίγγαις, πολὺ σασκίνοι ἀντρωπο εἶσαι νὰ μὲ συμπατήσης.

ΚΥΠΡ. (πρὸς τὸν Ξενοδ.) Φέρε κι ἐμένα ἀπ' ἐκεῖνο τὸ πῶς τὸ λέσιν.

ΞΕΝ. Ἴντα λέσιν θέτενε κι ἐσεῖς πάλι;

ΚΥΠΡ. Τὸ χαλλοῦμιν.

ΞΕΝ. Ἴντ' ἂν τοῦτο τὸ χαλλοῦμιν πάλι; πρώτη βολὰ τ' ἀκούγω, νὰ χαρῶ τὸν πάη μου.

ΚΥΠΡ. Τὸ χαλλοῦμιν εἶν' τυρίν πού τρῶσιν το' (καθ' ἑαυτὸν) πίσσαν νᾶχης, ἓνα κουφφίνιν εἶχασιν ἴστο παζάριν, και πουλάγασιν το.

ΞΕΝ. Ἐν τὸ ξέρω, κι ἔν τ' ἀκουσα ποτές μου' (καθ' ἑαυτὸν) Καλὲ τοῦτσι τοῦ διαβόντρου οἱ γιοὶ νὰ μοῦ τὸν πιπιλήσουνε θένε τὸν νοῦν μου.

ἀδαλέτι τούρκ. ἀδελφосύνη - ἄδε ντε ἄντε ντε - ἀλάχ τζεγά βερσι τούρκ. νὰ τιμωρήση ὁ θεὸς - ἄματι σάματι, μήπως - ἄνταμ τούρκ. ἄνθρωπε, ἐσύ - ἄρτικ τούρκ. πιά - βέρσελαιμ τούρκ. και πᾶει λέοντας - δέδιμ τούρκ. εἶπα - ἔριφ τούρκ. ἄνθρωπος - ἰστὲ οὐρκ. νὰ - κότρο δηλ. Κόρινθος - κιουζουλαίνομαι (κουζουλὸς) ρελαινομαι - κουρούνης χαζὸς - λοκάντα ἰταλ. ξε. οδε. χεῖο (φαγητοῦ) - ὄσκαί, ὄγισκαί (πρ. ναῖσκα) ὄχι - οὔρ(γ)ιος ἀφρη ἓνος. ἀνόητις - ὄχοινοὺς ἐπιφ., βέβαια - πούρι ἰταλ. ὄμεις - προῦ ἄρβ. λοιπὸν - πρετζέσι, λέγεται και εἶδος τ.ρ. φέτα - πῶ ἄρβ. λοιπὸν - σακὶν τούρκ. σάνκιμ, σὰ νὰ, σασκίνοι τούρκ. βλάκας, χαζὸς - τσιομπλέκι τσουκάλι - τσακιά, μον. τσαγκία παπούτσια - τσάτσα μητέρα - χαβαντίσια τούρκ. νέα, εἰδήσεις - χάβαρα εἶδ. μύδια - χαλλοῦμιν εἶδ. τυρί - χαμούρι τούρκ. χυλὸς, ζυμάρι.

ΕΠΟΧΗ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ

5.—ΤΟ ΓΛΩΣΣΟΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΤΟΥ ΣΟΦΙΑΝΟΥ (§ 90)

Πηγές μας γιὰ τίς ιδέες τοῦ Σοφianoῦ εἶναι: α) Ἡ λατινὸγλῶσση προσφώνηση τῆς Γραμματικῆς στὸν καρδινάλιο Λοθαρίγκιο, ὅπου ὁ συγγρ. ἐκθέτει τίς ιδέες του γιὰ τὴ νέα γλῶσσα και γιὰ τὴ σχέση της μὲ τὴν ἀρχαία, β) Ὁ ἐπίλογος τῆς Γραμματικῆς, ἀπλὰ γραμμένος, ὅπου ὁ συγγρ. ζητεῖ νὰ πείση τοὺς πατριῶτες του νὰ καλλιεργήσουν τὴ μητρικὴ τους γλῶσσα, και γ) Ἡ ἀρχαιώτερη προσφώνηση τοῦ «Παιδαγωγοῦ» στὸν ἐπίσκοπο Μυλοπότχμου, ὅπου συσχετίζεται ἡ γλωσσικὴ μεταρρύθμιση μὲ μιὰ γενι-

κώτερη ἐκπαιδευτικὴ ἀναγέννηση καὶ κοινωνικὴ ἀνάπλαση. Ἀποσπάσματα ἀπὸ τὰ δύο τελευταῖα παρατέθησαν παραπάνω (Κ8α, σ. 324α.). Ἐδῶ ἀναγράφεται ὁλόκληρη ἡ προσφώνηση στὸν καρδινάλιο.

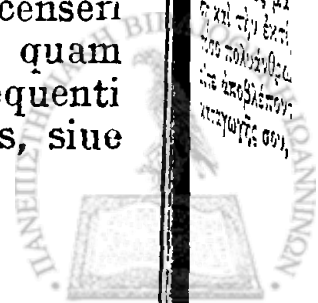
Amplissimo et clarissimo principi D. Joanni Lotharingio.

R. E. Diacono Cardinali N. Sophianus s. d. — Cum uiderem plerasque nationes, Princeps illustrissime, hac nostra tempestate suas certatim linguas exornare, non solum scribendo res scitu dignas, quae aliunde haberi non possunt, uerum ad regulas grammaticas diligenter eas dirigendo, coepi etiam ipse cogitare an operae pretium facturus essem, si linguam nostram, qua vulgo Graeci utimur, ad methodum et canonas revocarem, et putavi me non inanem laborem suscepturum, tum ut hi, qui graecae linguae studio tenentur, non solum ueterem illum Graecorum sermonem sed recentiorem et hunc percipere possent, tum etiam ut, qui uellent in Graecia et finitimis illi regionibus Turcarum imperio subiectis uersari, facile sibi commercium pararent. Dum igitur hanc nostram, quam uocant uulgarem, linguam cum illa antiquorum confero Platonis, Demosthenis, Xenophontis et aliorum toto orbe iam olim magno suo merito illustrium, reperi multis in rebus hanc nostram uetere illa minime inferiorem esse. Constat enim uerbis puris per manus ab antiquissimo saeculo traditis et breuitate quadam mirabili, tum regulis certis et paucis, ut non multum sit elaborandum discere cupientibus.

Videbam ergo necessarium esse non solum Grammaticam scribere, qua nomina et uerba cum caeteris sermonis partibus ad regulas redigerentur, sed etiam Lexicon condere, quo dictionum ingens sylua includeretur.

Hunc tractatum in tres partes diuisi. Prima, nomina et uerba cum reliquis particulis ostendo; secunda, ago de orthographia; tertia uero, de constructione. Imposui iam ultimam manum primae parti quam nunc T. R. D. offero; caeteras habeo in manibus, quae propediem sub Tuae Amplitudinis nomine prodibunt. Supererat ut Maecenatem mihi meisque laboribus quaererem, quo patrono et ego ab obtrectatoribus tutus essem et haec mea opera in pretio haberentur, non rei aestimatione sed patroni nomine, ut censi solent quae templis offeruntur potius religione loci quam hominum iudicio et censura. Nemo igitur in tam frequenti Urbe mihi occurrit cui tu non uidereris praefendus, siue

nation
siue e
sos at
fron
tinent
lexic
rem be
tes per
nusqua
Inter
Πρόξ
Σοφ
... Πρί
μας αὐτὰ
της ὁ αὐτ
λὸν, ἀλλὰ
ἕχιστα κα
στὴ μεθ
νας, καὶ σ
πῶν τὰ ἐ
ἐκείνο λόγ
ῆσαν νῆ
καρμένες ὁ
κατὸν συγ
τὸν ἀργυρί
δην, ἀπὸ πα
τὸς ὁ πατ
τὴν παλιὰ ἐ
θεωρο παρα
δὸς καὶ με
πίσσω πῶ
Ἐβρίτα κα
καὶ, πῶς νῆ
τοῦ σπῶν κα
ἐπιπρησὸ ἀπ
τὴν παλαι
ῆματα καὶ
ῆλογιστὰ κα
ῆμα, πῶς τὸ
ῆμα, καὶ γ
ῆμα νῆ
ῆμα τὸ
ῆμα τοῦ πα
ῆμα νῆμα, μῆ
ῆ καὶ τὴν ἐκ
ῆμα πῶς ῆμα
ῆμα ῆμα πῶς
ῆμα πῶς ῆμα

nationis ingenuitatem spectarem, siue tui generis claritatem, siue etiam amorem, quo disciplinas omnes earumque studios amplecteris. Quod si hoc quidquid est munusculi hilari fronte acceperis, mirum quos addideris stimulos, ut quae pertinent ad Grammaticam absoluum, et animum applicem ad Lexicon componendum, in quo, ut spero, multa legentur ad rem bellicam et navalem tum ad agriculturam caeterasque artes pertinentia et ad domesticam etiam supellectilem, quae nusquam apud autores reperientur.

Interim vale, P. illustrissime.

Πρὸς τὸν Ὑψηλότατο καὶ Ἐκλαμπρότατο κύριο Ἰωάννη Λοθαρίγκιο.

Στὸ Σεβασμιώτατο Ἐξοχώτατο Διάκονο Καρδινάλιο Ν. Σοριανὸς χαίρειν.

...Βλέποντας πὼς τὰ περισσότερα ἔθνη, δοξασμένε Ἄρχοντα, στὰ χρόνια μας αὐτὰ παραβγαίνουν καλλιεργώντας τις γλώσσες τους, ὄχι μόνο γράφοντας σ' αὐτὲς ὅσα ἀξίζουν νὰ γνωστοῦν, πού δὲν μποροῦν νὰ παροῦν ἀπὸ ἀλλοῦ, ἀλλὰ καὶ φροντίζοντας νὰ τις συμμορφώνουν σὲ κανόνες γραμματικούς, ἄρχισα καὶ ἐγὼ νὰ συλλογίζωμαι πὼς θὰ ἔκανα κάτι πολύτιμο ἂν θὰ ἔφερνα στὴ μέθοδο καὶ στοὺς κανόνες τῆ γλώσσα πού συνηθίζομε ἐμεῖς οἱ Ἕλληνες, καὶ στοχάστηκα πὼς θὰ ἐπιχειροῦσα ἔργο ὄχι μάταιο, καὶ γιὰ ὅσους ἀγαποῦν τὰ ἑλληνικά, ὥστε νὰ μποροῦν νὰ καταλαβαίνουν ὄχι μόνο τὸν ἀρχαῖο ἐκεῖνο λόγο τῶν Ἑλλήνων ἀλλὰ καὶ τὸ νεώτερο, καὶ ἀκόμη γιὰ ὅσους θὰ ἠθελαν νὰ τριγυρίσουν στὴν Ἑλλάδα καὶ τις γειτονικὲς τῆς χώρες τις ὑποταγμένες στὸ τούρκικο κράτος, νὰ μποροῦν εὐκόλα νὰ ἐπικοινωνοῦν. Ὅταν λοιπὸν συγκρίνω αὐτὴν τὴ δική μας γλώσσα, πού τὴν ὀνομάζουν κοινή, μὲ τῶν ἀρχαίων, τοῦ Πλάτωνα, τοῦ Δημοσθένη, τοῦ Ξενοφῶντα καὶ τῶν ἄλλων, ἀπὸ παλιὰ δοξασμένων σὲ ὅλη τὴν οἰκουμένη γιὰ τὴν ἀξία τους, βρῆσκω πὼς σὲ πολλὰ πράματα ἢ δική μας αὐτὴ δὲν εἶναι καθόλου κατώτερη ἀπὸ τὴν παλιὰ ἐκεῖνη. Ἀπαρτίζεται ἀπὸ λέξεις καθαρὲς, ἀπὸ ἄνθρωπο σὲ ἄνθρωπο παραδεδεμένες ἀπὸ ἀρχαιότατα χρόνια, καὶ μὲ θαυμαστὴ συντομία, καθὼς καὶ μὲ λίγους καὶ βέβαιους κανόνες, ὥστε νὰ μὴν εἶναι ἀνάγκη νὰ κοπιάσουν πολὺ ὅσοι ἐπιθυμοῦν νὰ τὴ μάθουν.

Ἔβλεπα λοιπὸν πὼς εἶναι ἀναγκαῖο ὄχι μόνο νὰ συγγράψω μιὰ Γραμματικὴ, πού νὰ ξαναφέρῃ τὰ ὀνόματα καὶ τὰ ρήματα μὲ τ' ἄλλα μέρη τοῦ λόγου στὸν κανόνα, ἀλλὰ καὶ νὰ καταρτίσω ἓνα Λεξικὸ, πού νὰ περικλείσῃ τὸ ἀμέτρητο δάσος ἀπὸ τις λέξεις.

Τὴν πραγματεία αὐτὴ τὴ χώρισα σὲ τρία μέρη. Πρῶτα παρουσιάζω τὰ ὀνόματα καὶ τὰ ρήματα μὲ τὰ ἐπίλοιπα μόρια· ἔπειτα πραγματεύομαι τὴν ὀρθογραφία· καὶ τρίτο τὴ σύνταξη. Ἔβαλα ἤδη τὸ τελευταῖο χέρι στὸ πρῶτο μέρος, πού τὸ ἀφιερώνω τώρα στὴν Σεβασμιότητά σου· τ' ἄλλα τὰ ἐπεξεργάζομαι, καὶ γρήγορα θὰ δοῦν τὸ φῶς μὲ τ' ὄνομα τῆς Ὑψηλότητάς σου. Ἀπόμεινε νὰ ζητήσω ἓνα Μαικήνα γιὰ μένα καὶ τοὺς κόπους μου, πού μὲ τὴν προστασία του καὶ ἐγὼ νὰ εἶμαι ἀσφαλισμένος ἀπὸ τοὺς συκοφάντες, καὶ τὸ ἔργο μου αὐτὸ νὰ λογαριαστῇ, ὄχι γιὰ τὴν ἐκτίμηση τοῦ ἔργου ἀλλὰ γιὰ τ' ὄνομα τοῦ προστάτη, καθὼς συνηθίζουν νὰ κρίνονται ὅσα προσφέρονται στοὺς ναοὺς μᾶλλον γιὰ τὴ θρησκευτικὴ τὸν τόπου παρά γιὰ τὴν κρίση καὶ τὴν ἐκτίμηση τῶν ἀνθρώπων. Δὲ βρῆκα λοιπὸν κανένα σ' αὐτὴν τὴν τόσο πολυάνθρωπη πόλη, πού νὰ μὴν ἔκρινε πὼς πρέπει νὰ προτιμηθῆς, εἴτε ἀποβλέποντας στὴν εὐγένεια τοῦ ἔθνους σου, εἴτε στὴ λαμπρότητα τῆς καταγωγῆς σου, εἴτε ἀκόμη στὴ στοργὴ πού δείχνεις γιὰ ὅλες τις ἐπιστῆμες

και τους σπουδαστές τους. Ἐάν λοιπὸν δεχτῆς μὲ ἰλαρὸ μέτωπο τὸ μικρὸ αὐτὸ ἔργο, ὅ,τι και ἂν εἶναι, δὲ φαντάζεσαι πόση ὄρεξι θὰ μοῦ δώσης, ὥστε ν' ἀποτελειώσω ὅσα ἀνήκουν στὴ Γραμματικὴ καὶ νὰ καταγίνω νὰ συντάξω τὸ Λεξικό, πού μέσα του, καθὼς ἐλπίζω, θὰ συναχτοῦν σχετικὰ μὲ τὰ στρατιωτικὰ καὶ τὰ ναυτικὰ, τὴ γεωργία καὶ τὶς λοιπὲς τέχνες, ἀκόμη καὶ τὰ σκεύη τοῦ σπιτιοῦ, πού δὲ θὰ βρεθοῦν πουθενὰ στοὺς συγγραφεῖς.

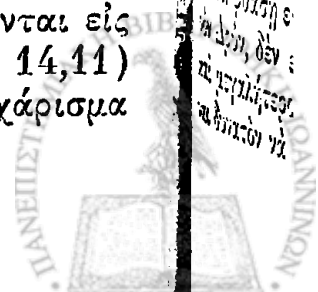
Στὸ μεταξύ χαῖρε, Πρίγκιπα ἐκλαμπρότατε.

6.—ΒΙΒΛΙΑ ΜΕ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΣΤΗ ΔΗΜΟΤΙΚΗ (§ 90)

Ἡ μετάφραση τῆς Ν.Δ. τοῦ Μ. Καλλιπολίτη (βλ. παραπ. σ. 327) εἶχε δώσει ἀφορμὴ στὴ Σύνοδο στὴν Πόλη νὰ καταδικάσῃ (1642, 1672) τὴν ἀνάγνωση τῆς Γραφῆς ἀπὸ τὸ λαὸ σὲ μετάφραση χωρὶς τὴν ἐρμηνεία τῆς Ἐκκλησίας, «ὡς ἀθετοῦσαν τὴν ἐκκλησιαστικὴν παράδοσιν καὶ ἐγκαινίζουσιν τὴν ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἀνάγνωσιν τῆς Γραφῆς γυμνὴν τῶν ἐρμηνειῶν τῶν πατέρων». Πλῆθος ὅμως βιβλία μὲ περιεχόμενο θρησκευτικὸ καὶ ἠθροπλαστικὸ εἶδαν τὸ φῶς στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας (βλ. παραπ. σ. 323α., 354) μὲ τὴν πρωτοβουλία ἱερωμένων, ἔτσι πού μπορούμε νὰ μιλήσωμε γιὰ ἓναν «ἐκκλησιαστικὸν δημοτικισμόν» τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Στὴν ἀπλὴ γλώσσα καταφεύγουν τότε καὶ οἱ ξένες θρησκευτικὲς προπαγάνδες, πρᾶμα πού δίνει εὐκαιρία νὰ δυσφημιστῇ ἢ χρησιμοποιοῦσθαι τῆς. Παραθέτονται ἐδῶ δύο ἀποσπάσματα ἀπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴν συλλογὴ τῶν κανόνων τῆς ὀρθόδοξης ἐκκλησίας σὲ μετάφραση, πού τὴ μεταχειρίζονται σήμερα ὅλοι σχεδὸν οἱ Ἕλληνες κληρικοί. — Πηδάλιον τῆς νοητῆς νηός, τῆς μιᾶς ἁγίας καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας ἦτοι ἅπαντες οἱ ἱεροὶ καὶ θεῖοι κανόνες... ἐκτεθειμένοι, διὰ δὲ τῆς καθ' ἡμᾶς κοινοτέρας διαλέκτου, πρὸς κατάληψιν τῶν ἀπλουστέρων ἐρμηνευόμενοι, παρὰ Ἁ γ α π ί ο υ ἱερομονάχου, καὶ Ν ι κ ο δ ῆ μ ο υ μοναχοῦ. Λιψία 1800, 1841². Τὸ πρῶτον ἀπόσπασμα εἶναι ἀπὸ τὸν πρόλογο τῶν συνταχτῶν, τὸ δεῦτερον ἀπὸ γράμμα τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινοπόλεως Ν ε ο φ ύ τ ο υ, ἀπὸ τὸ 1802, σ. 6 εἰς. ἔκδ. 1841.

α) „Ἐλλησί τε καὶ βαρβάρους, σοφοῖς τε καὶ ἀνοήτοις ὀφειλέτης εἰμί“. Τοῦτα εἶναι τὰ λόγια ὅπου ἐξεφώνησεν ὁ ἐν Χριστῷ λαλῶν Παῦλος... Διὰ νὰ διδάξῃ μὲ αὐτὰ ὅλους ἐκείνους ὅπου ἀγαποῦν τὴν κοινὴν ὠφέλειαν τοῦ πλησίον, νὰ μὴν ὀμιλοῦν ἢ νὰ συγγράφουν μὲ γλῶσσαν μόνον Ἑλληνικὴν, ἵνα δι' αὐτῆς ὠφελοῦν μόνους τοὺς πεπαιδευμένους τε καὶ σοφοὺς· ἀλλὰ καὶ νὰ ὀμιλοῦν καὶ νὰ συγγράφουν καὶ μὲ γλῶσσαν ἀπλοϊκὴν ἐν ταύτῳ ἵνα δι' αὐτῆς ἐπίσης ὠφελοῦν καὶ τοὺς ἀσόφους καὶ ἀπλοϊκοὺς ἀδελφούς. Ποίαν γὰρ ὠφέλειαν, εἶπέ μοι, ἡμπορεῖ νὰ λάβῃ ἓνας ἀπλοῦς ἀπὸ τὴν ἀνάγνωσιν ἑνὸς βιβλίου μόνον ἑλληνικοῦ; δὲν θέλει νομισθῆν εἰς αὐτὸν ὅ τὸ βιβλίον γράψας βάρβαρος, καὶ αὐτὸς ἀντιστρόφως εἰς τὸν συγγράψαντα βάρβαρος; καὶ οἱ δύο ὁμοῦ οὐκ ἔσονται εἰς ἀέρα λαλοῦντες; ἐάν γὰρ (φησὶν ὁ ἴδιος Παῦλος (Α΄ Κορ. 14,11) ἐλέγχων τοὺς Κορινθίους διατὶ ἐκαυχῶντο πῶς ἔλαβον τὸ χάρισμα

ἐ
νὰ λλο
τὸ χρο
τὸ οὐκ
τῆς ὄν
ἡμερ
αὐτὸ ὅ
9) ...
σοφί
Πολιτ
ἐπιδο
τὰ περ
τοῦτο
καὶ τῆ
ως, λέ
Μελέ
ἐπιδο
Ἐκκλη
ων, γ
κρίων ὅ
των, ἀ
καρῶ κα
καὶ χρι
ἡ ἐκκ
συμμε
ἵσαν
Πατρι
ἀποστο
ως, μέ
τῆς, ὅ
τουτο
ἐπιδο
1802, εἰ
τῆς. Ἡ
ἐκκ
Μην
ἐπιδο
τὸν πα
ἐπιδο
ἐπιδο
ἐπιδο
ἐπιδο

νά λαλοῦν γλώσσας, καὶ δὲν ἐπαρχάλουσιν νά λάβουσι ἐν ταῦτῳ καὶ τὸ χάρισμα νά ἐρμηνεύουσιν αὐτάς εἰς τοὺς ἄλλους, καὶ ἀκολούθως νά οἰκοδομῶσι τὴν ἐκκλησίαν) ἐὰν γάρ φησι μὴ εἰδῶ τὴν δύναμιν τῆς φωνῆς, ὃ ἔσομαι τῷ λαλοῦντι βάρβαρος καὶ ὁ λαλῶν ἐμοὶ βάρβαρος». Καὶ ὠφελεῖται μὲν ὁ Ἕλληνας καὶ σοφὸς ἀπὸ τὰ ἑλληνικά, ἀλλ' ὁ ἀπλοῦς καὶ ἄσοφος ἀδελφὸς οὐκ οἰκοδομεῖται...

β) ... Κατὰ τὴν πρώτην ἡμῶν πατριαρχεῖαν προσηνέχθη ἡμῖν τοῦτο τὸ νεωτύπωτον Κανονικὸν διὰ τοῦ λογιωτάτου Ἀγαπίου Πελοποννησίου, ἐπὶ σκοπῶ, ἵνα θεωρηθὲν καὶ ἀνακριθὲν τύποις ἐκδοθῆ εἰς κοινὴν τῶν ὀρθοδόξων ὠφέλειαν· ἀνεκοινώσαμεν λοιπὸν τὰ περὶ τῆς βίβλου τοῖς τότε ἐνδημοῦσι καὶ συνεδριάξουσιν πανιερωτάτοις ἀρχιερεῦσι πάντων δὲ συναινεσάντων, μόνος ὁ ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει γεγονὼς Πατριάρχης Κων)πόλεως Κύρ Γεράσιμος, Δέρκων ὧν τῷ τότε, σὺν αὐτῷ δὲ καὶ ὁ Πρώτος Λαρίσσης Μελέτιος, εἰς μὲν τὴν θεωρίαν τῆς Βίβλου ἐνέδωκαν, τύποις δὲ ἐκδοθῆναι ἀντέφησαν, προτείναντες, ὅτι οὐ δεῖ τὰ κανονικά τῆς Ἐκκλησίας περὶ φράσει ἐκδίδοσθαι, ἵνα μὴ τὰ τῶν ἱερῶν Κανόνων, γνώριμα γίνωνται τῷ χυδῆν λαῷ. Ἄλλ' ἡμῶν ἀντικρουσασάντων ὅτι εἰ ταῦτα οὕτως εἶχεν, οὐκ ἔδει ὕλως οὐδὲ τῇ Ἑλλάδι φωνῇ ἀπαρχῆς τοὺς ἱεροὺς ἐκδοθῆναι Κανόνας, καθότι τῷ τότε καιρῷ καθωμιλουμένη ὑπῆρχεν αὕτη καὶ αὐτοῖς τοῖς βαναύσοις καὶ χειροτέχνοις, ταῦτα (φαμέν) ἡμῶν ἀντικρουσασάντων, μάταιος ὁ ἐκείνων λόγος καὶ ἀνίσχυρος ἀπεδείχθη· καὶ δὴ ψήφῳ μὲν ἡμῶν, συναινέσει δὲ πάντων τῶν ἁγίων ἀρχιερέων, θεωρηθῆναι τὴν Βίβλον συνοδικῶς ἀπεφάνθη...

Π Παραθέτεται ἀκόμη ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸν πρόλογο τοῦ ἔργου τοῦ Κυριακόπουλου, Χιώτη, πιθανὸν καθολικοῦ.—Προαγωγή τῆς χριστιανικῆς κατηχήσεως, μέρος πρῶτον, πρὸς τοὺς κατηχομένους, ὅπου φανερώνει τὸ μεγάλο χρέος, ὅπου ἔχει κάθε Χριστιανὸς νά εἶναι τέλει κατηχημένος εἰς τὴν πίστιν του, Πονηθεῖσα παρὰ τοῦ Λογιωτάτου Ἱεροκλήρυκος, καὶ Θεολόγου Τιμοθέου ἱερομονάχου τοῦ Κυριακόπουλου τοῦ Χίου. τ. Α. Βενετία 1759, εἰς.—Ἀ μ ά ν τ ο υ Κ., Ὁ Τιμόθεος Κυριακόπουλος καὶ τὸ γλωσσικὸ ζήτημα. Ἡμερολόγιον Μεγ. Ἑλλάδος 1935, σ. 8'α. Βλ. ἀκόμη Βελέλη Α., Ἐνας σπουδαῖος δημοτικιστὴς ἀλησμονημένος. Νουμάς 3 (1905) ἀρ. 171, σ. 1.

Μὴν σοῦ φανῆ ὀλιγότιμον τὸ Βιβλίον, ἀντὸ εἰδῆς εἰς ἀπλῆν φράσιν συγγραμμένον· Ἐπειδὴ καὶ κατὰ τὸν σκοπὸν τοῦ ἀνθρώπου πρέπει νά εἶναι καὶ τὰ μέσα, τὰ ὅποια αὐτὸς ἐπιχειρεῖται διὰ νά φθάσῃ εἰς τὸ τέλος του. Νά ἤθελε τινὰς νά σχίσῃ ἕναν τρανὸν Δρῦν, δὲν ἐδιαχειρίζοντο λεπτότατον, μάλιστα τὸ βαρύτερον, καὶ μεγαλύτερον πριώνι, ὅπου νά εὔρη, διατὶ τὸ λεπτόν δὲν εἶναι δυνατόν νά τὸν σχίσῃ. αὐτὸ ἔκαμα καὶ ἐγὼ εἰς τοῦτο τὸ ψυ-

χοφελέστατον Βιβλίον, ἔχοντας ἐμπροστὰ εἰς τὰ ὀμμάτιά μου τὸν Θεόν... Ὁ σκοπός μου εἰς τὸ νὰ τὸ γράψω ἐστάθη, ὄχι διὰ νὰ διδασκαλεύσω τοὺς διδασκαλευμένους, ἢ διὰ νὰ φανῶ Διδάσκαλος Λόγιος ἀνάμεσα εἰς τοὺς Φιλομαθεῖς, καὶ νὰ λαμβάνω ἀπὸ αὐτοὺς ἔπαινον καὶ τιμὴν... Ἀλλὰ νὰ προβάλλω τὴν δόξαν τοῦ Παναγάρχου Θεοῦ, καὶ νὰ διδασκαλεύσω τοὺς ἀμαθεῖς, ἀπαιδεύτους, καὶ πλέον ἀπλοῦς Χριστιανούς, καὶ νὰ τοὺς ἐλευθερώσω ἀπὸ τὸν χαμὸν, καὶ ἀπώλειαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ Ἀμάθεια τοὺς φέρνει. Ὅθεν «Πρὸς τοὺς ἀμαθεῖς πρέπει τινὰς, νὰ λέγη εὐκολα, ὄχι ὑψηλά, οὔτε δύσκολα». Διὰ τοῦτο ἂν ἤθελε λαλήσω Μιξοβάρβαρα, ἢ εἰς ἄλλον πολυσπούδακτον τρόπον, ἤθελε δώσω βέβαια εἰς τὴν γνώμην τῶν Ἑλληνιστῶν, ἀλλὰ ὄχι εἰς τὴν γνώμην τοῦ Θεοῦ. Διατὶ οἱ ἀπλοῖ, καὶ ἀμαθεῖς Χριστιανοὶ, διὰ τοὺς ὁποίους κυρίως τὸ ἔγραψα, δὲν ἤθελε ποσῶς ὠφεληθῶσι· καὶ τέτοιας λογιῆς εἶχα χαμένον τὸν κόπον μου, καὶ εἰς τὴν τρομερὴν ὥραν τῆς Κρίσεως ἤθελε δώσω σφικτότατον λογαριασμὸν εἰς τὸν Θεόν, πῶς ἐδιάφθιρα τὸν πολύτιμον καιρὸν ὅπου αὐτὸς μοῦ ἔδωκε διὰ προσωρινὴν καὶ ματαίαν δόξαν τοῦ Κόσμου. Διὰ τοῦτο ἔγραψα εἰς κοινὴν καὶ ἀπλὴν Διάλεκτον, εἰς τὴν ὁποίαν λαλοῦσι, καὶ οἱ πλέον παιδευμένοι ἄνθρωποι τῆς πολιτίας, ὅταν βούλονται νὰ κάμωσι καὶ ταῖς πλέον σοβαραῖς τῶν δουλείαις. Καὶ εἰς αὐτὸ ἐγὼ ἤῤῥα μεγαλωτάτην δυσκολίαν· ἐπειδηκαὶ ἔστωνται ἡ ἀπλὴ Διάλεκτος πτωχὴ, καὶ ὀλίγη εἰς τοῦ λόγου τῆς, καὶ διὰ τοῦτο γεμάτη ἀπὸ λέξαις βάρβαραις, Φράγκικαῖς, ἢ Τούρκικαῖς μοῦ ἐφάνηκε πρέπον, νὰ ξεφύγω, ὅσον ἐδυνήθηκα κάθε βαρβαρισμὸν, ὅπου δὲν συμφέρει εἰς τὴν ἐδικὴν μας Γλῶσσαν· καὶ μαζὶ νὰ βαστῶ μακριὰ ἐκείναις ταῖς Ἑλληνικαῖς λέξαις, ταῖς ὁποίαις οἱ ἀπλοῖ ἄνθρωποι δὲν ταῖς γροικοῦσι. Μερικαῖς φοραῖς καὶ τὰ ἴδια Ἑλληνικὰ λόγια ὅπου ἐμεταχειρίστικα τὰ ἔβαλα διεφθαρμένα, καθὼς κοινῶς διεφθαρμένα τὰ λαλεῖ ὁ λαός· φοβούμενος ὅτι βάζωντάς τα κατὰ τοὺς κανόνας τῆς Γραμματικῆς τῆς Ἑλληνικῆς, μὴ πως καὶ ὁ λαὸς δὲν τα καταλαμβάνη. Ὅς τι δοκιμάσει νὰ γράψῃ τέτοιας λογιῆς ἀπλᾶ Ρωμαίικα, θέλει γνωρίσῃ, πόσον εἶναι δύσκολον νὰ λαλήσῃ, μὲ ὅλην τὴν πρεπούμενην εὐπρέπειαν

Ἐπ' ἀληθείας φαίνεται πολλὰ παράξενος ὁ σκοπὸς ἐκείνων τῶν Συγγραφέων, μάλιστα τῶν Διδακτῶν, καὶ ἄλλων ὅπου γράφουσι διὰ ὠφέλειαν τῶν ψυχῶν, οἱ ὁποῖοι λαλῶντας κοινῶς διὰ τὸν λαὸν τὸν πλέον ἀπλοῦν, καὶ πλέον ἀμαθῆ παραμερίζουσι ὅμως τὰ κοινὰ λόγια, ὅπου δὲν εἶναι βάρβαρα, διατὶ δὲν εἶναι ἀπὸ ξένην Γλῶσσαν συρμένα, καὶ συντρέχουσι εἰς τὰ Ἑλληνικὰ ὅπου ὁ λαὸς ὁ ἀμαθῆς καθόλου δὲν τὰ γροικᾷ, διὰ νὰ δείξουσιν

τὴν σπ
ἢ ἐπιστ
νοσ ὅπο
ἂν ἐστὶ
να, ὅπου
ολογικά
λαμαθεῖς
ὡς ἐστὶ
καὶ νὰ ἴ
θλους τῶ
γον ὁ Ἀ
καί: καλλ
ἐμαρμόν
εἰπέ μου
διὰ νὰ τὸ
ἔχη μὲ τ
μετ' ἑαυ
καὶ εἰς π
ἐξέβαλα·
Φράγκικα
καὶ εἰς π
τῆς Σωτη
καὶ εἰς τὸ
ἂν τὴν γλῶ
πρεπούμεν
στομον «Μ
ἀριστίως
καίτοι ἡ ἀλήθ
τῆς γνώμης
τῆς μου γλ
καὶ κατὰ τὸν
ὅ Βιβλίον κα
καὶ εἰς
καὶ περὶ
πρεπούμεν
ἐξέβαλα· κα
καὶ τοῦτο αὐ
ἐπὶ τῆς π
καὶ ὅς εἰ
πρεπούμεν
ἢ Τραπεζοῦ

τὴν σπουδὴν των εἰς αὐτὰ, ὡσάν νὰ ἐκρέμετον ὅλη ἡ σοφία, καὶ ἡ ἐπιστήμη τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὰ Ἑλληνικὰ λόγια. Ἀλλὰ ἐκεῖνος ὁποῦ διαβάζει τὸ Βιβλίον σου, δέν το διαβάζει διὰ νὰ εἰδῆ, ἀν ἐσύ ἦσαι εἰς τὰ Ἑλληνικὰ σπουδαῖος· ἀλλὰ διὰ νὰ μάθῃ ἐκεῖνα, ὁποῦ τοῦ εἶναι ἀναγκαῖα διὰ νὰ σωθῆ. "Όταν ἐσύ γράφης Θεολογικά, Φιλοσοφικά, καὶ ἄλλα ἐπιστήμης Βιβλία διὰ τοὺς φιλομαθεῖς τοὺς σπουδαίους, γράψαι κατὰ ποῦ σοῦ εἶναι ἀρρέστον, ἀλλὰ ὅταν γράφης διὰ τὴν Σωτηρίαν τοῦ λαοῦ, πρέπει νὰ γράφης, καὶ νὰ λαλῆς, κατὰ ὁποῦ δύναται ὁ λαὸς νὰ σε γροικῆτη! «Όταν ὄλους τινὰς διδασκαλεύῃ, τοὺς Γραμματικούς μὴ φεβᾶται, ἔλεγον ὁ Αὐγουστίνος. Τί μᾶς ἐγνοιάζει τί θέλουσιν οἱ Γραμματικοί; καλλίτερα εἶναι ἐσεῖς νὰ μᾶς καταλαμβάνετε εἰς τὸν βαρβαρισμὸν μας, παρά νὰ μείνετε ἀμαθεῖς εἰς τὴν λογιότητά μας». Εἰπέ μου παρακαλῶ σε, νὰ εἶχες νὰ ὁμιλήσης πρὸς τὸν λαόν, διὰ νὰ τὸν πείθης διὰ νὰ σοῦ πλερώσῃ κάποιον χρέος, ὁποῦ νὰ ἔχη μὲ τοῦ λόγου σου, ἢ διὰ νὰ σὲ συντρέξῃ εἰς καμίαν σου μεγάλην ἀνάγκην, ἢ διὰ ἄλλον σου συμφέρον, εἰς ποῖον τρόπον, καὶ εἰς ποῖαν διάλεκτον τοῦ ἐλάλης; Ἑλληνικὰ τάχα, ἢ Μιξοβάρβαρα; "Όχι. Μάλιστα εἰς παρόμοιαν ὑπόθεσιν ἀνακάτονες μὲ Φράγκικα, καὶ Τούρκικα μαζί μὲ τὰ Ρωμαίικα. Λοιπὸν διατὶ δέν κάμνεις καὶ τὸ ἴδιον, ὅταν λαλῆς διὰ τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ, καὶ διὰ τὴν Σωτηρίαν τοῦ λαοῦ; Τί ὠφελᾶ τὸν Χριστιανὸν τὸν ἀμαθῆ, νὰ διαβάσῃ τὸ Βιβλίον σου, ἢ νὰ ἀκούσῃ τὴν Διδαχὴν σου ὅταν ἀφ' οὗ τὴν ἤκουσεν, ἔμεινε νηστικός ὡσάν καὶ πρὶν τὴν ἀκούσῃ; Μὴ γυρεύομεν λοιπὸν, θεοσεβῆ Χριστιανέ, προσθέτω μὲ τὸν Χρυσόστομον· «Μὴ γυρεύομεν τῶν Λόγων τὸ ἄνθος· ὅς τις γυρεύει τῆς ὠραιότητος τὸν καρπὸν, παραβλέπει ταῖς τρυφερότηταις τῶν Χωραφίων». Αὐτὸ λέγω, ὅχι διὰ νὰ κατηγορήσω κανέναν, μόνον διατὶ ἡ ἀλήθεια μὲ ἀναγκάζει νὰ τὸ εἰπῶ. Ἄν εἰς αὐτὴν σύρω καὶ τὴν γνώμην τὴν Φιλομαθῶν Ἑλληνιστῶν, θέλει τὸ ἔχω διὰ μεγάλην μου χαράν, καὶ παρηγορίαν· ὅχι διὰ δόξαν ἐδικὴν μου, μόνον διὰ καλὸ τῶν ἀμαθῶν Χριστιανῶν· διατὶ ἐπαινῶντας οἱ σπουδαῖοι τὸ Βιβλίον αὐτό, θέλει περισσότερον καρποφορίσῃ εἰς τὸν ἀμαθῆ λαόν, καὶ εἰς μερικοὺς ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς ἰδίους Εὐσεβεῖς Φιλομαθεῖς· καὶ περισσότερον, διατὶ γράφοντας αὐτοὶ, θέλει εἰς τὸ ἐρχόμενον γράψουσι μὲ περισσότερην ὠφέλειαν τοῦ λαοῦ· καὶ θέλει δώσουσι, καὶ τῆς Διαλέκτου τῆς ἐδικῆς μας περισσότερην καθαρότητα, καὶ εὐπρέπειαν, παρά ὁποῦ τὴν σήμερον ἔχει. Ἄν μὲ ὄλον τοῦτο αὐτοὶ μένουσιν εἰς τὴν πρώτην τους γνώμην· ἐγὼ μὲ τὴν εὐχὴν των μένω μὲ τὸν Αὐγουστίνον εἰς τὴν ἐδικὴν μου· λέγωντας ὡς εἶπεν αὐτὸς ὁ Ἅγιος «Καλλίτερον εἶναι νὰ μᾶς κατηγοροῦσιν οἱ Γραμματικοί, παρά νὰ μὴν μᾶς γροικοῦσιν οἱ Λαοί».

ἴδιον σκοπὸν, μὲ τὸν ὁποῖον ἐγράφη καὶ θέλει δοκιμάσῃ, ἂν εἶναι δυνατότερη ἢ δύνამις τοῦ θείου Λόγου, ἢ ἡ σπουδὴ ἢ ἀνθρωπίνη. Ἐὰν ἄλλον καρπὸν τὸ Βιβλίον δὲν φέρῃ, ἐγὼ ὅμως ἔχω τὴν παρηγορίαν, νὰ ἔκαμα κατὰ ὅπου ἠμπόρεσα τὸ χρέος μου, καθὼς μοῦ ἐφάνηκεν ἀρρεστότερον εἰς τὸν Θεὸν, καὶ ὠφελιμότερον εἰς τὸν πλησίον μου· καὶ ἐλπίζω πῶς δὲν θέλει μὲ ἐνοχλήσουσιν εἰς τὴν φοβερὴν ὥραν τοῦ ψυχομαχισμοῦ μου, οὔτε εἰς τοῦ Θεοῦ τὸ τρομερὸν Κριτήριον, ἐκεῖνα τὰ φρικτὰ λόγια τοῦ Ἱερεμίου τοῦ Προφήτου «Οἱ μικροὶ (ἤγουν οἱ ἀμαθεῖς) ἀναζητήσασι τὸν ἄρτον, καὶ δὲν εὗρέθη τις νὰ τοὺς τὸν κόψῃ».

7.—ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΓΛΩΣΣΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ (§ 93)

Ἐνῶ ἡ ἀντίθεση τῆς σκέψεως τοῦ Σοφιανοῦ (§ 93, K7α) καὶ τοῦ Ρουσαίου (M8α) δείχνουν ἕμμεσα τὴν ἀντίθεση τῆς ἰδεολογίας καὶ τῆς νοοτροπίας δύο κόσμων, τοῦ ἀρχαϊστικοῦ καὶ τοῦ δημοτικιστικοῦ, πού συνεχίζεται ὡς τις μέρες μας, στὴν ἀλληλογραφία τῶν δυὸ λόγιων πού ἀνήκουν στοὺς δύο αὐτοὺς διαφορετικοὺς κόσμους ἔχομε τὴν πρώτη καὶ μοναδικὴ ἰσως φιλικὴ προσπάθεια γιὰ μιὰ συνεννόησιν. Γίνεται αὐτὸ σ' ἐποχὴ πού ὁ ἀρχαϊσμός ζητοῦσε ἀκόμη νὰ ξαναζωντανέψῃ ἢ ἀρχαία γλώσσα ἐνῶ ὁ δημοτικισμός ἦταν συμβιβαστικώτερος παρὰ ἀργότερα. Στὰ παραθετόμενα ἀποσπάσματα, (β), ὁ Φωτιάδης πιστεύει πῶς ὅπως οἱ Βενετοὶ μιλοῦν τὴ διάλεκτό τους ἀλλὰ γράφουν τὰ τοσκάνικα, δηλ. τὴν κοινὴ ἰταλικὴ γλώσσιν, ἔτσι πρέπει καὶ οἱ Ἕλληνες νὰ παρατήσουν τὴ «χυδαία» τους διάλεκτο γιὰ νὰ καθιερώσουν τὴν ἀρχαϊκὴν. Ὁ Καταρτζῆς ἀντιτάσσει (γ) πῶς οἱ Ἱταλοὶ καλλιέργησαν καὶ καθιέρωσαν γιὰ γραπτὴ κοινὴ μιὰ διάλεκτό τους, πού μιλιόταν καὶ πού γράφεται, ἐνῶ ὁ,τι ὑποστηρίζει ὁ Φωτιάδης, νὰ ἐγκαταλειφτοῦν ὅλα τὰ ζωντανὰ ἰδιώματα γιὰ μιὰ νέα καὶ διαφορετικὴ γλώσσα, δὲν ἔγινε σὲ κανένα μέρος τοῦ κόσμου. Ὁ Φωτιάδης (δ) περιγράφει τὴν ἐντύπωσιν πού ἔκανε σὲ μορφωμένους μὰ καὶ σὲ ἀμόρφωτους ὁ νεωτερισμός τῆς δημοτικῆς τοῦ Καταρτζῆ. Ἐς σημειωθῆ ὅτι καὶ ὁ Φωτιάδης δὲν ἔχει ν' ἀντιτάξῃ στὴ δημοτικὴν τοῦ φίλου του καμιὰ καθαρεύουσα, ἀνύπαρκτη ἀκόμη, πού νὰ συνέχιζε τὴ βυζαντινὴν παράδοσιν, ἀλλὰ τὴν ἀρχαία γλώσσιν (§ 42).—Ἐπιστολαὶ ἀμοιβαῖαι περὶ γλώσσης τοῦ Ἀρχοντος Κλοτζιάρ Δημητρίου Καταρτζῆ, καὶ Λάμπρου τοῦ Φωτιάδου τοῦ ἐν Βουκορεστίῳ διδασκάλου, στοῦ Δ ο ὄ κ α Ν., Γραμματικὴ Τερψιθέα. Βιέννη. 1912^s, σ. 53-84. Σ α θ α Ν., Νεοελληνικῆς φιλολογίας Παράρτημα, 1870, σ. 154α.

Δημήτριος Λάμπρου τῷ ἔλλογιμωτάτῳ εὖ πράττειν. Ἐπειδὴ καὶ σὺ (γνώθῃ σαυτὸν) πόνημά μου (καθὼς δὲν ἀγνοεῖ καὶ ἡ φιλοπατρία σου) εἶχα συμβουλεύσῃ τὸ ἔθνος μας, ὅτ' εἶναι ἀνάγκη νὰ συγγράψουμε τῆς ἐπιστήμης καὶ τέχνης Ῥωμαῖκα, γιὰ μὰ προκόβουν οἱ νέοι μας πρὸ γλήγορα καὶ μὲ πρὸ θεμέλιον εἰς ὅλα· ἐπιχειρήσθηκα νὰ κάμω τὸ Ἑλληνικὸν συντακτικὸν μὲ Ῥωμαῖκα (καθὼς εἶπα) διδασκαλίαν, γιὰ νὰ ἀποδείξω κ' ἐμπράκτως τὴν συμ-

βουλή μου καλή. Ὅθεν ἐσυγκάλεσα τριγύρου μου ὅσους γραμματικούς μπό-
 ρεσα τότε νῦν ἔχον. . . . Μὲ τὸ νὰ εἶναι ὅμως δάσκαλος ὁλωνῶν τους ὁ Ἄ-
 πολλωνίος, κ' ἔχει ἡ ἐλλογιμότης σου τὸ ἀθάνατο σύγγραμμά του, παρακαλῶ
 νὰ γράψῃς τὸ λογιώτατο κῦρ Ἰωάννη τὸ θεῖο σου νὰ μὲ τὸ δώσῃ, ὅσο νὰ
 τελειώσω τὸ ἔργο μου, καὶ θέλω τὸ γνωρίσῃ μεγάλη χάρι· ἐτι παρακαλῶ, ἀν-
 ἔχῃς καὶ τὸν Ἡρωδιανὸν τὸν τεχνογράφο, ἢ καὶ τὰ σημειώματα τοῦ Εὐγε-
 νείου στοῦ Νεοφύτου τῆ Γραμματικῆ, νὰ μὲ τὰ δώσῃς κ' αὐτά· εἶδὲ κ' ἀξι-
 ωθῶ νὰ λάβω ἐν ταυτῶ κ' ἐλλόγιμο γράμμα σου, ποῦ νὰ ἐξαγγέλλῃ σ' ἐμέ-
 να τὴν ἐφετῆ μου ὕγε α σου, τότες πιά ἡ εὐχαρίστησί μου θε νάνε πληρεστά-
 τη ἔρρωσο. Αψπθ'. Μπουκουρέστι. — *Δημητρίῳ τῷ εὐγενεστάτῳ Λάμ-
 προς ὁ Φωτιάδης εὐ πράττειν.* Οὐκ ἄρα παράδοξα τὰ τῶν Στωϊκῶν δόγ-
 ματα, καίτοι τοιαῦτα πολλοῖς οὐ μὴν τῶν συγκλύδων καὶ τοῦ συρφετώδους
 κόμματος, ἀλλὰ καὶ τῶν ἔσω λόγου δόξαντα· ὁρῶμεν γὰρ ἐφ' ἡμῶν ἀνδρα-
 τὴν κατ' ἐκείνους ἀπάθε αν ἔργῳ ἐμπεδοῦντα, καὶ ἐν οὕτω πολυσυμφόρῃ
 δαίμονι ἄγοντι καὶ φέροντι τότε νῦν εἶναι τὰ ἡμέτερα, ἐπὶ τοῦ ἔδραλου καὶ
 βεβηκότος ἤθους μένοντα, καὶ ἀντέχοντα ταῖς ἀπὸ τῶν περ.στάσεων ἐμβ-
 λαῖς ἀστεμφῆ καὶ ἀμετακίνητον, τὴν σὴν φημι φιλόσοφον ψυχὴν· ἣν οὐδὲν
 κατέσεισε τῶν ἐπικειμένων δεινῶν, καίτοι μηδεμίαν ὑπερβολὴν ἀπολιπόν-
 των, οὐδὲ τῆς φίλης σχολῆς ἀπησχόλησεν ἢ τῆς θεωρίας τοῦ νοῦς καὶ καλ-
 λιεργίας τοῦ λόγου ἀπέστησε. Καὶ ἔχε ἄρα βίβλων τῶν ἐμῶν οὐ μόνον ἦν ζη-
 τεῖς Ἀπολλωνίου τοῦ δυσκόλου. . . . Γνώμην δέ σου τοῖς παιδικοῖς καὶ
 αὐτὸς εἰσφέρων μὴ καὶ ὀχληρὸς ἢ ψυχρὸς δόξω; Χαριτόγλωσσοι τῶν κατ'
 τὴν Ἰταλίαν ἀνδρες τῶν Ἐνετίησιν ἐνοικούντων ὅ,τιπερ ὄφελος, καίτοι ἐμ-
 μελέστατα εἰδότες τοῖς ὄσιν ἀπηχοῦσαν τὴν ἑαυτῶν διάλεκτον, ἀλλ' ἐν με-
 ταῖς ἀπὸ στόματος προσλαλιαῖς χρῆσθαι ταύτη χαίρουσιν, ἐν γε μὴν τοῖς
 σφετέροις συγγράμμασι (ὑπεξαίρουμένων τῶν κωμωδιῶν ἐν αἷς λόγῳ κα-
 ρυκείας παρεγχωρεῖ) τῆς εὐήχου ἑαυτῶν καὶ ἐμμελοῦς ἐκείνης τὴν Τυρ-
 ρηνικὴν, εἴτ' οὖν Τοσκανικὴν ἀνθαιροῦνται· φημι τοίνυν τῆς χύδην ἡμῶν δι-
 αλέκτου τὰ εὐήχα καὶ εὐρυθμα ταῖς ἡμετέραις ἀκοαῖς προσπίπτοντα τοῖς
 ἐβρύθμοις καὶ ἐμμέτροις λόγοις προσήκειν, ἅτε δὴ πολυπαθῆ καὶ συναλοι-
 φῆς, καὶ κράσεως, καὶ συγκοπῆς, καὶ τῶν ἄλλων κατὰ λέξιν παθῶν ἀνάμεστα
 τὰ δὲ τῆ Ἑλλάδι μᾶλλον προσεγγίζοντα, τοῖς συγγράμμασιν. . . — *Δημή-
 τριος ὁ Καταρτζῆς τῷ Φωτιάδῃ εὐ πράττειν.* . . . Στὴν ἐπιστολῆ σου ἀποδέ-
 χεσαι νὰ λαλοῦμε, καὶ νὰ στιχουργοῦμε τὰ Ῥωμαῖκα, ποῦ δὲν ἔχουνε τέτοι-
 πάθη κ' ὅπου γιὰ τοῦτο προσεγγίζουνε τάχα στὰ Ἑλληνικά· πλὴν γιὰ ταύ-
 τὴν τὴν κατὰ μέρος ἀνθίστασί σου σ' ἐμένα τοῦ κάκου συστέλλεσαι νὰ μὴ
 φανῆς ὀχληρὸς· ὡσάν ὅπου δέ με διοχλεῖς παντελῶς εἰσὲ τοῦτο· ἀλλὰ μάλι-
 στα ἐξ ἐναντίας μ' εὐφραίνεις κατὰ πολλά· ἐπειδὴ κ' εἶν' ἑβδομος χρόνος ποῖ
 συγγράφω ἔτζι, καὶ τώρα μόλις πρώτη φορὰ ἀξιώθηκα νὰ μ' ἐναντιωθῆ
 ἕνας ἐγγράφως· ὁ ἐστὶν ἀπ' ὅσους δὲν ἀρέσουνε τῆ δουλειά μου λίγο πολὺ,
 ἐλλογιμότης σου μ' ἐφήφισες πῶς κάτι λέγω, καὶ γιὰ τοῦτο μ' ἐναντιώθηκε
 μὲ συλλογισμό, μὲ τάξι, μὲ διαίρεσι· ἐκεῖ ὅπου οἱ πολλοὶ ἄλλοι τό 'καμα-
 τοῦτο γενικώτερο (ναί), ἀφ' οὔ γράφω· ὅμως τὸ 'καμαν μόν' ἐκ στόματος
 ἐξ ὑπογείου καὶ παρέργως, ἀπαράλλακτα καθὼς ἐρώτησ' ἐκεῖνος (τί ἐστι
 ἀλήθεια); καὶ δὲν ἐκαρτέρεσε τὴν ἀπόκρισι. . . . Ἀνθυπάγω στὰ γραφόμεν-
 γιὰ τὰ παιδικά μου, πῶς τὸ νὰ μὴν εὐχαριστιοῦντ' οἱ Ἐνετοὶ στὴ διάλεκτ-
 ποῦ λαλοῦν, καὶ νὰ δανεῖζονται στὸ συγγράφειν τὴν Τυρρηνικὴ, ποῦ εἶν'
 ἐπίσης Ἰταλικὴ σὰν τῆ δική τους, ἀνάγεται σὲ θεμέλιο κ' ἀρχή, πῶς σὲ κά-
 θε ἔθνος, πεπαιδευμένο προτιμιέται ἡ καλλίτερη διάλεκτός του· ὅθεν οἱ Ἐ-
 νετοὶ δὲ γράφουν (ναί) τὸ ἰδίωμα, ποῦ λαλοῦν· μὰ γράφουν τὸ Τυρρηνικ-
 ποῦν' ἀσυγκρίτως καλλίτερο, κ' ὅπου οἱ Τυρρηνοὶ καὶ τὸ λαλοῦνε καὶ τὸ γρά-
 φουνε· τὸ νὰ μὴ μας ἀρέσῃ πλὴν ἐμᾶς καμμιὰ μας διάλεκτος, καὶ ν' ἀπο-

φασίσουμε νὰ συγγράφουμε τὰ Ῥωμαϊκά, ποῦ δὲ λαλοῦμε, δὲν ἀκουμπᾶ στοῦ ἴδιου θεμέλιου· γιὰτὶ δὲν εἶναι δῆμος οἱ σπουδαῖοι σὺν τοῦς Τυρρηνοῦς, μήτε τὸ ὕφος τοῦ λόγου αὐτὸ διάλεκτος φυσική· ἀλλὰ πρέπει στὸν τέτοιον σκοπὸν μας νὰ δώσουμε ἄλλην ἀρχὴν καὶ ἄλλο θεμέλιον, ἡγοῦν πῶς κάθε ἔθνος πεπαιδευμένο, ποῦ δὲν τ' ἀρέσει καμιὰ του διαλέκτος γιὰ συγγραφὴν, πλαστοურγεῖ σὲ τοῦτο μίαν ἄλλην· τὸ ὁποῖον εἶναι ἀσύστατον· ὡς ἂν ὁποῦ δὲν εἶναι κανένα ἔθνος πεπαιδευμένο, ποῦ ν' ἀφήσῃ στοῦ συγγράφειν κάθε διάλεκτόν του, ὁποῦ λαλεῖ· ἀμέ ὅλα τὰ τοιαῦτα, μίαν ἀπ' ἐκείνας ποῦ λαλοῦνε τὴν ἐκαλλιέργησαν, συγγράφοντας, καθὼς τὴ λαλοῦνε, καὶ μὲ τὴν μίαν ἐβελτίωσαν μαζί καὶ τῆς ἐπίλοιπαις, γιὰ τὰ πολλὰ κοινὰ ὁποῦ ἔχουν ὅλαις· ἐνὶ λόγῳ σ' ὅλον τὸν κόσμον ὅς' ἀπὸ Χακκάνη τῆς Κίνας, ποῦ μὲ τὸ διδασκαλικὸ τρίτον τίτλον τοῦ ἔχει πληρεξουσιότητα στῆς λέξης τῆς γλώσσας του, κανένας ἄλλος δὲν ἔχ' ἐξουσία νὰ δώσῃ σὲ μίαν λέξιν τὸ πάθος ὁποῦ δὲν ἔχ' αὐτὴν στοῦ στόμα τοῦ λαοῦ· ἢ (ταυτὸν εἰπεῖν) κανένας δὲν μπορεῖ νὰ μεταβάλλῃ στοιχεῖον τοῦ συντακτικοῦ λόγου· γιὰτὶ τότες δὲν ἦθελε λογιζέται πλέον τέτοιον, κ' ἄλλος κ' ἄλλος ἐπ' ἀπειρον ἦθελ'· ἔχῃ σ' αὐτὸ τὴν ἴδιαν ἐξουσίαν· μ' ὅλον τοῦτο μπορεῖ κανένας νὰ ἐκλέξῃ ἀπὸ τῆς λέξης ὅποιαν θέλῃ, καθὼς εὐρέθησαν στοῦ κοινόν... — *Δημητρίῳ τῷ Φωτιάδῃ Λάμπρος ὁ Φωτιάδης εὐ πράττειν.*

Πρῶτον μὲν τὰ σὰ κομισάμενος γράμματα, ἐν οἷς διὰ πολλῶν ἐπεχειρήσας ἀνασκευάσαι μὲν, ἃ σοὶ φθάς αὐτὸς περὶ τῶν σῶν παιδικῶν ἐπέστειλα, ἀποδειξάσαι δὲ δεῖν ἐν ταῖς συγγραφαῖς τῷ κατημαξευμένῳ καὶ δημόδει τῆς πεζιαιτέρας ἡμῶν φωνῆς ἰδιώματι χρῆσθαι, τῆς οὐ πρὸ πολλοῦ ἔκ τε τῆς φιλολογικῆς ἱστορίας καὶ τῆς γραμματικῆς τέχνης ἀπασῶν τῶν γλωσσῶν εὐρημένης γραμματικῆς ἐπιστήμης τοῖς λόγοις ἐπηρεϊδεσθαι φάμενος, οἷς καὶ ἀντιλέγειν οὐ πρὸς φρονούντων ὡς μὴ ἐνόν, ὁ καὶ αὐτὸς ἔφησθ', ἄλλως ἔχειν τὰ τοιαῦτα, καὶ εἴ τῳ τολημηθεῖη, τῶν ἀτόπων ὄν, καὶ ἀσύστατον, σιγῆσαι διὰ ταῦτα εἰλόμην. . . . Πολλῶν γὰρ αὐτὸς τε ἐντυχῶν τοῖς φιλοπονηθεῖσί σου λόγοις ἐπαθόν τι καὶ ἄλλων δ', ὅσοις ποτὲ ἦτο αὐτοῖς διελθεῖν, ἢ σοῦ διερχομένου αὐτοῦς ἀκροάσασθαι ἐγένετο, ἀπάντων αὐτὸ τοῦτο παθόντων ἤκουσα· τὸ δὲ, πληγὴ τις ἦν ἀκοῆς τῷ καινῷ καὶ ἀήθει τοῖς ἐν συγγράμμασιν ἐρμηνείας ἐπαηδιάζειν ποιούσα τοῦς ἀκούοντας· ταῦτά τοι κἂν πολλὰς συνουσίαις λόγου καὶ περὶ τῆς ἰδέας τῆς σῆς λέξεως ἐμπίπτοντος, ἦν ἀκούειν τοῦ μὲν, καὶ τί δ' ὁ βέλτιστος πάθοι, λέγοντος, καὶ εἴ τιν' ἠκρωτηριασμένον καὶ κατεθλιμμένον, εἴ τι καταπεπτωκὸς τῇ πτώσει, εἴ τι κακόσχημον τῷ σχηματισμῷ, εἴ τι ἔξεδρον ἢ τραχὺ τῇ προσωδίᾳ συναγωγῶν, φορτητοῦ παμμιγοῦς καὶ ἀκόσμου τοῦς ἑαυτοῦ λόγους ἐμπλήσειε, νοῦν μὲν τινα γενναῖον, λέξιν δὲ ἀγοραῖαν καὶ ἀγροικόν, καὶ οὐδὲ τῶν ἐν ἀμφόδοις καὶ τριόδοις τριοβολιμαίων ἀνθρώπων ἀξίαν ἔχοντας; τοῦ δ' ἀντικρούοντος τὴν τραγικὴν ἑαυτῷ κατάραν ἐπισπάσασθαι φιλοτιμουμένῳ ὁ ἀνὴρ ἔοικε τὴν λέγουσαν. „Ὅλοιο θνητῶν ἐκλέγων τὰς συμφοράς!“ Τοῦ δὲ τινος καὶ θαυμάζοντος, ὅπως φρενήρης ἂν ἄλλως ἀνὴρ, κἂν λόγοις καὶ γλώσσαις πλεῖστον ὅσον ἐπιδεδωκῶς, εἴτ' ἐμματαιάζων ἀηδεῖ καὶ τερατώδει ἐγχειρήματι οὐ ξυνίησι, οὐ δὲ μὴν ὅτι ὁπαδόν, ἢ γοῦν συναινοῦντα τῇ ἑαυτοῦ προαιρέσει συμπαραλαβεῖν ἐς δεῦρο τῶν ὁμογενῶν τινα οὐκ ἔσχε, τοῦ καινοῦ τούτου καὶ ἀνηνύτου ἔργου ἀποστῆναι βούλεται. Τῶν δὲ ταῦτα λεγόντων οἱ μὲν πλείους τῶν ἔσω λόγου ἦσαν, ὧν ἀμέλει καὶ καθικνεῖτο ἐπ' αὐτῷ τούτῳ ὁ λόγος ὁ σὸς, οἱ δὲ καὶ τῶν μὴ τοιούτων, φρονήσει δὲ ἄλλως διαφερόντων καὶ ἐμπειρία, κἂν πράγμασι διαπρεψάντων πολιτικοῖς, ὅπου καὶ τὰ τῆς γλώσσης σφίσι διώρθωτο, καὶ κρεῖττον ἢ κατὰ ἀγοραῖους τὰ τῆς ἀπαγγελίας ἐρβύθμιστο· ἐνιοὶ δὲ καὶ τῶν βαναύσων αὐτῶν καὶ ἀγροδιαίτων, ἐπακούσαντες ἀμέλει καὶ οὗτοι τὰ σὰ ἀναγινωσκόμενα, οἱ καὶ ἀγοραῖον κατ' αὐτοῦς, οὐ τῶν ἐντὸς λόγου τὸν συγγραψάμενον γενέσθαι διετείνοντο, ἀγνοοῦντες δηλαδὴ

τὸν ἄνδρα οὗτοι γε· ξυνελόντι δ' ἐνὶ οὐδενί πω ἐνέτυχον ἀποδεξαμένω σοι ἐν τῷ μέρει τούτῳ τὸ σπούδασμα· καὶ εὐγνωμον ἦν δήπου πάλαι σοι ταῦτ' ἀναθέσθαι, αἰδῶς δέ με τῆς σῆς ὑπεροχῆς, οὐκ οἶδ', ὅπως ἀναγκαιτίζουσα ἐξενίκα ἐκάστοτε· νῦν δὲ τοῦ χρήματος τῆς ἐπιστολῆς τὰ τοιαῦτ' ἐξοργεῖσθαι ἐπιτρέποντος, ἐτόλμησα, καὶ γ' ἐπιτυχῶς· ὡς γὰρ τὰ πρότερον εἰρημένα ἐμφιλοσόφως ἀπεδέξω, οὐδὲ τὰ τῆς αἰτιολογίας ταύτης ἐμπαθῶς ἐπατεῖν ἀνέξῃ, μηδὲ ὡς, ὃ πεπειράμαι διαρρήδην ὁμολογῶ, πεφυκῶς τοὺς περὶ τῶν σῶν παιδικῶν τι λέγοντας ἀποδιοπομπεῖσθαι, κἄν τῶν ὑπεναντίων ἢ τὰ λεγόμενα, ὡς ἂν κἄν τούτων ὀνίνασθαι ἐπιστάμενος, μελίσσης δήπου τρόπον κἀπὸ τῶν θύμων αὐτῶν τὸ εἰς ἐργασίαν τὴν σὴν ξυντελοῦν μέλι μηδόμενος...

8.—ΤΟ ΚΗΡΥΓΜΑ ΤΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΙΣΜΟΥ (§ 94)

Στὴν κρίσιμη τριανταετία πρὶν ἀπὸ τὸ Εἰκοσιένα πρωτοστατοῦν μὲ τὸ κήρυγμά τους γιὰ τὴν καθιέρωση τῆς ἐθνικῆς γλώσσας, ὕστερ' ἀπὸ τοὺς προγενέστερους κάπως Ἰώσηπο Μοισιόδακα καὶ Δημ. Καταρτζή, ὁ Γρ. Κωσταντάς, ποὺ ἔγραψε καὶ μὲ τὸ ψευδώνυμο Τρόγος, καὶ ὁ Φίλιππος Δα- νιηλίδης, ὁ Ἀθ. Χριστόπουλος, ὁ Γιάννης Βηλαράς, καὶ λίγο ἀργότερα ὁ Σολωμός. Τὸ Μοισιόδακα, πρόμαχο σὲ πολλὰ τοῦ δημοτικισμοῦ, μπορούμε νὰ τὸν λογαριάσωμε καὶ πρόδρομο τοῦ Κοραῆ.

Τὸ γλωσσικὸ ἰδανικόν, κατὰ τοὺς συγγραφεῖς ὄχι πάντοτε ἀκριβῶς τὸ ἴδιο, παρουσιάζεται στὴν πράξῃ μὲ κάπως μεγαλύτερες διαφορές. Καθὼς παρατήρησε ἤδη ὁ σύγχρονός τους Κ ο δ ρ ι κ ἄ ς (Μελέτη σ. 24α. εἰσ.), πρῶτος ὁ σχολάρχης Μοισιόδαξ ἀέδοκίμασε νὰ ἐκθέσῃ εἰς φράσιν δημοτικὴν τὰ φιλοσοφικὰ μαθήματα», γι' αὐτὸν ὅμως, ξενόφωνο, ἡ ἐλληνικὴ γλώσσα ἦταν «κατὰ σπουδὴν καὶ μελέτην διδασκτὴ, καὶ ἔχι καθ' ἑξὶν καὶ χρῆσιν ἐκ νηπιότητος». Ὁ Καταρτζής, Κωσταντινουπολίτης, εἶχε ἰδανικόν «τὴ οἰκιακὸν ὕφος τῆς Κωσταντινουπόλεως», τὴν «συνηθισμένην οἰκιακὴν φράσιν». Αὐτὸν μιμήθηκε, κατὰ τὸν Κοδρικᾶ πάντοτε, ὁ Φιλιππίδης, ποὺ ἔδωσε ἀφορμὴ στὸν «ἀρχηγέτη» νὰ πῆ : «ὁ μαθητὴς μου χάλασε τὴ γλώσσα μου». Ὁ Χριστόπουλος πάλι ζήτησε ν' ἀποδώσῃ, μὲ βάση τὰ πολιτικά, τὴν «πάγκοινην συνήθειαν» τῆς σύγχρονης Ἑλλάδας ἰπεφεύγοντας ὅμως πάντα τὴ «γλωσσηματικὴν χυδαιολογίαν»—ἐνῶ ὁ Βηλαράς, καθὼς εἶναι γνωστὸ, ξεκίνησε γιὰ τὴν κοινὴ ἀπὸ τὰ ἡπειρώτικά του. Ἀντίθετα μὲ τοὺς ἄλλους ὁ Μοισιόδαξ καὶ ὁ Κοραῆς ζήτησαν νὰ «διορθώσουν» τὴ γλώσσα ποὺ ἔπαιρναν γιὰ πρότυπο.

Δ. Φιλιππίδης - Γρ. Κωσταντάς, Γεωγραφία (1791)

Ἡ Ἑγγλέζικη (γλώσσα) ἔχει θεμέλιο ἐκείνην ὁποῦ ὠμιλοῦσαν εἰς τὸν 5 αἰῶνα οἱ Σάξονες, οἱ Ἰουτλανδέζοι καὶ οἱ Φριζόνιοι. Οἱ Ἑγγλέζοι ὅμως μὴν ἔχοντας τὴ γλωσσικὴ δεισιδαιμονία μερικῶν, ἐπλούτισαν τὴ γλώσσα τους μὲ λέξεις, μὲ φράσεις, μὲ ἰδιωματισμοὺς ὅλων τῶν γλωσσῶν, καὶ ἔτσι ἡ Ἑγγλέζικη γλώσσα εἶναι μιὰ ἀπὸ ταῖς πλουσιώτερας, δραστηκώτερας καὶ ποικιλώτερας γλώσσαις. Ἀχ! πότε θεὸς νὰ ἀρχίσουν καὶ οἱ ἐδικοίμας

νὰ μὴ
τῆς
ἐνός
διὰ τῆς
πνεύμα
λειοπο
πῶς ἴ
δεῖ γλώ
των, κα
γλώσσα
νὰ ὅπου
οικῆ σου
νους μα
δίζοντα
τῶσο δὲ
καὶ ὀνό
γλώσσα
πῆ, αὐτῆ
ὡς σὺ
κατὰ ἀπο
φίλιππί
γλώσσων
γλώσσων
γλώσσας
γλώσσας
κοιμένους
τῶν πλῆθου
γλώσσα μὲ
στῆν ὁ Δρ
τὸ βέλους
ἀληθινὴ δόξ
τὸ ὠφέλιμο
εἶναι ἡ δόξ
ἐγμεστ, ἐν
αὐτῶν τῶν Κε
ὁ κη οἶδὸ
τῶν καὶ τῆ γλώ
φλκ, καὶ νὰ
πῶσο ἐναντι
Ἀρχιστα
οἶμον Ἑλλή
ας, καὶ πότε

νὰ μιμηθοῦν εἰς τὴ γλῶσσα τοὺς Ἑγγλέζους, καὶ τὰ λοιπὰ ἔθνη τῆς Εὐρώπης· ἐπειδὴ ἐποχὴ τῆς τελειοποιήσεως τοῦ πνεύματος ἑνὸς ἔθνους εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς καλλιεργήσεως τῆς γλώσσης του· διὰ τί, καθὼς σοφώτατα ἕνας νεωτερικὸς συγγραφεὺς λέγει τὸ πνεῦμα ἑνὸς ἔθνους δὲν ἠμπορεῖ νὰ τελειοποιῆται, παρὰ ὅταν τελειοποιῆ τὸ ἔθνος τὴ γλῶσσατου. Φλυαρεῖ ἐκεῖνος ὅπου λέγει πῶς ἡ Φιλοσοφία δὲν πρέπει νὰ συγγίνεται τῇ χύδην καὶ δημῶδει γλώσσει, καὶ δὲν στοχάζεται πῶς ὁ Ἀριστοτέλης καὶ ὁ Πλάτων, καὶ οἱ ἄλλοι παλαιοὶ Φιλόσοφοι εἰς τὴ χύδην καὶ δημῶδη γλῶσσα ὠμιλοῦσαν καὶ ἔγραφαν· μὰ δὲν θαυμάζω τόσο διὰ ἕναν ὅπου λέγει ἔτσι μὴν ἠξεύρωντας ἄλλη γλῶσσα, παρὰ τὴ Φυσικὴ του καὶ μερικὰ Ἑλληνικά, θαυμάζω διὰ μερικοὺς συγχρόνους μας ὅπου ἐδιάτριψαν χρόνια μέσα εἰς τὴν Εὐρώπην σπουδάζοντας, καὶ ὅπου ἠξεύρουν καὶ ἄλλαις γλώσσαις, καὶ μ' ὅλον τοῦτο δὲν εὐγῆκαν ἀπὸ ταῖς χυδαῖκαῖς καὶ λεξικαῖς πρόληψεις, καὶ ἀνοίγουν τὸ στόμα τους, καὶ ἀποσκυβαλίζουν τὴν πατριότους γλῶσσα, αὐτὴν ὅπου τὴ θαυμάζουν ὅλοι οἱ φιλόσοφοι τῆς Εὐρώπης, αὐτὴν, ἡ ὁποία εἶμαι βέβαιος, ἂν καλλιεργηθῆ, θὰ περάσῃ ὅλαις σχεδὸν ταῖς γλώσσαις. Δὲν ἠξεύρω, τί στοχαζόμενοι λέγουν αὐτά; ἀπορῶ πῶς δὲν τοὺς ἐπέρασε ἀπὸ τὸν νοῦ μιὰ ἀλήθεια τόσο ψηλαφητὴ; φοβοῦνται τάχα μήπως χυδαῖσουν, καὶ δὲν θέλουν νὰ γράψουν καθὼς ὠμιλοῦν; μὰ δὲν ἠξεύρουν πῶς θέλωντας νὰ μὴ χυδαῖσουν στὴ γλῶσσα, χυδαῖζουν εἰς τὰ φρονήματα, ὁ ὁποῖος χυδαῖσμός εἶναι χίλιας φοραῖς χειρότερος ἀπὸ τὸν χυδαῖσμό τῆς γλώσσης, καὶ συναριθμοῦνται καὶ αὐτοὶ εἰς τοὺς χυδαίους προκομμένους, οἱ ὁποῖοι εἶναι πολλὰ ἀτοπώτεροι ἀπὸ τοὺς χυδαίους τοῦ πλήθους; τὸ ἕκαμαν αὐτὸ διὰ νὰ ἀναστήσουν τὴν Ἑλληνικὴ γλῶσσα; μὰ δὲν ἠξεύρουν πῶς θὲ νὰ ἀναστηθῆ, ὅταν θὲ νὰ ἀναστηθῆ ὁ Δημοσθένης καὶ ὁ Πλάτων καὶ οἱ ἄλλοι; τὸ ἕκαμαν αὐτὸ θέλωντας νὰ τοὺς δοξάσουν οἱ ἄνθρωποι; μὰ δὲν ἠξεύρουν πῶς ἡ ἀληθινὴ δόξα καὶ διαρκὴς καὶ μόνιμη ἔχει τὴ βάσιν τῆς ἀπάνω εἰς τὸ ὠφέλιμο, καὶ τὸ ἔργον τους εἶναι παντάπασιν ἀνωφελές· καὶ πῶς ἐκείνη ἡ δόξα ὅπου δὲν ἔχει τὰ θεμέλιά της εἰς τὸ ὠφέλιμο, εἶναι ἐφήμερη, εἶναι ἕνας καπνὸς ἑνὸς τοπιοῦ; "Ὅλα μεταβάλλουν εἰς αὐτὸν τὸν Κόσμον, θέλεις τὸν φυσικὸ εἶπέ, θέλεις τὸν ἠθικόν· ἐπειδὴ καὶ οἱ δυὸ ἔχουν μεγάλη σχέσιν ἀναμεταξύ τους· μεταβάλλει λοιπὸν καὶ ἡ γλῶσσα, καὶ πρέπει νὰ ὑποκείμασθε εἰς αὐτὴ τὴ μεταβολή, καὶ νὰ μὴν ἰσχυρογνωμονοῦμεν· ἐπειδὴ κοντὰ ὅπου τοῦ κάκου ἐναντιονομάσθε εἰς τὴ φύσιν, φαίνομάσθε καὶ παράξενοι.

Ἀρχίσατε λοιπὸν ὡ ἀπόγονοι τῶν παλαιῶν ἐκείνων καὶ περιφήμων Ἑλλήνων νὰ τοὺς μιμηθῆτε καλλιεργῶντας τὴ γλῶσσά σας, καὶ τότε θέλετε μαθαίνῃ καὶ Ἑλληνικά καλλίτερα καὶ εὐκο-

γλώσσας του, ἀλλ' ἀπὸ ταῖς ὀλίγαις ἰδέαις του ὅθεν ὡς πρὸς αὐταῖς ἔχει αὐταρκέσταταις λέξεις· αὐτὸ ποτὲ οὔτε Γεωμετρικὰ, οὔτε Φυσικὰ, οὔτε μεταφυσικὰ φαντάζεται· ὅθεν οὔτ' ἔχει ταῖς λέξαις των. Ἐγὼ δὲν θεωρῶ τὴν κατάστασιν, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ γλῶσσα μας εἰς τὸ τοῦ πλήθους στόμα εὐρίσκεται, ἀλλ' αὐτὴν τὴν δυνάμιν της καὶ φύσιν, πόσον εἶναι καὶ πλούσια, καὶ εὐστροφή εἰς τὰ τῶν σπουδαίων στόματα.

Τέτοια εἶναι, ὧ "Ἕλληνες, ἡ γλῶσσα μας, καὶ πολλοὶ δοκησίσοφοι ἀκρίτως τὴν διαβάλλουν ὡς βάρβαρον καὶ τοῦτο, διατὶ δὲν ὁμοιάζει τὴν γλῶσσαν τοῦ Θουκυδίδου καὶ Πλάτωνος...

Ἄλλὰ τί τάχα νομίζομεν, ὧ "Ἕλληνες; ὅτι ὅλοι οἱ παλαιοὶ μας προπάτορες Ἀττικὰ ἐλαλοῦσαν; ὅχι βέβαια· ἐπειδὴ, ἐκτὸς τῶν Ἀθηναίων, καὶ τῶν ἄλλων ὀλιγωτάτων Ἀττικῶν, οἱ μὲν Λακεδαιμόνιοι, καὶ Πελοποννήσιοι, καὶ Ἡπειρώται, καὶ Μακεδόνες καὶ Σικελοὶ, καὶ Κρήτες, καὶ Ρόδιοι, καὶ οἱ λοιποὶ Δωρικὰ, καὶ Αἰολικὰ, οἱ δ' "Ἕλληνες τῆς μικρῆς Ἀσίας, Ἰωνικὰ. Δὲν εἶναι λοιπὸν παράξενον, ἂν ἡ γλῶσσα μας δὲν ὁμοιάζει τὴν Ἀττικὴν· ἡμεῖς Ἀττικοὶ δὲν εἶμασθεν, ἀλλὰ Δωριεῖς καὶ Αἰολεῖς· καὶ ἐπομένως κ' ἡ γλῶσσα μας εἶν' Αἰολοδωρικὴ καὶ τῇ ἀληθείᾳ, Ἴλεος ὁ Θουκυδίδης καὶ ὁ Πλάτων, ἀπὸ τὴν Ἀττικὴν καλλίτερη, ὡς συντομώτερη, τακτικώτερη, καὶ ὁμαλώτερη ἀσυγκρίτως, καθὼς ἡ γραμματικὴ τὴν δείχνει σαφέστατα. Ἥμπορεῖ δὲ ὅμως νὰ μ' εἰπῇ τις, ἄραγ' ἔχει καμμίαν ὁμοιότητα μὲ τὴν Δωρικὴν, κ' Αἰολικὴν; ἀπειρὴν καὶ ἄς παρατηρήσομεν, ἀναλύοντας ὅλην διόλου τὴν παλαιὰν Ἑλληνικὴν, καὶ θεωρῶντας, ὅσον ἐγχωρεῖ, σύντομα καὶ τὴν φύσιν της, καὶ τὴν κατὰ διαφόρους τόπους ὀλικὴν, ἢ μερικὴν ἀλλαγὴν τῆς λέξεως, τοῦ τόνου, καὶ τῆς κλίσεως αὐτῆς· ὥστ' ἔπειτα διὰ μέσον τῆς τέτοιας ἀναλύσεως νὰ δυνηθοῦμεν νὰ φθάσωμεν τὸ σκοπούμενον (σ. 4α.).

II. Τρόπος, Ἐπιτομὴ Φιλιππικῶν (1817)

Τὸ βιβλίον τοῦτο τὸ ἐκδίδω εἰς τὴν γλῶσσαν ὁποῦ ὀμιλῶ· μ' ἦταν εὐκολώτερον νὰ τὸ γράψω Ἀττικὰ· πλὴν δὲν θέλησα διὰ λόγους καταληπτοὺς ἀπὸ τοὺς φρονίμους, καὶ βαρετοὺς καὶ εἰς ἐμένα καὶ εἰς ἐσένα, φίλε· εἰς τὴν γλῶσσαν, λέγω, ὁποῦ ὀμιλῶ, ὅχι παρδαλὰ καθὼς κάμνουν ἄλλοι, ἀνακατόνοντας τὴν μίαν μὲ τὴν ἄλλην, καὶ σκεπάζοντας οὕτω τὴν ἄγνοιάν τους καὶ εἰς ταῖς δύο· ἀλλὰ καθαρὰ αἰολοδωρικὰ, ὅσον ἤμπορῶ... Ὁμολογῶ ὅτι χωλαίνω καὶ δυσκολεύομαι εἰς τὸ νὰ γράψω τὴν γλῶσσαν καθὼς πρέπει· βιβλία γραμμένα εἰς αὐτὴν καὶ λεξικὸν δὲν εἶναι, μὲ ταῖς ἀρχαῖς της, μὲ τὸ ἰδιωματῆς, κατὰ τὴν φύσιν της· ὅσοι γράφουν, γράφει κάθε ἓνας κατὰ τὴν φαντασίαν του· ταῖς κοιναῖς

ἀρχαῖς, ταῖς καταφρονοῦν, ὡς βάρβαραις τάχα, ἂν καὶ ὁμιλῶντας, ταῖς μεταχειρίζονται. Ἄπ' ἐδῶ ἕνας κυκεῶνας ξιππαστικὸς καὶ φρικοποιὸς εἰς ἐκείνους ὁποῦ θέλουν νὰ τὴν σπουδάσουν. Τοῦτο κάμνει καὶ τὴν δυσκολίαν ὅταν τινὰς θέλῃ νὰ τὴν γράφῃ· τοῦτο κάμνει κ' ἐμένα νὰ παντῶ δυσκολίαις εἰς τὴν γραφὴν τῆς· ἤξεύρει τινὰς καλὰ καὶ πληρέστερα τὴν γλῶσσαν του, ὅταν διαβάζῃ γραμμένα βιβλία μὲ ταῖς ἀρχαῖς τῆς. Ἀκροάσου παρακαλῶ, ὅσους ὁμιλοῦν, καὶ θαϊδῆς πόσον διαφορετικῶς τὴν ἀνακατόνουν μὲ ξέναις γλῶσσαις· πάρε γράμματα διαφόρων καὶ διάβασέ τα, καὶ θαϊδῆς τὴν αὐτὴν ἀνωμαλίαν καὶ σύγχυσιν. Αὐτό, εἰς τὸν θεόν σου, καλὸν εἶναι; Δὲν πρέπει νὰ ἔχωμεν ἕνα κοινὸν κανόνα εἰς τὸ γράφειν; Αὐτὸς ὁ κανόνας ἤμπορεῖ νὰ εἶναι ἄλλος, καὶ ὄχι ἐκεῖνος ὁποῦ βγαίνει ἀπὸ τὴν φύσιν τῆς γλώσσας; Ἐξεύρω, τὸ ἄκουσα μάλιστα πολλαῖς φοραῖς, ὅτι τινὲς λέγουν, ὅτι αὐτὴ δὲν εἶναι ἡ γλῶσσα μας. Καλὰ· ἀλλὰ διὰ τί τὴν ὁμιλοῦν; Σκέψου, φίλε· τοῦτο δὲν εἶναι μία ἀντίφασις πολλὰ παράξενη! Αὐτὴ ἡ ἔννοια ἡ ἐσφαλμένη καὶ παράξενη βγῆκε ἀπὸ τὰ ῥητορογραμματικὰ σχολεῖα, ὅπου ἔκαμναν μίαν χρῆσιν τῆς σπουδῆς παντάσι ὀλέθριαν, πάντῃ ἐσφαλμένην, μὲ τελειότητα παράξενην. Ἡ γλῶσσα μας ὁποῦ τὴν βυζάξαμεν ἀπὸ ταῖς μητέρες μας, δὲν εἶναι γλῶσσα μας! Ἡ ἐγὼ παραφρονῶ καὶ δὲν ἤξεύρω τί λαλῶ ἢ αὐτοί... ἀλλ' ἀστείζονται· δὲν πιστεύω δὲ μὲ τὰ σωστά τους νὰ ὁμιλοῦν οὕτω παράλογα (σ. 1α.).—Ἄς εἶναι, διὰ χάριν σου, στέργω, συναινῶ νὰ ἀπορρίψωμεν τὰ αἰολοδωρικά· ἀλλὰ, φίλε, σκεπτέον πρῶτον, ἂν τὸ πρᾶγμα εἶναι δυνατόν· πέντε ἢ δέκα ἡμεῖς νὰ σύρωμεν εἰς τὰ θελήματά μας χιλιόνια κόσμον· φοβοῦμαι μήπως φανῶμεν ἰσχυρογνώμονες καὶ παράξενοι, διὰ νὰ μὴ εἰπῶ ἄλλο τι χειρότερον. Ἐλα φίλε νὰ συγκαταιβῶμεν εἰς τοὺς πολλούς, διὰ νὰ συναναιβοῦν καὶ οἱ πολλοὶ εἰς ἡμᾶς τοὺς ὀλίγους· ἀλλοιῶς σκιαμαχοῦμεν, ἀερομαχοῦμεν, καὶ δὲν κατορθόνομεν ἄλλο, παρὰ νὰ φαίνωμάσθε μάταιοι καὶ ἀλλόκοτοι (σ. 8).

Ἡ ἀττικὴ ἐλληνικὴ διάλεκτος δὲν πρέπει νὰ εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς σπουδῆς, μήτε ἡ κοινὴ σπουδὴ· ἐπειδὴ αὐτὸς ὁ τρόπος τῆς σπουδῆς ὁποῦ καταβαίνει ἀπὸ τὰ κενόσπουδα ῥητορικὰ σχολεῖα ὁποῦ ἀφάνισαν τὸ ἐλληνικὸν γένος, δὲν εἶναι ὁ τρόπος τῆς σπουδῆς τοῦ ὀρθοῦ λόγου. Οὐδὲν ὑγεινὸν ἀπὸ παρόμοια σχολεῖα, ὁποῦ ἀποδοκιμάζει ὁ ὀρθὸς λόγος... οὕτω, ... θὰ καταλάβῃς, διὰ τί ἀπὸ τόσους ὁποῦ ἀρχίζουν νὰ σπουδάζουν μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον, ἕνα πολλοστὸν μικρότατον μόνις προκόπτει· οἱ πολλοὶ βγαίνουν ἀπὸ τὰ σχολεῖα καθὼς ἤξεύρεις. . . . Ἀνάγκη λοιπὸν νὰ ἀλλαχθῇ ἡ ὁδὸς καὶ ἡ ὁδὸς ὁποῦ ἀπαιτεῖ ὁ ὀρθὸς λόγος, εἶναι ἐκείνη μόνη, τὴν ὁποῖαν βαδίζοντας οἱ ἀρχάριοι, μεγαλόνουν τὴν σφαιραν

τῶν
των
καὶ
ἐπιβλ
ἐπιβλ
καλῶ
ἐπιβλ
ἐπιβλ

Φησὶ

ὅτι κ

καὶ κ

καὶ κ

καὶ κ

καὶ κ

καὶ κ

καὶ κ

καὶ κ

καὶ κ

καὶ κ

καὶ κ

καὶ κ

καὶ κ

καὶ κ

καὶ κ

καὶ κ

καὶ κ

καὶ κ

καὶ κ

καὶ κ

καὶ κ

καὶ κ

καὶ κ

καὶ κ

καὶ κ

καὶ κ

καὶ κ

καὶ κ

καὶ κ

καὶ κ

τῶν γνώσεών τους, μαθαίνοντας πράγματα, πλουτίζεται ὁ νοῦς τῶν μὲ πραγματικὸν πλοῦτον, ζετυλίγεται καὶ στερεώνεται ἡ λογικὴ τους δύναμις, χωρὶς τὴν ζετύλιξιν τῆς ὁποίας οὐδεμία ἀληθινὴ πρόοδος καὶ ἐπίδοσις. Ἡ ἐξάπλωσις τῆς σφαίρας τῶν ἐννοιῶν τους, ἡ ἀνάπτυξις τοῦ λογικοῦ τῶν γίνεται ὅταν ὁ διδάσκαλος πιάσῃ τοὺς νέους ἀπὸ ἐκεῖνα ὅπου ἤξεύρουν, ὅταν τὰ κάμη νὰ παρατηρήσουν πῶς τὰ ἔμαθαν, καὶ πῶς ἔμπορῶν νὰ μάθουν καὶ ἄλλα (σ. 25α.).

Γ. Βηλαράς, Ἡ Φηλολογηκὲς γραφές, 1821 (Προπέλαια)

Φηλε! προσκηνο. Ελαβα ενα γραμα σου σε γλοσα τετια, οπου ουδε κρενετε πουθενα, ουδε μηλιετε, ουδε μιληθηκε ποτε· κε δε θα καταλαβενα τη εγραφες, αν αφτην την ψεφτικη γλοσα δεν την ηχα μαθη τορα κε τριαντα χρονια στο προληπτηκο βασιγλιο, ης το οπηρο πραγματα εσθητα δεν ηνε, παρα μοναχα της φαντασιας καθαρα ηνορατα· κε αν, φηλε μου! αφτα τα ηνορατα τα εβλεπαν ανθρωπη με λογηκο ακανονηστο κε στον ηπνο τους ηποφερονταν, αλα τα βλεπουν, αν καλολογαριαης, ανθρωπη οπου τους λεν γραματησμενους κε φοτησμενους με το φος της φηλοσοφης, κε τουτο δα ηνε οπου δεν ηποφερετε κε οπου ανθρωπος φηλολογος κε λογηκος να το πηστεψη δεν ηνε βολετο... Τουτα τα ηνορατα τον νεκρομιαλον προκομενον του γενου μας δε θα τα πηστεβα, αν ημουν στην Αμερηκη κε τ' ακουα απο καεναν ταξηδτη, μον' το κακο ηνε οπου βρησκομε στο γενος μας αναμεσα χρονους παραπολους, κε τα διαβαζο στα τηπομενα τους βηβληα, κε παλε στενοχοριουμε να τα πηστεψο, πως η Εληνες καταντησαν σε τετιες τρελες, εχοντας το παραδηγμα τον προγονον τους! (σ. 178).

Τουτη, λεγο, η νεκρομιαλη λογιωτατη μας δεν εσπουδαξαν τη γλοσα του γενου τους την τορεσνη, δεν κατακηταξαν τες φρασες της τες ομορφοτατες κε επητηδηοτατες, τες φθορες της, τες αποκοπες της κε τα επηληπα καλη της, οπου μ' αφτα γραφοντας κε πητηκα κε λογογραφηκα να στολησουν τη φησηκη τους γλοσα, καθος εστοληστηκαν ολες η γλοσεσ...—Αν ληπον η γραματησμενη μας απο τορα κε ομπρος μεταχρηστουν την τορεσνη γλοσα του τοπου τους (φτανη προτα να τη μαθομε καλα, επηδης δεν την παραξερομε) κε με ταφτη 'ξηγησουν τες τεχνες κε επηστημες, τοτες δα ηνε εληπηδα κε το γενος να οφεληθη κε να καλητερεψη, κε η γλοσα να λαψη κε να γενη σαν η αλοτεσνη του Ξενοφοντα, του Ανακρεοντα κε καλητερη, κε αφτη νὰ τημηθουν κε ν' αγαπηθουν απο το γενος τους· επηδης θα τους καταλαβενη· αν ομος λεν, καθος λεν, οτη η τορεσνη μας γλοσα ηνε χηδεα, βαρβαρη κε ληψη.

τα μιαλα τους βεβεα ηνε χηδεα, βαρβαρα, κε ληψα, ηγουν παρα-
λαλουν κε ξενοκρενονν. Αμπος αλιος; (σ. 181).

Κε αφτο το σκελεθρο το ποταπο κε ανοστο κε αφρητικο δεν ηνε
ντροπη μας να κατατηραγναι το γενοσ μας κοντα διο χηλιαδες
χρονια; κε να το καταστενη, καθος κε το καταστησε, αμαθεστατο;
κε τους γραματησμενους του κουτους κε ανεστητους, καθος τους
βλεπομε ολοενα, η οπηη δεν 'ξοδιαζουν τον κερο τους σ' αλο παρα
να μαθενουν μια γλοσα ψεφτηκη την Κηνη, κε ν' αγονηζοντε να την
καταστησουν 'σαν την απεθαμενη Ατηκη, κε χανοντας τον πολη-
τημον κερο σε ταφτες τες ανοησηες κε τρελες δεν κατορθοσαν τη-
ποτες, κε αφηκαν κε τα μιαλα τους αδια απο επηστημες κε αναγ-
κεες γνοσες του κοσμου, κε καταντησαν αερομιαλη; (σ. 185).

Α. Σολωμός, Διάλογος (1824)

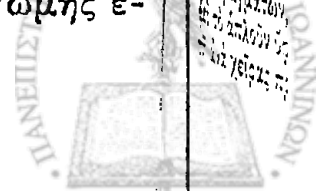
Θέλεις νὰ ὀμιλήσουμε γιὰ τὴ γλῶσσα· μήγαρις ἔχω ἄλλο στὸ
νοῦ μου, πᾶρεξ ἐλευθερία καὶ γλῶσσα; Ἐκείνη ἄρχισε νὰ πατῆ
τὰ κεφάλια τὰ τούρκικα, τούτη θέλει πατήση ὀγλήγορα τὰ σο-
φολογιωτατίστικα, καὶ ἔπειτα ἀγκαλιασμέναις καὶ ἡ δύο θέλει
προχωρήσουν εἰς τὸ δρόμο τῆς δόξας, χωρὶς ποτὲ νὰ γυρίσουν
ὀπίσω, ἂν κἀνένας Σοφολογιώτατος κρώζη, ἢ κἀνένας Τούρκος
βαβίζη· γιὰτὶ γιὰ μὲ εἶνε ὅμοιοι καὶ οἱ δύο.

Ὡς πότε θὰ πηγαίνῃ ὀμπρὸς αὐτὴ ἡ ὑπόθεσι; Ἐνας λαὸς ἀπὸ τὸ
ἓνα μέρος νὰ ὀμιλῆ ἔς ἓναν τρόπο, ὀλίγοι ἄνθρωποι ἀπὸ τὸ ἄλλο νὰ
ἐλπίζουν νὰ κάμουν τὸν λαὸν νὰ ὀμιλῆ μίαν γλῶσσαν δικήν τους!

Τὰ γράμματα κάθε ἀλφαβηταριοῦ ἔχουν τὴν ἴδιαν εὐγένεια...
Ὅταν εἶνε σκόρπια καὶ ἀνακατωμένα, τί δηλοῦν; ἔρχεται ὁ τυ-
πογράφος, τὰ διαλέει, τὰ βάνει εἰς τάξι, καὶ τὸ μάτι διαβάζει· Οὐ-
ρανός, Μάρκος Μπότσαρις, Σοφολογιώτατος. Εἰς τὴν πρώτη λέξι,
σκύφτω τὸ κεφάλι μου, ἀναδακρύζω στὴ δεύτερη, καὶ εἰς τὴν
τρίτη, γελῶ γιὰ χρόνους. Τὸ ἴδιο πὲς γιὰ ταῖς λέξεις· ἡ εὐγένειά
τους κρέμεται ἀπὸ τὴν τέχνη, μὲ τὴν ὀποίαν ταῖς μεταχειρίζεσαι.

Ἐσεῖς, ἐσεῖς θέλει σηκώσετε τοὺς ἴδιους στύλους, ὀποῦ ἔστησε
περνῶντας ἀπὸ τὴν Παλαιστίνην ὁ Σέσωστρις! Δὲν ὑποφέρεσαι
πλέον! Ἐσύ ὀμιλεῖς γιὰ ἐλευθερία; ἐσύ, ὀποῦ ἔχεις ἀλυσωμένον
τὸν νοῦν σου ἀπὸ ὄσαις περισπωμέναις ἐγράφησαν, ἀπὸ τὴν ἐ-
φρεύρεσι τῆς Ὀρθογραφίας ἔως τῶρα, ἐσύ ὀμιλεῖς γιὰ ἐλευθερία;
Εἶδαμε τὸ ὄφελος, ὀποῦ ἐκάμετε μὲ τὰ φῶτα σας εἰς τὴν ἐπανά-
στασι τῆς Ἑλλάδας· ἀκούσαμε ποιητάδες ἀνόητους, ποῦ ἤθελαν
νὰ ἀθανατίσουν τοὺς Ἡρωες καὶ οἱ παινεμένοι Ἡρωες δὲν ἐ-
καταλάβαιναν λέξι· ἀκούσαμε πεζοὺς σκοτεινόμυαλους, οἱ ὀποῖοι
ἐπροσπαθοῦσαν νὰ ἀνάψουν φλόγα πολέμου εἰς τὸν λαὸ, καὶ ἀρ-
χινοῦσαν μὲ τὴ λέξι Προτροπή. Καὶ πῶς; ὁ λαὸς τῆς Ρώμης ἔ-

τρελες
γιατι δ
ο ποου
ταλαβα
ροδοστοι
την δ
εμφωνο
τα γουε
αλλη ψ
ημπορει
σας, εν
θοοισον,
θγματα,
καει να
Σας ονω
Ελλαδα
καθεμικι
επου εχει
νομε το
λει μας το
Αλλα, I
σα ενος λ
φης την α
φιτερη εν
πολεμωμο
πρεπει να
αποτες θυμ
με τι λεγα
κοκοτωμε
Χωστας ο
αθωνται, ε
οκα τους, ε
σμε.—Μου
επαιτου ε
αυτος, και
της σελισο

τρεχε ν' ἀκούσῃ τὸν Κικέρωνα, γιατί δὲν ἐκαταλάβαινε τίποτε; γιατί δὲν ἐκαταλάβαινε τίποτε, ἐδιόρθονε ὁ λαὸς τὸν Δημοσθένη, ὁ ὁποῖος ἔπαιξε ἐπιταυτοῦ μὲ τὴ λέξι σφαλμένη; γιατί δὲν ἐκαταλάβαινε τίποτε ἐθαύμασε, ὅταν ἐδιάβασε τὴν ἱστορία του ὁ Ἡρόδοτος, κ' ἐκλαιγε ὡσὸσο ἀκούοντάς την ὁ Θουκυδίδης, ὁποῦ ἦταν δεκατρίων χρονῶν; καὶ γιατί δὲν ἐκαταλάβαιναν τίποτε, ἐκφωνοῦσαν οἱ Σπαρτιάταις τρέχοντας εἰς τὴ μάχη, τὰ πολεμικὰ τραγοῦδια τοῦ Τυρταίου, καὶ αἰσθάνονταν τραγουδῶντας καὶ ἄλλην ψυχὴ μὲς τὰ στήθια τους; Ὡ νέοι συμμαθητάδες μου, πῶς ἤμπορεῖτε νὰ λάβετε ποτὲ ἐλπίδα νὰ τραγουδήσουν καὶ τὰ δικά σας, ἐὰν σᾶς τρυποῦν τ' αὐτιά οἱ διδάσκαλοί σας μὲ βρώματα, μὲ θούριον, καὶ μὲ παρόμοια; Ὡ Σοφολογιώτατοι! αὐτὰ εἶνε τὰ μαθήματα, ὁποῦ τοὺς δίνετε, καὶ θέλετε νὰ τοὺς φωτίσετε! τόσο κάνει νὰ τοὺς φωτίσετε καὶ μὲ μία φοῦχτα στάχτη στὰ μάτια! Σᾶς δίνω ὁμως τὴν εἶδησι ὅτι ἐτέλειωσε τὸ βασίλειόν σας εἰς τὴν Ἑλλάδα μὲ τῶν Τουρκῶν τὸ βασίλειο. Ἐτέλειωσε, καὶ ἴσως ἀναθεματίστε τὴν ὥρα τῆς Ἐπαναστάσεως· ὄχι, ὄχι, ἡ Εὐρώπη, ὁποῦ ἔχει προσηλωμένα εἰς ἐμᾶς τὰ μάτια της, γιὰ νὰ ἰδῆ, τί κάνουμε τῶρα, ὁποῦ συντρίβουμε ταῖς ἄλυσες τῆς σκλαβιάς, δὲν θέλει μᾶς ἰδῆ ποτὲ νὰ ὑποταχθοῦμε εἰς τριάντα τυράννους ξύλινους! Ἄλλὰ, Κύριε, δὲν ἤξερεις τί συλλογίζεσαι. Νὰ ἀλλάξῃς τὴ γλῶσσα ἐνὸς λαοῦ! Σῦρε, λοιπόν, τριγύρισε τὴν Ἑλλάδα, σῦρε ναῦρης τὴν κόρη, καὶ πὲς της μὲ τί λόγια πρέπει νὰ λέγῃ ὅτι ἡ εὐμορφότερη εὐμορφία τοῦ κορμιοῦ της εἶνε ἡ τιμὴ· ἄμε ναῦρης τοὺς πολεμάρχους, ψηλάφησέ τους ταῖς λαβωματιαῖς, καὶ πὲς τους ὅτι πρέπει νὰ ταῖς λὲν τραῦματα· ἄμε ναῦρης τὸν ἀσπρομάλλη, ὁ ὁποῖος θυμᾶται πόσον αἷμα μας ἐρούφηξεν ὁ Ἄλῃς, καὶ πὲς του μὲ τί λόγια πρέπει νὰ παρασταίνῃ βρέφη, παρθέναις, γέροντες ἀδικοσκοτωμένους ἐξῆντα χιλιάδες· ἄμε ναῦρης τοὺς δυστυχέστατους Χιώταις οἱ ὁποῖοι παραδέρνουν ἐδῶ κ' ἐκεῖ, καὶ ὅταν κουρασθοῦν κάθονται, ἴσως εἰς κανένα ἔρημο ἀκρογιάλι, καὶ ψάλλουν μὲ λόγια δικά τους, ἐπὶ τὸν ποταμὸν Βαβυλῶνος ἐκεῖ ἐκαθίσαμε καὶ ἐκλαύσαμε.—Μοῦ πονεῖ ἡ ψυχὴ μου· οἱ δικοί μας χύνουν τὸ αἷμα τους ἀποκάτου ἀπὸ τὸ Σταυρό, γιὰ νὰ μᾶς κάμουν ἐλεύθερους, καὶ τοῦτος, καὶ ὅσοι τοῦ ὁμοιάζουν, πολεμοῦν, γι' ἀνταμοιβή, νὰ τοὺς σηκώσουν τὴ γλῶσσα. ("Ἀπαντα, ἔκδ. 1880, σ. 203α.).

Ἰ. Μοισιόδαξ, Θεωρία Γεωγραφίας (1781)

Ἐγὼ διὰ λόγους, τοὺς ὁποίους ἐπιφέρω, ἐκρίνα νὰ ἐξυφάνω τὴν παροῦσαν συγγραφὴν ἐν τῷ ἀπλῷ ὕφει, σώζων ὁμως αἶψα τοὺς ὠρισμένους ὄρους τῶν πραγμάτων, οἵτινες ἦσαν ἐν χρῆσει παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, καὶ μεθαρμόζων αἶψα τὸ ἀπλοῦν ὕφος ἐπὶ τὸ σεμνότερον, ἢ τὸ ἐλάχιστον ἐπὶ τὸ πρεπωδέστερον τῇ ἀνὰ χεῖρας πραγματευομένη ὕλη. Τρεῖς εἶναι οἱ λόγοι κυρίως ὑπὸ τῶν ὁ-

ποιῶν προαχθεὶς προέκρινα τὸ ἀπλοῦν ὕφος ἀπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ. Ὁ πρῶτος μὲν εἶναι, διότι ἡ σαφήνεια, ὡς ἀκριβῶς τὰ πράγματα ἐκτίθενται ἀπλοῖκῶς, προσλαμβάνει ἐπίτασιν, ὁ δεύτερος δέ, διότι τὰ πράγματα ἐκτεθειμένα ἀπλοῖκῶς γίνονται νοητὰ καὶ αὐτοῖς τοῖς μὴ ἀψαμένοις γραμματικῆς. Ὁ τρίτος δέ, διότι καλὸν εἶναι τέλος, ὅτι καὶ οἱ Ἕλληνες αὐτοὶ νὰ γράφωσιν εἴτε περὶ τῶν ἐπιστημῶν, εἴτε καὶ περὶ πραγμάτων ἄλλων ἐν τῇ τετριμμένῃ, ἐν τῇ κοινῇ διαλέκτῳ αὐτῶν. Ἐκαστος γινώσκει, πῶς πάντα τὰ ἔθνη τῆς Εὐρώπης γράφουσιν ἐν τῷ νῦν, ἕκαστον ἐν τῇ ἰδιαζούσῃ διαλέκτῳ αὐτοῦ, τόσον περὶ τῶν ἐπιστημῶν, ὅσον περὶ πάσης ἐτέρας ὕλης τῆς πολυμαθείας ἀπλῶς. Ἡ μάθησις, ἡ φιλοσοφία, ἡ ἱερὰ θεολογία, πᾶν εἶδος ἄλλο διδασκαλίας φθέγγεται τὴν σήμερον ἐν τῇ Εὐρώπῃ ποῦ μὲν κιμβριστί, ποῦ δὲ βελγιστί, ποῦ δὲ σκυθιστί, ποῦ δὲ ἄλλως, ἢ ἄλλως, καὶ οὐδὲν ἦττον ἡ φιλοσοφία, ἡ μάθησις, πᾶσα ἐπιστήμη ἄλλη νομίζεται ἐπίσης φέρουσα τὸ σεμνὸν αὐτῆς, ὅπως καὶ ἐν ᾧ ἐφθέγγετο λατινιστί. Ἡ ἀλήθεια, ἥτις εἶναι τὸ καθ' αὐτὸ ὑποκείμενον πάσης ἐπιστήμης ἀπλῶς, ὁπῶσποτε τύχοι ἡμφιεσμένη, ὅπερ ἐστίν, ἐκπεφρασμένη, εἶναι πάντοτε λογιστέα καλή, ἀν δὲ ἡ αὐτὴ ἀλήθεια τύχη ἡμφιεσμένη ἐν τρόπῳ, ὥστε νὰ εἶναι τοῖς πᾶσι θεατὴ, ὅπερ ἐστίν ἐκπεφρασμένη ἐν λέξει τετριμμένη, ὥστε νὰ εἶναι τοῖς πᾶσι καταληπτὴ, μήτε εἶναι ἀπᾶνδρον πάντως, ὅτι νὰ λογισθῇ ἔτι μᾶλλον καλή. Τί ἔφελος ἀπὸ ἐκείνων τῶν ἐγριφωμένων, τῶν παρ' ἡλικίαν ὕφρων, τὰ ὅποια ἐπιπροσθοῦσι τὴν καλὴν ὄψιν τῆς ἀληθείας ὡς ἄλλαι καλύπτραι ὀλοπρόσωποι, ἢ ἐν τοῖς ὁποίοις φαίνεται κατωρρωγμένη ἡ ἀλήθεια, καθὼς εἶναι κατωρρωγμένος καὶ ὁ χρυσὸς αὐτὸς ἐν τοῖς μεταλλείοις;... Ἐν ᾧ, ἐγὼ γνωμοδοτῶ τοιοῦτοτρόπως περὶ τοῦ ἀπλοῦ ὕφους, μήτε ὑπολαβέτω τις, ἀξιῶ, πῶς ἐγὼ κατακρίνω ἐκείνους, ὅσοι, ἔχοντες δεξιότητα ἱκανὴν ἐν τῷ ἑλληνισμῷ, γράφουσιν ἀπλῶς ἑλληνικῶς. Γραφέτωσαν οἱ ἄνδρες ἀγαθῆ τῇ τύχῃ εἴτε περὶ τῶν ἐπιστημῶν, εἴτε περὶ πραγμάτων ἄλλων ἑλληνικῶς, πλὴν, κατὰ τὸ αὐτὸ μὴ κατακρινέτωσαν ἐκείνους, ὅσοι, ἔχοντες δεξιότητα ἱκανὴν ἐν τῷ ἀπλῷ ὕφει, γράφουσιν ἀπλῶς ἀπλοῖκῶς. Ὁ κλεινὸς Εὐγένειος ἐν τῷ α' παραγράφῳ τῆς προδιατριβῆς αὐτοῦ λέγει, πῶς ἐκσυρικτέον τὰ χυδαῖστί φιλοσοφεῖν ἐπαγγελλόμενα βιβλιδάρια, διὰ τί; διότι προλέγει μικρὸν ἀνωτέρω πῶς οἱ ἐν ὕφει χυδαῖω παρεμφασμένοις ἐγκομβοῦμενοι φιλοσοφικοῖς λεξιδίοις, φιλοσοφοῦσι μὲν ἀπαιδευτῶς ἀνοηταίνουσι δὲ νεανικῶς. Ἴδου πάντως μία ἀπόφανσις προφανῶς ἀντιβαίνουσα τοῖς ὅροις τῆς διαλεκτικῆς. Φιλοσοφοῦντες μὲν ἀπαιδευτῶς, ἀνοηταίνοντες δὲ νεανικῶς εἶναι λογιστέοι, ὅσοι ἢ δὲν μετέχουσι φιλοσοφίας, πλὴν φιλοσοφοῦσι προπετῶς, ἢ μετέχουσι μὲν ὅπως οὖν, πλὴν παραμορφοῦσιν αὐτὴν, διὰ τῆς ἐπιδειξεως αὐτῶν, οὐχὶ δὲ ὅσοι, στείχοντες τοῖς ἴγνεσιν αὐτῆς ἀκριβῶς, γράφουσιν ἐν ὕφει χυδαίοις περὶ αὐτῆς, διότι ἡ ἀλήθεια εἶναι κοινὴ πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις ἀπλῶς, ἐπομένως δὲ καὶ πάσαις ταῖς διαλέκτοις ἀπλῶς, μήτε εἶναι προσδεδεμένη πάντως μιᾷ καὶ μόνῃ διαλέκτῳ, τῇ ἑλληνικῇ ὁ μέγας ἀνήρ, ἀντὶ νὰ ἐκσυρίξῃ, ὥφειλε νὰ συστήσῃ μᾶλλον τὸ ἀπλοῦν ὕφος ἡμῶν, προσδιορίζων αὐτῷ τοὺς ὅρους, κατὰ τοὺς ὁποίους εἶναι ῥυθμιστέον, οὐχὶ δὲ ἵνα ἐκφασίῃ αὐτό, ὅσον δὲν εἶναι ἐκφασιστέα μήτε ἡ σκυθικὴ αὐτῆ, ἥς τύγε νῦν ἔχον ἐπαίει. Ὅταν τὸ ἀπλοῦν ὕφος εἶναι καθαρὸν ἀπὸ ξένων εἴτε λέξεων, εἴτε φράσεων, εἶναι ἐμφαντικὸν ὁπωςδήποτε, καὶ ἱκανὸν νὰ ἐκθέσῃ πᾶσαν ὕλην ἐπιστημονικὴν, διὰ τί νὰ λογίζηται ἐκσυρικτέον;... Τὶ τὸ λοιπὸν, θέλει μοὶ ἀντικρούσει ἐκεῖνος, σὺ ὑπολαμβάνεις τὸ λοιπὸν, ὅτι ἐξηκριβώσας τὸ ἀπλοῦν ὕφος ἀποχρώντως; οὐχὶ ἐγὼ πάντως, διότι τὸ ἔργον οὔτε εἶναι ἐνδὲς ἀνθρώπου μόνου, μήτε ἀρνοῦμαι κατὰ τὸ αὐτό, πῶς ἀστατῶ ὁπωςδήποτε ἐν αὐτῷ. Πάντα τὰ πράγματα, ἐν ᾧ εὐρίσκονται ἐν ταῖς ἀρχαῖς αὐτῶν, ἀνάγκη, ὅτι νὰ ἀστατῶσιν. Ἐγὼ ὑπολαμβάνω ἀπλῶς, ὅτι μετερῶθμισα αὐτὸ ὁπωςδήποτε, καὶ ὅτι ἔφερα αὐτὸ ἐν ἀκμῇ, ὥστε νὰ εἶναι

ἀπλοῦν
ἑλληνικῶς
ἐκτεθειμένα
ἀπλοῖκῶς
γίνονται
νοητὰ
καὶ αὐτοῖς
τοῖς μὴ
ἀψαμένοις
γραμματικῆς.
Ὁ τρίτος
δὲ, διότι
καλὸν εἶναι
τέλος, ὅτι
καὶ οἱ
Ἕλληνες
αὐτοὶ νὰ
γράφωσιν
εἴτε περὶ
τῶν ἐπιστημῶν,
εἴτε καὶ
περὶ πραγμάτων
ἄλλων ἐν
τῇ τετριμμένῃ,
ἐν τῇ
κοινῇ
διαλέκτῳ
αὐτῶν.
Ἐκαστος
γινώσκει,
πῶς πάντα
τὰ ἔθνη
τῆς Εὐρώπης
γράφουσιν
ἐν τῷ νῦν,
ἕκαστον
ἐν τῇ
ἰδιαζούσῃ
διαλέκτῳ
αὐτοῦ,
τόσον
περὶ τῶν
ἐπιστημῶν,
ὅσον περὶ
πάσης ἐτέρας
ὕλης τῆς
πολυμαθείας
ἀπλῶς.
Ἡ μάθησις,
ἡ φιλοσοφία,
ἡ ἱερὰ
θεολογία,
πᾶν εἶδος
ἄλλο διδασκαλίας
φθέγγεται
τὴν σήμερον
ἐν τῇ Εὐρώπῃ
ποῦ μὲν
κιμβριστί,
ποῦ δὲ
βελγιστί,
ποῦ δὲ
σκυθιστί,
ποῦ δὲ
ἄλλως,
ἢ ἄλλως,
καὶ οὐδὲν
ἦττον ἡ
φιλοσοφία,
ἡ μάθησις,
πᾶσα ἐπιστήμη
ἄλλη νομίζεται
ἐπίσης φέρουσα
τὸ σεμνὸν
αὐτῆς, ὅπως
καὶ ἐν ᾧ
ἐφθέγγετο
λατινιστί.
Ἡ ἀλήθεια,
ἥτις εἶναι
τὸ καθ' αὐτὸ
ὑποκείμενον
πάσης ἐπιστήμης
ἀπλῶς, ὁπῶσποτε
τύχοι ἡμφιεσμένη,
ὅπερ ἐστίν,
ἐκπεφρασμένη,
εἶναι πάντοτε
λογιστέα καλή,
ἀν δὲ ἡ αὐτὴ
ἀλήθεια τύχη
ἡμφιεσμένη
ἐν τρόπῳ,
ὥστε νὰ εἶναι
τοῖς πᾶσι
θεατὴ, ὅπερ
ἐστίν ἐκπεφρασμένη
ἐν λέξει
τετριμμένη,
ὥστε νὰ εἶναι
τοῖς πᾶσι
καταληπτὴ,
μήτε εἶναι
ἀπᾶνδρον
πάντως,
ὅτι νὰ
λογισθῇ
ἔτι μᾶλλον
καλή. Τί
ἔφελος ἀπὸ
ἐκείνων
τῶν ἐγριφωμένων,
τῶν παρ'
ἡλικίαν
ὕφρων,
τὰ ὅποια
ἐπιπροσθοῦσι
τὴν καλὴν
ὄψιν τῆς
ἀληθείας
ὡς ἄλλαι
καλύπτραι
ὀλοπρόσωποι,
ἢ ἐν τοῖς
ὁποίοις
φαίνεται
κατωρρωγμένη
ἡ ἀλήθεια,
καθὼς
εἶναι
κατωρρωγμένος
καὶ ὁ χρυσὸς
αὐτὸς ἐν
τοῖς
μεταλλείοις;
... Ἐν ᾧ,
ἐγὼ
γνωμοδοτῶ
τοιοῦτοτρόπως
περὶ
τοῦ ἀπλοῦ
ὕφους,
μήτε
ὑπολαβέτω
τις,
ἀξιῶ,
πῶς
ἐγὼ
κατακρίνω
ἐκείνους,
ὅσοι,
ἔχοντες
δεξιότητα
ἱκανὴν
ἐν τῷ
ἑλληνισμῷ,
γράφουσιν
ἀπλῶς
ἑλληνικῶς.
Γραφέτωσαν
οἱ ἄνδρες
ἀγαθῆ
τῇ τύχῃ
εἴτε
περὶ
τῶν
ἐπιστημῶν,
εἴτε
περὶ
πραγμάτων
ἄλλων
ἑλληνικῶς,
πλὴν,
κατὰ
τὸ αὐτὸ
μὴ
κατακρινέτωσαν
ἐκείνους,
ὅσοι,
ἔχοντες
δεξιότητα
ἱκανὴν
ἐν τῷ
ἀπλῷ
ὕφει,
γράφουσιν
ἀπλῶς
ἀπλοῖκῶς.
Ὁ κλεινὸς
Εὐγένειος
ἐν τῷ α'
παραγράφῳ
τῆς
προδιατριβῆς
αὐτοῦ
λέγει,
πῶς
ἐκσυρικτέον
τὰ
χυδαῖστί
φιλοσοφεῖν
ἐπαγγελλόμενα
βιβλιδάρια,
διὰ
τί;
διότι
προλέγει
μικρὸν
ἀνωτέρω
πῶς
οἱ
ἐν
ὕφει
χυδαῖω
παρεμφασμένοις
ἐγκομβοῦμενοι
φιλοσοφικοῖς
λεξιδίοις,
φιλοσοφοῦσι
μὲν
ἀπαιδευτῶς
ἀνοηταίνουσι
δὲ
νεανικῶς.
Ἴδου
πάντως
μία
ἀπόφανσις
προφανῶς
ἀντιβαίνουσα
τοῖς
ὅροις
τῆς
διαλεκτικῆς.
Φιλοσοφοῦντες
μὲν
ἀπαιδευτῶς,
ἀνοηταίνοντες
δὲ
νεανικῶς
εἶναι
λογιστέοι,
ὅσοι
ἢ
δὲν
μετέχουσι
φιλοσοφίας,
πλὴν
φιλοσοφοῦσι
προπετῶς,
ἢ
μετέχουσι
μὲν
ὅπως
οὖν,
πλὴν
παραμορφοῦσιν
αὐτὴν,
διὰ
τῆς
ἐπιδειξεως
αὐτῶν,
οὐχὶ
δὲ
ὅσοι,
στείχοντες
τοῖς
ἴγνεσιν
αὐτῆς
ἀκριβῶς,
γράφουσιν
ἐν
ὕφει
χυδαίοις
περὶ
αὐτῆς,
διότι
ἡ
ἀλήθεια
εἶναι
κοινὴ
πᾶσι
τοῖς
ἀνθρώποις
ἀπλῶς,
ἐπομένως
δὲ
καὶ
πάσαις
ταῖς
διαλέκτοις
ἀπλῶς,
μήτε
εἶναι
προσδεδεμένη
πάντως
μιᾷ
καὶ
μόνῃ
διαλέκτῳ,
τῇ
ἑλληνικῇ
ὁ μέγας
ἀνήρ,
ἀντὶ
νὰ
ἐκσυρίξῃ,
ὥφειλε
νὰ
συστήσῃ
μᾶλλον
τὸ
ἀπλοῦν
ὕφος
ἡμῶν,
προσδιορίζων
αὐτῷ
τοὺς
ὅρους,
κατὰ
τοὺς
ὁποίους
εἶναι
ῥυθμιστέον,
οὐχὶ
δὲ
ἵνα
ἐκφασίῃ
αὐτό,
ὅσον
δὲν
εἶναι
ἐκφασιστέα
μήτε
ἡ
σκυθικὴ
αὐτῆ,
ἥς
τύγε
νῦν
ἔχον
ἐπαίει.
Ὅταν
τὸ
ἀπλοῦν
ὕφος
εἶναι
καθαρὸν
ἀπὸ
ξένων
εἴτε
λέξεων,
εἴτε
φράσεων,
εἶναι
ἐμφαντικὸν
ὁπωςδήποτε,
καὶ
ἱκανὸν
νὰ
ἐκθέσῃ
πᾶσαν
ὕλην
ἐπιστημονικὴν,
διὰ
τί
νὰ
λογίζηται
ἐκσυρικτέον;...
Τὶ
τὸ
λοιπὸν,
θέλει
μοὶ
ἀντικρούσει
ἐκεῖνος,
σὺ
ὑπολαμβάνεις
τὸ
λοιπὸν,
ὅτι
ἐξηκριβώσας
τὸ
ἀπλοῦν
ὕφος
ἀποχρώντως;
οὐχὶ
ἐγὼ
πάντως,
διότι
τὸ
ἔργον
οὔτε
εἶναι
ἐνδὲς
ἀνθρώπου
μόνου,
μήτε
ἀρνοῦμαι
κατὰ
τὸ
αὐτό,
πῶς
ἀστατῶ
ὁπωςδήποτε
ἐν
αὐτῷ.
Πάντα
τὰ
πράγματα,
ἐν
ᾧ
εὐρίσκονται
ἐν
ταῖς
ἀρχαῖς
αὐτῶν,
ἀνάγκη,
ὅτι
νὰ
ἀστατῶσιν.
Ἐγὼ
ὑπολαμβάνω
ἀπλῶς,
ὅτι
μετερῶθμισα
αὐτὸ
ὁπωςδήποτε,
καὶ
ὅτι
ἔφερα
αὐτὸ
ἐν
ἀκμῇ,
ὥστε
νὰ
εἶναι

9.-AMCZ

Τὸ αὐτὸ
Κυδωνῶν-
αμη-συρ
βουαῖ: τῷ
φιλῶς καὶ
Levant en

Je trouva
assez grand
donner dan:
l'enceinte du
siasme que
aux noms vi
qui furent le
respect et au

Θεὸς ἡγεῖσθ
πρὸς τὸ, καὶ
ἐκτρέφοντων. Ἰ
Ἐπιδοῦ, τὴν
ἐν παντὶ ἀνοῖ
ἐν ἀποσποθ
ἐν συνῶμ
Νόμος. Ἐ
ἐν τῷ δ' ἐν
ἐκτρέφοντων ἐ
ἐκτρέφοντων. Δ
ἐκτρέφοντων.
K = Μιλῶ
ἐκτρέφοντων. Πεν
ἐκτρέφοντων. Κοινῶ
ἐκτρέφοντων. Μεθ

ἀνεκτὸν πᾶσι τοῖς μετερχομένοις ἀπλῶς. Δίδονται ἄνδρες δοκιμώτατοι ἐν τῷ ἑλληνισμῷ, καὶ φύσεως ἀσυγκρίτως μᾶλλον εὐεπηβόλου τῆς ἐμῆς, οἵτινες, ἂν εὐδοκήσωσι, δύνανται νὰ ἀναπληρώσωσι τὸ ἐμὸν ἐλλεῖπον πάντως ἐν πάσῃ τῇ εὐκολίᾳ αὐτῶν. Πολλοὶ δειλιῶσιν, ὅτι, ἂν ἐπικρατήσῃ τὸ ὕφος τὸ ἀπλοῦν, μέλλει νὰ καταργηθῇ τὸ ἑλληνικόν· πῶς νὰ καταργηθῇ τὸ ἑλληνικόν, ἐν ᾧ, ἂν ὑπεξαιρεθῇ ἡ ἰδιοτροπία τῆς ὕφης τοῦ ἀπλοῦ, καὶ ἔνιαι λέξεις, ὀλιγάριθμοι πάντη, λαμβανόμεναι μὲν παρὰ τὴν λῆψιν τὴν ἑλληνικὴν, φυλάττομεναι δὲ διὰ τὴν σαφήνειαν ἀπλῶς, ἀποβαίνει αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ ἑλληνικόν σχεδὸν, καὶ ἐν ᾧ οὐδεὶς μὴ μετέχων ὀπωσδηποτοῦν τῆς γραμματικῆς, δύνανται μῆτε νὰ νοήσῃ αὐτὸ ἀκριβῶς. μῆτε νὰ γράψῃ αὐτὸ ποσῶς; Ἐγὼ, ὅστις ἔδαπάνησα καιρὸν ὄχι ὀλιγιστὸν ἐν τῷ ἀπλῷ ὕφει, ἄλλην τροπολογίαν, ἐν τῇ ὁποίᾳ νὰ ἔχη τόνον, κομψότητα, ἔμφασιν, σαφήνειαν περιοδικήν, οὔτε εὐρήκα ἐκτὸς τῆς προκειμένης. Ἡ ὑπόθεσις τοῦ ἀπλοῦ ὕφους, ὡς ὑπόθεσις καθ' ἑαυτὴν διεξοδική, ζητεῖ μίαν πραγματείαν ὄλην ἰδιαιτέραν, ἐπομένως δὲ ἐγὼ, ἀποταμιεύων αὐτὴν ἐν ἑτέρᾳ εὐκαιρίᾳ ἀρμοδιωτέρα, τρέπομαι ἐπὶ τὸ καθ' αὐτὸ προκειμένον. (Σάθρα, Παράρτημα σ. 150α.).

9.—ΑΜΕΣΗ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΑΡΧΑΪΣΜΟΥ. ΨΗΦΙΣΜΑ ΚΥΔΩΝΙΩΝ (§97)

Τὸ «Ψήφισμα» τῶν τροφίμων τοῦ «Ἐλληνομουσείου» τῶν μικρασιατικῶν Κυδωνιῶν—ἡ μοναδικὴ σωστὴ λύσις γιὰ τὸν ἀρχαῖσμὸν ἂν ἦταν πραγματώσιμη—συγκινητικὸν στὴν ἀφέλειά του, ἦταν, φαίνεται, ἀποτέλεσμα τῆς συμβουλῆς τοῦ Γάλλου F. Didot, περαστικοῦ ταξιδιώτη στὴν Ἀνατολή, ποῦ μᾶς φύλαξε καὶ τίς παρακάτω πληροφορίες (Notes d'un voyage fait dans le Levant en 1816 et 1817. Παρίσι (1826) σ. 385:

Je trouvai, parmi cette petite colonie de jeunes Grecs instruits, un assez grand nombre d'élèves qui, à ma demande, entreprirent d'abandonner dans leur conversation le grec vulgaire, pour faire revivre dans l'enceinte du collège la langue de Démosthène et de Platon. L'enthousiasme que causa la loi que nous décrétâmes s'étendit même jusqu'aux noms vulgaires de Jean, de George, de Petit-Jean et d'Hilarion, qui furent transformés en ceux de Xénophon... sans trop réfléchir au respect et aux devoirs qu' imposent de pareils noms.

Θεὸς ἡγείσθω παντὸς ἔργου καὶ λόγου. Ἐπὶ καθηγεμόνων Θεοφίλου Γρηγορίου τε, καὶ Εὐστρατίου, τῶν ἐν τῷ κατὰ Κυδωνίας Ἐλληνομουσείῳ σχολαρχούντων, Ελαφηβολιῶνος ὀγδὸν ἀπίοντος, οἱ ὑπογεγραμμένοι εἶπομεν· Ἐπειδὴ τὴν μὲν πατρώαν ἀναλαβέσθαι φωνήν, τὴν δὲ χύδην καὶ ἀγοραίαν, ὡς πάντη ἀνοίκειον ἡμῖν τοῖς τῶν Ἑλλήνων ἐκείνων ἀπογόνοις παντὶ τῷ θυμῷ ἀπώσασθαι ἐφιέμεθα, δεδύχθαι πᾶσιν ἡμῖν νόμον εἰσενεγκεῖν, τόνδε ὡσθ' ἦνικ' ἂν συνῶμεν, ἑλληνιστὶ πάντας ἡμᾶς συνδιαλέγεσθαι καταναγκάζειν.

Νόμος. Ἐπιμελεῖσθαι ἕκαστον ἡμῶν ἑλληνιστὶ ὅσον οἶόν τε συνδιαλέγεσθαι· ὃς δ' ἂν μὴ ἐθέλῃ τοῦτο, σελίδα Ὀμηρικὴν ἐνώπιον ἡμῶν ἰστάμενος ἀπαγγέλλειν ἀποτισάτω τίμημα.—Οἱ ταῦτα συμψηφισάμενοι. Ἀγγελῆς = Ἀλκιβιάδης. Διδότ = Ἀνάχαρσις. Ἰωαννίκιος = Ἀριστείδης. Τζάνος = Ἐπαμεινώνδας. Δημήτριος = Θεμιστοκλῆς. Θεοφάνης = Κλεάνθης. Δημήτριος Κ = Μιλτιάδης. Βασίλειος = Ἀγησίλαος. Σαμουήλ = Νικίας. Ἰλαρίων = Ξενοφῶν. Παναγιώτης Β. = Πελοπίδας. Ἰωάννης = Περικλῆς. Λεόντιος = Φωκίων. Κωνσταντῖνος = Χαβρίας. Χαράλαμπος = Πausανίας. Γεώργιος = Πάτροκλος. Μεθόδιος γραφεὺς = Διογένης κ.τ.λ. ,αωιζ'.

10. — ΚΗΡΥΓΜΑΤΑ ΑΡΧΑΪΣΤΙΚΑ (§ 97)

Στ. Κομμητάς, Πρακτικὴ Γραμματικὴ (1800)

Εὐχερῶς δὲ τὴν Ἑλλάδα φωνὴν μαθεῖν ἔχομεν... γ', ἐὰν τὴν αἰσχίστην ἀποδυσάμενοι αἰδῶ, ἐῖσωμεν ἡμᾶς αὐτούς, τῆς Ἑλλάδος φωνῆς ἐπαίοντας, καὶ προῖεσαι αὐτὴν... ἡ λεγομένη τεθνηκυῖα γλῶσσα... Καὶ μηδεὶς μοι ἐπιφυσῶ, ἀνατρέψαι τὴν γνώμην ταύτην βουλόμενος, ὡς ἀδύνατον· τεθνηκυῖαν ἀποκαλῶν τὴν Ἑλλάδα γλῶσσαν... μηδὲ τοὺς σολοικισμοὺς ἐννοῶν, οὗς ἐν τῇ τοῦ λόγου ῥύμη συμβαίνειν ἐπάναγκες, τοῦτο κωλύειν ἐπιχειρεῖτω· καὶ γὰρ καὶ τῷ ἀπλῶς λαλοῦντι, καὶ αὐτὴν τὴν ἐκ γενετῆς γλῶσσαν προῖεμένῳ, τοῦτο συμβαῖνον ὁράται... μάλιστα δὲ θαύματος ἄξιον, καὶ πολλοῦ· πῶς τὰς μηδαμῆ μηδαμῶς οὐσας τὴν ἀρχὴν γλώσσας ἐκ θεμελίων ἐγερεθῆναι· εὐχερῆς ἐφάνη, οὐ μετρίων πόνων πρὸς βελτίωσιν δεομένας· τὴν δ' οὐσαν καί, εἴπερ τις ἄλλη, εἰς τὴν ἐνδεχομένην βελτίωσιν προενηνεγμένην, πεπτωκυῖαν καὶ μόνης ἀνορθώσεως δεομένην, ἀδύνατον δοκεῖ τοῖς μισέλλησιν;... (σ. 14 εἰσ.)—Τοῦ ἰδ. εἶναι καὶ τ' ἀκόλουθα (Σάθα, Παράρτημα σ. 280): Τοσοῦτον ἔγγιστα τῆς Ἑλληνίδος οὐσης, ἣν προῖεμεθα φωνὴν, καὶ τοσοῦτο μᾶλλον ἐκείνη προσεγγιζούσης, ὅσον ἐπὶ τὸ κρεῖττον αὐτὴ ἄγεται, ὥστε αὐτὴν τὴν Ἑλληνίδα γενέσθαι (εἰς γὰρ τοὺς τύπους τῆς Ἑλλάδος ἀναχθεῖσα αὐτὴ πάντως ἡ Ἑλληνὶς ἔσται πλὴν εὐαρίθμων τινῶν λέξεων)· πῶς οὐκ εἰς Ἄρειον Πάγον εὐθείας οἱ φρενῶν εὐὴ ἦκοντες ἐγκαλέσουσιν μὴ τῇ κρεῖττονι χρῆσθαι βουλομένοις φωνῇ; ἐὰν τε γὰρ τὴν χυδαίαν ταύτην κανόνισαι πειραθῶμεν, ἐὰν τε καὶ τῇ Ἑλλάδι χρῆσώμεθα, ὃ χυδὴν λαὸς αὐτὸ τοῦτο ἔσται· οὐ γὰρ εἴ τι θεωρίας ἔχεται, ἢ ἀκροάσεως δεῖται ἐννοεῖν ἔξει, οὐδ' εἴ τι καὶ γένοιτο· τῶν δ' ἄλλως ἐχόντων, ἂν μὴ τι περινενηγμένον ᾖ, καὶ γριφῶδες τὰ πλεῖστα, καθάπερ κἂν τῇ χυδαίᾳ φωνῇ ἐννοοῦσιν οἱ πλεῖστοι, πλὴν εἴ τινες πάντῃ εὐθέεις εἰσι, καὶ μηδὲ τὰ χυδαῖστί συγγεγραμμένα συνιέναι δυνάμενοι.—Προπατορικὸν κτῆμα νομίζοντες τοῦτον, καὶ ἀπὸ τοῦ χρυσοῦ αἰῶνος μέχρι τῆς σήμερον κατὰ διαδοχὴν παρὰ πατέρων διδασκόμενοι, ἐναβρυνόμεθα ἐπὶ τῷ χρήματι, καὶ γράφειν καυχώμεθα οὐκ εὐκαταφρονήτως πρὸς μίμησιν τῶν προγόνων, καὶ τοὺς ἐπιγινόμενους εἰς τοῦτο προτρέπομεν, ἔχουσαι ἀπρὶξ παρακελεύοντες ἀγαθοῦ κτήματος, ὃ ζηλωτοὺς ἐν τοῖς ἔθνεσι ποιεῖ ἡμᾶς καὶ μὴ ἀποδειλιᾶν πρὸς μικροὺς πόνους, μηδὲ προσέχειν εἴ τις ἀφιλόσοφος τῷ τῆς φιλοσοφίας ὀνόματι δι' ἰδίαν ἀμαθίαν ἢ κενοδοξίαν ἐκπλήξαι πειρᾶται τοὺς ἀπειροτέρους, καὶ ἀποτρέψαι τοῦ ἐνδόξου τουτουῖ χρηματος, ἀλλὰ φεύγειν τοὺς τοιούτους ὡς τοῦ πρώτου τῶν ἀγαθῶν ἀποστερησαι ἡμᾶς ἐπιζητοῦντας. (Τοῦ ἰδ., Τῷ φιλέλληγι Θεϊρσίῳ, 1812. Σάθα, Παράρτημα σ. 282).

Ν. Δούκας, Ἀπάντησις Β' πρὸς Ἀλ. Βασιλείου (1809)

...Ἄλλ' ἡ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ ἐφρόντισε καὶ φροντίζει πανταχόθεν νὰ ἀποκαταστήσῃ, ὅσον δυνατὸν τὴν ἀρχαίαν γλῶσσαν ἐκείνην, τὴν ὁποῖαν ἐκ τῶν περιστάσεων ἀπωλέσαμεν, φροντίζει δὲ τοῦτο, ἐξωθεν μὲν, μετὰ τὴν πατρικὴν πρόνοιαν τῶν σχολείων· ἔσωθεν δὲ, μετὰ τὸ παράδειγμα τῶν Συνοδικῶς ἐκδομένων γραμμάτων, τὰ ὁποῖα ὀδηγοῦσι τὰ γνήσια τέκνα τῆς πρὸς τῆς γλώσσης τὴν τελειότητα· καὶ κατ' ὀλίγον τῷ ὄντι φιλοσόφως χωροῦσα περιβαίνει ἐπὶ τὰ κρεῖττω, καὶ τὸ γένος ἀκολουθεῖ ἀπλανῶς μετὰ τελείαν πεποίθησιν, ὅτι τεύζεται τοῦ σκοποῦ (σ. 50. Σάθα, Παράρτημα σ. 284).

Ἀ. Θεοτόκης, Αὐτοσχεδίου πονήματος ἐλληνικῆς γλώττης πέρι (1811)

Διὸ οὐ δεῖ ἡμᾶς Ἕλληνας ὄντας Ἰταλοτουρκογραικοὺς γενέσθαι, τὸ ἔθνος γὰρ ἐκ μόνης τῆς γλώττης χαρακτηρίζεται.. Ἔστι δὲ τὰ γέ μοι δοκοῦντα ἐν

κερλίε
χρημα
ἀντιθε
οἱ, τῆ
ἰσῆας
εἰσῆσαν
ἀποστῆ
ἐκστῆσε
εἰσῆσαν
τῷ ἀπ
των με
σῶμενον
εἰσῆσαν
με, εἰπο

Τὶ λῆσε
γρομ...
ἐκ νεφῶν
τῆς μετῆς
τῷ πρῶτ
ὅστε καὶ
ἀδελφεῖς
καὶ δευτέ

Ἄπο γε

Ἡ γλῶσσ
μερῶν ἰπ
προενομένων
Τὰ μὲν εἰ
εἰ μὲν λέγ
ὅσα τῶν
καταθέμα
ἴκου. Ὅσα
ἢ ἀποστῆ
συνὴ ἄλλῃ

11.-10

Οἱ γλωσσ
πρῶτων σ
ἀπῆρα πῶ
πρῶτων ἢ ἀ
πρῶτων, ὅ
109, 123.

Ἡ ἐπιτομ
ἢ γλωσσῶν
εἰσῆσαν
τῷ πρῶτ
ἢ. Τριτατο

κεφαλαίω, ἀποδοκιμασθῆναι τὴν λεγομένην Γραικικὴν γλῶτταν, ἣτις κέ-
χρηται χρόνοις ἀλλογλῶσσοις, ὡς ἐστὶ τὸ θέλω γράψει τοῖς ἀπαρεμφάτοις
ἀντὶ ὀριστικῶν, εἶναι ἢ ἵνε ἀντὶ ἐστί, τὸ νὰ ἀντὶ τοῦ ἵνα, τὸ δὲν ἀντὶ τοῦ
οὐ, τῆ παρὰ κανόνα συντάξει ρημάτων, τὰς γελοιώδεις τῶν λέξεων ἐτυμο-
λογίας, αἵτινες ἀντὶ ὠφελείας ναυτίας γίνονται πρόξενoi, ... καὶ εἰσαχθῆναι
φράσιν Ἑλληνικὴν, εὐσύντακτον, λέξεις καὶ ἰδιωτισμοὺς ξένων γλωσσῶν
ἀποφεύγουσαν, ἀλλὰ γε οὐχ ἤκιστα καὶ τὴν ματαίαν ἐπίδειξιν τῶν γριφωδῶν
ἐκφράσεων, ἀλλ' ὅσον δ' οἶόν τ' ἐστὶ ἐπιβαίνειν τοῖς τοῦ Λουκιανοῦ, Ξενο-
φῶντος, καὶ Ἰσοκράτους ἴχνεσιν καὶ κατὰ μικρὸν ἐν ταῖς συνδιαλέξεσι τὴν
τοῦ ἀπαρεμφάτου χρῆσιν, τοῦ μέλλοντος, τοῦ εὐκτικοῦ καὶ τῆς μετοχῆς, καὶ
τινων μορίων. Τίς γὰρ ἐστὶ καὶ τῶν μόνω ἄκρω δακτύλῳ τῆς γλῶττης γευ-
σαμένων, ὅς οὐκ ἐννοεῖ, λόγου χάριν, *τολμῶ εἰπεῖν, ἐπαινῶ τὸ λέγειν τοῦ*
δεῖνος, τί τέξεται ἢ ἐπιουῖσα, τί μέλλει γενέσθαι, τί νέον ἔσται, ἰδωμεν, ἄγω-
μεν, εἴπωμεν, ἔλωμεν, ποιήσω, πράξω κτλ. (Σάθ α ὀ.π. σ. 295).

N. Δούκας, *Αἰσχίνης* (1813)

Τί λοιπὸν ποιητέον, καὶ ὅπως συνταχθήσεται τὸ ἡμέτερον Λεξικόν; ἡ ἐμὴ
γνώμη... τείνει μᾶλλον πρὸς τοῦτο· ὥστε ἐάν τις τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων
ἐκ νεκρῶν ἀναστῆ, νὰ γνωρίζῃ τὴν γλῶσσαν του· ὁμοίως δοξάζω καὶ περὶ
τῆς μεταφράσεως τῶν συγγραφέων, ἣτις ἔσται οὐδὲν ἄλλο ἢ μόνον ἀνάλυσις
τοῦ πρωτοτύπου ἐν ταῖς αὐταῖς σχεδὸν πάσαις λέξεσιν πλὴν ἐλαχίστων·
ὥστε καὶ ὁ μαθὼν ταύτην νὰ γένη ἐγκρατῆς καὶ ἐκείνης, καὶ ὁ τὴν ἀρχαίαν
διδασχθεὶς νὰ εὐρίσκηται εὐθύς εἰδήμων τῆς νεωτέρας, διὰ τὸ πολλὰ ὅμοιον
καὶ δυσδιάκριτον αὐτῶν κατὰ τε κλίσιν καὶ γραφὴν καὶ ὀνόματα (σ. 38).

Ἐκ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Σκαρλ. Γκίκα πρὸς τὸν Πατριάρχην Κύριλλον Γ'

Ἡ γλῶσσα ἡμῶν ἠρρώστησε, ναί, οὐχὶ δὲ καὶ ἀπέθανεν. Οὐκ ὀλίγοι ση-
μερινοὶ Ἱπποκράται διακρατοῦσιν αὐτὴν ἐτι ζῶσαν... Ἄν ὅμως καὶ ὑποτεθῆ
νενεκρωμένη, πάλιν οὐδὲν ὑπερφυῆς γίνεται ἂν ἀναστηθῆ ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα.
Ἐὰ μὲν ἐμψυχα, ὅταν ἄπαξ ἀποθάνωσιν, οὐδέποτ' ἀνίστανται· τὰ δὲ ἄψυχα,
εἰ μὲν λέγονται ὅτι ἔζησαν ἀνιστῶνται καὶ μετὰ θάνατον. Οὕτως ἀνέζησεν
ἡ δόξα τῶν λαμπρῶν προπατόρων ἐπὶ υἱοῦ μιμουμένου τὰ μεγάλα προγονικὰ
κατορθώματα. Οὕτως ἀνέζησε τὸ σύστημα τοῦ Ἀριστάρχου ἐπὶ Κοπερ-
νίκου. Οὕτως ἀνέζησεν ἡ πλατωνικὴ γλῶσσα ἐπὶ τοῦ Ἰουδαίου Φίλωνος.
Τί ἀδυνατεῖ ἄρα καὶ ἡ τῆς ἑλληνικῆς ἡμῶν γλώσσης ἀναβίωσις; (Ἐκκλησια-
στικὴ Ἀλήθεια, 5 Μαΐου 1912, Πόλη).

11.—ΤΟ ΚΗΡΥΓΜΑ ΚΑΙ Η ΓΛΩΣΣΑ ΤΟΥ ΚΟΡΑΗ (§ 99)

Οἱ γλωσσικὲς ἰδέες τοῦ Κοραῆ διατυπώθηκαν καὶ ὑποστηρίχθηκαν συχνά,
προπάντων στοὺς προλόγους τῶν διάφορων ἐκδόσεών του, μὲ προγραμματι-
κότητα πού σπάνια ξαναβρίσκειται στὰ κηρύγματα τῶν ἀντίπαλῶν του ἀρ-
χαίστων ἢ ἀργότερα στοὺς ὁπαδοὺς τῆς καθαρῆς. Βρίσκονται συγκεν-
τρωμέναι, οἱ περισσότεραι, στὰ Προλεγόμενά του. (1815², σ. 42α., 47α., 62,
64, 109, 123, 146, 246, 272, 275, 372, 422 κ.ά.):

Ἡ ἐπικρατήσασα ἕως τώρα κακὴ καὶ διεστραμμένη συνήθεια
νὰ καταφρονῶμεν τὴν νέαν, τὴν ὁποίαν μόνην εἶναι δυνατὸν νὰ
φέρωμεν εἰς τελειότητα... Καιρὸς εἶναι νὰ ἐλευθερωθῶμεν ἀπὸ
ταύτην τὴν πρόληψιν. Πρέπει νὰ γυμναζώμεθα ἐξαιρέτως εἰς

M. Τριανταφυλλίδη, Ἱστορικὴ εἰσαγωγή

μὲ τὴν δίκελλαν, ἀλλὰ μὲ τὴν χεῖρα καὶ κατὰ μικρὸν ἐν ὀπίσω τοῦ
 ἄλλου· σπεῖρε εἰς αὐτὴν τὰ Ἑλληνικὰ σπέρματα, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ
 μὲ τὴν χεῖρα, καὶ ὄχι μὲ τὸν σάκκον. Καὶ θέλεις ἀπορήσει πῶς
 εἰς ὀλίγον καιρὸν καὶ αἱ λέξεις καὶ αἱ φράσεις σου ἐπέρασαν ἀπὸ
 τὸ βιβλίον εἰς τοῦ λαοῦ τὰ στόματα. Οἱ λόγιοι ἄνδρες τοῦ ἔθνους
 εἶναι φυσικὰ οἱ νομοθέται τῆς γλώσσης, τὴν ὁποίαν λαλεῖ τὸ
 ἔθνος· ἀλλ' εἶναι (πάλιν τὸ λέγω) νομοθέται δημοκρατικοῦ πρά-
 γματος. Εἰς αὐτοὺς ἀνήκει ἡ διόρθωσις τῆς γλώσσης, ἀλλ' ἡ γλῶσ-
 σα εἶναι κτῆμα ὅλου τοῦ ἔθνους, καὶ κτῆμα ἱερόν.—Περισσότερον
 ἤθελ' ὠφελῆσει τὸ γένος σήμερον ὅστις καίει παρά ὅστις γράφει
 Γραμματικὰς.—Κατὰ διαφόρους περιόδους, ἢ ἐποχὰς χρόνου, τὸ
 αὐτὸ ἔθνος ἔχει διάφορον Γραμματικὴν, ἢ γοῦν διάφορον τρόπον
 τοῦ λαλεῖν καὶ γράφειν τὴν γλῶσσάν του.—Ἀναγκαιοτέρα εἶναι εἰς
 ἡμᾶς ἡ γραμματικὴ θεωρία καὶ πράξεις τῆς γλώσσης, τὴν ὁποίαν
 λαλοῦμεν καθ' ἐκάστην, παρά τῆς γλώσσης, τὴν ὁποίαν μᾶς ἀ-
 ναγκάζει νὰ μανθάνωμεν ἢ κατάληψις τῶν συγγραμμάτων τῶν
 ἡμετέρων προγόνων.—“Ὅταν ἡ γλῶσσα εὐρίσκειτ' ἀκόμη, νὰ εἶπω
 οὕτως, εἰς τὰ σπάργανα, τὰ σφάλματα εἶναι εὐκολοσφόγγιστοι
 ῥύποι· καὶ ὅσον περισσοτέρους ἐξαλείψῃ τις, τόσον λογικωτέραν
 καὶ εὐμορφοτέραν θέλει καταστήσει τὴν γλῶσσάν του.—Τί ἀκούω;
 ...Εὐρίσκονται εἰς τὴν Ἑλλάδα Ἕλληνες, οἱ ὅποιοι γεμίσαντες
 λίθους τοὺς κόλπους αὐτῶν, καὶ ἀναβάντες ὡς ἐπὶ πέτρας ὑψηλῆς
 τῆς Ὀρησκείας (ὡς αὐτοὶ λέγουν), λιθοβολοῦν ἀπανθρώπως τὴν
 Φιλοσοφίαν, διὰ νὰ τῆς ἐμποδίσωσι τὴν εἴσοδον εἰς τὴν Ἑλλάδα...
 Μὴ δυνάμενοι νὰ ἐξολοθρεύσωσι μὲ τὸ πῦρ καὶ μὲ τὸν σίδηρον
 τῆς Φιλοσοφίας τοὺς ἡσύχους ὀπαδοὺς, προθυμοῦνται νὰ τοὺς
 παραστήσωσιν εἰς τὴν ὑπόληψιν τοῦ ἀνοήτου ὄχλου, ὡς δημεγέρ-
 τας, ὡς ἀθέους, εἰς ὀλίγα λόγια, νὰ τοὺς καταστήσωσιν, ὡς φθο-
 ρέας τῆς πολιτικῆς κοινωνίας, βδελυκτοὺς εἰς ὅλον τὸ γένος. Εἰς
 τὴν Φιλοσοφίαν ἐξεναντίας παρά τὸν ὀρθὸν λόγον κἀνὲν ἄλλο ὄ-
 πλον δὲν συγχωρεῖται.—Ὁ τρόπος οὗτος νὰ τελειωθῇ δὲν εἶναι
 δυνατόν, ἐὰν εἰς τόπον τῶν ἑλληνιστῶν γραμμένων βιβλίων δὲν
 εἰσαχθῶσιν εἰς τὰ κοινὰ σχολεῖα βιβλία γραμμένα εἰς τὴν κοινὴν
 γλῶσσαν, ἢ γοῦν τὴν γλῶσσαν ἐκείνην, τὴν ὁποίαν λαλοῦσι καθ'
 ἡμέραν ἀναμεταξύ των τὰ παιδάκια εἰς τὰ σχολεῖα καὶ ἀκούουσι
 λαλοῦντας εἰς τοὺς οἴκους τοὺς ἰδίους των γονεῖς.—Ἦθελε πολὺ
 ταχύνει τὴν εἰς τὸ καλὸν τῆς Ἑλλάδος προκοπὴν καὶ βελτίωσιν
 Ἐφημερίς πολιτικοφιλολογικὴ, γραμμένη εἰς τὴν κοινῶς λαλου-
 μένην γλῶσσαν.—Τὴν μέσσην ὁδὸν τῆς γλώσσης πρέπει νὰ πατή-
 σωμεν διὰ νὰ μεταδόσωμεν εἰς τοὺς ἀπαιδεύτους, ἂν ἔχωμέν τι
 καλόν, καὶ νὰ δόσωμεν εἰς τοὺς σοφοὺς ἀφορμὴν νὰ μεταδόσωσι
 καλῆτερα.—Ἐλάλησα νὰ γράφωμεν εἰς τὴν μητρικὴν ἡμῶν γλῶσ-

σαν, ὄχι μὲ σκοπὸν νὰ κινήσω τοὺς ὁμογενεῖς εἰς καταφρόνησιν τῆς ἀρχαίας τῶν προγόνων ἡμῶν γλώσσης, ὡς μ' ἐσυκοφάντησαν ἀναισχύντως.

Νομίζω ὅτι ἡ διαφθορὰ τῆς γλώσσης εἶναι συγγενῆς νόσος τῆς διαφθορᾶς τῶν ἠθῶν, καὶ κατὰ τοὺς ἱπποκρατικούς κανόνας ζητεῖ καὶ συγγενῆ καὶ παρομοίαν θεραπείαν.—Τὸ κοινὸν ἰδίωμα δὲν εἶναι ἀξιοκαταφρόνητον, ὡς πρεσβεύουν οἱ μωροί.—Ἡ γλῶσσα εἶναι αὐτὸ τὸ ἔθνος· σὲ συγχωρεῖ νὰ τὴν καλλωπίζης καὶ νὰ τὴν στολίζης, ἀλλ' ὄχι καὶ νὰ βάλῃς εἰς τόπον αὐτῆς ἄλλην γλῶσσαν ἰδικὴν σου.—Ἡ φρικτοτέρα χυδαιότης τῆς γλώσσης μας εἶναι ἡ ἔλλειψις τοῦ ἀπαρεμφάτου... αἱ γλῶσσαι, καθὼς κατὰ μικρὸν διαστρέφονται, οὕτω κατὰ μικρὸν διορθώνονται.—Καὶ ὁ καλλωπισμὸς... τῆς γλώσσης ἔχει ὅρια, τὰ ὅποια ὅστις ἀγωνίζεται νὰ ὑπερπηδήσῃ γίνεται τύραννος...

Λανθάνεται ὅστις νομίσῃ ὅτι διὰ τὴν τοιαύτην τῆς γλώσσης τὴν ἀτέλειαν, συγχωρεῖται εἰς τὸν λέγοντα νὰ συνθέτῃ εἰς τελειότεραν γλῶσσαν... ἄλλην παρὰ τὴν ὁποίαν ἐσυνείθισε νὰ συλλογίζεται καὶ νὰ λαλῇ παιδιόθεν.—Οἱ ἔνδοξοι πωιηταὶ καὶ συγγραφεῖς γίνονται νομοθέται τῆς γλώσσης, ὄχι διότι ἐστάθησαν φρόνιμοι, τὸ ὁποῖον δὲν ἦτο εἰς τὴν ἐξουσίαν των, ἐπειδὴ δὲν ἦσαν αὐτοὶ εὐρεταὶ ὅλης τῆς γλώσσης, ἀλλὰ τὴν ἔλαβον ἀπὸ τοὺς γονεῖς των, ἀλλὰ, διότι, πλουτισμένοι ἀπὸ τὴν φύσιν, μὲ ἐξάριετον ψυχῆς διάθεσιν, ἔδωκαν εἰς ταύτην τὴν ὄλην μορφήν ὠραίαν καὶ θελκτῆριον.—Ὅστις... φοβεῖται νὰ γράψῃ εἰς τὴν κοινὴν διάλεκτον... θέλει λησμονηθῆν καὶ αὐτὸς καὶ τὰ συγγράμματά του... Εἶναι τῶν ἀδυνάτων νὰ γράψῃ τις ὀρθῶς, ὅταν δουλοπρεπῶς μιμῆται τοὺς ἄλλους, καὶ μάλιστα ἂν οὗτοι ἔγραψαν εἰς γλῶσσαν, ἢ ὁποῖα ἔπαυσε νὰ λαλῆται.

Τὸ γραμματικὸ σύστημα τῆς γλώσσας τοῦ Κοραῆ μπορεῖ νὰ συνοψιστῆσθ' ἀκόλουθα:

Λεξιλόγιο: Γιὰ ἔννοιες κοινὲς φυλάγονται συνήθως οἱ δημοτικὲς λέξεις (στὴν ἀνάγκη ἐξαρχαϊσμένες). Γιατὶ καὶ τὸ παιδί «θέλει μάθετε εὐκολώτερα καὶ γρηγορώτερα νὰ συλλαβίζῃ» τὸ κοινὸ μῦθον παρὰ τὸ «ἐλληνικὸν» ῥίς. «Αὐτὴν τὴν λέξιν ἔμαθεν ἀπὸ τοὺς γονεῖς του, αὐτὴν ἀκούει καθ' ἡμέραν νὰ προφέρωσιν, ὅταν λέγωσι νὰ σφογγίζῃ τὴν μύτην του· ὅλα τὰ φωνητικὰ ἔθνη τῆς Εὐρώπης τὴν σήμερον παραδίδουσι τὰ κοινὰ γράμματα καθ' ἓν εἰς τὴν κοινὴν γλῶσσαν τὴν ὁποίαν λαλεῖ»: *γουρούνιον, ὀψάριον, γρήγορος γρήγορα, ὄχι χοῖρος, ἰχθύς, ταχύς ταχέως· ἐμποδίζω, ἀρχισα, ὑπῆγε, ὄχι κωλύω, ἠρξάμην, μετέβη· ἐπάρθησαν· ἀπὸ ταύτας τὰς σημασίας κρέμεται ἡ εὐδαιμονία τῶν ἀνθρώπων», ὄχι ἐξαρχαῖται.—Οἱ λέξεις ξένης καταγωγῆς ἀποφεύγονται συνήθως, ἀλλὰ καὶ διορθώνονται ὅταν νομίζονται ἐλληνικὲς (ἄλλωστε κατὰ τίς ἐτυμολογίας, κάποτε λανθασμένες, διορθώνονται καὶ οἱ ἐλληνικὲς: *καμπούρης-καμπύλος, ἀλεπού-ἄλωπού-ἄλωπώ, ἔγια μόλα-εἶλα μάλα*) ἢ ἐξελληνίζονται: *μπουκάλι-βουκάλιον*. Γιὰ νέες ἔννοιες γράφονται λέξεις ἀρχαῖες ἢ καὶ νεολογισμοὶ ποὺ συχνὰ διατηρήθησαν ὡς σήμερα: *ἀεροπορία, ἀλεξικέραυνον, ἀμερόληπτος, ἀσύδοτος, κλεπταποδότης**

κλεπιτέλεια (τὸ λαθρεμπόριο), κλωβός (ἀγγλ. club, ἡ λέσχη), λογοκοισία, μεσαιών, μισαλλοδοξία, μυθιστορία μυθιστοριογράφος, συναγώνισμα (ὁ συναγωνισμός), τηλεφῶνον, τρεχέτυχος (ὁ τυχοδιώχτης), φρασεολογία.

Φωνητικὴ: Στις διατηρημένους δημοτικὰς λέξεις ἀποδίνεται συνήθως, μετὰ κίνηση τοῦ τόνου, ἀποκατάσταση, τροποποίηση ἢ ἀποκοπὴ φωνηέντων ἢ συμφῶνων, ἢ ἀρχαία ἢ καὶ μιὰ ὑποθετικὴ ἀρχικὴ μορφή: παπαδία, τῆς τρελλῆς τὰ μαλλία, ἀνεταιρίαστος (ἀταίριαστος), νὰ κοιτάζης τὴν δουλείαν σου ἀντάμα-ἐντάμα (ἐν τῷ ἕμα), πονρὺ-πρωνόν, τραγούδι-τραγώδιον, τοῦ χασημεροῦντος, ἐμπορεῖς, νὰ ἐπάρη, «μὴν αἰμωδιάζης (μουδιάζης) εἰς τὰ λεγόμενα παρὰ τῶν ἄλλων», ἀκόμην (ἀκόμη), νὰ ἐβγῆ, θὰ ἐμβάσωμεν (θὰ εἰσαγάγωμεν), σκόνδαμα, ἐφεγξεν (ἐφεξε), μεταύριον (ἀλλὰ καὶ μεθαύριον), ἐκβαίνει ἐκβῆκεν, κὰν ποία (κάποια), «ἡ ὄρνιθα σκαλιζουσα ἐκβαλε τὰ ὀμμάτια», «ἀπὸ τὸ ἐν αὐτίον ἐμβαίνουν καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο ἐκβαίνουν», «πολλὰ τραγῳδία ἐξεύρει».

Τυπικὸ: Δὲ γράφεται ἡ δοτικὴ, ἐπειδὴ ἀποτείνεται κανεὶς γράφοντας στὸ «μέγα μέρος τοῦ ἔθνους» καὶ δὲν πρέπει ν' ἀπομακρυνώμεθα τόσον πολὺ ἀφ' ὅ,τι ἐσυνείθισαν παιδιόθεν ν' ἀκούωσι τὰ αὐτία τοῦ ἔθνους». Φυλάγεται γενικὰ ἡ ἀρχαία κλίση: Οἱ ὑποδηματάδαι, οἰκοκύριος (οἰκοκύρης) οἰκοκυρίου οἰκοκύριοι, καρaboκύριος, μεσημέριον. Στὰ ρήματα δὲ φυλάγεται συνήθως ἡ ἐσωτερικὴ αὐξηση οὔτε ἡ ἀναδίπλωσις: ἐσύνθεσα, ἐσύνταξεν, ἐμεταβλήθη, ἐκβαῖων (ἐβγαῖων), ἐπαίνεσαν, ἀντάμειψεν (ἀκόμη καὶ εὐφραϊνε), ἐκφρασμένα, συνθεμένην μιγμένην, ἐκταμένος. Λείπουν οἱ μονολεχτικοὶ μέλλοντες, συνηθίζονται ὅμως οἱ περιφράσεις εἶχε δώσειν, θέλει γενῆν κτλ.

Σύνταξις: Ἀπλὴ συνήθως καὶ ὄχι ἀρχαϊκὴ, ἀλλὰ κάποτε μετὰ ὑπερβατὰ καὶ σχοινοτενεῖς ἐκφράσεις, ἰδίως στὴν ἀναφορικὴ ἀντωνυμία: τὸ ἀπαινεῖσιν θέλομεν, παρὰ εἰς ἐμὲ ἀσυγκρίτως πλέον ἐντιμος εἰς αὐτοὺς προθυμία, διὰ τὸν ὅποιον μετὰ τὸν ὅποιον ἀνάγγειλε τρόπον, ὁ τοῦ ὁποίου εἶναι κτήμα, διότι τῶν ὁποίων ἕως τώρα θερίζει ἡ ταλαίπωρος ἡμῶν πατρὶς πικρῶν καρπῶν, ὁ ἰατρὸς μετέχει καὶ αὐτὸς τῆς ὁποίας σπουδάζει νὰ ἰατρεύσῃ νόσου, αἱ τὰς ὁποίας ἀπάντησε δυσκολίαι ἦσαν τοσαῦται· διὰ νὰ μὴ, προξενῶν τὸ ἐναντίον. βεβαιώσῃ τὸ παροιμιῶδες· μοῦ παρηγορεῖ τὴν ἀδυναμίαν ταύτην ἢ μετὰ τὴν ὁποίαν ἐδέχθησαν ἕως τώρα οἱ ὁμογενεῖς τοὺς λόγους μου προθυμία. (Πβ. καὶ Χαριτωνίδη Χ., Λόγος εἰς Ἄδ. Κοραῆν, 1933, σ. 38α).—

Ἄν καὶ ὁ ἴδιος ὁ Κοραῆς εἶχε τονίσει πῶς «συγγραφεὺς καλὸς νὰ γένη δὲν ἐμπορεῖ... ἂν δὲν γράφῃ εἰς τρόπον... ὥστε ἀπὸ τὸ σύγγραμμά του νὰ συντάσσεται μίᾳ καὶ ὄχι ἕξ ἢ ἑπτὰ γραμματικαῖ» καὶ προσπάθησε νὰ τὸ ἐφαρμόσῃ, ὁ γραμματικὸς του τύπος δὲν εἶναι ἐντελῶς ἐνιαῖος. Γράφει λ.χ. συνήθως ἐπαίνεσε, ἀτιμάσθη, ἄρεσαν ἀλλὰ καὶ ἠρώτησα, ἠοχισαν, ἠνοιξε, ἠγανακτοῦσε· ἐχρεωστοῦσαν· ἱερουργοῦσα, ἐρωτοῦσαν ἐπαρατη οὔσαν ἀλλὰ καὶ ἐχρεώσται. Κάποτε μεταχειρίζεται τύπους ὑποταχτικῆς (ἀρῶνται), γράφει τοὺς τύπους σὲ -ουν, ἀλλὰ καὶ σὲ -ουσι -ωσι. Αὐτὸ ὄχι μόνον ἐπειδὴ μέσα σὲ δεκαετίες ποῦ ἔγραφε θ' ἄλλαξε φυσικὰ γνῶμες (ἢ γ' ἐκδοσι τῶν Προ-

λεγομένων του παρουσιάζει διαφορὲς ἀπὸ τῆ β' πού πιθανὸ νὰ εἶναι δικές του) ἀλλὰ καὶ ἐπειδὴ ὁ ἴδιος δὲ θὰ πρόσεξε μερικὰ ζητήματα ἢ δὲν ἤξερε τί ν' ἀποφασίσῃ. Γιὰ τὴν κριτικὴ τοῦ συστήματος τοῦ Κοραῆ βλ. M12.

Τὸ γραμματικὸ σύστημα τοῦ Κοραῆ τὸ ἀκολούθησαν πολλοὶ σύγχρονοὶ του, φίλοι καὶ θαυμαστές, καὶ ἔξω προπάντων ἀπὸ τὸ στενότερο κύκλο τῶν λογίων. Ἐνῶ ὅμως ἡ τουρκοκρατημένη Ἑλλάδα συνέχισε καὶ στὸν 20. αἰ. τῆ γλωσσικῆ παράδοσιν τῆς Πόλης, οὔτε τοῦ ἐλεύθερου βασιλείου ἡ «καθαρεύουσα» δὲν ἀκολούθησε τὸ σύστημα τοῦ Κοραῆ καὶ τὶς διδασκαλίες του γιὰ καλλωπισμὸ καὶ διόρθωσιν—(μέσῃ δ' εὐρεῖν ἔργῳ οὐχ οἶόν τε ὄντες), ὅπως πρόβλεπε σωστά ὁ Δούκας. Μὲ τὸν ἀκατάσχετο «καθαρισμὸν» πού κήρυσσαν οἱ ἀντίγνωμοι καὶ ἀντίπαλοι τοῦ Κοραῆ ἐγκαταλείφθηκαν συστηματικὰ, καὶ γιὰ τὶς κοινότερες ἐννοίες, ἀκόμη καὶ οἱ γνωστότατες λέξεις, μόνον καὶ μόνον ἐπειδὴ ἦταν κοινές καὶ ὄχι ἀρχαῖες (μῦθη, ψάρι-ὀψάριον), κάποτε ἀκόμη καὶ οἱ ἀρχαῖες, ὄχι ὅμως τόσο συχνές. Ξανακαθιερώθηκε ὁλόκληρο σχεδὸν τὸ ἀρχαῖο τυπικὸ, μαζί μὲ τὶς δοτικές, ἡ β' ἀπτ. κλίση, αὐξησὴ ἐσωτερικῆ καὶ ἀναδίπλωσιν. Ἐγένετο καὶ ἡ σύνταξις πολυπλοκώτερη, ἀν καὶ χωρὶς τὰ ὑπερβατὰ τοῦ Κοραῆ, ἀχώνευτα ἰδίως στὴν ἀπλούστερὴ τους διατύπωση. Ὅσο γιὰ τοὺς ξεχωριστοὺς «κοραϊσμοὺς» (ἐντάμα, θέλω ἐμβῆν), αὐτοὶ γράφηκαν πολὺ λίγο, καὶ περιορισμένα, ἀπὸ μερικοὺς ὁπαδοὺς του, λ.χ. τὸ Β ἀ μ β α, πού γράφει καὶ ἀφοῦ πέθανε ὁ Κοραῆς «δι' αὐτὰ ταῦτα ἠθέλαμεν μάλιστα λυπηθῆν καὶ ἀγανακτήσειν, μᾶλλον, ἐὰν ἠθέλωμεν καταλάβειν, ἢ καὶν ὑποπτευθῆν», «τὸ σέβας μας... δὲν μᾶς τυφλόνει ὥστε ἀκρίτως νὰ δεχώμεθα ὅ,τι ἠθέλες κρίνειν» ἢ τὸν Π α π α ρ ρ η γ ὀ π ο υ λ ο (Περὶ τῆς ἐποικίσεως σλαβικῶν τινῶν φύλων εἰς τὴν Πελοπόννησον, 1843, σ. 68), «ὅτι ὁ Εὐάγριος ὀμιλῶν ἐνταῦθα περὶ τῆς ὀπείας καὶ ὁ πατριάρχης Νικόλαος ἐποικίχης». Σήμερα εἶναι σπάνιο νὰ διαβάσῃ κανεὶς συντάξεις καθὼς: «...τοῦ δικαίωματος, ὅπως συνεχίσω τὰς ἀς ἀπὸ δεκαετηρίδων ἐνεργῶ ἐπιχειρήσεις» ('Ἐστία 23 Ἀπρ. 1933).

Τὴν ἀπομάκρυνσιν τῆς καθαρεύουσας ἀπὸ τὶς ἀρχές τοῦ Κοραῆ διαπίστωσεν ἤδη ὁ Δ ο ὑ κ α ς, σύγχρονός του. Λίγο ἀργότερα μᾶς πληροφορεῖ ὁ Π Σ ο ὕ τ σ ο ς (Νέα Σχολή σ. 53), μιλώντας γιὰ τὸν κοραϊστὴ Κ. Ο ἰ κ ο υ ν ὀ μ ο : «Ὅτε εἰς Ἀθήνας ἦλθε καὶ τὴν μεταβολὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ λόγου ἀσμένως εἶδεν, ἀπέρριψεν εὐθὺς τὰς γαλλικὰς βακτηρίας [τοὺς γαλλισμοὺς] τοῦ Κοραῆ καὶ τὴν οὐρανοβάμωνος Παύλου διαλεγόμενου πάλαι ἐν Ἀθήναις Ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἐλάλησεν ὅθεν ὁ τορνευτὴς τῶν καλῶν λόγων δὴ δάσκαλος προπορευθεὶς τοῦ χρόνου ἐκάθισεν εἰς τὸ τέρμα, ὅπου μετὰ ἐσκόσιν ἐνιαυτοὺς φθάνουσιν οἱ τῆς ἡμετέρας σχολῆς μαθηταί». Τὴν ἐγκατοίλειψιν τοῦ συστήματος τοῦ Κοραῆ ἀπὸ τὴν καθαρεύουσα τὴ βεβαίωσαν ἀργότερα ἐρευνητὲς καθὼς ὁ Δ. Β ε ρ ν α ρ δ ᾶ κ η ς ('Ἐλεγχος Ψευδαπτικισμοῦ σ. 2) καὶ ὁ Χ α τ ζ ι δ ᾶ κ ι ς (Μελέτη σ. 62) (βλ. παραπ. 114). Πιὲ ἀκόμη τ ο ὕ ἱ δ., Ἀπάντησις εἰς Κρουμπάχερ σ. 742 σημ. Ἐννοεῖται πὸ δὲν ἐλείψαν στὰ χρόνια μας ὅσοι, χωρὶς νὰ ἔχουν μελετήσει τὸν Κοραῆ, φα

τάστηκαν καὶ διακήρυξαν πῶς καὶ ἡ ἀρχαϊκὴ τους καθαρεύουσα ἦταν καρπὸς τῆς διδασκαλίας ἐκείνου. Παράξενο ὡστόσο εἶναι πῶς τὸ ἴδιο ὑποστήριξε (1887) ἀκόμη καὶ ὁ ἐκδότης τοῦ Ν. Δ α μ α λ ἄ ς ('Αδ. Κοραῆ τῶν μετὰ θάνατον εὐρεθέντων τ. 6, σ. 3 εἰσ.). Ἡ μελέτη, λέει, τοῦ Κοραῆ, «πρὸς τὸ... συντελέσαι εἰς τὴν διόρθωσιν... καὶ τὴν βαθμιαίαν ἀνύψωσιν αὐτῆς εἰς μορφὴν δυναμένην ἐκφρασθῆναι διὰ γραμματικῆς καὶ λεξικοῦ ἔθνικοῦ ἐστὶν μία τῶν ἐποχῆν ποιησαμένων ἐν τῷ ἔθνικῷ ἡμῶν βίῳ ἐργασιῶν τοῦ ἀοιδίου». Ἀπομένει ὡστόσο νὰ «προσθῶμεν ἐν τῷ θησαυρῷ τῆς μελλούσης κοινῆς καθαρευούσης γλώσσης τὰς τε οὕτω διορθωμένας καὶ ἀποδεκτὰς γενομένας τοῖς χαρίεσι συγγραφεῦσι καὶ τὰς ἀπταιστους τὸν σχηματισμὸν νέας λέξεις, ὡς καὶ πᾶς συγγραφεὺς καὶ λόγιος δυνήσεται ἀψόγως μεταχειρίζεσθαι». Ὅταν τέλος θὰ κατορθώσωμε νὰ γράφωμε μία γραμματικὴ, τὴν ἀρχαία, καὶ θὰ γίνῃ καὶ ὁ «βαθμιαῖος μεταγγιτισμὸς τῆς γλώσσης ταύτης εἰς τὰ ὦτα καὶ τὴν ψυχὴν τοῦ λαοῦ», θὰ δικαιωθῇ ὁ Κοραῆς, πού «ἐβάδισε τὴν εὐθεϊαν πρὸς τὴν λύσιν αὐτοῦ [τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος] ὁδόν».

Ὁ Κ. Ο ἰ κ ο ν ὀ μ ο ς ἦταν ὡστόσο ἀπὸ τοὺς καλύτερους ὑπαδούς τοῦ Κοραῆ καὶ εἶχε συνηγορήσει παλιότερα γιὰ τὶς γλωσσικὲς του ιδέες:

Ἀνέφερα πολλάκις διόρθωσιν τῆς γλώσσης καὶ πρὸς ταύτην μου τὴν γνώμην αἰσθάνομαι ὅτι θέλουσιν δυσαρεττηθῆν καὶ στραβοτομίσειν αἱ δύο ἀντιδιαφερόμεναι τῶν νέων Ἑλλήνων φατρίαί... Ἡ τάξις ἢ ἡ ἀταξία τῆς γλώσσης προέρχεται ἀπὸ τὴν τάξιν ἢ ἀταξίαν τῶν ἐνοιῶν. Ἄν ἡ γραμματικὴ πρέπη νὰ κανονίζηται ἀπὸ τὸ ἀπαιδευτὸν μέρος τοῦ ἔθνους, καὶ ἡ Λογικὴ λοιπὸν ὡσαύτως πρέπει νὰ ἔχη τοὺς αὐτοὺς κανόνας... Ὅταν οἱ συμβουλευόντες... ἐκφέρωσι κατὰ τῶν σοφωτέρων τῶν ἢ βλασφημίας ἐναισχύντους, ἢ συκοφαντίας ὑπούλους καὶ κακοῦθεις, τίς ὠφέλεια ἐπειτα ἀπὸ τὰς ἐρεῦνας; τί κέρδος ἀπὸ τὰς συμβουλὰς των;... Πρὸς τί τὰ καλὰ ἐκεῖνα ὀνόματα *Τρακατροῦκοι, Κουρουνόμναλοι, Βρωμολόγοι, Νεωτερισταί, Χρυσολεξιθηῖραι, Καταφρονηταί τῆς ἔθνικῆς ἱεραρχίας!!* κτλ! κτλ!... (Γραμματικά, 1817. Σ ἄ θ α, Περὶ ἀρτήμα σ. 315).

12. — Οἱ ΣΥΓΧΡΟΝΟΙ ΤΟΥ ΚΟΡΑΗ ΓΙΑ ΤΟ ΓΛΩΣΣΙΚΟ ΤΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑ (§ 100)

Ὁ Κοραῆς δὲν παρουσιάστηκε μόνον γλωσσικὸς ρυθμιστὴς (ἂν καὶ εἶχε ὁ ἴδιος ἐπιφυλάξεις γιὰ τὴν προσπάθειά του) καὶ ἀντιμέτωπος τῆς παντοδύναμης θεωρίας τοῦ ἀρχαϊσμοῦ, πού ἐπιζητοῦσε νὰ καθιερώσῃ τὴν ἀρχαία γλώσσα. Πολέμησε ἔντονα καὶ τὸ πατροπαράδοτο ξερὸ καὶ ὀλέθριο ἐκπαιδευτικὸ σύστημα, τὰ «κακὰ γραμματικά», καί, φιλελεύθερος καὶ δημοκρατικὸς, παρουσιάστηκε καὶ γενικώτερα σὰν κριτικὸς τῆς κοινωνικῆς, πολιτικῆς καὶ ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς. Ζητοῦσε νὰ συντομευτοῦν οἱ ἀκολουθίες, νὰ μεταφραστῇ ἡ Ν.Δ., ὀνόμασε τὸν παλαιοημερολογιτισμὸ «λείψανον τῆς εἰδωλολατρίας τῶν προγόνων μας», καταδίκασε τὶς ἐπιδείξεις καὶ τὸ χτίσιμο πολυέξοδων ἐκκλησιῶν σὰν σύμπτωμα θρησκευτικῆς παρακμῆς ἐνῶ χρειάζεται προπάντων παιδεία καὶ σεμνότητα τῶν ἱερωμένων κτλ. (βλ. Μ π α λ ἄ ν ο υ Δ., Ἄδ. Κοραῆς, 1933). Γιὰ τοὺς λόγους αὐτούς, ἀφοῦ περιορί-

στησαν οἱ πολεμικὲς τῶν ἀντίγνωμων δημοτικιστῶν—γραμμένες ἀντικειμενικά καὶ σχετικὲς μόνο μὲ τὸ γλωσσικὸ κήρυγμα τοῦ Κοραῆ καὶ ὅσων ἄλλων ἀξίωσαν νὰ «διορθωθῆ» ἢ χαλασμένη τάχα γλώσσα—παρουσιάστηκε στὴν παντοδύναμη ἀντίδραση, ὅταν ἄρχισε μὲ τὶς ἐλαστικὲς του θεωρίες καὶ μὲ τὴν ἐπιβολὴ τοῦ ἔργου του νὰ κλονίζῃ τὸν ἀρχαϊσμό, σὰ σύμβολο καὶ σὰν ὁ κύριος ἐπαναστατικὸς ἀντιπρόσωπος τῆς ἀστικῆς τάξης. Ἐγίνε ἐτσι γιὰ δεκαετίες στόχος ὄλων τῶν ἀντιδραστικῶν στοιχείων τῆς ἐποχῆς, ἐνῶ οἱ γλωσσικὲς ἀντιγνωμίαι, λ.χ. μὲ τὸν Κοδρικὰ, καταντοῦσαν συχνὰ ἀσήμαντες. Κύριοι ἀντίπαλοι τοῦ Κοραῆ στάθηκαν πλὰι σὲ πολλοὺς ἱερωμένους, οἱ «σχολαστικοὶ» καὶ οἱ Φαναριῶτες, οἱ «τσελεπῆδες», οἱ τάχα εὐγενεῖς, καὶ ἀάλιμονο, ἔγραφε ὁ ἴδιος, ἅμα τύχη νὰ εἶναι κανεὶς καὶ τὰ δύο». Γιὰ ἀφορμὴ χρησίμεψαν μερικὰ τρωτὰ τῆς θεωρίας του, εἴτε καὶ γενικώτερα αὐτῆ, μὲ τὸ δημοτικισμό τῆς ἢ μὲ τὸν τρόπο πὺ ἐφαρμοζόταν ἀπὸ τοὺς ἀφθονοὺς θαυμαστὲς καὶ ὀπαδοὺς του, σὰν τοὺς ἐκδότες τοῦ περιοδικοῦ «Λόγιος Ἑρμῆς» συχνὰ ὅμως ξεσποῦσαν οἱ πολεμικὲς μὲ τρόπο προσωπικὸ καὶ συκοφαντικὸ, καὶ οἱ ἀντίγνωμοι κακομεταχειρίστηκαν ἀφάνταστα τὸ μεγάλο πατριώτη καὶ γιὰ τὴ γενικώτερη κριτικὴ του στάση.

Γιὰ τὸ Δ ο ὄ κ α εἶναι ὁ Κοραῆς ὁ εἰσηγητὴς τῆς «τρακαριστικῆς» γλώσσας, ὁ «τρακαριστάρχη», πὺ ζητεῖ νὰ καθιερώσῃ τὰ ἐντάμα, ἀποῦ (ἀφοῦ), ἀναβῆν καὶ τ' ἄλλα «πάντη παράβλωπα» τῆς «κοραϊκῆς αἰρέσεως», πὺ μὲ τὴ μέση τους ὁδὸ, «πάντα ἐξάλλοιουν καὶ διαστρέφειν πειρῶνται... καὶ ὅλως νεωτερίζειν αὐτῶν ἢ σοφία ὡστ' ἂν εἴη οὐδὲν περὶ ὃ μὴ παρανομοῖεν οἱ ἄνθρωποι· πολλὴν γὰρ πεποιῆσθαι σπουδὴν δοκοῦσιν εἰσαγαγεῖν ὕφος λόγου παράλυτον, μιξοσόλοιον, ἔκφυλον, ἔξεδρον, καὶ ὅλως τῇ τε συνηθείᾳ ἀπᾶδον, οὐδὲ τῇ ἀρχαίᾳ συνᾶδον, ἀλλ' ἔλλοτ' ἄλλως ἐκκυμαῖνον ἐκτόπως, καὶ διαῤῥηγγύον πανταχοῦ τῶν Ἑλλήνων τὰ ὄτα». — Ὁ Κοδρικὰς ἀντιτάσσει στὸν Κοραῆ (1818) πὺς τὴν κοινὴ γλώσσα πρέπει νὰ τὴν ἀναζητήσωμε μόνο στὸ ἀέξυγενισμένον ὕφος, στὴ γλώσσα τῆς ἐκκλησίας, τῶν σπουδαίων, «ὄλου τοῦ ἱερατικοῦ καὶ πολιτικοῦ πληρώματος τοῦ γένους, μας», στὴν «εὐγενικὴν φράσιν» τῶν «εὐγενῶν καὶ ἀρχόντων», πὺ δὲ χάθησαν, δόξα τῷ Θεῷ. ὀλότελα, ὅσο καὶ ἂν «τὸ πλῆθος τῶν χυδαίων ἠῤῥησει». Ὅλοι οἱ ἄλλοι, πὺ τοὺς καμαρώνει ὁ Κοραῆς καὶ οἱ φίλοι του, εἶναι ὄχλος καὶ κάπηλοι, ἠθικῶς βάρβαροι καὶ χυδαῖοι, αὐτοὶ καὶ ἡ γλώσσα τους, ἐνῶ «αἱ ἐκφράσεις» τοῦ «καθόλου ἐξυγενισμένου καὶ κοινῶς συνηθισμένου ὕφους» «ἀπαιτεῖται ἀπὸ τὴν ὀλοκληρίαν τοῦ γένους αὐθεντικῶς νὰ εἶναι... εὐγενεῖς καὶ καθιερωμένα ἀπὸ τὴν τῶν εὐγενῶν χρῆσιν καὶ συνῆθειαν», καθὼς πιστοποιεῖ καὶ ὁ Ὅμηρος. Γι' αὐτὸ καὶ στὴ συνέντευξη πὺ εἶχε μιὰ φορὰ στὸ Παρίσι ὁ Κοδρικὰς μὲ τὸν Κοραῆ, ὅταν ὁ τελευταῖος ἐλέγχοντας τὸν τίτλο τοῦ βιβλίου πὺ εἶχε μεταφράσει, «Περὶ πληθῆος κόσμων», τὸν ρώτησε γιὰτὶ δὲ διατήρησε τὸ πάγκοινο καὶ δημοτικὸ πλῆθος, ἀφοῦ δὲν τὸ κυριολεκτοῦμε μόνο γιὰ τὸν «ὄχλο», ἀλλὰ λέμε καὶ «πλῆθος πεπόνια, πλῆθος ἀγγούρια», τοῦ ἀάπεκριθῆ ὕπομειδιάζων» ὁ «διερμηνευτὴς τῆς καθωμιλη-

μένης» καγκελάριος: «Δὲν ἰξεύρω ἂν τὸ λέγετε ἢ Σοφολογιότης σας ἰξεύρω ἢτι τὰς τοιαύτας ἐκφράσεις συνηθίζουν ο χυδαῖοι, ἐγὼ ὅμως δὲν ἔγραψα μῆτε πρὸς χυδαίους, μῆτε διὰ χυδαίους». Αὐτοὶ ἔχουν γλώσσα καθὼς εἶναι καὶ «ἡ ἀρβανίτικη καὶ ἡ κατσιβέλικη», εἶναι ἡ γλώσσα «τῆς κερατζιά Περμαθοῦς», καὶ δὲν εἶναι σωστὸ «νὰ ὑπισθοδρομήσωμεν καρκινοβατοῦντες καὶ νὰ μιμηθῶμεν, διὰ νοστιμάδα καὶ χάριν, τὴν φράσιν τῆς παραμάνας μας».

Τὴν ἴδια ἐποχὴ καὶ ἀργότερα λέγουν ἀκόμη γιὰ τὸ σύστημα τοῦ Κοραῆ, τὸν εἰσηγητὴ του καὶ τοὺς ὑπαδούς, ὁ Κ ο δ ρ ι κ ἄ ς καὶ ἄλλοι (Πρὸς τοὺς οἰκείους, Καλλιόπη 1819 κ.ά., Σ κ α λ ι ῶ ρ α ς πρὸς τὸν Κοδρικά, Σ ἄ θ α, Παράρτημα σ. 293): χρεοκόποι, οἵτινες πρὶν χρεοκοπήσωσι δὲν ἤξευραν νὰ γράψωσι μῆτε ἐμπορικὰ γράμματα· ἡ αἵρεσις ἐχάλασε τὰ σχολεῖα τοῦ γένους καὶ ἄλλα κρατεῖ εἰς ἀταξίαν καὶ ἄλλα καταταράττει καὶ πάσχει νὰ τὰ χαλάσῃ, θέλουσα νὰ ἔχῃ ἀγραμμάτους διδασκάλους· κοραϊκὴ κόπρος τοῦ Αὐγείου, ἡ αἵρεσις κατεμάρανε τὰ νεῦρα τοῦ γένους, ἔκαμε νὰ χάσῃ τὸ γένος ἑκατὸν χρόνων πρόοδον, ξεγελᾷ τοὺς νέους μὲ τ' ὄνομα τῆς φιλοσοφίας· οἱ θερμότεροι φατριασταὶ εἶναι ἀλλογενεῖς, δαιμονόληπτοι καὶ φανητιῶντες φατριασταί, ἐκ στόματος κόρακος ἐξέρχεται μόνον κρᾶ, μὲ «νεανικὰ ἐπιχειρήματα μιᾶς μαμακουθείου κακοσοφίας» δὲν μποροῦν νὰ κλονιστοῦν «τὰ πατρῶα τοῦ Γένους μας ἔθιμα»· μαστροπὸν τῆς νεωτέρας ψευδοφιλοσοφίας εἰς τοὺς «Ἕλληνας, διαφθορεὰ τοῦ ἔθνους, συκοφάντην μισέλληνα, παγκάκιστον καὶ ἀλογον τέρας· ἡ ἐπάρατος αὕτη ἔρις, καὶ μέχρι θανάτου ἐπιμονὴ τοῦ αἰρεσιάρχου, ἵνα διόλου καταργήσῃ τὴν ἐλληνικὴν γλώσσαν, καὶ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ συστήσῃ· ὁ ὕχλος φθάσας ἐνόησεν, ὅτι ἡ γλώσσα, ἦν λαλεῖ, εἶναι συμφωνοτέρα τῇ τοῦ Ξενοφώντος, ἢ τῇ τῶν γνωστῶν ἐκεῖνων σχεδιασμάτων· αἰρεσιάρχης, φατριάρχης, προσταγαὶ τῆς φατρίας, κορυβαντιῶντες, αἵρεσις, αἰρετικοὶ ποὺ ἀποσκιρτῶσι ἀπὸ τῆς κοινῆς ὁμοφωνίας τοῦ Γένους ἀπὸ κενοδοξία, ἀμάθεια, αἰσχροκέρδεια, μῖσος καὶ ὑποκρύπτουσι τὸν κύριον σκοπὸν· κόμποι καὶ φωνασκίαι μερικῶν ἀγύρτων· παραγνωρίζει ἀτὸ ἔθος τῶν εὐδαιμονούντων Ἑλλήνων, π.χ. τῆς Ἐγκλησίας καὶ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀρχόντων καὶ τῶν ἀπανταχοῦ Ἀρχιερέων, Διδασκάλων, Γραμματέων, Προεστώτων καὶ τῶν λοιπῶν τοῦ Γένους πεπαιδευμένων τὴν Ἑλληνικὴν παιδείαν», ποὺ δὲ βρῖσκεται «ἐν τῇ εἰσαίᾳ καὶ ὅπως ἔτυχε συνηθείᾳ», ἀφοῦ «ὄλοι γράφομεν ἀποβλέποντες εἰς τὴν ἀττικὴν»· οἱ λέξεις τοῦ Κοραῆ εἶναι ἐξελληνισμένοι χιωτισμοί, μακαρονικῆς ἀπόζουσι χύτρας, τραγελαφικὰ ἐκτρώματα, ἐκτρωματικαὶ νεολογίαι, αἱ ὁποῖαι ἀτεχνῶς ἐτερατουργήθησαν εἰς τὸ τῆς νέας γλωσσονομίας γραικοβάρβαρον ἐργαστήριον· ὁ εἰσηγητὴς τους εἶναι «φθορεὺς τῆς γλώσσης», ποὺ μεταχειρίζεται χυδαῖκὰς αἰσχρολογίας καὶ βωμολοχικὴν χυδαιολογίαν, μαγειρικὰς λέξεις καὶ καπηλικὰς ἐκφράσεις, ἐπιχειρήματα ἀχρειολογίας χυδαϊκῆς, βωμολογίας ἐτυμολογικὰς· τῶν πατροπαραδότων ἀρχῶν ὁ καθαιρέτης, λαοπλάνος σοφιστῆς· ἀπαταιῶν, ἀγριος δημαγωγός, ὀχλαγωγός λαοπλάνος, ποὺ καινοτομεῖ τὸ ἔθος καὶ τὸ ἦθος ἀναστατώνει τοῦ ἔθνους μας, ποὺ ἀνατρέπει τὰ καθεστῶτα μὲ

καινοτομίας δημαγωγικῆς, ἄνθρωπος τῆς κρεμάθρας, ὅπερ ἐκ δημοτικῆς συνθήκης ἄνθρωπος τοῦ σχολιοῦ καὶ τοῦ παλουκιοῦ χυδαϊκώτερον ἐρμηνεύεται, αὐτόγνωμος ῥυθμιστὴς τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων, ἀναίσθητος καὶ μωρολόγος γέρων, τερατολόγος καὶ χρεωκοπήσας φιλόσοφος· μετὰ τὰς παραδοξολογίας καὶ κομπολογίας τοῦ ἐμόλυνε τὰς ἐκδοθείσας ὑπ' αὐτοῦ βιβλους· μουφλουζοφιλοσοφογέρων, τὰ ἀχάριστα καὶ ἰοβόλα τέκνα τῆς Ἑλλάδος πρέπει νὰ ἀποκηρύξωμεν καὶ νὰ πέμψωμεν εἰς κόρακας ἢ εἰς τὸ βάραθρον ἤχι βύθιστον (τὰ τελευταῖα εἶναι τοῦ Σκαλιώρα).

Ὁ Κοραῆς δέχτηκε συνήθως ἡσυχὰ καὶ χωρὶς πάθος τὴν ἀντίδραση ποῦ σήκωσε τὸ κήρυγμά του (βλ. ὅμως καὶ παραπ. σ. 374). Ἐέρει πῶς ἡ συκοφαντία «μαθημένη νὰ σύρειται χαμερπῶς ἐπὶ τῆς γῆς, ὅ,τι βλέπει ὀρθὸν τὸ τρέμει ὡς στήλην, εἰς τὴν ὁποῖαν εἶναι χαραγμένη ἡ καταδίκη της»· καὶ βλέπει τὸ τέχνασμα «τῶν ἀληθινῶν ἐχθρῶν τῆς φιλοσοφίας, κρυπτομένων εἰς τὸ προσωπεῖον τῆς θρησκείας». Κάποτε συζητεῖ καὶ γλωσσικὰ λεπτομέρειες· «Ἐρωτᾶται ὁ σοφὸς Κοδριακός»: Τί ὠφελεῖ νὰ μεταχειριστοῦμε τὸ προστετηκώς; Θὰ μείνη μόνη της ἡ μετοχή ἢ θὰ σχηματίσωμε ὅλες τὰς ἐγκλίσεις καὶ τοὺς χρόνους; «Τὸ κάλλος τῶν γλωσσῶν γεννᾶται μάλιστα ἀπὸ τὴν ἀναλογικὴν παραγωγὴν καὶ γονιμότητα τῶν λέξεων». Καὶ δὲ μᾶλλον χρειάζονται «τόσα ἄγνωστα λεξείδια (προστήκομαι, ἐπροστηκόμην ἢ προσετήκομαι, ἐπροσετήχθην ἢ προσετήχθην)», «συνειθισμένην ἔχοντες τὴν ἀκοιήν εἰς τοὺς γνωστοὺς σχηματισμοὺς τοῦ προσκολλῶμαι». —

Εἶναι λυπηρὸν ὅτι οἱ γλωσσικοὶ ἀγῶνες σήκωσαν τέτοια πάθη καὶ γέννησαν τόσες συκοφαντίες. Ὁ Κοραῆς εἶχε τὴν πίστη καὶ τὸ θάρρος νὰ συνεχίσῃ ἀκλόνητος τὸ ἔργο του. Τὰ προσωπικὰ πάθη ἔσβησαν καὶ τὸ ἔθνος δὲν ἀφῆκε νὰ τὸν τιμήσῃ. Ἄν καὶ δὲν ἔμεινε πιστὸς σὲ τὴν γλωσσικὴν ἀρχήν, τὸ ἔδωκε τὴν πρώτην θέσιν ἀνάμεσα σὲ ὅσους ἐργάστηκαν τότε γιὰ τὴν πνευματικὴν ἀναγέννησην.

Ὁ Φιλιππίδης καὶ ὁ Κωσταντὰς γιὰ τὴν γλωσσικὴν «καλλιέργειαν» (1791)

... Ἀπὸ τοῦτο εὐκόλως ἐλέγχονται ἐκεῖνοι ὅπου θέλωντας νὰ εἰσέλθουν ἀπὸ μιὰ ἀτοπία τὸ πῶς δὲν πρέπει νὰ ἀφίνωμεν τὴν γλῶσσαν μας ἀκαλλιέργητην, πέφτουν εἰς μιὰ ἄλλη πολλὰ χειρότερη, λέγοντας πῶς καλλιέργειά της εἶναι νὰ μακραινῇ ἀπὸ τὸ καθωμολημένο ἰδίωμα, καὶ νὰ ἐγγίξῃ εἰς τὸ Ἑλληνικόν· καὶ κατ' αὐτὴν τὴν στραβὴν καὶ παράλογον ἀρχήν, δύνουν κάτι κανόνας καὶ χαρακτηρισμοὺς οἱ ὅποιοι χαρακτηρίζουν ἕνα ἀφύσικον καὶ ἄμορφον τῆρας, μιὰ γλῶσσαν μικτὴν ἀπὸ δυὸ τρία μόρια ρωμείκια καὶ λέξεσιν σχηματισμέναις καὶ συνταγμέναις κατὰ τὸν τύπον τῆς Ἑλληνικῆς καὶ τὴν ὀνομάζουσιν μιξοβάρβαρον, καὶ ἕκαμναν καλλίτερα νὰ τὴν ὀνομάζουσιν μιξοβάρβαρον· διὰ τὴν ἀληθινὰ ἢ τέτοια γλῶσσαν δὲν εἶναι ἄλλο παρά μύξαις καὶ σάλια βαρβαρικά· διὰ τοῦτο παρακαλῶ

ἀναγνώστημου νὰ μὲ συγχωρέση νὰ μιλήσω κομμάτι παρεκβα-
τικώτερα.

Καλλιέργεια μιᾶς γλώσσας εἶναι νὰ τὴν πλουτίσουν μὲ λέξεις, μὲ φράσεις, μὲ τρόπους τοῦ λέγειν, μὲ τροπαῖς καὶ μεταφοραῖς, μὲ πα-
ροιμίαις, καὶ γνώμαις, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἀκολουθεῖ νὰ εἶναι στερημένη
ἢ φτωχὴ ἢ γλῶσσα ἑνὸς ἔθνους ὅπου δὲν εἶναι παιδευμένο· ὅθεν
διὰ νὰ πλουτισθῇ καὶ νὰ ἡμπορῇ νὰ παραστήσῃ κάθε λογῆς ἰδέα
τοῦ ἔθνους ὅπου τὴ μεταχειρίζεται, τὸ ὁποῖο εἶναι ὁ σκοπὸς τῆς
κάθε γλώσσας, ἡμπορεῖ νὰ τὰ δανεισθῇ αὐτὰ ὅλα ἀπὸ μιᾶ ἄλλῃ
ὅπου τὰχει ἐξαιρῶντας μόνο ταῖς λέξεις ταῖς ὁποῖαις πρέπει ἄλ-
λαι νὰ ταῖς πάρῃ ἀπ' ἐκείνην ὅπου φαίνεται πῶς παράγεται, ἄλ-
λαις νὰ ταῖς φτιάσῃ κατὰ ἀναλογίαν ἐκείνων ὅπου ἔχει· μὰ ἂν
δὲν ἡμπορέσῃ νὰ κυβερνηθῇ καὶ μὲ αὐτοὺς τοὺς δύο τρόπους,
συγχωρεῖται νὰ ταῖς πάρῃ καὶ αὐταῖς ἀπὸ ὅπου ταῖς εὔρη· πλήν
ὅ,τι πάρῃ τόσο ἀπὸ τῆ μητέρα της, ὅσο καὶ ἀπὸ ἄλλαις ξέναις
γλώσσαις, διὰ νὰ τὰ οἰκειοποιηθῇ καὶ νὰ τὰ κάμῃ ἐδικάτης, πρέ-
πει νὰ τὰ μεταμορφῶνῃ ὅσο τὸ δυνατό εἰς τὴν ἐδικότητος φύσι,
ἂν θέλῃ νὰ φανῇ καλλιεργημένη, καὶ ὄχι μπαλωμένη μὲ λογῆς λο-
γιῶν μπαλώματα. Αὐτὸ ἔκαμαν καὶ κάμνουν ὅλο ἓνα οἱ Ἑγγλέ-
ζοι, οἱ Φραντζέζοι, οἱ Ἰταλοὶ, οἱ Σπανιόλοι, καὶ ὅσοι ἔτυχαν νὰ
εὔρουν τὴ γλῶσσα τους ἀκαλλιέργητη. αὐτὸ ἔκαμαν μιὰ φορὰ
καὶ οἱ Λατῖνοι· αὐτὸ ἔκαμαν (ἀκούσετε) καὶ οἱ προπάτορές μας
Ἕλληνες, ὅ,τι ἐπῆραν ἀπὸ ἄλλαις γλώσσαις, τὸ ἐμεταποίησαν
εἰς τὴν φύσι τῆς ἐδικῆς των τόσο, ὅπου καὶ οἱ ἴδιοι ἴσως μετὰ και-
ρὸν ἐδυσκολεύουνταν νὰ τὸ γνωρίσουν.

Αὐτὸ ἄς κάμωμεν καὶ ἡμεῖς, οἱ ἀπόγονοι τῶν περιφῆμων ἐκεί-
νων. ἡ γλῶσσα μας ἔχει τύπους σχηματιστικούς, ἔχει κλίσι, ἔ-
χει κανόνας συντακτικούς, λοιπὸν ὅταν θὰ γράψωμεν εἰς αὐτὴν
πρέπει νὰ ἀκολουθήσωμεν τοὺς τύπους της, τὴν κλίσι της, τοὺς κα-
νόνας της ὅπου εἶναι ἡ ψυχὴ καὶ τὸ χαρακτηριστικὸ τῆς κάθε
γλώσσας, τὰ ὁποῖα τὰ εὐρίσκομεν ὄχι εἰς τὸν ἀέρα θεωρῶντας,
μῆτε σὲ ἄλλῃ γραμματικῇ σκαλίζοντας, ἀλλὰ μέσα στὴν ἴδια
γλῶσσα, παρατηρῶντας τὴ φύσι της, τουτέστι τὴν κοινὴ χρῆσι
ὅπου εἶναι δημιουργὸς καὶ γραμματικῇ κάθε γλώσσας· διὰ τὴ ἢ
γραμματικῇ μιᾶς γλώσσας ὁποιας δῆποτε δὲν εἶναι ἄλλο τίποτε
παρὰ μιᾶ περιγραφή τῆς γλώσσας, ἢ ὁποῖα ζωγραφίζει τὴ μορ-
φή, τοὺς χαρακτήρας, τὰ ἰδιώματά της, διὰ νὰ τὰ ἀκολουθοῦν
ὅλοι καὶ νὰ μὴ γράφουν καθέννας κατὰ τὴ φαντασία του· (πάθος
τοῦτο κοινὸ τῶν ἀνθρώπων νὰ ἀποτρέπωνται ἀπὸ τὰ τετριμμένα.)
αὐτὴ εἶναι καλλιέργεια γλώσσας, καὶ ἐκεῖνοι ὅπου λέγουν πῶς καλ-
λιέργεια εἶναι νὰ τὴν ἐγγίζωμεν εἰς τὸ ἑλληνικόν, εἶναι κακοέρ-
γεια, ἂν συγχωρῆται νὰ εἰπῶ ἔτσι, καὶ διαφθορά· διὰ τὴ ὅσο γυ-

ρεύομεν νὰ τὴν πλησιάσωμεν εἰς τὸ ἑλληνικόν, τόσο τὴ μακροαινομεν ἀπὸ τὴ φύσι τῆς, τὸ ὁποῖο βέβαια ἕνας φρόνιμος δὲν ἤμπορεῖ νὰ τὸ εἰπῆ καλλιέργεια.

Εἰς ἐκεῖνο ὅπου προβάλλουν ὅλοι σχεδὸν οἱ σπουδαῖοι μας, πῶς μὴτε ὁ Πλάτων μὴτε ὁ Ἀριστοτέλης μὴτε ἄλλος τινὰς ἔγραφε καθὼς ὠμιλοῦσε τότε ὁ πολὺς ἄνθρωπος, διὰ νὰ στερεώσουν τὴ γνώμη τους, πῶς πρέπει καὶ καλὰ νὰ μὴ μιμούμαστε καὶ ἡμεῖς τὴν κοινὴ ὀμιλίαν ὅταν γράφωμεν ἀλλὰ νὰ κλίνωμεν εἰς τὸ Ἑλληνικόν, διὰ νὰ διαφέρνωμεν ἀπὸ τοὺς πολλοὺς, ἀποκρίνομαι πῶς ὁ Ἀριστοτέλης καὶ ὁ Δημοσθένης ὅταν γράφουν, διαφέρουν πολλὰ ἀπὸ τὴν κοινὴ ὀμιλίαν, πλὴν ὄχι εἰς ἐκεῖνο ὅπου λέγουν οἱ σπουδαῖοι μας νὰ διαφέρνωμεν ἡμεῖς, εἰς τὴν κλίσει δηλαδὴ καὶ τὸ σχηματισμὸ τῶν λέξεων καὶ τὰ πάθη, ἀλλὰ μόνον εἰς τὴν περιπλοκὴ τοῦ λόγου, στὸ μακροσκελισμὸ τῶν περιόδων καὶ σὲ κάποια παιγνίδια τῆς συντάξεως, τὰ ὁποῖα τὰ ἐπινόησαν αὐτοὶ, ἴσως διὰ στολισμὸ τῆς ὀμιλίας των, καὶ εἰς αὐτὰ ἐδιάφερναν ὅταν ἔγραφαν, ὄχι μόνον ἀπὸ τὸν δημῶδη λαόν, μὰ καὶ ἀπὸ λόγου τους· διὰ τί τὸ κατεπεῖγον τοῦ ὀμιλεῖν δὲν συγχωρεῖ τὴ γλώσσα νὰ περιπλέκη μὲ τέχνη, νὰ πρωθυστερίζη καὶ νὰ παίζη, καθὼς ἡ εὐκαιρία τοῦ γράφειν συγχωρεῖ τὸ κονδύλι, τὸ ὁποῖο ἀκολουθεῖ εἰς κάθε γλώσσα, καὶ πρέπει νὰ τὸ κάμνωμεν καὶ ἡμεῖς· τὰ πάθη ὅμως, τὴν κλίσει καὶ τὴ μορφή τῶν λέξεων τὰ ἐμεταχειρίζονται ὅταν ἔγραφαν ὁ Πλάτων καὶ ὁ Δημοσθένης ἀκριβέστατα, καθὼς τὰ ἐμεταχειρίζονται ὅταν ὠμιλοῦσαν ὁ παπουτζῆς καὶ ὁ ράφτης καὶ ὁ μάγειρας τοῦ καιροῦ τους, καὶ δὲν εἶχαν ξεχωριστὴ κλίσει καὶ σχηματισμὸ οἱ σοφοὶ ἀπὸ τοὺς κοινούς. καὶ ἡ γερόντισσα ὅπου ἐγνώρισε τὸν Θεόφραστο πῶς δὲν ἦταν αὐτόχθωνας, δὲν τὸν ἐγνώρισε ἀπὸ σύνταξι ἢ ἀπὸ κἀνένα σχῆμα· διὰ τί αὐτὰ ὁ Θεόφραστος καλλίτερα τὰ ἤξευρε ἀπὸ τὴν γερόντισσα, ἀλλὰ βεβαιώτατα τὸν ἐγνώρισε ἢ ἀπὸ προφορὰ ἢ ἀπὸ πάθος κἀμμιᾶς λέξεως.

Αὐτὸ λοιπὸν εἶναι ἐκεῖνο ὅπου λέγω καὶ ἐγὼ πῶς πρέπει νὰ κάμνωμεν ὅταν γράφωμεν Ρωμέικα, νὰ μιμούμαστε δηλαδὴ τὰ πάθη καὶ τὸ σχηματισμὸ ὅπου ἔδωκε ἡ κοινὴ χρῆσι εἰς τὴ γλώσσα, ἂν θέλωμεν νὰ γράφωμεν τὴ γλώσσα ὅπου ἐπαγγέλλομάσθε, καὶ διὰ νὰ διαφέρωμεν ἀπὸ τοὺς πολλοὺς, εἶναι ἄλλα πράγματα νὰ κάμνωμεν· εἰδὲ καὶ σχηματίζωμεν ταῖς λέξεις κατὰ τὴν κλίσει τῆς Ἑλληνικῆς, δὲν γράφομεν Ρωμέικα διὰ τί δὲν ἀκολουθοῦμεν τὴ φυσικὴ χρῆσι τῆς γλώσσας· μὴτε Ἑλληνικὰ· διὰ τί δὲν ἀκολουθοῦμεν τοὺς συντακτικὸς λόγους τῆς Ἑλληνικῆς, ἀμὴ γράφομεν ἕνα μικτὸ τέρας, τὸ ὁποῖο ἂν τὸ διαβάσῃ ἕνας καθαρὸς Ἑλληνας, καὶ ἕνας καθαρὸς Ρωμαῖος, μὴτε ὁ ἕνας μὴτε ὁ ἄλλος ὅτὰ τὸ γνωρίσουν τί γλώσσα εἶναι· ἀμὴ δὲν εἶναι μεγάλη ἐντροπή

Οἱ σύ

... καὶ

... καὶ

... καὶ

... καὶ

... καὶ

... καὶ

... καὶ

... καὶ

... καὶ

... καὶ

... καὶ

... καὶ

... καὶ

... καὶ

... καὶ

... καὶ

... καὶ

... καὶ

... καὶ

... καὶ

... καὶ

... καὶ

... καὶ

... καὶ

... καὶ

... καὶ

... καὶ

... καὶ

... καὶ

... καὶ

... καὶ

... καὶ

... καὶ

... καὶ

... καὶ

... καὶ

... καὶ

... καὶ

... καὶ

... καὶ

... καὶ

νά καταφρονοῦμεν τὴ γλῶσσα μας, νά τὴ στοχάζωμάσθε βάρβαρη, καὶ νά φοβοῦμάσθε νά τὴ γράψωμεν καθαρὰ καθὼς μᾶς τὴν ἔδωκεν ἡ Φύσι, ἀλλὰ νά τὴν ἀνακατόνωμεν μὲ τὴν Ἑλληνικὴ διὰ νά εἶμασθε ἐξ ἡμισείας βάρβαροι, καὶ νά μὴ θέλωμεν νά τὴ γράψωμεν καθὼς πρέπει, διὰ νά εἶμασθε ἐντελῶς εὐγενεῖς, καθὼς νομίζονται καὶ εἶναι ὅλα τὰ ἔθνη ὅπου μιλοῦν καὶ γράφουν τὴ γλῶσσα τους καθαρὰ, κατὰ τὴ φύσι καὶ χρῆσι τῆς;

Πλὴν τοῦτο δὲν εἶναι νόσος μόνο τῶν Ρωμαίων· τὸ εἶχαν οἱ Φραντζέζοι ἕως τὸν ἀπερασμένο αἰῶνα· τὸ εἶχαν οἱ Γερμανοὶ ἕως προχθές· ὁ πρῶτος Φραντζέζος ὅπου ἔκαμε γραμματικὴ στὴ γλῶσσα του, τόσο ἐμισήθηκε ἀπὸ τοὺς σοφοὺς τοῦ καιροῦ του, καὶ ἐπομένως καὶ ἀπὸ τοὺς κοινούς διὰ τὴν πρόληψι ὅπου εἶχαν εἰς αὐτούς, τόσο λέγω ἐμισήθηκε ἐπειδὴ ἐσχημάτισε ταῖς λέξεις κατὰ τὴν κοινὴ χρῆσι, καὶ ὄχι κατὰ τὴ Λατινικὴ, ὡς ὅπου ἐφτώχυνε, μὲ τὸ νά μὴν ἐγύριζε κἀνέναν νά τὸν ἰδῆ, καὶ ἀπέθανε ἀπὸ τὴν πείνα· ὁμοίως καὶ ὁ πρῶτος Γερμανός· ὅμως αὐτὰ τὰ ἔθνη ἐγνώρισαν τέλος πάντων τὴν τύφλωσί τους, καὶ θαυμάζουν ἐκείνους ὅπου ἐκαταφρόνεσαν οἱ προπάτορές τους, καὶ τοὺς ἐκθειάζουν διὰ τὴν ὀξύνοιά τους, καὶ τοὺς ἐμιμήθησαν καὶ τοὺς στήνουν Κολοσσούς εἰς τὰ φιλολογικὰ τους βιβλία· διὰ τί τοὺς ἀνοιξαν τὰ μάτια, καὶ τοὺς ἔδειξαν δρόμον ὀμαλὸ καὶ σύντομο διὰ νά προκόψουν· ἀμὴ ἡμεῖς οἱ ἀπόγονοι τῶν ἡμιθέων ἐκείνων ἀνδρῶν τῶν ὁποίων καυχούμασθε πῶς ἐκληρονομήσαμεν τὸ πνεῦμα, νά εἶμασθε χειρότεροι ἀπὸ τοὺς Κελτοὺς καὶ Τεύτονας, δὲν εἶναι ἐντροπὴ μας; ἄς τὸ στοχασθῆ καθέννας (Γεωγραφία σ. 179α.).

Τ' ὄνειρο τοῦ Χριστόπουλου : Ἡ «μιξοσόλοικη γλῶσσα» (1811)

...Ἐγὼ, λέγει, εἶμαι ἡ περιβόητος, καὶ περίπυστος ἐκείνη θεὰ ἢ παρὰ μὲν τῶν ἄλλων φορτικῶς πῶς Μιξοβάρβαρος Γλῶσσα καλουμένη, παρὰ δὲ Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρεως καὶ μάλα χαριέντως ἀκούουσα Μιξοσόλοικος. Ἡ τότε μὲν μετρίως καλλιεργηθεῖσα, τῶρα δὲ, καὶ μάλιστα εἰς τοὺς καιροὺς σοι πλουτισθεῖσα μὲ τὸ, ἰδικόν μου, ἐξεύρω, ἐπαίρω, ἐμπορῶ, ἀποῦ, κᾶμποια, ἐντάμα, πρῶνόν, ἦτο, καὶ τὰ ἐξῆς· αὐτὴ δὲ ἡ ἄλλη, ἡ σοβαρὴ, καὶ σεμνὴ εἶναι ἡ φιλτάτημοι ἀδελφὴ Ὁρθογραφία, ἡ ἀνέκαθεν τιμηθεῖσα παρὰ τῶν λαμπρῶν θειασώτωντης, καὶ ἐπεξεργασθεῖσα μὲ τοσοῦτους ὑψηλοτάτους, καὶ κριτικοτάτους κανόνας, διὰ νά ἐμπορῶσι νά τὴν ἀποκτῶσιν ἀπαξάπαντες.

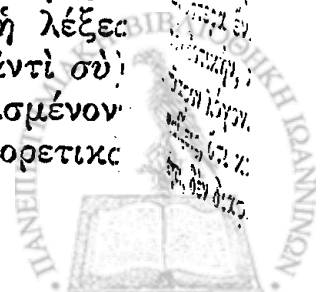
Ὡ! φωνάζω, ἐσεῖς δὲ εἶστ' ἐκεῖνες; Ναὶ λέγουν, ἐκεῖναι. Καὶ δὲν κουρεύεσθε, λέγω· τ' ἤρθετε; Ἦλθομεν, λέγουν, ἐγὼ μὲν νά σε διδάξω, νά ὀμιλῆς, καὶ αὐτὴ νά σε μάθη, νά γράφῃς. Φύγετε, φύγετε, λέγω· οὔτε τὴν ὀμιλίαν σου, οὔτε τὸ γράψιμόν τῆς θέλω·

Σὺ, λέγει, εἶσαι ἀνόητος, καὶ δὲν ἐξεύρεις, τίσε γίνεταί. "Ας εἶναι, λέγω· πλὴν δείξετέμε τὴ ράχησας· καὶ μὴν ἀργῆτε. δὲν ἡμπορῶ οὔτε νὰ σᾶς ἀκούω, οὔτε νὰ σᾶς βλέπω. Καὶ πῶς τρισβάμβαρε, λέγει, δὲν σοι ἀρέσομεν; Ἐγὼ βλέπω, τὴν λέγω, ὅτι συμά 'ς τ' ἄλλασας εἶσθε καὶ κουρουνόμυαλες· κ' ἔπρεπε βέβαια νὰ μὴ καταδεχθῶ, οὔτε νάσας ἀποκριθῶ πλέον, πλὴν, ἐπειδ' εἶμαι φίλος τῆς ἀλήθειας, κλίνω νὰ σᾶς λαλήσω· Τί; λέγει. "Οτι δὲν μ' ἀρέζεις, λέγω, οὔτ' ἐσὺ, καθὼς λαλεῖς, οὔτ' ἐκείνη, καθὼς γράφει· Ἐλθέ, λέγει, νὰ διαλεχθῶμεν. Ἀπὸ τί, λέγω, νὰ διαλεχθῶμε. Ἀκούεις, λέγει, τὸν ἀμαθέστατον; οὔτε τὸ διαλεχθῶμεν δὲν ἐξεύρει, ὅτι μέλλει νὰ εἴπη τὸ νὰ συνομιλήσωμεν. Ποῦ ξεύρω 'γὼ, λέγω, τέτοια βαθυὰ κορακιστικά.

Πρῶτον, δὲν με λέγεις, τ' εἶν' αὐτὲς ἡ λέξεις, ὅπου μεταχειρίζεσαι; δηλαδὴ τὸ ἰδικόνμου, ἐξεύρω, ἐπαίρων, καὶ τὰ τέτοια. Αὐταί, λέγει, εἶναι αἱ πρώην ἐφθαρμένα διωρθωμένα, καὶ ἀνακεκλημένα εἰς τὸ εἶδος των. "Ἦγουν, λέγω, ὑποθέτεις, ὅτι αὐτὲς ἡ λέξεις ἦταν μιὰ φορά, καθὼς ἐσὺ ταῖς διορθώνεις, κ' ἔττι ταῖς μεταχειρίζονταν κατὰ τὸ ῥωμαϊκὸν νόημα! ἢ πῶς; "Οχι, λέγει, ἀλλ' ἐπειδὴ φαίνονται, πῶς ἐξ ἐκείνων κατὰ παραφθορὰν ἐσχηματίσθησαν, οὔτω πρέπει νὰ λέγωνται. Δὲν κατάλαβα, λέγω. "Ἦτοι, λέγει, τὸ μὲν δικόνμου ἐπειδὴ φαίνεται, ὅτι ἐσχηματίσθη ἀπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἰδιόν μου, πρέπει νὰ λέγεται ἰδικόνμου, τὸ δὲ ἡξεύρω, ἐξεύρω (ὅτι εἶναι ἐξ-εύρω.) τὸ δὲ ἀντάμα, ἐν τάμα, (ὅτι εἶναι ἐν τῷ ἅμα) καὶ τάλ. "Ακουσ' ἐσὺ, λέγω παρδαλή, καὶ πολυξερὴ ῥητόρισσά μου. αὐτὰ Ἑλληνικά εἶναι; "Οχι, λέγει. Ἀμὴ ῥωμαϊκά, λέγω. Οὔτε, μελέγει· Λοιπὸν, λέγω τί φασούλια, εἶναι; Ῥωμαϊκά διωρθωμένα, λέγει. Κ ἰ ποιὸς, λέγω, σε διόρισε διορθώτραν τῆς γλώσσας μας, καὶ τῶν λέξεων μας; ποιὸς σ' ἔδωσε τούτην τὴν ἄδειαν νὰ τυραννῆς καὶ νὰ καταπατῆς τὴν κοινὴν συνήθειαν; διατί ἐσὺ δὲν τῆς ἀκολουθεῖς, μόνον θέλεις ἐκείνη νὰ σ' ἀκολουθῆ; καὶ θὰ σ' ἀκολουθήσῃ; ποτέ.

"Ἐπειτα, σὰν ἠθέλησεν αὐτὴ ν' ἀλλάξῃ καμμιάν παλαιὰν λέξιν, ἢ καμμιάν τῆς συλλαβὴν, ἢ κανένα γράμματῆς, τάχα δὲν ἔχει τὸ κῦρὸς τῆς; Μάλιστα. ὅτι μόνον αὐτ' εἶναι ὅλων τῶν γλωσσῶν ἡ νομοθέτρα. Τί λοιπὸν πειράζεσαι; «ὁ ἐπιστάμενος, λέγει ὁ Πλάτων, περὶ ὀνομάτων, τὴν δύναμιν αὐτῶν σκοπεῖ, καὶ οὐκ ἐκπλήττεται, εἴτι προσκεῖται γράμμα, ἢ μετάκειται, ἢ ἀφήρηται, ἢ καὶ ἐν ἄλλοις παντάπασιν γράμμασιν ἐστὶν ἢ τοῦ ὀνόματος δύναμις». Δηλαδὴ ὁ διδάσκαλος τῶν λέξεων δὲν ζηπάζεται, ἀν ἡ λέξεα ἔχουν κανένα γράμμα περισσότερο, (καθὼς λ.χ. τὸ ἐσὺ ἀντὶ σὺ) ἢ ὀλιγότερο. (καθὼς τὸ μέρα ἀντὶ ἡμέρα) ἢ μετατοπισμένον (καθὼς τὸ ἐδῶ ἀντὶ ὦδε) ἢ ἀν καὶ εἰς ὀλότελ' ἄλλα διαφορετικὰ

γράμματα τὸ ἴδιον δηλοῖ (καθὼς ὁ ἀχνὸς τὸν ἀτμόν). "Ἐχεις τίποτε νὰ προβάλης εἰς αὐτό; «εἰδὲ καὶ ἐν ἑτέραις συλλαβαῖς, λέγει πάλαι ὁ Πλάτων, ἢ ἐν ἑτέραις τὸ αὐτὸ σημαίνει πρᾶγμα, οὐδ' εἰ πρόσκειται τι γράμμα, οὐδ' εἰ ἀφήρηται, οὐδὲν οὐδὲ τοῦτο, ἕως ἂν ἐγκρατῆς ἢ ἡ οὐσία τοῦ πράγματος δηλουμένη ἐν τῷ ὀνόματι»... Πῶς λοιπὸν ἐσὺ, καθὼς σε κόψει τὸ κεφάλισου, ποῦ προσθέτεις γράμματα, ποῦ ἀφαιρεῖς, ποῦ ἀλλάζεις, καὶ ποῦ ἄλλ' ἄντ' ἄλλα κάμνεις; ἢ λέξεις εἶναι σημάδια τῶν πραγμάτων, καὶ ἄλλο δὲν ζητοῦμεν ἀπ' αὐταῖς, παρὰ νὰ μᾶς φανερώσουν τὰ πράγματα. "Ὅταν λοιπὸν αὐτοὺς τὸ ἔργον τὸ κατορθώσουν τέλεια, ὅπως κιὰν εἶναι, καὶ μ' ὅποια, καὶ μ' ὅσα γράμματα συνθέτονται, δὲν πειράζει τίποτε· ποτὲ δὲν ἠμπορεῖς ἐσὺ νὰ διορθώνης τὰ γράμματα, ἢ ταῖς συλλαβαῖς τῶν λέξεών μας. Αὐτὸ μόνον ἢ κοινὴ συνήθεια τὸ κάμνει, καὶ μόνητης ἔχει τὴν τέτοιαν ἄδεια· κ' ἐσὺ, κ' ἐγὼ χρέος ἔχομεν νὰ τὴν ἀκολουθοῦμεν (Λυρικά, σ. 10α.).

Οἱ Ἴωνες τὸ Ἀττικὸν ὑγιαίνω ἀλλάζοντάς το, τὸ ἔλεγαν οὐλῶ. "Ἐτζι καὶ τὸν λόγον, μῦθον· τὸ ἠσυχάζω, ἐλινύω, τὸ διδάσκω, ἀναγινώσκω· τὸν πέλεκυν, σάγαριν· τὴν φαρέτραν, ἄρδιν· τὸ σκιρτῶ, ὑβρίζω, καὶ τ: Τί λοιπὸν μεμφόμεσθε τοὺς Ῥωμαίους, ὅταν ἀλλάζοντας ταῖς Ἑλληνικαῖς, λέξαις, λέγουν τὴν παροψίδα, λ: χ: ταλέρι, τὸν οἶκον, σπῆτι, τὸν πέλεκυν τζεκοῦρι, τὸν οἶνον κρασί, τὸ ὕδωρ νερόν, καὶ τὰ τέτοια;

Τάχα τὰ κατ' ἀφαίρεσιν τοῦτα Ἑλληνικά! (δηλαδὴ τὸ, πᾶς, στάχυς, σταφίς, κεῖνος, κεῖσε, χθὲς, με, ὀσθή, λείς, καὶ τ:) δὲν εἶναι πρὸς τ' ἄλλα τοῦτα Ἑλληνικά! (ἤγουν πρὸς τὸ ἄπας, ἀστάχυς, ἀσταφίς, ἐκεῖνος, ἐκεῖσε, ἐμέ, ἐοσθή, θέλεις) καθὼς τὰ Ῥωμαῖκα, μέρα, λίγο, νοικιάζω, γκρεμιζώ, καὶ τ: πρὸς τὰ ἡμέρα, ὀλίγα, ἐνοικιάζω, ἐγκρεμιζώ, καὶ ταλ: (σ. 16).

"Ὑστερα σ' ἐρωτῶ τ' εἶν' αὐτὴ ἢ φράσις, τὴν ὅποιαν, ὀμιλῶντας, μεταχειρίζεσαι; τάχα Ἑλληνική; τάχα Ῥωμαῖκη; Οὔτε, λέγει, ἄκρατος Ἑλληνική, οὔτε ἄκρατος Ῥωμαῖκή, ἀλλὰ μικτὴ Ἑλληνορωμαῖκή. Δηλαδὴ οὔτε τράγος, οὔτ' ἐλάφι, λέγω, ἀλλὰ τραγέλαφος. "Ἄφες, λέγει, εἰς τὰς σπουδαιολογίας τὰς ἀστειότητος. Δὲν πειράζου, λέγω, ἢ ἀστειότητες· αὐτὲς εἶναι μάλιστα γλαφυρὲς φράσεις τῆς ὀμιλίας σου, ὅτι κ' ἐσὺ, ὅταν φιλοτιμεῖσαι νὰ λαλῆς γλαφυρότατα, παίρνεις μιὰν κλίσιν, καὶ μιὰν σύνταξιν Ῥωμαῖκην, καὶ μιὰν Ἑλληνικήν! ἓνα σκουριασμένον ἀπαρέμφοτον, καὶ ὕστερα ἓνα ὀποῦ, μιὰν γενικὴν ἀπόλυτην, κ' ἔπειτα ἓνα νά! μιὰν δοτικὴν, καὶ κητόπι ἓνα δέν! καὶ συνθέτεις ἐκεῖνον τὸν τραγέλαφον λόγον. καὶ τοῦτο σου τὸ ὕφος τ' ὀνομάζεις ὑψηλόν· καὶ νομίζεις, ὅτι κατ' αὐτὸ διαφέρεις ἀπὸ τὸν ἀμαθῆ λαόν. Καὶ πῶς; λέγει, δὲν διαφέρω; Μάλιστα, λέγω, διαφέρεις εἰς ὅσο βαρβαρό-

τερη φαίνεσαι· ἐπειδὴ ἐκεῖνος μὲν λαλῶντας τὴν γλῶσσαν του, καὶ ἀκολουθῶντας τὴν φυσικὴν κλίσιν, καὶ σύνταξιν, οὔτε σολοικίζει, οὔτε βαρβαρίζει, ἐσὺ ὅμως παρδαλίζοντας, καὶ σολοικίζεις, καὶ βαρβαρίζεις χοντροειδέστατα. Ναί, λέγει· πλὴν σολοικίζω, ἐφ' ὅσω μετέχω Ῥωμαϊκῶν. Ἐγὼ ὅμως λέγω, νὰ σε δεῖξω τὸ ἐναντίον· ὅτι δηλαδὴ, ὅσο μεταχειρίζεσ' Ἑλληνικὴν κλίσιν, καὶ σύνταξιν, τόσο σολοικότερη γίνεσαι. Καὶ πῶς, λέγει, θέλει εἶσθαι τοῦτο δυνατόν; Δὲν μ' ἐξηγάς λέγω, τί νοεῖς μὲ τὸ σολοικίζω; ἢ δὲν σολοικίζομεν τότε, ὅταν ἀλλάζομεν τὴν κλίσιν, καὶ τὴν σύνταξιν τῆς γλῶσσας, ὁποῦ λαλοῦμεν; Πῶς γίνεται; λέγει· Πρόσεχε, λέγω, νὰ μάθῃς πῶς ἂν λ.χ. λαλῶντας Ἑλληνικά, εἰπῆς τοῦ Σωκράτη, καὶ ὄχι τοῦ Σωκράτους, χαίρομαι, καὶ ὄχι χαίρω, βιάζω, καὶ ὄχι βιάζομαι, σολοικίζεις, εἶπέμε, ἢ τί; Σολοικίζω, λέγει, μάλιστα· ὅτι φθείρω τὴν Ἑλληνικὴν κλίσιν τοῦ Ἄμῃ, λέγω, ἂν εἰπῆς γεύομαι μέλι, καὶ ὄχι γεύομαι μέλιτος, ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα ἕως τὴν Περσίαν, καὶ ὄχι ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος ἕως τῆς Περσίας! τί κάμνεις τότε; Ἐπίσης, ἀποκρίνεται, σολοικίζω· ὅτι φθείρω τὴν Ἑλληνικὴν σύνταξιν τῶν λέξεων· Λοιπὸν, λέγω, διὰ τὸν ὅμοιον λόγον σολοικίζεις, καὶ ὅταν ὁμιλῶντας Ῥωμαίκα, εἰπῆς τοῦ Σωκράτους, καὶ ὄχι τοῦ Σωκράτη, χαίρω καὶ ὄχι χαίρομαι, βιάζομαι, καὶ ὄχι βιάζω, γεύομαι μέλιτος, καὶ ὄχι γεύομαι μέλι, ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος ἕως τῆς Περσίας, καὶ ὄχι ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα ἕως τὴν Περσίαν, ἐπειδὴ φθείρεις τὴν Ῥωμαϊκὴν κλίσιν, καὶ σύνταξιν τῶν λέξεων. Ὅσο λοιπὸν, λαλῶντας Ῥωμαίκα, ἑλληνίζεις, τόσο περισσότερο σολοικίζεις (σ. 18).

Καλῶς, μελέγει, πλὴν δὲν ἐξεύρεις, ὅτι ὅσω τὰ Ῥωμαϊκὰ εἰς τὰ παλαιὰ Ἑλληνικὰ πλησιάζουσι, τοσούτω μᾶλλον ἐξευγενίζονται· Δὲν ἤξεύρω, λέγω· τάχα εὐγενίζονται, ἐπειδὴ παλαιότερα γίνονται; πλὴν πῶς ὁ Θουκυδίδης, ὁ Πλάτων, ὁ Ξενοφῶν, ὁ Δημοσθένης, καὶ ὄλ' οἱ Ἀττικοὶ ἐκεῖνοι Ῥήτορες δὲν ἠθέλησαν νὰ πλησιάσουν τὴν Ἀττικὴν τοῦ καιροῦ τοῦ γλῶσσαν εἰς τὴν παλαιότητα τὴν Ἑλληνικὴν τοῦ Ὀμήρου, διὰ νὰ τὴν κάμουν εὐγενικότερη, βεβαιότατα, διατὶ δὲν εἶχαν τὴ γνώση σου· ἐκείνους λοιπὸν καὶ ἐμεῖς μιμούμενοι, λαλοῦμεν τὴν γλῶσσαν τοῦ καιροῦ μας. Ἐπειτὶ τί νομίζεις; μήπως τὰ παλαιὰ Ἑλληνικὰ οὐρανοκαταίβητα εἶναι καὶ τὰ θαρεῖς εὐγενικότερ' ἀπὸ τὰ Ῥωμαίκα; ἀνάγνωσες ποτέσε τὸν Κρατύλον τοῦ Πλάτωνα; αὐτὸς λοιπὸν ἐκεῖ λέγει, ὅτ' οἱ Ἕλληνες πλῆθος λέξαις ἀπὸ τοὺς Βαρβάρους Φρύγας ἐδανείσθηκα καὶ πῶς τὸ πῦρ, τὸ ὕδωρ, τὸ κύνων, καὶ ἄλλα πολλά, τὰ θέλει βαρβαρικά· ἔπειτα ὄλ' οἱ Εὐρωπαῖοι διδάσκαλοι, οἱ εἰδήμονες τῆς Συροφονικικῆς γλῶσσας ἀποδείχνουν φανερώτατα, πῶς ἡ Ἑλληνικὴ ἔχει πλῆθος συροφονικικαῖς λέξαις· ὥστε καὶ τὰ Ἑλληνικὰ

Οἱ σί

ἐναι

τέρων

καὶ σὺ

Πικρ

διὰ νὰ

τὸ ἐνὸς

συν το

Ἡρόδο

εἰπὼ

νῆς ἐκε

εὐκαλιθε

Ποικ λι

τέρων ἢ

τέρων ἢ

ἴσο ἐνδὲ

πῶς γὰρ

ἐν ἔξει

συντάξιν

καὶ ἢ Ἄ

πῶς γὰρ

τὴν κλίση

φθέρων ἢ

φθέρων ἢ

φθέρων ἢ

φθέρων ἢ

φθέρων ἢ

φθέρων ἢ

φθέρων ἢ

φθέρων ἢ

φθέρων ἢ

φθέρων ἢ

φθέρων ἢ

φθέρων ἢ

φθέρων ἢ

φθέρων ἢ

φθέρων ἢ

φθέρων ἢ

φθέρων ἢ

φθέρων ἢ

φθέρων ἢ

φθέρων ἢ

φθέρων ἢ

φθέρων ἢ

φθέρων ἢ

εἶναι σμιξίματα, καὶ ἀνακατώματα γλωσσῶν βαρβαρικῶν παλαιότερων· καὶ δὲν εἶν' ἀνάγκη νὰ πλησιάζομεν τὴν ρωμαϊκὴν κλίσιν, καὶ σύνταξιν εἰς ἐκεῖνα, διὰ νὰ γενοῦν τὰ Ῥωμαῖκα εὐγενικότερα...

Πλὴν δὲν πρέπει, λέγει, νὰ ἔχομεν ὅλοι μίαν κοινὴν γλώσσαν, διὰ νὰ γράφομεν μ' αὐτὴν; Οἱ μὲν παλαιοί, λέγω, "Ἕλληνες αὐτὸ δὲν τὸ ἐνόμισαν ἀναγκαῖον· καὶ διὰ τοῦτο ὁ καθένας τους εἰς τὴν γλώσσαν τοῦ τόπουτου ἔγραφεν· ὁ μὲν Θουκυδίδης λ:χ: Ἀττικά, ὁδὲ Ἡρόδοτος Ἰωνικά, ὁδὲ Ἀρχύτας Δωρικά, καὶ ἐξῆς ἐγ' ὅμως, σελέγω, πῶς πρέπει ὕστερα τί; μήπως ἐσὺ φαντάζεσαι νὰ γένης ἐκείνη; φεύγα! ἐσένα, καὶ ὅσοι σε γράφουν σε ἀηδιάζουν, ἀνσελαλήσουν· ὅτι εὐθύς ὁ Δασκαλάκης τὸν λέγουν τὸν τέτοιον. Ποιὰ λοιπὸν, λέγει, πρέπει νὰ γένη; Ἡ γλῶσσα, λέγω, τῶν ρητόρων μας τοῦ Σκούφου, καὶ τοῦ Δαμωδοῦ· τοὺς ἀνάγνωσες ποτέσου; αὐτοὶ λοιπὸν εἰς τὴν φράσιν τους ἔχουν τὴν κοινότερην, ὅσο ἐνδέχεται, Ῥωμαϊκὴν κλίσιν, καὶ σύνταξιν· καὶ ὅπου μὲν τὸ πρᾶγμα ἔχει Ῥωμαϊκὴν λέξιν, τὴν μεταχειρίζονται, ὅπου ὅμως δὲν ἔχει, ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴν τὴν δανείζονται, κλίνοντάς τὴν, καὶ συντάτοντάς τὴν Ῥωμαῖκα. Ἐτζι λοιπὸν κ' ἐσὺ κάμε, καὶ γίνεσαι κοινή. Ἀλλεῶς καθὼς τώρα κάμνεις, εἶσαι ἀηδέστατη, καὶ βαρβαρότατη, καὶ λέγεσαι Δασκαλάκαινα... Μὴ λοιπὸν φαντάζεσαι τὴν ἀλλαγὴν τῶν Ἑλληνικῶν εἰς τὰ Ῥωμαῖκα βαρβαρότητα, μὴ φθοράν! ἀλλὰ βάρβαρον, καὶ φθαρμένον, λέγε τὸν νοῦν, ὅπου δὲν γνωρίζει τὴν ἀλήθειαν.— Λέγοντας αὐτὰ, ὁ πετεινὸς ἐλάλησε καὶ ζύπνησα· κ' ἐγλύτωσα κ' ἐγὼ ἀπὸ τὰ χέριατους, κιαυτὲς ἀπὸ τὸ στόμαρου (σ. 21α., 29).

Ὁ Βηλαρὰς γιὰ τὴ «διόρθωση» τῆς γλώσσας (1821)

Κε γι�τη; Ἐπηδῆς στοχαζοντε οτη το γενοσ μας γλοσα δεν εχη· κε αφτη εμαθαν το σκελεθρο, κε θελουν τη γλοσα οπου εχη το γενοσ, την οπηαν τη στοχαζοντε χηδεα κε χαλασμενη, να τη ἔμπολιασουν με τα στεγναδια κε ξεραδια του σκελεθρου τους για να ξεχηδαση. Κε το ἔμπολιασμα τουτο προς αγονηζοντε να το καμουν; Ἀκουσε· κολναν απο ενα ν στο πατο της λεξης για να γενη ατηκο απαρεμφατο, καθος γραφειν... Σ' αλες παλε λεξες στον πατο η ατηκοτατη γραματησμενη μας βανουν ακεριες σηλαβες, καθος· λαδηοι, τεψηοι, κρασηοι, ματηοι, φρηδηοι, μουστακηοι, ρεπατηοι· κε σ' αλες σβιοῦν το ι της εοληκης ετηατηκης για να γενη ατηκη, καθος· ταῖς μούσαις εοληκα, τὰς μούσας ατηκα η ετηατηκη· κε ετση σχηματηζουν ολες τες εοληκες ετηατηκες της γλοσσας μας λεγοντας· τὰς λάσπας, τὰς μύξας, τὰς καραβίδας, τὰς καταγραφάς, τὰς καλὰς γυναῖκας (σ. 185).

Ἔο Δούκας γιὰ τὸν «τρακαρισμὸ» (1812)

Διαιροῦμεν λοιπὸν τὴν γλῶσσαν τῶν νῦν γραφόντων, ὅσον ἀπὸ τῆς γνώ-
 μης αὐτῶν, εἰς Μακαρονικὴν, καὶ Τρακαριστικὴν, καὶ Χυδαίαν· καὶ χυδαίαν
 μὲν λέγομεν τὴν κατὰ τοὺς χυδαίους καὶ γραφομένην καὶ ὀμιλουμένην· περὶ
 ἧς ἐν τῷ παρόντι οὐδεὶς λόγος ἔσται· ἐπειδὴ ἐκ τῶν προϊσταμένων τῆς γνώ-
 μης αὐτῆς, οἱ πλείους σχεδὸν μεταμεληθέντες ἤδη, ἀπέστησαν παντελῶς,
 καὶ τοῦ λοιποῦ οὐδεὶς πρεσβεύει τὴν γνώμην αὐτήν, εἰμὴ τινὶ ἢ μελαγχολία
 εἰς βάθος ἐντέτηκε. Μακαρονικὴν δὲ ὠνόμασαν τὴν μὴ περιωρισμένην εἰς τὴν
 παροῦσαν λιτότητα, ἀλλὰ τὴν ἀντιζήλον οὔσαν τῆς δόξης τῆς μητρικῆς,
 καὶ ἐπεκτεινομένην, ἀεὶ καὶ ἀπολαμβάνουσαν τι ἀπὸ τῆς λαμπρᾶς περιου-
 σίας ἐκείνης, καὶ οἰκειοποιουμένην τεθαβρόκητόως καὶ λέξεις καὶ φράσεις
 καὶ πᾶν κάλλος λόγου ἐκ μητρικοῦ δικαιώματος· καὶ οὕτως εὐδοκίμοῦσαν
 θαυμασίως καὶ διὰ τὴν τῆς Φύσεως δεξιότητα καὶ διὰ τῶν πραγμάτων τὴν
 δύναμιν· τεκμήριον δὲ τοῦ λόγου, ὅτι πάντες οἱ μεταφράζοντες καὶ συγγρά-
 φοντές τι εἰς ὑψηλοτέρας ἐννοίας, μακαρονίζουσιν· ὃ ἔστιν ἀνατρέχουσι κα-
 τατείνοντες πρὸς τῆς ἀρχαίας εὐγλωττίας τὰ κάλλη· καὶ τοιαύτη μὲν ἡ μα-
 καρονικὴ. Τρακαριστικὴν δὲ ὠνομάσαμεν ταύτην αὐτήν, ἀλλάπως ἀκροβα-
 τοῦσαν καὶ τρακαρίζουσαν, καὶ ἀντιδιαπλέκουσαν σοφιστικῶς πανταχοῦ ἐν
 τῷ λόγῳ· καὶ τοῦ μὲν φυσικοῦ κάλλους ἀπεχομένην, ἀντὶ δὲ τούτου, φύκος,
 καὶ τοῦτο κίβδηλον ἐλομένην καὶ βορβορῶδες· ἐκ μέρους δὲ αὖθις ὑποστελ-
 λομένην καὶ ἀπαρρησίαστον, οἷον αἰσχυνομένην μὴ φανῆ πη τῷ μητρικῷ
 ἱματίῳ κεκοσμημένη· εἰδέπου ἀναγκασθῆ, εὐθύς ἀναποδίξει καὶ μετα-
 χρωματίζει αὐτὸ εἰς σχῆμα τι ἀπειρόκαλον καὶ ἀλλόκοτον, οὔτε αὐτῇ σύ-
 νηθες ὄν, οὔτε τῇ μητρὶ διαπρέπον. ὅπερ ἰδὼν τις τῶν ἐλλογίμων, δικαιο-
 τата ἀπενύσταξε καὶ εἰς ἀηδίαν κατέστη καὶ διὰ τὴν ἀπειροκαλίαν τοῦ σχή-
 ματος καὶ διὰ τὴν ἀλαζονίαν τοῦ γράψαντος. Ὡστε ἐπειδὴ μακαρονισμὸς
 μὲν ἔστιν ἡ κατ' ὀλίγον πρόοδος τῆς γλῶσσης πρὸς τὴν ἀρχαίαν αὐτῆς τε-
 λειότητα· τρακαρισμὸς δὲ ἀποπλάνησις ἀπὸ ταύτης, καὶ τῆς νῦν συνειθεί-
 κς ἤχος ἀλλόκοτος, περὶ τούτων ἡμῖν ὁ λόγος ἐξῆς.—Ὁ κάλαμος τῶν περαι-
 ουμένων ὀφείλει νὰ εἶναι ἐλεύθερος εἰς τὸ νὰ ἐκφράσῃ ἐντελῶς τῆς ψυχῆς
 τὰ νοήματα, δανειζόμενος ὅπως ἂν κάλλιστα δυνηθῆ ἀπὸ τῆς ἀρχαίας, μέ-
 χρις οὐ νὰ πλουτισθῆ ἐκ πολλῶν καὶ παντοδαπῶν βιβλίων ἢ γλῶσσα· ὅπερ
 γινόμενον ἐνώσει ἀκριβῶς τὴν θυγατέρα πρὸς τὴν δεδοξασμένην μητέρα·
 καί μοι χάρισαι τὸ Ἀπαρέμφατον εἰς τοὺς λόγους μου, καὶ ἔξεις πρὸ ὀφθαλ-
 μῶν τοῦ πράγματος τὴν βεβαίωσιν· εἰμὴ τις εἴποι μικρὰς τινὰς διαφορὰς
 ἐκ φύσεως συμβαινούσας κατὰ καιροὺς εἰς ὅλας τὰς γλῶσσας. Δεύτερον δὲ
 ἢ λέξεις Μακαρονισμὸς νὰ ἐκλείψῃ παντάπασι· ἐπειδὴ κατὰ τὸν ὀρισμὸν
 αὐτοῦ τὸν παρὰ τοῦ κυρίου Κοραῆ ἐκδοθέντα, οὐδεὶς ποτὲ ἀμακαρονιστοῦ
 εὐρεθήσεται, οὐδ' οὗτος αὐτός· καθότι οὐδεὶς ἔσται τοσοῦτον μελαγχολικός
 ὥστε ἐκ τοιαύτης λεξιφοβίας νὰ παραβλέψῃ τὸ ἴδιον φιλοτίμημα· ἐπειδὴ ὅ-
 σον ἢ γλῶσσα καλλιεργεῖται, καὶ πλουτεῖ βιβλίων παντοδαπῶν, τοσοῦτον
 ἀνάγκη νὰ προσπορίζηται τὰ ἐλλείποντα παρὰ τῆς ἀρχαίας· (ἐλλείποντα
 δὲ ἔσονται σχεδὸν πάντα, ὅσα νῦν ἐλλείπεται ἀπ' ἐκείνης)· ἢ μᾶλλον εἰπεῖν
 αὐτῇ παρ' ἑαυτῆς, ἀναλαμβάνουσα ἐν καιρῷ τὰ οἰκεῖα, ἐξ ὧν ποτὲ κατε-
 δυστυχίαν ἐξέπεσεν, μέχρις οὐ νὰ φθάσῃ ὅλον τὸν ἀριθμὸν, πρὸς ὃν κατε-
 πείγει αὐτὴν τῶν πραγμάτων ἢ χρεῖα.—Ἀδύνατον, λέγεις, νὰ γράψωμε
 ὡς ὁ Δημοσθένης· καλῶς· ἀλλ' ἐγὼ εὐχαριστοῦμαι νὰ γράψω ὡς ὁ Ἐπι-
 κτητος, καὶ αἰσθάνομαι, ὅτι δύναμαι νὰ φθάσω μετ' οὐπολῦ, τίμοι καλῶς
 εἰς καὶ τοῦτο; δὸς τὸ Ἀπαρέμφατον εἰς τοὺς λόγους μου, καὶ ἔξεις πρὸ ὀφθαλ-
 μῶν τὴν ὑπόσχεσιν· κατορθώσας δὲ τοῦτο τὸ δυνατόν, τότε σπεύστω
 καὶ περαιτέρω, στέργων μὲν τὰ παρόντα, ζητῶν δὲ ἀεὶ τὰ βελτίω ἐξῆς οὕτως
 μέχρι καὶ Δημοσθένους· τί δὲ οὐχί; ἐὰν γὰρ δῶμεν τὴν ἀκμὴν τῆς γλῶσσης

εἰς τὸν Δημοσθένην, ἐννοοῦμεν εὐθὺς ὅτι ἦν, ὅτε οὐκ ἦν ἡ γλῶσσα τοιαύτη, καὶ ἤκμασεν ἔπειτα καὶ πάλιν ἐπὶ τῶν ἐσχάτων τούτων ἡμερῶν παρακμάσασα, διεφθάρη· τί οὖν; πότερόν σοι δοκεῖ εὐκολώτερον τὸ μὴ ὄν γενέσθαι, ἢ τὸ γεγενημένον καὶ ἐκπεπτωκὸς ἐπαναλαβεῖν τὴν ἀρχαίαν μορφήν; τὰ μὴ γεγονότα εὐρεῖν, ἢ τὰ εὐρημένα ἀνακαλεῖν; καὶ μάλιστα, ὅτε καὶ οἱ εὐρέται αὐτοὶ ἀφῆκαν αὐτὰ εἰς τὰς χεῖρας ἡμῶν προχειρότατα;—Σκύθης οὐκ εἶ, "Ἐλλην εἶ· ἀφες τοὺς νέους νὰ κινῶσι τὸν κάλαμον κατὰ φιλοτιμίαν πρὸς τὸ κάλλος τὸ φυσικόν, ἀλλ' οὐχὶ κατὰ μελαγχολίαν πρὸς τὸ φύκος τὸ βορβορώδες. Τὸ δὲ λέγειν νὰ γράφωμεν πρὸς κατάληψιν τῆς Λαχανοῦς, τοῦτο ἦν ὑπερχειλισμὸς τοῦ ἀναβρασμοῦ τοῦ πρὸς ἐμέ πάθους τοῦ Ἀλεξάνδρου, καὶ τῶν ἀπορουμένων καταφυγή.—Ἐὰν γράψῃ ὁ πατήρ (οὐχὶ ὁ πατέρα:), Ἀράρης, οἱ Ἀράραι (οὐχὶ οἱ Ἀράρηδες) ταῦτα λαβόντα τὸ πρῶτον κάλλος τῆς γλώσσης, ἢ κατὰ τοὺς κανόνας αὐτῆς καὶ ξένα ὄντα τινα, ἢ ἐκτραπέντα τῷ χρόνῳ, ἐπαναλαμβανόμενα ἔχουσι φανεράν τὴν διόρθωσιν· νῦν δὲ ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα τοσοῦτον γνωρίζει τὸ ἡμπορῶ, ὅσον συγγαίνεται καὶ τὸ ἐμπορῶ· καὶ τοσοῦτον δέχεται τὸ ἠξεύρω, ὅσον ἀποστρέφεται τὸ ἐξεύρω· τίς λοιπὸν ἐντεῦθεν διόρθωσις; εἰ μὴ τις εἶπη, ὅτι στρεβλώνονται τὰ χεῖλη τῶν ἀνθρώπων εἰς τὸ νὰ προφέρωσιν τοιαῦτα διάστροφα· ἔπειτα εἰς αὐτὰ τὰ πέντε χαλκᾶ ἴσταται τῶν πενήτων ὁ πλοῦτος; ὦ τοῦ εὐρήματος!—Τίς ἀνέχεται "Ἐλλην ὦν, νὰ ἀκούῃ παράξενα ἐκτυπώματα καὶ σχηματισμοὺς ἀλλοκότους, ἐξὸν νὰ ἐπαναλάβῃ τὰ ἀρχαῖα, τὰ συγγενῆ, τὰ οἰκεία, τὰ πατρῶα αὐτὰ, ὅλα τέλεια, πάντα ἐνδοξα πανταχοῦ "Ἐλλησι καὶ μὴ "Ἐλλησι; καὶ μοι προσέχετε πρὸς Θεοῦ πότερόν ἐστιν εὐκολώτερον εἰς ὑποδοχὴν, καὶ εὐλογώτερον, ἅμα εἰς γλώσσης διόρθωσιν, τὸ θέλω εἶρεῖν, ἢ εὐρήσω; θέλω εἰθεῖν, ἢ ἐλεύσομαι; θέλω λαθεῖν, ἢ τὸ λήψωμαι; θέλω διδάξειν, ἢ τὸ διδάξω· καὶ πάλιν ἐν τοῖς παθητικοῖς· αὐριον θέλει γενῆραι καλὴ ἡμέρα, ἢ γενήσεται, θέλει ῥηθῆναι, ἢ ῥηθήσεται;... πότερα λέγω τούτων εἰς ὑποδοχὴν, καὶ γλώσσης διόρθωσιν εὐκολώτερα, καὶ ἅμα ἐνδοξότερα; ἐμοὶ δοκεῖ τὰ ἀρχαῖα ἐκεῖνα, τὰ φυσικὰ καὶ σεμνὰ, καὶ δίκαια ἅμα καὶ ἐνδοξα εἰς τοὺς "Ἑλληνας· τὰ δ' ἄλλα ἐπίνοια καὶ τρακαρίσματα τινῶν, καὶ ὄροι αὐτόχρημα βαρβαρότητος ἀφορίζοντες ἡμᾶς ἀπὸ τῶν προγονικῶν καὶ ἐνδόξων ἐκείνων, πρὸς ἃ ἀνατρέχομεν· καὶ ἃ ἐμβομβοῦσιν ὅπως οὖν ἔτι εἰς τὰς ἀκοὰς τῶν καὶ ἄκρω δακτύλῳ γευσσαμένων παιδείας Ἑλληνικῆς, ὡς φυσικὸν κάλλος ἔχοντα, καὶ ἡμῖν ἐκ τοῦ ἐγγυτάτου προσήκοντα· τὰ δὲ ἀλλόκοτα αὐτὰ ἐφευρέματα καὶ ἀναίσχυντα ψιμυθίσματα, ἀπαράδεκτα καὶ ξένα ὄντα εἰς τὴν δόξαν τῶν νέων Ἑλλήνων, τίς τῶν καὶ ὅπως οὖν φιλοτίμων καὶ φιλομαθῶν ἀποδέξεται; καὶ μάλιστα ὅταν πρὸς τοῖς ἄλλοις κακοῖς ᾧσι καὶ δυσκολώτερα; ἐγὼ μὲν οὐδεὶς εὖ φρονῶν, οἶμαι. Ἐπειτα, ὅταν λέγωμεν διόρθωσιν γλώσσης, πρὸς ποτέρους ἀναφέροντες τοῦτο λέγομεν; πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς τοὺς νῦν ἔτι ζῶντας, ἢ τοὺς εἰς μεθ' ἡμᾶς ἀναφέρομεν; οὐχὶ εἰς ἡμᾶς· ἐπειδὴ οὐδὲ χρεῖαν ἔχομεν νῦν διορθώσεως πρὸς τὸν τάφον ἤδη ὄρωντες· οὔτε μὴν δυνάμεθα ἴσως νὰ μεταβάλωμεν ἕξιν βαθέως ἐντετηκυῖαν, καὶ μάλιστα ψυχροὶ ἤδη γεγενημένοι, καὶ ἀφιλότιμοι· ἀλλὰ τῶν μεταγενεστέρων ὡς εἰκὸς τὴν πρόνοιαν ἔχοντες, οὕτως ὑπὲρ ἐκείνων ἀγωνιζόμεθα, ἵν' εὐρόντες τὸ πρᾶγμα προκατηρτισμένον ἐν λόγοις, μεταφέρωσιν αὐτῷ εἰς τὰ ἴδια στόματα· καὶ τοσοῦτον εὐτυχέστερον, ὅσον ἅμα πάντες ὁμοθυμαδὸν προδιαθέσωμεν αὐτὸ πρὸς τὴν ἀρχαίαν αὐτὴν ὁμαλώτερον· ἐπειδὴ τὰ ἀνθρώπινα πράγματα, καὶ ἀναβαίνωσι καὶ ἀνάτω ρέπωσι, κατ' ἀρχὰς μὲν ἀργῶς ἐφ' ἐκάτερα προχωροῦσι· προϊόντα δὲ ὅλον ἀπὸ τοῦ δευτέρου βήματος καὶ ἐξῆς, αὐξάνουσι ἐν πολλαπλασίου λόγῳ τὴν κίνησιν πρὸς τὸ τέλος ἀναλόγως μὲν τὴν εἰς τὰ κάτω ταχύτητα τῶν βαρέων· ὅθεν, ἐπειδὴ οἱ νέοι "Ἕλληνες ἤδη ἤρξαντο ἀναβαίνειν, μὴ διόριζε ὄρον τῆς ἀναβάσεως, μηδὲ κώλυε

οὕτως, ἀλλ' αἶψα προστίθει βοήθειαν καὶ δύναμιν πανταχόθεν ἀναμοχλεύων καὶ ἀνακουφίζων πρὸς τὴν ἀκμὴν· μηδὲ τίθει πρόσκομμα ἐν τῷ μέσῳ, καὶ ὄψει τὴν κίνησιν πολλαπλασιῶς αὐξομένην ἀναλόγως μὲ τοῦ χρόνου τὴν πρόοδον· ἄφες ἐλευθέραν τὴν ἀνάβασιν καὶ ἀπλάνητον μέχρι τέλους, καὶ οὐτε χρεῖα τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν ἡμῖν ἔσται, οὔτε τὸ ἀδύνατον πρότερον, οὔτε τὸ δύσκολον νῦν (οὕτω γὰρ οἱ τρακαρισταὶ κατ' ὀλίγον συμμετρίαζουσι τὰ δόγματα βαθμηδὸν) εἰς τῆς Ἑλληνικῆς τὴν ἀνάβρωσιν (οὐ γὰρ ἂν εἶποιμι ἀνάστασιν μὴ ἀποθανούσης). τὸ δὲ νέα γλῶσσα καὶ νέα γραμματικὴ, καὶ νέον λεξικὸν ἔστωσαν ἡμῖν μὲν ἐν τῷ παρόντι πρὸς διατριβὴν ματαιολογίας· ἐκείνοις δὲ τοῖς μετέπειτα ἱστορία τῆς νῦν καταστάσεως, καὶ οὐδὲν περαιτέρω· διὸ ζητῶ παρ' ἐκείνων συγγνώμην, οὐχ ὅτι μακαρονίζω, οὐ, ἐν οἷς τυχὸν καὶ γνωσθήσομαι· ὅτι εἰμὶ αὐτοῖς ὁμογενῆς, ἀλλ' ἐν οἷς βαρβαρίζω φοβοῦμαι τὴν ἐκείνων ἀποστροφὴν καὶ κατάραν· καθότι ἐκείνο μὲν ἔσται γνώρισμα τοῦ γράφειν ἐθέλειν κατ' Ἑλληνας· τοῦτο δὲ κίβδηλον καὶ ἀλλότριον καὶ ἄγνωστον παρ' ἐκείνοις, καὶ μισητὸν ὡς ξένον καὶ βορβωρῶδες καὶ πρόσκομμα τῶν καλῶν· καθότι πᾶν τὸ εἰσαγόμενον ἔξω τῆς Ἑλληνικῆς κατὰ γραμματικὴν ἐπιστήμην, τοῦτο ἔσται πρόσκομμα τοῖς μετέπειτα· παρ' οἷς οὔτε μακαρονισμὸς ἔσται, οὔτε ἄλλη τις φλυαρία τοιαύτη, ἀλλ' ἀπαρτισμὸς λόγου, καὶ γλώσσης πατρικῆς περιέργεια. οἱ δὲ τρακαρίζοντες, καὶ πολὺ ἐντεῦθεν τὸ πρόσκομμα φέροντες πρὸς ἐκείνους, οὐκ οἶδα ὁποίας μνήμης ἀξιοθήσονται.—Καὶ λοιπὸν τί συνάγομεν, ὦ ἄνδρες Ἑλληνες, ἐκ τῶν εἰρημένων; ἢ ἀπαλλαγέντες τοῦ κατ' ἰδίαν ἀρέσκοντος ἕκαστος, σύμπαντες τῶν εἰσέπειτα κοινῇ συμφερόντων ἐχώμεθα, τοῦτο δὲ ἔστι, μηδὲν εἰσάγειν εἰς τὴν γλῶσσαν, ὅπερ καὶ τοῖς πάλαι ἄγνωστον ἦν, καὶ τοῖς μεταγενεστέροις παράδοξον δόξει· ἀλλ' ἐκ τῶν παρόντων ἐλαττωμάτων μάλιστα καθαίροντες κατ' ὀλίγον, ἀναπληρώσωμεν αὐτὰ ἐκ τῆς μητρὸς καὶ γνησίας, τὰ διὰ παντὸς ἐσόμενα βásiμα· οὕτως ἀπ' ἐκείνης ὁρμώμενοι, γράφωμεν ἐλευθέτως, καὶ ὁ δύναται ἕκαστος, ὁ μὲν ἀττικώτερον· ὁ δὲ ἤττον· ὁ δὲ, καὶ χρεῖας τυχούσης ἀμίκτως ἑλληνιστί, καὶ μάλιστα εἰς βιβλία φιλόσοφα, ἐν οἷς ἀφαιρεῖται αὐτόπρεμος τῷ ὄντι ἢ πρόφασις, εἰς κατάληψιν τῶν χυδαίων. γραμματικὴν δὲ νέαν καὶ τὰ τοιαῦτα εἰς διαφορὰν τῆς ἀρχαίας ματαίως προφέρετε· εἰ δὲ μή, ἰδοὺ ἡ Ρόδος, ἰδοὺ καὶ τὸ πῆδημα· σύνταξον, ὅστις θέλει, γραμματικὴν· τὸ ἔργον δὲν εἶναι μέγα, οὔτε πολλοῦ χρόνου δεόμενον, ὅταν ἔχη τις αὐτὸ ἐσχεδιασμένον πρότερον εἰς τὸν νοῦν. . . (Γραμματικὴ Τερψιθέα σ. 5, 11, 17, 29, 35α. Βλ. καὶ παραπ. σ. 376).

Ὁ Κοδρικᾶς ἀντιτάσσει στὴ «βωμολοχικὴ χυδαιολογία» τοῦ «αἵρετικοῦ» τὴν «ἐξηγητισμένην» γλῶσσα τῶν «ἀρχόντων, ἀρχιερέων, εὐγενῶν» (1818)

Ἐν ᾧ... τὸ Γένος εὐωδοῦτο εἰς τὴν πρόοδον τῆς μαθήσεως, ἐμορφοῦτο βαθμηδὸν ἐπὶ τοῦ κοινοῦ τύπου τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης, ἀνεπήδησεν ἐξ αἰφνης... Φιλόσοφος ὅς τις... κατετάραξε τὰ πνεύματα τῶν Χυδαίων καὶ... ἀνεκλήρυξε δογματικῶς ὅτι ἡ Γλῶσσα τοῦ Γένους μας εἶναι διεφθαρμένη, καὶ χρειάζεται καθαρίσιν καὶ διόρθωσιν... Ὑπὸ τὸ τριβῶνειον μιᾶς Δημαγωγικῆς Φιλοσοφίας, τὴν ἐμφαντικὴν γλαμύδα μιᾶς αὐθαιρέτου Νομοθεσίας ἀναζωοθεῖς, καὶ αὐτεπαγγέλτως ἀπεκατέστη Δικαστὴς ὄλων τῶν ἐθίμων, τοῦ Γένους μας: κατεχείρισε, καθὼς ὁ ἴδιος ἐξηγεῖ Χιώτικα, ὄχι μόνον τὴν διορθώσιν τὴν πατροπαράδοτον γλῶσσαν μας, ἀλλὰ τὴν μεταρρυθμίσιν καὶ τὸ ἔθος καὶ τὸ ἔθος, καὶ τὴν τάξιν, καὶ τὴν ἠθικὴν κατάστασιν ὁλόκληρον τοῦ Γένους μας... Κατ' αὐτὸ τὸ Δημωγερτικὸν σύστημα... οἱ Ἑλληνίζοντες εἶναι μακαρονισταί. Οἱ σπουδαιολόγοι ἀπαίδευτοι, ἀφιλόσοφοι. Οἱ ἀρχιερεῖς μας τρισάθλιοι. Οἱ ἀρχοντες ταλαίπωροι. Καὶ ἐν γένει τὸ Γένος ὅλο Βάρβαρος καὶ ἀπαίδευτος ὄχλος. Ὅλα ἐνὶ λόγῳ τὰ ἔθιμα, καὶ ἐγνωσμένα καθήκοντα εἶναι

διεστραμμένα, καὶ κάκιστα, ἐκτὸς μόνης τῆς Νομοθετικῆς Διδασκαλίας τοῦ Ἀρχηγέτου, ἢ ὅποια μέλλει καὶ τὴν Γλῶσσαν νὰ καθαρῖση, καὶ τὴν νέαν Παιδαγωγίαν νὰ συστήσῃ καὶ τὸ Γένος ὅλο νὰ ἀναγεννήσῃ.—Ἡμεῖς (ἐννοοῦμεν οἱ τῆς ὑγιοῦς μοίρας τοῦ Γένους μας Ἕλληνες) μ' ὅλον ὅπου εὐγενῶς ἐξουθενοῦμεν τὴν βδελυρὰν γλωσσαλγίαν τῶν Γλωσσονόμων αἰρετικῶν, βέβαια δὲν ἠθέλαμεν καταδεχθῆναι νὰ ἐγγίσωμεν αὐτὴν τὴν παράφωνον χορδὴν τῆς Χυδαιολογικῆς αἰρέσεως... Τὰς ἐναντίον τοῦ Ἱερατικοῦ κλήρου Δημογεργτικῆς ἀδολεσχίας. Τὰς ἐναντίον τῶν κοινῶν Καθηγητῶν ὑβριστικῆς βωμολοχίας. Τὰς Κυνικὰς ἐξουθενήσεις κατὰ τῶν εὐγενῶν καὶ προύχόντων τοῦ Γένους. Τὰς πρὸς Κάθαρσιν τῆς Κοινῆς Γλώσσης ἀναιδεῖς καὶ ἀναισχύντους χυδαιολογίας. Τὰς ἀλλοκότους παραγωγὰς, καὶ γελοιώδεις ἐτυμολογίας. Ἐνὶ λόγῳ, ὅλην ἐκείνην τὴν πολυμήχανον πανσπερμίαν τῶν ὀχλαγωγικῶν ἀρχῶν, μὲ τὴν ὅποιαν οἱ Λύττοσχεδεῖς Στοχασμοὶ τοῦ Αἰρεσιάρχου εἶναι πολυσχιδῶς κακοσυνθεμένοι.—Ἀποκαθίσταται αὐτεπάγγελτος Νομοθέτης πρὸς ἀναστάτῳσιν τῶν Κοινῶν ἐθίμων.—Πλήρης οἰηματικῆς ἐξουθενήσεως ὁ Δημαγωγὸς ὑβρίζει ἀνυποστόλως ὅλο τὸ Γένος, καὶ πρόσχημα μιᾶς ὀχλαγωγικῆς μεταρρυθμίσεως μεταχειρίζεται τὴν μεταρρύθμισιν τῆς παιδείας καὶ Γλώσσης τῶν νέων Ἑλλήνων.—Λέγει πρὸς ἓν ὀλόκληρον Ἔθνος, φύσει εὐγενικόν, φιλότιμον, καὶ διαλεκτικόν, ὅτι ἡ Ἐθνικὴ του διάλεκτος (δηλαδὴ τὸ ὄργανον δι' οὗ προσλαμβάνει, καὶ μεταδίδει τὰς ιδέας του) εἶναι διεφθαρμένη, καὶ ἀκάθαρτος.—Μίαν αἴρεσιν συστηματικὴν, ἢ ὅποια ἀποτείνεται δραστηκῶς, ὄχι μόνον εἰς γενικὴν ἀνατροπὴν καὶ τοῦ σχήματος, καὶ τῆς μορφῆς, καὶ ὅλης διόλου τῆς ὀργανικῆς κατασκευῆς τῆς Ἐθνικῆς Διαλέκτου μας, ἀλλὰ καὶ πρὸς τελείαν ἀναστάτῳσιν καὶ μεταβολὴν καὶ τοῦ ἠθοῦς, καὶ τοῦ ἔθους, καὶ ὀλοκλήρου τῆς ἠθικῆς καταστάσεως τοῦ Ἔθνους μας.—Ὅταν λοιπὸν ἓνας Σοφιστὴς πανδήμως παραλογιζόμενος λέγῃ πρὸς ἓν ὀλόκληρον Ἔθνος, ὅτι ἡ πατροπαράδοτος καὶ συνήθης Γλῶσσα του εἶναι διεφθαρμένη, ὀμολογουμένως λέγει ὅτι ὅλος ὁ ἠθικὸς ὀργανισμὸς τοῦ Ἔθνους εἶναι διεστραμμένος, καὶ αἱ ἐκφράσεις τῶν ιδεῶν του ἀνάρμοσται μὲ τὰ πράγματα. Ὅστε ἡ ἀθέτησις τῶν συνηθισμένων λέξεων καταστρέφει, φυσικῶ τῷ λόγῳ, τὰς ιδέας τοῦ ἀνθρώπου, ἀνατρέπει τὰ φυσικά του αἰσθήματα, μεταλλάζει τὰς σχέσεις, καὶ διαθέσεις του, καὶ ὅλον διόλου ἐκ συστήματος μεταβάλλει τὸν ἄνθρωπον.—Διὰ τῆς μεταρρυθμίσεως τῆς Κοινῆς Διαλέκτου ἀποτείνεται εἰς γενικὴν ἀναστάτῳσιν τῶν καθεστώτων.—Πρόκειται ἄρα περὶ τῶν κυριωτέρων ἐθίμων τοῦ Γένους μας, καὶ ὄχι ἀπλῶς περὶ δύο ἢ τριῶν Γραικοβαρβαρικῶν λεξειδίων.—Ὁ αὐτεπάγγελτος τῆς Γλώσσης μας Διορθωτὴς ἐπήδησεν ὡς ἀθλητὴς εἰς τὸ στάδιον, χωρὶς νὰ εἶναι κατὰ πείραν, ἢ πρᾶξιν προετοιμασμένος εἰς τὸν ἀγῶνα.—Κατήντησε νὰ συστήσῃ αἴρεσιν Γλωσσονομικὴν, καὶ ὄχι νὰ κανονίσῃ διόρθωσιν προσφυῆ.—Ὁ Νομοθέτης μας ὅμως, κακῆ τύχῃ, δὲν ἔμαθε τὴν πατρῴαν Διάλεκτον, εἰμὴ κατὰ τὸ χωρικὸν ἰδίωμα τοῦ τόπου του. Δὲν τὴν ἐγυμνάσθη, εἰ μὴ εἰς ξένους τόπους, μεταξύ τῶν πηγαινοερχομένων καραβοκυρῶν, καὶ τῶν παρεπιδήμων πραγματευτῶν.—Κατήντησε νὰ μὴν ἰξεύρῃ εἰς ποίαν Γλῶσσαν γράφει ὁ ἴδιος.—Ὁ τῆς Κοινῆς Γλώσσης τῶν Ἑλλήνων αὐτεπάγγελτος Διορθωτὴς, ἢ ὅταν ἄρχισε νὰ τὴν διορθώσῃ δὲν τὴν ἴξευρεν, ἢ ἀφ' οὗ τὴν διώρωσε τὴν ἐξέχασε.—Ἡ ἀκοή του ἀσυνήθιστος εἰς τὴν εὐρυθμον φράσιν τῶν Εὐγενῶν...—Ἐνόμισεν ὅτι ἡ Γλῶσσα τοῦ Μισὲ Μπερνή εἶναι ἡ Γλῶσσα ὅλου τοῦ Γένους μας, καὶ κατεχείρησεν, ὡς λέγει, μὲ αὐτὰ τὰ κακοπίχειρα ὕπλα νὰ ἀνασκευάσῃ διόλου τὴν πρὸ τοσούτων αἰῶνων καθεστηκυῖαν κατασκευὴν τῆς Ἐθνικῆς Διαλέκτου μας.—Ἀλλάζει ἀπὸ μίαν εἰς ἄλλην περίοδον τὴν μορφήν τῆς φράσεως, καὶ μεταβάλλει τὸ σχῆμα τῶν λέξεων ὅπου ἰδιωματικῶς μεταχειρίζεται.—Ποτὲ μὲν βαρβαρίζει χυδαιολογικῶς, διὰ νὰ μὴν Ἑλληνίσῃ μακαρονικῶς ἄλλοτε δὲ

βολιμαίας χυδαιολογίας ἐκ νέου ἀνακαινίζοντες, καὶ εἰς τὴν μιζοβάρβαρον χύτραν τοῦ Γραικολατινισμοῦ κακορέκτως ἀνασμίγοντες, νὰ δημιουργήσωμεν μίαν σεσαθρωμένην νέαν Γλῶσσαν, ἀνύπαρκτον, Γραικικήν, ξεχωρισμένην καὶ ἀπηλλοτριωμένην ἀπὸ τὴν Ἑλληνικήν, ὕπερ ὡς πρὸς τὴν Γλῶσσαν τοῦ Γένους μας εἶναι φυσικῶς ἀδύνατον! Τοῦτο μᾶς φαίνεται τῶντι μᾶς συστηματικῆς κακοσοφίας ὀλέθριον μελέτημα, τὸ ὁποῖον εἶθε ἢ συντηρητικῆ, δύναμις τῆς ὀλοκληρίας τοῦ Γένους μας, διὰ τῆς ἐνεργείας τοῦ ἐθνικοῦ πνεύματος, νὰ διασκεδάσῃ ὡς χιμαίρειον φάντασμα!—(Ἡ διόρθωσις) δὲν συνίσταται εἰς τὸν ἐξελληνισμόν τῶν χυδαϊκῶν λέξεων, οὐδ' εἰς τὸν μετασηματισμόν τῶν δημοτικῶν ἐκφράσεων. Ἡ ξενολογικὴ νεολογία ἢ ἐτυμολογικὴ χυδαιολογία ἢ προσωδικὴ κακοφωνία καὶ ἢ τοῦ ῥυθμοῦ τῆς φράσεως μετατροπή, δὲν λογίζεται ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταβολή, ἀλλ' εἶναι καὶ λογίζεται παρὰ πᾶσι μίαν γλωσσηματικὴν καταστροφή τοῦ ἐξευγενισμένου ὕφους τῆς Γλῶσσης μας... (Μελέτη σ. 247α., 291).

Κοδρικᾶ, Πρὸς τοὺς οἰκειούς, 1817, σ. 2: Μὰ τέλος πάντων τί θέλουν αὐτοὶ οἱ θεόκλητοι φιλόσοφοι; τί ζητοῦν; τί σκοπὸν ἔχουν; τὴν γλῶσσαν μας θέλουν νὰ μᾶς μάθουν; ἢ τὴν ἐδικήν των νὰ μᾶς διδάξουν; αὐτοὶ μήτε τὴν μίαν ἐξεύρουν, μήτε τὴν ἄλλην εἶναι ἄξιοι νὰ συστήσουν τοῦ κάκου ἄρα μᾶς πονοκεφαλοῦν. Ἄλλ' ὄχι. Τὸ ἐπάγγελμά των δὲν εἶν' αὐτό. Αὐτοὶ οἱ ἴδιοι μᾶς τὸ ἐρμηνεύουν. Αὐτοὶ οἱ ἴδιοι μᾶς μανθάνουν ὅτι ὑπάρχει μία αἵρεσις Κοραϊσμός λεγομένη. Αὐτῆς τῆς αἵρέσεως τὸ συνέδριον εἶναι τὸ πανδοχεῖον τοῦ λογίου Ἑρμοῦ. Αὐτοῦ τοῦ συνεδρίου μισθωτοὶ κρᾶται εἶναι ἢ σφολογιότης των, διωρισμένοι, εἰς τὸ νὰ προσκαλοῦν τοὺς χυδαίους εἰς τὴν φατρίαν, καὶ νὰ ὑβρίζουν τοὺς σπουδαίους ὡς ἀθετοῦντας τὴν αἵρεσιν.

Τὰ «Κορακιστικά»

Τὸν κοραϊσμὸ θέλησε νὰ σατιρίσῃ καὶ ὁ Φαναριώτης Ρίζος μὲ τὴν κωμῶδιαν τοῦ «Κορακιστικά». Πρόσωπά της εἶναι ἕνας γέρος, ὁ Σωτήριος, ὀνομαζόμενος προτοῦ χυδαϊκᾶ Σωτήρης», ὁ φίλος τοῦ Αὐγουστως, δηλ. Αὐγουστής, ἢ κόρη τοῦ Σωτήρη Ἑλενίσκη (Ἑλέγκω), οἱ ὑπηρέτες Ἀπλοχερίσκη (Ἀπλοχερίτσα) καὶ Μύκης (Μικῆς) καὶ χωρικοὶ ἀπὸ διάφοραις χώραις τῆς Γραικίας, Γιαννιώταις, Χιώταις, Μυτιληνιοὶ καὶ Κυπριώταις», συναγμένοι γιά νὰ διδαχτοῦν τὴ νέα κοραϊκὴ ἢ κορακιστικὴ γλῶσσα στὴ νέα πόλη Κλαδούπολη, «εἰς τὴν ὁποίαν ὀμιλεῖται ἢ Κορακιστοελληνικὴ γλῶσσα». Ὁ Σωτήρης ἀκολουθεῖ μιλώντας τὸ διορθωτικὸ σύστημα καὶ τὰ ὑπερβατὰ τοῦ Κοραῆ, ἀλλὰ ὁ συγγρ. τοῦ φορτῶνει στὴ ράχη καὶ ἀφθονες διορθώσεις, ἐξελληνισμοὺς καὶ νεολογισμοὺς τῆς δικῆς του κατασκευῆς (ἐλογαρίστας — ἐκφωνητά, φουσκωτόν, κοιλισοροδισμός, Ἀχμέτ-Ἐχεμήδης, χαρατζῆς-χαριστιῆς, Μπαρμπα-Γιάννης - Βαραβα-Ἰωάννης). —Κ. Ἰακ. Ρίζου, Κορακιστικά ἢ διόρθωσις τῆς Ρωμαϊκῆς γλῶσσης, 1813, 1835². Πράξι Α', σκηνὴ β', γ', πράξι Β', σκηνὴ γ'. Τὰ κᾶν τι, ἐξωρας, ταλάριον, τῆ ὥρα, ἐπαίρω, ἐντάμα, ἀπού, κατεχειρίσθην ποὺ μεταχειρίζεται ὁ Σωτήρης σημαίνουν κάτι, ξῶρας (ἀργά), ταλάρι (καλάθι), τώρα, ἀντάμα ὀποῦ (ὑπου), καταπιάστηκα.

ΣΩΤΗΡΙΟΣ. Μύκη, ὁ φίλος πεινᾶ ἐτοίμασον ἐγρήγορα τὸ τραπέζιον· κᾶν τι ἐξωρα ὁ μάγειρος θέλει νὰ μᾶς δώσῃ σήμερον νὰ ἀριστήσωμεν;

ΜΥΚΗΣ. Ἐτοιμ' ὄνναι.

ΣΩΤΗΡΙΟΣ. Τὰ ὁποῖα παραγγεῖλιν εἰς σὲ εἶχον φαγητά, ἠτοίμασας;

Προστάξιν εἰς σέ εἶχον νὰ κάμης βραστὸν ζωμίον μὲ κομμάτια ψωμίων, ἡμισυ ἐψητὸν ἀρνίον, ταλάριον τριγλίων εἰς τὴν ἐσχάραν, καὶ τὸ ὁποῖον πωλοῦσιν εἰς τὸ τοῦ Βαραβᾶ Ἰωάννη καπηλεῖον κρασίον· αὐτὰ ἠτοίμασας ὄλα;

ΜΥΚΗΣ. Οὐλλ' ἔτοιμ' ἄνναι.

ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ. Αὐτὸς ὀνομάζεται Μικῆς, διατὶ τὸν κράξεις Μύκην;

ΣΩΤΗΡΙΟΣ. Ἐπειδὴ ἡ λέξις Μικῆς εἶναι χυδαϊκὴ, τὸν κράζω Μύκητα, λέξις ἡ ὁποία θέλει νὰ εἴπη μανιτάριον.

ΜΥΚΗΣ. Ἐδῶ γιαντὸ θές, σὰ μὲ κράξις νὰ φυτρὸν ὀχοννοῦς σὰν τὸ μανιτάριν.

ΣΩΤΗΡΙΟΣ. Ἐτοίμασον τῇ ὥρᾳ τὸ τραπέζιον, καὶ δὸς εἰς ἡμᾶς εἶδησιν ὕστερον· ἐγὼ, Αἰγούστε. σὲ ἐπαίρω τῇ ὥρᾳ εἰς τὸ σπουδαστήριον διὰ νὰ φιλολογήσωμεν ἐντάμα· δέκα ἡμέραι εἶναι ἀποῦ κατεχειρίσθην νὰ εὔρω τὴν λέξιν Γάδαρος, πόθεν διεφθάρη. ἀγωνίζομαι νὰ πλουτίσω τὸ ἰδικὸν μας γένος καὶ μὲ τὴν ἀνακάλυψιν αὐτὴν συμπεραίνω μὴπως εἶναι ἀπὸ τὴν λέξιν Κάνθαρος, ὕστερον Γάνθαρος, ὕστερον Γάνδαρος, ὕστερον Γάδαρος· πῶς φαίνεται εἰς σέ αὐτὴ ἡ σοφὴ παραγωγή;

ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ. Κάνθαρος, Γάνθαρος, Γάνδαρος, Γάδαρος! Θαυμαστὴ παραγωγή! ἀξιόλογος Γάδαρος! μὴ στέκεσαι, σχολίασον τὴν παραγωγὴν αὐτὴν, τύπωσον, καὶ φανέρωσον αὐτὴν εἰς τὸ Γένος, διὰ νὰ ἰδῆ πῶς γίνεται ὁ Γάδαρος.

ΜΥΚΗΣ. (κατ' ἰδίαν) Στὸ πάγιο μου κατὰ πῶς γενήκετέν ν' ἐσεῖς.

ΣΩΤΗΡΙΟΣ. Ὑπάγωμεν εἰς τὸ σπουδαστήριον λοιπὸν νὰ μελετήσωμεν τὸν Γάδαρον, καὶ ὕστερον ἀποῦ ἐτοιμασθῆν θέλει τὸ τραπέζιον, κράξιν ἡμᾶς θέλει ὁ Μύκης...—

ΜΥΚΗΣ (μονάχος). Φρένιμα τὸ λέσι 'ς τὸν τόπον μου 'ς τὴ Χιό, τὸ πῶς οἱ Γραμματισμένοι χρωστοῦσι τῆς Μιχαλλοῦς. Ἰνδα διάοντρο ἔχ' αὐτὸς μὲ τ' ὀνομά μου. μένα λέσι Μικέ, κ' ἐττοῦτος κράντζει μὲ μανιτάριν, 'ς τὴν τράπεζαν μου κολλᾷ ἕνα ἴον, καὶ μου τὸ κἀννει τραπέζιον, τὸ ταχχύ, μου τὸ φικιάννει πρῶνόν, τὸ τῶρη, τῇ ὥρᾳ, κ' ἄλλα τέτοια κολοκκύθια κατίζουνάτα· καὶ τόσσο ξεψυχιασμένος ἔννε γιὰ τοῦττα τὰ μουσχαρᾶλκια, ποῦ πληρώνειμμε γιὰ νὰ μαθέννω τὰ γιὰ δὲς τέτοιον λωλλόν. μέννα Ἰνδα μου πατζάρει. ἄς πασέρνειμμου τὰ στρογγυλλά, κ' ὄχι μανιτάριν, μὰ καὶ ρεππάριν ἄς μου πῆ πῶς εἶμμαι· μ' ἄθελα νὰ μου ξηγήσωσι τὰ γράμματα, κ' ἡ σοφία, ποῦ λέσιν, ἐτούττη νάνναι σὰν ἐτουτουνοῦ τοῦ σελεππῆ μου; ἂν ἔννε τοῦττη, χαρᾶς τῇ λωλλάδα μᾶς τῶν χωριάτων ποῦ θαρροῦμενναι τοὺς γραμματισμένους νάνναι κάτιν τι. Ἐν πάσσι 'ς τ' ἀνάθεμμα κ' ἐτοῦτοι, καὶ τὰ γράμματάττους, καὶ τὰ σχολιά τους...—

ΣΩΤΗΡΙΟΣ. Ἀμμὴ ὕσεῖς τί εἶναι τὸ ὁποῖον νὰ μὲ εἴπητε θέλετε πρᾶγμα;

ΓΙΑΝΝΙΩΤΑΙΣ. Μεῖς, ἀκούσαμεν 'ς τὸ βιλαέτι μας, πῶς ἐδῶ οἱ ἀθρώποι καζαντίζου γρόσα περισσὰ γιὰ νὰ μάθουν μιὰ γλῶσσα ἀποῦ καινουργῆς φκιασμένη· καὶ τόμ' ἀφικραστοῦν ἕκς μῆνες τὸ δάσκαλο, ποσώνουν ὄλη τὴ σοφία, καὶ γίνονται περισσὰ προυκουμμένοι· κ' ἐμεῖς, ἔτζι τ' ἀπεικάσαμεν, σηκωθήκαμαν καὶ εἶπαμαν· μωρ' παιδιὰ παρὰ νὰ τρέχουμεν σὰ πάνου σὰ κάτου γιὰ νὰ μάσουμεν γρόσα, αἰδῆτε νὰ πάγουμεν τζάκ 'ς τὴ δική σας τὴ χώρα δῶ, γιὰ νὰ μάσουμεν γρόσα, καὶ νὰ μάθουμεν οὐλου τοῦ ντουνια τὰ γράμματα, καὶ νὰ κουβενδιάζουμεν κ' ἐμεῖς σὰ γραμματισμένοι.

ΧΙΩΤΑΙΣ. Εἶνδα νὰ σοῦ πούμενε κ' ἐμεῖς, σελεππῆ· ἔπεσ' ἀκρίδα 'ς τὸν τόππο μας 'ς τὴ Χιό, κ' ἐφτωχύνναμεν, καὶ ἐν εὐρίσκομένναι νὰ γιουμίσουμεν τὴν παραδαριμένη μας· καὶ ὀδηγήσασσί μας, μερικοί, πῶς ἐδῶ μαθέννουσι μιὰ γλῶσσα χωρὶς νὰ δρώσσουσι, καὶ πῶς τὴ χωριάτικην τὴ γλῶσσα ἐδῶ κάτιν τι βγάζουσιν τῆς ἀπ' ὀμπρός, κάτιν τι βάζουσιν τῆς ἀπ'

ἐπίσω, κάτιν τι ξεφλουδιάζουσιν τῆς ἀπ' τὴν μέσσην τῆς, καὶ κάμουσιν τὴν περὶ γραμμάτου· κ' ἐμεῖς ἴνδα διάοντρο νὰ κάμουμενναι· εἴπαμένναι δὰ τοῦ τόπου μμας τὸ λακιρδί· ὅποιος περπατεῖ κάτ' ἠῦρεν, κ' ἦφα· κ' ὅποιος ἐν περπατεῖ κάτις τὸν ἦφα· κ' ἦρθαμένν' ἐδῶ γιὰ νὰ μάθουμέννε τὰ γράμματα καὶ γιὰ νὰ μᾶς πληρώνετε γιὰ νὰ τὰ μάθουμένναι· τὴν ἀλήθεια, σελεπιτῆ, ἐν μᾶς πληρώνετε, ἐν διαβάζουμένναι.

13. — ΟΙ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ. — Η ΕΞΕΓΕΡΣΗ ΤΟΥ ΑΡΧΑΪΣΜΟΥ (§ 102)

Στοὺς πρώτους αἰῶνες τῆς τουρκοκρατίας οἱ μόνοι σχεδὸν ποὺ καταγι-
νονται μὲ τὴν νέαν ἑλληνικὴν γλῶσσαν εἶναι ξένοι, λόγιοι καὶ ἱεραπόστολοι, κι-
νημένοι ἔχι μόνον ἀπὸ πραχτινὸ ἰλλὰ καὶ ἀπὸ θεωρητικὸ ἐνδιχφέρον. Πρῶτο
αἴτημα παρουσιάζεται φυσικὰ ἢ συγγραφή Γραμματικῆς καὶ Λεξικοῦ. (Γιὰ
τὸν Κρούσιο βλ. παραπ. σ. 312 γιὰ τὸν Ρουσόνο καὶ τὸν Σοριανὸ σ. 309,
324, 428).

Πρῶτες γραμματικὲς τῆς ἑλληνικῆς γλῶσσας εἶναι (ὑστερ' ἀπὸ τοῦ Ν.
Σοριανοῦ, ποὺ ἔμεινε ἀνέκδοτον) τοῦ ἰησοῦιτη ἱεραπόστολου ἀπὸ τὸ Παλέρ-
μο Girolamo Germano, Vocabolario italiano et greco... con al-
cune regole generali... Ρώμη 1622, καὶ τοῦ Simon Portius, Ἰσως
ἑλληνικῆς καταγωγῆς, Grammatica linguae Graecae vulgaris. Παρίσι
1638. Γιὰ τὶς ὑπόλοιπες νεοελληνικὲς γραμματικὲς στὰ χρόνια τῆς Τουρ-
κοκρατίας βλ. Τριανταφυλλίδης, "Ἐνα βιβλίον γιὰ τὴν γλῶσσαν μας
1912.—Πρῶτα Λεξικά τῆς νέας γλῶσσας εἶναι, ὑστερ' ἀπὸ τοῦ Ὀλλανδοῦ
Meursius I., Glossarium graecobarbarum. Λάιντεν 1610, καὶ τοῦ
Γάλλου μοναχοῦ Du Cange, Glossarium ad scriptores mediae et
infimae graecitatis, ποὺ καθρεφτίζουν περισσότερον τὴν μεσαιωνικὴν γλῶσσαν,
τὰ Λεξικά τοῦ Germano (ὑ.π.), τὸ τετράγλωσσο τοῦ Βλάχου Γερ.,
Θησαυρὸς τῆς ἐγκυκλοπαιδικῆς βάσεως. Βενετία 1679 καὶ τὸ ἑλληνοῖταλικὸ
τοῦ μοναχοῦ Somavera, Θησαυρὸς τῆς ρωμαϊκῆς καὶ τῆς φράγκικῆς
γλῶσσας, Tesoro della lingua Greca-volgare ed Italiana. Παρίσι 1709.

Ὁ πρόλογος τοῦ Λεξικοῦ τοῦ Somavera ἐνδιχφέρει καὶ γιὰ τὴν φροντίδα
ποὺ δείχνει ὁ ἐκδότης νὰ μὴν καταδικάσῃ ὁ ἀναγνώστης, ὅπως γίνεται καὶ
ὡς σήμερα, γιὰ ἰδιωματικὲς τάχα, λέξεις ἢ σημασίαι κοινές, ποὺ τυχαίνει
νὰ μὴν τις ξέρῃ ὁ ἴδιος ἀπὸ τὸ ἰδίωμα τῆς ἐπαρχίας του (α). Στὴν ἱστορία
τῶν νεοελληνικῶν σπουδῶν τῆς ἐποχῆς αὐτῆς παίρνει ξεχωριστὴ θέσση ὁ
Κοραῆς—ἰδίως μὲ τὰ «Ἄτακτα» του (5 τόμοι)—ποὺ πρῶτος ἀσχολή-
θηκε περισσότερον στὰ χρόνια ἐκεῖνα μὲ τὸ ζήτημα ἐνὸς Νεοελληνικοῦ λε-
ξικοῦ (β). Μὲ τὸ ζήτημα τῆς ὀρθογραφίας κατάγινε ἐκτὸς ἀπὸ ἄλλους ὁ Βη-
λαράς, ποὺ ζήτησε νὰ καθιερωθῇ ἀλφάβητο φωνητικὸ, χωρὶς τόνους καὶ
πνεύματα (Μηκρὴ ὀρμηγία γιὰ τὰ γράμματα καὶ ὀρθογραφία τῆς ρομητικῆς
γλῶσσας, 1814) (γ).

α) ...Σὰν σοῦ λάχη καὶ εὔρης καμῖαν λέξιν, ὅποῦ νὰ μὴν σύρνεται εἰς τὸν

τόπον σου, μὴν πᾶς—νὰ ζῆς—νὰ τὴν καταδικάσῃς... διατὶ ἀγκαλὰ καὶ τέτοια λέξεις νὰ μὴν σύρνεταί εἰς τὸν τόπον σου, ὅμως σύρνεταί ἄλλοῦ· τουτεινὴ ἢ λέξεις, χάριν λόγου, ἀλέκτορας, ὅπου βάνει ἐδῶ θὲ νὰ πῆ un gallo βρισκόμενος ἐσὺ στὴν Πόλιν, ὅπου ἢ τέτοια λέξεις δὲν σύρνεταί μηδὲ καθόλου, μοναχὰ πετεινός, μὴν πᾶς, λέγω, νὰ τὴν καταδικάσῃς, διατὶ εἰς τὴν Ἀθήναν καὶ εἰς τὴν Μωρεάν ἀλέκτορας θὲ νὰ πῆ un gallo, καὶ ἔτσι διὰ τ' ἄλλα.—Λαχαίνοντας πάλιν ὅπου νὰ εὗρῃς καμιάν λέξιν τὴν ὁποῖαν βάνει πῶς σημαίνει ἄλλο πρᾶγμα παρὰ ποῦ σημαίνει εἰς τὸν τόπον σου, μὴν τὴν καταδικάσῃς, διατὶ καλὰ καὶ βάνει πῶς ἢ τέτοια λέξεις, σημαίνει ἄλλο παρὰ ποῦ σημαίνει εἰς τὸν τόπον σου, ὅμως ἀλήθεια εἶναι πῶς σημαίνει ἄλλοῦ ἐκεῖνο ὅπου βάνει αὐτός· βάνει, χάριν λόγου, τὸ πῶς ἐτούτῃ ἢ λέξις κουντοῦρα θὲ νὰ πῆ pianella καὶ ἀκόμη graspo di uva, καὶ ἔτσι εἶναι ἢ ἀλήθεια, διατὶ στὴν Πόλιν κουντοῦρα θὲ νὰ πῆ pianella καὶ εἰς τὴν Χίον ἢ ἴδια λέξις κουντοῦρα θὲ νὰ πῆ graspo di uva, καὶ ἔτσι διὰ τ' ἄλλα. (Πρόλογος).

β) Τὸ πρῶτον βιβλίον ἐκάστου ἔθνους εἶναι τῆς γλώσσης του τὸ Λεξικόν, ἤγγουν ἢ συνάθροισις καὶ ἔρευνα τῶν συμβόλων μὲ τὰ ὁποῖα ἐκφράζει τὰς ιδέας του. Ἐως δὲν γένη ἢ συνάθροισις αὕτη, τὸ ἔθνος ὄχι μόνον δὲν ἐμπορεῖ ν' ἀποκτήσῃ παιδείαν, ἢ ν' αὐξήσῃ τὴν ὁποῖαν ἔχει, ἀλλὰ καὶ κινδυνεύει νὰ τὴν χάσῃ παντάπασι, διὰ τοῦτο ὅτι περιφέρεται κατὰ πόλεις καὶ χώρας σκορπισμένη καὶ ἀθησαύριστος. (Προλεγόμενα, σ. 380²).

γ) Ηκκοση τρεῖς ψηφια πρεπη νὰ εχομε στο Αλφαβητο της γλωσσας οπου κρενομε· γιατη τόσα χρηάζοντε σοστα για νὰ παραστησομε ολες τες στηχιακες φονες, κε ηνε· α, β, γ, δ, ε, ζ, η, θ, ι, κ, λ, μ, ν, ξ, ο, π, ρ, σ, τ, φ, χ, ψ, ου. Τα πεντε απο ταφτα ονομαζοντε φονηεντα, γιατη προφερνοντασ τα κε μοναχα κανουν φονη ακερια, δηχος νὰ χρηάζοντε βοηθια απο αλοψηφη κε ηνε· α, ε, η, ο, ου.

Το ι, απο λογου του μνησκη αφονο, κε μοναχο ποτε δεν προφερετε, μονα χρησημεβη για νὰ σχηματηζοντε η δηφθογγες... Η δηφθογγο ηνε φονη ακερια συνθεμενη απο διο φονες, οπου τες προφερομε σ' εναν κερο, σε τροπο οπου ακουγουντε κ'η διο, δηχος νὰ καμουν, παρα μια φονη μοναχα. Αφτεσ ηνε ενια· αι, ει, οι, ουι, ια, ιε, ιη, ιο, ιου.

ορθογραφηα ονομαζετε ο τροπος, οπου αναφερα για νὰ γραφομε· οπιστον αλον τροπο μεταχρηρηστουμε ηνε ανορθογραφηα. Κε τουτα φτανουνε για οσους θελουν νὰ ορθογραφουν κε νὰ ὀρθοδιαβαζουν στη ρομεηκη γλωσα.

Στὰ 1808 δημοσιεύτηκε ἡ γλωσσικὴ συλλογὴ τοῦ Κρομμύδη, μὲ τ' ἀρχαϊκὰ του, Γ.Κ., «Διατριβὴ ἐπὶ τῆς καταστάσεως τῆς ἐνεστώσης ἡμῶν κοινῆς γλώσσης. Προτροπὴ ἐλλογίμων καὶ φιλογενῶν ἀνδρῶν, τύποις αὐτῆς ἐκδοθῆναι συγκαταθεμένου, διὸ καὶ ἐξεδύθη ἰδίᾳ αὐτοῦ δαπάνῃ ἐπὶ τῷ διανεμηθῆναι δωρεάν τοῖς ποθοῦσι τῆς κοινῆς ἡμῶν γλώσσης, ὅσον οἶόν τε, τῆς διόρθωσιν», Μόσχα 1808, καὶ λίγο ἀργότερα ἢ ἴδια μὲ προσθῆκες, «Ἀκολουθία τῆς διατριβῆς ἐπὶ τῆς καταστάσεως» κτλ. Βιέννη 1811, καὶ «Β' Ἀκολουθία», μόνον μὲ παροιμίες, Βιέννη 1813. Ὁ συντάχτης της, ἀκολουθώντας τὰς θεωρίες καὶ συμβουλὰς τοῦ Κοραῆ, στοχάστηκε «προθυμηθῆναι ἑλληνομάκας τινὰς λέξεις, εἰ δυνατόν ἀποσμηξαι, ὡς εἰπεῖν τοῦ ἐπιπολάσαντος αἰῶνος ταῖς εὐρώπης, καὶ ἐς τοσοῦτον, ὥστ' ἐνίας διὰ τὸ διεστραμμένως καὶ βαρβαροπαρεσχηματισμένως προφέρεσθαι, καὶ ἤτοι ὡς ξένας, ἢ ὡς ὑπὸ τῆς χυδαίου τῆτος καινουργηθείσας λογίζεσθαι τε ἅμα, καὶ ἐξουθενεῖσθαι...» (σ. 5):

Ἀγκυλώνω... Ἀὕτη ἡ ἄχαρις παρένθεσις τοῦ ν, ἢ πολλοῖς τῶν εἰς αω καὶ ω περισπωμένων, ἔτι δὲ καὶ τῶν βαρυτόνων τισὶ ψώρας δίκην προσκολληθεῖσα... ἀνασηκόνω, ἀνασκελώνω, ἀπλόνω, ἀποστομόνω, γαννόνω, διορθόνω, ἐξερνάω, θολόνω, καρφόνω... οὐκ ἔστιν ἀποκύημα τῆς χυδαιότητος ἀλλ' ἐν καταχρήσει παλαιᾶς χρήσεως δύστηνον λείψανον.. [δηλαδὴ κατὰ τ' ἀρχαῖα δύνω - δύω, θύνω - θύω, τίνω - τίω, πίνω - πῖω, σβένω - σβέω].—

Ἄγροικος, ὁ ἰδιώτης, ὁ ἀπολίτευτος· τὸ δὲ χυδαίας συνηθείας ῥῆμα ἀγρικῶ, ἀντὶ τοῦ ἐννοῶ καὶ τοῦ λογίζομαι ἐκλαμβάνομενον, ἀγροῖκον τῷ ὄντι.— Ἀσήμι, ἀσήμιον... πιθανόν, ὅτι ἦσαν δύστηνοι χρήσεις λέξεων τοῦ ὑπεργηγγραφώτου Ἑλληνισμοῦ, αἱ καὶ ἕως ἡμᾶς καταβᾶσαι.— Ἀσύβαστος, ἀντὶ ἀσύμβαστος, παρὰ τὸ σύμβασις καὶ τὸ α στερ.— Κονεύω, ἀντὶ καταλύω, ἀπὸ τῆς Ἐπικουρῆς φωνῆς ἐκγραικισθέν· διὸ καὶ ἀποσκορακιστέον.— Κοντός, κοντοί... παρὰ τοῖς ἀρχαίοις κυρίως τὰ ναυτικὰ μακρὰ δόρατα ἐκαλεῖτο, οἷσι περ ἐν ταῖς ῥηχταῖς οἱ ναῦται ἐπεριδόμενοι, ἐξωθοῦσι τὰ πλοῖα εἰς τὰ βάθρα... Παρὰ δὲ τοῖς μεταγενεστέροις τὸ κοντός εὔρηται ἐπὶ σημασίας πολεμικοῦ μικροῦ δόρατος... Τοῦ χρόνου δὲ προϊόντος ἡ ἀγαλίνωτος κακογραφία τῆς ἀλεγεινῆς χυδαιότητος ἄλλαις τὸ κοντός μετημείωσε σημασίαις, οἷον κοντός ἄνθρωπος, κοντὸ φόρεμα, κοντόγνωμος, κοντὰ νά· ναι τὰ λόγια σου, σχηματίσασα καὶ ἐπίρρημα πλησιότητος, κοντά μου, καὶ ῥῆμα κοντεύω.— Κορίτζι, κορίτζιον, ἀντὶ τοῦ κορίσκιον, ἢ φησιν ὁ Κοραῆς βαρβάρω τροπῇ τοῦ σκι εἰς τὸ ἐπίτριπτον τζι.— Λουκάνικον, λευκανικὸς τοῦτέστιν ἄλλῃς, ὁ κατ' ἐξαιρέσειν τῶν ἄλλων ἀλλάντων οὕτω κληθεῖς, ἀπὸ τῆς ἐν τῇ μεγάλῃ Ἑλλάδι Λευκανίας... Λατινιστὶ δὲ Λουκάνικαι... καὶ μέχρι τοῦ νῦν παρὰ πᾶσι τοῖς ἡμετέροις κακοζήλως οἱ ἀλλάντες Λουκάνικα, ἀντὶ Λευκανικαί, λέγονται.

Ξανά, χυδαίης χρήσεως δύστηνον μόριον.— Ὅσακις. Πολλοὶ τῶν ἡμετέρων ὁμογενῶν ἀγαθὴ τύχη σώζουσι τὸ ἐπίρρημα τοῦτο· ἡμῖν δὲ ἐξ ἀτυχίας ἐπιχωριάζει ἡ ἐξήγησις αὐτοῦ, ἡγουν τὸ ὕσαις φοραῖς· μιμησώμεθα οὖν αὐτοὺς καὶ ἡμεῖς οἱ ὑπόλοιποι. Πρὸς δέ, ἔστω εἰς χρῆσιν καὶ τὸ τούσακις ἀντὶ τοῦ τούσαις φοραῖς.— Πάντα φαμέν, ἀντὶ τοῦ πάντοτε... καὶ Λουκιανὸς ἐρη, πάντα καταπίπτοντα, ἀντὶ πάντοτε.— Περνάω, κακῶς φημέν, καὶ περνῶ, ἀλόγως παρενθέσει τοῦ ν ἀντὶ τοῦ περάω, περῶ, ὅτι τὸ περνῶ σημαντικὸν ἐμπωλίσεως, πράσεως, καθὰ φησιν Ἡσύχιος, καὶ περνᾶται, πωλεῖται.— Πλεμόνι, πλεμόνιον ὑποκοριστικῶς τῷ σχήματι [ἄλλοῦ λέγονται γὰρ τὰ ὑποκοριστικὰ τ' ἀκόλουθα· ἢ εἰς τὸν χυδαῖσμόν κατὰ μικρὸν καὶ ἀνεπαισθητῶς ῥέψασα συνήθεια, τὰς ἀφορμὰς τῆς ἀθυρογλωττίας ἤδη εἰληφεῖα, οὐ πέπαυται παραχαράσσουσα παντάπασιν τὴν τοῦ ὑποκοριστικοῦ κυριότητα] καὶ χυδαίῃ ἀποβολῇ τοῦ υ: ἀντὶ τοῦ πρωτοτύπου πλεύμων... ἀττικῶς πνεύμων.— Πουρνάρι κακῶς ἡμεῖς, καλῶς δ' ἄλλοι πρινάρι ἀντὶ πῖνος.— Πουρνό, καὶ τοῦτο πάντῃ διεφθαρμένως ἐκφέρομεν, ἀντὶ πρῶινόν.— Προσηκόνομαι, παρὰ τὴν παρὰ πρόθεσιν καὶ τὸ σηκόομαι κατὰ μέσσην διάθεσιν, ἀντὶ τοῦ ὑπεξάνισταμαι τῷ ὑπερέχοντι.— Προσώπατα Αἰολικῶς φαμέν ἀντὶ τοῦ κοινῶς πρόσωπα, ὡς παρ' Ὀμήρῳ (Ἰλ. η') «...μειδιῶν βλοσυροῖσι προσώπασιν».

Πασπατεύω ἀντὶ τοῦ καταψάω, ψηλαφῶ.— Πέσημον τὴν πτῶσιν φημέν, ἀντὶ τοῦ πέσημα, ὡς παρὰ Σοφοκλεῖ (Αἴας Μαστ.) «πρὸς τοῦ δ' ὄλωλε θανασίμω πεσήματι;»— Παραχόνω φαμέν, ἀντὶ τοῦ ἐνδοτέρω ἐμβάλλω, ἢ ἐνθάπτω, ἴσως παρὰ τὸ χῶ, ἀρχαῖον ῥῆμα...— Πέπτω [δηλ. πέφτω], ἀντὶ τοῦ πιπτω.— Πηχτή, ἀντὶ τοῦ πηχτή, τὸ συμπεπηγὸς ὄψον.— Πιζέλι, παραφθορὰ ἐστὶ τοῦ ὑποκοριστικοῦ πισέλιον, παρὰ τὸ πίσον, εἶδος λαθύρου.— Πιτζιούνη φαμέν τὸ ἄπτερον περιστερίδιον παρὰ τὸ Ἰταλιστὶ piccione. Καὶ τοῦτο παραφθορὰ ἐστὶ τοῦ ὑποκοριστικοῦ πιπίον, παρὰ τὸ πίπος· ὅπερ οἱ Λατῖνοι σφετερισάμενοι ripio ἔλεγον· οἱ δὲ μετὰ ταῦτα Ἰταλοὶ ἐκβαρβαρώσαντες piccione λέγουσι· κατὰ μίμησιν οὖν αὐτῶν πιτζιούνη λέγομεν.— Σιχαίνομαι, ἀντὶ τοῦ σιχαί-

νομαι, βδελύττομαι.—Σκοῦπα, τὸ κόρημα, ἀπὸ τοῦ ἰταλικοῦ scorpa.—Συλλογὴν κακῶς φαμέν, ἀντὶ τοῦ συλλογισμός, συλλογὴ γὰρ ἡ σύναξις.—Σπάγγος παρὰ τὸ Ἴταλιστὶ sprago, ἀντὶ τοῦ ἡμετέρου σπαρτίον, σχοινίον ψιλὸν λεπτόν.—Τζακίζω, ἀντὶ τοῦ καταθλῶ, συνθλῶ, ὀνοματοποιηθὲν ὑπὸ τῆς χυδαιότητος, κατὰ μίμησιν ποιοῦ ἤχου, κτύπου, οἶον τάκ, καὶ βαρβαροφῶνως τζάκ... Ἐὸν δὲ ἀποσκορακίσαντες τὸ βάρβαρον τζά, ἐθίσωμεν τοὺς νέους σὺν μόνῳ ἐκφέρειν τῷ τά, οὐκ ἂν ἄχαρις δόξη ἡ τοῦ τακίζω χρῆσις.—Τζουγκρίζω ὡ τῆς βαρβάρου παραφθορᾶς τοῦ συγκροῦω.—Τζουκνίδα παρ' ἡμῖν, τζηκνίδα καὶ ἀτζηκνίδα παρ' ἄλλοις ἢ ἀπλῶς κνίδα.—Φαμίλια, ἐξ Ἰταλῶν, ἀντὶ τοῦ Ἑλληνιστὶ πατριά, φυλή.—Φασκιά, φασκία, ἀπὸ τοῦ Ἰταλικοῦ fascia, ἀντὶ τῶν ἡμετέρων κειρία, στρόφιον, λωρίς. Φασκίαι καὶ τὰ τῶν νεογενῶν σπάργανα.—Φέρτε καλῶς φαμέν κατὰ συγκοπήν Ἰωνικὴν ἀντὶ τοῦ κοινῶς φέρετε...

Ἀπὸ τὴν Ἀκολουθία τοῦ 1811: Αὐτοσὶ καὶ ἐκεينوσὶ ἀντὶ αὐτόσ, ἐκεῖνοσ, λέγοντές τινεσ τῶν συμπατριωτῶν μου καὶ τῶν παρ' ἡμῖν γεινναζόντων Ἀμφιλόχων... ἀττικίζουσι καὶ οὐ βαρβαρίζουσιν· οἱ δὲ τὴν τοιαύτην χλευάζοντες προφορὰν, κατὰ τὸ σῶκος καὶ μάστακος, καὶ ἄλλασ τὰσ παρ' ἡμῖν τῆς ἀρχαιότητος λέξεις, χλεύησ τῶ ὄντι ἀξιοί.—Κεψέ· ἐξ ἀτυχίας εἰσέφηρσεν εἰς τὴν τῆς νῦν συνηθείασ χρῆσιν καὶ ἡ βαρβαρόμορφοσ αὐτῆ φωνή, ἀντὶ τοῦ παρὰ τοῖσ ἀρχαίοισ Ἑλλησι ζωμήρουσις [κουτάλα γιὰ ξάφρισμα] παρὰ δὲ τοῖσ μεταγενεστέροισ, ἀφρολόγοσ· ὅπερ ἐστὶ μαγειρικὸν διατετρυπημένον ἐργαλεῖον, ἐπὶ τοῦ κοχλάζοντασ τοὺσ ζωμοὺσ ἐξαφρίζειν ἐπιτήδειον. Ἀπεληλάσθω οὖν καθόλου τῆσ ἡμετέρασ γλώσσησ ἡ Ταρταρικὴ αὐτῆ φωνή, ἐθίσωμεν δὲ καὶ ἑαυτοὺσ καὶ τοὺσ περὶ ἡμᾶσ ἀφρολόγοὺσ λέγειν, καθὰ καὶ ἄλλοι τῶν ὁμογενῶν λέγουσιν...—

Ἡ συλλογικὴ ἐργασία τοῦ Κρομμύδη, ἀπὸ τίσ πρώτεσ πού ἐγίνον γιὰ τὴ γλώσσα μασ, ἦταν ὡσ ἀπαρχὴ πολύτιμη, ἂν καὶ γινωμένη, σύμφωνα μὲ τίσ ἀπόψεισ καὶ ὑποδειξεισ τοῦ Κοραῆ, γιὰ «καλλωπιστικοὺσ», δηλ. καθαριστικοὺσ σκοποὺσ. Ἡ ὑποδοχὴ ὅμωσ πού τῆσ ἔκαμε ὁ ἀρχαῖσμοσ ὅταν πρωτοφάνηκε, μὲ τὸ λόγιο μοναχὸ Ἄνθιμο Γαζή, σὲ μιὰ λογοκρισία στοῦ περιοδικό του, ὄργανο καὶ τοῦ Κοραῆ, τὸ Λόγιο Ἑρμῆ τῆσ Βιέννησ (1811, σ. 25) ἦταν συντριπτικὴ:

«... Αἶθ' ὄφελεσ τ' ἄγονοσ τ' ἔμμεναι ἄγαμόσ τ' ἀπολέσθαι.

Καὶ κε τὸ βουλοίμην, καὶ κεν πολὺ κέρδιον ἦεν

ἢ οὕτω λώβην τ' ἔμμεναι καὶ ἐπόψιον ἄλλων.

Τοῦτο ἐπῆλθε μοι εἰπεῖν ὅτε κατὰ πρῶτον εἶδον τὴν Διατριβὴν ταύτην, ἣτισ οὐδὲν ἄλλο ἐστίν, εἰμὴ ἔν ἐλεεινὸν Γλωσσάριον. Οὐκ ἦσαν, ἄραγε, ἀρκετὰ πρὸσ καταισχύνην τῆσ Ἑλλάδοσ τὰ πρὸ πολλοῦ ἐκδοθέντα Γλωσσάρια, ἢ λεξικά ἐπιγραφόμενα... Οὐκ ἦν ἱκανὴ ἡ Τουρκογραφία τοῦ Κρουσίου;... τὸ ὄφελοσ, οὐδὲν ἄλλο βέβαια, εἰμὴ αἰσχύνη καὶ ἐντροπή... Ἐγὼ ἐκ τῶν λέξεων τούτων τῶν Γλωσσαρίων, καίτοι γεννημένος καὶ ἀναθρεμμένος εἰς τὴν Ἑλλάδα, δὲν καταλαμβάνω μήτε ἀπὸ τῶν ἑκατόν, μιὰν ἄλλ' οὔτε εἰς τινα τῶν νεωτέρων Συγγραφέων ἀπαντῶνται, παρ' ἐκτόσ ἐὰν θέλωμεν νὰ κανονίσωμεν τὴν γλώσσαν μασ εἰς ἐκείνην τὴν ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν ἐν Κρήτῃ διεφθαρμένην τοῦ Ἑρωτοκρίτου... καὶ οὐχὶ ἐπάνω εἰς τὰ Ὀμηρικὰ Ἑπῆ, εἰς τὸν Ἡρόδοτον καὶ τοὺσ λοιποὺσ, μετὰ τῶν ὁποίων τὴν διάλεκτον ἡ ἡμετέρα ὡσ ἀδελφὴ ἔχει μεγάλην ὁμοιότητα· ἀλλ' οὔτε πρόπον ἦτον νὰ ἐκδίδωνται τὰ τοιαῦτα εἰς φῶσ, ἐν ᾧ ἄνδρεσ πεπαιδευμένοι τοῦ Γένουσ ὡσ ἄλλοι Ἑρακλεῖσ πάσχουσι νὰ ἀποσκορακίσωσι τὰσ τοιαύτασ γραφδεῖσ καὶ ἀγροικικὰσ φράσεισ τοῦ χυδαίου λαοῦ καὶ νὰ καθάρισωσι τὴν διάλεκτον ἀπὸ τῆσ κόπρου τοῦ Λυγείου. Ἐἴρεε κακὴ γλῆνη...».

Κατὰ συμβουλή τοῦ Κοραῆ ὁ Κρομμύδης συνέχισε τίς Ἀκολουθίες του, ἐκεῖ ὅμως προσπαθεῖ νὰ γίνῃ ἀρχαικώτερος.—Νεοελληνικὲς παροιμίαι ἀπὸ τῆ συλλογῆ τοῦ Κρομμύδη: Ἄν δὲν ἔταιριάζον, δὲν ἐσυμπεθερίαζον.—Δύο ὀψάρια εἰς ἓν τηγάνιον τηγανίζονται καὶ ἓν τὸ ἄλλον δὲν πιστεύει.—Δισκάριον διπρόσωπον [ἀντὶ τοῦ «βαρβαρικοῦ» ταλλιούριον διπρόσωπον].—Ἐλάτε σκυλλία καὶ ἀλέσατε.—Ἐνόσω νὰ ἐκστολισθῆ ἡ νύμφη, τοῦ γαμβροῦ τὰ μάτια ἐκβῆκαν.—Ἀπὸ τῆ Β' ἀκολουθία: Θέλει νὰ ἐκβάλῃ τὸ ὄφειδον ἀπὸ τὴν τρύπαν με τοῦ τρελοῦ τὸ γέριον.—Ἡῦρεν ἡ νύμφη μας τὸ γυνίον ὀπισθεν τῆς θύρας.—Εἰνὸν κρασίον, ὀψάριον βρώμιον· εἰς τοὺς μετοχὴν μηδεμιᾶς ἀρετῆς ἔχοντας.—Πόθεν εἶναι τὸ κλωναράκιον; ἀπὸ τοῦτο τὸ δεντράκιον. Εἰς νέους ἀτάκτους ἀπὸ ὁμοίους γονεῖς γεννημένους.—Τοῦ πουλλίου τὸ γάλα.—Ἵστερινῆ μου γνῶσις, νὰ σ' εἶχον πρῶτα...

Ἄς σημειωθῆ πὼς τὸ σύστημα τῶν διορθωμένων τύπων τοῦ Κρομμύδη εἶναι σύμφωνα μετὰ τὴ διδασκαλία τοῦ Κοραῆ καὶ ὅτι ἐκεῖνος εἶχε ὑποδειξίαι στὶς Ὀδηγίαις του γιὰ τὸ Λεξικὸν ποὺ ἔπρεπε νὰ γίνῃ (1809) πὼς «ὁ λεξικογράφος... ἐμπορεῖ νὰ διορθώσῃ καὶ τὴν φράσιν αὐτῶν· διὰ τοῦ ὁποίου νοῶ, ὄχι νὰ ἐξελληνίσῃ, ἢ γελοίως νὰ τὰς μακαρονίσῃ, ἀλλὰ νὰ τὰς καθαρίσῃ, ὅσον συγχωρεῖ ὁ ὀρθὸς λόγος ἀπὸ τὴν ἀνώμαλον αὐτῶν χυδαιότητα». Ἄλλὰ πόσο «συγχωρεῖ» ὁ ὀρθὸς λόγος; Ἄν ἔπεσε ἔξω ὁ Κρομμύδης, ποῦ ἤθελε καὶ αὐτὸς «ὅσον οἶόν τε τὴν διόρθωσιν», δὲν ἔμεινε οὔτε ὁ Κοραῆς μέσα στὰ ὄρια τῆς ἀρχῆς ποὺ ἐπικαλέστηκε, ἀνεφάρμοστης καὶ παρεξηγημένης βασικᾶ ἀπὸ τὸν ἴδιο.

Ἄνάλογη μετὰ τοῦ Γαζῆ ἦταν καὶ τοῦ Ν. Δ ο ὄ κ α ἡ γνώμη γιὰ τὴ λεξικογραφικὴ συναγωγὴ ποὺ συμβούλευε ὁ Κοραῆς: «...τὸ ἔκοψε δίπλα, ἐσήκωσε τὸ κεφάλι (ἀπεστάτησεν), βλέπει καλὰ (εἶναι πλούσιος), στέκομαι καλὸς (ἐγγυῶμαι), ἐτείνανε τὰ πέταλα (ἀπέθανε), δὲν με κόφτει (οὐμοι μέλει), μοῦ μυρίζει ὅτι ἔγινεν εἰρήνη (μοὶ φαίνεται ὅτι), σπάραξε ἀπὸ τὸν τόπον σου καὶ φτύσε εἰς τὸν κόρπον σου (μὴ λέγεις τοιαῦτα κακά, εὐφήμει), παίζω βόλαν, φέστην, ἄλλα μυρία τοιαῦτα, ὅσα φύλλα καὶ ἀνθη γίνονται ἐν τοῖς ὄρεσιν, ἐξ ἀπαιδευσίας τοῦ γένους καὶ ἐπιμιξίας τῶν ξένων σωρηδὸν παρεισφρήσαντα καὶ κατακλύσαντα τῆς ἀρχαίας γλώσσης καὶ ἡμῶν τὴν εὐγένειαν· ταῦτα ὁ κύριος Κοραῆς στέλλει τινὰς τῶν ἐλλογίμων ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα νὰ τὰ συναξῶσιν, ὡς συμφορὰς ἴσως τοῦ γένους ἐκλέγοντες, διὰ νὰ καταταχθῶσιν ἐν τῷ Λεξικῷ, οὐχὶ πρὸς ἀποφυγὴν, ἀλλὰ πρὸς αὔξησιν τοῦ κακοῦ, ἵνα καὶ οἱ ἀγνοοῦντες μάθωσι ταῦτα, καὶ τοῖς μεταγενεστέροις διαδοθῶσι». (Αἰσχίνης σ. 32 σημ.).

ΕΠΟΧΗ ΚΑΘΑΡΙΣΜΟΥ

14. — ΚΗΡΥΓΜΑΤΑ ΚΑΘΑΡΙΣΤΙΚΑ (§§ 105, 111, 124)

Πρὶν ἀκόμη κλείσουν τὰ πρῶτα εἴκοσι πέντε χρόνια ἀπὸ τὴν ἀπελευθέρωση ξαναρχίζουσι οἱ γλωσσικὲς συζητήσεις, ὄχι πιά γιὰ τὸ γλωσσικὸν τύπον ποὺ πρέπει νὰ γίνῃ βάση τῆς γραπτῆς γλώσσας παρὰ γιὰ τὸ τέρμα τοῦ κ-

**‘Ο Κ. Οικονόμος ἐλεεινολογεί τοὺς βαρβαρισμούς, τοὺς σολοικισμούς
καὶ τοὺς ξενισμούς τῆς νεογέννητης καθαρεύουσας (1835)**

Χαίρειν πολλὰ Σκαρλάτον τὸν Βυζάντιον Κωνσταντῖνος ὁ Οἰκονόμος...—
“Ἐλαβον τὸ σοφὸν σου Λεξικὸν... Ἐὖγε... Βλέπεις, ὦ φίλε, πόσον καθ’ ἡμᾶς
παρημελήθησαν αἱ Ὀλυμπιάδες Μοῦσαι· καὶ ποῖον Λύγειου φορυτὸν ἡμιμα-
θῶν τινῶν ἡμιελλήνων κάλαμοι μετοχτετεύοντες ἀπὸ ξένων γλωσσῶν ἐπισω-
ρεύουσι καθ’ ἐκάστην εἰς τὴν Ἑλλάδα φωνήν, διαφθεύοντες τὰς Μούσας! καὶ
προβαίνει πολὺς ὁ βαρβαρισμὸς καὶ μέγας! Καινολεξίαι πονηραὶ καὶ παρακε-
κομμένα, χύδην εἰσβάλλουσαι, παρωθοῦσι τὰς ἀρχαίας καὶ γνησίας ὀνομασί-
ας. Νέα νέων πραγμάτων ὀνόματα βαρβαρόπλαστα καὶ μιὰ κατὰ κτυχί-
νουσι τὴν Ἑλληνικὴν πορφύραν. Λόγου σύνθεσις ἀνοσία καὶ φρικτή, ἥ, ἂν
θέλῃς, παντελὴς παράλυσις καὶ ἀσυνθεσία κατακερματίζει τὴν χρυσὴν σειρὰν
τῆς Ἐρμοῦ τοῦ Λογίου φωνῆς, ἣν διὰ τοσοῦτων χρόνων καὶ πόνων ἐπλεξάν
αἱ Χάριτες. Ἐπὶ δὲ πᾶσι καὶ πρὸ πάντων, τὸ ξενογαρὲς καὶ φιλόκκινον καὶ
ὁ κάκιστα ἀπολούμενος πιθηκισμὸς περὶ πάντα τὰ λεγόμενα Εὐρωπαϊ-
κά, καὶ καλὰ καὶ μὴ καλὰ, διαφθεύουσι καὶ τὴν γλῶσσαν καὶ τὰ ἦθη καὶ
τὰς ψυχὰς τὰς Ἑλληνικάς· καὶ σοβοῦσι μὲν θαυμαζόμεναι καὶ προσκυνού-
μεναι παρὰ τοῖς πολλοῖς ἐταιρικά τινες ἀλλόφυλοι ψευδομοῦσαι, καὶ πᾶν
ὅ,τι βάρβαρον τῶν τῆς προόδου λεγομένων σοφῶν καὶ γνωμάτευμα καὶ ὄ-
νομα· Πλάτωνες δὲ καὶ Σωκράτεις καὶ Ὀμηροὶ, καὶ εἴ τι πάτριον ἱερὸν καὶ
σεβάσιμον, ἀρχαῖοί τινες λῆροι φαίνονται καὶ καταφρονοῦνται παρ’ Ἑλλή-
νων ἀνδρῶν ἐν μέσῳ τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος... Τῆ 5’ Ἀπριλίου ἡμέρᾳ ἐκ
Ναυπλίας εἰς Ἀθήνας. (Σκ. Β υ ζ α ν τ ῖ ο υ, Λεξικὸν τῆς καθ’ ἡμᾶς δια-
λέκτου, σ. 3 εἰς.)

‘Ο Π. Σοῦτσος δείχνει τὸ δρόμο τῆς ἐπιστροφῆς στὴν ἀρχ. γλῶσσα (1853)

Ταύτην, (τὴν λαλουμένην ὑπὸ τοῦ ὄχλου) ἀντὶ τῆς γρηγομένης, παραλα-
βῶν ὁ Ἀδαμάντιος Κοραῆς, ληγούσης τῆς δεκάτης ὀγδοῦς ἑκατονταετηρί-
δος, διέπλασε νέαν γραφομένην γλῶσσαν, πενιχρὰν κατὰ τὴν λέξιν καὶ τὴν
φράσιν, καὶ στερουμένην πτώσεων, χρόνων καὶ ἐγκλίσεων τινῶν, τῶν πλεί-
στων προθέσεων ἐπιρρήμάτων καὶ συνδέσμων, καὶ τῶν πλείστων μετο-
χῶν καὶ ἀντωνυμιῶν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ σοφὸς αὐτὸς ἀνὴρ εἰργάζετο τὴν ἐν τῇ
Ἑλλάδι μετακένωσιν τῶν φιλοσοφικῶν καὶ πολιτικῶν δοξασιῶν τῆς Γαλ-
λίας, εἰσήγαγεν ἀπειραρίθμους καὶ φράσεις Γαλλικὰς εἰς τὴν ἰσχνὴν αὐτὴν
γλῶσσαν, ἣν καὶ Νεογραικικὴν ἐκάλεσεν, ἀναβαπτίσας Γραικοῦς ἢ Γραι-
κύλους τοῦ Κικέρωνος, τοὺς Μαραθωνομάχους καὶ Σαλαμινομάχους Ἑλ-
ληνας τοῦ Μιλτιάδου καὶ Θεμιστοκλέους. Ταύτην τὴν κολοβὴν κατὰ τὰ ὀ-
κτῶ μέρη τοῦ λόγου Νεογραικικὴν γλῶσσαν ἐμπλήσαντες νέων ἐπι ιδιωτι-
σμῶν Γαλλικῶν καὶ Γερμανικῶν, γράφουσι σήμερον οἱ Πανεπιστήμιοι κα-
θηγηταὶ τῆς Ἑλλάδος, οἱ ἐν Ἀθήναις, Ἐρμούπολει, Σμύρνῃ καὶ Κωνσταν-
τινουπόλει δημοσιογράφοι, πάντες οἱ συγγραφεῖς καὶ ἅπαντες οἱ μεταφρα-
σταὶ τῶν Εὐρωπαϊκῶν συγγραμμάτων. Σκαπανεῖς ἡμεῖς αὐθάδεις, καταρ-
ρίπτομεν τὸ Φραγκικὸν τοῦτο καὶ πτωχὸν οἰκοδόμημα καὶ ἀνεγείρομεν,
ἀπὸ τοῦ μνήματος τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν τῶν προγόνων, τὴν κοινὴν ἐ-
πικληθεῖσαν τὸ πάλαι, καθιστῶντες αὐτὴν εὐληπτον καὶ ὑπὸ πάντων ἐν-
νοουμένην.—Κανόνες Γενικοί:

Α’. Ἡ γλῶσσα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ ἡμῶν τῶν νεωτέρων ἔσται
μία καὶ ἡ αὐτή· ἡ Γραμματικὴ ἐκείνων καὶ ἡμῶν ἔσται μία καὶ ἡ αὐτή.
Β’. Αἱ λέξεις, αἱ φράσεις ἐκείνων ἔσονται μόναι παραδεκταί· πᾶσα δὲ ξέ-
νη λέξις, ἢ φράσις ξένη ἐν λέξεσιν Ἑλληνικαῖς, ἐξοβελισθήσονται. Γ’. Ἡ
σύνταξις τοῦ λόγου ἔσται παρ’ ἡμῖν οὐχὶ μακρὰ καὶ διὰ μακρῶν περιόδων

συνεσκευασμένη, ἀλλ' εὐληπτος, ὁμαλὴ καὶ ἀπλὴ ὡς παρὰ τοῖς ἀρχαίαις ποιηταῖς Ὀμήρῳ καὶ Ἡσιόδῳ, καὶ παρὰ τοῖς ἱστορικοῖς Ἡροδότῳ καὶ Ξενοφῶντι. Δ'. Πᾶν τι ἐκ τῶν ὀκτῶ μερῶν τοῦ λόγου, καὶ πᾶσα λέξις, καὶ, πᾶσα φράσις καὶ πᾶς ἰδιωτισμὸς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων παραλαμβάνονται, ἅμα εὐκόλως ἐννοοῦνται ὑπὸ τοῦ ἐκλεκτοῦ μέρους τῶν Ἑλλήνων καὶ οὐδὲ προσβάλλουσι τὴν ἀκοήν. (Νέα Σχολή, σ. 4, 10).

Ὁ Βυζάντιος χαιρετᾷ τὴν «ἀναξωογόνηση» τῆς ἀρχαίας γλώσσας (1857)

Ἐικοσιδύο συνεπληρώθησαν ἔτη, ἀφ' ὅτου, προοιμιάζων τῆς πρώτης ἐκδόσεως τοῦ ἀνά χειρας Λεξικοῦ, ἔγραφον πρὸς τοῖς ἄλλοις, ὅτι «τὴν βαθμὴν ἀναξωοποίησιν τῆς προγονικῆς τῶν Ἑλλήνων ἀρχαίας γλώσσης φρονῶ, ὅχι θαυματοουργίαν, καθὼς ἐδογματίζεν ὁ μακάριος Κοραῆς, ἀλλὰ δυνατὴν καὶ κατορθωτέαν». Καὶ ἀληθῶς οὐτ' αὐτὸς ἐγὼ ἠλπίζον ὅτι ἐν τοῖς γραφομένοις ὑπ' ἐμοῦ τότε μόλις ἔμελλον σήμερον νὰ ἀναγνωρίσω αὐτὸς ἑμαυτόν. Τοσοῦτον τὰ πράγματα ὑπερέβησαν τὰς ἐλπίδας μου!... Καὶ τοῦτο πότε; ὅτε μυρία προσκόμματα παρενέβαλλον, ἔνθεν μὲν ἡ μικροψυχία τινῶν, ἔνθεν δὲ ἡ ἰδιοτροπία ἐτέρων... Πρὸς τὸν εὐγενῆ τοῦτον ἀγῶνα, ὃν μέλλει στέφαι, συναιρομένου θεοῦ, πλήρης ἐπιτυχία (καὶ λεγέτωσαν ὅ,τι θέλουσιν οἱ ἐχθροὶ τῆς Ἑλλάδος), ἐὰν συνετέλεσεν ἢ οὐχὶ καὶ τὸ μετὰ χειρας ἔργον, κρινάτωσαν ἕτεροι. (Σκ. Βυζαντίου, ὅ. π. σ. 12).

Ὁ Φιλ. Ἰωάννου διαπιστώνει τὴ γλωσσικὴ ἀναρχία (1861)

...Τὴν γνώμην καθ' ἣν ἀνάγκη νὰ διαπλασθῇ ὡς κοινὴ τῶν Ἑλλήνων γλῶσσα μέση τις μεταξὺ τοῦ χυδαῖσμοῦ... καὶ τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς ἀσπάζονται ὡς ἐλλογωτέραν οἱ πλεῖστοι τῶν λογίων τοῦ ἔθνους, ἀλλὰ δὲ συμφωνοῦσι πάντες περὶ τοῦ τύπου αὐτῆς, περὶ τοῦ βαθμοῦ τῆς καθαρότητος καὶ περὶ τῆς πρὸς τὴν ἀρχαίαν Γραμματικὴν ἐγγύτητος... Ἡ ἐφαρμογὴ (τοῦ καθαρισμοῦ) εἰς τὰ καθ' ἕκαστον παρέχει πολλὰς δυσκολίας καὶ γεννᾷ νέαν διαίρεσιν γνωμῶν... Ἀπὸ τῆς περατώσεως (τοῦ ἀγῶνος τῆς ἀνεξαρτησίας) ἐπικρατεῖ εἰς τὰ περὶ γλώσσης δοξασίας τῶν λογίων ὁμογενῶν ἀληθῆς ἀναρχία, τῶν μὲν ἀποκλινόντων εἰς τὸν δημοτικώτερον τύπον τῶν δὲ ἀναρριχωμένων πρὸς τὸν ἀρχαίον, τῶν δὲ κρᾶμά τι τύπων ἀρχαίων καὶ νέων, ἐκλεκτῶν καὶ χυδαίων, ἀκρίτως ἀσπαζομένων, καὶ ἐν τῷ αὐτῷ συγγράμματι, ἐν τῷ αὐτῷ κεφαλαίῳ, καὶ πολλάκις ἐν τῇ αὐτῇ περιόδῳ ἀρχαίους τύπους μετὰ νέων χυδαίων ἀτῶως μιγνυόντων. Πάντες αἰσθάνονται τὴν ἀνάγκην τῆς ἀπὸ τῆς ἀναρχίας ταύτης ἀπαλλαγῆς· ἀλλὰ πῶς κατορθοῦται αὕτη; (Περὶ τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς, Ἡμερολ. Βρετοῦ 1861, σ. 31α.)

Ὁ Κόντος βεβαιώνει πῶς καὶ οἱ ὀνομαστότεροι λόγιοι βαρβαρίζουν, στιγματίζει τοὺς «ἀγελαίους» καὶ ὀρίζει τὸ τέρμα τοῦ καθορισμοῦ (1862-1890)

Παντὸς ἄλλου μᾶλλον τὴν τῆς ἑλληνικῆς παιδείας πρόσδον εἰς τὴν ἀληθῆ παιδείαν ἐπιθυμῶν οὐδέποτε οὐδαμῶς διέλιπον διασκοπῶν πόθεν μάλιστα προέρχονται τὰ ἐπιπροσθούντα αὐτῇ προσκόμματα, ἵν', ἐκκοπέσῃς τὰ αἰτίας, ταῦτά τε ἐκλίπωσι καὶ ἐκείνη ἀκωλύτως καὶ ῥαδίως εἰς τὰ πρός φέρηται. Εὐρῶν δὲ μετὰ μακρὰν ἔρευναν ὅτι τὰ τὴν φορὰν αὐτῆς ἀναστέλλοντα κωλύματα προέρχονται μάλιστα ἐκ τῆς ἀθλιότητος πολλῶν βιβλίων ἅτιν' οὐκ' οἶδ' ὅπως καὶ ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ Ἑλλάδι καὶ ἐν τῇ δούλῃ κατίσχισαν, χρέος μου ἱερώτατον ἐνόμισα ἄλλοις τὴν ἄλλων βιβλίων ἐπίκρισιν ἀντιθεῖς ν' ἀναλάβω καὶ γὰρ τὴν ἐξέλεγεξιν τῶν ὑπὸ τῶν φωστῆρων (1) τῶν ἑλληνικοῦ ἔθνους Α. Ρ. Ραγκαβῆ, Κ. Ἀσωπίου καὶ Σ. Δ. Βυζαντίου περὶ

λοπονημένων (1) ὧν οἱ κίβδηλοι καὶ ὑπόχαλκοι λόγοι πανταχοῦ τῆς ἑλληνικῆς γῆς θεωροῦνται ὑπὸ τῶν πλειόνων καὶ ἀπλουστέρων θεοπλισματα μᾶλλον ἴσως καὶ τῶν τοῦ ἱεροῦ εὐαγγελίου ἀπαροεργεῖρητα... Μάλιστα δὲ ἡ χρῆσις τοῦ ἐκ τριόδου ἦτον, ὅπερ καὶ ἄλλοι πολλοὶ τῇ χυδαιολογίᾳ ἢ μᾶλλον κοπρολογία προσκείμενοι συνηθίζουσι νὰ μεταχειρίζωνται. Τῶν κίβδηλων λέξεων, ὧν πολλὰ ἀπὸ πολλοῦ συνηθεις τῷ λαῷ ἐγένοντο, αἱ μὲν πάντῃ βάρβαροι πρέπει παντελῶς ν' ἀποσκυβαλίζωνται, αἱ δ' ἄλλαι νὰ καθαίρωνται διορθούμεναι ὅσον ἔνεστι κατὰ τινὰς στερεωτέρους καὶ ὑγιεστέρους ὀρθοεπείας καὶ καλλιεπείας κανόνας λαμβανομένους μετὰ πολλῆς περινοίας ἐκ τῆς ἀττικῆς μάλιστα διαλέκτου καὶ τῆς λεγομένης κοινῆς, ἣτις εἶνε αὐτὴ ἡ ἀττικὴ νενοθευμένη ἐκ τῶν ἄλλοτ' ἄλλων εἰσρυσισθῆν εἰς αὐτὴν ἀλλοτρίων τοῦ ἀττικοῦ νομίσματος συνηθειῶν.—Ἡ γλῶσσα τῶν νῦν Ἑλλήνων εἶνε ἡ αὐτὴ ἡ τῶν παλαιῶν πολλὰς μὲν φθορὰς καὶ πηρώσεις παθοῦσα οὐδέποτε ὅμως ἐντελῶς ἐκλιποῦσα. Ἡ διόρθωσις λοιπὸν αὐτῆς δὲν εἶνε μεταβολὴ αὐτῆς κατ' οὐσίαν ἀλλ' ἀπότριψις ἐφ' ὅσον εἶνε δυνατόν τῶν κατασχυνόντων αὐτὴν ῥύπων, δὲν εἶνε ἐκκοπὴ τῶν γνησίων αὐτῆς κλάδων ἀλλὰ περιορίσεις τῶν ὀθνείων παραβλαστημάτων, ἢ ἀναφανῆ εὐσταλεστέρα καὶ ἀξία τῶν ἀπογόνων τῶν ἀθανάτων Ἑλλήνων. Ὅταν οἱ λόγοι ἀναγκάζωνται ν' ἀποτείνωνται πρὸς ἀπαιδεύτους καὶ ἀνδραποδώδεις, τότε οὐχὶ μόνον συγγνωστὸν αὐτοῖς εἶνε νὰ μεταχειρίζωνται λέξεις ἐκφύλους καὶ τύπους μοχθηροὺς ἀλλὰ καὶ ἀναγκαῖον κατὰ τινὰ τρόπον φαίνεται, ἂν ἀκατάληπτοι δηλονότι γίνωνται· ὅταν ὅμως ἀποτείνωνται πρὸς λογίους ἢ προτιθεμένους νὰ γείνωσι λόγοι καὶ νὰ μὴ κυλίωνται διαρκῶς ἐν τῷ βορβόρῳ τῆς χυδαιολογίας, διὰ τὴν νὰ μεταχειρίζωνται λέξεις ἀποβλήτους καὶ τύπους παρασήμους;... Χιακὸν Μουσεῖον 1 (1862) σ. 1 εἰς. 3, 23).

Ἄμα ἔρχεται εἰς τὴν οἰκίαν, ἀναπαύεται ἄμα λαμβάνει χρήματα, τρέχει εἰς τὰ καπηλεῖα, κτλ... Τῇ τῶν παλαιῶν συνηθείᾳ καὶ ἡμεῖς στοιχοῦντες ὀφείλομεν ἐν τῇ καθαρᾷ γλώσσῃ νὰ μεταχειρίζώμεθα τὰ διὰ τοῦ καὶ συνδεδεμένα «ἄμα ἔρχεται εἰς τὴν οἰκίαν καὶ ἀναπαύεται» καὶ «ἄμα λαμβάνει χρήματα καὶ τρέχει εἰς τὰ καπηλεῖα».—Ὁ ὀρθὸς λόγος πείθει ὅτι, ὡς οἱ παλαιοὶ Ἕλληνες ἐπὶ τῆς Γαλατικῆς πόλεως (Λατ. Vienna, Γαλλ. Vienne) μετεχειρίζοντο βραχυκατάληκτον καὶ προπαροξύτονον τύπον, οὕτω καὶ ἡμεῖς ἐπὶ τῆς Αὐστριακῆς (Ἰταλ. Vienna, Γαλλ. Vienne) ὀφείλομεν νὰ λέγωμεν *ἱεννα* (*Βιέννης*, *Βιέννη*) *Βιενναν* ὀλίγον φροντίζοντες ἂν ἐναντιῶνται μακρὰ καὶ ἀπέραντα ἐρίζοντες οἱ ἐκτόπως ταῖς πονηραῖς χρήσεσι χαίροντες καὶ ἐκθύμως αὐτῶν προκινδυνεύοντες, οἱ διὰ συνήθειαν ἀμαρτημάτων καὶ συνέχειαν ὥσπερ ἐν σκληρᾷ σαρκὶ καὶ τυλώδει τῇ ψυχῇ μώλωπα μὴ λαμβάνοντες.—Ὑπὸ ψευδοῦς ἀναλογίας οἱ νέοι Ἕλληνες ἀπατῶμενοι τονίζουσι *ραδιοῦργος* καὶ *χειροῦργος* κατὰ τὸ κακὸν ὄργος καὶ πανοῦργος. Ἄλλ' ὑπὸ τῶν παλαιῶν προὔφερετο *ράδιουργός* καὶ *χειρουργός*... Τὴν παρὰ τοῖς παλαιοῖς νενομισμένην προσωδίαν ὀφείλομεν καὶ ἡμεῖς ν' ἀποδεχώμεθα, ἂν μὴ ἐπιθυμῶμεν νὰ διαφθείρωμεν τὰ τῆς Ἑλληνικῆς φωνῆς.—Τὸ δεχθῆτε, ἀσπασθῆτε, φαντασθῆτε, σταθῆτε, ἐτοιμασθῆτε, γδυθῆτε, σηκωθῆτε κτλ. τῆς πεπατημένης χυδαιολογίας ὄντα, ὀλίγον ἴσως ἀρμόζουσι τῷ στόματι καὶ τῷ καλάμῳ τῶν περὶ τὴν ὀρθότητα τῆς γλώσσης ὀπωσδήποτε σπουδαζόντων καὶ μὴ ὅλως αὐτῆς ὀλιγορούντων. Ποῖος εἶναι ὁ λόγος ὁ ἀποτρέπων ἀπὸ τῆς χρήσεως τοῦ *δέθχητε*, *ἀναπαύθητε*, *φαντάσθητε*, *στάθητε*, *ὑποσχέθητε*, *ἐκθύθητε!* (Λόγιος Ἑρμῆς 5 (1876) σ. 25κ., 61, 72, 76).

...Ὁ Κοραῆς οὔτε τὴν φύσιν τοῦ ἑλληνισμοῦ σαφῶς κατενόησε, πολλάκις δὲ γράφων κατὰ τοὺς ἀρχαίους ἐβαρβάρισε καὶ ἐσολοίκισεν ἢ παντελῶς ἀπόβλητα παρέλαβεν.—Ἀνεκτότατα δ' ὅμως τὰ τοῦ Κοραῆ παραπτώματα εἶνε παραβαλλόμενα πρὸς τὰ τοῦ Βουλγάρως, ὅστις ἐπραγματεύετο μὲν

Μ. Τριανταφυλλίδη, Ἱστορικὴ εἰσαγωγή

περὶ πολλὰ καὶ ἤτις τις πανεπιστήμων, ἀλλὰ συχνότατα καὶ ἀσχημονέστατα περὶ τὴν λέξιν ἠμάρτανε. Καὶ ὁ Δούκας δέ, καίτοι γνώμας τινὰς τοῦ Κοραῆ ἐπιτυχῶς ἐξελέγξας, κάκιστα ἠλλήνιζε παμπόλλοις καὶ ἐπονειδίστοις περιπίπτων σφάλμασιν. Οὐδέτερος δ' οὐδὲν σχεδὸν γενναῖον ἢ ἀξιόλογον συνεβάλετο οὔτε πρὸς ἐκμάθησιν τῆς παλαιᾶς φωνῆς οὔτε πρὸς ἐπανόρθωσιν τῆς νέας.—Δύο δ' εἶνε οἱ μάλιστα μετὰ τὸν Κοραῆν δοξασθέντες παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ἐπὶ φιλολογικῇ δεινότητι, ὁ Οἰκονόμος, ὃν ὁ Χρυσοβέργης ἐκάλεσε ταμίαν τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας, καὶ ὁ Ἀσώπιος, ὅστις ὑπὸ μὲν τοῦ Παπασλιώτου γραμματοφάγος ὠνομάσθη, ὑφ' ἑτέρου δέ τινος ἥρωος τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων. Ἄλλ' ἡμεῖς γελῶμεν ἐπὶ τοῖς ὑπερφύεσι τούτοις ἐπαίνοις, ἀποβλέποντες μὲν εἰς τὰ εὐτελεῆ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ διδάγματα τῶν ἐπαινουμένων, γινώσκοντες δὲ τὸ ἄκριτον καὶ ἁμαρτητικὸν αὐτῶν.—Ὑποδεέστερος τούτων εἰς τὰ τῆς φιλολογίας παρὰ τοῖς πλείστοις τῶν ἡμετέρων ἐνομιζέτο ὁ Φίλιππος Ἰωάννου.—Ἴνα μὴ λίαν μακρὸς ὁ πρόλογος ἡμῶν ἀποβῆ, οὐδένα λόγον οὔτε περὶ Σκαρλάτου τοῦ Βυζαντίου ποιούμεθα οὔτε περὶ τοῦ Χρυσοβέργη οὔτε περὶ τοῦ Ραγκαβῆ οὔτε περὶ τοῦ Μαυροφρύδου οὔτε περὶ ἄλλων ὀνομαστῶν. (Γλωσσικαὶ Παρατηρήσεις ἀναφερόμεναι εἰς τὴν νέαν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, 1882, εἰσ. σ. 2, 3, 4 5, 6).

Πολλοὶ νῦν ἀσμενίζουσι τῷ ἐνεστῶτι *θίγω*,... *θίγεις* ἄνευ ἀνάγκης, *μὴ θίγε*... Ἄλλ' ὁ ἐνεστῶς οὗτος εἶνε τοῦ πονηροῦ κόμματος. Ἑλληνιστὶ λέγεται *θιγγάνω*, οὗ ὁ ἄορ. *ἔθιγον* καὶ ὑποτακτικῶς *θίγω*... Ἡμεῖς οὐδ' ἄλλως ἀνεχόμεθα τὸν παρακεκομμένον ἐνεστῶτα *θίγω θίγεις* δύναται δέ τις ἀντ' αὐτοῦ νὰ λέγῃ *θιγγάνω, θιγγάνω τοῦ ζητήματος* (δ.π. σ. 521). Βλ. καὶ παρ. σ. 394.

...*ἠρησμένους, ἐρριμμένους, κεκρυμμένους, ἐπισεσωρευμένους, νενομοῦ ετημένους, τετοποθειμένους*... Πᾶς εὖ φρονῶν ἀποδέχεται τοὺς τύπους τούτους εὐρίσκων σφῆδρ' εὐαρμοστοῦντας τῇ παρὰ τοῖς πεπαιδευμένοις νενομισμένῃ γλῶσση. Μέλλουσι μὲν πάντως οἱ Ἀγελαῖοι, προπετέστατοι ὄντες καὶ κυνῶν ἀπάντων κρακτικώτατοι, πολλὴν νὰ φλυαρήσωσι φλυαρίαν καὶ παντοίας ἡμῶν νὰ κατασκεδάσωσιν ὕβρεις ὡς οὐδαμῶς αἰσθανομένων τῆς τοῦ *μεμιμημένος* κακοφωνίας, ὅπερ καὶ τοῖς ἀγροικοτάτοις ἀφόρητον ἀποβαίνει διὰ τὴν τοῦ στοιχείου *Μ* ἐπαλληλίαν, *ΜεΜιΜηΜένος*· ἀλλ' ὅμως ἐπειδὴ δὲν ἐφάνη τοῖς παλαιοῖς Ἕλλησι φευκτὸς ὁ τύπος οὗτος, δυνάμεθα καὶ ἡμεῖς τοῖς κανόνσι τοῦ τεχνικοῦ λόγου λατρεύοντες νὰ ποιῶμεθα αὐτοῦ χρῆσιν.—Ὁμολογοῦμεν μὲν ὅτι λυπεῖ πῶς τὰς ἀκοὰς ἢ μετοχὴ *μεμιμημένος* ἀλλὰ πολλῶ κάλλιον καθ' ἡμᾶς εἶναι ν' ἀσπάζηται τις ἐνίοτε τύπους ἀηδεστέρους ἢ νὰ καταλύῃ εὐχερῶς τοὺς ἱεροὺς θεσμοὺς τῆς γλῶσσης χάριν εὐφωνίας.—Ὁ ἀναδιπλασιασμός εἶνε εὐγενείας οὕτως εἰπεῖν σύμβολον, ὄγκος δὲ καὶ σεμνότης προσγίνεται δι' αὐτοῦ τῇ μετοχῇ, ἂν οικείως πρὸς αὐτὴν ἔχη.—Ἐν τῇ ιδιωτικῇ φωνῇ κυκλεῖται καὶ μετοχὴ *παγωμένος* ἐσχηματισμένη ἐκ ῥήματος ἐνεργητικῶν ἔχοντος τύπον, *παγώνω*. Παντὶ δὲ μὴ κορυζῶντι φανερόν ὑπάρχει ὅτι ἀναγκαιῶς ἔχει νὰ γίνηται ἐν τῷ ἀστείῳ λόγῳ χρῆσις τοῦ *πήγνυμαι* μὲν ἀντὶ τοῦ *παγώνω*, τοῦ *πεπηγῶς* δ' ἀντὶ τοῦ *παγωμένος*.—Καὶ ἤκιστα μὲν ἀπροσδόκητον εἶνε ὅτι θ' ἀσχημονήσωσι πάλιν οἱ Ἀγελαῖοι, διαχλευάζοντες μὲν τὸ *πήγνυμαι* καὶ *πεπηγῶς*, τυραννικὰ δὲ καὶ ἀφόρητα τὰ παραγγέλματα ἡμῶν ἀποκαλοῦντες, καὶ ὅτι ῥυπαρωτάτας θ' ἀπορρίψωσιν εἰς ἡμᾶς ὕβρεις ἱκανῶς τὰς γλῶσσας αὐτῶν περὶ τοὺς ἀσελγεῖς λόγους γυμνάσαντες, ἀλλ', ἂν καλὸν σιτοφάγῳ ἀνδρὶ φανῇ νὰ ἐπιστραφῇ πῶς τῶν ἀσέμνων ῥημάτων τῶν συγκλύδων τούτων ἀνθρωπίσκων, εὐκόλως θὰ δυνηθῇ νὰ φιμώσῃ αὐτοὺς καὶ παύσῃ ὕλακτοῦντας ποιῶν γνωστὸν ὅτι ἐκ τοῦ γλυκυτάτου στόματος τοῦ δαιμονίου Βερναρδάκη προηnéχθη ῥῆσις ἔχουσα τὸ *πεπηγῶς πέλαγος*.—Ὅσακις ἂν ἀναγκάζονται οἱ χαρίεντες νὰ παραλαμβάνωσι τὴν μετοχὴν τοῦ παρακειμένου

τοῦ πεινᾶ καὶ τοῦ διρῶ, ὀφείλουσι νὰ λέγωσι πεπεινηκῶς καὶ δεδιηκῶς.— Οὐδαμῶς δ' ἀπάδει τῆς τῶν πεπαιδευμένων γλώσσης ἢ τῆς μετοχῆς τοῦ παθητικοῦ παρακειμένου μετὰ τοῦ Ἀττικοῦ καλουμένου ἀναδιπλασιασμοῦ ἐκφορά, ἣν διαμωκᾶται ὁ ἀοίδιμος Κοραῆς.— Ἡ μετ' Ἀττικῷ ἀναδιπλασιασμοῦ ἐκφορά τῆς μετοχῆς τοῦ παθητικοῦ παρακειμένου ἤκιστ' ἀνοίκειος ὑπάρχει τῇ τῶν χαριέντων γλώσση, θαυμασίως δ' αὐτῇ εὐαρμοστοῦσιν οἱ τύποι προενηνεγμένος, ἐξενηνεγμένος, ἀηλιμμένος-συναηλιμμένος, ἔηλαμένος-ἀπεηλαμένος κτλ.— Μηδεὶς ὑπολάβῃ ὅτι ἀσμενίζομεν ἀσπόνδῳ καὶ ἀκηρύκτῳ πρὸς τοὺς ἐραστὰς τῆς πεπατημένης λαλιᾶς πολέμῳ. Τὸ ἐφ' ἡμῖν δύνανται οὗτοι ἀδεῶς νὰ ἐντροφῶσι ταῖς παντοδαπαῖς χάρισι καὶ νὰ ἐμφορῶνται τῶν ἀρρήτων καλλονῶν τῆς χυδαιολογίας. Ἄλλ' οὐδαμῶς αὐτοῖς ἐπιτρέπομεν νὰ ἐπιβάλλωσιν ἀνοσίως τὰς χεῖρας τοῖς ἐκ τῆς παλαιᾶς φωνῆς παραλαμβανομένοις τύποις καὶ νὰ μεταπλάττωσιν αὐτοὺς κατὰ τὰ διάστροφα τῶν Ἀγελαίων σκέμματα. Ἄν οἱ Ἀγελαῖοι δοξάζωσιν ὅτι μουσικώτερον ἢ ἐμμελέστερον διαλέγονται ἀποσκευαζόμενοι τὴν αὐξῆσιν καὶ τὸν ἀναδιπλασιασμόν ἐπὶ τῆς μετοχῆς τοῦ παθητικοῦ παρακειμένου, οὐδὲν θαυμαστόν διότι ἀθλιώτατοι οὗτοι ἀνθρωπίσκοι ὄντες διαφερόντως ἀρέσκονται πάσῃ ἀτοπίᾳ καὶ πάσῃ βδελυρίᾳ, κεχηνότες δ' ἐκάστοτ' ἀποβλέπουσι πρὸς τὸν σαθρὰ μὲν αἰεὶ καὶ ψυχρὰ φθειγγόμενον ὑπόξυλον σοφιστὴν, μελιχρότατον δ' αὐτοῖς καὶ ἐπιχαριώτατον ἀνθρώπων ἀπάντων φαινόμενον... Καὶ ὑμεῖς μὲν οὕτω χαίρετ', ὦ Ἀγελαῖοι, Ἀφροσύνης καὶ Βορβόρου παῖδες, καὶ ἀπολαύετ' ἀκολασταίνοντες τῆς ἡδίστης φωνῆς τοῦ στωμύλου διδασκάλου, ἡμεῖς δὲ θὰ μεταβῶμεν ἐπ' ἄλλο ἔργον ὀλίγον πρῶτον ἀναπαυσάμενοι. (Γλωσσικαὶ παρατηρήσεις. Ἀθηνᾶ, 2 (1890) σ. 114, 121, 131α., 136).

Ἐο γραμματικὸς Κόντος δὲν ἦταν βέβια οὔτε ὁ πρῶτος οὔτε ὁ ὑπερβολικώτερος ἀντιπρόσωπος τοῦ ἀρχαϊσμοῦ· ὥστόσο ἡ διδασκαλία του εἶναι πού θυμίζει, μέσα στὸ πλαίσιο τοῦ καθηρισμοῦ, τὸν ἀρχαῖο ἀττικισμὸν (βλ. π. σ. 405α.).

**Ὁ Στ. Κουμανούδης ἐλπίζει νὰ ξαναμελετηθῇ
τὸ δόγμα τοῦ καθαρισμοῦ (1863)**

Οἱ νομίζοντες ὅτι προχωρεῖ ἡ γλώσσῃ γιγαντιαίως βήμασι πρὸς τὴν παλαιὰν μορφήν καὶ διὰ τοῦτο μάταιον εἶναι νὰ μεταφράζωμεν τὰ ἀρχαῖα δύνανται μὲν νὰ ἔχωσι τὴν γνώμην των δι' ἑαυτοῦς ἄς ἀνχγνωρίσωσιν ὁμῶς, ὅτι ἡ πλειονοψηφία τοῦ ἔθνους ἄλλως φρονεῖ... Ἡδυνάμεθα..., καὶ παραδείγματα χειρόληπτα φέροντες πῶς ἐν τοῖς τελευταίοις χρόνοις ἡ γλώσσα τῶν λογίων μας ἐχώρησεν ἐκ διαμέτρου ἀντιθέτως πρὸς τὴν γλώσσῃ τῶν πατέρων ἡμῶν, νὰ στήσωμεν τὸ ζήτημα, ἂν καλῶς ἢ κακῶς ἐπράξαμεν, καὶ ἂν συμφέρει ἢ ὄχι νὰ ἀλλάξωμεν δρόμον... Τὸ ζήτημα δὲν εἶναι δυνατόν νὰ μὴ κινηθῇ πάλιν προσεχῶς, καὶ τότε θέλει δοθῇ εὐκαιρία εἰς τοὺς ἐπαύοντας... νὰ τὸ διαφωτίσωσι καὶ νὰ προπαρασκευάσωσι λύσιν τινὰ αὐτοῦ ἐπ' ὠφελείᾳ τῆς τε γλώσσης καὶ τῆς νεαρᾶς ἡμῶν φιλολογίας. Ἴσως δὲ ἴσως ἐπιταχυνθῇ ἡ συζήτησις, ὅταν, ὡς ἐλπίζομεν, γινομένης τῆς ἐνώσεως τῆς Ἑπτανήσου μετὰ τοῦ βασιλείου, πλείονες τῶν περὶ τοὺς λόγους ἀσχολουμένων ἔλθωσιν εἰς πλείονα πρὸς ἀλλήλους ἐπαφήν... τὰ ὅποια βεβαίως δὲν εἶναι ζητήματα παρωνυχίδος... Μακάρια τὰ ἔθνη ἐκεῖνα τὰ ὅποια... εὐμοίρησαν ἀνδρῶν, οἷος ὁ Βοκκάκιος καὶ Δάντης, οἵτινες σὺν τῇ λογιότητι ἐνώσαντες τὸ θυμόσοφον, τὸ πᾶν κατώρθωσαν, αἰρόμενοι ἐπὶ τῶν πτερύγων ὀλοκλήρου λαοῦ. (Σ.Α.Κ. Φιλίστωρ 4 (1863) σ. 557).

Ὁ Κατακουζηνὸς συνηγορεῖ γιὰ μονολεχτικὸς ρηματ. τύπους (1870)

Καλῶς ποιῶντες οἱ τῆς γλώσσης ἐπιμεληταὶ προσπαθοῦσι νὰ εἰσαγάγωσι τὸν ἀπλοῦν μέλλοντα ἀντὶ τοῦ συνθέτου, λέγοντες· γράψω ἀντὶ θὰ γράψω ἢ

θέλω γράφει, πέμψω ἀντὶ θὰ πέμψω, περιφθίσομαι ἀντὶ θὰ περιφθῶ ἀλλ' ἐπίσης εὐχῆς ἔργον ἤθελεν εἶσθαι, ἀν, ὡς ἤδη ἐγένετο ἀρχή, καταβληθῆ μεζῶν προσοχή πρὸς ἀποφυγὴν τῆς χρήσεως τοῦ ἄς, ὡς ἴσως τὸ τοιοῦτον εἶναι δυνατὸν. Οὕτω π.χ. ὡς ὀρθῶς λέγομεν ἔστω ἀντὶ ἄς ἦναι, δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν ὑπάγωμεν ἀντὶ ἄς ὑπάγωμεν ἀναβῶμεν ἀντὶ ἄς ἀναβῶμεν ὁμιλήσωμεν ἀντὶ ἄς ὁμιλήσωμεν γραφάτ' ἀντὶ ἄς γραφή' γραφάτωσαν ἀντὶ ἄς γράψωσι' ἀγαπήσωμεν ἀλλήλους ἀντὶ ἄς ἀγαπήσωμεν. Βεβαίως ὑπάρχουσι περιστάσεις καθ' ἃς ἔχομεν ἀκόμη ἀνάγκην τοῦ ἄς, ὡς ἐν τῇ φράσει: «Ἄς τὸν ἔβλεπα καὶ ἄς ἀπέθνησκα», καὶ ἐν ἄλλαις τοιαύταις, ὅτε, διὰ ν' ἀποφύγωμεν τὸ ἄς, πρέπει νὰ πηδήσωμεν πῆδημα μέγα πρὸς τὰ ἀρχαῖα καὶ νὰ γράψωμεν ἀκατάληπτόν τι εἰς τοὺς πολλούς, ἢ νὰ ἐκφρασθῶμεν ἄλλως πως. (Ἡμερολ. Β. ετοῦ 1870, σ. 308).

Ὁ Κλ. Ραγκαβῆς πιστεύει πῶς μόνο μὲ τὴν ἀρχαῖκὴν καθαρῆν θὰ ἔχωμε γλώσσα καὶ γράφει 400 σελίδες χωρὶς τὰ νέα, θὰ, δὲν (1877-90)

Οὐδέν, πλην ὀλίγων ἐξαιρέσεων, παρήχθη ἀληθῶς γενναῖον, καὶ βιώσιμον μετὰ τὴν πρώτην παρ' ἡμῖν ἀναγέννησιν τῶν γραμμάτων... Οἱ ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ Ἕλληνες, οἱ πάντες σχεδὸν ὑπὸ ἀκραιφνοῦς ἐμπνεόμενοι πατριωτισμοῦ, οἱ τὴν θρησκείαν εἰς γενεὰς γενεῶν μεταδιδόντες, ἀπολλῦσιν ἐν τούτοις τὴν γλῶσσαν αὐτῶν, ὡς ἐὰν μὴ ἦν ἡ ἄλλοτε ὑπὸ τῶν Θεῶν λαλουμένη... Εἰς τῶν κυρίων τούτου λόγων ἐστὶν ἡ παροῦσα κατάστασις τῆς γλώσσης, ἣτις, ὡς λαλεῖται κ' ἐν τοῖς ἀποικίαις, ἀλλ' ἰδίως ἐντὸς τῆς Ἑλλάδος, ἔχει τι τὸ βάνουσον.—Ἡ ἡμετέρα γλῶσσα ἐστὶν εἰς κατάστασιν ρευστῆν, πάσας δεχομένη τὰς ἀποχρώσεις, ἀπὸ τῆς μιξοβαρβάρου, κ' ἐκ παντοίων συντριμμάτων συγκειμένης διαλέκτου, ἣν κοινῶς ὀμιλοῦμεν, μέχρι τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς.—Κ' ἐκ βελτίστων παρ' ἡμῖν καὶ προεξαρχόντων τὸ ὕφος ἐστὶν, ὡς ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων, ἀτακτότατον, ὅπερ ὀλέθριον δι' αὐτούς, διότι αἱ σήμερον συνήθειαι ἀνωμαλῆαι ἔσονται μετ' ὀλίγα ἐπιφύθητοι... «Ἐν τῶν πρωτίστων συμφερόντων τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐστὶ βεβαίως τῆς γλώσσης ἡ ῥύθμισις... Οὐδ' ἐστὶ πλ' ὄν ζήτημα ποῖα τῆς γλώσσης ἡ τάσις ἀρκεῖ ἐν βλέμμα πρὸς τὰ ὀπίσω, κ' ἐπὶ τῆς ὁδοῦ, ἣν ἤδη διηνήσαμεν ἐν βραχεῖ διαστήματι, ἵνα σχηματίσωμεν περὶ τῆς μελλούσης πορείας γνώμην ἀσφαλεστάτην. Βαίνομεν πρὸς τὴν ἀρχαίαν, καθαρίζομεν, ἐξευγενίζομεν τὴν ὑπὸ τῶν αἰώνων τῆς δουλείας, καὶ ἀγνοίας καταστραφεῖσαν θεῶν ἡμῶν φωνήν, καὶ φθάσομεν ποτὲ εἰς μεταίχιμόν τι μεταξὺ τῆς Ἀτθίδος καὶ τοῦ νεωτέρου ἀναλυτικοῦ πνεύματος... Τότε δ' ἔξομεν καὶ ἡμεῖς γλῶσσαν κοινὴν τοῖς πᾶσι, καὶ σταθεράν, καὶ ἀτυχεῖς οἱ πρὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ζῶντες - ἐργάζονται διὰ τοὺς μεταγενεστέρους, καὶ παρελεύσονται ἀφανεῖς καλλιεργήσαντες δένδρον, οὐ ἄλλοι δρέψουσι τοὺς καρπούς.—Τί πράττουσι οἱ παρ' ἡμῖν, καὶ αὐτοὶ οἱ φέρτεροι;... Ἀρύνονται ἀφθόνως ἐκ τῆς ἀρχαίας λέξεις, φράσεις ὅλας, γραμματικὸς τύπος, ἀλλὰ διατηροῦντες συγχρόνως καὶ τοὺς κοινούς, καὶ χρώμενοι ὅτε τοῖς μὲν, ὅτε τοῖς δέ, κατὰ τύχην, ἢ πρὸς ἰδίαν ἑαυτῶν εὐκολίαν. Τοῦτο δ' ἐστὶν ἀκριβῶς τὸ ὀλέθριον κ' ἐκ τούτου ἐπήγαγεν ἡ παροῦσα τραγελαφικὴ ἡμῶν διάλεκτος, ἐν ἣ τὸ ἐστὶ ἐν τῷ αὐτῷ στοιχῷ θίγει τὴν ἀγκῶνα τοῦ εἶναι, τὸ δὲν προσκόπτει ἐπὶ ἀπαρεμφάτου, τὸ θὰ ἔλθω δείκνυσι τοὺς γρόνθους τῷ ἐλεύσομαι, καὶ ἀναμιξ πᾶσα συνωθεῖται ἡ ἀρχαία καὶ νέα φρασεολογία.—Ἐπίσθημεν ὅτι τὸ μόνον, καὶ ἀφευκτικῆς σωτηρίας μέσον ἤθελεν εἶναι ἐὰν... πλάσαντες ἡμῖν αὐτοῖς ῥητοὺς κανόνας ἐτηροῦμεν αὐτούς ἐφεξῆς ἀπαρεγκλίτως, λαμβάνοντες μὲν ἐκ τῆς ἀρχαίας ὅσα ἐνομίζομεν εὐλογον, ἀλλὰ τότε ἀποσκορακίζοντες τ' ἀντίστοιχα χυδαῖα, καὶ οὐδέποτε ἀναμιγνύντες τ' ἀσύγκλωστα, ἐπὶ τῇ προφάσει ὅτι εἰσὶ πάντα Ἑλληνικά.—Πολλάκις ὑπὸ τῶν ξένων ἐρωτηθέντες ἐὰν ἡ νέα γλῶσσα

σα ἔχη τινὰ ὁμοιότητα πρὸς τὴν παλαιάν, καὶ ἀποκριθέντες δι, οὐδέποτε ὅλως αὐτῆς χωρισθεῖσα, ὡς ἐκαθαρίσθη μετὰ τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος, σχεδὸν ἤδη συνσταυτίσθη αὐτῇ...—Ἐπίσθημεν ὅτι, τῆς δοτικῆς ἤδη γενικῶς παραδεκτῆς γενομένης, ἀκολουθήσει αὐτὴν ὁ μέλλων, ὁ καὶ νῦν παρὰ τοῖς κρείττοσιν ἐν χρήσει, τοῦτον τὸ ἀπαρέμφατον, τὸ πολλαχοῦ ἀνατέλλον, καὶ τ' ἀρνητικὰ μόρια, ὅτι δ' ἀφ' ἑτέρου οὐδέποτε ἀναβιώσουσιν ἢ εὐκτική μετὰ τοῦ ἀποφωλλίου ἄν, καὶ ὁ παρακείμενος, πλὴν τοῦ τῆς μετοχῆς, καὶ ὑπερσυντελικός. Φθάντες δὲ εἰς τὸ ἀποτέλεσμα τοῦτο...—Ἀφ' οὗ παρεδέχθημεν τ' ἀρνητικὰ μόρια οὐ καὶ μί, ἦν ἀδύνατον εἰπεῖν οὐκ εἶναι, οὐ θά πράξω, καὶ ἀνεκαινίσασμεν ἐπομένως τὰ ρήματα, εἰπόντες οὐκ ἔστι, καὶ οὐ ποιήσω.—Τὸ εἰσαγαγεῖν πρῶτον ἤδη ἐν τῇ νέᾳ ἑλληνικῇ ποιήσει τὸ ἀπαρέμφατον, καὶ τόσα ἕτερα νεωτερίσαι, ἐστὶ τόλμημα, καὶ τόλμημα μέγα, ἀλλ' εἰς τὸ κοινὸν ἀνατίθεμεν τὴν κρίσιν ἐὰν ὅλως ἐπετύχομεν.—Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἐν τῇ παρουσίᾳ αὐτῆς καταστάσει, ἐστὶ χάος ἀδιεξήγητον, καὶ ἀπαιτεῖται ἡ θυσία ὀλοκλήρου βίου ἵνα ἐν μέρει δαμάσῃ τις αὐτήν. (Ἰουλιανὸς ὁ Παραβάτης, ποίημα δραματικόν, 1877, σ. 20α. εἰς.).

Οἴμοι, ἡ γλῶσσα τῶν θεῶν, ἡ διαμορφουσα τὰ χεῖλη εἰς αὐθόρμητον μειδιάμα, διατελεῖ εἰσέτι εἰς κατάστασιν χαώδη, θνησιγενῆ δὲ τυγχάνουσιν ὡς ἐκ τούτου τὰ ἔργα ἡμῶν. Ῥιπτόμενοι εἰς τὸ πέλαγος ἐκεῖνο τῶν ποικίλων γλωσσικῶν συντριμμάτων, ἢ φερόμεθα εἰκῆ καὶ ὡς ἔτυχε καθ' ἡ ποιούσιν οἱ πλεῖστοι, ἢ χαράττομεν ἕκαστος ἰδίαν αὐλακα. Ἡμεῖς (ἄπεφύγαμεν) τὸ ὕφος ἐκεῖνο τοῦλάχιστον ἐν ᾧ οἱ ἀρχαῖσμοι καὶ οἱ χυδαῖσμοι συγκρούονται ἐν ἐκάστη φράσει, ἢ ὡς ἀλλαχοῦ ἐλέγομεν, ἀδελφικῶς συμπεριπατοῦσιν ὁ Περικλῆς καὶ ὁ βρακάς, ἐπὶ τῇ προφάσει ὅτι εἰσὶν ἀμφοτέροι Ἕλληνες.— Περὶ τῆς γλώσσης ἦν μετεχειρίσθημεν μίαν μόνην λέξιν ᾧδε, καθόσον ἱκανὰ ἐλέχθησαν ἀλλαχοῦ. Ἐλπίζομεν ὅτι εὑρεθήσεται αὕτη ρέουσα, καὶ ὅμως... οὐδ' ἐν ὑπάρχει ἀπαρέμφατον, οὐδ' ἐν νά, θά, ἢ δὲν ἐν ταῖς τετρακοσίαις σελίσι τοῦ ἡμετέρου βιβλίου. Ἐν ἑτέρῳ ἡμῶν συγγράμματι, ἀποφεύγοντες τὰ μόρια ταῦτα δι' ὧν χυδαῖως ἀναλύονται οἱ ἐν ἀχρηστία χρόνοι τοῦ ἀρχαίου ῥήματος, μετεχειρίσθημεν ἐνιαχοῦ τὸ ἀπαρέμφατον. Ἄλλ' ἀναγκωρίζοντες ὅτι ἡ συνηθετέρα χρῆσις αὐτοῦ, καὶ ἡ σχετικὴ τῆς φράσεως διάπλασις, ἀποβαίνει ὀχληρὰ εἰς τὸ ἀσύνηθες ἡμῶν οὐς, ἐπεδιώξαμεν τὴν ἀποφυγὴν καὶ τῆς Σκύλλας καὶ τῆς Χαρύβδως δι' ἀλλοίας ἐν ἐκάστη περιπτώσει διαπλάσεως τοῦ λόγου. Καὶ καλῶς μὲν ἐννοοῦμεν ὅτι τὰ τεχνικὰ ταῦτα μέσα εἰσὶν ἐφήμερα, καὶ ὅλως ἀνεπαρκῆ διὰ τὰς γενικὰς τῆς γλώσσης ἀνάγκας, ἀλλ' οὐδεμίαν ἑτέρα φαίνεται ἡμῖν δυνατὴ, πρὸς τὸ παρὸν τοῦλάχιστον, λύσις τοῦ διλήμματος. (Θεοδώρα, ποίημα δραματικόν Λιψία 1884, σ. 7 εἰς.).

Ἐποχῶν, ἦν ἔχομεν ἡμεῖς οἱ ἀπόγονοι, ὅπως καθαίροντες τοῦ ποιήλου ῥύπου τὴν δουλωθεῖσαν καὶ συντριβεῖσαν καὶ μινθεῖσαν τῶν θεῶν φωνήν, καταστήσωμεν αὐτὴν καὶ οὐθὶς ἀξίαν τῆς τρισευγενοῦς αὐτῆς κατ' ἐπιφάνειαν...—Συνετελέσθη ἡ παλιννόρθωσις τῆ ἡμετέρας γλώσσης, ἦτοι ἡ ἀποκάθαρσις τῆς διὰ τῶν χρόνων ἐπισωρευθείσης ξένης ἰλύο... καὶ ἡ ἀνάστασις τῆς γραμματικῆς καὶ τοῦ συντακτικοῦ τῶν κλασικῶν χρόνων... ἐφ' ὅσον ἐπιτρέπει τὸ πνεῦμα τῶν νεωτέρων ἐποχῶν.—Ἡ γλῶσσα μῶν, ὡς συνήθως τὴν σήμερον γράφεται παρὰ τῶν λογίων, τυγχάνει ἀξία τῶν προγόνων, καὶ ἀποστομώσασα τοὺς ὀπαδοὺς τῶν Φαλμεράεω, ἐπισύρει ἐφ' ἡμῶν ὄλον ἐν ζωηρότερον τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ἑλληνιστῶν. Ὡστε ἀνεκτὴ καὶ ἡ παρούσα κατάστασις...—Οἱ ὀπαδοὶ τῆς καθαρσεύσεως οὐδόλως σπεύδουσιν ἀνω ποταμῶν, ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας ἀκολουθοῦσι τὴν θεόδοτον καὶ ῥαγδαίαν τοῦ ρεύματος φοράν.—Ἡ δημώδης... δυσφορεῖ πρὸ πάσης ἐνδόξου ἀναμνήσεως τοῦ παρελθόντος, ὡς πρὸ στοιχείου ἀσυγκλώστου καὶ ξένου, ὁμιλεῖ δὲ κατ' ἀνάγκην, ὅπως μείνῃ εἰς ἑαυτὴν πιστή, περὶ τοῦ Παρθενῶνα

και τοῦ Πλάτωνα.—Βεβαίως, ἂν ἡ δημώδης ἦν ἡ φυσικὴ ἀπορροία τῆς ἀρχαίας, ἤθελον ἀποβῆ φροῦδαι καὶ μχταιόσχοιοι πᾶσαι αἱ πρὸς ἐξευγένισιν τῆς προσπάθειαι, διότι οὐδὲν ἀπολύτως δύνανται οἱ ἀγῶνες τῶν λογίων κατὰ τῆς κατασχέτου φορᾶς ὀλοκλήρου λαοῦ. Ἀλλὰ συμβαίνει ἀκριβῶς τὸ ἐναντίον, τῆς δημώδους οὔσης, οὐχὶ φυσικῆς διαδόχου τῶν προγενεστέρων τῆς γλώσσης μορφῶν, ἄλλου θλιβεροῦ ἀποτελέσματος τῆς μεγάλης ἐθνικῆς συμφορᾶς. (Περὶ γλώσσης. Hellas 2 (1890) σ. 178α.).

Ὁ Χατζιδάκις ὑπερασπίζεται τὸν κοντισμὸ καὶ τὴ διγλωσσία (1884)

Ἡ κλίσις τοῦ θιγγάνω - ἐθίγγανον - ἔθιγον πολλά ἔχουσα ἐν αὐτῇ τῇ δημοτικῇ τάνάλογα εἶναι ἀνεπίληπτος καὶ φαίνεται εὐαρμοστοῦσα πλεῖστον τῇ καθ' ἡμᾶς γλώσση... Ἡμεῖς ἐν τῷ γραπτῷ λόγῳ δὲν ἠκολουθήσαμεν τῇ κλίσει καὶ τῇ κατὰ γένη διαιρέσει ταύτης τῇ ἐν τῇ ὀμιλουμένη, ἀλλὰ τῇ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ. Καὶ ταῦτα εὐλόγως. Διότι...—Ἡ μὲν λοιπὸν γνώμη νὰ μετατυπωθῇ τὸ κατὰ θηλυκὸν γένος ἐσφαλμένον ἢ λέμβος εἰς τὸ κάλλιστα εὐαρμοστοῦν τῇ δημώδει ὁ λέμβος οὐδὲν ἔχει τὸ προσβάλλον.—Δυνάμεθα νὰ εισαγάγωμεν εἰς τὸν γραπτὸν ἡμῶν λόγον τύπους, οἷον περιέργια, ὀρφάνια, φτώχεια κττ. ἄλλως τε καὶ ἀφοῦ οὐδὲ καθολικοὶ Ἑλληνικοὶ εἶναι; καὶ δύναται ἢ εἰσαγωγή αὐτῶν νὰ νομισθῇ καθόλου σύμφωνος καὶ ἀρμόζουσα τῷ χαρακτῆρι τῆς γραφομένης ἡμῶν γλώσσης; Μέχρι τοῦδε οἱ γράφοντες δὲν ἔκριναν πρέπον ἢ ἀναγκαῖον νὰ παραλάβωσιν εἰς τὸν γραπτὸν λόγον οὐδὲ ἐν τοιοῦτον ὄνομα μετὰ τύπου διαφόρου ἐκείνου ὃν εἶχεν ἐν τῇ ἀρχαιότητι.—Ἐφ' ὅσον ἡ γραφομένη ἡμῶν γλώσσα θὰ ἔχη ὅπως ἔχει σήμερον, τ. ἔ. ἐφ' ὅσον θὰ εἶναι τεχνητὴ καὶ διάφορος ὡς πρὸς τὸ γραμματικὸν μέρος καὶ ὡς πρὸς τὴν λεξικὴν ὕλην κατὰ μέγα μέρος ἀπὸ τῆς λαλουμένης, εἶναι πρέπουσα ἢ εἰσαγωγή εἰς αὐτὴν τύπων καὶ λέξεων τοῦ εἴδους αὐριανός (ἀντὶ αὐριανός), γλυκοκιντάζω, μισοπεθαμένοις, φτώχεια; Εἰς τοῦτο ἅπαντες, ὅσοι ἐπιτοῦ ὑπομονητικοῦ χάρτου ἐργάζονται, ἀπαντῶσιν ἀπὸ μακροῦ ὀμοφώνως διὰ τοῦ ἀρνητικοῦ οὐχί. Ἀνάγκη ἄρα ἢ τούτους νὰ μεταπέισωμεν, ὅτι ἀτόπως ἀποκρίνονται ἀρνητικῶς ἢ ἐφ' ὅσον θὰ διαρκῆ ἢ παροῦσα τάσις νὰ μὴ καταβοῶμεν μηδὲ σοφιστευόμενοι νὰ ἐνοχλῶμεν τοὺς ὑπηρετοῦντας αὐτῇ. (Μελέτη σ. 10, 34, 36, 52, 61). (Βλ. καὶ παρακ. σ. 508).

Ὁ Χατζιδάκις εὐχεται νὰ νικήσῃ ἡ δημοτικὴ ἀλλὰ καθαρὴ (1883-1895)

Ἐφ' ὅσον δὲν θὰ κατορθωθῇ νὰ γνωσθῇ ἀκριβῶς καὶ νὰ γράφηται ὀπωσδήποτε ποτε ἀμιγῆς ἢ δημοτικὴ, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἔχη ἀξιώσεις ἢ ἀναλάβῃ τὰ βαρύτερα καὶ σπουδαιότερα καθήκοντα, ὅποια πᾶσα γλώσσα ἔχει νὰ ἐκτελῇ... Τότε θὰ εὐρεθῇ, ὡς τὸ ἐλπίζωμεν, καὶ ὁ ἀρχιτέκτων Σαίξπηρ ἢ Δάντε, ὅστις θὰ ιδρύσῃ τὸ περίγλεπτον οἰκοδόμημα τῆς γλώσσης. Εἶθε! (ὁ. π. σ. 96).

Ἀγωνιζόμενοι παντὶ τῷ ὅπῳ νὰ καταστήσωμεν τὴν γραφομένην γλώσσαν εὐγενεστέρην, ἀφήνομεν νὰ γίνηται ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἀγενέστερος (1883).—Εἶναι ψευδὴς καὶ ἡ πολλὰκις ὑπὸ πολλῶν πρεσβευομένη περὶ τῆς δημώδους γνώμη, καθ' ἣν ἀδύνατον νὰ γένηται ποτὲ αὐτῆς χρῆσις.—Ἡ θεωρία περὶ τῆς εὐγενείας τῶν ἀρχαίων τύπων καὶ τῆς εὐτελείας τῶν νέων εἶναι ἀξιολύπητος πλάνη (1890).—Ἡ νεωτέρα λαλουμένη ἑλληνικὴ καὶ τῆς ἀρχαίας διέσωσε πλεῖστας ἀρετάς, καὶ νέας ἀνέπτυξεν οὐκ ὀλίγας, ὥστε δυνατόν φρονῶ νὰ συγκριθῇ πρὸς πᾶσαν ἄλλην εὐρωπαϊκὴν γλώσσαν (1892).—Βεβαίως θὰ ἦτο μέγα εὐτύχημα, ἂν που τῆς Ἑλλάδος ἐγένετο τὸ ἀγαθὸν τοῦτο [καὶ γραφόταν σπουδαία ἐθνικὴ λογοτεχνία στὴ διάλεκτο τοῦ τόπου] διάλεκτος τοῦ τόπου τούτου, εἴτε πολὺ εἴτε ὀλίγον διέφερε τῶν ἄλλων, ὅσο κατίσχυνεν, ὅπως τοῦτο συνέβη ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι καὶ πανταχοῦ ἄλλοχοῦ, ἀλλὰ δυστυχῶς παρ' ἡμῖν δὲν ἐγένετο (1895).

Ὁ Δ.

Ἄν

τὸν ἀν

τὸν μὲ

παρῆδ

καὶ ν

εὐθὺς

ἐν τῷ

τῷ Σὺ

Ἡ Ε.

Ὅτι

ἐφ' ὅσον

λέ

γλώσση

τὴν ἑστῆ

τὴν αὐτῆ

σὺν κλί

σὺν γλώ

σμένη, ὅ

γραμμὰ τῆ

περιόδοι.

Ὁ Θεορία

Τῆς νῦν

ἐστῆν διε

πνεὺς σωρ,

ἐπιβλέποντες

εἶναι, αἰσθη

εἶναι ἀνα

α. Θεορε

Ὁ Γ. Κ.

Παρ' ἄλλ

ἡμεῖς ἐμῆ

ἐν δημοσίᾳ

τῶν ὀμιλῶν

τῶν ὀμιλῶν

τῶν ὀμιλῶν

τῶν ὀμιλῶν

τῶν ὀμιλῶν

τῶν ὀμιλῶν

τῶν ὀμιλῶν

τῶν ὀμιλῶν

τῶν ὀμιλῶν

τῶν ὀμιλῶν

τῶν ὀμιλῶν

τῶν ὀμιλῶν

τῶν ὀμιλῶν

Ὁ Ἀ. Ραγκαβῆς προσδοκᾷ νὰ γίνῃ διεθνικὴ ἡ καθαρεύουσα (1889)

Ἄν ἡ ἑλληνικὴ διδασκῆται πανταχοῦ κατὰ τὴν αὐτὴν, τὴν πατροπαράδοτον αὐτῆς προφορὰν, μέχρι καὶ τῆς νῦν ἐν χρήσει ὑπὸ τὴν εὐγενεστέραν αὐτῆς μορφήν, πλὴν τοῦ ὅτι πᾶς λόγιος ξένος θέλει εὐρίσκει ἐνταῦθα ὡς ἄλλην πατρίδα καὶ πᾶς δ' Ἕλλην ὁμογλώσσους παρὰ τοῖς πανταχοῦ λογίοις, δύναται νὰ ἐπαληθεύσῃ καὶ τὸ ἐνίοτε ἐκφρασθὲν ὄνειρον τοῦ ν' ἀκούσωμεν τὴν γλῶσσαν ἡμῶν λαλουμένην ὡς κοινὸν διεθνὲς ὄργανον τῶν πανταχοῦ τῆς γῆς εὐ ἡγμένων, ὅταν πάντες ὁμοιομόρφως τὴν μαθηθῶσιν. (Ἀγόρευσις εἰς τὸν Σύλλογον «Παρνασσόν». Hellas 1 (1889) σ. 182, Λάιντεν).

Ἡ «Ἐπιστημονικὴ Ἑταιρεία» ζητεῖ μεγαλύτερο ἐξαρχαισμό (1889)

Ὁφείλομεν δὲ νὰ παραλαμβάνωμεν ἐκ τῆς ἀρχ. ἑλληνικῆς φιλολογίας οὐ μόνον λέξιν ἀλλὰ καὶ φράσιν ἵνα οὕτως ὁσημέραι ἡ καθ' ἡμᾶς γραφομένη γλῶσσα ἀποβάλλουσα μὲν τῆς κακοδαιμονίας τοῦ ἔθνους καὶ τῆς δουλείας τὸν ῥῦπον, προσεγγίζουσα δὲ μᾶλλον ἐπὶ μᾶλλον τῇ ἀρχαίᾳ ἀναλόγως πρὸς τὴν αὐτῆς φύσιν, κοινωνοῦσα δὲ τοῦ εὐγενοῦς τῆς ἐκφράσεως... τοῦ ἕξαισίου κάλλους τῆς θείας ἐκείνης γλώσσης τῶν Ὀλυμπίων θεῶν ἀποβῆ καὶ αὐτὴ γλῶσσα τελεία καὶ ἀξία τῆς αὐτῆς καταγωγῆς ἔχουσα χαρακτηῖρα ὠρισμένον, ὅστις εἶναι καὶ ὁ τοῦ χρωμένου αὐτῇ ἔθνους. (Τὸ γλωσσικὸ πρόγραμμα τῆς «Ἐπιστημονικῆς Ἑταιρείας». Κοινοποίησις τῶν ἐπιμελητῶν τοῦ περιοδικοῦ. Πρόλογος. Ἀθηνᾶ 1 (1889) σ. 5).

Ὁ Θερεϊανὸς βεβαιώνει πὼς ἡ καθαρεύουσα εἶναι ἀνελλήνιστη (1890)

Τῆς νῦν γλώσσης τὸ λεκτικὸν καὶ τὸ πραγματικὸν εἶναι μέχρι μυελοῦ καὶ ὀστέων διεφθαρμένα ὑπὸ τῶν γαλλισμῶν, ἰταλισμῶν καὶ γερμανισμῶν, ὅτινες σωρηδὸν εἰσεκόμασαν εἰς αὐτὴν. Σήμερον ἐλληνίζομεν γαλλίζοντες, ἰταλίζοντες ἢ γερμανίζοντες. Ἀνὰ πᾶσαν στήλην, ἀνὰ πᾶσαν σχεδὸν γραμμὴν, οἰασθήποτε ἐφημερίδος ἀπαντᾶς κατὰ κόρον λέξεις, φράσεις, καὶ προτάσεις ἀκαταλήπτους καὶ παρεμφερεῖς πρὸς τραγέλφους καὶ κενταύρους. (Δ. Θερεϊανοῦ, Ἀδ. Κοραῆς, τ. 2, 1890, σ. 259).

Ὁ Ἰ. Καρακατσάνης ζητεῖ νὰ μεταφράζονται οἱ ἀρχαῖοι (1893)

Παρ' ἄλλοις πεπολιτισμένοις ἔθνεσι τῆς Εὐρώπης... οἱ πλεῖστοι τοῦλάχιστον ἐμόρφωσαν ἰδέαν τινὰ περὶ τῶν... ἀριστοτεχνημάτων τῆς διανοίας τῶν δαιμονίων πνευμάτων τῆς μεγαουργοῦ ἀληθῶς ἐκείνης ἐποχῆς... Παρ' ἡμῖν ὁμοίως τοῖς ἀπογόνοις τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων... οὐ μόνον περὶ τῶν ἔργων τούτων ἀσαφεῖς καὶ συγκεχυμένας οἱ πολλοὶ ἔχομεν γνώσεις, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ ὀνόματα τῶν πατέρων ἡμῶν πάντως ἀγνοοῦμεν. Τοῦτο δ' ἀποδοτέον ἐν μέρει εἰς τὴν ἔλλειψιν καταλλήλων μεταφράσεων ἐκ τῆς ἀρχαίας διαλέκτου εἰς τὴν ἀπλὴν, δι' ἧν οἱ μὴ τυχόντες ἐγκυκλίου παιδείσεως δύνανται νὰ σπουδάσωσιν ἐν τῷ τῆς καθωμιλημένης ἰδιώματι ὅ,τι ἐν τῷ ἀρχαιοπρεπεῖ τῆς γλώσσης ἐκείνης... ὕφει ἀδυνατοῦσι νὰ ἐννοήσωσι... Ἀλλὰ δυοῖν κακοῖν προκειμένοις τὸ μὴ χεῖρον βέλτιστον καὶ προκειμένου νὰ μένωμεν ἐν τῇ ἀμαθίᾳ, τῆς ἐν τῇ ἀρχαίᾳ γλώσσει ἀναγνώσεως καὶ μελέτης οὔσης, ἂν μὴ ἀδυνάτου, τοῦλάχιστον δυσχεροῦς προτιμητέαι αἱ μεταφράσεις, ἔστω καὶ ἀτελεῖς. (Αἴας ὁ Μαστιγοφόρος, σ. 4α.²).

Ὁ Μ. Εὐαγγελίδης πιστεύει πὼς μὲ τὴν επικράτηση τῆς δημοτικῆς θὰ χαθῆ ὁ μικρασιατικὸς ἑλληνισμὸς (1895)

Τὰ ἐσχάτως παρ' ἡμῖν ἀναφανέντα παράδοξα περὶ γλώσσης διδάγματα εἰς μεγίστην ἐνέβαλον ἀθυμίαν ἡμᾶς τοὺς Μικρασιάτας· διότι, ἂν αὐτὰ ὑπερι-

ἀξιῶνουν πιά νὰ κανονίζεται ἡ καθαρεύουσα κατὰ τὴν ἀρχαία γλῶσσα καὶ γράφουν καὶ οἱ ἴδιοι λέγουν, χωρὶς ἡ ἐγκατάλειψη τοῦ λέγουσι νὰ εἶναι λόγος νὰ καταφύγουν στὰ ἰδιωματικά *λιένε* καὶ *λένι*. "Ὅσο γιὰ τοὺς ξενόφωνους, ὄχι μόνο τοὺς Μικρασιάτες ἀλλὰ καὶ τῆς ἄλλης ἐλληνόγλωσσης ἡ ὄχι περιοχῆς, παιδαγωγοὶ καὶ ἐπιστήμονες, πολιτικοὶ καὶ δημοσιογράφοι, λογοτέχνες καὶ λόγιοι, Ἕλληνες καὶ ξένοι τόνισαν τὴ μεγάλη ἀνάγκη νὰ χρησιμοποιηθῇ γιὰ τὸν γλωσσικὸ τους ἐξελληνισμὸ ἡ δημοτικὴ, καὶ αὐτὴ νὰ γίνῃ σχολικὴ τους γλῶσσα (βλ. Τριανταφυλλίδη, 'Ἡ γλῶσσα μας στὰ σχολεῖα τῆς Μακεδονίας, 1915, καὶ Δελτίο Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου 5 (1915) σ.1α., 331).

Ὁ Γ. Ζηκίδης δὲ μένει εὐχαριστημένος ἀπὸ τὴν καθαρεύουσα (1899)

...Ἐἶνε δ' οἱ νέοι ὄροι ἢ ὅλως ἀνελλήνιστοι παρὰ τοὺς κανόνες τῆς ἐλλ. γλώσσης δημιουργηθέντες ἢ ὅλως ξενισμοὶ ἐκ μεταφράσεων ὕθνεϊων λέξεων εἰσφθαρέντες. Τὸ κοινὸν τοῦτο πλεονάσαν καὶ πολυκέφαλος ὕδρα καταστὰν ὀφείλει ν' ἀνασταλῆ καὶ πῶς περιορισθῆ· διότι ἡ νῦν γλῶσσα κινδυνεύει παντελῶς ἀμορφος καὶ ἀλλόκοτος νὰ καταστῆ... Οἱ δημοσιογράφοι ὀφείλουσι νὰ κατέχωσι καλῶς τὴν ἐλληνικὴν, νὰ γινώσκωσι τί εἶνε σόλοικον καὶ βάρβαρον ἢ δημῶδες. (Λεξικὸν ὀρθογραφικὸν καὶ χρηστικὸν τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης σ. 9 εἰς., 2 ἐκδ. σ. 8 εἰς.).

15. — ΔΙΑΜΑΡΤΥΡΙΕΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΑΘΑΡΙΣΜΟ (§§ 106, 112)

Οἱ ἐπιφυλάξεις καὶ διαμαρτυρίες γιὰ τὴν καθιέρωση τῆς καθαρεύουσας πολλαπλασιάζονται ὅσο ὁ καθαρισμὸς ἀπλώνεται καὶ φουντώνει. Παραθέτονται ἐδῶ δύο μόνο ἀποσπάσματα (γιὰ περισσότερα βλ. [Τριανταφυλλίδη], Ἀπολογία τῆς δημοτικῆς): α) Τοῦ Ἐφτανησιώτη καθηγητῆ Φατσέα, πού διακηρύσσει τὴ σημασία τῆς κοινῆς γιὰ τὴ λογοτεχνία, τὴν παιδεία καὶ ὅλη τὴν κοινωνικὴ ζωὴ, καὶ πού ὅταν ἀπορρίφθηκε ἡ κωμωδία του «Βερτόλδος», γραμμένη ἀπλά, ἀπὸ τοὺς πανεπιστημιακοὺς ἀγωνοδίκες, ἀποτάθηκε στὸν πρύτανι τοῦ Πανεπιστημίου Βερολίνου γιὰ νὰ βρῆ τὸ δίκιο του· καὶ β) τοῦ Βαλαωρίτη, πού συμβολίζει τὴν ἀναγνώριση τῆς κοινῆς δημοτικῆς στὴν ποίηση, ἀφοῦ εἶχε νὰ νικήσῃ τὰ ἴδια ἐπιχειρήματα τῶν ἀντιθέτων μὲ τὰ ὁποῖα πολεμήθηκε ἀργότερα ἡ καθιέρωσή της στὴν πεζογραφία.

Ὁ Α. Φατσέας κατηγορεῖ τὸν καθαρισμὸ (1871)

Ὁ λαὸς ἦτοι τὸ ἔθνος περιεφρονήθη πολιτικῶς καὶ πολυειδῶς ἀδικεῖται, περιεφρονήθη πνευματικῶς διὰ τῆς ἀρνήσεως τῆς γλώσσης του καὶ δὲν δίδασκεται ἀληθῶς εἰς τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν παιδείαν... Ὁ λαὸς εἶναι τὸ ἔθνος καὶ ἡ γλῶσσα τοῦ λαοῦ εἶναι ἡ γλῶσσα τοῦ ἔθνους. Ὁ περιφρονῶν τὸν λαόν, περιφρονεῖ τὸ ἔθνος... Πρὸς τί ἡ συλλογὴ τῶν δημῶδων ἀσμάτων, τῶν λέξεων καὶ τῶν φράσεων, τῶν μύθων καὶ τῶν λοιπῶν στοιχείων τῆς ἐθνικῆς γλώσσης, ἀφ' οὗ τὸ ἔθνος δὲν ὑπάρχει, ἀφ' οὗ ἀπεκهرύχθη ἡ γλῶσσά του. Καὶ τοῦτο ἀπλοῦς πιθηκισμὸς... Ἀντὶ νὰ ζητῆ τις νὰ ἔξερριζώσῃ Φαρισαϊκῶς τὰς Φραγκικὰς καὶ Τουρκικὰς λέξεις, ἦτο προτιμότερον νὰ προσπαθῆ νὰ ἔξερριζώσῃ ἐκ τῆς ψυχῆς του διὰ τοῦ ἀληθοῦς πατριωτισμοῦ τὰ λείψανα τῆς Τουρκικῆς τυραννίας, νὰ περιορίσῃ τὴν χαμερπῆ δουλείαν τοῦ Φραγκισμοῦ καὶ νὰ φροντίσῃ νὰ ἀποκρούσῃ ἐνδεχομένην Τουρκικὴν ἐπι-

δρομήν... Ἡ γλῶσσα τοῦ Θουκυδίδου καὶ τοῦ Αἰσχύλου εἶναι ἡ γλῶσσα τῶν Μαραθωνομάχων καὶ Σαλαμινομάχων· ἡμεῖς ἠρνήθημεν τὴν γλῶσσαν τῶν Μαραθωνομάχων καὶ Σαλαμινομάχων τοῦ 1821, οἵτινες ἠγωνίσθησαν καὶ μᾶς ἔδωκαν πατρίδα... Ἡ Νέα Ἑλλάς μιμεῖται τὴν Ἀρχαίαν, ἀναγνωρίζουσα τὴν ὑπαρξίν της, ὀμιλοῦσα τὴν ἐδικήν της γλῶσσαν· ἀρνούμενη τὴν γλῶσσαν της καὶ βαίνουσα πλησίστιος πρὸς τὸ φάσμα τῆς Ἀρχαίας, ἀρνεῖται τὴν ὑπαρξίν της καὶ τὴν Ἀρχαίαν Ἑλλάδα... Ἴνα ζῆση πρέπει νὰ καταβάλλῃ δύο κληρονομικὰς ἀσθενείας, δύο τρομερὰ στοιχειά, τὴν Βυζαντινὴν μωρίαν καὶ μοχθηρίαν διὰ τοῦ πατριωτισμοῦ τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος καὶ τὴν σχολαστικότητα τῶν παλαιῶν Σοφιστῶν διὰ τῆς ἀληθοῦς παιδείας... Ἡ γλῶσσα τῶν ἐφημερίδων... εἶναι σαθρὰ βάσις γλώσσης· ἐπὶ ἐφημέρων θεμελίων στερεὰ οἰκοδομὴ δὲν στηρίζεται. Τί γίνονται αἱ ἐφημερίδες ἐν γένει μετὰ τὴν πρώτην ἀτελῆ ἀνάγνωσιν; "Ολοὶ γνωρίζετε (σ. 3α., 8γ.).

Ἡ εἰδωλολατρεία τῆς Ἑλληνικῆς μᾶς κατατρώγει ὅλην τὴν νεότητα, μᾶς μοραίνει τὸ πνεῦμα καὶ τὸν πρὸς τὴν ἀληθῆ παιδείαν ἔρωτα καὶ μᾶς ἐμποδίζει καὶ αὐτὴν τὴν ἑλληνικὴν νὰ μάθωμεν καὶ νὰ ὠφεληθῶμεν ἐξ αὐτῆς ἀληθῶς καὶ ἀπὸ τοῦ νὰ πλουτισθῶμεν μὲ τὰς ιδέας καὶ τὴν πράξιν τῶν νεωτέρων χρόνων, νὰ κηρύξωμεν τὴν ὑπαρξίν μας, νὰ εἰσαγάγωμεν τὴν μέθοδον εἰς τὴν σπουδὴν καὶ ἐξερχόμενοι τῶν σχολείων πτωχότατοι ιδεῶν, μὲ καρδίαν ἀμόρφωτον, μὲ αἴσθησιν διεφθαρμένην, διάγομεν ζωὴν φθισικὴν καὶ φέρομεν καρπούς ἀψύχους. Ἡ ἐπικρατοῦσα μέθοδος καὶ ἐκ τῶν προτέρων ἀποδεικνύεται σαθρὰ, διότι στερεῖται λογικῆς, καὶ ἐκ τῶν ὑστέρων, διότι οἱ καρποὶ τοὺς ὁποίους φέρει εἶναι ἀψυχοὶ. Βάσις πάσης σπουδῆς πρέπει νὰ ἦναι ὄχι ἡ νεκρὰ ἢ Ἑλληνικὴ, ἀλλ' ἡ ζωντανὴ ἢ καθομιλουμένη ἢ νεκρὰ πρέπει νὰ τρέφῃ τὴν ζωντανήν, ὄχι νὰ τὴν νεκρώνῃ. Καὶ βάσις πάσης ποιήσεως πρέπει νὰ ἦναι ἡ δημώδης γλῶσσα συμβαδίζουσα μὲ τὴν ἐθνικὴν πρόδον... Ὑψόνω λοιπὸν ἄνευ ὑμῶν καὶ καθ' ἡμῶν τὴν σημαίαν τῆς ἐθνικῆς ὑπάρξεως καὶ διαμαρτύρομαι κατὰ τῆς εἰς τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος γινομένης ἀδικίας παρὰ τοῦ ἰδίων αὐτοῦ ἀρχηγῶν (σ. 92α.).

Ἐπὶ τῆς πρώτης ἐκδόσεως τοῦ βιβλίου τῆς Διαμαρτυρίας γιὰ τὸν καθαρισμὸν τῆς γλώσσης (1872)

Ἐν Βερολίῳ τῇ 1 Φεβρουαρίου 1871. Ἀξιότιμε Κύριε, Εἰς ἀπάντησιν τῆς ἐντίμου γραφῆς σας ἀπὸ 14 Νοεμβρίου 1870, λυποῦμαι ὅτι δὲν δύναμαι νὰ σᾶς ἀνακοινώσω κρίσιν ἢ γνώμην περὶ τοῦ ὑφ' ὑμῶν συνταχθέντος καὶ ἀποσταλέντος μοι ποιήματος, ὁποῖαν ἀπητήσατε παρὰ τοῦ ἡμετέρου Πανεπιστημίου. Τὰ ἡμέτερα Πανεπιστήμια κατὰ τὸν κανονισμὸν αὐτῶν δὲ εἶναι σωματοεῖα, ἅτινα δύνανται νὰ ἀποφαίνωνται γνώμην περὶ εἰδικῶν ζητημάτων ἐκάστης ἐπιστήμης. Οἱ εἰδικοὶ διδάσκαλοι τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ γραμματολογίας τοῦ ἡμετέρου Πανεπιστημίου, πρὸς τοὺς ὁποῖους ἀνεκοίνωσα τὴν συγγραφὴν σας, θεωροῦν ἀδύνατον νὰ ἐπικρίνωσιν τὴν ἐπὶ τοῦ ἡμετέρου ποιήματος ἐξενεχθεῖσαν κρίσιν τῶν ἀγωνοδικῶν. Τὸ ζήτημα ἂν ἦναι πρόπον καὶ συμφέρον πρὸς τὰ ἐθνικὰ συμφέροντα τὸ ἀποκλείειν τὴν δημώδη γλῶσσαν τοῦ νῦν Ἑλληνικοῦ ἔθνους ἀπὸ τοιούτων ἐναγωνίων ποιημάτων εἶναι ἰδίως ἐσωτερικὸν ἔργον τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους καὶ στηρίζεται ἐπὶ τῆς πραγματικῆς ἐθνικῆς καταστάσεως τῆς γλώσσης καὶ μορφώσεως τοῦ λαοῦ· καὶ ἐπομένως δὲν δύναται ξένος μακρόθεν καὶ ἄνευ τελείας γνώσεως τῶν περὶ ᾧ ὁ λόγος ὑπαρχουσῶν σχέσεων νὰ ἐπιληφθῇ τῆς περὶ τούτου ἀποφάσεως. Ἐν γένει ὅμως τὸ ζήτημα ἂν ἡ δημώδης γλῶσσα δικαιούται νὰ ἦναι γλῶσσα τῆς ποιήσεως, δὲν δύναται τοσοῦτον νὰ λυθῇ θεωρητικῶς διὰ κρίσεων βραβεύτων καὶ γνωμῶν λογίων ἀνδρῶν, ὅσα μᾶλλον πρακτικῶς διὰ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ καὶ τῆς ἱστορίας. Ἄν ἄξια λόγου ποιητικὰ ἔργα ποιηθέντα ἐν τῇ δημώδει γλώσσῃ, πράγματι μαρτυροῦσιν ὅτι δύναται νὰ γί-

ἀπὸ τῆς
ἀρχαίας
καὶ Πα
δικαίας
μαρτυ

Ἄν ὁ
πρὸς ἑλ
ὄχι, ἀλλ'
μον καὶ
καὶ ἀγ
παιάν
ἐκ τῶν
ἐπὶ τῆς
πρὸς δευτ
νὸς ὅτι
νὰ εἰσάγ
ἢ εἰσαγ
ἢ ἄλλω
τῶν Ζαλα
ἀπὸ τῆς
καὶ Παν
καὶ ἐπὶ
τῶν τῆς
τῶν σαβῶν
ἐπὶ αὐτῆ
ὅτι μεγάλ
τῶν τοῦ Ἑ
ἐκ τῆς
ἀποστειλῆ
πρὸς τὸν
τῆς καθέ
ἀποστειλῆ
τῆς καὶ
ἐπισημῶν
πρὸς τὸν
καὶ τῶν
καὶ ἐδῆ
καὶ (Βίος

Ἄν ὁ
πρὸς ἑλ
ὄχι, ἀλλ'
μον καὶ
καὶ ἀγ
παιάν
ἐκ τῶν
ἐπὶ τῆς
πρὸς δευτ
νὸς ὅτι
νὰ εἰσάγ
ἢ εἰσαγ
ἢ ἄλλω
τῶν Ζαλα
ἀπὸ τῆς
καὶ Παν
καὶ ἐπὶ
τῶν τῆς
τῶν σαβῶν
ἐπὶ αὐτῆ
ὅτι μεγάλ
τῶν τοῦ Ἑ
ἐκ τῆς
ἀποστειλῆ
πρὸς τὸν
τῆς καθέ
ἀποστειλῆ
τῆς καὶ
ἐπισημῶν
πρὸς τὸν
καὶ τῶν
καὶ ἐδῆ
καὶ (Βίος

Ἄν ὁ
πρὸς ἑλ
ὄχι, ἀλλ'
μον καὶ
καὶ ἀγ
παιάν
ἐκ τῶν
ἐπὶ τῆς
πρὸς δευτ
νὸς ὅτι
νὰ εἰσάγ
ἢ εἰσαγ
ἢ ἄλλω
τῶν Ζαλα
ἀπὸ τῆς
καὶ Παν
καὶ ἐπὶ
τῶν τῆς
τῶν σαβῶν
ἐπὶ αὐτῆ
ὅτι μεγάλ
τῶν τοῦ Ἑ
ἐκ τῆς
ἀποστειλῆ
πρὸς τὸν
τῆς καθέ
ἀποστειλῆ
τῆς καὶ
ἐπισημῶν
πρὸς τὸν
καὶ τῶν
καὶ ἐδῆ
καὶ (Βίος

Ἄν ὁ
πρὸς ἑλ
ὄχι, ἀλλ'
μον καὶ
καὶ ἀγ
παιάν
ἐκ τῶν
ἐπὶ τῆς
πρὸς δευτ
νὸς ὅτι
νὰ εἰσάγ
ἢ εἰσαγ
ἢ ἄλλω
τῶν Ζαλα
ἀπὸ τῆς
καὶ Παν
καὶ ἐπὶ
τῶν τῆς
τῶν σαβῶν
ἐπὶ αὐτῆ
ὅτι μεγάλ
τῶν τοῦ Ἑ
ἐκ τῆς
ἀποστειλῆ
πρὸς τὸν
τῆς καθέ
ἀποστειλῆ
τῆς καὶ
ἐπισημῶν
πρὸς τὸν
καὶ τῶν
καὶ ἐδῆ
καὶ (Βίος

Ἄν ὁ
πρὸς ἑλ
ὄχι, ἀλλ'
μον καὶ
καὶ ἀγ
παιάν
ἐκ τῶν
ἐπὶ τῆς
πρὸς δευτ
νὸς ὅτι
νὰ εἰσάγ
ἢ εἰσαγ
ἢ ἄλλω
τῶν Ζαλα
ἀπὸ τῆς
καὶ Παν
καὶ ἐπὶ
τῶν τῆς
τῶν σαβῶν
ἐπὶ αὐτῆ
ὅτι μεγάλ
τῶν τοῦ Ἑ
ἐκ τῆς
ἀποστειλῆ
πρὸς τὸν
τῆς καθέ
ἀποστειλῆ
τῆς καὶ
ἐπισημῶν
πρὸς τὸν
καὶ τῶν
καὶ ἐδῆ
καὶ (Βίος

Ἄν ὁ
πρὸς ἑλ
ὄχι, ἀλλ'
μον καὶ
καὶ ἀγ
παιάν
ἐκ τῶν
ἐπὶ τῆς
πρὸς δευτ
νὸς ὅτι
νὰ εἰσάγ
ἢ εἰσαγ
ἢ ἄλλω
τῶν Ζαλα
ἀπὸ τῆς
καὶ Παν
καὶ ἐπὶ
τῶν τῆς
τῶν σαβῶν
ἐπὶ αὐτῆ
ὅτι μεγάλ
τῶν τοῦ Ἑ
ἐκ τῆς
ἀποστειλῆ
πρὸς τὸν
τῆς καθέ
ἀποστειλῆ
τῆς καὶ
ἐπισημῶν
πρὸς τὸν
καὶ τῶν
καὶ ἐδῆ
καὶ (Βίος

Ἄν ὁ
πρὸς ἑλ
ὄχι, ἀλλ'
μον καὶ
καὶ ἀγ
παιάν
ἐκ τῶν
ἐπὶ τῆς
πρὸς δευτ
νὸς ὅτι
νὰ εἰσάγ
ἢ εἰσαγ
ἢ ἄλλω
τῶν Ζαλα
ἀπὸ τῆς
καὶ Παν
καὶ ἐπὶ
τῶν τῆς
τῶν σαβῶν
ἐπὶ αὐτῆ
ὅτι μεγάλ
τῶν τοῦ Ἑ
ἐκ τῆς
ἀποστειλῆ
πρὸς τὸν
τῆς καθέ
ἀποστειλῆ
τῆς καὶ
ἐπισημῶν
πρὸς τὸν
καὶ τῶν
καὶ ἐδῆ
καὶ (Βίος

αὐτῆς τοιαύτη χρῆσις, τότε καὶ ἀνευ βραβεύσεως θὰ ἀποκτήσετε μόνος τὴν ἀνήκουσαν πρὸς ὑμᾶς ἀναγνώρισιν καὶ σημασίαν. Ὁ Πρύτανης τοῦ Βασιλικοῦ Πανεπιστημίου διδάκτωρ τῆς Νομικῆς Βrungs, καθηγητῆς τοῦ Ρωμαϊκοῦ Δικαίου.—Πρὸς τὴν καθηγητὴν τῶν Μαθηματικῶν καὶ τῆς Φυσικῆς ἐν τῷ Γυμνασίῳ Ναυπλίας ἐν Ἑλλάδι κύριον Α. Φατσέα (ὅ. π. σ. 95).

Ὁ Βαλαωρίτης κατηγορεῖ τὸ «λογιωτατισμὸν» (1877)

Ἄν ὑπάρχη τι, τὸ ὁποῖον ἐσκότωσε τὴν πρὸς τὴν ποίησιν ἐμρυτον ὄρμην τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς... δὲν εἶναι ἡ ἔλλειψις ἀρμολίας ἀτμοσφαιρας... ὄχι, ὄχι ὄχι, ἀλλ' ὁ Λογιωτατισμὸς. Αὐτὸς ἐπνιξε τὰ ἔμβρυα ἐν τῇ κοιλίᾳ τῶν μητέρων καὶ ἀπερρόφησε πᾶσαν ἰκμάδα καὶ πᾶσαν ζωτικότητα. Καλέ, σοῦ φαίνεται λίγο νὰ ἔγῃς πάντοτε ἐπάνωθεν σου τὸν Βλάχον, τὸν... τὸν... μὲ τὸν πέλεκυν ἐτοίμους νὰ σὲ κατατομήσωσιν, ἂν ἤθελες τολμῆσει ν' ἀφαιρέσῃς τὸν ἓκ τῶν αἰτιατικῶν ἢ ἂν ἐπεδίωξες νὰ εἰσαγάγῃς εἰς τοὺς στίχους σου λέξεις τινὰς ἢ φράσεις ἀνηκούστους εἰς τὴν δημοτικὴν γλῶσσαν; Νὰ μὴ εἶσαι ποτὲ δεκτὸς εἰς τὰ ποιητικὰ διαγωνίσματα, νὰ σὲ προπηλακίζουσι αἰωνίως, νὰ σὲ χλευάζουσι, ὡς ὁ Α. Σοῦτσος ἐτόλμα νὰ χλευάζῃ τὸν Σολωμόν, καὶ νὰ φυλάττουσι τὰς δάφνας καὶ τὰ ἐγκώμια εἰς μόνους τοὺς ὀπαδοὺς των; Ὁ Λογιωτατισμὸς! Αὐτὸς κατέφαγε καὶ τοὺς ὠραίους ποιητικούς χρόνους τοῦ Ζαλοκώστα καὶ τοῦ Παράσχου καὶ τοῦ Τανταλίδου καὶ πολλῶν ἄλλων, οἵτινες βεβαίως θὰ ἦσαν σήμερον τὸ κόσμημα καὶ τὸ ἀγλαίσμα τοῦ ἑλληνικοῦ Παρνασσοῦ, ἂν, περιφρονοῦντες τῶν γραμματικῶν τὰς μωρὰς ἀξιώσεις ἐπεδίδοντο εἰς τὴν καλλιέργειαν τοῦ δημοτικοῦ πλούτου καὶ περιέβαλλον τὰς ιδέας διὰ τῆς σαρκὸς καὶ τοῦ αἵματος τοῦ ζῶντος ἑλληνισμοῦ ἀντὶ τῶν σαβάνων κόσμου παλαιοῦ, σαρακοφαγωμένου, καταρρέοντος. Ἡ τυραννία αὕτη τοῦ Λογιωτατισμοῦ ἐπνιξε τὴν ποίησιν ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐχρειασθη μεγάλη ἐπιμονὴ καὶ μεγαλυτέρα ὑπομονὴ μέχρις οὗ ἴδῃ τις τὴν Σύγκλητον τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου προσκαλοῦσαν ἓνα κηρυγμένον ἀντάρτην, ἓνα ἀδιόρθωτον καὶ παρήκοον χωριάτην ποιητὴν, ἐμέ, διὰ νὰ τοῦ ἀναθέσῃ καὶ διαπιστευθῇ τὴν ἐξύμνησιν τοῦ Παιριάρχου Γρηγορίου, δεχομένη ἓκ τῶν προτέρων ὡς ὄρον εἰρήνης καὶ συνδιαλλαγῆς, τὴν ἐπίσημον ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ καθιέρωσιν τῆς δημοτικῆς γλώσσης ἐν τῇ ἐθνικῇ ποιήσει. Τώρα ἡ δημοτικὴ ποίησις δὲν φοβεῖται πλέον διωγμούς καὶ ὕβρεις. Ἐκάθισε τροπαιοῦχος καὶ νικηφόρος ἐπὶ τοῦ τραχήλου τοῦ Λογιωτατισμοῦ. Ἀλλὰ πρὶν ἢ ἐπουλωθῶσιν αἱ μαστιγώσεις τῶν ἀγωνοδικῶν, πρὶν ἢ λησμονηθῶσιν τὰ ἀναθέματα καθ' ἡμῶν τῶν χυδαίζόντων, τῶν προδοτῶν τοῦ ἑλληνισμοῦ, τῶν φωτοσβεστῶν, ἀπαιτεῖται καιρὸς, καὶ μόλις παρέλθῃ, μόλις ἀκούσῃς ὅτι ὁ Βλάχος δὲν φοβεῖται πλέον νὰ γράψῃ πᾶν ἀντὶ ὑπάγω ἢ πορεύομαι, τρῶς ἀντὶ τρώγεις ἢ ἐσθίεις, ὦ! τότε θὰ ἴδῃς εὐθὺς βλαστάνοντα ἐπὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ἐδάφους εὐωδέστατα καὶ ποικίλα τὰ ἄνθη τῆς νεωτέρας ἡμῶν ποιήσεως. (Βίος καὶ ἔργα 1907, Α' σ. 221, Γράμμα στὸ Ροῖδη).

16. — Ἡ ΣΧΟΛΙΚΗ ΚΑΘΑΡΕΥΟΥΣΑ (§ 110)

Ὑστερ' ἀπὸ τῆ λύση πού ἔδωσε ἡ μεγάλη πλειοψηφία τῶν λογίων στὸ ζήτημα τοῦ γραπτοῦ λόγου, ἡ σχολικὴ καθαρεύουσα παρακολουθεῖ στὸ 19. αἰ. τὸν ἐξαρχαϊσμὸ ἐκείνου, χωρὶς νὰ χρειάζεται ἄλλη νομοθετικὴ πρόνοια. Τὸ κέντρο τοῦ βάρους καὶ ὁ ἰδανικὸς γνώμονας βρῖσκεται ἔπειτα ἀπὸ τὸν ἰδρυτικὸ νόμο τοῦ 1834 στὴν ἀρχαία γραμματικὴ. Ἦδη στὰ 1835 μᾶς πληροφορεῖ ὁ Βάμβας, Γραμματικὴ τῆς ἀρχαίας καὶ τῆς σημερινῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, Ἑρμούπολη, σ. 1 εἰς.:

Ἡ σημερινὴ ἑλληνικὴ γλῶσσα ὁμοῦ μὲ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος προχωρεῖ γενναίως εἰς τὴν τελειοποίησιν τῆς ὡς ἦτο φυσικὸν εἰς Ἑλληνας, ὑπὸ τὴν Θεόδοτον εὐνομίαν. Ὅθεν δικαίως πολλοὶ πεπαιδευμένοι ἐστοχάσθησαν ὅτι ἦτο πλέον καιρὸς νὰ συνταχθῇ καὶ Γραμματικὴ, διὰ νὰ γίνεταί ἡ πρόοδος κανονικωτέρα καὶ ἐν ταυτῶ κοινωτέρα, ἐκτεινομένη ἐπίσης εἰς ὅλας τὰς τάξεις τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Διὰ τοῦτο συνετάχθη καὶ ἡ παρούσα παραλλήλως μὲ τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν διότι ἐξ ἐκείνης κρέμεται φυσικὰ ἡ τῆς σημερινῆς τελειοποίησις.

Τὰ γραμματικὰ στοιχεῖα τῶν πρώτων αὐτῶν γραμματικῶν τ' ἀποκλειστικὰ νεοελληνικὰ περιορίζονται γρήγορα, καὶ ὅλες οἱ γραμματικὲς, ἀκόμη καὶ ὅταν ὀνομάζωνται «καὶ τῆς καθομιλουμένης» ἢ «τῆς νέας ἑλληνικῆς» καταχωρίζοντάς τα σὲ ἀντιπαράθεσιν μὲ τ' ἀρχαῖα, εἶναι λίγα πολὺ γραμματικὲς ἀρχαῖες (βλ. Τὰ κατὰ τὴν ἀνάθεσιν τῆς ὑπὸ τοῦ Ἡλ. Σταθοπούλου συνεργηθείσης Γραμματικῆς τῆς νέας καὶ ἀρχαίας ἑλληνικῆς γλώσσης κτλ., 1851). Ἡ «πρόοδος» ὡστόσο «τῆς γλώσσης», ὅπως τὴ βλέπει ὁ καθαρισμὸς, κρίνει περιττὰ καὶ τὰ στοιχεῖα αὐτά, ποὺ νόθευαν μόνον καὶ μέρδευαν τὴ διδασκαλίαν.

Στὰ 1850 ἡ κριτικὴ ἐπιτροπὴ τῶν διδασκτικῶν ἀπορρίπτει στὸ διαγωνισμὸ μιὰ γραμματικὴν (τῆς ἀρχαίας γλώσσης), ποὺ εἶχε κανόνες χωριστοὺς γιὰ τὴ διδασκαλίαν τοῦ δημοτικοῦ ἀφοῦ ἡ καθαρεύουσα δὲν μπορεῖ νὰ διδασχθῇ μὲ ξεχωριστὴν γραμματικὴν· τὸ ἴδιον βιβλίον ἐγκρίνεται ἀργότερα μόνον μὲ τοὺς ἀρχαίους κανόνες καὶ λίγες παραλείψεις, καθὼς τοῦ δυνικοῦ. Στὰ 1856 τὸ κράτος κατοχυρώνει καὶ ἐπισημοποιεῖ μὲ Β.Δ. τὴ γραμματικὴ ὁμοιογένεια τῆς σχολικῆς γλώσσης τροποποιώντας τὸν «Ὁδηγὸν» τῆς διδασκαλίας: «Γραμματικὴ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ὀρίζεται ἡ τῆς ἀρχαίας καὶ μόνῃ συντεταγμένη ὅμως ἐπὶ τὸ ἀπλούστατον, καὶ περιέχουσα μόνον τοὺς εἰς τὸ καθαρῶς γραφόμενον καὶ λαλούμενον ὕφος συνήθεις τύπους, ἐκτὸς τῶν δυνικῶν, τῶν ἀττικῶν καὶ τῶν εἰς -μι καὶ τῶν μήπω ἐν χρήσει ἀνωμάλων ὀνομάτων καὶ ρημάτων». Λίγο νωρίτερα μ' ἐγκύκλιον ὑπουργικὴ εἶχε συστηθῆ στοὺς δημοδιδασκάλους «ὥστε ἐκ τῶν ἐν χρήσει ἤδη γραμματικῶν, ἀδιάφορον ἄχρι τινὸς ὁποῖων τούτων νὰ περικλείσητε πρὸς τὸ παρὸν διὰ γραμμῶν, ἐὰν δὲν ἐγκρίνητε μᾶλλον νὰ διαγράψητε ὀλότελα, Α' ὅλα τὰ δυνικά τῶν τε ὀνομάτων καὶ ῥημάτων. Β' ὅλους τοὺς ἀσυναϊρέτους ἀμφοτέρων τύπους, περιοριζόμενοι εἰς μόνους τοὺς συνηρημένους, καὶ Γ' ὅλους τοὺς ἀττικοὺς τῶν ὀνομάτων σχηματισμοὺς καὶ μάλιστα τῆς τῶν ἰσοσυλλάβων κλίσεως προοδοποιούντες τοιοῦτοτρόπως τὴν ἐφαρμογὴν τῆς διὰ τὰ ἀλληλοδιδασκτικὰ κριθησομένης καταλληλοτέρας μεταξὺ τῶν ὑπαρχουσῶν ἢ καὶ συνταχθησομένων γραμματικῶν καὶ ἀπαλλάττοντες τοὺς παῖδας ἐκείνους μάλιστα, ὅσοι δὲν ἔχουσι σκοπὸν νὰ διατρέξωσι τακτικῶς τὴν σειρὰν τῶν ἐγκυκλιῶν μαθημάτων τῆς ἀκαιροῦ ματαιοπονίας πρὸς ἐκμάθησιν τύπων καὶ κανόνων, ὧν οὐδέποτε ἴσως θέλουσιν κάμει χρῆσιν» (Ἐγκύκλιος ὑπουργοῦ Γ. Ψύλλα, ἀρ. 11557, 1854) «Περὶ καταργήσεως τοῦ δυνικοῦ ἀριθμοῦ τῶν ὀνομάτων καὶ τῶν ρημάτων καὶ τῶν ἀσυναϊρέτων τύπων». βλ. Δελτίον Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου τ. 7 (1917) σ. 211! 210α). Καὶ οἱ νέες ὅμως γραμματικὲς τῆς «στοιχειώδους» ἢ τῆς «νέας ἑλληνικῆς γλώσσης» καθὼς τοῦ Θεοφίλου 1861², τοῦ Ἰασεμίδου 1881, ἐξακολουθώντας νὰ λέγουν πῶς «εἶναι καὶ ἄλλος ἀριθμὸς, ὁ δυνικός· ἀλλὰ παραλείπεται ὡς ἀνάρμοστος εἰς πρωτοπείρους μαθητάς», ὅτι «ἡ δοτικὴ δὲν εἶναι ἀκόμη συνήθης εἰς τὴν καθομιλουμένην γλῶσσαν», «ἡ ἀπαρέμφατος δὲν εἶναι ἀκόμη ἐν χρήσει», «οἱ μικροὶ μαθηταὶ πρέπει νὰ διδάσκωνται τὴν

νέαν γλῶσσαν καὶ δι' αὐτῆς νὰ μορφώνωνται, οὐχὶ δὲ τὴν παλαιάν, ἣτις εἶναι ἄχρηστος καὶ τὴν ὁποῖαν οὐδέποτε θὰ γράψωσιν», παραθέτουν τὰ ὀξυῖονα τοῦ ἀξιοῦχρου, τοῖς κλητῆρσι τοῖς ῥήτορσι, οἰστοῖσι αἰστοῖσι οἰστοῖσι κτλ., γραφοῖμην γράφοιο κτλ., γραφθητοῖμην (πβ. Σ6) κτλ., χρύσου χρυσούτω, χρυσοῦ χρυσοῖσθω, κεχρῦσω κεχρυσώσθω, λέγειν λέγεσθαι λεχθῆναι λέξαι.

Ἐνας ἀπὸ τοὺς πρῶτους ποὺ βοήθησε νὰ ρυθμιστῇ ἡ γραμματικὴ διδασκαλία τῶν δημοτικῶν σχολείων, ὁ Ἰω. Κοκκῶνης, ὄριζε στὰ 1850 (Νέος Ὁδηγός, σ. 134): «Ἡ κατ' ἀρχὰς διδασκομένη εἰς τὰ παιδάρια Γραμματικὴ πρέπει νὰ ἦναι ἡ τῆς καθομιλουμένης γλώσσης· διότι ἀναντιρρήτως ὁ ἀρχάριος μαθητῆς δύναται νὰ λάβῃ τὴν ἔννοιαν τῶν μερῶν τῆς συνθήκης [σύνταξης] τῆς μητρικῆς τοῦ γλώσσης εὐκολώτερον παρ' ἄλλης τινός». Ὄταν ἔπειτα θεσπίστηκε καὶ γιὰ τὸ δημοτικὸν σχολεῖον ἡ ἀρχαία γραμματικὴ (1856) γράφει πῶς ἔγινε «ἡ σχέσις τῆς νῦν λαλουμένης καὶ γραφομένης ὑπὸ τῶν λογίων τοσαύτη πρὸς τὴν ἀρχαίαν, ὥστε ὁ μὴ σπουδᾶσαι ταύτην εἶναι ἀδύνατον νὰ γράψῃ ὀρθῶς ἐκείνην» (Ἑγχειρίδιον, 1863, σ. 124α. Πβ. Ἀμαριώτης Μαρίας, Ἰω. Π. Κοκκῶνης. Ὁ πρῶτος μας παιδαγωγός, 1937, σ. 90α.).

Ὅσο καὶ ἂν ὅμως ὁ ἐξαρχαϊσμός ἐκανοποιῶσε πολλοὺς λόγιους, ἀρχαιομαθημένους καὶ μὴ, ὁ ἀντίτυπος τοῦ στοῦ σχολεῖου καὶ μάλιστα τὸ δημοτικὸν κάθε ἄλλο παρὰ νὰ ἦταν ἀποτελεσματικός, καὶ οἱ περιπέτειες τῆς σχολικῆς γλώσσης γεννοῦσαν καὶ γιὰ τοὺς δασκάλους, μὲ τὴν μόρφωση μάλιστα ποὺ εἶχαν τότε, δυσκολίες, καθὼς τὸ συμπεραίνουμε ἀπὸ μεταγενέστερη ὑπουργικὴ ἐγκύκλιον πρὸς τοὺς δημοδιδασκάλους, «Περὶ τοῦ μὴ σολοικίζεῖν», (ὑπουργός Δ. Δρόσος, ἀρ. 10679, 1872): «Ἐπειδὴ δὲ τινες ἐξ ὑμῶν ἐξ ἀπροσεξίας πάντως, διότι δυσωπούμεθα ν' ἀποδώσωμεν τὸ πρᾶγμα ἀπλῶς εἰς ἀμάθειαν, γράφοντες καὶ πρὸς αὐτὸ τὸ ὑπουργεῖον σολοικίζουσιν ἀσυστόλως, ἀναρτῶντες ἀσυνδέτως ἀπολύτους ὀνομαστικὰς ἐπὶ ἑτεροπροσωπίας, π.χ... γνωστοποιοῦμεν ὑμῖν χάριν τῆς ὑπολήψεως τοῦ κλάδου, εἰς ὃν ὑπάγεσθε ὅτι πᾶς ὅστις ἂν ὀλισθήσῃ τοῦ λοιποῦ εἰς τὸ ἀλλότριον τοῦτο τῆς ἑλληνικῆς φωνῆς παράπτωμα, θέλει παραπέμπεσθαι, ἔστω καὶ πρωτοβάθμιος, εἰς τὴν διαρκῆ ἐξεταστικὴν τῶν δημοδιδασκάλων ἐπιτροπὴν πρὸς νέαν ἐξέτασιν...».

Ὅσο πρόβαινε ὡστόσο ὁ καθαρῆουσος ἀντικρίζουν μερικοὶ ἀντικειμενικώτερα τὴν κατάστασιν, καὶ ζητοῦν νὰ φύγῃ ἡ ἀρχαία γραμματικὴ ἀπὸ τὸ δημοτικὸν σχολεῖον. Ἰποστηρίζεται ὅμως πῶς αὐτὸ δὲν εἶναι πᾶσι δυνατόν νὰ γίνῃ, ἐνῶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ἀναγνωρίζεται πῶς οἱ καρποὶ τῆς γλωσσικῆς διδασκαλίας εἶναι πολὺ φτωχοί:

«Οἱ πολλοὶ τῶν μαθητῶν τῶρα καταναλίσκουσι δώδεκα ἔτη εἰς τὰ ἐγκύκλια μαθήματα τῶν σχολείων, καὶ ἐξέρχονται (ἅ! εἶναι τρομερὸν νὰ τὸ συλλογίζηται τις) μὴ δυνάμενοι, οὐχὶ μόνον νὰ γράψωσι συνθέσεις ὀρθᾶς οὐδ' εἰς αὐτὴν τὴν νεοελληνικὴν γλῶσσαν, ἀλλ' οὐδὲ κἂν νὰ ὀρθογραφήσωσι. Διὰ τοῦτο γέμουσι τὰ γραφεῖα ἀνορθογράφων καὶ ἀγραμμάτων, καὶ κατεπλημύρησαν οἱ σολοικισμοὶ καὶ βαρβαρισμοὶ οὐχὶ μόνον τὰ δημόσια ἔγγραφα, ἀλλὰ καὶ αὐτὰς τὰς ὁδοὺς τῆς πρωτευούσης...». Σταθόπουλος Ἡλ., Τὰ κατὰ τὴν ἀνάθεσιν τῆς συνερανοσθείσης γραμματικῆς τῆς νέας καὶ ἀρχαίας γλώσσης. Ἡ περὶ ταύτης ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Βασιλέα, 1851. σ. 22 εἰς.

Ἐνῶ στίς πρῶτες δεκαετίες τοῦ περασμένου αἰῶνα ἡ σχολικὴ γραμματικὴ τῆς νέας γλώσσας, ὅπως διδάσκεται στὸ δημοτικὸ σχολεῖο, ταυτίζεται γοργά, μέσα στὸν ἀκράτητο ἀρχαϊσμό, μετὰ τὴν ἀρχαία, στίς τελευταῖες δεκαετίες γίνεται μιὰ μάταιη διαμαρτυρία γιὰ τὴν ξαναποχτήση τὴν αὐτοτέλειά της σὲ βάση χωριστὴ ἀπὸ ἐκείνη. Ἡ κοινὴ γνώμη ἔχει πιά δηλητηριασθῆ ἀπὸ τὴ σχολικὴ παράδοσις οἱ ὅτι περισσότεροι μορφωμένοι, μὴν ξεχωρίζοντας τὴ δημοτικὴ παιδεία ἀπὸ τὴ μέση καὶ τοὺς ξεχωριστοὺς τῶν σκοποῦς, βλέπουν καὶ τὴν κοινὴ ἔθνικὴ γλώσσα καὶ γραμματικὴ, ποὺ μόνη ἔχει νὰ διδαχθῆ στὸ δημοτικὸ σχολεῖο, σὰν προβαθμίδα τῆς ἀρχαίας.

Τὴ μορφή ποὺ πῆρε στὸ τέλος τοῦ 19 αἰ. ἡ σχολικὴ γλώσσα μετὰ τὴν ἐπίδρασις τοῦ ἀρχαϊσμοῦ καὶ τοῦ κοντισμοῦ τὴ βρίσκει κανεὶς σὲ διδαχτικὰ καθῶς τοῦ I. Λό ν τ ο υ, Ἱστορία τῶν ἀρχαίων ἀνατολικῶν ἐθνῶν καὶ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, διὰ τὴν Α' γυμνασίου, 1895, σ. 130, 155).

Συμβουλίου ἐν Σαλαμῖνι τῶν Ἑλλήνων στρατηγῶν γενομένου ὁ μὲν Θεμιστοκλῆς συνεβούλευσε νὰ ναυμαχήσωσιν ἐνταῦθα, τό τε ἐπίκαιρον τῶν στενῶν ἐξαίρων... Οἱ δὲ πλειονες τετραμμένοι τὰς γνώμας ἤσαν νὰ ναυμαχήσωσιν εἰς τὸν Ἴσθμόν πρὸ τῆς Πελοποννήσου, εἰς ἣν νὰ καταφύγωσιν ἐδύναντο, ἂν ἤττωντο, ἀμυνόμενοι ἀπὸ τοῦ ἐπὶ τοῦ Ἴσθμοῦ τείχους, ὃ ἐφρούρουσαν οἱ Πελοποννήσιοι ὑπὸ τῷ βασιλεῖ Κλεομβρότῳ, ἀδελφῷ τοῦ Λεωνίδου.—Διὰ δὲ τῆς τῶν δικαστῶν μισθοφορᾶς ἐκκληροῦντο μᾶλλον οἱ τυχόντες ἢ οἱ δόκιμοι, ἤρξατο δὲ καὶ τὸ δεκάζειν αὐτούς. Καὶ ἐν ὅσῳ μὲν προΐστατο τοῦ δήμου ὁ Περικλῆς βελτίω τὰ κατὰ τὴν πολιτείαν ἦσαν, τελευτήσαντος ὁμοῦ αὐτοῦ πολὺ χεῖρω ἐγένοντο· διότι διέφθειρον τὸν δῆμον οἱ προστάται αὐτοῦ, δημαγωγοῦντες καὶ πολιτευόμενοι οὐχὶ πρὸς ὠφέλειαν, ἀλλὰ καταχαριζόμενοι τοῖς πολλοῖς, τιθέντες πολλάκις τὸ ἴδιον συμφέρον ὑπὲρ τὸ τῆς πόλεως.

Ὅσο γιὰ τὴ σχέση τῆς ζωντανῆς γλώσσας μετὰ τὴν καθαρεύουσα τὰ σχολεῖα διδάσκονταν γιὰ χρόνια τ' ἀκόλουθα ἀπὸ τοῦ Δ ἡ μ ι τ σ α, Φυσικὴ καὶ πολιτικὴ Γεωγραφία (γιὰ τὴν Α' γυμνασίου), 1894⁵, σ. 87.

«Γλῶσσας τοῦ κράτους καὶ τοῦ ἔθνους εἶναι ἡ νεοελληνικὴ, συνισταμένη ἐκ τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς καὶ τῆς βυζαντινῆς καὶ πολλάς ξενικὰς λέξεις περιέχουσα, ὡς συμβαίνει εἰς πάσαις τὰς εὐρωπαϊκάς. Διακρίνεται δὲ εἰς δημώδη ἢ χυδαίαν καὶ εἰς καθαρὰν καὶ γραφομένην, καὶ τῆς μὲν πρώτης χρῆσις γίνεται ὑπὸ τῶν ἀγραμμάτων καὶ τινῶν ποιητῶν, τῆς δὲ δευτέρας ὑπὸ τῶν ἐγγραμμάτων. Τοσοῦτον δὲ προήχθη κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετηρίδας, ὥστε εἶναι καταληπτὴ καὶ εἰς τοὺς ξένους τοὺς εἰδότας τὴν ἀρχαίαν». Ἐννοεῖται ὁμοῦ πὼς ἦταν συχνότατες καὶ οἱ ἀντίθετες γνώμες. Ἔτσι λ.χ. διαπιστώνεται τὸν ἴδιον καιρὸ στὴ Ν. Ἡμέρα 19 (1893) ἀρ. 982: (Ἀκόμη περὶ γλώσσας): «Ἡ νέα ἐλληνικὴ γλῶσσα (τῶν λογίων) οὐχὶ μόνον δὲν εἶναι ἡ ἀρχαία, ἀλλὰ καὶ ἱκανῶς ἀφίσταται. Πρόχειρος τούτου ἀπόδειξις εἶναι ὅτι οἱ γινώσκοντες τὴν ἀρχαίαν οὐδαμῶς νοοῦσι τὴν νέαν ἐλληνικὴν. Ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ δυσχερῶς νοοῦμεν τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς ἄνευ προσηκόντων βοθημάτων. Εὐεξήγητον τοῦτο...».

17.—Ο ΕΘΝΙΚΟΣ ΥΜΝΟΣ ΚΑΙ Η ΠΡΟΤΑΣΗ Ν' ΑΝΤΙΚΑΤΑΣΤΑΘΗ (§ 123)

Στίς πρῶτες δεκαετίες τοῦ 19. αἰ., ἰδίως στὴν Ἐπανάστασι καὶ ὕστερ' ἀπὸ αὐτήν, στιχουργήθηκαν διάφορα θούρια καὶ ὕμνοι, καθὼς ὁ Ὕμνος στὴν

Ἐλευθερία τοῦ Γ. Κ λ ε ἄ ν θ η (1821): «Τί ἀστραπή στή Δύση! τί τρομερά—ἀντιλαλοῦν Ἀσίας τὰ πλευρά...», ἢ τοῦ ἴδιου: «Λαμπρός ποτε φωσφόρος τῶν νυκτῶν—ἐφώτιζε σκηναὶς τὰς Ἑλληνίδας... (βλ. Π ὠ π Κ., Δ. Σολωμός, Βύρων 2 (1876) σ. 199α.), καὶ τοῦ Σ π. Τ ρ ι κ ο ὕ π η ὁ Βασιλικὸς Ὕμνος (God save the king) «ἐξελληνισθεὶς τῷ αὐτῷ μέτρῳ, ρυθμῷ καὶ μέλει». «Σώζου Γεώργιε Ἀρχέ!—Πολυετῆς εἴης Ἀρχέ!—Σώζου Ἀρχέ!—Νίκαις ὑψούμενος,—Δόξη κοσμούμενος—Μέχρι γήρωσ λιπαροῦ.—Σώζου Ἀρχέ!—Ἀνάστα, κύριε ὁ θεός,—Ἐχθροὺς αὐτοῦ ὁ κραταιός—Σύντριψον Σύ!...».

Τοῦ Σολωμοῦ ὁ Ὕμνος στὴν Ἐλευθερία (Μάιος 1823) στάλθηκε στὸν Τρικουπή, πού τὸν δημοσίεψε στὴ Γενικὴ Ἐφημερίδα (1825), καὶ ἐνθουσίασα τὸν Κοραή, καθιερώθηκε ἀργότερα γιὰ ἐθνικὸς ἀπὸ τὸν ὑπουργὸ Βουδούρη, ὕστερ' ἀπὸ τὴν ἔξωση τοῦ Ὁθωνα (1865), μαζί με τὴ μουσικὴ τοῦ Μάντζαρου. Ἡ γλώσσα του ὅμως ἐνοχλοῦσε πολλοὺς καὶ ὁ Ἀλ. Ραγκαβῆς (πληροφορία Ι. Δαμβέργη), γράφοντας ἀνώνυμα στὴν Ἑβδομάδα 7 (1891 ἀρ. 31, σ. 11, τόνιζε πὼς «ὕμνος ἐκφράζων τὰ ὑψίστα αἰσθήματα καὶ τὰ ἐνθερμότερας τοῦ ἔθνους εὐχὰς πρέπει καὶ γλώσσης τῆς εὐγενεστερας καὶ ὑψηλοτέρας νὰ ποιῆται χρῆσιν», ἐνῶ ὁ Ὕμνος τοῦ Σολωμοῦ εἶχε καὶ διάφορα λάθη. Ὁ Ὕμνος πού πρότεινε ὁ Ραγκαβῆς ἀρχίζε: «Εἰς ἀκτὰς κοιλάδας ὄρη—πνεῦμα φέρεται ζωῆς—καὶ ἀστράπτει πάλαι δόρυ—ἢ ἀρχαῖ ἠρωῖς...—Τῶν Ἑλλήνων ἀναξ, χαῖρε!—στέμμα ἔχων παμφαέας,—εἰς εὐδαίμον μέλλον φέρε—τὸν λαόν σου κ' εὐκλεές...».

Ἄλλος τότε ἐπιστολογράφος θύμιζε καὶ τοῦ Ἀλ. Κατακουζηνοῦ τὸν Ὕμνον σὲ καθαρεύουσα, πού ἀρχίζε: «Πρὸς τὴν πόλιν τῆς Παλλάδος—βλέμμα στρέψ' ἐξ οὐρανῶν—Πλάστα σκέπε τῆς Ἑλλάδος—βασιλέα γαληνόν». Βλ. Τ ρ ι α τ α φ υ λ λ ῖ δ η, Δημοτικισμός, 1926, σ. 73. Δ. Φ ω κ ᾶ, Χρονικὰ τοῦ ἑλληνικοῦ Β. ναυτικοῦ, 1923, σ. 224. Π β. καὶ Β α λ έ τ α, Ἐθνικοῦ Ὕμνου ζηλωτὲς καὶ ἀντίζηλοι. Ν. Ἐστία 19 (1936) σ. 765.

ΕΠΟΧΗ ΔΗΜΟΤΙΚΙΣΜΟΥ

18. — ΚΗΡΥΓΜΑ ΚΑΙ ΑΠΛΩΜΑ ΤΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΙΣΜΟΥ (§ 127)

Ὁ Ψυχάρης δριζέει τί γλώσσα χρειάζεται στὸ ἔθνος (1907)

Ὁ λόγος δὲν εἶναι γιὰ τὸ τί καταλαβαίνει ὁ λαός, παρὰ γιὰ τὸ τί μπορεῖ γίνῃ γλώσσα του. Μάθε του τίς πιδ ἀσυνήθιστες λέξεις—κ' εἶσαι ἀναγκασμένος νὰ τοῦ τίς μάθης, μιὰ καὶ θὰ τοῦ μάθης ἐπιστήμη, μιὰ καὶ θὰ τοῦ μάθης εἶναι κι ἀπλὴ φιλολογία—μάθε του νόστος, μάθε του ἰππεία, μάθε του ἀγαπᾶς καὶ ξήγησέ του το. Καὶ τώρα σὲ ῥωτῶ. Θὰ μπορῇ νὰ κλίνη ὁ λαὸς νόστος, νόστου, ἰππεία, ἰππείας; Ἄν μπορῇ, τέλειωσε' χρυσὲς οἱ λέξεις. Μπορεῖ νὰ κλίνη τὸν πατῆρ σου καὶ τῆς γλώσσης σου; Ὁχι, γιατί θὰ τὰ μάθαις κιόλας ἀπὸ τὸν καιρὸ πού τοῦ τὰ κοπανίζεις. Ἀφοῦ δὲν τάμαθε, δὲν κάνοις καὶ πέταξέ τα. Γιὰ νὰ ὑπάρχη γλώσσα, χρειάζεται νὰ ὑπάρχουν τουλάχιστον δυὸ νομάτοι πού νὰ τῆ μιλοῦνε κ' οἱ δυό. Ὑστερις ἀπὸ τοὺς δυό, βγαίνοις τέσσερις, κ' ὕστερις ἀπὸ τοὺς τέσσερις, πολλαπλασιάζοντας καὶ πηγαίνοις

τας, βγαίνει ἔθνος, ἔθνος ἀλάκαιρο πού μιὰ γλώσσα μιλεῖ, ἀφοῦ ἔμαθε μιὰ (1905). — Τὸ ἔθνος εἶναι ἡ ἀρχὴ μας καὶ ὁ σκοπὸς μας. Ἐθνος εἴμαστε ὅλοι, καὶ γραμματισμένοι καὶ ἀγράμματοι. Ὁ ἀπλὸς ὁ ἄνθρωπος πού στὸν πόλεμο θὰ σκοτωθῆ γιὰ τὴν πατρίδα, πού γιὰ τὴν πατρίδα γίνεται στρατιώτης, ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ καταλαβαίνει τῆς πατρίδας του τὴ γλώσσα. Τὸ ἔθνικόν, τὸ ἅγιον, τὸ μόνον χρέος εἶναι νὰ κάμουμε γλώσσα πού νὰ μπορῆ ὁ καθένας νὰ τὴ μάθῃ, νὰ τὴ μιλῆ καὶ νὰ τὴ γράφῃ. Θὰ μάθῃ, θὰ μιλῆ καὶ θὰ γράφῃ ὡς κι ὁ χωρικός ὁ πιὸ ἀμαθής, τὰ ἔθνικὰ, ὄχι τ' ἄλλα τ' ἄλλα, κανένας ἀλάθευτα δὲν τὰ μαθαίνει, γιὰτὶ δὲν τὰ ξέρει καὶ τὸ ἔθνος. Ὁ πατέρας, τοῦ πατέρα, τὸ παιδί, τοῦ παιδιοῦ, νὰ τί θὰ μάθουνε ὅλοι. Μὲ προσοχὴ καὶ μὲ σέβας νὰ βαστοῦμε τοὺς τύπους τοὺς ἔθνικούς, τὴν ἔθνικὴ μας γραμματικὴ. (Ῥόδα καὶ μῆλα Δ', 1907, σ. 2.4). Βλ. καὶ παραπ. σ. 4.10.

Ὁ Φωτιάδης καθορίζει τὴ γλώσσα τῆς παιδείας (1902)

Ὁ γραμματισμένος ἀπὸ τὸν ἀγράμματο βγαίνει. Δηλαδή τὸ παιδί θὰ περάσῃ ἀπ' τὴν ἀγραμματοσύνη στὰ γράμματα δίχως νὰ σκιστῆ σὲ δύο, νὰ χωριστῆ ἡ ψυχὴ του, ἀλλὰ θὰ μένη ἀκέρια καὶ μάλιστα πιὸ σφιχτὰ ἐνωμένη μὲ τὸν πρωτοτερινὸ ἑαυτὸ της. — Πρέπει νὰ νιώσῃ ὁ νέος πὼς ζήτημα γλωσσικὸ ζήτημα ἐκπαιδευτικόν, ζήτημα μορφωτικόν, ζήτημα υγείας νοῦ καὶ ψυχῆς, δὲ αὐτὰ τὰ ζητήματα εἶναι ἓνα ζήτημα, καὶ ζήτημα ἔθνικόν. Πρέπει νὰ μάθῃ νὰ τιμᾷ τὸ Ἐγὼ του τὸ τωρινόν! Καλὸ εἶναι νάχη κανεὶς μεγάλους προγόνους· καλύτερον εἶναι νὰ προσπαθῆ νὰ τοὺς ξεπεράσῃ. Πρέπει λοιπὸν ὁ νέος ν' ἀρχίσῃ νὰ τιμᾷ ἐκεῖνον πού εἶναι κι ἐκεῖνον πού ἔχει, τὴ γλώσσα του δηλαδή, τὸ νοῦ του, τὴ ψυχὴ του, τὴ καρδιά του, τὰ ἦθη του, τὰ ἔθιμά του, τὸ ἐγὼ του, τὸ ἔθνικόν, τὸ τωρινόν. Αὐτὰ πρέπει ν' ἀγαπᾷ, νὰ καλλιεργῆ, αὐτὰ τὰ τωρινὰ νὰ τιμῆσῃ καὶ νὰ δοξάσῃ. Ἔτσι κι ὄχι μὲ μαϊμουδιές θὰ τιμῆσῃ καὶ τὰ περασμένα καὶ τοὺς περασμένους. Πρέπει ὁ νέος νὰ νιώσῃ καλὰ, πὼς ἂν ὁ νοῦς μπορῆ νὰ μορφωθῆ καὶ μὲ μιὰ ξένη γλώσσα, ὅμως ἡ ψυχὴ, ἡ καρδιά δὲν μπορεῖ ν' ἀποχτήσῃ ἔθνικὴ μόρφωση ἀλλιῶς, παρὰ μὲ τὴ γλώσσα αὐτὴ πού μιλεῖ ἀπὸ μικρὸς κι ἀγράμματος. — Ἐθνικὴ ζωὴ κι ἔθνικὴ μόρφωση ἀπὸ μιᾶς ρίζας δύναμη βλασταίνουν, κι αὐτῆς τῆς ρίζας τὸ σκουλήκι εἶναι ἡ καθαρεύουσα καὶ νὰ γιὰτὶ ξεραίνονται ἐκεῖνα πού πρέπει ὀλοένα νὰ βλασταίνουν (Τὸ γλωσσικὸν ζήτημα κ' ἡ ἐκπαιδευτικὴ μας ἀναγέννησις, 1902, σ. 11, 87).

Ὁ Σταματιάδης ἀνασκευάζει τὰ ἐπιχειρήματα τῶν ἀρχαϊστῶν (1908)

Δὲ φαντάζομαι μὲ ποιὸν τρόπο θὰ μοῦ ἀποδείξετε, ὅτι ὁ λαὸς που λέει ἐπρόσλαβα εἶναι περισσότερο ἢ λιγότερο πολιτισμένος ἀπὸ κείνον που λέει προσέλαβον. — Ἄν πεῖτε ἀφοῦ ἐγέρθηκα ἀπὸ τὴ κλίνη μου, μιλεῖτε δημοτικὴ γλώσσα μὲ λέξεις τῆς καθαρεύουσας, ἐνῶ ἂν πεῖτε σηκωθεῖς ἐκ τοῦ κρεβατιοῦ μου, μιλεῖτε καθαρεύουσα μὲ λέξεις δημοτικές. — Τὴ γερμανικὴ γλώσσα, λέει, τὴν ἐφκίασε ὁ Λούθηρος... Τὸ τί ἔκαμαν οἱ Λούθηροι εἶναι πολὺ εὐκόλον νὰ τὸ καταλάβει κανεὶς. Διαλέξανε κ' ἐπιβάλανε τὴν ἐκλογὴ τους. Ἦσαν π.χ. περπατούσαμε καὶ περπατάγαμε, τοὺς ἄρεσε περισσότερο κάποιον ἀπ' τὰ δύο καὶ τὸ γράψανε, δὲν ἔγραψαν ὅμως περιεπατοῦμεν. Ἄκουσαν ἠῦρα καὶ βρήκα καὶ πάλι διάλεξαν· δὲν ἔγραψαν εὔρον. — Μερικοὶ βρίσκουνε γιὰ λογικὸ συμπέρασμα, πὼς ἀφοῦ τὸ ἓνα ὄνομα εἶναι ἄγνωστο σὲ μερικοὺς καὶ τὸ ἄλλο σὲ μερικοὺς ἄλλους, πρέπει κ' ἐμεῖς νὰ φκιάσουμε ἓνα τρίτον πού νὰ εἶναι σὲ ὅλους ἄγνωστο. — Ἐνα μέρος ἀπ' τὴν κακὴ ἐντύπωση που κάνουν μερικὲς λέξεις τὸ χρωστοῦνε στὸ πρᾶμα που παρασταίνουν. Ὁ τέντζερες μᾶς θυμίζει τίς ταπεινὲς ἀσχολίες τῆς κουζίνας... Ἡ φράση θέτω τὴν χύτραν ἐπὶ τῆς πυρᾶς δὲ μᾶς κάνει κακὴ ἐντύπωση σὰν τὴ φράση βάζω τὸν τέντζερε στὴ φωτιά, γιὰτὶ τὴν πρώτη μόνον τὴν καταλαβαίνουμε, ἐνῶ μὲ τὴ δεύτερη μᾶς φαί-

νεταί πως εἴμαστε στὴν κουζίνα. Λοιπὸν μὲ τὴν ἀλλαγὴ τῶν λέξεων φεύγει ἡ κακὴ ἐντύπωση, ἀλλὰ παίρνει μαζί της καὶ τὴν πραγματικότητα.—Φανταστεῖτε μιὰ στιγμή πως τὸ οὐχὶ ἔγινε ὄχι ἀπὸ ἀμάθεια! Πως ἡ σκλαβιά ἔκαμε τὸ χαμαί: χάμω, τὸ κρύφα: κρυφά καὶ τὸ ἀντίκρυ: ἀντίκρυ! Φανταστεῖτε ὅτι μόνο ἄνθρωποι σκλάβοι μποροῦν νὰ εἶναι κουφοὶ καὶ βουβοί, ἐνῶ ἅμα ἐλευτερωθοῦν εἶναι ἀνάγκη νὰ γίνουν κωφοὶ καὶ βωβοί!—”Ἄλλο φιλόλογος καὶ ἄλλο γλωσσολόγος. Ὁ φιλόλογος δὲν ἔχει κανένα προσόντο παραπάνω ἀπὸ κάθε ἄλλο ἄνθρωπο μορφωμένο γιὰ νὰ μιλήσει ἀπάνω στὸ γλωσσικὸ ζήτημα. Ἀρνητικὰ προσόντα μπορεῖ νάχει ὁ φιλόλογος. Γιατὶ μορφώνεται καὶ ζεῖ κλεισμένος μέσα σὲ μιὰ ἰδιαίτερη ἀτμόσφαιρα, τὴν ἀτμόσφαιρα τοῦ ἀρχαίου κόσμου, που τὸν βλέπει ἀπὸ μακριά, ὅπως μέσα ἀπὸ μιὰν ὀμίχλη.—”Ἡ αὐτὲς τὶς λάσπες θὰ πεῖτε, ἢ αὐτὰς τὰς λάσπας, ἀδύνατο ὅμως νὰ πεῖτε αὐτὰς τὶς λάσπες, δηλαδὴ νὰ ἔχετε καὶ τὰ δυὸ τυπικὰ ἀνακατωμένα.—Μιὰ γλῶσσα που δὲν ἔχει κανόνας εἶναι ἡ καθαρεύουσα... Λέει π.χ. τοῖς δίδω, σοὶ τὸ δίδω, μοὶ τὸ δίδεις, ἀλλὰ ποιὸς τολμᾷ νὰ πεῖ τῷ τὸ δίδω, θὰ ταῖς τὰς δώσω, δὸς τῷ το; Καταφεύγει τότε στὴν ἀρχαία καὶ λέει θὰ τὰς δώσω εἰς αὐτὰς, δὸς αὐτῷ τοῦτο. Βλέπουσά με, βλέποντές τον, ἀλλὰ ὄχι βλέπων τον, βλέπουσαι τας.—”Ἡ συμβιβαστικὴ καθαρεύουσα θὰ καταργήσει βέβαια τὴ σύγχυση τοῦ ἡμεῖς καὶ ὑμεῖς καὶ θὰ πεῖ, ὑποθέτω, ἡμεῖς καὶ σεῖς. Ἀλλὰ τότε τὰ ἐν, ἐκ, ἐπί, περί, μετά, ὑπέρ, κακιώνουν, καὶ μᾶς ἀφίνουν ὑγεία... Γιατὶ τὸ περὶ ὑμῶν δὲ θὰ τὸ πεῖτε βέβαια περὶ ἐσᾶς, θὰ πεῖτε μιλοῦμε γιὰ σᾶς, τὸ εἶμαι ὑπὲρ ὑμῶν: εἶμαι μὲ τὸ μέρος σας, κτλ...—”, “Ἡ ὕδωρ καὶ ὕδραγωγεῖο, ἡ νερὸ καὶ νεροκουβαλητής“. Λοιπὸν θὰ σᾶς παρακαλέσω κ’ ἐγὼ νὰ μὴ λέτε πιά θραύω στὴν καθαρεύουσα, νὰ λέτε ἀγνυμι-υς-υσι, γιατί τὸ νανάγιον ἀπὸ κεῖ παράγεται.—Πονοῦν οἱ πρόληψες, σὰν τὰ κούφια δόντια, ὅταν τὶς βγάξει κανεὶς, μὰ ὕστερα μένει πολὺ εὐχαριστημένος. Μόνο λίγο θάρρος χρειάζεται.—Δὲν μποροῦμε νὰ μιλήσουμε καθαρεύουσα δίχως νὰ καταφεύγουμε κάθε στιγμή στὸ θησαυρὸ τῆς δημοτικῆς. Λοιπὸν μιλοῦμε καὶ καθαρεύουσα, ἀλλὰ δὲ μιλοῦμε καθαρεύουσα.—Τὸ πῆγα μὲ τὸ μετέβην εἶναι δυὸ γλῶσσες, γιατί θὰ πεῖτε μεταβάντες, ἀλλὰ ὄχι καὶ πῆγαντες.—Ποτὲ κανέναν Ρωμῶν ἀπάνω στὸ κλάμα ἢ στὸ γέλιο του δὲ μίλησε καθαρεύουσα. Ἄν τύχει νὰ ποῦμε κανένα ἀστεῖο στὴν καθαρεύουσα, εἶν’ ἀλήθεια πως γελοῦμε, ἀλλὰ γελοῦμε γιὰ τὴ γλῶσσα καὶ ὄχι γιὰ τὸ ἀστεῖο.—Οἱ φιλόλογοι μοιάζουν τοὺς παπουτσοῦδες ἐκείνους, που ἐνῶ σᾶς πονεῖ τὸ παπούτσι, αὐτοὶ σᾶς βεβαιώνουν ὅτι σᾶς πηγαίνει πολὺ καλά, καὶ μόνο ὅταν φοβηθοῦν πως θὰ χάσουν τὸν πελάτη θὰ ἀποφασίσουν νὰ μεγαλώσουν τὰ μέτρα του. (Ἐλ. Γιαννίδης, Γλῶσσα καὶ ζωὴ 1908, σ. 23, 29α., 36, 52α., 59, 72, 77, 80, 85, 98α., 151, 1928⁴).

Ὁ Δελμοῦζος ζητεῖ νὰ ξαναγυρίσῃ ἡ παιδεία στὴ ζωὴ (1911-1926)

Τ’ ἀποτελέσματα τῶν σχολείων δὲν εἶναι καθόλου ἱκανοποιητικά... Δὲ φταῖνε μόνον ἡ κακὴ διδασκαλία, τὰ κακὰ καὶ πολλὰ διδακτικά καὶ ὅσα εἴπαμε παραπάνω, ἀλλὰ τὸ μεγάλο καὶ ριζικὸ λάθος εἶναι ὅτι ἔχει ἀποκλεισθῆ ἀπὸ τὰ σχολεῖα ἡ πραγματικὴ ζωὴ καὶ κάθε ἐθνικὴ πνοή· αὐτὸ πάλι γίνεται, ἐπειδὴ ἀπὸ τὰ σχολεῖα ἔχει ἐξοριστῆ ἡ ζωντανή, ἡ μητρικὴ μας γλῶσσα. (Ἀπὸ τὸ κρυφὸ σχολεῖο. Ἐνα γράμμα στὰ παιδιά μου, 1911, σ. 5).

Τὸ ζήτημα δὲν εἶναι μόνο νὰ διδάξουμε τὸ ἐθνικὸ καὶ ζωντανὸ περιεχόμενον τῆς δημοτικῆς παραδόσεως, ἀλλὰ ὄργανο τῆς διδασκαλίας σὲ ὅλα τὰ μαθήματα νὰ γίνῃ ἡ ὀμιλουμένη, καὶ αὕτὴ νὰ εἶναι στὸ δημοτικὸ σχολεῖο ὁ θεμελιώδης γλωσσικὸς σκοπός. Καὶ αὐτὸ θὰ ἔπρεπε νὰ γίνῃ, καὶ ἂν ἀκόμη ἡ δημοτικὴ δὲν εἶχε νὰ δείξῃ τὸ πλούσιο περιεχόμενον ποὺ εἶδαμε. Χωρὶς τέτοια βάση εἶναι ἀπολύτως ἀδύνατο νὰ ἔχουμε ἕδαφος στερεό, ὅπου νὰ στηρίξουμε παιδεία ἀληθινή. (Πρὸς τὴν ἐκπαιδευτικὴ ἀναγέννηση, 1918, σ. 12).

Ἡ
καὶ
ἔστι
ματ
πρῶ
ἐν μ

Ο Μ

ἡ
καὶ
καὶ
ζητή

Ο :

Οι ἀνθ
τοῖς σὲ
τοῖς γ
σ. 27).
τὴν ἀνθ
τῆς
καὶ ἡ εἰς
ὀριστικῶς
καὶ
πρῶτον
ἴδα, ἴ

Πῶς ἔχει
καὶ τὰ πρόσ
καὶ πάλι
καὶ τὸς ἐξ
καὶ σὲ ζεῖν
καὶ τὸν ἴ
καὶ τὸν ἴ
καὶ τὸν ἴ
καὶ τὸν ἴ
καὶ τὸν ἴ
καὶ τὸν ἴ
καὶ τὸν ἴ
καὶ τὸν ἴ
καὶ τὸν ἴ

Ἡ δικασ

ἡ δικασ

ἡ δικασ

ἡ δικασ

ἡ δικασ

ἡ δικασ

Ἡ θ' ἀποχτήση καὶ ἡ Ἑλλάδα ἀληθινὴ παιδεία ἢ θὰ μείνη στὸ σκοτάδι. Χωρὶς τὸ δημοτικισμὸν, οὔτε τὸ ἄτομον μὴ οὔτε τὸ ἔθνος. Ἔτσι ἡ σημασία τοῦ ὑψώνεται ἀπάνω ἀπὸ κοινωνικὰς ἀντιθέσεις καὶ κόμματα καὶ ἡ δύνάμει τοῦ ἀπάνω ἀπὸ κάθε πρόσκαιρῆ βία καὶ διωγμῶ. Γιατὶ πηγάζει ἀπὸ τὴν ἀνάγκη τῆς ζωῆς ἐνὸς ὁλόκληρου λαοῦ, ποὺ δὲ θέλει καὶ δὲν μπορεῖ νὰ πεθάνῃ. (Δημοτικισμὸς καὶ παιδεία, 1926, σ. 178).

Ὁ Μαβίλης στὴν Ἐθνοσυνέλευση γιὰ τὴ «χυδαία γλῶσσα» (1911)

Χυδαία γλῶσσα δὲν ὑπάρχει· ὑπάρχουσι χυδαῖοι ἄνθρωποι, καὶ ὑπάρχουσι πολλοὶ χυδαῖοι ἄνθρωποι ὁμιλοῦντες τὴν καθαρεύουσαν. (Ἐφημερὶς τῶν συζητήσεων τῆς Βουλῆς. Β' Ἀναθεωρητικὴ Βουλὴ, 1911, σ. 689, συνεδρ. 36).

Ὁ Ἰ. Δραγούμης συνηγορεῖ γιὰ τὴ δημοτικὴ παράδοση (1914)

Οἱ ἄνθρωποι ποὺ θὰ πρωτοστατήσουν σ' ὅλες τὶς ἐκδήλωσες τῆς ἐθνικῆς ζωῆς σὲ τούτῃ τὴ γενεά, θὰ εἶναι ὅλοι τους ἢ δημοτικιστὲς δηλωμένοι ἢ ἔτοιμοι γιὰ νὰ δεχτοῦν τὸ δημοτικισμὸν... (Ἰ δ α, "Ὅσοι ζωντανοί, 1911, σ. 27).—Ἡ δημοτικὴ παράδοση εἶναι μέσα μας τὸ χνάρι τῆς ψυχῆς μας, αὐτὴν ἀκολουθώντας καὶ ἀνεβαίνοντας βρίσκουμε τὴν ψυχὴν μας, τὴν ἀληθινὴν πηγὴν τῆς νεοελληνικῆς ζωῆς... Μᾶς τὴν ἐθλόωσαν ἢ λογιώτατη παράδοση καὶ ἡ εἰσβολὴ ἐνὸς ξένου τοῦ εὐρωπαϊκοῦ λεγόμενου πολιτισμοῦ... Πολλοὶ δημοτικιστὲς... νόμισαν πὼς δημοτικισμὸς θὰ πῆ θετικισμὸς, καὶ ἄλλοι σοσιαλισμὸς, ἐνῶ δημοτικισμὸς θὰ πῆ κάτι πολὺ πλατύτερον, βαθύτερον καὶ πλουσιώτερον... Ξερίζωσε τὴ λαϊκὴ σου γλῶσσα καὶ θὰ χάσῃς τὴν ψυχὴν σου. (Ἰ δ α, Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς 1914, σ. 20, 29, 33).

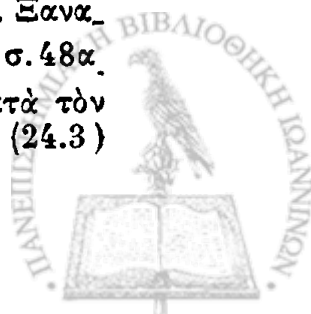
Ἐνας λόγος τοῦ ἐπισκόπου Ρεθύμνης (1900)

Πῶς ἤθελα σὲ τέθιοιο πανηγύρι ν' ἀκούω χτύπους τῶν καρδιῶν! νὰ βλέπω εἰς τὰ πρόσωπα μεγάλη ἀγωνία! νὰ φαίνεται πῶς κείνους ποῦ γιορτάζουμε πονεῖ πολὺ ἡ ψυχὴν μας! πῶς κείνω ἢ ἐνθύμησι 'ς ἄλλους καιροὺς μᾶς φέρνει! πῶς ζοῦμε 'κεῖ ποῦ ζήσανε! πῶς ἔχει ἡ καρδιά μας τὸ ἴδιον αἷμα, ποῦ διδε σὲ κείνους τόση γιὰ τὴν πατρίδα ἀγάπη! Ἡθελα νὰ μοῦ 'δίδετε σεῖς τὰ φτερά τοῦ λόγου, ν' ἀνυψωθῶ ψηλά ἐκεῖ, πολὺ ψηλά, νὰ στρέψω εἰς τὰ 'πίσω, 'πίσω τριάντα τρία χρόνια, νὰ φαντασθῶ πραγματικὰ τὴ φοβερὴ τὴν ὥρα, ποῦ σμίξανε τὰ δυὸ στοιχεῖα, ἡ φλόγα καὶ ὁ Τοῦρκος, καὶ ἀπὸ τὴν ἔσμιξι αὐτὴ ἐβγήκανε κουφάρια, ὀλόμαυρ' ἀποκάουδα, χωρὶς ψυχὴν, χωρὶς ζωὴν, χωρὶς καρδιά καὶ γλῶσσα...—Λόγος τῆς αὐτοῦ Θεοφιλίας τοῦ ἐπισκόπου Ρεθύμνης καὶ Μυλοποτάμου Κυρίου Κυρίου Διονουσίου. Ἐπὶ τῇ ἑορτῇ τοῦ Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου Ρεθύμνης 8 Νοεμβρ. 1900, ἐπετείῳ τῆς ὁλοκαυτώσεως τοῦ Ἀρκαδίου. Χανιά 1900, σ. 5. Βλ. καὶ Νουμάς 8 (1910) σ. 398.

Ἡ δικαστικὴ ἀπόφασι τοῦ πρωτοδικῆ Ξεν. Στελλάκη (1901)

Δὲν ὑπογράφηκε ἀπὸ τὸν πρόεδρον τῶν πρωτοδικῶν καὶ ἔτσι δημοσιεύτηκε στὴν καθαρεύουσα. Ἐδωσε ὁμῶς ἀφορμὴ νὰ διαμαρτυρηθοῦν ποῦ χρησιμοποιεῖτο ἡ δημοτικὴ ὡς γλῶσσα τῆς δικαιοσύνης, ὁ εἰσαγγελέας τοῦ Ἀρείου Πάγου Δημ. Τζιβανόπουλος καὶ ὁ πρέσβυς στὴν Πόλη Ν. Μαυροκορδάτος.—Θεσσαλία (Βόλου) 22 Φεβρ. 1901. Τὸ ἴδ., Θεσσαλία 14 Νοεμβρ. 1937. Ξανατυπώθηκε διορθωμένη ἀπὸ τὸν Ψυχάρη, Ῥόδα καὶ μῆλα Δ', 1907, σ. 48α.

Τὸ δικαστήριον τῶν ἐν Βόλῳ Πρωτοδικῶν... Ἀφοῦ ἐσκέφθηκε κατὰ τὸν νόμον, Ἐπειδὴ σύμφωνα μὲ τοὺς νόμους 8 καὶ 12 καὶ 22 καὶ 8 Π. (24.3)

πειδὴ ἡ ἐγκαταστρωθεῖσα ἐν τῇ Νεαρχῆ... διατάξις..., ὡς αὕτη μετεβλήθη καὶ συνεπληρώθη... ἐπαναληφθεῖσα αὐτολεξεί ἐν τοῖς Βασιλ... καὶ περιεχομένη ἐν τῷ Ἀρμενοπούλῳ ἐν περιλήψει..., καθ' ἣν ὁ δευτερόγαμος δὲν δύναται νὰ περιποιήσῃ τῷ νέῳ συζύγῳ πλέον τοῦ περιερχομένου εἰς τὸν ἐκ τοῦ πρώτου γάμου κατιόντα, τὸν λαμβάνοντα τὸ ἐλάχιστον, πλήρη ἔχει ἰσχύν, καὶ ἤδη μὴ καταργηθεῖσα διὰ διατάξεως νεωτέρου τινὸς νόμου, μηδὲ τοῦ Ποινικοῦ τοιοῦτου, καθόσον δι' αὐτῆς θεσπίζονται οὐχὶ ποινάι, ἀλλ' ἄπλαϊ περιουσιακαὶ στερήσεις πρὸς προστασίαν τῶν ἐκ τοῦ πρώτου γάμου τέκνων... νόμιμον προϋπόθεσιν ἔχει ἡ κρινομένη ἀγωγή, διώκουσα τὴν ἀπόληψιν τοῦ περιελθόντος εἰς τὸν δεῦτερον σύζυγον διὰ συστάσεως προικὸς πρὸς αὐτὸν ὑπὸ τῆς δευτερογάμου συζύγου πέραν τοῦ ὀρισθέντος περιορισμοῦ, καὶ ἐξεταστέα ἂν βásiμος ἐστίν... (Κ α σ ί μ η - Κ α τ σ ι κ ο π ο ὐ λ ο υ, Πανδέκτης τοῦ Ἀστικοῦ δικαίου, τευχ. Γ', μέρ. Β', 1932, σ. 2200, ἀρ. 965).

β) Ἐπειδὴ ἡ ἀπὸ 6 Ἰουν. 1934 αἵτησις τοῦ ἤδη ἐφεσιβλήτου καὶ αἰτοῦντος, βάσιν ἔχουσα τὴν ἀδικαιολόγητον καὶ παράνομον ἀπόλυσιν αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ καθ' οὗ αὕτη ἤδη ἐκκαλοῦντος Δήμου, οὔτινος ἐτύγχανεν ὑπάλληλος, καὶ ἀντικείμενον τὴν ἐπὶ τῇ αἰτίᾳ ταύτῃ καταβολὴν ἀποζημιώσεως, ἀρμοδίως εἰσήχθη ἐνώπιον τοῦ Προέδρου τῶν ἐν Τρικκάλαις πρωτοδικῶν, συμφώνως τῷ ἄρθρῳ... περὶ... κυρωθέντος ὑπὸ τοῦ νόμου..., καθ' ὃ αἱ ἐν λόγῳ ἀποζημιώσεις ἐπιδικάζονται δι' ἀποφάσεως τοῦ οἰκείου προέδρου πρωτοδικῶν, κατὰ τὴν ἐπ' ἀναφορᾷ διαδικασίαν, ἰσχυουσῶν καὶ διὰ τοὺς πολυτέκνους, συμφώνως τῷ ἄρθρῳ... τοῦ νομοθ. διατ... τροποποιήσαντος καὶ συμπληρώσαντος τοὺς νόμους... πασῶν τῶν εὐεργετικῶν διατάξεων τῶν νόμων, τῶν ἰσχυουσῶν διὰ τοὺς ἐφένδρους ὀπλίτας... (Θέμις 46 (1935) σ. 421. Νομολογία Ἐφετείου Λαρίσης, ἀρ. 197, 1934).

Ὁ Κωστής Παλαμὰς ὑπερηφανεύεται πὺν εἶναι μαλλιαρὸς (1911)

Ἐφορμὴ στὴ δῆλωση ἔδωσε μιὰ προσφώνηση τοῦ Πατριάρχου στὴ Μεγάλῃ τοῦ Γένους Σχολῆ, πὺν εἶπε στοὺς τροφίμους τῆς πῶς ἀνάμεσα στοὺς τριάντα λόγιους πὺν παρασημοφορήθηκαν ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ κυβέρνησι «δὲν θὰ εὔρητε κανένα ἀπολύτως μαλλιαρόν· πάντες οὔτοι μεταχειρίζονται γλῶσσαν καλὴν μὲ μερικὰ τοπικὰ ἰδιώματα». — Γιά νὰ τὸ διαβάσουν καὶ τὰ παιδιὰ. Νουμάς 9 (1911) σ. 113. [Τριανταφυλλίδη] Ἀπολογία τῆς δημοτικῆς σ. 127.

Ξέρω πῶς ὁ Μαλλιαρισμὸς βασιλεύει. Ξέρω πῶς ἀπὸ τὴ στενοχώρια τοῦ φαντασμένου καθαρευουσάνου κι ἀπὸ τὴν ἀλαφροσύνη τοῦ ἀνίδεου... μαλλιαροὶ λέγονται ὅσοι, δέξια ἢ ἀδέξια, δυνατὰ ἢ ἀδύνατα, μὲ βαθιοχάραχτη βούλα ἢ μὲ τὴν ἀγαθὴ τους μοναχὰ διάθεση, ἀπὸ τοὺς πολῦπειρους τεχνίτες τοῦ Λόγου ἴσα μὲ τοὺς ἀγίνωτους παραγεμιστὲς τοῦ χαρτιοῦ, δὲν περιορίζονται νὰ τὴ μιᾶνε, σὰν κάθε Ρωμιὸς γύρω του, στὸ βρόντο κάπως καὶ πρόχειρα, μὰ καὶ τὴ γράφουνε πιὸ σπουδασμένα καὶ πιὸ προσεχτικὰ τὴ ζωντανὴ μας τὴ γλῶσσα, τὴν κοινὴ, τὴν ἐθνικὴ, πὺν κρατᾷ, καὶ πὺν σρπένει τὸ Λόγο τῆς Ἀλήθειας καὶ τῆς Ὁμορφιάς. Γλῶσσα «καλὴ» καὶ γλῶσσα «κακὴ» δὲν ὑπάρχει· κάθε γλῶσσα, ἀπὸ τὴ μεριὰ πὺν τὴ βλέπεις, μπορεῖς νὰ τὴν ξεχωρίσης καλὴ ἢ κακὴ, σχετικὰ καὶ ὑποκειμενικὰ, ἀνάλογα μὲ τὴ σωστὴ ἢ μὲ τὴν

ξίκικη ζυγαριά τοῦ γούστου σου πού τή ζυγιάζει. "Ο,τι δὲν ξέρω, εἶναι τὰ «μερικά τοπικά ἰδιώματα» πού πλουμίζουν τὴν «καλή» γλώσσα τῶν τριάντα παρασημοφορεμένων. Ξέρω πὼς ἀνάμεσα τοὺς τριάντα τούτους βρίσκονται λογοτέχνες πού ὅποιος θὰ ἤθελε σωστά νὰ τοὺς χαρακτηρίσει ἀναγκασμένος θὰ ἦτανε νὰ τοὺς πῆ μαλλιάρους, ὅσο κι ἂν μπορούσε νὰ μὴ τὸ θέλαν ἐκεῖνοι γιὰ τὸν ἑαυτό τους τ' ὄνομα τοῦτο, ἀπὸ κάποια πάντ' ἀφορμή. Κι ἀπάνου ἀπ' ὅλα ξέρω πὼς εἶμαι, στρογγυλά καὶ χτυπητά, μαλλιάρους ἀπολύτως, καὶ πὼς, βλέποντας ποιοὶ σημαδεύονται μὲ τὴν ἐτικέτα τούτη, τὸ θεωρῶ ἔπαινό μου καὶ τὸ λογαριάζω δόξα μου μαλλιάρους νὰ κράζωμαι. Καὶ ὁ μαλλιαρισμός, τὸ εἶπα καὶ τὸ ξαναλέω, εἶναι ἡ ἀρετὴ μου.

Ξέρω πὼς ἡ ἀδιαφορία, ἀκατάδεχτη, καὶ ἡ σιωπὴ, καταφρονετικὴ, ἀξίζουνε στὴν ὥρα τους, κι ἔχουνε χάρη καὶ νόημα. Μὰ ξέρω πὼς εἶναι κάποιες κρίσιμες ὥρες, κάποιες στιγμὲς πού παρουσιάζονται σὰ νὰ μέλλεται ν' ἀποφασιστῆ κάποτι σημαντικό, καὶ πὼς τότε κάθε ἄνθρωπος πού φωτίζεται ἀπὸ μιὰ συνείδηση, καὶ πού φέρνεται ἀπὸ μιὰν ἰδέα, ὅπου καὶ ὅπως, μὲ ὅποιους κι ἂν ἔχη νὰ κάνη, πρέπει νὰ δίνη τὸ παρῶν, καὶ νὰ στέκεται, στρατιώτης. "Οποῖος κι ὂν εἶναι ὁ ἀντίπαλος πού φοβερίζει, εἴτε γιὰ νὰ ξεκαρδίξεσαι ἀπὸ τὰ γέλια, εἴτε γιὰ νὰ τινάζεσαι ἀπὸ θυμό, ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος πρέπει νὰ τοῦ φωνάζη: «'Αλτ! ἐδῶ εἴμαστε!» Ξέρω πὼς ἀπάνου σ' ἓνα ἐπιστημονικὸ ψέμα, στὸ ψέμα πὼς ἡ μιὰ, ἡ ὀλοζώντανη γλώσσα μας εἶν' ἐλεεινὸ περιμάζωμα λογιῆς λογιῆς βαρβαρικῶν τάχα, τρέχα γύρευε, διαλέχτων· ξέρω πὼς ἀπάνου σ' ἓνα ἠθικὸ ψέμα, στὸ ψέμα πού ἀγωνίζεται νὰ παραστήση τοὺς δημοτικιστὲς, πέρα ὡς πέρα, συφεροντολόγους πού κοιτάζουνε τὴν τσέπη τους, ἀγράμματους χωρὶς ἰδανικὸ, προδότες γιὰ τὴν κρεμάλα· ξέρω πὼς ἀπάνου στὰ δυὸ τοῦτα ψέματα θεμελιώνεται τὸ κάστρο πού μέσα του φυλᾶνε τὴ σεβάσμια ἀρχόντισσα, τὴν ἀνήλικη γεροντοκόρη, τὴν Καθαρεύουσα, καθὼς τὴ λένε. Ξέρω πὼς καὶ μόνο τὸ γεγονὸς πὼς ζητήθηκε ἡ περιφρούρηση τῆς τιμῆς της ἀπὸ τὸ Σύνταγμα, καὶ πὼς ἦρθε ἡ ἀναφορὰ της μέσα στὴ Βουλὴ, πρέπει νὰ τοῦ λογαριαστῆ τοῦ δημοτικισμοῦ γιὰ νίκη του καὶ γιὰ θρίαμβός του....Στὰ ζητήματα τοῦ Λόγου, ἀπάνου κι ἀπὸ κάθε ἐπίσημη κορυφὴ τῆς Πολιτείας, ἡ ψηλότερη κορυφὴ, ὁ Ποιητῆς. Θησαυριστῆς καὶ θησαυροφύλακας καὶ τῶν ἐθνικῶν καὶ τῶν ἀνθρώπινων ἰδανικῶν, μὲ τὸ ρυθμὸ τῆς μουσικῆς σκέψης, κλεῖ μέσα του πολὺ βαθύτερ' ἀπὸ ἄλλους τὴ συνείδηση τῆς γλωσσικῆς ἀλήθειας, καθὼς βαστᾶ τὸ χρυσὸ κλειδί τῆς ὁμορφιάς. Οἱ λαοὶ ἐκεῖνοι ζοῦνε καὶ μπρὸς τραβᾶνε πού παίρνουνε γιὰ δάσκαλο τοῦ Λόγου τους τὸν Ποιητῆ.

Τὴν

την

ἐπιπέδου

11, 12,

13, 14,

15, 16,

17, 18,

19, 20,

21, 22,

23, 24,

25, 26,

27, 28,

29, 30,

31, 32,

33, 34,

35, 36,

37, 38,

39, 40,

41, 42,

43, 44,

45, 46,

47, 48,

49, 50,

51, 52,

53, 54,

55, 56,

57, 58,

59, 60,

61, 62,

63, 64,

65, 66,

67, 68,

69, 70,

71, 72,

73, 74,

75, 76,

77, 78,

79, 80,

81, 82,

83, 84,

85, 86,

87, 88,

89, 90,

19. — ΠΡΩΤΑ ΔΗΜΟΤΙΚΙΣΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ (§ 130)

Τὴν καθιέρωση τῆς δημοτικῆς στὴν παιδεία, καὶ ἰδίως στὴ δημοτικὴ, ζήτησαν ἐξαρχῆς οἱ δημοτικιστικοὶ Σύλλογοι. Ἔτσι πρώτη ἡ Ἑταιρεία «Ἡ ἐθνικὴ γλῶσσα» μὲ τὴν ἐκκλησὴ τῆς «Πρὸς τὸ Ἑλληνικὸ Ἔθνος» (1905) σ. 1α., συνταγμένη ἀπὸ τὸν Ζ. Π α π α ν τ ω ν ἰ ο υ, τονίζει πῶς «γιὰ νὰ γιαιτρευτῆ ἡ σημερινὴ κατάσταση τοῦ ἔθνους» ἔχει νὰ προτείνῃ καὶ αὐτὴ ἓνα γιαιτρικὸ πλάνο σὲ ὅσα ἄλλα προτείνονται κάθε τόσο, «τὴν ἐ ν ι κ ῆ γ λ ῶ σ σ α . . . Ἡ ἀρρώστια βρίσκεται . . . στὴν κούνια τῶν Ἑλλήνων, στὴν ἐκπαίδευση . . . Ἡ ρίζα τῆς ἀρρώστιας εἶναι μία: ὁ δασκαλισμὸς». Ἡ παιδεία καὶ «ὀλόκληρη τοῦ ἔθνους ἡ ζωὴ πνίγεται ἀπὸ τὴν καθαρεύουσα. Διγλωσσία βασανίζει τὸ ἔθνος . . . Ἡ ζωντανὴ ἐθνικὴ μας γλῶσσα πρέπει νὰ γίνῃ ὁ γραπτὸς λόγος τοῦ ἐλληνικοῦ Γένους».

Ἄλλα σωματεῖα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, μὲ σκοπὸ γενικώτερο τὴν καθιέρωση τῆς δημοτικῆς σὲ ὀλόκληρη τὴν ἐλληνικὴ ζωὴ καὶ σὲ ὅλα τὰ εἶδη τοῦ γραπτοῦ λόγου, ἦταν: στὴν Ἀθήνα ἡ «Φοιτητικὴ συντροφία» (1910)· στὴν Πόλη «Τὸ Ἀδερφάτο» (1908) καὶ τὸ «Προοδευτικὸ Κέντρο» (1912)· στὴν Κρήτη ὁ «Σύλλογος γιὰ τὴν ἐθνικὴ γλῶσσα Σολωμὸς», Χανιά (1909), καὶ ὅταν αὐτὸς ἀναγκάστηκε νὰ διαλυθῆ, ὁ «Σύλλογος δημοτικιστῶν Ἡρακλείου Κρήτης» (1909)· στὸ Κάιρο ἡ «Δημοτικιστικὴ Ὀμάδα» (1916). Στὴν Πόλη ἔβγαине καὶ ἐβδομαδιατικὴ ἐφημερίδα στὴ δημοτικὴ, ὁ «Λαὸς» (1908-1909), ἀπὸ τὸ Ν. Γ ι α ν ν ι ὀ.

Πῶς ἡ καθιέρωση τῆς δημοτικῆς στὸ σχολεῖο θὰ πραγματοποιήταν μὲ τὴν πολιτικὴ εἶχε ἀναγνωριστῆ νωρὶς, πρῶτα ἀπὸ τὸν Πέτρο Β λ α σ τ ὀ στὸ Νουμά. Σὲ πολιτικὸ πρόγραμμα πρωτοπαρουσιάζεται στὸ «Τί πρέπει νὰ γίνῃ», 1909, σ. 9, δημοσιευμένο ἀπὸ τὸ Διοικητικὸ Συμβούλιο τῆς Κοινωνιολογικῆς Ἑταιρείας καὶ συνταγμένο ἀπὸ τὸν Ἀλ. Π α π α ν α σ τ α σ ἰ ο υ:

Ἄρθρ. 11. «Περὶ βελτιώσεως τῆς ἐκπαιδεύσεως, ἰδίᾳ δὲ τῆς δημοτικῆς, ἡ ὁποία . . . ἀποτελεῖ τὴν βάσιν τῆς ἐθνικῆς προόδου. Τοῦτο δύναται νὰ πραγματοποιηθῆ κυρίως, διὰ . . . βελτιώσεως τῆς διδασκαλίας, καὶ θεμελιώσεως αὐτῆς εἰς τὴν ἀλήθειαν, τοῦτέστι καλλιιεργείας τῆς ὀμιλουμένης γλώσσας». Αὐτὸ εἶναι ἓνα ἀπ' ὅσα «θὰ κτυπήσουν εἰς τὰ καιρία τὰς βαθυτέρας αἰτίας τῆς σημερινῆς κακοδαιμονίας», πού «θὰ ἐπιδράσουν εὐεργετικῶς εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ λαοῦ» καὶ πού «θ' ἀποτελέσουν τὴν ἀφετησίαν νέας, ἀνωτέρας ζωῆς εἰς τὸν τόπον μας».

Καθαρώτερα ζητήθηκε τὸ ἴδιο ἀργότερα ἀπὸ τὸν Ι. Δ ρ α γ ο ὄ μ η, Προγραμματικοὶ πολιτικοὶ στοχασμοί. Πολιτικὴ Ἐπιθεώρησις 1 (1916) σ. 935:

«Ἡ παιδεία νὰ στήσῃ τὰ θεμέλιά της ἐπάνω εἰς τὰς πηγὰς τῆς ἐλληνικῆς ζωῆς. Ἡ ὀμιλουμένη δημοτικὴ γλῶσσα νὰ εἰσαχθῆ κατ' ἀρχὰς εἰς τὸ ἐξαιτάξιον δημοτικὸν σχολεῖον. Ἡ καθαρεύουσα νὰ διδάσκεται μόνον εἰς τὴν τελευταίαν τάξιν τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως. Αὐτοτέλεια τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως».

Ἄργότερα ζητήθηκε ἀπὸ τὸ «Σοσιαλιστικὸ κέντρο Ἀθηνῶν. Πρόγραμμα

καταστατικό», 1911: «ἀνὰ ἐπιδιώξῃ... τὴν εἰσαγωγή τῆς δημοτικῆς σ' ὅλη τὴν ἐκπαίδευση».

Ἡ ἀνάγκη ν' ἀντικατασταθῇ ἡ σχολικὴ καθαρεύουσα μὲ τὴ ζωντανὴ γλῶσσα εἶχε ἀναγνωριστῆ αὐτὸν τὸν καιρὸ καὶ ἔξω ἀπὸ τοὺς κύκλους τοῦ δημοτικισμοῦ. Ὁ ἀνώτερος ἐκπαιδευτικὸς Γ. Παπασωτηρίου, «Τί θὰ ἐκέρδιζεν ἡ κοινωμία ἂν ἦσαν ἀνώτερα τὰ σχολεῖα» 1907, παραπονιέται πῶς «ὁ Ἕλλην δημοδιδάσκαλος», ἀντίθετα μὲ ὅ,τι γίνεται σὲ ἄλλους λαοὺς, δὲν μπορεῖ νὰ μορφώσῃ τὰ παιδιὰ μὲ τὴ μητρικὴ γλῶσσα, γιὰ τὸ ἀπαγορεύεται τὸ «χυδαῖζειν ἐν τῇ γλώσσῃ» καὶ εἶναι ἔτσι ὑποχρεωμένος «ν' ἀναπτύξῃ τὸν νοῦν τοῦ παιδιοῦ, ὁμιλῶν πρὸς αὐτὸ γλῶσσαν τὴν ὁποῖαν δὲν ἐννοεῖ».

20.— ΑΠΟ ΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΟΜΙΛΟΥ (§ 131)

Ἡ παιδεία πρέπει νὰ στήσῃ τὰ θεμέλια τῆς ἀπάνω στὰ πραγματικὰ στοιχεῖα τῆς ἐλληνικῆς ζωῆς ὅπως τὴ διαμόρφωσῃ ἡ ἱστορικὴ ἐξέλιξη τοῦ ἔθνους. Ὁ ἰδανικὸς τῆς σκοπὸς πρέπει νὰ εἶναι ν' ἀναπτύξῃ ὅσο μπορεῖ περισσότερο τίς σωματικὰς, πνευματικὰς καὶ ψυχικὰς δυνάμεις τοῦ σημερινοῦ Ἕλληνα γιὰ ν' ἀνθήσῃ πλούσια καὶ πολύτροπὴ ἡ ζωὴ, μὲ βάσιν τὸν ἀνθρωπισμὸν καὶ τὸν ἐθνισμὸν.

Τὴν ἀληθινὴ νεοελληνικὴ πραγματικότητα καὶ τὰ νεοελληνικὰ ἰδανικὰ τὰ φανερώουν ἡ νεοελληνικὴ παράδοσις, τὰ λαϊκὰ τραγούδια, τὰ παραμῦθια, οἱ θρῦλοι, οἱ παροιμίαι, τὰ νεοελληνικὰ ἔθνη καὶ ἔθιμα καὶ οἱ ποικίλοι τρόποι τῆς ζωῆς, τὰ φανερώματα τῆς τέχνης, καὶ πρῶτ' ἀπ' ὅλα ἡ ζωντανὴ γλῶσσα καὶ ἡ δημιουργικὴ λογοτεχνία. Αὐτὸς ὁ γνήσιος νεοελληνικὸς κόσμος πρέπει νὰ γίνῃ θεμέλιον τῆς παιδείας μας. (Τὸ πρόγραμμα τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου». Καταστατικό, 1915, ἄρθρ. 1, 2).

Τὸ πρόγραμμα αὐτό, ὕστερ' ἀπὸ ζυμώσεις ποὺ παρουσιάστηκαν στὸν Ὁμιλὸ ἀπὸ τὰ 1924 καὶ τὴν ἀποχώρησι μὲγάλου μέρους τῶν μελῶν του, ἀντικαταστάθηκε στὰ 1927 μὲ τὴ «Διακήρυξιν τῆς Διοικητικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου», 1927. Σ' αὐτὴν καθορίζοταν: «Τὸ σοσιαλιστικὸν δημοτικιστικὸν ρεῦμα καὶ οἱ ἐκπαιδευτικὲς του ἀρχαί».—Ὁ Μ. Τριανταφυλλίδης εἶχε ἀποχωρήσει ἀπὸ τὸν Ἐκπαιδευτικὸν Ὁμιλὸν στὰ 1920, ὁ Ἄ. Δελμούζος, ὕστερ' ἀπὸ τὴ νέα του τροπὴ, στὰ 1927.

Ὁ Ἐκπαιδευτικὸς Ὁμιλὸς εἶχε στὴν πρώτη του δεκαετία σημαντικὴ ἐπίδραση στὴ γλωσσικὴ καὶ ἐκπαιδευτικὴ πολιτικὴ τοῦ κράτους, ἤδη πρὶν ἀπὸ τὴ γλωσσοεκπαιδευτικὴ μεταρρύθμισις: Στ' ἀναγνωστικὰ τοῦ δημοτικοῦ σχολείου τοῦ 1914 βρίσκονται ὁλόκληρα ἀποσπάσματα ἀπὸ παιδικὰς ἐκδόσεις τοῦ Ὁμίλου ἢ μελῶν του. Τὰ ἐκπαιδευτικὰ νομοσχέδια τοῦ 1913 χρησιμοποίησαν γιὰ τὴ νέα ὀργάνωσι τῶν σχολείων καὶ τὴν ἀλλαγὴ τῶν προγραμμάτων τοὺς τὰ διδάγματα τοῦ σχολείου τοῦ Βόλου καὶ τὸ πρόγραμμα τοῦ Ἐκπαιδ. Ὁμίλου. Ἡ μεταρρυθμισμένη ὀρθογραφία τοῦ Ὁμίλου εἶχε τὴν ἀπῆχσίν της ἤδη στὰ νεοελληνικὰ ἀναγνώσματα τοῦ 1913 καὶ καθιερώθηκε αὐτούσια, μαζὶ μὲ τὸ γραμματικὸν τύπον τῆς δημοτικῆς, στὴ σχολικὴ δημοτικὴ τοῦ 1917. Τὰ δημοσιεύματα τοῦ Ὁμίλου ἐπιδράσαν ἀπὸ τὰ 1911 καὶ στὴ διαμόρφωσι τῆς γνώμης τοῦ διδαχτικοῦ προσωποῦ.—Βλ. Τριαν-

τ α φ υ λ λ ί δ η, 'Η γλώσσα μας στα χρόνια 1914-17, § 78, και ακόμη Δελτίο 'Εκπαιδ. 'Ομίλου 6 (1916) σ. 1α., 8 (1921) σ. 12α.

21. — ΚΗΡΥΓΜΑΤΑ ΑΝΤΙΔΡΑΣΤΙΚΑ (§ 134)

Συνεχίζονται από λόγιους και μὴ τ' ἀρχαϊστικά κηρύγματα ἐνῶ ὁ κοντισμός ρίχνει τίς τελευταῖες του ἀναλαμπές (Στ. Β α λ β η ς). Ἄλλοι ζητοῦν νὰ διατηρηθῇ ἡ καθαρεύουσα σ' ἕναν ἀπὸ τοὺς σημερινοὺς ἀρχαϊκοὺς της τύπους, ἐνῶ ἄλλοι συνηγοροῦν γιὰ νὰ ἐξαρχαῖσθῃ ἀκόμη περισσότερο ἀφοῦ δὲν εἶναι καθαρὴ ὅσο πρέπει ('Ι. Φ ο υ σ τ ἄ ν ο ς). Ὁ ἀρχαϊσμός ὡστόσο, ἐνιαῖος ὅπως δὴποτε στὴν ἀρχὴ τοῦ 20. αἰῶνα ἀπέναντι στοῦ δημοτικισμοῦ πού ἀπλώνεται, δὲν ἀργεῖ νὰ παρουσιάσῃ νέες ἀντιθέσεις, σημαντικώτερες τώρα καὶ βασικώτερες παρὰ στὸν περασμένο αἰῶνα. Πρωτοστατοῦν μὲ τὰ γλωσσικά τοὺς προγράμματα τρεῖς φιλόλογοι πανεπιστημιακοί, ὁ Χατζιδάκις, ὁ Σκιας καὶ ὁ Μιστριώτης. Ὅλοι τοὺς πολεμοῦν τὸ δημοτικισμό, καὶ οἱ «χυδαῖσταί», πού φταῖνε τώρα γιὰ κάθε στραβό, παίρνουν ἑξαφνα τὴ θέση πού εἶχαν οἱ δυσφημισμένοι «ἀγελαῖοι» τὴν ἐποχὴ τοῦ Κόντου. Ἔτσι καὶ γιὰ τὴν κακὴ κατάσταση τῆς παιδείας—τὸν καημὸ καὶ τὸ μεγάλον παράπονον τῆς κοινωνίας ἀπὸ τότε πού ὑπάρχει κράτος—φταῖνε τώρα, ἤδη ἀπὸ τὰ 1902, οἱ «μαλλιανοί».

Ὁ Χατζιδάκις νιώθει καλύτερα τὴ γλωσσικὴ κατάσταση καὶ τὴ μεταστροφή πού πραγματώνεται, θεωρητικὰ καὶ πρακτικὰ, μὲ τὸ δημοτικισμό καὶ τὴν ἰδρυση τοῦ «Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου», καὶ γίνεται ὑποχωρητικώτερος. Ἀρχίζει στοῦ τέλος νὰ ζητῇ σημαντικὴ ἀπλοποίηση τῆς καθαρεύουσας πρὸς τὴ δημοτικὴ καὶ χωριστὴ σχολικὴ γραμματικὴ, γιὰ νὰ ξεφύγωμε τὴ διγλωσσίαν, ἀντίθετα μὲ ὅσα εἶχε ὑποστηρίξει ἄλλοτε καὶ λίγο πρὶν ἀκόμη. Εἶναι ὁ μόνος ἀπὸ τὸν κύκλον τῶν ἀρχαϊστῶν πού ζητεῖ νὰ ὀδηγήσῃ τὸν καθαρισμὸν στὴ γλωσσικὴ πραγματικότητα πού τοῦ ξεγλιστρᾷ πιά τελειωτικά.—Ὁ Σκιας, πού φαντάζεται μόνον πραγματικὴ κοινὴ γλώσσα τὴν καθαρεύουσαν, ἀρνιέται τὴν ὑπαρξὴ τῆς διγλωσσίας, καὶ ἀποδείχνει στοῦ γλωσσολόγου συνάδελφου τοῦ πὼς δὲν εἶναι δυνατὸ ν' ἀπλοποιηθῇ ἡ καθαρεύουσα καὶ ἡ σχολικὴ γλώσσα, καὶ μάλιστα «βαθμηδόν», πρὸς τὸ ἀβέβαιο, ἀκαθόριστον καὶ ἀνύπαρχτον τέρμα τῆς προφορικῆς γλώσσας τῶν «αἰθουσῶν». Κοινωνία ἀσχημάτιστη ἀκόμη καὶ γλωσσικὰ ἀμόρφωτη καὶ ἀκαταστάλαχτη, δὲν μπορεῖ νὰ δώσῃ πρότυπὴ πᾶγια χρῆση. Ἄν ἡ ἀπλοποίηση πού συσταίνεται ἦταν πραγματώσιμη, μοναδικὴ λύση ἀπομένει ἡ δημοτικὴ τῶν δημοτικιστῶν, ἡ «ψευδοδημώδης».—Ὁ Μιστριώτης πάλι, πού εἶχε ἄλλοτε ἐκφραστῇ εὐνοϊκὰ γιὰ τὴ δημοτικὴ, πρωτοστατώντας τώρα στὸν ἀντιδραστικὸν ἀγῶνα, ἀναταράζει τὴν κοινωνία διαδίνοντας πὼς οἱ «χυδαῖστες», οἱ πανσλαβιστὲς καὶ ἄλλοι ἐχθροὶ τοῦ ἔθνους ἐπιζητοῦν μὲ τὴν καλλιέργειαν τῆς ἀνύπαρχτης πιά δημοτικῆς νὰ διασπάσουν τὴ γλωσσικὴ, ἔθνικὴ καὶ θρησκευτικὴ του ἐνότητα καὶ ὑπόστασιν. Συνεχιστὴς τοῦ Γαζῆ καὶ τοῦ Δούκα (βλ. παραπ. σ. 476α.), ὄχι μόνον δὲν ἀναγνωρίζει τὴν ὑπαρξὴ γραμματικῆς

άλλης από την αρχαία, αλλά και αντιμάχεται ακόμη και την επιστημονική μελέτη της δημοτικής όσο θά είχε αποτέλεσμα τη σύνταξη Λεξικού της και Γραμματικής. Μ' επιχειρηματολογία θρεμμένη από άφθονη γλωσσική μυθολογία και άπλοϊκή, πού με την ταχτική της επανάληψη ένεργεί σαν ύποβολή, κατορθώνει στο τέλος να ψηφιστή τὸ γλωσσικό άρθρο στο νέο σύνταγμα. Για τὸ Μιστριώτη ἢ καθαρεύουσα, αντίθετα με τις γνώμες άντρῶν σαν ὁ Κόντος, ὁ Βερναρδάκης, ὁ Θερειανός κ.ά. (βλ. παραπ. σ. 478), έχει άσήμαντες πιά διαφορές από τ' αρχαία, και με τὸν έλληνισμό της αὐτὸ μᾶς έχει άνοιξει ὅλες τις ὁμορφιές και τις ἀλήθειες τῆς κλασικῆς φιλολογίας και τῆς Γραφῆς.

Ύστερ' από την οὐσιαστική χρεοκοπία τοῦ καθαρισμοῦ (§ 114) οἱ ριζικές αντιγνώμιες τῶν ἀρχηγῶν του στήν ἀρχὴ τοῦ 20. αἰ. κλόνισαν και τὴν προγραμματική ἐμφάνιση προσπάθειας ιστορικῆς, πού ξεπέρασε τὴ δημιουργική της ἐποχὴ και δὲν μπορεῖ πιά νὰ ἐκφράση καμιὰ γλωσσική τάση τῆς κοινωνίας πραγματικά ζωντανή. Με τὴ λοξοδρομία τοῦ γλωσσολόγου Χατζιδάκι ἔχασε ὁ ἀρχαϊσμός τὸ σημαντικώτερό του και μοναδικὸ επιστημονικὸ στήριγμα και ἡ επιχειρηματολογία του ἐξαντλήθηκε. Γι' αὐτὸ ἄρχισε νὰ καταφεύγη σ' ἐπιχειρήματα ἐξωγλωσσικά, καθὼς ἡ ὑπονόμευση τοῦ ἔθνους και τῆς θρησκείας. Αὐτὰ μποροῦν νὰ συγκινήσουν τὸν πολὺ κόσμο, πού δὲν πιστεύει πιά πὼς παθαίνει τίποτε ἢ ιερὸτητα τῆς γλώσσας. Καθὼς ἄλλωστε παρατήρησε ἤδη ὁ 'Α. Ἀ ν δ ρ ε ά δ η ς (Ροῖδου "Εργα Α' 1911, σ. 34 εἰσ.), τὸ σύστημα αὐτὸ «τοῦ χαρακτηρίζειν ὡς ἐχθροὺς τῆς πατρίδος και τῆς ἐκκλησίας πάντας τοὺς ἐκφράζοντας ιστορικῆν, φιλοσοφικῆν ἢ γλωσσολογικῆν γνώμην ἀπαρέσκουσαν εἰς ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν ὁμάδα» εἶναι «τρόπος» πού «χρησιμεύει εἰς πρόχειρον θεραπείαν προσωπικῶν παθῶν». Χρησιμοποιήθηκε ἤδη γιὰ νὰ πολεμηθῇ ὁ κοραϊσμός (βλ. παραπ. σ. 374, 457α., 469α), τὸν ξαναβρίσκομε και στο μεσουράνημα τοῦ καθαρισμοῦ, στὰ χρόνια τοῦ Ροῖδη.

Ύστερ' από ἑκατὸ χρόνων παντοκρατορία τῆς καθαρεύουσας, πού διαμορφώθηκε ἐλεύθερη μέσα στο ἐλεύθερο βασίλειο τῆς «ἀναγεννημένης» Ἑλλάδας, ἡ θεωρητικὴ της στήριξη ἀπὸ τοὺς πανεπιστημιακοὺς ὀδηγοὺς τοῦ ἀρχαϊσμοῦ δειχνεται ἀπροσδόκητα θλιβερή, ἀνερμάτιστη και καθυστερημένη επιστημονικά. Ἀπροσδόκητα θλιβερὸς εἶναι ὄχι μόνον οἱ βαθιὲς ἀντιθέσεις και οἱ ριζικὰ ἀντίθετες ἀπόψεις μεταξύ τους ἀλλὰ και οἱ ἀντιφάσεις τους στις ἀτομικὲς τους γνώμες, ἀκόμη και ταυτόχρονες. Λεῖπει ἡ ιστορικὴ συνείδηση και μνήμη, ἀκόμη και γιὰ τὴν ἱστορία τριῶν μόλις γενεῶν, ἀφοῦ λησμονιέται ὅ,τι εἰπώθηκε ἢ ἀποδείχτηκε στο μεταξύ, ἢ ξαναλέγονται με τὴν ἴδια ἀφέλεια παλιὲς πλάνες. "Όσο ξεχνᾷ ὁ καθαρισμός τὰ σοφὰ διδάγματα τοῦ Κοραῆ, τόσο περισσότερο θυμοῦνται τ' ὄνομά του μόνον, μόνον γιὰ νὰ τὸν ὑψώσουν σὲ ἀρχηγέτη σεβαστὸ και νὰ στηριχτοῦν ἔτσι καλύτερα. Καὶ ὅμως τὸν ἴδιο καιρὸ, γιὰ νὰ πολεμήσουν τὸ δημοτικισμό καταφεύγουν στὰ ἴδια ἀκριβῶς ὄπλα πού εἶχε μεταχειριστῇ ὁ Κοδριακὸς και οἱ σύγχρονοὶ του ἀρχαϊστὲς γιὰ νὰ πολεμήσουν τὸν Κοραῆ (βλ. παραπ. σ. 456α., 466α.)—ἐκεῖνοι πού εἶχαν παραπείσει στήν Πόλη τὸν πατριάρχη ν' ἀκυρώσει τὴν ἄδεια νὰ τοῦ γίνῃ

στί 18
τοῦ Κο
'Αν ἡ
καλοῦ
καὶ σὰ
τοῦ γιοῦ
λαγμένη
ὡ ἀλλοτ
ἑὲς λογ
δουτῆ
τῆ Δύση
πρὸς τὴ
ἀναπρόσω
τὸν ὄψω
πρὸς ἐπι
τὸ ἑλλητικ
ἐγγιστὸς
ἔτσι πὸς
λογεσαν
καὶ ἐπιλάτ
ἐγνώσαν
ρῶσε βόρβο
τὸν ἑλλητικῶν
τὰς μέθους
ὁ ἴδιος ἀγγ
καὶ ἀναπέμα
καὶ ὅμως τῆ
πρὸς τὸ ἀπὸ
ἐκαστὴ μὲς ἃ
ἴσως θὰ ἔρ
καθηγητῆς
τοῦ λόγου
ἐπὶ τὴν σφῆδον
τοῦ πολεμικῆ
τὸ ἐπιπύτου
'Ο Στ. Β
τῆ διδα
'Ο Κοραῆς ἐθ
ἐπέσει
καὶ ἐπὶ τὸν
ἐπὶ τὸν ἐξ
ἐπὶ τὸν ἐξ
ἐπὶ τὸν ἐξ

στά 1833, όταν πέθανε, μνημόσυνο (βλ. Βλαχογιάννη, Ἐκ τῆς ζωῆ τοῦ Κοραῆ. Ν. Ἔστια 13 (1933) σ. 411).

Ἄν ἡ ἀρχαϊστικὴ ἐπιχειρηματολογία μποροῦσε νὰ σταθῇ στὰ 1810 μὲ τὴν ἀπλοϊκὴ πίστη μιᾶς ἀγλωσσολόγητης ἐποχῆς (βλ. παραπ. σ. 87, 448α.), ἢ καὶ στὰ 1860 ἀκόμη, ἐποχῇ πού μόλις εἶχαν ἀρχίσει νὰ κόβωνται τὰ φτερά τοῦ γυρισμοῦ, στὰ 1910 θὰ περίμενε κανεὶς τὴν κατάστασιν σημαντικὰ ἀλλαγμένη. Ἡ πείρα ἡ ἀποχτημένη ἀπὸ τοὺς πειραματισμοὺς τριῶν γενεῶν οἱ ἀλλεπάλληλες διαμαρτυρίες τῶσων φωτισμένων Ἑλλήνων τὸ ἀνθισμα τῆς νέας λογοτεχνίας ἡ πανεπιστημιακὴ διδασκαλία τῆς γλωσσολογίας ἡ ἐκπαιδευτικὴ καὶ ἡ κοινωνικὴ ζύμωσις ἡ εὐκολώτερη καὶ μεγαλύτερη ἐπαφὴ μὲ τὴ Δύση· ὅλα θὰ μποροῦσαν νὰ εἶχαν βοηθήσει τὸν ἀρχαϊσμό νὰ προσγειωθῇ περισσότερο στὴ γλωσσικὴ πραγματικότητά. Καὶ ὅμως τελευταῖος δυνατὸς ἀντιπρόσωπος τοῦ ἀρχαϊσμοῦ ἀναδειχτήκε, μὲ τὴν κοινωνικὴ ἀπήχθησιν πού τὸν ὕψωσε, ὁ καθηγητὴς τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων πού ἔφερε καὶ τὴ φτωχότερη ἐπιστημονικὰ σκέψη: Κατέρθωσε νὰ συγκινήσῃ γιὰ δεκαπέντε χρόνια τὸ ἑλληνικὸ κοινὸ βεβαιώνοντας πὼς ἡ γραπτὴ του γλῶσσα ἔφτασε μὲ προσέγγισιν «χιλιοστημορίων» στ' ἀρχαῖα—κατὰ συμβουλή τάχα τοῦ Κοραῆ— ἔτσι πού θὰ καταλάβαιναν τὶς σημερινὲς ἐφημερίδες καὶ οἱ ἀρχαῖοι. Μὲ ἀνάλογη φανταστικὴ ἐπιχειρηματολογία χωρὶς οὐσιαστικὸ περιεχόμενον, μὲ λυρικὰς ἐπικλήσεις στὸ «Ἐπέρτατο Ὄν» καὶ στοὺς «πατέρες τῆς ἐκκλησίας», ἀγνοώντας τὰ στοιχεῖα τῆς γλωσσικῆς ἐπιστήμης καὶ τῶν νόμων τῆς, κήρυξε βόρβορον καὶ ἀπλυτὰ τὴν ἐθνικὴν γλῶσσαν καὶ τὸ πολὺ γλῶσσα «διεθνή τῶν βλακῶν καὶ ἡλιθίων» καὶ στιγμάτιζε ἀντεθνικὴ τὴ μελέτη τῆς, διαδίνοντας μύθους γιὰ τοὺς νεολογισμοὺς τῶν δημοτικιστῶν, θεωρώντας στὸ τέλος ὁ ἴδιος «ἀργυρωνήτους» τοὺς ὑπαδούς τῆς δημοτικῆς. Θυμίζει ἀφορισμοὺς καὶ ἀναθέματα χρησιμοποιημένα καὶ ἀπὸ τοὺς ἀντίγνωμους τοῦ Κοραῆ, κλείνει ὅμως τὴν ἐκατόχρονη σειρά τῶν κηρυγμάτων τοῦ ἀρχαϊσμοῦ μὲ κήρυγμα χειρότερον ἀπὸ τὰ χειρότερα τοῦ 1810-20. Ἄν ὅμως τέτοια διδασκαλία ἦταν δυνατὴ μὲς ἀπὸ τὸ Πανεπιστήμιον, δύσκολον νὰ περίμενε κανεὶς καλύτερα ἀπὸ ὅσους θὰ βρίσκονταν μακριὰ ἀπὸ τὴν ἀκτινοβολία του. Ἡ ἐπίδρασις πού εἶχε ὁ καθηγητὴς τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων στὴ σύγχρονή του κοινωνία δείχνει πόσο λίγο φωτισμένο καὶ ἀληθινὰ μορφωμένο ἔμεινε μεγάλο τῆς μέρος ὕστερα ἀπὸ ἓνα σχεδὸν αἰὼνα ἐλεύθερης ζωῆς, ὥστε νὰ παρασυρθῇ ἀπὸ τὴ ρητορικὴ του πολεμικὴ καὶ τὶς γλωσσικὰς του περιουσίας καὶ ν' ἀντιταχθῇ σὲ κίνησιν πού ἐπιζητοῦσε τὴν ἐξύψωσίν της.

Ὁ Στ. Βάλβης βεβαιώνει πὼς ὁ καθαρισμὸς ἀκολούθησε τὴ διδασκαλία τοῦ Κόντου καὶ ὄχι τοῦ Κοραῆ (1904)

Ὁ Κοραῆς ἔβηκεν οὐχὶ τοὺς ἀρίστους ἀλλὰ τοὺς τότε δυνατοὺς ἀρίστους τῆς γλώσσης νόμους καὶ τούτους ὄχι ὡς διόρθωσιν ἀλλ' ὡς προπαρασκευὴν καὶ εἰσαγωγὴν εἰς τὴν ἐλπυζομένην εἰς τὸ ἐξῆς διόρθωσιν. Ἡ ἐλπυζομένη αὕτη εἰς τὸ ἐξῆς διόρθωσις, ἡ διόρθωσις αὕτη, εἰς ἣν ἤλπισε καὶ ἦν ηὐχθήθη ἡ μεγάλη, ἡ ἐθνικωτάτη τοῦ Κοραῆ ψυχὴ, ἐτελέσθη ὑπὸ τοῦ ἀληθῶς ἀθανά-

του Κωνσταντίνου Σ. Κόντου! (Πινδάρου Ἐπίνικοι μεταγραφέντες ἐμμέτρως. Πρῶτον Ἐπίμετρον εἰς τὸ τοῦ Προλόγου Παράρτημα, σ. 46 εἰς.).

Γιὰ τὸν Ἰ. Φουστάνο δὲ φτάνει ἡ «ἐκκάθαρσις» τοῦ Κόντου (1905)

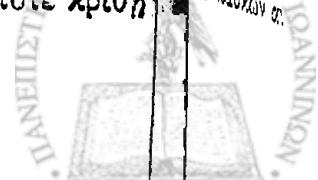
Προκειμένου, ἵνα τὸ ἔργον ἡμῶν τοῦτο ἀναγνωσθῇ εὐρέως μὴ μόνον ὑπὸ τῶν ὁμογενῶν ἱατρῶν καὶ λογίων, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ πάντων τῶν ἀλλοδαπῶν πεπαιδευμένων καὶ φιλολογούντων, ἐμπείρων μὲν ὄντων περὶ τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, πάντη δ' ἀπείρων τῶν ποικίλων ἀναλύσεων καὶ καινοφανῶν σχηματισμῶν τῆς καθ' ἡμᾶς γλώσσης, εὐρέθημεν πρὸ τῆς λύσεως ἐτέρου οὐχ ἦττον δυσχερεστάτου καὶ ἄγαν ἀκανθώδους προβλήματος: ὁποῖαν γλῶσσαν ἐν τε τῇ ἡμετέρᾳ μεταφράσει καὶ τοῖς σχολείοις καὶ ταῖς γλωσσικαῖς καὶ ἐπιστημονικαῖς παρατηρήσεσιν ἡμῶν ὀφείλομεν μεταχειρισθῆναι. Ἦν δ' ἡ λύσις τοῦ προβλήματος τούτου ἀκανθωδεστάτη, διότι ἔδει ἡμᾶς μεταχειρισθῆναι ἢ γλῶσσαν πάντη ἀρχαΐζουσαν καὶ οὐ προσήκουσαν ἤδη τῇ ἡμετέρᾳ ἐκδόσει ἢ τὴν νῦν ἐν γρήσει καθαρεύουσαν μὲν εὐφῆμως τούνομα, οὐδαμῶς ὅμως ἔτι κεκαθαρμένην, ἀλλὰ πάντη ἀκανόνιστον καὶ ἄτακτον καὶ ἀσταθῆ ἀνυχῶς διατελοῦσαν καὶ περιλαμβάνουσαν ἔτι πλεῖσθ' ὅσα ὀθνεῖά τε καὶ βάρβαρα καὶ ἀδιανόητα ἐν πολλοῖς αὐτῆς τύποις καὶ σχηματισμοῖς. Καὶ ναὶ μὲν οἱ φιλόπονοι καὶ ἱκανώτατοι καὶ πάνυ εὐπαιδευτοὶ φιλόλογοι ἡμῶν μετὰ φιλοτιμίας καὶ ζήλου ἐπεδόθησαν—προεξάρχοντος τοῦ σοφωτάτου διδασκάλου τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης Κ. Κόντου—εἰς τὸ ἔργον τῆς ἐκκαθάρσεως καὶ τακτοποιήσεως τῆς ἤδη ἐν χρήσει γραφομένης γλώσσης μετὰ θαυμαστῆς ὄντως ἐπιτυχίας πολλὰ ἀποβαλόντες, ἀλλὰ ἐπανορθώσαντες καὶ ἀποκαταστήσαντες, καὶ ἄλλα πολλὰ εἰσαγαγόντες καὶ εἰς κοινὴν θέμενοι χρῆσιν, ἀλλ' ὅμως τὸ ἐθνικὸν αὐτῶν τοῦτο ἔργον ἀτυχῶς παρέμεινε καὶ παραμένει ἔτι ἡμιτελές κατὰ πλείστων καὶ πολυειδῶν δυσχερειῶν καὶ προσκομμάτων καὶ φρενολήπτων προλήψεων καὶ ἀνοησιῶν προσκροῦον. (Ἱατρικὴ Πρόοδος 14 (1909) ἀρ. 1-2, σ. 2).

Ὁ Χατζιδάκις ἀρχίζει νὰ λοξοδρομῇ πρὸς τὴ δημοτικὴν

Εἶναι ἀντικρυσ ἐθνοφθόρος πᾶσα πρότασις περὶ διαφόρου ὀρθογραφίας τῆς νέας ἡμῶν γλώσσης περὶ τοὺς τόνους, τὰ πνεύματα, τὰς διφθόγγους κτλ. (Γλωσσολ. Μελέται, 1901 Α', σ. 525).—Εἶτε ἀπὸ πολλοῦ εἶτε ἐπ' ἐσχάτων ἀνέκυψε λέξις ἢ τύπος τις ἀντιβαίνων πρὸς τὰ ἀρχαιοῦς γνωστὰ καὶ παραδεδεγμένα ὑπὸ τε τῶν ἀρχαίων καὶ ὑφ' ἡμῶν, πάντοτε κρίνεται παρακεκομμένος καὶ ἀπόβλητος, οὐδὲν δ' ὁ χρόνος παρέχει αὐτῷ δικαίωμα. (Ἐθνα 14 (1902) σ. 239).—Οἱ δημοτικιστὲς μὲ τὰ κατασκευάσματά τους ὑποσκάπτουν καθὼς κατάλαβε γρήγορα τὸ ἔθνος, «τὴν ἐθνικὴν ἡμῶν ἐνότητα καὶ ὑπαρξιν, πρῶτον μὲν διαφθείροντες τὸν ἕτερον τῶν στύλων ἡμῶν, τὴν ἐθνικὴν γλῶσσαν, τὴν ἐνοῦσαν πάντας ἡμᾶς, ἀντ' αὐτῆς δ' εἰσάγοντες καὶ συνιστώντες ἀκατάληπτα ἢ ἀκαλαίσθητα συμφύρματα ἐκ τουρκικῶν, ἰταλικῶν κτλ. λέξεων, ἔπειτα δὲ καὶ τὸ ἕτερον, αὐτὴν τὴν θρησκείαν τῶν πατέρων ἡμῶν, δι' ἧς καὶ ἐσώθημεν, καὶ ἀνέστημεν ἐκ τῆς δουλείας, τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον ἐκχυδαίζοντες καὶ διαφθείροντες» (1902). (Πβ. καὶ παραπ. σ. 486).

Οὐκ ὀρθῶς χαρακτηρίζομαι ἐχθρὸς τῆς δημοτικῆς γλώσσης. Διότι ἐπ' ἀληθείας ἐφρόντισα καὶ ἐκαλλιέργησα αὐτὴν κατὰ δύναμιν... Εἶναι ἀληθὲς ὅτι δὲν ἠθέλησα νὰ κάμω αὐτῆς καὶ πρακτικὴν χρῆσιν, ἀλλὰ... δὲν εἶμαι καλλιτέχνης ἀλλ' ἱστορικὸς ἐρευνητὴς τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς, μεταχειρίζομαι ἄρα ὁποῖον γλωσσικὸν τύπον εὐρίσκω γνωστὸν καὶ συνήθη, θὰ ἔγραφον καὶ ἀττικιστὶ καὶ λατινιστὶ, ἂν τούτων ἐγίνετο ὑπὸ τῶν περὶ ἐμὲ χρῆσις... Ἡ ἐρευνα καὶ ἐπιστημονικὴ ἐρμηνεία τῶν φαινομένων τῆς νέας ἑλληνικῆς εἶναι ἢ ἀρίστη ὁδὸς εἰς τὸ νὰ μάθωμεν τὰς ἀρετὰς αὐτῆς καὶ δὴ καὶ ἂν ποτε κριθῇ

καὶ ἡ
ἐνοῦσα
ἐπίκου
γλώσση
ἀπείρων
ἀναλύσεων
καὶ καινοφανῶν
σχηματισμῶν
τῆς καθ' ἡμᾶς
γλώσσης, εὐρέθημεν
πρὸ τῆς λύσεως
ἐτέρου οὐχ ἦττον
δυσχερεστάτου
καὶ ἄγαν ἀκανθώδους
προβλήματος:
ὁποῖαν γλῶσσαν
ἐν τε τῇ ἡμετέρᾳ
μεταφράσει καὶ
τοῖς σχολείοις
καὶ ταῖς γλωσσικαῖς
καὶ ἐπιστημονικαῖς
παρατηρήσεσιν
ἡμῶν ὀφείλομεν
μεταχειρισθῆναι.
Ἦν δ' ἡ λύσις
τοῦ προβλήματος
τούτου ἀκανθωδεστάτη,
διότι ἔδει ἡμᾶς
μεταχειρισθῆναι
ἢ γλῶσσαν πάντη
ἀρχαΐζουσαν καὶ
οὐ προσήκουσαν
ἤδη τῇ ἡμετέρᾳ
ἐκδόσει ἢ τὴν
νῦν ἐν γρήσει
καθαρεύουσαν
μὲν εὐφῆμως
τούνομα, οὐδαμῶς
ὅμως ἔτι
κεκαθαρμένην,
ἀλλὰ πάντη
ἀκανόνιστον καὶ
ἄτακτον καὶ
ἀσταθῆ ἀνυχῶς
διατελοῦσαν
καὶ περιλαμβάνουσαν
ἔτι πλεῖσθ' ὅσα
ὀθνεῖά τε καὶ
βάρβαρα καὶ
ἀδιανόητα ἐν
πολλοῖς αὐτῆς
τύποις καὶ
σχηματισμοῖς.
Καὶ ναὶ μὲν οἱ
φιλόπονοι καὶ
ἱκανώτατοι καὶ
πάνυ εὐπαιδευτοὶ
φιλόλογοι ἡμῶν
μετὰ φιλοτιμίας
καὶ ζήλου ἐπεδόθησαν—
προεξάρχοντος
τοῦ σοφωτάτου
διδασκάλου
τῆς ἑλληνικῆς
γλώσσης Κ. Κόντου—
εἰς τὸ ἔργον
τῆς ἐκκαθάρσεως
καὶ τακτοποιήσεως
τῆς ἤδη ἐν
χρήσει γραφομένης
γλώσσης μετὰ
θαυμαστῆς
ὄντως ἐπιτυχίας
πολλὰ ἀποβαλόντες,
ἀλλὰ ἐπανορθώσαντες
καὶ ἀποκαταστήσαντες,
καὶ ἄλλα πολλὰ
εἰσαγαγόντες
καὶ εἰς κοινὴν
θέμενοι χρῆσιν,
ἀλλ' ὅμως τὸ
ἐθνικὸν αὐτῶν
τοῦτο ἔργον
ἀτυχῶς παρέμεινε
καὶ παραμένει
ἔτι ἡμιτελές
κατὰ πλείστων
καὶ πολυειδῶν
δυσχερειῶν καὶ
προσκομμάτων
καὶ φρενολήπτων
προλήψεων καὶ
ἀνοησιῶν
προσκροῦον.

καλόν, μεταχειρισθῶμεν αὐτὴν προσηκόντως.—Οὐδεὶς λόγος δι' ἐν πρέπει νὰ λέγωμεν... ὁ δαίμονας, ἡ πόλι, ἡ λαμπάδα, ἡ πατρίδα... Θὰ λέγωμεν καὶ θὰ γράψωμεν ἔχομεν, δέχομαι ἐδεχόμεν... οὐχὶ ἔχομεν, ἐδέχομουν... Οὐχὶ τῆς γλώσσας, τῆς θάλασσας, τῆς πρωτεύουσας [τὰ τελευταῖα εἶναι ἅπ' «ἄσα ἢ αἵρεσις ἐξέτρωσεν ἐν Παρισίοις»], ἄτινα ἐμποιοῦσι χυδαίαν ἐντύπωσιν.—, "Ἄν ἀκολουθήσωμεν τὴν γλῶσσαν τῶν κίθουσῶν, θὰ ἐπικνέλωμεν μετὰ τινὰ χρόνον εἰς τὴν καθαρεύουσαν". Ὁμολογῶ ὅτι πιθανώτατον εἶναι ἀληθῶς νὰ συμβῆ τοῦτο ἐν τῷ μέλλοντι.—Ὁ αἰοίδιμος Κοραῆς εἰσήγεν... τὰ τριτόκλιτα ὀνόματα... Ὁ δὲ Krumbacher τούναντιον συμβουλεύει νὰ λέγωμεν ὁ πατέρας... ('Ἀπάντησις εἰς Κρομπάχερ, 1905, σ. 643, 768, 764, 760).—Σήμερα δυὸς ποῦ παρουσιάσθησαν οἱ μαλλιαροὶ ἀλλάζει τὸ πρᾶγμα· πρέπει καὶ ἐπιμεινῶμεν εἰς τὴν καθαρεύουσαν. ('Ἀκρόπολις 17 Μαρτ. 1908, συνέντευξις).

Ἡ ἐν τῷ συντάγματι ἀναγραφὴ ὡς ἐπισήμου γλώσσης τῆς νῦν ἐν χρήσει ἔχει καλῶς. [Θὰ ἔπρεπε ὁμοίως νὰ ὀριστῆ ἀκόμη καὶ ὅτι]: „ἡ παιδεία διενεργουμένη ἐν τῇ ἐπισήμῳ γλώσσῃ τοῦ κράτους παρέχεται...“. Τὸ ἀπλοῦστατον θὰ ἦτο ἐὰν ἐπεβάλλετο ἡ χρῆσις τῆς ὀρισθείσης ὡς ἐπισήμου γλώσσης ἢ πάσῃ ἐπισήμῳ σχέσει...—Τὰ λεγόμενα περὶ δυσκολίας ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῆς γλώσσης ἐν τῷ δημοτικῷ σχολείῳ, ὅτι δηλαδὴ δὲν πρέπει νὰ διδάσκηται ὁ παῖς τὸ κύριον καὶ τὸ ὠνὸν ἀντὶ σκυλλὶ καὶ αὐγὸ καὶ τὰ τοιαῦτα δὲν εἶναι σοβαραὶ ἀντιρρήσεις. ('Ἐμπρὸς 2 Μαρτ. 1911). (Πβ. ὡστόσο τὴ γνῶμη τοῦ Κοραῆ, παραπ. σ. 45).

Τολμῶ νὰ εἶπω ὅτι... εὐχῆς ἔργον θὰ ἦτο, ἂν τὸ διδακτικὸν βιβλίον τὸ προωρισμένον διὰ τὰ δημοτικὰ σχολεῖα ἐξετυποῦτο ἀνευ τῶν σημείων τούτων (μὲ τὰ δύο πνεύματα καὶ τὰ τρία διαφορετικὰ σημάδια).—Ἀπαραίτητος ἀνάγκη εἶναι νὰ διδάσκηται ἐν τῷ δημοτικῷ σχολείῳ ἡ γλῶσσα ἡμῶν ὅσον οἷόν τε ἀπλοῦστατα.—Ἡ καθαρεύουσα, ταύτην μεταχειρίζομαι διδάσκων καὶ γράφων καὶ ταύτην θέλω βάσιν τῆς γλώσσης τοῦ μέλλοντος, ἀπλοποιουμένην, ὡς εἰκός, καὶ συμπληρουμένην. ('Ἐπιστημον. Ἐπετηρ. τ. 6 (1911) σ. 85α).—Πάμπολλα νεώτερα στοιχεῖα εἰσήλθον καὶ ἄλλα εἰσέρχονται ἡσήμεραι εἰς τὸν γραπτὸν ἡμῶν λόγον, ὅλον τοῦ βορεᾶ, τοῦ Ἀνδρέα, τοῦ μαθητῆ, ὁ μαθητῆ, τῆς γλώσσας, ὁ πατέρας... Τὸ σημεῖον ὅπερ ὡς ἀληθῆ Ρουβίκωνα δὲν δύναται τις σήμερον νὰ διέλθῃ χωρὶς νὰ νομισθῆ ὅτι ἐκτρέπεται εἰς χυδαϊσμόν εἶναι... τῆς θάλασσας, τῆς μέλισσας,... ὁ δαίμονας, ὁ κόρακας, ἡ φλέβα... ἐλέγουμουν, ἐδέχομουν, ἡ φρόνιμη (ὁ. π. 7 (1911) σ. 152).—Καλὸν φαίνεται μοι νὰ διδάσκηται ἐν τοῖς δημοτικοῖς σχολείοις μόνος ὁ νεώτερος γραπτὸς ἡμῶν λόγος, ἡ ἀπλουστάτη μορφή... καὶ ἀπλουστάτη τις γραμματικὴ αὐτοῦ.—Ἐπὶ ἓνα σχεδὸν αἰῶνα ἠγωνίζοντο οἱ ἡμέτεροι λόγιοι, τὰ σχολεῖα, ὁ τύπος, τὰ βιβλία κτλ., ἀλλὰ κατ' ἀλήθειαν δὲν ἠδυνήθησαν μεγάλα πράγματα ὡς πρὸς τὸ τυπικόν. Γράφομεν ὁ πατήρ, ὁ ἀνὴρ... ἐδεχόμεν, λέγομεν δὲ πάντες ὁ πατέρας, ὁ ἀνδρας... ἐδέχομουν. Γράφομεν καὶ κλίνωμεν Πειραιεύς, ὁ εἰσαγγελεύς, ὁ κλητῆρ, τοῦ Πειραιῶς... ἀλλ' ἡ λαὸς ἡμῶν λέγει καὶ κλίνει ὁ Πειραιῆς τοῦ Πειραιᾶ, ὁ εἰσαγγελέας τοῦ εἰσαγγελέα... Ἡ διαφορὰ αὕτη ἐκτείνεται ἐπὶ πολλοὺς τύπους, ἐπέκεινα τῶν τριακοσίων... Ὅσα (γραμματικὰ στοιχεῖα) εἶναι ἀπλῶς νοητά, οὐχὶ δὲ καὶ αἰσθητὰ τοῖς πολλοῖς, ταῦτα δὲν δύναται νὰ εἶναι ὠφέλιμα εἰς τὴν πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἔθνους ἡμῶν καὶ εὐχῆς ἔργον θὰ εἶναι ἡ κατὰ μικρὸν ἀπομάκρυνσις αὐτῶν (ὁ.π. τ. 9, σ. 21, 26) —... ἡ περὶ τῆς διδασκαλίας τῆς γραμματικῆς γνῶμη τοῦ κ. Σκιαῆ. Ὡς φαίνεται οὔτε αὐτὸς ποτὲ ἐδίδαξε μικροὺς μαθητὰς οὔτε γνῶσιν ἀκριβῆ ἔχει τῶν δυσκολιῶν αἰς ἀπαντᾶ ὁ διδάσκαλος διδάσκων αὐτοὺς τὴν γραμματικὴν καὶ τὴν γλῶσσαν ἡμῶν (ὁ.π. σ. 41).

ται ἐν ᾧ τὸ Ἑλληνικὸν γένος ἔχει χρηστὰς ἐλπίδας ὅτι θέλει προαγάγει ἔτι μᾶλλον αὐτήν. (Ἡ νεοελληνικὴ Γραμματικὴ. Ποῖοι οἱ κίνδυνοι; Νέον ἔθνος; Ἀπάντησις (στὸ Χατζιδάκι). Ἀθήναι 12 Ἰο.ν. 1908).

Οἱ ἄνθρωποι οὗτοι ἢ παράφρονες ἢ προδόται τῆς πατρίδος εἶναι. Μέσος δὲν ὑπάρχει. Ἐν τῇ Ψυχιατρικῇ τοῦ διαπρεποῦς ἱατροῦ Κατσαρᾶ ὑπάρχει εἶδος παραφρόνων, οἵτινες ἐπαγγέλλονται τὴν ἴδρυσιν γλωσσικῶν ἰδιωμάτων. Πολλοὶ τῶν λογίων εἰς τὴν τάξιν ταύτην ὑπάγουσι τοὺς ἐκφύλους, οἵτινες διὰ τῆς μανίας αὐτῶν συνταράσσουσι τὴν ἁρμονίαν τοῦ ἑλληνικοῦ γένους. Ὑπάρχουσιν ὁμῶς ἄλλοι, οἵτινες ἀποβλέποντες εἰς τὰς σχέσεις τῶν χυδαίστων διαβλέπουσι πολιτικὰ σχέδια.—Ἡ δημοτικὴ γλῶσσα ἔθανε κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν, καθ' ἣν ἡ Ἑλληνικὴ φυλὴ ἐώρταζε τὰ Ἐλευθέρια αὐτῆς· διότι ἐφυγεν ὁ κατακτητὴς ὁ δανειζὼν βαρβαρικὰς λέξεις καὶ ἔπαυσεν ἡ γλωσσοπλαστικὴ τοῦ ἔθνους δύναμις διὰ τὴν εἴσοδον αὐτοῦ εἰς τὸν πολιτισμὸν. Περὶ δὲ τὸν τάφον τῆς θανούσης γλώσσης περιφέρονται ἤδη, ὡς ἐν τοῖς νεκροταφείοις, ὀλίγοι παράφρονες καὶ ἔτι ὀλιγώτεροι προδόται, οὓς κατεδίκασεν ἡ ἔθνικὴ συνείδησις.—Ἡ ἐμὴ τιμὴ δὲν ἐξαρτᾶται ἐκ φράσεων, αἵτινες μᾶλλον ἤρμोजон, ἵνα γραφῶσιν ἐν τῇ «Ἐστία», τῷ ἐπιστήμῳ ὀργάνῳ τῶν χυδαίστων.—Αἶδε αἱ Ἀρσακείαδες χρῶνται γλῶσση ὀλίγον διαφερούση τῆς ἀρχαίας. Αἶδε αἱ Ἑλληνίδες ἐν τῇ ὀξείᾳ αὐτῶν ἀντιλήψει κατενόησαν, ὅτι, ὡς αἱ ἀηδόνες ὑπερέχουσι τῶν ἄλλων πτηνῶν οὐχὶ κατὰ τὴν πτίλωσιν, ἀλλὰ κατὰ τὴν φθῆν, οὕτω καὶ αἱ νεάνιδες τιμῶνται μᾶλλον διὰ τὴν εὐγένειαν τῆς γλώσσης, ἢ διὰ τὴν πολυτέλειαν τῆς περιβολῆς.—Διὰ τῆς ἀφομοιώσεως τῆς νεωτέρας πρὸς τὴν ἀρχαίαν ἠδυνήθημεν νὰ ἐννοῶμεν τό τε εὐαγγέλιον καὶ τὰ ἄλλα ἱερὰ ἡμῶν βιβλία, νὰ εἰσεργώμεθα θοραλέοι εἰς τοὺς ἀμυθήτους τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων θησαυροὺς καὶ νὰ ποιήσωμεν κτῆμα τὸν πολιτισμὸν ἐκεῖνον, ἐξ οὗ ἀπορρέει ὁ νεώτερος.—Ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα εἶναι ὁ αἰθὴρ τῶν γλωσσῶν, ἐν ᾧ δὲν δύνανται νὰ δολιχοδρομήσωσιν αἱ νυκτερίδες ὑπόπτων καὶ ἀντεθνικῶν ἐνεργειῶν.—Ἄν ὅμως συντάξωμεν γραμματικὴν ἔχουσαν τὸ γ' πληθ. πρόσωπον τοῦ ἐνεστῶτος λῆγον εἰς οὐν, ὅπερ δικαίως ὠνόμασαν οὐνισμὸν, θέλουσιν ἐξεγερθῆ πλεῖστοι Ἕλληνες, ἀξιοῦντες, ἵνα λήγῃ ἄλλως. Οἱ μὲν θέλουσιν ἀξιώσει νὰ γράφηται λέγουν, οἱ δὲ λένε, οἱ δὲ λέγουνε καὶ ἄλλοι ἄλλως.—Ἡ διαφθορὰ τῆς γλώσσης καὶ ὁ ἐκβαρβαρισμὸς αὐτῆς εἰκονίζεται (ἐπὶ τὸ Χατζιδάκι) ὡς φυσικὴ ἐξέλιξις. Βεβαίως εἶναι φυσικὴ ἐξέλιξις, ὅτι ἐν Ἀθήναις ἡ θηλυπρεπὴς Ἰωνικὴ διάλεκτος ἐγένετο ἀνδρωδεστέρα καὶ μετεμορφώθη εἰς τὴν Ἀττικὴν ὑπὸ τῶν Μαραθωνομάχων. Ἄλλ' εἶναι τοιαύτη ὅτι τὸ λέγουσιν ἐγένετο λέγουν καὶ λένε, τὸ λέων ἐγένετο λιοντάρι, ὁ πατήρ ἐγένετο μπαμπᾶς, καὶ ὁ λόγος κουβέντα καὶ τὰ παρόμοια; Τοῦτο δὲν λέγεται ἐξέλιξις, ἀλλὰ νόσος καὶ εἶναι μαρτύρια τῆς δουλώσεως καὶ καταπτώσεως τοῦ ἔθνους.—Μετ' ἀπορίας δ' ἀνέγων, ὅτι ὁ κ. Χατζηδάκης τοὺς μαλλιαροὺς ὀνομάζει ἀπαισίους, ἐν ᾧ δι' ἀκριβεστέρας ἐρεῦνης δύνανται νὰ ἀναγνωρισθῶσιν ὡς συγγενεῖς, ὡς ὁ Ὁρέστης καὶ ἡ Ἰφιγένεια.—Ὁ κ. Χατζηδάκης ἔχει λόγον πρὸς τοὺς χυδαίσις, ὃν λόγον ἔχει ἡ ἀκόνη πρὸς τὸν πέλεκυν.—Ἀλλὰ τίνα ποιότητα ἔχει αὐτὴ ἡ ἐπιστήμη (τοῦ Χατζιδάκι), ἥτις διδάσκει νὰ κλίνωμεν ὁ πρᾶσσᾶς τοῦ πρᾶσσᾶ καὶ ὁ ἀγγουρᾶς τοῦ ἀγγουρᾶ; (Ρητορικοὶ λόγοι τ. Β' 1906, σ. 20, 42, 47, τ. Γ' 1909, σ. 37, 51, 62, 144, 171, 184, 188, 191).

Δὲν εἰσάγομεν τὰ ῥηματικὰ ἀπαρέμφορα καὶ τὰς εὐκτικὰς οὐχὶ διότι εἶναι ὄνειδη καὶ κηλίδες ἐπὶ τοῦ μετώπου τῆς βασιλίσεως τῶν γλωσσῶν, ἀλλὰ διότι ἐπιθυμοῦμεν, ἵνα ἡ γραπτὴ ἡμῶν γλῶσσα μὴ ποιῇ ἄλματα μεζονα ἐκείνων, ἅπερ ἐπιτρέπει ἡ γλωσσικὴ τοῦ ἔθνους αἰσθησις.—Ὁ Ἐρωτόκριτος καὶ ὁ Ὀνειροκρίτης εἶναι τὰ μόννα βιβλία τὰ κοσμοῦντα τὰς βιβλιοθήκας τῶν θεραπεινίδων.—Ἀφοῦ τὰ φῶτα ἐσβέσθησαν, ἐπῆλθε σκότος καὶ

Ἑλληνικῆς φυλῆς.—Ἡ χυδαία γλῶσσα δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς διεθνῆς τῶν βλακῶν καὶ ἡλιθίων καὶ οὐχὶ τῶν ἀπογόνων τοῦ Περικλέους καὶ τοῦ Πλάτωνος, τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τοῦ υἱοῦ τῆς Ὀλυμπιάδος.—Ἐάν τις ἐκ τῶν ὀλίγων ὁπαδῶν τοῦ κ. Χατζηδάκη τολμήσῃ νὰ εἴπῃ ἐν δημοσίᾳ συναθροίσει τοὺς λόγους, οὓς ἐνίοτε γράφει καὶ οἵτινες ἐξηλέγχθησαν ὑπ' ἐμοῦ, τὸ συναθροισθὲν πλῆθος δὲν θέλει εἶπει λόγους κενούς, ἀλλὰ δραζάμενον λίθων θέλει θραύσει τὴν κεφαλὴν ἐκείνου, ἕστις ἠθέλησε διὰ τῆς ἐκχυδαίσεως τῆς γλώσσης νὰ διασπάσῃ τὴν Ἑλληνικὴν Φυλὴν. Ἄν τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος καταδικασθῆ, ἵνα λέγῃ «ὁ ἄνδρας» καὶ «ἡ γυναῖκα», νὰ καταλύσῃ τὰς αὐξήσεις καὶ τοὺς ἀναδιπλασιασμούς τῶν ρημάτων καὶ τὸν τονισμὸν τῶν λέξεων ἠθέλεν εἶναι συμφέρον εἰς τὸ Κράτος νὰ διέλυε πάντα τὰ σχολεῖα καὶ παρέπεμπε τοὺς Ἑλληνόπαιδας εἰς τὰ καπηλεῖα, ἵνα διδαχθῶσι τοιαύτην χυδαίαν διδασκαλίαν. (Ρητορ. λόγοι τ. Ε' 1911, σ. 60, 68, 80, 112, 239).

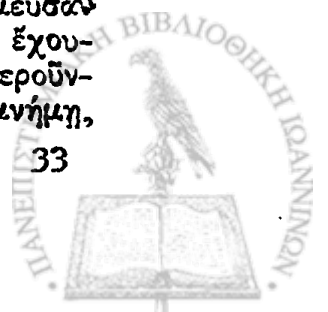
Ὡς ἡ εὐγενὴς γλῶσσα ἐξαίρει καὶ ἐξευγενίζει πάντα ἄνθρωπον, οὕτως ἡ χυδαία ταπεινοῖ αὐτὸν καὶ μεταβάλλει εἰς κτῆνος μὴ δυνάμενον νὰ κατανοήσῃ τὴν ὑπαρξίν τοῦ ὑπερτάτου ὄντος μηδὲ τὰ δικαιώματα τῆς πολιτείας. Πολλάκις εἶπομεν, ὅτι οἱ χυδαιοπλήγεις εἶναι καὶ χυδαίφρονες... Οἱ χυδαῖστοι ἐλάμβανον καὶ χρυσίον ἐξωθεν.—Ἐπέπρωτο ἵνα, ἐν χρόνοις, καθ' οὓς αἱ μητέρες καὶ τὰ τέκνα τῶν ἡρωϊκῶς πεσόντων ἐν τοῖς πεδίοις τῶν μαχῶν πεινῶσιν, ἐπέπρωτο λέγω, ἵνα ὁ ἄρτος τούτων δίδηται τῷ κ. Περνῶ, (μὲ τὴν ἐπιχορήγησιν τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους γιὰ τὴν ἔδρα τῆς Νεοελληνικῆς φιλολογίας στὴ Σορβόνα) ἵνα ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ κόσμου ἐκθέτῃ τὰ ἄπλυτα τῆς ἡμετέρας Φυλῆς.—Ἡ νεωτέρα γραμματικὴ δὲν εἶναι φάρμακον, ἀλλὰ δηλητήριον τῆς παιδείσεως τοῦ ἔθνους. Ὁ διδάσκων Γραμματικὴν τῆς νεωτέρας γλώσσης ποιεῖ ἀδίκημα πρὸς τὸ ἔθνος, ὅπερ δὲν ἠδυνήθη νὰ διαπράξῃ ὁ στρατηλάτης τῆς Αἰγύπτου, ὁ Ἰμβραήμ.—Ἡ δημοτικὴ γλῶσσα δὲν ἔχει πολλὰς λέξεις, ἀλλὰ μόνον ὀλίγας πρὸς δῆλωσιν τῶν φυσικῶν ἀναγκῶν. (Ρητορ. λόγοι τ. Σ' 1913, σ. 232, 303 σημ., τ. Ζ' 1915, σ. 18, 28).

Ὁ Μιστριώτης συμπαθεῖ καὶ τῇ δημοτικῇ

Τῇ ἀληθείᾳ ἦτο ἀξιεπαινος ἡ ἐπίνοια τοῦ Πρυτάνεως κ. Κ. Καστόρχη, ὅτι τὸν αἰοδὸν τῶν ἡρώων τοῦ μεγάλου ἡμῶν ἀγῶνος [τὸν Α. Βαλαωρίτη] πρὸς διακόσμησιν τῆς ἐθνικῆς ταύτης πανηγύρεως ἐκάλεσεν. Αἱ προσδοκίαι ἡμῶν δὲν ἐψεύσθησαν... Ὁ Βασιλεὺς ἡμῶν, ὅστις ἐννοεῖ κάλλιστα τὴν δημοτικὴν γλῶσσαν, συγκινηθεὶς μετὰ ἡχηρᾶς φωνῆς ἠύχθη ὑπὲρ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους... Πολλοὶ δισχυρίζονται ὅτι ἡ γλῶσσα ἤρμοξε νὰ εἶνε ὑψηλοτέρα καὶ εὐγενεστέρα. Ὁμολογῶ, ὅτι δὲν συμφωνῶ πρὸς τὰς τοιαύτας μορφάς, ὡς διὰ τῶν ἐπομένων θέλω πειραθῆ, νὰ δηλώσω... Ἡ Φαναριωτικὴ ποίησις, κατὰ τὴν γλῶσσαν, τείνει πρὸς τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν, ἔχει πάταγον λέξεων, καὶ εἶνε προωρισμένη μᾶλλον ἵνα καταπλήξῃ τὴν διάνοιαν ἢ ἵνα σπουδαῖα ἐμβάλῃ αἰσθήματα εἰς τὴν καρδίαν... Ἡ δὲ Ἐπτανησιακὴ προτίθεται νὰ καταστήσῃ τὴν Ἑλληνικὴν καρδίαν ταμεῖον μεγάλων καὶ ὑψηλῶν ἐθνικῶν αἰσθημάτων... Τούτου ἕνεκεν καλῶς ἐπίειχσαν οἱ ποιηταὶ τῆς Ἐπτανήσου, ὅτι τὴν δημῶδη γλῶσσαν ὡς ὄργανον τοῦ τοιούτου σκοποῦ ἐξελέξαντο. (Κλειώ, ἀρ. 564, 8 Ἀπριλ. 1872, Τριέστι. Ἔστια 26 Μαΐου 1908).

Ἡ δημοτικὴ ἡμῶν γλῶσσα ὅσονδήποτε πτωχὴ καὶ ρερακωμένη καὶ ἀνυποτεθῆ, εἶναι πάντοτε ἱκανὴ νὰ ἀνέλθῃ, μέχρις ἐκείνου τοῦ ὕψους, ἐν ᾧ συνήθως αἰθεροβάμονες ἀετοὶ ἀρέσκονται νὰ δολιχοδρομῶσιν.—Αἱ λέξεις, ἃς ἤκουσέ τις παρὰ μητρὸς καὶ τῶν ἀδελφῶν, αἱ φράσεις αἵτινες ἐχρησίμυσαν τὸ πρῶτον προγύμνασμα τῶν ψελλισμάτων καὶ λαλαγημάτων αὐτοῦ, ἔχουσι γλυκείας ἀναμνήσεις, μυστηριώδη καὶ ἄγραφόν τινα ἱστορίαν, ὧν στεροῦνται αἱ λέξεις αἱ ἀντληθεῖσαι ἐκ τῶν λεξικῶν καὶ ταμειυθεῖσαι ἐν τῇ μνήμῃ,

Μ. Τριανταφυλλίδη, Ἱστορικὴ εἰσαγωγή

λαμᾶ (M 18), γιὰ τὸ ὁποῖο τιμωρήθηκε μὲ προσωρινὴ μηνιαία ἀπόλυση. Στὴ δεύτερη, οἱ γλωσσικὲς συζητήσεις καὶ ταραχὲς τοῦ 1911, πού προκάλεσε τὸ κήρυγμα τοῦ Μιστριώτη, καὶ ἡ ἀναγραφὴ γλωσσικοῦ ἄρθρου στὸ Σύνταγμα.—*Temps*, Παρίσι 27 Μαΐου 1911, *Νουμάς* 9 (1911) σ. 321.—*Süd-deutsche Monatshefte* 9 (1911-12) σ. 838. Μόναχο. Λέξα Ἄ ρ β α ν ῖ τ η, Κούφια καρύδια, 1915, σ. 361. Πβ. *Triandaphyllidis*, *Südd. Monatshefte* τ. 9, σ. 522α.

α) Κάτι φοβερό, πού οἱ φιλέλληνες ὁμόψυχα θὰ τὸ ἀποδοκιμάσουν ἔγινε τελευταῖα στὴν Ἀθήνα. Ὁ ποιητὴς Κωστῆς Παλαμᾶς, πού εἶναι ἐκεῖ στὸ Πανεπιστήμιο γραμματέας — καθὼς ἦταν σ' ἐμᾶς ὁ *Lecomte de Lisle* βιβλιοθηκᾶριος τῆς Γερουσίας — ἀπολύθηκε ἀπὸ τὴ θέση του προσωρινά, γιὰ ἓνα μῆνα, γιὰτὶ στὸν περίφημο γλωσσικὸ ἀγῶνα δήλωσε παστρικά πὼς εἶναι δημοτικιστὴς. Πρᾶμα πού σὰ δύσκολο φαίνεται νὰ μὴν τὸ ξέρη κανεὶς, φτάνει νὰ διαβάσῃ ἓνα μόνο στίχο τοῦ Παλαμᾶ καὶ μία μόνο γραμμὴ ἀπὸ τὰ θαυμάσιά του διηγήματα, γιὰ νὰ βεβαιωθῇ· μολαταῦτα χρειάζονταν πολὺ θάρρος γιὰ τέτοια πιστοποίηση, μέσα στὸ βρασμὸ τοῦ πολέμου. Ἐκαμε τὸ χρέος του εὐγενικά... Βέβαια, στὸ ἐπινόημα αὐτό, (δηλαδὴ τὸ νὰ λογαριάζεται ἐγκλημα ἢ φιλολογικὴ γνώμη), στὸ φοβέρισμα πρὸς ἀνθρώπους τολμηροὺς ὥστε νὰ γράφουν τὴ γλῶσσα πού μιλοῦν, ὑπῆρχε κάτι πού ξαφνίζει καὶ φαιδρύνει τὸ εὐρωπαϊκὸ κοινόν...—*E. Clément*, καθηγ. Λυκείου, Νίκαια. *A. Croiset* μέλος τοῦ Ἰνστιτούτου, κοσμῆτ. Φιλολ. Σχολῆς, Παρίσι. *G. Fougères* καθηγ. Σορβόννας. *P. Girard*, μέλος Ἰνστιτούτου, καθηγ. Σορβόννας. *L. Havet* μέλος Ἰνστιτούτου, καθηγ. στὸ *Collège de France*. *G. Monod* μέλος Ἰνστιτούτου. *Ka Dikmay*, διευθ. «Ἀθηνᾶς», γραμματ. Σχολῆς Ἀνώτ. κοινων. σπουδῶν. *A. Meillet* καθηγ. στὸ *Collège de France*. *G. Monod* μέλος Ἰνστιτούτου, πρόεδρος τμήμ. στὴν *École des Hautes Études*, ἐπιμελ. Ἐθν. Μουσείων, Βερσαλλίης. *G. Perrot* ἰσόβ. γραμμ. Ἀκαδημίας Ἐπιγραφῶν καὶ Ὁραίων Γραμμάτων. *Ψυχᾶρης*, καθηγ. στὴν *École des langues vivantes orientales*. *I. Reinach*, μέλος Ἰνστιτούτου.

β) Ἐμεῖς οἱ «Εὐρωπαῖοι»,.. πού ἔχομε καὶ χαιρόμαστε μιὰ τελειοποιημένη καὶ σύγχρονη γραπτὴ γλῶσσα, συνταιριασμένη μὲ τὶς ἀνάγκες τοῦ πολιτισμοῦ μας καὶ μὲ τὸ ζωντανὸ μας γλωσσικὸ αἶσθημα, ἔχομε τὶς μέρες αὐτὲς τὸ θῆμα λαοῦ, πού λογαριάζεται καὶ αὐτὸς μέλος τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ καὶ πού πρέπει ἀκόμη ν' ἀγωνιστῇ γιὰ μιὰ νέα γλωσσικὴ μορφή, ἢ ὁποῖα νὰ παίρῃ τὴ δύναμὴ τῆς ἀπὸ τὴ ζωντανὴ λαϊκὴ γλῶσσα, ἐλεύθερη ἀπὸ τὰ δεσμὰ χιλιόχρονης ἱστορίας. Οἱ σημερινοὶ Ἕλληνες βρίσκονται σήμερα στὸ τέλος τοῦ μεσαιῶνα τους· γιὰτὶ τὸ ζήτημα πού λύθηκε ἀπὸ τοὺς ρομανικοὺς λαοὺς αἰῶνες τώρα—ἂν θὰ εἶναι ὄργανο γιὰ τὴ γραπτὴ συνεννόηση καὶ τὴ λογοτεχνία ἢ παραδομένη μεσαιωνικὴ γλῶσσα (τὰ λατινικά) ἢ ἡ ζωντανὴ γλῶσσα τοῦ ἔθνους—τὸ ζήτημα αὐτὸ δὲν εἶναι ἀκόμη λυμένο γιὰ τὴ σημερινὴ Ἑλλάδα, ὅσο καὶ ἂν τελευταῖα ἀκολούθησε ἀπόφαση μεσαιωνικὴ... Οἱ Εὐρωπαῖοι λόγιοι πού καταγίνονται μὲ τὰ μεσαιωνικά καὶ νέα ἑλληνικά ὄχι ἐρασιτεχνικά μὰ σὰν ἐπιστήμονες εἶναι σχεδὸν χωρὶς ἐξαιρέση μὲ τὸ μέρος τοῦ δημοτικισμοῦ καὶ τὸ δήλωσαν συχνά καὶ καθαρά. Τί κινδυνεύουν ἔτσι νὰ πάθουν, τὸ βλέπει κανεὶς ἀπὸ τὰ τελευταῖα περιστατικά, πού ἀνιστορεῖ ὁ κ. Τριανταφυλλίδης. Ὅποιος ἔχει κάποια γνώση τῆς ἱστορίας τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας, χαμογελᾷ γιὰ τὶς ἐρασιτεχνικὲς καὶ ἀντιεπιστημονικὲς ἀντιλήψεις, μὲ τὶς ἰποῖες ὑπερασπίζονται τὴν ἀποψὴ τους οἱ ὀπαδοὶ τῆς ἐπίσημης γλώσσας—καὶ πρῶτα πρῶτα ὁ Ἀθηναῖος καθηγητὴς κ. Μιστριώτης—καὶ ἀπορεῖ πόσο λίγη φρονιμάδα καὶ σεβασμὸ τοῦ ἑαυτοῦ

πρόσωπους τῆς καθαρεύουσας: «Καταργοῦντες τοὺς ἀπὸ πάσης προηγμένης γλώσσης ἀναποσπάστους γραμματικούς κανόνες καὶ κηρύττοντες ἐμφανῶς τὴν γλωσσικὴν ἀναρχίαν καταλύουσιν ἅμα τοὺς ἐκείνοις συναφεῖς λογικούς τύπους καὶ ἐθίζουσι τὸν λαὸν εἰς τὴν ἀκαταστασίαν καὶ ἀλογιστίαν· δὲν διαστρέφουσι μόνον τὴν γλῶσσαν ἀλλὰ καὶ διαστρεβλοῦσι τὴν διάνοιαν, οὕτω δὲ προοδοποιοῦσι τὴν γενικὴν ἀτασθαλίαν καὶ παρασκευάζουσι τὴν κοινωνικὴν ἀνατροπὴν». «Καθίσταται συμφανὲς ὅτι ὁ «μαλλιαρισμὸς» εἶναι ἀρρήκτως συνεζευγμένος πρὸς τὴν ἀθείαν καὶ τὴν ἀνηθικότητα, τὴν ἀναρχίαν καὶ τὸν κομμουνισμόν». (Κρίσις Σεβαστοπουλείου 1927, σ. 20, 23. Κ. Λ ο γ ο θ ἑ τ η ς, εἰσηγητής, Ε. Σκάσσης, Θ. Βορέας).

Ὁ ἀρχαϊσμός τῆς ἀρχῆς τοῦ περασμένου αἰῶνα τράφηκε μετὰ τὴν βεβαιότητα πῶς θὰ ὀδηγοῦσε τὸ ἔθνος στὴν ἀρχαία γλῶσσα καὶ στοὺς κλασικούς συγγραφεῖς, στὴν ἀρχαία δόξα, στὸν κλασικισμό καὶ στὸν «ἀνθρωπισμό». Ἡ μεγαλεπίβολη ἀλλὰ ἀπλοϊκὴ του ὥστόσο προσπάθεια ξέφτησε γρήγορα γιὰ νὰ περιοριστῆ μοιραῖα σ' ἓναν ἀποκλειστικὰ γλωσσικὸ ἀρχαϊσμό, πὺ δὲν πέτυχε οὔτε κἀν τὸν προβλεπόμενο ἐξαρχαϊσμό τῆς κοινῆς γλώσσας τοῦ ἔθνους.

Τ' ὄνειρο τῶν ἀρχαϊστῶν τοῦ 1800 δὲ θὰ μπορέση νὰ πραγματοποιῆ μελλοντικὰ παρὰ μετὰ τὸ δ η μ ο τ ι κ ι σ μ ὸ, τόσο βαθιὰ ριζωμένο στὴν πνευματικὴ μας ἱστορία καὶ ἀλληλένδετο μετὰ τίς ἀναγεννητικὰς προσπάθειες τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς, ὅπως τὸ προἰδεάστηκαν καὶ οἱ συνήγοροί του στὰ 1800 καὶ ὁ Σολωμὸς—φτάνει μόνον νὰ βροῦν οἱ ἐρχόμενες γενεὲς τὴ δύναμη νὰ τοῦ δώσουν μεγαλύτερο οὐσιαστικὸ περιεχόμενο καὶ νὰ ἐτοιμάσουν μιὰ πραγματικὴ ἀναγέννηση.

Ἀπὸ τὴν Ἐκθέσιν τῆς Ἐπιτροπείας γιὰ τὴ σχολικὴ γλῶσσα (1921)

Σημειωτέον ὅμως, ὅτι οὐδὲ τοῦτο τὸ δόγμα αὐτῶν τηροῦσιν οἱ νέοι γλωσσικοὶ νομοθέται. Ἐνῶ καταπολεμοῦσι πάσῃ δυνάμει τὴν καθαρεύουσαν καὶ ἐκβάλλουσιν αὐτὴν ἀπὸ τοῦ σχολείου, δὲν εἰσάγουσι πρὸς διδασκαλίαν τὴν μητρικὴν τοῦ μαθητοῦ γλῶσσαν, ἀλλ' ἄλλην τινά, ἣν αὐτοὶ μὲν ὡς ζωντανὴν καὶ μητρικὴν χαρακτηρίζουσιν, ἣτις ὅμως πράγματι εἶναι γλῶσσα ὅλως τεχνητή, ἰδιόρρυθμον αὐτῶν δημιουργήμα, ὑπ' οὐδενὸς ὁμιλούμενον καὶ τοῖς μαθηταῖς ἀκατανόητον.—Ἡ γλῶσσα, ἣς τὴν διδασκαλίαν εἰσηγοῦνται οἱ νέοι γλωσσικοὶ αὐτοκράτορες, καὶ ἣν ὡς ζωντανὴν καὶ μητρικὴν γλῶσσαν τῶν Ἑλλήνων παριστῶσιν, οὔτε ἡ δημώδης εἶναι, οὔτε ἡ διαλεκτικὴ τοῦ παιδός, ἀλλ', ὡς ἤδη εἶπομεν, γλῶσσα τεχνητή, κρᾶμα ἰδιόρρυθμον, σύμφυρμα ἀνομοίων γλωσσικῶν στοιχείων, δημιουργήμα ἀπαισίον, ὑπ' οὐδενὸς ὁμιλούμενον καὶ εἰς οὐδεμίαν ἐπαφὴν πρὸς τὸν βίον τοῦ ἔθνους εὐρισκόμενον. Εἶναι ἡ ἀπαισία μαλλιαρὴ γλῶσσα, ἣς οἱ κακῆ μοίρα γενόμενοι νομοθέται τῆς σχολικῆς γλώσσης τυγχάνουσι πάλτρωνες καὶ κήρυκες.

Ἡ Νέα Γραμματική —... Ὡς παραδείγματα τῶν ὀνομάτων καὶ ῥημάτων καὶ πρὸς ἐντύπωσιν τῶν κανόνων τῆς γραμματικῆς ταύτης χρησιμοποιοῦνται χυδαίόταται λέξεις. Ἄπας ὁ βόρβορος τῶν ὀδῶν, πᾶν ὅ,τι ξενικόν, βάρβαρον, χυδαῖον εἶχε ποτε εἰσαχθῆ εἰς τὸ στόμα τῶν κατωτάτων λαϊκῶν στρωμάτων, περισυλλέγεται μετὰ στοργῆς καὶ ἐπιβάλλεται ὡς ὁ τύπος καὶ ὁ ὑπογραμμὸς τῆς γλώσσης τοῦ δημοτικοῦ σχολείου. Καὶ συνιστῶνται λέξεις καὶ τύποι, οὓς καὶ ἡ ἀναλφάβητος καὶ ἡ μάλιστα ἀκαλαίσθητος ὑπηρέτρια θὰ ἀπηξίου σήμερον νὰ θέσῃ εἰς τὸ στόμα αὐτῆς... Ὀλίγα παραδείγματα, ἅτινα ἀντιγράφομεν ἐκ τῆς εἰρημένης ἐντύπου γραμματικῆς, θὰ πείσωσι πάντα, ὅτι τὰ ὑφ' ἡμῶν λεγόμενα οὐδεμίαν ἐνέχουσιν ὑπερβολήν. Ἐν πρώτοις διὰ τῆς γραμματικῆς ταύτης καταργοῦνται αἱ συνήθεις κλίσεις τῶν ὀνομάτων τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης. Οὕτως ἐν σελ. 20 ἀναγινώσκομεν... «Οὕτω τὰ οὐσιαστικά ὑπάγονται εἰς 3 κλίσεις, σύμφωνα μὲ τὸ γένος των. Ἡ μία κλίσις δηλαδὴ περιλαμβάνει ὅλα τ' ἀρσενικά, ἡ ἄλλη ὅλα τὰ θηλυκὰ καὶ ἡ τρίτη τὰ οὐδέτερα». Τὰ ἀρσενικά κλίνονται κατὰ τὰ ἐπόμενα παραδείγματα: Ὁ πατέρας, ὁ ψωμιάς, ὁ ἐργάτης, ὁ περιβολάρης, ὁ καφές, ὁ παππούς, ὁ οὐραϊός, ὁ ἔμπορος. Καὶ συνιστῶνται αἱ ἐξῆς καταλήξεις τῶν πρωτοκλίτων:

Ἐ ν ι κ ὸ ς

ὁ περιβολάρης
τοῦ περιβολάρη
τὸν περιβολάρη

ὁ καφές
τοῦ καφέ
τὸν καφέ

ὁ ψωμιάς
τοῦ ψωμῆ
τὸν ψωμῆ

Π λ η θ υ ν τ ι κ ὸ ς

οἱ περιβολάρηδες
τῶν περιβολάρηδων
τοὺς περιβολάρηδες

οἱ καφέδες
τῶν καφέδων
τοὺς καφέδες

οἱ ψωμάδες
τῶν ψωμάδων
τοὺς ψωμάδες

Παραδείγματα δὲ πρὸς ἐντύπωσιν τῶν καταλήξεων τούτων καταγράφονται τὰ ἐξῆς κομψότατα: Κατὰ τὸ περιβολάρης κλίνονται: ἀράπης, βεζίρης, βαρκάρης, καβαλάρης, καφετζής, καρaboκύρης, νοικοκύρης, μανάβης..., Ἀντώνης, Βασίλης, Γιάννης... Κατὰ τὸ καφές: κεφτές, φιδές, καναπές, τενεκές, μενεξές, πανσές, μιναρές. Κατὰ τὸ ψωμιάς: παπάς, ψαράς, γαλατάς, μυλωνάς, ἀμαξιάς, κοσκινάς, παπλωματάς...

Τὰ δὲ θηλυκὰ ὀνόματα κλίνονται κατὰ τὰ ἐπόμενα παραδείγματα: Ἡ ἐλπίδα, ἡ βρύση, ἡ Φρόσω, ἡ ἄλεπού, ἡ ὀκά, ἡ νύφη. Καὶ φέρονται ὡς παραδείγματα: Κατὰ τὸ βρύση: κόρη, νύφη, χάρη, ὄψη, κόψη, στύψη, ἀνοιξη, ζάχαρη, κάππαρη, μύτη, στάχτη...

Καὶ αἱ ἐξαιρέσεις τῆς γραμματικῆς τῆς καθαρουργίας οὐδὲ νὰ

συγγ
ἐπιφ
ὄντα,
πολλ
μαθ
σικ
του.
ἰ
ἀνώτε
Ἡ γ
γραμμ
θῶν
κατὰ
ἀπιδέ
κατὰ
μιούρη
Πρὸς
σγλῆ
καθῆ
ὡς ἐξ
ποικί
καὶ π
περὶ
θεσπ
χίπου
(Ἐλθε
φλωσ
28, 31, 15
Ὁ π
παρ
μίστη
πρ
πὲρ
τῶν
ἀποφ
Προκ
Πρὸς
καὶ
ἐν
κατὰ
ἐπιφ
κατὰ
κατὰ

συγκριθῶσι δύνανται πρὸς τὸν ὄγκον καὶ τὴν δυσχέρειαν τῶν ἐξαιρέσεων τῆς μαλλιαρῆς γραμματικῆς, ἣτις εἰσάγει τὸν κυκεῶνα, τὴν σύγχυσιν, τὴν γλωσσικὴν ἀναρχίαν... Οὕτως ἀντὶ ἀπλοποιήσεως τῆς γλωσσικῆς διδασκαλίας καὶ διευκολύνσεως τῶν μαθητῶν εἰσάγεται ἡ πολυτυπία, ὁ κυκεῶν, ἡ σύγχυσις, ἡ γλωσσικὴ ἀναρχία καὶ προβάλλονται τῷ παιδί δυσχέρειαι ἀνυπέρβλητοι. Ἐννοεῖται δέ, ὅτι αἱ δυσχέρειαι αὗται θά εἶναι ἀσυγκρίτως ἀνώτεροι εἰς παιῖδας ξενοφώνους διδασκομένους τὴν ἑλληνικὴν.

Ἡ γνώμη τῆς Ἐπιτροπείας εἶναι, ὅτι ἡ τερατώδης αὕτη γραμματικὴ πρόπει νὰ καῆ... Ἡ Ἐπιτροπεία ἐκφράζει τὴν θλίψιν αὐτῆς, διότι ἄνθρωποι ἀνελθόντες εἰς τὰ ὑψιστα ἀξιώματα τῆς ἐκπαιδευτικῆς ἱεραρχίας τοσοῦτον ἐπελάθοντο τῆς θέσεως αὐτῶν. Ἄνθρωποι, οἷς ἡ Πατρίς ἐνεπιστεύθη τὰ ἱερώτατα αὐτῆς, ἀπεδέχθησαν νὰ καταστῶσιν ἐργάται τοιοῦτου ἀνοσιουργήματος κατὰ τῆς ἐθνικῆς γλώσσης, ἣτις εἶναι τὸ τιμαλφέστατον δημιουργήμα τῆς ἑλληνικῆς διανοίας.

Προτάσεις τῆς Ἐπιτροπείας... Νὰ ἐκβληθῶσι πάραυτα ἐκ τῶν σχολείων καὶ καῶσι τὰ συμφώνως πρὸς τοὺς νόμους ἐκείνους συταχθέντα καὶ σήμερον ἐν χρήσει ὑπάρχοντα ἀναγνωστικὰ βιβλία ὡς ἔργα ψεύδους καὶ κακοβούλου προθέσεως... Νὰ καταδιωχθῶσι ποινικῶς οἱ ὑπαίτιοι τῶν πρὸς διαφθορὰν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ παιδείας τελεσθέντων πραξικοπημάτων... Νὰ δημοσιευθῇ ἡ παροῦσα ἔκθεσις.—Ἐν Ἀθήναις τῇ 10 Φεβρουαρίου 1921. Εὐπεθέστατοι, Σωτ. Σακελλαρόπουλος, Ἀνδρέας Σκιᾶς, Νικ. Ἐξαρχόπουλος, Θεμ. Μιχαλόπουλος, Ἰ. Μεγαρεύς, Χρ. Οἰκονόμου.

(Ἐκθεσις τῆς Ἐπιτροπείας τῆς διορισθείσης πρὸς ἐξέτασιν τῆς γλωσσικῆς διδασκαλίας τῶν δημοτικῶν σχολείων σ. 13, 16, 19, 28, 34, 157).

Ὁ τύπος τῆς γλώσσας ποὺ χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὴν «Ἐπιτροπείαν» ὅπως παραπάνω βρίσκεται παραπ. σ. 403. Πολλὰ ἀπὸ τ' ἀναγνωστικὰ ποὺ στιγματίστηκαν γιὰ τὴν γλώσσα τους καὶ γιὰ τὸ περιεχόμενό τους ἀπὸ τὴν Ἐπιτροπεία ἐγκρίθησαν ἀπὸ τὶς ἀλλεπάλληλες μεταγενέστερες Κριτικὲς Ἐπιτροπὲς ὡς διδαχτικὰ· μερικὰ τους διατηρήθηκαν ὡς τὰ 1938 σὲ κοινὴ χρῆσιν τῶν δημοτικῶν σχολείων γιὰ τὸ ἀνώτερο περιεχόμενό τους, ἀκόμη καὶ ὅταν ἀποφασίστηκαν μερικὲς ἀλλαγές στὴ γλώσσα τους. Πβ. ἀκόμη Μ 24, Σ 20.

Προκήρυξη Ὁργανωτικῆς ἐπιτροπῆς τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς (1925)

Πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν φοιτητικὴν νεολαίαν... Ἕλληνες νέοι, δεῖξωμεν ὅτι δὲν διεφθάρημεν, δεῖξατε εἰς τοὺς ξένους οἷτινες τὴν κλασικὴν ἡμῶν γλώσσαν, τὴν μητέρα ἐκμανθάνωσιν ὅτι ἡ ἑλληνικὴ νεότης ἤδη ὑπὲρ ποτε καὶ ἄλλοτε κατέχει τὴν μητρικὴν γλώσσαν καὶ λαλεῖ αὐτὴν, καὶ μὴ φανῶμεν ἀρνησιπάτριδες πρὸς χαρὰν τῶν καὶ αὐτὴν τὴν ἑλληνικὴν ἡμῶν καταγωγὴν ἀμφισβητησάντων... Μὴ δηλητηριάσωμεν τὴν ἐθνικὴν νεολαίαν μὲ τὴν ἀλβα-

σμοῦ περιορίστηκε καὶ ἀδυνάτισε μέσα στὴν κοινωνία, καὶ ὁ γραπτὸς λόγος ἀπλοποιήθηκε γενικὰ ἢ καὶ ἀντικαταστάθηκε μὲ τὴ δημοτικὴ. Ἐν ἄλλωστε οἱ σημερινοὶ νέοι «εὐστομοῦσαν» μὲ τὴν ἔννοια τοῦ ἀρχαϊσμοῦ θὰ ἔπρεπε ν' ἀληθεύη αὐτὸ προπάντων γιὰ τοὺς τροφίμους τοῦ Πανεπιστημίου, τουλάχιστον ὅταν γράφουν, καὶ ἰδίως σὲ διαγωνισμὸ γλωσσικὸ, ὅπου μάλιστα προκρίνονται, μὲ ξεχωριστὸ προαγών, οἱ καλύτεροι. Καὶ ὅμως οἱ ἀλλεπάλληλες κρίσεις, μὲ κριτὲς τοὺς πανεπιστημιακοὺς διδασκάλους τοὺς ἰδίους, διαπίστωσαν χρόνια τώρα τὸ γνωστὸ καὶ ἀπὸ ἄλλα παράπονα φαινόμενο, ὅτι οὔτε ἡ ἐγγραφή στὸ πανεπιστήμιον δὲν ἐξασφαλίζει τὸν ἐκφραστικὸ καὶ γλωσσικὸ καταρτισμὸ τῶν φοιτητῶν, προπάντων ὅταν ἔχουν νὰ ἐκφραστοῦν στὴν καθαρεύουσα.

«Οὐδὲν τῶν δοκιμίων τῶν διαγωνισθέντων φοιτητῶν εἶναι ἀπηλλαγμένον γραμματικῶν σφαλμάτων, καὶ ἐν αὐτῷ δὲ τῷ ὑπ' ἀρ. 1 (ποῦ βραβεύτηκε) εὐρίσκονται ἀσυνταξίαι καὶ ἀνορθογραφίαι καὶ βαρβαρισμοί». Καὶ τὸ σπουδαιότερον ὅμως: σ' ὅλα τὰ δοκίμια ὑπάρχουν «ἀπειροκαλίαι περὶ τὴν φράσιν καὶ παραλογισμοὶ καὶ ἀσυναρτησίαι πολλαί». Ἐκθεσις Σεβαστοπούλειου 1915, σ. 4 (Σ κ ι ἄ ς, εἰσηγητὴς, Χατζιδάκις, Πολίτης).—Λάθη «ἀδινὰ καὶ ἀσύγνωστα»: «πολὺ περισσότερα ὅμως εἶναι τὰ ἐν αὐτοῖς λογικὰ σφάλματα, ἥτοι ἀκυρολεξίαι, κακοζήλος καὶ ἐν οὐ δέοντι χρῆσις ποιητικῶν καὶ ρητορικῶν καλλωπισμάτων, παραποιήσεις τοῦ θέματος καὶ παρεκτροπαὶ εἰς ἀλόγιστα διανοήματα, ἀσυμμετρία καὶ κακὴ διάταξις τῆς πραγματείας». Ἐκθεσις Σεβαστοπούλειου 1916, σ. 13α. (Σ κ ι ἄ ς, εἰσηγητὴς, Χατζιδάκις, Εὐαγγελίδης).—Οἱ πραγματεῖες παρουσιάζουν σολοικισμοὺς καὶ ἀκυρολεξίαι, «γλωσσικὰ ἁμαρτήματα», «ἀνακριβείας», «ὁ λόγος εἶναι οὐχὶ καθαρὸς ἁμαρτημάτων», «ἢ γλῶσσα ὄχι ἀπηλλαγμένη κακοζήλων ἐκφράσεων καὶ ἀκυρολεξιῶν». Κρίσις Σεβαστοπούλειου 1925 (Λ ο γ ο θ ἔ τ η ς, εἰσηγητὴς, Σκάσης, Βορέας).—«Πολλὰ ἄλλ' οὔτε ἐν λογικῇ συναφείᾳ πάντοτε οὔτε ἐν γλώσσῃ καθαρᾷ καὶ ξένη ἁμαρτημάτων», «σφαλερὰ νοήματα», «στερεῖται τῆς προσηκούσης εὐτονίας καὶ σαφηνείας», «δὲν φροντίζει περὶ τῆς συναφείας τῶν νοημάτων καὶ τῆς γλωσσικῆς ἀκριβείας», «περιπίπτει εἰς γλωσσικὰ σφάλματα», «δὲν εἶναι ἄμοιρος κηρῶν καὶ γλωσσικῆς δυσκαμψίας». Κρίσις Σεβαστοπούλειου 1927, σ. 30α. (Λ ο γ ο θ ἔ τ η ς, εἰσηγητὴς, Βορέας, Σκάσης). Πβ. ἀκόμη Ἐκθεσις Σεβαστοπούλειου 1917, σ. 8α. καὶ Ἐκθεσις Σεβαστοπούλειου 1919 (Σ κ ι ἄ ς, εἰσηγητὴς, Χατζιδάκις, Εὐαγγελίδης), ποῦ βρίσκει καὶ αὐτὴ (σ. 10α.) σὲ διάφορα γραπτὰ λάθη, σολοικισμοὺς, «κακοζήλον ρητορείαν μετ' ἀκυρολεξιῶν», «ὑφος ἄτονον καὶ χαλαρὸν» κτλ.

Στὸ Σεβαστοπούλειον διαγωνισμὸ τῆς Πόλης (1914), ὅπου τὸ θέμα δινόταν ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν Πατριάρχην, οἱ κριτὲς δὲ μένουσιν εὐχαριστημένοι ἀπὸ τ' ἀποτελέσματα τῆς χρονιάς: «Πάντες οὐ μόνον ἠστόχησαν ὡς πρὸς τὴν χρῆσιν τῆς γλώσσας» ἀλλὰ καὶ ἔκαμαν πολλὰ λάθη. Ἡ ἐπιτροπὴ ὡστόσο ἔδωσε σὲ δύο μαθητὲς ἀπὸ ἑκατὸ φράγκα «διότι τοῦ μὲν πρώτου ἡ γλῶσσα μᾶλλον τῶν ἄλλων φαίνεται προσεγγίζουσα τῇ ἀρχαίᾳ» κτλ. Ὁ εἰσηγητὴς νομίζει πῶς πρέπει νὰ διδάσκωνται τ' ἀρχαῖα σὲ περισσότερες ὥρες καὶ νὰ ξαναγίνεται θεματογραφία, ἀφοῦ χωρὶς αὐτὴν οὔτε τὴν καθαρεύουσα μπορεῖ κανεὶς νὰ μάθῃ. Πρέπει καὶ στὸ δημοτικὸ νὰ διδάσκεται ἡ «νέα γλῶσσα» «πάντοτε κατὰ τρόπον ἐν μείζονι βαθμῷ διευκολύνοντα τὴν ἐκμάθησιν τῆς ἀρχαίας». Πβ. Τριανταφυλλίδης, Ἡ γλῶσσα μας στὰ χρόνια 1914-1917, σ. 83α. Γιὰ τὴν ἰδρυση τοῦ Σεβαστοπούλειου διαγωνισμοῦ βλ. Σ 22.

καύχημα τοῦ Ἔθνους... Τὸ Λεξικὸν τῆς ἐθνικῆς γλώσσης θὰ ἀσκήσῃ τὴν ξενηλασίαν, ἣτις ἀνεκόπη διὰ τῆς ἐπειβάσεως τῶν δουλευόντων εἰς ξένα συμφέροντα ἢ μωρὰς ἰδέας μεταρρυθμιστῶν. Ἐν τῇ ἐπιλογῇ τῶν λέξεων οὐδεὶς συμβιβασμὸς θὰ ἐπιτραπῇ· διότι τὸ ἔθνος ἀκριβῶς τὸν γλωσσικὸν τραγέλαφον ἐμίσησε· ὁ ἐλληνικὸς λόγος θὰ γίνῃ μόνον καθαρεύων. Ἡ γλωσσικὴ ἀναρχία—ἣν ἠκολούθησεν ἐσχάτως καὶ ἠθικὴ ἀναρχία—θὰ ἐκλίπῃ καὶ ἡμεῖς θὰ δημιουργηθῇ εὐφῶνος, ὀρθὸς καὶ εὐρυθμὸς τύπος τῆς γλώσσης. Τὸ ἔθνος θὰ εὐγνωμονῇ αἰωνίως τὸ ἐπιστημονικὸν τοῦτο ἔργον· ἴτε, παῖδες Ἑλλήνων, ἴτε. (Μέγα Λεξικὸν τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης, 1935, σ. 5α.).

Χρ. Τσουντα, Ἡ Αὐλίδα στὸ μῦθο τοῦ Τρωικοῦ πολέμου (1934)

«Ποῖος ξέρει» εἶχε πεῖ λίγο πρὶν πεθάνῃ ὁ συγγρ., «μπορεῖ νὰ εἶναι τὸ τελευταῖο μου δημοσίευμα, καὶ θέλω νὰ εἶναι ἔτσι σὰν ἄρθρο πίστεως γραμμένο στὴ δημοτικὴ». Καὶ ἂν καὶ πρωτόπειρος δημοτικιστὴς ἔγραψε σφρωτὰ τὴ νέα γλώσσα δείχνοντας ἀκόμη μία φορὰ πὺς καὶ στὴ διασυρμένη ἀπὸ νεώτερους συναδέλφους τοῦ «μαλλιάρη» γλώσσα μπορεῖ νὰ ἐκφραστῇ ὀρεπιστημονικὸς λόγος.—Σ. Κ ο υ γ έ α, Ἐπὶ τὰ κατάλοιπα τοῦ Τσουντα. Ἑλληνικά 7(1934) σ. 1.

Ἡ παράδοση, πὺς οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τὸ λιμένα τῆς Αὐλίδας ξεκίνησαν γιὰ νὰ πᾶν νὰ πολεμήσουν τὸν Πρίαμο, περνᾶει γιὰ ὀμηρικὴ καὶ ἡ γνώμη αὐτὴ στηρίζεται σ' ἓνα χωρίο τῆς Ἰλιάδας (B 303), πὺς εἶναι μοναδικό. Γιατὶ χωριστὰ ἀπ' αὐτὸ οὔτε στὴν Ἰλιάδα οὔτε στὴν Ὀδύσεια γίνεται πιά λόγος γιὰ τὴν συνάθροιση τῶν Ἀχαιῶν στὴ μικρὴ βοιωτικὴ πόλη. Ἀπεναντίας στὴν Ὀδύσεια (τ 186 ἐξ.) διαβάζομε, πὺς, ὅταν ὁ Ὀδυσσεὺς πῆγαινε ἀπὸ τὴν Ἰθάκη στὴν Τρωάδα—«ἰέμενος Τροίηνδε»—παρασύρθηκε ἀπὸ τὸν ἄνεμο στὴν Κρήτη κ' ἐκεῖ, σὰν ἐζήτησε τὸν Ἰδομενέα, ἔμαθε πὺς ἐκεῖνος εἶχεν ἀναχωρήσει μερικὲς μέρες πρωύτερα «σὺν νηυσὶ κορωνίσιν Ἰλιον εἶσω». Σύμφωνα δὴλαδὴ μὲ τὴν Ὀδύσεια οἱ ἥρωες ἔπλεαν ἀπὸ τὴς πατρίδες τῶν κατευθεῖα πρὸς τὴν Ἀσία καὶ τίποτε δὲν ξέρει τὸ ποῖημα γιὰ συγκέντρωση τῶν Ἑλλήνων στὰ παράλια τῆς Βοιωτίας ἢ σ' ἄλλον τόπο τῆς Ἑλλάδας. Ἀλήθεια εἶναι, πὺς γιὰ τὸ ταξίδι τοῦ Ὀδυσσεὺς καὶ τοῦ Ἰδομενέα μιλάει ὁ ποιητὴς σὲ μιὰ ἀπὸ τὴς ψεύτικες ἱστορίες, πὺς πλάθει καὶ διηγέται ὁ πολυμήχανος βασιλεὺς τῆς Ἰθάκης, πὺς εἶχε μεταμορφωθῇ σὲ ζητιάνο· αὐτὸ ὅμως δὲν ἔχει καμμιά σημασία γιὰ τὴν οὐσία τοῦ πράγματος καὶ πολὺ σωστὰ ἀπὸ καιρὸ τώρα ἐσυμπέραναν, πὺς ἡ Ὀδύσεια ἀκολουθεῖ μιὰ παράδοση παλαιότερη ἀπὸ τὴν κοινὴ. Ἀλλὰ μοῦ φαίνεται, πὺς καὶ τοῦ χωρίου τῆς Ἰλιάδας (B 303) ἡ ἀποδεικτικὴ ἀξία δὲν ἐμελετήθηκε ὅσο ἔπρεπε προσεκτικὰ καὶ πὺς ἐδόθηκε σ' αὐτὸ σπουδαιότητα, πὺς δὲν ἔχει. Αὐτὸ πιστεύω νὰ φανῇ ἀπὸ τὰ παρακάτω.

23.— Ἡ ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΣΤΟ ΚΡΑΤΟΣ (§§ 139, 141)

Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν παιδεία, ὅπου ἡ δημοτικὴ διατηρεῖ πιά κάποια θέση, τὸ κράτος τὴ μεταχειρίζεται στὴς ἄλλες τοῦ ἐκδηλώσεις μόνον ἐξαιρετικὰ, ὅταν ἰδίως ἀποτείνεται στὸ μεγάλο κοινό, σ' ἐπίσημες ἢ μισοεπίσημες περιστάσεις, ἀπὸ πρωτοβουλία φωτισμένων ὑπαλλήλων τοῦ ἢ τῶν κυβερνητῶν του, πὺς νιώθουν τὴν ἀνάγκη νὰ ἐπικοινωνήσουν ἄμεσα μὲ τὸ ἔθνος πᾶνω ἀπὸ τὴν κρατικὴ ρουτίνα. Συχνότερες εἶναι φυσικὰ οἱ περιστάσεις ὅπου σωματεῖα ἰ-

διωτικὰ ἢ οἱ ἰδιῶτες ἀπευθύνονται στὸ κοινὸ μὲ τὴ δημοτικὴ. Ὁ γλωσσικὸς τύπος τῶν κειμένων ποὺ καταχωρίζονται παρουσιάζει φυσικὰ καὶ στοι εἶα ξένα στὴ νέα γραπτὴ γλῶσσα, γραμμένα ἔτσι ἀπὸ τοὺς συντάχτες τοὺς ἀπὸ προχειρότητα, ἄγνοια ἢ καὶ θεληματικὰ—κάποτε πρόκειται καὶ γιὰ ἀβλεψίες τοῦ τυπογραφείου. Γενικὰ ὡστόσο βλέπει κανεὶς καὶ ἐδῶ πῶς μὲ τὰ χρόνια γράφεται ἡ δημοτικὴ πρὸ στροφῆς, καὶ ἀποφεύγονται μερικὲς λέξεις ποὺ ἐνόησαν πολλοὺς (βαρυνκόμιο, δρωτάρι).

Ἐγκύκλιος τοῦ νομάρχου Κυκλάδων Ζ. Παπαντωνίου (1913)

Ὁ Νομάρχης Κυκλάδων. Πρὸς τοὺς ἐργάτας τῶν Ἐργοστασίων Σύρου. Στὰ ἐργοστάσια ποὺ δουλεύουν κυρίως ἄνδρες ἐπέρασα κι' ἐξήγησα πῶς θὰ κάμετε καλλίτερη τὴν τύχη σας. Σᾶς τὰ ξαναγράφω σύντομα ἐδῶ γιὰ νὰ τὰ βάλετε καλὰ στὸ νοῦ σας. Σᾶς εἶπα: Μὲ 30 λεπτὰ ποῦ δίνετε τὸ μεσημέρι στὸ μάγερα γιὰ νὰ φᾶτε ἐλευινὰ καὶ ξύκινα πράγματα ποὺ σᾶς καταστρέφουν μπορεῖτε νὰ φᾶτε σ' ἓνα Συνεργατικὸ Ἐστιατόριο φαγητὸ ἄφθονο, φαγητὸ καθαρὸ, φαγητὸ θρεπτικόν... Τὸ Συνεργατικὸ Ἐστιατόριο ἔχει μόνον δὲ θὰ σᾶς πέρνη τίποτε παραπάνω, ἀλλὰ θὰ σᾶς δίνη φαγητὸ παραπάνω. Τὸ Συνεργατικὸ δὲν ἔχει τίποτα νὰ κερδίση, γιὰτὶ θὰ εἶνε δικό σας. Μὲ δικά σας λεπτὰ θὰ γίνῃ, σεῖς ἄστε οἱ ἀφεντάδες τοῦ, ἐσεῖς οἱ ἴδιοι θὰ πουλάτε κι' ἐσεῖς θ' ἀγοράζετε. Ἀφοῦ θὰ ἦνε δικό σας, δὲ μπορεῖτε νὰ κλέψετε τὸν ἑαυτὸ σας, καὶ νὰ γιὰτὶ τὸ Συνεργατικόν, τὸ σπῖτι τῶν ἐργατῶν, εἶνε σωτηρία γι' αὐτοῦς. Ὅ,τι θὰ κερδίζεν ἂν τὸ εἶχεν ἓνας ξενοδόχος, θὰ τὸ κερδίζη ἢ τροφή ποῦ θὰ τρῶτε, θὰ τὸ κερδίζη ἢ τσέπη σας...

Ἐγκύκλιος τοῦ Ὑποδιοικητῆ Βέρροιας Ν. Τότσιου (1919)

Βέρροια τῆ 1ῃ Μαρτίου 1919. Πρὸς τοὺς Παρέδρους τῶν Κοινοτήτων τῆς Ὑποδιοικήσεως.—Ἐως τώρα τὰ διάφορα χωριὰ τῆς Ὑποδιοικήσεως δὲν εἶχαν ἀποτελέση ὀργανωμένες Κοινότητες καὶ ἐξακολουθοῦσαν νὰ διοικοῦνται ὅπως καὶ κατὰ τὸν καιρὸ τῆς Τουρκοκρατίας, δηλ. νὰ ἔχουν ἓνα Μουχτάρη ποῦ καλὰ καλὰ κι' αὐτὸς δὲν ἤξερε ποιά ἦταν ἡ δουλειὰ του, καὶ τίς περισσότερες φορές τύχαινε νάνα ἀγράμματος, κι' οὔτε τὴν πρόοδο τοῦ χωριοῦ μποροῦσε νὰ δῆ, οὔτε τοὺς συγχωριανούς του νὰ εὐκολύνῃ στὶς σχέσεις τοὺς μὲ τίς διαφορὲς ἀρχές... Εἰς τὴν Παλαιὰν Ἑλλάδα, ὅπως καὶ σὲ κάθε πολιτισμένο τόπο τὰ χωριὰ δὲν εἶνε ἀφημένα στὴν τύχη τοὺς ὅπως ἦσαν ἐδῶ, καὶ ἀποτελοῦνε κοινότητες ὀργανωμένες ποὺ ζοῦνε σὰν μικρὲς πολιτεῖες σύμφωνα μὲ τοὺς Νόμους. Ἐχουνε περιουσίες δικές τους, πόρους δικούς τους, εἰσπράττουνε φόρους καὶ προφθάνουνε τίς μικρὲς τους ἀνάγκες χωρὶς νὰ περιμένουν ἀπὸ τὸ Κράτος πρὸ ἔχει ἄλλα μεγαλύτερα καὶ γενικώτερα ἐξοδα ν' ἀντικρύσῃ. Εἶνε σὰν νοικοκυρεμένα σπήτια... Ὡς σήμερα δὲν γινότανε τίποτε ἀπ' αὐτὰ ἐδῶ ὅπως γνωρίζετε...

Ἐγκύκλιος τοῦ Γενικοῦ Διοικητῆ Κοζάνης Ι. Ἡλιάκη (1919)

Πρὸς τὸν Λαὸν τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας. Ἀριθ. Πρωτ. 7318.—Ἡ ἐπιθυμία μου εἶναι ὅπως κατορθώσω νὰ ἔρχεται καὶ μόνος του ὁ πολίτης εἰς τὰς Ἀρχάς γιὰ νὰ λήθῃ τὸ παράπονόν του καὶ γιὰ νὰ ζητᾷ τὸ δίκη του. Μὲ μιὰν ἄλλη ἐγκύκλιόν μου πρὸ καιροῦ ἔλεγα, ὅτι ὁ λαὸς δὲν ἔχει καλύτερο προστάτη τῶν συμφερόντων του ἀπὸ τὰς Ἀρχάς καὶ ὅτι δὲν ἔχει ἀνάγκη κανένα διάμεσο γιὰ νὰ παρουσιασθῇ μπροστά των... Θὰ πολιτεύωμαι ὄχι γιὰ νὰ κάνω προσωπικούς φίλους, ἀλλὰ γιὰ νὰ κάνω συνεργάτες τίς μεγάλες ιδέες μας, μὲ τίς ὁποῖες θὰ ἐνώσωμε ὅλο τὸν πληθυσμὸ ἀπὸ κάτω ἀπὸ τὴ σημαία

τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, πάνω 'ς τὴν ὁποία εἶνε γραμμμένη ἡ ἀληθινὴ λευθεριά καὶ ἡ δικαιοσύνη, ἡ τιμιότης καὶ ἡ εἰλικρίνεια, ἡ ἀγάπη πρὸς τὴ πατρίδα καὶ πρὸς τὴ κοινωνία... Διατάσσω νὰ τοιχοκολληθῇ ἡ ἐγκύκλιος αὐτὴ σ' ὄλες τὶς ἐκκλησίες καὶ τὰ τζαμιά, σ' τὰ δημόσια, τὰ κοινοτικά καὶ τὰ δημοτικά καταστήματα, καὶ τὶς πλατεῖες τῶν χωριῶν καὶ τῶν πόλεων.
Κοζάνη 25 Σεπτεμβρίου 1919.

Πρὸς τὸν λαὸν τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας.

Τώρα ποῦ τέλειωσαν οἱ ἐκλογές τῶν κοινοτικῶν ἀρχῶν καὶ οἱ κοινότητες θ' ἀρχίσουν νέαν ζωὴν πρέπει νὰ λησιμονήσωμε τὰ περασμένα ποῦ δὲν εἶνε καθόλου εὐχάριστα... Σήμερα, ποῦ τέλειωσε καὶ ὁ πόλεμος, πρέπει ν' ἀρχίσῃ μιὰ νέα ἐποχὴ γιὰ νὰ ξεκουραστῇ πειὰ ὁ λαὸς τῆς πολυτυραννισμένης Μακεδονίας ἀπὸ τὰ βάσανά του. Πρέπει νὰ καταλάβουν ὅλοι ἀνεξαρτήτως φυλῆς καὶ θρησκείματος (ποῦ θ' ἀποτελέσουν ἀπὸ τώρα καὶ πέρα τὸ Ἑλληνικὸ ἔθνος) τί εἶνε αὐτὴ ἡ ἐλευθερία ποῦ ἔφερε ἐδῶ ἡ Ἑλλάδα. Ἡ ἐλευθερία αὐτὴ φέρει μαζί της τὴ δικαιοσύνη καὶ κάνει ἴσους ὄλους μπροστὰ στὶς Ἀρχές. Κανένας δὲν ἔχει προνόμια ἀπέναντι τοῦ Νόμου. Ὅλοι πρέπει νὰ σέβωνται τὸ Νόμο ὅσο τρανοὶ καὶ ἂν εἶνε. Ἄλλοίμονον εἰς ἐκεῖνον ποῦ θὰ παρακούσῃ τὰ προστάγματα του ἀπὸ τώρα καὶ πέρα!... Αὐτὲς τὶς συμβουλές καὶ τὶς ὁδηγίες δίδομε γιὰ τὴ νέα ζωὴ ποῦ ἀνατέλλει ἀπὸ τώρα καὶ πέρα εἰς τὸ βασανισμένο αὐτὸ τόπο. Ἄς ξεχαστοῦνε τὰ περασμένα, οἱ κακὲς συνήθειες καὶ ἡ κακὲς πράξεις. Ἄς πᾶμε μπροστὰ ὅλοι ἀγκαλιασμένοι καὶ ἀγαπημένοι γιὰ τὸ καλὸ τῆς μεγάλης Πατρίδας μας ποῦ ἀναγνωρίζει τέκνα της ὄλους ποῦ ζοῦν σ' αὐτὴ χωρὶς νὰ ἐξετάζῃ τὴ θρησκεία των καὶ τὴ φυλὴ των. Μουσουλμάνοι καὶ Χριστιανοί, ὄλοι σ' ἂν καλοὶ Ἕλληνες, ἄς ἐργαστοῦμε νὰ κάμωμε μιὰ πατρίδα ὡμορφή γιὰ νὰ ζήσωμε εὐτυχισμένα ὅπως ζοῦνε σ' ὅλα τὰ πολιτισμένα μέρη.

**Ἐκκλήση τοῦ Ὑπουργείου Οἰκονομικῶν γιὰ τὸ Ἔθν. Δάνειο (1922)*

Βασιλεῖον τῆς Ἑλλάδος.—Παιδιά, Τὰ ἀδέρφια μας ποῦ πολεμοῦν ἀκόμη τὸν Τούρκο ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ ψωμὶ καὶ ἀπὸ μπαροῦτι καὶ βόλια. Ἡ Πατρίδα δὲν ἔχει πλέον τὰ μέσα μόνη της νὰ οἰκονομήσῃ ὅλα αὐτὰ τὰ τεράστια ἔξοδα ποῦ χρειάζεται ὁ πόλεμος. Οὔτε ὅμως εἶναι δυνατόν, οὔτε εἶναι καὶ τίμιον γιὰ τὴν Ἑλλάδα νὰ ἀφήσῃ τὸν ἀγῶνα, ποῦ ἀνέλαβε γιὰ τὴν ἀπελευθέρωσι τῶν δούλων ἀδελφῶν καὶ νὰ τοὺς ἐγκαταλείψῃ ἔρημους εἰς τὴν ἐκδίκησιν... Ἀλλὰ ἡ Πατρίς δὲν ζητεῖ χάρισμα τίποτε. Ἡ Πατρίς ζητεῖ δάνειον ἀπὸ τὰ παιδιά της. Ἄν ἐμεῖς οἱ ἴδιοι δεχθοῦμε μὲ βαρυγκόμειο τὸ δάνειο ποῦ μᾶς ζητεῖ ἡ Πατρίς μας, μὲ ποῖον δικαίωμα θὰ ζητήσωμε αὔριον νὰ μᾶς δανείσουν οἱ ξένοι; Γι' αὐτὸ πρέπει ὅλα τὰ παιδιά νὰ παρακαλέσουν τοὺς γονεῖς των νὰ λάβουν μέρος εἰς αὐτὸ τὸ δάνειο τῆς Πατρίδος. Καὶ πῶς θὰ δανείσουν τὴν Πατρίδα; Κρατῶντας τὰ μισὰ χαρτονομίσματα μὲ τὸ Στέμμα ποῦ θὰ τοὺς μείνουν ἅμα κόψουν στὴ μέση τὰ χρήματα ποῦ κάθε πατέρας καὶ κάθε μητέρα ἔχουν φυλαγμένα. Αὐτὰ τὰ μισὰ χαρτονομίσματα μὲ τὸ Στέμμα εἶναι τὸ δάνειον καὶ αὐτὰ δὲν πρέπει νὰ ζητήσῃ νὰ τὰ ἐξαργυρώσῃ κανένας καλὸς πατέρας. Διότι αὐτὰ τὰ μισὰ μὲ τὸ Στέμμα δὲν εἶναι μόνον ἡ σωτηρία ποῦ δίνουμε στὴ Πατρίδα μὲ τὸ δάνειον, δὲν εἶναι μόνον τὸ ψωμὶ τῶν ἀγωνιστῶν τοῦ Μετώπου, εἶναι καὶ μιὰ καλὴ οἰκονομία γιὰ τὴν οἰκογένεια τοῦ καθενός... Γι' αὐτὸ λοιπὸν παιδιά, καὶ γιὰ τὸ γενικὸ καλὸ τῆς Πατρίδος καὶ γιὰ τὸ καλὸ τοῦ σπιτιοῦ σας πρέπει νὰ παρακαλῆτε κάθε ἡμέρα τοὺς γονεῖς σας νὰ φυλάνε τὰ μισὰ χαρτονομίσματα μὲ τὸ Στέμμα καὶ ὅπου εὐρίσκουν κανένα νὰ τὸ ἀγοράζουν καὶ θὰ βγοῦν κερδισμένοι...

**Λόγος τοῦ Ἀλεξάνδρου Παπαναστασίου στὴν Ἐκατονταετηρίδα
τοῦ Βύρωνα (1924)**

Μὲ εὐλάβεια ἐξαιρετικὴ συγκεντρωθήκαμε σήμερα ἐδῶ, στὸν τόπο τῆς μεγάλης σου θυσίας, ὦ Μπαῖρον, συμπολίτες καὶ συμπατριῶτες σου ἐμεῖς ἀπὸ τὶς δυὸ σου πατρίδες, γιὰ νὰ ἐκδηλώσουμε μαζὶ μὲ τοὺς εὐγενικοὺς ἀπογόνους σου τὰ βαθύτατα αἰσθήματα θαυμασμοῦ καὶ εὐγνωμοσύνης ποὺ τρέφουμε στὴν ἱερή, στὴ λατρευτὴ μνήμη σου. Ὅταν στὴν ἀκμὴ τῆς ὠραίας σου ζωῆς τώρα κι ἑκατὸ χρόνια, ἐκλείσες γιὰ πάντα τὰ μάτια, ἕνας λαὸς ἀγωνιστῶν σὲ θρήνησε γονατιστὸς σὰν πατέρα καὶ σὰν εὐεργέτη, ὅπως σὲ καλοῦσε, καὶ μαζὶ του σὲ πένθησεν ὅλος ὁ πνευματικὸς, ὅλος ὁ πολιτισμένος κόσμος. Ὁ λαὸς αὐτὸς τῶν ἀγωνιστῶν ἦταν οἱ χθεσινοὶ σκλάβοι, ποὺ στέναζαν κάτω ἀπὸ τυράννους, σκλάβους κι αὐτούς, ὅπως ἔλεγες, ἀλλὰ καὶ οἱ κληρονόμοι μιᾶς μεγάλης, τῆς μεγαλύτερης ἠθικῆς κληρονομίας ποὺ εἶχε ποτὲ ἔθνος. Τὴν ἐμπνευσμένη σου λύρα δὲν ἔπαυες νὰ χτυπᾶς μὲ πάθος γιὰ νὰ δείξης στὸ λαὸ αὐτὸ πόσο βαριά καὶ ὑποχρεωτικὴ ἦταν ἡ προγονικὴ κληρονομία, πόσο γλυκιά, πόσο ἀνεχτίμητη εἶναι ἡ ἐλευθερία, καὶ γιὰ νὰ τὸν ἐμφυχώσης νὰ σηκωθῇ νὰ τὴν καταχτήσῃ, ἀλλὰ καὶ γιὰ νὰ κἀνης νὰ νιώσῃ ὁ πολιτισμένος κόσμος τί μεγάλο ἀδίκημα ἦταν ἡ ὑποδούλωση τῆς Ἑλλάδας...

Ἡ ψυχὴ σου, κοιτάζοντας σήμερα τὴν Ἑλλάδα, θὰ ἰδῇ ὅτι τὰ ὠραῖα σου λόγια, οἱ πράξεις σου, ἡ θυσία σου, δὲν πῆγαν χαμένα. Ἀπάνω στὴ στάχτη βλαστάνει τώρα ἕνας νέος κόσμος, γεμάτος σφριῖγος καὶ ζωὴ. Καὶ ὁ Λαὸς ὁ Ἑλληνικὸς, καὶ μ' ὅλες τὶς δυσκολίες καὶ τὶς συμφορές, διατηρεῖ ἀκέραιη τὴν ἀγάπη του γιὰ τοὺς ἀγῶνες καὶ γιὰ τὴν Ἐλευθερία, ὅπως καὶ ποθοῦσες καὶ πρέπει. Ἐκ μέρους τῆς Ἑλληνικῆς Πολιτείας καταθέτω αὐτὸ τὸ στεφάνι, ἐλάχιστη ἐκδήλωση τοῦ θαυμασμοῦ καὶ τῆς εὐγνωμοσύνης, ποὺ αἰσθανόμαστε ὅλοι γιὰ σένα καὶ γιὰ τὸ μεγάλο σου ἔργο.

Προκήρυξη τοῦ Θεοδώρου Παγκάλου (1926)

Λαέ, Τὴν ἐρχομένη Κυριακὴ τὸ πρωὶ θὰ βρεθῆς σ' ἕνα κρίσιμο σταυροδρόμι τῆς ζωῆς σου. Δύο δρόμοι ἀνοίγονται διάπλατα μπροστά του. Ὁ ἕνας φέρνει στὴν κρατικὴ ἀποσύνθεση, στὴν ἀναρχία καὶ ληστοκρατία τῶν Γιαγκούληδων τοῦ βουνοῦ καὶ τῶν Μπαμπάνηδων τῶν πόλεων ποῦ κλέβαν τὰ ταμεῖα τοῦ Κράτους καὶ τὸν ἰδρωτὰ σου, στὴν ἐθνικὴ ταπείνωση καὶ τοὺς ἐξευτελισμοὺς τῆς δοξασμένης Πατρίδος μας... Ὁ ἄλλος δρόμος ποῦ σοῦ δείχνω ἐγὼ ὀδηγεῖ στὴν ἐξυγίανσι τοῦ Κράτους ἀπὸ τὴ σαπίλα ποὺ μάζεψε ὁ κομματισμὸς, τὴν τάξι, τὴν ἀσφάλεια τῆς ζωῆς, τῆς τιμῆς καὶ τῆς περιουσίας σου, στὸ κρέμασμα τῶν φαύλων ποὺ κλέβαν τὸ τίμιον δροτᾶρι σου ἀπὸ τὰ Ταμεῖα. Στὴν ὀριστικὴ ἀποκατάστασι τῶν ἀδελφῶν μας προσφύγων ποῦ θὰ δώσῃ νέα ζωὴ καὶ νέο αἷμα στὸν τόπο μας, στὴν κατασκευὴ τῶν δρόμων, γεφυρῶν καὶ σιδηροδρόμων γιὰ τὴν ἀνάπτυξι τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς γεωργίας καὶ στὴν ἐνίσχυσι τοῦ Στρατοῦ καὶ τοῦ Στόλου διὰ τὴν ἐξασφάλισι τῆς ἐλευθερίας καὶ τὸ μεγαλεῖο τοῦ ἔθνους μας. Ἡρεμὸς καὶ ἐλεύθερος κάμε τὸ σταυρὸ σου καὶ διάλεξε σύμφωνα μὲ τὴ συνείδησί σου. Σκέψου καλὰ καὶ διάλεξε.

Κήρυγμα τοῦ μητροπολίτη Καρυστίας Παντελεήμονος (1928)

Ἀπόμακρη ὀχλοβοῆ ἀκούγεται τώρα καθαρὰ. Ἐκείνος ἔρχεται! Καὶ ἡ ὀχλοβοῆ τοῦ κόσμου, ποῦ τὸν ἀκολουθεῖ ὅσο πάει, ἀκούγεται πειδὶ καθαρὰ. Ζυγώνει. «Θεέ μου! βοήθη με» εἶπε ἡ πόρνη μέσα τῆς, καὶ στηρίχθηκε στὸν τοῖχο γιὰτὶ τὰ πόδια τῆς ἄρχισαν νὰ τρέμουν κ' ἡ καρδιά τῆς κόντευε νὰ σπάσῃ. «Θεέ μου, βοήθη με νὰ τὸν ἰδῶ, τὰ πόδια Του νὰ φιλήσω κι' ἄς πεθάνω!»

... Ὁ
μὲ ἐπὶ
εἶσι: «Ἡ
ὅτι: «
ἐπὶ ὅσοι
καὶ ποῦ
ὁ κενὸς
μὲρ ποῦ
κατὰ τὴν
τὸν ἄλλο
ἰδίαν τῆς
μοῦ σὰν
ταῦν σὰν
ἐκ μου τὸ
(Ἡ Ἀνακ

Τῆς ἐπι
ἀθροῦντες π
ζωῆς σου
ἡ, πῶς ὁ
πῶς εἶνε γὰρ
ἀνεχτὶ καὶ
ἕως τῆς θρη
τὴν ἀγάπῃ σου
ἐγγράμ: ἡ
Ἐπιπῶ κα
ση, ὅτι οἱ λαοὶ
τὸν μὲρ τοῦ
τὸ θὰ παραμυ
Ἑλλάδα καὶ
τοῦ στήν ὅτι
τὴν ἡ εἶνε ἀνε
πῶς εἶνε ἀνε
σὺν τῆ
πῶς εἶνε ἡ
τὸν Τῆς κα

The Statute
provision for t
n. 30 τοῦ 1935.
ἐπιβλήεται ἐ
ἡ Διοικήσιμος
Ἡ Ἀποτὸς Ἐξ
ἀρτιστικῶν
ἡμῶν, μὲρ
ἀποτὸς τοῦ 198
ἀποτὸς, κατὰ
εἶναι πῶς
καὶ μὲρ, ἐν
τὸν ἑρμῆ κλῆσ

...Ὡ! ἄς μοῦ ἐπιτραπῆ νὰ τελειώσω τῆς φτωχῆς μου αὐτῆς γραμμῆς, ἄς μοῦ ἐπιτραπῆ μὲ μιὰ ἐλεύθερη πλατεῖα παράφρασι τοῦ ἐμπνευσμένου τροπαρίου: «Κύριε, ἡ γυναῖκα, ποῦ κυλισθῆκε στό βουρκο καί μέσα ἐκεῖ ἐλέρωσε ὅ,τι κι' ἂν εἶχε ὠραῖο, ποῦ Σὺ τῆς τὸ εἶχες χαρίσει ὡς Δημιουργός, τώρα ἔνοιωσε κοντά τῆς τῆ Θεότητά Σου καί σ' ἂν νάταν μιὰ ἀπό τῆς ἀγνῆς γυναῖκες, ποῦ ἄλειψαν μὲ μῦρα καί μὲ δάκρυα τὸ Πανακῆρατό Σου Σῶμα, ὅταν οἱ κρυφοί Σου Μαθηταί Σέ εἶχαν ξεκρεμάσει ἀπό τὸ Σταυρό, πῆρε κι' αὐτὴ μῦρο πολύτιμο στ' ἁμαρτωλά τῆς χέρια καί ἤρθε κοντά Σου, μὲ χτύπους δυνατοῦς μέσ' στὴ καρδιά τῆς, καί δάκρυα στά μάτια τῆς καί Σοῦ πρόσφερε τὸ μῦρο. Σέ εἶδε ἀγνό, Σέ εἶδε Ἄγιο καί αἰσθάνθηκε πιὸ βουρνωμένη τὴν ἰδική τῆς ζωή. Ἀλλοίμονο σέ μένα, Κύριε, Σοῦ εἶπε μὲ σπαραγμό. Γύρω μου σ' ἂν ἀτέλειωτη νύχτα μὲ σκεπάζει ὁ οἴστρος τῆς ἀκολασίας, νύχτα σκοτεινὴ σ' ἂν τὸν Ἄδη, νύχτα μαύρη χωρὶς φεγγάρι ὁ ἔρωσ τῆς ἁμαρτίας. Δέξαι μου τὰς πηγὰς τῶν δακρύων. Τίποτε ἄλλο δὲν ἔχω νὰ σοῦ προσφέρω». (Ἡ Ἄμαρτωλή. Πατρίς 11 Ἄπρ. 1928. Πβ. ἰδ. ἐφημ. 13, 14 Ἄπρ.).

Χαιρετισμὸς τοῦ Ἰωάννη Μεταξᾶ (1936)

Τὶς ἐορτάσιμες αὐτῆς ἡμέρες, οἱ εὐχῆς εἶνε ἔθιμο παλαιὸ καί ὠραῖο. Ὁ ἄνθρωπος ποῦ εὐχεται εἶνε ἐκεῖνος ποῦ δὲν ἄφησε νὰ σβύσουν μέσα του τὰ ζωογόνα φῶτα τῆς ἐλπίδας, καί ἡ εὐχὴ δείχνει περισσότερο ἀπὸ κάθε τι ἄλλο, πόσο φυσικὴ εἶνε ἡ κοινωνικότητα στόν ἄνθρωπο. Αἰσθάνομαι λοιπὸν πὼς εἶνε χρέος μου καί βαθυτέρῃ μου ἀνάγκη καί χαρὰ νὰ εὐχηθῶ στόν Ἑλληνικὸ λαό, ἐπειδὴ κι ἐγὼ ποθῶ, ἐλπίζω καί θέλω. Ποθῶ νὰ λυτρωθῆ ἀπ' ὅλες τὶς δημαγωγικὰς πλάνες, νὰ πλημμυρίσῃ ἀπὸ ἀγάπη γιὰ τὴν Ἑλλάδα, νὰ μοχθήσῃ γιὰ τὸν ἠθικό, τὸν πνευματικὸ καί τὸν ὑλικὸ ὑψωμὸ τῆς καί τοῦ εὐχομαι μ' ὅλη μου τὴν ψυχὴ νὰ ἐπιτύχῃ στόν ὠραῖο αὐτὸ δρόμο.

Ἐλπίζω καί εὐχομαι τὸ 1937 νὰ εἶνε περίοδος ὠραίων πραγματοποιήσεων, ὅτι οἱ λαϊκῆς ἐργαζόμενες καί μοχθοῦσες τάξεις θὰ γευθοῦν τοὺς καρποὺς τοῦ μόχθου καί τῆς προσπάθειας τῆς κυβερνήσεως καί ὅτι ἡ ποθητὴ ἐνότητα θὰ πραγματοποιηθῆ στίς ψυχῆς τῶν Ἑλλήνων. Θέλω καί εὐχομαι κάθε Ἑλληνίδα καί κάθε Ἑλληνας κατὰ τὸ 1937 νὰ δώσουν τὸν καλύτερο ἑαυτὸ τους στὴν ὑπηρεσία τῆς κοινῆς πατρίδας καί ὑπόσχομαι ἡ θέλησή μου αὐτὴ νὰ εἶνε ἀκούραστη καί ἀλύγιστη. Στέλνω σ' ὅλους τοὺς πολῖτες καί τὶς πολίτιδες αὐτῆς τῆς χώρας καί σ' ὅσους ταξιδεύουν στά πέλαγα καί σ' ὅσους ζοῦν στὴν ξενιτεία τὸν ἐγκάρδιο χαιρετισμὸ τῆς ἀγάπης καί τὶς θερμότερες εὐχῆς μου γιὰ τὸν καινούργιο χρόνο. (Μηνιαῖον Δελτίον Ὑφυπουργείου Τύπου καί Τουρισμοῦ ἀρ. 4, 1936, σ. 548).

Ἀπὸ τὴ νομοθεσία τῆς Κύπρου (1935)

The Statute laws of Cyprus, No 30 of 1935. A law to make better provision for the Prevention of Crime. Τὰ νομοθετήματα τῆς Κύπρου. ἀρ. 30 τοῦ 1935. Νόμος ποῦ σκοπεύει νὰ πάρῃ καλύτερη φροντίδα γιὰ νὰ προλαβαίνεται τὸ ἐγκλημα. Γ.Δ.Μπάτερσιλ, 16 Ὀκτωβρίου 1935. Λειτουργγός Διαχειριζόμενος τὴν Κυβέρνηση. [Μετὰφρ. Α. Ἰντιάνου].

Ἡ Αὐτοῦ Ἐξοχότητα ὁ Λειτουργγός ὁ Διαχειριζόμενος τὴν Κυβέρνηση καί Ἀρχιστράτηγος τῆς Ἀποικίας τῆς Κύπρου νομοθετεῖ ὡς ἐξῆς:—1. Αὐτὸς ὁ Νόμος μπορεῖ ν' ἀναφέρεται ὡς ὁ Νόμος γιὰ τὴν Πρόληψη τοῦ Ἐγκλήματος τοῦ 1935.—2. Ἐνας Διοικητῆς ἢ ἓνας Πρόεδρος Ἐπαρχιακοῦ Δικαστηρίου, κατόπι ἀπὸ μίαν ἔνορκον πληροφορία πὼς ἓνα ὁποιοδήποτε πρόσωπο εἶναι πιθανὸ νὰ παραβιάσῃ τὴν τάξην ἢ νὰ διαταράξῃ τὴν ἡσυχίαν τοῦ κοινοῦ μπορεῖ, ἂν κατὰ τὴ γνώμη του ὑπάρχῃ ἀρκετὴ αἰτία γιὰ νὰ ἐνεργήσῃ, νὰ βγάλῃ κλήση, σύμφωνα μὲ τὴ φόρμα ποῦ καταχωρεῖται στό Πρῶτο

νήν κατάστασιν, καί τήν εὐεξίαν ἢ καχεξίαν αὐτῶν. Τούναντίον ἀντενδείκνυται ἡ χορηγία τοῦ ἁλατος εἰς τὰ πάσχοντα ἐξ ὀξειῶν φλεγμονῶν τοῦ γαστροεντερικοῦ σωλήνος ἢ καί ἐξ ἄλλων ἐκ τῶν συνήθως τὰ ζῶα προσβαλλουσῶν συμφορητικῶν νόσων. (Πρακτικά Ὀδηγίαί περί χρήσεως τοῦ μαγειρικοῦ ἁλατος ἐν τῇ κτηνοτροφίᾳ καί τῇ μαγειρικῇ, Ὑπουργεῖον Ἑθν. Οἰκονομίας κτλ.).

Ὅμοια μιλοῦν οἱ Ὀδηγίες γιά τὸ λαὸ (Διεύθυνσις δημοσίας ὑγείας καί δημ. ἀντιλήψεως. «Περὶ τῆς ἐκ τῶν ἐνότων διατροφῆς», «χάριν... ἐν γένει παντὸς ἐγγραμμάτου») γιά φασιόλους, πῖσα, κυάμους, ἐρεβίνθους καί ἀιθοκράμβην, καί οἱ ἀστυνομικὲς διατάξεις ἐξηγοῦν ὅτι «πρὸς λειοτρίβησιν καί κωνιοποίησησιν» ἀπαγορεύεται ἡ ἐπὶ οἰζδήποτε προφάσει διαφύλαξις εὐρωτιῶντων συντετηρημένων ὀπωρικῶν, ἡλλοιωμένων ὠῶν, ὀξυνίσαντος γάλακτος», ὀρίζοντας καί τὴν «ἐπίπασιν ἀμυλοκόνεως (πούδρας)». (Πβ. καί Σ 14). Κάποτε αἰσθάνθηκε καί τὸ κράτος τὸ ἴδιο τὴν ἀνάγκη νὰ ἐξηγηθῇ στὸ λαὸ ἡ γλώσσα του: «Τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἑσωτερικῶν διὰ νέας ἐγκυκλίου του προσκαλεῖ τοὺς δημάρχους, τοὺς ἱερεῖς καί τοὺς δημοδιδασκάλους νὰ ἐξηγήσωσιν εἰς τοὺς ἐκλογεῖς τὴν ἄλλην ἐγκύκλιον, τὴν γραμμένην εἰς αὐστηρὸν γραφειοκρατικὸν ὕφος... καί καθιστᾷ ὑπευθύνους τοὺς δημάρχους, ἱερεῖς καί δημοδιδασκάλους, ἂν κάπου ἐξ αἰτίας τῶν ἐπέλθῃ ἀνωμαλία εἰς τὴν ἐκλογὴν» (Ἑστία 3 Ἰαν. 1914). Πβ. Δελτίο Ἐκπαιδευτ. Ὁμίλου, τ. 3. σ. 294, τ. 5. σ. 13α., τ. 6. σ. 217, τ. 7. σ. 220).

24. — ΑΠΟ ΤΟ ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΤΩΝ ΑΝΩΤΕΡΩΝ ΕΠΟΠΤΩΝ ΓΙΑ ΤΗ ΡΥΘΜΙΣΗ ΤΗΣ ΣΧΟΛΙΚΗΣ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ (§ 143)

Ἀπὸ τὸ Ὑπόμνημα τῶν Ἀνώτερων Ἐποπτῶν γιά τὸ γλωσσικὸ κανονισμὸ τῶν ἀναγνωστικῶν τῆς Α' καί τῆς Β' τοῦ δημοτικοῦ σχολείου (10 Ὀκτ. 1917), ποῦ εἶχε ὑποβληθῇ στὸ Ἐκπαιδευτικὸ συμβούλιο, καταχωρίζεται τὸ μέρος ὅπου διαγράφονται οἱ ἀρχές τοῦ κανονισμοῦ, σύμφωνα μὲ τίς ὁποῖες διορθώθηκε ἡ γλώσσα τους.

...Ἡ γλώσσα αὐτή, διὰ νὰ εἶναι πραγματικῶς ἡ κοινὴ δημοτικὴ τοῦ δημοτικοῦ σχολείου, ἔπρεπε α) μὲν ν' ἀποφύγη κάθε ἰδιωματικόν, διαλεκτικόν ἢ μὴ γνῶριμον στοιχεῖον, καί β) ἀπὸ τὴν γλώσσαν τῆς παραδόσεως νὰ προσλάβῃ μόνον ὅτι ἡμπορεῖ ν' ἀφομοιώσῃ, καί ὅτι ἀναπληρῶνει πραγματικᾶς ἀνάγκας.

Σύμφωνα μὲ τὴν πρώτην ἀρχὴν ἔπρεπε ν' ἀποκλεισθοῦν στοιχεῖα διαλεκτικά, καθὼς σπερώνω, σκεβόταν, πλιό ἀντι πιά, πῶχω ἀντι ποῦχω, σῶλεγα κτλ. Λέξεις διαλεκτικαί καί ὄχι ἀρκετὰ γνωσταί διτηρήθησαν μόνον εἰς ἐλαχίστας περιστάσεις, ἐφ' ὅσον εἶναι ἀπαραίτητοι διὰ νὰ ἐκφράσωσιν ἐννοίας διὰ τὰς ὁποίας λείπει ἀπὸ τὴν κοινὴν γλώσσαν γνωστότερα λέξις (λ.χ. ξέθαλε (ξερθράκισσε) τὴ φουτιά). Εἰς ὀλίγας περιπτώσεις πάλιν, ὅπου δὲν ὑπάρχει κοινὸς τύπος ἢ τουλάχιστον εἶναι δύσκολον νὰ γνωσθῇ σήμερον προχείρως, κυρίως προκειμένου περὶ λέξεων, καθὼς λ.χ. καλαμπόκι καλαμποκιά-ἀραποσίτι κτλ., διτηρήθησαν καί αἱ δύο.

Ὡς πρὸς τὸ β' ζήτημα, τὴν χρῆσιν λογίων στοιχείων, πρέπει νὰ παρατηρηθοῦν τ' ἀκόλουθα: Βάσις λαμβάνεται φυσικὰ ἡ λαϊκὴ γλώσσα, μὲ τὰς λέξεις τῆς, μὲ τὴν φωνητικὴν των, μὲ τὸ τυπικόν των.

Τὸ τυπικὸν τῆς δημοτικῆς παρελήφθη ὀλόκληρον περίπου καί ἀμετάβλητον, ἀφοῦ καί ἡ νέα φιλολογικὴ μας γλώσσα αὐτὸ ἀκολουθεῖ, καί αἱ ὀλίγαι παρουσιαζόμεναι ἐξαιρέσεις, ὀφειλόμεναι κυρίως εἰς τὴν παρουσίαν

1. Ἡ ἐπιτροπή ἢ συσταθεῖσα ὑπό τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ συμβουλίου διά τόν ἔλεγχον τῆς γλώσσης τῶν ἐγκεκριμένων ἀναγνωστικῶν, τῶν γραμμένων εἰς τήν δημοτικήν, ἔχουσα ὑπ' ὄψει τόν νόμον 1332 (827) περί διδασκτικῶν βιβλίων, τήν εἰσηγητικήν ἔκθεσιν τοῦ Διατάγματος 2585 τῆς Θεσσαλονίκης καί τὸ ὑπόμνημα τῶν Ἀνωτέρων Ἐποπτῶν διά τόν γλωσσικόν κανονισμόν τῶν ἐγκριθέντων ἀναγνωστικῶν τῆς δημοτικῆς κατὰ τὸ παρελθόν σχολικόν ἔτος, τὸ ἀνακοινωθέν εἰς τὸ Ἐκπαιδευτικόν συμβούλιον τήν 31 Νοεμ. 1917, συμφώνως μέ τὸ ὅποιον ἐκανονίσθη ἕως τώρα ἡ γλῶσσα τῶν ἀναγνωστικῶν τῆς δημοτικῆς πρὸς συμπλήρωσιν καί ἀκριβέστερον καθορισμόν τῶν ἀποφασισμένων καί ὠρισμένων ἤδη ὡς πρὸς τόν τύπον τῆς νέας σχολικῆς γλώσσης, συνεφώνησε εἰς τ' ἀκόλουθα:

...6. "Ὅσον ἀφορᾷ τὸν ἀπό τοῦ ἀρχαῖο μὲν περιόρισμόν, αὐτὸς δὲν ἀποκλείει τὸν λεξιλογικόν πλοῦτον ἀπὸ τὴν καθαρεύουσαν ἢ καί ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν, ἐφ' ὅσον αὐτὸς ἔχει γίνεαι ἢ εἶναι συμφέρον νὰ γίνῃ κοινὸν κτῆμα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἢ ἐφ' ὅσον μέ τὴν διατήρησιν του ἱκανοποιοῦνται σκοπιμώτερα αἱ συγγραφικαὶ ἢ αἱ φραστικαὶ ἀνάγκαι τῆς κοινωνίας, καί ἐφ' ὅσον δὲν εἶναι ἰσχυρότεροι τῆς ἀφομοιωτικῆς δυνάμεως τῆς γλώσσης. Μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν δὲν ἀποκλείεται ἀπὸ τὴν σχολικὴν γλῶσσαν κανὲν μορφωτικὸν ἀληθινὰ καί χρήσιμον στοιχεῖον τῆς λογίας παραδόσεως. Ἔτσι λ.χ. εἰς τὰ ἤδη ἐγκριθέντα ἀναγνωστικὰ διατηρήθησαν λέξεις καθὼς ἐργασία, ἐργάζομαι, παραλία, τρικυμία, ὀμίχλη, ψιθυρίζω, σαύρα, πελώριος, βοσκός, ταχυδρομεῖο, σφαγεῖα, ἐργαλεῖο, διακοπές, θέαμα, γαλαξίας, μετάλλιο, θύελλα, κατὰστημα, λήπασμα... κοινότητα, λαρυγγισμός, ἀσπίδα, γενειάδα, συγκάτοικος, ποικιλόχρωμος, παμπάλαιος, εὐαίσθητος, σχηματίζω, ἐξατμίζω, σχεδιάζω, ὑπερασπίζομαι, ὅπου συχνὰ αἱ ἀντίστοιχοι λέξεις τῆς δημοτικῆς ἢ δὲν ὑπῆρχαν καθόλου ἢ τουλάχιστον δὲν ἦσαν εὐχρηστοὶ εἰς τὴν ἰδίαν σημασίαν ἢ ἀπόχρωσιν (κατάστημα - μαγαζί, διασκεδάζω - γλεντῶ - γλεντοκοπῶ), ἢ εἶναι περιτταὶ ἢ ἀπαρχαιωμένοι (κερεστές, πόστα).

7. Αἱ λόγιοι λέξεις.. μεταγράφονται μέ τὴν ἀρχαίαν (λογίαν) φωνητικήν, ἐκεῖ ὅπου ὁ ἀνεπιτήδευτος προφορικὸς λόγος τῶν γλωσσικῶν κέντρων δυσκολεύεται ν' ἀφομοιώσῃ ἢ καί δὲν ἀφομοιώνει σήμερον τὰς λέξεις αὐτὰς κατὰ τοὺς φωνητικὸς κανόνες τῆς δημοτικῆς, εἴτε πρόκειται διὰ φωνητικὰ στοιχεῖα ὅχι ριζικῶς ἀντιτιθέμενα πρὸς τὴν φύσιν τῆς λαϊκῆς γλώσσης καθὼς παραλία, μελωδία, συνοδεία, χειρόγραφο, ἐργόχειρο, τὸ βασιλείό μου... εἴτε καί διὰ στοιχεῖα φωνητικὰ ἀντιπροσωπεύοντα πραγματικῶς νέαν διαφορετικὴν φωνητικήν: λ.χ. λεπτός, λεπτό· ὀπτική, πτώχειση κοντὰ εἰς τὸ φτωχός...· σχηματίζω, σχεδιάζω κοντὰ εἰς τὸ σκοινί, σκίνος· ἀναίσθητος, εὐαίσθητος, Αἰγισθος, συμβούλιο, συνέλευση, εὐγνωμοσύνη, ἐκστατικὸς κτλ.

8. Ὡς πρὸς τὸ τυπικόν, αἱ λόγιοι λέξεις θὰ κανονίζονται σύμφωνα μέ τὴν λαϊκὴν χρῆσιν, δηλαδὴ κατὰ τὸ τυπικόν τῆς δημοτικῆς, ἐκτὸς τῶν ὀλίγων περιστάσεων κατὰ τὰς ὁποίας ὁ μὲν λαϊκὸς τύπος, ἀντιστρατευόμενος εἰς τὸ σημερινὸν γλωσσικὸν αἶσθημα τῶν μορφωμένων τάξεων, εἶναι σπάνιος (ἢ ἀνύπαρκτος) καί δὲν δείχνει ἀρκετὴν ἀφομοιωτικὴν δύναμιν, ὁ δὲ λόγιος, εὐρισκόμενος ἤδη εἰς κοινὴν χρῆσιν εἰς τὰ γλωσσικὰ κέντρα, μικρὰ καί μεγαλύτερα, καί μέ τὴν δόκιμον λογοτεχνικὴν χρῆσιν ἑναρμονίζεται καί ἀπὸ τοὺς ἀπαιδευτοτέρους εἶναι δυνατόν εὐκολώτερα νὰ χρησιμοποιηθῇ χωρὶς ν' ἀφομοιωθῇ κατὰ τὰ πρότυπα τῆς μητρικῆς γλώσσης, τὰ κανονίζοντα καί τὸ γλωσσικόν των αἶσθημα... Ἔτσι λ.χ. ἀπὸ τ' ἀρχαῖα τριτόκλιτα διατηροῦν τὴν ἀρχαίαν κλίσιν, διὰ μερικὰς πτώσεις, αἱ ἀκόλουθοι κατηγορίαι ὀνομάτων λογίας καταγωγῆς: τὰ οὐδέτερα εἰς -ος -ότος (γεγονός -ότος), -ον -οντος (προῖόν, συμφέρον), -μα -ματος (πρόβλημα, συναίσθημα), μερικὰ ἀρσενικὰ εἰς -εις -εων (καθὼς συγγραφεῖς, μάντις) καί τὰ θηλυκὰ εἰς -εως

ταυτίζεται ἐπαρκῶς μέ τήν κοινὴν λαϊκὴν χρῆσιν, οὔτε μέ τήν λογοτεχνίαν, ἢ ὅποια τήν ἀκολούθησε καί ἢ ὅποια μόνη ἐξεῦρε ἀντικειμενικά ὑπωσδῆποτε κριτήρια διὰ τήν δημιουργίαν γλώσσης σχολικῆς καί ἐθνικῆς.

15. Ὁ γλωσσικὸς κανονισμὸς ἐπὶ τῆς διαγραφείσης βάσεως διατηρεῖ καί κάποιαν ἐλαστικότητα, ἀφοῦ μέ ὅλους τοὺς γραμματικούς καί λεξιλογικούς περιορισμούς τοὺς ὁποίους ὑπαγορεύει αὐτοδικαίως—καί πραγματικῶς πραγματοποιεῖ ἢ ἤδη καθιερωνομένη κοινὴ γλῶσσα—παρέχει μικρὸν περιθώριον ποικιλίας, κυρίως ὡς πρὸς τὸ λεξιλόγιον καί τοὺς φωνητικούς τύπους τῶν λέξεων (ροασία-δουλειά, παραλία-γιαλὸς ἀκρογιαλιά, σκια-ἴσκιος, παιγνίδι-παιχνίδι), εἴτε ὅπου παράκεινται ἰσοτίμως δύο λαϊκοὶ τύποι (κανεῖς- κανέννας, βγάλτε-βγάλτε), τοῦ λογίου τύπου ἐνισχύοντος ἐνίοτε τὸν λαϊκόν.

Ἡ ποικιλία περιωρίσθη εἰς τὰ περιστάσεις αὐτάς ἐπὶ τῇ βάσει τῆς λογοτεχνικῆς καί τῆς συνήθους λαϊκῆς χρήσεως εἰς τὸ ἐλάχιστον, ἐνίοτε μάλιστα λαμβάνεται κατὰ τὸν κανονισμὸν ὑπ' ὄψει ἢ προτίμησις τοῦ συγγραφέως—χωρὶς οὔτε δυνατόν νὰ εἶναι μέ τήν βοήθειαν τῶν κριτηρίων αὐτῶν νὰ γίνῃ ὁ περιορισμὸς μεγαλύτερος, οὔτε ὅμως καί νὰ εἶναι ἀπαραιτήτως ἀναγκαῖον νὰ δοθῇ μεγαλύτερα, γραμματικὴ ἰδίως ἐνότης, διὰ τοὺς ἀκολουθοῦντες λόγους:

16 α). Δίσχοликаὶ ἀνάγκαι τῆς γλωσσικῆς διδασκαλίας εἶναι μὲν τοιαῦται, ὥστε νὰ εὔχεται κανεῖς ὅσω τὸ δυνατόν μεγαλύτεραν ἀπλότητα καί ὀλίγους εὐκολομαθήτους, γραμματικούς καί ὀρθογραφικούς ἰδίως κανόνας, καί ἂν εἶναι δυνατόν καμίαν ἀπόλυτως ἐξαιρέσιν· δὲν ἀπαιτοῦν ὅμως ἀναποτρέπτως ἀποκλειστικὴν καί ἀπόλυτον ἐνότητα μορφολογικῶν καί φωνητικῶν ἰδίως τύπων, οὔτε καί θὰ ἤμποροῦσαν νὰ τὸ ἀξιώσουν εἰς βάρος τῆς συνήθους χρήσεως καί τῆς διαμορφωθείσης ἕως σήμερον λογοτεχνικῆς παραδόσεως. Ἡ κοινὴ γλῶσσα περιφρουρεῖται πρωτίστως ὄχι ἀπὸ κανονιστικούς σχολικούς κανόνας, ὅσον ἀπὸ τὸ γλωσσικὸν αἶσθημα τῶν ὁμογλώσσων, τοῦ ὁποίου γενικῶς ἐκφρασις εἶναι καί οἱ χρηστικοὶ γραμματικοὶ κανόνες. Δι' αὐτὸ καί ἔταν συνυπάρχουν διπλοὶ φωνητικοὶ ἢ μορφολογικοὶ τύποι, ἢ γραμματικὴ διπλοτυπία, ἢ ὅποια καθιερώνει τήν χρῆσιν των, δὲν ἀποτελεῖ ἐμπόδιον καί φραγμὸν τῆς γλωσσικῆς διδασκαλίας, ἐφ' ὅσον δὲν πρόκειται νὰ ἐκπέσῃ αὐτὴ εἰς ξηρὰν ἀποστήθισιν κανόνων ἢ παράταξιν σχηματιστικῶν τύπων. Τοιαύτην ὑπερβολικὴν ἐνότητα, χάριν ἀκριβῶς τῆς σχολικῆς ἀπόψεως, εἶχαν ἐπιδιώξει ἄλλοτε οἱ ὀπαδοὶ τοῦ δημοτικισμοῦ· εἶναι ὅμως καί τώρα ἀδύνατος ἢ πρὸς τήν ἰδίαν ἢ ἀντίθετον διεύθυνσιν ἄνευ ἐξαιρέσεως ἐξίσωσις τῶν τύπων, ἢ εἰς τ' ὄνομα τῆς σχολικῆς ἐνότητος ζητοῦσα νὰ ἐξομαλύνῃ παντοῦ τήν λαϊκὴν χρῆσιν... — Πβ. [Τριανταφυλλίδης] Δέκα χρόνια. Δελτίο Ἐκπαιδ. Ὁμίλου 9 (1921) σ. 14α. Τοῦ ἰδ., Δημοτικισμὸς σ. 54α.

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΑ

1.—Ἡ προϊστορική ἑλληνική κοινή (§ 4)

Ἀπὸ τὴν προϊστορική ἑλληνική γλῶσσα δὲν ὑπάρχει κανένα γραπτὸ μνημεῖο καὶ ἔτσι δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ τὴν ξέρωμε. Ἀπὸ τὴ σύγκριση ὡστόσο τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν διαλέκτων μεταξύ τους καὶ ἀκόμη μὲ συγγενικὲς γλῶσσες εἶναι συχνὰ δυνατὸ νὰ βγοῦν συμπεράσματα γιὰ πολλὰ τῆς γνωρίσματα καὶ νὰ σχηματιστῇ κάποια εἰκόνα τοῦ τύπου τῆς. Παραθέτεται ἐδῶ ἓνα δεῖγμα τῆς γλῶσσας αὐτῆς, ὅπως ἐπιχείρησε νὰ τὸ δώσῃ, ὡς πρὸς τὸ τυπικὸ τῆς μέρος, ὁ Ἰνδογερμανιστὴς Ed. S c h w y z e r, Griechische Grammatik σ. 74, ὅπου φυσικὰ οὔτε τὸ ὕφος οὔτε καὶ τὸ λεξιλόγιο μπορεῖ νὰ ἔχουν ἀξιώσεις γιὰ ἀκρίβεια.

Τὸ κείμενο ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς πλατωνικῆς Ἀπολογίας τοῦ Σωκράτη:

Ὅ,τι μὲν ὑμεῖς, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, πεπόνθατε ὑπὸ τῶν ἐμῶν κατηγορῶν, οὐκ οἶδα· ἐγὼ δ' οὖν καὶ αὐτὸς ὑπ' αὐτῶν ὀλίγου ἐμαντοῦ ἐπελαθόμην, οὕτω πιθανῶς ἔλεγον. Καίτοι ἀληθὲς γε ὡς ἔπος εἶπεῖν οὐδὲν εἰρήκασιν

ἀποδίνεται ἔτσι (τὸ *ν* πρέπει νὰ προφερθῇ *ου* καὶ τὸ *ου*: *ου*):

Γοττι μᾶν (;) υμμε, ω ανερες Αθᾶναιοι, πεπασθε υπο κατᾶγορων μεο, ου Φοιδα· εγω δε εον (;) και αυτος υπ' αυτῶν ολιγοιο εμεο αυτοιο επελαθομᾶν, τως (ἤ τω) πιθανως (ἤ πιθανω) ελεγοντ. Καιτοι αλᾶθες γε ὡς (ἤ ω) Γεπος Γειπειεν (ἤ Γευπειεν) ουδε ἐν ΓεΦρηκάτι.

Ἡ ἀρχὴ τῆς Ὀδύσειας ἀποδίνεται ἔτσι:

ανερα μοι ενσεπε (ἤ ενσετε) μοντjα (μωντjα;)

Ἡ ἀρχὴ τοῦ «Πάτερ ἡμῶν»:

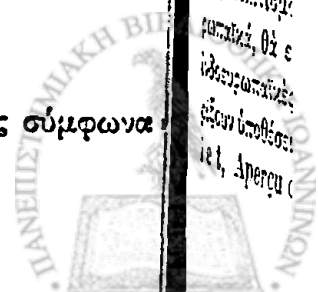
Πατερ αμμεων ὁ (τοισι) ορΦανοισι (ἤ ἐνικός), (ἄγιον ἢ ἄγνον εστωδ) ενυμα τΓεο.

Μὲ ἀνάλογο τρόπο εἶναι δυνατὸ νὰ σχηματίσωμε μιὰ εἰκόνα τῆς Ἰνδοευρωπαϊκῆς κοινῆς (§§ 1, 3), ἀπὸ τὴ σύγκριση τῶν ἀντίστοιχων τύπων καὶ λέξεων ποὺ διατηρήθηκαν στὶς συγγενικὲς γνωστὲς γλῶσσες Ἰνδοευρωπαϊκῆς καταγωγῆς. Ἡ ἀρχὴ τῆς Ὀδύσειας, ἀποδομένη κατὰ λέξη, θὰ γινόνταν στὴν Ἰνδοευρωπαϊκὴ κοινὴ κατὰ τὸ Schwyzger, ἰδ. μ.:

(a)nerm moi ensek^we mōntj^o plutropom.

Τὸ *m* ἰ ἀντιπροσωπεύει φθόγγους *m*, *l*, ποὺ δὲν εἶναι ὅμως σύμφωνα

πρὸς
ἀρχῆς
τῆς
γενε
συνῆ
τελ. e
2.—Ἐἰ
εἶναι
στῆ
ποὺ τῆ
κοινῆ
ὅπως ἀγ
τὸ πιστο
τὰ ἑλλη
Ἰνδογεμ
τὰ Ἰνδο
πλὴ λ
ἔξω, Ἐ
μέλι, τὸ
γὰ πάλι
ἐργασί
ἔξω ἐπ
ἐργασί
τὰ ἑλλη
καὶ τὰ Ἰν
τὸν δ. αἰ. π
καὶ ἀνωστ
τὸς κείμε
ἑγγυότα
τὸς εἶναι ὁ
ρομὲ σῆμα
Ἰνδοευρωπαϊκῆ
μῆτα, καὶ μᾶ
καὶ εἰ προθέ
τὸ ἔξω σ
καθὸς βῶς,
εἰς πολιτισμ
ῆσαι, ὅλ
Ἰνδοευρωπαϊκῆ
εἶναι ὑποθέσει
ie l, Apepeu c

Ξένες επιδράσεις στα ελληνικά τῆς προελλ. ἐποχῆς 535

παρὰ φωνήεντα, καὶ σχηματίζουν συλλαβή, καθὼς λ.χ. τὸ λ στὸ μονόκλ, «ἔχασε τὸ μονόκλ του» (μο-νο-κλ-του), τὸ ν στὸ ρουμειώτικο γράφτν γράφ(τ)ουν (γρα-φτν), τὸ l στὸ γαλλ. peuple (peu - pl) ἢ τὸ n στὸ γερμ. glauben (glau - hn).—Τὸ θ (αἰνδοευρωπαϊκὸ schwa) παριστάνει φωνῆεν μὲ προφορὰ διάμεση ἀνάμεσα στὸ α καὶ τὸ ε, καθὼς περίπου τὸ τελ. e σὲ λέξεις γερμανικῆς καθὼς Glaube.

2.—Ξένες ἐπιδράσεις στα ελληνικά τῆς προελληνικῆς ἐποχῆς (§ 5)

Εἶναι βέβαιον πὼς ἡ γλῶσσα ποῦ ἔγινε ἀργότερα ἐλληνικὴ καὶ ὀνομάστηκε ἔτσι δέχτηκε ἐπιδράσεις τόσο ἀπὸ ξενόγλωσσους λαοὺς, ὅταν ἐκεῖνοι ποῦ τὴ μιλοῦσαν κατέβαιναν, μέσα σὲ αἰῶνες, στὴν Ἑλλάδα, ὅσο καὶ ἀπὸ τοὺς λαοὺς ποῦ κατοικοῦσαν ἤδη στ' ἀκρογιάλια τῆς Μεσογείου. Μὲ τὸ νὰ εἶναι ὅμως ἄγνωστες οἱ γλῶσσες ἐκεῖνες λείπουν συνήθως τὰ στοιχεῖα ποῦ θὰ τὸ πιστοποιοῦσαν. Εἶναι ὥστόσο ἀναμφισβήτητὴ ἡ ἐπίδραση ποῦ δέχτηκαν τὰ ἐλληνικά ἀπὸ τοὺς προελληνικοὺς κατοίκους τῆς Ἑλλάδας. Οἱ νεώτεροι ἰνδογερμανιστῆς πιστεύουν πὼς πάρα πολλὲς λέξεις ἀνετυμολόγητες ἀπὸ τὰ ἰνδοευρωπαϊκὰ ἀνήκουν στὴ γλῶσσα τοῦ λαοῦ ἢ τῶν λαῶν αὐτῶν.

Ἐνῶ ἀλλοίως μόνον ἐλληνικῆς λέξεις δίνουν τὰ ἰνδοευρωπαϊκὰ ἐτυμολογία βέβαιη. Ξέρομε ἀπὸ ποῦ ἔρχονται τὸ πατήρ καὶ τὸ πόσις, τὸ μέθυ καὶ τὸ μέλι, τὸ βούς, οἶς, πῦρ, ὕδωρ, χθών, νύξ, ἀναμφισβήτητα πιστοποιημένα γιὰ παλιὰς ἰνδοευρωπαϊκῆς λέξεις. Ἄλλὰ ὑπάρχουν πλῆθος ἄλλες λέξεις ποῦ ἐρμηνεύονται μόνον μὲ ἀβέβαιες καὶ βιασμένες συσχετίσεις. . . . Πλάι σὲ μιὰ βέβαιη ἐτυμολογία τὰ ἐτυμολογικὰ λεξικά δίνουν δέκα ἀμφίβολες, ποῦ ἂν ἐφαρμόσωμε αὐστηρὴ μέθοδο δὲν μπορεῖ ν' ἀποδειχτοῦν. . . . Ἐνῶ ξέρομε τὰ ἐλληνικά ἀπὸ ἐποχὴ σχετικῶς παλιά· ἂν καὶ εἶναι, μαζὶ μὲ τὰ χετιτικά καὶ τὰ ἰνδοϊρανικά ἢ μόνον ἰνδοευρωπαϊκὴ γλῶσσα ἢ μαρτυρημένη πρὶν ἀπὸ τὸν 5. αἰ. π.Χ., παρουσιάζουν αὐτὰ ἓνα μεγάλο ἀριθμὸ λέξεις μὲ σκοτεινὴ ἢ καὶ ἄγνωστη καταγωγὴ, περισσότερες λ.χ. ἀπὸ τὰ σλαβικά, ποῦ τὰ πρῶτα τους κείμενα εἶναι μόνον ἀπὸ τὸν 9. αἰ. μ.Χ. Ἄν τόσες ἐλληνικῆς λέξεις δὲν ἐξηγιῶνται ἀπὸ τὰ ἰνδοευρωπαϊκὰ, ὁ λόγος εἶναι δίχως ἄλλο πὼς πολλὰς τους εἶναι δανεισμένες ἀπὸ γλῶσσες ὅχι ἰνδοευρωπαϊκῆς. . . . Μὲ ὅσα ξέρομε σήμερον τὸ πῶς φρόνιμον εἶναι νὰ μὴ λογαριάζωμε βεβαιωμένη τὴν ἰνδοευρωπαϊκὴν καταγωγὴν τῶν ἐλληνικῶν λέξεων παρὰ ὅσο πρέπει γιὰ ῥήματα, καὶ μάλιστα ἀνώμαλα, λέξεις μισογραμματικῆς, καθὼς οἱ ἀντωνυμίες καὶ οἱ προθέσεις, ἀριθμητικά, ἐπίθετα συχνὰ καθὼς βαρῆς, νέος καὶ λέξεις ποῦ βέβαιες συσχετίσεις μᾶς πείθουν γιὰ τὸν ἰνδοευρωπαϊκὸν τους χαρακτήρα, καθὼς βούς, ἵππος, ἀφηρημένα καθὼς μένος, κῦρος κτλ. . . . Ὅσο γιὰ λέξεις πολιτισμοῦ ποῦ δὲν μπορεῖ νὰ ἐξηγηθοῦν μὲ ἀσφάλεια ἀπὸ τὰ ἰνδοευρωπαϊκὰ, θὰ εἶναι φρόνιμον νὰ μὴν ἐπιμένῃ κανεὶς νὰ τις συσχετίζῃ μὲ ἄλλες ἰνδοευρωπαϊκῆς γλῶσσας. Ὑπάρχει φόβος πὼς μελλοντικῆς ἀνακαλύψεως θὰ ρίξουν ὑποθέσεις κατασκευασμένες μὲ ὑπερβολικὴν ἐφευρετικότητα». Meillet, Aperçu d'une histoire de la langue grecque, σ. 62, 65.

Ἡ ἐτυμολόγησις ἀπὸ τὴν προελληνικὴ γλῶσσα δὲν μπορεῖ νὰ παρουσιάζη πάντα ἀπόλυτη βεβαιότητα, εἶναι ὅμως γιὰ πάρα πολλές λέξεις πιθανή. Ὅπως ἐγίνε καὶ μεῖ ἄλλους λαούς, πού φύλαξαν τὶς ξενικὲς τοπωνυμίες τοῦ τόπου ὅπου ἐγκαταστάθηκαν, κράτησαν καὶ οἱ Ἕλληνες ξενικὲς τοπωνυμίες γιὰ ποτάμια, βουνά, πόλεις, καθὼς οἱ ἀκόλουθες (ἀναγνωρίζονται συχνὰ ἀπὸ τὰ συμπλέγματα -νθ-, -σσ-, -ττ- καὶ τὸ -σ-, πού ξαναβρίσκονται, ὅμοια ἢ ἀντίστοιχα, σὲ ἀνάλογες ἢ καὶ στὶς ἴδιες κάποτε λέξεις στὴ μικρασιατικὴ περιοχὴ: *Κάλυνδα*, Ἰλικαρονασός, *Τελμησσός* κτλ.): *Ζάκυνθος*, Ἐρύμανθος, *Κόρινθος*, *Τίρυνς*, *Τρικόρυνθος* δῆμος τῆς Ἀττικῆς, *Σίνδος* στὴ Μακεδονία, *Δίρφωστος* - *Δίρφυς*, Ἰλισός, *Κηφισός*, *Παρνασσός*, *Μυκαλησσός* στὴ Βοιωτία καὶ *Μυκάλη* στὴ Μικρασία, *Βριλλητός* (ἢ Πεντέλη), *Λυκαβηττός*, Ὑμηττός (μικρ. Ὑμησσης), Ἀρδηττός (ἴσως Ἐλιοβούνι), *Γαργηττός* δῆμος τῆς Ἀττικῆς, Ὑττηνία ἢ Τετράπολις στὸ Μαυραθῶνα - ἔτρουσκ. huθ τέσσερα. Κοινὰ οὐσιαστικὰ ξενικά (ἀν καὶ ὄχι πάντα προελληνικά) εἶναι λέξεις γιὰ φυτὰ: ἀψίνθιον, ἐρέβινθος, ὄλυθος ἄγριο σῦκο, τερέβινθος, μίνθη ἢ μέντα, νάρκισσος, κέρασος, πίσος μπιζέλι, δάφνη, ῥόδον, ῥοιά, σῦκον — ζῶα: λάρος — φαγητά: ἀβυρτάκη — ἀγγεῖα: δέπας, λέβης, λήκυθος κτλ. — ντύσιμο: ἀρβύλη — χτίσιμο: γεῖσον, θριγκός, πύργος — ὄπλισμός: θώραξ, ξίφος — ἰδιωτικὴ καὶ δημόσια ζωὴ: βάρβιτος, κιθάρα, σαμβύκη, σίκιωνις, πεσσός, διθύραμβος, ἴαμβος, θίασος, πρύτανις, ὀπυῖα (ἔτρουσκ. puia ἢ σύζυγος), νηδύς, βασιλεύς, ἀναξ — θεοί: Ἀθηναῖα (Ἀθήνη), Ἀπόλλων, Ἄρτεμις, Ἡρακλῆς, Ἡφαιστος, Ἐρμῆς, Γίγας.

Εἶναι μάλιστα χαρακτηριστικὸ πὼς μαζὶ μεῖ ἄλλες λέξεις σχετικὲς μεῖ τὴ θαλασσινὴ ζωὴ (κυβερνῶ, κάλως) οἱ Ἕλληνες ἀναγκάστηκαν νὰ δανειστοῦν στὴ νέα τους πατρίδα καὶ λέξη γιὰ τὴ θάλασσα. Εἶχαν, φαίνεται, ξεχάσει τὴν παλιὰ ἰνδοευρωπαϊκὴ λέξη (λατ. mare, βρετονικά (κελτ.) mor, γερμ. Meer, παλ. σλαβ. morje) καὶ πλὰι στὴ θάλασσα, λέξη πού δανείστηκαν ἀπὸ ἓνα μεσογειακὸ λαὸ, δημιούργησαν ἀπὸ στοιχεῖα τῆς μητρικῆς τους γλώσσας τὸ ἄλς ἢ «ἀλατισμένη», ἀπὸ τὸ ἀρσ. ἄλς ἀλάτι, τὸ πόντος, ἴσως ἀρχικά «δρόμος» (ἰνδ. panthās δρόμος, λατ. rons γεφύρι), τὸ πέλαγος, ἴσως «ἄπλα». Ἀπὸ ἐπίδραση προελληνικὴ ἴσως νὰ γεννήθηκαν καὶ μερικὲς φωνητικὲς ἀλλαγὲς τῶν ἀρχαίων διαλέκτων, καθὼς ἢ ἀττικοῖωνικὴ τροπὴ τοῦ *ā* σὲ *η*, *μάτηρ* - *μήτηρ*. (Στὴν ἴδια προελληνικὴ ἐπίδραση ἀποδίνει ὁ *Bachtin N.*, *Introduction to the study of modern Greek* σ. 29α, μερικὲς ἀλλαγὲς τῆς προφορᾶς τῶν ἀρχαίων φωνηέντων, πού φανερόνται στὰ χρόνια τῆς ἐλληνιστικῆς κοινῆς).

Τὰ ἐλληνικά πῆραν λέξεις καὶ ἀπὸ τὴ γλῶσσα τῶν Ἰλλυριῶν, πού ἦταν ἐγκατεστημένοι πρὶν ἀπ' αὐτοὺς στὴν Ἑλλάδα ἢ ποὺ κατέβηκαν σ' αὐτὴ μαζὶ τους ἢ καὶ ἀργότερα. Ἰλλυρικῆς καταγωγῆς φαίνεται πὼς εἶναι τὰ κύρια ὀνόματα *Λυγκησταί* (λαὸς στὴ ΝΔ Μακεδονία), *Πενέσται* (οἱ εἰλωτες τῆς Θεσσαλίας), *Κάρυστος*, *Γεραιστός* — ὅλες λέξεις μεῖ τὸ -στ-, καθὼς καὶ ἡ *Τεργέστη* — Ἀσίγη, Ἀχαρναί, Βέρ(ρ)οια, Βουτρωτός, Δωδώνη,

Βύζας - Βυζάντιον, Ἐφυρα, Κέρκυρες (οἱ κάτοικοι) - Κέρκυρα, Κάρπαθος (πβ. καὶ *Καρπάθια*, ἀρβ. *karḡḡ bráchos*, σκόπελος), *Λάδων, Μελίτη, Νέδα, Ὀζόλαι, Περγραιβοί, Σκαρδάμυλα, Ὑλλεῖς* (μιὰ ἀπὸ τὶς τρεῖς δωρικές φυλές, ἀλλὰ καὶ κάτοικοι τῆς Ἰλλυρίας), *Φαίακες*, ἴσως καὶ *Ἀκαρνανία καὶ Κάρνος* (νησὶ μπροστά της), *Ζάραξ* (βουνό), *Ἰθάκη, Μεθώνη* κτλ. κτλ. Θ ρ α κ ι κ ῆ ς καταγωγῆς λογαριάζονται τὸ *Σεμέλη, Στρυμών*, λ υ κ ι κ ῆ ς τὸ *Λητώ* (λυκικὰ *Iada* ἢ *σύζυγος*). — Πβ. *Glottz G., La civilisation égéenne*, 1923, σ. 439.— *Kretschmer P., Griechische Sprache*, τοῦ *Gercke-Norden*, *Einleitung in die Altertumswissenschaft*, 1935, σ. 525.— *Meillet ὁ.π.σ. 52α. κ. 12.*— *Schwyz er*, *Griechische Grammatik* σ. 58α. *Ebert M., Reallexicon der Vorgeschichte*, στὴ λέξη *Illyrier*, τ. 6. σ. 33. Γιὰ χ ε τ ι τ ι κ ῆ ς λέξεις στὰ ἑλληνικὰ βλ. *Grimme*, *Hethitisches im griechischen Wortschatze*. *Glotta* 14 (1935) σ. 13α.

Προελληνικὲς φαίνεται πὼς εἶναι καὶ μερικὲς λέξεις νεοελληνικὲς ἰδιωματικὲς, ἔτσι τὸ ποντ. *παρχάρι* λιβάδι καλοκαιρινό, ἤδη στὸ 15. αἰ. στὸν Πανάρετο, καὶ κύριο ὄνομα *Παρχαρίδης*. Βλ. *Kierert*, *Die Verbreitung der griech. Sprache im pontischen Küstengebirge*. *Zeitschr. d. Gesellschaft f. Erdkunde* 25 (1890) σ. 317α. Πβ. καὶ παραπ. σ. 284.

3.—Ἡ συμβολή τῶν διαλέκτων στὴ διαμόρφωση τῆς κοινῆς (§ 9)

Τὴ συμμετοχὴ τῶν ἀρχαίων διαλέκτων στὴ διαμόρφωση τῆς ἑλληνιστικῆς κοινῆς θεωρεῖ ὁ *P. Kretschmer*, *Die Entstehung der Koine*, *Sitzungsber. d. Akad. d. Wiss.* τ. 143. Βιέννη 1900, πολὺ μεγαλύτερη ἀπ' ὅ,τι συνήθως πιστεύεται. Ὁ *Kretschmer* δὲ νομίζει πὼς τ' ἀπτικὰ μποροῦν νὰ θεωρηθοῦν βάση τῆς ἑλληνιστικῆς κοινῆς, ἀφοῦ οἱ περισσότεροι νεωτερισμοὶ της, πού τὴν ξεχωρίζουν ἴσια ἴσια ἀπὸ τὴν ἀπτικὴ διάλεκτο πρωτοπαρουσιάστηκαν στὶς ἄλλες, καὶ γι' αὐτὸ πρέπει νὰ δεχτοῦμε πὼς ἀπ' αὐτὲς ἀπλώθηκαν καὶ στὴν κοινὴ. Ἔτσι θεωρεῖ β ο ι ω τ ι κ ᾶ στοιχεῖα τῆς κοινῆς τὴ μονοφθογγικὴ προφορά τοῦ αἰ σ ᾶ ν (ε) (ἀπὸ τὰ 400 π.Χ. στὴ Βοιωτία), τοῦ οἰ (υ) (ἀπὸ τὸν 3. αἰ. π.Χ.), τοῦ εἰ (ι) ἀπὸ τὸν 5. αἰ.), ἀκόμη καὶ τὴν προφορά (ι) τοῦ η. Ἔτσι καὶ τοὺς τύπους τοῦ β' ἀορ. σε - σαν, ἐμάθοσαν, εἶδοσαν, πού γέννησαν τὸ νεοελληνικὸ ἀγαποῦσα. — Αἰ ο λ ι κ ῆ θεωρεῖ τὴν τροπὴ τοῦ φθόγγου (ι) σὲ (ε) κοντὰ στὸ ρ (κερί, ἄχερο).—Γιὰ β ο ρ ε ι ο ὀ υ τ ι κ ᾶ στοιχεῖα λογαριάζει τὶς πληθ. αἰτιατικὲς τῶν τριτοκλίτων (ἄνδρoις, ἀρχόντοισ), πού παρουσιάζονται νωρίτατα π.Χ. καὶ ἔδωσαν ἀφορμὴ ἀργότερα νὰ σχηματιστοῦν τὰ νεοελληνικὰ οἱ ἀρχόντοι, οἱ γειτόνοι. Τὴ μετάβαση τοῦ εἶμι στὴν παθητικὴ φωνή: εἶμαι (ἀπὸ τὸ 2. αἰ. π.Χ., στὸ δελφικὸ ἦται ἀντὶ ἦ, ἀπὸ τὰ 100 περ. στὸ μεσσηνιακὸ ἦνται ἀντὶ ὄσι κτλ.). Καὶ ἡ τροπὴ τοῦ σθ σὲ σι, ἀπὸ τὰ 500 π.Χ. (*χρηστῆται, χρηστω, λυσάστω* κτλ.) εἶναι πρῶδρομος τῆς νεοελληνικῆς τροπῆς.—Δ ω ρ ι κ ᾶ στοιχεῖα εἶναι: Ἡ ἀλλαγὴ τῆς προφορᾶς τῶν ἀρχ. β, δ, πού ἤδη στὸν 4. αἰ. γίνονται (β) ἀπὸ (b), καὶ (δ) ἀπὸ (d). Ὁ νεοελλ. τονισμὸς ἐφάγαν

ἐδέσαν, (ἤδη στὰ δωρικά : ἐλέγον ἐφάγον), καθὼς καὶ ἀγγέλοι, ἀνθρῶποι (δωρ. ἀνθρώποι), (σχηματισμένα στὰ δωρικά κατὰ τὰ τονισμένα ἀνάλογα ἐφάγομεν, ἐφάγετε, ἀνθρώπων, ἀνθρώποις). Οἱ νέοι ἀόριστοι σὲ -ξα ἀντὶ -σα, στοίβαξα, βάσταξα, πρωτοπαρουσιάζονται στὰ δωρικά ἐδίκαξα, ἐχώριξα ἐνῶ καὶ πολλὲς νεοελλην. λέξεις, καὶ συνήθως τύποι μὲ \bar{a} , μπῆκαν ἀπὸ τὰ δωρικά στὴν κοινὴ: λαός, ναός, χαλί (διχάλι), μαρυκιοῦμαι κτλ., τὸ ἀλόχτερας Αἴγινα (δωρ. ἀλέκτωρ, ἰων. - ἄπτ. ἀλεκτρῶν, βοννὸ (κυρηναϊκὸ), πιάνω (δωρ. πιάζω, ἰων. - ἄπτ. πιέζω), καθὼς καὶ τὰ μεγιστᾶνες, κοράσιον τῆς κοινῆς (καὶ τῆς καθαρεύουσας). — Ἰωνικὰ στοιχεῖα εἶναι ἡ ψίλωσις (ἢ ἐξαφάνισις τῆς δασείας), πὺ ἐξαρχῆς παρουσιάστηκε στὰ ἰωνικά, οἱ φωνητικοὶ τύποι βάθρακας (ἰων. βάθρακος, ἄπτ. βάτραχος), φατνὶ ἰδιωρ. ἀντὶ παχνὶ (ἄπτ. φάτνη). Τύποι σὲ -ιά, καθὼς κερασιά, καρδιά, (ἰδιωρ. κερασέα κτλ.) ἀπὸ τὰ ἰων. ἀσυναίρετα σὲ -έα ἀντὶ ἄπτ. -ῆ. Τὸ νεοελλην. οὖλος ἀντὶ ὄλος (ἰ. ν. οὖλος). Οἱ σχηματισμοὶ τῶν θηλ. σὲ -ού, ψωμού, (ἰων. αἰτ. σὲ -οῦν τῶν θηλ. σὲ -ώ, Ἄρτεμοῦν κτλ.) καὶ τῶν ἀρσ. σὲ -ας (δωρ. -ās) πληθ. -άδες (ἰων. -āδες) ψωμάδες. — Ἀνάττικα στοιχεῖα τῆς κοινῆς εἶναι ἀκόμη τὰ σσ, γλῶσσα, τὸ σήμερον (ἄπτ. τήμερον), τὰ ρσ, ἀρσενικός, ἡ τροπὴ τοῦ ντ σὲ nd, πέντε - πέντε κ.ά. — Ἀπομένει γιὰ ἀνάττικὸ ἀγνωστο στίς ἄλλες διαλέκτους τὸ η ἀπὸ \bar{a} , ἐκτὸς ὅταν αὐτὸ ἀκολουθοῦσε ρ, ι, ε: πρᾶμα, γεράκι, γιατρός, διάκι, διακόσιοι, σκιά (ἰων. πρῆγμα, ἰητρός, διηκόσιοι, σκίη) ἀλλὰ γῆ, ἥλιος (στ' ἄλλα ἰδιώματα ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἰωνικά: γᾶ, ἥλιος). Στὰ μεγάλα κέντρα τοῦ ἑλληνιστικοῦ ἑλληνισμοῦ, καὶ προπάντων στὴν Ἀλεξάνδρεια καὶ Ἀντιόχεια, ὅπου εἶχαν συναχτῆ ἀπὸ παντοῦ Ἕλληνες, καὶ ἀκούονταν στὴν ἀρχὴ ὅλα τὰ ἰδιώματα, θὰ καταστάλαξαν μὲ τὸν καιρὸ αὐτὰ στὸ γνωστὸ τύπο τῆς κοινῆς.

4. — Λέξεις σλαβικὲς στὰ ἑλληνικά (§ 39)

Ἡ ἐπίδρασις στὰ ἑλληνικά ἀπὸ τὰ σλαβικά ἰδιώματα πρέπει ν' ἄρχισε ἀπὸ τὴ μέση περίπου τῶν μεσαιωνικῶν χρόνων (ὑστερ' ἀπὸ τὸν 6. αἰ.) μὲ τοὺς Σλάβους πὺ ὡς ποιμένες καὶ γεωργοὶ προπάντων ἐγκαταστάθηκαν στὴν Πελοπόννησο καὶ τὴ Στερεά. Ἀργότερα συνεχίστηκε μὲ τοὺς σλαβικοὺς λαοὺς πὺ γειτονεῦουν μὲ τοὺς Ἕλληνες, εἴτε στὰ βόρεια σύνορα τῆς ἐλλήνομόλωσης περιοχῆς εἴτε μὲ τοὺς σλαβόφωνους μέσα της (βλ. παραπ. σ. 249). Σὲ νεώτατη τέλος ἐποχὴ δέχτηκαν τὰ ἑλληνικά μερικὲς ρωσικὲς λέξεις μὲ τὴν ἐμπορικὴ ἐπιμεξία, εἴτε μέσο τῆς καθαρεύουσας ἀπὸ ἄλλες διάμεσες γλῶσσες: τσάι, σαμοβάρι, κνουττο, στέπα, ρούβλι, τσάρος, οὐκάξι, μπολσεβίκος, τσέκα. (Γιὰ τὰ ρωσικά στὰ ποντικά βλ. παραπ. σ. 294).

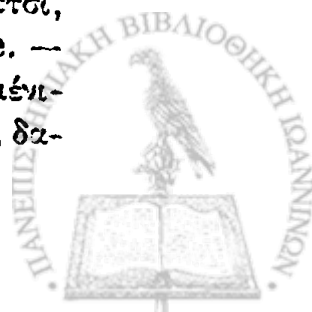
Σὲ περασμένα χρόνια εἶχε ὑποστηρικτῆ πὺ ἡ παλιότερη σλαβικὴ ἐπίδρασις στὰ ἑλληνικά ἦταν μεγάλη καὶ βαθιά, ἔτσι πὺ νὰ ἐπηρέασε φωνητικῆ, τυπικὴ καὶ σύνταξη· εἶναι ὅμως πὺ βεβαιωμένο πὺ αὐτὴ περιορίστηκε στὸ λεξιλόγιο. Οἱ παλιοὶ Σλάβοι ἔποικοι, μὲ πολιτισμὸ πὺ κατώτερο ἀπὸ τὸν ἑλληνικὸ, δὲν ἄφησαν στὰ ἑλληνικά παρὰ λέξεις. Ἡ λεξιλο-

γὰ ἐ
καὶ (ἔ
νῆς ὡ
νότερ
καὶς Ἐ
ἀλλόμο
σε, καθ
δραστ
λέξεις
δανεισ
ἴσως νῆ
γρυστα
παρομ
ἐπιθ
κοιτό, κα
ταυ του
bob, νῆ
tina, φ
ταστία
ἴσως κα
ἢ κατὰ
Ποῦ ἀπ
ἐπιμα
τὸ ἀρχ
ταύτων
βαλτικ
γίου. Α
προ, τῆ
λαοβί
ἐποικ
σε ἐπα
σει, κεν
πὺ δια
νῆων σ
βικὰ, πε
ἐγγικ
ἴση, δι
ταῖ (Ἐ
ἴση gre
ὁμομο
Παρο
κα), Γ

γική επίδραση δείχνεται επιπόλαιη, περιορίζεται προπάντων σε ουσιαστικά κοινά (δτλ. συγκεκριμένα) για όνόματα ζώων, φυτών, έννοιες τῆς καθημερινῆς ζωῆς κτλ. Λίγες ἄλλωστε ἀπὸ τις σλαβικὲς λέξεις εἶναι κοινές. Ἀφθονώτερες εἶναι σὲ μερικὲς εἰδικὲς γλῶσσες, λ.χ. στὴν ποιμενικὴ τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδας, καὶ σὲ μερικὰ ἰδιώματα, ἰδίως βόρεια, ποὺ συνορεύουν μὲ σλαβόφωνες περιοχὲς, καθὼς καὶ σὲ μερικὲς κρυφές (συνθηματικὲς) γλῶσσες, καθὼς λ.χ. τὰ μαστόρικα, ἐνῶ τὰ κραβαρίτικα δέχτηκαν ἀπευθείας ἐπίδραση ἀπὸ τὰ ρωσικὰ καὶ τὰ ὀφένικα, κρυφῆ ρωσικὴ γλῶσσα (Σ:6).

Λέξεις σλαβικῆς καταγωγῆς εἶναι (χωρὶς ν' ἀποκλείεται πάντα ἔμμεσος δανεισμός ἀπὸ τ' ἄρβανίτικα): βάβω, βαβά, μπαμπόγρια κτλ. babo, βερβερίτσα vèrverica, γκλάβα κεφάλι glava, γκλαβανὶ στενό, γουστέρσα gùs'ter, γουστερίτσα gùs'teritsa, γριμπὸς καμπούρης grb, ζακόνι, γνωστότερο στὴν παροιμία «κάθε τόπος καὶ ζακόνι» zakón, ζάστανο κυρ. κατοικία zastàna ἐστάθμευσα, κοκόσι τὸ καρύδι cocos'ÿ, κόρη τοῦ ψωμιοῦ kora, κορίτα σκάφη korito, κοτέτσι κοίτις, κότσι, συνηθισμένο καὶ στὴ φράση «δὲ βαστᾶν τὰ κότσια του» kots, κουνάβι (κουνάδι Μακεδονία) kunada, μπομπότα παλ. σλαβ. bob, ντόμπρος dobr, ὀβορός μάντρα obor, παγάνα roganù, πέστροφα p's-trùna, ρούχο rucho, σβάρνα, τούκα, ὄρ. παιδικοῦ παιχνιδιοῦ tuka ἐδῶ, τσαντίλα tsedilo, τσέλιγκας tselnik. Σλαβικὸ εἶναι πιθανὸν τὸ βρικόλακας, ἴσως καὶ τὸ βάλτος, λόγκος, στάνη, στέρνα. Σλαβικὴ εἶναι πιθανώτατα καὶ ἡ κατάληξη -ίτσα, συχνότατη στὴ μεσαιωνικὴ γλῶσσα (§ 37).

Πολύ ἀφθονώτερες εἶναι οἱ τοπωνυμίες σλαβικῆς καταγωγῆς, ποὺ ἔμειναν στὴ γλῶσσα μας ἀπὸ τὸν παλιὸ σλαβικὸ ἐποικισμό. Ὑστερ' ἀπὸ τις ἀρχαῖες Ἰνδοευρωπαϊκὲς τοπωνυμίες καὶ τις νεώτερες ἑλληνικὲς, ἀποτελοῦν αὐτὲς μαζί μὲ τις προελληνικὲς (Σ2) καὶ κατὰ δεύτερο λόγο τις ἄρβανίτικες (Σ7) τὰ κυριώτερα συστατικὰ τοῦ νεοελληνικοῦ τοπωνυμιολογίου. Λείπουν ἀπὸ τὰ Ἑφτάνησα, τὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου, Μικρασία καὶ Κύπρο, τὴν Ἀργολίδα, τὴν Τσακωνιά καὶ τὴ Μάνη, τὴν Ἀττικὴ (τὸ σλαβ. Χαρβάτι, συγγ. μὲ τὸ Κροάτης, κραβάτα, πιθανὸ νὰ μεταφέρθηκε ἀπὸ τοὺς ἐποικους Ἀρβανῖτες) καὶ μερικὰ μέρη τῆς Στερεᾶς. Ἀφθονοῦν σὲ διάφορες ἐπαρχίες τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδας ὡς κάτω στὴν Πελοπόννησο, βόρεια, κεντρικὴ καὶ νότια, λείπουν ὅμως συνήθως ἀπὸ μεγαλύτερες πόλεις, ποὺ διατήρησαν τ' ἀρχαῖα τους ὀνόματα. Συχνὲς κατὰ λήξεις τοπωνυμιῶν σλαβικῆς καταγωγῆς εἶναι ἡ -ίτσα (καταλ. ὑποκοριστικὴ), -ίτσα (κατάλ. περιληπτικὴ, ἀλλὰ καὶ ἰλλυρικὴ), -ιανη (κατάλ. ἔθνικῶν), -οβα (ἀρχικὰ ἐπιθετικὴ κατάλ.). — Μακεδονία: Ἀνασελίτσα, σλ. selitsa χωριοῦ δάκι, Βιστρίτσα (ὁ Ἀλιάκμονας) σλ. bistir ποτάμι καθαρὸ, γρήγορο, Βοδενά (Ἑδεσσα) voda νερό, νερότοπος, Γουμένιτσα gumnis'te ἄλωνι, Γρεβενά greben χτένα, κορυφογραμμὴ, Κοζάνη (καὶ Κόζανη) kóz'an πετσί, Ὀστροβο ostrov νησί, Σέλι selo χωριό, Σιάτιστα sèt δίχτι, Setis'c'e. — Ἡπειρος: Γαρδίκι, σλαβ. Gardiki καστράκι, Γουμένιτσα (Ἡγουμένιτσα), Γρίμποβο grib μανιτάρι, μανιταρότοπος, Δρόβιανη druva δάσος, δα-

νωμίες διατήρησαν κάποτε στὰ ἑλληνικὰ τύπους φωνητικούς παλιούς, ποὶ ἔχουν ἔξαφανιστῆ ἀπὸ τὶς σλαβικὲς γλῶσσες καὶ βεβαιώνονται ἔτσι μόνο ἀπὸ τὰ ἑλληνικὰ. Ἔτσι τὸ *Γαρδίκι*, τὸ σλαβ. *Gardiki, Gradec-Graz, ἢ Ἄρτοτινά, σλαβ. *ardota, γιὰ νεώτερο *rad* χαρούμενος, *Radota*, οἶκογ. *Radotino*. Ὑπάρχουν ἀκόμη στὴ γλῶσσα μας καὶ μερικὰ οἰκογενεῖα καὶ ὀνόματα σλαβικῆς καταγωγῆς· ἔρχονται ἀπὸ σλαβικὲς τοπωνυμίες: *Βαλαωρίτης*, *Γρανίτσας*, ἀπὸ ἄλλες σλαβικὲς λέξεις: *Γολέμης*, *Νταγιάννης*, *Μποζίκης*, *Σοποτός*, εἴτε καὶ ἀπὸ σλαβόφωνους κατοίκους. — Οἱ περισσότερες ἀπὸ τὶς παραπάνω πληροφορίες γιὰ τοὺς σλαβικούς τύπους καὶ τὴν ἱστορία τους ὀφείλονται στὸν Ἰνδοευρωπαϊστὴ κ. M. Vasmer. Γιὰ τὴ σλαβικὴ ἐπίδραση βλ. *Me yer G.*, *Neugriechische Studien* II 1894. — *Thum b A.*, Περὶ τῆς καταγωγῆς τῶν σημερινῶν Ἑλλήνων. Ἑλληνικὸς Φιλολογικὸς Σύλλογος Κωνσταντινουπόλεως 27 (1900) σ. 329α. — *To ū Ἰδ.*, Οἱ Νεοἕλληνες καὶ ἡ καταγωγή τους. Δελτίο Ἐκπαιδευτ. Ὀμίλου 5 (1915) σ. 165α., μετάφρ. ὀμιλίας ποὺ δημοσιεύτηκε μεγαλωμένη μὲ τὸν τίτλο *The Modern Greek and his ancestry* στὸ *The Bulletin of the John Rylands Library* Ὀκτ. 1914. — *Struck A.*, *Zur Landeskunde von Griechenland*. Φραγκφούρτη M., 1912, σ. 47α. Κ. Ἀμάντου, Σλάβοι καὶ σλαβόφωνοι εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας. Ἑλλην. Ἀνθρωπολογικὴ Ἑταιρεία, 1926, σ. 10α.

5. — Ἐπίδραση τῶν ἑλληνικῶν στὶς εὐρωπαϊκὲς γλῶσσες (§§ 18, 43)

Ἡ ἐπίδραση τῶν ἑλληνικῶν στὶς περισσότερες εὐρωπαϊκὲς γλῶσσες ἦταν μεγάλη. Πρῶτα μπῆκαν ἀπὸ τὰ λατινικά, ποὺ τὶς εἶχαν πολιτογραφῆσει, πλῆθος λέξεις ἑλληνικῆς καταγωγῆς, εἴτε σχετικὲς μὲ τὸν ἑλληνορωμαϊκὸ πολιτισμὸ εἴτε χριστιανικὲς, σὲ ὅλες τὶς νεολατινικὲς γλῶσσες (ποὺ συνέχισαν τὰ λατινικά), ἀλλὰ καὶ σὲ ἄλλες, ποὺ δέχτηκαν στὸ μεσαιῶνα ἢ νωρίτερα τὴν ἐπίδραση τῶν λατινικῶν (ἢ καὶ τῶν νεολατινικῶν γλωσσῶν), ἔτσι στὰ γερμανικά, τὰ οὐγκρικά, τ' ἀγγλικά κ.ἄ. Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰ μεσαιωνικά ἑλληνικά πολιτογραφήθηκαν λέξεις, στὶς σλαβικὲς προπάντων γλῶσσες, βουλγάρικα, σερβικά, ρωσικά, καὶ σὲ ἄλλες, λ.χ. στὰ γαλλικά, τὰ ἰταλικά, μὲ τὶς σταυροφορίες, καὶ, στὰ ἰταλικά, μὲ τὶς ἄλλες ἐπιμεξίτες εἴτε, στὰ νοτιοἰταλικά ἰδιώματα, ἀπὸ τὴν ἑλληνόγλωσση νότια Ἰταλία καὶ Σικελία (βλ. παραπ. σ. 296). Στὸ τέλος τῶν μεσαιωνικῶν χρόνων ξαναεισάγονται ἑλληνικὲς λέξεις, ἀρχαῖες ἑλληνικὲς ἢ νεόπλαστες λόγιες, μὲ τὸν «ἀνθρωπισμὸ», στὶς δυτικὲς εὐρωπαϊκὲς γλῶσσες καὶ τὸ ἴδιο ξανάγινε ἀργότερα ὡς τὸν τελευταῖο ἀκόμη αἰῶνα μὲ τὴ διεθνικὴ ὀρολογία καὶ πλῆθος ἄλλες λέξεις γιὰ διάφορες νέες ἔννοιες. Ὄταν ἐπινοήθηκε ὁ κινηματογράφος ὀνομάστηκε στὴ Δυτικὴ Εὐρώπη ἔτσι, ἀλλὰ καὶ βιογράφος. Ἀπὸ τὴν πρώτη λέξη σχηματίστηκαν τὸ γαλλ. *cinéma*, τὸ γερμ. *Kino* καὶ ἄλλα, ἐνῶ ὁ βιογράφος διατηρήθηκε στὸ δανικὸ *bio* καὶ τὸ τσέχικο *bio*.

Τὴ φωνητικὴ μορφή τῶν ἑλληνικῶν αὐτῶν δανεισμῶν στὶς εὐρωπαϊκὲς γλῶσσες καθόρισαν κάποτε ἀσήμαντες σχετικὰ λεπτομέρειες τῆς φωνητικῆς.

τῶν ἀρχ. ἑλληνικῶν διαλέκτων. Ἄν σήμερα ὅλοι οἱ Εὐρωπαῖοι προφέρουν (ἢ γράφουν) τ' ὄνομα τῶν Ἰνδῶν (ἢ τῶν Ἰνδιάνων τῆς Ἀμερικῆς) χωρὶς δασεία, ἀγγλ. Indian, India, γαλλ. Indien, Indes, γερμ. Inder, Indien κτλ. ἐνῶ οἱ ἴδιοι λέγουν Hindou - Hindoustan, ὁ λόγος εἶναι πού οἱ ἀρχαῖοι Ἴωνες, οἱ πρῶτοι πού μίλησαν γιὰ τοὺς Ἰνδοὺς, εἶχαν χάσει στὴ γλώσσα τους ἐξαρχῆς τὴ δασεία (Σ 3) καὶ γι' αὐτὸ πρόφεραν καὶ ἔγραφαν τ' ὄνομα Hindou: Ἰνδοί, Ἰνδία, χωρὶς δασεία.

Ὅσο οἱ ἑλληνικὲς λέξεις μπῆκαν στὶς ἄλλες γλῶσσες ἀπὸ τὰ λατινικά, διατήρησαν σ' αὐτὲς τὴν προφορά πού φύλαξαν σὲ κεῖνα, διαφορετικὴ συχνὰ ἀπὸ αὐτὴν πού εἶχαν ἢ πού πῆραν στὸ μεταξὺ στὰ ἑλληνικά. Ἔτσι ἀρχ. μηχανή, ὄρω. μαχανᾶ - λατ. machina - γαλλ. machine, γερμ. Maschine (τὸ γαλλ. mécanicien, mécanique, τὸ γερμ. Mechanik, Mechanismus κτλ. εἶναι μεταγενέστερες λόγιες λέξεις ἀπὸ τὸ μηχανή τῆς κοινῆς)· ἀποθήκη - λατ. apotheca, γερμ. Apotheke· τραγωδία (προφ.-οἶδία) - λατ. tragoedia, γαλλ. tragédie, γερμ. Tragödie· γυναικολογία - λατ. gynaeologia, γαλλ. gynécologie, γερμ. Gynaecologie· κοσμητικὴ - γαλλ. cosmétique κτλ. Ἀντίθετα παρουσιάζουν τὴ μεταγενέστερη (μεσαιωνικὴ καὶ νεοελληνικὴ προφορά) λέξεις γαλλικὲς καθὼς cimetièrre, névralgie, névrite, névrose.

Καθὼς ἔγινε καὶ στὴ γλώσσα μας μὲ ὄσες ξένες λέξεις πολιτογραφήθηκαν σ' αὐτὴν, οἱ ἑλληνικὲς λέξεις πού πολιτογραφήθηκαν στὶς ξένες γλῶσσες δὲν μπῆκαν τυχαῖα. Καθρεφτίζουσι σὲ κάθε περίπτωσι περιστατικὰ ἀπὸ τὴν ἰδιαίτερη ἐπίδραση πού εἶχε σὲ διάφορες ἐποχὰς στοὺς εὐρωπαϊκοὺς λαοὺς ὁ ἑλληνικὸς καὶ ἑλληνορωμαϊκὸς πολιτισμὸς, καὶ ἀκόμη καὶ ἡ γεωγραφικὴ τους κατανομή καὶ διάδοσι καθορίστηκε ἀπὸ ἰδιαίτερα ἱστορικὰ περιστατικά.

Ἡ ἑλληνικὴ λ.χ. ἐλεημοσύνη, ἀφηρημένο, πού σήμαινε οἶκτος, εὐσπλαχνία, καὶ μὲ τὴν ἐπίδραση τοῦ ἑβραϊκοῦ rachmanoen σήμανε καί: βοήθεια στοὺς φτωχοὺς, μπῆκε ἀπὸ τὴ λατ. ἐκκλησι. γλῶσσα (eleemosyne) νωρὶς στὰ γαλλικά, alimosna - almosne - aumône, καὶ ἀπὸ κεῖ στὶς τευτονικὲς γλῶσσες: γερμ. Almosen, ἀγγλοσαξ. almesse, ἀγγλ. alms, πβ. καὶ ἰταλ. elemosina, ἰσπ. limosna, πολον. jalmuzna, τσέχ. alalmazna, ψλαβ. almu-zino, οὐγκρ. alamszna. Οἱ λαοὶ πού ἐκχριστιανίστηκαν ἀπὸ τὴν Ἀνατ Ἐκκλησία παρουσιάζουσι συνήθως ἄλλους τύπους καὶ λέξεις. — Στὰ μεσαιωνικὰ μοναστήρια φύλαξαν τὰ βοτάνια στὴν apotheka ἀποθήκη. Ἡ ἴδια λέξι χρησιμοποιήθηκε καὶ στὰ πρῶτα φαρμακεῖα, πού εἶχαν στὰ μεσαιωνικὰ κάστρα καὶ πού ἔγιναν ἔπειτα καὶ στὶς πόλεις (στὴ Λιψία στὰ 1409). Γι' αὐτὸ λέγουσι ὡς σήμερα τὸ φαρμακεῖο Apotheke οἱ Γερμανοί, botica οἱ Ἰσπανοὶ καὶ οἱ Πορτογάλοι, ἐνῶ τὸ γαλλ. boutique, ἰταλ. bottega φύλαξαν ἄλλη σημασία. Τὸ γαλλ. pharmacie διατήρησε τὴν ἰταλ. ὀνομασία farmacia τοῦ πρώτου φαρμακείου πού ἰδρύθηκε στὸ Σαλέρνο στὸν 11. αἰ., ἐνῶ ὁ λαὸς στὴν Ἰταλία καθιέρωσε τὸ spezieria σπετσιερία. — Ὁ δίσκος πῆρε στοὺς πρώτους μεταχριστιανικοὺς αἰῶνες τὴ σημασία: γαβάρια, στρογγυλὸ πιάτο. Ἔτσι ἔγινε τὸ λατ. discus, ἀγγλ. disch, ὅπου τὸ φαγητὸ σερβιριζόταν μαζί

ἢ μέ το πύ
 τιν σὲ ἔ
 Γραμμά
 Θεοῦ don
 Pimatag.
 τῶν Ἀει
 τῶν ἴθι
 Χρηστ
 Πόσσα τ
 (Εἰσὸς τ
 σπαιζι
 λατινικὰ
 πρῶτον
 κασμένη (1
 στὴ Ν. ἴσ
 πρῶτον χρι
 τίας, οἱ βίβ
 ἀγγλ. σι
 πῆρε τὴν
 γεωγραφικὴν
 νεοελληνικὴν
 μαζι· ἐκκλη
 μέτωπ ἐκκ
 στὴν πολιτικὴν
 πῶτα τῶν
 γαλλ. basoche
 Κοινωτετα
 στὴ Ὀμοια λέ
 καὶ τῶν
 Ἐξέτα σπαιζ
 eas, καὶ γὰρ τὴν
 Παρθέτου
 ἠγαθήσαν ἔ
 τιν σπαιζι
 πὲν εἰσὸς. Προ
 εἰ πόλεις γλῶσσ
 ὀ γ γ ε λ ο ς -)
 bagel, ἀγγλ. An
 εἰ ἀ β ο λ ο ς -
 diavol, γερμ.
 εἰ σ κ ο ς ο ς
 ἀερο, πορτογλ.

μέ τὸ πιάτο, καὶ γερμ. Tisch, ἰταλ. desco, τραπέζι, ἐπειδὴ τὸ φαγὶ σερβιριζόταν σὲ (ξύλινο) πιάτο ἐνωμένο μετὰ τὸ ὑπόβαθρόν του.—Ἐνῶ παντοῦ ἄλλοῦ στὴ Γερμανία ὀνομάζουσι τὴν Πέμπτην μετὰ τὴν γερμ. λέξιν Donnerstag (μέρα τοῦ Θεοῦ donar), σὲ ὀλόκληρην τὴν παλαιὰ Βαβυλῶνα ὁ λαὸς τὴν λέγει σήμερον ἀκόμη Pfingstag, π έ μ π τ η μέρα, καθὼς τὸ ἔμαθε ἀπὸ τοῦς Ἄν. Γότθους, ὁπαδοῦς τοῦ Ἄρειου, ποὺ πέρασαν ἀπὸ ἐκεῖ (γι' αὐτὸ καὶ στὰ παλαιὰ βαβυλῶνα διατηρήθη καὶ τὸ Ertag, Irtag, ἀπὸ τὸ Arestag, μέρα τοῦ Ἄρειου).

Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ κατανομὴ μερικῶν ἄλλων ἐκκλησιαστικῶν λέξεων. Γλῶσσα τῆς πρώτης ἐκκλησίας ἦταν στὴν ἀρχὴ σὲ πολλὰ μέρη τῆς Δύσης (Εὐρώπη καὶ Ἀφρική) τὰ ἑλληνικά, καὶ ἀπ' αὐτὴ μεταδίνονταν στὴν ἐκχριστιανιζομένη Δυτ. Εὐρώπη διάφορες ἑλλ. λέξεις. Ὅταν ὡστόσο ἐρχισαν τὰ λατινικὰ νὰ παραμερίζουσι τὰ ἑλληνικά ἀπὸ γλῶσσα τῆς λατρείας, δὲν κατόρθωσαν νὰ παραμερίσουν τὴν ἑλληνικὴν ἐπίδρασιν ὅπου τὴν βρῆκαν ἤδη θρονιασμένη (1.—3. αἰ.), λ.χ. στὴ Σικελίᾳ, στὴν Ν. Ἰταλίᾳ, στὴν Ν. Γαλλίᾳ, στὴ Ν. Ἰσπανίᾳ. Γι' αὐτὸ διατηρήθησαν ἐκεῖ πολλὰς ἑλληνικὰς λέξεις τοῦ πρώτου χριστιανισμοῦ, ἐνῶ ἀντίθετα οἱ Ρουμάνοι, οἱ Ρετοὶ τῆς ΝΔ. Ἑλβετίας, οἱ βόρ. Γάλλοι, οἱ Κέλτες (Ἰρλανδοὶ) τῆς Ἀγγλίας, ἐκχριστιανισμένοι ἀργότερα, στὴ λατινὸ-γλωσσικὴν ἐποχὴν τῆς ἐκκλησίας ποὺ ἐπιζητοῦσε νὰ ἐνοποιήσῃ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ὀρολογία, ἔχουσι καὶ τὴν γλῶσσαν ταύτην περισσότερο χρωματισμένην λατινικὰ (χωρὶς ν' ἀποκλείεται νὰ βρισκῶνται καὶ ἐκεῖ λατινο-ἑλληνικὰς λέξεις, ποὺ ἀνῆκαν στὸ λατινικὸν ἴδιωμα τῆς μεταγενέστερης ρωμαϊκῆς ἐκκλησίας). Ἔτσι ἐνῶ τὸ χτίριον τῆς ἐκκλησίας ὀνομάζεται ἀπὸ τοῦς νότιους ἐ κ κ λ η σ ί α - λατ. ecclesia, ἰταλ. chiesa, λομβαρδ. gesa, ὅπως στὴν παλαιότατην ἐκκλησίαν, στὰ βόρεια γαλλικὰ ἐπικράτησε, σύμφωνα μετὰ τὰς νεώτερας γλωσσικὰς τάσεις τῆς ρωμαϊκῆς ἐκκλησίας, τὸ λατ. basilica, βόρ. γαλλ. basoche, ρετ. basaglia, ρουμ. biserică, ἀπὸ τῆς βασιλικῆς τοῦ Μεγ. Κωνσταντινουπόλεως, τὴν ὀνομαστήν ἐκκλησίαν στὴν Παλαιστίνην στὸν Τάφον τοῦ Χριστοῦ. Ὅμοια λέγουσι οἱ νότιοι πεντηκοστή - λατ. pentecosta, λομβαρδ. pentecost, καὶ πάροχος - λατ. parochia γιὰ τὴν ἐκκλησιᾶν κοινότητα, ἐνῶ στὴ ΝΔ. Ἑλβετία συνηθίζουσι ὡς σήμερον τὸ λατ. quinquagesima, ρετ. tschunquemas, καὶ γιὰ τὴν παροικίαν, τὸ plebs-plebem τῶν Λατίνων πατέρων, ρετ. pleif.

Παραθέτονται παρακάτω παραδείγματα ἀπὸ ἑλληνικὰς λέξεις ποὺ πολιτογραφήθησαν ἀπὸ νωρὶς στὶς γνωστότερας εὐρωπαϊκὰς γλῶσσας καὶ ἄλλαξαν συνήθως φωνητικὰ ἢ καὶ σημασιολογικὰ, ὥστε νὰ μὴ ἀναγνωρίζωνται εὐκόλως. Προτάσσονται μερικὰ παραδείγματα, ποὺ ἀντιπροσωπεύονται ἐν πολλὰς γλῶσσας συγχρόνως.

ἄγγελος — λατ. angelus, ἰταλ. angelo, γαλλ. ange, ρουμ. înger, γερμ. Engel, ἀγγλ. Angel,

διάβολος — λατ. diabolus, ἰταλ. diavolo, γαλλ. diable, ἰσπ. diablo, ρουμ. diavol, γερμ. Teufel, ἀγγλ. devil,

ἐπίσκοπος — λατ. episcopus, ἰταλ. vescovo, γαλλ. évêque, ἰσπ. obispo, πορτογαλ. bispo, γερμ. Bischof, ἀγγλ. bishop,

μοναχὸς — λατ. monachus, ἰταλ. monacho, γαλλ. moine, γερμ. Mönch, ἀγγλ. monk,

πάροχος — λατ. parochus, γερμ. Pfarrer, λατ. parochia, γαλλ. paroisse,

πρεσβύτερος — λατ. presbyter, ἰταλ. prete, γαλλ. prêtre, ἰσπ. πορτ. preste γερμ. Priester, ἀγγλ. priest,

Χριστὸς (§ 13) — λατ. Christus, ἰταλ. Christo, γαλλ. Christ κτλ..

παράβολη — λατ. parabola, (παραβολή, στὰ εὐαγγέλια - λόγος τοῦ Χριστοῦ - λόγος), ἰταλ. parola, γαλλ. parole, ἰσπ. πορτ. palabra,

ἀδάμας — λατ. adamas - αἰτ. adamant, γαλλ. aimant, diamant, ἰταλ. ἰσπ. πορτ. diamante, γερμ. Diamant ἀγγλ. diamond,

βύρσα — λατ. *bursa, γαλλ. bourse, ἰταλ. borsa, γερμ. Börse, ὀλλ. beurs, ἀγγλ. purse,

ἔγκαυστον — λατ. encaustum, π. ἰταλ. incostro, ἰταλ. inchiostro, (ἐγκαυτός), λατ. encautum, πγαλλ. enque, γαλλ. encre, δυτ. τευτον. inket, ἀγγλ. ink,

ἔμπλαστον (ἡ ἀλοιφή πού «ἐμπλάσσεται»), ἔμπλαστρον — λατ. emplastrum γαλλ. emplâtre, plâtre, ἰταλ. empiastro, piastra μεταλλ. πλάκα, γερμ. Pflaster,

καμάρα — λατ. camara, camera, θάλαμος, γαλλ. chambre, ἰταλ. camera, cameriere, camerotto, ἰσπ. πορτ. ρουμ. camara, ἰσπ. camarilla, camarada σύνοικος (καὶ γαλλ. camarade, γερμ. Kamerad), γερμ. Kammer, ἀγγλ. chamberlain (καὶ γερμ. Kämmerling), ὀλλ. Kamer, σλαβ. komora, σερβ. kòmora, ρουμ. comoară, θησαυρός, βουλγ. kamara, ἀρβ. kamar,

κάκτος — λατ. cactus, (ἀρτο-) artocactus articactus, articoccus, γαλλ. artichaut, (ἰταλ. artaciocco), γερμ. Artischoke, συριακὰ ardeschôke,

κάστανα — λατ. castanea, γαλλ. châtaigne, ἰταλ. castagne, γερμ. Kastanie, ἀγγλ. chestnut,

κέρασος — λατ. cerasus, ceresia, γαλλ. cerise, ἰσπ. cereza, ἰταλ. ciliegia, γερμ. Kirsche, ἀγγλ. cherry,

μηλοπέπων — λατ. melopepo, melo, γαλλ. melon, ἰταλ. porpone, γερμ. Melone,

ὄστρεα (στρείδια) — λατ. ostrea, ostreae, γαλλ. huître, ἰταλ. ostrica, ἰσπ. πορτ. ostra, γερμ. Austern, ὀλλ. oester, ἀγγλ. oyster,

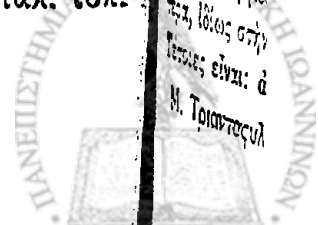
περσικόν (μήλον) — λατ. persica, γαλλ. pêche, ἰταλ. pesca, ρουμ. prsecă, ἰσπ. prisco, πορτογ. pecego, γερμ. Pfirsich, ἀγγλ. peach,

πετροσέλινον — λατ. petroselinum, petrosilium, γαλλ. persil, ἰταλ. petrosell (in) o, petrosillo, γερμ. Petersilie, ἀγγλ. persil,

ποινή — λατ. poena, καὶ (ἀπὸ ἔννοια δικαίου σὲ νέα σημασία:) γαλλ. peine, γερμ. Pein, ἀγγλ. pain κτλ.

πρόσωπον — ἔτρουσικὰ persu προσωπίδα, ῥόλος, λατ. persona, γαλλ. personne, personnel, personnalité, personnage κτλ., ἰταλ. ἰσπ. persona πορτ. pessoa, γερμ. Person κτλ.

σέλι
 γερμ. S
 στρ
 γερμ. S
 φασ
 phasian
 san, ἀγ
 Τὸ ἐπ
 τῶν λατ.
 σπαρτ
 πρῶτ.
 -timeū
 διαόχου
 mel, πρ
 pñeme βί
 κοπιέται
 (beau cou
 cueil cou
 via (z. ita
 A., Cours
 110. Dau
 Brunot
 langue fran
 Kōrting
 1908. Blo
 1932. — Γε
 manisches H
 "Aebner: E
 λ: z. 4, εἰτε
 ποσῶμα, ἀπὸ
 ἰταλικά ἰδιώμα
 κερπ. σ. 295
 τὰ βιβλ. Στ
 ἀρκετὰ ἰδίως
 τίτοις εἶναι ε
 ὄνη—cada (z
 calma κρημιά,
 κτλ. Βλ. Hu
 Στὴ γερμ. κ
 πλῆθος ἢ με
 πρὸς ἰδίως στή
 τίτοις εἶναι: ἀ
 Μ. Τσιανταρῶλ

σέλινον — λατ. selinum, ἰταλ. seleno (βενετ.), sellero, γαλλ. céleri, γερμ. Sellerie, ἀγγλ. cellery,

στρουθός ('Αριστοφ. "Ὀρν. 375) — λατ. avis struthio, γαλλ. autruche, γερμ. Strauss, ἀγγλ. ostrich,

φασιανός (δηλ. ὄρνις ἀπὸ τὸν ποταμὸ Φᾶσι), λατ. avis phasiana, phasianus, γαλλ. faisan, ἰταλ. fagiano, ἰσπ. faisán, πορτ. faisão, γερμ. Fasan, ἀγγλ. pheasant.

Τὰ ἑλληνικὰ ἐπιδρῶν στὰ γαλλικὰ ἐξαρχῆς, ἔμμεσα προπάντων, μέσο τῶν λατινικῶν καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς γλώσσας, καὶ ἔπειτα στὴν ἐποχὴ τῶν σταυροφοριῶν, τῆς ἐμπορικῆς ἐπικοινωνίας μὲ τὴν ἀνατολὴ καὶ τοῦ ἀνθρωπισμοῦ. Ἑλληνικὲς εἶναι ἔτσι οἱ ἐκκλησιαστικὲς λέξεις *apôtre* ἀπόστολος — *cimetière κοιμητήριον* — *chanoine κανονικός* — *clerc κληρικός* — *diocèse διοίκησις* — *baptiser βαπτίζω*. — Παλιᾶς ἐλληνολατινικὲς λέξεις εἶναι τὸ *blâmer*, πγαλλ. *blasmer βλασφημῶ*, *blâme*, ξαναδανεισμένο ἀργότερα ὡς *blasphème βλασφημία* — *bain βαλανεῖον* — *canapé κανωπεῖον*, κρεβάτι μὲ κουνουπιέρα, λατ. *conopeum* — *coup κόλαφος* (καὶ ἰταλ. *colpo*) καὶ *beaucoup* (*beau coup*), ποὺ ἀντικατάστησε τὸ πγαλλ. *moult* (λατ. *multum*) — *cercueil σαρκοφάγος* — *gouffre κόλπος*, μσν. λατ. **golfus* — *migraine ἡμικρανία* (κ. ἰταλ. *emicrania*) — *timbre τύμπανον* κτλ. Πβ. *Darmesteter A.*, *Cours de grammaire historique de la langue française*, III 1926, σ. 110. *Dauzat A.*, *Histoire de la langue française*, 1930, σ. 177, 195. *Brunot F.* - *BrunEAU Ch.*, *Précis de grammaire historique de la langue française*, 1933, σ. 166, 187, καὶ Λεξικά ἐτυμολογικά, καθὼς τοῦ *Körting G.*, *Etymologisches Wörterbuch der französischen Sprache* 1908. *Bloch J.*, *Dictionnaire étymologique de la langue française* 1932. — Γιά τὶς ρομανικὲς γενικὰ λέξεις βλ. *Meyer-Lübke W.*, *Romanisches Wörterbuch*, 1911.

Ἄφθονες ἑλληνικὲς λέξεις ἔχουν πάρει σὲ διάφορες ἐποχὲς καὶ τὰ ἰταλικά, εἴτε ἴδιες μὲ τῶν γαλλικῶν εἴτε διαφορετικὲς (λ.χ. *ciurma*, ν. ἑλλ. *τσούρμα*, ἀπὸ τὸ *κέλευσμα*). Οἱ λέξεις αὐτὲς μπῆκαν ἀφθονώτερες σὲ μερικὰ ἰταλικά ἰδιώματα εἴτε ἐπειδὴ γειτόνευσαν μ' ἐλληνόγλωσσες περιοχὲς (βλ. παραπ. σ. 296) εἴτε μὲ τὴν ἐμπορικὴ καὶ ἄλλη ἐπιμειξία, καθὼς στὰ βενετσιάνικα. Στὰ ἰσπανικὰ καὶ στὰ πορτογαλλικὰ μπῆκαν οἱ ἑλληνικὲς λέξεις συνήθως ἀπὸ τὰ λατινικά, συχνὰ ὡς ἐκκλησιαστικὲς λέξεις. Τέτοιες εἶναι στὰ πορτογαλλικά: *aviso* ἄβυσσος — *adega* κελάρι καὶ *ἀποθήκη* — *cada* (κατὰ) *je* καθέννας — *cima, sima* κῦμα κορυφή (γαλλ. *cime*) — *calma* νημεμία, ἴσως ἀπὸ τὸ *καῦμα* (καὶ γαλλ. *calme*) — *caonigo* κανονικός κτλ. Βλ. *Huber J.*, *Altportugiesisches Elementarbuch*, 1933, σ. 24.

Στὰ γερμανικὰ μπῆκαν οἱ ἑλληνικὲς λέξεις νωρίς, ἀπὸ τὰ λατινικά, παλιότερα ἢ μεσαιωνικά, συχνὰ ὡς ἐκκλησιαστικὲς λέξεις, ἀλλὰ καὶ ἀργότερα, ἰδίως στὴν ἐποχὴ τοῦ ἀνθρωπισμοῦ, ἢ ἀπὸ ἄλλες εὐρωπαϊκὲς γλῶσσες. Τέτοιες εἶναι: *ἀρχίατρος* *archiater*, τίτλος τῶν ἀνώτερων Ἑλλήνων για-

τρῶν στὴ ρωμαϊκὴ αὐλὴ, καὶ ἀργότερα τῶν (καλῶν) γιατρῶν, στὴν αὐλὴ τῶν Μεροβιγκιανῶν βασιλέων. Γι' αὐτὸ ὀνόμασαν οἱ παλαιοὶ Γερμανοὶ arzt (μσν. λατ. arziater) τὸ γιατρὸ καὶ arzenei τὴ γιατρικὴ καὶ τὰ γιατρικά, σήμερα Arzt καὶ Arznei — Būchse *πυξίς* — (Graf, τίτλος στὴν αὐλὴ τῶν Μεροβιγκιανῶν βασιλέων καὶ τοῦ Μεγ. Καρόλου, ἴσως ἀπὸ τοὺς Βυζαντινοὺς γραφεῖς, ἀβέβαιη ἔτυμολογία) — Kirche (ἀγγλ. church) *Κυριακόν*, δηλ. οἶκος Κυρίου, ἐκκλησία — Münster *μοναστήριον*, κυρ. ἐκκλησία ἐπισκόπου, μητροπολίτη — Pfaffe *παπάς* — Pfingsten (δοτ. πληθ.) *πεντηκοστή*, λατ. pentecoste — Quitten *κυδώνιον* (μῆλον ἀπὸ τὴν κρητικὴ πόλη, λατ. (malum cydonium) — Sarg *σαρκοφάγος*, κυρ. πέτρα τιτανούγα, μὲ τὴν ἰδιότητα νὰ φθείρη τὶς σάρκες τῶν νεκρῶν — Schule *σχολή*, λατ. schola, δηλ.: ἀργία, καὶ ἔπειτα : σπουδὴ, διδασκαλία τῶν κατηγουμένων στὴν παλαιὰ ἐκκλησία. — Βλ. Klein paul R., Das Fremdwort im Deutschen. Goeschen 1900² — Τοῦ Ἰδ., Deutsches Fremdwörterbuch, 1905. — Hirt H., Etymologie der neuhochdeutschen Sprache, 1921², σ. 137α. — Storfer A., Wörter und ihre Schicksale, καὶ ἔτυμολογικὰ λεξικά, καθὼς τοῦ Kluge Fr., Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache. — Λέξεις ἑλληνικὲς εἶχαν μπῆ νωρὶς καὶ στὰ γοτθικά, εἴτε μὲ τὴ μετάφραση τῆς Ν.Δ. τοῦ Οὐλφίλα εἴτε καὶ ἄσχετα μὲ αὐτήν, ἔτσι τὸ *παρασκευή*, *πρεσβύτερος*, *συναγωγὴ*, *αἱρέσεις*. Βλ. Jellinek M., Geschichte der gotischen Sprache, 1926. — Στ' ἀγγλικά μπῆκαν οἱ πρῶτες ἑλληνικὲς λέξεις ἀπὸ τὰ λατινικά, ἰδίως μὲ τὸ χριστιανισμό, ὡς ὅροι ἐκκλησιαστικοὶ ἢ λέξεις σχετικὲς μὲ θεσμοὺς κοινωνικοὺς καὶ φυσικὰ προϊόντα ἄγνωστα ὡς τότε (μερικὰ παραδείγματα ἀναφέρονται παραπάνω).

Στὰ οὐγκρικά μπῆκαν λιγώτερες σχετικῶς ἑλληνικὲς λέξεις, ἐν μέρει σὲ διαλέκτους μόνο, συνήθως μὲ τὴ μεσολάβηση ἀπὸ ἄλλες γλῶσσες. Ἔτσι, ἰδίως παλιότερα ἀπὸ τὰ λατινικά, λ.χ. evangelion *εὐαγγέλιο*, ἀερά, καὶ ἀπὸ τὰ σλαβικά, λ.χ. pap *παπάς*. Βλ. Simon y i S., Die ungarische Sprache. Trübner 1907.

Μεγάλῃ ἦταν ἡ ἐπίδραση καὶ στὶς γλῶσσες τῶν σλαβικῶν λαῶν, ποὺ δέχτηκαν τὸ χριστιανισμό ἀπὸ τὴν Ἁν. Ἐκκλησία, καὶ γενικώτερα, στὶς γλῶσσες τῶν λαῶν τοῦ Αἴμου. Καθὼς ἦταν τὰ ἑλληνικὰ γλώσσα ἀνώτερου πολιτισμοῦ — ἡ γλώσσα τοῦ πολιτισμοῦ — γιὰ πάρα πολλοὺς αἰῶνες στὴ Χερσόνησο τοῦ Αἴμου, εἶχαν σημαντικὴ ἐπίδραση στὶς γλῶσσες ὅλων τῶν βαλκανικῶν λαῶν — περισσότερο στ' ἀρβανίτικα, στὰ βουλγάρικα καὶ στὰ βλάχικα — σὲ διάφορες ἐποχές, εἴτε ἀπευθείας εἴτε ἔμμεσα, μέσο τῶν ἀρβανίτικων ἢ τῶν βουλγάρικων.

ἀργάτης, ἀρβ. argát, ergat, βουλγ. argat(in), σερβ. argatin, ρουμ. argat — δάσκαλος, ἀρβ. daskál, βουλγ. σερβ. daskal, ρουμ. daskal — δρόμος, ἀρβ. βουλγ. σερβ. ρουμ. drum — καλύβα, ἀρβ. kalive, βουλγ. σερβ. koliba, ρουμ. cõliba, τούρκ. kaliba, koliba — κάματος, κούραση, δουλειά, ἀρβ. kamate, βουλγ. kamato, σερβ. kamata, ρουμ.

camăță — καράβι, ἀρβ. karáf, βουλγ. korab, σερβ. korabalj, ρουμ. corabie — ποτήρι, ἀρβ. βουλγ. ρουμ. potir, σερβ. putir — σύνορο, ἀρβ. sinor, sinuar, βουλγ. σερβ. τούρκ. sinor, βλάχ. sinur — τριαντάφυλλο, ἀρβ. trandafil, trendafil, βουλγ. trandafil. — ζωγράφος, ἀρβ. zograf, βουλγ. zograf εἰκονογράφος ἐκκλησιῶν, ρουμ. zugraf. — Εἶναι ἀφθονα καὶ τὰ ρήματα, παρμένα ἀπὸ τὸν ἀοριστικὸν τύπον, συχνότερον στὰ ἑλληνικά: λείπω — ἔλειπα, ἀρβ. lipsem, βουλγ. lipsavam, σερβ. lipsati, ρουμ. lipsi — παιδεύω, ἀρβ. (Καλαβρία) pedeps, βουλγ. pedépsvam, σερβ. pedepsati, ρουμ. pedepsi — σώνω, ἀρβ. sos, κτλ κτλ. (Βλ. S a n d f e l d Kr., Linguistique balkanique, 1930, σ. 16α.). Γιὰ τὴν ἐπίδραση ἤδη τῶν ἀρχ. ἑλληνικῶν στ' ἀρβανίτικα βλ. T h u m b, στὶς Indog. Forschungen τ. 26, σ. 1α. J o k l, Altmakedonisch-griechisch-albanisch, ζ. περιοδ. 44 (1927) σ. 13α.

Στ' ἀρβανίτικα, στὰ βλάχικα καὶ στὰ βουλγάρικα πολιτογραφήθηκαν καὶ γραμματικὲς λέξεις, καθὼς ἀνάμεσα, ἀντίς, ὄντας, παρά, πᾶσα (κάθε). Στὰ βουλγάρικα συνηθίζουσι τὸ elá εἶλα, elate ἐλάτε, kata κάθε (ἢ κατά;), kàta den κάθε μέρα, οἱ ὅτι γιατί (M l a d e n o v, Geschichte der bulgarischen Sprache, 1929).—Τὰ σύνθετα τῆς σλαβ. ἐκκλησ. γλώσσας, πλασμένα ἀπὸ μετάφραση τῶν ἑλληνικῶν προτύπων, εἶχαν βαθύτατη ἐπίδραση ἐπὶ τὴν σύνθεσιν ὅλης τῆς μεταγενέστερης βουλγαρικῆς γλώσσας. Πολλὰ σύνθετα εἶναι κατὰ λέξιν μετάφραση: samostojatelen αὐτοτελής. Ἀκόμη μεγαλύτερη εἶναι φυσικὰ ἡ ἑλληνικὴ ἐπίδραση ἐπὶ τὰ νοτιοβουλγαρικὰ ἰδιώματα, ὅπου φανερώνεται ὄχι μόνον ἐπὶ τὸ λεξιλόγιον ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τὴν φωνητικὴν. (Γιὰ τὴν ἑλληνικὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τὰ ψλαβ., μειωμένη σήμερον, βλ. V a s m e r M., Greco-slavjanskije Studii. Izvjestija 12 (1907).—Ἀφθονοὶ εἶναι ἐπὶ τὰ βουλγάρικα καὶ οἱ τοπωνυμικοὶ ἑλληνικοὶ καταγωγῆς: Lefka Λεύκα, Ajtos Ἄιτος), συχνὰ μετασχηματισμέναι: Trapezitsa, Vasilitza ἢ μὲν. Βασιλικὴ Κλεισούρα — παρετυμολογημέναι: Staropolje παλιὸς κάμπος, ἢ Σταυρόπολις — ἢ καὶ μεταφρασμέναι: Pomorje, κοντὰ ἐπὶ τὴν θάλασσαν, ἢ Ἀγγιάλος, Tsareno τὸ Βασιλικόν, (ἀπὸ πληροφορίαι τοῦ κ. Ν. Ἀνδριώτη).—Στὰ ρουμανικὰ μῆναι πρῶτη φορά οἱ ἑλληνικοὶ λέξεις νωρίς. Εἶναι οἱ ἀρχαῖαι ἑλλην. λέξεις πού, ἀφθονώτερες ἤδη ἐπὶ τὰ λατινικὰ τῆς Βαλκανικῆς παρά τῶν ἐπίλοιπων λατινόγλωσσων χωρῶν, ἔγιναν καὶ ἄμεσα γνωστὲς ἀπὸ τῶν ἑλληνικῶν ἀποικίαι τῆς Μοισίας καὶ Δακίας. Τέτοιαι εἶναι: drum δρόμος, martur μάρτυς, mic μικ(ρ)ός, farinac φάρμακον, spin σπανός, căscare χάσκω, καὶ, ἐκκλησιαστικὲς συνήθως, καθὼς botezare βαπτίζω, blasteniare (κ. ρετ. blastemar) βλασφημῶ. Ξαναμῆναι ἀργότερα λέξεις ἑλληνικὲς μεσαιωνικὲς, εἴτε ἀπευθείαις εἴτε ἀπὸ τὰ σλαβικά (βουλγάρικα) καὶ ἀπὸ τ' ἀρβανίτικα, καὶ ἀκόμη ἀργότερα ἐπὶ τὴν ἐποχὴ τῶν Φαναριωτῶν.

Διαφορετικὴ παρά ἐπὶ τὰ ρουμανικὰ καὶ μεγαλύτερη ἦταν ἡ ἐπίδρασις τῶν ἑλληνικῶν ἐπὶ τὰ βλάχικα, ἐπὶ τὴν γλῶσσαν τῶν Κουτσόβλαχων, πού ἀπὸ αἰῶνες ζοῦν μέσα ἐπὶ ἑλληνόγλωσσας συνήθως περιοχάς, μὲ πολιτισμὸ ἀνώτερον,

συχνὰ συζώντας μὲ τοὺς Ἕλληνες καὶ μιλώντας καὶ ἑλληνικά. Ἡ ἐπίδραση αὐτὴ δυναμώνει φυσικὰ στὶς τελευταῖες δεκαετίες. Καὶ συχνὰ βρίσκονται τύποι ἢ λέξεις, ὅπως καὶ στὰ βουλγάρικα καὶ σὲ ἄλλες γλῶσσες, ποὺ εἶναι: σήμερα σπάνιες στὰ νεοελληνικά ἰδιώματα. Τέτοιες εἶναι: γάρου (γάρου) ἄλμη, σαλαμούρα, ζέσι πόθος, σκούρδαμα (σκοροδάλμη) σκορδαλιά, κατασάρκ φανέλα. (Πβ. Νικολαΐδου Κ., Ἐτυμολογικὸν Λεξικὸν τῆς Κουτσοβλαχικῆς γλώσσης, 1909). Κάποτε οἱ ἑλληνικὲς λέξεις ἔχουν στὰ βλάχικα τύπο διαφορετικὸ παρὰ στὰ ρουμανικά: βλάχ. φαρμάκ (φαρμάκι)— ρουμ. farmec (φάρμακον). (Τὰ ἑλληνικά ἐπιδράσαν στὰ βλάχικα καὶ στὴ φωνητικὴ καὶ στὴ μορφολογία, Ἔτσι λ. χ. λέγεται σ' αὐτὰ κατὰ τὸ γιορτάδες, βασιλιάδες, μαθήματα : udâ - πληθ. udadjî, pitropû - pitrupatdgi, mathima (θηλ.) - mathimate. Βλ. Wace A., The nomads of the Balkans, 914, σ. 230 κ.ά.

Παραθέτονται μερικὲς ἀπὸ τίς ἑλληνικὲς λέξεις ποὺ πολιτογραφήθησαν στὰ ρουμανικά, μαζὶ μὲ τίς ἀντίστοιχες ἀπὸ ἄλλες βαλκανικὲς γλῶσσες: δισάκκι - ρουμ. desagi, βλάχ. disago, βουλγ. disagi, σερβ. bisag — εὐθηνός (φτηνός) - ρουμ. βλάχ. eftin, βουλγ. σερβ. jevtin — κεραμίδα - ρουμ. cãrãmidã, βουλγ. keramida, ἄρβ. këramide — κοττίζω (παίζω μὲ τὰ ζάρια, κοτῶ τομῶ) - ρουμ. cutezar τομῶ, ἄρβ. kudzon — παρεῶ (ἴσως ἀπὸ ἐδῶ καὶ τὸ ἀπαριάζω) - ρουμ. pãrãsire, σερβ. parasiti — σῶζω, σῶνω - ρουμ. sosire, βουλγ. sosajo, ἄρβ. sos — τὰ γιστρον - ρουμ. traistã, βλάχ. trastu, ἄρβ. traste κτλ.— Βλ. Murnu, Studiu asupra elementului grec ante-fanarot în limba romina. Βουκουρέστι 1894. Densușianu, Histoire de la langue roumaine. Leroux I 1901. Gartner, Darstellung der rumänischen Sprache. Χάλλη 1904, σ. 73α., 123α.

Ἑλληνικὲς λέξεις ἀφθονες πολιτογράφησαν φυσικὰ οἱ Τούρκοι στὴ γλῶσσα τους. Ἡ ἐπίδραση αὐτὴ, ποὺ ἄρχισε ἤδη πρὶν πέση ἡ Πόλη, δείχνεται σὲ πολλῶν εἰδῶν λέξεις: anafor ἀναφόρι, ρεῦμα τῆς θάλασσας ἀντίθετο στὸν ἄνεμο, armoz ἄρμός, liman λιμένας, sandal μιν. σανδάλιον, sart ξάρτι κατίκι, royras βοριάς, ahtapot χταπόδι, kefal κέφαλος, sübye σουπιά, ispinoz σπίνος, ahlat ἀχλάδι, enginar ἀγκινάρα, fistik πιστάκι, üfteri φτέρη (üsküf σκούφια), anahtar ἀνοιχτήρι κλειδί, demet δεμάτι (στάχυα), kanat κανάτι, kang'ren γάγγραινα, lisargos λήθαργος, lalanga μιν. λαλάγγη τηγανίτα, Anadolu Ἀνατολή, ἡ Μικρασία, jortu γιορτή, koriat χωριάτης, efendi ἀφέντης, mermer μάρμαρο, orfana (ορφανή) ὑπηρέτρια. Ἀπὸ τὰ ἑλληνικά πολιτογραφήθηκαν καὶ καταλήξεις καθὼς -η -ια, -ιάτικα. Πβ. Miklosich Fr, Die türkischen Elemente in der südoest. - und osteuropäischen Sprachen. Denkschr. d. Wien. Akad. 34(1884), 35(1885), 38(1890). Meyer G., Die griechischen und romanischen Bestandteile im Wortschatze des Osmanisch-Türkischen. Βιέννη 1893. Παπαδοπούλου Α., Τὰ ἐκ τῆς ἑλληνικῆς δάνεια τῆς τουρκικῆς. Ἀθηνᾶ

44 (1932) σ. 1α.—Γενικὰ γιὰ τὴν ἐπίδραση τῶν ἑλληνικῶν στὶς διάφορες ξένες γλῶσσες βλ. B u t u r a s A., Ein Kapitel der historischen Grammatik der griech. Sprache 1910. Τριανταφυλλίδης, Ξενηλασία ἢ ἰσοτέλεια, σ. 190α.—Γιὰ τὶς λέξεις ἑλληνικῆς καταγωγῆς ποὺ ἀφοῦ πολιτογραφήθηκαν σὲ ξένη γλῶσσα ξαναγύρισαν στὰ ἑλληνικὰ βλ. Τριανταφυλλίδης, ὁ. π. Α' σ. 176α., M a i d h o f Ad., Neugriechische Rückwanderer aus den romanischen Sprachen.

Ἄλλὰ στὸ λεξιλόγιο δὲν ὑπάρχουν μόνο οἱ ἑτοιμὲς λέξεις. Λέξεις σχηματίζονται σὲ κάθε γλῶσσα μὲ διάφορα παραγωγικὰ μέσα. Καὶ ἡ ἑλληνικὴ ἐπίδραση ἀπλώθηκε καὶ σ' αὐτές. Ἡ κατάληξη -ισσα τῆς ἑλληνιστικῆς κοινῆς, βασίλισσα ἀντὶς τὸ ἀττ. βασιλῆς, βασίλεια (M2), ξαναβρίσκεται στὸ γαλλ. -esse: déesse, princesse, comtesse, altesse· στὸ ἰταλικὸ -essa, confessa· στὸ γερμανικὸ -essin, Prinzessin· στὸ ἀγγλικὸ -ess, mayoress, huntress, negress, mistress, καὶ σὲ ἄλλες εὐρωπαϊκὲς γλῶσσες. Τὸ ἴδιο (σὲ λόγιους προπάντων σχηματισμοὺς) οἱ ἑλληνικὲς καταλήξεις -ιστής, -ισμός, κάποτε καὶ τὸ -ίζω (καὶ στὰ οὐγκρικὰ -ista, -izmus, -izal). Λόγιοι σχηματισμοί, ποὺ ἔγιναν συχνὰ λαϊκοί, εἶναι τὰ σύνθετα ἀπὸ τὰ ἑλληνικὰ μονο-, ὑπερ-, ὑπο- στὰ γαλλικά, ἢ καὶ σὲ ἄλλες γλῶσσες. Τέλος ἡ πρόθ. κατὰ χρησίμειψε ὡς πρῶτο συνθετικὸ στὸ γαλλ. chacun (λατ. catus unum), στὸ ἰταλ. ciascuno, στὸ βουλγ. kata.

Ἡ ἑλληνικὴ αὐτὴ ἐπίδραση συχνὰ δὲν περιορίζεται στὸ λεξιλόγιο. Μέσο τῶν λατινικῶν, ποὺ δέχτηκαν βαθύτερη τὴν ἑλληνικὴ ἐπίδραση (§ 18) κληρονόμησαν πολλές εὐρωπαϊκὲς γλῶσσες καὶ ἄλλα γλωσσικὰ στοιχεῖα, μεταφρασμένους ἔρους, ἀκόμη καὶ συντάξεις. Σημασιολογικοὶ δανεισμοὶ εἶναι λέξεις ντόπιες, ποὺ σχηματίστηκαν ἀπὸ μετάφραση καὶ μίμηση τῶν ἑλληνικῶν, καὶ καθρεφτίζουν ἐπομένως ἑλληνικὴ σκέψη καὶ ἐκπολιτιστικὴ ἐργασία. Ἔτσι τὸ σ υ ν ε ἰ δ ῆ σ ι ς - λατ. conscientia, γαλλ. ἀγγλ. conscience - πγερμ. giwizzani, γερμ. Gewissen, ὀλλ. geweten—σ ω τ ῆ ρ - λατ. salvator, γαλλ. sauveur, ἀγγλ. saviour - γερμ. Heiland - οὐγκρ. üdvöztítő—Μ ε σ ὄ γ ρ ε ι ο ς - λατ. Mediterranea, γαλλ. Méditerranée - γερμ. Mittelmeer — π τ ῶ σ ι ς - λατ. casus, γαλλ. cas - γερμ. Fall - ἀγγλ. fall—ἔ ν τ ο μ ο ν - λατ. insectum, γαλλ. insecte, γερμ. Insekt, ἀγγλ. insect κτλ. Ἀκόμη καὶ ὅταν στραβοκατάλαβαν καὶ κακομετάφρασαν οἱ Ρωμαῖοι ἕνα ἑλληνικὸ ὄρο, διαιωνίστηκε τὸ λάθος τους ὡς τὶς σημερινὲς εὐρωπαϊκὲς γλῶσσες. Ἔτσι ἡ αἰτιατικὴ, ἡ πτώση τοῦ αἰτιατοῦ, μεταφράστηκε λατινικὰ accusativus (accusare κατηγορῶ), σὰ νὰ ἦταν ὀνομασμένη ἀπὸ τὸ αἰτιῶμαι, καὶ λέγουν ἀκόμη σήμερα accusatif οἱ Γάλλοι, accusatif οἱ Ἀγγλοὶ κτλ.

«Ὁλος ὁ κόσμος (στὴ Γαλλία) λέει cause. Ἄν ὅμως τὸ λατινικὸ causa πῆρε τὴ σημασίαν τοῦ ὄρου ποὺ καθορίζει ἕνα περιστατικόν, εἶναι γιὰτὶ ἀπορρόφησε τὴ σημασίαν τῆς ἑλληνικῆς λέξης αἰτία. Στὴ φιλοσοφικὴ ἔννοια, οἱ Ρωμαῖοι δὲ μεταχειρίστηκαν τὸ causa παρὰ γιὰ ν' ἀντικαταστήσουν στὰ λατινικὰ μιὰ ἑλληνικὴ λέξη. Καὶ τὸ causa ἔμεινε στὴ Ρώμη, στὴ σημασίαν

αὐτῇ, λέξι τῶν μορφωμένων. Στὴ γραπτὴ γλῶσσα, στὴ γλῶσσα τῶν φιλοσόφων, τῶν θεολόγων, διατήρησε τὴν ἀποχτημένη μιὰ φορὰ ἀντιστοιχία μὲ τὸ ἑλληνικὸ αἰτία. Τὰ γαλλικὰ πῆραν τὴ λέξη αὐτὴ ἀπὸ τὴ γλῶσσα τῶν λογίων καὶ τὴν ἔκαμαν cause. Σήμερα τὸ cause ἔγινε λέξη λαϊκὴ, λαϊκώτατη μάλιστα. Τὸ παιδί πού ρωτᾷ: à cause? δὲ θὰ μιλοῦσε ἔτσι, ἂν ἡ ἑλληνικὴ φιλοσοφία δὲν εἶχε διαμορφώσει τὴν ἰδέα τῆς αἰτιότητος, τῆς αἰτίας, καὶ ἂν οἱ Ῥωμαῖοι δὲν εἶχαν δώσει στὸ cause τὸ σημασιολογικὸ περιεχόμενον τῆς αἰτίας» Meillet, *Linguistique générale et linguistique historique* τ. II, 1936. σ. 38.—«Τὰ λατινικὰ ὅσο κρυσταλλώθηκαν ὡς λόγια γλῶσσα, εἶναι ἀποτύπωμα ξεσηκωμένο ἀπὸ τὰ ἑλληνικὰ μὲ τὰ στοιχεῖα τοῦ λατινικοῦ λεξιλόγιου καὶ μερικὲς λέξεις παρμένες ἀπὸ τὰ ἑλληνικὰ. Τοῦ Κικέρωνα λ.χ. ὁ ρόλος ἦταν νὰ μεταφέρῃ σὲ καλὰ καὶ ἰδιωματικὰ λατινικὰ τὴν ἑλληνικὴ ρητορικὴ καὶ φιλοσοφία. Ὁ χριστιανισμὸς, πού κύριά του γλῶσσα ἦταν στὴν ἀρχὴ τὰ ἑλληνικὰ, βοήθησε μὲ τὴ σειρά του νὰ μεγαλώσῃ τὴν ἐπίδραση αὐτῆ τῶν ἑλληνικῶν στὰ λατινικὰ. Εἶναι κανεὶς βέβαιος πὼς κατάλαβε τὴ σωστὴ σημασίαν ἀπὸ μιὰ φιλοσοφικὴ ἢ τεχνικὴ λέξη τῶν λατινικῶν, μόνο ὅταν ξέρῃ τὴν ἑλληνικὴ λέξη πού τῆς ἀντιστοιχεῖ· τόσο πολὺ εἶναι γενικὰ τὸ λατινικὸ λεξιλόγιον μετάφραση μόνο τοῦ ἀντίστοιχου ἑλληνικοῦ. Καὶ γι' αὐτὸ τὰ λατινικὰ δὲν παραμέρισαν τὰ ἑλληνικὰ στὴν Ἀνατολή· ἡ μίμησις δὲν εἶχε ἀρκετὸ γόητρο γιὰ ν' ἀντικαταστήσῃ τὸ πρωτότυπον» Meillet, *Les langues de l'Europe nouvelle*, 1928^a, σ. 138.—«Εἶτε ἀπὸ ἄμεση ἐπίδραση τῶν ἑλληνικῶν τῶν φιλοσόφων καὶ ἐπιστημόνων εἴτε ἔμμεσα μὲ τὰ λατινικὰ, πού τὸ φιλοσοφικὸ καὶ ἐπιστημονικὸ τους λεξιλόγιον εἶναι δανεισμένο ἢ μεταφρασμένο ἀπὸ τὰ ἑλληνικὰ, ἡ κοινὴ εἶχε στὸ λεξιλόγιον ὅλων τῶν εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν ἐπίδραση πού συνήθως δὲ φανταζόμεσθε τὴ σπουδαιότητά της... Ἔτσι τὸ ἀφηρημένο λεξιλόγιον τῶν σύγχρονων εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν ἔχει τὴν πηγὴν του σὲ κείνους πού τὸ μεταχειρίστηκαν, καὶ κατὰ μέγα μέρος τὸ μεταχειρίστηκαν πρῶτοι, τοὺς φιλοσόφους καὶ ἐπιστήμονες τῆς ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς. Βασικὴ ἐργασία πού ἔχει νὰ γίνῃ γιὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ εὐρωπαϊκοῦ λεξιλόγιου εἶναι νὰ ὀρίσωμε τὸ πνευματικὸν λεξιλόγιον τῆς κοινῆς, ἀνατρέχοντας στὶς ἰωνικὰς καὶ ἀττικὰς πηγὰς καὶ ἀκολουθώντας τὴν ἑλληνιστικὴν συνήθειαν... Μ' ἐπίδραση τῆς ἑλληνικῆς φράσης ἔμαθαν οἱ Ῥωμαῖοι νὰ δαμάζουσι τὴ γλῶσσαν τους γιὰ νὰ μπορῇ νὰ ἐκφράσῃ πολὺπλοκαὶ σκέψεις· οἱ συγγραφεῖς πού ἀπὸ τότε εἶχαν νὰ ἐκφράσουσι ἰδέας στὶς διάφορας γλῶσσας τῆς Εὐρώπης, ἐπανάλαβαν τὸ ἑλληνικὸν πρότυπον καὶ τὸ λατινικόν, πού εἶχε μιμηθῆ τὸ ἑλληνικόν» Meillet, *Aperçu* ὅ.π. σ. 254.—«Τὴν ἐπίδραση αὐτὴ τῶν ἑλληνικῶν δυνάμωσε ὁ χριστιανισμὸς, στὶς γλῶσσας ὄχι μόνο τῆς δυτικῆς ἀλλὰ καὶ τῆς ἀνατολικῆς Εὐρώπης καὶ στὶς ἄλλας ἀνατολικὰς. Ἡ ἑλληνικὴ ἐπιστῆμη καὶ φιλοσοφία, ὁ Ῥωμαϊκὸς ἀνθρωπισμὸς, ὁ μεσαιωνικὸς χριστιανισμὸς, ἡ μεσαιωνικὴ σχολαστικὴ, ἡ σύγχρονη πειραματικὴ ἐπιστῆμη μᾶς δημιούργησαν μιὰ κοινὴ σκέψιν, καὶ θέλοντας ἢ ὄχι χρειαζόμεσθε λέξεις πού νὰ ἔχουσι, ἂν ὄχι τοὺς ἴδιους φθόγγους, τουλάχιστον τὴν ἴδιαν σημασίαν» Meillet, *Lingui-*

εἰρημ
-γλῶσσ
-πρῶτο

Ἡδ

εἰς πλ

-γλῶσσ

σε: δια

ἔσκησι

καὶ

τεχνικῶ

καὶ

καὶ

καὶ

καὶ

καὶ

Οἱ ὅσο

γλῶσσα ε

τόσα πλ

φαντασ

ἢ ἀποφ

τόσα ἢ ὅ

προσέγ

Σταγμ

ἀπόφ

καὶ

Θεόγ

ἔχρημα

ἔως τὸν

μα - ἔκ

κρίτα

γινέσκα

λίους

τὸ ε

Κέρ

καὶ τὸ

καὶ

Bl. Liet

Σ. Εἰδή

1 (1915)

σ. 190

II, σ. 315.

Ἡ

stique ὁ.π. σ. 37. Ἀνάλογες ἐπιδράσεις εἶχαν τὰ ἑλληνικὰ στὶς βαλκανικὲς γλώσσες, στοὺς σημασιολογικοὺς δανεισμούς, στὴ σύνταξη, κάποτε καὶ στὴ μορφολογία. Βλ. Sandfeld ὁ.π. σ. 33, 100α.

6. — Ἡ γραμματικὴ διδασκαλία τῶν Βυζαντινῶν (§ 45)

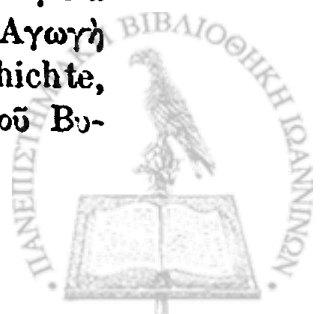
Ἦδη γιὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνες τῆς κοινῆς μᾶς δίνουν οἱ πάπυροι ἄφθονες πληροφορίες γιὰ τὴ γραμματικὴ διδασκαλία. Βασισμένη στὴν ἀρχαία γλῶσσα, σ' ἐποχὴ πού ἡ προφορὰ καὶ τὸ τυπικὸ τῆς παρουσίαζαν πιά τόσες διαφορὲς ἀπὸ ἐκεῖνη, γεννοῦσε φυσικὰ μεγάλες δυσκολίες. Μαθητικὴ ἄσκηση ἀναγράφει ἄφθονους τύπους πού δὲ συνηθίζονταν πιά:

νενικήκοιμι νενικήκοις νενικήκοι νενικήκοιμεν νενικήκοιτε νενικήκοιεν...
νενικήκοιτον νενικήκοίτην νικήσαιτον νικήσαιτήν νικήσοιτον νικήσοίτην... νε-
νικήκοιμην νενικήκοιο νενικήκοιτο... νικήθησοίμην νικήθήσοιο νικήθήσοιτο,
νενικήκοίθεμον νενικήκοισθον νενικήκοίσθην... νικήσαιμεθον νικήσαισθον νι-
κήσαισθην νικήθησοίμεθον νικήθήσοισθον νικήθησοίσθην νικήσοίμεθον νική-
σοισθον νικήσοίσθην... νενικήκοίμεθα νενικήκοισθε νενικήκοιντο... νικήθη-
σοίμεθα νικήθήσοισθε νικήθήσονται.

Οἱ δυσκολίες πολλαπλασιάζονται στὴ μεσαιωνικὴ ἐποχὴ, πού ἡ μιλημένη γλῶσσα ἔχει ἀλλάξει ἀκόμη περισσότερο, καὶ ἡ ὀρθογραφία, πλουτισμένη τώρα πιά καὶ μὲ τοὺς τόνους, ἀπομακρύνεται ὅλο καὶ περισσότερο ἀπὸ τὸ φωνητισμό. Ἡ ἱστορικὴ ὀρθογραφία γίνεται ἰδανικὸ δυσκολοαπόχρητο καὶ ἡ ἀνορθογραφία ἀπλώνεται ὡς καὶ μέσα σ' ἐπίσημα κείμενα. Ἔτσι γίνεται τώρα ἡ ὀρθογραφία, μαζὶ μὲ τὸν τονισμό, τὸ μέρος τῆς γραμματικῆς πού προσέχουν οἱ Βυζαντινοὶ περισσότερο.

Στηριγμένοι πάντοτε στοὺς ἀλεξαντρινοὺς γραμματικοὺς καὶ ἄλλους προδρόμους τῆς ρωμαϊκῆς ἐποχῆς ἀγωνίζονται νὰ διατυπώσουν ἓν σύστημα κανόνων ὀρθογραφικῶν γιὰ τὴ σχολικὴ διδασκαλία. Ἔτσι ὁ γραμματικὸς Θεόγνωστος (9. αἰ.), πού ἀπὸ καιρὸ καταγινόταν μὲ τὰ ὀρθογραφικὰ ζητήματα — «πάλαι γάρ μοι διαπονουμένῳ τὰ γραμματικὰ καὶ ἐκάστης λέξεως τὸν ἀρμόδιον κανόνα ἀπὸ τῶν φοιτητῶν ἀπαραιτήτως εἰσπραττομένῳ μοι» — θέλησε, λέει στὴν ἀφιέρωση, νὰ συναγωνιστῇ τὸν πολεμιστὴ αὐτοκράτορα μὲ τὴ γραμματικὴ του — «ἔνα καὶ αὐτός τι τοῖς σοῖς δόξῳ συναγωνίσασθαι» — καὶ δημοσίεψε τοὺς «Κανόνες» του — «κανόνας κατὰ τοὺς χιλίους συντεταχώς» — : «Πᾶσα λέξις ἀπὸ τῆς κε συλλαβῆς ἀρχομένη, διὰ τοῦ ε ψилоῦ γράφεται· οἶον, κεραυνός· κεράστης· κέρας· κέλευθος· κελύφιον· Κέκροψ· Κέναγρον ὄνομα τόπου· σεσημείωται τὸ καινός ὃ σημαίνει τὸ νέον, καὶ τὸ Καινεὺς ὄνομα κύριον, καὶ τὸ καιρός· καῖσαρ καὶ ὕσα παρ' αὐτοῖς· καίριος ἄκαιρος... Καισαρεύς· Καισάρεια».

Βλ. Lietzmann, Griechische Papyri, 1934¹, σ. 10. Κουγέα Σ., Εἰδήσεις περὶ τοῦ ἀρχαίου σχολείου ἐξ ἐπιγραφῶν καὶ παπύρων. Ἀγωγή 1 (1915) σ. 190α. Grumbacher, Byzantinische Literaturgeschichte, II, σ. 345. Ἐσσελιγκ, μετάφρ. Σακελλαροπούλου, Ἱστορία τοῦ Βυ-

ζαντινοῦ πολιτισμοῦ, 1914, σ. 296, 313. Τριανταφυλλίδης, Ἡ ὀρογραφία μας σ. 126α.

7.—Λέξεις άρβανίτικες και βλάχικες στα έλληνικά (§§ 50, 118)

Πολύ άργότερα άπό τούς Σλάβους κατέβηκαν οί Ἄρβανίτες στην Ἑλλάδα, πρῶτα πιθανὸ στὸ 13. - 15. αἰ., καλεσμένοι ὡς πολεμιστὲς άπό τούς Βενετούς και τούς Καταλάνους, τούς ἐγκαταστημένους στην ἠπειρωτικὴ Ἑλλάδα, και χρησιμοποιήθηκαν άπό τούς Σέρβους και άπό τούς Ἑλληνες τοῦ δεσποτάτου τοῦ Μιστρά, ἀλλὰ και σάν εἰρηνικοὶ ἔποικοι, γεωργοὶ και βοσκοί. Ἐγκαταστάθηκαν στὴ Λοκρίδα, στὴν Ἄν. Βοιωτία, στὴ Μεγαρίδα και τὴν Ἀττικὴ, στὴ νότ. Εὐβοία, τὴν Ἀργολίδα, Κορινθία και Ἀρκαδία, στὴς Σπέτσες, τὴν Ἰδρα και τὴ Βόρ. Ἄνδρο, ἀποχωρίζοντας ἔτσι γλωσσικὲς περιοχὲς ἑλληνογλωσσες πὸ πρωτότερα γειτόνευαν (πβ. παραπ. σ. 240). Μὲ τὸν ἐξελληνισμό τους, πὸ προχωρεῖ ὡστόσο ἀργά, περιορίστηκε άπό τότε ἡ ἔκταση τῆς ἀλβανόγλωσσης περιοχῆς και ἐλαττώθηκε ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀλβανοφώνων (οἱ περισσότεροὶ τους εἶναι σήμερα διγλωσσοί).

Ἡ ἐπίδραση στα ἑλληνικά άπό τ' άρβανίτικα εἶναι ἀσήμαντη. Περιορίζεται σὲ λίγες λέξεις, συνήθως οὐσιαστικὰ κοινὰ, συχνὰ ἰδιωματικὰ, και περισσότερες τοπωνυμίες και οἰκογενειακὰ ὀνόματα.

Ἄρβανίτικης καταγωγῆς εἶναι οἱ λέξεις: βλάμης, γκιόνης, λιάρος, ἐπίθ. γιά τὰ γίδια, ἀσπρόμαυρος παρδαλός, λούτσα (στ' άρβαν. λάσπη), μπαμπέσης ἄπιστος, μπαμπεσιά, μπέσα ἐμπιστοσύνη, εἰρήνη, πλιτζα, (πλόσκα), πλιάτσικο (κ. σερβ.), τσούπα, (φέρμελη, ἐπενδύτης χωρὶς μανίκια), φλογέρα. Ἔτσι και τὸ γκέγκε; κατάλαβες; και τὸ μὲ τὸ ἄστε ντούα μὲ τὸ ἔτσι θέλω, πὸ λέγονται κάποτε. Ἄρβανίτικες λέξεις συνηθίζονται και σὲ πολλὲς κρυφὲς γλώσσες. (Τὸ κασίκα εἶναι, φαίνεται, τουρκοταταρικὴ λέξη· τὸ κοπέλα μαζί μὲ τὸ κουβαλῶ ἴσως βαλκανοϊλλυρικὴ (§ 37). Βλ. Meyer G., Neugriech. Studien II 64α. και διάφορες ἐργασίες τοῦ N. Jokl.

Ἄφθονώτερες εἶναι φυσικὰ οἱ τοπωνυμίες σὲ μέρη ἀλβανόφωνα, τώρα ἢ ἄλλοτε, συχνὰ ὀνομασμένες ἔτσι άπό τὸν ἄλλοτε ἰδιοχτήτη τῆς περιοχῆς. Τέτοιες εἶναι λ.χ. Λιόσα, Μενίδι, Τατόι (ἕνας Τατόης ἀναφέρεται στα 1552, πὸ πούλησε τὸ χτῆμα του), Μαλακάσα, Καπαντρίτι (ἀναφέρεται οἰκογένεια άπό τὸ 12. αἰ.), Σπάτα, Κάντζα, ἔπειτα Βίλια, Μάζι (και στὴν Ἠπειρο), Σούλι (στὴν Ἠπειρο και ἄλλοῦ κορμὸς δέντρου, πάτερο, παλούκι, βίγλα· Κιούγκι, Κιάφα ζυγός, κλεισούρα κτλ.), Γκούρα (βουνὸ) βράχος, πηγὴ, Μαλεβός (ὁ Πάρωννας, mal βουνὸ, γεν. πληθ. maleve). Ἄρβανίτικες εἶναι και διάφορες τοπωνυμίες σὲ -εσι: Σάλεσι, Λιόπεσι, Μίλεσι, -εζα, Καλογρέζα (ἀπὸ τὸ καλόγρια), Βελανιδέζα κτλ., διάφορες τοποθεσίες στὴν Πάρνηθα κ.ά.

Οἱ οἰκογενειακὰ ὀνόματα άρβανίτικης καταγωγῆς ἔχουν φυσικὰ πολλοί, ὀνομασμένοι ἔτσι εἴτε άπό κοινὰ άρβανίτικα οὐσιαστικὰ ἢ ἄλλες λέξεις, εἴτε άπό διάφορες τοπωνυμίες (ἢ μὲ ὀνόματα πὸ ἀπ' αὐτὰ ὀνομάστηκαν

καὶ οἱ τ'

Καὶ οἱ τ'

Πάλιν;

Τὰ τ'

τὸ ἑλλ.

Mittele

Zeitschi

Περὶ τῆς

Σπ., Ἡ

Ἄλβανῶν

Landeski

ρὶ κτ. Π.

σ. 404α-

2(1926) σ

(1928) σ.

καὶ τῆς

Ἄλβ

ληγοῦσαν

καὶ μὲ τῆς

Λέξεις β

νον (βλ. π.

σο, γκόμπο

ρα, μάλλιο,

περιπατῶ μὲ

πατῶ, φλέτοι

ἀπ' αὐτῆς εἶν.

μεταδίδωσαν

βλάχικης; κατα

ως, Σόκος, Σ

8.—Ἡ συν

Ἄπὸ τῆν ἀπ

μῆσαν ἀπὸ τῆ

μὲ τῆς ἀντίστοι

τῆς οἱ γαλλικῆς

σηγῆς στὸ σόμ

ἄσπερος - λατ.

(τ-φφ. υ), βλάχικ

ἄσπερος - camara

-chandelle, πολ

αε-roust, σίκου

καυελλα - écuelle

le - leve. Τὸ ἀργ

καὶ οἱ τοπωνυμίες): *Δαγκλῆς, Γκίνης, Γκιάκας, Γκούρας, Ζῶτος, Κακριδῆς, Κριεζῆς, Κριεμάδης, Λέκας, Μαλακάσης, Μέξης, Μπαλάνος, Μπότσαρης, Πάλλης, Πράτσικας, Πρίφτης, Ρέπουλης, Σούλης, Τσαγκρῆς, Τσάτσος* κτλ.

Γιὰ τὶς ἑλληνοαλβανικὲς σχέσεις καὶ τὴ λεξιλογικὴ ἐπίδραση ποὺ εἶχαν τὰ ἑλληνικὰ ἀπὸ τ' ἄρβανίτικα βλ. *Philippson*, στοῦ *Petermann's Mitteilungen*, 1890, σ. 33α.—*Toῦ ἴδ.*, *Berichte über eine Reise* κτλ. *Zeitschrift für Erdkunde*. Βερολίνο 25 (1890) σ. 402α.—*Thumb A.* *Περὶ τῆς καταγωγῆς τῶν σημερινῶν Ἑλλήνων* ὁ.π. σ. 322α.—*Λάμπροῦ Σπ.*, Ἡ ὀνοματολογία τῆς Ἀττικῆς καὶ ἡ εἰς τὴν χώραν ἐποίκησις τῶν Ἀλβανῶν. Ἐπετηρὶς Παρνασσοῦ 1 (1896) σ. 156α.—*Struck A.*, *Zur Landeskunde von Griechenland*. Φραγκφούρτη Μ., 1912, σ. 58.—*Φουρίκη Π.*, Πόθεν τὸ ὄνομα Σούλι. Ἡμερολόγιον Μεγάλης Ἑλλάδος, 1922, σ. 404α.—*Weigand I.*, *Das Albanische in Attika*. *Balkan - Archiv* 2 (1926) σ. 167α.—*Σαρῆ Ι.*, Τὰ τοπωνύμια τῆς Ἀττικῆς. Ἀθηνᾶ 40 (1928) σ. 117α.—*Φουρίκη Π.* Συμβολὴ εἰς τὸ τοπωνυμικὸν τῆς Ἀττικῆς. Ἀθηνᾶ 41 (1929) σ. 77α., 111α.—*Toῦ ἴδ.*, Ἡ ἐν τῇ Ἀττικῇ ἑλληνοαλβανικὴ διάλεκτος. Ἀθηνᾶ 42 (1932) σ. 28α., 44 (1934) σ. 49α. (σχετικὰ μὲ τὴν παραπάνω μελέτη τοῦ *Weigand*).

Λέξεις βλάχικης καταγωγῆς στὴ γλώσσα τῶν Σαρακατσάνων (βλ. παραπ. σ. 245) ἀναφέρει ὁ *Höeg* τὸ βετούλι, βίτσα, γκαβός, γκέσο, γκόρμπο, (κανοῦτο), μανάρι τὸ διαλεχτὸ πρόβατο, μανούρι τυρὶ, μιλιόρα, μπάλιο, μπάτσος (καὶ ἄρβανίτικη) τυροκόμος, μπουμπούκι, μπουσουλῶ περπατῶ μὲ τὰ τέσσερα, σαρμανίτσα λίκνο, σιγκούνι, στουρνάρι, φλετουρῶ πετῶ, φλέτουρας (καὶ ἄρβανίτικη) πεταλούδα, φλόρος, ἄσπρος. Ἐλάχιστες ἀπ' αὐτὰς εἶναι γνωστὲς στὴν κοινὴ. Λέξεις καθὼς μανούρι εἶναι φυσικὸ νὰ μεταδόθησαν πλατύτερα μαζὶ μὲ τὴ σχετικὴ ἔννοια. Οἰκογενεῖα καὶ βλάχικης καταγωγῆς εἶναι: *Γούσης, Δούμπας, Μίσιος, Νάτσης, Νάκας, Σίνας, Σόκος, Σῶσος, Σωσσίδης, Τζότζος, Τράμπας*. Πβ. *Meyer* ὁ.π. σ. 74.

8.—Ἡ συντηρητικότης τῶν ἑλληνικῶν στὴ φωνητικὴ (§ 55)

Ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτὴ εἶναι διδαχτικὸ νὰ συγκρίνη κανεὶς τὶς λέξεις ποὺ μπῆκαν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ περίπου τῆς χριστιανικῆς χρονολογίας στὰ ἑλληνικὰ μὲ τὶς ἀντίστοιχες γαλλικῆς. Ἐνῶ οἱ ἑλληνικὲς ἔμειναν σχεδὸν ἀμετάβλητες οἱ γαλλικῆς (ὄχι ὅμως καὶ οἱ ἀνάλογες ἰταλικῆς στὰ ἰταλικά) δοκίμασαν συχνὰ στὸ στόμα τῶν Γάλλων πολὺ μεγαλύτερες ἀλλαγές. Ἔτσι τὰ ἑλλ. ἄσπρος - λατ. (αἰτ.) *asprum* - γαλλ. *âpre*, *Αὔγουστος* - *augustus* - *août* (προφ. *u*), *βράκα* - *braca* - *braie*, *κάγκελο* - *cancellus* - *chancelier*, (*κάμερα*) *κάμερα* - *camara* - *chambre*, *κάμπος* - *campus* - *champ*, *καντήλα* - *candela* - *chandelle*, *παλάτι* - *palatium* - *palais*, *ρήγας* - *regem* - *roi*, *ροῦσος* - *rus-sus* - *roux*, *σίκαλη* - *sicale* - *secale* - *seigle*, *σκάλα* - *scala* - *échelle*, *σκουτέλα* - *scutella* - *écuelle*, *σκουτάρι* - *σκούταρι* - *scutarius* - *um* - *écuyer*, *φάβα* - *fab* - *ba* - *fève*. Τὸ ἀρχαῖο βλασφημῶ ἔγινε στὰ ἑλληνικὰ βλαστημῶ, ἐνῶ τὸ ἑλλ.

ληνολατινικὸν *blasphemare* κατάντησε στὰ γαλλικὰ *blâmer*. Ὁμοια μεγάλες ἀλλαγές παρουσιάζουν μὲ τὸ δυνατὸ τους τονισμὸ καὶ τ' ἀγγλικά, ὅπου ἓνα πλῆθος λέξεις τῆς σημερινῆς γλώσσας κατάντησαν μονοσύλλαβες. Ἡ ἀλλαγὴ ἀπὸ τὰ χρόνια τοῦ Chaucer (14. αἰ.) εἶναι μεγαλύτερη στ' ἀγγλικά παρὰ ἡ ἀντίστοιχη ἀλλαγὴ στὰ ἑλληνικά ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Ὀμήρου καὶ αὐτὸ ἀληθεύει γιὰ τὶς φωνητικὲς ἀλλαγές γενικὰ (*B a c h t i n*, ὁ.π.). Λέξεις ἑλληνικὲς, πού μπῆκαν νωρὶς ἀπὸ τὰ λατινικὰ στ' ἀγγλικά, κατάντησαν γιὰ κάθε ἄλλο ἀπὸ τὸ γλωσσολόγο συχνὰ ἀγνώριστες, ἔτσι τὸ *ἐλεημοσύνη* *elemosyna* - *alms*, *κυριακὸν* - *church*, *πρεσβύτερος* - *priest* καὶ πολλὲς ἄλλες.

9.— Ἀρχαϊκὲς λέξεις στὰ ἰδιώματα (§ 55)

Ὅλες οἱ λέξεις πού κληρονόμησε ἡ σημερινὴ μας γλώσσα ἀπὸ τὴν ἀρχαία εἶναι ἀπὸ μιὰ ἀποψη ἀρχαῖες, καθὼς λ.χ. τὸ *νεαρὸν* - *νηρὸν* - *νερό*, τὸ *ἦπαρ* *συκωτὸν* - *συκώτι*, *ἀκμήν* - *ἀκόμη*—καὶ μαζὶ μὲ αὐτὲς ὅσες διατηρήθηκαν ὡς σήμερα στὸ στόμα μας χωρὶς σημαντικὲς φωνητικὲς ἢ σημασιολογικὲς ἀλλαγές, καθὼς τὸ *ἄνθρωπος*, *οὐρανός*, *πηδῶ*, *κατά*. Συνήθως ὁμοίως ξεχωρίζομε γιὰ ἀρχαϊκὲς λέξεις, ἐκεῖνες πού ἐνῶ χάθηκαν ἀπὸ τ' ἄλλα ἰδιώματα καὶ μᾶς εἶναι ἄγνωστες στὴν κοινὴ μας, διατηρήθηκαν σὲ μερικὰ, λ.χ. ὁ βούθυνας γιὰ τὸ ἀρχ. βόθυνος λάκκος. Ἄν λογαριάσωμε ὅλα τὰ νεοελληνικὰ ἰδιώματα μὲ ὅσες λέξεις λέγονται ἀκόμη σ' αὐτά, ἐν μέρει ἀσύναχτες ἀκόμη, ὁ ἀριθμὸς ἀπὸ τὶς ἀρχαῖες λέξεις πού διατηρήθηκαν ὡς σήμερα μεγαλώνει σημαντικὰ, καὶ καθὼς παρατήρησε κάποτε ὁ Χατζιδάκις, γιὰ καμιὰ σχεδὸν ἀρχαία λέξη δὲν μπορεῖ νὰ εἶμαστε ἀπὸ πρὶν βέβαιοι πὼς δὲ θὰ λέγεται κάπου. Εἶναι καὶ αὐτὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἀδιάκοπης παράδοσης, πού ἐνώνει τὸ νέο ἑλληνισμὸ μὲ τὸν ἀρχαῖο. Παραδείγματα ἀρχαῖσμων μνημονεύτηκαν ἤδη συχνὰ παραπάνω (σ. 236, 242, 249, 257, 290, 299, 304.). Προσθέτονται ἐδῶ ἀκόμη μερικὰ ἐνδιαφέροντα παραδείγματα:

Χαλκιδική: ἀβγιοῦμαι ἀφηγοῦμαι, ἀναδότ(η)ς ἐργαλεῖο σὰ δικράνι γιὰ νὰ πετοῦν δεματιασμένα στάχια στὸ ἀμάξι, γαστέρα μποτίλια (ἀρχ. γαστήρ ἢ κοιλιὰ τοῦ ἀγγείου), θύρα τὸ διάστημα ἀνάμεσα στὰ δόντια τοῦ χτενιοῦ πού ὑφαίνουν, τεκνῶνου γεννῶ, τρίγουνου τρισέγγονος (Ἡσύχ. ἀτρίγουνοι τρίτην γενεάν ἐπίσχοντες) (Π α π α δ ο π ο ὑ λ ο υ, Γλωσσικὰ ἰδιώματα Ἄθω, κ. Χαλκιδικῆς)—**Κύμη:** ἀστοχία ἀποτυχία, βρούζω (ἀρχ. βρούω) εἶμαι γεμάτος, βαβύζω γαβγίζω, διαβατὸ τὸ πέρασμα ποταμιοῦ, θύμος θυμάρι, ἴβρωστος εὔρωστος, παννυχίδα, πάραυτες, περιφυλλίδα τσαμπί, ποδολασιά (λ.χ. τοῦ λαγοῦ, ἀρχ. ἐλαύνω), στατέρι καντάρι, σφογγάτο ὀμελέτα, τροχάδη τρέχοντας, χρίω (Φ ἄ β η, Γλωσσικαὶ ἐπισκέψεις), ἀναφορέος (ἀρχ. ἀναφορεὺς) καπνοδόχος, ἀναβολέος (ἀναβολεύς, ἀρχ. λ.) ἀνακατωσοῦρης, ἀρινός (ἐρινεός) ἄγριο σῦκο, δακῶνου (δάκνω) δαγκάνω, δακοντία δαγκωματιά, δριμὸς (δριμύς) καυτικός, τσουχτερός, γιόθος (ἴονθος) ἐξάνθημα καὶ τὸ σημάδι πού ἀφήνει, θαμνεύου κόβω θάμνους, κακκάδι (κακκάδιον) πηγμένο πύο, ἡ κρούστα πληγῆς, κύρτος καλάθι ψαράδικο καὶ πλεχτὴ ποντικοπαγίδα, λαχνός

ἀρχαῖες
λέξεις
(προσθ)
ποταμιοῦ
μος, ὅ
μάγα (τ
ἐν ὁ
εἰρήμων
τὸ βέβ.
ἐξ. πού
εἰς τὴν
—Ἰός: ὁ
λῆ), ἐμ
ἴσω φωνῆ
ἀπὸ τὸν
ἀπὸ τὸν
πὸν ἴκω
γίω τὸν π
Σαμβόλη εἰ
ἀνάληψη ὁ
πλάση).—
10.—
Οἱ παλαι
ἐξέλιξη ὄνο
ἀπὸ ἀρχαία
ἐξέλιξη ἄλλο
λατινικῆ, γαλλ
ἀπὸ τὴ λατιν
λατινικῆ λατινικ
ἀπὸ συγγεγε
Ἡδὴ λ.χ. σ
demon quicu
mento, ut cri
ἄν εἴπω, κα: σ
γῆνω, ἔχει ἡ
(λατ. λατ. hi
ἔτσι στὰ λατικ
κα σῆμα, cabal
ἔλι, bouche, cl

κλήρος, λαχτέα κλοτσιά, μαδαρός γυμνός, μεμαίντζουλα (ἀρχ. μεμαίκυλα) κούμαρα, ἀγκώνου φουσκώνω, πρήσκομαι ἀπὸ τὸ πολὺ φαγί, προστηλάζω (προσθηλάζω) βάζω τὰ γιδοπρόβατα νὰ θηλάσουν, πρωτολάτης τὸ γκεσέμι, ποταυρίζομαι τεντώνομαι, ξεροτανιέμαι, ροδαμὸς λεπτὸ κλωνάρι (ἀρχ. ῥόδαμνος, ῥοδανός), σκόλος (;) ὁ κορμὸς δέντρου κάτω ἀπὸ τὴ γῆ (σκόλοψ), ταμάχια (τεμάχια) κομμάτια μεγάλα γαιῶν ἀπὸ μοναστήρια διαλυμένα. (Ἄ λ ε ζ α ν δ ρ ῆ, Δοκίμιον περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος τῆς Κύμης καὶ τῶν περιχώρων, 1894). — Μάνη: ἀδιανέμητος, ἔλυττος (ὄλυθος), μουκανιέται γιὰ τὸ βόδι, ξωκέλλω (ἐξοκέλλω, ἐξώκειλα), πανέγυρη πανηγύρι, τὰ σύμποδα (πβ. πρόποδες) τοῦ βουνοῦ, ριπή (ἀνέμου), τὰ σύγιουρα (σίγυρα) τὰ χωράφια γύρω ἀπὸ τὸ χωριό, (M i r a m b e l, Étude du parler maniotte κτλ.). — Χίος: δερφακίδι γουρουνάκι, διπλόκαλλος (πετεινός, μὲ διπλὰ κάλλια (λιλιά), ἔμπεργον (ἔχει ἢ δουλειά) ἐμπόδιο (ἀρχ. ἔπεργον, πρόσθετο ἔργο), ἔσω φωνάζει ὁ ζευγὰς στὰ βόδια του, στή στροφή ἰδίως, γιὰ νὰ μὴν ξεφύγουν ἀπὸ τ' ὄργωμένο μέρος, λάξ(ω) ἔλα ἔξω, λέει ὁ βοσκὸς στὰ ζῶα γιὰ νὰ βγοῦν ἀπὸ τὸ μαντρί (στὴ Θήρα: ντελάξ (ντέ ἔλα ἔξω), καὶ ἀλλοῦ ἄλλα), καταλύτης ποὺ χαλνᾷ πολλὰ ροῦχα, παπούτσι, λιλλάδια τὰ πετραδάκια στὸ γιὰλό, ποὺ ἀναταράζονται ἀπὸ τὰ κύματα καὶ θορυβοῦν, ἀρχ. λάλλαι, παρασυνεικάζω χάνω τὸν προσανατολισμὸ μου, πουργὸς ὁ βοηθὸς τοῦ χτίστη (Ἄ μ ἄ ν τ ο υ, Συμβολὴ εἰς τὸ χιακὸν γλωσσάριον. Χιακὰ Χρονικὰ 6 (1926). — Κάρπαθος: ἀνάπλοια ὁ γυρισμὸς τοῦ πλοίου (ἀρχ. ἀνάπλους, Θεόφρ.: «ὁ πρὸς ἐπιστροφὴν πλοῦς»). — Σύμη: γκινιάζω (ἐγκαινιάζω) πρωτοφορῶ, πρωτομεταχειρίζομαι.

10.—Ἐκ τῆς ἱστορίας τῶν εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν (§ 57)

Οἱ ποικίλες ἀλλαγές ποὺ παρουσιάζει ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα στὴν ἱστορικὴ ἐξέλιξη δύο χιλιάδων χρόνων καὶ περισσότερο, καὶ ποὺ τὴν ἔκαμαν νὰ γίνη ἀπὸ ἀρχαία ἑλληνικὴ νέα, φανερώνονται μὲ ὅμοιο τρόπο καὶ στὴν ἱστορικὴ ἐξέλιξη ἄλλων γλωσσῶν, ἔτσι λ.χ. στὶς ρομανικὲς ἢ νεολατινικὲς, δηλ. στὰ ἰταλικά, γαλλικά, ἰσπανικά κτλ. Οἱ γλῶσσες μάλιστα αὐτὲς δὲν κατάγονται ἀπὸ τὰ λατινικά τὰ γνωστά μας ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους κλασικούς, παρὰ ἀπὸ τὴ λαϊκὴ λατινικὴ γλῶσσα, ποὺ συνηθιζόταν ἀπὸ τὸ λαό, καὶ μόνον ἐξαιρετικὰ ἀπὸ συγγραφεῖς, στὸν τύπο ποὺ εἶχε πάρει στὴν πρώτη χριστιανικὴ ἐποχῇ.

Ἦδη λ.χ. σὲ μιὰ ἐπιγραφή τοίχου τῆς Πομπηίας διαβάζομε *adiuro te demon quicumque es et d e m a n d o tibi ex a n c o r a... ex o c m o m e n t o, u t c r u c i e t u r* (Lynceus), δηλ. «σ' ἐξορκίζω, δαίμονα, ὅποιος καὶ ἂν εἶσαι, καὶ σοῦ ζητῶ ἀπὸ τώρα...». Ἐδῶ τὸ λατ. *demando* ἐπιτρέπω, παραδίδω, ἔχει ἤδη τὴ σημασίαν τοῦ γαλλ. *demander* καὶ τὸ *ex anc ora* (κλασ. λατ. *hanc ad horam*) προμηνᾷ τὸ ἰταλ. *ancora*, γαλλ. *encore*. Ἔτσι στὰ λαϊκὰ λατινικά ὑπῆρχαν οἱ λέξεις *testa* κεραμίδι, ὄστρακο, *bucca* στόμα, *caballus*—γιὰ τὰ *caput*, *os*, *equus*—καὶ αὐτὲς γέννησαν τὰ ἰταλ. *testa* κεφάλι, *bocca*, *cavallo* (cavalleria καὶ cavaletto), τὰ γαλλ. *tête* κεφάλι, *bouche*, *cheval* (chevalier). Ἐκ τῶν λατ. ὑποκοριστικῶν (*auris* αὐτί)

oricla, (sol ἥλιος) soliculus, (apis μέλισσα) apicula, με διαφορετικῆ συναισθηματικῆ ἀπόχρωση ἀπὸ τ' ἀπλά, ἔρχονται τὰ γαλλ. oreille, soleil, abeille.

Λαϊκῆ ἐπίσης φωνητικῆ εἶχαν οἱ λατινικὲς λέξεις dimidius, pavor, columna, flagellum, vetulus, calidus, oculus, tabula, stabulum κτλ., ποὺ με τὸ νεώτ. λαϊκὸ τύπο demidius, paor, fragellum, veclus, caldus, oclus, tabla, stablum κτλ. ἐξελίχτηκαν με τὰ χρόνια στὰ ἰταλικά paura, colonna fragello, caldo, occhio, καὶ στὰ γαλλικά demi, peur, colonne, chaud, oeil, table, étable. Ἀνάλογα εἶναι καὶ τὰ ἑλληνικὰ φραγέλλιον καὶ φραγελλῶ (Ν.Δ.), τάβλα, στάβλος, ἢ τὰ ἄρκλα (λατ. arcula) κουτί, σικλί σίκλος κουβάς (λατ. situla).

Με ἀνάλογο τρόπο μετασχηματίστηκαν τὰ γαλλ. après -λατ. ad pressum, car-quare, chez-casa σπίτι, lors-illa hora, mais-magis, mieux-melius, ou-aut, où-ubi, parmi-per medium, pour-pro *por, si ἔτσι-sic, sou-vent-sub inde. Ἀνάλογο με τὸ ἑλλ. πλώρη ἀντὶ προῦρα, ὅπου τὸ ἕνα ἀπὸ τὰ δύο ρ ἔγινε λ, εἶναι τὸ γαλλ. pèlerin ἀντὶ *pererin (λατ. peregrinum), frileux ἀντὶ *frireux (λατ. frigosum) (ἔτσι καὶ τὸ ἀρχ. ἑλλ. ριγηλὸς ἀντὶ *ριγηρός).

Στὸ lierre κισσός, γαλλ. *yerre, (ἀπὸ τὸ λατ. illa hederā), boutique ἀπὸ τὸ ἀποθήκη-arsheca — ὅπου τὴ μιὰ φορά τὸ ἄρθρο θεωρήθηκε κατὰ λάθος μέρος τῆς λέξης καὶ τὴν ἄλλη ἔχασε ἡ λέξη τὸ ἀρχικὸ της a γιὰτὶ νομίστηκε μέρος τοῦ ἄρθρου la, ὅπως ἔχασε καὶ τὸ amie τὸ ἀρχικὸ του a στὸ ma mie—ἔχομε τὸ γνωστὸ φαινόμενο τοῦ νοικοκύρης ἀπὸ τὸ τὸν οἰκοκύρη-τὸ νοικοκύρη κτλ.

Ἐννοεῖται πῶς συχνά—γιὰ νὰ γίνῃ λ.χ. τὸ λατ. nox-noctem: γαλλ. nuit, τὸ λατ. aqua: γαλλ. eau (ο) ἢ τὸ βλασφημῶ-λατ. blasphemare-πγαλλ. blasmer-blahmer-blâmer, ἢ γιὰ νὰ καταντήσουν οἱ νεολατινικοὶ μέλλοντες ego habere habeo, ego cantare habeo στὰ γαλλικά j'aurai, je chanterai ἢ τὸ in casa patris στὸ chez le père—μεσολάβησαν ἀλλεπάλληλες ἀλλαγές. Τὰ γραπτὰ μνημεῖα τὶς βεβαιώνουν ἐνίοτε ἢ ἐπιτρέπουν νὰ τὶς συμπληρώσωμε. Ἔτσι λ.χ. γιὰ νὰ γίνῃ τὸ λατ. diurnum στὰ γαλλικά jour μεσολάβησαν οἱ τύποι diurnu (3. αἰ. π. X.), diurnu (1. αἰ. μ. X.), diorno (3. αἰ.), djorno, djurn, journ, καὶ ἔχομε στὸν π. γαλλ. στίχο ün jorn fut li reis Charles al saint Denis moustier ἀπὸ τὸν 11. αἰ. (δηλ. un jour fut le roi Charles au monastère de Saint Denis) μιὰ μεταβατικὴ μορφή τοῦ jour καὶ γενικώτερα τῆς σημερινῆς γαλλικῆς γλώσσας.

11. — Οἱ ξενόφωνοι κάτοικοι τῆς σημερινῆς Ἑλλάδας (§ 62)

Τὸ σημερινὸ ἑλληνικὸ κράτος, μ' ἔκταση 130.199 τετρ. χιλ., εἶχε κατὰ τὴν ἀπογραφή τοῦ 1928 6.204.684 κατοίκους ἀπέναντι 2.631.952 ποὺ εἶχε στὰ 1907, μ' ἔκταση τότε 64.296 τετρ. χιλ. Ὁ ἀκόλουθος πίνακας δείχνει σὲ τί ἔκταση μιλιούνται ἀπὸ Ἕλληνες ὑπηκόους ξένες γλώσσες στὴν Ἑλλάδα.

Ἐ
π
μ
ἰ
βλ
ἀφ
π
Ἀπὸ τὴ
κα κτλ., ο
μετόχους
καταλέξωμ
καὶ καὶ οἱ
φοι ὑπὸ
πρόσκει
καθὼς τῆς
κατηγορῆς
καταλέξωμ
ἔχοντι σὴν
ληθῶνται
καὶ τὴν
σὺν Ἰσπανί
Γαλλία οἱ
γὰρ δὲν τῶν
παιδῶν συμ
γὰ ἔταν ἄλλο
ἀλλὰ τὸ κριτ
ἴδιος, ἐκστῆ
τὴ ἀπὸ 18.778
ἀρθροῦ, καὶ
κα σὴν τῆς
πρόκειν νὰ ὑποθ
ἰ ἀρθροῦ τῆς
P h i l i p p s o
I Erdkunde zu
στὴν Πελοπόννη
στὰ 1913 90.001
3.853 εἶναι ἔρθε
Ἡ Ἑλλάδα εἶν
ἰλοσσοικῆ ὁ
Γερμανία 98.99, ἰ
τὸν ἑλληνιστ

	ἀπόλυτοι ἀριθμοὶ	ἀναλογία πρὸς 1000 ἄτομα.
ἑλληνικά	5.759.523	928
τούρκικα	191.254	31
μακεδονοσλαβικά	81.984	13
ἰσπανικά	63.200	10
βλάχικα	19.703	3
ἄρβανίτικα	18.773	3
τσιγκάνικα	4.998	1

Ἀπὸ τὸν πίνακα αὐτὸ λείπουν ὅσοι μιλοῦν ἀγγλικά, ρωσικά, βουλγάρικα κτλ., συνήθως ξένοι ὑπήκοοι μὲ ξένη ἐθνικὴ συνείδηση, ἂν καὶ στοὺς ἀρμενόγλωσσους (33,364, δηλ. 0.54), πού παραλείφθηκαν καὶ αὐτοί, πρέπει νὰ καταλέξωμε καὶ τοὺς ἀρμενόφωνους Μικρασιάτες Ἕλληνας. Παραλείφθηκαν καὶ οἱ βουλγαρόφωνοι (16. 775), ἀπὸ τοὺς ὁποίους 1238 εἶναι Βούλγαροι ὑπήκοοι, καθὼς καὶ οἱ Γιουγκοσλάβοι (4.797). Ἀπ' ὅσους πάλι ἀναγράφονται στὸν πίνακα μιλοῦν τὰ τούρκικα οἱ τουρκόγλωσσοι Μωαμεθανοί, κυρίως τῆς Δυτ. Θράκης (86.506), οἱ τουρκόφωνοι ὀρθόδοξοι τσιγκάνικης καταγωγῆς τοῦ νομοῦ Σερρών, καὶ οἱ τουρκόφωνοι ὀρθόδοξοι Ἕλληνες Μικρασιάτες (103.642). Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ὑπάρχουν καὶ Μωαμεθανοὶ ἑλληνόφωνοι στὴν Ἠπειρο καὶ στὴ Μακεδονία (2.623), καθὼς καὶ Ἑβραῖοι ἑλληνόφωνοι (9.090). Ἑβραῖοι ὑπάρχουν καὶ στὴ Μακεδονία μὲ ἰσπανικὴ ὑπηκοότητα καὶ ἔτσι δὲν μπορεῖ νὰ ξεχωριστοῦν ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἰσπανόγλωσσους Ἰσπανούς.

Γενικὰ οἱ ἔννοιες γλώσσα, ὀρησκεία, ὑπηκοότητα, ἐθνικὴ συνείδηση συχνὰ δὲν ταυτίζονται καὶ ἔτσι δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ βγάλῃ κανεὶς ἀπὸ τίς στατιστικὰς συμπεράσματα ἀκριβῆ. Μᾶς πληροφοροῦν μόνον μὲ προσέγγιση καὶ γιὰ ἓναν ἄλλο λόγο, ὅτι βασιζονται στὶς πληροφορίες τῶν ἐνδιαφερομένων ἀλλὰ τὸ κριτήριον τῆς «μητρικῆς γλώσσας» εἶναι, γιὰ τοὺς διγλωσσους ἰδίως, ἐλαστικόν. Ἔτσι τ' ἄρβανίτικα μιλοῦνται κατὰ τὴν τελευταία ἀπογραφή ἀπὸ 18.773· ἀπὸ αὐτοὺς ὅμως οἱ 18.598 εἶναι Μουσουλμάνοι, 95 μόνον ὀρθόδοξοι, καὶ οἱ 7.993 εἶναι Ἀλβανοὶ ὑπήκοοι. Ὅσο ὅμως καὶ ἂν περιορίστηκε στὶς τελευταῖες δεκαετίες ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀλβανοφώνων στὴν Ἑλλάδα, πρέπει νὰ ὑποθέσωμε ὅτι πολὺ περισσότεροὶ ἔχουν ἀκόμη μητρικὴ γλώσσιν τ' ἄρβανίτικα. (Ἡ στατιστικὴ τοῦ 1907 ὄριζε 10.401 ἀλβανόφωνους. O P h i l i p p s o n, Petermann's Mitteilungen, 1890, σ. 33α. Zeitschr. f. Erdkunde zu Berlin 25(1890) σ. 402α. λογαριάζει 200.000 Ἀρβανῖτες στὴν Πελοπόννησο στὸ 15. αἰ., ὁ T h u m b (βλ. παραπ. σ. 541, Δελτίο) στὰ 1913 90.000). Ἀπ' ὅσους πάλι μιλοῦν τὰ τσιγκάνικα (4.998) μόνον οἱ 3.853 εἶναι ὀρθόδοξοι.

Ἡ Ἑλλάδα εἶναι ἀπὸ τὰ εὐρωπαϊκὰ κράτη πού παρουσιάζουν μεγαλύτερη γλωσσικὴ ὁμοιογένεια (92.83%. Ἡ Νορβηγία ἔχει 99.20, ἡ Γερμανία 98.99, ἡ Βουλγαρία 83.75, ἡ Πολωνία 69.23). Ἡ ἀναλογία τῶν ἐλληνογλώσσων εἶναι: ἡ μεγαλύτερη, περισσότερο ἀπὸ 99%.

στήν Πελοπόννησο, τὸ Αἰγαῖο, τὴν Κρήτη, τὰ Ἐφτάνησα, τὴ Θεσσαλία· ἡ μικρότερη στὴ Θράκη (60 %) καὶ στὴ Μακεδονία (83 %). Σ' ἔξι ἐπαρχίες —Βιάννο, Λασιθί, Ἀγ. Βασίλειο καὶ Σφακιὰ Κρήτης, στὴ Σάμη Κεφαλληνίας καὶ στὴ Δωρίδα—δὲν ἀπογράφηκε κανεὶς ξενόγλωσσος. Τὴ μικρότερη ἀναλογία ἑλληνογλώσσων παρουσιάζουν οἱ τρεῖς ἐπαρχίες τοῦ νομοῦ Ροδόπης, ποὺ δὲν ἔχουν τὴν ἀπόλυτη πλειοψηφία ἑλληνογλώσσων· σὲ δυὸ τους πλειοψηφοῦν οἱ Τοῦρκοι.

Ἀπὸ τοὺς ξενόφωνοι οἱ περισσότεροι ἀναλογικὰ τουρκόφωνοι βρίσκονται στὴ Στερεὰ καὶ στὴ Θεσσαλία, (πρόσφυγες), καὶ στὴ Δυτ. Θράκη· οἱ περισσότεροι ἰταλόγλωσσοι στὰ Ἐφτάνησα· οἱ περισσότεροι ἀλβανόφωνοι στὴν Ἥπειρο· οἱ περισσότεροι σλαβόφωνοι στὴ Μακεδονία.

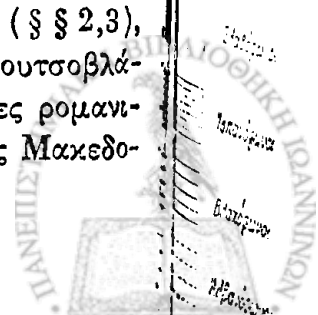
Οἱ μεγαλύτερες ἀναλογίαι ξενόφωνων παρουσιάζονται κατὰ γλώσσα: τῶν τουρκοφώνων στὴ Δυτ. Θράκη (31 %) καὶ τὴ Μακεδονία (5 %), τῶν σλαβοφώνων στὴ Μακεδονία (6 %), τῶν ἰσπανοφώνων στὴ Μακεδονία (4 %), τῶν βλαχοφώνων στὴν Ἥπειρο (2 %), τῶν ἀλβανοφώνων στὴν Ἥπειρο (5 %), τῶν τσιγκανοφώνων στὴ Δυτ. Θράκη (0.5 %).

Ἀπὸ τοὺς ξενόφωνους παρουσιάζουν κατὰ ἐπαρχίαι τὴ μεγαλύτερη ἀναλογία: οἱ σλαβόφωνοι στὴν ἐπαρχία τῆς Φλώρινας (41 %), οἱ ἰσπανόφωνοι στὴν ἐπαρχία Θεσσαλονίκης (17 %), οἱ ἀλβανόφωνοι στὴν ἐπαρχία Μαργαριτίου (32 %), οἱ βλαχοφώνοι στὴν ἐπαρχία Μετσόβου (33 %), οἱ βουλγαρόφωνοι στὴν ἐπαρχία Ξάνθης (16 %), οἱ τσιγκανόφωνοι στὴν ἐπαρχία Σερρῶν (2 %). Ἄν πάλι πάρωμε βάση τοὺς δῆμοις καὶ τίς μεγαλύτερες κοινότητες, τὴ μεγαλύτερη ἀναλογία παρουσιάζουν οἱ τουρκόφωνοι στὴν Κομοτινὴ (44 %), οἱ σλαβόφωνοι στὴν Ἐδεσσα (20 %), οἱ ἰσπανόφωνοι στὴ Θεσσαλονίκη (22 %), οἱ βλαχοφώνοι στὴ Βέροια (8 %), οἱ ἀλβανόφωνοι στὰ Γιάννενα (2 %), οἱ βουλγαρόφωνοι στὶς Σέρρες (1 %), οἱ τσιγκανόφωνοι στὶς Σέρρες (1 %).

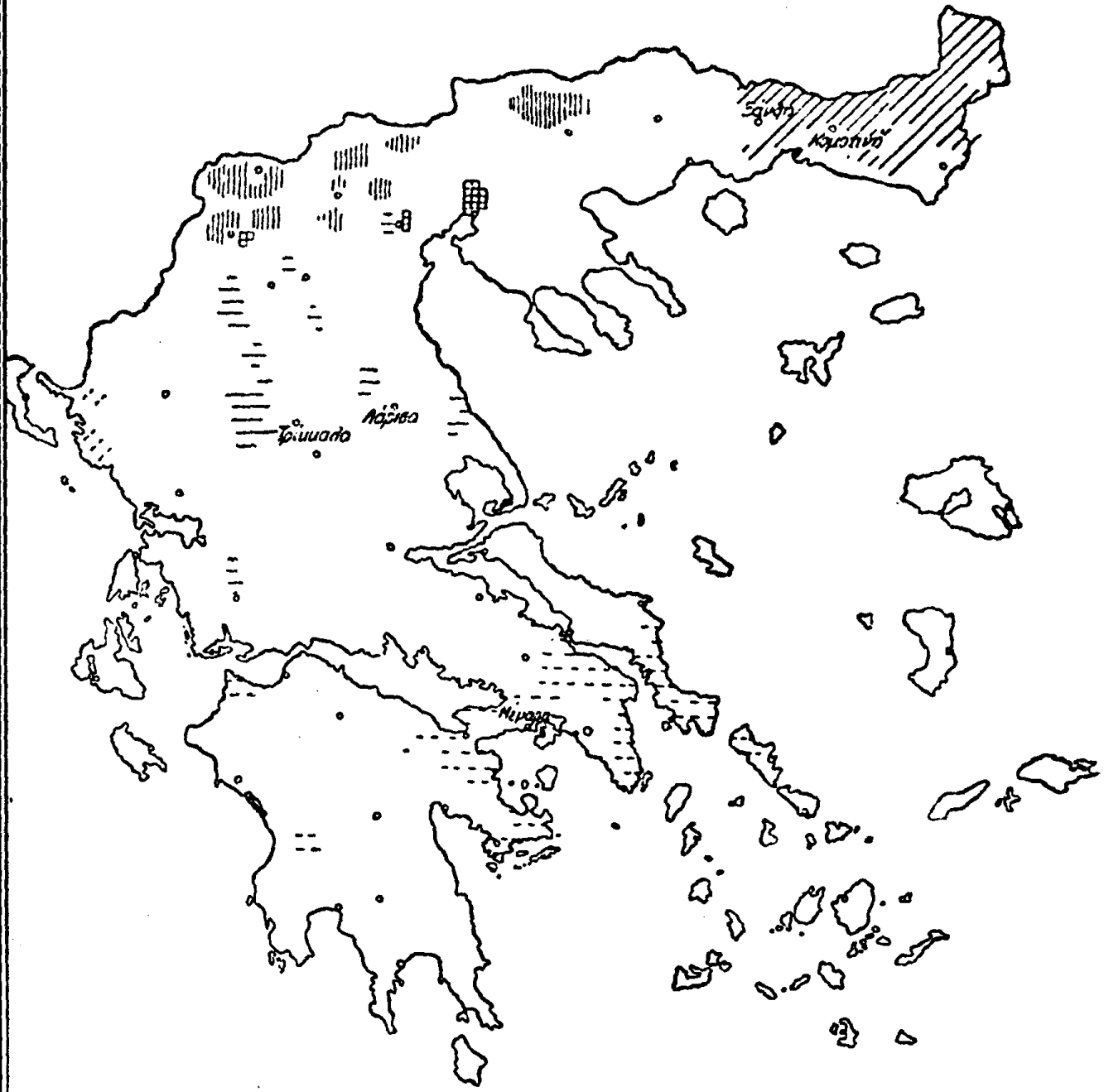
Στὸ σύνολο τῶν δήμων καὶ τῶν μεγάλων κοινοτήτων οἱ ἑλληνογλωσσοὶ φτάνουν τὰ 91 %, στὸ σύνολο τῶν χωριῶν, τὰ 94 %. Ἀπὸ τίς ξένες γλώσσες μιλοῦνται σὲ μεγαλύτερη ἀναλογία στὰ μεγάλα κέντρα τ' ἀγγλικά, ἀρμένικα, ἰσπανικά, ἰταλικά, ρωσικά, τούρκικα ἐνῶ τ' ἀρβανίτικα, βουλγάρικα, βλάχικα, μακεδονοσλαβικά, τσιγκάνικα ἔχουν τὴ μεγαλύτερη ἀναλογία στὰ χωριά.

Βλ. Στατιστικὰ ἀποτελέσματα τῆς ἀπογραφῆς τῆς Ἑλλάδος 1928, τ. Δ', 1935, σ. 21α. εἰς, 246α. Στατιστικὴ ἐπετηρὶς τῆς Ἑλλάδος, *Annuaire statistique de la Grèce*, 7 (1936) σ. 71 ἀ. Πβ. καὶ *Schwyzer E., Griech. Grammatik* σ. 135. *Meillet A., Les langues de l'Europe nouvelle* σ. 389².

Ὅλες οἱ παραπάνω γλώσσες τῶν ξενόφωνων πληθυσμῶν συγγενεῦσιν μὲ τὰ ἑλληνικά, ἀνήκουν μαζὶ τους στὴν ἴδια ἰνδοευρωπαϊκὴ ὁμοσθνία (§ § 2,3), ἐκτὸς ἀπὸ τὰ τούρκικα, ποὺ ἔχουν διαφορετικὴ καταγωγὴ. Τὰ κουτσοβλάχικα, συγγενικὰ μὲ τὰ ρουμανικά, καὶ τὰ ἰσπανικά εἶναι γλώσσες ρομανικῆς ἢ νεολατινικῆς, γεννημέναι ἀπὸ τὰ λατινικά. Τὰ σλαβικά τῆς Μακεδο-

ΓΛΩΣΣΙΚΟΣ ΧΑΡΤΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Ποχές όπου υπάρχουν και ξενό-
λογαί διφθόγασσι πρηνδυσμοί

- Τουριστώνοι
- Σλαβόφωνοι
- Ήσπανόφωνοι
- Βλαχόφωνοι
- Αλβανόφωνοι

νίας ἀνήκουν στὸν κλάδο τῶν νοτιοσλαβικῶν γλωσσῶν, καθὼς τὰ σερβοκροατικὰ καὶ τὰ βουλγάρικα, καὶ συγγενεύουν μαζί τους. Τ' ἀρβανίτικα ἔρχονται ἀπὸ τ' ἀρχαῖα ἱλλυρικὰ. Τὰ τσιγκάνικα εἶναι διάλεκτος Ἰνδική, ποὺ δέχτηκαν ἀρκετὰ μεγάλη ἐπίδραση ἀπὸ τὰ ἐλληνικά, ἐνῶ τὰ ἴδια ἄφησαν τὰ ἴχνη τους μόνο σὲ μερικὲς ἐλληνικὲς κρυφές γλῶσσες (Σ 26) καὶ ἰδίως στὰ ντόρτικα (βλ. Τριανταφυλλίδη, Τὰ ντόρτικα τῆς Εὐρυτανίας. Λαογραφία 7(1923) σ. 243α. Τοῦ Ἰδ., Eine zigeunisch-griechische Geheimsprache. Zeitschr. f. vergleich. Sprachforschung 52(1924) σ. 42α. Στις ἰνδοευρωπαϊκὲς γλῶσσες ἀνήκουν καὶ τ' ἀρμένικα.

12.—Ἡ λεξιλογικὴ ποικιλία τῶν νεοελληνικῶν ἰδιωμάτων (§ 71)

Γλωσσογεωγραφικὴ ἔρευνα μὲ πινακίδες (ἐρωτηματολόγια), ποὺ ἔγινε ἀπὸ τὸ Μ. Τριανταφυλλίδη συστηματικὰ μόνο σὲ λίγα σχετικῶς μέρη διαπίστωσε γιὰ μερικὲς μόνο ἔννοιες τὴν ἀκόλουθη ποικιλία, σὲ λέξεις καὶ σὲ τύπους, σὲ διάφορα μέρη τῆς Ἑλλάδας (ἰδίως τῆς βόρειας. Προστέθηκαν καὶ μερικὲς πληροφορίες γνωστὲς ἀπὸ ἄλλου). Ἔτσι συνηθίζουν κατὰ τόπους:

λόξιγκα—λιγκιό, λιγκος, λιγκιασμα, λιγκιαγμα, χλιγκιασμα, ἔλιγκας, ἴλιγκας—λίξιγκας, λέξιγκας, λούξιγκας, λόξιγκας, λόξαγκας, λόξιγκρας, λότσκας, ἀλόξιγκας, ὀλόξιγκας, λιτσικας, λίτσιγκας, ξιγκάκι, κόμπος, κλότσκος.

οἰσοφάγος—καταπιώνας, καταπινάρι—ντιρικάδα, ντερεκάδα (δὲ χορταίνει ἢ ντερεκάδα σου), ντεροκάδα, ντεροκλάδα—χορτούδα (Πόντ.).

σκιάχτρο—ισκιάχτρο, σκιαζούρι, σκιαδούρι, σκιάζαρο, σκιάτζαρο, σκιάζαρος, σκιάζαρη, σκιάστρο, σκιάϊσμα—φόβητρο, φοβερίστρα,—κουκοίγερας. Στὴν Κεφαλληνία λέγουν: σκιάχτρα, σκιάχτρο, γραντζάουλας, μπαμπαούλι, μπαμπάουλας, μπαεράκι, ἀχεράδες.

τραχέια—λάρονγγας, λάρονγγας—ἀρτέρια—καρύδι, κάρτας, καρτίνι, καρίζονα, καρίκι—καρίτσαφλος, καρίτσουφλας, καρίνταφλος, γκαρίτσαφλος—κριτσιλιάνος, κριντιλιάνος, γκιριτιλιάνος, γκιριτιλάνος, γκριτζλάνι, γκριντελάνος, γκαρντιλιάνος, κριτλιάνος, γριτσιλιάνος, γκουρτσλάνος, γκρισιλάνος, γκαρντελάνος—γκαρδελάγκος, γκριτιλάγκος, γκριτιλιάγκος, κριτιλάγκος, κριτιαλάγκος, κριτιλέγκος, κρετελόγκος, κρικιλάγκος, γκουρτιλάγκας, γκριτσιλάγκος, γκριτσιλιάγκος, κριτσιλιάγκος, γκαρδιλάγκος, καρδιλάγκος, κορδιλιάγκος, γκιρκιλιάγκος, γκαργκαλιάγκος—γκίργκιλας, γκίργλος, γκούργκουλας.

σαύρα (ἐπὶ τὰ διάφορα εἶδη τῆς, ποὺ κατὰ τὰ μέρη συχνὰ ξεχωρίζονται)—γουστέρα, γκουστέρα, κουστέρα, φουστέρα, ἀγκουστέρα, γουστερίτσα ἢ σταχτιά σάυρα, κοστερίτσα, γκούστερας ἢ πράσινη, πρασινογουστέρα, γαδαρογουστέρα, ἀγροστέρα—σκουντέρρα, σκονταρέλα, σκουντερίκι, σκουντερίτσα, σκοτερίτσι ἢ μικρή, σκοταρίκλα, σκουρτσέκλα, κοντιρίτσα, κοτσερίκλα, σκορδανίτσα—σαμιαμίθι, σαλαμίθι, σαμιαμίδι, σαμιομίδι—σαλαμάντρα—τσαρπεδόνη, τσαρπιδόνη, τσιρπιδόνη, τσουπιλιαγκέλεφας, χωροσάφρα Σαμψ.—Κεφαλλ.: σκορδανίτσα ἢ μικρὴ πράσινη, σαλμιρίχα, σαλαβρίχα, σαλαβρίχι, ἢ

μικρὴ μακρὴ σαύρα, σκορδανιτσολόγος ἢ μεγάλη πράσινη—πρασίνα—ξαφνιστήρα, μολυντήρι, κωλοσαυρέα, κωλοστραβέα, κωλοσταυρού, κωλοσαρίδσ, κωλοσαρήθρα, κωλοσκερά, κωλοσουφράς, κωλοτάνα—κουρκάς.

ξέφωτο—ξαίθρα, ξαίδρα, ξάθρα, φεξάδα, ἀναφεξάδα, σπανολογκιά, ξάγναντο, (ἀν)ἀριομάδα, ξανοιχτάδα, ξέφαντο, ξεσκέπαστο, ξέστερο, ξάριο, καλῖσως συνήθως μετὰ πλατύτερη σημασία: ξέθαμπο, ξέσκεπο, λάκα, πατλιά, παστρικό, ξέφαση, ἄδεντρο κτλ.

κουταλάκια—ψωμάκια, ψαράκια, καρβέλια, καρβελάκια, βαρελάκια, βαρελότα, σφεντόνες, καρβανάκια, πίτες, πιτίτσες, πιταρέλες, μπουρμπουλήθρες, γαρδέλια, πίλιες, καμάρες, ζωνάρια.

καταχνιά (μετὰ τὰ συνώνυμά της, γιατί κατὰ τόπους ὀνομάζεται κατὰ τὴν ἔντασή της διαφορετικὰ): κατιχνιά, κατακνιά, κατικνιά, κατεκνιά, κατέκνια, κατσαχνιά—ἀντάρα, κατσαντάρα, μουχλαντάρα (Τσαγκαράδα, ἢ μεγάλη κκατσαχνιά)—θάλλπος (Δελφοί), γλάρα, κατσιφάρα, μουχλάδα, μούχλα, συμμούχλα, (Πορταριά) σκουτουφλιά, (Κεφκλ. σκουντούφλα (Πορταριά κ. σκουντούφλιασε ὁ καιρός), κουμουδιά, καμπούλα, πούσι, δείσα (Πόντ.) κατσίμαλλος Κερασ., κατσίμπαλη "Οφ., ντουμάνι.

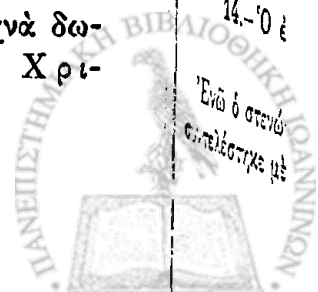
(Φορῶ τὸ ροῦχο μου) ριχτά: ἀνάριχτα, σὲ πολλὰ μέρη ἀναπεταχτά, πεταρίκι, ἀναπεταρίκι, ἀναπετούρι πανώπλατα, πισώπλατα, ἐξώστερα, (Ἐφτάνησα): ἀλασκάγια, ἀλακάπα, ἀλασπάλα, ἀλαπλάτα—στὸν ὄμο, στίς πλάτες, στὸ μανίκι, (ριχτά) ἀπάνω, ἀπὸ πάνω, στὰ πεταχτά, διαρίχι, ρέμπελα, καμπανίτσα, καλενθερί.

Γιὰ τίς γλωσσογεωγραφικὰς λεξιλογικὰς διαφορὰς τῶν ἀρχαίων ἐλληνικῶν βλ. Δας E. K r e s t s c h m e r, Beiträge zur Wortgeographie der altgriechischen Dialekte. Glotta 18 (1930) σ. 67α.

13. — Ἡ αἰολοδωρική θεωρία (§ 94)

Ἡ ἐξακρίβωση τῆς ἀρχαίας ἐλληνιστικῆς κοινῆς καὶ ἡ διαπίστωση τῆς καταγωγῆς τῆς νέας μας γλώσσας ἀπὸ αὐτὴν προπάντων, εἶναι ἀπόχρημα τῶν τελευταίων μόνο δεκαετηρίδων (§§ 8α., 17, Σ 3). "Ὅσοι πρῶτοι ἐνδιαφέρθησαν στὴν Ἑλλάδα γιὰ τὴν ἱστορικὴ γένεση τῆς νέας γλώσσας ἦταν φυσικὸ νὰ ὑπερτιμήσουν τὴ συμβολὴ τῶν ἀρχαίων διαλέκτων, ἀφοῦ ἔτσι βεβαιωνόταν ἡ ἀρχαιότητα περισσότερων νέων, ἀνάπτυκτων τύπων. "Ἦδη ὁ Νικηφόρος Ρωμάνος (17. αἰ.) νομίζει ὅτι Turcae fecerunt dorice Σταμπὸλ mutato η in α' καὶ ὁ Πόρτιος δέχεται δωρισμούς (πβ. Ψυχάρη, Μεγάλῃ Ρωμαίικῃ ἐπιστημ. γραμματικῇ σ. 391). Καὶ ὁ Βηλαράς (Βλαχογιάννη, Προπύλαια σ. 183) πιστεύει πῶς ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα ἀπόμεινε ἡ αἰολοδωρική «ἐπειδὴ τὸ αἰολοδωρικὸ γένος, ποῦ ἦταν τὸ πολυανθρωπότερο, εἶχε ξαπλωθῆ σ' ὅλη σχεδὸν τὴν Ἑλλάδα καὶ σ' ὅλες τίς ἀποικίαις της...». Ὁ Κοραῖς μνημονεύει καὶ αὐτὸς συχνὰ δωρισμούς ἀλλὰ σὲ σύστημα ὑψώθηκε ἡ «αἰολοδωρική θεωρία» ἀπὸ τὸ Χριστόπουλο στὴ Γραμματικῇ του.

Ὁ
 πρῶτα
 γλῶσσ
 π, ὅτ
 καὶ κα
 τὴν γλ
 κατὰ μ
 αὐτὴ ὅ
 ἀλλὰ τῇ
 γρῆμα
 εἶδον εἰ
 Δωρικόν
 μὴν τῆν
 τὴν κα
 συνήθως
 ἔμακ ἢ ὁ
 αἰολοδωρ
 γλῶσσα ε
 τῆς γλῶσσ
 σας, τῆς θ
 νόνα.—Τὸ
 λαυ. ἐξέκοσ
 ἴδιο ὁ πον
 εἰς (ἰδιόγ
 σπ).—Τὸ
 γρῆμα.—Τὸ
 εἰρήθεα.—Ὁ
 εἰς(ε)τε ἐγ
 πῶσιν τῶν
 ἀά, παθού ε
 πατῶν, εἶθε
 ἄρα λαο
 ἔμακ. Δέν ε
 κί. α' Ἐμεί
 καὶ ἡ γλῶσσα
 εἶναι σοστό, ὅ
 γρῶμε μεγαλῶ
 τῆς συσχετι
 14.—Ὁ ἐ
 Ἐνὸ ὁ στενὸ
 σ. πείλεσθε με

Ὁ συντάχτης της, πού λογάριαζε νὰ συντάξῃ καὶ Λεξικό, αἰσθάνθηκε πρῶτα μὲ ὄσα ἔγραψε ὁ ἴδιος τὴν ἀνάγκη τῆς Γραμματικῆς: «...σπιχουργώντας τῶν Ἑρώων τὸ δράμα [μεταφράζοντας τὴν Ἰλιάδα], ἐπειδὴ ἔβλεπα, ὅτι τὰ πρωτογραφόμενα ἦταν πάντῃ ἀνόμοια τῶν ὑστερογραφουμένων καὶ κατὰ τὴν κλίσειν, καὶ κατὰ τὴν σύνταξιν, καὶ κατὰ τὸν τόνον ἐσχεδίασα τὴν γραμματικὴν αὐτὴν, καὶ κατ' αὐτὴν, ἂν ὄχι μὲ ἀκρίβειαν, ἀλλ' ὅμως κατὰ μέρος διόρθωσα τὸ ποίημα. Ἄλλ' ἄραγε, ἴσως εἶπης, ἡ γραμματικὴ αὐτὴ ὀρθὴ εἶναι; ὀρθοτάτῃ· διατὶ δὲν εἶναι τῆς φαντασίας μου πλάσμα, ἀλλὰ τῆς τωρινῆς Ἑλλάδος συνήθεια πάγκοινη... Ἄν ὅμως αὐτὴ μας ἡ γραμματικὴ δὲν στάζει τὸ μέλι τοῦ Ἀττικοῦ Ὑμηττοῦ, ἴσως δὲν τὴν μεμφοῦν οἱ μακάριοι Ἀττικοί, δταν ἰδοῦν μάλιστα, ὅτι καὶ αὐτὴ καυχᾶται τὸν Δωρικὸν Παρνασσόν, καὶ τὸν Αἰολικὸν Ἑλικῶνα· εἰδὲ τὴν μεμφοῦν, ἄς μὴν τὴν λαλοῦν, καὶ ἄς λαλοῦν τὴν Ἀττικὴν» (Πρὸς τὸν ἀναγνώστην).

Τὴν «αἰολοδωρικὴν» του θεωρεῖ τὴ στηρίζει ὁ Χριστόπουλος σ' ἐξωτερικὲς συνήθως καὶ ἀγλωσσολόγητες συσχετίσεις τῶν τύπων τῆς νέας γλώσσας μὲ ὅμοια ἢ ἀνάλογα φαινόμενα τῶν ἀρχαίων διαλέκτων, ἰδίως τῆς δωρικῆς καὶ αἰολικῆς (βόρ. ἀχαικῆς). Ἔτσι λ.χ. (Ἀπόδειξις τ' ὅτι ἡ τωρινὴ Ἑλληνικὴ γλῶσσα εἶναι αἰολοδωρικὴ. Γραμματικῆς σ. 1-61): λέμε α ἀντὶ η, καλύβα, τῆς γλῶσσας, τῆς θάλασσας, ὅπως καὶ οἱ Δωριεῖς ἔλεγαν σελάνα, τᾶς γλῶσσας, τᾶς θαλάσσας, καὶ ἀκόμη καὶ ἡ γεν. τοῦ χειμῶνα, «λήγει εἰς α δωρικόν».—Τὸ ἀρχ. ε τοῦ ἐσύ, ἐτοῦτος βρίσκεται καὶ στὸ αἰολ. ἐδάπεδον, στὸ ἰων. εἰέκοσι, ἐώρα. — Στὸ ἦρθεν, ἄσπρος (τάχα ἀπὸ τὸ ἄσπ(ι)λος) ἔχομε τὸ ἴδιο ρ πού βρίσκεται καὶ στὸ ἀττ. κλίβανος ἀντὶ κλίβανος. Στὸ κυπρ. ἄππαρος (ἄλογο) ἔγινε ρ τὸ ς, ὅπως καὶ στὸ αἰολ. μάρτυρ ἢ στὸ ἀττ. ἄρρην (ἄρσην). — Τὸ γράφθηκα ἔχει τὸ -θα πού ὑπάρχει καὶ στὸ δωρ. εἴπησθα, λέγησθα.—Τὸ τέτοιος, ἀπὸ τὸ τό-τοιος, ἔχει ἀναδίπλωσιν, ὅπως τὸ ἦγαγον, ἐλήλυθα.—Οἱ «ἀποκοπέες» στὸ ἄτσαλος (ἀτάσθαλος), λέ(γο)μεν, τρω(γε)τε, φέρ(ε)τε ἔχουν τ' ἀνάλογά τους στὰ ἡ ἴνιοια, κάππεσε, Μενέλας.—Ἡ μετὰθεση τοῦ τόνου στὸ στρόγγυλος, μονός, θάλασσας, πράσινη, ἀγγέλοι, καρδιά, παιδιοῦ ἔγινε ὅπως καὶ στὰ αἰολ. σόφος, πόταμος, στὰ δωρικὰ κόμφως, παντῶν, ἀνθρώποι, φιλοσόφοι καὶ στ' ἀττικὰ πόλεων, ὄφρων.

«Ἄρα λοιπὸν οὐτ' ἐμεῖς βαρβαρίζομεν... οἱ ἀπόγονοί τους κάμνοντας τὰ ὅμοια». Δὲν εἶναι λοιπὸν παράξενο ἂν ἡ γλῶσσα μας δὲ μοιάζῃ μὲ τ' ἀττικά. «Ἐμεῖς Ἀττικοὶ δὲν εἴμασθεν, ἀλλὰ Δωριεῖς κι Αἰολεῖς· κ' ἐπομένως καὶ ἡ γλῶσσα μας εἶν' αἰολοδωρικὴ».—Ἀπ' ὅλα αὐτὰ τὸ συμπέρασμα μόνον εἶναι σωστό, ὅτι δηλ. ἡ νέα γλῶσσα εἶναι σωστή. Ἀκόμη καὶ ἂν ἀποδεχτοῦμε μεγαλύτερη τὴ συμβολὴ τῶν ἀρχαίων διαλέκτων (Σ 3) οἱ περισσότερες συσχετίσεις μένουσιν ἀστήριχτες.

14.—Ὁ ἐξελληνισμὸς τοῦ λεξιλογίου καὶ ἡ μετονομασία τῶν τοπωνυμίων (§§ 51, 118)

Ἐνῶ ὁ στενώτερα γραμματικὸς ἐξαρχαϊσμὸς τῆς νέας γραπτῆς γλώσσας συντελέστηκε μὲ τὸ παράδειγμα καὶ τὸ κήρυγμα τῶν ὁπαδῶν τοῦ καθαρι-

πτα (δαντέλλαι). Ταινιοπλέγματα, θώμιγγες καὶ σειράδες. Ἐμπλαστρα ἐφλωμένα καὶ μῆ. Βύρσαι ἢ πέματα εἰς μικρὰ ἢ μεγάλα τεμάχια. Ρυπικά, ἤτοι εἶδη ποικίλα ὀστέινα ἢ κεράτινα ἀπλᾶ, διάγλυφα, διακόσμητα, ὡς καὶ τὰ ἐκ χυτοῦ κοκκίλου. Παρακοπαὶ βαμβακερῶν ὑφασμάτων, εἰς ἃς δὲν περιλαμβάνονται αἱ τῶν μανδαπολαμίων. Ταινίαι καὶ σειράδες (κορδέλλαι). Φλεβοτομίδες (νυστέρια), σικυοσχάσαι, (βεντουζομηχαναί). Κεφαλόδεσμοι, (τσεμπέρια). Ἀλεξήμια καὶ ἀλεξίβροχα. Σκόμβροι καὶ παλαμῆδαι ἐν ἄλμῃ. Κιχώριον εἰς ρίζας ἢ πεφρυγμένον καὶ πᾶσα φυτικὴ οὐσία πεφρυγμένη καὶ εἰς κόνιν ἀηλεσμένη. Ταινιοπλέγματα (φράντζαι), πασμαντεριά καὶ θώμιγγες (κορδόνια) μετὰ ἢ ἀνευ μεταλλίνων ἐπικαλυμμάτων.—Σὲ ποιῆς περιστάσεις πετυχαίνουν ἢ ὄχι μετονομασίαι καθὼς οἱ παραπάνω ἐξετάζεται στοῦ Τριανταφυλλίδη, Ξενηλασία ἢ ἰσοτέλεια, τ. Α', σ. 29α.

Τὰ διάφορα αὐτὰ ὀνοματολόγια σχολιάζονται κάθε λίγα χρόνια στὸν καθημερινὸ τύπο, ἀλλὰ χωρὶς ἀποτέλεσμα. Τὸ παραπάνω Δελτίο στατιστικῆς ἔδωκε ἀφορμὴ νὰ παρατηρήσῃ ὁ Ζ. Παπαντωνίου ('Ἐστία 1921): «Ἑλληνικὴ γλῶσσα... Τὴν γλῶσσαν ἑνὸς ἔθνους τὴν κάμνουν οἱ τμηματάρχαι καὶ τὴν ψηφίζουν οἱ βουλευταί. Γλωσσικὸς νόμος ἀλάνθαστος. Ἀλλοίμονον εἰς τοὺς λαοὺς ὅταν ἐννοοῦν τὴν γλῶσσαν ποῦ γράφουν. Ἡ γλῶσσα ἐγίνε διὰ νὰ μὴ ἐννοοῦμεθα... Καθῆκον τῶν Ἑλλήνων εἶναι νὰ ἔχουν μίαν γλῶσσαν, ἀρμόδιον δὲ νὰ τὴν κατανοήσῃ τὸ Ὑπουργεῖον εἰς τὸ ὁποῖον ἀπευθυντέον ἐν περιπτώσει ἀπορίας. Ἔργον δὲ τῶν συγγραφέων εἶναι νὰ διαδίδουν τὴν γλῶσσαν, τὴν ὁποῖαν κατασκευάζουν τὰ δώδεκα ὑπουργεῖα...». Σὲ ἀνάλογη εὐκαιρία σχολιάζει ἡ Ἐστία (21 Δεκ. 1913): «Χάρις εἰς τὸ στρυφνὸν τῆς ἐπισήμου ἑλληνικῆς φρασεολογίας, ἢ δημοσίευσις τῶν τροποποιήσεων τοῦ δασμολογίου... ἐπροξένησε καταπληκτικὴν ἐντύπωσιν εἰς τὸ κοινόν. Εἰς τὰς λαϊκὰς μάλιστα συνοικίας ἐξεωρήθη ὅτι ἐπίκειται ὕψωσις τῶν δασμῶν καὶ ἠκούσθησαν θρηνοὶ καὶ ὄδυρμοί».

Ἡ ἀσάφεια ποῦ γεννοῦσαν οἱ ἀρχαῖες λέξεις ἢ οἱ νεολογισμοὶ καὶ οἱ ξένες στὴν καθαρεύουσα γέννησε σὲ μερικοὺς συγγραφεῖς τὴν ἰδέαν νὰ προσθέσουν στὰ βιβλία τους λεξιλόγια ἐπεξηγητικά. Ἔτσι ὁ Ν. Σ. Πίκοιος, μεταφράζοντας τὰ «Βερναρδίνου Σαιμπιέρρου διηγήματα ἤτοι τὰ κατὰ Παῦλον καὶ Βιργινίαν» κτλ. Παρίσι 1841², προσθέτει ἓνα «Ὀνομαστικόν» «διὰ περισσοτέραν εὐκολίαν τοῦ ἀναγνώστου» μὲ «τὰς ἀπαντωμένας εἰς τὸ βιβλίον ἐπιστημονικὰς καὶ ἄλλας τινὰς λέξεις, ἢ πάντῃ νέας, ἢ ὄχι γνωστὰς καὶ συνειθισμένας εἰς ὅλους»:

ἀνάνασον, ananas—ἀποικογενῆς, créole γεννημένος ἐξ ἀποίκων εἰς ἀποικίαν—ἄστρον· οὕτω λέγεται... ἢ τῶν Γάλλων marguerite, τῶν δὲ Ἰταλῶν margarita, καὶ bellide, τὴν ὁποῖαν ὁ Σομαβέρας ἐξηγεῖ Κιακαναλαλέ—δενδροστοιχία [τὴ μεταχειρίστηκε καὶ ὁ Ἄλ. Ραγκαβῆς στὰ 1860], allée, ἑλλην. στίχοι δένδρων, περίπατος κατάφυτος, συνηρεφῆς σύσκιος.—διαυλωνίζω, διὰ στενοῦ πνέω, s'engouffrer—δυσανεξία, intolérance... Ὁ μακαρίτης Κοραῆς εἶχε συνθέσει τὸ μισαλλοδοξία διὰ τὴν αὐτὴν χρεῖαν—

ἐπιβατικὰ ἢ παρενθήκη, *racotille*—Εὔρομος, *Bombay* (ἢ Βομβάη)—Ἰνδο-
θόνη, τσίτι, *chitte*, ἀγγλ. *chints*—Καλικάτα, τοῦτο εἶναι τὸ σανσκριτικὸν
ὄνομα τῆς σήμερον λεγομένης Καλκούτας, *Calcutta*. Ἐπροτίμησα τὸ πα-
λαιὸν διὰ τὸ εὐφωρότερον—μαργαρίτα, *souci*, χρυσάνθεμον χρυσανθὲς ἢ μᾶλ-
λον κάλλη, διὰ τὴν ἀναλογίαν τοῦ καλχαίνω μὲ τὸ *avoir des soucis*, *être*
soucieux—πλεκτάνη *liane*, γένος ἐρπυζόντων καὶ κληματωδῶν φυτῶν (κα-
θὼς ἢ σμίλαξ, ὁ κισσός, ἡ ἄμπελος, κισσάμπελος κτλ.). Ἦναγκάσθην νὰ
μεταχειρισθῶ ταύτην τὴν λέξιν, ἕως ἂν εὐρεθῇ ἄλλη ἀρμοδιωτέρα—πόσιμον
punch (βαρβαροφωνότατα πόντζ) —πρασιά, *potager*. —πρόμαχος, *grena-*
dier—πυργίον, *bastion*—πυροβολεῖον, *batterie*—σηρικὸν (ὑφασμα) μαλτέχι—
τουλίπη λαλὲς—ὑδρορρόα, *écluse*—ὑποχείριος, χυδ. ποχείριος, *serf*—χρεια-
κὸς τοῦ λιμένος, *pilote du port*.—Φαίνεται πὼς ὁ συγγρ. δὲν ἤξερε τίς δη-
μοτικὲς λέξεις, ἐκτὸς ἂν δὲν ἤθελε νὰ τίς μεταχειριστῇ οὔτε γιὰ ἐπεξήγησιν.

Πβ. καὶ Ρ α δ ι ν ο ὺ Α., Ἱστορία τοῦ Ἡροδότου μεταφρασθεῖσα ἐκ τῆς
παλαιᾶς γλώσσης, Γ' 1836, Λεξικὸν σ. 231: ἄβατος (α-βατός). Τόπος ὅπου
δὲν ἤμπορεῖ τις νὰ βηδίσῃ, νὰ περιπατήσῃ—ἀβέλτερος (α-βέλτιον). "Ὅποιος
δὲν αἰσθάνεται τὸ καλῆτερον—ἀνόητος, κουτός. —ληστεύω, ἀρπάζω, λεη-
λατῶ ἀνεμποδίστως.—Ἔτσι ἐρμηνεύονται καὶ τὰ ἀβελτηρία, ἀγεληδόν, ἀγο-
ραῖος, ἀγροικία, ἀγυιά, ἄγω καὶ φέρω, δαιτυμῶν, δαπάνη, δενδροτομῶ, δε-
ξαμενὴ, διαβολή, διαθέτης, δαιτητής, διακελεύω κτλ.

Οἱ ναυτικοὶ ὄροι

Τὸ ναυτικὸ λεξιλόγιον ρυθμίστηκε σύμφωνα μὲ τὸ «Ὀνοματολό-
γιον ναυτικόν» τοῦ 1858, 1884², (στὴ β' ἐκδ. προστέθηκε τὸ β' καὶ
γ' μέρος) καὶ τοῦ Α. Παλάσκα, Γαλλοελληνικὸν Λεξικὸν τῶν ναυτικῶν
ὄρων... ταξινομηθὲν καὶ συμπληρωθὲν ὑπὸ Μ. Γούδα, 1898. Οἱ θαλασ-
σῖνοι ἀγωνιστὲς τοῦ Εἰκοσιένα χρησιμοποιοῦσαν τὸ εἰδικὸ δημοτικὸ λεξι-
λόγιον τοῦ ἐμπορικοῦ ναυτικοῦ, πού εἶχε ἀφθονες βενετσιάνικες λέξεις. Ἀν-
τιστοιχοῦσαν αὐτὲς στὸν κύκλον τῶν ἐννοιῶν πού εἶχαν νὰ ἐκφραστοῦν στὴν
ἐμπορικὴ ἱστιοφόρα ναυτιλία ἐλληνικὴ καὶ βενετσιάνικη. Οἱ ναυτικὲς ὡστόσο
ἐννοιες πολλαπλασιάσθησαν σημαντικώτατα πρὸς τὸ τέλος ἰδίωτοῦ 19. αἰ.
καὶ ἀργότερα, μὲ τίς ἀλλεπάλληλες ἀλλαγὰς καὶ τελειοποιήσεις πού πραγ-
ματώθηκαν στὸ ἐμπορικὸ καὶ στὸ πολεμικὸ ναυτικὸ (ναυτιλία μὲ ἀτμὸ καὶ
μ' ἔλικα, ναυπήγησι μὲ σίδηρο, μηχανοποίησι τῶν πλοίων, τορπίλες, ταχυ-
βόλα, ὑποβρύχια κτλ. κτλ.).

Στὶς πρώτες δεκαετίες ὕστερ' ἀπὸ τὴν ἀπελευθέρωσιν εἶχε διατηρηθῆ ἀπὸ
τὸ κράτος τὸ λεξιλόγιον τῶν ἀγωνιστῶν. Ἔτσι ὁ προὔπολογισμὸς ἐνὸς τρε-
χαντηριοῦ στὰ 1836 ἀναγράφει: *στραβόξυλα πεύκινα, μαδεράνια βουβά, πον-*
δέλια, μπράτζελια, καθρόνια, καρφιά βενέτικα, στουπλί, κατράμι, καρφιά πε-
τζοτικά. (Βλ. Δ. Φωκᾶ, Χρονικὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ Β. Ναυτικοῦ 1923, σ.14).

Στὴν ἀρχὴ ἐπιχειρήθησαν μετονομασίαι μαζὶ μὲ μερικὲς ὀνοματοθετήσεις
γιὰ νέες ἐννοιες, ἀπὸ περιορισμένη ἀτομικὴ πρωτοβουλία. Τίς γνωρίζει ὁ
Γάλλος Α. Jal, πού καταχωρίζοντας τίς δημοτικὲς στὸ Γλωσσάριό του,

Gloss
στὴ δ
γλῶσσ
του
καὶ δ
καρμέ
Καρον
στὴ δ
παρτι
ὄρων
ἀλλὰ δ
του... Ἡ
πολλὰ
γείρον
(Δ. Φω
ὡστόσο
σ. 570, δ
καὶ ὄρα
1842 τὸ
ἀναγνώ
που μνη
ναυτικῆ
Στὴ 18
πλοία γ
ἀρχὲς ἐ
πὸ ὄνομα
Ὀκτ. 183
18 Νοεμ
θὲν καὶ πα
ἐπισημα
τῶν ναυτι
ἐλλήνων.
στὴν ἐπι
τὴν γλῶσσ
εἰς τὴν συγ
καὶ εἰς αὐτ
Ἡ ὄνομα
ἀπὸ τῆς γ
ἀναγνώστ
Ἔτσι καθ
ἀπὸ τῆς
Σταμάτος

Glossaire Nautique 1848, φοβᾶται πὼς μιὰ μέρα θὰ ἔχουν αὐτὲς ἐξαφανιστῆ έντελῶς, δίνοντας τῇ θέσῃ τους σὲ «λέξεις παρμένες ἀπὸ τὴν ὀμηρικὴ γλῶσσα ἀπὸ ἐπιτροπὴ λόγιων καὶ θαλασσινῶν, πού περήφανοι μὲ τὸ δίκιο τους γιὰ τὸ ναυτικὸ παρελθὸν τῆς πατρίδας τους, θέλουν, περιμένοντας τὸ καλύτερο νὰ ξαναδέσουν μὲ τὸ λεξιλόγιο τὸ νῆμα τῆς ἀρχαίας παράδοσης, κομμένο ἀπὸ τόσον καιρὸ» (δ.π. σ.16). Ὁ Jal ἀναφέρει (σ.16 εἰσ.) καὶ ἕναν Κανονισμό, ἐκδομένο ἤδη στὴ 1839. Οἱ ἐξελληνισμοὶ πού ἐπιχειρήθηκαν στὰ 1840 καὶ 1841 ἀπὸ τὸ Ναυτικὸ Διευθυντήριον ἔδωσαν ὡστόσο ἀφορμὴ νὰ παραπονεθῆ τὸ Ὑπουργεῖο («Γραμματεία») γιὰ τὴν ἐγκατάλειψη τῶν κοινῶν ὄρων: «...Καλὸν εἶναι νὰ προβαίνωμεν ἐπὶ τὸ κρεῖττον τὰ πάντα διορθοῦντες ἀλλὰ δὲν συγχωροῦμεν νὰ ἐφαρμόζη πᾶς τις τοὺς αὐτοσχεδίους στοχασμοὺς του... Ἡ νέα ὀνοματολογία εἶνε ἑλληνικὴ; ὄχι βέβαια. Ἡ παλαιὰ εἶνε κατὰ πολλὰ βάρβαρος, ἀλλ' εἶνε πρὸς ὅλους γνωστὴ, τὴν δὲ νέαν καὶ αὐτοὶ οἱ γράφοντες ἀγνοοῦσιν» (Βλ. Δ. Φ ω κ ᾱ, ὅ. π. σ. 151, πβ. καὶ Δ. Φ λ ὅ τ τ α [Δ. Φωκᾱ], Τὸ ναυτικὸ ὀνοματολόγιο. Νουμάς 4 (1906) ἀρ. 185). Γρήγορα ὡστόσο ἀλλάξε ἡ κατάστασις. Ἡδη ἡ «Ἰόνιος Ἀνθολογία», Κέρκυρα 1834, σ. 570, δημοσιεύει τίς «Λέξεις ναυτικά», ὅπου παραθέτεται ἡ ἀρχαία ναυτικὴ ὀρολογία μὲ τίς ἀντίστοιχες ἀγγλικὰς καὶ δημοτικὰς λέξεις, καὶ στὰ 1842 τὸ ναυτικὸ περιοδικὸ «Πολιτικὸς ἀστὴρ» καταχωρίζει (σ. 45) ἕνα «Ναυτικὸν γλωσσάριον, δοκίμιον ἢ συλλογὴ ἑλληνικῶν ναυτικῶν ὄρων», ὅπου μνημονεύεται ἡ «ποικίλη, πολὺγλωττος, πολὺήχος παρ' ἡμῖν ἐν χρήσει ναυτικὴ γλῶσσα».

Στὰ 1856 συστήθηκε ἐπιτροπὴ ἀπὸ τὸ φιλόλογο Φιλ. Ἰωάννου καὶ τοὺς πλωτάρχες Λ. Παλάσκα καὶ Α. Κουμελά, πού σύμφωνα μὲ τίς ἀρχαῖστικὰς ἀρχὰς ὀνόμασε ὅλους τοὺς ναυτικοὺς ὄρους, ὅπως δημοσιεύτηκαν στὸ ναυτικὸ ὀνοματολόγιο τοῦ 1858. Διάταγμα τῆς βασιλισσας Ἀμαλίας ἀπὸ 1 Ὀκτ. 1858 θέσπιζε («νὰ βληθῆ εἰς ἐνέργειαν»), καὶ ἐγκύλιος ὑπουργικὴ ἀπὸ 18 Νοεμβρ. ἱ. χρ. «πρὸς ἀπάσας τὰς ναυτικὰς ἀρχὰς» σύσταине τὸ «ἐγκριθὲν καὶ παραδεχθὲν» ὀνοματολόγιο γιὰ νὰ χρησιμοποιοῦν «τὸ ἐξῆς ἐν τοῖς ἐπισήμοις ἐγγράφοις τοὺς ἐν αὐτῷ κατακεχωρισμένους ἑλληνικοὺς ὄρους ἀντὶ τῶν κοινοβαρβαρικῶν καὶ τῶν ἄλλων ἄχρι τοῦδε ἐσφαλμένως εἰσαχθέντων ἑλληνικῶν. Οἱ κυβερνῆται τῶν Βασιλικῶν πλοίων θέλουν προσπαθῆσαι μάλιστα νὰ εἰσάξωσι τὰς ἑλληνικὰς ταύτας ὀνομασίας καὶ φράσεις, ἀπαιτοῦντες τὴν χρῆσιν των ἀπὸ τῶν ἐπιτεταγμένων αὐτοῖς ἀξιωματικῶν καὶ δοκίμων, εἰς τὴν συγγραφὴν τοῦ Ἡμερολογίου, εἰς τὴν ἐκφώνησιν τῶν κελευμάτων καὶ εἰς αὐτὰς τὰς προφορικὰς ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ σχέσεις των...».

Ἡ ὀνοματοθέτησις αὐτὴ, γινωμένη μέσα στὴ βράσις τοῦ καθαρισμοῦ δὲν ἀπόβλεψε μόνον στοὺς νέους ναυτικοὺς ὄρους ἀλλὰ καὶ στὴν ὀλοκληρωτικὴ ἀντικατάστασις τῶν πάγκοινων παλιῶν, ὅσο δὲν ἦταν ἴδιες οἱ ἀρχαῖες λέξεις. Ἔτσι καθιέρωσε τὸ πρῶτον ἐκεῖνο ἐπίσημον ὀνοματολόγιο λέξεις καθὼς οἱ ἀκόλουθοι:

Σκάφος-σκᾶφη κουφάρι, πρῶρα-πλώρη, ἀκρόνηα-κεφάλια, παρειὰ-μά-

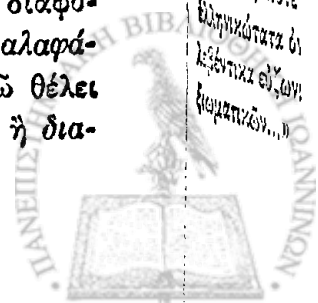

σκα, γλουτοί-μεριά, ἄψις-κουτάλα, ὕφαλα-βρεχάμενα, ἔξαλα-ψηλά, σκελετόν-σκέλεθρο, τρόπις-καρένα, δικρόαι-κουτσεσ, ἐνδέσεις-δεσίματα, ἐντερώνεια-φόδρο, ἀστράβαι-φουρνιστές, ἐπηγκενίδες-μαδέρια, περιτόναιον-κουπαστή, χέλυσμα-κοντρακαρένα, ἴσαλος (στάθμη)-νερά (τοῦ πλοίου), προπέτεια-λάντσο, κόμμα (ἐπηγκενίδος)-σόκορο, ὠμίδιον-αὐτί, ὀγκινωτὸς ἦλος-χάρπα, ἐφηλὶς-κασκαβάλι, ἔλαμα σιδηρέλαμα-λαμαρίνα, κόραξ κορακωτὸς γόμφος-γάντζος, διανάττω-καλαφατίζω, κεδρῶ-κατραμώνω, ἐπιπλάττω-στουκάρω, ἀπώστης-σκουδρα, ἐπωτίδες ἀγκυρῶν-καπόνια, στήριγγες (κλίμακος)-σκαντίλια, αἰωροθέσιον-φιλαρέτο, δρύφρακτον-παραπέτο, ἄφλαστα-στολίδια (τῆς πλώρης), κάρδοπος-σκάφη (ποῦ ζυμώνουν), πατάνας κώθωνες-καραβάνια κανάτια, μέρμιθος-σπάγος, ὀνόκομβος-γαϊδουρόκομπος, διείρω διαβάλλω σχοινίον-περνῶ τὸ σχοινί, ἐχμάζω-μποτσάρω, κατοχεύς-καστανιόλα, ἀπολάβειον-μπαρμπαρέσα, μεθέλω-τιραμολάω, εἰς ἀφίημι ἀπολύω-μολάρω, παρεῶ-λασκάρω, ὑφίημι-σιγουράρω, χαλῶ καταβιβάζω-μαϊνάρω, ἐκχύνω-καλάρω, ποδῶ-κατσάρω, ἀντηνεμῶ-σοπράρω, προνευστάζω-σκαμπανεβάζω, προσάγω-ὄρτσάρω, ἐπουρίζω-πρυμίζω.

Ἡ ἐργασία ἐκείνη συμπληρώθηκε στὰ 1898 μὲ βάση τὸ χειρόγραφο τοῦ Λ. Π α λ ά σ κ α καὶ «διαταγῇ τοῦ ἐπὶ τῶν Ναυτικῶν Ὑπουργείου» ἀπὸ τὸ Μ. Γ ο ὕ δ α, ἔπειτα μὲ τοῦ Ἡ π ί τ η τὰ δύο Λεξικά (Λεξικὸν γαλλικὸν καὶ ἑλληνικὸν ἐπιστημονικῶν καὶ τεχνικῶν ὄρων 1898, καὶ Λεξικὸν Ἑλληνογαλλικὸν καὶ Γαλλοελληνικὸν, 1909).—Βλ. ἀκόμη Κ α ν ε λ λ ο π ο ὕ λ ο υ Ἡ., Ἐγχειρίδιον τοῦ θωρακίτου κτλ. 1892. Κ ο τ σ ο β ί λ λ η Γ., Περὶ ἐξαρτισμοῦ τῶν πλοίων κτλ., Σύρα 1894. Καὶ ἀργότερα δημοσιεύτηκαν διάφορα εἰδικὰ βιβλία ἢ μονογραφίες ναυτικῆς (λ.χ. περιγραφή μηχανημάτων, τορπιλῶν κτλ.), ποῦ καθρεφτίζουν ἢ καὶ ἐτοιμάζουν τὸ σημερινὸ λεξικό τοῦ πολεμικοῦ ναυτικοῦ, χωρὶς ὥστόσο ἀπόλυτη πάντοτε ἐνότητα μεταξὺ τους ἢ μὲ τίς ἀντίστοιχες ἐννοίες τοῦ στρατοῦ. Ὑστερ' ἀπὸ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους εἶχε πάλι ὀριστῆ μιὰ ἐπιτροπὴ γιὰ νὰ συμπληρώσῃ τ' ὀνοματολόγιο ἀλλὰ τὸ ἔργο τῆς ἔμεινε ἀτελείωτο.

Ἡ γλῶσσα τοῦ ἐ μ π ο ρ ι κ ο ὕ ν α υ τ ι κ ο ὕ ἐπηρεάστηκε πολὺ λίγο ἀπὸ τὴ νέα αὐτὴ ὀρολογία, ὅσο εἶχε ἤδη ὀνομασμένες παλιές καὶ γνώριμες ἐννοίες. Κάποτε μάλιστα μπῆκαν σ' αὐτὴ, στὸ 19. αἰ., καὶ μερικὲς λέξεις ἀγγλικῆς (stop στόπ, propeller προπέλα-ἔλικας, steam-στίμι, ἀτμός), καθρεφτίζοντας ἔτσι τὴ νέα ἐπίδραση ποῦ δέχτηκε τὸ ἑλληνικὸ ναυτικὸ ἀπὸ τὴν Ἀγγλία. Ὅσο γιὰ τὸ π ο λ ε μ ι κ ὸ ν α υ τ ι κ ὸ, οἱ νέοι ὄροι καθιερώθηκαν γρήγορα στὴ γραπτὴ γλῶσσα, στὰ ἔγγραφα, στὶς ἀναφορές κτλ. Στὴν προφορικὴ οἱ δυσκολίες τῆς μετονομασίας ἐνοιῶν κοινῶν, ὀνομασμένων ἤδη, εἶναι πολὺ μεγάλες. Ἐπικράτησαν στὰ προστάγματα, ἔα, ἄπωση, ὅπως μπῆκαν στὸ μεταξὺ καὶ τὰ ξενικὰ μάρς, ἄλτ, καὶ καθιερώθηκαν διάφορα οὐσιαστικὰ ποῦ ἐκφράζουν ἀξιώματα, λ.χ. ὁ διανάκτης, δηλ. ὁ καλαφάτης. Ἀλλὰ φυλάχτηκαν οἱ συγγενικῆς λέξεις, καὶ θὰ ποῦν λ.χ. «ἐδῶ θέλει καλαφάτισμα. Φώναξε τὸ διανάκτη... Καλαφάτισέ το» ὄχι διανάττω ἢ δια-

νόσσω
ἀρχὴ β
τὸς τῶ
πλοίων
ὡ πολε
τὸ νκ
τῆς κοί
ἀρχαί
των, κτλ
ἔπειτα!
Πόλον αἰ
Γούδας (
κατὰ γλῶ
ποτὲ νῆ ρ
ρθῶσαι...
κτλ, οὕτω
παρὰ τὸ
λίχιστον λ
βον φάσσω
θευτος ὄπκ
σις τοῦ λαο
ταρως νεόι
τὸ δημοτικὸ
Hesseli
romanes. Π
Γιὰ τὴν ἐν
Καντσερ
πιτοχίας τῆς
εἰλα Α' σ.
Φρονικὰ καὶ
χρότατα ἀσάρ
σφραγίζει τὸ
κίως τοῦ ὕπ
πύνακας ἀκτῆ
κλωσ, ἀποξοφί
φίως παρεκτο
πθλὸν νῆ ὕπεν
ἀνθέστε, ποτὲ
ἑλληνικώτατα δι
λεξεντικὰ εἰζῶνι
ἐπαρματικῶν...»

νάσσω καὶ διάναξέ το· κοτσάρισε τὸ γάντζο, ὄχι ἀγκίστρωσε τὸν κόρακα. Στὴν ἀρχὴ βέβαια πίστευαν πὼς θὰ καθιερώνονταν ὅλοι αὐτοὶ οἱ ὄροι «εἰς αὐτὰς τὰς τελευταίας τάξεις τῶν ναυτῶν». Μὲ τὴ μηχανοποίηση ἄλλωστε τῶν πλοίων καὶ τὴν ἐξαφάνιση σχεδὸν τῆς ἰστιοφόρας ναυτιλίας ἀπὸ τὸ σημερινὸ πολεμικὸ ναυτικὸ, ἀχρηστεύτηκαν πολλοὶ ὄροι καὶ προστάγματα.

Τὸ ναυτικὸ ὀνοματολόγιον δὲν ἐπιζητοῦσε μόνον ν' ἀντικαταστήσῃ τοὺς ὄρους τῆς κοινῆς μὰ καὶ νὰ ξαναζωντανέψῃ μαζί με τοὺς «ἑλληνικοὺς» ὄρους τὴν ἀρχαία γραμματική. Ἔτσι ὀρίζονταν σ' αὐτὸ διάφορα «κελεύματα», καθὼς: Ἐντείνει! σπάδην, ἐπιπριθῶς ἔντενει! Μέθειλε! Τοὺς ἐκφόρους ἔντενει! Ἀνάσπα! δρόμω, στρέφε!, ἀπόλαβε. Σιπάρους καὶ πρόθοον! αἶρε. Πόδου ἀρτέμονας. Ἀγκοίνας καὶ κερλοκάκας! κτλ. Καὶ παρατηρεῖ σωστὰ ὁ Γούδας (δ. π., σ. 12 εἰς.): «Οἱ γραμματικοὶ ὅμως τύποι τῆς νεκρᾶς ἑλληνικῆς γλώσσης, τοὺς ὁποίους οἰονδήποτε παιδεύσεως ρεῦμα δὲν θὰ δυνηθῆ ποτὲ νὰ φέρῃ εἰς τὸ στόμα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἡδύνατο ἴσως νὰ παραλειφθῶσι... Ἀλλ' ἡ ἐπιτροπὴ ἐδεσμεύετο ὑπὸ τε τῶν προλήψεων καὶ τῆς ἀνάγκης, οὕτω δὲ ἐν τῇ ναυτικῇ ὑπηρεσίᾳ κατορθώθη μὲν νὰ φυγαδευθῶσιν... τὰ... παπαφίγκος καὶ γάμπια, ὑπεκατεστάθησαν ὅμως, εἰς τὸν προφορικὸν τουλάχιστον λόγον, οὐχὶ ὑπὸ τῶν τριτοκλίτων καὶ ἐν τῇ γενικῇ περιττοσυντάξεως φάσωνος καὶ δόλωνος, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ φάσωνα καὶ τοῦ δόλωνα, ὡς ὁ ἀπαίδευτος ὑπαξιωματικὸς ἢ ναύτης κλίνει κατὰ τοὺς τύπους τῆς ζωντανῆς γλώσσης τοῦ λαοῦ». Γιὰ τὸ λόγον αὐτὸ προσέχουν μερικοὶ ἀξιωματικοὶ στοὺς νεώτερους νεολογισμοὺς νὰ ταιριάζουν αὐτοὶ περισσότερο στὴ νέα γλώσσα. Γιὰ τὸ δημοτικὸ ναυτικὸ λεξιλόγιον βλ. τὴ μελέτη τοῦ Ὁλλανδοῦ ἑλληνιστῆ D. H e s s e l i n g, Les mots maritimes empruntés par le Grec aux langues romanes. Πραχτικὰ Ἀκαδημίας Ἀμστερνταμ. Ἀμστερνταμ 1903.

Γιὰ τὴν ὀνοματολογία τῆς στρατιωτικῆς γλώσσας βλ. Γρ. Χαντσερῆ, Σκευολόγιον στρατιωτικόν, 1870. Γιὰ τοὺς ὄρους τῆς ἐπιτυχίας τῆς μετονομασίας βλ. Τριανταφυλλίδη, Ξενηλκσία ἢ ἰσοτέλεια Α' σ. 42α.

Φυσικὰ καὶ ἡ «ἐπίσημη» ὀρολογία τῆς στρατιωτικῆς γλώσσας γεννᾷ συχνότατα ἀσάφεια, παρεξηγήσεις καὶ παράπονα στὸν καθημερινὸν τύπον. Ἔτσι σχολιάζει τὸ Ἐμπρός (31 Ἰαν. 1913): «Σανσκριτική.—Προχθεσινὴ ἐγκύκλιος τοῦ ὑπουργείου Στρατιωτικῶν διατάσσει τὰ σώματα νὰ ὑποβάλουν πίνακας ἀναφερομένου ὕλικου ἐξ ἐγκεντρίδων, κλειστῶν πηγαίου, παρακύκλων, ἀκραξονίων, παρεκταμάτων, ἀπερσίματος, πλοκαμίδων, νήματος, σειρίδων παρεκτριπτῶν κτλ. Ἡ ἀνάγνωσις τῶν ἀκαταλήπτων αὐτῶν φράσεων... πιθανὸν νὰ ὑπενθυμίξῃ σανσκριτικὴν, σινοϊαπωνικὴν ἢ καὶ ἀλαμπουρνέζικην, ἀν θέλετε, ποτὲ ὅμως ἑλληνικὴν. Καὶ ἔχουν ὅλα αὐτὰ τὰ στρατιωτικὰ εἶδη ἑλληνικώτατα ὀνόματα. Διότι φαρία μετὰ θυσάνων δὲν εἶναι ἴσως παρὰ τὰ λεβέντικα εὐζωνικὰ φέσια, καὶ αἱ παρεκτριπταὶ σειρίδες τὰ σειρήτια τῶν ἀξιωματικῶν...»

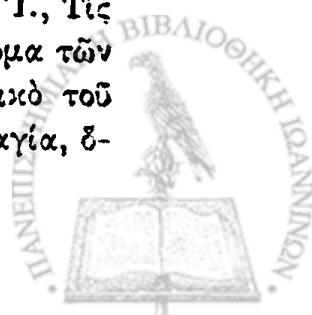
χωριὰ ἐνὸς δήμου τῆς Εὐρυτανίας τὰ δεκατρία «φαίνονται ἔχοντα ξενικά ὀνόματα» (Πραχτικά 9 καὶ 20 Ἰαν. 1909). Μόλα αὐτὰ ὅμως καὶ τὴν ἐπισημονικώτερη μέθοδο ποὺ ἀκολουθήθηκε, ἐγκαινιάστηκε νέος μεταβαπτισμὸς σὲ πλατιά καὶ αὐτὸς βάση μὲ τὴ νεοϊδρυτὴ Ἐπιτροπεία τῶν τοπωνυμιῶν τῆς Ἑλλάδος (Λαογραφία 1 (1909) σ. 422. Πολίτη, Γνωμοδοτήσεις σ. 3α.), ποὺ μὲ τὴν προεδρία στὴν ἀρχὴ τοῦ Πολίτη ζήτησε νὰ χειραγωγῆσθαι ἱστορικώτερα τὸ μεταβαπτισμό, καὶ ἀργότερα μὲ διάφορες ἄλλες ἐπιτροπές, καθὼς στὴ Θεσσαλονίκη (Σ 21), ἰδρύματα σιδηροδρομικά, κ.ἄ. ποὺ ἐργάστηκαν παράλληλα καὶ συνήθως χωρὶς συντονισμό. Ὅλη αὐτὴ ἡ μεταγενέστερη ἐργασία εἶχε σκοπὸ νὰ ξαναεπιβάλλῃ τὶς μετονομασίες ποὺ δὲν εἶχαν κατορθώσῃ νὰ ἐπικρατήσουν, νὰ τὶς συμπληρώσῃ, νὰ τὶς περιορίσῃ ἀλλὰ καὶ νὰ τὶς ὀλοκληρώσῃ καὶ νὰ τὶς ἀπλώσῃ στὰ νέα ἐδάφη τῆς μεγαλωμένης στὸ μεταξὺ Ἑλλάδας (Θεσσαλία, Κρήτη, Μακεδονία κτλ.), ν' ἀνακαλέσῃ ὀνομασίες ἀνιστόρητες ἢ κακὰς κτλ.

Σχετικὰ μὲ τὴ μετονομασίαν τῶν τοπωνυμιῶν ποὺ ἐπιχειρήθηκε μπορεῖ νὰ παρατηρηθῇ γενικὰ ὅτι: α) Ἐγίνε σὲ μεγάλο μέρος, τουλάχιστον ὡς τὶς τελευταῖες δεκαετίες—ἀλλὰ κάποτε καὶ ὡς σήμερα ἀκόμη—χωρὶς τὴ θέλησιν ἢ τὴ συναίνεσιν τῶν κατοίκων καὶ περιοίκων.

Τὸ Β.Δ. (Μαΐου 1834) ποὺ ἔδωκε ἀπὸ τοὺς πρώτους στὸ Χατζηγιάννη Μέξην τὸ «Ἀριστεῖον τοῦ Ἀγῶνος», τὸν ἀναφέρει «ὡς προτιμήσαντα τῆς φυγῆς τὴν ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ Τυπαρῆν θάνατον, ὅτε ἐπεφάνη κατὰ τῶν Σπετσῶν ὁ Τουρκικὸς στόλος». «Ἀλλὰ ἡ κακοκεφαλία τῶν Σπετζίωτων ἐμπόδισε οἱ Σπέτζες νὰ λέγωνται Τυπαρῆνος. Ἐγίνε καὶ βασιλικὸ διάταγμα, ἀλλὰ οἱ δύο πρωτόγεροι τῶν περιφήμων Σπετζίων Χατζῆ Γιάννης Μέξης καὶ Ἀνδρέας Ἀναργύρου, καὶ ὁ ναύαρχος Ἀνδρουτσος δὲν τὸ ἔστερξαν ὅτι εἶναι Τυπαρῆνιοι: πιάνονται ἀπὸ ἄρματα εἶπαν, παίζει τρομπόνι καὶ τὸ βασιλικὸ διάταγμα μὲ κρεμασμένα πτερὰ ἐπέταξε εἰς τὸν παμπάλαιον αἰῶνα τοῦ Ὠγύγου καὶ τοῦ Δευκαλίωνος, καὶ οἱ Σπετζίωτες ἔμειναν Σπετζίωτες» (Τερτσέτης 1864, πβ. Τριανταφυλλίδης, Ἀπολογία τῆς δημοτικῆς 1913, σ. 77).

Τελευταῖα οἱ κάτοικοι τῶν Κρεσταινῶν ζήτησαν νὰ ξαναονομαστῆ ἡ κομὴ πολλὴ τους ἔτσι ἀντὶς Σελινοῦς, ποὺ δὲν τὸ δέχτηκε ὅμως ἡ ἐπιτροπὴ ὡς ξενικόν. Τὸ ἴδιον οἱ κάτοικοι τοῦ Κιάτου, ποὺ δὲν ἤθελαν τ' ὄνομα Σικωνία, ἐνῶ ἡ ἐπιτροπὴ γιὰ καιρὸ δὲν ἐννοοῦσε νὰ τὸ ξαναλλάξῃ. Οἱ Κερασσοβίτες τῆς Εὐρυτανίας ζήτησαν δύο φορές ν' ἀνακληθῆ τὸ Κερασσοχώριον γιὰ τὸ Κεράσοβότους, ποὺ ἡ Ἐπιτροπὴ τὸ μετονόμασε, γιὰ τὴν ξενικὴ κατάληξιν -οβο (Σ 4).

β) Καθιερώθηκαν, προπάντων σὲ περασμένα χρόνια, ὀνομασίες σ τ ρ α β ἔ ς, ἀ ν ι σ τ ὀ ρ η τ ε ς καὶ ἀ δ ι κ α ι ο λ ὸ γ η τ ε ς, ποὺ διατηρήθηκαν συνήθως στὴν ἐπίσημη ὀνοματολογία ὡς σήμερα, ἔτσι ἡ Ἀλόνησος, ὅπως ὀνομάστηκε ἡ σημερινὴ Ψαθούρα ἢ Ψαθονήσι, ἢ ἀρχ. Ἰκός (Σαρρῆ Ἰ., Τὶς ἢ ἀρχαῖα Ἀλόνησος. Ἀθηνᾶ 36 (1924) σ. 220). Σχετικὰ μὲ τ' ὄνομα τῶν Καλαμῶν γιὰ τὴν Καλαμάτα (Καλομάτα ἀναφέρεται ἤδη στὸ Χρονικὸν τοῦ Μορέως (βλ. παραπ. § 35), ὀνομασμένη πιθανόν ἀπὸ καμιὰ Παναγία, δ-

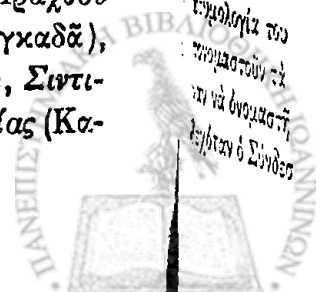

πως καὶ ἡ *Μακρωνίτσα*, στὴ *Σκόπελο* καὶ ἡ *Παναγία Μεγαλομάτα* στὴ *Βιθυνία*) ἔγραψε ὁ Πολίτης πὼς ἂν ἐπικρατήσῃ, αὐτὸ «θ' ἀποτελέσῃ οἰκτρὸν θρίαμβον τῆς ἀστόχου σχολαστικότητος». Στὴ θέση τῆς σημερινῆς *Καλαμάτας* ἦταν οἱ ἀρχαῖες *Φαραί*, ἐνῶ ἡ πόλις *Καλάμαι* βρισκόταν πολὺ μακρύτερα καὶ ἡ ὁμοχία τῶν ὀνομάτων εἶναι τυχαία.

γ) Μὲ τὸν ἀμελέτητο τρόπο πού ἐγίναν, τὸ ἀσυντόνιστο τῶν ὑπηρεσιῶν πού τις ἐπιχείρησαν καὶ τις ἀλλεπάλληλες *π α λ ι ν ω δ ι ε ς*, ἰδίως στὶς νέες ἐπαρχίες, γεννήθηκαν *δ υ σ κ ο λ ί ε ς σ τ ῆ σ υ ν ε ν ν ό η σ η* τῶν ὁμογλώσσων, στὴν ταχυδρόμηση κτλ., καθὼς μαρτυροῦν διάφορα ἀνέκδοτα. Καὶ ὁ παραμικρὸς ἀκόμη φωνητικὸς ἐξαρχαϊσμὸς μπορεῖ νὰ γεννήσῃ κάποτε παρεξηγήσεις. Ἔτσι στὸν Κατάλογο τῶν τηλεγραφικῶν γραφείων ἀναγράφονται τρεῖς *Φτέρες*, στὶς ἐπαρχίες Ἄρτας, Παραμυθιάς καὶ Φθιώτιδας, ἀλλὰ καὶ μιὰ *Πτέρη* γιὰ τὴν ἐπαρχία Αἰγιαλείας· *Φτελιά* γιὰ τὴν ἐπαρχία Δράμας ἀλλὰ *Πτελέα* γιὰ τὴ Φθιώτιδα καὶ γιὰ τὴ Δράμα. Ἄσυγχώρητη εἶναι ἰδίως ἡ πρωτοβουλία τῶν σιδηροδρομικῶν ἐταιρειῶν, πού μετονόμασαν καὶ ἐξαρχαῖσαν σταθμοὺς χωριῶν πού ἀλλιῶς φύλαξαν καὶ στὴν ἐπίσημη γλώσσα τὰ λαϊκὰ τους ὀνόματα. Γιὰ τὴν ἐξυπηρέτηση τῶν ξένων περιηγητῶν θὰ μποροῦσε ἐπιτέλους νὰ προστεθῇ καὶ τὸ ἀρχαῖο ὄνομα χωρὶς ν' ἀποσιωπηθῇ τὸ συνηθισμένο, πού θὰ ἐξυπηρετήσῃ τόσους ντόπιους ταξιδιωτῆς. Σωστὴ ὁδύσεια εἶχε ὁ σταθμὸς τοῦ *Μπράλου*, πού φιλοδωρήθηκε, ἀφότου ὑπάρχει, μὲ τὰ ὀνόματα *Βράλον*, *Κυτίνιον*, *Δελφοὶ* καὶ (τελευταῖα) *Γραβιά*. Προσεχτικώτερη δείχτηκε ἐδῶ ἡ Ἐθνικὴ Τράπεζα, πού μ' ἐγκύκλιό της στὰ ὑποκαταστήματα τοὺς γνωστοποίησε πὼς ἀφοῦ τὸ κράτος ξαναονόμασε τὸ *Κιάτο Κιάτον*, ἀπὸ *Σικυωνία* πού εἶχε βαφτιστῆ γιὰ λίγο καιρὸ, «τὸ ἡμέτερον Ὑποκατάστημα Σικυωνίας μετονομάζεται εἰς Ὑποκατάστημα Κιάτου, κατόπιν τῆς σχετικῆς μετονομασίαις τῆς πόλεως εἰς ἣν τοῦτο ἐδρεύει» (Ἐγκύκλιος 15 Ἰαν. 1937).

Τὰ «πολυώνυμα χωριά», πού ἀποχτοῦν κατὰ μιὰ ἐφημερίδα «ὄνομα μεγιστᾶνος» ἔδωσαν ἀφορμὴ καὶ σὲ συχνὰ παράπονα στὸν τύπο, ἔτσι λ.χ. τὰ *Κρέσταινα*, πού στὶς διάφορες ἐπιγραφές δημόσιων καταστημάτων καὶ ἐγγράφων παρουσιάζονται ποικιλώνυμα: *Γυμνάσιον Κρεσταίνων*, *Γραφεῖα κοινότητος Σελινοῦντος*, *Τμήμα χωροφυλακῆς Σκιλλοῦντος*, *Ἐνωσις συνεταιρισμοῦ Ὀλυμπίας*. Στὸ τελευταῖο παράδειγμα δὲν πρόκειται γιὰ τὴν ὀνομασία τοῦ χωριοῦ ἀλλὰ μιᾶς πλατύτερης περιοχῆς, κοινότητος ἢ ἐπαρχίας κτλ. Γιατὶ «πρὸς διάσωσιν» τῶν ἀρχαίων ὀνομάτων ἐπικράτησε τελευταῖα ἡ συνήθεια νὰ μὴν ὀνομάζωνται αὐτὲς συνήθως μὲ τὴν ὡς τώρα κοινὴ καὶ ἐπίσημη χρῆση, μὲ τ' ὄνομα τῆς πόλεως ἢ τοῦ χωριοῦ, ἀλλὰ μὲ διαφορετικὰ κάθε φορὰ ὀνόματα. Ἔτσι εἶχε προταθῆ νὰ ὀνομαστοῦν νομοὶ *Μακεδονίδος* (Κοζάνης), *Λυγκηστίδος* - *Ὀρεστίδος* (Φλωρίνης), *Ἐλλοπίας* (Ἰωαννίνων), *Ἀράχθου* (Ἄρτης) κτλ. ὑποδιοικήσεις *Ἡμαθίας* (Βερροίας), *Μυγδονίας* (Λαγκαδᾶ), *Ἐλιμείας* (Γρεβενῶν), *Βοΐου* (Ἀνασελίτσας), *Βισαλτίας* (Νιγρίτης), *Συντικῆς* (Σιδηροκάστρου)· ἐπαρχίες *Θεσσαλιώτιδος* (Καρδίτσας), *Τυμφαίας* (Κα-

λαμπό
μοι Ἐ
5 Δεκ.
8) Τε
κὴ γλά
ζων δι
κ ο ὕ, λ
τοῖος τ
κάτοικοι
σπανίως
της, θη.
τὸ ἀρχ. τ
Ἄλλὰ
μὲ γλά
ὁ Π ο λ ῖ
βαποικε
ἐνεκα τῆς
τῆς ἴσον
ε) Μὲ τῆ
βουία εἶπε
πῶς τὸν σ.
ἀπὸ αἰτίσει
ὄνομα τῶ
τῆς Λακωνί
λί τῆ, ὁ π.
Δελφοί. Ἄλλ
οἶος, καθὼς
κοι παραπονο
Νομοσίου) ἢ
κἀ(α), ἐνῶ τ
προπελὰ τοῦ ε
κινωτικὸν συμ
ἀπὸ τὴν ὀνομα
μο ἢ ἐνεκα πῶ
ταξιστρων π
λῆς παρὰ τὸς μ
ρι. Κάποτε τέ
ἐνεκα τῆ 1914
ἐπιβολῆς τῶ
τονομαστῶν κ
ἐνὶ τῶ ὀνομαστῆ
ἐπὶ τὸν ὁ Σύνθε

λαμπάκας), Δωδώνης (Ἰωαννίνων) κτλ. Καθιερώθηκαν ὥστεσο μόνο οἱ νομοὶ Ἑορδαίας (Καίλαρων), Ἀλμωπίας (Ἐνωτίας, δηλ. Καράτζοβας) (Ν.Δ. 5 Δεκ. 1927, Ἐφημ. Κυβερν. Α', ἀρ. 304, 1927).

δ) Τοπωνυμίες, φωνητικὰ καὶ ἰδίως μορφολογικὰ ἀσυνταξιαστες στὴ λαϊκὴ γλῶσσα, μετασχηματίζονται στὸ στόμα τοῦ λαοῦ, ἐνῶ ἄλλες παρουσιάζουν δυσκολίες στὸ σχηματισμὸ τοῦ πατριδωνυμικοῦ, λόγος τότε σοβαρὸς νὰ δυσκολέψῃ τὸ τοπωνύμιον νὰ ριζώσῃ. Ὁ κάτοικος τοῦ Οἴου (Μπογιάτι) κινδυνεύει ν' ἀπομείνῃ χωρὶς ὄνομασία, ἐνῶ οἱ κάτοικοι τοῦ Αἰγίου ἐξακολουθοῦν νὰ λέγονται Βοσπιτσιάνοι, καὶ τὸ πολὺ σπανιότερον Αἰγιεὺς σχηματίζεται, ὅσο λέγεται, Αἰγιέας καὶ μάλιστα Αἰγιώτης, θηλ. Αἰγιώτισσα. Ὁ κάτοικος τῆς Νιῶς λέγεται Νιώτης, ἐνῶ τῆς Ἴου τὸ ἀρχ. πατριδωνυμικὸ Ἰήτης δὲν μπορεῖ βέβαια νὰ χρησιμοποιηθῇ.

Ἄλλὰ οἱ «ἑξελληνισμένους» τοπωνυμίες δὲν ταιριάζουν κάποτε στὴ νέα μας γλῶσσα καὶ γιὰ γενικώτερους φωνητικούς λόγους. Καθὼς παρατήρησε ὁ Πολίτης (δ.π. σ. 36, πβ. καὶ σ. 83), «δὲν νομίζομεν ὀρθὸν οὔτε ἡ Ἀρβαντοκερασιά νὰ λάβῃ τὸ ὄνομα τῆς πύλεως ταύτης (Οἶος ἢ Οἶον), τὸ ὁποῖον ἐνεκα τῆς σημερινῆς προφορᾶς δὲν εἶναι εὐήχον καὶ συμπίπτει πρὸς τὸ ὄνομα τῆς νήσου Ἴου».

ε) Μὲ τὴν εὐκαιρίαν τῆς μετονομασίας, ποὺ μπορεῖ νὰ γίνῃ τώρα μὲ πρωτοβουλία εἴτε τῶν ἐπιτροπῶν εἴτε τῶν κατοίκων τῶν ἰδιῶν (βλ. Σ 21) ἀναστατώθηκαν συχνὰ οἱ ἐνδιαφερόμενοι καὶ γεννήθηκε ὁ λόκληρη κίνησις ἀπὸ αἰτήσεις, παράπονα καὶ ἀναφορές. Μερικὰ χωριά φιλοδόξησαν ν' ἀλλάξουν τ' ὄνομά τους γιὰ νὰ πάρουν ἱστορικώτερη ὄνομασία. Ἐτσι τὸ Ἀλεποχώρι τῆς Λακωνικῆς ζήτησε νὰ γίνῃ Λακεδαίμων, καὶ ἔπειτα Ραμνοῦς (βλ. Πολίτη, δ.π. σ. 110)· ἓνα χωριὸ πάλι τῆς Μακεδονίας ζήτησε νὰ ὀνομαστῇ Δελφοί. Ἄλλοτε λόγοι κάτοικοι ζητοῦν νὰ ξαναβαφτιστοῦν πάγκοινες ὀνομασίαι, καθὼς τῶν Τρικάλων, γιὰ νὰ γίνουν Τρίκκη. Κάποτε οἱ ἴδιοι οἱ κάτοικοι παραπονιοῦνται πὼς τοὺς ἄλλαξαν τ' ὄνομα (Νέβεσκα στὴ Μακεδονία - Νυμφαῖον) ἢ πὼς τοὺς ἐξαφάνισαν ὄνομα ἱστορικόν, καθὼς τὸ Ζυγοβίσι (Ἄρκαδία), ἐνῶ τὸ Ζυγὸς θυμίζει, πιστεύουν, τὸ ζυγὸ τῆς σκλαβιάς, καὶ ἡ Ἐπιτροπεία τοὺς ἐξηγεῖ πὼς «τὸ δοθὲν ὄνομα δὲν ἔχει τὴν ἐννοίαν, ἣν ἀποδίδει τὸ κοινοτικὸν συμβούλιον». Ἄλλοτε μέρος τῶν κατοίκων δὲ μένει εὐχαριστημένο ἀπὸ τὴν ὀνομασίαν ποὺ τοὺς δόθηκε ἢ ποὺ ζήτησε τὸ κοινοτικὸν τοὺς συμβούλιο ἢ ἓνας πολιτευόμενος, λ.χ. ὅταν πρόκειται γιὰ χωριὸ ὅπου ἐνῶ συγκατοικίστηκαν πρόσφυγες ἀπὸ διάφορα μέρη μετονομάστηκε μὲ τ' ὄνομα τῆς παλαιᾶς πατρίδας μέρους τῶν κατοίκων του, ποὺ δὲν εἶναι καὶ οἱ πολυπληθέστεροι. Κάποτε τέλος γειτονικὰ χωριά διεκδικοῦν τὸ ἴδιο ἀρχαῖον ὄνομα. Ὅταν ἔγινε στὰ 1914 τὸ Πιαλί τῆς Ἀρκαδίας Τεγέα—μιὰ καὶ δὲ φάνηκε πιθανὴ ἡ ἐτυμολογία του ἀπὸ τὸ ἀρχ. ἐπ' Ἀλέας—προτάθηκε ἀπὸ τὸν Πολίτη νὰ μετονομαστοῦν τὰ γειτονικὰ Ἀχούρια σὲ Νίκλι. Οἱ κάτοικοί τους ὁμῶς ἐπιμέναν νὰ ὀνομαστῇ καὶ τὸ χωριὸ τους Κάτω Τεγέα τουλάχιστον, πρᾶμα ποὺ δὲ δεχόταν ὁ Σύνδεσμος τῶν Τεγεατῶν, ἀπὸ κατοίκους ὄλου τοῦ ἄλλοτε δήμου.

Ἀποτέλεσμα παρόμοιων διαβημάτων ἦταν πῶς σὲ διάφορες περιστάσεις ξαναγύρισαν οἱ παλιές ὀνομασίες, συνήθως μὲ τὴν ἐπιμονὴ τῶν ἐνδιαφερόμενων κατοίκων καὶ τὴν ὑποχώρηση τῆς ἐπιτροπῆς, τῆς ἴδιας ἢ νεώτερης. Ξανάγινε τελευταῖα ὁ Ζυγὸς Ζυγοβίσι· ἢ Ζηλειάχοβα Σερρών, ποὺ εἶχε μετονομαστῆ Ζήλεια, μὰ ποὺ οἱ κάτοικοί της τὴν ἔβρισκαν «κκκέμφατον», λέγεται τώρα *Νέα Ζίχνη*, καὶ ἀπὸ Ἀνθεμοῦς ξαναβαφτίστηκε ἢ Γαλάτιστα *Γαλάτιστα*· ἢ ἐπιτροπὴ βρῆκε τώρα πῶς ἢ ρίζα της εἶναι ἑλληνικὴ καὶ ἢ κατάληξή της, «ἱστορική», σ' ἑλληνικὲς καὶ σλαβικὲς λέξεις, ὑπάρχει καὶ σὲ ξένες τοπωνυμίες, διατηρημένες καὶ αὐτές, καθὼς στὴ *Σιάτιστα*.

ζ) Δὲν κατορθώθηκε κὰν νὰ περιοριστῆ ὁ ἀριθμὸς τῶν πολυσήμαντων ἢ ὁμώνυμων τοπωνυμίων, ποὺ συνηθίζονται τὰ ἴδια σὲ πολλὲς ἐπαρχίες καὶ δίνουν ἀφορμὴ σὲ λάθη καὶ παρανοήσεις. Ἄν καὶ ἤδη ὁ Πολίτης τόνισε πῶς «κατὰ κανόνα πρέπει νὰ ποφεύγωμεν τὴν δημιουργίαν ἄνευ ἀνάγκης ὁμώνυμιῶν» (Γνωμοδοτήσεις ὁ. π. σ. 36, πβ. καὶ σ. 106, 111, 126), αὐτὸ ξεχάστηκε συχνὰ ἀπὸ τὶς ἐπιτροπές, ποὺ δὲ λογάριασαν τὶς ὑπάρχουσες ἤδη μετονομασμένες τοπωνυμίες. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ ἐνῶ παραμερίστηκαν μερικὲς ἀπὸ τὶς παλιές πολυσήμαντες τοπωνυμίες ἢ ἐλαττώθηκε ὁ ἀριθμὸς τῶν χωριῶν ποὺ δήλωναν, πῆραν τὴ θέση τους νέες: Τὸ *Λιόπεσι* τῆς Κορινθίας ἔγινε *Γονοῦσσα* καὶ τὸ *Λιόπεσι* τῆς Ἀττικῆς *Παιανία*. Οἱ τρεῖς *Γρανίτσες* ἔγιναν *Νυμφασία* (Ἀρκαδία), *Λοφύστιον* (Βοιωτία) καὶ *Διακόπι* (Δωρίδα). Καθιερώθηκαν ὁμως, ὡς σήμερα, τρία *Κεντρικά*· τέσσερις *Κορυφαί*· τέσσερα *Δασοχώρια*· τέσσερις *Σκοπιαί*· πέντε *Κλειδιά*—ὀνομασμένα πρὶν *Κλειδί*, *Κλειδέτι*, *Κλειδέτσι*, *Τσέροβο*, *Ροῦπελ*—ἕξι *Ἐξοχαί*· ἕξι *Προσήλια*· ἑπτὰ *Καστράκια*—ἔτσι τὸ *Μάζι* Νεμέας, τὸ *Κριεκούκι* Βάλτου, τὸ *Ρένεσι*, ὁ *Σαβκαλὰς* κτλ.—Πλαί στὴ *Νεοχωροῦδα*, στὰ τέσσερα *Νεοχωράκια*, τὰ δυὸ *Νεοχωρόπουλα* καὶ τὰ δυὸ *Νέα Χωριά*, 26 χωριά ὀνομάζονται σήμερα *Νεοχώρι* καὶ 22 *Νεοχώριον* (ὁ Ὄδηγὸς τῶν ταχυδρομείων ἔχει 54, ὅλα *Νεοχώρια*)· ἀλλὰ μερικὰ ἀπὸ αὐτὰ εἶναι «βαρβαρόφωνα» μετονομασμένα.—Ἐδῶ θὰ μπορούσαν νὰ μνημονευτοῦν καὶ ὀνομασίες κοινές ποὺ ξεχωρίζουν μὲ μιὰ προθετικὴ λέξη, καθὼς *Κάτω Ἐριεὸς* καὶ *Νέος Ἐριεὸς*, ὅπως μετονομάστηκαν τὸ *Λαμπίρι* τῆς Τριχωνίας καὶ τὸ *Τραγανὸ* τῆς Ἀχαΐας.

η) Τὸ ξαναβάφτισμα τῶν τοπωνυμίων δὲν ἔγινε μὲ τὸ ἴδιο μέτρο, οὔτε μὲ τὶς ἴδιες ἀρχές. Συχνὰ ἀπορεῖ κανεὶς πόσο αὐστηρότερος δειχτήκε ὁ «ἐξελληνισμὸς» γιὰ μερικὰ μέρη, συγκριτικὰ μὲ ἄλλα. Ἐννοεῖται πῶς τὰ ἴδια ὀνόματα ξέφυγαν τὴ μετονομασίᾳ ὅταν κυριολεκτοῦνται γιὰ μέρη λιγώτερο ἐπίσημα ἀπὸ ἄλλα. Ἐμεινε ἢ *Βαρυμπόμπη* τῆς Ἀττικῆς, ἀνάμεσα στὴ *Χελιδονοῦ* καὶ τὸ *Τατόι*, ἐνῶ ἢ *Βαρυμπόμπη* τῆς Τριφυλίας ἔγινε *Μοναστήριον* καὶ τῆς Φθιώτιδας *Μακρακώμη*.

θ) Ἡ μετονομασία τῶν κοινῶν τοπωνυμίων ἀποβλέπει στὰ συχνότερα, ἐκεῖνα ποὺ συνήθως παρουσιάζεται ἀνάγκη νὰ γραφοῦν, καθὼς συμβαίνει γιὰ τὰ ὀνόματα πόλεων καὶ χωριῶν, σταθμῶν σιδηροδρομικῶν, μεγάλων ποταμῶν κτλ. Στὴν πραγματικότητά ὁμως οἱ νεοελληνικὲς τοπωνυμίες εἶναι

ἀσπύρι
δρῆσι
ἐχμπα
τῶν
νυμίες
στει
καὶ μάλ
κατο. Ἐ
νε πῶς δι
τῆ Γεωγ
στοργίω
μῶν, ἔρι
ἔλλωστε
χωριὰ καὶ
γὰ τὰ με
τὰ ὑπόλοι
Ἐκτὸς ὅ
ἀρκατὸ σῆ
μὲς τῆς. Ἡ
Βιλιατοῦ
σι μὲ τὶς κα
το Λασιὰ.
Οἱ νεοελλ
ἐξή τῶν κα
μεταρμενοι
ματιὰ τους
πνευματικῆ
θὶ μπουρῶ
μῶν, ἔσο ἢ
γὰ τὴ διατῆ
(π. § 111), ἢ
ἴα, ψείας, κα
ἔτι Ἐπιτάλιο
γῶν, καὶ ἀντι
μικροῦ τῆς ἰ
ἢ μείνη πῶ σῆ
μετὰ τὸν τοπων
τοπωνυμίας ἐγ
τῶ πάντων σι
ἐπὶ τῶν τῶν γε
ἢ τῶν τῶν ἐδῶ
ἢ τῶν τοπωνυ

ἄσυγκρίτως περισσότερες: βουνοκορφές, διάσελα, λάκκες, λισιώματα, χαράδρες, ρεματιές, λαγκαδιές, λιβάδια, πηγές, βρύσες, ποταμάκια, ὑρμίσκοι, περάματα, ἄλλες τοποθεσίες. Σὲ χάρτη μεγάλης κλίμακας, καθὼς λ.χ. τῶν Σπετσῶν ἢ τῆς Πάρνηθας, βλέπει κανεὶς πόσες δεκάδες ἢ καὶ ἑκατοντάδες τοπωνυμίες ἀντιπροσωπεύονται πίσω ἀπὸ μιὰ μοναδικὴ ὀνομασία, πού μόνη πέφτει συνήθως στὴν πρόχειρη κοινὴ ἀντίληψη. Ἡ μετονομασία ὄλων αὐτῶν, καὶ μάλιστα με ἀρχαῖα ὀνόματα, θὰ ἦταν φυσικὰ ἐγγεῖρημα ἄσκοπο καὶ ἀδύνατο. Ἔτσι καὶ ἡ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης ἔκρινε πὼς δὲν μπορούσε νὰ συνεργαστῆ ἀποτελεσματικὰ ὅταν τῆς ζητήθηκε ἀπὸ τὴ Γεωγραφικὴ ὑπηρεσία τοῦ στρατοῦ νὰ βοηθήσῃ «ἐπὶ τῇ βάσει ἱστορικῶν στοιχείων» νὰ «μετονομασθῶσιν ἰδίᾳ αἱ σημαντικώταται τοπωνυμῖαι, ποταμοί, ὄρη, χαράδρες» κτλ. γιὰ τὸν ἐπιτελικὸ χάρτη πού ἐτοιμαζόταν. Ἦταν ἄλλωστε αὐτό, καθὼς παρατήρησε ἡ Σχολὴ καὶ γι' ἄλλο λόγο ἀδύνατο. Γιατὶ χωρὶς καὶ συνοικισμοὶ εἶναι ἤδη μετονομασμένα· γιὰ ποτάμια καὶ βουνά, μόνο γιὰ τὰ μεγαλύτερα εἶναι γνωστὲς οἱ ἀρχαῖες ἢ μεσαιωνικὲς ὀνομασίες· γιὰ τὰ ὑπόλοιπα δὲν ἔχομε ἀρχαῖα ὀνόματα ἢ δὲν ξέρομε τὴ σωστὴ θέση.

Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ τίς διοικητικὲς ἀρχές καὶ οἱ ἰδιῶτες δὲ δείχνουν πάντα ἀρκετὸ σεβασμὸ γιὰ τὸν τύπο τῶν τοπωνυμῶν πού μαθαίνουν στίς ἐκδρομὲς τους. Ἔτσι γίνεται ἡ Φτέρη Φτέρα, τὸ σαρανταπηχιώτικο Βιγλατούρι Βιλιατούρι, ἡ Καραβόλα στὴν Πάρνηθα Καραμπόλα, ἐνῶ δὲν ἔχει καμιά σχέση με τίς καραμπόλες τοῦ μπιλιάρδου, καὶ ἡ Χασιά (πβ. Καλύβια Χασιάς) τὰ Χασιά.

Οἱ νεοελληνικὲς λαϊκὲς τοπωνυμίες δὲν ἦταν δυνατὸ ν' ἀντισταθοῦν στὴν ὁρμὴ τοῦ καθαρισμοῦ τῆς πρώτης ἐποχῆς τοῦ ἐλεύθερου βασιλείου, πού οἱ μορφωμένοι του τίς ἔβλεπαν σὰ μαρτυρίες ἐθνικῶν συμφορῶν, ἀλλὰ ἡ συστηματικὴ τους ἀντικατάστασις ἔγινε ἀσυστηματοποίητα, γιὰ καιρὸ χωρὶς τ' ἀναγκαῖα ἐφόδια καὶ σὲ βάσεις πολὺ συζητήσιμες, ὡς τὸν αἰῶνα μας ἀκόμη. Θὰ μπορούσε ν' ἀποδεχτοῦν περισσότεροι ἓνα μεταβαπτισμὸ πολὺ περιορισμένο, ὅσο ἦταν ὁ λόγος μᾶλλον γιὰ τὴν ἰδρυση νέων συνοικισμῶν παρὰ γιὰ τὴ διατήρησις παλιῶν (λ.χ. Ἴσθμια, Ποσειδωνία, Μαραθωνονήσι-Γύθειο) (πβ. § 111), ἢ γιὰ ὀνομασίες δυσάρεστες, καθὼς Γαῖδουρόραχη, Βρομοσέλα, Ψεῖρες, καὶ διάφορες τούρκικες. Τὸ κέρδος ἀπὸ τὸ νὰ γίνῃ ἡ Ἀγουλινίτσα Ἐπιτάλιον καὶ ἡ Σελίτσα τῆς Κοζάνης Ἐράτυρα δὲν εἶναι βέβαια μεγάλο, καὶ εἶναι κρῖμα πού μετονομάστηκε ἡ Τατάρα τῆς Εὐρυτανίας με τὸ μοναστήρι τῆς: Τριπόταμον. Ἡ ἱστορία πού κρύβεται στίς τοπωνυμίες ἔπρεπε νὰ μείνῃ πιὸ σεβαστὴ. Ἀκόμη καὶ ὁ Πολίτης, πού συνεργάστηκε στὴ μετονομασία τῶν τοπωνυμῶν κήρυξε ὅτι: «Εἶναι δ' αἱ ἱστορικαὶ εἰδήσεις, αἱ ἐν ταῖς τοπωνυμίαις ἐγκλειόμεναι σπουδαῖαι καὶ πολύτιμοι, καθόσον διαφωτίζουνσι πρὸ πάντων σκοτεινὰς περιόδους τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ἱστορίας, εὐστόχως δ' εἰς τῶν ἡμετέρων γεωγράφων συνέκρινεν αὐτὰς πρὸς ἐπιγραφὰς γεγλυμμένας ἐπ' αὐτοῦ τοῦ ἐδάφους. Διὰ τὸν λόγον δὲ τοῦτον πᾶσα οἰαδήποτε σοβαρὰ περὶ τῶν τοπωνυμῶν ἐργασία πρέπει νὰ ἐδράζηται ἐπὶ ἐμβριθοῦς ἐπιστη-

τῆς ἱστορίας; Ἐάν θεωρῆ τὰ ἔχνη ταῦτα βάρβαρα, ὡς ὑψώση αὐτὸς παρ' αὐτὰ τὰ ἔνδοξα μνημεῖα τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ του». Βλ. ἄλλες γνώμες καὶ παραπομπές στοῦ Τριανταφυλλίδη, *Ξενηλασία ἢ ἰσοτέλεια* Α' σ. 77, καθὼς καὶ τῆ σχετικῆ συζήτηση στὴ βολιώτικη Θεσσαλία 27 Ἰαν. 1907 κ.ά. μεταξὺ Δ. Σαράτση καὶ Ἀ. Ἀρβανιτόπουλου. Τὸ μόνο ποὺ συμφώνησαν στὸ τέλος οἱ δύο ἀντίγνωμοι εἶναι πὼς «εἶναι φρονιμώτερον νὰ φροντίσῃ (ἢ ἑλληνικῆ πολιτεία) περὶ τῆς εὐημερίας τῶν χωρικῶν μας ἢ περὶ τῆς ἐτικέτας τὴν ὁποῖαν θὰ φέρῃ ὁ τόπος τῆς καταγωγῆς αὐτῶν». Γιὰ τὶς νεώτερες ὀνοματοθεσίες ἔγραψε ὁ Α. Παλλῆς, Σίμος στοῦτος Μενάρδος. Νουμάς 1931, ἀρ. 801, σ. 49: «Ἀλλαξέ... καὶ ἡ Γεβγελή, ποὺ ἡ νίκη τοῦ Κιλκίς τῆς ἔδωκε μεγάλη ἱστορικὴ σημασία (ὅ,τι ἀποφάσισε τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ Κιλκίς ἦταν ἡ ἐπιδρομὴ τῆς Εὐζωνικῆς μεραρχίας πρὸς τὴ Γεβγελή). Αὐτὴ ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος πρὸς τοῦ δρόμου ἔμεινε Γεβγελή καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο κατάντησε *Εἰδομένη*. Καὶ πλῆθος παρόμοια ἄλλα πραξικοπήθηκαν... Ἐπρεπε νὰ μείνῃ σεβαστὸ καὶ τὸ ὄνομα τῆς Γεβγελῆς ἢ ἀλλαγῆ εἶναι καθαρὸς βανταλισμὸς. Ἐπειτα τὰ τοπικὰ ὀνόματα εἶναι δουλειὰ καὶ δικαίωμα τῶν κατοίκων, μονάχα στὴν Ἑλλάδα τὰ ἐπιβάλλουσε δασκάλοι ἀπὸ δεκάδες καὶ ἑκατοντάδες μίλια μακριά». Βλ. καὶ τοῦ Ἰδ., Προυσὸς σ. 63.

Ἐὰς προστεθῆ ἀκόμη ὅτι ἀνάλογες παρατηρήσεις θὰ εἶχε κανεὶς νὰ κάμῃ καὶ γιὰ τὴν ὀνοματοθεσία τῶν δήμων, ποὺ ἐπιχειρήθηκε τὸν περασμένο αἰῶνα, καὶ αὐτὴ πρὸχειρα καὶ βιαστικά. Ἀπὸ τὸν Πολίτη, ποὺ μελέτησε τὴν ἐργασία ἐκείνη, μαθαίνομε πὼς ὁ δῆμος *Κλεπαῖδος* ὀνομάστηκε ἔτσι ἀπὸ τὴν πρωτεύουσα *Κλεπὰ* (ἢ) *Φλεσιάδος* ἀπὸ τὸν *Παπαφλέσα*, ποὺ ἔπεσε στὸ *Μανιάκι*. *Ταμασιῶν* ἀπὸ τὸ χωριὸ *Τσαμάσι*. *Ναφθίων* (*Ζάκυνθος*) ἀπὸ κάποια πηγὴ νάφθας. *Μελιτήνης* (*Λακωνικῆ*) ἴσως ἐπειδὴ ἓνας διοικητὴς τῆς βρῆκε τὸ μέλι ἐκεῖ ὁμορφο, γνώμη «ἦν ἐξέφρασεν ἐν συμποσίῳ παρατεθέντι αὐτῷ ὑπὸ τοῦ δημάρχου». *Κοθωνίων* στὸ νομὸ *Τρικιάλων* «ἀπὸ ἀνοίκειον καὶ ψυχρὰν εὐτραπελίαν τοῦ ὀνοματοθέτου» (τὰ ὀνόματα τῶν δήμων. Παρνασσὸς 3 (1899) σ. 54α). Ἐτσι καὶ ἡ *Βιτρινίτσα* στὴ *Δωρίδα* ὀνομάστηκε, φαίνεται, *Ἐρατεινὴ* ἀπὸ τ' ὄνομα τῆς γυναίκας τοῦ δημάρχου τῆς.

Ἡ μετονομασία τῶν χωριῶν καὶ κωμοπόλεων ρυθμίζεται τῶρα μὲ τὸ *Διάταγμα* «περὶ κωδικοποιήσεως εἰς ἐνιαῖον κείμενον νόμου τῆς νομοθεσίας περὶ *Δήμων καὶ Κοινοτήτων*» 17 Ἀπριλ. 1936, Ἐφημ. Κυβερν. Α' 31 Ἰουλ. 1936, ἀρ. 320 (βλ. καὶ *Κῶδιξ* τῆς περὶ *Δήμων καὶ Κοινοτήτων* νομοθεσίας, Ἰπουργ. Ἐσωτερικῶν, 1936): Ἄρθρ. 7. *Γιὰ ὄνομα τῆς κοινότητος ἢ τοῦ συνοικισμοῦ* «προτιμᾶται τὸ τυχὸν ὑπάρχον ἀρχαῖον ὄνομα τοῦ συνοικισμοῦ, ἐφόσον τὸ σύγχρονον δὲν ἔχει ἱστορικὴν σημασίαν». Ἄρθρ. 8. «Τὸ Κοινοτικὸν συμβούλιον, δι' ἀποφάσεως τῶν 2/3 τοῦ συνόλου τῶν μελῶν αὐτοῦ, ὑποκειμένης εἰς τὴν ἐγκρισιν τοῦ Ἰπουργοῦ τῶν Ἐσωτερικῶν, δύναται ν' ἀποφασίσῃ ἄλλως περὶ τοῦ ὀνόματος... τῆς Κοινότητος. Ἡ ἀπόφασις περὶ ἀλλαγῆς τοῦ ὀνόματος ὑπόκειται εἰς τὴν ἐγκρισιν τοῦ Ἰπουργοῦ τῶν Ἐσωτερικῶν ἀποφαινομένου κατόπιν γνωμοδοτήσεως τοῦ Συμβουλίου τῆς Διοικητικῆς Ἰπηρεσίας».

Μ. Τριανταφυλλίδη, Ἱστορικὴ εἰσαγωγὴ

δοῦ μετέχουν καὶ τρεῖς καθηγητὲς τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου. Ἰσχύει ὁμοίως καὶ ὁ νόμος 4096 «Περὶ κυρώσεως τοῦ Ν.Δ. τῆς 13 Νοεμβρ. 1927 „Περὶ κυρώσεως τοῦ ἀπὸ 17 Σεπτ. 1926 Ν.Δ. Περὶ μετονομασίας συνοικισμῶν, πόλεων ἢ χωρίων“» (βλ. Βελλιανίτη Θ., Κωδὶξ τῆς δημοτικῆς καὶ κοινοτικῆς νομοθεσίας Α', 1929^α, σ. 17 σημ.), ποῦ «ἵνα μεταβληθῶσι ξενόφωνα ἢ κακόηχα ὀνόματα συνοικισμῶν, πόλεων ἢ κωμῶν», πρόβλεπε ὄχι μόνον τὴ σύσταση ἑπιτροπείας Τοπωνυμίων τῆς Ἑλλάδος—αὐτῆς ἡ ἀρμοδιότητα ἀνήκει τῶρα στὴ Διοικητικὴ Ἑπιτροπὴ τοῦ Ἑπιχειρηματικῶν—ἀλλὰ καὶ ἑπιτροπὲς στὴν ἑδρα κάθε νομαρχίας «ἐξ ἀρμοδίων προσώπων». Ἡ ἑπιτροπὴ συνέρχεται ἀπαξ τοῦλάχιστον καθ' ἑβδομάδα. Οἱ νέες ὀνομασίες, σύμφωνα μὲ τὸ Ν.Δ., πρέπει ν' ἀναγραφοῦν στὶς σφραγίδες τῶν δημόσιων ἐπιχειρηματιῶν, στὰ ὀνόματα σταθμῶν, στὴν ἐπίσημη ἀλληλογραφία τῶν δημόσιων ἀρχῶν, συλλόγων, σωματείων, συνεταιρισμῶν, νομικῶν προσώπων κτλ., καὶ ὅσοι ἀμελοῦν νὰ συμμορφωθοῦν ἢ παραβαίνουν ὅσα ἀποφασίστηκαν τιμωροῦνται μὲ πρόστιμο ἢ μὲ κράτηση ὡς δέκα ἡμερῶν.

Σὲ ἄλλες χώρες δὲν ἐπιχειρήθηκε ὁ ἐξαρχαϊσμὸς τῶν τοπωνυμίων καθὼς στὴν Ἑλλάδα, οὔτε συνήθως ἢ ἀντικατάσταση ἔστω καὶ τῶν ξένων μόνον. Οἱ Γερμανοὶ δὲν ἀντικατάστησαν καμιά ἀπὸ τίς τόσο ἀφθονες σλαβικὲς τοπωνυμίες, οὔτε καὶ τ' ὄνομα τοῦ Βερολίνου, τῆς Λιψίας, τῆς Δρέσδης καὶ πλῆθος ἄλλα σλαβικά. Ἀλλοῦ, καθὼς στὴν Ἰταλία, στὴν Τσεχοσλοβακία, στὴ Βουλγαρία, στὴν Τουρκία, δοκιμάστηκαν μεταπολεμικὰ οἱ μεταβαπτισμοὶ τοῦ εἴδους αὐτοῦ σὲ μέρη ποῦ ὑπῆρχαν οἱ ξενόγλωσσοι κάτοικοι, ποῦ ἔδωσαν καὶ τὰ ξενικά ὀνόματα, συνήθως ὁμοίως τ' ἀντικατάστησαν μὲ ὀνομασίες ποῦ συνήθιζαν ἤδη οἱ ἴδιοι στὶς ἐθνικὲς τους γλώσσες: Ἐπιταπύργιον-Yedi Kule, Κοντοσκάλιον-Kum-Karı, Διπλοκίονιον-Besikdas, ἀλλὰ καὶ Μακρυχώρι, Μακρύκιοι-Makriköyü, Ἄγ. Στέφανος-Yesilköyü, Ταταῦλα-Kurtulus).

Πολίτου Ν., Τὰ ὀνόματα τῶν δήμων (Ἐπετηρ. Παρνασσοῦ 9 (1899) σ. 54α). Τοῦ ἴδ., Τοπωνυμικὰ Α', Β', Ἀνατυπ. ἀπὸ τῆς Λαογραφίας τ. 4, 5, 1915. Τοῦ ἴδ., Γνωμοδοτήσεις περὶ μετονομασίας συνοικισμῶν καὶ κοινοτήτων. Ἐπιτροπεία τῶν τοπωνυμίων τῆς Ἑλλάδος, 1920. Κυριακίδου Στ., Ὁδηγία διὰ τὴν μετονομασίαν κοινοτήτων καὶ συνοικισμῶν ἐχόντων τουρκικὸν ἢ σλαβικὸν ὄνομα. Ἐπιτροπεία Ἑπιχειρηματικῶν, 1926. Πίναξ μετονομασιῶν προσφυγικῶν συνοικισμῶν Μακεδονίας. Ἐπιτροπὴ ἀποκαταστάσεως προσφύγων, Γεν. Διεύθυνσις Ἐποικισμοῦ Μακεδονίας. [Θεσσαλονίκη]. Κατάλογος τῶν προσφυγικῶν συνοικισμῶν Μακεδονίας μὲ τὰς νέας ὀνομασίας. Γενικὴ Διεύθυνσις Ἐποικισμοῦ Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη 1928. Πίναξ μετονομασθεισῶν κοινοτήτων καὶ συνοικισμῶν τοῦ κράτους. Ἐπιχειρηματικῶν, 1929.—Νεώτερες ἀλλαγὲς βρίσκονται στὸν Ἐπίσημο Ὁδηγὸ τῶν Ταχυδρομείων καὶ τηλεφώνων μετὰ ὀνοματολογίων τῶν ΤΤΤ γραφείων, 1935. Λεξικὸν τῶν δήμων κοινοτήτων καὶ συνοικισμῶν τῆς Ἑλλάδος, 1936.—Βλ. ἀκόμη Γεωργιάδου Α., Νέα διαίρεσις τῆς πόλεως Ἀ-

ἄλλοι
1.6.4
Μητ.
στὶς
καὶ
πρόσθ.

15.—1

Τὸ γ.
τὸ μέν ο
τοῦ ἀπὸ

χρον.
πὸ τ. 5

χρον. 1
καὶ ἀπὸ

δικαστῶν

Περὶ οὗ

Παρθεν.

Problem

πρὸς ἐξ.

Τ' ἐξ.

χρον. στ.

πρὸς ἀπὸ

στὶς τοῦ ἑ

δημοτικῆς

καὶ τοῦ γρο

θηλικῶν γρ

ἐπισημα.

κτλ. 9(1921)

ἴδιος σ. 48.

ἴδιος σ. 82.

κατασκευάζ.

Δευτερογενή.

16.—Η :

Ἀπὸ τῆς γ.

καλλιέργειας

μὲ τοῦ Κορκο

μοῦ φυλλογρ

τῆς ἐκείνης ἐπι

γραφίσει σὲ πα

κτλ. 1884, σ.

θηνῶν κατὰ συνοικίας ἢ κώμας ἢ συνοικίας ἀρχαίας ἢ νεωτέρας, 1908. Κολοκοτρώνη Β., Μελέτη περὶ ἐξελληνισμοῦ τῶν ξένων τοπωνυμιῶν τῆς Μακεδονίας κτλ. 'Ελληνικὴ Γεωγραφικὴ 'Εταιρεία, 1925. Περὶ ἀποκαταστάσεως τῶν ἀρχαίων ὀνομάτων καὶ νέας ὀνοματοθεσίας τῶν λιμένων Πειραιῶς καὶ τῆς περὶ τὸν Πειραιᾶ ἀκτογραφίας. 'Επιτροπὴ λιμένος Πειραιῶς, προεδρ. Γ. Σακαλῆ, 1926. (Βλ. καὶ Σ 21).

15. — Τὸ γραμματικὸν σύστημα τοῦ 'Εκπαιδ. 'Ομίλου (§§ 131, 132, 143)

Τὸ γραμματικὸν σύστημα τοῦ 'Εκπαιδευτικοῦ 'Ομίλου βρῖσκεται ἐφαρμοσμένο στὶς διάφορες ἐκδόσεις του καὶ στὶς περισσότερες μελέτες τοῦ Δελτίου του ἀπὸ τὰ 1913. Τὸ γενικώτερον σύστημα, ὅπως ἐβγαίνει καὶ ἀπὸ τὴ σύγχρονη λογοτεχνικὴ χρῆση, διατυπώθηκε πρώτη φορά, γενικώτατα, στὸ Δελτίο τ. Σ' σ. 216, καὶ στοῦ Τριανταφυλλίδη, 'Η γλῶσσα μας στὰ χρόνια 1914-1917 (Δελτίο τ. Σ') §§ 5, 18, 22. Εἶχαν παλιότερα ἐπιφυλάξεις καὶ ἀντιρρήσεις γιὰ τὸ γραμματικὸν πρόγραμμα τοῦ Ψυχάρη, χωρὶς νὰ τις διατυπώσουν προγραμματικά: ὁ Καμπύσης 'Ο ψυχαρισμὸς κ' ἡ ζωὴ. Τὸ Περιοδικὸν μας 1 (1900) σ. 33· ὁ Νιρβάνας στὴ Γλωσσικὴ ἔρευνα τῶν Παναθηναίων 5-6 (1902-1903) σ. 353, 357· ὁ Krumbacher, Das Problem κτλ. σ. 132κ. (ἐλλ. μετάφρ. σ. 155)· ὁ Ξενόπουλος σὲ διάφορα ἄρθρα.

Τ' ὀρθογραφικὸν σύστημα τοῦ 'Εκπαιδευτικοῦ 'Ομίλου, καθὼς ὑποστηρίχθηκε στοῦ Τριανταφυλλίδη, 'Η ὀρθογραφία μας 1913 ('Ανατύπωση ἀπὸ τὸ Δελτίο τοῦ 'Ομίλου, 1913), ἐφαρμόστηκε σὲ ὅλες τὶς ἐκδόσεις τοῦ 'Ομίλου ἀπὸ τὰ 1913 ὡς τὰ 1921. Καθιερώθηκε καὶ στὴ σχολικὴ δημοτικὴ γὰρ τὰ 1917 μ' ἐλάχιστες ἀλλαγὰς (περισπωμένη στὶς ἐν. γενικὰς τοῦ ψαρᾶ, τοῦ τραγουδιστῆ, τοῦ καφετζῆ ἀντὶς ὀξεία, σχηματισμὸς τῶν θηλυκῶν βαριά, μακριὰ σὲ -ιά ἀντὶ σὲ -ειά, ὅμοια μὲ τὰ οὐδέτερα καὶ τὸ ἐπίρρημα). Πλ. ἰκὸμη Τριανταφυλλίδη, Βιβλιοκρισία. Δελτίο κτλ. 9 (1921) σ. 109α. Τοῦ ἰδ. Τὸ πρόβλημα τῆς ὀρθογραφίας μας, 1932, ἰδίως σ. 43α. Τοῦ ἰδ., 'Η 'Ακαδημία καὶ τὸ γλωσσικὸν ζήτημα, 1933, ἰδίως σ. 8α. 'Αναγνωστόπουλου, 'Ορθογραφία. Μεγάλῃ ἐλλ. ἐγκυκλοπαιδεία, Ε' σ. 714. Τὸ σύστημα αὐτὸ κατακρίθηκε ἀπὸ τὸ Σκιά, Δευτερολογία κτλ. 'Επιστημον. 'Επετηρὶς Πανεπιστημίου, 1915-16.

16. — 'Η καθαρεύουσα δὲν εἶναι δυνατὸν ἀπλοποιηθῆ (§ 13'ι)

'Απὸ τὴ φύση τῆς ἀρχαϊστικῆς, γέννημα δηλαδὴ τοῦ ἀρχαϊσμοῦ ποὺ τὴν καλλιέργησε, βασίστηκε γρήγορα ἢ καθαρεύουσα, ἀντίθετα μὲ τὴν ἐπιθυμία τοῦ Κοραῆ, στὸ ἀρχαῖο τυπικὸν (§§ 101, 103, 105α., 114). Οἱ ἴδιοι ὁμοῦ ψυχολογικοὶ καὶ οὐσιαστικοὶ πιά λόγοι ἐμποδίζουν τὴν ἀπλοποίησίν της, ἐκτὸς ἀπὸ ἀσήμαντα καὶ δευτερώτερα στοιχεῖα. Αὐτὸ τὸ εἶχε ἀναγνωρίσει σὲ παλιὰ χρόνια ὁ Κατζιδάκις (βλ. λ.χ. Μελέτη ἐπὶ τῆς νέας ἐλληνικῆς, 1884, σ. 67, Γλωσσολ. Μελέται Α', 1901, σ. 485) καὶ διαπιστώ-

στ' ἀναγνωστικὰ τοῦ δημοτικοῦ (βλ. παραπ. σ. 404) ἀλλὰ καὶ στ' ἄλλα δι-
δαχτικὰ δημοτικῆς καὶ μέσης, κάθε εἶδους (βλ. παραπ. σ. 495) καὶ στὸ
ἀναλυτικὸ πρόγραμμα. Ἔτσι ὀρίζονται γιὰ διδακτέα ὕλη (Προγράμματα,
ὠρολόγια καὶ ἀναλυτικὰ παντὸς εἶδους πλήρων δημοτ. σχολείων ἀρρένων καὶ
θηλέων 1913, 1921, σ. 62α.): «Τὰ γνωστότερα τῶν ἐν Ἑλλάδι φυτῶν καὶ
ζώων»... ὁ διανθος (γαρυφαλλιά), ὁ χεῖρανθος (βιολέτα κιτρίνη), Ἴον τὸ
τρίχρουν (πανσές),... ἡ κερασέα, ἡ ροιά, ἡ κυδωνέα, σχοῖνος ὁ μαστιχοφό-
ρος,... ὁ θρίδαξ (μαρούλι), τὸ τεῦτλον,... ἡ κινάρα, στρύχνος ὁ ἐδώδιμος (με-
λιτζάνα), στρύχνος τὸ λυκοπερσικόν (ντομάτα), ἰβίσκος ὁ ἐδώδιμος (μπάμια),
σίκυος ὁ ἡμερος (ἀγγούρια),... νήριον τὸ κοινόν (ροδοδάφνη),... κοχλίας ὁ
πωματίας, λειμὰξ ὁ ἀγροδίατος (γυμνοσάλιαγκας), βροῦχος ὁ τῶν κυάμων,
ἀνθονόμος ὁ τῶν μηλεῶν, κητονία ἡ χρυσόχρους (χρυσόμυιγα), ἡ πρασο-
κουρίς (κολοκυθοκόφτης),... μήκων ἡ ροιάς (παπαρούνα),... θύννος ὁ σκομ-
βροειδῆς (παλαμύδα), δακτυλόπτερις ὁ ἱπτάμενος (χελιδονόψαρο), σάργος ὁ
σαλβάνιος (σπάρος), συναγρίς ἡ μακρόφθαλμος (φαγκρί), ὁ ὄρφῶς, μύτιλος ὁ
ἐδώδιμος (μύδι)...». Ὁ τύπος αὐτὸς τῆς καθαρεύουσας ἴσχυσε καὶ ὕστερ' ἀπὸ
τῆ μεταρρύθμιση τοῦ 1917, γιὰ ὅλες τὶς τάξεις ὅπου διατηρήθηκε ἡ καθα-
ρεύουσα, δηλαδὴ τὶς δύο ἀνώτερες τοῦ δημοτικοῦ καὶ γιὰ τὴ μέση.

Γιὰ τὴν πίεση τοῦ ἀρχαϊσμοῦ διαμαρτυρήθηκαν συχνὰ καὶ οἱ συγγραφεῖς
ἀναγνωστικῶν. Ἔτσι λ.χ. ὁ Κ ο υ ρ τ ῖ δ η ς, Γλῶσσα-ψυχὴ. Ἀκρόπολις 19
Νοεμβρ. 1908: «Φοβερὰ τυραννία ἐγκατεστάθη ἐν μέσῳ ἡμῶν· τὰ -ουν σὲ
καθιστοῦν ὑποπτον· τὰ μὲ σὲ καταδικάζουν· μία φυσικὴ, χαρακτηριστικὴ ἀν-
τικατάστασις, ἔκφρασις ψυχικῆς συγκινήσεως, σὲ ὀδηγεῖ εἰς τὴν ἀγχόνην μὲ
τὸν καταδικαστικὸν φετῶν ἐπὶ τοῦ στήθους μαλλιαρός».

Ἀκριβῶς μέσα στὸν ἴδιο καιρὸ μιὰ Ἵπουργικὴ ἐγκύκλιος γιὰ τὰ βιβλία
ποῦ θὰ διαβάζουν οἱ μαθητὲς σπίτι ὀρίζει πῶς αὐτὰ πρέπει «νὰ διακρίνονται
διὰ τὸ ἀπλοῦν ἀλλὰ καθαρὸν-κανονικὸν-καὶ ἑλληνοπρεπὲς τῆς γλώσσης...
ἐπιτρεπομένης τῆς δημῶδους μόνον ἐν τοῖς ποιήμασιν... ἀποκλειομένης πά-
σης ἄλλης γλωσσικῆς μορφῆς ἀπορρεούσης... οὐχὶ ἐξ ἀντικειμενικότητος
ἐρειδομένης ἐπὶ τῶν ἱστορικῶν παραδόσεων καὶ τοῦ συμφέροντος τῆς ἑλλη-
νικῆς φυλῆς». Αὐστηρότερη δείχτηκε ἡ προκήρυξη τοῦ Ἵπουργείου γιὰ τὰ
ἀλφαβητάρια, ποῦ τόνισε πῶς πρέπει: νὰ θυσιαστῇ ἡ ἀντίληψη τῶν μαθη-
τῶν στὴ γλωσσικὴ μορφή, ὅταν τὰ δύο αὐτὰ εἶναι ἀσυμβίβαστα.

Ἵπουργικὲς ἐγκύκλιες, προκηρύξεις συγγραφῆς ἀναγνωστικῶν καὶ δια-
τάγματα δείχτηκαν ὅμως ἀδύναμα μπρὸς στὴ δύναμη τῆς γλωσσικῆς πραγ-
ματικότητος, καθὼς διαμορφώθηκε στὴν πρώτη δεκαετία τοῦ 20. αἰ., μὲ τὴ
βοήθεια προπάντων τῆς λογοτεχνίας καὶ χωρὶς τὴν παραμικρὴ ἄμεση ἀνά-
μειξη τοῦ δημοτικισμοῦ. Στὰ 1913 ἐγκρίθηκαν γιὰ τὴ μέση ἐκπαίδευση ν ε ο -
ε λ λ η ν ι κ ἄ ν α γ ν ὡ σ μ α τ α μὲ κείμενα σὲ δημοτικὴ, ποῦ ἔδωσαν
ἀφορμὴ στὸ Χατζιδάκι νὰ διαμαρτυρηθῇ, ἐπειδὴ τύποι καθὼς δόξες καὶ τι-
μές, πλοῦτη, φαγητά, τροφές, ὅλες τὶς ἐπιθυμίες καὶ χαρές, παράξενη καὶ
ἀκατανόητη, ἔδειχναν τὴν Ἀκρόπολη, κάθε λογῆς εἶναι ἀσύμβιβαστα πρὸς

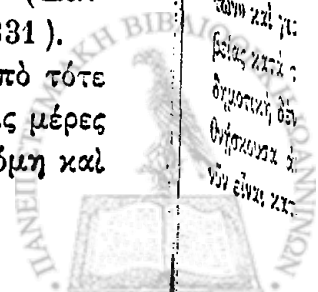
τὴν ἐπίσημον ἡμῶν γλῶσσαν» καὶ ἀντίκεινται «εἰς τοὺς νόμους τοῦ ἡμετέρου κράτους» (Ἐκθεσις περὶ τῶν εἰς κρίσιν ὑποβληθέντων κτλ. Ἐφημ. Κυβερν. 1915, ἀρ. 68). Καὶ στὰ 1914 ἐγκρίθησαν γιὰ τὸ δημοτικὸ σχολεῖο ἀναγνωστικὰ—τὰ δευτέρα κρατικὰ—ποῦ ἡ κριτικὴ ἐπιτροπὴ συζήτησε ξεχωριστὰ καὶ τὸ ζήτημα τῆς γλώσσας τους. Καὶ ὅμως παρουσίασαν αὐτὰ μιὰ πρωτοφανέρωτη καὶ ἀμέθοδη ἀκαταστασία στὴ γλωσσικὴ τους μορφή μετὰ «σπέρματα τῆς ὀμιλουμένης» ποῦ ὁ ἐπόπτης τους ἄφησε στὸ κείμενό τους. Ἀνακατώνονται σ' αὐτὰ καθαρεύουσα καὶ δημοτικὴ, ξενισμοὶ περιττοὶ καὶ τύποι νόθοι: ἀλεξιβρόχιον, ἐρχομός, κατοπινός, λαλέδες, τεμπέλης, λιμάνι, τοὺς βάτους-ἢ βάτος, μαϊδανός, οἰκοκυρευμένα, σφινγκτά, ἐμβαλώνω, εὐμορφος ἔμορφος, τῆς πείνης, τῆς πείνας, ὁ ἄνδρας, ἡ μήτηρ-τῆς μητέρας, τοῦ καρυδίου, βρούσι, βρούσες-τοῦ φρέατος, τοῦ κακομοίρου βασιλοπούλου, κιτρίνας-κίτρινες, ἐπικίνδυνη, ἡ καταπράσινος-ἢ καταπρασίνη-ἢ καταπράσινη, προῦχώρησεν, ἐπικρατοῦσε-προσεπάθησαν, οἱ σπουργίται ἐκελάδων, ἀρμέγω-ἤλμεγα, ἐπερίμενα-περιέμενα-περιέμενον-ἐπερίμενον, ἀντηχοῦσαν καὶ ἐτσίμπων, θυμήθηκα-ἐνεθυμήθης, πές, δές. Καὶ αὐτὰ χωρὶς καὶ νὰ βρισκονται οἱ ἀπλούστεροι τύποι στὸ ἀλφαβητάριο, ποῦ ἴσια ἴσια παρουσίαζε τοὺς τύπους ἅς τῷ δώσω, ἠτοιμάσθη, ἐσπαρμένος, εἰς κύων.

Τὸ λεξιλογικὸ αὐτὸ ἀνακάτωμα καὶ γραμματικὸ χάος, ποῦ πρώτη φορὰ παρουσιάστηκε στὰ χρονικὰ τῆς ἐλληνικῆς παιδείας, ἦταν ἀποτέλεσμα τοῦ καθυστερημένου γλωσσικοῦ ἰδανικοῦ τῆς σχολικῆς γλώσσας· παρασυρμένο ἀπὸ τὴ γλῶσσα τῆς ζωῆς δὲν εἶχε τὴ δύναμη ν' ἀναγνωρίσῃ τὴ νέα γραμματικὴ βάση καὶ νὰ τὴν καθιέρωσῃ συστηματικὰ. Ἡ γλῶσσα τῶν ἀναγνωστικῶν τοῦ 1914 μαρτυρεῖ τὴ θλιβερὴ χρεοκοπία τῆς καθιερωμένης ὡς τότε σχολικῆς γραμματικῆς καὶ κάνει ἀδύνατη κάθε γραμματικὴ διδασκαλία ποῦ νὰ θεμελιώνεται στὴν πρότυπη γλῶσσα τῶν ἀναγνωστικῶν. Οἱ νέοι σχολικοὶ τύποι ποῦ καθιέρωνε πλάι στοὺς ἀρχαίους οὔτε νὰ ὀρθογραφηθοῦν δὲν μποροῦσαν, ἀφοῦ τοὺς ἀγνοοῦσε ἡ ἀναγνωρισμένη ἀκόμη σχολικὴ γραμματικὴ (πηδοῦσα, παραμύθι). Γιὰ ὅλα αὐτὰ, καθὼς καὶ γιὰ τὴ γλῶσσα τῶν Νεοελληνικῶν ἀναγνωσμάτων τοῦ 1913 καὶ τῶν Ἀναγνωστικῶν τοῦ 1914 βλ. Τριανταφυλλίδης, Ἡ γλῶσσα μας στὰ χρόνια 1914-1917, σ. 89α., 99α. Τοῦ ἴδ., Quo-usque tandem σ. 98α, 120.

Μὲ τὸ μέγαλωμα τοῦ ἐλληνικοῦ κράτους ὕστερ' ἀπὸ τοὺς βαλκανικοὺς πολέμους ξαναπαίρνει ἐπικαιρότητα τὸ ζήτημα τοῦ γλωσσικοῦ ἐξελληνισμοῦ τῶν ξενόφωνων πληθυσμῶν καὶ διατυπώνονται ὄλο καὶ ἀπαιτητικώτερες οἱ γνώμες ὅτι εἶναι ἀπαραίτητο νὰ χρησιμοποιοῦνται στὰ σχολεῖα τους στὴ θέση τῆς καθαρεύουσας ἡ δημοτικὴ γλῶσσα (βλ. Τριανταφυλλίδης, Ἡ γλῶσσα μας στὰ σχολεῖα τῆς Μακεδονίας, 1916 (Δελτίο Ἐκπαιδευτικοῦ Ὀμίλου 5 (1916) σ. 11), Δελτίο κτλ. ἴδ. μ. σ. 331).

Μὲ ὅλα αὐτὰ ὅμως, καὶ μὲ ὅλη τὴν καθιέρωση τῆς δημοτικῆς ἀπὸ τότε στὰ δημοτικὰ σχολεῖα, δὲ λείπουν ἀνώτεροι ἐκπαιδευτικοὶ ποῦ ὡς τις μέρες μας ἀκόμη συνηγοροῦν γιὰ νὰ ξανακαθιερωθῇ ἡ καθαρεύουσα. Ἀκόμη καὶ

δ' ἀκ
ἀξίω
μύθοι
φάνε
ἐμίση
τῆς
δαίσε
θέσω
σπιῶ
λίσου
δρασι
εἰς τῆ
ρεῦσου
ὀραία
νῆ εὐρι
κῆν εὐρι
ρος, ἀκ
λευκία
καὶ ἀντι
λίαν ἐγ
δύναται
παρὰ διὰ
ρεῦσου
ὅποιοι ἀκ
λυτέρην π
λυτέρου θ
γένει». Ἡ
καὶ οἱ δρα
ἐκίστοτε δ
Πόσες δ
δημοτικῆ δ
στρεῖ ὅτι
των τῆς μέ
μαμα ἰδού
ὅ γινάσκω
τῆς ἐκκλησί
ἡ δημοσιὰ ἐ
παν καὶ γι
βίαις κατὰ τ
δημοτικὴ δὲν
θησκουσα δ
νὺν εἶναι γι

ὁ ἀνώτερος ἐκπαιδευτικὸς σύμβουλος σήμερα Σ π. Κ α λ λ ι ἄ φ α ς — πού ἀξίωνε ἄλλοτε γιὰ τὴν «ὕποδειγματικὴν γλῶσσαν (τοῦ διδασκάλου στὸ γυμνάσιο) οὐχὶ τὴν ὀλίγον ἀπὸ τῆς ἀρχαίας ἀπέχουσαν καθαρῆουσαν. Καλὸν φαίνεται νὰ γίνηται χρῆσις γλώσσης προσεγγιζούσης εἰς τὴν δημοτικὴν... τὴν ὀμιλουμένην, ἀπηλλαγμένην ἰδιωματισμῶν, ξενισμῶν περὶ τοὺς τύπους καὶ τὴν σύνταξιν, ξένων λέξεων, ἐνθα ἡ εἰσαγωγὴ αὐτῶν δὲν ἐπιβάλλεται ὑπ' ἐνδείας τῆς γλώσσης ἡμῶν» (Συμβολὴ εἰς τὴν μεθοδικὴν διδασκαλίαν τῶν συνθέσεων. Ἀγωγή 1 (1915-17) σ. 110) — ζητεῖ τελευταῖα («Περὶ τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων ἐν γένει καὶ περὶ τῶν βοηθητικῶν βιβλίων τοῦ δημοτικοῦ σχολείου». Ἐκπαιδευτικὰ Χρονικὰ 5 (1937) σ. 120α.) ἀπὸ τὴν πρώτη τάξιν τοῦ δημοτικοῦ ὡς τὴν τελευταία γυμνασιακὴ «μία καὶ μόνη νὰ εἶναι ἡ γλῶσσα, εἰς τὴν ἐκμάθησιν τῆς ὁποίας ὀφείλει νὰ ἀποβλέπη ἡ διδασκαλία»: ἡ καθαρῆουσα, ἡ μόνη «διαπεπλασμένη» καὶ «ἐσχηματισμένη γλῶσσα» — «ἀρτία καὶ ὠραία, μεγαλοπρεπῆς καὶ ἐπιβλητικῆς, ἐφάμιλλος πρὸς οἰανδῆποτε γραφομένην εὐρωπαϊκὴν γλῶσσαν». Μόνη αὐτὴ μπορεῖ «νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν πολιτικὴν εὐνομίαν καὶ τὴν πρόοδον τοῦ ἔθνους ἡμῶν», «οὐχὶ ἡ ἀδιάπλαστος, ἄμορφος, ἀκατάστατος καὶ πενιχρὰ δημοτικὴ, ἐν τῇ ὁποίᾳ προπάντων κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη πλεῖστα ἀνάξια λόγου ἢ πλήρη νοσηρᾶς συναισθηματικότητος ἢ καὶ ἀντικρὺς ἐπαίσχυντα καὶ ἐπομένως ἀνάξια νὰ προσαχθοῦν εἰς τὴν νεολαίαν ἐγράφησαν». Ἀκόμη καὶ «ὁ ἐξελληνισμὸς τῶν ξενοφῶνων τὸνναντίον δύναται νὰ ἐπέλθῃ εὐχερέστερον καὶ ἐπιτυχέστερον διὰ τῆς καθαρῆουσης παρὰ διὰ τῆς δημοτικῆς... Οἱ ξενόφωνοι διδασκόμενοι ἐξ ἀρχῆς τὴν καθαρῆουσαν, θὰ ἀσκοῦν εὐεργετικὴν ἐπιρροὴν καὶ ἐπὶ τοὺς ἄλλους Ἕλληνας, οἱ ὅποιοι ἀκούοντες αὐτοὺς ὀμιλοῦντας καθαρῆουσαν θὰ συναισθάνωνται μεγαλυτέραν πρὸς αὐτοὺς ἐκτίμησιν καὶ ἀγάπην, θὰ καταλαμβάνωνται ὑπὸ μεγαλυτέρου θαυμασμοῦ καὶ σεβασμοῦ πρὸς τὸν πολιτισμὸν τοῦ ἔθνους ἡμῶν ἐν γένει». Ἡ διδασκαλία τῆς καθαρῆουσας εἶναι «εὐκόλως ἐπιτευκτὴ», ἀκόμη καὶ οἱ δυσκολίες τῆς ὠφελοῦν, ἀφοῦ «ὁ ἄνθρωπος ἀναπτύσσεται ἐὰν ὑπερνικᾷ ἐκάστοτε δυσχερείας καὶ οὐχὶ ἐὰν τὰ πάντα εὐκόλα προσάγωνται εἰς αὐτόν».

Πόσες δυσκολίες, ψυχολογικὲς προπάντων, ἔχει ν' ἀπαντήσῃ ἡ σχολικὴ δημοτικὴ δείχνει ἀκόμη ἡ πολεμικὴ πού εἶχε κάμει ὁ καθηγητὴς Γ. Μιστριώτης, μέλος τῆς κριτικῆς ἐπιτροπῆς τῶν νεοελληνικῶν ἀναγνωσμάτων τῆς μέσης στὰ 1908, πού προεδρευόταν ἀπὸ τὸ Σπ. Λάμπρο. Μὲ ὑπόμνημα ἰδιαιτέρο πρὸς τὸ Ὑπουργεῖο τῆς Παιδείας παραπονέθηκε τότε πῶς «ὁ χυδαῖσμός ὑποσεῖει τὰς βάσεις οὐ μόνον τῆς ἐλληνικῆς φυλῆς, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐκκλησίας» ἐνῶ ὁ ἴδιος ἀγωνίστηκε στὴν ἐπιτροπὴ «ὅπως μὴ μολυνθῇ ἡ δημοσίαι ἐκπαίδευσις διὰ χυδαίων στιχουργημάτων καὶ βαναυσολογημάτων» καὶ γιὰ ν' ἀπορριφθοῦν τ' ἀναγνώσματα Κακλαμάνου, πού εἶχαν «ἀσεβείας κατὰ τῆς Ὁρθοδόξου καὶ ἐπιβουλὰς κατὰ τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης». Ἡ δημοτικὴ δὲν εἶναι ζωντανὴ γιατί «ἡ γλῶσσα τῶν δούλων Ἑλλήνων ἤρξατο ὀνήσκουσα ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς ὑψώσεως τῆς σημαίας τῆς ἐλευθερίας καὶ νῦν εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον νεκρὰ πρὸς τιμὴν τοῦ ἔθνους. Οἱ δημοτικισταὶ

Σχετικὰ μὲ τὴ μελέτη καὶ τὴν καλλιέργεια ἄλλων στοιχείων τοῦ νεοελληνικοῦ πολιτισμοῦ βλ.: Γιά τὴ λαογραφίαν: Στ. Κυριακίδης, Ἑλλ. Λαογραφία. Γιά τὴ λαϊκὴ τέχνη: Α. Χατζημιχαλάκης σχετικά ἄρθρα στὸ Ἑγκυκλοπαιδ. Λεξικὸν τοῦ Ἐλευθερουδάκη καὶ στὴ Μεγ. Ἑγκυκλοπαιδεία (τ. 10, 1934), ξανατυπωμένο Α. Hagimihali, L'art populaire grec, 1937. Ζάχου Α., Ἀρχιτεκτονικὰ σημεῖωματα. Ἡπειρωτικὰ Χρονικὰ 3 (1928) σ. 295α. Γιά τὴ μουσική: Μ. Μερλιέ, Ἡ μουσικὴ λαογραφία στὴν Ἑλλάδα, 1935. Α. Ὑ. Θεοδωροπούλου, Ἱστορία τῆς μουσικῆς Β' 1937, σ. 154α.

19.—Ἡ νομοθεσία γιὰ τὴ σχολ. γλῶσσα ἀπὸ τὰ 1917 ὡς σήμερα (§ 145)

Ἀπὸ τὰ 1856, πού ὀρίστηκε γραμματικὴ τοῦ δημοτικοῦ σχολείου ἡ ἀρχαία (μὲ μερικὲς ἢ περισσότερες παραλείψεις) ὡς τὰ 1917 δὲν ἐγένε καμιὰ ἀλλαγὴ νομοθετικὴ σχετικὰ μὲ τὴν τύπο τῆς γλῶσσας τοῦ ἐλληνικοῦ σχολείου. Στὰ ὀγδόντα ὅμως σχεδὸν χρόνια πού πέρασαν ἀπὸ τότε—ἀφοῦ στὸ μεταξύ ὁ καθαρισμὸς κορυφώθηκε καὶ πάλι ὑποχώρησε στὸ πρῶτο ἀνθισμα τῆς δημοτικῆς στὴ λογοτεχνία—ἄρχισε νὰ διαμορφώνεται νέα γλωσσικὴ πραγματικότητα, καὶ αὕτη φανερώνεται ἤδη στὰ πρῶτα δεκαπέντε χρόνια τοῦ 20. αἰ. (βλ. παραπ. σ. 581) γιὰ νὰ ἐκδηλωθῇ καὶ νομοθετικὰ στὰ 1917, μὲ τὴν καθιέρωση τῆς δημοτικῆς στὴ δημοτικὴ παιδεία. Ἐγκαϊνιάζει αὐτὴ νέα περίοδο, ὅπου ἡ σχολικὴ δημοτικὴ ρυθμίζεται μὲ ἀλλεπάλληλες νομοθετικὲς διατάξεις, πού ἢ ἐπιζητοῦν νὰ συμπληρώσουν ὡς ἓνα σημεῖο τὰ θεσπισμένα ἢ συνήθως προσπαθοῦν νὰ μειώσουν τὴ μεταρρύθμιση χωρὶς νὰ ἔχουν—καὶ αὐτὸ εἶναι σημεῖο τῶν καιρῶν—τὴ δύναμη νὰ τὴν καταργήσουν ἐντελῶς. Ἔτσι ξεχωρίζουν στὴν περίοδο ἀπὸ τὰ 1917 οἱ ἀκόλουθες ἐποχὲς (γιὰ τὴν ἐποχὴ (Α) βλ. Τριανταφυλλίδης, Quo-usque (Δελτίο Ὀμίλου τ. 7) σ. 134α. καὶ Δελτίο τ. 8 σ. 140α.):

Α (1917-1920).—Στὴ θέση τῆς καθαρεύουσας καθιερώνεται ἡ δημοτικὴ—στὴ βάση τοῦ τύπου πού διαμορφώθηκε ἀπὸ τὴ λογοτεχνικὴ καλλιέργεια—γιὰ γλῶσσα τῶν ἀναγνωστικῶν, τῆς γραμματικῆς καὶ ὀρθογραφικῆς διδασκαλίας καὶ γενικὰ τοῦ δημοτικοῦ σχολείου. Ἐφαρμόστηκε αὐτὸ βαθμιαῖα, μὲ κάθε χρόνο ἀπὸ τάξη σὲ τάξη, καὶ πρόφτασε νὰ εἰσαχθῇ ἔτσι ἡ δημοτικὴ ὡς τὴν Ε' τάξη. Ἡ διδασκαλία τῆς καθαρεύουσας περιορίστηκε—στὶς δύο ἀνώτερες τάξεις—μὲ σκοπὸ τὴν κατανόησίν της ἀπὸ μέρος τῶν μαθητῶν (1-4).

Β (1921-1923).—Ξαναεἰσάγεται ἡ καθαρεύουσα γιὰ ἀποκλειστικὴ γλῶσσα τοῦ δημοτικοῦ σχολείου (5).

Γ (1923-1925).—Καθιερώνεται πάλι ἡ δημοτικὴ στὸ δημοτικὸ σχολεῖο μὲ τὴν ἴδια ἔκταση (πρόφτασε νὰ καθιερωθῇ ὡς τὴν Σ' τάξη) καὶ τὸν ἴδιο τύπο. Ἡ καθαρεύουσα διατηρεῖται μὲ τὸν ἴδιο δαχτυκτὸ σκοπὸ ὅπως καὶ πρὶν (6-10).

Δ (1926).—Νοθεύεται ὁ τύπος τῆς σχολικῆς δημοτικῆς καὶ ἀπὸ αὐτό-

νομη σχολικὴ γλῶσσα ὑποβιβάζεται σὲ μεταβατικὴ προβαθμίδα τῆς καθαρεύουσας. Ἀπὸ τὴν πρώτη τάξη «διορθωμένη», ἐξαρχαίζεται ἀπὸ χρόνον σὲ χρόνον σχολικὸ (11-14), ἡ ἐπέκταση ὡστόσο τῆς διδασκαλίας τῆς δημοτικῆς στὶς ἀνώτερες τάξεις δὲν προφταίνει νὰ περιοριστῇ.

Ε (1926-1933).—Ξαναδίνεται στὴ δημοτικὴ ὁ καθαρὸς λογοτεχνικὸς τῆς τύπος (15).—1927. Ὀρίζονται περισσότερες ὥρες γιὰ τὴ διδασκαλίαν τῆς καθαρεύουσας (16).—1931. Ἡ δημοτικὴ εἰσάγεται καὶ στὰ διδασκαλεῖα, πλάι στὴν καθαρεύουσα (18).—Ἀναθέτεται στὸ Μ. Τριανταφυλλίδη ἡ σύνταξη Γραμματικῆς τῆς σχολικῆς δημοτικῆς, πού ἀνὰ χρησιμεύση ὡς ὁδηγὸς τόσον τῶν διδασκάλων διὰ τὴν γλωσσικὴν διδασκαλίαν εἰς τὰ σχολεῖα τῆς τε Δημοτικῆς καὶ τῆς Μέσης Ἐκπαιδεύσεως ὅσον καὶ τῶν συγγραφέων καὶ ἐκδοτῶν τῶν παντὸς εἶδους βιβλίων τῆς δημοτικῆς γλώσσης καὶ λογοτεχνίας» (6 Ἰουν. 1931).

Γλῶσσα τῶν ἀναγνωσμάτων τῆς μέσης ὀρίζεται καὶ ἡ δημοτικὴ, ὅπως γινόταν οὐσιαστικῶς ἀπὸ τὰ 1913 ἀδιάκοπα ὡς τὰ 1926 (18).—1932. Περιορίζονται οἱ ὥρες διδασκαλίας τῆς καθαρεύουσας στὸ δημοτικὸ (19).

Ζ (1933-1935).—Περιορίζεται ἡ δημοτικὴ στὶς 4 πρῶτες τάξεις τοῦ δημοτικοῦ, μὲ ἀποκλειστικὴ διδασκαλίαν τῆς καθαρεύουσας στὶς δύο τελευταῖες, καὶ ἐγκαταλείπεται ὁ λογοτεχνικὸς τῆς τύπος (1920) (21).—Ἀνακαλεῖται μὲ Διάτ. (14 Ἰουλ. 1933) ἡ σύνταξη τῆς σχολικῆς Γραμματικῆς τῆς δημοτικῆς.

Η (1935-1937).—Ἡ δημοτικὴ περιορίζεται στὶς τρεῖς πρῶτες τάξεις τοῦ δημοτικοῦ, παίρνοντας ὅλο καὶ οὐσιαστικώτερα τὸ χαραχτήρα προβαθμίδας τῆς καθαρεύουσας, πού θὰ ἔχη νὰ γίνῃ καὶ προφορικὴ γλῶσσα (22).

1.—Αἰτιολογικὴ ἔκθεσις τοῦ Ν.Δ. περὶ διδασκαλιῶν βιβλίων Ἄρθρ. μόνον. Κυροῦται τὸ ἀπὸ 11 Ἰουλίου ἀναγκαστικὸν Β.Δ. «Περὶ κυρώσεως» κτλ. ἔχον ὡς ἔπειται:

...Ἐκτὸς ὅμως τῶν γενικῶν τούτων λόγων, νομίζομεν ὅτι ἐπέστη ἡ στιγμή, ὅπως ληφθῇ πρόνοια περὶ διαρρυθμίσεως τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων, τῶν προωρισμένων διὰ τὰς τέσσαρας τοῦλάχιστον κατωτέρας τάξεις τοῦ δημοτικοῦ σχολείου κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε νὰ ἐπιλύεται ἱκανοποιητικῶς τὸ μέγα καὶ θεμελιῶδες παιδαγωγικὸν πρόβλημα τῆς διδασκαλίας τῆς μητρικῆς γλώσσης, τὸ ὁποῖον οὐ μόνον διὰ τὸ ἔθνος ὀλόκληρον ἀνυπολόγιστον ἔχει σημασίαν, ἀλλὰ καὶ ἰδιαίτατα χάριν τῶν Ἑλλήνων, οἱ ὁποῖοι ἔχουν ὡς μητρικὴν γλῶσσαν ξένην, ταχεῖαν καὶ ὀριστικὴν λύσιν ἀπαιτεῖ. . . Τέλος δὲ ἐπιδιώκομεν τὴν ἐπίλυσιν τοῦ γλωσσικοῦ προβλήματος διὰ τῆς διατάξεως τοῦ 2ου ἄρθρου καθ' ἣν κατὰ τὰς τέσσαρας τάξεις τῶν δημοτικῶν σχολείων προοριζόμενα βιβλία ὀφείλουσι νὰ εἶνε γεγραμμένα εἰς τὴν κοινὴν ὀμιλουμένην γλῶσσαν ἀπηλλαγμένην παντὸς ἀρχαϊσμοῦ καὶ ἰδιωτισμοῦ». Διὰ τοῦ τοιοῦτου δὲ καθορισμοῦ τῆς γλώσσης φρονοῦμεν ὅτι προδιαγράφονται λίαν σαφῶς τὰ ὄρια ἐντὸς τῶν ὁποίων πρέπει νὰ κινῆται αὕτη, οὕτως ὥστε σύμφωνος οὕσα πρὸς τὸ πανελλήνιον γλωσσικὸν αἰσθημα τοῦ προφορικοῦ λόγου καὶ πρὸς τὰ διὰ τῶν δημοτικῶν ἑσμάτων καὶ τῶν ἔργων τῶν μεγάλων ποιητῶν τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος προβαλλόμενα πρότυπα νὰ ἀποφεύγῃ πᾶσαν τάσιν εἴτε πρὸς καθαρισμὸν ἢ ἀρχαϊσμὸν εἴτε πρὸς τὸν καλούμενον μαλλιαρισμὸν. Πληρεστέρα προδιαγραφή τῆς γλώσσης ταύτης δὲν εἶνε δυνατὴ ἐκ τῶν προτέρων ἐν τῷ νόμῳ. Αἱ λεπτομέρειαι

αὐτῆς
τὴν γλῶσσαν
ἀνώτερες
στὶς ὅτι
σήμερον
2.—1
827 καὶ
ἀρ. 106,
Αἱ θεο
Εἰς τὰς
βιβλίον γ
τῆς καὶ ὁ
1917-191
καὶ ἐσεῖ
μοτικῆν
εἰσαχθῆ
δημοτικῶ
ρευσίαι
γῶν τῆ
ἔσον καὶ
τοῦ χρόνου
αὐτοῦ ἐκδι
βροφῆσαι
χθῶν κατ
βιβλία πρὸ
στικὰ τῶν
πρωτοτύπων
3.—Ἀπό
τοῦ Ἐκταθ.
Τὸ Ἐκπι
συνελθὼν τὸ
νεατέρι καὶ
μόνον ἄρθρον
1918 ὡς ἀπέ
γγραμμένα τὰ
λεῖον ἀπὸ τοῦ
γλῶσσαν, ἀπὸ
4.—Ποῶν
Τὸ Ἐκπι
ἄρθρον τοῦ ν. 1
182 ἀποφασί
παντὸς ἀρχαϊ
μὲν Ἐ τῆς
ἐπέχει τῆς δὲ
5.—Νόμος 26
εἰς τὰ δημοτικὰ
μένων (Ἐφημ.
Ἄρθρ. 1. Διά

αὐτῆς θὰ καθορίζονται ἐκάστοτε ὑπὸ τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Συμβουλίου κατὰ τὴν κρίσιν τῶν βιβλίων. Περιορίζοντες δὲ εἰς τὰς τέσσαρας πρώτας τάξεις τὴν ὑποχρεωτικὴν συγγραφὴν τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων εἰς τὴν μητρικὴν γλῶσσαν δὲν ἐννοοῦμεν, ὅτι αὕτη ἀποτόμως θὰ ἐγκατολείπεται εἰς τὰς δύο ἀνωτέρας τάξεις τῶν δημοτικῶν σχολείων, ἀλλ' ὅτι ἐπὶ τῆς μητρικῆς γλώσσης θὰ ἐποικοδομηθῆται κατὰ τὰ δύο τελευταῖα ἔτη καὶ ἡ διδασκαλία τοῦ ἐπισήμου καθαρεύοντος λόγου, ἐφ' ὅσον κρίνεται ἀναγκαῖα.

2.—*B. A. (Δ. Δίλγα) «Περὶ κωδικοποιήσεως τῶν διατάξεων τῶν νόμων 827 καὶ 1332 εἰς ἓν ἐνιαῖον κείμενον νόμου ὑπ' ἀρ. 1332» (Ἐφημ. Κυβερν. ἀρ. 106, 15 Μαΐου (1918).*

Αἱ θεμελιώδεις διατάξεις τοῦ νόμου 1332... ἔχουσιν οὕτω:... "Ἄρθρ. 2. Εἰς τὰς τέσσαρας κατωτέρας τάξεις τοῦ δημοτικοῦ σχολείου, οὐδενὸς ἄλλου βιβλίου γίνεται χρῆσις, πλὴν τοῦ ἀναγνωστικοῦ. Τὰ ἀναγνωστικά τῆς πρώτης καὶ δευτέρας τάξεως τοῦ δημοτικοῦ σχολείου ἀπὸ τοῦ σχολικοῦ ἔτους 1917-1918 καὶ ἐφεξῆς καὶ τὰ τῆς τρίτης ἀπὸ τοῦ σχολικοῦ ἔτους 1918-1919 καὶ ἐφεξῆς, ὀφείλουσι νὰ εἶνε γεγραμμένα εἰς τὴν κοινὴν ὁμιλουμένην (δημοτικὴν) γλῶσσαν, ἀπηλλαγμένα παντὸς ἀρχαϊσμοῦ καὶ ἰδιωτισμοῦ, ἥτις θὰ εἰσαχθῆ βαθμιαίως καὶ εἰς τὰ ἀναγνωστικά τῶν τριῶν ἀνωτέρων τάξεων τοῦ δημοτικοῦ σχολείου, διδασκομένης ἐκ παραλλήλου πρὸς αὐτὴν καὶ τῆς καθαρεύουσας γλώσσης ἐν τῇ πέμπτῃ καὶ ἕκτῃ τάξει. Περὶ τοῦ χρόνου τῆς εἰσαγωγῆς τῆς κοινῆς ὁμιλουμένης εἰς τὰ ἀναγνωστικά τῶν τριῶν ἀνωτέρων τάξεων καὶ περὶ τῆς γλώσσης, εἰς τὴν ὁποῖαν θὰ εἶνε γεγραμμένα ταῦτα μέχρι τοῦ χρόνου τούτου, ἀποφασίζει τὸ Ἐκπαιδευτικὸν Συμβούλιον διὰ πράξεων αὐτοῦ ἐκδιδομένων ἐν καιρῷ καὶ δημοσιευομένων ἐν τῇ Ἐφημερίδι τῆς Κυβερνήσεως. Εἰς τὴν Ε' καὶ Σ' τάξιν τοῦ δημοτικοῦ σχολείου δύναται νὰ εἰσαχθῶσιν κατ' ἀπόφασιν τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Συμβουλίου καὶ βοηθητικὰ τινα βιβλία πρὸς ἐμπέδωσιν τῆς διδασκαλίας γεγραμμένα εἰς οἷαν καὶ τὰ ἀναγνωστικά τῶν τάξεων τούτων γλῶσσαν, καὶ τὸ κείμενον τῆς Καινῆς Διαθήκης ἐν πρωτοτύπῳ.

3.—*Ἀπόσπασμα ἐκ τῆς ὑπ' ἀριθ. 242 πράξεως τῶν γενικῶν συνεδριῶν τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Συμβουλίου (Ἐφημ. Κυβερν. Β' 31 Ἰαν. 1919).*

Τὸ Ἐκπαιδευτικὸν Συμβούλιον. Ἐν Ἀθήναις τῇ 18 Ἰανουαρίου 1919, συνελθὼν τὸ Ἐκπαιδευτικὸν Συμβούλιον εἰς ἕκτακτον γενικὴν συνεδρίαν, συνεσκέφθη καὶ ἀπεφάσισε τὰ ἐξῆς: Λαβὼν πρὸ ὀφθαλμῶν τὸ β' ἐδάφιον τοῦ μόνου ἄρθρου τοῦ νόμου 1332 καὶ τὴν ἰδίαν ἐαυτοῦ πράξιν τῆς 12 Μαΐου 1918 ὑπ' ἀριθ. 182, ἀποφασίζει ὅπως ἡ γλῶσσα εἰς τὴν ὁποῖαν θὰ εἶνε γεγραμμένα τὰ ἀναγνωστικά βιβλία τῆς τετάρτης τάξεως τῶν δημοτικῶν σχολείων ἀπὸ τοῦ ἔτους 1919-20 καὶ ἐφεξῆς εἶνε ἡ κοινὴ ὁμιλουμένη (δημοτικὴ) γλῶσσα, ἀπηλλαγμένη παντὸς ἀρχαϊσμοῦ καὶ ἰδιωτισμοῦ.

4.—*Πράξις Ἐκπαιδευτικοῦ Συμβουλίου 246, 5 Φεβρ. 1919.*

Τὸ Ἐκπαιδευτικὸν συμβούλιον λαβὼν πρὸ ὀφθαλμῶν τὸ β' ἐδ. τοῦ μόνου ἄρθρου τοῦ ν. 1332 καὶ τὴν ἰδίαν ἐαυτοῦ πράξιν τῆς 18 Μαΐου 1918 ὑπ' ἀρ. 182 ἀποφασίζει ὅπως ἡ κοινὴ ὁμιλουμένη (δημοτικὴ) γλῶσσα, ἀπηλλαγμένη παντὸς ἀρχαϊσμοῦ καὶ ἰδιωματισμοῦ, εἰσαχθῆ εἰς τὰ ἀναγνωστικά βιβλία τῆς μὲν Ε' τάξεως τῶν δημοτ. σχολείων ἀπὸ τοῦ σχολικοῦ ἔτους 1920-21 καὶ ἐφεξῆς, τῆς δὲ Σ' τάξεως αὐτῶν ἀπὸ τοῦ σχολικοῦ ἔτους 1921-22 καὶ ἐφεξῆς.

5.—*Νόμος 2678 (Θ. Ζαῖμη) «Περὶ εἰσαγωγῆς ὡς ἀναγνωστικῶν βιβλίων εἰς τὰ δημοτικὰ σχολεῖα τῶν καταλληλοτέρων ἐκ τῶν πρὸ τοῦ 1917 ἐγκεκκριμένων» (Ἐφημ. Κυβερν. ἀρ. 147, τευχ. Α' 1921).*

"Ἄρθρ. 1. Διὰ τὸ σχολικὸν ἔτος 1921-1922 καὶ μέχρις ὅτου εἰδικὸς νόμος

καθορίσῃ τὰ τῆς συγγραφῆς ἀναγνωστικῶν βιβλίων διὰ τὰ δημοτικὰ σχολεῖα χρησιμοποιοῦνται ὡς τοιαῦτα ἐκ τῶν πρὸ τοῦ 1917 ἀναγνωστικῶν ὄσα ἐπιτροπεία, διοριζομένη ὑπὸ τοῦ ὑπουργοῦ, ἤθελε κρίνῃ καταλληλότερα».

6.—*Ἀπόσπασμα ἐκ τῆς ὑπ' ἀριθ. 610 πράξεως τῆς 17ης Ἰουλίου 1923 τῶν γενικῶν συνεδριῶν τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Συμβουλίου.*

Τὸ Ἐκπαιδευτικὸν Συμβούλιον κατέληξεν ὁμοφώνως εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι τὰ σήμερον χρησιμοποιούμενα ἐν τοῖς δημοτικοῖς σχολείοις ἀναγνωστικὰ βιβλία, οὐ μόνον οὐδὲως πληροῦσι τὸν προορισμὸν αὐτῶν, ἀλλ' ἀποβαίνουσι καὶ ἐπιβλαβῆ διὰ τοὺς ἐξῆς λόγους: 1) διότι τὰ ἐν αὐτοῖς περιεχόμενα νοήματα εἶναι κατὰ τὸ μέγιστον μέρος ἢ ἀνούσια ἢ ψυχολογικῶς ἀπροσάρμοστα πρὸς τὰ παιδία, δι' ἃ τὰ βιβλία ταῦτα προορίζονται, 2) διότι ἢ ἐν ἅπασιν τοῖς σήμερον εἰσηγμένοις εἰς τὰ δημοτικὰ σχολεῖα κρατοῦσα γλωσσικὴ μορφή, δὲν εἶναι ἢ ὁμιλουμένη ὑπὸ τῶν παιδίων καὶ τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν, ἀλλὰ γλωσσικὴ μορφή περιέχουσα τύπους, λέξεις καὶ συντάξεις, αἱ ὁποῖαι δὲν ἀποτελοῦνται ἀμέσως πρὸς τὴν ψυχὴν τοῦ παιδίου, ἀλλά, ἵνα καταστῶσιν αἰσθηταί, ἢ καὶ ἀπλῶς νοηταί ὑπὸ τῶν μαθητῶν χρῆζουσι γλωσσικῆς ἐπεξεργασίας, ἢ δὲ ἀπαραίτητος αὕτη γλωσσικὴ ἐπεξεργασία τὸν μὲν διδάσκαλον ἀναγκάζει νὰ δαπανᾷ τὸ πλεῖστον τοῦ χρόνου καὶ τὸ πλεῖστον τῶν δυνάμεων του πρὸς ἄρσιν τῶν γλωσσικῶν δυσχερειῶν, πολλάκις ἀκατόρθωτον, ὅταν μάλιστα τύχῃ ὁ διδάσκαλος νὰ μὴ εἶναι ἀρκούντως δεξιὸς καὶ παρεσκευασμένος πρὸς τοῦτο, τῶν δὲ μαθητῶν ἐξαντλεῖ τὴν προσοχὴν καὶ νεκρώνει τὸ ἐνδιαφέρον οὕτως ὥστε τὸ βιβλίον καθιστάμενον αὐτὸ ἀντιπαθητικὸν καθιστᾷ ἐπίσης ἀντιπαθητικὴν καὶ τὴν διδασκαλίαν καὶ τὸ σχολεῖον ἐν γένει, αἶρει δηλαδὴ αὐτὴν τὴν βάσιν τοῦ μορφωτικοῦ σχολείου, οἷον ἔσται ἐξόχως τὸ δημοτικὸν σχολεῖον...

7.—*N. Δ. 27 Ἰουλ. 1923 (Κ. Γόντικα) (Ἐφημ. Κυβερν. Α' ἀρ. 209, 31 Ἰουλίου 1923) «Περὶ τροποποιήσεως καὶ συμπληρώσεως τῶν νόμων 1332 καὶ 2678 κτλ.».*

Ἄρθρ. 2, ἐδ. 1. Εἰς τὰς δύο κατωτέρας τάξεις τοῦ δημοτικοῦ σχολείου οὐδενὸς ἄλλου βιβλίου γίνεσθαι χρῆσις πλὴν τῶν ἀναγνωστικῶν, ἅτινα ὀφείλουσι νὰ εἶνε γεγραμμένα ἀπὸ τοῦ σχολικοῦ ἔτους 1923-1924 καὶ ἐφεξῆς εἰς τὴν κοινὴν ὁμιλουμένην (δημοτικὴν) γλῶσσαν, ἀπηλλαγμένην παντὸς ἀρχαϊσμοῦ καὶ ἰδιωματισμοῦ. Περὶ τοῦ χρόνου καθ' ὃν θὰ εἰσαχθῆ ἡ δημοτικὴ γλῶσσα καὶ εἰς τὴν τρίτην τάξιν τοῦ δημοτικοῦ σχολείου θὰ ἀποφασίσῃ τὸ Ἐκπαιδευτικὸν Συμβούλιον διὰ πράξεώς του... Ἄρθρ. 3. Εἰς τὰς τέσσαρας ἀνωτέρας τάξεις τοῦ δημοτικοῦ σχολείου δύνανται νὰ εἰσαχθῶσιν, κατ' ἀπόφασιν τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Συμβουλίου, καὶ βοηθητικὰ βιβλία πρὸς ἐμπέδωσιν τῆς διδασκαλίας, γεγραμμένα εἰς τὴν γλῶσσαν εἰς ἣν θὰ εἶνε γεγραμμένα καὶ τὰ ἀναγνωστικὰ τῶν τάξεων τούτων, εἰς δὲ τὴν πέμπτην καὶ τὴν ἕκτην τάξιν καὶ τὸ κείμενον τῆς Καινῆς Διαθήκης ἐν πρωτοτύπῳ.

8.—*Υπουργικὴ ἀπόφασις (Κ. Γόντικα) 30 Ὀκτ. 1923, ἀρ. 11666 (Ἐφημ. Κυβερν. Β' ἀρ. 78, 29 Ὀκτ. 1923) «Περὶ εἰσαγωγῆς τῆς κοινῆς ὁμιλουμένης (δημοτικῆς) γλώσσης εἰς τὴν Γ' τάξιν τῶν δημοτικῶν σχολείων ἀπὸ τοῦ ἐπιόντος ἔτους».*

Τὸ Ἐκπ. Συμβούλιον διὰ τῆς ὑπ' ἀριθ. 633 τῆς 10ης Ὀκτωβρ. ἐ.ἐ. πράξεώς του ἀπεφάσισεν ὅπως ἡ κοινὴ ὁμιλουμένη (δημοτικὴ) γλῶσσα εἰσαχθῆ εἰς τὴν Γ' τάξιν τῶν δημοτικῶν σχολείων ἀπὸ τοῦ ἐπιόντος σχολ. ἔτους 1924-1925 συμφώνως πρὸς τὸ ἐδ. 2 τοῦ ἄρθρ. 2 τοῦ Ν.Δ. τῆς 31 Ἰουλίου 1923. (Ὁ πρόεδρος Ἰ. Βαχαβιόλος).

9.—
Ἐφημ.
ἀναγ.
Ἄρθρ.
τῆς 27
1332 καὶ
εἰσαχθῆ
λαίον ἐπ.
Συμβουλ.
5. Τὸ ἄρ.
πέρσον
λαίον καὶ
πῦρα ἐπ.
ἰσχύος τοῦ
10.—
16 Σεπ.
σῆς εἰς τὴ
τὸ Ἐκπ.
συν 1924
4 τοῦ νόμου
ἀπὸ τοῦ σχ.
τοῦ Κράτους
τοῦ σχολικοῦ
τοῦ Κράτους.
11.—
τῆς Δημοσι.
Ἄρθρ. 1.
ριόμενα καὶ
καὶ ἐπιτροπῆ
μεν. Τῆς δι.
δοθησέμενη
χρηστικῶν δὲ
τῆς οἰκείας τοῦ
χρηστικῶν γεγραμ
αγωγῆ καὶ γλω
στικῶν κατωτέ
θητικῶν αὐτοῦ
συγγραφεῖς ἢ
μοσεως διὰ τῆ
12.—
Ἐθεσι
τῆς τοῦ ἀναγ.
Συμβουλίου.
...Πρὸς πᾶσα
γλωσσικῶν νὰ ε
καὶ ἀρχαϊσμοῦ.
βλ. ἄρθρ. 2 τῆς
ἀποφάσεως καὶ με
γλώσσῃ τῆς γλω
σσεως εἰς τὴν γ
τάξιν καὶ περιωρισ
ἀναγ.

9.—Νόμ. 3180 (Θ. Βελλιανίτη), 7 Αὐγ. 1924 (Ἐφημ. Κυβερν. Α' ἀρ. 180, 7 Αὐγ. 1924) «Περὶ τροποποιήσεως καὶ συμπληρώσεως τοῦ νόμου 1332 «περὶ διδακτικῶν βιβλίων» ὡς οὗτος ἐτροποποιήθη διὰ μεταγενεστέρων νόμων...»

Ἄρθρ. 4. Ἡ δευτέρα παράγραφος τοῦ ἐδαφίου 1 τοῦ ἄρθρου 2 τοῦ Ν.Δ. τῆς 27 Ἰουλίου 1923 ἀπερὶ τροποποιήσεως καὶ συμπληρώσεως τῶν νόμων 1332 καὶ 2678 κτλ.» τροποποιεῖται ὡς ἐξῆς: «Περὶ τοῦ χρόνου καθ' ὃν θὰ εἰσαχθῆ ἡ δημοτικὴ γλῶσσα καὶ εἰς τὰς λοιπὰς τάξεις τοῦ δημοτικοῦ σχολείου ἀποφασίζει ἐντός μηνὸς ἀπὸ τῆς ἰσχύος τοῦ παρόντος νόμου τὸ Ἐκπ. Συμβούλιον διὰ πράξεώς του δημοσιευομένης εἰς τὴν Ἐφ. τῆς Κυβ.—Ἄρθρ. 5. Τὸ ἄρθρ. 3 τοῦ Ν.Δ. τῆς 27 Ἰουλ. 1923 τροποποιεῖται ὡς ἐξῆς: Κατ' ἀπόφασιν τοῦ Ἐκπ. Συμβουλίου δύνανται νὰ εἰσαχθῶσιν εἰς τὰ δημοτικὰ σχολεῖα καὶ βοηθητικὰ βιβλία πρὸς ἐμπέδωσιν τῆς διδασκαλίας. Τὰ βοηθητικὰ ταῦτα βιβλία πασῶν τῶν τάξεων τοῦ δημοτικοῦ σχολείου γράφονται ἀπὸ τῆς ἰσχύος τοῦ παρόντος νόμου εἰς τὴν (κοινὴν ὀμιλουμένην) δημοτικὴν γλῶσσαν.

10.—Υπουργικὴ ἀπόφασις, 16 Σεπτ. 1924 (Ἐφημ. Κυβερν. Β', ἀρ. 83 (16 Σεπτ. 1924) «περὶ εἰσαγωγῆς τῆς κοινῆς ὀμιλουμένης (δημοτικῆς) γλώσσης εἰς τὴν Δ', Ε' καὶ Σ' τάξιν τῶν δημοτ. σχολείων».

Τὸ Ἐκπαιδευτικὸν Συμβούλιον διὰ τῆς ὑπ' ἀριθμ. 691 τῆς 26ης Αὐγούστου 1924 πράξεώς του ἀπεφάσισε συμφώνως πρὸς τὸ ἐδάφιον α' τοῦ ἄρθρου 4 τοῦ νόμου 3180, ὅπως ἡ κοινὴ ὀμιλουμένη (δημοτικὴ) γλῶσσα εἰσαχθῆ ἀπὸ τοῦ σχολικοῦ ἔτους 1925-1926 εἰς τὴν Δ' τάξιν τῶν δημοτικῶν σχολείων τοῦ Κράτους, ἀπὸ τοῦ σχολικοῦ ἔτους 1926-1927 εἰς τὴν Ε' τάξιν καὶ ἀπὸ τοῦ σχολικοῦ ἔτους 1927-1928 εἰς τὴν Σ' τάξιν τῶν δημοτικῶν σχολείων τοῦ Κράτους. (Ὁ προεδρεύων Γ. Καψάλης).

11.—Ν. Δ. (Θ. Παγκάλου-Δ. Αἰγινήτη) «Περὶ τῶν διδακτικῶν βιβλίων τῆς Δημοτικῆς Ἐκπαιδεύσεως».

Ἄρθρ. 1. Οὐδὲν βιβλίον εἰσάγεται ὡς διδακτικὸν εἰς τὰ δημόσια ἀνεγνωρισμένα καὶ ἰδιωτικὰ σχολεῖα τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως, ἂν μὴ ἐγκριθῆ καὶ ἐπιτραπῆ ἡ κυκλοφορία του, συμφώνως πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ παρόντος ὀριζόμενα. Τῆς διατάξεως ταύτης ἐξαιρεῖται ἡ ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν ἐκδοθησομένη γραμματικὴ τῆς νεωτέρας γλώσσης... Ἄρθρ. 13. Βιβλίον ὑποχρεωτικὸν διὰ τοὺς μαθητὰς τοῦ δημοτικοῦ σχολείου εἶναι τὸ ἀναγνωστικὸν τῆς οικείας τάξεως, διὰ δὲ τοὺς τῶν τριῶν ἀνωτέρων τάξεων προσέτι ἡ στοιχειώδης γραμματικὴ, ἐκδοσις τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν... Ἄρθρ. 16. Ἡ εἰσαγωγή καὶ χρῆσις τῶν ἤδη ἐγκριμένων ἀναγνωστικῶν βιβλίων τῶν τεσσάρων κατωτέρων τάξεων τοῦ δημοτικοῦ σχολείου ὡς καὶ πάντων τῶν βοηθητικῶν αὐτοῦ δὲν ἐπιτρέπεται ἀπὸ τοῦ προσεχοῦς σχολικοῦ ἔτους, οἱ δὲ συγγραφεῖς ἢ οἱ ἐκδοχεῖς τῶν δικαιωμάτων αὐτῶν οὐδὲν δικαίωμα ἀποζημιώσεως διὰ τὴν ἀπαγόρευσιν ταύτην ἔχουσι.

12.—Ἐκθεσις Εἰσηγητήριος περὶ τοῦ περιεχομένου καὶ τῆς καθόλου μορφῆς τῶν ἀναγνωστικῶν τοῦ δημοτικοῦ σχολείου (20 Μαρτίου 1926, Ν. Ἐξαρχόπουλος, πρόεδρος Ἐκπαιδ. Συμβουλίου).

...Πρὸς πλήρωσιν δὲ καὶ τοῦ γλωσσικοῦ σκοποῦ πρέπει ἡ γλῶσσα τῶν ἀναγνωστικῶν νὰ εἶνε ἀπλὴ καὶ εὐληπτος, ἀπηλλαγμένη ἰδιωτισμῶν, ξενισμῶν καὶ ἀρχαϊσμῶν. Ἀναχωροῦσα δὲ ἐκ τῆς κοινῆς οικιακῆς τῆς μᾶλλον συμβιβαζομένης πρὸς τὴν συναισθηματικὴν ζωὴν τοῦ μικροῦ παιδὸς ὀφείλει νὰ ἀγῆ ἀβιάστως καὶ μεθοδικῶς εἰς τὴν ἀπλουστέραν μορφήν τῆς ἐπισήμου γραπτῆς γλώσσης ἢ τῆς γλῶσσης τῆς λογιωτέρας παραδόσεως ὥστε σταθερῶς ἀπὸ τάξεως εἰς τάξιν νὰ προάγῃται καὶ πλουτίζεται ἢ ἀρχικῶς ἐν πολλοῖς πλημμελῆς καὶ περιωρισμένη γλῶσσα τοῦ παιδός, καθ' ὅσον προχωρεῖ καὶ ἡ κρίσις

αὐτοῦ. Θὰ γίνηται ἐπομένως χρήσις τῶν κοινοτέρων καὶ καθολικωτέρων στοιχείων τῆς ὁμιλουμένης καὶ ἐκ τῶν λέξεων τῶν ἐκ τῆς λογίας παραδόσεως εἰσαχθεισῶν καὶ καθολικευθεισῶν εἰς τὸν καθημέραν λόγον τῆς ἀνεπτυγμένης κοινωνικῆς τάξεως, ὅπου δὲ ὑπάρχουσι πολλὰ συνώνυμα ἐξ ἴσου κοινὰ (θύρα-πόρτα, βοσκός-τσοπάνης, βάρκα-λέμβος, μούστος-γλεῦκος κτλ.) θὰ ἀποφεύγωνται ἐπιμελῶς τὰ ξενικά. Ἡ φαινομένη αὕτη ἀνάμιξις τῶν δύο μορφῶν τοῦ γραπτοῦ λόγου, τοῦ δημωδεστέρου καὶ τοῦ τῆς ἐπισήμου γραπτῆς γλώσσης, δὲν ὑποβιβάζει τὴν ἀξίαν τῆς διδακτέας γλώσσης, ὑποβοηθεῖ δὲ τὴν διαμόρφωσιν, πρὸς ἣν τείνουσιν ἀμφότεραι αἱ ρηθεῖσαι μορφαὶ τῆς γλώσσης. Οὐδ' ἀποτελεῖ δὲ γλωσσικὴν ἀναρχίαν ἢ συνύπαρξις διαφόρων τύπων τῆς αὐτῆς λέξεως, μητέρα-μήτηρ, πατέρας-πατήρ, παιδί-παιδίον, διότι τοῦτο συμβαίνει καὶ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ, ὡς Σωκράτη καὶ Σωκράτην, ἡ σκάφη καὶ τὸ σκάφος, δένδροις καὶ δένδρεσι, ἡ βλάβη καὶ τὸ βλάβος, δακρυοῖς καὶ δάκρυσι, υἱοῖς καὶ υἱέσι, τοῦ κέρατος καὶ κέρας, πλεύσομαι καὶ πλευσοῦμαι, ὡς καὶ ἐν ταῖς νεωτέραις τῶν πεπολιτισμένων ἔθνῶν γλώσσαις. Ὁρθογραφία δὲ τῶν μὲν κοινῶν λέξεων ἐν τε τῇ δημοτικῇ καὶ τῇ ἐπισήμῳ γραπτῇ γλώσσῃ θὰ τηρηθῇ ἢ ἱστορικῶς ἡμῖν παραδοθεῖσα ἐν τῇ δευτέρᾳ, τῶν δὲ λέξεων τῶν μόνων τῆς δημοτικῆς ἢ ἐπιστημονικῶς παραδεδομένη ὡς ὀρθή.

13.—Ἐπιχειρηματικὴ ἀπόφασις (Δ. Αἰγινήτη) 5 Μαΐου 1926 (Ἐφημ. Κυβερν. Β' 8 Μαΐου 1926) «Περὶ συγγραφῆς τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων τῆς Δημοτικῆς Ἐκπαιδεύσεως».

...Ἡ γλῶσσα τῶν ἀναγνωστικῶν ὀφείλει νὰ εἶνε ἀπλή, εὐληπτος, καὶ ἀπηλλαγμένη ἰδιωματισμῶν, ἀρχαϊσμῶν καὶ ξενισμῶν. Ἀναχωροῦσα δὲ ἐκ τῆς οἰκογενειακῆς γλώσσης, τῆς καὶ ἀνταποκρινομένης πρὸς τὴν πραγματικὴν ζωὴν τοῦ παιδός, ὀφείλει νὰ χωρῇ βαθμηδὸν φυσικῶς, ἀβιάστως καὶ μεθοδικῶς εἰς τὴν ἀπλουστέραν μορφήν τῆς ἐπισήμου τοῦ ἔθνους γλώσσης (ἢ τῆς γλώσσης τῆς λογίας παραδόσεως), ὥστε σταθερῶς ἀπὸ τάξεως εἰς τάξιν νὰ προάγεται καὶ πλουτίζεται ἢ ἀρχικῶς πτωχὴ καὶ ἐν πολλοῖς πλημμελῆς γλῶσσα τοῦ παιδός καὶ ὁ ἀπόφοιτος τοῦ ἐξατάκτου δημοτικοῦ σχολείου νὰ δύναται οὐ μόνον νὰ κατανοῇ εὐχερῶς τὴν γλῶσσαν τοῦ τύπου, τῶν νόμων καὶ τοῦ δημοσίου βήματος, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦττον ὀρθῶς καὶ εὐλήπτως νὰ διατυπῶν προφορικῶς καὶ ἐγγράφως ἐν ταύτῃ τὰ διανοήματα αὐτοῦ. Θὰ γίνηται ἐπομένως χρήσις τῶν κοινοτέρων καὶ καθολικωτέρων στοιχείων τῆς καθωμιλημένης καὶ τῶν λέξεων τῶν ἐκ τῆς λογίας παραδόσεως εἰσαχθεισῶν καὶ καθολικευθεισῶν εἰς τὸν καθ' ἡμέραν λόγον τῆς ἀνεπτυγμένης κοινωνικῆς τάξεως (ὡς καρά ι-πλοῖον, πάτωμα-δάπεδον, κόκαλον-ὄστουν, ψέρι-ἰχθύς, νερόν-ὔδωρ, μύτη-ρίς κτλ.) ὅπου δὲ ὑπάρχουσι πολλὰ συνώνυμα ἐξ ἴσου κοινὰ (ὡς πόρτα-θύρα, τσοπάνης-βοσκός, βάρκα-λέμβος, τεμπέλης-ὄκηρός, τσιγκούνης-φιλάργυρος κτλ.) θὰ ἀποφεύγωνται ἐπιμελῶς τὰ ξενικά· ὅπου δὲ ἀπαντῶσι διάφοροι τύποι λέξεώς τινος (ὡς μητέρα-μήτηρ, πατέρας-πατήρ, παιδί-παιδίον, τρίχα-θρίξ, πόδι-πούς, χέρι-χειρ, γράφον-γράφουσι, ἔγραφα-ἔγραφον) θὰ γίνηται κατ' ἀρχὰς χρήσις τοῦ συνηθεστέρου τύπου. Ὁρθογραφία δὲ τῶν μὲν κοινῶν λέξεων ἐν τε τῇ καθωμιλουμένη καὶ τῇ ἐπισήμῳ γλώσσῃ θὰ τηρηθῇ ἢ ἱστορικῶς ἡμῖν παραδεδομένη καὶ ἤδη ἐν καθολικῇ χρήσει οὕσα, τῶν δὲ λέξεων τῶν μόνων τῆς καθωμιλημένης ἢ ὑπὸ τῆς γλωσσικῆς ἐπιστήμης παραδεδεγμένη ὡς ὀρθή.

14.—Ἐκπαιδευτικὸν Συμβούλιον, Πρὸς τοὺς κ. κ. Γενικοὺς Ἐπιθεωρητὰς τῶν σχολείων, Διευθυντὰς Διδασκαλείων, Ἐπιθεωρητὰς δημοτικῶν σχολείων, λειτουργοὺς τῆς Μέσης καὶ τῆς Δημοτικῆς Ἐκπαιδεύσεως.

...Τὰ νῦν ἐγκεκριμένα καὶ ἐν χρήσει ἀναγνωστικὰ βιβλία θεωροῦμεν γεγραμμένα οὐ μόνον παρὰ τὰς πανταχοῦ ἰσχυοῦσας παιδαγωγικὰς ἀρχὰς,

ἀλλὰ καὶ
μετὰ βεβαιότητος
τῆς κοινῆς
συνήθειας
εἰς τὴν
γλῶσσαν
αὐτῆς
Ἐπιθεωρητῶν
καὶ τῶν
τῶν πρὸς
καὶ τῶν
τῆς Παιδ.
Ἐπιθεωρητῶν
καὶ τῶν
Ἐπιθεωρητῶν
καὶ τῶν
Ἐπιθεωρητῶν

15.-Ν. 1926

Σ.π. 1926

ὀρθογραφικῶν

Ἀρθ. 1.

βιβλίων τῆς

μεσοεπίσης

τροποποιεῖται

16.-Π. 1926

Ὀπ. 1926

μεταξὺ Ἐκ

Ἐπιθεωρητῶν

καὶ τῶν

καὶ τῶν

καὶ τῶν

καὶ τῶν

καὶ τῶν

καὶ τῶν

17.-Ν. 1927

Δ.ε. 1927

Ἀρθ. 6. Εἰς

τῆς γλώσσης

3-4 ἄρ. καὶ

τῶν ἀρθρῶν

καὶ τῶν

καὶ τῶν

καὶ τῶν

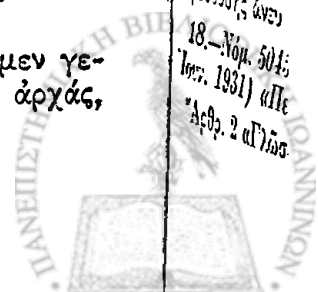
καὶ τῶν

καὶ τῶν

18.-Ν. 1931

Ν. 1931

Ἀρθ. 2 α) Γλῶσ

ἀλλὰ καὶ κατὰ παράβασιν τοῦ παρ' ἡμῖν ἰσχύοντος Νόμου, ἀφοῦ ὁ μὲν Νόμος ὀρίζει, ὅτι «τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία ὀφείλουν νὰ εἶναι γεγραμμένα εἰς τὴν κοινὴν ὁμιλουμένην (δημοτικὴν) γλῶσσαν, ἀπὸ ἀρχαϊσμοῦ καὶ ἰδιωτισμοῦ», ταῦτα δὲ εἰσάγουσι γλῶσσαν ὅλως αὐθαίρετον καὶ εἰς οὐδεμίαν εὐρισκομένην ἐπαφὴν πρὸς τὸν πνευματικὸν βίον τοῦ Ἔθνους, γλῶσσαν, ἣτις ἀποτελεῖ κρᾶμα ἰδιόρρυθμον ἀνομοίων γλωσσικῶν στοιχείων, οἷον διαλεκτικῶν ἐκφράσεων, διεστραμμένων καὶ συγκεκομμένων τύπων τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, ξενικῶν λέξεων καὶ ἐν ᾧ συμφύρονται συγχρότατα πλείονες τύποι τῆς αὐτῆς λέξεως. Πρὸς γλωσσικὴν κατανόησιν τῶν βιβλίων τούτων παρίσταται ἀνάγκη γλωσσικῶν ὑπομνημάτων διὰ τε τοῖς διδασκάλους καὶ τοῖς μαθητάς. Διὰ ταῦτα δὲ θὰ εἰσηγηθῶμεν εἰς τὸν κύριον Ἰπουργὸν τῆς Παιδείας τὴν συγγραφὴν νέων ἀναγνωστικῶν βιβλίων ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὑγιῶν παιδαγωγικῶν καὶ γλωσσικῶν ἀρχῶν καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ προσεχοῦς σχολικοῦ ἔτους ἀπομάκρυνσιν τῶν νῦν ἐν χρήσει βιβλίων ἀπὸ τῶν σχολείων ἡμῶν. Ἐφ' ὅσον ὁμως κατ' ἀνάγκην θὰ εὐρίσκωνται ταῦτα εἰς χεῖρας τῶν παιδῶν, ὀφείλετε νὰ ποιῆσθε προσεκτικὴν χρῆσιν αὐτῶν...

15.—Ν. Δ. (Γ. Κονδύλη - Ἰ. Παπῶ) 2 Σεπτ. 1926 (Ἐφημ. Κυβερν. Α' 2 Σεπτ. 1926). «Περὶ καταργήσεως τοῦ ἀπὸ 5 Μαΐου 1926 Ν. Δ. «Περὶ τῶν διδακτικῶν βιβλίων τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως».

Ἄρθρ. 1. Καταργεῖται τὸ ἀπὸ 5 Μαΐου 1926 Ν. Δ. «περὶ τῶν διδακτικῶν βιβλίων τῆς Δημ. Ἐκπαιδεύσεως» ἐπανερχομένων ἐν ἰσχύϊ τῶν πρὸ τῆς δημοσιεύσεως τοῦ Ν. τούτου Διατάγματος ἰσχυουσῶν διατάξεων, ἐφ' ὅσον δὲν τροποποιοῦνται ὑπὸ τοῦ παρόντος.

16.—Π. Δ. 8 Ὀκτ. 1926 (Γ. Διδάχου) (Ἐφημ. Κυβερν. Α', ἀρ. 360, 13 Ὀκτ. 1926) «Περὶ διδασκαλίας τῆς καθαρευούσης ἐν τοῖς σχολείοις τῆς Δημοτικῆς Ἐκπαιδεύσεως».

Ἐχόντες ὑπ' ὄψει τὰ ἄρθρα 2, 6 καὶ 10 τοῦ ΒΤΜΘ' νόμου «περὶ στοιχειώδους ἢ δημοτ. ἐκπαιδεύσεως»... καὶ τὸ ἄρθρ. 2 τοῦ νόμου 1332 ὡς ἐτροποποιήθη ὑπὸ τοῦ ν. 3180. Ἄρθρ. 1. Διὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς καθαρευούσης γλώσσης εἰς τὴν Ε' καὶ Σ' τάξιν τῶν δημοτικῶν σχολείων διατίθενται ἐκ τῶν διὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἑλλ. γλώσσης ὀριζομένων ὥρῶν, ὥραι τρεῖς καθ' ἑβδομάδα. Ἄρθρ. 2. Ἐν τῇ Ε' τάξει τοῦ δημοτικοῦ σχολείου ἡ διδασκαλία τῆς καθαρευούσης ἄρχεται τρεῖς μῆνας μετὰ τὴν ἐναρξιν τοῦ σχολ. ἔτους καὶ ἀφοῦ προηγηθῇ ἢ κατὰ τὸ πρόγραμμα ἐπανάληψις καὶ ἐμπέδωσις τῆς ἐν τῇ Δ' τάξει διδαχθείσης ὀρθογραφικῆς καὶ γραμματικῆς ὕλης.

17.—Νόμ. 3438 (Θ. Νικολούδη), 21 Δεκ. 1927 (Ἐφημ. Κυβερν. ἀρ. 307, Δεκ. 1927) «Περὶ διδακτικῶν βιβλίων».

Ἄρθρ. 6. Εἰς τὸ δημοτικὸν σχολεῖον ἡ διδασκαλία γίνεται διὰ τῆς δημοτικῆς γλώσσης. Εἰς τὴν Ε' καὶ Σ' τάξιν διδάσκεται καὶ ἡ καθαρεύουσα ἐπὶ 3-4 ὥρας καθ' ἑβδομάδα κατόπιν ἀποφάσεως τοῦ Ἐκπ. Συμβουλίου ὀρίζοντος τὸν ἀριθμὸν τῶν ὥρῶν. Εἰς τὰ γυμνάσια βάσις διδασκαλίας εἶναι ἡ καθαρεύουσα. Ἄρθρ. 7. Γλῶσσα τῶν ἀναγνωστικῶν δέον νὰ εἶναι ἡ κοινὴ ὁμιλουμένη δημοτικὴ, σύμφωνος ὁμως πρὸς τὸ πανελλήνιον γλωσσικὸν αἶσθημα τοῦ προφορικοῦ λόγου καὶ πρὸς τὰ διὰ τῶν δημοτικῶν ἀσμάτων καὶ τῶν ἔργων τῶν μεγάλων νεωτέρων ποιητῶν καὶ πεζογράφων προβαλλόμενα πρότυπα, ἀπὸ ἀρχαϊσμοῦ κατὰ κανόνα ἰδιωματισμῶν ἢ ἀρχαϊσμῶν τῶν δὲ τῆς καθαρευούσης ἄνευ δημοτικισμῶν, ἀπλῆ τὴν σύνταξιν καὶ μικροπερίοδος.

18.—Νόμ. 5045 (Γ. Παπανδρέου) 20 Ἰουν. 1931 (Ἐφημ. Κυβερν. Α' 23 Ἰουν. 1931) «Περὶ σχολικῶν βιβλίων».

Ἄρθρ. 2 «Γλῶσσα τῶν ἀναγνωστικῶν καὶ λοιπῶν διδακτικῶν βιβλίων τοῦ

δημοτικῷ σχολεῖου εἶναι ἡ δημοτικὴ, τῶν βιβλίων τῶν διδασκαλείων καὶ ἡ ἀπλὴ καθαρεύουσα, τῶν ἐγχειριδίων τῶν γυμνασίων καὶ Πρακτικῶν Λυκείων ἡ ἀπλὴ καθαρεύουσα, τῶν δὲ Νεοελληνικῶν ἀναγνωστικῶν αὐτῶν ἢ τε δημοτικὴ καὶ ἡ καθαρεύουσα. Διὰ τὴν Ε' καὶ Σ' τάξιν τῶν Δημ. σχολείων ἐγκρίνονται μετὰ γνωμοδότησιν τοῦ Ε. Γ. Συμβουλίου καὶ συλλογαὶ ἀναγνωσμάτων γεγραμμένων εἰς τὴν ἀπλὴν καθαρεύουσαν πρὸς ἄσκησιν τῶν μαθητῶν εἰς τὴν κατανόησιν αὐτῆς.

19.—Υπουργικὴ ἐγκύκλιος (Π. Πετρίδης) 1 Σεπτ. 1932 «Περὶ χρησιμοποιοῦσας τῶν ἀναγνωστικῶν τῆς καθαρεύουσας εἰς τὰ δημοτικὰ σχολεῖα».

Ὁ νόμος 5045 «περὶ σχολικῶν βιβλίων»... ὀρίζει ὅτι διὰ τὴν Ε' καὶ Σ' τάξιν τῶν δημοτ. σχολείων χρησιμοποιοῦνται καὶ συλλογαὶ ἀναγνωσμάτων γεγραμμένων εἰς τὴν ἀπλὴν καθαρεύουσαν πρὸς ἄσκησιν τῶν μαθητῶν εἰς τὴν κατανόησιν αὐτῆς... Πρὸς τοῦτο ἀρκεῖ ὅπως διατίθεται μία καθ' ἑβδομάδα ὥρα ἐν τῇ Ε' καὶ Σ' τάξει τοῦ δημοτικῷ σχολεῖου, τῆς ἐνάρξεως γινομένης ἐν τῇ Ε' τάξει ἀπὸ τοῦ δευτέρου ἐξαμήνου τοῦ σχολικῷ ἔτους.

20.—Ν. 5911 (Τσαλδάρη-Θ. Τουρκοβασίλη) 18 Νοεμ. 1933 «Περὶ διδασκαλικῶν βιβλίων».

Ἄρθρ. 2. Γλῶσσα τῶν διδασκαλικῶν διὰ μὲν τὰς τέσσαρας πρώτας τάξεις τοῦ δημοτικῷ σχολεῖου εἶναι ἡ κοινὴ δημοτικὴ, διὰ δὲ τὰς δύο τελευταίας ἡ ἀπλὴ καθαρεύουσα, ἀπλὴ τὴν σύνταξιν καὶ μικροπερίοδος. Γλῶσσα τῶν παντὸς εἶδους βιβλίων τῶν σχολείων τῆς Μέσης Ἐκπαιδεύσεως καὶ τῶν διδασκαλείων εἶναι ἡ ἀπλὴ καθαρεύουσα ἐκτὸς τῶν ἀναγνωστικῶν εἰς τὰ ὁποῖα περιλαμβάνονται παντοῖα ἔργα τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας.

(Στὴν Εἰσηγητ. Ἐκθεσὴ τοῦ 1926 (ἀρ. 12) προσθέτονται τώρα, στὰ 1933, λίγες «ὑποδείξεις» τῆς Κριτικῆς ἐπιτροπῆς τῶν ἀναγνωστικῶν πρὸς τοὺς συγγραφεῖς, ἐν μέρει ἀόριστες, ἀνεφάρμοστες ἢ ἀσύστατες, ποὺ εἶχαν γι' ἀποτέλεσμα ν' ἀναγραφοῦν στ' ἀναγνωστικὰ τύποι καθὼς: ἐπασαλείφθηκε, τὸν ἐγιάτρευσεν, θὰ φιλεύσωμε, ἀνακατευμένα, παιζίμο, πτερούγα, ἐπτυάριζε, πτυαριά, νὰ ὑπάγωμε-νὰ πᾶμε, σύρονον, φωσάκια, ἐξὸν κτλ.

21.—Υπουργ. ἀπόφαση (Ι. Μακροπούλου) 18 Ἰαν. 1934 «Περὶ τοῦ τρόπου συντάξεως τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων τοῦ δημοτικῷ σχολεῖου».

Ἐχοντες ὑπ' ὄψει τὸν νόμον 5911 κτλ... Δ') Ἡ γλῶσσα τῶν ἀναγνωστικῶν τῶν μὲν κατωτέρων τάξεων τοῦ δημοτικῷ σχολεῖου εἶναι ἡ κοινὴ δημοτικὴ, τῶν δὲ δύο ἀνωτέρων ἡ ἀπλὴ καθαρεύουσα... Πρὸς .. τοῦτο ἡ δημοτικὴ γλῶσσα πρέπει νὰ εἶναι σύμφωνος πρὸς τὸ πανελλήνιον γλωσσικὸν αἰσθημα τοῦ προφορικῷ λόγου καὶ πρὸς τὰ ὑπὸ τῶν δημοτικῶν ἀσμάτων καὶ τῶν ἔργων τῶν μεγάλων νεωτέρων ποιητῶν καὶ πεζογράφων προβαλλόμενα πρότυπα, ἀπηλλαγμένη κατὰ κανόνα ἰδιωματισμῶν, ἀρχαϊσμῶν καὶ ξενισμῶν, πολυτυπίας τύπων καὶ λέξεων κακοήχων ἢ ὑπὸ ὀλίγων προσώπων χρησιμοποιουμένων. Γλῶσσα δημοτικὴ πεπλασμένη κατὰ τὰς ἀντιλήψεις καὶ τὰς ἐπιθυμίας οἰωνδῆποτε καὶ οἰνεὶ κατὰ παραγγελίαν, δὲν ἔχει θέσιν εἰς τὸ δημοτικὸν σχολεῖον. Δέον δ' ἐπίσης ἡ δημοτικὴ τῶν Ἀναγνωστικῶν νὰ εἶναι ἐνιαία καὶ ὁμοιογενής, ἀκολουθοῦσα μίαν καὶ τὴν αὐτὴν γραμματικὴν. Ἡ δὲ ἀπλὴ καθαρεύουσα τῶν δύο ἀνωτέρων τάξεων πρέπει νὰ εἶναι ἀπηλλαγμένη ἀρχαϊσμῶν καὶ δημοτικισμῶν, μικροπερίοδος, ἀπλὴ καὶ εὐμελὴς τῶν συντακτικῶν πλοκῶν.

22.—Ἀναγκ. νόμος (Κονδύλη-Τουρκοβασίλη) 2 Νοεμ. 1935 (Ἐφημ. Κυβερν. 2. Νοεμ. 1935), «Περὶ τροποποιήσεως καὶ συμπληρώσεως ἐκπαιδευτικῶν νόμων».

Ἄρθρ. 5. Γλῶσσα τῶν διδασκαλικῶν βιβλίων διὰ μὲν τὰς τρεῖς πρώτας τά-

ἔχει

ἰσχυρ

ἀέρι

διὰ δὲ

ἔχου

Ἄπ

γὲν λ

Α.Γ.Π

μαθητ

ἡ ἀπ

γλῶσσα

συνοδ

περὶ τ

τῆ ἐκκ

ἔχει ἡ

(9) πλ

ῶν τ

λίστ ἐπ

σημερι

ὁμοιογεν

κατακρί

ὁμοιογεν

λαὸ τῆ

αὐτὸ ἀπὸ

φολκλὸ

Ἡ Ἀκρο

Ἄπὸ τῆ

διὰ τὸν

ἰσχυρ

τῆ σημε

Ἄπ πρ

τῆ ἀρχα

ἴσαν θεσπ

ἐκπαιδευ

σχολεί

τῶν στοι

σε πρὸς τὴν

αὐτὴν ἀπόφ

ἀρ. 106) καὶ

Ὁμίλου 811

20.

Πατρι

Μ. Τριαντα

Ξεῖς τοῦ δημοτικοῦ σχολείου εἶναι ἡ κοινὴ δημοτικὴ, ὡς καθορίζεται ἐν τῷ νόμῳ 5911 καὶ ἀπεκρυσταλλώθη διὰ τῶν ἐφεξῆς γλωσσικῶν ὑποδείξεων τῶν μέχρι τοῦδε ἐπιτροπῶν ἐπὶ τῆς προκηρῦξεως καὶ τῶν κριτικῶν ἐπιτροπῶν, διὰ δὲ τὰς τρεῖς τελευταίας ἀπὸ τοῦ σχολ. ἔτους 1936-1937 ἡ ἀπλῆ καθαρεύουσα, ἀπλῆ τὴν σύνταξιν καὶ μικροπερίοδος.

Ἀπὸ τίς παραπάνω νομοθεσίαις ζήτησαν σωστὰ νὰ ἐφαρμοστῆ ἓνα μ ο ν ό γ λ ω σ σ ο γλωσσοεκπαιδευτικὸ πρόγραμμα ἢ δημοτικιστικὴ τοῦ 1917 (Α,Γ,Ε) καὶ ἡ ἀρχαϊστικὴ τοῦ 1921 (Β). Ἡ καθεμίᾳ τους ἐξασφάλιζε στὸ μαθητῆ—ἂν πρόφταινε νὰ ὀλοκληρωθῆ—τὴ γραμματικὴ ἐνότητα καὶ ἀρμονία ἀνάμεσα στὴ γλῶσσα τοῦ ἀναγνωστικοῦ, ποῦ τοῦ δίνει τὴν πρότυπη γλῶσσα του, καὶ τὴ γραμματικὴ καὶ ὀρθογραφικὴ διδασκαλία, ποῦ τοῦ τὴ συνειδητοποιεῖ καὶ τὴ συστηματοποιεῖ. Ἡ μόνη διαφορὰ εἶναι ὅτι ἡ ἀπόπειρα τοῦ 1921 ζήτησε νὰ ξαναφέρῃ στὴ ζωὴ πρόγραμμα ποῦ ἐφαρμοσμένο γιὰ ἑκατὸ σχεδὸν χρόνια, ἔπεσε μόνο του ἀπὸ τὴ δύναμη τῶν πραγμάτων. Εἶναι ἀντιθέτως δ ί γ λ ω σ σ α—ὁ Δούκας θὰ τὰ ὀνόμαζε «τρακαριστικά» (βλ. παραπ. σ. 466)—τὰ προγράμματα ποῦ ἀνοιχτὰ ἢ σκεπασμένα καθιερώνουν τὸ σύστημα τῆς «προβαθμίδας» καὶ ἀποτελοῦν ἢ κοντόβωρη ἢ ἀτολμὴ λύση ἀρχαϊστικῆ. Προσπαθοῦν νὰ συμβιβάσουν τὴ γλωσσικὴ ἀντινομία τῆς σημερινῆς ἑλληνικῆς ζωῆς σὲ βάρος ὅχι μόνο τῆς γλωσσικῆς ἀλλὰ καὶ τῆς οὐσιαστικῆς παιδείας τῶν μαθητῶν τοῦ δημοτικοῦ σχολείου: μπορεῖ ν' ἀνταποκρίνωνται πιδὸ πολὺ στὴν προχειρότερη ἀντίληψη τῶν ἀνίδεων, δίνουν ὡστόσο χωρὶς ἄλλο τὴ χειρότερη λύση. Καλλιεργοῦν μέσα στὸ δημοτικὸ σχολεῖο τὴ γραμματικὴ ἀβεβαιότητα καὶ τὴ διανοητικὴ ἀσάφεια καὶ εἶναι γιὰ αὐτὸ ἀπὸ παιδαγωγικὴ ἀποψη ἀκατανόητα καὶ ὀλέθρια. (Πβ. Τριανταφυλλίδη, Πρὶν καοῦν, σ. 293. Τοῦ Ἰδ., Δημοτικισμὸς σ. 63. Τοῦ Ἰδ., Ἡ Ἀκαδημία καὶ τὸ γλωσσικὸ ζήτημα, σ. 38α.).

Ἀπὸ τὰ χρόνια τοῦ Χριστοῦ, ὑψώθηκε τὸ τυπικὸ τῆς ἀρχαίας ἀττικῆς διαλέκτου σὲ γραμματικὸ ἰδανικὸ τῆς ἑλληνικῆς παιδείας, καὶ αὐτὴ δυσκολεύεται ὡς τίς μέρες μας ν' ἀναγνωρίσῃ τὴ νέα γραμματικὴ διαμόρφωση τῆς σημερινῆς ἐθνικῆς γλώσσας.

Ἐὰς προστεθῆ ἀκόμη στὴν ἱστορικὴ αὐτὴ ἀνασκόπηση πὼς ἡ διατήρηση τῆς ἀρχαίας γραμματικῆς αὐτούσιας στὸ δημοτικὸ σχολεῖο ὡς τὸν 20. αἰ. ἦταν θεσπισμένη ἀπὸ τὸ νόμο ΒΤΜΘ' «περὶ στοιχειώδους ἢ δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως» (1895), ποῦ ὀριζε (ἄρθρ. 10): «Ἐν τοῖς πλήρεσι δημοτικοῖς σχολείοις... διδάσκονται κατὰ προσθήκην τὰ ἐξῆς μαθήματα... διδασκαλία τῶν στοιχείων τῆς γραμματικῆς τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς γλώσσας, ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν τῆς καθωμιλημένης καὶ ἀσκήσεις εἰς ἔκθεσιν ἰδεῶν». Ὁ νόμος αὐτὸς ἀτόνησε μὲ τὸ νόμο 1332 (ἐδ. 26, Ἐφημερ. Κυβερν. 1918, 15 Μαΐου, ἀρ. 106) καὶ τὴν ἀντίστοιχη πράξη τοῦ Ἐκπαιδευτ. Συμβουλίου. (βλ. Δελτίο Ὀμίλου 8 (1920) σ. 142. βλ. καὶ παραπ. σ. 580).

20. — Ἡ κριτικὴ τῆς σχολικῆς δημοτικῆς (§ 146)

Παραθέτονται παραδείγματα καὶ δείγματα ἀπὸ τὴν κριτικὴν ποῦ ἔγινε γιὰ Μ. Τριανταφυλλίδη, Ἱστορικὴ εἰσαγωγή

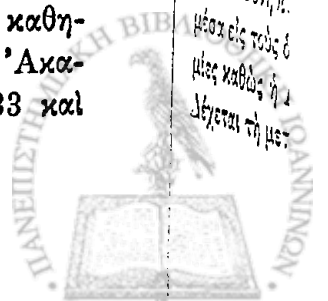

τῆ σχολικῆ δημοτικῆ. Κατακρίθησαν λέξεις πού βρίσκονταν καὶ στὰ παλιότερα ἀναγνωστικά τῆς καθαρεύουσας, καθὼς ἀναφυλλητά, γνωστὲς καὶ ἀπὸ λόγιους ἀρχαίστες, καθὼς ὁ Σοῦτσος. Ἐπίσης λέξεις ἐκφραστικὲς καὶ ἀπαραίτητες ὡς μορφωτικὰ στοιχεῖα, πού μόνο τους λάθος εἶναι πὼς δὲν ἦταν γνωστὲς στοὺς ἐπικριτὲς τους (πβ. § 100), καθὼς ὁ ἀετὸς φτεροζυγιάζεται (τὸ γαλλ. planer), τὸ σκυλὶ γρούζει (διαφορετικὸ ἀπὸ τὸ γαβγίζει, οὐρλιάζει ἢ ἀλυχτᾶ), ἡ λαμπάδα τοῦ νεροῦ πού πέφτει μὲ ὄρμη, ἡ μονιὰ (φωλιά) τοῦ λύκου, ἡ φέρμελη καὶ ἡ σεγκούνα τῶν χωρικῶν, σταλίζουν τὰ πρόβατα, ξεθέλω ἢ ξεθρακιάζω τὴ φωτιά, συνταυλάω, συνδαυλίζω. Στὸ ἐπίσημο ὄργανο τοῦ μητροπολίτη Ἀθηνῶν Μελετίου στιγματίστηκαν, ὡς μαλλιαρὰ καὶ ἄγνωστα «εἰς τὴν δημοτικὴν τοῦ λαοῦ μας», τὸ κεσέμι (στὴν Κρήτη μπροστάρης), τὸ κυπρὶ τῶν μουλαριῶν καὶ ὁ ἀσβός, λέξη ἀρχαία, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀναγνωστικῶν τῆς καθαρεύουσας, πού ἀναγράφεται καὶ στὸ παλιὸ ἐπίσημο πρόγραμμα διδασκαλίας τοῦ Ἰπουργείου Παιδείας. Χάρη δὲ βρῆκε οὔτε τὸ «τράμπα τραπαλίζομαι πέφτω καὶ τσακίζομαι» τοῦ παιδικοῦ παιχνιδιοῦ, (ἄλλοῦ ἢ τράμπα λέγεται γέρανος - γερανίζω, στὴν Πόλη τάγκα λάκα πίστη). Ἀλλὰ καὶ οἱ εἰδικώτεροι ἐκπαιδευτικοὶ καὶ ἐπιστήμονες δὲ δείχτηκαν ἱκανοὶ νὰ ὑψωθοῦν σὲ ἀντικειμενικὴ κρίση καὶ νὰ φωτίσουν ἔτσι τὴν κοινὴ γνώμη. Γνωστοὶ παιδαγωγοὶ καταδίκασαν ὡς ἰδιωματικὰ τὸ καρβέλι καὶ τὸ τσακῶνω, ἐνῶ ὁ ἀντιπρόσωπος τῆς γλωσσικῆς ἐπιστήμης στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν καὶ σημαντικώτερος κατῆγορος τῆς σχολικῆς δημοτικῆς στιγματίσει γιὰ ἰδιωματικὲς τάχα, λέξεις καθὼς τὸ βίκος, ρόβι (ἤδη στὰ παλιὰ ἀναγνωστικά τῆς καθαρεύουσας), σανός, στάνη, καὶ γι' ἄτοπες τὸ χλιμιντρῶ καὶ τὸ ἀλφαβητάριο, χωρὶς τὸ τελ. ν. Τέλος ἡ περίφημη Ἐπιτροπεία πού πρότεινε στὸ Ἰπουργεῖο τῆς Παιδείας νὰ καοῦν τὰ ἀναγνωστικά τῆς δημοτικῆς καὶ ἡ γραμματικὴ τους (βλ. παραπ. σ. 517), παράθεσε ἀπ' αὐτὴ τοὺς τύπους πατέρας, ψωμάς, καφές, βαρκάρης, παππούς, παππούδες, ἀνοιξη, ἀλεποῦ γιὰ δείγματα τῆς γλώσσας τοῦ «βορβόρου τῶν ὁδῶν», τῶν «κατωτάτων λαϊκῶν στρωμάτων» κτλ. καὶ λογάρισε γιὰ ἰδιωματικὰ τὸ μάνα, οἱ κότες κουρνιαζοῦν, στέρφεψαν τὰ γίδια, ραχοκοκαλιά, τσέλιγκας, τομάρι, πουρνάρι, ζαβός, ἀνήμπορος, κανάλι, τσοῦζω, γκρεμὸς γκρεμίζω, ἀφουγκράζομαι, στάζω, φτερούγα. Ἐγίνε ἡ ἀπαραίτητη ἀνασκευὴ ὅσο ἦταν ἀναγκαῖος ὁ διαφωτισμὸς — γιὰτὶ βέβαια τὸ καρβέλι καὶ τὸ τσακῶνω δὲν εἶχαν ἀνάγκη συνηγορίας. Βλ. Τριανταφυλλίδη, Quo usque tandem σ. 164. Τοῦ ἴδ., Τὸ λεξιλόγιο τῶν νέων ἀναγνωστικῶν. Δελτίο Ὀμίλου 8 (1920) σ. 116α κ.ά., ὅπου ἀναγράφεται καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία· ἀπάντηση ὅμως δὲ δόθηκε καμιά ἀπὸ κανένα (γιὰ τὴν στάνη βλ. Χατζιδάκι στὴν Ἀθηνᾶ 32 (1919) καὶ Τριανταφυλλίδη, Γιὰ τὴν ἱστορίαν. Δελτίο Ὀμίλου 9 (1921) σ. 81α.). Μοναδικὴ ἀπάντηση δόθηκε ἔμμεσα ὅταν ἓνα ἀπὸ τὰ μέλη τῆς μεσαιωνικῆς Ἐπιτροπῆς, ὁ καθηγητὴς κ. Ἐξαρχόπουλος, ἔγινε μέλος τῆς τελευταίας Ἐπιτροπῆς τῆς Ἀκαδημίας γιὰ τὴν σύνταξιν Γραμματικῆς, καὶ αὐτὴ υἱοθέτησε στὰ 1933 καὶ

εἰσὶν
ἢ Ἐπ
χρόνος
πυργ
ἕτη
γιὰ τὸ
ἀναγνω
στὴν π
ὡς λ/λ
τὸ π/π
Ἡ Ἐ
δ τ. Οἰ
Rous
(Les an
Ἡ γίεσ
πῆ, 1921
γλώσσα τ
ἕτη, ἰ
συγκρίσε
γίεσ δὲ ἕ

21. -

Τὸ ἕνα
ἐπιγίεσ κ
πῆ τῶν τε
τῆς Σ τ. ἰ
γίεσ τῆς κ
συνηγοριῶν
τῆς ὁφείλει
λαϊκῶν ἔθνο
χρῆσιμον εἶ
κατασκευῆ
"Ἄλλοι εἶναι
ἡ ἀνακατάστ
Οἱ Ὀδῆγ
ρεὶ σὲ βίασ
προπάντων σὲ
ὄνομα ἀπὸ τῆ
ὅποιον συνηθ
μέσα εἰς τοὺς ὁ
μέσας καθὼς ἡ
λέγεται τὴ μετ

ρύθμισε μάλιστα καὶ ὀρθογραφικὰ ἓνα πλῆθος τύπους πού εἶχε καταδικάσει ἡ Ἐπιτροπεία στὰ 1922, τύπους ἄλλωστε πού τοὺς διαβάζομε ὄλο καὶ συχνότερα ἀπὸ τότε στὶς ἑφημερίδες, ἀκόμη καὶ στὶς δηλώσεις τοῦ πρωθυπουργοῦ (βλ. Τριανταφυλλίδη, Ἡ Ἀκαδημία καὶ τὸ γλωσσικὸ ζήτημα, 1933, σ. 6α.). Ἄς προστεθῆ τέλος ὅτι τόση φροντίδα εἶχε δειχτῆ γιὰ νὰ μὴν παρουσιαστοῦν ἰδιωματισμοὶ ἀδικαιολόγητοι στὴ γλώσσα τῶν ἀναγνωστικῶν τῆς δημοτικῆς τοῦ 1917, ὥστε διορθώνονταν αὐτοὶ ὄχι μόνο στὴν πεζογραφία τῶν συγγραφέων τους, ἀλλὰ ἀκόμη καὶ σὲ ποιήματα, καθὼς λ.χ. τὸ χαλεύω τοῦ Βιζυνοῦ, πού εἶχε ἀντικατασταθῆ μὲ τὸ ζητῶ, ἐνῶ τὰ προγενέστερα ἀναγνωστικὰ τὸ διατηροῦσαν. Πβ. καὶ Μ 24.

Ἡ Ἐκθεση τῆς Ἐπιτροπείας ἀνασκευάστηκε καὶ ἀπὸ τὸν Ἐ. Γ. Γιαννίδη, Οἰκοδόμοι καὶ Ἐμπρηστές. Πόλη 1921 (Ἀνατύπωση ἀπὸ τὸ Λόγο). Roussel L., Les réformes dans l'enseignement primaire grec, (Les annales Franco-helléniques 3 (1920), ἀρ. 93, σ. 5α.). Τοῦ Ἰδ., Ἡ γλωσσικὴ διδασκαλία στὰ δημοτικὰ σχολεῖα καὶ ἡ Ἐκθεση τῆς Ἐπιτροπῆς, 1921. Ἐκεῖ δεῖχνει ὁ συγγρ. πὼς α) Οἱ συντάχτες δὲν ξέρουν καλὰ τὴ γλώσσα πού κατακίβνουνε, β) Οἱ συντάχτες δὲν ξέρουν καλὰ τὸ γλωσσικὸ ζήτημα, γ) Ἡ παιδαγωγικὴ τῶν συνταχτῶν εἶναι στενὴ καὶ ἐπιπόλαιη, δ) Οἱ συντάχτες δὲν ἔχουν τὸ καλλιτεχνικὸ καὶ φιλολογικὸ αἶσθημα, ε) Οἱ συντάχτες δὲ ζοῦνε μέσα στὴν ἐποχὴ τους».

21. — Ἡ νεώτατη μετονομασία τῶν τοπωνυμίων (§ 147)

Τὸ ξαναβάφτισμα τῶν τοπωνυμίων στὸν 20. αἰ. διενεργήθηκε στὶς βόρειες ἐπαρχίες καὶ ἀπὸ τοπικὲς ἐπιτροπὲς ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν κεντρικὴ Ἐπιτροπεία τῶν τοπωνυμίων τῆς Ἑλλάδος», πού κατὰ τὴν ἐγκύκλιον τοῦ γραμματέα τῆς Στ. Κυριακίδη πρὸς τίς κοινότητες (ἀρ. 340, 10 Ὀκτ. 1919) «ἐργον» τῆς «κυριώτατον εἶναι ἡ ἐκβολὴ ὄλων τῶν ττυρκοφῶνων ὀνομάτων τῶν συνοικισμῶν καὶ κοινοτήτων, τὰ ὁποῖα μολύνουσι καὶ ἀσχημίζουσι τὴν ὄψιν τῆς ὠραίας ἡμῶν πατρίδος, παρέχουσι δὲ καὶ ἀφορμὴν εἰς δυσμενῆ διὰ τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ἔθνολογικὰ συμπεράσματα, τὰ ὁποῖα οἱ ἀντίπαλοι λαοὶ μεταχειρίζονται ἐναντίον ἡμῶν... Αἱ σημεριναὶ τοπωνυμιαὶ δὲν εἶναι αὐθαίρετα κατασκευάσματα, ἔχουν τὸν λόγον των, τὴν ζωὴν των, τὴν ἰστορίαν των... Ἄλλαι εἶναι ξέναι, τυρκικαὶ καὶ σλαβικαὶ, τῶν ὁποίων ἀκριβῶς ἐπιδιώκεται ἡ ἀντικατάστασις...».

Οἱ ὀδηγίαι μετονομασίας πού δίνει ἡ ἐγκύκλιος αὐτὴ στηρίζονται ἐν μέρει σὲ βᾶση διαφορετικὴ ἀπὸ τὸ σύστημα πού ἀκολουθήθηκε ὡς τότε, καὶ προπάντων σὲ παλιότερη ἐποχὴ. Ἔτσι τονίζει πὼς γιὰ νὰ «ριζοβολήσῃ» ἓνα ὄνομα «πρέπει πρῶτα νὰ εἶναι πλασμένον σύμφωνα μὲ τὸν τρόπον, μὲ τὸν ὁποῖον συνηθίζει ὁ ἑλληνικὸς λαὸς νὰ ὀνομάζῃ τὰ χωρὰ καὶ τοὺς τόπους, μέσα εἰς τοὺς ὁποίους ζῆ». Ἀναγνωρίζει πὼς κακὰ μετονομάστηκαν τοπωνυμίες καθὼς ἡ Γκιουμουρτζίνα-Κομοτινή, τὰ Κουμουτζηνὰ τῶν Βυζαντινῶν. Δέχεται τὴ μετονομασία μόνο ὅταν τὸ τοπωνύμιον εἶναι «πράγματι ξένον καὶ

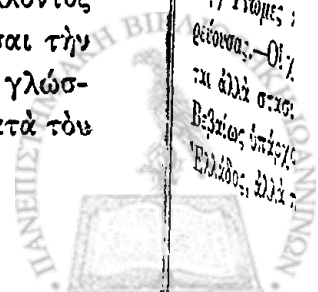

ἔχη πράγματι ἀνάγκην μεταβολῆς». Συσταίνει νὰ γίνεται ἡ ἐκλογή ἀπὸ λέξεις σχετικὲς μὲ τὴ φύση τοῦ τόπου καὶ τὶς παραδόσεις του, καὶ τέτοιες ποὺ νὰ δίνουν ὄνομα «νεοελληνικόν, λαϊκόν, εὐνόητον καὶ εὐκολοπρόφερτον» καὶ ὄχι ἀρχαῖο, καὶ ἐπισυνάπτει Πίνακα νεοελληνικῶν τοπωνυμίων, μὲ λέξεις καθὼς Ἀκόνη, Ἀλιπας, Ἀμμοδερνή, Βουρκολάκκα, Βόθονας, Ἀβλησίδι, Ἀληβροχιά, Ἀμπλα, Ἀμπρουδέχτης, Ἀγυπόλακκος, Ἀκρια, Ἀπανάκη, Γναφιάδες κτλ., ποὺ νὰ ὀδηγήσουν στὴν ἐκλογή. Γιὰ τὴ μετονομασία τῶν τοπωνυμίων ἀπὸ τὸ 19. αἰ. ὡς σήμερα βλ. καὶ Σ 14. Ἐκεῖ βλέπει κανεὶς ὅτι οἱ παραπάνω ἀρχὲς μετονομασίας, ἄσχετα μὲ τὸ ἂν ἔπρεπε νὰ ἐπιδιωχτοῦν, συχνὰ δὲν ἀκολουθήθηκαν, οὔτε καὶ ἀπὸ τὶς σημερινὲς ἐπιτροπές. Σὲ μιὰ του μελέτη ζητεῖ ὁ Δ. Καμπούρογλου (Ἰτοπωνυμικὰ παράδοξα, 1920. Αἱ τοπωνυμιαὶ τῆς Ἀττικῆς, σ. 152) ν' ἀντικατασταθοῦν ὅλα τὰ ξενόφωνα τοπωνύμια τῆς Ἀττικῆς, ἰδίως τ' ἀρβανίτικα, νομίζει ὁμοίως πὼς ἡ «ἐπιβολὴ ἀρχαίων τοπωνυμίων», καθὼς ἐπιχειρήθηκε μὲ τὸ Λιόπεσι-Παιονία, εἶναι «ἄσκοπος καὶ ματαιοπονικὴ» καὶ προτείνει νὰ μεταφράζωνται στὰ ἑλληνικά — ὅπως ἄλλωστε ἔγινε ἤδη κάποτε. Ἔτσι τὸ Καβακλή ἔγινε Λευκῶν καὶ ἄλλοῦ Αἴγειρος (ἀλλὰ καὶ ἄλλοῦ Πέρινθος καὶ Ἀγ. Ἀθανάσιος). Συχνὰ ὁμοίως οἱ ξενικὲς τοπωνυμίες «ἐξελληνίστηκαν» φωνητικὰ: Γενίλιοι-Ἰάνα, Γιασουῖτ-Ἰάσιον, Γκρέσι-Γριά, Γουμένιτσα-Ἡγουμενίτσα (Ἡπειρ.) καὶ Γουμένισσα (Μακεδ.), Ἐλετσουδ-Ἐλατού, Καβαντζής-Κάβος, Καλιντέριοι-Καλλυντήριον. Ἄλλοτε πάλι ἐπιχειρήθηκε ὁ ἐξελληνισμὸς τους μὲ παρετυμολογία πρὸς ὁμόηχες ἑλληνικὰς· ἔτσι τὸ Χιμιτλή Ροδόπης ἔγινε Χιονίστρα (γιὰ τὸ ἀρχ. χίμετλον) ἐνῶ τὸ Χιμιτλή Δράμας μετονομάστηκε Ἀγάπη.

22.—Ἡ καθιέρωση τοῦ Σεβαστοπούλειου διαγωνισμοῦ στὴν Ἀθήνα καὶ στὴν Πόλη (§ 148)

α) Ἀπὸ τὴ Διαθήκη τοῦ Κ. Σεβαστόπουλου (1902)—... 5) Κληροδοτῶ εἰς τὴν Μεγάλην Σχολὴν τοῦ Γένους φράγκα χρυσᾶ 30,000 ὡς ἀποθεματικὸν Κεφάλαιον τῆς σχολῆς ἄθικτον καὶ ἀσφαλῶς κατατεθειμένον. Ὁ ἐτήσιος αὐτῶν τόκος μέλλει χρησιμεύειν ὡς βραβεῖον, εἰς διαγώνισμα ὑπὲρ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης· εἰς τὸ διαγώνισμα τοῦτο, τελούμενον ἅπαξ τοῦ ἔτους, θέλουσιν λαμβάνειν μέρος δέκα ἢ δώδεκα χρηστοθήεις μαθηταὶ μεταξὺ τῶν ἀριστευόντων, πάσης κοινωνικῆς τάξεως. Ἡ Α.Θ. Παναγιότης ὁ κατὰ καιρὸν Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης θέλει ἐκλέγειν τὸ θέμα, γνωστοποιηθησόμενον τοῖς διαγωνιζομένοις, μόνον κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ἐνάρξεως τοῦ διαγωνισμοῦ, ἢ διορία τοῦ ὁποίου ἔσεται ἐξάωρος, μέλλει δὲ διεξάγεσθαι ἡ ἐργασία... Ὁ σκοπὸς τοῦ διαγωνίσματος εἶναι ἡ ὅσον ἐνεστί προσέγγισις τοῦ ὕφους τῆς γλώσσης μας μετὰ τοῦ παλαιοῦ, τοῦ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων μεγάλων συγγραφέων μας παραδεκτοῦ· δηλαδὴ χρῆσις ἀπαρεμφάτου, εὐκτικῆς ἐγκλίσεως, μέλλοντος χρόνου, ὡς καὶ ἡ συντομία καὶ ἡ σαφήνεια τοῦ ὕφους, αἱ ἀποτελοῦσαι τὴν ὑψίστην ὠραιότητα τῆς γλώσσης μας· καὶ οὕτω ζώσης γενομένης τῆς γλώσσης μας βαθμηδόν, θέλουσιν ἐπαναλάβει οἱ Εὐρωπαῖοι τὴν σπουδὴν κατὰ τὸν

ἡμέτεροι
βραβεῖον
θῆλει
5) Κ
θέλουσιν
τοῦ πα
τοῦ ἔτο
τάξεως
ουσιν τ
σιν πρὸς
μας, διὰ
κτλ. ἐγγλ
εἰς τὸν ἄ
γίλλης το
3) Ἡ
Μακρ. πού
γλώσσης· εἰ
τοῦ ἱππεῖ
σφιμένην ὅτι
μένους ὅσο
ἐν πάσης·
καὶ μέγισ
γόν, ἐν ᾧ οἱ
γονισμοῦ γ
3) Ἡ ἔπιπ
τὸ ἐπὶ, ὅσοι
γούτερος τῶ
ἔργον ἢ γὰ
ἀπληκτικῆς
ἐνεσιμῶν. 7)
λόγου ἀπαιτεῖ
σφισμένοι ὡ
τῶν γραμματι
σφισ. 9) Τῆ
πρώτος διαγω
—Ἐν Ἀθήναι
τοῦ διαγωνισμο
γ) Γνώσις·
θεύουσα. —Οἱ γ
καὶ ἀλλὰ σκοπ
Βραβείον ὑπὲρ τῆ
Ἐπιπέδου, ἀλλὰ τ

ἡμέτερον τρόπον. Ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης θέλει δίδειν ἰδίαις χερσὶ τὸ βραβεῖον εἰς τὸν ἀριστεύοντα, διὰ τὴν ἐπιτυχίαν του διὰ τὸ διαγώνισμα, ὅπερ θέλει φέρειν τὸ ὄνομά μου...

5) Κληροδοτῶ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν φράγκα χρυσᾶ 30,000 ἅπερ θέλουσι κατατεθῆ ὡς ἀποθεματικὸν κεφάλαιον ἄθικτον. Τὸν ἐτήσιον τόκον τοῦ ποσοῦ τούτου θέλουσι μεταχειρίζεσθαι ὡς βραβεῖον διαγωνίσματος ἅπαξ τοῦ ἔτους τελουμένου ἀποκλειστικῶς μεταξὺ τῶν μαθητῶν πάσης κοινωνικῆς τάξεως, χρηστῶν τὰ ἦθη. Τὸ διαγώνισμα τοῦτο σκοπὸν θέλει ἔχειν τὴν μόρφωσιν τῆς σημερινῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ τὴν κατὰ τὸ ἐφικτὸν προσέγγισιν πρὸς τὸ πάντοτε θαυμαζόμενον ὕφος τῶν ἀρχαίων λαμπρῶν συγγραφέων μας, διὰ τὸ σύντομον καὶ τὸ εὐκρινές, διὰ τῆς χρήσεως ἀπαρεμφάτου, εὐκτικῆς ἐγκλίσεως καὶ τοῦ μέλλοντος χρόνου, ἀπαράλλακτα ὡς ἀνωτέρω ἀναφέρω εἰς τὸν ἀριθ. 5 τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει Κληροδοτημάτων περὶ τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς.

β) Ἡ προκήρυξις τοῦ Πανεπιστημίου.—Κατὰ τὴν πρώτην Κυριακὴν τοῦ Μαρτίου ἐκάστου ἔτους τελεῖται διαγωνισμὸς πρὸς βελτίωσιν τῆς σημερινῆς γλώσσης ἐν τινὶ τῶν αἰθουσῶν τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου, ἡ δὲ κρίσις τούτου ἀπαγγελθήσεται δημοτελῶς ἐν τῇ μεγάλῃ αἰθούσῃ καθ' ἡμέραν ὀρισθησομένην ὑπὸ τῆς ἐπιτροπείας. Ὁ διαγωνισμὸς τελεσθήσεται κατὰ τοὺς ἐπομένους ὅρους· 1) Δεκτοὶ εἰς τὸν διαγωνισμὸν εἶνε οἱ ἐγγεγραμμένοι φοιτηταὶ ἐν πάσαις ταῖς σχολαῖς. Ἐπειδὴ δ' ὁ ἀγωνοθέτης ὀρίζει τοὺς ἀγωνισθησομένους μέχρι δώδεκα, ὀλίγας ἡμέρας πρὸ τοῦ διαγωνισμοῦ τελεσθήσεται προαγών, ἐν ᾧ οἱ ἀριστεύσαντες γενήσονται δεκτοὶ ἐν τῷ κυρίῳ ἀγῶνι. 2) Ὁ διαγωνισμὸς γενήσεται πρὸ ἐπιτροπείας ἐν χρόνῳ μὴ ὑπερβαίνοντι τὰς ἑξ ὥρας. 3) Ἡ ἐπιτροπεὶα προβάλλει τρία δελτία, ἐξ ὧν εἷς τῶν ἀγωνιζομένων ἐξάγει τὸ ἐν, ὅπερ ὀρίζει τὸ θέμα τοῦ διαγωνισμοῦ. 4) Οὐδεὶς δύναται νὰ γράψῃ ὀλιγωτέρας τῶν τεσσάρων σελίδων. 5) Ἐν τῇ κρίσει ληφθήσεται ὑπ' ὄψει κατ' ἐξοχὴν ἡ γλῶσσα. 6) Οἱ ἀγωνιζόμενοι ὀφείλουσι νὰ γράψωσιν ἐν γλώσσῃ ἀπηλλαγμένη γραμματικῶν καὶ συντακτικῶν ἀμαρτημάτων καὶ χυδαισμῶν καὶ ξενισμῶν. 7) Ἡ γλῶσσα δέον νὰ εἶνε γλαφυρά, ἐμπερίοδος, ἐνθα ἡ ἐννοια τοῦ λόγου ἀπαιτεῖ τοῦτο, καὶ καλλιλογικῶς ἀμεμπτος. 8) Κατ' ἐξοχὴν οἱ ἀγωνισθησόμενοι ὀφείλουσι νὰ προσέχωσι τὸν νοῦν εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν λέξεων καὶ τῶν γραμματικῶν τύπων, οὓς ἀνέχεται ἡ γλωσσικὴ τῶν πεπαιδευμένων αἰσθησις. 9) Τῷ νικήσαντι δοθήσεται 900 χρυσῶν δραχμῶν βραβεῖον. 10) Ὁ πρῶτος διαγωνισμὸς γενήσεται τὴν πρώτην Κυριακὴν τοῦ Μαρτίου τοῦ 1908.—Ἐν Ἀθήναις τῇ 2 Ἰανουαρίου 1908. Ὁ Πρύτανις Μ. Κατσαράς. Ἡ ἐπιτοῦ διαγωνισμοῦ Ἐπιτροπεὶα: Γ. Μιστριώτης, Σ. Βάσης, Γ. Ν. Χατζιδάκις.

γ) Γνώμες καὶ προσδοκίαι ἀγωνοδικῶν ἀπὸ τῆς διαμόρφωσιν τῆς καθαρεύουσας.—Οἱ χυδαιοπλήγες καὶ χυδαιόφρονες δὲν εἶναι συντηρητικοὶ πολιτῆται ἀλλὰ στασιῶται κατὰ τῆς καθεστῶσης γλώσσης καὶ τῆς ἐκκλησίας... Βεβαίως ὑπάρχουσι καὶ ἄλλα αἷτια τῆς καταπτώσεως τοῦ δημοσίου βίου τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ πάντως συναίτιοι εἶναι καὶ οἱ χυδαῖσταί... Κατεκρήμνισαν τὰ

δοκοῦντα αὐτοῖς εἰδῶλα καὶ ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τούτων ὑψώσαν τὸν Ἐρωτόκριτον, ὃν μετὰ θρησκευτικῆς εὐλαβείας μελετῶσιν... Κρίσις Σεβαστοπούλειου 1909 (Μιστριώτης εισηγητής, Βάσης, Χατζιδάκις. Τὸν ἴδιο περίπου καιρὸ δημοσιεύεται μελέτη «Περὶ τοῦ Ἐρωτοκρίτου» ἀπὸ τοῦ Χατζιδάκι στὴν Ἐπιστημ. Ἐπετηρ. τοῦ Πανεπιστημίου, 1909-10, σ. 11α., τὸν ἴδιο πού εἶχε τονίσει ἄλλοτε, πῶς δυστυχῶς δὲν ἔγινε τὸ εὐτύχημα νὰ γραφῆ σπουδαία λογοτεχνία σὲ μιὰ νεοελληνικὴ διάλεκτο, βλ. παραπ. σ. 484)... Ὁ ἀοίδιμος Κ. Σεβαστόπουλος ἦταν ἀπὸ τοὺς «ὀλιγίστους» πού «εἰργάζοντο προσηκόντως» γιὰ νὰ λυθῆ τὸ γλωσσικὸ ζήτημα... «Ἐὰν μετὰ τῶν μετεχόντων τοῦ διαγωνισμοῦ εὐρεθῶσι τινὲς ὑπέροχον εὐφυῖαν κεκτημένοι καὶ οὗτοι ἐντεῦθεν λαμβάνοντες τὴν παρόρμησιν φιλοτιμηθῶσι... τότε ἐκ τῶν αὐτοσχεδίων δοκιμίων μέλλουσιν ἀναμφιβόλως νὰ παραχθῶσιν ἐν τε τῷ πεζῷ λόγῳ καὶ ἐν τῇ ποιήσει λογοτεχνικὰ ἀριστουργήματα, ἱκανὰ ν' ἀναδείξωσι τὴν γραφομένην ἡμῶν γλῶσσαν τελείως ἀνανταγώνιστον, ὥστε νὰ λυθῆ καὶ διὰ τῶν πραγμάτων τὸ γλωσσικὸν ζήτημα. Ἐκθεσις Σεβαστοπούλειου 1916 (Σκιας, εισηγητής, Χατζιδάκις, Εὐαγγελίδης) (βλ. καὶ παραπ. σ. 520).

23. — Οἱ γραμματικὲς τῆς Ἀκαδημίας (§ 148)

Γιὰ τίς προσπάθειες τῆς Ἀκαδημίας νὰ συντάξῃ μιὰ σχολικὴ Γραμματικὴ, στὰ 1926 καὶ στὰ 1933, βλ. Τριανταφυλλίδης, Ἡ Ἀκαδημία καὶ τὸ γλωσσικὸ ζήτημα, 1933. Ἀκριβῶς ἔπειτα ἀπὸ τὸ δημοσίευμα αὐτὸ σταμάτησε καὶ ἡ Ἐπιτροπεία τῆς Ἀκαδημίας τὴ συνταχτικὴ τῆς ἐργασία. Ἀλλὰ καὶ ὁ κανονισμὸς τῆς ὀρθογραφίας τῆς δημοτικῆς, πού ἐπιχειρήθηκε ἀπὸ τὴν ἴδια, ὃν καὶ συντελέστηκε, δὲ δείχτηκε περισσότερο πετυχημένος· βλ. Τριανταφυλλίδης, ἱ. β. §§ 5α. Ἄλλωστε οὔτε καὶ ἡ Ἀκαδημία δὲν τὸν ἐφαρμόζει πιά στὸ Λεξικὸ τῆς, σύμφωνα μὲ νεώτερες ἀποφάσεις τῆς, ἀντίθετα μὲ ὅ,τι εἶχε ἀποφασιστῆ νωρίτερα—καὶ αὐτὸ πάλι ἀντίθετο μὲ προγενέστερα συστήματα πού εἶχαν ἐφαρμοστῆ.

Ἡ «ἐπίσημος Γραμματικὴ τῆς Ἀκαδημίας» ἐξαγγέλλεται καὶ πάλι, καὶ ἀναγνωρίζεται, γιὰ τίς μεταφράσεις τῆς Ἀκαδημίας, καὶ μιὰ «ἀπλὴ καθαρῆουσα», πού δὲ θὰ μεταχειρίζεται λ. χ., ὅπως οἱ ἄλλες τῆς ἐκδόσεις, μέσους ἀορίστους, ὑποταχτικὲς καθὼς νὰ ζητῶμεν, ῥήματα σὲ -μι, ἀναδιπλωμένους παρακείμενους καθὼς βεβασανισμένους, καὶ θὰ χρησιμοποιῆ καὶ «λέξεις τελείως δημῶδεις ἢ καὶ ξέναι» λ. χ. φάβα, καϊμάκι ἀντὶ ἔτνα, πιάσ. Πάλι στὴν ἀρχαϊκὴ καὶ στὴν ἀπλὴ καθαρῆουσα ἀναγνωρίζεται ὁμοίως ἡ Ἀκαδημία τῶρα καὶ τὴ δημοτικὴ «εἰς ἀπόδοσιν κειμένων ποιητικῶν ἢ ἄλλων... εἰς ὅσα μέρη ἢ δημῶδης γλῶσσαι ὑπὸ τῶν πραγμάτων καὶ τῆς λογοτεχνικῆς τοῦ ἔθνους παραδόσεως ἐνδείκνυται» ἀλλὰ «χωρὶς ν' ἀπομακρύνεται αὕτη πολὺ ἀπὸ τὴν ὀμιλουμένην ὑπὸ τῶν μορφωμένων τάξεων τοῦ ἔθνους (Ἐσωτερικὸς κανονισμὸς τῶν ἐκδόσεων τῆς Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης, 1933, σ. 11).

Γιὰ τίς μεταφράσεις τῆς Ἀκαδημίας καθιερώνεται ἡ «ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας ἀνεγνωρισμένη ἱστορικὴ ὀρθογραφία» (ἱ. μ. σ. 12), χωρὶς νὰ γίνεται

φαι
ση ὅ
τὴν
μέγα
τιμῶ
ἀσπρ
συντ
λ. χ.
ρογγ
μα, β
Ἰακ
Ἡ ἔ
ἀνάμτ
καρκα
β: 27
ἀργῶ
(1933)
γὰ τὴ
ἱ. μ. σ.
αποσά
οθάλμ
λαίων
οἱ παρα
τι μόν
Πῶς
τες τῆς
δοτῆ κα
ἀκόμη κα
10 (1933
ται, ὅταν
Εἶναι α
στήματ
καθῆκε
εἰδῶτα
ἀνατεθῆ σ
24
Θεωρη
μα (βλ. πα
ὅλο τὸ γλω
ἀποχτήσῃ μ
τῆς παρῶμ

φανερὸ ἂν πρόκειται γιὰ τὴν ὀρθογραφία τοῦ 1933, ποῦ—πιστεύοντας πῶς «ὡς ὅπως αὐστηρὰ τήρησις τῶν εἰρημένων ὀρθογραφικῶν ἀρχῶν θὰ καθίστα τὴν νέαν ἡμῶν ὀρθογραφίαν εἰς ἄκρον δύσκολον καὶ δύσχρηστον, λαμβανομένων μάλιστα ὑπ' ὄψιν τῶν πολλῶν καὶ ποικίλων σημερινῶν εκπαιδευτικῶν ἀναγκῶν»—ἔγραφε λ.χ. *σταχτύς, Ἀντώνης, Βασίλης, γύρω, τώρᾳ, ἀσπρόρουχα, κᾶν, κάποιος, κοπέλα*, ἢ τῆ νεώτερη τοῦ 1935 (Κανονισμὸς συντάξεως τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Νέας ἑλληνικῆς), ποῦ καθιερώνει λ.χ. τίς γραφές *σταχτίς, Ἀντώνις, Βασίλεις, διάκιος, τώρα, γύρο, ἀσπρόρουχα, κᾶν, κᾶποιος, κοπέλλα, χαμωγελῶ, ἀθωλουλουδίζω, πηγαινωέρομαι, μύττι* (δηλ. *μύτη*). Κανονισμὸς τῆς νεοελληνικῆς ὀρθογραφίας ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Πβ. Νέα Ἑστία 14 (1933) σ. 688.

Ἡ ἔξαφνη αὐτὴ ἐπιστροφή στὸν αὐστηρὸ ὀρθογραφικὸ ἱστορισμὸ γίνεται ἀκόμη πιὸ ἀκατανόητη, ἐπειδὴ ἡ Ἐπιτροπὴ τοῦ κανονισμοῦ τοῦ 1933, ἀναγνωρίζοντας πῶς τὸ «Διάγραμμά» τῆς ἐκεῖνο ἦταν «πρόχειρον» καὶ «ἔχει βεβαίως ἱκανὰς ἐλλείψεις», τόνιζε πῶς αὐτὸ θὰ μπορούσε νὰ συμπληρωθῆ ἀργότερα «συμφώνως πρὸς τὰς ὑποδείξεις τῆς πείρας» (Ἐπιστημολόγος (1933) ἀρ. 19, σ. 291α. εἰς. Ἀναγνωστοπούλου, Ὀρθογραφία. Μεγάλη ἑλλ. Ἐγκυκλοπαιδεία τ. 10, σ. 717. Πβ. Τριανταφυλλίδη, δ.π. σ. 57). Ἀκριβῶς ὁμοίως ἡ «ὀρθογραφικὴ ἀναρχία καὶ σύγχυσις», ἡ ὁποία «τοσαύτην βλάβην προξενεῖ ἰδίως εἰς τὴν ἐκπαιδευομένην νεολαίαν», ἡ «ἀτασθαλία» καὶ ἡ «ἀφόρητος καὶ ἐπιζημιωτάτη εἰς τὸ ἔθνος ὀρθογραφικὴ ἀκολασία» δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ χειροτερέψουν ὅσο ἐπιμένουμε σὲ γραφές καθὼς οἱ παραπάνω, ποῦ καθιερώνει ἡ Ἀκαδημία στὰ 1935, ἀκόμη καὶ ἂν πρόκειται μόνον γιὰ τὴν ἔξωσχολικὴν χρῆσιν, ἰδίως μάλιστα τότε.

Πόσο δύσκολο φαίνεται ἄλλωστε ν' ἀκολουθήσουν ἀκόμη καὶ οἱ συνεργάτες τῆς Ἀκαδημίας τὴν ἱστορικὴν ὀρθογραφίαν—ἀκόμη καὶ τῆς πατροπαράδοτης καθαρεύουσας—δείχνουν τὰ λάθη ποῦ ξεφεύγουν στὰ δημοσιεύματά τῆς, ἀκόμη καὶ γραμματικά, ὅσο δὲν εἶναι τυπογραφικά. Ἔτσι στὰ Πρακτικά τῆς 10 (1935) σ. 430α. διαβάζει κανεὶς αἱ ράγες, τὰς ράγας, ὅταν σχηματίζονται, ὅταν φέρουσι, αἱ βότρες.

Εἶναι αὐτὰ γραφές ποῦ δὲν ἀνήκουν σὲ κανένα ἀπὸ τὰ ὀρθογραφικὰ συστήματα τῆς Ἀκαδημίας καὶ τύποι ποῦ δὲν ἀνήκουν οὔτε στὴν ἀρχαϊκὴν καθαρεύουσα οὔτε στὴν ἀπλὴ οὔτε στὴ δημοτικὴ. Ἄς προστεθῆ ὅτι ὁ Χατζιδάκις (Ἀθῆναι 4 Ἰουν. 1908) εἶχε παλιότερα ἀντιταχτῆ στὴν ἰδέαν νὰ ἀνατεθῆ στὴν Ἀκαδημίαν ἡ γραμματικὴ ρύθμιση τῆς γλώσσας.

24. — Ἡ τελευταία εξέλιξη τῆς καθαρεύουσας (§ 149)

Θεωρητικὰ ἔφερε στὴν καθαρεύουσα τὸ μεγαλύτερο κλονισμὸ ὁ Χατζιδάκις (βλ. παραπ. σ. 509), ποῦ τῆς εἶχε σταθῆ καὶ τὸ μεγαλύτερο στήριγμα, μὲ ὅλο τὸ γλωσσολογικὸ ἀκροβατισμὸ ποῦ ἔδειξε. Ἀπὸ τότε δὲν μπόρεσε νὰ ἀποχτήσῃ μιὰ ἄξια ὑποστήριξιν, ὅπως τῆς τὴν εἶχαν δώσει οἱ ὀπαδοὶ τῆς τῆς περασμένης γενεᾶς. Χαρακτηριστικὸ εἶναι καὶ τὸ ὅτι ἐνῶ ἄλλοτε οἱ ἀρ-

χαϊστές άρνιούνταν τήν ύπαρξη κοινής δημοτικής, τώρα άρχισαν νά τή μεταχειρίζονται οί ἴδιοι— στήν ποίηση (πβ. και παραπ. σ. 516). "Όσο για τή σχολική καθαρεύουσα, ένῶ ή άρχαϊστική παιδεία τοῦ τέλους τοῦ 19. αἰ. τῆς εἶχε έξασφαλίσει τὸ ένιαῖο και άκριβῶς καθορισμένο τυπικὸ (Χατζιδάκις) μετὸ μονόγλωσσο σύστημα τοῦ Π α π α μ ά ρ κ ο υ, τώρα τῆς τὸ άφαίρεσε πάλι ὁ νεώτατος άρχαϊσμός μετὸ σύστημα τῆς «βαθμιαίας» διδασκαλίας. Πβ. : Πανταζοπούλειον διαγώνισμα πρὸς σύνταξιν άναγνωσματαρίων... τῆς δημ. παιδεύσεως προκηρυσσόμενον κτλ. Πόλη 1920, σ. 3. 'Ανάλογες ιδέες ύποστήριξε λίγο άργότερα στήν 'Αθήνα και ή 'Επιτροπεία τῶν άνωτέρων εκπαιδευτικῶν τοῦ 1921 και ὁ Ν. 'Εξαρχόπουλος (βλ. παραπ. σ. 589). Σοβαρώτερη ἦταν ή άνάλογη σύσταση για τή διδασκαλία τῆς άρχαίας γλώσσας τοῦ Σ τ α θ ὀ π ο υ λ ο υ. Τά κατά τήν ά άθεσιν κτλ., 1853. Βλ. Τ ρ ι - α ν τ α φ υ λ λ ῖ δ η, Πρὶν καοῦν σ. 293-298. Τ ο ὕ ἴ δ., Δημοτικισμός, σ.62.

25. — Λόγιοι σχηματισμοί στις ευρωπαϊκές γλώσσες (§ 153)

Στις γνωστές ευρωπαϊκές γλώσσες, τὰ γαλλικά, τὰ γερμανικά, τ' άγγλικά, ύπάρχουν μερικοί λόγιοι μορφολογικοί τύποι· άποτελοῦν ὅμως έντελῶς άσήμαντο μέρος τοῦ τυπικοῦ. Παρουσιάζονται μόνο σέ οὐσιαστικά, συνήθως σέ λατινικές ή λατινοελληνικές λέξεις, σχετικὰ λίγες, λόγιες και συνήθως σπάνιες, πού άκολουθοῦν εἴτε άποκλειστικά εἴτε ὄχι τήν ξένη κλίση. "Αλλωστε τὰ γαλλικά και τ' άγγλικά δέν ἔχουν διαφορετικούς πτωτικούς τύπους παρὰ μόνο δύο τὸ πολὺ, για τὸν ένικό και τὸν πληθυντικό, και ἔτσι σ' αὐτὲς τίς γλώσσες ὁ μορφολογικός τους άρχαϊσμός περιορίζεται συνήθως άκόμη περισσότερο. 'Αξιοσημείωτο εἶναι άκόμη πῶς σέ παλιότερη ἔποχή συνηθίζονταν περισσότερο οί τύποι αὐτοῦ τοῦ εἴδους και ἦταν άφθονώτερες οί λέξεις πού τοὺς ἔπαιρναν.

Στὰ γ α λ λ ι κ ά συνηθίζονται για τὸν πληθυντικό μερικοί λατινικοί τύποι καθῶς les maxima, des errata, οί ἰταλικοί les ciceroni, des pianissimi, τὸ άγγλ. the gentlemen. Λατινική εἶναι και ή σύνταξη λ.χ. la Sicile perdue épouvanta άντι la perte de Sicile κτλ.

Στ' ά γ γ λ ι κ ά διατηροῦν τήν ἑλληνική και λατινική κλίση σέ λόγιες, σπάνιες λέξεις καθῶς stigma - πληθ. stigmata, criterium - πληθ. criteria, phaenomenon - πληθ. phaenomena, basis - πληθ. bases, medium - πληθ. media, genus πληθ.-genera, gladiolus - πληθ. gladioli, focus-πληθ. foci, radix-πληθ. radices, λέγουν ὅμως και λαϊκώτερα the stigmas κτλ.—Σέ παλιότερα γ ε ρ μ α ν ι κ ά κείμενα, ὅταν άκόμη δέν εἶχε προχωρήσει ή καλλιέργεια και ή χειραφέτηση τῆς ἑθνικῆς γλώσσας, βρίσκομε άκόμη, σχηματισμένα κατά τή λατινική και τήν ἑλληνική γραμματική: eines Dialecti, einen Dialectum. 'Ο ἴδιος ὁ Λούθηρος μεταχειρίζεται στὰ γράμματά του, προχειρότερα γραμμένα άπὸ τή μετάφραση τῆς Ν. Δ., τύπους καθῶς Dialectica (σήμερα ἔκγερμανισμένα: die Dialektik), Philosophia (die Philosophie), Dialectici (ὄνομ. πληθ., σήμερα: die Dialektiker), Philosophi (die Philo-

Stephen
stotelen
das Eva
ex erem
Στ' στυ
Christus
περ καθῶ
Faktum
von den
nimbis,
λίγες, 1
πληθ.) Λε
λέξεις πού
capitalia),
καθῶς και
κῶν σέ -or
sor - die Pi

2

Οἱ κρυφές
τὸ ἑπικρατέ
συναίσεις), π
ὅμως γλώσσα
μονάχα νά π
οί ξένοι, οί ἄ
σέ ἄν τ ῖ θ ε
μέ τὸς ἑπικρα
στες, εἴστε,
ἔπος παρουσι
εἶναι γλώσσες
ματικὸ σύστημα
τὸ ξεχωριστὸ ἔ
πλάγην, νά διαμα
Τ' ἄποκρυπτ
μποροῦν νά διαμα
γίες στις κρυφές.
Αὐτὸ εἶναι : α
ὅταν τὸ ποτήρι,
πρώτου, §) Η δ.
σμός, νέος με
χριστῶν), πελαγο
πρωτοῦ ἢ κίτκ,

sophen), Theologi, Doctores (σήμερα: die Doktoren), Disputatores, Aristotelem (αἰτ.), im Aristotele (δοτ.), (die) Biblia (για τὰ ἱερὰ κείμενα), das Evangelion· so ging es S. Hieronymo, da er die Biblia übersetzte ex eremo octava Septembris (ἀπὸ τὴν ἔρημο (μοναζιά) στὶς 8 Σεπτεμβρίου). Στὰ σημερινὰ γερμανικὰ βρίσκονται, σὲ μερικὲς ἐκκλησιαστικὲς φράσεις Christus - die Kreuzigung Christi, καὶ στὴ γλῶσσα τῶν λογίων ἰδίως, τύποι καθὼς die Themata - die Themen, die Schemata - die Schemen, das Faktum - die Fakta, das Passivum - die Passiva, das Instrumentum - von den Instrumentis, das Pronomen - die Pronomina - in den Pronominibus, in den Nominibus, nomen agentis, drei Lire (ἰταλ. πληθ., τρεῖς λιρέτες., Diminuendo - die Diminuendi, das Tempo - die Tempi (ἰταλ. πληθ.). Λόγια πηγὴ ἔχει ὁ σχηματισμὸς τῶν ἀκόλουθων ἀκόμη τύπων, σὲ λέξεις ποὺ ἔγιναν ἐνίοτε λαϊκώτερες: das Kapital - die Kapitalien (λατ. capitalia), das Mineral - die Mineralien, das Kleinod - die Kleinodien, καθὼς καὶ ἡ παροξυτόνηση τοῦ πληθυντικοῦ σὲ - oren τῶν ἄρσ. οὐσιαστικῶν σὲ -or (ποὺ ἄλλιῶς θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι προπαροξύτονοι): der Professor - die Professoren, die Doktoren, die Assessoren.

26.—Κρυφές ἢ συνθηματικὲς γλῶσσες (§ 155)

Οἱ κρυφές ἢ συνθηματικὲς γλῶσσες ἀνήκουν στὶς εἰδικές, ὅπως εἶναι λ.χ. τὰ ἐπαγγελματικὰ ἰδιώματα, ποὺ ἔχουν τὸ δικό τους λεξιλόγιο (λέξεις ἢ σημασίες), ποὺ τὸ μεταχειρίζονται οἱ ὁμότεχνοι μεταξὺ τους. Στὶς κρυφές ὅμως γλῶσσες, ἀντίθετα μὲ αὐτά, δὲν ἐπιδιώκουν ὅσοι τὶς μεταχειρίζονται μονάχα νὰ συννενοηθοῦν μεταξὺ τους ἀλλὰ καὶ νὰ μὴν τοὺς καταλάβουν οἱ ξένοι, οἱ ἀμύητοι τρίτοι. Εἶναι ὄργανο ὁμάδας κοινωνικῆς ποὺ βρίσκεται σὲ ἀντίθεση μὲ τὴν κοινωνία — εἴτε κρυμμένη, καθὼς λ. χ. συμβαίνει μὲ τοὺς ζητιάνους, πλανόδιους ἐμπόρους, καὶ κάθε εἶδος δουλευτάδες, χτίστες, ράφτες, κομπογιαννῖτες κτλ., εἴτε φανερὴ, ποὺ καταντᾶ ἐχθρότητα, ὅπως παρουσιάζεται σὲ λωποδύτες, κακοποιούς, κακούργους. Συνήθως δὲν εἶναι γλῶσσες σωστές, μὲ ὀλόκληρο τὸ λεξιλόγιό τους καὶ ξεχωριστὸ γραμματικὸ σύστημα· ἀπαρτίζονται ἀπὸ μερικὲς ἑκατοντάδες λέξεις, σχετικὲς μὲ τὰ ξεχωριστὰ ἐνδιαφέροντα καὶ συμφέροντα ἐκείνων ποὺ αἰσθάνθησαν τὴν ἀνάγκη νὰ διαμορφώσουν τὴν κρυφὴ γλῶσσα.

Τ' «ἀποκρυπτικὰ μέσα» ποὺ «αἰνιγματώνουν» τὸ συνθηματικὸ λεξιλόγιο μποροῦν νὰ διαιρεθοῦν σὲ τρία εἶδη, ποὺ παρουσιάζονται σὲ ποικίλες ἀναλογίες στὶς κρυφές γλῶσσες, τόσο τὶς ἑλληνικὲς ὅσο καὶ τῶν ἄλλων λαῶν. Αὐτὰ εἶναι: α) Ὁ φωνητικὸς μετασχηματισμὸς, καθὼς ὕταν τὸ ποτήρι, κόψε, Δημήτρης, ὄχτῶ γίνωνται τορήπι, σπόκε, Τσηδρήμης, χτώγω, β) Ἡ ἀλλαγὴ σημασίας γνωστῆς λέξης ἢ ὀσχηματισμὸς νέας μὲ «κρυφὴ» σημασία: χουζούρι ἢ βροχὴ (στὴ γλῶσσα τῶν χτιστῶν), πελεκούδα ἢ κοπέλα, μαλλάτος ὁ παπάς, κοντυλιάρης ὁ δάσκαλος, φτερωτὴ ἢ κότα, φωτερὴ ἢ δραχμὴ, φυσῶ ἔχω, γυαλίζω βλέπω, γ) ἡ χρη-

σιμοποίηση ξένων λέξεων: *πρίφτης* ή *ρασα* ο παπάς, γκότ ο νοικοκύρης, *σαλούτα* ή *δραχμή*, *όρματ* καλός.

Οι κρυφές γλωσσες ανήκουν στα πιο ενδιαφέροντα κεφάλαια της γλωσσικής επιστήμης και της κοινωνιολογίας. Οι ελληνικές δε μελετήθηκαν ακόμη όσο πρέπει, αν και δημοσιεύτηκαν τα τελευταία χρόνια αρκετές μονογραφίες. Πβ. Triandaphyllidis, Über Geheimsprachen. Internat. Zeitschrift für Individualpsychologie. Βιέννη 3 (1925) σ. 91α. (Πβ. Β 36).

27. — "Απλωμα κοινής και λεξιλογική διείσδυση (§ 155)

Στις μελέτες για τα νεοελληνικά ιδιώματα συχνά γίνονται διαπιστώσεις καθώς οι ακόλουθες: «... και αυτά αι κοινόταται εν τῇ ἄλλῃ Ἑλλάδι λέξεις κατσίκα, τσοπάνης εἶναι ἄγνωστοι ἐν Κρήτῃ και μόνον ἐσχάτως ἤρχισαν νὰ ἀκούωνται ἐν ταῖς πόλεσιν τῆς νήσου εἰσαχθεῖσαι ἐξ Ἑλλάδος» (Ξανθοῦ διδῆ Στ., Ποιμενικά Κρήτης, Λεξικογρ. Ἀρχεῖον 5 (1918) σ. 268). «Χάνεται ἡ ιδιωματικὴ χροιά, τῶν κατοίκων ὡς ἄκομψα τὰ οἰκεία ἀποβαλλόντων και τὰ ξένα ὡς κομψὰ ἀποδεχομένων» (Κουκουλέ, Γλωσσικά ἐκ Κύθνου, ἴδ. περιόδ. τ. 6. σ. 279). Γενικά, ἡ εἰκόνα ποὺ παρουσιάζει τὸ κατὰ τόπους λεξιλόγιο μὲ τὸ ἀπλωμα τῆς νέας κοινῆς εἶναι ἡ ἀκόλουθη: α) Λέξεις ιδιωματικὲς ὑποχωροῦν σὲς ἰδιόσημες λέξεις τῆς προφορικῆς κοινῆς, συχνὰ λιγώτερο ἀρχαϊκὲς ἢ και ξενικὲς, β) καθιερώνονται ἀπὸ τὴ διοικητικὴ και ἐπίλοιπη κρατικὴ γλώσσα λέξεις ποὺ παραμερίζουν ἐνδεχομένως ἄλλες, συχνὰ ξενικὲς, ποὺ συνηθίζονταν, γ) εἰσάγονται λέξεις ἀπὸ τὴν προφορικὴ κοινὴ γιὰ νέες ἐννοιες, μαζί μὲ τ' ἀντικείμενα ποὺ γίνονται γνωστὰ (φωτογράφος, ράδιο), εἴτε και ἀπὸ τὸν τύπο, τὴ στρατιωτικὴ θητεία, τὴν παιδεία κτλ.

28. — Λεξιλογικὴ καλλιέργεια και ἀντικατάσταση τῶν ξένων λέξεων (§§ 156, 158)

Οἱ νεολογισμοὶ ποὺ θ' ἀντικαταστήσουν λέξεις ἐλληνικῆς ἢ ξένης καταγωγῆς ποὺ λέγονται ἤδη, ἔχουν ἐλπίδα νὰ ζωντανέψουν και νὰ ὑπερισχύσουν ἅμα συνοδεύωνται ἀπὸ προσόντα καθὼς ἡ συντομία, ἡ σαφήνεια, ἡ εὐκόλη προφορά, και κλίνωνται εὐκόλα. Τὰ προσόντα αὐτὰ χρειάζονται προπάντων ὅσο πρόκειται γιὰ ἐννοιες τῆς καθημερινῆς ζωῆς, γιατί τότε βοηθοῦν ν' ἀνεβοῦν εὐκόλα στὰ χεῖλη μας, χωρὶς προσπάθεια. Γιατὶ τὴν προσπάθεια μποροῦν νὰ τὴν κάμουν και νὰ τὴν ξανακάμουν μόνο μερικοὶ, ποὺ ἐνδιαφέρονται θερμότερα γιὰ τὴ γλωσσικὴ καθαρότητα, μὲ κίνδυνο κάποτε νὰ φανοῦν σχολαστικοὶ και ὑπερβολικοὶ, ὅχι ὅμως και ὅλοι οἱ ἐπίλοιποι ὁμόγλωσσοι, ποὺ δημιουργοῦν μὲ ὅσα λέγουν τὴ γλωσσικὴ πραγματικότητα. Γι' αὐτὸν τὸ λόγο οἱ ἐλληνικὲς ἐτυμολογικὰ ἀλλὰ ἄβολες λέξεις ἀπομένουν στὸ χαρτὶ και στὸ λεξικό, ὅπως ἐγίνε συχνότατα μὲ τὴν ἀστοχὴ γλωσσοπλαστικὴ ἐργασία τῶν λογίων στὸν περασμένο αἰῶνα. Ὁ ὀδοντοξέστης ἢ ἡ ὀδοντογλυφίδα, ὅπως μετάφρασαν ἄλλοτε τὸ cure-dents, δὲ ζωντανεύει, οὔτε και γλείφουμε καν μὲ αὐτὴν τίποτε, ἐνῶ τὸ ξυλαράκι, ποὺ λένε συχνὰ ὅσοι δὲ βρίσκουν λέξη

κατὰ
ἄλλο
καὶ οὐ
σύντα
αὐτὸ σ
πολλὸ γ
βρῆ μὲ
λογισ
προσθ
ἐπίκτη
ξεία). Σ
dalla se
καὶ τὸ ε
καὶ οὐλο
γιὰ τὴ μ
ἐπίστη
παραπ. σ.
Τὰ παρ
ζωῆς, ὅσο
ἐγγὴ καὶ
εὐκόλατε
τονεμισ
μονικόν
ταρὰ ἀπὸ τ
νῆχο ποστ
εφερε, βρῆ
τὴ διείσδυσι
ταχυδρομεί
σοκατῆς, γι
εἶναι. Γιὰ
τὴ σηματικ
σμοί, πετυγ
Κομματι
σῶν, 1900.
29. — Ἡ ε
λέξεις λόγ
τις γνωστῆ
καὶ οἱ ἄλλ
μεταμεριστ
γων παρ, Ἐφ
τῆς διδάξον

καταλληλότερη, δείχνει τὸ δρόμο καὶ εἶναι εὐκολο νὰ καθιερωθῇ. Δὲν εἶναι ἄλλωστε ἀνάγκη νὰ κρύβεται στὴ λέξι ὀλόκληρος ὁ ὀρισμὸς τῆς ἔννοιαι καὶ οὔτε πειράζει ἂν θὰ ὑπάρχουν καὶ ξυλαράκια πού δὲ θὰ εἶναι κατασκευασμένα ἀπὸ ξύλο· τὸ κόκαλο τῶν παπουτσιῶν (ἀγγλ. shoe-horn) εἶναι καὶ αὐτὸ συχνὰ ἀπὸ διαφορετικὸ ὕλικό. Ἐνῶ ἓνας διαβασμένης θὰ δυσκολευτῇ πολὺ γιὰ νὰ ἐξελληνίσῃ τὸ γερμανικὸ Messer-Bank, μιὰ ὑπηρετρία θὰ βρῇ μόνη τῆς μιὰ ἐκφραστικὴ ἰνομασία, λ.χ. *στυλωτήρι* ἢ *σκάρα*. Γι' ἀνάλογους λόγους θὰ προτιμήθηκε ἡ *τορπίλα* ἀπ' ὅλες τὶς ἑλληνικὰς λέξεις πού προτάθηκαν στὴ θέση τῆς: *ναυθραύστης*, *νηορρήκτης*, *πλοιοθραύστης*, *πλοιορρήκτης*, *ναύκλαστρον* κτλ. (προτάθηκαν, φαίνεται, ἀκόμη 25 τουλάχιστο λέξεις). Στις λέξεις τὶς μὲ τὸ παραπάνω πολυσύλλαβες — εἶναι τὰ *sesquipedalia verba* τοῦ Ὁράτιου, τὰ *mots longs d' une toise* τῶν Γάλλων — ἀνήκουν τὸ *αὐτοκινητοστάσιον* (*garage*), ἡ *αὐτοκινητάμαξα* (*automotrice*), τὸ *κονδυλομάχαιρον*, ὁ *κροκυλελαιόκλυστος ἰχθύς* *μαγιονέζα*, τὸ *μυτωττοδοχεῖον* γιὰ τὴ μουσταρδιέρα καὶ τὸ *δοχεῖον ὀξυφυλλάδος* γιὰ τὴ σαλατιέρα. Σατιρίστηκαν οἱ ὁμοίαι τους ἤδη ἀπὸ τὸ Ρίζο Νερουλὸ στὴ Βαβυλωνία (βλ. παραπ. σ. 425). Πβ. καὶ Βλαντῆ, *Τὸ γλωσσικὸν ζήτημα* σ. 30.

Τὰ παραπάνω ἀληθεύουν γιὰ ἔννοιαι τῆς καθημερινῆς καὶ τῆς πραχτικῆς ζωῆς, ὅπου εἴμαστε περισσότερο εὐαίσθητοι γιὰ τὶς ἀρετὰς πού πρέπει νὰ ἔχη ἡ νεόπλαστη λέξι. Ἀλλὰ καὶ γιὰ τὶς λέξεις πούμποροῦν νὰ θεσπιστοῦν εὐκολώτερα ἀπὸ μιὰ δημόσια ἢ ἄλλη ἀρχὴ δὲν εἶναι πάντοτε εὐκολὴ ἡ μετονομασία καὶ δὲν πρέπει νὰ ὑποτιμηθοῦν τὰ παραπάνω προσόντα. Τὰ ρυμουλκούμενα (δεύτερα βαγόνια) τοῦ τράμ μετασηματίστηκαν γιὰ συντομώτερα ἀπὸ τὸ λαὸ σὲ *ρυμουλκας*. Καὶ ὁ λαὸς πάλι, πού ξενιζόταν ἀπὸ τὸ ξενόηχο *ποστρεστάντ*, μιὰ καὶ λέξεις καθὼς *ταχυδρομειοστάσιμος* εἶναι ἀπρόφερτες, βρῆκε μόνος του τὸ συντομώτερο, *ταχυδρομεῖο*, ὅπως ἐπιγράφει τὴ διεύθυνση, ὅταν πρόκειται νὰ πάρῃ ὁ παραλήπτης τὸ γράμμα του ἀπὸ τὸ ταχυδρομεῖο.— Ἀνάλογα σηματοπίστηκαν ἀπὸ τὸ λαὸ λέξεις καθὼς τὸ *νεροκράτης*, γιὰ τὸ ἐπίσημο ὕδρονομεύς, πού τοῦ λείπει ἡ ἔτυμολογικὴ διαφάνεια. Γιὰ ὁμοιο λόγο θὰ ἦταν ἡ *προφορικὴ διακοίνωση* προτιμότερη ἀπὸ τὴ *ρηματικὴ* καὶ τὸ *μισοτσάκιστος* ἀπὸ τὸ *ἡμίκλαστος*. — Πολλοὶ νεολογισμοί, πετυχημένοι ἢ ὄχι, τῆς καθαρῆουσας συνήθως, βρίσκονται στοῦ Κομμανοῦδη Στ., *Συναγωγὴ νέων λέξεων ὑπὸ τῶν λογίων πλασθεισῶν*, 1900.

29. — Ἡ εὐκολία τῆς μετονομασίας γιὰ λόγιαι ἔννοιαι (§ 159)

Λέξεις λόγιαι, ὅσο ἡ χρῆση τους εἶναι ἀκόμη περιορισμένη καὶ ἡ ἔννοιά τους γνωστὴ μόνο σὲ λίγους, εἶναι πολὺ εὐκολώτερο ν' ἀντικατασταθοῦν παρὰ οἱ ἄλλαι. Συχνὰ καθηγητὰς τοῦ Πανεπιστημίου ἢ τοῦ Πολυτεχνείου μεταχειρίστηκαν καὶ καθιέρωσαν ὄρους διαφορετικοὺς ἀπὸ τῶν προκατόχων τους. Ἐφτανε γι' αὐτὸ νὰ τοὺς γράψουν στὰ συγγράμματά τους καὶ νὰ τοὺς διδάξουν στὸ περιορισμένο ἀκροατήριό τους, πού δὲ θὰ εἶχε ἄλλωστε

καμιὰ διάθεση ν' ἀντιτάξῃ τίς παλιότερες λέξεις. (Δυσκολία μπορεῖ μόνο νὰ γεννηθῆ ὅταν σύγχρονοι ἀκαδημαϊκοὶ διδάσκαλοι μαθημάτων συγγενικῶν δὲ συμφωνοῦν στὴν ὀρολογία καὶ μπερδεύωνται ἔτσι οἱ σπουδαστές. Γιὰ τὴν ἱστορία τῆς πολὺπαθῆς ὀρολογίας τῆς χημείας βλ. Μ α τ θ α ι ο π ο ὕ λ ο υ Γ., Ἡ ἑλληνικὴ χημικὴ ὀνοματολογία καὶ εἰδικῶς τῶν ὀργανικῶν ἐνώσεων, 1931). — Σὲ μερικές περιστάσεις ἡ ἐπίσημη ὀνοματοθεσία μπορεῖ νὰ ἐπιβληθῆ καὶ μ' ἓνα Διάταγμα. Ἐτσι χρησιμοποίησαν τὸ ὑπουργὸς στὴν ἀρχὴ σὲ γενικώτερη σημασία (λ.χ. «ὕπλληλοι ὑπουργοὶ τῆς Διοικήσεως» Ἑλλην. Χρονικά. Μεσολόγγι, 1825, σ. 103) ἐνῶ ὁ δικός μας ὑπουργὸς λεγόταν στὴν ἀρχὴ *μινίστρος* καὶ *γραμματεὺς ἐπικρατείας* (ὡς τὰ 1844) (Β. Δ. 1841). Ὁ Κοραῆς γράφει «ὕπουργὸς τῆς τέχνης του» (Ἄτακτα Α', σ. 174) καὶ «ὕπουργεῖα λασκανοφόρου»· τὸ γαλλ. *ministre* τὸ ἀποδίνει μὲ τὸ *λειτουργὸς* (Βεγκαρία, ἐκδ. 1823, σ. 69, 105α. εἰς.). Οἱ κοσμητόρες τῶν πανεπιστημιακῶν σχολῶν εἶχαν ὀνομαστῆ στὴν ἀρχὴ καὶ αὐτοὶ διαφορετικά, *σημάντορες* (Β.Δ. 1836), *σχολάρχαι* (1837), *ἔφοροι σχολῶν*, καὶ *διευθυντῆς* ὁ πρῶτανις (Β.Δ. 1837). Ἀπὸ τὰ 1833 ὁ σημερινός μας ἀντιναύαρχος (*vice amiral*) ὀνομαζόταν *ὑποναύαρχος* καὶ ὁ ὑποναύαρχος (*contre amiral*) ἀντιναύαρχος. Ἐτσι στὰ 1835 προβιβάστηκε μὲ Β.Δ. ὁ ἀντιναύαρχος Μιαούλης σὲ *ὑποναύαρχο*. Ὅταν στὰ 1841 θεσπίστηκε ἡ ἀλλαγὴ τῶν τίτλων χρειάστηκε ν' ἀλλάξῃ καὶ τὸ δίπλωμα τοῦ Μιαούλη (Φ ω κ ᾱ, Χρονικά, σ. 28).

Μὲ ὅμοιο τρόπο καθιερώθηκε ἡ σημερινὴ πάγκοινη χρῆσι τῶν *φωνηέντων* καὶ τῶν *συμφώνων*. Στις πρῶτες δεκαετίες ὀνομάστηκαν αὐτὰ γιὰ τὸ δημοτικὸ σχολεῖο *φωνή* καὶ *βουβόν*, καὶ *ζυγὴ φωνή* ὁ δίφθογγος, ἀλλὰ μετονομάστηκαν μὲ Β.Δ. (23 Ἰουλ. 1853): Διάταγμα περὶ τινῶν τροποποιήσεων ἐπὶ τοῦ Ὁδηγοῦ τῆς ἀλληλοδιδασκτικῆς μεθόδου (σ. 105, 117): «Αἱ ὀνομασίαι τῶν *φωνηέντων* ὀρίζονται ὡς ἐξῆς: τὸ μὲν *ι* καὶ *ο* μένουσιν ἀπλῶς καὶ κατ' ἐξοχὴν *ι* ὁ· τὸ δὲ *η* προσονομάζεται μέγα, καθὼς καὶ τὸ *ω* μέγα, τὸ δὲ *υ* μένει *υ* ψιλόν». «Τῶν λέξεων *φωνή* καὶ *βουβόν* ἀντικατασταθῆτωσαν αἱ λέξεις *φωνήεν* καὶ *σύμφωνον*, ἐρμηνεύοντος ἅπαξ τοῦ διδασκάλου τὴν δύναμιν τῆς *σύν*». Ἡ καθιέρωση ὡστόσο τῶν ὄρων *βουβόν* κτλ. εἶχε δώ εἰ ἀφορμὴ νὰ κατηγορηθοῦν, ὅπως θὰ λέγαμε σήμερα, οἱ «μεταρρυθμισταὶ» πῶς ἀξιῶνουν «τὴν δίφθογγον νὰ λέγουν *ζυγόν*, προεισαγωγὴν εἰς τοὺς παῖδας καὶ εἰς τοὺς γονεῖς των νὰ τὴν προφέρουν οὕτω, διὰ νὰ συνηθίσουν νὰ ὑποφέρουν ἐν καιρῷ καὶ ἀληθινὸν *ζυγόν*, τὸν τοῦ ἀειμνήστου Φοίνικος [τοῦ Καποδίστρια, πὺ μόλις εἶχε πεθάνει]» (Ἀθηνᾶ, Ναύπλιο, 1832, ἀρ. 27, σ. 107). Καὶ ἐξηγεῖ ἀργότερα ὁ Ι. Κοκκῶνης: «Μὴ γνωρίζοντες τινές, ἢ μὴ θέλοντες νὰ ἐννοήσωσι τὸ αἴτιον, διὰ τὸ ὁποῖον ἐπροτεῖναμεν τὴν προσωρινὴν μεταβολὴν τῆς ὀνομασίας τῶν γραμμάτων, ἐθεώρησαν τὸ πρᾶγμα ὡς καινοτομίαν φοβερὰν καὶ ὑποκρύπτουσαν σκοποὺς δολίους εἰς συνθήειαν ζυγῶν πολιτικῶν καὶ ὑποδουλώσεων, ἀλλὰ τὰ τοιαῦτα γελοῖα ὄντα ἐν ταυτῷ καὶ ἀνόητα δὲν χρῆζουσι κχιμιᾶς προσοχῆς» (Νέος Ὁδηγός, 1850 σ. 106), πβ. Ἀ μ α ρ ι ὠ τ η Μ., Ἰω. Π. Κοκκῶνης 1937, σ. 87.

Οἱ

Σήμε
τὸ π
τονομα
ἢ πολλὰ
δίφθογγ
ἀποπο
πῶς ἢ γ
γους ἔσ
γενεῖται
δίφθογγ
ἔννοι
ἕνα μᾶτ
πρὸς τὴν
σχολεῖον
ἀλλὰ τὸ π
ἀνάγκη καὶ
ρεῖται (μὲ
χρῆσι τῶν
μπαῖσι, π

30.—Οἱ ξεν

Οἱ ξεν
τῆς εἰ
καθιερω
προσωπι
ζῶνι με
δίνουσι
στεῖται ἢ
μετὰ τὴν
πρόσο
ἐπιπέ
γ) Ἐνι
φράση
νητικῶν
προσφ
ε) Ἐνι
τῆς ἑ
μὰ ἀλλ
τὰ κ
σχημα
ὀνομα
ἀνάγκη

Σήμερα βέβαια, πού με τῆ μεγάλη διάδοση τῆς παιδείας ἔλλαξαν ἀπὸ τότε τόσο σημαντικὰ οἱ γλωσσικοὶ ὄροι, δὲ θὰ μπορούσε νὰ πετύχη νέα μετονομασία με τὴν ἴδια εὐκολία—ὅσο δὲ βρίσκονται καταλληλότερες λέξεις ἢ τουλάχιστον ὅσο δὲ συνδυάζεται ἡ μετονομασία με κάτι νέο. Οἱ ἀρχαῖοι διφθόγγοι λ.χ. δὲν εἶναι εὐκολο νὰ μετονομαστοῦν, θὰ ἦταν ἄλλωστε καὶ ἄτοπο γιὰ τὴν ἀρχαία γλῶσσα, ἀφοῦ ἐκεῖνη εἶχε ἀληθινὰ διφθόγγους. Ἄλλὰ πάλι ἡ γραμματικὴ τῆς νέας μας γλώσσας εἶναι ἀνάγκη νὰ ὀνομάσῃ διφθόγγους ὅσα εἶναι πραγματικὰ διφθόγγοι, λ.χ. τὸ (αἷ) τοῦ κελαηδῶ, ἀλλιῶς γεννιέται ἐπικίνδυνη σύγχυση. Πρέπει γι' αὐτὸ ἀπαραίτητα νὰ μετονομάσῃ *δίψηφα φωνεντα*, τὰ *αι, ου* κτλ. τῆς ἱστορικῆς μας ὀρθογραφίας.

Ἐννοεῖται πὼς ἂν λόγιες ὀπωσδήποτε ἔννοιες δύσκολα μετονομάζονται ἅμα μπῆκαν σὲ κοινὴ χρῆση, αὐτὸ εἶναι ἀκόμη δυσκολώτερο νὰ γίνῃ ὅταν πρόκειται γιὰ ἔννοιες πολὺ λαϊκῆς καὶ πού ξεφεύγουν τῆ δικαιοδοσίας τοῦ σχολείου ἢ τοῦ κράτους. Γιὰ τὸ οἰκτιβίβυς εἶχαν προταθῆ στὰ 1860 κοντὰ σὲ ἄλλα τὸ πολυέδρον, παντοφορεῖον, πολυφορεῖον, πολύανδρον, πληθοφορεῖον, ἀκόμη καὶ ἡ σοφὸκλεια λαμπήνη, καθιερώθηκε ὅμως ὁ νεολογισμὸς *λεωφορεῖον*, (μετὰ τὸ ἀττικὸ *λεώς*). Ὁ νεωτερισμὸς τῶν αὐτοκίνητων λεωφορέων ἄρχισε τελευταῖα ν' ἀπειλῆ τὴ μονοκρατορία του μετὰ τὸ πολὺ συντομώτερο *μπούσι*, πού σχηματίζει ἤδη καὶ παράγωγα (*μπουσάκι, μπουσιτζής*).

30.—Οἱ ξενισμοὶ τῶν ξενομορφωμένων καὶ τῆς καθαρεύουσας (§ 160)

Οἱ ξενισμοὶ πού συνηθίζονται σήμερα ἀπὸ τίς ἀνώτερες καὶ ξενόγλωσσες τάξεις εἶναι πολλαποῖ: α) *Λέξεις καὶ ἔκφρασεις*. Οἱ στῆλες τοῦ καθημερινοῦ καὶ βδομαδιατικοῦ τύπου εἶναι πλημμυρισμένες ἀπὸ αὐτές: μιὰ *περσοναλιτέ* πού μαγνητίζει, *μιζανπλί, λενζερλί, ἀμπιγέ, χρῶμα μαριν-βιολέ, ζώνη μπλέ βιολασέ* κτλ.—β) *Ξενισμοὶ σημασιολογικοὶ*, πού δίνουν σὲ μιὰ ἑλληνικὴ λέξη τὴν ξένη σημασία: *φτωχὸς διάβολος, χρεωστεῖται* ἢ *προσῆκουσα τιμὴ* (ἤδη στὴν προμετωπίδα τοῦ «Ἀχελώου», ἔφημερίδας πολιτικῆς τῆς Ἀνατ. Χέρσου Ἑλλάδος. Ἐν Βραχωρίῳ, 1 22). Κάτι παρόμοιο εἶναι καὶ τὸ *ἑτερόκλιτος*, πού ἐδῶ καὶ μερικὰ χρόνια ἔκαμε τὴν ἐμφάνισή του στὴ δημοσιογραφία, στὴ σημασία τοῦ γαλλ. *hétéroclite*.—γ) *Ξενισμοὶ τῆς φράσης*, πού μεταφράζουν ἑλληνικὰ ὀλόκληρη φράση: *μοῦ δίνει κάτι στὰ νεῦρα, ἀντὶ με νευριάζει*.—δ) *Ξενισμοὶ φωνητικοὶ*, ὅταν σὲ μιὰ ξένη λέξη διατηροῦν τὴν ξενικὴ καὶ ἀνελλήνιστη προφορά τῆς: *πύρὲ πουρές, choφῶρ σοφέρ*. Ὁ λαὸς πάντα τίς κανονίζει.—ε) *Ξενισμοὶ μορφολογικοὶ*, πού πατώντας κανόνες βασικοῦς τῆς ἑλληνικῆς γραμματικῆς, εἰσάγουν ξένες σχηματιστικῆς καταλήξεις ἢ μιὰ ἀκλισία ἀδικαιολόγητη (§ 60). Ἔτσι οἱ πληθυντικοὶ μετὰ τὸ -ς, τὰ *τάνκς, τὰ κλόμπς*—τότε παρασύρεται κανεὶς ἀπὸ τὸ γλωσσικὸ του αἶσθημα νὰ σχηματίσῃ καὶ τὴν ἐνικὴ ὁμοία σὲ -ς—οἱ ἀκλιτοὶ πληθυντικοὶ πολλῶν οἰκογενειακῶν ὀνομάτων: *«εἶδα τοὺς Βλαντιῆ» ἀντὶ τοὺς Βλαντιῆδες*. Ἐδῶ ἀνήκουν καὶ ἄλλοι σχηματισμοὶ κατὰ ξένα πρότυπα. Ἔτσι λ.χ. στὸ *«μετὰ τὸν*

ἄνθρωπο ἐκεῖνο ἄλλαζαν ἀμέτρητες *καλημέρες* καὶ *καληνύχτες*» εἶναι γαλλισμοὶ οἱ πληθυντικοί, γιὰ τὸ ἑλλ. *καλημέρα*, *καληνύχτα* ἅς εἶναι καὶ ἔναρθρο, ἢ *καλημέρα*, δὲν ἔχει πληθυντικό. — ζ) **Ξενισμοὶ συνταχτικοί**: ἕνας θεός - πνεῦμα, «εἶδε τὴν ὥρα σ' ἕνα φωτερό μεγάλο ρολοὶ - διαφήμιση» (§ 161). — Ἄς σημειωθῇ πῶς οἱ ξενισμοὶ τοῦ εἴδους αὐτοῦ, ἀφθονοῦσιν ἐν τελευταῖς δεκαετίαις, δὲ θὰ ἔλειψαν ἀπὸ τῆς γλώσσας τῶν ξενομορφωμένων οὔτε σὲ περασμένες ἐποχές· ὁ ἀρχαϊσμός τῆς γραπτῆς τους γλώσσας ἐμπόδισε νὰ γραφοῦν. Σὲ γράμμα τοῦ Α. Μαυροκορδάτου στὸ Λάζαρο καὶ Γεώργιο Κουντουριώτη στὴν Ἰδρα (26 Ὀκτ. 1821) διαβάζομε: «δὲν πρέπει νὰ κομπρομεταρισθῇ ὁ ἄνθρωπος».

Εἶναι ἀνάγκη νὰ προστεθῇ πῶς μέρος ἀπὸ τοὺς ξενισμοὺς ποὺ δέχεται ἡ ποὺ καθιέρωσε ἢ καθαρεύουσα δὲ θὰ πολιτογραφοῦνταν, ἂν αὐτὴ εἶχε μεγαλύτερη δικὴ τῆς ὑπόστασις καὶ δὲν εἶχε περιφρονῆσει τὰ φραστικὰ μέσα τῆς δημοτικῆς. Ἐντὶ τότε νὰ ἐπιζητοῦμε, καθὼς γίνεται συχνά, τὴν κατὰ λέξη μετάφραση θὰ φροντίζομε ν' ἀποδώσωμε ἀλλιῶς τὸ ξένο νόημα. Ἔτσι, ταξιθεύοντας βλέπει κανεὶς σὲ πολὺγλωσσες ἐπιγραφὰς πῶς ἡ κάθε γλώσσα ἐκφράζει διαφορετικὰ τὸ ἴδιο νόημα, χωρὶς καμιά τους νὰ μεταφράζῃ δουρικὰ τὴν ἄλλη: γερμ. *Nichtraucher* - γαλλ. *non fumeurs* - ἰταλ. *e vietato di fumare*· γερμ. *Verbotener Aufgang* - γαλλ. *passage défendu*. Ἐννοεῖται πῶς οἱ ξενισμοὶ αὐτοὶ δὲ λείπουν οὔτε ἀπὸ τῆς δημοτικῆς: «παρακαλεῖ θε νὰ κλείνετε τὴν πόρτα», «παράκληση νὰ κλείνετε τὴν πόρτα» εἶναι καὶ αὐτὰ μετάφραση τῶν γαλλικῶν *on est prié ἢ prière de fermer la porte*. Σωστότερα θὰ λέγαμε στὴ γλώσσα μας: «παρακαλοῦμε νὰ κλείνετε τὴν πόρτα».

Ἡ ξενομανία ἔχει ἰδιαιτέρη ἐκδήλωσις καὶ στίς ὀνομασίες τῶν ξενοδοχείων, ποὺ ἐνῶ ὑπάρχουν τόσα κατάλληλα ἑλληνικά, ὠραῖα καὶ ἐκφραστικὰ ὀνόματα, ὀνομάζονται συνήθως κατὰ προτίμησιν καὶ χωρὶς λόγο ξενικά. Ἔτσι λ.χ. στὸ Λουτρόκι, ἡ γύρω φύσις καὶ ἱστορία δὲν κατόρθωσε νὰ ἐμπνεύσῃ τοὺς ὀνοματοθέτες, καὶ πλᾶσι σὲ μερικὰ ἑλληνικά ὀνόματα, *Δελφοί*, *Ποσειδώνιον* κτλ. διαβάζει κανεὶς τὰ *Atlantic*, *Cecil*, *Cosmopolite*, *Excelsior*, *Majestic*, *Μοντέρνο*, *Palace*, *Ritz*, *Splendid*, *Πλάζα*. Τὸ παράδειγμα τὸ δίνει ἄλλωστε ἡ πρωτεύουσα, καὶ ὡς τις πιδ ἀπόμερες γωνιᾶς τῆς Ἑλλάδος μπορεῖ κανεὶς νὰ δῇ πόσο εὐκόλα βρῖσκει μίμησιν ἢ ξενομανία.

Ὅπως ἔγινε καὶ μὲ ἄλλες γλώσσας, ἦταν ἀδύνατο καὶ γιὰ τὴ δικὴ μας νὰ ἀποφύγῃ τὴν ἐπίδρασιν ἀπὸ τις ἄλλες (βλ. παραπ. σ. 5, 13, 25, 33, 35α, 49). Αὐτὲς δὲν μπορούσαν νὰ τις ἀποφύγῃ οὔτε ἡ γραπτὴ γλώσσα. Εἶναι μάλιστα ἀξιοπαρατήρητο πῶς καὶ οἱ Βυζαντινοί, μὲ ὅλο τὸν ἀρχαϊσμό τους, δὲν ἀπόφευγαν συνήθως τις ξένες λέξεις. Καὶ στὸ 19. αἰ. ἦταν φυσικὸ νὰ δεχτοῦμε ἀπὸ τις γλώσσας τῶν μεγάλων εὐρωπαϊκῶν ἐθνῶν, τόσο προχωρημένων στὸν πολιτισμό, ἀνάλογη ἐπίδρασιν, ἀφοῦ ἀπὸ κείνους δεχτήκαμε τόσο ἀφθονο πολιτισμό. Ἡ περιφρόνησις ὡστόσο τῆς ζωντανῆς γλώσσας ἀπὸ τὸν καθαρισμὸ εἶχε γι' ἀποτέλεσμα νὰ δεχτῆ ἢ καθαρεύουσα, μὲ ὅλο τὸν ἀρχαϊσμό της, καὶ πίσω ἀπὸ αὐτόν, τὴν ξένη ἐπίδρασιν στὴν ἐσωτερικὴ της

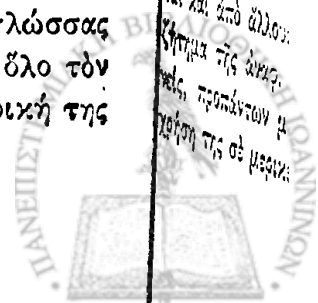
ἐπὶ καὶ δι-
κασιό τῆ-
δ Βερνερδ-
477, 478α.
ἀτ' ἀπορ-
εἰς καὶ ὡς, ἢ
ροῦ, τὸ ἴδι-
αβόλο, ποῦ
Ἡ ζωνταν-
καθὼς μέρα
τῆς προσηνά-
ρωότερες μ
Τριαντα-
τῆ, τὸ ἴδιον

31.-Δ

Στὴν κοινὴ
πλοῖ, κάποτε
-τοῦ ἀποστολ-
μοστ(α)-(ἐ)σε
Οἱ παρὰ τὴν
στῆσαν μεταξὺ
ἢ γενήθησαν ἢ
ἄλλα ἰδιώματα
μακαί τῆς πλο-
ῶμας νὰ εἶναι ἢ
ἢ καὶ σὲ πλοῖ.
Πβ. τὰ γερμανικ.
des Bauern, des
zoge-die Herzöge
εἶναι ἀπὸ τὸν ἴδιον
ἀπὸ ἐκείνη ποὺ εἶ-
πολλὰ ἴδιον, Οἱ

32.- Λόγι

Τὰ παραδείγματα
ἀποσπ. ὁ ἀποσπ.,
ζητήματα στοὺς κα-
ται καὶ ἀπὸ ἄλλων.
ζητήματα τῆς ἀποσπ.
καὶ, προσηνάτων μ
καρτῆς τῆς σὲ μερικὰ

ύφή και διατύπωση, πολὺ μεγαλύτερη ἀπ' ὅ,τι θὰ εἶχε γίνει ἀλλιῶς. Τὸν ξε-
 νισμό τῆς αὐτῶ τὸν παρατήρησαν πολλοί, ἀπὸ τὰ πρῶτα τῆς βήματα, και
 ὁ Βερναρδάκης τὴν ὀνόμασε γι' αὐτὸ «φραγκάττικον» (βλ. παραπ. σ. 470,
 477, 478α.). Ξενισμοὶ τῆς καθαρεύουσας εἶναι λ.χ. τὸ ἐν πλήρει μεσημβρίᾳ,
 ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον, ἐν πάσῃ περιπτώσει, ἐν δεδομένη στιγμῇ, ἀπὸ καιροῦ
 εἰς καιρὸν, ἔλαβε τὸν κόπον, ἔλαβε μέτρα, ἔλαβε διαστάσεις, ἔλαβε ἐνεργὸν μέ-
 ρος, τὸ ζήτημα εἶναι ἐπὶ τάπητος, ὑπὸ τὰς παρούσας συνθήκας, θέτω ἐν ἀμ-
 φιβόλῳ, προστασία τοῦ πρασίνου κτλ. κτλ.

Ἡ ζωντανὴ γλῶσσα εἶχε συχνὰ ἀντίστοιχους ἐκφραστικούς ἰδιωματισμούς,
 καθὼς μέρα μεσημέρι, πέρα πέρα, ὅπως και νὰ εἶναι, κάθε τόσο, ἡ προστασία
 τῆς πρασινάδας, ἢ θὰ μπορούσε νὰ σχηματιστοῦν ἀπὸ αὐτὴν ἐκφράσεις συμ-
 φωνότερες μὲ τὸ πνεῦμα τῆς. Πβ. Ψ' υ χ ἄ ρ η, Τὸ Ταξίδι μου 1905², σ. 66.
 Τριανταφυλλίδη, Βιβλιοκρισία. Λαογραφία 2 (1910) σ. 497. Βλαν-
 τῆ, Τὸ γλωσσικὸν ζήτημα, σ. 28.

31.—Διπλοὶ μορφολογικοὶ τύποι τῆς δημοτικῆς (§ 165)

Στὴν κοινὴ δημοτικὴ ἀκούονται σὲ διάφορες περιπτώσεις παράλληλα δι-
 πλοὶ, κάποτε και πολλαπλοὶ δημοτικοὶ τύποι: μάνες-μανάδες, τοῦ ἀρρώστου
 τοῦ ἀρρώστου, κανεῖς-κανένας, πηδᾶ-πηδάει, φοβοῦμαι-φοβᾶμαι, (ἐ)φοβού-
 μουν(α)-(ἐ)φοβόμουν(ε) κτλ.

Οἱ παράλληλοι αὐτοὶ τύποι, ὅσο δὲν ἀνῆκαν ἐξ ἀρχῆς στὴν κοινὴ, καθρε-
 φτίζουν μεταβατικὴ κατάστασι, ὅπου δὲν ἐπικράτησε ἀκόμη ὁ ἕνας τύπος,
 ἢ γεννήθηκαν ἀπὸ τὸ ἄπλωμα ἀκριβῶς και τὸ ἀνακάτωμα τῆς κοινῆς μὲ
 ἄλλα ἰδιώματα. Μὲ τὴν καλλιέργεια τῆς νέας γραπτῆς κοινῆς και τὴ γραμ-
 ματικὴ τῆς ρύθμιση και ἐπιλογή, ἡ πολυτυπία αὐτὴ περιορίζεται, χωρὶς
 ὅμως νὰ εἶναι δυνατὸ νὰ σβῆσῃ ἐντελῶς, οὔτε και νὰ εἶναι αὐτὸ ἀπαραίτητο
 ἢ και σκόπιμο. Ἀνάλογες διπλοτυπίες δὲ λείπουν και ἀπὸ ἄλλες γλῶσσες.
 Πβ. τὰ γερμανικὰ des Tages-des Tags, dem Tage-dem Tag, des Bauers-
 des Bauern, des Greises-des Greisen, die Greise-die Greisen, die Her-
 zoge-die Herzöge. Τὸ φαινόμενο αὐτὸ χρησιμοποιήθηκε συχνὰ γιὰ ἐπιχεί-
 ρημα ἀπὸ τὸν ἀρχαϊσμό, ποὺ ζήτησε νὰ τοῦ δώσῃ σημασία πολὺ μεγαλύτερη
 ἀπὸ ἐκείνη ποὺ ἔχει. Πβ. Ψ' υ χ ἄ ρ η, Ἀπολογία, σ. 158α. Τριαντα-
 φυλλίδη, Οἱ νέοι και τὸ γλωσσικὸ ζήτημα, σ. 17. Βλ. και παραπ. σ. 533.

32.—Λόγιοι μορφολογικοὶ τύποι τῆς δημοτικῆς (§ 168)

Τὰ παραδείγματα ποὺ μνημονεύονται, ἢ γεν. πληθυντικὴ -εων, ἢ ἀναφ.
 ἄντων. ὁ ὁποῖος, ἢ παθητ. ἐνεστ. μετοχὴ -μενος, εἶναι ἀπὸ τὰ ἐπίμαχα
 ζήτῆματα στοὺς κύκλους ποὺ καλλιεργοῦν τὴ δημοτικὴ: ἀπὸ ἄλλους γράφον-
 ται και ἀπὸ ἄλλους ἀποφεύγονται. Περισσότερο συζητήθηκε τελευταῖα τὸ
 ζήτημα τῆς ἀναφ. ἄντωνυμίας. Ἄν και εἶναι δυνατὸ νὰ τὴν ἀποφύγῃ κα-
 ρεῖς, προπάντων μὲ τὴ βοήθεια τοῦ πού, δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία πὼς ἡ
 ἀρνήσις τῆς σὲ μερικῆς περιστάσεις δίνει στὸ ὕφος σαφήνεια μεγαλύτερη και

ποικιλία, ὅταν παρουσιάζεται ἐπισώρευση πολλῶν πού, χωρὶς νὰ βαραίνει ἡ ἔκφραση μὲ τύπο γραμματικὸ ἀχώνευτο. — "Ὅσο γιὰ τὴ γεν. πληθυντικὴ εἶναι ἀλήθεια πὼς ἔχει κλονιστῆ στὴ σημερινὴ γλῶσσα, καθὼς καὶ γενικὴ ἢ γενικὴ σὲ πολλὰ ιδιώματα, ἀλλὰ ὅσο τὰ νότια ιδίως ιδιώματα δείχτηκαν συντηρητικώτερα καὶ συνηθίζεται σὲ πλῆθος ἄλλους τύπους δὲν εἶναι εὐκολο νὰ τὴ στερηθῆ ὁ πεζὸς λόγος. — Ἡ παθητ. ἐνεστ. μετοχὴ σὲ -όμενος, -ούμενος, συχνότατη στὴν κοινὴ ὁμιλία σὰν ἐπίθετο ἢ σὰν οὐσιαστικὸ (οἱ ἐργαζόμενες γυναῖκες, οἱ φορολογούμενοι πολῖτες, οἱ ἐνδιαφερόμενοι, τὸ ἐξαγόμενο, τὸ περιεχόμενο τῆς ὁμιλίας του, ἡ ἐφαπτομένη, ὁ κομψεύμενος), φαίνεται ἀπαραίτητη καὶ σὲ μερικὲς μετοχικὲς λειτουργίες καθὼς καὶ στὰ ἀποθετικὰ ρήματα, στὴ θέση τοῦ ἀνύπαρχτου ἐνεργ. τύπου: «ὑποστηρίζον-τας τὸ πρῶτο καὶ δεχόμενος τὸ δεύτερο», φανταζόμενός τον. Ἴσως νὰ μὴν εἶναι δυνατὸ νὰ στερηθῆ ἡ νέα κοινὴ σὲ μερικὲς περιστάσεις καὶ τὴν ἀορ. ἐνεργ. μετοχὴ σὲ -σαντας, -όντας, ιδιωματικὴ, εἶναι ἀλήθεια, καὶ ὄχι συχνή, οὔτε στὴ δημοτικιστικὴ φιλολογία, ἀλλὰ κάποτε πολὺ χρήσιμη, ἀφοῦ ἡ ἐνεστ. μετοχὴ δὲ βοηθεῖ νὰ ξεχωριστῆ τὸ ὑστερόχρονο ἀπὸ τὸ σύγχρονο. Εἶναι ἀλήθεια πὼς μιὰ τέτοια χρῆση δὲν ἀρέσει σὲ πολλούς, μερικὲς ὅμως φραστικὲς ἀνάγκες εἶναι ἀνώτερες ἀπὸ τίς ἀτομικὲς θελήσεις καὶ καλαισθησί-εις. Κανεῖς δὲ φανταζόταν στὴν ἐποχὴ τοῦ καθαρισμοῦ, τοῦ ἠνεγκνον καὶ τοῦ προηνεγκάμην, προενηνεγμένος, πὼς πενήντα χρόνια ἀργότερα θὰ γινό-ταν τόσο συχνή, καὶ θὰ ἔμενε ἀπαρατήρητη ἀπὸ τόσους ἀναγνώστες ἐφημε-ρίδων ἢ χρῆση τοῦ ἀναφέρας, ἀναφέροντες (§ 149).

Πιὸ ἀνώδυνη ἀλλὰ καὶ πολὺ ὠφέλιμη εἶναι ἡ πολιτογράφηση στὸ νέο γραπτὸ λόγο μερικῶν λόγιων ἀκλίτων, πού θὰ πλουτίσουν τὴν ἐκφραστικὸ-τητα τῆς δημοτικῆς. Εἶναι ἄλλωστε ἀξιοσημείωτο ὅτι καὶ οἱ πιὸ ὀρθόδοξοι δημοτικιστὲς, ὁ Ψυχάρης καὶ ὁ Πάλλης, χρησιμοποίησαν τέτοια γραμματικὰ στοιχεῖα. Κάποια δυσκολία γεννοῦν οἱ προθέσεις πού συντάσσονται στὴν ἀρ-χαία γλῶσσα μὲ δοτικὴ ἢ μὲ γενικὴ. Τὸ σὺν πέντε, σὺν δέκα, φυλάγεται βέ-βαια ἀπαράλλαχτο στὴ γλῶσσα τῶν μαθηματικῶν, ὄχι ὅμως καὶ τὸ σὺν τῷ ἡμιτόνω, σὺν τῷ πολυωνύμω τῆς ἀλγεβρας. "Ἄλλωστε καὶ τὰ μείον, πλήν, ἐπί, συντάσσονται ἤδη στὴ μαθηματικὴ γλῶσσα μ' αἰτιατικὴ. Ὡστόσο μερι-κὲς προθέσεις σὲ ὀρισμένη ἀρχαία σημασία δὲν μπορεῖ νὰ χρησιμοποιηθοῦν παρὰ μὲ γενικὴ (ὑπὲρ τοῦ).

33. — Ἡ καλλιέργεια τῶν ιδιωμάτων (§ 175)

Πολλοὶ εὐρωπαϊκοὶ λαοὶ ὄχι μόνον ἔδειξαν, ιδίως τίς τελευταῖες δεκαετίες, μεγάλο ἐνδιαφέρον γιὰ νὰ γνωρίσουν τὰ ιδιώματά τους ἀλλὰ καὶ βοήθησαν τὴν πραχτικὴ τους καλλιέργεια στὸ θέατρο καὶ τὴν ἐπίλοιπη λογοτεχνία. Περιττὴ καὶ ἀσκοπη ἡ τάση αὕτη ὅταν δὲν περιορίζεται σὲ ὅρια λογικά, ἐ-πικίνδυνη ἐνδεχομένως ὅταν ἔχη ἢ μπορῆ νὰ πάρῃ πολιτικὸ χωριστικὸ χαρα-κτήρα, εἶναι ὠφέλιμη καὶ καλοπρόσδεχτη ὅσο δίνει ἀφορμὴ νὰ ἐκφραστοῦν λογοτεχνικὰ εἶδη ιδιότυπα, πού ἀλλιῶς ἢ δὲ θὰ ἔβλεπαν καθόλου τὸ φῶς ἢ

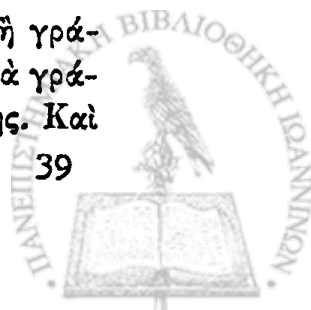
ἐὰν νῶ
1928,
πὸ σῶ
σι, κ.
λοστε
τι, μὲ
ἴσως ἴ
ἴδεν ἴ
μισόσε
κῆ, λῆ
ἐὰν πρὸ
des Étu
γλῶσσα
ροθῶν ε
περὶ τῆ
πλουτίστ
μῆ, τοῦ
κῆ, πῶ
ἴσως νὰ
πὸ πρῶ
ἀπὸ, πῶ
Ἡ ἴδιε
δεῖα, σὲ
σῆμα τῆ
τε, μὲ τῆ
ὀμιλοῦσαν
μῶν ἄλλ
ὁ λόγος μῆ
σῆμα, σὲ ἢ
ἢ φθονορῆ
θήση (1935)
ἔχονται γι
καὶ τῆ ἔσε
στὴν Ἑλλ
Φυσικὰ δὲν μ
ἄρχισε νὰ ἐπ
ἴδεν νὰ κλιμα
θεῖς ἀντίθετε
πικῶν στοιχεί
Ἄλλο δὲ σημά
εἶναι ὅσο πρὸ
ῶν τῆ κινή
Μ. Τριανταφυ

θὰ νοθεύονταν. Πβ. Meillet A., *Les langues dans l' Europe nouvelle*, 1928, σ. 240: «Ἄν εἶχε γράψει ὁ Mistral γαλλικά, δὲ θὰ ἦταν ὁ ποιητὴς ποὺ φανερώθηκε: ἡ Mireio τοῦ ἀξίζει γιατί ἐκφράζει τὴν Προβηγκία αὐτοῦσια, καὶ πέτυχε ἓνα τέτοιο ἔργο γιατί γράφηκε στὰ προβεντσάλικα· ἔτσι ἄλλωστε περιορίστηκε ἡ διάχυσή τους. Ἀλλὰ ἡ πρωτοτυπία αὐτὴ ἔχει τὴν ἀξία της μόνο γιὰ τὴν ποίηση, ἢ τουλάχιστο γιὰ τὴ λογοτεχνία τῆς φαντασίας, ὅπου τὸ γραφικὸ παίρνει σημαντικὴ θέση. Ἄν ἀποφάσιζε ἓνας Προβηγκιανὸς νὰ γράψῃ στὴ διάλεκτό του ἓνα φιλοσοφικὸ ἔργο, θὰ ἐμπόδιζε τοὺς περισσότερους Γάλλους καὶ τὸν ὑπόλοιπο κόσμον νὰ τὸ διαβάσουν. Καὶ μερικὲς λεπτομέρειες πρωτότυπων ἐκφράσεων ποὺ τυχὸν θὰ μεταχειριζόταν, δὲ θὰ πρόσθεταν τίποτε στὴν ἀξία τῆς διατριβῆς του». Καὶ ὁ Bréal (*Revue des Études grecques*, 3 Ἰαν. 1897) παρατηρεῖ γιὰ τὴν ἀρχαία ἐλληνικὴ γλῶσσα πὼς εἶχε δύο εὐτυχίες: ν' ἀποχτήσῃ μεγάλη λογοτεχνία πρὶν φανερωθῶν οἱ γραμματικοὶ καὶ πὼς «γιὰ καιρὸ καμιὰ διάλεκτό τους δὲν καθυπερτέρησε τις γειτονικὲς της καὶ δὲν ὑψώθηκε σ' ἐπίσημη γλῶσσα». Ἔτσι πλουτίστηκε ἡ γλῶσσα «μὲ ὅλες τις ἐκφράσεις ἐκεῖνες ποὺ φέρνουν πάντα μαζί τους κάτι σὰν τὸ ἄρωμα τῆς πατρίδας ποὺ τις γέννησε. Διδάσκει αὐτὸ κάτι ποὺ θὰ ἔπρεπε νὰ τὸ στοχαστοῦν τὰ σύγχρονα ἔθνη καὶ ποὺ παίρνω τὸ θάρρος νὰ τὸ συστήσω στοὺς σημερινούς Ἕλληνας. Θὰ εἶχαν ἄδικο τὴν ὥρα ποὺ παγιώνουν τὴ γλῶσσα τους νὰ διώχνουν ἐκφραστικὰ στοιχεῖα γεμάτα οὐσία, ποὺ τοὺς παρέχουν τὰ λαϊκὰ ιδιώματα ἀπὸ τοὺς διάφορους τόπους».

Ἡ ιδιωματικὴ λογοτεχνία βρίσκει κάποτε τὴ θέση της καὶ στὴν παιδεία, στὰ σχολικὰ ἀναγνωστικὰ τοῦ δημοτικοῦ σχολείου, καὶ στ' ἀναγνωσματα τῆς μέσης, γιὰ νὰ δίνεται στὸ μαθητὴ εὐκαιρία νὰ γνωριστῇ καλύτερα μὲ τις γλωσσικὲς, λαογραφικὲς, καὶ λογοτεχνικὲς ἐκδηλώσεις τῶν ὁμογλώσσων του. Αὐτὸ γίνεται λ.χ. στὴ γερμανόγλωσση Ἑλβετία, ὅπου μιλοῦν ἄλεμανικὰ ιδιώματα, καὶ στὴ Γερμανία, προπάντων τὴ βόρεια, ὅπου ὁ λαὸς μιλεῖ τὸ Plattdeutsch. Αὐτὸ δὲ διδάσκεται ἐκεῖ μόνο στὰ πανεπιστήμια, σὲ ξεχωριστὸ κύκλον παραδόσεων ἢ καὶ ἀπὸ ἰδιαιτέρη ἔδρα, ἀλλὰ καὶ ἡ ὀρθογραφία του ρυθμίστηκε τελευταῖα μ' ἐπίσημη πρωτοβουλία σ' ἐνιαία βάση (1935), καὶ διδάσκεται λ.χ. στὰ σχολεῖα τοῦ Ἀμβούργου, ὅπου διαβάζονται κείμενα χαρακτηριστικὰ, ποιήματα ἢ πεζογραφήματα τῆς λαϊκῆς καὶ τῆς ἐντεχνῆς λογοτεχνίας.

Στὴν Ἑλλάδα δὲν ἦταν ὡς τώρα ἡ ιδιωματικὴ λογοτεχνία πολὺ πλούσια. Φυσικὰ δὲν μποροῦσε ν' ἀνθίσῃ στὰ χρόνια τοῦ καθαρισμοῦ, ἀλλὰ καὶ ἀφοῦ ἄρχισε νὰ ἐπικρατῇ ὁ δημοτικισμὸς στὴ λογοτεχνία ἦταν φυσικὸ, ἢ φροντίδα νὰ καλλιεργηθῇ ἡ δημοτικὴ στὸν κοινὸ της τύπον νὰ περιορίσῃ προσπάθειες ἀντίθετες, ἀφοῦ μάλιστα γινόταν τέτοια κατακραυγὴ γιὰ τὰ «ιδιωματικά» στοιχεῖα καὶ τὴν ἐθνικὴ «διάσπασση», ποὺ τάχα θὰ ἐπακολουθοῦσε. Αὐτὸ δὲ σημαίνει βέβαια πὼς ἡ κοινὴ δημοτικὴ γράφηκε πάντοτε ἢ γράφεται ὅσο πρέπει κοινῇ. Συνήθως εἶχαν οἱ συγγραφεῖς τὴν πρόθεση νὰ γράψουν τὴν κοινῇ, τοὺς ἔλειψε ὅμως, γιὰ κάθε λεπτομέρεια, ἡ γνώση της. Καὶ

M. Τριανταφυλλίδη, Ἱστορικὴ εἰσαγωγή

κάποτε, ὅσο πρόκειται γιὰ τὸ λεξιλόγιο, εἶναι φυσικὸ νὰ προτιμοῦν οἱ λογοτέχνες λέξεις ιδιωματικές, πού ἀνήκουν στὴν ιδιαίτερή τους μητρικὴ γλῶσσα καὶ πού τίς αἰσθάνονται ἀληθινώτερες.

Σὲ παλιότερα χρόνια ἔχομε καλλιέργεια λογοτεχνικῆ τῶν ιδιωμάτων σὲ τόπους πού βρέθηκαν πολιτικὰ ἀποσχισμένοι ἀπὸ τὸν ἐπίλοιπο ἑλληνισμό, ἔτσι ἰδίως στὴν Κρήτη στὸ 15.-17. αἰ. (βλ. παραπ. σ. 83) καὶ στὴν Κύπρο (βλ. παραπ. σ. 39). Ἰδιωματικὰ χρωματισμένη δείχνεται στὸ 19. αἰ. καὶ ἀργότερα ἡ λογοτεχνικὴ παραγωγή τῶν Ἐφτάνησων (βλ. παραπ. σ. 239α.) ἢ καὶ μονωμένων συγγραφέων, πού κάποτε τὸ ἐπιζήτησαν. Ἔτσι, τουλάχιστο γιὰ τὸ διάλογο, τοῦ Παπαδιαμάντη, τοῦ Χατζόπουλου, Ἀγάπη στὸ χωριὸ (παραπ. σ. 246), τοῦ Π. Παπαχριστοδούλου οἱ Θρακικὲς ἠθογραφίαι κ.ἄ., τοῦ Κ. Μαρίνη, Ἀντίλαλοι ἀπὸ τὸ χωριὸ μου. Βλ. ἀκόμη (τσακωνικά), Κλ. Οἰκονόμου Πολύδωρος. Πειραιᾶς 1885. Δ. Λάτση, Ἡμερολόγιον Τσακωνικὸν τοῦ ἔτους 1898. Στὶς τελευταῖες δεκαετίες βλέπομε κάποια συστηματικώτερη ιδιωματικὴ καλλιέργεια ἀπὸ Κρητικούς, Κύπριους καὶ, μὲ λιγώτερες λογοτεχνικὲς ἀξιώσεις, Πόντιους. Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ βιβλία πού ἀναφέρθηκαν παραπάνω (σ. 258, 271, 294), δημοσιεύτηκαν ἀκόμη: (καστοριανὰ) Γ. Μπακάλη, Καναγκιουρίσια Καστοριὰ (Παλιὰ Καστοριὰ). Καστοριὰ 1937—(κυπριώτικα) Β. Μιχαηλίδου, Ποιήματα. Λεμεσὸς 1911. Δ. Λιπέρτη, Τζυπριώτικα Τραούδια [Α'] 1923, Β'. Λευκοσία 1930, Γ' Λευκοσία 1934. Π. Λιασίδη, Τραγούδια τοῦ νησιοῦ μου, 1928. Τοῦ Ἰδ., Τὰ φκιόρα τῆς καρκιᾶς μου, 1935—(ποντικά) Δ. Κουτσογιαννόπουλου, Τὸ ταχυδρομεῖον, Κωμωδία εἰς τὴν Ποντιακὴν διάλεκτον καὶ εἰς πρᾶξιν μίαν, δρᾶμα, 1930. Γ. Παρτσακίδη, Τραγουδιστῆς 1907 (;), Ματσουκάτων χάρα [Γάμος στὴ Ματσούκα] κομωδία σὲ δύο μέρη, 1910. Α. Τοπχάρα, Τοῦ γουδουλᾶ ὁ κάστρον, δρᾶμα εἰς πράξεις 5, 1914. Ἐν μέρει ἔχουν ιδιωματικὸ κείμενο τ' ἀκόλουθα: Ι. Μαυρίδου, Τὸ ἰατροσυνέδριον, κωμωδία. Τραπεζούντα 1895. Π. Φωτιάδου, Τῆς τρίχας τὸ γεφύρι, δρᾶμα. Θεσσαλονίκη 1927. Ἰδιωματικὴ λογοτεχνία δημοσιεύουν τὰ περιοδικά: Τὰ Κυπριακὰ Γράμματα. Λευκοσία 1 (1934-35) κ.ἄ. Ποντιακὰ φύλλα 1 (1936-37), 2 (1937-38) (δημοσιεύουν καὶ μεταφράσεις ἀπὸ τὴ δημοτικὴν στὰ ποντικά).

Σχετικὰ μὲ τὴν παιδεία εἶναι βέβαια πρόωρο ν' ἀκολουθήσωμε ξένα παραδείγματα, ὅσο δὲ λύνεται σωστὰ μέσα στὸ σχολεῖο τὸ ζήτημα τῆς σχολικῆς γλώσσας. Θὰ ἦταν ὥστόσο πάντα ἐπίκαιρο νὰ συναχτοῦν ἢ καὶ νὰ συγγραφοῦν παραμῦθια σὲ ιδιώματα καθὼς τὰ τσακωνικά, τὰ ποντικά, γιὰ τὴν ἐξωσχολικὴ χρῆση παιδιῶν μὲ μητρικὴ γλῶσσα τὰ πολῦτιμα αὐτὰ ἱστορικὰ ιδιώματα.

Γιὰ τὴν καλλιέργεια τῶν νεοελλ. ιδιωμάτων πβ. Ν. Ἀνδριώτη, Βιβλιοκρισία στὴ Ν. Ἔστια 16 (1934) σ. 764.

Παρά
ται μετ
θα κατα
για τῆ
Γιὰ τῆ
σ. 231α. ἴ
θα ἐνοη

Ποσει
δημοσιε
τοῦ Α. Μπ
μένου μετ
ἔχου νὰ ε
μὲ καθὼ
σὲ, λογο

Fauriel
II 1825.

Passow
ner 1860.

Χασιώτ
Ἀραβαν
του, 1888.

Πολιτῆ
Κανελλᾶ

Ζωγράφ
ζῶντα ἐν τῶ

Μιχαηλ
1913.

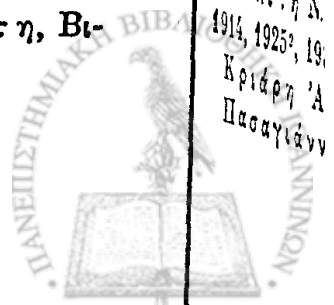
Τοῦ Ἰδ., Κ

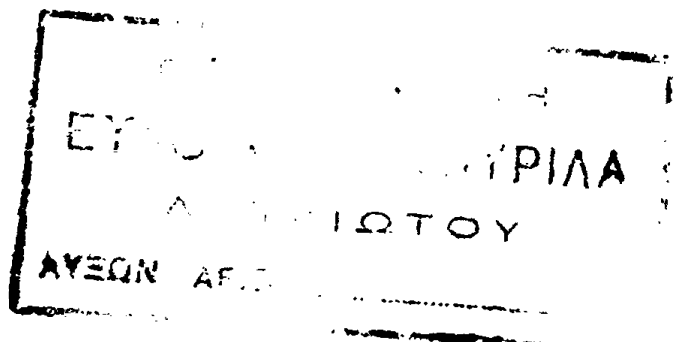
Πολιτῆ Ν.

1914, 1925, 19

Κριάκη Ἀ

Πασαγιάνν

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

Παραθέτονται τὰ κυριώτερα μόνο δημοσιεύματα ἅπ' ὅσα σχετίζονται μὲ τὴ νέα γλῶσσα. Τὰ σχετικά μὲ τὰ γραμματικά της φαινόμενα θὰ καταχωριστοῦν στοὺς τόμους τῆς Γραμματικῆς. Γιὰ τὴ βιβλιογραφία τῆς ἀρχαίας καὶ τῆς μεσαιωνικῆς γλῶσσας βλ. παραπ. σ. 21, 44. Γιὰ τὶς γραμματικὲς μελέτες τῶν νεοελληνικῶν ἰδιωμάτων βλ. παραπ. σ. 234α. Ὅταν δὲ σημειώνεται ὁ τόπος τῆς ἐκδοσης ἑλληνικῶν βιβλίων θὰ ἐννοηθῆ: Ἀθήνα· τῶν γαλλικῶν· Παρίσι.

Α. Πηγές

Γλωσσικὸ ὑλικὸ τῆς νέας γλῶσσας ἔχει συγκεντρωθῆ ἀπὸ ἀνέκδοτες καὶ δημοσιευμένες συλλογὲς στὸ μεγάλο Ἀρχεῖο (συστημένο μὲ πρωτοβουλία τοῦ Α. Μπούτουρα) τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς ἑλληνικῆς γλῶσσας (ἰδρυμένου μὲ φροντίδα τοῦ Γ. Χατζιδάκι), ποῦ τροφοδοτεῖ καὶ τὸ Λεξικὸ ποῦ ἀρχισε νὰ ἐκδίδεται. Γλωσσικὸ ὑλικὸ δημοσιευμένο βρίσκεται σὲ συλλογὲς μὲ καθαρὰ γλωσσικὸ ἢ μὲ λαογραφικὸ περιεχόμενο καὶ σὲ περιοδικὰ γλωσσικά, λαογραφικά, ἱστορικά.

1. Συλλογές

Fauriel C., Chansons populaires de la Grèce moderne. I 1824, II 1825.

Passow A., Carmina popularia Graeciae recentioris. Λιψία Teubner 1860.

Χασιώτου Γ., Συλλογὴ τῶν δημοτικῶν ἀσμάτων Ἠπείρου, 1866.

Ἀραβαντινοῦ Π., Συλλογὴ τῶν δημοτικῶν ἀσμάτων τῆς Ἠπείρου, 1888.

Πολίτη Ν., Παροιμίαι Α' 1899 κ.ά.—Τοῦ Ἰδ., Παραδόσεις Α' 1904.

Κανελλάκη Κ., Χιακὰ ἀνάλεκτα ἤτοι συλλογὴ ἠθῶν, ἐθίμων κτλ., 1890.

Ζωγράφειος Ἀγών ἤτοι μνημεῖα τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος ζῶντα ἐν τῷ νῦν ἑλληνικῷ λαῷ, Α' Πόλη 1891.

Μιχαηλίδη Νουάρου Μ., Καρπαθιακὰ δημοτικὰ ἄσματα. Πόλη 1913.

Τοῦ Ἰδ., Καρπαθιακὰ μνημεῖα, Α' 1928, Βα' 1932, Ββ' 1934.

Πολίτη Ν., Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ δημοτικὰ τραγούδια τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, 1914, 1925², 1932².

Κριάρη Ἀρ., Πλήρης συλλογὴ κρητικῶν δημοτικῶν ἀσμάτων, 1920.

Πασαγιάννη Κ., Μανιάτικα μοιρολόγια καὶ τραγούδια. Σιδέρης 1928.

Τζιάτζιου Εύ., Τραγούδια τῶν Σαρακατσάνων. Σιδέρης 1928.

Κας Μερλιέ Μ., Τραγούδια τῆς Ρούμελης. Σιδέρης 1931.

Baud-Bovy S., Τραγούδια τῶν Δωδεκανήσων. Σιδέρης Α' 1935, Β' 1936.—Πβ. ἀκόμη:

Λουκοπούλου Δ., Αἰτωλικαὶ οἰκῆσεις, σκεύη καὶ τροφαί, 1925.—
Τοῦ Ἰδ., Πῶς ὑφαίνουν καὶ ντόνονται οἱ Αἰτωλοί. Σιδέρης 1927.—Τοῦ
Ἰδ., Ποιμενικὰ τῆς Ρούμελης. Σιδέρης 1930.

Κας Χατζημιχάλη Α., Ἑλληνικὴ λαϊκὴ τέχνη, 1925.—Τῆς
Ἰδ., Ἑλληνικὴ λαϊκὴ τέχνη. Ἡ λαϊκὴ τέχνη. Ρουμλούκι, Τρίκερι, Ἰκαριά.
Πυρσὸς 1931, καὶ ἄλλες μικρότερες μελέτες.

Κας Μινώτου Μ., Τραγούδια ἀπὸ τῆ Ζάκυνθο, 1933.

Κας Σπανδωνίδη Εἰρ., Κρητικὰ τραγούδια. Σφακιανὰ, Ριζίτικα,
Γκοβόστης 1935.

Δας Λιουδάκη Μ., Λαογραφικὰ Κρήτης, τ. Α', Μαντινάδες. Ἐλευ-
θερουδάκης 1936.

Γιὰ διαλεκτολογικὲς συλλογὲς βλ. καὶ τὴ βιβλιογραφία
(Κ 6) στὸ σχετικὸ μέρος.

Γιὰ τὰ βαφτιστικὰ ὀνόματα: Μπούτουρα Α., Τὰ νεοελληνικὰ
κύρια ὀνόματα, 1912. Γιὰ τὰ οἰκογενειακὰ: Σταμνόπουλου
Γ., Βόλτες ὀνοματολογικὲς, σειρά πρώτη, 1929.

Γενικὴ βιβλιογραφία βλ. Ἱστορικὸν Λεξικὸν τῆς ἑλλη-
νικῆς γλώσσης, Α' 1933, σ. 20 - 82 εἰς.

2. Περιοδικὰ

Σπανιώτερα βρίσκει κανεὶς γλωσσικὸ ὕλικὸ (ὅχι πάντοτε ἀρκετὰ προσε-
χτικὰ συναγμένο) στὰ παλιότερα περιοδικὰ:

Πανδώρα, 1850-1872.

Ἐφημερὶς Φιλομαθῶν, 1852-1881.

Παρνασσός, ἀπὸ τὰ 1877 (μόνο στοὺς παλιότερους τόμους).

Ἀφθονώτερο ὕλικὸ ἔχουν τ'ἀκόλουθα περιοδικὰ:

Περιοδικὸν τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Φιλολο-
γικοῦ Συλλόγου. Πόλη 1863-1910.

Λαογραφία, ἀπὸ τὰ 1909, ὄργανο τῆς «Λαογραφικῆς Ἐταιρείας».

Χιακὰ Χρονικὰ, 1911-1923.

Κυπριακὰ Χρονικὰ. Λάρνακα, ἀπὸ τὰ 1923.

Ἡπειρωτικὰ Χρονικὰ, ἀπὸ τὰ 1926.

Ἀρχεῖον Πόντου τῆς Ἐπιτροπῆς τῶν Ποντιακῶν μελετῶν, ἀπὸ
τὰ 1926.

Θρακικὰ, τοῦ Θρακικοῦ Κέντρου στὴν Ἀθήνα, ἀπὸ τὰ 1928.

Κρητικὰ, τοῦ Κρητικοῦ συλλόγου στὰ Χανιά, 1930.

Θεσσαλικὰ Χρονικὰ, τῆς Ἱστορικῆς καὶ Λαογραφικῆς Ἐταιρείας
τῶν Θεσσαλῶν, ἀπὸ τὰ 1930.

Ἀφθ
ειχοί
Κυρ
Πορ

3. Σει

στ' ἀκόμ

Zeit

terslob,

Revu

Ἀθην

Indoi

λόγο De

Glott

Λεξικ

Byzan

κόλινο, ἀπὸ

Ἐπιστ

τὴ (1902-19

κῆς Σχολῆς

Psicha

roux 1886

Τοῦ Ἰδ.,

Hatzid

Αἰψία Breitk

Τοῦ Ἰδ.,

Τοῦ Ἰδ.,

Τοῦ Ἰδ.,

διάρρημα περι

λέτη τῆς κῆς

Φιλίππου

Πάλλης Χρησ

5. Μελέτες

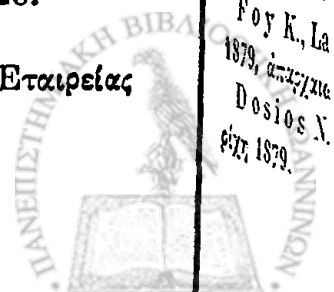
πῶς (γὰρ ἐστ

Foy K., La

1879, ἀπὸ τῆς

Dosios N.

1879.

Ἄρχεϊον τοῦ Θρακικοῦ λαογραφικοῦ καὶ γλωσσικοῦ θησαυροῦ, ἀπὸ τὰ 1934.

Κυπριακὰ φύλλα, ἀπὸ τὰ 1934.

Ποντιακὰ φύλλα, ἀπὸ τὰ 1936.

Β. Γραμματικές εργασίες (συχνὰ με ὑλικὸ γλωσσικὸ)

3. Σὲ περιοδικὰ ἐπιστημονικά. Στὰ παραπάνω μνημονευόμενα καὶ ἀκόμη στ' ἀκόλουθα:

Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung. Βερολίνο - Gütersloh, ἀπὸ τὰ 1855.

Revue des Études grecques, ἀπὸ τὰ 1888.

Ἄθηνᾶ, ὄργανο τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἐταιρείας, ἀπὸ τὰ 1889.

Indogermanische-Forschungen. (Στρασβούργο) Βερολίνο De Gruyter, ἀπὸ τὰ 1892.

Glotta. Γοτίγκη Vandenhoeck u. Rupprecht, ἀπὸ τὰ 1907.

Λεξικογραφικὸν Ἄρχεϊον, 1914-1923.

Byzantinisch-Neugriechische Jahrbücher. Βερολίνο, ἀπὸ τὰ 1920, Ἀθήνα, ἀπὸ τὰ 1927.

Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν ἀπὸ τὰ (1902-1903) 1904—(1920-1922) 1922. Ἐπετηρὶς τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς 1925.

4. Συνολικὰ ἔργα

Psichari J., Essais de grammaire historique néo-grecque. Le-roux I 1886, II 1889.

Τοῦ ἴδ., Études de philologie néogrecque. Bouillon 1892.

Hatzidakis G. Einleitung in die neugriechische Grammatik. Λιψία Breitkopf u. Härtel 1892.

Τοῦ ἴδ., Γλωσσολογικαὶ μελέται, Α' 1901.

Τοῦ ἴδ., Μεσαιωνικὰ καὶ νέα ἑλληνικά, Α' 1905, Β' 1907.

Τοῦ ἴδ., Γλωσσολογικαὶ ἔρευναι Α' 1934. Συγκεντρώνει μελέτες ἀπὸ διάφορα περιοδικά.—"Ὅλα τὰ ἔργα τοῦ Χατζιδάκι εἶναι βασικά γιὰ τὴ μελέτη τῆς νέας γλώσσας.

Φιλήντα Μ., Γλωσσογνώσις καὶ γλωσσογραφία ἑλληνική, 3 τόμοι. Ράλλης. Χρησιμώτατο.

5. Μελέτες γραμματικῆς γενικώτερες, γιὰ ὀρισμένα μέρη τῆς γραμματικῆς (γιὰ ξεχωριστὰ ἰδιώματα βλ. Κ 6).

Foy K., Lautsystem der griechischen Vulgärsprache. Λιψία Teubner 1879, ἀπαρχαιωμένο.

Dosios N., Beiträge zur neugriechischen Wortbildungslehre, Ζυρίχη 1879.

Dieterich K., Untersuchungen zur Geschichte der griech. Sprache κτλ. Λιψία Teubner 1898.

Kretschmer P., Der heutige lesbische Dialekt. Βιέννη 1905. Για τὰ μυτιληνιώτικα καὶ γενικὰ γιὰ τὰ βόρεια ιδιώματα, ἀλλὰ μὲ γενικώτερο ἐνδιαφέρον γιὰ τὴ νέα γλώσσα.

Pernot H., Études de linguistique phonétique. I Phonétique des parlers de Chio. Στὸ συγγραφέα, 1907. Μὲ γενικώτερο ἐνδιαφέρον γιὰ τὴ νεοελληνικὴ φωνητικὴ, ἐρευνημένη πειραματικὰ.

Παπαδοπούλου Α., Γραμματικὴ τῶν βορείων ιδιωμάτων τῆς νέας ἐλληνικῆς γλώσσας, 1926.

Psichari J., Quelques travaux de linguistique κτλ. (βλ. παρακ. σ. 642).

Γ. Συνθηματικές ἢ κρυφές γλώσσες

Francisque-Michel, Dictionnaire d'argot κτλ. 1856. Μιλῶ στίς σελ. 481-485 γιὰ τὸ argot des médecins charlatans et des boulangers de Zagori en Albanie· ξαναδημοσιευμένο ἀπὸ τὸ Βογιατζίδη, Περὶ τῆς συνθηματικῆς γλώσσας τῶν ἀρτοποιῶν Ζαγορίου. Λαογραφία 8 (1919) σ. 153. (Πβ. σχετικὰ Τριανταφυλλίδη τὸ ἀκόλουθο).

Τριανταφυλλίδη Μ., Τὰ «ντόρικα» τῆς Εὐρυτανίας, συμβολὴ στὰ ἑλληνικὰ «μαστόρικα». Λαογραφία 7 (1923) σ. 243.

Σάρρου Δ., Περὶ τῶν ἐν Μακεδονίᾳ, Ἡπείρῳ καὶ Θράκῃ συνθηματικῶν γλωσσῶν. Λαογραφία 6. π. σ. 521α.

Triandaphyllidis M., Eine zigeunerisch-griechische Geheimsprache. Zeitschrift f. Vergleichende Sprachforschung 52 (1924) σ. 1α.

Νίτσου Ν., Μονογραφία περὶ τῆς ἐν Ἡπείρῳ κώμης Τσαμαντᾶ, 1926, σ. 291α. Ἔχει πληροφορίες γιὰ τὰ καλαντζίδικα τῆς Ἡπείρου.

Σούλη Χ., Τὰ μπουκουραϊκά τῶν Τζουμέρκων. Ἡπειρωτικὰ Χρονικὰ 3 (1928) σ. 310α.

Τοῦ ἱδ., Τὰ ρόμκα τῆς Ἡπείρου. Ἡπειρωτ. Χρονικὰ 4 (1929) σ. 146α.

Τοῦ ἱδ., Τὰ κουδαρίτικα τῶν Χουλιαχωριῶν τῆς Ἡπείρου. Ἡπειρωτικὰ Χρονικὰ 5 (1930) σ. 161.

Ροδοοίνο Ν., Κουλπανάδικα. Θρακικὰ 4 (1933) σ. 295α.

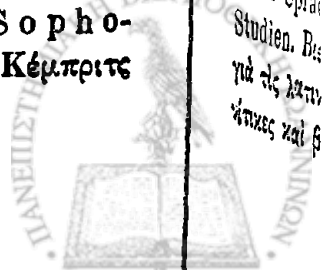
Συνθηματικαὶ λέξεις Αἴνου - Κεσάνης. Ἀρχεῖον Θρακικοῦ Ἐθναρχοῦ 2 (1936) σ. 97.

Δ. Ἱστορία

Ἡ ἱστορικὴ γένεσις τῆς νέας γλώσσας περιγράφεται σύντομα στοῦ Χατζιδάκι, Σύντομος ἱστορία (βλ. § 23) καὶ στοῦ Ἀναγνωστοπούλου, Γλώσσα (βλ. § 23). Πβ. καὶ τὴν Ἱστορικὴν εἰσαγωγὴν τοῦ S o p h o c l e s, Greek Lexikon of the roman and byzantine periods. Κέμπριτζ - Λονδίνο, University Press, 1914.

Ἄρ
Με
Δι
tatis.
So
Παρί
Βλ
κτλ. Ε
Βυ
ἀνάμ
ρίδ
(ἑλλ
ρολί
(ἑλλ
Πλου
Δημ
-Δ' 193
κτλ. δ
Ἱστο
1935, τ
ουσα
Χρήσι
1933, κ
Βλ. ἀ
κλοπα
ξικόν
Εἰδικ
ὀνόμα
-Παρό
1828-
τῶν ἰδιω

Γιὰ τὴν ἑ
Miklos
Βιέννη 1871
Τοῦ ἱδ.
schen Sprac
Studien. Bes
γιὰ τὴν λατιν
ἴσκιες καὶ β

Ε. Λεξικά

Ἀρχαιότερα καὶ παλιωμένα ἀλλὰ χρήσιμα πάντοτε εἶναι:

Meursius J., Glossarium Graecobarbarum. Λάιδεν 1614.

Ducange C., Glossarium ad scriptores mediae et infimae Graecitatis. Λάιδεν 1688, Μπρέσλαου 1891².

Somavera A. da, Θησαυρὸς τῆς ρωμαϊκῆς καὶ φράγκικῆς γλώσσας. Παρίσι 1709 (βλ. παραπ. σ. 473)

Βλάχου Γερ., Θησαυρὸς τῆς ἐγκυκλοπαιδικῆς βάσεως τετράγλωσσος κτλ. Βενετία 1659, 1723, 1784, 1801, 1820.

Βυζαντίου Σκ., Λεξικὸν τῆς καθ' ἡμᾶς διαλέκτου, 1835, 1857², 1874², ἀκόμη σήμερα χρήσιμο· ἔτσι καὶ διάφορα ἑλληνοξενόγλωσσα, καθὼς τοῦ Περὶ δῆ, (ἑλληνοϊταλικό). Ἐρμούπολη 1854, Ἀθήνα 1878 — Πετράρη, (ἑλληνογερμανικό). Λιψία 1911 — Μητσοτάκη (ἑλληνογερμανικό). Βερολίνο 1906 — Ἡπίτη (ἑλληνογαλλικό), 1908-1910 — Brighenti, (ἑλληνοϊταλικό). Μιλάνο 1927² — Pernot (ἑλληνογαλλικό). Παρίσι 1933.

Πλουσιώτερα εἶναι τὰ νεώτατα ἀλλὰ ἀτελειώτα λεξικά:

Δημητράκου Δ., Μέγα λεξικὸν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, τ. Α' 1933 - Δ' 1938 (ὡς τὸ καρφοποιός), γιὰ τὴν ἀρχαία, μεσαιωνικὴ καὶ νέα ἑλληνική, δημοτικὴ καὶ καθαρεύουσα.

Ἱστορικὸν λεξικὸν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης τ. Α' 1935, τῶν νεοελληνικῶν ιδιωμάτων, τῆς κοινῆς δημοτικῆς καὶ τῆς καθαρεύουσας (ὡς τὸ ἀμωρωζοσύνη).

Χρήσιμο εἶναι καὶ τῆς Πρωίας τὸ Λεξικὸν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης 1933, καθαρεύουσας καὶ δημοτικῆς.

Βλ. ἀκόμη τὰ ἐγκυκλοπαιδικὰ λεξικά, Μεγάλῃ ἑλληνικῇ ἐγκυκλοπαιδείᾳ, Πυρσὸς 1926-1934, καὶ Ἐγκυκλοπαιδικὸν Λεξικὸν Ἐλευθερουδάκη, 1927-1931.

Εἰδικὰ λεξικά εἶναι τοῦ Χέλδραϊχ-Μηλιαράκη, Τὰ δημόδη ὀνόματα τῶν φυτῶν, 1910.—Γενναδίου, Φυτολογικὸν Λεξικόν, 1914.—Ἵλικὸν λεξιλογικὸν βρίσκεται καὶ στοῦ Κοροῆ, Ἀτακτα, 5 τόμ. Παρίσι 1828-1835, μὲ πετυχημένες συχνὰ ἔτυμολογίες. Γιὰ τὸ λεξιλόγιον τῶν ιδιωμάτων βλ. καὶ παραπ. σ. 434α.

Λεξιλόγιο

Γιὰ τίς ξένες λέξεις:

Miklosich Fr., Die slavischen Elemente im Neugrichieschen. Βιέννη 1870.

Тоῦ Ἰδ., Die türkischen Elemente in den südost-und osteuropäischen Sprachen. Βιέννη 1889, καὶ ἰδίως G. Meyer, Neugriechische Studien. Βιέννη 4 τεύχη, 1894 - 1895, γιὰ τὴ νεοελλην. βιβλιογραφία καὶ γιὰ τίς λατινικές, ρομανικές (ἰταλικές κ.ἄ. νεολατινικές), σλαβικές, ἀρβανίτικες καὶ βλάχικες λέξεις.

Psichari J., Études de philologie néo-grecque. Bouillon 1892.
Γιὰ τὶς λατινικὲς λέξεις.

Hesseling D., Les mots maritimes empruntés par le grec aux langues romanes. Ἀμστερνταμ 1910.

Triandaphyllidis M., Die Lehnwörter der mittelgriechischen Vulgärliteratur. (Στρασβούργο) Βερολίνο De Gruyter 1910.

Ἀναγνωστοπούλου Γ., Περὶ τῆς ἐπιδράσεως τῆς Βενετίας εἰς τὰς ὑπ' αὐτῆς καταληφθείσας ἑλληνικὰς χώρας. Ἐπετηρὶς Ἑταιρ. Βυζ. σπουδῶν 2 (1925) σ. 306α.

Maidhof A., Neugriechische Rückwanderer aus den romanischen Sprachen. Ἀθήνα 1931.

Γιὰ τὶς λόγιες λέξεις:

Κουμανούδη Στ., Συναγωγή νέων λέξεων ὑπὸ τῶν λογίων πλασθεισῶν, 2 τόμ., 1910, πολὺ ἐνδιαφέρον λεξικό.

Ζ. Γραμματικὲς

Ἀπὸ τὶς παλιότερες, πρὶν ἀπὸ τὴν Ἐπανάσταση, σημαντικώτερες εἶναι: Σοφιανοῦ Ν., Γραμματικὴ τῆς κοινῆς τῶν Ἑλλήνων γλώσσης, (συνταγμένη πρὶν ἀπὸ τὸ 1545), νῦν τὸ πρῶτον ἐκδοθεῖσα... ὑπὸ Λεγρανδίου Ἐ., Παρίσι 1870.

Girolamo Germano, Vocabolario italiano e greco... Con alcune regole generali... di Grammatica... Ρώμη 1622. Ξανατυπωμένο ἀπὸ τὸν Pernot: Girolamo Germano, Grammaire et vocabulaire du grec vulgaire κτλ., 1907.

Μητροφάνους Κριτοπούλου, Ἀνέκδοτος γραμματικὴ τῆς ἀπλῆς ἑλληνικῆς (1627) ἐκδιδομένη ὑπὸ Κ. Δυοβουνιώτου. Ἐπιστημον. Ἐπετηρὶς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Ἀθηνῆσι Πανεπιστημίου 1 (1924) σ. 97α.

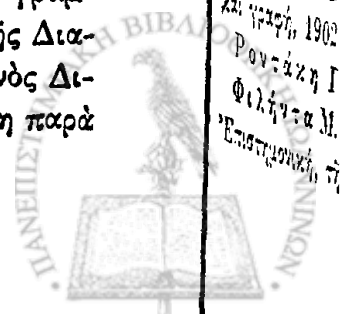
Grammatica linguae graecae vulgaris. Autore Simone Portio Romano Doctore Theologo. Παρίσι 1638. Ξανατυπωμένο καὶ σχολιασμένο ἀπὸ τὸ W. Meyer, Simon Portius, Grammatica κτλ. Παρίσι. Bouillon 1889. Μὲ πρόλογο τοῦ Ψυχάρη.

I. Boyens, Grammatica linguae vulgaris communis omnibus Graecis ex qua alia artificialis deducitur peculiaris eruditus et studiosis tantum, per patrem Romanum Nicephori Thessalicensem Macedonem [17. αἰ.], στὴν Bibliothèque de la Faculté de philosophie et lettres de l'Université de Liège. Λιέγη 1908.

Κανέλλου Σπανοῦ, Γραμματικὴ τῆς κοινῆς τῶν Ἑλλήνων γλώσσης, 1749 (ἀνέκδοτη). Ἐκδομένη ἀπὸ τὸν Ι. Βασιλικό, Τριέστι 1908.

Γραμματικὴ Ἑλληνορωμαϊκὴ περιέχουσα τοὺς κανόνες τῆς γραμματικῆς καὶ τῆς ὀρθογραφίας τόσον τῆς ἑλληνικῆς, ὅσον καὶ τῆς ἀπλῆς Διαλέκτου, διὰ κοινὸν ὄφελος τῶν φιλομαθῶν νεανίσκων. Ὅπου χωρὶς τινὸς Διδασκάλου βοήθειαν ἐπιποθοῦσι νὰ μάθουσι τὴν ὀρθογραφίαν. Συνθεμένη παρὰ

Βενεδ
Βενεδ
Μικρό
κτλ
Trib
Graecae
Lang
μὲ γρ
Thom
prendre
Merca
caevulgar
joris apost
ισπανικ
Calli
1747.
Antiq
Βενεδ
κτλ
Δαβιδ
ἐπιστολ
Κορ
Δαμ
Με πολλ
Στ
καὶ ἕτε
γλώσσ
καὶ ἄλλ
Jannari
tivity to the
Thumb A
βούργο) Βερο
Με ἄρθ
μακ
Pernot H
Τῆς καθ
Φιλ
καὶ γρ
Ρον
Φιλ
Ἐπιστημονικ

Βενεδίκτου Κρέδω ιερέως και ἐν τῇ νήσῳ Σαντορίνῃ διδασκάλου. Βερόνα 1782.

Μικρότερο ἐνδιαφέρον ἔχουν ἄλλες γραμματικές, ἐκδομένες τὸν ἴδιο καιρὸ, καθὼς οἱ ἀκόλουθες:

Tribbichovius M. J. (Γερμανός), *Brevia linguae ῥωμαϊκῆς, sive Graecae vulgaris, elementa* κτλ. 'Ιένα 1705.

Langius J. M. (Γερμανός), *Philologiae barbaro-graecae pars prior...* μὲ γραμματικὴ. Altdorf 1708.

Thomas P. F., (Γάλλος καπουτσίνος), *Nouvelle méthode pour apprendre les principes de la langue grecque vulgaire.* Παρίσι 1709.

Mercado P., (Ἰσπανὸς φραγκισκανός)... *Institutiones linguae graecae vulgaris... ad vernaculam Graecorum facilius addiscendam pro majoris apostolicae missionis commodo.* Ρώμη 1732 (γραμμένη λατινικά, ἰσπανικά καὶ ἰταλικά).

Callenberg J. H., *Grammatica linguae graecae vulgaris.* Χάλλη 1747.

Antiquarius A., *Grammatica Graeca vulgaris.* Βενετία 1770.

Βενιέρη Δ., 'Επιτομὴ γραμματικῆς ἐξηγεῖται εἰς τὴν ἀπλὴν ρωμαϊκὴν διάλεκτον κτλ. Τριέστι 1799.

Δαβίδ Ι., Συνοπτικὸς παραλληλισμὸς τῆς ἑλληνικῆς καὶ γραικικῆς ἢ ἀπλοελληνικῆς γλώσσης. Παρίσι 1820. 'Ενδιαφέρον ἔργον.

Κοραῆ Α., Γραμματικὴ τῆς κοινῆς γραικικῆς γλώσσης (ἀνέκδοτη). Ν. Δαμαλᾶ 'Αδαμαντίου Κοραῆ τῶν μετὰ θάνατον εὑρεθέντων τ. 6 (1888). Μὲ πολλὴ καθαρεύουσα.

Στὴν ἐποχὴ τοῦ καθαρισμοῦ οἱ νέες γραμματικές, σχολικὲς πάντοτε, ἀκόμη καὶ ὅταν τιτλοφοροῦνται «τῆς γραπτῆς καὶ προφορικῆς ἢ καθωμιλημένης γλώσσης», εἶναι γραμματικὲς τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν. Στὴ νέα γλώσσα, τὴ λαϊκὴ, ἀναφέρονται οἱ ἀκόλουθες:

Jannaris A., *An historical greek Grammar... from classical antiquity to the present time.* Λονδίνο Mac Millan 1897.

Thumb A., *Handbuch der neugriechischen Volkssprache.* (Στρασβοῦργο) Βερολίνο De Gruyter 1910². Τῆς (καθαρῆς) δημοτικῆς, πολὺ καλῆ. Μὲ ἀφθονες πληροφορίες γιὰ τὰ ἰδιώματα καὶ μὲ στοιχεῖα ἱστορικῆς γραμματικῆς.

Pernot H., *Grammaire grecque moderne.* Garnier freres 1897. Τῆς καθαρῆς δημοτικῆς.

Φιλήντα Μ., Γραμματικὴ τῆς ρωμαϊκῆς γλώσσας. Α' Φωνολογία καὶ γραφή, 1902.

Ροντάκη Γ., Ρωμαϊκὴ γραμματικὴ. 'Αθήνα 1904².

Φιλήντα Μ., Γραμματικὴ τῆς ρωμαϊκῆς γλώσσας, Α' 1907, Β' 1910. 'Επιστημονικὴ, τῆς (καθαρῆς) δημοτικῆς.

Βλαστοῦ Π., Γραμματικὴ τῆς δημοτικῆς, 1914, τῆς καθαρ. δημοτικῆς.

Thumb A., Grammatik der neugriechischen Volkssprache. Goe-schen Βερολίνο - Λιψία De Gruyter 1915. Ἐπίτομη, πολὺ καλὴ καὶ μὲ κατὰ τάξιν τῶν νεοελληνικῶν ἰδιωμάτων. Ἡ ἴδια, 1928², διασκευὴ τοῦ Καλιτσουνάκη Ι., σὲ νέα βάση (τῆς κοινῆς γραπτῆς δημοτικῆς).

Pernot H., Grammaire du grec moderne. Langue parlée, 1917². Σὲ βάση διαφορετικὴ ἀπὸ τὶς προγενέστερες ἐκδόσεις.

Ἡ γραμματικὴ διδασκαλία τῶν τριῶν πρώτων τάξεων τοῦ δημοτικοῦ σχολείου. Δελτίον Ὑπουργείου Παιδείας, Παράρτημα ἀρ. 3, 1919, 1924².

Ἡ γλωσσικὴ διδασκαλία τῆς Δ' τάξεως τοῦ δημοτικοῦ σχολείου. Δελτ. Ὑπουργείου Παιδείας, Παράρτ. ἀρ. 5, 1920.

Στὴν ἴδια περίπτωσιν βάση μὲ τὶς παραπάνω σχολ. γραμματικὰς τοῦ Ὑπουργείου εἶναι οἱ σχολικὰς γραμματικὰς τοῦ Σταματέλου, Πάτρα 1920—Γκινόπουλου, Βασιλείου 1920—Χονδρομήτρου—Ἀνδρέαδη, Δημητράκος—Δαμασκηνοῦ, Δημητράκος.

Roussel L., Grammaire descriptive du roméique littéraire. Boc-card 1922. Μὲ βάση τὴ λογοτεχνικὴ δημοτικὴ, πλούσια καὶ χρησιμώτατη.

Τοπχαρά Κ., Γραμματικὴ τὶς νεο-ελληνικὰς γλώσσας. Ροστοβ-Ντόν 1928, 1932². Γραμματικὴ τῆς σχολικῆς γλώσσας τῆς ἐλληνικῆς μειονότητας ἐστὶ Ρωσία.

Ψυχάρι, Μεγάλῃ ρωμαϊκῇ γραμματικῇ, σὲ δυὸ βιβλία, τοῦ δασκάλου καὶ τοῦ μαθητῆ. Ἐλευθερουδάκης Α' 1929, Κολλάρος - Παρίσι Le Soudier Β' 1936. Μόνο φωνητικὴ, μὲ πολλὰς λεπτὰς παρατηρήσεις.

Γραμματικὴ, Τύποι καὶ κανόνες τῆς κοινῆς ὀμιλουμένης νεοελληνικῆς. Μελέτη γραμμὴν ἀπὸ Ἀθηναίου, 1931. Τῆς μειχτοδημοτικῆς.

Βουτιερίδη Η., Γραμματικὴ τῆς δημοτικῆς γλώσσας. Κολοῶς 1932.

Οἰκονόμου Μ., Νεοελληνικὴ γραμματικὴ (τῆς κοινῆς δημοτικῆς), 1933. Καλὴ γιὰ πρῶτο βοήθημα ἐκτὸς ἀπὸ τὸ φωνητικὸ μέρος.

Συντακτικά. Τζαρτζάνου Ἀχ., Νεοελληνικὴ σύνταξις ἤτοι συντακτικὸν τῆς νέας ἐλληνικῆς γλώσσας, δημοτικῆς καὶ κοινῆς ὀμιλουμένης, 1928. Μοναδικὸ ἐστὶ εἶδος τοῦ. Πολὺ χρῆσιμο.

Η. Ἔργα γενικῆς γλωσσικῆς ποὺ πραγματεύονται τὰ ζητήματα γλωσσικῆς ἀλλαγῆς καὶ ἐξέλιξης:

Χατζιδάκι Γ., Ἀκαδημεικὰ ἀναγνώσματα τ. Γ', μέρ. Α', Γενικὴ γλωσσικὴ, 1915. Μὲ ἀφθονὰ παραδείγματα καὶ ἀπὸ τὰ νέα ἐλληνικά.

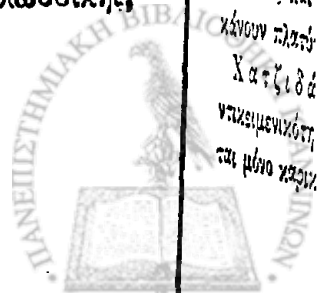
Τοῦ ἴδ., Διασκευὴ τοῦ Whitney W. (γερμανικὴ μετάφρασις: Joly) Ἀναγνώσματα περὶ τῶν γενικῶν ἀρχῶν τῆς συγκριτικῆς γλωσσικῆς, 1908, Βιβλ. Μαρασλῆ. Πολὺ διδαχτικὸ, κάπως ἀπαρχαιωμένο.

Darmesteter A., La vie des mots, 1887.

Dauzat A., La vie du langage. Colin 1910.

To
To
Fi:
Jes
Entst
Gü
u. Mey
Ma
Mei
Champ
Pau
Pop
wissensc
Sanc
ner 1915
Saus
Payot 19
Vend
Whit
1875, ἀπ:
Bréal
μυσιολογί:
Dauz
Vossl
Pi
Meille
Τοῦ ἴδ.
λο Aschehc
Paul H
Schrij
dium der I
1921, c. 92:
Θ. Ἰστο

Λείπει βιβλ.
γλώσσας καὶ
κάνουν πλῆθ.
Χατζιδά
ντικειμενικότη
ται μόνο γαρι:

- To ū ἴδ., La philosophie du langage. Flammarion 1912.
 To ū ἴδ., Histoire de la langue française. Payot 1930.
 Fischer W., Die deutsche Sprache von heute. Λιψία Teubn. 1919.²
 Jespersen O., Die Sprache. Ihre Natur, Entwicklung und Entstehung, μετάφρ. Hittmair - Waibel. Χαϊδελβέργη, Winter 1925.
 Güntert H., Grundfragen der Sprachwissenschaft. Λιψία Quello u. Meyer 1928.
 Marouzeau I., La linguistique ou science du langage, 1921.
 Meillet A., Linguistique historique et linguistique générale. Champion 1921, II, Klincksieck 1936.
 Paul H., Prinzipien der Sprachgeschichte. Χάλλη Niemeyer 1920.⁵
 Poppe V., μετάφρ. Boehme, Einleitung in die Sprachwissenschaft. Λιψία - Βερολίνο Teubner 1910.
 Sandfeld - Jensen Kr., Die Sprachwissenschaft. Λιψία Teubner 1915.
 Saussure F. de, Cours de linguistique générale. Λοζάνη-Παρίσι Payot 1916.—Βλ. ἀκόμη:
 Vendryes J., Le langage. La Renaissance du Livre, 1921.
 Whitney W., The life and growth of language. Λονδίνο King 1875, ἀπαρχαιωμένο.
 Bréal M., Essai de sémantique. Hachette, 1904.³. Μόνο γιὰ τὴ σημασιολογία.
 Dauzat A., La géographie linguistique. Flammarion.
 Vossler K., Sprachphilosophie. Μόναχο Hueber 1923.

Γιὰ τὴ διαμόρφωση μιᾶς κοινῆς γλώσσας βλ. ἀκόμη:

- Meillet A., Les langues dans l'Europe nouvelle. Payot 1918, 1928.
 To ū ἴδ., La méthode comparative en linguistique historique. Ὁσλο Aschehoug, 1925, σ. 60α.
 Paul H., Prinzipien κτλ. δ. π. σ. 424α.
 Schrijnen J., μετάφρ. Fischer W., Einführung in das Studium der Indogermanischen Sprachwissenschaft. Χαϊδελβέργη Winter 1921, σ. 92α.

Θ. Ἱστορία τῆς γραπτῆς γλώσσας καὶ τὸ γλωσσικὸ ζήτημα

Ι. Ἱστορία τῆς γραπτῆς γλώσσας

Λεῖπει βιβλίον ποῦ νὰ πραγματευέται διεξοδικὰ τὴν ἱστορία τῆς γραπτῆς γλώσσας καὶ τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος. Ἀπὸ τὶς ἱστορικὰς μελέτες ποῦ κάνουν πλατύτερον λόγο γι' αὐτὸ εἶναι:

Χατζιδάκι Γ., Σύντομος ἱστορία (§ 23), χωρὶς καμιά ἀπολύτως ντικειμενικότητα· λείπει καὶ τ' ὄνομα ἀκόμη τοῦ Ψυχάρη καὶ παρουσιάζεται μόνον καρικατούρα τοῦ δημοτικισμοῦ.

Μπούτουρα Ἀθ., Ἐπισκόπησις τῆς ἱστορίας τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος κτλ., 1919.

Ἱστορικὸ περιεχόμενον ἔχουν ἀκόμη, ὀλόκληρα ἢ ἐν μέρει:

Χατζιδάκι Γ., Περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος (1890), κ.ἄ. τοῦ ἴδιου.

Κορδάτου Ι., Δημοτικισμὸς καὶ Λογιωτατισμὸς (1927).

[Τριανταφυλλίδη Μ.], Ἀπολογία (1914).—Τοῦ ἴδ., Quo-usque tandem (1919).

Τοῦ ἴδ., Τὰ εὐαγγέλια καὶ ὁ ἀπτικισμὸς (1913).

Τοῦ ἴδ., Σταθμοὶ τῆς γλωσσικῆς μας ἱστορίας, 1937.

II. Ἱστορία τῆς σχολικῆς γλώσσας στὸ ἐλεύθερο κράτος

Τριανταφυλλίδη Μ., Πρὸς τὴν ἐκπαιδευτικὴ ἀναγέννηση. Ἡ σχολικὴ γλώσσα, 1919. Ξανατυπ. ἀπὸ τὸ Δελτίο τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου 7 (1919) σ. 21α. Ἱστορία τῆς σχολικῆς καθαρῆς.—Βλ. ἀκόμη, Τοῦ ἴδ., Quo-usque tandem (1919) καὶ τοῦ ἴδ., Ἡ γλώσσα μας στὰ χρόνια 1914 - 1916, 1920.

Συλλογὲς κειμένων, προγραμμάτων καὶ μαρτυριῶν ἀπὸ τὶς διάφορες ἐποχές:

Σάθα Κ., Νεοελληνικῆς Φιλολογίας παράρτημα. Ἱστορία τοῦ ζητήματος τῆς νεοελληνικῆς γλώσσας, 1870. Γιὰ τὴν ἐποχὴ τῆς τουρκοκρατίας.

Μέγα Α., Ἱστορία τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος. Κολλάρος, Α' 1925, Β' 1927. Χρήσιμο μόνον σὰν πηγὴ κειμένων γλωσσικῶν καὶ προγραμμάτων, ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς τουρκοκρατίας ὡς τὶς μέρες μας.

III. Τὸ γλωσσικὸ ζήτημα

A. Ἡ κρίσιμη τριανταετία (§§ 93α)

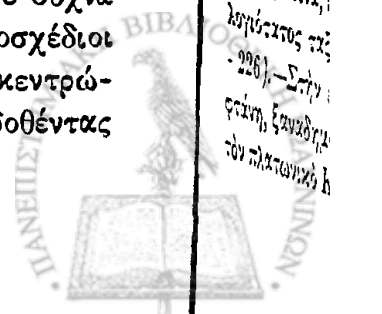
Δημοσιεύονται λίγες εἰδικὲς μελέτες, συνήθως πολεμικῆς. Συχνὰ ὁ συγγραφεὺς παίρνει στὸν πρόλογο προγραμματικὴ θέση στὸ ζήτημα τῆς γλώσσας. Διατυπώνονται ποικίλα καὶ τὰ πιδὸ ἀντίθετα γλωσσικὰ προγράμματα. Οἱ ιδέες τοῦ Κοραῆ δέχονται τὶς ἀφθονώτερες κριτικῆς. Πβ. καὶ Μ 7-13.

[Φιλιππίδης] Δανιὴλ ἱερομονάχου καὶ [Κωνσταντᾶ] Γρηγορίου ἱεροδιακόνου, Γεωγραφία νεωτερικῆ, Α'. Βιέννη 1791. Στὸν πρόλογο καὶ ἄλλοῦ ὑποστηρίζεται φωτεινὰ ἡ δημοτικὴ.

Κομμητᾶ Στ., Παιδαγωγὸς ἢ πρακτικὴ γραμματικὴ. Βιέννη Σχραιμβλ 1800.

Κοραῆ Ἀδ., Ἡλιοδώρου Αἰθιοπικῶν, βιβλία δέκα, Μέρ. Α'. Παρίσι 1804. Στὴν εἰσαγωγικὴ Ἐπιστολὴ πρὸς Ἀλέξανδρον Βασιλεῖον μιλεῖ ὁ συγγραφεὺς πρῶτη φορὰ διεξοδικὰ γιὰ τὸ ζήτημα τῆς γλώσσας, πολεμώντας τὸν ἀρχαϊσμὸ καὶ ἐκθέτοντας τὶς ιδέες του (εἰσ. σ. 49 - 62). Τὸ ἴδιο ἔγινε συχνὰ στοὺς πρόλογους καὶ ἄλλων ἐκδόσεων τοῦ Κοραῆ («Στοχασμοὶ αὐτοσχέδιοι περὶ τῆς ἑλληνικῆς παιδείας καὶ γλώσσας»). Οἱ πρόλογοι αὗτοι συγκεντρώθηκαν καὶ δημοσιεύθηκαν συχνά: Τὰ εἰς διαφόρους συγγραφεῖς ἐκδοθέντας

ἀπὸ τῶν
ὁμογενῶν
ρεφερί
εἰς τὴν
Παρίσι
Χρῆ
μιλομέ
εἰσαγω
τισσόμε
εἰς (σ.
Δούκα
νη: 1804,
1833. Σ
ζήτημα κ
πᾶσα ἡ δι
συν, ὅσο
απαικρῆ
λογικῆ
Φωτιστῶ
τὸ Σάθα
Βασιλ
δεκτῆ τῆ
Δούκα
Τοῦ ἴδ.
αἰετῶ τῶ
Βιέννη 180
Βασιλε
Ἐρμού το
λογίων, ὅσο
Δούκα
Ρίζου Ἰ
σε, κωμωδι
1835. Ἐπι
Ἐρωτησέτι
τῆς Δας P. L
εἰσι Agon, 1
Βηλαρά
καὶ περὶ τιν
λογότοπος τῆ
- 226).—Στὴν
εἰσὴν, ἐκδοθῆ
τὸν πλετατικὸν

ἀπὸ τὸν Κοραῆν Προλεγόμενα, δεύτερον ἐκδιδόμενα διὰ συνδρομῆς τῶν ὁμογενῶν, 1815². - Συλλογὴ τῶν εἰς τὴν ἑλληνικὴν βιβλιοθήκην καὶ τὰ Πάρρηγα Προλεγομένων, καὶ τινῶν συγγραμμάτων τοῦ Ἀδαμαντίου Κοραῆ, εἰς τὴν ὁποίαν προστίθενται ὅσα κατεχώρησεν εἰς τὸν Λόγιον Ἑρμῆν... Παρίσι Α' 1833³.

Χριστοπούλου Ἀθ., Γραμματικὴ τῆς αἰολοδορικῆς, ἥτοι τῆς ὀμιλουμένης τωρινῆς τῶν Ἑλλήνων γλώσσας. Βιέννη Σχραιμβλ 1805. Στὴν εἰσαγωγὴ ὑποστηρίζεται ἡ δημοτικὴ.—Τοῦ Ἰδ., Λυρικά, 1911. Στὸ προτασσόμενο «ὄνειρο» ὑποστηρίζεται ἡ δημοτικὴ καὶ ἡ φωνητικὴ ὀρθογραφία (σ. 7-20).—Τοῦ Ἰδ., Ἑλληνικὰ ἀρχαιολογήματα, 1853.

Δούκα Νεοφύτου, Ἡ κατ' ἐπιτομὴν γραμματικὴ Τερψιθέα. Βιέννη: 1804, 1808², 1809 (ἐπιτομὴ), 1812³, 1820⁴, Βουκουρέστι 1832⁵, Αἴγινα 1833⁶. Στούς προλόγους γίνεται συνήθως μέγας λόγος γιὰ τὸ γλωσσικὸ ζήτημα καὶ ἐπικρίνεται ὁ κοραϊσμός. Στὸν πρόλογο τῆς 3. ἐκδ., ἐπειδὴ «νῦν... πᾶσα ἡ διατριβὴ τῶν πεπαιδευμένων γίνεται περὶ τὴν τῆς γλώσσης διόρθωσιν», ὁ συγγρ. ἐκθέτει τίς σχετικὲς του γνώμες γιὰ τὴ «χυδαία» γλώσσα, τὴν «τρακαριστικὴν» καὶ τὴ «μακαρωνικὴν» (σ. 4-53) καὶ δημοσιεύει τὴν ἀλληλογραφίαν γιὰ τὸ γλωσσικὸ ζήτημα τοῦ Δημ. Καταρτζῆ μετὰ τὸ Λάμπρο Φωτιάδη (βλ. παραπ. σ. 435). Ἡ ἀλληλογραφία ξανατυπώθηκε ἀπὸ τὸ Σάθα, Παράρτημα σ. 154-176 (§ 185).

Βασιλείου Ἀλ., Ἐπιστολαὶ αὐτοσχέδιοι, γραφεῖσαι ὅταν ἐφάνη ἡ δευτέρα τῆς Τερψιθέας Γραμματικῆς ἐκδοσις. Βιέννη 1809.

Δούκα Ν., Ἀπάντησις πρὸς Ἀλέξανδρον Βασιλείου. Βιέννη 1809.

Τοῦ Ἰδ., Ἀπάντησις Β' πρὸς Ἀλέξανδρον Βασιλείου. Ἀλεξάνδρῳ Βασιλείῳ τῷ Τρακαριστῇ Νεόφυτος Δούκας ὁ Μακαρωνιστὴς εὖ πράττειν. Βιέννη 1809.

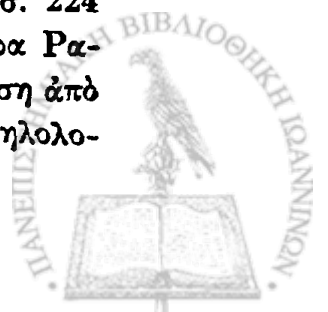
Βασιλείου Ἀλ., Ἐπιστολὴ πρὸς Ν... Β... εἰς Παρισίους, 1812.

Ἑρμοῦ τοῦ Λογίου Ἀποβλήματα. Βιέννη 1813. Ἀλληλογραφία λογίων, ὅπου γίνεται λόγος καὶ γιὰ τὸ γλωσσικὸ ζήτημα.

Δούκα Ν., Λόγοι τῶν Ἀττικῶν ῥητόρων τ. 7, Αἰσχίνης, 1813.

Ρίζου Ἰακώβου, Κορακιστικὰ ἢ διόρθωσις τῆς ρωμαϊκῆς γλώσσας, κωμωδία εἰς τρεῖς πράξεις διαιραιμένη. [Ναύπλιον] 1813, Ἀθήνα 1835².—Ἑλληνικὴ Βιβλιοθήκη ἀρ. 18, Μπάρτ καὶ Χίρστ (νεώτερη ἐκδοσις). Εἰρωνεύεται τὸ σύστημα τοῦ Κοραῆ. Τὸ κείμενο, μετὰ γαλλικὴν μετάφραση τῆς Δας P. Lascaris, Riz. Néroulos, Les Korakistiques. Παρίσι Agon, 1928.

Βηλαρᾶ Γ., Ρομερικὴ γλῶσσα, Κέρκυρα 1814.—Βηλαρᾶ, Ποιήματα καὶ πεζὰ τινά, ἐκδ. Πολίτη Α., Κέρκυρα 1827. Μετὰ τίς γλωσσικὲς μελέτες: Ὁ λογιότατος ταξιδιότης (σ. 211-223), Λογιότατος ἢ Κολοκυθούλης (σ. 224-226).—Στὴν ἐκδοσὴ τοῦ 1859², Ποιήματα καὶ πεζὰ τινά, Κέρκυρα Ραφτάνη, ξαναδημοσιεύτηκε ἡ «Ρομερικὴ γλῶσσα», μαζὶ μετὰ τὴν μετάφραση ἀπὸ τὸν πλατωνικὸ Κρίτωνα καὶ ἀπὸ τὸ Β' βιβλίον τοῦ Θουκυδίδου. Οἱ «Φηλολο-

γηκες γραφες» πρωτοδημοσιεύτηκαν στοῦ Βλαχογιάννη, Προπύλαια (1900-1908) σ. 177, μαζί με τὸν Κολοκυθούλη καὶ τὴ Γραφή Ρωμαίου πρὸς Ρωμαῖο. Οἱ γλωσσικὲς μελέτες τοῦ Βηλαρά συγκεντρώθηκαν στοῦ Βηλαρά, Ἔπαντα, ἐπιμέλεια Γ. Βαβαρέτου. Δημητράκος (1936) σ. 236.

Περὶ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης. Πᾶσι τοῖς ἀνὰ τὴν Εὐρώπην σοφοῖς Νεόφυτος Δούκας εὐ πράττειν. Βιέννη 1814. Ξανατυπωμένο ἀπὸ τὸν Κόντο, Σωκράτης 1 (1874) τ. 3-8α.

Κοδρικᾶ Π., Πρὸς τοὺς ἔλλογιμοτάτους νέους ἐκδότας τοῦ Λογίου Ἐρμοῦ, εἰς Βιέννην τῆς Ἀουστρίας. Βιέννη (;) 1816, (σ. 1-16) καὶ Κοκινάκη, Λόγος πρὸς τοὺς Ἕλληνας. Βιέννη (σ. 17-66). Ἀμοιβαία κριτικὴ τῶν γλωσσικῶν ἰδεῶν τοῦ Κοδρικᾶ καὶ τῶν κοραϊστῶν.

Χρηστάρη Μ., Στοιχειῶδες σύγγραμμα περὶ ἰθικῆς καὶ εὐδαιμονίας, μετάφρ. ἀπὸ τὸ γαλλικὸν (I. Raymondis). Βιέννη Α' 1816. Πρόλ. σ. 6α. εἰς.

Γεωργίου Ν., Ἐπιστολὴ πρὸς τοὺς ἐκδότας τοῦ Λογ. Ἐρμοῦ. Βιέννη (;) 1817.

Αὐτοσχέδιον πόνημα τῆς ἑλληνικῆς γλώττης πέρι, ὧπερ τὸ τῆς δευτέρας τάξεως βραβεῖον ἔχαρισθη, πονηθὲν ὑπὸ Ἄνδρ. Θεοτόκου, καὶ εὐγνωμόνως προσφωνηθὲν τῷ Ἀγγλῶ καὶ φιλέλληνι εὐλαβεστάτῳ ἐν ἱερεῦσι Οὐίλλιαμ Τζῶεττ. Κέρκυρα 1817.

[Κοδρικᾶ Π.], Πρὸς τοὺς οἰκείους. Παρίσι 1817. Ἀπάντηση στὸ Γεωργίου (1817).

Τρόγου Πομπηίου, Ἐπιτομὴ τῶν Φιλιππικῶν κτλ. Λιψία Τάουχνιτς 1817. Μὲ «Ἐπιλεγόμενα» (σ. 1-34) γιὰ τὸ ζήτημα τῆς γλώσσης.

Κοδρικᾶ Π., Μελέτη τῆς κοινῆς ἑλληνικῆς διαλέκτου τ. Α', Παρίσι 1818. Προσπάθεια νὰ ἐρευνηθῇ ἱστορικὰ καὶ συστηματικὰ ἡ νέα γλώσσα καὶ ὁ γραπτὸς τῆς τύπος. Πολεμικὴ, ἰδίως στὰ Προλεγόμενα, τοῦ Κοραῆ καὶ τῆς γλώσσης «τοῦ Μισέ - Μπερνῆ».

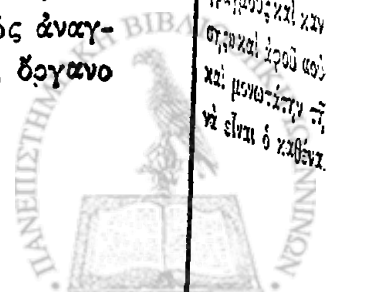
Τοῦ ἰδ., Καὶ αὖθις πρὸς τοὺς οἰκείους. Παρίσι 1818.

Σολωμοῦ Δ., Διάλογος. Γράφηκε στὰ 1824. Πρωτοδημοσιεύτηκε ἀργότερα, σταλμένης ἀπὸ τὸν Τερτσέτη στὸν Πολυλά, στ' Ἔπαντα τοῦ ποιητῆ, στὴν ἐκδόση τοῦ 1859, σ. 56-78 εἰς., καὶ ἔπειτα σὲ νεώτερες ἐκδόσεις.

Μινωίδου Μηνᾶ, Θεωρία περὶ τῆς ἑλληνικῆς γραμματικῆς τε καὶ γλώσσης. Παρίσι 1827. Ἐλεγχος σφοδρὲς τοῦ Κοραῆ, πού με τὶς γραμματικὲς του θεωρεῖ καὶ τὸ γλωσσικὸ του σύστημα καταργεῖ «τὰ πάτρια τοῖς Ἕλλησιν ἀγαθὰ», καὶ ἐπιδιώκει χιμαιρικὰ νὰ δημιουργήσῃ νέα γλώσσα γιὰ τοὺς Ἕλληνας.

Ἄρθρα γιὰ τὸ γλωσσικὸ ζήτημα καὶ πολεμικὲς σχετικὲς βρίσκονται συχνὰ στὰ περιοδικὰ Ἐρμῆς ὁ Λόγος ἢ Φιλολογικὰ καὶ ἄγγελια. Βιέννη 1811-1819, ὄργανο τοῦ Κοραῆ καὶ τῶν φίλων του, καὶ στὴν Καλλιόπη, Ἀγγελίας φιλολογικᾶς ἐπαγγέλλεται περιοδικῶς ἀναγγέλλειν, τοῦ Ἀθανασίου Σταγειρίτου. Βιέννη 1819-1821, ὄργανο τοῦ Κοδρικᾶ καὶ τῶν φίλων του.

Βασίλειος
Μπαρ, ἐκ
ζήτησιν νὰ
νεώτεραι ἢ
τῆς παιδείας
Βυζαντινῶν
1835, πρὸς
Βυζαντινῶν
ἀρχαῖς γὰ
ποικιλίας
μαλὸς διαφ
μεταφάσεως
καὶ παρατη
καὶ διαφάσε
(Φασέ
Ἐπιτομὴ
Ζαμπέλι
στὴν ἐπιτομ
μερὸν τῶ
Ἀσωπί
Σούτσου (18
Μηνᾶ Μ
γλώσσης, 185
Σούτσου
τῆς ἀρχαίας ἐ
(Σταθοπ
ἡ νέα ἐπιστήμη
ζῆς καὶ ἡ νέα σ
νικῆς ἐνοσημέν
Τρικουπῆ
1858. Στὴν πρό
Βερναρδᾶ
Χρυσοβέρ
κλήτος Σουτσου
Χρυσοβέρ
Βερναρδᾶ
μείωση τῆς
σημῶν καὶ κιν
στὴν καὶ ἀπὸ αὐ
καὶ μονοτάτην τῆ
νὰ εἶναι ὁ κλῆτικ

B. Ὁ καθαρισμὸς (§§ 104a.)

Ἐπειτα ἀπὸ τῆς πρώτης δεκαετίας πληθαίνουν τὰ καθαριστικὰ προγράμματα, ἐκείνων ποὺ ζητοῦν μεγαλύτερο ἐξαρχαϊσμὸ ἀλλὰ καὶ ἄλλων, ποὺ ζητοῦν νὰ σταματήσῃ αὐτός. Παράλληλα πολλαπλασιάζονται ὅσοι παραπονιῶνται ἢ διαμαρτύρονται γιὰ τὸν ἀντίχτυπο τοῦ καθαρισμοῦ στὴν ἀπόδοση τῆς παιδείας καὶ γιὰ τὴν κακὴ λαϊκὴ μόρφωση.

Βυζαντίου Σκ., Λεξικὸν τῆς καθ' ἡμᾶς ἐλληνικῆς διαλέκτου κτλ., 1835, προλεγόμενα, 1857², προλεγόμενα.

Βυζαντίου Δ. Κ., Ἡ Βαβυλωνία, ἡ ἢ κατὰ τόπους διαφορὰ τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης. Κωμωδία. Ναύπλιο 1836.—Ἡ Βαβυλωνία ἡ ἢ κατὰ τόπους διαφορὰ τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης, κωμωδία εἰς πράξεις πέντε... ἐπιμελῶς διορθωθεῖσα μετὰ προσθήκης πολλῶν ἀστειοτέρων περιόδων καὶ τῆς μεταθέσεως τῶν σκηνῶν ἐπὶ τὸ τακτικώτερον καὶ εὐκολώτερον διὰ θεατρικὰς παραστάσεις... Ἀθήνη 1840².—Σακελλαρίου, Βιβλιοθ. τοῦ λαοῦ, ἐκδ. 3, καὶ διάφορες λαϊκὲς ἐκδόσεις.

[Φατσέα Α.], Ὁ Χωριάτης ὁ Κεφαλονίτης. Πρὸς τοὺς πολιτικούς τῆς Ἑπτανήσου 1850. Γενικώτερο ἔργο, συνηγορεῖ καὶ γιὰ τὴν ἀκαθωμιλημένην.

Ζαμπελίου Σπ., Ἀσματα δημοτικὰ τῆς Ἑλλάδος. Κέρκυρα 1852. Στὴν εἰσαγωγὴ ἐπικρίνεται ἡ διγλωσσία ποὺ δημιουργήθηκε ἀπὸ τὴν περιφρόνηση τῆς δημοτικῆς.

Ἀσωπίου Κ., Σούτσια, 1853. Ἀπάντηση στὴ «Νέα Σχολή» τοῦ Σούτσου (1853) καὶ κάποια συνηγορία τῆς δημοτικῆς.

Μηνᾶ Μ., Λόγος ὁ ἀπὸ τῆς Πρυκὸς ἐκφωνηθεὶς περὶ τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης, 1853.

Σούτσου Παναγ., Νέα σχολὴ τοῦ γραφομένου λόγου ἡ ἀνάστασις τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς γλώσσης ἐννοουμένης ὑπὸ πάντων, 1853.

[Σταθοπούλου Ἡλ.], Ὁ Ἄ. Ραγκαβῆς καὶ ὁ Π. Σούτσος ἡ ἡ νέα ἐπιστήμη περὶ τῶν φαινομένων τῆς αὐτομάτου κινήσεως τῆς τραπέζης καὶ ἡ νέα σχολὴ τοῦ γραφομένου λόγου ἡ ἀνάστασις τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς ἐννοουμένης ὑπὸ πάντων, 1853.

Τρικούπη Σπ., Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως. Λονδίνο 1853. Στὸν πρόλογο καταδικάζεται ὁ ἀρχαϊσμὸς ποὺ συνεχίζεται.

Βερναρδάκη Δ., Γραμομομαχία, 1854, σ. 10α. εἰς.

Χ[ρυσοβέργη] Γ., Τὸ ἐπιδόρπιον τοῦ γραμματοφάγου ἡ ὁ αὐτόκλητος Σουτσοκρούστης, 1855.

Χ[ρυσοβέργη] Γ., Ὁ Σκαρλάτος ἡ τοῦ ἐπιδορπίου τὰ θαυμάσια, 1855.

Βερναρδάκη Δ., Εἰκασία, 1856. Ὁ ἀρχαϊστὴς συγγρ. στὴν Ἐπισημείωση τονίζει πὼς εἶναι ἀδύνατο ἀνὰ θέλη τις νὰ διαγράψῃ ὅρια καὶ θέση φραγμοὺς καὶ κανόνας εἰς τὸν ἄνω καὶ κάτω φερόμενον κυκεῶνα τῆς γλώσσης καὶ ἀφοῦ «οὐδεὶς εἶναι δυνατὸν νὰ υπάρξῃ νομοθέτης ἕτερος παρὰ μόνην καὶ μονωτάτην τῆς προγονικῆς ἡμῶν γλώσσης τὴν γραμματικὴν», ζητεῖ νὰ εἶναι ὁ καθένας ἐλεύθερος γιὰ τ' ἄλλα νὰ κἀνῃ ὅπως νομίζει καλύτερο.

Τυπάλδου Ἰ., Ποιήματα διάφορα. Ζάκυνθος 1856. Σ' ἓνα Ἐπίμετρο συνηγορεῖ γιὰ τὴν καθιέρωση τῆς δημοτικῆς.

Φατσέα Α., Σκέψεις ἐπὶ τῆς δημοσίας καὶ ιδιωτικῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν νέων Ἑλλήνων. Πρὸς τὸν Ὑπουργὸν τῆς Δημοσίας Παιδείας, Α'. Λαμία 1856. Β'. Ἀθήνα 1856. Συνηγορεῖ καὶ γιὰ τὴ δημοτικὴ.

Βαλαωρίτη Ἀ. (Ἀφιέρωση Μνημοσύνων) 1857. (Βίος καὶ Ἔργα, Β' 1907, Βιβλιοθ. Μαρασλῆ, σ. 36). Συνηγορεῖ γιὰ τὴ δημοτικὴ ὡς ποιητικὴ γλῶσσα. Τὸ ἴδιο καὶ σὲ γράμμα στὸ Λασκαράτο, 1859.

Ζαμπελίου Σπ., Βυζαντιναὶ μελέται. Περὶ πηγῶν Νεοελληνικῆς ἐθνότητος, 1857. Καταδικάζεται ὁ καθαρισμὸς.

Ἰωάννου Φιλ., Ἐκθεσις ποιητικοῦ διαγωνισμοῦ 1858, 1858. Γίνεται συχνότερα παρὰ σὲ ὅμοιες εὐκαιρίες λόγος γιὰ τὸ ζήτημα τῆς γλώσσας. «Ἔργα γεγραμμένα εἰς τὴν λεγομένην δημώδη γλῶσσαν κατὰ τε τὴν προαίρεσιν τοῦ ἀγωνοθέτου καὶ τὴν ἐπανειλημμένην τῆς ἐπιτροπῆς ἀπόφασιν εἶναι εἰς τὸν παρόντα ἀγῶνα ἀπαράδεκτα».

Ζαμπελίου Σπ., Πόθεν ἡ κοινὴ λέξις τραγουδῶ; Σκέψεις περὶ ἑλληνικῆς ποιήσεως, 1859.

Σολωμοῦ Διονυσίου τὰ εὕρισκόμενα. Κέρκυρα, 1859, μὲ τὸ «Διάλογο». Στὰ προλεγόμενα ὁ Πολυλάς μιλεῖ καὶ γιὰ τὴ γλῶσσα.

Τερτσέτη Γ., Τί εἶδα εἰς τὴν τετράμηνον περιήγησίν μου. Λόγος τῆς 25 Μαρτίου τοῦ ἔτους 1859, 1859. Συνηγορεῖ γιὰ τὴν «κοινὴ» καὶ «ἀπλὴ» γλῶσσα τοῦ ἔθνους ποῦ ἐγκαταλείφτηκε.

Χιῶτου Π., Περὶ δημοτικῆς ἐν Ἑλλάδι γλώσσης. Ζάκυνθος 1859.

Ζαμπελίου Σπ., Ὁ κ. Ἰούλιος Τυπάλδος, Πανδώρα 10 (1860) σ. 449α. Μὲ τὸ λογιωτατισμὸ τοῦ 20. αἰῶνα «ἡ γλῶσσα τοῦ αἵματος καὶ τῆς θυσίας στηλιτεύεται ὡς ἀγενῆς καὶ ἀναξιοπρεπῆς. Ἐκτοτε ὁ δαίμων τοῦ Πανελληνίου ἐσκέπασε τὸ πρόσωπον... Μεταξὺ πλήθους καὶ πεπαιδευμένων χάσμα βαθύ».

Ροῖδου Ἐμ., Ὀδοιπορικὸν τοῦ Σατωβριάν, μετάφρ., 1860. Καταδικάζει τὴν καθαρεύουσα, «σύμμικτον μόνον κρᾶμα ποικίλων χυδαῖσμων, ξενισμῶν καὶ ἀρχαϊσμῶν ἀκαίρων».

Ἰωάννου Φιλ., Περὶ τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς γλώσσης. Ἡμερολόγιον Βρετοῦ, 1861, σ. 29α. Σύντομη ἀνασκόπηση τῶν διάφορων γλωσσικῶν προγραμμάτων.

Μαυροφρύδη Δ., Σύνοψις τῆς ἱστορίας τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης. Φιλίστωρ 1 (1861). Ἀποτρέπει ἀπὸ τὸν ἀρχαϊσμὸ (σ. 174α., 291, 295).

Βερναρδάκη Δ., (;), 1863. Δέχεται τὴ δημοτικὴ γιὰ τὴν ποίηση «καθαράν καὶ ἄμικτον καὶ γνησίαν».

Ἰωάννου Φιλ., Περὶ τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς γλώσσης. Ἐθν. Ἡμερολόγιον Βρετοῦ γιὰ τὸ 1863, σ. 108α, μὲ ἐπανάληψη καὶ τοῦ ἀρθροῦ τοῦ 1861. Συνηγορεῖ γιὰ τὴν καθαρεύουσα, ὄχι ὅμως ἐξαρχαϊσμένη περισσότερο.

Βεβ
λέων,
Πα
παρτι
Βεβ
Ἰωβ
Ἐθν. Ἡ
«Περὶ τ
Παν
πρόλογο
βραβύσο.
Σταυ
Ἔργα. Φ
ville, δημ
Βερν
Ἡ α τ α
γλώσσης.
Τερτσ
καὶ σὲ ἀλλ
Φατσέ
γλωσσικὸ ἰ
Λαογνα
Στὸ «Περὶ
Βεργω
1873. Ζητε
ἀξιώσει να
σχολεῖο.
Κοινὴ μὲ
εἴχεται ἡ δη
Μιστρι
πυρὶ στήν πο
1872, ἀρ. 56
Define
ρία τοῦ ἴδιου
Ἐν Ἄ
λογοσ. Ἐπι
μετρο σχετικῶ
Κοινὴ μὲ
ματιλὸ τῆς π
J. Stuar
τῆς σημερινῆς
ἀρ. 3, σ. 208α.
Μ. Τριανταφ

Βερναρδάκη Δ., Ἑλληνικὴ γραμματικὴ εἰς χρῆσιν τῶν ἑλλην. σχολείων, 1865, σ. 24α. εἰς.

Παμπούκη Χ., Ὁ κατὰ Κτησιφώντος λόγος, 1865. Στὸν πρόλογο παρατηρήσεις γιὰ τὴ νέα γλῶσσα.

Βερναρδάκη Δ., Ὀλίγαι λέξεις. Τριέστι 1866.

Ἰωάννου Φιλ., Περὶ τῆς ἀρχαίας καὶ τῆς νέας ἑλληνικῆς γλώσσης. Ἐθν. Ἡμερολόγιον Βρετοῦ γιὰ τὸ 1866, σ. 178α. Τοῦ ἰδ., ἱ. μ. σ. 189, «Περὶ τῶν προηγουμένων πραγματειῶν τοῦ Κ. Ἐγγέρου».

Πανταζίδου Ι., Τῶν παρὰ Ξενοφῶντι διορθωτέων, Β' 1866. Στὸν πρόλογο συσταίνει τὴ συλλογὴ «τῶν λεγομένων ἰδιωτικῶν λέξεων», ποὺ θὰ βοηθήσουν καὶ «τὴν διαμόρφωσιν τῆς νεωτέρας ἡμῶν γλώσσης».

Σταυρίδη Ι., Ὀλίγα τινὰ περὶ τῆς λαλουμένης ἑλληνικῆς γλώσσης. Ἐφημ. Φιλομαθῶν 15 (1867) σ. 1339, 1350α. Ἀπάντηση σὲ ἄρθρο τοῦ Deville, δημοσιευμένο στὸ Νεολόγο τῆς Πόλης. Ἐνδιαφέρον.

Βερναρδάκη Δ., Σύντομος ἀπάντησις κτλ., 1868.

Κατακουζηνοῦ Ἀλ., Παρατηρήσεις ἐπὶ τῆς καθ' ἡμᾶς ἑλληνικῆς γλώσσης. Ἡμερολόγιον Βρετοῦ, 1868, σ. 311α., 1869 σ. 642α., 1870, σ. 304.

Τερτσέτη Γ., Λόγος τῆς 25 Μαρτίου 1869, 1869. Συνηγορεῖ, καθὼς καὶ σὲ ἄλλους λόγους του, γιὰ τὴ δημοτικὴ.

Φατσέα Α., Ὁ Βερτόλδος, 1871. Μὲ πρόλογο καὶ ἐπίμετρο γιὰ τὸ γλωσσικὸ ζήτημα.

Λασκαράτου Α., Στιχουργήματα. Κεφαλληνία 1872, Πάτρα, 1905. Στὸ «Προβόδισμα» συνηγορεῖ γιὰ τὴ δημοτικὴ.

Βεργωτῆ Μ., Δοκίμιον περὶ τῆς διδασκαλίας τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, 1873. Ζητεῖ γιὰ βάση τῆς παιδείας τὴ «ζῶσα τοῦ ἔθνους γλῶσσα» καὶ ἀξιῶνει νὰ φύγη ἡ διδασκαλία τῆς ἀρχαίας γραμματικῆς ἀπὸ τὸ δημοτικὸ σχολεῖο.

Κονεμένου Ν., Τὸ ζήτημα τῆς γλώσσας. Κέρκυρα 1873. Ὑποστηρίζεται ἡ δημοτικὴ μὲ παραχωρήσεις στὴν καθαρεύουσα.

Μιστριώτη Γ., Κρίσεις Βουτσιναίου, 1873. Συνηγορεῖ γιὰ τὴ δημοτικὴ στὴν ποίηση. Βλ. τοῦ ἰδιοῦ καὶ βιβλιοκρισία στὴν Κλειώ. Τριέστι 1872, ἀρ. 564.

Definer M., σὲ σειρά ἄρθρα στὴν Hellas, 1874. Ἀθήνα (πληροφορία τοῦ ἰδιοῦ). Συνηγορεῖ γιὰ τὴν καθιέρωση τῆς δημοτικῆς.

Ὁ ἐν Ἀθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων Σύλλογος. Ἐκθεσις τῶν κατὰ τὸ ἔτος 1874 πεπραγμένων, 1875. Μ' ἓνα ἐπίμετρο σχετικὸ μὲ τὴ διδασκαλία τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας.

Κονεμένου Ν., Καὶ πάλε περὶ γλώσσας. Κέρκυρα 1875. Συμπληρωματικὸ τῆς προηγούμενης μελέτης τοῦ ἰδιοῦ (1873).

J. Stuart Blackie, Περὶ τοῦ χαρακτῆρος καὶ τοῦ πνεύματος τῆς σημερινῆς ἑλληνικῆς γλώσσης (μετάφρ.). Βύρων 2 (1876) ἀρ. 2 σ. 150α, ἀρ. 3, σ. 208α.

Μ. Τριανταφυλλίδη, Ἱστορικὴ εἰσαγωγή

Γ. Ἡ κρίσιμη δεκαετία (§§ 105α.)

Θέτεται κατ' ἀρχὴν τὸ ζήτημα πῶς δὲν ἔπρεπε νὰ εἶχε ἐγκαταλειφθῆ ἡ δημοτικὴ καὶ συζητιέται ἂν καὶ πῶς θὰ ξαναγυρίσῃ ὁ γραπτὸς λόγος σ' αὐτῇ.

Me yer G., "Ἀρθρα στὴν Deutsche Rundschau, 1877. Ξαναδημοσιευμένα στὰ Essays und Studien zur Sprachgeschichte und Volkskunde. Στρασβοῦργο Trübner, I 1885, κεφ. 4, Das heutige Griechisch, σ. 91α., II 1893, κεφ. 16, Das heutige Griechenland.

Ροῦϊδου Ἐμ., Περὶ συγχρόνου νεοελληνικῆς ποιήσεως, 1877. Ἀξίζει μόνον ἡ ποίηση ἢ γραμμμένη στὴ δημοτικῇ.

Βεργωτῆ Π., Φωναὶ ὑπὲρ τῆς Δημοτικῆς, [μεταξὺ 1870 καὶ 1879].

Τυπάλδου I., (Γράμμα στὸ Δὲ Βιάζη, 1880 ἰταλικά). Παναθῆναια 22 (1911) σ. 236α., 297α., 23 (1911-12) σ. 14α. Κατακρίνεται ἡ διγλωσσία.

Μάτσει Α., "Ἀπαντα. Ζάκυνθος 1881. Στὸν πρόλογο, σ. 19-26, δημοσιεύει ὁ ἐκδ. μέρη μελέτης τοῦ συγγρ. γιὰ τὸ γλωσσικὸ ζήτημα.

Ροῦϊδου Ἐμ., Ἀλληλογραφία μετὰ τὸ Βαλαωρίτη, 1881. Καταδικάζει τὴν καθαρεύουσα. Βλ. Ροῦϊδου. Ἔργα Ε', 1913, σ. 24α.

Κόντου Κ., Γλωσσικαὶ παρατηρήσεις ἀναφερόμεναι εἰς τὴν νέαν ἐλληνικὴν γλῶσσαν, 1882. Συναγωγὴ ἀπὸ παρατηρήσεις γραμματικῆς, ὅπου ἔμμεσα ἐκθέτεται τὸ πρόγραμμα τοῦ κοντισμοῦ καὶ τοῦ ἑξαρχαϊσμοῦ. Βλ. κ. παραπ. σ. 394, 480α.

Χατζιδάκι Γ., Διὰ τί δὲν καλλιεργοῦσιν οἱ νέοι Ἕλληνες τὴν δημώδη ἐλληνικὴν γλῶσσαν. Ἔστια 15 (1883) σ. 390α., 16 (1883) σ. 423α. Συσταίνει τὴ μελέτη τῆς δημοτικῆς ἀποτρέποντας ἀπὸ τὴν περιφρόνησίν της.

Τοῦ Ἰδ., Διὰ τί δὲν καλλιεργοῦσιν οἱ νέοι Ἕλληνες τὴν δημώδη αὐτῶν γλῶσσαν; Τὸ Παιδαγωγικὸν σχολεῖον 1 (1883-1884) σ. 80α., 108α κτλ.

Τοῦ Ἰδ., Αἱ φράσεις «βάρβαρον, διεφθαρμένον, ἔλεεινὸν ἰδίωμα ἢ διάλεκτος ἢ γλῶσσαν», λεγόμενα ἐπὶ τῆς δημώδους, τῆς ἀπλῆς λαλουμένης ἡμῶν γλώσσης, εἶναι καὶ ἀσεβῆ καὶ ἡμαρτημένα, ἱ. μ. σ. 309α.

Ἀσωπίου Εἰρηναίου, Κάρφος καὶ δοκός. Ἀττικὸν Ἡμερολόγιον 19 (1884) σ. 25α. εἰς. Γιὰ τοὺς πολυσύλλαβους ἑξελληνισμούς.

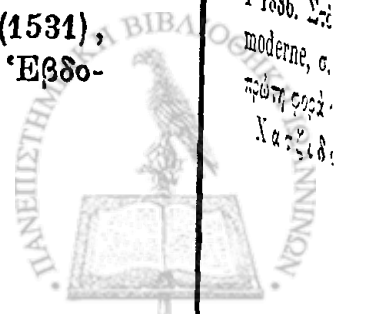
Βερναρδάκη Δ., Ψευδαττικισμοῦ ἔλεγχος ἦτοι Κ. Σ. Κόντου Γλωσσικῶν παρατηρήσεων ἀναφερομένων εἰς τὴν ἐλληνικὴν γλῶσσαν ἀνασκευῆ. Τριέστι 1884 (Ξανατύπωμα ἀπὸ τῆς Νέας Ἡμέρας τοῦ Τριεστιοῦ). Ἡ πολεμικὴ τῆς κοντικῆς διδασκαλίας δίνει ἀφορμὴ σ' ἔντονη καὶ φωτεινὴ συνηγορίαν τῆς γλώσσας πού ἀναγέννησε ὁ λαὸς στὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς.

Χατζιδάκι Γ., Μελέτη ἐπὶ τῆς νέας ἐλληνικῆς, 1884. Ἀπάντηση στὸ Βερναρδάκη, συνηγορία τοῦ κοντισμοῦ ἀλλὰ καὶ ὑποστήριξις τῆς καθαρῆς δημοτικῆς, γιὰ ἀργότερα.

Τοῦ Ἰδ., Βιβλιοκρισία. Ἐβδομάς 1 (1884) ἀρ. 2.

Βερναρδάκη Δ., Βιβλιοκρισία. Νέα Ἡμέρα 1885, ἀρ. 543 (1531), 544α. Ἀπάντηση στοῦ Κόντου, Γλωσσ. Παρατηρήσεις. Δελτίον Ἐβδομάδος, καὶ στοῦ Χατζιδάκι, Μελέτη (1884).

Κι
 πασι
 W I
 Βι
 37α. ε
 Ζω
 λειο
 Λα
 Ἀπ
 οί νοι
 Ροῦ
 θηκ
 ὄ κη
 Κατα
 Τοῦ
 σὴν κ
 Εἰναι δ
 ἀρ
 Γιατ
 σὲ τῶ
 τὸς τῶ
 με γῶ
 νὰ π
 Τοῦ ἱ
 μετ 2 (18
 (Τοῦ ἱ
 69, σ. 26
 ἀδ
 Τοῦ ἱδ
 σὸ Ροῦδ
 εἶναι
 Τοῦ ἱ
 Βερναρ
 Τοῦ ἱδ
 σιον
 πηκ
 P
 I 1886. Σ
 moderne, σ.
 πῶ
 Χατζιδ

K r u m b a c h e r K., Βιβλιοκρισία στὰ Blätter f.d. Bayerische Gymnasial u. Realschulwesen 20(1884) σ. 38α.

W h i t n e y W., Language and the study of language, 1884, σ. 221α.

Βιζυηνοῦ Γ., Διατί ἡ μηλιὰ δὲν ἔγινε *μηλέα*. Ἐβδομάς 2 (1885) σ. 37α. Ξανατυπ. στὸ Δελτίο Ἐκπαιδευτικοῦ Ὀμίλου 3(1913) σ. 269α.

Ζωγραφάκη Γ., Πραγματεία ἐπὶ τῆς νεοελληνικῆς γλώσσης. Ἡράκλειο 1885. Ἀπάντηση στὴ Μελέτη τοῦ Χατζιδάκι (1884).

Λασκαράτου Α., Γλωσσικαὶ παρατηρήσεις. Κλειῶ 1(1885) σ. 199α. Ἀπάντηση στὸν πρόλογο τῶν Παρέργων τοῦ Ροῖδη (1885). Ἔχουν χρέος οἱ νέοι συγγραφεῖς νὰ πλουτίσουν καὶ νὰ καλλιεργήσουν τὴ νέα γλώσσα.

Ροῖδου Ἐμ., Πάρεργα, 1885, σ. 11 εἰς. Ὁ πρόλογος πρωτοτυπώθηκε ὡς «Γλωσσικαὶ παρατηρήσεις» στὴν Κλειῶ 1(1885) σ. 113α., Λιψία. Ὁ καθαρισμὸς δημιούργησε κατάσταση ἀνυπόφορη γιὰ κάθε συγγραφέα. Καταντᾶ προτιμότερο νὰ μὴ γράφη κανεὶς πιά.

Τοῦ Ἰδ., Γλωσσικαὶ παρατηρήσεις. Κλειῶ 1(1885) σ. 225α. Ἀπαντᾶ στὴν κριτικὴ τοῦ Χατζιδάκι γιὰ τὸν πρόλόγόν του στὰ Πάρεργα (1885). Εἶναι ἀδύνατο νὰ συζητήση κανεὶς μὲ τὸ Χατζ. γιὰ τὸ γλωσσικὸ ζήτημα, ἀφοῦ ἀντιφάσκει, παραδοξολογεῖ καὶ ἀοριστολογεῖ.

Χατζιδάκι Γ., Ἐκθεσις τῶν ἐργασιῶν τῶν γενομένων ὑπὲρ τῆς γλώσσης ἡμῶν κατὰ τὸ παρὸν ἔτος. Ἐφημερίς 12(1885) ἀρ. 166, 167. Μὲ τοὺς τόνους καὶ τὰ πνεύματα δὲ δυσκολεύεται ἡ ὀρθογραφία. Ἡ γραπτὴ μας γλώσσα δὲν εἶναι ἡ μητρικὴ. Γλωσσικὸ ζήτημα δὲν ὑπάρχει. Πρέπει νὰ πλησιάζωμε «ὅσον τὸ δυνατόν ἐγγύτερον» στὴν ἀρχαία γλώσσα.

Τοῦ Ἰδ., Φιλολογικαὶ συζητήσεις. (Ἐπιβαλλομένη ἀπάντησις). Ἐβδομάς 2 (1885) ἀρ. 64α. σ. 263. Ἀπάντηση στὸ Βερναρδάκη (1884).

[Τοῦ Ἰδ.], Ὁ ἐπίλογος τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος. Ἐβδομάς ἱ. μ., ἀρ. 69, σ. 264. Ἀναδημοσίεψη μέρος τοῦ ἀρθροῦ στὴν Ἐφημερίδα (1885). «Δὲν ὑπάρχει ἀληθῶς παρ' ἡμῖν γλωσσικὸν ζήτημα».

Τοῦ Ἰδ., Παράδοξος ἀγών. Ἐβδομάς ἱ. μ. ἀρ. 80, σ. 421. Ἀπάντηση στὸ Ροῖδη. Τῇ δημοτικῇ «οὐδεὶς ψέγει». Τὸ γλωσσικὸ ζήτημα τελείωσε καὶ εἶναι καιρὸς νὰ λήξῃ ἡ γελοία καὶ ἄχαρις αὕτη κωμωδία.

Τοῦ Ἰδ., Γλωσσικῶν ἀτοπημάτων ἀναίρεσις, 1886. Ἀπάντηση στοῦ Βερναρδάκη, Βιβλιοκρισία (1885).

Τοῦ Ἰδ., Ἀναθεώρησις παλαιοῦ λογαριασμοῦ. Πρὸς τὸν ἐξοχώτατον κύριον Εἰρηναῖον Κ. Ἀσώπιον. Ἐφημερίς 13(1886) ἀρ. 39. Τὸ γλωσσικὸ ζήτημα θὰ εἶναι πάντα σὲ ἀδιέξοδο.

P s i c h a r i J., Essais de grammaire historique néo-grecque. Leroux I 1886. Στὸ τελευταῖο κεφάλαιο, Les études historiques et la langue moderne, σ. 235-288, γίνεται κριτικὴ τοῦ καθαρισμοῦ καὶ διατυπώνεται πρώτη φορὰ τὸ νέο γλωσσικὸ πρόγραμμα.

Χατζιδάκι Γ., Αἱ δοξασίαι τοῦ Κου Ψυχάρη. Περὶ τῆς γραπτῆς

ἡμῶν γλώσσης καὶ περὶ τῶν μεταχειριζομένων αὐτῆν. Ἐφημερίς 1887 ἀριθ. 38α. Ἐπαινεῖ τοὺς Ἴόνιους ποιητές, ποὺ γράφουν τὴ γλώσσα ποὺ προσβεύουν, ἀντίθετα μὲ τὸ Βερναρδάκη «ἐργαζόμενοι ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ καλοῦ», ἀλλὰ ἡ δημοτικὴ πρέπει νὰ γράφεται καθαρῆ. «Ὁ ἀγὼν ἔληξεν». «Δὲν ὑπάρχει ἀληθῶς παρ' ἡμῖν γλωσσικὸν ζήτημα»

Δ. Ὑστερ' ἀπὸ τὸ «Ταξίδι» (§ 124)

Συζητιέται ἐντονώτερα τὸ γλωσσικὸ ζήτημα καὶ ἰδίως ὁ γλωσσικὸς τύπος ποὺ ὄρισε ὁ Ψυχάρης.

Ψυχάρης, Τὸ Ταξίδι μου 1888, 1905³, 1926³. Περιέχει τὸ κήρυγμα τοῦ δημοτικισμοῦ.

Ροῦτδου Ἐμ., Τὸ Ταξίδι τοῦ Ψυχάρη. Γλωσσικὴ μελέτη, Κολλάρος 1888, 1913². Ἐπιδοκιμάζεται κατ' ἀρχὴν τὸ κήρυγμα τοῦ Ψυχάρη.

Σκυλίσση Ἴσιδωρίδη Ι., Καὶ πάλιν περὶ τοῦ κ. Ψυχάρη. Ἐφημερίς 8 Σεπτ. 1888.

Φοῦ Κ., Ἡ ἑλλ. γλώσσα καὶ ὁ γλωσσολόγος κ. Ψυχάρης. Ἐφημερίς 11 Σεπτ. 1888.

Dozon Aug., Encore la question de la Langue en Grèce. Revue des Études grecques 2 (1889) σ. 66.

Καλοσγούρου Γ., Περὶ ἐθνικῆς γλώσσης καὶ ἐθνικῆς ἱστορίας, 1889. Συνηγορεῖ γιὰ τὴν ἀπλοποίηση τῆς γραφομένης.

Πολίτη Ν., Κρίσις τῆς ἐπιτροπῆς τῶν ἐλλανοδικῶν τοῦ Φιλαδελφείου ποιητικοῦ ἀγῶνος, 1889. Συνηγορεῖ γιὰ τὴ δημοτικὴ στὴν ποίηση.

Χατζιδ., Die Sprachfrage in Griechenland. Hellas 1 (1899) σ. 299α. Γιὰ νὰ καταλάβωμε τὸ Σολωμό, τὸ Βηλαρά, πρέπει νὰ ἔχωμε σπουδάσει τὰ ἀρχαῖα.—Τοῦ Ἰδ., Nochmals die Sprachfrage in Griechenland. Hellas 2 (1890) σ. 94. Παρεξηγήθηκε· δὲν εἶναι δικαστῆς ἀλλὰ ἐρευνητής. Θ' ἀκολουθήση καὶ τὴ νέα χρῆση, ἀνθὰ ἐπικρατήση.

Ἀναττικου [Βερναρδάκη], Ἐπιστολὴ περὶ ἐπιστολῆς, 1890. Ξανατυπ. ἀπὸ τὴν Ἐφημερίδα.

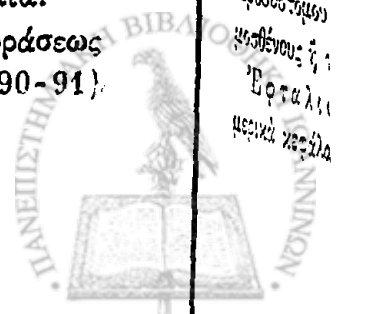
Müller H. G., Hatzidakis, Nochmals die Sprachfrage in Griechenland. Hellas 2 (1890) σ. 92α.

Ράδου Κ., Ὁ ἐν Γαλλίᾳ περὶ τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης ἀγὼν. Τελευταία φάσις τοῦ γλωσσικοῦ ἡμῶν ζητήματος, 1890. Συνηγορία τοῦ καθαρισμοῦ.

Χατζιδάκι Γ., Περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος ἐν Ἑλλάδι 1890, μέρ. Α'. Ξανατυπ. ἀπὸ τὴν Ἀθηνᾶ 2 (1890). Ξανατυπ. Γλωσσολογικαὶ Μελέται Α' 1907, σ. 236α. Ἱστορία τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος, χωρὶς ἀντικειμενικότητα, καὶ πολεμικὴ κατὰ τοῦ Ψυχάρη. Δημοτικὴ δὲν ὑπάρχει πιά.

Καλοσγούρου Γ., Κριτικαὶ παρατηρήσεις περὶ τῆς μεταφράσεως τοῦ Ἀμλέτου Ἰ. Πολυλά, 1891. Ξανατυπ. ἀπὸ τὸν Παρνασσὸ 13 (1890-91) 1891.

Οἱ
 ἡμῶν
 Κε
 τὸ
 Με
 ἡμῶν
 Με
 σὺν ἰ
 γένους
 Πολ
 Χαρ
 1892. α
 τῶν πρὸ
 γένους.
 Τοῦ
 Βυζα
 1902, σ.
 Εὐθὺ
 μέγε· γλι
 Ροῦτδ
 τὴν συν
 σοιστικῆ
 ποίηση βα
 Χατζι
 Ἀθηνᾶ 5 (1
 Ἀάμπ
 Μαῦ 189
 εἶ γιὰ τὴ
 Μετ-σά
 Χατζι.
 ὄλων κα.
 σ. 363α. Ἀ
 σὺν τῆς πρ
 Τοῦ Ἰδ.
 καὶ Γλωσσ
 Φιλογα
 κτῆ ἰδίως γλι
 τῶν γλωσσικ
 Χρυσόστομο
 μεσθένους ἡ
 Ἐφταλι
 μερικῶν γλωσσικῶν

Οἰκονομίδου Δ., Περὶ τοῦ τρόπου τῆς λύσεως τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος. *Hellas* 3 (1891) σ. 125α, (βλ. ἱ. περιοδ. 2 (1890) σ. 55α.)

Καζαντζῆ Κ., Βιβλιοκρισία *Hellas* 4 (1892) σ. 284α. Συνηγορεῖ γὰρ τῇ δημοτικῇ καὶ πολεμᾷ τὴν ἀντιφάσεις τοῦ Χατζιδάκι.

Μηλιαράκη Α., Τὰ γεωγραφικὰ ὀνόματα. "Αστὺ 6-7, 7-8 'Ἰαν. 1892. Καταδικάζει τὴ μετονομασίαν τῶν γεωγραφικῶν ὀνομάτων.

Μητσάκη Μ., Μία φιλολογικὴ σελὶς εἰς δύο γλώσσας. Τὸ γλωσσικὸν ζήτημα ἐν Ἑλλάδι, 1892. Παραθέτεται τὸ ἴδιον διήγημα σὲ καθαρῆουσα καὶ σὲ δημοτικῇ.

Πολυλά I., Ἡ φιλολογικὴ μας γλῶσσα. Σκέψεις, 1892.

Χατζιδάκι Γ., Ἐκθεσις γλωσσικοῦ διαγωνισμοῦ (Συλλόγου Κοραῆ), 1892. «Ἡ τέως παραμέλησις τῆς λαλουμένης ἡμῶν γλώσσης... ὑπῆρξεν τῶν πρώτων αἰτίων τῆς φιλολογικῆς ἡμῶν στερήσεως ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις».

Τοῦ ἴδ., Περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος. *Hellas* 4 (1892) σ. 289α.

Βυζαντίου Ἄλ., ("Ἀρθρο, Μαρτίου 1893, ξανατυπωμένο στὰ) Ἔργα, 1902, σ. 114.

Εὐθυβουλίδου I., Ὀλίγα τινὰ περὶ τῆς λαλουμένης καὶ γραφομένης γλώσσης. Νέα Ἡμέρα (Τριέστι), 1893, 3) 15 Ἀπρ. Ἐνδιαφέρον.

Ροῦδῆ Ἐμ., Τὰ Εἶδωλα 1893, Φέξη Λογοτεχνικῆ Βιβλ., 1913. Φωτεινὴ συνηγορία τῆς δημοτικῆς καὶ κριτικῆ τοῦ καθαρισμοῦ, ἂν καὶ τὰ γλωσσολογικὰ ἐπιχειρήματα δὲν εἶναι πάντα συγχρονισμένα. Προτείνει ἀπλοποίηση βαθμιαία τῆς καθαρῆουσας.

Χατζιδάκι Γ., Περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος ἐν Ἑλλάδι. Β'. Ἄθηνᾶ 5 (1893) σ. 177α. Ἐανατυπ. Γλωσσολογικαὶ μελέται Α' σ. 306α.

Λάμπρου Σπ., Λόγος ἐπιμνημόσυνος εἰς Κ. Κρυστάλλην. "Αστὺ 8 Μαΐου 1894. Ἐαναδημοσιευμένο: Λόγοι καὶ ἄρθρα, 1902, σ. 328. Συνηγορεῖ γὰρ τῇ δημοτικῇ στὴν ποίηση.

Μητσάκη Μ., Ὀλίγα λόγια. "Αστὺ 1895, 2 Φεβρ.

Χατζιδάκι Γ., Περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος ἐν Ἑλλάδι. Γ'. Εἰδῶλων κατάλυσις, Ἄθηνᾶ 7 (1895) σ. 145α. καὶ Γλωσσολ. Μελέται Α' σ. 363α. Ἀπαντᾷ στὰ Εἶδωλα τοῦ Ροῦδῆ (1894) χωρὶς ν' ἀνασκευάζῃ βασικὰ τὴν προτάσεις του.

Τοῦ ἴδ., Περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος, Δ'. Ἄθηνᾶ 8 (1895) σ. 145 καὶ Γλωσσολογικαὶ μελέται σ. 505α.

Φλογαίτου Φ., Φιλοσοφία τῆς γλώσσης, Β' μέρ. Περὶ τῆς ἑλληνικῆς ἰδίως γλώσσης. Τὰ Ὀλύμπια 1895-96, σ. 347α, 357α. κ.ά. «Ἡ νῦν ὑπὸ τῶν χυδαιοτάτων λαλούμενη γλῶσσα ὀλίγον διαφέρει οὐ μόνον τῆς ὑπὸ τοῦ Χρυσοστόμου λαλουμένης, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς τῆς κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Δημοσθένους ἢ τοῦ Πλάτωνος ὁμιλουμένης».

Ἐφταλιώτη Α., Φυλλάδες τοῦ Γεροδήμου, 1897. Μιλεῖ γενικὰ σὲ μερικὰ κεφάλαια γὰρ τὸν καθαρισμό.

Λεβίδου Ν., Μελέτη κατὰ τῆς μεταφράσεως τῶν εὐαγγελίων, 1899.

Dieterich K., Τὸ γλωσσικὸν ζήτημα. Τὸ Περιοδικὸν μας 1 (1900) σ. 348. Συνηγορία τῆς δημοτικῆς.

Καμπύση Γ., Ὁ ψυχαρισμὸς καὶ ἡ ζωὴ. Τὸ Περιοδικὸν μας 1 (1900) σ. 33α κ.ά. Πολεμᾷ τὸ ἀλύγιστο γραμματικὸν σύστημα τοῦ Ψυχάρη.

Ψυχάρη, Ὁ Σύλλογος πρὸς διάδοσιν τῶν Ὠφελίμων βιβλίων, 1900. Ξανατυπ. στὰ Ῥόδα καὶ μῆλα Β' σ. 248α.

Pernot H., Grammaire grecque moderne. Garnier 1897. Στὴν εἰσαγωγῇ ἀναπτύσσεται τὸ γλωσσ. ζήτημα. Μετάφρ. στοῦ Chiensis (1902).

Ε. Ὀρμητικὴ ἐποχὴ δημοτικισμοῦ (§§ 127α.).

Πολλαπλασιάζονται τὰ σχετικὰ δημοσιεύματα. Ἀφθονοῦν συνηγορίες καὶ πολεμικὲς κριτικὲς. Μελετιοῦνται τὰ προβλήματα τῆς γραπτῆς δημοτικῆς.

Ἀφθονες μελέτες σχετικὲς μὲ τὸ γλωσσικὸ ζήτημα καὶ μ' ἐπίκαιρα ζητήματα βρίσκονται στὸ Νουμὰ 1 (1903)-12 (1914), 13-16 (1919)-17-18 (1920), καὶ ἀργότερα, ὡς τὰ 1931, καὶ στὸ Δελτίο τοῦ Ἑκπαίδευτικοῦ Ὁμίλου 1 (1911)-11 (1924). Στὰ Πάτρια ἔγραψε συχνὰ ὁ [Χατζιδάκις], ἔτσι 1 (1902): Τὸ γλωσσικὸν ζήτημα ἐν τῇ ἱστορίᾳ, ἀρ. 1, 2. Οἱ γλωσσικοὶ τύρανοι, ἀρ. 4. Οἱ ἀληθεῖς σχολαστικοί, ἀρ. 5. Μία γραμματικὴ, ἀρ. 6. Ἡ διαγωγὴ τῶν χυδαιομανῶν, ἀρ. 7 κτλ. κτλ. 1905: Αἱ τρεῖς ἀρχαί (ἀπὸ τῆς σελ. 763 τοῦ βιβλίου του, 1905), 29 Ἰαν.: «Ὅπως οἱ ἐξισλαμισθέντες, οἱ χυδαιομανεῖς» ἀποκηρύττουν τὴν μητρικὴν γλῶσσαν καὶ θέλουν νὰ ὀνομαζόμεσθε Ρωμιοὶ ἀντὶ Ἑλληνες. Βλ. ἀκόμη Πάτρια 1905, 12 Νοεμβρ.

Κονεμένου Ν., Διαθήκη, Κέρκυρα 1901, μὲ τὸ ἐπίμετρο «Λίγα περὶ γλώσσας» σ. 93, 102, ὅπου ἐπικρίνεται τὸ σύστημα μερικῶν ὀρθόδοξων δημοτικιστῶν.

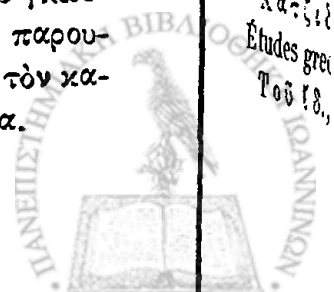
Chiensis [Πετροκόκκινου Δ.], Spoken modern greek. Κράτσι 1901. Εἰσαγωγὴ στὸ γλωσσικὸ ζήτημα.

Βάλβη Στ., Ἰωακείμ τῷ Γ'... Ἑμμετρος ἐπιστολὴ περὶ τοῦ «ἀπειροκάλως ὑπὸ τινων δημιουργουμένου καινοφανοῦς χυδαϊκοῦ γλωσσικοῦ ιδιώματος» ὡς αὐτὸ ἡ Αὐτοῦ Παναγιότῃς ἐπισήμως ἐχαρακτήρισε..., ἔκδ. Πλειάδος, Ἀθήνα 1902.

Krumbacher K., Das Problem der neugriechischen Schriftsprache. Στὴν Beilage zur Allgemeinen Zeitung 1902 ἀρ. 263 κ. 264. Ξανατυπωμένο: Τοῦ Ἰδ., Populäre Aufsätze. Λιψία Teubner 1909, σ. 3-41. Διεξοδικώτερα:

Τοῦ Ἰδ., Das Problem der neugriechischen Schriftsprache, Festrede κτλ. Μόναχο 1902. Τὸ τελειότερο βιβλίον ποὺ γράφηκε γιὰ τὸ γλωσσικὸ ζήτημα, ἐξετάζοντάς το φωτεινὰ ἀπ' ὅλες τῆς πλευρῆς, ὅπως παρουσιαζόταν ἔπειτα ἀπὸ τὸ πρῶτον κήρυγμα τοῦ Ψυχάρη. Καταδικάζει τὸν καθαρισμὸν καὶ συνηγορεῖ γιὰ μιὰ δημοτικὴν μὲ μερικὰ λόγια στοιχεῖα.

1
θε
σε, 1
Σα
λέγ
ἐργ
ἡ γλ
Ch
Grec
Pern
not [1
french
Chiens
Ψυχ
εκπ-
Τὸ γλ
καὶ γλ
ἐπίκαι
Ἄνδ
καὶ πολ
καὶ τὰ
διδασκα
Κρι
sprache.
Τοῦ Ἰδ
Νιρβ
καθάρ
τῆς γλ
πει γλ
θατῆ
Οἱ κ
καθη
Στι
1903, Πα
νηγο
πάντο
Φρα
τῆμα
Χατ
Études
Τοῦ Ἰδ.,

Τὸ γλωσσικὸ ζήτημα, Ὀρμητικὴ ἐποχὴ δημοτικισμοῦ 631

Φωτιάδης Φ., Τὸ γλωσσικὸ ζήτημα καὶ ἡ ἐκπαιδευτικὴ μας ἀναγέννησις, 1902. Βαθαίνει τὴν ἐκπαιδευτικὴν σημασίαν τῆς γλωσσικῆς ἀλλαγῆς.

Χατζιδάκι Γ., Περὶ περιέργια, καλλιέργια, ἐχεμυθία, οὐχὶ περιέργεια, καλλιέργεια ἐχεμυθία. Ἀθηνᾶ 14 (1902) σ. 239. Δὲν πρέπει χωρὶς λόγο νὰ ἐγκρίνωμε διαφορὰς τῆς νέας γλώσσας μὲ τὴν ἀρχαίαν καὶ οὕτως ἀποβαίνῃ ἡ γλῶσσα ἀνώμαλος καὶ δυσμάθητος».

Chiensis [Πετροκόκκινου Δ.], The Language Question in Greece. Three Essays by I. N. Psichari [Revue de Paris 1901 Μάρτ., Revue Ἴαν. 1902, Journal de Genève 7 Ἴαν. 1902] and one by H. Pernot [Πρόλογος Γραμματικῆς 1897], translated into english from the french by «Chiensis». Καλκούτα 1902. Ἀνατύπωση μεγαλωμένη τοῦ Chiensis (1901).

Ψυχάρη, Ῥόδα καὶ Μῆλα, Α' 1902. Λογοτεχνήματα καὶ ἄρθρα γλωσσικά.—Τοῦ ἴδ., Διαγωνισμὸς γιὰ τὴ γλῶσσα 1901, 1902.

Τὸ γλωσσικὸν ζήτημα, Παράρτημα «Κριτικῆς». Οἱ συνήγοροι τῆς δημοτικῆς γλώσσης. Βερναρδάκης, Βράιλας Ἀρμένης, Ἀσώπιος, Πολίτης, Χατζιδάκις, Ροϊδης, Καρολίδης, Λάμπρος, Ζαμπέλιος, 1902.

Ἀνδρεάδου Χ., Ἡ γλῶσσα μας, Ὑπόμνημα εἰς τὰς θρησκευτικὰς καὶ πολιτικὰς τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ἀρχάς, 1903. Ἀνασκευάζει συστηματικὰ τὰ ἐπιχειρήματα τῶν ἀρχαιστῶν καὶ τοῦ Χατζιδάκι, μὲ γνώμες καὶ διδασκαλίαι τοῦ ἴδιου.

Krumbacher K., Zur Verteidigung der neugriechischen Schriftsprache. Στὴν Beilage zur Allg. Zeitung 1903 ἀρ. 95. Ξανατυπωμένο: Τοῦ ἴδ., Populäre Aufsätze ὀ.π. σ. 42α.

Νιρβάνου Π., Ἡ γλῶσσα μας. Ἐρευνα ψυχολογικὴ καὶ πρακτικὴ. Παναθήναια 5 (1902-1903) σ. 239α., σ. 353α, 6 (1903-03) σ. 387, 426, 487. Μὲ τὶς γνώμες συγγραφέων καὶ λογίων γιὰ τὴ μορφή τῆς δημοτικῆς ποὺ πρέπει νὰ γράφεται. Διατυπώνονται ἀφθονώτερες οἱ ἐπιφυλάξεις γιὰ τὴν καθαρὴ δημοτικὴ.

Οἰκονομίδου Δ., Περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος παρ' ἡμῖν. Λόγος πανηγυρικός, 1903.

Σκιᾶ Α., Ὁ ἀληθὴς χαρακτήρ τοῦ λεγομένου γλωσσικοῦ ζητήματος, 1903, Παράρτημα Ἐπιστημ. Ἐπετηρίδος Ἐθν. Πανεπιστ., 1902-1903. Συνηγορία τῆς καθαρῆς, ποὺ τ' ἀρχαίκα τῆς στοιχεῖα ἦταν κατὰ τὸ συγγρ. πάντοτε «ζῶντα».

Φραγκιᾶ Ἰ., Περὶ τῆς ἀκριβεστεράς θέσεως τοῦ γλωσσικοῦ ἡμῶν ζητήματος, 1903. Συνηγορία τῆς καθαρῆς.

Χατζιδάκι Γ., La question de la langue en Grèce. Revue des Études grecques 16 (1903) σ. 210α.

Τοῦ ἴδ., Περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος ἐν Ἑλλάδι, Ξανατύπωμα ἀπὸ

632 Τὸ γλωσσικὸ ζήτημα, Ὀρμητικὴ ἐποχὴ δημοτικισμοῦ

τὸν Ἀγῶνα, 1903. Λίγο διεξοδικώτερο ἀπὸ τὸ προηγούμενο, τυπωμένο στοῦ ἴδιου τὴν Ἀπάντηση στὸ Πρόβλημα (1905) σ. 774α.

Ψυχάρη, Ῥόδα καὶ Μῆλα Β' 1903.

Deux plaidoyers sur la question de la langue littéraire en Grèce. Revue des Études grecques 16 (1903) σ. 208. Εἰσήγηση τοῦ περιοδικοῦ με δύο ἄρθρα, τοῦ Γ. Χατζιδάκι καὶ τοῦ K. Krumbacher.

Ἀναστασιάδη Σπ. [Ἀλιμπέρτη Σπ.], «Περὶ γλώσσης Σκιᾶς» Νουμάς 2 (1904) ἀρ. 118α.

Καράμητσα Γ., Φιλολογικὰ Πάρεργα, 1904. Συνηγορία τῆς καθαρεύουσας.

Κοῦσουλα Ἰ., Μελέτη περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος. Ἡ λαλουμένη γλῶσσα καὶ κατ' ὕλην καὶ κατ' εἶδος εἶνε τέκνον τῆς ἀρχαίας. Ἡ γραφομένη εἶνε αὐτὴ ἢ λαλουμένη συμπεπληρωμένη. Ἐλλείψεις τῆς ὁμιλουμένης, 1904.

Krumbacher K., Die Äschylos-Revolt in Athen. Στην Beilage z. Allgem. Zeitung. 1904, ἀρ. 17. Ξανατυπωμ. Τοῦ ἴδ., Populäre Aufsätze δ. π. σ. 49α.

Παλαμᾶ Κ., Γράμματα Α' 1904. Πρόλογος. Ἡ κριτικὴ καὶ ἡ γλῶσσα σ. 161α. Τὸ «Πιστεύω» μου σ. 172. Δυὸ γλῶσσες σ. 186.

Σκλιᾶ Σ., Καρηκομόωντες, Κωμωδία. Ἐκδ. Ἰ. Παπούλιας, 1904.

Thum'b A., Ἐπισκόπηση τοῦ γλωσσ. ζητήματος στὸ Anzeiger der Indogerm. Forschungen 15 (1903-04) σ. 169α.

Χατζιδάκι Γ., Ὀλίγαι λέξεις κτλ. Ἀκρίτας 1 (1904) σ. 16α., 51α.

Βάση Σ., Τὸ γλωσσικὸν ἡμῶν ζήτημα ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης κρινόμενον ἢ περὶ τῆς γλώσσης τοῦ γραπτοῦ ἡμῶν λόγου. Ἀντιλογία Χατζιδάκι πρὸς Krumbacher 1905. Συνηγορία τῆς καθαρεύουσας.

Τὸ πρόβλημα τῆς νεωτέρας ἐλληνικῆς γραφομένης ὑπὸ K. Krumbacher καὶ Ἀπάντησις εἰς αὐτὸν ὑπὸ Γ. Χατζιδάκι. Βιβλ. Μαρασλῆ 1905. Τὸ ἔργο τοῦ Krumbacher εἶναι μετάφρ. τοῦ γερμανικοῦ (1902). Ἡ Ἀπάντηση τοῦ Χατζιδάκι ξανακεφαλαιώνει τὶς γνώμες τοῦ τελευταίου ἀλλὰ καὶ ξαναμπερδεύει τὸ ζήτημα, καθὼς φαίνεται ἰδίως στὸ τελευταῖο κεφάλαιο, α' Ἐπίλογος. Ἡ γραφομένη γλῶσσα τοῦ μέλλοντος σ. 753-773.

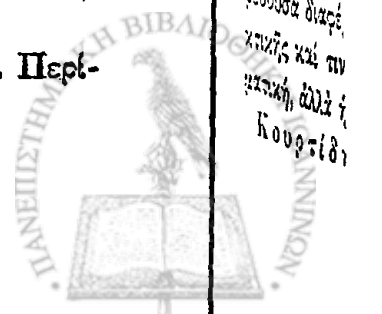
Νιρβάνα Π., Γλωσσικὴ αὐτοβιογραφία, 1905. Ὁ συγγρ. ἀνιστορεῖ πῶς ἀπὸ ἀρχαῖσθης ἐγίνε δημοτικιστῆς.

Ραμᾶ Στ. [Τσιριμῶκου Μ.], Τὰ παλιὰ καὶ τὰ καινούργια, 1905. Γενικώτερο ἔργο, τονίζει τὴν κοινωνικὴ καὶ ἐκπαιδευτικὴ σημασία τῆς γλωσσικῆς ἀλλαγῆς.

Σκιᾶ Α., Ἡ ψευδογλωσσολογία ἐν παραδείγματι, 1905. (Ἀγῶν 1905). Ἀπάντηση στὸ Σπ. Ἀναστασιάδη (1904).

Hatzidakis G., Die Sprachfrage in Griechenland, 1905. Περὶ ληψὴ τοῦ προηγούμενου (τῆς Ἀπάντησης).

1
H'
Br
der he
c. 211
vue de
Dieh
Μισ
Τρ
μπος
Thu
das klas
ννηγορία
Ψυχ
ακότρη
Παλα
σ. 211
πιδία μ
Ροντι
Σκλιη
1907. Γεν
κοινωνική
Φεγγε
Ἄθην-Λ
Chatz
Ἄθην 190
ζιδάκι
Ψυχάρ
ση), 1902.
Ἄνδρ
Ἔθνος, Ἀνα
καὶ τὴν Ἑλλ.
Γ' ἀνιδι
γλωσσικὸ ζή
στην εἰσαγω
λέτη στὸ περ
1 (1905) ἀρ. 5
Καρολι
εἶναι διαφέ
κατῆς καὶ πν
μακρῆ, ἀλλὰ ἡ
Κοροπίδι

Ἡ Ἑταιρεία «Ἡ ἐθνικὴ γλώσσα». Πρὸς τὸ ἑλληνικὸ ἔθνος 1905.

Brugmann K., Schrift- und Volkssprache und die Sprachfrage der heutigen Griechen, 1906. Ξανατυπ. ἀπὸ τὴν Deutsche Revue 1906, σ. 211α. Μετάφρ. Πάλλη (1907). Κρίθηκε ἀπὸ τὸν Ψυχάρη στὴ Revue des Études grecques 21(1908) σ. 93α.

Dieterich K., Literarisches Zentralblatt. Βερολίνο 1906, ἀρ. 31.

Μιστριώτη Γ., Ρητορικοὶ λόγοι τ. 2(1906).

Τριανταφυλλίδη Μ., Αἱ τελευταῖαι λέξεις τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος. Νέον Ἄστυ 1906, ἀρ. 1806.

Thumb A., Zur neugriechischen Sprachfrage. Neue Jahrbücher für das klassische Altertum 17(1906) σ. 704α. (μετάφρ. Πάλλη (1907)). Συνηγορία τῆς δημοτικῆς.

Ψυχάρη, Ῥόδα καὶ Μῆλα Γ'. Ἀπολογία, 1906. Ἐξετάζει συστηματικώτερα τὰ προβλήματα τῆς νέας γραπτῆς γλώσσας. Ἔργο βασικόν.

Παλαμᾶ Κ., Γράμματα Β' 1907. Ἡ ἐθνικὴ γλώσσα, σ. 80. Δρόμοι καὶ σταθμοὶ τῆς γλωσσικῆς ιδέας, σ. 105. Ρωμὸς καὶ Ρωμιόσῴνη, σ. 121. Ἡ παιδεία μας, σ. 132.

Ροντάκη Γ., Οἱ Μπόξερ. Ὁ κ. Σπ. Βάσης, 1907.

Σκληροῦ Γ. [Κωνσταντινίδη Ι.], Τὸ κοινωνικὸν μας ζήτημα 1907. Γενικώτερο ἔργο, ὅπου τονίζεται ἡ σημασία τοῦ δημοτικισμοῦ γιὰ τὴν κοινωνικὴ καὶ τὴν πνευματικὴ πρόοδο τοῦ ἑλληνισμοῦ.

Φεγγαρά Χρ., Τὸ γλωσσικὸ ζήτημα κ' οἱ γαζετατζῆδες τῆς Πόλης. Ἀθήνα - Πόλη 1907.

Chatzidakis G., La question de la langue écrite néogrecque. Ἀθήνα 1907. Τὸ ἴδιο περίπου μὲ τὸ γερμανικὸν (1905). Τὸ ἴδιο καὶ Χατζιδάκι Γ., Καὶ πάλιν περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος, 1907.

Ψυχάρη, Ῥόδα καὶ Μῆλα, Δ' 1907. Μέ: Ῥόδα καὶ Μῆλα (ἀπόσπασμα), 1902.

Ἀνδρεάδου Χ., Ἡ ἰδέα. Πῶς μπορεῖ νὰ γλυτώσῃ τὸ ἑλληνικὸ ἔθνος. Ἀναφορὰ στὴν Α.Μ. τὸν Βασιλέα τῶν Ἑλλήνων Γεώργιον τὸν Α' καὶ τὴν ἑλληνικὴ Βουλὴ, 1908.

Γιαννίδη Ἐλισαίου, Γλώσσα καὶ Ζωή. Ἀναλυτικὴ μελέτη τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος, 1908, Πόλη 1910³, Ἀθήνα 1914³, 1920⁴. Διαφωτιστικὴ εἰσαγωγὴ στὸ γλωσσικὸ ζήτημα, πρωτοπαρουσιάστηκε ὡς μικρὴ μελέτη στὸ περιοδικὸν Κριτικὴ: Σταματιάδης Στ., Τὸ γλωσσικὸ ζήτημα 1(1905) ἀρ. 8-10.

Καρολίδη Π., Συνέντευξη, «Ἀθῆναι» 14 Ἰουν. 1908. Ἡ καθαρὴ διαφέρει ἀπὸ τὸ ἀρχαῖο τυπικὸ «μόνον ὡς πρὸς τὴν χρῆσιν τῆς εὐκτικῆς καὶ τινῶν συνεπτυγμένων». Δὲ χρειάζεται λοιπὸν ξεχωριστὴ γραμματικὴ, ἀλλὰ ἡ ἀρχαία, «ἐπὶ τὸ ἀπλούστερον μεταπεποιημένη».

Κουρτίδης Ἄρ., Γλώσσα καὶ ψυχὴ. Ἀκρόπολις 29 Νοεμβρ. 1908.

K r u m b a c h e r K., Zur Abwehr. Ξανατυπ. ἀπὸ τὴν Byzant. Zeitschrift 17 (1908) σ. 678α., καὶ ἑλληνικά: Ἄμυνα. Ἀνασκευάζει τὶς προσωπικὰς κατηγορίας τοῦ Μιστριώτη.

Μιστριώτη Γ., (Χατζιδάκι, Βάση), Κρίσις τοῦ Σεβαστοπουλείου Ἀγῶνος τοῦ ἰδρυθέντος πρὸς βελτίωσιν τῆς σημερινῆς γλώσσης, 1908.

Τοῦ ἴδ., Συνέντευξις, Ἀθῆναι 4 Ἰουν. 1908. «Νεοελληνικὴ γραμματικὴ δὲν ὑπάρχει διότι ἡ γλῶσσα ἡμῶν ἀφωμοιώθη πρὸς τὴν ἀρχαίαν...».

Χατζιδάκι Γ., Ἡ νέα κοινὴ ἑλληνικὴ γλῶσσα. Ἐξαρχάκου-Φιλαδελφῆς «Ἑλληνικαὶ πρόοδοι», Πανελλήνιον Λεύκωμα, 1908, σ. 209.

Τοῦ ἴδ., Συνέντευξις, Ἀκρόπολις 17 Μαΐου 1908. «Τώρα ποὺ ἡ γλῶσσα κινδυνεύει μὲ τοὺς μαλλιαροὺς πρέπει νὰ ἐπιμείνουμε στὴν καθαρῆυσαν».

Τοῦ ἴδ., Ἀντιλεγόμενα περὶ τοῦ γλωσσ. ζητήματος 1908 (Ἀθηνᾶ τ. 20).

Ψυχάρη, Ῥόδα καὶ μῆλα Ε', μέρ. α', 1908, μέρ. β', 1909.

Ἰδα, Στρατὸς καὶ ἄλλα. Ξανατυπ. ἀπὸ τὸ Νουμά 11 (1909).

Μιστριώτη Γ. (Βάση, Χατζιδάκι), Κρίσις τοῦ δευτέρου Σεβαστοπουλείου ἀγῶνος τοῦ ἰδρυθέντος πρὸς βελτίωσιν τῆς σημερινῆς γλώσσης, 1909.

Τοῦ ἴδ., Ρητορικοὶ λόγοι τ. 3 (1909).

Ραμᾶ Στ. [Τσιριμώκου Μ.], Οἱ λοξοὶ στρατοκόποι, 1909. Ἔργο γενικώτερο.

Χασιώτου Γ., Ἡ γλῶσσα τοῦ Ἑλλήνος. Ὁ Πτωχοπρόδρομος καὶ οἱ ὀπαδοὶ του. Πόλη 1909.

Μιστριώτη Γ. (Χατζιδάκι, Βάση), Τρίτη κρίσις τοῦ Σεβαστοπουλείου Ἀγῶνος τοῦ ἰδρυθέντος πρὸς βελτίωσιν τῆς σημερινῆς γλώσσης, 1910.

Τοῦ ἴδ., Ρητορικοὶ λόγοι, μετὰ διατριβῶν ἐθνικῆς ὑποθέσεως 4 (1910).

Χασιώτου Γ., Περὶ τῶν δημοδῶν μνημείων ἐν τῇ ἑλληνικῇ λογοτεχνίᾳ καὶ ἐν τῇ ζώσῃ λαλιᾷ τοῦ λαοῦ. Ἀθῆναι 1910, ἱστορικὸ περιεχόμενον.

Χατζιδάκι Γ., Τὸ πρότυπον δημοτικὸν σχολεῖον. Ἐφημ. Ἀθῆναι 4 Μαΐου 1910.—Τοῦ ἴδ. Καὶ πάλιν περὶ τοῦ προτύπου δημοτικοῦ σχολείου. Ἀθῆναι 20 Ἰουν. 1910.—Κριτικὴς τῆς γλώσσας τοῦ σχολείου ποὺ ἀνάγειλε ὁ Ἐκπαιδευτικὸς Ὀμιλος.

Βαρβαγιάννη Ι., Τὸ γλωσσικὸν ζήτημα καὶ οἱ ἐθνικοὶ κίνδυνοι, 1911. Ἡ καθαρῆυσαν εἶναι ζωντανή, ὁ ἐκχυδαῖσμος εἶναι ἐθνικὸς κίνδυνος.

Δελμούζου Α., Τὸ πρότυπον δημοτικὸν σχολεῖον καὶ οἱ ἐπικριταὶ του. Δελτίο Ἐκπαιδ. Ὀμίλου 1 (1911) σ. 13α. Καθορίζει τὸν τύπον τῆς δημοτικῆς.

Τοῦ ἴδ., Ἀπὸ τὸ κρυφὸν σχολεῖον. Ἐνα γράμμα στὰ παιδιὰ μου, 1911. Ξανατυπ. ἀπὸ τὸ Δελτίο τοῦ Ἐκπαιδ. Ὀμίλου 1 (1911) σ. 271α. Τονίζεται ἡ ἀνάγκη νὰ καθιερωθῇ ἡ μητρικὴ γλῶσσα στὸ σχολεῖον.

D r e u p E., Das Ende des Sprachkampfes in Griechenland. Deutsche Literaturzeitung, 15 Ἀπριλ. 1911.

Ἐφημερίδες τῶν Συζητήσεων Ἀναθεωρητικῆς Βουλῆς. Ἀθῆνα 1911. Συζητήσεις σχετικὲς μὲ τὸ γλωσσικὸ ζήτημα καὶ τὴν

ἰντὴ
ἐπι
Πα
τ. Α'
τὰ ἐπ
Ζη
Κον
Ἀπ
Αιμ
Μισ
Τοῦ
Τοῦ
σαν τῆ
Ἐθν. Π
Μπου
καθαρ
ἡ καθαρ
Ἐκπαιδ.
Παλα
τῆ Σπ
(Πυλ
κατόπι
ἀν ὑπ
Τριαν
Φουστ
ἐπὶ τοῦ
Φοτιά
Χατζιδ
ἐπισημ
Τοῦ ἴδ.
Ἐπιστ.
γλῶσσα
Τοῦ ἴδ.
Τοῦ ἴδ.
του 1911.
Τοῦ ἴδ.
τὸ φόν
Heisen
Griechenland
und Technik
Ἐκπαιδ.
Ἀλεξάνδρεια.

ἀναγραφὴ τοῦ γλωσσικοῦ ἀρθροῦ στὸ σύνταγμα, σ. 637-638, σ. 644α. Ἡ ὀμιλία τοῦ Βενιζέλου ξανατυπώθηκε: Ἐφημερίς Βουλῆς Ἑλλήνων. Παράρτημα. Ἡ κοινοβουλευτικὴ ἱστορία τοῦ Ἐλευθερίου Βενιζέλου τ. Α' 1936, σ. 46α. Ὁ λόγος τοῦ Μαβίλη ξανατυπώθηκε: Μαβίλη, Τὰ ἔργα. Ἀλεξάντρεια 1915. σ. 178α.

Ζησίου Κ., Γλῶσσα κομψὴ καὶ γλῶσσα συρφετώδης, 1911.

Κοντογιάννη Δ., Ποῦ θὰ καταλήξωμεν. Σάλπιγξ 16-28 Φεβρ. 1911. Ἀπαντᾷ στὴν ἀρθρογραφία τοῦ Χατζιδάκι γιὰ τὴ σχολικὴ γλῶσσα (1911).

Λιμπρίτου Α., Περὶ γλώσσης καὶ ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος, 1911.

Μιστριώτη Γ., Περὶ ἐνόμου ἀμύνης τῆς ἐθνικῆς γλώσσης, 1911.

Τοῦ ἴδ., Ρητορικοὶ λόγοι, μετὰ διατριβῶν ἐθνικῆς ὑποθέσεως 5 (1911).

Τοῦ ἴδ., Τετάρτη κρίσις τοῦ Σεβαστοπουλείου Ἀγῶνος πρὸς βελτίωσιν τῆς σημερινῆς γλώσσης μὴ ἀπαγγελθεῖσα ἐν τῇ μεγάλῃ αἰθούσῃ τοῦ Ἐθν. Πανεπιστημίου 1911.

Μπουντώνα Εὐθ., Ὁ Ἐκπαιδευτικὸς Ὀμιλος καὶ οἱ κίνδυνοι τῆς καθαρευούσης. Δελτίο δ. π. σ. 204α. Ξανατυπωμένο καὶ χωριστά. Δέ φταίει ἢ καθαρεύουσα γιὰ τοὺς καρπούς τῆς παιδείας. Κριτικὴ τῆς γλώσσας τοῦ Ἐκπαιδ. Ὀμίλου.

Παλαμᾶ Κ., Ἡρωικὰ πρόσωπα καὶ κείμενα. Λόγος πρὸς τὴ «Φοιτητικὴ Συντροφιά» 1911.

[Πυλαρινοῦ Χ.], Ὀλίγα περὶ τῆς γλώσσης μας. Τριέστι 1911. (Ξανατύπωμα ἀπὸ τὴ Νέα Ἡμέρα). Δὲν ὑπάρχει γλωσσικὸ ζήτημα ἀλλὰ καὶ ἂν ὑπάρχη δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ λυθῇ.

Τριανταφυλλίδη Μ., Βιβλιοκρισία. Λαογραφία 2 (1910-11) σ. 48α.

Φουστάνου Ι., Ἐκκλησις πρὸς τοὺς βουλευτὰς τῆς Διπλῆς Βουλῆς ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης. Σύρα 1911.

Φωτιάδη Φ., Στὴ Φοιτητικὴ συντροφιά. «Τόλμησον φρονεῖν», 1911.

Χατζιδάκι Γ., Περὶ τῆς χρήσεως τῶν γραμματικῶν τύπων ἐν τῇ γραφομένῃ ἡμῶν γλώσσῃ. Ἐπιστημ. Ἐπετηρὶς 7 (1910-11) 1911, σ. 135-154.

Τοῦ ἴδ., Ἀκαδημεικὰ ἀναγνώσματα περὶ τοῦ γραπτοῦ ἡμῶν λόγου. Ἐπιστημ. Ἐπετηρὶς 6 (1909-10) 1911, σ. 25α. Ἡ καθαρεύουσα εἶναι ἡ γλῶσσα τοῦ μέλλοντος, «ἀπλοποιουμένη ὡς εἶδος καὶ συμπληρουμένη».

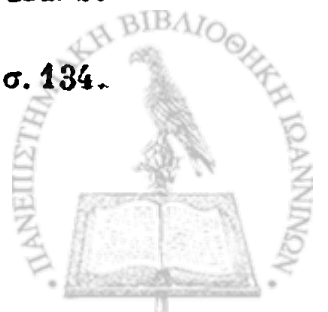
Τοῦ ἴδ., Ἀπάντησις εἰς τὰ τοῦ Ἐκπαιδ. Ὀμίλου. Ἀθῆναι 22 Φεβρ. 1911.

Τοῦ ἴδ. καὶ τοῦ Μιστριώτη, Συνεντεύξεις στὸ Ἐμπρὸς 2 Μαρτίου 1911.

Τοῦ ἴδ., Αἰ δῆθεν δυσχέρειαι. Ἐμπρὸς 2 Μαρτ. 1911. Τὸ κῶνον καὶ τὸ ῶν δὲ δυσκολεύουν καθόλου τὸ μαθητῆ.

Heisenberg A., Die jüngste Entwicklung der Sprachfrage in Griechenland. Internationale Wochenschrift für Wissenschaft, Kunst und Technik 5 (1911) ἀρ. 22, σ. 686α.

Ὁ ἀπὸ τοῦ διχασμοῦ τῆς γλώσσης κίνδυνος. Πάνταινος 3 (1911) σ. 134. Ἀλεξάντρεια.

Ἐπεὶ τῶν Πατρῶν ἀγῶν. Ἐκκλησιαστ. Ἀλήθεια. 31(1911) σ. 41, 49, 76, 115. Πόλη.

Βλαστοῦ Π., Κριτικὰ Ταξίδια, 1912. Ὁ δράκος τῆς δημοτικῆς, ἀπὸ τὸ Νουμά 6(1908).

Μιστριώτη Γ., Ρητορικοὶ λόγοι, μετὰ διατριβῶν ἐθνικῆς ὑποθέσεως 6(1912).

Μυστακίδου Β. (Παπακωνσταντίνου, Σάρρου), Σεβαστοπούλειος ἀγῶν Κωνσταντινουπόλεως, Ἐκθεσις τῆς ἀγωνοδίκου ἐπιτροπῆς, 1912.

Οἱ ξένοι φίλοι τοῦ δημοτικισμοῦ καὶ ὁ Ἐκπαιδευτικὸς Ὀμιλος, 1912. Ξατατυπ. ἀπὸ τὸ Δελτίο Ἐκπαιδευτ. Ὀμίλου 2(1912) σ. 156. Προπόσεις τοῦ Μ. Τσιριμώκου, Κ. Παλαμᾶ, Ἰ. Δραγοῦμη, Α. Thumb, D. Hesselting, P. Pavolini, R. Burrows, Σ. Παπαδημητρίου.

Thumb A., Zum Stand der neugriechisch. Sprachfrage. Süddeutsche Monatshefte τ. 9, σ. 838. Συνηγορία γιὰ τὴ δημοτικὴ, συνυπογραμμένη ἀπὸ τὸν Κ. Brugmann, P. Marc, A. Erhardt, W. Meyer-Lübcke.

Τριανταφυλλίδη Μ., Ἡ παιδεία μας καὶ ἡ γλώσσα τῆς 1912, 1913² (Ξανατυπωμένο ἀπὸ τὸ Δελτίο Ἐκπαιδ. Ὀμίλου, τ. 2(1912) σ. 271α). Εἰκόνα τῶν καρπῶν τῆς σχολικῆς καθαρῆς.

Triandaphyllidis M., Die Sprachfrage in Griechenland. Süddeutsche Monatshefte 9(1911-1912) σ. 552α.

Δελμούζου Α., Τρία χρόνια δάσκαλος, Α' 1913. Ξατατυπ. ἀπὸ τὸ Δελτίο Ὀμίλου 3(1913) σ. 1α.

Κας Δέλτα Π., Τὰ ἀναγνωστικά μας. Ξατατυπ. ἀπὸ τὸ Δελτίο Ὀμίλου 3(1913) σ. 232α.

Ἰδα, Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς, 1913. Γενικώτερο δοκίμιο. Ξατατυπωμένο: Δραγοῦμη Ἰ., Ὁ ἑλληνισμὸς μου καὶ οἱ Ἕλληνες. Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς, 1927.

Ροῖδου Ἐμ., Ἔργα, Ε' ἔκδ. Φέξη, 1913, συγκεντρώνει ἀλληλογραφία γιὰ τὸ γλωσσικὸ.

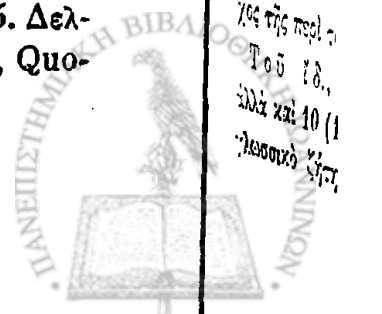
Σκιᾶ Α., Περὶ τῆς προταθείσης ἀπλοποιήσεως τῆς γραφομένης ἑλληνικῆς. Ἐπιστημ. Ἐπετηρ. 9(1912-13) 1913, σ. 245α.

Τριανταφυλλίδη Μ., Ἡ ὀρθογραφία μας, 1913. Ξατατυπ. ἀπὸ τὸ Δελτίο Ὀμίλου 3(1913) σ. 28α. Ἱστορία τῆς ἑλλην. ὀρθογραφίας καὶ καινόνες ἀπλοποιημένης ἱστορικῆς ὀρθογραφίας.

Τοῦ Ἰδ., Τὰ εὐαγγέλια καὶ ὁ ἀττικισμὸς. Ἀλεξάντρεια 1913. Ξατατυπ. ἀπὸ τὰ Γράμματα 2(1913).

Βενιζέλου Ε., Συνέντευξη γιὰ τὸ γλωσσικὸ. Νέα ζωὴ 9(1914) σ. 379α. Ἀλεξάντρεια. Πβ. καὶ «Τὰ Νέα», Ἀλεξάντρεια 19 Ἀπρ. 1915. Δελτίο Ἐκπαιδ. Ὀμίλου 5(1915) σ. 133 καὶ Τριανταφυλλίδη, Quousque tandem 7(1919) σ. 153 σημ.

7
Δελτίο
Ἐκπαιδευτ.
Ὀμίλου
2(1912)
σ. 156
Προπόσεις
τοῦ Μ. Τσιριμώκου,
Κ. Παλαμᾶ,
Ἰ. Δραγοῦμη,
Α. Thumb,
D. Hesselting,
P. Pavolini,
R. Burrows,
Σ. Παπαδημητρίου.
Σκιᾶ Α.,
Περὶ τῆς
προταθείσης
ἀπλοποιήσεως
τῆς γραφομένης
ἑλληνικῆς.
Ἐπιστημ.
Ἐπετηρ. 9
(1912-13)
1913, σ. 245α.
Τριανταφυλλίδη Μ.,
Ἡ ὀρθογραφία
μας, 1913.
Ξατατυπ. ἀπὸ
τὸ Δελτίο Ὀμίλου
3(1913) σ. 28α.
Ἱστορία τῆς
ἑλλην. ὀρθογραφίας
καὶ καινόνες
ἀπλοποιημένης
ἱστορικῆς ὀρθογραφίας.
Τοῦ Ἰδ.,
Τὰ εὐαγγέλια
καὶ ὁ ἀττικισμὸς.
Ἀλεξάντρεια
1913.
Ξατατυπ. ἀπὸ
τὰ Γράμματα
2(1913).
Βενιζέλου Ε.,
Συνέντευξη
γιὰ τὸ γλωσσικὸ.
Νέα ζωὴ 9
(1914) σ. 379α.
Ἀλεξάντρεια.
Πβ. καὶ «Τὰ
Νέα», Ἀλεξάντρεια
19 Ἀπρ. 1915.
Δελτίο Ἐκπαιδ.
Ὀμίλου 5(1915)
σ. 133 καὶ
Τριανταφυλλίδη,
Quousque tandem
7(1919) σ. 153
σημ.

Τὸ γλωσσικὸ ζήτημα, Ὀρμητικὴ ἐποχὴ δημοτικισμοῦ 637

Δελμούζου Α., Τρία χρόνια δάσκαλος, Β', 1914. Ξανατυπ. ἀπὸ τὸ Δελτίο Ὀμίλου 4 (1914) σ. 197α.

Ἐκθεσις τῆς κοινοβουλευτικῆς ἐπιτροπῆς ἐπὶ τῶν νομοσχεδίων 1) περὶ δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως, 2) περὶ διδασκαλείων τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως, 3) περὶ διδασκαλείου τῆς τεχνικῆς ἐκπαιδεύσεως, 1914. Ξανατυπ. στὸ Δελτίο Ἐκπαιδευτ. Ὀμίλου 5 (1915) σ. 253α. Γιὰ νὰ μεγαλώσῃ ἡ ἀπόδοσις τῆς λαϊκῆς παιδείας προτείνεται ν' ἀλλάξῃ ριζικὰ τὸ σύστημα γλωσσικῆς διδασκαλίας.

Οἰκονομίδου Δ., Σεβαστοπούλειος ἀγὼν Κων)πόλεως. Ἐκθεσις τῆς Ἑλληνοδίκου Ἐπιτροπείας. Πόλη 1914.

Π[απανδρέου]. Γ., Τὰ ὄρια τοῦ Δημοτικισμοῦ. Δελτίο Ὀμίλου 4 (1914) σ. 297α.

Σκιᾶ Α., Ἡ ὀμιλουμένη εἰς τὰ σχολεῖα. Ἔστι 29 Δεκέμβρ. 1914. «Ὀμιλουμένη γλῶσσα» διαφορετικὴ ἀπὸ τὴν καθαρεύουσα, «ἦν ἀκολουθῶν τὴν φήμην παρεδέχθη (ὁ πρωθυπουργὸς) ὡς ὑπάρχουσαν, δὲν ὑπάρχει εἰμὴ κατὰ θεωρίαν, δηλαδὴ κατὰ φαντασίαν...».

[Τριανταφυλλίδη Μ.], Ἀπολογία τῆς Δημοτικῆς. Ξανατυπ. ἀπὸ τὸ Δελτίο Ὀμίλου 4 (1914) σ. 46α.

Χατζιδάκι Γ., (Πολίτη, Σκιᾶ), Ἐκθεσις Σεβαστοπουλείου Διαγωνισμοῦ 1914.

Ἀρβανίτη Λέκα μαλλιανοῦ [Α. Πάλλη], Κούφια καρύδια. Λίβερπουλ The Liverpool Booksellers 1915. Ξανατυπώνονται «γλωσσικὰ καὶ βιβλιοκριτικὰ» (ἔρθρα γιὰ τὸ γλωσσικὸ ζήτημα), καθὼς καὶ μετάφρασις τῆς μελέτης τοῦ Brugmann (1906), σ. 315α. καὶ τοῦ Thumb (1912), σ. 346α., καθὼς καὶ ἡ συνηγορία τοῦ Thumb καὶ τῶν Γερμανῶν ἐπιστημόνων (1912), σ. 363α.

Ἡ Δίκη τοῦ Ναυπλίου, στενογραφημένα πρακτικά. Βασιλείου 1915. Τυπώθηκε καὶ χωριστὰ τοῦ Δελμούζου, Ἀπολογία ἐνώπιον τῶν ἐφετῶν Ναυπλίου, 1915.

Δραγούμη Φιλ., Ὁ ἀγὼνας τοῦ δημοτικισμοῦ. Νέα Ζωή, Ἀλεξάνδρεια, 10 (1915).

Τριανταφυλλίδη Μ., Ἡ γλῶσσα μας στὰ σχολεῖα τῆς Μακεδονίας. Δελτίο ὀ.π. 5 (1915) σ. 11α. Τονίζεται ἡ σημασία τῆς δημοτικῆς γιὰ τὸν ἐξελληνισμό.

Χατζιδάκι Γ., Ἐκθεσις περὶ τῶν εἰς τὴν κρίσιν ὑποβληθέντων νεοελληνικῶν ἀναγνωσμάτων, Ἐφημ. Κυβερν. Β', ἀρ. 67, (ιδίως:) 68, 78, 83 κτλ. Πβ. Παντελάκη Ε., Νεοελληνικὰ παράδοξα ἤτοι ἐπίσημος ἔλεγχος τῆς περὶ τῶν νεοελληνικῶν ἀναγνωσμάτων κρίσεως, 1915.

Τοῦ ἴδ., Γλωσσικὰ καὶ ἐκπαιδευτικὰ. Ἐπιστημ. Ἐπετηρ. 9 [B], ἀλλὰ καὶ 10 (1913 - 14) 1915, σ. 20α. Προσπαθεῖ νὰ βρῇ νέα λύση στὸ γλωσσικὸ ζήτημα.

Δελμούζου Α., Δημοτικισμὸς καὶ ἑλληνικὴ παιδεία. Ἐπιθεώρησις τῶν κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν ἐπιστημῶν 1 (1916) σ. 188α. Γιὰ τὴ γενικώτερη σημασία τοῦ δημοτικισμοῦ.

Ἐκθεσις τῆς ἐπὶ τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως κριτικῆς ἐπιτροπείας κτλ. Ἐφημ. Κυβερν. Β', Ἰουλ. 1916, ἀρ. 105, 107, 110, 112, 115 κτλ.

Κογεβίνα Ν. (Γλαύκου Πόντιου), Τὰ ἔργα, 1916. Ἀνατύπωση παλιῶν μελετῶν. Στὴ μελέτη: Ὁ Βιλλαράς καὶ τὰ ἔργα του, σ. 163α., γίνεται λόγος καὶ γιὰ τὸ γλωσσικὸ ζήτημα.

Σκιᾶ Α., Δευτερολογία περὶ τοῦ ζητήματος τῆς γραφομένης γλώσσης καὶ τῆς ὀρθογραφίας, 1916. Ξανατυπ. ἀπὸ τὴν Ἐπιστημ. Ἐπετηρίδα τοῦ Ἐθν. Πανεπιστ. 1915 - 1916. Ἀνασκευάζονται οἱ τελευταῖες ἀπλοποιητικὲς θεωρίαι τοῦ Χατζιδάκι καὶ ἐπικρίνεται ἡ μεταρρυθμισμένη ἱστορικὴ ὀρθογραφία τοῦ Τριανταφυλλίδη.

[Τριανταφυλλίδη Μ.], Μιὰ ἀνακοίνωσις γιὰ τὴ γλώσσα μας. Δελτίο Ὁμίλου 6 (1916) σ. 216α. Διαπιστώνεται ἡ ἀνάμειξις τῆς γραπτῆς δημοτικῆς με ὀρισμένα λόγια γραμματικὰ στοιχεῖα καὶ διατυπώνεται τὸ γλωσσικὸ πρόγραμμα ποὺ πρέπει νὰ ἐφαρμοστῆ.

Ζ. Πρώτη σχολικὴ καθιέρωση τῆς δημοτικῆς (§§ 136α.) (1917 - 1921)

Ἡ γραμματικὴ ρύθμισις τῆς νέας σχολικῆς γλώσσης, πολεμικὲς καὶ συνηγορία. Δημοσιεύονται μελέται γιὰ τὸ γλωσσικὸ ζήτημα σὲ διάφορα περιοδικὰ παλαιότερα (βλ. παραπ. σ. 630) ἢ νέα καὶ στὸ Libre τοῦ L. Roussel.

Ἐκπαιδευτικοῦ, Πρὸς τὴν ἐκπαιδευτικὴν ἀναγέννησιν. Νέα Ἑλλάς 4 (1917) ἀρ. 117α.

Εὐαγγελίδη Μ., (Χατζιδάκι, Σκιᾶ), Κρίσις τοῦ Σεβαστοπουλείου διαγωνισμοῦ, 1917.

Γιὰ τὴ γλώσσα μας. Ἐκδ. Δημοτικιστικῆς Ὁμάδας. Κάιρο 1917.

Νιρβάνα Π., Ἡ δημοτικὴ εἰς τὴν Μακεδονίαν. Ἐστία 10 Ἰουν. 1917.

Σιγοῦρος Μ., Πολυλᾶ, Διηγήματα, 1917. Μιλεῖ στὸν πρόλογο γενικώτερα γιὰ τὴν καλλιέργεια τῆς δημοτικῆς.

Ζαμάνη Ζ., Τὰ μαθήματα τῶν Ἀνωτέρων Ἐποπτῶν τῆς Δημ. Ἐκπαιδεύσεως. Ἐκπαιδευτικὴ Ἐπιθεώρησις 1 (1917-18) σ. 272α.

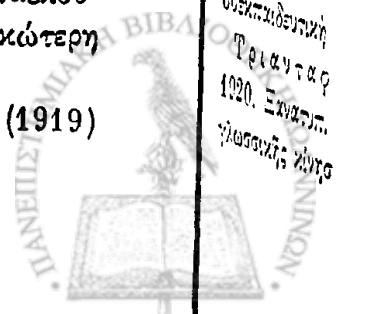
Ζηκίδη Γ., Γλωσσικὸν ζήτημα καὶ ἡ μεταρρυθμίσις τῶν σχολείων, 1918.

Χατζιδάκι Γ., Ἐκθεσις Σεβαστοπουλείου διαγωνισμοῦ, 1918 (καὶ «Ἐλεύθερος Τύπος» 3 Ἀπριλ. 1918). Κριτικὴ τῆς σχολικῆς δημοτικῆς.

Δελμούζου Α., Πρὸς τὴν ἐκπαιδευτικὴν ἀναγέννησιν, 1919. Ξανατυπ. ἀπὸ τὸ Δελτίο Ἐκπαιδευτ. Ὁμίλου 7 (1917-1919) 1919, σ. 1α. Ξαναεκδομένο στὸ Δελτίον Ὑπουργείου Παιδείας, Παράρτ. ἀρ. 1., 1919. Γενικώτερη προγραμματικὴ ἑμιλία.

Τοῦ ἴδ., Ἡ ἀντίδρασις, 1919. Ξανατυπ. ἀπὸ τὸ Δελτίο ἑ.π. 7 (1919)

σ. 225.
καὶ τῶν
Κατ.
τὸ Δελ.
Ζαμ
(1919)
Τοῦ
ἑ.π. 2(1
Κατ. Κ
Παλ
τῆ σπυδ.
Παπα
πυθγωγ
Τὸ ἐξῆ
σὺγγράμ
νῆσι, 191
Σκιᾶ
βαστοπου
Σαλγρ
ἐλλογμοῦ.
Τριαν
σχολικῆ γλ
Τοῦ ἴδ.
Χατζιδάκ
1919) σ. 7
Τοῦ ἴδ.,
τικιστῆς ἀλλ
Ἀμάντοι
θροπέτη, ἀρ
Γληγοῦ
τισμοῦ τῆς
Roussel
nales Franco-
σεκπαιδευτικῆ
Τριανταφ
1920. Ξανατυπ.
γλωσσικῆς κίνησ

σ. 225. Κρίνεται ἡ στάση τοῦ Χατζιδάκι, τῆς Κας Καζαντζάκη, τοῦ «Νουμᾶ» καὶ τοῦ Σπ. Μελά.

Κας Δέλτα Π., Τὰ καινούρια ἀναγνωστικά μας, 1919 Ξανατυπ. ἀπὸ τὸ Δελτίο Ὁμίλου 7 (1919) σ. 44α.

Ζαμάνη Ζ., Ἐκπαιδευτικὴ κίνησις, Ἐκπαιδευτικὴ Ἐπιθεώρησις 2 (1919) σ. 209.

Τοῦ ἴδ., Μία ἐπιστολὴ περὶ τῶν μαθημάτων τῶν Ἀνωτ. Ἐποπτῶν, ὅ. π. 2 (1919) σ. 15α.

Κας Καζαντζάκη Γαλ., Παπαντωνίου, «Τὰ ψηλὰ βουνά», 1919.

Παλαμᾶ Κ., Δημοτικισμός. Νέος Αἰὼν 1 (1918-19) ἀρ. 51. Τονίζει τὴ σπουδαιότητα τῆς γλωσσοεκπαιδευτικῆς μεταρρύθμισης.

Παπαζαχαρίου Α., Τὸ ζήτημα τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων. Τὸ παιδαγωγικὸν μέρος καὶ ἡ γλῶσσα. Ἐμπρὸς 10 Φεβρουαρίου. 1919.

Τὸ λεξιλόγιον τῶν νέων ἀναγνωστικῶν [Πραχτικὰ ἀπὸ διδασκαλικῆς συζητήσεως καὶ ἀπὸ τὸ Α' συνέδριον τῶν ἐπιθεωρητῶν]. Ἐκπαιδευτικὸς ἐρευνητής, 1919, ἀρ. 38, 53.

Σκιᾶ Α. (Χατζιδάκι, Εὐαγγελίδη), Ἐκθεσις περὶ τῆς κρίσεως τοῦ Σεβαστοπούλειου διαγωνισμοῦ τοῦ ἔτους 1919. Ἐθνικὸν Πανεπιστήμιον 1919.

Σκληροῦ Γ. [Κωνσταντινίδη], Τὰ σύγχρονα προβλήματα τοῦ ἑλληνισμοῦ, 1919.

Τριανταφυλλίδη Μ., Πρὸς τὴν ἐκπαιδευτικὴ ἀναγέννηση. Ἡ σχολικὴ γλῶσσα, 1919. Ξανατυπ. ἀπὸ τὸ Δελτίο ὅ. π. 7 (1919) σ. 21α.

Τοῦ ἴδ., Quo-usque tandem ἢ ἡ νέα σχολικὴ γλῶσσα καὶ ὁ κ. Γ. Χατζιδάκις, 1919. Ξανατυπ. ἀπὸ τὸ Δελτίο ὅ. π. 7 (1919) σ. 86α. Ἀνασκευάζεται μέρος τῆς κριτικῆς τοῦ Χατζιδάκι (1918), (ἀσυνέχιστο).

Τοῦ ἴδ., Ἡ νεοελληνικὴ ὀρθογραφία καὶ οἱ ἀντιλογίαι τοῦ κ. Σκιᾶ. Δελτίο ὅ. π. σ. 74α. (ἀσυνέχιστο).

Χατζιδάκι Γ., Ἀπάντησις εἰς τοὺς ἀνωτέρους ἐπόπτας (Ἄθηνᾶ 31 (1919) σ. 70α.). Κριτικὴ τῆς σχολικῆς δημοτικῆς κ.ᾶ.

Τοῦ ἴδ., Συνέντευξις, Ἄθηναι 25 Ἰαν. 1919. Εἶναι καὶ ὁ ἴδιος δημοτικιστὴς ἀλλὰ τί σημαίνει δημοτικὴ;

Ἀμάντου Κ., Τὸ γλωσσικὸν ζήτημα, 1920. Ξανατυπ. ἀπὸ τὴν Ἀνθρωπότητα, ἀρ. 2. Συνηγορεῖ γιὰ κάποια συμβιβαστικώτερη δημοτικὴ.

Γληνοῦ Δ., Δημιουργικὸς ἱστορισμός. Σιδέρης 1920. Γενικώτερον ἀντίκρισμα τῆς ψυχικῆς θέσεως τοῦ νέου ἑλληνισμοῦ στὰ περασμένα.

Roussel L., Les réformes dans l'enseignement primaire grec. Annales Franco-helléniques 3 (1920) ἀρ. 93, σ. 5α. Ἐπιδοκιμάζει τὴ γλωσσοεκπαιδευτικὴ μεταρρύθμιση.

Τριανταφυλλίδη Μ., Ἡ γλῶσσα μας στὰ χρόνια 1914-1916, 1920. Ξανατυπ. ἀπὸ τὸ Δελτίο ὅ. π. 6 (1916), 8 (1920). Ἐπιθεώρηση τῆς γλωσσικῆς κινήσεως τῆς τριετίας πρὶν ἀπὸ τὴ γλωσσοεκπαιδευτικὴ μεταρ-

ρύθμιση. Διατυπώνονται προγραμματικώτερα οἱ ρυθμιστικὲς ἀρχὲς τῆς δημοτικῆς ποὺ γράφεται.

Τοῦ ἴδ., Τὸ λεξιλόγιον τῶν νέων ἀναγνωστικῶν, 1920. Ξανατύπ. ἀπὸ τὸ Δελτίο δ. π. 8 (1920) σ. 39α.

[Τοῦ ἴδ.], Ἀπὸ τῆ σχολικῆ καθιέρωση τῆς δημοτικῆς. Δελτίο δ. π. 8 (1920) σ. 140. Ἡ νομοθεσία τῆς γλωσσοεκπαιδευτικῆς μεταρρύθμισης.

Χατζιδάκι Γ., Γεννηθῆτω Φῶς. Ὁ μαλλιαρισμὸς εἰς τὰ δημοτικὰ σχολεῖα, 1920.

Γαβριήλ Α. [Δ. Γληνοῦ], Οἱ χοῖροι ὑίζουσιν, τὰ χοιρίδια κοῖζουσιν, οἱ ὄφεις ἰύζουσιν, 1921, 1924². Ἀνασκευὴ τῆς κριτικῆς τῆς σχολ. δημοτικῆς.

Γιαννίδης Ἐλισαίου [Στ. Σταματιάδης], Οἰκοδόμοι καὶ ἐμπρηστές ἢ ἡ ἐκπαιδευτικὴ μεταρρύθμιση καὶ ἡ ἔκθεσις τῆς ἐπιτροπείας. Πόλη 1921. Ξανατύπ. ἀπὸ τὸ Λόγο (Πόλη). Ἀθήνα 1933². Ἀνασκευάζεται ἡ ἔκθεσις τῆς Ἐπιτροπείας.

Ἐκθεσις τῆς Ἐπιτροπείας τῆς διορισθείσης πρὸς ἐξέτασιν τῆς γλωσσικῆς διδασκαλίας τῶν δημοτικῶν σχολείων. Ὑπουργεῖον Παιδείας, 1921. Κριτικὴ τῆς σχολικῆς γραμματικῆς τῆς δημοτικῆς καὶ τῶν ἀναγνωστικῶν τῆς δημοτικῆς, ἀπὸ οὐσιαστικῆς, παιδαγωγικῆς καὶ γλωσσικῆς ἀποψῆς.

Roussel L., Ἡ γλωσσικὴ διδασκαλία στὰ δημοτικὰ σχολεῖα καὶ ἡ ἔκθεσις τῆς Ἐπιτροπῆς, 1921. Ξανατύπ. ἀπὸ τὴν Ἀδελφοσύνη, Δελτίον τοῦ Ἑλληνογαλλικοῦ συνδέσμου 5 (1921) ἀρ. 2. Ἀνασκευάζεται ἡ ἔκθεσις τῆς Ἐπιτροπείας.

Σβώλου Α., Ἡ ἔκθεσις τῆς «Ἐπιτροπείας» διὰ τὴν γλώσσαν. Πατρίς 5 Μαΐου 1921.

Σκιᾶ Α., Αἰ ὑπὲρ τοῦ μαλλιαρισμοῦ συνηγορίαι. Χρόνος 1 Ἰουλίου 1921. Ἀπάντησις στὴν ἀνασκευὴ τοῦ Σωτηρίου.

Σωτηρίου Κ., Τὰ Ψηλὰ βουνά. Ράλλης [1921]. Τὸ ἴδιο: Ἡ ἐκπαιδευτικὴ μεταρρύθμισις καὶ ἡ ἐπίσημος ἐπιτροπὴ, «Νέα Ἑλλάς» 16 Μαΐου κ. ἄ., 1921. Ἀπάντησις στὴν ἐπιτροπὴ.

Τριανταφυλλίδης Μ., Γιὰ τὴν ἱστορίαν. Δελτίο δ.π. 9 (1921) σ. 77α. Ἀπάντησις στὴν ἀπάντησις τοῦ Χατζιδάκι (1919) (ἀσυνέχιστο).

Τοῦ ἴδ., Βιβλιοκρισία [τῶν νέων σχολικῶν κανόνων]. Δελτίο δ.π. σ. 109α.

Τοῦ ἴδ., Πρὶν καοῦν, 1921. Ξανατύπ. ἀπὸ τὸ Δελτίο δ.π. 9 (1921) σ. 77α. Ἀνασκευὴ τῆς ἔκθεσις τῆς Ἐπιτροπείας (1921).

Τοῦ ἴδ., Δέκα χρόνια. Δελτίο δ.π. σ. 5α.

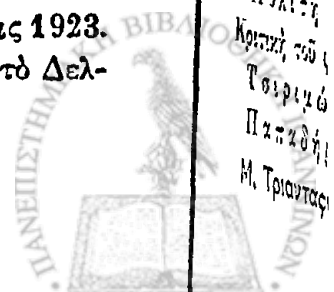
Η. Τελευταῖα χρόνια (1922-1937)

Γληνοῦ Δ., Ἔθνος καὶ γλώσσα, 1922. Ξανατύπ. ἀπὸ τὸ Δελτίο, δ.π. 5 (1915) σ. 47α. καὶ 10 (1922) σ. 47α.

Βορέα Θ. (Χατζιδάκι, Εὐαγγελίδης), Σεβαστοπούλ. ἀγῶνος κρίσις 1923.

Γληνοῦ Δ., Ἡ κρίσις τοῦ δημοτικισμοῦ, 1923. Ξανατύπ. ἀπὸ τὸ Δελτίο δ. π. 11 (1923) σ. 3α. Γενικώτερο ἔργο.

Πο
Φά
Αλεξ
Κα
1918
Τρι
του Α
Οθων
Καλ
Αο
Τρι
Ανασκ
σμάτων
ικὴ γλω
Κα
ελληνικ
Βλαν
ροβὰ κα
Δελμ
Ἐξ
Κουή
Αββδ
Τοῦ ἴ
μετὰ τῆ
Τριαν
λου μα
δημοτικ
[Τοῦ ἴ
Τοῦ ἴδ.
Χατζιδ
Γιανν
Κορδά
ἰστη τοῦ γλω
τὴν κομμ
Αγοθ
Μιχαλο
θρον τοῦ συν
Πολι-τ
Κριτικῆ τῶ
Τοιριμ
Παπαδη
Μ. Τριαντα

Πολίτη Φ., Παιδαγωγική. Πολιτεία 26 Ἰουλ. 1923 κ. ἀ.

Φάρμα Φοίβου, Τὸ γλωσσικὸ ζήτημα, κωμῳδία εἰς πράξεις τρεῖς. Ἀλεξάντρεια, 1923.

Καβαλιεράτου Μ. Ἄνν., Ἀγορεύσεις κτλ. (Τὸ γλωσσ. ζήτημα), 1918-1924, 1924.

Τριανταφυλλίδη Μ., Ἐπιστήμη καὶ ἦθος, 1924. Γιὰ τὴ στάση τοῦ Χατζιδάκι στὸ γλωσσικὸ ζήτημα σ. 68α., γιὰ τὴ γλώσσα τῆς Ν. Διαθήκης σ. 171 κ.ἀ.

Καλλικρόνη Ν., Ἡ ἑλληνικὴ γλώσσα καὶ ἡμεῖς, 1925.

Λογοθέτη Κ. (Βορέα, Σκάσση), Σεβαστοπουλ. ἀγῶνος κρίσις, 1925.

Τριανταφυλλίδη Μ., Ἐπὶ τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ. Ἐμπρὸς 21 Αὐγ. 1925. Ἀνασκευάζονται οἱ κατηγορίες γιὰ τὴ γλώσσα τῶν νεοελληνικῶν ἀναγνωσμάτων τῆς μέσης, ποὺ συσχετίζεται ἄτοπα μὲ τὴ ρυθμισμένη πρότυπη σχολικὴ γλώσσα τῶν ἀναγνωστικῶν τοῦ δημοτικοῦ σχολείου.

Κας Ἀργυροπούλου Μ., Σκέψεις περὶ τοῦ καθορισμοῦ τῆς νεοελληνικῆς, 1926.

Βλαντῆ Σπ., Τὸ γλωσσικὸν ζήτημα τῶν Ἑλλήνων καὶ Ἰταλῶν. (Διαφοραὶ καὶ ὁμοιότητες). Ἐλευθερουδάκης 1926.

Δελμούζου Α., Δημοτικισμὸς καὶ Πικιδεῖα. Ράλλης 1926.

Ἐξαρχοπούλου Ν., Μαλλιαρισμὸς, κομμουνισμὸς, ἐχθροὶ τῆς ἑλληνικῆς πατρίδος. Σκρίπ 1926, 19 Φεβρ. κ.ἀ.

Κυνήγη Πολ., Οἱ δύο κόσμοι, ὁ παλιὸς καὶ ὁ νέος. Ἡράκλειο 1926.

Λεβίδου Ν., Λόγος περὶ τῆς γλώσσης ὡς ζητήματος ἔθνικοῦ, 1926.

Τοῦ Ἰδ., Ἀγορεύσεις ἐνώπιον τῆς Συνελεύσεως περὶ ὀρησκείας, αὐτοκεφάλου τῆς Ἐκκλησίας, ἀναλλοιώτου τοῦ κειμένου τῶν Ἀγ. Γραφῶν, 1926.

Τριανταφυλλίδη Μ., Δημοτικισμὸς. Ἐνα γράμμα στοὺς δασκάλους μας. Τί ἔγινε στὰ 1921 καὶ τί θὰ γίνῃ τώρα. Γλωσσικὴ μυθολογία, δημοτικισμὸς καὶ κομμουνισμὸς. Τί πιστεύω, 1926.

[Τοῦ Ἰδ.], Φυγομαχία. Διδασκαλικὸν Βῆμα, 14 Μαρτ. 1926.

Τοῦ Ἰδ., Διγλωσσία. Φοιτητικὴ Συντροφιά 1 (1926) ἀρ. 4, 15 Μαρτ.

Χατζιδάκι Γ., Διάλεξις, 1926.

Γιαννιοῦ Ν., Δημοτικισμὸς καὶ σοσιαλισμὸς, 1927.

Κορδάτου Ι., Δημοτικισμὸς καὶ λογιωτατισμὸς. Κοινωνιολογικὴ μελέτη τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος. Ράλλης 1927. Ἐξετάζεται τὸ ζήτημα ἀπὸ τὴν κομμουνιστικὴ ἀποψη.

Λογοθέτη Κ. (Βορέα, Σκάσση), Σεβαστοπουλ. ἀγῶνος κρίσις 1927.

Μιχαλοπούλου Θ., Ἡ ἔθνικὴ ἡμῶν γλώσσα καὶ τὸ σχετικὸν ἄρθρον τοῦ συντάγματος, 1927.

Πολίτη Φ., Παλαμᾶς καὶ Ψυχάρης. Πολιτεία 30 Ἰουν. 1927 κ. ἀ. Κριτικὴ τοῦ ψυχαρισμοῦ καὶ τοῦ δημοτικισμοῦ.

Τσιριμώκου Μ., Ἱστορία τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου, 1927.

Παπαδήμα Α., Ἡ δημοτικὴ γλώσσα καὶ ἡ αἰσθητικὴ τῆς, 1928.

Μ. Τριανταφυλλίδη, Ἱστορικὴ εἰσαγωγή

Psichari J., *Un pays qui ne veut pas de sa langue*, 1928. Ξανατυπ. ἀπὸ τὸ *Mercure de France*.

Χατζιδάκι Γ., *Διατί εἶμαι μὲν δημοτικιστής, ἀλλὰ δὲν γράφω τὴν δημοτικὴν*. Θεσσαλονίκη 1928.

Κας Ἀργυροπούλου Μ., *Λογοτεχνικὲς κρίσεις, Οἱ Σκαραβαῖοι καὶ Τερακότες τοῦ κ. Ἰ. Ν. Γρυπάρη*, 1929. Μὲ γενικώτερη κριτικὴ τῆς γραπτῆς δημοτικῆς.

Τριανταφυλλίδη Μ., *Ὁ Ψυχάρης καὶ τὸ γλωσσικὸ ζήτημα*, 1929 Ξανατύπ. ἀπὸ τῆς *Νέας Ἑστίας* 6 (1929) σ. 950α. Ἐπιμνημόσυνη ὀμιλία· ξεχωρίζονται οἱ δύο ἐποχὲς τοῦ δημοτικισμοῦ.

Ψυχάρης, *Μεγάλῃ ρωμαϊκῇ ἐπιστημονικῇ γραμματικῇ*, Α' 1929. Μὲ πρόλογο καὶ παραρτήματα γιὰ τὸ γλωσσ. ζήτημα. Β' 1935, μὲ πρόλογο.

Ψυχάρης, *Ἐπιμνημόσυνο τεύχος*. Ν. Ἑστία 3 (1929) σ. 391α.

Psichari J., *Quelques travaux de linguistique, de philologie et de littérature hellénique 1884-1928*. «*Les Belles Lettres*» 1930. Ξανατυπώνονται οἱ μελέτες γιὰ τὸ γλωσσικὸ ζήτημα: *Quelques observations sur la langue littéraire moderne* (1888) σ. 257α.—*Les idoles* (1895) σ. 432α.—*A propos de certains troubles* (1901) σ. 482α.—*Alexandre Pallis et Homère* (1901) σ. 487α.—*La bataille littéraire en Grèce* (1901) σ. 512α.—*La querelle des évangiles* (1902) σ. 550α.—*La querelle des évangiles en Grèce* (1902) σ. 501α.—*Homère en Grèce moderne* (1904) σ. 653α.—*K. Brugmann et la question du grec* (1908) σ. 936α.—*La langue et la politique en Grèce* (1911) σ. 1002α.—*La question des deux langues en Grèce* (1911) σ. 1032α.—*Un pays qui ne veut pas de sa langue* (1928) σ. 1283α.

Φατσέα Κ., *Νέαι μελέται ἐπὶ τοῦ γλωσσικοῦ μας ζητήματος ἀπὸ βιολογικῆς καὶ ψυχολογικῆς ἀπόψεως καὶ μίᾳ ἀπάντησις πρὸς τοὺς κ.κ. Ἐλ. Γιαννίδην, Μ. Φιλήνταν καὶ ἄλλους τοὺς ψυχαριστάς*. Γκοβόστης (1930;)

Θεοτοκᾶ Γ., *Γλωσσικὴ ἀναρχία*. Πρωία 4 Ἰουν. 1931.

Κουντουρᾶ Μ., *Ἡ θέσις τοῦ δημοτικισμοῦ στὴ σημερινὴ ἐκπαίδευση*. Ἰδέα 1 (1931) σ. 209α., 291α.

Ἀνδριώτη Ν., *Ἡ δημοτικὴ γλῶσσα στὴν ἐπιστήμη*. Νέα Ἑστία 12 (1932) σ. 143.

Ἰωαννίδου Ι., *Τὸ γλωσσικὸν ζήτημα*. Ὀρησκεία, γλῶσσα, ἰδανικά, ἐδραῖα βάρη τῆς σταδιοδρομίας τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς. Γκοβόστης 1932.

Πολίτη Φ., *Ψυχάρης*. Πρωία 16 Σεπτ. 1932.

Τριανταφυλλίδη Μ., *Τὸ πρόβλημα τῆς ὀρθογραφίας μας*. Ἡ ἱστορία τῆς καὶ οἱ σημερινὲς δυσκολίες. Ἀπλοποίηση καὶ φωνητικὴ ὀρθογραφία. Ἡ τονικὴ μεταρρύθμιση, 1932.

Κανονισμὸς τῆς νεοελληνικῆς ὀρθογραφίας ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Ν. Ἑστία 14 (1933) σ. 686α. Τὸ ἴδ. Ἔθνος 18 Ἰουν. 1933. Λίγο τροποποιημένο: Ἡ ὀρθογραφία τῆς νέας ἑλληνικῆς. Ἐπιστημολόγος 1 (1933) ἀρ. 19, σ. 291α.

Ἄ

Ζητήμα

ἔργου

VI

Βλ

1934

Βλ

τὴν

Τρι

1933

Τρι

3ελ

παιδεία

λαϊκῆς

θεο

πολιτ

Πολ

Μέγρο

Τρι

τόρα κα

Τρι

Κιτο

193

Κανε

χρῆσι

Πάλλ

Συνο

(Δελτίον)

Τρι

Κόσμος, 19

Τριαν

ἀνάγκη, Κόν

ἀρ. 6 καὶ 7

κὸν ἀνάγκη

Γλωσσ

1936

Ἄμάν

29 (1937) ἀρ

Τριαν

Φεβρ. 1937

Γιὰ τὸ γλω

Ἄκαδημία Ἀθηνῶν, Ἐσωτερικὸς κανονισμὸς τῶν ἐκδόσεων τῆς Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης, 1933. Στὸ ἀρθρ. 11 ὀρίζονται οἱ γλωσσικοὶ τύποι ποὺ δέχεται ἡ Ἀκαδημία.

V i a s t o P., Greek bilingualism and some parallel cases. Ἀθήνα 1933.

Βλαστοῦ Π., Ἡ ἑλληνικὴ καὶ μερικὲς ἄλλες παράλληλες διγλωσσίες, 1934. Διασκευὴ τῆς ἀγγλικῆς μελέτης σημαντικὰ συμπληρωμένη.

Βουτιερίδη Ἡλ., Ὁ «Κανονισμὸς τῆς νεοελλην. ὀρθογραφίας ἀπὸ τὴν Ἀκαδημίαν». Ζητάκης 1933.

Τριανταφυλλίδη Μ., Ἡ Ἀκαδημία καὶ τὸ γλωσσικὸ ζήτημα 1933. Ξανατύπ. ἀπὸ τὴ Νέα Ἐστία 14 (1933) ἀρ. 161α.

Τοῦ Ἰδ., Ἡ ὀρθογραφία τῆς Ἀκαδημίας. Πρωτὰ 15 καὶ 17 Αὐγ. 1933.

Δελμούζου Α., Δημιουργεῖται νέα γλῶσσα διὰ τὴν ἑλληνικὴν ἐκπαίδευσιν. Ἐλεύθερον Βῆμα 28 Ἀπρ. 1934. Ἐπικρίνεται ἡ νοθεῖα τῆς σχολικῆς δημοτικῆς.

Θεοδωρακόπουλου Ι., Δημοτικισμὸς καὶ πνευματικὸς νεοπλουτισμὸς. Ἀρχεῖον φιλοσοφίας καὶ θεωρίας τῶν ἐπιστημῶν 6 (1934) σ. 272α.

Πολίτη Φ., Ξεκαθαρίσματα. Πρωτὰ 11 Μαΐου 1934. Τοῦ Ἰδ., Μόρφωση. Πρωτὰ 18 Μαΐου 1934. Κριτικὴ τῆς μειχτῆς γλώσσας.

Τζέρτζανου Ἀχ., Τὸ γλωσσικὸ μας πρόβλημα, πῶς ἐμφανίζεται πῶρα καὶ ποιά εἶναι ἡ ἐρθὴ λύσις του. Κολλάρος 1934.

Τριανταφυλλίδη Μ., Οἱ νέοι καὶ τὸ γλωσσικὸ ζήτημα, 1934.

Κατακουζηνοῦ Σ., Ἡ καθαρεύουσα εἶναι ἡ ἐθνικὴ κοινὴ γλῶσσα μας, 1935.

Κανελλόπουλου Π., Ἡ πνευματικὴ νεοελληνικὴ κοινωνία. Ἀρχεῖον φιλοσοφίας κτλ. 1 (1935) σ. 1α.

Πάλλης Ἀλ., Ἐπιμνημόσυνο τεύχος. Νέα Ἐστία 17 (1935) σ. 356α.

Συκουτρῆ Ι., Ἡ ἑλληνικὴ βιβλιοθήκη τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. (Δελτίον λειτουργῶν τῆς μέσης ἐκπαίδευσως) 1935.

Τζέρτζανου Ἀχ., Δημοτικὴ καὶ νεοδημοτικὴ. Φιλολογικὸς Νέος Κόσμος, 1935 ἀρ. 2.

Τριανταφυλλίδη Μ., Ἀπὸ τὴ γλωσσικὴ μας ἱστορία. Βερναρδάκης, Κόντος, Χατζιδάκις, 1935. Ξανατυπ. ἀπὸ τὰ Νέα Γράμματα 1 (1935) ἀρ. 6 καὶ 7. Κρίνεται διεξοδικώτερα ἡ στάση τοῦ Χατζιδάκι στὸ γλωσσικὸν ἀγῶνα.

Γλωσσικὸς σύλλογος, ἀρ. 1. Ἡ ζωντανὴ ἐθνικὴ μας γλῶσσα, 1936.

Ἀμάντου Κ., Νέα Ἑλλάς καὶ νεοελληνικὸς πολιτισμὸς. Νέα Ἐστία 22 (1937) ἀρ. 264, σ. 7α.

Τριανταφυλλίδη Μ., Ὁ Ἀλέξ. Πάλλης. Καθημερινὴ 8, 15, 22 Φεβρ. 1937.

Γιὰ τὸ γλωσσικὸ ζήτημα καὶ τὴ διαμόρφωση τῆς νέας γραπτῆς γλώσ-

σας γίνεται λόγος καὶ στὶς διάφορες **νεοελληνικὲς γραμματολογίες** :

Κας Λ α μ π ἐ ρ 'Ιουλιέττας, Οἱ σύγχρονοι ποιηταὶ τῆς Ἑλλάδος, 1884. Ξανατύπ. ἀπὸ τὸν Παρνασσὸ τ. 8 κ. 9.

Th u m b A., Die neugriechische Literatur. Kultur der Gegenwart. Die osteuropäischen Literaturen, 1908, σ. 246κ.

Dieterich K., Geschichte der byzantinischen und neugriechischen Literatur. Λιψία Amelang 1902.

Philéas Lebesgue, La Grèce littéraire d'aujourd'hui. Collection d'Études étrangères. Sansot 1906.

Hesseling D., Histoire de la Littérature grecque moderne, μετάφρ. ἀπὸ τὸ ὀλλανδικὰ Pernot H., Coll. de l'Institut Néo-hellénique, ἀρ. 1 «Les Belles lettres», 1924.

Βουτιερίδη Ἡλ., Ἡ νεοελληνικὴ λογοτεχνία. Ζητιάκης 1930.

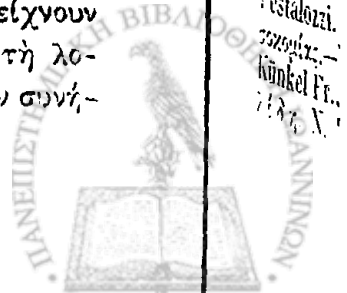
Τοῦ Ἰδ., Σύντομη ἱστορία τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας. 1000-1930. Ζητιάκης 1933.

Καμπάνη Α., Ἱστορία τῆς νεοελλην. λογοτεχνίας. Κολλάρος [1935⁴].

Βιβλία σὲ δημοτική

Ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ 20. αἰ. ξαναρχίζουν νὰ δημοσιεύωνται μελέτες καὶ βιβλία σὲ δημοτική. Στὴν ἀρχὴ εἶναι λογοτεχνικὰ ἢ σχετικὰ προπάντων μὲ τὴ γλώσσα, κριτικὲς κτλ., ἀλλὰ σιγὰ σιγὰ ἀπλώνονται σὲ κάθε σχεδὸν εἶδος πεζογραφία. Ἀμέσως ὕστερ' ἀπὸ τὰ 1900 δημοσιεύονται τοῦ Ἐφταλιώτη Α., Ἱστορία τῆς Ρωμιοσύνης, 1901. Μαρκέτη Γ., Πλουτολογία γι' ἀρχάριους, 1901. Πάλλη Α., Ἥλιος καὶ φεγγάρι, 1901. Τοῦ Ἰδ., Ἡ Νέα Διαθήκη μεταφρασμένη, 1902. Ψυχάρη, Ῥόδα καὶ μῆλα, 1902, καὶ ἀργότερα ἄλλοι τόμοι. Παλαμᾶ Κ., Γράμματα Α' 1904, Β' 1907. Στασινόπουλου Κ., Τὸ κρασί, 1904. Ἀβάζου Γ., Ἡ ματιά, 1905. Μαρκέτη Γ. - Πάλλη Α., Κάντ, Κριτικὴ τοῦ ἄδολου λογισμοῦ, μέρ. Α', 1905. Κας Παπαμόσκου Ἄλ. Ἀθρόπινος μηχανισμός, 1906. Βλαστοῦ Π., Φυσική, 1912 κ.ἄ.

Πολὺ ἀφθονώτερα εἶναι τὰ δημοσιεύματα στὴ δημοτική, καὶ μὲ κάθε χρόνο καὶ περισσότερα, στὰ μεταπολεμικὰ χρόνια, ὕστερ' ἀπὸ τὴ δευτέρα καθιέρωση τῆς σχολικῆς δημοτικῆς. Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ λογοτεχνικὰ καὶ τὰ παιδικὰ βιβλία γράφονται τώρα στὴ δημοτική, ἢ πάντα σὲ ἀπλὴ γλώσσα, τὰ περισσότερα πραχτικά, ἐκλαϊκευτικά, γραμματολογικά, τεχνοκριτικά, ἱστορικά μὲ λογοτεχνικὸ χαραχτήρα, ἐκδρομικὰ κτλ. καὶ πλῆθος περιοδικὰ, σὲ διάφορα κέντρα τοῦ ἑλληνισμοῦ, καταχωρίζουν πολλὰς τοὺς τουλάχιστο μελέτες στὴ δημοτική. Ἐδῶ ἀναγράφονται μερικὰ ἀπ' ὅσα δημοσιεύτηκαν στὰ τελευταῖα δεκαπέντε χρόνια—ἀξιοσημεῖωτα γιὰ τὴ γλωσσικὴ τους προσπάθεια ἢ ἐνδιαφέροντα γιὰ τὸ εἶδος τοῦ λόγου ποὺ ἀντιπροσωπεύουν—ποὺ δείχνουν πὼς ἡ καλλιέργεια τῆς δημοτικῆς προβαίνει σταθερὰ καὶ ἔξω ἀπὸ τὴ λογοτεχνία σὲ ὄλο καὶ περισσότερα εἶδη πεζογραφίας. Δὲν ἀναγράφηκαν συνή-

ὡς μελέτες σὲ περιοδικά, ἀκόμη καὶ ἐπιστημονικά, καθὼς λ.χ. τὸ Ἄρχεϊον φιλοσοφίας καὶ Θεωρίας τῶν Ἐπιστημῶν, μεταφράσεις ἀρχαίων κλασικῶν, βιβλία ἀχρονολόγητα, καθὼς καὶ ἕσα ἤδη καταχωρίστηκαν στὴν παραπάνω βιβλιογραφία.

1921.—Μακκᾶ Γ., Ἡ προστασία τοῦ παιδιοῦ.

1923.—Ἀποστολάκη Γ., Ἡ ποίηση στὴ ζωὴ μας.—Λενὶν Ν., Κράτος καὶ ἐπανάσταση, Νέα Ὑόρκη, μετάφρ. Ἄ. Δοῦμα.—Ἰμβριώτη Γ., Ψυχανάλυση.

1924.—Κας Θεοδωροπούλου Αὔ., Ἱστορία τῆς μουσικῆς Α'.—Καλομοίρη Μ., Τὰ θεωρητικὰ τῆς μουσικῆς, Στοιχειώδης ἀρμονία Α'.

1925.—Βάρναλη Κ., Ὁ Σολωμὸς χωρὶς μεταφυσική.—Βλαβιανοῦ Β., Ἀπὸ τὴ μεταρρύθμιση τοῦ ποινικοῦ δικαίου στὴ Γερμανία.—Σοπενάουερ Α., Ὁ ἔρωτας καὶ ἡ ζωὴ, μετάφρ. Ι. Ζερβοῦ.—Krumbacher Κ., Βυζαντινὴ λογοτεχνία, μετάφρ. Χ. Καρούζου.—Κορδάτου Ι., Νεοελληνικὴ πολιτικὴ ἱστορία, Α'.—Stark W., Τὰ προβλήματα τοῦ δασκάλου, μετάφρ. Μιχαηλίδη Νουάρου Μ.—Ροδόλφου φὸν Γέριγκ, Εἰς τὸν παράδεισον τῶν ἐννοιῶν, μετάφρ. Χρ. Πράτσικα. Ξανατυπ. ἀπὸ τὴ Θέμιδα τ. 26.—Σίδερι Α., Ὁ ἱστορικὸς ὕλισμὸς.—Κας Χατζημιχάλη Α., Ἑλληνικὴ λαϊκὴ τέχνη, Σκῦρος.

1926.—Rayot I., Ἡ κατάκτηση τῆς εὐτυχίας, μετάφρ. Ι. Βαγαβιόλου.—Λουκόπουλου Δ., Ποιὰ παιγνίδια παίζουν τὰ ἑλληνοπούλα.—Παρασκευόπουλου Θ., Σωματικὴ ἀγωγή καὶ παιγνίδια.—Dewey I., Τὸ σχολεῖο καὶ τὸ παιδί, μετάφρ. Κ. Σωτηρίου.—Κας Ταμπακούλου Α.—Ράλλη Α., Ἐθνικὴ ἀγωγή.

1927.—Μάρξ Κ., Κριτικὴ τῆς πολιτικῆς οικονομίας, μετάφρ. Γ. Δοῦμα.—Λενὶν Ν., Τί νὰ κάμουμε, μετάφρ. Θ. Γσαβέκ.—Τοῦ Ἰδ., Ἡ προλεταριακὴ ἐπανάσταση, μετάφρ. Π. Πικροῦ.—Μάρξ Κ., Τὸ κεφάλαιο, ἐκδ. 2., μετάφρ. Πουρνάρα.—Ντεμπορίν Α., Ὁ Λενὶν φιλόσοφος, μετάφρ. Α. Χαϊτᾶ.

1928.—Βολανάκη Α., Ἡ τέχνη σὰν κοινωνικὸ φαινόμενο.—Bovet P., Μαχητικὸ ἔνστικτο, μετάφρ. Γ. Ἰμβριώτη—Κ[έντρο] Φ., Ἑλληνικὸ σχέδιο κοινωνίας ἐθνῶν.—Κορδάτου Ι., Ἡ κομμούνια τῆς Θεσσαλονίκης (1342-1343).—Ribot Th., Οἱ ἀσθένειες τῆς μνήμης, μετάφρ. Κ. Παπαδόπουλου.—Παπαμαύρου Μ., Ἡ σχολικὴ κοινότητα (1928;).—Wynneken G., Σχολεῖο καὶ νεολαία, μετάφρ. Παπαμαύρου Μ.—Παπανοῦτσου Ε., Ἡ τριλογία τοῦ πνεύματος. Ἀλεξάντρια—Ἀθήνα.—Περδικάρη Κ., Ἡ ἀμνηστία. Ξανατυπ. ἀπὸ τὸ Ἄρχεϊον τῶν ποινικῶν ἐπιστημῶν.

1929.—Ἀποστολάκη Γ., Τὰ δημοτικὰ τραγούδια Α'.—Δελμούζου Α., Οἱ πρῶτες προσπάθειες στὸ Μκράσλειο, Α'.—Καζαντζάκη Ν., Ἱστορία τῆς ρωσικῆς λογοτεχνίας.—Κας Λαμπρίδη Ε., Ὁ Μπέρξον καὶ ἡ φιλοσοφία του.—Τῆς Ἰδ., Οἱ Αἰγαῖοι.—Μπέρξον Ἐρ. Ἡ διανοητικὴ προσπάθεια, μετάφρ. Ε. Λαμπρίδη.—Σπινόζα, Ἡ πολιτεία, μετάφρ. Ε. Παπαλεξάνδρου.—Παπαμαύρου Μ., I. Pestalozzi. Ἡ ζωὴ καὶ ἡ δράση του, Α'.—Τριβιζᾶ Γ., Ὁδηγὸς μελισσοκομίας.—Vinchon I., Ἡ τέχνη καὶ ἡ τρέλλα, μετάφρ. Π. Πικροῦ.—Kunkel Fr., Εἰσαγωγή στὴ χαρακτηρολογία, μετάφρ. Μ. Τριανταφυλλίδη, Ν. Ἑστία 5 (1929) ἀρ. 52α.—Kant I., Ἡ θρησκεία, μετάφρ.

Στ. Φερρεντίνου.—Λαφάργκ Π., Ἡ καταγωγὴ τῆς ιδέας τῆς ψυχῆς, μετάφρ. Στ. Φερρεντίνου.

1930.—Liber B., Τὸ παιδί καὶ τὸ σπῖτι, μετάφρ. I. M. καὶ A. M.—Wexberg E., Νευρικὰ παιδιὰ, μετάφρ. Κας Στ. Μαρκέτου.—Μηλιὰδης Γ., Δελφοί.—Μελαΐ Σπ., Γέρος τοῦ Μοριᾶ.—Μιχαλόπουλου Φ., Τὰ Γιάννενα κι' ἡ νεοελληνικὴ ἀναγέννησις.—Τοῦ Ἰδ., Ρήγας ὁ Βελεστινλῆς.—Παπανοῦτσου Ε., Περὶ τέχνης. Ἀλεξάντρεια-Ἀθήνα.—Πρεβελάκη Π., Δομ. Θεοτοκόπουλος.—Σβώλου Α., Ἡ αὐτοδιοίκησις.—Τρότσκυ Α., Ἡ «τρίτη περίοδος» λαθῶν τῆς κομμουνιστικῆς διεθνoῦς.—Τὰ Γεωπονικὰ τοῦ Κασσιανοῦ Βάτου, μετάφρ., Ὑπουργ. Γεωργίας.

1931.—Εὐαγγελίδης Δ., Εἰσαγωγὴ στὴν ἱστορίαν τῆς τέχνης.—Ἐμερσον Ρ., Γυναίκα-πολιτισμός, μετάφρ. I. Ζερβού.—Ρενάν Ε., Φιλοσοφία, Ὀρησκεία, κριτικά, μετάφρ. I. Ζερβού.—Σοπενάουερ Α., Ὁ ἄνθρωπος - ἡ κοινωνία, μετάφρ. I. Ζερβού.—Θεοδωράκοπουλου I., Φιλοσοφία τῆς παιδείας. (Ξανατ. ἀπὸ τὸ Ἀρχ. Φιλοσοφ.).—Ἰμβριώτης Γ., Ἡ παθολογικὴ μνήμη.—Κας Καρούζου Σ., Λήκυθος τοῦ Ἀμάσι στὸ Ἐθνικὸ Μουσεῖο. Athenische Mitteilungen 56 (1931) σ. 98α.—Κας Χατζημιχάλη Α., Ἑλληνικὴ λαϊκὴ τέχνη κτλ.—Κὺνκε I Fr., Ἡ ἐργασία στὸ χαρακτήρα, μετάφρ.—Μπέρτου Ν., Ἰζιότο.—Λάου Τ., Ἱστορία τῆς ἀγγλικῆς λογοτεχνίας, μετάφρ. Β. Ρώτα.

1932.—Θεοδωράκοπουλου I., Τὸ πρόβλημα τῆς φιλοσοφίας τῆς ἱστορίας.—Ἰμβριώτης Γ., Μορφολογικὴ ψυχολογία.—Κακριδῆ I., Ὁ ποιητὴς καὶ ἡ μυθικὴ παράδοση.—Κας Κλεάνθους - Παπαδημητρίου Μ., Παιχνίδια μὲ τραγούδια.—Κορδάτου Γ., Τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας.—Κύρου Ἀχ., Δομήνικος Θεοτοκόπουλος.—Κας Μαρκέτου Στ., Ἀγωγή καὶ δυσαγωγή. Θεσσαλονίκη.—Μελαΐ Σπ., Μιαούλης.—Παπανοῦτσου Ε., Περὶ ἠθικῆς.—Πουλιόπουλου, Δημοκρατικὴ ἢ σοσιαλιστικὴ ἐπανάστασις στὴν Ἑλλάδα.

1933.—Θεοδωρίδης Χ., Εἰσαγωγὴ στὴ φιλοσοφία.—Κας Ἰμβριώτης Ρ., Μεθοδολογικὰ προβλήματα. Α'. Ἡ διαλεκτικὴ τοῦ Hegel. Θεσσαλονίκη.—Κας Κατσίγρη Α., Τροφή καὶ ζωή.—Καλομοίρη Μ., Στοιχειώδης ἀρμονία Β'. Ἀρμονία Γ' α'.—Κριτικοῦ Ν., Περὶ μιᾶς ἐλαχιστικῆς ιδιότητος τῶν γωνιῶν ἑνὸς τριγώνου. Δελτίον Συνδέσμου Μαθηματικῶν Δημοσίας Μέσης Ἐκπαιδεύσεως, 1 (1933) σ. 15.—Strohmayer W., Ψυχοπαθολογία τοῦ παιδιοῦ, μετάφρ. Κας Ε. Λαμπρίδης.—Μαλάνου Τ., Ὁ ποιητὴς Κ. Π. Καβάφης.—Μελαΐ Σπ., Ματωμένα ράσα.—Freud S., Τὸ μέλλον μιᾶς αὐταπάτης, μετάφρ. Θ. Παπακωνσταντίνου.—Πελεκίδης Σ., Ἀπὸ τὴν πολιτεία καὶ τὴν κοινωνία τῆς ἀρχαίας Θεσσαλονίκης. Θεσσαλονίκη.—Σαράτση Δ., Ὑγιεινολογικὸν πρόγραμμα τῶν κοινωνικῶν ἀσφαλίσεων. Θεσσαλονίκη.—Σωμερίτης Σ., Ἡ μισθωτὴ ἐργασία καὶ ἡ κοινωνικὴ ἀσφάλισή της.—Pfister O., Ψυχανάλυσις καὶ παιδαγωγική, μετάφρ. Κ. Σωτηρίου, Πειραιάς.—Μαθήματα ὑγιεινῆς γραμμένα ἀπὸ ἓνα γιατρό. Θεσσαλονίκη.

1934.—Ἀποστολάκη Γ., Τὰ τραγούδια μας.—Γιαννίδης Ἐλ., Στοιχεῖα ἀστρονομίας.—Ἰμβριώτης Γ., Μορφολογικὴ ψυχολογία Β'.—Καρούζου Χ., Τὸ μουσεῖο τῆς Θήβας.—Κωνσταντινίδης Φ., Ἡ αὐτοτέλεια καὶ αὐτάρκεια τῶν Μαθηματικῶν, Α', Β', Δελτίον τῆς Ἑλλ. Μαθηματικῆς Ἐταιρείας 14 (1933) σ. 29α., 15 (1934) σ. 45α.—Μάνεση Χρ. (Χρ. Χρηστίδης), Ἡ δεκαετία τῆς δημοκρατίας. Ποῦ βρισκόμαστε; Ποῦ πᾶμε;—Τοῦ Ἰδ., Κίνδυνοι καὶ ἐλπίδες τοῦ ἐλληνισμοῦ.—Παπανοῦτσου Ε., Περὶ ἐπιστήμης.—Πρεβελάκη Π., Δοκίμιον γενικῆς εἰσα-

γωγῆς στὴν ἱστορία τῆς τέχνης.—Σάρρου Δ., Εἰσαγωγή στὸ ἀρχαῖο δράμα.—Τσάτσου Κ., Ἡ γνωσιολογία τοῦ Κάντ ὡς εἰσαγωγή στὴν ἰδεοκρατία (Ἀρχεῖον Φιλοσοφίας κτλ.).—Τσιριμώκου Μ., Τέχνη ποιητική.—Wexberg E., Κοινωνία καὶ ἐργασία, μετάφρ. Κας Στ. Μαρκέτου. Θεσσαλονίκη.—Freud S., Ψυχαναλυτικὴ ἐρμηνεία τοῦ ὄνειρου, μετάφρ. Σ. Φερεντίνου.—Τοῦ Ἰδ., Τοτέμ καὶ ταμπού, μετάφρ. Σ. Φερεντίνου.

1935.—Δας Ἀμαριώτη Μ., Τὸ γράψιμο καὶ ἡ ἀγωγή.—Βλαχογιάννη Μ., Κλέφτες τοῦ Μωριᾶ.—Γεωργούλη Κ., Μετάφρ. Ἀριστοτέλους, Πρώτη φιλοσοφία.—Δημαρᾶ Κ., Ἐφτά κεφάλαια γιὰ τὴν ποίηση.—Ζομπανάκη Γ., Οἱ παιδαγωγικὲς Ἀκαδημίαι στὴ Γερμανία καὶ στὴν Ἑλλάδα.—Καλομοίρη Μ., Ἀρμονία Γ' β'.—Κας Μερλιέ Μ., Ἡ μουσικὴ λαογραφία στὴν Ἑλλάδα.—Πάλλη Α., Ἡ φυλλάδα τοῦ Μέγ' Ἀλέξανδρου.—Τσιριμώκου Ἀ., Ἡ φιλοσοφικὴ σημασία τῆς νεώτερης θεωρητικῆς Φυσικῆς. Ξανατυπ. ἀπὸ τὸ Ἀρχ. Φιλοσ. καὶ Θεωρ. τ. Ἐπιστημῶν.—Φωτιάδη Φ., Τὸ ἔμφυτον θερμόν.—Χόρβατ Α., Ὁ Σολωμός. Ἀλεξάντρεια.

1936.—Ἀποστολάκη Γ., Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης.—Ἀποστολόπουλου Ντ., Μορφές τῆς πολιτείας.—Κακριδῆ Ι. Τὸ μεταφραστικὸ πρόβλημα. Θεσσαλονίκη.—Τοῦ Ἰδ., Ἑλληνικὴ κλασσικὴ παιδεία.—Παπαντωνίου Ζ., Ὁθων.—Παράσχου Κλ., Ἴων Δραγούμης.—Σαράτση Δ., Μαθήματα λαϊκῆς ὑγιεινῆς.—Σερράου Π., Λογιστικὴ ὀργάνωση ξενοδοχειακῶν ἐπιχειρήσεων.—Τσάτσου Κ., Παλαμάς.

1937.—Βλαστοῦ Π., Παραβλάσταρα.—Δεσποτόπουλου Κ., Ἡ πνευματικὴ ὑπόσταση τῆς νομικῆς ἐπιστήμης.—Δήμισσα Κ., Ἐγχειρίδιον πρακτικῆς ἐλονοσολογίας.—Tesarik A., Ἐσύ καὶ τὸ παιδί σου, μετάφρ. Δ. Ζήση.—Κας Θεοδωροπούλου Α., Ἱστορία τῆς μουσικῆς Β'.—Καραντινοῦ Σ., Ἡ ἀγωγή τοῦ λόγου.—Κορκοφίγκα Ν., Ἐμμ. Κάντ, Ἡ ἠθικὴ φιλοσοφία. I. Οἱ ἀρχές τῆς μεταφυσικῆς τῶν ἡθῶν.—Παράσχου Κλ., Δέκα Ἑλληνες λυρικοί.—Σαραντάρη Γ., Συμβολὴ σὲ μιὰ φιλοσοφία τῆς ὑπαρξῆς.—Hogwath E., Ἡ ζωὴ καὶ τὰ ἔργα τοῦ Γεωργίου Ζαβίρα. Βουδαπέστη.

1938.—Γιαννίδη Ἑλ., Στοιχεῖα γεωμετρίας.—Καλαντζῆ Κ., Μεγάλαις μορφῆς. Γερμανὸς Ζαφειρόπουλος ὁ Χριστιανουπόλεως.—Α. Γ., Ἡ νέα πίστις.

ΠΡΟΣΘΗΚΕΣ

σ. 61. — Στους «Έλληνες γηγενείς, που έμειναν έξω από τα όρια του Έλληνικού κράτους» πρέπει να προστεθούν οι Ίμβριώτες (8.000 -10.000, σήμερα ίσως μόνο 5.000) και οι Τενεδιοί (4.000).

σ. 62, στ.1.—Οι Έλληνες της Ρωσίας κατοικούν κυρίως σε τρεις περιοχές. Στον Καύκασο (Τιφλίδα, Βακούμ, Σοχούμ, άκόμη και στο Βακού της Κασπίας), στη Χερσόνησο της Κριμαίας και στα Ν. παράλια της Ρωσίας, δηλ. είτε στα Β. της Άζοφικής, είτε στ' Άν. και στα Δυτ. παράλια. (Έλληνες ήταν μόνιμα εγκαταστημένοι στην Κριμαία και στο μεσαίωνα). Οί περισσότεροί τους (πάνω από 90% ίσως) είναι Πόντιοι, οί επίλοιποι προπάντων νησιώτες. Τη μετανάστεψή τους εκεί ύστερ' από την Άλωση της Πόλης προκάλεσαν διάφορες πολεμικές και πολιτικές περιπέτειες και διωγμοί, έτσι ή Έπανάσταση του Όρλώφ (1669), ή Έλληνική Έπανάσταση (1821-29), και ο Ρωσοτουρκικός πόλεμος (1828), ο Κριμαϊκός πόλεμος (1854-58), ο Ρωσοτουρκικός πόλεμος (1878), που είχε αποτέλεσμα και το μεγαλύτερο έποικισμό, ο Μεγάλος ευρωπαϊκός πόλεμος και ή έπανακατοχή του Πόντου από τους Τούρκους όταν αποσύρθηκαν από εκεί οί Ρώσοι (1918). Ξανάφυγαν όμως στο μεταξύ από τη Ρωσία για την Ελλάδα πολλοί, στα 1919-20, και έπειτα σποραδικά ως τα 1930 ιδίως.

Σήμερα βρίσκονται στη Ν. Ρωσία 300.000 περ. Έλληνες έλληνόφωνοι (άλλα και τουρκόφωνοι, στον Καύκασο, που τα παιδιά τους φοιτούν τώρα σ' έλληνικά σχολεία), πλάι σε ως 100.000 ρωσόφωνους ή δίγλωσσους στην Άζοφική, στη Μαριανούπολη και δυτικά της. Οί περισσότεροι κατοικούν στον Καύκασο, Β. από το Κάρε (οί Πόντιοι του Κάρε και του Άρταχάν μετοίκησαν στην Ελλάδα στα 1920-21, πάνω από 50.000), οί λιγώτεροι στα Β. παράλια της Μαύρης θάλασσας. (Προφορική ανακρίνωση του Ν. Κ α π ν ᾱ. Π β. και Ι. Κ ά λ φ ο γ λ ο υ, Οί Έλληνες του Καυκάσου, 1908. Π α λ λ η Λ., Στατιστική μελετη περι των φυλετικών μεταναστευσεων Μακεδονίας και Θρακίας κατα την περιοδο 1912-1924, 1925. Γ. Τ η λ ι κ ί δ η, Ποντιακά φύλλα 2(1937-38) άρ. 20α., σ. 306).

σ. 73, στ. 5α.—Τ' ά ν έ κ δ ο τ α για τα πειράγματα των γειτόνων που μιλούν ιδιωματικά είναι εύκολο να πολλαπλασιαστούν. Οί κάτοικοι μερικων χωριων της Θεσσαλίας, Ν. από τη Λάρισα, που συνηθίζουν το τσι άντι της, τίς: τσι Φανούλα(ς), τσι πῆρις τσι δικάρις; ονομάστηκαν από τους γείτονες Τσιτσιπάδες (Τ ζ ά ρ τ ζ α ν ο υ, Περί της συγχρόνου Θεσσαλικής διαλέκτου, σ. 57). Όσους πάλι κατοικούν στα Έλατα στη Χίο, τους ειρωνεύονται οί γείτονές τους, πώς λένε φτυέ ρά φτυώ άντι να πούν πιέ ρά πιώ (Ρ e r-

966
 1912
 1913
 1914
 1915
 1916
 1917
 1918
 1919
 1920
 1921
 1922
 1923
 1924
 1925
 1926
 1927
 1928
 1929
 1930
 1931
 1932
 1933
 1934
 1935
 1936
 1937
 1938
 1939
 1940
 1941
 1942
 1943
 1944
 1945
 1946
 1947
 1948
 1949
 1950
 1951
 1952
 1953
 1954
 1955
 1956
 1957
 1958
 1959
 1960
 1961
 1962
 1963
 1964
 1965
 1966
 1967
 1968
 1969
 1970
 1971
 1972
 1973
 1974
 1975
 1976
 1977
 1978
 1979
 1980
 1981
 1982
 1983
 1984
 1985
 1986
 1987
 1988
 1989
 1990
 1991
 1992
 1993
 1994
 1995
 1996
 1997
 1998
 1999
 2000
 2001
 2002
 2003
 2004
 2005
 2006
 2007
 2008
 2009
 2010
 2011
 2012
 2013
 2014
 2015
 2016
 2017
 2018
 2019
 2020
 2021
 2022
 2023
 2024
 2025

σεων ἐν αἷς ἐπιτρέπεται ὑλοτομία κατὰ τὸ ἔτος 1920. Ὑπουργεῖον Γεωργίας» ἢ τοπικοὺς πίνακες καθὼς «Πίναξ δασικῶν θέσεων» κτλ. 1917, Δασαρχεῖον Γρεβενῶν»· παραθέτονται ἀφθονώτατες τοπωνυμίες χωρὶς φυσικὰ ἐξελληνισμούς.

σ. 577, στ. 18.—Τὴ μετονομασία τῶν τοπωνυμίων κατατάδικασε καὶ ὁ Φ. Πολίτης, Τὸ Γεφύρι τῆς Ἄρτας. Ἐλεύθερο Βῆμα 4 Ὀκτ. 1929.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΤΕΧΝΙΚΩΝ ὈΡΩΝ

Ἐγινε προσπάθεια νὰ μὴ χρησιμοποιηθοῦν πολλοὶ τεχνικοὶ ὄροι, ἰδίως στὴν Εἰσαγωγή, καὶ συνήθως ἐξηγήθησαν, ὅσο δὲν ἔδειχνε τὸ νόημα τῆ σημασία τους. Ἐδῶ παραθέτονται συγκεντρωμένοι, μὲ τὴν παραπομπὴ στὶς σελίδες ὅπου μνημονεύονται, καὶ προστέθηκε ἡ ἐρμηνεῖα μερικῶν ἀκόμη. Ὁ ἀστερίσκος προστέθηκε, ὅταν ἀναφέρονται περισσότερο ἀπὸ μιὰ φορά, στὸν ἀριθμὸ τῆς σελίδας ὅπου ὑπάρχει καὶ ἡ ἐξήγησή τους.

ἀλεξανδρινὴ κοινὴ, βλ. ἐλληνιστικὴ κοινὴ.

ἀνάποδα λάθη 188.

ἀντέκταση 180*, 253.

ἀφομοίωση (φωνηεντικὴ) 282.

γλωσσογεωγραφία 63.

διάλεκτος 62, 64.

διφθόγγωση 253, ἡ τροπὴ φωνήεντος ἀπλοῦ σὲ δίφθογγο.

ἐλληνιστικὴ κοινὴ 7.

ἐξακολουθητικὰ σύμφωνα 10. Εἶναι τὰ νεοελληνικὰ β, γ, δ, χ, φ, θ, σ, ζ, μ, ν, λ, ρ, ποὺ μποροῦν νὰ προφερθοῦν μὲ κάποια διάρκεια, ἀντίθετα μὲ τὰ στιγμιαῖα κ, π, τ, μπ, ντ, γκ, ποὺ δὲ βαστοῦν παρὰ μιὰ στιγμή.

ἐπένθεση 236, ἡ μεταπήδηση τοῦ μισόφωνου ι στὴν προηγούμενη συλλαβή, ὅπου συναπαρτίζει μὲ τὸ φωνήεν τῆς δίφθογγο.

ζευγάρια, βλ. φωνητικὰ ζευγάρια.

ιδίωμα 62.

ιδιωματισμὸς 62.

ισόγλωσση 63.

ισογλωσσικὴ δέσμη 64.

κοπτισμὸς 195.

κρυφές γλῶσσες 148, 539, 552, 601*.

λόγιες λέξεις 50.

μεγαλογράμματη γραφὴ 216.

μέλλοντας ἐξακολουθητικὸς 274. Εἶναι ἐκεῖνος ποὺ ἐκφράζει μελλοντικὴ πράξη ποὺ διαρκεῖ ἢ ποὺ ξαναγίνεται: θὰ στέκωμαι ὡς τὸ βράδυ, θὰ τρώγῃ κάθε μέρα, ἀντίθετα μὲ τὸ στιγμιαῖο μέλλοντα, ποὺ παριστάνει μελλοντικὴ πράξη ποὺ διαρκεῖ μιὰ στιγμή ἢ ποὺ γίνεται μιὰ φορά: θὰ τὸ χάσης, θὰ φάγω αὔριο σπίτι σας.

μεσοδοντικὸν σύμφωνο 124.

μικρογράμματη γραφὴ 216.

μισόφωνο τὸ ἡμίφωνο.

μονόφθογγος 10, δίφθογγος ποὺ ἔχασε τὴν διφθογγικὴν του ἀξίαν καὶ προφέρεται σὲ φωνήεν.

νόθοι δίφθογγοι 173, τ' ἀρχαῖα EI, OY, ὅταν δὲν παριστάνουν φθόγγους ποὺ κατάγονται ἀπὸ παλαιότερα ε-ι, ο-υ (λείπω, γένε-ι-γένει, σπουδῆ) ἀλλὰ γεννήθησαν ἀπὸ συναίρεση τοῦ ε-ε (πήχεις-πήχεις)

φιλέετε-φιλείτε), ο-ο (*τοο-τοῦ, *ἀνθρώποο-ἀνθρώπου), ε-ο (ποιέομεν-ποιούμεν) κτλ. ἢ ἀπὸ ἀντέκταση (ἀναπληρωματικὴ ἔκταση), (*ἔσμι - εἰμί, *χαρίεντς - χαρίεις, τὸνς ἀνθρώπωνς-τοὺς ἀνθρώπους). Στὶς περιπτώσεις αὐτὲς τὸ ι τοῦ ΕΙ καὶ τὸ υ τοῦ ΟΥ γράφονταν μόνο χωρὶς νὰ εἶχαν προφερθῆ ἔτσι: καὶ ν' ἀνῆκαν σὲ δίφθογγο πραγματικό. **Ξενισμοὶ σημασιολογικοί, τῆς φράσης, φωνητικοί κτλ.** 605.

οὐράνωση 255.

παράμερα ἰδιώματα 69.

παρετυμολογημένες λέξεις 547, λέξεις μετασχηματισμένες φωνητικὰ ἀπὸ παρετυμολογία, δηλ. ἀπὸ ἐξωτερικὴ συσχέτιση μὲ ἄλλες λέξεις, πού δὲν ἔχουν καμιά σχέση ἢ συγγένεια (ἐπιλόγγιος πυρετός-λόγγη). **παρετυμολογία** 596, βλ. τὸ προηγούμενο.

πγαλλικά 545, 556, παλαιὰ γαλλικά, ἡ πρώτη ἐποχὴ καὶ γνωστὴ ἱστορικὰ μορφή τῆς γαλλικῆς γλώσσας, ὡς τὸ 13. αἰ. (τέλ.). τῆ διαδέχτηκαν τὰ μεσογαλλικά, ὡς τὸ τέλος περίπου τοῦ 15. αἰ.

πγερμανικά 549, παλαιὰ γερμανικά, ἡ πρώτη ἐποχὴ καὶ γνωστὴ ἱστορικὰ μορφή τῆς γερμανικῆς γλώσσας, ὡς τὰ 1000 μ. Χ. τῆ διαδέχτηκαν τὰ μεσογερμανικά (1000 - 1500, ὡς τὴν ἐποχὴ τοῦ Λουθήρου).

πσλαβικά 542, παλαιὰ σλαβικά, ἀπὸ τῆ μέση τοῦ 9. ὡς τὸ τέλος τοῦ 10. αἰ.

προσωδιακὸ μέτρο 10, μέτρο θεμελιωμένο στὴ διαφορὰ πού εἶχαν οἱ μακριές καὶ οἱ βραχεῖες συλλαβές (καθὼς καὶ τὰ φωνήεντα).

ρετικά ἢ ρετορομανικά 3.

ρωτακισμὸς 181.

σημασιολογικοὶ δανεισμοὶ 549, βλ. καὶ **ξενισμοὶ σημασιολογικοί**.

στιγμιαῖος μέλλοντας 274, βλ. **ἐξακολουθητικὸς μέλλοντας**.

συμφωνικά συμπλέγματα 244.

συμφωνισμὸς 235, τὸ σύστημα τῶν συμφώνων.

συνθηματικὲς γλῶσσες, βλ. **κρυφὲς γλῶσσες**.

τευτονικὲς γλῶσσες 3. Ἔτσι ἀποδόθηκε ὁ γερμ. ὄρος germanisch, γαλλ. germanique, μὲ καὶ ὁ ὄρος γερμανικός ἔχει καθιερωθῆ στὰ ἑλληνικά γιὰ τὴ στενώτερη ἔννοια τῶν γερμανικῶν ἰδιωμάτων (τῆς Γερμανίας).

τσιτακισμὸς 241*, 254, 260.

φατνιακὸ σύμφωνο 124.

φωνηεντικὴ ἀρμονία 276*, 280. Σύμφωνα μὲ τὸ νόμο αὐτὸ τὰ ἑλληνικά **Καλλίπολη, Εὐρώπη**, ἔγιναν στὰ τούρκικα: Geliboli, Avrupa.

φωνηεντισμὸς 235, τὸ σύστημα τῶν φωνηέντων.

φωνητικὰ ζευγάρια 52.

Τυπογραφικά λάθη και ἀβλεψίες

Μὲ ὅλη τὴν προσοχὴ πού δόθηκε ξέφυγαν τυπογραφικὰ λάθη καὶ ἄλλες ἀβλεψίες. Σημειώνονται ἐδῶ μόνο ὅσα χαλοῦν τὸ νόημα ἢ κρίνεται ἀπαραίτητο νὰ διορθωθοῦν.

σ. 12, στ. 15 ἀντὶ ἐμπρόσθετες
σ. 37, στ. 6 » γουστέρα

διάβαζε ἐμπρόθετες
» γουστέρα (Σ 4)

σ. 10
σ. 10
σ. 18
σ. 33
σ. 90,
σ. 90,
σ. 93,
σ. 121,
σ. 137,
σ. 143,
σ. 150,
σ. 155,
σ. 199,
σ. 209,
σ. 216,
σ. 213,
σ. 267,
σ. 273,
σ. 287,
σ. 302,
σ. 323,
σ. 347,
σ. 348,
σ. 357,
σ. 378,
σ. 393,
σ. 395,

1. Κρητικὴ
2. Ἡλειὰκ
3. Ἑλληνικὴ
4. Μεσαιῶν
Κάσσιο
5. Μεσαιῶν
τορὰ Ἄ

1. Διαλεχτι.
2. Ὁ ἔπιοκι

σ. 40, στ. 11	ἀντί ἀλλά μετὰ πόσου	διάβαζε	πλὴν μετὰ πόσου
σ. 40, στ. 30	» ἑλληνικὴ γραμμὴν	»	ἑλληνικὰ γραμμὴν
σ. 48, στ. 32	» παρλαμὰ...κούρτης	»	παρλαμὰς...κούρτη
σ. 83, στ. 23	» Μ 7	»	Μ 6
σ. 90, στ. 4	» ψήφισμα τῶν δασκάλων	»	ψήφισμα τῶν μαθητῶν
σ. 90, στ. 31	» Βουκουρέστι	»	Ἰάσι
σ. 93, στ. 33	» Μ 12	»	Μ 13
σ. 124, στ. 29	» διάμεσο φώνημα	»	διάμεσο φθόγγο
σ. 137, στ. 25	» τὴ γραπτὴ κατανόηση	»	τὴν κατανόηση
σ. 143, στ. 13	» ὑπομονεύουν	»	ὑπονομεύουν
σ. 150, στ. 12	» ξαναεπαληφτοῦν	»	ξαναεπαναληφτοῦν
σ. 155, ἐπικεφ.	» § 160	»	§ 165-166
σ. 199, στ. 28	» πάνσεπον	»	πάνσεπτον
σ. 209, στ. 16	» Πουλόλογος	»	Πουλολόγος
σ. 216, στ. 16	» μόνης Πάτμου	»	μονῆς Πάτμου
σ. 243, στ. 22	» Φωνητικὰ τῶν ιδιωμ.	»	Φωνητ. τῶν βόρειων ιδιωμ.
σ. 267, στ. 16	» φωνήματα	»	συμπλέγματα
σ. 273, στ. 29	» βάρκες	»	βράκες
σ. 287, στ. 25	» Κούση Ο.	»	Κούση Ἑλ.
σ. 302, στ. 39	» R. Allan Poe	»	E. Allan Poe
σ. 323, στ. 16	» ΓΛΩΣΣΑ	»	ΓΛΩΣΣΑ (§ 90)
σ. 347, στ. 16	» τῶν κτημάτων σου	»	τῶν κτημάτων του
σ. 348, στ. 18	» γιὰ τὰ τοὺς	»	γιὰ νὰ τοὺς
σ. 357, στ. 2	» abbozzo 220	»	abbozzo
σ. 378, στ. 36	» 1924-1926	»	1824-1826
σ. 393, στ. 32	» ἀμελεθείσης	»	ἀμεληθείσης
σ. 395, στ. 46	» Εὐθύρρ.	»	Εὐθύφρ.

ΕΙΚΟΝΕΣ, ΧΑΡΤΕΣ ΚΑΙ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ

Α. Δείγματα γραφῆς

1. Κρητικὴ ἐπιγραφὴ. Νομοθεσία Γόρτυνας	σελ. 175
2. Ἡλειακὴ ἐπιγραφὴ. Συνθήκη Ἡλείων καὶ Ἡραιέων	177
3. Ἑλληνιστικὸς πάπυρος. Γράμμα τοῦ Ἀπίωνα στὸν πατέρα του.	186
4. Μεσαιωνικὴ μεγαλογράμματη γραφὴ. Κείμενο ἀπὸ τὸ Δίωνα Κάσσιο	216
5. Μεσαιωνικὴ μικρογράμματη γραφὴ. Χρυσόβουλο τοῦ αὐτοκράτορα Ἀλεξίου Κομνηνοῦ	217

Β. Χάρτες γλωσσικοὶ

1. Διαλεχτικὸς χάρτης τῆς Ἑλλάδας	80-81
2. Ὁ ἐποικισμὸς τῶν προσφύγων	80-81

	σελ.
3. Ἡ πυκνότης τοῦ πληθυσμοῦ κατὰ νομούς	80-81
4. Περιοχὴ μανιάτικων	237
5. Περιοχὴ νοτιοανατολικῶν ἰδιωμάτων	265
6. Περιοχὴ μικρασιατικῶν ἰδιωμάτων	275
7. Περιοχὴ καππαδοκικῶν-φαρασιώτικων	283
8. Περιοχὴ ποντικῶν	289
9. Περιοχὴ νοτιοἰταλικῶν	297
10. Περιοχὴ τσακῶνικων	305
11. Γλωσσικὸς χάρτης τῆς Ἑλλάδος	559
12. Χάρτης τῶν Ἑλλήνων τῆς Ν. Ρωσίας	649
13. Ἱστορικὸς χάρτης τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας	στό τέλος

Γ. Διαγράμματα

1. Ὁ πληθυσμὸς κατὰ τὴ γλώσσα	560
2. Ἡ γλωσσικὴ σύσταση τῆς Μακεδονίας στὰ 1912 καὶ στὰ 1926	560

*Απὸ τὰ δείγματα γραφῆς ὁ ἀρ. 3 ἔχει παραληφθῆ ἀπὸ τοῦ W. S c h u - b a r t, Griechische Papyri. Ντίλφελντ-Λιψία Velhagen u. Klasing 1927· ὁ ἀρ. 5 ἀπὸ τὸ βιβλίον τοῦ Fr. D ö l g e r, Facsimiles byzantinischer Urkunden, 1931.

*Απὸ τοὺς χάρτες οἱ ἀρ. 2, 3 καὶ τὰ διαγράμματα εἶναι ἀπὸ τὸ βιβλίον τοῦ St. R o n a r t, Griechenland von heute. Ἀμστερνταμ De Stee- nuil 1935· ὁ ἀρ. 9 ἀπὸ τοῦ G. K o h l f s, Scavi linguistici nella Ma- gna Grecia. Ρώμη 1933.

*Ὁ συγγραφέας εὐχαριστεῖ τοὺς ἐκδότες καὶ συγγραφεῖς, ποὺ μὲ προθυ- μίαν ἔδωσαν τὴ σχετικὴ ἄδεια.

Γιὰ τοὺς ἐπίλοιπους χάρτες χρησιμοποιήθηκαν διάφοροι χάρτες ἤδη ἐκδομένοι μὲ τὶς τροποποιήσεις ποὺ νόμισε καλὸ νὰ κάμῃ ὁ συγγραφέας —λ. χ. γιὰ τὸν ἀρ. 6 καὶ 7 ἀπὸ τοῦ R. D a w k i n s, Modern Greek in Asia Minor, 1916· γιὰ τὸν ἀρ. 13 ἀπὸ τὸ Γ. Χ α τ ζ ι δ ἄ κ ι, Σύντο- μος ἱστορία τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας, 1915.

Οἱ χάρτες σχεδιάστηκαν ἀπὸ τὸν κ. Γ. Ζωτιᾶδη καὶ τὴ Δα Κ. Πιάγκου.

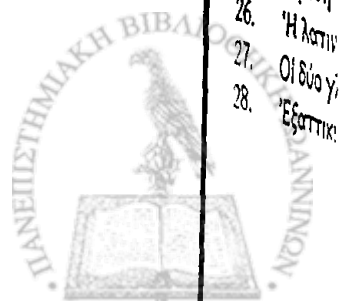
Πρόλογ
Σύντομ
Φωνητικ
Προσημ

§§
1. Ἰε
2. Οἰ
3. Κοι
4. Ἡ
5. Οἰ

6. Κῆθ
7. Ἡ ε

8-9. Γέρο
10. Ἐίσο
11-15. Γνωρι
16. Πηγῆ
17. Περα
18. Ἐξωτ
19-20. Ἀττικ
21-22. Ἡ γλι
23. Βιβλιο

24-25. Ἰδρωσ
26. Ἡ λαστιν
27. Οἰ δύο γι
28. Ἐξωττικ

	σελ.
Πρόλογος	5
Συνομογραφίες	11
Φωνητικές μεταγραφές	13
Προσημείωση	14

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΑΡΧΑΙΑ ΓΛΩΣΣΑ

Κεφάλαιο Α. Προϊστορία

§§		
1.	Ίστορία και προϊστορία	3
2.	Οι συγγενικές γλώσσες	3
3.	Κοινή καταγωγή. Οι Ίνδοευρωπαίοι και η γλώσσα τους.	3
4.	Ή προϊστορική κοινή ελληνική γλώσσα.	4
5.	Οι προελληνικοί κάτοικοι τής Ελλάδας.	5

Κεφάλαιο Β. Έποχή τών διαλέκτων

6.	Κάθε πολιτεία μιλεί και γράφει τή γλώσσα της.	6
7.	Ή άττική κοινή	6

Κεφάλαιο Γ. Έποχή τής κοινής

8-9.	Γένεση. Άπλωμα και διαμόρφωση	7
10.	Έννοια τής κοινής	9
11-15.	Γνωρίσματα τής κοινής	10
16.	Πηγές. Οι πάπυροι	14
17.	Παραμέρισμα τών διαλέκτων	14
18.	Έξωτερική ιστορία.	15
19-20.	Άττικισμός.	16
21-22.	Ή γλώσσα τής Νέας Διαθήκης	18
23.	Βιβλιογραφία	21

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ

24-25.	Ίδρυση και εξέλιξη τού Βυζαντινού κράτους.	23
26.	Ή λατινική επίδραση.	25
27.	Οί δύο γλώσσες. Ή σημασία τής Πόλης για τή διαμόρφωσή τους.	26
28.	Έξαττικισμός τής έκκλησιαστικής γλώσσας.	27

§§		σελ.
29.	Ἡ γραπτὴ γλῶσσα	28
	Ἡ προφορικὴ κοινὴ	
30-32.	Πηγὲς τῆς μεσαιωνικῆς κοινῆς γιὰ τοὺς πρώτους αἰῶνες	29
33-35.	Τελειωτικὴ διαμόρφωση τῆς μεσαιωνικῆς κοινῆς	32
36-37.	Γνωρίσματα τῆς μεσαιωνικῆς κοινῆς	33
38.	Ἡ ἐξέλιξη τῆς μεσαιωνικῆς κοινῆς στοὺς τελευταίους αἰῶνες	36
39.	Ξένες ἐπιδράσεις στὸ λεξιλόγιο	36
40.	Γλωσσικὴ ἀποκέντρωση	37
41.	Τοπικὲς ποικιλίες τῆς μεσαιωνικῆς κοινῆς καὶ νέα ἰδιώματα	38
42.	Ἡ «γραπτὴ γλῶσσα» τῶν Βυζαντινῶν δὲν ἦταν ζωντανή	39
43.	Ἐξωτερικὴ ἱστορία	40
44.	Ἐνταση τῆς μεσαιωνικῆς διγλωσσίας	41
45-46.	Ἀποτέλεσμα τῆς διγλωσσίας	42
47.	Βιβλιογραφία	44

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

ΝΕΑ ΓΛΩΣΣΑ

48-49.	Ἀρχὴ καὶ διαίρεση	46
--------	-----------------------------	----

Κεφάλαιο Α. Προφορικὴ γλῶσσα

50-51.	Ἡ λεξιλογικὴ διαμόρφωση	48
52-53.	Τ' ἄλλα γραμματικὰ στοιχεῖα	51
54-56.	Γνωρίσματα τῆς νέας γλῶσσας	52
57-61.	Γλωσσικὴ ἐξέλιξη	56
62.	Γεωγραφικὴ ἔκταση	61

Νεοελληνικὴ διαλεκτολογία

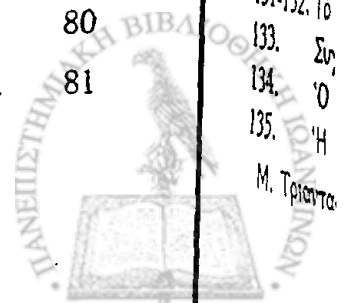
63-65.	Ἰδιώμα καὶ διάλεκτος. Γλωσσογεωγραφία	62
66.	Τὰ νεοελληνικὰ ἰδιώματα. Ἡ ἱστορία τους	64
67-69.	Ἡ κατάταξή τους. Μερικὰ βασικὰ γνωρίσματα.	66
70-75.	Ἀνασκόπηση	68

Κεφάλαιο Β. Γραπτὴ γλῶσσα

Ἐννοιες γενικῆς γλωσσικῆς

76-80.	Πῶς μορφώνεται μιὰ κοινὴ γλῶσσα	75
81-83.	Ἡ ἔθνικὴ κοινὴ, γραπτὴ καὶ προφορικὴ γλῶσσα	77
84-85.	Δύο εἶδη διγλωσσίας	78
86	Οἱ νεοελληνικὲς κοινὲς	80
87-88.	Οἱ προφορικὲς κοινὲς	81

§§
89.
90.
91.
92.
93.
94.
95-97.
98-100
101.
102.
103.
104.
105-108
109-110.
111-113.
114-115.
116-117.
118.
119.
120.
121.
122.
123. ()
124. :
125. κ
126. γ
127. Ἄ
128-129. Ὅ
130. Ἡ
131-132. Τὸ
133. Στ
134. Ὅ
135. Ἡ
Μ. Τριαντα

§§		σελ.
	<i>Οἱ γραπτὲς κοινὲς</i>	
89.	<i>α) Ἐποχὴ Τουρκοκρατίας (1453-1828)</i>	82
90.	Α) Ἀνακάλυψη τῆς μητρικῆς γλώσσας. Πρῶτο κήρυγμα καὶ καλλιέργεια. Σοφιανός.	83
91.	Β) Ἡ κοινὴ τῆς κρητικῆς λογοτεχνίας.	83
92.	Γ) Ἡ καθαρεύουσα. Ἀναζήτησις καὶ πρῶτοι πειραματισμοὶ	84
93.	Ἡ κρίσιμη τριανταετία καὶ τὸ πρῶτο ξύπνημα.	85
94.	Ὁ πρῶτος δημοτικισμός.	86
95-97.	Ἡ καθυπερτέρηση τοῦ ἀρχαϊσμοῦ	87
98-100.	Πρώτη διαμόρφωσις τῆς καθαρεύουσας. Κοραΐς	90
101.	Ὁ κίνδυνος τοῦ ἀρχαϊσμοῦ ἀπὸ τὸν κοραϊσμόν	92
102.	Οἱ νεοελληνικὲς σπουδῆς	93
103.	Τὸ ἄλυτο πρόβλημα καὶ τὸ σιωπηλὸν ξεκίνημα.	94
	<i>β) Ἐποχὴ καθαρισμοῦ (1828-1900)</i>	
104.	Κοινωνία καὶ κράτος, παιδεία καὶ γλώσσα.	99
105-108.	Ἐντονος ἐξαρχαϊσμός τῆς καθαρεύουσας	96
109-110.	Ἡ σχολικὴ γλώσσα	101
111-113.	Τὸ κορύφωμα τοῦ καθαρισμοῦ καὶ ἡ κρίσιμη δεκαετία	102
114-115.	Ἡ χρεοκοπία τοῦ καθαρισμοῦ καὶ ἡ νέα διγλωσσία	104
116-117.	Τριγλωσσία	107
118.	Οἱ τοπωνυμίες	110
119.	Τὰ οἰκογενειακὰ ὀνόματα	111
120.	Ἡ ὀρθογραφία	112
121.	Ἡ λογοτεχνία.	112
122.	Τ' ἀποτελέσματα τῆς τεχνητῆς διγλωσσίας	113
123.	Οἱ νεοελληνικὲς σπουδῆς	114
124.	Τὸ «Ταξίδι» τοῦ Ψυχάρη καὶ τὸ πρῶτον κήρυγμα	116
	<i>γ) Ἐποχὴ δημοτικισμοῦ (20. αἰ.)</i>	
125.	Κοινωνία, κράτος, παιδεία.	117
126.	Ὁ δημοτικισμός	118
	<i>1. Ἡ ὀρμητικὴ ἐποχὴ (1901-1917)</i>	
127.	Ἀπλωμα. Καλλιέργεια τῆς νέας γλώσσας στὴ λογοτεχνία	119
128-129.	Ὁ τύπος τῆς νέας γραπτῆς κοινῆς γλώσσας	120
130.	Ἡ καθιέρωσις τῆς δημοτικῆς	121
131-132.	Τὸ γραμματικὸν πρόγραμμα τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου	122
133.	Συγκριτικὸς πίνακας	124
134.	Ὁ ἀρχαϊσμός	127
135.	Ἡ σχολικὴ καθαρεύουσα	127
	Μ. Τριανταφυλλίδης, Ἱστορικὴ εἰσαγωγή	42

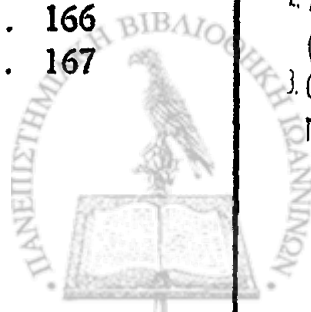
§§		σελ.
	<i>2. Ἐποχὴ κρατικοῦ δημοτικισμοῦ (1917 ὡς σήμερα)</i>	
136.	Πολιτικοὶ καὶ κοινωνικοὶ ὄροι	130
137-138.	Ὁ δημοτικισμὸς	131
139.	Μελέτη τῶν στοιχείων τοῦ νεοελληνικοῦ πολιτισμοῦ	133
140.	Καλλιέργεια καὶ τύπος τῆς νέας κοινῆς	135
141.	Ἡ ὀρθογραφία	136
142.	Ἡ γλωσσοεκπαιδευτικὴ μεταρρύθμιση τοῦ 1917	136
143-144.	Ὁ γραμματικὸς τύπος τῆς νέας σχολικῆς κοινῆς	137
145.	Ἡ γλωσσοεκπαιδευτικὴ μεταρρύθμιση στὴν ἐφαρμογὴ τῆς	139
146.	Ἡ στάση τῆς κοινωνίας ἀπέναντι στὴ μεταρρύθμιση	139
147.	Οἱ τοπωνυμίες	141
148.	Ἡ ἀντίδραση	141
149.	Ἡ καθαρεύουσα	142
Κεφάλαιο Γ. Ἡ αὐριανὴ ἐξέλιξη		
150.	Κοινωνικοὶ καὶ πολιτικοὶ ὄροι	144
151.	Ἡ γραμματικὴ ἐξέλιξη τῆς προφορικῆς γλώσσας	144
152.	Ἡ διαμόρφωση τῆς γραπτῆς κοινῆς. Ἀπὸ τὴ διγλωσσία πρὸς τὴ μονογλωσσία	145
153-154.	Ἡ λογοτεχνικὴ κοινὴ: βάση τοῦ νέου γραπτοῦ λόγου	146
155.	Ἡ λεξιλογικὴ διαμόρφωση	148
156.	Ἡ λεξιλογικὴ καλλιέργεια	149
157.	Ἰδιωματικὲς λέξεις	149
158.	Νεόπλαστες λέξεις	150
159-160.	Ζένες λέξεις	151
161-162.	Ἀρχαῖες λέξεις	152
163.	Ὁ γραμματικὸς τύπος τῆς νέας κοινῆς. Οἱ διαφορὲς τῆς συνηθισμένης καὶ τῆς ἐπιστημονικῆς κοινῆς ἀπὸ τὴ λογοτεχνικὴ	154
164.	Φωνητικὴ	154
165-167.	Τυπικὸν	155
168.	Σύνταξη	157
169.	Ἡ ἐπάρκεια τῆς νέας γραπτῆς κοινῆς	159
170.	Τελειωτικὴ ἢ ὄχι	159
171.	Τὸ χρέος τοῦ καθενὸς	161
172.	Ἀνάγκη κρατικῆς γλωσσικῆς πολιτικῆς	162
173.	Ἡ σχολικὴ γλώσσα	163
174-175.	Ἡ τύχη τῶν ἰδιωμάτων	165
176.	Ἡ τύχη τῆς καθαρεύουσας	166
177-178.	Ἡ νέα κοινὴ ὄργανο ἐνὸς νέου πολιτισμοῦ ἑλληνικοῦ	167

1. Ἄτ
2. Κρ
3. Ἡρ
4. Βει
5. Θεσ
6. Εὐβ

1. Ἀνα
2. Ἐνας
3. Ὁ Ἄ
4. Ὁ Γ
5. Ἐνας
6. Ἐνας
7. Συμβ
8. Ὁ Σ
9. Ἡ Ε
10. Ἡ ὕπ
11. Ὁ Σ
12. Πρ
13. Ἡ Σ
14. Ἄπ
15. Ὁ Θε
16. Πρ
17. Με
18. Ὁ Θε
19. Ἐνας

3

1. Ἡ χ
2. Ἀπ
(λε
3. Οἱ Ἑ
Περ

ΕΠΙΜΕΤΡΟ

ΚΕΙΜΕΝΑ

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

1. Οἱ ἀρχαῖες διάλεκτοι.-Ἐπιγραφές (§ 6)

	σελ.
1. Ἀττικά	173
2. Κρητικά	174
3. Ἡλειακά	176
4. Βοιωτικά	178
5. Θεσσαλικά	180
6. Εὐβοϊκά	181

2. Ἡ ἐλληνιστικὴ κοινὴ.-Πάπυροι (§ 16)

1. Ἀναφορὰ τῆς Φιλίστας	183
2. Ἐνας ἐργάτης στὴ γυναίκα του	183
3. Ὁ Ἀσκληπιάδης ρωτᾷ τὸ θεὸ ἂν θὰ παντρευτῆ	184
4. Ὁ Γέμελλος στὸ γιό του	184
5. Ἐνας ναύτης στὸν πατέρα του	185
6. Ἐνας ἄσωτος γιὸς προσπαθεῖ νὰ ξαναφιλιώσῃ μὲ τὴ μητέρα του	187
7. Συμβουλές στὸ γιὸ πού ξενοσπουδάζει	188
8. Ὁ Σεραπίων ζητεῖ βοήθεια σὲ γεωμετρικὰ προβλήματα	189
9. Ἡ Εἰρήνη συλλυπᾶται τοὺς φίλους της	190
10. Ἡ ὑπηρέτρια Ταῦς στὸν Ἀπολλώνιο	190
11. Ὁ Σεμπρώνιος στὴ μητέρα του καὶ τὸν ἀδερφό του	191
12. Πρόσκληση σὲ γεῦμα	192
13. Ἡ Σερηνίλλα μόνη στὴ μεγάλη πόλη	192
14. Ἀποστολὴ μούμιας	193
15. Ὁ Θεωνᾶς στὸν πατέρα του Θέωνα	193
16. Πρόσκληση	194
17. Μαθητικὲς ἀσκήσεις	194
18. Ὁ βασιλέας Σιλκῶ πανηγυρίζει τὴ νίκη του	194
19. Ἐνας ἐλληνολατινικὸς διάλογος	195

ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

196

3. Ἡ ἀπλούστερη γραπτὴ (6.-10. αἰ.) (§§ 31α)

1. Ἡ χήρα Ἰουβενάλια προσφεύγει στὸν αὐτοκράτορα (Ι. Μαλάλας).	197
2. Ἀπὸ τὴ ζωὴ τοῦ Ἀγ. Ἰωάννη, ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξάντρειας (Λεόντιος).	197
3. Οἱ Ἕλληνες ἀποκρούουν τοὺς Σλάβους μπρὸς στὶς Πάτρεις (Κ. Πορφυρογέννητος)	198

	σελ.
4. Ὁ βασιλέας ἐτοιμάζεται νὰ πάη στὸ μεγάλο ἵππόδρομο (Κ. Πορφυρογέννητος)	199
5. Χρυσόβουλο τοῦ Ἀλεξίου Α. Κομνηνοῦ	202
6. Ὁ Πατριάρχης συμβουλεύει τὸ Ρῶσο μητροπολίτη Κιέβου	205

4. Ἡ προφορική κοινὴ (12.-15. αἰ.) (§§ 33α)

1. Ἡ ἀπογοήτευση ἑνὸς γραμματισμένου (Προδρομικὰ ποιήματα)	206
2. Οἱ Φράγκοι ἐτοιμάζονται νὰ κατακτήσουν τὸ Μοριά: (Χρονικὸ Μορέως)	207
3. Τὸ συμπόσιο τῶν πουλιῶν (Πουλολόγος)	209
4. Ἀπὸ τὸ μυθιστόρημα «Φλώριος καὶ Πλατζιαφλώρα»	210
5. Ὁδηγίες θεραπευτικῆς (Σταφίδας)	212
6. «Ἐρωτοπαίγνια»	214
7. Ἀπὸ τὴ γαλλικὴ νομοθεσία στὴν Κύπρο (Ἀσίζες)	215

5. Ἡ γραπτὴ γλῶσσα (§§ 29, 44, 45)

1. Καλόγεροι φέρνουν τοὺς μεταξοσκώληκες στὸ Βυζάντιο (Προκόπιος)	215
2. Ὁ στρατηγὸς Ἰωάννης προσφωνεῖ τοὺς αὐλικούς καὶ τὸ στρατὸ (Θ. Σιμοκάττης)	218
3. Οἱ σταυροφόροι νικοῦν στὴν Ἀντιόχεια καὶ παίρνουν τὰ Ἱεροσόλυμα (Α. Κομνηνὴ).	219
4. Εἰκόνες καὶ ἐντυπώσεις ἀπὸ τὶς μεσαιωνικῆς Ἀθῆνες (Μιχ. Ἀκομινάτος).	221
5. Οἱ Τοῦρκοι παίρνουν τὴν Πόλη (Κριτόβουλος Ἰμβριος)	224
6. Ἀπόδοση τοῦ εὐαγγελίου σὲ γλῶσσα ὁμηρικὴ (Νόννος Πανοπολίτης)	225
7. Μιά διασκευὴ τῆς Ἰλιάδας (Ἐρμονιακός)	227
8. Τὰ ἑλληνικὰ γλῶσσα τῆς διπλωματίας (Φριδερίκος Β'. Οὐγο Λουσινιάνος, σουλτάνος Παλαιστίνης, Μωάμεθ Β', μαίστρωρ Ὀσπιταλίου Ἱεροσολύμων, Βαγιαζήτ Β').	228

ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

6. Νεοελληνικὰ ἰδιώματα (§ 67) 233

Γενικὴ βιβλιογραφία 234

A. Δυτικὴ δμάδα

1. Μοραίτικα	235
2. Μανιάτικα	236
Κορσικανικὰ	237
3. Ἐφτανησιώτικα	238

4. I

5. F

6. E

Σ

7. Σ

8. K

K

9. N

X

π

10. K

M

11. Λ

12. Σ

13. K

14. Φ

15. Π

16. Ν

Μ

Ὀ

17. Τ

α) Οἶγμα

β) Ἀπὸ τὴν

γ) Ὀρίαν

δ) Ἡ ἐπισ

ε) Ἡ γλῶσσ

α) Ὁ Σοφ

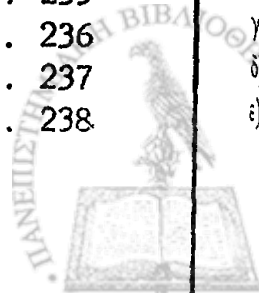
(16. αἰ.)

β) Ἀπὸ τὸ

γ) Ἡ μετὰ

δ) Ἀπὸ τὴν

ε) Ἀπὸ τὴν

	σελ.
4. Μεγαροαιγινήτικα, παλιά άθηναίικα, κουμιώτικα	240
5. Ρουμελιώτικα και ήπειρώτικα	243
6. Θεσσαλικά, μακεδονικά, θρακικά	247
Σαμοθρακιώτικα	253
7. Σκυριανά	254
8. Κυκλαδοκρητικά	254
Κρητικά	257

B. Ανατολική ομάδα

9. Νοτιοανατολικά ιδιώματα	259
Χιώτικα σ. 260, Καλυμνιώτικα σ. 263, Κώτικα σ. 264, Άστρο- παλιώτικα σ. 267, Καρπαθιώτικα σ. 267.	
10. Κυπριώτικα	269
Μικρασιατικά ιδιώματα	273
11. Λιβισιανά	278
12. Σιλιώτικα	279
13. Καππαδοκικά	282
14. Φαρασιώτικα	286
15. Ποντικά	287

Γ. Νοτιοϊταλικά - Τσακόνικα

16. Νοτιοανατολικά ή ότραντομποβέζικα	295
Μποβέζικα	299
Ότραντίνικα	301
17. Τσακόνικα	303

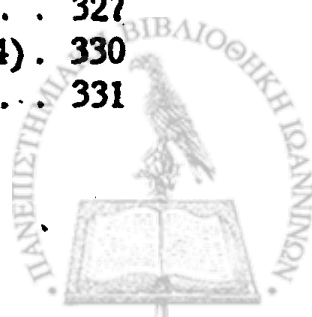
ΕΠΟΧΗ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ

7. Άρχαϊκή ή άρχαία γλώσσα (§ 89) 309

α) Οί γλωσσικές ιδέες του μοναχού Ρουσάνου (16. αί.)	309
β) Άπό την άλληλογραφία του Θ. Ζυγομαλά (16. αί.)	312
γ) Ό Μαυροκορδάτος συστáινει στα παιδιά του ν'άρχαίζουν (17. αί.)	317
δ) Ό έπιστημονική γλώσσα (Κορυδαλλεύς, Βούλγαρης, 17.-18. αί.) .	319
ε) Ό γλώσσα της λογοτεχνίας (Α. Έπαρχος, Βούλγαρης, 16.-18. αί.)	221

8. Δημοτική ή δημοτικίζουσα γλώσσα (§ 90)

α) Ό Σοφιανός συνηγορεί πρώτος για την καθιέρωση της δημοτικής (16. αί.)	324
β) Άπό τό «Άνθος» του ήερομόναχου Καρτάνου (1536)	326
γ) Ό μετάφραση της Ν. Διαθήκης (1638)	327
δ) Άπό την «Άμαρτωλών σωτηρία» του μοναχού Άγάπιου (1664) .	330
ε) Άπό την «Τέχνη ρητορική» του Σκούφου (1681)	331

	σελ.
δ) Ένα γράμμα του Όδ. Αντρούτσου από το Χάνι της Γραβιάς (1821)	370
ε) Γράμμα του Βάσου Μαυροβουνιώτη προς τον Κιουταχή (1827)	370
ζ) Η προκήρυξη του Νέλσονα στους Έφτανησιώτες (1798)	372

Β. Διάμεσοι γλωσσικοί τύποι 372

α) Μεταφραστικές προσπάθειες (Ρήγας Βελεστινλής 1790, Δ. Γοβδελάας 1801)	373
β) Από τον πολιτικό κώδικα της Ούγκροβλαχίας (1818)	373
γ) Ο Κοραής παραπονιέται για την επίθεση του Κοδρικᾶ (1818)	374
δ) Ο Γρηγόριος Ε' για τις γλωσσικές ιδέες του Κοδρικᾶ και του Κοραῆ (1819)	375
ε) Ο Νεόφυτος Δούκας για την πρόοδο του καθαρισμού (1819)	376
ζ) Ὠδή του Κοραῆ για την Ελλάδα (1818)	377
η) Τὸ ἔμβρατῆριο τοῦ Τυρταίου. Μετάφραση Κοραῆ (1822)	378
θ) Από τὸ ἐπαναστατημένο Μεσολόγγι (1824-26)	378
ι) Ἐγγραφο τοῦ Δ. Ὑψηλάντη πρὸς τὸν Κ. Σκοῦφο (1828)	380

Γ. Ἀρχαϊκὴ ἢ ἀρχαία γλῶσσα 381

α) Ἐνα βιβλίον γιὰ τὴν προφορὰ τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν (1812) (Α. Γεωργιάδης)	381
β) Προσευχὴ γιὰ τὴν Ἑλλάδα (1819)	383
γ) Ἀπὸ τῆς μετάφρασης τῆς «Ἑρμιόνης» (1820)	383
δ) Γράμμα Γ. Ζαχαριάδη δασκάλου (ἀρχὴ 19. αἰ.)	384
ε) Προσφώνηση μαθητικὴ τοῦ Ἑλληνομουσείου Σεμλίνου (1812)	384

Δ. Ἡ γλῶσσα τῆς παιδείας 385

(Βούλγαρης, Ζαβίρας, Βηλαράς, Κομμητάς, Ταφράς)	386
---	-----

ΕΠΟΧΗ ΚΑΘΑΡΙΣΜΟΥ

11. Ἡ καθαρῆουσα (§§ 111, 112)

α) Ὁμιλία πανηγυρικὴ γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς Ἀθήνας (1833) (Ν. Μεταξάς)	391
β) Γράμμα τοῦ Νεόφυτου Δούκα (1839)	392
γ) Ὁ Κ. Οἰκονόμος καταδικάζει τὴν εἰσαγωγὴ τῆς τετραφωνίας (1845)	392
δ) Ἐνας λόγος ἀπὸ τὴν Πνύκα (1853) (Μ. Μηνάς)	393
ε) Ὁ Κόντος καταδικάζει τοὺς γλωσσικοὺς ἀντίγνωμους (1875)	394
ζ) Ἡ ἰατρικὴ γλῶσσα (1891) (Θ. Ἀφεντούλης)	395
η) Ἡ γλῶσσα τῆς λογοτεχνίας (Γ. Δροσίνης, Δ. Ρουσιάδης, μεταφράσεις Ἀντιγόνης)	396

12. Ἡ δημοτικὴ (§ 124)

α) Ὁ Μακρυγιάννης καθησυχάζει τοὺς ἐκλογεῖς	399
---	-----

	σελ.
β) Ὁ Τυπάλδος συνηγορεῖ γιὰ τὴ δημοτικὴ (1856)	399
γ) Ὁ Βαλαωρίτης μιλεῖ στοὺς Λευκαδίτες (1863)	400
δ) Τὸ κήρυγμα τοῦ Ψυχάρη (1888)	400

ΕΠΟΧΗ ΔΗΜΟΤΙΚΙΣΜΟΥ

13. Ἡ σχολικὴ δημοτικὴ (§ 142)

Ἀπὸ τὰ Ψηλὰ Βουνὰ	403
-----------------------------	-----

14. Ἡ σχολικὴ καθαρεύουσα (§ 142)

Ἀπὸ ἓνα ἀναγνωστικὸ τῆς Ε' δημοτικοῦ	404
--	-----

ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

1. Τὰ παραγγέλματα τοῦ ἀττικισμοῦ (§ 19) (Φρύνιχος)	405
2. Ὁ ἀρχαϊσμός τοῦ ἀττικισμοῦ καὶ ὁ δημοτικισμός τῆς Ν.Δ. (§§ 21,22)	411

ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

3. Ὁ ἐξαττικισμός τῆς ἐκκλησιαστικῆς γλώσσας καὶ ἡ δικαιολόγηση τοῦ δημοτικισμοῦ τῆς Ν.Δ. (§ 28)	418
--	-----

ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

4. Νεοελληνικὰ ἰδιώματα καὶ κοινὴ.—Ἡ «Βαβυλωνία» (§ 75)	422
---	-----

ΕΠΟΧΗ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ

5. Τὸ γλωσσοεκπαιδευτικὸ πρόγραμμα τοῦ Σοφιανοῦ (§ 90)	427
6. Βιβλία μὲ θρησκευτικὸ περιεχόμενον στὴ δημοτικὴ (§ 90) (Πηδάλιον, Τ. Κυριακόπουλος)	430
7. Ἀλληλογραφία γιὰ τὸ γλωσσικὸ ζήτημα (§ 93) (Δ. Καταρτζής—Λ. Φωτιάδης)	435
8. Τὸ κήρυγμα τοῦ δημοτικισμοῦ (§ 94) (Κωσταντάς, Φιλιππίδης, Τρόγος, Βηλαράς, Σολωμός, Μοισιόδαξ)	438
9. Ἄμεση ἐφαρμογὴ τοῦ ἀρχαϊσμοῦ. Ψήφισμα Κυδωνιῶν (§ 97)	447
10. Κηρύγματα ἀρχαϊστικὰ (§ 97) (Κομμητάς, Δούκας, Α. Θεοτόκης, Σκ. Γκίκας)	448
11. Τὸ κήρυγμα καὶ ἡ γλώσσα τοῦ Κοραῆ (§ 99)	449
12. Οἱ σύγχρονοι τοῦ Κοραῆ γιὰ τὸ γλωσσικὸ του σύστημα (§ 100) (Φιλιππίδης, Δανιηλίδης, Χριστόπουλος, Βηλαράς, Δούκας, Κοδρικάς, Ρίζου Νερουλοῦ «Κορακιστικά»)	355
13. Οἱ νεοελληνικὲς σπουδές. Ἡ ἐξέγερση τοῦ ἀρχαϊσμοῦ (§ 102) (Σομαβέρας, Κοραῆς, Βηλαράς, Κρομμύδης—Α. Γαζής, Ν. Δούκας)	473

1. Κ
π
νέ
θ
15. Δι
Βε
16. Ἡ
μη
δα
17. Ὁ
ἀπ

18. Πρῶ
χάρ
μης
καστ
19. Πρῶ
γλῶσ
κέτρ
20. Ἀπὸ
21. Κηρύ
κας, Σ
22. Τέλευ
πέρας,
λείες κ
23. Ἡ δημο
λίας
λος, μι
Ν. Βότ
24. Ἀπὸ τῆ
σχολικῆ

1. Ἡ πρῶτο
2. Ζῆτες ἐπι
3. Ἡ συμβο
4. Λέξεις ἀλ
5. Ἐπίδραση

ΕΠΟΧΗ ΚΑΘΑΡΙΣΜΟΥ

14. Κηρύγματα καθαριστικά (§ § 105, 111, 124) (Οίκονόμος, Π. Σοῦ-
τος, Βυζάντιος, Φ. Ἰωάννου, Κόντος, Κουμανούδης, Κατακουζη-
νός, Κλ. Ραγκαβής, Χατζιδάκις, Α. Ραγκαβής, Ἐπιστημ. Ἐταιρεία,
Θερειανός, Καρακατσάνης, Εὐαγγελίδης, Ζηκίδης). 477
15. Διαμαρτυρίες γιὰ τὸν καθαρισμὸ (§§ 106, 112) (Φατσέας, Bruns,
Βαλαωρίτης) 489
16. Ἡ σχολικὴ καθαρεύουσα (§ 110) (Βάμβας, Σταθόπουλος, Κοκκώ-
νης, Χατζιδάκις, Παπαδόπουλος, Τσερέπης, Καρβούνης, Βερναρ-
δάκης, Παπαμάρκου, Λόντος). 491
17. Ὁ Ἐθνικὸς Ὕμνος καὶ ἡ πρόταση ν' ἀντικατασταθῆ (§ 123) (Κλε-
άνθης, Σπ. Τρικούπης, Κατακουζηνός, Α. Ραγκαβής). 495

ΕΠΟΧΗ ΔΗΜΟΤΙΚΙΣΜΟΥ

18. Πρῶτο ἀπλωμα τοῦ δημοτικισμοῦ καὶ κηρύγματα (§ 127) (Ψυ-
χάρης, Φωτιάδης, Δελμοῦζος, Μαβίλης, Σταματιάδης, Ι. Δραγού-
μης-ὁ Ρεθύμνης Διονύσιος, Ξ. Στελλάκης, Δ. Τζιβανόπουλος, δι-
καστικὲς ἀποφάσεις, Παλαμάς) 496
19. Πρῶτα δημοτικιστικὰ προγράμματα (§ 130) (Ἐταιρεία «Ἡ Ἐθνικὴ
γλῶσσα», Κοινωνιολογικὴ Ἐταιρεία, Ι. Δραγούμης, Σοσιαλιστικὸ
κέντρο Ἀθηνῶν) 503
20. Ἀπὸ τὸ πρόγραμμα τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου (§ 131) 504
21. Κηρύγματα ἀντιδραστικὰ (§ 134) (Βάλβης, Φουστάνος, Χατζιδά-
κις, Σκιάς, Μιστριώτης, ξένοι ἐπιστήμονες) 505
22. Τελευταῖα πανεπιστημιακὰ κηρύγματα (§ 148) (Ἐκθεση ἐπιτρο-
πείας, Προκήρυξη φοιτητικῆ, Ἀμαντος, Λογοθέτης, Σεβαστοπού-
λεις κρίσεις, Θ. Κακριδῆς, Λορεντζάτος, Χατζής, Τσουντας) . . . 517
23. Ἡ δημοτικὴ στὸ κράτος (§ § 139, 141) (Παπαντωνίου, Τότσιος, Ἡ-
λιάκης, Ὑπουργ. Οἰκονομικῶν, Ἀλ. Παπαναστασίου, Θ. Πάγκα-
λος, μητροπολίτης Παντελεήμων, Ι. Μεταξάς, νομοθεσία Κύπρου-
Ν. Βότσης, Προκήρυξη γιὰτρικοῦ κόμματος) 523
24. Ἀπὸ τὸ Ὑπόμνημα τῶν Ἀνώτερων Ἐποπτῶν γιὰ τὴ ρύθμιση τῆς
σχολικῆς δημοτικῆς (§ 143) 529

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΑ

1. Ἡ προϊστορικὴ ἑλληνικὴ κοινὴ (§ 4). 534
2. Ζένες ἐπιδράσεις στὰ ἑλληνικὰ τῆς προελληνικῆς κοινῆς (§ 5). . . 535
3. Ἡ συμβολὴ τῶν διαλέκτων στὴ διαμόρφωση τῆς κοινῆς (§ 9). . . 537
4. Λέξεις σλαβικὲς στὰ ἑλληνικὰ (§ 39) 538
5. Ἐπίδραση τῶν ἑλληνικῶν στὶς εὐρωπαϊκὲς γλῶσσες (§ § 18, 43) 541

	σελ.
6. Ἡ γραμματικὴ διδασκαλία τῶν Βυζαντινῶν (§ 45).	551
7. Λέξεις ἄρβανίτικες καὶ βλάχικες στὰ ἑλληνικά (§ 50)	552
8. Ἡ συντηρητικότητα τῶν ἑλληνικῶν στὴ φωνητικὴ (§ 55, 118)	553
9. Ἀρχαϊκὲς λέξεις στὰ ἰδιώματα (§ 55)	554
10. Ἀπὸ τὴν ἱστορία τῶν εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν (§ 57)	555
11. Οἱ ξενόφωνοι κάτοικοι τῆς σημερινῆς Ἑλλάδας (§ 62).	556
12. Ἡ λεξιλογικὴ ποικιλία τῶν νεοελληνικῶν ἰδιωμάτων (§ 71)	559
13. Ἡ αἰολοδωρικὴ θεωρία (§ 94)	562
14. Ὁ ἐξελληνισμὸς τοῦ λεξιλογίου καὶ ἡ μετονομασία τῶν τοπωνυμίων (§§ 151, 118).	564
15. Τὸ γραμματικὸ σύστημα τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου (§§ 131, 132, 143)	579
16. Ἡ καθαρῆουσα δὲν εἶναι δυνατὸ ν' ἀπλοποιηθῆ (§ 134)	579
17. Ἡ σχολικὴ γλῶσσα ὡς τὰ 1917 (§ 135)	580
18. Προκοπὴ καὶ δυσκολίες τῶν νεοελληνικῶν σπουδῶν (§ 139)	584
19. Ἡ νομοθεσία γιὰ τὴ σχολικὴ γλῶσσα ἀπὸ τὰ 1917 ὡς σήμερα (§ 145)	585
20. Ἡ κριτικὴ τῆς σχολικῆς δημοτικῆς (§ 146)	593
21. Ἡ νεώτατη μετονομασία τῶν τοπωνυμίων (§ 147).	595
22. Ἡ καθιέρωση τοῦ Σεβαστοπούλειου διαγωνισμοῦ στὴν Ἀθήνα καὶ στὴν Πόλη (§ 148)	596
23. Οἱ γραμματικὲς τῆς Ἀκαδημίας (§ 148)	598
24. Ἡ τελευταία ἐξέλιξη τῆς καθαρῆουσας (§ 149)	599
25. Λόγιοι σχηματισμοὶ στὶς εὐρωπαϊκὲς γλῶσσες (§ 153)	600
26. Κρυφές ἢ συνθηματικὲς γλῶσσες (§ 155)	601
27. Ἀπλωμα κοινῆς καὶ λεξιλογικὴ διείδυση (§ 155)	602
28. Λεξιλογικὴ καλλιέργεια καὶ ἀντικατάσταση τῶν ξένων λέξεων (§§ 156, 158)	602
29. Ἡ εὐκολία τῆς μετονομασίας γιὰ λόγιες ἔννοιες (§ 159)	603
30. Οἱ ξενισμοὶ τῶν ξενομορφωμένων καὶ τῆς καθαρῆουσας (§ 160).	605
31. Διπλοὶ μορφολογικοὶ τύποι τῆς δημοτικῆς (§ 165).	607
32. Λόγιοι μορφολογικοὶ τύποι τῆς δημοτικῆς (§ 168).	607
33. Ἡ καλλιέργεια τῶν ἰδιωμάτων (§ 175)	620

Βιβλιογραφία τῆς νέας γλῶσσας

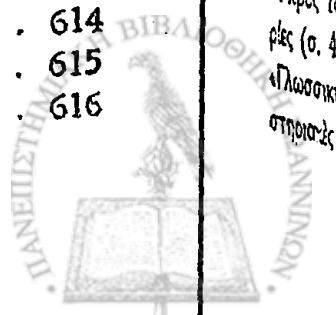
A. Πηγές	611
B. Γραμματικὲς ἐργασίες	613
Γ. Συνθηματικὲς ἢ κρυφές γλῶσσες	614
Δ. Ἱστορία.	614
Ε. Λεξικά.	615
Z. Γραμματικὲς.	616

H.
E.
I. I.

Προ
Πίσι
Τυπ
Εκδ.
Περί

Ὅσοι
οὖς στὸ
Ἰωάννη
Ὁ συγ
ματικὴ, ἰε
Γραμματι

ἡμέρας τε
ῖες (σ. 4)
«Πλωστικὴ
στηροσές.

	σελ.
Η. Έργα γενικής γλωσσικής	618
Θ. Ίστορία τῆς γραπτῆς γλώσσας καὶ γλωσσικὸ ζήτημα	619
Ι. Βιβλία στὴ δημοτικὴ	644

Προσθήκες.	648
Πίνακας τεχνικῶν ὄρων	651
Τυπογραφικὰ λάθη καὶ ἀβλεψίες	652
Εἰκόνες, χάρτες καὶ διαγράμματα	663
Περιεχόμενα	655

Μιὰ παράκληση

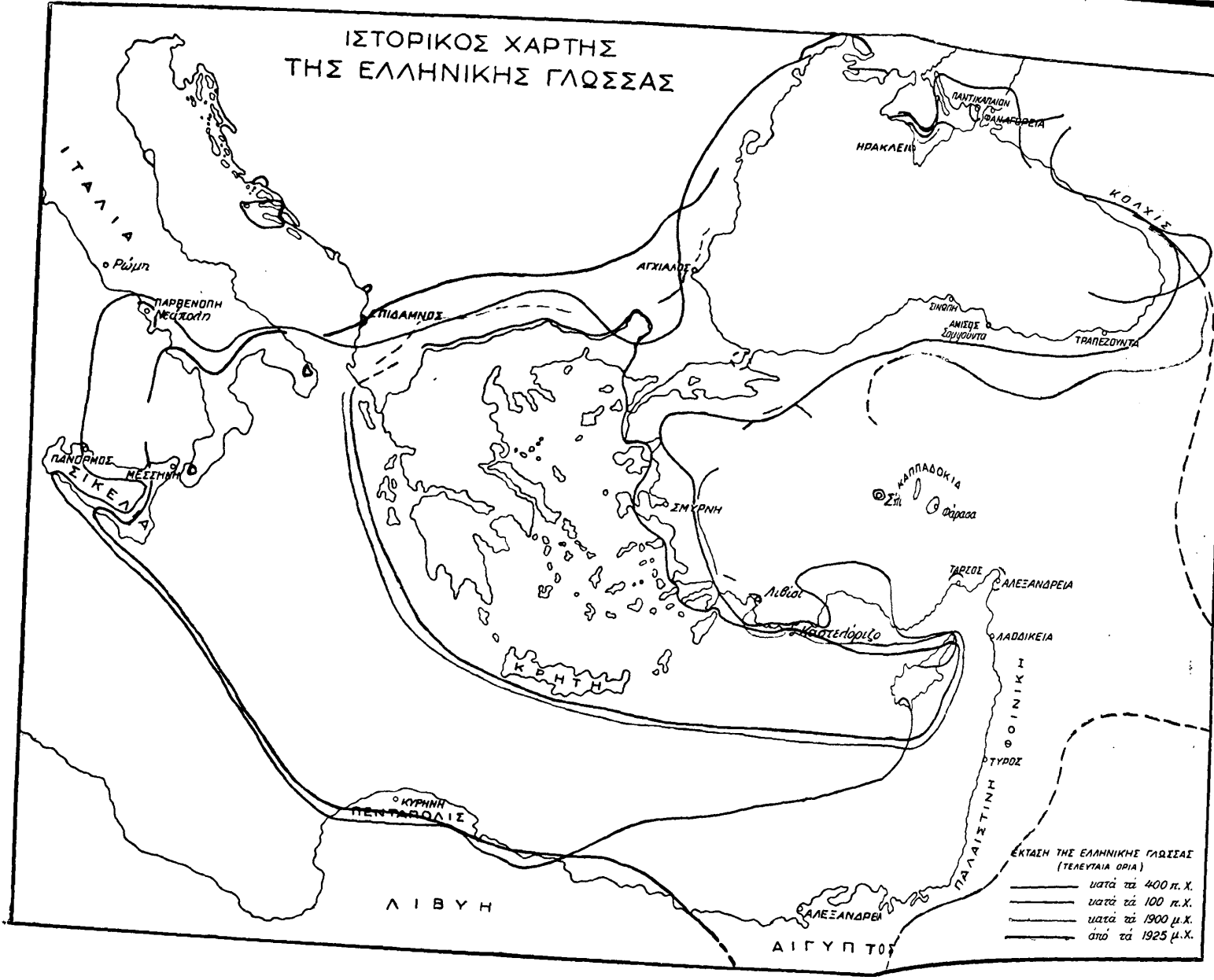
Ὅσοι τυχόν θὰ εἶχαν νὰ κάμουν διορθώσεις σημαντικές ἢ συμπληρώσεις στὸ βιβλίο αὐτὸ μποροῦν νὰ τὶς στείλουν στὸ συγγραφέα, ὁδ. Πατρ. Ἰωακείμ 23, Ἀθήνα.

Ὁ συγγραφέας παρακαλεῖ ἀκόμη νὰ τοῦ στέλνονται νέα βιβλία στὴ δημοτικὴ, ἰδίως σὲ πεζὸ λόγο. Θὰ μποροῦσαν νὰ τοῦ χρησιμέψουν γιὰ τὴ Γραμματικὴ πού ἐτοιμάζει.

Μέρος τοῦ Ἐπιμέτρου, μὲ γλωσσικὰ δείγματα (σ. 173-308) καὶ μαρτυρίες (σ. 405-418), τυπώθηκε καὶ κυκλοφορεῖ καὶ χωριστὰ μὲ τὸν τίτλο «Γλωσσικὴ Ἀνθολογία», ἔτσι πού νὰ μπορῆ νὰ χρησιμέψῃ γιὰ φροντιστηριακὲς ἀσκήσεις φοιτητῶν τοῦ Πανεπιστημίου, διδασκαλιστῶν κτλ.

ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ ΧΑΡΤΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ

Α. Βιβλία ἢ μελέτες πού κυκλοφόρησαν καὶ χωριστὰ

Ξενηλασία ἢ ἰσοτέλεια, μέρ. Α', τεύχ. Α' 1905, 168 σελ., τεύχ. Β' 1907, 207 σελ.

Die Lehnwörter der mittelgriechischen Vulgärliteratur. (Στρασβοῦργο) Βερολίνο-Λιψία De Gruyter 1909, 38+192 σελ.

Ἐνα βιβλίο γιὰ τὴ γλώσσα μας, 1912, 27 σελ. (Ξανατύπ. ἀπὸ τὸ Δελτίο τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου 2, 1912).

Ἡ παιδεία μας καὶ ἡ γλώσσα της, 1912, 41 σελ., 1913^ο, 40 σελ. (Ξανατύπ. ἀπὸ τὸ Δελτίο 2, 1912).

Ἡ ὀρθογραφία μας, 1913, 192 σελ. (Ξανατύπ. ἀπὸ τὸ Δελτίο 3(1913) σ. 28α.) (ἔξαντλημένο).

Τὰ εὐαγγέλια καὶ ὁ ἀττικισμός. Ἀλεξάνδρεια 1913, 7 σελ. (Ξανατύπ. ἀπὸ τὰ «Γράμματα» τῆς Ἀλεξάνδρειας).

Ἀπολογία τῆς δημοτικῆς, 1914, 196 σελ. (Ξανατύπ. ἀπὸ τὸ Δελτίο 4 (1914) σ. 46α.) (ἔξαντλημένο).

Τὸ λῆμμα, 1915, 23 σελ.

Ἡ γλώσσα μας στὰ σχολεῖα τῆς Μακεδονίας, 1916, 36 σελ. (Ξανατύπ. ἀπὸ τὸ Δελτίο τ. 5 (1915)) σ. 1α.

Πρὸς τὴν ἐκπαιδευτικὴ ἀναγέννηση. Ἡ σχολικὴ γλώσσα, 1917, 23 σελ. (Ξανατύπ. ἀπὸ τὸ Δελτίο τ. 7, 1917).

Quo-usque tandem ἢ ἡ νέα σχολικὴ γλώσσα καὶ ὁ κ. Γ. Χατζιδάκις, 1919 (Ξανατύπ. ἀπὸ τὸ Δελτίο τ. 7 (1917) σ. 86-195).

Ἡ γλώσσα μας. Πίνακες ἀπὸ τὴν ἱστορία της. Τυπώθηκε ὡς χειρόγραφο [1919] 49 σελ.

Ἡ γλώσσα μας στὰ χρόνια 1914-1916, 1920, 193 σελ. (Ξανατύπ. ἀπὸ τὸ Δελτίο τ. 6 (1916) σ. 33α., 8 (1920) σ. 49α.)

Τὸ λεξιλόγιο τῶν νέων ἀναγνωστικῶν, 1920 (Ξανατύπ. ἀπὸ τὸ Δελτίο 8 (1920) σ. 116-127).

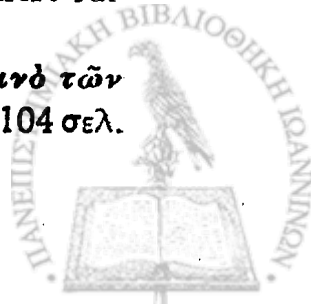
Ἐπομνήματα περὶ τοῦ Ἱστορικοῦ λεξικοῦ, 1920, 114 σελ.

Πρὶν καοῦν, 1921 (Ξανατύπ. ἀπὸ τὸ Δελτίο τ. 9 (1921) σ. 177-322).

Τὰ «Ντόρτικα» τῆς Εὐρυτανίας. Συμβολὴ στὰ ἑλληνικὰ «Μαστόρικα», 1923, 16 σελ. (Ξανατύπ. ἀπὸ τὴ Λαογραφία τ. 7, 1923).

Eine zigeuner-griechische Geheimsprache. Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung, 1922, σ. 1-40.

Ἐπιστήμη καὶ ἠθος, Πρὸς τὴ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ καὶ τὸ κοινὸ τῶν ἐπιστημόνων. Μὲ ἓνα ἐπίμετρο πρὸς τὴ Φιλοσοφ. Σχολή, 1924, 104 σελ.

Ἡ γενική τῶν ὑποκοριστικῶν σέ -άκι καί τὸ νεοελληνικὸ κλιτικὸ σύστημα. Ὁ τονισμὸς τῆς γενικῆς τῶν προπαροξύτων ἄρσενικῶν σέ -ος καὶ οὐδετέρων σέ -ο (Ζανατύπ. ἀπὸ τὰ Byzant.-Neugriech. Jahrbücher 5 (1926) σ. 273-322).

Δημοτικισμὸς, Ἐνα γράμμα στοὺς δασκάλους μας. 1926, 80 σελ.

Τί περιμένομε ἀπὸ σᾶς, Χαιρετισμὸς στοὺς νέους τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Θεσσαλονίκη 1928, 28 σελ. 16°.

Χαιρετισμὸς, Στοὺς νέους τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Θεσσαλονίκη 1928, 36 σελ. 16°.

Ὁ Ψυχάρης καὶ τὸ γλωσσικὸ ζήτημα, 1929, 22 σελ. 16°. (Ζανατύπ. ἀπὸ τῆ Νέα Ἑστία 6 (1929) σ. 950-956).

Τὸ πρόβλημα τῆς ὀρθογραφίας μας. Δυὸ ὀμιλίες, 1932, 80 σελ.

Ἡ Ἀκαδημία καὶ τὸ γλωσσικὸ ζήτημα, 1933, 57 σελ. (Ζανατύπ. ἀπὸ τῆ Νέα Ἑστία 14 (1933) ἀρ. 161 καὶ 163α.).

Οἱ νέοι καὶ τὸ γλωσσικὸ ζήτημα, 1934, 44 σελ.

Ἀπὸ τῆ γλωσσικῆ μας ἱστορία. Βερναρδάκης-Κόντος-Χατζιδάκις, 1935, 39 σελ. (Ζανατύπ. ἀπὸ τὰ Νέα Γράμματα 1 (1936) σ. 192α.).

«Δῶσε μού το» - «δῶσε μέ το», 1936, 15 σελ. 16°. (Ζανατύπ. ἀπὸ τῆ Νέα Ἑστία τ. 20 (1936) σ. 1468-1470).

Ἡ ἑλληνικὴ αὐξηση, ὁ κλονισμὸς τῆς καὶ τὸ ξεχώρισμα τῶν ὁμῶν ρηματικῶν τύπων. Γοτίγκη 1936 (Ζανατύπ. ἀπὸ τὴν Glotta 25 (1936) σ. 238-248).

Σταθμοὶ τῆς γλωσσικῆς μας ἱστορίας. Α'. 1. Ὁ ἀττικισμὸς καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς διγλωσσίας. 2. Ἡ Νέα Διαθήκη καὶ ὁ πρῶτος δημοτικισμὸς, 1937, 76 σελ.

Β. Μελέτες καὶ ἄρθρα σέ περιοδικὰ ἢ ἑφημερίδες

Thesaurus linguae latinae. Παναθήναια 14 (1907) σ. 163-166.

Αἱ τελευταῖαι λέξεις τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος. Νέον Ἄστυ 1906, ἀρ. 1806.

Ἀπὸ ἓνα Ἑλβετικὸ Παρθεναγεῖο. Δελτίο Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου 2 (1912) σ. 125-138.

Die Sprachfrage in Griechenland. Süddeutsche Monatshefte, Μόναχο 1912, σ. 522-537.

Διδαχτικὰ βιβλία τοῦ Βηλαρᾶ ἀνέκδοτα. Δελτίο τ. 3 (1913) σ. 264-268.

Τὸ ἔργο τοῦ Ὁμίλου. Δελτίο 4 (1914) σ. 1-10.

Ἡ ἀρχὴ τῆς γλώσσας καὶ ἡ φροῖδιανὴ ψυχολογία. Δελτίο 5 (1915) σ. 219-231.

Συμβολὲς στὴν ἱστορία τοῦ δημοτικισμοῦ. Δελτίο 5 (1915) σ. 232-233,

Ἀπὸ τὰ ψυχολογικὰ τῆς καθαρῆς γλώσσας, σ. 238-247, Ὁ Χαρίλαος Τρικούπης καὶ τὸ γλωσσικὸ ζήτημα, σ. 246-252.

Νίκη. Δελτίο 6 (1916) σ. 1-5.

Ἡ νεοελληνικὴ ὀρθογραφία καὶ οἱ ἀντιλογίαι τοῦ κ. Σκιᾶ. Δελτίο 7 (1917-19) σ. 74-85.

Δέκα χρόνια. Δελτίο τ. 9 (1917-19) σ. 1-26.

Γιὰ τὴν ἱστορίαν. Δελτίο τ. 9 (1917-19) σ. 77-93.

Τὸ γλωσσικὸ ζήτημα στὴ Γαλλία στὸ 16. αἰῶνα. Φοιτητικὴ Συντροφία 1 (1925) ἀρ. 3.

(Διγλωσσία. Φοιτητικὴ Συντροφία 1 (1925) ἀρ. 4).

Über Geheimsprachen. Internat. Zeitschrift für Individualpsychologie 3 (1925) σ. 91-93. Περίληψη ὁμιλίας ποὺ ἐγίνε στὴ Βιέννη καὶ στὸ Μόναχο στὸν Internationaler Verein für Individualpsychologie στις 17 Νοεμβρ. 1924 καὶ 12 Ἰαν. 1925.

Φυγομαχία. Διδασκαλικὸν Βῆμα 14 Μαρτίου 1926.

(Ἡ μέχρι τοῦδε λειτουργία καὶ αἱ ἀνάγκαι τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Ἐλεύθερον Βῆμα, 12 Ἰουνίου 1927, συνέντευξη).

Ἡ ἀτομιστικὴ ψυχολογία. Νέα Ἔστια τ. 5 (1929) σ. 52-55.

Ἡ ὀρθογραφία τῆς Ἀκαδημίας, Πρωία 15 καὶ 17 Αὐγούστου 1933.

Extrait d' une lettre. L' adoption universelle des caractères latins. Dossiers de la Coopération intellectuelle. Société des nations. 1934, σ. 84.

Ὁ Ἀλέξανδρος Πάλλης. Καθημερινὴ 11, 12, 25 Φεβρουαρίου 1937.

Πρὸς ἐνοποίηση γραμματικῆς; Νεοελληνικὰ Γράμματα 6 Μαρτ. 1937.

Γ. Βιβλιοκρισίαι

Buturas, Ein Kapitel der Historischen Grammatik der griech. Sprache. Λαογραφία 2 (1910) σ. 486-504.

[Ἡ γραμματικὴ διδασκαλία τοῦ δημοτικοῦ σχολείου]. Δελτίο 9 (1917-19) σ. 109-113.

Μπούτουρα, Τὰ ὀνόματα τῶν μηνῶν ἐν τῇ Νεοελληνικῇ. Byzantinische Zeitschrift 20 (1911) σ. 253-257.

Thumb, Grammatik der Neugriechischen Volkssprache. Λαογραφία 5 (1915) σ. 435-439.

Höeg, Les Saracatsans. Une tribu nomade grecque. Göttingische Gelehrte Anzeigen, 1930, 14 σελ.

Καὶ ἀκόμη διάφορες βιβλιοκρισίαι στὸ Λαὸ (Πόλη), στὴ Λαογραφία, στὸ Δελτίο τοῦ Ἐκπαιδ. Ὁμίλου τ. 3-9, στὴν ἐφημερίδα Μακεδονία (Θεσσαλονίκη).

Δ. Μεταφράσεις

K. Krumbacher, Νέος θησαυρὸς τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης. Νέα Ἡμέρα, Τριέστι 35 (64) (1909) ἀρ. 1779-80 (2756-57).

Ἀπὸ τὴν Εἰσαγωγή στὴ «Χαρακτηρολογία» τοῦ Fr. Künkel. Νέα Ἔστια 5 (1929) ἀρ. 52α.

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΕΥΛΟΓΙΟΥ ΚΟΥΡΙΛΑ
ΛΑΥΡΙΩΤΟΥ
ΑΥΞΩΝ ΑΡΙΘ.....

